INSTITVTIONES AD CHRISTIANAM THEOLOGIAM, SACRARVM LITERARVM, VNIVERSALIVMQVE CONCILIORVM AVTHORITATE, NECNON DOCTORVM ECCLESIASTICORVM ERVDITIONE

confirmatæ, Ecclesiastis omnibus animarum curam gerentibus, admodum necessariæ,
opera atque industria eruditissimi viri F. Ioannis Viguerij Granateñ.
apud Tholosam Prædicatorum ordini adscripti,
Sacræ Theologiæ Doctoris &
Professoris.

His annecti curauimus eiusdem Viguerij commentaria antea nunquam excussa, in D. Pauli epistolam ad Romanos, in quibus omnes ferè hæreses nostri temporis confutat, vt nihil breuius neque clarius in illas scribi posit.

Titulos recèns additos versa pagella reperies.

ANTVERPIAE,
In Ædibus Viduæ & Hæredum
Ioannis Stelsij.

M. D. LXXII.

CVM GRATIA ET PRIVILEGIO.

TITVLI RECENS ADDITI.

Cæsarea Maiestas permisit Ioanni Stelsio vt Institutiones ad Christianam Theologiam erudisimi F. Ioannis Viguerij, impunè imprimat, perque omnes hæreditarias regiones suas distrahat, veluti latius patet in literis eidem concesis, & subsignatis.

BAVE.

IOANNES VIGVERIVS GRANATENSIS, THEOLOGVS, AMPLISSIMO DECVRIONVM ORDINI REIPVBLICAE

Granatensis, Ciuibusque suis vniuersis,
Gratiam, Pacem, &
Salutem.

MIHI semper, magnifici Patres, sapientissimique viri, placuit illud Platonis ad Architam Tarentinum, vnumquemque nostrum non sibi duntaxat, verumetiam patriæ, parentibus, ac amicis cæteris esse natum. Vnde cùm diu, multumque cogitassem, qua ratione possem apud vos ciues meos, amplissimosque patres, id testari: vnum hoc succurrebat, posse me in qua essem versatus disciplina, ex ea aliquid promere, quod posset esse multis non ingratum: sed tamen quod vestra ista luce, splendore isto vestro planè indignum videretur. Itaque anceps hic hærebam, variasque in partes animus trahebatur noster. Huc studio patriæ, parentibus, amicisque ac conterraneis meis gratificandi: aliò pudore quodam ac nostræ imbecillitatis conscientia nos vocante. Nec vnquam (mihi credite) in animum induxissem quicquam ad vos ex hac nostra officina mittere, nisi me duo ad id supra modum impulissent. Primùm considerabam maximam esse vestram prudentiam, pietatem, humanitatem: & displicere posse nihil, quod animo pio & syncero in Ecclesiæ Dei gazophilacium inferretur. Deinde non parum nos huius seculi mouebat infelicitas: quo vix dici queat, quàm immensa sint, eaque innumerabilia volumina: ex quibus tamen semper discatur, sed nunquam ad finem perueniatur scientiæ. Id quod nos perpetuo habuit pessimè, illustrissimi Patres, animumque nostrum multoties excitauit: vt si tandem posset malo isti nimis communi iri obuiam, quod in nobis esset, præstaremus. Quare cùm animaduerterem multos quidem libros ab optimis quibusque, eruditissimisque viris de rebus diuinis esse conscriptos: sed qui mole sua, prolixitate, opinionum in his adductarum varietate, sæpè etiam contrariis pugnantibus, obscurissimisque disputationum meandris, ægrè possent à quouis tractari, intelligi, expendi, imò verò nec perlegi quidem, nisi maxima capitis vertigine, & grauissimo ætatis, non dicam teneræ, sed senilis dispendio: Tentandum putaui, quid in hac parte nostræ possent vires. Periissentne mihi tot & tanti in rem literariam, præsertim autem in Christianam philosophiam impensi lobores? Quod ipsum aggressurus nolui committere, vt ad quas scyllas multos fecisse naufragium cernerem, ad eas nauis nostra allideretur. Igitur certissimi recentiorum lapsum non aliundè quàm ab ignoratione Dialecticorum, Physicorum, Metaphysicorum, Moralium, & aliarum id genus disciplinarum esse profectum: quantum in nobis fuit, studuimus ne quæ futuro Theologo existimaremus necessaria fore aut vtilia, eorum hic aliquid desiderari meritò posset. Sed locum hunc prætermittere non possum, Christiani Patres, sine maximo dolore, dum reputo quàm intrepidè omnes, quàm illotis (vt aiunt) manibus sacras scriptiones hodie attractent. Dicas rem esse tenuem, facilem, expositam omnibus, non metaphysicè, non physicè, non ethicè, non denique dialecticè imbuti, ad diuinorum oraculorum accedunt interpretationem. Diui Pauli epistolas, ipsi Diuo Petro Apostolorum corypheo abstrusissimas, sic tractant, in eas sic commentantur, meditantur, scribunt: vt bellos illos scriptores dicas interim vsque ad tertium cœlum raptos, ab ore ipsissimi authoris enarrationem obscuriorum locorum excepisse. Nec sat habent miseri illi tenebriones præbere se diabolo ludificandos, nisi etiam suis præstigiis & escis verborum alios nitantur in suos laqueos pellicere. Non sartores, non cerdones, non caligarios, non vestiarios, & cæteros id genus, ad versanda, hoc est prophananda cœlestis philosophiæ mysteria: sed & agricolas, & bubulcos, opiliones, ac ipsos denique suarios, ad turbandos fontes limpidissimos inuitant. Quæ Dei optimi maximi benignitas per Spiritum sanctum in sanctissimas, purissimasque aliquot selectorum mentes infudit, ea vt triuialia in omnes omnium linguas transfundenda, omni idiomate legenda, interpretanda, atque explicanda, confidenter asseuerant. Quid plura? idiotis quibusuis ac mulierculis interpretandi tribuunt prouinciam, adeò vt quanuis, ipso Diuo Hieronymo authore, in Republica benè constituta quod medicorum est promittant Medici, tractentque fabrilia fabri: solùm tamen prophetias, legem, ac Euangeliū declarandi munus sit, quod sibi passim vendicant omnes. Hoc garrula anus, hoc delirus senex, hoc sutor, hoc lanificus, hoc rusticissimi quique inuadunt ac temerant de sacris ad stiuas disseritur, loci non intellecti adducuntur. Quidquid suggerente diabolo in mentem venerit, lex Dei existimatur. Adde quòd diserculi illi, ex quibus hi sua hausere, sibi miris modis blandiuntur: dum composita ad hoc ipsum oratione nouos intellectus in sacris proferunt. Quasi verò res magna sit, graue dicendi genus & non abiectissimum, quantumuis clara Theologiæ axiomata in suum sensum torquere. Proh Dei optimi maximi fidem: Hinc errores, hinc schismata, hinc hæreses, & pugnantia secum dogmata, hinc ferox & indomita caro ad omnia facinora petulanter erumpit. Hinc fides, hinc pietas exulat, diuinus cultus spernitur. Quæ fuerunt certa, stabilia, fixa, dubitantur, ruunt, euelluntur. Iusta ac recta omnia concutiuntur: vt iam plerosque naturali & super nos signato lumine destitutos, videas sine lege, synderesi, conscientia, ac (vt vno verbo dicam) sine Deo Lucianorum more ferri, pessimas quasque sectas renouantes & gigantum æmulos Deo ipsi indicentes bellum. Quæ monstra omnia non aliunde piorum, Doctorumque iudicio censenda sunt prodire, quàm ex liberalium disciplinarum inscitia & neglectu. Sanè fieri omninò non potest, vt quis earum ignarus, falsum à vero, obliquum à recto, malum à bono, impurum à puro, sanctum ab immundo discernere vllo modo possit. Cui morbo ipse pro mea parte occurrere, causamque eius serpentem cupiens præscindere. En vobis, prudentissimi Patres, ciuesque mei charissimi, Institutiones ad omnes liberales disciplinas non minimum familiares offero, & Christianæ fidei rudimenta quæ hominem ad suiipsius ac Dei, eloquiorumque eius rectam notitiam & sine ambagibus perducant. Quæ omnia ita congessi, vt resecatis opinionibus, probleumatibus admissis nullis, nil non ex sacris bibliis ac sanctorum, orthodoxorumque Patrum monumentis compilarim. Idque hunc in finem me fecisse velim existimetis, vt iis instructus generosus animus, diuinorum sermonum intellectum consequi, hæreticorum tela retorquere, cæterosque tuto & sine vllo erroris periculo docere valeat & moderari. Hæc vnusquisque meditetur, hæc amplectatur, secundum hæc viuat, sentiet opinor, non ab instituto fine nos procul abfuisse. Atque hoc quicquid est operis, venerandi Patres, vniuersique ciues mei, vobis ab eo dicatum putetis, qui etsi vestri nominis studiosissimus, & cupiat hic liberos vestros institui, excoli, exornari. Idque vt cùm immensæ isti apud vos annonæ, granorum, cæterorumque temporalium bonorum fertilitati, spiritualium bonorum prouentus respondeat: tum vt illi ab huius seculi fluctuantibus erroribus immunes, & constantes in fide, & actuosi bonis operibus permaneant. Hacque ratione vitam illam æternam omnes nos assequamur, per Christum Seruatorem, cui benedictio, honor, ac potestas in omne æuum. Valete, ac prosperè agite.

LECTORI

LECTORI CHRISTIANO Salutem.

EN habes, Chriſtiane Lector, immenſos noſtros labores, iam diu iis qui ſolidam illam ac verè catholicam D. Thomæ Aquinatis Chriſtianam philoſophiam ampleĉtuntur deſideratiſsimos. Habes, inquam, omniũ eorum quæ magnus ille, diuinusq́; vir, Theologis voluit eſſe in manu, Epitomen ſeu manualem quendam. Certè quę ab eo fuſe, obſcureq́; pro temporis ratione, ac hominis eruditione incredibili diſputata ſunt, eorum hîc inuenies prætermiſſum nihil. Clarius omnia, familiarius, compendioſe magis, ſed alio atq; illo ſtylo & huic noſtro ſeculo familiariori magis, præſtare ſtuduimus. Nec eas ſolùm velim hîc à nobis expectari, quas nos Inſtitutiones vocamus. Sanè quum ſacrũ D. Tho. corpus in noſtro Tholoſano cœnobio conditũ ſit, pro eo amplius nos teneri ſentiebamus, curauimusq́; ſedulò ne quod in ſua illa abſolutiſsima ſumma diuiniori cõmentatione diſſeruit atq; reſoluit, eorum hîc, ſed potiſsimũ quæ in ſcholis controuertuntur, prætermitteretur aliquid: Atque labores hos noſtros vel vno hoc nomine putem ſatis iri cõmendatum, quòd catholicæ fidei, Eccleſiaſticorumq́; placitorum plena ſint omnia. Quæ corrogatis ad hoc ipſum ex omni ſacrarum literarũ penu, tum grauibus locis, tum rationibus validiſsimis ſuſtinere nullo negotio ac tueri cuiuis videri merito poſsimus: reiectis etiam eccleſiomaſtigũ technis, & machinis, quibus Eccleſiam Dei nituntur euertere, retuſis ac omninò diſsipatis. Quid multa? Auſim hîc, modeſtè tamen & ſine vlla animi elatione, polliceri, quæ ab aliis Chriſti gregem ſolicitè tuentibus fuſiſsimè, tam theologicis quàm ethicis tractatibus ſunt diſſertata, eorũ ferè hîc deſiderari nihil: adeò vt huius noſtri manualis percepto ordine ſanè methodico, ac propterea longè facillimo, indice nullo (quanquã & indicem, ad quem vbi voles recurras, adiunximus) ſtatim in manu omnia habeas, eaq́; non cõtrouerſa, non diſputanda, non agitãda: ſed explicata, probata, indubitata. De ordine igitur hoc loco nõ temerè (vt nobis videmur) dicendũ putauimus. Itaq; ſcito nos ab anima, vt quę ſit certioris & iocundæ magis cognitionis: itemq́; cùm ad hominis tum ad Dei notitiam, eiusq́; myſteria cognoſcenda plurimũ conducat exorſos: eius ſubſtantiã, facultates, actiones, habitus, affectiones, quæq; illi accidant omnia ea expoſuiſſe ratione, vt vegetatiua primũ, ſenſitiua alterũ, tertiũ rationalis ſibi locũ vendicet. Huius poſtremę partis tres fecimus, intellectũ agentem, poſsibilẽ, & voluntatem. Ex quarũ actionibus ſpeculatiui & morales habitus, iique tam boni quàm mali, virtutes nimirũ & vitia proficiſcuntur. Quæ omnia ea proſequimur ſerie, ea tractamus diligẽtia, vt neq; virtus, neq; vitiũ poſsit vllũ dari, quod non ſit in ſuo quoq; loco commodiſsimè deſcriptum. Neq; verò quæ in hominis induſtria poſitæ ſunt virtutes, eas ſolas ſumus proſecuti: ſanè & quas Græci θεοπνεύσας appellant Spiritus ſancti numine inſpiratas, omniaq́; eius dona & chariſmata oratione ſtuduimus aliqua ex parte cõplecti. Et quia per hæc ad beatitudinem veluti manuducimur, de vtraq; beatitudine, eſſentiali ſimul & accidẽtali, animæ & corporis: necnon de eius dotibus & aureolis abundè multa attexuimus. Hæc ſequuntur leges, Naturalis, Diuina poſitiua, humana, peccati, & membrorũ. Sub diuina veterem & nouã ſiue Euangelicã. Earum quæ ad mores, iudicia, & cæremonias, ſpectant præcepta. Item Sacramẽta, ſacramentaliaq́; omnia, & vim, energiamq́; eorum. Nec minus diuinarum perſonarum proceſsiones, Trinitatem, & indiuiſam vnitatem eſſentialia, attributa, notiones, proprietates perſonales, necnon diuini verbi incarnationẽ, humani generis redemptionem, ac denique certam in Chriſto reſurrectionem, non oſcitanter (aut prorſus noſter nos fallit labor) ſumus conſectati. Nouiſſimo loco de nouiſsimis, hoc eſt de Antichriſto perditionis filio, poſtremo iudicio, vltima bonorum & malorum mercede, & cæteris id genus, quod in Enchiridion viſum dictu eſt optimum, diximus. Atq; ita omnia enarrauimus, vt adductis ex quibus deprõmpta ſint locis, poſsis (ſi cuiuſuis loci ampliorem cõmentationem deſideres) eam ex authoribus ipſis petere. Neq; interim quis miretur Enchiridion à nobis dici, quod ad iuſti voluminis aſſurgit magnitudinem. Is velim ſic cogitet hic nõ in vnã ſolùm Rethoricen, non in Phyſicam, aut aliquam aliam philoſophiæ partem, ſed & ad omnes totius philoſophiæ partes, ac in ſupremũ illum omnium doctrinarum colophonem Theologiam tradi inſtitutiones. Siquidem facturi rerum Chriſtianarũ interpretationem, neceſſario præfanda quædam duximus, quę ab ipſis philoſophię principiis exiſtimauimus repetenda: tum quòd videretur nephas, præfatione nulla facta, tantã rem aggredi: tum quòd omnibus in rebus animaduerto id eſſe perfectum, quod ex omnibus ſuis partibus conſtat. Itaq; de vi dialectica, & metaphyſices, quæ videretur ſatis alioquin obſcurius à cęteris & intricatius ſcripta, ſumus pręfati. Quę ſi noris, aut ſi fortè minus te iis oblectes: per me tibi licebit ad cætera progredi, ex quibus ſolidiorem animæ cibum, ſanam, ſyncerã, ac omninò cœleſtem Philoſophiam haurire poteris. Nec te pigebit operæ (vt ſpero) in verſando hoc labore noſtro collocatæ. Eo perlecto auſimus aſſeuerare, non D. Thomam duntaxat, ſed & omnia in ſacris tibi fore magis familiaria, & tempore non ita multo inter præſtantiſsimos quoſque Theologos te iri numeratum. Quare adeſto alacriter, nocturna, diurnaq́; manu verſato. Senties te murum factum æneum ad hæreticorum machinas refellendas. Iſtos impudentiſsimos eccleſiomaſtigas confutare nullius tibi negotij videbitur. Quæ in eccleſiaſte, conſolatore, confeſſore, monitore, Epiſcopo, Presbytero, Cardinali, & cæteris eccleſiaſticæ Hierarchiæ ordinibus, officiis, ac ſtatibus omnibus requiruntur, ea tibi erunt in numerato: vt iam non cogaris tot & tantis onerari voluminibus: ſed vnus hic manualis tibi facere queat ſatis.

Bene vale Chriſtiane Lector. Sunt in manibus noſtris in D. Paulum alia non pauca: quæ, ſi hæc à te ſenſerimus non contemni, breui accipies faciemus. Iterum vale.

EORVM

EORVM QVAE APVD

Hæreticos ſunt in controuerſia, ſimulque Eccleſiaſticarum aſſertionum

Index.

EORVM QVAE AD

intelligentiam & declarationem Euangeliorum Quadrageſimalium Eccleſiaſtis ſubſeruiunt,

Index.

FINIS.

EORVM QVAE IN HOC Libro tractantur, Index Alphabeticus.

E.

F

G

Infideles

L.

sacramenti

Ratio-

T.

Trinitas

INDICIS ALPHABETICI FINIS.

CVM ad Hominis & Dei, cæterarumq; rerum ac disciplinarum agnitionem, & ad Theologiæ, omniumque partium Philosophiæ aditum (quò nostræ hæ spectant Institutiones) animæ rationalis notitia iucundior & certior fit, adeoque necessaria, vt ea postposita, nemo præmissorum possit assequi cognitionem, eam ob rem ab animæ definitione exordimur.

DE ANIMA. CAP. I.

ANima (secundum Philosophum in secundo de Anima) est actus primus substantialis corporis physici organici, potentia vitam habentis.

Ver. 1. De Actu.

A PRo huius definitionis clariori intelligentia, sciendum est primò. Quòd actus accipitur dupliciter. Vno modo pro operatione potentię vel suppositi: & talis actus & operatio, siue sit immanens (hoc est subiectiuè existens in potentia, vt visio) siue transiens in exteriorem materiam, vt calefactio, est accidens. Et sic accipiẽdo actum, dicimus potẽtiam naturalem & habitum oridinari ad actum, hoc est ad operationem. Et hoc modo non accipitur actus in prædicta definitione: quum anima sit substantia, & ens per se, ac permanens, hoc est, habens totum suum esse simul & non successiuè, hoc est, acquirens partem post partem, vt motus & operatio transiens. Operatio verò siue transiens, siue immanens est in alio subiectiuè, & non est ens subsistens. Alio modo accipitur actus pro forma, hoc est, pro eo quod dat esse rei: & sic omnis forma dicitur actus, & econuerso. Et sicut duplex est esse. s. per se subsistens, hoc est, substantiale, & esse in alio siue accidentale, ita duplex est forma siue actus. Quædam est quæ dat vel habet esse per se. Et hoc modo Deus, Angelus, & Anima dicũtur formæ & actus, diuersimodè tamen. Quia quum Deus habeat esse perfectissimũ, nullo modo permixtum potentiæ passiuæ, dicitur actus purus & primus, sed non corporis, ideò non dicitur Anima. Angelus verò quia habet esse per se, & non in alio, dicitur actus, sed non purus: quia suum esse est permixtum potentiæ passiuæ, hoc est, potest accidentia extrinseca recipere, quod non facit Deus. Et quia Angelus non communicat suum esse materiæ, sicut Anima: ideò est forma separata, siue actus separatus à materia corporali: & per consequens actus spiritualis & incorporeus, siue spiritus. Anima verò quia habet esse per se, & non in alio subiectiuè, dicitur actus non purus: quia suum esse est permixtum potentiæ passiuæ: nec actus separatus, vt Angelus, eò quòd dat siue communicat, seu apta nata est communicare suum esse materiæ & corpori: ideò dicitur actus corporis. Et quia Anima dat primò esse materiæ, non præsupponens aliud esse in ea: ideò dicitur actus primus. Alia est forma siue actus, qui non dat nec habet esse per se, neque communicat esse simpliciter alteri: sed dat esse secundum quid, quod præsupponit aliud esse. Et talis forma vel actus dicitur actus secundus, & forma siue actus accidentalis, adueniens rei post suum esse completum, vt albedo, & omnia accidentia, siue sint permanentia, siue successiua. Notandum tamen quod potentia & habitus ab aliquibus dicũtur actus primi & operationes actus secundi, sed non propriè. Anima igitur est forma siue actus, scilicet primus, hoc est, substantialis, & non accidentalis.

Ver. 2. De corpore.

B COrpus tripliciter accipitur: Vno modo, vt est de prædicamento quantitatis. Et sic accipiendo corpus, est accidens: cùm sit quãtitas habens tres dimensiones, scilicet longitudinem, latitudinem, & profunditatem: quæ non sunt de essentia substantiæ, cùm possint separari ab ea, vt patet in Sacramento Altaris. Et hoc modo corpus non accipitur in definitione Animæ. Secundò accipitur, vt est ens complètum de prædicamento substantiæ, & sic corpus est aliquid compositum ex materia & forma substantiali, & hoc modo etiam non accipitur in definitione Animæ. Tertio modo accipitur pro altera parte compositi, siue pro materia cum apprehensione aptitudinis ad dispositionem susceptionis animæ, & ad tres dimensiones quantitatis: est enim cum tali apprehensione ex natura sua apta nata esse sub tribus prædictis dimensionibus & informari ab Anima: & hoc modo accipitur in prædicta definitione. & sic sensus est: Anima est actus primus corporis, hoc est materiæ, siue qui dat primũ esse & simpliciter materiæ. & sic materia per animam est corpus, & est organicum: & est potentia vitam habens, hunc esse verò sensum Philoso. dicit, & D. Thom. 1. p. q 76. ar. adit.

Ver. 3. De corpore Physico.

COrpus Physicum dicitur naturale, quod scilicet potest esse subiectũ motus, & differt ab artificiali: quia forma siue actus, qui dat esse corpori artificiali, est accidentalis, adueniens rei post suum esse completum, vt forma domus: & sic non est actus primus, prout Anima. C

Ver. 4. De corpore organico.

COrpus Organicum dicitur illud, quod habet partes diuersarum dispositionum propter similitudinem organi, quod componitur ex fistulis diuersorum sonorum. Sic corpus naturale, quod habet partes diuersarum dispositionum, dicitur Organicum. Aliam enim dispositionem habet planta & arbor in radicibus, aliam in cortice, aliam in frondibus & foliis. Sic in brutis & hominibus partes sunt diuersarum dispositionum, hoc est, habẽt diuersas qualitates, diuersam quantitatem, & figuram. D

¶ Ex his patet quod corpora, quæ habent partes eiusdem rationis, quæ scilicet nominantur nomine totius, nõ dicuntur corpora Organica, siue Heterogenæa, vt aër, aqua, terra: sed Homogenæa, hoc est, habẽtia partes eiusdem rationis. Anima igitur est actus primus siue substantialis corporis Physici, siue naturalis Organici, siue Heterogenæi.

Ver. 5. De vita.

VIta propriè dicitur operatio: vnde illa quæ non possunt operari non dicuntur viuentia nec animata, sed inanimata, vt lapides, & alia huiusmodi. Quæ verò ex natura sua possunt operari, etiamsi actu non operantur, dicuntur viuentia, vt homo dormiens: licet (vt quidam dicunt) dormiens operationem habeat, aspirat enim & respirat. Et quia potentia operandi inest alicui ex perfectione sui esse existentiæ, quòd procedit à forma substantiali: hinc est quòd esse existentiæ, siue illa vnio talis formæ cum materia, etiam nuncupatur vita, & separatio, mors. Philosophus hanc particulam posuit propter simulachra siue imagines æreas & lapideas vel pictas, quarum formæ sunt actus corporis organici, sed nõ in potentia propinqua operationẽ habẽtis. Ideò non dicuntur viuentia. ¶ Ex præmissis sequitur primò, quòd licet Angelus sit forma & actus, & habeat potentiã operandi, non potest dici anima siue forma corporis: quia nõ potest dare esse substantiale materiæ siue corpori, nec ei intrinsecè vniri. Licet benè extrinsecè, vt motor mobili & corpori assumpto dare formam accidentalem: sed nõ potest in eo exercere opera vitæ, vt infrà plenius dicetur. Secundò sequitur, quòd Anima est primum principium intrinsecum vitæ, vt in his quæ apud nos viuunt: animata enim viuentia dicimus, res verò inanimatas, vita carentia. Ex quo infertur, quòd non quodcunq; vitalis operationis principiũ est anima: Nam oculus est quoddã principium operationis, scilicet visionis: & tamen non est anima. Infertur etiam quòd anima non est corpus: quia licet aliquod corpus possit esse principium vitæ, vt cor in animali: non tamen posset esse primum principium vitæ, cùm esse primum principium vitæ non conueniat corpori: quia tunc omne corpus esset animatum, vel anima, vel principium vitæ, quod constat esse falsum. Sed cõuenit corpori, quod sit viuens, per hoc quod est tale corpus. Quòd autem dicitur actu tale, habet ab aliquo principio quod dicitur actus siue forma eius. Anima igitur est primum principium intrinsecum coniunctum, quo sumus, viuimus, sentimus, mouemur, & intelligimus, quæ est alia definitio Animæ per Philosophum data, quæ debet intelligi disiunctiuè, & non copulatiuè: quia non conueniret omnibus. Nec obstat quod anima sit composita, cùm non sit actus purus & simplisissimus: quia non est cõposita compositione ex his, licet benè cum iis. s. ex esse & essentia. E

De triplici vita & morte, vide inf. cap. 18. §. 6. ver. 1.

1. p. q. 54. art. 2. ad. 1.

1. p. q. 75. art. 1.

Ver. 6. De modo essendi Animæ in corpore.

F AD sciendũ quomodo anima est in corpore, & an vna Anima sit in toto corpore, & in qualibet eius parte tota:

1. p. q. 76. et 1. de anima. art. 10.

Modi essendi 9.

tota : supponendum est primò ex Philoso. 4. Phys. quod nouem sunt modi essendi. Primus vt pars integralis in toto, prout digitus in manu. Secundus vt totum integrale in suis partibus: prout domus in parietibus, tecto & fundamento. Tertius vt species in genere, prout homo in animali. Quartus vt genus in specie, prout animal in homine. Quintus vt forma substantialis in materia, qui dicitur informatiuus. Sextus vt accidens in subiecto, qui dicitur inhæsiuus. Septimus vt effectus in causa efficiēte, vt planta in Sole, & calor in igne. Octauus vt aliquid in suo fine, vt virtus in beatitudine. Nonus vt contentum in continente, prout vinum in dolio.

Totalitas, diuisio et pars triplex.

¶ Secundò, supponendum est ex D. Thoma, quod sicut triplex est totum, ita triplex est totalitas, & triplex diuisio ac etiam triplices partes. Quoddam enim totum dicitur potentiale, quod scilicet diuiditur in partes potestatiuas siue potentias distinctas adinuicem secundum diuersa officia & obiecta, & hoc modo, Anima est totum potentiale. Et secundum hanc totalitatem potentialitatis, Anima non est tota in qualibet parte corporis: cùm non habeat in qualibet parte corporis omnes potentias, nec earum operationes. Est tamen tota in toto tanquam in primo, proprio, & adæquato perfectibili. Ideò non sequitur quod si tota anima totalitate essentiæ sit in aliqua parte corporis, quod sit in ea totalitate potentialitatis. Et quod nihil animæ sit extra illam partem: quia illa pars non est perfectibile adæquatum. Propter eandem rationem etiam non sequitur, quod sicut quælibet pars ignis, est ignis: ita quælibet pars hominis, sit homo: licet sit composita ex materia & forma rationali: quia omnes operationes ignis seruantur in qualibet parte ignis: non tamen omnes operationes hominis seruantur in qualibet parte eius. Non enim videt per digitum aut pedem, licet ipsa existens in digito videat per oculum: cùm non sit nisi vna Anima, numero, totalitate essentiæ in toto corpore. Si dicatur quod anima in vno corpore est vna & simplex, & quod ab vno non sequitur nisi vnum, &c. Dicendum quod vnum simplex potest habere virtutem ad plures & diuersas operationes: nec simplicitas animæ existimanda est ad modum puncti, quod habet determinatum situm in continuo. Ideò non potest esse in diuersis partibus continui. Sed dicitur simplex, quia caret quantitate, ideò non applicatur ad continuum per contactum virtutis. Et quanuis vbi est subiectum sint accidentia eius, non tamen sequitur quod vbicunque est Anima, sint omnes potentiæ eius: eò quòd diuersæ potentiæ requirunt diuersas dispositiones: Nec Anima est præcisè subiectum earum, sed totum compositum: licet sint radicaliter in Anima, & ab ipsa fluant ad organum. Ideò dicuntur passiones animæ, & non totius compositi. Potentiæ verò, quæ non sunt annexæ organo corporeo, non egent diuersis dispositionibus corporis: ideo vbicunque est tota Anima, sunt illæ potentiæ.

Totum potētiale quid.

Totum integrale quid.

¶ Aliud autem totū dicitur integrale, quod constituitur ex pluribus partibus quantitatiuis vnitis, in quibus est diuisibile. Et hęc totalitas quātitatiua nulli formæ conuenit per se: nec etiam eius diuisibilitas, licet aliquibus formis maximè accidentalibus, conueniat per accidens. Albedo enim non est quanta per se, sed solum per accidēs, scilicet per superficiem cui inhæret. Et diuiditur ad eius diuisionē: quia albedo non est forma, quæ requirat dissimiles dispositiones, ideò in qualibet parte superficiei reperitur dispositio primi perfectibilis. Et idem dicendum est de anima vegetatiua & sensitiua animalium imperfectorū, maximè animalium anulosorū, in quibus secundum D. Tho. est vna anima in actu, & plures in potentia: & sic diuisibilis est, vt patet in anguilla, cuius partes post diuisionē viuunt, cùm moueantur à principio intrinseco coniuncto. Et anima vegetatiua aliquando manet in parte corporis nō organica. Et ideò talis forma siue anima, quę per accidens propter suam imperfectionē subiacet diuisioni, licet sit tota in toto, non est tamen tota in qualibet eius parte, sed est in diuersis partibus diuersa.

Totū essentiale quid. 6. de Trinitate.

Aliud verò totū dicitur essentiale, quod diuiditur in partes essentiæ, sicut definitum in partes definitionis, vt ens naturale in materiā & formā, loquendo de hac totalitate, quælibet forma substantialis, imò etiā aliquæ accidētales, vt albedo, sunt totę in toto, & totę in qualibet parte. Quia vbicunq; est albedo, ibi est essentia albedinis. Ita vbicunq; est anima rationalis, ibi est tota essentia eius, vt D. Augu. dicit. Quod sic probari potest. Anima dicitur in corpore informatiuè siue essentialiter, eò ꝙ dat illi esse: sed anima dat esse toti corpori & cuilibet parti, ergo est in toto corpore & in qualibet eius parte dando illi esse existētiæ. Igitur, &c. Insuper, Omne animatū in particulari dicitur totū naturale, & nō secūdum aggregationē, vt aceruus lapidū, neq; secundū cōpositionem, vt domus, quæ dicuntur vnū per accidens. Ergo sequitur quod totū corpus animatum, & quælibet eius pars, accipiat vnum esse ab vna anima. Vndè Philoso. dicit quod recedente anima, neq; oculus, neq; caro, neq; aliqua alia pars remanet, nisi æquiuoce: quia nō est possibile quod aliquid recipiat esse & speciem ab aliquo separato: sed oportet quod forma sit aliquid eius cui dat esse, cùm forma & materia sint principia intrinsecus constituentia essentiā rei. Præterea anima dicitur esse in toto, quia est forma totius, sed anima est forma cuiuslibet partis, ergo est in qualibet parte, & sic non est solū in toto, sed etiam in qualibet parte. Quod etiam cōstat ex definitione animæ, quæ est actus corporis physici organici. Corpus autem organicum est compositum ex pluribus organis. Si igitur anima esset tantū in vna parte, non esset actus corporis organici, sed vnius organi duntaxat: Et alię partes essent perfectę per alias formas: & sic vnum corpus naturale numero esset in diuersis speciebus, quòd est manifestè falsum. Si dicatur quod anima, cùm sit pars definitionis, non potest dici totū essentiale. Dicēdum: vnum & idem potest dici totum & pars respectu diuersorum, & quod omne diffinibile potest dici totum essentiale.

§ Primus. *De animæ diuisione.*

Animarum alia Vegetatiua, alia Sensitiua, alia Rationalis hic diuiditur Anima non in partes subiectiuas, siue in diuersas species specificas, quarū natura est, vnam non conuenire cum alia, nisi in ratione generis: sed esse per differentias oppositas, vt equus & leo, qui non possunt de se inuicem, nec de aliquo vno verificari. Partes autem animæ conueniunt etiam vltra rationem generis, quod dicitur anima. Cuius ratio siue definitio est dare esse. Quia hæc est vera: id quod est Anima vegetatiua est sensitiua & rationalis. Anima enim sensitiua complectitur & continet omne id quòd continet vegetatiua: & Anima rationalis eminenter continet vegetatiuam & sensitiuam, & aliquid vltra. Ideò hæc diuisio est in partes potestatiuas. Licet enim alia sit iurisdictio Iudicis ordinarij, alia seneschalli, alia parlamenti, alia Regis: Tamen vna includitur in alia. Omnem enim potestatem quam habet Iudex ordinarius, habet seneschallus, & aliquid vltrà: & parlamentum super seneschallum. Rex verò aliquid vltra parlamenta. Sic anima rationalis supra alias. A

Ver. 1. *De gradibus viuentium.*

Haec diuisio complectitur tres gradus viuentium, siue tria genera eorum quæ possunt operari. Primum genus est vegetatiuum, quod habet pro obiecto corpus animæ vnitum: Anima enim vegetatiua non agit, nisi in corpus cui anima vnitur: & agit per alimentum. Secundum genus viuētium est sensitiuum, quod habet pro obiecto non solùm corpus animæ vnitum, sed etiam corpus sensibile, hoc est habens qualitates alterabiles de quibus infra dicetur. Tertiū genus viuētium est intellectiuū: & habet pro obiecto ens vniuersale. Appetitiuū autē non constituit aliquod genus viuentium: quia (vt dicitur in secundo de Anima) vbicunq; est sensus, ibi est appetitus. B *1. p. q. 78. art. 1.*

Ver. 2. *De anima vegetatiua.*

Anima Vegetatiua est actus corporis physici organici, in potentia vitam vegetatiuam habentis, hoc est, habens operationem duntaxat in corpus sibi vnitum per alimentum. C

Ver. 3. *De potentiis animæ vegetatiuæ.*

Anima Vegetatiua cùm agat per alimentum (vt dictum est) sequitur quòd secundum quòd alimentum diuersimodè se habet in potentia ad corpus sibi vnitum, secundum hoc ponantur diuersæ potentiæ in anima Vegetatiua. Alimentum autem se habet tripliciter in potentia ad corpus animatū. Primò est in potentia ad conseruationē: & sic ponitur potentia nutritiua, quæ est attractiua alimenti, per quod conseruatur animarū, & talis potētia D *1. p. q. 78. art. 2.*

habet

habet pro organo radices, in quibus ſubiectiuatur, & per quod operatur. Et licet ſint diuerſæ radices, vniuntur tamen ad vnum ſtipitem: ideo potentia nutritiua eſt vna potentia diffuſa in illis radicibus: ſicut potẽtia tactiua extenditur per totum corpus. Secundò alimentum eſt in potentia ad debitam quantitatẽ acquirendam. Et ad hoc faciendum ponitur potentia augmentatiua, quæ habet pro organo & ſubiecto corticem: & diffunditur ſiue extenditur per totum corpus. Tertio alimentum eſt in potentia ad generationem. & quo ad hoc ponitur potentia generatiua: quæ habet pro organo certos articulos, ex quibus exeunt flores, fructus, & in illis articulis ſubiectiuatur, & per eoſdem exercet ſuam operationem, & producit grana, ſub quorum operimento imprimit virtutẽ generatiuam. Et inter has tres potentias talis eſt ordo generationis, quia nutritiua eſt prima, augmentatiua ſecunda, generatiua tertia. Ordine autem perfectionis & dignitatis, Generatiua eſt prima: quia per illam res quodammodo aſſimilantur Deo, ſecũdum poſſe, quia quemadmodum Deus eſt perpetuus: ſic per generationem res dicũtur perpetuæ ſecũdũ ſpeciem. Et ideo dicitur, quòd entia naturalia agunt propter eſſe diuinum, ſecundum quandam participationẽ. Reſpectu verò indiuidui, nutritiua eſt prima, augmentatiua ſecunda, & generatiua tertia. Aliqui dicunt prædictas tres potentias habere alias ſubſeruientes, ſcilicet Attractiuam, Retentiuam, Appetitiuam, Digeſtiuam, & Expulſiuam. Verùm quia non eſt ponẽda pluralitas ſine neceſſitate, ideo probabilius dicitur, quod iſtæ tres potentiæ habẽt illa officia. Eadem enim virtus appetit, attrahit, retinet, digerit, tranſmittit ad partes, & expellit ſuperfluum: non enim apparent organa diuerſa, in quibus prædictæ potentiæ ſubiectiuentur.

Ordo duplex generationis & perfectionis.

Ver. 4 *De potentia nutritiua.*

E POtentia Nutritiua eſt principium & vis ſumptionis ſiue attractionis alimenti, & conuerſionis in ſubſtantiam aliti: Quę quidem attractio & conuerſio (vt quidam dicunt) ſic fit: quia per hanc virtutem in radicibus exiſtentem, in terra circundante eliquatur humidum ſubtile à permixto, quod humidum radices ſugunt, & groſſum dimittunt. Ideo non egent ſtomacho aut ventre, ſed eſt eis terra pro ſtomacho & ventre.

Ver. 5. *De potentia augmentatiua.*

F POtentia augmentatiua eſt vis, quæ eſt principium crementi, hoc eſt, maioris quantitatis, de cuius organo & ſubiecto dictum eſt. Et non agit hæc potentia per totam vitam: ſed cùm generatum peruenerit ad debitam quantitatem, tunc ceſſat & impenditur propter defectum alimenti, quod à radicibus non tantum attrahitur, ſicut prius, licet in aliquibus hominibus agat impinguando.

Ver. 6. *De potentia generatiua.*

G POtentia Generatiua eſt principium attractiuum & emiſſiuum ſeminis, quod dicitur ex ſuperfluo alimẽti, de cuius organo & ſubiecto dictum eſt, quo ad plantas & arbores. In animalibus verò genitalia in maſculo, & matrix in fœmina, eſt organum & ſubiectum. Et quamuis hæc potentia ſit naturalis, & conueniat ſemper: non tamen ſemper operatur, ſed determinato tempore, & adhibitis neceſſariis reiectiſque impedimentis. Arbores enim & plantę in hyeme non generant, nec etiam ſpadones aut eunuchi ſiue caſtrati & frigidi, propter impedimenta & carentiam organi, aut defectum neceſſariorum. Ideo Philoſophus excipit à generatione, animalia imperfecta, vt conchæ marinæ: & orbata, vt eunuchi & caſtrati: & habentia ſpontaneam generationem, vt plantæ, quæ ex influxu corporum cœleſtium abſque ſemine generantur, & animalia quæ ex putrefactione generantur, vt culices, pediculi, mures, ranæ, & buffones, qui nonnunquam generantur in aere. Quanuis etiam quæ ex putrefactione generata ſunt poſſint generare. Homo etiam dicitur habere ſpontaneam generationem, quia liber eſt, & à nulla cauſa neceſſitatur. Vnde Chriſtus: Sunt eunuchi, qui ſe caſtrauerunt propter regnum Dei.

Mat. 19.

Ver. 7. *De diſtinctione potentiarum à ſubiecto.*

H POtentiæ naturales, ſiue corporales, ſiue ſpirituales ſunt realiter ab eſſentia animæ diſtinctæ, ſecundum D. Thomam: & ratio poteſt eſſe, quia anima eſt ſubſtantia, & potentia eſt qualitas, cùm ponatur in prædicamento qualitatis, & in ſecunda ſpecie: ergo non ſunt idem, cùm eſſentiæ prædicamentorum ſint impermixtę. Præterea (ſecundum Philoſo.) actus & potentia diuidunt ens, & quodlibet genus entis: ideo ad idem genus referuntur potentia & actus eius, ſicut materia & forma ſubſtantialis ad prædicamentum ſubſtantiæ. Sed generatiua, viſiua, & aliæ huiuſmodi, ſunt actus: & ponuntur in prędicamento qualitatis, ergo eius propria potentia. Item dato oppoſito, idem contrariaretur ſibiipſi cùm inclinatio rationis & ſenſualitatis ſit contraria. Caro enim concupiſcit aduerſus ſpiritum: ſi igitur ſenſualitas ſiue appetitus ſenſitiuus eſſet idem realiter cum anima, & ſimiliter intellectus, euidenter & expoſitoriè ſequitur quòd idem ſecundum idem reale contrariaretur ſibiipſi.

1.p.q.77. art.1.

Gal. 5.

¶ Inſuper operari ſequitur eſſe, ergo illa ſola potentia eſt principium ſuæ operationis, quæ eſt ſuum eſſe, vt DEVS. Sed euidens eſt quod eſſe exiſtentiæ non eſt ipſa anima, ſed aliquod accidens realiter diſtinctum, fluens ab ipſa: quod poteſt ſeparari & non fluere, vt in anima Chriſti, quę nõ habet proprium eſſe exiſtentiæ: & ſi Sortes ſimiliter per diuinam potentiam aſſumeretur ad eſſe exiſtentiæ diuinum; proprium eſſe exiſtentiæ quod prius habebat, deſineret eſſe. & ideo neceſſe eſt dicere quòd eſſe exiſtentiæ in qualibet creatura eſt accidens: & per conſequens potentia naturalis, quę ab ipſo eſſe exiſtentiæ immediatè fluit. Inſuper ſi anima eſſet immediatum principium operationis, ſequeretur quod actu habens animam, ſemper actu operaretur opera vitæ: ſicut actu habens animam eſt ſemper viuum quandiu habet animã. Ita actu habens animam ſemper [illegible] quod patet eſſe falſum in dormiente. Præterea nihil prædicatur denominatiuè de aliquo, quod eſt idem realiter & eſſentialiter cum ipſo. Non enim dicimus quod albedo ſit alba: ſed hæc eſt vera, Anima eſt potens, igitur potentia & anima non ſunt idem. Et Diuus Dion[illegible] capite cœleſtis Hierarchiæ, dicit quod cœleſtes ſpi[illegible] diuiduntur in eſſentiam, virtutem, & operati[illegible] to igitur magis in anima aliud eſt eſſentia, aliud vir[illegible] ſiue potentia. Et Diuus Thomas alibi probat, qu[illegible] telligere Angeli non ſit eius ſubſtãtia: quia actio eſt actualitas virtutis & potentiæ ſicut eſſe exiſtentiæ eſt actualitas ſubſtantiæ vel eſſentiæ. Sed impoſſibile eſt quod id quòd habet aliquid de potentia paſſiua admixtum, ſit ſua actualitas, ſiue actus purus, qui potentiæ paſſiuæ repugnat: & ideo in ſolo Deo ſubſtantia eſt ſuum eſſe exiſtentiæ: & per conſequens in creaturis ſubſtantia non eſt ſuum eſſe, nec ſuũ agere. Si dicatur quod materia prima eſt ſua potentia, & per conſequẽs anima, quæ eſt nobilior & perfectior. Pro huius argumenti enodatione, & terminorũ notitia. Sciendũ quod materia nõ ſic intelligi debet eſſe prima, quod ſit denudata omni forma, cùm implicet contradictionem. Omne enim quod eſt, vel eſt forma, vel habet eſſe per formam: ſi materia igitur prima ſit, habet eſſe per formam: & ſic non eſt denudata omni forma. Dicendũ ergo quòd materia non dicitur prima, quòd ſit denudata omni forma, ſed quia apprehenditur abſque conſideratione alicuius particularis formæ, vt indifferenter ſuſceptiua omnium formarum corruptibilium. Et ſic materia Sortis, quæ actu informatur, forma Sortis apprehenſa ab intellectu, non apprehendendo formam Sortis, nec aliam determinatam, ſed prout eſt indifferens ad omnes formas corruptibiles, dicitur materia prima, quæ dicitur pura potentia paſſiua de prædicamento ſubſtantiæ, quæ eſt cognoſcibilis per analogiam ad formam, ſicut priuatio per habitum. Et quia ceſſante operatione intellectus, nulla eſt talis materia, ſicut nullum aliud genus: ideo reſpectus illus primitatis eſt ens rationis conſequens actum intellectus. Materia autem informata forma determinata poteſt dici materia ſecunda hoc eſt determinata. Et ad argumentum negatur conſequentia: nec eſt ſimile: Quia actus ad quem eſt in potentia materia prima ſic accepta, eſt actus ſubſtantialis: & ſi per aliam potentiam eſſet in potentia, procederetur in infinitum. Sed actus, ad quem ordinatur potentia animæ, eſt accidentalis, & in prædicamento qualitatis: ergo oportet

Materia prima quid.

potentiam ei correspondentem esse qualitatem, & in prædicamento qualitatis: cùm (vt dictum est) actus & potentia diuidant ens, & quodlibet genus entis.

Ver. 8. *De distinctione potentiarum adinuicem.*

1 POtentiæ Animæ secundum Philo. 2. de Anima, distinguuntur per actus: & actus per obiecta: eò quod perfectibilia distinguuntur penes perfectiones: Sed actus sunt perfectiones potentiarum & obiecta actuum, igitur, &c. Præterea omnis potentia animæ secūdum Philos. ordinatur ad actum sicut ad finem: ergo eius ratio siue species debet attendi ex actu & fine ad quem ordinatur. Cum omne ens cuius esse non est, nisi propter aliquem finem, habeat modum sibi determinatum ex fine, aliàs frustra ordinaretur ad illum. Ideo serra requirit materiā durā & conuenientem sectioni, quæ est finis eius: sed Deus & natura nihil faciunt frustra, & potentię ordinantur ad actus tanquam ad finem, quia non ponuntur nisi propter actus: ergo ex actibus recipiunt speciem & distinctionē, aliàs frustra ponerentur. Ratio autem actus diuersificatur secundum diuersam rationem obiecti, quod sic deduci potest: Omnis enim actio vel est potentiæ actiuæ, vel passiuę: Si primum obiectum cōparatur ad actum, vt terminus & finis, vt in calefactione & frigefactione, quæ recipiunt speciem à termino sicut & cæteri motus. Terminus autē & obiectū calefactionis est calor, & frigefactionis est frigiditas: Igitur actus calefaciendi & frigefaciendi sumunt speciem & distinctionem ab obiecto. Si verò sit obiectum, comparatur ad actum, sicut principium & causa mouens, vt patet in potentia visiua, cuius obiectū est color, qui virtute substantiæ multiplicat species intentionales, quibus potētia visiua mouetur recipiēdo illas. Et idem est de potentia auditiua & sono, & sic de aliis. Cùm ergo color & sonus realiter distinguantur: sequitur quod visus & auditus sint diuersæ potentię, & per consequens potentię actiuæ & passiuæ accipiunt speciem & distinctionem ab obiectis. Non solùm cognitiuè (vt quidam dicunt) sed etiam differentia intrinseca. Quia potentiæ in se habent naturalem & distinctam habitudinem ad sua obiecta: vt intellectus naturaliter tendit in verum, quod est obiectum per speciem intelligibilem sui obiecti in se receptam. Volūtas verò ex natura sua habet habitudinē, & inclinatur ad obiectum suū, quod est bonum absq; similitudine sui obiecti in se recepta, repræsentata tamē per intellectum. Hinc est quod licet verum & bonum, quæ sunt obiecta intellectus & volūtatis, sint idem realiter, & solùm distinguantur secundum rationem: intellectus tamen & voluntas propter prædictas diuersas habitudines reales intrinsecas, distinguūtur realiter, & sunt diuersæ: potentię realiter distinctę: Huius sententiæ est D. Thomas, qui in: 1. 2. 4. 18. ar. 4. ad 2. dicit quod quanuis finis sit causa extrinseca, debita tamen, proportio actus ad fidem inhæret potētiæ & actioni. Et clarius in. 4. de veri. q. 15. art. 2. in corp. ar. Nec tamen propterea sequitur quod intellectus & voluntas in Deo realiter distinguantur, cùm non habeant illam differentiam intrinsecam: quia nec intellectus, nec voluntas Dei aliquid recipit ab obiecto. Licet autem anima humana non habeat nisi vnum finem vltimū, habet tamē alios ad illum ordinatos: & sic eget diuersis potentiis. Et quanuis habitus sint perfectiones potentiarū, non tamen oportet quòd potentiæ distinguantur per habitus: quia potentiæ non ordinantur ad habitus, sed è conuerso. Diuersitas enim quæ est per accidens, non diuersificat potentiam. Et cùm potentiæ sensitiuæ per se non respiciant rationē contrarietatis: sequitur quòd potentia visiua albi & nigri est eadem: Et sic dicendum est de aliis potentiis sensitiuis exterioribus, quæ secundū Philosophum sunt per se vnius contrarietatis. Superiores tamē potentiæ respiciunt per se communiorē rationem obiecti. Ideo non sequitur quod obiecta quæ faciunt diuersitatem sensuum exteriorum, faciant diuersitatem sensuum interiorum. Si dicatur quod nihil determinatur ad speciē per id quod est posterius, vel extrinsecum: sed actus est posterior potentia, & obiectum est extrinsecum. Igitur, &c. Dicendum quod licet actus sit posterior in esse, est tamē prior secundum intentionem naturæ, quæ ordinauit potentiam ad actum. Vnde Philoso. in. 2. de Anima, dicit actus priores esse potentiis, sicut finis agente. Obiectum verò licet sit extrinsecū, est nihilominus principium vel finis actionis. Principio autem & fini proportionantur ea quæ sunt extrinseca rei per intrinsecam habitudinem, vt dictum est. Nec tamen sequitur quod si principia potentiarum sint diuersarum specierum aut generum, ex quibus fluunt potentiæ tanquam propriæ passiones, potentiæ sensitiuæ distinguantur specie inesse potentiarum, cùm habeant idem obiectum, quemadmodum quantitas cęli & corporum corruptibilium sunt eiusdē generis, licet in esse Physica subiecta sint diuersorum generum. Non inconuenit etiam quod aliqui actus differant specie in esse moris, qui sunt eiusdem speciei in esse naturæ, vt actus matrimonii & fornicationis. Si dicatur quod vnumquodque recipitur secundum modum recipientis: sed potentiæ sunt in organis corporeis subiectiuè ergo distinguūtur per organa, & sic in vno homine erunt plures potentiæ visiuæ. Negatur consequētia: quia potentiæ animæ nō ordinantur, neque sunt factæ propter organa, sed è conuerso.

1. p. q. 77. art. 3.
12 Met aph
Potētiæ habent intrinsecas differentias.
Intellectus & voluntas Dei non distinguūtur realiter.
Organa non diuersificant potentias.

§. 2. *De anima sensitiua.*

A ANima Sensitiua est actus corporis physici organici, potētia vitam sensitiuam habentis: quæ eminenter, hoc est nobiliori & perfectiori modo, complectitur omnes perfectiones & proprietates animæ vegetatiuæ quàm ipsamet sola vegetatiua. Anima enim vegetatiua habet (vt dictum est) tres potentias, quæ fluunt ab eius essentia: sed ab essentia animæ sensitiuæ fluunt prædictæ tres potentię vegetatiuæ: & vltra illas duodecim scilicet quinque sensus exteriores, & quatuor interiores, cum appetitu con cupiscibili & irascibili, ac potentia secundum locum motiua. Hoc autem intelligendū est de anima Sensitiua in animalibus perfectis: quia multa sunt animalia imperfecta, & orbata, ac spontaneam generationē habentia, quibus aliquando vna vel plures prædictarum potentiarum deficiunt. Ex his patet quòd mulus non est animal perfectum, cùm potentia generatiua illi deficiat.

Ver. 1. *De identitate animarum.*

B IN brutis animalibus eadem numero est anima vegetatiua & sensitiua: in homine verò eadē numero est anima vegetatiua, sensitiua, & rationalis, vt determinatum fuit per Ecclesiam, prout habetur in libro de ecclesiasticis Dogmatibus vbi dicitur: Neque duas animas esse dicimus in homine vno, sicut Iacobus & alij Syrorum scribunt, vnam animalē, qua animatur corpus & immixta sit sanguini: alteram spiritualē, quæ rationi ministret. Sed dicimus vnam & eandem esse animam in homine, quæ & corpus sua societate viuificat, & semetipsam sua ratione disponit. Et oppositum apparet impossibile: quia impossibile est plures formas substantiales informare vnam materiam, duplici fundamento. Primum est, quia de ratione formæ substantialis est dare esse subsistens primò & per se quia in generatione est progressio de non esse ad esse per se subsistens, quod procedit à forma substantiali. Si igitur anima vegetatiua dat esse per se & subsistens, forma superueniens erit accidentalis, tanquam aduenicns rei post suum esse completum: & sic potest abesse subiecto, præter subiecti corruptionem, quæ est ratio accidentis: fuit enim aliquando generatum sine illa secunda forma aduenięte. Secundum fundamentum est, quia per formam substantialem aliquis constituitur in specie, cùm species sumatur à forma. Si igitur in eodē supposito sint diuersę formę substantiales: sequitur quòd idem suppositum erit in diuersis speciebus oppositis, quod est impossibile, vt notum est. Ad intelligendum autem quomodo non sit nisi vna Anima, oportet notare modum generationis hominis, quem ponit D. Tho. Quòd generatio inchoatur per emissionē seminis à masculo, & ex commixtione seminum maris & fœminę fit embrio, in quo per virtutē seminis masculini introducitur anima vegetatiua, quę habet illas tres prędictas potentias: & ea adueniente compositum illud dicitur esse viuum & animatum: & per virtutē generantis circūstantem, embrio disponitur ad animā sensitiuā: qua adueniente anima vegetatiua desinit esse: & succedit anima sensitiua, quę eminēter cōtinet prædictas tres potentias vegetatiuas, & alias duodecim prędictas: & tūc compositum illud est animal. Quum autē anima sensitiua aduenit tunc per virtutem generantis circunstantem, ad modum

1. p. q. 76. art. 3.
2. cōtra gen. cap. 8. circa medium.

retis introducuntur dispositiones illius animæ sensitiuæ, ad introductionem animæ rationalis tendentes. Tandem corrumpitur anima sensitiua, & illi succedit anima rationalis, quam Deus creando infundit: quæ eminenter continet omnes illas vires & potentias vegetatiuæ & sensitiuæ, & vltra illas, tres nobiliores, quæ non sunt alligatæ organo corporeo, scilicet, intellectum agentem, & intellectum passibilem, & voluntatem, de quibus inferius dicetur. Et sic generatum dicitur homo habens vnam Animam numero, quæ potest nominari Vegetatiua, Sensitiua, & Rationalis. Et quia à nobiliori fit denominatio, quũ est mentio de Anima hominis, intelligitur Anima rationalis. Nec est inconueniens quòd aliquid intermediorum generetur, & statim corrumpatur: quia intermedia non habent speciem completam, sed sunt vt in via ad speciem: & ideò non generantur, vt permaneant, sed vt per ea ad vltimum generatum perducatur. Nec est mirum si tota generatio hominis non est continua, sed sint multæ generationes intermediæ: quia etiam hoc cõtingit in alteratione & augmento. Quantò enim aliqua forma est nobilior, & magis distans à forma elementari, tantò oportet esse plures formas intermedias, quibus gradatim ad formam vltimam perueniatur: & per consequens plures generationes intermedias. Si dicatur quod olim ab vniuersitate Oxoniensi sub Archiepiscopo Cantuariẽsi, Anno Domini millesimo ducentesimo septuagesimosexto, reprobatus fuit error dicentium quòd in infusione animæ intellectiuæ corrumpitur vegetatiua & sensitiua: dicendum quòd & si illa determinatio vera sit, non aduersatur prædictis: quia nõ dicimus quòd in infusione animæ rationalis corrumpatur anima vegetatiua & sensitiua copulatiuè: illud enim presupponit duas animas esse simul actu, quod non dicimus. Nec iurauimus determinationes illas quæ accipiunt expositionem; quemadmodum & sacræ literæ.

Ver. 2. *De obiecto.*

C Qvum potentia dicat & importet habitudinem & relationem ad obiectũ, necesse est ad perfectam cognitionem potentiæ habere notitiam obiecti. Ad cuius euidentiã sciendum est, quòd potẽtia dicitur principium, quo quis immediatè agit. Et quia huiusmodi principia sunt duplicia: quædã sunt naturalia, quæ naturaliter fluũt ab anima, vt prædictæ. 18. potentiæ: quædam sunt acquisita, vt habitus, consequẽs est vt duplices sint potentiæ animæ, saltem rationalis, scilicet, naturales, quæ sunt decem & octo (vt dictum est) & acquisitæ, quæ sunt habitus tam boni quàm mali, scientię, artes, virtutes, vitia, quę acquiruntur per actus potentiarũ: per quos homo est potens ad promptè, faciliter, & delectabiliter operandum. Cùm igitur potentiæ acquisitæ, scilicet, habitus, virtutes, & vitia (quæ sunt de Theologi consideratione) accipiant speciem ab obiecto, de obiecto dicendum est: Obiectum dicitur id ad quod potentia vel habitus tendit, siue id circa quod versatur. Et quia visus ad colorem, & auditus ad sonum tendit & terminatur: ideò color est obiectum visus, & sonus est obiectum auditus, & sic de cæteris potentiis naturalibus, de quibus omnibus in vno suo quoq; loco dicetur. Et quia Dialectica circa ens rationis versatur: ideò ens rationis dicitur obiectum Dialecticę. Quod Dialectici vocant Subiectum attributionis.

Obiectum quid.

Ver. 3. *De diuisione obiecti.*

D Obiectum multipliciter diuiditur: Primò, secundum antiquos, in obiectum quod, & in obiectum quo. Alij vtuntur aliis terminis, & diuidunt in obiectum materiale, & obiectum formale: quod idem est. Secũdum rem & rationem non est differentia, nisi in nominibus, de quibus non est multum curandum, modo de re, & eorum significatione constet: disceptatio enim de nominibus, pertinacibus est relinquenda. Obiectum enim quod, & materiale idem sunt: & obiectum quo & formale etiam. Nos autem, vt plures loquentes, materiali & formali nominibus vtemur. Obiectum igitur materiale est res ad extra vel ad intra ad quam potentia & habitus vltimatè terminatur, vt color in pariete, respectu potentiæ visiuæ, & sonus respectu potentię auditiuę & intellectus cùm intelligit seipsum, & reflectitur supra se. In scientiis autem obiectum materiale est subiectum primę conclusionis demonstratæ. Obiectũ verò formale siue quo, est illud quo mediante potentia vel habitus terminatur ad rem. Et sic lumen dicitur obiectum formale visus: quia ad hoc quòd potentia visiua terminetur ad colorem, necessarium est lumen illuminare medium potentiæ visiuæ, aliàs color non posset videri, neque potentia visiua ad ipsum terminari. In scientiis autem obiectum formale est medium demonstrationis, quod est diffinitio subiecti primæ conclusionis illius sciẽtiæ, quæ scilicet definitio vnitur maiori & minori extremitatibus: ex qua vnione sequitur vnio maioris & minoris extremitatis adinuicem: quia cùm aliqua duo sunt vni & eidem eadem, sunt eadem inter se: & sic assensus maioris & minoris sunt medium & causa assensus cõclusionis. In beatitudine verò supernaturali obiectum materiale est ipsa diuina essentia, & Christi humanitas: formale verò est lumen gloriæ, quo potentia intellectiua eleuatur ad videndum eam. ¶ Ex quo patet quod non est inconueniens eandem potentiam habere duo obiecta, vnum materiale, & aliud formale: Imò aliquæ habent duo obiecta formalia, subordinata tamen: vnum extrinsecum, & aliud intrinsecum. vt potentia visiua, quę habet pro obiecto formali lumen & speciem sensibilem in oculo existentem: qua mediante fertur in colorem extrinsecum, & sine qua nõ possit ferri in ipsum. Non est tamen necesse quòd quælibet potentia habeat plura obiecta formalia: ab obiecto autem materiali potentiæ accipiunt speciem. ¶ Secundò diuiditur obiectum in adęquatum & in adinæquatũ. Obiectum adęquatum est, quod æquat potentiam, sic quòd potentia non potest ad aliud se extendere, seu propriè & per se terminari: & quod in sua ratione formali continet omnia, ad quę potentia potest terminari: & per quod potentia ab aliis potentiis distinguitur: vt color est obiectum adæquatum potentiæ visitiuæ: & sonus potentiæ auditiuæ. Non potest enim potentia visiua videre nisi colorẽ seu coloratũ: & omnia quæ videt, percipit sub ratione coloris: & per colorem distinguitur ab aliis potentiis: quia nulla alia potentia est, quæ directè & immediatè versetur circa colorem. Et sic proportionabiliter dicendum est de obiectis aliarum potentiarum, habituum, & scientiarum. Hoc obiectum adæquatum Dialectici vocant subiectum attributionis, & adscribunt tres prædictas conditiones: Prima est, quòd eius cognitio principaliter intendatur. Secunda, quòd omnia quæ considerantur in illa scientia, contineantur sub subiecto, siue quòd reducantur ad subiectum, sic quòd subiectum attributionis debet prædicari de omnibus, quæ considerantur in illa scientia, vel in recto vel in obliquo. Tertia, quòd per ipsum vna scientia distinguatur ab aliis scientiis: & sic dicunt ens rationis esse subiectum attributionis dialectices. Ab aliquibus autem dicitur argumentatio. Sed vtrique possunt faciliter conciliari, dicendo quòd argumẽtatio est subiectũ principalitatis, quia argumentatio est id quod principalius cõsideratur in Dialectica, cùm sit instrumentum proximum & immediatum indagandæ veritatis, quæ est finis Dialectices. Ens autem rationis dicitur obiectum generalitatis, eò quòd de pluribus quæ considerantur in Logica, prædicatur in recto, quàm argumentatio. Obiectum verò inadæquatum est id, ad quod potẽtia vel habitus terminatur, sed non æquatur illi, quia potest ad alia terminari. Et sic albedo dicitur obiectum inadæquatum potentiæ visiuæ, quia potest non solum ad eam, sed etiam ad nigredinem & alios colores terminari. Et proportionabiliter de obiectis virtutum & vitiorum dicendum est.

Obiectum quo, & Obiectũ quod, materiale et formale idẽ sunt.

Obiectum adæquatum & inadæquatum, quid.

Ver. 4. *De dignitate animæ sensitiuæ super Vegetatiuam.*

Excessus Animæ sensitiuæ supra Vegetatiuam in hoc consistit, quia Anima vegetatiua solùm operatur circa corpus sibi vnitum, tanquam obiectum proprium. Sed anima sensitiua eminentiori modo operatur circa corpus sibi vnitum: & ideò habet tres potentias vegetatiuæ nobiliores, quàm sola vegetatiua. Et vltra hoc Anima sensitiua operatur circa corpus extrinsecum sensibile quod sensu percipi potest. Ideò necesse est eam vltra vires siue potentias animæ vegetatiuę habere alias potentias excellentiores, quibus operetur circa corpus sensibile, tanquam obiectum proprium. Et quia necesse est omne operans aliquo modo coniungi rei, circa quam operatur, quum omnis

A 1. p. q. 78. art. 1.

omnis operatio extrinseca fiat per contactũ virtutis: Ideò secundum quod corpus sensibile potest coniungi animæ sensitiuæ, secundum hoc oportet assignare potentias animæ sensitiuæ. Potest autem illi coniungi dupliciter: Primò per similitudinem sensibilis: & hoc diuersis modis, per diuersas qualitates, per quas immutatur. Ideò oportet ponere in anima sensitiua diuersas potentias, ad suscipiendam species qualitatum sensibilium cum quadam immutatione: & illæ dicuntur potentiæ apprehensiuæ. Horum officiũ est apprehendere & recipere vel retinere species siue similitudines qualitatum sensibilium. Secundò, corpus sensibile potest coniungi & vniri animæ sensitiuæ, secundum quod anima ipsa inclinatur ad rem sensibilem exteriorem, & hoc dupliciter: vno modo secundum quod anima sensitiua inclinatur ad rem ipsam extrinsecam, sicut ad finem, qui est primus in intentione. Et secundum hoc ordinantur potentiæ appetitiuæ, quæ non suscipiunt in se similitudinem rerum, sed sequuntur finem per potentias apprehensiuas ostensum. Alio modo secundum quod anima operatur circa rem exteriorem, secundum quòd res est terminus operationis & motus: & secundum hoc ponitur potentia motiua ad locum per potentiam apprehensiuam ostensum, & per potentiam appetitiuam imperatum: & sic in anima sensitiua sunt tria genera potentiarum, scilicet, apprehensiuum, appetitiuum, & secundum locum motiuum.

Ver. 5. *De qualitate potentiarum animæ.*

B *Passio quid & quotuplex sit.*

POtentiæ apprehensiuæ dicuntur sensus exteriores vel interiores, qui sunt potentiæ passiuæ. Ad cuius euidentiam, notandum est quod passio est triplex: Quædam est corruptiua, quędam est perfectiua, & quædam indifferens. Passio corruptiua est receptio alicuius formæ cum abiectione alicuius perfectionis seu formæ conuenientis, vt cùm aqua calefit ab igne, recipit calorem, qui abiicit frigiditatem, quæ est forma conueniens aquæ. Passio perfectiua est receptio formæ conuenientis absque abiectione alicuius perfectionis, vt quum quis fit sciẽs aut cognoscens. Vnde Philosophus dicit, quod intelligere est quoddam pati. Passio indifferens est receptio formæ indifferentis, scilicet, quæ non magis conuenit subiecto, quam eius opposita: vt cùm paries ex albo fit niger. *3. de anima.*

¶ Sensus ergo est potentia passiua perfectiua, quia recipit speciem sensibilem, ad quam speciem causandam potentia non concurrit actiuè, sed merè passiuè, hoc est solummodo recipit. Illa autem species causatur ab obiecto extrinseco. Potentia tamẽ sensitiua, informata illa specie, exit in actum, & terminatur ad obiectum, vt visus ad colorem: & secundum hoc potentiæ apprehensiuæ dicuntur etiam actiuæ. ¶ Ex quo patet quod potentia apprehensiua est actiua & passiua, respectu diuersorum: & habet duo officia: Primum est recipere speciem sensibilem, siue similitudinem alicuius qualitatis: & quo ad hoc se habet merè passiuè. Secundum est tendere & terminari ad obiectũ, mediãte specie sensibili: & ad hoc se habet actiuè partialiter: quia illa species sensibilis concurrit cum potentia. Et sic debet intelligi id quod dicitur, quod ex obiecto & potentia oritur notitia scilicet actualis. quia habitualis est in actu primo a solo obiecto.

Potentia apprehensiua habet duo officia.

Ver. 6. *De diuisione sensuum.*

C *Qualitates alterabiles octo.*

SEnsus diuiditur in exteriorem & interiorem. Sensus exterior est potentia apprehẽsiuà animæ sensitiuę, qua ipsa anima mediante organo corporeo, & medio disposito est perceptiua alicuius qualitatis alterabilis ad præsentiam obiecti. Qualitates autem alterabiles sunt octo, scilicet, color, sonus, odor, sapor, caliditas, & siccitas, humiditas, & frigiditas, quæ ponũtur in tertia specie qualitatis. Alia autem accidentia non habent vim immutatiuam secundum se, nisi per aliquam qualitatum prædictarum. Quantitas enim nõ potest immutare seu alterare corpus. Et Philoso. dicit, quod secundum eandem qualitatem alterantur sensus, secundum quam alterantur corpora inanimata: & loquitur de alteratione perfectiua, alteratio enim est species passionis.

1. p. q. 78. art. 3. 2. Phys.

Ver. 7. *De sensibus exterioribus.*

D SEnsus exteriores à Philoso. assignantur quinq; scilicet, visus, auditus, odoratus, gustus, & tactus. Et ratio distinctionis & numeri accipienda est secundum illud, quod propriè & per se ad sensum pertinet. Dictum est autem quod sensus est potentia passiua, quæ nata est immutari ab exteriori sensibili: & ideò exterius immutatiuum est sensibile, quòd propriè & per se à sensu percipi potest: & secundum eius diuersitates potentiæ sensitiuæ distinguuntur.

Ver. 8. *De duplici immutatione.*

IMmutatio animæ est duplex: Vna est naturalis: alia est intentionalis. Naturalis immutatio est, quando forma immutantis recipitur in medio, & organo immutato, secundum esse naturale completum & denominatiuum: sic quòd forma siue qualitas possit illud denominare, sicut calor & frigiditas recepta in sensu tactus, denominant hominem calidum vel frigidum. Immutatio verò intentionalis est, quando qualitas immutantis non recipitur in medio vel organo, secundum suum esse naturale & denominatiuum: sed altiori quodam modo, per multiplicationem similitudinis, in medio scilicet aëre aut aqua: quæ tamen non denominat propter incompletum & imperfectum esse quod habet in eo, quia solũ habet esse quando immutans est præsens: & est quodam modo in fluxu, vt quando coloratum multiplicatis speciebus coloris in aëre vsque ad organum visus, causat & imprimit similitudinem in pupilla oculi, secundũ esse intentionale, quod est reale, sed non completum & denominatiuum: quia illę species intentionales coloris non denominant aërem vel oculum coloratum, propter imperfectum & incompletum modum essendi. Hinc est quòd obiecto remoto, vel lumine à medio separato, illæ species statim & subitò euanescunt, & desinunt esse, propter absentiã conseruantis. Et sicut subitò & in instanti desinunt esse, sic subitò & in instanti causantur, & non per motum: sicut enim illuminatio fit in instanti, sic & visio. ¶ Et quia intellectus (qui est res spiritualis) instantaneè intelligit & operatur: ideò species intentionales vocantur quodam modo spirituales, & etiam immutationes per illas factæ, nõ quidem simpliciter, cùm sint quantę & extensę, & habeãt esse imperfectum & paruæ durationis, quod repugnat spiritui. Sunt tamen spirituales, secundum modum causandi & immutandi. ¶ Notandum præterea, quod in omnibus quinque sensibus sunt quatuor consideranda, scilicet potentia, organum, medium, & obiectum. Quia secundum Philosophum, Sensibile positum supra sensum absque medio, non causat sensationem, scilicet perfectiuam: Medium autem est duplex, scilicet extraneum & intraneum. Medium extraneum secũdum D. Tho. est illud quod non est pars animalis, vt aër, aqua, crystallus, aut aliquid huiusmodi. Medium verò intraneum & coniunctum, est pars animalis, vt caro in sensu gustus & tactus. Organum verò, est subiectiuæ potentiæ, & eius instrumentum.

E

2. p. q. 78. art. 3.

In omnibus sensib. tria considerãda. 1. de Anima.

Ver. 9. *De ratione numeri & distinctionis sensuum.*

F *1. p. q. 78. art. 3.*

RAtio numeri & distinctionis exteriorum sensuum ex immutatione animæ faciliter intelligi potest: Quia omnis immutatio vel est intentionalis, vel naturalis. Si intentionalis, ponitur potentia visiua. Si naturalis, hoc dupliciter: quia vel per medium extraneum vel intraneum Si per extraneum, adhuc dupliciter, vel secundum motum localem: & sic ponitur auditus, qui habet pro obiecto sonum: vel secundum alterationem, & sic ponitur olfactus, qui habet pro obiecto odorẽ, qui spirat per alterationẽ odoriferi, quod euaporatur per calorem. Vndè videmus quòd tempore gelido odores non spirant. Si verò transmutatio naturalis fiat per medium intraneum, & sic ponitur sensus, tactus, & gustus, quorum organa experimur immutari naturali immutatione. Nam manus tangens calidum, fit calida: & lingua humectatur per humiditatem saporum. Hæc autem transmutatio naturalis per medium intraneum, potest fieri dupliciter: Vno modo per qualitatem quæ est obiectum eius: & sic ponitur tactus, qui immutatur immutatione naturali à calido, frigido, humido, & sicco. Alio modo non per qualitatem quæ est obiectum eius, sed per qualitatem præambulam siue præsuppositam: & sic ponitur gustus, cuius organum non transmutatur naturali transmutatione per saporem, qui est obiectum eius. Non enim dicimus, quòd lingua sit saporosa aut dulcis; sed per humiditatem, quæ prærequiritur

quiritur ad hoc, quòd aliquid possit saporari. Ideo tactus qui recipit humiditatem, est fundamentum gustus.

Ver. 10. *De ordinatione sensuum.*

G ORdinantur autem prædicti quinque Sensus vt sequitur: primo loco ponitur visus, qui est absque naturali immutatione obiecti & organi; ideò maximè spiritualis inter alios (vt dictum est) & inter omnes alios exteriores sensus perfectior & cõmunior. Vnde Philo. dicit, quòd visus plures rerũ species nobis demonstrat. Post visum ponitur auditus, & post auditum olfactus: quia isti duo sensus, licet habeant naturalem immutationem ex parte obiecti, non tamen semper ex parte organi, sed (vt in pluribus) intentionaliter. Ideò magis participant de spiritualitate, vt ex prædictis patet. Præponitur autem auditus olfactui: quia sonus, qui est obiectũ auditus, fit per transmutationem localem. Motus verò localis est nobilior alteratione, vt dicit Philosophus. Sed per alterationem fit immutatio olfactus: Deinde præponitur tactus gustui, quia gustus fundatur in tactu: fundamentum autem præsupponitur his quæ superponuntur. ¶ Ex his apparet primò, quòd tres primi sensus non fiunt in actu, hoc est, non sentiunt per mediũ intraneum siue coniunctum. Secundò apparet, quòd naturalis transmutatio obiecti in sensu auditus & olfactus, non semper pertingit ad organa eorum, nisi per accidens, scilicet propter propinquitatem vel vehementiam, siue excellentiam obiecti; aut aliarum qualitatum eidem coniunctarũ. Vnde Philosophus dicit, quòd excellens sensibile corrumpit sensum.

2. de Anima. *8. Phys.* *2. de anima.*

Ver. 11. *De sensibili.*

H SEnsibile generaliter & communiter loquendo, est omne illud quod est perceptibile à sensu, siue omne quod potest immutare sensum, siue obiici sensui, mediatè vel immediatè, per se vel per aliud aut per accidens. Sensibile autem propriè loquendo, est quod immediatè potest immutare sensum: & sunt octo qualitates alterabiles superius numeratæ, & non substantia, nisi generaliter, quia non immediatè immutat, sed mediante aliqua qualitate alterabili in ea existente, vt nix per albedinem, & ignis per calorem: Actiones enim suppositis attribuuntur. Igitur cùm suppositum sit substantia, immutatio illa substantiæ attribuitur, sed non immediatè, nec per se, sed per qualitates alterabiles, quæ sunt solum instrumenta. Quià si color per diuinam potentiam esset separatus ab omni inexistentia actuali, quam habet in subiecto, & quantitate, nullo modo posset immutare sensum, nec causare speciem intentionalem, cùm instrumentum non operetur, nisi in virtute principalis agentis. Albedo enim sic separata, non subiacet motui aut mutationi, imò se habet quantum ad existentiam actualem, ad modum substantiarum separatarum, quia scilicet est immaterialis, siue absque materia in actu: nec est singularis, hoc est determinata ad aliquod subiectum particulare: & sic non posset esse nisi vna, cùm accidentia non distinguantur numero, nisi penes subiectum. Ideò esset vniuersalis per indifferentiam, & secundum D. Thomã intelligibilis actu. Quia quemadmodum species intelligibiles possunt obiici intellectui immediatè, ideò dicuntur intelligibiles: ita & albedo sic separata, ideò diceretur intelligibilis actu, non quòd actu intelligeret, aut intelligere posset: sed quia eius species siue similitudo posset obiici intellectui, & intellectus, posset in eam tendere directè: quod non facit in singularia, sed solùm reflexè, vt infrà dicetur.

Albedo separata non potest esse nisi vna, & est intelligibilis actus.

Ver. 12. *De diuisione sensibilis.*

A SEnsibile in tota sui communitate, diuiditur in sensibile per se, & in sensibile per accidens. Sensibile per se, est quod ex natura sua obiicitur sensui, & imprimit speciem intentionalem vel naturalem sui in organo: & huiusmodi est color, & aliæ qualitates alterabiles. Sensibile autem per accidens dicitur, quod ex natura sua non potest causare seu imprimere speciem & similitudinem sui in organo, sicut homo, equus, aut campana. Sensibile per se est duplex: quoddam est proprium, quoddam commune. Sensibile per se proprium dicitur, quod ab vno solo sensu percipi potest: vt color est sensibile proprium visus: & sonus, auditus: odor, olfactus: sapor, gustus: & quatuor qualitates primæ & actiuæ tactus. Sensibile commune dicitur, quod non est proprium vni sensui tantùm, sed potest à duobus vel pluribus sensibus percipi per se secundò. Ad horum intelligentiam reducendum est ad memoriam quod sentire est quoddam pati & alterari: ideò illud quod facit differentiam in hac alteratione seu immutatione, habet per se habitudinem ad sensum, & dicitur sensibile per se. Illud autem quod nullam facit differentiam circa immutationem sensus, dicitur sensibile per accidens. Sed duobus modis contingit facere differentiam circa immutationem sensus. Primò, quia imprimit speciem in sensu: & hoc dicitur sensibile proprium, quia primò & per se causat speciem, & facit immutationem. Alio modo quantum ad modum immutationis, quia qualitates sensibiles cùm sint extensæ, mouent sensum corporaliter & situaliter: ideò aliter mouet in paruo, aliter in magno, aliter in propinquo, aliter in distanti. Et sic magnitudo, motus, quies, figura, & numerus assignantur à Philosopho sensibilia communia, scilicet secundò, & quantum ad modum immutationis mouentia. Ex his apparet differentia inter sensibile proprium & commune & per accidẽs, quia proprium causat speciem in sensu per se primo: cõmune verò, quia habet habitudinem ad speciem illam impressam, quantum ad modum: ideò dicitur per se secundo. Et omne tale est commune duobus vel pluribus sensibus. Quod enim aliquid sit magnum vel paruum, triangulare vel quadrangulare, quia coloratum, cognoscitur per visum per se primo, & secundo cognoscitur modus coloris extensi scilicet magnitudo, figura, motus, & quies: Hos modos apprehendit tactus, qui per se primo respicit qualitates primas: & sic visus & tactus cognoscunt omnia sensibilia cõmunia. Alij autem sensus aliqua, & aliqua non. Auditus percipit, an sonus sit propinquus, vel distans. Item numerum vocum an sit vna, vel plures. Item quietem, siue silentiũ, audiendo duos loquentes: posteà vnum loquentem, & alium tacentem, ex consequenti. Gustus etiam videtur sentire magnitudinem & numerum. Odoratus non sentit nisi ex consequenti numerum. Quidam perspectiui dicunt, quòd sunt plura quàm quinque, Sensibilia communia. Quia ponunt distantiam, situm, corporeitatem, distinctionem, asperitatem, lenitatem, raritatem, densitatem, pulchritudinem, & similitudinem, ac istorum opposita. Sed hæc omnia ad illa prædicta quinque reduci possunt. Sensibile autem per accidens non habet habitudinem ad immutationem sensus, nec per se primo, nec secundo: quia nec causat speciem sensibilem ex natura sua, neque respicit modum illius speciei. Ideò accidit albo, quòd sit homo: & sono, quòd percutiatur aër in aëre vel lapide. ¶ Notandum tamen quòd ad sensibile per accidens duo requiruntur. Primò, quòd accidat sensibili per se, hoc est quod non habeat habitudinem ad immutationem sensus, siue quòd non causet speciem in sensu, &c. Secundò, quòd apprehendatur à Sentiente. hęc autem apprehensio est ab alio sensu superiori, vt à sensu communi, vel phantasia, quæ iudicat de actibus sensuum exteriorum. Percipitur etiam ab intellectu. & est id quod statim occurrit post rem sensatam. Sic videmus aliquem venire, quia audimus eum loqui, & operari opera vitæ. Ouis per auditum cognoscit fœtum suum. Ad Sensibile autem proprium vel commune non requiritur illa apprehensio ab alio sensu, aut ab intellectu: Ex his apparet quomodo propriè & per se debet intelligi in definitione visus & aliorum Sensuum. *2. de anima.*

Ver. 13. *De deceptione sensuum.*

SEnsus secundum Philosophum, circa Sensibile commune potest faciliter decipi. Sed circa Sensibile proprium non decipitur, nisi fortè per accidens, quando non seruantur quatuor conditiones: Prima est, quòd organum sit dispositum. Vndè propter indispositionem linguæ, infirmus iudicat dulce amarum: & oculus lipposus etiam decipitur. Auditus alicuius propter affectum iudicat sonum delectabilem, qui tamẽ est tristabilis, vt patet in cantantibus: quilibet enim putat se benè cantare, cum vlulat. Item secundum diuersas complexiones aliqua aliquibus sunt sapida, & aliis abominabilia. Asinus pariter inuenit bonum gustum in his, in quibus homo malum. Hæc & similia sunt respectu diuersorum: & illa diuersitas reducitur ad diuersam dispositionem organi. Secunda conditio est, quòd medium sit benè dispositum. Vndè lucidum, B *2. de anima.*

visum per nigrum, apparet rubeum. Et carbo qui est niger, quando est ignitus, apparet rubeus. Tertia conditio est, quòd sit debita distantia, vnde visum à longè, licet sit rubeum, apparet nigrum: & cœlum tempore sereno iudicatur coloratum, tamen non est. Species apparentis coloris causantur ex diuersis vaporibus subtilibus in aëre existentibus. Quarta conditio est, quòd obiectum sensus se habeat vniformiter, quia si obiectum sensus vna vice moueatur, & alia vice quiescat, tunc sensus aliter & aliter iudicaret. ¶ Circa sensibile verò commune Sensus decipitur per accidens, cùm non seruantur prædictæ conditiones, vt visus circa magnitudinem propter distantiam, iudicat enim Solem esse paruæ quantitatis, cùm tamen sit maior terra: iudicat pariter tardè moueri, & mouetur velocissimè: & à remotis positum iudicat quiescere, quod tamen mouetur. Et propter indispositionem oculorum in ebriis visus decipitur. Iudicat enim ebrius duas candelas esse, vbi non est nisi vna, & sic de aliis. Decipitur etiam sensus circa sensibile cõmune, etiam seruatis illis conditionibus, quia iudicat bipedale, quod est modicum minus. Sed circa proprium obiectum non decipitur, seruatis conditionibus. Posset tamen decipi circa ea quæ consequuntur obiectum proprium, vt circa intentionem & remissionem: veruntamen potest dici quòd illa intensio vel remissio non est obiectum per se primum.

Circa huiusmodi deceptionem vlterius notandum est, quomodo sensus exterior dicatur decipi, vel non decipi. Non enim est intelligendum quòd in apprehensione sensuum exteriorum sit propriè veritas aut falsitas, quæ solum conuenit compositioni aut diuisioni, hoc est, propositioni affirmatiuæ vel negatiuæ: quæ non conueniunt sensui, qui non attribuit vnum alteri, nec separat vnum ab altero. sed solum apprehendit, hoc est speciem sensibilem recipit, & per eam in obiectum extrinsecũ tendit. Et si illud sit à parte rei (prout species repręsentat) sensus dicitur verus, & nõ decipitur: si verò non sit obiectũ à parte rei (vt species repræsentat) sensus est falsus, vel illa sensatio falsa: & tunc decipitur. Et sic patet quòd Philosophus impropriè loquutus est de veritate & de deceptione. Sed de his latius differemus inferius hoc c. 1. §. 8. Ver 6.

§. 3. *De potentia visiua.*

C Visus est potentia apprehensiua ab anima sensitiua fluens, coloris propriè & per se perceptiua. Visus & cæteræ potentiæ animæ tam vegetatiuæ quàm sensitiuæ, sunt in essentia animæ radicaliter & causaliter: quia fluũt continuè ab ipsa essentia animæ ad organum, quod dicitur instrumentum illius determinatum, in quo sunt subiectiuè. Potentia enim visiua fluit ab anima ad pupillam oculi, siue ad humidum glaciale infra pupillam oculi existens, quod est organũ eius in quo subiectiuatur. Et quia organum est instrumentum & subiectum potentię, sequitur quòd ad perfectam operationem potentiæ requiratur perfecta dispositio organi: & ad indispositionem organi sequitur imperfectio & impedimentum operationis: & ad corruptionem organi, quod est subiectum potentiæ, sequitur eius corruptio.

Ver. 1. *De obiecto visus.*

D Potentia Visiua dicitur perceptiua coloris, non quòd in se suscipiat naturalem colorem, aut speciem naturalem coloris: quia (vt dictum est) color non producit neque causat in medio aut organo sui similitudinem naturalem, quæ scilicet denominet medium vel organum coloratum, sed solum intentionaliter & instantaneè, ad certam determinatam distantiam, magis completè & permanenter in oculo, quàm in medio: quia in oculo videmus speciem siue similitudinem, & non in aëre. Et vocatur spiritualis, ratione iam dicta, ac etiam quia quocunq; vento impetuoso flante, non impeditur, si medium maneat illuminatum, sicut auditio & olfactio.

Ver. 2. *De medio potentiæ visiuæ.*

E Medium potentiæ visiuæ est aër, aqua, vitrum, crystallus: & omne corpus diaphanũ siue transparens.
Corpus lucidum, diaphanũ & opacũ, quid sit. Vnde sciendum est, quòd Corpus est triplex, scilicet, Lucidum, Diaphanum, & Opacum. Corpus Lucidum est, quod ex natura sua habet lucem, & profert ac emittit lumen. Corpus verò Diaphanũ siue transparens est, quod ex se lumen non habet, est tamen susceptiuum luminis intrinsecè & penetratiuè, hoc est, potest penetrari à lumine, siue sit aliàs solidum, vt vitrum & crystallus: siue non, vt aër & aqua: & tale corpus est medium visus. Corpus autem Opacum est illud, quod non est ex se luminosum aut transparens, & tamen susceptiuum luminis secundum superficiem, non tamen penetratiuè, vt sunt corpora solida, polita, tersa, vt luna & stellæ: quia si essent Diaphana, nõ essent eclipses, maximè Solis, quæ est per interpositionem Lunæ inter Solem & nos. ¶ Notandum tamen quòd lux, lumen, radius, & splendor differunt: Quia lux est in lucido, vt in Sole: lumen in diaphano. Radius verò est illuminatio secundum rectam lineam à lucido. Splendor autem est ex reflectione radij in aliquod corpus opacum tersum. Vndè 1. Macha. 6. Refulsit Sol in clipeos aureos, & resplenduerunt montes ab eis. Et hoc modo, scilicet per reflectionem, fit visio in speculo: quia species sensibiles ab obiecto causatæ, vsque ad speculum protensæ, inuenientes in speculo impedimentum progrediendi ad vlteriora, & dispositum speculum ad reflectionem, reflectuntur vsque ad organum visus. *Lux, lumẽ, radius, splẽdor, differũt*

Ver. 3. *De conditionibus medij visus.*

Ad hoc quod causetur visio, oportet quòd medium potentiæ visiuæ habeat duas conditiones: Vna est propria, alia est communis omnibus mediis aliarum potentiarum. Conditio propria est, quod sit illuminatum, aliàs non causatur visio: quia color qui est in pariete, non potest multiplicare species intentionales absque lumine, quod dicitur actus diaphani vt diaphanũ est: & facit quòd color qui anteà erat visibilis & multiplicabilis in potentia, sit visibilis, & multiplicetur in actu vsque ad organum potentiæ visiuę hoc non requiritur in mediis aliarum potentiarum. Secunda conditio communis omnibus mediis, est denudatio. Oportet enim medium & organum esse denudatum ab omni specie sensibili particularis obiecti, & esse dispositum ad omnes indifferenter suscipiendas. Quia si esset in actu per aliquam speciem particularem, non posset percipere alias eiusdem generis. Videmus enim quòd si vitrum rubeũ (quod est medium visus) ponatur ante oculos, omnia quę videntur, stante tali medio, apparebũt rubea: à fortiori, si pupilla oculi esset colorata. F

Ver. 4. *De necessitate medij.*

Necesse est inter potentiam sensitiuam exteriorem & obiectum eius, aliquid mediare, aliàs non fieret immutatio. Quia (vt dicit Philoso.) Sensibile extrinsecum positũ immediatè super sensum, non causat sensationem. Ex prædictis apparet, quòd ad visionem requiruntur sex. Primò, Obiectum quod dicitur mouens. Secundò, Potentia, quæ dicitur mota vel immutata. Tertiò, Medium denudatum & dispositum. Quartò, Organũ etiam denudatum. Quinto, species sensibilis, existens in organo. Sextò, Actus sentiendi, hoc est actus & conatus potentię adiutæ illa specie sensibili in organo existente, ad obiectum extrà tendẽs: & illa tentio dicitur visio & notitia intuitiua: licet etiam ipsa species sensibilis in oculo existens, dicatur nonnunquam notitia visiua siue intuitiua: quia mediante illa fit vitalis immutatio & visio. Et idem proportionabiliter dicendum est in omnibus aliis sensibus exterioribus. A

§. 4. *De potentia auditiua.*

Auditus est potentia fluens ab Anima Sensitiua, soni propriè & per se primò perceptiua. Hæc definitio ex his quæ dicta sunt circa visum, manifesta est: sed videndum est de organo & obiecto. Organum auditus dicitur communiter quædam pellicula in aure existens, quæ vocatur meninga, continens aërem connaturalem, inclusum quodam modo immobilem, denudatum omni sono, & in potentia ad omnem sonum indifferenter. Et quando species soni naturalis vel intentionalis pertingit ad illam particulam, tunc immutatur organum, & audit. Circa organi auditus immutationem notanda est differentia inter visum & auditum, quia visus immutatur solùm per speciem intentionalem, sed auditus immutatur aliquando per speciem naturalem soni, quando quis est prope magna cymbala pulsantia: & quãdo propè aliquod tonitruum magnum, fit cum lapsu fulguris, organũ naturaliter immutatur, imò aliquando corrũpitur & totum corpus. Aliquando tamen auditus immutatur solùm intentionaliter, vt cùm ex aduerso ventus vehemens fiat, & B

audimus

audimus magna cymbala in satis longa distantia, vel etiã à remotis surda tonitrua. Quia illa aëris diuisio non potest obstante vẽto ad tantum spacium diffundere species naturales: tunc enim circa finem causat in medio species intentionales (quæ scilicet non denominant aërem sonorosum) per circulos, sicut videmus fieri circulos in aqua, quãdo lapis proiicitur, donec cesset motus aquę. Sic intelligẽdum est proportionaliter in sono, quòd aër percussus diffundit illã percussionẽ circulariter in aëre, & tandẽ causat species intẽtionales secundũ virtutẽ & quantitatẽ percussiõis, primo minores & efficaciores, & paulatim maiores & minus efficaces, & sic generatio soni sequitur motũ.

Ver. 1. *De medio potentiæ Auditiuæ.*

C Medium potentiæ Auditiuæ est aër & aqua & omne corpus transparens: propriissimè tamen est aër, quia faciliter rarè fit & condensatur: & ideo melius auditur sonus in aëre: in aqua tamen pisces audiunt & fugiunt.

Ver. 2. *De obiecto potentiæ Auditus.*

D Obiectum Auditus est sonus. Sonus autem dicitur quicquid propriè & per se primo ab audito percipitur vel percipi potest. Sonus est duplex: Quidam in actu, quando res actu sonat: Quidam in potentia, quando res (puta campana) actu quiescit, tamen potest sonare: Vnde dicimus campanam quiescentem habere bonum sonum. Reliquæ huius definitionis partes declaratæ sunt in præcedentibus.

Ver. 3. *De modo quo causatur Sonus.*

E Sonus (vt communiter dicitur) causatur ex cõtactu duorum corporum durorum: quia mollia (nisi vehementer comprimantur) non causant sonũ, vt lana cadens. Sed ex duorum corporum durorum violento contactu percutitur aër, & à percutiente & percusso propter duritiam aër fractus resilit, & fit sonus, qui diffunditur per aërem circunstantem circulariter, donec cesset motus, nisi impediatur à vento. Si verò non cessat, sed inuenit impedimentũ & obstaculum, tunc illæ gyrationes circulorum sese impellentium incipiunt fieri in contrarium, & redeũt retrorsum, sicut pila proiecta contra parietem reflectitur: & sicut dictum est de speciebus coloris ad speculum peruenientibus, quæ reflectuntur ad oculum, & tunc videmus per reflectionem: Sic in sono quando species soni inuenit obstaculum, reflectitur ad organum auditus: & sic audimus vocem, similem illi quã prius audieramus. Et ille sonus quem audimus per reflectionẽ, vocatur sonus Echo. Et hoc fit cõmuniter circa littora fluminũ habentiũ montes vel cauernas prope, & in nemoribus, & conuallibus & locis cauernosis. ¶ Ex his patet quòd sonus est qualitas alterabilis, quæ nata est facere alterationem siue immutationem ex percussione & diuisione aëris, quem illa qualitas sequitur. Et hinc est quòd sonus non est ens permanens, sicut color: sed successiuum, quod fit in tempore: Ex quo patet alia differentia inter visum & auditum.

Ver. 4. *De diuisione soni.*

F Sonum Musici diuidunt in sonum acutum & grauem. Sonus acutus est, qui paruo tempore peruenit ad auditũ, & fit per velocem motum, vel ex frequẽtia motuum, sicut fit quãdo pulsatur pro igne vel pro bello & corda citaræ magis extensa fortius sonat. Sonus grauis opposito modo definitur. Dialectici verò diuidunt sonum, in sonũ vocem, & sonum non vocem. Sonus vox, est sonus prolatus ex ore animalis, & non ab aliis partibus, puta posterioribus, naturalibus instrumentis, non artificialibus formatus. Naturalia autem instrumenta quibus vox formatur, nouem sunt. s. guttur, lingua, palatum, quatuor dentes, & duo labia simul, vel aliquid loco illorum. Et intelligitur de voce perfecta. Si verò aliquod prædictorum instrumentorum deficiat, non dicitur vox perfecta in esse naturæ, puta cum procedit à picis aliisq; auibus, & senibus edentulis, ac etiam ab angelis in corporibus assumptis: Licet sit vox perfecta, quantum ad significationem in ordine ad audientes. Philos. aliter definit vocem dicẽs: Vox est spiratio aëris respirati ab anima ad vocalẽ arteriã cum intentione significandi seu repræsentãdi naturaliter vel ad placitũ, interiores conceptus & affectiones. Vnde dicit, ꝙ voces sunt notę earũ quę in anima sunt, passiones. Ex his apparet quis est finis vocis, intentio. s. significãdi, &c. & causa principalis est anima, medium est aër, & nouem instrumenta. Sonus non vox, est sonus qui causatur ex collisione seu mutua repercussione duorum corporũ inanimatorum vel animatorum absque prædictis instrumentis: tũc enim se habent ad modum corporum inanimatorum, vt fragor arborũ, strepitus pedum, & plausus manuum. De diuersitate vocum puerorum, & aliorum animalium, vide apud Albertũ Magnum. Vbi dicit, quòd si in eadem fistula sufflet fœmina cum viro, acutior erit sonus sufflationis fœminæ quàm viri, & puellarum quàm vetularum.

1. de anima
1. Pet. 1.
9. de animal.

§. 5. *De olfactu siue odoratu.*

G Olfactus siue Odoratus est potentia naturalis animæ sensitiuæ, odoris propriè & per se primo perceptiua. Organum eius est quædam venula infra nares, & prope cerebrum existens, omni odore denudata, in potentia tamen ad omnes odores. Quidam dicunt quod in odoratu hominis est quoddam cooperculum, quod aperitur per respirationem & sic per respirationem homo olfacit. Vnde clausis naribus non sentitur odor. Sed eadem videtur ratio in aliis animalibus.

Ver. 1. *De organi Olfactus immutatione*

H Organum Olfactus potest immutari naturaliter & intentionaliter, sicut auditus. Aliquando enim recipit naturalem speciem odoris, per quam realiter immutatur, & ex consequenti totum corpus. Vnde in aëre infecto & fœtenti incurrimus infirmitates, & alij ex bono odore recreantur. D. Antoninus Florẽtinus recitat de quodam infirmo ad mortem, qui apposito odore ad nasum, recepit sanitatem. Aliquando verò solum recipit speciem intentionalem. Et per hoc differt olfactus à visu & tactu: visus enim solam speciem intentionalem recipit: Tactus verò solam naturalem. Per hunc etiam modum conuenit cum auditu & gustu.

Ver. 2. *De medio potentiæ olfactiuæ.*

I Medium Olfactus est aër & aqua: Quia videmus animalia tam volatilia quã aquatica, currere ad nutrimentum: Quod non facerent, si nõ mouerentur ab odore. Notandum tamen quòd tam medium quàm organũ olfactus cõsistit quodam modo in calido & sicco, quę impediuntur ab humido & frigido. Hinc est, quòd homo inter cętera animalia habet peiorem odoratum, eò quòd habeat maius cerebrum in proportione ad alias partes. Cerebrum autem ex natura sua est frigidum & humidum: & ideo olfactus eius impeditur à cerebro. ¶ Ex quo inferuntur duo: Primum, quòd quædam odorabilia confortant cerebrum, si sit nimis frigidum: Quia excessus frigiditatis temperatur à caliditate & siccitate odoris. Secundum corrolarium, quòd habentes bonum odoratũm, sunt minus sapientes. quia signum est quòd nõ habent bonum cerebrum. Cùm (prout dictum est) cerebrum propter humiditatem & frigiditatem impediat olfactum. Vnde homo distinguit odores, referendo ad sapores. Nec bene percipit odores, nisi excellẽtes, qui generant delectationem vel tristitiam. Homo autem est boni gustus: Quia gustus (vt inferius dicetur) est quidã tactus qui est melior in homine, quàm in aliis animalibus: quia complexio hominis (quæ fundatur in tactu) maximè accedit ad medium temperamẽtum. Ideo organum tactus est denudatum ab extremis. s. nimia humiditate, & frigiditate, & à nimia caliditate & siccitate, quæ sunt extrema. Ex quo sequitur ꝙ homo est prudentissimus omnium animalium. Et quòd homines, qui sunt melioris tactus, sunt magis ingeniosi. Vnde Philos. dicit, Molles carne, aptos mente dicimus. Signum autem bonæ complexionis (secundũ Albertum Magnum) est tenuitas vnguium & subtilitas capillorum. Hæc enim indicant lucidos & subtiles spiritus vitales cordis, venientes ad cerebrum. Nec propterea sequitur quòd mulieres & pueri fiãt magis ingeniosi, quia magis molles: cum mollicies possit ex duobus prouenire: Primò ex bona complexione: & sic arguit bonitatẽ ingenij. Secundò ex abundantia phlegmatis, vt in pueris & mulieribus. Et hoc non arguit bonitatem ingenij, licet sint & fuerint mulieres & pueri bonæ complexionis & valdè ingeniosi.

Homo habet peiorem odoratum aliis.

2. de anima. *Signa bonæ cõplexionis*

Ver. 3. *De obiecto Olfactus.*

K Obiectum Olfactus est odor: & fit olfactio per euaporationem sic, quòd ab odorabili resoluitur quædam fumalis

Olfactionis modus.

fumalis euaporatio per actionem calidi, & diffunditur secundum esse naturale, & quantitatem & virtutem odoris. Vnde dicit Auicenna, quòd poma odorata contrahunt rugas, quod non esset, nisi per realem defluxum. Et per ventum impeditur illa euaporatio. Cùm autem desinunt species naturales causantur intentionales: quia sentimus loca in quibus fuerunt poma: & si esset defluxus realis, remoto obiecto cessaret odor. Sicut remoto calido cessat calor. Potest etiam fieri olfactio per reflectionem: quemadmodum visio & auditio. Ex his patet quòd in hyeme non ita sentiuntur odores sicut in æstate: quia euaporatio fit per actionem calidi: quia (vt experimur) fœtida in hyeme & tempore gelido non fœtent.

§. 6. *De Tactu.*

L Tactus est potentia, naturalis animæ sensitiuæ, propriè & per se primò, quatuor qualitatum primarum simplicium, & actiuarum perceptiua. Organum tactus dicitur quidam neruus ad modum retis cū suis pelliculis per totum corpus extensus, & cute coopertus, & carni immersus: Ita quòd non est dabilis aliqua pars carnis, in qua nō sit aliquid de neruo illo vel pellicula, per quam colligatur & sic per quādam colligationem & redundantiam, vbi in aliqua parte corporis obiicitur aliqua quatuor qualitatū prædictarum, statim sentit. Differt ab aliis sensibus: quia omnes alij sensus immutantur vel immutari possunt per species intentionales. Tactus verò non, sed per species naturales & denominatiuas. Ideo dicimus corpus calidum & frigidum, &c. Et quia neruus ille, qui est organum tactus, est per totū corpus extensus: ideo omnes alij sensus fundantur in tactu: & omnes sensus percipiunt obiectum tactus, nō per speciem sensibilem in organo eorum receptam, sed propter fundamentum aliorum sensuum, quod est organum tactus. Vnde experimur oculos sentire frigiditatē, sed nō videre illā: & auditū sentire caliditatem, sed non audire illam. Aliter tamē ad illud fundamentū se habet gustus, & aliter alij sensus: quia alij sensus possunt immutari, & exire in actus suos absque immutatione tactus. Visus enim non sentiendo caliditatem, vel frigiditatem, &c. potest videre, & auditus audire, & olfactus odorare. Gustus autem nō potest immutari, nec exire in actum absque immutatione tactus: Et ratio est: quia sapor, qui est obiectum tactus, fundatur in humiditate: & absque humiditate sentire non potest. Sed humidum est obiectum tactus: ergo oportet primo tactū immutari: & ideo gustus quodammodo dicitur species tactus, & nō alij sensus. Sed de his amplius cùm de gustu agetur.

Ver. 1. *De medio tactus.*

A Medium Tactus est intraneum & coniunctum, quia caro. Et in hoc differt tactus à visu, auditu, & olfactu, quorum media sunt extranea, hoc est non sunt coniuncta organo illorum, vt aër & aqua. Conuenit tamen cum gustu, cuius mediū etiam est caro. Et ita sicut se habet aër ad visum, ita caro ad tactum: & sicut aër nō est organum visus, sed medium extrinsecum: ita & caro non est organum tactus, sed medium, intraneum tamē, licet semper inter tangens & tactum cadat, siue sit medium intrinsecum: quia vel res tangitur in aëre, vel in aqua. Si in aqua videmus per experientiam quòd ibi manet humiditas inter illa duo: & multo magis mediat aër, si duo corpora dura se tangāt in aëre. Vnde dicit Philosophus, quòd nūquam duo corpora dura se tangunt: quia semper est aliquod medium: & sic ad sensationē tactus necesse est duo interuenire media, vnum intraneum & coiunctum, aliud extraneum. In aliis autem sensibus sufficit vnum.

Ver. 2. *De obiecto tactus.*

B Obiectum Tactus sunt quatuor qualitates primæ, simplices & actiuæ, scilicet caliditas, frigiditas, siccitas, & humiditas quæ dicuntur quatuor qualitates primæ, eò ꝙ non sunt aliquæ aliæ accidentales non fluentes à principiis speciei his priores: & simplices, quia non componuntur, sed omnes aliæ ex his. Dicūtur etiam actiuæ, quia aliæ de se non agunt actione naturali, nisi propter adiunctum, & sic per accidens. & sic istæ quatuor sunt causæ aliarum immediatæ, quia licet sol & alia entia naturalia sint causa non tamen per alias qualitates priores: quia oporteret eas nominare. Et cum non sit processus in infinitum in alterantibus, necesse est venire ad statum contrarietatis alterabilium & commixtibilium, Sed omnes antiqui dederunt primatum quatuor prædictis qualitatibus: ideo nobis standum est. Dicūtur etiam prædictæ quatuor qualitates simplices in se, quia nō apparet earum cōpositio: & tamen aliarum qualitatum alterabilium apparet compositio ex ipsis, quæ etsi apud nos sint compositę, tamen in puris elementis infra sphæram eorum possunt reperiri simplices.

Ver. 3. *De contrietate obiecti tactus.*

In huiusmodi quatuor qualitatibus duplex inuenitur contrarietas: Vna est inter caliditatem & frigiditatem: C
Alia est inter humiditatem & siccitatem. Propter huiusmodi diuersas cōtrarietates Philosophus dicit, quòd licet sensus tactus sit vnus materialiter propter vnum organum in quo subiectiuatur, est tamen plures formaliter, quia vnus sensus est tantum vnius contrarietatis per se primo, hoc est vnius generis, quod diuiditur primo & per se ac immediatè in duas species qualitatis contrarias: sicut visus habet pro obiecto colorem, qui prima diuisione diuiditur in album & nigrum, quę contrariantur. Auditus habet pro obiecto sonum, qui diuiditur in grauem & acutū. Olfactus habet odorem, qui diuiditur in placidum & fœtidum. Gustus saporem, qui diuiditur in amarū & dulce. Cùm ergo tactus habeat duas primas contrarietates, & vnum organum, erit vnus materialiter, & duo formaliter Quidam dicunt, & satis probabiliter, quòd Philosophus in hac parte disputatiuè locutus est, & non assertiuè, & huius opinionis videtur esse D. Thomas, qui dicit quòd prædictę quatuor qualitates conueniunt in vno genere proximo innominato, cùm non sint infinita genera inter qualitatem, quæ est genus generalissimum, & qualitates tangibiles, quæ in vno organo inueniuntur. Satis enim notum est quòd inter frigidum & humidum maior est conuenientia, quàm inter frigidum & calidum: adeò vt frigidum & humidum videantur se consequi. aqua enim est naturaliter frigida & humida. Igitur frigiditas non contrariatur humiditati. Et similiter videtur esse inter caliditatem & siccitatem. Ignis enim est calidus & siccus. In sale & zinzibere est siccitas & caliditas: licet calidum & siccum contrarientur frigido & humido. Super conuenientia illius contrarietatis potest fundari vnum genus, quòd adhuc est innominatum, quod circunloquimur per hoc complexum, qualitas tangibilis. Et sub vna specie illius generis continentur calidum & siccum, & sub alia frigidum & humidum: & sic reducentur ad vnam primam contrarietatem. Notandum tamen, quòd contrarietas tactus alio modo se habet ad tactum, quàm contrarietates trium priorum sensuum: quia species sensibiles in aliis tribus sensibus possunt simul esse in organo, in quo non contrariantur, eo quòd nō sunt ibi secundū esse naturale, sed secundum esse intentionale. Qualitates autem primæ contrariæ non possunt simul esse in tactu: quia sunt in eo secundum esse naturale, secundū quod contrariantur: & sic visus simul percipit album & nigrum, sed tactus non simul percipit calidum & frigidum, saltē in æquali gradu.

2 de anima.

1 p.q. 78. art. 3.

Et quia super tactum fundantur omnes alij sensus, Philosophus infert, quòd animalia sensu tactus priuata, mori necesse sit: Quia sine illo animal esse nō potest, neque aliqua vitalis operatio: & quandiu habet hunc sensum, est animal. Hinc est quòd excellentia sensibilium aliorum sensuum non corrumpit animal, sed solum illum sensum, cui excellentia applicatur. sed excellentia sensibilium tactus corrumpit animal, cum corrumpat tactum, quo corrupto corrumpitur animal. *2. de anima.*

§. 7. *De gustu.*

Gustus est potentia naturalis animæ sensitiuæ, saporis propriè & per se primo perceptiua. Organum eius est quidam neruus diffusus ad modum retis super latitudinē linguę carni immersus. Vnde sequitur quòd animalia quę non habēt linguam, vel aliquid loco linguæ (vt ab aliquibus dicitur de Ciconia) non percipiunt saporem. Quidam dicunt quòd subtus vel circa neruum sparsum per totum corpus, qui est organum tactus, prędictus neruus, qui est organum gustus, qui est alius à primo, super latitudinem linguæ duntaxat sparsus siue diffusus est: & habet percipere solam humiditatem cum sapore. Neruus verò tactus percipit quatuor qualitates, & sic sunt duo organa: quia diuer- D

Ciconia gustum nō habet.

diuersarum potentiarum diuersa debent esse organa. Et ad Philosoph. dicunt, quòd disputatiuè locutus est de vnitate organi, sicut de primitate cōtrarietatis. Veruntamen quo ad organum gustus & tactus, ratio Philoso. est apparentior, quia cùm sapor non possit sentiri absque humiditate, quæ est obiectum tactus: vel ille secundus neruus sentiret humiditatem, vel non: Si non, frustra poneretur: Si verò sentiret humiditatem, vel vltra sensum humiditatis haberet sensum saporis, vel non. Si non, etiam frustra poneretur. Si autem cum sensu humiditatis haberet sensum saporis, quare primus neruus quo ad illam partem habere nō poterit? Et cùm non sit ponenda pluralitas absque necessitate, sequitur quòd idem erit organum tactus & gustus materialiter & fundamentaliter. Et ad rationes ipsorum dici potest, quòd fundamentum illorum habet solum verum in his potentiis, quæ immutantur intentionaliter: sed in his quæ immutātur naturaliter, vel supponunt immutationem naturalem, non oportet. Quomodo autem distinguatur organum gustus & tactus formaliter in eodem neruo sequendo doctrinam D. Tho. dicendum, quòd neruus per totum corpus sparsus (quòd est organum tactus) supra latitudinē linguæ, habet aliam dispositionem: quam non habet in aliis partibus. Ideo habet duo officia subordinata: Primū est, sentire omnes. 4. qualitates primas: secundum est, quod sentiendo humiditatem in saporalibus intentionaliter vel etiam naturaliter sentiat saporem: quia non est necesse quod organum gustus ad percipiendum saporem semper immutetur immutatione naturali à specie causata ab obiecto suo. s. sapore: licet aliquando possit naturaliter immutari propter vehementiam saporis in illo humido, sicut legimus in lib. Regum: quod filij Prophetarum sentientes amaritudinem coloquintidarum agri, clamauerunt, Mors in olla vir Dei. & sic lingua potest denominari amara. Si verò sapor non sit valdè intensus, neruus ille sparsus super latitudinem linguæ, quantum ad illam dispositionem, quam habet ad percipiendum saporem à specie saporis quæ ei obiicitur, hoc est quæ causatur ab obiecto suo in illo humido existente, nō immutatur naturaliter, sed intentionaliter duntaxat, & tunc lingua non dicitur dulcis vel amara. Et in hoc gustus conuenit cum auditu: tamen differt quia auditus non præsupponit immutationem alterius sensus, sicut gustus prærequirit immutationē tactus. Sed difficultas adhuc manet quia Philos. dicit gustū esse speciē tactus. Si habent diuersa obiecta & diuersa organa, certū est ꝙ differūt genere, prout obiecta eorū: & sic videtur impossibile quòd gustus sit species tactus, dici potest ꝙ Philos. ibi nō loquitur propriè de specie: & dicit gustum esse speciē tactus, propter præsuppositionē & subordinationē actuum. Quia quemadmodū species præsupponit genus, & aliquid addit supra ipsum: sic actus gustus præsupponit actum tactus, & cū hoc aliquid aliud habet, quia percipit saporem, & nō tactus, Et quia visu, auditus, & odoratus quo ad actus suos non præsupponunt actum tactus, ideo Philos. non dicit illos tres sensus esse species tactus, licet fundentur in tactu, sicut & gustus.

Organum, gustus, & tactus idē. 1. p. q. 78. art. 3. ad. 4.

4. Reg. 4.

An gustus sit species tactus.

Ver. 1. *De medio gustus.*

E MEdium Gustus est caro, & in hoc conuenit cum tactu. Nec inconuenit quòd diuersi sensus habeant idem medium, vt patet de visu, auditu, & odoratu, qui habent aërem pro medio. Medium gustus, scilicet caro, est mediū intraneū: & per hoc differt à tribus primis sensibus

Ver. 2. *De obiecto gustus.*

F OBiectum formale Gustus est humiditas, quæ est ratio & causa quare sapor sentitur. Ideo Deus dedit animalibus saliuā, vt possent humectare gustabilia, sicut dedit lumē visui. Et ideo sicut lumen est obiectū formale visus, sic humiditas gustus. Obiectū verò materiale gustus est sapor, in quē conueniunt cibus & potus. Ponūtur autē septem species saporis, scilicet dulcis, amarus, austerus, salsus, pinguis, ponticus, & acutus. Prima contrarietas est inter amarum & dulce.

§. 8. *De sensibus interioribus*

G QVum natura nō deficiat in necessariis, consequēs est ꝙ tot sint actiones in animali perfecto, quod sufficiāt ad vitam illius. Et quęcunq; harū actionū nō possunt reduci ad vnū principiū, requirunt diuersas potētias: cū potētia animę nil aliud sit, quā propriū & immediatum principiū operationis animæ, vt dictū est. Ad vitam autē animalis perfecti requiritur, ꝙ nō solum apprehēdat rē ad præsentiā sensibilis, sed etiā in eius absentia: alioquin cùm animalis motus & actio sequātur & pręsupponant apprehēsiones, animal nō moueretur ad inquirendū aliquid absens: tamē per experientiā videmus oppositū. alias viuere nō posset. Et ideo vltra sensus exteriores, qui percipiūt species sensibilium in præsentia obiectorū duntaxat, oportet ponere alias potētias, per quas recipiat & retineat species sensibilies. Sed recipere & retinere reducuntur ad diuersa principia: quia aliqua bene recipiunt, & nō bene retinent, vt humida & mollia. Aliqua autem difficulter recipiunt, tamen bene faciliter retinent. Ideo oportet ponere duas potentias: vnā, quæ faciliter recipiat, & aliam, quæ bene retineat species sensibilium in absentia obiectorū. Ad recipiendum omnes species sensibiles, sensatas, & sensus exteriores, ponitur sensus communis: & ad conseruandū illas, ponitur & ordinatur phantasia siue imaginatio, quasi quidā thesaurus formarū siue specierum sensibilium per sensus receptarū. Prædictæ duæ potentiæ sufficerent animali, si animal duntaxat moueretur propter delectabile, secundum sensum. Sed quia necessariū est animali, vt quęrat aliqua, vel fugiat nō solū quę sunt cōueniētia vel discōuenientia ad sentiendū, sed etiā propter alias cōmoditates & vtilitates siue nocumenta: sicut ouis videns lupū venientem fugit, non propter indecentiā coloris vel figurę: Quia si similem colorē vel figurā videret in pariete, nō fugeret: sed fugit ab eo, quasi ab inimico naturæ suæ. Similiter auis colligit paleas, non quia delectant sensum, sed quia vtiles ad nidificandū. Ad apprehendendum species, siue intentiones non sensatas, hoc est quæ per sensus exteriores non percipiuntur, ponitur vis siue potentia æstimatiua: & ad conseruandum eas, potentia memoratiua siue memoria, quæ est thesaurus huiusmodi intentionum siue apprehēsionum nociui vel vtilis & cōmodi. Et ratio præteriti, quā apprehendit memoria (quæ est præteritorum) inter huiusmodi intentiones computatur: & sic sunt quatuor sensus interiores, scilicet sensus communis, phantasia siue imaginatiua, æstimatiua, & memoria.

Sēsuum interiorum necessitas.

Ver. 1. *De sensu communi.*

SEnsus communis est potentia animæ sensitiuæ omniū sensibilium in eorū præsentia per alios sensus exteriores perceptiua, & specierū receptarum ad phātasiam persutiua. Notandum tamē quòd nō dicitur sensus communis per prædicationem, sic ꝙ prædicetur de omnibus aliis sensibus, sicut homo de Sorte & Platone. Sed dicitur sensus communis, quia recipit in se & immediatè species omniū sensuum exteriorum cum dependentibus & cōnexis, prout sunt actus sensuum exteriorū, qui coniungūtur obiecto sensibili in communi, & differentia illorū ad inuicē, quæ sunt obiectum eius. Hæc potentia secundū D. Tho. pro organo, in quo subiectiuatur, habet primā & anteriorem partem cerebri, ad quam sensus exteriores per certos meatus & venulas, species sensibiles à sensibus exterioribus ab obiecto extrinseco in eorū organis receptas, multiplicant, & ad hanc potentiā transmittunt, siue diffundunt quas & hęc recipit, & ad phantasiā trāsmittit. Sicut enim visibile extrinsecum multiplicat species suas acuendo & minorādo, vsque ad organū visus, sic quòd sunt in illo in parua quātitate: ita species quæ sunt in visu, multiplicātur & deferūtur per spiritus vitales per certū neruum, qui est meatus ad primā & interiorem partē cerebri, quę est organum sensus cōmunis, in quo species illæ subiectiuantur, & ab ea multiplicantur & diffundūtur: & in minori quātitate per spiritus vitales differūtur ad fantasiam. Hæc autem multiplicatio est intētionalis & instātanea: nec est necesse interioris sensus medium esse diaphanum, sicut nec medium gustus & tactus. H

Ver. 2. *De officiis sensus communis.*

PRimum officiū sensus Cōmunis est faciliter recipere species sensatas cū depēdentibus & cōnexis, hoc est cū actibus & intētionibus sensuū exteriorū, ac discretione siue distinctione & differētia earum, & eis cōnexorum. Et sic sensus communis nō solum percipit & cognoscit differētiam albi & nigri, quā visus percipit: sed etiam differentiam dulcis & amari, ac albi & dulcis: quam visus cogno- A

scere

ſcere nõ poteſt : quia quicunq; differentiã inter aliqua cognoſcit, neceſſe eſt vt vtrunque cognoſcat, quod non facit viſus. Secundum officium eſt multiplicæ ſpecies à ſenſibus exterioribus receptas, & eas transfundere ad fantaſiã.

Tertium officiũ ſenſus cõmunis eſt iudicare de actibus ſenſuum exteriorum, qui ſæpè à D. Tho. & Philo. intentiones nuncupãtur. Iudicat enim de actu vidẽdi & audiendi, &c. & exteriores ſenſus nõ: viſus enim nõ iudicat ſe videre, &c. Quia potentiæ irrationales non reflectuntur ſuper ſe : & ideo iudicium illud deuoluitur ad altius tribunal, hoc eſt ad potentiam ſuperiorem immediatam, cui ſubordinantur. ſ. ad ſenſum communem, qui percipiendo ſpeciem à potentia viſiua in ipſum transfuſam, percipit ſpeciem illam & obiectum eius & actum videndi: & ſic iudicat directè, & nõ per reflectionem viſum videre, & idem de aliis ſenſibus. D. Tho. dicit quod ſenſus communis eſt radix & principium ſenſuum exteriorũ : nõ quòd immutet ſenſus exteriores, ſed quia ſe habet ſicut centrũ ad circunferentiam, hoc eſt ad æqualiter recipiendũ apprehenſiones omniũ ſenſuum exteriorũ: ſicut centrum ęqualiter ſe habet ad quamlibet partem circunferentiæ circuli.

Senſus communis eſt radix exteriorum.

Ex præmiſſis ſufficiẽter apparet differẽtia inter ſenſum communem & ſenſus exteriores, qui verſantur circa varietates vnius generis: ſenſus autem communis circa omnia genera ſenſibilium, hoc eſt circa omnes qualitates alterabiles, & ea quę ſunt illis connexa. Apparet etiã, quòd maxima illa quæ dicit vnum ſenſum eſſe vnius contrarietatis duntaxat, ſolum habet verum in ſenſibus exterioribus, & non interioribus.

Ver. 3. *De fantaſia.*

B *Obiectũ, organum, & ſubiectum phantaſiæ.*

FAntaſia eſt potẽtia naturalis animæ ſenſitiuę apprehẽſiua, hoc eſt receptiua & cõſeruatiua ſpecierũ ſenſatarũ per ſenſus exteriores, & ſenſum cõmunem ad eã trãsfuſarũ. & habet pro organo in quo ſubiectiuatur, ſecundam partẽ cerebri à parte ſiniſtra, & obiectũ cõmunis obiecto ſenſus cõmunis, Quia percipit actus ſenſus cõmunis, & iudicat de eis, quod ſenſus communis facere nõ poteſt: quia (ſicut dictum eſt) nulla potẽtia irrationalis, hoc eſt animæ ſenſitiuæ, poteſt reflecti ſupra ſe. Et cum non habeamus obiectum nominatũ ipſius phantaſiæ, circũloquimur per hoc complexum, Senſibile apprehenſum per ſenſum communem cum dependentibus & connexis. Species enim & intentiones ſiue actus & iudicia ſenſus communis in eius organo exiſtentium, multiplicantur & diffunduntur magis ſpiritualiter (hoc eſt minus extenſe) per ſpiritus vitales ad organum phantaſiæ, quod non adeò faciliter recipit eas, ſicut ſenſus communis: quia organum eius habet maiorem humiditatem: receptas tamen ſeruat longiſſimo tempore, quamuis non perpetuo, licet Philoſ. dicat quòd phantaſia eſt ſicut perpetuus ſenſus: quia hoc aduerbium (ſicut) importat ſimilitudinem : nullum autem ſimile eſt idem. Poſſunt enim ſpecies illæ in phantaſia receptæ, quæ dicuntur phantaſmata, corrumpi, nõ à cõtrario, cum contrariũ nõ habeant, quia non ſunt ſpecies illæ in phantaſia ſecundũ eſſe naturale, ſed ſecundũ eſſe intentionale & ſpiritualiter. Vnde D. Aug. ponit tria genera viſionũ. ſ. corporalẽ, quæ fit per ſenſus exteriores, ſpiritualem quæ fit per phantaſiã ſiue imaginationem: & intellectiuã, quæ fit per intellectũ. Aliquando tamẽ huiuſmodi ſpecies corrumpũtur per nimium motum & alterationem cerebri ſiue infirmitatem, iudicamus enim per intellectum nos habuiſſe phantaſmata rerum antiquarum, quæ poſt modum non habemus. Et quia phantaſia omnibus potentiis prædictis eſt altior & nobilior : Ideo eminentius recipit & conſeruat omnes ſpecies ſiue ſimilitudines rerum ſenſibilium ſenſatarum, & intẽtiones ſiue actus ſenſuum exteriorum & ſenſus communis. Ex hac nobilitate phantaſiæ & eius excellentia, ſequitur ꝙ nõ omnia animalia habent phãtaſiam, ſed ſolũ animalia perfecta, quæ habẽt omnes ſenſus exteriores. Illa verò quæ nõ habent ex natura ſua omnes ſenſus exteriores, nõ habent phantaſiam, quæ habet organum determinatum. Propter hoc dicit Philoſ. quòd apes, formicæ, & vermes, non habent phantaſiam: ſed mouentur inſtinctu naturæ.

2. de anima 12. ſuper Geneſim ad literam.

Tria viſionũ genera.

Phantaſmatum corruptio.

Ver. 4. *De officiis phantaſiæ.*

C FAntaſia habet quatuor officia : Primum eſt recipere omnes ſpecies inferiorum potentiarum: Secundum, conſeruare eas in organo ſuo: Tertium eſt, ex ſpeciebus receptis alias in ſe cauſare . Ex phantaſmate enim montis & ex phantaſmate auri poteſt in ſe fabricare ſeu formare vnũ phantaſma ꝙ erit ſimilitudo mõtis aurei. Et per hũc modũ fingere vnũ animal habẽs caput leonis, alas aquilę & caudam draconis, &c. quod nõ eſt, nec naturaliter eſſe poteſt in rerum natura, quòd dialectici chimerã vocãt. Et quando phantaſia talia fingit, quæ à parte rei nõ ſunt, eſt falſa & decipitur: ſed de his amplius in verſiculo ſequenti. Quartum officiũ eſt, pręſentare immediatè obiectũ conueniẽs vel diſcõueniens potẽtiæ appetitiuę, & mouere illã ad proſequendũ delectabile, & fugiendũ triſtabile, ſecundũ ſenſum. Ex prædictis apparet, ꝙ phãtaſia nõ eſt ſenſus in actu, hoc eſt non requirit præſentialiter ſiue actualiter, ſeu cõcomitanter ad operationẽ ſuã actus ſenſuũ exteriorum, neq; ſenſus cõmunis, quod ex duobus apparet: Primò ex eo quòd imaginatio eſt in ſomniãtibus: tamẽ alij ſenſus nõ habent operationẽ. Secundò, quia clauſis oculis imaginamur, quæ neq; videmus, neq; aliis ſenſibus ſentimus. Apparet etiã ex dictis officiis quadruplex differentia phãtaſiæ & ſenſuũ inferiorũ . Ex quibus reſultat alia. ſ. ꝙ phãtaſia facilius decipitur, quã ſenſus inferiores, eò quòd ſenſus inferiores non exeunt in actum , niſi præſentibus obiectis: phantaſia verò habet actum ipſis abſentibus.

Ver. 5. *De deceptione phantaſiæ.*

AD cognoſcendũ quomodo Phantaſia decipiatur, vel ſit falſa : notandum in primis, quòd cùm verum ſit obiectũ intellectus, & veritas ſit conformitas & adæquatio rei ad ipſum: Oportet quòd ratio vel definitio veri vel veritatis ſumatur ex habitudine intellectus ad rem intellectã: res autem intellecta aliter ſe habet ad intellectũ diuinum, à quo pendet in eſſe: & aliter ad intellectũ creatum à quo res intellecta nõ pẽdet in eſſe. Quia habitudo rei intellectæ ad intellectum diuinũ conuenit ei per ſe, cũ comparetur ei, ſicut ad primum principium, & ideo eſt primaria & inſeparabilis. Habitudo autẽ rei intellectæ ad intellectum creatum, maximè humanũ, cum nõ pendeat ex illo, eſt ſecundaria , & valde remota: quia nihil aduenit rei neque perit ab ea, eò ꝙ intelligitur ab intellectu creato: ideo dicit Philoſ. ꝙ propter noſtrum affirmare vel negare nihil mutatur in re. Nec ipſa res pro eo quòd apprehenditur ab intellectu humano , dicitur vera vel falſa : ſed ecõuerſo ab ea intellectus dicitur verus vel falſus. Sed res intellecta comparata ad intellectũ diuinum , eo quòd habet eſſe, & aſſequitur ſimilitudinem ideæ ſiue ſpeciei, quæ eſt in mente diuina, à qua procedit, dicitur vera. Vnde dicitur verus lapis, qui habet veram lapidis naturam. Et ſic veritas primo inuenitur in Deo, & attribuitur intellectui diuino, adæquante, inſtituente, & menſurante rem illam in ſua determinata natura: veritas enim tranſcendentalis nihil aliud eſt quã entitas mẽſurata ab intellectu diuino. Secũdario verò attribuitur rebus ipſis, tanquã mẽſuratis. Vnde D. Aug. dicit, ꝙ veritas eſt vera ſimilitudo principij quę ſine vlla diſſimilitudine eſt: & Auicẽna dicit quòd veritas vniuſcuiuſque rei eſt proprietas ſui eſſe , quod ſtabilitum eſt ei. Si verò conſideremus ſecundã habitudinem, quam res à Deo in ſua natura conſtitutæ, habent ad intellectum humanum ſpeculatiuum, inueniemus ꝙ veritas prius eſt in rebus, quàm in intellectu : quia per hoc quòd intellectus conſiderat lapidem, propter hoc lapis nõ eſt verus, neque ſimilis Ideæ, quã Deus habet de illo: ſed potius econuerſo, intellectus dicitur verus à re intellecta: quia res intellecta eſt cauſa ſimilitudinis, quam habet intellectus noſter de ea: per quam ſimilitudinem intellectus æquatur rei , & menſuratur ab illa. Vnde Philoſ. dicit. ꝙ res naturales, ex quibus intellectus noſter ſcientiam accipit, menſurant intellectum noſtrum, ſicut menſuratę ſunt ab intellectu diuino . Et hoc modo accipiendo veritatem (prout eſt in intellectu) nihil aliud eſt: quam propria, perfecta, & adequata ſimilitudo rei intellectæ: & intellectus dicitur verus , quando habet in ſe veram ſimilitudinẽ rei, per quam illi conformatur: vnde cõmuniter dicitur, quod veritas eſt conformitas intellectus ad rem. Et per oppoſitum intellectus dicitur falſus ; & decipitur, quando habet aliquam ſimilitudinem in ſe , quæ non conformatur rei, vt quando habet conceptum chimeræ , de qua ſupra dictum eſt. Et quia naturalis ſimilitudo rei non ſolum eſt

D *1. p. q. 16. ar. 1. & 2. & q. 17. ar. 1. 2. & 3. Et de Ver. q. 1. ar. 1. 2. & 3.*

Veritas quibus & quomodo attribuitur.

In lib. de vera religione. 11. Metha.

10. Metha.

in intel-

2.de anima. in intellectu, sed etiam in sensu exteriori & interiori: ideò veritas secundū hanc acceptionē attribuitur à Philosopho sensibus exterioribus & phantasiæ. Et tunc sensus visus dicitur verus, quando similitudo quæ est in oculo, proportionatur rei ad extra, & sic de aliis. Et falsus, quando non est ita: vt quando per vitrū rubeum res alba iudicatur rubea: & quando infirmus iudicat dulce amaru. Et per hunc modum veritas & falsitas (quæ dicitur deceptio) est in phātasia. Et sic veritas pro materiali significat illam similitudinem: & pro form. li significat illum respectum siue conformitatē illius similitudinis ad rem. Et opposito modo falsitas. ¶ Sed propriè & per se accipiendo veritatem, Veritas nihil aliud est quàm similitudo rei creatæ, quæ est in Deo. Quæ similitudo in Deo dicitur Idea, quæ nihil aliud est, quam ipse Deus, eandē rem repræsentans & efficiēs, & pro formāli respectus rationis Dei ad illā, vel realis ipsius rei ad Deum. Et sic accepit veritatē Christus, dicēs: Ego sum via, veritas, & vita. per quæ verba ostendit se creatorē omnium rerū. Capiendo tamen veritatem pro specie, siue similitudine rei creatæ, existente in potientia animæ, cum habitudine conformitatis ad rem ad extra, à qua pendet, proprius & perfectius attribuitur veritas intellectui, quam aliis potentiis. Quia aliæ potentiæ apprehensiuæ sensitiuæ non recipiunt, nisi similitudinē accidentiū: intellectus verò recipit similitudinem essentię & substantiæ rei. ¶ Cum autem res naturalis non deficiat ab esse, quod sibi competit secundum suam naturam siue essentiā: & possit deficere ab aliquibus accidentalibus vel consequentibus eam: vt homo nō potest deficere à rationabilitate, ipso manente, tamē potest deficere ab eo, quod est habere duos pedes, & à tanta quātitate & aliis accidentibus. Ita vis siue potentia cognoscitiua non deficit in cognoscēdo quidditatē illius rei, cuius habet similitudinem: potest tamen deficere circa aliquid cōsequens ipsam, vel quod est accidens ei. Et sicut suprà dictū est, visus non decipitur circa sensibile propriū, sed circa sensibilia cōmunia & circa sensibilia per accidens. Sic nec intellectus decipitur circa propriū obiectū suum, sed benè circa illud quod accidit ei. Propriū autem obiectū intellectus est id, cuius in se similitudinē recipit quod dicitur quidditas naturæ & essentiæ rei: & ideo circa illud non decipitur, & per consequens in prima operatione sua (quæ dicitur simplicium apprehensio) non decipitur. In cōponendo autem vel diuidendo decipitur, dum attribuit rei cuius quidditatē intelligit, aliquid quod eam non cōsequitur, vel negat quod ei conuenit. Sic enim se habet intellectus in his quæ non consequuntur quidditatem rei, vel etiam opponuntur, sicut sensus ad iudicandum de sensibilibus communibus, vel de sensibilibus per accidens. Et ideò intellectus potest decipi dupliciter. Primo, quando quidditatem siue definitionem aut essentiā vnius rei attribuit alteri, vt si definitionem circuli, quæ est habere centrum æqualiter se habens ad omnes partes circumferentię: quam quidditatem apprehendit simplici apprehensione, quæ est prima operatio sua: si secunda operatione attribuat eam triangulo, errat: quia habere centru æqualiter se habens ad omnes partes circunferentiæ, non conuenit triangulo: Similiter erraret si attribueret animal rationale asino, vel negaret animal aut rationale de homine, quod est diuidere. Secundo decipitur intellectus, quando componit partes definitionis ad inuicem, quæ sibi sociari non possunt: vt si formet talem definitionem, homo est animal rationale, quadrupes. Sed in cognoscendo quidditates simplices intellectus non potest esse falsus, sed solùm verus, vel totaliter nihil intelligit. Ideò dicit Philosophus, quòd abstrahentium non est mendacium.

Idea quid.

Ioan. 6.

Circuli definitio.

Ver.6. *De veritate & falsitate.*

A VEritas vel Falsitas (de qua hic & cōmuniter loquimur) pro materiali est qualitas, siue species & similitudo rei cognitæ, in potētia cognoscitiua existens. Pro formali verò, Veritas est ipsa habitudo siue cōparatio cōformitatis ipsius speciei ad rē cognitā: quia talis, s. est illa similitudo, qualis est ipsa res ad extra. Et Falsitas est habitudo seu relatio difformitatis illius speciei ad rē cognitā: quia. s. non est à parte rei aliqua res talis, qualis per illā speciē repræsentatur. Et sic Veritas & Falsitas pro materiali sunt idē: quia eadē species siue similitudo rei cognoscibilis potest esse cōformis vel difformis successiuè rei repręsentatę per illam, quantū ad existentiā. Sed differunt formaliter: quia Veritas pro formali, est conformitas speciei ad rem cognitā, quādo scilicet ita est à parte rei: & Falsitas est relatio difformitatis, &c. Et quia nullus sensus siue exterior, siue interior potest reflecti supra actū suum, nec ferri in illam habitudinē siue relationē cōformitatis vel difformitatis, nulla potētia sensitiua potest cognoscere veritatem pro formali, nec potest cognoscere an illa similitudo sit vera similitudo rei, vel hallucinatio. Ideò nulla talis cognoscit se decipi: quia ita benè tendit & firmiter iudicat ac mouetur ad obiectū apprehensum per hallucinationē, sicut si haberet verā similitudinem rei. Sed intellectus (qui est excellentior potētia) reflectitur supra se & actus suos: & cognoscit illam habitudinē cōformitatis vel difformitatis: & per consequēs veritatē & falsitatem ac deceptionem sensuum & suam. Cùm enim iudicat visum videre, potest considerare an illa visio sit vera, hoc est, an species siue similitudo rei (quæ est in oculo) habeat rem ad extra correspondentē & adæquatā, vel non. Et eodem modo dicendū est de aliis potentiis sensitiuis, & de ipsomet intellectu: quia potest considerare an iudicium suum respondeat & æquetur rei ad extra, vel non, & decipiatur.

Et sic veritas vt cognita nō est in aliis potētiis, sed solùm in intellectu, & in secunda operatione eius, per quā comparat vnū alteri, cōponendo vel diuidēdo, siue attribuendo aliquid alicui, quod est cōponere: vel negando aliquid de aliqua re, quod est diuidere, siue diuisio. Et sic debet intelligi Philoso. cùm dicit, quòd verū & falsum sunt in intellectu, materialiter quidē per similitudinē rerum, & formaliter per cognitionē illius cōformitatis vel difformitatis, adæquationis vel inadæquationis. In sensibus verò est Veritas vel Falsitas materialiter: quia in ipsis est illa similitudo, sed nō formaliter: quia sensus cùm nō reflectantur supra se, nō cognoscunt illā habitudinē conformitatis vel difformitatis per cōparationem sui ad illā: quia hoc pertinet ad secundā operationē intellectus. Ex quo sequitur, quod in prima operatiōe intellectus (quę est simpliciū apprehensio) non est Veritas vel Falsitas propriè dicta: quia per simpliciū apprehensionē nō fit cōparatio, neq; attributio aut separatio, est tamē in ea veritas pro materiali sicut in sensu. Et in oratione vocali & scripta (secundū quod subordinatur propositioni mentali) est tanquā in signo, sicut sanitas in vrina hominis, quia est signū sanitatis. Et sic oratio vel propositio vocalis aut scripta dicitur vera: quia est signum veritatis, quæ est in propositione mentali: & proportionabiliter dicendum est de falsitate.

Veritas vt cognita non est sensu.

Ver.7. *De iudicio sensuum.*

B IVdicium Sensuū non est per cōpositionem aut diuisionem, sed simpliciter & per instinctū naturæ. Non enim ad omne iudiciū requiritur cōpositio, cùm Angeli iudicēt, & tamē nō cōponunt aut diuidunt. Differt autē phātasia hominis à phantasia aliorum animaliū: quia phātasia hominis ex duabus speciebus facit vnam tertiā, sicut dictum est de Monte Aureo: & sic quodam modo videtur componere. Et propter vicinitatē & cōmunicationem, quam habet cum ratione, habet quandam collationem & comparationem siue attributionē imperfectam intentionum indiuidualium inferiorum sensuum, sicut intellectus habet collationem vniuersalium. Et ideò phantasia in homine dicitur cogitatiua & ratio particularis.

Ver.8. *De Phantasia brutorum.*

C IN brutis non est propriè cōpositio aut discursus: quia non habent compositionem siue collationē extremorum: & per cōsequens nō est in eis veritas pro formali & propriè dicta, quæ requirit agnitionē attributionis cōformitatis vel difformitatis. Et quamuis sensus exteriores & interiores iudicent de obiectis, & visus percipiat illud quòd ei obiicitur, esse album & nigrum: illud tamen iudicium non est compositio vel diuisio, cùm (vt dictum est) ad iudicium non semper requiratur compositio aut diuisio, vt patet in Angelis: qui tamē aliter iudicant quàm bruta animalia: quia Angeli reflectuntur supra se & intelligunt se iudicare, affirmare, vel negare: & non bruta, sed solùm tendunt in obiectum, & tendendo diriguntur & determinantur instinctu naturæ ad vnum ex pluribus, & non ex decursu aut electione, vt canis famelicus

præsentatis duobus frustis panis, currit ad maius. Et in biuio perdito odore, reuertitur ad aliam viam. Et aliqua animalia, cùm volunt quiescere, magnos saltus faciunt, ne inueniātur à canibus. Hæc omnia faciunt instinctu naturę. Eodem instinctu Aranea parua retia facit ad capiendas muscas. Et Formica in æstate cibum parat: & Apis suas casas facit: & Hyrundines docēt pullos tempore egestus posteriora vertere ad orificium nidi, vt stercus cadat in terrā: & Catus stercora cooperit, ne à muribus sentiatur: & Canis vidēs baculum eleuatum, fugit, ne percutiatur: & volens quiescere, circulationes facit, quasi quærens puluinar. Aues quoq; inter paleas pro nido ædificando discurrere videatur: & canis magistrū suum cognoscit, & mortuū vlulat, flereq; videtur: & ad eius præceptū saltat, chorizat, & comedētibus candelā accensam tenet. Phylomena cantu vocat parem ad conceptum: Elephas adorat Regem: Camelus occidit illū, qui procurat vt cognoscat matrem. Et Delphini magni regūt paruos: & cùm aliquis moritur, alij veniunt ad exequias: & portant eum super dorsum, ne comedatur ab aliis piscibus. Et alia animalia multa faciūt huius generis, de quibus Albertus Magnus. Ex quibus videtur quòd cōponant & diuidant, imò quòd discurrant, & quòd prudentiam habeant. Ideò Salomon mittit pigrum ad formicam, vt discat prudentiam: interrogandū & Iob ad iumenta: sed prudentia in illis impropriè, incōpletè, & imperfectè, ac metaphoricè dicitur: quia illa animalia prudentiam, compositionem, aut discursum non habēt, cùm non ex se illa faciant, sed solùm moueantur ad ea, ad quæ ab Authore naturæ diriguntur: nec cognoscunt collationem. Sed homo qui reflecti potest supra actus suos, & habet collationem, mittitur ad illa, vt ex eis discat prudentiam.

Bruta videntur discurrere.

In libr. de animalib.

Prouer. 6.

Iob 12.

Ver. 9. *De instinctu naturæ.*

D ET quia per huiusmodi instinctum Naturæ soluuntur multa argumenta in diuersis materiis, ideò de ipso superficialiter dicendum est. Et sciendum quod instinctus Naturæ nihil aliud est, quàm motio siue actualis directio authoris Naturæ, dirigens omnia in casu necessario. Quia Natura siue author Naturæ (qui est natura naturās) non deficit in necessariis. Vnde Psalm. Qui parat iumentis escam ipsorum, & pullis coruorum inuocantibus eum. Et ouem mouet ad fugam, cùm subitò occurrit lupus, quem nunquam anteà vidit. Hęc motio & directio actualis in finem naturalē, dicitur & appellatur Instinctus Naturæ, & concursus generalis: & quando ordinatur ad finem supernaturalem, dicitur concursus specialis, quem Theologi vocant auxilium speciale in dispositione ad gratiam, & instinctum Spiritus sancti, quo ad meritum vel fugam peccatorū. Hæc directio siue instinctus non est potentia neque habitus, sed actio fluens à Deo, passiuè recepta in animali, quandoq; per species acquisitas, & aliquando per species nouiter infusas: vt patet in Oue, quæ nunquam vidit lupum, quamprimùm eum videt, imprimitur ei species inimicitię. Quod autē instinctus sit actus fluens, patet ex hoc quòd non durat animali quiescente, vel remoto obiecto. Et quando animal brutum, vel etiam homo excitatur, vt fugiat à malis occurrentibus, mouetur instinctu diuino.

Psal. 146.

Ver. 10. *De æstimatiua.*

E AEstimatiua est potentia naturalis interior animæ sensitiuæ perfectæ, receptiua specierū non sensatarum, transmissiua in memoriam, vt species inimicitiæ in Oue ab authore Naturæ causata cùm primo videt lupum. Et se habet hæc potentia ad memoriam, sicut sensus cōmunis ad phantasiam. Sicut enim organum sensus communis propter humiditatem faciliter recipit species sensatas, sed nō benè retinet, ideò transmittit ad phantasiam. Sic æstimatiua faciliter recipit species nō sensatas, sed non benè retinet: ideò transmittit ad Memoriam, in qua seruantur. Obiectum huius potentiæ est sensibile non sensatum: Organum verò est media pars cerebri à latere dextro: Medium intraneum, neruus quidam. ¶ Hæc potentia in hominibus est excellentior, & excellentiori modo operatur, quàm in brutis, propter vicinitatē rationis, quæ habet conferre vnam rem alteri: quam quidem collationem ratio communicat huic potentię in rebus non sensatis, sicut phantasiæ in rebus sensatis, imperfectè tamen. Hæc collatio non inuenitur in brutis, sed solùm in æstimatiua hominis. Ideò dicitur aliquando ratio particularis, sicut phantasia siue cogitatiua.

Ver. 11. *De memoria.*

MEmoria accipitur tripliciter: Primò, pro omni potentia conseruatiua specierum in absentia obiecti: & hoc modo non est specialis potētia, quia cōuenit phantasiæ (vt suprà dictum est) & intellectui possibili, qui conseruat species intelligibiles, vt inferius dicetur. Secundo, pro similitudine siue simulachro in patentia seruato. Et sic accipit Philosophus, quando dicit quòd Memoria est passio sensitiua, hoc est, species siue simulachrum obiecti prius apprehensi cum illa consideratione, quòd fuerit prius sensatum siue apprehensum, & consideratione prętertionis. Et hoc modo Memoria non est potentia, sed actus. Tertiò accipitur, vt specialis potentia: & tunc sic definitur: Memoria est potentia naturalis interior animæ sensitiuę, conseruatiua specierum rerum non sensatarum, sub ratione prioritatis temporis, quæ prioritas dicitur tempus præteritum, quod est sensibile per se, commune tamen: percipitur enim per motum magnitudinis, quæ est sensibile per se commune, vt dictum est. Obiectum igitur memorię est sensibile non sensatum pręteritum, vt prętetitum est. Organum est postrema pars cerebri, quę dicitur occiput. Ex pręmissis infertur, quòd animalia, quę non cognoscunt tempus, nòn habent Memoriam: neque ea quę non habent cerebrum, siue organum determinatum, vt muscę & mures. F

In li. de Mem. & Remini.

Ver. 12. *De actibus & modis memorandi.*

PHilosophus explicat actum Memorię seu moderandi per actus phantasiæ, quæ etiam memoria dicitur: qui quidem actus apparent in brutis. Mulus enim in aliquo hospitio pastus post multos dies illac transiens, recordatur & sistit. Canis etiam domini sui antiqui recordatur, & gestit coram eo de nòuo viso. Cati pariter in domibus religiosorum, audito cymbalo ad refectorium currunt: quia recordantur aliàs post similem sonum se ibi pastos. G

¶ Sed quomodo ibi fiat, videndum est, & aduertendum quòd quando sensibile est præsens, & phantasia tendit in illud per simulachrum, siue per illam speciem sensibilem seu similitudinem rei, vocatur habitus, eò quòd diu perseuerat & manet in dormiente: aliquando vocatur actus, scilicet, quando immutat & mouet phantasiam: & tunc nō dicitur memorare seu recordari, sed sentire: quia phantasia propriè est absentium. Quando verò obiectum est absens, & phantasia respicit simulachrum illud, non considerando tempus præteritum, siue prius audisse, vidisse, vel alio sensu agnouisse, etiam tunc nō dicitur recordari, sed phantasiari, vel iudicare. Sed quando phantasia respiciendo illud simulachrū, iudicat quòd obiectū illius simulachri fuit prius visum, vel alio sensu sensatum, tunc dicitur recordari & memorare. Et sic simulachrū illud potest dupliciter considerari. Primò, vt repræsentatiuū obiecti simpliciter: & sic non causat recordationē: quia licet sit idem simulachrū, alia tamen est ratio per illud tendendi ad obiectum, sicut apparet in simulachro Regis, antequā viderimus eum: & postquam vidimus illum, recordamur vidisse. ¶ Cùm autem anima intellectiua sit nobilior & excellentior sensitiua: cōsequens est, vt potentię sensitiuæ sint in homine excellentiores, quàm in brutis: hinc est quòd memoria in homine multò perfectiorem actum habet, quàm in brutis, siue vt est specialis potentia de non sensatis, siue de sensatis prout conuenit phātasię, quę in animalibus brutis deleto simulachro siue phantasmate, memorare siue recordari non potest, etiam phantasmate secundum partem lapso vel deleto: quæ deletio fieri potest (vt dictū est) propter nimium motum, vel alterationem organi. Sed homo hoc potest: ideò talis recordatio dicitur in homine reminiscentia, de qua dicendum est.

Ver. 13. *De differentia Memoriæ & reminiscentiæ.*

DIffert autem Memoria secundum Philosophū, à doctrinæ perceptione & Reminiscentia. Quia tunc aliquis doctrinam percipit, quando phantasma nouum acquirit. Sed quando saluo phantasmate integro considerat prius sensisse obiectum per phantasma præsentatum, dicitur memorare siue recordari. Sed quando A

simula-

simulachro ex vna parte remanente, & ex alia parte deleto, resumitur: tunc reminiscitur: & illa resumptio dicitur reminiscentia. Sicut cum in eodem loco vidimus tres ordinatos, scilicet, Sortem, Petrum, & Platonem, quādo potentia primùm similitudinem illorum trium recepit, dicit. Sed quando manente phantasmate illorum trium, post factū tempus, hoc est, post horā, diem, mensem, vel annum, iudicat se illos tres priùs vidisse: tunc recordatur. Sed quādo pars illius phantasmatis (puta similitudo Sortis vel Platonis, vel duorū simul) delata est, manēte phantasmate tertij, siue similitudine Petri: tunc phātasia in homine, intuendo similitudinē Petri, potest resumere similitudinē Sortis & Platonis, qui erant à lateribus Petri: tunc reminiscitur, & fit reminiscētia. Quæ nihil aliud est, quàm resumptio partis simulachri, quę quidem resumptio fit ex ipsa rerū natura. Motus enim animi circa multa ordinata directus, vnum ex alio trahit. Et si illa ordinata habēt naturalem & necessariā connexionē, faciliter & quasi statim fit resumptio alterius [illegible] deleto primo vel [illegible]. Sicut quia ad ignem sequitur calor, deleto phantasmate caloris, respiciendo phātasma ignis, aduenit phantasma caloris. Si verò illa ordinata non habeāt naturalem connexionem, sed sunt cōtingenter ordinata, per assuetudinem phantasia ex primo mouetur ad secundum, & ex secundo ad tertium, vnde sequitur quòd frequens meditatio reminiscendo & ordinando, Memoriam confortat, tuetur & saluat. In ordinando tamen accipiendū est principium aptum, ad quod sequentia habeant cōnexionem, aliàs difficilis erit reminiscentia, vt in sententiis disparatis, nisi per aliqua connectantur & aptentur. Quidem literas alphabeticas, alij quasdā imagines, alij digitos, alij alia pro cellulis & locis sibi præstituūt; in quibus memoranda etiam disparata aptant, collocant, & applicant: & sic visio loco præstituto, recordantur eorum quæ illi applicauerunt. Phantasia enim & Memoria in homine propter vicinitatem, quam habent ad rationem, quodāmodo discurrunt de vno ad aliud, propter similitudinem vel ordinem inter ipsa repertum. Confert etiam plurimum profunda atque fortis intentio. Et sic quatuor conducunt ad reminiscendum, scilicet, debita ordinatio, assuetudo, profunda atque fortis potentiæ applicatio, & à principio accommodo inchoatio. Memoria & Reminiscentia à nimia humiditate, ac etiam propter nimiam siccitatem difficultantur. Propter nimiam enim humiditatem species citò labūtur, sicut sigillum in cæra liquæfacta. Propter nimiam verò siccitatem species vix possunt imprimi, vt sigillum in cęra dura. Propter alteratione etiam organi species delentur, vt in ægrotantibus. Impeditur etiam propter motum: & ideò senes & pueri sunt obliuiosi, propter continuū motum, quo agitantur: senes propter decrementum, & iuuenes propter augmentū. Licet per accidens ea quæ in pueritia didicimus, etiam viri & senes teneamus. Vnde dicitur communiter: Quod noua testa capit, inueterata sapit. Et Horat. *Quo semel est imbuta recens seruabit odorem Testa diu.* Et Salomon Prouer. 22. Adolescens iuxta viamsuam, etiam cùm senuerit, nō recedet ab ea: sed hoc est per accidens, propter vehementem applicationem, vel assuetudinem.

§. 9. *De Appetitu.*

B Appetitus est potentia naturalis animæ sensitiuæ, qua inclinatur ad prosequendum sibi cōueniens, & resiliendum à disconuenienti: hac potentia natura inclinatur ad conseruationem sui, & resistendum contrariis. Sciendum tamē quòd Appetitus est triplex, scilicet, naturalis, animalis, siue sensitiuus, & rationalis siue intellectiuus. 1.p.q.80.

Ver. 1. *De appetitu naturali.*

C Appetitus Naturalis est habitudo seu inclinatio inhærens rebus ad bonū suæ naturę conueniens, ad quod absque cognitione tendit, quando non habet, & quando habet quiescit in eo ex ordinatione primi mouentis, siue authoris naturæ, hoc est, Dei, in institutione naturæ vel generatione impressa, & ideò nō potest esse frustrà, vt grauitas in lapide ad locū deorsum, & leuitas in igne ad locū sursum. Et quia aliquid est cōueniens alicui naturæ, quod est disconueniens alteri: Ideò non est inconueniens, quòd idem sit bonum & malum, respectu diuersorum: hic appetitus non habet organum determinatum.

Ver. 2. *De appetitu sensitiuo.*

D Appetitus Sensitiuus siue Animalis est inclinatio sequens apprehensionē sensus interioris, scilicet, phantasiæ vel memoriæ aut æstimatiuæ, qua inclinatur & immediatè mouetur ad prosequendum bonū suum, hoc est illud quod per prædictam apprehensionē ei ostēditur sub ratione conuenientis, & ad resiliendum à malo, hoc est, à disconuenienti suæ naturæ per apprehensionē ostenso, vt discōueniens siue repugnans seu contrariū aut nociuū suę naturæ, vt appetitus concupiscibilis vel irascibilis.

Ver. 3. *De appetitu intellectiuo.*

E Appetitus intellectiuus siue rationalis est inclinatio sequens apprehensionem seu iudicium intellectus, qua homo inclinatur ad prosequendum bonum, & refugiendum ac resistendum malo, & talis appetitus dicitur & nuncupatur voluntas.

Ver. 4. *De differentia appetituum.*

F Tale discrimen est inter istos tres appetitus, quale est inter animam vegetatiuam, sensitiuam, & rationalem, 1.p.q.80. quæ sunt partes potestatiuæ animæ: Quia sicut anima sen art.1. sitiua eminenter cōtinet animam vegetatiuam, & anima rationalis sensitiuā: Ita appetitus animalis siue sensitiuus appetitum naturalem; & appetitus intellectiuus ambos. Differunt etiam, quia appetitus naturalis non habet organum determinatum, sed est sparsum per totum corpus, in quo subiectiuatur. Appetitus autem sensitiuus habet organum determinatum cui alligatur, & in quo est subiectiuè. Appetitus verò intellectiuus, non habet organum determinatum cui alligetur, neque est diffusus per totum corpus, nec vllo modo subiectiuatur in corpore, sed solùm in anima rationali, à qua fluit. Est & aliud discrimen, quia Appetitus intellectiuus siue voluntas prosequitur bonum vniuersale: & si aliquod bonū particulare prosequatur, hoc est, in ordine ad vniuersale. Appetitus autem naturalis & sensitiuus solùm prosequitur particulare bonum, & nō ordinat nec ordinare potest ad vniuersale. Licet (inquantū est natura particularis) sit pars vniuersi, & per consequens tendit in bonum vniuersi, & resilit à malo totius vniuersi, relinquitq; suum particulare bonum pro bono totius vniuersi. Et quia vniuersum abhorret à vacuo: ideò aqua quę naturaliter grauis est, & tendit deorsum: tamen vt non detur vacuum, relicta inclinatione propria ascendit sursum, vt experimento videmus in clepsidra. Ex quo sequitur, quòd in aqua est duplex appetitus: vnus, inquantum est pars vniuersi: alius est, secundum quod est natura particularis. Et licet videantur contrariari, tamen non trariantur: quia sunt respectu diuersorum. Vel dici potest, quòd licet actus sint contrarij, non tamen inclinationes, quæ sunt subordinatæ. Aliud discrimen est: quia appetitus naturalis non præsupponit nequę sequitur actum potentię apprehensiuę, siue cognitionem. Sensitiuus autem præsupponit & sequitur necessariò apprehensionem sensus interioris: voluntas verò cognitionem intellectus. Conueniunt tamen omnes in hoc quòd nullus illorum apprehendit, hoc est, non recipit in se similitudinem eorum: ad quæ tendit. Vnde cōmuniter dicitur, quòd voluntas est de se cæca. Et idem dicendum est de appetitu sensitiuo & naturali, qui non sequitur apprehensionem siue cognitionē in subiecto existentē, sicut appetitus animalis & rationalis: licet sequatur apprehensionem & cognitionem authoris naturæ, à quo dirigitur extrinsecè per instinctum, vt dictum est. Conueniūt etiam isti tres appetitus: quia omnes tendunt in illud quod est conueniens suę naturę, & resiliunt à disconuenienti, quod dicitur malum. Vnde Philoso. ait: Bonum est quod omnia 1.Ethic. appetunt, hoc est, omnis inclinatio tendit in bonum, siue in id quod est conueniens suę naturæ, quod dicitur bonum, sed diuersimodè, vt dictum est. Intelligitur etiam de bono vero, vel apparenti quo ad actū prosecutiuum. Discrepant autem appetitus animalis & intellectiuus, à sensu & intellectu: quia sensus & intellectus tendunt in obiecta sua per similitudinem, siue mediante similitudine in se recepta: & sic non immediatè. Sed appetitus sensitiuus & voluntas tendunt immediatè in obiectum suum, absque specie vel similitudine rei in se recepta. Ideò Philosophus dicit, quòd bonum & malum sunt in rebus, verum autem & falsum in intellectu.

Q. 10. *De appetitu animali.*

G Appetitus animalis siue sensitiuus diuiditur in concupiscibilem & irascibilem.

1.p.q.81. art.1.

Ver. 1. *De appetitu concupiscibili.*

H Appetitus concupiscibilis est potentia naturalis animę sensitiuæ, qua inclinatur ad prosequendum bonum particulare, sensibile, delectabile, & ad fugiendum malum [illegible] Obiectum verò eius est bonum vel malum sensibile, simpliciter acceptum, hoc est, facilè ad habendum vel fugiendum, quod dicitur ad differētiam appetitus irascibilis, qui habet bonum vel malum, arduum siue difficile ad habendum vel fugiendū pro obiecto. In hac potentia non oportet ponere medium, cùm nihil recipiat ab obiecto, nisi fortè actus apprehensiuè ostendentis obiectum, sine qua ostensione nō potest ferri in obiectum, dicatur medium. Appetitus cōcupiscibilis habet sex actus siue operationes quæ dicuntur cōmuniter passiones, eò quòd ad eas communiter sequitur transmutatio corporalis, scilicet, dilatatio vel cōstrictio. Tres actus siue passiones habet ex parte boni, & tres ex parte mali. Ex parte boni sunt, amor, desiderium, & gaudium. Ex parte mali sunt, odium, fuga siue abominatio & tristitia. Tres primæ sunt oppositæ tribus vltimis. Et quia amor est prima & radix omnium passionum, ideò de eo primò videndum est.

Ver. 2. *De Amore.*

I Amor nihil aliud est, quàm consonantia seu complacentia in bono sensibili [illegible], simpliciter seu communiter apprehenso, hoc est, absque consideratione difficultatis præsentiæ vel absentiæ. Talis complacentia dicitur amor, qui est primus motus appetitus concupiscibilis, & fundamentum omnium [illegible] passionum. Ex amore enim sequitur [illegible] desiderium, si obiectum sit absens. Si verò præsens, [illegible] gaudium siue delectatio & quies, quia in illo quiescit, delectatur, & gaudet. Notandum tamen quòd licet amor sit passio & actus concupiscibilis, [illegible] tamen vocabulo attribuitur voluntati, quæ etiam complaceat in bono præsentato per intellectum [illegible] quando est absens, desiderat: quando verò est præsens, gaudet: tamen non semper sequitur corporalis dilatatio vel constrictio: quamuis sæpenumero per redundantiam sequatur, iuxta illud Psalm. Cor meum (hoc est voluntas), & caro mea (hoc est sensualitas) exultauerunt in Deum viuum. Amor est duplex, Amicitiæ & Concupiscentiæ. Amor amicitiæ est amor, quo amatur aliquid, vt ei sit bonum: & dicitur Amor simpliciter, & volitio boni. Amor concupiscentiæ est amor, quo amatur aliquid, vt sit bonum [illegible] amanti vel alteri, & non ipsi amato: & talis dicitur amor secundū quid.

1.2.q.26.

1.2.q.27. Causa amoris est cognitio boni. Vnde D. Aug. 8. de Trinitate dicit: Non amatur certè nisi bonū solum. Et in 10. probat quod nullus potest amare aliquid incognitum. Similitudo etiam est causa amoris, iuxta illud Eccle. 3. Omne animal diligit sibi simile. Per accidens tamen similitudo est causa odij, vt cum ex eo quod Sortes est similis Platoni, Plato impeditur à consecutione boni quod amat. [illegible] propter hoc figuli & Medici sæpè corrixantur adinuicem: quia sæpè se inuicem impediunt in proprio lucro: & dicitur cōmuniter, inter pares est inuidia. Et Prouer. 13. Inter superbos semper iurgia sunt: quia se impediunt in propria excellentia quam concupiscunt. Effectus amoris sunt quatuor. Primus est vnio amantis ad amatum. Vndè D. Dionys. dicit quod amor est virtus vnitiua. Et Philoso. recitat Aristophanem dixisse, quòd amantes (si fieri posset) desiderarent ex ambobus fieri vnum. Sed quia ex hoc sequeretur alterius corruptio, quærunt vnionem quæ conuenit & decet, vt scilicet simul conuersentur, simul colloquantur, & in aliis coniungantur. Secundus effectus est mutua inhæsio, iuxta illud, Qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus cum eo. Tertius effectus est extasis. Vnde D. Dionys. dicit: Amor diuinus extasim facit. Aliquis autem dicitur extasim pati, cùm extra se quodam modo ponitur: quod contingit dupliciter. Vno modo secundum vim apprehensiuam, quando ponitur extra cognitionem sibi propriam: vel quia ad altiorem sublimatur, sicut cùm apprehendit aliqua quæ sunt supra sensum & rationē, vel cùm ad inferiora deprimitur, vt cùm quis in furiā vel amentiā cadit. Et hanc facit amor dispositiuè, inquantum facit intensè meditari de amato: Intensa enim meditatio vnius abstrahit ab aliis. Alio modo quantum ad vim appetitiuā, quando scilicet appetitus alicuius fertur in alium, exiens quodammodo extra seipsum. Quartus effectus dicitur zelus. Vnde D. Dionys. dicit, quod Deus appellatur zelotes, propter [illegible] rem. Intensus enim amor causat zelum [illegible] excludere omne quod sibi repugnat, sed differenter in amore amicitiæ, & in amore concupiscentiæ: quia in amore concupiscentiæ causat zelum malum. Qui enim taliter amat, mouetur contra illud quod repugnat consecutioni, vel fruitioni, aut quieti eius quod amatur: & hoc modo viri dicuntur Zelòtipi vxorum, ne per consortium aliorum impediatur singularitas quam quærunt in vxore. Et hic zelus dicitur zelotipiæ. Similiter qui quærunt intensè excellentiam, mouentur contra eos qui excellere videntur, quasi impedientes excellentiam ipsorum: & talis zelus dicitur inuidiæ, de quo Psalm. Noli emulari in malignantibus, neque zelaueris facientes iniquitatem. Amor autem amicitiæ quærit bonum amici. Vnde quando est intensus, facit hominem moueri contra omne illud quod repugnat bono amici: Et per hunc etiam modum aliquis dicitur zelare pro Deo, quando conatur repellere ea quæ sunt contra honorem, vel voluntatem Dei, secundum illud: Zelatus sum pro Domino exercituum. Et illud: Zelus domus tuæ comedit me. Vbi glo. dicit: Bono zelo comeditur, qui quælibet praua, quæ videt, satagit corripere, si nequit, tolleret & gemit.

1.2.q.28. 4.c. de diuinis nominibus. 2. Pol. Effectus amoris. 1. Ioan. 4. 4.c. de diui. nominibus.

4. cap. de diui. nomin. Zelus quid & quotuplex.

Psal. 36.

1. Reg. 19. Ioan. 2.

Ver. 3. *De desiderio, siue concupiscentia & cupiditate.*

Desiderium est immutatio seu affectio, qua appetitus concupiscibilis tendit in bonum sensibile, delectabile, apprehensum vt absens, & alio nomine vocatur Concupiscentia & Cupiditas. Et differt hæc passio Desiderij ab Amore: Quia aliud est cōplacere, quod pertinet ad amorem: aliud quærere medium adipiscendi, quod pertinet ad desiderium. Differt etiam a gaudio & delectatione; quia desiderium est quidam motus & fluxus, & respicit obiectum absens. Gaudium vero & delectatio est quies & terminus motus, & respicit obiectum præsens. A

1.2.q.30.

Desideriū alio nomine vocatur concupiscentia & cupiditas, quæ secundum Philoso. est duplex, scilicet naturalis & non naturalis. Concupiscentia naturalis, est qua appetitur aliquid delectabile, prout est conueniens naturæ animalis, sicut appetitus cibi, & potus, & aliorum necessariorum. Et quia natura semper tendit ad aliquod finitum, certum & determinatum, sequitur quod naturalis concupiscentia non est infinita, nisi fortè per successionem, vt scilicet post cibum digestum alia vice desideret cibum, & sic consequenter. iuxta illud: Qui biberit ex hac aqua, sitiet iterum. Verùm cùm animal ex sua natura sit corruptibile, concupiscentia cibi & potus non potest simpliciter & absolutè esse infinita per successionem. Hęc concupiscentia naturalis secundum Philoso. est cōmunis brutis & hominibus, & plerunque eis necessaria: ideò non est secundum se mala. Concupiscentia verò non naturalis, est, qua appetitur aliquis vt conueniens & delectabile secundū apprehēsionem animalis, licet illud secundum se nō sit conueniens naturæ animalis. Hæc cōcupiscentia magis propriè nuncupatur cupiditas, quæ propriè nō conuenit animalibus, sed solis hominibus, quorū proprium est excogitare aliquid vt bonum, præter id quod natura requirit. Ideò Philoso. dicit concupiscentias naturales esse irrationales, hoc est, absque deliberatione: Non naturales verò cum ratione, hoc est, cum deliberatione & ratiocinatione. Et quia diuersi diuersimodè ratiocinantur, ideò in 4. Ethic. dicit quòd concupiscentiæ non naturales dicuntur hominibus propriè & apposité, & possunt esse infinitæ, cùm rationi compętat in infinitum procedere. Vndè qui concupiscit pecunias aut alia temporalia, potest ea concupiscere non ad aliquem certum terminum aut numerum, iuxta illud: Auarus non implebitur pecunia, &c. Et illud: Crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit. Ideò vt in pluribus est mala & vitanda, cùm indicat ad multa mala. Vnde Apostolus: Qui volunt diuites

1.2.q.31. art.3. 1 Pet. 1.

Ioan. 4.

Eccl. 5.

1.Tim.6. diuites fieri, incidunt in tentationem & in laqueum diaboli, & in desideria multa, inutilia, & nociua, quæ mergũt homines in interitũ & perditionẽ. Radix enim omnium malorum est cupiditas, quam quidam appetentes errauerunt a fide, & inseruerunt se doloribus multis. Tu autem homo Dei, hæc fuge.

Ver. 4. *De gaudio, delectione, & lætitia.*

GAudium siue delectatio est immutatio siue affectio appetitus concupiscibilis respectu boni præsentati, vt præsens est, quę quidem affectio dicitur quies: Quia habito obiecto desiderato, cessat motus; & in illo quiescit animal, & delectatur, *3.de anima.* Philosophus dicit quod Appatitiuus motus circulo quodam agitur. Appetibile enim mouet appetitum, faciens in eius intentionem: quia attrahit appetitum ad se, cùm sit bonũ, hoc est conueniens, & per consequens diffusiuum & attractiuũ sui, vt ait D Diony. *In libr. de memo. & remin.* Ideò appetitus tendit ad appetibile reale consequendũ cùm nõ habet: & cũ habet, quiescit: vt sit ibi finis motus, vbi fuit principium. Contingit tamen aliquando (vt Philoso. dicit) quod imaginatio siue phantasia aut æstimatiua apprehendant bonum vel malum, tanquã præsens: licet sit realiter absens. Et tunc appetitus quiescit vel succumbit: delectatur, si bonum apprehendatur: vt præsens. Tristatur autem & succumbit, si malum apprehendatur vt pręsens, prout accidit in his, qui extasi & mentis excessu aguntur, qui phantasmata vt rem factã narrant. Accidit etiam plerunq; somniantibus. Vnde quædam somnia sunt delectabilia, quædam verò tristia. Accidit pariter ex vehementi affectione in vigilantibus. Sed hoc est quia obiectum apprehenditur vt præsens. Bonũ enim & malũ non mouent appetitum, nisi apprehẽdantur. Et inde est ꝙ secundũ diuersum modũ apprehẽsionis sequuntur diuersi motus & passiones in appetitu. Apprehensum ergo bonũ vt præsens, causat gaudium: & vt absens desideriũ: & vt cõmuniter siue simpliciter, amorẽ. Et differt gaudiũ à delectatione, sicut homo ab Animali, & species à genere. Omne enim gaudium est delectatio, sed non econtrà: visus enim delectatur in obiecto suo, sed non gaudet, eò quòd gaudium supponat rationem. Delectamur enim in iis quæ naturaliter cõcupiscimus: sed nomen gaudij non habet locũ, nisi in delectatione, quæ consequitur rationem. Vnde gaudium nõ attribuimus brutis animalibus, sed solùm delectationem. Et de omnibus de quibus est delectatio, potest esse gaudium in habẽtibus rationem, licet non semper de omnibus sit gaudium: puta cùm aliquis sentit aliquam delectationem secundum corpus, de qua tamen *1.2.q.3.ar.5.* non gaudet secundum rationem. Ex quo apparet quod gaudium & lætitia pertinent ad voluntatem. Notandum tamen quod delectationes intelligibiles & spirituales, absolutè & simpliciter loquendo, sunt perfectiores corporalibus: iuxta illud Psalm. Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua super mel ori meo. *10.Ethic.* Et Philoso. dicit quòd maxima delectatio est, quæ est secundum operationem sapientiæ. Quod apparet ex iis quæ requiruntur ad delectationem, quæ sunt bonum coniunctum & cognitio huius coniunctionis, quæ sunt intimiora & magis perfecta in delectatione spirituali: quia intelligibilia sunt absq; motũ, & per consequẽs delectationes eorum sunt totę simul. Sed quo ad nos delectationes corporales sunt magis vehementes propter tria. Primò, quia sensibilia sunt magis nota quo ad nos. Secundò, quia delectationes sensibiles (cùm sint passiones appetitus sensitiui) sunt cum aliqua transmutatione corporali, quòd non cõtingit in spiritualibus, nisi propter abundantiam à superiori appetitu redundant in inferiorem. Tertiò, quia delectationes corporales appetuntur vt medicinę quædam contra defectus & molestias corporales, ex quibus tristitiæ quædam consequuntur. Vndè delectationes corporales superuenientes huiuscemodi tristitiis, magis sentiuntur, & per consequens magis acceptantur quàm delectationes spirituales, quæ non habent tristitias contrarias. Inter delectationes autem corporales, delectationes, quæ sunt secundum sensuum tactus, sunt maiores his quæ sunt secundũ alios sensus. *1.2.q.31. art.6. 3.Ethic.* Vndè Philoso. dicit quòd maximæ delectationes sunt secundũ sensuum tactus, eò quòd tactus est magis vtilis cùm habeat maiorẽ ordinem ad conseruationem naturæ animalis. Vndè Philos. 3. Ethic. dicit: Nec enim odoribus leporum canes gaudent, sed cibatione: neque leo voce bouis, sed comestione. Et per tactum etiam conseruatur natura speciei: Et sic delectationes cibi, potus, ac venereorũ sunt maiores & vehementiores: inter eas tamẽ primatum tenent delectationes venereorũ. Si verò loquamur de delectatione sensus, quæ est ratione cognitionis, tunc delectatio visus est maior, cùm plures nobis rerum differentias demonstret: simpliciter tamen tactus sunt maiores: cùm id quod est naturale in vno quoq; sit potissimum. Si verò cõsideremus delectationes visus secundũ quòd visus deseruit intellectui, delectationes visus erunt potiores ea ratione, quia intelligibiles sunt potiores sensibilibus.

Causæ delectationis à Philos. assignantur octo. Prima est operatio. *1.2.q.32. art.1.* Vnde Philoso. dicit quòd delectatio est operatio connaturalis & non impedita siue consequens operationem. *7.& 10. Ethic.* Cuius ratio esse potest: quia cùm (vt dictũ est) ad delectationem duo requirantur, scilicet consecutio boni conuenientis, & cognitio huius adoptionis: sed vtrunque horum in quadam operatione consistit. Nam actualis cognitio operatio quędã est: similiter bonum conueniens adipiscimur aliqua operatione. Ipsa etiam operatio est quoddam bonum conueniens: vndè oportet quòd omnis delectatio aliquam operationem consequatur. Secunda causa delectationis est motus. Vndè D. August. dicit *8.Confess.* quòd homines gaudent & delectantur in quibusdam alternationibus: eò quòd natura nostra est transmutabilis: & eò etiam quòd id quòd est nobis cõueniens nunc, non erit cõueniens posteà: sicut calefieri est cõueniens homini in hyeme, non autem in æstate. Ex parte verò boni delectantis, quod nobis cõiungitur, fit transmutatio delectabilis: quia actio cõtinuata agẽtis auget affectum. Ex parte verò cognitionis quia homo desiderat cognoscere aliquod totum & perfectum: & aliqua sunt quę non possunt apprehendi tota simul: tunc in talibus transmutatio delectat: desiderat enim vt vnum transeat, & aliud succedat, & sic totum sentiatur. Vnde D. Aug. dicit: Non vis vtique *8.Confess.* stare syllabam, sed transuolare, vt totum audias.

Tertia causa est memoria & spes. Vnde Rom. 12. Spe gaudentes. Et Psalm. Memor fui, & delectatus sum, quia per memoriam est coniunctio boni non solùm secundum apprehensionẽ, & per spem est coniunctio boni, non solùm secundum apprehensionem, sed etiam secundum facultatem, vel possibilitatẽ adipiscendi bonum quod delectat.

¶ Quarta causa est tristitia: vnde Psal. Fuerunt mihi lachrymę panes die ac nocte. Vbi per panem intelligitur refectio delectationis. Et D. Bernardus: O bone Iesu, quàm dulce erit gaudere de te: cùm tam dulce sit flere pro te. Tristitia enim facit memoriam rei dilectę, de cuius absentia aliquis tristatur: Et tamen de sola apprehensione delectatur. Et licet contrarium non sit causa contrarij per se, est tamen aliquando causa per accidens: sicut frigidum quandoque calefacit, vt dicitur in 8. Phys. Quinta causa sunt actiones aliorum. Vndè 2. Ioan. dicitur: Gauisus sum valdè quia inueni de filiis tuis ambulantes in veritate. *1.Cor.13.* Et Apostolus: Charitas non congaudet super iniquitate: cõgaudet autẽ veritati. Quia operationes aliorũ, si sint bonæ, æstimãtur vt proprium bonum, propter vim amoris, qui facit æstimare amicũ quasi eundẽ sibi. Ac etiã per operationes aliorum, consequimur aliquod bonum, vel cùm per operationes aliorũ efficitur in nobis aliqua cognitio proprij boni: quia per hoc accepimus æstimationem in nobis ipsis aliquod bonum esse. *1.Polyt.* Et quia ista æstimatio fortius generatur ex testimonio bonorũ & sapientum, sequitur quod in eorum laudibus & honoribus homines magis delectantur. Et quia adulator est apparens laudator, propter hoc etiam adulationes quibusdam sunt delectabiles. ¶ Sexta causa est beneficentia: vnde Philos. dicit quod largiri & auxiliari amicis ac etiã extraneis est delectabilissimum. Septima causa est similitudo, quæ, vt dictum est, causa est amoris, & amor est causa delectationis. Igitur similitudo est causa delectationis: Cùm omne quod est causa causæ, sit causa causati. Octaua causa est admiratio. Dicit enim Philosoph. quòd admiratio est delectationis causa ratione cognitionis. *1.Retor.* Vnde homo maximè delectatur in his quę de nouo inuenit aut didiscit. *Effectus delectationis quot.* Delectatio habet quatuor effectus. Primus est dilatatio cordis. Esa. enim cap. 60. ad expressionem gaudij

 recitat

recitat verba Domini dicentis: Tunc videbis & afflues, &
mirabitur & dilatabitur cor tuum, &c. Secundus est desi-
Ioan. 4. derium sui ipsius, iuxta illud: Qui biberit ex hac aqua si-
tiet iterum. Per aquam enim secundum diuum August.
significatur corporalis delectatio. Tertius effectus est im-
pedimentum vsus rationis, maximè quando delectatio-
nes sunt corporales, vehementes, extraneę & inordinatæ.
6. Ethic. Vnde Philosophus dicit quod delectatio corrumpit æsti-
mationem prudentiæ, triplici ratione. Primò, ratione di-
stractionis. Secundò, ratione contrarietatis, quando sunt
excedentes contra ordinem rationis. Tertiò, ratione li-
gationis, inquantum ad delectationem corporalem se-
quitur transmutatio corporalis, quæ impedit, cùm est ve-
hemens, vt patet in ebriis & vinolentis, qui habent vsum
rationis ligatum vel impeditũ. Quartus effectus est per-
10. Ethic. fectio operationis. Vnde Philos. dicit quod delectatio te-
net operantem in opere, & perficit operationem. Ex hoc
procedit quòd infirmi parum comedunt, quia non dele-
ctantur. Et ob eam causam D. Tho. dicit quòd Deus ope-
rationibus naturalibus pro cõseruatione indiuidui & spe-
ciei adiunxit delectationes, sine quibus homines propter
vilitatem abhorrerent ab eis. Delectationes siue corpo-
rales siue spirituales intantum sunt bonæ, inquantum
sunt regulatæ per rationem. Quæ verò non sunt regu-
latæ per rationem, sunt malæ, & tantò peiores quantò
magis recedunt ab ordine rationis.

Ver. 5. *De odio.*

A ODium est dissonantia siue displicẽtia appetitus con-
cupiscibilis eius quod apprehenditur, vt repugnans
& noxiũ. Quia sicut id quod apprehenditur vt cõueniens
habet rationem boni: ita & repugnans siue nociuum ha-
bet rationem mali: & sic odium opponitur & contraria-
tur amori. Et quemadmodũ quando bonum est absens,
per amorem causatur desideriũ, per quod appropinquat
obiecto, vt fiat præsens: ita quando malum est absens, im-
minens tamen, per odiũ causatur abominatio, per quam
fugit à malo, & per quam fugam fit malũ absens, & non
appropinquat. ❡ Causa odij est amor. Quia cùm amor
1. 2. q. 28. art. 2. (prout dictum est) consistat in quadam conuenientia, &
odium in quadam disconuenientia seu repugnantia, opor
tet in quolibet prius cõsiderare quod ei conueniat quàm
quod ei repugnet. Per hoc enim aliquid est repugnans al-
teri, quia est corruptiuum, vel impeditiuum eius quod est
conueniens. Vnde necesse est quòd amor sit prior odio:
Et nihil odio habetur, nisi per hoc quod est contrarium
conuenienti, siue per hoc quod est contrarium eius quod
amatur, & secundum hoc omne odium ex amore causa-
14. de Ciuitate Dei. tur. Vnde D. Aug. dicit ꝙ omnes affectiones causantur
ex amore. ❡ Et licet amor & odiũ sint contraria, quando
accipiuntur circa idem: non tamen respectu diuersorum:
& sic amor est causa odij: eiusdem enim rationis est quod
ametur aliquid, & odiatur eius oppositum, & sic amor
vnius rei est causa quod contrarium eius odiatur. Et cùm
secũdum D. Diony. bonum sit fortius malo: quia malum
non agit nisi in virtute boni: & odium & amor differant,
secundum rationem boni & mali: sequitur quod amor est
fortior odio cõparato ad amorem sibi correspondentem.
Vnde odiũ quod respondet maiori amori, magis mouet
quàm minor amor. Ex pręmissis sequitur quòd impos-
Ephes. 5. sibile est aliquẽ odire seipsum. Vnde Apost. Nemo vnquã
1. Ethic. carnem suã odio habuit. Naturaliter enim vnumquodq;
4. ca. de diuin. nomin. appetit sibi bonũ. Vnde Philo. Bonũ est quod omnia ap-
petunt. Nec potest quisquã sibi aliquid appetere, nisi sub
ratione boni. Cùm malũ sit præter voluntatẽ, vt D. Dio-
nys. dicit: & amare aliquẽ est velle ei bonũ: vnde necesse
est, quod quilibet amet seipsum: & per cõsequens impos-
sibile est quod odiat se. Per accidens tamẽ contingit quòd
aliquis odiat se, dupliciter. Vno modo quando aliquis op-
tat aliquid quod est bonum secundũ quid, & malum sim-
pliciter, vt cùm amat delectationem mortalem. Alio mo-
do cùm quis maximè æstimat se secundum naturam cor-
poralem & sensitiuam: licet mens & spiritus sint princi-
pale, quod maximè debet æstimari. Vnde quilibet amat
se, secundum id quod existimat se esse, & odit id quod
verè est, cùm vult contraria rationi: & vtroque modo
ille qui diligit iniquitatem odit animam suam & seip-
sum. Illi autem qui seipsos interimunt, apprehendunt
mortem sub ratione boni, inquãtum est terminatiua ali-
cuius miseriæ vel doloris. Et quanuis veritas omnia vin-
cat, potest tamen aliquis odire veritatem tripliciter. Pri-
mò quando contrariatur bono amato. Secundò, quando
veritas in cognitione hominis existens impedit eum à
prosecutione boni amati, sicut si quis nollet cognoscere
veritatem fidei, vt liberius peccaret: in quorum persona
Iob ait: Recede à nobis viam scientiarũ tuarum nolumus. *Iob. 21.*
Tertiò, habetur odio veritas in particulari cùm est in in-
tellectu alterius: vt cùm quis peccauit, odit quod alius ve-
ritatem circa peccatum suum sciat, vt arguat eum. Et se-
cundum hoc D. August. dicit, quòd homines amant veri- *10. Confess.*
tatem lucentẽ, & odiunt eam redarguentem. Vnde Apo- *Galat. 4.*
stolus: Factus sum vobis inimicus, veritatem dicens.

Ver. 6. *De abominatione.*

ABominatio est immutatio appetitus concupiscibi- B
lis, quia refugit malum sensibile, vt fiat absens, &
non appropinquet: & opponitur desyderio siue concu-
piscentiæ.

Ver. 7. *De tristitia & dolore.*

TRistitia & dolor opponũtur gaudio & delectationi, C
cùm habeant obiecta opposita, à quibus recipiunt
speciem atque formam, secundum quam est cõtrarietas.
Et ideò opposito modo causantur & definiuntur. Est igi-
tur Tristitia immutatio appetitus concupiscibilis, ratione
mali sibi præsentati, vt præsens est, & sub quo succumbit.
Et quemadmodum ad delectationem duo requiruntur:
primum est, coniunctio boni: secundum est, cognitio hu-
ius coniunctionis: Ita ad tristitiam duo requiruntur: Pri-
mum est coniunctio alicuius mali, quod ideò dicitur ma-
lum, quia priuat bono: secundum est, cognitio huius con-
iunctionis & priuationis per phãtasiam vel ęstimatiuam,
aut memoriam vel intellectum. Et sicut delectatio, quæ
sequitur apprehensionem sensus exterioris, dicitur dele-
ctatio & non gaudium: Ita dolor proueniens ex coniun-
ctione alicuius mali, apprehensi solùm per apprehensio-
nem alicuius sensus exterioris, dicitur dolor & non tri-
stitia: quia tristitia addit supra dolorem, apprehensionem
sensus interioris: & sic dolor est genus ad tristitiam: om-
nis enim tristitia est dolor, sed non econuerso. Extendi-
tur etiam tristitia ad voluntatem: Et dicitur afflictio quæ-
dam voluntatis (secundum D. Augustinum) de his quæ
nobis nolentibus accidunt.

Notandũ quod non omnis tristitia omni delectationi
contrariatur: eò quòd omnium contrariorum non est ea- *1. 2. 35. art. 3.*
dem causa: licet ab eodẽ habitu charitatis procedat, quod
aliquis gaudeat de vno, & tristetur de eius opposito. Vn-
de Rom. 12. Gaudere cum gaudentibus, & flere cum flen
tibus. Notandum prætereà quod appetitus delectationis:
per se loquendo, est fortior quàm fuga tristitię. Quia cau-
sa delectationis est bonum conueniens: causa vero dolo-
ris siue tristitiæ, est aliquod malum repugnans: sed con-
tingit aliquod bonum esse cõueniens absq; aliqua discon-
uenientia, vt visio beatifica. Malum verò non potest esse
absq; aliqua conuenientia; igitur delectatio potest esse in-
tegra & perfecta. Tristitia autem semper est secundum
partem, licet per accidens contingat, quòd aliquis magis
fugiat tristitiam quàm appetat delectationem: vt cum tri
stitia impedit, nõ tantùm vnam delectationẽ, sed omnes.
Dolor tamen interior cordis est maior quàm dolor exte-
rior corporis: cùm causa doloris interiori: sit malum con-
iunctum repugnans appetitui. Dolor enim exterior se-
quitur apprehensionem sensus tactus: Dolor autem inte-
rior sequitur apprehensionem interiorem imaginationis
vel rationis, quæ sunt potiores sensu. Ideò dolor interior
est potior quàm exterior. Cuius signum est quod aliquis
voluntariè suscipit dolores exteriores, vt euitet interiores. *1. 2. q. 35. art. 8.*
❡ Tristitia secundum Damascenum habet duas species,
scilicet, anxietatem & acediam. Anxietas alio nomine di- *Tristitiæ diuisio.*
citur angustia vel agonia, quæ sic aggrauat animam, vt
non appareat aliquod refugium. Acedia verò sic ali-
quando aggrauat, vt etiam exteriora membra immobilia
reddat. Ideò acedia specialiter dicitur vocem amputare:
quia vox inter interiores motus magis exprimit interio-
rem cõceptum & affectum, non solùm in hominibus, sed
etiam in aliis animalibus, vt dicitur in 1. Polyt. D. Gre-
gorius addit duas alias, scilicet, misericordiã & inuidiam.

Misericor-

Misericordia est tristitia de malo alieno. Inuidia verò est tristitia de bono proximi, sed de iis amplius dicetur suo loco. Causæ doloris communiter assignantur quatuor.
1.2.q.36 Prima est amissio boni. Vnde Damasc. li. 2. ait quod expe-
In Enchi. ctatum malum timorē incutit, præsens verò tristitiam. Secunda est concupiscentia. Vnde D. Aug. dicit: subintrantibus ignorantia agendarum rerum, comites subinferuntur error & dolor: sed ignorantia est causa erroris: ergo concupiscentia est causa doloris & tristitiæ, cum concupitum haberi non potest: licet sit causa delectationis cū cōcupitum assequitur. Tertia causa est appetitus vnitatis: cū bonum vniuscuiusque rei in quadā vnitate consistat: prout vnaquæque res habet in se vnita illa in quibus cōsistit eius perfectio. Vnde vnumquodque appetit vnitatē, sicut bonitatem. Et ideo sicut amor siue appetitus boni est causa doloris, cum amatum haberi non potest, ita etiā amor vel appetitus vnitatis, quando quis illam consequi nō po-
In lib. de natura boni. test. Quarta causa est potestas maior. Vnde D. Aug. dicit: In animo dolorem facit voluntas resistens potestati maiori. In corpore verò dolorē facit sensus resistens copori potentiori. Effectus doloris siue tristitiæ sunt quatuor.
1.2.q.37. Primus est oblatio facultatis addiscendi: quia cum in vna anima non sit nisi vna intentio: sequitur quod si aliquid trahit ad se totam intentionem, vel magnam partem ipsius, non compatitur secū aliquid quod magnam attentionem requirat. Sed dolor seu tristitia maximè trahit ad se intentionem animę: quia vnūquodque naturaliter tota intentione tendit ad repellendum contrarium, sicut etiam in rebus naturalibus apparet. Similiter manifestū est quod addiscendum aliquid de nouo, requiritur studium quod est vehemens applicatio animi, quæ requirit conatum &
Prouerb. 2. magnam intentionem, iuxta illud: Si quęsieris sapientiam quasi pecuniam & sicut thesauros effoderis eam, tunc intelliges disciplinam. Igitur, &c. Hoc autem intelligendum est de dolore corporali intenso, qui habet transmutationē corporalem adiunctam, & ideo magis impedit contemplationem, quæ requirit omnimodā quietem: licet etiam dolor interior, si multum intendatur attrahat intentionē, ne possit aliquid de nouo discere vel contemplari. Vnde D. Greg. (prout recitat D. Tho.) propter dolorem & tristitiam intermisit Ezechielis expositionem. Moderata tamen tristitia, quæ excludit mentis euagationem, conferre potest ad disciplinam suscipiendam præcipuè eorum per quæ homo sperat se posse à tristitia liberari, iuxta illud: In
Esa. 26. tribulatione murmuris doctrina tua eis.

Secundus effectus est aggrauatio. Vnde Greg. Nicenus, & Damascenus ponūt tristitiā aggrauantem. Dicitur autem homo aggrauari per hoc quod aliquo pondere impeditur à proprio motu: Et cū tristitia proueniat ex aliquo malo præsenti, quod repugnat motui volūtatis: sequitur quod aggrauat, inquantum impedit ipsum, ne fruatur eo quòd vult: & si intantum superexcrescat vis mali, vt spem euasionis excludat: impeditur etiā motus interior animi angustiati, vt neq; hac, neq; illac diuertere valeat: & etiam quandoq; impeditur motus exterior corporis, sic quod homo remanet stupidus in semetipso. Tertius effectus est impedimentū operationis: quia cum delectatio perficiat operationem, vt dicitur in. 10. Ethic. & dolor & tristitia contrariantur delectationi: sequitur quod dolor & tristitia
Prou. 17. impediunt operationem. Quartus effectus est illatio no-
Prou. 25. cumenti, maximè corpori, iuxta illud: Animus gaudens
Eccle. 38. floridam ætatē facit: spiritus tristis exsiccat ossa. Et illud:
1.2.q.38. Sicut tinea vestimento, & vermis ligno: ita tristitia viri nocet cordi. Et illud: A tristitia festinat mors. Remedia doloris & tristitiæ communiter assignantur quinq;. Primum est quærere delectationē. Quia sic se habet delectatio ad tristitiā in motibus appetitus, sicut quies ad fatigationē, quę accidit ex aliqua transmutatione naturali. Nam & ipsa tristitia fatigationem quandā seu ægritudinē appetitiuæ virtutis importat, sed quælibet quies corpori remediū affert, contra fatigationem ex quacunq; causa innaturali prouenientem: ergo quælibet delectatio remedium affert ad mitigandum quamlibet tristitiam ex quocunq; proce-
8. Ethic. dat. Vnde Philosophus dicit quod delectatio expellit tristitiam, & quæ contraria, & quæ contingens, si sit fortis: Quia licet delectatio non contrarietur omni tristitiæ secundum suam speciem, contrariatur tamen secundum genus. Secundum remedium est fletus. Vnde Diuus Au- 4. Confess.
gustinus dicit quod quando dolebat de morte amici in solis gemitibus & lachrymis erat aliquantula requies. Lachrymæ enim & gemitus naturaliter mitigant tristitiam: eò quòd omne læsiuum interius clausum magis affligit, quia magis multiplicatur intentio animæ circa ipsum. Sed quando ad exteriora diffunditur, tunc animæ intentio ad exteriora quodam modo dispergitur, & sic interior dolor minuitur. Et propter hoc homines, qui sunt in tristitiis exterius, suam tristitiam manifestant vel fletu, vel gemitu, aut etiam verbo, quibus tristitia mitigatur. Tertium remedium est dolor amici compatientis
Quia vt Philoso. dicit, Amicus naturaliter condolens in 9. Ethic.
tristitiis est cōsolatiuus: quia per hoc quod amici contristantur ei, percipit se ab eis amari, quod est delectabile. Vnde cùm delectatio minuat tristitiā, sequitur quod amicus condolens mitigat illam. Quartum remedium est contemplatio veritatis, eò quòd in illa maxima delectatio consistit. Omnis autem delectatio mittigat tristitiam, vt dictum est. Igitur, &c. Et ob eam causam homines ex contēplatione diuina, & spe futuræ beatitudinis, gaudent in tribulationibus, iuxta illud: Ibant apostoli gaudentes à cō Act. 5.
spectu consilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati. Vnde D. Iacobus dicebat: Om- Iacobi. 1.
ne gaudium existimate, fratres mei, cùm in variis tentationes incideritis. Nonnunquā etiam inter corporis cruciatus huiusmodi gaudiū inuenitur, vt patet in D. Tiburtio martyre, qui cū nudis plantis super prunas ardētes in- Eccle. 2.
cedere cogeretur, videbatur ei quod roseos flores ambularet. Et licet, qui addit ad scientiā addat ad dolorē propter difficultatem inueniēdæ veritatis: vel quia homo per scientiam cognoscit multa, quæ eius voluntati contrariantur: & sic ex parte rerum cognitarum scientia dolorem causat: ipsa tamen contemplatio delectationem affert. Quintum remedium est somnus & balneum. Quia cum tristitia secundum speciem suam repugnet vitali motioni corporis: sequitur quod illa quæ reformant naturam corporalem in debitum statum vitalis motionis, repugnant tristitiæ, & mitigant ipsam. Notandum quod licet tristari ad præsentiam alicuius mali sit naturale, & per consequens non sit de se, neque bonum, neque malum. Tristitia tamen secundum rationem regulata, habet rationem honesti, iuxta illud: Beati qui lugent, &c. habet Mat. 5.
etiam rationem vtilis. Cùm sapiens non quærat nisi vtilia, & quærat tristitiam, iuxta illud: Cor sapientum vbi Eccle. 7.
tristitia, & cor stultorum vbi lætitia? Immoderata tamen & inordinata tristitia est inutilis atq; inhonesta, & per consequens peccatum: iuxta illud: Multos occidit tristitia, Cùm tamen tristitia sit malum pœnæ non potest Eccle. 30.
esse summum malum: eò quòd malum culpæ est peius: est enim priuatio maioris boni.

§. 11. *De appetitu irascibili.*

Appetitus Irascibilis est potentia animę sensitiuæ: qua A
realiter inclinatur ad prosequendum bonum delectabile, sensibile, arduum, & difficile: & ad fugiendum malum arduum & difficile. Organum cui hæc potentia alligatur, & in quo subiectiuatur, est fel. Obiectum verò eius est bonum arduum & difficile adipisci, vel malum arduum & difficile, fugere vel euadere. Et sic quodāmodo est eleuatum supra facilem potestatem animalis, & ideo exigit specialem potentiā, cum habeat specialē rationem: hæc potentia ab authore naturæ data est in propugnaculum, defensionem, & auxilium. Appetitus cōcupiscibilis, vt tollātur impedimēta, quibus impeditur tendere in suū obiectum, vel propter difficultatē boni adipiscēdi, vel mali superandi. Ideo omnes passiones irascibilis terminātur ad passiones concupiscibilis, pertinentes ad quietem vel alteram illarum. Passiones appetitus concupiscibilis pertinentes ad quietē sunt duæ. s. gaudiū, quod est quies in bono adepto: Tristitia, quæ est quies in malo adepto, & præsenti, quę vocatur succubitio & quies violēta. Huic sententiæ annuit Philo. inquiēs: Passiones animæ sequuntur 2. Ethic.
gaudium & tristitia: & loquitur vniuersaliter tam de passionibus concupiscibilis, quā irascibilis. Et quia appetitus irascibilis ordinatur in auxiliū cōcupiscibilis, & passionum eius: necesse est vires & passiones concupiscibilis (quæ ad motum pertinent, prout sunt amor & desiderium, odium

& abominatio) præcedere paſſiones iraſcibilis, vt cùm defecerint, & vltra progredi nequiuerint paſſiones concupiſcibilis, ab appetitu iraſcibili fulciantur: & ſic ſpes præſupponit amorem & deſyderium, & timor odium & abominationem. Quia ſicut obiectum iraſcibilis addit ſupra ſubiectum concupiſcibilis arduitatem & difficultatem: ſic & paſſiones iraſcibilis aliquid addunt ad paſſiones concupiſcibilis. Spes enim ſupra deſyderium addit conatum quendam, & eleuationem animi, ad conſequendum bonum arduum: & eodem modo audacia ad aggrediendum periculum, & tollendum impedimenta. Et ſimiliter timor addit ſupra fugam & abominationem, quandam depreſſionem animi, propter difficultatem mali. Triſtitia autem media eſt inter duas paſſiones iraſcibilis, ſcilicet, inter iram & timorem, quia præcedit iram: ex triſtitia enim aliquis inſurgit in vindictam, ad rependendam vicem nocentibus: & cùm iratus conſecutus fuerit vindictam, gaudet. Sequitur autem triſtitia timorē: quia cùm malum quod timebatur, occurrerit, cauſatur triſti-
1.2. q.3.5. art.1. tia. Appetitus iraſcibilis habet quinque actus ſiue operationes, quę dicuntur paſſiones, ratione iam dicta: Prima eſt ſpes: ſecunda, deſperatio: tertia, timor: quarta, audacia: quinta, ira: à qua appetitus iraſcibilis denominatur: Non tanquam ſit prima in ordine generationis, quia ira cauſatur ex aliis paſſionibus, ſicut effectus à cauſis præcedentibus. Ideo ab ea tanquam manifeſtiori, denominatur potentia ſiue appetitus iraſcibilis.

Ver. I. *De Spe.*

B Spes eſt immutatio appetitus iraſcibilis ad proſequendum bonū ſenſibile arduū, futurū vel abſens quod poteſt adipiſci. Ex hac definitione apparet, quòd obiectū ſpei habet quatuor cōditiones, per quas actus ſpei differt ab aliis paſſionibus: prima eſt, quod obiectū ſit bonum: quia Spes nō eſt niſi de bono. Mala enim nō ſperamus, niſi apprehendamus ſub ratione boni, ſed timemus ea. Secūda, quòd illud bonū ſit arduū, & cum difficultate poſſit adipiſci: nō enim dicitur quis ſperare quod eſt in ſua poteſtate, vt ſtatim habeat: & per hoc differt à deſyderio. Tertia eſt quod illud bonū ſit futurū: quia de pręſentibus nō eſt ſpes, iuxta illud, Nā quod videt quis, quid ſperat & per hoc differt à gaudio quod eſt de bono præſenti. Quarta,
Rom. 8. quòd illud bonum ſit poſſibile adipiſci: Non enim ſperamus impoſſibilia, & per hoc differt à deſperatione. Quòd autē ſpes ſit in animalibus brutis, apparet: Quia ſi canis videat leporem, aut accipiter auē nimis diſtantē, non mouetur ad ipſam proſequendā, quaſi deſperans ſe poſſe adipiſci. Si autē ſit in propinquo, mouetur, quaſi ſub ſpe adipiſcendi. Cauſę ſpei cōmuniter aſſignantur tres. Prima eſt ex-
1.2 q.40. ar.5. & 6. perientia. Vnde Philoſo. 3. Ethic. dicit, quod aliqui ſunt bonæ ſpei propter multoties & multos viciſſe. Et Vege-
In lib. de re militari. tius dicit: Nemo facere metuit, quod ſe bene didiciſſe cōfidit. Cū enim ſpes ſit de bono futuro arduo, quod eſt poſſibile adipiſci, ſequitur quod omne illud quod facit alicui ęſtimationem poſſibilitatis, cauſat ſpem. Et ſic experiētia, doctrina & perſuaſio generant ſpem. Secunda cauſa eſt
2. Retho. iuuētus. Vnde Philoſ. dicit, quòd iuuenes ſunt bonæ ſpei: tum quia multū habent de futuro & parum de pręterito: Et quia memoria eſt præteriti, ſpes autē futuri: ideo parū habent de memoria, ſed multum viuunt in ſpe. Tum etiā quia iuuenes propter caliditatem naturæ multos habent ſpiritus, & ita in eis cor ampliatur: Ex amplitudine autē cordis eſt quod aliquis ad ardua tēdat: ideo iuuenes ſunt animoſi & bonæ ſpei. Similiter etiā illi qui non ſunt paſſi repulſam, nec experti impedimenta in ſuis conatibus, de facili reputāt ſibi aliquid poſſibile. Vnde iuuenes propter inexperientiam impedimentorum & defectuum, reputāt ſibi aliquid poſſibile, ideo ſunt bonæ ſpei. Tertia cauſa eſt
3. Ethic. ebrietas. Vnde Philoſo. dicit quod inebriati ſunt bene ſperātes. Ratio eſt. Caliditas & multiplicatio ſpirituum propter vinum, ac etiam inconſideratio periculorum & defectuum. Propter eandem rationē omnes ſtulti & deliberatione non vtentes, omnia tentant & ſunt bonæ ſpei. Effectus ſpei ſunt duo. Primus eſt amor. Vnde Gloſ. ſu-
1.2. q.40. a.7. & 8. per illud, Abraham genuit Iſaac: Iſaac autem genuit Iacob. Exponit & dicit, hoc eſt, fides genuit ſpem, & ſpes charitatem. Charitas autem eſt amor. Igitur, &c. Secundus effectus eſt perfectio operationis. Vnde Apoſtolus.
Qui arat, debet arare in ſpe fructus percipiendi. Mat. 1.

Ver. 2. *De deſperatione.*

Deſperatio eſt quidam motus appetitus iraſcibilis, C
quo realiter recedit & ceſſat proſequi bonum arduum futurum, apprehenſum cum impoſſibilitate obtinendi. Quia (vt habet Philoſophus.) Cùm ventum fuerit ad aliquod impoſſibile, homines deſiſtunt. Ex quo apparet quòd obiectum ſpei & deſperationis eſt bonum arduum. Et ideo non contrariantur contrarietate exceſſus ad contrarios terminos, ſicut amor & odium quæ habent obiecta contraria, bene tamen contrariātur per receſſum & acceſſum, reſpectu eiuſdem termini ſiue obiecti: quia ſpes proſequitur, deſperatio ceſſat, & ſic recedit. Cùm deſperatio opponatur ſpei, & contrariorum ſit eadem diſciplina, cauſæ & defectus deſperationis ex cauſis & effectibus ſpei dignoſci poſſunt. Ideo ſicut experientia victoriæ, doctrina, perſuaſio, multiplicatio ſpirituum, & in conſideratio periculorum & defectuum ſunt cauſæ ſpei. Sic experientia ſubcubitionis & repulſæ, diſſuaſio, defectus ſpirituum, qui eſt in ſenibus & frigidis, conſideratio periculorum & ignorantia mediorum ſunt cauſæ deſperationis. Et quemadmodum ſpes eſt cauſa amoris, & perficit operationem: ſic deſperatio eſt cauſa odij, & impedit operationem. De remediis contra deſperationem di- Cap. 11. §. 2.
cetur infra cùm de vitio deſperationis agetur. Ver. 2.

Ver. 3. *De timore.*

Timor eſt motus ſiue immutatio appetitus iraſcibilis D
quo realiter mouetur & contrahitur à malo arduo 1.2 q. 41.
imminenti, quod habet aliquo modo victoriam ſuper bo- & deinceps.
num, & cui niſi cum difficultate reſiſti poteſt, quaſi excedat poteſtatem timentis. Timor poſt triſtitiam habet magis rationem paſſionis, quàm alij motus: quia (vt Damaſcenus dicit) magis contrahit & affligit. Ad timorem ſequitur deſperatio. Ea enim ratione aliquis deſperat, quia timet ſuccumbere propter difficultatem. Damaſcenus ponit ſex ſpecies timoris: Prima eſt ſegnicies, cùm quis refugit operari propter timorem excedentis laboris. Secunda, erubeſcentia, cùm quis prætermittit operari propter turpitudinem lædentem opinionem in actu committendo. Tertia, verecundia, cùm quis deſiſtit operari & perſequi bonum, propter turpem actum iam factum. Quarta, admiratio, cùm quis cogitat aliquod magnum malum, cuius exitum conſiderare non ſufficit. Quinta, ſtupor, cùm quis conſiderat, quod aliquod malum inconſuetum & inconſultum offertur. Sexta, agonia, cùm quis timet imminens infortunium, ratione improuiſionis, quia ſcilicet prouidere non poteſt. Et non accipiuntur prædictę ſpecies ſecundum dignitatem obiecti, ſed ſecūdum diuerſos effectus. Notandum quòd duplex eſt timor, qui-
dam eſt naturalis, non quod totus ſit à natura abſque ap- 1.2. q. 41.
prehenſione apprehenſiuæ virtutis, ſicut moueri ſurſum art. 3.
eſt motus naturalis ignis. Sed dicitur naturalis, quia natura ad ipſum inclinat, licet perficiatur per apprehenſionem: quia motus cognitiuę & appetitiuę virtutis reducūtur in naturam, ſicut in primum principium. Et talis timor naturalis ſecundum Philoſophum, eſt de malo corruptiuo, quod natura refugit propter naturale deſiderium eſſendi. Alius eſt timor non naturalis, quando malum 2. Retho.
quod timetur, non eſt corruptiuum, ſed contriſtatiuum, hoc eſt non repugnat naturæ ſecundum ſe, ſed deſiderio appetitus. Ex quo ſequitur quòd illud quod remouet phantaſiam futuri mali, ſiue futuritionem mali, excludit timorem. Et quia diſtantia facit quòd malum quod eſt futurum, non appareat futurum, ſequitur quòd valdè diſtantia non timentur. Vnde dicit Philoſophus, quæ valdè 1.2. q. 42.
lōgè ſunt, nō timentur, Sciunt enim omnes quod morien- art. 2
tur, ſed quia non propè eſt, non curant. Similiter neceſſi- 2. Retho.
tas facit aliquid æſtimare, non vt futurum, ſed vt eſt præſens. Ideo, quæ neceſſitatem imponunt non timentur. Vnde Philoſophus dicit quod illi qui decapitantur non timent, ſed triſtantur, videntes ſibi neceſſitatem mortis imminere. Si verò malum apprehendatur vt propinquū
cum aliquali ſpe euaſionis, tunc timetur. Cùm verò ti- 3. Retho.
mor ſit de malo futuro imminenti, quod de facili vitari non poteſt, & malum culpæ cùm ſit voluntarium de facili vitari poſſit, ſequitur quod de malo culpæ non eſt timor,

mor, quia non habet rationem alicuius terribilis. Vnde Philosophus dicit quod non omnia mala timentur, *2. Retho.* puta si aliquis erit iniustus aut tardus. Nisi cum voluntas ab aliquo exteriori magnam vim inclinandi habente inducitur ad peccandum, tunc poterit esse timor de malo culpæ, puta cum quis timet commorari in societate malorum, ne ab eis ad peccandum inducatur. Sed in tali dispositione magis timet homo seductionem vel mortem, si comminetur, quàm culpam. Pœna autem cum sit contra voluntatem, timetur: & ideo licet separatio à Deo consequatur peccatum, quæ tamen est pœna, timeri potest: ac etiam ipse timor cùm pœnam habeat, vt habetur. 1. Ioann. 4. Notandum præterea quod cùm obiectum timoris sit malum, quod de facili vitari non potest. Hoc autem ex duobus contingit, scilicet ex magnitudine mali, & ex debilitate timentis: ad vtranque autem operatur quod aliquid sit insolitum & repentinum. Quia ex præmeditatione timor futuri mali minuitur. Et quod *2. 2. q. 43. art. 5.* subitò ac repentè accidit, subtrahit remedia quæ homo potest præparare ad repellendum futurum malum: quæ non possunt repelli quando ex improuiso malum occurrit. Et cùm mala, quæ non habent remedium, sint terribiliora, & faciant ad magnitudinem mali, sequitur quod sunt magis timeda, vt diuturnitas & perpetuitas. Causæ timoris sunt duæ. Prima est amor. Vnde Diuus Augustinus dicit: Nulli dubium est non aliam metuendi esse causam, nisi ne id quod amamus aut adeptum amittamus, *2. 2. q. 43. lib. 83. q.* aut non adipiscamur speratum. Licet timor per accidens & indirectè inducat ad amorem, inquantum scilicet homo timet puniri à Deo, seruat mandata eius, & sic incipit sperare, spes verò, vt dictum est, introducit amorem. Secunda causa timoris est defectus. Contrariorum enim contrariæ sunt causæ: sed diuitiæ, robur, multitudo amicorum, ac potestas excludunt timorem: ergo ex defectu eorum causatur timor. Timor quatuor habet effectus: *2. 2. q. 44. 4. lib.* Primus est contractio. Vnde Damascenus dicit quòd timor est virtus secundum sistolem, hoc est secundum contractionem. Cuius ratio est. Quia timor prouenit ex phantasia alicuius mali imminentis, quod difficile repelli potest. Quod autem aliquid difficulter repelli possit prouenit ex debilitate virtutis: cùm virtus quantò debilior, tantò ad pauciora se extendat. Ideo ex imaginatione quæ causat timorem, sequitur quædam contractio in appetitu, prout videmus in morientibus, quòd natura retrahitur ad interiora propter debilitatem virtutis. Videmus enim in ciuitatibus quod quando ciues timent, retrahunt se ab exterioribus, & recurrunt, quantum possunt, ad interiora. Sic ex timore sequitur contractio caloris & spirituum ad interiora. Nec obstat quod ex multiplicatione spirituum in interioribus, magnificetur cor ad audacter aliquid progrediendum, ex quo redditur homo audatior & promptior ad inuadendum. Quia propter calorem & subtilitatem spirituum, qui proueniunt ex appetitu vindictæ, fit interius motus spirituum ab inferioribus ad superiora. In timentibus autem propter frigiditatem, quæ prouenit ex imaginatione defectus virtutis ingrossantem, mouentur spiritus à superioribus ad inferiora. Et ideo non multiplicantur calor & spiritus circa cor, sed magis à corde refugiũt, ideo timentes non promptè inuadunt, sed magis resiliunt. Secundus effectus timoris est tremor. Vnde Cicero dicit quod timorem sequitur *4. lib. Tusc. quæst.* tremor: cum ex contractione ab exterioribus ad interiora, exteriora frigida remaneant: & propterea in eis accidit tremor, qui causatur ex debilitate virtutis continentis membra: ideo resumpto humido sequitur sitis, & interdum solutio ventris, & emissio vrinæ, & quandoque seminis. Et cum in timore calor deserat cor, à superioribus ad inferiora descendens: sequitur quod timentibus maximè tremunt membra quæ habent connexionem ad pectus, vbi est cor. Vnde timentes maximè tremunt in voce propter vicinitatem arteriæ vocalis ad cor. Tremit etiam in eis labium inferius, & tota inferior mandibula, propter continuationem ad cor, vel quia etiã huiusmodi membra sunt magis mobilia. Propter eandem rationem manus & genua tremunt timentibus, secundum illud: *Esa. 35.* Confortate manus dissolutas & genua trementia confortate. Tertius effectus timoris sequens ex præmissis est impedimentum operationis exterioris. Quia timor perturbat rationem, & causat quandam solicitudinem, quæ facit hominem attentius consiliari. Vnde consiliatio ponitur quartus effectus timoris. Nam vt dicit Philoso. Timor consiliatiuos facit. Et alibi consiliamur de magnis, in quibus quasi nobis ipsis discredimus. Ea autem quæ timemus, licet non sint magna simpliciter, habent tamen magnitudinem, quia apprehenduntur sub ratione ardui & difficilis. Timor & aliæ passiones, quantum est ex se, impediunt facultatẽ bene consiliandi. Quia homini affecto videtur aliquid maius vel minus quam sit secundum rei veritatem, sicut amanti videntur ea quæ amat pulchriora & meliora, & timenti ea quę timet terribiliora.

Ver. 4. *De audacia.*

Audacia (secundum Philosophum) est timori cõtraria: & est motus appetitus irascibilis, quo realiter *A 2. Ethic.* aggreditur periculum imminens propter spem victoriæ supra periculum ipsum. Ex quo sequitur quòd audicia est causa spei. Vnde Philoso. 3. Ethic. dicit quòd illi qui sunt bonæ spei, sunt audaces: & quod audaces sunt præuolantes ante pericula. In ipsis tamen discedunt, quia arduitatem illorum non præcogitauerunt. Causa audiciæ est spes victoriæ. Vnde Philosoph. 2. Retho. dicit quòd causa audaciæ est, cùm in phantasia spes fuerit salutarium vt propè existentium.

Ver. 5. *De Ira.*

Ira est motus appetitus irascibilis, quo realiter mouetur ad vlciscendum & vindicandum & puniendum in- *B 3. Ethic.* ferentem malum seu nocumẽtum: Eam ob rem appellatur Appetitus vindictæ, & causatur ex concursu multarũ passionum. Non enim insurgit motus irę, nisi propter aliquam tristitiam illatam, & nisi adsit desiderium & spes vlciscendi: quia (vt habetur in secundo Rethor.) iratus habet spem puniendi: apprehendit enim vindictam, vt possibilem sibi. Vnde si ille qui intulit nocumentũ, fuerit multum excellens & potens, non insurgit ira, sed tristitia, vt dicit Auicẽna. Ex quo patet, quòd ira est passio quodam modo composita, & respicit vnum obiectum secundum *In lib. de animalib.* rationem boni, & aliud sub ratione mali, scilicet inferentem nocumentum, de quo vult vindicari. Et ad istum motum irę sequitur magna vehementia, impetus siue, furor, & ebullitio sanguinis, & spirituum vitalium circa cor, ex euaporatione fellis procedens, vt dicit Damascenus. Hinc est quòd propter nimiam perturbationem cordis, quæ est in motu iræ, apparent in iratis signa quędam in exterioribus membris. Vnde D. Gregorius in quinto Moralium dicit: Iræ suæ stimulis cor palpitat, corpus tremit, lingua prepedita est, facies ignescit exasperantur oculi, & nequaquam recognoscuntur noti. Os quidem clamorem format, sed sensus quid loquatur ignorat. Philosophus vocat quosdam irascentium acutos: qui citò irascuntur, non tamen diu retinẽt. Quosdam amaros, qui diu retinẽt iram: *4. Ethic.* quosdam difficiles, qui nunquam quiescunt, nisi vindicentur. Hos gradus Damascenus & Gregorius Nicenus dicunt esse species iræ, diuidentes eam in felleam, maniam & furorem. Notandum tamen quòd cum ira sit appetitus vindictæ, importat collationem pœnæ infligendæ ad nocumentum sibi illatum. Vnde Philosophus dicit quòd sillogizans confestim irascitur, & cum conferre & sillogi- *7. Ethic.* zare sit rationis: sequitur quod ira quodãmodo est cum ratione præcipiente vel denuntiante iniuriam appetitui sensitiuo, qui non impedit ratiocinationem, quòd apparet in ebriis. Quia illi qui sunt multum ebrij, tanquam nihil habentes de iudicio rationis, non irascuntur: sed quando sunt parum ebrij, irascuntur tanquam habentes iudicium rationis, sed impeditum. Et quia homo est dispositus ad irascendum secũdum quod habet cholericam complexionem, quæ inter alios humores citius mouetur (ideo comparatur igni) sequitur quod secundum complexionem indiuidui, ira (vt Philosophus dicit) est naturalior concupiscentia. Est tamen minus grauis, quàm odium. Quia odi- *7. Ethic.* um appetit malum inimici inquantum est malum. Ira autem sub ratione boni, prout existimat esse iustum vindicatiuum. Et ideo quando malum illatum excedit mensuram iustitiæ secundum æstimationem irascentis, tunc miseretur quod non facit odiens, vt dicit Philosophus. Ideo

D. Augu-

D. Augustinus in regula comparat odium trabi, & iram
2. Rethor. festucæ: quamuis ira secundum intensionem desiderii magis excludat misericordiã, quàm odium: eò quòd motus iræ est impetuosior propter choleræ inflammationem.

Omnes causæ iræ reducuntur ad paruipensionem. Cu[illegible] vt dicitur in secundo [illegible] tres sunt species, scilicet despectus, epircasinus, hoc est impedimentum voluntatis implendæ, & cõtumeliatio. Ex quo sequitur quod excellentia est motiuum, & causa quòd aliquis de facili irascitur. Vnde Pholosophus dicit quod homines propter excellen-
2. Rethor. tiam indignantur, si aliquando paruipendantur. Diues enim faciliter irascitur contra pauperem si eum despiciat, & principalius contra subditum. Effectus iræ princi-
2.2. q. 48. pales sunt quatuor. Primus est delectatio: Philosophus secundo Rethor. inducit [illegible] uerbium, quod ira est multò dulcior melle distillãte: ea in pectoribus virorum crescit. Licet enim principium iræ sit tristitia, terminus tamen [illegible] est delectatio. Secundus effectus secundum Damascenum, est feruor, siue ebullitio sanguinis circa cor, procedens ex euaporatione fellis, ex qua sequuntur effectus de quibus dictum est. Tertius effectus est impe-
5. Moral. dimentum rationis, quia, vt dicit Diuus Gregorius, Ira intelligentiæ lucem subtrahit, cùm mentem promouendo confundit, & Cato, Ira impedit animum, ne possit cernere verum. Quartus est taciturnitas. Vnde Diuus Gregorius dicit: Ira per silentium clausa intra mentem vehementius æstuat.

§. 2. *De potentia secundum locum motiua.*

C Potentia secundum locum motiua est potentia naturalis animæ sensitiuæ: quia animal mouet membra & seipsum ad locum extrinsecum, ad quærendũ bonum sibi conueniens, puta cibum aut potum, & ad fugiendum malum imminens. Organum huius potentiæ in quo subiectiuatur, sunt nerui per totum corpus sparsi: qui mediantibus spiritibus vitalibus, mouent membra secundum iudicium sensus interioris, & imperium appetitus concupiscibilis vel irascibilis, à quorum organis, scilicet corde & felle, procedunt, qui sunt velut Athomi mutuò se impellentes: prout videri potest in pelle Merangulorum
Spiritus vitales quid. [illegible], & lumini candelæ approximata. Ad illorum impulsum patentia motiua in neruis existens, mouetur: & ad eius motionem membra mouentur ad locũ intrinsecum. Obiectum huius potentiæ est locus. Necessitas ponendi hanc potentiam apparet ex naturali ratione: quia natura non deficit in necessariis. Et experimento videmus necessaria ad nutrimentum animalis perfecti, esse extrinseca, & ab eis separata. Ideo si non haberent potentiam mouendi se ad illa, diu esse non possent. Ad huiusmodi motum & operationẽ, neque appetitiua vis, neque vegetatiua, neq; sensus, neq; appetitus possunt esse immedia-
3. de anima. tum principium (vt dicit Philosophus.) Quia si potentia motiua esset idem cum appetitu, sequeretur quòd quandocunque appetitus esset in actu, animal moueretur secundũ locũ: quòd est manifestè falsum. Necesse est igitur in partibus animalis esse aliquẽ virtutem, per quã sint habiles ad motũ appetitus animæ mouẽtis, cuius signũ est, quòd quãdo mẽbra mutantur à sua dispositione naturali, non obediunt appetitui ad motũ, vt patet in paralyticis.

DE ANIMA RATIONALI.
CAP. II.

Anima Rationalis est actus primus corporis physici organici, in potentia vitam intellectualem & rationalẽ habentis. Potest etiã sic definiri: Anima Rationalis est forma substantialis intrinseca corpori, eminenter continẽs omnes virtutes & potentias animæ vegetatiuæ & sensitiuæ. Et vltra illas habet tres spirituales corpori non alligatas, scilicet, intellectum agentem, & intellectum possibilem, & voluntatem, & sic in summa habet decem & octo potentias, vt ex prædictis patet. Ex his apparet nobilitas & excellentia animæ rationalis supra vegetatiuam & sensitiuam: quia vtraq; habet omnes suas potentias organo corporeo alligatas: Ideo pendẽt à corpore siue materia in esse fieri & cõseruari. Ita quòd non potest esse sine corpore, nec separata persistere extra corpus. & sic corrupto cõposito, vtraq; desinit esse.

Anima verò rationalis habet tres potentias, non alligatas organo corporeo, vt dictũ est. Ideo nõ pendent à materia, neq; in esse neq; in fieri, nec in conseruari, sed à solo Deo per creationem. Ideo Philos. dicit quòd est deforis adueniens, & in lib. Machab. dicitur: Super modum mater mirabilis, & bonorum memoria digna, quæ pereuntes se- Machab. 7
ptem filios, sub vnius diei tempore conspiciẽs, bono ferebat animo, singulos illorũ hortabatur voce patria fortiter repleta sapientia: & fœmineo cogitatui masculum inferens animum, dixit: Nescio qualiter in vtero meo apparuistis: neq; enim ego spiritum & animam donaui vobis, sed mundi creator, qui formauit hominis natiuitatem. Et Psalm. Qui finxit sigillatim corda eorum, hoc est animas Psal. 32.
creauit, & creando infudit. Et ideo potest separari à cor- Sap. 2.
pore, & separata conseruari, & per se subsistere. Vnde sequitur quòd est immortalis & incorruptibilis. Quod probatur authoritatibus sacræ scripturæ. Deus fecit hominem inexterminabilem & imaginem similitudinis suæ fecit illum, non quo ad corpus, &c. Et Psal. 6. Constituisti eum super opera manuum tuarum. Omnia subiecisti sub pedibus eius. Ex quo apparet quòd homo post Deum est finis creaturarum corporalium: sed finis est nobilior his quæ sunt ad finem: & aliquæ creaturæ corporales sunt incorruptibiles. Igitur, &c. Ecclesiast. 12. dicitur. Memento creatoris tui donec reuertatur puluis in terrã suam, vnde erat, & spiritus redeat ad Deum qui dedit illum. Et Dan. 12. Qui in puluere terræ dormiunt, alij in vitam æternam alij in opprobrium sempiternum, vt videant semper. Et Christus: Matt. 10. Nolite timere eos qui occidunt corpus &c. Et Matt. 25. Ibunt ij in supplicium æternum. Iusti autem in vitam æternam: quæ repugnat corruptioni. Probari etiam potest naturali ratione vltrà ea quæ dicta sunt de fine. Quia impossibile est appetitum naturalem esse frustra: sed homo naturaliter appetit perpetuò manere: Quòd patet ex hoc quod esse ab omnibus appetitur secũdum quòd cognoscitur. sed homo cognoscit esse simpliciter & secundum omne tempus. Igitur, &c. Bruta verò non cognoscunt nisi nunc, ideo non appetunt semper. Aristoteles etiam in 2. de anima dicit, quòd anima separatur à corpore quemadmodum perpetuum à corruptibili, & pollicitus est se compositurũ librum quomodo anima separata à corpore intelligat. Item in Ethic. sic describit hominis felicitatem quòd impossibile est eã habere in hac vita. Alias rationes & authoritates vide apud D. Tho. 1. p. q. 75. art. 6. & in q. de anima. ar. 14. & 2. contra gentiles. cap. 79. & sequen. Et D. Antoninum floren. in 1. p. summæ. c. 5. per totum. Nec obstat illud. Sap. 2. Ex nihilo nati sumus, & post hoc erimus quasi non fuerimus: quia intelligitur in memoriis hominũ cùm dicat, erimus. Non obstat etiam illud Ecclesiast. 3. Vnus est interitus hominis & iumentorum: & æqua vtriusque conditio. Quia loquitur in persona stultorum. Nec obstat illud Ezech. 18. Anima quæ peccauerit, morte morietur: quia anima accipitur pro toto homine. Vel morietur, id est, priuabitur gratia, & subiicietur tormentis. Et licet de potẽtia absoluta possit annihilari, non sequitur tamen quòd possit corrũpi, aut quòd habeat principia corruptionis. Si dicatur quòd Aristo. in 3. & 8. Phys. & in 1. de cœlo posuit mundũ fuisse ab æterno. Dicendũ quod rationes quas adducit non sunt demõstrationes simpliciter, sed secundũ quid ad contradicẽdum opinionibus aliquorũ potẽtium mũdum incepisse esse secundum quosdã modos in veritate impossibiles. Contra quos rationes contradictorias ponit. Quia in 1. lib. Tob. dicit quòd sunt quædã problemata dialectica, vt vtrum mundus sit æternus. Et quãuis Deus potuerit eum producere ab æterno, non sequitur quod essent infinitæ animæ. Quia per infinitum tempus cessasset à productione animarum. Licet etiam aliqui sequentes Auicennam & Algaselem nõ habeant pro inconuenienti esse infinitum actu in rebus immaterialibus, & in iis quæ non habent ordinem ad inuicem. Et hæc solutio est conformis dictis Aristotelis in 3. Phys.

Ver. 1. *De anima separata.*

Anima à corpore separata non habet nisi tres poten- A
tias, scilicet eas quæ non sunt organo corporeo alligatæ. Aliàs autem non habet in actu, sed radicaliter: Ita quòd resumpto corpore disposito, statim omnes

omnes aliæ potentiæ animæ emanant ab ea, & diffunduntur ad organa, ſicut & eo modo cùm infuſa fuit corpori. Eodem modo dicendum, quando organum, in quo ſubiectiuatur potentia, corrumpitur: tunc anima non habet illam potentiã in actu, ſed ſolùm radicaliter. Quia ad corruptionem ſubiecti ſequitur corruptio omnium accidentium. Et cùm potentia ſenſibilis aut vegetabilis ſubiectiuentur in organo corporeo: conſequẽs eſt quòd corrupto organo alicuius potentiæ in homine: corrumpatur potentia in illo ſubiectiuata. Radix tamen eius ſiue aptitudo producendi eam nõ corrumpitur: Quia organo per diuinam potentiã reſtituto aut reparato, ſtatim ex anima fiuit illa potentia, vt habetur de cæco nato. *Ioan. 9.* Ex quo apparet quod actus potentiarum animæ rationalis cõuenientium cũ potentiis animæ ſenſitiuæ aut vegetatiuæ, pendent, quo ad exiſtentiam formalem, ſiue denominatiuã, & quo ad actus, ex organis corporeis & diſpoſitionibus ipſorum. Et licet actus potẽtiarum non organicarum non pendeant ex organis corporeis: quia tamen præſupponunt actum potẽtiarum organicarum, ſcilicet phantaſiæ, vel æſtimatiuæ, aut memoriæ. cùm ſecundum Philoſophum, Neceſſe ſit intelligentẽ phantaſmata ſpeculari. Cuius ſignum eſt, quòd perfectè dormientes nil intelligunt, eo quod phantaſia (quæ eſt ſpeculũ intellectus) clauſa ſit. *3. de Anima.* Ideo huiuſmodi potentiæ non organicæ præſupponunt & requirunt diſpoſitionem organorum potentiarum, quarum actus præſupponunt maximè cerebri, quod eſt organum phantaſiæ, æſtimatiuæ & memoriæ. Vnde videmus quòd qui ſunt cerebro turbati & indiſpoſiti, vix rectè iudicant aut ratiocinantur.

§. 1. *De intellectu agente.*

B ANima rationalis (vt iam dictum eſt) habet três potentias, organo corporeo non alligatas, ſcilicet intellectum agẽtem, intellectũ poſſibilem, qui dicitur memoria intellectiua, & voluntatẽ, quę dicitur appetitus intellectiuus & rationalis. Intellectus agens ſecundum Philoſophũ, eſt potẽtia naturalis animę rationalis, organo corporeo nõ alligata: *3. de Anima.* qua mediante intelligibilia in potẽtia fiũt intelligibilia in actu, & qua intellectus poſſibilis ſit quodã modo omnia, hoc eſt recipit in ſe omnium rerum ſpecies ſiue ſimilitudines, quæ dicuntur ſpecies intelligibiles. Et ſic debet intelligi illud Sapientis, vbi loquens de homine, ait: *Sapien. 2.* Dedit illi dominus virtutem continẽdi omnia. Comparatur autẽ intellectus agens lumini: quia quemadmodũ colores in tenebris, viſibiles in potentia, lumen facit eas viſibiles in actu: quia adueniente lumine multiplicantur ſpecies intentionales, in aëre, & recipiuntur in potẽtia viſiua: qua receptione facta, vidẽtur in actu: Ita intellectus agens facit, vt naturæ rerũ (quarũ ſimilitudines ſunt in phantaſia, & ſunt intelligibiles in potentia) fiant intelligibiles in actu, quia cùm in phantaſia ſint materiales & particulares & extenſæ; & ob eam cauſam non ſint perceptibiles ab ipſo intellectu, qui eſt vniuerſaliũ: intellectu agente illuminãte deputantur & abſtrahũtur, fiuntq; vniuerſales & intelligibiles actu, hoc eſt apprehendũtur & recipiũtur ab intellectu poſſibili abſq; conditionibus indiuiduantibus, quæ ſunt materia, hac in diuiduali quantitate & aliis particularibus accidẽtibus ſignata, ſub quibus quidditas & natura rerũ eſt incluſa. & quaſi quibuſdã cortinis & velaminibus abſcondita in phantaſia Sed per lumẽ intellectus agentis natura illa abſque conditionibus indiuiduantibus apparet, & offertur intellectui poſſibili moto per phantaſma, quod virtute ipſius intellectus agẽtis cauſat, producit, ac imprimit vnam ſpeciem intelligibilem ſiue ſimilitudinem ſpiritualem & vniuerſalem illius naturæ ſic illuſtratæ. Et ſic intellectus poſſibilis a phantaſmate tanquam obiecto, per virtutem intellectus agentis excitatũs, recipit illam ſpeciem ab eo, ſicut potentia viſiua virtute luminis materialis recipit ſpeciem intentionalem coloris a colorato. An autẽ in illa receptione ſpeciei intelligibilis intellectus ſe habeat merè paſſiuè, prout & viſus aut partim actiuè, vt Adamas attrahendo ferrum, adhuc ſub iudicè lis eſt, & prolixa cõcertatio, quam breuitatis cauſa relinquo. Et quia prædicta ſpecies apprehenditur & recipitur abſque conditionibus indiuiduantibus: ideo recipitur immaterialiter & ſpiritualiter & vniuerſaliter: ſic quòd illa ſpecies intelligibilis eſt vniuerſalis, non in eſſendo, ſed in repræſentando: quia quantum eſt ex ſe, ſpecies illa non magis repræſentat Sortem quam Platonem: ſed ſolùm repræſentat naturam humanam, quæ eſt realiter & particulariter in quolibet ſuppoſito. Talis apprehenſio dicitur abſtractio, non quòd ſit realis ſeparatio: ſic quòd ſpecies illa intelligibilis fuerit prius in phantaſmate ſubiectiuè, & deinde per phantaſma in intellectu poſſibili transfuſa, & ſic ſeparetur à phantaſmate: quia idem accidens numero, non migrat de ſubiecto in ſubiectum. Neque etiam eſt abſtractio, quæ ſequitur ex actuali conſideratione vnius, abſque conſideratione alterius: quia talis abſtractio eſt reſpectus rationis, generis vel ſpeciei, conſequens abſtractionem de qua hic non intelligimus. Sed accipitur hic abſtractio, prout eſt quædam realis motio, qua mouetur intellectus poſſibilis a phantaſmate, illuſtrato virtute intellectus agentis. velamen ſeu cortinam illarum conditionum indiuidualium aperientis, ad recipiendum ſpecies intelligibilis naturæ præſentatæ virtute intellectus agentis, & quidditatis rei materialis ſenſibilis, habentis ſuppoſita materialia ſenſibilia mouentis principalis, & excitantis intellectum poſſibilem ad recipiendum illam, ſicut dictum eſt de potentia viſiua: quæ mota ab obiecto ſuo, mediante lumine corporali, recipit ſpeciem viſibilem. Et hæc illuſtratio phantaſmatis ſiue apertura velaminum & cortinarum, qua fit oſtenſio rei latentis, dicitur deputatio phantaſmatis. Vnde D. Thom. dicit: *q. de anima. ar. 18. ad. 2.* Si quis rectè conſideret, intellectus agens ſecundum ea quæ Philoſophus de ipſo tradit, non eſt actiuum Principium immediatum reſpectu intellectus poſſibilis directè, ſed magis reſpctu phantaſmatum, per quæ intellectus poſſibilis reducitur in actum, quando aſpectus eius inclinatur ad phantaſmata ſic illuſtrata, tanquam ad obiectũ conueniens ſibi per phantaſma, non virtute propria, ſed virtute intellectus agentis præſentatum. Et ſic phantaſma ſe habet inſtrumentaliter ad huiuſmodi abſtractionẽ quæ dicitur ſimplium apprehenſio, quæ facit intelligibilia in potentia eſſe intelligibilia in actu primo, hoc eſt habituali, cum illa ſpecies intelligibilis ſit habitus, & maneat in dormiente, & in actu ſecundo, quando intellectus poſſibilis illa ſpecie intelligibili habituali informatus per illã ſe reducit ad actualem conſiderationem illius naturæ. Et ex illo actu ſecundo formatur alia ſimilitudo actualis rei intellectæ, ad quam actus intellectus poſſibilis ſic informatus immediatè terminatur, quæ dicitur verbum cordis & conceptus vltimatus rei, ad quam tendit & immediatè terminatur actus intelligẽdi, & non vltimatus, ſi eſt naturalis ſimilitudo vocis, vel ſcripturę, vel aliquid huiuſmodi aliud repræſentans. Et mediante illa actuali ſimilitudine ſiue verbo cordis, intellectus reflectitur & terminatur ad phantaſma illius ſpeciei: & tunc videt naturam illam eſſe in ſuppoſito particulari, quòd per illud phãtaſma præſentatur cum conditionibus indiuiduantibus: & tandem mediante illo terminatur ad ipſam rem intellectam extra hominem exiſtentem. Et tunc eſt perfecta cognitio apprehenſiua & quidditatiua intellectus. *1. q. 84. ar. 7* Vnde D. Tho. dicit: Natura lapidis vel cuiuſcunque rei materialis completè, verè, & perfectè cognoſci non poteſt, niſi ſecundum quod cognoſcitur, vt in particulari exiſtens. Nec obſtat præmiſſis, quod phantaſma ſit accidens materiale, ſimiliter & quidditas rei ſit etiam materialis; & per conſequens non poſſint agere in intellectum, qui eſt ſpiritualis, cùm oporteat cauſam eſſe potiorẽ & nobiliorem effectu, & agens paſſo: materialiaque non poſſint agere niſi per contractum, quem non habent circa ſpiritualia. Quia hoc verum eſt virtute propria, inſtrumentaliter tamen, & & virtute alterius non eſt inconueniens. Vnde calor naturalis virtute ſubſtantiæ generat carnem, & verba ſacramentalia cauſant inſtrumentaliter characterem & gratiam. *Abſtractio triplex.* Ex præmiſſis patet, quòd abſtractio tripliciter accipi poteſt. Primò, pro abſtractione reali: ſcilicet vnius rei de vno loco, vt ponatur in alio. Secundò, pro reſpectu quodam reſultante ex conſideratione vnius ſine altero, & illa non eſt ens reale: nec poteſt eſſe fundamentum entis realis. Tertiò, pro attractione ſpeciei intelligibilis quidditatis rei materialis, qua deputantur ſpecies accidentium, quæ ſunt in materia ſenſibili, & ſic quidditates rerum materialium fiunt vniuerſales & intelligibiles actu & vt ab

hac

hac albedine præsentata per phantasma, mediātè illustratione intellectus agētis, fit in intellectu possibili, species siue naturalis similitudo quidditatis albedinis, quæ repræsentat omnes albedines, & sic est vniuersalis in repræsentando, & ita dicendum est de aliis accidentibus. Vnde D. Tho. dicit, quòd cognoscere id quod est in materia indiuiduali, non prout est in tali materia, est abstrahere formam à materia indiuiduali, quam phantasma repræsentat. Sed notandum ꝙ duplex est materia. Quædam communis, vt caro & ossa non indiuiduata. Alia est indiuidualis, hoc est signata hac quātitate, vt hæ carnes, & hęc ossa. Intellectus abstrahendo speciem rei naturalis, non abstrahit à materia cōmuni, cū sit de essentia rei naturalis: quia quælibet res materialis est composita ex materia & forma. Sed abstrahit à materia indiuiduali, hoc est ab his carnibus & ab his ossibus: quæ non sunt de ratione siue definitione speciei, puta hominis, sed sunt partes indiuidui, vt dicitur in octauo Metaph.

1. p. q. 85. art. 1.

Materia duplex.

Ver. 1. *De obiecto intellectus agentis.*

C OBiectum Intellectus Agentis, circa quod immediatè operatur pro statu huius viæ, est phantasma nō apertum, neque illustratum: mediatè verò est intellectus possibilis, quem mediante phantasmate mouet ad duo. Primo, ad abstrahendū species intelligibiles. Secundo, illis habitis ad actualem consideratione, quam pro statu huius viæ intellectus possibilis habere non potest, nisi se conuertendo ad phantasmata. Vnde Philosophus dicit: Necesse est intelligentem, phantasmata speculari. Et quia phantasmata secundum se non sunt illustrata: & propterea secundum se non possunt præsentare obiectū intellectui possibili, ideo etiam abstractis speciebus, nō potest intellectus possibilis habere actualem cōsiderationem absque actione intellectus agentis, illustrantis phantasmata: quæ sunt quoddam medium: Ideo perfecte dormientes nil intelligunt. Et ideo sicut actio luminosi est in medio, ita actus intellectus agentis est in phantasmate per modū fluxus. Ex quo sequitur, quod phantasma est instrumentum intellectus agentis.

3. de Anima.

Ver. 2. *De intellectu agente in anima separata.*

D QVum intellectus agens in anima separata non sit ociosus, eo quod Deus & natura nihil faciūt frustra, necesse est ipsum habere aliud obiectū saltem immediatum. Anima enim separata vel nihil intelligit, vel alio modo intelligit, quā intelligeret cum esset corpori cōiuncta: quia quando est coniuncta, intelligit, mediantibus phantasmatibus, quæ speculatur. Cum igitur anima separata non habeat phantasmata, consequens est vt non eodem modo intelligat. Et videtur etiam quod nec per species à phantasmatibus abstractas: cum illæ sint causatæ a phantasmatibus. Et his remotis vel absentibus phātasmatibus, non videntur intellectui proportionatæ: & per cōsequens intellectus per eas non potest intelligere. Dicere autē ꝙ anima separata nil penitus intelligat, est negare ordinem institutionis diuinæ. Deus enim (qui creauit animā intellectiuā ad intelligendū) ordinauit etiā quòd aliquādo separaretur: Si ergo separata nō posset intelligere, tunc non seruaretur ordo a Deo institutus, & frustra videretur esse creata, eò quod non posset consequi finem intentum à Deo. Necesse est ergo dicere, quod sicut Deus creando animā, & infundēdo eā corpori, dedit illi modū intelligēdi connaturalē pro statu viæ, quo est corpori coniuncta, etiā ordinauerit illi modum intelligendi pro statu quo esset separata à corpore & phātasmatibus. Ideo probabiliter dicunt aliqui, quod Deus separādo eā à corpore, dat & infundit illi tot & tātas species, quod & quātas potuisset in via & corpori coniuncta abstrahere & acquirere, maxime animabus paruulorū, qui ante peccatum actuale decedunt. Et cum anima rationalis secundū suā naturā sit inferior angelis, iuxta illud Ps. Minuisti eūm paulominus ab angelis: sequitur ꝙ Deus dat animę separatę in eius separatione inferiorem & imperfectiorem modum intelligendi, quā dederit angelis. Modus autē intelligēdi qui datus est angelis in eorū creatione, fuit per influentiā diuini luminis, impressi in speciebus & similitudinibus rerum in intellectibus eorū concreatis, vnicuiq; secundū modū suæ naturæ, superioribus angelis species vniuersaliores, & plura repræsentantes, & inferioribus angelis species minus vniuersales, & pauciora, repræsentantes creando. Vnde sequitur quod angelis inferioris naturæ seu ordinis impressit & concreauit multo plures species seu similitudines rerum, quàm angelis superioribus: quia multo plures sunt species, quam genere: & nimus vniuersalia, quam magis vniuersalia. Cū igitur anima rationalis sit in infimo gradu intellectualium creaturarū, & omnes animę sint vnius gradus & vnius speciei: necesse est dicere, sequendo prædictum ordinem naturæ institutum à Deo, quòd omnibus animabus paruulorum decedentiū ante vsum rationis, & absque baptismo, in morte seu separatione à corpore imprimat & infundat Deus tot species intelligibiles rerum, quod poterāt acquirere coniunctæ corpori, saltē seclusis acquisitis, quæ in eis manēt. Quæ quidem species infusæ sunt proportionatæ lumini & virtuti intellectus agentis: & sic per eas omnia creata & naturalia intelligere possunt.

Psal. 8.

Ex quo sequitur, ꝙ omnes animæ paruulorū in limbo existentiū, sunt æquales in scientia & cognitione, & beatæ beatitudine naturali: licet sint priuatæ beatitudine supernaturaliter propter peccatū originale, quæ priuatio nō generat tristitiā, eò quòd non apprehendāt sibi deberi: vel quia Deus nō concurrit, cùm ordinauerit pœnas sensibiles respōdere delitiis & voluptatibus, vt amplius infra dicetur. An autē per essentiā suā seipsas videāt, an per illas species, altioris est negotij, quā suscepimus. Verū quia Deus non solū instituit ordinē naturæ, sed etiā ordinem iustitiæ, quæ retribuit vnicuiq; secundum opera sua, meritoria. s. & demeritoria, vt bene declarat Apostolus: hinc est, quod Deus animabus adultorū diuersimodè merentium vel demerentium, in morte & separatione infundit diuersas species, secundū porportionem meritorum vel demeritorū: vt qui magis meruerūt, magis gaudeāt & letentur: & qui amplius demeruerūt, amplius torqueātur: vt secundū mensuram delicti, sit & plagarū modus. Vnde sequitur, quòd omnes damnati in inferno non æqualiter torquebuntur: neque beati in cœlo æqualiter remunerabūtur. Patet etiā quod omnes animæ paruulorū baptisatorū decedentiū ante vsum rationis, æqualiter præmiabuntur: quia ęqualiter participant meritū Christi, eis in sacramento baptismi communicatum. Et loquor hic de speciebus infusis secundum proportionem gratiæ, & propter meritum communicatum: & non si aliunde proueniat, ex Dei liberalitate, propter preces assistentium, vel vt proportionentur ruinis angelorum, qui etiam in infimo ordine non erāt æquales in gratia, quæ secundū D. Tho. data fuit secundū proportionē naturalium speciei differentium. Circa hæc tamen nil determino, sed doctiorum examinationi relinquo. Resolutio ergo est, quòd intellectus agēs in anima separata habet pro obiecto immediato species acquisitas, quas acquisiuit in via, & infusas à Deo in separatione: quæ sunt eiusdem rationis cum acquisitis, quas illustrat: quia tales species non sunt ex seipsis luminosæ nec sufficiūt mouere intellectū ad actum secūdum, siue ad actualē cognitionē, sicut species intelligibiles angelorū, quę propter altiorē gradū naturæ eorū sunt luminosę & quibus mediantibus angeli absq; alio lumine possunt intelligere. Et ideo nō ponitur in eis intellectus agēs sicut in homine, qui tenet infimū gradū inter intellectuales creaturas: quapropter in anima separata species intelligibiles acquisitę in via, & infusę in eius separatione, egēt illuminari, vt mouere possint intellectū: quæ illuminatio fit per intellectū agentē, qui alio modo operatur pro statu viæ, & animæ coniunctæ: quia immediatè illustrat phantasmata, & alio modo pro statu animæ separatę, pro quo non habet deputare phantasmata, nec species abstrahere, sed solum immediate illuminat species acquisitas vel infusas. Et sic alius & diuersus est modus intelligendi animæ vnitæ corpori, & separatæ a corpore.

1. p. q. 4. 89. & in 4. de Anima ar. 15. ad nonū.

Rom. 2.

Deut. 25.

Ver. 3. *De differentia intellectus agentis A sensu & intellectu possibili.*

INtellectus agens differt à sensu, siue à potentiis sensitiuis: quia intellectus agens non est alligatus organo corporeo, & manet subiectiuè in anima separata, non autem potentiæ sensitiuæ. Differt etiam ab intellectu possibili, sicut actiuum principium à passiuo. Intellectus enim possibilis abstrahit & recipit species intelligibiles, & per eas intelligit. Intellectus autem agens non abstrahit A

hit neque apprehendit, neq; recipit species, nec intelligit. Et si alicubi dicatur, quòd est potentia apprehensiua, intelligendum est causaliter & dispositiuè. Præterea etiam in hoc differt, quia intellectus possibilis quandoq; est in potentia, & quandoq; in actu, & diuersimodè se habet in actibus suis. Intellectus verò agens secundum quod est in se, semper est in actu: & vniformiter se habet, naturaliter & non liberè agens. Et sic adeò exercet officium suum in non habentibus vsum rationis, sicut in habentibus. Vnde pueri secundum Philos. omnia apprehendunt, & mirantur. Solum impeditur per ligamen sensuum.

Ver. 4. *De ligamine sensuum & intellectus.*

B *In libr. de som. & vi.* Sensus ligantur in dormientibus per euaporationes & fumositates, vt habet Philosophus. Et ideò secundum dispositionem huiusmodi euaporationum contingit esse ligamē sensus maius vel minus. Quando est magnus motus vaporū, ligatur non solùm sensus cōmunis, sed etiam imaginatio siue phantasia: ita vt nulla appareant phantasmata, sicut maximè quādo aliquis incipit dormire post multum cibum & potum. Si verò motus vaporum aliquantò fuit remissior, apparent phantasmata, sed distorta & inordinata, sicut accidit in febricitantibus. Si verò prædictus vaporum motus fuerit magis mediocris, nō solum imaginatio remanet libera, sed etiam ipse sensus communis soluitur: ita quòd homo interdum iudicat dormiendo ea quæ videt, somnia esse, iudicans inter res & rerum similitudines. Sed tamen aliqua ex parte remanet sensus communis ligatus. Et ideò licet aliquis dissimilitudines discernat, semper tamen in aliquibus decipitur.

Ver. 5. *De necessitate intellectus agentis.*

C *3. de anima.* Necessitas ponēdi intellectum agentem fuit, eò quòd anima rationalis (prout Philoso. dicit) est tanquam tabula rasa, in qua nihil depictum est, depingibilis tamen virtutibus & scientiis: quod intelligendum est quantum ad intellectum, qui est subiectum illarum: quia intellectus humanus non habet species inditas: est tamen aptus natus acquirere speciem à rebus, & fieri quodammodo omnia, hoc est abstrahere à phantasmatibus species omnium rerū sensibiliū (vt dictum est.) Et cùm omne quod mouetur, ab alio moueatur: quia potentia non reducitur ad actum, nisi per aliquid quod est actu: ideò potentiæ sensitiuæ exteriores reducuntur in actum ab obiecto extrinseco, à quo recipiunt species sensibiles, per quas actuantur & sentiunt. Idem apparet in sensibus interioribus, qui reducuntur in actum per species sensuum exteriorū. Sensus autem interior ex se non potest mouere intellectum, neq; præsentare ei obiectum: quia intellectus est vniuersalium, sensus verò particulariū. Et ideò necessariò ponenda est virtus in anima, per quam præsentetur intellectui obiectū suum, aliàs intellectus nihil posset intelligere: quod non est dicendū, quia tūc frustrà esset. Cùm ergo Deus & Natura nihil faciant frustrà: necesse est dicere, q̄ Deus dedit aliquam virtutē intrinsecam, per quam intellectus reducitur ad actum suum. Illam virtutē vocamus intellectum agentem, qui modo superius expresso, par illustrationem phantasmatis præsentat obiectum intellectui possibili: & reducit ipsum de potentia in actum. *1. p. q. 79. ar. 3. et in q. vnica de anima ar. 4.*

§. 2. *De intellectu possibili.*

D Intellectus possibilis est potentia naturalis animæ rationalis, non alligata organo corporeo: qua mediante anima dicitur quodammodo fieri omnia, hoc est, potest suscipere omniū rerum intelligibilium: siue sensatarum, siue nō sensatarū formas siue intelligibiles species. Et ideò dicitur passibilis, inquantū potest recipere. Et passibilis, inquantū est in potētia ad agendū, & vtendum speciebus receptis. Et quia nobilius est agere, quā pati: ideò cōmunus dicitur possibilis. Et si inueniatur alicubi intellectus sine determinatione, de intellectu possibi intelligendū est.

Ver. 1. *De obiecto intellectus possibilis.*

E *9. Meta.* Obiectum formale primū & per se siue adæquatū, circa quod versatur intellectus possibilis, est ens in tota sui communitate: quia (vt dicit Philos.) vnumquodq; est intelligibile inquantū est actu, hoc est secundum quod habet rationem entis, quæ est habere esse reale, vel rationis. Ex quo sequitur, quòd duplex est ens quod obiici potest intellectui possibili, scilicet, ens reale, & ens rationis.

Ver. 2. *De Ente reali.*

Ens reale est quod habet esse absq; reflexa operatione intellectus. Dictum est, reflexa, propter actus intellectus, qui sunt entia realia: & non possunt esse absq; operatione intellectus: tamen benè absque operatione reflexa. Ens reale prima diuisione diuiditur in ens creatum & increatum, siue finitum & infinitum. Et creatum in substantiam, & accidens. Substātia verò in corpoream & incorporeā. Corporea in corruptibilem & incorruptibilem: Corruptibilis verò in animatam & inanimatam: & Animata in vegetatiuam: & sensibilem: & sensibilis in rationalem & irrationalem: vt latius in arbore Porphyriana, & in lib. prædicamentorum continetur. Substantia creata est ens, quod habet ex natura sua esse per se, & non in alio subiectiuè: & potest substare accidentibus, & ea sustinere, siue communicare illis esse, vt homo. Quamuis humana natura in Christo non habeat esse per se proprium, sed subsistat in esse existentię diuino: tamē ex natura sua competit ei habere esse per se. Vnde si Deus de sua potentia absoluta relinqueret humanam naturam, statim sublata vnione hypostatica, ex illa natura quę nunc est assumpta, flueret vnum esse existētiæ sibi proprium, & esset homo: & ideò est accidens: quia accidenti non conuenit ex natura sua posse esse per se. Licet enim quantitas in Sacramento Altaris sit per se, & non in alio subiectiuè, & substet aliis accidentibus. s. colori, sapori, odori, figuræ: hoc tamen non habet ex natura sua, sed miraculosè, virtute & potentia diuina. Accidens autem est ens reale, quod ex natura sua non habet esse per se, sed in alio vel actu, vel aptitudine. Quod dictum est propter accidentia, quæ virtute diuina possunt separari non solùm à substantia, sed etiam à quantitate: tamen semper habent aptitudinem inexistendi: licet inesse siue inexistere actu non sit dé eius essentia, cùm possit separari. Et sic debent intelligi verba in cōmuni definitione accidentis, qua dicitur quod Accidens est quod potest adesse & abesse subiecto præter subiecti corruptionē, nisi insit à natura, vt risibile homini, & habitudo siue relatio dependentiæ creaturæ. Accidens diuiditur in accidens cōmune, & accidēs proprium. Item diuiditur per nouem genera generalissima, siue prædicamenta, scilicet, quantitatē, qualitatē, ad aliquid, actionem, passionem, situm, vbi, quādo, & habitum. Diuisio tamen illa est analoga, quia primò conuenit quantitati, quæ est fundamentum omnium accidentium corporalium & materialium: deinde qualitati: & hæc duo prædicamēta sunt absoluta, cætera verò sunt respectiua. Accidens proprium est quod conuenit vni, soli, & semper, & fluit à principiis speciei, vt risibile. Accidens cōmune est, quod potest conuenire pluribus speciebus, vt color. Nec est incōueniens, quia accidens proprium conueniat pluribus indiuiduis: quòd accidens proprium dicitur respectu speciei specialissimę, licet impropriè possit conuenire speciei subalternæ, si fluat ex principiis eius: & similiter indiuiduo, si fluat ex principiis eius. Nec inconuenit etiam quod aliquod accidens sit proprium & commune aliis, sicut calor, qui est proprium ignis, tanquam fluens à principiis eius: & est commune aliis per ignem vel motum calefactis. Et quantitas continua, quę est propriū substantię materialis: & color, qui est proprium corporis opaci. Accidens commune diuiditur in accidēs separabile, vt albedo: & accidēs inseparabile, vt nigredo in coruo. Contingit tamen accidens esse & denominari inseparabile tripliciter. Primò propter difficultatem, vt in exemplo dato: quia nigredo à coruo artificiosè potest separari, difficulter tamen. Secundò, dicitur inseparabile naturaliter, quia non potest quacunque arte aut virtute naturali separari, vt quantitas à re quanta, & sic omne accidens proprium est inseparabile. Tertiò, propter implicationem cōtradictionis, vt habitudo seu relatio dependentiæ creaturę ad creatorē: implicat enim quòd sit creatura, & quòd non dependeat à Deo. Aliqui idem dicunt de proprio speciei specialissimæ, quod fluit à principiis speciei. Sed melius videtur dici, quòd Deus potest suspendere concursum suum: & tunc non fluet. Prædicta decem genera rerum siue prædicamenta dicuntur principia formalia: quia sunt principia cognoscendi, imò & essendi, cùm omne superius actu & intellectu includatur in inferiori, sic quòd non possit

F *Entis realis diuisio.* *Substantiæ diuisio.* *Accidentis definitio.* *Accidentis diuisio.*

haberi cognitio (saltē distincta) inferioris sine cognitione superioris. Non enim distinctè quis cognoscit hominem, qui non cognoscit animal: & sic de aliis præcipuè generalissimis, quæ sunt cōmunissima. Ideò Philosophus dicit: Sunt enim primùm nobis nota confusa magis.

In Procemio Phys. Hæc decē genera rerum considerantur à Metaphysico & Dialectico, diuersimodè tamē: quia Metaphysicus cōsiderat principaliter naturā eorum secundū quod sunt prima principia: in quibus omnia alia cōtinentur, & quę de omnibus essentialiter prędicātur, & ad quę omnia reducūtur: & sic cōsiderat ens rationis, quod reducitur ad hęc tanquā fundamenta eius. Logicus autem non considerat principaliter res in natura sua, sed pro quāto in ipsis fundantur intentiones aliquæ siue respectus, puta generalitatis seu cōmunitatis superioritatis, secundum quendam ordinem minus communis siue inferioris ad maius cōmune, hoc est ad superius, quæ Dialecticus ordinat secundum sub & supra, inferiora ponit sub, & superiora supra, & differentias diuidentes & contrahentes à latere. Talem coordinationem prioritatis & posterioritatis naturalis intelligibilitatis (quæ consequitur apprehensionem rei prout est obiectiuè in intellectu) vocant Dialectici prædicamentum: & dicunt omnia entia realia finita, vel esse prædicamenta, vel poni in aliquo prædicamentorum, vel per se, vel reductiuè. Per se quidem, quæ habent tres conditiones. Prima est, quòd sint vniuoca, hoc est, quæ sub vna ratione vel conceptu & æquè primò prædicantur de suis inferioribus. Ideò ens non est prædicamentum: quia non est vniuocum, sed analogum: dicitur enim prius de substantia, quàm de accidente, cùm substantiam habeat perfectius esse, quàm accidens: quod pendet ex ea in triplici genere causæ, scilicet, efficientis, materialis, & formalis. Pariter accidens non est prædicamentum, cùm primò dicatur de quantitate, quæ est fundamentum aliorum. Secunda conditio, quòd sit ens reale finitum & limitatum. Ideò Deus non ponitur in prędicamento, nec entia rationis: quanuis aliqui addant prædicamētum signi: ad quod volunt omnia entia rationis, explicita per vocem vel scripturam, & omnia alia signa voluntaria reduci: à quibus
3.p.q.60. non discrepat D. Tho. qui dicit Sacramentum esse in genere signi. Tertia conditio est, quòd sit ens completum, & non sit pars. Ideò anima, & materia, & alia entia quę sunt partes aut principia seu via aut termini, non ponūtur per se in prædicamento vel prædicamentis: reductiuè tamen ponuntur in prædicamento vel prædicamentis totius: & sic generatio, corruptio, esse existentiæ, materia & forma, reducuntur ad prædicamentum substantię: augmentatio, diminutio, rarefactio, & condensatio, ad prædicamentum quantitatis: motus alterationis, ad prædicamentum qualitatis. & sic de aliis.

Ver. 3. *De Ente rationis.*

A Entis rationis diuersa acceptio. ENs rationis accipitur dupliciter: Primò pro ente causato à ratione, aut in eo subiectiuato. Et sic species intelligibiles, actus intelligendi, cōceptus vltimatus, & non vltimatus, siue verbum cordis, dispositiones & habitus intellectuales, acquisiti vel infusi, & respectus naturaliter consequentes ex illis, & alia huiusmodi, dicuntur entia rationis, quanuis secundum essentiam suam sint realia, & hoc modo acceptum non condiuidit ens. Secundò, accipitur ens rationis, pro eo quòd consequitur actum rationis & est in ea duntaxat obiectiuè, & nullibi subiectuè: & quod cessante operatione intellectus, nullum habet esse & hoc modo condiuidit ens cum ente reali. Exempli gratia: Cùm intellectus, abstracta à phantasmatibus natura hominis quæ est in Sorte, reflectendo se ad phantasmata à quibus abstraxit, & comparat eam illis, & inuenit eam cōuenire pluribus rebus per phantasmata repræsentatis: ad illū actum cōparationis intellectus sequitur vnus respectus, qui dicitur speciei ad indiuidua: qui quidē respectus non habet esse per se, & sic non est substantia: neq; est in intellectu subiectiuè, neq; alibi: & cessante operatione intellectus ab illa comparatione, nullū habet esse, & est purum non ens. Sed manente prædicta cōparatione, intellectus potest reflecti supra actū suū, & cōsiderare respectum illum, & sic respectus ille erit obiectiuè in intellectu: quia intellectus versatur circa illum & sic est obiectum eius. Nec inconuenit aliquid esse obiectiuè in intellectu, & terminare intellectum quod non est in eo subiectiuè. Quia homo & aliæ res ad extra sunt obiectiuè in intellectu: & sunt obiectum intellectus, & terminant actum eius mediantibus speciebus intelligibilibus: & tamen non sunt subiectiuè in ipso. Sicut potentia visiua per speciem coloris, non solùm terminatur ad colorem, qui est obiectum eius, sed etiam ad quantitatem, & ad motum qui consequitur quantitatem. Sic intellectus terminatur ad ea, quæ consequuntur actum suum, & rem apprehensam, quæ est obiectum eius. Et sic ens rationis dicitur obiectum intellectus, non primò & per se, sed per ea in quibus fundatur, & ad quæ terminatur. Potest tamen esse quòd sit in intellectu subiectiuè, vt quando intellectus reflectitur supra actum suum, vel considerat habitum, aut alia quæ in eo sunt, tunc respectus naturaliter consequens dicitur ens rationis primo modo: & tamen est subiectiuè in intellectu.

Ver. 4. *De respectu, siue relatione.*

QVum omne ens rationis sit respectus quidā & sic non possit benè intelligi, ignorata natura respectus. Ideò de essentia siue natura respectus dicendum est. D. Tho. dicit quòd respectus siue relatio essentialiter (hoc est pro formali) est ordo, vel dependentia, aut aliqua alia inclinatio, aut habitudo vnius rei ad alterā, & illa habitudo siue respectus aliquando est realis ex vtroq; extremo, aliquando ex altero tantum: aliquando est rationis tantum ex vtroq;. Realis quidē est quando res secundū suam naturam habet dependentiam vel inclinationem ad eam, sicut effectus ad causam, filius ad patrē: & tales sunt respectus prædicamenti ad aliquid. Et ad hunc respectū realem tria requirūtur. Primò, quòd extrema sint realia: inter ens enim & non ens non potest esse relatio realis. Secundò, quòd sint realiter distincta, & quòd vnum possit verè negari de alio, & sic eiusdem ad seipsum non est relatio realis. Tertiò, quòd extrema illa sint eiusdem ordinis, hoc est mutuæ dependentiæ, saltem pro formali. Quia non oportet quòd materiale fundamenti depēdeat à materiali termini. Sortes enim pater non pendet à Platone filio, quia potest esse & aliquando fuit sine eo. Sed paternitas benè pendet à filiatione, nec potest separari: quia secundum Philoso. relatiua sunt simul natura. *B Relationis definitio & diuisio.* *Tria requisita ad respectum realē.*

Aliquādo respectus est rationis tantum, cùm scilicet aliquid prædictorum trium deficit: & hoc contingit quando cōparatio vel habitudo est voluntaria, & non naturalis, hoc est, quæ non necessario ponitur ad positionem fundamenti, vt in respectibus vniuersalitatis generis vel speciei & aliis quæ tractantur in Logica: quorum comparationes sunt voluntariæ, hoc est, liberæ, & non naturales, siue necessariæ. Non enim omnes qui apprehendunt naturas rerum, faciunt tales comparationes, quales Logici.

Respectus realis ex altero extremo. Aliquando respectus ex parte vnius extremi est realis, & ex parte alterius est rationis: quando habitudo vel dependentia ex parte vnius extremi, est naturalis: & ex parte alterius non: vt depēdentia siue relatio creaturæ ad Deum: Creatura enim naturalis, hoc est, necessaria dependentia pendet à Deo, & non potest non pendere ab eo. Deus autem cùm sit primum principium, à nullo pendere potest: ideò creatio actiua non est respectus realis, etiam pro formali, cùm nō sit naturalis siue necessaria, sed libera: Deus enim non necessariò, sed liberè creat & producit res ad extra. Præterea cùm Deus sit infinitus per essentiam, non est capax alicuius accidentis. Creatio verò passiua est respectus realis, cum depēdentia sit naturalis, & non libera. Et eodem modo dicendum est de aliis relationibus & nominibus, quę conueniunt ei ex tempore: vt dominus, gubernator, & alia huiusmodi. Huius generis sunt respectus obiecti ad actum vel habitum, seu potentiam naturalem passiuam, prout scibile ad scientiam, visibile siue coloratum ad visum. Quia obiectum scibile non pendet à scientia, nec visibile à visu: cùm scibile possit esse absq; scientia, & coloratum absq; visu. Sed scientia pendet à scibili, & visio à colorato seu visibili. Quia obiectum mouet potentiam, & causat notitiam, & per consequens scientiam. Obiectum etiam se habet per modum mensurantis: actus verò & habitus, nec non potentiæ passiuæ & cognitiuæ, per modū mensurati, relatio autē mensurati ad mēsuram, est relatio realis, sed non econuerso: quia mensura saltem naturalis, non pendet à mensurato, sed mensuratum à men-

à mensura naturali: secus est de artificiali. Pannus enim non pendet ab vlna: & ideò respectus illius mensuræ est rationis ex vtroque extremo.

Ver. 5. *De differentia respectus realis & rationis.*

C VLtra prædicta requisita ad relationē siue respectum realem, per quæ distinguitur à respectu rationis, respectus realis adhuc differt à respectu rationis in hoc quòd plura requiruntur ad respectum realem, quàm ad respectum rationis. Quia ad respectum realem requiruntur quinq; scilicet, subiectū, fundamentū, ratio fundandi, terminus, & subiectum termini: vt facilè videri potest in respectu seu relatione patris ad filiū. Sortes enim est subiectū paternitatis, potentia generatiua est fundamentū: ratio fundandi est genuisse siue potentia in actū reducta. Terminus est filiatio: & subiectū termini est Plato filius. In respectu verò rationis non requiritur subiectū, sed sufficit fundamentū & terminus, & aliquando fundamentū non est reale, vt in negatione, & in secundis respectibus rationis: vt infrà dicetur. Fundamentum respectus rationis est natura: vt intellecta siue abstracta, siue vt est in intellectu à cuius intellectione immediatè inchoatur cōparatio. Terminus verò est natura, ad quam terminatur comparatio prout cùm cōsideratur natura hominis, vt cōueniens Sorti & Platoni. Natura hominis est fundamentū, & eadē natura (prout est in Sorte vel Platone) est terminus. Non enim est inconueniens, quòd eadem natura diuersimodè considerata, sit fundamētum & terminus: licet fundamentum & terminus possint esse diuersæ naturæ: vt quando natura hominis & Angeli apprehenduntur & considerātur vt differentes, fundamentum & terminus illius differentiæ sunt diuersæ naturę. Non inconuenit etiam quòd vna natura apprehensa (à qua inchoatur cōparatio) habeat plures terminos, sicut Sortes eadem paternitate terminatur ad plures filios: quia eadem potentia, imò aliquando eodem actu genuit illos. Fundamētum entis rationis est duplex, & aliquando triplex, scilicet, propinquū, remotum, & remotissimum. In primis respectibus rationis fundamentum est natura ad extra vt intellecta: propinquū verò est species intelligibilis illius naturæ. In secundis verò, primus respectus rationis est fundamentum propinquum: species intelligibilis est remotum: & natura ad extra, vt intellecta siue obiectiuè existens in intellectu, est remotissimum: & sic consequēter dicendum est, si super secundis respectibus fundentur alij.

Fundamentum entis rationis triplex.

Ver. 6. *De diuisione entis rationis, & negatione.*

D ENs rationis diuiditur in negationem, priuationem, & respectum. Non sic quin negatio, & priuatio sint respectus, sed quòd non adeò completè habent conditiones respectus, vt ea quæ continentur sub tertio membro: quia non habent fundamentum remotum aut terminum realem. Negatio est ens rationis, cuius fundamentum remotum nullum est in rerum natura: fundamētum tamen propinquum est reale, & est terminus realis, quia negatio non potest cognosci sine affirmatione, cùm intellectus noster primò intelligat composita. Et quia non ens siue purum nihil, non potest esse fundamentum alicuius, nec potest obiici intellectui: non comprehenditur sub obiecto eius: Ideò necesse est quòd fundamentum propinquum negationis sit ens reale: vt cùm apprehendo chimeram vel Antichristum, intellectus format speciem intelligibilem chimeræ vel hominis: & reflectitur ad phantasma Antichristi, & comparat ipsum ad esse siue ad ens, & inuenit non conuenire ei. Ille respectus non conuenientiæ dicitur negatio, per quam dicimus Antichristum & chimeram non esse, vel non esse ens reale. Illum respectum negationis significamus per hoc aduerbium nō, vel per signum aliquod includēs illud. Negatio secundum D. Tho. est duplex: quædam absoluta, & quædam determinata. Negatio absoluta est, quando negat omnia genera & ipsum ens: vt cùm dicimus non ens. Alij negationem absolutam vocant puram negationem. Negatio determinata (.s. alicuius generis) est, quæ non negat totum ambitum entis, sed aliquod genus, vel etiam aliqua genera, vt non quantitas, non accidens. Ibi actus syncathegoreumaticus, cui vox negatiua (non) respōdet, non negat substantiam: vndeo lsi mus dicere; homo est non quantitas, & non accidens: & sic de aliis. Per hoc ens rationis siue negationem significatam per aduerbium (non) siue per aliquod signum includens ipsum, significamus diuisionem & differentiam vnius rei ab alia, vel etiā à multis. Ideò Dialectici attribuūt ei duo officia: vnum circa qualitatem propositionis. s. inficiandi & negādi copulam propositionis, siue vnionem extremorum, & habitudinem prædicati ad subiectum, siue diuidendi extrema: vt cùm propositioni affirmatiuæ superadditur negatio copulæ, diuidit prædicatum à subiecto, siue repræsentat prædicatum non conuenire subiecto. Ideò propositionem negatiuam vocat Philo. diuisionem & affirmatiuam compositionem. Secundum officium est distribuendi terminum sequentem, si sit distribuibilis, hoc est, habeat plura significata, hoc est, denotat quòd terminus sequēs ipsam, accipitur & debet verificari pro omnibus suis significatis copulatiuè. Negatio secundum Dialecticos, est duplex, scilicet, negās & infinitans: hoc est, hæc vox (non) quæ est nota negationis dupliciter accipitur, scilicet, neganter & infinitāter. Neganter, quando eius virtus & officium fertur non solum in terminum immediatè sequentem, sed etiam in omnes terminos sequentes: & talis negatio, negat vniuersaliter quicquid affirmatū reperit: nec facit vnum cum termino cui adiungitur. Et hoc modo accipiendo dici solet, quòd negatio negans est malignantis naturæ: quia quicquid inuenit post se, destruit, & eius oppositum ponit. Si inueniat terminum distributum, facit enim stare determinatè. Si verò inueniat stantem determinatè vel confuse, tamen distribuit. Si inueniat propositionem negatiuam, facit eam affirmatiuam: si negatiuam, facit eam affirmatiuam. Si vniuersalem, particularem, facit signa vniuersalia particularia. Secundò, accipitur infinitanter. s. quando cadit præcisè super terminum immediatè sequentem. Et hoc modo non facit propositionē negatiuam: sed solùm distribuit terminū cui adiungitur, & facit vnū cū eo, & est pars subiecti & prædicati. Et de hac solet dici, quòd disiunctū ex termino finito & infinito, verificatur de omni re, & conuertitur cum ente, vt homo vel non homo.

Negatio duplex.

Negationis duo officia.

1. Periher.

Negationis negantis officium.

Negationis infinitantis officium.

Ver. 7. *De Priuatione.*

A PRiuatio est ens rationis habens fundementum remotum realem, terminum verò remotū realem non habet, vt cæcitas. Cuius fundamentum est subiectum, aptum natum, puta organum, dispositum intrinsecè vel extrinsecè. Intrinseca dispositio est humor glacialis: Exterior verò est quādo ea quæ sunt exterius: sunt temperata: quando. s. non est flegma aut humor superabundans, nec nimis calidus, frigidusve, aut nō impeditur pellicula aliquo modo: vt in lippis & in habentibus albuginem. Terminus verò est id, quod negatur, siue sit habitus, vel aliud accidens, aut aliquid aliud: vt in claudo & manco. Vnde dicit Philoso. quòd priuatio non cognoscitur, nisi per habitum, hoc est per notitiā siue apprehēsionem eius quod negatur à subiecto apto nato, quod vocatur habitus. Et sic cùm intellectus apprehendit organum indispositum intrinsecè, siue Sortem non habere organum visus: & apprehendit potentiam visiuam, & comparat eam organo, & inuenit non conuenire ei qui aptus est, & secundum suam naturam conuenire debet pro tempore: ille respectus sequens illam comparationem, dicitur priuatio, quæ significatur per hanc dictionē cæcitas: quæ significat formale cęci. Et sic cęcus habet duplex significatū. s. materiale & formale. De materiali significat subiectū aptum natum, cui. s. secundum suam naturam debet competere potentia visiua: de formali verò significat respectū siue negationē aut defectū potentiæ visiuæ. Sic dicendū in aliis terminis priuatiuis. De hac priuatione si sit perfecta, quādo. s. principia essentialia negantur, vt puta organum, vel humor glacialis, cōmuniter dicitur, quòd à priuatione ad habitū non est regressus, vt in cæco nato, tamen benè supernaturaliter: vt habetur de cæco nato, quod naturaliter visum recuperare non potest, quem Christus illuminauit. *Ioan. 9.* In moralibus etiā in quibus per aptitudinē subiecti significatur debitū, inuenitur priuatio: vt ignorantia, quæ est priuatio sciētiæ debitæ in esse. Potest tamē ad eam per studiū fieri regressus. Similiter si priuatio non sit perfecta, hoc

hoc est, si negatio inclusa non neget principia essentialia, sed actū vel principiū propinquū, quod est dispositio exterior. Vnde qui habet oculos clausos vel albuginē, potest recuperare visum: sicut catuli ante nonum diem: nec sunt perfectè cæci. Quidā dicunt priuationem perfectam consistere in priuato esse, & imperfectā in priuari. Quid autem sit priuatio in priuato esse & in priuari, & quomodo priuatio & habitus sint opposita immediata, vide infrà c. 3. §. 7. ver. 4. Quum igitur in mortali peccato principiū essentiale vitæ spiritualis (quod est gratia) sit corruptum: sequitur quod ad eam naturaliter non potest fieri regressus, sed requiritur auxiliū speciale ex alto. Notandum tamen, quod licet priuatio pro formali sit ens rationis, nihilominus tamē propter subiectū aptū natū, etiā cessante illa cōparatione intellectus, sortes dicitur realiter cæcus, hoc est, realiter priuatus & destitutus potentia visiua.

Priuatio differt à negatione secundū D. Tho. Quia negatio neq; ponit aliquid, neq; determinat sibi subiectū: & propter hoc potest dici tam de ente, quā nō ente. Sicut nō vidēs, & nō sedens, & nō ens. Priuatio autē non ponit aliquid, sed determinat sibi subiectū. Est enim priuatio negatio in subiecto apto nato, vt dicitur in 4. Metaph.

Ver. 8. *De Respectu rationis.*

B RESpectus rationis (qui est tertium membrū prędictę diuisionis) est ens rationis, habens fundamentū remotū realem ac etiā terminū remotū realem: vt si quis apprehensa hac propositione vocali, Homo est animal, consideret hanc dictionē (homo) cōparatam ad propositionē cuius est vel potest esse pars. Ille respectus sequens actum intellectus facientis hanc comparationem, dicitur terminus apud Dialecticos, qui dicunt terminum esse, in quem resoluitur propositio. Inquantum verò intellectus comparat illam vocem (homo) ad suum significatum, & accipit pro suo significato: respectus sequens illam cōparationem dicitur suppositio, quæ est acceptio termini pro aliquo de quo est verificabilis, &c. Si verò cōparetur ad copulam, inquantum præponitur ei, ille respectus dicitur subiectum. Si verò comparetur ad illam vocem (animal) vt postponitur copulæ, respectus ille sequens dicetur prædicatum. Si verò comparetur ad hoc signū (omne) quod facit accipere pro omnibus suis significatis copulatiuè, respectus sequens dicitur distributio. Per hæc faciliter poteris venire in cognitionem aliorū respectuum rationis, à Dialecticis consideratorum: qui dicuntur passiones vel dispositiones termini vel propositionis aut argumētationis. Omnes enim consequuntur comparationem voluntariam intellectus. Notandum etiam quòd respectus signorum, qui dicuntur dispositiones terminorum cathegoreumaticorum, hoc est, significantiū aliquid vel aliqua vocantur actus syncathegoreumatici.

Ver. 9. *De vniuersalibus & prædicabilibus.*

C ET quia respectus vniuersalium & prædicabilium maiorem habent difficultatem: Ideò ad eorum euidentiam singulorum exempla duximus inferenda. Præsuppositis imprimis, & ad memoriam reuocatis, quæ dicta sunt suprà de abstractione specierum intelligibilium à singularibus. Et quia (vt dicitur in 1. Posterior.) Omnis nostra cognitio ortum habet à sensu, qui est circa singularia. Ideò à termino & fine prędicamenti substantiæ siue à singulari & indiuiduo exemplum præponemus.

Hoc cap. 2.

Ver. 10. *De respectu indiuidui & singularis.*

D APprehensa & abstracta natura quæ est in sorte ab intellectu possibili per virtutem intellectus agentis & illustrantis siue depurantis phantasmata, per quam illustrationem recipitur ab intellectu possibili, species intelligibilis, siue naturalis similitudo hominis vniuersalis, non in essendo, cùm sit accidens determinatum, sed in repræsentando, quia repræsentat indifferenter omnes homines sine conditionibus indiuiduantibus. Si intellectus illa specie habituali informatus, exeat in actū, concurrente cū eo illa specie habituali, causatur in ipso vna alia species siue similitudo actualis, ad quam actus intelligēdi immediatè terminatur: quæ similitudo actualis dicitur verbū cordis, & cōceptus vltimatus. Si intellectus cum illa similitudine actuali siue verbo cordis reflectatur ad phantasma sortis, à quo originaliter illa species intelligibilis deriuata est & abstracta: Et per illud phantasma idem intellectus terminetur ad ipsum sortem, in quo est illa natura considerata cum conditionibus indiuiduantibus, quæ sunt materia, hac quantitate & aliis particularibus accidentibus, in ipso sorte subiectiuè existentibus, signata. Ad illam comparationem intellectus sequitur vnus respectus, qui dicitur indiuiduationis & singularitatis: per quem sortes dicitur indiuiduū & singulare, siue vnū numero, indiuisum in se & diuisum à quolibet alio. Et sic indiuiduū pro materiali significat naturam, quæ est in sorte sub speciebus indiuiduantibus. Pro formali verò significat illū respectū cōparationis naturæ ad cōditiones indiuiduātes: nō quod natura sortis, siue quę est in sorte, distinguatur realiter à sorte, sed solū secundū rationē tanquā aliquid includēs, quod aliud nō includit: sortes enim includit naturā humanā cū prędictis cōditionibus, & natura illa prædictas cōditiones non includit, imò quodam modo secludit, non secūdum rem, sed secundum rationem siue modum considerandi. Quia intellectus considerando naturam abstractam, non considerat illas conditiones. Notandum tamē, quod indiuiduum & singulare nō differūt, nec re, nec ratione. Quia sub eadem ratione, qua sortes dicitur indiuiduum, sub eadem dicitur singulare. Tamen hęc quinque, indiuiduum, cōpositum, suppositū, hypostasis, differunt ratione. Quia singulare cuiuslibet prædicamēti potest dici indiuiduum, sed non compositum, aut suppositum, nec hypostasis, aut persona. Compositū enim propriè dicitur quod cōponitur ex materia & forma vnitis, siue in cōmuni, siue in particulari: Et sic conuenit speciebus, & indiuiduis substantię materialis, sed indiuiduū nō cōuenit speciebus substantiæ materialis, sed solum singularibus omniū prædicamentorum, & per consequens cōpositis ex hac materia & ex hac forma, quæ habent rationem suppositi, in quam supponuntur siue substant accidentibus, & hypostasis in quam per se subsistit. Nec tamē oportet quod quando dicuntur de personis diuinis sit aliqua compositio vel subiectio secundum rem, quia rebus diuinis nomina imponimus secundum modum creaturarum. Persona verò secundum D. Boëtium, est intellectualis naturæ indiuidua substātia: & sic conuenit Angelis & Deo. Resultat ergo quòd quicquid est persona, est suppositum, siue hypostasis, & indiuiduū, sed non econtra. Quia animalia irrationabilia sunt hypostases, supposita, & indiuidua: tamen non sunt personæ, cùm non habeāt rationem: pariter omne suppositum siue hypostasis, est indiuiduum, sed non econtra: quia singularia prædicamētorum accidentium sunt indiuidua: & tamen non sunt supposita, neque hypostases.

Indiuiduum compositū, hypostasis, & persona differunt.

Quomodo autē persona cōueniat Deo, dicetur infrà ca. 19. §. 2. ver. 1.

Ver. 11. *De respectu vniuersalitatis speciei.*

E INdiuiduum & singulare differunt ab vniuersali: Quia indiuiduum siue singulare significat naturam in vno solo: quia dici de, præsupponit esse in. Vniuersale autem significat aliquid vnū esse in multis, siue in pluribus. Quomodo autem vnum sit in multis siue pluribus, videndum est. Apprehēsa igitur (vt dictū est) natura quę est in sorte, per speciem intelligibilem actualem, quæ repræsentat indiffenter omnes homines, intellectus conuertendo se ad phantasmata, videt sortem habere naturam rationalem: similiter Platonem & sic de aliis: & comparat illos ad humanam naturā apprehensam, in qua conueniunt: sic facit vnitatem specificam ille respectus conuenientiæ Sortis & Platonis in illa natura resultans, & sequens prædictam comparationem, fundatus in illa natura apprehensa, terminatus ad plura & diuersa supposita, dicitur species pro formali: & illa natura vt sit apprehensa siue intellecta, dicitur vniuersale speciei pro materiali. Et quia per illam conuenientiā & vnitatē ab intellectu factā, natura illa dicitur esse in multis, non secundum rem, sed secundum rationem: ideò intellectus siue ratio attribuit eam multis, quod est prædicari de multis indiuiduis, siue de multis differentibus numero: vt dicēdo, Sortes est homo, natura humana attribuitur Sorti: &, Plato est homo, natura humana attribuitur Platoni. Et ideò dicitur esse in multis & prędicari de multis, quod est esse vniuersale & prędicabile. Et quia illa eadem natura rationalis potest apprehēdi per intellectū, vt est sensibilis, & cōueniens plurib⁹ speciebus, quę habēt sub se singularia & indiuidua: & intellectus potest cōparare eandem naturam, vt est rationalis, & cōmunis pluribus indiuiduis eiusdem naturæ, vt est sensibilis &

conue-

conueniens pluribus speciebus. Talem cõparationem sequitur vnus respectus hominis ad animal, per quem homo dicitur inferius ad animal, & contineri sub eo, siue subiici illi: talis respectus dicitur esse speciei ad genus per quẽ dicitur species subiici generi. Et sic species (vt est prędicabile) habet duos respectus: vnũ ad genus, per quem dicitur suscipere naturã generis. Et quia genus est in specie, prędicatur de specie: & species in tali prędicatione est subiectum, ideò dicitur subiici generi. Et secundum hunc respectum, nõ dicitur propriè prædicabile, sed subiicibile. Alius respectus est in ordine ad indiuidua, prout est in illis: & sic habet rationem vniuersalis & prædicabilis. Ex quo sequitur, quòd respectus speciei ad indiuidua, est magis proprius, quam respectus eius ad genus.

Ver. 12. *De respectu vniuersalitatis generis.*

A Apprehẽsa natura quę est in sorte, vt est sensibilis, non considerando rationabilitatem, nec accidentia indiuiduantia, si intellectus comparet eam homini, leoni, & equo, in communi, eò quòd inuenit hæc tria cõuenire in sensibilitate cum suis indiuiduis, & sensibilitatẽ in eis inueniri, facit vnitatem generis: & dicit sensibilitatẽ esse in pluribus specie differentibus: respectus sequens illã comparationem conuenientiæ vocatur genus pro formali: & natura quæ est in sorte, apprehẽsa & intellecta vt sensibilis, siue vt animal, vocatur genus pro materiali, & prædicatur tanquã quod, siue est prædicatũ remotũ & principale de homine, leone, & equo, & omnibus eorũ indiuiduis. Et si prædicta natura quæ est in sorte, apprehensa & intellecta vt sensibilis siue vt animal, siue cõceptu generico, apprehendatur conceptu communiori. s. vt animata præcise, non considerando sensibilitatẽ, & cõparetur animali, plantæ, & arbori, in quibus inuenit illam: ac omnibus inferioribus: respectus sequẽs ad talẽ cõparationem dicitur genus pro formali superius ad animal. Et natura illa sic apprehensa vt animata præcise, dicitur genus pro materiali. Et sic consequenter de superioribus. s. si apprehendatur vt corpus, & vt substantia. Si verò apprehẽdatur sub conceptu entis, erit respectus cõmunitatis & superioritatis, sed non generis: cùm ens non sit vniuocũ, sed analogum. Prædicantur tamen superiora etiam analoga, de suis inferioribus essentialiter, & in quid, eò quòd dicant totam naturam inferiorum absolutè, & non per modum qualificantis siue adiectiuè, quemadmodum differentia, de qua dicendum est.

Ver. 13. *De respectu vniuersalitatis differentiæ.*

B Natura quæ est in sorte, apprehensa vt rationalis, & comparata per intellectum ad eandem naturã consideratã vt animal, quod est magis commune, & potestatiuũ, hoc est, cõtinens cõfuse & implicitè omnes species: ob quã causam potest contrahi & determinari ad quamlibet speciem, & ad hominem per rationale: qua determinatione facta, animal cum rationali constituit essentiam & definitionem hominis, quæ est in multis indiuiduis. Et per illam rationabilitatem differt à leone & equo ac aliis speciebus. Respectus qui sequitur illam comparationẽ intellectus, dicitur differentia specifica pro formali: & natura illa quæ est in Sorte, sic apprehensa, comparata, & intellecta, dicitur differentia pro materiali. Differentia specifica habet tres actus, hoc est, includit tres respectus, qui causantur ex triplici comparatione intellectus. Prima comparatio est rationabilitatis ad animal, quod est potestatiuum siue commune & diuisibile in plures species. Ad illam comparationem sequitur vnus respectus, qui dicitur diuisiuus generis, per quem differentia dicitur diuisiua: & propter hunc actum differẽtia in arbore Porphyriana ponitur à latere. Secunda comparatio est rationabilitatis ad hominem, cuius speciem constituit. Quia animal per rationale cõntractum & determinatum cõstituit hominẽ in specie, & definit ipsum: Vnde dicitur quòd genus & differentia constituunt speciẽ, non quidẽ secundũ rem, sed secundum modum cognoscendi. Quia species non potest distinctè cognosci sine cognitione generis & differentiæ. Per genus cognoscitur confuse: sed quando generi, quod se habet per modum materiæ seu potentiæ & communis ac confusi, adiungitur: differentia contrahens & clarificãs ipsum, facit distinctam cognitionem speciei. Et sic rationale est de actu & intellectu hominis, & non animalis: quia non potest distinctè cognosci seu intelligi homo, nisi intelligatur rationale, sed benè animal: licet rationale implicitè includatur in animali, tamen non est de intellectu animalis, cùm animal possit intelligi nõ intellecto rationali: ideo Dialectici dicũt, quòd differẽtia est actu & intellectu in specie, non in genere, licet sit & contineatur sub potestate & cõmunitate generis implicitè. Per hunc respectum differentia dicitur constitutiua speciei. Et quia per hanc constitutionem significatur eandem naturã differentiæ esse in specie, & rationabilitatis in homine identicè: ex consequenti in omnibus in quibus est humana natura. Ideò sicut species (vt homo) prędicatur de pluribus indiuiduis: sic & rationale, differenter tamen: quia species prædicatur in quid, eò quòd dicit totam essentiam rei absolutè & substantiuè: differentia verò prædicatur in quale, hoc est per modum qualificantis & inhærentis: quia dicit & significat eandem essentiam adiectiuè, vt dictum est. Non sequitur tamen, quòd differentia sit accidens, quia non prædicatur in quale accidentale, quod potest adesse & abesse præter subiecti corruptionem: sed in quale essentiale, quia est eadem essentia differentię & speciei: differentia enim dicit totam & eandem essentiã rei, sicut genus & species: sed non secundum eundem modum: quia genus significat eam indeterminatè, communiter, & confuse, substantiuè tamen. Et species determinatè & distinctè, & etiam substantiuè, ideò prædicatur in quid: differentia verò per modum determinantis, contrahentis, & adiacentis, licet non adiaceat.

Tertia comparatio est, qua intellectus cõparat rationabilitatem ad hominem & leonem, ac etiam alias species, quæ non conueniunt cum homine, imò per rationabilitatem differunt ab eo: respectus sequens illam comparationem, dicitur respectus differentiæ ad alias species. Et secundum hunc respectum differẽtia facit differre speciem, quam cõstituit ab aliis speciebus. Et quia hic actus est principalior, ideò ab eo denominatur. Et sicut dictũ est de differentia specifica, ita proportionabiliter dicendum est de differentia generica. Genus enim subalternum (hoc est quod habet aliud genus supra se) dicitur species subalterna. Et quamuis genus & species faciant diuersa prædicabilia: non tamẽ differẽtia generica & specifica, eò quòd conueniant in principaliori actu, qui est facere differre. Ex prædictis patet tota coordinatio prędicamenti substantię, in quo sola essentialia habent ordinem, secundum hanc coordinationem faciliter poteris in aliis prædicamẽtis similem coordinationẽ facere accipiendo terminos abstractiuè, & cõparando inferiora ad suã superiora & essentialia, & econuerso: prout in prædicamento quantitatis, accipiendo hanc lineam pro indiuiduo, deinde lineã rectam vel circularem aut visualem, deinde lineam absolutè: deinde quantitatem continuam, postremò quantitatem absolutè, quod est genus generalissimum.

Ver. 14. *De respectu vniuersalitatis proprij.*

Natura risibilitatis quæ est in Sorte, apprehẽsa per intellectum conceptu communi, potest comparari ad hominem, à cuius principiis essentialibus fluit. Et sic inuenitur in omnibus, in quibus inuenitur essentia hominis. C

Ad hãc comparationẽ sequitur vnus respectus, per quem risibilitas in concreto attribuitur homini, & omnibus indiuiduis eius, siue prædicatur de homine conuertibiliter, prædicatur etiam de omnibus indiuiduis hominis, quia omnis homo est risibilis: & omne risibile est homo. Omne animal rationale est risibile: & econuerso: & Sortes est risibilis, talis respectus dicitur à Dialecticis vniuersale, & prędicabile proprij pro formali. Et risibilitas sic apprehẽsa & cõparata ad principia essentialia, à quibus fluit, dicitur prædicabile proprium pro materiali, quod prædicatur de specie accidentaliter & conuertibiliter. Et eodem modo dicendum est de proprio generis, vt de quantitate continua, quæ est proprium substantiæ materialis.

Ver. 15. *De respectu vniuersalitatis accidentis.*

Accidens sufficienter definitum & diuisum est. Sed quo ad propositum sufficit, potest dupliciter considerari: vno modo secundum eius essentiam & in abstracto, vt si consideretur natura albedinis quæ est color, & passibilis qualitas in ordine ad inferiora vel superiora. Ex tali consideratione & comparatione resultat D

respectus, qui dicitur prædicabile generis vel speciei aut differentiæ, & sic consideratur in prædicamentis accidentium. Alio modo potest considerari in ordine ad subiectum: & tunc dupliciter: vno modo prout fluit à principiis speciei: & sic dicitur accidens proprium, & in tali fundatur prædicabile propriũ. Alio modo, vt nõ fluit à pincipiis speciei, neq; vt propriũ, sed vt cõmune, fluens à principiis indiuiduorũ. Sic ergo apprehensum & cõparatum pluribus siue speciebus siue indiuiduis, constituit pro formali, siue pro respectu cõsequente talem cõparationem, prædicabile accidẽtis. Et prædicatur de pluribus in cõcreto, non tamẽ conuertibiliter, ad differentiã proprij: & dicimus, homo est albus, equus est albus, & idem dicẽdum est de omnibus aliis accidẽtibus cõmunibus nouem prædicamentorũ accidentis in ordine ad substantiã, ad quam solam pertinet substare accidentibus.

Ver. 16. *De modis quibus accipitur vniuersale.*

E VNiuersale & prædicabile tribus modis accipi potest. Primò, pro materiali, & hoc dupliciter. Vno modo pro natura exteriori, prout apprehendi potest & esse sub illo respectu, licet non sit apprehensa. Et sic illa natura dicitur vniuersale in potẽtia: & ab antiquis Thomistis vniuersale ante rem. Alio modo pro illa natura prout est obiectiuè in intellectu, siue vt apprehensa & comparata. Et sic dicitur vniuersale in actu, & ab aliis vniuersale in re: nec in hac cõsideratione non consideratur formale nisi indirectè, eò quòd natura nullo modo potest habere rationẽ vniuersalis, nisi in ordine ad talem cõparationem in potentia vel in actu. Et hoc secundo modo cõsideratur à physicis & naturalibus. Secundò accipitur pro formali, hoc est, pro illo respectu vniuersalitatis, qui consequitur actum intellectus cõparantis eam ad sua inferiora vel superiora, vt est ens distinctũ à negatione & priuationẽ. Et hoc modo ab aliquibus dicitur vniuersale post rem. Tertiò potest cõsiderari pro aggregato ex materiali & formali. Et hoc tripliciter. Primò æquè principaliter considerando materiale & formale, & quando diuiduntur vel negantur ad inuicem. Secundò, principaliter considerãdo materiale, & minus principaliter formale: tunc dicitur materiale vt est sub formali: & sic accipitur in propositionibus de actu exercito, vt in hac propositione: Homo est animal: quia natura animalis principaliter prædicatur propter illum respectum. & sic consideratur à metaphysicis, qui etiã cõsiderant secundas intẽtiones, minus tamẽ principaliter. Tertiò, vt principaliter consideretur respectus, & ex consequenti natura in qua fundatur: & tunc dicitur formale, vt sub se habet materiale & hoc modo cõsideratur à Dialecticis.

Ver. 17. *De primis & secundis intentionibus.*

F ET quia Dialectici sæpenumerò respectus rationis vocant intentiones, circa quas propter varietatẽ opinionum, & diuersitatẽ intellectuũ, iuuenũ ingenia obtũduntur: ideò quid sit verisimilius circa illas dicendũ est, omissis opinionibus & rationibus opinantiũ. Notandũ ergo, quòd prima intentio vocatur omnis cõceptus realis, realiter & subiectiuè existens in intellectu, siue sit conceptus vltimatus, siue non vltimatus, siue directus, siue reflexus. Secunda intẽtio dicitur omnis respectus, resultãs ex cõparatione voluntaria intellectus circa res apprehensas, siue sit primus respectus, qui sequitur primã comparationem intellectus, siue secũdus, resultans ex secunda cõparatione intellectus, qui potest super primũ fundare secundũ, tertiũ, & quartũ, & sic consequenter in infinitũ syncathegorematicè. Omnes illi respectus (quia sunt entia rationis) dicũtur secundæ intẽtiones: Primæ autẽ intentiones sunt entia realia. Secundũ hoc dicitur, quòd terminus primæ intentionis dicitur, qui significat rem vel res reales, circa quas intellectus potest intendere, vel eas concipere: dum tamen non accipiantur pro signis respectuũ rationis, siue secũdis intẽtionibus: vt cùm dicimus nomẽ vocale. Quia licet voces reales possint cõcipi: veruntamẽ inquantũ accipiuntur pro signis respectuũ rationis, sortiũtur illorum naturam, & dicuntur termini secundæ intẽtionis. Terminus secundæ intentionis est, qui significat secundas intentiones, vel res reales, prout sunt signa respectuũ rationis siue secundarũ intentionum: vt istæ dictiones, terminus, propositio, syllogismus, nomen, & verbum, & alia huiusmodi. Hæc plurimum subseruiunt ad intelligentiam suppositionis simplicis vel materialis. Sed ad Obiectum intellectus (à quo digressi sumus) reuertamur.

Ver. 18. *De obiecto motiuo intellectus possibilis.*

QVum secundum Philoso. omnis nostra cognitio ortum habeat à sensu: & sensus moueatur à qualitatibus alterabilibus, quę ex se nullã habent actiuitatem, sed sunt instrumenta virtutis quidditatis substãtiæ materialis, à qua principaliter procedit virtus multiplicãdi species sensibiles vsq; ad organa sensuũ exteriorũ qui transfundunt eas ad phantasiam, & per quas intellectus mediante phantasmate mouetur: consequens est, quòd ipsa quidditas rei materialis principalius moueat intellectum. Et ideò obiectum intellectus nõ primũ siue adæquatum: quia intellectus beatorum clarè videt essentiam diuinam, quæ est omninò immaterialis. Et nos etiam pro statu viæ possumus habere aliquam cognitionem, saltem abstractiuam, de Deo & Angelis, iuxta illud Rom. 1. Inuisibilia Dei per ea quæ facta sunt, intellecta cõspiciuntur, &c. Est tamen obiectum inadæquatũ & in ratione motiui, vt dicit Philo. Quod intelligendũ est pro statu huius viæ, pro quo nihil possumus intelligere, nisi per conuersionem ad phantasmata. Quidditas rei materialis est natura compositi ex materia & forma. Quod autem possimus habere conceptũ quidditatis materialis, probatur ex Philosopho, qui dicit, quod substantia pręcedit accidens cognitione, & in 3. de Anima ait, quòd natura lapidis est in anima. Et in 1. de Anima dicit, quòd accidentia magnam partem conferunt ad cognoscendum quod quid est. Quidam tamen exponunt prædictas authoritates de cognitione cõpleta, non autẽ confusa: quia cùm omnis nostra cognitio ortũ habeat à sensu, qui nõ potest præsentare nisi accidentia, & sic primò phantasma præsentat quidditatem accidẽtium: nec sequitur, quidditas mouet, ergo prius cognoscitur, licet accidens completè absq; substantia cognosci non possit. Notandum tamen, quòd idem sunt natura, quidditas, & essentia, quod quid est, & definitio: abstrahitur tamen prædictus conceptus quidditatis materialis à phantasmatibus, illustratis per virtutẽ intellectus agẽtis, vt dictũ est.

G 1. Post.

3. de anima.

7. Metha.

Ver. 19. *De officiis intellectus possibilis.*

INtellectus possibilis habet tria officia. Primum est, attrahere & recipere species à phantasmatibus: & secundum hoc officium dicitur intellectus possibilis, hoc est, receptiuus: quia (vt dictum est) intelligere est quoddam pati. Secundum, intelligere, hoc est, cum specie iam habita exire in actum intellectionis, ad quem species abstracta & intellectus simul concurrunt. Et propter hoc officium, dicitur possibilis & potens. Tertium est, conseruare species intelligibiles abstractas. Et quamuis aliquæ naturæ contrarientur ad inuicem: similitudines tamen illarum non contrariantur in intellectu possibili, eo quod non recipiuntur in eo secundum esse naturale: vt dictum est de speciebus sensibilibus albi & nigri: & ideò non corrumpuntur: quia omne quod corrumpitur, à contrario corrumpitur, vel per desitionem conseruantis, aut transmutationem subiecti, vt phantasmata. Intellectus autem est incorruptibilis, & intransmutabilis: igitur species intelligibiles sunt incorruptibiles. & quantum ad hoc officium, intellectus possibilis dicitur memoria intellectiua: quia de ratione memoriæ est, quòd sit thesaurus & conseruatio specierum. Et differt à memoria sensitiua, quia illa est alligata organo corporeo, & est solũ singularium: hæc autem est alligata organo corporeo, & est vniuersalium, nec aliquid potest ab ea elabi, sicut à sensitiua, vt dictum est. Quòd autem aliquando non recordemur eorum quæ sciuimus, prouenit propter lapsum & perditionem phantasmatum, quæ necesse est intelligente phantasmata speculari, vt dictum est. A

Ver. 20. *De triplici intellectus possibilis consideratione.*

INtellectus possibilis potest tripliciter considerari: primò ante abstractionem specierum intelligibilium, quę fit per virtutem intellectus agentis. Et sic intellectus dicitur in potentia, respectu speciei quam nondum abstraxit. Secundò, inquantum habet species intelligibiles: & tunc dicitur esse in actu primo, hoc est, habituali, siue B

habere

habere habitum: & sic partim in actu, partim in potentia: in actu quidem, respectu speciei quam habet, & in potentia ad actum, siue ad considerationem actualem. Tertiò potest considerari secundum vltimam completionem, inquantum informatus specie intelligibili actuali, siue verbo cordis, intelligit, & actu terminatur ad obiectum. Sed cessante ab actuali consideratione illius speciei intelligibilis actualis, dormiendo, vel circa alia se occupādo, illud verbum cordis euanescit, propter desitionem conseruantis, quod est actus intelligendi, siue actualis applicatio intellectus: quemadmodū actualis visio, siue species visibilis, quæ producitur ab obiecto in potentia visiua euanescit propter desitionem luminis, & remotionem obiecti. Et quāuis ex potentia visiua & specie sensibili non causetur in oculo alia species sensibilis obiecti, quia per speciem sensibilē primo causatam visus fertur in obiectum: nō sequitur tamen ꝙ ex intellectu & spetie sensibili habituali nō causetur in ipso intellectu alia similitudo actualis, siue verbum cordis per quod terminetur ad obiectum: quia potētia visiua per illam speciē habet obiectum sufficienter præsens & proportionatū, ad quod directè & immediatè potest terminari: intellectus autē per speciem intelligibilem abstractā nō habet obiectū præsens proportionatū, ad quod directè & immediatè possit terminari, cùm sit vniuersalium: quia phantasma est aliquid singulare: & ideo necesse est vt ex tali applicatione intellectus ad speciem intelligibilem habituale, formetur actualis similitudo, siue verbum cordis, ad quod intellectus directè & immediatè, terminet actum intelligēdi per quod reflectatur ad phātasma, & sic tendat in obiectum ad extra: & tunc cognitio intellectus est completa & perfecta, quando venit ad terminū vnde traxit originem, vt supra dictum est, c. 2. ante. §. 1.

§. 3. *De actibus intellectus possibilis.*

C INtellectus possibilis habet tres actus siue operationes: Prima dicitur simplicium apprehensio. Secunda dicitur compositio vel diuisio. Tertia discursus & ratiocinatio.

Ver. 1. *De simplicium apprehensione.*

D *Cap. 1. in principio.* SImplicium apprehensio est abstractio & receptio speciei, intelligibilis siue similitudinis rei intellectæ, de quā abundè supra dictum est. Quæ vocatur simplex, non ideo ꝙ res apprehesa sit simplex: quia quidditas rei materialis, quæ est res intellecta, complectitur materiam & formā, vt dictū est: & ideo nō est simplex à parte rei repræsentatæ: sed dicitur simplex primo in essendo, quia species illa in intellectu est simplex siue indiuisibilis & spiritualis. Secundò, quia per eam nihil attribuitur rei, nec separatur ab ea, vt in secunda operatione, quæ dicitur compositio vel diuisio: sed solum res intellecta consideratur absolutè.

Ver. 2. *De diuisione simplicis apprehensionis.*

E *Simplex apprehensio quotuplex.* SImplex apprehensio est duplex: quædam est habitualis & incōpleta, quę fit per abstractionē speciei à phantasmatibus quæ adhuc manent in potētia ad operationē; & adhuc per eā se habet intellectus magis passiuè quàm actiuè. Alia est actualis & completa, quando intellectus possibilis informatus specie intelligibili habituali, vnà cū ipsa exit in actum intelligendi, & causat actualem similitudinē vniuersalem rei intellectæ ad quā directè & immediatè actus intelligēdi terminatur, & per quā tanquā per mediū proportionatum, intellectus reflexiuè pergit & tendit ad phantasmata, & per ea ad rem sensatā, & inuenit naturam intellectam esse realem, existentem in indiuiduo & singulari per phantasiam apprehenso. & tunc (vt dictum est) intellectus dicitur intelligere rem completè. Ideo hæc simplex apprehensio actualis dicitur intellectio completa & perfecta: & aliquando à Philosopho & D. Tho. vocatur intelligentia. & pariter angeli vocantur intelligētiæ, ratione actus, eò quòd semper actu intelligunt. Et sic distinguitur intelligentia ab intellectu, nō sicut potentia à potentia, sed sicut actus à potētia. Et in hoc actu habet intellectus pro obiecto materiali siue remoto naturā in indiuiduo existētem, quod ab aliquibus dicitur obiectum quod. Et pro formali, siue quo mediante terminatur ad illā, habet verbum cordis, quod est naturalis similitudo actualis: & pro principio speciem intelligibilem abstractam, siue habitualem: & pro secūdo medio, phantasma per speciem sensibilem ab obiecto causatam. In

Cap. 1. Angeli cur dicantur intelligentiæ.

hac operatione intellectus non cadit falsitas, vt dictū est.

Ver. 3. *De compositione & diuisione.*

F COmpositio & diuisio est secundus actus intellectus possibilis, per quem actualiter vel habitualiter attribuit aliquid alteri, vel diuidit & separat aliquid ab alio. Et talis cōpositio dicitur propositio mētalis affirmatiua: & diuisio, propositio mētalis negatiua: vt actus intellectus cui subordinatur siue respōdet hæc propositio vocalis, homo est animal, dicitur compositio & propositio mentalis affirmatiua: & actus cui respondet hæc, homo non est lapis, est diuisio & propositio mētalis negatiuā. Idem de actibus qui respondent propositionibus scriptis. nam propositio vocalis vel scripta nō dicitur propositio, nec cōpositio, aut diuisio, aut attributio vel separatio, nisi per ordinē ad hunc actum intellectus, cuius attributio designatur per copulā affirmatā, & diuisio per negationē copulæ.

Ver. 4. *De obiecto compositionis & diuisionis.*

G COmpositio & Diuisio habent pro obiecto materiali plures res, scilicet rem significatam per subiectum, & rem significatam per prædicatum, & conuenientiam, vel disconuenientiam prædicati cum subiecto, quæ sunt plura saltem secundū nostrum modum intelligendi: quia aliquando sunt idem realiter, vt in propositionibus essentialibus, prout repræsentata per hanc mentalem, homo est animal: eadem enim res quæ est homo, est animal, & illa vnio per copulam affirmatam designata, est quidam respectus rationis, qui consequitur actum intellectus, quo comparat & attribuit animalitatem homini, tamen secundum nostrum modum intelligendi, sunt plura: quia intellectus apprehendit naturam quæ est in Sorte, diuersis modis, vt dictum est. Et quia per plures species repræsentant eandem naturam, plura repræsentare videtur. Et ideo dicitur, quòd licet propositio mentalis sit vna simplex qualitas in essendo, quia in subiecto simplici & spirituali est tamen plures in repræsentando, saltem secūdum nostrum modum intelligendi.

Ver. 5. *De causatione compositionis & diuisionis.*

H PHilosophus dicit, quòd intelligere vnū, scire verò multa contingit. Ex quò infert D. Tho. quod intellectus non potest simul multa siue plura intelligere per modum plurium. Quod potest dupliciter intelligi. Primò, per plures species intelligibiles non subordinatas, siue nō habentes ordinem ad inuicem, vnico actu simul & distinctè intelligat hominem & equum per duas species sic quòd species intelligibilis hominis & equi simul actuent intellectum, & concurrant æqualiter ad causandam intellectionem hominis & asini, & quòd ex illis duabus speciebus procedat vnum verbum cordis, repręsentans distinctè hominem & asinum: & hoc est impossibile: quia quęcunque intellectus per plures species intelligit, successiuè intelligit, hoc est vnū post aliud, sicut successiuè species apprehendit, & non simul: quia sicut idem corpus in eadem parte nō potest colorari diuersis coloribus. sic, &c. Et licet species intelligibiles habituales non sint oppositę cùm maneāt simul in intellectu: actuales tamē sunt oppositę siue incompossibiles in hoc quòd est simul esse, quia habent repugnantiam ex parte subiecti. Species verò subordinatæ, eo quòd vna includit aliam, non habent talem repugnantiam. Et ideo intellectus per speciem intelligibilem entis, substantiæ, corporis animati, animalis, & hominis, potest intelligere hominem. Et secundum hoc nō potest propositio mentalis habere plures partes, nisi repræsentatiuè: quia (vt dictum est) omnis qualitas quæ est in intellectu, est simplex ratione subiecti. si alicubi Philosophus dicat esse compositionem in oratione, referendum est ad vocalem vel scriptam: sed non ad mentalem. Secundo potest intelligi quod intellectus non possit per vnam speciem communem distinctè & ita perfectè intelligere, sicut si per particulares species seorsum intelligeret vnum & posteam per aliam aliud. Et hoc quidem possibile est in Deo, qui essentiam suam (quæ infinita clarè & distinctè repræsentat) intuetur propter infinitatem sui luminis. Angeli autem qui habent minus lumen, perfectius tamē homine, extra diuinam essentiam non vident omnia simul clarè & distinctè per vnam solam speciem: quia nullam habent quæ eis omnia repræsentet: sed solum illa quę sub vna specie continentur, in qua statim simul & clarè

Lib. Tob. 2. Plura simul intelligi non possunt.

vident quidditatem & habitudines circumſtantes eſſentiam & accidentia eius. Homo verò, propter defectum luminis per vnam ſpeciem communem poteſt quidem ſimul intelligere confuſè & imperfectè, vt per ſpeciem animalis poteſt ſimul intelligere hominem & equum, ſed non clarè & diſtinctè ac omnè perfectè, ſicut intelligeret ſi quemlibet illorum per propriam ſpeciem contemplaretur. Pro reſolutione igitur huius materiæ aduertendum eſt ſecundum D. Thomam, quòd ratio & cauſa quare Angeli (qui optimè cognoſcunt compoſitionem & diuiſionem ac diſcurſum) non componũt nec diſcurrunt, eſt quia ſtatim à principio ſui eſſe habent totã ſuam perfectionem naturalem, & ſpecies inditas perfectè luminoſas, quæ ſimul repræſentant quidditatem ſiue eſſentiam rei, & omnia conuenientia & diſconuenientia. Homo autem ſtatim à principio non habet totam ſuam perfectionem, nec ſpecies intelligibiles luminoſas: imò (vt dictum eſt ex Philoſ.) eſt tanquã tabula raſa in qua nihil depictum eſt, & ideo datus eſt ei intellectus agens, quo mediante procedit de potentia ad actũ, ſucceſſiuè ſe cõuertendo ad diuerſa phantaſmata, quæ ſunt corporalia, & ſubiecta tempori ac ſucceſſioni. Et ideo in prima apprehenſione nõ ſtatim habet perfectam rei cognitionem: ſed primo apprehendit aliquid de ipſa, putà quidditatem ipſius rei, quæ eſt proprium & proportionatum obiectum in ratione motiui: deinde intelligit accidentia, deinde proprietates & habitudines circumſtantes rei eſſentiam: & ſecundum hoc neceſſe eſt vnum apprehenſum alteri attribuere: vel ab eo diuidere & ſeparare, quod eſt componere & diuidere, & ex vna compoſitione ſeu diuiſione ad aliam procedere, quod eſt diſcurrere. Ex præmiſſis clarè conſtat, quod compoſitio ſeu diuiſio non eſt complexa ex pluribus ſpeciebus actualibus in eſſendo propter repugnantiam ſubiecti, ſcilicet, intellectus, qui eſt ſimplex, & ſpiritualis. Ideo oportet eſſe qualitatẽ ſimplicem in eſſendo & cõplexam ſiue compoſitã in repręſentãdo: repręſentat enim cõplexionẽ & compoſitionẽ, quę eſt in vocali & ſcripta. Et cauſatur ſucceſſiuè quaſi eo modo quo de introductione animæ vegetatiuæ, ſenſitiuæ, & rationalis dictum eſt. Cùm enim propoſitio vocalis ſit ſucceſſiua, prius cauſat in auditu & phantaſia ſpeciem ſubiecti, poſtmodũ copulæ, deinde prædicati: & ſic attribuit. Et per conſequens ſi intellectus antea non apprehenderat ſpeciem ſubiecti, apprehendit illam: & ſi apprehenderat, exit in actum, & facit actualem ſpeciem ſiue verbum cordis illius, & poſtmodum ſucceſſiuè excitatur ad conceptum prædicati, & ad conſiderationem vnionis ſiue attributionis. Et adueniente nouo conceptu, præcedens deſinit eſſe propter defectum conſeruantis, ſcilicet, applicationis intellectus ad ſpeciem ſubiecti: & cauſatur ſecundus conceptus, ſcilicet, prædicati, qui eminenter continet primum, & tertius ſecundum, & quartus tertium, in propoſitione hypothetica, ſicut de anima vegetatiua, ſenſitiua, & rationali dictum eſt. Et ſic ſpecies vltimo cauſata eminenter continet & repræſentat quicquid repræſentabant præcedentes, & ſic ſubiectum, prædicatum, & vnionem importatam per copulam. Et ita proportionabiliter dicendum eſt in ratiocinatione ſiue diſcurſũ & aliis omnibus complexis. Et licet tunc per vnam ſpeciem ſ. vltimam, ſimul intelligat plura, & iudicet de pluribus, aliter tamen quàm Angelus, qui non procedit ſucceſſiuè, vt dictum eſt.

Angelī diſcurrūt aut componūt. 2. de anima.

Cap. 1. §. 2. Ver. 1.

Ver. 6. *De aſſenſu & diſſenſu.*

A Compoſitionem & diuiſionem ſequitur aſſenſus vel diſſenſus. non enim idem ſunt aſſenſus & diſſenſus, & compoſitio aut diuiſio. Cuius ſignum eſt, quia experimur nos habere propoſitionem mentalem & non aſſentire, neque diſſentire, ſed ſuſpendere iudicium. Videndum ergo eſt quid ſit aſſenſus & diſſenſus. Ex duabus paſſionibus appetitus concupiſcibilis (de quibus dictum eſt) facilius apparebit. Dictum eſt enim quod amor eſt complacentia appetitus in bono, & odium diſplicentia in malo. Sic aſſenſus eſt complacẽtia intellectus in vero, cùm ei offertur propoſitio vera. Et diſſenſus eſt diſplicentia in falſa propoſitione oblata, a qua reſilit, fugit & abominatur, & arridet propoſitioni veræ, gaudet, & ſuo modo delectatur, abſque tamẽ tranſmutatione corporali, quæ inuenitur in appetitu ſenſitiuo. Et ſi propoſitio ſucceſſiuè mutetur de veritate in falſitatem, vt hæc propoſitio: Sortes ſtudet, ipſo à ſtudio ceſſante, manente eadem propoſitione mentali, quamdiu ſtudet, manet aſſenſus, intellectus adhæret illi, & complacet in ea: & quando ceſſat à ſtudio, quam primum intellectus hoc agnoſcit, propoſitio illa diſplicet, & ceſſat aſſenſus, & ſuccedit ei diſſenſus. Et quando ex terminis, vel ex notitia intuitiua ſenſus, veritas vel falſitas propoſitionis oblatæ eſt manifeſta, ſtatim naturaliter intellectus aſſentit veræ, & diſſentit falſæ. Sed quando eſt dubia, intellectus (qui eſt libertatis particeps, vt infra videbitur) poteſt ſuſpendere actum ſuum, hoc eſt non aſſentire, aut diſſentire, & ne decipiatur quandiu permittitur à voluntate, poteſt ex aliis propoſitionibus ſibi notis procedere ad inquiſitionem veritatis illius: quod eſt diſcurrere, & ratiocinari, & venire ad tertium actum. Notandum præterea quòd aſſenſus ab aliquibus dicitur iudicium affirmatiuum, & diſſenſus iudicium negatiuum. Et cùm iudiciũ conueniat ſenſibus, qui iudicant de obiectis ſuis etiã cõtrariis, vt viſus de albo & nigro: & aſſenſus nõ conueniat eis, ſicut nec compoſitio aut diuiſio, ad quam ſequitur aſſenſus & diſſenſus, & non ſemper neceſſario: conſequens eſt, quod iudicium eſt ſuperius, & magis commune ad aſſenſum & diſſenſum.

Supr. cap. 1. §. 10. Ver. 2. & 5.

§. 4. *De ratiocinatione.*

Ratiocinatio ſiue diſcurſus eſt tertius & potiſſimus actus intellectus poſſibilis præſupponẽs ſimplicium apprehenſionem & compoſitionem ac diuiſionem, quo intellectus procedit comparando vnam propoſitionem alteri, indagandæ veritatis cauſa: hic actus vocatur a dialecticis argumentatio. Et quia ſunt quatuor modi argumentandi, conſequens eſt quòd ſint quatuor modi ratiocinandi. Et ſic ratiocinatio & argumentatio diuiduntur in quatuor genera ſiue membra ſcilicet in ſyllogiſmum, demonſtrationẽ, enthymema, & inductionem, ſub qua comprehenditur exemplum. Et cùm quælibet diſciplina & ſcientia ex terminis & principiis ſuis ratiocinetur: ideo vt omnibus qui circa liberales, phyſicas, & morales diſciplinas verſantur, & dialecticæ non dederunt operam, ex terminis propriæ diſciplinæ pateat aditis argumentandi, ratiocinãdi, & cõcludendi, hos quatuor modos (prout in quacũque diſciplina expedit) paucis duximus explicandos. B

Ver. 1. *De ſyllogiſmo.*

Syllogiſmus eſt ratiocinatio ſiue argumentatio, procedens ex tribus terminis, ex quibus conſtituuntur duę propoſitiones, quę coniunguntur per coniunctionem copulatiuam: quibus admiſſis & conceſſis, ſeruatis ſeruandis, neceſſe eſt aliud accidere, hoc eſt, tertia propoſitio ex illis deducta, ſequens notam illationis, neceſſario eſt concedenda. Et ſic completus ſyllogiſmus conſtat ex tribus terminis, & tribus propoſitionibus. Tres termini nominantur, maior extremitas, medium, & minor extremitas. Medium dicitur terminus, qui ponitur in duabus primis propoſitionibus. Maior extremitas eſt terminus qui ponitur in prima propoſitione cum medio. Minor extremitas eſt terminus, qui ponitur in ſecunda propoſitione cum medio, ſiue ſit à parte ſubiecti, ſiue à parte prædicati. Prima propoſitio dicitur maior, ſecũda minor, tertia cõflata ex maiori & minori extremitatibus, ſequens notã illationis, dicitur concluſio. Duæ primæ propoſitiones coniunctæ per coniunctionẽ copulatiuã pręcedentes notam illationis, dicuntur antecedẽs. Tertia verò propoſitio ſequẽs notã illationis, dicitur cõſequens & concluſio, cõſequens reſpectu antecedentis, hoc eſt, præmiſſarũ duarũ propoſitionũ coniunctarũ: quæ etiã dicuntur præmiſſæ, eò quòd præcedunt conſequens & notã illationis. Concluſio verò dicitur in ordine ad prędictas duas præmiſſas propoſitiones, apprehẽdendo coniunctionẽ, vel in ordine ad notam illationis. Praxis prędictorũ poterit intueri in argumentatione ſequenti: omnis homo eſt animal: Sortes eſt homo, ergo Sortes eſt animal. Hęc dictio animal, eſt mediũ: homo, eſt maior extremitas: Sortes, minor: hæc propoſitio, omnis homo eſt animal, dicitur maior. Et hæc, Sortes eſt homo, minor: & ambæ coniunctæ per coniunctionẽ, & dicũtur præmiſſę & antecedẽs, & hæc propoſitio, Sortes eſt animal, dicitur conſequens & concluſio. Et hæc dictio (ergo) eſt nota ſiue ſignum illationis hoc eſt habitudinis & dependentiæ concluſionis ſeu conſequẽtis à pręmiſſis ſiue C

antece-

antecedente, quæ quidem habitudo dicitur communiter consequẽtia: quæ dicitur bona, quando ex veris vel etiam ex falsis infertur verum: & mala, quando ex veris infertur falsum. Dicitur etiam consequentia materialis, quãdo gratia terminorum tenet illatio: & formalis, quando tenet in omnibus terminis, simili forma arguendi retenta. Ad similem autem formam arguendi requiritur similis quantitas, & similis qualitas, & similis situs terminorum, & quòd seruẽtur proprietates logicales, quę sunt suppositio materialis, personalis, ampliatio, restrictio, & alia huiusmodi. Fundamentũ huiusmodi habitudinis siue dependẽtię & illationis procedit ex illa maxima Geometrię. Quæcunq; sunt vni & eidẽ eadẽ, illa sunt eadẽ inter se. Si ergo homo & animal sunt idem &, Sortes etiam & animal sunt idem: sequitur quòd Sortes & homo sunt eadem inter se.

Ver. 2. *De figuris syllogismorum.*

D QVia mediũ in quo coniungũtur maior & minor extremitas, potest diuersimodè ordinari: ideo diuersæ à dialecticis assignantur figuræ. Si medium subiiciatur in maiore, & prædicetur in minore, est prima figura, vt in exemplo dato. Si autem medium prædicetur in vtraque, erit alia & secunda figura, vt in hoc syllogismo: Nullus lapis est animal: Omnis homo est animal, ergo nullus homo est lapis. Si verò medium subiiciatur in vtraque, tũc erit tertia figura, vt in hoc syllogismo, Omnis homo est substantia, omnis homo est animal, ergo quoddã animal est substantia. Si verò medium prædicetur in maiori, & subiiciatur in minore, erit quarta figura, vt in hoc syllogismo, Omnis homo est animal, omne animal est substantia, ergo omnis homo est substantia. Quælibet figura habet diuersos modos, qui diuersificãtur secundum diuersitatem quantitatis & qualitatis propositionum, quando scilicet ambæ sunt vniuersales, vel vna vniuersalis, & alia particularis: vel vna negatiua: & alia affirmatiua, per præpositionem vel postpositionem illarum. Et quamuis plures sint modi & figuræ inuentæ ad exercitationẽ ingenij, communis tamen vsus est 4. modorum primæ figuræ, scilicet duorum affirmatiuorum, qui sunt Barbara & Darij. Barbara constat ex maiore & minore vniuersalibus affirmatiuis: Darij verò vult maiorem vniuersalem, & minorem particularem. Et duorum negatiuorum, scilicet Celarent, qui vult maiorem vniuersalem negatiuam, & minorem affirmatiuam. Et Ferio, qui vult maiorem vniuersalem negatiuam, & minorem particularem affirmatiuam, & per consequens conclusionem negatiuam: quia cõclusio semper sequitur debiliorem partem in qualitate & quãtitate, ac falsitate, certitudine, vel opinabilitate. Si vna præmissarum sit particularis, & illa: si vna negatiua, & illa: si vna falsa, & illa: si vna fidei vel opinabilis, & illa saltem in pluribus: quia ex veris non nisi verum, ex falsis quandoque verum. Ex puris etiam particularibus & negatiuis ex necessitate nihil sequitur, saltẽ formaliter hoc est in omnibus terminis, simili forma arguẽdi retẽta. Quia gratia materiæ, vt in propositionibus essentialibus, siue materiæ naturalis aut remotæ, bene sequitur verum & falsum. Obseruandum est etiam quòd in omni figura & modo quod aliqua propositio sit de omni, & quòd proprietates logicales seruẽtur: hoc est, quòd æquipoleat vni vniuersali, & quod termini teneãtur æque amplè, æque restrictè, & eodẽ modo appellatæ. Et si termini in maiore vel minore supponãt materialiter, simpliciter, vel personaliter, etiã in aliis propositionibus, siue quod nõ varietur genus suppositionis, & alię proprietates de quib' in lib. Prio.

Ver. 3. *De demonstratione.*

E DEmonstratio secundum ordinem terminorũ & propositionum continetur sub syllogismo, tamẽ habet aliam & specialẽ consideratione circa materiã propositionũ: quia ad syllogisandum sufficit assumere propositiones opinabiles: sed ad demonstrandũ hoc nõ sufficit, sed oportet assumere propositiones veras & necessarias, & quę habeãt conditiones, de quibus paulò pòst dicetur. Et ideo demonstratio se habet ad syllogismũ per additionẽ, sicut homo ad animal. Vnde sequitur quòd perfecta demonstratio sit species syllogismi, quæ sic definitur. Demõstratio est raticoinatio & syllogismus procedẽs ex duabus propositionibus primis veris, necessariis, per se prioribus & notioribus, de omni, secundum quod ipsum, ac immediatis causisque conclusionis, hoc est ad concludendum, scilicet syllogisticè, hoc est seruato ordine syllogisandi in demonstratione instituto. In demonstratione assensus præmissarum est causa immediate agens, & necessitans intellectum ad assentiendum conclusioni: vt in hac demonstratione, Omne animal rationale est risibile. omnis homo est animal rationale: ergo omnis homo est risibilis. Huius sillogismi duæ primę propositiones sunt verę, quia ita est sicut per eas significatur.

Ver. 4. *De necessitate propositionum.*

SVnt etiã prædictę duę propositiones primę & necessariæ, hoc est nõ possunt esse falsę, sed sunt simpliciter & absolutè veræ. Ad cuius euidentiã sciẽdũ est, quod necessarium simpliciter & absolutè dicitur, quod nullo modo potest nõ esse: licet necessariũ secundũ quid & ex suppositione, sit illud quod stante suppositione nõ potest nõ esse. Et secũdum hoc Deus dicitur necessariũ simpliciter & absolutè, quia nullo modo potest nõ esse. Angeli etiã secundũ naturã sunt necessarij: quia secundum naturã, hoc est naturaliter, non possunt nõ esse. Corpus autẽ animatum & alia omnia corruptibilia, quæ secundũ naturam suam, hoc est naturaliter possunt corrumpi & non esse, tamen supposita illorum existentia, & quòd actu sint, non possunt non existere: quia implicat contradictionem, aliquid simul & semel existere, & non existere. Possunt tamen nõ esse simpliciter & absolutè, hoc est nulla facta præsuppositione, & hoc modo loquendi ista est vera, Sortes contingenter & non necessario saluabitur. Trahendo ergo necessarium ad propositionem, illæ propositiones dicuntur simpliciter & absolutè necessariæ, quę sunt æternę veritatis, quę nullo modo, nulloque casu aut euẽtu possunt esse falsæ. Et tales sunt propositiones essentiales, in quibus prædicatũ est de essentia subiecti, & secundũ aliquos, proprium eius. 4. modo. Et si dicatur quòd homo potest annihilari de potẽtia absoluta, & per consequẽs hæc propositio. Homo est animal, non erit necessaria. Dicendum quòd verum est, si copula importet existentiam. Si verò importet solam habitudinem & connexionẽ & prædicati ad subiectum sine determinatione temporis (quod est ipsam absolui à tempore) est simpliciter necessaria: quia quandocunque erit homo, erit animal, & risibilis: & oppositum implicat contradictionem. Propter hanc habitudinem & connexionem extremorum dialectici & Philos. dixerunt quod propositiones essentiales & propriæ sunt æternæ veritatis, & in eis copulam absolui à tempore, hoc est non dicere existentiam alicuius temporis, sed solùm habitudinem & conuenientiam extremorum, scilicet prędicati ad subiectum. Et sic absolutio à tempore non est propriè ampliatio: quia in ampliatione semper copula importat existentiam alicuius temporis. s. præteriti, præsentis, vel futuri, aut possibilis: & non in absolutione.

Copulam absolui à tẽpore quid.

Ver. 5. *De propofititonibus per se.*

SVnt pariter duæ primæ propositiones prædictę per se & non per accidens. Ad quarum euidentiam sciendum est quòd Philosophus ponit quatuor modos perseitatis, hoc est prædicandi de per se, extra quos reliquæ prædicationes dicuntur per accidens. Primus modus in prædicationibus affirmatiuis est, quando prędicatum est de essentia subiecti verè vel æquiualenter, vel definitio subiecti: aut quando prædicatum est definitum, & definitio est sub iectum. Exemplum primi, vt homo est animal, & totum est maius sua parte. Exemplum secundi, vt homo est, vel non est. Illud enim disiunctũ, est vel nõ est, includit omne ens, quod est de essentia hominis. Exemplum tertij, vt homo est animal rationale. Exemplum quarti, animal rationale est homo. Tales propositiones dicũtur de per se primò: quia cognitis terminis intellectus naturaliter assentit, nec potest dissentire. Et hoc dicitur dignitas propositionis. Et sic omnes prædicationes essentiales dicuntur de per se primò, hoc est de primo modo prædicandi de per se. Secundus modus prædicandi de per se est, quando prædicatum est propria passio subiecti vel alicuius superioris, vt homo est risibilis, homo est quantus, & Sortes est risibilis. Quia licet risibilitas non sit propria passio Sortis, nec quantitas hominis, est tamen alicuius superioris, puta substantiæ corporalis. Tertius modus prædicandi

A 1. Post. Quatuor modi perseitatis.

candi per se est, quando prædicatũ non est in alio sicut in subiecto, vt prima substantia. Vnde hec prędicatio idẽtica, Sortes est Sortes: vel, hoc est Sortes, demonstrando illum, est de per se tertio modo. Quartus modus prædicandi de per se est, quãdo subiectũ habet naturalẽ ordinem ad prędicatũ, vt medicus sanat, domificator ædificat; pictor pingit. Quia licet prædicata sint accidentia, tamẽ propter naturalẽ habitudinẽ, quam habet accidens subiecti ad prædicatũ, dicuntur de per se. Ars enim medicinæ ordinatur ad sanandũ; & aliæ ad obiecta sua à quibus recipiunt speciem. Esset autem prædicatio per accidẽs, si diceretur, medicus ædificat vel medicus cantat: quia accidit domificatori & cantori, ꝙ sit medicus: quia medicina non ordinatur ad ædificandũ vel cantãdum. Omnes aliæ prædicationes quæ non continentur in his quatuor modis, dicuntur per accidens. Notandũ tamen quòd prædicatio accidentalis & per accidẽs, nõ sunt omnino idẽ: quia in secundo modo prædicandi per se, sunt prædicationes accidẽtales: & tamen non dicũtur prædicationes per accidens. Ex his quatuor modis perseitatis, duo primi duntaxat subseruiunt demonstrationi. Patet etiã quòd, prima ex duabus prædictis propositionibus demonstrationis datæ, est de secundo modo de per se, & secunda de primo. Ex quibus concluditur tertia de secundo modo: quia (vt dictum est) conclusio sequitur debiliorem partem.

Ver. 6. *De propositionibus de omni.*

B SVnt præterea duæ primæ propositiones prædictæ demonstrationis nõ solùm de omni prioristico, sed etiam de posterioristico, hoc est sunt vniuersales vniuersalitate determinata, & requisita in lib. Priorum & posteriorum. Vnde aduertendum quòd duobus modis propositio dicitur de omni, hoc est vniuersalis. Primò, quando subiectũ distribuitur per signum vniuersale: & sic prædicatũ debet verificari de omni contento sub subiecto: & talis vniuersalitas dicitur prioristica, siue de omni prioristico: vel hæc propositio. Omnis homo est currens. Secũdo modo, quãdo prædicatum verificatur de omnibus contẽtis sub subiecto, siue subiectum distribuatur, siue non: & sic hęc propositio, homo est animal, est de omni posterioristico: & pariter omnes propositiones de per se. 1. & 2. modis, etiam si nullum signum addatur subiecto, sunt vniuersales vniuersalitate posterioristica. Et ideo Phil. in duobus primis modis de per se vtũtur propositionibus indefinitis pro vniuersalibus.

Propositio de omni quid.

Ver. 7. *De propositionibus secundum quod ipsum.*

C SVnt etiam prædictæ duæ primæ propositiones demõstrationis datæ secundum quod ipsum, hoc est habentes prædicatum conuertibile cum subiecto. Nam animal rationale & risibile cõuertuntur: quia de quocunque prędicatur vnũ prędicatur & reliquũ. Sed hec propositio, Homo est animal, licet sit vera & vniuersalis, & de omni posterioristico, & de per se, ac necessaria, nõ est tamen secundũ quod ipsum: quia animal cùm prædicetur de pluribus speciebus, non conuertibiliter prædicatur de homine.

Ver. 8. *De propositionibus notioribus.*

D SVnt vlterius prædictæ duæ propositiones demonstrationis datæ notiores. Ad quarum euidentiam supponendum est quod dicit Philosophus, quòd quędam dicuntur notiora natura, siue secundum naturam, hoc est secũdum se. Et sunt illa quæ habent perfectiorem entitatem: & sic Deus est notior omnibus creaturis. Et ideo hęc propositio, Deus est secundum se, siue secundum naturam, est notissima: quia Deus habet perfectissimum esse, post Deum Angeli, & post eos anima rationalis, deinde res corporales incorruptibiles, vt astra & corpora cœlestia: postmodum res corruptibiles, & inter accidentia quãtitas est magis nota. Inter huiusmodi autem species specialissima est notior genere: quia quicquid entitatis includit genus, hoc totum includit species, & aliquid vltra: ideo simpliciter & secundum naturam est notior. Singulare autem licet habeat plus de entitate quàm species, non tamen dicitur notius simpliciter quàm species, eò quòd singulari nõ potest esse obiectum intellectus, vt dictum est. Quædam verò sunt notiora quo ad nos. Non enim sunt nobis eadẽ nota & naturæ, scilicet eodem modo: quia naturæ siue secundum naturam notiora sunt perfectiora. Nobis autem primò nota sunt cõfusa magis, hoc est imperfectiora, eò quòd nos procedimus de imperfecto ad perfectum: ideo magis communia & confusa sunt nobis notiora, & prius nota ordine generationis, dũ tamen aliquid habeãt de entitate, & non sint pura potentia, vt materia prima, vel entia rationis, quæ propter imperfectionem entitatis sunt dificillimę cognitionis: quia (vt habetur in. 9. Meta.) vnumquodque intantum est intelligibile, inquantum est actu: in aliis autem quæ habent aliquid de entitate magis communia & magis confusa sunt notiora nobis. Hoc experimur etiam sensu: quia venientẽ à remotis apprehendimus primò quòd est aliquid, deinde quòd mouetur, postea quòd est animal, cõsequenter quòd est homo, & finaliter quòd est Sortes. Et pueri primò vocant omnes homines patres, & mulieres matres: deinde discernunt. Et quia (vt dicit Philos.) omnis nostra cognitio ortũ habet à sensu, qui versatur immediatè circa singularia: ideo ipsa singularia sunt nobis notiora. Ex prædictis patet quomodo prædictæ duæ propositiones sunt priores & notiores, ac magis notæ secundum naturam.

In. 1. Phy. Notiora natura

Notiora nobis.

1. Poster.

Ver. 9. *De propositionibus immediatis.*

E SVnt insuper prędictæ duę primę propositiones demõstrationis prædictæ immediatæ. Ad quarum euidentiam supponendũ est quid dicatur medium, & quotuplex sit medium. Medium, Physicè loquendo, dicitur illud quod facit distantiam & diuisionem inter extrema, vt aër medians inter visibilè & visum, & secunda vnitas in numero ternario. Alio modo accipitur medium, in quo extrema coniũguntur & conueniunt: & sic copula potest dici medium in propositione, & terminus cui maior & minor extremitas coniunguntur in syllogismo. Et quia contingit medium esse quantum & diuisibile ideo duplex consueuit poni medium, scilicet medium simpliciter & medium mediatum. Medium simpliciter dicitur medium quod est in extrema absque alio medio. Et sic in numero quinario quarta vnitas est immediata quintæ, quia nulla alia mediat: secunda verò & tertia sunt mediatæ. Applicando ergo ad propositum, illa propositio dicitur immediata alteri, quæ habet & includit immediatum principium probationis, in quo extremitates coniunguntur & conueniunt: ex qua conuenientia concluditur conuenientia extremitatum inter se, vt in exemplo dato, animal rationale est medium immediatum, quia in eo conueniunt extremitates. Neque est aliud mediũ proximius, per quod possimus concludere quòd homo est risibilis, iuxta prædictam regulam Geometriæ. Et cùm prædictę duæ primæ propositiones demonstrationis datę contineant illud medium immediatum, dicuntur immediatę: & copulatiua ex illis resultans, dicitur immediata ad hanc propositionem, Omnis homo est risibilis: Si verò animal rationale accipiatur vt medium ad inferendum hanc, Sortes est risibilis, & dicatur sic: Omne animal rationale est risibile: Sortes est animal rationale, ergo Sortes est risibilis: hoc complexũ, animal rationale, erit quidẽ medium, sed nõ immediatum: eò quòd sit aliquis terminus eo immediatior, in quo extrema cõclusionis coniungi possunt, s. hic terminus homo, dicẽdo, Omnis homo est risibilis, Sortes est homo: ergo Sortes est risibilis. Et sic dicendũ est de superioribus terminis ascẽdendo. Propositio igitur immediata dicitur, qua non est alia prior & immediatior ad concludendum.

Medium quid, & quotuplex.

Ver. 10. *De diuisione demonstrationis.*

F DEmonstratio primò diuiditur in affirmatiuam & negatiuam. Affirmatiua dicitur, cuius medium affirmatur de vtraque extremitate. Negatiua, quando negatur de altera: vt hic, Omne animal rationale est risibile: sed nullus equus est animal rationale: ergo nullus equus est risibilis. Demonstratio etiam diuiditur à Philosopho in demõstrationem propter quid, siue à priori, & per causam, & in demonstrationem quia est, siue à posteriori, & per effectum. Demonstratio propter quid, siue à priori, est argumentatio qua intellectus procedit à cognitione causæ notæ ad cognitionem effectus ignoti. Et ideo illa quæ non habent causam: sicut Deus non possunt cognosci per demõstrationem propter quid siue à priori. Et quia per quamlibet causam contingit demonstrari: ideo supponendum est quid sit causa, & quod sint genera causarum. Causa dicitur, ad cuius esse sequitur aliud secundum naturam, scilicet effectus, Causarum autem alia est efficiens

alia

Causa quid & quotuplex sit. alia materialis, alia formalis, & alia finalis. Ex his quatuor duæ sunt intrinsecæ, scilicet materialis & formalis: quia sunt de essentia compositi. Non autem causæ extrinsecæ, quæ sunt efficiens & finalis. Causa effiiciens dicitur id, à quo est principium motus & quietis. Causa finalis est, cuius gratia aliquid fit: Causa materialis est, ex qua aliquid fit cùm insit, vt ex farina & aqua fit panis. Causa autem formalis est: quæ dat rei esse, vt anima. In exemplo autem dato fit demõstratio per causam formalẽ. Per causam autem materialẽ potest sic fieri: Omne compositũ ex materia elementari & forma, est corruptibile, sed homo est huiusmodi. Igitur, &c. Per causam verò efficientẽ sic: Omnis effectus pendet à sua causa: sed Deus est causa omnium creaturarum, igitur omnes creaturæ pendent à Deo. Per causam finalem sic: Omne intellectuale est beatificabile: sed homo est intellectualis, igitur est beatificabilis.

Ver. 11. *De demonstratione propter quid.*

Demonstratio propter quid & à priori est triplex, scilicet propter quid simpliciter: & propter quid & potior, & propter quid & potissima. Demonstratio propter quid simpliciter est: quæ fit per causam, siue propinquam, siue remotam: vt Quicquid respirat, est animal: sed paries non respirat, ergo paries non est animal. manifestum est enim quòd non animal non est causa propinqua huius quod est non respirare: aliàs omnia animalia respirarent, quod constat esse falsum: quia animalia carentia pulmone, non respirant, igitur consequentia patet ex dictis Philosophi, si negatio sit causa negationis, & affirmatio erit causa affirmationis. Sed causa propinqua erit animal, non habens pulmonem & sanguinem. Demonstratio propter quid & potior dicitur, quæ fit per causam propinquam, sed non immediatam, siue fiat per causas intrinsecas, siue extrinsecas. Et quia causæ intrinsecæ sunt potiores extrinsecis, ideo demonstratio quæ fit per causam materialem vel formalem, dicitur propter quid & potissima. Et sic demonstratio per causam remotã dicitur propter quid simpliciter. Demonstratio, quæ fit per causam popinquã, dicitur demonstratio propter quid & potior. Et quæ fit per causam immediatã, & intrinsecã: dicitur propter quid & potissima, in qua. s. mediũ est definitio subiecti cõclusionis.

Ver. 12. *De demonstratione Quia est.*

A Demonstratio, Quia est, siue per effectus, est ratiocinatio in qua proceditur per effectus cognitos, ad cognitionem causæ vel causarum incognitarũ: vt, Omne coniunctum igni, est calidũ: ergo ignis est calidus. Visus discernit album à nigro, sed Sortes discernit album à nigro, ergo Sortes videt. Sic probat Philoso. Deum esse, quia motus est: sed de his amplius infrà. Notãdum tamẽ quòd aliqua demonstratio, Quia est, siue per effectum, procedit per effectum non conuertibilem: quia talis effectus potest nobis esse notior quàm causa: vt sic dicendo, Quicunque habet febres, habet pulsum commotũ: ego non habeo pulsum commotum, ergo non habeo febres. Quodcunque non desiccat, non est ignis: sed homo non desiccat, ergo homo non est ignis.

8. Phy. Infrà. c. 19. §. 1.

Ver. 13 *De Inductione.*

B Inductio est argumentatio procedens à singularibus sufficienter enumeratis ad propositionem vniuersalem, vt Sortes currit, & Plato currit, & sic de aliis. Et isti sunt omnes homines, ergo omnis homo currit: Hæc argumentatio dicitur à neotericis ascensus, qui est consequentia formalis ad quam potest reduci descensus: qui est ab vniuersali ad singulares, ac etiam exemplum quod est in agibilibus & factibilibus, reducitur ad inductionem. Est autem exemplum processus à factis siue operationibus particularium personarum, ad persuadendum simile: sicut Moyses orando pro populo, placuit iram Dei, similiter Dauid, Daniel, &c. Ergo omnis qui vult placare iram Dei, debet illum orare, &c.

Exemplum quid.

Ver. 14. *De Enthymemate.*

C Enthymema est argumentatio, quia intellectus ex vna propositione notiore & probabili quæ dicitur Antecedens, procedit ad concludendum aliam, quæ dicitur Consequens, ab illo antecedente pendens: vt cùm dicitur, Omne animal currit, ergo omne animal mouetur. Hæc dependentia prouenit ex hoc, quòd consequens virtualiter & implicitè continetur in antecedente. Motus enim continetur in cursu, & sic antecedens continet virtualiter minorem, quia si negetur consequentia, subsumendum est, & omne currens mouetur, &c. Aliqui dicunt Enthymema esse syllogismum imperfectum, truncatum & breuiorem iuuenibus & rudibus, qui sibi volunt omnia explicari. Qui verò ingeniosi & prouecti sunt, Enthymemate gaudent, eò quòd multa in vno respiciunt. Ideo antiqui Philosophi maximè illo vsi sunt: & dicitur communiter: Gaudent breuitate moderni. Differt autem Enthymema à syllogismo & demonstratione: quia tam in syllogismo quàm in demonstratione proceditur ex pluribus propositionibus, vt dictum est, Enthymemã verò ex vna cathegorica prægnante, hoc est continente aliam.

Differt etiam ab inductione & exemplo: quia inductio & exemplum procedunt à singularibus, Enthymema verò à communibus. Conuenit autẽ cùm syllogismo: quia tam syllogismus quã Entymema procedũt ex propositionibus probabilibus. Propositio autem probabilis vt distinguitur contra necessariam, secundum Philosophum dicitur quæ apparet vera omnibus aut pluribus sapientibus: & cuius vtraque pars seruatis principiis scientiæ potest sustineri: quæ ab aliquibus vocatur problema. Et per hoc quòd syllogismus & entymema procedunt ex probabilibus, differunt à demonstratione & sophismate: quia demonstratio procedit ex necessariis. Et sophisma, quod à Philosopho dicitur Elenchus sophisticus, hoc est apparens & non existens syllogismus. Ab aliis autem dicitur syllogismus litigiosus, erraticus, atque fallax, ab effectu: quia effectus & finis eius est generare lites, & errorem aut deceptionem, hoc est iudicium falsum. Procedit enim ex falsis, vel ex falso modo syllogisandi, vt in hoc sophismate, Quod ego sum, tu non es: homo ego sum, ergo homo tu non es. Et hoc contingit tripliciter: Primò, quando peccat in materia, hoc est quando antecedens, vel altera eius pars est falsa: vt hìc, Omne malum est fugiendum: ieiunare est malum, ergo, &c. minor est falsa, quia ieiunare est bonũ. Secundò, quando peccat in forma, hoc est quando non seruantur regulæ & præcepta syllogisandi: & tamen antecedens est verum: vt hìc, Omnis homo est animal, & omnis asinus est animal: ergo omnis homo est asinus, quia medium in nautra distribuitur. Tertiò, quando peccat in vtroq; .s. in materia & forma: vt hìc, animal est genus: Omnis homo est animal, ergo omnis homo est genus: Maior enim est falsa, & consequentia non valet, quia variatur suppositio. Differt etiam sophisma ab enthymemate & demonstratione, syllogismo & exemplo siue inductione: quia exemplum causat suspicionem: vt hìc, Sortes in modico fuit malus, ergo in maiori & in aliis præsumitur malus. Demonstratio autem causat assensum euidentem siue scientiam, syllogismus verò & entymema assensum opinatiuum & opinionem, sophisma verò causat errorem, siue iudicium falsum, & habitum erroneum.

Problema, Sophisma & elenchus idem sunt.

§. 5. *De consequentibus ratiocinationem.*

Actum ratiocinãdi siue ratiocinationẽ cõsequitur primò assensus vel dissensus cõclusionis, de quibus dictũ est. Sed quia diuersi sunt modi ratiocinãdi: ideo diuersi assensus cõsequuntur. Assensus autẽ in tota sui cõmunitate diuiditur in assensum euidentem, fidei opinatiuum, suspicatiuũ, falsum, & erroneum, de quibus dicendum est. D

Hoc. c. §. 3. Ver. 6.

Ver. 1. *De assensu euidenti, siue euidentia.*

Assensus euidens, est assensus clarus & certus, absque quocunque ænigmate & formidine siue dubitatione de opposito, adeò clarus, quòd stante propositione necessaria in intellectu cum debita applicatione propositionum necessariarũ eam probantium, intellectus ex natura sua complacet & assentit: sic quòd non potest dissentire, nec assentire oppositis: & talis assensus in scientia causatur ex primis principiis, & propositionibus per se notis, intellectis terminis, & per demonstrationem: vt stante apprehensione harum, Quodlibet est, vel non est: &, omne totum est maius sua parte: omne animal rationale est risibile. & hoc modo assensus sapientiæ & scientiæ sunt euidentes. In hac autem euidentia sunt gradus: quia quidam assensus est magis euidens quàm alius. Et differt hæc euidentia ab euidentia sensus: quia euidentia sensus est circa particularia, & intellectus circa vniuersale. Et ideo sicut intellectus est nobilior sensu, ita euidentia intellectus E

Euidentia tres gradus

est

est nobilior & perfectior euidentia sensus: quia est sempiternorum, & eorum quæ non possunt aliter se habere, neque circa ea intellectus potest decipi aut hallucinari, sicut sensus. Ex quibus patet, quòd euidentia angelorum est clarior quàm euidentia intellectus humani: & inter eos tantò clarior, quantò per clarius medium & species luminiosiores. Ideo in eis non potest esse problema siue opinio circa naturalia. Nec etiã in dæmonibus, cùm in eis (secundum D. Dionysium) naturalia mãserint integra, secus in gatuitis & supernaturalibus. Ideo diabolus dicebat Christo: Si filius Dei es, &c. & Gabriel consulit dominum. An autem circa supernaturalia discurrant, quidam dicunt quòd angeli beati non discurrũt: quia omnia clarè vident in verbo, vel per clarissimas reuelationes & species influxas secundum modum & conditionẽ suæ naturæ, quæ est intelligere per simplicem apprehensionẽ sine discursu: quanuis possint habere admirationem vel nescientiam. Vnde de angelis inferioribus superiores interrogantibus dicit Esa. Quis est iste, qui venit de Edom, tinctis vestibus de Bosra? Dæmones verò eò quòd non habeant reuelationes, quodam modo circa supernaturalia discurrere dicuntur. vnde Isodorus dicit, quòd dæmones multa experimẽto didicerunt. Sed cognitio experimentalis est discursiua, quia ex multis memoriis fit experimentum, & ex multis experimentis fit vniuersale, vt dicitur in fine Poster. & in principio Metaph. D. Tho. tamen dicit, quòd in angelis dicitur experientia metaphoricè. & sic secundum mentem eiusdem est, quòd sicut dæmones circa supernaturalia non componũt neque diuidunt, ita etiam non discurrunt: quia repugnat naturæ illorum. Vnde circa supernaturalia, si non habeãt reuelationem, vel videant experimento aliqua fieri miraculosè, vel opinantur, hoc est habent iudicium cum formidine, absque tamen discursu, vel errant, aut nihil sciunt.

An problema sit in angelis Mat. 4. D. c. 10.

Esa. 63. an dæmones quodam modo discurrunt.

Ver. 2. *De fidei assensu.*

F Fides est assensus certus, absque formidine causatus, supposita pia affectione voluntatis, quæ innititur authoritati dicẽtis siue reuelantis: quam authoritatem habet pro obiecto formali, & ipsa reuelata pro materiali. Et quia authoritas & reuelatio est duplex scilicet, humana, & diuina: ideo fides est duplex, scilicet humana, & diuina, quæ dicitur theologa, de qua inferius cap. 10. agetur. Syllogismus igitur & Enthymema procedens ex propositionibus fidei, vel altera illarũ, etiam cum altera euidenti concludit propositionem de fide: vt sic argumẽtando, omnis homo est risibilis: Christus est homo: ergo Christus est risibilis. Si verò altera sit opinabilis vel dubia, conclusio erit dubia, cùm sequatur debiliorem partem. Quomodo autem triplex sit certitudo, & fidei maior, dicetur inferius c. 10. §. 1. ver. 5.

Authoritas & fides duplex.

Ver. 3. *De opinione.*

G Opinio est assensus cũ formidine siue dubitatione de opposito, intellectus tamen magis inclinatur ad vnã partẽ, scilicet assensum, vel dissensum. vt assensus causatus ex hoc syllogismo, Omne currens est albũ: omnis homo est currẽs, ergo omnis homo est albus. Assensus huius cõclusionis est opinio, quia præmisse nõ sunt euidentis, neq; certæ certitudine fidei, sed probabiles, hoc est, contingentes, quæ possunt esse veræ vel falsæ: intellectus tamen ad alteram partẽ flectitur, sed cum formidine de opposito.

Ver. 4. *De suspicione.*

H Suspicio est assensus formidolosus, fluctuans cum quadam inclinatione ad alteram partem, sed nõ perfecta, sed aliquo modo (leuiter tamen) inclinatus, vt Sortes dicit Platonem homicidam: & an Sortes sit verax vel mendax, ignoratur: ergo Plato est homicida. Assensus huius conclusionis dicitur suspicio: quia est dubitatio cum aliquali inclinatione ad alteram partem. Præsumptio ad suspicionem reducitur: est enim media inter opinionem, quæ est de his quæ vt in pluribus contingunt: & suspicionem, quę est de his quæ rarò. Præsumptio verò est de his quæ vt in paucioribus contingunt.

Ver. 5. *De errore & ignorantia.*

I Error est assensus quo intellectus complacet & adhæret falso, æstimato tamen vero, vt in hac ratiocinatione, Hęc essentia diuina est pater, & hæc essentia diuina est filius: ergo filius est pater. Assensus huius conclusionis est error, quia nõ est syllogismus expositorius, ad quẽ requiritur ꝙ aliqua premissarum valeat vnã de omni: quod non facit hic, quia hæc est falsa, Omnis res quæ est essentia diuina, est pater, & item de alia. Notandũ tamen quòd error dicitur ignorantia prauæ dispositionis. Ad cuius euidentiam sciendum est quid & quotuplex sit ignorantia. Sed supponendum in primis quòd discrimen est inter nescientiam & ignorãtiam. Nescientia enim est negatio siue defectus scientiæ non debitæ inesse, siue simplex carentia scientiæ, in subiecto apto nato: quia nõ dicimus lapidem nescientem, sed hominem: hæc non est peccatum, nec potest esse in Deo, cùm sciat omnia. Ponitur tamẽ à D. Dionys. in angelis, ac etiã in anima iusti, quia cùm non comprehendant verbum, nesciunt omnia quæ Deus scit. Hæc nescientia ab aliquibus dicitur ignorantia puræ negationis. Ignorantia verò priuationis est carentia scientiæ debitæ inesse, siue eorum quæ quis potest & tenetur scire: vt sunt ea quæ pertinent ad statum vel officium alicuius. plura enim tenetur scire Episcopus, quàm agricola. Si quis enim nesciat ea quæ sunt necessaria ad salutem, est ignorans. Hæc ignorantia dicitur priuationis. Alia est ignorantia quæ dicitur prauę dispositionis: & est error siue iudicium falsum. Aliæ diuisiones ignorantiæ, & quæ excuset à peccato, habentur inferius c. 2. §. 4. ver. 3. & 4.

Ignorantia quid & quotupex sit.

c. 6. Cœlestis hierar.

Ver. 6. *De intellectu practico & speculatiuo.*

Intellectus diuiditur in speculatiuũ & practicum. Intellectus speculatiuus est, qui id quod apprehendit non ordinat ad opus, sed ad solam veritatis considerationem. K
vnde & sciẽtiæ dicũtur speculatiuæ, quæ versantur circa solam consideratione veritatis, non ordinando ad operationẽ: vt philosophia naturalis, & scientia metph: quæ dicitur sapientia. Intellectus verò practicus est, qui id quod apprehendit ordinat ad opus siue ad operationem, vnde & sciẽtiæ practicæ dicuntur, quæ versantur circa operationes, prout operatio se extẽdit non solùm ad factibilia, sed etiam ad agibilia. Et sic scientia medicinæ & moralis dicuntur practicę. Hic intellectus nõ dicitur motiuus quo ad executionem, sed quo ad directionẽ. Hæc autem diuisio nõ est in diuersas potẽtias, sed in diuersos actus: quia eadem potẽtia numero est intellectus practicus, & speculatiuus: sed sunt diuersi actus, qui differunt fine, secundum Philo. vnde & à fine denominantur. Vtriusque finis est speculari & contemplari: sed finis practici est operari, siue ordinare contemplationem ad operationem. Ideo intellectus practicus dicitur operatiuus. Quòd autẽ nõ sint diuersæ potentię, probatur per Philosophũ, qui dicit quòd intellectus speculatiuus per extensionẽ fit practicus, sed vna potentia non mutatur in aliam, igitur, &c. Ratione etiã sic probatur: quia quod accidentaliter se habet ad rationẽ obiecti, quã respicit aliqua potentia, nõ diuersificat potẽtiam, prout apparet in potentia visiua, cuius obiectum est coloratum. Eadem enim potentia visiua fertur circa omnia colorata: siue illud coloratum sit homo aut aliquid aliud. sed obiectum intellectus est verum, siue ens sub ratione veri, cui accidit quòd ordinetur, vel non ordinetur ad opus, ergo eadem potentia sufficit ad illa. Et per consequens non sunt plures. Non enim ponenda est pluralitas sine necessitate, cùm frustra fiat per plura, quod potest fieri per pauciora. Nec obstat quòd obiectũ intellectus speculatiui dicitur esse verũ, & practici bonũ, quæ differũt saltem secundũ rationem, quæ sufficit ad diuersitatẽ potentiarum cum habitudine intrinseca diuersa. Nam intellectus habet habitudinẽ recipiẽdi in se similitudinẽ obiecti: & voluntas habet inclinationẽ ad obiectũ suum absque similitudine in se recepta, præsentata tamẽ per intellectũ: ideo distinguuntur realiter, vt dictum est. Ideo per bonũ & verũ intellectus & volũtas diuersificantur. Quia verum & bonũ se inuicem includũt. Nam verũ est quoddam bonum, aliàs nõ esset appetibile. Et bonũ est quoddam verum, aliàs non esset intelligibile. Sicut ergo obiectum appetitus potest esse verum, inquantum habet rationẽ boni, sicut cùm aliquis appetit veritatẽ cognoscere: Ita obiectũ intellectus practici potest esse bonũ, inquantũ habet rationẽ veri ordinabilis ad opus. Intellectus enim practicus veritatẽ cognoscit, sicut speculatiuus: sed veritatẽ agnitã ordinat ad opus, quod nõ facit speculatiuus.

3. de Anima

Ver. 7.

Ver. 7. *De ratione superiori & inferiori.*

A Qvum potentiæ & substantiæ aliquando à principaliori actu denominētur: Vnde & Angeli dicuntur intelligentiæ, eò quòd semper actu intelligant. Et ratiocinatio sit principalior actus intellectus: sequitur quòd intellectus dicitur & nominatur ratio, à ratiocinando. Et quia aliquando apud sanctos Doctores dicitur ratio superior, & aliquando inferior: Ideo isti termini veniunt declarandi. Ad cuius euidentiam sciendum est, quòd ratio superior & ratio inferior non sunt duæ potentiæ realiter distinctæ (prout dictum est de intellectu speculatiuo & practico) sed sunt vna potentia secundum diuersos actus, quos habet circa spiritualia & æterna: ac etiam corporalia & temporalia: quæ comparantur ad cognitionem nostram hoc modo: quia vnum est medium ad cognoscendum alterum. Nam secundum viam inuentionis per res corporales venimus in cognitionem æternorum. Vnde Apostolus: Inuisibilia Dei à creatura mūdi per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur: sempiterna quoque eius virtus & diuinitas. Sed in via iudicij siue resolutionis & determinationis, per æterna iudicamus de temporalibus circa agenda. Intellectus enim hominis potest intendere & versari circa temporalia & æterna, & circa vtraque ratiocinari dupliciter: Primò circa æterna, contemplando & conspiciendo ea, & in illis sistendo, vt in bonitate, sapientia & iustitia Dei: & hoc pertinet ad officium intellectus speculatiui. Secundò, consulendo rationes & regulas æternas, quæ sunt voluntas & præcepta Dei, & applicando ad temporalia, quæ occurrunt agenda, vtrum sint benè vel malè facta. Id enim per regulas & leges siue ordinationes Dei maximè cognosci potest: & hoc pertinet ad officium intellectus practici. Intellectus eas cōspiciens, & per eas cōsulens, disponens, & dirigens temporalia, dicitur ratio superior, quasi per superiora ratiocinās. Potest etiā intellectus circa corporalia & temporalia versari etiam dupliciter: Primò ea conspiciendo, contemplando, speculando, & in eis sistendo: quod pertinet ad officium intellectus speculatiui. Secundò, consulendo rationes naturales, & leges humanas, circa temporalia, quæ occurrunt agenda, scilicet, an sit benè vel malè factum etiam per consequens faciendum, vel non faciendum, recurrimus ad iudicatorium naturale (quod est synderesis) & consideramus & applicamus leges dependentes ex ea, ad agibilia occurrentia, quòd pertinet ad officium intellectus practici. Secundum hæc intellectus dicitur ratio inferior, quia circa inferiora & per rationes inferiores ratiocinatur & dirigit. & si illæ non sufficiunt ad iudicandum & determinandum, recurrimus ad superiorem legem, scilicet Dei præcepta aut consilia eius quæ habent regulare & dirigere inferiorē rationem ac leges humanas. De his D. Augustin. & D. Thomas dicunt, quòd ratio superior & inferior est eadem potentia, sed distinguitur per diuersos actus & diuersa officia, ac etiam diuersos habitus, qui attribuuntur eis. Nam rationi superiori attribuitur sapientia, & inferiori scientia. Ex præmissis apparet conuenientia inter rationem superiorem & inferiorem ex vno latere, & intellectum speculatiuum & practicum ex alio. Differentia enim est ex actibus reciprocis sibi inuicem & mutuò subseruientibus. Ratio enim superior habet actum & officium intellectus speculatiui & practici, est enim de rationibus æternis conspiciendis in illis sistendo, vel consulendis & applicandis circa agibilia. Et eodem modo ratio inferior habet actum & officium intellectus speculatiui & practici, est enim de rationibus naturalibus & legibus humanis conspiciendis & contemplandis ibi sistendo: quod pertinet ad intellectum speculatiuum. & etiam consulendis, applicando ad agibilia occurrentia dirigenda.

Ratio superior & inferior quid.

Rom. 1.

22. de Ciu. Dei.

Notandum etiam, quòd magna & lata est differentia inter rationem superiorem & inferiorem, & portionem animæ superiorem & inferiorem. Quia ratio superior & inferior non important nisi vnam potentiam, scilicet intellectum. Et portio superior animæ importat potentias animæ organo corporeo non alligatas, quæ sunt intellectus & voluntas. Portio verò inferior importat & significat potentias animæ, quæ sunt alligatæ organo corporeo. In quibus anima rationalis conuenit cum anima sensitiua aliorum animalium. Hæc differentia deseruit ad cognitionem multorum passuum, & maximè ad cognoscendum quomodo Christus erat viator & comprehensor, siue viator & beatus: quia secundum portionem superiorē erat cōprehensor & beatus: quia intellectus eius clarè videbat diuinam essentiā: & voluntas eius perfectissimè ea fruebatur. Sed erat viator secundum portionem inferiorē: quia vires eius inferiores, scilicet quinq; sensus exteriores, & quatuor interiores, & duæ appetitiuæ non erant glorificatæ, sed passibiles & dispositæ ad tormenta, pro reparatione & redemptione naturæ humanæ suscipienda & toleranda.

Christus erat viator & comprehensor.

DE VOLVNTATE. CAP. III.

Post consideratione intellectus cōsiderandum est de Voluntate. Ad cuius euidentiam sciendū est, quòd volūtas dupliciter accipi potest; vno modo largè pro omni inclinatione: & sic attribuitur brutis. Dicimus enim quòd equus vult currere vel recalcitrare, hoc est, inclinatur ad currendū vel recalcitrandum. hoc modo accipiēdo, etiā attribuitur insensibilibus: & dicimus lapidem inclinatum velle cadere. Et Christus loquens de aëre commoto & vento corporali, qui dicitur spiritus, dicebat: Spiritus vbi vult spirat. Alio modo accipitur propriè, scilicet pro inclinatione & appetitu intellectiuo: hoc est, qui sequitur cognitionem intellectiuam: & non pro appetitu sensitiuo aut naturali, de quibus dictum est. Et quia triplex est intellectus, scilicet, diuinus, angelicus, & humanus: ideò triplex est voluntas, scilicet, diuina, angelica, & humana.

Ioan. 3.

cap. 1. §. 9. ver. 1. 3. & 4.

§. 1. *De voluntate diuina.*

Voluntas diuina nō differt ab intellectu diuino: sicut enim Deus est suum esse & sua essentia: sic etiam est suum intelligere, & suum velle: & sic velle & intelligere in Deo sunt idem realiter, sed differunt ratione, secundū nostrum modum intelligendi: qui talis est, quòd res diuinas, quæ sunt in Deo vnitæ, intelligimus vt plures: sicut inuenimus in nobis. Ex quo sequitur, quòd voluntas diuina non est accidēs, sicut volūtas angelica & humana. Differt etiam volūtas diuina à volūtate angelica & humana: quia voluntas angelica & humana sunt finitæ, creatæ, & mutabiles: voluntas autē Dei est infinita, increata, & immutabilis, quia non mouetur ab obiecto extrinseco, sicut voluntas creata, quæ secundum Philoso. dicitur mouens motum. Mouetur enim ab extrinseco eo modo, quo dicimus quòd intelligere est mutari siue moueri, hoc est, non esse eodem modo nunc, sicut prius. Voluntas autē diuina non habet obiectū extrinsecum: & intellectus eius est ipsamet, quę dicitur & nominatur intellectus, eò quòd cognoscit, intelligit, simul videt, & comprehēdit omnia, præterea, præsentia & futura: & (vt dicit Apostol.) Vocat ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt. Quicquid enim futurum vel præteritum fuit, pro quocunq; tempore & instanti æternaliter vidit, & voluit fieri pro tempore vel instanti temporis, pro quo factū fuit, aut fiet. Ideò dicebat per Malach. Ego enim Dominus, & non mutor. Et D. Iacobus: Apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio, sicut apud creaturas, quę subiiciūtur tempori vel æternitati. Voluntas diuina naturaliter & necessariò vult bonitatem & perfectionem suam, ac operationes ad intra. Non quidem necessitate coactionis, sed naturalis ordinis, quę libertati cōplacentię nō repugnat, secundum D. Aug. Non enim potest velle Deus se non esse bonum, aut verum, aut Deum. Vnde Apost. Fidelis manet, se ipsum negare non potest. Alia tamen à se non necessariò, sed liberè vult. Vnde Psal. Omnia quæcunq; voluit fecit. In eo enim summa libertas est, licet peccare non possit: quia (vt D. Anselmus dicit) Posse peccare nō est libertas, neque pars libertatis, sed imperfectio libertatis. Et licet omnia quæ vult, voluerit ab æterno, & non possit mutari (vt dictum est) tamen ab æterno omnia liberè voluit.

B *c. 19. §. 8. Ver. 1.*

1. p. q. 19.

3. de anima.

Rom. 4.

Malac. 3. Iacobi 1.

5. de ciu. dei. 2. Tim. 2. Psal. 113. Lib. de lib. arbit.

Ver. 1. *De voluntate signi & beneplaciti.*

Voluntas Dei licet in se non sit nisi vna, secundum tamen nostrum modum intelligendi, dicitur plures: quam Doctores Theologi primò diuidunt in voluntatem signi & beneplaciti. Et iterum voluntatem signi

C *1. p. q. 19. Volūtas dei multiplex.*

D in præ-

in præceptum: prohibitionē, & conſiliū: & voluntatē beneplaciti, in effectiuā, & permiſſiuā. Sicut enim ira eſt in Deo: quia in eo inueniuntur effectus, qui ſolent eſſe hominis irati, ſcilicet punitio. Simili modo loquendi, ea quæ ſunt ſigna voluntatis apud nos, voluntates appellãtur. Et quia voluntas (quæ inuiſibilis & ignota nobis eſt) poteſt dupliciter deſignari. Vno modo, ſecundū quod proponit de agendis. Alio modo, ſecundum quod impetū facit ad opus. Vtroque modo ſigna volūtatis dantur in homine: ſecundū quod proponit de agendis, quantū ad fugā mali, ſignum eſt prohibitio. Quantum autē ad proſecutionem boni, duplex eſt ſignum voluntatis. Nam reſpectu boni neceſſarij, ſine quo non poteſt voluntas bonum ſuū conſequi, voluntatis ſignum eſt pręceptū. Reſpectu autē boni vtilis, quo faciliori & conuenientiori modo acquiritur finis, ſignū voluntatis eſt conſiliū. Sed ſecundū quòd voluntas impetū facit ad opus, duplex eſt ſignū: vnū eſt expreſſiuum eius, & eſt operatio exterior. Quod enim quis operatur: indicat ſe expreſſe velle. Aliud verò ſignū eſt interpretatiuum, & eſt permiſſio. Qui enim non prohibet, vel non impedit quod impedire poteſt, interpretatiuè videtur cõſentire in illud. Et hoc importat nomen permiſſionis.

Voluntas ſigni.

Voluntas ergo Dei, quæ vocatur ſigni, eſt voluntas eius circa nos de agendis & fugiēdis: quam nobis notificauit per ordinationes ſuas, quas reuelauit & ſcribi fecit. Et ſic ordinatio Dei ſcripta circa agibilia, dicitur voluntas ſigni: & diuiditur (vt dictum eſt) in prohibitionē, quæ eſt circa fugam mali neceſſariò vitandi: & in præceptū circa bonum neceſſariū, & in conſiliū circa vtilia. De primo dicit Chriſtus: Hæc eſt voluntas eius qui miſit me, vt omne quod dedit mihi, nõ perdam ex eo. & 1. Theſſ. 4. Hæc eſt voluntas Dei, ſanctificatio veſtra, quantū ad præceptum. Quantum ad prohibitionē verò, vt abſtineatis vos à fornicatione. De tertio autem Apoſtolus, De virginibus pręceptum domini non habeo, conſiliū autem do, tanquam miſericordiam conſecutus à Domino, vt ſim fidelis, declarando vtilitatē, & conſulendo conſilium eius.

Ioan. 6. *1. Theſſ. 4.* *1. Cor. 7.*

Voluntas beneplaciti Dei eſt voluntas eorū, quæ fiunt. Quia cùm ipſe ſit prima cauſa mouens, nihil fieri poteſt abſque eius voluntate. Voluntas beneplaciti Dei effectiua, eſt voluntas eorum quæ fiunt, & non contrariantur eius prohibitioni, & talia attribuuntur ei. Voluntas eius beneplaciti permiſſiua, eſt reſpectu eorum quæ fiunt, quæ tamen ipſe prohibuit. Et ſic Deus, qui voluntate ſigni non vult peccata (quia prohibuit ea, iuxta illud Sapien. Quaſi à facie colubri, fuge peccatum) permittit tamen ea. Et licet Deus ad ea effectiuè, quantū ad ſubſtãtiam actus peccati cõcurrat, nõ cõcurrit tamē ad deformitatē, propter quam actus ille dicitur peccatum: ideò peccatum nõ attribuitur Deo. Sicut enim claudicatio, quantum ad ſubſtantiam motus, attribuitur Deo tanquā primo motori: non tamen quantum ad modum motionis, qui dicitur claudicatio: ſed attribuitur tibiæ claudæ & imperfectæ ſiue defectiuæ: ſic furtum, quantum ad ſubſtantiam actus, inquantum ſcilicet eſt acceptio rei, eſt à Deo. Sed quantum ad modum, ſcilicet inquãtum accipitur res aliena inuito domino, hoc non eſt à Deo, niſi permiſſiuè, cùm ipſe prohibuerit. Sed hoc eſt à voluntate defectiua & inordinata accipiētis, qui operatur contra regulam eidem datam & præfixam. Ideò Deus nõ eſt cauſa peccati: quia licet voluntas Dei ſit cauſa neceſſaria, non tamen imponit voluntati hominis neceſſitatem: diſponit enim & mouet omnia ſuauiter, hoc eſt, ſecundum modum cuiuſlibet rei, ſcilicet naturalia naturaliter & neceſſariò, & libera liberè & contingenter, ſed peccatum attribuitur homini, qui ex libertate agit contra præceptum & prohibitionem Dei.

Voluntas beneplaciti. *Eccle. 21.* *Sap. 8.*

Differentia voluntatis ſigni & beneplaciti.

Differentia inter voluntatē Dei beneplaciti & ſigni eſt, quia volūtas beneplaciti ſemper impletur: voluntas autē ſigni non ſemper impletur. Non enim ſemper implentur eius ordinationes, aut præcepta: ſeu conſilia, ſed potius fit oppoſitum, ipſo tamen prius permittente. Ideò poteſt dici quòd voluntas Dei ſemper impletur: quia impletur vna vel alia, ſcilicet, vel ſigni vel beneplaciti. Et cùm peccator recedit à diuina voluntate ſigni, incidit in ordinem diuinæ voluntatis beneplaciti, dum per eius iuſtitiam punitur. Aliqui dicunt voluntatem efficacem beneplaciti Dei ſemper impleri, ſed non voluntatē inefficacem, quæ eſt voluntas ſigni (licet voluntas ſigni aliquãdo ſit efficax) ſed ſecundum quòd eſt efficax, pertinet ad voluntatem beneplaciti. An autem & quãdo teneamur conformare voluntatem noſtram voluntati Dei, & in quo volito, infrà dicetur. *C. 3. § 7. Ver. 11. Lib. 2.*

Ver. 2. *De voluntate antecedente & conſequente.*

Damaſcenus etiam diuidit voluntatem Dei in antecedentem & conſequentē: non quod in Deo ſit aliquis ordo vel ſucceſſio voluntatum, ſed ſecundum noſtrum modum intelligendi, & ex parte volitorum. Videmus enim in naturalibus, quòd in qualibet actione conſiderandum eſt aliquid ex parte agentis, & aliquid ex parte recipientis: ſicut patet in operatione naturæ, quę ex parte virtutis formatiuæ intendit quòd animal perfectum producatur: ſed ex parte materiæ recipientis, (quæ quandoq; eſt indiſpoſita) contingit quòd quandoque non producatur perfectum animal, ſed monſtrum. Et ſic dicimus quòd prima intentio naturę eſt quod animal perfectum producatur: ſed quod imperfectum animal producatur, eſt ex ſecunda intentione naturæ, quæ ex quo non poteſt materiæ dare formam perfectionis propter ſuam indiſpoſitionem, tradit ei id cuius eſt capax. Sic in operibus Dei. Quia Deus omnes homines propter beatitudinem fecit, dicimus quòd vult voluntate primaria & antecedente omnes homines ſaluos fieri, & ſic intelligitur dictum Apoſtoli, Deus omnes homines vult ſaluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. Sed quia aliqui ſuæ ſaluti aduerſantur, peccando, & tranſgrediendo pręcepta: propter eorum defectum ſunt indiſpoſiti, & non ſunt capaces beatitudinis. Ideò dat eis Deus voluntate ſecundaria ſiue cõſequente, id quod ad ſuam bonitatem ſecundum eorū diſpoſitionem pertinet, & eos per iuſtitiam damnat, & deputat ad tormenta, ad quæ per peccata ſua ſunt diſpoſiti. A *1. Tim. 2.*

Datur communiter alia ſimilitudo de Iudice, qui voluntate antecedente vult omnem hominem viuere: tamen ſi inueniantur homicidæ & turbantes pacificum cõuictum, vult illos occidi. Sic Deus vult antecedenter omnes homines ſaluos fieri, conſequenter verò peccatores damnari. D. Auguſtinus prædicta verba Apoſtoli dicit debere intelligi vt ſit diſtributio accommoda, vt ſit ſenſus, Deus vult ſoluos fieri omnes homines qui ſaluantur. Alij dicunt debere intelligi, vt ſit diſtributio pro generibus ſingulorum, & non pro ſingulis generum. & ſecundum hunc ſenſum Deus vult de quolibet ſtatu hominum aliquos ſaluos fieri, mares & fœminas, Iudęos & Gentiles, paruos, magnos ac mediocres, non tamen omnes. D. Thomas dicit, quòd Deus vult omnes homines ſaluos fieri in vniuerſali, vel abſolutè, ſed non ſecundum aliquas circunſtantias in particulari. Abſolutè enim bonum eſt hominem ſaluari: ſed cum aliquo adiuncto non eſt bonum hunc peccatorē obſtinatum ſaluari. Et quia conſideratio in vniuerſali & abſoluta eſt prior quo ad nos, quàm conſideratio in particulari & comparata: ideò voluntas abſoluta & vniuerſalis dicitur antecedens. Et voluntas alicuius rei in particulari eſt conſequens. dat exemplum de mercatore, qui vult omnes merces ſuas ſaluare abſolutè, voluntate antecedente: ſed ſi conſideret ſalutem ſuam eſſe in periculo ſubmerſionis, ſi merces non proiiciantur, non vult merces ſaluare. Hæc voluntas dicitur conſequens. Exponit etiam de voluntate ſigni, ſcilicet, quòd Deus vult omnes homines ſaluare voluntate ſigni: quia dedit eis naturam ad beatitudinem ordinatam: & omnibus propoſuit ſalutis media, præcepta, & conſilia: ſed non vult omnes ſaluare voluntate beneplaciti, propter eorum malitiam. Et ſic apparet quòd in hoc conueniunt voluntas beneplaciti & conſequens, quia ambæ ſemper implentur. Conuenit etiam voluntas ſigni cum antecedente, quia non ſemper implentur: quia tamen vna vel alia Dei voluntas impletur, dicimus abſolutè & ſimpliciter voluntatem Dei ſemper impleri circa aliquod particulare.

Super 2. ca. 1. Tim. 2. et. 1. p. q. 19. art. 6. ad. 1.

§. 2. *De voluntate angelica.*

Voluntas angelica eſt potentia naturalis ab eſſentia Angeli fluens, qua inclinatur ad bonum proſequendum, & malum fugiendum, prout eidem per intellectum eius proponitur. Hæc voluntas eſt creata vel concreata: & nõ eſt ſubſiſtens, ſed eſt accidens, & in ſecunda ſpecie qualitatis: ad quam reducuntur omnes potentiæ naturales. B *1. p. q. 59.*

Et quia de Angelis in ſacris literis ac in Theologia plurima tangũtur, & cõcertantur in ſcholis: ideò pro declaratione terminorum hic aliqua dicẽda ſunt.

1.p.q.50. art.1.

Et in primis notandum quid ſit Angelus. Secundum communiter ſcribentes Angelus eſt ſubſtãtia creata immaterialis, ſiue incorporalis, inuiſibilis, incorruptibilis, & ſpiritualis, intellectu perſpicax, & volũtate pollẽs.

Angelus definitur.

Ex quo ſequitur, quòd Angelus non habet niſi duas potentias naturales, ſcilicet, intellectum & voluntatem. Licet aliqui vltra illas velint in eis eſſe potentiam executiuã, per quam appropinquant loco, & operantur in eo. Verùm quia illa appropinquatio & executio per applicationem voluntatis abſque alia potentia fieri poteſt, fruſtrà videretur potentia executiua ab eius voluntate efficaci poni. Non enim eſt aliquid repugnans appetitui eorum, ſicut in animalibus & homine, in quibus ſunt indiſpoſitiones in membris. Et quia voluntas Angeli eſt creata, & ipſe creatus, ſequitur quòd eſſe exiſtentiæ eius diſtinguitur à ſua eſſentia: quia ſolus Deus eſt ſuum eſſe: omnia autem alia creata habent eſſe participatum & dependẽs. Et ſic quãuis Angeli ſint immateriales, eſt tamen in eis cõpoſitio ex eſſe & eſſentia, & ex potẽtia & actu. Sunt enim in potentia paſſiua, non quidem corruptiua, ſed receptiua: & habent ſucceſſiuè diuerſos actus, & non ſunt actus puri ſicut Deus. Ex quo ſequitur, quòd intellectus & voluntas Angeli non poſſunt eſſe ſubſtantia: quia (vt dictum eſt) ſubſtantia creata non poteſt eſſe immediatum principium operationis.

C.1.1. Ver.7.

Et ſic eſſentia Angeli recipit intellectum & voluntatem, & eorum perfectiones & conditiones. Vnde ſequitur quòd Angelus eſt mutabilis, ex quo poteſt perfici. Ex hoc autem quod eſt immaterialis, hoc eſt, non habens habitudinem intrinſecã ad materiam, ſequitur quòd non eſt capax quantitatis cõtinuę, neque qualitatum alterabilium, quę per quantitatẽ inſunt ſubſtantiæ: & quòd duo Angeli non poſſunt ſolo numero differre: ſed differũt ad minus ſpecie, cùm principium indiuiduationis numeralis de lege ordinata ſit materia quãtitate ſignatã, non eçceitas, vt quidam dicunt, ſed citra vllam authoritatem & rationem. Et D. Paulus Rom. 1. aſſerit nos per viſibilia in cognitionem inuiſibilium peruenire, & ex conſequenti in diſtinctionem eorum.

1.p.q.50. art.4.

Non eſt tamen negandum quin Deus poſſet duos Angelos eiuſdem ſpeciei creare: quia tunc daret eis alia principia indiuiduationis.

1.p.q.51. art.1.

Sequitur etiam ex illa immaterialitate, quòd Angelus non poteſt eſſe actus ſiue forma intrinſeca corporis, nec vniri materiæ aut corpori intrinſecè & eſſentialiter, hoc eſt, cõmunicare ei ſuũ eſſe exiſtẽtiæ, & fieri vnum ſuppoſitum cum illo: & per cõſequens nec exercere opera vitæ ſenſibilis aut vegetabilis, quæ ſunt videre corporaliter, audire, guſtare, vel generare, & alia huiuſmodi. Quãuis ex aëre aut alia materia iam exiſtenti poſſit formare corpora phantaſtica, quibus poteſt dare formã & figuram accidentalem, ſed non ſubſtantialem. In quibus corporibus ſic aſſumptis poteſt aliqua opera ſimilia operibus vitæ exercere.

1.p.q.51. art.3. Tob.12.

Vnde Raphaël dicebat: Cùm eſſem vobiſcum per voluntatem Dei, videbar quidem manducare & bibere: ego autẽ cibo & potu inuiſibili vtor. D. Tho. poſt D. Aug. ait, quòd dæmones aliquando in corpore aſſumpto in figura fœminæ ſuſceperunt ſemen à viro, quo recepto, & per accidentia conuenientia ſeruata proprietate caloris naturalis, per corpus in forma viri aſſumptum transfuderunt in mulieres, & ſecuta fuit generatio, filij tamen non erant dæmonis, ſed viri cuius ſemen transfuſum fuit.

1.de ciu.dei. 1.p.q.51. art.3.ad 6.

Dicit enim idem Auguſt. Multi ſe expertos vel ab expertis ſe audiſſe cõfirmant, Syluanos & Faunos (quos vulgus Incubos & Subcubos vocat) improbos ſæpè extitiſſe mulieribus, & earum expetiſſe & peregiſſe concubitum. Vnde hoc negare impudentiæ videtur. Apparuerunt etiam dæmones in corporibus animaliũ & beſtiarũ, quæ deſignant conditiones eorum ex prouidẽtia Dei, ſicut angeli in forma hominũ Abrahæ, Iacob, Danieli, aliiſq; multis in antiquo Teſtamento.

2.Cor.11. Mat.4.

Et in nouo Gabriël, Zachariæ, & D. Virgini, vt habetur Luc. 1. & Act. 1. duo Angeli in forma virorum poſt aſcenſionem Domini in veſtibus albis, & vt habetur 2. Cor. 2. ipſe Satanas trãsfigurat ſe in Angelum lucis: & (vt dicunt practici morales) in forma probi & ſancti viri tentauit Chriſtum.

Ver. 1. *De cognitione angelica.*

C

1.p.q.5. 1.ſ.q.ad.58. C.2.§.2.

QVum Angeli ſint immateriales, conſequens eſt quòd non accipiant cognitionẽ à rebus, ſicut homines, quorũ cognitio (vt dicitur in primo Poſter.) ortũ habet à ſenſu, & eam ob rem egent intellectu agente (vt dictum eſt.) Angeli autem, quibus ab initio inditę fuerũt ſpecies intelligibiles luminoſæ, magis vniuerſales, quàm ſint ſpecies intelligibiles abſtractæ in hominibus, nõ egẽt intellectu agente, ſic quòd minimus Angelus naturaliter plura diſtinctius & clarius cognoſcit per vnam ſpeciem quàm homo etiã per plures acquiſitas. Et inter Angelos, ſuperior (qui habet ſpecies vniuerſaliores) plura clarius & diſtinctius intelligit, quàm Angelus inferior per plures ſpecies minus vniuerſales.

1.p.q.55. art.3.

Vnde ſequitur quòd Angeli quantò ſunt ſuperiores, tantò pauciores habent ſpecies, per quas intelligunt abſq; cõpoſitione, diuiſione, & ratiocinatione. Intelligũt enim omnia creata, & veritatẽ illorũ adeò clarè, vt circa naturalia errare non poſſint: ſicut nec homo circa prima principia. Angeli licet ſucceſſiuè videant omnia quæ à rebus naturaliter pendẽt, vt ſunt proprietates naturaliter fluentes, non tamen cognoſcunt futura contingentia, quæ à cauſis impedibilibus pendent: nec ea quæ pendent à voluntate Dei, aut hominum, vel aliorũ Angelorũ. Licet cognoſcant habitus animæ, & ſpecies intelligibiles in eſſe qualitatis: nõ tamẽ cognoſcũt cogitationes cordiũ ſiue conceptuũ, niſi inquantũ eis reuelantur vel in verbo, vel in propria natura per ſpecies influxas: quia cognoſcere talia eſt propriũ Dei, qui ſibi hoc reſeruauit.

Eſa.41. Hier.17. 1.Cor.1. Mar.13.

Vnde Eſaias dicebat: Annunciate quæ ventura ſunt nobis in futurum: & ſciemus quia Dij eſtis vos. Et Hierem. Ego Dominus ſcrutans cor, & probans renes. Et Apoſt. 1. Cor. 2. Quis enim ſcit hominũ quæ ſunt hominis, niſi ſpiritus hominis qui eſt in ipſo? Et pariter dicendum eſt de die iudicij, de quo Marc. De die illa & hora nemo ſcit, neque Angeli in cœlo.

Ver. 2. *De modo cognitionis angelicæ.*

D

1.p.q.58. art.6. & 1.p.q.4. art.2.ad.8. & 14. Super Gen. ad lit.

ANgelus triplici modo dicitur res cognoſcere. Primò per ſpecies inditas ſiue infuſas, prout in propria natura conſiſtunt, & hæc cognitio dicitur veſpertina. Secundò per cognitionem rerum in verbo: & talis dicitur matutina. Sed quia Angeli duplicem habent cognitionem verbi, vnam naturalem, & aliam gloriæ: naturalem quidem, qua cognoſcunt verbum per eius ſimilitudinẽ in eorum natura relucentem, in qua etiã relucent omnes creaturæ inferiores: & talis cognitio lumine gratiæ illuſtrata & ad verbũ ſiue ad laudem Dei relata, (quæ fuit in primo inſtanti eorũ) ſecundũ D. Aug. dicitur matutina imperfectè, ſcilicet reſpectu cognitionis rerum in propria natura ſiue per ſpecies inditas. In illa cognitione naturali verbi in angelica natura relucentis ad verbum relata conſiſtebat eorũ beatitudo naturalis, in qua creati ſunt. Vnde in libr. de eccleſiaſt. dogmatibus dicitur, quòd Angeli in illa qua creati ſunt, beatitudine perſeuerãt, quam non natura, ſed gratia poſſident. Per hanc tamen non erant beati ſimpliciter, cùm eſſent maioris perfectionis capaces, & ab illa poſſent deficere, ſicut quidam illorũ defecerunt in ſecundo inſtanti, in quo ſiſtentes in illa cognitione, & ea fruentes priuati ſunt illuſtratione gratiæ, & eorum cognitio dicta eſt nocturna: ſed erant beati ſecundum quid in primo inſtanti, prout Philoſ. dicit aliquos in hac vita beatos non ſimpliciter, ſed vt homines.

1.Eth[illegible]

Aliã verò habent verbi cognitionem, quæ dicitur Gloriæ, qua cognoſcunt verbum per eſſentiam, & non per ſimilitudinem. Et hęc dicitur matutina, perfecta, & clariſſima: & hanc non habuerunt in primo inſtanti, ſed in ſecundo poſt liberam electionem, poſtquam fuit eis communicata clara diuinæ eſſentiæ viſio, in qua cognouerunt clarè ipſam diuinam eſſentiam & ſuam, & res ipſas in ſua natura exiſtentes. Et hæc dicitur ſimpliciter & abſolutè, cognitio matutina. Alia verò cognitio verbi, per ſimilitudinem verbi in ſua natura relucentem, reſpectu cognitionis gloriæ, dicitur veſpertina & obſcura: ſed reſpectu cognitionis rerum, quas habent per ſpecies inditas, dicitur matutina. Et ſic accepit diuus Auguſtinus cognitionẽ matutinam, cùm explicat illud Geneſ. 1. Factum eſt veſpere & mane dies vnus in primo inſtanti creationis rerum. Prædictæ autem tres cognitiones ſunt per diuerſa media ſibi inuicem ſubordinata, quorum vnum perficit aliud: ideò non repugnant

esse simul. Alius modus cognoscēdi est per reuelationem
siue illuminationem, de qua dicendum est.

Ver.3. *De illuminatione Angelorum.*

A Diuus Dionysius 8.cap. Cœlestis Hierarch. dicit quòd
1.p.q.106. Angeli secundæ Hierarchiæ purgantur & illuminan
art.1. tur ac perficiuntur per Angelos primæ: & Angeli tertiæ,
per Angelos secundæ: & homines per Angelos, & non
éconuerso: quia dicit hanc legem diuinitatis immobiliter
firmatam, vt inferiora reducātur in Deum per superiora.
art.3. Et sic inferiores Angeli nunquam illuminant superiores,
licet eis loquantur: sed benè à superioribus illuminantur
inferiores, idque loquendo: & sic locutio superiorum An-
art.3. gelorum dicitur illuminatio, & non inferiorum. Hæc au-
tem illuminatio superiorum fiet vsque ad diem iudicij ge
neralis de his quæ pertinent ad dispositionem mundi, &
præcipuè ad electorum salutem. Ad quorum euidentiam
sciendum est quomodo fiat huiusmodi illuminatio & lo-
art.4. cutio. Illuminare nil aliud est, quàm manifestationem ag-
Illuminatio nitæ veritatis alteri eam non cognoscenti tradere. Secun-
angelorum dum quem modum dicit Apost. Mihi autem sanctorū mi-
quid fit, & nimo data est gratia illuminare omnes, quę sit dispensatio
quomodo fit. sacramenti abscōditi à seculis in Deo. Illuminatio propriè
Ephe.3. dicta, est manifestatio veritatis, secundū quod habet ordi-
1 p. q.109. nem ad Deum. Et ideò dæmones superiores non illumi-
art.3. nant inferiores: sed eorū manifestatio sub locutione con-
tinetur. Hæc autē illuminatio non fit per impressionē ali-
cuius similitudinis siue speciei aut alicuius creati, à supe-
riore Angelo in intellectu inferioris: quia nulla creatura
neq; Angeli boni aut mali possunt illabi mēti, hoc est, im-
mediatè aliquid causare vel imprimere intellectui aut vo-
luntati, quę mentis nomine cōprehenduntur, neq; imme-
diatè effectiuè mouere, sed solū per modū obiecti. Fit au-
tem hæc illuminatio dupliciter: primò per confortationē
intellectus minoris Angeli. Quemadmodū enim virtus
imperfectioris corporis cōfortatur ex situali propinquita-
te perfectioris, etiā si nihil reale imprimat, vnde debilis &
timoratus ad præsentiā robustissimi, quē videt paratū ad
defendendū ipsum, fortificatur, & prorūpit in audaciam,
qui anteà erat semidesperatus. sic virtus intellectiua infe-
rioris Angeli confortatus ex cōuersione superioris Angeli
ad ipsum. Hoc enim facit in spiritualibus ordo conuersio-
nis, quod facit in corporalibus ordo localis propinquita-
tis. Secūdò fit illuminatio per modū partitionis, quando
vnus Angelus manifestat alteri veritatē ex parte similitu-
C.2.§.1. dinis intellectæ: quia (vt dictū est) superior Angelus no-
Ver.2. tiam veritatis accipit in vniuersali quadam conceptione:
ad quam capiendam intellectus inferioris Angeli non est
proportionatus neque sufficiens: sed est ei connaturale, vt
magis particulariter veritatē accipiat. Superior verò Ange
lus veritatē quam vniuersaliter accipit distinguit, vt ab in-
tellectu inferioris capi possit: & sic eam cognoscendam
proponit, sicut apud nos Doctores quod in summa ca-
piunt, multipliciter distinguunt, prouidētes capacitati au-
15.c.Cœlest. ditorum. Et hoc est quod D. Diony. dicit, vnaquæq; sub-
Hierar. stantia intellectualis datā sibi à diuiniore vniformem in-
telligentiā propria virtute diuidit, & multiplicat ad infe-
riores sursum ductricem analogiā. Et hoc modo superio-
res Angeli loquuntur inferioribus de reuelatis à Deo, vel
de suis cōceptibus, & cogitationibus, aut volitionibus par-
ticularibus. Omnis enim illuminatio est locutio, sed non
econuerso. Quòd autem Angeli loquantur, attestatur D.
2.Mora. Grego. & Apostolus, Si linguis loquar hominū, aut An-
1.Cor.13. gelorum. Locutio inferiorum Angelorum ad superiores
Locutio in- nil aliud importat, quàm simplicem manifestationē con-
feriorū ange ceptus intellectus aut volūtatis: quæ fit cùm inferior An-
lorum ad su gelus conuertitur ad superiorem, & vult quòd superior
periores quo videat aut cognoscat cogitationes & volitiones suas:
modo fit. quod nisi vellet, nullus quātumcunque superior Angelus
eas videre posset. Hoc enim est solius Dei, qui non solùm
cognoscit, sed etiam aliis reuelare potest: prout faciet in
die iudicij, cùm libros conscientiarum aperiet, iuxta illud,
Apoc.20. Libri aperti sunt, & iudicati sunt mortui ex his quę scripta
erant in libris. In hominibus autem clauditur mens ho-
minis quo ad alios homines, ne videant cogitationes in-
teriores, duplici impedimento. Primū est voluntatis, quo
soluto Angeli & Sancti cognoscunt eorum cogitationes
& affectiones. Aliud impedimentum est grossities corpo-
ris: & ideò antequam homo videat conceptum vel cogi-
tationem, non sufficit quòd ipse velit illum cognoscere,
sed oportet quòd adhibeat aliquod signum sensibile, vtpu
ta vocē vel scripturā, nutus, aut alia signa exteriora. Vnde
D. Gregorius dicit: Alienis oculis intra secretum mentis *2. Mora.*
quasi post parietem stamus: sed cùm manifestare nosipsos
cupimus, quasi per linguæ ianuam egredimur: vt quales
sumus, extrinsecus ostendamus. Hoc autem obstaculum
non est in Angelo: ideò quamprimū vult quòd alius cog-
noscat, statim cognoscit. Et illa voluntas qua vult alium
scire, lingua metaphoricè dicitur: & locutio interior: ad
quam quantum ad bonos vel sanctos qui semper se vidēt
in verbo, non oportet ponere aliquod excitatiuum. Sed
quia Angeli in statu naturæ conditæ sibi loqui poterant,
& nunc dæmones sibi inuicem loquuntur, ideò oportet
ponere excitatiuū, quòd non videtur aliud, quàm illa con
uersio intellectus & voluntatis ad aliū. Nec est imaginan-
dum quòd iconibus aut signis loquantur, quia illa perti-
nent ad exteriorē locutionem, quæ non inuenitur in An-
gelis. Sicut ergo per signum sensibile excitatur sensus ho-
minis: ita per conuersionem & ordinationem intelligibi-
lis excitatur mens Angeli ad aduertendum. Potest autem
loqui pluribus aut vni soli, prout ordinat conceptū suum
vni vel pluribus. Et supremus Angelo infimo, immediatè:
sicut Angelus potest illuminare hominem prætermissis
mediis Angelis qui sunt sub eo, secundū D. Thomam. *1.p.q.113.*
Loquuntur etiā Deo non per manifestationem alicuius, *ar. 2. ad 2.*
quod prius esset occultū (cùm Deo nihil possit esse oc-
cultum) sed per conuersionē, ordinando se in Deum, non
quòd aliquid ei communicent, sicut in locutione humana
Doctor conuertit & ordinat se ad discipulum: sed potius
vt recipiant: prout discipulus loquitur magistro, petendo
aut laudando ipsum: sicut & nos (suo tamen modo) in-
terrogando aut consulendo diuinā voluntatem de agen-
dis, vel etiam diuinam essentiam, quam apprehēdunt ad-
mirādo. Vnde D. Greg. dicit quòd Angeli loquūtur Deo,
cùm per hoc ꝙ super semetipsos respiciūt, in motū admi-
rationis surgunt. Vnde Zacha. respōdit Deo, & dixit: Do- *Zacha.1.*
mine exercituū, vsquequo non misereberis Hierusalem?

Ver.4. *De motu locali Angelorum.*

Ex hoc quòd angelus est immaterialis & incorporalis, B
sequitur quòd est indiuisibilis: & ꝙ nō occupat locū, *1.p.q.52.*
nec potest propriè moueri motu locali, neque esse in loco *art.1.*
circunscriptiuè, sic quòd circundetur & mensuretur super-
ficie corporis locantis per cōtactum quantitatis, cùm non
habeat quantitatem: licet possit esse in loco per cōtactum
virtutis, siue per operationem. Virtus enim naturalis
etiam minimi Angeli (secūdum D. Aug.) tanta est quòd *3. de Tri.*
omnia corporalia & materialia ei obediunt ad motum lo
calem infra sphæram actiuitatis eorum, nisi impediantur
à Deo, vel superiore eorum: sic quòd si Deus permitte-
ret, posset totam vnam ciuitatem integram transferre ex
vno loco ad alium: quemadmodum (vt authenticè habe-
tur in registris D. Virginis à Laureto) transtulerūt cellam
integram, in qua conceptus fuit Christus: à Nazareth vsq; *Cella in qua*
ad Illyricum, & ab Illyrico vsque ad nemus cuiusdam bo- *cōceptus est*
næ dominæ quæ Loreta nuncupatur, & ab illo loco ad *Christus,*
eum in quo nunc est, cum maxima totius ecclesiæ Chri- *quomodo et*
stianæ veneratione. Contactus virtutis Angelorum in lo- *quoties trās*
co fit per applicationem cognitionis loci & operationis, *lata fuit.*
ac efficacem voluntatem operandi. Quando Angelus con *Cōtactus*
siderat locum & operationē & efficaciter vult illam per- *virtutis an-*
ficere in tali loco, virtute sua contingit locum, & dicitur *gelorū quo-*
esse in loco diffinitiuè, sic quòd quādo est in vno, non est *modo fit.*
in alio extra sphæram suæ actiuitatis: quia infra sphæram
in vna cella potest in pluribus particularibus locis opera-
ri diuersas operationes: & per consequens esse in diuersis
locis particularibus. Non enim potest esse vbique, sicut
Deus, qui est vbique per præsentiam, potentiam & essen-
tiam quia dat cunctis esse, videt omnia, & sunt illi præ-
sentia: & ad omnia potestas eius se extendit. Est etiam
in aliquibus illorum specialius per specialem operatio-
nem. Angeli autem cùm sint finiti, & limitati, non sunt
vbique per essentiam: quia nulli dant esse per se, neque
per præsentiam: quia non vident omnia per vnam spe-
ciem: neq; per potentiā, quia eorū virtus & potentia non
se extendit simul ad omnē locum, sed ad certā distantiam,

& infra sphæram actiuitatis eorũ, infra quam tamen possunt in pluribus locis particularibus operari, vt dictũ est: quia hoc potest homo vna manu in vno loco, & alia in alio loco particulari: sed nõ in pluribus locis totalibus. Locus autẽ totalis Angeli est, qui respondet sphæræ virtutis & actiuitatis eius, quia cùm Angelus sit in loco, per hoc quòd virtus eius contingit locum per modum continentis perfecti: & non habeat nisi determinatam virtutem, & certam sphærã actiuitatis: sequitur quod non potest esse in pluribus locis totalibus: nec Angelus qui mouet primum mobile, dicitur esse per totum vniuersum inferius, quia nõ applicat immediatè virtutem suam nisi in oriente: & ideò ibi dicitur esse à Philosopho: licet virtus eius deriuetur ad alias partes, & ad alios cœlos, ac ad inferiora, sicut virtus figuli mouentis in vna parte rotam. Non possunt etiam duo Angeli in eodem locum esse, nisi fortè materialiter: cùm Angelus non sit in loco nisi per operationem, & duo Angeli non habeant vnam & eandem operationẽ circa eundem locum, quia vnus superflueret.

1.p.q.52. art.2.

An autem Angeli possint esse nusquam, dubium est, quia cùm Angelus sit in loco per operationẽ & applicationem virtutis circa locum, & possit ab illa cessare, videtur esse nusquam, hoc est, in nullo loco. Aliqui tamen probabiliter tenent oppositum, propter ornatum sediũ cœlestium eis deputatarum: propter quem ornatum, etiam si alibi operentur, cùm custodiunt homines, non desinunt esse in illo loco. Vnde Mat. 18. dicitur: Dicò enim vobis, quòd Angeli eorum in cœlis semper vident faciem patris mei qui in cœlis est. Et sic quamuis possint desinere esse in locis extrinsècis, non tamen possunt derelinquere habitudinem ad loca ad quæ ornanda fuerunt deputati à principio suæ naturæ. In quibus aliter dicuntur esse, quàm in inferioribus, cùm circa ea operãtur. Et sic non sunt eodẽ modo in duobus locis totalibus. Si quæratur quid sit ille ornatus, cùm erimus in patria, videbimus. Quidam dicunt quòd est quædam refulgentia claritatis ex præsentia Angeli acceptantis illum locum, & sic sunt semper ibi per effectum impressum & permanentem: quia illa refulgentia semper manet, & non eorum virtus, quando operantur in alio loco: & sic quando cessant operari in aliis locis, redeunt ad illam residentiam, per quam sunt ibi definitiuè, quia nulla videtur ratio quare Angeli boni sint nusquam, & deserant locum eis ordinatum. Lucifer autem cum Angelis suis priuatus est illo loco, & per diuinam iustitiam deputatus in inferno, vel in aëre vsque ad diem iudicij, & sic nec boni nec mali possunt esse nusquam de lege ordinata, quamuis non repugnet naturæ eorum: cùm potuerint creari ante mundũ & omnem locũ, sic fuissent nusquam (hoc est in nullo loco) prout Deus ante creationem, qui etiam post creationẽm non est in loco circunscriptiuè, neque definitiuè: sed per operationem tantum vbique: cùm vbique operetur, sed de iis vide D. Tho. quodli. 6. ar. 3. Et quia possunt applicare virtutem suam mobili in loco, & mobile corporale successiuè pertrãsit medium: ideò Angeli dicũtur localiter moueri, pertranseundo medium, non quidẽ per se, sed per operationem suã. Possunt etiã moueri de loco ad locũ, nõ pertranseundo medium: quia cùm sint in loco per applicationẽ virtutis: possunt applicare virtutem suam vno loco, puta Tholosæ: & postmodum alteri, puta Romæ, non applicando virtutem locis intermediis: & sic non pertranseunt illa, sed dimittũt. Corpus autem nõ potest moueri nisi pertranseundo medium, cùm hoc sit de ratione motus corporalis. Non potest etiam Angelus moueri in instanti, quamuis possit esse in loco, & operari in eo in instanti: quia in omni motu est prius & posterius, sed prius & posterius numerãtur secundum tempus cõtinuum vel discretũ, in quo constat plura instantia esse. Si Angelus operatur successiuè in loco, pertranseundo medium, prius & posterius illius motus mensuratur tempore continuò. Si verò Angelus in vno instanti operatur in vno loco, & nõ successiuè, pertranseundo medium: & cùm operatus est in illo loco, posteà operetur in alio: illæ duæ operationes succedentes vna post aliam mensurantur duobus instantibus, quę faciunt tempus discretum: & talis motus est discretus. Sed difficultas est quando dicantur moueri, quia non in primo instanti, cùm iam nõ mutẽt locũ: nec in secundo, quia tunc mutatus est. Quidam dicũt quòd in primo, cùm incipit habere iudicium applicationis virtutis suæ ad alium locum, illa operatio prima cum habitudine ad secundam, est motus discretus, qui plurimùm distat à motu continuo.

Ver. 5. *De mensura & duratione Angelorum.*

A

PRopter immaterialitatẽ Angelus non subiicitur tempori continuo, neq; mensuratur eo, nec quo ad essentiam suam, nec quo ad operationes: sed quo ad essentiam suam mensuratur æuiternitate: & quo ad operationes, tempore discreto. Ad cuius euidẽtiam sciendum est quòd tres sunt modi essendi, & per consequens tres mensuræ durationum: Esse æternum, Esse immateriale, siue purè spirituale creatum, & esse corporale. Aeternum dicitur quòd habet totum suum esse simul, quod scilicet non habet principium neque finem. Tale esse non inuenitur nisi in Deo, qui solus est æternus. Aeternitas dicitur mensura durationis illius, non quidẽ realis: quia Deus est sua æternitas: & sua mensura: quia cùm sit infinitus nullum extrinsecum potest illum mensurare. Veruntamẽ secundum nostrũ modum intelligendi dicimus æternitatẽ esse mensuram Dei: quia quemadmodũ mensura est æquals mensurato, sicut locus locato in istis inferioribus: sic æternitas, quæ est duratio infinita, est æqualis æterno, quòd est etiam infinitum: & si Deus Angelos creasset ab æterno, sicut poterat, eorum essentia (secundum quosdam) fuisset mensurata æternitate. Esse immateriale siue purè spirituale & æuiternum idem sunt. & dicitur Aeuiternum, quia habet quidem principium, sed non habet finem: & non subiicitur per se motui continuo, & per consequens, nec tempori, quod est mẽsura motus. Aeuiternitas autem est mensura Angelorũ & spiritualiũ creaturarũ. Esse materiale, & corporale, & temporatum, idem sunt, & dicitur quod habet principium, & aliquando finem, subiiciturq; motui. Corpora enim cœlestia (quæ sunt incorruptibilia) subiiciuntur motui: & per consequens dicuntur temporata, quorum mensura dicitur tempus, vt ex eius definitione manifestũ est. Hæc mensura siue tempus est subiectiuè in primo mobili, & mẽsurat ipsum intrinsecè: alia autẽ mensurat extrinsecè, & fundatur in quãtitate apta ad motum. Aeuiternitas autem, qua mensurantur essentiæ Angelorum, est subiectiuè in primo & nobilissimo Angelo, quæ mensurat eum intrinsecè, & durationem essentiarum aliorum extrinsecè: & fundatur in virtute operandi, sicut tempus in quantitate apta ad motum. Continet autẽ hæc æuiternitas tempus discretum, quod habet suos annos, menses, dies, & instantia discreta, quæ mensurãt durationem operationum Angelorum. Quælibet enim operatio Angeli mensuratur per instans discretum, de cuius ratione non est indiuisibilitas, sicut est de ratione, instantis temporis: quia instans discretum Angeli, licet possit solùm durare per instans temporis, non tamen est semper necesse: quia circa vnum obiectum & operationem potest quantũ vult immorari, & sic mensura vnius operationis Angeli quantumcunq; duret, dicitur vnum instans, quod respondet & coexistit tempori nostro. Vnde in Dan. dicitur quòd Princeps Persarum restitit Gabriéli vno & viginti diebus, qui in ordine ad Angelũ non erãt nisi vnum instans & vna operatio. Ex pluribus autẽ instantibus constituitur tempus discretum, quo mensurantur plures operationes Angelorum sibi succedentium: & quantò plures sunt operationes, tantò maiori tempore discreto mensurantur. Et ideò tempus discretum habet suos annos, menses, dies, & horas. Quomodo autẽ differat duratio vnius operationis ab alia, & quomodo vnum instans temporis discreti est maius altero, & quot instãtia siue operationes requirantur ad horam, diem, mensem, aut annum, nondum nobis compertum est: ipsis tamẽ Angelis est notum & euidens. Mensura hæc æuiternitatis fuit ab initio in Lucifero, qui erat primus & perfectissimus omnium Angelorum: & qui in primo instanti nobiliorem operationem naturalem circa Deum (vt principium naturæ) habuit. Quia tamẽ illam infecit culpa sua, hac mẽsura priuatus est, & sic mensura operationis naturalis in illo Angelo qui post eum nobilior remansit in cœlis, est æuiternitas, quæ, vt dictũ est, intrinsecè mensurat essentiam eius, & extrinsecè aliorum. Operatio autẽ illa naturalis qua cognoscit & diligit Deum vt principiũ naturæ, est æuiterna, & nunquam

Tres modi essendi.

Æternum quid sit.

Æuiternũ quid sit.

Temporatũ quid sit.

Dan. 10.

nunquam habebit finem, & secundum comparationem ad illam, aliæ eius operationes & omnium aliorum Angelorum mensurantur. Non enim inconuenit ponere in Angelis plures operationes subordinatas: nec etiam inconuenit operationem Angeli esse vnam materialiter, & plures formaliter, secūdum diuersos modos cognitionis. Vnde dilectio Dei, quę in primo instanti ab omnibus Angelis elicita fuit, & à solis bonis liberè cōtinuata per clarā visionem, secūdum instans fecit. Duratio Angelorum incipit in creatione mundi. iuxta illud Prouerb. 16. Qui viuit in æternum, creauit omnia simul. Ideò D. Aug. dicit quòd cum Moyses recitans creationem rerum dixit, In principio creauit Deus cœlum & terram, per cœlum intellexit naturam Angelicam: & per terram naturam corporalem: nec est verisimile quòd Deus, cuius perfecta sunt opera, naturam angelicā seorsūm creauerit: quia cùm natura angelica sit pars vniuersi, non fuisset perfecta. Nulla enim pars est perfecta, a suo toto separata. Quamuis contrarium non sit reputandum erroneum, pręcipuè propter sententiā Gregorij Nazianzeni, cuius tanta est in doctrina Christiana authoritas, vt nullus vnquam eius dictis inferre calumniā præsumpserit, sicut nec Athanasij documentis: vt D. Hieronymus dicit, qui etiā circa hanc materiam illi assentire videtur, ait enim in epistola ad Titum: Vix sex millia nostrorum peraguntur annorum, quanta putas annorum millia pręcessisse, in quibus Angeli Deo seruierunt? Fuerunt autem creati in cœlo Empyrêo. Vnde Damascenus dicit, Cœlum Empyreum mox vt creatum, fuit Angelis repletum.

1. p. q. 61. art. 1. & 3. Super Gen. ad lit.

Gregorij Nazianzeni in doctrina authoritas. 1. p. q. 61. art. 4.

Ver. 6. *De numero & multitudine Angelorum.*

B

1. p. q. 50. art. 3. Dan. 7. Apoc. 7.

MAgnam esse multitudinem Angelorum constat ex Daniele, vbi dicitur, Millia millium ministrabant ei: & decies centena millia assistebāt ei. Et ex Apocalypsi, vbi post numerata centum quadraginta quatuor millia signatorum, hoc est, prædestinatorum, dicitur: Post hæc vidi turbam magnā, quam dinumerare nemo poterat, ex omnibus populis & linguis. Sed quilibet prædestinatorum habent Angelum de infimo ordine, in custodiā deputatum: imò & reprobi. Vnde sequitur quòd numerus Angelorum est valde magnus, & de difficili numerabilis: numerus tamen certus, non est nobis reuelatus. Daniel autem scripsit, numerum determinatum pro indeterminato, quemadmodum Christus, Vsq; septuagies septies, hoc est, toties quoties. Vnde D. Dionysius 9. cap. Cœlest. Hierar. dicit: Multi sunt beati exercitus supernarum mentium, infimam & astrictam nostrorum materialium numerorum commensurationem excedentes. Cuius ratio esse potest: quia quantò aliqua sunt magis perfecta, tantò in maiori excessu sunt creata à Deo: vt patet discurrendo per singula, incipiēdo à terra: sic quòd sphæra actiuorū & passiuorū siue corruptibiliū est quid modicū respectu corporū cœlestium. Sic substantiæ immateriales, quæ dicuntur Angeli, excedūt secundum multitudinē quasi incomparabiliter numerū substantiarū corporaliū & materialiū. Et quia multitudo inordinata generat & parit confusionē: necesse est dicere quòd multitudo Angelorum, cùm sit à Deo, sit ordinata, iuxta illud Rom. 13. Quæ à Deo sunt, ordinata sunt. Ideò de ordine Angelorum per hierarchias & choros dicendum est.

Mat. 13.

Ver. 7. *De Hierarchiis & choris Angelorum.*

C

1. p. q. 108.

DIuus Dionysius sexto cap. Cœlestis Hierarchiæ, dicit Angelos à principio suæ creationis fuisse ordinatos & distinctos atque diuisos in tres hierarchias, & quamlibet hierarchiam in tres gradus siue choros, qui dicuntur Ordines, accipiendo ordinem pro gradu & choro. Nam & ipsa hierarchia ordo dici potest. Hierarchia secundum D. Dionysiū nihil aliud est, quàm sacer principatus. Ad cuius euidentiam sciendum est quòd nomen principatus, cùm sit relatiuum, duo importat & includit, scilicet, Principem, & multitudinē sub Principe. Accipiendo principatum pro Principe, non est nisi vnus Princeps supremus, scilicet Deus, qui est Princeps non solùm Angelorum, sed etiam hominum, aliarumq; creaturarum. Christus etiā super omnes creaturas: in cuius femore scriptum est: Rex Regū, & Dominus dominantiū, & Mat. vlt. Mihi data est omnis potest. & quem dedit caput super omnem Ecclesiā, scilicet Angelorum & hominum, triumphantem & militantem. Christus post resurrectionem Ecclesiæ militanti subrogauit D. Petrum Principem, & post eum successores, dicendo: Pasce oues meas. Petrus autem subrogauit in diuersis partibus siue diœcesibus alios, in quorū locum successerunt Episcopi, & Apostoli constituerunt Rectores, qui successerunt discipulis, vt habetur in Can. In nouo, vigesimaprima distinctione, omnes tamen ad vnam hierarchiam & vnum Principatum pertinent, cùm sint ordinati sub vno Principe Deo.

Hierarchia quid sit.

Apoc. 19. Mat. vlt. Ephe. 1. Ioan. 21.

Si verò cōsideremus Principatum ex parte multitudinis (secundum quòd multitudo diuersimodè ordinatur ad Deum) erunt diuersæ multitudines: & per consequens diuersi Principatus, sicut sub vno Rege sunt multæ prouinciæ, quæ diuersis reguntur legibus. Homines enim alio modo illuminationes recipiūt a Deo, quam Angeli: quia homines recipiunt eas sub visibilibus similitudinibus aut Sacramentis. Angeli verò in intelligibili puritate, hoc est spiritualiter. Ideo omnes in hoc conuenientes, dicuntur constituere vnam hierarchiam Ecclesiasticam, quę dicitur Ecclesia Militans, quæ est quodammodo (non tamen in omnibus) exemplata ad instar Triumphātis. Potest enim distingui in tres hierarchias: & quælibet in tres ordines. Prima hierarchia est maiorum Prælatorum: & continet tres gradus, scilicet, summi Pontificatus, Archiepiscopatus, & Episcopatus. Ad Pontificatum summum reducitur Cardinalatus (sunt enim eius coadiutores) ad Archiepiscopatum Patriarchatus, qui non solùm in vna prouincia aut regno habet iurisdictionem, sed in pluribus. Horum officium est purgare & illuminare verbo & exemplo per honestam & irreprehensibilem conuersationem. 1. Timoth. 3. & arcere lupos & malos à gregibus, per censuras & pœnas Ecclesiasticas: vt Apostolus fecit. Secunda hierarchia est mediorum Prælatorum, qui accipiūt directionem a maioribus, & habent aliis ministrare aliqua ordinariè, aliqua verò ex commissione: & hæc habet diuersos gradus. Quidam eorum sunt Abbates, qui ex cōmissione habent benedicere, & aliquando confirmare. Alij sunt Priores & Decani collegiorum. Alij verò sunt Rectores siue Curati. Ad hos omnes pertinet administrare Sacramenta: Ad Curatos reducuntur in inferioribus ordinibus constituti: quia sunt illorum ministri. Tertia Hierarchia est Plebeiorum: ad quos non pertinet ministrare spiritualia Sacramenta, sed solùm recipere. Et habet tres gradus, scilicet, virginum, continentium, & coniugatorum.

Prima Hierarchia Ecclesiæ Militantis. 1. Cor. 5.

Secūda hierar. ecclesiæ Militantis.

Tertia hierar. Ecclesiæ Milit.

Alia est multitudo bonorum Angelorum, quæ dicitur Ecclesia triumphans. Et hæc habet tres hierarchias, hoc est, tres modos recipiendi illuminationes. Prima hierarchia recipit immediatè illuminationes à Deo. Et Angeli huius hierarchiæ à D. Dionysio dicuntur collocari in vestibulis Dei. Hæc habet tres gradus siue choros aut ordines. Primus & supremus dicitur Seraphim, quod nomen fuit impositū ab excessu charitatis. Angeli huius ordinis excedunt alios in ardore & feruore charitatis: ad quam patenter inferiores excitant. Secūdus chorus est Cherubim, quod nomen impositum est ab excessu scientiæ. Vnde interpretatur plenitudo scientiæ. Et Angeli huius chori excedunt omnes alios inferiores in cognitione, quam copiose in alios effundunt. Tertius chorus dicitur Thronorum, & Angeli huius chori habent excellentiam super inferiores in hoc quòd possunt immediatè in Deo rationes diuinorum operum cognoscere. Et hoc cōmune est omnibus hierarchiis, quòd excellentia inferioris continetur sub superiori, & est minor, & non econuerso.

Prima hier. Angelorū. 7. c. Cœlest. hierarch. Seraphim. Cherubim. Throni.

Secūda hierarchia Angelorū est multitudo illorū qui recipiunt illuminationes siue reuelationes diuinorū nō immediatè à Deo, sed ab Angelis primæ hierarchiæ, quas illuminationes & reuelationes effundit in inferiores, & sic illuminantur & illuminant. Angeli primi ordinis huius hierarchiæ illuminātur à Seraphim, & illumināt Angelos primi ordinis tertiæ hierarchię. Et Angeli secundi ordinis à Cherubim: & illumināt Angelos secundi ordinis tertiæ hierarchię, & Angeli tertij ordinis illuminatur à Thronis: & illumināt Angelos tertij ordinis tertij hierarchiæ. Et sic ordines primæ hierarchiæ correspondent Angelis secundę, qui eis subordinātur: & ordines secūdæ ordinibus tertię. Hæc secūda hierarchia habet tres choros siue ordines. Primus est Dominationū: & Angeli huius chori habent præci-

Dominationes.

Potestates. Rom. 13. præcipere de agendis. Domini enim est præcipere. Secundus chorus est Potestatum. Potestatis autem nomen ordinationem quandam designat, secundum illud Apostol. Qui potestati resistit, ordinationi Dei resistit. Et angeli huius chori habent ordinare circa susceptionem diuinorum, & circa actiones diuinas, quas superiores in inferiores agunt, eas sursum ducendo. Tertius chorus dicitur *Principatus.* Principatuum. Principari verò (vt D. Gregor. dicit) est inter reliquos priorem existere. Et sic illi dicuntur principari, qui quasi primi sunt in executione eorum quæ imperātur. Et ideo D. Diony. dicit quòd nomen principatuum *9. c. Cœlest. Hierar.* significat ductū cum ordine sacro. Illi enim qui alios ducunt, primi inter eos existentes, principes propriè vocantur, iuxta illud Psal. *Psal. 67.* Præuenerūt principes cōiuncti psallentibus. Tertia hierarchia est inferiorū angelorū, qui illuminātur à suis superioribus: & nō illuminant alios angelos, licet illuminēt homines. De hac enim hierarchia mittuntur à Deo in hunc mundū, & salutē hominū. Et licet *Heb. 1.* Apost. dicat, quòd omnes angeli sunt administratorij spiritus, in ministerium missi propter eos qui hæreditatē capiunt salutis: veruntamē nō immediatè, sed mediātibus angelis tertiæ hierarchiæ. Angeli enim primæ hierarchiæ immediatè recipiūt à Deo, & mittūtur ad illuminādos angelos secūdæ hierarchiæ. & ad manifestandū eis mysteria salutis hominibus exhibēda per angelos, qui deputati sunt executores. Et ideo illi dicuntur specialiter & immediatè mitti. Ex quorum nominibus aliqua executio datur intelligi, vt *Ordo virtutum.* nominibus quinque inferiorū, & non quatuor superiorū. Hæc hierarchia habet tres choros siue ordines. Primus *9. ca. cœlest. hier.* chorus & ordo dicitur virtutum qui importat quendam excessum fortitudinis. Vnde D. Diony. dicit, quòd nomē virtutis significat quandam virilem & inconcussam fortitudinem. Primò quidem ad operationes diuinas conuenientes. Secundò ad suscipiendum diuina & significat quòd sine timore aliquo aggrediuntur diuina, quæ ad eos pertinent: & per hos fiunt curationes. Secūdus chorus est Ar*Archangelorum ordo.* changelorum, qui dicuntur principes inferiorum angelorum, secundum D. Greg. quasi magna annuntiantes. *Dan. 10.* Huiusmodi præsident prouinciis & communitatibus, vt legimus de Michaële & principe Persarum. Tertius cho*Angeli qui dicantur.* rus est eorum, qui retinent nomen communissimum, & dicuntur Angeli. Angelus autem interpretatur nuntius. Et quia omnes cœlestes spiritus sunt manifestatores diuinorum arcanorum: ideo Angeli & nuncij vocantur. Sed superiores Angeli habent quandam excellentiam supra communem manifestationem, à qua superiores ordines speciali nomine vocantur. Infimus autem angelorum ordo nullam excellentiam addit supra communem manifestationē: & ideo à simplici manifestatione nominatur. Et sic nomen commune remanet infimo ordini (vt D. *5. ca. Cœlest. hier.* Dionysius dicit) vel potest dici infimus, quia Angeli huius hierarchiæ nobis immediatè annunciant. Ex isto ordine sunt Angeli ad custodiam hominum deputati (secundum diuum Thomam) quia ad infimum gradum (secundum D. Gregorium) pertinet minima nuntiare. Hoc autem videtur esse minimū in officio Angelorum, procurare ea quæ ad salutem hominis pertinent.

Ver. 8. *De ordine dæmonum.*

A
1. p. q. 109
Ordo angelicus potest dupliciter considerari: Vno modo secundum gradum naturæ, alio modo secundum gradum gratiæ. Gratia autem habet duplicem statum scilicet imperfectum, qui est status merendi & statum perfectum, qui est gratiæ consummatæ & gloriæ perfectæ. Si considerentur ordines angelici quantum ad perfectionem gloriæ, sic dæmones neque sunt in ordinibus angelicis, neque vnquam fuerunt. Si autem considerentur secundum statum gratiæ imperfectæ, sic dæmones fuerunt aliquando in ordinibus angelorum, sed ab eis ceciderunt & eiecti sunt, vt habetur Esa. 14. & apoc. 12. Si autem considerentur secundum statum naturæ, sic adhuc sunt in ordinibus: quia data naturalia non amiserunt (vt D. Dion. dicit) Ex quo sequitur quòd inter eos est prælatio. Vnde Glos. 1. Cor. 15. dicit: Quandiu durat mundus angeli angelis, homines hominibus, & dæmones dæmonibus præsunt, & actiones inferiorum actionibus superiorum subiiciuntur, sic quòd quando superior dæmon præcipit inferiori esse in aliquo loco, (quod præceptum fit per manifestationem conceptus sui) inferior dæmon ex naturali inclinatione (absque tamen aliquo influxu in eo producto) necessitatur operari circa illum locum tantum quantum superiori dæmoni placuerit. & ibi dicuntur sic alligari, quòd ad alium locum diuertere nō possunt. Difficultas est an post iudicium maneat talis ordo. Resolutio est: quod in angelis bonis manet secundum gradum natura & gratiæ ac gloriæ, cùm naturæ non corrumpantur, & gratia & gloria absque peccato non auferantur. Sed quo ad eorum officium, quod est perducere aliquos ad finem, cessabit. In malis verò ordo naturalis cùm sit indelebilis, manebit. Nec obstat illud quod dicitur Iob 10. Dimitte me vt plangam paululum dolorem meum antequam vadam, &c. Sequitur vbi nullus est ordo, &c. Quia non intelligitur de ordine naturæ aut demeritore, sed de ordine tranquilitatis, vt D. Augustin. ait lib. 19. de ciui. Dei ca. 13. Et quanuis inter se discordent, & non obediāt ex amicitia: ex nequitia tamē ad damnādos homines concordānt, & ex ordine naturæ illorū necessitantur obedire, & in loco manere. Vnde experientia docuit, quòd aliquando alligantur annulis, & consueuerūt vocari Spiritus Familiares: quia familiaritatē ostendunt, vt tandē decipiāt, & eo pacto multos deceperunt. Quare prohibitū est iure diuino ab Apostolo: Quę participatio iustitię cū iniquitate, &c. Non solum quia inimici sunt Christi, sed etiā prop- *2. Cor. 6.* ter periculum, cùm versutior sit, secundū D. Aug. & habeat mille nocendi modos, & circumeat quærens quem *1. Pet. 5.* deuoret. Ideo habere familiaritatem cū eo, est peccatum: *Mar. 1.* ideo quòd nec etiam veritatē ab eo requirere debemus, vt *Luc. 4.* D. Chry. dicit. Vnde & dominus eum vera confitentē de sua deitate, obmutescere fecit. Nec est diaboli verbo credendum: quia mendax est, & pater eius, Ioann. 8. Et Deuter. 18. Caue, &c. Et quamuis aliqui sancti fecerint se à dæmonibus deferri vt D. Illidius episcopus Bisuntinus: hoc fecerunt ex speciali reuelatione & inspiratione Spiritus sancti, licet secundum potestatem à Christo datam, possimus imperare vt exeant, & ne noceāt, vt amplius dicetur infra ca. 5. §. 5. ver. 16. Et quia ordo prælationis participatur à creaturis secundū quòd Deo magis appropinquant: & angeli beati maximè appropinquent, sequitur quòd minimus angelus beatus habet prælationē super omnes dæmones. Vnde legimus quòd Raphaël religauit Asmodeū *Tob. 8.* in deserto superioris Ægypti. Cùm autē humanitas Christi magis appropinquet per vnionem hypostaticā, quàm angeli: consequens est quòd præsit omnibus creaturis, & omnibus possit imperare. Vnde dicebat: Data est mihi *Mat.* omnis potestas. Et apostolus dicit, Deum dedisse ipsum caput super omnem ecclesiam.

Ver. 9. *De actione angelorum in creaturis.*

B
3. de Trin.
1. p. q. 110.
Qvum secundum D. Aug. omnia corpora regātur & disponantur per spiritum & creaturam inuisibilem, & natura angelica sit nobilior corporea: necesse est angelos habere præsidentiam super ea. Considerādum tamen est quam præsidentiam habeant. Et resolutio est, quòd non possunt educere formas substantiales à materia nisi fortè applicando actiua passiuis, prout legimus factū à Magis Pharaonis, qui per incantationes Ægyptiacas, & arcana quædam, converterunt subitò virgas in dracones. *Exo. 7.* Habent tamen præsidentiam & dominium super omnia corporalia quantum ad motum localem, infra tamen sphæram actiuitatis suæ, quantum deus permittit. Docto res sancti posuerunt diuersis rebus corporeis diuersas substantias spirituales esse præpositas. D. Aug. dicit, quòd *In lib. 83. q.* vnaquæque res visibilis in hoc mundo habet angelicam potestatem sibi præpositam. Et Damascenus dicit, quòd diabolus erat ex his angelicis virtutibus, quæ præerant terrestri ordini. Et Origenes super illud Num. 22. Cùm vidisset asina Balaam, dicit quòd opus est mundo angelis qui præsint super bestias, & animalium natiuitati, & virgultorum, & plantarum, & ceterarum rerum incremētis. Ordo enim diuinæ sapientiæ diuersis rebus diuersos rectores præposuit. Nec tamē sequitur quòd sint plures ordines angelorum quā nouem: quia ordines distinguūtur secundū generalia officia. D. Tho. dicit quòd diuersis spe- *1. p. q. 113 art. 2.* ciebus rerum diuersi angeli præficiuntur, ne tota species pereat: vnde per angelos custodes aliqua animalia deducta fuerunt ad Noë tempore diluuij.

Ver.10. *De actione angelorum in homines.*

C Angeli boni possunt illuminare homines. Hęc tamen illuminatio non fit eodem modo, sicut illuminatio inferiorum angelorum à superioribus: quia intellectus hominis nudam veritatem capere non potest, sicut angeli. Ideo angeli proponunt hominibus veritatem intelligibilem sub similitudinibus sensibilium, secundum illud D. Dion. quòd impossibile est nobis (secundū.s. communem naturæ ordinatum cursum) aliter nobis lucere diuinum radium, nisi varietate sacrorum velaminum circunuelatum. Confortatur etiam intellectus humanus agens per assistentiam angeli. Ex quo sequitur primo, quòd angelus tam bonus quàm malus, virtute suæ naturæ potest immutare imaginationem hominis: cùm natura corporalis obediat eis ad motū localem. Et quandoque in imaginaria visione angelus intellectum hominis illuminat: vt cognoscat quid per huiusmodi similitudines significatur. Quandoque verò per operationem angeli solummodo similitudines rerum apparent in imaginatione. Nec tamen tunc causatur deceptio ab angelo, sed prouenit ex defectu intellectus hominis, cui talia apparent sicut nec Christus fuit causa deceptionis. in hoc quòd multa turbis in parabolis proposuit, quæ nō exposuit eis. Sequitur secundo quòd etiā angelus potest immutare exteriores sensus extrinsecè & intrinsecè. Extrinsecè quidem, aliquid sensibile à natura formatū opponēdo. Intrinsecè verò aliquod de nouo formādo: sicut facit dum corpus assumit. Quod quādo fit à dæmonibus, qui intēdunt decipere dicitur illusio siue hallucinatio. Cùm verò fit à bonis non est illusio: quia fit ad aliquid significandū, vt dictū est. Nō possunt tamē neq; boni neq; mali angeli immutare volūtatē ab interiori, cū motus voluntatis nil aliud sit, quā inclinatio eius in rē volitam: sed solius Dei est immutare voluntatē, quæ est virtus talis inclinationis. Sicut enim inclinatio naturæ non est nisi ab eo qui dedit naturam: ita nec eius immutatio. Et sic inclinatio voluntatis nō est nisi ab eo qui dedit voluntatem. Sic enim mouere voluntatem est immediatè operari in ea, quod est illabi, quod soli Deo conuenit. Neque etiā possunt ab exteriori efficaciter mouere eam. Voluntas enim ab exteriori mouetur per apprehensionem boni: & ideo qui præsentat ei bonū, dicitur eam mouere, sed nō efficaciter, hoc est necessario, hoc enim solius Dei est: sed possunt soiū per modum persuadentis cōcitando passiones circa appetitū sensitiuum quia (vt videmus) ex concupiscentia aut ira voluntas inclinatur ad aliquid volendum: & sic angeli pręsentando bonum, & immutando imaginationem siue phantasiam, aut concitando passiones, possunt voluntatem mouere, non tamen ex necessitate: quia voluntas semper manet libera ad consentiendum vel resistendum, vel saltem negatiuè se habendum, in quo casu statim paratum est auxiliū Dei speciale, cum quo potest resistere.

1.p.q.111. art.1. — *art.3.* — *art.4.* — *art.2.* — *Illabi animæ quid sit*

Ver.11. *De custodia bonorum angelorum.*

D Angelos esse datos ad custodiendum homines testatur Psal. cùm ait: Angelis suis mandauit de te, vt custodiant te in omnibus viis tuis, & Christus, Angeli eorū, &c. Licet autem vnus angelus sufficiat ad custodiā vnius hominis, inquantum singularis persona: inquantum tamē est pars collegij, cōmunitatis aut regni, custoditur nō solū ab angelo ei dato, vt singularis persona: sed etiā ab aliis angelis, qui deputati sunt ad custodiam collegij, communitatis, & regni. Ideo Ps. loquitur in plurali, Angelis, &c. quod debet intelligi de viatoribus. Ex quo sequitur quòd Christus non habuit angelos ad custodiam deputatos, cùm esset comprehensor: licet legamus quòd angeli ministrarent ei, non ministerio custodiæ, sed obedientiæ tanquam subditi. Præsciti autem non priuantur hac custodia, neq; etiam Antichristus. Sicut etiam non priuantur interiori auxilio rationis: ita etiam nō priuantur exteriori auxilio toti naturæ humanæ concesso scilicet custodia angelorum, per quam etiam si non iuuentur quantum ad hoc quod vitam æternam finaliter bonis operibus mereantur, iuuantur tamen quantum ad hoc, quòd ab aliquibus malis retrahuntur, quibus & sibiipsis & aliis nocerent. Nam etiam dæmones arceantur per bonos angelos ne noceāt quantum volunt. Angeli custodes non dolent nec tristantur de peccatis, neq; de pœnis eorum quos custodiunt, cùm tristitia non sit nisi de his quæ contrariantur voluntati, secundū D. Aug. Nihil autem cōtrariatur voluntati angelorum: cùm eorum voluntas totaliter inhæreat ordini diuinæ iustitiæ & prouidentiæ, à qua nulla creatura subtrahi potest. Et ideo simpliciter loquendo, nihil fit in mundo contra voluntatem beatorū: quia (vt Phil. dicit) illud dicitur simpliciter voluntarium, quod aliquis vult in particulari. s. quod agitur cōsideratis omnibus quæ circunstant, quanuis vnum solum consideratum, nō esset volitum, vt infra dicetur. Ideo licet angeli custodes in vniuersali nō velint peccata, nec pœnas eorum quos custodiunt: considerata tamen ratione diuinæ prouidentiæ & iustitiæ id volentis, cui se conformant, simpliciter volunt, & sic non tristantur. Nec obstat quod dicitur Esa.33 Angeli pacis amarè flebunt: quia illud verbū potest intelligi de nūtiis Ezec. qui fleuerunt propter verba Rapsacis: vt habetur Esa.37. & hoc secūdum literalem sensum. Secundum verò sensum allegoricū, Angeli pacis, sunt Apostoli & prædicatores, qui flent pro peccatis hominum. Si verò secūndum sensum anagogicum exponatur de angelis bonis, metaphorica erit locutio, ad designādum quòd angeli volunt in vniuersali hominum salutem. Sic enim Deo & angelis huiusmodi passiones attribuuntur. Cùm ergo se conforment ordine diuinæ iustitiæ, peccata eorum quos custodiunt, non debēt attribui negligentiæ angelorum, sed malitiæ hominum, qui sicut recedunt à naturali ratione, sic etiam ab illuminatione angelorum. Deputantur angeli custodes (secundum D. Hiero.) à natiuitate. Ait enim exponens illud Mat.18. Angeli eorum, &c. Magna est dignitas animarum, vt vnaquęque ab ortu natiuitatis suæ habeat angelum in sui custodiam deputatū; quia cùm paruulus in vtero matris existit, adhuc est aliquid matris per quandam colligationem sicut fructus pendens in arbore, est aliquid arboris. Et ideo probabile est quòd angelus qui datus est in custodiam matri, custodiat paruum existentem in vtero: sicut qui custodit arborem, custodit fructum: sed cùm separatur à matre, in natiuitate datur particularis angelus de infimo ordine angelorum, qui nunquam derelinquit illum, saltē totaliter, sicut nec diuina prouidētia, cuius executio fit per custodiam, quamuis permittat eum pati aliquem defectum culpæ vel pœnæ, secundum ordinem diuinorum iudiciorum. Et secundum hoc dicitur Hiere.51. Curauimus Babylonem, & non est curata: derelinquamus eam. Et Esa.5. Auferam sepem eius: & erit in conculcationem. Glo. exponit de custodia angelorum. Et illud Psal. Deus deus meus respice in me: quare me dereliquisti? Non oportet tamen angelos semper operari circa eos qui sunt sub eorum custodia, vt quā do dormiunt, & quando nullum est impedimentum: sed cùm opus est duntaxat. Nec tamen propter hoc priuantur diuina visione, iuxta illud Mat.18. Dico vobis, quòd angeli eorū in cœlis semper vidēt faciē patris mei, qui in cœlis est. Non quidē ꝙ semper sint in cęlo diffinitiuè, sed solum vbi operantur: tamen sunt semper in cœlo per effectū siue ornatū, qui (vt dictum est) quandā refulgentiam ex ipsis in sedibus deputatis resultantem importat, vel etiā per habitudinem ad illas sedes eisdē deputatas, ad quas semper habent ius, & nunquam illo iure priuantur.

1.p.q.113. art.1. Mat.18 — *Psal.90. art.9. Mat.4.* — *3.Ethi.* — *ar.5.ad.3.* — *art.6.* — *Psal.21.*

Ver.12. *De angelorum bonorum pugna.*

A Angelos bonos pugnasse cum dæmonibus, & eos eiecisse de cœlo constat ex Apocal. vbi dicitur, Factum est prælium magnum in cœlo, &c. Hanc pugnam dicunt aliqui fuisse realem, non armis materialibus, sed sola volūtate, quæ fuit in Lucifero & aliis dæmonibus adeò debilitata, quòd angeli inferiores virtute gratiæ, quam habuerunt ex fide & merito passionis Christi præuisæ (nam vt dicitur ibi, Et ipsi vicerunt in sanguine agni, & propter verbum testimonij sui) potuerunt eiicere superiores: imò vnus solus & minimus angelus in gratia constitutus potuisset omnes realiter expellere: quia per gratiam cōsummatam naturæ illorum data est maior prælatio & præsidentia, quā esset præsidentia & prælatio naturalis Luciferi & aliorū. Et ideo ad volitionem infimi angeli omnes dæmones, qui voluntatem contrariam manendi in cœlo habebant, exire cogebantur. Et ideo pugnare dicebantur mali realiter, propter voluntatem realem manēdi: & boni

Apoc.12.

ni, propter realem voluntatem contrariã eiiciendi eos: & ideo mali ceciderunt ſicut plumbum in aquis vehementibus, nec potuerunt ibi manere ſtante præcepto & volitione efficaci bonorũ, quæ realiter neceſſitabat eos, ſicut dictum fuit de voluntate ſuperiorum dæmonum in ordine ad inferiores. Inter bonos etiã angelos fuiſſe pugnam conſtat. legimus enim Gabrielem dixiſſe Danieli: Princeps Perſarum reſtitit mihi vno & viginti diebus. Hic autem Princeps Perſarum erat bonus angelus, ad cuſtodiam regni Perſarum deputatus: qui ſecundum D. Hieronymum ſe oppoſuit liberationi Iſraëlitici populi, pro quo Daniel orabat, Gabriele præſentante preces eius Deo. Hæc autem reſiſtẽtia ſiue oppoſitio fieri potuit: quia princeps aliquis dæmonum Iudæos in Perſidem ductos, ad peccandum induxerat: per quod impedimentũ præſtabatur orationi Danielis pro eodem populo deprecantis. Sed ſecundum diuum Gregorium. 17. Moral. Princeps regni Perſarum bonus angelus fuit ad cuſtodiam illi deputatus: qui videns Perſas exemplo & conuerſatione Iudæorum proficere, volebat Iudæos ibi manere: quod erat contra voluntatem Danielis. Et quia quid Deus circa huiuſmodi liberationem Iudæorum vellet, ignorabant: ideo neceſſe habebant ſuper his diuinam prouidentiam conſulere. Sic igitur inquantum de contrariis meritis & ſibi repugnantibus diuinam conſulebant voluntatem, ſibi inuicem reſiſtere dicebantur, non quòd fuerint voluntates eorum contrariæ formaliter, cùm omnes in hoc concordarent, vt diuina ſententia impleretur: ſed quia ea de quibus conſulebant, erant repugnãtia. Dæmones autem quanuis cõcordent ad tentandum & ſeducendum homines, in aliis tamen diſcordant, & voluntates contrarias habent: ideo pugnare dicuntur. Superiores tamen naturali ordine vincunt, nec propter hoc gaudent, cùm ſint in ſumma triſtitia, in qua (Deo non concurrente) non ſunt alicuius gaudij capaces nec participes.

1. p. q. 113. art. 8.
Dan. 10.

Ver. 13. *De impugnatione dæmonum.*

B Pugnam eſſe inter Dæmones ſiue diabolos & homines, oſtendit Apoſtolus Epheſ. 6. dicens: Non eſt nobis colluctatio aduerſus carnem & ſanguinem, ſed aduerſus Principes & Poteſtates, aduerſus mundi rectores tenebrarum harum, contra ſpiritualia nequitiæ in cœleſtibus. Quæ verba non debent intelligi ſimpliciter & abſolutè, ſed vt non ſit nobis duntaxat colluctatio aduerſus carnẽ & ſanguinẽ, hoc eſt aduerſus carnales & ſenſuales homines, & appetitum ſenſitiuum ſolum: quia certum eſt nos habere colluctationem contra carnem & ſanguinem, cùm Apoſtolus dicat: Caro concupiſcit aduerſus ſpiritum, & ſpiritus aduerſus carnem. & Eccleſia, Caro, mundus, dæmonia, diuerſa mouent prælia: ideo dictum Apoſtoli non debet intelligi excluſiuè, vel principaliter: quia actiones inſtrumentorum attribuuntur principali agenti. Et hoc modo intelligitur quòd Apoſtolus dicit: Non eſt volentis, neque currentis ſcilicet principaliter, ſed miſerentis Dei. Sic cùm dicitur: Non eſt nobis colluctatio, &c. eò quòd omnia peccata humana directè vel indirectè & originaliter procedunt à diabolo, licet quædam ex libertate arbitrij. Origenes enim dicit, quòd etiã ſi diabolus non eſſet, homines haberent appetitum ciborum & venereorum, & alia huiuſmodi, circa quæ multæ inordinationes contingunt, niſi tales inordinationes appetitus refrenentur per rationem, maximè ſuppoſita corruptione naturæ. Indirectè tamẽ & occaſionaliter dici poteſt quòd omnia peccata procedunt à diabolo, eò quòd fuit cauſa peccati primorum parentum: Ad hunc ſenſum dicit D. Dionyſius, quòd multitudo omnium dæmonum eſt cauſa omnium malorum, ſibi & aliis ſcilicet directè vel indirectè. Et Damaſcenus dicit, quòd omnis malitia & immunditia à diabolo excogitatæ ſunt. Apoſtolus tamen ſolùm nominat Principatus & Poteſtates, & non alios ordines: quanuis ex omni ordine aliqui ceciderint: eò quòd nomina aliorum ordinum important ordinem ad Deum, vt Seraphin, Cherubin, Throni: vel important ſeruitiũ ſeu miniſterium Dei: vt Dominationes, Virtutes, Archangeli, & Angeli. Sed duo hæc, Principatus & Poteſtates, important aliquid commune bonis & malis, quia mali ſunt magni & potentes, & habent magnum exercitum, contra quem habemus pugnare, aduerſus mundi rectores tenebrarum harum, hoc eſt peccatorum. Ad oſtendendum tamen ꝙ non ſolum principes & poteſtates nos impugnant, ſed etiam alij qui ex aliis ordinibus ceciderunt, dicit, contra ſpiritualia nequitiæ, propter eorum aſtutiam: quia quantò ſpiritus ſunt altiores ſecundum naturam, quando conuertuntur ad malum, tãtò ſunt peiores & nequiores. Vnde Philo. dicit quòd homo malus eſt peſſimus animaliũ. Ideo dicit, ſpiritualia nequitiæ, quia nequiſſimi ſunt. Addit etiã, in cœleſtibus, duplici de cauſa. Primò, ad oſtendendũ quòd pro ſpiritualibus eſt iſta pugna. Secũdò ad oſtendendũ eorum commoditatẽ ſuper homines, quia ſunt in potiori loco. Homines enim ſunt in terra & dęmones tentantes in alto, quia in aëre caliginoſo, qui dicitur cœlum. Vnde Chriſtus, Volucres cœli comederunt illud ſcilicet ſemen. Et exponitur de diabolis & dæmonibus, qui ex diuina permiſſione remanſerunt in aëre ad exercitium & gloriam electorum. Propter hoc tamen nõ minuitur pœna eorum: quia quocunque pergant, ſemper portant ſecum infernum, hoc eſt inferni tormenta. Illi autem qui ſunt in inferno retruſi, non tentant nos. Et quanuis ſit inæqualitas in pugna quantũ ad naturam, quia dæmones ſunt fortiores hominibus, recompenſatio tamẽ ſit homini ex parte dei. Primò quidem & principaliter per auxilium gratiæ. Secũdò per cuſtodiam angelorum. Vnde Heliſæus dixit ad miniſtrum ſuũ: Noli timere, plures enim nobiſcum ſunt, quàm cum illis. Nec tentandum mittuntur à Deo, cum Deus intentor ſit malorũ: ipſe enim neminẽ tentat, vt dicitur Iac. 1. Sed dæmones ex malitia ſua aſſumpſerunt officiũ tentãdi. Vnde Apoſt. Ne fortè tentet vos is qui tentat. vbi gloſſa: hoc eſt diabolus, cuius officiũ eſt tantare. præcipitare autẽ ad peccatũ nõ poteſt, nec Deus permittit: quia cum dederit liberum arbitrium permittere pręcipitationem & coactionem, repugnat Deo, qui tamen aliquando tentare dicitur, vt ſciat, eo modo loquendi quo dicitur ſcire, eò quòd faciat alios ſcire. Vnde Deuter. 13. Tentat vos dominus Deus veſter, vt palam fiat vtrum diligatis eum. Tentationes Dei non dicuntur propriè tentationes: quia non fiunt ad inducendum ad malum finem, ſicut dæmonum, ſed tentat Deus propter quatuor, primò propter eruditionẽ. Vnde Eccl. 24. Qui non eſt tentatus quid ſcit? qualia ſcit? pauca cognoſcit. In huius figura, Iudicum. 3. has gentes relinquit Deus, vt in his erudiret Iſraëlem. Secũdò ad humilitatem. 2. Cor. 12. Ne magnitudo reuelationum mearum extollat me, &c. Tertiò ad purgationẽ reatus pœnæ. Vnde D. Gregorius. Mala quæ patimur peccata noſtra meruere. Et Sap. 4. Tanquam aurum in fornace probauit illos. Quartò ad multiplicationem bonorum, & ad maiorem conſolationem. Vnde Greg. Multum adiicit virtus laceſſita. Iob multipliciter tentato adaucta ſunt ei duplicia. Et Sarra vxor Tobiæ iunioris dicebat: Qui poſt tempeſtatem tranquillum facis. Et D. Hieronymus ad Euſtochium: vt mihi teſtis eſt Deus poſt multas lachrymas nonnunquam videbar intereſſe agminibus angelorum. Ex præmiſſis ſequitur, quod licet Deus cuilibet homini ab ortu natiuitatis ſuæ det angelum ad cuſtodiam deputatum: non tamen deputat angelum malum ad tentandum, quanuis aliquando mittat ad puniendum. Miſſi tamen ad puniendum tentant: & alia intentione puniunt quàm mittantur: nam ipſi puniunt ex odio: vel inuidia: ſed mittuntur à Deo propter eius iuſtitiam. Remedia contra tentationes diaboli præcipua ſunt tria generalia. Primum eſt præciſio cauſarum & occaſionum. Quia vt dicit Philo. Manente cauſa manet effectus. Secundum eſt humilitas, vt quamprimũ aliquis ſentit ſe tentari conſideret originem ſuam & beneficia, Dei ſcilicet redemptionis, & vitam æternam, quam præparauit ſeruantibus mandata ſua. Conſideret pariter illud Apoſtoli, Hebr. 10. Horrendum eſt incidere in manum Dei viuentis ac inferni tormenta, &c. Habebit occaſionem cuſtodiendi mandata Dei & ſe humiliandi, quod ſi fecerit, præſeruabit eum Deus à tentatione. Vnde Pſalm. 114. Cuſtodiens paruulos Dominus humiliatus ſum, & liberauit me. In huius figuram Dauid funda & baculo victoriam habuit contra Goliat. Diuus Antonius audiuit quod ſola humilitas euadet laqueos diaboli. Tertiũ eſt deuota oratio cum Ezechia: Domine vim patior, reſpõde pro me: quid

Marginal notes: 1. p. q. 114. D. Tho. ad 6. Eph. ca. — Gal. 4. Rom. 9. — 4. ca. de di. no. — Luc. 8. — 1. p. q. 114. ar. 1. ad. 3. — 4. Reg. 6. — 1. Theſ. 3.

quid dicam, aut quid respõdebo cùm ipse fecerim. Ezech. 38. & Psalm. 9. Clamabit ad me, & ego exaudiam eum, cum ipso sum in tribulatione, eripiam eum & glorificabo eum. Et. 1. Corinth. 10. Fidelis Deus qui non patietur vos tentari supra id quod potestis, sed faciet cum tentatione prouentum, vt possitis sustinere. Potest addi quartum, scilicet diuertere intellectum ad alia, mutare locum, & petere consilium & auxilium à viris sanctis. Notandum tamen quod licet dæmon superatus fugiat, iuxta illud Iac. 4. Resistite diabolo, & fugiet à vobis: nõ tamen sic, quin postea reuertatur. Vnde legimus, quòd consummata omni tentatione, diabolus recessit à Christo vsque ad tempus. *Luc. 4.* Et Matth. 12. Reuertar in domum meam vnde exiui. De punitionibus factis per dæmones, habetur. 1. Reg. 16. Spiritus autem Domini recessit à Saul, & exagitabat eum spiritus nequam. Per hos Dominus percussit Aegyptum cum primogenitis eorũ. Per hos mittit mala & punitiones, sicut D. Ioannes vidit angelum clamantem quatuor angelis, quibus datum erat nocere terræ & mari atque arboribus. *Apoc. 8.* Et tempore Christi quamplurimi vexabantur à spiritibus immundis. Ex præmissis patet quòd dæmonia non solum mittuntur exterius ad puniendum in bonis, sed etiam in corpore: & infra corpus, non solum à Deo, sed etiam à ministris eius. Vnde Apostolus iudicauit incestuosum Corinthium tradendum Satanæ in interitum carnis, hoc est in vexationem & afflictionem carnis, vt spiritus saluus fieret: sicut cum permisit percutere corpus Iob, dixit: Veruntamen animam illius serua. Et Apostolus Hymenæum & Alexandrum tradidit Satanæ, vt discerent non blasphemare. *1. Cor. 5. Iob. 1. 1. Tim. 1. Mat. 18. Ioan. 20.* Hanc potestatem tradendi dedit Christus Apostolis, potestatem quoque eiiciendi: quia eius est introducere, cuius est eiicere: sicut eius est soluere, cuius est ligare. Et vtranque potestatem dedit Apostolis, scilicet, solutionis & retentionis. Hæc traditio est species ligaminis Ecclesiæ, alias non fuisset iustus diuus Paulus. Hæc potestas introducendi ad vexandum corporaliter, non fuit data omnibus quibus data fuit potestas eiiciendi dæmonia: sed solis Apostolis, ad quos verba Christi dirigebantur. Cùm autem Episcopi succedant in locum Apostolorum: succedunt etiam in hac potestate, vt infra dicetur cùm de sententia excommunicationis erit sermo. *Mat. 10. & 18.* Non tamen legimus Deum misisse diabolum ad vexandum interius iustos, licet benè permiserit seruum suum Iob à diabolo vulnerari vlcere pessimo à planta pedis vsque ad verticem eius, ad probandam patientiam ipsius. *Iob. 2.* Interius tamen aliquem vxatum absque peccato non legimus. Dæmones autem vexantes corpora, interius operantur, commouendo carnem, sanguinem, & membra, per spiritus vitales: & sic sunt in ipsis corporibus nõ per informationem, sed per operationem disconuenientem naturæ corporis. Cùm autem tentant & concitant passiones, siue immutant imaginationẽ & phantasiam, sunt quidẽ in corpore, sed non per operationem disconuenientem animæ sensitiuæ: neq; dominãtur totaliter phãtasiæ aut corpori. Ideo tentati non dicuntur dæmoniaci, licet habeant diabolum in corpore. In dæmoniacis verò & obsessis ac arreptitiis totaliter dominantur, ita vt etiam ratione vti nõ possint. Ex quo sequitur quòd mala quæ dæmoniaci faciunt, non imputantur nouo peccato, sicut nec ebriis aut damnatis. Dæmones tamen plus vno tempore vexant, quàm alio: & interdum præbent inducias: vt satis patet de spiritu nequam qui vexabat Saulem. *1. Reg. 16.* Leuius enim habebat cùm Dauid percutiebat citharam manu sua. Ex quo inferunt aliqui, quòd dæmones alliciuntur aliquibus sensibilibus sonis, herbis, & lapidibus, ac certis cõstellationibus, non quidem ex natura sua (quæ est spiritualis) sed ad seducendos homines: vt D. Hieronymus & Chrysostomus dicũt de his quos lunaticos vocant, qui secundum diuersa lunæ incrementa magis vexantur, propter duo. *2. p. q. 115. ar. 5.* Primò, vt lunam creaturam Dei infament. Secundò, quia cùm nõn possint operari nisi mediantibus virtutibus naturalibus in suis operibus, considerant corporum habitudines & aptitudines ad habitus intentos: & cùm cerebrum sit humidissimum (vt dicitur in secundo de Anima) ideo maximè subiicitur operationi lunæ, quæ ex sui proprietate habet mouere humorem. In cerebro autem perficiuntur vires animales. Et ideo dæmones secundum diuersa lunæ incrementa magis perturbãt hominis phantasiam, quando considerant cerebrum ad hoc esse magis dispositum. *Ibid. ad. 2.* Dicit etiam D. Thomas quòd dæmones aduocati in certis constellationibus, facilius veniunt, propter duo. Primò quidem, vt homines in hunc errorem inducãt, quòd credant aliquid numinis esse in stellis. Secundò, quia considerant secundũ aliquas constellationes materiã corporalem esse magis dispositam ad effectus, pro quibus aduocãtur. Veniunt etiam facilius cùm à virginibus aduocantur, vt ex hoc in suæ diuinitatis opinionem homines inducant, quasi munditiam ament, vt dicit D. Thomas. *De pot. q. 6. ar. 10. ad. 4.* D. Augustinus dicit quòd dæmones alliciuntur per diuersa genera lapidem, herbarum, lignorum, animalium, carminum, non sicut animalia cibis, sed sicut spiritus signis, inquantũ scilicet hoc eis exhibetur in signum diuini honoris, cuius ipsi sunt cupidi. *21. de Ciui. Dei.* Ad cognoscendum autem arreptitios, vehementissimum argumentum est, quãdo apparent aliqui effectus, ad quos virtus corporum cœlestium nullo modo sufficere potest: puta cum loquuntur lingua ignota, vel diuersis linguis, quas antea non didicerunt: sicut etiam virtus dæmonis apparet in necromanticis quando faciunt statuas loqui & moueri. Ad eiiciendos autem dæmones à corporibus & locis necessariis, dedit Christus potestatem Apostolis ante passionem Matth. 10. vbi dicitur: Et conuocatis duodicim discipulis, dedit eis potestatem spirituum immũdorum, vt arcerent eos. & post passionem dedit potestatem omnibus fidelibus, vt habetur Marc. vltimo, vbi dicitur: Signa autem eos qui crediderint, hæc sequentur: in nomine meo demonia eiicient, &c. Medium eiiciendi dæmones à corporibus (vt infra dicetur) est fides imperantium vel petentium: quanuis etiam legamus aliquos non credentes eiecisse, vt habetur: Vidimus quendam in nomine tuo eiicientẽ dæmonia, & prohibuimus, quia non sequitur nos. *Luc. 9.* Sed hoc erat ad exaltandum & magnificandum nomen Christi. Videtur tamen quòd fides imperantis egressum, non sufficiat absque deuotione eius, ac etiam fide & deuotione petentium. Nam parentes dæmoniaci lunatici obtulerunt eum Christo, & dixerũt quomodo obtulerãt discipulis, qui nõ potuerãt eiicere. Christus respõdit: O generatio incredula & peruersa: vsquequo ero vobiscũ? vsquequo vos patiar? *Mat. 17.* Et postquam illud eiecisset, dixit discipulis quærẽtibus quare ipsi nõ potuissent eiicere. Propter incredulitatẽ vestrã. deinde dixit, Hoc genus demoniorũ nõ eiicitur nisi per orationem & ieiunium. Ex quo sequitur quòd non omnia dæmonia eodem modo eiiciuntur, cum ad eiectionem aliquorum requiratur ieiuniũ, quod non requiritur in eiectione aliorum.

Ver. 14. *De casu angelorum.*

Circa casum angelorum duæ à D. Thoma famosæ recitantur opiniones. *A 1. p q. 63. art. 6. de Malo. q. 16. art. 4.* Prima est eorum qui dicunt angelos creatos in puris naturalibus absque gratia & tales dicunt ipsos in primo instanti habuisse beatitudinem naturalem, quam Aristoteles ponit in contemplatione primæ causæ siue Dei, vt est principium naturæ. Beatitudinem autem supernaturalem (quæ in clara Dei visione consistit) nõ habuerunt. & tenentes hanc opinionem dicunt quòd non meruerunt in primo instanti, quia meritum præsupponit gratiam, quæ secundum eos non fuit illis in primo instanti data, cùm fuerint creati in puris naturalibus. Et in eodem instanti etiam non peccauerunt, neque peccare potuerunt, cùm peccatum nõ possit retorqueri in Deũ, nec ei attribui: quod fieret, si poneretur q peccare possent in primo instanti: cùm omne positiuum quod habet natura in primo instanti, habeat illud à generante siue à dante naturã: & si creetur à creãte, & nõ à se, quia omne quòd est quãdo est, necesse est esse. Preterea in primo instanti facta fuit illis promulgatio: ideo nõ erãt in sufficienti libertate, quæ requiritur ad peccandũ. Nec est simile de peccato originali, quod cõtrahitur in primo instanti: quia nõ est aliquid positiuum, sed cõtrahitur per vitiatã originẽ, siue per vnionem ad materiã vitiatam & infectã per Adam. Ideo non retorquetur in Deũ, sed in Adã, vt amplius dicetur, cũ de peccato originali fiet mentio. *ca. 18. Q. 2.* Dicunt deinde q angeli in secũdo instãti fuerũt in gratia: & habuerũt gratiã, virtutes, & dona: & sic cognouerũt Deum,

Deum, non solum vt authorem naturæ, sed etiã gloriæ: & boni cõuersi sunt in Deũ, & meruerunt: & mali auersi sunt & demeruerũt. Et in tertio instãti boni cõsecuti sunt beatitudinem tanquam præmium meriti: & mali priuati sunt gratuitis, & assecuti sunt pœnas & tormẽta: quę sunt præmium auersionis & demeriti. Et sic inter creationem & beatificationem bonorum, & damnationem malorum fuit mora intermedia, scilicet instãs in quo meruerunt & demeruerunt. Hæc opinio clara est, & absque difficultatibus. Secunda opinio est eorum qui sequuntur D. Aug. qui in. 12. de Ciuitate Dei dicit, quòd Deus simul erat in eis condens naturam, & largiens gratiam, secundum proportionem naturalium. Cuius ratio est, quia gratia comparatur ad beatitudinem, vt ratio seminalis in natura corporali ad naturalem effectum. Vnde gratia à D. Ioan. semen Dei nominatur, ait enim: Quia natus est ex Deo, peccatum non facit: quia semen ipsius in eo manet. Sed videmus quòd Deus in Prima rerum naturalium creatione, plantis & animalibus indidit & impressit rationes seminales, per quas consequerentur fines suos. Ergo & in productione angelorum indidit & largitus est eis gratiam, quæ est ratio seminalis ad beatitudinem consequendam. Hæc opinio supponit primo, quòd de natura angelorũ sit per vnicum actum peruenire ad finem: quia gratia perficit naturam secundum modum naturæ. Ex quo sequitur, quòd sicut ex natura sua habet ordinem ad perfectionem naturalem: ita per gratiam habet ordinem ad gloriã. Sed hoc est proprium naturæ angelicæ, quòd naturalẽ perfectionem statim acquirat, & non per discursum: ergo angelus post meritum statim consequitur beatitudinem. Secundò supponit quòd plures actus subordinati possint esse simul & ideo cùm cognitio Dei vt authoris naturæ, subordinetur cognitioni Dei vt authoris beatitudinis, possunt simul esse, & sunt simul in patria. Et sic angeli cognouerũt Deum vt authorem naturæ & authorem beatitudinis in primo instãti, aliàs fides frustra fuisset. Si cognouerunt: ergo & per voluntatẽ in Deum cõuersi sunt, gratia & charitate concurrente: & per consequens omnes meruerunt, quia ad meritũ (secundum hanc opinionem) sufficit libertas complacentiæ gratia & status (vt probant) per meritũ Christi & D. Virginis, stãte præcepto affirmatiuo. Ex quo infertur secundũ præmissa, quòd statim post primum instans boni beatificati sunt, & mali damnati. Et sic nõ fuit mora inter creationẽ & beatitudinẽ in bonis, cùm instantia in angelis sint sibi inuicem immediata: sed cum angeli boni dicantur continuasse actum in primo instanti elicitum, dubitari posset quod fuit secundum instans in eis, cùm instans angelorum sit mẽsura vnius operationis tãtum, Si igitur operatio in primo instanti elicita fuit continuata, non erit nisi vnum instans, cùm non sit nisi vnica operatio. Respõdent, quòd fuit vnus actus in esse naturæ, sed prout procedebat ex libro arbitrio, erant plures actus formaliter & in esse moris, siue in esse gratiæ: quia in primo instanti actus ille procedebat à gratia imperfecta: & cùm gratia cœpit esse consummata, produxit actum perfectiorem, cuius duratio dicitur aliud instãs, cùm perfectũ & imperfectum non sint simul: vnde sequitur quòd fuerunt plures actus formaliter. Dant ad hoc similitudinem de actuãte prohibitionem elicito, & post prohibitionem continuato: quia est vnus in esse naturæ, & plures in esse moris, ante prohibitionẽ bonus, post prohibitionẽ malus.

Angeli fuerunt creati in gratia.
1. p. q. 62. ar. 3. & 6.
1. Ioan. 3.

1. p. q. 58. ar. 10. & eadem pa. q. 62. ar. 5

Quod fuit secundum instans angelorum.

Sed adhuc manet difficultas, cùm esse moris non sit reale, sed rationis: ideo vnus actus naturæ successiuè potest variari. Sed cùm diuersa principia & obiecta realia nõ sint vnus actus in esse naturæ, cùm actus accipiãt speciem ab obiecto: principium autem actus in primo instanti erat fides & charitas imperfecta, & obiectum erat Deus enigmaticè præsentatus, & per cognitionem vespertinam: in secundo verò instanti principium illius actus erat lumen gloriæ & charitas perfecta: per cognitionem matutinam, & Deus clarè visus obiectum, ergo alius erat actus in esse naturæ: & per consequens non erat continuatus. Potest dici quòd ex parte potentiæ & obiecti erat idem actus. Et si non in specie, saltẽ in genere, & sic fuit continuatus, vel idem numero prius imperfectus, & postea perfectus, imperfectum enim perfici potest. Nec actus specificatur à dispositione medij, nec variata dispositione medij, variatur actus in esse naturæ: sicut nec visio quando lumen intenditur: est alius actus: sed idem qui perficitur. Et quamuis in angelis non sit continuatio temporis, est tamen continuatio durationis, quæ coexistit tempori. Quo ad malos est maior difficultas. Dicunt tenentes secundam opinionem, quòd angeli mali post primum instans creationis statim posuerunt impedimentum: ideo in secundo instanti peccauerunt: & sic in primo instanti omnes meruerunt tam boni quàm mali, sed in secundo instanti boni facti sunt lux, & beatitudinem consecuti: & mali in secũdo instanti peccauerunt, & facti sunt nox & tenebræ, priuati gratia, ac etiam tormenta consecuti, Et sic inter creationem & peccatum nõ fuit mora: quia inter illa duo instantia nihil mediabat. Sed difficultas est an inter peccatũ & ipsam damnationem siue detrusionẽ in infernũ fuerit aliqua mora. D. Tho. dicit inter creationem & lapsum secundum hanc secundam opinionem (quam dicit probabiliorem, & sanctorum dictis conformiorem) nullam fuisse morã, Sed nihil dicit aut determinat, an inter peccatum & tormenta siue detrusionem fuerit aliqua mora. Dominus Caietanus dicit, ex sancto. Thom. haberi, quòd via angelorum est breuior quàm hominum: quæ durat vsque ad mortẽ. Vbi enim ceciderit lignum, siue ad Austrum, siue ad Aquilonem, ibi erit. Et legistæ dicunt quod voluntas hominis est deambulatoria vsque ad mortem. Via autem angelorum ex duobus instantibus integratur. Et addit Caietanus, quòd primum instãs ita est via, quòd non est terminus: & secundum instãs ita est via, quòd etiã est terminus viæ. Est quidem via, per comparationem ad liberum arbitrium: & terminus, per comparationem ad gratiam consummatam, & perpessionem tormentorum. Et per hoc dicit bonos in secundo instanti mereri, & malos demereri, inquantum illud instans est via: & beatificari vel torqueri, inquantum est terminus viæ. Et per hanc distinctionẽ soluit omnia argumenta. Hic tamen modus dicendi nõ videtur omnino conformis fundamentis D. Tho. qui dicit meritũ habere rationẽ viæ ad finẽ, & pari ratione demeritum, & per consequens nullus meretur quod iam habet. Ex quo sequitur ꝙ instans, quod est terminus viæ, non potest dici via: nec liberum arbitrium secundum se solum est causa sufficiens merendi: ideo est impossibile, quòd quis fruatur, & suam fruitionem mereatur. Ideo Christus in primo instanti non meruit sibi beatitudinem essentialẽ, eò quòd iam habebat illam: sed bene accidẽtalem, quam nõ habebat, vt expresse dicit D. Tho. in. q. de veritate, & quo ad statum merendi requiritur ꝙ desit id quod mereri dicitur: propterea negamus quòd homo in instanti mortis possit mereri & demereri gratiam: quia non videtur ratio quare instans terminatiuum viæ hominis nõ possit dici via, sicut instãs terminatiuum viæ angeli, maximè cùm homo existens in gratia, in instanti mortis (si habeat peccatum veniale) non sit in termino, neque fruatur. Dicere autem quòd homo in articulo mortis, & in primo instanti quo anima est extra corpus possit mereri & demereri gratiam, est absurdum, & contra prædictam authoritatem Ecclesiast. 11. Vbi ceciderit, &c. Sed magis videtur absurdum, quòd angeli qui in primo instanti non demeruerunt, nec potuerunt demereri, in secundo instanti demeruerint tormenta, quæ iam habebãt & patiebantur: quia sic nullo præcedẽte peccato torquerentur: quamuis boni propter meritum præcedens in primo instanti, possint in secundo instanti beatificari. Ponere autem hanc differentiam inter bonos & malos quãtum ad mercedem, & dicere bonos prius præmiatos, quã malos punitos, non est de intentione. D. Tho. quia ipse expresse dicit quòd prima operatio fuit omnibus communis, sed in secunda fuerunt distincti. Ideo in primo instanti omnes fuerunt boni, sed in secundo fuerunt boni & mali distincti. & ideo non est contra mentem D. Thom. nec contra secundam opinionem ponere tertium instans in quo boni fuerunt beatificati, & mali tormentis addicti. Nam in scriptis eius inueniri non potest inter creationem & damnationem nullam fuisse moram, sed solum inter creationem & lapsum, scilicet in peccatum. Et ad illud præsuppositum, quo dicebatur esse naturale Angelo per vnicum actum peruenire & consequi finem supernaturalem, debet intelligi per vnicum actum plenè &

1. p. q. 63. art. 6.
An fuerit mora inter peccatũ & tormenta malorum angelorum.
Quod. 7. art. 8.
Eccl. 11.

De veritate q. 29. ar. 6.

De veritate q. 29. ar. 6. ad quartũ.
Mora fuit in angelis inter creationem & dãnationem malorum angelorum.

com-

completè liberum. Et licet quo ad beatos poſſit ſuſtineri, quòd ſtatim poſt primum inſtans in quo meruerunt, con ſecuti ſunt beatitudinem: quam etiam diabolus habuiſſet ſi ſtatim impedimentum non poſuiſſet: non poteſt tamē ſuſtineri quòd fuerint ſimul beati, & quòd beatitudinem meruerunt: multò minus quòd mali in ſecundo inſtanti fuerint damnati, & damnationē demeruerint: quia hoc eſt contra ſtatum merendi, qui requirit, vt illud quod quis meretur, deſit: & eodem modo de ſtatu demerendi. Niſi fortè dicatur cum aliquibus Thomiſtis, quòd ſecundum inſtans angelorum (cùm poſſit coexiſtere tempori) diuidatur in aliquas morulas, non tamen in ſemper diuiſibiles, ſicut tempus: ſed poſſunt angeli continuare operationem ſuam per horam, alterius tamen rationis quàm temporis. Et ſic dicendum quòd in principio ſecundi inſtantis, ſiue in prima morula illius, boni & mali fuerunt completè liberi, libertate contrarietatis & contradictionis, & boni meruerunt, & mali demeruerunt, ſiue poſuerunt impedimentum merito quod habuerunt in primo inſtanti, & in ſecunda morula illius ſecundi inſtantis boni beatificati ſunt, & mali in infernum ſiue in damnationem & tormenta detruſi, durante continuatione actus in principio ſecundi inſtantis eliciti. Secūdum hunc modum dicendi poſſet intelligi dictum domini Caietani, quòd ſecundum inſtans eſt via & terminus viæ: via quidem in prima morula completæ libertatis, & terminus viæ poſt illam. Et (vt mihi videtur, & ſupra dictum eſt) fuit in bonis eadem operatio ex parte potentiæ & obiecti materialiter quæ adhuc perſeuerat & perſeuerabit in æternum, & ſecundum quam non diſtinguuntur inſtantia angelorum, ſed ſecundum alias particulares & ſpeciales operationes illi ſubordinatas, ſiue ad illum finē præſtitutum directas. Et (vt ex ſupradictis patet) menſura illius operationis in ſupremo angelo beato dicitur æuiternitas: ſicut menſura motus primi mobilis dicitur tempus.

Ver. 15. *De peccato luciferi, & aliorum angelorum*

A
1.p.q.63. art.3. De malo.q. 26.ar.2.ad quartum. Quod fuit peccatum Luciferi. 1.p.q.63. art.7. Eſa.14.

LVcifer in ſecūdo inſtanti pulchritudinē, nobilitatem, & dignitatem ſuæ naturæ conſiderans, & ſe eſſe ſuper omnes creaturas, non aduertens ad gratiam quam Deus illi dederat, nec conſiderans media perueniendi ad beatitudinem conſummatam & ſupernaturalem, quam Deus diligentibus ſe præparauit: in ſuperbiam elatus, illam, & eminentiſſimum cœli Empyrei locum humanitati Chriſti filio Dei hypoſtaticè vniendæ præparatum, qui locus dextra Dei in ſacris literis nuncupatur, appetiit, & humanæ naturæ inuidit, votumque ſiue deſiderium ſuū omnibus aliis angelis (quibus naturaliter præerat) indicauit. Et quemadmodum in naturalibus omnibus aliis angelis præerat, volens etiam in gratuitis præeſſe eis, vt ipſum in mediatorem perueniendi ad beatitudinem ſupernaturalem, loco Chriſti (qui ab æterno prædeſtinatus erat caput & medium omnium) eligerent, & illi aſſentirent, ſuggeſſit, dixitque: In cœlum aſcendam, ſuper aſtra Dei exaltabo ſolium meum. Sedebo in monte teſtamenti in lateribus Aquilonis. Aſcendam ſuper altitudinem nubiū, & ſimilis ero altiſſimo. In eodem inſtanti boni angeli ad gratiam Dei aduertentes, & ex fide præuidentes paſſionem Chriſti mediatoris, cui ex diuina ordinatione locus ille & officiū mediatoris, quòd Lucifer rapere & vſurpare præſumebat, iure competebat: eius rapinæ non conſenſerunt: ſed illi reſtiterunt, & merito paſſionis Chriſti præuiſæ vicerunt in ſanguine agni: conuerſionemque quam in primo inſtanti partim ex natura, partim ex gratia, & liberè, ſed incompletè inchoauerant, ex plena atque perfecta libertate continuauerunt. Mali verò angeli ex omnibus hierarchiis & ordinibus aliqui, tertiam omnium angelorum partem facientes, naturæ ſuæ nobilitatem & pulchritudinem exemplo Luciferi contemplantes, beatitudinem ſupernaturalem virtute propriæ naturæ & Luciferi tanquam digniſſimi ſuffragio appetentes, eius ſuggeſtione acquieuerunt: eique applaudentes, & naturæ humanæ inuidentes, vnionem & mediationem ac locum illum Lucifero tanquam digniori, potius quàm naturæ humanæ inferioris gradus deberi iudicauerunt. Poſt morulam illam liberæ & completæ electionis (quæ quandiu

Apoc.12. Quod fuit peccatum aliorum malorum angelorum.

durauerit ignoramus) omnipotens Deus bonis claram ſuæ eſſentiæ viſionem communicauit: malos autem cum capite eorum Lucifero æterno igni adiudicauit, dixitque: Non aſcendes, ſed deſcendes: & ad infernum detraheris. *Eſa.14.* Quaſi cadauer putridum non habebis conſortium. ſ. in cœlis. Eodē inſtanti angeli boni Michaël & Gabriël, aliique Deo ſe conformantes, præceperunt Lucifero & angelis eius egreſſum è cœlo Empyreo, in quo Lucifer & eius complices manere arbitrabantur. *Apoc.12.* Quo præcepto Lucifer cum angelis ſuis renitētes bonorū imperio, egredi coacti ſunt. Et aliqua parte eorum in aëre caliginoſo & nebuloſo, ſiue in media ac infima aëris regione tormenta ſecū portante, ad exercitium futurorum hominū per diſpoſitionem diuinā remanente, reliqui in infernum detruſi ſunt, priuati omni nobilitate & dignitate, non naturali, quia (vt ait D. Dion.) naturalia in eis manſerūt integra, ſed gratuitis donis, quæ ſunt gratia, virtutes, & dona, quæ Ezechiel vocat delicias paradiſi, fuerūt priuati, & ſic Lucifer fuit aliis cauſa damnationis ſiue mortis æternæ. *Ezec.28.* Vnde Chriſtus apud Ioā. dicit: Ille homicida. ſ. angelorū, *Ioan.8.* quibus fuit cauſa mortis æternæ, erat ab initio, hoc eſt poſt initium. Et in veritate, in qua fuit creatus, nō ſtetit,

Ex premiſſis apparet, primò, ꝙ Lucifer nō peccauit appetendo æqualitatē Dei: quia ſciebat impoſſibile eſſe æquari *1 p.q.63.* Deo, cū impoſſibile ſit duo æqualiter eſſe ſummè bona: *art.3.* quia neq; vnū neq; alterum eſſet ſummū, ſiue omni alio maius. Quod enim per ſuperabundantiam inuenitur, in vno duntaxat inuenitur. Præterea impoſſibile eſt quod gradus inferioris naturæ poſſit tranſire in gradum ſuperioris naturæ: quia oporteret ipſum corrumpi. Ideo illud non appetiit, cum vnaquæque res appetat conſeruationē ſui. Nullus enim tendit in hoc quod apprehendit impoſſibile, vt dicit Philoſo. Vnde Eſaias non dicit, Æqualis *1. de Cœlo* ero, ſed ſimilis: & ſic ſolam Dei ſimilitudinem appetiit. *& Mundo.*

Sed notandum ꝙ quis dupliciter appetere poteſt ſimilitudinem Dei, ſiue ſe eſſe ſimilē Deo: Primo in eo in quo quis aptus natus eſt deo aſſimilari: vt ſi quis appareret in hac via per iuſtitiam & charitatem, aut per alias virtutes & dona, & per lumen gloriæ in patria. Si hæc vellet ex Dei gratia habere, hoc modo appetere Dei ſimilitudinem, nō eſt peccatum. Alio modo poteſt quis appetere ſimilitudinem Dei in hoc, in quo non eſt natus ei aſſimilari, vt ſi quis appeteret creare cœlum & terram, & alia huiuſmodi, quæ ſunt propria diuinitati. Hoc modo appetere ſimilitudinem Dei, eſt peccatum ſuperbiæ. Lucifer autem peccauit dupliciter. Primò, quia appetiit beatitudinem ſupernaturalem, ad quam aptus erat: ſed non appetiit eam medio debito, ſcilicet per gratiam Dei: ſed voluit per vires naturales eam habere, ex quo in actu ſuo nō appoſuit hanc circunſtantiam, ex Dei gratia. Et ſic peccauit omiſſiuè per inconſiderationem & omiſſionem alicuius circunſtantiæ, quam conſiderare & ponere tenebatur. Et ſecundum hoc appetiit quidem bonum, ſed nō benè. Et (vt D. Anſelmus ait) appetiit illud ad quod perueniſſet, ſi ſtetiſſet. Secundò quia (vt D. Tho. dicit) appetiit præeſſe multitudini angelorū, non ſecundum naturalem ordinem duntaxat, quia ſecūdum illum præerat: ſed quātum ad hoc quòd alij per eius mediationem conſequerētur beatitudinem, quam ipſe volebat conſequi per ſuam naturam, ſic appetiit vnionem hypoſtaticā, & mediationem, & locum humanitatis Chriſti, tanquam melius ei conueniret, quàm naturæ humanæ, quam ex fide cognoſcebat vniendam. Et ſic ſecundum rapinam voluit eam habere. Ideo vocatur fur à Chriſto: Qui non intrat per oſtium in ouile ouium, ſed aſcendit aliundè: ille fur eſt & latro. Sed Chriſtus prædeſtinatus erat oſtium, vnde dicit: Ego ſum oſtium. Lucifer ergo qui per eum intrare noluit ſed illi inuidit, & locum eius concupiuit, dicitur fur & raptor. Chriſti autē humanitas cùm id ex Dei gratia & mera liberalitate in primo inſtanti habuerit, nō fuit fur neq; raptor. Vnde apoſtolus: Qui cum in forma Dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt ſe eſſe æqualem Deo per communicationem idiomatum ratione ſuppoſiti, ſicut Lucifer: Et ſic Lucifer peccauit dupliciter: ſcilicet omiſſiuè, & cōmiſſiuè, vt dictum eſt. Alij autem angeli etiam dupliciter peccauerunt: Primò per inconſiderationem & omiſſiuè, vt dictum eſt de Lucifero. Secundò commiſſiuè & poſi-

Eſa.14. Similitudo Dei dupliciter appeti poteſt.

Lucifer quid appetiit.

Ioann.10.

Philip.2.

tiuè

...æ, eligentes Luciferum mediatorem & caput, & nolendo Christum: & sic inuiderunt naturæ humanæ. Propter hanc electionem alij mali Angeli dicuntur Angeli Luciferi. vnde ait Christus: Ite maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius. Et ideo alij dæmones sobiiciuntur Lucifero duplici subiectione, scilicet, naturali & voluntaria. Vnde D. Petrus: A quo quis superatus est, huic seruus addictus est. Et Apostolus: An nescitis quod cui vos exhibuistis seruos ad obediendũ, serui estis eius cui obedistis? &c. Ideò non est mirum, si sequantur imperium eius. Secundò infertur quòd Lucifer & complices eius tribus peccatis peccauerunt. s. peccato superbiæ, inuidiæ & iniustitiæ. Alia autem peccata secundum quòd sunt specialia, non inueniuntur in eis elicitiuè: quia non afficiuntur rebus corporalibus, nec vniuntur corpori, nec habent passiones. Et sic gula, luxuria, ira, acedia, non inueniuntur in eis, nec inuidia, prout importat passionem, sed solũ prout importat actum voluntatis renitentis bono alterius. Possunt tamẽ in eis inueniri alia peccata inductiuè: quia propter inuidiam inducunt & inducere nituntur homines ad alia peccata, maximè dispositos, ne perueniant ad sedes à quibus ipsi expulsi sunt.

Mat. 25. 2. Pet. ... Rom. 6. Lucifer & aliis tribus peccatis peccauerunt. 1. p. q. 63. ar. 2. ad. 3.

§ 3. *De Voluntate humana.*

B Voluntas humana est inclinatio siue potentia appetitiua animæ rationalis, ab eius essentia naturaliter fluens, organo corporeo non alligata, qua anima intellectus cognitionem sequens, fertur in bonum vniuersale, ad quod ordinat particularia bona. Ex quo sequitur quòd est accidens de secunda specie qualitatis, quæ dicitur naturalis potentia vel impotentia. Ex hac descriptione voluntatis habetur bonum cõmune, siue particulare, quod ad illud ordinatur, esse obiectum voluntatis. Secundò apparet differentia inter voluntatem & appetitum naturalem: quia appetitus naturalis non præexigit aliquã cognitionem, sicut voluntas. Tertiò, apparet discrimen inter voluntatem & appetitum sensitiuum: qui etiam prærequirit cognitionem, sed non intellectiuam & vniuersalem sicut voluntas, sed sufficit illi cognitio particularium, quæ est sensitiua. Aliud discrimen est, quia appetitus sensitiuus tam irascibilis quàm concupiscibilis alligatur organo corporeo, vt dictum est, voluntas autem non, sed subiectiuè est in essentia animæ: & ideò est potentia merè spiritualis, sicut ipsa anima: quia omne quod recipitur, ad modũ recipientis recipitur. Tertium discrimen inter voluntatem & appetitum sensitiuũ, quia appetitus sensitiuus plurificatur & diuiditur in plures potẽtias realiter distinctas, scilicet in concupiscibilem & irascibilem: sed voluntas in homine est vna sola potentia. Cuius ratio est, quia potentia quæ ordinatur ad aliquod obiectum secundum communem rationem, non diuersificatur neq; multiplicatur per differentias speciales sub illa communi ratione cõtentas: sicut potẽtia visiua, quę respicit obiectum coloratum, non diuersificatur secundum diuersas species colorum: & sic de aliis. Quinque enim sensus sic diuersificantur: quia obiectum vnius non continetur sub obiecto alterius. Sed appetitus sensitiuus non respicit rationem communem boni. quia imaginatiua quam sequitur appetitus sensitiuus, non apprehendit vniuersale bonum, vt dictum est, sed solùm particulare. Et ideò secundum diuersas rationes particularium bonorum diuersificantur partes appetitus sensitiui. Nam appetitus concupiscibilis respicit propriam rationem boni, inquãtum est delectabile secundum sensum, & conueniens naturæ, secundum quòd absque difficultate & arduitate potest adipisci. Irascibilis verò respicit rationem boni, secundum quod est repulsum & impugnatiuum disconueniẽtis, siue illius quod infert nocumentum, in quo consistit ratio ardui & difficilis. Voluntas autem respicit bonum sub cõmuni ratione boni: ideò in ea non multiplicãtur potentiæ appetitiuæ, vt sit in anima intellectiua, alia potentia irascibilis, & alia concupiscibilis: sicut etiam ex parte intellectus non multiplicantur potentiæ apprehensiuæ: licet multiplicentur ex parte sensus. Ex quo sequitur quòd intellectus speculatiuus & practicus, & ratio superior & inferior, non sunt diuersæ potentię: sed sunt diuersi actus à quibus intellectus denominatur. & si aliqui sancti Doctores (vt Gregorius, Nissenus, aut alij) dicant irascibilem & concupiscibilem esse in rationali appetitu: eorũ dicta debent intelligi quo ad actus & simplices effectus absque passione vel animi concussione. & non quo ad potentias. Quartum discrimẽ est, quia appetitus sensitiuus non est potentia libera, sed merè naturalis, & necessariò operatur, sic quòd stante iudicio in phantasia vel æstimatiua de aliquo prosequendo vel fugiendo, appetitus sensitiuus non potest mutare apprehensionem nec iudicium: nec potest merè omissiuè se habere, aut prosequi oppositum: & sic nullo modo est liber, sed in omnibus est determinatus, & quantũ ad finem, & quantũ ad media. Ideò bruta non habent liberum arbitrium, cùm non habeant colationem vnius ad alterum, siue ratiocinationem, quę est radix totius libertatis. Iudicant enim ex sola naturali æstimatione, siue naturali instinctu: & rationem sui iudicij ignorant. Cùm ergo iudicium sit determinatum, sequitur etiam quòd appetitus erit determinatus: & sic non est liber. Vnde D. Augustinus super Gene. ad literam, dicit quòd mouentur visis. Et Damascenus scribit, quòd mouentur passionibus. Sed voluntas humana est libera & indeterminata.

1. p. q. 82. art. 5.

Aug. 1. super Gen. ad literam.

Ver. 1. *De libertate voluntatis.*

A Ad euidentiam libertatis humanæ, siue liberi arbitrij, notandum est primò, quòd naturale & liberũ differunt: quia ex hoc aliquid dicitur naturale & necessarium quod est immutabiliter determinatum ad vnum: sic quòd non potest retrocedere aut diuelli ab eo, nisi impediatur, & sic dicimus quòd lapis naturaliter tendit deorsum. Liberum autem dicitur id quod non est determinatum ad vnum. Videndum est ergo an voluntas sit determinata, vel indeterminata. Pro cuius intellectu sciẽdum est, quod in omni inferiori inuenitur ratio superioris, & aliquid vltra, quod, scilicet, nõ est de essentia siue intelligentia superioris: vt in homine inuenitur sensibilitas, quæ est de ratione animalis, quod est genus: & aliquid vltra, scilicet, rationabilitas, quæ non est de essentia siue intelligentia animalis: quia animal potest apprehendi absque rationabilitate, & sic de aliis superioribus. Voluntas autem & natura se habent sicut superius & inferius: quia voluntas est specialis natura. Ideò voluntati cõuenit ratio naturæ, quę est habere esse determinatum. Omni enim naturæ conuenit quod sit determinata & ordinata à Deo ad aliquod bonum sibi conueniens, iuxta illud ad Romanos decimotertio: Quæ à Deo sunt, ordinata sunt. Et Philosophus: Bonum est quod omnia appetũt. Necesse est ergo volũtatem cùm sit natura quædam, esse determinatam à Deo ad aliquod bonum appetibile sibi conueniens, quòd naturaliter & liberè appetat illud. Hoc autem est finis vltimus, qui est fundamentum & principiũ eorum quę sunt ad finem: cùm ea quæ sunt propter finem, nõ appetãtur nisi ratione finis. & ideò voluntas est omninò determinata à Deo ad finem vltimum, qui est beatitudo: & sic voluntas naturaliter vult beatitudinem, siue benè esse, & non liberè, tanquam naturali inclinatione determinata quantum ad primum actum. Ideò primus actus cuiuscunque voluntatis attribuitur Deo. Et ideò nulla creatura potest peccare in primo actu, cùm ad illum sit naturalis, & à Deo determinata. Præterea sicut omne mobile potest reduci ad aliquod immobile: sic omne indeterminatum ad determinatum. Sed videmus voluntatem in his quæ ad finem sunt, indeterminatam, & circa finem esse determinatam, & naturaliter inclinatam: & ideò primus actus eius est omninò determinatus, & merè naturalis: quia cùm voluntas non possit velle ea quæ sunt ad finem, nisi prius volito fine: sequitur quòd si primus actus esset indeterminatus, nihil posset velle: quia actus naturalis præsupponitur aliis actionibus: nec potest deliberare quantum ad primum, igitur est determinata quo ad primũ actum, & quantum ad specificationem, & quantum ad exercitium. Nam omnis omissionis seu priuationis aut negationis oportet assignare aliquam causam, & qualiter aliquod agens aliter se habeat nunc quàm prius: sed non potest assignari causa siue ratio cessationis, aut suspentionis in primo actu, sine ad beatitudinẽ primo obiectam & pręsentatam, sicut in aliis actibus sequentibus, maximè cùm voluntas sit natura quędã, sequitur quòd quo ad primum actum est totaliter determinata, quantum ad exercitium. Vnde necesse est dicere quod primus actus voluntatis, proce-

1. p. q. 82. art. 1. 1. 2. q. 10. art. 1. De veritate q. ... Naturale & liberũ differunt:

1. Ethic.

Primus actus volũtatis est à deo:

Lib. de bona fortuna.

procedat ex instinctu alicuius naturæ exterioris & superioris mouentis, vt Aristoteles concludit. Remanet ergo determinata & quantum ad specificationem, & quantum ad exercitium. Quo ad specificationem quidem, quia si habeat actum, necessariò erit prosecutiuus, & quātum ad exercitium, quia non potest cessare ab actu. Sed quo ad alios actus sequentes primum, circa finem vltimum est libera quo ad exercitium, quia potest suspendere actum: sed non quo ad specificationē, quia si ponat actum, ille actus erit prosecutiuus, quo ad media verò est libera, & quo ad exercitium, & quo ad specificationem, quia homo potest multis & diuersis viis peruenire ad beatitudinem & diuersis hominibus diuersæ sunt viæ perueniendi ad eam. Aliqui per virginitatem, alij per matrimonium, &c. Ideò circa illa media homines sunt liberi.

Libertas voluntatis respectu triū.

Resolutoriè ergo dicendum est quòd indeterminatio siue libertas voluntatis potest considerari respectu trium, scilicet, respectu obiecti, & actus, & ordinis in finē. Quo ad obiectum, inquātum potest velle hoc vel illud, vel eius oppositum: vt velle & nolle positiuè: & hæc libertas vocatur à Neotericis Libertas cōtrarietatis. Quo ad actum, inquantum potest ponere actum, vel nō ponere, velle vel non velle negatiuè, siue cessare ab actu: & hæc libertas dicitur à Neotericis, Libertas contradictionis. Quo ad ordinem verò finis, inquantum potest velle bonum vel malum, siue apparens bonum: quia voluntas non potest ferri in malum sub ratione mali, cùm bonū sit quòd omnia appetunt. Et diuus Dionysius dicit quòd nemo intendens in malum, operatur: sed cùm voluntas fertur in bonum apparens, & non existens, dicitur ferri in malum ex consequenti. L[illegible]endo e[illegible] de indeterminatione siue libertate voluntatis circa obiectum vltimi finis, in patria [illegible] specificationem, neque quo ad exercitium: siue non est libera libertate contradictionis vel contrarietatis: est tamen libera libertate complacentiæ: quia complacet & delectatur in illo obiecto. In via autem quo ad primū actum respectu vltimi finis, est determinata, vt dictum est. Quo ad sequentes respectu eiusdem obiecti, est libera libertate contradictionis, siue quo ad exercitium, hoc est, potest suspendere actum. Non est tamen libera libertate contrarietatis, siue quo ad specificationem: quia non potest actum oppositum elicere, nec odisse beatitudinem ei per intellectum præsentatam. Circa autem ea quæ sunt siue ordinantur ad finem siue media, est libera vtraque libertate in via. In patria autem non potest velle bonum apparens, & non existens, siue malum: nec propter hoc amittit aliquid libertatis: quia (vt diuus Anselmus dicit) velle malum non est libertas, neque pars libertatis, quamuis sit quoddam libertatis signum: alioquin Deus non esset liber, quod est hæreticum. Notandum tamen quod licet voluntas necessitetur necessitate finis, siue naturalis inclinationis, non tamen cogitur nec necessitatur necessitate coactionis, siue violentiæ: hoc est, non violentatur: quia violentum secundum Philosophum est cuius principium est extra, nihil conferente vim passo: sicut cùm lapis sursum proiicitur: quia quantum est de se, nullo modo ad motum sursum inclinatur, imò habet intrinsecam inclinationem repugnantem ad illum motum, scilicet, grauitatem, mouentibus eam creaturis sursum: quia si Deus lapidem sursum moueret, nōn violentaret: cùm quicquid [illegible]ibilis a Deo, sit ei naturale. nec tunc sunt duo contraria i[illegible]odem: quia si hoc fieret, suspenderetur actiuitas grauitatis, & aliquid in lapide imprimeretur per quod lapis inc[illegible]retur sursum: & sic cōferret vim, & per consequens non violentaretur. Omnes enim creaturæ sunt in potentia obedientiali Dei. Sed cùm voluntas sit quædam inclinatio, non potest cōtingere quòd voluntas aliquid velit, & eius inclinatio non sit illud: Et ideò licet corpus & membra, & potentiæ exteriores possint cogi & violentari, non tamen voluntas, licet metu & terrore pœnarum possit induci ad aliquid volendum quod aliàs nollet: quod diminuit de voluntario, hoc est, de libero, vt inferius dicetur, quia tamen in his quę per metum fiunt, voluntas confert vim: ideò non violentatur.

3. Ethic.

Q[illegible] creatura habet à Deo, est ei naturale.

Nec obstat libertati voluntatis, quod eius motus pendeat à Deo, qui primo prioritate naturæ concurrit cum omnibus causis secundis, & magis ac fortius influit in effectum, quàm causæ secundę. Vnde videtur quòd posito concursu Dei ad actum voluntatis, voluntas non sit libera, vel operatio Dei sit inefficax. Dicendum quòd posita illa suppositione, negatur cōsequentia, scilicet, quod ideò non sit libera, nec quod voluntas ex necessitate moueatur à Deo, qui (vt dicitur Sapientiæ 8.) attingit a fine vsque ad finem fortiter (hoc est, volūtas Dei semper est efficax, ita vt nihil possit resistere eius voluntati, vt dicit Apostol. Rom. 9. Voluntati eius qui resistit?) & disponit omnia suauiter, hoc est, mouet quamlibet creaturam secundum modum suum, scilicet, naturalia naturaliter & ex necessitate, & libera siue voluntaria liberè & absque necessitate, quia (vt diuus Dionysius 4. capite de Diuinis nominibus ait) ad diuinam prouidentiam non pertinet naturam rerum corrumpere, sed seruare. Ideò mouet vnamquamq; naturam secundum conditionem suę naturæ, vt dictū est.

1. p. q. 83. art. 1.

De Veritate q. 24. ar. 1.

Liberum arbitrium esse in homine tripliciter probatur.

Propter huiusmodi indeterminationem voluntatis dicimus hominem habere liberum arbitrium. Quod tripliciter probari potest. Primò, experientia: quia experimur nos esse indeterminatos circa multa & bona & mala, & posse cōsiliari & deliberare, & ex duobus oppositis eligere quod volumus, & vno solo obiecto oblato posse acceptare vel respuere, vel suspendere actum. Et contra negantes euidentiam experientiæ, non est arguendum rationibus, sed verberibus: vnde si quis negaret ignem esse calidum, potissimum argumentum ad conuincendum eum esset, proiicere illum in fornacem ignis. Sic si quis negaret liberum arbitrium esse in homine viatore, fortius argumentum ad eum conuincendum esset plagis & verberibus illius temeritatem arcere. Et si quæreretur respondendum esset, quod percussores non essent arguendi, eò [illegible] quia consilium non est nisi eorum quæ in nobis sunt, hoc est eorum quæ sunt in nostra potestate, secundum Philosoph. 3. Ethic. sed homines de suis actibus consiliantur: igitur sunt domini actuum suorum. Præterea præcepta & prohibitiones non debent fieri nisi ei qui potest facere: aliàs frustrà fierent. Sed Deus hominibus dedit mandata & pręcepta: ac prohibitiones: igitur in hominū potestate est facere vel non facere, siue implere vel transgredi. Vlterius, nullus debet puniri vel præmiari pro eo quod non est in sua potestate facere. Vnde Philosophus dicit in 2. Ethic. quòd naturalibus non meremur, neq; demeremur, sed homo punitur & præmiatur pro suis operibus. Vnde Apost. ad Rom. 2. Reddet vnicuique secūdum opera sua, &c. Et Christus Mat. 25. Venite benedicti patris mei, &c. &, Ite maledicti in ignem ęternum, &c. Insuper, omnium [illegible] ponere causam immediatā. Sed actuū [illegible] non possumus semper ponere Deum esse causam immediatam: quia ea quę à Deo immediatè sunt, nō possunt esse nisi bona. Atqui actus humani sunt quandoque boni, & quandoque mali: igitur non sunt immediatè à Deo. Nec potest etiam dici quòd necessitas, hoc est, natura, sit eorū causa: quia ea quæ ex necessitate proueniunt, semper eodem modo se habent: quod in humanis actibus non videmus. Nec etiam potest dici, quod fatum seu stellarum dispositio sit causa immediata: quia illa sunt determinata ad vnum, & eodem modo operātur: sed non est ita in hominibus. Neque etiam fortuna vel casus possunt esse causa immediata humanorum actuum: quia fortuna & casus sunt causa eorum quæ raro & præter intentionem fiunt siue accidūt: vt dicitur in 2. Physic. quod in humanis actibus non oportet, cùm sæpè ex intentione agantur. Vnde relinquitur hominem facientem esse principium & dominum propriorum actuum. Tertiò, probatur ex fide: quia fides hoc asserere astringit pluribus authoritatibus sacræ scripturæ, quibus credere tenemur. Et ne prolixior fiam: paucas hic recitabo. In primis dixit Deus mulieri: Quare hoc fecisti? Si non potuisset non facere, non veniebat increpanda: [& iustè respōdisset, quia non poterā non facere. Præterea, Deus ab initio constituit hominē, & reliquit eum in manu consilij sui. Glossa exponens dicit, hoc est in potestate liberi arbitrij: prout postmodum declarat subiungens: Adiecit mandata & præcepta sua. Si volueris mandata conseruare, conseruabunt te. Apposui tibi aquā & ignē: ad quocunq; volueris,

Secunda probatio.

Tertia probatio.

Gen. 3.

Eccle. 15.

[illegible]

porrige manum tuam. Ante hominem vita & mors, bonum & malum: quod placuerit ei, dabitur illi. Non potuit à Sapiente clarius liberum arbitrium exprimi.

Liberum arbitrium manet post peccatum. Veruntamen quia Lutherani & alij in hac parte hæretici, hoc verum fuisse in statu naturæ integræ & antequam peccaret homo, dicunt, sed non post peccatum, post quod dicunt liberum arbitriũ factum fuisse claudum, sic quòd non potest nisi claudicare, hoc est, peccare, ex aliis tamen *Gen.4.* passibus scripturæ clarè constat oppositum, & quod homo in peccato mortali existẽs, habeat liberum arbitrium. Postquam enim Cain decreuisset occidere fratrem suum, & sic esset in peccato mortali, dixit ei Deus: Quare iratus es, & cur concidit facies tua? Nónne si benè egeris, recipies? Sin autem malè, statim peccatum tuum in foribus aderit, scilicet, ad petendam vindictam. sequitur, Subter te erit appetitus tuus, & tu dominaberis illius. Ex his manifestè apparet Cain peccatorem & post peccatũ habuisse liberum arbitrium, & fuisse dominum appetitus sui, & actuum eius. Præterea de vxore ieiunium aut alias ab- *Num.30.* stinentias vouente, Moyses dicit, in arbitrio viri erit si faciat siue non faciat. Insuper in statu naturæ corruptæ omnibus filiis Israël tam iustis quàm peccatoribus dictum fuit: Considera quòd hodie proposuerim in conspectu tuo vitam & bonum, & econtrariò mortem & ma- *Deut.30.* lum, vt diligas Dominum Deum tuũ, & ambules in viis eius, & viuas, & multiplicet te, benedicatque tibi. Si autem auersum fuerit cor tuum, & audire nolueris, prædico tibi hodie quòd pereas, & paruo tempore moreris in terra ad quam Iordane transmisso ingredieris possidendam. Et Gad dixit ad Dauid: Triũ tibi datur optio: elige vnum ex his, vt faciam tibi. Et 3. Regum 3. dixit Dominus Salomoni: Postula quod vis, vt dem tibi. Et Sapiẽs, Eccl. 31. Beatus est qui potuit transgredi, & non est transgressus. Et Isa. cap. 1. Si volueritis & audieritis, bona terræ comedetis. Quod si nolueritis, & ad iracundiam me prouocaueritis, gladius deuorabit vos. Et Christus Mat. 23. Hierusalem quę occidis Prophetas, & lapidas eos qui ad te missi sunt: quotiens volui vos congregare, quemadmodum gallina congregat pullos sub alas, & noluistis? Item Mat. 19. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Et Lucæ. 9. Si quis vult venire post me, abneget semetipsum. Et, Dedit *Apoc.2.* illi tempus pœnitentiæ, & noluit pœnitere. Et Apostolus, *Ephe.4.* Deponite vos secundum pristinam conuersationem ve- *Heb.10.* terem hominem. Si nõ poterant, ad quid monebat illos? *Prouer.15.* Dicit pariter, Voluntariè peccantibus nõ relinquitur hostia. Et Salomon: Hominis est præparare cor. Et D. Augustin. dicit. Peccatum adeò est voluntarium, quòd si non sit volũtarium, nullum est peccatum. Et in hyponosticon tertio cap. dicit: Est igitur liberum arbitrium quod quisquis negauerit, Catholicus non est. Vnde in Concilio Tridentino canone quinto sessionis sextæ dicitur: Si quis liberum hominis arbitrium post Adæ peccatum amissum & extinctum esse dixerit, & rem esse à solo titulo, siue titulum sine re, figmentum deniq; à satana inuectum, ana- *Hier.10.* thema sit. Nec obstat quod Hiere. dicit: Non est hominis via eius, neque viri vt ambulet & dirigat gressus suos. Nam secundum Gregor. Nyssenum non intelligitur passus ille de electione operũ, quæ in hominis potestate consistit, sed de executione quæ non est in hominis potestate, sed Dei, sua prouidentia gubernante propositum hominis, quod quandoque ad finem perducit, quandoque verò non. Et quod dictum est electionem esse in potestate hominis, intelligendum est quantum ad substantiam facti, sed non quantum ad modum, vt scilicet meritoriè ambulet. Et eodem modo intelligendum est illud Apostoli, *Rom.9.* Non est volentis (scilicet velle) neque currentis (scilicet currere) sed miserentis Dei, scilicet, quo ad executionem. vel de cursu perfecto vel meritorio, sed non quo ad electionem, non secludendo tamen auxilium speciale, quod dicitur gratia & misericordia præueniens, de qua Aposto- *Psal.58.* lus in loco allegato, & Psalm. Misericordia tua præueniet me, non tempore, cùm simul Deus moueat, & liberum arbitrium moueatur: sed inclinando, & inclinationem iuuando, & non cogendo aut necessitando.

Liberum arbitrium in statu naturæ integræ quid poterat. Pro resolutione huius materiæ notandum est quòd liberum hominis arbitrium in statu naturæ integræ, in quo Adam fuit perfectus in gratia & iustitia originali, poterat se ad vtranque partem determinare, & benè ac meritoriè operari, ac etiã peccare, vt rei probauit euẽtus: sed cõsentiendo peccato, descẽdit à Hierusalẽ in Hiericho, & incidit in latrones, qui spoliauerunt eum, scilicet, gratuitis gratia & iustitia originali, ac virtutibus infusis, & donis spiritus sancti; & plagis impositis abierũt, eo semiuiuo relicto, hoc est, potentiis debilitatis, & ad malum pronis siue inclinatis, non tamen coactis aut necessitatis: & abierunt eo semiuiuo relicto. Vnde etiam Gen. 6. dicitur: Vidẽs Deus quòd multa malitia hominum erat in terra, & cuncta cogitatio cordis humani intenta, hoc est, inclinata in malum omni tempore. Et Gen. 8. dicitur: Nequaquam vltra maledicam terræ propter hominem. Sensus enim & cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescẽtia sua. In 6. cap. dixerat Moyses intenta, in 8. cap. exponit & declarat dicens, prona siue inclinata. Non dixit manca. Et in illa similitudine per Christum adducta ergo dicitur etiam eo manco aut claudo, sed semiuiuo relicto. Et sic liberum arbitrium, hoc est voluntas & intellectus, & aliæ potentiæ per peccatum fuerunt debilitatæ & infirmæ, sed non extinctæ neque claudæ, sed semiuiuæ, scilicet, potentes quo ad corporalia & cõnaturalia, ad quę natura hominis est per synderesim naturaliter inclinata. Adhuc igitur viuit liberum arbitrium: quod non faceret, si non posset nisi peccare: est tamen debile & infirmum, pronum & inclinatum ad malum, sed non coactum, sicut non cogitur per influentias planetarũ, quę solùm extrinsecè inclinant, quia solùm circa corpus operantur, & non immediatè in anima. Sed quo ad spiritualia & opera meritoria fuit omninò prostratum, sic quòd non sufficit per se mereri, imò nec ad gratiam gratum facientem se præparare, quod fit per attritionem, ad quam requiritur auxilium speciale, & misericordia præueniens, quæ omnibus parata est, modò cessent à peccatis. vnde Apoc. 1. Ego sto ad ostiũ, & pulso. *Liberum arbitriũ quid perdit per peccatum.*

Cùm ergo liberum arbitrium hominis sit adhuc viuum, sed debile & infirmum, non potest aliqua etiam naturalia perfectè facere absque auxilio speciali, quemadmodum febricitãs vel infirmus non potest perfectè surgere & ambulare: potest tamen quodãmodo conari eleuare caput, dareq; manus: & tunc si fuerit adiutus, surgit. Sic ad propositum vnusquisque quantumcunque peccator etiã gentilis per synderesim (quę dicitur lumẽ naturale vultus Dei *Psal.4.* quod signatum est super nos, & ostendit nobis bona esse facienda, & mala fugienda) cum concursu Dei generali potest cessare à peccato, & aliquo modo conari, ac eleuare caput, porrigereque manus, hoc est auxilium petere: veruntamen non potest perfectè surgere aut operari. Hanc potestatẽ liberi arbitrij benè declarat Apost. Ro. 7. vbi ait: Scio quòd nõ habitat in me (hoc est in carne mea) bonum, scilicet completum & perfectum. Nam velle (hoc est velle bonũ incompletè) mihi adiacet, hoc est, in mea facultate situm est. Nihil enim (vt D. Augustin. dicit) est *Lib. de lib. arb. cap.3.* tam in hominis potestate, quàm voluntas saltem incompleta, quæ cum concursu generali in quibuscunque peccatoribus potest cessare à malo, & conari ad bonum. Sed vt D. Thomas dicit, illud velle adiacet homini quasi infirmũ, nisi gratia tribuat homini efficaciam ad perficiendum. Ideò subdit: Perficere autem bonum non inuenio. Quod deinde manifestat cùm ait: Non enim quod volo bonum, hoc facio (quia vellem non concupiscere, & primò primos motus sensualitatis non habere) sed quod odi malum (hoc est concupiscentiam, & rebellionem carnis, siue motus primò primos contra spiritum, quos nollem habere) hoc ago, id est, habeo siue inuenio in me.

Propter prædictum conatum dicitur homo facere quod in se est. Sic debet intelligi illud quod Salomon dicit: Ho- *Prouer.16.* minis est animam præparare, scilicet, incompletè: & Domini est gubernare linguam. & illud, Cor hominis dirigit viam suam, scilicet, incompletè & imperfectè propter prędictum conatulum, siue propositum quod habere potest: sed Domini est dirigere gressus eius, scilicet, perfectè & completè per executionem & cõsummationem. Ad hunc conatum hortabatur Samuel dicens: Præparate corda vestra Domino. Et Diuus Ioannes Baptista dicebat: Ego *1. Reg.7.* vox clamantis in deserto, parate viam Domini. Per hunc *Mat.3.* conatulum dicitur quis conuerti ad Dominum. Hunc conatulum exigit à nobis Deus per Ezechiam, dicens: *Ezech.18.*

Zach.1. Conuertimini, & agite pœnitentiam. Et per Zacha. Conuertimini ad me, & conuertar ad vos. Verùm hanc conuersionem *Psalm.143* imperfectã cognoscens Dauid, dicebat: Emit- *Psalm.84.* te manum tuam de alto, eripe me, & libera me: ac si dice- *Tren.5* ret: Ego quidem conor leuare caput, & porrigere manus: sed non possum completè & perfectè. Idcircò emitte Domine manum tuam de alto: eripe me, & libera me. Dicebat etiam: Conuerte nos Deus salutaris noster. Et Hiero. Conuerte nos Domine ad te, & cõuertemur, scilicet, perfectè. Ex hac analogia & expositione pendet solutio multorum argumentorum, & concordia diuersorum passuum sacræ scripturæ, quæ videntur aduersari libero arbitrio. Inter alios passus & locos est illud Apost. *2.Cor.3.* Non quòd simus sufficientes ex nobis quasi ex nobis, aliquid cogitare, (scilicet perfectè aut meritoriè) sed omnis sufficien- *Rom.9.* tia nostra ex Deo est. Et illud, Non est volentis neq; currentis, scilicet [illegible] & currere perfectum siue consummatum vsq; ad finem: sed miserentis Dei sua misericordia & prouidentia ad finem perducentis, velle tamen imperfe- *Hier.10.* ctum adiacet. Item illud pariter Hiere. Non est hominis *Esa.64.* via eius, nec viri vt ambulet & dirigat gressus suos, scilicet *Deut.32.* perfectè. Et illud Esa. Omnia opera nostra operatus est in *Ose.13.* nobis Domine, scilicet perfecta, & non mala & incompleta: quia Dei perfecta sunt opera. Vnde Oseas dicit, Perditio tua ex te Israël, tantummodo in me auxilium tuum. *Philip.2.* Et Apostolus dicit: Deus est qui operatur in omnibus velle & perficere, scilicet perfectum, & quantum ad executionem & consummationem. Ad hunc etiam sensum de- *Ioan.15.* bet intelligi illud quod dicit Christus: Sine me nihil potestis facere, scilicet perfectum & consummatum. Nec tamen opera nostra perfecta & meritoria sic sunt à Deo, quòd nos merè passiuè nos habeamus, & nullo modo cogamus aut cooperemur: prout dicũt hæretici: cùm D. Marc. vlt. cap. de Apostolis dicat: Profecti prædicauerunt vbique Domino cooperante, & sermonem confirmante, *1.Ioan.3.* sequentibus signis. & D. Ioan. Nos ergo debemus susci- *1.Cor.15.* pere huiusmodi, vt cooperatores simus veritatis. & Apostolus: Abundantius omnibus laboraui, non ego, scilicet solus, sed gratia Dei mecum. Vnde in concilio Tridentino sessione 6. canone sexto: Si quis dixerit non esse hominis in potestãte vias suas malas facere, sed mala opera ita vt bona Deum operari, non permissiuè solùm, se etiam propriè & per se, adeò vt sit proprium opus Dei, non minus proditio Iudę quàm vocatio Pauli: anathema sit. & canone quarto: si quis dixerit liberum arbitriũ à Deo motum & excitatum, nil cooperari, assentiendo Deo excitanti & vocanti quo ad obtinẽdam iustificationis gratiam, se disponat atque præparet, sed velut inanime quoddã nil omninò agere, mereque passiuè se habere: anathema sit. Nec obstat quòd nos in operibus bonis nos habeamus vt instrumenta Dei: quia nos sumus talia instrumenta, vt sint in nobis principia agendi & operandi. Operatio enim attribuitur instrumento habenti principiũ operandi, vt sunt animata. Secus dicendum est de inanimatis. non enim calamo attribuitur scriptura, nec secatio serræ. licet enim prima causa magis influat quàm secunda, & Deus principalius operetur quàm nos, effectus tamen magis assimilantur causæ proximæ, & ideò attribuitur ei. Vndè & Christo qui fuit instrumentum diuinitatis, secundum humanitatem attribuitur redemptio naturæ humanæ, & sacerdotibus iustificatio. dicunt enim: Ego baptizo te, Ego absoluo te. Notandũ quòd S. Doctores qui cum Ecclesia asserunt liberũ arbitrium, non excludunt ab eius operatione gratiam, quæ ipsum non destruit, sed iuuat & perficit: facitque ipsum multò plura & altiori modo posse, quàm ante gratiã poterat: vt puta mereri & promptius bonũ prosequi, & mala atq; inutilia refellere. Hoc autem dicunt ne cõueniant cum Pelagio, qui non est veritus sic eleuare liberũ arbitriũ, vt gratiæ Dei locum non videatur relinquere: dicit enim in libera potestate hominis esse, etiam omnia perfectionis opera per solum liberum arbitrium perficere. Et solùm gratiæ diuinæ tribuit, quod talis naturæ condiderit Deus hominẽ, vt hoc absq; auxilio *In lib. de spiritu & lite. cap. 4.* gratię posset, sed cum gratia facilius. Illius errorem pluribus voluminibus exterminauerunt D. Hiero. & August. qui dixit liberum arbitrium sine gratia nihil valere nisi ad peccandum: non vt Manichię partes foueret, qui propter peccatum primi parentis liberum arbitrium perisse dixit, vt nemo iam potestatem habeat benè viuendi, sed omnes in peccatum carnis necessitate cogi. Sed præmissa D. Augustinus dixit, vt Pelagiũ omnino reprobaret, & vt ostenderet, auxilium speciale Dei, sine quo liberum arbitrium iam infirmum, ad ardua & perfectiora eleuari non poterat, necessarium esse. Nec accepit ibi D. August. gratiã pro gratia habituali, & gratum faciẽte, sed pro auxilio speciali, sine quo non possumus vitare peccatum positiuè, præcipuè vbi passiones insurgunt. Ad hunc sensum intelligendus est D. Augustinus, non sic quòd in omnibus quæ facit liberum arbitrium sine gratia & speciali auxilio, sit peccatum. Et D. Hierony. ad Damasum dicit: Liberum sic confitemur arbitrium, vt dicamus nos semper Dei indigere auxilio. Auxilium speciale inter gratias gratis datas computatur. In eodem auxilio speciali diuersi gradus collocantur, sicut & in concursu generali. Quanuis enim concursus generalis & specialis ex parte Dei idem sint, ex parte tamen creaturarum diuersificantur. Concursus quidem generalis quo ad actiones naturales secundum diuersos gradus creaturarum distinctionem accipit. Vndè concursus, quo concurrit cum vegetabilibus, altioris gradus dicitur, quàm concursus quo concurrit cum inanimatis: quemadmodum animalia digniora sunt inanimatis. Concursus etiã cum animalibus est altioris gradus quàm cum plantis, sicut & animalium natura dignior est. Eadem ergo ratione concursus quo concurrit cum hominibus sistendo intra gradus naturæ hominis quæ rationalis est, erit altioris gradus: quemadmodum natura est altior & dignior cunctis animalibus irrationabilibus. Quemadmodum ergo inferiora ab homine cum concursu generali Dei possint operari ea quæ non excedunt naturam suam: sic etiam homo cum concursu generali poterit peragere ea quæ pertinent ad naturam suam, & ad quæ peragenda difficultatem non habet, vt comedere, bibere, ędificare domos, & plantare vineas, secundum D. August. Et *Benè moraliter agere absque auxilio speciali quando homo potest.* in illo statu naturæ integrę poterat bonum virtutis acquisitæ, quod non excedebat naturam, appetere: sed ordinare ea in superiorẽ finẽ, scilicet beatitudinis, vel de ea cogitare, aut agere ea circa quæ ex corruptione peccati originalis difficultatẽ habent, prout reprimere concupiscentias carnis, quæ militant aduersus spiritum, non potest absque auxilio speciali, & gratuito, quod habet diuersos gradus, sicut concursus generalis. Primus est, quando quis agit bonum opus morale perfectum, etiam non cogitando de fine supernaturali: quia actus moralis perfectus secũdum omnes circunstantias, est dispositio, non quidem meritoria de condigno, sed de congruo ad gratiam. Congruum enim est, vt cùm homo benè vtitur suis naturalibus, Deus etiam circa eum vtatur sua ineffabili bonitate & misericordia, & moueat eum ad supernaturalia, propter quæ eum, si benè vteretur suis naturalibus, creauit. Ad ordinandũ autẽ ea quæ homo facit in finẽ beatitudinis supernaturalis, puta cogitare se propter peccata sua offendisse Deum, & dignum esse pœną æterna, Deumque esse misericordem, & velle indulgere, modò pœniteat: requiritur altius & nobilius auxilium speciale, quod dicitur gratia præueniens. Ad contritionem, etiam illud altius auxilium speciale requiritur, quod dicitur gratia gratum faciens habitualis. Ad merendum adhuc altius quod dicitur gratia consequens ad perseuerandum vsque ad finem, altius, quod dicitur donum perseuerantiæ, & ad visionem beatificam, altius, quod dicitur gratia consummata. Secundum hunc sensum debent intelligi verba D. Augustini in loco præallegato, cùm ait quòd sine gratia, hoc est, sine auxilio speciali in his, in quibus patitur difficultatem ex corruptione peccati originalis, quo ad perfectum & meritorium peragẽdum nihil potest, ac etiam illud quod dicit in libro de natura & gratia, vbi ait quòd sine gratia (scilicet auxilij specialis) nullum prorsus bonum siue cogitando, siue volendo, aut amando, siue agendo, faciunt homines bonum, scilicet, perfectum & meritorium. Et sic accipit Apostolus bonum in locis præallegatis, maximè cùm ait, Non enim quod volo bonum, hoc ago. Per hæc patet so- *Rom.7.* lutio ad obiecta quæ communiter fiunt.

Ver. 3. *De Seruitute & libertate peccati & iustitiæ.*

Ad

A

AD multorum aliorum passuum sacræ scripturæ, & sanctorum Doctorum qui aduersantur: vel aduersari videntur libero arbitrio, intelligentiam, & maximè ad intelligendum illud Ioan. Qui facit peccatum, seruus est peccati. & illud Apostoli, An nescitis quòd cui vos exhibetis seruos ad obediendum, serui estis eius cui obedistis, siue peccati ad mortem, siue obeditionis ad iustitiam? Sed seruitus opponitur libertati. Igitur qui est in peccato mortali, non est liber, & per consequens non est liberum arbitrium. Et quod dicit D. Chrysost. super illud, Inuenietis asinam alligatam: vbi ait: Antequam peccemus, liberum habemus arbitrium ad sequendum voluntatem diaboli, aut non. Quòd si semel peccãtes obligauerimus nos operibus eius, iam virtute nostra euadere non possumus: sed sicut nauis, fracto gubernaculo, illuc ducitur, vbi tempestas voluerit: sic homo diuinæ gratiæ auxilio perdito per peccatum, non quod vult agit, sed quod diabolus vult: & nisi Dominus valida manu misericordiæ suæ soluerit eum vsque ad mortem in peccatorum vinculis permanebit: & quod Apostolus dicit, Video aliam legẽ in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me, in lege peccati, quæ est in membris meis. & illud: Non enim quod volo bonum hoc ago, sed quod odi malum, hoc facio. Sciendum est, quòd omnia prædicta dicuntur & debent intelligi inductiuè siue inclinatiuè propter vehementiam passionum allicientium, vel de motibus primò primis, quos habere nolebat Apostolus, & tamen ab eis stimulabatur, & non coactiuè. Notandum præterea quod Apostolus seruitutem diuisit in seruitutem peccati, & in seruitutem iustitiæ. Diuisit pariter & libertatem, scilicet in libertatem à peccato, & in libertatẽ à iustitia, quæ sunt inuicem opposita correspondentia, ita quod quicunque est seruus iustitiæ, est liber à peccato: & quicunque est seruus peccati, est liber à iustitia. In neutra autem seruitute comprehenditur necessitas: quia qui est seruus iustitiæ, non necessitatur ad opera iustitiæ, quin possit ab eis cessare, & iustitiã deserere: ergo idem est de seruitute peccati. Seruus enim peccati, non cogitur aut necessitatur ad peccandum, sed per liberum arbitrium potest à peccatis cessare, & illa deserere. Et sic in vtraque seruitute manet liberum arbitrium. Sed videndum est in quo consistit seruitus peccati, & seruitus iustitiæ, & quam libertatem habeat peccator & iustus. Seruitus peccati secundum D. Thomam consistit in tribus. Primò, in inclinatione ad peccandum: quia peccatum præcedens ex habitu vel dispositione relicta per suggestionem diaboli, cui se quo ad hoc subiecit, inducit ad alia peccata. Vnde D. Grego. Peccatum quod per pœnitentiam non deletur, mox suo pondere ad aliud trahit. Secundò seruitus peccati consistit in macula quæ est testimoniũ illius seruitutis diaboli, quam homo per suam virtutem delere non potest. Licet enim per solùm liberum arbitrium possit peccare, non tamen per solùm liberum arbitrium potest surgere à peccato: sicut ille qui sponte cadit in foueam profundam, non potest per se exire. Per hanc maculam sic subiicitur peccato, quòd vt dicit D. Chrysosto. nisi Dominus valida manu suæ misericordiæ soluerit, perpetuò manebit. Tertiò seruitus peccati cõsistit in difficultate ad bonum, quia per peccatum priuatur facilitate quę procedit ex gratia, & seruitute iustitiæ. Libertas autem arbitrij quæ est in peccatoribus, in duobus consistit. Primò, quia est liber à coactione siue necessitate peccandi. Quia non potest diabolus nolentem compellere aut necessitare ad peccãdum, imò potest peccator cessare à peccato, & sic quodlibet peccatum mortale vitare: cùm secundum D. Augustin. peccatum adeò sit voluntarium, quod si non fuerit voluntarium, non est peccatum, licet non possit facere quòd non sit sub peccato, cùm non possit per se resurgere ab illo. Et quia peccatoribus cessantibus à peccato non denegatur auxilium speciale Dei, cum illo, quia poterit positiuè resistere diabolo, & concupiscentiis appetitus sensitiui. Secundo, libertas arbitrij in peccatore consistit, in conatulo illo & volitione siue proposito resurgendi in perfectis, de quibus in præcedenti versiculo dictum est.

Ioan. 8. Rom. 6. Mat. 22. Rom. 7. De Ver. q. 24. art. 1. Seruitus peccati in quo consistit. Libertas peccatoris in quo cõsistit.

Seruitus autem iustitiæ in homine iusto consistit in inclinatione ad exercenda opera iustitiæ. Nam per gratiam, virtutes, & dona spiritus sancti, & gratiam cooperantem & sequentem inclinatur ad opera meritoria, & ad perseuerandum in illis. Et sic non est tanta nec tam grauis seruitus iustitiæ sicut seruitus peccati, imò seruitus iustitiæ dulcissima est: Seruire enim Deo, regnare est. Vnde Christus: iugum meum suaue est, & onus meum leue. Per hanc seruitutẽ iustitiæ perficitur liberum arbitrium, & liberatur à seruitute peccati. Libertas iustitię quę manet in homine iusto, non cõsistit in de obligatione legis seruãdæ, vt bene probat Aposto. in loco pręallegato, dum ait: Peccabimus quia nõ sumus sub lege, sed sub gratia. Absit. Nescitis quòd cui vos exhibuistis seruos ad obediendum, &c. Tandẽ infert, Liberati ergo à peccato, serui facti estis Deo, & per consequens ministri eius. Omnis enim anima potestatibus sublimioribus subdita sit, &c. Et alibi: Vos in libertatem vocati estis fratres: tantũ ne libertatem detis in occasionẽ carnis, sed per charitatem spiritus seruite & obedite Præpositis vestris. Et Christus, Qui vos audit, me audit: & qui vos spernit, me spernit: Qui autẽ me spernit, spernit eum qui me misit. Sed de iis amplius inferius dicetur. Sed libertas hominis iusti quæ habetur per gratiam Christi, siue libertas Christiana, consistit in quatuor. Primò, in liberatione à peccato originali. Secundò, in liberatione à peccato mortali, & ab inclinatione ad alia peccata similia, nec non etiam à vehementibus suggestionibus diaboli. Tertiò, à liberatione legis Moysi, vt probat Apostolus in loco præallegato, qui cùm loquitur de lege, intelligit de lege Moysi. Quartò in liberatione à seruitute corruptionis, quæ erit in resurrectione generali. Vnde dicit, oportet corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem: & alibi dicit: Ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei.

Seruitus iustitiæ in quo consistit. Mat. 11. Libertas iustitiæ siue Christiana in quo consistit. Rom. 13. Galat. 6. Luc. 10. cap. 17. Ver. 2. Libertas Christiana cõsistit in 4. 1. Cor. 15. Rom. 8.

Ver. 4. *De quidditate & essentia liberi arbitrij.*

B

POstquam compertum est liberum arbitriũ esse in homine, considerandum est quid sit, & in quo essentialiter consistat D. Augustin. dicit, quòd liberum arbitrium est facultas voluntatis & rationis. Damascenus dicit quod liberum arbitrium nihil aliud est, quàm voluntas. Philosophus dicit, quod electio est appetitus præconsiliati: Electio autem est actus liberi arbitrij: ergo liberũ arbitrium est potentia appetitiua. D. Thomas resoluens hanc materiam, dicit quod si vis vocabuli accipiatur, liberum arbitrium nominat actum, sed ex vsu tractum est, vt significet principium actus. Cùm enim dicimus hominem esse liberi arbitrij, non intelligimus quòd actualiter liberè iudicet, sed quòd habeat in se vnde possit liberè iudicare, & concludit quòd est voluntas, & probat sic.

3. lib. cap. 4. 2. Ethic. 1. p. q. 83. ar. 3. & 4. De Ver. q. 24. ar. 4. 5. & 6.

Omne principium actus vel est potẽtia, vel habitus: quia vt Philosophus in 2. Ethicorũ dicit, Tria duntaxat sunt in anima, scilicet potentia, habitus, & passio siue actus. Duo prima sunt principium actus, sed liberum arbitrium dicit actum, scilicet, liberum iudicium, ergo principium eius erit potentia vel habitus. Iudicium autem elicitiuè pertinet ad intellectum, siue rationem, sed quod additur liberum, si excederet vim potentiæ principium eius deberet poni habitus, sed non excedit: quia secundum hoc aliquid liberè fieri dicitur, quod est in potestate facientis. Esse autem aliquid in potestate nostra, inest nobis per aliquã potentiam, scilicet voluntatem, & non per habitum, ergo liberum arbitrium est voluntas, non absolutè, sed in ordine ad actum qui dicitur electio, quę præsupponit consilium. Et sic liberum arbitriũ est essentialiter ipsa voluntas, connotando ordinem siue respectum ad rationem, siue ad iudicium electionis, quæ est vnus & proprius actus liberi arbitrij. Ex eo enim liberi arbitrij dicimur, quòd possumus vnũ accipere alio recusato, quod est eligere. Electio autem, vt dictum est, ad voluntatem pertinet, præsupponit tamen iudicium, & collationem rationis. Sed cùm omnium potentiarum actus ordinentur ad electionem, liberum arbitrium non dicetur plures potentiæ: quia tunc sequeretur quòd in vno homine essent plura libera arbitria & voluntates: ideò est tantũ vna potentia cùm actus omnium aliarum potentiarum referantur ad liberum arbitrium, mediante vno actu qui est eligere, qui non potest esse actus elicitus à pluribus potentiis immediatè progrediens, sed duntaxat à voluntate. Quanuis enim Philosophus videatur relinquere sub dubio cuius potentiæ actus sit ele-

6. Ethic.

sit electio (dicit enim quòd electio est intellectus appetitiuus, vel appetitus intellectiuus) magis tamen declinat quòd sit appetitus intellectiuus, nominās electionem desideriū consiliabile. & huius ratio est: quia obiectū proprium electionis est id quod est ad finem, siue medium: hoc autem inquantum huiusmodi habet rationem boni, quòd dicitur vtile: vnde cùm bonum inquantum huiusmodi sit obiectū appetitiuæ virtutis siue potentiæ, sequitur quod electio erit actus appetitiuæ potentiæ, & per consequens voluntatis. Nec obstat quod ratio siue intellectus est principium iudicij, & non voluntas: quia quod dicitur principium alicuius actus, aliqualiter fiendi, non oportet quòd sit principium illius actus simpliciter, sed aliqualiter significatur esse principium illius: sicut Grammatica per hoc quod dicitur esse principiū rectè loquendi: sed nō dicitur quòd sit principium locutionis simpliciter: quia sine Grāmatica homo potest loqui, sed quòd sit principium rectitudinis in locutione. Ita potentia qua liberè iudicamus, nō dicitur illa qua iudicamus simpliciter (quæ scilicet est intellectus) sed quę facit libertatem in iudicando, quæ est voluntas. Essentia ergo libertatis est voluntas: radix autem eius est intellectus: quia ex hoc voluntas

2.p.q.17. art.1.ad 2. potest ad diuersa ferri, quia ratio potest habere diuersas acceptiones boni, sed essentia libertatis est voluntas. Ideò Philosophi definiunt liberum arbitrium, dicentes quòd est liberum de ratione iudicium, quasi ratio sit causa & radix libertatis.

Ver. 5. *De iis in quibus liberum arbitrium inuenitur.*

A Liberum arbitrium inuenitur in Deo, Angelis, & hominibus, differenter tamen. Primò quidem reperitur

2.Cor.12. In lib. de lib. arbi. in Deo, iuxta illud Apostoli: Omnia operatur vnus, & idem spiritus, diuidens singulis prout vult. vbi glos. exponit pro libero voluntatis arbitrio. Nec obstat quòd Deus peccare non possit: quia, vt dictum est ex Anselmo, posse peccare non est liberum arbitrium, neque pars liberi arbitrij, sed potius imperfectio liberi arbitrij: quia de ratione liberi arbitrij non est quòd sit flexibile ad malum, sed quòd possit se habere ad plura opposita. Et quamuis Deus naturaliter velit & diligat seipsum, & naturaliter generet filium, & spiret spiritum sanctum, & sic in operationibus ad intra non sit liber nisi libertate complacētiæ: est tamen liber in operationibus ad extra, scilicet in creatione & productione creaturarū ac gubernatione illarum. Hæc

Rom.9. Rom.11. autem libertas ab æterno ei competit. Vnde Apostolus attribuit ei electionem dicens: Vt secundum electionem propositum Dei maneret. Et alibi dicit, Reliquiæ secundum electionem saluæ factæ sunt. Quod quærebat Israël, non est consecutus: electio autem cōsecuta est: licet enim consilium quod importat collationem successiuam, non attribuatur Deo, attribuitur tamen ei resolutio & determinatio consilij.

Ver.6. *De Libero arbitrio Angelorum.*

B Angeli etiam habēt ex natura sua liberum arbitrium, sed flexibile in malum. nullius enim creaturæ liberum arbitrium ex puris naturalibus potest esse inflexibile,

De veri.q. 24.art.7. De malo. q.16.ar.11. siue confirmatum in bono, cùm enim omne creatū progrediatur de non esse ad esse, sequitur quòd de ratione cuiuscunque creaturæ sit, quòd possit deficere vel secūdum substantiam, vt elementa: vel secundum operationem, vt Angeli: alias ex puris naturalibus essent beati, quia nullus impeditur à beatitudine, nisi propter peccatum. Potest tamen natura intellectualis per gratiam cōfirmari in bono, sicut fuerūt Angeli boni in secundo instanti. Et sicut anima Christi, quæ ab initio sui fuit beata, & habuit claram diuinæ essentiæ visionem, quæ aufert omnem defectum rationis, & per cōsequens flexibilitatē arbitrij in malum: quia non potest esse defectus, siue peccatum in voluntate, nisi sit defectus in ratione siue in intellectu, per quem malum siue apparens bonum proponitur voluntati. Liberum arbitrium in Angelis est talis naturæ, quòd cuicunque plenè liberè adhæret, immobiliter adhæret, vnde boni post complete liberam electionem fuerunt confirmati, & mali obstinati & indurati, vt dicit D. Gregorius 34. Moralium, exponens illud: Cor antiqui hostis sicut lapis indurabitur: quia nunquam vlla conuersionis pœni-

1.Ioan.3. tentia mollietur. Et D. Ioannes dicit: Homicida fuit ab

initio, &c. quod exponens D. Augustinus dicit, quòd semper peccat ab initio sui peccati diabolus. Angelus enim est 11.de ci.Dei.

medius inter Deum & hominem, & Deus habet liberum arbitrium inuertibile ante electionem, & post: homo autem habet liberum arbitrium vertibile ante electionem, & post. Ergò Angelus habet liberum arbitrium vertibile ante electionem, & post electionem inuertibile.

Ver.7. *De Libero arbitrio hominis.*

Homo etiam habet liberum arbitrium, vt probatum C

est, differenter tamen ab Angelis. Quia habet vertibile ante & post electionem, & vsque ad mortem: tunc enim confirmatur in bono vel in malo. Si moriatur in gratia, confirmatur in bono: si verò in peccatō mortali, confirmatur in malo. Vnde D. Ioannes: Me oportet operari donec dies est (scilicet præsentis vitæ) venit nox, scilicet mortis, in qua nemo potest operari meritoriè, vel Ioan.9. Mar.8.

demeritoriè. Et Eccles. 11. Si ceciderit lignum siue ad Austrum, siue ad Aquilonem, ibi erit: per lignum potest intelligi homo, qui comparatur arbori: iuxta illud: Video homines velut arbores. Auster repræsentat statum gratiæ, Aquilo verò statum peccati mortalis: ideò in quo statu morietur, ibi semper erit. Hic autem casus fit per mortem. Vnde Damascenus dicit: Quod est in hominibus, mors, est in Angelis casus. Iuristæ dicunt, quòd voluntas hominis est deambulatoria vsque ad mortem. 1.p.q.62. art.2.

Ex quo sequitur quòd pro statu vię nemo potest esse obstinatus, neq; etiam Antichristus. Quia obstinatio perfecta, est firmitas voluntatis in malo, sic quòd non possit à peccato reuerti, nec vllo modo cooperari, ad hoc quod resurgat: talis est obstinatio damnatorum, quę non potest esse in via, cùm maneat natura liberi arbitrij, quod non potest cogi, & sic potest cessare à peccato, & modicū conari ad iudicium synderesis. Potest tamen aliquis in via esse imperfectè & inchoatiuè obstinatus, & firmatus in malo, vt valdè difficulter possit cooperari ad hoc, quòd resurgat à peccato propter longam peccandi consuetudinē, & taliter erit obstinatus Antichristus. talis obstinatio dicitur induratio. Et sic legimus Exod. 7. induratum fuisse cor Pharaonis, non tamen perfectè: & ratio est, quia in statu viæ passio soluitur & reprimitur, & habitus non totaliter animam corrumpit. Nec ratio adeò pertinaciter falso inhæret, quin per contrariam rationē possit adduci, sed post statum viæ anima separata non accipit cognitionem à sensibus, & sic confirmabitur sicut Angeli. Et in resurrectione corpus sequetur animæ cognitionem, & sic eadem ratio obstinationis manebit. *An aliquis possit esse obstinatus in via.*

Ver.8. *De confirmatione liberi arbitrij in bono.*

Quamuis liberum arbitriū hominis non possit in D

via confirmari in malo, cùm talis obstinatio non possit attribui Deo, neque voluntati, quæ non potest per habitum seu consuetudinem corrumpi neque necessitari. Potest tamen confirmari in bono per specialem Dei gratiam, cùm confirmatio in bono possit attribui Deo, qui est causa omnium bonorum: & non potest esse causa mali, culpæ, siue peccati. Et sic dicimus quòd Apostoli fuerunt cōfirmati in die Pentecostes, iuxta illud Psal. 74. Ego confirmaui columnas eius. Et D. Virgo ab initio etiā fuit in gratia cōfirmata. Sed difficultas est quid sit, & in quo consistat illa confirmatio. Ad cuius euidentiam sciendum est quòd aliquis potest cōfirmari in bono dupliciter. Vno modo simpliciter, ita quòd habeat in se sufficiens confirmationis principium, per quod omnino impediatur à peccando. Et sic beati sunt confirmati in bono, eò quòd mediante lumine gloriæ, ratio est semper in actu perfecto: & nullus potest esse defectus in ea. Alio modo dicuntur aliqui confirmari in bono per hoc, quòd datur eis aliquod munus gratiæ, quo ita inclinatur in bonum, quòd non de facili possunt à bono deflecti: non tamen per hoc ita retrahuntur à malo, quòd omninò peccare non possint, nisi diuina prouidentia custodiente, sicut dicitur de immortalitate Adæ, qui in statu innocētiæ erat immortalis, nō quòd omninò mori non posset ex aliquo dono sibi intrinsecus dato, sicut beati post resurrectionē. Nec poterat protegi ab omni exteriori mortifero, vtputa ab incisione gladij, & aliis huiusmodi, à quibus tamen à diuina prouidētia præseruabatur. Et hoc modo in statu viæ possunt confirmari in bono, & nō primo modo: quod sic probari potest, *De veri.q. 24.ar.9. Confirmatio in gratia quid sit.*

potest. Nam non potest aliquis omnino impeccabilis reddi, nisi omnis origo peccati auferatur. Origo autem peccati vel est ex rationis errore, quæ in particulari decipitur circa finem boni, & circa vtilia quæ in vniuersali naturaliter appetit: vel ex hoc, quod iudicium rationis intercipitur propter aliquam passionem inferiorum virium. Quanuis autem alicui viatori concedi possit, vt ratio nullatenus erret circa finem boni, & circa vtilia in particulari per donum sapientiæ & consilij: tamen quòd iudicium rationis non possit intercipi, excedit statum viæ propter duo. Primò, & principaliter: quia rationem esse semper in actu rectæ contemplationis in statu viæ, ita quòd omnium operũ ratio sit, Deus actualiter considerans, est impossibile. Secundò quia in statu viæ non contingit inferiores vires ita rationi esse subditas, vt actus rationis propter eas nullatenus impediatur, nisi in domino Iesu Christo, qui simul fuit viator & comprehensor. Ses tamen per gratiam viæ ita potest astringi bono, quòd nõ nisi difficulter peccare poterit. Cùm per virtutes infusas, & dona spiritus sancti vires inferiores refrenẽtur, & volũtas in Deũ fortius inclinetur, & ratio perficiatur in cõtemplatione veritatis diuinæ, cuius cõtinuatio ex feruore amoris proueniens, hominem retrahit à peccato. Sed totum quod deficit ad confirmationem, completur
1.2.q.114. art.9. per custodiã diuinæ prouidentiæ in illis qui confirmati dicuntur, vt scilicet quãdocunque occasio peccati se ingerit, eorum mens diuinitus excitetur ad resistendum. Ex prædictis sequitur quòd confirmatio non differt à dono perseuerentiæ dato in hac via. quod nõ cadit sub merito, eò quòd pendeat solum ex motione diuina, quæ est principiũ omnis meriti. Et ideo perseuerãtiæ donũ nihil aliud est, quàm specialis assistentia, & motio Dei qui quãdocunque occasio peccati se ingerit, excitat mentem ad resistendum, & implendum præcepta pro tempore occurrentia. Nisi forte dicatur, quòd confirmatio præsupponit abundantem & excellentem gratiam. Nam omnes qui dicuntur in gratia confirmati, dicuntur habuisse excellentem gratiam. Si quæratur quare per donum habituale nõ possit fieri illa hermonia intér potentias animæ & rationem, & voluntatem ad Deum, vt non possit homo peccare in hac via sicut per iustitiã originalẽ fiebat talis hermonia, quòd nõ poterant in statu naturæ integræ primò peccare venialiter, & tamẽ iustitia originalis erat donum habituale: dictũ est, quòd confirmatio excedit statũ viæ.

Ver.9. *De vsu liberi arbitrii.*

E LIcet homo semper habeat liberũ arbitriũ cũ semper habeat voluntatẽ: nõ tamẽ semper habet vsum leberi arbitrij, vt patet in dormientibus, ebriis, & furiosis, siue amentibus: ac etiam in pueris in quibus paulatim crescit vsus liberi arbitrij, vt ex actibus illorum experimur. Quia paulatim incipiunt ratiocinari & conferre, & reflecti supra actus suos: quæ sunt signa quædam ostendentia rationis vsum. Tempus completi vsus rationis ad peccatum mortale sufficiens, ab aliquibus assignatur finis primi septennij, quod non est intelligendum absolutè in omnibus, sed vt in pluribus: quia aliqui habent multum materialem complexionem, & ideo tardius habent completum vsum rationis, quàm delicatiores: nec potest bene regula generalis assignari. Acceleratur tamen aliquando à Deo, vt factum fuit animæ Christi, qui in primo instanti, meruit nobis per acceptatione passionis oblatæ. Vnde Esa.
Esa.53. Oblatus est: quia ipse voluit. Verisimile est etiam quòd beatæ Virgini, cum de lege non detur gratia, nisi per sacramenta vel per motum liberi arbitrij, sed nullum sacramentum fuit oblatum pro D.virgine, in primo instanti conceptionis siue creationis animæ, quæ per gratiam fuit præseruata à peccato originali: igitur. Præterea secundum Diuũm Hiero. Ansel. & Bern. cæteris per partes: Mariæ autem tota sese infundit gratiæ plenitudo. Et sic nil gratiæ
Hiere.1. fuit aliis collatum, quod D.Virgini non fuerit conces-
Luc.1. sum: sed vsus liberi arbitrij fuit datus Hieremię, & D.Ioã.
2. ... q. ... [illegible] igitur. An autem deinceps habuerit vsum liberi
ar. ... ad.3. arbitrij, in vtero existens incertum est. Quidam dicunt quòd innocentibus martyribus pro Christo occisis fuit acceleratus vsus rationis. D.Thom. tamẽ nõ est eiusdem sententiæ, eò quòd illud excedat communem statum, & non habeatur authoritas sacræ scripturæ, à qua possit elici. Non assentit etiam dicentibus vsum liberi arbitrij *4.sent.dist. 27.q.2.ar.1* fuisse acceleratum puero quinque annorum blasphemanti, de quo recitat D. Gregor. quòd fuit suffocatus à diabolo in præsentia patris, dicit enim visionem factam patri, cuius exemplo puer blasphemare didicerat, & filium propter peccatum patris fuisse suffocatum, sed non damnatũ, patrem verò morte filij punitum, & monitum. Post mortem autem homines non habent aliquem vsum liberi arbitrij in ordine ad vltimum finem, præter illum quem ante mortem sibi præstituerunt, circa media autem non inconuenit dicere dæmones & damnatos habere vsum liberi arbitrij. Nec per hoc sequitur, quòd demereantur de nouo, cùm sint determinati in ordine ad finem, & nõ sunt in statu merendi, & eadẽ ratione beati nõ merentur de nouo, & eodẽ modo dicendũ est de angelis bonis & malis.

Ver.10. *De differentia voluntatis ab intellectu.*

INter voluntatem & intellectum constat quàm plurima esse discrimina. Primũ, quia voluntas non recipit F
in se species aut similitudines rerũ, in quas tẽdit, seu quas vult, prout intellectus, sicut dictum est. Ob hanc causam voluntas dicitur cæca: quia nihil ex se videt, & nihil vult nisi repræsentetur per intellectum sub ratione veri vel apparentis boni: & sic intellectus est director, siue pedagogus voluntatis: quia dirigit eam. Propter eandem causam dicitur quòd bonum & malum sunt in rebus, & verum ac falsum sunt in intellectu, quia intellectus recipit species rerum, & non voluntas: ideo necesse est intellectum regulari, & mensurari per res exteriores, & nõ volũtatem, cùm in se nil recipiat ab eis, sed regulatur, & mensuratur à voluntate diuina, à qua recipit & esse, & motionem, quãuis etiam dici possit voluntatem regulari per rationem siue intellectum, inquantum ratio participat, & recipit ab intellectu diuino, siue ratione diuina, ea quæ per voluntatem debent obseruari: quia intantum ratio humana est vera, inquantum conformatur veritati diuinæ per synderesim, quæ dicitur participatio diuini luminis, vel per lumen fidei. Secundũ discrimen est, quia voluntas est essentialiter libera, & domina aliarum potentiarum, ac etiam ipsius intellectus, sic quòd mouet eas per modũ causæ agentis, ideo dicitur inclinatio in aliquid. Inclinatio autẽ dicitur dispositio mouentis secundũ quod efficiens mouet. Sic ergo mouet voluntas alias potentias per modum causæ agentis, vt non possint resistere, nisi fortè impediantur ex indispositione organorũ aliarũ potentiarũ quia turbato cerebro, intellectus ad imperiũ voluntatis nõ potest vacare contemplationi, intellectus autem non est Dominus volũtatis. Quia quocũque obiecto per intellectum voluntati præsentato, potest voluntas ex natura suæ libertatis cessare ab actu, & imperare intellectui, vt alia obiecta repræsentet. Et sic intellectus mouet voluntatem per modum finis & obiecti, & non effectiuè: voluntas autem mouet intellectum per modum efficientis, & effectiuè. Sed difficultas est quomodo hoc fiat, & quid causet voluntas in ipso intellectu, quando imperat quod diuertat ab obiectis præsentatis, & quærat siue repræsentet alia. Si quæratur an in intellectu per illud imperium causetur aliquod iudicium: quia de illo primo iudicio quo modo causetur, iterum posset, esset quæstio, an per aliud iudiciũ, & sic in infinitum. Dicendum quòd intellectus in vigilia semper præsentat aliquid voluntati quod est bonũ, verum, vel apparẽs, & voluntas intuens mouet intellectum ad quærendum media quæ ei placent, ex qua motione effectiua ipsius volũtatis naturali quodam ordine & subiectione absq; aliquo aleo iudicio causato vel impresso à voluntate, in intellectu. Intellectus videns voluntati non placere obiectum præsentatum, reflectitur supra se, & iudicat alia media præsentanda, & sic respicit species intelligibiles donec inueniat medium quod placeat voluntati. Voluntas autem mouet alias potentias effectiuè, sed non immediatè, sed medianti intellectu, qui est promptus executor volũtatis, & imperat phantasiæ, & phantasia appetitui sensitiuo, & appetitus sensitiuus impe- *Mat.6.*
rat potentiæ motiuæ, & membris exterioribus. Excipi- *Luc.12.*
untur tamen à motu & imperio voluntatis vires vegetatiuæ partis. Vnde Christus: Nemo potest cogitando adde re ad staturam suam cubitum vnum. Notandum tamen quod imperium pertinet ad voluntatem & rationem di-

uersimodè: quia pertinet ad voluntatem per modum inclinationis, scilicet prout imperium importat inclinationem quandam & executionem. Ad rationem verò per modum directionis, & secundum quòd inclinatio, & motio voluntatis ordinatur, exequenda per hanc vel per illam potentiam. Ex præmissis apparet quomodo intellectus & voluntas, in nobilitate & præeminentia dignitatis se inuicem excedunt.

Ver. 11. *De dignitate intellectus & voluntatis.*

F ALiquid potest dici altero eminentius dupliciter. Primò simpliciter & absolutè. Alio modo secundum quid. Ad hoc autem quòd ostendatur aliquid esse altero nobilius, oportet quòd eorũ comparatio attendatur circa essentialia: quia secundũ accidentalia attenditur vnum alteri præeminere secundum quid. Sicut si homo comparetur leoni, quantum ad differẽtias essentiales, homo est simpliciter nobilior leone: quia homo est animal rationale, & leo animal irrationale. Si verò comparetur, quantũ ad accidẽtia, puta quantũ ad fortitudinẽ, corporalẽ, leo est nobilior, sed hoc est secũdum quid. Ad sciendum ergo an volũtas, & intellectus sit nobilior simpliciter & absolutè, ex differentiis essentialibus considerandum est. Perfectio autẽ & dignitas essentialis intellectus in hoc consistit, quòd speciem rei intellectæ in se recipit, per quam ipsam intelligit actu, in quo tota eius dignitas cõsideratur: quia vnũquodque intantum est ens, inquantũ est actu: nobilitas autem, & dignitas voluntatis, & actus eius consistit in hoc, quòd anima ordinatur per voluntatem ad aliquam rem nobilem secundum esse, quod res habet in seipsa. Sed perfectius simpliciter & absolutè loquendo, est in se habere nobilitatem alterius rei, quàm ad rem nobiliorem extra se existentem comparari. Hinc est quòd intellectus simpliciter & absolutè est eminentior & nobilior ipsa voluntate. Quod etiam multis modis potest probari. Primò ex imagine Dei: nobilitas enim animæ consistit in hoc, quòd est ad imaginẽ Dei, sed hoc est per intelligentiam, vt dicit D. Aug. inquantum intellectus intelligendo seipsum repræsentat patrẽ & filium: quia idem per essentiam est principium & verbum intelligẽs, & intellectum, & sic magis participat imaginem Dei. Præterea actus intellectus est nobilior actu voluntatis: igitur & ipse intellectus. antecedens probatur, quia actus intellectus terminatur ad animã, actus verò volũtatis ad res ad extra. Præterea intellectus plus distat ab infimo, scilicet sensu, cum quo aliquo modo conuenit ipsa voluntas: quia vtrunq; terminatur ad res ad extra. Præterea regens & dirigens est nobilius recto & directo: sed intellectus est dirigens, igitur, &c. Vlterius actus simplicior est nobilior, sed actus intellectus est huiusmodi, cùm abstrahãt à materia, & nõ voluntas. Præterea illud quòd est proprium hominis, inquantũ homo est nobilius eo quod est cõmune homini, & aliis animalibus. Sed intelligere est proprium hominis, & velle aliis animalibus cõuenit. Vnde Philos. dicit: Quod in voluntario participãt pueri & bruta. Insuper, quantò aliquid est propinquius fini, tãto est nobilius, cum ex fine sumatur ratio bonitatis in iis quæ sunt ad finẽ. sed intellectus propinquior est fini vltimo & prius attingit ipsum cognoscendo quàm voluntas appetendo, cùm appetitus præsupponat cognitionẽ. Vnde Christus: Hæc est vita æterna, vt cognoscant te Deũ, & quem misisti Iesum Christũ. Vlterius, Vita contẽplatiua est nobilior vita actiua secundum D. Gregor. iuxta illud: Maria optimã partem elegit, quæ non auferetur ab ea. Postremò Philoso. dicit, quòd intellectus est optimũ eorũ quæ in nobis sunt. Sed si cõparemus voluntatem & intellectũ ad res ad extra, adhuc distinguẽdũ est: quia si ad res corporales & sensibiles, adhuc intellectus est nobilior, quia res, quas intelligit, sunt nobiliori modo in intellectu, quã in seipsis, cũ sint in eo immaterialiter & incorruptibiliter: voluntas autẽ fertur ad res secundũ seipsas. Si autem comparemus intellectum & voluntatem ad res superiores, puta angelos & Deum, tunc voluntas est nobilior, cùm feratur in ipsa res secundum quòd in se sunt: intellectus verò secundũ quòd sunt in seipso. Sed superiora, puta angelus vel Deus, inferiori modo sunt in intellectu, quàm in seipsis: ideo intellectus circa illa est inferior voluntate, ideo diligere Deũ est nobilius, & magis meritoriũ quàm cognoscere ipsum.

3. super gen. ad lit. — *3. Ethic.* — *Ioan. 17.* — *6. Mora.* — *Luc. 10.* — *10. Etic.*

Quod intelligendum est in via, vbi intellectus cognoscẽdo Deum, fertur in speciem siue similitudinem, non quidem expressam, sed abstractam. Sed in patria & visione beatifica cùm ipse intellectus feratur in diuinam essentiam secundum se, & non per aliquam similitudinem, & primò attingat, visio erit perfectior fruitione: & si per impossibile cessaret fruitio, adhuc visio faceret, & denominaret hominẽ beatũ inchoatiuè: sed quantumcũque voluntas fruatur Deo, non nominat hominẽ beatũ, nisi intellectus clarè videat. Si autem intellectus & voluntas comparetur in esse moris vel motionis, & in via, voluntas est nobilior, quia ipsa est essentialiter libera & diuina, & per eam homo meretur, & non per intellectum. Item nobiliori habitu perficitur, scilicet charitate, & intellectus fide. Sed in patria intellectus perficitur lumine gloriæ quòd est nobilius charitate, eò quòd primò facit attingere vltimum finem, & importat rationem gratificationis. Et sic excessus dignitatis ipsius voluntatis supra intellectum est secundum quid duntaxat. Nec inconuenit quòd voluntas magis laboret & mereatur, & quòd intellectus magis, & primò præmietur: Sicut in forti politico brachia amplius laborant, & tamen caput coronatur. Nec etiam voluntas potest præmiari, nisi mediante intellectu.

§. 4. *De voluntario & inuoluntario.*

VOluntarium secundum Grego. Nicenum, Damascenum, & Philo. dicitur actus, cuius principium est intra cum additione scientiæ, hoc est cum cognitione finis operis. Cognitio autem finis est duplex, scilicet perfecta & imperfecta: inde est quòd duplex est voluntariũ, scilicet perfectum & imperfectum. Voluntariũ perfectũ est quod sequitur cognitionem perfectã: voluntarium autẽ imperfectum quod sequitur cognitionẽ imperfectã. Cognitio imperfecta, finis est, quæ in sola finis apprehensione consistit, absque hoc quòd cognoscatur ratio finis, & proportio actus ad finem. & talis cognitio reperitur in animalibus per sensum & æstimationem naturalem, per quã cum non reflectantur supra se, non cognoscunt proportionem actus in finẽ, & ideo inuenitur in eis voluntarium imperfectum. Vnde Philoso. dicit, quòd pueri & bruta animalia communicant in voluntario. Cognitio autem perfecta finis est, quando non solum apprehenditur res quæ est finis, sed etiam cognoscitur ratio finis, & proportio actus est eorum quæ ordinantur in finem: & talis cognitio conuenit soli intellectuali naturæ: ideo sola talis natura dicitur habere voluntarium perfectum, quod idem est quod liberum: quia secundum illam cognitionem perfectam: homo est dominus actus sui ex hoc quòd habet facultatem deliberandi de suis actibus: quia ex quo deliberans se habet ad opposita, voluntas in vtrunque potest de hoc voluntario perfecto, hoc est libero. Dicit Damascenus, quòd actus volũtarios sequitur laus vel vituperium.

B *1. p. q. 6. art. 1. & 2.* — *3. Ethic.*

Ex iis infertur primò, quòd lapis aut alia inanimata nullũ habent voluntariũ, cum non habeant cognitionẽ: & ideo non dicuntur agere aut mouere seipsa, sed agi & moueri à dirigente naturam, siue ab authore naturæ, sicut sagitta dirigitur à sagittante. Secundò infertur, quòd animalia bruta, & pueri qui non habẽt vsum liberi arbitrij: non habent voluntariũ perfectum, cùm non habeãt perfectã cognitionẽ, nec possint deliberare. Et ideo licet dicantur aliquo modo agere & mouere seipsa, non tamen propriè, & perfectè, cùm nõ habeant dominũ suorũ operũ: ideo dicuntur magis agi & moueri, quã agere: & ideo actus illorũ non cõsequitur laus aut vituperiũ. Differẽtia tamen magna est inter bruta & pueros, quia bruta non sunt apta nata habere cognitionẽ perfectã, & voluntariũ perfectum, sicut pueri qui proficiũt in cognitione, & tandẽ veniũt in voluntariũ perfectũ. Notandũ tamẽ, quòd cum voluntariũ perfectum à voluntate libera nominetur & volũtas libera dupliciter dicatur aliquid velle. s. directè & indirectè: ita & voluntariũ perfectũ est duplex. s. directũ & indirectũ. Voluntas dicitur velle aliquid directè, secundũ quòd directè tẽdit in illud, & quòd procedit ab ea: & sic volitio dicitur directè volita, sicut à calore calefactio. Indirectè autẽ & ex consequenti dicitur velle id quod sequitur ex hoc ipso quòd nõ agit, vt nauta dicitur velle submersionem nauis, ex hoc ipso quòd nõ gubernat nauẽ cũ tenetur, & potest: tũc enim ei imputatur submersio nauis,

Pueri non habent voluntarium perfectum.

Voluntariũ perfectum quid, & quotuplex sit.

eò quòd potuit, & debuit velle impedire eam. Et sic voluntarium perfectum potest esse absque actu, aliquando absque actu exteriori cum actu interiori, sicut cùm vult agere. Quandoque verò absq; actu etiã interiori, cũ merè omissiuè se habet. Et sic hoc complexum (non velle) dupliciter accipi potest, scilicet positiuè & negatiuè.

Ver. 1. *De impedimentis voluntarii.*

C INter impedimenta voluntarij & causas inuolũtarij ponitur violẽtia siue violẽtum, quod nihil aliud est quàm motus cuius principiũ est ab extrinseco nõ conferẽte vim passo. Et quanuis voluntas quo ad actum interiorẽ, qui est volitio, nõ possit violentari: cùm volitio sit inclinatio voluntatis, & si voluntas aliquid velit, vel nolit positiuè, iam ipsa confert vim. vnde D. Aug. dicit: Quod fit voluntariè, non fit ex necessitate, neque coactione. Sed quo ad actus exteriores qui possent ab ipsa imperari, & quo ad mẽbra exteriora, voluntas potest violẽtari: ideo Philo. & Damascenus dicunt, quod aliquod est inuoluntarium per violentiam: quia fit contra voluntatem, si autem voluntas concurrat, vel secundum actionem, vel secundum passionem, non dicitur inuoluntarium simpliciter: quando passio est conueniens: voluntas enim quæ est vis passiua concurrit ad receptionem sui actus: ex quo sequitur quod non omne passiuum cogitur à suo actiuo. Sicut nec generationes nec corruptiones naturales dicuntur violentæ, eò quòd sunt secundum inclinationem materiæ quæ recipit formas. Non est etiam inconueniens quod aliquid sit violentum secundum quid, quod tamen est inuoluntarium simpliciter: vt cùm aliquis inflectit membra contra naturalem dispositionem, hoc est violentum secundum quid, scilicet quantum ad membrum particulare, non tamen simpliciter quantum ad ipsum hominem: sicut in naturalibus quando animal mouetur sursum ex apprehensione contra grauitatem suam, & quando lapis cum impetu emittitur deorsùm. Licet enim quantum ad aliquam celeritatem concurrat, non tamen quo ad omnem. Cùm autem aqua quę naturaliter grauis est, & deorsum tendit, in clepsydra ascendit sursum, ne detur vacuum, non violentatur, quia principium illius est, ab intrinseco, non quidem vt aqua est quædam natura particularis, sed vt est pars vniuersi, quod abhorret à vacuo.

1.2.q.6. art.46.

9. de ciui. dei

Ver. 2. *De Metu.*

D MEtus siue timor etiam impedit siue diminuit voluntarium: multa enim per metum agimus, quę seclusio metu non ageremus. Licet enim impediat & diminuat voluntarium, nunquam tamen totaliter tollit: quia vt Gregorius Necenus dicit, quæ per metum aguntur, sunt mixta ex voluntario & inuoluntario. Tamen si quis rectè consideret, sunt magis voluntaria quàm inuolũtaria: quia sunt simpliciter voluntaria: inuoluntaria autem secundũ quid, quia vnumquodq; dicitur simpliciter esse, secũdum quòd est actu: sed id quod est in sola apprehensione, non est simpliciter actu, sed secundum quid. Atqui quod metu agitur, secũdum hoc est actu, secũdum quod fit. Actus enim in singularibus est. Singulare autem dicitur inquantum est hic, & nunc. ideo id quod fit, est in actu secundum hic, & nunc dicitur simpliciter esse. Et sic quod fit per metum, est voluntarium inquantum est hic & nunc, prout scilicet in hoc casu est impeditiuum maioris mali quod timebatur, quemadmodum proiectio mercium in mari tempore tempestatis propter timorem periculi imminentis, quæ non fieret nisi immineret periculum. ideo dicitur voluntaria simpliciter, & inuoluntaria secundum quid.

Differentia inter violenta, & per metũ facta.

Notandum quòd differentia est inter ea quę fiunt per vim, siue quæ sunt violenta, & ea quæ fiunt per metum. quia ea quæ fiunt per violentiam, sunt omnino inuoluntaria, cùm voluntas non concurrat. Ideo violentia tollit omnino peccatum. In iis autem quæ fiunt ex metu, non tollitur omnino peccatum, cùm non tollatur totaliter voluntarium, quanuis metus excuset, & diminuat peccatũ, inquantum diminuit voluntarium, quia sub conditione est inuoluntarium. Metus enim est vis siue violentia conditionata. Metus secũdum Iuristas est duplex, quidam est leuis quo timetur leue vel etiam graue malũ, sed leuiter, hoc est ex leui causa. Et hic metus cadit in virum leuem, qui timet vbi & quando non oportet: talis metus facit & denominat illũ meticulosum. Alius est metus iustus, quo timetur graue malum, & grauiter: & hoc est ex probabili causa: & hic metus secundum iura vocatur cadens in constantem virum, siue in constantem mulierem, licet minor metus excuset mulierem quàm virum, vt in cap. cum locum de iis quę vi metúsve causa, fiunt. Graue malum dicitur mors, vel mortis periculum aut verberum, seruitutis, vinculorum, dehonestationis, personæ propriæ, aut vxoris, ac filiorum, & perditio maioris partis bonorum temporalium, præsertim cùm pauca habet bona, vt dicit Panor. in cap. Abbas, de iis quæ vi, metúsve causa, fiunt. Et generaliter graue malum dicitur maius respectu minoris, quia vir constans siue virtuosus sustinet minus malũ, vt euitet maius. Metus iustus, siue cadens in constantem virum licet excuset à tanto, cùm diminuat voluntarium, non tamen excusat à toto, in iis quæ sunt de se mala, & peccata: quia talia sunt maxima mala, propter quæ vitanda debet homo potius mori, vt dicitur in tertio Ethicorum, cuiusmodi sunt blasphemare, adulterari, falsum testimonium perhibere, & occidere authoritate propria, etiam aggressorem. Non enim licet intendere mortem directè, sed defensionem, quanuis aliquando sequatur mors ex consequenti. Vnde Christus dicebat: Nolite timere eos qui occidunt corpus, &c. In iis autem quæ non sunt secundum se mala, sed sunt mala, quia prohibita lege diuina purè positiua, an metus excuset à toto, difficultatem habet, quia in cap. quod non est, de regulis iuris, dicitur: quod nõ est licitum in lege, necessitas facit licitum. Nam Sabbatum custodiri præceptum est, Machabæi tamen sine culpa sua in Sabbatho pugnant. Sic etiam hodie si ieiunium frangeret ægrotus, reus voti non habetur, igitur mortis periculum excusat à pręcepto legis diuinæ positiuè de seruando Sabbatho, & reddendo voto. In oppositum autem est historia vbi habetur, quòd septem fratres cum matre eorum, admirabili & bonorum memoria digna, crudelissimam mortem potius sustinere elegerunt, quàm porcinas carnes comedere, quod sola lege diuina purè positiua prohibebatur, & non erat de se malum, sed solum quia prohibitum. Sic ergo bellantes pro vita, veniendo contra pręceptum Sabbati, quod est vnum ex decem principalibus præceptis. s. decalogi, nõ peccauerunt ergo nec etiam peccassent si comedissent carnes suillas siue porcinas, & si non peccassent comedendo, tenebantur comedere, quoniam habebant medium licitum ad conseruandam vitam. Dicunt quidã, & satis probabiliter, quod in prima historia qui in primo bello noluerunt se defendere, sed magis mori in simplicitate sua prælegerunt, nõ peccauerunt: quia propter honorem Dei sustinebant voluntariè mortem ab iis qui eos ad simulachra adoranda volebant inducere. Non enim tunc tenebantur seruare vitam, cum incertum esset an possent. Nec adhuc eis reuelatum fuerat ꝙ possent in sabbatho pugnare. Matthatias verò, & reliqui remanentes videntes stragem, & quod si omnes sic facerent, honor Dei diminueretur, & daretur ansa, & cornu peccatori, præmissa oratione, inito consilio, habita reuelatione, prouidè & sapienter cogitauerunt quod ipsi in Sabbato ad alios non egrederentur, sed si aggressi fuissent ab inimicis, pugnarent se defendẽdo, quod etiã non erat contrauenire præcepto Sabbathi, quod non prohibebat opera quæ necessaria erant ad vitam corporalem nõ solum hominũ sed etiam iumentorũ, Vnde Christus: Cuius vestrum asinus aut bos in puteum cadet, & non continuò extrahet illum in die Sabbathi? Postmodũ declarat, ꝙ per hoc non soluebatur lex Sabbati. In secũda autẽ historia inducentes comedere carnes suillas, etiã intendebant inducere ad adorationem simulachrorum, & ad trãsgressionem omnium legum Dei per Moysen datarum, nec poterãt illis resistere: & sic talis comestio vergebat in iniuriam Dei. & ideo non erat licitum comedere, quia non erat medium licitum conseruandi vitam. Probabile est tamen quod secluso scandalo, & adueniente metu mortis ab intrinseco, vt puta si moreretur fame, nisi comederet escas prohibitas, posset & teneretur comedere per communẽ regulam, de concursu præceptorum, quæ talis est. Quandocunque concurrunt præcepta inæqualia incompatibilia seruari, in illo casu minus præceptum suspenditur, & maius obligat. Sed maius pręceptũ est de seruandæ

Metus duplex.

Graue malũ & timor cadens in constantem virum quid dicatur.

Metus cadens in constantem virum non totaliter excusat.

Mat. 10

An lex diuina: purè positiua in iis quæ non sunt de se mala instante periculo mortis obliget.

1. Mach. 2.
2. Mach. 7.

Luc. 14.

uanda vita, quàm de electu ciborum, igitur, &c. Vbi autem ex illa comestione, & transgressione præcepti sequeretur scandalum ex infirmitate proximi, præcipuè quando metus cadit ab extrinseco, non debet quis comedere, imò tenetur potius mori, iuxta illud. Si esca scandalizat fratrem meum, non manducabo carnes in æternum, ne fratrem meum scandalizem: ordine enim charitatis qui plus tenetur diligere animam proximi, quàm vitam corporalem. Metus iustus, siue cadens in constantem virum in iis quæ prohibita sunt iure humano, excuset à mortali secũdum Siluestrum de Priero. Cuius ratio est, quia nõ est de intensione legislatoris adeò strictè ligare homines. Et de ratione legis humanæ est quod sit rationabilis, & possibilis quod nõ videretur, si ita rigidè obligaret, nisi fortè esset propter aliquod naturale annexũ, sed nõ in purè humanis. Nec obstat quod dicitur in cap. in sacris de iis quæ vi metúsve causa fiunt. vbi videtur dici quod est mortale, participare cum excõmunicato, nec excusat metus, quia loquitur in participatione directa, in iis quę sunt per se mala, siue quando participat cum excõmunicato, in crimine. Excusat etiam metus ab obligatione contractuũ, in quibus liber consensus requiritur, vt in matrimonio, & dotis constitutione, & aliis de quibus Siluester in summa super verbo metus .§.7. Iura enim voluerunt ꝙ in contractu matrimonij esset plenum, voluntarium, siue omnino liber consensus, vt in cap. Cùm secundum. & ca. veniens, in secundo, de sponsa. & sic matrimonium contractũ ex metu cadente in constantẽ virum aut mulierẽ, est ipso iure nullum. Idem dicẽdum est de professione religionis, quę est matrimonium spirituale. Alij autẽ contractus, in quibus non requiritur plenè liber consensus, si ex meta fiant, tenent, quia coacta voluntas, voluntas est, vt notatur in lege si mulier. §. fina. ff. quod metus causa. Venit tamen talis cõtractus rescindendus actione quod metus causa. vt in lib. officio iudicis, ff. eodem titulo. Iuramentum autem de re licita metu exortum, licet ante dispensationem debeat seruari, potest tamen in eo superior dispensare. Et eodem mododicendum est de voto, quando ex metu proueniẽte ab extrinseco emittitur, quia si ab extrinseco proueniat, secundum aliquos non cadit dispensatio, nisi aliundè oriatur iusta causa dispensandi.

1. Cor. 8.

Metus excusat ab obligatione contractuũ.

Iuramẽtum de re licita metu extortum seruandum.

Ver. 3. *De ignorantia.*

A Ignorantia aliquando secundum Damascenus & Philosophum causat inuoluntarium, & aliquando diminuit & aliquando non. Ad cuius euidentiam vltra illa quæ dicta sunt, de Ignorantia, sciendum est quod error siue ignorantia est duplex, scilicet vincibilis, & inuincibilis. Ignorantia, inuincibilis est illa quam quis non potest vel non tenetur vincere, vt eorum quæ quis non tenetur scire, vel si tenetur scire, adhibitis diligentiis requisitis non potest, vt si quis existẽs in deserto in quo nullus hominum habitare, vel illac transire consueuit, iaciat lapidem, & à casu quidam transiens occiditur, ibi est ignorantia inuincibilis facti. Hæc fuit in Iacob, qui Rachelem duxerat vxorem, & dormiuit cum Lya à parentibus supposita. Non enim tenebatur portare candelam, sed sufficiebat ambulare in fide probi viri. Ignorantia illa eum excusauit ab adulterio. Et cõmuniter dicitur quòd talis ignorantia inuincibilis causat inuoluntarium, quia priuat cognitionem quæ exigitur ad voluntarium. quia si cognitio adesset, voluntas non vellet: & talis excusat à toto. Si verò ex quodam horto, vel prope viam publicam per quam consueuerunt homines transire, quis iaciat telum, & occidat transeuntem, ignorantia illa est vincibilis, quia tenebatur scire, & præuidere ne aliquis sit in via, & poterat illud scire adhibendo diligentiam, & ideo talis non excusat. Et idem proportionabiliter dicendum est de ignorantia iuris, quãdo scilicet aliqua lex est promulgata, & illius promulgatio non potuit peruenire in notitiam alicuius. Si agat vel omittat contra legem excusatur à peccato: si verò debuit & potuit peruenire ad notitiam eius, ignorantia est vincibilis, & non excusat, vt si in alicuius absentia promulgetur lex aliqua, si infra tempus datum à iure, hoc est, infra duorum mensium spacium post aduentum eius infra quos debet diligenter quærere an aliquid in eius absentia fuerunt ordinatum, non fecerit debitum suum, est ignorantia vincibilis, quæ non excusat eum si contrauenerit legi.

2.3.§.5. Ver.5.

Ignorantia vincibilis, & inuincibilis quid sint.

Gen. 29.

Ver. 4. *De triplici ignorantia.*

Ignorantia à D. Thom. aliter diuiditur, scilicet in antecedentem, concomitantem, & consequentem: Antecedens dicitur quæ nõ est voluntaria, & tamen est causa volendi aliquid cum ea. quam si quis nõ haberet, non vellet ea quæ vult cum ipsa, vt cùm quis ignorat aliquam circunstantiam actus: quam non tenetur vel non potest scire & ex hoc aliquid facit quòd non faceret, vt in exemplo dato de Iacob: talis ignorantia à D. Thoma dicitur antecedens, à neotericis autem dicitur ignorantia inuincibilis. Ignorantia concomitans est alicuius quod agitur, & non est causa actus. Quia si sciretur, nihilominus ageretur. vt si sub pelle & specie feræ latitaret inimicus alicuius, ipso ignorante, & credens feram esse, occidit inimicum latentem, quem nihilominus occidisset, si sciuisset illum latitare. Talis ignorantia à Diuo Thoma dicitur concomitans, & à neotericis indifferens; & in ea accidit simul factum & ignoratum. Talis ignorantia non causat inuoluntarium neque voluntarium, quòd præsupponit cognitionem, ideo non excusat neque accusat: sed accidentaliter & impertinenter se habet ad actum. nec aliquis peccat ex hoc quod est dispositus facere; sed ex eo quod facit: aliàs male habituatus semper peccaret: quia stante malo habitu est dispositus ad mala. Peccaret tamen in exemplo dato, si quando venit ad eius notitiam complaceret. Ignorantia consequens est idem quod ignorantia voluntaria: quæ est duplex, scilicet affectata, & crassa siue supina. Ignorantia affectata secundum iuristas est quãdo actus voluntatis fertur in ipsam: sicut quãdo aliquis vult ignorare, vt excusationem habere videatur, vel vt delectabilius peccet sicut ij de quibus Iob dicit: Recede à nobis, viam scientiarum tuarum nolumus, & talis ignorantia aggrauat peccatum: & potest quodammodo dici peccatũ in Spiritum sanctum: quia videntur nolle retrahi à peccato. Ignorantia verò crassa & supina dicitur illa, ad quam actus voluntatis non fertur directè, sed indirectè, quia faciliter posset vinci: & hæc etiam non excusat, saltem à toto, licet bene à tanto: & hanc ignorantiam consequentem vocant neoterici vincibilem, quam quis tenetur & potest vincere. Notandum præterea quòd hæc ignorãtia vincibilis diuiditur in vincibilem venialem, & in vincibilem mortalem. Ignorantia vincibilis venialis est, quã quis sub pœna peccati venialis vincere tenetur. Ignorantia verò vincibilis mortalis est, quam quis sub pœna peccati mortalis vincere tenetur: vt ignorãtia eorum quæ sunt necessaria ad salutem, siue præceptorum & aliorum quæ quis agere tenetur.

B 1.2.q.6 art.8.

Ignorantia antecedens cõcomitans & cõsequẽs quid sint, & an excusent à peccato.

Ignorantia affectata siue crassa, & supina quid sit.

Iob. 21.

Ignorantia vincibilis venialis, & mortalis quid sit.

Ver. 5. *De concupiscentia.*

Concupiscentia, quę aliquãdo totaliter tollit vsum liberi arbitrij, vt in amentibus & furiosis, tollit totaliter voluntarium: quia in his qui vsum rationis nõ habẽt non est voluntarium neque inuoluntarium propriè dictum: quia non habent liberam cognitionem. Sed quandoque in his per quæ per concupiscentiam aguntur, non tollitur totaliter cognitio, quia non tollitur potestas cognoscendi, sed solùm consideratio actualis in particulari agibili. Et secundum hoc dicit Philosophus, quòd delectatio siue concupiscentia delectationis corrumpit æstimationem prudentiæ. & tamen hoc ipsum est voluntarium, secundum quod voluntarium dicitur quod est in potestate voluntatis, quia potest voluntas passioni resistere. Et ideo cõcupiscentia non causat inuoluntarium, sed auget. Primum patet, quia secundum Damascenum, inuoluntarium est misericordia & indulgentia dignum, & cum tristitia agitur. Sed quæ per concupiscentiam aguntur, non fiunt cum tristitia; imò cum delectatione: igitur. Secundum autem patet, quia aliquid dicitur voluntarium ex eo quòd voluntas in illud fertur. Sed per cõcupiscentiam voluntas magis inclinatur ad id quod concupiscit, iuxta illud, Vnusquisque tentatur à cõcupiscentia sua, abstractus & illectus, igitur cõcupiscentia auget. Nec obstat quòd metus siue timor qui est passio, causet inuoluntarium secundum quid: quia timor & aliæ passiones quæ habent malũ pro obiecto, repugnant & contrariantur voluntati

C 1.2.q.6. art.7.

6. Ethic.

Iacob. 1.

quæ

[illegible] tia, & aliis passionibus, quæ habet bonum pro obie- [illegible] tamen quòd concupiscentia non volita, [illegible]

[illegible]

homo differt ab aliis animalibus: scilicet per rationale, [illegible]

Actus humanus est qui procedit à volūtate deliberata.

B *Actus eliciti, & imperati quid sint.*

Actus voluntatis prima partione sunt duplices. Quidā sunt eliciti, quidā sunt imperati. Actus eliciti dicuntur illi, qui immediatè procedunt ab ipsa voluntate, respectu obiecti sui, quod est bonum. & finis vel vltimus, vel ad finem vltimū deseruiens. & talis finis non vltimus, & deseruiens ad vltimū, induit rationem boni vtilis siue medij. [illegible]

Imperium duplex. *Actus voluntatis eliciti sex.*

[illegible] Ver.2. De prim[illegible] circa finem.

C 1.2.q.8.art. [illegible] *Voluntas dupliciter accipitur.*

[illegible]

Voluntatis actus simplex quid sit.

[illegible] dum se obiectum voluntatis, quod est bonum & finis. Ea [illegible] plex: [illegible] neri, [illegible] siue simplex volitio finis præcise, sicut actus intellectus qui fertur circa principia præcise non applicando ea conclusioni, dicitur simplex: sed quādo applicat, dicitur actus scientificus. Et visus quando per lumen videt colorem, [illegible] colorem sine lumine: sed bene lumen sine colore, ideo tunc dicitur actus simplex. Eodem modo est de potentia [illegible]

In actibus voluntatis duplex processus.

[illegible] tanquam media: & deinde finem tanquam terminum. [illegible]

Ver.3. De intentione.

D 1.2.p.q.12. [illegible]

[illegible] intentio pertinet ad id quod mouet ad finem imperio suo. Cùm ergo voluntas moueat omnes alias potentias in finem suum, sequitur quòd intentio est actus voluntatis in finem, alius tamen ab actu qui dicitur voluntas, & à fruitione. [illegible]

In quo differat ab [illegible] *Ephe.5.*

[illegible] dinem rationis. Et quia ratio plura ordinat in vnum, ideo [illegible] tanquam mota ab alio: sicut sagitta à sagittante intendit [illegible] bruta intendunt finem intentione, & ordinatione authoris naturæ, non quòd ipsa cognoscant ordinem mediorum ad finem.

Ver.4. De Fruitione.

[illegible]

Fruitio est actus voluntatis, quo quiescit in fine appro [illegible]

[illegible]

De Consensu.

[illegible]

causato. Differt autem consensus ab electione & vsu [illegible]

[illegible]

pericu-

Eccle.3. periculum, peribit in illo. Si autem ad illam cogitationem morosam sequatur cõplacentia in voluntate, ad quam sequitur delectatio, quæ est de malo apprehenso, est consensus formalis in illam cogitationẽ, & per consequẽns in illam delectationem, & est peccatũ mortale grauius, quàm consensus interpretatiuus in solã cogitationem, etiã absque voluntate exequendi actum cogitatũ. Cùm verò consentit in executionẽ actus cogitati, adhuc grauius peccat. Et cùm perpetrat actum, tunc peccatũ consummatum est grauius. An autem consensus in cogitationem morosam, vel delectationẽ consequentẽ pertineat ad rationem superiorem vel inferiorẽ: quia materia prolixa est, plus habẽs subtilitatis & intricationis, quàm vtilitatis, supersedeo. Si quis autem de his amplius inquirere velit, videat D. Thomam. *1.2.q.15.ar.4.& q.74.ar.8.& de veri.q.15.art.3.& 4.* Resultat ex præmissis cogitationes aliquãdo esse bonas, & meritorias in existente in gratia, circa materiam honestam aut præceptam, & circa materiã prohibitã speculatiuè, & propter bonũ finem, seruatis debitis circunstantiis, & aliquando veniales, si sint inutiles aut curiosæ. Si autem sint practicæ circa materiam mortalem, & ex surreptione motus primò primi, nõ sunt peccata. Si verò infra limites motus secundò primi, sunt peccata venialia: si verò ratio aduertat, & voluntas sit plenè libera, sunt mortales, etiã si nõ sequatur delectatio aut executio: ac etiam quamuis non sit consensus formalis in actum exteriorem: & quantò magis, si sit consensus in actum exteriorem, licet actus non sequatur: vndè manifestè apparet error Scribarum & Pharisæorum, qui licet legerent Sap. 1. Peruersæ cogitationes separant à Deo, & in eodem cap. Spiritus sanctus disciplinæ effugiet fictum, & auferet se à cogitationibus, quæ sunt sine intellectu. Et quamuis etiam haberent præcepta: Non concupisces vxorem proximi tui: *Exod.20.* nihilominus tamen dicebant, quòd in solis cogitationibus interioribus, quæ nullo modo procedebant in actum exteriorẽ, aut in præparationem ipsius, non consistebat peccatum: & sic glosabant prædicta præcepta, quorum Glosam reprobauit Christus, dicens: Si quis viderit mulierem *Mat.5.* ad mœchandum eam, iam mœchatus est in corde suo. Itẽ: De corde exeũt cogitationes malę, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia. Hæc si agas ad populum, ad maiorem declarationem graduum peccatorum circa huiusmodi cogitationes poteris adhibere similitudinem quinque mulierum, ad quas decipiẽdas quidam lasciuus mittit macharellam cum torque aurea, &c. Prima quamprimũ videt, nullum cogitat malum, non peccat: hæc significat illos qui habent motus primò primos. Secũda, quam primò videt, abominatur, & repudiat nuntium & munera, illa meretur. Tertia respicit munera, & quodammodo delectatur: licet aliquo modò suspicetur, quòd malo fine mittuntur: & ideò quando benè considerauit, respuit: illa significat eos qui infra limites motus secundò primi consentiunt & delectantur. Quarta quæ respicit & placent ei munera: tamen quia videt quod absq; infamia non posset, remittit: hæc peior est, & repræsentat illos qui interpretatiuè consentiunt cogitationi, & nõ consentiunt in actum exteriorem. Quinta respicit munera, placent illi, & acceptat, parataque est facere voluntatem eius, assignat horam: hæc adhuc peior, & significat eos qui consentiunt formaliter in actum, &c.

Cogitationes præteritarum delectationum quãdo sunt malæ. Circa cogitationes verò præteritarum delectationum distinguendũ est, quia vel illæ delectationes erant licitæ, vel illicitæ. Si illicitæ, vel illa cogitatio est speculatiua aut memoratiua, cum quadã cordis amaritudine, seu nolleitate: quia cogitans nollet se illas delectationes habuisse: talis cogitatio etiam morosa est bona, iuxta dictum Esaiæ trigesimoactauo: Recogitabo tibi omnes annos meos in *Esa.38.* amaritudine animę meę. Si verò illa cogitatio sit practica, siue inclinans ad cõplacendum: si sit morosa, hoc est, plenè libera, est mortalis. Et maximè cùm iam insurgunt motus sensualitatis, de quibus cogitans aduertit. Si verò sistat infra limites motus secũdò primi, est venialis. Si verò sunt motus primò primi, nõ sunt peccata. Si autem cogitationes illæ præteriæ fuerant licitæ, vt si vidua cogitet de delectationibus actus coniugalis, aut alter coniugum in absentia & distantia alterius, est difficultas. Dominus Caietanus in summula sua dicit quòd nõ peccat: quia delectatur de operibus licitis, pro eo tempore quo fuerunt licita; plus enim secundum eum est explicitè approbare, quàm delectari: sed constat viduas posse explicitè approbare delectationes præteritas: ergo possunt in eis delectari, speculatiuè & formaliter consideratis. Practicè autem hoc est, cum inclinatione ad nouas similes si ratio aduertat, & voluntas plenè libera sit, efficiuntur mortales, propter periculum voluntariæ pollutionis aut incõtinentiæ, ad quam inducunt, maximè cùm insurgunt motus partis sensitiuę.

A cogitationibus autem conditionatis quæ diaboli artificio suggeruntur, vt tandem ad peccatũ mortale pertrahat summè cauendũ est, vt cùm suggeritur religioso, si esset vxoratus, aut Rex vel Episcopus, aut haberes tot bona, faceres hæc & illa, & aliquando bona, tandem paulatim inducit ad ambitionem, & alia multa mala, huiusmodi cogitationes ab initio videntur esse bonæ, quia ad bonum determinatæ. Sed si consideretur finis & origo euentus & exitus, quia vt in pluribus perducũt ad diaboli suggestiones, valdè periculosum est circa illas immorari. Et ideò ratione periculi sunt plerunq; mortales, maximè in his qui experti sunt; ex illis cogitationibus conditionatis se in malas volitiones incidisse. Eodem modo dicendum est cùm suggeritur professo, si non essem religiosus aut professus, &c. quia à solo diabolo procedunt, vt inducat ad pœnitendum de bono opere, & perdendum merita, & vt ad alia inducat mala, & sic de similibus. *Cauendũ à cogitationibus conditionatis.*

Ver.6. *De Electione.*

ELectio est actus volũtatis, quo voluntas inter duo aut plura vnum præaccipit, tanquam medium ad perueniendum ad finem, dimisso alio vel aliis. Sciẽdum tamen quòd nomẽ electionis duo importat, scilicet, aliquid pertinens ad rationem siue intellectum, & aliquid pertinens ad voluntatem. Vnde Philosophus dicit, quod electio est appetitus intellectiuus, vel intellectus appetitiuus. Importat enim collationem siue comparationem mediorũ inter se, & in ordine ad finem, quæ collatio dicitur consilium, de quo in versiculo sequenti. Essentialiter tamen electio est actus voluntatis præsupponens cõsilium. Vnde secundum Philosophum 3. Ethicorum: Electio est appetitus præcõsiliati, & desiderium eorum quæ nobis insunt, hoc est, humanorum actuum. Nullus enim eligit nisi ea quę æstimat fieri per ipsum: quia necesse est ꝙ id quod est ad finẽ, sit actio vel res aliqua, interueniente aliqua actione, per quam quis facit id quod est ad finẽ, vel vtitur eo. Et cùm Canonicus eligit Episcopum vel Principem ciuitatis, eligit nominare ipsum in talem dignitatẽ: alioquin si nulla esset eius actio ad constitutionem Episcopi vel Principis, non pertineret ad eum electio. Et similiter dicendũ est, quando aliqua res dicitur prælegi alteri, quòd adiungitur ei aliqua operatio eligentis. Notandum præterea quòd neque electio, neque consilium est impossibilium. Cujus signum est, quòd cùm homines consiliando perueniunt ad id quod est impossibile, desistunt, quasi non valentes vltrà progredi. Et ratio potest assignari: quia cùm electiones referentur ad nostras actiones, & ea quę per nos aguntur, sint possibilia, sequitur electiones esse possibilium, & per consequẽs consiliũ quod ad actionem ordinatur. Præterea ratio eligendi id quod est ad finem, est vt ex hoc possimus consequi finem: sed per impossibile non possumus consequi aliquem finem: igitur. Apparet hoc etiã manifestè ex processu rationis. Sic enim se habet medium (de quo est electio) ad finem, sicut conclusio ad principium: sed cõclusio impossibilis non sequitur ex principio possibili. Igitur voluntas completa & efficax nõn est nisi de possibili, quod est bonum volenti: licet voluntas incompleta & inefficax: quæ secundum aliquos dicitur velleitas, possit esse de impossibili: quia scilicet aliquis vellet, si esset possibile: sed electio nominat actũ determinatum ad id quod est hic, & nunc agendum: ideò electio non potest esse impossibilium.

A 1.2.q.13. art.1. 6.Ethic. art.4. *art.4. art.5.*

Et quãuis in 3. Ethic. dicatur, ꝙ sic se habet finis quo ad agibilia, sicut principia ad cõclusiones. Non tamen sequitur quòd sicut cõclusio necessariò deducitur, & sequitur ad principia: sic supposita volitione finis ex necessitate sequatur electio, cùm voluntas sit libera & indeterminata circa media, & possit cessare à volitione finis, & ea stante suspendere executionem. Intellectus autem non est liber circa assensum principiorum. Præterea sententia, siue *art.6.ad.1.*

ſiue iudicium conſilij de rebus agendis eſt de contingentibus, in quibus concluſiones non ſequuntur ex principiis neceſſariis neceſſitate abſoluta, ſed neceſſitate ſolùm ex conditione: vt ſi currit, mouetur: ſi dicatur quòd vnum præeligitur alteri: quia in eo eſt aliqua ratio boni, quæ nõ eſt in alio. Vnde ſequitur, quòd ſi duo ſunt penitùs æqualia, nulla poterit fieri electio. Et ſic famelicus ſi habet cibum æqualiter appetibilẽ in diuerſis locis ſecundũ æqualem diſtantiam, non magis mouebitur ad vnum, quàm ad aliud, vt Buridianus dicit de Aſino, inter duas auenas æquales, quòd moreretur fame. Plato etiam aſſignans rationem quietis terræ in medio, ſicut recitatur in 3. de Cœlo, dicit quòd ideò quieſcit: quia non eſt maior ratio, quare moueretur citiùs ad vnam partem, quàm ad aliam: ſed multò minus poteſt aſſignari ratio, quare plus eligeretur vnum appetibile, quàm aliud: niſi ſit aliqua ratio boni plus in vno, quàm in alio: & ſic videtur quòd electio fiat ex neceſſitate. Dicendum quòd quantum ad irrationabilia, cùm non conferant, non poteſt contingere: & ſi accideret, mouerentur inſtinctu naturæ, quæ non deficit in neceſſariis. Quo ad homines verò nil prohibet. Quod ſi duo æqualia proponantur ſecundum vnam conſiderationem, homo poteſt circa alterum illorum conſiderare aliquam cõditionem, per quam magis emineat, & voluntas magis flectatur in ipſum, quàm in aliud. Et eodẽ modo dicendũ eſt de eo, quòd prima cõſideratione inuenitur minus, quia ſecundum aliam cõſiderationem erit maius, ſaltem ſecundum iudicium eligentis. Vel poteſt dici quod voluntas ex ſe ipſa poteſt ſe determinare.

De aſino Buridiani

Ver.7. *De Conſilio.*

A CVm electio ſequatur conſilium de rebus agendis, in quibus magna inuenitur incertitudo, cùm actiones ſint circa ſingularia contingentia, quæ propter eorum varietatem incerta ſunt. In rebus autem dubiis & incertis ratio non profert iudicium abſque collatione & deliberatione, & ideò neceſſaria eſt inquiſitio rationis ante iudicium de agendis, hæc inquiſitio vocatur conſilium. Conſilium autem propriè importat collationem ſiue comparationem inter plura, prout & hoc ipſum nomẽ ſonat. dicitur enim conſilium quaſi conſidium, eò quòd multi ſedent ad ſimul conferendũ: & ideò conſilium in nobis importat diſcurſum, & præſupponit incertitudinem ſententiæ ſiue iudicij apud conſiliantem, licet apud aliquos ſapientes aliquando ſint certiſſima: ideò illi ad electionem non egent inquiſitione conſilij, ſed ſententia & iudicio, quod eſt terminus conſilij. Et inquantum importat diſcurſum, Deus non conſiliatur: Ignorãtis enim eſt conſiliari, & per inquiſitionem venire ad certitudinem. Attribuitur tamen Deo conſilium ab Apoſtolo dicente: Qui operatur omnia ſecundum conſilium voluntatis ſuæ propter certitudinem, quam habet de omnibus effectibus abſq; omni diſcurſu. Ea enim quæ dicuntur de Deo, accipienda ſunt abſq; omni defectu qui inuenitur in nobis, ſicut ſcientia ſine diſcurſu, & conſilium abſq; dubitatione aut ignorantia. Ex prædictis patet quòd conſilium dupliciter accipitur. Vno modo pro inquiſitione, collatione, ſeu diſcurſu. Alio modo pro reſolutione & ſententia ipſius: vnde dicimus, conſiliũ habet: & dicit hoc, ſiue hęc eſt reſolutio & ſententia conſilij talis eſt. Conſilium ſecundũ Greg. Nicænum non eſt de fine, ſed de his quæ ſunt ad finem, eò quòd rationes eorum quæ ſunt ad finem, ſumuntur ex fine. Principium autem non cadit ſub concluſione, ſed in omni inquiſitione oportet pręſupponere principia: igitur de fine vt finis eſt, non eſt conſilium, quanuis conſilium poſſit haberi de aliquo fine, vt eſt mediũ ad alium finem: quia id quod eſt finis reſpectu quorundã, poteſt ordinari ad alium finem, ſicut principium vnius demonſtrationis poteſt eſſe concluſio alterius. Conſilium ſecundum Gregorium Nicænum eſt de his quæ ſunt, aut fieri poſſunt in nobis, aut ordinãtur ad operationes humanas. Quia cùm conſilium ſit aliquid magnũ, eò quòd cognitio circa particularia contingentia non ſit aliquid magnum, ſicut cognitio vniuerſalium & neceſſariorum: ideò conſilium non appetitur per ſe, ſed prout eſt vtile ad operationes humanas noſtras, vel aliorum. De factis enim aliorum conſilium quærimus pro quanto, ſicut quodammodo vnum nobiſcum, vel per vnionem affectus, ſicut amicus ſolicitus eſt de his quę ad amicum ſpectant, ſicut de ſuis, & per modum inſtrumenti. Nam agens principale & inſtrumentale ſunt quaſi vna cauſa, cùm vnum agat propter alterum: ſic dominus conſiliatur de his quæ agenda ſunt per ſeruum. Et conſultatio dicitur fieri de futuris euentibus, inquantum homines per futuros euentus cognitos dirigũtur ad aliquid agendum vel vitandum erga ſe, vel alios eis aliquo modo coniunctos. In certis autem manifeſtis non requiritur conſilium, ſed reſolutio conſilij.

1.2.q.14. art.1.

Conſilium dupliciter accipitur, art.2.

Conſultatio eſt de futuris.

Conſiliando autem & inquirendo oportet procedere ex aliquo principio, ſi principium eſt prius in eſſe, ſicut in cognitione. Non eſt proceſſus reſolutorius, ſed magis compoſitiuus: quia proceſſus quo proceditur à cauſis ad effectus, eſt cõpoſitiuus, eò quòd cauſæ ſunt ſimpliciores effectibus. Si autẽ principium quod eſt prius cognitione, eſt poſterius in eſſe, ſicut finis qui eſt prior in intentione, & poſterior in executione, eſt proceſſus reſolutorius: vtpotè cùm de effectibus compoſitis iudicamus reſoluendo in cauſas ſimplices. Vnde Philoſ. dicit, quòd ille qui conſiliatur, videtur quærere & reſoluere. Et ſic oportet dicere quòd inquiſitio conſilij eſt reſolutiua, incipiendo. ſ. ab eo quod in futurũ intenditur, donec perueniatur ad id quod ſtatim agendum eſt. Et prius quærendum eſt quid conueniat ad ducendum in finem. Cùm ergo conſilium ſit de operibus, & ratio operũ accipiatur ex fine, ſequitur quod ordo ratiocinandi eſt cõtrarius ſiue oppoſitus ordini operandi, qui incipit à mediis, & ordo ratiocinandi à fine.

In cõſiliãdo duplex proceſſus.

3. Ethic.

Ex prædictis patet, quod in inquiſitione conſilij non eſt proceſſus in infinitum, ſed ipſa inquiſitio eſt finita ex duplici parte, ſcilicet, principij & termini. Accipitur enim in inquiſitione conſilij duplex principium. Vnum ex ipſo genere agibilium, & hoc eſt finis de quo non eſt conſilium, ſed præſupponitur conſilio, vt dictum eſt. Aliud autem principium eſt quaſi ex alio genere ſumptum, ſicut in ſcientiis ſubalternatis vna ſciẽtia ſupponit aliqua ab alia, de quibus non inquirit: huiuſmodi autem principia quæ in inquiſitione conſilij ſupponuntur, ſunt quæcunque per ſenſum accepta, ſcilicet quod ſit panis, quod ſit ferrum, & quæcunque ſunt per aliquam ſcientiam ſpeculatiuam vel practicam in vniuerſali cognita, ſicut quod mechari eſt à Deo prohibitũ, & quod homo non poteſt viuere niſi nutriatur nutrimento cõuenienti, & de his non inquirit conſiliator. Terminus autem inquiſitionis cõſilij eſt id quod eſt in poteſtate noſtra, vt ſtatim faciamus. ſicut enim finis habet rationẽ principij, ita id quod agitur propter finem, habet rationẽ concluſionis: vnde id quod eſt primò agendum, habet rationẽ vltimæ cõcluſionis, ad quã inquiſitio conſilij terminatur. Nihil enim prohibet conſilium in potentia in infinitum eſſe ſecundum quod infinita occurrere poſſunt conſilio inquirenda. Singularia enim non ſunt infinita actu, ſed benè in potẽtia. Nec obſtat quod ſingularibus contingentibus non poſſit eſſe aliquid certi ſimpliciter, tamen benè vt nunc. Neceſſarium enim eſt Sortem ſedere dum ſedet. Et quanuis humana actio poſſit impediri, non tamen ſemper habet impedimentum: ideò non oportet ſemper conſiliari de impedimẽto tollendo.

Duplex principium conſilij.

Ver.8. *De Vſu.*

VSus eſt actus voluntatis, quo applicat rem aliquam, aut potentiam ad operationem. Vnde D. Auguſtin. dicit: Vti eſt aſſumere aliquid in facultatem voluntatis. Vſus ſequitur electionem. Vnde Damaſ. Poſt electionem voluntas impetum facit ad operationem, & ſic vſus mediat inter electionem & executionem operis. Cùm motio qua voluntas mouet ad exequẽdum quæ dicitur vſus, ſequatur electionem. Non eſt tamen inconueniens quod vſus vnius præcedat electionem alterius. Cùm autem vti ſit applicare principium electionis ad actionem, ſicut motum appetitiuum ad aliquid appetendum, quod fit in conſenſu, & aliquid applicare in ordine ad alterum non ſit niſi eius qui habet ſuper illud arbitrium ſiue dominium, quod non eſt niſi eius qui ſcit referre aliquid ad alterum, quod pertinet ad rationem. Et ideò ſolùm animal rationale conſentit & vtitur. Ideò D. Auguſtin. Vti nihil poteſt niſi animal quod eſt rationis particeps.

B

1.2.q.16.ar. 1.2. art.4.

10. de Trin.

In lib. 83. q.

Differunt autem vti & frui: quia frui importat abſolutè motum appetitus in appetibile ſiue in vltimum finem. Vti verò importat motũ appetitus in ordine ad alterum.

Differentia inter vſum et fruitionẽ.

Si com-

Si comparentur ergo vti & frui in ordine ad obiecta, frui est melius quàm vti. quia illud quod est absolutè acceptabile, est melius, quam id quod est acceptabile in ordine ad alterum. Sed si comparentur quantum ad vim apprehensiuam præcedentem, maior nobilitas requiritur ex parte vsus. Quia ordinare aliquid ad alterum est rationis: apprehendere autem aliquid absolutè est sensus. Et quanuis animalia bruta per sua membra aliquid agant, hoc faciunt instinctu naturæ, non quod cognoscat ordinem membrorum ad illas operationes, vnde non dicuntur propriè applicare membra, nec vti membris.

§. 6 *De imperio & actibus imperatis.*

C *1.2.q.17.* Actus humani dicuntur imperati ab imperio, imperium autem est actus rationis præsupposito actu voluntatis. Ad cuius euidentiam, sciendum est quod actus voluntatis & intellectus supra se inuicem possunt ferri: quia intellectus ratiocinatur de volendo, & voluntas vult intellectũ ratiocinari de actu suo. Et aliquando contingit quod actus rationis siue intellectus præuenit actũ voluntatis, sicut cùm præsentat & ostendit ei finem. Et aliquando actus voluntatis præuenit actum intellectus, scilicet, cum ostenso fine voluntati, voluntas mouet intellectum, ad quærenda media, & consiliandum de illis. In illa præuentione actuum virtus prioris actus remanet in actu sequenti. Et sic ex ostensione finis quem intellectus facit voluntati, remanet in voluntate virtus ad mouendum intellectum, ad perquirenda media: quibus præsentatis, si non est nisi in vnum, voluntas consentit: si duo, voluntas elegit. Ex vi illius cõsensus, siue electionis si sit efficax, intellectus mouetur à voluntate ad imitandum siue denuntiandum ei, hoc est, tibi faciẽdum: fac ergo hoc. Ille actus intellectus vocatur imperium, quod potest sic definiri: Imperium est actus rationis ordinantis & mouentis, ac necessitantis voluntatem ad aliquod particulare faciendum, supposito actu ipsius voluntatis, scilicet, cõsensu siue electione efficaci, in cuius virtute intellectus mouet per imperium voluntatem ad exercitium actus. Sed cùm hæc motio fiat ab intellectu, non virtute propria, sed virtute voluntatis propriè loquendo, voluntas mouet & necessitat seipsam quo ad exercitium. Et sic imperare propriè dictum, non est mouere quocunque modo, sed cum quadam intimatione denuntiatiua & motione effectiua. Vnde sequitur quod non conuenit brutis. licet enim in brutis vis appetitiua moueat membra, non tamen cum intimatione & denuntiatione: ideò non est propriè imperatiua. Et licet in brutis corpus habeat vnde obediat, anima tamen non habet vnde imperet: quia non habet vnde ordinet. Et ideò impetus in eis ad opus cùm fiat ex instinctu naturæ, non habet rationem imperij, sicut in hominibus, qui faciunt impetum per ordinationem rationis.

Imperiũ in moralibus quid sit.

art. 2.

art. 3. Et quia impetus ad operationem præcedit vsum, cùm per imperium fiat impetus ad operationem. Imperium enim natura est prius, quàm imperio obediatur: & aliquando etiam prius tempore. Imperium tamen, vt dictum est, sequitur electionem vel cõsensum: & sic mediat inter duos actus voluntatis, scilicet, inter electionem vel consensum & vsum. Notandum pretereà quòd imperium & actus imperatus sunt simpliciter vnus actus humanus. quia secundum Philosophum, vbi est vnum propter alterum, ibi est vnum tantum: sed actus imperatus nõ est nisi propter imperium. igitur non est nisi vnum simpliciter. Ad cuius euidentiam sciendum est, quod nõ est inconueniens, quod aliqua sint multa secũdum quid, & sint vnum simpliciter. Et aliqua sint multa simpliciter, & vnum secundum quid. Quinimò omnia multa sunt vnum secundum quid, vt dicit D. Diony. Vnum autem cum conuertatur cum ente, vtrunque eodem modo dicitur, scilicet, simpliciter & secundum quid. Ens verò simpliciter est substantia, sed ens secundum quid est accidens: ideò quęcunque sunt vnum, secundum substantiam, sunt simpliciter vnum, & multa secundum quid. Sicut totum in genere substantiæ compositum ex suis partibus integralibus vel essentialibus est vnum simpliciter, vt domus & homo, partes verò sunt entia & substantiæ in toto. Quæ verò sunt diuersa secundum substantiam, & vnum secundum accidens sunt multa simpliciter, & vnum secundum quid: vt multi homines sunt vnus populus, & multi lapides vnus aceruus. Similiter multa indiuidua quæ sunt vnum genere vel specie, vt dictum est, sunt simpliciter multa, & vnum secundum quid. nam esse vnum genere vel specie, est esse vnum secundum rationem. Sicut autem in genere rerum naturaliũ aliquod totum componitur ex materia & forma, vt homo qui est vnum ens naturale: ita etiam in actibus humanis actus inferioris potentiæ materialiter se habet ad actum superioris: inquantum inferior potentia agit in virtute superioris mouentis ipsum. Sic enim actus mouentis primi se habet ad actum instrumenti. Vnde patet quod imperiũ & actus imperatus sunt vnus actus humanus, sicut quoddã totum: sed secundũ partes est multa. Actus verò diuersarum potentiarum ad inuicem non ordinati sunt simpliciter multa, & vnum secũdum quid, pro quanto illæ potentiæ sunt in vno supposito.

Imperiũ & actus imperatus sunt vnus actus.

VI. li. cap. de Diuin. no.

Vnum & multa simpliciter & secundũ quid, quæ dicuntur.

Ver. 1. *De actu voluntatis imperato.*

D *1.2.q.17. art. 5.* Inter actus imperatos numeratur actus voluntatis, non quidem primus actus voluntatis, cùm sit ex instinctu naturæ aut superioris causæ. Nec etiam omnes actus voluntatis circa finem, sed solùm sequentes electionem efficacem, à qua ratio sumit virtutem imperandi. Cùm enim imperiũ nil aliud sit quàm actus rationis ordinantis cum quadam motione ad agẽdum, & ratio ordinat de actibus sequẽtibus electionem efficacem cum quadam motione, & non de aliis præcedentibus electionem. Sequitur quod actus voluntatis qui sequitur electionem, vt vsus sit imperatus, & non præcedentes, cùm ratio non possit mouere ad exercitium voluntatem nisi virtute electionis aut consensus. Dictum est autem post electionem vel consensum efficacem: quia diuus Augustinus dicit, Animus quando perfectè imperat sibi vt velit, iam vult: sed quòd aliquãdo imperet & non velit, hoc contingit quia non perfectè imperat. Imperfectum ante imperium contingit ex inefficaci electione, quæ ideò est inefficax, quia intellectus diuersis rationibus agitatus, fluctuat inter duo, ideò non sequitur efficax electio, aut consensus. Procedere etiam potest à libertate voluntatis, quæ cessare potest ab electione, maximè cum intellectus inter media quodammodo fluctuat. Si dicatur quòd ei soli cõuenit imperare, cui conuenit impeiũ intelligere: sed voluntas cùm sit cœca, non intelligit: igitur & non potest imperare. Dicendum quòd sicut in membris corporalibus quodlibet membrum operatur non sibi soli, sed toti corpori: ita in potentiis animę. Nam intellectus intelligit non solùm sibi, sed etiam pro aliis potentiis, & singulariter pro voluntate quam habet dirigere: ideò operatur sibi ipsi actum voluntatis inquantum est intelligens & mouens. Imperium autem cùm necessitate mouet voluntatem quo ad exercitium, hoc facit in virtute voluntatis: & sic duplex est imperium, scilicet directiuum, & tale pertinet ad intellectum: & motiuum, & hoc pertinet ad voluntatem.

8. Confes.

Imperium duplex.

Ver. 2. *De imperio actuum rationis.*

A *1.2.q.17. art. 6.* Cvm autem ratio reflectatur supra se, vt dictum est, consequens est quòd sicut potest ordinare actus aliarum potẽtiarum, ita etiam possit ordinare de actibus suis, & ex electione voluntatis virtutem mouendi & se necessitandi accipere: ergo actus intellectus subiacent imperio voluntatis quantum ad exercitiũ actus, non tamen quantum ad assensum: maximè circa principia quæ sunt naturaliter siue ex terminis nota. In aliis autem probabilibus mouere potest, vnde fides est ex pia affectione: & circa opiniones affectio volũtatis plurimũ facit, & medio opinatiuo facit firmiter adhærere, vel suspendere iudicium.

Resolutoriè ergo dicendum est, quod quo ad primum actum rationis, qui est simplicium apprehensio, voluntas non habet imperium: quia talis actus est naturalis, vnde & pueri abstrahunt species intelligibiles, & admirantur secundum Philos. Quo ad secundum verò in necessariis propositionibus, quo ad specificationem etiam non habet voluntas imperium stante obiecto, licet benè quo ad exercitium: quia potest diuertere, & circa alia intellectum occupare. Quantum verò ad tertium actum qui est ratiocinari & inquirere, habet voluntas potestatem imperãdi. Nec est inconueniens quòd ratio imperet sibi ipsi, sicut non inconuenit quòd voluntas moueat & necessitet se ipsam. vtraque enim potentia reflectitur supra seipsam, & supra actum alterius, & ex vno tendit in aliud.

Simplicium apprehensio imperari nõ potest.

Ver. 3. *De imperio actuum appetitus sensitiui.*

B Actus etiam appetitus sensitiui subiacent imperio rationis, & obediunt ei. Vnde Gregorius Nicenus dicit, quod obediẽs rationi diuiditur in duo. s. desideratiuũ & irascitiuum: hoc est, in appetitum concupiscibilem & irascibilem, qui subiacent rationi, per hoc quod apprehensio phantasiæ & imaginationis, quę est particularis, regulatur apprehẽsione rationis, quæ est vniuersalis: sicut virtus actiua particularis à virtute actiua vniuersali. Quia tamen alligantur organo corporeo, quod subiacet aliquibus qualitatibus quibus disponitur, sicut visio ex dispositione oculi per quam iuuatur & impeditur, & quia talis qualitas & dispositio corporis non subiacet imperio rationis: hinc est quod ex hac parte impeditur motus appetitus sensitiui, ne totaliter subdatur imperio rationis. Contingit etiam quandoq; quòd motus appetitus sensitiui subitò concitantur ad apprehensionẽ imaginationis, vel sensus: & tunc illi motus sunt præter imperium rationis, quanuis potuissent impediri à ratione si præuidisset. Et hoc modo qualitas præcedens non subiacet imperio: quia vel est ex natura, vel pręcedenti motione, quę statim quiescere non potest, sed qualitas consequens iudicium intellectus sequitur imperium rationis. Vnde Philos. dicit in primo Politicorum, quòd ratio non præest irascibili & concupiscibili principatu despotico, qui est domini ad seruum: sed principatu regali, qui est liberorum, qui non totaliter subduntur imperio.

1.2.q.17. art.7. & 2.p.q.81. art.3.

Ver.4. *De imperio actuum sensuum.*

C Actus pariter sensuum non semper sunt in potestate nostra, eò quòd ad apprehensionẽ sensuum exteriorum requiritur exterius sensibile præsens. Præsentia autem & absentia sensibilium non semper sunt in potestate nostra, igitur. Sed quando in potestate nostra est facere sensibile exterius præsens vel absens, tunc sensus exteriores subiacent libero arbitrio cùm voluerit, nisi sit impedimentum ex parte organi. Inter sensus exteriores visus magis obedit imperio rationis propter palpebras quæ mouentur ad nutũ, & per eas non præstatur impedimentum obiectis præsentibus. Apprehensio autem imaginationis subiacet imperio rationis secundum motum virtutis vel debilitatis imaginatiuæ potentiæ. Quòd enim homo non possit imaginari quæ ratio considerat, contingit ex hoc quod non sunt imaginabilia, sicut spiritualia.

Ver. 5. *De imperio appetitus naturalis & partis vegetatiuæ.*

D Actus appetitus naturalis qui non sequuntur apprehensionem, non subiacent imperio rationis: & per consequens, nec actus vegetatiuæ virtutis. Vnde Grego. Nicenus dicit, quòd id quod nõ persuadetur à ratione, est nutritiuum, generatiuum, & augmẽtatiuum. Et Christus Mat. 6. Nemo potest cogitando ad staturam suam addere cubitum vnum. Hoc autem est ex imperfectione virium & potentiarum vegetatiuæ, quæ non habẽt apprehensionem siue cognitionẽ propter earũ materialitatẽ. Quantò enim aliquis actus est immaterialior, tantò nobilior, & magis subditur imperio rationis. Et quanuis anima sit in corpore sicut Deus in mundo: & ideò homo dicatur Microcosmus, hoc est, minor mundus, quia dat esse toti corpori, sicut Deus mundo: non tamen omnes partes corporis subiacent animæ, sicut omnes partes mundi subiacent imperio Dei: quia similitudo non attenditur quantum ad omnia, cùm anima non sit extra corpus, sicut Deus extra mundũ, cùm cœli cœlorũ eũ capere non possint. Pręterea Deus creauit mundum, & non anima corpus. Ideò non subiacet totaliter eius imperio: sed attenditur similitudo quantum ad aliquid: quia sicut Deus mouet mundum, sic anima corpus. Et quia actus appetitus naturalis & potentiarum vegetatiuæ non subiacent imperio rationis: ideò nec laus nec vituperium debetur illis.

1.2.q.17. art.8.

Homo quare dicitur Microcosmus.

Ver.6. *De imperio membrorum.*

E Membra exteriora nisi impediantur à dispositione corporis aut ab extrinseco, subiacẽt imperio rationis despoticè, hoc est, ex necessitate, sic quòd non possunt contradicere neq; resistere. Vnde D. Aug. ait, Imperat animus vt moueatur manus, & tanta est facilitas vt vix à seruitio discernatur imperium. Notandum tamen quod D. Aug. dicit, Hoc, quod motus genitaliũ membrorũ non semper obediat rationi, est ex pœna peccati, vt. s. anima suæ inobedientiæ ad Deum in illo præcipuè membro pœnam patiatur, per quod originale peccatũ ad posteros traducitur. Sed quia per peccatum primi parentis natura est sibi relicta subtracto supernaturali dono, quod ei diuinitus collatũ erat: ideò cõsideranda est ratio naturalis quare motus huiusmodi membrorũ specialiter rationi non obediant. Aristoteles dicit inuoluntarios esse motus cordis & membri pudendi: quia. s. ex aliqua apprehensione huiusmodi membra cõmouentur, inquantũ scilicet intellectus & phantasia repræsentant aliqua ex quibus consequuntur passiones, ad quas consequitur motus horũ membrorũ. non enim tunc mouẽtur secundũ rationis aut intellectus imperiũ, quia. s. ad motũ horum membrorum, requiritur aliqua alteratio naturalis, puta caliditas, aut aliqua alia, quæ alteratio non subiacet imperio rationis. Specialiter autem hoc accidit in duobus membris prædictis: quia vtrunque illorum membrorũ est quasi quoddam animal separatum, inquantum est principium vitæ, principium autẽ in virtute est totũ. Cor enim est principiũ sensuum: & ex membro genitali exit virtus seminalis, quę est virtute totum animal. ideò habet proprios motus naturales: quia principia oportet esse naturalia, vt dictum est.

1.2.q.19. art.9.

8. Confes. 14. de ciui. Dei. c. 17.

Lib. de cau. mo. animal.

Membrum genitale est quasi quoddam animal separatum.

Ver.7. *De circunstantiis humanorum actuum.*

F Quum de integritate accidentali humanorũ actuũ sint circunstantiæ, ideò de eis aliquid dicendum est. Ad cuius euidentiam supponendum est primò quòd quemadmodum res naturales specificantur & accipiunt speciem à forma, ita & actus naturales & humani recipiũt speciem & essentiam ab obiecto, sicut & actus sensuum, visus à colore, auditus à sono. Sic etiam actus humani, virtutum. s. & vitiorum. Temperantia à moderatione cibi & potus àc venereorum, Iustitia à redditione debiti, furtum ab acceptione rei alienæ inuito domino. Secundò supponendum est quòd quemadmodũ res naturales corporales habent aliqua accidentia conuenientia, quæ non sunt de essentia siue quidditate eorum, sunt tamẽ de perfectione eorum: homo enim habet quinque sensus exteriores & actus illorum, qui non sunt de essentia hominis: illis tamen sic perficitur, quòd absque illis non esset perfectus perfectionibus sibi conuenientibus & debitis, & quolibet illorum deficiẽte homo esset deformis. Ita actus humani siue liberi, qui speciem & perfectionem essentialem accipiunt ab obiecto, ad perfectionem suam in esse moris, hoc est ad bonitatem seu laudabilitatem suam, vltra perfectionẽ essentialem, hoc est, vltra bonitatem obiecti requirunt aliqua accidentia conuenientia, quæ vocantur circunstantię conuenientes. Et sic ad hoc quod aliquis actus humanus sit perfectus, hoc est, bonus moraliter, requiritur quòd habeat non solùm obiectum bonũ & conueniens, sed etiam quod habeat circunstantias cõuenientes, ita quòd si vna desit, licet actus sit perfectus ex obiecto, & in genere naturę, non tamen est perfectus in genere moris, hoc est, bonus siue laudabilis. Circunstantia ergo est conditio quæ est extra substantiam actus, & tamen attingit aliquo modo actum humanũ, hoc est, conuenit illi & perficit ipsum, accidentaliter tamen, scilicet in esse moris, cùm sit extra substantiam siue essentiam ipsius, sequitur quod circunstantiæ humanorum actuum dicuntur accidentia eorum. Sed notandum est quòd aliquid dicitur accidẽs alicuius dupliciter. Vno modo quia inest ei, & sic albũ dicitur accidens Sortis. Alio modo quòd simul est cum eo, & in eodem subiecto: & sic dicitur quòd album accidit medico: quia albedo & medicina conueniũt in eodem subiecto, scilicet, Sorte medico & albo. Et per hunc modum circunstantiæ dicuntur accidentia humanorum actuũ: quia sunt cum illis, & in eodem subiecto. s. agente, quanuis non omnes sint subiectiuè in actibus ipsis: sicut albedo & musica in Sorte. Vlterius notandũ est, quòd accidens dicitur accidere accidenti propter conuenientiam in subiecto dupliciter. Vno modo secundum quod aliqua accidentia comparantur ad vnum subiectum absque aliquo ordine, vt album & musicum in Sorte. Alio modo cum aliquo ordine: quia subiectũ recipit vnũ accidens alio mediante, sicut substantia recipit qualitatem mediante quantitate, albedinem mediante superficie.

1.2.q.7.

Circunstantiæ definitio

3. Ethic. Circunstantiæ quot sint.

Vtroque autem modo circunstantiæ se habent ad actum: nam aliquæ circunstantiæ ordinatè pertinent ad agentem non mediante actu, puta locus, tempus,& conditio personæ. Aliquę verò mediāte ipso actu, sicut modus agendi.

Circunstantiæ à Philosopho numerantur octo, scilicet, quis fecerit, quibus auxiliis siue instrumentis fecerit, quid fecerit, vbi fecerit, cur siue propter quid fecerit, quo modo fecerit, quando fecerit. Et circa quid fecerit, quæ est vltima, quæ a Cicerone comprehenditur sub quid fecerit,& sic secundum eum non sunt nisi septem : quæ hoc versu continentur, Eius, quid, vbi, quibus auxiliis, cur, quo modo, quando. Ex his circunstantiis tres sunt ex parte actus: duæ circunstantiæ contingunt actum per modum mensurę, scilicet, tempus & locus, siue vbi & quando. Vna verò contingit actum per modum qualitatis, vt modus scilicet ordinatè vel inordinatè, tardè vel velociter. Ex parte effectus est vna.s. quid fecerit. Ex parte causæ finalis accipitur alia.s. cur vel propter quid fecerit. Non quòd finis qui dat speciem actui, sit circunstātia, sed aliquis finis adiunctus: sicut quòd fortis fortiter agit propter bonū fortitudinis non est circunstantia. Et ita intelligendum est in circunstantia ex parte effectus, scilicet, quid fecerit. nam quòd aliquis perfundens alium aqua, abluat ipsum, nō est circunstantia, sed quòd infundendo infrigidet vel calefaciat, sanet, vel ægrotare faciat, hæc est circūstātia quid feceret. Ex parte causæ materialis siue obiecti, accipitur alia circunstantia.s. in quid, non quòd illa cōditio causæ, ex qua substātia actus pendet, dicatur circunstātia, sed aliqua cōditio adiuncta: sicut in obiecto furti, quod sit alienum, non dititur circunstantia, sed quod sit magnū vel paruū, dicitur circunstātia in quid. Ex parte verò causæ principalis accipitur alia circunstātia.s. conditio personę, non est tamen intelligendum, quòd conditio personę quæ transit in vim obiecti, sit circunstātia, sed illa quę non dat speciem actui. Ex parte verò causæ instrumentalis accipitur alia circunstantia.s. quibus auxiliis siue instrumētis: benè autem vel malè non sunt circunstantię, sed consequuntur omnes circunstantias vel defectū illarū. Quotiens etiam non est circunstantia, cùm non sit extra substantiā actus, sed iteratio substantiæ ipsius actus. Inter omnes circunstantias secundum Gregorium Nicænum, duæ sunt principalissimæ.s. cuius gratia agitur, quæ dicitur circunstantia finis, siue cur, aut propter quid. Et circunstantia ex parte effectus.s. quid est quod agitur. Philosophus verò dicit, quòd principales circunstātiæ sunt propter quid, & ea in quibus est operatio, per quæ Philos. non intellexit tempus aut locum, se ea quę adiungūtur actui: sed idem dicit cū Greg. Quia per hoc quod dicit ea in quibus est operatiō, intelligit id quod Gregor. intelligit per circunstantiam quid est quod agitur, & sic non aduersantur. Cùm ergo actuum humanorum obiectum sit finis, circunstantia quæ dicitur cuius gratia, siue finis adiunctus erit principalior: secunda verò est quæ attingit substantiam actus. Aliæ autem circunstātię sunt magis vel minus principales, secundū quod ad istas magis vel minus appropinquāt. Nec obstat quod accidentia videntur esse præter cōsiderationem artis, cùm nulla ars consideret id quod est per accidens, vt dicitur in 6. Metha. Quia non omnia accidentia se habent ad substantiā per accidens, sed sunt per se accidētia, & tales sunt circunstantiæ actuum humanorū in doctrina morali; ideò sunt de eius consideratione. Notandum insuper, quòd licet circunstantia manens, circunstantia non det speciem actui, nec inesse naturæ, nec inesse moris. Tamen si vna illarum deficiat, species actus mutatur non quidem in esse naturæ, sed moris: sicut homo per hoc quod efficitur cæcus non variatur essentialiter : aut si prius talis erat, & efficiatur videns vel audiens, non est alterius speciei essentialis: sed benè accidentalis.s. pulchri vel deformis: quia, vt D. Dionys. ait, bonum est ex integra causa, & malum ex singularibus defectibus.&c. similiter pulchritudo, &c. Sic in actibus humanis coniunctio viri & mulieris est eiusdem speciei in esse naturæ, & idem effectus sequitur ante matrimonium & post, tamen in esse moris sunt actus diuersi : quia ante matrimonium est actus malus, & post bonus, & sic de aliis. Veruntamen si circunstantia transeat in vim obiecti, tunc dat nouam speciem moris actui, & actus ille qui est vnus in esse naturæ, erit plures in esse moris,& tot specierū quod circunstantiæ transeunt in vim obiecti. Dicitur autem circunstātia transire in vim obiecti, quando respicit specialem ordinem rationis, vel secundum rationem, vel cōtra hoc manifestum est in his quæ habent speciale præceptum vel prohibitionem, vt dare eleemosynam pauperi propter pietatem naturalem,& vt preseruetur à peccato mortali, est actus misericordiæ ex obiecto, & ex parte finis est actus charitatis: & si fiat propter honorem Dei, erit religionis. Sic in malis accipere rem alienā, est actus malus ex obiecto & furtum. Sed accipere in loco sacro, vel rem sacram de loco nō sacro aut tempore sacro, tempus & locus transeunt in vim obiecti,& cōstituunt actū ex obiecto malū in duabus speciebus moris : hoc est, dat ei duas malitias siue deformitates aut deordinationes. Si accipiatur alienum ad adulterandum vel occidendum circunstantia, finis trahit ipsum ad adulterium vel homicidium. Circunstantia quæ ex se non habet, nec respicit specialem ordinationem rationis in bono vel in malo, nisi præsupposita aliqua alia conditione, à qua actus habet speciem boni vel mali, non mutat speciem, licet aggrauet: sicut tollere aliquid in magna vel parua quātitate, ex se non habet, nec respicit specialem ordinem rationis, sed est indifferens. Supposita tamē conditione, per quam actus habet bonitatem vel malitiam, vt in eleemosyna & furto, dare vel tollere in magna quantitate vel parua non diuersificat actum in bonitate vel malitia, auget tamen bonitatem in eleemosyna, & aggrauat peccatum in furto.

Circunstantia quando transeat in vim obiecti

§. 7. *De bonitate & malitia humanorum actuum.*

A EX sacris literis constat aliquos actus humanos esse bonos, & aliquos malos. De bonis habetur Mat. 26. vbi Iudas murmurabat contra Magdalenam, tanquam malè fecisset: Christus eam defendit, dicens: Quid molesti estis huic mulieri? bonum enim opus operata est in me, &c. Deinde prædixit eam pro illo remunerationem accepturam, cùm opus illud haberet bonum obiectum, & omnes circunstantias requisitas. Et ipsa erat viua & in gratia: ergo meritorium. Et Genes. 4. dicitur, Respexit Deus ad Abel & munera eius: ad Cain autem & munera eius non respexit. Ille respectus ad munera, nil aliud erat quam acceptatio & approbatio sacrificij eius. Et Ionæ 3. Vidit Deus opera eorum, quia conuersi sunt. Et Mat. 6. Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum qui in cœlis est. Et 1. Tim. 5. Vidua eligatur non minus sexaginta annorū, quæ fuerit vnius viri vxor, in operibus bonis testimonium habens. Et 1. Pet. 2. Vt in eo quod detractant de vobis tanquam malefactoribus ex bonis operibus vos cōsiderātes glorificent Deum in die visitationis. Et Rom. 2. Reddet vnicuiq; iuxta opera eius iis qui secundum patientiā boni operis gloriam & honorem. de malis operibus non est dubium ex eodem textu. Et Ioan. 2. Et dilexerūnt homines magis tenebras quàm lucem. Et aliis penè innumeris passibus, quos recitare prolixum esset. Ex prædictis apparet quàm detestabilis sit error Lutheranorū, qui nō verentur dicere, quòd homo iustus in omni opere bono peccat, & quod omne opus bonū est peccatū: ex quo sequitur quod Deus respicit, consulit, approbat & remunerat peccata, quod nullus vnquā sanæ mētis affirmauit: nec obstat illud Esa. 64. vbi ait: Omnes iustitię nostrę tanquā pannus menstruatæ : quia intelligitur de bonis operibus infectis malis circunstātiis, vt amplius dicetur, cùm agetur de merito: vel comparando eas ad iustitiam diuinam.

3. Ethic.

Ver. 1. *De origine bonitatis vel malitiæ humanorum actuum.*

B DE bono & malo in actionibus oportet loqui proportionabiliter, sicut de bono & malo in rebus. In rebus autem intantum aliquid habet de bono, inquātum habet de esse, siue inquantum est ens, quia ens & bonum cōuertuntur,& intantum aliquid est malum, inquantum deficit à plenitudine sui esse, siue ab esse sibi conuenienti secundum naturam suam, sicut ad plenitudinem esse humani requiritur quòd sit compositum ex materia & forma, sitte ex anima rationali, & corpore, habens omnes potentias & instrumenta siue organa cognitionis & motus conuenientis humanæ naturæ: vnde si aliquid horum deficiat

deficiat homini, deficit illi aliquid de plenitudine sui esse: & per consequens de bonitate, & inquantum deficit à bonitate, dicitur malum: Sicut Sortes cæcus dicitur habere malum naturæ siue naturam deficientem: & si sit surdus amplius: & sic consequenter de aliis. Manet tamen essentialiter homo, sed deformis. Sic proportionabiliter dicendum est de actu humano, ad cuius esse plenitudinem requiritur primò quòd obiectum circa quod cadit, & per quod specificatur, sit bonū, hoc est conueniens dictamini rectæ rationis, siue quod sit consultum vel præceptū, vel laudabile, siue honestum: Requiritur pariter quòd sit vestitus prædictis octo circunstantiis debitis. s. quòd conueniat personæ. Non enim omnibus omnia conueniunt, & quòd cōueniat tempori, loco, &c. Cùm autē actus habet, vt præmissum est, obiectum bonū, & omnes circunstātias prædictas debitas, dicitur bonus bonitate moris siue laudabilis. Cùm verò habet obiectū malum, hoc est, nō conueniens, puta prohibitū, vel deest aliqua circunstātiarum prædictarum, est malus & difformis, deordinatus, siue vituperabilis, cùm bonū secundum D. Diony. sit ex integra causa, malum autem ex singularibus defectibus. Si verò plures circunstantiæ deficiant, erit peior: & tantò peior, quantò plures deficiūt. Erit tamen actus secundū substantiam ipsius, siue inquantū habet esse, vel est ens bonus bonitate naturæ, siue bonitate entitatiua & transcendentali.

4. cap. de Diuin. no.

Ver. 2. *De bonitate vel malitia ex obiecto.*

C

Osee 5. 1.2.q.18. art. 2.

MAlitiam prouenire actui ex obiecto testatur Oseas, dicens: Facti sunt abominabiles, sicut ea quę dilexerunt, sed homo fit abominabilis Deo propter malitiā suæ operationis, & placidus siue gratus & acceptus ex bonitate suæ operationis: ergò bonitas vel malitia operationis suæ est secundum obiecta. Sicut enim in naturalibus prima bonitas prouenit ex forma, quæ dat speciē: sic in actibus moralibus prima bonitas moralis prouenit ex obiecto conuenienti à quo recipit speciē, sicut motus à termino: & hæc bonitas dicitur bonitas generis moris, genere pro specie accepto: prout dicitur humanum genus: & quando actus habet hanc bonitatem obiectiuam, siue ex obiecto, dicitur bonus ex genere: vt dare eleemosynā: & quando habet obiectum malum, dicitur malus ex genere, vt accipere rem alienā inuito domino. Et quanuis res exteriores quę sunt obiecta actuum, sint in seipsis bonę, non tamē semper habent debitā proportionē, siue conuenientiam ad hanc vel hanc actionem, siue ad operantē secundum dictamen rectę rationis. Ideò inquantū considerātur vt obiecta talium actionū vel agentiū non habent rationem boni. Et ita proportio actionis inter obiectum & rationem siue dictamē eius est causa, vel ratio bonitatis vel malitiæ ipsius: quia secundum D. Diony. 4. cap. de Diuin. no. Bonum hominis est secundum rationē esse: malū autem quod est præter vel contra. Ex quo patet quòd ratio est principium humanorum & moralium actuum.

1.2.q.10. art.1.ad.3.

Sed differentia est inter actus ex genere suo, siue ex obiecto bono: & actus ex genere, siue ex obiecto malo: quia actus malus ex genere siue ex obiecto per quascunq; circunstātias bonas nō potest effici bonus, cùm essentialiter & intrinsecè sit malus, manente prohibitione obiecti: vt blasphemare & adulterare, furari & facere cōtra aliquam legem humanam, manente obligatione legis. Sed actus ex genere bonus, per vnam malam circunstantiam potest vitiari, cùm bonū sit ex integra causa. Verū in his quæ lege humana sunt prohibita, potest fieri continuatio actus, & in continuatione potest prohibitio cessare, vel etiam in his quæ sunt prohibita iure naturali, stante eodē obiecto materiali actus in specie naturę, obiectū potest formaliter mutari, & sic idem actus in esse naturæ erit bonus & malus successiuè: sicut si in continuatione cōiunctionis soluti, & solutæ interueniat consensus matrimonij, & in continuatione acceptionis rei alienę res ipsa detur, & accipiēs efficiatur Dominus. Prius erat furtum, posteà verò non: manente tamen actu & obiecto prohibito, actus est essentialiter & intrinsecè malus, & non potest benè fieri.

Actus malus ex genere nō potest effici bonus, ...

Ver. 3. *De bonitate & malitia ex circunstantiis.*

D

1.2.q.18. art.3.& 4.

BOnitas vel malitia secundario & extrinsecè conuenit actui ex circunstātiis, vt dictū est. Principaliter autem ex circunstantia finis, qui dat bonitatem actui circa obiectum indifferens, quod scilicet non est bonum neque malum, siue ex se non habet conuenientiā vel disconuenientiam ad rationem, vt puta quia non est obiectum, consultum, vel præceptum, aut prohibitum: vt iacere lapidem, ambulare, & alia huiusmodi, in quibus habet verum, maxima D. Boëtij in Topicis dicentis, cuius finis bonus est, ipsum quoque bonum est: & cuius finis malus est, ipsum quoque malum est. In his autem quæ non sunt indifferentia, sed sunt bona vel mala ex obiecto, finis malus adueniens actui bono ex obiecto vitiat. Et circunstantia finis adueniens actui malo ex obiecto non bonificat neque rectificat ipsum. Vnde Apost. Rom. 3. Et non sicut blasphemamur, & sicut quidam aiunt nos dicere, faciamus mala, vt veniant bona, quorum damnatio iusta est: finis tamen bonus adueniens actui bono addit ad bonitatem obiecti. Et similiter finis malus adiunctus actui malo, addit ad malitiā, differenter tamen: quia cùm finis refertur ad actum exteriorem, se habet vt circunstātia, cùm accidat actui exteriori, quod ad talem vel talem finem ordinetur: & ideò bonitas finis cōparata ad actum exteriorem, comprehenditur in bonitate circunstantiarum, & eodem modo malitia, vt si quis mœchetur, vt furetur. Furtum secundum dominum Caietanum est circunstantia. Si verò finis referatur ad actum interiorem voluntatis, non est circunstantia, sed obiectum actus interioris, & ideò pertinet ad substantiam actus specificatiuè concurrens. Ad cuius euidētiam sciendū est quòd actus dicuntur humani, inquantum sunt voluntarij, vt dictum est: In voluntario autem aliquando inuenitur duplex actus, scilicet, actus interior & exterior, & vterque illorum habet obiectum suum. Finis autem propriè est obiectum voluntatis. Obiectū autem actus exterioris est id circa quod actio exterior versatur. Sicut igitur actus exterior recipit speciem ex obiecto exteriori, circa quod versatur: sic actus interior voluntatis recipit speciem à fine sicut à proprio obiecto: sed, vt dictum est, id quod se tenet ex parte voluntatis, se habet vt formale & principale ad id quod se tenet ex parte exterioris actus: quia voluntas vtitur membris ad agēdum, sicut instrumētis: nec actus exteriores habēt rationē mortalitatis (hoc est laudis vel vituperij) nisi inquantū sunt voluntarij: ideò species actus humani formaliter & principaliter cōsideratur secundū finem: materialiter autē secundū obiectum exterioris actus. Ideò Philosophus dicit, quòd ille qui furatur vt mœchetur, per se & propriè loquendo magis est adulter quā fur. Nec obstat quòd id quod est per accidens, non constituit speciē, sed accidit actui, quòd ordinetur ad talē finē, igitur: quia licet accidat actui exteriori ordinari in talē finē, non tamē accidit interiori actui voluntatis, qui comparatur ad exteriorē, sicut formale ad materiale. Et quāuis finis sit causa intrinseca debita, tamē proportio & relatio in ipsum finem inhæret actioni: & sic si actus exterior ordinetur ad diuersos fines disparatos, erit in diuersis speciebus moris disparatis: si verò ordinetur ad diuersos fines subordinatos, actus exterior erit in diuersis speciebus moris subordinatis, quarum vna continetur sub alia: vt si quis reddat depositum vt se tueatur ab inimicis, & vt facilius possit seruire Deo, & honorare eum: sunt plures actus morales subordinati: & principalis est actus religionis, quæ versatur circa honorem Dei: quia quantò finis est posterior, respondet vniuersali agenti, sicut victoria: quæ est vltimus finis exercitus, est finis intentus à summo duce ordinatio huius aciei, vel illius est finis intētus ab aliquo ducū inferiorū. Sic est de fine volūtatis, quæ est vniuersale mouens omniū aliarum potentiarum. Et ideò ipsæ potentiæ inferiores, & actus earum continentur & reducuntur ad actum voluntatis.

ca.3.§.5.

3. Ethic.

Ex præmissis apparet quod in actione humana quadruplex bonitas considerari potest. Prima est naturalis & entitatiua siue transcendentalis. Secunda bonitas est ex obiecto quod dat speciem actui. Tertia bonitas est ex circunstantiis, quæ sunt accidentia quædā actui debita & proportionata. Aliquādo tamē D. Tho. sub bonitate obiecti comprehendit bonitatē circunstantiarū: dicit enim quod supposito quòd voluntas sit boni, mala circunstantia potest eam facere malam: quia velle facere aliquid, quando non debet fieri seruatis aliis circunstantiis non est velle bonum. Et impossibile est aliquem velle bonum, quando non

1.2.q.18. art.4. Bonitas quadruplex

1.2.q.19. art.2. ad.2.

nō debet, quia semper debet homo velle bonū, nisi fortè per accidēs. Quarta bonitas, quę cōsiderari potest in actibus humanis est secundū finē quasi secundū habitudinē ad bonitatis causam. Nihil tamē prohibet actioni habēti vnā prædictarū bonitatū deesse aliam vel alias. Et secundum hoc contingit, quòd actio est bona secundum speciē vel circunstantias, & ordinari in finem malum, & econuerso. Non est tamen bona simpliciter: nisi omnes bonitates cōcurrant, cùm (vt dictū est) bonū sit ex integra causa. Est tamen alia bonitas aduenieus, quæ dicitur meritoria, quę est per gratiā: de qua postmodū dicetur: sine hac tamen actus moralis potest dici simpliciter bonus. Et quēadmodum dictum est de bonitate: sic proportionabiliter opposito modo dici potest de malitia, hoc dempto, quòd nulla est malitia entitatiua, cùm actus quantumcunque malus sit in esse naturæ & entitatis, bonus.

Ver. 4. *De indifferentia actuum humanorum secundum speciem.*

A 1.2.q.18. art.8. CVm actus humani accipiant speciem ex obiecto, sequitur quòd si obiectum sit indifferens quo ad bonum vel malum (hoc est secundum se non conueniat nec repugnet rationi) actus circa ipsum elicitus vel imperatus, erit indifferens; hoc est non erit bonus neque malus: vt leuare festucam, iacere lapidem, ambulare, & alia huiusmodi. Vnde D. Aug. dicit, quòd sunt quędam facta media quæ possunt bono vel malo animo fieri de quibus est temerariū iudicare. Nec obstat quod D. Aug. dicit malum *Lib. de ser. do. in mon.* esse priuationem boni, & secundum Philos. priuatio & habitus sunt opposita immediata: quia duplex est. Priuatio quædam consistit in priuato esse, hæc nihil relinquit de habitu, vt cæcitas & mors inter hanc priuationem & habitum non potest esse aliquod medium circa propriū susceptibile. Alia est priuatio, quæ consistit in priuari, sicut ægritudo est priuatio sanitatis, non quòd tota sanitas sit sublata, sed quia est quasi via ad totalē ablationē. Et ideo cùm talis priuatio aliquid relinquat, non semper est immediata cum opposito habitu, & hoc modo malum est priuatio boni, vt Simplicius dicit in libro Prædicamentorum: quia eò quòd malum non aufert totum bonum, sed aliquid reliquit: ideo potest esse aliquod mediū inter bonū & malū. Nec oportet quòd omnis finis vel obiectū habeat aliquam bonitatem vel malitiam moralem, quæ consideratur per comparationem & rationē, quāuis oporteat quòd habeat aliquam bonitatem vel malitiam, saltē naturalem & entitatiuam. Si dicatur quòd omnis actus, vel habet debitam perfectionem bonitatis, & sic est bonus; vel aliquid deficit, & sic est malus: ergo nullus indifferens. Dicendum est quòd consequentia non valet: quia non quicquid habet actus pertinet ad speciem eius. Vnde si in ratione suæ speciei non contineatur quicquid pertinet ad plenitudinem bonitatis ipsius, non propter hoc est ex specie suæ malus vel bonus: sicut homo secundum speciem suā nō est virtuosus neque vitiosus. Et cùm dicimus actum esse indifferentē, intelligimus secundū suā speciē.

Ver. 5. *De indifferentia actuum secundum indiuiduum*

B 1.2.q.18. art.9. OMnis actus humanus secundum indiuiduum, siue in indiuiduo aut singulari, est bonus vel malus & nullus est indifferens, quia cùm actus humanus non solum habeat bonitatem ex obiecto, sed etiam ex circūstantiis & fine: Et omnis talis in indiuiduo existens habeat aliquam circunstantiam, per quam trahatur ad bonum vel ad malum, ad minus ex parte intentionis finis. Cùm enim rationis sit ordinare, actus à ratione deliberata procedens, si sit ordinatus in malum finem: est malus; si verò in bonū finem, est bonus, iuxta regulam D. Boëtij: Cuius finis bonus est, ipsum quoque bonum est dum tamen non vitietur aliunde & per oppositum. Cuius finis malus est, ipsum quoque malū est. Sed si sit ordinatus in finē indifferentem, ex hoc ipso repugnat rationi, & habet rationem mali, cùm sit otiosus. Vnde Christus Mat. 12. dicitur: De omni verbo otioso, quod locuti fuerint homines, reddēt, in die iudicij rationem. Eadem ratione de facto, quod dicitur otiosum secundum D. Greg. quando caret vtilitate rectitudinis, aut ratione iustæ necessitatis. Si dicatur quòd nulla species est quæ non contineat, vel continere possit sub se aliquod indiuiduum: ergo si aliquis actus est indifferens secundum speciem aliquis actus indiuidualis sub illa specie contentus, poterit esse indifferens, cùm indiuiduo conueniant omnia quæ conueniunt speciei, & species prędicetur de indiuiduo. Negatur cōsequētia, quia aliqua bonitas cōuenit actui in indiuiduo secundū se, siue inquātum indiuiduum est, qui nō conuenit ei secundum speciem, puta bonitas circunstantiæ finis: & quantum ad illam prædicationem dici potest, quòd hæc est vera, Deābulatio Sortis absolutè cōsiderata vt deābulatio, est indifferens secundum speciem, & sic indiuiduum prædicatur de omnibus, quæ conueniunt speciei: tamen deambulatio Sortis considerata, vt est Sortis nō est indifferens, quemadmodum hæc est vera; Sortes est quantus secundum speciem. Sed hæc non est vera, Sortes est tantæ quantitatis secundum speciem, quia habere tantam quantitatem non conuenit speciei: nec omni contento sub tali specie: sed ex indiuiduatione materiæ, quæ est per hanc quantitatem. Vel dicendum quòd aliquem actum esse indifferentem secundum speciem dupliciter potest intelligi. Vno modo sic, quòd ex sua specie debeatur ei quòd sit aliquod obiectum humani actus, quòd non possit ordinari ad bonum vel malum finem. Et hoc modo falsum est dicere, actum esse indifferentem ex specie sua. Alio modo potest intelligi actus indifferens ex specie sua, eò quòd ex sua specie non habet ꝙ sit bonus vel malus, & sic est verum. Sicut homo ex sua specie non habet quòd sit albus vel niger, vel tantę quantitatis: conuenit enim homini indiuiduo non ex principiis speciei, sed ex principiis indiuiduationis vel per accidens. Ex his infertur ꝙ nullus habitus potest esse indifferens, cùm causetur ex actibus indiuiduis. Nec obstat quod Philos. de placidis & prodigis dicit quòd non sunt mali, & tamē constat quod non sunt boni, cùm recedant à virtute: quia Philosophus propriè nominat hominem malum, qui est aliis hominibus nociuus. Hic autem accipitur malum communiter pro eo quod est rectæ rationi repugnans, & bonum quod est cōueniens rationi: quia, vt dictum est, bonum hominis est secūdum rationem esse: & malum, præter vel cōtra rationem esse. Notandum etiam quòd sicut actus humanus in indiuiduo non potest esse indifferens quantum ad bonum vel malū morale: sic nec in existēte in gratia potest esse indifferēs quantū ad meritū vel demeritū, modò habeat vsum rationis; quia omnis actus humanus in existēte in gratia est meritorius: vel demeritorius quia ex quo charitas actu vel virtute concurrit in actibus moraliter bonis virtute primi actus charitatis, per quē diligit Deum super omnia, & ordinat in eū se & omnia sua bona pręsentia vel futura: actus ille est gratus & acceptus Deo, & dignus mercede: & per consequens meritorius. Vnde Gene. 4. dicitur, quòd respexit Deus ad Abel & munera eius. Si verò ponatur impedimentum vt puta mala circūstantia inanis gloriæ, aut aliqua alia, est venialis & demeritorius, & contra illud Apost. Siue manducatis, siue bibitis, siue aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite. Actus autem eorum qui sunt in gratia, & non habent vsum rationis, sunt extra genus moris, & per consequens extra genus meriti & demeriti, cùm non sint [illegible] neque morales. Bonitas enim meritoria [illegible]: Actus verò in [illegible] possunt esse boni moraliter & [illegible] qui tamen non sunt meritorij nec demeritorij respectu gloriæ aut pœnæ æternæ. Si quis enim existens in peccato mortali habituali, seruatis omnibus circunstantiis moralibus debitis, honoret patrem, vel det eleemosynam ex pietate naturali, vel subleuat eum qui submergitur, non meretur, neque peccat. Primum patet cùm non sint in gratia, quæ est principium & fundamentum meriti, iuxta illud apostoli: Gratia Dei vita æterna. Quòd autem non peccet mortaliter neque venialiter, probatur: quia omne peccatū, est actus malus: prædicti autem actus non sunt mali, cùm habeāt obiectum bonum, & omnes circunstantias morales debitas in esse. Non enim ad actum moraliter bonum requiritur relatio actualis neque habitualis, imò nec secundum aliquos virtualis in vltimū finem supernaturalem, sed sufficit relatio aptitudinalis, scilicet quod sit aptus natus referri, & quod non referatur actualiter in finem malum, siue quod nō habeat aliquid repugnās rectę rationi,

4. Ethi. Nullus habitus est indifferens.

Nullus actus bonus in habente gratiam est indifferens quantum ad meritum vel demeritum.

1. Cor. 10.

Rom. 4.

vt in actibus prædictis: ergo exercens taliter opera prædicta, non peccat, & per consequens actus est moraliter bonus cùm omne peccatum sit actus moraliter malus, cum sit contra dictamen rectæ rationis. Nec obstat quod dicitur: Omne quod non est ex fide, peccatum est. Vbi Glos. Omnis vita infidelium peccatum est, cùm non sit ex fide: quia Apost. accepit ibi fidem pro conscientia: vel si accipiatur pro virtute fidei, illa negatio tenetur contrariè: vt sit sensus: Omne quod est contra fidem vel conscientiam,
Rom.14 peccatum est. Et ad Glos. illam quæ attribuitur D. Augustino, potest dupliciter responderi. Primo, quòd omnis vita infidelium, peccatum est, concomitanter, hoc est existit cum peccato, scilicet, infidelitatis, sed non quòd quolibet actu peccent. Secundò, quòd omnis vita & actio infidelium ex infidelitate procedens, peccatum est. Vnde Apost. ad Tit. 1. Coinquinatis & infidelibus nihil mundũ est, sed inquinatæ sunt eorum mens & conscientia. Mul-
Exo.1. tos tamen bonos actus faciunt, qui non procedunt ex infidelitate. Ideo obstetrices Hebræorum præseruantes filios masculos non peccauerunt, licet essent idololatriæ: eam ob rem ædificauit illis Deus domos. Nec tamen ex illa Glos. sequitur, quòd omnis vita fidelium & existentiũ in
Rom.8. gratia sit meritoria: iuxta illud Apost. Scimus quoniã diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum: quia [illegible] ad bonũ, & infidelis ad malũ: nam in
Ibidem homine qui habet fidem formatã, nihil est damnationis æternæ: iuxta illud Rom. 8. Nihil ergo dãnationis est iis, qui sunt in Christo Iesu, & non secundum carnem ambulant: sed bene damnationis temporalis, scilicet culpa venialis & reatus pœnæ temporalis, esse potest: sed in homine infideli & in infidelitate existente, est bonũ naturæ: & ideo cũ infidelis ex dictamine rationis facit aliquod bonũ, non referendo in malum finem, non peccat, licet opus eius nõ sit meritorium: quia nõ est gratia informatum. Si dicatur quòd quemadmodũ fidelis primo actu charitatis per [illegible] & omnia opera sua futura in Deum, [illegible] opera in gratia facta [illegible] actualiter propter illã relationem virtualem primi actus, Cùm ergo infideles per actũ infidelitatis suæ retulerint se, & omnia opera sua [illegible] sequitur quòd omnia opera sua sequentia [illegible] nõ referantur, sunt demeritoria & peccata. [illegible] & ratio est: quia omnia [illegible] in Deum: ideo sufficit [illegible] in qua virtualiter continentur omnia bona opera futura in [illegible] gratia, sed opera [illegible] quod sint peccata, nõ suffi[illegible] vel habitualis, sed requiritur actualis, [illegible] fine non contineantur.

Ver. 6. *De bonitate vel malitia actus interioris.*

C Bonitas vel malitia actus interioris voluntatis pendet [illegible]
3. Ethic. 1.2.q.19 art.1. [illegible] stantiæ requisitæ ingrediũtur obiectũ actus interioris volũtatis. Quapropter D. Tho. dicit, quod supposito quòd volũtas sit boni nulla circunstantia .s. subsequens, potest facere malam. Et cùm bonitas voluntatis pendeat ex bonitate voliti, necesse est quòd pendeat ex intentione finis, qui est obiectum voluntatis [illegible] ratio volendi ea quæ sunt ad finem. Si verò intentio finis consequitur actum voluntatis existentem, puta si aliquis vellet aliquid facere, & postea referret in Deum: tunc prima bonitas voluntatis non pendet ex intentione sequenti, nisi quatenus reiteratur actus: nec per malam intentionem finis sequentem deprauatur actus, qui præcessit, sed actus voluntatis, qui iteratur est malus. Cùm autem obiectum proportionetur voluntati per rationem, quia bonum intellectum est obiectum proportionatum voluntati: sequitur quòd bonitas voluntatis eo modo pendet à ratione, quo pendet ab obiecto. Obiectum enim voluntatis quod est bonum, & finis, non pertinent ad genus moris, nisi inquantum cadit sub ordine rationis. Ratio autẽ est primum principiũ formale intrinsecum humanorum actuum: Igitur bonitas moris primo pendet à ratione. Et licet bonum sub ratione boni & appetibilis prius pertineat ad voluntatem, quàm ad rationem, tamen bonum sub ratione veri prius pertinet ad rationem. Et quamuis Philos. dicat, quòd obiectum intellectus practici conciliatiui eorum quę sunt ad 5. Ethic. finem, sit verum conforme appetitui recto: quia circa media rectitudo rationis consistit in conformitate ad appetitum finis debiti: tamen ipse appetitus finis debiti præsupponit rectam apprehensionem de fine, quæ est per rationem. Et licet voluntas moueat rationem secundum vnum modum .s. quantum ad exercitium & effectiuè: ratio tamen alio modo mouet voluntatem .s. formaliter & directiuè, hoc est per præsentationẽ obiecti, & sic quãtum ad specificationem: ideo bonitas voluntatis pendet à ratione in genere moris.

Ver. 7. *De dependentia bonitatis à lege æterna.*

Cum in causis ordinatis effectus plus pendeat & pro- A
cedat à prima causa, quàm secunda: quia secunda nõ 1.2.q.19.
agit nisi in virtute primæ: & ratio humana, quæ est regu- art. 4.
la & mensura voluntatis humanæ, pendeat à lege æterna Psalm. 4.
quæ est ratio diuina & mensura rationis humanæ. Vnde Dauid dicit: Multi dicunt, quis ostendit nobis bona? subiungit: Signatum est super nos lumen vultus tui domine. Quasi dicat: Lumine rationis, quod nobis ex lumine vultus tui prouenit, datum est quod possumus cognoscere bona, & nostram voluntatem regulare. Ex quo sequitur, quòd bonitas voluntatis humanæ magis pendet à lege æterna, quàm à ratione humana: licet enim vnius rei non sint plures mensuræ proximæ, tamen benè subordinatæ: & mensuram propriam oportet esse homogeneã, hoc est eiusdem rationis, siue vnius generis, cùm intellectus & voluntas sint eiusdem rationis & generis: quia ambæ sunt potentiæ spirituales connexæ: supra se inuicem reflectẽtes: sed hoc nõ oportet in mẽsura remota. Lex enim æterna siue ratio diuina non est eiusdem rationis & generis cum voluntate humana & quàuis lex æterna sit nobis ignota, secundum quod est in mente diuina: innotescit tamen nobis per rationem naturalem, quæ ab ea deriuatur, vel per aliquam reuelationem.

Ver. 8. *De discordia voluntatis à conscientia erronea.*

Voluntas discordans à ratione etiam errante, est ma- B
la: quia ratio etiam errans siue iudicium practicum 1.2.q.19.
etiam erroneum est conscientia, quæ nil aliud est quàm art. 5.
applicatio scientiæ ad aliquem actum. Sed omnis volun- De veri. q.
tas, quæ est cõtra conscientiam, est mala, iuxta illud: Om- 17. art. 4.
ne quod non est ex fide, peccatum est. vbi Glos. exponit, Rom. 14.
hoc est: Omne quod est contra conscientiam, ædificat ad Conscientia
gehennam. Ex quo sequitur quòd conscientia obligat nõ errans obli-
solum quando dictat quod illud quod est malum, non est gat.
faciendum, & quod illud quod est bonum, & sub præcepto, est faciendum, quia tunc non errat, sed etiam ligat quando errat. Et non tantum quando dictat opera indifferentia, vel etiam quæ sunt sub consilio, esse sub præcepto, & [illegible] peccatum mortale: sed etiam quando [illegible] quod illud quod est peccatum mortale est sub præcepto, & [illegible] faciendum sub pœna damnationis æternæ. Cuius ratio est: quia [illegible] habet voluntatem faciendi vel omittendi id quod est illicitum quod facere vel omittere tenetur sub pœna damnationis æternæ: cum voluntas non possit ferri in obiectum, nisi præsentatum per rationem, & ratio [illegible] vel omittit, quod est contra legem æternam: ideo dicit Apostolus: Qui autem discernit si manducauerit, damnatus est: quia non ex fide, hoc est secundum conscientiam [illegible] Rom. 14.
[illegible] ad Tit. 3.
mala: quia [illegible] sed [illegible]
tionis. Ideo Philos. [illegible] 7. Ethic.
non

non sequi rationem rectam, per accidens autem, non sequi rationem falsam siue errantem. Vnde dicendum est simpliciter quòd omnis voluntas discordans à ratione dictante sub peccato, siue recta siue errante, semper est mala. Licet enim iudicium rationis errantis non deriuetur à Deo: tamen ratio errans proponit iudicium, vt verum & à Deo (à quo est omnis veritas) deriuatum. Nec obstat quod D. Aug. dicit: Præceptum inferioris potestatis non obligat, si contrarietur præcepto superioris potestatis: sed ratio errans est inferior potestas contraria legi æternæ: igitur, quia dictum illud habet locum, quando cognoscitur quòd inferior potestas præcipit aliquid contra præceptum superioris. Tunc enim dicēdum esset cum D. Petro: Obedire oportet Deo magis quàm hominibus. Sed si aliquis credat quòd præceptum inferioris, puta Proconsulis, esset præceptum superioris, puta Imperatoris, contemnendo præceptum Proconsulis, contemneret præceptum Imperatoris. Similiter si homo cognosceret quòd ratio humana dictat contra præceptum Dei, non teneretur rationem sequi: sed tunc ratio nō esset omnino & totaliter errans: sed quando ratio totaliter errans proponit aliquid, vt præceptum Dei, tunc idem est contemnere dictamē rationis & præceptū Dei: & reducitur illa malitia ad malitiā apprehēsionis: quia, ratio apprehendit aliquid mali, & sub ratione mali, prout cōtrariatur diuino præcepto, vel prout scandalum vel aliquid huiusmodi sequitur. & tunc ad talem speciem malitiæ reducitur talis mala voluntas.

Voluntas discordans à ratione errante semper est mala. Act. 5.

Ver. 9. *De concordia voluntatis cum ratione errante.*

C VOluntas concordans cum ratione errante, non est semper bona: quia cùm bonum sit ex integra causa, ad bonitatem voluntatis requiritur quòd velit illud quod vult sub ratione boni & propter bonum. Præterea voluntas occidentium Apostolos erat mala, vt notum est: & tamen cōcordabat cum ratione errante ipsorum, secundum illud Ioannis: Venit hora, vt omnis qui interficit vos, arbitretur se obsequium præstare Deo. Et sic apparet quòd conscientia erronea non excusat, quando est error circa id quod quis scire tenetur. vt si ratio errans dictat alicui quòd quis tenetur ire ad vxorem alterius, sicut quibusdam mulieribus Lutheranis nostri temporis, quæ habebant conscientiam dictantem quòd ipsę quamuis vxoratę, debebant se communicare aliis à marito, si id peterent propter charitatē. Voluntas concordans huic rationi erranti, est mala, ex eo quòd error iste procedit ex ignorantia legis Dei, quam scire tenetur. Si autem error sit inuincibilis, & causet inuoluntarium: vt si ratio in hoc erret, vt credat aliquam mulierem submissam, quæ non est sua, esse vxorem suam, vt Iacob: & ea petente debitum cognoscit eam, quod non faceret si sciret non esse suam: tunc talis error causat inuoluntarium, & excusat à peccato. & sic voluntas se conformans illi conscientiæ erroneæ non est mala. Nec ex præmissis sequitur quòd sit dabilis aliquis casus, in quo quis sit perplexus: quia licet quis discordās à ratione errante dictante de adulterando peccet, ac etiam se illi conformans, non tamen est perplexus: quia habet aliud remedium ad vitandum peccatum. Potest enim & debet conscientiam deponere, quod si nolit, non est inconueniens quòd aliquis ex culpa sua sit perplexus: quia sicut in syllogismis vno inconuenienti dato, necesse est alia sequi: Ita etiam in moralibus vno inconuenienti posito, ex necessitate alia sequuntur. Non tamen potest simpliciter quis esse perplexus: quia potest & tenetur conscientiam erroneam deponere. nec illis credendum est qui se non posse illam deponere dicunt, & quòd habeant conscientiam reflexam, quòd sub pœna peccati mortalis non deponant conscientiam dictantem de adulterio perpetrando: quia possunt suspendere actum voluntatis, quo facto, ratio naturali ordine quærit alia media, & consiliatur aliundè, ex synderesi iuuantur: & si recurrant ad Deum, illuminabit illos. Deus enim & natura non deficiunt in necessariis, nisi ex culpa. Concordans tamen cum conscientia errante in indifferentibus, non peccat.

1.2.q.19. art.6.

Ioan.16.

Ver. 10. *De ligamine conscientiæ & præcepti Prælati.*

CVm conscientia non liget nisi vi præcepti diuini, vel secundum legem diuinam scriptam, vel secundum legem naturæ inditam: sequitur quòd ligamen consciētiæ maius est, quàm ligamē præcepti prælati: vnde cùm præceptum diuinum sit maius præcepto prælati, sequitur quòd ligamen conscientiæ est maius eo. Et sic cōscientia ligat, præcepto prælati in contrarium existente. Licet enim prælato resistens ordinationi Dei resistat, & sic præcepto diuino, non tamen adeò propinquè: Circa hoc tamen aduertendum est, quia conscientia recta & erronea diuersimodè se habent quantū ad vim obligatiuā. Conscientia enim recta perfectè & simpliciter obligat cōtra prælati præceptum, simpliciter quidem, quia eius obligatio auferri non potest, cùm sine peccato non possit deponi talis conscientia. Perfectè autem, quia conscientia recta non solum hoc modo ligat, vt ille qui eam sequitur, peccatum non incurrat, sed etiam vt ille qui eam sequitur, sit immunis à peccato, quantumcunque prælati præceptum sit in contrarium. Sed conscientia erronea obligat contra præceptum prælati in indifferentibus secundum quid & imperfectè: quia non obligat in omnem euentum, sed sub conditione suæ durationis. Potest enim & debet quis talem conscientiam deponere. Imperfectè autem quia ligat quātum ad hoc quòd ille qui eam sequitur, peccatum non incurrit. Non autem quantū ad hoc quòd ille qui eam sequitur, peccatum euitet, cùm præceptum prælati habet contrarium: si tamen ad illud indifferens prælati præceptum obliget, in tali casu peccat, si non faciat: quia contra conscientiam agit. Et si faciat, pariter peccat: quia prælato est inobediens. magis autem peccat, si non faciat conscientia durante, quod conscientia dictat, cùm plus liget quàm præceptū prælati. Non enim per conscientiā erroneā soluitur ille qui vouit, ab his ad quæ bonum obedientiæ se extendit: nec iterum soluitur à ligamine conscientię propter obligationem voti: sed manet in eo contraria obligatio: nec tamen est perplexus, quia potest & debet conscientiā illam deponere. Et quamuis subditus non habeat iudicare de præcepto prælati, habet tamen iudicare & discernere de impletionē præcepti eorū quæ ad ipsum spectāt: vnusquisq; enim actus suos examinare debet secundum scientiā quam habet à Deo, siue sit naturalis, siue acquisita, siue infusa: omnis enim homo debet secundū rationē agere.

D *De veri. q.17.art.5.*

Ver. 11. *De conformitate voluntatis humanæ ad diuinam.*

AD hoc quòd volūtas hominis sit bona, oportet quòd conformetur voluntati diuinę: quia nihil est rectum nisi conformetur suæ regulæ cùm vnumquodque intantum sit rectum, inquantum attingit suam regulam & mensuram. sed voluntas diuina est regula & mensura voluntatis humanæ: quia illud quod est primum in vnoquoque genere, est metrum & mēsura omnium illorum quæ sunt illius generis: sed voluntas diuina est prima in genere voluntatum: igitur est regula. Vnde Glos. super illud Ps. Rectos decet collaudatio, dicit: Rectum cor habet, qui vult quod Deus vult. Igitur quicunque habet voluntatem repugnantē voluntati diuinę, non habet voluntatē rectam, & per consequens malam. Insuper Glos. super illud: Non adhæsit mihi cor prauum, dicit: Tortum cor habet, qui non vult quæ Deus vult: sed quilibet tenetur cordis tortitudinem & prauitatem vitare: Igitur &c. Vlterius secundum Ciceronem, Amicorum est idem velle, & idem nolle. Postremo Christus fuit nobis datus in exemplum, regulam, & mensuram in omnibus actibus humanis.

E *1.2.q.19. art.10. De veri. q.23.art.7. & 8. Psal.32. Psal.100. Mat.26. Voluntas hominis debet conformari voluntati diuinæ in volito formali sed nō semper in materiali.*

Sed Christus maxime virtuosus dicit: Non sicut ego volo, sed sicut tu. Igitur. Hæc argumenta sufficienter probant nos debere conformare voluntatem nostram voluntati diuinæ in volito formali. Sed an teneamur nos conformare voluntatem nostram voluntati diuinæ in volito materiali & particulari, est difficultas. Ad cuius euidentiam sciendum est primo, quòd licet in Deo non sit nisi vna voluntas, qua omnia vult: tamen quia volita & rationes volitorum secundum nostrum modum intelligendi sunt diuersa: ideo vnum dicimus volitum materiale, & aliud volitum formale. Volitum formale dei dicitur bonū commune totius vniuersi, quod est apprehensum ab eo, qui est vniuersi factor & gubernator, hoc bonum commune, quod consistit in ordine totius vniuersi Deus princi-

Volitum formale. Volitum materiale.

principaliter vult: & omnia alia quæ vult, ordinat ad hoc bonum commune. Apprehensio autem alicuius creaturæ particularis in Deo, est consideratio boni proportionati illi creaturæ secundum suam naturam: & hoc volitum dicitur materiale.

Resolutio ergo huius materiæ est, quòd nos tenemur conformare voluntatem nostram voluntati diuinæ cognitæ in volito formali: nec esset recta voluntas alicuius hominis volentis aliquod bonum particulare, nisi referret in bonum commune, sicut in finem, aliqua relatione, saltem aptitudinali. Velle enim aliquid sub ratione boni, est velle propter summum bonum, si ad ipsum sit ordinabile. Naturalis enim appetitus cuiuslibet partis ordinatur in bonum totius: & ex fine accipitur ratio volendi illud, quod est ad finem siue medium: sed quia aliquid contingit esse bonum, secundum rationem vniuersalem, & non secundum particularem: quia pro conseruatione vitæ leonis, qui est pars vniuersi, bonum est quòd occidatur asinus, & detur illi in cibum, quod tamen non est bonum asino, hoc est contingit in voluntariis. Ideo contingit quòd aliqua voluntas, volens aliquid secundum rationem particularem consideratum, quod Deus non vult secundum ratione vniuersalem consideratū, est bona. Vnde D. Augustinus in Enchir. cap. 11. dicit, ꝙ bonus filius bona voluntate vult patrē viuere, quem Deus vult mori.

Philip. 3.

Ideo Apostolus dicebat: Cupio dissolui & esse cum Christo: & tamen Deus hoc non volebat. vnde subditur: Scio autem quòd manebo propter vos. & sic placebat D. Paulo dissolui & esse cum Christo, tanquam bonum sibi & contrarium in ordine ad bonum commune, & finem vniuersalem. Ideo dicendum est de D. Virgine, quæ dolebat & tristabatur de morte Christi, secundum vnā rationem, & secundum aliam volebat: Sic & Christus, vnde dicebat:

Mat. 20.

Transeat à me calix iste. veruntamen non sicut ego volo, sed sicut tu. & tamen sciebat Deum velle eum mori. Hinc est quòd possunt esse diuersæ & oppositæ voluntates diuersorum hominum, imò etiam vnius circa opposita bona, prout sub diuersis rationibus volunt hoc esse vel nō esse. Iudex enim iustè vult latronem mori, eò quòd nocet reipublicæ, quem vxor iustè vult viuere, quia vtilis sibi: & ideo non est semper necesse voluntatem nostram conformari voluntati diuinæ in volito materiali, siue in particulari.

Quando voluntas humana debet conformari diuinæ in volito materiali.

Sed quando, & quando non, inquirendum est. Ad huiusmodi autem clariorē notitiam supponenda sunt quatuor. Primo quòd nemo tenetur ad impossibile. Vnde D. Hieronymus dicit: Si quis dixerit Deum præcepisse impossibile, anathema sit. Ideo Christus dicit, iugum meum suaue est, & onus meum leue. Et D. Ioannes: Mandata eius grauia non sunt.

Mat. 11.
1. Ioan. 5.

Ex quo sequitur quòd nullus tenetur conformare voluntatem suam voluntati diuinæ per æquiparantiam, siue secundum modum tendendi in obiectum ita intense aut secundum conatum, sed solum tenemur conformare per imitationem, quemadmodum voluntas veri obedientis conformatur voluntati præcipientis. Secundò præsupponendum est quòd cùm voluntas non possit ferri in incognitum, nullus obligatur, nisi ad cognita, & per intellectum præsentata. Et per consequens non tenetur se conformare voluntati diuinæ, siue in volito materiali siue formali, nisi illam cognoscat vel cognoscere possit, & teneatur. Tertiò supponendum est quòd non est necesse quemlibet conformare voluntatem suam voluntati diuinæ in omni volito etiam cognito, eò quòd Deus multa vult, saltem voluntate beneplaciti, quæ prohibuit nobis illa velle: vt peccata. Quartò supponendum est quòd tenemur conformare voluntatem nostram voluntati diuinæ, quantum ad vtrunque volitum, scilicet, materiale & formale. In his solum, de quibus nobis constat, & notum est Deum velle nos conformari, sibi: cuius ratio duplex assignari potest. Prima ratio est, quia voluntas diuina est regula voluntatis humanæ, in hoc quod vult eam aliquid velle, cùm in habentibus cognitionem & libertatem vnum non regulet aliud, nisi quatenus proponit vel imponit quid & qualiter agat. Vnde sequitur quòd voluntas diuina non est regula voluntatis humanæ, nisi per hoc quòd proponit ei quid & qualiter velit, cùm per alia quæ Deus vult, propter quamcunque causam vel finem velit, nō regulat voluntatem humanam, nisi indicet ei quòd vult eam id velle. Sed si ipse Deus velit nos aliquid velle, volūtas nostra regulatur illa volitione: vult enim filium velle vitam patris, & tamē ipse vult patrem mori. Vnde Anselmus in libro de libro arbitrio, cap. 6. dicit: Nulla est iusta volūtas, nisi quæ vult illud quòd Deus vult illā velle. Volūtas autem diuina nobis innotescit per præcepta & prohibitiones, & per consilia & reuelationes, quæ sunt signa voluntatis antecedentis. Et sic tenemur velle quæ Deus præcepit, & nolle quæ prohibet. Quod autem consulit, non tenemur velle, quia hoc nostro reliquit arbitrio. Non enim per hoc quòd consulit virginitatem, innotescit nobis quòd præcipiat siue velit nos velle absolutè & necessariò: sed quod expedientius est ad profectum, & nostrum commodum. Idem est de his quæ Deus vult nos velle, voluntate consequente, siue benè placiti, si innotescat per exteriorem & sufficientem reuelationem, & per euidentem interiorem inspirationem, quòd Deus velit nos illa velle. Non enim apparet alius modus, per quem innotescat, quòd Deus velit nos talia velle: per operationem enim exteriorem in re existentem, vt cùm domus comburitur, bene apparet quòd Deus vult domum comburi voluntate beneplaciti effectiua, & similiter in aliis bonis vel indifferentibus: & in malis vult solum voluntate permissiua. Non tamen per illam operationem: quam efficit vel permittit, innotescit nobis quòd Deus velit nos illa velle: imò ex præceptis datis in sacris literis & de iure naturæ apparet oppositum. Quapropter videns domum suam vel proximi comburi, non tenetur velle, imò tenetur occurrere & impedire propter bonum proprium vel proximi, & filius curam gerere patris infirmi, & maritus impedire ne vxor committat adulterium, vel ne Sortes occidat eum, quem occideret, si non impediretur. Secunda ratio, qua idem probatur est à posteriori: quia subditus non tenetur conformare voluntatem suam voluntati prælati de aliquo faciendo, nisi prælatus illud ei notificet, cùm promulgatio sit de ratione legis. Quod autem non teneamur velle ea quæ fiunt voluntate beneplaciti, sub pœna peccati, probat Durandus. Et assumit hoc volitum, scilicet, damnationem patris, nō tenetur filius illam velle ex natura rei: *1. sent. dist. 48. q. 2.* quia si sic, teneretur eam velle, etiam si Deus nollet. Non tenetur etiam ex præcepto Dei, qui habet ex præcepto charitatis & naturæ velle oppositum: nec visum est aliquando Deum precepta contraria dedisse, cùm Deus non destruat ordinem naturæ aut charitatis. & sic hoc fieri nō potest de potentia ordinata. Ex præmissis soluuntur multa argumenta, & patet quòd Deus non potest de potentia ordinata alicui reuelare damnationem suam & si reuelet, non tenetur eam velle, quia cùm non possit esse sine peccato, teneretur velle peccatum: & sic Deus præciperet illi quòd vellet peccatum, quod est impossibile. secus esset de solis tormentis absque peccato. *De veri. q. 23. art. 8. ad. 2.* D. Tho. dicit quòd quanuis Deus de potentia absoluta possit alicui suam damnationem reuelare, non tamen hoc potest de potentia ordinata: quia talis reuelatio cogeret eum desperare. Et si alicui talis reuelatio fieret, non deberet intelligi secundum modum prophetię prædestinationis vel præscientiæ, hoc est quòd infallibiliter eueniret: sed per modum prophetiæ comminationis, quæ intelligitur supposita conditione demeritorum. Sed dato ꝙ esset intelligendum per modum præscientiæ, adhuc non teneretur ille, cui talis reuelatio fieret, velle suam damnationē absolutè, sed secundū ordinē diuinæ iustitiæ, quo Deus vult persistentes & perseuerantes in peccato, damnari. Nō enim vult ex parte sua aliquem absolutè damnari, cùm velit omnes homines saluos fieri. 1. Tim. 2. sed secundum quòd ex nobis est. Vnde illo posito: Velle suam damnationem non est conformare voluntatē suam voluntati diuinæ, sed voluntati peccati. Notandū tamē ꝙ cùm in patria omnes sancti videant clarè in singulis quæ vidēt, ordinem eorum, ad quē Deus circa ea vult: & ideo non solum formaliter, sed etiam materialiter in omnibus voluntatem suam voluntati diuinæ conformant. Et sic si de potentia absoluta communicaret visionem claram suæ essentiæ Iudæ: Iudas videndo & volendo suam damnationē futurā sub illo ordine, nō tristaretur, fortè Deo nō cōcurrente. Nō tamē teneretur eā velle, & in hoc se cōformare, sicut in omnibus aliis

in

In viatoribus autem qui non clarè vident, motus voluntatis retardatur per vires inferiores: ideo Deus non obligat eos sub pœna peccati, ad se conformandum illi in volito materiali, etiam si reuelet ordinem diuinæ prouidentiæ. Ideo sufficit nō repugnare diuinæ ordinationi seu volūtati Nec oportet gaudium de hoc experiri. sicut Philos. dicit de forti, quòd sufficit eum non tristari in periculis mortis, quanuis nō gaudeat. Si dicatur quòd sic se habet intellectus humanus ad intellectum diuinū, sicut voluntas humana ad volūtatem diuinam: ergo si homo tenetur cōformare voluntatem suam volūtati diuinæ: ita etiam intellectum suum intellectui diuino. Et sic quandocunque assentiret falso, peccaret: quia difformaret se intellectui diuino qui est semper verus. Negatur cōsequentia, quia non est simile, cùm voluntas sit libera & non intellectus: defectus enim intellectus nō semper est in potestate nostra, sicut defectus voluntatis, cùm aliquando organa sensuum, à quorum actibus actus intellectus pendent, sint indisposita.

Ver.12. *De bonitate actus exterioris.*

F 1.2.q.20 BOnitas actuum interiorum redundat in exteriores: & è conuerso. Ad cuius euidētiam supponendum est quòd duplex est bonitas, scilicet entitatiua siue transcendentalis, conueniens omnibus rebus, inquantum habent esse. Hæc bonitas in actibus humanis est ens absolutum, & de prædicamento qualitatis, & in tertia specie, est enim operatio elicita vel imperata à voluntate, tanquam à causa mouente, & sic eius bonitas & entitas manifestè procedit & pendet à voluntate, cuius est effectus. Alia est bonitas moris siue moralis, cuius subiectum est operatio humana, quę pro formali & abstacto nihil aliud est, quàm relatio quædam, quæ dicitur rectitudo siue conuenientia operationis in attractione ad suam regulam. Regula autē humanorum actuum est ratio, ideo bonitas moralis consistit in debita proportione actuum humanorum ad rationem siue ad iudicium prudētiale, per quod regulantur & sequuntur rectam rationem, hoc est verum iudicium rationis practicæ. (*4.c.de Diui.nom.*) Vnde D. Diony. dicit: Bonum hominis est secundum rationem esse. Hoc autem proportio conuenit obiecto & circunstantiis ac fini, diuersimodè tamē & cùm ex actu interiori & exteriori constituatur vnus actus humanus, vt dictū est, sequitur quòd bonitas actus exterioris redundat in interiorem, & è conuerso, secundū quandam analogiam, vt primo sit in vno, & secundario ordine quodam in alio, vt sanitas in animali medicina& vrina. (*1.2.q.20 art.1.*) Sed videndum est cui primo conuenit. Diuus Tho. dicit quòd actus exteriores possunt dici boni vel mali dupliciter. Vno modo secundum genus siue obiectum, quod dicitur materia debita, & secundum circūstantias in ipsis consideratas: sicut dare eleemosynam & hæc bonitas nō deriuatur à voluntate, sed magis à ratione: quia prius nō pendet à posteriori. Obiectum autem debitè circunstantionatum prius conueniens est rationi rectæ, & ordinatur per eam, cùm voluntas procedit in actum, qui quandocunque intrinsecè, hoc est ex natura sua est bonus, vt dilectio Dei super omnia, & alij actus intrinsecè boni: aliquando autem extrinsecè, vt actus ex præcepto superioris. & eodem modo dicendum de malo. (*Actuū exterioris et interioris quæ bonitas prior sit*) Et ideo si consideretur bonitas actus exterioris, secundum quòd est in apprehensione & ordinatione rationis, prior est bonitas actus exterioris, quàm bonitas voluntatis. Et sic illa bonitas deriuatur ab obiecto apprehenso per rationem ad ipsam voluntatem. Sed si consideretur secundum quòd est in executione operis, sequitur voluntatem, quæ est principium operatiuum eius. Et sic illa bonitas primo est in obiecto debitè circunstantionato, secundo in actu voluntatis, tertio in executione operis, siue in operatione actuali exteriori: & loquimur hic de prioritate naturæ. Alio modo actus exterior dicitur bonus per ordinem ad finē remotum, scilicet vltra obiectum, quod etiam habet rationem finis propinquus. Cùm autem finis & bonum sint obiectum voluntatis, sequitur quòd bonitas vel malitia, quam habet actus exterior in ordine ad finem, per prius inueniatur in actu voluntatis, & per eā deriuetur ad actū exteriorem. Et quia bonitas finis per prius est in ratione, cùm quemadmodum actus exterior ordinatur per rationem [illegible] & finis, alias actus non esset bonus. Ideo tam bonitas obiecti, quàm finis, per prius conueniunt rationi, tanquam primo principio immediatè regulanti. Et bonitas finis, tanquam regulat, conuenit voluntati actui exteriori: primo tamen voluntati, deinde actui exteriori: bonitas verò obiecti regulati primo conuenit actui exteriori, deinde volūtati. Ex præmissis infertur, quod nōnunquam sunt duæ bonitates in actu exteriori. s. bonitas obiecti & finis. Non tamen semper, quia aliquando volūtas non ordinat actum eleemosynæ in vlteriorem finem, & tunc tota bonitas pendet ex obiecto. Aliquando etiam voluntas elicit actum indifferētem ex obiecto, & ordinat in bonum finem. Et tunc tota bonitas actus pendet ex fine. Sed sunt duæ bonitates vel malitiæ, quando actus exterior est bonus vel malus ex obiecto, & ordinatur in aliū bonum vel malum finem, vna tamen illarum pendet principaliter ex actu exteriori, & deriuatur siue redūdat in voluntatem, alia principaliter pendet ex voluntate, & redundat in actum exteriorem. Sed in duabus primis casibus nō est nisi vna bonitas in actu interiori & exteriori. Nec obstat quòd idem accidens non potest esse in duobus subiectis: quod esset in dictis duobus casibus, si bonitas vnius actus deriuaretur ad alium: quia hoc verum esset si deriuaretur, sicut ex causa agente vniuoca: vt cùm calidū calefacit, alius numero est calor in calefaciente, & calefacto. Secus si secūdum analogiam, vt dictum est de sanitate, quæ est subiectiuè in animali, & per redūdantiam in vrina tanquam in signo. Bonitas autem moralis subiectiuè est in intellectu, & per redundantiam in voluntate & actu exteriori, sed diuersimodè, vt dictum est.

Ver.13. *De additione bonitatis vel malitiæ ex actu exteriori.*

SI loquamur de bonitate vel malitia actus exterioris, quam habet ex fine, tunc actus exterior nihil addit ad bonitatem vel malitiam: quia bonitas vel malitia finis primò est in voluntate, & ab ea redundat ad actum exteriorem: hoc autem intelligendum est nisi contingat volūtatem ex actu exteriori secundum se fieri meliorem in bonis & peiorem in malis. (A *1.2.q.20. art.4.*) Quod quidem tripliciter contingere potest. Vno modo secundum numerum, puta cùm aliquis vult facere aliquid bono fine vel malo, & tunc nō facit. Postmodùm vult & facit, duplicatur actus voluntatis. & sic sunt duo actus voluntatis, moraliter boni vel mali. Alio modo secundum extentionem: puta cùm aliquis vult facere aliquid bono fine vel malo, & propter impedimentum desistit: alius autem continuat motum voluntatis, quousque opere perficiatur. Manifestum est quòd huiusmodi voluntas est diuturnior in bono vel malo, & secundum hoc melior vel peior. Tertio secundum intensionem, sunt enim quidam actus exteriores, qui inquantum sunt delectabiles vel pœnosi, nati sunt intendere vel remittere voluntatem, vt actus fornicationis & martyrij. Constat enim quòd quando voluntas intensius tendit in bonum vel malum, tantò est melior vel peior. Si verò loquamur de bonitate actus exterioris, quam habet ex obiecto, siue secundum materiam & diuersas circunstantias, sic comparatur ad volūtatem, vt terminus & finis: & hoc modo addit ad bonitatem vel malitiam voluntatis. Quia omnis inclinatio vel motus perficitur in hoc quòd consequitur finem, vel attingit terminum: vnde non est perfecta voluntas, nisi quæ opportunitate data operetur. Si autem possibilitas desit, voluntate existente perfecta defectus perfectionis, qui est ex defectu actus exterioris, est simpliciter inuoluntarius: inuoluntarium autem sicut nō meretur pœnam vel præmium in operando: ita nil tollit de præmio vel pœna, si homo simpliciter inuolūtariè deficiat à faciendo bono vel malo. Ex præmissis patet quomodo voluntas est duplex. s. efficax & inefficax. Volūtas efficax dicitur perfecta: quia ea posita necessariò sequitur actus, seclusio impedimento. Voluntas inefficax dicitur imperfecta: & qua posita nō necessario sequitur actus, etiam secluso impedimento. Actus exterior addit bonitatem vel malitiam in volitione inefficaci, paulatim perficitur exeundo ad actum, & intelligendum est de bonitate vel malitia essentiali: quia certum quòd semper actus exterior addit bonitatem vel malitiam accidentalē: quia qui efficaciter vult in gratia facere bonum actū & nō potest,

non

non gaudebit de actu bono exteriori, ſicut ille qui voluit & fecit: & eodem modo non patietur de malo. Nec tamen propter hoc ſequitur quòd peccator nō teneatur cōfiteri de peccato exteriori: nec quòd ſufficiat dicere ſacerdoti docto, quòd habuit voluntatem efficacem furti, adulterij, vel homicidij. Quia peccator tenetur in confeſſione clarè manifeſtare peccata ſua, ſicut vulneratus ad mortē, debet clarè oſtendere vulnera medico, ſiue chirurgo, vt poſſit facilius & perfectius curari. Sic peccator propter medelam, verecundiam, humilitatem, cautelam: & vt ſacerdos debitam pœnitentiam iniungere poſſit, ac ſcire an pœnitus teneatur ad reſtitutionē, & illam iniungere. (ad hæc enim ſacramentalis confeſſio eſt inſtituta,) clarè debet confiteri. Nec obſtat pariter quòd actus ſacramentorū in ſuſcipiente diſpoſito cauſent gratiam, & tamen ſunt actus exteriores: quia ſunt actus priuilegiati ex diuina inſtitutione: nec addunt bonitatem vel malitiam ex opere operantis, ſed ex opere operato, vt infrà dicetur. Si dicatur quòd hoc fauet hæreſi Albaldini, qui dicebat quòd homo non efficitur deterior operibus malis: Dicendum quòd ille omnino negabat bonitatē & malitiā in operationibus exterioribus, quòd longè eſt à propoſito. Ad argumentū quòd poſſet fieri de fornicatione & martyrio, patet ex dictis: quia illi actus dicuntur addere propter intenſionem.

Ver. 14. *De additione bonitatis vel malitiæ per euentum.*

B

1.2.q.20. art.5.

EVentus ſequēs aut eſt præcogitatus ſiue præuiſus, aut non. Si primum manifeſtum eſt quod addit ad bonitatem vel malitiā: cū enim aliquis cogitat quòd ex opere ſuo multa mala poſſunt ſequi, nec propter hoc dimittit: ex hoc apparet quòd voluntas eius eſt magis deordinata. & ſic euentus tranſit in vim obiecti. Si autem euentus ſequens non ſit præcogitatus, diſtinguendū eſt, quia ſi euētus ſequitur per ſe, & vt in pluribus: ſecundum hoc euentus ſequēs addit ad bonitatem vel malitiam actus. Manifeſtum eſt enim meliorem actū eſſe ex genere ſuo, ex quo poſſunt plura bona ſequi: & peiorem, ex quo plura mala. Si verò per accidens, & vt in paucioribus, tunc euentus ſequens non addit bonitatem vel malitiā ſuper actum. Non enim datur iudicium de re aliqua, ſecundum quòd eſt per accidens, ſed ſolùm ſecundum illud quod eſt de per ſe. Et ſic euentus ſequens non facit actum malū, qui prius erat bonus: neque bonum eum, qui prius erat malus. Puta ſi aliquis det eleemoſynam propter Deum, & ille abutatur ad peccatum: nihil deperit ei qui eleemoſynam facit. Similiter ſi aliquis patiēter ferat iniuriam ſibi factam, nō propter hoc excuſatur ille qui fecit.

Euentus per ſe ſequens addit ad bonitatem & malitiam.

Ver. 15. *De iis quæ conſequuntur bonitatem vel malitiam.*

C

1.2.q.21.
Rectitudo actus humani.

Actus humanum propter bonitatem conſequuntur tria, à quibus etiam denominatur, ſcilicet rectitudo, laudabilitas, & meritum: & actum malum, alia tria ſcilicet, peccatum, vituperium, & demeritum. Rectitudo prouenit ex eo quòd eſt conformis rationi & legi æternæ. Et ſic bonum in plus eſt quàm rectum: quia bonum importat omnem operationem & omne ens. Rectum autem quod ſit conforme ſuæ regulæ: in his enim quæ aguntur per voluntatem humanam, regula proxima, eſt humana ratio: regula verò ſuprema eſt lex æterna, à qua actus malus diſcordat. Ideo nō eſt rectus, ſed obliquus & deordinatus, ex quo habet rationem peccati, quod à D. Augu. dicitur eſſe dictum, factum, vel concupitum contra legem æternam. Laudabilitas eſt imputabilitas ſiue attributio boni. Et vituperium imputabilitas mali. & ſic laudare aliquem, eſt imputare vel attribuere ei bonitatem: & vituperare, eſt ei imputare malum vel malitiam. Actus autem imputantur agenti quando ſunt in poteſtate ſua. Hoc autem eſt in omnibus actibus voluntatis, quia per voluntatem homo habet dominium ſui actus. Ideo Philoſophus dicit quòd opera virtutum ſunt laudabilia: & opera contraria, hoc eſt vitiorum, ſunt vituperabilia ſiue culpabilia. Meritum & demeritum dicitur in ordine ad retributionem quæ fit per iuſtitiam: retributio autem fit alicui ex eo quod agit in profectum vel nocumentum alterius. Eſt autem conſiderandum quòd vnuſquiſque in aliqua ſocietate viuens, eſt pars ſiue membrum totius ſocietatis. Quicunque ergo agit aliquid in bonum vel malum alicuius exiſtentis in aliqua ſocietate ſiue communitate, redundat in totam ſocietatem, ſicut quicunque lædit manum vel pedem, lædit hominem. & ideo cùm aliquis agit in bonum vel malum alicuius particularis perſonæ viuentis in communitate, cadit ibi dupliciter ratio meriti vel demeriti vno modo, ſecundum quòd debetur ei retributio à ſingulari perſona, quam iuuat vel offendit. Alio modo ſecundum quòd debetur ei retributio à toto collegio. Quando verò aliquis ordinat actum ſuum directè in bonū vel malū totius collegij, retributio debetur ei primò à toto collegio, ſecundariò verò ab omnibus collegij partibus. Cùm autē aliquis agit in bonum vel malum proprium, etiam debetur ei retributio, inquantum ſcilicet hoc vergit in bonum vel malum collegij & communitatis, cuius ipſe eſt pars: licet non debeatur ei retributio, inquantum eſt bonū vel malum ſingularis perſonæ, quæ eſt eadem agenti, niſi fortè à ſeipſo ſecundū quandam ſimilitudinem, prout eſt iuſtitia hominis ad ſeipſum. Sic igitur patet quòd actus boni vel mali habent rationem rectitudinis & peccati, ſiue deordinationis ſecundum ordinem ad regulam: habent etiam rationem laudabilis vel culpabilis ſiue vituperabilis, ſecundum quòd ſunt in poteſtate voluntatis: habent prætereà rationem meriti vel demeriti, ſecundū rationē iuſtitiæ ad alterū. Quòd autē actus humani habeāt rationē meriti vel demeriti in odine ad Deū, inferius dicetur.

22. contra Fauſtum.
Laudabilitas & vituperium.
Meritum & demeritum actus humani.

§. 8. *De iis quæ conſequuntur actus intellectus, & voluntatis.*

D

1.2.q.45.

CVm omne agens finitum habens in ſe principium actiuum & paſſiuū, in agēdo repatiatur (recipit enim actionem ſuam) conſequens eſt quòd potentia quæ agit, cùm ſit indeterminata ad actus oppoſitos, per actus ſimiles & frequentatos determinetur: quia per actum aliqua qualitas relinquitur in ea, per quam inclinatur ad ſimilē actum, vt ſi intellectus aſſentiat alicui propoſitioni practicę: vel ſpeculatiuæ, ille aſſenſus relinquit in eo aliquā qualitatem inclinantem ad ſimilem aſſenſum: & ſi bis vel ter aut quater intellectus reitet illum aſſenſum, illa prima qualitas inclinans ad ſimilem actum intenditur: & per continuationem ſic determinat intellectum, quòd promptè, faciliter, & delectabiliter, & quaſi quodam modo immobiliter aſſentiet illi propoſitioni. Et eodem modo experimur de actu voluntatis & appetitus ſenſitiui. Illam qualitatem remanentem ex actibus, determinantem & inclinantem potentiam ad ſimiles actus, vocant morales diſpoſitionem. Quæ licet ſit incorruptibilis ex parte ſubiecti, ſcilicet intellectus & voluntatis: quia tamen intellectus & voluntas, ac appetitus ſenſitiuus poſſunt recipere actum contrarium eiuſdem conatus, ſiue actiuitatis aut maioris, illa qualitas præcedens corrumpetur, aut ſaltē diminuetur. Et ſimiliter dicendum eſt ſi per plures actus illa qualitas fuerit radicata vel intenſa, per cōtrarios actus diminuitur, & per ſimiles intenditur, ſiue magis vel intimius radicatur. Et cùm per plurimos actus illa potentia fuerit exercitata & determinata ad promptè, faciliter, & delectabiliter, & quodammodò immobiliter operandum ſimiles actus, & difficiliter exeundum in actus contrarios, tunc cùm ad prędictam perfectionem prædicta qualitas peruenerit, vocatur habitus, qui eſt qualitas de difficili mobilis, ex aſſuetudine cauſata, agens in modum naturæ, hoc eſt faciens promptè, faciliter, & delectabiliter ac immobiliter operari, niſi impediatur. Ideo communiter dicitur, quòd in repētinis cognoſcitur habitus, & quòd conſuetudo eſt altera natura, & quòd difficile eſt aſſueta relinquere. Ex prædictis apparet quòd diſpoſitio eſt qualitas de facili mobilis, inclinans & determinans potentiam ad ſimiles actus. Apparet etiam quòd eadem qualitas numero, quæ prius erat diſpoſitio, fit habitus: ſicut calor in aqua à principio eſt tepidus, & per continuationem actionis, ignis fit feruidus, & ſic ſunt idem eſſentialiter. Apparet etiam quòd habitus eſt determinatio potentiæ.

Habitus quid.
Diſpoſitio quid ſit, & quomodo fiat habitus.

Ver. 1. *De definitione & diuiſione habitus.*

E

7. Phy.

VT quidditas habitus, de quo hîc loquimur, perfectius intelligatur, conſiderandum eſt quod dicit Philoſophus loquens de habitu corporis, quòd habitus eſt diſpoſitio perfecti ad optimum. Dicitur autem vnumquodque perfectum, quod eſt diſpoſitum ſecundum naturam. Optimum dicitur operatio eius. & in tertio Metha. dicit

quòd

quod habitus est dispositio, scilicet de difficile mobilis, vt dictum est, secundum quam aliquid benè vel malè disponitur secundum se (hoc est secundum naturam) aut ad aliud (scilicet ad operationem) Quæ quidem dispositio, quando est conueniens naturæ rei, dicitur bona: quando verò non est conueniens, dicitur mala. Per hæc Philosophus sufficienter dat intelligere quod duplex est habitus. Quidam est dispositio seu determinatio naturæ, secundum esse benè vel malè corporis vel animę: vt sanitas, quę consistit in debita humorum proportione, est habitus secundum bene esse corporis: & infirmitas, quę est qualitas prædominans, causans disproportionem humorum, dicitur habitus secundum malè esse, quæ est de difficili mobilis. Sanitas etiam est de difficili mobilis: quia secundum violentia, non subitò homo infirmatur, sed paulatim disponitur: & tandem vltima dispositio in virtute præcedentiũ causat habitum, sicut gutta cauat lapidem: quamuis aliqui hæc ignorantes arbitrentur sanitatem esse de facili mobilem, & per consequens non esse habitum. Secundum animam verò ad bene esse Theologi ponunt vnum habitum in essentia animæ, quem vocant gratiam gratum facientem, quæ perficit ipsam essentiam animæ, in qua est subiectiuè, & facit gratum & acceptum. Hic habitus ex se & secundum se ordinatur immediatè ad operandum: quamuis ex consequenti per virtutes, quæ fluunt ab ipsa in potentiis, vt inferius amplius dicetur. Secundum vero malè esse aliqui ponunt maculam in essentia animæ, quam dicunt esse gratiæ priuationem, sicut infirmitatem sanitatis priuationem. & sic dicunt maculam habere aliquid positiuum, scilicet, tenebrositatem & obnubilationem quandam, quo mediante peccator redditur abominabilis corã Deo. Ex illa tamen macula nihil imprimitur in potentiis: sed remanent debilitatæ & inclinatæ ad malum propter defectum virtutũ & donorũ, quæ fluũt ab essentia gratię: sed de his amplius inferius. Alius est habitus, qui est dispositio seu determinatio potentiæ ad aliud, hoc est ad operationem secundũ bene vel malè. Quando actus vel operatio est cõueniens, dicitur bona, & habitus bonus, qui à theologis & philosophis moralibus vocatur virtus. Quãdo vero operatio est discõueniens rectæ rationi, seu inordinata, dispositio illa dicitur mala, & habitus malus, qui à Theologis & moralibus dicitur vitiũ, vt intemperantia, & alia huiusmodi. Aliter diuiditur habitus, quia quidã est naturalis, quidã acquisitus, quidã infusus. Habitus naturales dicũtur, qui insunt à natura. & hoc modo in angelis multi sunt habitus naturales: quia omnes species per quas cognoscunt, sunt ei connaturales, hoc est fluũt à natura, siue essentia ipsorum, sicut risibilitas ab essentia hominis, secundũ quosdam: ideo sunt inseparabiles & incorruptibiles: vel dicuntur habitus naturales, quia simul cum natura inditi vel cõcreati sunt. Ex talibus habitibus nõ inueniuntur in homine nisi duo, vnus in intellectu speculatiuo, qui dicitur intellectus principiorũ, & vnus in intellectu practico, qui dicitur synderesis, de quibus paulo post dicemus. Nullos alios habitus siue species intelligibiles in intellectu hominis innatas Philosophus astruit, dicẽs, quòd anima ab initio est tanquam tabula rasa, in qua nihil depictum est: depingibilis tamen virtutibus & scientiis. Habitus infusi dicuntur, qui ordinant actus potentiarum in finem supernaturalem: ideo per actus humanos acquiri non possunt, sed à solo Deo infundũtur. Huiusmodi sunt, fides, spes, charitas, & dona spiritus sancti, de quibus suo loco dicetur. Habitus acquisiti sunt, qui per actus humanos acquiruntur. Ex prædictis patet quòd triplex est causa habituum, scilicet natura vel Deus, vt author naturæ, & actus humani, & Deus vt author beatitudinis. Habitus acquisiti sunt virtutes & vitia, quæ Philosophus. 2. Ethic. docet ab actibus causari.

Habitus duplex.

Sanitas & infirmitas quid sint, et quomõ sunt habitus de difficili mobiles.

Gratia est habitus in essentia animæ.

Macula quid.

Virtus est habitus bonus.

Vitiũ est habitus malus.

Habitus multiplex, Habitus naturalis.

3. de anima.

Habitus infusus quid.

Habitus acquisitus quid.

Ver. 2. *De causatione habitus per actum.*

A Quando in agente est solum principium actiuum sui actus, vt in igne, nõ potest aliquis habitus causari ex proprio actu. Inde est quòd res naturales non possunt aliquid assuescere, aut dissuescere, vt habetur in. 2. Ethic. Sed quando in agente est principium actiuum & passiuum sui actus, sicut in actibus humanis humanis: ex illis actibus possunt aliqui habitus causari. Non quidem quantũ ad principium actiuum, sed quantũ ad principium actus, quod mouet motum. Nam omne quod mouetur & patitur ab alio, disponitur per actum agentis. Vnde ex multiplicatis actibus aduenit quædam qualitas in potẽtia passiua, vt mota ab obiecto, quæ nominatur habitus.

1. 2. q. 51. ar. 2. & 3.

Sed aduertendũ quod differentia est inter intellectum & voluntatẽ: quia intellectus speculatiuus per vnũ actum demonstrationis acquirit habitum scientiæ, eo quod virtus actiua principiorũ euidentiũ totaliter conuincit intellectum ad assentiendũ conclusioni, & sic determinat totaliter, & causat habitum: qui tunc solùm se extendit ad illam conclusionẽ demonstratam. Et adueniente secunda demõstratione non causatur secundus habitus, sed primus extenditur ad assensum sequentis cõclusionis, & sic consequenter. Sed per propositiones probabiles aut practicas non totaliter vincitur: ideò ad causandũ habitũ in ipso intellectu, requirũtur multi actus. Sed voluntas cùm sit omninò indeterminata, non potest totaliter superuinci per vnum actũ, cùm se habeat diuersimodè ad multa. Et ideò cùm per intellectũ iudicatur aliquid appetendũ secũdum diuersas circunstantias: ideò per vnum actum intellectus nõ potest totaliter superuinci, vt feratur in idem, vt in pluribus, & per modum naturæ. Ideò Philos. dicit, quòd vna hyrundo non facit Ver, neq; vna dies æstatem: itaq; nec felicem vna dies aut paruum tempus. Habitus tamẽ corporales possunt causari ex vno actu, si actuũ fuerit magnæ virtutis. quemadmodum enim vna medicina fortis sanitatem inducit sanitatẽ & vnus magnus excessus ægritudinẽ. In actibus autẽ aliarum potentiarũ quantumcunq; sint intensi, non potest esse sufficiẽs virtus in vno actu ad totaliter determinandũ potentiã, quæ se habet ad multa, & opposita, & diuersimodè: quamuis ex actu intensiori causetur intensior qualitas, quam ex actu remisso. Nec inconueniens apud aliquos, quod sit aliquis habitus minus intensus in esse, qualitatis, quàm aliqua dispositio, quæ ex vno vel duobus actibus est causata, quia habitus ex pluribus actibus causatur. Aliud enim (vt dicunt) est inesse, aliud determinare.

Intellectus & voluntas quo ad receptionẽ habitus differũt.

1. Ethic. 1. 2. q. 51. ar. 2. ad. 3. q. de virt. ar. 10. ad. 19.

Ver. 3: *De actibus habituum infusorum.*

B Circa causalitatem siue virtutẽ actuũ habituum infusorum D. Tho. videtur esse varius & problematicus. Nam in prima secundę dicit quòd actus qui producuntur ex habitu infuso, non causant aliquem habitum, sed confirmãt habitũ præexistentẽ, sicut medicinalia remedia adhibita homini sano, per naturã non causat aliquam sanitatem: sed sanitatem prius habitam corroborant. Et ratio est: quia si causarent aliquem habitum, vel ille esset eiusdem speciei, vel alterius: non secundum, cùm actus non sit causa æquiuoca, sed vniuoca. Nec primum, quia tunc duo habitus eiusdem speciei, solo numero differentes, essent in eodem subiecto, quod est impossibile, cùm accidentia indiuiduentur per subiecta. In quæstionibus tamen disputatis vbi quærit an conscientia sit actus vel habitus: respondet quod est actus. Argumentatur in oppositum, dicens: Ex actibus multiplicatis generatur habitus: ergo si aliquis frequenter operetur secundum conscientiam, causabitur habitus conscientiæ: Respondet quod ex his actibus, non generatur aliquis habitus alterius modi ab illo habitu à quo eliciuntur: sed vel aliquis habitus eiusdem rationis, sicut ex actibus infusæ charitatis generatur aliquis habitus dilectionis acquisitus, vel per existens, augmentatur. Sicut in eo qui habet habitum temperantiæ acquisitum ex actibus sequentibus augmentatur habitus. Pro hac parte est experientia, quæ apparet in his qui ex charitate dilexerunt se, & altero illorum peccante mortaliter, & perdente charitatem, adhuc faciliter, promptè, & delectabiliter diligunt se, & non habitu charitatis infuso. Igitur ex alio habitu acquisito ex actibus charitatis infusæ, cùm non appareat vndè veniat illa facilitas aliundè. Insuper hæreticus discredens vni articulo, non habet fidem de aliis: & tamen assentit promptè, faciliter, & delectabiliter: igitur actus fidei infusæ reliquerunt illam promptitudinem. Communis tamen opinio Thomistarum est, quòd non causetur habitus. Nec D. Thomas contradicit sibi ipsi cùm loquatur de distinctione. Et ad experientiam dicunt quòd hæreticus ex reuolutione librorum acquirit aliquam promptitudinẽ & facilitatẽ: & hoc modo ex aliis actibus qui vidẽtur similes actibus charitatis, qui tamen sunt puræ potentiæ, causatur habitus,

De veri. q. 17. art. 1. ad. 4.

qui dicitur amicitia. non enim mutuo diligentes se, cogitant semper de Deo, nec assentientes propositionibus fidei semper assentiunt, quia reuelatum à Deo, ideò nõ est necesse quod habitus infusus cõcurrat semper elicitiuè ad actum puræ potentiæ circa eundem obiectum materialiter tantum consideratum, & non formaliter.

Ver. 4. *De Subiecto habituum.*

C — *1.2.q.50.*

CVm aliqui habitus, vt dictum est, determinent naturam secundum esse benè vel malè, consequens est quòd corpus animalis sit subiectum habitus disponentis naturam corporalem. Vnde Philos. in prædicamentis sanitatẽ corporis & infirmitatẽ insanabilẽ habitũ nominat. Sanitas autem pro materiali, sunt qualitates in quatuor humoribus proportionatæ, & pro formali est illa relatio proportionis inter eas quæ sunt in corpore. Infirmitas verò pro materiali est qualitas, prædenominans & causans disproportionem: & pro formali est relatio disproportionis humorũ ad inuicem, quæ etiã est in corpore. Essentia etiam animæ est subiectum gratiæ gratum facientis, per quam anima efficitur particeps alicuius superioris naturę. iuxta illud D. Petri: Vt simus consortes diuinæ naturæ. & eodem modo anima est subiectum maculę, eo modo quo oculus cæci dicitur subiectum cœcitatis. Priuatio enim & habitus habent fieri circa idem. Potentiæ verò aliquę sunt incapaces habituum operatiuorum, vt quinque sensus exteriores: & aliæ quæ operantur ex solo instinctu naturæ. & non subiacent imperio rationis, vt potentiæ animę vegetatiuę, & sensus communis, prout & membra corporis, quæ aliquando propter aliquas qualitates non subiacent despoticè imperio rationis, vt experiuntur organistæ, qui per assuetudinem remouent impedimenta: sed non causant habitum. Memoria autem secundum Philoso. in hominibus est capax habitus. Dicit enim quòd freques meditatio confirmat memoriam. Appetitus autem irascibilis & concupiscibilis, si considerantur, secundum quod operantur ex instinctu naturæ, vt in motibus primò primis, sic non suscipiunt habitus: quia, vt dicitur in 5. Ethic. habitibus operamur cum volumus. Sed secundũ quòd subiacent imperio rationis, habituantur. Vnde Philoso. dicit quòd aliquæ virtutes, scilicet, tẽperantia & fortitudo, sunt irrationabilium partium. In voluntate autem ponitur iustitia & partes eius, & opposita earum vitia secundũ Philoso. Quanuis in ea non subiectiuentur fortitudo aut temperantia, eò quòd voluntas ex sua natura est sufficienter determinata ad bonum propriũ quod respicit temperãtia & fortitudo, & nõ quo ad bonũ alterius, circa quod versatur iustitia. In intellectu etiam humano tam speculatiuo quàm practico, subiectiuantur plures habitus acquisiti & infusi, & duo cõnaturales. In Angelis autem solum inueniuntur habitus connaturales, siue inditi, aut cõcreati, aut infusi: sed nõ requisiti, cũ sint circa naturalia determinati.

2. Pet. 1. — *Quæ potentiæ sint incapaces habituum operatiuorum.* — *2. de anima.* — *3. Ethic.* — *Angeli non habent habitus acquisitos.*

Ver. 5. *De habitibus intellectus speculatiui.*

D — *1.p.q.79. art.13. De veri.q.16.ar.1. & 2.*

INtellectui speculatiuo impressit Deus in sua creatione vnum habitum naturalem indelebilem, quo dirigitur circa speculabilia, hoc est circa veritatem vel falsitatẽ omnium compositionum, & diuisionũ, siue propositionum ad operationem non ordinatarum, quem sequendo errare non potest, neque falso assentire, aut dissentire verò. Omnia enim speculabilia continentur in principiis, circa quę versatur hic habitus, qui dicitur intellectus principiorum: & in illo resoluuntur, & ad eum reducuntur omnia: Ideò per illud debitè ordinatum & applicatum potest homo peruenire in cognitionem omnium naturalium. Principium autem dicitur propositio ex terminis nota apud omnes: ita quòd quicunque terminos illius intelligit, statim assentit, nec dissentire potest: vt hæc propositio: Omne totum est maius sua parte. Et licet quælibet scientia habeat sua principia, quę ab aliquibus leges, & ab aliis canones, seu regulæ dicuntur. ab aliis verò præcepta, ab aliis autem maximæ. Omnia tamen in primum principium resoluuntur, hoc est, per primum principium probantur.

Principium quid.

Primum autem principium, à quo omnia alia pendent, apud omnes dicitur hæc propositio: Quodlibet est, vel non est: vel (vt dicunt Dialectici) lex contradictoriarum, scilicet, quòd duæ propositiones contradictoriæ in nulla materia possunt simul esse verę vel falsę: siue vt Philos. dicit, de quolibet est affirmatio aut negatio, & de nullo ambo simul. per hoc principium probãtur alia. Per hunc habitum connaturalẽ necessitatur intellectus, & quo ad specificationẽ, & quo ad exercitiũ, ad assentiendũ primo principio, & aliis propositionibus notis ex terminis, quæ dicuntur etiam principia, sic quòd stante apprehensione illorum non potest non assentire, neque cessare ab actu, aut oppositis assentire. Circa media verò aut cõclusiones non habent habitus concreatos, neque circa contingentia: sed determinatur per habitus acquisitos ex actibus, ex quibus intellectus speculatiuus generat in se habitũ sapientiæ & scientiæ, quæ in hoc conueniunt: quia sapientia est quædam scientia, inquantum habet id quod est cõmune omnibus scientiis, scilicet vt ex principiis cõclusiones demonstret: sed quia habet aliquid circa alias scientias, inquãtum de omnibus iudicat, non solum quãtum ad conclusiones, sed etiam quantum ad principia earum: ideò habet rationem perfectioris habitus & virtutis, quàm sciẽtia. Ponuntur autem in intellectu speculatiuo septem genera habituum, scilicet, intellectus principiorum, sapientia, scientia, fides, opinio, suspicio & error, de quibus dictum est.

Primũ principiũ quid. — *1.2.q.57. art.1. ad.1.* — *Habitus intellectus speculatiui qui sint.*

Ver. 6. *De Synderesi.*

E — *1.p.q.79. art.12.*

QVemadmodũ dedit Deus homini ab initio vnum habitum naturalem, inditum siue concreatum, quo circa speculabilia dirigeretur, sic etiam dedit vnum alium habitum connaturalem, quo dirigeretur circa agibilia, & quem sequendo in eis errare saltem imputabiliter non posset. Talis habitus à Theologis dicitur Synderesis, quę cùm non possit se habere ad opposita, non dicitur potentia naturalis animæ: quia omnis talis se habet, vel habere potest ad opposita: sed est habitus inclinans hominem per intellectũ practicũ ad benè agendũ & operandũ, ac ad assentiendum principiis agibiliũ, quæ debent dirigere & regulare omnes operationes humanas, & nõ solùm inclinat ad assentiendum primis principiis: sed etiam his quæ concluduntur ex eis, & dissentiendum oppositis.

Prima principia agibilium, quæ debẽt regulare omnes operationes humanas, sunt istæ duæ propositiones: Bonũ est faciendum, & prosequendũ: & malum est fugiendum, & vitandũ. Ex his sequuntur alia duo, de quibus Mat. 7. Omnia quæcunque vultis vt faciãt vobis homines, & vos facite illis. Et quæcunq; non vultis vt faciant vobis homines, nec vos faciatis illis. Ex his omnis lex pendet & Prophetæ, hoc est, decem præcepta decalogi: quæ sunt conclusiones primorum principiorum. Si esses dominus & benefactor, velles tibi credi, amari & honorari. sequitur quòd est credendũ Deo, & quòd est diligendus & honorandus: & sic de aliis præceptis tam primæ quàm secundæ tabulę, quorũ deductio ex prædictis principiis facilis est, ac etiam eorum applicatio ad particularia agibilia occurrentia.

Prima principia agibilium.

Ver. 7. *De officiis synderesis.*

SYnderesis habet tria officia. Primum est assentire primis principiis agibilium, & dependentibus ex illis. Secundum est dissentire oppositis. Tertium est murmurare & increpare si oppositum fiat, & secundum tertium officium dicitur vermis. Esa. vlt. Vermis eorũ non morietur in sempiternũ. Dicitur etiã ab Apostolo lex naturalis. & à Psalm. Lumen vultis Dei: Multi dicunt, Quis ostẽdet nobis bona? sequitur: Signatũ est super nos lumẽ vultus tui, domine, propter quod peccatores sunt inexcusabiles. Hoc lumen, licet possit offuscari, non potest tamen extingui.

A — *De veri.q.16.art.3.* — *Esa. vlt.* — *Rom. 1.* — *Psal. 4.*

Ver. 8. *De conscientia.*

QVia Synderesis est mater conscientiæ, ideo de cõscientia dicendum est. Et primò sciendum quòd consciẽtia non est potẽtia naturalis, neque habitus, prout ipsum nomen sonare videtur: quia conscientia nominat scientiam cum collatione & applicatione: est enim conscientia applicatio scientiæ, hoc est, cognitionis per principia agibilia ex synderesi habita, ad aliquod particulare opus. Et clarius loquendo, est iudicium de aliquo particulari agibili, an scilicet fiendum sit, vel non: & an benè vel malè egerimus. Vnde Sapiẽs: Scit cõscientia tua, quod tu crebrò maledixisti aliis. Et Gen. 43. Non est in nostra conscientia, quis posuerit pecunias in marsupiis nostris. Itẽ iudiciũ quo iudicamus, quòd tenemur aliquid facere vel nõ facere: & quo iudicamus aliquid esse benè vel malè factũ. Omnia ista iudicia concluduntur ex synderesi, hoc modo: Bonũ est faciendũ: dare eleemosynam indigenti, est

B — *1.p.q.79. art.13. 1.2.q.19. ar.5. & 6. De veri.q.17.art.1.* — *Conscientia quid.* — *Eccle. 7.*

est bonum: ergo faciendum. Nullum malum est faciendum: auferre alienum est malum, igitur non est faciendum. Præterea quicunque implet præceptum, bene facit: sed qui dat eleemosynam extreme indigenti, implet præceptum, igitur, &c. & vltra: Ego dedi, ergo, &c. Quicunq; transgreditur præceptũ, male facit: sed ego, &c. Iudicium præmissarum prædictorum syllogismorum est ex synderesi, & iudicium conclusionis est conscientia. Et sic conscientia est actus intellectus, quo applicatur scientia, siue cognitio quæ per synderesim haberi potest ad aliquod particulare agibile: largo tamen modo conscientia accipitur pro synderesi. D. Hierony. super Ezech. Synderesim nominat conscientiã. Et Basilius: Naturale iudicatorium. Et Damascenus dicit, quod est lex intellectus. Ex præmissis primò apparet facilis deductio præceptorum decalogi, à primis principiis synderesis: nec non applicatio eorum ad particularia agibilia occurrentia. Secundò quod dormiens non habet propriè conscientiam: quia non habet actum neque illam applicationem. Et quòd homo etiam vigilans, potest esse sine conscientia, quando scilicet non iudicat aliquid faciendum, quando tenetur facere: habet tamen semper homo radicem conscientiæ, quæ est synderesis, & sic semper habet conscientiam radicaliter.

Ver.9. *De triplici conscientia.*

C *Conscientia bona.* *Conscientia mala.* CONscientia est triplex: quædam bona, quędam mala, quædam erronea. Bona est, quando iudicium de particulari agibili est verum, vt nunc restituendum est alienum, nunc seruandum est tale præceptũ. Mala conscientia est, quando iudicium de particulari agibili est falsum, vt nunc ad euitãdam restitutionem, aut paupertatem peierandum est. *Conscientia erronea.* Conscientia erronea, licet sit eadem aliquando cum mala, cùm omnis mala conscientia sit erronea, eò quòd habeat iudicium falsum de aliquo agibili quod quis tenetur facere vel vitare: veruntamen quia multa sunt indifferentia, ad quæ quis non tenetur, vt certa hora dormire vel saltare: si iudicet quod nunc melius est saltãdum quàm dormiendum, errare potest: quia saltando fortasse frangetur eius tibia. Sed propriè conscientia erronea est quæ dictat vel iudicat aliquid esse faciendum sub pœna peccati: quod tamen non est verum: siue quandò iudicat aliquid esse præceptum, quod non est præceptum: vel prohibitum, quod non est prohibitum.

Conscientiæ error vnde procedit. Error conscientiæ procedit ex subsumptione minoris falsæ, vel ex mala applicatione. Sicut in syllogisãdo aliquis dupliciter peccat, primò in materia, quando vtitur falsis pro veris. Secundò in forma, quando non rectè syllogisat. Si cùm conscientia sit conclusio particularis syllogismi, dupliciter erit erronea. Primò, quando minor est falsa, vt hic: nullum lege diuina prohibitum, est aliquo modo faciendum: sed iuramentum in omni casu est prohibitum lege diuina: ergo nec adueniente præcepto Iudicis est aliquo modo iurandum: minor est falsa. Secundò, per malam applicationem, vt hic: Omne bonum est prosequendum, fornicari est bonum delectabile, ergo nunc est fornicandum. *Conscientiæ officia.* Notandum quòd conscientiæ attribuuntur tria officia. Primum est testificari. Rom. 1. Testimonium reddente illis conscientia. Secundum est instigare & ligare, quãdo dictat aliquid faciendũ, vel omittendum sub pœna peccati mortalis, tunc ligat. Sic quod stante tale dictamine, peccat mortaliter, se difformando illi, & venialiter, si dictet sub pœna peccati venialis, vt dicit Glos. super illud: *Rom.14.* Omne quod non est ex fide, peccatũ est, vbi Glos. Qui facit contra conscientiã, ædificat ad gehennam. Quia secundum Damascenum, Conscientia est lex priuata hominis: sed facere contra legem, peccatum est: ergo & facere contra conscientiam.

Sed difficultas est, quomodo conscientia erronea, quæ dictat esse faciendum sub pœna peccati mortalis, id quod ex se est mortale, liget: quia tunc aliquis esset perplexus, sic quòd non posset vitare peccatum mortale, quocunque se *Conscientiæ ligamen vnde procedit.* vertat: &c. obligatur ad impossibile. D. Tho. dicit, quòd quandiu conscientia erronea durat: tenetur se illi conformare, & facere quæ dictat: quia si non faciat, quantum est ex se, ex hoc ipso quod contradicit, habet voluntatem contrariam legi diuinæ, quam conscientia erronea repræsentat. *De Veri. q. 17. art. 4.* Sed non est perplexus: quia, vt dictum est, potest & tenetur talem conscientiã deponere, & aliundè syllogisare: diuersimodè tamẽ ligat cõscientia recta & erronea. Quia recta obligat simpliciter in omnẽ euentũ. Erronea verò secundũ quid & per accidens, scilicet, ipsa durante, & non in omnẽ euentũ: quia, vt dictũ est, potest illã deponere. Tertiũ officiũ cõscientiæ, est murmurare, reprehendere, & accusare, seu excusare. Hoc officiũ tangit Apostol. postquam dixit: *Rom.2.* Testimoniũ reddẽte illis cõscientia, subdit: Et inter se inuicẽ cogitationibus accusantibus & defendentibus.

Argumentatur enim conscientia hoc modo: Quicunq; fecit contra præceptũ Dei miser est, & dignus pœna æterna: sed tu fecisti, igitur, &c. Item quicunque inuincibiliter ignorans malum fecit, est dignus venia. Sed tu inuincibiliter ignorans fecisti, ergo dignus est venia: & ideò propter hoc non damnaberis.

Ver.10. *De habitibus intellectus practici.*

D *Ars quid sit.* IN intellectu practico ponũtur alij habitus acquisiti, vel infusi. Acquisiti sunt; ars & prudentia. Ars est recta ratio, siue conceptio rerum à nobis factibilium. *Res factibiles.* Res factibiles dicuntur, quæ fiunt per actionem transeuntem in exteriorem materiam, vt domus, gladius, quę fiunt per artem domificandi & fabricandi. Circa factibilia intellectus practicus diuersas artes adinuenit, circa quas contingit homines habituari, & promptè ac delectabiliter operari. Huiusmodi artes circa res factibiles dicuntur mœchanicæ, *Ars mœchanica quid.* quia faciũt intellectum mœchari, hoc est, intendere operationi minus vtili, relicta propria operatione, quæ est speculatio: cùm intellectus sit principaliter creatus ad spiritualia contemplanda. Vnde D. August. dicit: Deus creauit hominem vt summũ bonum intelligeret, &c. *Artes mœchanicæ sunt septẽ.* Artes mœchanicæ communiter ponuntur septem, quæ his versibus continentur. *Lana, nemus, miles, nauigatio, rus, medicina: His ars fabrilis connumerari potest.* sub qualibet illarum plures continentur. Pistoria verò sub medicina. Pictoria autẽ & ars scribẽdi sub fabrili: sed de his hactenus parum enim deseruiunt proposito nostro, cùm nõ sint virtutes, vtpotè se habentes ad bonum & malum. Prudentia verò (quæ est ratio agibilium, hoc est, operationũ immanentium, quæ non transeunt in exteriorem materiam) est virtus: ideò de ea ac aliis dicendum est.

Ver.11. *De diuisione, distinctione, & subiectione virtutum.*

E *Virtutis diuisiones.* CVm virtus sit habitus bonus, consequens est quòd secundum diuisionem & distinctionem habituũ bonorum, diuidantur & distinguantur virtutes. Habitus autẽ prima sui diuisione diuiditur in habitus intellectuales, & appetitiuos, siue morales. Sic etiam virtutes quædam sunt intellectuales, quædam morales. Intellectuales dicuntur, quæ subiectiuantur in intellectu. Et hæ sunt in duplici differentia quædam enim sunt speculatiuæ, quæ sistunt in cognitione & contemplatione veritatis, non ordinando illam ad praxim, siue ad operationem: ideò dicuntur contemplatiuæ, vt intellectus, sapiẽtia, & scientia. Ex quibus vna à principio indita, & indelebilis est, scilicet, intellectus principiorum. Sapientia verò & scientia sunt acquisitæ & delebiles per actus & habitus oppositos, scilicet per errores: & hæ subiectiuantur, in intellectu speculatiuo. *2. Ethic.* Quædam verò sunt practicæ, hoc est, operatiuæ, ordinantes cognitionem principaliter ad operationem immanentem, vt synderesis & prudentia: quarum prima est naturalis & indelebilis, & principium primum omnium virtutum moralium. *Virtutes morales quæ et quot sunt.* Prudentia verò cum partibus suis est acquisita, & deleri potest per vitia opposita: hæ duæ subiectiuantur in intellectu practico. Virtus verò appetitiua siue moralis secũdum Philosophum, est habitus electiuus in medietate consistens, prout sapiens determinabit. Et hæc perficit appetitum rationalem, vel sensitiuũ. Et quia tres sunt appetitus in homine, scilicet, voluntas, appetitus concupiscibilis & irascibilis: ideò virtutes morales ad tria genera virtutum reducuntur. Iustitia cum partibus suis perficit voluntatem, & subiectiuatur in ea. *Virtus perfecta quid.* *2. Ethic.* Fortitudo cum partibus suis perficit appetitum irascibilem & subiectiuatur in eo. Temperantia verò perficit appetitum cõcupiscibilem, & subiectiuatur in eo. *In lib. de lib. arb.* Diuiditur etiã virtus in tota sui cõmunitate, in virtutem perfectã, & imperfectam. *Virtus imperfecta quid.* Virtus perfecta secundũ Philos. est quæ bonũ facit habentem, & opus eius bonum reddit. Et D. Augustinus definiens virtutem, dicit: Virtus est bona qualitas

mentis (accipiendo mentem pro anima, cum potentiis eius etiam sensitiuis, & non propriè pro intellectu aut voluntate) qua rectè viuitur, & qua nullus malè vtitur, scilicet electiuè, quia obiectiuè quis virtutibus malè vti potest, quando de illis quis superbit. vnde idem Augu. in Regula, Superbia verò bonis operibus insidiatur, vt pereant. Virtus verò imperfecta est, quæ inclinat ad actū bonū, sed non facit, neque reddit bonum habentem, saltem simpliciter: licet benè secundum quid. Et tales sunt virtutes intellectuales speculatiuæ, & omnes artes mœchanicę. Non enim omnis bonus clericus, vel artifex est bonus vir simpliciter. Restat ergo quòd solùm sint quatuor propriæ & perfectæ virtutes acquisitæ, scilicet, prudentia, iustitia, fortitudo, & temperantia. Prudentia differt ab aliis tribus, primò quia subiectiuatur in intellectū, qui est nobilior potentia. Aliæ verò subiectiuantur in appetitu. Secundò dignitate, quia dirigit alias: ideò dicitur moralis directiuè, & auriga virtutum, essentialiter autem est virtus intellectualis. Et quia aliæ tres diriguntur à prudentia: ideò aliquando dicuntur intellectuales participatiuè. Iustitia post prudentiam cæteris nobilior est: quia in nobiliori subiecto. s. voluntate: aliæ autem duæ in appetitu sensitiuo. Differt etiam ab aliis obiectiuè, quia iustitia est circa operationes, quæ sunt ad alterum. Fortitudo verò & temperantia sunt circa passiones in ordine ad seipsum. Post iustitiam fortitudo excellit: quia est circa passiones irascibilis, quæ sunt circa ardua: temperantia verò circa passiones appetitus concupiscibilis, qui non versatur circa ardua aut difficilia. D. Ambros. perfectionem harum quatuor virtutum considerans, vocat eas cardinales, hoc est, principales. s. inter acquisitas & non infusas: quia illæ excellunt ratione causæ & finis. Virtutes infusæ dicuntur, quæ virtute naturali acquiri non possunt: excedunt enim capacitatem naturalem: sed à Deo infunduntur, & ordinant hominem in finem supernaturalem, & diuiduntur: quia quædam sunt theologicæ, hoc est, quæ habent Deum pro obiecto: & sunt tres, scilicet, fides, quæ est in intellectu: spes & charitas in voluntate, maior autem horum est charitas. Morales infusæ sunt quatuor, quæ eodem modo nominantur, subiectiuantur, & distinguuntur, sicut quatuor cardinales acquisitæ, à quibus differūt: quia ordināt obiecta in finem supernaturalem. de his ergo per ordinem dicendum est.

Prudentia aliis virtutibus nobilior, quomodo differt ab eis.
Iustitia differt ab aliis virtutibus.
Fortitudo differt ab aliis virtutibus.
Virtus cardinalis quid.
Virtus infusa definitur & diuiditur.
Virtus theologa quid.
1. Cor. 13.

DE PRVDENTIA. CAP. IIII.

A 2.2. q. 47.

Prudentia est recta ratio agibilium, hoc est, virtus inclinans & dirigens actiones immanentes, quę sunt subiectiuè in operante, & non transeūt in exteriorē materiam: vel si transeunt, non cōsiderantur, prout transeūt: sed secundū quòd oriuntur & procedunt ab agente, & sic obiectum prudentiæ est agibile humanum, per quod differt à virtutibus speculatiuis, & artibus quæ sunt circa factibilia, vt dictum est.

Ver. 1. *De his quæ Prudentia moderatur.*

B Prudentia circa humanas & particulares operationes proprias habet plures actus. Primus est pręstituere seu ostendere finem. Ad cuius euidentiam sciendum est, quod finis hominis est duplex, scilicet vltimus, & non vltimus. Finis vltimus dicitur, qui non ordinatur in alium finem: & hic est duplex, vt dicit Philo. 5. Meth. scilicet finis cuius, & finis quo. Finis cuius, est res in qua ratio summi boni inuenitur, & talis est solus Deus. Finis quo, dicitur id quo mediante homo attingit vltimum finem. s. Deum: & est actus intellectus. s. visio & cognitio Dei clara, per quā intellectus speculatiuus immediatè attingit finē, & cōiungitur illi: vnde Christus: Hæc est vita æterna, vt cognoscant te solū Deum verū, & quem misisti Iesum Christum. Ad finem vltimum omnes alij fines debēt ordinari. Finis non vltimus est, qui terminat actum voluntatis, siue sit propinquus, siue distans magis ac magis, secundum diuersitatem materiæ, & approximationem ad vltimum finem. Omnis talis dicitur finis, inquantum terminat actum voluntatis: inquantum verò ordinatur in vlteriorem finem, dicitur medium, & sic non inconuenit quòd idem sit finis & mediū, respectu diuersorū. Aeger pro fine habet sanitatem, ad illam consequendam pro mediis habet astinētiam, vel potionem amaram, aut aliquid huiusmodi. & quia sanitatem ordinat ad cultum Dei, vel subuentionem proximi: ideo secūdum hāc ordinationem sanitas, quæ primò erat finis, efficitur medium, quo melius & facilior possit intendere diuinis, aut subuentioni pauperum. Et sic cultus Dei, & subuentio proximi, dicitur finis, & sic consequenter. Intellectus igitur practicus habet primò præstituere siue ostendere finem vltimū prosequendū: & non solū illum, sed etiam fines intermedios, ad quos virtutes morales ordinantur. Vnde D. Tho. dicit, quòd prudentia non solùm dirigit virtutes morales in eligendo ea quę sunt ad finem, sed etiā in præstituendo finem. Finis autem cuiuslibet virtutis moralis est attingere medium in propria materia: quod medium determinatur secundū rectam rationē prudentiæ, vt dicitur in 2. & 6. Ethic. & sic prudentia habet ostendere iustitiæ finem suum, quod est reddere vnicuiq; quod suum est, pro loco & tempore: sed pręstituere finem remotum pertinet ad sinderesim. 1. 2. q. 66. art. 3. ad. 3.

Actus et officia prudentiæ.
Finis duplex.
Ioan. 17.

§. 1. *De actibus Prudentiæ circa media.*

C Irca media intellectus practicus habet plures actus, circa quos potest habituari & determinari. Ille habitus & determinationes dicuntur virtutes, quæ reducuntur ad prudentiam. circa media quæ futura sunt, est Prouidentia, quæ importat respectum quendam alicuius distantis, ad ea quæ de præsenti occurrūt & ordinanda sunt ad finem. & hæc prouidentia est principalis pars prudentiæ, cùm sit circa magis difficilia, vtpote à cognitione nostra remota, & quę multipliciter variari, mutari, & contingere possunt. D. Tho. ponit tres actus circa media. Primus actus est inquirere media, & consiliari de illis. Præstituto enim fine aliquo, si voluntas acceptat, acceptando mouet intellectum ad quærendum medium vel media, & comparandum ea ad inuicem, si sint plura, & inquirendum quod illorum habet maiores commoditates: & cùm circa talem inquisitionem & consiliationem possit habituari: habitus ille est virtus quæ vocatur à Philoso. Eubolia, quæ est benè consiliatiua. C 1. 2. q. 47.

Ver. 1. *De secundo actu Prudentiæ.*

D Ecūdus actus circa media est benè iudicare de mediis. Facta igitur inquisitione & comparatione aut collatione mediorum, cessat inquisitio & actus Euboliæ. Tunc iudicandum est de illis. Ad benè iudicandum ponit Philosophus duas virtutes, propter diuersos actus occurrentes. Aliqui enim benè iudicant de communibus, secundū quòd sunt lege aliqua determinata, qui non benè iudicant in casu nouo emergenti, in quo deficit lex. Non enim potest legislator omnia præuidere & exprimere. Plura enim occurrūt negotia, quàm vocabula. Ad iudicandum secundum communem legem ponitur Sinesis, & ad iudicandum in his in quibus deficit lex communis, ponitur vna alia virtus, quæ dicitur Gnomin. Notandum tamen quod licet inquisitio & iudicium de mediis pertineant propriè ad intellectum speculatiuum, quia tamen ordinantur ad operationem, attribuuntur intellectui practico. Et ideò Eubolia, Sinesis, & Gnomin pertinent ad intellectum practicum & prudentiam.

Ver. 2. *De tertio actu Prudentiæ.*

E Tertius & principalis actus intellectus practici, est præcipere, & imperare, siue exequi. Facta enim inquisitione & collatione de mediis, & habito iudicio & facta electione de illis frustrà esset inquisitio, & electio nisi executioni demandaretur. Vnde Iuristæ dicunt: Frustrà est iura condere, nisi sint qui ea executioni demandent. Aliqui enim sunt benè inquisitiui, consiliatiui, & iudicatiui, qui tamen non sunt executiui: quia in executione est maior difficultas. & ideò necesse est quod ad benè exequendū & imperandū aliquis habituetur, vt possit promptè, faciliter, & delectabiliter, ac immobiliter imperare. habitus ille ex pluribus actibus imperandi acquisitus ad hoc inclinans, dicitur prudentia. Cuius actus essentialis ad quē ordinatur, est præcipere & imperare, qui sequitur electionem vel consensum, vt dictum est: ex cuius virtute necessitat voluntatem ad mouendum potentiam motiuam, siue executiuam ad ponendū actum in exterioribus agendis. Nec obstat quòd voluntas est domina potentiarū, & per consequens non potest ab aliis necessitari. Quia, vt dictum est, intellectus non necessitat voluntatem in virtute

Prudentia quid.
Actus prudentiæ.

2.2.q.17. art.1.

virtute propria, ſed voluntatis: & ſic propriè: voluntas neceſſitat ſeipſam. Quia, vt dictum eſt, actus voluntatis & intellectus poſſunt ſupra ſe inuicē ferri. Intellectus enim ratiocinatur de volendo, & voluntas vult intellectum ratiocinari de actu ſuo. Et aliquando contingit quòd actus intellectus ſiue rationis præuenit actum voluntatis: ſicut cùm præſentat & oſtendit finem. & aliquando actus voluntatis præuenit actum intellectus, ſcilicet cum oſtenſo fine voluntas mouet intellectum ad quærenda media, & conſiliandum de illis. In illa præuentione actuum virtute prioris actus remanet in voluntate vis mouendi intellectum ad media perquirenda. Quibus præſentatis, ſi non eſt niſi vnum, voluntas conſentit: ſi duo, eligit. Ex vi illius conſenſus ſiue electionis, ſi ſit efficax, intellectus mouetur à voluntate ad intimandum & denuntiandum voluntati, hoc eſt tibi faciēdum: fac igitur hoc. Ille actus intellectus denuntiatiuus, ſiue intimatiuus, & præceptiuus, vocatur

Imperium quid.

Imperium, quod ſic poteſt definiri: Imperium eſt actus rationis ordinantis & mouētis, ac neceſſitantis voluntatem ad aliquod particulare faciendum, ſuppoſito actu ipſius voluntatis, ſcilicet conſenſu vel electione efficaci, in cuius virtute ratio mouet voluntatem ad exercitium actus, & neceſſitat eam. Et quando tale imperium eſt conueniens regulis & legibus datis rationi: tunc per multiplicationem & frequentationem cauſat habitum, qui dicitur prudentia. Et quando eſt diſſonum regulis prædictis, cauſat habitum oppoſitum, qui dicitur imprudentia.

§. 2 *De partibus integralibus Prudentiæ.*

F

2.2.q.48. art.1.

PArtes prudentię ſunt triplices, ſcilicet, integrales, ſubiectiuæ, & potentiales. Partes integrales ſic ſe habent ad perfectum actum prudētiæ, ſicut partes integrales domus ad ipſam. Partes integrales domus ſunt, fundamentum, parietes, & tectum, ſine quibus domus perfecta non

Ad prudenter agēdum octo neceſſaria.

eſt. Sic octo requiruntur, ad hoc, quod quis perfectè prudenter agat: ergo octo ſunt virtutes, quæ dicuntur partes integrales prudentiæ. Primò neceſſaria eſt Memoria, quæ

Memoria quid ſit.

eſt cognitio præteritorum, ex quibus aliquid concluditur circa futura, cùm ex pluribus experimentis fiat memoria, & ex pluribus memoriis fiat vnum vniuerſale, vt habetur

Intelligētia quid.

in 1. Metha. Secundò requiritur Intelligentia, quæ accipitur hîc pro cognitione præſentiū neceſſariorum, vel contingentium: quia omnis deductio rationis ex aliquibus talibus procedit.

Docilitas.

Tertiò requiritur Docilitas, qua quis fit diſciplinæ ſuſceptiuus, vt rectam opinionem requirat ab aliis. Vnde Philoſophus 6. Ethi. dicit, quòd oportet attendere expertorum, ſeniorum, & prudentium denunciationibus & opinionibus, non minus quàm demonſtrationibus. cùm circa particularia agibilia ſint penè infinitæ diuerſitates, quæ ab vnò homine non poſſunt ſufficienter conſiderari: nec per modicum tempus, ſed per temporis diuturnitatem adipiſci. Vnde Prouerb. 3. dicitur: Ne innitaris prudentiæ tuæ. Et Eccleſiaſt. 6. In multitudine preſbyterorum, hoc eſt ſeniorum & prudentium ſta, & ſapientię illorum coniungere. Quartò requiritur quòd ſit inuen-

Euſtochia quid ſit.

tiuus, & quòd benè coniecturet. Et ad hoc ponitur Euſtochia, quæ eſt bona coniecturatio, ſiue æſtimatio ex quibuſdam mediis communibus. Huius autem pars, vt dici-

Solertia quid.

tur 6. Ethic. dicitur Solertia, quę eſt quintum requiſitum, & eſt bona, prompta, & facilis coniecturatio medij, ſiue adinueniendi media in agibilibus. Vnde Solertia eſt habitus, per quem ex repentino inuenimus quod congruit, quando ſcilicet ex improuiſo occurrit aliquid agendum. Et per hoc differt ab Euſtochia, qua quis coniecturatur in communibus, in quibus, vt dicitur ſexto Ethico. oportet omnia conſiliari tardè, & non velociter. Sextò requiritur quòd ſit benè ratiocinatiuus, ſcilicet quòd ordinet aliquid accommodatè in finem. & ad hoc ponitur vna virtus, quæ dicitur Ratio, vel Ratiocinatio: & pertinet ad prouidentiam, quæ eſt circa futura. Septimò requiritur vt attendat circunſtantias negotij, prout quando, quantum, vbi, & ſecundum quod oportet. Contingit enim aliquid ſecundum ſe conſideratum eſſe bonum, & conueniens fini, ſicut oſtendere ſigna amoris: tamen ex aliquibus circunſtantiis erit inconueniens, ſcilicet, ſi contingat in animo illius ſuperbia, vel ſuſpitio adulationis, & ad hoc ponitur Circunſpectio. Octauò requiritur quòd vitet impedimenta: quia ſicùt veris poteſt admiſceri falſum, ita & malum poteſt admiſceri bono, propter multiformitatem operabilium, in quibus bona plerunq; impediuntur à malis. Et ad hoc ponitur Cautio, de qua Ephe. 5. Videte quomodo cautè ambuletis. Ex premiſſis apparet quòd ad

Actus prudentiæ quomodo perfectus fiat.

perfectum actum prudentiæ (qui dicitur perfectus, quando promptè, faciliter, & delectabiliter ac immobiliter in omni materia, caſu, & euentu fit) requiritur quòd homo ſit diſpoſitus octo habitibus, quos vocamus virtutes, partes integrales prudentiæ.

Ver. 1. *De partibus ſubiectiuis prudentiæ.*

G

2.2.q.50.

Prudentia multiplex.

PArtes ſubiectiuæ prudentiæ ſunt ſpecies eius, & ſecundum hoc vna ſpecies dicitur Prudentia, qua quis regit ſeipſum. Alia ſpecies eſt qua quis regit multitudinem, & iſtæ duæ prudentiæ differunt. Aliqui enim ſunt qui benè regunt ſeipſos, qui non benè regunt familiam, ciuitatem, aut regnum. Et iterum prudentia regitiua multitudinis diuiditur in diuerſas ſpecies, ſecundum quod reperiun-

Multitudo quid & quā varia.

tur diuerſæ ſpecies multitudinis. Multitudo enim eſt collectio aliquorum in vnum finem. Et ſic aliqua eſt multitudo ordinata ad aliquod ſpeciale negotium, & ad tempus: ſicut multitudo militum ad pugnādum, quorum regula eſt prudentia militaris. Alia eſt ordinata ad totam vitam, ſicut multitudo vnius domus vel familiæ, cuius regula eſt prudētia Oeconomica. Quędā verò eſt multitudo vnius ciuitatis. Alia vnius prouincię. Alia vnius regni, cuius regula dicitur prudētia regitiua ſiue regnatiua in Principe, & in ſubditis dicitur prudētia politica. Ex his ap-

Prudentiæ ſpecies diuerſæ.

paret quòd multę ſunt ſpecies prudentiæ. ſ. ſuiipſius abſq; cohabitatione hominū, quæ dicitur eremitica: & alia cum cohabitatione aliorū, & hæc eſt multiplex, ſcilicet, domeſtica, œconomica, vici, pagi, ciuitatis, prouinciæ, regni: & monarchia, hoc eſt, totius mūdi. Quantum ad regitiuam

Regimen multiplex.

Regimen deſpoticum.

pro terminorum declaratione notandum, quòd multiplex eſt regimen: quoddam eſt deſpoticum, quo reguntur ſerui, & animalia, quæ ſunt inſtrumenta animata hominis, quibus non licet, neque poſſunt contradicere. & hoc regimen eſt in vtilitatem ipſius regentis: quia quicquid acquirit animal vel ſeruus, acquirit domino. Hoc regi-

Regimen tyrannicum.

Regimen paternum.

men inter homines liberos dicitur tyrannicum, quando vnus vel plures regunt ſiue gubernant alios ad ſuam, & non ad ſubditorum vtilitatem. Aliud eſt regimen paternum ſiue liberorum, qui reguntur ad vtilitatem ipſorum ſubditorum, & quibus aliquando licet contradicere. Et diuiditur hoc regimen paternum ſiue liberorum, in regale & politicum.

Regimen regale & politicum.

Regimen regale eſt regimen vnius, quando vnus ſolus regit regnum magnum vel paruum. Politicum verò eſt regimen plurium. & quia diuerſimodè plures poſſunt regere, ideò regimen politicum diuiditur in regimen Ariſtocraticum, & Tymocraticum.

Regimen Ariſtocraticū, & Tymocraticū.

Regimen Ariſtocraticum eſt regimen paucorum, ſcilicet, quando fit per paucos, & prudentes: vt olim in vrbe Romana, expulſis regibus per duos Conſules & Dictatorem regebantur Romani, Regimen verò Tymocraticum eſt regimen plurium ſeu multorum: quando ſcilicet per multos, veluti Conſules, Dictatores, Senatores, & Tribunos in vrbe Roma proceſſu temporis factum fuit vſque ad tempus Iulij

Iulius Cæſ. in Capitolio pugionibus perfoſſus.

Cæſaris. Qui proſtratis hoſtibus, ſcilicet, Pompeio, & filiis eius occiſis, ſubiugatoque orbe, ſibi aſſumpſit dominium, & monarchiam, conuertitque regimen politicum in deſpoticum ſiue tyrannicum, in contemptum Senatorum. Ex quo prouocati maiores vrbis, ipſum in Capitolio vigintiquatuor pugionibus perforauerunt, authoribus Bruto & Caſſio, plurimoq; Senatu, prout refert D. Tho-

4. li. de Regimine principum ca. 1.

Regimen ſacerdotale, imperiale ſiue temporale, & mixtum.

mas. Diuiditur etiam regimen regale, in ſacerdotale ſiue ſpirituale, & imperiale ſiue temporale: & in regimen mixtum ſiue compoſitū ex iis. Regimen ſacerdotale ſiue ſpirituale eſt quod ad cultum Dei ordinatur: regimen verò imperiale ſiue temporale eſt quod ad bonum temporale, & pacificum conuictum temporalem ordinatur. Mixtum verò vel compoſitum, quod comprehendit vtrunque, ſicut regimen Chriſti, qui fuit ſacerdos & Rex regum, qui poſt reſurrectionem ſuam dixit, Matth. vltimo: Data eſt mihi omnis poteſtas, &c. Tale regimen diuus Thomas quarto libro de regimine Principum, attribuit ſummo Pontifici, Chriſti vicario, qui plura deſiderat videre circa huiuſmodi regimina, videat Ariſtotelem

In lib. 4. de Regi. prin. cap. 4. *Prudentiæ partes ad 4. reducuntur.* 2.2.q.51.

in 8. lib. Politic. & D. Thomã in quatuor libris de regimine Principũ. vbi dicit quòd rector multitudinis debet intendere, vt pacis vnitatem, & subditorũ vtilitatem procuret. Et quòd sicut regimen Regis est optimum, ita tyranni pessimum. Et quemadmodũ in regimine iusto quantò regens est magis vnus, tantò regimen vtilius. Sic econuerso in tyrannide quãtò regens est magis vnus, tantò regimen est magis noxium. Et quod regimen illud est peius, quod habet maius periculũ dominantis: licet aliquando sit bonum, regimen monarchicum conuerti in aristocraticum, & econuerso. Et an in regimine politico bonum sit rectores perpetuari, D. Tho. rationes hinc inde adducit. Ex præmissis resultat, quod partes subiectiuæ prudẽtię sunt multiplices, reducuntur tamẽ ad quatuor, scilicet eremiticam, œconomicam, politicam, & regalem.

Ver. 2. *De partibus potentialibus prudentiæ.*

A PArtes potentiales prudentiæ sunt, quæ ordinantur ad aliquos secundarios actus, siue materias, quasi non habentes totam potentiam principalis virtutis: sicut potentiæ naturales animæ non habent totam virtutẽ ipsius animæ: & sunt tres, Eubolia, Sinesis, & Gnomin, Prudentia verò est circa principalem actum, qui est præcipere. Ex præmissis apparet concordia multorum Philosophorũ & Theologorum, qui diuersimodè assignauerũt partes prudentiæ. Patet etiam quomodo prudẽtia complectitur sexdecim virtutes: octo, quę sunt partes integrales: quatuor, quæ sunt partes subiectiuæ: & tres, quæ sunt partes potentiales: & ipsa, quæ est circa principalem actum.

§. 3. *De vitiis oppositis Prudentiæ.*

B 2.2.q.53. art. 1. & 2. *Imprudẽtia duobus modis sumitur.*

PRudentiæ opponitur imprudentia. Et quia prudentia includit plures partes & virtutes, ita ad imprudẽtiam reducuntur multa vitia, quæ sunt opposita partibus prudentiæ. Aduertendum tamen quod imprudentia dupliciter accipitur: primò primatiuè, & tunc imprudẽtia est carentia siue defectus prudentiæ, ad quam quis aptus natus est, & eam debet habere. & secundum hoc siue hoc modo reducitur ad peccatum negligentiæ, quæ est speciale peccatum quod opponitur sollicitudini, quæ est specialis actus rationis. Alio modo accipitur imprudẽtia positiuè, hoc est, pro actu opposito prudentiæ, puta quando imprudens spernit inquisitionem, consilium, iudicium, & pręceptum: & habet actus oppositos, scilicet, malam inquisitionem: quia inquirit de malis mediis ad actum malum, consiliatur de illis, iudicat, & pręcipit. & hoc modo habet tot vitia, quot prudentia habet partes integrales. Notandum tamen quod imprudentia, si accipiatur largè, prout dicit iudicium practicum, erroneum de agendis aut fugiẽdis inuenitur, in omnibus peccatis: cum omnis malus sit imprudens, & in omni actu malo sit iudicium erroneum. Si verò accipiatur pro iudicio erroneo contrario iis quæ pertinent ad prudentiam, & partes eius: sic imprudentia est speciale peccatum: sicut prudentia est specialis virtus. & sicut dictum est, sunt tot vitia quot partes imprudẽtiæ, imò plura: quia vni virtuti plura vitia opponuntur. Bonum enim, vt dictum eũ ex D. Dionys. est ex integra causa, & malum ex singularibus defectibus. de aliquibus tamen communioribus dicendum est.

Imprudẽtia omniũ peccatorum comes.

Ver. 1. *De Præcipitatione.*

C 2.2.q.53. art. 3. *Præcipitatio realis quæ.*

PRæcipitatio est peccatum prudentiæ oppositum, quo ad partes integrales, & habet quandam similitudinem cum præcipitatione reali, quæ nihil aliud est quàm descensus subditus absq; gradibus, quando aliquis subitò impellitur à summo vsque ad profundum. Sic proportionabiliter in moralibus ratio est summum, operatio exercita est infimum, gradus medij per quos descendendum est ad benè consiliandum, sunt memoria pręteritorum, intelligentia præsentium, solertia, & reliquæ partes prædictæ. Si quis ergo per impetum voluntatis, vel impulsum passionis feratur in operationem sine aliquo prædictorum, dicitur præcipitatio, quæ est nouerca virtutum.

Ver. 2. *De Inconsideratione.*

D 2.2.q.53. art. 4.

ALiud peccatum contra prudentiam est Inconsideratio, quãdo aliquis in rectè cogitando deficit, ex hoc quod contemnit vel negligit (data opportunitate) attendere ad ea ex quibus rectum iudicium procedit. Aliud peccatum prudẽtiæ oppositum est Inconstantia, quę nil aliud est, quàm recessus & desistentia à bono proposito. & licet ad vim appetitiuam pertineat: tamen attribuitur intellectui quantum ad directionem: & voluntati quantum ad consummationem. Quia nemo desistit à bono proposito, nisi propter aliquid quod sibi inordinatè placet, & sic ratio fallitur in hoc ꝙ repudiat id quod rectè acceptauerat, & ideò si non resistit impulsui passionis: hoc est ex debilitate ipsius, qui non se tenet firmiter in proposito concepto. Resultat ergo quod sicut præcipitatio est ex defectu circa actum consilij, ita inconsideratio circa actum iudicij, & inconstantia circa actum præcepti. Prædicta autem tria vitia secundum D. Gregorium, oriuntur ex luxuria: quia secundum Philosophum sexto Ethic. Delectatio maximè corrumpit æstimationem prudentię, & pręcipuè delectatio venereorum, quæ totam animam absorbet, & trahit ad sensibilium delectationem, in cuius abstractione consistit perfectio prudentiæ.

Inconstãtia opponitur prudentiæ. 31. *Mora.* 6. *Ethic.*

Ver. 3. *De Negligentia.*

E 2.2.q.54. art. 1.

NEgligentia propriè importat defectum debitæ sollicitudinis siue diligẽtiæ. Et quia omnis defectus actus debiti habet rationem peccati: sequitur quòd negligentia sit peccatum speciale eo modo quo sollicitudo est virtus specialis. Nec obstat quod negligentia inueniatur in pluribus peccatis: quia non est speciale peccatum ratione materiæ: sed habet specialitatem actus se extendentis ad omnia vitia, quæ sunt circa actum rationis, quæ se extendit ad quamlibet virtutem moralem. Et cùm sollicitudo sit specialis actus rationis, & pars prudẽtiæ, vt dictum est: ideò negligẽtia ęst speciale peccatum oppositum prudentiæ. Vnde Eccl. 20. dicitur: Lasciuus, & imprudens nõ obseruãt tempus: sed non obseruare tempus pertinet ad negligentiam. igitur, &c. Et differt à pigritia & torpore: quia negligentia consistit in defectu interioris actus. Pigritia autem & torpor pertinent ad executionẽ: ita tamen quod pigritia importat tarditatem ad exequendum: torpor verò remissionem quandam in ipsa executione. Et ideò conuenienter torpor ex acedia oritur: quia acedia est tristitia aggrauans: hoc est, impediens animum ab operando.

Differt etiam à peccato omissionis, sicut causa ab effectu. Quia omissio pertinet ad exteriorẽ actum debitum, & ideò opponitur iustitiæ, & est effectus negligentię, sicut etiam executio iusti operis est effectus rationis. Et quanuis timor Dei faciat vitare négligentiam, secundum illud Salomonis: Per timorem Domini declinat omnis à malo: non tamen ita quòd negligẽtia timori opponatur, sed inquantum timor excitat hominem ad actus rationis. vnde timor facit consiliatiuos. Est autem negligentia peccatum mortale, quando per eam prætermittitur id quod est de necessitate salutis, siue sit actus, siue circunstantia, ac etiam si in tantum sit remissa circa ea, quę sunt Dei, vt totaliter à charitate deficiat. Et hoc contingit quando negligentia prouenit ex contemptu. Sic intelligitur illud Prouerb. 19. Qui negligit viam suam, mortificabitur. Et illud Hiere. 48. Maledictus qui facit opus Dei negligenter. Si verò negligẽtia sit in prętermissione alicuius actus, vel circunstãtiæ, quę non sit de necessitate salutis, nec hoc fiat ex contemptu, sed ex aliquo defectu feruoris, qui interdum impeditur per aliquod peccatum veniale, non est peccatum mortale, sed veniale.

Prouer. 15. *Negligentia quando sit peccatum mortale.*

Ver. 4. *De Prudentia carnis.*

F 2.2.q.55. art. 1. & 2.

SVnt etiam aliqua peccata opposita prudentiæ, quæ habent aliquam similitudinem cum ea. Primum est Prudentia carnis. Quia sicut prudentia dirigit circa ea quæ sunt ad finem totius vitæ, qui est beatitudo: ita prudentia carnis dirigit ad bona carnis, quæ habet pro vltimo suæ vitæ fine: ideò circa finem suum seruat regulas prudẽtiæ. de hac Christus: Filij huius seculi prudentiores sunt filiis lucis in generatione sua: hoc est, prudentes sunt ad faciendum mala, & quærunt media, & consiliantur de eis, vt possint venire ad intentum suum: bona autẽ facere nesciunt. Quod autem prudentia carnis sit peccatum, patet: quia quis per eam inimicus Dei constituitur, iuxta illud Rom. 8. Prudentia carnis inimica est Deo. Et Sapien. 14. Simul odio sunt Deo impius & impietas eius. de hac prudentia carnis D. Iacob. ait: Nolite gloriari, & mendaces esse aduersus veritatem: non est enim ista sapientia desursum descendens, sed terrena, animalis, & diabolica: dia-

Luc. 16. *Iacob. 3.*

diabolus enim tentat de gloria, cupiditate, gula, ac luxuria. Ideo quo ad gloriā dicitur diabolica: quo ad bona huius seculi, dicitur terrena: quo ad gulam & luxuriam, dicitur animalis siue carnis.

Ver. 5. *De astutia.*

G — 2.2.q.55. art.3. — Aliud peccatum simile prudentiæ dicitur Astutia quę in sacris literis accipitur aliquando pro prudentia: Prouerb. 13. Astutus omnia agit cum consilio, & est industria seu excogitatio verarū viarum & mediorū. Et sic Apostolus dicit se astutum. 2. Cor. 12. Cum astutus essem, &c. astutia verò mala est bonæ similis: & hoc est, quando aliquis ad consequendū finē excogitat simulatas & apparentes, & non veras vias, & media: & est peccatum, etiam si finis sit bonus: quia non solum bona sunt facienda, sed etiam bene & medio debito ac licito. De hac Apost. Abdicamus occulta dedecoris (hoc est ea quæ hominem turpem & dedecorosum faciunt) & omnem immunditiam: non ambulantes in astutia (hoc est simulatione & hypocrisi) neq; adulterantes verbum Dei. Quod dupliciter fieri potest: Primò permiscendo doctrinæ Christi falsam & simulatam doctrinam. Secūdò prædicando propter lucrum aut gloriā propriam, & non propter Deū. his duobus modis sunt astuti hæretici, & adulterant verbū Dei. — *Verbū Dei dupliciter adulteratur.*

Ver. 6. *De dolo.*

H — 2.2.q.55. art.5. — Aliud peccatum est dolus, qui importat executionem astutiæ siue fiat verbo, siue facto. Et fraus importat etiam executionem astutiæ, secundū quòd fit per facta. Et sic dolus est superius ad fraudem. Est etiā dolus bonus, qui est executio bonę astutiæ. 2. Cor. 12. Cum essem astutus dolo cepi vos, hoc est subtiliter: &c.

Ver. 7. *De solicitudine.*

I — 2.2.q.55. art.6. & 7. — Aliud peccatum oppositū prudentię (licet videatur simile illi) est Solicitudo, quæ importat superfluum studium ex timore deficiendi, & ex diffidentia proueniens, ad procuranda temporalia, propter quæ homo retrahitur à spiritualibus, quibus homo principalius debet inseruire. de hac Christus: Nolite soliciti esse, dicentes: quid manducabimus? &c. Vbi D. Hieron: dicit, Labor quidem exercendus est, solicitudo (siue timor, deficiendi & diffidentia) tollenda, aliàs esset tentare Deum. Quatuor vltima peccata (secundum D. Gregor. trigesimoprimo Moralium) oriuntur ex auaritia. Ex præmissis apparet quòd sunt octo vitia & peccata nominata, opposita prudentiæ: alia vel sunt innominata, vel ad ista reducuntur. — *Mat. 6.*

§. 4. *De præceptis prudentiæ.*

K — 2.2.q.59. — Circa præcepta prudentiæ, notandum quòd cùm præcepta decalogi sint circa fines humanæ vitæ, & prudentia non sit circa finem, sed circa ea quæ sunt ad finem, siue media: nō fuit conueniēs ꝙ in decalogo ponerentur præcepta ad prudentiā pertinētia. Et quanuis prudētia sit principalior virtus iustitia, quia tamē iustitia respicit rationem debiti, ideo in decalogo ponūtur pręcepta ad iustitiā pertinentia, licet omnia decalogi præcepta quodam modo pertineat ad prudentiam, secundum quòd ipsa est directiua omnium virtuosorum actuum. Sed quia omnis doctrina veteris testamenti ordinabatur ad præcepta decalogi, sicut ad finem, prout concludit Malachias vltimo cap. dicens: Mementote legis Mosi serui mei, quam mandaui in Oreb. Ideo conueniens fuit quòd in aliis documentis veteris testamenti legem cōcernentibus homines inducerentur & instruerentur de prudentia, & de actibus eius præcepta darentur. Specialiter hoc fit in libris Salomonis. Vnde in Prou. hortatur ad intelligenda verba prudentiæ. &. 2. cap. dicit: Consilium custodiet te, & prudentia seruabit te: vt eruaris à via mala. &. 3. cap. Ne innitaris prudentiæ tuę. &. 4. cap. Palpebræ pręcedant gressus tuos. & cap. 7. Prudentiam voca amicam tuam. &. 9. cap. Relinquite infantiā, & ambulate per vias prudentię. &. 10. Qui moderatur labia sua, prudentissimus est. &. 16. cap. Acquire prudentiā: quia preciosior est argēto. &. cap. 19. Custos prudentiæ inueniet bona. & cap. 23. Prudentię tuę pone modū. & Eccle. 22. Vbi multa consilia, ibi salus. & Eccle. 32. Fili sine consilio nihil facias, & post factum non pœnitebis. Et in aliis innumeris passibus. — *Prou. 1.*

DE VIRTVTIBVS MORALIBVS.

CAP. V.

A — 1.2.q.64. — Virtus moralis non dicitur solum à more, hoc est assuetudine: quia tunc omnes virtutes essent morales. quod patet esse falsum: cū sit aliqua intellectualis, quæ vnico actu causatur. Sed dicuntur morales, quia sunt in potentiis appetitiuis, ad quas pertinet mouere. Philos. definit virtutem moralem, & dicit: Virtus moralis est habitus electiuus formaliter vel dispositiuè immediatè consistens, hoc est in adæquatione & conformitate ad suā regulam & mensurā, quæ est ratio: sic ꝙ non excedat neq; deficiat. Et cum inter excessum & defectum mediū sit æqualitas: ideo virtus moralis inquātum passionē siue appetitū reducit ad illam æqualitatem rationis, dicitur consistere in medio. Ideo dicit Philos. ibi, quòd virtus secundū suam substantiā siue essentiam mediates est, licet pro materiali sit qualitas siue habitus: pro formali tamē & in esse virtutis est respectus, siue importat respectū mediationis siue æqualitatis & cōformitatis ad regulam & mensuram rationis: vt non excedat neque deficiat ab ea, quod est mediatè. Medium autē est duplex scilicet rationis & rei. Medium rationis dicitur, quod à ratione constituitur in aliqua materia, puta circa cibum & potum, & venerea, audacias, & timores. Et illud medium in fortitudine & temperantia, non oportet esse medium rei secundum proportionem arithmeticam vel geometricam: vt scilicet tantum pugnet vel comedat vnus quantum alter: quia quod est multum vni, est parum alteri. Quod enim parum fuisset Miloni gyganti, multum fuisset Pigmeo. vnde dicitur communiter: Respice personam, & pone pro duobus. Cum ergo homines diuersimodè se habeāt ad passiones, non oportet ꝙ medium illarum virtutum sit medium rei, sed secundum proportionem, quo ad nos. Ideo Philoso. ibi dicit, ꝙ virtus moralis in medietate consistit quo ad nos, ratione determinata. Sed quia iustitia est circa debitum & operationes quæ sunt ad alterum: ideo medium in ea est medium rei simpliciter: vt scilicet quantum quis debet, tantū reddat. dat enim vnicuique quod debet, non plus nec minus. In habitibus autem speculatiuis, quorum mensura est verum absolutè, medium est conformitas rei ad intellectum, excessus est affirmatio falsa, defectus est negatio falsa. Sed in virtutibus intellectus practici bonum earum est verum, per conformitatem ad appetitum rectum, cuius medium aliquando est quo ad nos: vt in tēperantia, & fortitudine: aliquando est etiam rei, vt in virtute iustitiæ. Virtutes autē theologicę si comparentur ad regulam diuinā, non habent mediū. Nemo enim potest excedere in credēdo, vel diligendo Deū. Sed quia debemus opera illarum habere secundum mensurā conditionis nostrę: ideo per accidens, & ex parte nostra in virtute theologica potest considerari mediū, & extremum. Cum autem inter virtutes morales iustitia sit nobilior, ideo de ea primum dicendum est. — *2. Ethi.* — *Medium est duplex. s. rationis & rei.* — *Medium in iustitia est mediū rei.* — *An Virtutes theologicæ consistant in medio.*

§. 1. *De Iustitia.*

E — 1.2.q.58. art.1. & 2. — Iustitia (vt dicunt Iuristæ) est constans & perpetua voluntas, ius suum (hoc est id quod debetur vel debitum) vnicuique tribuens. Hæc definito videtur esse de actu. veruntamen quia habitus cognoscuntur per actus, per eā satis datur intelligi quid sit iustitia virtus. s. quòd sit habitus inclinās voluntatem ad constanter, faciliter, & immobiliter reddendum vnicuique quod ei debetur. Et sic vera ratio iustitiæ consistit in debito fine, scilicet, in ratione debiti, quod est obiectum eius, & in æqualitate ad alterum. vnde sequitur quòd inter eos, inter quos nihil est debitum neque æqualitas, non est propria ratio iustitiæ. Cum ergo Deo & parentibus non possimus recompensare æquiualens, neque iustum perfectum reddere: sequitur quòd iustitia non est propriè inter nos & Deum ac parentes. Propter hoc lex diuina non dicitur propriè ius, sed fas: quia videlicet sufficit deo, vt impleamus quod possumus: vt homo quantum potest recompenset, totaliter animam ei subiiciens. Materia verò siue subiectum iustitiæ sunt actiones, & res exteriores secundū ꝙ per eas vnus homo ordinatur ad bonum commune immediatè, vel etiam ad bonum particulare personæ. Et non accipimus hic iusti- — *Iustitiæ definitio* — *Iustitiæ ratio in duob. consistit. s. in ratione debiti & æqualitate.*

tiam pro gratia Dei, quę iustificat peccatorem, vt habetur Rom.3. Iustificati gratis per gratiam ipsius: nec pro omni bono opere, quod potest ordinari ad gratiā vel pręmium: vt Mat.6. Attendite ne iustitiam vestram facitis coram hominibus: vt videamini ab eis. Sed accipitur hîc iustitia prout est virtus moralis. Notandum quòd iustitia communiter accepta, est virtus generalis: non per essentiam cùm sit virtus specialis habens specialem materiam. s. bonum commune vel particulare debitum secundum æqualitatem. Sed est virtus generalis, per imperium & ordinationem, eò quòd moueat, & ordinet actus omnium aliarum virtutum in finem suum eo modo quo aliæ virtutes, quæ ordinant actus aliarum virtutum in finē suum, dicūtur virtutes generales, sicut charitas quæ habet pro obiecto bonū diuinū, & ordinat ac refert actus omniū aliarū virtutum in Deum. & religio, quę habet cultum & honorem Dei pro obiecto, & ordinat actus aliarū virtutum in honorem & gloriam Dei, iuxta illud 1. Cor. 10. Omnia in gloriam Dei facite. Ita etiā iustitia ordinat actum aliarum virtutum in bonum commune, & secundum hanc ordinationem omnes aliæ virtutes possunt dici iustitia, non per essentiam seu prædicationem, sed per participationem, & ordinationem. Et sic actus quo fortis fortiter agit propter bonum commune, est actus duarum virtutum, elicitus hoc est immediatè productus à fortitudine, quæ est in appetitu irascibili, & imperatus siue ordinatus à iustitia in finem suum. Iustitia ergo generatiter & communiter capta, habet pro obiecto bonum sub ratione debiti, siue illud bonum sit commune, siue priuatum & singularium personarum.

Ver. 1. *De prima diuisione iustitiæ.*

C
2.2.q.58. art.5.

IVstitia communiter dicta prima sui diuisione diuiditur in iustitiam generalem, & iustitiam particularē. iustitia generalis est quæ respicit & habet pro obiecto bonum cōmune, vt commune est. iustitia verò particularis habet pro obiecto bonum priuatum vel commune in ordine ad priuatas personas. Et quia bonum commune præeminet bono particulari. hinc est quòd iustitia generalis præclarior est inter omnes virtutes morales: vt dicit Philo. 5. Ethi. Et neque est esperus neque lucifer admirabilior.

Iustitia præclarior aliis moralibus.

Ver. 2. *De secunda diuisione iustitiæ.*

D
Iustitia legalis quid.

IVstitia generalis diuiditur in iustitiam legalem, & Epicheiam. Iustitia enim legalis respicit obseruantiam legum, quæ habent dirigere ad bonum commune. & sic iustitia legalis est virtus qua quis inclinatur ad bonum cōmune per legum obseruantiā, obtemperādo verbis legis. Epichæia verò respicit bonum commune, etiam prætermissis verbis legis. sequitur enim id quod requirit iustitiæ ratio, & communis vtilitas. Contingit enim aliquando quòd lex vt in pluribus sit iusta, & ad bonum commune, ad quod legislator intendit, proficua: & in particulari casu deficiat. non enim potest legislator præuidere omnes particulares casus, cùm sint penè infiniti. Et tunc si lex in aliquo particulari casu occurrente seruetur, erit nociua reipublicæ: vt puta lex de deposito reddendo, siue quòd deposita reddantur: vt in pluribus iustum est. Sed cùm accidit quòd qui deposuit gladium, reperit quando est in furia: vel si aliquis repetat depositum ad patriæ impugnationem. in his ergo casibus & similibus malum est sequi legē positam: & bonum est prętermissis verbis legis, sequi id quod requirit iustitiæ ratio & communis vtilitas. ad hoc ordinatur Epichæia. Et sic Epichæia est virtus inclinans ad aliquid faciendum vel omittendum, prętermissis verbis legis, in casu in quo seruatur principalis intentio legis & legislatoris, quæ est bonum commune. Et ideo Epichæia est superior regula humanorum actuum, & regulans iustitiam legalem. Vnde Cato dicit, quòd ipsę etiā leges cupiunt, vt iure (hoc est æquitate) regantur. & ideo Epichæia est dignior iustitia legali.

Epichæia.
2.2.q.12. art.1.& 2.
Epichæia quid sit.

Ver. 3. *De Iustitia particulari.*

E
2.2.q.61.
Iustitia distributiua.

IVstitia particularis diuiditur in iustitiam distributiuam, & in iustitiam commutatiuam: quæ sunt partes subiectiuæ eius. Iustitia distributiua est virtus inclinans & dirigens hominem erga bonum commune, non simpliciter, sed in ordine ad priuatas personas, per distributionem, secundum conditiones quas personæ habent ad bonum commune. Et quia aliqui male se habent ad bonum commune, turbādo vel fraudando communitatē vel personas communitatis: ideo iustitia distribuit eis pœnas & tormēta: secundū quantitatē delicti: iuxta illud Deut. 25. Secūdum mensurā delicti, erit & plagarū modus. & Apoc. 18. Quantū se glorificauit, & in delitiis fuit, tantum date illi totmentū & luctum. Alij verò sunt qui bene se habent ad bonum commune, ipsum defendendo, promouendo, & augendo. & tales sunt remunerādi muneribus, & honoribus, officiis, & beneficiis communitatis: vnusquisque secūdum suam virtutem, & conditiones, ac labores: vt in parabola de talentis. Mat. 25. Et Luc. 16. vbi qui magis operatus est, maiorem remunerationem accepit. & hæc iustitia dicitur remuneratiua.

Ver. 4. *De iustitia commutatiua.*

F
Iustitiæ cōmunicatiuæ definitio.

IVstitia cōmutatiua respicit personas particulares, vt particulares sunt: vt in cōtractibus, & potest sic definiri: Iustitia cōmutatiua est virtus inclinans hominē ad reddendū debitū particularibus personis, vt particulares sunt. Differūt autē distributiua & cōmutatiua dupliciter. Primò, quia iustitia cōmutatiua respicit particulares personas, vt particulares sunt: distributiua verò respicit particulares personas in ordine ad quasdā conditiones, quas habent ad bonū commune siue reipublicæ. Secundò differunt, quia in iustitia commutatiua mediū attenditur secundū proportionē geometricam, quæ est secundū parem & æqualē excessum quantitatis ad quantitatē: iustitia enim commutatiua est secundū æqualem excessum rei ad rem, nullo habito respectu ad conditionem personarū: vt in venditione tantū detur de re, quantum valet. Et si augeatur valor vel ęstimatio valoris: augetur etiā proportionabiliter pretiū. Ideo si rex emat, tantū debet dare, quantum plebeius. In iustitia verò distributiua medium non attenditur secundum proportionem geometricam; vt æqualiter & tantum detur vni de communitate sicut alteri, sed secundum conditiones & merita personarum: vt qui magis meriti sunt de Republica, plus habeāt: & qui minus, minus: nō enim omnes qui malè agunt contra Rempublicam, debēt æqualiter puniri, vbi demerita & peccata non sunt æqualia, sed secundum quantitatem delicti: nec etiam tantum debet dari vni quantum alteri, sed secundum quòd circa bonum commune laborauerint, vel defendēdo, vel promouēdo. Et hoc vocāt proportionabilitatem arithmeticam, in qua attenditur æquale, non secundum quantitatem, sed secundum proportionem: vt si dicamus, sic se habent sex ad. 4. sicut tria ad duo: quia vtrobique est sexquialtera proportio, in qua maius continet totum minus & mediam partē eius: vt senarius quaternarium, & ternarius binarium, & mediam partem eius. Excessus tamen non est æqualis: quia ternarius non excedit binarium, nisi in vna vnitate: senarius verò excedit quaternarium in duabus vnitatibus, & duodenarius octonarium in quatuor. Sic procedēdum est in distributione bonorum communium, secūdum maius meritum & dignitatem: vt scilicet dignioribus digniora, minus dignis minora dentur officia & beneficia. Christus quo ad hoc dedit prælatis & rectoribus communitatûm, exemplum: non enim fecit omnes apostolos, sed ex multis discipulis duodicim digniores elegit. Et cum præfecit Petrum, ter interrogauit: Diligis me plûs his? Tandem dixit, Pasce oues meas. Ex quo sequitur quòd peccant hodie rectores communitatum, & prælati, qui indignos præferunt dignis, & minus dignos dignioribus. Et quanuis canonistæ dicant quòd sufficit eligere dignum & idoneum, ne super maiori vel minori ideoneitate processus & lites oriantur, multaq; insurgant mala: Theologi tamen dicunt opinionem canonistarum habere locum in foro exteriori vel contentioso, sed nō in foro interiori. Vnde dicunt quòd scientes, & oppositum facientes, non sunt excusati apud Deum.

Proportio geometrica.
Proportio arithmetica.
Luc. 6.
Ioan. 21.

Ver. 5. *De differentia iustitiarum.*

A
2.2.q.61. ar.1. ad.4. & ar.2.

IVstitia distributiua differt à generali siue legali, & Epichæia: quia iustitia generalis & eius partes subiectiuæ respiciunt siue versantur circa bonum commune, simpliciter & absolutè tanquam finem: & ad eas pertinet ordinare ea quę sunt priuatarum personarum in bonum commune. Iustitia verò distributiua respicit bonum commune, sed non absolutè & simpliciter siue finaliter, sed vt

distri-

distribuendum personis particularibus. Iustitia distributiua punitiua, siue vindicatiua, respicit pœnas & tormenta turbantibus bonum commune debita: remuneratiua verò respicit honores & munera, dignitates & officia & beneficia distribuenda dignioribus & vtilioribus Reipub.

Ver. 6. *De actibus iustitiæ commutatiuæ.*

2.2.q.61. art.3. *Mutuum.* *Vsus fructus.* *Vsus.* *Locatio-Conductio.* *Depositum.* *Fideiussio.* *Promissio simplex.* *Stipulatio.* *Trāsactio.* *Contractus innominati. 4.* *Donatio.* *Fidei commissum.*

B IVstitiæ commutatiuæ plures sunt actus, scilicet, emptio & venditio, vbi est translatio dominij hinc inde: mutuum, vbi transfertur dominium cum debito recuperandi simile & tantundem in specie. Ideo dicunt iuristæ quòd mutuum dicitur, quia de meo fit tuum. Alius actus dicitur vsus fructus, in quo transfertur dominium in fructibus rerum quæ fructificant, cum debito recuperandi rem ipsam sine retentione dominij & proprietatis. Et idē sonat vsus in his quæ expediūt vsuario & familiæ: sed differentia est: quia vsufructuarius facit omnes fructus suos, vsuarius autem non: sed solùm eos qui expediunt sibi & familię. huiusmodi autē vsus fructus & vsus vēdi possunt, sed cōmuniter gratis dantur vel legantur. Alius actus est locatio, quę est rerū mobiliū cū debito reddēdi, & aliquid pro vsu accipiendi. Alius est conductio. quę est rerum immobilium sub certo pretio, & cum debito reddendi, in rebus verò quæ fructificant, dicitur Arrentamentum. Alius actus dicitur depositum, in quo traditur res non ratione vsus sed conseruationis: Impignoratio, cùm traditur res non ratione vsus sed cum debito recuperandi, soluto eo propter quod pignus datur. Alius actus est fideiussio, in quo sit promissio soluendi vel reddendi rem aliquam pro alio cum debito indemnitatis. Alius actus est promissio simplex, quæ est cùm non præcedit petitio promissionis. Alius actus est stipulatio, quæ est promissio alicuius rei facta ad petitionem promissarij: vt cùm Sortes dicit Platoni, Promittis mihi cētum? Plato respondet, Promitto. Alius actus est transactio, quæ est concordia rei litigiosæ. Et generaliter omnia pacta & conuentiones pertinent ad iustitiam commutatiuam. Et omnes contractus innominati, qui sunt 4. scilicet do vt des: facio, vt facias: do, vt facias: & facio, vt des: similiter restitutio est actus iustitiæ commutatiuæ: donatio verò pertinet ad liberalitatem, ad quam reducitur legatum, hæredis institutio, & bonorum vltima dispositio fidei commissum verò, quòd est rogatio reddendæ hæreditatis post mortem hæredis, siue substitutio, videntur ad iustitiam commutatiuam pertinere, & ad restitutionem reduci debent. Et quia de his omnibus iuristæ diffusè tractant: sufficit nobis terminos declarasse, & aliqua de restitutione secundum quòd Theologum tangunt, amplius prosequi.

Ver. 7. *De Restitutione.*

2.2.q.62. art.1.

C RESTITUTIO est actus iustitiæ communitatiuæ, & est iterata statuitio alicuius in possessione seu dominio rei suæ quæ ei debetur: quia si non debetur, non dicitur restitutio, sed potius noua donatio. Et licet restitutio secundū primam nominis impositionem, videatur solum habere locum in rebus exterioribus, quæ manent eædem secundum substantiam, translatum est tamen vocabulum ad actiones vel passiones, quæ pertinent ad reuerentiam vel irreuerentiam, commodum vel incommodum personæ: Et hinc etiam restitutionis nomen deriuatur ad res transeuntes, quæ manet quodāmodo in effectu corporali, puta cum ex percussione læditur corpus, vel in effectu reali, vel in effectu qui est in opinione hominum, sicut cùm aliquis verbo opprobrioso remanet infamatus vel minoratus in suo honore. Ad ampliorē autem huius materiæ elucidationem octo sunt nobis consideranda, quæ in hoc versu continentur:

Quis, quid, cur, cui, vbi, per quos, quomodo, quando.

Ver. 8. *Quis restituere teneatur.*

2.2.q.62. art. 6.

D REgula generalis est, quòd omnes qui indebitè detinent alienum, siue iustè siue iniustè acceperint, tenentur ad rēstitutionem. Et non solum qui detinent, sed etiam quicunque iniustè abstulit vel consumpsit, aut alio quouis modo alium iniustè damnificauit. Sciendum tamē quòd circa illum qui accipit rem alienam, duo possunt considerari: primum, est res accepta: secundum, est acceptio. Quo ad primum, tenetur eam (quandiu habet apud se) restituere: quia de iure naturæ vnicuique habenti vltra suum, debet subtrahi, & dari ei cui deest. quo ad secundū

Acceptio rei alienæ tripliciter considerari potest.

verò, ipsa acceptio rei alienæ potest tripliciter se habere. Primò quando est iniuriosa, scilicet existens contra voluntatem eius qui est rei dominus: vt in furto, & rapina, & aliis huiusmodi: & tunc tenetur ad restitutionem non solùm rei, sed etiam iniuriosæ acceptionis: etiam si res apud ipsum non remaneat. Sicut enim qui iniustè percutit aliquem, tenetur recompensare iniuriam passo, quāuis apud ipsum nihil maneat: sic etiam qui furatur vel rapit, tenetur recompensare damnum illatum, etiam si nihil apud eum maneat: & vlterius pro iniuria illata debet puniri. Secundò aliquis accipere potest rem alterius in vtilitatem suam absque iniuria: vtpote cū voluntate eius cuius res est. sicut patet in mutuo & commodato & tunc ille qui accepit, tenetur ad restitutionem eius quod accepit, non solum ratione rei, sed etiam acceptionis. & ideo tenetur recompensare ei qui gratiam fecit, etiā si rem amiserit. Tertiò aliquis potest accipere rem alterius absque iniuria alterius & non pro sua ipsius vtilitate: vt patet in depositis. ideo ille qui sic accepit, in nullo tenetur ratione acceptionis imò accipiendo impēdit obsequium: tenetur autem ratione rei. Et ideo si res subtrahatur ei absq; culpa sua, nō tenetur ad eius restitutionē. secus autē esset, si ex culpa sua rem depositā amitteret. Ex præmissis sequitur ꝙ quicūque est causa iniustæ acceptionis, tenetur ad restitutionē. Quod intelligi potest dupliciter. s. directè & indirectè, directè quidem, quando inducit alium ad accipiendum: & hoc tripliciter. Primò mouendo ad acceptionem, quod fit præcipiendo, cōsulendo, laudādo aliquē, quasi strenuum, de eo ꝙ aliena accipit. Secundò ex parte ipsius accipientis quia. s. eum receptat, vel aliter quocunque modo auxiliū præbet. Tertiò ex parte rei acceptę. s. quia est particeps furti vel rapinæ, vel quasi socius maleficij. Indirectè verò, quādo quis nō impedit, cùm potest & debet impedire, vel quia subtrahit suum auxiliū, quo posset obsistere, vel quia occultat post factū, quæ his versibus comprehenduntur: Iussio, consiliū, consensus, palpo, recursus, Participās, mutus, non obstās, nō manifestās. Sciendū tamen ꝙ quinque præmissorū semper obligantur ad restitutionē. Primò iussio: quia ille qui iubet, est principaliter mouens: ideo principaliter tenetur ad restituendum. Secundò consensus in eo sine quo rapina vel furtum fieri non potest. Tertiò recursus, quando scilicet aliquis est receptator latronū, & eis patrocinium prostat. Quartò participatio, scilicet quando quis participat in crimine latrocinij siue rapinę. Quintò ille qui non obstat cùm obstare potest & tenetur, sicut principes, & illi qui tenentur custodire iustitiam in terra: quia redditus quos habent, sunt quasi stipēdia ad hoc instituta, vt iustitiam cōseruent in terra nec eis propter hoc imminet periculum. Illi verò, quibus non incombit ex officio, non semper tenentur ad restitutionem, si non obstēt vel non reprehendant, maximè quando eis imminet periculum: quia licet possint, non tenentur se exponere periculo ad hoc vt rem alterius saluent. In aliis autem casibus enumeratis nōn semper obligatur quis ad restituendum: non enim semper cōsilium vel adulatio vel aliquid huiusmodi est efficax causa rapinæ vel furti. Vnde tunc solùm consiliator aut palpo, hoc est adulator, ad restitutionem tenetur: quando probabiliter existimari potest, quòd ex huiusmodi causis fuerit iniusta acceptio subsecuta quo modo autem, & quo ordine teneantur restituere, inferius dicetur.

Vt autem prædicatoribus, & confessoribus, ac vnicuique pateat via sciendi qui sunt restitutioni obnoxij, viginti manus diaboli (quarū quęlibet habet quinque digitos siue modos, quas D. Anthonius archiepiscopus Florentinus in secunda parte suæ summæ titu. 1. caput. 2. §. 2. & in sequentibus scripsit) nos hic succinctè, alio tamen ordine, & omissis allegationibus, duximus inferendas, in quibus centum reperiuntur casus obnoxij restitutioni, & vt iudicium incipiat à domo Dei, ab ecclesiasticis inchoabimus.

Prima manus dicitur sacrilega. Primus digitus, cùm auferuntur vasa sacra, calices, paramenta, cruces, reliquiæ, aut alia huiusmodi, quæ sunt diuino cultui mancipata, de loco sacro vel non sacro. secundus, quando non sacra auferuntur de sacro, tertius, quando fit incendium vel effractio in loco sacro, vel etiam inferuntur damna Ecclesiis

aus

aut Ecclesiasticis personis, exigendo gabellas aut pædagia: quartus, cùm clerici malè tractant bona Ecclesiarum, dilapidando, dando meretricibus, ludendo, vel indebitè alienādo, in præiudiciū Ecclesiæ vel pauperū aut successorum. quintus digitus, cū subtrahuntur legata facta ecclesiis, vel retinentur decimæ, vbi consueuerunt solui: vel cū sine iusto titulo fructus Ecclesiæ recipiuntur.

Secunda Manus dicitur Simoniaca. Primus digitus, accipere pecuniam vel alia temporalia pro sacramentis administrandis, aut beneficiis siue officiis Ecclesiasticis conferendis, per modum precij, & non per modum eleemosynæ, tales tenentur accepta erogare pauperibus vel Ecclesiæ. Secundus est accipere pecuniam appreciatiuè pro sacramentalibus: vt pro consecratione Ecclesiæ vel altaris sepulturis, iure patronatus, ingressu religionis, aut aliis huiusmodi. Tertius, pro spiritualibus exercitiis, pro prædicatione, oratione, electione, confirmatione, ac aliis huiusmodi. Quartus accipere simoniacè beneficium quodcunque. Quintus, procurare seu mediare circa præmissa.

Tertia Manus dicitur bellatoria. Primus digitus, cùm aliquis dominus vel communitas assumit vel indicit iniustum bellum. Secundus, sunt illi qui ad hoc concurrunt, adiuuando, consulendo, vel cooperando. Tertius, iniustū bellum habens, res alienas vel subditorum capiēs, destruēs vel facere permittens. Quartus, iustum bellum habens, bona Ecclesiarū non incastellatarum, aut clericorum, vel etiam viatorum, aut peregrinorum rapiens. Quintus, iustum bellum habens, ex sua inertia & crassa negligentia non defendens.

Quarta Manus dicitur raptoria. Primus digitus consistit in vsurpatione dominiorum, castrorum, & villarum. Secūdus, in talliis aut aliis impositionibus iniustis. tertius, in Pædagiis & gabellis nouis, absq; authoritate vel necessitate. quartus, in latrociniis & rapinis terrestribus vel maritimis: vt raptores & pyratæ consueuerunt. Quintus, in personis liberis capiendis & vendendis.

Quinta Manus dicitur proditoria. Primus digitus, quā do quis castra, populos, & terras aufert à suo domino, & proditoriè dat alteri qui ius non habet. Secundus, quando tradit amicum vel alterum in manus inimici ad occidendum vel alio modo vexandum. Tertius, quando terras aut alia bona domini procurat venire in manus inimicorum, aut associat aliquē vt spolietur. Quartus, quando secreta reuelat. Quintus, cùm quis vtitur insidiis, non seruando promissa pacta, etiam hosti, dum ipse seruat ei fidem & non aliàs.

Sexta Manus dicitur iniustè iudicatoria. Primus digitus, quando iudex dat ex certa scientia & iniustam profert sententiam, vel si accipiat pro sportulis & vacationibus vltra debitum & curiæ stylum. secundus, quando ex ignorantia crassa. tertius quando ex notabili negligentia eius aliqua pars detrimentum notabile patitur. quartus, quando accipit pecuniam pro iudicando benè vel malè, vel non iudicando aut differendo. quintus, cùm non vult iudicare & dare sententiam, prout potest & debet, ne displiceat iniustam causam habenti.

Septima Manus dicitur in iudicio iniustè assistoria. Primus digitus, est consiliarius scienter præbens malum vel fraudulentum consilium. secundus, est aduocatus vel procurator assumens vel defendens causam iniustam, & obtinens victoriam. tertius, actor qui iniustam causam prosequitur. quartus, notarij & apparitores concutientes partes vltra stylum capiendo. quintus, est testis falsum deponēs testimonium.

Octaua Manus dicitur falsificatoria. Primus digitus est in testamentis vel aliis instrumentis aut scripturis falsificatis. secundus, in bullis aut literis principum falsificatis, aut per obreptionem & subreptionem obtentis. tertius, in falsis & diminutis monetis pro legitimis scienter vtendo. quartus, in falsis ponderibus & mensuris. quintus, in falsis siue suppositis partibus.

Nona Manus dicitur fœneratoria. Primus digitus, quā do quis pro mutuo vtitur pignore accepto pro eo: secundus, cùm quis dat pecuniam mercatori vel campsori, vt vtatur ea, accipiens aliquid, capitali semper saluo: tertius, cùm venduntur merces vltra iustum precium, ratione dilationis solutionis: & quādo emitur res minus iusto precio, ratione accelerationis precij: vt cùm tēpore veris, vili precio emitur triticum colligendum. Quartus, in camptionibus, & affectis assecutionibus: vt in cambiis, quæ dicuntur perueneris, quæ fiunt in curia Romana pro bullis. Quintus, in mutuis, cum expressis lucri pactionibus.

Decima Manus dicitur fraudatoria. Primus digitus cōsistit in rerum quidditate, cùm venditur vna substantia pro alia, aqua pro vino. Secundus, in quantitate, scilicet, pondere, numero, & mensura diminutis. Tertius in qualitate, cùm venditur res defectuosa vel corrupta pro sana. Quartus, in precij inæqualitate, cùm scienter venditur res plusquàm valeat: vel multo minori precio emitur propter necessitatem. quintus in gabellæ debitæ vel suffragij subtractione.

Vndecima Manus dicitur locationis vel conductionis vitiatoria. Primus digitus est, quando quis locat alteri rē quam nouit esse vitiosam: vt equum vmbraticum, vel domum rumosum. secundus, quando notabiliter nimis exigit, maximè propter necessitatem. Tertius, quādo quis cōducit alium ad operādum nimis paruo pretio. Quartus, si conductus ad operas, ex festinatione vel negligentia non fideliter operatur. Quintus, quando malè tractat rem sibi locatam aut conductam.

Duodecima Manus dicitur furatoria. Primus digitus est occulta rerum vsurpatio. Secundus inuentorum retentio. Tertius illicita præscriptio. Quartus rei impignoratæ vel depositæ vsus. Quintus religiosorum proprietas.

Decimatertia Manus dicitur participatoria. Primus digitus est participatio rei alienæ iniustè acceptæ per donationem. Secūdus per victitationem, vt familia: Tertius per conductionem. Quartus per emptionem. Quintus, per legatum vel hæreditationem aut conseruationem.

Decimaquarta Manus dicitur damnificatoria. Primus digitus dicitur iussio, Secūdus consilium, Tertius consensus. Quartus palpatio. Quintus recursus.

Decimaquinta Manus dicitur impeditoria. Primus digitus est, quando quis impedit aliquem à consecutione boni, vel sine iusta causa procurat priuari. Secundus, quando impedit fructus prouēturos agri vel vineæ aut alterius rei. Tertius qui faciūt statuta vel capitula, ne vsuræ solutæ possint repeti. Quartus, qui dat literas debitoribus absque sufficiēti causa, ne possint cogi à creditoribus ad soluendū. Quintus, iniustè impediētes, ne quis possit exequi sua negotia honesta, occultando instrumenta vel scripturas per quas ius manifestatur.

Decima sexta Manus dicitur lusoria. Primus digitus est cum quis decipit in ludo per falsos taxillos aut cartas copulatas, secundus, quādo decipit mentiendo: tertius, quādo lucratur ab his qui alienare non possunt: vt sunt serui, filij familiâs, pupilli, religiosi, & mulieres vxoratæ. quartus, quando lucratur ab eo quem multa importunitate ad ludum traxit. quintus, quando lucratur in locis in quibus prohibetur ludus, & per leges mandatur fieri restitutio, nisi fuerint abrogatæ.

Decimaseptima Manus dicitur turpiter lucratoria. Primus digitus prouenit ex opere carnali meretricio. secundus, ex arte vel actu prohibito: vt ex arte faciendi taxillos, & mulierum fucos, aut diuinandi siue incantandi, aut huiusmodi. tertius, lucrādo in tempore prohibito: vt diebus festiuis. quartus, negotiando in locis prohibitis, vt in ecclesiis: vel mittendo victualia aut arma Sarracenis. quintus, intentionè meræ cupiditatis vacare negotiationi, intentione introducendi caristiam.

Decimaoctaua Manus dicitur detractoria. Primus digitus est falsa criminis impositio in iudicio. secundus extra iudicium criminis dubij reuelatio. tertius, extra iudicium criminis veri sed occulti reuelatio. quartus, criminis reuelati augmentatio. quintus, reuelatio ex auditu à notabilibus personis.

Decimanona Manus dicitur personæ læsoria. Primus digitus vitam iniustè auferens. secundus membrum mutilans. tertius vulnerans. quartus iniustè percutiens. quintus in exilium iniustè mittens.

Vigesima Manus dicitur animarū prædatoria. Primus digitus, quādo quis impedit religionem intrare, vel reuocat ingressum. secundus, quando quis persuadet aliquid

criminale, vt blãdiendo decipiat: & multò magis quando virginitatẽ aufert. tertius, quãdo quis suo sermone trahit ad errorẽ fidei: vt heretici. quartus prelati vel patresfamilias ex sua negligẽtia permittentes gregem perire: & multo magis cum suis exemplis prouocant. quintus, cùm homines suis malis exemplis scandalizant, & mulieres suis ornatibus, tripudiis, vel risibus ad malum inducunt.

Ver. 9. *Quid restituendum sit.*

A Regula generalis est quòd omnis res aliena indebitè accepta vel detenta, si fieri potest, reddenda est, & omne damnũ reparandum & recompẽsandum. Ad cuius euidentiam sciendum est quòd aliquis potest alium damnificare in quatuor. s. in anima, corpore, honore seu fama & bonis temporalibus. Primo potest homo damnificare proximum quo ad animam, cùm est causa perditionis gratiæ & virtutum: quando scilicet est causa & occasio peccati alterius: & quanuis voluntas in qua peccatum consistit, cogi non possit, & D. August. dicat, Omne peccatum adeò est voluntarium, quòd si non fuerit voluntarium, nõ est peccatum. Corpus quidem (vt suprà dictum est) violentari potest. Sed si voluntas non consentiat, homo non peccat, imò meretur. Vnde D Lucia dicebat, Si me inuitam violari feceris, castitas mihi duplicabitur ad coronam, ideo D. Ambro. dicit: Non est quod cuiquam nostram ascribamus ærumnam. Potest tamen aliquis esse occasio peccati alterius: ideo dicitur causa, & tenetur ad restitutionem plus quàm de damno corporali: cùm ipsa anima sit plusquàm esca, hoc est corpus, quod est esca vermium. Ideo dicitur in cap. si culpa. de iniuriis, & damno dato. Qui occasionem damni dat, damnum dedisse videtur. Potest autem quis esse causa & occasio peccati alterius quadrupliciter. Primò, monendo, vt inducendo, suadendo, consulendo, præcipiendo aliquid quod est peccatũ mortale: talis inducẽdo, &c. peccat mortaliter, iuxta illud Rom. 3. digni sunt morte. Non solùm qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus. Vnde D. Aug. dicit: Si fratri tuo malè persuades, occidis illum, scilicet quo ad animam: vt in can. noli. de pœnitẽ. distinct. 1. & tenetur restituere siue recompensare damnum modo possibili, scilicet, inducendo eum efficaciter ad pœnitentiam: & satisfaciendo aliis, qui ad præceptum vel consilium aut inductionem suam fuerunt lęsi & damnificati: vt infrà amplius dicetur.

Nullus potest esse sufficiens causa peccati alterius.

Mat. 6.

Quadrupliciter potest quis esse occasio peccati alterius.

Secundò potest quis damnificare alium quantum ad animam, reuocando aliquem à meliori bono: vt cùm quis reuocat ab ingressu religionis, & cùm non professum reuocat ad seculum, tenetur nõ solùm illi sed etiam religioni: illum quidem tenetur inducere ad intrandum vel reuertendum: religioni verò, si ille nolit, tenetur inducere alium æquè idoneum ad intrandum. & si non inuenerit, ipsemet tenetur intrare, cùm professum vel de propinquo professurum reuocauit: quia abstulit seruum à Deo, & à religione. Si verò nondum intrauerat vel dispositus erat, non tenetur religioni: quia pluribus modis poterat impediri: præcipuè si absque dolo hoc facit: vt si conuentus esset difformatus: vt prouideret ei de meliori loco. vel si cognoscat inconstantiam intrare volentis, aut tenuitatem deuotionis, tenetur tamen inducere illum quem reuocauit, vt intret. Tertiò potest quis damnificare alium quantum ad animam, scandalizando: vt prælati subditos suos pompis & aliis moribus suis, & mulieres viros suis superfluis ornatibus, fucis, & tripudiis: & generaliter alij in publico loco & aliorum assistẽtia peccantes: maximè quando hoc intendunt, vel paruipendunt scandalum aliorum. Tales primò tenentur orare pro scandalizatis: vt Deus dignetur eos ad pœnitẽtiam reuocare. Secundò tenentur inducere bonis exemplis manifestis & publicis, sicut publicè peccauerunt & scandalizauerunt, non tamen tenentur ad pœnitentiam solemnem aut publicam: vt D. Anthoninus ait. Quartò potest quis damnificare animam alterius seducendo. vt qui seduxit virginem dormiuitque cum ea, dotabit eam, & habebit vxorem: aut reddet ei iuxta modum dotis quam solent virgines accipere: vt habetur Exo. 22. Abstulit enim talis thesaurum inæstimabilem: iuxta illud Ecclesiast. 26. Omnis ponderatio non est digna animæ continentis. Ideo tenetur ei ad restitutionem possibilẽ, saltẽ castitatis coniugalis, accipiendo eam in vxorẽ, vel dotãdo eam. Idẽ & amplius facere tenetur, si rapuit eam. & quanuis ea quæ de Exodo dicta sunt non ligent prout sunt ex lege Moysi, ligant tamen vt sunt moralia, & deducuntur à lege naturæ, & vt assumpta pro statuto ab Ecclesia.

Retrahens siue reuocãs aliquem à religione ad quid tenetur.

Scãdalizãtes ad quid tenetur.

Corpus hominis quatuor modis potest per aliquem damnificari. Primò per iniustam occisionem, per quam fit præiudicium animæ occisi: fit etiam præiudicium vxori, & liberis, nec non & reipublicæ, quam orbauit vno supposito. Hoc damnum non potest homo æqualiter recompensare, cùm non possit resuscitare: tenetur tamen modo possibili. Et quidem quo ad animam tenetur orare pro illa, & suffragia fieri facere. Quo ad vxorem verò, liberos, aliosque parentes, tenetur primò placare eos, & eis reconciliari. Secundò eis prouidere quantum fecisset occisus: quo ad rempublicam autem satisfacit sustinendo mortem à iudice indictam, non tamen tenetur se offerre: sed captus non debet sedefendere, licet inuenta opportunitate possit à carceribus fugere. Aliqui dicunt quòd tenetur exponere vitam suam in bello iusto, licet ad hoc non sit cogendus. Prouocans abortum in fœtu animato, etiam satisfacere debet, & pœnitentis placare Deum super illius animæ damnatione. Secundò potest quis damnificare corpus hominis per mutilationem membri. Et pro huiusmodi in lege noua non est statuta pœna corporalis prout in lege antiqua. Ecclesia tamen consueuit punire pœna pecuniaria, quæ debet respondere nõ solùm damno, quod quis incurrit per mutilationem membri pro toto tempore futuro, quo vsurus erat membro abscisso, sed etiam expensis expositis in curatione. Et vltrà tenetur ad placationem læsi, & consolationem ipsius afflicti, quantum in ipso est. Plus tamen ponderanda est mutilatio pauperis quàm diuitis, si magis egebat parte abscissa ad victum necessariũ: vt si amputetur manus dextera scriptori. Tertiò potest quis lædere corpus proximi, vulnerando vel percutiendo. & talis tenetur ad expensas curationis, & placare percussum, eique recõciliari, ac etiam ad interesse pro iniuria ad arbitriũ boni viri. Medici autem ac chirurgici, qui ex ignorantia crassa vel negligentia aut auaritia prolongant, augẽt, vel procurant vulnera aut infirmitates, etiam tenentur ad interesse ad arbitrium boni viri. Quartò quis potest lædere corpus proximi, indebitè incarcerando, aut violenter detinendo, aut exiliando. Et talis tenetur ad reconciliationem, expensas, & interesse.

Homicida ad quid tenetur.

Abortum prouocans ad quid tenetur.

Mutilatio ad quid tenetur.

Medici & chirurgici ignorantes ad quid tenetur.

Honorem & famam proximi quatuor modis quis lædere potest, scilicet per contumeliam, conuitium, improperium, vel irrisionem. de quibus infrà suo loco. Et talis, tenetur satisfacere proximo lęso, ipsum placare, & ei reconciliari, petendo veniam coram illis qui erant præsentes. & si falsum dixit, tenetur dicere se falsum dixisse, & iniustè eum læsisse. verum si quis sibi subditis, (vt pater filio, dominus seruo, maritus vxori, magister discipulo) dicit verba contumeliosa, si hoc faciat ad eius correctionem, non tenetur petere veniam à tali, sed à Deo. Vnde D. August. in regula: Si etiã modum vos excessisse sentitis, non à vobis exigitur, vt à vobis subditis veniam postuletis: ne apud eos quos oportet esse subiectos, dum nimium seruatur humilitas, regendi frangatur authoritas. sed petenda est venia ab omnium Domino, qui nouit eos quos plus iusto fortè corripitis, quanta beneuolentia diligatis. Si autem faceret multum iniuriosè, & liuore vindictæ, tunc teneretur petere veniam, & reconciliari eis. Sed si contumeliam accipiens postmodum domesticè & familiariter conuersetur, & loquitur cum contumeliante, ostendit se iam remisisse, & per consequens contumelians non tenetur ad veniam petendam à contumeliam passo. Aliqui tamen dicunt secus esse in extraneis. quia aliquis ad horam propter societatem ne scandalizet, aut ostendat rancorem vel vindictam, familiariter loquetur, qui tamen non remittit iniuriam: & non obstante illa familiari locutione, tenetur petere veniam, & reconciliari, donec sciat illum remisisse. Secundò potest quis lædere honorem & famam proximi per detractionem: quod potest fieri dupliciter, scilicet, directè & indirectè, vt infrà suo loco dicetur, & ibi eius restitutio declarabitur.

Remissio iniuriæ aliquando fit per familiarem conuersationem.

Tertiò per recitationẽ, detractiones auditas corã aliis recitando, & si non asserendo, neque tanquam certum dicendo, nõ addendo quòd à personis fide dignis audierit: sed

Detractio quot modis fieri potest.

sed

An recitans auditas de- [illegible] teneatur ad [illegible]nē.

ſed ſolum refert crimen de aliquo prout audiuit, quod ab audientibus eum ignorabatur: non tenetur ſecundùm Angelum de Clauaſio ſatisfacere: quia ſi propter hoc audientes credant illum criminoſum eſſe, ex ſola relatione de auditu, maleſaciunt, & ſe leues oſtendunt, iuxta illud Eccl. 10. Qui citò credit, leuis eſt corde. Verùm quia à ſcandalo puſillorum cauendum eſt, iuxta illud Mat. 18. Qui ſcandalizauerit vnũm ex his puſillis, qui in me credunt, expedit ei vt ſuſpendatur in collo eius mola aſinãria, &c. Ideo periculoſum valdè eſt referre mala audita de aliis coram puſillis. & ſi fiat mala intentione, ſcilicet lædendi, non excuſatur à mortali. Et ſi tali ex relatione ille de quo eſt ſermo, incurrat notam infamiæ aut vehementis ſuſpitionis, tenetur recitans famã ei reſtituere coram illis coram quibus recitauit. Sed ſi non ſit ſecuta infamia, nec orta vehemens ſuſpitio, non tenetur, maximè ſi ex leuitate vel inconſideratione retulit. Quartò poteſt quis lædere honoꝛe & famã, proximi, per iniuſtã accuſationẽ: & talis tenetur ad petendam veniam, & reſtituendam famam, necnõ ad damna & intereſſe. Si quis autem propter tormenta quæſtionis dixerit aliquem eſſe criminoſum vel conſcium criminis, qui non eſt, tenetur extra quæſtionem dicere ſe falſum dixiſſe. à fortiori ſi ſe aliquod crimen commiſiſſe confeſſus fuerit, quod tamen non commiſit. cùm magis teneatur ad famam ſuam quàm alterius.

Referre mola audita periculoſũ eſt.

A Res exterior rapta vel furata, aut aliter indebitè detenta, eadem numero (ſi fieri poteſt) reſtitui debet nec poteſt dari alia pro ea, etiam eiuſdem bonitatis, contra voluntatem damnificati, niſi fortè res rapta vel furata, corrupta vel conſumpta eſſet: quia tunc debet reſtitui alia eiuſdem bonitatis in ſpecie. Si autem res ſit deteriorata, debet alia eiuſdem bonitatis in ſpecie reſtitui: vel ſi damnificatus maluerit, precium deteriorationis cum re ipſa: precium autem & æqualitas bonitatis ad arbitrium boni viri debent æſtimari. Notandum tamen quòd ſi res ablata aut iniuſtè detenta, eſt fructificans, tenetur reſtituere cum fructibus inde perceptis, & qui percipi potuerunt à diligenti poſſeſſore. Fructus autem dicuntur ea quæ ab ipſa re percipiuntur, deductis expenſis neceſſariis, & non ſuperfluis. Si quis verò equum locari conſuetum furatus fuerit, non ſufficit reddere equum, ſed etiam intereſſe, quod arbitrio boni viri determinandum eſt: maximè vbi prædictum equum per longa tempora & plures annos fur detinuiſſet. Notandum inſuper quòd cùm plures concurrunt ad furtum vel damnificandum, quòd vnus non faceret ſine altero, quilibet illorum tenetur damnificato in ſolidum. Sed ſi vnus reſtituerit, alij tenentur reſtituenti pro ſua parte. Notandum præterea quòd aliquis poteſt dupliciter damnificari. vno modo quando aufertur ab eo quod actu habebat, & tale damnum ſemper eſt reſtituendum ſecundum compenſationem æqualis: puta ſi aliquis damnificauit in aliqua domo, tenetur ad tãtum, quantum valebat illa domus. Alio modo poteſt damnificari impediendo ne adipiſcatur bonum, ad quod bonum percipiẽdum erat in via. & tale damnum non oportet recompenſare ex ęquo: quia minus eſt aliquid habere in diſpoſitione & via quàm in actu. & ideo ſi redderetur ei vt haberet hoc in actu, plus reſtitueretur ei quàm fuerat ablatum, quod non eſt de neceſſitate reſtitutionis, quæ eſt iterata ſtatuitio in poſſeſſione, vt dictum eſt. tenetur tamen aliquam recompenſationem facere ſecũdum conditionem perſonarum.

Fructus rei qui dicãtur. 2.2.q.62. art.7.de.2. Participantes in furto ad quid & quomodo teneantur. art.4.

Impediens à bono cõſequendo ad quid teneatur. 2.2.q.62. art.2.ad.4.

Notandum vlterius quòd aliquis etiam poteſt alium impediſe, ne habeat præbendam aut aliud bonum, dupliciter. Vno modo iuſtè, intendendo honorem Dei, vel procurando bonum Eccleſiæ, vt ſcilicet detur perſonæ digniori. & tunc nullo modo tenetur ad reſtitutionem vel aliam recompenſationem. Alio modo iniuſtè: puta ſi intendat nocumentum eius, & impedit propter odium vel aliquid huiuſmodi. Et tunc ſi impedit ne præbenda detur digno, conſulens quod non detur, antequã ſit firmatum in animo conferentis illam eidem dare: tenetur quidem ad aliquam recompenſationem, penſatis conditionibus perſonarũ ac negotij, ſecundũ arbitriũ ſapientis non tamẽ tenetur ad æquale: quia ille nondum fuerat aſſecutus, & poterat multipliciter impediri. Si verò iam firmatũ erat quòd ei daretur, & propter indebitã cauſam procuret quod reuocetur: idẽ eſt ac ſi iam habitã ei auferret. & ideo tenetur ad reſtitutionẽ ęqualis ſecundũ poſſibilitatẽ. Quod eſt bene notandũ pro reſolutione multarum difficultatum & ſcrupulorũ, quę accidunt maximè in hęreditatibus, legatis, teſtametis, codicillis, & collationibus beneficiorum.

Ver. 10. *Cui facienda eſt reſtitutio.*

DIuus Paulus Ro. 13. dixit: Reddite omnibus debita. B
cui tributũ, tributũ: cui vectigal, vectigal, &c. ex quo ſequitur ꝙ reſtitutio fienda eſt ei, à quo res ablata eſt vel indebitè detenta. vnde Math. vigeſimo ſecundo, Reddite quę ſunt Cæſaris, Cæſari: & quæ ſunt Dei, Deo. Ad cuius ampliorem euidentiam ſciendum eſt quòd aliquid poteſt eſſe illicitè acquiſitum tripliciter. Primo modo ſic, quòd illud quod eſt illicitè acquiſitũ, debetur ei à quo eſt acquiſitum vel acceptum: vt in furto, rapina, & aliis huiuſmodi. & ſic intelligendum eſt prædictum corrolarium, quod eſt maxima quędam in materia reſtitutionis. Secundò quando aliquid datur alteri illicitè, & eius acceptio & datio eſt illicita, & contra legem: vt patet in eo qui Simoniacè aliquid dedit. Ideo non debet fieri reſtitutio ei qui dedit cùm voluntariè & contra legem dederit. Et quia ille qui accipit, etiam illicitè & contra legem accipit, non poteſt retinere. reſtituendũ ergo eſt Eccleſię in cuius iniuriam datum eſt, vel pauperibus erogandum. Tertiò aliquis acquirit aliquid illicitè: quia alius illicitè dat: puta propter malum finem, vel propter rem illicitam, non tamen contra legem: quia lex non prohibet talem dationem neque acceptionem, vt cùm datur meretrici propter meretricium. In talibus illicitè acquiſita non ſunt illicitè dantibus reſtituenda, eò quòd liberè dederunt. Et poſſunt etiam iuſtè retineri, licet melius foret ea pauperibus erogare. Et ſic meretrix poteſt licitè retinere quod ei propter meretricium datum eſt, niſi ſuperfluè & per fraudem vel dolum extorſiſſet: quia tunc teneretur ei reſtituere. Idem dici poteſt de acquiſitis in ludo ab his qui alienare poterant, dummodo non fuerint importunitate impulſi, & ceſſet omnis fraus & dolus. Idem etiam dici poteſt in aliis turpiter acquiſitis: vt ex duello vel torneamentis.

2.2.q.62. art.5.

Notandum tamen ꝙ prædicta maxima eſt intelligenda, cùm damnificatus eſt viuus & notus: quia ſi mortuus, reſtitutio debet fieri hæredi vel hæredibus, aut legatorio cui res illa iniuſtè ablata, legata fuit: & ſi ſint plures legatarij, debet reddi cuilibet pro quota: ſicut cùm ſunt plures hæredes. Si verò damnificatus ſit ignotus, & præmiſſa diligenti inquiſitione, notitia eius haberi non poteſt, pauperibus eſt eroganda, vel in alios pios vſus conuertendea.

Ver. 11. *Cur facienda eſt reſtitutio.*

IVre naturali & diuino reſtitutio rei alienæ fieri debet: C
iure quidem naturali, cùm ſit actus iuſtitiæ, ad quam exercendam quilibet tenetur. Vnde Rom. 13. Reddite omnibus debita, &c. & Chriſtus: Reddite quæ ſunt Cæſaris, Cæſari: & quæ ſunt Dei, Deo. Et D. Auguſt. & habetur in ca. Si res aliena. 14. q. 6. vbi dicitur: Si res aliena propter quam peccatum eſt, reddi poteſt, & non redditur: pœnitentia non agitur, ſed ſimulatur. Non enim remittitur peccatum, niſi reſtituatur ablatum. Ideo Tobias audiens vocem balantis hœdi, ait: Videte ne furtiuus ſit. Reddite eum dominis ſuis: quia non licet nobis edere aut ex furto aliquid contingere. Sicut enim qui malo ſanguine abũdant, ſanari non poſſunt, niſi per fleubotomiam ſanguis ille corruptus emittatur: ſic qui aliena detinent, niſi fleubotomia reſtitutionis curentur, ſaluari non poſſunt. Hoc etiam manifeſtè natura oſtendit in virtute digeſtiua, quæ ad omnia membra tranſmittit, & reddit ea quæ ad quolibet ipſorum pertinent. Et ſi propter aliquam indiſpoſitionem membrum aliquod particulare retineret alimentum alterius, inflatum & mõſtruoſum eſſet. Sic in corpore myſtico, ſi aliquod membrum, hoc eſt particularis perſona, detinet quod eſt alterius, eſt monſtrum, quod in corpore myſtico dicitur peccatum.

2.2.q.62. art.2. Rom.1. Mat.2. In epiſto. ad Macedo. Tob.1.

Ver. 12. *De loco in quo reſtitutio facienda eſt.*

REſtitutio rei alienæ fienda eſt in loco, à quo fuit accepta, niſi fortè accipiens, & is à quo accepta eſt, mutaſſent domicilium: & ſi manerent in eodem loco, tunc in illo. Si verò damnificatus mutat domicilium, damnificans mittet damnificato rem acceptam expenſis illius. Si verò damnificatus multum diſtat, & nõ expectatur eius aduentus, D

tus, mouendus est per literas, & interim res debet deponi, & domino cõsignari: maximè quãdo res est magni valoris, & difficilis trãslationis. Si verò res sint parui valoris, sic quòd oporteat plus exponere pro translatione, quàm ipsæ res valeant, poterit opportunitas expectari: quòd si nulla speretur opportunitas, tũc sunt pro salute illius pauperibus erogandę. Si autẽ damnificãs mutat domicilium, tenetur suis expẽsis mittere damnificato: quia fuit in mora & culpa, cùm non reddiderit in loco à quo accepit.

Ver. 13. *Per quos facienda est restitutio.*

E

Restitutio iniuriarum est personalis.

Mat. 5.

Restitutio contumeliæ aut iniuriarum, in præsentia personæ factarum, est personalis, & debet fieri per eum qui læsit, & non per alium, nec etiam per literas, si læsus adiri potest, & velit restitutionem personalem. Vnde Christus: Si offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris quòd frater tuus habet aliquid aduersum te, relinque ibi munus tuum ante altare, & vade prius reconciliari fratri tuo: & tunc veniens offeres munus tuũ. Notandũ est verbũ, Vade: non dicit, mitte vel scribe: sed personalem expressit accessum, possibilem tamen, si sese obtulerit opportunitas. Si verò nõ est opportunitas: vt quia damnificans est infirmus, aut in aliqua alia necessitate impediente constitutus, vel damnificatus est multum distãs: tunc per votum accedat, & proponat personaliter accedere, cùm opportunitas sese obtulerit. Mandatum enim domini cùm sit iugum suaue, non astringit ad impossibilia aut valdè difficilia. Si verò læsus (qui potest renuntiare iuri suo) contentatur literis vel nuntiis, tunc per nuntium vel literas fieri potest. Restitutio tamen detractionis, quæ fit coram aliis in absentia lęsi, si fieret coram illis personaliter, esset magis meritoria. potest tamen fieri per literas & certum nuntium: quia æquè benè poterit remoueri falsum iudicium impressum aliis per literas vel nuntium, modò ille qui detractionem audiuit, sciat nuntium esse fidũ: vel sciat literas à detractore signatas. licet enim detrahendo, & falsum iudiciũ causando, iniuriam audienti fecerit materialiter, non tamen formaliter: cùm non intenderet malum eius, nec audiens hoc pro iniuria accepit. Ideò non tenetur ei se personaliter præsentare: sed sufficit quod falsum iudicium, quod impressit, quocunque modo auferat. In his enim & similibus tenet regula iuris: qui per alium facit, per seipsum facere videtur. De restitutione verò rerum corporalium, non est dubium quin per alium fieri possit. Cauendum est tamen ne infideli committatur, & ille alius sibi aliquid retineat: quia tunc secundum diuum Anthoninum Florentinum damnificans nõ esset liberatus. ideò non est fidendum omnibus: nec omni spiritui credendum. quare expostulanda est cædula, per quam possit certior fieri damnificatum recepisse tantam restitutionem per manus talis. Si autem is qui damnificauit, morte præuentus non restituit, cùm hęres teneatur ad omnia onera defuncti, inquantũ sufficit hęreditas, tenetur ad restitutionem: vt habetur in c. Michaël, de vsur. eadem ratione hæres hæredis. Nec excusantur hæredes scientes dubitantes aut dubitare debentes ex fama publica, vel scripturis, aut fideli testimonio siue relatu, testatorem illicitos contractus fecisse ex hoc quod nullus ponit quærelã, quia fortè per læsos probari non potest: debent enim diligenter inquirere, aliàs eorũ negligentia crassa est, & affectata.

Mat. 11.

Restitutio detractionis quo modo fieri debeat.

1. Ioan. 4.

Restitutionem externarũ rerum, quarum dominus ignoratur, quidam ad Episcopũ pertinere dicunt, tanquam ad dispensatorem eorum, quæ pertinent ad diuinum cultum, & ad pios vsus pauperum quorum pater existit: quia tamẽ nullo iure cautum est, eam ob rem famosi Doctores tenent restitutionem rerum incerto domino restituendarum, fieri posse per detentorem, & per eos quibus ipse commiserit. & huius opinionis videtur esse D. Thomas. Licet enim Episcopi sint dispẽsatores rerum datarum Ecclesiis, & quò ad diuinum cultũ & quò ad pauperes: non tamen sequitur quòd sint dispensatores omniũ quę ad diuinum cultum & in pauperes sunt erogãda: sed solùm eorum quę iam illis in diuinum cultum, vel vsus pauperum, Ecclesiæ data & ordinata sunt. Nec obstat ea, cùm sit de vsuris quia loquitur de Iudæo & non de Christiano. Excipiuntur tamen incerta, quæ per publicos vsurarios ex vsuris sunt acquisita: quia circa illa est specialiter determinatum in cap. quanquam. de vsuris. lib. 6.

2. 2. q. 62. art. 5. ad. 3.

Ver. 14. *De ordine & modo restituendi.*

Omninò certa restitutioni obligata, cùm sciuntur personæ quibus fienda est restitutio, sunt eis integraliter restituenda, antequam restituantur incerta. maximè cùm scitur vel dubitatur bono restituentis non sufficere ad omnia exoluenda: quia creditoribus vel damnificatis certis tenetur satisfacere iure humano, & diuino, & ad hoc potest cogi. Incerta autem licet iure diuino teneatur restituere, aut pauperibus erogare, non potest tamẽ in foro exteriori compelli, & sic maiori obligatione astringitur ad restituendum certa. Certorum etiam restitutio fieri debet ordine quodam. Nam primò rapta vel furtiua restitui debent, cùm in eorum ablatione maior facta fuerit iniuria, quàm in vsura aut aliis contractibus illicitis & iniustis, quæ sunt quodammodò voluntaria. Quia in restitutione non solùm seruanda est iustitia, sed etiam iniuria facta Deo & proximo, amouẽda siue emendanda, & ideò primò ea in quibus maior fit iniuria, & sic primò rapta, secundò furtiua, tertiò vsuraria, quartò quæ aliis illicitis contractibus sunt acquisita. quod intelligendum est data paritate temporis: quia iure humano determinata est regula: Qui prior est tempore, potior est iure. Ordo etiam seruandus est inter eos, qui simul aliquem damnificant: quia licet omnes teneantur in solidum, vt dictum est, tamen illi qui principaliter in damnificatione operati sunt, primò restituere debent. Et quamuis vnus propter alium non excusetur: tamẽ vnus magis peccat, quàm alius, non restituendo. Et ideò qui principalius damnificauit, primò debet totum damnum resarcire. quo facto, alij tenentur restituenti pro quota ipsos contingente.

F

D. Anton. Flo. 2. p. sum. tit. 2. cap. 7.

Ordo seruandus in restitutione, & inter eos, qui simul damnificauerunt.

2. 2. q. 62. art. 7. ad. 2.

Modus autem quo facilius restitutio contumeliæ & aliarum iniuriarum fieri potest, ne terreantur qui restitutioni sunt obnoxij, talis est: vt primò per amicos vel literas amicorum aut preces eorum tentetur reconciliatio, & iniuriarum ac contumeliæ restitutio. Per hæc media facilius redire poterunt ad amicitiam, se humiliando ac cognoscendo culpam suam. Si verò læsi nolint remittere, nisi lædentes personaliter compareant, tenentur personaliter comparare. bonum tamen erit ad placandum iniuriati animum aliquem amicorum ipsius secum habere, qui sit mediator amborum, qui pacem componat, & nouas coleras aut rixas impediat.

Facilis modus restitutionis iniuriarum.

Modus verò, quo mulier quæ concepit in adulterio, satisfacere siue restituere possit marito, & aliis filiis legitimis, est valdè difficilis & intrincatus propter multa pericula, quæ contingunt. Eam ob rem adulterium maximè est detestandum, & deterrendæ vxoratæ, ne animas suas his periculis illaqueant. Veruntamen cùm miserationes Domini sint super omnia opera eius: non est illis qui in hanc foueam inciderint desperandum, neque laqueus eis iniiciendus: quia cùm (vt inferius dicetur) impotentia & periculum infamiæ ac maioris mali excusent à restitutione: ideò mihi magis placet opinio eorum, qui dicũt quòd nunquam talis mulier debet reuelare viro, nec filio, cuiuscunque conditionis existant, etiam si ipsa fuerit in periculo mortis. Quia cùm tempora mutẽtur, & ipsa sanari possit, impossibile est periculũ vel maius malum euitare. Sed absq; diffamatione & periculo tentare debet omnibus viis & modis licitis: vt filius ex adulterio natus ingrediatur religionẽ: & nõ curet de hæreditate. & si nolit, ipsa suggerere potest viro, vt alios preferat: cautè tamen, ne per hoc in suspicionẽ venire possit, & de suis bonis ac dote quantum poterit faciat eos indemnes, & id procuret fieri ab adultero quantum possibile fuerit, absque tamen continuatione adulterij, residuum relinquens misericordiæ & bonitati diuinæ, quam instãter ieiuniis, vigiliis, & orationibus debet interpellare. Potest tamen, & secundum aliquos debet, committere confessori, vt post mortem dicat filio sic concepto eius originem, vt alio modo viuere satagat, & de hæreditate non curet, eò quòd fama non est homini post mortem adeò necessaria: nec tantum de ea curare debet sicut in vita. Verùm si filius qui non tenetur illi nec matri credere, assentiri nolit: debet (vt dictum est) misericordiæ Domini relinquere, propter scandalũ quod sequi posset si manifestaret. Deus enim qui nũquam obligat ad impossibile, sua ineffabili bonitate prouidebit hęc consuli, sed non publicè prædicari debent.

Mulier concipiens ex adulterio quomodo restituere debet.

Psal. 144.

Ver. 15. *Quando reſtituendum eſt.*

A — 2.2.q.62. art.8. *Reſtitutio ſtatim fieri debet.* *Eccle.12.* *Reſtitutio in quatuor caſibus differri poteſt.*

ALiorum reſtitutio quamprimum fieri poteſt, ſub pœna noui peccati fienda eſt: quia qui debet alienum quod poteſt reſtituere, & non reſtituit, facit ei cuius eſt, iniuriam. & ideò ſi non reſtituat, peccat, quia priuat ſiue impedit eum vſu rei ſuæ, ſicut cùm furatur: ſed non licet etiam per modicum tempus in peccato immorari, ſecundum illud Sap. Quaſi à facie colubri fuge peccatum: ergo tenetur ſtatim reſtituere, vel dilationem petere. vndè Leuit. 19: Non morabitur opus mercenarij tui apud te vſque mane. ergo nec in aliis reſtitutionibus faciendis debet fieri dilatio. Et quamuis præceptum de reſtitutione facienda ſit affirmatiuum: implicat tamen in ſe vnum negatiuũ, quo prohibemur rem alterius detinere, & ſic eſt peccatum iniuſtæ detentionis. Prædicta tamen concluſio intelligenda eſt, niſi in quatuor caſibus. Primus eſt, quando fieri non poteſt. Ipſa enim impotentia abſoluit ſeu excuſat eum ab inſtanti reſtitutione, cùm ſecundam regulam iuris, impoſſibilium nulla ſit obligatio. debet tamẽ remiſſionem vel dilationem petere per ſe, vel per alium, ab eo cui debet. Quod ſi creditor nolit, doleat debitor & petat à Deo, qui eſt omnium Dominus & miſericors, datq; omnibus affluenter, & non improperat. (*Iacob. 1.*) Secundus caſus eſt, quando reſtitutio ſtatim facta vergeret in infamiam reſtituentis; tunc enim differre poteſt, donec opportunitate habita reſtituat, ſaltem per confeſſorem, cui iure diuino dicere & manifeſtare tenetur. Tertius caſus eſt, quando ſtatim facta eſſet damnoſa ei cui debet fieri. Sicut ſi deponenti arma ſuperueniat lis aut rixa cum cholera, eſtq; periculum, quòd ſi depoſitarius ſtatim reddat, ſequetur ſcandalum: tunc poteſt licitè differre, eò quòd reſtitutio eſt ordinata in cõmodum, & non in detrimentũ eius cui fieri debet. Idem dicendũ eſt circa luſores & laboratores tabernarios, vxore & filiis oneratos, tẽpore ludi, vel quo ſunt in periculo prodigè exponendi. Quartus caſus eſt, quãdo obnoxius reſtitutioni, eſt valdè pauper, oneratus vxore, & filiis, ac filiabus. Si is cui debet, eſt ditiſſimus, nec ex dilatione patitur detrimentum, & debitor ſit in periculo incidendi in extremã paupertatem: Tunc ſi debitũ ſit publicum, tenetur petere dilationẽ vel remiſſionem: & ſi non poſſit obtinere, poteſt licitè differre, ſe abſentando: ſi debitum eſt ſecretũ, petat dilationẽ à Deo, qui eſt omnium Dominus, & excuſabitur à peccato: ſed non ab executione iuſtitiæ humanę debet tamen habere propoſitum ſatisfaciendi, cùm peruenerit in pinguiorem fortunam.

Ver. 16. *De peccatis circa reſtitutionem occurrentibus.*

B — CIrca reſtitutionẽ multa peccata cõtingere ſolent, quę mundani quibuſdam coloribus excuſare nituntur. Quidam enim reſtitutionẽ ſe velle facere dicunt, & blandis ſermonibus ſic differunt, vt tandem interim teſtes, cedulæ, & alia documẽta pereant, & probatio fieri non poſſit. Talis non excuſantur à peccato. Alij ſunt qui ſe excuſant, dicentes quòd illi quibus debent, intantum vel plus tenentur eis: ſed quia probare non poſſunt, aut quia pars potens eſt, vel cui fauet Iudex: ideò eos in iudicium vocare non audent. De talibus dicit D. Thom. (2.2.q.66. ar.5.ad.3.) Quòd ille qui furtiuè accipit rem ſuam apud alium depoſitam, grauat depoſitarium, qui tenetur ad reſtituendum eam, vel oſtendendum ſe eſſe innoxium. Vnde manifeſtum eſt quòd peccat, & tenetur ad releuandum eum. Qui verò furtim accipit rem ſuam apud alium iniuſtè detẽtam, peccat quidem non quia grauat eum qui detinet, & ideò non tenetur ad reſtituendum ei: ſed peccat contra communem iuſtitiam, dum ipſe ſibi vſurpat ſuæ rei iudicium, iuris ordine prætermiſſo. Et ideò tenetur Deo ſatisfacere, & dare operam vt ſcandalum proximorum, ſi inde ortum fuerit, ſedetur.

Alij verò ſe excuſant beneficia improperantes, vt quidam nobiles de fundatione per prædeceſſores eorum facta Eccleſiis, quas deuorant, ſeu bona illarum: & tutores pupillorum ſe excuſant propter labores: verùm eorum excuſatio non eſt legitima: quia propter prædeceſſorum fundationes aut beneficia voluntaria non poſſunt aliquid exigere: & tutores nil niſi redditis & calculatis computis & præſtito quod reliquum eſt, & quod per Iudicem aut deputatos taxatum fuerit, recipere poſſunt, & nõ amplius. Alij reſtituunt, ſed non integrè, recuſantes ſe propter nonnullas tranſactiones, metu vel timore nihil habendi, factas importunitate quadam, aut etiam neceſſitate: illa excuſatio nihil facit, quin teneantur reſiduum ſupplere & reſtituere, ſaltem in foro conſcientiæ & in foro Dei. Alij ſe excuſant propter ſententias abſolutorias, vel adiudicatorias. Quæ ſi propter defectum probationis dolo & fraude partium interceptæ fuerint aut propter periurium partis, aliiſque habilitatibus contra ius, ſtylumque curiarum, ſubreptitiè, & indebitè obtentæ fuerint, non excuſant in foro Dei, quantumcunque in foro hominum tranſierint in rem iudicatam.

Nec excuſantur etiam in foro Dei minores 25. annorum, & maiores 14. ſufficientem vſum rationis habentes, qui ex diſtractione rerum ſuarum acceperunt pretia, quæ ſatis prodigè expoſuerunt, & poſtmodum impetrant literas ceſſationis inſtrumentorum, & beneficium minoritatis, vt reſtituantur in integrum in foro ſeculari, quamuis non peccent Principes, & curia cancellariæ, & Iudices, huiuſmodi literas concedendo, & contractus annulando, ſeu nullos declarando, propter bonum & pacificum conuictum, & ad cautelam iuuenum, frenationemq; cupiditatis multorum, qui pro vili & minimo pretio adoleſcentium corruptioni fauentes, nituntur eos ſpoliare bonis propriis. Licet etiam his qui ſemel bona ſua recuperauerunt, & beneficio minoritatis adiuti, iterum bona ſua ante 25. annum diſtrahentes, recuperare volunt, & beneficio minoritatis, quo ſemel vſi ſunt abutentes, ſecundas literas petunt, quę nõ deberent cõcedi. Hæ enim ſecundæ literæ incentium præbent delinquendi & alios decipiendi. Quicquid ſit de Iudicibus & curiis, ipſi minores vigintiquinque annorum non excuſantur, ſicut nec a furtis & aliis peccatis: neque in poteſtate iudicium temporalium eſt eos à peccatis quæ per ſolam liberam voluntatem committuntur, excuſare. Nec etiam excuſantur hi qui eos ad hæc facienda ſtimulant, pactum de quotalitis habentes, aut ad lucrum ſperantes. Multominus Iudices, qui in hac parte aliquando contra omne ius diuinum & humanum faciunt ſe conſultores, directores, partes, & Iudices, & ſolicitatores, quos euidentiſſimum eſt non ſolùm peccare, verùm etiam de indebitè acceptis pro huiuſmodi teneri ad reſtitutionem minoribus ac aliis, de iniuſtis vexationibus.

Alij ſe excuſant, paruitatem à quolibet particulari allegantes, vt tabernarij & macellarij: ſed excuſatio eorum parum valet: quia reddendum eſt vſque ad nouiſſimum quadrantem. (*Mat. 5.*) & timendum eſt eis ne accidat illis, ſicut Hericio, qui acubus ſuis onerat ſe pomis: & licet in qualibet non habeat niſi vnum, tamen cùm ſit onuſtum, inſequuntur canes, non valens intrare cauernam ſuam, capitur & diſcerpitur. Alij tantùm differunt, quod in vita non ſatisfaciunt, ſperãtes committere hæredibus, quibus aliquando ſecretè committunt. hi ſunt valdè periculoſi. Quia licet hæredes teneantur, raro tamen ſatisfaciunt: nec ipſi peccatum omiſſionis euitant, nec reatus pœnæ euacuatur, practicaturque illud quod dicitur in l. ſi. ff. de in ius vocando, Qui non habet in ære, luat in corpore.

§. 2. *De vitiis Iuſtitiæ oppoſitis.*

C — IVſtitiæ opponitur iniuſtitia, quo generaliter accepta in omni peccato (ſicut iuſtitia in omni virtute) inuẽitur: quia in omni peccato inuenitur defectus ſubiectionis & æquitatis debitæ. (2.2.q.59. art.1.) Ideò vt dicitur 1. Ioannis 3. Omne peccatum mortale dicitur iniquitas, hoc eſt, inæqualitas, vel contra æquitatem. Et quemadmodum iuſtitia licet ſit virtus generalis per participationem, tamen eſt ſpecialis ſecundum eſſentiam: ita & iniuſtitia licet inueniatur in omni peccato, & ſic ſit vitium generale per participationem: eſt tamen peccatum ſpeciale, pro quanto ordinat alia peccata in malum communitatis, quod eſt proprium eius obiectum, & ſic opponitur iuſtitiæ generali. (*eodem c. §. 1. ver. 2.*) Et ſicut iuſtitia diuiditur, vt ſuprà dictum eſt: ſic oppoſito modo iniuſtitia, & oppoſito modo ſe habet ad quamlibet partem iuſtitiæ.

Ver. 1. *De acceptione perſonarum.*

Acce-

2.2.q.63. art.1. D Acceptio personarum est peccatum iustitiæ distributiuæ oppositum, & circa iustitiam distributiuam punitiuam dicitur esse, quando est maior punitio siue pœnæ inflictio, quàm peccatum mereatur, propter aliquam causam, quæ non facit ad rem, puta si aliquis acrius puniatur, quia non vult indebitè placere superiori, vel alia causa, fauore, pecunia, timore: vel cùm Prælatus graue peccatum subditi dissimulat, vel supportat, fingens se nescire quod tamen scit, & exasperat denuntiantes, & propter deordinatum affectum corrigere omittit, aut valde leuiter punit propter inordinatum affectum, quem habet ad eum qui puniendus est, vel ad alium, propter quem ipsum delinquentem corrigere secundum demerita omittit. In huiusmodi est acceptio personarum. In remuneratiua verò iustitia acceptio personarum est indigni promotio. Sed notandum quod dignitas alicuius personæ potest attendi dupliciter. Vno modo simpliciter & secundum se. Et sic ille est in maiori dignitate, qui magis abundat in spiritualibus gratiæ donis. Alio modo per comparationem ad bonum commune. Contingit enim quandoque quod ille qui est minus sanctus & sciens, potest magis conferre ad bonum commune per potentiam vel industriam secularem, vel aliquid huiusmodi, quàm ille qui est sanctior & sciens. Et quia dispensatores spiritualium debent attendere ad communem vtilitatem, iuxta illud Apostoli: Vnicuiq; datur manifestatio spiritus ad vtilitatem. Ideò absque acceptione personarum in dispensatione spiritualium, illi qui sunt simpliciter minus boni, sunt tamen meliores, quò ad hoc præferuntur dignioribus simpliciter, & minus idoneis quò ad hoc. Sicut etiam Deus gratias gratis datas dat minus idoneis. & Christus Ecclesiæ suæ non præfecit Ioannem, qui erat melior simpliciter, cùm in maiori charitate: cùm esset discipulus ille quem diligebat Iesus. Sed præfecit Petrum, qui erat robustior & idoneor quò ad hoc. Si verò aliquis proponat aliquem propter aliquam causam, quæ non facit ad rem, vtputà quia notus vel amicus, aut consanguineus duntaxat, est acceptio personarum: licet vbi consanguinei sunt idoneores, vel æquè idonei, essent præferendi. Quia saltem in hac re præeminent, quòd magis in eis confidere potest, quòd vnanimiter secum negotia Ecclesiæ tractent. Vnde & Christus quinque ex consanguineis elegit in Apostolos, scilicet, D. Ioannem, & Iacobum fratrem eius, filios Sebedæi, & Iacobum minorem, Simonem, & Iudam Thadæum. Et quia acceptio personarum opponitur iustitiæ, quæ versatur circa debitum: sequitur quòd vbi non est debitum, non est acceptio personarum: sicut si sint duo qui non egent recreatione, & Prælatus vocat vnum secum ad recreationem, non est acceptio personarum, sed liberalitas & libertas Prælati. Secus si illi egerent, & illis omissis daret alteri. Quemadmodum faciens eleemosynam vni, qui non extremè eget, alio qui etiam non extremè eget, omisso.

1.Cor.2. Idoneus simpliciter, & quò ad hoc.

Ver. 2. *De acceptione personarum in iudiciis.*

2.2.q.63. art.1. A Personarũ acceptio in iudiciis inueniri potest. Ad cuius euidentiam: sciendum est, quòd iudicium potest ad iustitiam distributiuam & commutatiuam pertinere: quia potest iudicio definiri, qualiter aliquid commune sit distribuendum in multos, & qualiter vnus debeat restituere alteri, quod accepit ab eo. Sciendum prætereà quòd quantum ad primam nominis impositionem, iudicium importat determinationem & applicationẽ iustorum. Ampliatum est tamen ad significandum rectam determinationem, in quibuscunq; rebus, tam speculatiuis quàm etiam practicis. In omnibus tamen ad rectum iudicium duo requiruntur. Vnum est ipsa virtus proferens iudicium: & sic iudicium est actus rationis. dicere enim & definire aliquid, ad rationem pertinet. Aliud est dispositio iudicantis, ex qua habet idoneitatem ad rectè iudicandum: & sic in his quæ pertinent ad iustitiam, procedit dispositiuè à iustitia: sicut in his quæ ad fortitudinem pertinent iudicium dispositiuè pendet ex fortitudine.

2.2.q.61. art.1.

Ver. 3. *De peccatis circa iudicium.*

2.2.q.60. art.1.&2. B Cum iudiciũ dispositiuè pendeat à iustitia, intantum est iudicium licitum, inquantum est iustitiæ actus. Ad hoc autem quòd iudicium sit actus iustitiæ, tria requiruntur. Primò quòd procedat ex inclinatione iustitiæ. Secundò, quòd procedat ex authoritate præsidentis. Tertiò, quòd proferatur secundum rectam prudentiæ rationem. Quodcunque horum deficiat, iudicium erit vitiosum & illicitum. primo quidem modo, quando est contra rectitudinem iustitiæ, vtpotè contra legum determinationem. & tale iudiciũ dicitur peruersum & iniustum. Alio modo, quando iudicat de his in quibus non habet authoritatem. & tale iudicium dicitur vsurpatiuum ac abusiuum: quia (vt dicunt Iuristæ:) Nullus maior abusus, quàm potestatis defectus. Tertio modo, quando deest certitudo rationis, puta cùm aliquis iudicat de his quæ sunt dubia vel occulta. & tale iudicium dicitur temerarium. Et quia D. Augustin. dicit: In istis temporalibus legibus quanquam homines iudicent cùm eas instituunt: cùm tamen fuerint institutæ, non licebit iudicibus de eis iudicare, sed secundum ipsas. Et super Psalm. dicit: Bonus Iudex nil ex suo arbitrio facit: sed secundũ leges & iura pronuntiat. Cùm ergo secundũ leges debeat iudicare iuxta allegata & probata: vt habetur in l. illicitas. §. veritas. ff. de offic. præsi. sequitur, quòd Iudex poterit condemnare innocentem, probatum nocentem! & sic contra veritatem & conscientiam: quod non est absque difficultate & controuersia. Ideò pro huius difficultatis resolutione, & argumentorum dilutione notandum & supponendũ est, quod cùm Iudex ex natura sua, siue vt particularis persona, non habeat potestatem iudicandi, sed accipiat ab alio, & possit deponi: sic potest dupliciter considerari. Primò, vt persona priuata, scilicet vt Ioannes, Guillelmus: & vt Iudex, siue vt persona publica, quæ fungitur authoritate publicà totius communitatis: ita etiam duplex in eo potest considerari scientia & conscientia, scilicet, priuata & publica. Scientia priuata, est notitia quam accipit à sensibus, & secundum quam format conscientiam priuatam, hoc est, iudicium de his quæ agere debet, vt particularis persona. Secunda scientia siue notitia dicitur publica, quã habet vt Iudex, videlicet ex allegatis & productis, & aliis actibus publicis per tabellionem retentis, ex qua format conscientiam, siue iudicium practicum de his quæ agere debet vt Iudex, siue vt persona publica. Eodem modo dicendum est, quòd duplex est veritas, scilicet priuata, quæ est conformitas rei ad notitiam priuatam: & publica, quę est conformitas siue adæquatio rei ad intellectum, habẽs notitiam publicam ex actis curiæ acceptam. His suppositis, resolutio est, quòd vbi occurrit casus in quo aliquis conuincitur de crimine capitali per falsos testes omni exceptione maiores, Iudex ex certa scientia scit oppositum (quia vidit alium quàm conuictum, committentem crimen illud:) debet prius ex officio testes diligentius & separatim (vt Daniel senes inueteratos) interrogare, & districtè examinare. Et si hoc modo nõ possit eum liberare, debet negotium alteri Iudici siue locum tenẽti delegare, qui etiã ex officio multa poterit facere, & Iudicem in testem audire, vel superiori remittere, vt saluatraq; notitia, veritate, & conscientia, negotium valeat expediri. Si verò Princeps supremus remittat negotium ad ipsum, præcipiens vt ipse sub pœna priuationis officij sui, habeat prædictum negotium per seipsum & non per delegatum, exercere tunc Iudex non tenetur renuntiare officio suo: sed potest absque quocunque peccato innocentem probatum nocentem, secundum allegata & probata condemnare. Nec tunc Iudex occidit innocentem: sed testes, qui sunt primi Iudices (quos sequi tenetur inquantum Iudex) occidunt illum. Et authoritates sacræ scripturæ quæ videntur dicere oppositum, exponi & glosari debent per prædictas diuisiones scientiæ siue notitiæ, veritatis, & conscientiæ. vt quod dicitur Exod. 23. Non suscipies vocem mendacij, & ne sequaris turbam ad faciẽdum malum, nec in iudicio plurimorum acquiesces sententiæ, vt à vero deuies: sequitur: Insontem & iustum non occides. & Deuterono. 17. Iudicabunt tibi veritatem iudicij. Nec est simile de iudicio humano & diuino, quod est secundum veritatem rei, vt habetur Deutero. 1. & Esa. 11. prædicitur de Christo. Non secundũ visionem oculorum iudicabit, neq; secundum auditũ aurium arguet, sed iudicabit in iustitia pauperes: quia Deus iudicat secundũ authoritatẽ propriã, & non alienã, prout homo. Ideò dirigitur secundum cognitionẽ propriam, & non alienã: & per conse-

Ad iudiciũ tria requiruntur.

2.2.q.60. art.5. *In lib. de vera relig.*

2.2.q.68. art.5. *An iudex possit condemnare innocentem probatum nocentem.*

2.2.q.64. art.6. ad 2.

consequens est Iudex & testis, vt dicitur Hiere.29. Et eadem ratione Christus, qui est verus Deus & homo. Alij autem Iudices inferiores non iudicant secundū propriam authoritatem, sed ab aliis acceptam. Ideò debent iudicare secundum scientiam & notitiam ab aliis acceptam: & non possunt esse iudices & testes: Nec iudices iudicando secundum allegata & probata, in illo casu iudicant contra legem superioris, scilicet Dei. Quia quemadmodum non facit contra voluntatem Dei, qui vult ea quæ Deus vult eum velle, quanuis ipse Deus in se nolit, vt dictum est: sic nec contra legem Dei facit, qui secūdum allegata & probata iudicat: quia Deus vult eum sic iudicare: licet Deus non ita iudicet, ratione iam dicta. Per hæc patet solutio ad alia quæ obiici possunt. Suspicio (secundum Cice.)

Suspicio quid. importat opinionem mali, vt quando ex leuibus indiciis & signis procedit. Quod contingit ex tribus. Primò, ex hoc quòd aliquis in seipso malus est: & ex hoc quasi conscius suæ conscientiæ & malitiæ faciliter malum de aliis

Eccle.10. opinatur, iuxta illud Sap. In via stultus ambulans, cùm ipse sit insipiens, omnes stultos æstimat. Secundò, procedit ex hoc quòd homo malè afficitur ad alterum. Cùm enim quis contemnit vel odit aliquem, aut irascitur, vel inuidet ei, ex leuibus signis opinatur mala de ipso. Quia vnusquisque faciliter credit & iudicat quod appetit. Tertiò, prouenit ex longa experientia. Vnde Philosophus 2.Retho. dicit, quod senes sunt maximè suspiciosi: quia multoties experti sunt aliorum defectus. Primæ autem duæ suspicionis causæ manifestè pertinent ad peruersitatem affectus: & sic iudicium ex illis proueniens in grauibus, est peccatum mortale. Tertia verò causa diminuit rationem suspicionis. Suspicio enim tantò grauius peccatum est, quantò maiorem incertitudinem habet.

Suspicionis tres gradus. Notandū tamen quòd sunt tres gradus suspicionis. Primus, quādo homo ex leuibus iudiciis siue signis incipit de bonitate alicuius dubitare: & est veniale & leue peccatū, procedens ex fragilitate humana, sine qua vita ista non ducitur, vt dicit Glos. super illud 1.Corinth.4. Nolite ante tempus iudicare. Secundus gradus est, cùm aliquis pro certo malitiam alterius æstimat ex leuibus signis. Et hoc iudicium, etiamsi exterius non proferatur, si sit de aliquo graui crimine, est peccatum mortale: quia non est sine contemptu proximi. Vnde Glos. ibidem subdit: Et si ergo suspiciones vitare non possumus, qui homines sumus: iudicia tamen, hoc est, firmas, diffinitasq; sententias, continere debemus. Tertius suspicionis gradus est, cùm aliquis Iudex ex sola suspicione procedit ad alicuius cōdemnationem. & hoc directè ad iniustitiam pertinet, quapropter est peccatum mortale.

Ver.4. *De personis pertinentibus ad iudicium.*

C AD clarius cognoscendum peccata quæ sunt cōtra iudicium, scire oportet personas quæ sunt de necessitate iudicij: & communiter dicitur quòd sunt quinque, ad quas omnes aliæ reducuntur, scilicet, actor, reus, testes, aduocatus siue procurator, & scriba publicus, & iudex.

Ver.5. *De peccatis actorum.*

D ACtor siue accusator peccat, & puniri debet, quando non probat, etiam si in rei veritate reus siue defen-

2.2.q.68 art.3. sor fuerit obnoxius. Vndè Iuristæ dicunt in l.qui accusare. C.de Eden. quòd actore nō probāte, reus absoluitur. postquam ergo punitur, sequitur quòd peccat. non enim debet ea proponere, neq; de his accusare, quę probare nō potest: debet etiā cogitare circa recusationes testiū. qui enim testes non omni exceptione maiores, & facilè reiicibiles,

Calūniator. producunt, calumniatores æstimantur. Peccat amplius, si calūniose, hoc est, falsè accuset, aut agat absq; iusta causa, aut si ab accusatione desistat: quia tunc lædit Rempublicam, punitionem peccati impediens: quod fieri potest dupliciter. Vno modo fraudē in accusatione, aut actione adhibendo, vtendo scilicet modis reprobatis, scilicet falsis relationibus apparitorum, aut falsis testibus, siue aliis documentis, frustratoriis dilationibus, retentione documentorum, ac corruptione iudicis, aut consiliariorum assistentium in iudicio, quæ multis modis fieri potest, muneribus, terroribus, precibus magnorum, aliisque cautelis & habilitatibus, vt vocant, &c. Peccat etiam cùm categoricè sub iuramento interrogatus veritatem negat, aut dissimulat, siue quibusdam coloribus vestit, vt à iudicātibus *Præuaricator.*
percipi nō possint. & talis dicitur Prȩuaricator. Alio modo
ab accusatione totaliter desistēdo, & talis dicitur Tergiuersator, quasi tergū vertens. Ex præmissis apparet differentia *Tergiuersator.*
inter, calumniatorē, præuaricatorem, & tergiuersatorem.

Ver.6. *De peccatis reorum.*

REus dicitur qui vocatur ad iudicium, siue nocens, *E*
siue innocēs sit: & peccat, si iniustam causam defen- *2.2.q.69.*
dat. Et pariter si veritatem Iudici vel eius delegato, secundum formam & dispositionem iuris expetitam non confiteatur. Iudex autem ad petitionem actoris iuramento rei stare volentis, vel ad depositionem vnius testis, vel famæ publicæ, aut alterius semiplenæ probationis, sicut ad depositionē duorum testium de indiciis seu præsumptionibus violentis exigere licitè potest iuramētum à reo de dicenda veritate, quam confiteri tenetur, ac etiam si Iudex ex mero officio procedat ad inquisitionem & monitionem: salua tamen correctione fraterna, vt infrà dicetur. Si verò Iudex hoc exquirit, quod non potest secūdum *C.12.§.2.*
ordinem iuris, non tenetur reus respōdere: sed potest per *Ver.10.*
appellationem vel aliter subterfugere absque mendacio, quia nunquam licet mentiri. Aliqui tamen dicunt quòd si respondeat, non tenetur in illo casu ad intentionem indebitè exigentis iuramentum, respondere. Sicut vxor secretè adultera non tenetur respondere viro exigenti iuramentum, ad intentionem eius: quia (vt dicunt) timor mortis ac indebita exactio excusant à respondendo ad intentionem exigentis: sed potest intelligere iuramentum suum, quòd non commisit adulterium in tali loco. Et sic respondent ad Isidorum, qui dicit quòd Deus accipit iuramentum non sicut iurans, sed sicut is cui iuratur, intelligit: si rectè & debitè ac liberè exigat. Hæc difficultas problematica est, & in scholis disputanda: sed non est plebeis prædicanda. Peccat etiam reus, scienter & indebitè ap- *Appellans*
pellando. Si autem iniustè & indebitè grauatur, vel pro- *quando peccat, et quando non.*
babiliter dubitat de grauamine, appellando non peccat. Peccaret tamen, si mediis illicitis & iniuriosis in libello appellatorio insertis, procederet, vel via facti violenter resisteret. Quia (vt dicitur Rom.13.) Qui resistit potesta- *Rom.13.*
ti, ordinationi Dei resistit. Debet enim obedire & pati propter scandalum, ne cæteri in omni casu non declarato præsumāt resistere potestati, quia ex hoc eneruarentur vires iustitiæ. Christus enim (vt dicitur 1.Petri 2.) tradi- *1.Pet.2.*
dit se iudicanti iniustè. Non tamen tenetur reus coope- *Reus nō tenetur cooperari ad mortem.*
rari ad mortem suam: quia ad hoc non potest iustè condemnari, cùm habeat præceptum intrinsecum naturaliter impressum, de conseruanda vita. Et ideò si fuerit condemnatus ad moriendum fame, habito pane potest in ne- *Reus an possit fugere, & carceres frangere.*
cessitate non obstante præcepto Iudicis absque peccato comedere, & aperto ostio carceris fugere. Et secundum Dominum Caietanum, carceres etiam infringere, cum voluntate & proposito satisfaciendi damnum infractionis. Nec per hoc (vt dicit) vlla iniuria fit Iudici, qui debet de illo esse securus. nec præcipere potest, ne infringat carceres: licet possit eum ligare compedibus & manicis ferreis aut ligneis, & omnes occasiones infractionis tollere. Natura enim ad saluandam vitam inclinat: & ideò si non sequeretur illam inclinationem absque alicuius iniuria, videretur cooperari ad mortem suam. Nec propter infractionem prædictam fit iniuria carceribus: quia nō sunt capaces iniuriæ, cùm sint res inanimatæ. Peccaret tamen, si personis & ministris iustitiȩ violenter resisteret, quando est iustè condemnatus. qui enim potestati resistit, ordinationi Dei resistit. Quia licitum est Iudici eum resistentem *2.2.q.69.*
impugnare: & si sic resistat, ex parte eius est illicitum bel- *art.4.ad.2.*
lum: & sic faceret iniuriam Reipublicȩ, cuius bonum plus tenetur diligere, quàm proprium, cùm mors eius sit bonum Reipublicæ. Sed si reus manifestè & citra vel contra iuris ordinem condemnatur, licitum est ei etiam violenter talibus resistere: quia tale iudicium est simile violentiȩ latronum, secundū illud Ezech.22. Principes eius in medio illius, quasi lupi rapientes prȩdam ad effundendū sanguinem. Et ideò quemadmodum licitum est resistere latronibus: ita licet in tali casu principibus, nisi fortè propter periculum vel scandalum vitandum: cùm ex hoc aliqua grauis turbatio totius Reipublicȩ timeretur, ad quam attendentes Iuristæ infractionem præmissam, & talem resisten-

resistentiam non approbant. Vide Siluestrũ de Prierio in summa super verbo, Fugere. Vbi limitat de eo qui detinetur in carcere ad mortẽ, vel membri abscissionem: aliàs non est licitum, saltem carceres infringere. Sed dubiũ est an tunc teneatur fugere & carceres infringere. D.Thomas 2.2.q.69.art.4.ad.2. videtur annuere quod sic: quia dicit quod nõ fugere, siue manere in loco in quo ducatur ad mortem est cooperari morti suæ ad quod nullus tenetur. Sed si teneretur fugere, sequeretur quod multi martyres peccassent non fugiendo, cùm possent fugere. Dicendum quod D.Thom. ibidem dicit quòd iustè condemnatus debet & potest pati mortem, quia potest patienter ferre quod de suis excessibus fiat ius. Nec prohibetur alicui iustè cõdemnato cooperari ad celeriorem mortem ascendendo scalam. Licet tamen ad hoc non teneatur. Et sic est in arbitrio iustè condemnati fugere, vel manere. Nec talis tenetur seruare vitam qua iustè potest priuari. De martyribus autem dicendum quod propter honorem Dei & testimonium fidei licitum est se exponere morti.

Ver.7. *De peccatis testium.*

A T Estis dicitur, qui ad confirmandam assertionẽ in iu-
2.2.q.70. dicio allegatã, vocatur, cõparere debet & requisitus & adiuratus authoritate iudicis, veritatẽ plenè & integrè, absq; fucis & coloribus, dicere tenetur prout nouit. Quod si recusat, aut si aliquod substãtiale omittit, vel falsum in toto, vel in parte dicit, vel ea quæ dubia & incerta sunt, pro veris & certis asserit, vel ecõuerso quacunq; causa hoc faciat, peccat. Si tamen non requiritur, vel iuridicè non interrogetur, tacendo veritatem non peccat.

Ver.8. *De peccatis Procuratorum & Aduocatorum.*

B A Duocati, Procuratores, seu Solicitatores, qui ad rei
2.2.q.71. art.3. vel actoris causam defendendam, siue promouẽdam vocantur, peccant cõmissiuè iniustã causam defendendo, aut promouendo, siue consulendo. Cooperantur enim peccato alterius, & faciunt contra illud 2.Para.29. Impio prębes auxilium, idcircò iram domini merebaris. & vt D. Thom. ait, tenentur ad restitutionem, sicut prębentes auxilium & consilium latrocinio. Secundò peccant cõmissiuè, vtendo mediis indebitis, producendo falsos testes, aut instrumenta, siue alia documenta, aut subterfugiendo, & dilationes frustratorias petendo. Tertiò contra debitum, & contra stylum, & supra meritum exigendo, ac etiam recipiendo oblata, præcipuè à pauperibus vel mediocribus, qui quodam timore etiam vltra debitum offerunt. A potentibus & diuitibus tamen liberè oblata, seruatis debitis circunstantiis, accipere possunt. Omissiuè etiam peccant primò, acceptam causam negligendo. Et si eorum incuria aliquod incommodum clientulo suo acciderit, resarcire tenentur. Secundò, negando patrocinium pauperibus & miserabilibus (quas vocant) personis, pupillis, viduis, & peregrinis calumniam passis, & iustam causam fouentibus. Maximè vbi Aduocati & Procuratores ex munere publico stipendiati, recusant & negligunt, & ipsi ad victus sufficientiã habentes, intendere possunt. tunc enim etiam dilatis diuitũ negotiis, qui sibi aliundè prouidere possunt, tenentur: sperare tamen possunt debitum salarium à parte succumbente, & à Deo remunerationem.

Ver.9. *De peccatis Scribarum siue Notariorum.*

C S Cribæ sunt Notarij, vel Graffarij, & eis adhærentes clerici, qui publicam agunt personam, & vtriq; parti, actori scilicet & reo, tenentur primò deducta in iudicium fideliter scribere: secundò actus publicos partibus sub moderato secundum stylum curię salario expedire. Peccant autem falsa scribendo, aut vera omittẽdo, actoris vel rei partes agendo, aut sollicitando, deitas frustratorias multiplicando, vel multiplicari faciendo, expeditionem actorum partibus negando, vel differendo, amore, timore, fauore, aut auaritia: Secreta curię reuelando, & partibus cõmunicando, & vltra debitum salarium directè vel indirectè exigendo, & à pauperibus paupertatem iurantibus, salarium consuetum exigendo: possunt tamen exigere à diuite pau peris parte succumbente.

Ver.10. *De peccatis Iudicum.*

D I Vdex autem & ei assistentes Consiliarij, vltra tres prædictos modos in versiculo.3. huius.§.2. descriptos, in multis offendere possunt. Primò Iudex in præsumptione, si indignus officio, vtpotè ignorans officiũ Iudicis assumpsit. Si negligẽs sit purgare prouinciam malis hominibus, & processum benè & diligenter examinare negligit, aut suspectos ac fauorabiles alteri parti, in iudicando admittit. Præterea accipiendo munera vel pecuniam, vt iudicet, etiam si iustè iudicat. Si non seruat ordinem iuris. Si dilationes frustratorias concedat. Si indignis & corruptis hominibus iurisdictionem delegat. Si reis interrogationes captiosas, & ad quas non tenebatur, facit. Si allegationes friuolas admittit. Si pauperibus non prouidet de Aduocato. Si propter causam indebitam differt prolationem sententię, aut eius expeditionem, aut executionem. Si in sententia ponit clausulam obscuram, vt ille contra quem dabatur, possit se defendere, vel executionem differre contra iustitiã. Si fraudes, dolos, cautelas, ac alias Aduocatorum & Procuratorum vitia non corrigit. Si consilium partibus dat. Si secreta reuelat. Et secundum ius ciuile, siue canonicum & municipale, tot cõmitit peccata, quot transgreditur prohibita. hæc summariè dicta sufficiant. Si probationes horum habere velis, vide Summistas, vel applica fundamenta practica.

§.3. *De peccatis iustitiæ commutatiuæ oppositis.*

I Vstitiæ commutatiuæ multa peccata extra iudiciũ sunt E
opposita, quæ ad tria genera reducuntur. Quidam enim sunt contra integritatem personæ: quædam contra integritatem honoris & famæ: quædam verò circa exteriores, siue bona temporalia. Contra integritatem personæ sunt duo, scilicet, homicidiũ, & membrorũ mutilatio.

Ver.1. *De Homicidio.*

H Omicidium est hominis occisio, authoritate priuata F
facta, quæ prohibetur Exod.20. Non occides. Dici- 2.2.q.64. art.3.
tur authoritate priuata: quia authoritate publica Iudex aut lictor vel miles in bello iusto occidendo non peccat, cùm sit præceptum Exod.22. Maleficos non patieris viuere. Item vim vi repellẽdo, cum moderamine inculpatæ tutelæ: non tamen intendendo mortem, sed solùm defensionẽ: vt cùm non potest aliter euadere, tunc occidendo non peccat. Ex præmissis sequitur quod illicitum est seipsum occidere: quia quilibet plus tenetur se conseruare in esse, quàm alios. Præterea interficiendo se, facit iniuriam communitati & Deo, qui vitam sibi dedit, & mortem sibi reseruauit, iuxta illud Deut. 32. Ego occidam, & ego viuere faciam. Hoc reatu tenentur non solùm occisores materiali gladio, sed etiam pręcipientes, consentientes, auxiliantes, & non impedientes, qui absque vitæ periculo possunt: maximè autẽ qui curam Reipub. habẽt, qui etiam dissimulando, & homicidas non puniendo, peccãt, & vt homicidæ censendi sunt. Ad hoc genus pertinent venefici, qui per intoxicationem occidunt, & mulieres siue viri abortum procurantes, siue cõsulentes, aut materiam scienter ministrantes. & secundum D.Augustin. generationem impedientes. & secundum Ambros. pauperi in extrema necessitate eleẽmosynam non dantes. Ait enim: Pasce fame morientem: si non pauisti, occidisti. & tenentur ad restitutionem possibilem, vt dictum est. Suntque irregulares omnes homicidæ, etiam procurãtes abortum, si fœtus fuerit animatus anima rationali. Casualiter verò occidere hominem cùm sit præter intentionem & voluntatem, dando operam rei licitæ, & adhibitis diligẽtiis, non est peccatum, cùm non sit voluntarium. Si autem dabat operam rei illicitę, vel non adhibitis diligentiis, peccatum est. Vnde & propter hoc Lamech reus fuit homicidij. De his amplius superius dictum est, cùm de euentu agere tur.c.3.§.7.ver.14.

Ver.2. *De membrorum mutilatione.*

M Embrorum mutilatio authoritate priuata facta, est G
peccatum. Excusantur tamen aliqui qui faciunt se 2.2.q.65.
mutilare propter salutẽ corporis, quando scilicet, toti corpori non potest aliter subueniri. Et quia saluti spirituali semper potest aliter prouideri, cùm peccatũ subiaceat voluntati: ideò non licet alicui pro salute spirituali, membrum præscindere propter peccatum vitandum. Ideò D. Chrys. exponens dictum Christi, Sunt eunuchi qui seipsos Mat.19.
castrauerunt propter regnũ Dei, dicit: Non per membro-

rum abscissionem, sed per malarum cogitationũ interemptionem. Maledictioni enim est obnoxius, qui membrum abscindit: etenim homicidæ sunt, qui talia præsumunt. Postea subdit: Neque enim concupiscentia mansuetior ita fit, sed molestior. Aliundè enim procedit qui in nobis est fomes, & præcipuè à proposito incontinenti, & mente negligente. Nec ita abscissio membri comprimit tentationes, vt cogitationis frenum. Vnde secundum statuta vetera Niceni concilij: Qui se castrauerunt propter castitatem seruandam, reprehenduntur.

Percussio quibus & quãdo licita. Percutere autem & verberare siue disciplinare seipsum, vt sensualitas subiaceat rationi, vel ad satisfaciendum pro peccatis, est virtuosum: si moderatè fiat. Vnde D. Paulus 1. Corinth. 9. Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo, &c. Alium autem disciplinare licitum est eis quibus incombit cura vt parentibus, & pedagogis ab eis commissis, seu de eorum expressa aut presumpta licentia, vt à maiori malo retrahantur: imò licitum est hominem liberum ad horam ligare in vehementi passione existentem, vt ab aliquo opere illicito statim perpetrando retrahatur. Sicut cùm aliquis detinet aliquẽ, ne se præcipitet, vel ne alium feriat: sed simpliciter aliquem includere vel ligare pertinet ad eum solum qui habet disponere de actibus & vita alterius: quia per hoc nõ solùm impeditur à malis faciendis, sed etiam à bonis agendis.

Ver. 3. *De Contumelia.*

H *2.2.q.72. Cõtumelia.* Contra integritatem honoris & famæ sunt multa peccata, quę reducuntur ad duo genera: quia vel in præsentia, vel in absentia. In præsentia potest proximus dehonorari sex modis. Primò per contumeliam, cùm quis mala culpæ, verbo, vel signo, aut litteris, profert in præsentia proximi animo iniurandi, seu dehonorandi, vtputa *Detractio.* dicendo, tu es fur vel adulter, &c. Et si culpa sit falsa vel vera, sed occulta: est etiam detractio: & sic vnus & idem actus est contumelia & detractio, respectu diuersorum: inquantum profert in præsentia, dicitur contumelia: inquantũ verò aliis præsentibus, dicitur detractio. Et si culpa quæ profertur est mortalis: est peccatum mortale: si venialis veniale: nisi fortè ex illo grauiter confunderetur, vel ab aliquo magno bono impediretur, aut læderetur: quia tunc esset mortale: Sustinendę tamen sunt contumeliæ in præparatione animi, sicut ea quæ cõtra nos fiunt, vt *In lib. de sermo Domini in monte.* D. Aug. exponens illud: Si quis te percusserit in vnam maxillam, &c. Idem Psal. Ego tanquã surdus non audiebam. *Mat. 5. & Luc. 6.* Non tamen semper expedit. Vnde nec Christus aliam exhibuit, sed percussorem reprehendit. Sic est de contume- *Psal. 38. Ioan. 18.* liis. Expedit aliquando ad reprimendam audaciam. Vnde Prouerb. 26. Responde stulto iuxta stultitiam suam, ne sibi sapiens videatur. Et aliquando propter multorum bonum, quod quandoque propter contumelias impeditur. Tacere autem ad dandum locum iræ, laudabile est: sed tacere ad prouocandum ad iracundiam, pertinet ad vindictam, & sic est peccatum.

Ver. 4. *De Conuitio.*

A *2.2.q.72. art.1.ad.* Potest secundo dehonorari proximus propter conuitium, cùm quis malũ pœnæ obiicit in præsentia eius. Et differt conuitium à contumelia, quæ est repræsentatio defectus culpæ: conuitium verò est quando obiicitur malum pœnæ animæ vel corporis, vt ignorantia, cæcitas, fatuitas, claudicatio, aut aliquis defectus naturæ, propter quem nullus est vituperandus, vt habetur in 2. Ethi. & est peccatum mortale, quãdo notabiliter confunditur. Vnde *Mat. 6.* Christus: Qui verò dixerit: Fatue, reus erit gehẽnæ ignis.

Ver. 5. *De Improperio.*

B *2.2.q.72. art.1.ad.3.* Potest tertio quis dehonorare proximum, cùm obiicit alteri in præsentia defectum minorationis, siue indigentiæ, vt egestatem: vel commemorat auxilium aut beneficium factum ei in egestate necessitatem patienti, sicut plerique faciunt: vocando eum pediculosum, fame mortuum: si non subuenissem tibi esses miser, vel mortuus inedia, aut fame, aut aliquid huiusmodi. Circa prædicta tria vitia & multa sequentia notandum, quod talia verba in grauibus formaliter dicta: hoc est, intentione dehonorandi, vel diminuendi, siue deprimendi famam vel honorẽ, est peccatũ mortale. Si verò materialiter tantũ, hoc est, non intendendo dehonorationẽ, &c. Si pro correctione (sicut sæpè fit à superiori & maioribus) non est malum. Si verò ab aliis, est veniale. Necessaria tamen est discretio, vt moderatè homo talibus verbis vtatur. Quia posset esse tam graue conuitium per incautelam prolatum, quòd auferret honorem eius, cõtra quem proferretur: & tunc esset mortale; etiam si non intenderet dehonorationem. Sicut etiam si aliquis incautè ex ludo percutiens grauiter lædat, culpa non caret. Si verò non ad contristationem, sed magis delectationis aut ioci causa, potest esse sine peccato, si debitæ circunstantiæ obseruentur. Si quis verò non reformidet contristare eum in quem profert huiusmodi iocosum conuitium, dummodo risum excitet, vitiosum est.

Ver. 6. *De Irrisione.*

Potest quartò dehonorari proximus per derisionem, C & hoc dupliciter, scilicet verbo vel signo. Primo ver- *2.2.q.75.* bo, cùm quis malum culpæ vel pœnæ, aut egestatẽ & defectus naturæ, cachinnis in ludũ & iocũ accipit, intendẽs eum paruipẽdere, & tam vilem eum existimare, vt de malo eius non sit curandũ, sed quasi pro ioco & ludo, sit habendus, volens eum qui irridetur, pro fatuo & nihilo haberi, vt erubescat, & inter homines comparere vereatur. Et talis dehonoratio est peccatum mortale, & grauius quàm cõtumelia: quia cõtumeliosus videtur accipere malum alterius seriosè: irrisor verò in ludum. & sic est maior contemptus & maior dehonoratio. & est contra illud Iob: Deridetur iusti simplicitas. Si irrisio sit in rebus diui- *Iob. 12.* nis, puta in Deum vel Sanctos aut Ecclesiam: non est simplex irrisio, sed blasphemia, iuxta illud Esa. Cui exprobra- *Esa. 37.* sti, & cui blasphemasti, & super quẽ exaltasti vocẽ tuam? Posteà subditur: Ad sanctum Israel. Si verò sit de modicis in ordine ad proximũ, & materialiter, hoc est, absq; intentione dehonorandi, contristandi, vel confundendi, sed ad risum duntaxat concitandi, est peccatum veniale: & vbi proximus qui irridetur nõ cõtristatur, sed potius gaudet, absque peccato fieri potest, cùm volenti non fiat iniuria. Secundò potest fieri irrisio per signa, vt rugando nasum, *Subsannatio quid.* vel aliquod aliud signum spretiuum faciendo. talis derisio vocatur subsannatio, quę in tantũ peccatũ est, inquantum est proximi contemptus vel despectio.

Ver. 7. *De Maledictione.*

Potest quintò dehonorari proximus per maledictio- D nem. Pro cuius intelligentia aduertendum est, quòd *2.2.q.76. art.1.* maledicere idem est quod malum dicere. Contingit autem tripliciter maledicere, & ideò triplex est maledictio. *Maledictio triplex.* Primò aliquis potest maledicere & loqui de aliquo per modum enuntiationis, indicatiuo modo. Et sic maledicere nil aliud est quàm malum alterius referre. & sic contumelia, conuitium, improperiũ, & detractio dicitur maledictio, ac etiam susurratio. Secundo modò causaliter & imperatiuè, iubendo vt alicui fiat malum: & hæc maledictio pertinet ad peccatũ facti siue mali, quod quis iubet fieri proximo. Tertio modo potest aliquis maledicere optatiuè siue imprecatiuè, optando vel increpando alicui malum, quod imprecatur. Si verò aliquis optet alicui malum, non sub ratione mali, sed sub ratione boni: vt quia hoc iustum vel vtile est sibi vel aliis, vt si quis optet peccatorem manifestè peccantem, pati iustitiam, vt alij emendentur: vel pati ægritudinem vel aliud impedimentũ, vt emendetur, vel à nocumẽto cesset: nõ est maledictio per se loquendo, sed per accidens: quia principalis intẽtio dicentis nõ fertur in malũ, sed in bonũ. Et sic iustè iudex maledicit, hoc est, imperat malũ inferri criminoso: & ecclesia etiã anathematizando maledicit. Et Prophetę in scripturis quandoque imprecatos fuisse mala leguntur, quasi conformãtes voluntatẽ suã diuinæ iustitiæ. Licet huiusmodi imprecationes possint per modũ prænuntiationis intelligi: & quanuis Glos. super illud Num. 22. Quomodo maledicam, cui non maledixit Deus? dicat quod non potest esse iusta maledicẽdi causa, vbi peccantis ignoratur affectus: quia intelligi debet de occultis. Et secundum finalem reprobationem non possumus scire cui maledicat Deus, possumus tamen cognoscere ex aliquo peccato ex- *Maledicere tẽpori, vento, pluuiæ, & diabolo non licet.* teriori, pro quo pœna est intelligenda, & secundũ reatum pœnæ. Notandũ prætereà quòd illicitũ est maledicere tempori, vento, pluuiæ, imò & diabolo, cùm natura eius bona sit. Vnde D. Iudas in canonica sua dicit, quòd cùm Michael Archangelus cum diabolo disputãs, altercaretur *Iudas.*

de

de Moysi corpore, non ausus est iudicium inferre blasphemię, sed dixit: Imperet tibi Deus. Licet eius culpa possit à viro iusto maledici, hoc est optari, vt pœna debita eidem reddatur. Iuxta illud Iob, Maledicant ei qui maledicunt diei, qui parati sunt suscitare Leuiathan. Sed cum peccator maledicit diabolo propter culpam, simili ratione cum ipse sit in culpa, iudicat se maledictione dignum: iuxta illud Eccle. 21. Cùm maledicit impius diabolum, maledicit ipse animam suam. D. Tho. dicit quòd maledicere creaturis irrationabilibus, inquantum sunt creaturæ Dei, est peccatum blasphemiæ. Maledicere autem illis secundum se considerata, est otiosum & vanum, & per consequens illicitum. Potest etiam proximus lædi & turbari verbo in præsentia, per contentionem: sed de illa erit sermo, cum de vitiis charitati oppositis, agetur infra c. 12. §. 3. ver. 6.

Iob. 3.

Ver. 8. *De Detractione.*

E

IN absentia læditur proximus verbo per detractionem & susurrationem. Detractio est denigratio famę, hoc est bonæ æstimationis siue reputationis proximi, per verba occulta. quæ denigratio fit per mala culpæ & pœnæ & dicitur per verba occulta non simpliciter, sed per comparationem ad eum de quo dicuntur, cum intensione denigrandi, & corrumpendi, vel diminuendi famam, quod est formale detractoris. & hoc modo est peccatum mortale: quia si materialiter, hoc est si aliquis dicat aliqua verba, per quæ fama alterius minuitur, propter aliquod bonũ vel necessariã causam, debitis circunstantiis obseruatis, vt quando fit propter emendationem, vel propter punitionem & bonum iustitiæ, prout in accusatione, non est peccatum, neque potest dici detractio. Si verò ex animi leuitate, vel propter causam non necessariam, non est peccatum mortale: nisi fortè verbum quod dicitur, sit adeò graue, quòd notabiliter famam alicuius lædat. Potest autem fieri detractio dupliciter, scilicet directè & indirectè. Directè fit quatuor modis. Primò, quando quis falsum imponit alteri. Secundò, quando peccatum occultum reuelat. Tertiò, quando auget suis verbis. Quartò, quando illud quod est bonum, dicit mala intentione factum. Indirectè autem, vel negando bonum alterius, vel malitiosè reticendo, aut minuendo, vel detractionem audiendo, absque resistẽtia, si resistere possit ciuiliter loquendo, vt quia prælatus vel maior in societate: tunc enim non resistendo detractori consentire videtur, & maximè si impellit. Si verò aliquis ex timore vel verecundia detractoribus resistere omittat, non peccat, vel saltem minus. Detractor in tribus primis casibus, & quando impellit ad detrahendum, tenetur ad tria. Primò, ad reparationem damni, quod diffamatus incurrit Secundò ad reparationẽ famæ: vt ad omnes, apud quos detraxit, vadat: & si falsum imposuit, dicat se falsum imposuisse. Si verũ dixit diffamando, dicat se malè dixisse, & iniustè diffamasse. Debet autem detractor, vt dictum est, ire ad eos, apud quos detraxit: nisi in sequentibus casibus, quos excipit Siluester de Prierio. Primò si facta diligentia non habeat in memoria. Secundò, quando sequeretur maior infamatio, vt puta cum amplius illi non recordantur. Tertiò, si fieri potest, & si pateat securus accessus. Quartò, quando dicit his quibus debet. Quintò, quãdo ea quæ dixit, non erãt ex sua natura diffamatoria, puta quia interpretari poterant de peccato veniali. Sextò, quando dixit se audiuisse, nihil addendo quod faceret ad crudelitatem, de hoc dictum est supra, cùm de restitutione famæ & honoris ageretur. Septimò, cùm is cui dixerat sciuit postea per aliam viam. Octauò, quando ille erat infamatus de eodem crimine apud illũ cui dixit. Et quia murmuratio ad detractionem pertinet: ideo aliquid de ea pro terminorum declaratione subiungendum est. Murmuratio secundum aliquos dicitur per similitudinem ad mutire, quod est propriè mutorum, vel loqui non audientium. Et accipitur dupliciter: vno modo largè, pro omni submissa & clanculosa locutione de aliquo. Et hoc modo potest esse peccatum, & sine peccato. Sicut dicitur de Christo quòd murmur multus erat de eo. Quidam dicebant, quia bonus est, alij verò dicebant, non: sed seducit turbas. Secundò accipitur propriè pro submissa & clanculosa locutione impatientis, querelantis se de re iusta: vt filij Israël, qui conquerebantur de Manna: vel de re iniusta, modo tamen indebito, hoc est, vbi, quando, quomodo, & coram quibus non oportet: vt communiter religiosi, qui aliquando patiuntur iniustè, & non exponunt rationem suam Prælatis, sed aliis quorum non est eis prouidere. & hoc modo semper est peccatum veniale vel mortale, secundum qualitatem obiecti & intẽsionem animorum, ac conditionem personarum murmurãtium, & contra quas est murmuratio, & eorum qui audiunt murmurationem. Et potest sic definiri: Murmuratio est iniusta impatientis clamosa ac clanculosa querela de re iniusta vel iusta, indebito modo facta dicitur iniusta: quia murmuratio est species detractionis & secundum rem detrahit illi, contra quem murmurat, tanquam iniustè & irrationabiliter se habuerit vel habeat. Et ideo si sit contra Deum per displicentiam, eò quòd nõ tribuat prosperitatem, vt filij Israël de defectu aquæ: vel quia immittit tribulationes: vel quia non regit mundum advotum & nutum nostrum, includit blasphemiã, dicitur impatiẽtis: quia si per modum denũciationis vel admirationis fieret, nõ esset propriè murmuratio. Dicitur etiam clanculosa, siue in absentia facta: quia si fieret in præsentia, non esset murmuratio, sed potius improperium. Ex his patet quòd murmurator est iniustus & impatiens: magis tamen iniustus: & tenetur ad restitutionem si intulerit notabile nocumentum famæ & honoris, aut aliarũ rerũ. Grauitatem huius peccati declarat Apostolus: Neq; murmuraueritis, sicut quidam eorum murmurauerunt, & perierunt ab exterminatore. Secundum iura verò canonica, pœna murmurationis est, vt alienus sit à fratrum vnitate, & opus eius abiiciatur, vt habetur in ca. alienus. 90. d. vbi glo. dicit, quòd opus clerici præcipuè est oratio, laici verò oblatio. Et sic videtur quòd si sit clericus, debeat quasi excommunicatus separatus esse ab aliis in oratione. Et si sit laicus, non recipitur eius oblatio.

2. 2. q. 73. art. 1.
Detractio quid & quã do peccatum sit.
Detractio multipliciter fieri potest.
Detractor ad quid tenetur.
Detractor quando à restitutione famę excusatur.
Murmuratio quotupliciter accipiatur.
Murmurationis definitio.
Murmurator quando tenetur ad restitutionem
1. Cor. 10.
Murmuratoris pœna.

Ver. 9. *De susurratione.*

F

SVsurratio est locutio qua quis malũ dicit de proximo vel omne quod potest mouere intellectum ad tollendam amacitiam. & formale susurrationis est intentio tollendi amicitiam. Et inquãtum dicit malum, est detractor: & inquantum intendit tollere amicitiam, est susurro. Et cùm amicitia sit inter duos, susurro nititur ex vtraque parte amicitiã dissoluere. Ideo duobus linguis vtitur, vni dicens malum de alio, eam ob rem dicitur bilinguis, & grauius peccat quàm detractor aut cõtumeliosus: quia maius bonũ aufert à proximo. Cũ amicitia inter exteriora bona prẹemineat: quia sine amicis nullus viuere potest, vt habetur. 8. Ethi. & Sap. dicit: Amico fideli nulla est comparatio: & fama (quę per detractionẽ tollitur) ad hoc est maximè necessaria, vt homo idoneus ad amicitiã habeatur. Et sic cùm finis sit potior iis quę sunt ad finẽ, sequitur quòd amicitia præeminet famæ: ideo susurro grauius peccat quàm detractor, licet detractor peiora dicat. Ideo in catalogo sceleratorum ab Apostol. præponuntur susurrones, hoc est secundum Greg. inter amicos discordiam seminãtes: de quibus Sap. Sex sunt quę odit Deus, & septimum quod detestatur anima eius, scilicet eum qui seminat inter fratres discordias. & Eccl. Susurro & bilinguis maledictus est: multos enim turbauit pacem habentes. Criminator siue calumniator differt à susurrone & detractore: quia criminator est qui publicè aliis crimina imponit, vel accusando, vel denuntiando: quod non pertinet ad detractorem aut susurronem, qui ad restitutionem tenetur modò possibili.

2. 2. q. 74.
Susurratio quid sit. & quõ differat à detractione
Eccle. 6.
Rom. 1.
Prou. 6.
Eccle. 28.
Susurro differt à criminatore. & tenetur ad restitutionem.

Ver. 10. *De Adulterio.*

A

POtest etiam lædi proximus per peccata in personam coniuncta, & tantò grauius, quantò persona quæ deprædatur est magis coniuncta. vnde qui deprædatur vel decipit filium, aut iniuriam ei facit, magis offendit patrem, quàm si deprædaretur seruum, vel illi iniuriam faceret. Et cùm vxor sit valdè coniuncta viro, maiorem iniuriam facit viro, qui eam violat, vel aliquam iniustitiam facit, quam si faceret alicui alteri mulieri sanguine iunctæ viro. Sed si vxor consentiat in adulteriũ, minoratur peccatum & iniuria ex parte ipsius mulieris. Non tamen propter hoc tollitur iniuria ex parte viri: quia vxor non habet potestatem sui corporis, sed vir. Et quia adulterium non solum opponitur iustitiæ, sed etiam castitati: ideo de ipso erit locus aliquid dicendi, cùm de intemperãtia agetur.

1. Cor. 7.
c. 7. §. 7. ver. 2.

tur. Notandum tamen est quòd quantò aliqua iniuria in plures redundat, cæteris paribus, tantò grauius est peccatum. Et inde est quòd grauius peccat percutiens principē, quā priuatā personā: quia redūdat in iniuriā multitudinis

Ver. 11. *De furto.*

B *2.2.q.66.* *Furtum quid sit.*

CIrca res exteriores opponuntur iustitiæ cōmutatiuæ quatuor vitia, scilicet furtum, rapina, fraudulentia, vsura. Furtū, est occulta acceptio rei alienæ domino principali rationabiliter inuito: quia si dominus esset irrationabiliter inuitus, non esset furtum: vt in extrema necessitate, si abundans panibus nollet dare indigenti, posset occultè, imò & manifestè & cum violentia auferri, cùm iure naturali omnia sint communia. tunc enim accipit rem suam ab iniquo detentore: ideo non dicitur fur neque raptor. Ius enim ciuile, quo rerum proprietates & dominia sunt inuenta, suspenditur adueniente iure naturali: & omne ius positiuum cessat. Leges tamen & canones tales puniunt. propter incertitudinem extremæ necessitatis: & ne detur aliis non extremè indigentibus, ansa simulandi extremam necessitatem, & sic turbandi Rempublicam. verùm Deus, cui nihil incertum est, non punit. Olim fur occultus tenebatur ad duplum, & manifestus ad quadruplum, verùm quia iudicialia præcepta in morte Christi cō summata sunt & nunc non ligant: ideo sufficit nunc reddere simplum & interesse damni emergentis. Et vltra hoc in iudicio condemnatur fur pro primo furto, ad fustigationem, pro secundo abscinditur vna auricula. pro tertio alia, & aliquando suspenditur, tamen commune est quòd in quarto suspendatur. Si verò furtum sit qualificatum, & committatur in rebus priuilegiatis, & furtum sit æquale tribus suspenditur prò primo furto maximè quādo sequitur turbatio pacis, vt habetur in Auten. de treug. & pac. Notandū tamē ꝙ accipere à domino priuato inuito, cum cōsensu supremi domini. s. dei, nō est furtū: ideo filij Israël qui iussu domini spoliauerunt Aegyptios, furati non sunt nec peccauerūt. Furtū autē ex genere suo est mortale: efficitur tamē veniale propter modicitatē aut surreptionem.

Extremè indigens, accipiens violenter panē punitur ab hominibus, sed non à Deo. *Restitutio rei furtiuæ.* *Pœna furū.* *Exod. 12.* *Furtum est ex genere mortale.* *2.2.q.66. art. 8.*

Ver. 12. *De Rapina.*

C RApina tripliciter accipitur. Primò, pro quacūq; vsurpatione rei alienæ temporalis vel spiritualis. Et hoc modo accipitur Phil. 2. vbi de Christo dicitur, Nō rapinā arbitratus est se esse æqualem Deo, prout Lucifer. Secundò, pro quacunque vsurpatione illicita rei temporalis. & sic accipit D. Ambr. dicens qui vsuram accipit, rapinam facit vt habetur in c. qui vsuram. 14. q. 4. Et D. Aug. Si quid inuenisti & non reddidisti, rapuisti. Tertiò, propriè & strictè, vt diuiditur contra furtum & vsuram. & sic accipiendo, Rapina propriè est iniusta & violenta ablatio rei alienæ. Ex his sequitur ꝙ non est rapina si quis rem suam violenter accipiat ab eo qui aufert. s. fure vel raptore. Nec etiā si res aliena violenter accipiatur in bello iusto. Nec etiam si violēter accipiatur authoritate publica, iustitia exigente contra voluntatem priuatorum propter Reip. necessitatē. Rapina grauius peccatum est quàm furtum: quia per rapinam non solum infertur alicui damnum, sed etiam infertur personæ iniuria. Licet magis verecūdetur quis deprehēsus in furto, quàm rapina, eo quòd homines sensibilibus inhærentes magis gloriātur de virtute exteriori, quæ amplius manifestatur in rapina, quàm in furto,

Rapina est peccatū grauius furto.

Ver. 13. *De fraudulentia.*

D *2.2.q.77.* *Fraus & dolus differūt*

FRaus siue fraudulentia & dolus se habent sicut superius & inferius: quia fraus est deceptio proximi, quæ fit per facta duntaxat. Dolus autem est deceptio proximi siue fiat per verba, siue per facta: & sic omnis fraus est dolus, sed non è conuerso. Differūt etiā: quia dolus aliquando accipitur in bonam partē: est enim quidam bonus dolus, qui idem est cum solertia. quę est pars prudentiæ: vnde dicitur aliquis bonę indolis, hoc est dolum bonum intus habens, siue bonū ingenium, siue solertiam, sicut Salomon in iudicando meretrices, adhibuit bonum dolum. & idem fit quando quis tacitè simulat, vt se vel socium seruet indemnem, vel vt bonum alterius procuret, prout D. Paulus dicit: Omnia omnibus factus sum, vt omnes facerem saluos: & cum essem astutus, dolo cepi vos. Sæpius tamen dolus inuenitur accipi in malam partem, pro circunuentione & deceptione proximi. De qua 1. Thes. 4. Et ne quis supergrediatur aut circunueniat in negotio fratrem suum, quoniā vindex est Dominus de omnibus his.

3. Reg. 3 *2. Cor. 9.*

Et sic accipiēdo, definitur in l. 1. ff. de dolo. Dolus malus est omnis calliditas, fallacia, seu machinatio, ad circunueniēdum, fallendum, vel decipiendum alterum. Dictum est calliditas in animo tacendo, fallacia verò mentiēdo: machinatio arte verborum: fraus autem semper accipitur in malum: vtrunque tamen siue fraus, siue dolus dupliciter accipi potest. Primò, vt importat executionem astutię. & hoc modo pertinet ad imprudētiam, vt dictum est, cum de vitiis prudentiæ oppositis ageretur. c. 4. §. 3. ver. 6. Secundò accipitur, inquantum fraus & dolus, adhibetur ad hoc, quòd aliquis plus vel minus iusto precio vendatur, locetur, aut cōducatur, aut alio modo commutetur, & sic pertinet ad iniustitiā. Ad cuius euidentiam supponendum est quid dicatur iustum precium alicuius rei, & à quo institui debet. Iustum pretium est æqualis valor rei, siue pro re detur pecunia, siue quodlibet aliud quòd pecunia siue numismatè (quod, vt dicetur in. 5. Ethi. ad mensurandum valorem & precium rerum inuentum est) æstimari potest sic quod valor rei venditæ sit tantus, quantus est valor pecuniæ vel alterius rei loco iustæ pecunię datæ. Verū quia valor rerum corporalium propter mutabilitatem temporis, conditionis, siue affectus personarum incertus est, nulla potest dari certa regula in particulari, quamuis in generali dicatur in l. pretia rerum. ad Falcid. ff. quòd precia rerum nō ex effectu singulorum, sed communiter, hoc est, vt plures de communitate iudicant, æstimantur. Cōmunitas autem hominum circa huiusmodi pretia propter diuersas occurentes causas idem in specie non æstimāt in puncto siue in athomo, sicut videmus in tritico: nō enim conueniunt omnes in pretio determinato: sed quidam parum plus, quidam parum minus æstimant & emunt, & sic diuerso pretio venditur in foro. Si verò eiusdem commercij sunt mercantiæ, & res vēdibiles in aliquo loco, in quo non est communitas (quia fortè vnus solus habet) iustū pretium determinari debet arbitrio bonorum mercatorum, qui consideratis in re mobili debitis circunstantiis, arbitrabuntur iustum pretium non in athomo, sed parum plus aut minus. In re verò immobili arbitrabuntur secundum fructus, locum, & tempus, scilicet belli vel pacis.

Dolus malus. *Fraus semper accipitur in malā partem: & fur quid importat.* *Iustum pretiū quid sit.*

Ex hoc sequitur ꝙ iustum pretium quandam latitudinem habet plus vel minus continentem: quod est valdè notādum pro dicisione multarum difficultatum. D. Tho. dicit quòd de emptione & vēditione dupliciter loqui possumus. Vno modo secundū se, & quo ad hoc, cū emptio & venditio introducta sit pro communi vtilitate, dum vnus indiget re alterius, & è conuerso, vt dicit Philoso. consequens est quòd non debet esse magis in grauamen vnius, quàm alterius. Vnde sequitur quòd secūdum ęqualitatem rei contractus inter homines debent constitui. Quantitas enim & valor rei mensuratur secundum pretium: & ideo si pretium excedat quantitatem valoris rei, vel è conuerso res excedit pretium, tollitur iustitiæ æqualitas. Et ideo carius emere seu vilius vendere rem quam valeat, siue è conuerso, est secundum se iniustum & illicitum. Alio modo possumus loqui de emptione & venditione, secundum quòd per accidens cadit in vtilitatem vnius & in detrimentum alterius: puta cum aliquis eget aliqua re, & alius læditur si ea careat. In tali casu iustum pretium erit, vt non solum respiciatur ad rem quæ venditur, sed etiam ad damnum quod venditor incurrit ex venditione. & sic licitè potest vendi aliquid plus quàm valeat secundum se, licet non plus quàm valeat habenti. vt si aliquis propter defectum equi quem habet, qui est valdè vtilis alteri, detrimentum patiatur, & alius iuuetur: vtpote quia habet longum iter peragere: poterit carius vendere. Si verò aliquis multum iuuetur re alterius quam accipit: & ille qui vendit, non damnificetur carendo illa, non debet eam superuendere: quia vtilitas quæ accrescit alteri non est ex venditione, sed ex conditione euentus. Nullus autem debet vendere alteri quod non est suum: licet possit ei vendere damnum quod patitur: ille autem qui ex re accepta multū iuuatur. potest propria sponte aliquid vendenti supererogare, quod pertinet ad eius honestatem.

1. Poly.

Ex pręmissis apparet falsitas duarum regularum, quas mercatores pro fundamento palliationis suarum fraudium (instingante diabolo) sibi præstituunt. Prima est, quòd

Duæ regulæ falsitatis mercatorū.

quòd tantum valet res, quanti vendi potest. Secunda est quòd licet contrahentibus se inuicem decipere: ambæ enim sunt contra æqualitatem iustitiæ commutatiuæ. Et quanuis leges humanæ (quę non possunt cohibere omnia vitia quæ sunt contra virtutem, sed sufficit eis quòd cohibeant ea quæ destruunt pacificum conuictum) non puniant, propter hoc non approbant: licet permittant duntaxat. nisi fortè quando est nimius excessus: vt cum venditur res vltra dimidium iusti pretij: tunc dant actionem rescindendæ venditionis. Sed lex diuina nil impunitum relinquit, quod sit virtuti contrarium. Ideo tales qui æqualitatem iustitiæ deprauant, punit, & ad restitutionem necessitat. Angelus de Clauasio in summa sua dicit primam regulam habere locum, seruatis quatuor conditionibus. Quarum prima est scientia, sic quòd nulla sit deceptio ex vtraque parte, vt scilicet quęlibet partium sciat qualitatem rei & valorem eius. Secunda est libertas, hoc est quòd nō faciat ex tali necessitate, quòd excludat rationem voluntarij, quemadmodum quando talis res pertinet ad necessitatem vitæ: sicut triticum, vinum, vestes, domus, & alia huiusmodi, quæ non possunt vendi ad libitū, sed secundū iustum pretium: vel quando res venditur timore incurrendi damnum. Tertia conditio est prudentia, quia mentis leuitas redderet contractum illicitum. Quarta, quòd ille qui plus debito emit, possit donare. In talibus enim superexcessus censetur donari propter defectum valoris, quem scit ille qui rem parum valentem, quam alius non tenetur vendere, excessiuo pretio emit. Secundò apparet ex dictis, quòd quandocunque in commutationibus est defectus latens alteri parti: siue in re, siue in pretio, fraus committitur, quę est ex genere peccatum mortale: nisi excusetur propter imperfectionē actus vel modicitatem obiecti. Notandum tamen quod in rebus triplex potest inueniri defectus: vnus est secundum speciem rei, quando scilicet vna substantia pro alia venditur. iuxta illud Esa. 1. Argentum tuum versum est in scoriam, & vinum tuum mixtum est aqua. Alius defectus est secundum quantitatem, quæ consistit in pondere, numero, & mensura, iuxta illud Deut. 25. Non habebis in sacculo diuersa pondera, maius & minus, neque erit in domo tua modius maior & minor. Postmodum subditur: Abominatur enim dominus eum qui facit hæc, & aduersatur omnem iniustitiam. Tertius defectus, est ex parte qualitatis: puta si aliquis vēdat aliquod animal infirmum pro sano, ædificium ruinosum pro firmo & stabili, res corruptas pro bonis. Ex his sequuntur innumera corollaria & resolutiones in casibus conscientiæ, inter alia quòd venditor tenetur reuelare emptori defectus latentes rei venditæ. idem proportionabiliter dicatur de emptore quò ad vitia monetæ, siue quò ad pondus, siue quò ad substantiam, vel proximam reprobationem, quam nouit, venditore ignorante. Et generaliter vbi non seruatur ęqualitas quocunque modo illicito fiat, maximè si ex monopolio, seu coniuratione vnius vel plurium, & dicatur rem plus valere quàm valeat, fraus committitur. sequitur etiam quòd nō licet tanti vendere rem quanti empta est: puta cum disponitur ad corruptionem, vel quando pretium per communitatem diminuitur. Si plura circa hanc materiam desideras, & quid sit negotiatio, & an ars negotiandi, quæ est solum propter lucrum vili emere, & statim absque translatione aut mutatione facta in re, carius vendere, sit licita, vide D. Tho. in quæstione annotata, & maximè art. 4.

Occultans defectus rei venditæ fraudat.

Triplex defectus rerū vendibiliū.

Ver. 14. *De vsura.*

E

2.2.q.78. VSura & fœnus idem sunt, & in sacris literis multipliciter accipiūtur, quandoque metaphoricè pro superexcrescentia spiritualium quam exigit Deus, volens vt bonis ab eo acceptis proficiamus ad vtilitatem nostram, sed non suam. Et sic accipitur Luc. 19. vbi reprehenditur ille, qui abscondit & reposuit talentum sibi creditū in sudario. Et dictum fuit illi: Quarè non dedisti pecuniam meam ad mensam, & ego veniens cum vsuris vtique exegissem illam? Quandoque verò accipitur pro abundantia rerū, propter quam aliquis alteri mutuare potest. Et sic fuit promissa filiis Israel in præmium pro obseruatione legis, iuxta illud Deut. 28. Fœnerabis gentibus multis, & ipse à nullo fœnus accipies: hoc est, tam abundans eris, quòd poteris mutuare gētibus, & à nullo mutuum accipies. Tertiò accipitur propriè, & sic: Vsura est lucrum siue crementum ex mutuo vero vel interpretatiuo proueniēs, siue illud crementum sit pecunia, siue aliud quod pecunia æstimari possit. Ad cuius euidentiam sciendum est, quòd mutuum est contractus, in quo transfertur dominium rei cū debito recuperandi, tantundem in specie, & nō in numero Ideo dicitur mutuū quia de meo fit tuū. Et cōsistit in rebus vsu cōsumptibilibus, siue quarū vsus nō distinguitur ab ipsis, vt bladū, vinū, oleū, pecuniæ, & aliæ huiusmodi. Vtendo enim blado ad cibum, cōsumimus, similiter & vinum, ac pecunias. Quia vsus principalis eius consistit in distractione. Ex quo patet, ꝙ licet in rebus, in quibus vsus distinguitur à proprietate, fraus & dolus committi possint: non tamen vsura, cum in illis non inueniatur ratio mutui. Vsura siue dare ad vsuram, hoc tertio modo accipiendo vsuram, peccatū est ex suo genere mortale, tam in antiqua, quā in noua lege, ac etiā lege naturæ prohibitum. Primò in antiquo testamento: Si pecuniam tuam mutuam dederis populo meo pauperi qui habitat tecum, non vrgebis eum, quasi exactor, neque vsuris opprimes eum. & Dauid: Domine quis habitabit in tabernaculo tuo, aut quis requiescet in monte sancto tuo? sequitur: Qui pecuniā suam nō dedit ad vsuram. Et Ezechiel, Si ad vsuram non accōmodauerit, & amplius nō acceperit, vita viuet. Nec obstat quod scribitur Deut. 28. Non fœnerabis fratri tuo ad vsurā pecuniam, neq; fruges, neque quamlibet aliā rem: sed alieno. Quia per hoc ꝙ prohibet dare ad vsuram fratri, sufficienter dat intelligere, quòd dare ad vsuram vnicuique homini, est simpliciter prohibitum. fratris enim nomine omnis homo intelligitur. Vnde Christus: Omnes vos fratres estis. Et ideo Dauid & Ezec. absolutè locuti sunt. Quod autē addit Moses, sed alieno, nō cōcessiuè sed permissiuè dixit, ad duritiam cordis eorum: sicut de libello repudij & lege talionis, ad maius malū vitandum, ne à Iudæis Deū colentibus vsuras acciperent, propter auaritiam quam habebant. Quod vtique fecissent, si accipere ab alienis non fuisset permissum. Et eodē modo respondendū est, si obiiciatur de legibus ciuilibus, quæ dant actionem vsurariis, non approbando, sed solum permittendo ad duritiā cordis, ad euitandum maius malum: nam nullo aliàs modo subueniretur necessitatem patiētibus. Secundò prohibetur lege noua. Luc. 6. Mutuū date, nihil inde sperātes. Tertiò prohibetur iure naturæ, quo iniustū est vendere quod nō est, cum inter ens & non ens sit proportio: & per consequens nec æqualitas. vendere etiam bis aliquid est de iure naturali illicitum, cum in secunda venditione vendatur non suum: sed alterum horum facit vsurarius, quia vendit vsum rei qui non est distinctus à proprietate: & sic accipitur pro eo quod non est. in quo est plus quàm manifesta inæqualitas. Et si illud lucrum accipiatur pro proprietate, iam bis accipit pro illa: primò tantundum, secundò lucrum: & sic bis accipit. Hæc est ratio Philosophi. Præterea pecunia mutuo accepta trāsit in dominium debitoris: ita quòd fit sua, vt dictum est: sed valde iniustum & inæquale est, vt quis quærat fructum in re quæ est alterius. Igitur, &c. Quidā etiam dicunt, quòd in vsura venditur id quod est commune. s. tempus. Insuper fit contra misericordiam, cuius natura est, vt eius opera gratis fiāt, alias non esset misericordia: Christus autem ponit mutuum inter opera misericordię. Nec obstat quòd aliquando dare mutuum sit de cōsilio: quia ad mutuum semper sequitur præceptum negatiuum, quo prohibetur ne quid vltra sortem non solum accipiatur, sed nec etiam speretur. Ex quo sequitur, quòd vsura purè mentalis est peccatum, non solùm in lege noua siue euāgelica, sed etiam in lege naturæ prohibitum: cùm omnis volitio interior libera, quæ fertur supra materiam indebitam siue obiectum prohibitum, sit mala, & peccatum. Eadem ratione adulterium purè mentale, est peccatum.

Mutuum quid sit.

Vsura siue dare ad vsurā, est peccatū omni lege prohibitum.

Exo.22.

Psal.14

Ezec.18

Mat.23.

5.Ethi.

Luc.6.

Ver. 15. *De diuisione vsuræ.*

VSura diuiditur in mētalem & extrinsecam. Vsura extrinseca consistit in hoc quod est lucrari ex mutuo, interueniente pactione explicita vel implicita. Mentalis consistit in spe lucri, absque vlla conuentione. Pro resolutione multarum difficultatum circa vsuram extrinsecam notandum, quòd ad lucrum vsurarium requiruntur & A

suffi-

sufficiunt duæ conditiones ex parte ipsius lucri. Prima est, quod sit aliquid pecunia æstimabile. Secunda, quòd lucrū non sit suum, scilicet mutuantis. Ex prima sequitur, ꝙ si aliquis mutuat alteri vt fiat amicus, non est vsurarius. Ex secunda sequitur, quòd si aliquis mutuat alteri vt re habeat suum, vel vt redimat vexationem, quia si non mutuaret, fortè debitum negaret, vel se ad iudicium trahi faceret, quod non faciet propter mutuum, non est vsura. Neque etiā si mutuans deducat in pactum, damnum emergens quod incurrit, est peccatum: quia non est lucrum. Sed si obliget ad remutuandum, vel molendum in mola sua, vel ad sumendum aliquid ex officina sua, vsura est: quia illa obligatio pecunia æstimari potest. Discernendum est tamē hic lucrum licitum ab illicito. lucrum enim licitum est pretium pro mola vel aliis mercibus. & hoc non est vsura, nec subiacet restitutioni. Illicitum verò est obligatio. ideo tenetur ad relaxandum vinculum obligationis, & ad recō pensationem illius ad arbitriū boni viri. Sequitur etiam, quòd si aliquis locat aut vendit pecuniam, quod fieri potest quantum ad vsum secundarium, cum pacto accipiendi plus, moderatè tamen, non est vsura: cùm non sit mutuum. vt si quis mutuat pecuniam ad ostentationem, vel si locat aureos ad ponendum in brodio, vel nummos aureos vendit pro argenteis & parua moneta, vt emptor leuius & securius ambulet, non est vsura. Scut enim vasa aurea & argentea, & argentum & aurum non monetatum, potest locari & vendi: sic pecunia quò ad vsus secundarios. Sequitur etiam quòd si aliquis accipiat pœnam cōuentionalem propter moram debitoris, non est vsurarius, quia non ex mutuo, sed ex mora. Quod limitandum est, nisi creditor probabiliter æstimaret debitorem futurum esse in mora, aut mallet debitorem incurrere pœnam, quam sibi soluere. Et generaliter si interueniat fraus: In mutuo implicito, multis modis vsura committi potest. Si venditor propter dilationem pretij plus vendit, vel emptor minori pretio emit, quia pretium anticipat. Idem de obligato ad soluendum certam summam post annum. Et quia anticipat solutionem pro minori pretio, liberatur à toto. Item si minori quàm iusto pretio emit: quia facit pactum de retrouendendo. Si pignore vtitur, vel aliquid pecunia æstimabile accipit, puta operationes in vineis, aut vsus equorum: pariter si quis emat rem non existentem, puta domū, pro existente, & vēditor locat donec reddat principale. Similiter in societatibus & soccidiis, quando non est æqualitas in lucro, vel periculum non æqualiter pendet. Et si quis rem suam seruaturus, ad tempus vendit illam, volens maius pretium, quòd interim curret vsque ad illud tempus, vsura est. Non esset tamen vsura, si ad precium commune alicuius determinatæ diei venderet. Nec si triticum antiquum ad nouum mutuaret: dummodò triticum mutuatum esset sanum, & non permixtum puluere aut aliis granis, & expectetur nouum purum duobus cribris ventilatum & purgatum: excessus enim valoris vsura est. Et quia penè innumeri casus sunt à mercatoribus adinuenti, quos prolixum esset scribere, ad summistas remitto. Et ad prædicta fundamenta, per quorum applicationem facile poterit nouus casus oblatus cognosci, hæc pro introductione sufficiant.

In mutuo implicito vsura multipliciter cōmitti potest.

Ver.16. *De vsura Mentali.*

B Circa vsuram mentalem, quæ consistit in spe lucri ex mutuo absque conuentione, ad cognoscendum quādo sit peccatum, considerandum est an lucrum speretur ex mutuo, an ex mera gratitudine. Si ex mutuo, est peccatum restitutioni obnoxium. Si verò ex mera gratitudine eius qui accipit mutuum, & non ex mutuo, non est peccatum: neque tenetur ad restitutionem. Verum quia plerūque animus mutuum dantis non concordat cum animo & intentione mutuum accipientis: ideo oportet discernere distinguendo: quia vel vtriusque intentio est pia, vel claudicat ex vna parte. Si vtriusque intentio est pia: quia mutuans non sperat ex mutuo: nec accipiens mutuum dat illi propter mutuum, sed ex mera liberalitate & gratitudine, tunc nulla est vsura, neque opus est restitutione. Si verò vtriusque intentio feratur ad mutuum: quia mutuans sperat aliquid ex mutuo: accipiens dat propter mutuū aliquid vltra: tunc est peccatum, & tenetur ad restitutionem. Si verò alterius conditio claudicat: dupliciter fieri potest, vel ex parte dantis vel ex parte accipientis. Si ex parte accipiētis, quod est quādo qui mutuat, nil ex mutuo sperat. Accipiēs autē dat aliquid vltra sortē propter mutuū & quasi inuitus. Tunc si mutuans accipit: putans debitorē ex mera gratitudine dare, non peccat, nec tenetur ad restitutionem, donec ad eius notitiam peruenerit, quòd debitor propter mutuum dedit. Si autem claudicat ex parte mutuantis tantum, sic quod mutuans sperat ex mutuo, & alius ex mera gratitudine dat: tunc mutuans peccat pecca to vsuræ, & tenetur restituere. Verum si postea cognoscat quòd ex mera gratitudine debitor dedit, potest acceptare & retinere. Dominus Caietanus circa hoc dicit, quòd si quis non vult mutuare alicui, quem nouit nil ex gratitudine offerentem: & libenter mutuat alteri, quem videt gratū, non propterea inuoluitur peccato vsuræ mentalis: sed sequitur naturalē inclinationem. quia actiones nostras dirigimus his qui digni sunt. Et similiter ex parte accipientis mutuum: si quis gratis multa impendit munera & obsequia, vt ille ad ampliora beneficia mutui exhibenda prouocetur: ad nullum peccatum prouocat mutuantē. Quod limitandum venit quòad primum, extra casum: in quo non grato mutuare non tenetur. Et quo ad secundum in casu, in quo esset valde pauper vel tenuis.

Ver.17. *De Redditibus & censibus annuis.*

C Circa redditus & census annuos an sit licitum eos emere, & an & quando in talium emptione committatur vsura, est difficultas. Pro cuius resolutione aduertendum est, quòd cùm omnia quæ, possunt pecunia æstimari, emi & vendi possint, modo seruetur æqualitas inter rem venditam & precium: sequitur quòd redditus & census annui, qui pecunia æstimari possunt, sunt vēdibiles: & venditio & emptio eorum est licita, dummodò iustum pretium seruetur. Si verò viliori pretio emantur, & non est pactū de retrouendendo, non est quidem vsura, cum non sit mutuum nec explicitum nec implicitum: est tamen iniustitia, propter inæqualitatē pretij: teneturque emptor iustum pretium resarcire. Si verò redditus vel census annui emantur minori pretio cum pacto de retrouēdendo, vsura est: quia ibi est mutuum implicitum: & emptio illa sub minori pretio, & pactum de retrouendendo est quodam velamen in fraudem vsurarum, & sic non habet efficaciam. Nam (vt dicunt Iuristæ) plus valet quod agitur, quam quod simulatè concipitur. Vbi autem annui redditus & aliæ quæcunque res iusto pretio emuntur: pactum de retrouendendo non vitiat, imò pertinet ad liberalitatem emptoris, qui ad hoc se astrinxit, quòd nō potest exigere simul omnes pecunias datas, manente debitore libero ad dandū sortem vel redditum annuum. Ex his patet quid dicendum sit de reddito annuo tritici, vini, ac olei. Sed aduertendum est bene ad pretium iustum, quia variatur, & vix reperiri potest propter sterilitatem & pericula occurrentia: nec pretium iustum taxare pertinet ad Theologum, sed ad communitatem, vel Principem communitatis: ideo pertranseo. Puto tamen excusari eos qui sequuntur edictum principis vel parlamentorum, dummodò quando pro loco & tempore ex causa rationabili variant edicta & augent pretium, etiam ab emptoribus augeatur.

Ver.18. *De vsurarum restitutione.*

D Vsurarij extrinsecè lucrum accipientes ex mutuo siue explicito, siue implicito, tenentur ad restitutionem acceptorum, & ad interesse damni emergentis. Non tamen tenentur ad restitutionem eorum quæ ex pecunia vsuraria acquisierunt. Cùm licitè quilibet tenere possit, quod legitimè acquisiuit. Prout in hoc casu, cùm pecunia non faciat ex se fructus. Sed si id quod per vsuram acquisitum est, faciat fructus, vt domus, vineæ, prata, tenetur non solùm ad restitutionem domorum, vinearum, & pratorum, per vsuram acquisitorum, sed etiam fructuum. Quando autē purè mentalis vsurarius restituere teneatur, dictum est, cum de vsura mentali ageretur. *2.2.q.78. art.3.*

Ver.19. *De acceptione ad vsuram.*

E Accipere ad vsuram à parato dare ad illam, & qui nō consueuit aliter mutuare, in casu necessitatis vel rationabilis vtilitatis secundum se nullum est peccatum: quia nil aliud est, quàm mutuum accipere & vsuram pati *2.2-78, art.4. 5. Ethic.*

pati: quorum neutrum habet rationem mali culpæ: quia ſecundum Philoſophum. Qui iniuriam ſiue iniuſtitiam, patitur, non peccat: ſed vſurarius dando ſub vſuris facit in
In Enchi. iuſtitiam: ergo qui accipit & patitur, non peccat. Licitum eſt enim peccato alterius in bonum ſuum vti: quia Deus vtitur omnibus peccatis ad aliquod bonũ, vt ait D. Aug. Poteſt tamen eſſe peccatum, ſi quis abſque rationabili cauſa patiatur hoc damnum, & alterius iniquitate vtatur. Inducere verò non paratum, vel à parato petere mutuum ſub vſura, peccatum eſt: quia nullo modo licet inducere alium ad peccatum; neque cooperari ſeu conſentire aut complacere peccato alterius: quia quamuis aliquis ſit diſpoſitus & paratus dare ad vſuram, non tamen ſemper cogitat. Et ex illa petitione quia illicitum petit, prouocat ad denuò conſentiendum peccato ad quod erat anteà diſpoſitus. Non autem prouocat, quando ſolùm mutuum petit: quia quod det ad vſuram, non ſequitur per ſe ad petitionem mutui, quum poſſit abſque vſura dare: ideo per accidẽs eſt, & ex malitia ſua proueniens, quòd offerat ſub vſura, & non aliàs. Sicut ſi à debitore idololatra negante debitum, & parato peierare, creditor petat quòd iuret per idolum ſuum, peccat: quia petit aliquid, quod alius non poteſt facere ſine peccato. Si verò petat ſolùm iuramentũ cùm illud licitè præſtare poſſit per Deum verum: ſicut dare mutuum ſine vſuris, non conſentit neque cooperatur peccato alterius. Licet ille ex malitia ſua incidat in peccatũ ad quem præſeruandum non tenetur relinquere vtilia & neceſſaria ſibi: licet bene teneatur ad præſeruandum à peccato ex infirmitate proueniente, quod eſt bene notandum: quia hinc pendet ſolutio multarum difficultatum.

§. 4. *De partibus integralibus iuſtitiæ.*

A Partes integrales Iuſtitiæ ſunt duæ, ſcilicet facere bonum, & declinare à malo. Iuxta illud Pſal. Declina à
2.2.q.79. *Pſal. 36.*
malo, & fac bonum. Non tamen accipitur hic bonum vel malum largè ſiue communiter. Quia ad omnem virtutẽ pertinet facere bonum, & vitare malum, niſi fortè accipiatur iuſtitia, prout eſt omnis virtus. Quamuis iuſtitia hoc modo accepta, reſpiciat quandam ſpecialem rationem boni, prout eſt debitum in ordine ad legem diuinam vel humanam. Sed iuſtitia particularis reſpicit bonum in ordine ad proximum. Et ſic facere bonum, ponitur pars iuſtitiæ ſub ratione debiti ad proximum, & vitare malum oppoſitum quod eſt proximo nociuum. Ad iuſtitiam verò generalem, facere bonum debitum in ordine ad communitatem, & vitare malũ oppoſitũ. Et dicuntur partes integrales: quia vtraque earũ requiritur ad perfectũ actũ Iuſtitiæ. Et ponũtur duæ: quia in operationibus & rebus exterioribus, circa quas eſt Iuſtitia, aliud eſt facere æqualitatem, aliud æqualitatẽ factã nõ corrumpere. Non enim declinare à malo importat negationẽ purã, hoc eſt non facere malum: quia per hoc nõ meretur palmam, ſed euitat pœnam: ſed importat motum voluntatis repudiantis malum. Et hoc ipſum vocabulũ declinationis importat. Et hoc eſt meritoriũ, pręcipuè cùm aliquis impugnatur vt malum faciat, & reſiſtit. Et inter hos actus perfectior & principalior ac cõpletiuùs Iuſtitiæ, eſt facere bonum: declinare autẽ à malo, eſt actus imperfectior & ſecundarius.

Ver. 1. *De peccato tranſgreſſionis ſiue commiſſionis*

B His duabus partibus integralibus opponuntur duo vitia. Declinationi à malo opponitur tranſgreſſio.
2.2.q.79. art. 2.
Operationi boni opponitur omiſſio. Quò ad primũ, ſciẽdum quòd tranſgreſſio accipitur dupliciter. Primò largè, & importat violationem cuiuſlibet præcepti, ſiue affirmatiui, ſiue negatiui. & ſic non diuiditur contra omiſſionem: imò eſt aliquid commune omni peccato. Secundò, vt accipitur propriè & ſtrictè: & ſic importat contrauentionem præcepti affirmatiui duntaxat. Et ſic opponitur omiſſioni. Quia tranſgreſſio eſt per actũ directè oppoſitũ pręcepto negatiuo. Omiſſio verò de ſe nõ importat aliquẽ actum directum, pręcepto affirmatiuo oppoſitum: ſed ſolum defectum actus debiti, & prætermiſſionem præcepti affirmatiui. Inter hæc duo peccata, ſimpliciter & abſolutè loquendo, peccatum tranſgreſſionis eſt grauius, propter directam repugnantiam cum præcepto. Vnde non adeò grauiter peccat filius, qui non exhibet debitam reuerentiam patri: ſicut qui facit irreuerẽtiam. Licet aliqua omiſſio poſſit eſſe grauior aliqua tranſgreſſione, propter circũſtantiam aliquam: vt in eo qui tenetur cuſtodire portas ciuitatis: & eius omiſſione hoſtes ingrediuntur & diruunt omnia.

Trãſgreſſio dupliciter accipitur.

Ver. 2. *De peccato omiſſionis.*

Circa peccatum omiſſionis eſt difficultas, an ſit dabilis pura omiſſio, an ſemper habeat actum adiunctum. C
2.2.q.79. art. 3.
Et quo ad hanc difficultatem certum eſt, quod non eſt neceſſe ſemper habere actum annexum concomitantem. Quia tempore impletionis pręcepti poteſt quis dormire: & tunc omittit & nullum actum concomitantem habet. Certum eſt etiam quòd ſi habeat actum directum concomitãtem, vtpotè nolle implere pręceptum affirmatiuum: tunc non eſt pura omiſſio: ſed eſt peccatum mixtum, cõprehendens tranſgreſſionem & omiſſionem, cum omne pręceptum negatiuum includat affirmatiuum. Sed difficultas pendet in hoc, an præcepti omiſſio poſſit eſſe abſq; quocunque actu concomitante vel præcedente, qui ſit cauſa eius. Et reſpondetur quòd ſemper habet vel habuit actum præcedentem, qui fuit cauſa eius: vt ſi is qui tenetur ire ad matutinas ſe inebriauit de ſero, vel in aliis ſe occupauit, vnde impoſſibilitauit ſe ad ſurgendum ad matutinas. peccatum omiſſionis non imputatur ei pro tunc: quia ſi aliquis violenter excitaret eum & iret ad matutinas, non omitteret. Et ſic omiſſio non incipit ei imputari ad culpam, donec venit tempus in quo debet & tenetur operari. Licet peccauerit in cauſa, ſe impoſſibilitando: Et ſic omiſſio imputatur actui quo ſe inebriauit.

An præcepti omiſſio poſſit eſſe abſque quocunque actu

§. 5. *De partibus potentialibus iuſtitiæ.*

Partes potentiales adiunctę iuſtitię ſunt multę. Ad quarum euidentiam ſupponendum eſt primò, quòd in D
virtutibus quę adiunguntur alicui principali, duo ſunt cõſideranda: Primò quòd virtutes adiunctæ in aliquo conueniant cum principali cui adiunguntur. Secundò quòd in aliquo deficiant à perfecta ratione ipſius. Secundò ſupponendum eſt quòd iuſtitia eſt ad alterum, & ratio iuſtitię conſiſtit in hoc quod reddat alteri quod ei debet ſecũdum ęqualitatem. Et ſic debitum & ęqualitas ſunt de perfecta ratione iuſtitiæ. A ratione ęqualitatis deficiunt quatuor virtutes: ſcilicet religio, quæ eſt in ordine ad Deum, cui non poteſt reddi ęquiualens. Item Pietas, quę eſt in ordine ad parentes, quibus etiam non poſſumus reddere æquiualens. Item Obſeruantia, quę eſt erga virtuoſos, & in dignitate conſtitutos, deficit ab æqualitate, cùm virtus ab homine recompenſari non poſſit: vt patet per Philoſo- *4. Etich.*
phum. Et huic adiungitur Obedientia. Ad ſciendum au- *8. Etich.*
tem quæ virtutes deficiant à ratione debiti iuſtitiæ, notandum eſt quod ſecundum Philoſophum, duplex eſt iuſtum ſiue debitum, ſcilicet legale & morale. Iuſtum & debitum legale eſt, ad quod reddendum aliquis aliqua lege aſtringitur in exteriori foro. Et tale debitum legale reſpicit iuſtitia, quæ eſt principalis virtus. Iuſtum verò ſiue debitum morale eſt, quod ad reddendum quis non aſtringitur aliqua lege in foro exteriori, ſed illud aliquis debet ex honeſtate virtutis. Hoc debitum non eſt tantum, ſicut debitum legale. Et ideo virtutes quæ ſunt ad alterum ſub ratione debiti moralis & honeſti, deficiunt à ratione iuſtitiæ ex parte debiti, licet non à parte æqualitatis. Debitum autem mortale habet diuerſos gradus: & ſecundùm hoc aſſignantur diuerſæ virtutes annexæ iuſtitiæ. Primus gradus debiti eſt, ex cuius ratione inſurgit neceſſitas, quando ſcilicet eſt ſic neceſſarium, quòd ſine eo morum honeſtas conſeruari non poteſt. Et iſte gradus debiti poteſt attendi dupliciter. Primò ex parte debentis. Et ſic ad hoc debitum pertinet, vt homo talem ſe exhibeat alteri in verbis & factis, qualis ipſe eſt. Et ſic adiũgitur iuſtitię Veritas, in qua includitur fides ſiue fidelitas, per quam fiunt & ſeruantur quę dicta ſunt & promiſſa. Secundò poteſt attendi ex parte eius cui debetur prout aliquis recompenſat alicui ſecundum ea quæ fecit, ſiue in bonis, ſiue malis. Quo ad bona adiungitur Iuſtitiæ vna virtus, quæ dicitur Gratia ſeu Gratitudo, quæ ab aliquibus dicitur Euchariſtia. Quo ad mala verò ponitur alia virtus, quæ dicitur vindicatio, per quam (vt Tullius ait) omnino quod obſcurum eſt, aut defendendo, aut vlciſcendo propulſat. Secundus gradus debiti, quod dicitur neceſſarium largo modo, ſicut cõferens

Indebitum eſt duplex. Debitum morale.

Debitum mortale habet diuerſos gradus.

ad

ad maiorem honestatem. Circa hoc debitum versatur Liberalitas, Affabilitas, & Amicitia, & alia huiusmodi, de quibus per ordinem dicendum est.

Ver. 1. *De Religione.*

E

2.2.q.81. art.2.

REligio, est virtus disponens hominem ad colendum & honorandum Deum. Ad hanc ordinantur tria prima præcepta decalogi, quæ sunt de actibus eius. Actus religionis eliciti, siue ad quos religio immediatè inclinat, sunt octo, duo interiores, & sex (vt in pluribus) exteriores. Et quia finis religionis est superior ad alias virtutes: ideo potest actus omnium aliarum virtutum imperare, hoc est ad finem suum ordinare.

Ver. 2. *De Deuotione.*

F

2.2.q.82. art.1.

PRimus actus religionis interior, est deuotio, quæ nil aliud est, quàm prompta voluntas tradendi se ad ea quæ pertinent ad Dei famulatum, cultum & honorem. Vnde Exo. 35. dicitur, Quod multitudo filiorum Israel mente promptissima atque deuota offerebat primitias Domino. Et sic patet quod deuotio pertinet ad voluntatem. Causa enim extrinseca est Deus, causa verò intrinseca est contemplatio & meditatio, quia quis concipit quòd se tradit diuino obsequio. Vnde Psal. In meditatione mea exardescet ignis. *Psal. 38.* effectus verò eius est interior cordis lætitia. Vnde in collecta ecclesiæ dicitur. Vt quos ieiunia votiua castigant, ipsa quoque deuotio sancta lætificet.

Ver. 3. *De Oratione.*

G

2.2.q.83. art.1.

SEcundus actus religionis est Oratio, quæ dupliciter accipitur. Vno modo largè, pro qualibet bona operatione. Vnde super illud, 1. Thes. vlt. Sine intermissione orate dicit Glos. Sēper orat, qui semper bene facit. Et sic accipitur Luc. 18. vbi dicitur: Oportet semper orare, & nunquā deficere. Alio modo strictè, prout est applicatio mentis ad Deum. Et sic secūdum Damascenum. *Lib. 3.* Oratio nil aliud est quàm quidā ascensus animi, siue quædam mētis eleuatio in Deum. & secundum Diuum Augustinum est petitio decentium à Deo. Et ex his duabus definitionibus cōficitur vna tertia, scilicet: *Lib. de Ver. rel.* Oratio est assensus siue eleuatio & ordinatio mentis siue animi ad Deum, cūm quadam decentium petitione. Licet enim Deus multa etiam non petita liberaliter nobis largiatur: tamen aliqua vult dare nobis petentibus, propter vtilitatem nostram: vt scilicet fiduciam quandam accipiamus recurrendi ad eum: & vt cognoscamus eum esse bonorum nostrorum authorem & largitorem. Et cum per orationē homo exhibeat reuerentiam Deo, inquantum ei se subiicit, & orando protestatur se egere eo, sicut authore naturæ, & largitore bonorum suorum sequitur quòd oratio est actus virtutis religionis, ad quam pertinet honorem & reuerentiam Deo exhibere. Et quamuis oratio sit elicitiuè ab intellectu: & ideo secundum Cassiodorum oratio dicitur, quasi oris ratio: est tamen imperatiuè à voluntate, in qua est religio, *2.2.q.83. art.17.* quę ordinat actum voluntatis & aliarum potentiarum ad Dei reuerentiam. Et quia ad orationem perfectam tria requiruntur scilicet eleuatio mentis in Deum, & ratio impetrandi, quę ex parte Dei dicitur sua sanctitas, per quam petimus exaudiri, secūdum illud Danielis nono: Propter temetipsum inclina Deus aurem tuam. ex parte verò petentis est gratiarum actio. Hinc est quòd oratio plura nomina sortitur Vnde & Apostolus dicit: Obsecro igitur primum fieri obsecrationes, orationes, postulationes, & gratiarum actiones Inquantum orans accedit ad Deum quē orat dicitur Oratio. Inquantum petit aliquid à Deo determinatè, dicitur Postulatio: si verò indeterminatè, vt cūm quis petit adiuuari à Deo, dicitur Supplicatio. Et si solum factum narretur, vt Ioā. 11. Ecce quem amas infirmatur, vocatur Insinuatio, quantum autem ad orationem impetrandi ex parte Dei, dicitur Obsecratio: ex parte verò petentis, dicitur Gratiarum actio. Et ideo Glos. primæ Timot secundo dicit, quòd in Missa obsecrationes sunt, quæ præcedunt consecrationem: in quibus quædam sacra cōmemorantur: Orationes sunt in ipsa consecratione, in qua maximè debet mens in Deum eleuari. Postulationes autem sunt in sequentibus. Gratiarum verò actiones in fine. In pluribus etiam ecclesiæ collectis hæc quatuor possunt attendi: sicut in collecta sanctæ Trinitatis. Quia cum dicitur, Omnipotēs sempiterne Deus, pertinet ad orationem. Quod verò dicitur. Qui dedisti famulis tuis, pertinet ad gratiarum actionem. Cùm autem dicitur. Præsta quæsumus omnipotens Deus, pertinet ad postulationem & quod ponitur in fine, Per Dominum nostrum Iesum Christum, &c. pertinet ad obsecrationem.

Ver. 4. *De necessitate orationis.*

ORationem esse de necessitate salutis & de præcepto, patet per illud Mar. 14. Vigilate & orate vt non intretis in tentationem. & Luc. 11. Petite, & accipietis. *2.2.q.83. art.3. ad.2.* Ratione potest probari. Quia necesse est aliquādo se subiicere Deo. Dicitur enim Esa. 45. Mihi curuabitur omne genu. & secundi Mach. 9. Antiochus coactus, & manifestam Dei virtutem in se contestans, ita ait: Iustum est subditum esse Deo, & mortalem non paria Deo sentire. Sed per orationem (vt dictum est) homo se subdit Deo: ideo Psalm. Subditus esto domino. & ora eum. *Psal. 36.* Hæc subiectio est duplex. s. Exterior & interior. Interior dicitur oratio mentalis: Exterior, quę fit verbo, dicitur oratio vocalis: Inter has mentalis est principalior: quia vocalis sine mentali non placet Deo. Vnde Matth. 15. Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longè est à me. Sine causa me colunt. Ad euidentiam tamen huius necessitatis, sciendum est quòd cùm præceptum de oratione sit affirmatiuum, non obligat semper & pro semper, sed pro tempore. Inuestigādum igitur nobis est quo tempore teneamur orare: & quas orationes dicere & quidem quantum ad orationem vocalem communem, quæ per ministros Ecclesiæ in persona totius populi fidelis Deo offertur, necesse est quod innotescat toti populo: quod fieri non posset nisi esset vocalis: Ideo rationabiliter statutum est ab Ecclesia præceptum, vt ministri Ecclesiæ voce pronuntient orationes, quas pro populo faciunt. Et sic tenentur temporibus determinatis orare. Sic quòd peccarent mortaliter habentes curam Ecclesiarum collegiatarum & monasteriorum, si prætermitterent aliquod officium eis ex fundatione seu ex statutis, per superiores approbatis & iuratis, ordinatum. Septem autem horæ canonicæ (quæ sunt matutinale officium, 1, 3, 6, 9, vesperæ & completorium) diuinitus inspiratę secundum illud Psam. Septies in die laudem dixi tibi, fuerunt ab Apostolis obseruatæ, *Quo tempore teneātur orare.* Vnde Act. tertio dicitur, *Psal. 118.* Petrus & Ioannes ascenderunt in templum ad horam orationis nonam. Et deinde ab Ecclesia fuerunt præceptæ, vt omni die dicantur à ministris existentibus in sacris ordinibus ad laudandum Deum, & gratias agendum de beneficiis. *Septē horæ canonicæ diuinitus inspiratæ, & per Apostolos fuerunt obseruatæ.* Inter quæ maximum est beneficium creationis & redemptionis. Quorum primum septem diebus completum fuisse dicitur. *Gen. 1. & 2.* Secundum verò beneficium septem quodammodo horis peractum est, vt habetur in officio sanctæ Crucis, quod dicentibus, Ioā. 22 dedit 40. dies indulgētiarum, vt D. Antoninus Flo. dicit in tertia parte suæ summæ, titulo 13. cap. 4. Præceptum harum horarum habetur in cap. dolentes de celebratione Miss. *Qui tenentur ad horas canonicas.* Tenentur pariter ad eas beneficiati, etiam non existentes in sacris, vt habetur in ca. clericus 91. dist. Tenentur etiam religiosi professi, ac etiam cōuersi religionis approbatæ per Ecclesiam, eò quòd sint instituti non solùm ad orandum pro se particulariter, sed etiam pro vniuersali vtilitate fidelium. *Horæ canonicæ debent competenti tēpore dici.* Et eo etiam quòd sint totaliter applicati ad cultum Dei. Ideo dicuntur habere beneficium interpretatiuè scilicet viuendi ex eleemosynis, vel ex redditibus monasterij, vel collectis quæ eis cōceduntur ab Ecclesia, ratione applicationis prædictæ. *Horæ canonicæ possunt aliquando præueniri & retardari.* Tenentur & prædicti ad officium Diuæ Virginis & defunctorum, Psalmorum, letaniarum, nocturnorum, secundum quod in eorum statutis cauetur. In his enim vnaquęque prouincia & religio abundat suo sensu. Hæc obligatio procedit ex generali consuetudine Ecclesiæ vel religionis, cuius officium dicunt. Clerici verò in minoribus ordinibus constituti, vel solo clericatu, non tenentur ad aliquas orationes vocales ex præcepto Ecclesiæ. Predictæ autem horę debent conuenienti tempore dici, vt habetur in capitulo primo, de celebratione missarum. Quod intelligendum est secundum morem patriæ & ordinationem statutorum. Possunt tamen ex causa præueniri vel retardari, sicut cum facienda est processio vel prædicatio. Nec debet accipi hora punctualiter, alioquin non posset dici tertia post primam: quod tamen in pluribus ecclesiis & religionibus appro-

batis

Officiũ priuatum quo tempore dici potest.

batis seruatur. Officium verò priuatum, quod scilicet dicitur non officiando in ecclesia, debet si fieri potest, proprijs horis dici. quod obseruant Carthusienses. Si verò non possit commodè propriis horis dici propter occupationes: potest præueniri vel retardari: melius tamen est præuenire.

Officiũ matutinale de sero dici potest.

Quodli. 5. art. 28.

Solent curiales & alij occupati, de mane persoluere officium vsque ad vesperas: & de sero dicere vesperas cum cõpletorio. & hoc consulitur in ca. 1. de celebrat. Missarum. Matutinas etiam si quis diceret de sero diei præcedentis propter honestam occupationem, vt propter lectionem, vel prædicationem, nõ malè faceret. Nam & hoc in Ecclesiis cathedralibus quandoque fieri solet. quia cùm officium ecclesiasticum incipiat à vesperis, si de sero post completorium matutinale dicatur, censetur ad sequentem diem pertinere.

Bibens de sero post officium matutinum, non tenetur repetere.

Nec eo tempore dicens tenetur repetere, nec in crastinum à celebratione cessare, etiam si potest matutinale officium de sero dictum bibat, dummodo post mediam noctem non bibat: quia tunc tenetur à celebratione cessare, vt habetur in ca. si constiterit. de accusa. cùm debeat ieiuno stomacho communicare, & dies quo ad ieiunium à media nocte incipiat. Si verò matutinas quis de sero diceret, vt quietius somno vel voluptati vacaret, non esset absque peccato. Quia in his consideranda est intentio dicentis: quantumcunque tamen retardet, non videtur mortaliter peccare, secundum D. Antoninum Flor. dummodo terminet circa mediã noctem. in qua quantum ad hoc videtur dies terminari.

An prætermittens ordinẽ horarũ, tenetur repetere.

Qui autem prætermissa vna hora aliam dicit, puta post primam sextam, tenetur dicere quod omisit: non tamen tenetur repetere quod dixit: licèt debeat de negligentia siue omissione pœnitere.

Celebrans nõ dictis matutinis peccat.

Qui verò nondum dictis matutinis Missam celebrat, mortaliter peccat, secundum Guilelmum & Hostiensem, licet post celebrationem dicat. Et hoc ideò, quia facit contra generalem & approbatam consuetudinem ecclesiæ, iuxta ca. in his 11. distinctione. Qui autem celebrat antequam dicat primam, non peccat, cùm in multis ecclesiis plures Missæ dicantur ante primas. Nec tamen tantùm peccat, qui dimittit vnam horam, sicut qui dimittit totum officium, licet mortaliter peccet. Qui verò totum officium dimittit, non peccat septem peccatis mortalibus: quia dicere totum officium cadit sub vno præcepto. Grauius tamen peccat, qui plus dimittit.

Dimittens officium propter infirmitatem non peccat, nec tenetur repetere.

Si quis autem propter infirmitatem dimittit, quia absque magna difficultate aut incremento infirmitatis dicere non potest, nõ peccat, neque tenetur repetere æquiualens, quia Deo authore (qui non præcipit impossibile, neq; valdè difficilè) infirmitatem patitur. Ecclesia etiam quæ est pia mater, non intendit fideles ad valdè difficile obligare: cùm iugum Domini suaue sit, & onus eius leue. Ideò pro tempore infirmitatis deobligatur à præcepto Ecclesiæ. Si verò propter paupertatem vel necessitatem, quia fortè libro caret, etiam deobligatur: tenetur tamen recompensare per Psalmos vel per orationem Dominicam sæpius repetitam.

An liceat mutare officium.

Non tamẽ quis euadit graue peccatum, quando ad libitum suum sine causa rationabili mutat officium in Ecclesia vel religione sua dici consuetum, aut ordinatum, quamuis propter prædicationem vel lectionem, de licentia Prælati, vbi chorus facit de feria, liceat dicere officium de aliquo Sancto trium lectionum: quia causa est rationabilis. Ideò non peccat.

In choro dicens officiũ, non tenetur nisi ad vnã partem.

Qui tamen in choro horas dicunt, non tenentur totum dicere: sed sufficit quòd ea quæ ad eorum chorum pertinent, persoluãt: cùm propter charitatem censeantur esse vnũ: nec etiam qui vnum versum aut Psalmum omittit, totum officium tenetur repetere: sed sufficit posteà omissum supplere.

An omittens officiũ vno die, teneatur repetere aut die

An autem qui tenentur dicere officium, si omiserint, teneantur repetere: & an possit confessor talem omittentem confessum, purè relaxare, aut cũ vno vel duobus Psalmis cõmutare, difficultas est non modica: eò quòd si quis tenetur determinato die dare Sorti vel cõmunitati centũ aureos: si dare omiserit illa die, non est liberatus: nec potest Sacerdos minuere vel commutare, cùm sit in præiudicium tertij. Sic cùm officium sit institutum in vtilitatem totius populi, videtur quòd non sit liberatus.

Quodli. 5. art. 24.

Circa hoc diuus Thomas dicit, quod in omni officio diuino est hoc commune, quod pertinet ad Dei laudem, & suffragium fidelium. Sed distinguitur vnum officium ab alio, secundum diuersitatem temporum & locorum. Et ideò sicut in officiis diuinis exoluendis obseruãda est cõgruentia diei & temporis: quæ quidem obseruari non posset, si oporteret iniungere dimitteti, vt horas diceret quas omisit. fortè enim in completorio diceret, Iam lucis orto sydere. & in tempore Paschali diceret officium Dominicæ passionis. quod videtur absurdum. & ideò non videtur esse iniungendum ei qui omisit diurnum officium, quod horas easdem repetat, sed aliquid loco illius ad diurnam laudem pertinens: puta septem Psalmos, vel aliquid amplius secundũ quantitatem omissi, dicat. Ex quo sequitur quòd tenetur ad æquiualens, & per consequens Sacerdos non potest obligationẽ diminuere. licet possit pro reatu omissionis pœnitentiam arbitrariam dare. Prædicta autem obligatio laudandi Deum & faciendi suffragium Ecclesię, non est reatus, nec ex reatu pendens, sed ex præcepto Ecclesiæ. Igitur simplex Sacerdos non potest diminuere aut commutare. Nec est simile de ieiunio ab Ecclesia præcepto omisso. Quia illud præceptum directè & immediatè ordinatur ad particulare bonum personæ, & non ad vtilitatem aliorum, sicut diuinum officium, vt dictum est. Ideò Sacerdos non tenetur iniungere, vt ieiunia omissa suppleat. D. Antoninus Flor. qui fuit satis scrupulosus, in tertia parte summæ, titulo decimotertio, cap. quarto, allegat Dominum Petrum de Palude in quarto dicẽtem, quòd Dei vicarius potest commutare & condonare restitutionem Deo faciendam.

Papa potest commutare & condonare officium.

Ideò si quis per totum annum dimisit officium, non oportet quòd totum duplicet. Quia magis placet Deo minus cum deuotione & cordis alacritate, quàm æquiualens cum tædio. Allegat dictum diui Hieronymi, quod habetur in ca. non mediocriter. de consecratione, distinctione quinta, vbi dicitur: Melior est quinq; Psalmorum decantatio cum cordis puritate & spirituali hilaritate, quàm totius Psalterij modulatio cum cordis tristitia & anxietate.

Quodli. 1. art. 13.

Verùm ex doctrina Diui Thomæ habetur, quòd solum immediatus Christi vicarius, Pontifex, scilicet, maximus, qui regimen & curam habet totius Ecclesiæ, hoc potest. Quia ea quæ ad Ecclesiam pertinent, eius subiacent dispositioni. & ideò debitum Ecclesiæ potest commutare, imò omninò remittere: ne deterreantur peccatores omittentes: & ne desperent. Sicut enim potest dispensare ne Canonicus in duabus Ecclesiis teneatur bis officium dicere: licet aliquid in diuino officio taliter dispensatus in hymnis vel Psalmis teneatur superaddere: ita in officio per Ecclesiam ordinato, Papa potest dispensare. Inferiores verò eo non possunt, nisi ex eius commissione. Ideò non sine causa in indulgentiis Apostolicis hic casus exprimitur. Quod non fieret, si Episcopus vel simplex curatus posset. Quam ob rem timendum est negligentibus: quia si hìc non satisfecerint, vel à summo Pontifice indulgentiam obtinuerint, reddituri sunt vsque ad minimum quadrantem in Purgatorio rationem. Potestas enim Curatorum & Episcoporum limitata est, neque in his quæ ad totam Ecclesiam pertinent, se extendit. Vnde si commutent vel condonent, ponunt falcem in messem alienam. Ideò commutantes peccant, & etiam absoluentes, non iniungentes æquiualens.

An & quãdo laicis teneantur vocaliter orare.

Ad alias autem orationes vocales ministri Ecclesiæ prædicti aut alij Laici vel Clerici simplices sub præcepto siue sub pœna peccati mortalis, non tenentur, nisi ratione voti vel acceptionis in confessione, vel præcepti Ecclesiæ. Quia si ipsa Ecclesia vel caput eius propter aliquam causam rationabilem orationes vocales indiceret & præciperet, tenerentur subditi. Nec obstat quòd Dominus dicit: Cùm oratis, dicite: Pater noster, &c. Quia orans oratione mentali, sufficienter dicit, iuxta illud Psalmistæ, Tibi dixit cor meum.

Mat. 6. Psal. 26.

Et cùm curatus ius præcipiendi non habeat, sed nudum Sacramentorum ministerium, & præceptorum Episcopi executionem, si ipse authoritate sua (vt fieri solet in diebus Dominicis) aliquas particulares orationes iniungat, licet sub eius cura degentes, benè faciant obediendo: quia tamen talis iniunctio non est, neque esse potest præceptoria, sed solum exhortatoria, mittentes nõ peccant mortaliter.

Vocaliter orare est cõgruum & valde vtile.

Multum tamen conueniens & congruum est vocaliter orare, triplici ratione. Primò ad excitandam animi interiorem deuotionẽ: quia quan-

2.2.q.89. art.12.

quandoque mens orantis per orationem vocalem magis eleuatur in Deum, propter vnionem animæ & corporis. Sicut enim affectiones animæ redundãt in corpus: vt experimur quando audimus læta gaudia Paradisi, cor dilatatur. Et cùm audimus terribilia inferni tormenta, cor restringitur.

Psal.83.

Vnde Psalm. Cor meum & caro mea exultauerunt in Deum viuum. & alibi: Lætatum est cor meum, & exultauit lingua mea. Ita motus & affectiones corporis excitant animum, vt experimur in aspersione aquæ benedictæ, genuflexione, & manuum iunctione, ac oculorum

Ad Probã.

in cœlum eleuatione. Vnde D. Aug. dicit, quòd verbis & aliis signis, ad augendũ desideriũ sanctũ, nos ipsos acrius excitamus. Et de ipso legimus, quòd flebat vberrimè in hymnis & canticis, suaue sonantis ecclesiæ vocibus vehementer affectus. Eam ob causam inuentus est cantus Ecclesiasticus, & introducta sunt organa. Quia secundum diuersas melodias sonorũ animi hominum diuersimodè disponuntur. Vbi verò ex voce, cantu, vel organis, non excitatur deuotio, sed tædium crescit ex labore, vel ignorantia, cantus, vel nimia melodia animus ad voluptates carnales trahitur: omnia huiusmodi exteriora signa omittenda sunt. Vnde D. Hieron. & habetur in ca. cantãtes. nonagesimasecunda distinctione, Deo non voce, sed corde cantandum est: nec in tragœdiarũ modum guttur & fauces modulatione leniendæ sunt, vt in Ecclesia theatrales moduli audiantur & cantica: quia insignis gaudij nõ est communicandum cum peccatoribus. Vnde D. Greg. & habetur in ca. In sancta, nonagesimasecunda distinctione: Plerunque fit, vt dum blanda vox quæritur, congrua vita negligatur: & cantor minister Deũ moribus stimulat, cùm populum vocibus delectat. Diuus etiam Aug. in lib. Confessionum dicit: Quoties me plus delectat cantus quàm verba, fateor me peccare.

Organistæ & mimi, aliiq; musici pulsantes vel cantãtes in ecclesiis cantilenas non excusantur à peccato.

Ex quo sequitur quòd non excusantur organistæ, nec mimi, aut alij musici, qui in Ecclesiis personant cantilenas & sonos ad leuitatem, tripudiationem, & dissolutiones, animos hominum inducẽtes. Neque illi qui prohibere possunt, & permittunt. Idem dicendum de aliis signis exterioribus, quòd quãdo tædium generant, & deuotionem diminuunt, & attentionem impediunt, sunt omtttenda, vt genuflectio, tonsio pectoris, discoopertio capitis, & alia huiusmodi. Quę & si aliquando deuotionem excitant, à particularibus tamen personis in Ecclesia & locis communibus prætermittenda sunt, ne ad vanam gloriam inducant, vel aliorum deuotionem impediãt. vel suspitionem vanæ gloriæ ingerant.

Mat.6.

Vnde Christus dicebat: Tu autem cùm oraueris, intra in cubiculum tuum. & clauso ostio ora patrem tuũ, qui videt in abscondito, &c. Vbi D. Chrys. dicit: Puto non ad locum referri, quod Dominus ait, sed ad propositum orantis. Eo ergo proposito vetat orare, vt à conuentu videatur. Vnde subditur: Vt videantur ab hominibus. Orans ergo nihil faciat, ad quod aspiciant homines, vel clamando, vel pectus percutiendo, vel manus extendendo. In particulari tamẽ & secreto loco hęc signa & facta fieri possunt, inquantum orantis deuotionem excitant. Si verò mens per hæc distahitur, vel qualitercunque impeditur (quod sæpè contingit in his, quorum mens absque huiusmodi signis est

Psal.26.

sufficienter parata) cessandum est. Vnde Psalm. Tibi dixit cor meum, exquisiuit te facies mea. & 1. Regum 1. de Anna legitur, quòd loquebatur in corde suo.

Secundò, congruum est vocaliter orare, ad exhibẽdum Deo maiorem reuerentiam: vt scilicet homo se subiiciat Deo totũ, secundũ illud quod habet ab eo: sed non solùm habet animam à Deo, sed etiam corpus: igitur se debet illi subiicere secundum corpus. quod fit orando vocaliter, quod præcipuè competit orationi, secundum quod est satisfactoria.

Oseæ vlt.

Vnde Oseas dicit: Omnem aufer iniquitatem, & accipe bonum: & reddemus vitulos labiorum nostrorum. Tertiò cõgruum est vocaliter orare, ratione affectus explicandi. Sunt enim nõnulli, qui nisi exterius loquãtur, nescirent conceptus suos interiores ordinare, subitoque distraherentur.

Oratio mentalis quando est sub præcepto.

Mentaliter verare est præceptum iuris naturæ & diuini, obligans omnes: sicut se subiicere Deo, & petere ea quæ sunt ad salutem necessaria. Quæ omninò nostram excedunt capacitatem.

2. Cor.3.

Vndè Apostolus: Non quòd sufficientes simus cogitare aliquid à nobis tanquam à nobis ipsis: sed omnis sufficientia nostra ex Deo est. Maximè autem orare & petere tenemur, quotiescunque contingit articulus necessitatis corporalis vel spiritualis, vel sumptionis sacramenti, aut aliquid huiusmodi. Si extremè inops nollet petere eleemosynam, & ideò moreretur fame, esset homicida suiipsius, & peccaret mortaliter, cùm petẽdo posset euitare. Similiter si a latronibus circũdatus, clamando & petendo auxilium, posset liberari, & clamare non curaret, exponeret se periculo mortis, & esset homicida suiipsius. Sic cùm aliquis est in articulo mortis vel vehementis tentationis constitutus, quando instans aduersarius noster diabolus circuit, quærens quem deuoret: *1. Pet.5.* & ingruit colluctatio aduersus carnem & sanguinem, vel *Ephe.6.* aduersus Principes & potestates tenebrarum harum, qui- *Iob.41.* bus nulla potestas in terra comparari potest: si non clamat ad eũ qui potest & vult exaudire, saltem quo ad animam, & meliora quo ad corpus dare: (si quæ petit expedientia non sunt, iuxta illud Psal. Clamabit ad me, & ego *Psal.90.* exaudiam eum: cum ipso sum in tribulatione: eripiam eum, & glorificabo eũ.) exponit se periculo mortis æternæ. Et ideò omittendo peccat mortaliter. Occurrente autem periculo, dicendum est cum Ezechia: Domine, vim *Esa.38.* patior, respõde pro me: quid dicam, aut quid respõdebo, cùm ipse fecerim? Et cum Iosaphat: Cùm ignoremus quid agere debeamus: hoc solùm nobis est residui, vt oculos dirigamus ad te. (sicuti habetur 2. Paral. 20. ca.) Fune fidelis Deus, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis: sed faciet cum tentatione prouentum, vt possitis sustinere. *1. Cor.10.* Et non solùm tenemur orare pro nobis ipsis, cùm sumus in tali periculo, sed etiã pro proximis, quando eos in simili periculo videmus. Sicut enim tenemur ex præcepto iuuare extremè indigentem corporaliter, & illi eleemosynam corporalem dare: sic extremè indigenti spiritualiter dare eleemosynam spiritualem, quæ est oratio, & medium ad hoc directè ordinatum: cùm anima sit plus quàm esca, Matth. 6. Vnde Iacob. 5. Orate pro inuicem vt saluemini. Tenentur prætereà omnes Christiani diebus dominicis orare, cùm teneantur diem dominicum & animam suam sanctificare, ac de beneficiis gratias agere, quę absque oratione fieri non possunt: vnde ad inducendum populum ad huiusmodi præcepti diuini obseruantiam, Ecclesia præcepit omnibus audire Missam diebus dominicis, vt in ca. Missas, de consecratione, dist. 2. Aliqui voluerunt dicere quòd tenemur sub pœna peccati mortalis, singulis diebus orare: quia singulis diebus egemus diuina misericordia, & pane quotidiano, de quo in oratione dominicali. Verùm quia huius obligationis extra casum necessitatis non inuenio fundamentum, neque doctorẽ autenticum: ideò non audeo affirmare de mortali. vix tamen potest quis (si prætermittat) excusari à veniali. Auiculæ enim quotidie cùm egent cibis, aperiunt os, & clamant ad parentes: quantò magis homo, cùm quotidie egeat? Ideò Christus in oratione quam docuit, inseruit: *Mat. 6.* Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Ideò Psal. *Psal.144.* ait: Oculi omnium in te sperant Domine, & tu das escam illorum in tempore opportuno.

Ver. 5. *De orationis duratione.*

A *2.2.q.83. art.14.*

CVm desiderium charitatis, vnde procedit oratio, debeat in nobis esse continuum, vt actu, vel virtute siue habitu maneat in nobis, eò quòd omnia quæ facimus ex virtute desiderij faciamus: secundum hoc oratio debet esse in nobis cõtinua. Vnde D. Aug. dicit: In ipsa fide & charitate continuato desiderio semper oramus. Et sic intelligitur illud Luc. 8. Oportet semper orare, & non deficere. Et illud 1. Thess. 5. Sine intermissione orate. Verùm quia sicut idem ibi dicit August. quia oportet in aliis operibus *Ad Probã.* occupari: ideò per certa interualla horarum & temporum etiam verbis rogamus Deum, vt nos ipsos admoneamus, quantum in hoc desiderio profecerimus, nobis ipsis innotescamus: & ad hoc accedẽdum nos ipsos acrius excitemus. Vniuscuiusque autem rei quantitas debet esse proportionata fini, sicut quantitas potionis medicinę ipsi sanitati. Et ideò conueniens est vt ipsa vocalis oratio tantum duret, quantum vtile est, ad excitãdum interioris desiderij feruorem. & quando hanc mensuram excedit, ita quòd vix sine tædio durare non potest, est prætermittenda. Vnde D. Augustin. ad Probam scribens. ait: Dicuntur fratres in Aegypto crebras quidem habere orationes, eas

tamen

tamẽ breuissimas,& raptim quodam modo iaculatas: ne illa vigilanter erecta, quæ oranti plurimùm necessaria est intentio, per productiores moras euanescat: ac per hoc etiam ipsi satis ostendunt hanc intentionem,sicut non esse obruendam si perdurare potest: ita si perdurauerit,non citò esse rumpendam. Et sicut hoc est attendendum in oratione particulari per comparationem ad intentionem orantis: ita etiam in oratione communi pro populo,ad eiusdem populi deuotionem. Nec obstat quod Dominus
Mat.5. ait: Orantes autem nolite multum loqui,sicut Ethnici faciunt. Putant enim quòd in multiloquio suo exaudiantur.Nolite assimilari eis. Scit enim pater vester quid opus sit vobis,antequam petatis eum. Quia vt idem Augustinus ibi dicit, Non est hoc orare in multiloquio, si diutius oretur, aut multa petantur. Aliud enim sermo multus, aliud diuturnus affectus. Nam & de ipso Domino scri-
Luc.22. ptum est, quòd pernoctauerit in orando: & quòd prolixius aliquando orauerit,vt nobis præberet exemplum. Et postea subdit: Absit ab oratione multa locutio: sed non desit multa deprecatio: si ferues perseuerat intentio.Nam multũ in orando loqui est rem necessariã superfluis agere verbis. Plerunque autem hoc negotium plus gemitibus quàm sermonibus agitur. Nec Christus instituit orationẽ Dominicam, vt his solis verbis vti debeamus in orando: sed quia ad hæc sola impetranda debet tendere nostræ deuotionis intentio, qualitercunque ea proferamus vel cogitemus. Aliquis autem semper continuè orat per continuitatẽ desiderij charitatis, actu, virtute, vel habitu, quando non interrumpitur per peccatum mortale, vel vt sit distributio accommoda, vel quia non intermittitur statutis temporibus orare.

Ver.6. *De loco orationis.*

B ORationes communes & publicæ, cùm fiant pro populo,debent fieri in determinato loco,vt possint in-
Psal.67. notescere. Vndè Psalm. In ecclesiis benedicite Dominum. Quo ad priuatas verò non est locus determinatus ex necessitate præcepti vel efficaciæ: quia potest quilibet vbilibet orare,sicut de adoratione inferius dicetur. Quia Deus vbique audit, vbique videt. est enim vbiq; per essentiam,
Psal.138. præsentiam,& potentiam, iuxta illud Psalm. Si ascendero in cœlum, tu illic es,si descendero ad infernum,ades.
In ecclesia conuenientius oratur. Congruentius tamen in ecclesia oratur quadruplici ratione.Prima dicitur institutionis. Vnde D. Aug. in Regula, & habetur in c. in oratorio.43. dist. In oratorio nemo aliquid agat,nisi ad quod factũ est. vnde & nomen acce-
Mat.21. pit.& Christus: Domus mea, domus orationis vocabitur. Secũda ratio dicitur incitationis: quia vidẽdo alios orantes, & laudes diuinas cantantes, incitamur ad idẽ faciendum. Tertia ratio est contentorũ in ecclesia, in qua est sacramentum altaris,& vasa sacramentorum, imagines, &
Psal.67. Angeli qui circunstant. Vnde Psal. Præuenerunt Principes coniuncti psallentibus. Sicut enim cùm titiones sunt vniti,facilius accenduntur: sic nos quando iungimur aliis in charitate existentibus,& præcipuè Angelis, qui sunt velut
Psal.103. carbones igniti,secundum illud Psalm. Qui facis Angelos tuos spiritus,& ministros tuos ignem vrentẽ. Quarta ratio dicitur cõsecrationis, vide orationẽ Salomonis in consecratione templi,quę habetur 3.Reg.8.& quomodo fuit exaudita. Si ad Salomonis preces talia priuilegia concessit Deus templo Hierusalem, quantò magis ad preces ecclesiæ per Episcopũ factę, basilicis consecratis, in quibus sunt nõ archa & alia figuralia quæ erant in templo Hierosolymitano: sed Christus, verus Deus & verus homo? si obiiciatur de cubiculo, in quod Christus nos debere intrare, & ostio clauso orare consuluit: ad hoc dictũ est versu precedenti. Potest etiam dici quòd illud nõ est ex necessitate, sed congruitate, præcipuè infirmis.

Ver.7. *De petendis in oratione.*

C DIuus Aug. ad Probã dicit, quòd si rectè & congruen-
2.2.q.83. art.9. ter oramus, nil aliud dicere aut petere possumus, quàm quòd in oratione Dominica cõtinetur. Cùm enim
Oratio Dominica continet perẽda & ordinem petendorũ. oratio sit desiderij nostri interpres, illa solũ rectè petimus, quæ desiderare possumus. Sed illa quæ desiderare possumus, continentur in oratione Dominica: igitur,&c. Oratio enim Dominica non solùm continet quæ desiderare possumus, sed etiam quo ordine desiderare debemus. Et ideò non solùm instruit postulare, sed etiam totius affectus nostri est informatiua. Et quia hæc oratio est perfectissima: ideò ab omnibus amanda, intelligenda, & frequenter dicenda, tanquam à diuina sapientia ordinata & composita. Vnde D. Cyprianus: Amica & familiaris est ista oratio, Dominum de suo orare. Et D. Chrysost. super Matth. O quàm fidelis & beata hęc oratio, cuius ordinem nobis Doctor vitæ & Magister cœlestis instituit, vt in ea maiorem fiduciam haberemus. Et D. Augustin. ait: Pater maximè diligit orationem, quam filius miro artificio dictauit. Primò enim tanquam summus Orator docet captare beneuolentiam, quam captamus, laudando, & virtutes, dignitates, ac beneficia eius humiliter recognoscendo,& recitando. hoc Christus in hac oratione docuit. Ait enim: Cùm oratis, dicite: Pater noster qui es in cœlis. D. Chrysost. dicit: Vide qualiter suscitauit auditorem, vt omnis rememoraretur beneficij. Qui enim patrẽ dicit, & creatorem, & nutritorem, & gubernatorem, redemptorem, peccatorum remissorem, & glorificatorẽ dicit. Cùm autem addit (noster) fraternitatem, quæ est per vnigenitum & spiritus sancti largitionem & hæreditatẽ, per hanc vnam cõfessus est nuncupationem. Vide ergo quid dicis, quãdo profers, Pater noster, &c. Non dicit, Domine, quia Dominus est nomen timoris: sed, Pater, quod secundum Hierony. est nomen amoris, & officiorum atque pietatis. Nec dicit, Pater mi, vt D. Cyprian. ait, vt induceret nos ad amorem & pacem fraternalem. Publica enim & communis est hæc oratio, in qua non solùm tuum, sed omnium patrem cõfiteris. Non tamen propter hoc prohibuit, quin aliquando possumus dicere, Pater mi: & pro nobis particulariter & singulariter orare. Quemadmodũ & ipse fecit Ioan. 17. & Luc. 22. Pater mi, si possibile est, trãseat à me calix iste. Cùm autẽ dicis (in cœlis) cõfiteris potentiã, quæ nõ solùm ad terram, sed etiã ad omnes & vltra omnes cœlos se extendit: & quòd habet sedẽ in cœlis: hoc est, seipsum. Ibi clarè manifestat bonis quibus cœlorum sedes pro mercede & retributione præparauit. Deinde septem quæ sola desiderare debemus, ordinatissimè insinuat. manifestum est enim quòd primum cadens in desiderium hominis, est finis eius. Finis autem noster est Deus, in quem affectus & desiderium nostrum tendit vno modo, prout volumus gloriam Dei: quod pertinet ad dilectionem, qua Deum diligimus in seipso: ideò primò ponitur prima petitio, per quam petimus gloriam Dei, dicendo: ¶ Sanctificetur nomen tuum. Per hoc (vt dicit D. Aug. ad Probã) actu admonemur, vt nomen eius, quod in se sanctum est, apud homines semper sanctũ sit: & nota sit eius sanctitas mũdo. Secundũ Glo. & secundũ D. Chrys. Per vitã nostrã sanctitas tua manifestetur & glorificetur: hoc est, da & fac nos ita viuere, vt nos ipsi semper te glorificemus, & per nos vniuersa te glorificẽt. Alio modo desideriũ nostrũ tendit in Deũ, secundũ quod volumus frui gloria eius. & secundũ hoc ponitur secunda petitio. ¶ Adueniat regnum tuum. Hæc dicendo tria petimus. Primò gratiã Dei, quæ *Regnũ Dei triplex.*
dicitur regnũ eius. Vnde Luc. 17. Regnum Dei intra vos est. Gratia dicitur regnum: quia per illam ius habemus ad regnum. Secundò per regnum Dei intelligitur Christus, de quo Lucæ 11. Porrò si in digito Dei eiicio dæmonia, profectò peruenit ad vos regnũ Dei, hoc est, Christus & Messias in lege promissus: qui rectè regnum dicitur, quia eius meritò introducimur in regnum Dei. Et sic petimus Christũ & meritum eius. Tertiò petimus gloriã Dei & vitam æternam, quæ consistit in clara visione Dei, vt habetur Ioan. 17. Hæc est vita æterna, vt cognoscant te Deum verum, & quem misisti Iesum Christum. Vnde Mat. 25. Venite benedicti patris mei, possidete paratum vobis regnum à constitutione mundi. Secundò, cadunt in desiderium hominis media, & ea, quæ ordinãt nos in finem. Ad finem autẽ nos ordinat aliquid dupliciter. Vno modo per se: alio modo per accidens. Per se quidem, bonum quod est vtile in finem. Ad finem verò beatitudinis aliquid est vtile dupliciter, vno modo directè & principaliter, secundum meritum quo beatitudinem meremur, obediendo Deo. & secundum hoc ponitur tertia petitio. ¶ Fiat voluntas tua, sicut in cœlo & in terra, Hoc est, da nobis gratiam implendi omnia præcepta & mandata tua, & tuæ volũtati nos in omnibus & super omnia semper cõformare, & in nullo ei displicere, sicut & angeli boni, & alij beati in

cœlo in omnibus se conforment voluntati tuæ, & in nullo tibi displicent. Sic faciamus & nos in terra. Alio modo aliquid est vtile ad finem beatitudinis iustitię mentaliter, & quasi coadiuuans nos ad merendum. & quantū ad hoc ponitur quarta petitio, per quam petimus omnia conducentia & expedientia ad merendum, siue sint spiritualia, siue temporalia, dicēdo: ¶ Panem nostrum quotidianum

Panis nomine omnis sufficientia intelligitur. da nobis hodie. Panis nomine (secūdum D. Aug. ad Probam) omnis sufficientia victus intelligitur. Et sic quod victum spiritualem panis est sacramentū Eucharistiæ, cuius quotidianus vsus proficit homini ad vitę spiritualis cōseruationem, augmentū, & cōfortationem. & expresse hunc panem declarat Christus apud Marc. cùm ait: Panem nostrum quotidianum supersubstantialem, hoc est, præcipuum, scilicet, Eucharistiæ sacramentum, & Dei verbum (vt D. Hieronym. exponit.) Quo ad vitam verò corporalem requiritur non solùm cibus aut potus, sed & vestes, & alia necessaria. Vnde Apostolus 1. Timoth. 6. Habentes alimenta & quibus tegamur, &c. Et Eccle. 29. Initium vitæ hominis, panis & aqua, & vestimentum, & domus protegens turpitudinem. Non docet petere aut rapere aliena, sed nostra: hoc est, debemus petere, vt det nobis gratiam iustè acquirendi temporalia, vt vitam ad eius obsequium, laudem, honorem, & reuerētiam, sustinere possimus corporalem. Non docet pariter petere superflua, neque ad longum tempus sollicitos esse: sed necessaria & quotidiana. vndè quò ad primum inspirauerat Salomonem dicere, Mendicitatem & diuitias ne dederis mihi, tri-

Prouer. 30. bue tantùm victui meo necessaria. Ne fortè satiatus illi-

2. 2. q. 83. art. 5. ciar ad negandum, & dicam: Quis est Dominus? aut egestate compulsus, periurem nomen Dei mei. Quare di-

Quæ non sunt absolutè in oratione petenda. cunt Doctores, quòd non debemus hæc temporalia nec ea quæ possunt malum euentum habere, absolutè petere: sed sub conditione, inquantum. s. subseruiunt ad vitam æternam: & non aliter. Quia (vt Valerius Maximus re-

Quæ possunt absolutè peti. fert Socratem dixisse) Nos plerunque id votis expetimus, quod non impetrasse melius foret. Diuitiæ enim multis exitio fuere. Honores etiam quàm plures pessundarunt. & regna, quorum exitus sæpè miserabiles cernuntur. Sunt tamen quædam bona, quibus homo malè vti non potest, quæ scilicet malum euentum habere non possunt. Hæc autem sunt, quibus beatitudinem meremur, quæ quidem

Psal. 84. sancti orādo absolutè petunt, secundū illud Psal. Ostende faciem tuā, & salui erimus. & alibi: Deduc me Domine, in semita mandatorū tuorum. Quo ad secundum de sollicitudine dicitur Matth. 6. Quid solliciti estis, &c. sufficit enim diei malitia: ideò in hac oratione panē quotidianū docet petere, non decem annorū: Non vt prouidentiam de futuris, sed sollicitudinē & diffidentiā interdicat. Vndè D. Hierony. Labor quidem exercendus est, sollicitudo tollenda. Qui enim dat in præsenti, dabit etiā in futuro, modò primùm quæramus regnū Dei, & iustitiam eius. Hæc omnia, inquantū expediens fuerit, adiicietur nobis. Quod autem dicitur: ¶ Da nobis hodie, exponitur, hoc est, pro vita præsenti, quæ parum durat, & vix cōparatur vni diei.

Psal. 89. Vnde Psal. Mille anni, tanquā dies hesterna quę preteriit. Per accidens autē ordinantur aliqua ad beatitudinē, tanquam remouētia prohibens, ne ad beatitudinē perueniamus, quæ sūt tria. Primum quidem peccatū, quod dire-

Tria impedimenta beatitudinis. ctè excludit à regno, secundū illud Apostoli, Neq; fornicarij, neq; idolis seruientes, regnum Dei possidebunt, & quantum ad hoc ponitur quinta petitio, per quam petimus peccatorum remissionem, dicentes: ¶ Et dimitte no-

1. Cor. 6. bis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus no-

Iacob. 3. stris. Quia (vt D. Iacobus ait) In multis offendimus omnes. & 1. Ioan. 1. Si dixerimus quòd peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est. Ideò quilibet habet occasionē dicendi pro se, vt dimittātur peccata, quo ad culpam & reatū peccatorum. Et si quispiam sit qui pro aliquo tempore absq; peccato existat, nihilominus verificatur pro aliis, qui sunt in peccatis. Vnde D. Virgo hanc orationē, quo ad hanc petitionē, nō dicebat pro se, sed pro aliis qui erant in via peccatores. Et vt amplius inclinemus Deum ad misericordiam, nos etiam debemus secundum ordinationem eius facere misericordiam, & dimittere debita, hoc est, offensas eis, qui offenderunt nos. Sic enim ipse ordinauit: Cùm statis ad orandū, dimittite si quid habetis aduersus aliquem: vt pater vester qui in cœlis est, dimittat vobis peccata vestra. Quod si non dimiseritis, neq; pater vester cœlestis dimittet vobis peccata ve- *Marc. 11.*
stra: sed dicet, Serue nequam, omne debitum dimisi tibi, quoniam rogasti me: nonne ergo & te oportuit misereri *Mat. 18.*
conserui tui, sicut & ego tui misertus sum? Ideò tradet te tortoribus (hoc est dæmonibus) donec reddas vniuersum debitum. subiunxit enim: Sic & pater meus cœlestis faciet vobis, si non remiseritis vnusquisq; fratri suo de cordibus vestris: Secundum quod impedit nos peruenire ad beatitudinem, est tentatio, quæ nos impedit ab obseruantia diuinæ voluntatis. & quantū ad hoc ponitur sexta petitio.

Et ne nos inducas in tentationem. Per quam non petimus, vt nō tentemur: quia (vt dicitur Eccles. 34.) Qui nō *Eccle. 34.*
est tentatus, quid scit? Non cognoscitur corda balistę, nisi sit tentata. Vnde Psalmista dicebat: Proba me Domine, & *Psal. 25.*
tenta me. Et vix possibile est quin tentemur à carne & à diabolo, qui accepit officium tentandi: & Deus hæc permittit ad humiliandū nos, vt de Apostolo legimus, & hoc *2. Cor. 12.*
ad profectum & meritum nostrum. Vnde Iacob. 1. dici- *Iacob. 1.*
tur: Beatus vir qui suffert tentationem, &c. Sed petimus vt à tentatione non vincamur, siue ne tentationi succumbamus, aut tentationi consentiamus. Tertium quod impedit nos peruenire ad beatitudinem, est pœnalitas, quæ impedit sufficientiam vitæ, & quantum ad hoc ponitur septima petitio, qua dicimus: ¶ Sed libera nos à malo. Et cùm dictio (malo) distribuatur secundum Dialecticos, intelligitur ab omni malo. & sic non solùm petimus liberationem à malo pœnæ siue corporali, sed à malo spirituali: videlicet à tentatione & diabolo. vnde D. Augustinus exponit, à diabolo & ab omni impedimento beatitudinis.

Ver. 8. *De orationis directione.*

A

ORatio dirigi potest ad aliquē dupliciter. Vno modo, quasi per ipsum implenda. & hoc modo soli Deo *2. 2. q. 83. art. 4.*
orationem porrigimus, quia omnes orationes nostræ dirigi debent ad gratiam vel gloriam consequendam: quam solus Deus dare potest, secundum illud Psal. Gratiam & *Psal. 83.*
gloriam dabit Dominus. Secundo modo oratio potest dirigi alicui, sicut per ipsum impetranda. Et hoc modo porrigimus sanctis Angelis & hominibus, non vt per eos Deus (qui omnia nouit antequam fiant) nostras petitiones cognoscat: sed vt eorum meritis & precibus orationes nostræ sortiantur effectum. Et ideò Apocalyp. 8. dicitur, quòd ascendit fumus incensorum de orationibus Sanctorum, & de manu Angeli coràm Deo. Et hoc etiam patet ex ipso modo, quo Ecclesia vtitur in orando. Nam à sancta Trinitate petimus, vt nostri misereatur: ab aliis sanctis Angelis & animabus petimus vt orent pro nobis. Nec propter hoc aliis quàm Deo religionis cultum exhibemus: quia non petimus ab eis, vt dent quod oramus. Neque protestamur ipsos esse bonorū nostrorū authores seu largitores: sed duntaxat vt intercessores. Exemplum datur de illo qui vult officium à Rege: petit & sollicitat amicos Regis, non vt dent, sed vt sint intercessores. Neque petimus vt diuinam prouidentiam siue dispositionem immutemus: sed vt impetremus quod Deus disposuit se daturum nobis per Sanctorum orationes. Vndè D. Gregorius ait: Obtineri nequaquam possunt, quæ prædestinata non sunt, quæ autem Sanctorum precibus impetrantur, sic prædestinata sunt, vt eorum orationibus obtineantur. Et si dicatur quòd non sunt porrigendæ, nisi his qui eas cognoscunt: sed Sancti non cognoscunt cogitationes cordium, ergo nec orationes mentales: igitur, &c. Dicendum quòd nobis in hoc mundo conceptus interiores aliorum duplici clauduntur obstaculo. Primò voluntate, quæ conceptum mentis potest retinere interius, vel *1. Cor. 2.*
exterius ordinare. & quantum ad hoc mentem vnius vel alterius nullus alius potest videre, nisi Deus: quia quæ sunt hominis (scilicet interiora) nemo nouit, nisi spiritus hominis, qui in ipso est. Secundò clauditur mens hominis ab alio homine, propter grossiciem. Vnde cùm voluntas ordinat conceptum mentis ad manifestandum alteri, non statim cognoscitur ab alio homine: sed oportet aliquod sensibile exhibere, vt vocem, vel scripturam, vel aliquem nutum, vt patet in mutis. Secundum obstaculum nō impedit Angelos, neq; Sanctos, qui fruuntur verbo. &

primum

primum obstaculum remouetur per ordinationem voluntariam ad eos: ideò ipsi vident & cognoscunt. Et secundum D. Gregorium manifestatur eis in verbo omne quod decet eos cognoscere de his quæ circa eos aguntur.

12. Moral.

Maximè autem ad excellentiam eorũ decet, vt cognoscant petitiones ad eos factas voce vel corde, aliàs non essent perfectè beati. Et ideò petitiones quas ad eos dirigimus, Deo manifestante, cognoscunt. Ideò orãt dupliciter. Primò oratione expressiua, dum votis suis aures diuinæ clementiæ pulsant. Secũdò oratione interpretatiua: quia eorum merita quæ sunt in conspectu Dei, non solùm cẽdũt illis in gloriam, sed sunt nobis suffragia & orationes quedam, sicut sanguis Christi dicitur veniam petere pro nobis. Et licet non sint in statu merendi aut satisfaciẽdi, sunt tamen in statu impetrandi. sicut milites bellando merentur, vt post triumphum exaudiantur, quando petunt: quia non semper petunt, sed secundum ordinem diuinæ iustitiæ: ideò semper exaudiuntur.

Oratio duplex, scilicet expressiua & interpretatiua.

Et quia hodiernis temporibus hæretici circa orationes Sanctorum fideles molestant: ideò videndum est quid ex sacris literis & Ecclesiæ determinatione tenendum sit. In primis certũ est & adeò manifestum, vt nulla tergiuersatione celari possit, Sanctorum in hac mortali vita viuẽtium orationes aliis posse suffragari, & ad eos posse recurri. Habetur enim Gene. 20. de Abimelec. Nunc ergo redde viro suo vxorem, & orabit pro te, quia propheta est: & viues. sequitur: Orante autem Abraham, sanauit Dominus Abimelec. & orante Moyse cessabant plagæ Aegypti: & propter orationes Moysi sæpè pepercit Dominus populo Israël. Et filij Israël venerunt ad Moysem, dicentes: Ora pro nobis, vt tollat à nobis serpentes. & Iob. 42. Dominus dixit ad amicos Iob: Ite ad seruum meum Iob, & offerte holocaustum. Iob autem seruus meus orabit pro vobis: faciẽ eius suscipiam, vt non vobis imputetur stultitia. Orationes etiã Ecclesiæ, diuum Petrum eripuerunt de carcere. Et Apostolus fatetur se sine intermissione pro Romanis orasse: & eorũ orationes expostulauit. Et. 1. Tim. 2. obsecrationes fieri. Et Hebr. 5. ait: Omnis pontifex ab hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in his quæ sunt ad Deum, vt offerat dona & sacrificia pro peccatis. Sed ad quid ista, nisi prodessent & suffragarentur? Certum est etiam quòd Sancti post hanc vitam suis orationibus nobis opitulari possunt. Gen. enim quadragesimonono dicitur: Iacob etiam benedicens filiis dicebat. Deus in cuius conspectu ambulauerunt patres nostri, Abrahã, & Isaac: Deus, qui pascis me ab adolescentia mea vsque in præsentem diem: Angelus, qui eripuit me de cunctis malis: benedicat pueris istis: & inuocetur nomẽ meum super eos. Nomina quoque patrum meorum Abraham, & Isaac. Iacob petebat benedictionem angeli, quæ non poterat esse nisi per orationem. Petebat etiam vt inuocaretur nomen suum post mortem suam: & ipse viuens inuocauit nomina patrum suorum, Abraham, & Isaac, qui mortui erant. Et Moyses dicebat: Recordare Abraham, Isaac, & Iacob. Sed ad quid, nisi vt Deus per orationes & merita ipsorum benediceret eis: eosque crescere faceret, & peccata indulgeret? Si ergo licitum erat Moysi recurrere ad Abraham, Isaac, & Iacob, & nomina eorum inuocare, dicens: Recordare, &c. Quare non licebit nobis inuocare nomen Diuæ Virginis, & Apostolorum, ac aliorum Sanctorũ & dicere, Recordare? &c, cùm sint Deo chariores & familiariores? Vlterius Iudæ Machabæo apparuerunt Onias & alius vir, gloria & ætate mirabilis: & Iudæ petenti, quis esset ille alius: respondit Onias: Hic est fratrum amator, & populi Israël. Hic est qui multum orat pro populo Israël, & vniuersa sancta ciuitate, Hieremias Propheta Dei. Et exauditionem declarat: Quia extendit Hieremias dexteram, & dedit Iudæ gladium, dicens: Accipe gladium, sanctum munus à Deo, in quo deiicies aduersarios populi mei. Si in lymbo existentes orabant: & orationes illorũ vtiles erãt: à fortiori Sancti in patria.

Orationes Sanctorum in via aliis possunt suffragari.
Exod. 8. & 9.
Exod. 32.
Num. 21.
Acto. 12.
Rom. 1.
Rom. 15.
Exod. 32.
2. Mach. 15.

Si dicatur quòd Sancti hoc faciebant, quando nondum datus erat vnus mediator Dei & hominum, Christus Iesus: & cùm adhuc non fuisset constitutus aduocatus ille, de quo diuus Ioannes: Si peccauerit quis, aduocatum habemus Iesum Christum iustum. & ipse est propiciatio pro peccatis nostris. Hæc euasio nõ elidit præcedentia, maximè cùm tempore quo diuus Paulus postulabat orationes aliorum, Christus esset iam constitutus aduocatus & mediator. Cur ergo diuus Paulus alios quæsiuit mediatores & aduocatos? Et cur se fecit mediatorem? Præterea diuus Petrus dicebat: Certus sum quod velox est depositio tabernaculi mei, secundum quod Dominus noster Iesus Christus significauit mihi. Dabo autem operam, & frequenter habere vos post obitum meum, vt horum memoriam faciatis: hoc est exequamini monita mea. Diuus Petrus cõstituto aduocato & mediatore Christo, pollicitus est se daturũ operam post obitum, & non poterat nisi per orationem & intercessionem: ergo sciebat se post obitũ suum oraturum & intercessurum. Christus etiam dicebat: Venit hora cùm non in prouerbiis loquar vobis: sed palàm de patre meo annuntiabo vobis. In illa die in nomine meo petetis. Vbi Beda: Ibi veraciter in nomine Iesu petunt electi, dum pro nostra fragilitate intercedunt, quatenus ad saluationis sortem pertingamus.

1. Tim. 2.
1. Ioan. 2.
2. Pet. 1.
Ioan. 16.

Et quanuis sit vnus mediator & aduocatus principalis, non tamen oramus eum, vt ipse oret pro nobis. Nec dicimus. Iesu Christe ora pro nobis, neque, Agnus Dei qui tollis peccata mundi, ora pro nobis, sed, miserere nobis: Quia cùm oratio sit actus quidam, & actus, sint suppositorum: si dictas orationes diceremus absque alio addito, viderentur, ad personam Christi referri. Et ita videretur approbari error Nestorij, qui distinxit in Christo personam filij hominis à persona filij Dei: vel error Arrij, qui posuit personam filij minorem patre. Ideo Ecclesia ad euitandos huiusmodi errores non dicit, Iesu Christe ora pro nobis: sed, Christe audi nos: vel, miserere nobis. Præterea licet Christus sit aduocatus principalis, secundum Diuum Ioannem: non tamen negat nos posse habere plures aduocatos secundarios & (vt ita dicam) intercessores minus principales siue solicitatores, tam Sanctos qui adhuc in hac mortali vita viuunt, quàm eos qui sunt in patria. Vnde Diuus Hieronymus in epistola contra Vigilantium ait. Si Apostoli & Martyres adhuc in corpore constituti, poterãt orare, imò orabant pro cæteris quando adhuc pro se debebant esse soliciti: quantò magis post coronas, victorias, & triumphos? Si Apostoli viuentes valuerunt dæmonia eiicere, & morbos ac languores curare, dum adhuc in corpore mortali viuerent, quinimò & peccarent: quare nunc per confirmatam gratiam nobis auxiliari non possunt? Quid commiserunt obsecro? Quid perdiderunt, posteaquam iam effecti sunt ciues Sanctorum, & domestici Dei omnipotentis, Angelorumque consortes: vt ea facultas sit adempta, quam omnis fides & ratio suadet non esse ademptam, sed adauctam? Nec obstat quòd obiiciũt, sanctos esse extra viam merendi & impetrandi: quia verum est pro se, aliis autem & si mereri non possint: pro aliis tamen impetrare valent. Meruerunt enim, dum hic viuerent, vt post mortem aliis suffragari possent: vt dictum est de militibus. Aliud enim est mereri, aliud per orationes & preces alteri suffragari. Quia meritum iustitiam respicit, oratio autem & impetratio amici innititur liberalitati, idcirco alicui conuenire potest opitulatio, cui non conuenit meritum. Cùm igitur Christus in hac vita amicus esset sanctis Apostolis, & per consequens aliis, prout ipse testatur, dicens: Iam non dicam vos seruos, sed amicos: & ad illorum preces aliis multa largitus sit, quantò magis in patria vbi amicissimus.

Non precamur, Christus, vt intercedat pro nobis, sed vt misereatur.
Ioan. 15.

Nec per inuocationem Sanctorum auferimus gloriam à Deo, sed illi gloriã damus. Quia nos humiliantes honoramus eos, quos & ipse honorat, & eos à nobis iubet honorari. Dicitur enim Ioan. 12. Si quis mihi ministrauerit, honorificabit eum pater meus, &c. Et Psalmista: Laudate Dominum in Sanctis eius. Et si diuus Paulus Rom. duodecimo docet mortales se inuicẽ honore præuenire, quantò magis Diuos? Præterea cùm nos Sanctos ad intercedendũ pro nobis destinamus: nos & ipsos ad Dei gloriam ordinamus. Vnde cõstat gloriã Dei nõ auferri aut minui: sed potius augeri. Et quanuis Deus Sanctis suis sit liberalior & familiarior, nosque magis quàm Sancti diligat: attamẽ humilitatem hanc, cùm nos indignos arbitramur ipsi nos præsentare, cùm ad illos quos scimus illi amicissimos, recurrimus, adeò diligit, vt Centurionis humilitatem, qua Centurio seniorẽ præmisit, & fidem laudauerit,

Psal. 148.
Mat. 7.
Mar. 8.

Luc. 15. & eum cæteris filiis Israël prætulerit. Si adducatur historia filij Prodigi, quoniam ad patrem nō ad amicos primò venit, vbi & aliqui sancti doctores dicunt: Vide quomodo ad patrem, & non ad Sanctos accessit: Dicendum in primis, quòd ad ostendendum Dei familiaritatem hoc dicunt, vt non terreamur ad Deum primò accedere: & vt nō arbitremur necessarium esse intercessores destinare. Possumus enim primò ad illum accedere. Præterea respondere potest quod argumentum quo arguitur ab authoritate negatiuè (quo maximè vtuntur heretici) purum sophisma est. Quanuis etiam dici possit, quod recurrendo ad Sanctos, licet posterius tempore, tamen primò & principaliter ad Deum recurrimus. Primò quidem, quia timemus eum, nos indignos esse audiri ab eo propter peccata nostra arbitrantes. Principaliter verò, quia ab eo, & non à Sanctis, gratiam & dona expetimus, à Sanctis autem solam intercessionem. Ideo non abs re diuus Seruatius Christo sanguine iuctus, ab Episcopis Galliæ ad sepulchrum diui Petri & Pauli Apostolorum eos interpellaturus, in primordiis Ecclesiæ Christianæ legitur esse destinatus. Insuper sancta mater Ecclesia in pluribus generalibus conciliis, præcipuè Gangrensi, huic controuersiæ finem imposuit: & Sanctos (vt præmisimus) orandos determinauit, & letanias instituit, in quibus plena confidentia exoratur *4. sen. dist. 45. q. 3. art. 2. ad. 2.* Pater & Filius, & Spiritus sanctus. Deinde ad patrociniū itur Sanctorum. Demum iteratò fit ad Deum precatio. Hoc etiam intuemur in Ecclesiæ Collectis. & vnam gratia exempli afferemus: Concede misericors Deus fragilitati nostræ præsidium: vt qui sanctæ Dei genitricis memoriā agimus, intercessionis eius auxilio à nostris iniquitatibus resurgamus, per Christum dominum nostrum. Nec tamen sequitur quòd solos superiores Sanctos interpellare debeamus, cùm eorum orationes sint magis acceptæ, eò quòd superiores Sancti sunt Deo acceptiores, quàm inferiores.

Non solū superiores, sed etiam inferiores sanctos orare debemus. In Add 3. p. q. 72. art. 2. ad. 2. 1. Reg. 1.

Vtile tamen est minores Sanctos interdum interpellare & orare, multiplici ratione. Primò ex hoc quòd aliquis quandoque habet maiorem deuotionem ad minorem Sanctum, quàm ad maiorem: & ex deuotione magis pendet orationis effectus. Secundò, propter fastidium tollendum. Assiduitas enim vnius rei fastidium parit. Per hoc autem quòd diuersos Sanctos oramus, quasi in singulis nouis feruor orationis excitatur. Tertiò, quia aliquibus Sanctis datum est in aliquibus causis præcipuè patrocinari: vt beato Antonio circa ignem, & beato Dominico circa febres. Quartò, vt omnibus debitus honor exhibeatur à nobis. Quintò, quia plurium orationibus aliquando aliquid impetratur, quod vnius oratione non impetraretur, figura de Ionatha. 1. Regum 14. cui Saul sua obsecratione indulgere nolebat: multorum tamen precibus acquieuit. Ideò Ecclesia in oratione omnium Sanctorum dicit: Vt multiplicatis intercessoribus largiaris.

Ver. 9. *De animabus in Purgatorio existentibus orandis vel non orandis.*

A *... art. 4. ad. 2.* CVm frustrà porrigatur oratio ad eos qui orationem non cognoscunt, & Sancti qui sunt in Purgatorio, non fruantur visione verbi: ideò non possunt cognoscere ea quæ nos cogitamus vel dicimus. Quare eorum suffragia non imploramus, orationes nostras ad ipsos dirigendo. Ignorant enim (secundum diuum Augustinū) ea quæ circa nos aguntur: licet per subleuationem pœnarum sentiant pro eis suffragia in communi, & aliquando in particulari per reuelationem Angeli custodis. Si dicatur quòd diues Epulo in inferno orauit pro fratribus suis: ergo à fortiori in Purgatorio: Dicendum quòd illa oratio non fuit ex charitate, sed ex timore: ne pœna eius augeretur, si illi venirent in locum tormentorum, propter malum exemplum & occasionem peccandi illis datam ab eo. Prædicta autem oratio procedebat ex synderesi & verme conscientiæ, ipsum de scandalis & occasione peccandi fratribus suis data torquente. Quidam tamen dicunt quòd recordantur amicorum: & cùm habent reuelationem ab Angelo custode de benefactoribus, non sunt ingrati. Cùm ergo sciant pericula, saltem communia, in quibus amici & benefactores, aliique viatores sint constituti, ex charitate orant pro ipsis. Allegant historiam quæ habetur secundi Machabeorum decimoquinto, vbi dicitur de Hieremia: Hic est fratrum amator, & populi Israël. Hic est qui multum orat pro populo, & vniuersa sancta ciuitate, Hieremias Propheta Dei. Ac etiam quòd olim inuocabantur nomina eorum qui erant in lymbo, Exod. trigesimosecundo: Recordare Abraham, Isaac, &c. Et tamen non erant in patria, sed adhuc in pœna, per longum tempus expectantes liberari per passionem Christi. Sic animæ quæ sunt in Purgatorio, cùm sint in gratia, licet sint in pœna ad tempus, à qua sperant liberari per satisfactionem vel suffragia Ecclesiæ, orant pro suis benefactoribus, amicis, & viatoribus, saltem in communi: & eorum orationes sunt gratæ, cùm sunt in gratia Dei & amicæ ipsius. Et quanuis non orent pro se, propter ordinem diuinæ iustitiæ, quem cognoscunt: orant tamen pro aliis, saltem in communi: cùm eis non sit interdictum. Vnde diuus Gregorius in quarto Dialogorum refert, quòd mul ti ad eas affecti, & pro eis orantes, illasq; inuocantes, adiuti sunt. Hanc quæstionem exercitij gratia relinquo problematicam.

Ver. 10. *De dignitate & efficatia orationis.*

B OFficium orandi est valdè honorabile, & à sanctis viris, imò & à Christo frequentatum. Est pariter delectabile his qui deuotè orant, ac etiam valdè vtile. Oratio *Orationis vtilitates.* enim ad multa valet. Primò, ad sanandas infirmitates non solùm illorum qui orant, sed etiam aliorum. Ideo Sapiens monet: Fili in tua infirmitate ne despicias teipsum: *Eccle. 38.* sed ora Dominum, & curabit te. Oratio Centurionis sanauit puerum suum. *Luc. 4.* Oratio discipulorum, socrum Simonis. *Mat. 8.* Et diuus Iacobus in vlt. cap. dicit: Oratio fidei saluabit infirmum. Secundò, oratio prolongat vitam. Esa. trigesimooctauo de Ezechia dicitur: Audiui orationem tuam. sequitur: Ego adiiciam ad dies tuos annos quindecim. Tertiò, oratio liberat ab inimicis. Vndè Baruch *Baruch. 4.* dicit: Clamate ad Dominum, & liberabit vos de manu Principum iniquorum. Quartò, oratio pacem & abundantiam tribuit, iuxta illud Psalmistæ: Rogate quæ ad pa- *Psal. 121.* cem sunt. & idem: Fiat pax in virtute tua, & abundantia in turribus tuis. Hanc virtutem sciebat Simon Oniæ filius, qui Ecclesiastici. 50. dicebat: Da pacem Domine in diebus nostris. Quintò, oratio tempore belli dat victoriā. Exod. decimoseptimo: Cùm Moyses leuaret manus, vincebat Israël. Sextò, pluuiam adducit. 1. Regum decimo octauo. & Iacob. vlt. *Iac. 5.* Multum valet deprecatio iusti assidua. Helias homo erat similis nobis, &c. Septimò, oratio steriles generare facit. Exemplum de Sarra & Anna. 1. Regum 1. Octauò, oratio ab opprobriis liberat: vt patet de Anna filia Bathuëlis Tobiæ. *Tob. 8.* Nonò, à falsa accusatione & iniqua sentētia liberat, vt patet de Susanna: Dan. 13. *2. Par. 20.* Decimò, malas cogitationes fugat. Mat. 9. Hoc genus demoniorū non eiicitur, nisi in ieiunio & oratione. Vndecimò, hominē illuminat, & media vitæ & benè agendi tribuit, vt pericula euadat, vt patet de Iosaphat, qui dicebat: Cùm ignoramus quid agere debemus, hoc solùm habemus residui, vt oculos dirigamus ad te. Duodecimò, oratio iram Dei placat. Exod. 32. Dimitte me, vt irascatur furor meus. Decimotertiò, oratio cœlos & vitæ æternæ aditū aperit: Luc. 2. Iesu baptizato & orāte, apertū est cœlū: & latroni orāti in cruce, Paradisus. Et pro resolutione nō est officiū delectabilius, honestius & vtilius, siue magis lucratiuum homini viatori, quàm oratio, per quā paruo tempore in instāti lucrari potest regnū æternū: igitur amandū & frequentandum est. Sed quòd aliqui non sentiant huiusmodi virtutem & efficatiam: hoc est, quia non habent conditiones bonæ orationis, de quibus dicendum est.

Ver. 11. *De conditionibus bonæ orationis, & modo orandi.*

A PRima orationis conditio est pœnitentia virtus. Salomon enim dicit: Iustus prior est accusator sui. *Prou. 18.* & Christus: Primùm quærite regnum Dei & iustitiā eius, hoc est, *Mat. 6.* gratiā petendo misericordiā. Chananæa se habuisse hanc conditionē ostendit, cū clamando dixit: Miserere mei Domine fili Dauid, &c. *Mat. 15.* Absq; pœnitentia enim oratio nō est efficax. Vnde Esa. 1. Cùm multiplicaueritis orationes vestras, non exaudiam, dicit Dominus: quia manus vestræ plenæ sunt sanguine. Oportet igitur orantē primò lauari à sanguine peccati. Hiere. 18. Nō est anima mea ad populum istū: quia, scilicet, manus plenę sunt sanguine. & Psal. Iniquitatē si aspexi in corde meo, non exaudiet dominus. *Psal. 65.*

Si di-

Si dicatur, ergo non oportet peccatores orare. Dicendum quod duo sunt genera peccatorum, qui orant. Quidā sunt peccatores cū proposito: perseuerādi in peccato: & tales nō exaudiuntur. Vnde Chrysostomus super Matthæū: Qui orat & peccat, vel est in proposito peccandi, non orat Deum, sed deludit: Tales sunt similes militibus Pilati, qui genu flectebant, & dabant alapas Christo. Alij sunt peccatores, qui detestantur peccata, & petunt à Deo misericordiam, & postea petunt alia: & tales exaudit Deus, vt patet de filio prodigo & publicano. Vnde D. Augustinus dicit: Si Deus peccatores nō audiret, frustra Publicanus ille dixisset: Deus, propitius esto mihi peccatori. Ideo cùm cæcus natus dixit: Peccatores Deus non audit: dicit idem Augustinus: Nondum erat vnctus, hoc est circa huiusmodi illuminatus. Peccatores ergo ab hac conditione pœnitentiæ, cùm orare volunt, oportet inchoare. Secunda conditio orationis est preparatio, iuxta illud Eccle. 18. Ante orationē prepara animam tuam: & noli esse quasi homo, qui tentat Deum. Quia qui non se præparat, dimittendo si quid habet aduersus aliquem, vel aliàs ad deuotionem non se disponit: non facit quòd in se est, vt audiatur: & ideo quasi interpretatiuè tentat Deum. Et quamuis huiusmodi interpretatiua tentatio videatur ex præsumptione vel indiscretione procedere: tamen hoc ipsum ad irreuerentiam Dei pertinet, vt homo præsumptuosè & sine debita diligentia se habeat in his quæ ad Deum petinēt. Dicitur enim. 1. Petri. 5 Humiliamini sub potenti manu Dei. Et. 2. ad Timot. 2. Solicitè cura teipsum exhibere Deo. Ex quo sequitur quòd non se præparans, non excusatur ab irreuerentia Dei: & per consequens nec à peccato. Tertia conditio orationis est fides: debet enim orans firmiter credere, quòd Deus dabit illi quod petit, si expediat: & si non expediat, dabit melius. Vnde Iaco. 1. Si quis eget sapientia, postulet à Deo, qui dat omnibus affluenter, & non improperat, Postulet autem in fide, nihil hæsitans. Non enim debet esse orans sicut Petrus, qui orauit dicens: Domine iube me venire ad te super aquas: & cùm impetrasset, & vidisset ventum validum, dubitauit, & cœpit mergi. Ideo audiuit: Modicæ fidei, quare dubitasti? Vnde Diuus Bernar. Cœlesti benedictione indignus conuincitur, qui Deum dubio quærit affectu.

Luc. 15. *Luc. 18* *Ioan. 19.* *Mat. 14.*

Deuotio quid sit. Quarta conditio orationis est deuotio. Quę nihil aliud est, quam feruens ad Deum cum fide promptissima affectio. Ex qua sequitur delectatio, quæ tenet operantem in opere, & orantem in oratione, & facit eum frequenter orare. Hanc autem deuotionem & delectationem poterimus habere per attentionem, & oculorum subleuationem, & manuum iunctionem. Vnde Ioan. 17. Subleuatis Iesus oculis, orabat. & Psalmista: Extollite manus vestras in sancta. Attentio enim est mater deuotionis, & deuotio mater delectationis. & ideo si quis non habet matrem, nō habet filiam. Oportet ergo quòd orans sit affectus & attentus. Si enim cor eius alibi sit, dicetur ei: Populus hic labiis me honorat, cor autē eorum lōgè est à me, sine causa me colunt. Vnde D. Bernar. Ante Deum stantes, ne sitis corde vagentes. Deum cor nō orat, in vanum lingua laborat. Si quęratur an sit semper peccatū rogare Deū ore, & nō corde: quod idem est quærere an intentio sit de necessitate præcepti in oratione: Dicunt doctores quòd aliquis potest esse dupliciter distractus. Vno modo, sciēter se occupādo aliis, & aliquādo malis cogitationibus & tunc absque quocunque dubio est peccatum mortale ex genere: quia talis irreuerentiā facit Deo. Si enim loquens cum rege, diuerteret se ad fatuitates, iniuriā faceret regi: à fortiori loquens cū Deo, &c. Secundò aliquis orando potest esse distractus ex fragilitate, quia quilibet visis tangitur, vel ex astutia diaboli, qui vult impedire deuotionem & orationis fructum. Tunc si quādo aduertit, tristatur: non peccat, nec perditur fructus orationis debitus omnibus actibus charitate formatis, qui est mereri. Sufficit enim ad meritum vis primæ intentionis, quā aliquis accēdit ad orandum. quæ orationem meretoriam reddit in habente gratiam: nec impeditur fructus spiritualis & proprius orationis, qui est impetrare & satisfacere præcepto Ecclesiæ de horis dicendis, vel præcepto voti, iuramenti, vel iniunctionis. Et si post initium totaliter (sine culpa tamen) distrahitur, vsque ad finem, sitque taliter distractus, quòd ignorat an psalmos & antiphonas intermedias dixerit, non tenetur repetere. Qui enim scit se fuisse in vno termino à quo, & se inuenit in termino ad quem, debet presumere se ambulasse per medium: nisi sciat se saltasse. Sic in proposito, qui scit se inchoasse horas, & postea se inuenit in fine: debet præsumere totum dixisse, nisi sciat se omisisse siue saltasse. Quia etiam ad hunc effectum sufficit prima intentio, quam Deus principaliter respicit. Si autem prima intentio desiit: tunc oratio non est meritoria, neque satisfactoria, nec impetratoria: illam enim orationem Deus non audit, cùm ille qui orat, non intendit. vt D. Gregorius dicit. Distractus, etiam sine culpa perdit effectum orationis, quem ipsa oratio attenta actu facit, qui est spiritualis dulcedo & refectio animæ, siue delectatio mentis. vnde. 1. Cor. 14. dicitur: Si orem lingua, mens mea sine fructu est. Et sic attentio virtualis in oratione est necessaria ad meritum & impetrationem. Actualis verò est necessaria ad spiritualem dulcedinem & refectionem, & sic ex suppositione. non est tamen necessaria simpliciter: quia aliquando est impossibile ipsam habere, vt patet in exemplo D. Bernardi, qui iactanti se posse habere attentionem per totam orationem dominicam, promisit equum. At ille cùm fuit in medio, quæsiuit de sella & apparatu equi, vnde manifestè ostendit se non fuisse attentum. Notandum tamen quòd triplex est attentio, quæ orationi potest adhiberi. Prima, qua attenditur ad verba, ne aliquis in eis erret. Secunda, qua attenditur ad sensum verborum. Tertia, quā attēditur ad finem orationis, scilicet, ad Deum & rem, pro qua oratur: hæc est maximè necessaria. Et hanc possunt habere idiotæ. quæ quandoque adeò abundat, vt etiam omnium aliorum mens obliuiscatur: vt dicit Hugo de sancto Victore. Ex præmissis infertur quòd latina oratio idiotarum, qui non habent attentionem verborum, quæ non intellegunt dummodò habeant intentionem ad Deum, non caret fructu. Cùm igitur tertia intentio sit laudabilis & fructuosa: sequitur quòd non est despicienda, nec arguenda, nec reprehendendi sunt ideotæ, si dicant orationem Dominicam latinè: & maximè quando aliquo modo est eis declarata. Et sic non est necesse eam transferre in linguam vulgarem: quia oratio Dominica latina adeò facilis est ideotis propter assuetudinē & declarationē, sicut in lingua vulgari. Si enim curia tēporalis admittit & exaudit supplicationes idiotarū, quas ipsi nō intelligunt: à fortiori Deus & curia cęlestis, quę clemētior est. Quinta cōditio orationis est humilitas. Christus enim humiliter & positis genibus orabat. D. etiam virgo humillimè precabatur. Ideo profitetur Dominum humili eam respexisse Luc. 1. Et Eccle. 35. dicitur: Oratio humiliantis se penetrat cœlos. Multi sunt qui propter defectum huius conditionis non obtinent quod petunt vt Pharisæus, qui stans orabat dicens: Gratias ago tibi Deus, quia non sum sicut cæteri hominū. &c. Et illi qui ambulant in angulis platearum stantes orare. Sexta conditio orationis est perseuerantia. vnde Matth. 24. Qui perseuerauerit vsque in finem, saluus erit. Sunt aliqui similes Leopardo, qui si primo vel secundo saltu prædam non obtineat, amplius non prosequitur. Ideo Christus dat similitudinem: Quis vestrum habet amicum, &c. Et si perseuerauerit pulsans, dabit ei quotquot habet necessarios panes. Si litigantes ad habendum arrestum perseuerant solicitando: quantò magis Christiani solicitare & perseuerare debent orando. &c. Mat. 15. habetur, quomodo Chananæa perseuerans, non solùm fuit exaudita, sed de facto laudata. Differt enim Deus dare quod petimus, aliquando propter doni commendationem. Quia dona citò data vilescunt: diu verò desiderata, dulciùs obtinentur. Aliquando verò vt orantis animus accendatur, & feruor augeatur. Facit enim vt faber, qui ad amplius igniendum ferrū, aquā aspergit. sic Deus ad accendendū desideriū, aspergit aquam dilationis. Vnde Diuus Gregorius dicit: Desideria dilata crescunt: si verò deficiunt, desideria vera non fuerunt. Aliquando autem differt propter maius bonum, scilicet, meritum perseuerantiæ. vnde Diuus Gregorius 22. Moralium dicit: Nemo quòd tardius audītur, arbitretur quòd à suprema curia negligatur. Sæpe enim nostra desideria celeriter non exaudiuntur. & quòd

Deuotionis causa est attentio. *Mat, 15. 2.2. q. 83. art. 13.* *An attētio sit de necessitate orationis.* *Distractio duplici ex causa cōtingere potest.*

Habere actualem [illegible]. *Attentio est triplex.* *Luc. 1?* *Luc. 1.* *Eccle. 35.* *Mat. 23.* *Mat. 24.* *Luc. 18.* *Quare deus non statim dat quod petimus.*

concitè petimus, ex ipsa melius tarditate prosperatur.

Ver. 12. *De Adoratione.*

3. p. q. 25.

Duplex adoratio.

B PRimus actus exterior religionis est adoratio, per quā aliquis corpus suum exhibet ad honorandum Deum. Sed circa hoc aduertendum, quòd duplex secundum doctores inuenitur adoratio, scilicet latrię & duliæ. Adoratio autem duliæ est duplex, scilicet, communis, quæ tenet nomen commune: & specialis, quæ dicitur hyperdulia. Adoratio latriæ est aliquod signum exterius adhibitum in recognitionem supremi dominij, ex interiori mentis affectu & deuotione proueniens. Si loquamur de adoratione latriæ propriè dicta & completa, duplex actus requiritur, scilicet interior recognitio, & exterior signi interioris recognitionis protestatiua exhibitio, hæc dicitur adoratio latriæ perfecta & completa eò quòd per eam homo animam & corpus exhibet ad honorandum Deum. Incompleta verò esse potest solo actu interiori. vnde Ioan. 4 dicitur: Veri adoratores adorabunt patrem in spiritu: sed non complete. Ideo subiungit: Ex veritate, veritas enim voluntatis est conformitas interioris actus ad signum exterius, siue ad opus exterius, ei correspondens quemadmodum veritas intellectus est adæquatio & conformitas apprehensionis ad rem exteriorem apprehensam. Et sic voluntas dicitur vera siue perfecta & completa & efficax, respectu alicuius exterioris voliti: quando secluso impedimento exit in opus exterius volitum.

Adoratio est species honoris.

Cùm ergo adoratio sit species honoris: & honor (secundum Philo.) sit testimonium exterius virtutis, vel alicuius excellentię aut dignitatis, quod testimonium fit per signum aliquod reuerentiale adhibitum: consequens est quòd veri adoratores non solùm adorent, hoc est testimonium dent solo spiritu, siue actu duntaxat interiore: sed etiam in veritate operis exterioris correspondentis testimonio & recognitioni interiori.

Adoratio latriæ soli deo debetur. Exod. 20. 1. Tim. 1. Apoc. 22.

Hæc adoratio latriæ soli Deo debetur: cùm ipse solus sit supremus dominus. Vnde Exod. 20. Non adorabis deos alienos, &c. Et Apost. 1. Tim. 1. Regi seculorum immortali, inuisibili, soli Deo honor & gloria. Et hoc modo prohibebat se angelus adorari, dicens: Vide ne feceris, conseruus enim tuus sum & fratrum tuorum.

Adoratio duliæ.

Alia est adoratio duliæ, quæ nihil aliud est, quàm recognitio alicuius virtutis vel excellētię, signo exteriori protestata. Hic honor duliæ debetur virtuosis hominibus & in dignitate constitutis, etiam in hoc mundo existentibus à fortiori Sanctis, qui sunt in patria & in maiori dignitate. Hęc adoratio pertinet ad obseruationem, vt infra dicetur.

Adoratio hyperduliæ

Qui verò supereminent virtute, excellētia, aut dignitate, supra communem statum aliorum, dulia speciali, quæ hyperdulia dicitur, digni sunt honorari: prout D. Virgo Maria, quæ Dei maternitate & virtutibus plusquam heroicis eminentiorique gratia donata est. Amplius Christi humanitas, si per possibile vel impossibile separaretur à diuinitate. Quia quādiu est vnita diuinitati, nō est alia adoratione quàm latriæ adoranda, ratione suppositi diuini cui est vnita, honor enim non est nisi suppositorum: hoc est, non terminatur nisi ad supposita, & non ad naturam solam.

Honor Sanctis debitus vocatur adoratio duliæ.

Hæretici tamen moderni dicunt Sanctos quidem esse venerandos, sed non adorandos. Verum quia sacra scriptura honorem mortalium adorationem vocat, non simpliciter & propriissimè (vt sacri doctores exponunt) sed duliæ communis vel specialis. Nos honorem Sanctis debitum adorationem duliæ, & honorem Diuæ Virgini debitum, adorationem hyperduliæ nominabimus. Et iudicio meo tota controuersia est de nomine, quæ pertinacibus est relinquenda. Nos igitur antiquorum & sanctorum patrum ac scripturæ sacræ nominibus vtemur: habetur enim .1. Reg. 20. quomodo Abigail adorauit Dauid, prociditque coram eo, & cecidit ad pedes eius: & 3. Reg. 1. Natham propheta adorauit Dauid pronus in terram. quòd si fieri non debuisset, Dauid qui erat secundum cor Dei, non permisisset.

Eadē signa exteriora respondere possunt diuersi adorationibus exterioribus.

Notandum tamen quòd principale in adoratione est interior recognitio. Et ideo signa exteriora debent referri ad intentionem. Et cùm signa exteriora de se sint æquiuoca, possunt diuersis intentionibus deseruire. Ideo nō incōuenit quòd eodem signo exteriori adoretur Deus latria, & Sancti dulia. Sicut videmus quòd eodem signo exteriori honorantur Reges, Duces, & alij inferiores nobiles. Nec per hoc sequitur quòd quis tantum honorem exhibeat Duci, sicut Regi. Sic licet quis eodem modo genuflectat propter honorem Christi, D. Virginis, & D. Petri, vel candelam accensam offerat, vel eorum imagines osculetur: non sequitur quòd tantum honorem faciat D. Petro, sicut D. Virgini: nec illi, sicut Christo. Quia actus interiores, quibus idem signum exterius respōdet, sunt diuersi. Genuflectit enim & offert candelam accensam coram imagine D. Petri, recognoscendo interius ipsum virtuosum, amicum, & familiarem Dei, & cum illo esse in lumine gloriæ cœlestis. D. virgini verò genuflectit vel offert candelam, recognoscendo & protestando supereminentes virtutes eius & gratiam diuinamque propinquitatem propter maternitatem Christi. Christo autem genuflectit & offert candelam, recognoscendo & protestando eum esse verum Deum & hominem, creatorem, gubernatorem, & redemptorem. Ex hoc sequitur, quòd maior honor exhibetur Christo, offerendo vnam candelam cum prædicta intentione, quàm quingenta millia D. Petro, aut D. Virgini.

De adoratione imaginū.

Idem dicendum est de imaginibus & instrumentis passionis. Ea enim quæ non sunt de se honore digna, sed solùm propter repræsentationem, prout imagines & instrumenta passionis, ex antiquo ritu Ecclesiæ adorantur ea adoratione, qua adorantur res per ipsas repræsentatæ. Et sic imago D. Petri adoratur dulia: & imago D. Virginis, hyperdulia. Imago verò Christi & instrumenta passionis adorantur latria. Nec fit iniuria Christo: quia (vt Damascenus ait) honor imaginis pergit vsque ad prototypum & exemplar. Quia idem numero est motus, animi qui fertur in imaginem & imaginatum: sicut visus eodem actu numero fertur in aërem illuminatum, & colorem, in aërem illuminatum tanquam in medium, & ad colorem tāquam in terminum. Sic imago vt imago est, & non vt est ex auro vel lapide, est medium. & ratio formalis: & res repræsentata, est terminus. Vnde propriè loquendo, non est adoratio imaginis, sed rei repræsentatæ coràm imagine Motus enim non denominantur à termino à quo, sed à termino ad quem, vt dicitur in. 3. Physic. Et sic clarè loquendo, est adoratio Christi coràm imagine crucifixi, quæ ad memoriam reuocat. Et idem dicendum est de imaginibus & reliquiis Sanctorum, modo superius expresso. Nec applaudere debemus erroribus: qui Sanctorum, imò & Christi domini memoriam à cordibus fidelium delere nituntur, dicendo imagines esse delendas. fuerunt enim tales condemnati in concilio Niceno, 2. sub Greg. 3. Seruius pariter Episcopus Massiliē. & Leo imperator quartus, qui imagines deleuerant, communione priuati sunt. Et in eodem decretum fuit: Si quis dixerit imagines esse delendas, Anathema sit. & in c. venerabiles imagines. de consecra. distinct. 3 dicitur: Venerabiles imagines non deos Christiani appellant: nec seruiunt eis vt diis. Sed ad memoriam & recordationem primitiuorum venerantur eas & adorant. Sed non seruiunt eis diuino cultu, neque alicui creaturæ. Nec obstat illud Exod. 20. Non facies tibi sculptile, neque omnē imaginē eorum quæ sunt in cœlo desuper, neq; eorū quæ in terra deorsum, neque eorum quæ in aquis sunt sub terra: non adorabis neque coles ea. nec quod dicitur Baruch. 6. Vbi monentur Iudæi vt caueāt à cultura deorum mortuorum, aureorum, argenteorū, aut lapideorū, quos Babylonij colebant, & in humeris deferebant, prout Christiani imagines in processionibus. Quia in Exod. non prohibebat imagines fieri absolutè & simpliciter siue ad memoriam & repræsentationem: cùm Exod. 25. pręceperit Deus Moysi, vt faceret duos Cherubin aureos. Et Numeri. 21. pręcepit facere imaginem serpentis, de quo Christus: Sicut Moyses exaltauit serpentem, &c. *Ioan. 3.* Sed prohibebat sculptilia fieri, vt adorarentur adoratione latriæ, & colerentur pro diis: vt faciebant Babilonij. hoc autem non faciunt Christiani. D. Tho. dicit quòd in antiquo testamēto nō poterat fieri imago Dei. *3. p. q. 25. art. 3.* Quia (vt Damascenus ait) insipientiæ summæ & impietatis est figurare quod diuinum est. Sed quia in nouo testamento Deus homo factus est, potest figurari, & in sua imagine corporali adorari. Euseb. refert Christū Abbagaro regi Edissenorū, volentē satisfacere eius affectui, detersa facie imaginē suā trāsmisisse. *Lib. 4. hist. Ecclesiast.* Impressit pariter linteo Veronicæ, quæ adhuc Romæ asseruatur: & in eius ostēsione miracula multa facta sunt.

Illa

Illa imagine sanatus Tyberius Cæsar, decreuit fieri Christo honores diuinos. Verùm quia hoc inscio senatu fecerat: Senatus prohibuit (vt ait Suetonius.) Item D. Lucas depinxit duas imagines D. Virginis, quę adhuc Romę asseruantur. Item apud sanctū Ioannem Lateranen. in sacello quod dicitur Sancta sanctorum, est imago Saluatoris, mirabili artificio à D. Luca, Christo manum conducente, depicta: vt patet in quadam tabella ibi posita. D.
ad.4. Tho. Dicit quòd Apostoli familiari instinctu Spiritus sancti quædam Ecclesiis tradiderunt seruanda, quæ in scripturis non reliquerunt: sed in obseruatione Ecclesiæ per successionē fidelium remanserunt. Vnde. 2. Thessal. 2. habetur: Tenete traidtiones, quas didicistis siue per sermonem, ore probatum, siue per epistolam transmissam. & inter huiusmodi traditiones est imaginis Christi adoratio. Quæ in pluribus vniuersalibus consiliis fuit approbata, scilicet Niceno secundo, Constantinopolitano sub Hyrenæo, & in tribus consiliis Lateranen. & in consilio Francfordensi. Et si dicatur quod imagines præbent occasionem idololatriæ, & ideo non sunt permittendæ, sed potius delendæ: cùm etiam imago serpentis ænei à Deo fieri mandata, & ab Ezechia rege zelo fidei (de quo laudatur) fuerit confracta, vt habetur. 4. Reg. 18. Vbi dicitur: Ezechias fecit quod bonum erat coram Domino, iuxta omnia quæ fecerat pater eius. Ipse dissipauit excelsa, & contriuit statuas, succidit lucos, confregitque serpentem æneum quem fecerat Moyses. Siquidem vsque ad illud tempus filij Israël adolebant incensum, & in ca. perlatum de consecra. distinct. 1. laudatus fuit Episcopus Massilien. à Gregorio. 3. eò quòd prohibuerat imagines adorari. Respondetur quòd nunc populus est satis edoctus circa cultum imaginum, & omnes sciunt quòd nihil numinis est in imaginibus. Et sic nullum est periculum neque occasio idololatriæ: sicut tempore Ezechiæ, quo populus Israël mores gentium quæ in circuitu erant, sequens, adorabant idola: & alia intentione venerabantur serpentem æneum, quàm fuisset institutū à Deo per Moysen. Ideo Ezechias inter alia simulachra reperiens, confregit. Tempore etiam Episcopi Massilien. populus non erat sufficienter instructus: & erat periculum idololatriæ. Ideo fuit laudatus, quòd prohibuerat adorare, & vituperatus fuit & cōmunione priuatus, eò quòd deleuerat eas. Quia prius ab eo instruendus erat populus, & vbi casus similis cōtingeret, ad tempus posset suspendi adoratio imaginū: donec populus esset sufficiēter instructus. Nec debent imagines Christi & Sāctorum idola nuncupari. Magnū enim discrimen est inter imaginem & idolum. Quia licet vtrūque sit alterius repræsentatiuum. differenter tamen. Nam idolum est simulachrum repræsentans rem, quæ nullam virtutem vel dignitatem habet. Sic quòd non est digna honore, sed vituperio: vt simulachrum Veneris & Dianæ cæterorumque deorum gentium. Imago autem est simulachrum repræsentans id quod habet in se virtutem vel dignitatem siue eccellentiam: & est dignum honore. vt D. Petrus, D. Virgo, Christus. Ideo eorum simulachra dicuntur imagines.

Ver. 13. *De oblatione sacrificij.*

A
2.2.q.85. 86.&.87. Psal.50.

Secundus actus exterior religionis dicitur oblatio sacrificij: quo offertur Deo aliquid exterius in re cognitionem supremi dominij, ad significandum sacrificium, quo anima seipsam offert Deo. Iuxta illud Psalm. Sacrificium Deo spiritus contribulatus, & sic persolutio decimarum & primitiarum ad religionem pertinet. Sacrificium offerri soli Deo debet, cùm solus sit supremus dominus. Vnde Exod. 22. Qui immolat diis, occidetur. Et omnes iure naturæ tenentur ad offerendum sacrificium Deo, saltem interius. Ad exterius verò sacrificiū aliter tenebatur illi qui erāt in lege naturæ: aliter qui in lege Moysi: & aliter qui sunt sub lege gratiæ. Illi qui erant sub lege naturæ, tenebantur ad offerēdum sacrificium indeterminatè: quia nōdum erant determinata sacrificia. Illi verò qui erant sub lege Moysi, tenebantur ad offerendum sacrificium in lege Moysi determinatum. Et qui in lege gratiæ, ad offerenda sacrificia per Christum vel Ecclesiā determinata. Ad oblationem sacrificij quatuor requiruntur. Primò, quòd offerens sit Christianus. Quia ab infidelibus Ecclesia non accipit sacrificij oblationem. Secundò, vt is cui offertur, sit

Ad oblationē sacrificij diuersa obligatio secundum diuersitatem temporum.

Ad oblationem sacrificij quatuor requiruntur.

Ecclesia vel repræsentet Ecclesiam. Quia quod offertur priuatæ personæ, non est oblatio. sed donatio. Tertiò, quod res oblata sit licitè acquisita. Quia illicitè acquisitā non accipiuntur ab Ecclesia, siue sint illicitè acquisita contra iustitiam: puta ex furto, rapina, fraude, & vsura: siue mediante peccato aliquo, siue ex turpi lucro, siue meretricio. Quartò, quòd voluntariè. iuxta illud: Ab homine qui offert vltroneus, accipietis. Exod. 25. Potest tamen contingere quod aliquis diuersimodè teneatur. Primò, ex conuentione propter fundum. Secundo, ex deputatione seu promissionē. Tertiò, propter necessitatē Ecclesiæ vel ministrorum, si non habuerint vnde sustententur. Quartò, propter consuetudinem, quia tenentur fideles ad consuetas oblationes in solennitatibus. In duobus vltimis casibus adhuc sunt voluntarij, quantum ad quantitatem vel speciem rei oblatæ. Et licet cogi possint, qui oblationes debitas non faciunt per subtractionem sacramentorum: non tamen per ipsum sacerdotem cui faciendę sunt, ne videatur pro sacramentorum exhibitione aliquid exigere, aut sacramenta vendere: sed per superiorem aliquem. Differt autem oblatio à decima & primitia. Quia oblatio sacrificij fit immediatè deo: decima verò non offertur Deo immediatè, sed ministris eius sustentandis vel dispensaturis. Primitia autem est oblatio. de præcipuis fructibus, cū quadam professione seu potestatione, quòd à Deo percepti sunt, iuxta illud. 1. para. vlt. Quæ de manu tua percepimus, dedimus tibi. Et sic oblatio se habet vt magis cōmune ad decimam & primitiam: quia omnis decima & primitia est oblatio: sed non econuerso. Quo ad decimas & primitias notandum (secundum D. Thom.) quòd præceptum de decimis & primitiis est partim morale, & partim ceremoniale, scilicet quantum ad quotam. Et ideo in lege noua non tenentur ad determinatam quotam, nisi ex conuentione vel institutione Ecclesiæ, aut consuetudine. Ad decimas prædiales, hoc est ex fructibus prædiorum tenentur omnes, etiam pauperes, & Iudęi prædia Ecclesiæ possidentes aut detinentes, vt dicitur in c. de cæteris. 19. quęst. 1. Ad decimas verò personales, hoc est lucrorum industriæ personalis, tenentur, vbi est consuetudo, & vbi non sunt prædiales: & tenentur illi Ecclesiæ, vbi audiunt diuina, & percipiunt sacramenta: vt in cap. quæsiuisti. 16. q. 1. Prædiales verò Ecclesiæ, in cuius parochia prædium situm est, vt habetur in c. vlt. de Paro. & in cap. quoniam, de decimis. extra, &c. Si quis laicus, 16. quęst. 1.

Oblatio, decima, & primitia quo differunt. 2.2.q.87. art.1.

Ver. 14. *De voto.*

Alius actus religionis est votum: quod potest sic definiri: Votū est deliberata & discreta ac possibilis promissio ab existente in libertate, Deo facta de bono consilij vel præcepti. cum proposito siue intentione seruandi, & ad id se obligandi. Ad cuius euidentiam partes huius definitionis sunt declarandæ, & bene notandæ pro multorum difficultatum resolutione. In prædicta definitione ponuntur quinque, quæ sunt, de essentia voti. Primum quod notandum est, materia voti, quæ est id quod vouetur: quod oportet esse bonum præcepti vel consilij, quod etiam dicitur obiectum voti. Bonum præcepti est id, ad quod quis tenetur præcepto affirmatiuo vel negatiuo: vt honorare parentes: & non furari. Cùm ergo illa placeant Deo, possunt promitti. Talis promissio dicitur votum, largè accipiendo votum. Hęc promissio facit quòd opus præcepti (quod est alicuius virtutis, puta pietatis) pertineat ad religionem, scilicet, imperatiuè, & fit magis meritorius: & oppositus fit peior: & fit in duabus speciebus peccatorum, scilicet, impietatis & irreligiositatis. si votum fit de honore parentum. Propriè autem votum dicitur de meliori bono, hoc est de bono consilij, ad quod quis anteà non tenebatur, quod ideo dicitur melius bonum: quia est super erogationis: & quia inducit ad perfectionem: vt castitas, paupertas, & obedientia. iuxta illud Mat. 19. Si vis perfectus esse, vade & vende omnia quæ possides, & da pauperibus, & sequere me. Ex iis sequitur primò, quòd omne illicitum, siue quod est contra præceptum non potest esse materia voti, siue nō potest voueri: vt inhonorare parentes, occidere vel mutilare hominem, aut se vindicare. Talia enim vouens peccat, quia facit iniuriam Deo, promittendo quod ei displicet. & ideo non tenetur seruare: imò tenetur rescindere. Vnde D. Ambro.

B 2.2.q.88. Voti definitio.

Materia voti est bonum præcepti vel consilij.

Votum propriè est de meliori bono scilicet bono consilij.

Contraria consiliis diuinis non possunt esse materia voti.

In

In malè promiſſis reſcinde fidem. in turpi voto muta decretum. Secundò ſequitur, quòd omne quod eſt contra conſiliū diuinū, non poteſt eſſe materia voti: ſicut ſi quis voueret nō dare eleëmoſynam, vel non intrare religionē. Quia talis promittit aliquid, cuius contrariū placet Deo, qui illa nobis ad perfectionē conſulit. Vnde talia vouens, non tenetur ſeruare. Sicut neque etiam votum cōſilij, cui adiunxit malam circunſtantiam finis: vt dare eleëmoſynā ad ſeducendam mulierem pauperem. Tertiò ſequitur, quòd id quod eſt ſecundum ſe indifferens ad bonum vel malum: hoc eſt, quod non eſt prohibitum, aut pręceptum neque conſultum, non poteſt eſſe materia voti: cùm de ſe nil habeat quod poſſit redundare in gloriam Dei: vt non facere barbam, vel eam fricare, aut leuare feſtucam: hæc enim & ſimilia nullo modo redundāt in gloriam Dei, ſicut adimpletio conſiliorum & præceptorum. Aduerte tamen quòd ſi ea quæ ex ſe ſunt indifferentia, ex aliquo reſpectu fierent moralia & bona, poſſent voueri: ſi mala, poſſet oppoſitū voueri. Prout ire vel nō ire ad domū Ioānis, de ſe eſt indifferēs: tamē ſi in ea domo fiat aliquid virtuoſum, quod poteſt prouocare ad bonum: puta ſi ibi interpretetur Euangelium, poteſt voueri. Si verò ſint ibi ludi & meretrices prouocantes ad malum: ſi quis voueat non ire, vt ſibi caueat, votum eſt validum, & ceſſante ratione boni vel mali, ceſſat obligatio voti ſic etiam de barba: ſi propter auſteritatem, abſque fucatione & voluptate vt communiter fit, Quia ſi propter delitias adinuentas aut gloriam fieret: votum eſſet licitum. Nec Chriſtus ad delitias aut voluptatem barbam detulit, ſed propter auſteritatem, & vt obſeruaret ceremonias legis. Ideo clerici qui barbam nutriunt, eius exemplo ſe defendentes, iudaizare videntur, etſi ad ſolum Chriſti exemplum reſpiciant: eadem ratione ſe circuncidere poſſent, quæ tamen Chriſtus non ad imitationem, ſed legis impletionem fecit.

Indefferētia nō ſunt materia voti ſecundum ſe.

Secundum quod requiritur ad votum, eſt diſcretio & deliberatio, quæ eſt duplex: vna, quæ importat actum deliberatum & modum deliberandi, quando cum magna maturitate, & diuturna deliberatione diſcurritur & concluditur ſiue promittitur aliquid faciendum. Hæc deliberatio non eſt neceſſariò requiſita ad votum. Alia eſt deliberatio, quæ non eſt cum tanta præmeditatione, ſed cum ſufficienti deliberatione, quæ ſufficeret ad peccandum. Ex his ſequitur primò, quòd votum factum ex motu primo primò, vel ſecundo primò, non tenet propter ſurreptionē & defectū plenæ deliberationis. Secundò ſequitur quòd votum factū ex motu tertiò primò, cùm fiat ex ſufficienti deliberatione, quæ inducere poſſet peccatum, eſt validū: quanuis fiat ex timore repentinorum malorū, aut ex magno dolore, aut ex animi leuitate aut pronitate ad vouendum. Quia tamen tale votum non eſt bene completum: Ideo faciliter commutatur, & in eo diſpenſatur.

Diſcretio requiritur ad votum. Deliberatio duplex.

Votū factū ex motu primo primò, & ſecundo primò non tenet.

Votum ex timore tenet ſed facilis in eo cadit diſpenſatio.

Tertium requiſitum ad votum eſt libertas, ſcilicet, ꝙ ille qui vouet, ſit ſui iuris, & non in alterius poteſtate. Non enim vult deus honorari cum iactura alterius. Ex hoc ſequitur quòd filij & filiæ familiàs, vxores, ſerui, & & religioſi, vouere non poſſunt: licet habeant libertatem voluntariam ſufficientem ad peccandum, quia perſona eorum nō eſt libera extrinſecè: ideo votum ab illis emiſſum, obligat quidem eos vſque ad reuocationem ſeu irritationem factam per illum, in cuius poteſtate ſunt vt habetur Num. 30. Non peccat tamen vouens, in alterius poteſtate exiſtēs. Quia in voto, ſicut & in iuramento ſubintelligitur conditio, ſi placeat ſuperiori, vel ſi ſuperior nō contradicat. Et ideo conditione ſtante, tenetur implere. Si tamen præſumeret de voluntate ſuperioris, vel de oppoſito certus eſſet: peccaret vouendo id quod non eſt in ſua poteſtate. Dicunt tamen aliqui quòd religioſi, & conſequēter alij qui ſunt in alterius poteſtate, vouere poſſunt ea quæ non præiudicant alterius poteſtati: vt actus interiores, & dicere aliquos pſalmos. D. Thom. tamen videtur dicere oppoſitum: eò quòd nullum ſit tempus in quo Prælatus non poſſit religioſum circa aliquid occupare. Ideo nullum votum religioſi eſt firmum, niſi de conſenſu Prælati: ſicut nec votum filiorum familiàs, ſine conſenſu patris aut tutorum, qui poſſunt vota pupillorū maximè realia irritare. Puto tamen dictum D. Tho. intelligi de exterioribus tempore & loco determinato promiſſis. Quia ſi vouit ea conditione, quòd ſi non occupetur à Prælato, implebit: eadem conditione ſtante obligatur, cùm nulli fiat præiudicium. Notandum tamen quod nullus voto ſuo poteſt alium obligare ad aliquid perſonale, niſi ipſe vel aliquis de eius mandato conſentiat. Vnde licet pater & mater poſſint hortari filium ad religionem vel ieiunium: non tenetur tamen filius niſi conſenſerit. Poteſt tamen teſtator ad aliquid reale obligare hæredem ſuum, ſcilicet, ad ſoluendum decem, quæ vouerat Eccleſiæ, & ad aliquid perſonale conditionaliter, ſcilicet, ſi velit eſſe hæres. Quartum requiſitum ad votum eſt poſſibilitas. Quia in omni promiſſione intelligitur generalis conditio, ſi potero. vt notatur in ca. quemadmodum, extra. de iureiurando. Et in cap. Beatus. 22. quæſt. 2. quæ ſi non ſtat, obligatio tollitur, vel ſaltem ſuſpēditur pro tempore, & pro ea parte duntaxat, qua poſſibilitas deficit. Hinc eſt quòd ſi habens votum ſimplex caſtitatis, contraxit matrimonium, tenetur reddere debitum vxori: ſed petere non poteſt: quia ex ea parte ſeruari poteſt votum caſtitatis. Et ſtante impoſſibilitate implendi per ſeipſum, nō tenetur implere per alium, niſi illud in voto expreſſiſſet.

Qui vouere non poſſunt.

An religioſi vouere poſſint. 2. 2. q. 88. art. 8. ad. 2.

Tutores vota pupillorū poſſunt irritare.

Nullus voto ſuo poteſt alium obligare ad aliquid perſonale.

Poſſibilitas intelligitur in voto.

Qui non poteſt implere votum per ſeipſum nō tenetur per alium.

Quintum requiſitum ad votum eſt promiſſio, cum intentione ſeruandi & obligandi: quia ſi ſimulatè voueret non intendendo vouere, ſeu promittere, aut ſe obligari. non eſſet votum, neque obligaretur: peccaret tamen fraudulenter vouens. Et ſi verbo promitteret ſe aliqua daturum Eccleſiæ, poſſet compelli. Quia fraus aut dolus nulli debent patrocinari: vt habetur in l. 1. ff. de dolo. Si autem intenderet vouere & non ſeruare, peccaret mortaliter: nec minus teneretur coram Deo ſeruare votum, quàm ſi vouiſſet cum intentione ſeruādi. Quia ex ſuo iniquo propoſitio non debet reportare commodum ſeu exemptionē à vinculo, cui ſe ſubiecit. Votum obligat vouentem duplici iure, ſcilicet, naturæ & diuino. Primò, iure naturæ: Quia promiſſio homini facta iure naturali, ſeruanda eſt, & ad hoc compelli poteſt: & non ſeruare pertinet ad perfidiam, quæ eſt vitium contra virtutem veritatis & fidelitatis, à fortiori, iuræ naturæ promiſſio facta Deo, ſeruanda eſt: & ſi non ſeruetur, eſt non ſolùm contrà virtutem veritatis, ſed etiam fidei religioſæ, ad quam pertinet quòd promiſſio facta Deo de re illi grata, ſeruetur: cùm magis obligemur Deo, quàm homini. Et per conſequēs irreligioſæ perfidię eſt violare votum factum Deo. Secundò votum obligat iure diuino. Quia Num. 30. dicitur: Si quis votum domino vouerit, aut ſe conſtrinxerit iuramento, non faciet irritum verbum ſuum: ſed omne quod promiſit, implebit. Et gloſ. ſuper illud Pſalm. Vouete & reddite, dicit: Vouere eſt voluntatis: reddere autem neceſſitatis. iuxta illud Eccle. 5. Si quid vouiſti Deo ne moreris reddere, diſplicet enim ei infidelis & ſtulta promiſſio. D. etiam Paul. de viduis, quæ in primitiua Eccleſia ſe deuouebant ſolenniter miniſterio Eccleſiæ & Chriſtianorum, promittentes obſeruare caſtitatem, ad quam ſeruandam tenebantur ſub pœna damnationis ęternæ, ait. Viduas adoleſcentiores deuita: hoc eſt recipere noli: Cùm enim luxuriatæ fuerint in Chriſto: hoc eſt, abundantes factæ fuerint in miniſterio Chriſtianorum, nubere volunt, habentes damnationem, quia primam fidem, hoc eſt primam promiſſionem, irritam fecerūt. Et Act. 5. Ananias & Saphira propter tranſgreſſionem paupertatis promiſſę, morti adiudicati ſunt. Circa tamen voti obligationem notandæ ſunt duæ regulæ. Prima eſt D. Thom. Quandocunque occurrit caſus, in quo illicitum eſſet vouere: voto emiſſo & ſimili caſu ocurrente & durante, obligatio voti pro illo tempore ſuſpenditur. vt puta ſi quis vouit ieiunare aliquo determinato die, in qua perdit ſanitatem, ita quòd abſtinere eſſet ei illicitum: & ſic tunc illicitè voueret: ſuſpenditur obligatio voti, veniente & durante impedimento. Secunda regula eſt: quòd quandocunque aliquod votum eſt maioris boni impeditiuum, non ligat: vt ſi quis poſt votum Hieroſolymitanum vult ingredi religinoem: adimplere prædictum votum eſſet impedimentum melioris boni: ideo talis poteſt ingredi religionem, non curando de priori vóto.

Simulare vouens non obligatur, licet peccet.

Votū obligat de iure naturæ & diuino.

1. Tim. 6.

In. 4. ſen.

Votum factum eo caſu quo non poſſet vouere adueniente ſuſpenditur.

Votum impeditiuum maioris boni non obligat.

Votum eſt duplex, ſcilicet, ſimplex & ſolenne. Votum ſimplex eſt quod priuatim fit, hoc eſt abſque ſolennitate exterius adhibita, & abſque perſona publica reci-

Votum eſt duplex, ſimplex & ſolenne.

recipiente & acceptante. Votum verò ſolenne oppoſito modo definitur, quòd ſcilicet, publicè emittitur, ad hibita ſolennitate extrinſeca, & coram perſona publica recipiente & accipiente. Et hoc modo fiebat votum ſolenne paupertatis & obedientiæ in primitiua Eccleſia, quia ponebatur pretium poſſeſſionum ad pedes Apoſtolorum. Sic etiam viduæ fidem publicè dabant inter manus Apoſtolorum. Nunc autem in Eccleſia votum tripliciter ſolennizatur, ſcilicet, per ſuſceptionem ſacramenti baptiſmi, ſacramentorum ordinum, & profeſſionem religionis. Primò in baptiſmi ſuſceptione emittitur votum ſolenne legis euangelicæ obſeruandæ, licet non exprimatur. Quia quemadmodum omnes accipientes circunciſionem, ipſo facto etiam abſque expreſſione verborum, promittebant ſeruare legem Moyſi, eò quòd circunciſio erat primum ſacramentum, ianua & introitus ad legem Moyſi. Vnde Galat. 5. dicitur: Teſtificor omni homini circuncidenti ſe, quòd factus eſt debitor vniuerſæ legis faciendæ. Sic per ſuſceptionem ſacramenti baptiſmi, qui eſt primum ſacramentum, & ianua aliorum, & legis nouæ, etiam abſque expreſſione verborum, ipſo facto profitetur quis ſe ſeruaturum legem euangelicam. Et ideo qui poſt ſuſceptum baptiſma relinquit legem euangelicam, dicitur apoſtata, ſicut religoſus relinquens regulam ſuam, & religionē ac ſtatum quem profeſſus eſt. Secundò per ſuſceptionem ſacrorum ordinem ſolennizatur votum continentię & obedientiæ, quę illis annexæ ſunt. Ideo quicunque voluntariè accipit ordinem ſacrum, acceptando principale, acceptat annexa, & recipitur tale votum per epiſcopum. Tertio ſolennizatur votum per profeſſionem religionis approbatæ per Eccleſiam, & recipitur per ſuperiorem, coram quo quis ſe aſtringit ad ſeruandam caſtitatem, paupertatem, & obedientiam, in quibus omnino abnegat ſemetipſum, & dedicat ſe perpetuò & totaliter Deo in holocauſtum. Quapropter dicitur & reputatur mortuus mundo, & viuens Deo: Et ideo eſt incapax ad omnes actus & contractus ciuiles exercendos. Aliqui tamen dicunt quod etiam quod ad illos poſſunt habilitari cùm gerunt per ſuam communitatis. Differētia inter votum ſolenne ſacrorum ordinum, & profeſſionis religionis, triplex eſt. Prima, quia ſacerdos non eſt obligatus ad paupertatem ſicut religioſus. Secunda, quia qui ſuſcipit ſacros ordines, non dedicat ſe totaliter Deo in holocauſtum, ſicut profitens religionem. Tertia, quia caſtitas nō eſt eſſentialiter annexa ſacro ordini & ideo pro pacificatione regnorū, & augmētatione religionis Chriſtianæ, poteſt ſummus pontifex diſpenſare cum ſacerdote, vt contrahat matrimonium, & non cum religioſo profeſſo. Quia paupertas, caſtitas, & obedientia, ſunt voto religionis ſolenniter annexa, & ſeparari non poſſunt: vt habetur in ca. cùm ad monaſterium, de regula & tranſeuntibus ad religionem. vbi dicitur. Abdicatio paupertatis, ſicut etiam cuſtodia caſtitatis, adeò eſt annexa regulæ monachali, vt cum ea ſummus pontifex non poſſit diſpenſare. & eadem ratione de obedientia. Ex quo ſequitur quòd licet ſummus pontifex poſſit diſpenſare cū religioſo, vt dimittat habitum, & alia cæremonialia: non tamē poteſt facere de monacho nō monachum: cùm habitus nō faciat monachū, ſed profeſſio ſola: & ad rationem & eſſentiā monachi pertineat tria vota promiſſa ſeruare. Ideo fieri nō poteſt quod quis ſit profeſſus alicuius religionis approbatæ, & nō teneatur ad tria vota: licet aliqui Iuriſtę dixerint oppoſitū. Et quanuis ſummus Pontifex poſſit religioſum ab obedientia ſui prælati eximere, non tamen à ſua, quin ei teneatur obedire ſecundum regulam quam profeſſus eſt, licet de facto nihil ei præcipiat. Poteſt etiam ſummus pontifex concedere beneficium & liberam diſpenſationem fructuum, non tamen poteſt illi dare proprietatem: quia ipſe pontifex & ſucceſſor eius poteſt beneficia & quæcunque bona ab eo auferre, quod non faceret, ſi haberet proprietatem. Quemadmodum non poteſt ab his qui habent proprietatem. Fundamentū huius indiſpenſabilitatis eſt eſſentialis connexio, & totalis dedicatio in holocauſtum iuxta illud Leuit. vltimo: Quod ſemel ſanctificatum eſt domino, non poteſt in alios vſus commutari. Et ſi dicatur quòd ratio diſpenſandi in voto eſt, quādo votum eſt impeditiuū maioris boni: ſed hoc contingere poteſt in religioſo, ſicut in ſacerdote, & in caſu præmiſſo, ſcilicet, ſi aliquod regnum vellet conuerti ad fidem, dummodo religioſus acciperet filiam regis. D. Tho. dicit, quòd periculis humanarum rerum obuiandum eſt per res humanas: & non per hoc quòd res diuinæ conuertantur in humanum vſum. Profeſſi autē religionē, totaliter dicati ſunt Deo, & mortui mūdo. Vnde non poſſunt reuocari ad vitā humanā & ciuilē politiam, occaſione cuiuſcunque euētus. Sed huic dicto opponitur prima regula ſuperius data. Tenendo tamē hanc partem dicendum eſt, quòd regula prædicta non habet locum in voto ſolēni religionis, propter talem & perpetuam dedicationem in holocauſtū. Nec poteſt votum continentiæ vergere in periculum perſonæ, ſicut votum abſtinentiæ: Eò quòd cibus ordinatur ad conſeruationem perſonæ ex ſe, & non carnalis cōmixtio: quia poteſt aliter ſubueniri, ſcilicet per abſtinentiam, vel per alia corporalia remedia. Fuerunt nonnulli, & maximè de ſancto Amore, qui nixi ſunt vota monaſtica reprobare: quorum argumentis reſpondet, & eos confutat D. Tho. in opuſculo contra impugnantes religionē, ad quem lectorem remitto. ibi argumēta modernorū hæreticorū inueniet perſoluta: & in ſacris literis fundatā monachorū profeſſionem, quæ hominē conſtituit in ſtatu perfectionis acquirendæ, præcipuè apud Mat. 19. Si vis perfectus eſſe, &c. & Luc. 9. Si quis vult venire poſt me, abneget ſemetipſum, & tollat crucē ſuam, & ſequatur me. Inchotionem, vſum, & modū tēpore Apoſtolorum & inde per ſanctos viros, Spiritus ſancti inſtinctu inſpiratos, vide in actibus Apoſtolorū. Vni tamen & præcipuo eorū argumento reſpondendum duxi. Quo videlicet nituntur aſtruere vota monaſtica non eſſe de meliori bono, ſed melioris boni impeditiua, quo ſic argumētantur: Melius eſt implere opus precepti, quod habet neceſſitatem, quàm conſilij, quod non importat neceſſitatem. Igitur quod fit de opere conſilij, non eſt de meliori bono, ſed impedit ipſum. Ad hoc reſpondet D. Tho. & triplici ratione probat, quòd opus factum ex voto, ſit magis meritorium, quàm ſine voto. Primò, quia actus procedens ex nobiliori virtute, eſt nobilior & magis meretorius: Sed inter virtutes morales precipua eſt latria: ergo actus eius eſt nobilior. Vnde actus inferioris virtutis eſt melior & magis meritorius, ex hoc quòd imperatur à ſuperiori virtute: vt actus fidei & ſpei eſt nobilior, ſi imperetur à charitate, Sed quæ ſunt ex voto pertinent ad ſuperiorem virtutem, ſcilicet latriam, & Dei cultum & honorem: Igitur actus abſtinentiæ & continentiæ ſunt meliores & magis meretorij, ſi fiant ex voto. Quia ſic pertinent ad diuinum cultum, quaſi quædam Dei ſacrificia, Vnde D. Auguſtin. ait: quòd neque ipſa virginitas, ſed quia Deo dicata eſt, honoratur, quam fouet & conſeruat continentia pietatis, ſiue qua nullus humanus actus, à quocunque procedat, acceptus eſſe poteſt Deo. Secundò, actus qui procedit ex maiori ſubiectione & humilitate, eſt nobilior, & magis meritorius, quàm qui ex minori. Sed ille qui vouet aliquid, & ex voto facit, magis ſe ſubiicit Deo, quàm qui ſolùm facit: quia qui vouet non ſolùm ſe ſubiicit quantum ad actum, ſed etiam quantum ad poteſtatem: quia de cætero non poteſt aliud facere: ſicut plus daret homini qui daret arborem cum fructibus quàm qui daret ei fructus tantum (vt dicit Anſelmus.) Et inde eſt quòd etiam promittentibus gratiæ aguntur. Tertiò, quia melius eſt facere aliquid ex voluntate firmata, quàm non firmata. quia ex voluntate firmata in bonum, eſt melius quàm ex voluntate non firmata. Sicut peccare mente obſtinata, eſt grauius peccatum (vt dicit Philoſo. in. 2. Ethic.) Sed qui facit aliquid ex voto, illud facit ex voluntate magis firmata & aſtricta, quàm qui ſine voto: igitur melius facit. Præterea qui facit aliquid ſine voto, implet tantummodo conſilium: Sed qui facit aliquid ex voto implet præceptum & conſilium: At melius eſt implere conſilium & præceptum, quàm conſilium tantum. Et ad argumentum dicendum, quòd votum non impedit à meliori bono, imò impellit ad melius bonum. Et quanuis neceſſitas coactionis (inquantum eſt contra voluntatem) triſtitiam cauſet. ſecundum Philoſo. Neceſſitas tamen voti in iis qui ſunt bene diſpoſiti (inquantum voluntatem confirmat) non cauſat triſtitiam, ſed gaudium: cùm ſit ſimpliciter & abſolutè voluntaria, & ad melius bo-

Act. 5. Votum tripliciter ſolennizatur.

Votū profeſſionis religionis, & votū ſacrorum ordinum tripliciter differunt. 2. 2. q. 88. art. 11.

Caſtitas eſt eſſentialiter annexa voto religionis quod ſummus pōtifex non poteſt diſpenſare ſicut in ſacerdote.

2. 2. q. 88. art. 11. ad. 1.

Vota monaſtica non ſunt melioris boni impeditiua. 2. 2. q. 88. art. 6.

Actus factus ex voto, magis meritorius quàm ſine voto.

In lib. de Virgin.

In li. de ſim.

5. Metha.

bonum hominem ſic vouentem, facilius inducat. Vnde Diuus Hieronymus, Felix neceſſitas, quæ ad meliora compellit. Nec per votum paupertatis priuatur quis illa beatitudine, de qua D. Pau. Actuum vigeſimo. Beatius eſt dare, quàm accipere. Quia profitens religionem, multo plura dat in profeſſione, & poſt profeſſionem poteſt dare ſpiritualia, quæ præeminent temporalibus quæ ſunt corruptibilia, caduca, & momentaneæ durationis.

De votorũ diſpẽſatione 2. 2. q. 88. art. 10.

Circa votorum diſpenſationem notandum ſecundum D. Tho. quòd diſpenſatio eodem modo fit in voto, ſicut in lege. Lex enim (vt ſuprà dictum eſt, & in feriùs ampliùs dicetur) ponitur reſpiciendo id quod in pluribus eſt bonum. Sed quia contingit huiuſmodi in aliquo particulari caſu non eſſe bonum: oportet aliquem ſuperiorem eſſe, per quem determinari poſſit, in illo particulari caſu legem non eſſe ſeruandam. Et hoc propriè eſt diſpenſare. Nam diſpenſatio videtur importare quandam commenſuratam diſtributionem alicuius communis ad ea quæ ſub ipſo continentur, per quem modum dicitur quis diſpenſare cibum familiæ. & ſic diſpenſatio eſt determinatio vel potius declaratio abſolutionis à lege, ſiue declaratio quòd aliquis propter aliquam particularem cauſam non ſit ſubiectus legi. Similiter ille qui vouit, legem quodammodo ſibi ſtatuit, obligans ſe ad aliquid quod ſecundum ſe vt in pluribus bonum eſt. Poteſt tamen contingere quòd in aliquo caſu ſit ſimpliciter malum & inutile, aut maioris boni impeditiuum, quod eſt contra rationem eius quod cadit ſub voto, idcirco neceſſe eſt vt determinetur, in tali caſu votum non eſſe ſeruandum. Et ſiquidem abſolutè determinetur votum non eſſe ſeruandum, dicitur diſpenſatio voti. Si autem pro illo quod obſeruãdum erat, aliquid aliud imponitur, dicetur voti commutatio. Vnde minus eſt votum commutare, quàm in voto diſpenſare. vtrũque autem in poteſtate Eccleſiæ conſiſtit. Ex præmiſſis apparet quòd diſpenſatio in præceptis legis eſt magis interpretatio legis, & declaratio ceſſationis obligationis eius, ſiue declaratio quòd lex non obligat in aliquo particulari caſu, vel propter aliquam cauſam, quàm iuris relaxatio. ſed de his ampliùs inferius, cùm agetur de legibus. Diſpenſatio in diſpẽſante eſt actus poteſtatis iure conceſſus, & in diſpenſato dicitur ius priuatum, hoc eſt licentia vel permiſſio facta contra rigorem iuris. Et quia eius eſt legem interpretari, cuius eſt condere (vt habetur in l. cum conſuetudine. ff. de legibus) ſequitur quòd ad illum pertinet legis interpretatio & diſpenſatio, ad quem pertinet legis inſtitutio. Et ideo ad iuſtam & licitam diſpenſationem duo requiruntur, ſcilicet authoritas in diſpenſante vel ordinaria vel delegata, & cauſa iuſta in diſpenſato, aliàs diſpenſatus non eſt tutus in foro Dei.

Diſpenſatio quid ſit.

Ad iuſtam diſpenſationem duo requiruntur.

Priuatus nõ poteſt ſecũ diſpenſare, ſed epiuceia vti in manifeſtis.

In lib. de diſpen.

Ex præmiſſis ſequitur primò, quòd perſona priuata non poteſt diſpenſare cum alio, neque ſecum: licet vbi manifeſtum eſt quòd ſi in aliquo particulari caſu ſeruare legem eſt iniuſtum vel inutile, aut maioris boni impeditiuum, & non poteſt de facili haberi recurſus ad ſuperiorẽ, poſſit priuatus præter verba legis agere Non tamen ipſe propter hoc diſpẽſat ſecum, ſed propter caſum occurrentem & difficultatem recurrendi ad ſuperiorem, vtitur Epichæia. Secus autem in dubiis, in quibus ſpectanda eſt declaratio & diſpenſatio ſuperioris vel eius delegati: aliàs debet ſeruare legem ſecundum verba legis.

Diſpenſatio obreptitia vel ſurreptitia nõ tenet

Secundò ſequitur id quod D. Ber. in libro de Diſpenſatione dicit, quòd Prælati dantes pro voluntate licentiam viuendi contra legem, ſine cauſa rationabili, vel ſaltem dubia, ſunt acceptores perſonarum, & diſſipatores, & nõ diſpenſatores: & eorum licentia diſſipatio & non diſpenſatio debet appellari. dat enim anſam criminibus in ſcandalum puſillorum, in ſuiipſius & ipſorũ perditionem.

Tertiò ſequitur quòd ſi impetretur diſpenſatio ex falſa cauſa, vel tacita veritate, nulla eſt: vt habetur in cap. ſecundo, de filiis presbyterorum, libro ſexto. Et idem dicendum eſt de qualibet gratia, vt notatur in cap. ad audiẽtiam, in ſecundo, extrà de reſcriptis: & in ca. non poteſt, de præbendis, in ſexto.

Religioſus ſine rationabili cauſa diſpenſatus nõ eſt tutus quo ad deũ.

Quartò infertur quòd diſpenſatus ſine cauſa rationabili, non eſt tutus in conſcientia, nec quo ad Deum, præcipuè in his quæ ſunt iuris diuini, vt in voto & iuramento, ac in pluralitate beneficiorum: quia bona Eccleſiarum ſunt Dei, & non ipſorum miniſtrorum Eccleſiæ, in c. Ex eo. de electione, lib. ſexto. Et per conſequens non eſt tutus in conſcientia religioſus, cum quo ſine cauſa legitima diſpenſatur vt dimittat habitũ, vel nexeat monaſteriũ, vt inter ſeculares cõmoretur, vel ad laxiorẽ tranſeat religionem, vel præficiatur curæ animarum: puta quando non eſt aptus ad exercitium prædicationis vel curæ. Vnde Gloſ. in ca. Monachi vagantes. 16. quæſt. 1. dicit, quòd religioſus promotus ad Eccleſiam ſecularem, non vt proſit, ſed vt præſit, peccat mortaliter: quia facit contra votũ ſuum. quanuis in his quæ ſunt iuris poſitiui, Iuriſtę dicant ſolùm ſummum Pontificem, & non inferiores prælatos, poſſe etiam ex mera voluntate, & ſine quacunque cauſa diſpenſare: & tam ipſum quàm vtentes diſpenſatione, eſſe tutos in conſcientia & quo ad Deum, hac ratione: quia eius eſt deſtruere, cuius eſt condere, nec princeps tenetur aut ligatur ſuis legibus: vt habetur in l. digna vox C. de legibus. Hoc tamen dictum illorum non caret ſcrupulo: quia non poteſt ſine cauſa rationabili legem inſtituere, cùm ratio ſit de eſſentia & anima legis, in l. cùm ratio. ff. de bonis damnatorum. & in c. erit autem. 4. diſtin. ex Iſidoro, & 2. Cor. 10. Data eſt poteſtas in ædificationem, & non in deſtructionem. Et licet non ſit ligatus legibus ſuis coërciuè, ſiue vt pœnas ſuæ legis incurrat, & poſſit ab homine puniri: eſt tamen ligatus directiuè & ex honeſtate ſiue debito morali, vt habetur in rubrica, quod quiſque ius in alium ſtatuerit, ipſe eodem iure vtatur. ff. & ſi abſque cauſa contraueniat, poteſt puniri à Deo. vnde non videtur eſſe tutus in conſcientia & apud Deum.

Papa nõ poteſt ad nutũ & ſine cauſa diſpẽſare.

Septem diſpenſandi cauſæ.

Cauſæ autem diſpenſandi ſunt ſeptem. Prima eſt temporis varietas, ſiue importunitas, quæ rigorem non patitur. de hac in c. pro remedio. 1. q. 7. Secunda eſt vtilitas, vt ſcilicet, alij facilius reuertantur ad bonum. de hac in c. ipſa pietas. 22. q. 1. Tertia eſt qualitas perſonæ, meriti, & ſcientiæ. de hac in c. tali, & ca. didiciſtis. 19. q. 7. cùm alius æquè dignus & ſufficiens non ſit. Quarta eſt neceſſitas, de hac in dicto c. tali. Quinta, pietas. Sexta, euẽtus rei. Septima, multitudo ſiue ſcandalum multitudinis. de hac in c. vt conſtitueretur. 50. diſtin. Cauendum eſt tamen ne quis nutriatur ſiue alatur in ſcandalo. Sed quia caſus ſunt innumerabiles, nec poteſt certa regula dari: ideo ſtandum eſt in hoc arbitrio boni viri, qui ſi iudicauerit cauſam eſſe rationabilem, diſpenſatio erit licita. vt in c. Domino ſancto. 50. diſt. Et cauſa rationabili exiſtente, prælatus peccat non diſpenſando. ar. ca. quanto. in fi. 2. quæſt. 5.

Prælatus peccat non diſpenſando ſtante cauſa rationabili.

Si dicatur quòd inferior non poteſt diſpenſare in lege ſuperioris, ſed obligatio voti & iuramenti eſt de iure diuino: igitur ſummus pontifex non poteſt diſpenſare. Reſpondet D. Tho. quòd ſicut iure naturali & diuino tenetur homo implere votum & iuramentum: ita iure naturali & diuino tenetur homo ſuperiorum legi obedire. Et tamen cùm diſpenſatur in aliqua lege humana, non fit vt legi humanæ non obediatur: quia hoc eſt, contra legem naturæ & mandatum diuinum: ſed fit vt hoc quod erat lex, vel continebatur ſub lege, non ſit lex, nec contineatur ſub lege. Ita etiam authoritate diſpenſantis fit, vt hoc quod continebatur ſub voto, vel videbatur contineri, non contineatur, inquantum determinatur vel declaratur in hoc caſu illud non eſſe congruam materiam voti. Et ideo cùm prælatus diſpenſat in voto, non diſpenſat in præcepto iuris naturalis aut diuini: ſed determinat & declarat quòd id quod cadebat vel cadere videbatur ſub determinatione obligationis humanæ (quæ non potuit omnia circunſpicere) amplius non contineatur. Alij clarius ſoluũt: dicentes quòd duplex eſt ius diuinum: quoddam eſt abſolutum, quod non conſurgit ex aliquo facto humano. & in hoc prælatus non poteſt diſpenſare directè neque indirectè ſiue ex conſequenti. Aliud eſt ius diuinum, quod pendet & conſurgit ex facto humano, vt obligatio voti & iuramenti, quæ conſequitur actum humanum, ſuper quem prælatus à Deo authoritatem habet per conſequens ſuper ea quæ ipſum conſequuntur: & in hoc licet prælatus non poſſit diſpenſare directè, poteſt tamen indirectè & ex conſequenti, ratione actuum humanorum, qui ſubiiciuntur variationi, & ſuper quos habet poteſtatem, vt dictum eſt. vel clarius, non diſpenſat authoritate propria, ſed authoritate Dei, qui ſuper tale

An Papa poſſit diſpẽſare in iure diuino.

Ius diuinũ duplex.

ius

ius dedit ei potestatem ex consequenti, ex quò dedit potestatē super id à quo illud ius pendet, scilicet, super factum humanum. Notandum pręterea quòd irritatio, dispensatio, commutatio, & redemptio voti, differunt ab inuicem. Quia irritatio est annullatio obligationis voti, etiam sine quacunq; causa: vt cùm maritus dicit vxori, non placet siue nolo quod serues hoc vel illud votum, absq; scitu & consensu meo factum. Dispensatio autem est determinatio vel declaratio ex rationabili causa. Commutatio est annulatio obligationis voti, cum obligatione ad aliquid aliud faciendum. Redemptio verò voti, si distinguatur à commutatione, est annulatio obligationis voti, cum ligamine ad aliquid dandum: puta si ei qui vouit, peregrinationem, imponatur eleemosyna: puta tantum dare, quantum exposuisset eundo: vel aliquid huiusmodi. de hac redemptione voti habetur in titu. de voto & voti redemp. in antiquis.

Irritatio, dispensatio, cōmutatio, & redēptio voti differunt.

Ver. 15. *De Iuramento.*

A IVramentum est alius actus religionis & latriæ: & potest sic definiri: Iuramentum est inuocatio testimonij Dei, ad confirmationem dicti vel facti præteriti, præsentis, vel futuri. Et sic iurare est Deū in testē inuocare & assumere, protestariq; eum esse infallibilis veritatis, & omnium notitiam habere. Secundum aliquos, iuramentum est assertio vel negatio vera de aliquo possibili & honesto, sacræ rei attestatione firmata, & secundum Iuristas, iuramentum, iusiurandum, & sacramentum, idem sunt. Theologi tamen aliter sacramentum accipiūt, vt inferiùs dicetur. Iuramentum est duplex, scilicet, iudiciale, hoc est, delatum in iudicio à parte vel iudice. & hoc iuramentum aliquando coactè præstatur, cùm à iudice præsentatur: quia non potest recusari, licet benè quando præsentatur à parte. Aliud est iuramentum extraiudiciale, quod extra iudicium ex partium conuentione exhibetur.

2.2.q.89. art.4. Iuramenti definitio, alia definitio. c.16.

Iuramentū est duplex.

Iurandi modus duplex.

Quo ad modum iurādi D. Tho. dicit, quòd duplex est modus iurandi, scilicet per simplicem contestationem, & per execrationem. Sed quia primus potest diuidi in duos: ideo tres modos iurādi ponere possumus. Primus modus qui fit simplici verbo: vt dicendo, per Deum ita est, &c. Non enim est necesse (secundum Panor. in ca. Et si Christus. de iureiurando) quòd dicatur, iuro. Hic modus fit diuersis verbis, de quibus certa regula dari nō potest: In antiquo testamento iurabant, Viuit Dominus: &, Viuit anima mea: &, Viuit anima tua. In nouo verò testamento, & in primitiua Ecclesia, Testis est mihi Deus. Rom. 1. Et Philippen. 1. &, Testem voco Deum. 2. Cor. 1. &, Veritatem dico in Christo, & non mentior. Rom. 9. Testis est mihi conscientia mea. 22. quæst. 1. cap. Si peccatū. &, sic Deus me adiuuet, vt in cap. de parentela. 35. quæst. 6. Secundus modus iurandi per simplicē contestationē est, cùm interuenit aliqua res sacra: vt cùm iuratur inter manus Episcopi, vel super Euangelia, aut crucē, aut reliquias sanctorum tangendo. Et quo ad hunc modum iurandi inuentæ sunt plures solennitates, ad diuinā reuerentiā, & terrorem indiscretè iurantiū, ad retrahendum eos à periurio. Tertius modus iurandi est per execrationē, dum scilicet aliquis se, vel aliquid ad se pertinens, ad pœnam obligat, vt credatur verū quod dicitur: & cùm quis inuocat Deū non solum in testem, sed etiam iudicem & punitorē. vt, Si non est sic, non sit salus animæ meæ. In antiquo testamento iurabāt, Hæc mihi faciat Deus, & hæc addat. Et sic iurasse videtur D. Paulus, dicens: Ego testē inuoco Deū in animā meam.

2. Reg. 14. 4. Reg. 4.

Iterum duplex dicitur esse iuramentum, scilicet, assertorium & promissoriū. Assertorium est propositionis de præsenti vel præterito. Promissorium est respectu propositionis de futuro.

An dicere in veritate, vel fide, aut per fidem, sit iurare.

Difficultas est an sit iurare dicendo, in veritate, vel in fide, vel per fidem ita est. Quo ad primū sciendum, quòd hoc cōplexum (in veritate) dupliciter accipi potest. s. nominaliter & aduerbialiter. Si accipiatur nominaliter & pro veritate simpliciter & absolutè, quæ est Deus, iuxta illud Ioan. 14. Ego sum via, veritas, & vita: tunc est iuramentum. Si verò accipiatur pro veritate humana, non est iuramentū, quia nō accipitur aliquod sacrum. Si autē accipiatur aduerbialiter, vt idē est quod verè siue veraciter & sine defectu, tunc non est iuramentū, sed bonus & seriosus modus dicendi, per quem agnoscimus quòd non ioco vel dubitanter loquimur. Hunc modum loquēdi docuit Christus, dicens: In veritate dico vobis, quòd multę viduę erant in diebus Heliæ, &c. & D. Petrus: In veritate cōperi, quòd non est acceptor personarum Deus. Quo ad secundum pariter de fide dicendum est. Quod si dicatur, per fidem theologam, vel per fidem quam habeo erga Deum, vel teneo de Deo, est iuramētum. Si verò pro fide humana, vel nobilis viri, quæ sæpè deficit & fallit & fallitur: tunc idem est quod fideliter & tunc non est iuramentum, sed quidam modus asserendi, maximè cùm non adsit intentio iurandi, quæ requiruntur ad iuramentum. Per hæc discutere poteris plures scrupulos timoratarum conscientiarum.

Luc. 4. Act. 10.

Iuramētum probatur licitum.

Iuramentum esse licitum maximè in defectu testimonij humani, quod est per testes, vel instrumenta, vel confessionem partis (quæ sūnt tria genera probationis) constat ex illo Deut. 6. Dominum Deum tuum timebis, & illi soli seruies, ac per nomen eius iurabis. Et ex illo Heb. 6. Homines per maiores suos iurant: & omnis controuersię eorum finis ad confirmationem, est iuramentum. Et per alios passus & exempla D. Pauli superius allegata. Hoc tamen verum est, dummodò iuramentum habeat tres comites, de quibus Hier. 4. Iurabis, Viuit Dominus in veritate, iudicio, & iustitia. Primò in veritate, vt scilicet id quod iuratur, sit verum, vel saltem æstimetur verum. Et ad iuramentum absolutum, hoc est simpliciter & sine addito factum, oportet quod sit iuranti euidenter notum: puta aliquo sensu proprio sensatum. Si verò sit creditum vel æstimatum tantum, debet iurare per verbum Credo, vel Aestimo verum. Secundò ad hoc quòd iuramentū sit licitū, requiritur iudiciū discretionis: vt scilicet nō leuiter & absq; magna causa iuretur. Si enim quis pro minima causa requireret Regis testimoniū, iniuriā ei faceret: à fortiori si requirat Deū testem pro minima causa. Hoc enim est assumere nomē Dei in vanū, ideò talis nō potest excusari à peccato. Tertiò ad hoc quòd iuramentū sit licitū, requiritur iustitia, ꝙ id quod iuratur fieri nō sit iniustū, hoc est, prohibitū aut inhonestū, aut in detrimentū alterius, aut etiā inhonestū quantū ad personā suā vel alterius, & hoc præcipuè in iuramento promissorio locū habet. quia in iuramento assertorio, maximè quod præstatur in iudicio, non attenditur honestas facti super quo iuratur, sed veritas. vnde testis tenetur supra facto adulterī, quod scilicet est inhonestū, veritatem dicere. Similiter non attenditur an ex depositione testiū (dummodò verum dicant) sequatur præiudicium. Quia vt in pluribus propter depositionem testium pars quæ malam causam fouet, læditur. Sed in iuramēto promissorio, quod est de futuro agendo, vel non agendo, requiritur iustitia & honestas, vt scilicet non iuret se facturum aliqua illicita, &c. Quia talis peccaret iurando: facit enim irreuerentiā Deo, vocando eum in testem suæ iniquitatis. Nec tenetur implere quia implendo peccaret, faciendo iniustum. & si iniustum faceret, ad seruandum iuramentum emissum, duplici peccato peccaret: primò, quia iniustum facit: secundò, quia iniustitiam suam placere Deo arbitratur. Quæcunq; autem harū conditionum deficiat, iuramentū est illicitum, & peccatum.

Tres comites iuramētì

Iuramētum promissoriū de re illicita non ligat & iurās peccat iurando & seruando.

Ex his sequitur primò, quòd omne iuramentū, in quo asseritur falsum, vel negatur verum, aut asseritur dubium & incertum, est illicitum: quia contra primam conditionem. Secundò, sequitur quòd omne iuramentū indiscretum est illicitū. Dicitur autē indiscretū dupliciter: primò per inconsiderationē, nō plenè & deliberatè cōsiderando quid facit, sed leuiter: nec exhibet reuerentiam quam debet. Secundò, propter defectum causæ sufficientis. Causa autem sufficiēs est necessitas: vt cùm à Iudice præcipitur, aut aliàs in periculo constituitur, nisi iuret, vel cōpetens vtilitas reipublicæ, aut propria, quæ pensari debet ad arbitrium boni viri. Requiritur ergo ad iuramentum ex parte iudicij discretionis, reuerētia, deuotio, fides, necessitas, vel vtilitas, & omnia quæ ad debitum modū iurandi pertinent. Hinc est quod pueri ante annos pubertatis nō debent cogi aut admitti ad iurandum, propter defectum huius conditionis. vt habetur in c. pueri. 22. quæst. 5. Si tamen ante tempus illud habent vsum rationis cōpletum, & iurant absque conditionibus requisitis: peccant mortaliter vel venialiter, secundū qualitatem periurij, quemad-

Iuramētum dicitur indiscretum dupliciter.

modum & alij. vt habetur in c. 1. de delictis puerorum. Propter eandem causam siue defectum repelluntur ij qui fuerunt aliàs periuri. Quod intelligēdum est de conuictis & condemnatis: tales enim repelluntur à iudicio & contractibus, vt infames. De periuris autem notoriis ex facto dubiū est, cùm tales sint penè innumeri. Syl. de Prierio dicit, quòd si periuriū sit publicū, vt si quis corā multis deliberatè iuret super quatuor sancta Dei euāgelia tacta, & de aliquo quod est euidenter falsum, repellitur à testimonio. Sed si verba potuerunt esse iuratoria vel nō iuratoria, aut si ex ira, vel dubitetur de modo iurādi: & si dubitetur an factū sciuerit esse tale, repelli nō potest, de iis in c. paruuli. 22. quæst. 5. Propter eandem causam repelluntur furiosi. vt in can. merito. 15. quæst. 5. Dicunt aliqui quod iuramentum promissorium & indiscretum obligat iurantem, dūm tamen sit de re iusta & possibili. potest tamen cum eo dispensari. Tertiò sequitur quòd omne iuramentum, quod vergit in detrimentum siue dispēdium salutis æternæ vel corporalis, est illicitum, & non est seruandum. Per has conditiones possunt cognosci omnia iuramenta illicita. Concurrentibus tamen prædictis tribus comitibus seu conditionibus, iuramentum est licitum, etiam si sit promissorium, estque obligatorium.

Iuramētum promissoriū indiscretum de re licita ligat.

Nec obstat quod Christus Matth. 5. dixit: Audistis quia dictum est antiquis, Non peierabis. Ego autem dico vobis non iurare omninò, neque per cœlum, quia thronus Dei est: neq; per terram, quia scabellum est pedum eius: neque per Hierosolymam, quia ciuitas est magni Regis: neq; per caput tuum iuraueris, quia non potes vnum capillum album facere aut nigrum. Sit autem sermo vester, Est, est: Non, non: vt non sub iudicio decidatis. Quia certum est quod Christus (qui venerat ad honorandum patrem, vt habetur Ioan. 8. Ego glorifico patrem meum:) non prohibuit honorem & reuerentiam Dei, quæ fit & datur Deo per iuramentum cum tribus prædictis conditionibus. dictum est enim quòd iuramentum est actus latriæ, & quod in ipso est protestatio omnis scientiæ & infallibilis veritatis Dei. Sed prohibuit assuetudinem iurandi, & ne absque illis tribus comitibus iuretur: quia hoc esset assumere nomen Dei in vanum, quod est illicitum. Et hoc declarauit, inquiens, Vt non sub iudicio decidatis. In iudicio scilicet discretionis, si frequenter & absque causa in assuetudinē iurandi veneritis. Noluit ergo dicere, quòd adueniente præcepto iudicis ad imponendum finem controuersiis & confirmationem veritatis, aut aliqua alia rationabili causa occurrente, iuramentum esset illicitum. Et quanuis dixerit, Quod amplius est, à malo est: non dixit tamen, malum est: sed, à malo, non iurantis, sed ex peccato originali talis est orta fragilitas, quod homines illis qui non possunt probare testimonio humano, nolunt simplici verbo credere, vel propter cupiditatem, vel fragilitatem veram vel æstimatam.

Creaturæ duplices. An iurare per creaturas sit licitū

Circa iuramentū per creaturas notandū est, quòd creaturæ sunt duplices. Quædam sunt quæ ex se vel earum nominatione important aliquid diuinum, vt sancta quatuor Dei Euāgelia, ecclesiæ Sacramēta, & Sancti qui sunt in cœlo, gratia & dona supernaturalia, & quicunq; per illa iurāt, & ea in testimoniū vocāt: nō ea vocare censentur, sed Deum qui in eis relucet. Et seruatis tribus prædictis comitibus, iuramentum per illas factum, non censetur illicitum. Aliæ sunt res non sacræ. & si ponatur Deus in obliquo, vt puta per ignem Dei, vel aliquid huiusmodi: tunc inuocatur Deus conditor earum. Hoc modo prohibuit Christus iurare per cœlum, terram, & alias creaturas, nè eis diuina reuerentia exhiberetur: sed non simpliciter seruatis tribus prędictis comitibus. Iudæi enim per Angelos & creaturas iurabāt, vt dicit D. Hiero. D. Tho. dicit quod licet iurare per creaturam relatam ad creatorem, prout res lucet in ea vestigium veritatis. Addunt aliqui etiam si non apponatur Deus explicitè, quādo illa creatura est aliquid, in quo principaliter fit memoria Dei, vt per animā & conscientiam, imò etiam per cœlum, in iuramento facto per simplicem contestationem. In iuramētō autem facto per execrationem, induitur creatura aliqua, in qua diuinum iudicium execratur, vt cùm homo iurat per caput suum, aut filium, siue per aliam rem dilectam. Quòd autem Ioseph iurauerit per salutem Pharaonis, vtroque modo

In 3. sen. dist. 39.

Gen. 42.

potest intelligi, scilicet per modum execrationis, quasi salutem Pharaonis obligauerit Deo: vel per modum contestationis, quasi contestando veritatem iustitiæ diuinæ: ad cuius executionem Principes terræ constituuntur. hoc etiam iuramentum, Per animam & conscientiam meam, per execrationem fieri potest.

De obligatione iuramenti.

Circa obligationem iuramenti aduertēdum est, quod omne iuramentum, siue sit assertorium, siue promissorium, cùm tribus prædictis comitibus factum, est aliquo modo obligatorium. Ligat enim iurantem, saltem ad hoc vt veritas seruetur. Sed quia propriè obligatio respicit aliquid fiendum, vel non fiendum, ideò solum iuramentum promissorium de aliquo fiendo vel non fiendo, per se & non per alias causas, dicitur propriè obligatorium, duplici obligatione: vna erga proximum, secunda erga Deum, ob cuius reuerentiam promissum seruandum est, nisi vergat in peiorem seu deteriorem exitum. Quod contingere potest dupliciter. vno modo à principio, quādo id quod iuratur, est per se malū: vt cùm iurat se perpetraturum homicidiū, vel cùm est maioris boni impeditiuum: vt cùm quis iurat se non intraturum religionem, vel non facturum eleemosynam, aut alia opera consilij, vel est de indifferentibus, puta non loqui Guilelmo, aut nunquam intrare domum eius. In primo casu peccat iurando, & seruando: in secundo verò & tertio casu peccat iurando, quia ponit obicem Spiritui sancto. Non peccat tamen, iuramentum seruando, cùm sit de opere consilij, vel indifferenti melius tamen faceret, si iuramentum non seruaret. Alio modo vergit in deteriorem exitum, propter aliquid quod de nouo emergit: tunc iuramētum non obligat, nec est seruandum, maximè si illud de nouo emergens sit malum: vel si non fuerit præmeditatum: sicut in iuramento Herodis, cuius iuramētum ab initio poterat esse licitum, intellecta cōditione, si peteret quod dare deberet: sed audita petitione, illicita fuit impletio. Vnde D. Ambrosius: Est contra officium: promissum nonnunquam soluere sacramentum. Et ex hoc formari potest regula generalis. Quod quandocunque aduenit casus in quo non esset licitum iurare, vel non fuisset iuratum, si fuisset præmeditatum, iuramentum emissum, illo casu veniente & durante, non ligat. Ex quo sequitur, quòd non ligat non stantibus conditionibus appositis vel tacitis, quæ subintelliguntur vel exprimuntur de iure, de quibus Glo. in cap. quemadmodum & cap. quinta vallis. de iureiurando. Sunt autem octo conditiones principales, ad quas cæteræ possunt reduci. Prima, si Deo placuerit: de qua in c. beatus. §. 1. 22. q. 2. Secunda, si superiori placeat. In omni enim iuramento excipitur authoritas superioris. vt in cap. venientes. & ca. eam te. de iureiurando. Tertia, si res in eodem statu permanserit. vt in d. cap. quemadmodum, puta si iurauerit accipere Bertam, quæ posteà fornicata est, aut effecta leprosa, vel reddere gladium ei, qui posteà factus est furiosus. Quarta, si seruetur fides siue promissum. Vnde dicitur communiter: Frangenti fidem, fides frangatur eidem. de hoc in ca. peruenit eō. tit. Quinta conditio, si res honesta & possibilis fuerit, & iurans impossibilitatus non fuerit. de hac in d. cap. quemadmodum. & in cap. quinta vallis. Sexta conditio, si iurauerit reddere pecuniam: intelligitur si numerata fuerit. de hac in l. indubitanti. ff. de non numerata pecunia. Septima, si iurauerit dare dotem. intelligitur si nuptiæ subsecutæ fuerint. vt in l. stipulationem. ff. de iure do. Octaua, si iurauerit stare præceptis alicuius. intelligitur si rationabilia & moderata præceperit. Iuramentum enim non extenditur ad verisimiliter non cogitata. vt in d. c. quemadmodum. Nec obligat vltra consensum. vt in d. cap. quinta vallis. Ex hoc sequitur quod iuramentū metu vel aliàs indebitè extortū, & in quo quis non habuit animū se obligandi, non ligat quo ad proximum. licet obliget quo ad Deum, & obtinenda sit dispensatio. Idem de iuramētō dolosè exacto: vt de Gabaonitis. Nota tamen quòd obligatio voti maior est, quàm obligatio iuramenti: quia obligatio voti est ex fidelitate, quæ continet reuerentiam Dei. Obligatio verò iuramenti est ex reuerentia sola. & sic transgressio voti contra fidelitatem & reuerentiam, est maior transgressione iuramenti, quæ est contra reuerentiam tantùm. Et sic ex opposito, maior est obligatio voti.

Iuramētum dupliciter vergere potest in peiorē siue deteriorē exitū.

Li. 1. de offi. Regula generalis.

Octo conditiones subintellectæ in omni iuramento.

Iuramentū vi, metu, aut aliàs indebitè extortum, In quo quis non habuit animū se obligādi, nō ligat quo ad proximū, licet benè quo ad Deum.

Obligatio voti est maior quàm iuramenti.

Circa

2.2.q.89. ar.7.ad.4 De interpretatione iuramenti.

Circa interpretationem iuramenti nota resolutionem D.Thom. Quòd quando non est eadem intentio iurantis & eius cui iuratur: si hoc prouenit ex dolo iurantis, debet iuramentum seruari secundum intellectum eius cui iuratur, siue iuramentum præstatur. Vnde Isidorus, & habetur in c.quacunque arte verborum.22.quæst.5. Quacunque arte verborum qui iurat, Deus tamen qui conscientię testis est, ita hoc accipit: sicut ille cui iuratur, intelligit: & dupliciter reus fit: quia nomen Dei in vanum assumit, & proximum dolo capit. Si autem iurans dolum non adhibeat, obligatur secundum intentionem suam. Vnde diuus Grego. Aures humanæ talia verba nostra iudicant, qualia foris sonant. Diuina verò iudicia talia foris audiũt, qualia ex intimis proferũtur. Nec iurans sine dolo aliter obligatur, quàm secundum intentionem suam interiorem. Sed in foro contentioso, vbi intentio ignoratur, obligatur secundũ quod verba accipi solent. De dispensatione iuramenti eodem modo dicendum est, sicut suprà dictũ est de dispensatione voti. & hæc in præsentiarum de iuramento sufficiant. Si ampliora desideras, vide D.Tho. in prædicta quæstione, & in summistas super verbo, iuramentum.

27. Mora. De dispensatione iuramenti. 2.2.q.80. art.1.2.et 3.

Ver. 16. *De Adiuratione.*

A *Adiuratio dupliciter fieri potest.*

Adiuratio est alius actus religionis: quæ nihil aliud est, quàm inuocatio diuini nominis, ad inducendum alios ad aliquid agendum, vel non agendum. Et fieri potest dupliciter, scilicet, per modum deprecationis siue obsecrationis, & per modum compulsionis. Primus modus est, per reuerentiam diuini nominis obsecrare. & licitum est inferioribus hoc modo vti erga superiores. Secundus modus est, per reuerentiam diuini nominis præcipere vel prohibere. Et hoc modo licitum est vti superioribus erga subditos. quo quidem modo sæpè vtũtur Prælati religiosorum, qui precipiũt vel prohibẽt in virtute Spiritussancti & sanctæ obedientiæ. Dæmones autẽ non licet adiurare per modum deprecationis neq; compulsionis, ad aliquid per eos sciendum vel obtinendum: quia hoc pertinet ad aliquam societatem, quæ prohibita est haberi cum ipsis, iuxta illud 2.Cor.6. Quæ societas lucis ad tenebras, &c. Ex speciali tamen instinctu spiritussancti, per modum compulsionis, licet eos adiurare. sicut legimus aliquos sanctos operatione dæmonum fuisse vsos. Diuus enim Iacobus per dæmones fecit Hermogenem ligari, & ad se adduci. Per hunc modum compulsionis possunt Christiani adiurare dæmones secũdum potestatem à Christo sibi datam, scilicet, vt egrediantur à corporibus obsessis, & ne nobis aut fidelibus noceãt. Vnde Mar. vltimo: Signa autem eos qui crediderint, hæc sequentur: In nomine meo dęmonia eiicient. Et Luc.10. Ecce dedi vobis potestatem supra serpentes, & scorpiones, & supra omnem virtutem inimici: & nihil vobis nocebit. Creaturas verò irrationabiles secundum se non licet adiurare, neque per modum deprecationis, neque per modum præcepti: quia non sunt capaces. aguntur enim, & non agunt. Sed si referatur adiuratio ad Deum, qui eas dirigit, licitum est per modum deprecationis, quod pertinet ad eos qui miracula faciunt. Si vero referatur adiuratio ad diabolum, qui irrationabilibus vtitur in nocumentum nostrum, licitum est per modum compulsionis & præcepti. Et talis est modus adiurandi in exorcismis Ecclesiæ, per quos dæmonũ potestas excluditur ab irrationabilibus & insensibilibus creaturis.

Dæmones nõ sunt adiurandi per modum deprecationis, sed per modum cõpulsionis.

Increaturas irrationabiles, an liceat adiurare.

Ver. 17. *De laude & cantu.*

B *2.2.q.90. In 2.lib. retract.*

Alius religionis actus exterior, est assumptio diuini nominis in laude & cantu vocali. Et quia fuit quidam Hilarius, de quo meminit D. Augustin. qui detrahebat cantui Ecclesiastico, & illum sequuti sunt Valden: & post eos Ioannes Vviclefz & Neoterici hæretici, qui non verentur Ecclesię cantores vocare sacerdotes Baal, & boatores. Ideò hic paululum insistendum est. In primis certum est quòd de omnibus à Deo datis gratias agere debemus Deo. Iuxta illud 1.Thes.5. In omnibus gratias agite: hæc est enim voluntas Dei. Ratione autem assignat diuus Iacobus 1.cap. suæ canonicę epistolæ: Quia omne datum optimum, & omne donum perfectum, desursum est, descendens à patre luminum, hoc egerunt sancti Patriarchę, Abel, Noë, & Abraham, de rebus exterioribus: ergo à fortiori de corpore, mente, & voce, cùm sint maiora dona. Certum est etiã filios Israël transacto mari rubro, & Pharaone submerso, hymnum Domino modulasse. Exod.15. Cantemus Domino, gloriosè enim, &c. 1. Para.6. Dauid instituit cantores, vt cantarent ante archam. & Psalm.64. inuitabat omnes: Venite, exultemus Domino, iubilemus Deo salutari nostro, &c. Et Esaiæ 6. de Seraphin dicitur, quod clamabat alter ad alterum, Sanctus, Sanctus, Sanctus. Et in nouo Testamento habemus canticum Zachariæ, Simeonis, & D. Virginis. Insuper Lucæ 2. in natiuitate Christi, Subitò facta est cum Angelo multitudo militiæ cœlestis exercitus laudantium & dicentium, Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Et Act.16. de Paulo & Syla dicitur, quòd media nocte adorantes laudabant Deum: & audiebant eos qui in custodia erant. Quod & alios Christianos fecisse commemorat Plinius secundus, qui tunc prouinciam administrabat: qui in epistola ad Traianum de Christianis scribens, dicit: Hæc fuit summa vel culpæ vel erroris eorum: quòd essent soliti ante lucem conuenire, carmenque Christo suo, quasi Deo, canere. Et Eusebius Cæsarien. dicit: Sed & Christi exemplo inoleuit (scilicet cantus) qui post cœnam hymnum dixit. D. Ignatius, D. Ioannis Apostoli discipulus, post D. Petrum. 3. Antiochenæ Ecclesiæ Episcopus, audiuit choros Angelorum, antiphonas sanctæ Trinitatis decantantium. Ideò instituit eas inter Psalmos decantari. Et in Toletano concilio, c.12. habetur: Sicut orationes, ita & hymnos ad laudem Dei compositos, nullus vlterius improbet, & in cõcilio Agaten. c.30. fuit idem decretum. & rationem assignat Rabanus: Psalterium idcirco cum melodia cantilenarum suauium ab ecclesia frequentatur, quo potius animi ad compũctionem flectantur. & D. Augustin. ait: Adducor cantandi consuetudinem approbare in Ecclesia, vt per oblectamenta aurium, animus in affectum pietatis assurgat. & de seipso in nono Confessionũ dicit: Fleui in hymnis & cãticis, suaue sonãtis Ecclesię vocibus acriter commotus. Ex præmissis apparet vesania & blasphemiã hæreticorum.

In hist. Eccle. li.3.c.23.

De instit. cle. c.32.

9. Confess.

§.6. *De vitiis religioni oppositis.*

Peccata religioni opposita sunt quinq;, scilicet, superstitio, tentatio, periurium, sacrilegium, simonia. C

Ver. 1. *De Superstitione.*

Superstitio est vitium religioni oppositum, secundum excessum, nõ quòd plus exhibeat in cultum diuinum, quàm vera religio: sed quia exhibet cultum diuinum cui non debet, vel eo modo quo non debet. & sic Superstitio est indebitus cultus diuinitatis. Superstitionis duæ sunt species principales. Prima est, qua exhibetur cultus Deo vero, sed modo indebito. Secũda species superstitionis est, quãdo exhibetur diuinus cultus ei cui nõ debetur. Quantum ad primam, sciendum quòd aliquis duobus modis potest indebitè cultum exhibere Deo vero. Primò, quando exhibet cultum perniciosum. Secundò, quando cultum superfluum. Cultus perniciosus Deo exhibetur, quando per cultum exteriorem aliquid falsum significatur. Quod contingit dupliciter. Primò ex parte rei significatæ, à qua descendit significatio cultus: vt vti sacramentis & cæremoniis veteris legis, quibus Christi mysteria figurabantur. talia enim obseruando quis protestatur Christum non venisse, vel ministeria non impleuisse. & ideò mortaliter peccat. Vnde Galat. 5. Si circuncidimini, Christus nil vobis proderit. Euacuati enim estis à Christo, qui in lege iustificamini. Alio modo contingere potest falsitas in exteriori cultu, ex parte colentis, & præcipuè in cultu communi, qui per ministros exhibetur in persona totius Ecclesiæ. Sicut enim falsarius esset, qui aliqua proponeret ex parte alicuius, quæ non essent ei cõmissa: ita si minister in persona Ecclesiæ exhibet cultum Deo contra modum diuinæ authoritatis ab Ecclesia cõstitutum, & in Ecclesia consuetum. Vnde D. Ambr. dicit: Indignus est qui aliter aliud celebrat mysterium, quàm quod Christus vel Ecclesia tradidit. Et propter hoc etiã Glos. dicit, ad Col.2. Superfluus cultus est, quando traditioni humanæ religionis nomen applicatur. Et sic peccant, qui sanctorum falsas reliquias colendas proponunt, & offerentes votiuas statuas siue imagines miraculorum seu beneficiorum falsorum affigẽtes eas imagini Crucifixi seu sanctorũ, alicuius lucri gratia, vt. s. alij inde prouocari ad similia offerendum concurrãt. Tales peccãt mortaliter: quia irreuerentiã

D 2.2.q.92. art.1. Superstitionis diffinitio & diuisio. art.2. 2.2.q.93. art.1.

Cultus perniciosus dupliciter contingit.

notabilem faciunt in actu colendi. Et hoc peccato etiam peccare videntur, qui ad phantasiam certas Missas vel officia componunt, & absque Ecclesię authoritate aliis celebranda proponunt. Quo ad superfluum dupliciter: vno modo secundum absolutam quantitatem. & hoc modo non potest esse aliquid superfluum in diuino cultu: quia nihil potest homo facere, quod nō sit minus eò quòd debet Deo. Alio modo potest esse aliquid superfluum secundum quantitatem proportionis: quia scilicet non est proportionatum fini diuini cultus, qui est vt homo det Deo gloriam, & ei se subiiciat mente & corpore. Et ideò quicquid homo facit, quod pertinet ad Dei gloriam, & ad hoc quod mens hominis Deo subiiciatur, & etiam corpus per moderationem concupiscentiarum secundum Dei & Ecclesiæ ordinationem, & consuetudinem eorum cum quibus homo conuiuit, non est superfluum in diuino cultu. Si autem aliquid fit quod, quātum est de se, ad prædictum finem non seruit, aut etiam si sit præter Dei & Ecclesiæ institutionem, vel contra cōsuetudinem communem eorum inter quos homo conuiuit: totum hoc reputandum est superfluum & superstitiosum, quasi in exterioribus solum consistens, & ad interiorem Dei cultum non pertinens. vndè actiones iucunditatis ad superfluum cultum spectant, vt decātatio cantilenarum per organa & alia instrumenta musicalia, quæ aliquando auertunt ab interiori cultu. Ad superfluum etiam cultum pertinet quicquid in Ecclesia dicitur aut fit supra rubricas seu statuta: vt si bis dicatur Alleluya, vbi semel scriptum est & si fit in Missa crucis signū vbi nō mandatur fieri: aut si plures clerici aut cantores, quàm consuetū est, parētur, secundū dominū Caietanū in Summula. Ad hoc genus potest reduci cultus diminutus, si quis eorū quę in rubricis scripta sunt, aliquid omittat. Superstitio autem, qua exhibetur diuinus cultus ei cui nō debet, diuiditur in idololatriam, superstitionem diuinatiuam, & superstitionem obseruantiarum, de quibus per ordinem dicendum est.

art.1. Superfluū dicitur dupliciter.

Ver.2. *De Idololatria.*

E IDololatriam D. Paulus superstitionē nominauit, cùm ait: Viri Atheniēses per omnia quasi superstitiosos vos video. Est autem Idololatria exhibitio diuini cultus facta creaturæ. Quod olim ab aliquibus fiebat idolis, hoc est, simulachris earum rerum, quæ nullam habent virtutem seu dignitatem. Quia quidam per quasdam artes nefarias, simulachra quædam constituebant, quæ virtute dæmoniorum aliquos certos effectus habeant. vnde putabant in ipsis simulachris esse aliquid diuinitatis: & per consequens quòd diuinus cultus eis deberetur. Et hic fuit error Hermetis Trismegisti, vt D. Augustin. dicit. Alij verò non exhibebant cultum diuinitatis simulachris, sed creaturis, quarum erant simulachra. & vtrunque eorum reprobatur Rom. 1. vbi quantum ad primum, dicitur: Mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & serpentium. Quantum ad secundum subdit: Coluerunt & seruierunt potius creaturæ, quàm creatori. Hoc peccatum est grauissimum: quia quantum est de se, æquiparat creaturam creatori: & negat Deum verum esse Deum. cùm non possint esse plures Dij per essentiam.

Act.17. 2.2.q.94. art.1.

8. de Ciuit. Dei.

art.3.

Idololatria secundum Iudæos incœpit in secunda mundi ætate, ab Ismaele, quem primo simulachrum ex luto finxisse asserunt. Alij dicunt quòd à Nembroth, qui cogebat homines ignem adorare: vel à Nino, qui imaginem Beli filij sui fecit adorari. Sapien. 14. Acerbo luctu dolens pater sibi rapti filij, fecit imaginem: & illum qui tunc quasi homo mortuus fuerat, nunc tanquam Deum colere cœpit. Deinde procedente tempore inualescente consuetudine, hic error tanquam lex custoditus est, & tyrannorum imperio colebantur figmenta. Apud Græcos verò (vt fert Isidorus) Promethæus primus simulachra hominum de luto finxit. Idololatriæ causa dispositiua fuerunt homines, vel ex affectu, vel ignorantia. Causa verò initiatiua & consummatiua processit ex parte dæmonum, qui in idolis dando responsa, & faciendo aliqua quæ hominibus videbantur mirabilia, se colendos & adorandos vt Deos, hominibus exhibebant. Cessauit autem idololatria magna ex parte in sexta ætate, per virtutem & doctrinam Christi.

De inchoatione idololatriæ.

2.2.q.94 art.4

Ver.3. *De superstitione diuinatiua.*

SVperstitio diuinatiua est exhibitio cultus debiti eis qui sibi vsurpant cognitionem futurorum euentuum, vel præsentium, aut præteritorum occultorum. Et sic diuinatio est vsurpatio diuinæ cognitionis, vt futurorum contingentiū ad vtrumlibet, qui ex causa necessaria cognosci non possunt. Vnde Esa. 41. Annuntiate quæ ventura sunt in futurum: & sciemus quia Dij estis vos: aut est vsurpatio cognitionis pręteritorum vel pręsentium occultorum, quæ non possunt humana ratione cognosci. Vnde Diuini dicuntur, quasi Deo pleni. diuinitate enim plenos se simulant, & fraudulentia quadam hominibus futura coniectant. Qui ergo præsumit talia prænuntiare, nisi Deo reuelante, dicitur Diuinator. Sed prænuntiare ea quæ ex necessitate veniunt, sicut eclipses, vel vt in pluribus, quæ humana ratione cognosci possunt aut experiētia, non est diuinatio, neque peccatum. Diuinatio semper in malam partem accipitur. vt dicit D. Hierony. super Michæam. & est semper peccatum tam diuinare, quàm ad diuinatores recurrere. Vnde Deut. 18. dicitur: Caue, &c. Omnis enim diuinatio ex operatione dæmonum prouenit explicitè vel implicitè. Explicitè, quando dæmones expresse inuocantur, ad sciendum futura vel occulta. Implicitè verò, quando qui habēt pactum tacitum vel expressum cum dæmonibus vocantur: vel quia dæmones se ingerunt vanis inquisitionibus futurorum, vt mentes hominum implicentur vanitate, de qua dicitur in Psal. Non respexit in vanitates & insanias falsas. Vana autem inquisitio futurorum est, quando aliquis futurum præcognoscere tentat, vnde præcognosci non potest.

A 2.2.q.95 art.1.

Diuinus siue diuinator quid sit.

Psal.39.

Ver.4. *De speciebus diuinationis.*

DIuinationis duo sunt genera. Primum per expressam dæmonis implorationem siue inuocationem: vel cùm præter intentionem hominis dæmon se occultè ingerit ad prænuntiandum futura, vel præsentia quædam hominibus ignota. Hæc diuinatio est peccatum mortale, duplici ratione. Primò, propter communicationem & societatem illicitam, quæ prohibita est, vt supra deduximus. Ex D. Paulo: Quæ cōuentio, &c. & Esa. 28. Dixistis, percussimus fœdus cum morte, & cum inferno fecimus pactū. Secundò, propter periculum, quia dæmon intendit perditionē hominū ex suis responsis. & si aliquando verum dicat, malo tamen fine, scilicet, vt homines assuefaciat ad credendū ei. Vnde Athanasius exponēs illud quod habetur Luc. 4. Increpauit illum dicens, Obmutesce, ait: Quanuis vera fateretur dæmon, cōpescebat tamen Christus eius sermonem, ne simul cum veritate etiam suā iniquitatem promulgaret: vt nos etiam assuefaciat, ne curemus de talibus, & si vera loqui videantur. Nefas enim est vt (cùm adsit scriptura diuina) à diabolo instruamur. Nota tamen quòd aliud est inuocare dæmonem, aliud inquirere ab eo sponte occurrente. Quod quandoque licet per adiurationem, per modum compulsionis diuina authoritate, propter aliorum vtilitatem, vt dictum est, cùm de adiuratione ageretur. Nunquam tamen licet eos inuocare, quæcunque vtilitas sequatur: quia non potest cōparari detrimento spiritualis salutis. Huiusmodi autem diuinatio quinque modis à dæmone fieri consueuit. Primò per præstigium, ex eo quòd oculi hominū dæmonū operatione perstringuntur, dum dæmones præstigiosis factis ac simulatis apparitionibus se aspectui & auditui hominū ingerunt. Secundò per somnia, quorum obseruatio prohibita est Deuter. 18. Non sit in te qui obseruet somnia: quanuis obseruare somnia, quæ fiunt ex diuina reuelatione, non sit malum. Deus enim ministerio Angelorum aliqua reuelat hominibus in somniis: vt habetur Num. 12. Si quis fuerit Propheta Domini in visione apparebo ei, vel per somniū loquar ad illum. Et Mat. 2. Ecce Angelus Domini apparuit in somnis Ioseph. Tunc seruanda sunt, & faciliter cognosci possunt: quia post somniū in vigilia instinctu diuino certificantur: quod non fit, quādo ex sollicitudine vel dæmonum illusione proueniunt. Licitum tamen est Medicis considerare somnia: quia prosunt ad cognitionē corporalis immutationis infirmorum. Tertiò per mortuorum aliquorum apparitionem. Et hæc species vocatur Necromantia. Quia (vt dicit Isidorus in lib. Ethimologiarum) Necros Græcè, Latinè mortuus, Mantia,

B 2.2.q.95 art.3.

2.Cor.6

Aliud est inuocare dæmonē, aliud inquirere ab eo spōte occurrente.

Diuinatio per dæmonē quinque modis fieri consueuit.

Præstigiū.

Somniorū obseruatio.

Sōnia ex diuino instinctu faciliter cognosci possunt.

Necromantia.

Diuinatio,

Diuinatio, interpretatur. Quia quibusdam deprecationibus adhibito sanguine videntur resuscitati mortui diuinare, & ad interrogata respondere. Quartò, per homines viuos habentes spiritus siue dæmones familiares in arreptitiis. & hæc diuinatio dicitur Phitonica, siue per Phitones: sic dicti, Isidoro authore, à Phitone Apolline, qui dicebatur author diuinandi. Quintò, dæmones futura prænuntiant per aliquas figuras vel signa, quæ in rebus animatis apparere faciunt. Et hoc in diuersis corporibus, præcipuè quinque. & secundum hoc diuersis nominibus nuncupantur. Si in ligno, vel ferro, vel lapide pollito, vocatur Geomantia. Si autem in aqua, vocatur Hydromantia. Si in igne, vocatur Pyromantia. Si in aëre, Aëreomantia. Si autem in visceribus animalium immolatorum in aris dæmonum, vocatur arúspicium. Omnes isti nouem modi pertinent ad Necromanticos. Secundum genus diuinationis est, quod fit absque expressa dæmonum inuocatione. Istud in duo genera diuiditur. Primū est, cùm ad cognoscendum futura consideramus dispositiones & motus aliquarum rerum, & hoc fit septem modis. Primò ex consideratione situs & motus stellarum, quæ non se extendunt ad futura contingentia, præcipuè humana. & hoc pertinet ad Astrologos: qui & Genethliaci dicuntur, propter natalium considerationes dierum: de his D. Aug. in 4. Confessionum ait: Illos Planetarios (quos Mathematicos vocant) consulere non desistebam: quasi nullum esset eis sacrificium, & nullæ preces ad aliquem spiritū ob diuinationem dirigerentur. quòd tamen Christiana & vera pietas expellit & damnat. Secundò, per voces auium, aut quorumcunq; animalium, & etiam sternutatione hominum. & hoc vocatur Augurium. Tertiò, per motus vel per saltus membrorū eorundem: & vocatur Auspicium, ab inspectione auium. Quartò, circa verba hominū absq; intentione dicta. hoc vocatur Omen. si verò considerētur aliquæ figuræ vel lineationes in manibus existentes, diuinatio ex eis sumpta Chyromātia vocatur, quasi diuinatio manu. Chyros enim Græcè, manus dicitur, & mantia, diuinatio. Si autē considerentur signa in patula alicuius animalis apparentia, vocatur Spatulamantia. Aliud genus diuinationis, quod fit absq; expressa inuocatione, est cùm ex consideratione eorum quæ eueniunt ex quibusdam actibus, quæ ab hominibus seriò fiunt, proceditur ad aliquid occultum inquirendum: vt si quis furtum vel malum aliquod fecerit: vel si quæratur quid agendum sit, vel futurum sit, siue per punctorum consideratione, siue per considerationem figurarum, quæ proueniunt ex plumbo liquefacto in aquam proiecto, siue ex quibusdam cedulis scriptis, in occulto repositis, dum consideratur quam quis partem accipiat: vel etiam ex festucis inæqualibus propositis quis maiorem accipiat: vel etiam ex taxillorum proiectione, quis plura puncta proiiciat: vel etiam cùm consideratur quid aperienti librum occurrat, quæ omnia sortium nomen habet. Sors igitur dicitur cùm aliquid seriose fit siue statuitur ab hominibus, vt ex eius euentus cōsideratione aliquod occultum innotescat. Sors (secundum D. Thomam) est triplex: scilicet diuisoria, consultoria, & diuinatoria. Sors diuisoria, est quæ ordinatur ad diuisionem aliquarum rerum, siue sit res possessa, siue honor, siue dignitas, siue actio, siue pœna. Sors consultoria dicitur, cùm inquiritur quid agendum sit. Diuinatoria, cùm inquiritur quid futurum sit. Et si in his sortibus expectetur euentus à dæmonum suggestione, vel secundum dispositiones stellarum, quibus non subduntur actus humani: erit sors illicita. Prout Ezech. 21. de Rege Babylonis legitur, qui stetit in biuio, commiscens sagittas, interrogauit idola, & extra consuluit. Si verò expectetur à fortuna (prout communiter fit in diuisoria, in his in quibus non possunt homines faciliter concordari, quasi fortunæ exponentes, quis quid vel quam partem accipiat) non videtur esse vitium, nisi fortè vanitatis: cùm scilicet fit absque necessitate, vel cum leuitate animi. Si autem expectetur euentus à Deo, iuxta illud Prouerb. 16. Sortes mittuntur in sinum, sed à Domino temperantur. & talis sors, secundum se, non est illicita. Tali sorte multos in sacris literis vsos fuisse legimus. Iosue. 7. ex præcepto Domini iudicio sortium puniuit Acham, qui de anathemate surripuerat. Saul etiam sorte deprehendit Ionatham mel comedisse. 1. Reg. 14. Ionas pariter Propheta à facie Domini fugiens sorte deprehensus est, & in mare proiectus. Zacharias etiam sorte exiit, vt incensum poneret, Luc. 1. Circa tamen huiusmodi sortium expectationem euentus à Deo, ad hoc quòd licitè fiat, quatuor obseruanda sunt: quibus, vel altero illorum deficiēte, peccatum incurritur. Primum, quòd sit necessitas: quia si absque necessitate, & vbi humana ratio sufficit, ad sortes recurratur, ad tentationem Dei pertinere videtur. Vnde D. Amb dicit super Lucam: Qui sorte eligitur, humano iudicio comprehenditur. Secundum, quòd stante necessitate cum reuerentia mittatur sors. vndè super Act. Apost. dicit Beda: Sed si qui necessitate cōpulsi, Deum putant sortibus, exemplo Apostolorum, cōsulendum, videant hoc ipsos Apostolos non nisi collecto fratrum cœtu, & precibus ad Deum fusis, egisse. Tertium, quòd diuina oracula ad terrena negotia non conuertantur. Vnde D. August. ad inquisitiones Ianuarij, dicit: Hi qui de Paganis Euāgelicas sortes legunt: & si optandum sit, vt id potius faciant, quàm ad dæmonia consulenda concurrant: tamen ista mihi displicet consuetudo, ad negotia secularia, & ad vitæ huius vanitatis diuina oracula velle conuertere: quoniam non adhibeantur sortes in electionibus Ecclesiastis, quę Spiritus sancti inspiratione fieri debent. Vnde (sicut Beda dicit super Actus Apostolorum:) Mathias ante Pentecosten ordinatus, sorte quæritur: quia scilicet nondum erat plenitudo Spiritus sancti in Ecclesia effusa. Septem autem Diaconi posteà non sorte, sed electione discipulorum sunt ordinati. Secus autem in temporalibus dignitatibus, quæ ad dispositionem terrenam ordinantur: in quarum electione plerunque homines sortibus vtuntur, sicut & in temporalium rerum diuisione. Hoc vltimū dictum limitat Dominus Caietanus in Summula, super verbo Sors, si absq; periculo iustitiæ aut boni communis fiat. vt si inter idoneos sortes mittantur. In aliis autem casibus, si necessitas immineat, licitū est cum debita reuerentia sortibus diuinum iudicium implorare. Vnde D. Aug. in epist. ad Honoratum, dicit: Si inter Dei ministros sit disceptatio, qui eorum persecutionis tempore maneāt (ne fuga fiat omniū) & qui eorū fugiant, ne morte omniū deseratur Ecclesia: Si hæc disceptatio aliter non potuerit terminari: quantum mihi videtur, qui maneant, & qui fugiant, sorte eligendi sunt. Et in 1. de Doct. Christiana, dicit: Si abundaret aliquid quod oporteret dari eis qui non haberent: nec duobus dari potuisset: Si tibi occurrerent duo, quorum neuter alium vel indigentia vel aliqua vrgenti necessitate superaret: nil iustius faceres, quàm vt sorte eligeres, cui dandum esset, quod dari vtrique non posset. Sed cùm ad dæmonem recurritur non solùm explicitè, sed etiam implicitè, vt contingit inquirentibus per sortes, occulta, & non à Deo, & vniuersaliter ea quæ à sola natura intellectuali sciri aut fieri possunt: ex eo enim quòd non quærunt à Deo, neque à natura, neq; à fortuna, qui hoc petunt, coguntur (velint nolint) fateri, quod ad dæmonem implicitè recurrant, dum ad sortes recurrunt: de his in c. sortes. 26. quæst. 5. dicitur: Sortes quibus cuncta vos vestris discriminatis prouinciis, quas patres damnauerunt, nil aliud quàm diuinationes & maleficia decernimus. Quamobrem volumus illas damnari, & vltrà inter Christianos nolumus nominari: & ne exerceantur, anathematis interdicto prohibemus.

In sortibus 4. sunt obseruanda.

Geomantia. Hydromantia. Pyromātia. Aëreomantia. Aruspiciū.

Septē modi diuinationis sunt absque expressa dæmonum inuocatione.

Augūriū. Auspiciū. Omen.

Chyromantia.

Spatulamantia.

Sors quid sit.

2. 2. q. 95. art. 8. Sors triplex. Sors consultatoria. Sors diuinatoria.

Ver. 5. *De superstitione obseruantiarum.*

SVperstitio Obseruantiarum est, quando obseruantur aliqua ad aliquos euentus futuros, quæ non sunt ad illos causæ naturales, quia licitum est causas naturales obseruare, & applicare ad suos effectus. Si verò res quæ adhibentur ad futuros euentus, non possunt ex natura sua illas causare & producere: non adhibentur tanquam causæ, sed solùm quasi signa: & sic pertinent ad pacta significationum cum dæmonibus inita. Vnde D. Aug. dicit: Alliciuntur dæmones per creaturas, quas non ipsi, sed Deus cōdidit, delectationibus pro sua diuersitate diuersis: nō vt animalia cibis, sed vt spiritus signis, quę cuiusque delectationi cōgruunt, per varia genera lapidū, herbarū, lignorū, animaliū, carminum, & rituum. Et huiusmodi obseruantiæ sunt reliquiæ idololatriæ: processeruntq; ex vanitate humana, cooperante dæmonum malitia, qui nituntur

C 2. 2. q. 96. art. 1.

21. de Ciuit. Dei.

Superſtitio obſeruantiarum ad tres fines ordinantur.

animos hominum huiuſmodi vanitatibus implere. Huiuſmodi obſeruantiæ illicitę ſunt penè innumeræ. Nec poteſt circa eas certa regula dari. Omnes tamen ad tres fines cõmuniter ordinãtur: ſcilicet, ad acquirendam ſcientiam, vel ſanitatē, vel ad euitãda infortunia, ſiue ad cognoſcenda fortunia & infortunia, vt infortunia poſſint vitari. Primum pertinet ad artem notoriam, quam aliqui Magicam vocant: quæ ad acquirendam ſcientiam docet certa ieiunia & orationes obſeruare, inſpęctiones figurarū, & prolationes verborū ignotorum. Hæc autem ars notoria reprobata eſt: quia Deut. 18. dicitur: Non inueniatur in te, qui quærat à mortuis veritatem. quæ inquiſitio innititur auxilio dæmonum. Sed per obſeruantias notorię artis inquiritur cognitio veritatis per quędam pacta ſignificationum cum dæmonibus per priſcos idololatras contracta: quia vtitur quibuſdam, quæ non habent ſecundum ſe virtutem cauſandi ſcientiam, vt ex prædictis patet. Circunſpectio figurarum & prolatio verborum ignotorum non habent ex ſe aliquã virtutē: & ideò huiuſmodi ars nõ vtitur vt cauſis, ſed vt ſignis: nõ vt ſignis diuinitus inſtitutis, vt ſunt ſacramēta. Relinquitur ergo quòd ſint ſigna ſuperuacua, & per cõſequens pertinētia ad pacta quædã ſignificationum cum dæmonibus fœderata. & ideo eſt penitus repudianda & fugienda Chriſtiano: ſicut & aliæ nugatoriæ vel noxiæ ſuperſtitiones, vt D. Auguſtin. dicit. Eſt etiam inefficax, cùm per huiuſmodi artem non intendatur cognitio ſcientiæ per modum homini connaturalem, ſcilicet, vel inueniendo, vel addiſcendo. Conſequens eſt, quod iſti effectus expectentur à Deo vel dæmonibus. Certum eſt autem aliquos a Deo ſcientiam & ſapientiam per infuſionem habuiſſe, ſicut legitur de Salomone. 3. Reg. 3. & 2. Paralip. 1. Dominus etiam diſcipulis ſuis dixit, Lucæ 21. Ego dabo vobis os & ſapientiam, cui non poterunt reſiſtere & contradicere omnes aduerſarij veſtri. Sed hoc donum non datur quibuſcunque, neque cum certa obſeruatione: ſed ſecundum arbitrium Spiritus ſancti. 1. Cor. 12. Alij quidem datur per ſpiritum ſermo ſapientiæ, alij ſermo ſcientiæ, ſecundum eundem ſpiritum. hæc autem omnia operatur vnus & idem ſpiritus, diuidens ſingulis prout vult. Ad dæmones autem non pertinet illuminare intellectum. Cùm igitur acquiſitio ſcientiæ fiat per illuminationem intellectus, ſequitur quòd nullus vnquam per dæmones ſcientiam acquiſiuit. Poſſunt tamen dæmones hominibus colloquentes, verbis exprimere aliqua ſcientiarum documenta: ſed hoc non quæritur per artem notoriam. Ad ſanitatem conſequēdam aliqui (ſecundum D. Auguſtin.) obſeruãt ligaturas herbarum, oſſium mortuorum, breuium, verborū, & alia quædam remedia, quæ Medicorum diſciplina condemnat, ſiue in præcantationibus, ſiue in quibuſdam notis, quas characteres vocant, ſiue in quibuſdam ſuſpendendis aut inſignandis: cùm talia non habeant ex ſe virtutem: conſequens eſt huiuſmodi obſeruantiã ex dæmonū ſuggeſtione veniſſe. Notandum tamen quòd in omnibus incantationibus vel ſcripturis, ſuſpenſis aut alligatis, tria conſideranda ſunt. Primò, quid ſit quod profertur vel ſcribitur. quia ſi eſt aliquid ad inuocationem dæmonum pertinens, manifeſtè eſt ſuperſtitioſum & illicitum. Secundò, ne aliquid falſitatis contineant, quia ſic eius effectus non poſſet expectari à Deo, qui non eſt neque poteſt eſſe teſtis falſitatis. Tertiò, cauendum eſt ne cum verbis ſacris contineantur aliqua vana: puta aliqui characteres inſcripti, pręter ſignum crucis: aut ſi ſpes habeatur in modo ſcribendi, aut ligandi, aut in quacunque huiuſmodi vanitate, quæ ad diuinam reuerentiam non pertineat, quia hoc iudicaretur ſuperſtitioſum. Et ſic intelligitur id quod D. Chryſ. dicit ſuper Mat. Quidam aliquam partem Euangelij circa collum portant: ſed nónne quotidie Euangelium in Eccleſia legitur, vt audiatur ab omnibus? Cui ergo in auribus poſita Euangelia non proſunt, quomodo poſſunt circa collum ſuſpenſa ſaluare? Deinde dicit: Vbi eſt virtus Euangelij, in figuris literarum, an in intellectu ſenſuum? Si in figuris, benè circa collum ſuſpendis. Si in intellectu: ergo melius in corde. Ibi enim D. Chryſ. loquitur, vbi vana miſcentur, vt dictum eſt. Portare autem ex deuotione diuina verba, obſeruatis præmiſſis, non eſt illicitum. vt in c. non liceat. 26. q. 6. Sed nec in collectionibus herbarum, quæ medicinales ſunt, aliquas obſeruantias, ſcilicet, ante ortum vel poſt occaſum Solis, vel die determinato, vel incantationes licet attendere: niſi tantum cum ſymbolo diuino & oratione Dominica, non indeterminato numero, ſed ſecundum deuotionem: vt tantùm Creator & Dominus omnium honoretur. Ad fortunia verò vel infortunia cognoſcenda, ſiue ad dies fauſtos & infauſtos cognoſcendos, obſeruare ea quæ non poſſunt eſſe cauſæ, ſed ſolum ſigna pactionum cum dæmonibus, eſt illicitum. Vnde D. Paulus Galat. 4. Dies obſeruatis, & menſes, & tempora, dies, & annos. Timeo ne fortè ſine cauſa laborauerim in vobis. Et D. Auguſtin. dicit, quòd ad pacta cùm dæmonibus innita pertinent milia inanium obſeruationum, puta ſi membrum aliquod ſalierit. ſi iunctim ambulantibus amicis, lapis aut canis, aut puer medius interuenerit. ſi limen calcare cõtigerit, cùm ante domum ſuam aliquis trãnſit, redire ad lectum. ſi quis ſe calceando ſternutauerit: ſi rediens domum & procedens offenderit: cùm veſtis à ſoricibus roditur. Plus timere ſuperſtitiones mali futuri, quàm præſens damnum dolere.

Ars notoria quid ſit, & quando eſt reprobata.

In 2. lib. de doct. Chriſt.

In lib. de doctri. Chriſt. De ſuperſtitionibus ad ſanitatē conſequendam.

Circa breuia tria ſunt cauenda.

2. de doct. Chriſt.

Ver. 6. *De tentatione Dei.*

A *2.2.q.97. art. 3.*

SEcundum peccatum religioni oppoſitum, eſt tentatio Dei, quæ nil aliud eſt, quam exploratio diuinæ potentiæ aut voluntatis vel ſcientiæ, prætermiſſis his quæ homo facere poteſt ad pericula vitanda, reſpiciens ſolum auxilium diuinum, quaſi experimentum ſumere volens de eius ſcientia, potentia, & virtute. Et ſic tentare Deum, eſt experimentum ſumere de eo: quod fieri poteſt verbo vel facto, cùm aliquid facit eadem intentione. Interpretatiuè, quando non habet intentionem formalem ſiue explicitam, propoſitum ſumendi experimentum de Deo: tamen petit vel facit id quod ad nil aliud vtile eſt, niſi ad probandam Dei poteſtatem, voluntatē, vel cognitionem. Sicut cùm quis equum currere facit, vt euadat hoſtes: nõ dicitur experimentum quærere de equo: ſed tunc, quãdo currere facit abſque aliqua neceſſitate, vel euidenti vtilitate. Sic ad propoſitum: Si homo propter neceſſitatem vel magnam vtilitatem committat ſe Dei auxilio, faciendo tamen quod poteſt, ad euadendum periculum. nõ tentat Deum. Quia (vt habetur 2 Paralip 20.) Cùm ignoremus quid agere debemus: hoc ſolum nobis eſt reſidui, vt oculos noſtros dirigamus ad te. Sed quando ſine cauſa ſeu neceſſitate vel magna vtilitate prætermittit adhibere humana remedia, fidens Dei auxilio, tentat Deum, & peccat mortaliter. vt ſi quis in loco alto conſtitutus, habens vel habere potens ſcalam, mitteret ſe deorſum. Ideò Chriſtus Matth. 4. diabolo ei ſuadenti: Mitte te deorſum: reſpondit, Scriptum eſt, Dominum Deum tuum non tentabis. Et qui nollet laborare vel mendicare, fidens quod à Deo paſceretur ſicut Helias: vel nollet comedere, fidens quòd Deus nutriret eum abſq; cibo, ſicut D. Magdalenã, & in aliis huiuſmodi eſt peccatū mortale, contentum ſub irreligioſitate: quia talis facit irreuerentiam Deo.

Tentatio Dei quid ſit.

Ver. 7. *De Periurio.*

B *2.2.q.98.*

TErtium peccatum contra religionem eſt periurium, quod communiter ſic definitur: Periurium eſt mendacium iuramēto firmatum. Sed quia aliquis poteſt mentiri dupliciter: Primò materialiter, puta quando quis dicit falſum, & putat dicere verum. Secundò formaliter, quando ſcienter falſum dicit, vel verum æſtimatum falſum. Sic periurium eſt duplex, ſcilicet, materiale & formale. Materiale, quando id quod iuratur, eſt falſum, & tamen creditur verum. Formale verò, quando id quod iuratur eſt falſum, vel creditur eſſe falſum, & eſt differētia inter hæc: quia omne periurium formale eſt peccatum, non tamen materiale, imò aliquando non eſt peccatum, cùm adhibita diligentia credit eſſe verum quod iurat. Notandum tamen quòd ille qui iocoſe periurat, non euitat diuinam irreuerentiam, ſed quãtum ad aliquid magis auget. & ideò non excuſatur à mortali. Ille autem qui ex lapſu linguæ falſum iurat, ſiquidem aduertat ſe iurare & falſum eſſe quod iurat, non excuſatur à peccato mortali: ſicut nec à Dei contemptu, prout etiam in blaſphemia. Si autem hoc non aduertat, non videtur habere intentionem iurandi. Et ideò à crimine periurij excuſatur. grauius autem peccatū eſt ſolenniter iurare falſum per Euangeliū, quàm per Deū in cõmuni ſermone, tum propter ſcandalū, tum pro-

Periurium quid.

Periurium eſt duplex, materiale & formale.

propter maiorem deliberationem. Ceteris tamen paribus grauius peccat cum iurat per Deum, quàm per Euangeliū, si falsum iuret, vt dicit D. Tho. In iuramēto assertorio incurritur periuriū, quando actu iuratur, & non postea. In iuramento verò promissorio dupliciter potest incurri periurium. Primò, quando iuratur: vt quando iurans intendit non implere iuramentum & promissum. Secundò, in futuro, quando tenetur & potest implere & seruare iuramentum, & non facit. In iuramento autem comminatorio de malo mortali perpetrando, incurritur periurium, non propter defectum veritatis seu intentionis: quia stat illum habere intentionem perpetrandi malum iuratum: sed quia formatur voluntas ad peccatum mortale: & quia applicatur iuramentum ad materiam, omnino indebitam. Si verò sit peccatū veniale quod iuratur, non incurritur simpliciter periuriū, quia non deficit veritas, si intendat implere. Nec de necessitate salutis necesse est deficere veritatem futuram in leuibus: quia non est contra, sed præter charitatem: Secūdum quid autem est periurium: quia firmatur voluntas ad malum veniale: & irreuerentia quædam fit iuramento, applicando illud ad materiam non obligabilem. Idem est iudicium, si iuramentum fuerit de omittendo bono. In futuro verò non incurritur periurium si iuramentum non impletur, quando iuramentum est de malo, aut maioris boni impeditiuum: vel si postea ex euentu iuramentum vergat in deteriorem exitum: vel si euentus sit impeditiuus maioris boni, vel ex parte modi iurandi: vt cum aliqui se honorare volentes, iurant quòd vnus non præcedet aliū. In his enim & similibus casibus secundum communem & sanum sensum subintelligitur (quantum est ex me) vt in Diui Petri apostol. verbo: Non lauabis mihi pedes in æternum. Propterea absque peccato periurij statim faciūt oppositum, permittendo se vinci. Item quantum ad modum iurandi, si iuramentum sit vi aut metu extortum, de cōtrahendo matrimonio, videtur ipso iure relaxatum. tutius tamen est relaxationē à superiori habere. Item nō incurritur periurium in futuro: si relaxetur iuramenti obligatio ab eo, à quo ralaxari potest, vel si in eo dispensetur.

2.2.q.98. art.3.ad.2. Quando incurritur. periuriū in iuramento assertorio vel promissorio aut cōminatorio.

Ioan.13.

Ver. 8. *De Sacrilegio.*

C

2.2.q.99. Sacrilegium quid sit.

Qvartum vitium oppositum religioni, est sacrilegium: quod nil aliud est, quàm sacræ rei violatio. Et accipitur violatio largè pro quacunque irreuerentia, etiam si nihil noceat ei cui irreuerentiam exhibet: quia quantum est in se, rem sacram violat, quāuis ipsa nō violetur. Sacrum autē dicitur aliquid ex eo, quod est ad diuinum cultum ordinatum siue deputatum. & sic ei quędam reuerentia debetur. Et ideo illud quod fit in irreuerentiā rerum sacrarum, ad diuinum cultum ordinatarum, Sacrilegium dicitur. Et quia triplices res sunt ad diuinum cultum deputatæ, scilicet personæ, loca, vestes, & vasa: ideo tres sunt species Sacrilegij. Prima, quādo fit iniuria personę: vt si clericus aut religiosus siue monialis inhonoretur, percutiatur, vel contra votum castitatis, paupertatis, & obedientiæ in eam agatur, vel si ipsa agat, sacrilegium cōmittit & quicunque contra votum facit. Et quia populus Christianus per fidem & sacramenta est sanctificatus, iuxta illud. 1. Cor. 6. Sed abluti estis, sed sanctificati estis. & 1. Pet. 2. Vos estis genus electum, regale sacerdotium, gēs sancta, populus acquisitionis. Et ideo id quod fit in iniuriam populi Christiani, vt Christianus est, sacrilegium dicitur. Secunda species sacrilegij est, quando loco sacro fit iniuria: vt cum aliquid furto, rapina, vel aliàs indebitè subtrahitur: siue sacrum fuerit siue non sacrum, ac etiam sacrum de non sacro: & si vi siue violentia à loco immutatis extrahatur, aut semine, vel sanguine humano voluntario polluatur, vel si excommunicatus in eo sepeliatur, aut aliquis occidatur, tunc eget reconciliatione. vt habetur in titulo siue rubrica de consecratione ecclesiæ vel altaris. extra. Tertia species sacrilegij est, quando fit iniuria rebus sacris: puta sacramentis & sacramentalibus, hoc est ad sacra deputatis, vt vasis aut vestibus & reliquiis Sanctorum, libris sacris, imaginibus Sanctorum, & generaliter omnibus rebus sacris, mobilibus & immobilibus, quæ sunt dicatæ ad ministeriū diuini cultus, & vsum ministrorū Dei.

Sacrum quid sit.

Tres sacrilegij species

Notandum tamen ꝙ licet omne peccatum quod persona sacra committit, sacrilegium dici possit, materialiter & quasi per accidens: prout D. Hiero. ait, quod nugæ in ore sacerdotis sacrilegium esse dicuntur. formaliter tamē & propriè illud solum peccatum sacræ personæ, sacrilegium est, quod directè agitur contra eius sanitatem vt sacerdos contra castitatem & obedientiam, religioſi & moniales vltra illa contra paupertatem. Peccato sacrilegij imponitur pro pœna sententia excommunicationis: vt in quo quis peccat, per hoc & torqueatur. vt dicitur Sap. 11. Secundum leges humanas punitur sacrilegium pœna capitali, vt habetur in l. sacrilegij. ff. ad legem Iuliam peculatus. secundū statuta verò Ecclesię, quæ mortē corporalē non infligit, ad hoc quod sufficienter arceatur, adhibetur pœna pecuniaria: vt saltem pœnis temporalibus homines à sacrilegiis reuocentur, vt habetur in ca. si quis. 16. q. 4. vbi dicitur: Si quis contumax vel superbus fugitiuum seruum de atrio Ecclesiæ per vim extaxerit, nongentos solidos cōponat. postea subditur: Si quis inuentus fuerit reus sacrilegij. 300. libras argēti examinati purissimi cōponat.

Nugæ in ore sacerdotis sunt sacrilegium. De pœna peccati sacrilegij.

Ver. 9. *De Simonia.*

A

2.2.q.100.

Simonia à Simone Mago dicta est, qui (vt habetur Act. 8.) potestatem dandi spiritum sanctum pecunia comparare voluit, vt postea signa vēdendo lucraretur. & ideo tam emptores quàm venditores spiritualium, Simoniaci vocantur: quanuis magis propriè emptores. Venditores autem vocantur Giezitæ, à Giezi famulo Helisæi, qui vendidit curationem miraculosam: ideo lepra. Naaman adhęsit ei. Simonia (secundum D. Thomam) est studiosa, hoc est libera, & ex electione procedens voluntas emendi vel vendendi spirituale pro temporali pretio. Ad huius definitionis notitiam & multarum difficultatum resolutionem, supponenda sunt tria: Primum, quid per emptionē & venditionem in hac definitione accipiatur. Secundum, quid intelligatur per temporale pretium. Tertium, quid sit res spiritualis, de qua hic loquimur. Quo ad primū D. Thomas dicit, quòd nomine emptionis & venditionis omnis contractus non gratuitus intelligitur: & sic emptio accipitur largè. vnde nec permutatio præbendarum aut ecclesiasticorum beneficiorum fieri potest per partes, absque periculo simoniæ, sicut nec transactio, vt iura determinant in titulis de permutatione & transactionibus licet Prælatus ex officio & pro causa vtili possit huiusmodi permutationes facere. Intelligitur etiam nomine emptionis redemptio impedimentorum, quam vocant redemptionem vexationis ante titulum & ius acquisitum: quia hoc esset emptio iuris spiritualis. Habito tamen prius iusto titulo, potest quis pacisci cum his à quibus patitur impedimentum, & redimere vexationem suam aliquo temporali bono, & nō spirituali, quia hoc esset etiam vendere spirituale. Quo ad secundum sciendum quòd (vt Philosophus habet) Numisma inuentum est ad statuendum pretia rebus. & ideo pretium temporale est pecunia, vel quicquid pecunia æstimari potest, siue sint possessiones, siue dignitates temporales, siue quæcunque munera: siue à lingua, vt laudes, adulationes, preces, commēdationes, & alia huiusmodi: siue à manu, vt pecuniæ, & quæcunque alia munera: siue ab obsequio, vt seruitia temporalia. Quia pro obsequio spirituali præstito ecclesiæ, aliquis cæteris paribus est præferendus. Vnde D. Gregor. in Registro: Ecclesiasticis vtilitatibus deseruientes, Ecclesiastica dignum est remuneratione gaudere. Quo ad tertium, quid sit res spiritualis, aduertendum est secundum dominum Caietanum in Summula, quòd triplex est res spiritualis: quædam dicitur res spiritualis: quædam composita ex spirituali & temporali, tamen spirituale pręeminet, & est principale in ea. Quædam composita ex spirituali & corporali: & corporale est principale in ea. Res merè spiritualis (secundum Syluestrum de Prierio in Summa. §. 6.) est duplex: quædam spiritualis, quo ad spiritum humanum: vt doctrina, vt scientiæ, consilium, quæ non immediatè disponunt ad gratiam spiritus sancti, cùm sint & exerceantur ab infidelibus, Paganis, Iudæis, & Sarracenis. Et de istis nō intelligimus in hac materia: quia huiusmodi vendi possunt, & circa eas pacisci. Vnde Iuristæ dicunt, quòd licet iurisperito vendere iustum consilium, & aduocato iustum patrocinium, & pædagogis vendere aut locare operas suas ad instruendum iuuenes. Aliæ sunt res merè spirituales in ordine ad Spiritum sanctum & gratiam

4. Reg. 5. Simoniæ descriptio.

Quid nomine emptionis & venditionis intelligatur.

3. Ethi. Numisma ad quid inuentum est.

Res spiritualis quid & quotuplex sit.

tiam ſpiritus ſancti: vt ipſa gratia Dei, dona gratuita, virtutes infuſæ, gratiæ gratis datæ, poteſtas ſpiritualis tã ordinis quam iuriſdictionis, ſacramẽtales effectus, ius viuẽdi ex altari, habendi ſacrificia & officia ſpiritualia. Res ſpiritualis, compoſita ex ſpirituali & temporali, in qua præeminet ſpirituale tanquam principale, ſunt omnia ſacramenta Eccleſiæ, in quibus ſunt aliqua corporalia, quæ ordinãtur ad gratiam tanquàm cauſæ inſtrumentales. Itẽ conſecrationes virginum, benedictiones nubentium, ſepulturæ, miſſæ orationes vocales, eccleſiaſticus cultus, laudes diuinæ, prædicatio, oleum ſanctum, chriſma, & alia huiuſmodi, quæ ſunt ordinata & diſpoſitiua ad gratiam ſpiritus ſancti. Res compoſita ex corporali & ſpirituali, in qua corporale eſt principale, vt caſtrum, cui eſt annexũ ius patronatus, calices aurei & argentei, cruces, officia eccleſiaſtica temporalia, vt officium bedelli, cãpanarij, œconomi. His ſuppoſitis, notandæ ſunt ſex concluſiones.

Res ſpiritualis vendi non poteſt.

Prima concluſio, Nulla res merè ſpiritualis in ordine ad ſpiritum ſanctum, vel àd gratiam ſpirirus ſancti, licitè vendi, vel emi, vel pro corporali commutari poteſt. Hæc concluſio probatur dupliciter. Primò, quia res ſpiritualis nullo terreno pretio compenſari poteſt: vt de Sapientia dicitur Prouerb. 3. Pretioſior eſt cunctis opibus ſapientia: & omnia quæ deſiderantur, huic non valent comparari. Id etiam D. Petrus in ipſa radice ſimoniacam prauitatem condemnans, dixit Act. 8. Pecunia tua tecũ ſit in perditionem: quia donum Dei exiſtimaſti pecunia poſſideri. Secundò probatur: quia id nõ poteſt eſſe debita materia vẽditionis, cuius venditor non eſt dominus, neque habet ſpeciale mandatum à Domino: ſed prælatus Eccleſiæ non eſt rerum ſpiritualium dominus, ſed ſolum miniſter & diſpenſator (ſecundum illud. 1. Cor. 4. Sic nos exiſtimet homo, vt miniſtros Chriſti, & diſpenſatores miniſteriorũ Dei.) Nec habet ad hoc ſpeciale mandatum, imò habet ſpecialem prohibitionem, iuxta illud Mat. 10. Gratis accepiſtis, grãtis date. Ideo aliquis emendo & vendendo rem ſpiritualem, irreuerentiam facit Deo, & iniuriam rei ſpirituali. Ideo peccat peccato ſimoniæ, quod continetur ſub peccato irreligioſitatis. Ex his infertur, quòd Summus Pontifex poteſt vitium ſimoniæ incurrere, vt dicit D. Thom. quamuis aliqui dicant verum eſſe ſolum in prohibitis, quia ſimoniaca. ſecus in ſimoniacis, quia prohibita de iure Eccleſiaſtico humano. Item dicunt ipſum non incurrere pęnas iuris, cũ nõ ligetur ſuis legibus coërciuè.

2.2.q.10. art.1.ad.7.

Secunda concluſio, quòd res compoſitæ ex ſpirituali & corporali, in quibus ſpirituale eſt principale, non poſſunt abſolutè vendi vel emi: vt ſacramẽta, prædicatio, ordinatio, & alia huiuſmodi: de quibus ſupra. probatur ſic: Quia vnunquodque cùm abſolutè tractatur, cenſetur tractari & iudicari ſecundum principale. ſicut cum tractatur de homine, tractatur de eo ſecundum quòd eſt rationalis: ſed ſpirituale eſt principale: igitur abſolutè vendi non poteſt. Tertia concluſio: Accipere aliquid temporale pro adminiſtratione ſpiritualium per modum pretij, ſimonia eſt. Sed recipere ſponte oblata ſecundum ordinationem Eccleſiæ, vel conſuetudinem approbatam per modum eleemaſynæ aut ſtipendij, ſuſtentationis, & neceſſitatis, non eſt ſimonia, neque peccatum. Prima pars huius concluſionis probata eſt in prima, & per ca. qui pro pecunia. 1. quæſt. 1. vbi dicitur: Qui pro pecunia quenquam conſecrauerit, alienus ſit à ſacerdotio. & intelligendum eſt directè vel indirectè, vt in his qui viginti duodenos accipiunt pro literis teſtimonialibus, in quibus vix quatuor lineę ſunt ſcriptæ, & in cap. quicquid. eadem cauſa & quæſtione, dicitur: Quicquid inuiſibilis gratiæ conſolatione tribuitur, nunquam quæſtibus vel aliquibuſuis præmiis venundari penitus debet: ſed omnia huiuſmodi ſpiritualia per inuiſibilem gratiam tribuantur: nec vlla conſuetudine poteſt excuſari, quia conſuetudo non præiudicat iuri naturali aut diuino. Secunda pars huius concluſionis probatur per illud: Quis militat ſuis ſtipẽdiis vnquam? Quis paſcit gregem, & de lacte gregis non manducat? Neſcitis quòd qui in ſacrario operãtur, de his quę in ſacrario ſunt, edũt: & qui altario diſeruiũt cũ altario participant? Et Glo. D. Aug. ſuper illud: Qui bene pręſunt presbyteri, duplici honore digni ſunt: Accipiant ſuſtentationem neceſſitatis à populo, & mercedem diſpenſationis

1.Cor.9.

Tim. 5.

à Domino. Neceſſitatis eſt accipere, vnde viuitur. Charitatis eſt præbere. Nec propter hoc venale eſt Euangeliũ, vt pro his prædicetur. Sic Prophetæ olim accipiebant. 2. Reg. 9. &. 3. Reg. 13. Similiter & aliaqua tẽporalia Deum laudantibus in celebratione diuini officij dabantur. Exigere tamen ab inuitis per ſpiritualem ſubtractionem, habet quandam venditionis ſpeciem. Licet prius adminiſtratis ſpiritualibus licitè poſſint oblationes ſtatutæ & conſuetæ & alij quicunque prouentus exigi, etiam à nolentibus & valentibus ſoluere, authoritate ſuperioris interueniente: quia in ſubſidium miniſtrorum prouentus, oblationes, & decimæ conſtitutæ ſunt. Et ſi dicatur quòd habent alias vnde viuere poſſint, reſpondetur quòd eſt per accidens. Non tamen vt tales miniſtri ſunt: & propter ea quæ ſunt per accidens, non ſunt omittenda ea quæ ſunt per ſe. Pręterea ad victum multa requiruntur. Et vltra hoc habent ex officio diſpenſare pauperibus. Si tamen huiuſmodi pacto interueniente fiant, aut cum intentione emptionis & venditionis, aut ſi accipiatur vt pretium, ſimonia eſt. Difficultas tamen eſt in cognoſcenda intentione huiuſmodi, an per modum ſuſtentationis recipiat, vel per modum pretij, in eo qui alias non eſſet celebraturus. Et in canonico, qui propter diſtributiones canonicas venit ad officium Eccleſiaſticum, alias non compariturus. Videtur enim in huiuſmodi quòd tales recipiunt per modum precij, cum in tali receptione videatur pecunia principaliter intendi, & non honor Dei. cum ceſſantibus diſtributionibus & pecunia, ceſſet comparitio & celebratio. Dicendum quòd impoſſibile eſt nobis de aliorum intentionibus iudicare, ipſi in ſe videant. Hoc tamen verum arbitrari poſſumus, quod in eo qui non eſſet alias celebraturus, ſed cùm offeruntur tres duodeni, celebrat: pecunia poteſt eſſe in eo cauſa finalis, & cauſa ſine qua non. Si pecunia ſit cauſa finalis, conſtat eum eſſe ſimoniacum. Et ſignum in huiuſmodi eſt quando impræparatus vel non dictis matutinis aut nõ præmiſſa confeſſione celebrat. Et cùm canonicus vadit ad officiũ, nihil cogitat de Deo, ſed ſolum vadit ad fabulandum, vel dormiendum, vel deambulandum per Eccleſiam: tunc vidẽtur diſtributiones eſſe cauſa principalis & finalis. Si verò diſtributiones ſint cauſa ſine qua non: vtputa quia non cogitabat, ſed per oblationem offerentes tres duodenos, ſacerdos excitatur & ſe præparat. Et per pulſum campanarum canonicus excitatur, & ſe diſponit ad eundum ad officium diuinum, & orã dum pro populo & fundatoribus, ſignum probabile eſt, quòd pecuniæ non ſunt cauſa finalis, ſed cauſa ſine qua non. & ſic tales non ſunt ſimoniaci mentales. Quẽadmodum ſi exiſtenti in peccato mortali, qui decreuit confiteri loco & tempore debitis, ſi adueniente graui infirmitate confiteatur, infirmitas poteſt eſſe cauſa ſine qua non excitatiua: quia, ſcilicet, tunc non cogitabat: & illa adueniente habuit occaſionem cogitandi. Idem adueniente tempore Paſchali. Si verò confiteatur ad euitandam damnationem: vt Anthiochus, qui propter timorem mortis pœnituiſſe & oraſſe dicitur. 2. Macch. 9. tunc infirmitas & dãnatio eſſet cauſa finalis. Si contra huiuſmodi concluſionem arguatur de matrimonio, pro quo licet paciſci de dote: dicendum quòd matrimonium non ſolum eſt ſacramentum, ſed etiam naturæ officium, ad conſeruationem ſpeciei, in quo multa ſunt onera. Et ideo ſecundum quòd eſt officium naturę paciſci poteſt, & dos recipi, pro ſupportandis oneribus. Non autem inquantum eſt ſacramẽtum: Ideo ſecundum iura prohibetur, ne pro benedictione nuptiarum aliquid exigatur. Nec obſtat etiam quòd ſcientiæ liberales ſint ſpirituales, & conſilium iuriſperitorum: tamen licitum eſt vendere: quia (vt dictum eſt) illa ex ſe non ordinãtur in gratiam Spiritus ſancti. Nec illa adminiſtrantur ex officio: quia per quemlibet idoneũ, qui nõ eſt alias obligatus, exerceri poſſunt, quod non fit de ſpiritualibus: ideo non eſt ſimile. Quarta concluſio ex domino Caietano, talis eſt: Locare operas ad exercitia quæ ſunt principaliter ſpiritualia, nõ eſt licitum, niſi fortè per accidens. Prima pars patet ex ſecunda concluſione, & hoc quòd locatio (cùm ſit contractus non gratuitus) eſt quædam venditio, vt hîc accipimus venditionem. Secunda verò pars huius cõcluſionis. ſ. quòd ſit licitum per accidens, hoc eſt propter adiunctum vinculum, patet ex approbata Eccle-

ſiæ

ſiæ conſuetudine. Multi enim ſacerdotes locant operas ſuas, ad officiandum, in eccleſiis per annum vel per menſes, in quibus habent certis diebus celebrare. Quanuis enim non liceat operam ſuam locare ad celebrandum miſſam, quia hoc (vt dictum eſt) eſſet vendere ſpiritualia, cùm principale miſſæ ſit ſpirituale: licet tamen locare libertatem ſuam: quia toties habet multa facere, & reſidere in eodem loco, vt impedimentum præſtari poſſit aliis operibus & oneribus ſuis. & ideo non cenſentur ſpiritualia locare, ſed libertatem, & onera illa quæ ſunt temporalia. Quinta cõcluſio eſt: Res cõpoſita ex temporali & ſpirituali, in qua temporale eſt principale, abſque vitio ſimoniæ vendi poteſt, niſi prohibeatur iure poſitiuo: vt caſtrum cui annexum eſt ius patronatus, quod ordinatur ad præſentandum clericos ad beneficia. Similiter cruces argenteæ benedictę, & calices conſecrati, vendi poſſunt, dum tamen propter ius patronatus, conſecrationem, aut benedictionẽ, nil exigatur. Hæc concluſio quo ad primam partem manifeſta eſt ex probatione ſecundæ. Quò ad ſecũdam autem partem (.ſ. niſi iure poſitiuo prohibeatur) patet: quia quantumcunque res ſecundum ſe venalis ſit, ſi iura diſponunt interuenire ſimoniam, erit ſimonia, non ſecundum ſe, ſed quia prohibita Oportet enim parere iuri. De multis enim officiis iura ſic diſponunt, vt non vendantur, vt de officio Oeconomi & Caſtaldi. Sexta concluſio: Licitũ eſt locare operas in exercitiis rerũ compoſitarum, in quibus principale eſt corporale: vt patet de officio vicarij, ſacriſtæ, iudicis, doctoris in Theologia, quibus dantur certa ſtipendia: & poſſunt in iſtis interuenire conditiones & pacta de quantitate ſtipendij: quia de corporali & venali opere pactio fit, & non de ſpirituali iuſtitia aut veritate. Non tamẽ intelligendum eſt ſic de officio vicarij generalis epiſcopi, quòd poſſit aliquid dari epiſcopo pro collatione beneficiorum, vel exercitio vicariatus, ſiue vicariatum (vt cõmuniter dicitur) arrentare, vnde prohibitũ eſt de iure, ne Prælati cõmittant vices ſuas pro annuo cenſu. Poſſunt tamen paciſci, vt pro officio vicarij aliqua ſtipendia accipiant: quia illa recipere pro reſidentia & libertate, non eſt illicitum. Notandũ præterea quòd duplex eſt ſimonia: quædã eſt interior ſiue mentalis: quædam verò exterior & conuentionalis Simonia mentalis eſt duplex: quædam, quæ in ſola mente & propoſito conſiſtit. Alia eſt mentalis, quæ non conſiſtit in ſolo propoſito: ſed habet aliquem actum exteriorem, coopertum tamen & velatum, vt non poſſit bene agnoſci, niſi ab operante: vt cum quis ſeruit temporaliter, aut munus offert pro ſpirituali conſequendo, non tamen declarat ſuam intenſionem, ſcilicet, quòd intentione habendi beneficium hoc facit. Tunc eſt ſimonia non purè mentalis, qui eſt imperatiua actus exterioris, latenter tamen. Tales ſimoniaci peccant mortaliter, ſed non incurrunt pœnas à iure ſimoniacis inflictas ſiue indictas. Simonia exterior & conuentionalis, in emptione & venditione rei ſpiritualis conſiſtit, accipiendo emptionem & venditionem, vt dictũ eſt. Et quia ſecundũ dominum Caietanum, emptio & vẽditio in tribus cõſiſtit, ſcilicet, intentione, cõuentione, & executione. Hæc tria ſic ſe habẽt, ꝙ vnũ poteſt eſſe ſine alio: intentio abſque cõuentione, & conuẽtio abſque executione & traditione pretij vel rei emptæ. Sed tunc emptio eſt conſummata, quando hinc inde facta eſt traditio. Et abſque his tribus, ſiue niſi hæc tria concurrant, ſimonia non eſt conſummata. Ex quo infert, quòd illi qui ſunt ſimoniaci ſimonia non conſummata, non incurrant pœnas iuris. ſ. non ſunt excommunicati, nec tenentur dimittere beneficium, neque reſtituere fructus perceptos poſt conuentionem: eo ꝙ pœnę ſint ſtricti iuris, & nõ ſint ampliandę, ſed potius reſtringẽdæ & ꝙ intentio iuris non eſt punire actus non conſummatos, niſi id expreſſe exprimatur. & ſic ſoluit quod poſſet allegari contra eum ex l. Si quis non dicam rapere. C. de epiſcopis & clericis. vbi conatus punitur, etiam ſi actus non fuerit conſummatus. Mihi tamen hæc opinio non placet, eò ꝙ magnã dat anſam criminibus, quibus eſt præcludenda via. Vnde intentio iuris non ſolum eſt punire actus conſummatos, verumetiam malos exteriores, qui ad conſummationem directè diſponunt, vt mali arceantur. Non ſolũ enim iura puniunt hęreticos qui alios ſeduxerunt, ſed etiã qui ſeducere conati ſunt, licet ſeductionẽ nõ conſummauerint.

Simonia duplex.

Simonia mẽtalis duplex

Simonia cõuentionalis.

An ſimoniaci ſimonia non conſummata incurrant pœnas iuris.

Pœnæ ſimoniacorũ ſunt multę. Prima eſt ſuſpenſio. Secunda excõmunicatio cũ reſeruatione abſolutionis ſummo Pontifici. vt in extrauaganti Martini quinti, edita in concilio Conſtantien. quæ incipit. Sacro. & in alia extrauagãti per eundẽ facta Mantuæ, quæ incipit, Damnabilis. quã extendit ad ſimoniacos in ordine. Tertia pœna eſt depoſitio: quia debẽt deponi, ſi in iudicio cõſtiterit. vt in c. Sanè. 15 q 3. Quarta pœna eſt reſtitutio, quę ſecundũ Syl ueſtrũ ſolum ligat ſimoniacos conuẽtionales, & nõ mentales. Simonia enim mentalis ſola pœnitentia aboletur. Licet ſecùs ſit in vſura mẽtali: vt dictũ eſt. & ratio diuerſitatis eſt: quia ea quæ dantur in ſimonia mentali, dãtur merè liberè & voluntariè. Ideo non fit iniuria danti: ſecùs in vſura mẽtali. Simoniacus autẽ conuentionalis nõ debet reſtituere ei qui dedit, quia turpiter dedit: ſed illi eccleſiæ, in cuius iniuriã datum eſt vt in c. de hoc, extra de ſimonia. Si ab ordinante, dabitur eccleſiæ cathedrali. Si verò ab ordinato in titulum alicuius eccleſiæ, vel beneficij, illi eccleſiæ applicabitur. Circa hæc & alia plura vide D. Tho. & ſummiſtas. Hæc pro introductione & terminorum declaratione ſufficiant.

Simoniacorum pœnæ quæ ſunt.
2.2.q.100. art.6.

§. 7. De Pietate.

Pietas (quæ in auribus vulgi miſericordiam ſonat) hic autem accipitur pro ſecunda virtute iuſtitiæ annexa, quæ inclinat ad exhibendum cultum ſiue honorem parentibus & ſanguine iunctis, conciuibus omnibus, patriæque amicis, non tamen æqualiter: quia principaliter parentibus, deinde propinquioribus, & ſecũdum decentiam perſonarum. Debitum hoc conſurgit ex eo quòd parentes & patria ſunt principium. Et quia pater eſt principium immediatum: ideo debetur à filio primò & per ſe reuerentia & obſequium obedientiæ & famulatus. Per accidens autem debet patri, quod decet illum accipere ſecundum aliquod quod ei accidit: puta ſi ſit infirmus: quòd viſitetur, & eius curationi intendatur. Si ſit pauper, quòd ſuſtentetur. & ſic de aliis huiuſmodi: quæ omnia ſub debito obſequij continentur. Tanta eſt hæc obligatio, vt patre exiſtente in neceſſitate victus, filius non poſſit religionem profiteri: imò (vt dicunt aliqui) profeſſus exiſtens in monaſterio, petita licentia (licet non obtenta) tenetur exire ad ſubueniendum patri. Et fundant ſe ſuper vna maxima D. Tho. in quarto, cum loquitur de voto: ait enim, Quandocunque contingit caſus, in quo aliquid vouere eſſet illicitum: illo adueniente, & durante voto emiſſo, votum ſuſpenditur: ſed patre exiſtente in neceſſitate victus, filius non poſſet vouere & commendare illum diuino auxilio: quia cùm poſſet & teneatur humano auxilio prouidere, eſſet tentare Deum. Ergo facta profeſſione votum ſuſpenditur: & ſic poterit exire, & patri ſubuenire. Et huius opinionis eſt D. Tho. in quarto: tamen in. 2. 2. & quodlibeto tertio, art. 16. tenet oppoſitum: eo quòd qui eſt in religione profeſſus, reputatur quaſi mortuus mundo. Vnde non debet occaſione ſuſtentationis parentum, exire cluſtrum, in quo Chriſto conſepelitur: & iterum ſe negotiis ſecularibus implicare. Tenetur tamen (ſalua religionis obedientia & ſtatu) pium ſtudium adhibere, qualiter parentibus ſuis ſubueniatur. Confirmat ex facto D. Iacobi & Ioannis: qui (vt habetur Mat 4.) relictis retibus & patre, ſecuti ſunt Chriſtum. Et Deuter. 33. Qui dixerit patri ſuo & matri ſuæ, Neſcio vos: & fratribus, Ignoro illos, & neſcierunt filios ſuos, cuſtodierunt eloquium tuum. Et Chriſtus dicenti ſibi, Permitte me ſepelire patrem, reſpondit, Sine vt mortui ſepeliant mortuos ſuos: tu autem vade, & annuntia regnum dei. Ad hæc tamen reſpondent tenentes eum in quarto, quòd vbi parentes habent vnde ſuſtententur, vel habent alios ſuſtentatores & ſepelientes, poteſt relictis illis profiteri. Et vbi parentes vellent eum inducere ad malum, tunc ſeruandum eſſet quod allegatum eſt ex Deuter. Et illud etiam D. Hieron. in epiſtola ad Heliodorum: Per calcatum perge patrem, per calcatam perge matrem: ad vexillum crucis euola. Summum enim genus pietatis eſt in hac re fuiſſe crudelem. Et quo ad hoc quod dicitur (mortuus mundo) intelligitur quantum ad actus ciuiles: imò etiam quo ad illos poteſt habilitari à ſuperiore & monaſterio, cum efficitur ſyndicus. Cùm ergo obligatio quæ eſt ad patrem, ſit iuris

natu-

A
2.2.q.101.
2.2.q.89.

An religioſus profeſſus poſſit exire clauſtrum ad ſubueniendum parentibus.
In. 4. ſen.
2.2.q.101. art.4.

Luc. 9

naturalis & ad alterũ, non poteſt per votum tolli: ſicut nec ius vxoris, matrimonio cõſummato, per votum viri. Quia ita bene pater habet ius in re, ſiue acquiſitũ in filio, ſicut vxor in viro, conſummato matrimonio. Licet in his quæ ſunt iuris naturæ, non quo ad alterum, ſed quo ad ſe, per profeſſionem voluntariam quis poſſit priuari: vt puta quia non poteſt contrahere matrimonium, quanuis ſi ipſe moreretur fame in clauſtro, poſſet exire, & pro vita ſua negotiis ſecularibus implicari: ergo etiam pro vita parentis cui iure naturæ illam debet. Præterea cum teneatur petere licentiam, vel Prælatus conſentiet, & tunc poterit: ſi neget, etiam: qui irrationabilis diſſenſus eſt conſenſus interpretatiuus: non enim poteſt Prælatus rationabiliter negare. Et ſic eſt problema in doctore ſancto. Opinio tamen eius in quarto videtur probabilior, & magis conformis rationi.

Quæ peccata ſint cõtra pietatem. *Sermo de filiorum educatione.*

Ex præmiſſis apparet quæ peccata ſint contra pietatem, ſcilicet, omnis irreuerentia, inobedientia, & deſertio in neceſſitate. Ad maiorem tamen euidentiam, ſi hæc agas ad populum, Nota quòd præceptum de honore parentum eſt vltro citroq́ue obligatorium. Obligat enim parentes erga filios, & filios erga parentes. Parentes quidem ad curam debitam filiis inpendendam: ad quod faciendum inducere debet illud Mat. 6. Vbi eſt theſaurus tuus, ibi eſt & cor tuum. Si quis haberet theſaurum, poſſet ſe nutrire, & bona multa habere, diligenti cura prouideret de eius conſeruatione & promotione. Parentes, quibus Deus dedit filios vel filias, habent occaſionem reddẽdi gratias Deo, quia dedit eis magnum theſaurum, quo poterunt nutriri, & habere ſuſtentationem & conſolationem. dedit etiam baculum ſenectutis, & ſpem poſteritatis. Multi voluerunt habere, & non habuerunt. Vnde Pſal. Non fecit taliter omni nationi. *Pſal. 147.* Ideo debent eſſe peruigiles, & habere curam de eis: ne eorum incuria & negligentia euaneſcant. Si quæratur ad quid teneantur parentes filiis & filiabus: Reſpondet Sapiens Eccle. 7. Filij tibi ſunt, erudi illos, & curua eos à pueritia eorum. Filiæ tibi ſunt, cuſtodi corpus illarum, & ne oſtendas hilarem faciem tuam ad illas. Trade filiam & grande opus feceris. Et homini ſenſato da illam. In quibus verbis Sapiens primò docet parentes de cura filiorum maſculorum, deinde filiarum.

Nutrimentum nomine quid intelligatur.

Quo ad maſculos, parentes tenentur ad quatuor. Primò ad nutrimentum: ibi, filij tibi ſunt. Natura enim omnia animalia docuit ſuos fœtus generatos nutrire. à fortiori homo & nobiliori modo. Nutrimẽti autem nomine indumenta & alia neceſſaria vitæ intelliguntur. non debent tamen eos nutrire nimis delicatè aut pompoſe, ſicut quidam. *Prou. 29.* Ideo euenit eis quod Salomon dicit de ſeruo: Qui delicatè ab initio nutrit ſeruum ſuum, poſtea ſentiet eum contumacem. Idem eſt de pueris ſicut de pullis equorum, qui cùm ſint delicatè nutriti, recalcitrant, Vnde Deut. 32. Incraſſatus eſt delectus meus, & recalcitrauit: incraſſatus, impinguatus, dilatatus. Secũdò tenetur ad duplicem eruditionẽ, primo & principaliter legis Dei, ſcilicet, quòd diligant Deum ſuper omnia, & proximum ſicut ſeipſos. & vt ſint deuoti & Eccleſiaſtici: primo quærant regnum Dei, non faciant aliis, &c. Neminem lædant, omnes reuereãtur, & quantum poſſibile eſt, obſequia aliis præſtent: non ſint loquaces, ſed pacificè viuant, ſicut parentes Suſannæ fecerunt. Vnde Dan. 13. dicitur ꝙ erat timens Deum. Parentes enim eius erudierant eam ſecundum legem Domini. Sic Tobias filium ſuum. Ideo bene fuit illi. Vnde Eccleſ. 30. Qui docet filium. laudabitur in illo: & in medio domeſticorum in illo gloriabitur. Secundò debent erudire vel erudiri facere ſcientiam vel artem, qua poſſint lucrari vitã ſuam: & eos beatiores relinquẽt, quam procurando multa bona temporalia. Vnde Pſal. Labores manuum tuarũ quia mãducabis: beatus es & bene tibi erit. *Pſal. 127.* Temporalia fortunæ bona ſubiacent multis periculis, & facilè perdi, amitti, & tolli poſſunt, incendio, bello, falſa accuſatione, aut delatione. Et Tunc ſi nullam ſcientiam aut artem habeant, oportet eos ire per mendicata ſuffragia, & tandem veniunt in deteriorem exitum. Igitur: &c. Si autem habuerint ſcientiam aut artem aliquam vbique poterunt lucrari victum. Vnde D. Boëtius, quõdam conſul Romanus, tandem delatus & exul factus, confiſcatis bonis, dicebat de liberalibus artibus: Has ſaltem nullus potuit peruertere terror: Ne noſtrum comites ſequerentur iter. Dionyſ. tyrannus Socrati interroganti quid prodeſſet ſcientia, quàm ſecum iuuenis didicerat, in qua primum non habebat, cùm ſecundum eam minimè viueret, & tanta mala faceret: reſpondit, quòd ſcientia acquiſita plus proderat, quàm regnum quod à patre acceperat. Nam quia ab inimicis impetebatur, breui ſe putabat amiſſurum: & tunc ad partes longinquas accedens, ſcientia illa & victum & honorem lucraretur. Multæ magnæ domus propter inertiam filiorum (qui nihil niſi lautè viuere & epulari ac exponere nouerant) conſumptæ ſunt. Ideo parentes deberent eſſe diligentes circa hoc, &c. Tertiò tenentur ad correctionem. Vnde ſubiungit: Curua eos à pueritia eorum. Maximè cum iam incipiunt aliqua facere contra honorem Dei, & in detrimentum proximi, ſunt ſicut teneræ arbores, quæ faciliter plicantur: ſed ſi plicam ſuſceperint & creſcant, citius franguntur, quàm plicam acceptam relinquant. Ideo virga vtendum eſt. Vnde Salomon: Stultitia colligata eſt in corde pueri: ſed virga diſciplinæ effugabit eam. *Prou. 22.* Item: Noli ſubtrahere à puero diſciplinam. *Prou. 23.* Si enim percuſſeris eum virga, non morietur. Tu virga percuties eũ, & animam eius ab inferno liberabis. Et Eccl. 30. Qui diligit filium aſſiduat illi flagella, vt lætetur in nouiſſimo die. Multi filij & filiæ ſunt nunc in inferno, qui ſi fuiſſent à parentibus corrupti, eſſent in paradiſo. multi fuerunt iuſtitiati, & filiæ meretrices, qui ſi fuiſſent correpti, fuiſſent optimi & honorati. Ideo parentes intendere debent non ſolum cohibere verbo, ſed etiam corrigere virgis. Legimus de Heli, quia ſolum verbo & dulciter correxerat filios ſuos, ideo punitus fuit. *1. Reg. 2.* Correctio tamen debet eſſe moderata & non crudelis: vt nonnullorũ, qui baculo & aliis inſtrumẽtis cerebrũ offuſcant, & alia membra torquent: adeò vt eos in deſperationem vel timiditatem inducãt: & faciunt eos ad proficiendũ inhabiles & incapaces. Vnde Apoſtolus: Patres, nolite ad iracundiã prouocare filios veſtros: ſed educate illos in diſciplina, ſcilicet, in virga, & correptione Domini. *Ephe. 6.* Et Col. 3. Patres, nolite ad indignationẽ prouocare filios veſtros, ne puſillo animo fiant. Quartò debẽt parẽtes theſaurizare filiis, iuxta illud. 2. Cor. 12. Nõ enim debent filij parentibus theſaurizare, ſed parẽtes filiis, ne habeãt occaſionẽ furãdi, ſed manutenendi ſtatũ pro ſuſtentatione familiæ, & ad præſeruandũ à malis in annis ſterilibus. Vnde Ioſephus ſcribit, ꝙ Salomõ in ſepulchro Dauid poſuit multã pecuniã. *13. Antiquitatum.* Et quanuis Chriſtus prohibuerit theſaurizare in terra: hoc fecit propter amorem pecuniarũ, & in locis occultis. *Mat. 6.* Quia tales theſauri præſtant materiã cupiditatis, & anſam Antichriſto, qui dominabitur theſaurorum auri & argenti. Non tamen prohibuit theſaurizare ad ſubueniendum neceſſitati familię, aut pro Reipublicæ vtilitate.

Filiabus autem debent tria parentes vltra prædicta. Primum eſt corporis & honeſtatis cuſtodia. Vnde dicit Sapiens, Serua corpus illarum, ſcilicet, à macula, corruptione, & inhoneſtate. Quia cùm corpus vnius filiæ corruptum pollutúmve, aut maculatum fuerit: honor perditur, matrimonia non inueniuntur. Solicitatur, & vix ad bonum peruenit finem. Hoc officium magis pertinet ad matres, quæ quando filiæ iam incipiunt peruenire ad annos nubiles, nunquam debent eas ſolas (ſaltem in loco periculoſo) dimittere: nec eas ad colloquium muguetorum ſiue iuuenum laſciuorum exponere: imò nec omnibus mulieribus fidere. Tales enim aliquando apparent bonæ matronæ, quæ ſunt macarellæ. Vitrum facilè frangitur, quod non fit in anno, fit in hora. Supramodum cauere debent ne exponant eas conuiuiis aut choreis. Ibi enim fiunt paſtilli dæmonum. Dina filia Iacob bonam matrem habebat Rebeccam: tamen quia abſque eius licentia ad choreas acceſſit, tandem deflorata eſt. *Gen. 34.* Ad huiuſmodi puritatem conſeruandum, ſtimulandæ ſunt vt deuotæ ſint, & nunquam maneant otioſæ, bibantq́ue ſobriè & temperatè: vt ſcilicet non ponant aquam in vinum, ſed parum vini in aquam, ſicut oleum in pulmentum, Hiſpanorum more. Secundò debent docere verecundiam: quia verecundia & reuerentia virginalis, eſt lapis pretioſus, & flos odoriferus in virgine. Vnde Seneca in Epiſtolis: Verecundia, optimum in adoleſcente ſignum. Et Diuus Bern. Neſcio ſi quicquam gratius in iuuenibus verecundia inueniri poſſit. Verecundia hæc conſiſtit in aſpe-

aspectu oculorum, vt scilicet demissos habeant oculos, & summè caueant ab aspectibus & tactibus virorum & ab auditu verborũ inhonestorùm, ac tactibus impudicis non permittant se tangi à viris. Aues enim syluestres & nemorum, quę se tangi non permittunt, pulchriores sunt quàm aues domesticę, quæ permittũt se tangi. Quia tactu semper aliqua pluma perditur. Sic virgines syluestres, quæ se tangi non permittũt, honestiores reputantur domesticis, quæ ex tactibus plumas honestatis & famæ amittunt. Ideo cauendum est matribus, ne eis nimiam familiaritatem ostendant, sicut quædam faciunt. Nec sequendus est mos illarum quæ dicunt: Si filia mea nesciat loqui & chorizare, nunquam inueniet maritum. O stultum verbum? Officium loquendi citò & nimis faciliter discunt mulieres, filia taciturna, verecunda, & honesta, quæ chorizare nescit, magis ęstimatur & laudatur ab omnibus, & facilius inuenit maritum, quàm loquax, choreatrix, aut dissoluta. Ideo vigilent matres circa huiusmodi.

Tertiò debent prouisionem & societatem matrimonij cùm peruenerint ad annos nubiles, non adeò prœmaturè, sicut quidam faciunt: melius est enim vt prouectæ ætatis. xv. vel. xviij. annorum nubant, quàm in duodecimo. Nec debent attendere parentes ad diuitias virorum, vt tradant eas iuuenibus hæredibus & filiis magnarum domorum: sed potius sapientibus & prudentibus. Vnde Sapiens dicit: Trade eam viro. non dixit, puero: sed viro. non cuiuscunque cõditionis, aut diuiti: sed sapienti & sensato: & grande opus feceris. vir enim sapiens parua supellectili prouisus, meliùs & securiùs nutriet eam, quàm iuuenis insipiens & leuis, cuiuscunque domus magnę. Dicitur communiter, quòd supra magnos montes cadunt magna fulgura.

Sermo de honore parentum. Viso de parentibus, nunc videndum est de filiis & filiabus in ordine ad parentes, ad quid scilicet eis teneantur. Ad cuius euidentiam sciendum est, quòd beneficia & officia parentum in filios & filias, tanta sunt, ꝙ filij & filiæ parentibus satisfacere non possunt. Vnde Philosophus: Diis, parẽtibus, & magistris non redditur æquiualens. Et quia impossibilium nulla est obligatio, Deus non obligat eos ad reddendum æquiualens, sed ad reddẽdum quæ possunt secundum proportionem. Primò, quia parentes sunt principium & dederunt esse dispositiuè, ordinauit Deus vt filij tenerentur ad honorem & reuerentiam parentibus. Vnde dixit Exod. 20. & Mat. 15. Honora patrem tuum & matrem tuam. Hic autem honor multa includit. Primò honorem reuerentialem in verbis & gestibus exterioribus. D. Tho. dicit, quòd post Deum filij intimius & ex maiori affectu tenentur reuereri parentes, quàm principes: quia participãt in ratione principij quodã modo esse diuinum, quod non faciunt domini temporales. Hanc rationẽ tangit Sapiens Eccle. 7. Honora patrẽ tuum, & gemitus matris tuæ ne obliuiscaris. Memento ꝙ non nisi per illos natus fuisses. Sunt qui dicunt quòd nil habuerunt à parentibus, tales sunt miseri. Si haberent manum aut tibiam fractam, essentque in periculo perdendi, & inuenirent Medicum qui sanaret eos, recognoscerent: quantò magis filij qui non solùm manum aut pedem, sed omnia membra & totum corpus, imò & animam dispositiuè: quibus omnia lucrati sunt, acceperunt? Secundò tenentur ad honorem Obedientiæ. *Ephes. 6.* Vnde Apostolus: Filij obedite parẽtibus vestris in domino. Hoc enim iustũ est. Et Col. 3. Filij, obedite parentibus per omnia. Hoc enim placitũ est in Domino. Hæc obediẽtia consistit in duobus, scilicet in adimpletione pręceptorum parentum ad quam debent semper esse parati: vt Ioseph, qui patri dicenti, Veni, & mittam te ad fratres tuos: respondit, præsto sum. Gen. 37. Secundò in adimpletione voluntatis cognitæ. Non enim solum debent implere mandata cùm pręcipiũt verum, etiam si non loquantur, modò intelligant voluntatem illorum.

Tertiò tenentur ad seruitia & obsequia exteriora, secundum quod permittere voluerint. Vnde Eccl. 3: Qui timent dominum, honorant parentes & quasi dominis seruient his qui genuerunt se. Quamuis sint pauperes, debẽt eis maiora obsequia, quàm personis dominorum temporaliũ. Ideo dicit, quasi dominis: ac si diceret, nõ sicut dominis, sed magis quã dominis. Quia dominis seruitur timore pœnæ, parentibus autem seruire debent filij timore & amore filiali, qui est maior, &c. Quartò tenentur ad supportationem, maximè quando sunt senes & difficiles. Vnde Eccle. 3. In omni verbo & sermone & in omni patientia. Non debent eos in aliquo contristare. Vnde in eodem: Fili, suscipe senectutem patris tui & ne contristes eũ in vita illius. & si defecerit sensu, veniã da illi: & ne spernas eum in virtute tua: quia non spreuit te in virtute sua, cùm tu deficeres sensu in pueritia: multo maiora pro te sustinuit. Hæc deberent filij cogitare, & labores matris. Vnde Tob. in testamento suo dicebat filio suo: Audi fili mi verba oris mei: & ea in corde tuo quasi in libro scribe. Cùm Deus susceperit animam meam, corpus meum sepeli: & honorem habebis matri tuæ omnibus diebus vitæ suæ. Memor enim esse debes, quãta passa sit pro te in vtero suo. Quintò filij & filię tenẽtur parẽtibus (si pauperes sint) ad sustentationẽ, memores sustẽtationis, nutrimẽti, educationis, & promotionis, quę acceperũt ab eis: alias ostẽdunt se ingratissimos. Animalia enim bruta recognoscunt beneficia: quantò magis filij, qui sunt rationabiles? Ad hæc vltra naturalem inclinationem inducunt pręmia talibus promissa. Vnde Eccle. 3. Eleemosyna patris tui nõ erit in obliuione: & pro peccato matris tuę retribuetur tibi bonũ: & in iustitia ædificabitur tibi, & in die tribulationis commemorabitur tui. Et sicut in sereno glacies dissoluitur: sic dissoluentur peccata tua. Inter alia bona est vita longior. Eccles. 3. Qui honorat patrem suum, vita viuet longiore. Et Exod. 20. Honora patrem tuum, & matrem tuam, si vis longæuus esse super terram: Diuus Paulus de hoc præcepto loquens dicit quòd hoc præceptum est primum in repromissione, & ratio est: ne quis arbitraretur quòd honoratio parentum nõ esset meritoria, propter naturalem inclinationem, quæ ad hoc incitat. *Ephes. 6.* Secundum bonum multa complectens, est benedictio. Vnde Eccle. 3. Honora patrem tuum, vt superueniat tibi benedictio à domino: & benedictio illius in nouissimo mane. Benedictio patris firmat domos filiorum. Hæc benedictio continet benedictionem spiritualem & temporalem. Primò, temporalem, quo ad bona, ad victum & vestitum necessaria: Secundò quo ad libros obedientes: quia dabit tibi filios, qui rependent vices. Tertiò temporalem, quæ consistit in liberatione à periculis, & in fauore tẽporali: quia tales communiter præseruantur à malis: & communiter benedicuntur & honorantur. Tota scriptura sacra repleta est benedictionibus, quas consequuntur filij honorantes parentes. Ita per oppositum dicendum est de maledictionibus quæ proueniunt filiis ingratis & rebellibus, inhonorantibus parentes. Deuter. 23. Maledictus vir qui non honorat patrem suum aut matrem suam. & sæpè inculcatur, Qui maledixerit patri aut matri, morte moriatur. Et Ecclesiastici 3. Maledictio patris aut matris eradicat fundamenta: quia citò moriuntur: vel si viuant, priuantur filiis: aut si habeant filios, habebunt malos, qui amplius inhonorabunt illos, & peiora facient. Et paupertas ac miseria sequetur eos cum infamia: & in fine maledictio æterna in nouissimo die. Nec mirum: quia magnam iniuriam faciunt Christo, qui ad præbendum exemplum filiis, tanto tempore scilicet per triginta & tres annos, voluit honorare matrem suam, & patrem putatiuum. Vnde Lucæ. 2. Et erat subditus illis. Vbi glos. Quis? quibus? Dominus. s. Rex regum pauperibus creaturis à fortiori alij filij. Et ideo qui negligunt & despiciũt, merentur maledictionem. Vnde Gen. 9. habetur de Cham, qui reuelauit pudenda patris sui Noë dormientis: qui cùm euigilatus fuit, inspiratus à Deo maledixit illi, & benedixit aliis. Maledictus puer Cham, &c. Ideo timere debent filij: quia experimento constat maledictionem Dei eis esse paratam.

§. 8. *De Obseruantia.*

A

OBseruantia tertia virtus iustitiæ annexa est, per quã cultus & honor exhibetur personis, in potestate & excellentia ac in dignitate constitutis. *22. q. 102.* Vnde. 1. Petri. 2. Deum timete. Regem honorificate. Huic virtuti adiungitur dulia, quæ propriè dicitur seruitus quædam siue honor, quẽ debet seruus domino, miles duci, discipulus magistro. *2. 2. 103.* Communiter tamen ad duliam pertinet exhibere reuerentiam cuicunque homini, ratione cuiuscunque excellentiæ. Et sic continet sub se pietatem tanquam speciẽ,

ac etiam

ac etiam hyperduliam, quæ est potior species duliæ. Maxima enim reuerentia debetur homini ex affinitate, quam habet ad Deum, vt Diuæ Virgini, quæ est mater Dei. sed de hac dictum est, cùm de oratione ageretur, cap. 5. §. 5. ver. 12.

§. 9. *De Obedientia.*

B 2. 2. q. 104.
OBediētia (prout est quarta & specialis virtus, annexa iustitiæ) est habitus inclinans voluntatem ad promptè & faciliter implēdum præceptum, & voluntatem superioris præcipientis. cuius obiectum est præceptum cum intentione obligandi. Præceptum autem intellige expressum vel tacitum, quod scilicet est voluntas superioris præceptiua, quocunque modo innotescat. & tantò videtur obedientia promptior & melior, quantò quis præceptum obediendo præuenit. Quo ad obligationem verò nota quòd intelligitur quis obligari in licitis & honestis, & in his ad quæ superioris potestas se extendit, & non in aliis. Ex quo sequitur ꝙ nullus homo potest præcipere actus purè interioris. cùm nō habeat super eos potestatem: nec possit scire si ponantur vel nō ponātur. & per consequens non potest punire transgressores. Actus verò interiores, qui habent ordinem ad exteriores, puta quia sunt imperatiui actuum exteriorum (vt sunt contemplatio & recordatio ad prædicationē) præcipere potest. Omnibus autem quæ vult, prælatus, non tenetur quis parere: nisi innotescat ratio præcepti, hoc est prælatum velle obligare, hoc est nisi præcipiat. Sicut non tenetur velle omnia quæ Deus vult, sed solùm ea quæ vult & præcipit nos velle. Accipitur tamen obedientia aliquando largè pro executione cuiuscunque quod cadere potest sub præcepto, ex quacunque intētione procedat: & tunc non respicit rationem formalem præcepti, & sic est virtus generalis.

Ver. 1. *De Inobedientia.*

C 2. 2. q. 105.
OBedientię opponitur inobedientia: quæ oppositio ad obedientiam dupliciter accipitur: vno modo generaliter & materialiter. & sic inuenitur in omni peccato, in quo transgreditur præceptum aliquod, non cogitando tamen de ratione formali intentionis præcepti: sed alia voluntate & intentione, puta delectandi, & potest dici contemptus materialis. Inobedientia verò (prout est speciale peccatum) est quando ex intentione præceptum contemnit, quando scilicet in exequendo intendit agere contra præceptum, vel facere in despectum præcepti superioris. & talis dicitur contemptus formalis, & speciale peccatum, mortale ex genere: sed propter subreptionem vel imperfectionem actus, fit veniale.

§. 10. *De Gratia, siue gratitudine.*

D 2. 2. q. 106.
GRatia siue Gratitudo quinta virtus annexa iustitiæ, est habitus inclinans hominem ad recompensandā benefactoris gratiam, beneficia, & obsequia. Benefactori enim inquantum benefactor est, debetur primò per se honor & reuerentia, eò quòd habet rationem principij: & per accidens debetur subuentio vel sustentatio, si indigeat & quantum ad affectū debent recompensare statim: quia scilicet debet habere gratum animum & gratā linguam: Vnde Seneca. 2. de beneficiis: Vis reddere beneficium? accipe benignè. Sed quantum ad effectum siue donum, debet expectari tempus, quo recompensatio sit benefactori opportuna. Vnde Seneca. 3. de Beneficiis: Qui festinat reddere, non habet animum grati hominis, sed debitoris. & idem in quarto: Qui nimis citò cupit reddere, inuitus debet Et qui inuitus debet, ingratus est.

Ver. 1. *De ingratitudine.*

A 2. 2. q. 107
INgratitudo peccatum est (vt habetur. 2. Tim. 3.) vbi inter alia peccata enumerat homines semetipsos amantes, ingratos, &c. Agit enim ingratus contra debitum morale, eò quòd pro beneficio accepto non refert gratias pro loco & tempore, aut non agit lingua laudando, aut non habet in animo recordando, & affectum beneuolum habendo. Et committitur peccatum ingratitudinis dupliciter. Primò formaliter & per se, siue vt est speciale peccatū cùm quis adeo ingratus est, vt ex intentione vices non rependat, aut malas vices reddat. Hoc enim prouenit ex contemptu beneficij, & est peccatum mortale ex genere: quia contrariatur directè dilectioni debitæ benefactori. Secundò cōmittitur materialiter, quando, scilicet, agit vel omittit aliquid necessarium ad gratitudinē, aut committit aliquid offensiuum benefactoris, non eo animo vt ingratus seu vt beneficium contemnat, sed vt delectetur, vel alia intentione: & sic in omni peccato inuenitur ingratitudo erga Deū. Et si omittitur aliquid de necessitate salutis exhibendum benefactori, aut committitur aliquid de necessitate salutis cauendum ne fiat in benefactorem, est peccatum mortale. Si verò omittitur aliquid aliter debitum, vel committitur aliter vitandum, est veniale, nisi sit offensa notabilis.

Peccatū ingratitudinis dupliciter committitur

§. 11. *De Vindicatione.*

VIndicatio est duplex: prima, quæ fit authoritate publica, quæ scilicet exercetur per principem vel iudicē & hæc est opus sanctum iustitiæ distributiuæ. de qua. 1. Petri. 2. Subiecti estote omni humanę creaturæ propter Deum, siue Regi tanquam præcellenti; siue principibus tanquam ab eo missis ad vindictam malefactorum, laudē verò bonorum. Et Rom. 13. dicitur: Dei enim minister est vindex in irā ei qui malè agit. Secunda vindicatio est priuata, qua quis vult malum pœnæ alteri. & si intentio principaliter feratur in malum illius (de quo vindicta sumitur) & ibi quiescit, non est omnino licitum, quia delectari in malum alterius pertinet ad odium quod charitati repugnat. Si verò intentio vindicantis feratur principaliter in aliquod bonum, ad quod peruenitur per pœnam peccantis, puta ad emendationem peccatorum, vel saltem ad cohibitionem eius, & quietem aliorum, & iustitiæ conseruationem, & Dei honorem, est vindicta licita, seruatis aliis circunstantiis, sicut vim vi repellere cum moderamine inculpatę tutelę, vt aggressor propulsetur. Hoc enim natura le est, & irrationabilibus conuenit. Data est enim vis irascibilis ad propulsandum & repellendum nocumenta. In hominibus autem si non fiat intentione nocendi, sed intentione remouendi impedimentum duntaxat, est bonū. Et secundum hoc ponitur specialis virtus, per quam malis recompensatur debitum: & de qua Cice. in Rhetoricis: Vindicatio est, per quā vis & iniuria & omnino quicquid obscurum est, hoc est ignominiosum, defendendo aut vlciscendo propulsatur, & sic licitū est priuato appetere vindictam, non à se exercendam, sed à Deo vel iudice: quia Rom. 12. habetur: Mihi vindictam: & ego retribuam. Ideo licitum est petere à Deo per orationem, & à iudice per demonstrationem vel accusationem, dummodo non procedat ex odio, sed vt is qui iniuriam facit, emendetur, alij probi quietius viuant, & mali retrahantur ab excessibus & persecutione bonorum.

B 2. 2. q. 108. *Vindicatio duplex.*

§. 12. *De Veritate.*

VEritas accipitur dupliciter: primò, vt est quædam adæquatio vel æqualitas siue conformitas intellectus vel signi ad rem intellectam. Et hæc non est virtus neque habitus, vt dictum est cùm de veritate ageretur. Requiritur tamen veritas hoc modo accepta, ad omnem veritatē. Quia ad omnem actum bonum requiritur iudiciū prudentiale, quod semper est verum. Secundò accipitur veritas, qua aliquis dicitur verax. & talis veritas siue potius veracitas (qua aliquis inclinatur ad dicendum verum & ostendendum se aliis talem qualis ipse est) est specialis virtus & annexa iustitiæ. Quia conuenit cum illa in duobus: Primò, quia est ad alteū: secundo, quia sicut iustitia æqualitatem quandam in rebus constituit: sic veritas adæquat signa rebus existentibus circa ipsam. Deficit autem à propria ratione iustitiæ, quæ attendit debitum legale. Sed veritas attendit debitum morale, inquantum vnus homo debet alteri veritatis manifestationem. Et differt hæc veritas manifestationis à veritate vitæ, iustitiæ, ac doctrinæ. Quia veritas vitę est, secundū quā aliquis rectè viuit in seipso, & secundum quod conformatur vitæ Christi, qui exemplum benè viuendi tribuit. Veritas iustitiæ est, secundum quam aliquis rectitudinem legis in iudiciis quæ sunt ad alterum, obseruat. vel veritas iustitiæ est, secundum quam aliquis ex iustitia veritatem manifestat: vt puta cū auditur à iudice, iuramento medio. Veritas doctrinæ consistit in quadam manifestatione verborum, de quibus est scientia. Et sic intantum aliqua doctrina est vera, in quantum est conformis rationi & doctrinæ Christi. Ex quo apparet quòd hæretici non habent neque docent veram doctrinam. Sed veritas manifestationis (quæ dicitur specia-

C 2. 2. q. 109. *Veritas dupliciter accipitur.* c. 1. §. 8. ver. 5. *Triplex veritas. Veritas vitæ. Veritas iustitiæ. Veritas doctrinæ. Veritas manifestationis quæ sit.*

lis virtus) est qua aliquis vita & sermone talem se demonstrat, qualis ipse est, & nō alia quàm quę circa ipsum sunt, nec maiora, nec minora.

Ver. 1. *De Mendacio.*

2.2.q.110. *Mendacium quid sit.* *Mendacium materiale.* *Mendacium formale.*

D Veritati opponuntur quatuor vitia, scilicet, mendacium, simulatio siue hypocrisis, iactantia, & ironia. Mendacium est falsa enunciatio cum intentione fallendi; hoc est, falsum dicendi. Et nota quod in mendacio sunt duo, scilicet, materiale & formale. Materiale est falsa enunciatio: formale, est intētio fallendi. Et stat quòd aliquando sit mendacium materiale, & non formale: vt cùm quis falsum enunciat, & putat se verum dicere. & tale non est peccatum. Si verò enunciatio vera sit, & aliquis intendat fallere, & falsum dicere, est mendacium formale, & peccatum, & contra rationem: quia abutitur loquela, ad aliū vsum eam ordinādo, quàm fuerit ordinata. *Loquela ad quid data est homini.* Loquela enim est data ad manifestationem conceptuum, iuxta illud Philosophi: Voces sunt notæ earum quæ in anima sunt, passiones, hoc est, conceptuum vel intellectionum, quæ dicuntur passiones, vbi dictum est. & mendax peruertit ordinem illum. *Mendacium triplex.* Mendacium est triplex: Quoddam iocosum, quod nulli nocet, sed delectandi causa dicitur. & hoc est veniale. Aliud est officiosum, quod absque alterius iniuria dicitur, & alicui prodest. & hoc etiam est peccatū veniale, minus tamen mendacio iocoso. *Mendacium perniciosum quid & quale peccatum sit.* Aliud est perniciosum, quod cum alterius iniuria siue nocumento dicitur. & hoc est peccatum mortale ex genere: sed efficitur veniale ex subreptione, vel propter imperfectionem actus, siue propter modicitatem nocumenti. D. Thomas dicit, quòd omne mendacium etiam officiosum, est peccatum, saltem veniale. *2.2.q.110. art.5.* & probat per illud Eccle. 7. Noli velle mentiri omne mendacium: probat etiam ratione: *Omne mendacium est peccatum.* Quia id quod est ex genere siue ex se malum, non potest fieri bonum & licitum. ad hoc enim quòd aliquid sit bonum, oportet quòd omnia rectè concurrant. Quia bonum est ex integra causa, malum ex singularibus defectibus. vt dicit D. Dionysius. *4.c. de diui. Nom.* Quòd autem sit malum ex genere & intrinsecè probat, quia est actus cadens super materiam indebitam. cùm voces sint signa naturalia intellectionum: innaturale enim est & indebitum, vt aliquis voce significet id quod non habet in mente: hoc enim est peruertere ordinem naturæ. Vnde Philoso. in 4. Ethic. dicit, quòd mendaciū est per se (hoc est intrinsecè) prauū & inordinatum & fugiendum. Nec obstat quòd aliquando Sancti leguntur fuisse mentiti: poterant enim peccare venialiter. Nec Iudith excusatur à peccato veniali: quantuis aliqui dicant quòd Deus in ea dispensauerit: vel quòd locutiones & signa quę ipsa dixit aut fecit, alia intentione fuerunt dicta, quàm Holofernes accepit. Nec obstetrices Aegyptiorum remuneratæ sunt propter mendacium, sed propter timorem Dei, & misericordiam erga paruulos. Vnde dicitur Exod. 1. Et quia timuerunt obstetrices Deū, ædificauit illis domos. Nec etiam Iudith laudata est propter mendacium, sed propter affectum quem habuit ad salutem populi. Non enim licet aliqua inordinatione illicita vti propter vtilitatem propriam aut aliorum. sicut non licet peierare propter vtilitatem suam aut aliorum. *Rom. 3.* Non enim sunt facienda mala, vt inde veniant bona. Licet sit licitum eligere mutilationem membri minus vtilis, quàm corruptionem vtilioris vel totius. Nec propter quodcunque bonum reipublicæ quis debet venialiter peccare, vt inferius dicetur. Ea autem quæ in sacris literis hyperbolicè dicuntur, non sunt mendacia. Omnis enim enunciatio ad id quod enuntiat, referenda est, vt dicit D. Augustinus. *In lib. contra mend.*

Ver. 2. *De Simulatione.*

2.2.q.111.

E Simulatio etiam opponitur veritati: quia ad virtutem veritatis pertinet quòd quis talem se exhibeat exterius per signa exteriora, qualis est interius: sed signa exteriora non sunt solùm verba, sed etiam facta. Et ideò sicut mendacium opponitur veritati, ita & simulatio perfecta, vt si masculus induatur veste muliebri. Et notandum quòd sicut in mendacio est materiale & formale, ita in simulatione. & à formali habet quòd sit peccatū, quando scilicet est cum intentione fallendi. Quia si ad aliquem bonum finem, & apud eos qui sciunt, fiat: non est peccatum. Simulatio & hypocrisis se habent, sicut genus & species. Omnis enim hypocrita est simulator, sed nō econuerso. Hypocrisis autem est simulatio, qua peccator simulat personam iusti. Sed si vir iustus simulat se peccatorem, non est hypocrita: quia hypocrisis propriè significat simulationem sanctitatis.

Ver. 3. *De Iactantia.*

F *2.2.q.112.* *4. Ethi.* *Iactantia includit sex peccata.*

Iactantia est pars mendacij: & opponitur veritati, secundum Philosoph. & est vitium, quo quis verbo plus de se quàm sit aut appareat, dicit. Hoc vitium includit multa peccata. Primò mendacium. Secundò est laus inordinata. Non enim iactator purè narrat: sed tanquam laudans narrat. Tertiò est arrogantia, quando est illius iactantiæ efficiens causa. Quartò inanis gloria, propter quam se iactat & laudat. Quintò est lucrum indebitum, propter quod quis quandoque se iactat. Sextò est vanitas, ex qua multi se iactant. Et hoc peccatum est communiter veniale: sed in tribus casibus est mortale. *Iactantia in tribus casibus est peccatum mortale.* Primò, quando se iactat de mortali, vel ad finem mortalem. Secundo, quando est in detrimētum notabile proximi. Tertiò, quando constituit in ea vltimum finem.

Ver. 4. *De Ironia.*

G *2.2.q.113.*

Ironia est pars mendacij: & opponitur veritati per defectum, quia asserit de se aliquid vile, quod in se non recognoscit: vel cùm negat de se aliquod magnum, quod tamen percipit in seipso. Et est semper peccatum, saltem veniale. Potest tamen aliquis de se minora dicere, vel maiora reticere, salua tamen veritate: dum, scilicet, aliquis minora quæ sunt in seipso, recitat, & maiora reticet. Et sic minora de se dicere, quæ quis in seipso recognoscit habere, non pertinet ad ironiam. Nec Amos mentitus est, *Amos 7.* dicendo se non esse Prophetam: quia intelligebat origine. Vnde subdit: Nec filius Prophetæ. Nec etiam ad ironiam pertinet ibi culpam recognoscere, vbi culpa nōn est. Non licet tamen homini ad fugiendam superbiā vel aliud peccatum, dicere mendacium. Vnde D. Aug. Non ita caueatur arrogantia, vt veritas relinquatur. *Super Ioan.* Et D. Greg. ait: Incauti sunt humiles, qui se mentiendo illaqueant. Et potest ironia diuidi in iocosam, officiosam, & perniciosam, sicut & mendacium. *Ironia triplex.*

§.13. *De Amicitia.*

H *2.2.q.114.*

Amicitia, quæ affabilitas dicitur, est virtus. Cùm præcepta non dentur nisi de actibus virtutū, & Eccle. 4. dicatur: Congregationi pauperum affabilem te facito: sequitur quòd affabilitas est virtus specialis. Quia vbicunque occurrit specialis ratio boni, oportet esse specialem virtutē. Sed sic est in affabilitate: Igitur. minor probatur: quia cùm bonū in ordine rationis consistat, & secundum rationem oporteat hominem ad alios conuenienter ordinari in communi conuersatione, tam in factis quàm in dictis: vt scilicet ad vnumquemque se habeat sicut decet: Hoc autem pertinet ad amicitiam siue ad affabilitatem, quæ est annexa iustitiæ. Igitur, &c. Nec obstat quod Philosoph. dicit, quod Amicitia perfecta est, quæ est propter virtutem: *8. Ethi.* quia ibi loquitur de duplici amicitia: quarū vna consistit principaliter in affectu, quo vnus alium diligit: quod pertinet ad charitatem, quæ imperat omnibus virtutibus. Aliam verò amicitiam ponit, quæ consistit in solis exterioribus verbis vel factis, quæ quidem non habet perfectam rationem amicitiæ, sed quandam eius similitudinem, inquantum aliquis decenter se habet ad illos cum quibus conuersatur.

Ver. 1. *De Adulatione.*

I *2.2.q.115.* *Adulatio quando est peccatum.*

Amicitiæ opponuntur duo vitia, scilicet, adulatio & litigium. Adulatio est excessiuā laus alterius, verbis vel factis in præsentia, in conuersatione ad delectandum ordinata. Et est peccatum mortale tripliciter. Primò, ratione materiæ si quis laudet aliquem de actu peccati mortalis. Secundò, ratione finis, vt cùm quis laudat alium vt noceat corporaliter vel spiritualiter, vel vt eum decipiat. Tertiò, cùm quis laudando alium, præbet ei occasionem peccandi mortaliter. Est autem peccatum hoc valdè graue propter damna maxima, quæ affert humano generi. Hinc enim faciliter (vt D. Hiero. ait) mentes hominū corrumpuntur, & ad ea quæ laudantur tanquam virtuosa accenduntur & assuescunt: intantū vt mala non solùm desināt haberi vt turpia: sed habeantur & æstimentur vt bona, & laude, honore, atque præmio digna quo quid peius?

Adulatio aliquando est peccatū veniale.

Et etiā propter excessum diuinę offensæ, iuxta illud: Quoniam laudatur peccator in desideriis animæ suæ, & iniquus benedicitur. licet aliquando possit esse veniale: vt cùm de malis venialibus vel de bonis sola cōplacendi intentione absq; ruina & deceptione, aut etiam si propter aliquā vtilitatem cōsequendam vel non impediendā fiat.

Ver.2. *De Litigio.*

A
2.2.q.117.
Litigium est duplex.
c.12.§ 3. Ver.6.

LItigium & contradictio opponuntur amicitiæ. Ad cuius euidentiam supponendum est quòd duplex est litigium: primum, quo quis pugnat contra veritatē, propter personam dicentis, cui contradicens consentire non vult propter defectum amoris. Et tale litigium ad discordiam pertinet, & dicitur contentio, qua quis contra veritatem ex intentione & proposito litigat. de qua inferiùs dicetur. Aliud est litigium oppositum affabilitati, & amicitiæ, qua homo conuersatur delectabiliter vt decet: & litigiosus in cōuersatione humana omnibus se opponit verbo vel motu aliquo, ac per hoc molestam habet conuersationem, vtpotè tristitiam ingerens his cum quibus conuersatur. Vnde Philoso. in.4. Ethic. dicit, quòd illi qui ad omnia contrariantur causa eius quod est contristare, nec quoscunque curantes, discoli & litigiosi vocantur. Et dupliciter incurritur hoc peccatum. *Litigiū formaliter & materialiter quid sit, & quale peccatum.* Primò formaliter, ex intentione contristandi hominem, cōtradicendo illi. Secundò materialiter, absque huiusmodi intentione, alia voluntate: & vtroque modo peccatum est, quia contra rectam rationem, quæ exigit hominem debere conuersari delectabiliter vt decet. Et cōmuniter est veniale, propter paruitatem nocumenti intenti vel subsequentis. Si tamen intenderet aliquis confundere hominem, aut contemptibilem reddere: per huiusmodi contradictiones esset mortale, propter notabile proximi nocumentum. *Quando litigare in iudicio est peccatum.* Et quia de litigio loquimur, notādum est quod litigare in iudicio pro temporalibus rebus sibi iustè debitis, quatuor modis est peccatum. Primò, si ex irrationabili causa: vt si ex odio vel cupiditate aut auaritia aut pertinacia quadam, vel opprimendi aut molestandi causa. Secundò, ex modo personali, quando contentiose & quasi inimicè litigatur. Tertiò, ex modo iudiciali, fraudulenter & peruerse producendo, prorogādo, probando, vel aliàs debitè procedendo. Quartò, propter scandalum pusillorum: vt contingit quando filius contra patrem, vel vxor contra virum, vel frater contra fratrem, vel religiosus contra religiosum, vel religiosi contra laicos grauatos filiis & filiabus, seu alias indigētes, pro leuibus quæ deberent donare aut saltem differre, donec venirent ad pinguiorem fortunam.

§.14. *De liberalitate & beneficentia.*

B
2.2.q.117.
4. Ethic.

LIberalitas (quę alio nomine dicitur beneficentia) virtus iustitiæ annexa, est qua quis inclinatur ad benè vtendum pecuniis & diuitiis, & ad effundendum & dandum illas pro tempore & loco, cōsiderata conditione personarum, & aliis circunstantiis. Vnde Philosophus dicit: Ad liberalem pertinet esse emissiuum. Vnde & alio nomine Liberalitas dicitur largitas. Largum enim est non retentiuum. & sic obiectum liberalitatis est pecunia, de qua Philosophus: *Pecuniæ nomen quid importat.* Pecunias dicimus omnia quorum dignitas nummismate mensuratur Et non est liberalitas species iustitiæ: quia iustitia exhibet alteri quod est eius. sed liberalis exhibet quod suū est. tamen cōuenit cum iustitia in duobus. Primò, quia principaliter est ad alterum sicut iustitia. Secundò, quia circa res exteriores, sicut & iustitia. *An pauperes possint esse liberales.* Nota tamen quòd pauperes (quantum ad executionem) hanc virtutē habere non possunt, sicut nec magnificentiā: possunt tamen eas habere, quantum ad effectum.

Ver.1. *De Auaritia.*

C
2.2.q.118.
Auaritia dupliciter accipitur.

LIberalitati duo opponuntur vitia, scilicet, Auaritia & Prodigalitas. Auaritia autem dupliciter accipitur: Primò, vt significat primam voluntatem acquirendi vel retinendi alienum. & talis opponitur iustitiæ commutatiuæ. & est secundum se peccatum mortale. Et iuxta hunc sensum vsurarios, negotiatores, fraudentes, fures, latrones, ac raptores, auaros dicimus Alio modo accipitur auaritia vt contrariatur liberalitati. & sic significat inordinatū appetitum pecuniæ & aliorum temporalium, quæ pecunia mensurari possunt, quibus quis non eget. Iuxta hunc sensum auari dicuntur tenaces, & parci in dando, de quibus dicitur, quòd auaro deest tam quod habet, quàm quod non habet. Similiter qui toto die ac nocte in angustiis & laboribus sunt, vt acquirant ea quibus non egent, & communiter est peccatum veniale: posset tamen tantus esse affectus ad acquirēdum vel retinendū, quòd esset peccatū mortale. puta si actualiter pręponeret acquisitionem aut retentionem saluti animæ aut præceptis Dei vel Ecclesiæ, non curando illa transgredi. *Auaritia est vitium capitale.* Auaritia est vitium capitale, hoc est, à quo originem trahunt alia multa: vel ad cuius finem multa alia ordinantur, præcipuè octo, scilicet, proditio, fraus, fallacia, periurium, inquietudo, furtum, rapina, & obduratio contra misericordiam.

Ver.2. *De Prodigalitate.*

D
2.2.q.119.
4. Ethic.

PRodigalitas, secundum Philos. opponitur liberalitati per excessum: sicut auaritia per defectum. Quia prodigus superabundat in dando, & deficit in retinendo. & est vitium inclinans ad dandum inordinatè, absque causa & ratione sufficienti: & non est peccatum mortale ex genere, quia est minus peccatū quàm auaritia. & cùm neutra agat contra charitatem Dei & proximi, sed præter illam, constat non esse mortale sed veniale. Si verò prodigalitas aut auaritia sit mixta iniuriæ diuinorum præceptorum, & generaliter cuicunque alteri vitio, puta impietati filiorum aut filiarum, aut intemperantiæ; vt in filio prodigo, qui dissipauit substantiam suam cum meretricibus: Iudicanda est secundū qualitatem vitij, cui admiscetur. Ita quod si prodigus mouetur ab appetitu mortali, prodigalitas est mortalis: si verò ab appetitu veniali, est venialis, vt cùm superfluè dat, propter vanam gloriam venialem vel mortalem.

§.15. *De præceptis Iustitiæ.*

E
2.2.q.122.

QVum ratio debiti quæ requiritur ad præceptum, manifestè appareat in iustitia quę est ad alterum, quia in his quæ sunt ad seipsum, videtur primo aspectu quòd homo sit sui dominus, & quod liceat ei facere quod libet. Sed manifestè apparet quod in his quæ sunt ad alterum, homo est obligatus ad reddendum quod debet. Ideò oportuit præcepta decalogi pertinere ad iustitiam. Tria prima præcepta primæ tabulæ sunt de actibus religionis, quæ est potissima pars iustitiæ. Quartum præceptum est de actibus pietatis, quæ est secunda pars iustitiæ. Alia verò sex dantur de actibus iustitiæ communiter dictæ, quæ est inter æquales. Explicantur autē & declarantur præcepta decalogi per præcepta iudicialia, & per alia documēta veteris legis, vt diffusè prosequitur D. Thomas.

DE FORTITVDINE. CAP. VI.

2.2.q.123.

FOrtitudo est secunda virtus moralis, quæ perficit appetitum irascibilem, cuius officium est firmare & cōseruare bonū rationis in his, in quibus maximè difficile est firmitatem habere, scilicet in periculis arduis & grauibus. Et versatur circa timores & audacias, quasi timorū cohibitiua & audaciarū moderatiua. cuius actus sunt aggredi & sustinere. & inter hos principalis est sustinere, & inter sustinendas martyrium. *Fortitudo habet duos actus.* *Fortitudo non habet partes subiectiuas.* Fortitudo autem nō habet partes subiectiuas, quia non diuiditur in virtutes specie differētes, sicut iustitia: sed assignantur ei partes quasi integrales secundū ea quæ oportet concurrere & integrare siue perficere actū fortitudinis & potentiales, secundū ea quæ fortitudo obseruat circa difficilia, scilicet, pericula mortis. Ponūtur etiā aliquę alię virtutes, secundum ea quæ obseruat erga alias materias minus difficiles: quæ quidā virtutes adiungūtur fortitudini, sicut secūdariæ principali. *Ad actum aggrediendi duo requiruntur.* Ad actū aggrediēdi duo requirūtur: primum pertinet ad animi præparationem. Et quantū ad hoc Cicero ponit fiduciā, quę est virtus per quam magnis & honestis rebus multum ipse animus fiduciæ cum spe collocauit. Secundum pertinet ad executionem, ne quis deficiat in executione illorum, quę fiducialiter inchoauit. *Fiducia. Magnificentia.* Et quantum ad hoc ponit Cicero magnificentiam, quam dicit esse rerum magnarum & excelsarum, cum animi ampla quadam & splendida propositione, administratio, hoc est, executio: vt scilicet, amplo proposito administratio non desit. Hæc duo si coartentur ad pericula mortis, erunt quasi partes integrales: quia sine illis fortitudo esse non potest. Si autem referantur ad aliquas materias, in quibus est minor difficultas, erunt virtutes distinctæ

secun-

secundum speciem suam: tamen adiunguntur ei sicut secundariæ principali. Et sic magnificētia Philos. in 4. Ethi. ponitur circa magnos honores. Ad sustinendum autem duo requiruntur. Primum, ne imminentium difficultate malorum animus frangatur per iustitiam, & decidat à sua constantia. Et quantum ad hoc ponitur patientia, quæ est honestatis aut vtilitatis, rerum arduarum aut difficilium voluntaria & diuturna perpessio. Secundum, quòd ex diuturna perpessione homo non adeò fatigetur vt desistat, iuxta illud Hebr. 12. Non fatigemini, animis vestris deficientes. Et quantum ad hoc ponitur perseuerantia: quę est in passione bene considerata permansio. Hæc duo si coartentur ad propriam materiam fortitudinis, hoc est, pericula mortis, sunt quasi partes integrales. Si autē ad alias, erunt virtutes secundariæ. Ex his apparet quod fortitudo habet solùm quatuor virtutes adiunctas, tanquam partes quasi integrales, vel tanquam virtutes secundarias: aliæ verò quæ ponunt Macrobius & Andronicus, ad has reducuntur: Spes ad fiduciam, & securitas ac constātia ad perseuerantiam. & quinque quas ponit Philosoph. in quinto Ethicorum, scilicet politica, militaris, &c. non sunt diuersæ virtutes, sed diuersi modi fortitudines differentes ex parte motiui & non obiecti.

Perseuerantia. 2.2.q.128.

Fortitudo dupliciter accipi potest 3. Ethic.

Notandum tamen quòd fortitudo dupliciter accipi potest. Primò, secundum quod importat quandam animi firmitatem. & secundū hoc est generalis virtus conditio conueniēns omni virtuti. Quia (sicut dicit Philos.) ad virtutem requiritur firmiter & immobiliter operari. Alio modo potest accipi fortitudo, prout importat animi firmitatē in sustinendis & repellendis his, in quibus maximè difficile est firmitatem habere, scilicet, in aliquibus periculis grauibus. Vnde Tullius in suis Rethoricis, Fortitudo, inquit, est considerata periculorum susceptio, & laborum perpessio. & sic fortitudo ponitur specialis virtus, vtpotè materiam determinatam siue obiectum speciale habens. Cùm autem ad fortitudinem pertineat sustinere, dicitur pertinere ad volūtatem dispositiuè, ne scilicet, retrahatur homo à bono rationis propter timorem cuiuscunque mali corporalis, & cùm maximum malum corporale sit mors, quæ est omnium terribilium terribilissimum. Hinc est quod fortitudo est propriè circa pericula mortis: quia qui stat firmus contra maiora, stabit firmus contra minora. ad rationem enim virtutis pertinet, vt respiciat vltimum (vt dicit Philoso. in vlt. de Cœlo.) Sed quia fortitudo est virtus, ad cuius rationem pertinet quod semper tendat in bonum, consequens est quod homo pericula mortis non refugiat propter aliquod bonū consequendū. Et sic in fortitudinis actu duo sunt consideranda. Vnum est bonum in quo fortis firmatur: & hoc est fortitudinis finis. Aliud est ipsa infirmitas, qua quis pro illo bono non cedit pericula mortis: & hoc est essentia fortitudinis. Pericula autem mortis, quæ sunt ex ægritudine, vel ex tempestate maris, vel incursu latronum, vel si qua alia sunt huiusmodi, non videntur alicui directè imminere propter aliquod bonum consequendum. Sed pericula quæ sunt in rebus bellicis, directè imminent homini propter bonum, inquantum, scilicet, defendit bonum commune per iustum bellum. & ideò (secundùm Philosoph.) Fortitudo est maximè circa mortē quæ est in bello. Aduertēdum tamen quòd duplex est bellum iustum. Vnum est generale: sicut cùm aliqui decertant in acie. Aliud est particulare, puta cùm aliquis iudex aut priuata persona non recedit à iusto iudicio seu à bono rationis, timore gladij imminentis aut cuiuscunque periculi, etiam si sit mortiferum. Et ideò ad fortitudinem pertinet prębere firmitatem animi contra pericula mortis, non solùm quæ sunt in bello communi, sed etiam contra pericula cuiuscunque alterius mortis, quæ imminent in particulari impugnatione, quæ communi nomine bellum dici potest. Vnde Hebr. 11. de Martyribus dicitur, Fortes facti sunt in bello. Potest enim homo cuiuscunque mortis periculum subire propter virtutem, puta cùm aliquis non refugit amico infirmanti obsequi propter [illegible] infectionis: vel cùm non refugit itinerare ad aliquod pium negotium prosequendum, propter [illegible]. Cæterum cùm fortitudo sit virtus moralis, necesse est quod actus eius ex electione procedat. Et ideò fortis eligit

Fortitudo in quibus consistit. In fortitudine duo cōsideranda.

3. Ethic.

præmeditari pericula quæ possunt imminere, vt eis resistere possit, aut facilius ea ferre. Quia (vt dicit D. Greg. dicit in quadam Homilia:) Iacula quæ præuidentur, minus feriunt. Et nos mala mundi facilius ferimus, si contra ea clypeo scientiæ præmunimur. Et sic fortitudo non est circa repentina quo ad electionem. Si vero consideremus actū siue operationem fortitudinis quantū ad manifestationē virtuosi habitus: Fortitudo maximè est circa repentina: quia secundum Philoso. In repentinis periculis maximè manifestetur fortitudinis habitus. Habitus enim agit per modum naturæ. Vndè quòd aliquis absq; præmeditatione faciat ea quæ sunt virtutis, cùm necessitas imminet propter pericula, maximè manifestat quod sit fortitudo in animo habitualiter confirmata: quamuis aliquis qui habitu fortitudinis caret, possit ex diuturna præmeditatione animū suum cōtra pericula præparare: qua etiam præparatione fortis vtitur cùm tempus adest. De dignitate & præeminentia virtutis fortitudinis dictum est suprà. Nec impedit fortitudinem esse virtutem, si fortis non delectetur delectatione corporali, quæ sequitur tactum: delectatur tamen delectatione animali, quæ sequitur apprehensionem animæ. & hæc propriè consequitur opera virtutum: quia in eis consideratur bonum rationis. Apprehensio autem de actu virtutis & de fine eius, causat delectationē animalem. licet ex altera parte habeat vndè doleat. Vndè 2. Mach 6. legitur, quòd Eleazarus dixit: Diros corporis sustineo dolores. secundum animam verò propter timorem tuum libenter hæc patiar. Licet enim dolor sensibilis corporis impediat sentire animalem delectationem virtutis, nisi fortè propter abundantem Dei gratiam, quæ fortius eleuat animā ad diuina, quibus magis delectatur, quàm corporalibus pœnis affligatur: vt D. Tiburtius, cùm supra carbones incensos nudis plantis incederet, videbatur ei quòd super flores roseos ambularet. Et D. Laurentius in craticula positus, tyranno dixit: Infelix, has epulas ego semper optaui. Virtus tamen fortitudinis facit ne ratio absorbeatur à doloribus corporalibus. Tristitiam autem animalem superat delectatio virtutis, inquantum homo præfert bonum virtutis, corporali vitæ, & quibuscunq; ad eam pertinētibus. Et ideò Philosophus dicit, quòd à forti non requiritur vt delectetur, scilicet, corporaliter, quasi delectationem sentiens: sed sufficit quòd non tristetur in animo.

3. Ethic.

c.p. ver. 2.

3. Ethic.

§. 1. *De actibus fortitudinis.*

Fortitudo (vt dictū est) duos actus habet, scilicet, aggredi & sustinere. Vnde Philoso. dicit, quòd in sustinendo tristitia, maximè aliqui fortes dicuntur. Dicit etiam quòd fortitudo est magis circa timores reprimēdos, quàm circa audacias moderandas. Sed difficilius est timorem reprimere, quàm audacias moderari, eò quòd ipsum periculum (quod est obiectum audaciæ & timoris) de se cōfert aliquid ad repressionē audaciæ, sed operatur ad augmentum timoris. aggredi spectat ad fortitudinem, prout moderatur audacias. Probatur etiam triplici ratione. Primò, quia sustinere videtur aliquis ab aliquo fortiori inuadēte. Qui autem aggreditur, inuadit per modum fortioris: sed difficilius est pugnare cum fortiori, quàm cum debiliori. Igitur, &c. Secundò, quia ille qui sustinet, iam sentit pericula imminentia. Ille autem qui aggreditur, habet vt futura: Difficilius verò est non moueri à præsentibus quàm futuris: Igitur, &c. Tertiò, quia sustinere importat diuturnitatē temporis. Sed aggredi potest aliquis ex subito motu: difficilius est autē manere immobiliter, quàm subitò motu moueri ad aliquod arduum: vnde Philo. dicit quòd quidam sunt præuolantes ante pericula, in ipsis autem discedunt, fortes autem econtrario se habent.

A 2.2.q.123. art.6.

3. Ethic. Difficilius est mores reprimere quam audacias moderari.

3. Ethic.

Ver. 1. *De Martyrio.*

Inter sustinentias Martyrium principatum tenet. Martyrium est voluntaria mortis perpessio siue tolerantia, propter fidem Christi, vel alium virtutis actum in Deum relatum. Ex hac definitione sequitur primò, quod illi qui non patiuntur mortem corporalem, non sunt martyres cōpletiuè. Quia cùm marty[illegible] [illegible] bus contemnenda proponuntur. vnde Act. 1. Eritis mihi testes in Hierusalem. Ideò ad martyrium pertinet, quòd

B 2.2.q.124. Martyrium quid sit. Qui [illegible] mortem corporalē nō sunt martyres.

 homo

homo proteſtetur fidem opere, ſe oſtendens omnia præſentia contemnere, vt ad futura inuiſibilia perueniat. Sed quandiu homini remanet vita corporalis, non oſtendit opere ſe cuncta corporalia deſpicere apud homines, apud quos teſtis eſt. Conſueuerunt enim homines conſanguineos, & omnia poſſeſſa cõtemnere, & etiam dolores corporis pati, vt vitam conſeruent. *Iob. 1.* Vnde Satan contra Iob inducit, Pellem pro pelle, & cuncta quæ habet homo, dabit pro anima ſua, hoc eſt, pro corporali vita ſua. Et ideò ad perfectam rationem martyrij requiritur, quòd aliquis realiter mortem ſuſtineat. Et ſic per alias pœnas, dolores, & tormenta, puta exilium, rapinam bonorum, flagella, carceres, non ſunt propriè martyres, niſi ſecundum quòd ex his ſequitur mors: ſicut in D. Marcello Papa, qui ſqualore carceris mortuus eſt: ideò eius martyrium Eccleſia celebrat. *Martyrij meritum in quo cõſiſtat.* Nec meritũ martyrij eſt poſt mortem, ſed in ipſa voluntaria mortis ſuſtinentia: licet contingat quandoque quòd aliquis poſt lætalia vulnera vel quaſcunque tribulationes continuatas vſque ad mortem, quas à perſecutoribus patitur, diu viuat. In quo ſtatu actus martyrij meritorius eſt, etiam ipſo tempore quo afflictiones patitur.

An D. Virgo fuerit martyr. Nec obſtat quod D. Hieronymus in ſermone de aſſumptione D. Virginis, ait: Rectè dixerimus quòd Dei genitrix, virgo & martyr fuit. Et D. Auguſtin. in ſermone: Inter præcipuas: Iure enim pluſquam martyr eſt, quæ nimio amore vulnerata, teſtis extitit Saluatoris, & præ mœrore cruciatum ſuſtinuit paſſionis. Quia prædictæ authoritates & aliæ (ſi quę ſint ſimiles) loquuntur de martyrio incompleto: vel per ſimilitudinem (vt D. Tho. ait.) *2.2. q. 124. art. 1. ad. 1.* Dicitur tamen ab aliquibus, quod D. Virgo eſt verè martyr: quia tanta dolorum tormenta ſuſtinuit, vt niſi fuiſſet ſpecialiter præſeruata, mortua fuiſſet. vnde & aureolam martyrij eidem tribuunt. Quia (vt dicunt) ſpecialis Dei præſeruatio non tollit meritum neque præmium.

Sequitur ſecundò, quòd illi qui dormientes occiduntur, non ſunt martyres (niſi materialiter) cùm deſit voluntas libera: *An Innocētes fuerint martyres.* & per cõſequens, Innocentes pro Chriſto mortui infantes, non ſunt perfectè & cõpletè martyres, eò quòd mortẽ voluntariè non ſuſtinuerũt, cùm nõ haberẽt vſum rationis. *2.2. q. 124. art. 1. ad. 1.* De his D. Tho. ait: Quidã dixerunt quòd Innocentibus acceleratus eſt vſus rationis: ita quòd martyrium voluntariè perpeſſi ſunt. Sed quia hoc per authoritatem ſacræ ſcripturæ non probatur: Ideò meliùs dicendum eſt quod martyrij gloriam (quam in aliis propria volũtas meretur) illi paruuli per Dei gratiam ſunt aſſecuti. Nam effuſio ſanguinis propter Chriſtũ, vicẽ gerit baptiſmatis. vnde ſicut in pueris baptizatis, per gratiã baptiſmalẽ meritum Chriſti operatur: Ita in occiſis propter Chriſtum. Vnde D. Aug. in quodam ſermone de Epiphania, eos alloquẽs, ait: Ille de veſtra corona dubitabit in paſſione pro Chriſto perpeſſa, qui etiam paruulis baptiſmum prodeſſe non exiſtimat Chriſti. Non habebatis ætatem, qua in Chriſtum paſſurum crederetis. Sed habebatis carnem, in qua pro Chriſto paſſuro paſſionem ſuſtineretis.

Tertiò ſequitur quòd qui voluntariè patitur mortẽ propter demerita ſua, non eſt dicẽdus martyr. Vnde. 1. Pet. 4. Nemo autem veſtrũ patiatur quaſi homicida, aut fur, aut aliquid huiuſmodi. Si autẽ vt Chriſtianus, non erubeſcat, glorificet autem Deum in iſto nomine. Quartò ſequitur, quòd mulieres quæ integritatem carnis perdunt, vel ad eam perdendã damnantur, occaſione fidei Chriſtianæ, non ſunt martyres, cùm ex illo facto mors non ſequatur, & etiam quia non eſt apud homines manifeſtum quòd hoc mulier patiatur propter fidem, vel magis pro contemptu caſtitatis. Ideò apud homines non redditur per hoc teſtimonium ſufficiens, & per conſequens non habet propriè rationem martyrij, quanuis apud Deum (qui corda ſcrutatur) poſſit hoc ad præmium deputari. Vnde D. Lucia dicebat: Si me inuitam violari feceris, duplicabitur mihi caſtitas ad coronam. *Fortis politicus moriẽs in bello non eſt martyr.* Quintò ſequitur quòd fortis politicus voluntariè ſuſtinẽs mortem propter bonum commune, non referendo in Deum, licet actum martyrij exerceat, & martyr politicus poſſit dici: nõ tamẽ martyr ſimpliciter. Quia martyr dicitur quaſi teſtis, eò quòd corporalibus paſſionibus ſuis vſque ad mortem teſtimonium perhibet veritati. non cuicunque, ſed veritati quæ ſecundũ pietatem eſt, quæ per Chriſtum nobis innotuit. vnde martyres Chriſti dicuntur quaſi teſtes ipſius. Huiuſmodi autem veritas eſt fidei. Ideò cuiuſlibet martyrij cauſa eſt veritas fidei, ad quam pertinet non ſolùm ipſa interior crudelitas, ſed etiam exterior proteſtatio, quæ nõ ſolùm fit per verba, quibus aliquis cõfitetur fidẽ, ſed etiã per facta, quibus quis ſe habere fidẽ oſtendit: vt habetur Iac. 2. Per oppoſitũ de quibuſdã dicitur ad Titũ. 1. Confitentur ſe noſſe Deum, factis autem negant. Et ideò omnium virtutum opera, ſecundũ quòd referũtur in Deum, ſunt proteſtationes quædam fidei, per quam innoteſcit quòd Deus huiuſmodi opera à nobis requirit, & nos pro eis remunerat. Et ſecundum hoc poſſunt eſſe martyrij cauſa. Ideò Eccleſia celebrat martyrium Diui Ioannis Baptiſtæ, qui non pro fide, ſed pro reprehenſione adulterij mortem ſuſtinuit. Vnde Chriſtus: Beati qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam. *Mat. 5.* Quicunque enim mortem patitur pro quocunque bono faciendo, vel quocunque malo vitando, referendo in Deum, poteſt dici martyr. *Quodcunque bonũ humanũ ſi referatur in Deũ, eſt martyrij cauſa.* Quia totum hoc pertinet ad fidei proteſtationem. Bonum enim humanum poteſt effici diuinum, ſi referatur in Deum: & ideò quodcunque bonum humanum poteſt eſſe martyrij cauſa, ſecundum quod refertur in Deum.

Ver. 2. De *Martyrij obligatione.*

C

QVilibet Chriſtianus quantum ad præparationem animi, eſt obligatus ad martyrium: debet enim eſſe in animo ſic præparatus & diſpoſitus, vt velit pòtius ſuſtinere mortẽ ſi inferatur, quam negare fidem, vel prætermittere actum virtutis ad ſalutem neceſſariũ, aut committere aliquod peccatum mortale. Et ſic intelligitur illud Chriſti: *Luc. 14.* Si quis venit ad me, & non odit patrem ſuum, & matrem ſuam, & vxorem, & filios, & fratres, adhuc & animam ſuam (hoc eſt vitam) non poteſt meus eſſe diſcipulus. Hoc enim ad obediẽtiam Chriſtianorum pertinet. Vnde Apoſtolus: Chriſtus factus eſt pro nobis obediens vſque ad mortem, mortem autem Crucis. *Phil. 2.* Quo ad executionem verò, martyrium nõ eſt ſub pręcepto: imò licitum eſt aliquando fugere, maximè imperfectis. Vnde Chriſtus. *Mat. 10.* Si vos perſecuti fuerint in vna ciuitate, fugite in aliã. Perfecti verò ſi velint, poſſunt ſe offerre. Vnde legimus, quòd multi ſancti ex zelo & feruore deuotionis ſe obtulerunt ad martyrium, his qui parati erãt inferre mortem, dicentes ſe pro fide Chriſti velle mori: quanuis D. Thom. *2.2. q. 124. art. 1. ad. 3.* dicat quòd non debet homo dare alteri occaſionem iniuſtè agendi: ſed ſi alius iniuſtè egerit, ipſe moderatè tolerare debet. Nec eſt contra perfectionem martyrij, ſi in aliquo caſu ſit de neceſſitate ſalutis: ſicut D. Aug. dicit in libro de Adulterinis Coniugiis, quòd aliquis incidit in neceſſitatem ſeruandæ continentiæ, propter abſentiam vel infirmitatem vxoris.

Ver. 3. *De Martyrij perfectione.*

D

QVo ad martyrij perfectionem notandum, quòd actus virtutis duplicem habere poteſt perfectionem: *2.2. q. 124. art. 3.* vnam à virtute à qua elicitur, ſiue à qua immediatè procedit. & ſic actus nobilioris virtutis eſt perfectior: quia à nobiliori cauſa. Et cùm iuſtitia ſit nobilior & perfectior fortitudine, conſequens eſt quòd ſecundum hunc perfectionis modũ actus iuſtitiæ ſit perfectior martyrio, quod eſt actus fortitudinis. Tolerare enim mortẽ (in quo conſiſtit actus martyrij) non eſt laudabile ſecundum ſe, ſed ſolùm ſecundum quod ordinatur ad aliquod bonum, quod conſiſtit in actu virtutis. Vnde ille actus virtutis, cùm ſit finis, eſt nobilior: quia finis eſt potior his quæ ſunt ad finem. Aliam perfectionem habet actus virtutis à primo motiuo, quod eſt amor, qui tantò maior oſtenditur circa aliquã rem, quantò magis propter eam rem charius amatam contemnit, & rem magis odioſam diligit. Sed inter alia bona homo magis diligit vitam, & odit oppoſitum, ſcilicet mortem, præcipuè cùm doloribus corporalium tormentorum, quorum metu etiam bruta animalia à maximis delectationibus abſtrahuntur (vt D. Auguſtinus *In lib. 83. q.* ait.) Et ideò martyrium omnes alios actus humanos in perfectione excedit. Vnde Chriſtus: *Ioan. 15.* Maiorem hac dilectionem nemo habet, quàm vt ponat quis animam ſuam pro amicis ſuis. Et ſic patet quod actus martyrij elicitiuè eſt à fortitudine: & imperatiuè (tanquam à principali motiuo) à charitate. *2.2. q. 124. art. 2. ad. 2.* & inde eſt quòd vtranque virtutem mani-

manifestat. Quod autem sit meritorius, hoc habet ex charitate, sicut & quilibet virtutis actus. Et ideò sine charitate non prodest, iuxta illud Apostoli: Si tradidero corpus meum ita vt ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest.

1. Cor. 13.

Ver. 4. *De Martyrij effectu & præmio.*

E

De veri. q. 26. ar. 6. ad. 8.

Præmium essentiale.

MArtyrium duplex meretur præmium, scilicet, essentiale, quod in Dei clara visione consistit, secundum proportionem charitatis mouentis, quæ est radix & fundamentum omnium meritorum. Et quia stat quòd aliquis confessor per multos actus & per longum tempus maiorem charitatem habeat quàm martyr: ideo potest esse quod confessor maius pręmium essentiale habeat in patria, quàm aliquis martyr. Aliud est pręmium accidentale, & istud est duplex: vnum est deletio pœnæ & reatus, quæ dicitur præmium, & aureola. Et quia meritum accidentale & satisfactio se tenent ex parte generis operis, quod tantò maius præmium meretur, quantò in opere est maior difficultas facti vel obiecti: Cùm ergo actus martyrij difficultatem habeat ex parte obiecti, & impossibile sit inuenire maiorem: sequitur quòd est maximè meritorius. Ideò D. Thom. dicit, quòd totus labor quem sustinet aliquis confessor longo tempore, non potest (quantum ad genus meriti) adæquari morti, quàm martyr sustinet in temporis momento. Nam per mortem priuatur, eò quòd est maximè diligibile, scilicet, viuere & esse. Vndè est finis omnium terribilium, vt dicit Philosophus. Et circa eam est maximè virtus fortitudinis, & hoc patet manifestè ex hoc quòd homines diuturnis afflictionibus afflicti, horrent à morte, quasi eligentes magis pati alias afflictiones, quàm mortem. & ideò Philosophus dicit, quòd virtuosus exponit se morti, & magis eligit vnam bonā actionem & magnam, quàm multas paruas: quasi ille actus fortitudinis in sustinendo mortem, præponderet multis aliis virtuosis operationibus. & ideò quantum ad genus operis, plus meretur, quàm quicunque confessor.

Præmium accidentale duplex.

3. Ethic.

9. Ethic.

Ex hoc sequitur quòd martyrium totum reatum pœnæ delet. Quia si cōfessor ex multis actionibus potest mereri absolutionem omnis pœnæ: à fortiori martyr. Probatur etiam, quia reatus manet in aliquo, eò quòd non perfectè & quantum potest, detestatur peccatum: quia potest esse tanta contritio, quòd per eam omnis pœna delebitur, vt in Magdalena: Sed martyrium est maximus actus, quem homo habere potest: Igitur, &c. Prætereà professio religionis delet omnem reatum pœnæ (vt D. Thomas dicit.) Rationabiliter potest dici quòd per ingressum religionis quis consequatur remissionem omnium peccatorum. Si enim aliquibus eleemosynis factis homo potest satisfacere de peccatis, teste Daniele, Peccata tua eleemosynis redime: multò magis in satisfactione pro omnibus peccatis sufficit, quòd aliquis totaliter diuinis obsequiis se mancipet per religionis ingressum, quæ excedit omne genus satisfactionis, etiam publicæ pœnitentiæ. vt habetur. 33. q. 2. c. admonere. Sicut etiā holocaustum excedit sacrificium (vt diuus Gregorius dicit super Ezechielem.) Vnde legitur in vitis Patrum, quòd eandem gratiam consequuntur religionem intrantes, quam consequuntur baptizati. Sed maiorem eleemosynam dant, & in maius holocaustum se offerunt martyres, quàm religiosi in professione: igitur, &c. Ideò D. Thomas dicit, quòd sicut in baptismo aquæ liberatur homo ab omni culpa & pœna: ita in baptismo sanguinis. Dicit etiam quòd deletio totalis pœnæ in martyrio, prouenit ex merito passionis Christi, cui martyres perfectè conformantur. Vnde de martyribus dicitur Apocalyp. 5. Lauerunt stolas suas, & candidas eas fecerunt in sanguine agni. Et ideò si pueri innocentes, antequam vsum rationis haberent, pro Christo occisi, in suo sanguine baptizati, saluantur: à fortiori qui per liberam voluntatem sustinent martyrium. Et quamuis pœna illa in aliquibus non esset sufficiens de se: tamen relata ad causam (scilicet propter Christum) accipit efficatiam à passione Christi, vt ibidem dicit. & in tertia parte dicit quòd vniuersalis absolutio ab omni culpa & reatu pœnæ, fit in baptismo & in martyrio. propter quod dicitur quòd in martyrio omnia Sacramenta complentur, scilicet, quantum ad plenam liberationem à culpa & pœna, sicut in baptismo.

Quomodo martyr magis mereatur quàm cōfessor.

2. 2. q. 183. art. 3. ad. 3.

Remissionē omnium peccatorū operatur religionis ingressus.

Dan. 4.

4. sen. dist. 4. art. 3. q. 3. ad. 1.

3. p. q. 68. art. 2. ad. 2.

§. 2. *De vitiis oppositis Fortitudini.*

A

FOrtitudini opponuntur tria vitia, scilicet, Timiditas, Intimiditas, & Audacia, & secundum dominum Caietanum, Væcordia. Timor opponitur per excessum, similiter & audacia: per defectum verò intimiditas & væcordia: sed de his amplius suo loco.

Ver. 1. *De Timore siue timiditate.*

B

2. 2. q. 125.

TImiditas est excessus timoris: Timor autem essentialiter est passio appetitus irascibilis, qua appetitus fugit & retrahitur à malo arduo imminente: cui difficulter resisti potest. Et cùm passiones secundum se non habeant rationem virtutis vel vitij, nisi propter ordinationem vel deordinationem, quam habent ad rationem. Vnde Philosophus dicit: Passiones non sunt laudabiles neque vituperabiles, quia non laudantur neque vituperantur qui irascuntur vel timent: sed qui circa hæc ordinatè vel inordinatè se habent: Consequens est quòd timor tunc peccatum sit, quando est inordinatus & difformis rectæ rationi & sic excedat medium dictatum à ratione, dicitur à Philosophis timiditas. sed recta ratio dictat aliqua esse prosequenda, & aliqua fugienda: & inter prosequenda aliqua esse magis prosequenda, quàm alia, puta spiritualia temporalibus, & inter spiritualia maximè Deus, & inter temporalia potiora sunt præferenda, vt vita famę, fama bonis externis. & inter mala fugienda, aliqua esse magis fugienda, quàm alia, vt infamia rapinæ bonorū, mors infamiæ, & culpa morti, & inter culpas, mortalis veniali: & inter mortales, quæ maiorem habet deformitatem ac deordinationē. Vndè dicitur cōmuniter, De duobus bonis melius est eligendum: & de duobus malis maius fugiēdum. Ergo vbi aliquis timēdo deliberatè fugit aliqua mala, quę ratio dictat esse magis fugiēda, quàm bona opposita prosequenda, non peccat, sed benè agit. Vndè sequitur quòd vbi esset periculum mortis æternæ vel temporalis, debet quis plus timere & fugere mortē æternā, quàm temporalem: & potius sustinere omnia tormenta, vel ipsam mortem corporalē, quàm facere vel omittere aliquid, ex quo sequitur mors æterna. Similiter vbi esset quæstio de tēporalibus vel spiritualibus amittendis: tēporalia & corporalia sunt cōtemnenda, inquantū nos impediunt à spiritualibus, ab amore scilicet & timorę Dei. Vnde Sapien. Qui timet Deum, nihil trepidabit. Non tamen debent contemni, inquantum instrumentaliter iuuant nos ad diuina & spiritualia, & generaliter in quibuscunque aliis. Timor maioris mali si est ordinatus, non est peccatū, sed potius meritum. Timor verò de maiori malo, quando quis propter illud desistit à prosecutione maioris boni, & [illegible] prosequendi, est inordinatus: & dicitur mundan[illegible] catum. Et si propter timorē temporalium bon[illegible] mortis corporalis negligat quis vitā æternam [illegible] pter temporalia negligat mortem corporalem [illegible] timeat Regem terrenum quàm Deum: vt Sc[illegible] risæi ac etiam Pilatus. vnde Christus: Nolit[illegible] qui occidunt corpus, animam autem non pos[illegible] dere. Sed potius timete eum, qui potest anim[illegible] pus perdere in gehēnam. Et generaliter quādoc[illegible] pter timorē alicuius mali temporalis vel corporal[illegible] deliberatè desistit à prosecutione boni necessarij ad [illegible] tem, venit contra præceptū vel prohibitionē obligante[illegible] sub pœna peccati mortalis, est peccatū mortale, cùm pœna æterna non infligatur nisi pro peccato mortali. quę tamē timidis infligitur, vt D. Ioan. dicit: Timidis autē & incredulis, execratis, &c. pars illorum erit in stagno ardenti igne & sulphure, quod est mors secunda. Si autem veniat contra præceptum vel prohibitionem ex surreptione, vel desistat à bono est peccatum veniale. Si verò præueniat omne iudiciū rationis, vt in motu primò primo, nullum est peccatum, cùm non sit voluntarium. Notādum tamen quòd in peccato transgressionis vel omissionis prouenięte ex timore, duo sunt, quorum vnum est omissio vel transgressio præcepti: & per hoc actus est malus: & sic timor non excusat à peccato. Aliud est malum imminens quod timetur. & quia illud diminuit de voluntario, licet non totaliter tollat, cùm ea quæ ex motu vel timore fiunt, sint inuoluntaria secundum quid: quia secluso illo metu non fierent: sunt tamen simpliciter voluntaria. Et ideò timor excusat à tanto, si non à toto: quia peccat tali timore agēs vel

2. Ethic.

Quæ bona sunt magis prosequēda, & quæ mala sunt magis fugiēda.

Spiritualia semper tēporalibus præferenda.

Eccle. 34.

Mat. 10.

E

2. 2. q. 20.

Præsūptio theologica dupliciter accipitur.

[Folded fragment, partly legible:] & ma- partem ca. dupliciter ac- liquis inordi- quia sperat a. vt Neote- rantur. vel um com- situm &

Apo. 21. 2.

Timor diminuit peccatum.

Timor dupliciter accipitur. vel omittens: non tamen adeò grauiter, ſicut ſi non eſſet timor. Notandum præterea quòd timor dupliciter accipitur, ſcilicet communiter & ſpecialiter: ſicut & amor, à quo procedit & deriuatur. Omnis enim timor procedit ex amore, quia nullus timet, niſi contrarium eius quod amat. Amor autem non determinatur ad aliquod genus virtutis vel vitij. Si amor ordinatus cõmuniter accipiatur, inuenitur in qualibet virtute. Quilibet enim virtuoſus amat proprium bonum virtutis. Et amor inordinatus inuenitur in quolibet peccato. Ex amore enim inordinato procedit omnis cupiditas & proſecutiõ. Sic etiam timor inordinatus cõmuniter acceptus, inuenitur in omni peccato. Auarus enim timet amiſſionẽ vel defectum pecuniarum. Intemperatus amiſſionẽ voluptatis, & ſic de aliis. Sed timor præcipuus, eſt timor periculorũ mortis: vt probatur in 3. Ethic. Et ideò talis timoris inordinatio habet ſpecialẽ rationẽ timoris. & dicitur anthonomaticè timor vel timiditas: & opponitur fortitudini ſecundũ exceſſum (vt dicit Philo.) De timore ſeruili, initiali, & filiali, inferius dicetur, cùm de dono timoris fiet mentio. Differẽtia eſt inter peccatum timoris & deſperationis. Quia deſperatio quæ opponitur ſpei, eſt circa res diuinas, & timor circa pericula mortis. quanuis timor ſit principium deſperationis, ſicut ſpes eſt principiũ audaciæ. vnde ſicut ad fortem qui vtitur audacia moderata, pertinet habere ſpem: ita econuerſo deſperatio ex aliquo timore procedens, eſt à forti moderanda, ſicut timor à quo procedit.

Ver.2. *De Intimiditate.*

C

2.2.q.126. Intimiditas eſt defectus timoris debiti, ſiue parum, ſiue nihil timere ea quæ timenda ſunt, vbi, quando, prout, & quantum oportet. Et eſt vitium fortitudini oppoſitum per defectum: quia ad fortitudinem pertinet moderari &

Prouer.4. imperare timoribus ordinatis. Vnde Salo. Sapiens timet, & declinat à malo, quod ſcilicet timet, non vt à iuſtitia recedat, ſed ne per hoc impediatur ab operibus virtuoſis, vel quantum ad ſe, vel profectũ quem in aliis facit. Intimiditas procedit ex defectu amoris. Quòd autem aliquis deficiat à debito amore ſuiipſius, & præcipuè vitæ & bonorũ temporaliũ, quæ ad illam & ad vltimũ finem ordinantur, vitioſum eſt: quia contra inclinationẽ naturalem. Nunquã tamen aliquis à tali amore totaliter decidit: quia id quod eſt naturale, totaliter perdi non poteſt. Propter quod Apoſtolus ait: Nemo vnquã carnem ſuam odio habuit. quandoquidem & illi qui ſeipſos interimunt, hoc faciunt amore carnis ſuæ, quam volunt à præſentibus anguſtiis liberare. Vnde contingere poteſt quòd aliquis minus ſicut [illegible] debeat timeat mortẽ & alia temporalia mala, pro- Chriſti [illegible] quòd minus debito diligat vitã & bona tempo- D. Aug. in quòd totaliter nõ timeat, non poteſt ex defectu ait: Ille d[illegible]ngere: ſed ex eo quod æſtimat mala oppoſita [illegible]o perpeſſa [illegible]mat, ſibi ſuperuenire nõ poſſe, quod quando- exiſtimat Chr[illegible] ex ſuperbia animi de ſe præſumẽtis, & alios ſtum paſſur[illegible]is, ſecundum quod dicitur Iob.41. Factus eſt pro Chriſti meret, omne ſublime videt. Quandoq; autem Tertiò ſe rationis (ſicut Philoſ. dicit:) Quòd ſtulti propter dem[illegible]tiam nihil timent. Ex his ſequitur quòd intimi- Nemo [illegible]t vitium, ſiue procedat ex defectu amoris, ſiue ex ali[illegible]ione animi, ſiue ex ſtoliditate, ſiue ex ſtultitia, & defe- [illegible]tu rationis. Et eſt mortale, cùm non timentur amitti ea quæ ſunt de neceſſitate ſalutis: & cùm procedit à cauſa mortali. In his autem quæ non ſunt de neceſſitate ſalutis, ſi intimiditas procedat ex cauſa veniali, eſt peccatum veniale. Et ſi ſtultitia ſit inuincibilis, excuſat à peccato: non autem ſuperbia, nec defectus amoris. vnde Lucæ 18. Increpatur iudex iniquus, qui neminẽ timebat, nec Deum reuerebatur.

Intimiditas vnde procedit.

Ver.3. *De Audacia.*

D

2.2.q.127. Audacia eſt paſſio appetitus iraſcibilis, qua quis aggreditur periculum arduum imminens, propter victoriam. & eſt contraria timori, ſecundum Philoſophum 2. Ethic. Et quando audacia eſt regulata ſecundum rationem, non eſt peccatum, imò eſt actus fortitudinis, quando verò eſt irregulata per exceſſum vel defectum, eſt vitioſa, & peccatum. Et quia ſecundum Philoſophum, quædam vitia ſunt innominata: ſimiliter etiam & quædam virtutes. Ideò oportuit quibuſdam paſſionibus vti nomine virtutũ & vitiorum: ad deſignanda nomina virtutum, vtimur paſſionibus, quæ habent bonum pro obiecto: vt ſpes & amor. Sed ad vitia deſignãda vtimur paſſionibus, quorum obiectum eſt malum: ſicut patet de odio, timore, ira, & audacia, quæ ſunt paſſiones: tamen per ea deſignamus vitia, & accipimus illorum nomina pro nominibus vitiorum. Et ſic audacia per ſuperabundantiam dicta eſt peccatum fortitudini oppoſitum per exceſſum.

Sed difficultas eſt, quod erit peccatum per defectũ circa audacias: Quia ſicut contingit nimis timere, & parũ aut nihil timere: ideò circa timores ſunt duo vitia fortitudini contraria. Ita etiam circa audacias cõtingit nimis audere, & parũ vel nihil audere. Dominus Caietanus dicit quòd vęcordia poteſt poni vitiũ per defectũ, accipiendo væ pro ſine, vt ſit ſenſus. Væcors, hoc eſt, ſine corde. Et inde væcordia. D. Tho. tamen Philoſophum ſequutus, non ponit niſi audaciam per exceſſum, & timiditatem per defectum. Quia parum vel nihil audere in aggrediendo aduerſarium, prouenit ex ſola concomitantia timoris, vt in pluribus, vel etiam ex deſperatione, vel defectu ſpei, vt in paucioribus. Quia ſicut ſpes cauſat audaciam: ita defectus ſpei vel deſperatiõ cauſat defectum audaciæ. Sed ex his quæ ſunt ex ſola concomitantia, non eſt propria ars, & propria idea, nec proprium generans, & per conſequens nec proprium vitium aſſignatur: ſicut patet de ſubiecto & propria paſſione. Audacia (ſecundũ Dom. Caietanũ in Summula) ſi ſit pura, eſt cõmuniter peccatũ veniale, ſicut immoderata iracundia, & immoderatus timor: quia non cõtrariantur charitati: ſed ſunt exorbitãtia à recta regula rationis. Si verò ſit mixta cum arrogantia aut aliis peccatis, ſecundum mixtionem iudicandũ eſt de illa. Alij communiter dicunt, quòd ſi ex audacia ſequatur aliquod periculũ animæ & corporis, vel aliquod notabile damnum, eſt peccatum mortale: ſecùs ſi ſequeretur aliquod paruum malum, quia tunc eſſet veniale. *Audacia quale peccatum eſt.*

§.3. *De Magnanimitate.*

Magnanimitas (quæ à Cicerone Fiducia dicitur) ex ſuo nomine importat extenſionẽ animi ad magna. A

Aliquis autem actus poteſt dici magnus dupliciter: primò ſecundũ proportionem: & eſt actus quo quis optimè atq; mirabiliter in re parua vel mediocri operatur. Secundò ſimpliciter & abſolutè: & eſt actus qui cõſiſtit in optimo vſu maximarum rerum, quæ in vſum hominum veniunt. Inter ea autem quæ in vſum veniunt hominũ, maximum eſt honor: cuius ſignũ eſt, quia homines propter honorẽ conſequendũ, & vituperiũ vitandũ, omnia alia poſtponũt. Ideò ſicut aliquis dicitur fortis ex his quæ ſunt difficilia ſimpliciter, vt pericula mortis: ſic ille dicitur Magnanimus ex his quę ſunt magna ſimpliciter. & per cõſequens Magnanimitas eſt extẽtio animi, ſiue qua extẽditur animus ad ea quæ ſunt magna ſimpliciter, hoc eſt, circa magnos honores. Vnde Philoſ. dicit quòd magnanimitas eſt circa honores & inhonorationes. dicit etiam quòd eſt circa honores magnos, ſiue ad ea quæ ſunt magno honore digna. Quia qui poſſunt moderari appetitum circa magna, poſſunt moderari circa parua: ſed non econtra. Et quia honor eſt præmium cuiuſlibet virtutis, ex conſequenti magnanimitas, ratione obiecti quod eſt honor, reſpicit omnes virtutes. Et quanuis honor non ſit paſſio, eſt tamen alicuius paſſionis (puta ſpei) obiectum. huius actum magnanimitas moderatur, ne quis nimis apprecietur, aut indebitè proſequatur, neque contemnat honores. ſic quòd deſiſtat facere ea quę ſunt honore digna: vel faciat ea quę ſunt honori contraria. Non curare tamen de honoribus mundi (dummodo quis nõ faciat ea quę ſunt honori contraria, nec deſinat facere ea quæ ſunt honore digna) non eſt vitioſum, ſed virtuoſum, & ad humilitatem pertinet. Nec aduerſantur inter ſe magnanimitas & humilitas, quanuis differant ab inuicem. Ad cuius euidentiam notandum quòd in homine inuenitur aliquid magnum ex dono Dei, & aliquis defectus qui cõpetit ei ex infirmitate naturæ. Magnanimitas facit quòd homo ſe magis dignificet ſecundum conſiderationem donorum quæ poſſidet ex Deo: ſicut ſi habet magnam virtutẽ animi, magnanimitas facit non quod ſuperbiat, ſed quod ad perfecta virtutis opera tendat. Et ſimiliter dicendum eſt de vſu cuiuſlibet alterius boni, puta ſcientiæ vel exterioris fortunæ. Humilitas autem facit quod homo ſeipſum paruipendat

2.2.q.129.

Actus poteſt dici magnus dupliciter.

4. Ethic.

Magnanimitas eſt circa magnos honores.

Non curare honores an ſit vitioſum.

Magnanimitas non aduerſatur humilitati.

paruipendat secundum consideratione͂ proprij defectus. Similiter magnanimitas cõtemnit alios ad hunc sensum: quia nõ eos tantum appreciatur, vt pro eis aliquod indecens faciat: & nõ honorat illos, eò quòd non sunt digni honore: quia deficiunt à donis Dei, aut nõ bene vtuntur. Sed humilitas alios honorat, & superiores æstimat, inquãtum aliquid inspicit in eis de donis Dei. Vnde de viro iusto dicit Psalm. Ad nihilum deductus est in conspectu eius malignus: quod pertinet ad contemptum magnanimi. Timentes autem Deum honorificat: quod pertinet ad officiũ humilis. Et sic patet quòd magnanimitas & humilitas non sunt contraria: quamuis in contraria tendere videantur: quia procedunt secundũ diuersas cõsiderationes.

Ver. 1. *De conditionibus magnanimi.*

B — *4. Ethic. De dece͂ conditiones magnanimi.*

AD magnanimum vt magnanimus est, pertinent decem conditiones, secundum Philosophum. Prima, quòd motus eius sit lentus & tardus: eo quòd solùm intendit ad magna, quæ pauca sunt. Velocitas enim prouenit ex eo quòd homo ad multa intendit, quæ explere festinat. Secunda, quòd homo habeat vocem grauem. Tertia, quòd grauiter & stabiliter loquatur, & non acutè neque velociter. Acuitas enim & velocitas vocis ad eos pertinet, qui de quibuslibet contendere volunt, vt aduocati. Magnanimus autem (vt dictum est) solùm se interponit de magnis, quæ pauca sunt. Huiusmodi tres conditiones se tenent ex parte corporis, & conueniunt magnanimis secundum modum affectionis eorum. Has dispositiones videmus in his qui sunt naturaliter dispositi ad magnanimitatem. Quarta, quòd sit immemor beneficiorum. Non quòd obliuiscatur: quia illud ad ingratitudinem pertinet: sed quo ad hoc quòd non sit illi delectabile accipere ab aliquibus beneficia: quin eis maiora recompenset quod pertinet ad perfectionem gratitudines. In cuius actu etiam vult excellere: sicut & in actibus aliarum virtutum. Quinta, quòd sit otiosus & tardus. non quòd deficiat ab operando ea quæ sibi conueniunt: sed quia nõ ingerit se quibuscunque operibus sibi conuenientibus, & circa quæ vacare posset: sed solùm magnis, qualia decent eum. Sexta, quòd vtatur ironia, non secundum quòd apponitur veritati: vt, scilicet, de se magna quæ habet in se, dicat: sed quòd non totam suam magnitudine͂ seu magnanimitate͂ demonstret: maximè quantum ad inferiorum multitudinem. Quia (sicut Philosophus dicit:) ad magnanimũ pertinet magnum esse ad eos qui in dignitate & bonis fortunæ magni sunt: ad medios autem moderatum. Septima, quòd non possit conuiuere aliis, scilicet, familiariter, nisi ad aliquos. quia vitat adulationem & simulationem, quæ ad prauitatem pertinet. Conuiuit tamen omnibus, & magnis & paruis, secundũ quod oportet. Octaua, quòd magis possideat infructuosa, eò quòd magis tendit ad honesta bona: nam in omnibus præponit honesta bona vtilibus, tanquam maiora. vtilia enim quæruntur ad subueniendum alicui defectui, qui magnanimitati repugnat. Nona quòd nullo indigeat. quia hoc deficientis est. Hoc tamen intelligendum est secundum modum humanum. Vnde addit, vel vix. hoc enim est supra hominem, vt omnino nullo indigeat. Indiget enim primò diuino auxilio: Secundò, auxilio humano. est enim naturalis & animal sociale, eò quòd sibi nõ sufficit ad vitam. Tertiò, quòd habeat fiduciã de aliis: cũ hoc ad excellentiã hominis pertineat, quod habeat alios in promptu qui possunt illum inducere. Item habet fiduciam de seipso, inquãtum aliquid potest. Decima, ꝙ habeat bona fortunę. Nam bona fortunæ conferunt & sunt adiumento magnanimo. Quia per diuitias, potentias, & amicos, datur facultas operandi magna. Et quia hominum multitudo: ad quam pertinet honore͂ exhibere, maxima reputat huiusmodi exteriora bona fortunæ (quę tamen magnanimus contemnit, inquantum non reputat illa magna, pro quibus debeat aliquid facere) Ideo de eis (si adsint) non multum gaudet vel extollitur: nec in eorum amissione multum deiicitur siue tristatur. Vnde Philoso. dicit, quòd magnanimus in infortuniis non est tristis.

Magnanimus quibus eget.

§. 4. *De vitiis oppositis magnanimitati.*

C — MAgnanimitati opponuntur quatuor vitia, scilicet, Præsumptio, Ambitio, Inanis gloria, & Pusillanimitas.

Ver. 1. *De præsumptione sumpta ciuiliter.*

D — *Præsũptio secundũ iura triplex.*

PRæsumptio accipi potest dupliciter: Vno modo ciuiliter & iuridicè, erga aliud à se. Alio modo theologicè, erga seipsum. Primo modo accipiendo, Præsumptio est triplex: quædam iuris tantùm: quædam iuris & de iure: quædam hominis. Præsumptio iuris tantum est, quando ius super dubio & verisimili præsumit aliquid. & hæc est triplex: prima est naturæ, vt si quis exhæredauerit filium suum, præsumitur iniustè exhæredasse: quia est contra naturam. Quia (vt habetur. 2. Cor. 12.) Parentes debent filiis thesaurizare. Ideo hęredi incumbit onus probãdi iustam causam exhæredationis, vt in auten. non liceat. C. De in offic. testa. Secunda est facti præcedentis ad futura: vt si quis calumniosè accusauerit aliquem, & iterum velit accusare, præsumitur iterum velle calumniari. vt in c. placuit. 3. qu. 10. & in l. si cui. Ibidem. ff. de accusat. vnde dicitur. Qui semel malus: semper præsumitur esse malus in eodem genere mali. Tertia est facti subsequentis circa præterita: vt si aliqui fuerint accusati de adulterio, quod repellebant prætextu consanguinitatis: si postea se coniungant in matrimonium, præsumitur facinus. vt in l. si qui adulteri. C. de adulte. & simpliciter est præsumptio iuris, si vir diu cohabitauerit cum vxore, præsumitur quòd fuerit à viro cognita. vt habetur in c. dixit dominus. 32. quest. 1. & cõtra has præsumptiones iuris admittitur probatio. vt habetur in c. proposuisti. extra de præsumpt. vbi puella quæ diu cohabitauerat cum viro, admissa fuit ad probandam virginitatem testimonio septem matronarum, quæ eam esse virginem iurauerunt. Præsumptio iuris & de iure est, quando ius super aliquo præsumit & disponit, quòd contrarium non admittatur. vt quòd mulier quæ dotem dedit viro: stipulata fuerit super redditione dotis, casu adueniente. vt in l. vnica. §. 1. C. de rei vxo. act. Pręsumptio hominis quando cõtra alique͂ homine͂ præsumitur, est triplex: quædã est violenta, quædã probabilis, quædã temeraria. Præsumptio violẽta est ex signis euidentibus & manifestis, ac naturaliter indicantibus factũ. & ex illa potest fieri iudiciũ. vt habetur in c. afferte. extra de præsumptionibus. prout tulit Salomõ iudiciũ de infante viuo. Præsumptio probabilis est, quæ oritur ex coniecturis dubiis, tame͂ verisimilibus. & hęc dicitur apud Theologos suspicio. Et hęc non sufficit ad condemnatione͂: quia in criminalibus probationes debent esse luce meridiana clariores. in l. fi. C. de probationibus, & in c. Epiphanium. 5. q. 6. Præsumptio temeraria est, quæ consurgit ex malitia hominum, ex factis, vel signis dubiis, quæ possunt in bonum & in malum interpretari. Dubia enim sunt in meliorem partem interpretanda.

Semel malus quomodo præsumitur esse malus.

3. Reg. 3.

Ver. 2. *De præsumptione theologica.*

E — *2. 2. q. 21. Præsũptio theologica dupliciter accipitur.*

PRęsumptio Theologica & erga seipsum, dupliciter accipitur: Primò pro præsumptione, qua aliquis inordinatè innititur misericordię vel potẽtię diuinę: quia sperat veniam peccatorum obtinere sine pœnitentia. vt Neoterici hæretici, qui se sola fide iustificandos arbitrantur. vel qua sperat gloriam absque meritis, vt Lucifer cum complicibus suis. Hæc præsumptio est peccatum oppositum spei theologicæ per excessum, procedens ex superbia, & contrariatur desperationi, & est species peccati in spiritũ sanctũ: vtpote contẽnens auxilium spiritus sancti ad pœnitendum vel merendum: & est peccatum mortale, vtpote derogans diuinæ dispositioni. Quia decretum est nõ dari gloriam sine merito, neque veniam sine pœnitentia, iuxta illud Apostol. Non coronabitur nisi qui legitimè certauerit. & Luc. 13. Nisi pœnitentiam egeritis, omnes simul peribitis. Secundò præsumptio accipitur vt opponitur virtuti fortitudinis: & qua quis tentat agere aliquid vt sibi possibile, quod tamen excedit virtutem suã: vt si ignorãs scientiam medicinæ, præsumat medicare: vel inscius alicuius doctrinæ, præsumat docere: aut inscius sacrarũ literarũ, præsumat eas interpretari, prædicare aut cõfessiones audire, vel curã animarum accipere vel exercere aliquid, ad quod exercendum non est deputatus: vt si diaconus pręsumat dicere missam: & qui non est iudex vel si iudex laicus, præsumat clericum iudicare: vel si quis cum peccato mortali præsumat se admiscere sacramentis.

2. Tim. 2.

Talis preſumptio procedit ex inani gloria & eſt peccatum oppoſitum magnanimitati, & circa ſpiritualia & valde ardua. Et in quibus eſt periculum de damno notabili eſt peccatum mortale: quia contra naturalem & diuinitus inſtitutum ordinem facit. Nullum enim agens naturale ſiue animatum, ſiue inanimatum, nititur ad aliquid quod excedit ſuam virtutẽ naturalem: Circa actus autem in quibus paruum ſequitur damnum, eſt veniale peccatum: tentare tamen virtutem ſiue vires ſuas ad bonum finem abſque cuiuſcunque incommodo, nõ eſt peccatum alias nũquam liceret prædicare, aut confeſſiones audire.

Ver.3. — *De Ambitione.*

F
2.2.q.131. Ambitio & præſumptio quomodo differunt.

AMbitio eſt appetitus inordinatus honoris. Et quia in dignitate conſtitutis debetur honor: conſtat inordinatum appetitum dignitatum ad ambitionem pertinere, Si quis autem appetere dignitatem non ratione honoris ſed propter debitum dignitatis vſum, ſuam facultatem excedendum, non eſſet ambitioſus, ſed præſumptuoſus. Si verò propter fructus aut prouentus, eſſet cupidus & auarus. Appetitus honoris eſt inordinatus quintupliciter:

Appetitus dignitatis quot modis ſit inordinatus.

Primò, quando homo appetit honorem de excellentia quam non habet. & hoc eſt appetere honorem ſupra ſuã proportionem. Secundò, quando appetit honorem de re quę eſt digna vituperio, vt peccatum. Tertiò, quando appetit honorem de rebus quæ non ſunt dignæ honore: vt ſunt caduca & temporalia. Quartò, quãdo homo appetit honorem, non referendo in Deum, à qui habet excellẽtiam, ratione cuius honoratur. Honor enim principaliter debetur Deo, cuius eſt excellentia, & nõ homini, qui eam accipit. Ideo debet referre in Deum tanquam in excellentiæ authorem. Quintò, quando apetitus hominis quieſcit & finem conſtituit in honore non referens honorem ad Deum, vel ad vtilitatem aliorum.

Ambitio quando eſt peccatum.

Eſt autem peccatum mortale, quando quis vult honorari propter crimen aliquod, pręcipuè mortale: vel ratione finis, quãdo ſcilicet conſtituit vltimum finem in honore: vtputa ſi ad conſequendum honorem non curat quis offendere Deum mortaliter, ſicut ſi vult haberi ſicut Deus, vel præferri aliis, quibus non eſt præferendus, in diſtributionibus cõmunium bonorum vel dignitatum: vel vult ob honorem, quodcũque aliud mortale ſcelus perpetrare, vel honorem deſiderat, ad aliquod ſcelus perpetrandum: puta tyrannidem. vel vindictam: vel medio indebito & mortaliter prohibito appetit peruenire ad honorem: puta per ſimoniam vel violentiam. In aliis autem caſibus eſt vt in pluribus peccatum veniale.

Ver4. *De appetitu officiorum aut beneficiorum.*

A
Quæ officia & beneficia appetere licet,

ADuertendum quòd quanuis non ſit licitum alicui appetere dignitates temporales, ſeu officia temporalia, ad quorum exercitium non eſt ſufficiens, & multo minus emere. Tamen licitum eſt appetere dignitates & officia temporalia, quæ non excedunt ſuam vetutem, dummodo bono fine & debitis mediis ac circunſtantiis id fiat, eo quòd aliquis ſcire poteſt ſe eſſe capacem & ſufficientem ad illorum exercitium ſiue executionem. hoc enim pertinet ad magnanimitatẽ, vt qui longo tẽpore ſtuduit & legit in facultatẽ legali, poteſt appetere cathedrã ſiue regentiã legalẽ. Et qui expertus fuit in regimine politico, & bene rexit, poteſt regimẽ politicũ appetere, dũmodo propter bonum commune principaliter appetat, & debito modo ac aliis circunſtantiis. Et ex conſequenti poteſt appetere honorem, prouentus, & ſtipendia illi annexa. Et eadem ratione dicendum eſt in ſpiritualibus & eccleſiaſticis. Doctus enim & expertus Theologus poteſt cathedram theologalem appetere: & bonus atque expertus cantor, cantoriam: & clericus debitè qualificatus, canonicatum & præbendã: cum poſſint ſcire ſe ſufficientes & idoneos ad illorum officiorum executionem. Et idem dicendum eſt de aliis officiis & beneficiis eccleſiaſticis, de quorum idonea & ſufficienti executione poteſt quis eſſe certus.

Quæ officia & beneficia appetere nõ licet.

Verum alia officia ſeu beneficia, ad quorũ idoneum exercitium & ſufficientem executionem aliquis non poteſt ſe ſcire capacem; non licet appetere: imò appetitus ille videtur eſſe mortalis: vt puta ſi aliquis regimen animarum (quod ad debitum exercitium requirit gratiam iuxta illud Leuit. Sancti eſtote, quoniam ego ſanctus ſum) appetat. Quia nemo poteſt ſcire ſe habere gratiam Dei, iuxta illud Eccleſiaſt. 6. Nemo ſcit an amore vel odio dignus ſit. &. 1. Cor. 4. Nihil mihi conſcius ſum, ſed in hoc iuſtificatus non ſum. & Pſalmiſta: Delicta quis intelligit? Ab ocultis meis munda me domine & Iob. 9. Si ſimplex fuero, hoc ipſum ignorat anima mea. Et ideo appetens officium vel beneficium habens curam animarum, vel ad miniſtrationem ſacramentorum annexam, peccat: quia nimis præſumit de ſeipſo. Et ſi propter honorem annexum illa appetat, eſt ambitioſus. Si verò propter prouẽtus, eſt cupidus & auarus. Et de his intelligebat Apoſtolus, cùm dicebat: Nec quiſquam ſibi ſumat honorem: ſed qui vocatur à Deo, tanquam Aaron. Nec obſtat quod dicit Apoſtolus: Qui epiſcopatum deſiderat, bonum opus deſiderat. Quia Apoſtolus loquebatur de perfectione ad Epiſcopum requiſita, non de primatu aut prouentu. Nam ſtatim ſubdit: Oportet epiſcopum irreprehenſibilẽ eſſe, &c. Epiſcopatus enim nomen eſt operis, & nõ honoris. Vnde poſtquam dixit, qui epiſcopatum deſiderat, bonum opus deſiderat: vel (ſicut D. Greg. in paſtorali dicit. In illo tempore bonum erat epiſcopatum quærere, quando per hunc dubiũ non erat quenque ad ſupplicia grauiora peruenire, quia de facili non inueniebatur, qui hoc onus aſſumeret. ſed appetere propter primatum, ad ambitionẽ pertinet, quapropter illicitum eſt. Vnde & dominus duobus diſcipulis primatum petentibus dixit: Neſcitis quid petatis & cùm præficeret Petrum, interrogauit eum ter: Petre amas me? Et Petrus reſpondit: Tu ſcis domine, & licet ab initio dixerit: tu ſcis domine, quia amo te, quia ita arbitrabatur: tamen ſecundo, tertio, nõ eſt auſus affirmare: quia nõ erat certus de qualitate requiſita.

Pſal. 18.
2.2.q.186. art.1.
Heb.5.
1.Tim.3.
Mat.20
Ioan.21.

Ver.5. *De inani gloria.*

B
2.2.q.132
1.de offi.

INanis gloria vitium eſt magnanimitati oppoſitum per exceſſum, ſecundum Ciceronem inquientem: Cauẽda eſt autem gloriæ cupiditas: eripit enim animi libertatem, pro qua magnanimis viris omnis debet eſſe contentio. Et quanuis inanis gloriæ cupiditas ſecundum rei veritatem deficiat à magnanimo, quia videlicet gloriatur in his quæ magnaminus parua ęſtimat: conſiderando tamẽ æſtimationem eius, opponitur magnanimo per exceſſum quia ſcilicet gloriam quam appetit, æſtimat aliquid magnum, & appetit ſupra ſuam dignitatem. Ideo excedit in ęſtimatione. Ad huius vitij intelligentiam aduertenda eſt differentia inter famam, laudem, honorem, & gloriã.

Fama, laus, honor & gloria quõ differunt.

Fama eſt communis opinio vel ęſtimatio de aliquo, ex cõiecturis veriſimilibus proueniens. & ſic ad famam (quantum ad iuris effectum ſeu ad hoc quòd quis dicatur famatus) quatuor requiruntur. Primò credulitas & opinio communis. Secundo, quod ſit ex coniecturis probabilibus. Tertiò, quòd voce manifeſtetur. Quartò, quòd ab omnibus vel maiori parte. Et differt à rumore, qui eſt ab incerto authore, & abſque credulitate, ſiue ęſtimatione, nec à maiori parte. Fama ſe habet ad bonum & ad malum. Vnde & famoſum & inſignem latronem dicimus: quanuis fama in malum, propriè dicatur infamia.

Ad famã quatuor requiruntur.
Laus quid ſit

Laus verò eſt locutio de aliquo cum approbatione. Et ſic minus generalis eſt quàm fama. Quia fama nõ importat approbationem, ſicut laus quæ ſemper in bonũ dicitur: nec requirit multorum opinionem.

Honor quid ſit.

Hono. autem eſt ſignum aliquod exterius in teſtimonium virtutis aut excellentiæ.

Gloria quid ſit.

Gloria verò eſt effectus famæ, honoris, laudis: & ſecundum Ciceronẽ in Rhetoricis, Gloria eſt frequẽs de aliquo fama cum laude. Ex hoc enim quod aliquis laudatur & honoratur, redditur clarus in oculis aliorum. Et ſecundum Diuum Ambroſium, Gloria eſt clara cum laude notitia. Et ſecundũ D. Aug ſuper Ioannem, Gloria claritatem quandam ſignificat. Vnde gloriari eſt clarificari & manifeſtari. Claritas enim & decor quandam manifeſtationem habent. Vnde Epheſ. 5 Omne quod manifeſtatur, lumẽ eſt. Ideo gloria eſt manifeſtatio alicuius de aliquo, quod apud homines decorũ ſiue laude dignũ eſſe videtur: & hoc ſiue illud ſit bonũ temporale, corporale, vel ſpirituale. Et quia illud quod ſimpliciter eſt clarum, à multis conſpici poteſt & remotis: Ideo gloria, propriè loquendo, ſignificat quod aliquid decorum & laude dignum de aliquo deueniat in multorum notitiam & approbationem· ſecundum quod Saluſtius dicit in Catilinario: Gloriari ad

vnum

Gloriari ad vnum non est. Largius tamen accipiendo gloriam, non solum est in cognitione & approbatione multitudinis: sed etiam in cognitione paucorum, aut vnius, aut suiipsius. His suppositis notādæ sunt quatuor conclusiones. Prima conclusio: Quod licitum est vnicuique appetere gloriam ordinatam. Quia vnicuique licitum est appetere bonum suum, ad bonum finem, medio debito, cum circunstantiis acquisitis. Sed gloria ordinata, est bonū hominis, & inter exteriora & temporalia maximum: igitur licitum est eam appetere. Præterea aliqui prouocantur ad virtutum opera ex appetitu gloriæ humanæ, sicut ex appetitu aliorum terrenorum bonorum, & ideo vniuersitates fundatæ videntur. quamuis, vt D. Augustinus probat. 5. De Ciuitate Dei, Nō est verè virtuosus, qui opera virtutum propter humanam gloriam operatur, ibi sistendo. Quod autem liceat vnicuique appetere approbari ab aliis, apparet ex apostolo: Nos autem non spiritum huius mundi accepimus, sed spiritum qui ex Deo est: vt sciamus quæ à Deo donata sunt nobis. Quòd autem liceat appetere bonum nostrum ab aliis approbari, apparet ex illo Mat. 5. Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum qui in cœlis est. Et Ecclesi. 4. Curam habe de bono nomine. Et Rom. 12. Prouidentes bona, non tantum coram Deo, sed etiā corā hominibus. Sicut enim Deus gloriā suā non quærit propter se, sed propter nos: sic homo potest ad aliorum vtilitatem gloriam suam appetere, ac etiam propter gloriā dei, sed nō propter se. Secūda cōclusio: Appetere gloriā inordinatā seu inordinatè, est peccatū. Quia omne quod est cōtra bonum & ordinē rationis, peccatum est: sed gloria inordinata siue inanis aut vana, est huiusmodi: igitur, &c. Quo circa Psalmista tales increpat, dicens: Vt quid diligitis vanitatem, &c. Gloria autem dicitur vana siue inanis tripliciter: Primò ex parte rei, quā quis gloriam quærit: vt puta cum quis quærit gloriam de eo quod non est, vel de aliqua re fragili & caduca, vel de re quæ est digna vituperio, vt de peccato. Secundo ex parte eius à quo quis quærit gloriam, puta hominis, cuius iudicium incertum est: quia appetere gloriam & approbationem à Deo, non est illicitum: quum ad eum pertineat illam dare, iuxta illud Psalm. Gratiam & gloriam dabit Dominus. Gloria enim quæ datur à Deo, non est vana, sed vera. & talis repromittitur bonis operibus in præmium. Et ideò Diuus Paulus, Qui gloriatur, in Domino glorietur. Non enim qui seipsum commendat, ille probatus est, sed quem Deus commendat. Tertiò ex parte ipsius qui gloriam appetit, quia scilicet appetitū gloriæ suæ non refert in debitum finem, puta ad honorem Dei, & proximi salutem: vel in eą constituit vltimum finem. Tertia conclusio: Inanis gloria est peccatum mortale, quando charitati & amori Dei vel proximi contrariatur, hoc autem cōtingit quinque modis. Primò, quando præponit se Deo, iuxta illud Ezech. 28. Eleuatum est cor tuum: dixisti, Deus ego sum. contra tales. 1. Cor. 4. dicitur: Quid habes quod non accepisti? aut quid gloriaris, quasi non acceperis. Secundò, cùm quis aliquod bonum temporale præfert Deo, iuxta illud Hier. 9. Non glorietur sapiens in sapiētia sua, nec fortis in fortitudine sua, nec diues in diuitiis suis: sed in hoc glorietur qui gloriatur, scire aut nosse me. Tertiò, ratione materiæ: cum de aliquo peccato mortali, iuxta illud Prouerb. 2. Lætantur cum malefecerint, & exultant in rebus pessimis. Quartò, cum quis præfert testimonium hominū testimonio Dei. contra quos dicitur Ioan. 12. Qui dilexerunt magis gloriā hominum quàm Dei. Quintò ratione finis, quando constituit gloriam vltimum finem, hoc est, quando pro ea consequenda aliquid facit vel omittit contra præcepta Dei. Vnde Ioan. 5. Quomodo potestis credere, gloriam ab inuicem expectantes: & gloriam quæ à solo Deo est, non quęrentes? Ex hoc sequitur quòd quando inanis gloria ordinatur in notabile detrimentum proximi, est peccatum mortale.

Quando liceat honores appetere.

2. Cor. 10.

Psalm. 4.

Gloria dicitur inanis & vana tripliciter.

Psalm. 84.

2. Cor. 10.

Inanis gloria quinque modis est peccatum mortale.

Quarta cōclusio: Inanis gloria quę nō cōtrariatur charitati (vt in aliis casibus) est peccatum veniale: periculosum tamen, nō propter sui grauitatem, sed quia est dispositio ad grauia peccata: quia per vanam gloriam redditur homo præsumptuosus, & nimis de seipso confidens. & sic paulatim disponit quòd priuetur interioribus bonis, & inducatur ad multa mala.

Ver. 6. *De eminentia inanis gloriæ super alia vitia.*

Diuus Greg. 31. Moral. ponit superbiam reginam omnium vitiorum, & inanem gloriam tanquam ab ea procedentem, vitium capitale. Quia superbia (vt inferius dicetur) importat inordinatum appetitum excellentię. Sed cùm homo in omni bono quod inordinatè appetit, quandam perfectionē & excellentiā cōsequi arbitretur: ideo finis omniū vitiorū ordinatur in finē superbiæ: & per consequens, superbia habet quandam causalitatē super omnia alia vitia. Ideo non debet computari inter alia specialia vitiorū principia, quę dicūtur capitalia: Sed inter excellētias excellētia glorię est potior: ideo inanis gloria est vitiū propinquius superbiæ, ex cuius appetitu multa vitia oriūtur.

C

2. 2. q. 132. art. 4.

Inanis gloria est prima filia superbiæ.

Ver. 7. *De filiabus inanis gloriæ.*

Ex inani gloria nouem oriuntur vitia, quæ filiæ vanæ seu inanis gloriæ dicuntur à D. Gregorio: scilicet iactantia, ironia, præsumptio nouitatum, simulatio, hypocrisis, pertinatia, discordia, contentio, & inobedientia. Et potest sic deduci: Illa vitia quæ de se nata sunt ordinari in finem alicuius vitij capitalis dicuntur filiæ eius. Sed hæc vitia sunt huiusmodi: igitur minor patet: Quia finis inanis gloriæ est manifestatio propriæ excellentiæ, ad quā potest homo tendere dupliciter: primò directè siue per verba siue per facta. Per verba dupliciter: primò se extollendo: & sic est iactātia. 2. de se vitia quæ in se nō recognoscit, dicēdo: & sic est ironia. Per facta tripliciter: Primò per facta vera aliquā admirationē habentia: & sic est præsumptio nouitatum, quas solent homines magis admirari. Secūdò per falsa facta in temporalibus: & sic est simulatio. Tertio per falsa facta in spiritualibus: & sic est hypocrisis. Alio modo nititur quis manifestare excellentiā suā indirectè, ostendendo se nō esse minorē: & hoc quadrupliciter Primò quidem quantū ad intellectum: & sic est pertinacia, per quā homo nimis innititur suæ sententię, nolens acquiescere saniori. Secundò quantum ad voluntatem, & sic est discordia, cum non vult à propria voluntate discedere, vt aliis concordet. Tertiò quantum ad locutionem: & sic est contentio, cùm aliquis clamorosè contra alium litigat. Quartò quantum ad factum: & sic est inobedientia, dum aliquis non vult parere superiorum mandatis & præceptis.

D

2. 2. q. 132. art. 5.

31. Moral.

Filiæ inanis gloriæ nouem.

Ver. 8. *De Pusillanimitate.*

Pusillaminitas est deiectio & paruitas animi, quibus homo retrahit se à magnis honoribus, quibus dignus est, & à magnis operibus suam facultatem non excedentibus. Et opponitur magnanimitati per defectum, sicut præsumptio per excessum. Quod autem sit peccatum patet: quia omne quod contrariatur inclinationi naturali, peccatum est, cùm contrarietur legi naturæ, & ordini à Deo indito: sed pusillanimitas est huiusmodi: igitur &c. Minor patet. Quia vnicuique rei indita est inclinatio ad exequendum actionem commensuratam suæ potentiæ, vt patet in omnibus rebus naturalibus tam animatis quàm inanimatis. Sed pusillanimis deficit à proportione suæ potentiæ, dum recusat in id tendere quod est suæ potentiæ commensuratum: ideo agit contra inclinationem naturę. Et inde est quòd seruus qui acceptam domini sui pecuniā fodit in terram, nec operatus est in ea: propter pusillanimitatem siue timorem deficiendi, punitur à Domino. sicuti hab. Mat. 25. & Luc. 19. Vnde dicit D. Greg. in Pastorali. Quòd illi qui prodesse proximorum vtilitati in prædicatione refugiunt, si districtè iudicētur, ex tātis rei sunt ex quantis venientes in publicum prodesse potuerunt. Et D. Hiero. in epistola ad Paulinum c. 3. Sancta quippè rusticitas solum sibi prodest: & quantum ædificat ex vitæ merito, tantum nocet, si destruentibus non resistat. Hoc vitium procedit ex ignorantia propriæ conditionis & virtutis, & ex timore deficiendi in his quæ faciliter existimat excedere suam facultatem, quæ non excusant, sed accusant, cùm sit ignorantia crassa, proueniens ex negligentia discutiendi propriam virtutem, & applicandi potentiam ad operationem. Peccatum hoc est grauius præsumptione, vtpotè magis contrarium & dissimili virtuti magnanimitatis. [illegible] magnis

A

2. 2. q. 133.

Pusillanimitas est grauius peccatum præsumptione.

magnis quæ sunt de necessitate salutis: vt si quis ex timore peccandi post baptismum, vel pœnitentiam, aut communionem, nollet baptizare, pœnitere, aut cōmunicare: vel in casu, in quo quis ex timore deficiendi nollet præceptum sibi officium pastorale acceptare. Quando verò retrahit ab aliis vtilibus, quæ non sunt de necessitate salutis, est veniale, & circa spiritualia, valde graue, & tanto periculosius, quanto sub prætextu & specie humilitatis detinens animum, imbibitur, radicatur, & perseuerat.

§. 5. *De Magnificentia.*

B
2.2.q.134. MAgnificentia est virtus inclinans aliquem ad moderatè agendum aliquod opus magnū factibile, præcipuè ad honorem Dei vel communitatis, & exponendū ad hoc proportionatos sumptus & expensas. Notandum tamen quòd licet magnum (circa quod magnificentia versatur) videatur esse aliquod extremum, considerata quantitate eius: verumtamen secundum quòd magnum comparatur ad rationem quæ moderatur & determinat magnitudinem, secundum quòd oportet, dicitur quoddam medium, cui potest fieri additio & diminutio. Et sic magnificentia consistit in medio, sicut & cęterę virtutes morales. Per hoc autem quòd magnificētia est circa magnū, differt à liberalitate siue beneficentia, quæ versatur circa communem vsum pecuniæ, & est in appetitu concupiscibili. Magnificentia verò circa magnum vsum pecuniæ, qui habet difficultatem ex magnitudine rei, & ideo ponitur in irascibili: quæ vis est propugnaculum concupiscibilis, & inde est quòd magnificentia præsupponit liberalitatem sed non econuerso, qui enim nescit moderari communē vsum pecuniarum, non poterit bene moderari magnum vsum circa magna & ardua. tamen qui scit & potest moderari magnum vsum circa ardua, moderabitur communem vsum circa mediocria. Ex quo sequitur quòd omnis magnificus est liberalis, sed nō omnis liberalis est magnificus: licet sit dispositus ad magnificentiam. Est & alia diuersitas: quia aliter se habet liberalis ad vsum pecuniæ, & aliter magnificus. Quia liberalis directè & primo respicit communem vsum pecuniæ: Magnificus autem directè & primo respicit magnum opus factibile, & ex consequenti, sumptus proportionatos, quos oportet esse magnos secundum magnitudinem operis. Vnde dicit Philoso. quòd magnificus ab æquali (hoc est à proportionato sumptu) opus facit magis magnificum. Et quia cōmunis vsus pecuniarum est circa particulares personas, quæ videntur parua in comparatione ad aliquid quod conuenit rebus diuinis aut communibus: ideo magnificus non intendit principaliter facere sumptus in his quæ pertinent ad personam suam: non quòd bonum suum non quærat, sed quia non est magnum. Si quid tamē in his quæ ad ipsum pertinent magnitudinem habeat, etiā magnificus magnificè prosequitur, sicut ea quæ semel vel rarò fiunt: vt nuptiæ, vel conuiuia, vel aliquid huiusmodi, vel etiā ea quæ sunt permanentia. Et sic ad magnificū pertinet præparare conuenientē habitationem cum conuenientibus recreationibus, vt Phil. dicit, pertinet etiam dare dona & munera, non sub ratione doni, sed sub ratione sumptus ordinati ad aliquod opus faciendum: puta ad honorādum aliquē, vel ad faciendū aliquid, vnde proueniat honor toti cōmunitati. Sicut cū facit aliquid circa quod tota ciuitas studet vt in receptione Principis. Et cum magnificus intendat magnum opus facere, & non sit maius opus circa opera humana, quàm honor Dei, eò quòd digniorem & excellentiorem habeat finem: sequitur quòd magnificus magnum opus facit, præcipuè circa honorem Dei. Vnde Philosophus in. 4. Ethi. dicit, quòd honorabiles sumptus sunt maximè qui pertinent ad diuina sacrificia, templa, vasa, atque indumēta, & ministrorū multitudinē, atque grauitatem: prout Salomō egit, vt habetur in 3. Reg. & 2. Par. 9. Et Romani in Pantheo, & principes Christiani in templis magnificis. Et ideo magnificentia coniungitur sanctitati, quia præcipuus effectus ad sanctitatem ordinatur. Notandum etiam quòd cùm principalior actus virtutis sit interior electio, & eam virtus possit habere absque exteriori fortuna: ideo pauper potest esse magnificus, sicut & liberalis: sed non potest actus exteriores exercere.

Magnificentia quō differat à liberalitate.

4. Ethi.

4. Ethi.

Pauper potest esse magnificus.

Ver. 1. *De differentia magnificentiæ & magnanimitatis.*

MAgnificentia per hoc quòd est circa aliquod magnum, conuenit cum magnanimitate, quæ tendit ad magnum simpliciter: differt tamē ab ea: quia ad magnanimitatem non solum pertinet tendere ad aliquid magnū sed etiam in omnibus magnum operari, vel faciendo, vel qualitercunque agendo seu patiendo. vt habetur. 4 Ethic. Ita quòd magnanimitas hoc refert solum ad rationem magni: aliæ autem virtutes, quæ (si perfectæ sunt) magnū operantur: non tamen principaliter dirigunt intentionem ad magnum, sed ad id quod est proprium vnicuique virtuti. Magnitudo enim sequitur ex quantitate virtutis. Ad magnificentiam verò pertinet non solum facere magnū, sed ad magnum faciendum tendere animo, & sumptus proportionatos administrare. Vnde Tullius dicit quòd magnificentia est rerum magnarum & excellentium, cū animi quadam ampla & splendida propositione, cogitatio atq; administratio: vt cogitatio referatur ad interiorē intentionem, & administratio ad exteriorem executionē & sumptus. Vnde oportet quòd sicut magnanimitas tendit in aliquod magnum in omni materia, siue sit agibile, siue factibile: ita & magnificentia in aliquo opere factibili, & in exteriorem materiam transeunte. Vnde sequitur quod magnanimitas est nobilior & generalior virtus, & ad plura se extendens quàm magnificentia, quæ adiungitur fortitudini, eo quòd conueniat cum ea: quia est circa aliquod arduū, sicut fortitudo: tamen deficit ab ea, quia fortitudo est circa difficiliora, quia circa pericula mortis, quæ sunt difficiliora emissione magnarum pecuniarum, circa quam est magnificentia. C

In Rheto.

Ver. 2. *De vitiis oppositis magnificentiæ.*

MAgnificentia habet duo vitia opposita: vnum per defectum, & vocatur à Philosopho Paruificentia, quæ opponitur magnificentiæ: quæ primo intendit magnum opus facere: secundo intendit magnos sumptus administrare. Paruificus verò econuerso & opposito modo, principaliter enim intendit paruitatem sumptus. Vnde Philosophus dicit quod intendit qualiter minima consumat: ex consequenti intendit paruitatem operis, quam scilicet non recusat, sumptus magnos negando. Vnde Philosophus ibidem dicit quòd Paruificus est magna consumens in paruo, quia cum non vult expendere, perdit bonum magnifici operis. Et sic paruificus deficit à proportione, quæ est secundum rationem inter sumptus & opus Defectus autem ab eo quòd est secundum rationem, causat rationem vitij, igitur paruificentia vitium est: & est mortale, quando est circa ea quæ sunt necessaria ad salutem. D
2.2.q.135.

4. Ethi.

Ver. 3. *De Consumptione.*

COnsumptio est vitium oppositum magnificētiæ per excessum, & contrarium paruificentiæ: quia vltra rationis modum multos sumptus facit. Et est maius, quando in re parua: & detestabilius, quando in re illicita, vt de illo qui breui tempore consummauit omnia bona sua, viuendo luxuriose. Et dicitur consumptio, animi prodigalitas, & inutilis atque damnosa expensio. Grecè autem dicitur banausea, quia videlicet ad modum ignis qui est in furno, omnia consumit, & in fumum emittit. E
2.2.q.135. art. 2.

§. 6. *De Patientia.*

PAtientia est virtus moralis, qua aliquis voluntariè mala ab intrinseco illata, æquo animo (hoc est sine perturbatione animi) tolerat, propter meliora bona quæ sperat, ne videlicet ea perdat. Et sic patientia est malorum seu tristitiarum tolerantia, moderās tristitias & afflictiones, quæ ab extrinseco inferuntur, ne propter eas (quantæcunque sint) homo recedat à bono virtutis. Et per hoc differt à temperantia, ad quam sicut pertinet moderari delectationes tactus, ita & tristitias contrarias ab extrinseco prouenientes, puta ex abundantia ciborum aut venereorum. Et sic materia & obiectū patientiæ sunt tristitiæ, afflictiones, & tormenta ab extrinseco prouenientia, finis verò est melius bonū. s. virtutis. Nemo enim spōte sufferret quod cruciat, nisi pro eo ꝙ delectat. eò quòd animus secundū se abhorret à dolore & tristitia. Vnde nunquā eligeret ea, nisi propter aliquod bonū, quod est magis volitū quàm horreantur & odio habeantur mala. Et si hoc fit propter Deum, ad charitatē pertinet. Et sic patiētia oritur & fulcitur à charitate: licet fortis politicus absq; charitate (non

F
Patientia quid sit.

Obiectum patientiæ quod sit.

Finis patiētiæ quis sit.

(non tamē absque speciali Dei auxilio) propter bonum virtutis male etiam tolerare possit: non tamen adeo faciliter, sicut cum charitate, quæ ex memoria passionis & tormentorum, quæ Christus sustinuit pro nobis, omnia tormenta tolerabiliora facit, in cuius signum & figuram legimus, Exo.15. quòd lignum dulcorauit aquas Marath, quæ deglutiri non poterant. Sic lignum crucis (hoc est Christi passio in carne suscepta, & deuotè considerata) dulcorat: & facit potabiles amaras tristitiarum aquas, quas vix bibere possumus. Vnde D.Greg. Si passio Christi ad memoriam reuocetur, nihil adeo amarum est, quod non

Heb.12. æquo animo toleretur. Ideo D.Paulus nos ad eius reminiscentiam hortatur, dicens, Recogitate eum qui talem sustinuit à peccatoribus aduersus semetipsum contradictionem, vt non fatigemini animis vestris deficientes: nondum enim vsque ad sanguinem restitistis. Ex præmissis infertur, quòd tolerantia malorum, quam sustinent mali ad mala perpetranda, non debet dici patientia. Vnde D. Aug. in lib. de Patientia ait: Patientes propriè dicuntur, qui malunt mala non committendo ferre, quàm non ferendo commitere. In illis autem qui mala sustinent vt mala faciant, nec miranda nec laudanda patientia, quæ nulla est, sed miranda duritia. Notandum tamen quòd non est contra patientiæ rationem (cùm tormenta inferuntur) voces emittere, plangere & clamare. Hæc enim naturalia sunt: sicut lachrymas emittere. Vnde nō est turpe, neque vitiosum, nisi immoderatè fiat. Nec est etiam contra rationem patientiæ, quòd aliquis insiliat in eum qui mala facit. Vnde D.Aug. in quadam epistola contra Marcellinum ait: Præcepta patientiæ nō contrariātur bono reipublicæ, quo conseruando contra inimicos pugnatur. Et D.Chrys. super illud Matth.4. Vade satanas, ait: In iniuriis propriis patientem esse, laudabile est: iniurias autem dei sustinere,

4.Reg.1 nimis impium est. Vnde legimus Heliam fecisse descendere ignem de cœlo, super eos qui ad eum capiendum venerant, & Helisæum pueris irridentibus maledixisse, & in can. Glissarius.23. quæst. quarta, Syluestrum eos qui eum miserant in exilium, excommunicasse. Quod autem dicitur Luc.6. de altera maxilla præbenda, intelligitur in præparatione animi, & cùm opus siue expediens fuerit: vel secundum D.Aug. quādo non est in iniuriam Dei, vel reipublicæ, non contrariatur bono. Patientia quanuis subiectiuetur in appetitu concupiscibili, cum moderetur tristitias quæ in eo sunt: adiungitur tamen fortitudini, quæ est in irascibili dupliciter: Primò vt pars integralis, prout quis patienter sustinet pericula mortis. Secundò vt pars potentialis, quia conuenit & habet affinitatem cum fortitudine, cùm sit circa ardua & difficilia, sicut fortitudo. Et deficit ab ea, secundum quòd se habet ad quæcunque alia mala, quæ sunt minora periculis mortis.

Tolerantia tormentorū in malis propter peccata, nō est patientia.

Patientia quō conueniat & differat cū fortitudine.

Ver.1. *De Longanimitate.*

A Longanimitas est virtus, qua quis inclinatur ad magnū bonum, quod in longinquum distat, ne desistat ab illo propter distantiam siue longinquitatem: sicut Magnanimitas tendit in aliquid magnum. Et ideo magis conuenit cum magnanimitate, quàm cum patientia, propter spem quam ambæ habent. Conuenit tamē & affinitatem habet cum patientia: quia illa dilatio siue expectatio boni distantis, ex se causat tristitiam, iuxta illud Prou.13. Spes quæ differtur, affligit animam, vnde in sustinendo huiusmodi passionem potest esse patientia. Ideo Rom.2. longanimitas ordinatur post patientiam, cum dicitur: An diuitias bonitatis eius & patientiæ & longanimitatis contemnis? Eadem etiam ratione constantia, quæ propriè est circa diuturnitatem laborum, quos sustinet in cōtinuata operis executione. Quia illud potest apprehendi sub ratione mali, & causare tristitiam, sicut dilatio boni. Constantia tamen magis pertinet ad perseuerantiam quàm ad patientiam, vt infra dicetur.

2.2.q.136. art.5.

Ver.2. *De permanentia Patientiæ.*

B Patientia sicut & cæteræ virtutes morales, remanet in patria, nō propter eundem actum, quia ibi nullum erit malum, nec imperfectio: tunc enim absterget Deus omnem lachrymam ab oculis sanctorum, & mors vltra non erit, neque luctus, neq; clamor neq; dolor erit vltra. & Apost. dicit: Cùm venerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est, hoc est imperfectū. propter quod aliqui dixerunt, quòd habitus virtutum moralium non remanebunt in patria, nisi illarum duntaxat, quæ aliquem actum habere poterunt: vt iustitia, quę habet actum subiectionis. iustum est enim subditum esse Deo. & similiter religio: quia exhibebunt sancti honorem Deo. Aliæ verò quæ non possunt habere actum elicitum, vtpotè quarum actus imperfectionem important: quemadmodum patientia & pœnitentia. Et eadem ratione virtutes theologicæ, & spes & fides, non remanebunt in patria: licet aliqui voluerint dicere ꝙ manebunt propter ornatum, alij dicunt propter actum, qui erit gaudium de actibus illarū in via habitis, vel ad gratias agendas de actibus habitis in via, remanebunt in patria. Sed eadem ratione remanerēt fides & spes: cuius oppositum tenet D.Tho. Præterea illud gaudium non elicitur ab habitibus virtutum moralium, quæ sunt in irascibili vel concupiscibili. Nec obiectū omnium illarum virtutum est gaudium. & gratiarū actiones eliciūtur à virtute religionis. Et eadem ratione habitus fidei & spei maneret: cuius contrarium videtur asserere D.Pau. dicens, Quod videt quis, quid sperat? & aliàs, Nunc manent fides, spes, charitas, &c. &, Cùm venerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est. Eam ob rem omnibus ponderatis, mihi D.Tho. resolutio placet, qua asserit omnes virtutes morales (quarum actus imperfectionē important, vt pœnitētia, patientia, & reliquę) manere in patria, tanquā in fine & termino: ait enim quòd actus patiētiæ nō erit in patria in sustinēdo aliqua, sed in fruitione bonorum, in quæ peruenire volebamus patiendo. Et sic in fine & termino non secundū seipsam, hoc est quantum ad habitum, prout interpretatur dominus Caietanus, afferens exemplum de militia, quæ remanet in victoria & triumpho, tanquam in termino siue fine proposito, ac prēmio & in se. Per hæc pacata manet controuersia inter virtutes theologicas & morales in obiectis imperfectionē importantes. fidei enim tanquam terminus respondet visio, spei comprehensio.

2.2.q.18. art.1. ad.1.

Apoc.21.

1.Cor.13.

2.2.q.18. art.2.

1.Cor.13.

Ver.3. *De vitiis patientiæ oppositis.*

Patientiæ (sicut & cæteris virtutibus moralibus) opponuntur duo vitia: vnum per excessum, aliud per defectum. Vitium per excessum non est nominatum: sed circunloquimur & dicimus esse nimiam tolerantiam malorum & dolorum ac tristitiarum, quando & pro quibus nō oportet, & alio modo inordinatè sustinetur: vtputa si quis pro custodia parui boni temporalis vult pati membrorum mutilationem aut mortem. in hoc enim casu peccatum mortale committitur. Et quandocunque sustinentur mala, quæ repelli præcipiuntur, aduertant superiores. C

Ver.4. *De Impatientia.*

Impatientia est vitium oppositum patientiæ per defectum: & est defectus debitæ tolerantiæ, propter quam aliquis desistit à meliori bono. Et tunc est peccatum mortale, quando propter dolores seu labores, afflictiones & tristitias, prorumpit in murmurationes aut blasphemias, aut in alia vitia, contra charitatem siue dilectionem Dei aut proximi, iniuriando, conuitiando, detrahendo, aut aliquid aliud faciendo, vel omittendo quod ad necessitatem salutis pertinet. D

§. 7. *De Perseuerentia.*

Perseuerentia tripliciter accipitur: Primò pro dono Spiritus sancti actualiter assistentis confirmatis, conseruantis & determinantis eos in bonum vsque ad finem. Vnde D.Aug. dicit: Asserimus donū Dei esse perseuerantiam, qua vsque in finem homo perseuerat in Christo. Et talis perseuerantia distinguitur à gratia gratum faciente: quia multi habent gratiam gratum facientem, qui non perseuerant in ea vsque ad finem vitæ: cùm liberum arbitrium hominis, etiam existentis in gratia, quandiu est in via, est vertibile in bonum & in malum: neque perfectè & immobiliter determinatur in bonum, nisi per gratiam consummatam, quæ erit in patria, vel per specialem motionem Spiritus sancti, quæ inclinat & determinat in bonum vsque in finem vitæ, vt apparet in confirmatis, & in omnibus qui perseuerant absque interruptione. tales enim censentur esse confirmati in gratia. Ex quo sequitur quòd confirmatio in gratia, non est habitus, sed specialis assistentia Spiritus sancti præuenientis & mouentis eos ad omnes actus, Et hæc perseuerantia (vt D.Tho. dicit) non E

2.2.q.137. In lib. de perseue.

2.2.q.114. art.9.

non cadit sub merito, sed per orationes impetratur: quanuis perseuerãtia gloriæ possit cadere sub merito, sicut ipsa gloria & gratia consummata cadit sub merito: quia gratia consummata & gloria sunt terminus motionis diuinę: perseuerantia verò quæ pendet ex sola motione diuina comparatur ad prædictum motum, sicut principium: ideo non cadit sub merito, sicut nec prima gratia. Secundò accipitur perseuerantia pro habitu perseuerantiæ infusæ, quæ est connexa gratiæ, sicut & cęteræ virtutes morales infusæ. Tertiò accipitur pro virtute morali acquisita, qua quis eligit persistere in quocunque bono difficili vsque ad finem siue terminum non vitæ, sed operis virtuosi: vt si miles perseueret vsque in finem certaminis, & Magnificus vsque ad consummationem operis. & sic est virtus specialis. Quia diuturna sustinentia habet specialem rationem difficultatis: multi enim sustinẽt ad horam, qui non sustinent per annum: quanuis firmiter & immobiliter persistere in opere virtutis, requiratur ad omnem virtutem, per comparationem ad habitum. Quia conditio cuiuscunque habitus est vt faciat promptè, faciliter, & immobiliter operari quasi in modum naturæ. Non tamen omnis habitus aut virtus habet ex intentione & proposito immobiliter operari, & persistere vsque in finem operis. Sic perseuerantia adiungitur fortitudini, quia conuenit cum ea: versatur enim circa arduum & difficile, sicut fortitudo: & deficit ab ea, quia fortitudo versatur circa pericula mortis, perseuerantia autem circa quodcunque bonum cuiuslibet virtutis. Et si perseuerantia determinetur ad pericula mortis, erit pars integralis fortitudinis.

Ver. 1. *De Constantia.*

F
2.2.q.137. art.3. Constantia & perseuerantia conueniunt in fine, quia ad vtranque pertinet persistere in aliquo bono. differunt tamen circa ea quæ difficultatem afferunt ad persistendum in bonis. Nam virtus perseuerantiæ propriè facit hominem persistere in bono propter difficultatem quę prouenit ex ipsa diuturnitate. Et sic laus perseuerantiæ in hoc consistit, quòd aliquis nõ recedit à bono propter diuturnam tolerantiam difficilium & laboriosorum. Constantia autem facit firmiter persistere in bono propter difficultatem quę venit ex quibuscunque aliis exterioribus impedimentis. Et ideo perseuerantia est principalior pars fortitudinis, potior constantia. Quia difficultas quæ est ex diuturnitate, est essentialior actui virtutis, quàm illa quæ est ex exterioribus impedimentis. Vide definitionem constantiæ. §. præcedenti, versiculo primo.

Ver. 2. *De Mollicie.*

G
2.2.q.138. art.1. 7. Ethi. *Mollis quis dicatur.* 7. Ethi. Mollicies est peccatum oppositum perseuerantiæ per defectum. Vnde Philos. Molli opponitur perseuerantiuus. Mollis autẽ dicitur qui de facili recedit à bono propter difficilia, quæ sustinere non potest. Molle enim aliquid non iudicatur, quia cedit fortiter impellenti. Nam & muri cedunt machinis percutientibus. Ideo non reputatur aliquis mollis, si cedat aliquibus grauiter impellentibus. Vnde Philosophus dicit quòd si aliquis à fortibus & superexcellentibus delectationibus & tristitiis vincitur, non est mirabile. Mollicies causatur dupliciter: vno modo

7. Ethi. *Mollicies dupliciter causatur.* consuetudine: cùm enim assuetus est aliquis voluptatibus frui, difficilius potest earum abstinentiam sustinere. Alio modo ex naturali dispositione, quia habet animum minus constantem, propter fragilitatem complexionis. Ex hoc modo masculi qui faciliter cedunt, comparantur mulieribus, quę ex fragilitate complexionis molles sunt (vt dicit Philos.) Et ideo qui de facili cedunt, muliebria pati dicuntur, quasi mulieres effecti. Delitiosi autem seu delicati ac teneri dicuntur, qui non possunt sustinere aliquos labores, nec aliquid quod voluptatem diminuat. Vnde dicitur Deuter. 28. Tenera mulier & delicata gradi non potest nec pedis vestigium figere. Tales dicuntur molles, licet mollicies respiciat affectum delectationum & diliciarum. Et sic nimis appetere remissionem vel quancunque aliam quietem, pertinet ad mollicię. Alio modo accipitur mollicies, vt est species luxuriæ, de qua inferius, cum de speciebus luxuriæ agetur infra c. 7. §. 4. ver. 7.

Ver. 3. *De Pertinacia.*

H
2.2.q.138. art.2. Pertinacia est vitium oppositum perseuerantiæ per excessum. Pertinax (secundũ Isidorum in libro Ethimo.) dicitur aliquis imprudenter tenens, quasi ad omnia tenax. & ideo dicitur pertinax, eò quòd in imprudenti proposito seu sententia ad victoriam vsque perseuerat. Et sic pertinacia est imprudens persistentia in propria sententia. Et qui huiusmodi sunt, vocantur à Philosopho, hychiponomones, hoc est fortis sententiæ: vel ideonomones, hoc est propriæ sententię. Et oritur pertinacia ex inani gloria: quia per hoc vult excellentiam sui ingenij manifestare. Pertinax in fide, secundum iura canonica dicitur, qui deprehensus de hæresi, non vult continuo ad arbitrium Episcopi abiurare: aut qui post abiurationem & purgationem canonicam, iterum in hæresim deprehensus fuerit incidisse. Et tales absq; vlla misericordia sunt brachio siue curiæ seculari tradendi, vt habetur in ca. ad abolendam extra de hæreticis, & in ca. accusatus, eod. tit. lib. 6. Vide dominum Cardinalem de Turre cremata in sua summa de Ecclesia, lib. 4. parte. 2. cap. 16. vbi ponit viginti modos conuincendi aliquem de pertinacia. inter quos ponit duos non prætereundos. Vnus est, quando præuentus de hæresi, persistit in negatiua, & testes idonei non sufficienter obiectati, persistunt in affirmatiua. Talibus non debet dari venia: cùm venia nõ detur nisi correcto, & culpam suã recognoscenti. Alius modus est, cum quis negat fundamentum fidei, hoc est Ecclesiæ authoritatem, & sacrorum conciliorum determinationem. alios breuitatis causa omitto. Vide ibidem. *Pertinax in fide quis dicatur.* *Modi cõuincendi pertinacem.*

Ver. 4. *De præceptis fortitudinis.*

Præcepta actuum fortitudinis reperiuntur tam in antiquo quàm in nouo testamento. In Antiquo quidem, Deuter. 20. Non formedes eos: quia dominus Deus vester in medio vestri est, & pro vobis contra aduersarios dimicabit. & Matth. 11. Regnum cœlorum vim patitur, & violenti rapiunt illud. Et Mat. 10. Nolite timere eos qui occidunt corpus, &c. &. 1. Pet. 5. Aduersarius vester diabolus, tanquam leo rugiẽns, circuit quærens quem deuoret, cui resistite fortes in fide. Et Iac. 4. Resistite diabolo, & fugiet à vobis. I 2.2.q.140.

DE TEMPERANTIA.
CAP. VII.

Temperantia, secũdum nominis impositionem, significat quandam temperiem hoc est rationis moderationem. Et accipitur dupliciter. Vno modo generaliter, secundum communitatem suæ significationis. Et tunc significat omnem moderationem quam facit ratio in operationibus & passionibus humanis quod cõuenit omni virtuti. Et sic temperantia non est specialis virtus, sed conditio omnium virtutem. Alio modo accipitur anthonomaticè & restrictè, sicut etiam alia nomina communia restringuntur ad ea quæ sunt præcipua inter illa: vt hoc nomen (vrbs) quod significat omnes vrbes, restringitur anthonomaticè pro Roma, quę est principalis. Sic temporantia, quæ significat omnẽ moderationẽ, anthonomaticè restringitur pro moderatione seu refrenatione eorũ quæ maximè alliciunt appetitum: vt sunt delectationes tactus cibi & venereorum. Et ex consequenti pro refrenatione tristitiarum, quæ proueniunt ex defectu siue absentia delectabilium: sicut fortitudo communiter accepta, est circa omnes timores: sed anthonomaticè & propriè, circa timores mortis, qui sunt præcipui, & magis retrahunt à bono rationis. Sic temperantia propriè, secundum Philosophum, est circa cõcupiscentias & delectationes tactus, quæ sunt præcipuæ, quia maximè pertinent ad conseruationem humanæ vitæ, vel in specie, vel in indiuiduo. in quibus consideratur aliquid principale, & aliquid secundarium. Principaliter quidem ipse vsus necessariorum puta fœminæ, quæ est necessaria ad cõseruationem speciei: & vsus cibi & potus, qui est necessarius ad conseruationem indiuidui. Et ipse vsus necessariorum habet quandam essentialem delectationem adiunctam, ne relinquantur necessaria vitæ humanæ: aliàs homines de necessariis nõ curarent. vt videmus in infirmis, qui nõ curant de cibis, eò quòd non delectetur. Si huiusmodi delectationes sunt moderatæ, non sunt malę, vtpotè à natura inditæ. Secundario circa vtrunque vsum considerantur ea quæ faciunt ad hoc quòd vsus sit magis delectabilis: K 2.2.q.141. *Temperantia dupliciter sumitur.* 3. Ethi. *An et quãdo lœsa tio in vsu fœminæ & ciborum sit peccatum.*

lectabilis: vt pulchritudo & ornatus fœminæ, & sapor delectabilis in cibo & potu, ac etiam odor. Ideò temperātia principaliter est circa delectationes tactus, quæ cōsequitur necessariū vsum rerum, quarū omnis vsus est in tangēdo. Circa delectationes autem gustus, olfactus, aut visus, est temperantia & intemperantia secundario, inquantū sensibilia horum sensuum conferunt ad delectabilem vsum rerum necessarium, quæ pertinēt ad tactum. Quia tamen gustus est propinquior tactui, quàm alij sensus, vt dictum est. ideò temperantia est magis circa gustum, quàm circa alios sensus: sed principaliter circa tactum. Quapropter Isidorus dicit quod temperantia vel intemperantia videntur gustu parū vel nihil vti, scilicet primò & principaliter, licet benè secundario & intelligit de gustu vt gustus est, scilicet discretiuus saporū: quia vsus saporum, & delectatio ipsum essentialiter cōsequens ad tactū pertinet. Vnde Philos. 2. de Anima, dicit quòd tactus est sensus alimenti. Nutrimur enim calido & humido, frigido & sicco. Sed ad gustum per humiditatem pertinet discretio saporum, quę conferunt ad delectationem alimenti, inquantum sunt signa conuenientis nutrimenti.

3. 1. §. 7. In lib. Ethi.

§. 1. *De Regula temperantiæ.*

A
2. 2. q. 141. art. 6.

CIrca temperantiam quantum ad quantitatem vsus rerum non potest dari certa regula: cùm temperātia sit circa actus humanos qui sunt in particulari, particularia autē sunt quasi infinita & varia atq; variabilia. Quod enim multum esset Pigmeo, parum esset Miloni giganti. Et circa eundem hominem est variatio temporis, dispositionis, fortunæ, status, & officiorum: aliquo enim tempore (puta sanitatis) aliquid est parum, quod alio tempore (puta infirmitatis) est multū & nociuum. Et laudabiliter plus exponit quis, quando habet exteriora bona fortunæ, & est in officio constitutus: quam quando est eis denudatus. Ideò non potest certa regula dari. Sed regula generalis temperantiæ (quam quilibet debet sibi applicare) sumitur ex fine: finis enim est regula eorum quæ sunt ad finem, cùm ei debeant proportionari. Sed omnia delectabilia quę veniunt in vsum hominis, ordinātur ad aliquam huius vitæ necessitatem, sicut ad finem: Igitur, &c. Finis autem est duplex, scilicet proximus & immediatus ac immediatè mouens, & finis remotus siue vltimus, ad quem operatio finaliter ordinatur siue terminatur. vel alio modo duplex est finis, scilicet operantis & operis: sicut patet in ædificatione. Finis ædificationis domus, est protectio ab imbribus, frigoribus, & ventis, ac solis ardoribus. Finis autē operantis siue ædificatoris, est aliquādo lucrū. Sic in temperātia, finis operis temperantiæ siue remotus, est domus æterna siue beatitudo, ad quam omnes actus finaliter debent terminari. Et ideò quicquid in delectabilibus fit contra hunc finem, est contra principalem regulā temperantiæ, & per consequens peccatum: vnde nunquam propter delectationes prætermittenda sunt ea quæ ad honestatem & animæ salutem pertinent: vt sunt præcepta Dei, naturæ, aut ecclesiæ, & superiorum. Vnde Philosophus dicit, quòd in delectabilibus quibus temperatus vtitur, non solùm considerat, vt sunt impedimenta sanitatis, & bonæ vel malæ valetudinis corporalis: sed etiam ne pręter bonum (hoc est contra honestatem) fiant. Finis autem operantis proximus & immediatè mouēs ad vtendum delectabilibus, est necessitas huius vitæ, quæ absque illis perseuerare non posset. Vnde Augustin. dicit: Habet enim temperatus in rebus huius vitæ regulam, vtroque testamento firmatam: vt eorum nil diligat, nil per se appetendum putet, sed ad vitæ huius atque officiorum necessitatem, quantum satis opus est, vsurpet. Necessarium tamen hîc non accipitur absolutè, pro eo, sine quo res nullo modo esse posset: quia sic maxima parcimonia esset necessaria, cùm natura valdè modicis contenta sit: Sed accipitur hîc necessarium pro necessario conuenientię, pro eo sine quo non posset res conuenienter esse. Ideò D. Augustinus ad necessitatem vitæ addit officiorum. Vnde Philosophus dicit quòd temperatus appetit delectabile propter sanitatem vel propter bonam habitudinem. Alia verò quæ non sunt ad hoc necessaria, dupliciter se habere possunt. Quædam enim sunt impedimenta sanitatis, vel bonæ habitudinis. & his temperatus non vtitur. Quædam verò sunt, quæ non sunt impedimenta: & his moderatè vtitur pro loco & tempore ac congruentia eorum, cum quibus conuiuit. Ideò Philosophus ibi dicit, quòd temperatus appetit alia delectabilia, quæ scilicet non sunt necessaria ad sanitatem, vel bonam habitudinem, non impedimenta his existentia.

Finis duplex, proximus & remotus, vel operātis & operis.

3. Ethi.

In li. de mo. ecclesiæ.

3. Ethi.

Ver. 1. *De vitiis oppositis temperantiæ.*

TEmperantiæ opponitur intemperantia: quæ est, quando homo non secundum rationem se habet ad delectabilia. Et quia hoc potest fieri, vel propter defectum, vel excessum: ideo intemperantia amplectitur duo vitia: Vnum per defectum, quod dicitur insensibilitas: aliud per excessum, quod dicitur bestialitas: de quibus dicendum est. B
2. 2. q. 142.

Ver. 2. *De Insensibilitate.*

INsensibilitas est vitium, quo aliquis absque rationabili causa fugit delectationes sensibiles, tanquam secūdum se malas. Notanter dictum est, absque rationabili causa, & tanquam secundum se malas: quia aliquando abstinere à delectationibus sensibilibus, non vt secundum se malis, sed propter rationabilem causam, laudabile est: vtpotè propter aliquem bonum finem, sicut propter sanitatem corporalem, ac etiam propter alicuius officij executionem: sicut athletas milites necesse est a multis delectabilibus abstinere, vt officium proprium exequantur. Vnde Apostolus: Omnis enim qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet. Similiter & pœnitentes, ad recipiendam animæ sanitatem, vtuntur abstinentia delectabilium, quasi quadam dieta. Et homines volentes contemplationi & rebus diuinis vacare, vt prædicatores, & alij qui huiusmodi officium assumpserunt, vt contemplationi vacent, & quasi quadam spirituali propagatione bonum spirituale in alios transmittant, à multis delectationibus abstinent: à quibus illi, quibus ex officio competit operibus corporalibus & generationi carnali vacare, non abstinent. Vnde Daniel dicebat: Ego Daniel lugebam trium hebdomadarū tempus, panem desiderabilem non comedi, & caro & vinum non introierunt in os meum, sed neque vnguento vsus sum. Nec tamen aliquid prædictorum ad insensibilitatis vitium pertinet. quia erant secundum rationem. Hoc vitium est nunc valdè rarum. Graue tamē peccatum est, cùm sit mortale, maximè cùm quis tantum horret à delectationibus sensibilibus, quòd necessaria ad cibandum seipsum subtrahit, aut negat debitum vxori in casu quo reddere tenetur: & generaliter si alia necessaria prætermitteret, quia ageret contra ordinem naturæ inditum à Deo.

C
2. 2. q. 142. art. 1.

1. Cor. 9.

Dan. 10.

Ver. 3. *De Bestialitate.*

BEstialitas est vitium temperantiæ oppositum per excessum Et incurritur quandocunque quis vtitur delectationibus sensibilibus plusquam oportet secundum rationem. tunc enim efficitur similis bestiis, quæ ratione carent, & solam delectationem in operibus eorum quærunt. Vnde quando cessat delectatio, cessant ab operatione. Notandum tamen quòd cùm Philosophus dicit, Nomen intemperantiæ referimus ad puerilia peccata: non vult dicere quòd intemperantia conueniat solùm pueris: sed quia peccatum intemperantiæ est peccatum superfluæ concupiscentiæ, quæ assimilatur puero propter tria. Primò, quantum ad id quod appetit, quia vterque appetit turpe, hoc est, inordinatum. Puer enim non attendit ordinem rationis, similiter neque concupiscentia audit rationem (vt dicit Philosophus.) Secundò assimilatur puero quantum ad mentem. Quia quemadmodum si puer propriæ voluntati dimittatur, crescit in propria voluntate. vnde Sapient. Equus indomitus fiet durus, & filius remissus euadet præceps: Ita etiam concupiscentia si ei satisfiat, crescit, & maius robur accipit. Vnde Diuus Augustinus in septimo Confessionum, Dum seruitur libidini, facta est consuetudo: & dum consuetudini non resistitur, facta est necessitas. Tertiò, assimilatur quantum ad remedium. Puer enim emendatur per hoc quòd coercetur. Vnde Salomon: Noli subtrahere à puero disciplinam. tu virga percuties eum, & animam de inferno liberabis. Similiter dum concupiscentiæ resistitur,

D
2. 2. q. 154. ar. 11. ad. 12.

Concupiscētia assimilatur puero propter tria.

7. Ethi.

Eccle. 3.
Prou. ..

reducitur ad debitum honestatis modum. Et ideò Philosophus dicit, quod quemadmodum puerum oportet secundum præceptum pædagogi viuere: sic & concupiscibile conformari rationi. & ideo quando deordinatur a ratione, est peccatum: & nunc est mortale, quando propter delectationes huiusmodi fit contra aliquod præceptum: & tantò grauius, quantò contra magis præceptum: & grauissimum, quando excedit modum naturæ. vt si quis delectaretur in comestione carnium humanarum, aut potatione sanguinis, aut abuteretur masculis & animalibus brutis. huiusmodi actus excedunt gradum bestialitatis. Bestiæ enim irrationabiles non commiscentur cum alterius generis animantibus. & si oppositum fiat, vel malitia hominum, vel aliundè, monstra magna oriuntur, & abominationes reputantur. Vndè dicitur crimen pessimum, de quo Ioseph accusauit fratres suos. sed hoc in genere suo, & non absolutè: quia blasphemia Dei & hæresis sunt grauiora peccata. Notandum præterea quòd licet aliqua peccata sint grauiora intemperantia, vt homicidium, & blasphemiæ, & huiusmodi: Peccatum tamen intemperantiæ inter peccata humana, quæ attenduntur circa passiones appetitus concupiscibilis, est magis exprobrabile & abominabile. Vnde Philosophus tertio Ethicorum dicit, quòd intemperantia inter alia vitia exprobrabilis est. Et Diuus Gregorius ait: Vitia carnalia etiam si sint minoris culpæ, sunt tamen maioris infamiæ, ex natura ipsorum & secundum opinionem hominū, nisi propter assuetudinem, quæ aliquando magna vitia facit arbitrari virtutes. Ex natura tamen ipsorum sunt grauia duplici ratione. Prima, quia maximè repugnant excellentiæ hominis, qui per intemperantiam comparatur iumentis, iuxta illud Psalmistæ: Homo cùm in honore esset, non intellexit: comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. Secunda, quia maximè repugnat claritati & pulchritudini virtutis. Quia in delectationibus minus apparet de lumine rationis, ex qua tota claritas & pulchritudo virtutis procedit ac emanat.

3. Ethic. c. vlt. 37.

Psal. 48.

§. 2. *De partibus integralibus temperantiæ.*

E 2.2.q.143. Temperantia habet duas partes integrales, concurrentes & necessario requisitas ad perfectum actum ipsius, scilicet, verecundiam & honestatem. Verecundia disponit ad hoc quòd quis refugiat turpitudinem, temperantiæ contrariam: Honestas autem disponit ad hoc quòd amet pulchritudinem temperantiæ, quæ sibi vendicat decorem quendam.

Ver. 1. *De Verecundia.*

F 2.2.q.144. a.1.& ii. Ver.3. Verecundia, propriè loquendo, est passio appetitus irascibilis: & est species timoris, vt dictum est. Et est quædam corporalis immutatio, ex qua aliquando rubedo apparet in facie, ex timore turpitudinis & exprobrationis proueniens. Et quia sicut honor importat testimonium virtutis: ita opprobrium, cuius timor est verecundia, importat testimonium de defectu alicuius, præcipuè secundum aliquam culpam. Et ideò quantò testimonium alicuius reputatur maioris ponderis, tantò ab eo aliquis magis verecundatur. Testimonium autem reputatur maioris ponderis, vel propter certitudinē veritatis, vel propter effectum. Certitudo veritatis adest testimonio alicuius propter duo: Primò, propter certitudinem iudicij, vt patet de sapientibus & virtuosis, à quibus homo desiderat honorari. ideò magis de illis verecundatur. Vnde à pueris & bestiis nullus verecundatur. Secundò, propter cognitionem eorum, à quibus est testimonium: quia vnusquisque benè iudicat quæ cognoscit: & sic magis verecundatur à personis coniunctis, quæ facta nostra considerant. A peregrinis autem & ignotis, ad quos nostra facta perueniunt, non verecundamur, quia citò transeunt: sed magis verecundamur à personis coniunctis & notis, cum quibus semper conuersaturi sumus, quasi nobis ex hoc perpetuum proueniat detrimētum. Ex effectu autem aliquod testimonium est magni ponderis, propter iuuamen & nocumentum ab eo proueniens, & ideò magis desiderant homines honorari ab his qui possunt iuuare: & magis verecundātur ab his qui possunt nocere. Verecūdia est propriè de actu turpi perpetrato: & Erubescentia est de actu turpi committendo. veruntamen ista confunduntur, & vnum assumitur pro alio. Vnde Damascenus & Gregor. Nazianzenus dicunt, quòd verecundia est de turpi actu perpetrato vel perpetrando. Verecundia in virtuosis non reperitur. Vnde Philosophus dicit: Verecundia non est hominis virtuosi: quia virtuosus contemnit opprobria, quæ sibi inferuntur propter virtutem: quia indignè sibi inferuntur, vt dicit Philosophus de Magnanimis. Et Act. 5. habetur: Ibant Apostoli gaudentes à conspectu concilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati. Et si aliquis verecundetur ex opprobriis quæ sibi propter virtutem inferuntur, non est perfectè virtuosus. Quia quanto magis quis est virtuosus, tantò magis contemnit exteriora bona & mala. Vnde Ezech. 5. Nolite timere opprobrium hominum, scilicet, benè agendo. Et ideò si propter verecundiam aliquis omitteret facere aliquid quod est sub præcepto, non excusaretur à mortali peccato. Si tamen per accidens aliquis verecundetur de operibus virtuosis, inquantum reputantur vitiosa secundum opinionem hominum, vel inquantum homo refugit in operibus virtuosis notam præsumptionis vel inanis gloriæ aut etiam simulationis, non peccat. Quia ad virtuosum non solùm pertinet vitare vitia, sed etiam ea quæ habent speciem vitiorum. Vnde 1. Thessal. 5. dicitur: Ab omni specie mala abstinete vos. Quòd autem aliquis non verecundetur de operibus vitiosis, vel magis vitiosis, prouenit ex hoc quòd non existimat malum, vel minus malum: vel quia habet minus de ratione turpis secūdum opinionem hominum, vt peccata spiritualia, vel ex excessu boni temporalis aut potestatis. & ideò Principes & potentes magis verecundantur de timiditate quàm de audacia, & de furto quàm de rapina. vel etiam quia non existimatur vt possibile, vel saltem vt difficile vitari: vel quia committens non apprehendit turpitudinem vt possibilem sibi, vel quasi non facile vitabilem. Et ideò senes & virtuosi verecūdia carent. Sunt tamen ita dispositi, quòd si in eis esset aliquod turpe, verecundarentur. Vnde Philosophus dicit, quod verecundia est ex suppositione studiosi.

Verecundia et erubescentia quomodo differunt.

4. Ethi.

4. Ethi.

An & quomodo verecundia sit virtus. Virtus dupliciter accipitur.

Ad sciendum autē an & quomodo verecundia sit virtus: notandum est quòd virtus accipitur dupliciter, scilicet, communiter & propriè, siue largè & strictè. Accipiendo virtutem propriè & strictè, verecundia non est virtus: quia virtus est perfectio quædam, vt habetur in 7. Ethic. & in 1. de Cœlo dicitur, quòd virtus est dispositio perfecti ad optimum. Et ideò omne illud quod repugnat perfectioni, deficit à ratione virtutis, siue non est propriè virtus. Sed verecundia repugnat perfectioni, quia est timor alicuius turpis & exprobrabilis. Ille autem qui est perfectus secundum habitum virtutis, non apprehēdit aliquid faciēdum exprobrabile: nec actu facit aliquid turpe, vnde opprobrium timeat: igitur verecundia non est virtus. Præterea omnis virtus est habitus electiuus: sed verecundia est passio: igitur, &c. Et quāuis ex multoties verecundari possit causari aliquis habitus virtutis acquisitæ, per quem aliquis turpia vitet, nōn tamen vt vlterius & magis verecundetur. Sed ex illo habitu virtutis acquisitæ sic se haberet, quòd magis verecundaretur, si materia verecundiæ adesset. Accipiendo tamen virtutem communiter & largè, prout se extēdit ad omne laudabile in humanis actibus vel passionibus, verecundia potest dici virtus, cùm sit quædam passio laudabilis, sicut spes & misericordia. Et sic accipiendo virtutem, verecundia dicitur quasi virtus integralis prudentiæ (vt prædictum est) vel secundū Philosoph. præsuppositiuè, quia præsupponit temperatū fuisse verecundum, siue refugientem turpia.

Ver. 2. *De Honestate.*

A 2.2.q.145. Delectabile, vtile, decorum, & honestum, quid sint, & quā differentia. 7. Ethic. 1. Ethi.

Ad cognitionem honestatis, supponendum est quid dicatur delectabile, vtile, decorum, & honestum. Delectabile dicitur omne illud quod est conueniens. & sic delectabile & conueniens idem sunt, quemadmodum disconueniens & tristabile. Sicut vnumquodque naturaliter tristatur indisconuenienti: sic naturaliter quiescit, delectatur, & gaudet in suo conuenienti. quando habet ipsum. Vnde dicit Philosophus, quòd ridiculum est quærere propter quid aliquis velit delectari: cùm naturale sit omnibus, complacere & quiescere in suo conueniēti. Quietem enim omnia, sicut & bonum, appetunt. Verùm quia

duplex

duplex est appetitus, scilicet sensitiuus & rationalis: ideò duplex est quies siue delectatio, scilicet sensitiua & rationalis. Et quia appetitus sensitiuus & rationalis aliquando in actibus contrariantur, iuxta illud Galat. 5. Caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem: vt non quæcunque vultis, illa faciatis: ideò stat benè quòd aliquid sit delectabile secundum sensum, quod nō est delectabile, sed tristabile secundum rationem, vt turpe. Resultat igitur quod delectabile quietat appetitum. non tamen sequitur quod omne delectabile sit virtuosum & honestum, sed solum delectabile secundum rationem. *Vtile quid sit.* Vtile dicitur aliquid, inquantum seruit & ordinatur ad aliquid consequendum. & ratio vtilis in hoc consistit, quòd est ordinari ad aliud, siue sit delectabile, siue amarum & tristabile: vt medicina ad sanitatem. Et ideò aliquando id quod est vtile, non est delectabile, vt potio amara. Aliquando tamen contingit quòd id quod ordinatur ad aliud, sit delectabile: vt comestio, quæ ordinatur ad vitæ sustentationem. Hoc tamen non habet, vt vtile est, siue inquantum ordinatur, sed vt conueniens est. *Decorum et pulchrum.* Decorum & pulchrum idem sonant. Et de ratione decori & pulchri est claritas & debita proportio. Diuus Dionys. 4. c. de Diui nom. dicit, quòd Deus est pulcher, sicut vniuersorum consonantiæ & claritatis causa. Vnde pulchritudo corporis in hoc consistit, quòd homo habeat membra corporis proportionata, cum quadam debiti coloris claritate. Color enim est participatio quædam luminis quòd claritatem facit. similiter pulchritudo spiritualis in hoc consistit, quòd conuersatio hominis, siue actus eius sit benè proportionatus secundum spiritualem rationis claritatem siue veritatem. *Lib. 83. q.* Vnde D. August. ait, Honestatem vocant intelligibilem pulchritudinem, quam spiritualem nos propriè dicimus. *Honestum, decorum & virtuosum, idem sunt.* Et cùm honor sit testimonium honesti & virtuosi, & gloria sit effectus honoris. (Ex eo enim quòd aliquis honoratur & laudatur, redditur clarus in oculis aliorum) constat idem esse honorificum & gloriosum: sicut idem sunt honestum, decorum, & virtuosum. Et per oppositum illud quod est turpe & vitiosum, dicitur inhonestum. *1. Cor. 12.* Vnde Apostolus: Quæ inhonesta sunt nostra, abundantiorem honorem habent. honesta autem nostra nullius egent, Apostolus vocat ibi inhonesta, membra turpia: honesta autem, membra pulchra. & sic idem sunt pulchrum, decorum, honestum, & virtuosum. *Honestum.* Honestum enim (vt dictum est ex D. Augustino) dicitur inquantum habet specialem decorem ex ordinatione rationis. Nec obstat quòd de ebriis dicitur secūdo Ethic. quòd vinum facit præcordia honesta: quia hoc intelligitur secundum eorum reputationem. videntur enim sibi magni & honorandi. Sed hoc quod est ordinatum per rationem, est virtuosum: igitur honestum est virtuosum. Prætereà cùm id quod est ordinatum per rationem, sit naturaliter conueniens homini: & vnumquodque naturaliter delectetur in suo cōuenienti, & delectatio quietet appetitum, & sit appetibilis propter se: sequitur quòd omne honestum & virtuosum, sit delectabile, & propter se appetibile: vt probat Philosophus 1. Ethicorum. Et quia ipsa virtus secundum se honesta est, & ordinatur ad felicitatem: sequitur quòd est aliquid honestum & vtile. Et sic vnum & idem potest esse simul & semel delectabile, vtile, & honestum. Et ita se habent, quòd omne honestum est vtile & delectabile, sed non econuerso. *Aliquid idē potest dici delectabile & honestū.* Aliqua enim sunt vtilia, quæ non sunt honesta: & etiam aliqua delectabilia, quæ non sunt vtilia, neque honesta: vt sunt cogitationes malæ. Ex præmissis apparet quòd honestas, decor, & spiritualis pulchritudo idem sunt: & quòd pulchrum & honestum temperantiæ attributum, opponitur turpi & exprobrabili: quod attribuitur intemperantiæ, vt dictum est. *In lib. Topi.* Et cùm contraria se inuicē manifestent, iuxta illud Philos. Sicut propositum in proposito, sic oppositū in opposito: Igitur honestas, quæ est turpitudinis oppositum, attribuitur temperantiæ: non vt pars subiectiua: quia temperātia non est pars subiectiua honesti communiter accepti. Nec etiam est pars potentialis, sed quasi integralis, pro quanto ad temperatum pertinet amare pulchritudinem, quæ specialiter attribuitur temperantiæ.

§.3. *De partibus subiectiuis temperantiæ.*

Partes subiectiuæ siue species temperantiæ sunt. 4. scilicet, abstinentia, sobrietas, castitas, & pudicitia. Duæ primæ moderantur delectationes circa nutrimentū: abstinentia circa cibum, sobrietas circa potum: aliæ duæ moderantur delectationes circa generationem, castitas circa actum generationis, pudicitia verò delectationes circunstantes, puta quæ sunt in oscu.is, tactibus, & amplexibus. B

Ver. 1. *De Abstinentia.*

Abstinentia (secundum impositionem nominis) significat substractionem vel abstractionem ciborum. C *2.2.q.146.* Et quia abstractio ciborum dupliciter considerari potest: ideò abstinentia dupliciter accipitur. vno modo pro substractione ciborum absolutè, vt idem est quod non comedere. Et sic non est virtus, nec actus virtutis, cùm sit pura negatio. Alio modo accipitur pro abstractione ciborum ad rationem relata: quæ secundū se est indifferens, quia potest esse ordinata, vel inordinata: sicut vsus ciborum secundum se non est bonus neque malus, sed indifferens: ideò non pertinet ad regnum Dei. & sic intelligitur illud primæ Corinthiorum quarto, Non est regnum Dei & potus, scilicet secundum se. Et illud primæ Corinthiorum 8. Esca non commendat nos Deo, neque enim si non manducauerimus aliqua vel aliquando, deficiemus: neque si manducauerimus, abundabimus, scilicet, spiritualiter. Si fuerit inordinata, erit mala, & pertinet ad vitium: Si verò fuerit ordinata, erit bona, & pertinet ad virtutem. Aduerte tamen quòd abstractio ciborum *Ciborū abstractio dupliciter cōsiderari potest.* potest dupliciter ordinari & moderari per rationem. vno modo secundum quantitatem vel qualitatem, prout refert ad sanitatem, & sic moderari abstractionem ciborum pertinet ad artem medicinæ, quæ determinat quibus cibis, & in qua quantitate, & quo tempore debeat infirmus vti. Alio modo abstractio ciborum moderatur per rationem, secundum quod fit ex fide & dilectione Dei, ad reprimendas concupiscentias, aut deletionem peccatorum, aut animi serenitatem, & eleuationem in Deum. & hoc modo pertinet ad regnum Dei, & significat actum vel habitum virtutis, quo homo eligit sibi abstrahere cibos secundum rationem, propter fines prædictos. Vnde Diuus Augustinus ait: Non interest omninò (scilicet *In lib. de quæst. euā.* ad virtutem & extra ieiunij tempus) quod alimentorum vel quantum quis accipiat, dummodo id fiat pro congruentia hominum & personæ suæ, & pro valetudine siue necessitate: sed quanta facilitate & serenitate animi quis valeat, cùm oportet & necesse est, carere. Ad hāc nos hortatur Christus, dicēs: Attendite ne grauentur corpora *Luc. 21.* vestra crapula & ebrietate. Et hoc modo Diuus Petrus *2. Pet. 1.* connumerat abstinentiam aliis virtutibus: Ministrate, inquiens, in fide vestra virtutem, in virtute scientiā, in scientia autem abstinentiam. Ieiunium est actus virtutis abstinentiæ, ad quod nos hortatur Diuus Paulus, Exhibeamus nos tanquam Dei ministros, &c. subdit in ieiuniis, &c. Ad huius euidentiam notandum est, quòd ieiunium *2.2.q.147.* est quintuplex: scilicet, spirituale, naturale, morale, pœnitentiale, & ecclesiasticum. *1. Cor 6. & 11.* Ieiunium spirituale est abstinentia à peccato, iuxta illud Esa. 58. Nonne hoc est magis ieiunium quod elegi? dissolue colligationes impietatis, &c. *Ieiunium quintuplex.* Et ad hoc ieiunium tenentur omnes omni tempore. Vnde Eccles. 21. Quasi à facie colubri fuge peccatum. Ieiunium naturæ dicitur omnimoda abstractio seu abstinentia à cibo & potu: & vocatur à Diuo Thoma, ieiunium ieiunij. *Ieiunium naturæ quid sit.* Et ad tale ieiuniū obligātur sani accedētes ad Eucharistiæ communionē, vt habetur in can. Sacram. de consec. distinct. 1. Ieiunium morale est abstractio cibi *Ieiunium morale.* & potus ex proposito, propter aliquam causam rationabilē facta. Et de hoc debet intelligi dictū D. Aug. & aliorum, qui dicunt nil referre ad ieiunium, quibus cibis & quibus horis quis vtatur. Ieiunium pœnitentiæ est abstractio ciborum delectabilium, ad placandam iram Dei, *Ieiuniū pœnitentiæ.* & impetrandam remissionem peccatorum. Vnde Iohel. 2. dicitur: Conuertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio, fletu, & planctu. Et hoc modo ieiunabat Dauid, qui dicebat: Genua mea infirmata sunt à ieiunio: & caro *Psal. 108.* mea immutata est propter oleum. Item, Humiliabam *Psal. 34.* in ieiunio animam meam. Hoc ieiunio ieiunauit Achab, *3. Reg. 21.* & viri Niniuitæ. Ex ore Regis & Principum indictum est *Ionæ. 3.*

ieiuniũ: & Deus misertus est eorum. Et 1. Esdrę 8. dicitur, Ieiunauimus & rogauimus Deum, & euenit nobis prospere. Hinc ieiunium & omnia ieiunia Iudæorum, de quibus Zach. 8. Erant a vespero vsque ad vesperum, & sic toto die nil gustabant, & affligebant per diem animam suam. Neque in vespero, cùm refectionem accipiebant, vescebantur carnibus. Vnde Daniel in ieiunio trium hebdomadarum dicebat: Panem desiderabilem non comedi, & caro & vinum non introierunt in os meum: aliàs non fuisset magna afflictio, de qua tamen aliqui iactabant se. Esaiæ 58. Quare ieiunauimus, & non aspexisti? afflximus animas nostras, & nescisti?

Dan. 10.

Ieiunium ecclesiasticum.

Ieiunium ecclesiasticum (hoc est ab Ecclesia indictum) consistit in abstinentia carnium, & vnica comestione, hora competenti & est triplex, scilicet quadragesimale, quatuor temporum & vigiliarum, quæ differunt inter se dupliciter. Primò quo ad abstractionem ciborum. Quia aliis diebus ieiuniorum à quadragesima, possunt ieiunantes & non ieiunantes vti ouis & lacticiniis, in quadragesima autem non licet: vt habetur in c. deniq; quarta distinctione. Secundò differunt quo ad institutionẽ: quia ieiunia quatuor temporum & aliorum dierum instituta sunt à summis Pontificibus: sed ieiuniũ quadragesimæ habemus ex traditione Apostolorum; vt ait D. Hieronymus in epistola ad Marcellam: Nos vnam quadragesimam ex traditione Apostolorum toto anni tempore nobis congruo ieiunamus. Et Diuus Ignatius in quadam epistola dicit se accepisse hanc ordinationem a D. Ioanne Euangelista. Et in quarta epistola quę est ad Philip. ita scribit: Dies festos nolite inhonorare: quadragesimam verò nolite pro nihilo habere, imitationem enim continet Dei conuersationis. Hebdomadam etiam passionis nolite despicere. Quomodo autem quadragesimam non aspernandam esse admonuisset, nisi ea tempestate, qua adhuc apostolica fide floruerunt tempora, fuisset eius obseruatio instituta? Et Theoph. Alexandrinus scripsit, dicens: Habemus quadragesimam ab Apostolis institutam & ordinatam. Et Maximus in quodam sermone de ieiunio quadragesimæ dicit: Sacrarum literarum exempla protulimus, quibus approbaremus hunc quadragenarium numerum non esse ab hominibus constitutum, sed diuinitus consecratum, nec terrena cogitatione initiatum, sed cœlesti maiestate præceptum. Et paulò post de eadem materia loquens, ait: Hæc autem præcepta (quibus, scilicet, constitutum est illud quadragenarium quotannis ieiunium) non tam sacerdotum præcepta quàm Dei sunt. Atque ideò qui ea spernit, non sacerdotem spernit, sed Christum, qui in suo loquitur sacerdote. hæc ille. Et Diuus Gregorius. Et habetur in c. Quadragesima, de consecrat. distinct. quinta dicit: Quadragesima summa obseruatione est obseruanda, vt ieiunium in ea præter dies dominicos (qui de abstinentia substracti sunt) nisi quem infirmitas impedierit, nullatenus soluantur: quia ipsi dies decimæ sunt anni. Et in c. non oportet de Consec. distinct. tertia ex concilio Laodicen. iubetur ieiunium quadragesimæ integrum seruari absque solutione in feria quinta hebdomadæ sanctæ, hoc modo: Non oportet in quadragesima feria quinta vltimę hebdomadæ ieiunium dissolui, & totam quadragesimam inhonorari: sed per totos dies ieiunare, & escis conuenientibus abstinentiæ, id est, aridioribus vti. Nec legitur aliundè habuisse initium. Neque verisimile est quod ecclesia hanc sarcinam acceptasset, & per tot secula obseruasset, nisi à Spiritu sancto & Apostolis emanasset. Hanc Apostolorum ordinationem prædixerat Christus, respondendo discipulis diui Ioannis Baptistæ, qui indixerat ipsis ieiunia frequentia. vnde dicebant: Quare nos & Pharisæi ieiunamus frequẽter, discipuli autẽ tui non ieiunant? respondit Christus: Nunquid possunt filij sponsi lugere, quandiu cum eis manet sponsus? Venient autem dies cùm auferetur ab eis sponsus, & tunc ieiunabunt, hoc est, ieiunium ordinabunt & obseruabunt. De obseruatione ieiunij quo ad eos habetur Act. 13. Ministrantibus autem illis Domino & ieiunantibus, dixit illis Spiritus sanctus: Segregate mihi Saulum & Barnabam ad opus, ad quod assumpsi eos. Ordinauerunt autem Apostoli ieiunium quadragesimale propter tria. Primò in memoriam ieiunij Christi, de quo Matth. quarto. & vt nos ei quodam

Ieiunium quadragesimale ab Apostolis traditum et indictum.

Matth. 9.

Ieiuniũ quadragesimale propter tria est institutũ.

modo nobis possibili conformemur. Secundò, vt decimas temporis Domino redderemus. Vnde Diuus Gregorius ait, vt qui toto anno nobis viuimus, authori nostro in eius decimis mortificemur. Tertiò, propter bona quæ nobis a ieiunio proueniunt. Idem Gregorius aliqua assignat in præfatione quadragesimæ, dicens: Qui corporali ieiunio vitia comprimis, mentem eleuas, virtutem largiris & præmia. Est prætereà placatio diuina, reatus deletio, & multa alia bona sequuntur.

Hæc autem Lutheranorum & Neotericorum hæreticorum (quibus comessationes & epulæ placent) abhorrentium ab abstinentia & ieiuniis, & omnia pœnitentiæ opera improbantium, & aduersus ieiunium ecclesiæ insurgentium, sophisticas rationes ex malo intellectu sacræ scripturę procedẽtes, diluere, & iacula refellere operæ pretium est. Prima eorum aggressio procedit ex satisfactione Christi, qui abundantissime satisfecit pro peccatis nostris: ideò superfluere dicunt ieiunia nostra; & passioni Christi fit iniuria, si peccata nostra per ieiunia expiare tentamus. Sed de hac satisfactione & per crucem & pœnitentiam ad Christum cõformatione abundè locuti sumus c. 16. §. 4. ver. 22. ideò in præsentiarũ supersedemus. Secunda concertatio procedit ex ciborum bonitate. Gene. primo, Vidit enim Deus contra quæ fecerat, & erant valdè bona. &, Omne quod mouetur & viuit, erit vobis in cibũ. & Christus, Non quod intrat in os coinquinat hominem. & Apostolus: Esca nos non commendat Deo. Neq; enim si non manducauerimus, deficiemus: Neque si manducauerimus, abundabimus. & 1. Corinth. 14. Non est regnum Dei esca & potus. & ad Timoth. 4. Spiritus manifestè dicit, quòd in nouissimis diebus discedẽt quidã à fide, attendentes spiritibus erroris & doctrinis dæmoniorũ, in hypocrisi loquẽtium mendaciũ, cauteriatam habentiũ conscientiam suam, prohibentium nubere, & abstinere à cibis, quos Deus creauit ad percipiendum cum gratiarum actione, fidelibus & his qui cognouerunt veritatem. Hinc perperam concludunt, quòd delectus ciborum nõ solùm non placet Deo, nec aliquid adfert cõmodi, imò tanquam à spiritibus dæmoniorum procedens, cauteriatam reddẽs conscientiam, displicet. Ideo Ecclesiam ieiuniũ non posse ordinare, neque vsum ciborum prohibere inferunt. Verùm conclusio hæc non infertur neque pendet ex authoritatibus prædictis: quæ si eas intrinsecus prospexeris, solum contra illos militant, qui aliquos cibos secundum se malos esse dicebãt, vel Cæremonialia legis Moysi, in quibus propter futurorum significationem aliqui cibi prohibebantur, cum Euangelio obseruanda fore astruebant. quorum neutrum sequitur siue probat, imò condemnat Ecclesia. Contra primos militant authoritates Genes. Matth. & Corinth. Contra vltimos autem Diuus Paulus in epistola ad Galat. vbi Petrum dissimulantem manifestè reprehendit. Coloss. 1. dicit: Nemo vos iudicet in cibo, aut potu, aut in parte diei festi, aut neomeniæ, aut sabbathorum, quæ sunt vmbra futurorum, quoniam illa euacuata sunt. Vnde primæ Corinth. 13. Cùm venerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est. Vtrosque prosequitur D. Paulus 1. Timoth. 4. quòd apertè insinuat cùm ait: His qui cognouerunt veritatem. Et sic deligere cibos, vel abstinere ab eis tanquam de se malis, vel quia in lege Moysi sunt prohibiti, procedit ex doctrinis dæmoniorum. Sed abstinere à certis cibis ad reprimendas concupiscentias, aut ad delendum reatum, siue ad animi eleuationem, aut ad placandam iram Dei, seu propter aliquam aliam rationabilem causam procedit ex doctrina Christi. Nam & D. Paulus hoc consuluit, dicens; Bonum est non manducare carnem, nec bibere vinum. Hac delectione vsus est: vnde dicebat: Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo: ne cùm aliis prædicauerim, ipse reprobus efficiar. 2. Cor. 11. dicit se abundantius laborasse in ieiuniis multis. Eandẽ ciborũ subtractionem idẽ Apost. malã affirmat propter scandalũ. vt in Petri reprehẽsione, vel propter notabile corporis aut sanitatis detrimentũ. Vnde 1. Tim. 5. Modico vtere vino propter stomachũ & alias infirmitates tuas. Et Rom. 12. Sit rationabile obsequium vestrum. Et D. Hieronymus: Non refert vtrum magno vel paruo tempore te interimas. Quia de rapina holocaustum offert, qui vel ciborũ nimia egestate, vel

Argumẽta hæreticorũ soluuntur.

Rom. 14.
1. Cor. 9.

Infirmi in quadragesima carnibus vesci possunt.

vel manducandi, vel ſomni penuria immoderatè corpus affligit. vndè ſequitur quòd infirmi in quadrageſima carnibus veſci poſſunt de conſilio vtriuſque Medici. Similiter recta ratio non tantum ſubtrahit de cibo, vt homo reddatur impotens ad debita opera peragenda. vnde idem Hiero. ait, Rationalis homo dignitatem amittit, qui ieiunium charitati, & vigilias ſenſus integritati præfert.

Ex his apparet quòd præfatæ authoritates non militant contra eccleſiam, quæ inſtituit ieiunium quadrageſimale, non vt reprobet cibos vt ſecundum ſe malos, neque vt Cæremonialia legis Moyſi ſeruet, nec vt corpus interimat: ſed ad Chriſtum imitandum, & ad hoc quod fideles diſponātur ad redemptionis noſtrę myſteria deuotè recolenda, & ad reprimendas concupiſcentias, ac ſerenitatem & eleuationem animi, nec non ad placandum Deum, & reatum pœnę delendum. *Perſuaſio ieiunij.* *Mat. 18.* Si D. Ioan. Baptiſta potuit indicere ieiunium diſcipulis ſuis: à fortiori eccleſia, cui obedire Chriſtus præcepit: Si eccleſiam, inquiens, non audierit, ſit tibi ſicut Ethnicus & Publicanus. Si Moyſes ieiunauit quādraginta diebus & quadraginta noctibus, vt legē ſcriptam in tabulis lapideis mereretur accipere (vt habetur Exod. 14.) à fortiori Chriſtiani, vt authorem legis & gratiam ſpiritus ſancti mereantur recipere in Paſchate. Si filij Iſraël vt mererentur ingredi terrā promiſſionis, ieiunauerunt quadraginta annis, & quandò manſerunt in deſerto (vt D. Amb. dicit in quodam ſermone.) & qui noluerunt ieiunare, & à carnibus abſtinere, ſed deſiderio & actu ieiunium violauerūt, exterminati ſunt, quia (vt Pſal. dicit:) *Pſal. 77.* Adhuc eſcę eorum erant in ore ipſorum: & ira Dei aſcendit ſuper eos, & occidit pingues eorum: A fortiori Chriſtiani, vt mereantur ingredi regnum cœlorum, ſingulis annis & quandiu ſunt in deſerto huius mundi, quadraginta diebus à carnibus abſtinere & ieiunare debent: niſi ex legitima & rationabili cauſa excuſentur. Et qui in ætate & ſtatu ieiunandi ſunt, & excuſationem legitimā non habent, vltione diuina digni ſunt. Ex his etiam apparet delectum ciborū, & pręcipuè abſtinentiam carniū (quam D. Paulus laudauit, & bonam eſſe dixit) placere Deo, qui ex ligno ſcientiæ boni & mali edere prohibuit, Gen. 2. & à multis cibis filios Iſraël, propter figuram & repræſentationem ſpiritualium abſtinere præcepit: & Danielis ieiunium & abſtinentiam carnium approbauit, cum ieiunio Niniuitarum: Et Chriſtus certum genus dæmoniorū non eiiciendum fore, niſi à ieiunantibus & orantibus prædicauit. Nec obſtat quod allegatum fuit ex Eſa. Nunquid tale eſt ieiunium quod elegi, per diem affligere animā ſuam? *Ieiunium Iudæorū quare reprobatum fuit.* Quia ibi non reprobatur ieiunium, ſed peſſimæ circunſtantiæ, quæ meritum ieiunij abſorbebant. vndè dicitur: Nolite ieiunare ſicut vſque in hanc diem, ſcilicet, ad lites & contentiones, & vbi inuenitur voluntas veſtra priuata contraria voluntati Dei. *2.2.q.147. art.6.* Ideò Chriſtus Mat. 6. Cùm ieiunatis, nolite fieri, ſicut hypocritæ, triſtes, & in eodē, vt ieiunium approbatum oſtenderet, conditiones & circunſtantias ieiunij declarauit. *Quid requiratur ad rectum eccleſiæ ieiuniū.* Ad rectum eccleſiæ ieiuniū tria requiruntur. Primum eſt vnica comeſtio per modum cibi ſiue ſuſtentationis: quia ſi per modum medicinę & electuarij, vel ad tollēdam alterationem duntaxat, moderatè aliquid ſumatur, ſiue ante, ſiue poſt prandium, non ſoluitur ieiuniū, neque parum panis aut fructuum, ne vinum vel aqua diſſoluat aut dilaniet ſtomachum, etiam ſi pluries in die fiat, prout alteratio exigit: neque (vt dominus *Collatio in diebus ieiuniorum quō fieri poteſt.* Caietanus ait in Summula) acceptio plurium fructuum in collatione more Romanæ curiæ, quæ id cenſetur approbaſſe, ſiue in illo diſpenſare. Videant tamen qui ſumunt, quantum & qua intentione ſumāt, aut ſumere cenſeantur. Quia (vt habetur Galat. 6.) Deus non irridetur, ſed ipſi. Secundum requiſitum ad ieiunium, eſt abſtinētia carnium & lacticiniorum, quæ etiam pręcipitur non ieiunantibus excuſatis, niſi ſint infirmi. quia tales de conſilio vtriuſque Medici (vt dictum eſt) veſci poſſunt in dubiis. Vbi verò eſt euidens cauſa præſertim conſuetudine interueniente, vel cùm non poteſt de facili haberi recurſus ad ſuperiorem, tunc abſque Medici conſilio veſci poſſunt, & *art.8.* vti Epichæia, vt D. Tho. dicit. *2.2.q.147. art.40.* Cauere tamen debēt, quantum poſſibile fuerit, à puſillorum ſcandalo, vt non videāt & ſi videant, etiam cauſam neceſſariam & euidentem ac *art.7.* diſpenſationem cognoſcant. Butyrum verò & lacticinia in locis, in quibus conſuetudo propter defectum olei, eſt introducta, etiam non ſoluit ieiunium.

Competens hora prādij in diebus ieiuniorum. Tertium requiſitum eſt competens hora. Olim competens hora erat poſt veſperas, deinde ſucceſſu temporis poſt nonam horam, hoc eſt, hora prima poſt meridiem. Tandem in meridie, & nunc in vndecima hora. Circa hoc conſuetudini patriæ ſtandum eſt. Vnde D. Hieronymus de ieiunijs loquens, ait: Vnaquæque prouincia abundet ſuo ſenſu, & præcepta maiorum apoſtolica arbitretur. Et *In epiſt. ad Caſu.* in ca. in his 11. diſtinct. ex D. Auguſtino, in epiſtola ad Caſulanum dicitur: In his rebus in quibus nil certi ſtatuit diuina ſcriptura, mos populi, mos Dei, & inſtituta maiorū pro lege habenda ſunt: & ſicut preuaricatores diuinarum legum, ſic & contemptores Eccleſiaſticarum conſuetudinum, coërcendi ſunt. Vnde dicitur communiter:

Cùm fueris Romæ, Romano viuito more.

Et ſic intelligendum eſt de eſu carnium in die Sabbathi, à feſto Natiuitatis Domini, vſq; ad purificationem D. Virginis, in Gallia: & de eſu intrinſecorum & extremitatum animalium in Hiſpania. *An religioſi poſsint comedere carnes in die natiuitatis Domini ſi feria ſexta aduenerit.* Quod puto non habere verum in his, qui ex voto vel regula abſtinentiam carniū obſeruare habent. Quia in c. explicari extra de obſeruatione ieiuniorum, dicitur quòd illi qui voto vel regulari obſeruantiæ ſunt aſtricti, in ſexta feria, ſi feſtum Natiuitatis Domini venire contigerit, carnibus propter feſti excellentiam veſci non poſſunt, ſecundum conſuetudinem Eccleſiæ generalis: ergo excipi debent à conſuetudinibus particularibus. Retardare tamen horam quilibet poteſt, quantū placet. Præuenire verò nō licet abſq; rationabili cauſa. Cum rationabili tamen cauſa præuenire licet, vt propter ſocietatem itinerantium. Eccleſia verò (quæ eſt pia mater, & non intendit filios obligare ad impoſſibile, neque ad valde difficile) ſecundum Doctorum interpretationem & iuris præſumptionem; à vinculo ieiunij cenſetur nonnullos excuſare, & maximè octo genera hominum. *Qui excuſantur à ieiunio eccleſiæ.* Primum locum tenent infirmi & debiles, eò quòd non poſſunt ſufficiēter & ſalubriter cibum ad ſuſtentationem ſumere. Secundum tenent pauperes hoſtiatim mendicātes, qui hora competenti non inueniunt ſufficienter ad ſuſtentationem naturæ. Si verò ſufficienter inueniant, & alias robuſti ſunt, non puto eos excuſatos, niſi fortè propter ignorantiam. Tertium tenent mulieres prægnantes & lactantes, quæ habent pro duobus cibum ſumere: ideò non debent ieiunare. Quia eorum ieiunium tanquam paruulis damnoſum, eſſet ſacrificium de rapina. Ideò vix excuſari, poſſunt à peccato. *Iuuenes vſque ad. 21. annum non tenentur ieiunare ex præcepto Eccleſiæ.* Quarti ſunt pueri, propter crementum, & ſic vſque ad finem tertij ſeptennij ſecundum Medicos; hoc eſt, vſque ad vigeſimumprimum annum, non tenentur ieiunare ex præcepto Eccleſiæ. Si tamen procliues ſunt ad luxuriam, tenentur ieiunare & carnem domare, non præcepto Eccleſiæ, ſed præcepto iuris naturæ, & diuini. Quintum tenent ſenes & decrepiti, in quibus deficit virtus caloris naturalis. Aliquibus videtur quòd à ſeptuageſimo anno & ſupra, ſunt excuſati, iuxta illud Pſal. Dies annorū noſtrorū in ipſis ſeptuaginta anni: ſi autē in potentatibus octoginta anni amplius eorum labor & dolor. Tutius tamen putarem ſtandum eſſe cuiuſlibet talium iudicio & conſcientiæ: non enim omnes eiuſdem complexionis ſunt ſeu æquè fortes. aliqui in. 50. anno ſunt debiliores, quàm alij in 80. Quandiu ſunt ſubiecti paſſionibus, & potētes ad actus venereos, cenſentur potentes ad ieiunādum. & idem cenſendum eſt de his qui prætextu debilitatis ſe à ieiunio volunt excuſare. Notent tales illud quòd dicitur Eſa. 5. Vę qui potentes eſtis ad bibendum vinū, & viri fortes ad miſcendam ebrietatem, & opus Domini non reſpicitis. Vbi tamē ſentiretur notabilis debilitas, & adhuc maneret dubium, conſulerem obtinere diſpenſationem à ſuperiore: qua habita non cenſerem illos obligatos neque teneri ad ieiunium: licet benè ad temperātiam. Sextum tenent laborantes pro victu quotidiano quærēdo, vel manutenendo ſecundū ſtatum, cùm labor & ieiuniū abſq; magna difficultate non conueniant. Diuites verò qui aliis diebus non laborant, ſed per alios opera ſua diſponunt, & in diebus ieiuniorum laborant, vt à ieiunio excuſentur, non puto tutos eſſe in conſcientia. Septimum tenent itinerantes. Equitantes verò, vbi eſſet magnus labor & difficultas non modica

ieiunandi propter alterationem, etiam censetur excusari. Octauum tenent omnes, qui propter ieiuniū impedirentur à maiori bono: vt cantores, qui habent in diuino officio cantando laborare, excusantur: & idem de prædicatoribus, si propter ieiunium impediantur a prædicatione. Si verò sunt fortis naturæ, & propter ieiunium non impediuntur à prædicatione, non putarem eos excusatos. Mulieres etiam vxoratæ, propter bonum pacis in domo seruandum, excusantur.

Ver. 3. *De Gula.*

A 2.2.q.148. GVla est vitium abstinentiæ oppositum per excessum. Gula autem est inordinatus appetitus cibi propter delectationem inordinatam. Et quia delectatio ordinata non est peccatum: ideò delectari moderatè & ordinatè in comedendo, nō est peccatum. Inordinata autē delectatio *Quartuor modi delectationis inordinatæ.* & eius appetitus. 4. modis fieri potest. Primò quantum ad substantiam, quando nimis lautos & preciosos cibos quis appetit. Secundò quantū ad qualitatem, quādo quærit cibos nimis accuratè, hoc est, curiosè præparatos. Tertiò quantū ad tempus, quādo præuenit debitum & cōpetens tempus comedendi, sine causa. Quartò quantum ad modum, vt quando non seruat debitum modū in comedendo: vt cùm nimis comedit, vel nimis festinanter, absq; debita masticatione. *In. 31. Mora.* Hos quatuor modos D. Gregor. ponit: & D. Thom. vocat species gulæ. Gula est mortale peccatum, quando auertit à fine, quando scilicet aliquis constituit vltimum finem in delectationibus cibi & potus, vt non curet contrauenire præceptis: vt cùm ieiunia cōtemnit, aut aliud præceptum transgredi paratus est: quia de talibus Philip. 3. dicitur, Quorum Deus venter est. Frequenter tamen veniale est. Ideò D. Augustinus inter minuta connumerat: licet quandoque in suo genere graue sit, maximè cùm delectatio cibi allicit ad comedendum vsque ad vomitum vel crapulam, vel quando alia inconuenientia sequuntur, vt infirmitas præuisa, & cùm est notabile detrimentum sanitatis præuisum, vel quod præuidere tenetur, est mortale, & cùm inducit ad alia mortalia. Gula est vitium capitale, eò quòd ab eo multa vitia *Filiæ siue species gulæ. 31. Moral.* (quæ à Diuo Gregorio, filiæ eius dicuntur) originem ducunt, & præcipuè quinque. Prima respicit rationem, & dicitur hebetudo mētis, quādo ex immoderatione cibi & potus, rationis acies & intelligētia obtunditur & offuscatur. *Hebetudo mentis.* Secunda, quæ respicit voluntatem, dicitur inepta lætitia, *Inepta lætitia.* quando scilicet voluntas sopito rationis gubernaculo, dissoluitur in alias animæ passiones. Vnde. 2. Esdræ 3. Vinū omnem mentē conuertit in securitatē. *Multiloquium.* Tertia respicit linguam, & dicitur multiloquiū. Vnde D. Greg. in Pastorali ait: Nisi gulæ deditos nimia loquacitas raperet, diues ille epulo lingua grauius non arderet. Quartā respicit inordi- *Scurrilitas.* natum gestum, & dicitur Scurrilitas, hoc est, iocularitas quædam proueniens ex defectu rationis. Vnde super il- *Ephe. 5.* lud: Stultiloquiū & scurrilitas, quæ ad rem non pertinet, &c. dicit: scurrilitas, hoc est, iocularitas, quæ risum mouere solet, dicitur. Quinta, quæ respicit factum, dicitur immunditia, quæ potest attendi secundum inordinatā emissionem quarumcunq; superfluitatē, vel specialiter quantum ad emissionem seminis. Vnde super illud Apostoli: *Ephe. 5.* Fornicatio autem, & omnis immunditia, nec nominetur in vobis, sicut decet sanctos. dicit Glo. hoc est incontinētia pertinens ad libidinem quocunque modo. Vitium oppositum abstinentię per defectum, ad insensibilitatem reducitur, vel dicitur Exinanitio.

Ver. 4. *De Sobrietate.*

B 2.2.q.149. SObrietas est virtus quæ moderatur delectationes potus, maximè vini, quod ex sua fumositate natum est caput conturbare. Moderatur etiam delectationes aliorum quæ inebriare possunt. Sobrietas communiter dicta, in quacunque materia reperitur, & nil aliud est quam mensura & moderatio. vnde ad Titum 2. Sobriè, iustè, & piè, viuamus in hoc seculo. & 1. Timoth. 2. Mulieres in habitu ornato, cum verecundia & sobrietate se ornantes. Propriè tamen sobrietas est circa potum, qui inebriare seu caput cōturbare potest. De hac D. Petrus: Fratres, sobrij estote, *1. Pet. 5.* & vigilate, &c. Et Eccle. 30. Aequa via hominibus vinum in sobrietate potatū: & in eodem: Sanitas animæ, sobrius potus. Vinum enim multum potatum irritationē & iram & ruinas multas facit. Ex his sequitur quòd vsus vini non est illicitus. Vnde Eccle. 31. Vinū in iucunditatē creatum est. Sed immoderatus vsus illicitus est. Vnde Cato dicit:

Nullum crimen vini est, sed culpa bibentis.

Quanuis autem omnes debeant habere sobrietatem, aliquibus tamē propter operationes eorū, magis necessaria *Sobrietas quibus maximè necessaria.* est: vtpotè senibus, Episcopis, Ecclesię ministris, iuuenibus & mulieribus. Ideò Apost. Oportet, inquit, Episcopū esse sobrium, & Diaconos non multo vino deditos. & idem in *1. Tim. 3.* aliis ministris, & qui habent gubernare populum. Et ad *Tit. 2.* Titum scribens: Hortare senes, vt sobrij sint. quia in eis ratio vigere debet, propter aliorū eruditionē. Et in eodē: Iuuenes similiter hortare, vt sobrij sint, propter periculū. Et propter eandem rationē mulieres, quæ debilioris sunt cerebri. Vnde 1. Timoth. 2. Mulieres similiter pudicas & sobrias.

Ver. 5. *De Ebrietate.*

EBrietas dupliciter accipitur. Vno modo pro ligamine C rationis, quod ex vino immoderatè potato accidit. Et 2.2.q.150. sic est magis pœna, quàm culpa. Alio modo accipitur pro appetitu inordinato vini vel alterius rei, ex qua sequitur ligamē rationis. Quod cōtingit dupliciter. Primò propter fortitudinem vini præter opinionē bibētis. Et sic ebrietas contingere potest sine peccato, præcipuè si ex negligentia hominis contingat. Et sic creditur Noe inebriatus fuisse *Gen. 9.* propter ignorantiam & inexperientiam fortitudinis vini. Alio modo ex inordinata concupiscentia & vsu vini. & sic *Ebrietas quādo mortalis vel venialis.* ebrietas est peccatum, & species gulæ: quæ diuiditur in comessationem & ebrietatem: quæ prohibentur Ro. 13. Non in comessationibus & ebrietatibus. & Galat. 5. enumerantur inter peccata mortalia: Manifesta sunt opera *Rom. 1.* carnis, &c. Ebrietas est peccatum mortale, quādo quis aduertit vel aduertere tenetur potum esse immoderatum, & inebriare potentem, & bibit: vultque magis inebriari, quàm à potu abstinere. quia tunc homo scienter inordinatè se priuat vsu rationis: & se exponit multis periculis. Si verò fiat potus per regulas medicinæ ad vomitum prouocandum, non est peccatum, quia non est inordinatus. Cùm autem est ignorantia inuincibilis, vtputa cùm ignorat fortitudinem vini, vel non aduertit, neque aduertere tenebatur, non est peccatum. Si verò quis aduertat potum esse immoderatum, tamen non existimat potum inebriare potentem, sed caput modicum conturbantem, est veniale. Ex his sequitur quòd assiduitas inebriandi facit ebrietatem esse mortalem: non propter iterationem actus, sed quia nō potest esse quòd homo assiduè inebrietur, quin sciens & volens inebrietur. Et quemadmodum *Ebrietas quibus magis indecens & exprobrabilis.* dictum est quòd sobrietas est magis decens certis personis, scilicet Episcopis, & Ecclesiæ ministris, religiosis, senibus, iuuenibus, & mulieribus: ita ebrietas est illis magis indecēs, turpis, & exprobrabilis. Vnde in canonibus Apostolorum legitur: Episcopus, aut Presbyter, aut diaconus, aleæ aut ebrietati deseruiens, deponatur. Ebrietas inuincibilis & absque culpa excusat à peccato sequente: quia causat inuoluntarium, ratione ignorantiæ. Si autem sit vincibilis & culpabilis etiam mortaliter, excusat peccatum sequens à tanto propter ignorantiam sequentem, & ligamen rationis, quod aliquo modo causat inuoluntarium, tamen non excusat à toto: quia licet peccatum sequens non fuerit particulariter voluntarium: fuit tamen voluntarium in causa. Vnde Philosophus 6. Ethicorum dicit, quod ebrius meretur duplicem increpationem, secundum legem cuiusdam Pythagorici: qui (vt habetur in 2. Politicorum) statuit, quòd si ebrij percutiant, plus puniantur quàm sobrij: quia pluries iniuriantur & turbant pacificum conuictum.

An autem peccet nouo peccato dubium est, quia si impediretur à percussione, puta si includeretur aut ligaretur, non puniretur vt percussor. Sed in oppositum videtur, quia actus ille in ebrietate factus, nullam habet libertatem. Ideò D. Thomas dicit de damnatis, qui ex necessitate peccant, quòd totum demeritum sequentis culpæ ad *4. sen. dist. 49. & in ad. 3. p. q. 98. art. 5. ad. 3.* primam culpam pertinere videtur. Similis ratio videtur esse de ebriis. Veruntamen aliud est apud Deum, qui interiora cognoscit & iudicat: aliud apud homines, qui sola exteriora cognoscunt, & de illis solis iudicant. iuxta illud: Homines vident quæ foris patent, Deus autem cor in- *1. Reg. 16.* tuetur.

Ver. 6.

Ver.6. *De Castitate.*

D *2.2.q.151.*

Castitas est virtus & species temperantiæ, quæ concupiscentiam moderatur, ne prætereat siue deficiat, neque excedat debitum delectationum vsum circa venerea. Hanc D.Paulus.2.Cor.6. connumerat aliis virtutibus. Et diuiditur in castitatem virginalem, vidualem, & matrimonialem.

Ver.7. *De Virginitate.*

E *2.2.q.152.*

Virginitas (prout est virtus) importat propositum habituale voto firmatum integritatis carnis perpetuo seruandæ, hoc est nunquam experiri delectationem venereorũ. In virginitate igitur sunt duo. s. materiale & formale. Materiale, est integritas carnis in membris generationi deputatis. Formale autẽ, est illud firmum propositum voto firmatum. Et sic ad completam virginitatem hæc duo necessariò requiruntur. Et ideo quolibet illorum voluntariè immutato, non remanet virginitas completa atque perfecta. Si verò non voluntariè sed inuoluntariè, puta si dormiendo aut per violentiam fieret integritatis carnis corruptio, virginitatis perfectæ meritum non periret, licet caro sentiret & experiretur delectationem veneream, dummodo voluntas non consentiret. *2.de ci.Dei.* Vnde D.Lucia dicebat: Si me inuitam violari feceris, castitas mihi duplicabitur ad coronam. & D.August. dicit, quòd illa mẽbra possunt diuersis casibus vulnerata vim perpeti, & medici quandocunque saluti opitulantes, hoc ibi faciunt quod horret aspectus. Obstetrix etiam, virginis integritatem manu velut explorans, dum inspicit, perdit: deinde subiungit. Non opinor quenquam tam stultè sapere, vt hinc periisse aliquid existimet, etiam de ipsius corporis sanctitate: quamuis membri illius integritas iam perdita sit. Non ergo talis amittit aureolam, de qua infra dicetur. *c.14.§.3. Ver.1.* Si verò voluntariè, tunc perderetur virginitas, nec posset recuperari per pœnitentiam, sicut virginitas formalis deperdita, potest per pœnitentiam & actum interiorem reparari, quemadmodum per solum actum exteriorem deperditur. Sed non materialis, prout si quis consumpserit diuitias suas, aut aliquo alio mẽbro se mutilauerit, per pœnitentiam non restituitur ei membrum, nec diuitiæ consumptæ. Circa materiale virginitatis est aliquid quod miraculosè potest reparari diuinitus, scilicet integritas membri. Aliud est quod nec miraculosè reparari potest: vt scilicet qui expertus est voluptatem veneream, non sit expertus: non enim fieri potest, vt ea quæ facta sunt, non fuerint facta. Vnde dicitur, quòd ad præteritum non est potẽtia: vt scilicet non sit præteritũ. implicat enim cõtradictionem. *In epist. ad Eustochium & habetur in c. Si Paulus.32.q.5.* Ideo D.Hier. ait: Audacter dicam, cùm omnia possit Deus, suscitare tamẽ nõ potest virginẽ post ruinam.

In lib. de Virginit. De preeminẽtia virginitatis ad castitatẽ coniugalẽ, dicit D.Aug. in lib. de Virginitate: Certa ratione & sanctarũ scripturarum authoritate nec peccatum esse inuenimus, nec eas (scilicet nuptias) bono virginalis continentiæ vel etiã vidualis æquamus. Et D. Pau. hanc sententiam probat duplici ratione: scilicet propter solicitudinem, & carnis tribulationem, quę sunt in vxoratis. *Virginitas præstantior est castitate matrimoniali & viduali.* Castitas enim matrimonialis est, quæ inclinat ad abstinendum à voluptatibus venereis extra matrimonium, & in matrimonio ab illicitis. Vnde non habet excellentiam supra communem castitatem. Ideo non est specialis virtus, sicut virginitas. Castitas vidualis addit aliquid supra castitatem communem, non tamen peruenit ad id quod perfectum est in ista materia, hoc est ad omnimodam immunitatem venereæ voluptatis, sed sola virginitas. Ideo sola virginitas ponitur virtus specialis supra castitatem, sicut magnificentia supra liberalitatem.

Ver.8. *De Pudicitia.*

A *2.2.q.151. art.4.* *4.de ci.dei.*

Pudicitia à pudore (in quo verecundia significatur) dicta, versatur circa illa, de quibus homines maximè verecundantur. Verecundantur autem homines de actibus venereis (vt D.Aug. ait) intantum vt concubitus coniugalis, qui nuptiarum honestate decoratur, verecundia non careat. Et hoc ideo, quia motus genitalium non subiicitur imperio rationis, sicut motus aliorum exteriorum membrorum: verecundantur etiam non solum de illa coniunctione, sed etiã de quibuscunq; signis eius, vt dicit Philos. in.2.Rhetorices. Ideo pudicitia (quæ attenditur circa venerea) præcipuè attenditur circa signa venereorum, vt sunt impudici aspectus, & tactus, oscula, & amplexus, & alia huiusmodi, quæ solent deprehendi. Ideo pudicitia est virtus, quæ moderatur delectationes circa ea quæ consequuntur seu ordinantur ad venerea. *In lib de Perseue.* De hac D.Augustin. ait. Prædicanda est etiam pudicitia ab eo qui habet aures audiendi, vt nil genitalibus membris illicitum perpetretur.

§. 4. *De vitiis oppositis castitati.*

B *2.2.q.153.* *Li.Ethi.*

Castitati opponitur luxuria, quæ est inordinatus appetitus delectationum venerearum. Vnde luxuriosus (secundum Isidorum) dicitur quasi solutus in voluptates. Voluptates enim venereæ maximè soluunt appetitũ. Ideo circa eas luxuria maximè consideratur. Luxuriam esse peccatum mortale apparet ex illo Galatarum.5. Manifesta sunt opera carnis, quæ sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, idolorum seruitus, &c. subiungit & similia quæ prædico vobis, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequentur. *Ie.li.de Ce.* Et quamuis semen sit superfluum alimenti & virtutis nutritiuæ (vt dicit Philosophus) & in aliarum superfluitatum emissione non sit peccatum, qualitercunque emittantur, salua decentia conuictus humani: tamen in emissione seminis, quæ fit contra ordinem rationis, est peccatum: eo quòd natura eget illo superfluo, & ordinauit ad generationem. & ideo illa emissio est peccatum mortale, quocunque modo voluntariè fiat extra matrimoniũ, quod est ordinatum ad generationem. aliis autem superfluitatibus natura nõ eget, nec ordinauit illas. Ideo non refert neque est peccatum, quocunque modo emittantur. *Luxuriæ filiæ octo* *13.Moral.* Luxuria est vitium capitale, cùm ex eo siue propter eius finem: qui est delectatio venereorum multa vitia oriantur & perpetrentur. Et secundũ D.Gregorium, habet octo filias, scilicet, cæcitatem mentis, inconsiderationem, præcipitationem, inconstantiam, amorem sui, odium Dei, affectum præsentis seculi, & horrorem ac desperationem futuri. quando enim inferiores animæ vires vehementer afficiuntur ad sua obiecta: consequens est vt superiores vires deordinentur in suis actibus, cùm pendeant ac deriuentur quodammodo ex inferioribus viribus. Per vitium autem luxuriæ appetitus inferior siue concupiscibilis maximè intendit suo obiecto delectabili, propter vehementiam passionis & delectationis: & ideo per luxuriam vires superiores, quæ sunt ratio & voluntas, maximè deordinantur. *Quatuor actus rationis in agendis.* Sunt autem quatuor actus rationis in agendis. Primus est simplex intelligentia, quæ apprehendit aliquem finem vt bonum. Et hic actus impeditur per luxuriam: ideo sequitur eam cæcitas mentis, *Cæcitas mentis.* secundum illud Dan.13. Species decepit te, & cõcupiscentia subuertit cor tuum. & quantum ad hoc ponitur cæcitas mentis. *Sopho.1.* Vnde Sophonias, ambulabunt vt cæci, quia domino peccauerunt. *Præcipitatio.* Secundus actus rationis est cõsilium de iis quæ sunt agenda propter finem & hic etiam impeditur per concupiscentiam luxuriæ. Vnde Terent. in Eunucho, loquens de amore libidinoso: Quæ res in se neque consilium, neque modum vllum habet, cõsilio regere non potes. & quantum ad hoc ponitur præcipitatio, quæ importat substractionem consilij, vt dictum est. Tertius actus est iudicium de agendis: & hic etiam impeditur per luxuriam. *c.4.§.3. Ver...* Vnde Dan.13. de senibus luxuriosis. Auerterunt sensum suum, vt non recordarentur iudiciorum rectorum. & quantũ ad hoc ponitur inconsideratio, de qua dictum est. *Inconsideratio* Quartus actus est præceptum siue imperium rationis de agendis, hic actus etiam impeditur per luxuriam, inquantum homo impeditur impetu concupiscentiæ, ne exequatur id quod decreuit esse faciendum. *c.4.§.3. Ver.2.* Vnde Terent. in Eunucho de Thrasone milite, qui iactabat se recessurum ab amica, dicit: Hæc verba vna falsa lachrymula restringet. & quantum ad hoc ponitur inconstantia. *Amor sui.* *Odium Dei* Ex parte autem voluntatis consequitur duplex actus, quorum vnus est appetitus finis: & quantum ad hoc ponitur amor sui, quantum scilicet, ad delectationem quam inordinatè appetit. *Affectus præsentis seculi.* & per cõtrarium ponitur odium Dei, inquantum scilicet Deus, prohibet delectationem concupitam. Alius actus voluntatis est appetitus eorum quæ sunt ad finem, hoc est mediorum. & quantum ad hoc ponitur affectus præsentis seculi, in quo aliquis vult frui voluptate. Et per oppositum opponitur desperatio & horror futuri seculi. *Horror futuri seculi.* Quia dum nimis detinetur carnalibus

 delecta-

delectationibus, non curat venire ad spirituales, sed fastidit eas. Isidorus circa actus inordinatos exteriores ad *Multiloquium.* delectationem pertinentes, ponit quatuor: Primum circa materiam Et sic ponitur multiloquium: Cùm enim ex abandantia cordis os loquatur (vt dicitur Mat. 12) Lúxuriosi (quorum est cor turpibus delectationibus & concupiscentiis plenum) de facili ad turpia verba prorumpunt. Secundum ex parte causæ. Cùm enim luxuria inconsiderationem & præcipitationem causet, facit prorumpere in verba leuiter & incōsideratè dicta. & sic ponit scurrilitatē, siue scurrilia verba. Tertium quantum ad finem. Cùm *Scurrilitas.* enim luxuriosus delectationem quærat, & verba sua ad delectationem ordinet, prorumpit in verba ludicra. Quartum quantum ad sententiam verborum, quam peruertit *Stultiloquiū* luxuria, propter cæcitatem mentis quam causat, prorumpit in stultiloquia: vtpotè cùm præfert delectationes quas appetit, quibuscunque aliis rebus. Luxuria habet se- *Luxuriæ species septē* ptem species, scilicet, fornicationem simplicem, adulterium, incestum, stuprum, raptum, sacrilegium, & vitium contra naturam. quia vbi est specialis ratio deformitatis, oportet ibi esse speciale peccatum. sed sic in istis (vt patet intuenti) igitur, &c.

Ver. 1. *De Fornicatione.*

C Fornicatio est duplex, scilicet, spiritualis & corporalis. Spiritualis est idololatria, quæ habet similitudinem *2.2.q.154 art.1.* cum corporali: quia sicut in corporali est accessus ad non *Spiritualis fornicatio.* suam, & concubitus cum ea: sic in idololatria est accessus ad non suum Deum, & concubitus cum eo. & hæc etiam potest dici adulteriū, precipuè in eo qui fidem dedit Deo: vt Iudei in circuncisione, & Christiani in baptismo. Et sic intelligūtur multi passus sacræ scripturę in antiquo testamento de filiis Israel, maximè Ezech. 16. Multiplicasti fornicationes tuas. & Hier. 3. Tu fornicata es cum amatoribus multis. Et Christus Matth. 12. Generatio praua & adultera signum quærit. Fornicatio corporalis est concubitus soluti cum soluta. Fornicationem simplicem esse peccatum mortale iure diuino manifestum est per illud quod habetur Ephe. 5. Fornicatio autem, &c. subditur: Hoc autem scitote, intelligentes quòd omnis fornicator, aut immundus, aut auarus, quod est idolorum seruitus, non habet partem in regno Christi & Dei. Sed nil excludit à regno Dei, nisi peccatum mortale: igitur, &c. Et Tob. 4. Attende ab omni fornicatione: & præter vxorem tuam ne patiaris crimen scire. Crimen autem importat peccatum mortale: igitur. & Act. 15. Abstineatis vos à fornicatione. Nec obstat quòd Abraham legitur habuisse concubinam, Gen. 16. Iacob pariter, Gen. 30. quia erant vxores, & cum illis dispensatum fuit super pluralitate vxorum, eò quòd cultus diuinus erat per propagationem naturalem ampliandus: secus in noua lege, in qua fides per miracula propagatur. Et per Christū dispensatio illa reuo- *Mat. 19.* cata fuit, cum reprobauit libellum repudij, & reduxit matrimonium ad statum in quo fuerat institutum. Iudas tamen non excusatur à fornicatione cum Thamar, Gen. 38. *Iudas fornicatus est, Oseas verò non.* licet Oseas non fuerit fornicatus, eò quòd præcepto domini vxorem accepit meretricem & fornicariam. Et quanuis quælibet inordinata comestio non sit peccatum mor- *c. 1. §. 7. Ver. 1.* tale ex genere, eò quòd per vnam comestionem non impeditur bonum totius vitę: quia si impediretur, esset mortale: tamen quælibet fornicatio impedit bonum prolis nascituræ, cùm ex vno concubitu generatio fieri possit. & ideo ex ipso genere actus est peccatum mortale. & sic non solùm iure diuino, sed etiam iure naturæ: quia contrariatur charitati & bono prolis nascituræ, de his amplius, cùm de concubinatu agetur.

Ver. 2. *De Adulterio.*

D Adulterium est accessus ad alienum thorum: & committitur, quando alter illorum est alicui alij matri- *2.2.q.154. art.8.* monio coniunctus. Hoc autem nulli dubium est adulterium esse maius peccatum fornicatione: quia in simplici fornicatione nulla fit proximo iniuria, sed soli Deo. In adulterio autem quanuis non fiat iniuria consentienti, fit *Adulteriū an grauius sit in viro quàm in muliere.* tamen coniugi, & Ecclesiæ sacramento & ideo post homicidium in grauitate adulterium collocatur non ratione venereorum tantum, quia peccatum contra naturam grauius est: sed propter alias circunstantias. Et quanuis secundum aliquid sit grauius in viro, eò quòd vir sit maioris & viuacioris rationis: absolutè tamen & simpliciter est grauius peccatum in muliere propter multa retrahentia & pericula, quibus mulier se exponit, & prolem, de his amplius dictū est ca. 5. §. 1. ver. 14. Hoc peccatū speciali pręcepto legis naturę prohibetur: Non mechaberis, Exo. 20. Adulteriū fieri potest stuprū, incestus, sacrilegiū, & raptus: si vxoratus ad virginē vel consanguineā, aut monialem, vel violēter accedat. Nec incōuenit (prout dictū est) q vnus actus materialiter, sit plura peccata formaliter, propter diuersas deordinationes & prohibitiones quas habet.

Ver. 3. *De Incestu.*

Incestus est, cùm quis abutitur consanguinea vel affine: & tantò est peccatum grauius, quantò sunt proxi- E 2.2.q.154. art.9.
miores in gradu. de his personis est specialis prohibitio Liuit. 18. Ideo est speciale peccatum. Deordinatio in hoc peccato prouenit ex eò quòd homo naturaliter debet quādam honorificentiā consanguineis, & propter eos affinibus: intantū quod apud antiquos (vt refert Valer. Max.) non erat fas filium cum patre balneari, ne se nudos conspicerent. Prædicta autem honorificentia non potest seruari in actibus venereis, in quibus est turpitudo maxima.

Ver. 4. *De Stupro.*

Stuprum præcipue consistit in actu, quo virgo etiam F
volens defloratur. In hoc peccato est specialis defor- 2.2.q.154.
mitas, tam ex parte puellę, quam patris. ex parte puellæ, art.6.
quia ex hoc quod violatur, nulla pactione coniugii præcedente, impeditur à legitimo matrimonio consequendo, & ponitur in via meretricandi. talis deformitas nōn reperitur in viro. Ideo vir virgo primò concumbens, non peccat peccato stupri, vt dicit dominus Caietanus. Ex parte patris, quia opprobrium ei fit, eò quòd puella in eius cura & solicitudine sita est. Et ideo Deus duplicem pœnam stuprantibus ordinauerat olim in lege. Patri tenebatur stuprator in quingentis siclis: vt habetur Deuter. 22. Quo ad puellam, habetur Exod. 22. Si quis seduxerit virginem necdum desponsatam, dormieritque cum ea, dotabit eā, & habebit eam vxorem. Si pater virginis noluerit ei dare, reddet pecuniam iuxta modum dotis, quam virgines accipere consueuerunt. Prædictæ tamen ordinationes (inquantū sunt iudiciales) nō obligant, nisi quatenus Ecclesia vel aliqua cōmunitas eas reinstituerit. Quòd si nulla sit reinstitutio vel humana circa hęc ordinatio, tenetur stuprator propter iniuriā factā ad arbitriū iudicis, qui in non moderatis per legem debet arbitrari & non moderari.

Ver. 5. *De Raptu.*

Raptus (prout est species luxuriæ) est concubitus vio- A
lentus, siue sit virgo, vidua, vxorata, aut monialis: & 2.2.q.154.
sic potest concurrere simul cum aliis peccatis: si fiat vio- art.7.
lentia patri, marito, priorissę, vel monasterio. Si violenter abducatur à domo patris, mariti, vel à monasterio, dicitur raptus, qui est graue peccatum, & per leges punitur pœna capitali: & eius substātia applicatur, raptę etiā si nō fuerit cognita. de his Legistæ in rubrica de raptoribus. C. & in l. si quis non dicam rapere, C. de Episco. & cle. Vir tamen quamuis violentiam inferat sponsæ, excusatur à raptu, eò quòd ius habeat in illa, maximè si contraxit per verba de præsenti.

Ver. 6. *De Sacrilegio.*

Sacrilegium accipitur dupliciter: Primò, vt est vitium B
religioni oppositum, de quo dictum est. Secundò, vt est 2.2.q.154.
species luxuriæ. Et tunc dicitur concubitus cum persona art.10.
Deo dicata: vt si vir etiam laicus cum moniali, vel mulier c.5.§.6.
cum ordinato & dicato Deo. Potest etiam ex vtroque Ver.8.
extremo committi: & tunc est grauius peccatum, ex suo genere mortale, & magna pœna dignum.

Ver. 7. *De Vitio contra naturam.*

Licet omne vitium sit contra naturam hominis, cuius G
bonum secundum D. Diony. est secundum rationem 2.2.q.154.
esse: specialiter tamen abusus qui fit circa venerea contra art.11.
modum humanum (sicut si cum masculo vel fœmina extra vas naturale, vel cum alterius generis animantibus) dicitur vitium contra naturam: quia in illis minus obseruatur ratio, quæ est natura hominis: & vocatur à D. Paulo immunditia, per anthonomasiam. vnde ait: Et non egerunt pœnitentiam super immunditia, & fornicatione, & 2. Cor. 12.
impudicitia. vbi glo. Immunditia est vitiū contra naturā. Et habet plures species. Si quis solus, vocatur Mollicies &

& pollutio voluntaria, quæ ſemper eſt peccatum mortale, vt habetur ex illo. 1. Corin.6. Nolite errare, neque fornicarij, neque maſculorum concubitores, neque molles regnum Dei poſſidebunt. Propter hoc peccatum, Onam qui fundebat ſemẽ in terram, percuſſit dominus, eò quòd rem deteſtabilem faceret, in iniuriam totius naturę humanæ, cuius ſemen eſt ad generationem ordinatum. Hoc vitium in ſecũdam perſonam valdè graue eſt. Ideo Rom. 1. D. Pau. plurimum deteſtatur maſculorum concubitores. Sed vitium beſtialitatis eſt grauiſſimum in genere ſuo: vnde ſuper illud Gen.37. Ioſeph accuſauit fratres ſuos apud patrem, crimine peſſimo, dicit Glo. quia cum pecoribus commiſcebantur. Propter hoc peccatum pluit dominus ignem & ſulphur ſuper Sodomam & ciuitates circumuicinas. Et ideo in huius exemplum & criminis deteſtationem, de talibus conuicti non immeritò flammis traduntur. Nocturna verò pollutio, quę contingit in ſomniis, peccatum eſſe non poteſt, cùm non ſit voluntaria, eſt tamen aliquandò ſequela præcedentis peccati: puta cum contingit ex vehementi cogitatione præcedente in vigilia. Non tamen eſt peccatum intrinſecè, etiam ſi in vigilia terminetur, dummodo non placeat: cum non ſit in facultate hominis impedire. Et eodem modo dicendum eſt de omnibus aliis deformitatibus, quæ contingunt dormientibus in ſomniis, etiam ſi à dæmonibus vel ex fragilitate proueniant, dummodo non ſit conſenſus: quia ſi eſſet conſenſus vel complacentia in illo peccatum eſſet, & non in ſomnio, cum non ſubiaceat libertati. Tactus autem & oſcula vel amplexus, quamuis ex genere ſuo non ſint peccata mortalia aut venialia: poſſunt enim abſque libidine fieri ſecundũ conſuetudinem patriæ, vel propter neceſſitatem aut aliam cauſam rationalem. Si tamen deliberatè fiant, propter intentionem corruptam, ſunt peccata mortalia, ſicut & aſpectus, iuxta illud Mat.5. Si quis viderit mulierem ad concupiſcendum eam, iam mœchatus eſt in corde ſuo. Non ſolum enim conſenſus in actum peccati mortalis, eſt peccatum mortale, ſed etiam in delectationem: vt dictum eſt, cum de conſenſu ageretur. Vnde D. Cyprianus ad Pompeium, de Virginitate dicit: Certè ipſe concubitus, ipſe amplexus, ipſa confabulatio, oſculatio, & coniacentium duorum turpis & fœda cognitio quantum dedecoris & criminis ſit, cõfitentur. Quod intelligendum eſt extra matrimonium. Et quamuis non impediant bonum prolis humanę: quia tamen procedunt ex libidine, quæ ad illud inclinat & diſponit, ſunt peccata. Qui enim amat periculum, in illo peribit.

Gen.38. *Gen.19.* *Pollutio in dormiente non eſt peccatum.* *Tactus, oſcula & amplexus an ſint peccata.* *Eccle.3.*

§.5. *De partibus potentialibus temperantiæ.*

D DEcem communiter poni ſolent partes potentiales temperantiæ, quæ dicuntur virtutes adiunctæ & ſecundariæ: quia conueniunt cum ipſa temperantia in hoc quòd moderantur alquas paſſiones, vel aliquod pertinens ad eas, ſicut temperantia. Deficiunt tamen à ratione temperantiæ, quę moderatur paſſiones maximè allicientes, & non hæ decem, ſcilicet, continentia, manſuetudo, clementia, modeſtia, humilitas, ſtudioſitas, moderatio, eutrapelia, ornatus, parcitas. Aliqui plures ponunt, quas reducunt ad aliquas prædictarum, alij tamen non ponunt niſi quatuos, ſcilicet continentiam, manſuetudinem, clementiam, & modeſtiam, quam ſubdiuidunt in quinque, ſcilicet, humilitatem, ſtudioſitatem, bonam ordinationem, eutrapeliam, & ornatum, ſub quo ſimplicitas, de quibus per ordinem dicendum eſt.

Ver.1. *De Continentia.*

E CОntinentia dupliciter accipitur. Vno modo pro ea qua homo ab omni delectatione venerea abſtinet. Vnde Apoſtolus Galat.5. continentiam caſtitati coniungit. Et ſic continentia videtur idem eſſe cum caſtitate, & eodem modo diſtingui ſiue diuidi poteſt. Alio modo accipitur continentia, qua quis reſiſtit concupiſcentiis prauis vehementibus. Et hoc modo accipit Philoſophus in.7. Ethicorum. Et hoc modo continentia habet aliquid de ratione virtutis, inquantum firmat rationem contra paſſiones, ne ab eis deducatur. Non tamen attingit perfectã virtutis moralis rationem, ſecundum quam appetitus ſenſitiuus ſubditur rationi, ſic quòd in eo inſurgunt vehementes paſſiones: ſed promptè & faciliter abſque difficultate exit in actum. Ideo Philoſo. in.4. Ethic. dicit, quòd continentia non eſt perfecta virtus, ſed mixta, inquantum habet aliquid de ratione virtutis, & in aliquo deficit à virtute. Accipiendo tamen largè virtutem pro quolibet principio laudabilium operum, continentia poteſt dici virtus, quæ principaliter eſt circa delectationes tactus, ſicut & temperantia, & minus principaliter circa concupiſcentias honoris aut iræ. Et ſic ſubiectiuatur in voluntate, quia quis eligit non ſequi vehementes concupiſcentias illicitas.

Continentia dupliciter accipitur. Continentia non attingit rationem perfectæ virtutis.

Ver.2. *De Incontinentia.*

INcontinentia dupliciter & oppoſito modo ad cõtinentiam accipi poteſt. Primò pro ea qua quis liberè ſe immergit delectationibus turpibus. Et ſic eſt peccatum generale ad gulam, ebrietatem, & luxuriam. Alio modo pro ea qua quis rectam rationem habens, vincitur à vehementi concupiſcentia carnalium delectationum honoris, aut irę. Et talis incontinentia eſt peccatum perſonæ non omnino deprauatæ. Ideo eſt minus peccatum quam intemperantia. Quia intemperati voluntas magis inclinatur ad peccandum, cùm ex propria electatione, quæ procedit ex habitu. In eo verò qui eſt incontinens, voluntas inclinatur ad malum ex paſſione quæ citò tranſit. Et inde eſt quòd incontinens ſtatim pœnitet trãſeunte paſſione, quod non facit intemperatus: imò gaudet ſe peccaſſe, eò quòd operatio peccati facta eſt ei cõnaturalis ſecundum habitum. Vnde de intemperatis dicitur Prou.2. Lætãtur cùm malè fecerint, & exultant in rebus peſſimis. Hanc rationem tangit Philo. dicens quòd intemperatus non eſt pœnitiuus: immanet enim electioni. Incontinens autem omnis eſt pœnitituus: & ideo minus peccat.

F *2.2.q.156.* *Incõtinẽtiæ peccatũ minus intemperantiæ.* *7. Ethic.*

Incontinentia concupiſcentiæ eſt peior quã iræ aut ambitionis. Vnde Philoſ. dicit quòd minus turpis eſt incontinentia irę, quàm incontinentia concupiſcentiæ, propter quatuor. Primò quia motus iræ participat aliquo modo rationem, inquantum iratus tendit ad vindicandam iniuriam ſibi factã: quod aliqualiter ratio dictat, ſed non perfectè. Sed motus concupiſcentiæ eſt totaliter ſecundum ſenſum, & nullo modo ſecundũ rationem. Secundò quia motus iræ magis ſequitur complexionem propter velocitatem motus cholerę, quæ tendit ad iram. vnde magis eſt in promptu, quòd ille qui eſt ſecundum diſpoſitionem corporis diſpoſitus ad iraſcendum, magis iraſcatur, quàm ille qui eſt diſpoſitus ad concupiſcendum, concupiſcat. vnde frequentius ex iracũdis naſcuntur iracundi, quàm ex concupiſcentibus concupiſcentes. Quod autem prouenit ex corporis diſpoſitione, reputatur magis venia dignum. Tertiò quia ira quærit manifeſtè operari, & concupiſcentia quęrit latebras, & doloſe ſubintrat. Quartò quia concupiſcens delectabiliter operatur: Iratus autem quaſi quadam triſtitia præcedente coactus. Tunc incontinentia eſt peccatum mortale, quando procedit vſque ad conſenſum deliberatum alicuius, quod eſt peccatum mortale puta vindictã, fornicationẽ, &c. aliàs eſt peccatũ veniale.

Ver.3. *De clementia & manſuetudine.*

MAnſuetudo propriè eſt virtus, quæ moderatur & frenat impetum irę. Clementia autem eſt virtus quę moderatur exteriores punitiones. Vnde Seneca. Clementia eſt potentia animi in poteſtate vlciſcendi. Et quia iſtæ duæ virtutes concurrunt ad eundem effectum, ſe conſequuntur ad inuicem, ſicut iuſtitia & liberalitas, quæ cohibent aliquem à furto: & conueniunt cum miſericordia, quia vtraque fugit & abhorret à miſeria alterius. Ideo clementia miſericordia nũcupatur. Differũt tamẽ, quia ad miſericordiam pertinet ſubuenire miſeriæ alterius per beneficij collationem. Sed ad clementiam pertinet miſeriam diminuere per pœnarum ſubſtractionem. Clementia & manſuetudo ponuntur partes temperantiæ: quia imitantur eam in aliquibus materiis ſecundariis, quantum ad modum ex quo principaliter dependet laus temperantiæ, cuius eſt moderari & refrènare concupiſcentias vehementiſſimas. Sic manſuetudo moderatiua eſt iræ, clementia verò pœnarum. Ideo adiunguntur temperantiæ, ſicut virtuti principali.

G *2.2.q.157.* *Lib.1. lib. de Cle.* *Clementia & miſericordia differunt.*

Ver.4. *De ira ſiue iracundia.*

IRa, propriè loquendo, eſt paſſio appetitus à qua vis ſiue potentia iraſcibilis nominatur, per quam aliquis appetit vindictam. Et quia vindicta poteſt bene vel malè

H *2.2.q.158.*

appeti,

appeti, sicut & infligi: Ideo ira secũdum se est indifferens: sed secũdum quod moderatur & determinatur per rationem quando oportet quantum & secundum quod oportet, est bona, vt si pater moderatè irascatur contra filium propter culpam vel defectum, vel prælatus contra subditum. Et similiter appetere vindictam propter correctionem vitiorum, & bonum iustitiæ seruandum (dummodò fiat secundum ordinem iuris) est à Deo, cuius minister est potestas puniens. & tunc ira non est peccatum, imò est laudabilis. Sic iratus est Christus, cum facto quasi flagello ex funiculis, eiecit ementes & vendentes de templo. Ad hunc modum irascendi hortabatur Psalmographus: Irascimini & nolite peccare. Hæc ira alio nomine dicitur zelus, hoc est quæ fit propter amorem & honorem Dei, ac Reipub. vtilitatem. vnde Ioan. 2. Recordati sunt discipuli eius, quia scriptum est: Zelus domus tuæ comedit me. Quando vero ira non est regulata per rationem, quocunque modo fiat, est peccatum: puta si quis appetit vindictam propter malum eius qui puniendus est, vel si appetat eum puniri qui non meruit, vel vltra quàm meruit, vel etiam non secundum iuris ordinem, qui est conseruatio iustitiæ, & correctio culpę ab eo qui præest. Est autem peccatum mortale, quando contrariatur charitati: quod est quando appetitur notabile damnum seu malum proximi, in persona vel bonis. Fit autẽ veniale tripliciter. Primò propter imperfectionem actus, vt quando malum quod appetitur, non est notabile. Secundò propter subreptionem, quãdo non ex pleno & libero vsu rationis procedit, sed ex impetu passionis & motu secundò primò. Tertiò propter inordinatum modum, quando quis etiam ex causa licita irascitur, sed nimis ardenter, aut secundum exteriores motus nimis excandescit, est veniale. Posset tamen propter scandalum fieri mortale, ac etiam si huic excessui addatur aliquid quod sit contra dilectionem Dei & proximi: vt si prorumpat in blasphemiam, vel contumeliam, aut aliud crimen. Vnde Mat. 5. dicebat Christus: Ego autem dico vobis, Omnis qui irascitur fratri suo (scilicet, in corde) reus erit iudicio. Qui autem dixerit fratri suo, Racha (quod secundum D. Chrysost. paruipẽnsionis verbum est, sicut cum diximus, Tu ex contemptu) reus erit concilio. Qui autem dixerit fratri suo, Fatue: reus erit gehennæ ignis. Hi sunt tres gradus iracundiæ, secũdum processum humani actus: in quo primò aliquid in corde concipitur, deinde per exteriora signa manifestatur, & tandem peccatum interius conceptum ad effectum perducitur, & vindicta verbo vel facto infligitur. Iracundorum tres modi assignantur à Philosopho. Quidam sunt acuti, qui nimis citò irascuntur, ex qualibet etiam leui causa: tamen citò euanescit ira. Quidam amari, quando irascuntur ex causa iræ: quæ est memoria iniuriæ illatæ. & ex hoc ira diu perseuerat: quia continuè memorantur. vnde ex hoc diuturnam tristitiam concipiunt. Ideo sunt sibiipsis amari. Quidam graues & difficiles & quasi implacabiles, & isti sunt peiores. Greg. autem Nicenus & Damascenus ponunt tres species irascibilitatis. Primam vocant iram felleam: secundam maniam & insaniam: tertiam furorem. Hæ tres species ordinatè respondent tribus modis à Philosopho constitutis. Sed de duabus vltimis facit mentionem Dauid: domine, ne in furore tuo arguas me: neque in ira tua, &c. Ira est vitium capitale, quia ex ea siue eius modo multa vitia oriuntur, præcipuè sex, quæ à Diuo Grego. filiæ iræ dicuntur. Quæ sunt: indignatio, tumor mentis, contumelia, clamor, blasphemia, rixa. Ira enim tripliciter potest considerari, Primò secundum quòd est in corde. Et sic ex ira oriuntur duo vitia: Vitium ex parte eius cui quis irascitur, quem reputat indignum, vt sibi tale quid fecerit. & sic ponitur indignatio. Aliud ex parte suiipsius, inquantum scilicet, cogitat diuersas vias vindictæ: & talibus cogitationibus animũ replet, secundũ illud Iob. 15. Nũquid sapiens replebit stomachum suum? & sic ponitur tumor mentis. Secundò consideratur prout est in ore. & sic ex ira duplex inordinatio procedit. Vna quidem secundũ hoc quod homo in modo loquẽdi iram suã demõstrat: vt dicendo, Racha, siue peruipendẽdo. Et sic ponitur clamor, per quẽ intelligitur alta & inordinata ac confusa locutio. Alia inordinatio est secundum quòd aliquis prorumpit in verba iniuriosa: quæ quidem si sint contra Deum, erit blasphemia: si verò contra proximum, erit contumelia, prout complectitur conuitium & improperium. Tertiò cõsideratur ira secundũ quòd procedit vsque ad factũ. Et sic ex ira oriuntur rixæ, per quas intelliguntur omnia nocumẽta, quæ facto proximis inferuntur ex ira, siue in bonis, siue in persona. & sic complectuntur detractionẽ, homicidiũ, mutilationẽ: & alia huiusmodi.

Ira quando & quomodo bona. — *Rom. 13.* *Mat. 21.* — *Psal. 4.* *Ioan. 2.* — *Ira quando mala & quomodo.* — *Ira fit venialis tribus modis.* — *Iracundorũ tres species* 4. *Ethic.* — *Psal. 6.* *Ira sex filiæ* 31. *Mora.*

Ver. 5. *De Crudelitate.*

A Crudelitas à cruditate sumitur. sicut enim ea quę sunt cocta & digesta, consueuerunt habere dulcem & suauẽ saporẽ. & illa quæ sunt cruda, habẽt horribilẽ & asperũ: sic clementia importat siue significat quandã animi lenitatẽ siue dulcedinẽ. per quã aliquis est diminutiuus pœnarum: ita crudelitas eius oppositum significat quandam animi asperitatem. Vnde Seneca: Crudelitas (quæ nihil aliud est, quàm atrocitas animi in expediendis pœnis) clementiæ opponitur. Et sicut clementia pro misericordia communiter sumitur: ita crudelitas pro immisericordia, ad quam pertinet beneficia non largiri. quamuis dici possit quòd ipsa beneficij subtractio pœna quædam sit. Conuenit autem crudelitas cum sæuitia, sicut malitia humana cum bestialitate, vt dicitur. 7. Ethicorum. Quia crudelitas in pœnis non significat aliquam culpam eius qui punitur, sed solum eius qui delectatur in hominum cruciatu, sicut animalia fera nocent hominibus, vt ex eorum corporibus pascantur, non ex alia iustitiæ causa. & ideò crudelitas continetur sub bestialitate. Nam talis delectatio non est humana, sed bestialis, proueniens ex mala consuetudine vel corruptione naturæ, sicut & aliæ hominum bestiales affectiones. Differt tamen, quia crudelitas non solùm non attendit culpam in eo qui punitur, sed etiam excedit modũ in puniẽdo. Ideò ab aliquibus dicitur inhumanitas: & crudeles vocari possunt inhumani. Opponitur etiam crudelitas remissioni & dissolutioni. quæ tunc est peccatum, quando prætermittitur ordo iustitiæ, quo aliquis debet puniri propter culpam, quàm excludit crudelitas. Vnde Diuus Greg. ait: Sit timor, sed non emolliens: sit rigor, sed non exasperans: sit zelus, sed non immoderatè sęuiens: sit pietas, sed non plus quàm expediat parcens.

2.2.q.159. — *2.li.de.Cle.*

Ver. 6. *De Modestia.*

B Modestia est virtus inclinans ad moderandas passiones & delectationes circa mediocria, & quæ non sunt tam difficilis moderationis, sicut delectationes tactus, quas moderatur temperantia. Ideo modestia adiungitur ei: differt autem ab ea, sicut liberalitas à magnificentia. Quia magnificentia est circa difficiliora & magnos sumptus, & liberalitas circa mediocres. Sic temperantia est moderatio difficiliorum, modestia verò mediocrium, in quibus non est excellens difficultas. Hæc mediocria videntur esse quatuor, quorum vnum est motus ad excellentiam, quem moderatur humilitas, quæ opponitur superbiæ. Secundum est desiderium eorum quæ pertinens ad cognitionem: & hoc moderatur studiositas, quæ opponitur curiositati. Tertium quod pertinet ad corporales motus & actiones, scilicet, vt honestè & decentur fiãt tam in seriis, quàm in his quæ ludo aguntur. Quo ad decentiam personæ & quo ad gestus, ponit Andronicus bonam moderationem, quæ est scientia decentium in motu. Quo ad alios autem & in his quæ ludo aguntur, ponit Philoso. Eutrapeliam. Quo ad ea verò quæ pertinent ad exteriorem apparatum, puta in vestibus & in aliis huiusmodi, ponit ornatum & simplicitatem, parcitatem & austeritatem, quæ ad modestiam reducuntur. Ex his apparet quòd modestia habet plures species: & non solum se habet circa exteriores actiones, sed etiam circa interiores.

2.2.q.160. — *Humilitas* — *Studiositas.* — *Eutrapelia* — *Ornatus.*

Ver. 7. *De Humilitate.*

C Hvmilitas est virtus moderans appetitum hominis ne immoderatè tendat in excelsa & magna præter rectam rationem: vt in his quæ sunt supra se, non tendat per propriarum virium confidentiam: & sic significat deiectionẽ ad infima, secũdum ordinẽ rationis. Quòd si fiat solùm secundum signa exteriora, aut per fictionem, est falsa humilitas, de qua Eccle. 19. Est qui nequiter se humiliat. Sed quando fit secundũ motũ interiorem animi & rectã rationẽ, est virtus, quæ nõ cõtrariatur magnanimitati aut magnificẽtiæ, quę circa magna versantur: Quia in hoc

2.2.q.161. *Humilitas quid & in quo sit.*

Falsa humilitatis & ... animitatis differentia. hoc conueniunt, quòd omnes sunt secundum rectam rationem: Sed differunt, quia ad magnanimitatem & magnificentiam pertinet, quod aliquis ad magna tendat, ex confidentia diuini auxilij. Ad humilitatem vero pertinet, vt se deneiat & demittat ad ima, ex consideratione defectuum propriarum virium & diuinę reuerentiæ, ex qua procedit quod homo non plus sibi attribuat quàm sibi competat, secundum gradum quem a Deo sortitus est. Et sic humilitas videtur præcipuè importare subiectionem hominis ad Deum. ideo D. Augustin. in libro de Ser. do. in monte humilitatem, per quam intelligit paupertatem spiritus, attribuit dono timoris, quo quis Deū reueretur. Humilitas à D. Benedicto in regula distinguitur in duodecim gradus. Quorum primus est, corde & corpore semper humilitatem ostendere, defixis in terram aspectibus. Secundus, vt pauca verba & rationabilia loquatur, non clamorosa voce. Tertius vt non sit facilis aut promptus in risu. Quartus, taciturnitas vsque ad interrogationem. Quintus, tenere quod communiter habet monasterij regula. Sextus, credere & pronuntiare omnibus se viliorem. Septimus, ad omnia indignum & inutilem se fateri & credere. Octauus, confessio peccatorum. Nonus, prompte obedire in duris & austeris. Decimus, vt cùm obedientia subdat se maiori. Vndecimus, vt voluntatem propriam non delectetur implere. Duodecimus, vt Deum timeat, & memor sit omnium quæ præcepit. Aliqui tamen vocant huiusmodi gradus, signa & effectus humilitatis, quibus quisque scire potest an humilitatem perfectam habeat, necne.

In li. de sermo. do. in mont.

Humilitatis 12. gradus.

Ver. 8. *De Superbia.*

D

2.2.q.162.

In lib. ethimo.

SVperbia est inordinatus appetitus propriæ excellentiæ & denominatur ex hoc quòd per voluntatem aliquis tendit in id quod est supra se. Isidorus dicit: Superbus dictus est, quia super vult videri, quam est: qui enim vult supergredi plusquam est, superbus est. Subiectum vero superbiæ est appetitus irascibilis largo modo acceptus, cùm sit circa aliquid magnum & arduum. subiectum enim actuum & habituum ex obiecto potentiarum consideratur. Sed notandum quòd appetitus irascibilis dupliciter accipi potest. Vno modo propriè, vt dicit quandam trãsmutationem. & sic est pars appetitus sensitiui, vt dictum est. Alio modo largè, prout se extendit ad omnem appetitum, qui versari potest circa ardua. & sic voluntas dici potest appetitus irascibilis, quia tendit circa arduum. Et ideo quandoque ira animæ attribuitur & Deo & Angelis, non secundum passionem, sed secundum iudicium iustitiæ vindicatiuæ & punitiuæ. & eodem modo attribuitur superbia Lucifero & angelis eius, qui non habent appetitum irascibilē in eis. Cùm ergo obiectum superbię (quod est propria excellentia) possit esse aliquid spirituale, quod non est sensibile, necesse est dicere, quod superbia (prout est appetitus inordinatus spiritualis excellentiæ) sit in voluntate: quamuis secundum quòd est inordinatus appetitus corporalis vel temporalis excellentiæ, sit in appetitu sensitiuo irascibili. Superbia opponitur humilitati per excessum. Ex quo sequitur primò, quod sicut humilitas est virtus, ita superbia est vitium. Secundò, quòd sicut humilitas est specialis virtus, ita & superbia est speciale vitium. Ad cuius ampliorem euidentiam sciendum est primò quod superbia dupliciter considerari potest. Vno modo secundum rationem sui obiecti, quod est propria excellentia, quæ habet quandam specialitatem: & sic superbia est vitium speciale, cùm habeat speciale obiectum. Alio modo potest considerari superbia, secundum quandam redundantiam in alia peccata, quæ possunt ex superbia oriri directè vel indirectè. Directè prout alia vitia ordinantur in finem superbiæ, ad quem potest homo ordinare quicquid inordinatè appetit. In omni enim peccato homo propriam excellentiam quærit, inquantum vult quod inordinatum est, & quod est contra voluntatem Dei prohibentis. Indirectè autem & quasi per accidens, in non remouendo prohibens, inquantum homo per superbiam contemnit diuinam legem, per quam prohibetur & retrahitur à peccando, iuxta illud: Confregisti iugum, rupisti vincula: dixisti. Non seruiam. Et secundum hoc superbia generalitatem quandam habet. Notandum tamen quòd

Appetitus dupliciter accipitur. c.1.§.10.

Superbia præcipuè dependet à voluntate.

Superbia dupliciter consideratur.

Hier. 2.

ad generalitatem superbiæ pertinet quòd omnia vitia ex superbia oriri possint, sed non quod semper oriantur, potest enim homo committere omnia peccata ex cõtemptu legis diuinæ. quod pertinet ad superbiam. Non tamen oportet quòd semper committat ex contemptu formali, siue ex intentione, sed quandoque ex ignorantia, quandoque ex infirmitate & passione. Et inde est quod sicut D. Augustin. dicit: Multa perperam fiunt, quæ non fiunt superbè. Et quamuis superbia possit corrumpere actū cuiuslibet virtutis, indirectè & demeritoriè ordinãdo in finem suum, & obiectiuè abutendo, iuxta illud D. Augustin. in regula: Superbia etiam bonis operibus insidiatur, vt pereant. Et Christus de Scribis & Pharisęis: Omnia faciunt vt videantur ab hominibus. Non tamen corrumpit omnes virtutes directè & effectiuè, cùm non habeat directam contrarietatem ad quamlibet virtutem, sed solùm ad humilitatem: sicut quodlibet aliud peccatum corrumpit specialem virtutem sibi oppositam, in contrarium agendo. Dominus Caietanus in summula, prædictam superbiæ distinctionem declarat, & dicit duplicem esse superbiam, scilicet perfectam & imperfectam. Superbia perfecta & consummata tunc est, quando quis adeo seipsum magnifacit, vt nolit subijci diuinæ regulæ: & diuiditur in quatuor ramos, quos D. Grego. dicit esse species superbię. Primus ramus, cū quis bonū quod habet existimat à seipso habere. Vnde. 1. Cor. 12. Quid habes quod non accepisti? Si autē accepisti, quid gloriaris quasi nõ acceperis? Tales videtur esse in hoc ramo, qui nunquā cogitāt de Deo, & sibi putant omnia naturaliter aduenisse. Tales contemnunt Deum benefactorem, à quo omne datum optimum, & omne donum perfectum. Secundus ramus & secunda species est, cùm quis ita se extollit, vt bona quæ habet à Deo, existimet suis meritis habere. In hoc ramo videntur esse illi, qui propter nonnulla bona opera quæ fecerunt, affectum securum habent in bonis habitis, & quærulum in bonis perditis, aut admiratiuum quòd non exaudiantur à Deo: quia existimant illa esse quasi sibi debita. Tales contemnunt diuinam gratiam: quia si ex operibus, iā non ex gratia. Contra tales Christus adduxit parabolam de domino & seruo, & deinde concludit: Sic & vos cùm feceritis omnia quę præcepta sunt vobis: dicite, Serui inutiles sumus: quod enim debuimus facere, fecimus. Vnde & Esa. Facti sumus vt immundi omnes, & quasi pannus menstruatæ omnes iustitiæ nostræ. Nec propter hæc negantur merita, quæ procedunt ex gratia, nec etiā confidentia meritorum, non prout à nobis, sed prout à gratia procedunt: sed præsumptio meritorū, cùm nemo sciat an amore vel odio dignus sit: sed omnia in futurū relinquātur incerta. Et ideo Iob: Verebar omnia opera mea.

In li. de na. & gra.

Mat. 23.

Mat. 6.

Duplex superbia, perfecta & imperfecta.

23. Moral.

Superbia rami siue species quatuor

Ia. ob. 1.

Rom. 4.

Luc. 17.

Esa. 64.

Eccle. 9.

Iob. 9.

Tertius ramus & tertia species est, cùm quis despectis cæteris appetit singulariter videri secundum quod habet. Tales contẽnunt multiplicationem diuinæ largitatis in aliis. In hoc ramo esse videntur illi, qui prompti sunt ad cõsideranda bona quæ habẽt, & defectus aliorū. Ideo supra illos se existimant, & volunt videri prout Pharisæus ille qui dicebat: Gratias tibi ago Deus, quòd nõ sum sicut cæteri hominum: iniusti, raptores, & adulteri: velut hic publicanus. Ieiuno bis in sabbatho, decimas do, &c. Ex verbis suis manifestauit se esse in secũdo & tertio ramis, à Christo ibi reprobatis. Quartus ramus siue quarta species, cū quis magnū se facit, & vult videri se habere bonū quod nõ habet, & tales contemnunt diuinā miseratione. Superbia imperfecta dicitur, quando nõ ex deliberatione cõpleta, sed propter passionem aut aliquid huiusmodi aliquis vult alteri præferri: cuius signum est, ad proximos crudelitas animi, incompassio ad alios, despectio, irrisio, intollerantia iniuriarum, impatientia, ægrè ferre se despici, indignatio, & huiusmodi, quæ monstrant hominē plus de seipso sentientem quàm sit. Anselmus diuidit exaltationem superbiæ in tres gradus, secundum progressum cuiuslibet peccati, quod primò corde concipitur: secundò ore profertur, tertiò opere perficitur. D. autem Bernar. ponit. 12. gradus superbiæ oppositos duodecim gradibus humilitatis, de quibus in versiculo præcedēti, quos facilè est adaptare & comparare adinuicem. Et sunt curiositas, leuitas mentis, inepta lætitia, iactantia, singularitas, arrogantia, præsumptio, peccatorum defensio, simulata con-

Luc. 18.

Superbia imperfecta quæ sit.

Superbiæ gradus. 12.

confessio, rebellio, libertas, peccandi consuetudo, quę importat contemptum Dei. Differt autem superbia ab inani gloria & ambitione: quia superbia est inordinatus appetitus propriæ excellentiæ: inanis verò gloria est inordinatus appetitus gloriæ. Ambitio autem est inordinatus appetitus honoris. Superbia verò præcipuè consummata est peccatū mortale, & grauissimum ex parte auersionis: opponitur enim nobilissimæ virtuti, quæ est humilitas, quæ propriè respicit subiectionē hominis ad Deum. Sic superbia respicit defectum huius subiectionis, secundum quod aliquis se extollit supra id quod sibi præfixum est per diuinā regulā. Ratio ergo & radix superbiæ est nolle subijci Deo. Ideò dicitur Eccl.10. Initium superbiæ, apostatare à Deo. quæ apostasia manifestè ostenditur in obedientia, quando quis nō vult obedire superioribus à Deo ordinatis. Rom.13. Hoc peccatum est grauissimum. Vnde Iacob.4. Deus superbis resistit, humilibus autem dat gra-

Psal.137. tiam. Et Psalm. Magnus dominus, & humilia respicit, & alta (hoc est superba) à longè cognoscit. Potest tamen superbia precipuè incompleta, esse peccatum veniale, propter imperfectionem actus aut subreptionem. Superbia non dicitur vitium capitale, nec inter alia specialia peccatorum principia debet numerari, sed omnium vitiorum origo & regina, iuxta illud Ecclesi. decimo. Initium omnis peccati superbia, à qua pendent alia septem capitalia vitia. Primò inanis gloria, vt dictum est cùm de ipsa superius ageretur.

Ver.9. *De studiositate.*

A

2.2.q.166. STudiositas est virtus moralis subiectiuata in voluntate, moderans appetitum & desiderium sciendi, quod est naturale. nam (vt dicit Philosophus. 1. Metha.) omnes homines naturaliter scire desiderāt. Illud tamen desiderium potest esse inordinatum quærendo scire altiora. Vnde Ecclesi. tertio. Altiora te ne quæsieris, & fortiora te ne scrutatus fueris. Et ideo ad moderandum illud est ponenda studiositas, quæ dicitur à studio. Studium autem est vehemens applicatio mentis (hoc est intellectus) ad aliquid. Mens autem siue intellectus non potest applicari in aliquid, nisi ipsum cognoscendo. Ideò studiositas primò tendit circa cognitionem, siue circa ea quibus homo per cognitionem dirigitur. Studiositas est species modestiæ: & adiungitur temperantiæ, vt virtus secundaria, inquantū moderatur desiderium studij, quod nō habet tantam difficultatem moderationis, sicut delectationes tactus, circa quas est temperantia.

Ver.10. *De Curiositate.*

B

2.2.q.167. CVriositas est inordinatus appetitus cognoscendi ea quæ non oportet, siue per intellectum, siue sensum.

e Dion. Et quamuis bonum animæ secundum D. Dion. consistat

...om. in cognitione veritatis, intelligendū est de summa veritate & ideò cognitio aliorum verorum siue veritatum, quæ hanc impedit, vel ab ea diuertit, vitiosa est. In curiositate duo sunt, scilicet ipsa cognitio, & appetitus siue studium cognoscendæ veritatis. Quo ad primam scilicet cognitionem, sciendum est quòd licet ipsa cognitio de se mala nō sit: per accidens tamen potest esse mala, ratione alicuius consequentis: vt quando aliquis de cognitione veritatis superbit, secundum illud. 1. Cor.8. Scientia inflat: vel inquantum homo per cognitionem alicuius inducitur ad peccandum: vt per cognitionem aliquorum secretorum turpium, & eorum quæ habent affinitatem cum ipsis, vt cognitio actus amandi, cautelarum, & eorum quæ subseruiunt ad deceptionem proximi, tam in spiritualibus quàm temporalibus, est mala per accidens.

Quo ad secundum, sciendum quòd contingit appetitum sciendi, siue applicationem animi ad aliquid sciendum, esse peccatum dupliciter: primò, quando applicatur ad ea quæ primò vel ex consequenti siue per accidens habent aliquod malum adiunctum. Ille appetitus siue applicatio est mala, & peccatum mortale: si illud ad quod terminatur, est mortale, vel in hoc se exponit periculo pecca-

Eccle.3. ti mortalis. Quia qui amat periculum, peribit in illo. Si verò sit veniale, vel periculum de veniali, est veniale: & vocatur hæc curiositas, concupiscentia oculorum, accipiēdo largè oculum, vt se extendit ad intellectum & ad omnes sensus. De hac curiositate dicitur: Docuerunt linguā

Hie.9. suam loqui mendacium, vt iniquè agerent, laborauerunt. Et Christus: Sine causa me colunt, docentes doctrinas & mandata hominum, contraria scilicet disciplinis & mandatis Dei, vel inducentes ad malè agendum, & contraueniendum præceptis Dei. Alio modo potest esse vitium, ex ipsa inordinatione appetitus ad cognoscēdam veritatem: & hoc quadrupliciter. Primò, pro quanto per studium minus vtile retrahitur quis à studio, quod ei incumbit ex necessitate salutis vel ex officio. Vnde D. Hier. Sacerdotes dimissis euangeliis & prophetiis, videmus comedias legere, & amatoria bucolicorum versuum verba cantare. Sic multi, dimissis his quæ scire tenentur, & sunt de necessitate salutis, vt est cognitio articulorum fidei, & mandatorum Dei, & peccatorum ad confitendum recordatio, vel ex officio, pro tutamine eorum quorum causas & defensiones suscipiunt, & in aliarum cognitione se applicant. Secundò quando student discere à quo non licet: vt qui à dæmonibus perquirunt futurorum aut præsentium occultorum cognitionem. Omnis enim societas & conuentio cum illis interdicta est, iuxta illud: Quæ participatio iustitiæ cū iniquitate: aut quę societas lucis ad tenebras? Quæ autē conuentio Christi ad Belial? Tertiò, quando homo appetit scire veritatem circa creaturas, non referēdo ad debitum finem. Quartò, quando quis studet ad cognoscendā veritatem supra facultatem ingenij proprij: quia per hoc homines de facili in errores labuntur: vt videmus de laicis artificibus, mulieribus, & aliis imperitis, qui secreta & mysteria scripturæ sacræ supra statum & facultatem ingenij penetrare nituntur, & inde aliis interpretari, aut pronunciare & defendere præsumunt, contra quos dicitur: Altiora te ne quæsieris: & fortiora te ne scrutatus fueris. Sed quæ præcepit tibi Deus, hæc cogita semper: & in pluribus operibus eius ne fueris curiosus. Nō est tibi necessarium quæ abscondita sunt videre oculis tuis, & in superuacaneis rebus nòli perscrutari multipliciter. Plurimum enim super sensum hominis ostensa sunt tibi. Multos enim supplantauit suspicio illorum, & in vanitate detinuit sensus illorum. Secundariò curiositas potest inueniri in verborum compositione, inuentione, immutatione vestium, in aliis rebus, in cibis præparandis, domibus ædificandis. Si curiositas sit pura, est peccatum veniale, si verò mixta, vel adiuncta mortali, est peccatum mortale.

Mat.15.

Curiositas in 4. casibus est peccatū.

1. Cor.6.

Eccle.3.

Ver.11. *De Moderatione.*

C

2.2.q.168. CVm virtus moralis in hoc cōsistat, quòd ea quæ sunt hominis per rationem ordinentur: consequens est, vt circa omnia quæ per rationem possunt moderari, ponatur virtus. Sed motus, gestus, apparatus hominis possunt per rationem moderari, cùm membra moueantur & parentur siue ornentur per imperium rationis. Vnde D. August. In incessu, statu, habitu, & in omnibus motibus vestris nihil fiat, quod cuiusquam offendat aspectum. & ideo circa huiusmodi debēt virtutes assignari. Quo ad habitum ponitur vna virtus, quę dicitur Ornatus, de qua inferius dicetur. Ordinatio autem exteriorum motuum potest attendi dupliciter, & quantum ad duo. Primò quantū ad conuenientiā personæ quæ mouetur & apparatur. Secundò quantum ad conuenientiam ad alias personas, inquantum scilicet, per exteriores motus conuenienter ordinatur ad alios. Quo ad primum, in seriosis ponitur ab Andronico vna virtus, quæ dicitur bona moderatio. Quo ad ludibria verò, & ea quæ ioco vel ludo aguntur, ponit Aristoteles Eutrapeliam. Moderatio igitur est virtus mensuratiua motuum & gestuum exteriorum, secundum conuenientiā personæ. Et quia huiusmodi motuum exteriorum, moderatio exterior est signum moderationis interiorum passionum, iuxta illud: Amictus corporis, & risus dentium, & gressus hominis, indicāt de illo. Et in eodem cap. Ex visu cognoscitur vir: & ab occursu faciei cognoscitur sensatus. Et D. Amb. dicit: Hinc scilicet ex exterioribus motibus, homo cordis nostri absconditus, aut leuior, aut iactantior, aut grauior, aut incōstantior, aut purior, & maturior ęstimatur. Ideo moderatio exteriorū motuū prærequirit moderationē interiorū passionū: quæ in ordine ad alios habent quandam rationem debiti. Ideò moderatio motuum exteriorum per comparationem ad alios, cum interioribus eorundem passionibus, pertinet ad amicitiam siue affabilitatem & veritatem, ad quas pertinet vt homo

In regula

Ordinatio exteriorum motuum potest dupliciter attendi.

Moderatio quid sit.

Eccle.19. In li. de. Off.

homo decenter se habeat in cõuersatione communi, cum his cum quibus conuenit, tam in motibus, quàm verbis & factis: vt dictum est suprà. Sed secundum quod motus, gestus, & verba seriò facta, sunt signum interioris moderationis, non habendo respectum ad alios, sed secundum quod decenter conuenit personæ secundum se, pertinet ad veritatem. Per hæc possunt omnia concordari. Aliqua enim decent secundum se, quæ non sunt decentia in communi conuersatione. Hanc moderationem bonam quidam vocant congruam veritatem.

c. 5. §. 11. & 13.

Ver. 12. *De Eutrapelia.*

D EVtrapelia est virtus moderatiua ludi, non fortunę (de quo paulò pòst dicemus) sed recreationis, qui consistit in verbis vel factis ludicris. Ludicra autem dicuntur iocosa & ridicula, quæ secundum rationem moderari debent ad refocillationem fatigationis animalis, prouenientis ex viribus sensitiuis. Sicut enim homo indiget corporali quiete ad corporis refocillationem, quia non potest continuè laborare, eò quòd habet virtutem finitam, quæ determinatis laboribus proportionatur: Ita etiam eget ludo, ad refocillationem animæ cuius virtus etiam finita est, & ad determinatas operationes proportionata. Et ideò quando aliquis circa operationes animales seu vires animæ vltra modum tendit, fatigatur: eam ob rem eget remissione & recreatione siue refocillatione, quæ fit per verba vel facta ridicula siue ad risum & iocũditatem prouocantia. Ideò D. Thom. virtutem quæ huiusmodi ridicula moderatur, vocat iocunditatem, requisitam ad remedium contra fatigationem animalem, intermissa animi intentione à studio rationis & seriosæ operationis. Vnde in collationibus Patrum legimus, D. Ioan. Euang. hac virtute inter discipulos vtentem, cuidam aduenienti & valdè miranti, & arcum in manu sua tenẽti dixisse, precando vt tenderet arcum, & iaceret sagittam: & cùm pluries ad eius preces id fecisset, tandem quieuit. Rogante verò D. Ioan. vt continuaret, respondit, quòd si continuè arcum tenderet, & sagittas iaceret, frangeretur arcus. Respondit D. Ioannes: Sic animus hominis frangeretur, si nunquam à sua intentione & contemplatione relaxaretur. Ideò Cato dicebat:

2. 2. q. 168. art. 2.

Ludicra quæ dicantur.

Iocunditas est requisita

Interpone tuis interdum gaudia curis.

In. 2. Musi.

Et D. Aug. Volo tandẽ tibi parcas: Nam sapientem decet interdũ remittere aciem rebus agendis intentã. Et ad hoc Musica & instrumenta musicalia inuenta sunt. Et cùm ludus moderatus sit necessarius ad conseruationẽ vitæ humanæ: & ad omnia quæ sunt vtilia cõseruationi humanæ possint deputari aliqua officia licita: Sequitur quòd histrionũ & mimorũ officiũ (quod ordinatur ad solatiũ hominibus exhibendũ) non est secundũ se illicitũ, dummodo nõ se exponãt periculo personę: vt in hastiludiis & aliis digladiationibus periculosis: & dummodo non vtantur aliquibus illicitis verbis vel factis: & nõ adhibendo negotiis siue locis aut temporibus indebitis: quamuis in rebus humanis nõ vtãtur alio officio, per comparationẽ ad alios homines. Quia in ordine ad Deum, & ad se, & pauperes, habent alias seriosas operationes. Vnde non peccant nec iniustè faciunt, qui mercedem ministerij eorum tribuunt, & moderatè eis subueniũt. Et ad illud quod D. Aug. dicit, Dare res suas histrionibus vitium est immane: dicendum quòd intelligitur quando superfluè, vel histrionibus qui illicitis vtuntur. Cauenda sunt in ludis tria: quorum primum & principale est, quòd prędicta delectatio non quęratur in turpibus factis, vel verbis ad lasciuiam prouocantibus. Quia tales ludi dicũtur theatrales & diabolici, quos D. Chrysost. propter periculum districtè prohibuit non solùm exercere, sed etiam inspicere. Quia (vt inquit) pauci à spectaculis redeuntes, inueniuntur innoxij. Item etiam cauendum est, ne delectatio siue recreatio quæratur in nociuis. Nociua dicuntur quæ sunt in nocumentum famæ, honoris, personæ, vel alterius boni, tam spiritualis quàm temporalis, quia tunc esset peccatum mortale ex genere. Vnde Tullius: Vnum iocandi genus est illiberaliter petulans, flagitiosum, & obscœnum. Secundum requisitum est ne totaliter grauitas animæ soluatur. quod fit quando nimium tempus consumitur, vel ex magno & excessiuo affectu tenditur. Vnde D. Ambrosius: Caueamus ne dum animum relaxare volumus, soluamus omnem armoniam

Musica & instrumẽta musicalia ad quid inuẽta.

Histrionum & mimorũ ars non semper illicita.

An liceat dare pecuniam histrionibus.

Super Ioan.

Tria in ludo cauenda.

In. 1. Offic.

quasi consensum bonorum operum. Et Tullius vbi suprà: Pueris non omnem ludendi licentiam damus, sed eam quæ ab honestis actionibus non sit aliena. Tertiò, requisitum est, vt congruat personæ, tempori & loco. *In. 1. Offic.*

In ludicris siue ludis contingit peccare dupliciter, scilicet, per defectum & excessum: per defectum quidem illi deficiunt in ludo, qui non faciunt nec dicunt aliquid ridiculum, & dicentibus aut facientibus molesti sunt: qui scilicet aliorum moderatos ludos non recipiunt. & tales vitiosi à Philosoph. vocantur duri & agrestes. Secundò peccatur in ludis per excessum, quando scilicet non cauentur prædicta tria. Et tale peccatum dicitur inepta lætitia, quę est filia gulæ. Vnde Exod. 32. dicitur: Sedit populus manducare & bibere, & surrexerunt ludere. Quod aliquis in turpibus aut illicitis & nociuis famæ, vel honori, personæ, aut rebus alterius lætetur, vitium ex suo genere mortale est, si illa de quibus lætatur, sunt mortalia: & si solùm sunt venialia, veniale. Semper etiam ludicrè operari aut loqui vitiosum est, seruandus est enim modus. Et modicus ludus sufficit ad refocillationem. Excessus iste vocatur dissolutio: & ex genere suo est peccatum veniale, secluso scandalo, & non prætermissis his quæ sunt necessaria ad salutem, hoc est præceptis. Prætereà quando non seruantur circunstantiæ prædictæ, scilicet, quando ludicra miscentur negotiis non debitis. Ridiculosa enim debent congruere negotiis & personis. Vnde Cicero in 1. Retho. dicit quòd quando auditores sunt defatigati, non est inutile ab aliqua re noua vel ridiculosa orationem inchoare, si tamen rei dignitas non adimit iocandi facultatem: vt sacra doctrina, quę maximis rebus intendit, secundum illud Prouerb. 8. Audite me, quoniam de rebus magnis locutura sum. Ideò ab ecclesiastica abhorrent regula: quoniam in scripturis sanctis non reperimus quemadmodum vsurpare possimus. Et ideò prædicatores qui in suis prædicationibus, fabulis ridiculosis vtuntur, non possunt à peccato excusari. Vnde Apost. dicit: Ineptas autem & aniles fabulas deuita. Idem dicendum est de circunstantia personæ. Non enim cõueniens est quòd Presbyteri aut religiosi & hi qui sunt in statu perfectionis acquisitæ vel acquirendæ, sint histriones, ioculatores, aut mimi Et pariter dicendum est de circunstantia loci, si in ecclesia fiant: quanuis in ea repręsentationes mysteriorum Christi & Sanctorum, non tamen ioculatorio modo, fieri possint. Choreas autem in Ecclesia ducere non licet: quia pertinent ad ioculandi genus. Et eadem ratione cantilenas impudicas, aut alia ad leuitatem & ineptam lætitiam inducentia, & deuotionem impedientia, cantare, siue in organis & aliis musicalibus instrumentis personare. Vnde D. Augustin. in Regula: In oratorio nihil fiat, nisi ad quod factum est, vnde & nomen accepit. Tales enim irreuerentiam non modicam Christo, ibi in sacratissimo Eucharistiæ sacramento existente, & aliis rebus faciunt, Ecclesiam ad eius cultum dicatam profanando. Ideò videant Rectores & Prælati. Non licet etiam tempore luctus siue pœnitentię, prout est quadragesima, huiusmodi ludis intendere. Vnde Eccles. 22. Musica in luctu, importuna est narratio. Et Tobiæ 3. Nunquam cum ludentibus miscui me, scilicet, tempore captiuitatis, quòd erat tempus luctus, vel etiam aliàs illicitè ludentibus. Et Hiere. 15. dicebat: Non sedi in concilio ludentium. & subdit: Solus sedebam, quoniam amaritudine replesti me. Et Rom. 12. Flere cum flentibus. Et Psal. 136. Super flumina Babylonis sedimus & fleuimus, dũ recordaremur tui Sion. Quia illic interrogauerunt nos qui captiuos duxerunt nos, verba cantionum, &c. Et Christus, Luc. 6. Væ vobis qui ridetis, quoniam flebitis. Moderatus autem & benè circunstantionatus ludorum vsus non est illicitus. Vnde Seneca: Sic geras te sapientem, vt nullus te habeat austerum siue agrestem, nec contemnat quasi vilem, hoc est, vanis & superfluis ac inutilibus deditum: sed vt eutrapelum laudent, à bona scilicet conuersatione: vt dicta vel facta pro loco & tempore, in solatium & iocunditatem conuertas, quæ est propria ratio eutrapeliæ. Sunt qui aliter ludum accipiunt, & diuidunt in ludum ingenij tantum, fortunæ tantum & mixtum. Ludus ingenij tantum, vt est ludus scacorum, qui est valdè ingeniosus, & ex nulla parte innititur fortunæ. Hic ludus de se est bonus & licitus pro loco & tempore, dum tamen

In ludis peccatur bifariam.

4. Ethic.

Dissolutio quid.

Ridiculosa prædicare non licet.

1. Tim. 4.

Presbyteris indecens est histrionis officium.

Choreæ & ioculationes in Ecclesiis sunt illicitæ & cantilenæ lasciuæ.

Ludus trifariam diuiditur.

N non

non vitietur aliqua mala circumstantia. Ludus fortunæ tantùm, est qui soli fortunæ innititur, vt ludus taxillorum & cartarum. Ludus mixtus, vt est ludus tabularum, qui ex parte taxillorum innititur fortunæ: & ex directione tabularum quæ diuersimodè dirigi possunt, ingenio. Duo vltimi modi dicũtur ludi alearum, hoc est, in varietate fortunæ, consistentes. Tales ludi secundum se non sunt mali. Sed quia multa mala ex eis oriri solent, vt rixæ, iniuriæ, blasphemię, cupiditates, & consumptiones bonorũ, maximè in assuetis: ideò à iure prohibiti sunt, vt habetur in rubrica de Aleæ vsu & aleatoribus. ff. per totum. Et sic sunt mali quia prohibiti, & non secundũ se. Ideò secluso scandalo, & mala intentione, ac etiam prohibitione (quæ intelligi debet de immoderatis & malè circunstantionatis) non sunt illiciti: neque peccatum est illis vti pro loco & tempore, deficientibus aliis modis iocandi, dummodò propter recreationem, vel ad expensas siue ad esculentum & proculentũ fiant, & aliæ circunstantiæ seruentur: vt scilicet non multum tempus consumatur, neque rixæ subonantur, & quòd non mala intentione, puta cupiditatis pecuniarum, absque dolo & fraude fiant: quia tunc ludus esset illicitus. Et si adiungatur fraus aut dolus, obligat ad restitutionem: ac etiam si quis lucretur à personis non potentibus distrahere: vt sunt religiosi, filiifamiliàs, mulieres vxoratæ, serui: vel etiã si ab inductis & sollicitatis, & quasi quadam verecundia coactis. Tunc enim restituendum est illis: aliàs non, cùm volenti non fiat iniuria: quia tamen turpe lucrum est: cùm ludus non sit ordinatus ad lucrum, sed ad recreationem, consulunt Doctores lucrum erogari pauperibus. Ex his sequitur quod ludi efficiuntur illiciti ex fine & aliis malis indebitis circunstantiis. Et quando propter ludum omittitur aliquod præceptum, vel contrauenitur alicui præcepto, est peccatum mortale, vt blasphemando, conuitiando, vel totaliter expoliando proximum, vel illi notabile damnum inferendo: qui[illegible] contrariatur charitati. Aliàs autem immoderatus ludus est peccatum veniale.

Ver. 13. *De Ornatu.*

A *2.2.q.169.*

ORnatus est virtus, qua moderatur homo secundum habitum exteriorem, hoc est, circa vestes & alia indumenta, & nitorem siue candorem exteriorem. Et sic ornatus moderatus per rationem, est licitus etiam mulieribus. Vnde 1. Tim. 2. Volo mulieres esse in ecclesia in habitu ornato, cum verecundia & sobrietate ornantes se. Et ad hoc specula adinuenta & ordinata videntur: vt si quæ indecentia sit, videant. Ideò non est illicitum viris nec mulieribus se moderatè prospicere in speculo, ad ornandum se: & ad ea quæ sunt indecentia, deponenda, vel saltem cooperienda. Vnde legimus Exod. 38. quòd Dominus fieri mandauit labium æneum cum basi sua, de speculis mulierum, in quibus Sacerdotes & ministri se inspicerent ne indecenter coram populo procederent. vnde authoritates quæ in oppositum reperiuntur, intelligendæ sunt de immoderato & excessiuo ornatu, & speculari inspectione excessiua. Ornatus potest esse immoderatus dupliciter: vno modo per excessum, alio per defectum. Per defectum contingit dupliciter: vno modo ex negligentia hominis, qui nõ adhibet studium & laborem ad hoc quòd cultu decenti & secundum quod oportet vtatur. Vnde Philoso. dicit ad molliciem pertinere, quòd aliquis trahat vestimentum per terram, vt non laboret eleuando ipsum. Alio modo contingit defectus ornatus ex eo quòd quis ipsum defectum exterioris cultus ad gloriam ordinat. Vndè D. August. ait: Non in solo rerum corporearum nitore atque pompa, sed etiã in ipsis sordibus lutosis esse posse iactantiam: & eò periculosiorẽ, quò sub nomine seruitutis Dei decipit. Et Philos. in 4. Ethic. dicit, quòd superabundantia & inordinatus defectus ordinatus ad iactantiam pertinet. Ideò D. Aug. in Regula mãdauit vestes fratrum lauari. & de se dicebat: Ne nimiæ sordes, nec exquisitæ delitiæ mihi placent. Non tamen semper peccatum est indui vilioribus vestibus quàm cæteri, si hoc fiat propter macerationem carnis, vel humiliationẽ spiritus, vel exemplum, vt in his qui ex officio pœnitentiam habent prædicare: sicut fecerunt Prophetæ, de quibus Hebr. 11. Circuierũt in melotis & in pellibus caprinis. Vnde de Helia & D. Ioan. Baptist. dicitur, quòd erant induti pilis ca-

Ornatus duobus modis potest esse immoderatus.
7. Ethic.
In li. de ser. D. in mon. [illegible]
4. Reg. 1.
Mat. 3.

melorum, quare quædam Glo. Mat. 3. dicit: Qui pœnitentiam prædicat, habitum pœnitentiæ prætendit. Vnde valdè reprehensibiles apparent mendicãtes, qui pretiosis vestibus vtuntur contra sua statuta; quæ volunt eos habere vestes grossas, non attonsas. Ornatus per excessum potest esse immoderatus multipliciter, ex parte hominis qui immoderatè vtitur per comparationem ad consuetudinem hominum cum quibus conuiuit, quando quis vult singularitatem seruare, aut nouitatem inuenire, quæ ad curiositatem pertinent. Vnde D Aug. ait: Quæ contra mores hominũ sunt flagitia, pro morũ diuersitate vitanda sunt: vt pactum inter se, ciuitatis & gentis cõsuetudine vel lege firmatũ, nullius ciuis aut peregrini libidine violetur. Turpis est enim omnis pars vniuerso suo non congruens. Secundò propter pluralitatem. Vnde Christus: Nolite possidere duas tunicas. & qui habet duas tunicas, det vnã non habenti, quanuis hoc non sit præceptum, nisi in casu extremæ necessitatis, vel apud eos, qui propter duas tunicas habendas, ea quæ sunt de necessitate salutis omitterent, iuxta illud Iob: Nudos dimittunt homines, vestimenta tollentes. Et illud: Agite nunc diuites, plorate, vlulantes in miseriis vestris, quæ aduenient vobis. Diuitiæ vestræ putrefactæ sunt, & vestimenta vestra à tineis comesta sunt. Extra tamen casum necessitatis non est prohibita. Nam Helisæus non reprobauit mutatoria vestimentorũ Naaman. Quare quo ad pluralitatem attendenda est qualitas & dignitas personæ, & facultas bonorum, & aliæ circunstantiæ. Ideò non potest dari regula generalis quo ad numerum. Tertiò quo ad pretiositatem. Vnd D. Gregor. dicit: Si in cultu subtilium, pretiosarumque vestium culpa non esset: nequaquã sermo Dei tam vigilanter exprimeret quod diues ille epulo purpura & bysso indutus esset. Illi tamen qui in dignitate constituti sunt, vel etiam ministri altaris pretiosioribus vestibus induuntur, non propter sui gloriam: sed ad significandam excellentiam sui ministerij vel cultus diuini. Et ideò eis nõ est vitiosum. Quartò, propter delitias siue molliciem, secundum quod vestes ordinantur ad corporis fomentum. Quintò, propter nimiam sollicitudinem, quam apponit quis in se ornando: vt aliquando mulieres, quæ nonnunquam intermittunt missas, & ea quæ sunt de necessitate salutis: & tunc peccãt mortaliter. Sextò, propter indecentiam. Vnde Dominus: Non induetur mulier veste virili, nec vir veste muliebri. Abominabilis est Domino, qui facit hanc rem: quia est causa lasciuiæ. An autem aliquando liceat, dictum est. Septimò, propter fucum odoriferum, vel nitorem extrinsecum superappositum: quod ex duobus prouenire solet. Primò ex nimio affectu humanæ laudis siue pulchritudinis. Secundò, ad alliciendum alios ad concupiscentiam. Et talis ornatus dicitur meretricius: & est illicitus, & peccatum mortale, tam in viris quàm in mulieribus. De hoc ornatu Salo. Ecce mulier occurrit illi in ornatu meretricio, præparata ad decipiendas animas. Potest tamen mulier coniugata se ornare ad hoc, vt placeat viro suo, ne per eius cõtemptum vir in adulteriũ labatur. Vnde 1. Cor. 7. dicitur: Mulier quæ nupta est cogitat quæ sunt mundi, quomodo placeat viro. Hoc tamen facere debet secũdum regulam rationis: Vndè 1. Tim. 2. Non in tortis crinibus, auro & margaritis, aut veste pretiosa. Et 1. Petri 3. Quarum non sit extrinsecus capillatura aut circundatio auri & argenti, aut indumenti vestimentorum cultus. per quæ secundum D. Thomam datur intelligi, quòd sobrius & moderatus ornatus non prohibetur mulieribus, sed superfluus, inuerecundus, & impudicus. Nec videntur excusari consuetudine, ex quo tam diligenter Apostoli prohibuerunt. Aliqui tamen eas excusant propter dignitatem facultatem bonorum, quando scilicet in illis inauratis non excedũt dignitatem vel facultatem. Aliquid enim per comparationem ad pauperem vel mediocrem, æstimatur pretiosum, quòd æstimatur vile in comparatione ad nobilem vel Principem. & dicta Apostolorum debent intelligi communiter, & de his quæ non sunt in excellenti dignitate. Ideò videant viri & ipsæ, quæ quando cum viris in domibus commorantur, in difformi habitu manent: & cùm procedunt in publicum, maximo fastu & affectu, etiam fuco ad exteriorem progressionem se ornant, vt pascant oculos aliorum, & aliis potius quàm viris pla-

Ornatus per excessum multis modis vitiosus redditur.
3. Confess.
Mat. 10.
Luc. 3.
Iob. 24.
Iaco 5.
4. Reg. 5.
Immensu vestium multipliciter contingit peccare.
Deut. 22.
c. 5. §. 2. Ver. 2.
Ornatus meretricius quis dicatur
Prouer. 7.
Ornatus moderatus non prohibetur.

placeant. D. Cyprianus in libro de Habitu Virginum, dicit etiam nuptas esse monēdas, ne opus Dei & facturam ac plasma illius vllo modo adulterare præsumant, adhibito flauo colore vel nigro, siue rubeo puluere, aut quolibet alio naturalia lineamenta corrumpente medicamine. Manus enim Deo inferunt, quādo id quod ille formauit, reformare contendunt. Impugnatio ista est diuini operis præuaricatio. Nec hæc fucatio potest sine peccato fieri, teste D. Augustino. Fucari figmentis vt quis candidior appareat, adulterina fallacia est, quā non dubito ipsos maritos velle decipi. D. Chrysost. super illud Matth. 6. Exterminant enim facies suas, dicit eas maiorem iniuriam facere Deo, quàm hypocritæ, qui exterminant facies suas vt appareant hominibus ieiunantes: quia quanuis omnes propter gloriam faciant: hypocritæ tamen ad bonum, illæ autem ad malū inducere videntur. quanuis mulier non debeat abstinere à moderato ornatu, nec ab accessu ad loca debita & opportuna, propter aliorū concupiscentiam, quam non intendit: quia si alij cadant, hoc ex eorum malitia & occasione accepta procedit.

In epist. ad Bas.

Sciendum est tamen quòd aliud est fingere pulchritudinem non habitam, & aliud occultare turpitudinem ex aliqua causa prouenientem, puta ægritudine, vel aliquo huiusmodi. hoc enim est licitum. Quia secundum Apostolum, quæ putamus ignobiliora corporis esse, his honorem abundantiorem circundamus. In his præcipuè attendamus est finis & scandalum. Andronicus tres virtutes circa exteriorem cultum ponit. Primam vocat humilitatem: & dicit quòd humilitas est qualitas non superabundans in sumptibus & præparationibus. Secundam vocat per se sufficientiam: & dicit quòd per se sufficiētia est virtus qua quis contentus est quibus oportet: & est determinatiua eorum quæ ad viuendum conueniunt, secundum illud Apost. Habentes alimēta & quibus tegamur, his contenti simus. Tertiam vocat simplicitatem, quæ excludit superfluam sollicitudinē talium. vnde dicit quòd simplicitas est habitus contentus his quæ contingunt.

Aliud est fingere pulchritudinē, aliud occultare.

1. Tim. vlt.

Ver. 4. *De præceptis temperantiæ.*

A DVo præcepta temperantiæ sunt in decalogo posita, scilicet, Non mœchaberis, per quod prohibetur adulterium, non solùm secundum quod opere exercetur, sed etiam secundum quod corde concupiscitur. Et ad clariorem intelligentiam ponitur præceptum, Non concupisces vxorem proximi tui. Et quia Iudæi adulterium accipiebant pro actu commixtionis, & concupiscentiam pro aliis actibus exterioribus disponentibus ad illā, & putabant actus interiores non esse peccata: Ideò Christus dixit: Si quis viderit mulierem ad concupiscēdum eam, iam mœchatus est eam in corde suo. Hoc præcepto prohibebantur omnes delectationes inordinatæ venereorum, cibi, & potus. Et per consequens prohibetur gula & ebrietas, & alia omnia concomitantia, & ex eis consequentia. Hinc est quòd omnia peccata contra temperantiam, reducuntur ad gulam & luxuriam.

2. 2. q. 170.

Mat. 5.

DE CONNEXIONE VIRTVTVM. CAP. VIII.

B PRædictæ quatuor virtutes, scilicet, prudentia, iustitia, fortitudo, & tēperantia, à diuo Ambr. & Cicerone, atq; aliis Philosophis dicuntur Cardinales, hoc est, principales, eò quòd omnes aliæ ad istas reducūtur, vt ex prædictis patet. Dicuntur etiam Principales, propter principalitatē materię siue obiecti. & quia sunt quasi generales, secundum rationes formales cōmunes, vt omnis virtus quæ facit bonū rationis, dicatur prudentia: & omnis virtus quæ facit rectū in operationibus, dicatur iustitia: & omnis quæ cohibet passiones, dicatur temperantia, & omnis virtus quæ facit firmitatem animi contra pericula & ardua, dicatur fortitudo.

Virtutes cardinales quid.

C §. 1. *De duplici consideratione virtutum.*

VIrtus moralis siue cardinalis dupliciter cōsiderari & accipi potest. Vno modo pro virtute morali imperfecta: & tunc nil aliud est, quàm quędam inclinatio de difficili mobilis, in nobis existens, ad aliquod opus ex suo genere bonum faciendum: siue illa insit nobis à natura, siue ex assuetudine. Alio modo potest cōsiderari vt virtus perfecta: & tunc est virtus inclinās ad promptè & delectabiliter faciendum bonum opus in omni euentu & casu possibili, ad quod virtus imperfecta se non extendit.

2. 2. q. 95. Virtus cardinalis perfecta & imperfecta quid.

D §. 2. *Quomodo virtutes connectantur.*

VIrtutes imperfectæ siue in esse imperfecto, non sunt connexæ. Videmus enim aliquem ex naturali complexione vel ex assuetudine esse promptum ad opera liberalitatis, qui nō erit promptus ad opera castitatis: & idem de aliis virtutibus. vnde sequitur quòd non sunt connexę. Virtutes verò perfectæ siue in esse perfecto, sic connexæ esse dicuntur, vt qui habet vnam, habeat omnes: & qui caret vna, careat omnibus. & hoc duplici modo siue ratione. Primò, distinguendo virtutes morales secūdum quasdam generales conditiones virtutum: vtpote quòd discretio pertineat ad prudentiam, in quacunque materia: & firmitas animi ad fortitudinem, in quacunque materia ista considerentur: & moderatio ad temperantiam, & rectitudo ad iustitiam. In hoc apparet manifestè ratio connexionis. Non enim firmitas animi habet laudem virtutis, si sit sine moderatione, vel rectitudine, aut discretione. & idem de aliis virtutibus. Hanc rationem assignat D. Gregor. dicens, quòd virtutes, si sint distinctæ & separatæ, non possunt esse perfectæ, secundum rationem virtutis: quia temperantia vera non est, quæ iusta, prudens, & fortis nō est: & idem subdit de aliis virtutibus. Similem rationem assignat D. Aug. Secundò, idem apparet, distinguendo virtutes secundum proprias materias. & hoc modo connexio virtutum assignatur à Philosopho: Quia nulla virtus moralis potest haberi sine prudentia, eò quòd proprium virtutis moralis est facere electionem rectam, cùm sit habitus electiuus in medietate consistens. Ad rectam autem electionem non solùm sufficit habitus in debitum finem, qui est directè per habitū virtutis moralis, sed etiam quòd aliquis rectè eligat ea quæ sunt ad finem: quòd fit per prudentiam, quæ est consiliatiua & iudicatiua eorū quæ sunt ad finem, vt dictum est. Similiter etiam prudentia perfectè haberi nō potest, nisi habeātur virtutes morales, cùm prudentia sit recta ratio agibilium, ad quæ aliquis rectè se habet per virtutes morales. Vnde sicut sciētia speculatiua non potest haberi absque principiis: ita nec prudentia sine virtutibus moralibus. Vnde sequitur ipsas esse connexas.

2. 2. q. 95. art. 1.

6. de Tri.

c. 4. §. 1.

2. 2. q. 66. art. 2.

Ex his apparet omnes virtutes in quolibet virtuoso esse æquales, nōn secundum dignitatē, quia vna est dignior & nobilior alia, vt dictum est. Neque etiam sunt æquales secundum intentionem: quia manifestū est quod qui magis se exercet circa actū vnius virtutis, magis intendit habitum illius. & hoc cōmuniter contingit. Quia nō æqualiter occurrunt materiæ virtutum: igitur. Sed sunt æquales secundum quandā æqualitatem proportionis, inquantum æqualiter crescunt in homine, in esse virtutis perfectæ: sicut digiti manus sunt inæquales secundum quantitatem, sed æqualiter crescunt secundū proportione, cùm proportionabiliter augeantur. Ita D. August. dicit omnes virtutes esse æquales. Si tamē accipiatur æqualitas ex parte subiecti siue inclinationis ad ipsum actum virtutū, potest vnus homo esse magis promptus ad actum vnius virtutis, quàm ad actū alterius, vel ex naturali inclinatione, vel ex assuetudine. Secundò apparet quòd pauci sunt perfectè virtuosi (prout Philo. describūt hominē virtuosum) qui in omni casu & euentu possit promptè & faciliter exire in actum cuiuslibet virtutis: eò quòd pauci sunt qui circa materiam omnium virtutum fuerint habituati. Tertiò apparet quòd qui amittit vnam virtutem, amittit omnes alias in esse virtutis perfectæ, ex quo sunt connexæ. & in hoc quodam modo cōueniunt cum virtutibus infusis, de quibus (cùm ad nostrum quod assumpsimus negocium amplius subseruiant) dicendum est.

Oēs virtutes quō sunt æquales.

c. 4. ver. 2.

Continuatio dicendum.

E CVm Dominus Deus (qui non deficit in necessariis) creauerit hominem intellectualē & rationalem, dederitque illi vires & potētias ac omnia requisita ad finem naturalem, qui consistit in cognitione & contemplatione ipsius Dei, vt est principium & author naturæ: ad quem finem consequendum dedit ei seminaria intellectualium & moralium virtutum, scilicet intellectum principiorum circa speculabilia, & sinderesim, quo ad agibilia & virtutes morales acquirendas, per quas ad finem naturalem

poſſet peruenire. Verùm quia idem plaſmator caſum Angelorũ (quos ad beatitudinẽ & felicitatem ſupernaturalem vocauerat) per homines ſua prouidentia implere decreuerat, & eos Angelis in ſuperna felicitate æquare diſpoſuerat. Eam ob rem hominibus, ſuis naturalibus viribus benè vtentibus, ſua ineffabili clementia, ſeminaria quædam ad illam ſupernam felicitatem cõducentia (quæ theologi gratiam, virtutes infuſas, & dona nuncupant) impartiri dignatur. Congruũ igitur eſt, vt poſtquã de ſeminariis naturalibus virtutum acquiſitarũ diximus: nonnulla de ſeminariis & mediis, quibus ad felicitatẽ ſupernaturalẽ homo peruenire poteſt, dicamus & tractemus: & quę in S. literis & doctoribus ab eccleſia approbatis, diffuſe tractata inuenimus, inſtitutorio more perſtringamus.

DE GRATIA DEI.
CAP. IX.

F
1.2.q.100.
Gratia tripliciter accipi poteſt.

AD intelligendum myſterium Gratia Dei, ſupponendũ eſt ex D. Tho. quod ſecundũ noſtrum modum loquendi gratia tripliciter accipi conſueuit. Vno modo pro dilectione alicuius, ſicut conſueuimus dicere, quòd iſte miles habet gratiã Regis, quando Rex diligit eum, & habet illum gratum. Secundo, accipitur pro dono gratis dato: & ſecundũ hoc conſueuimus dicere, Hanc gratiam fecit mihi Rex, cùm dedit aliquod donum. Tertio, pro recõpenſatione ſiue recognitione beneficij gratis dati: & ſecundum hoc dicimur gratias agere beneficiorum. Iſtorum trium modorum ſecundus pendet ex primo, & tertius ex ſecundo. Ex amore enim quem aliquis habet erga alium quem habet gratũ, procedit quòd aliquid ei gratis impendat: & ex beneficiis exhibitis procedit gratiarum actio. Quó ad duo vltima, manifeſtum eſt quod gratia dicit aliquid reale in eo qui accipit gratiam, ſcilicet, donum gratis datum, & huius doni recognitio. Sed quo ad primum attendenda eſt differentia inter amorem ſiue dilectionem Dei, & amorem & dilectionem hominis: quæ nil aliud eſt, quàm velle alicui bonum. Et cùm voluntas Dei beneplaciti ſit ſemper efficax, & omnia poſſit: ſequitur quòd quando Deus diligit aliquem, & vult ei aliquod bonum, ſtatim profluit à Deo illud bonum in dilecto. Sed homo non habet ſemper voluntatem efficacem, neque omnia poteſt: quia voluntas hominis non eſt infinita, & mouetur ex bono quod eſt in rebus: hinc eſt quod voluntas hominis nõ cauſat totaliter rei bonitatem, ſed ſupponit ipſam vel in parte vel in toto. Conſequens igitur eſt, quòd ad quamlibet Dei dilectionem ſequatur aliquod bonum in creatura; quod poteſt dici Gratia.

Dilectio autẽ Dei ad creaturam diuerſificatur ſecũdum diuerſitatẽ donorũ. Et quia dona ſunt duplicia: quædam ſunt naturalia, quædã verò ſupernaturalia: ideò dilectio Dei eſt duplex: quædã eſt cõmunis, qua omnia diligit & vult ea habere bona naturalia, vnde Sap. 11. Diligis omnia quæ ſunt: & nihil odiſti eorũ quæ feciſti. Et ſic omnia bona naturalia omniũ creaturarum poſſunt dici gratuita, & ex gratia Dei, largè loquẽdo de ipſa: quia gratis ea dat, & conſeruat: vltra omne debitum creaturæ. Nam vt D. Iaco. ait: Omne datũ optimũ, & omne donũ perfectũ, de ſurſum eſt, deſcẽdens à patre luminum. & Apoſt. Quid habes quod non accepiſti? & alibi, Quoniam per ipſum, & in ipſo, & ex ipſo ſunt omnia. Alia eſt dilectio Dei ſpecialis, ſecundũ quam trahit rationalem creaturam ſupra conditionem ſuę naturæ, ad participationem diuini boni, quia ſecundum hanc dilectionem vult Deus creaturæ bonum æternum, quod eſt ipſemet: qui eſt bonum ſimpliciter. & ideò ſecundum hanc dilectionẽ dicitur diligere ſimpliciter. Et ſic patet quòd per hoc quod dicitur homo gratiã habere, ſignificatur quoddã ſupernaturale donũ homini à Deo gratis proueniens. Et ſic accipitur gratia propriè & ſtrictè. & hoc modo cõmuniter in ſacris literis, & apud Theologos accipitur: licet aliquando accipiatur pro æterna dilectione Dei, quæ eſt ipſemet Deus, Epheſ. 1. Prædeſtinauit nos in adoptionẽ filiorũ, in laudẽ gratiæ ſuæ, &c.

Iac. 1.
Rom. 1.

§. 1. *De gratia gratis data.*

G
1.2.q.111.

GRatia Dei pro dono ſupernaturali accepta, diuiditur in gratiam gratis datam, & in gratiã gratum facientem. Gratia gratis data eſt donum ſupernaturale gratis collatũ rationali creaturæ, ſine meritis, diſponens ad propriam vel alterius ſalutem: vt prophetia, & gratia miraculorum: quibus ſi homo bene vtatur, diſponitur ad beatitudinem propriam. Si verò male vtatur, Spiritus ſanctus ordinat in ſalutem aliorum. Hæc gratia gratis data differt a gratia gratum faciente, primò: quia hæc poteſt ſtare cũ peccato mortali & ſine charitate, iuxta illud Apoſtoli, Si linguis hominum loquar & Angelorum, charitatem autem non habuero, factus ſum velut æs ſonans, & cymbalum tinniens. Et ſi habuero prophetiam, & nouero myſteria omnia, & omnem ſcientiam: charitatem autem non habuero, nihil ſum. Gratia autem gratum faciẽs non poteſt ſtare cum peccato mortali aut originali neque ſine charitate: quia implicat cõtradictionem, quod aliquis gratus ſit, & habeatur odio: quod fit per peccatum mortale, iuxta illud, Odio eſt Deo impius & impietas eius. Secundò differt: quia per gratiã gratum facientẽ ſpiritusſanctus hominem inhabitat, iuxta illud, Neſcitis quia templum Dei eſtis, & Spiritus ſanctus habitat in vobis?. Quod non facit per gratiã gratis datã, quę ſtat cum peccato mortali. Tertio differt: quia gratia gratũ faciens eſt habitus permanens: gratia autẽ gratis data nõ eſt habitus permanẽs, ſed quædam motio ſpecialis, ſiue inſtinctus ſpiritus ſancti.

1. Cor. 13.
Sap. 12.
1. Cor. 3.

Ver. 1. *De multiplicitate gratiæ gratis datæ.*

A
D. Tho.
1. Cor. 12.

DIuus Paulus diuidit gratiã gratis datã in nouem, ſcilicet ſermonem ſapientiæ, ſcientiæ, fidei, in gratiam ſanitatũ, operationis virtutũ, prophetię linguarũ, interpretationis ſermonum, miniſtrationũ ſiue officiorũ. Aduertendum tamen eſt, quòd Apoſt. ibi non accipit ſapientiam & ſcientiam (quę ſunt dona ſpiritus ſancti) neq; fidem, vt eſt virtus Theologa: ſed pro gratiis gratis datis, quæ non ſunt habitus permanentes, ſed ſpeciales motiones & inſtinctus ſpiritus ſancti, quo mouentur homines ad manifeſtationem ſpiritus, vnde non dixit Apoſtolus, Alij datur ſapientia, alij ſcientia, alij fides: ſed ſermo ſapientię, ſermo ſcientiæ, & ſermo fidei: debet ergo ſic Apoſtolus intelligi: Alij datur ſermo ſapientiæ: hoc eſt, ſpecialiter mouetur, & datur ei facultas vtendi dono ſapientiæ, ſi ſit in gratia & ſi non ſit, datur facultas vt abundet ſermone, & perſuadere poſſit per cauſas altiſſimas ea quæ pertinent ad manifeſtationem diuinorum. Alij datur ſermo ſcientiæ: hoc eſt, mouetur & datur ei facultas manifeſtandi ea quę ſunt Dei per creaturas. Alij datur ſermo fidei: hoc eſt, mouetur ſpecialiter & datur facultas perſuadendi duodecim articulos fidei. Non enim omnes qui ſunt in gratia, & habent fidem & dona ſapientiæ & ſcientiæ, hæc poſſunt. Alij datur gratia ſanitatum: hoc eſt, mouetur ad ſanandum per tactum vel per aliquam applicationem vel orationem, vt his qui ſaniti ſunt, & his qui ſanatos vident, per beneficium ſanitatis perſuadeatur credere. Alij operatio virtutum: hoc eſt, alius mouetur à ſpiritu ſancto ad operanda aliqua magna exterius: vt cùm mare diuiditur: ſicut factum fuit tempore Moyſi, & cùm Sol & Luna ſteterunt in cœlo, tempore Ioſue. Vnde Galatas tertio: Qui tribuit nobis ſpiritum, & operatur virtutes in nobis. Alij prophetia: hoc eſt, mouetur a ſpiritu ſancto ad dicendum ea quæ ſolus Deus cognoſcere poteſt. Alij datur diſcretio ſpirituum: hoc eſt, mouetur ad diſcernẽdum an hi qui loquuntur, moueantur à ſpiritu charitatis, vel à ſpiritu inuidiæ. & hoc ad veritatem manifeſtandam. Alij genera linguarum: hoc eſt, mouetur ad loquendum diuerſis linguis, vt audientes facilius perſuadeantur. Alij interpretatio ſermonum: hoc eſt, datur facultas interpretandi & clarè exponendi paſſus difficiliores S. ſcripturæ. Gratiæ miniſtrationũ & officiorũ ſunt poteſtates & iuriſdictiones ac etiam ordines, qui licet habeant aliquid poſitiuum & permanens, ſcilicet pro materiali, vtpote characterem: executio tamen conſiſtit in motione. Omnes iſtæ gratiæ gratis datæ fuerunt eminenter, & non ad menſuram, datæ ſoli Chriſto tanquam capiti, & non omnes ſingulis membris eius. Sicut enim in capite naturali ponuntur omnes ſenſus, & non in aliis membris: ſic & omnes gratiæ gratis datæ, in Chriſto. Singulis autem membris diuidit Spiritus ſanctus prout vult.

Exod. 14.
Ioſue. 10.

Ver. 2. *De Prophetia.*

B
1.2.q.171.

QVia inter gratias gratis datas prophetia videtur nobilior cùm cõprehendat omnia quæ pertinent

ad

ad cognitionem, locutionem, ac operationẽ: ad quæ tria omnes gratiæ gratis datæ ordinantur, & de ea amplior est sermo in sacris literis, ac circa eam plures difficultates insurgunt: ideò aliquid de ea nobis dicendum est.

Prophetia quid sit. In libr. Ethimo.

Prophetia idem sonat quod visio siue cognitio earum rerum, quæ procul sunt & remotæ ab hominũ cognitione. vnde prophetia dici potest à pro, quod est procul, & phanos, quod est apparitio, quia eis aliqua quæ sunt procul, apparent. Et ideò dicit Isidorus, quòd in antiquo testamento Propheta appellabatur videns.

1. Reg. 9.

Vnde olim in Israël sic loquebatur vnusquisque ad proximum, vadens consulere Deum. Venite, eamus ad Videntem. Qui enim Propheta dicitur hodie, olim vocabatur Videns. Gentiles autem appellabant eos Vates, à vi mentis.

Prophetia multis modis accipitur. D. Tho.

Propheta multipliciter accipitur in sacris literis. Primò pro eo qui annũciat, legit, vel cantat dicta Prophetarum. & hoc modo accipitur. 1. Regũ. 19. Num Saul inter Prophetas? Et hoc modo clerici legentes vel cantantes dicta Prophetarum, possunt dici Prophetæ, sed valdè largè. Secundò pro eo qui habet intellectuale lumen, etiam ad explanandas visiones imaginarias, siue sibi siue alteri factas: vel ad exponenda dicta Prophetarum, vel scripturas Apostolorũ. Et hoc modo Propheta dici potest omnis qui interpretatur & exponit scripturas sacras: Quia eodem spiritu interpretantur, quo editæ sunt. Sic Ioseph interpretatus somnium Pharaonis: & Daniël, Nabuchodonosoris, dicuntur Prophetæ. Similiter Salomón & Dauid, inquantum habuerunt lumen intellectuale ad clarè & subtiliter intuendũ diuina. Nam visio Dauid intellectualis tantum fuit. Et sic Doctores, qui hodie syncerè & catholicè interpretantur sacram scripturam, possunt dici Prophetę. Vnde Ephes. 4. Et ipse dedit quosdã quidẽ Apostolos, alios autẽ Prophetas, alios Euangelistas, alios Pastores & Doctores, ad consummationẽ sanctorum. Sic etiam accipitur 1. Corinth. 14. Sectamini charitatẽ, æmulamini spiritualia, magis autem vt prophetetis. Nam qui prophetat, hominibus loquitur ad ædificationem. & infrà dicitur: Qui prophetat, ecclesiam Dei ædificat. Tertiò accipitur pro illo qui cognoscit & prænunciat mysteria incarnationis. & sic accipitur Matth. 11. Omnis enim lex & Prophetæ vsq; ad Ioannem. Quartò accipitur Propheta propriè pro eo qui præcognoscit, intelligit, & prænunciat futura contingentia, seu ea quæ soli Deo sunt nota, & ad eorum confirmationem miracula operatur. Et sic accipitur Deute. 34. Et non surrexit vltra Propheta in Israël, sicut Moyses, quem nosset Dominus facie ad faciem, in omnibus signis atque portentis, quæ misit per eum, vt faceret in terra Aegypti. Et sic Helias, Helisæus, & alij quàm plurimi fuerunt Prophetæ.

Ad Prophetã quatuor requirũtur.

Ad Prophetam autẽ propriè accipiendo, quatuor requiruntur. Primum est visio siue cognitio vera & infallibilis, ænigmatica tamen, futurorum contingentium, siue eorum quæ soli Deo nota sunt, siue sit per imaginationem, siue per intellectum. Ex quo sequitur primo, quòd Christus non fuit Propheta eo modo quo cæteri. Quia omnia clarè vidit in verbo & in propria persona.

Christus in quantũ viator, Propheta fuit.

Licet secundum rationẽ inferiorem & inquãtum viator, fuerit dictus Propheta, Deuter. 18. Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum similem tui. Alij dicũt quòd nõ verè sed similitudinariè. Sicut enim in beatis propter coniunctionem non potest esse prophetia, quę distantiam importat: sic nec in Christo: Quia eius ratio inferior non est alia à superiore, quæ est vnita verbo.

Angeli non sunt Prophetæ.

Secundò sequitur quòd Angeli non sunt Prophetæ, cùm non habeãt ænigmaticam cognitionem: quãuis superiores inferioribus aliqua futura reuelent, vsq; ad diem iudicij. Tertiò, sequitur quòd in patria nõ erit prophetia, sicut nec fides. Vnde 1. Cor. 13. Siue prophetiæ euacuabuntur, siue linguæ cessabunt. Secundum requisitum est lumen intellectuale siue intellectio. Vnde Dan. 10. Intelligẽtia opus est in visione. Ex quo sequitur quòd neque Pharao, neq; Nabuchodonosor, Prophetæ dici debent (licet futura cõtingentia prędixerint) cùm ipsi nõ intellexerint.

Caiphas quõ prophetasse dicatur.

Eadẽ ratione nec Chaiphas, licet dicatur prophetasse, Ioan. 11. quia nõ intelligebat quæ dicebat. Vnde dicitur. Hoc à semetipso non dixit: sed cùm esset Pontifex anni illius, prophetauit, materialiter duntaxat. Tertiũ quòd requiritur, est audacia & facultas pronuntiandi ea quæ reuelantur à Deo. ad hoc enim Deus reuelat aliqua, vt aliis denuncientur. Vnde Hiere. 1. Ecce dedi verba mea in ore tuo. Ex hoc sequitur quòd prophetia non cõpetit mutis. Quartũ requisitum, est operatio verorum miraculorũ, quæ sunt ad certitudinem & testimonium veritatis prophetiæ. Ex his sequitur primò, quòd prophetia propriè & simpliciter dicta, fit per solam diuinam reuelationem, ministerio bonorum Angelorum factam, cùm solus Deus possit futura contingentia certitudinaliter scire & reuelare.

2.2. q. 172. art. 5.

Et quia (vt dicitur 1. Cor. 2.) Nemo cognouit quæ sunt Dei, nisi spiritus Dei, vel illi qui habent spiritũ Dei. & dæmones non habeant spiritum Dei, sequitur quòd non possint esse causa prophetiæ etiã instrumẽtalis, sicut boni Angeli: quanuis dæmones quędam cognoscãt sua naturali cognitione, quæ homines non cognoscunt. & sic sunt remota & procul ab hominibus, quibus dęmones possunt reuelare. Tales quibus dęmones aliquid reuelant, non dicuntur in sacris literis Prophetæ simpliciter, sed cum additione, puta falsi Prophetæ, vel pseudoprophetæ, vel Prophetæ idolorum.

12. super Gen. ad lite.

Vnde D. Augustin. dicit, Cùm malus spiritus accipit homines, scilicet, in hac vita, aut dęmoniacos facit, aut arreptitios, aut falsos Prophetas. Sequitur secundò, Astrologos aliqua futura pręnunciantes, non dicendos Prophetas: Quia non prænunciant certitudinaliter contingentia, imò nec necessaria infallibiliter, cùm possint à Deo impediri.

2.2. q. 171. ar. 6. ad. 2.

Et (vt Cassiodorus dicit) prophetia est inspiratio vel reuelatio diuina, rerum euentus immobili veritate denuncians, quod intelligendum est de prophetia absoluta siue prædestinationis, in qua Deus reuelat, sicut cognoscit ea in seipsis, inquantũ, scilicet, ipsa præsentialiter intuetur: & talis semper impletur. & sic infallibiliter eueniunt. vt cùm dictum fuit Esa. 7. Ecce virgo concipiet, &c. Secus est de prophetia comminatoria, quæ à glos. sup. Mat. 1. c. dicitur præscientiæ, quæ (vt dicit) non semper impletur: in qua Deus reuelat futura, secundum quòd cognoscit ea in causis suis, quæ non sic determinata sunt, quin possint impediri. & tunc quandoq; aliter euenit.

Prophetia prædestinationis & præscientiæ quid. Esa. 38. 4. Reg. 20. Ionæ 3.

Nec tamen propter hoc prophetiæ subest falsum: Quia sensus prophetiæ est, quòd inferiorum siue naturalium causarum dispositio hoc habet, vt talis effectus eueniat. Et secũdum hoc intelligitur verbum Esa. Dispone domui tuæ, quia morieris & non viues. hæc indispositio corporis tui ad mortem ordinatur: & secuta fuisset, nisi Deus propter pœnitentiã eius impediuisset. vnde additi sunt vitæ eius 15. anni. Sic etiam intelligitur illud Ionæ, Adhuc 40. dies, & Niniue subuertetur. Sensus enim est: Demerita Niniuitarum exigunt, vt Niniue subuertatur. Sic pariter intelligendæ sunt omnes prophetiæ de futuro, in quibus fit mentio de aliquo malo venturo, scilicet; si non faciamus pœnitentiã sicut Niniuitę. Quia tunc verificatur illud Hier. 18. Si pœnitentiã egerit gens illa à malo suo quod locutus sum aduersus eam: agam & ego pœnitẽtiam super malo quod cogitaui vt facerem ei.

Deus quõ pœnitere dicatur.

Dicitur enim Deus pœnitere metaphoricè, inquantũ ad modum pœnitẽtis se habet, scilicet prout mutat sententiam ex parte nostri quanuis non mutet consilium. vnde D. Ambros. Deus nouit mutare sententiam, si tu mutaueris & correxeris delictum.

Ver. 3. *De modo propheticæ cognitionis.*

C

2.2. q. 173. art. 1.

PRophetica cognitio nõ fit per visionẽ diuinę essentiæ, saltem per modum permanentis: licet fieri possit per modum transeuntis, vt in Moyse, & Diuo Paulo in raptu. Et quanuis talis cognitio non sit procul ex parte ipsius cognitionis, tamen benè ex parte ipsius cognoscentis: quia procul à sensibus, quibus in ea vti non potest, iuxta illud, In corpore vel extra corpus, nescio, Deus scit.

2. Cor. 12. 2. Cor. 5. art. 2.

Item, quia non est in vltimam perfectionem totaliter adductus. Quandiu enim sumus in hoc, scilicet, mortali corpore, peregrinamur à Domino.

Prophetica cognitio quõ fiat.

Ad sciendum autem quomodo fiat cognitio prophetica, supponendus est modus cognitionis naturalis, quæ inchoatur à sensibili exteriori, à quo sensus exterior recipit speciẽ, & transmittit illam ad imaginationẽ siue phantasiã, deinde species phantasmatũ per lumen intellectus agentis illustratæ offeruntur intellectui possibili, qui recipit speciem intelligibilem, per quam intelligit. Sed non solùm species rerum sensibilium in imaginatione & phantasia existentium, secũdum

ordinem quo percipiuntur à ſenſu exteriori, poſſunt immutare intellectum poſſibilem, ſed etiam prout exiſtentes in phantaſia tranſmutantur. Quod cõtingit dupliciter: vel per corporalem trãſmutationem, vt accidit in dormientibus & furioſis: vel etiam prout diſponuntur & ordinãtur per imperium rationis ad id quod intelligendum eſt. Et ſic ſecundum diuerſam ordinationẽ phantaſmatum reſultant in intellectu poſſibili diuerſæ ſpecies & repræſentationes, & diuerſa iudicia ſecundum virtutem intellectualis luminis, hoc eſt intellectus agentis. His ſuppoſitis ſciendum eſt quod quando ſpiritus ſanctus mouet aliquem ad prophetiam, ſiue ad cognitionem occultorum, quæ naturali lumine cognoſci non poſſunt, imprimit & ſuperaddit intellectui agenti maius lumen ſpirituale per modum tranſeuntis, quod non mouet neque illuminat, niſi quandiu prophetica viſio durat. Et mediante lumine ſuperaddito, immutat intellectum Prophetæ, aliquando ſpecies acceptas à ſenſibilibus ordinando & illuſtrando, aliquando ſpecies non ſenſatas imprimendo: vt ſi in phantaſia cæci nati imprimeret ſpecies colorum. Et vtroque horum duorum modorum dupliciter: vno modo dormiendo: vt apparuit D. Ioſeph. In quo caſu certum facit prophetam poſt tale ſomnium, quòd iudicium ſequens illam ordinationem, certo eſt a Deo: vt D. Auguſt. dicit. Vnde Hiere. In veritate miſit me Dominus ad vos, &c. Et per hanc certitudinem quæ manet in vigilia, diſcernunt cognitionem propheticam ab aliis ſomniis. Secundò, in vigilia ordinat vel imprimit ſpecies in phãtaſia, & hic modus eſt perfectior. Nam arguit impreſſionem ſiue influxũ maioris luminis, cùm in vigilia ſit maior occupatio viriũ animæ. Et iterum in vigilia Spiritus ſanctus operatur multis modis: Primò ordinando ſpecies acceptas à ſenſibus præſente obiecto ſenſato: vt Danieli, qui vidit ſcripturã, Mane Therel Phares. Secundò, non videndo exterius obiecta ſpecierum ordinatarum in phantaſia: vt Hieremiæ, qui vidit ollam ſuccẽſam à parte Aquilonis. Tertiò imprimendo ſpecies intelligibiles in intellectu poſſibili ſine phantaſmate: ſicut patet in his qui accipiunt, vt Salomon & Apoſtoli. Quartò, imprimendo lumen intelligibile cum ſpeciebus requiſitis ad iudicandũ ea quę ab aliis viſa ſunt: ſicut Ioſeph, qui declarauit ſomnium Pharaonis: & Apoſtoli, quibus Chriſtus aperuit ſenſum vt intelligerent ſcripturas. Et ad hoc propriè pertinet interpretatio ſermonũ, quæ eſt ſpecies prophetiæ. Quintò, illuminando ad iudicandũ ea quæ curſu naturali homo apprehendit. Sextò, illuminando ad iudicandum veraciter & efficaciter ea quæ agenda ſunt, iuxta illud Eſa. 63. Spiritus Domini ductor eius fuit. Ex his apparet quòd vndecim modis poteſt haberi cognitio prophetica. Primò in raptu, ſecundò & tertiò dormiendo, & duobus modis in vigilia, per ordinationem ſpecierum in imaginatione, & ſex modis per ſpecies intelligibiles. hi omnes modi reducuntur ad duos, qui tanguntur Num. 12. Si quis fuerit inter vos Propheta Domini, in viſione apparẽbo ei, aut per ſomnium loquar ad illum.

Mat. 2.
2. ſup. Gen. ad litt.
Hier. 26.
Dan. 5.
Gen. 38.
Luc. 24.

Ver. 4. *De excellentia graduum Prophetiæ.*

A GRadus Prophetiæ dignitatem principaliter accipiunt à lumine Prophetiæ, & ex conſequenti à ſpeciebus & aliis circunſtantiis. Ex quo ſequitur primò, quòd Apoſtoli fuerunt Prophetæ excellentiores Prophetis antiqui Teſtamenti: quia habuerunt maius lumen. hoc teſtatur D. Petrus, Et habemus firmiorem propheticum ſermonem, cui benefacitis attendentes, ſicut lucernæ lucenti in loco caliginoſo, donec dies elucescat, & Lucifer oriatur. Ex quo apparet quòd prophetia etiã in nouo Teſtamento eſt ænigmatica & diſtans. Eſt tamen cognitio clarior & perfectior, quàm in veteri Teſtamento. Et ideò miniſtri noui Teſtamẽti præferuntur omnibus Prophetis antiqui. Vnde Mat. 11. D. Ioannes Baptiſta dicitur à Chriſto plus quàm Propheta, & maior inter natos mulierum, qui fuerunt ante eum. Ideò D. Paulus præfert miniſtros noui Teſtamẽti ipſi Moyſi, dicens: Nos verò reuelata facie gloriam Domini ſpeculantes, transformamur à claritate in claritatem, tanquam à Domini ſpiritu. & alibi, Aliis generationibus non eſt agnitũ filiis hominum, ſcilicet myſterium Chriſti, ſicut nunc reuelatũ eſt ſanctis Apoſtolis eius

2.2. q. 174. art. [illegible]
2. Pet. 1.
2. Cor. 3.
Ephe. 3.

& Prophetis in ſpiritu. Inter Apoſtolos autem in cognitione prophetica excellentior fuit D. Paulus. Ideò anthonomaticè dicitur Apoſtolus: qui raptus fuit vſq; ad tertiũ cœlũ. quod de aliis non legitur. Inter Prophetas verò antiqui Teſtamenti licet Dauid in aliquo excelſerit Moyſen: quia plura cognouit, & magis diſtinctè quàm Moyſes, de myſteriis incarnationis Chriſti. Ideò dicebat, Super ſenes intellexi: Moyſes tamẽ ſimpliciter & abſolutè dicitur Eximius Prophetarum. quod patet ex quatuor quæ requiruntur ad Prophetam, ſcilicet, cognitio, intellectio, denunciatiò, & confirmatio per miracula. Moyſes enim vidit diuinam eſſentiam, ſicut D. Paulus in raptu, vt D. Augu. ait. Vnde Num. 12. Palàm & non per ęnigmata Deum videt. Secundò quantum ad imaginariam cognitionem, quia ad nutum habebat illam. Et non ſolùm audiebat verba, ſed etiam in ſpecie Dei videbat loquentem exterius. Vnde dicitur Exod. 33. quòd loquebatur ei Dominus (ſcilicet per Angelum) facie ad faciem: ſicut ſolet loqui homo ad amicum ſuum. Tertiò, quantum ad denunciationem: quia loquebatur populo ex parte Dei, quaſi de nouo legem proponens. Alij autem in perſona Dei, vt inducentes ad obſeruationem legis Moyſi. Vnde Malac. Mementote legis Moyſi ſerui mei. Quarto, quantum ad operationem miraculorum. Vnde Deut. vltimo dicitur: Non ſurrexit vltrà Propheta in Iſraël ſicut Moyſes, quem noſſet Dominus facie ad faciem, in omnibus ſignis atque portentis, quæ miſit per eum vt faceret in terra Aegypti, Pharaoni & ſeruis eius; vniuerſæque terræ illius. Et quanuis aliqua miracula aliorum, puta Ioſue & Eſaiæ fuerint maiora quantum ad ſubſtantiam facti: non tamen fuerunt maiora ſecundum modum faciendi. Quia miracula Moyſi facta ſunt toti populo, & multò plura fecit quàm alij. Nec obſtat quòd dicit Glo. in principio Pſalterij, quòd Dauid dicitur Propheta per excellentiam: quia debet intelligi ſecundum quid, & non ſimpliciter. Prophetia enim Dauid ex propinquo attigit viſionem Moyſi, quantũ ad viſionem intellectualem: quia vterque accepit reuelationem intelligibilis & ſupernaturalis veritatis, abſque imaginaria viſione. Viſio tamen Moſi fuit excellentior, quantum ad cognitionem diuinitatis. Dauid verò plenius cognouit & expreſſit myſteria incarnationis Chriſti. Non tamen legimus Dauidem feciſſe miracula, ſaltem tanta & adeò magna, ſicut Moyſes.

D. Paul. fuit eximius prophet[illegible] noui teſta.
2. Cor. 12.
Pſal. 118.
Moyſes fuit eximius prophetarum antiqui teſt.
1. ſuper. Geneſ. ad lit.
Mala. 3.
Ioſue. 10.
Eſa. 38.

Ver. 5. *De Prophetarum diſcretione.*

F DIſcernendi ſunt Prophetæ à non Prophetis, & veri Prophetæ à falſis: nec omni ſpiritui credendum eſt: ſed probandum eſt an ex Deo ſit. Nam Satanas nonnunquam ſe transfigurat in Angelum lucis. Ex quo ſequitur quod nõ tenemur credere cuicunq; dicẽti ſe eſſe Prophetam, neq; etiã omnibus his quę Prophetę recepti loquuntur: cùm poſſint ſpiritu proprio loqui. Vnde Deuter. 18. Si tacita cogitatione reſponderis, quomodo poſſum intelligere verbum quod Dominus non eſt locutus? Hoc habebis ſignum: Quod in nomine Domini Propheta ille prædixerit, & non euenerit: hoc Dominus non eſt locutus: ſed per tumorem animi ſui propheta confinxit. Idcircò non timebis eum. Vnde dicunt cõmuniter Doctores, quòd quicunque aſſerit ſe eſſe Prophetam vel ſe ad aliquid à Deo miſſum, debet probare vel authoritate ſacræ ſcripturæ: vt fecit D. Ioannes Baptiſta, dum interrogaretur quis eſſet: reſpondit, Ego vox clamantis in deſerto, Dirigite viã Domini, ſicut dixit Eſaias Propheta. Et Chriſtus etiam hoc modo ſe probauit eſſe miſſum à Deo: Scrutamini, inquiens, ſcripturas, quia vos putatis in illis vitam æternam habere: & illæ ſunt quæ teſtimonium perhibent de me. Vel debet probare miraculo. Et ideò cum Dominus mittere vellet Moyſen in Aegyptum ad Pharaonem & filiis Iſraël, vt crederent ei, dedit illi ſignum, quo conuerteret virgam in colubrum. Hoc etiam modo probauit Chriſtus ſe miſſum à Deo, Ioan. 5. Opera quæ ego facio, illa teſtimonia perhibẽt de me. De his in ca. cùm ex iniuncto. extra de hæretic. vbi Glo. ſuper verbo, miraculi, dicit: Nec ſtatim per miraculum credendum eſt: quia quandoq; miracula fiunt per malos & falſos Prophetas. Vnde Matthæi 24. Surgent pſeudochriſti & pſeudoprophetæ, & dabunt ſigna magna & prodigia: ita vt in errorem inducantur (ſi fieri poteſt) etiam electi, ſubdit: Nolite credere.

1. Ioan. 4.
2. Cor. 11.
Prophetæ nõ recipiendus ſine teſtimonio.
Ioan. 1.

Vnde

Vnde dicendum est miracula, saltem æstimata non sufficienter probare Dei missionem, præsertim cùm quis prædicat contra fidem iam receptam, aut bonos mores, aut vniuersalis Ecclesiæ determinationem siue eius vniuersalem ritum aut consuetudinem: vt dicit Diuus Thomas super illud Rom. decimo: Quomodo prædicabunt nisi mittantur? & allegat illud Deuter. 13. Si surrexerit in medio tui propheta, & prædixerit signum atque portentum, & euenerit quod locutus est, & dixerit, Eamus ad deos alienos: nō audies verba illius. Et D. Paulus Gal. 1. Sed licet nos aut angelus de cœlo euangelizet vobis præter quā quod euāgelizauimus, anathema sit. Et nūc iterū dico vobis: Si quis vobis euangelizauerit præter id quod accepistis (hoc est contra id quod accepistis) anathema sit. Vnde manifestè apparet Lutheranis & aliis nouis hæreticis, qui annunciant & prædicant contra fidem receptam, & bonos mores, ac ecclesiæ determinationem, nullo modo esse credendum, etiamsi miracula facerent. Omnia enim miracula quæ sunt contra fidem receptam aut bonos mores, sunt falsa: cùm Deus (qui est veritas per essentiam, vt habetur Ioan. 6. Ego sum via, veritas, & vita) non possit esse testis falsitatis.

C Ver.6. *De honore Prophetis exhibendo.*

4. Ethi. Mar. 6. 1. Thes. 5. Mat. 10.

Qvum honor sit testimonium & præmium virtutis & excellentiæ, vt dicit Philos. & prophetia importet excellentiam: consequens est prophetas esse honorandos. Vnde Christus reprehendens conciues suos, dicebat: Nemo propheta acceptus est sine honore, nisi in patria sua. Et D. Paulus dicebat: Spiritum nolite extinguere, & prophetias nolite spernere. Si quæratur quomodo honorādus sit propheta: Dicendum quod tripliciter Primò, eum benignè & humanè recipiendo Nam Christus recipientibus prophetas mercedem promisit dicens: Qui recipit prophetam in nomine prophetę, mercedem prophetæ recipiet. Quod nō est intelligendū simpliciter & æqualiter, sed proportionabiliter, secundum proportionem receptionis. Secundò honorandus est, de bonis temporalibus ei ad sustentationem vitæ, nempe victum & vestitum ac alia necessaria ministrādo. Vnde Gal 6. Communicet autem is qui catechizatur (hoc est docetur & eruditur) ei qui se catechizat, in omnibus bonis. Quis enim propriis stipendiis militat vnquam? & infra: Qui in sacrario operantur, de his quæ in sacrario sunt, edunt. Et Christus, Dignus est mercenarius cibo suo. Tertiò & principaliter honorari debet, fidem ei adhibendo, & eius reuelationibus credendo, consiliisque obediendo. Vnde Esaias conquerens dicebat: Quis credidit auditui nostro? De priuatione huius honoris querebatur Christus Mar. 6. vbi etiam pœna inhonorationis scribitur: & non poterat virtutem vllam facere, nisi paucos infirmos impositis manibus curauit: & mirabatur propter incredulitatem illorum.

Prophetæ quō sunt honorandi. — *1. Cor. 9. Mat. 10. Esa. 53.*

Ver.7. *De raptu siue extasi.*

D *2.2.q.175. Psal. 115.*

Raptus (prout est gratia gratis data) est eleuatio mentis à spiritu diuino, ad aliqua supernaturalia contemplanda, cum abstractione à sensibus, secundum illud Ezech. 8. Spiritus eleuauit me inter cœlum & terram. Hic raptus dicitur Extasis. Vnde Glo. super illud Psal Ego dixi in excessu meo, Omnis homo mendax, ait: Dicitur hic extasis, cùm mens non pauore alienatur, sed aliqua inspiratione reuelationis sursum assumitur. Hoc modo rapti multi sunt, sed differenter. Aliqui, vt contemplarentur diuinam veritatem per similitudines quasdā imaginarias. Et talis fuit excessus mentis qui cecidit super D. Petrum. Alij, vt contemplarentur diuinam veritatem per intelligibiles affectus: sicut fuit excessus Dauid. Alij vt contemplarentur eam in diuina essentia. & talis fuit raptus D. Pau. ac etiam Mosi & satis cōgruenter: Nam sicut Moses fuit primus doctor Iudæorum, ita D. Paulus Gentium. Vnde D. Aug. dicit: Ipsa Dei substantia à quibusdam videri potuit, sicut à Mose & Paulo. Quod intelligendum est per modū transeuntis & cum abstractione cognitionis sensuum. & sic interpretandæ sunt authoritates quę in oppositum adduci possunt. sed de his amplius infra, c. 14. ver. 6.

Act. 10. In lib. de Vid. Deo.

Ver.8. *De gratia & dono linguarum.*

E *2.2.q.176. Mat. vlt.*

Qvum Apostoli & alij discipuli Christi fuerint ad hoc electi, vt per vniuersum mundum discurrentes, fidem prædicarent, secundum illud: Euntes in mundum vniuersum, docete omnes gentes, &c. & non erat conueniens quòd qui mittebantur ad alios instruendos, indigerent ab aliis instrui qualiter aliis loquerentur. nec cùm essent pauperes, reperissent de facili qui eorum verba fideliter interpretarentur, vel aliorū verba eis exponerent. Ideò conueniens fuit eis subueniri per gratiam siue donum linguarum. Vnde Act. 2. Repleti sunt omnes spiritu sancto, & cœperunt loqui variis linguis, &c. Et quāuis fieri potuisset vt vna lingua loquentes, ab omnibus intelligerentur, aut omnes alias linguas intelligerent: conuenientius tamē fuit ipsos omnibus linguis loqui: quia hoc pertinebat ad perfectionem scientiæ illorum, per quam non solum loqui, sed etiam intelligere poterant, quæ ab aliis dicebantur. Si autem omnes vnam linguam eorum intellixissent, vel hoc fuisset per scientiam illorum qui eos loquentes intelligerent, vel fuisset quasi quædam illusio, dum eorum verba aliter ad aliorum aures perferentur, quàm ipsi ea proferrent. Vnde Glo Act. 2. dicit: Maiori miraculo factum est, quòd ipsi omnium linguarum generibus loquerentur. & Apost. Gratias ago Deo meo quòd omnium vestrum lingua loquor, scilicet, sufficienter quantum requirebat doctrina fidei: non autem quantum ad omnia quæ per scientiam acquisitam cognoscuntur, inquantum quædam superadduntur arte humana ad ornatum & elegantiam locutionis. Vnde Glo. Heb. 1. dicit: Non est mirandum quòd Apostolus in epistola ad Hebreos maiore eluceat facūdia: cùm naturale sit vnicuique plus in sua quàm in aliena lingua valere. Cæteras enim epistolas peregrino, hoc est Græco sermone composuit. Hoc dono licet Christus perfectissimè donatus fuerit: non tamen oportuit ipsum omnibus linguis loqui, quia solum vni genti prædicaturus erat. Nunc autem hoc donum non datur omnibus qui spiritum sanctum recipiunt: quia iam ipsa ecclesia (vt D. Aug. ait) linguis loquitur omnium. Post resurrectionem tamen generalem diuersitas linguarū cessabit, vt Apost. dicit. & sola prima qua loquebatur Adam (quæ, vt communiter dicitur, est Hebrea) manebit, in qua Sancti (vt Psal. ait) in secula seculorum laudabunt Deum.

1. Cor. 14. 1. Cor. 13.

§.2. *De gratia miraculorum.*

A *2.2.q.178. Sap. 8.*

Gratiam miraculorum ordinauit Deus in ecclesia ad sermonis prolati confirmationem & credibilitatem. Vnde Mar. vlt. Domino cooperante, & sermonem confirmante, sequentibus signis. Deus enim qui suauiter disponit omnia, hominem circa supernaturalia dirigere voluit modo suæ naturæ congruenti. Naturale autem est hominem cognoscere veritatem intelligibilem per effectus. Ideò sicut homo ductu naturalis rationis potest peruenire ad notitiam Dei, vt est principiū & author naturæ, per naturales effectus: ita voluit Deus ipsum per supernaturales effectus (qui dicuntur miracula) induci in aliquam supernaturalem cognitionem credendorum. Gratia miraculorum non est aliquis habitus, neque aliqua qualitas permanens in anima, cùm aliquando fit in corpore mortuo: sicut legimus quòd quidam proiecerunt cadauer in sepulchrum Helisæi, cuius cùm tetigisset ossa, reuixit homo, & stetit super pedes suos: quia tunc instinctu diuino mota sunt ossa. Sic plerunque contingit in reliquiis sanctorum, quæ à Deo vt instrumenta mouentur. Ideò illa motio nō est qualitas permanens, sed fluens. & sic mens prophetæ mouetur instinctu diuino ad aliquid supernaturale cognoscendum: ita etiam qui miracula facit, mouetur instinctu diuino, ad aliquid supernaturale faciendum, scilicet, miraculum, quod Deus sua virtute facit, aliquando postulatione siue oratione præcedente: vt cùm D. Petrus suscitauit Tabitham, aliquando verò nulla oratione præcedente, sed Deo ad nutum hominis operante: sicut cum D. Petrus Ananiam & Saphiram increpando, morti tradidit. Vnde D. Greg. in. 2. Dialogorum dicit quòd Sancti aliquādo ex potestate miracula exhibent: vt Iosue, cùm ait, Sol cōtra Gabaon ne mouearis: aliquādo ex postulatione. Vtroque tamen modo Deus principaliter operatur, qui vtitur vel interiori motu hominis, vel eius locutione, vel etiā aliquo exteriori actu, seu etiam aliquo contactu corporis etiam mortui tanquam instrumento.

Gratia miraculorū nō est habitus. 4. Reg. 13. — *Act. 5. Iosue. 10.*

Ver.1. *De miraculi definitione & essentia.*

B

2.2.q.178.
Miru quid.

Miraculum à mirando dictum est: non tamen quòd omne mirum seu mirādum sit miraculum. Mirum enim siue mirandum aliquid dupliciter dicitur. Vno modo quando causa illius quod admiramur, est occulta & ignorata. Vnde in. 1. Meth. dicitur, Propter admirari cœperūt Philosophi philosophari, & causam effectus quęrere. Et ideò illi qui sciūt causam eclipsis solis & lunę, nō mirantur, sicut rustici qui causas ignorāt. Alio modo aliquid dicitur mirum, quia insolitum. Vnde D. Greg. in homilia de panibus dicit: Hoc mirantur homines, non quia magnum est, sed quia rarum. Miraculum ergo sub miro & mirando continetur, & se habet per additionem. Vnde

Miraculi definitio.

miraculum (vt ex verbis D. Aug. patet) potest sic definiri: Est aliquid arduum, excedens facultatem totius naturæ creatæ, ad ostentionem diuinæ gratiæ, veritatis, aut virtutis, ad vtilitatem ecclesiæ factum, vltra spem admirantis. s. naturę, quanuis non pręter spem gratię, siue sit insolitum, siue solitum. Nam licet quotidie fiat consecratio eucharistiæ: nihilominus tamen est miraculum, cum excedat facultatem totius naturæ creatæ. Per hoc quod dicitur (arduum) excluduntur communia & facilia, etiam à Deo facta. Per hoc autem quod dicitur (excedens facultatem totius naturæ creatæ) excluduntur quæcunque facta ardua & mirabilia à quacunque natura creata. Natura enim superior, cùm habeat maiorem virtutem, potest maiorem effectum producere, quàm inferior. Et quia natura inferior ignorat causam, vel videt effectum excedere suam facultatem, vel facultatem communē naturæ, vel substātialiter, vel secundum modum: ideò reputat arduum admirandum: sicut ranas per magos Pharaonis auxilio dæmonum per naturam subito productas. Idem de mutatione virgæ in serpentem. quæ fuerunt ardua & prodigia apud videntes, sed non miracula cū nō excederent facultatem

Diabolus miracula facere nequit.
2. de Ciui. Dei.

totius naturæ creatæ. Ex quo patet ꝙ diabolus non potest facere miracula, cùm sit natura creata: licet possit facere signa & prodigia, sicut faciet tēpore Antichristi, vt habetur. 2. Thes. 2. In omni virtute, & signis, & prodigiis mendacibus. Quæ dici possunt dupliciter mendacia & falsa, vel per illusionem sensuum, vel quia ad falsitatem inducunt. vnde D. Aug. ait: Ambiguum esse solet an propterea dicta sint signa & prodigia, mendacia, quoniā mortales sensus per phantasmata decepturus est, vt quod nō facit facere videatur: aut quia illa etiam si vera prodigia, ad mendaciū pertrahent. Vera autē prodigia dicūtur, quia ipsæ res veræ erunt: sicut Magi Pharaonis fecerunt veras ranas & veros serpentes. Non tamē habebunt veram miraculi rationē, quia fient virtute naturaliū causarū, & non ad vtilitatē, sed ad incommodum hominū. Operato autē miraculorū, quæ attribuitur gratiæ gratis datæ fit sola virtute diuina ad hominū vtilitatem dupliciter. Vno modo ad veritatis prædicatæ confirmationē. Ex quo sequitur ꝙ ab his qui falsam doctrinā annunciāt, nunquam fiunt miracula: quia miracula sunt vera testimonia, & à solo Deo, qui nō potest esse testis falsitatis, cùm sit veritas per essentiam, vt habetur Ioan. 6. Et in hoc poterunt cognoscere electi falsitatē prodigiorū & signorum Antichristi, & pręcursorū, ac complicum eius, & cauere ab eis: quia facient sua signa ad confirmationem falsitatis, contra veritatem fidei, & ad inducendū ad malum. Alio modo facit Deus miracula ad ostensionē sanctitatis alicuius, quē Deus vult proponere in exemplum virtutis. Et sic aliquādo per inuocationem, aliquando per contactum: vt dictum est de ossibus Helisei, & de vmbra D. Petri, Act. 5. & 19. quòd Deus faciebat virtutes per manus Pauli, & etiā per sudaria eius, quæ super languidos ponebantur, & recedebant ab eis languores. Ex quo patet quòd nō debent calumniari Christiani, qui vestes & sudaria Christi & Sanctorum tangere desiderant.

Miracula dupliciter fiunt ad hominum vtilitatem.
Falsitas falsorum prodigiorū vnde cognosci potest.
Contactus vestium Sanctorum prodest.
Lib. 83. q.

Ver. 2. *De modo operandi in miraculis.*

C

Alio modo operatur Deus in miraculis, alio modo Sancti, alio modo Magi, alio modo mali Christiani. Vnde D. Aug. dicit: Aliter Magi faciunt miracula, aliter boni Christiani, aliter mali. Magi per priuatos contractus cum dęmonibus: nec facta illorū possunt dici miracula, vt dictū est. Boni Christiani per publicam iustitiam. Mali verò christiani per signa publicę iustitiæ, Deus enim vtitur malis hominibus in bonum aliorum, sicut ad prophetandum. Ideò mali ad confirmationem veritatis fidei aliquando mouentur à Deo ad inuocationem nominis Christi vel alicuius sancti, ad quam Deus miraculosè operatur. Vnde Mat. 7. Domine, nónne in nomine tuo prophetauimus, & virtutes multas fecimus? Et Apost. Et si habuero omne fidem ita vt montes transferam, charitatem autem non habuero, &c. Et quanuis fides sine charitate & operibus mortua sit quantum ad ipsum credentem, qui per eam non viuit vita gratiæ: nihil tamen prohibet quin res viua per instrumētum mortuum operetur. Sicut enim homo operatur per baculum: ita Deus per fidē peccatoris instrumentaliter operatur ad facienda miracula. Et quia actio instrumēti mortui vel inanimati non attribuitur instrumento, sed principali agenti (Non enim dicimus quòd calamus scribat, sed homo:) attribuitur tamē instrumento animato. Hinc est quòd operatio miraculorū non attribuitur propriè malis, aut eorum merito: sed merito eius cuius nomen inuocatur, vt Christi vel sancti. & hoc facit Deus vt homines Christum vel sanctum honorent, ad cuius inuocationem tanta miracula fiunt. Nec obstat quod dicitur Ioan. 9. Scimus quia peccatores Deus non audit: quia (vt D. Aug. ait) Cæcus ille nondū erat vnctus, hoc est plenè illuminatus. Impetratio enim siue exauditio orationis non innititur merito orantis, sed misericordiæ & liberalitati diuinæ, quæ etiam ad malos se extendit. Ideò nonnunquàm ad rationem & inuocationem malorū Deus facit miracula. Resultat igitur quòd quæcunque creatura miracula facere dicatur, solū instrumētaliter operatur. Dęmones autem cùm non assumantur à Deo, vt instrumēta gratiæ & misericordię, ad quā miracula ordinātur, nec eis quo ad iustitiā aliquid excedens facultatē illorū cōmittatur, nullo modo miracula facere dicuntur: sicut angeli boni, per quos Deus miracula operatur. vnde dicuntur Virtutes. Deus autē principaliter operatur. Quia cū operatio miraculi excedat facultatē totius naturæ creatæ necesse est quòd à Deo principaliter procedat. Notandū tamē quòd Deus in miraculis principaliter operatur, aliquādo supra naturā, aliquādo cōtra naturā, aliquando pręter naturā. Primò supra naturā, inquantū producit effectū quē natura producere nō potest. Quod cōtingit dupliciter. Primò quādo forma inducta à Deo, nullo modo potest à natura induci sicut forma gloriæ, quā inducet Deus corporibus electorū, & incarnatio verbi. Secundò, quādo natura potest similē formā producere in aliquā materiā, sed non in istam. Natura enim potest causare vitā per generationem, sed nō in mortuo. & ideo resurrectio mortuorum est supra naturam. Secundò cōtra naturā operatur Deus, quando in natura manet contraria dispositio ad effectum quem Deus facit: sicut quando seruauit Pueros illæsos in camino, remanente virtute comburendi in igne & quando aqua Iordanis stetit, remanēte grauitate: & similiter quando D. Virgo peperit, stante virginitate. Tertiò operatur Deus in miraculis præter naturam, quando scilicet producit effectum, quē natura producere potest: non tamen illo modo quo Deus producit. s. subitò, vel quando deficiunt instrumenta, quibus natura operatur. sicut cùm Christus conuertit aquam in vinum: quod natura aliquo modo facere potest, dum aqua in nutrimentum vitis assumpta, suo tempore in succum vuæ perdigesta, in vinum conuertitur. vel quando Deus maiora facit quàm natura consueuerit: vt cùm fecit tantā multitudinem ranarum: vel quantum ad tempus, sicut cùm aliquis statim curatur quem natura processu temporis curare posset: vt accidit in socru Simonis Petri.

1. Cor. 13.
Iac. 2.
Angeli boni faciunt miracula.
Ioan. 2.
Luc. 4.

Ver. 3. *De miraculorum nominibus.*

D

Miracula in sacris literis dicūtur virtutes, signa, prodigia, & portenta. Heb. 2. dicitur: Contestante Deo in signis atque portentis & variis virtutibus. & Mat. 24. vocantur prodigia. Quę sic differunt: quia inquantum excedunt facultatem naturæ, dicuntur virtutes: inquantum verò sunt ordinata ad manifestationem gratiæ, dicuntur signa. Et propter excellentiā dicūtur portēta atque prodigia, quasi procul aliquid ostendētia. D. Tho. super illud. 2. Cor. 12. Signa apostolatus mei facta sunt super vos in signis, prodigiis, & virtutibus, dicit ꝙ virtus est nomen cōmune ad omnia miracula. Nam virtus est vltimū de potētia & ideò aliquid dicitur virtuosum, quia ex maga virtute

Cùm

Cùm ergo miracula fiant virtute diuina, dicuntur virtutes. Signum refertur ad minus miraculum, prodigium ad maximum. Deinde dicit quòd portentum dicitur inquantum sunt contra naturam vt dictum est. Vnde Apoc. 13. de Antichristo, loquendo in præterito pro futuro propter certitudinem prophetiæ: Fecit signa magna, ita vt ignem faceret descendere de cœlo, cõtra eius naturam. quia ignis est naturaliter leuis, & ascendit sursum. Miraculum dicitur mendax tripliciter: vel quia deficit à vera ratione facti, vel à vera ratione miraculi, vel à debito fine. Primum fit in præstigiis, quando per dæmones illuduntur aspectus, vt aliud videatur quàm sit. Secundum, quando fiunt per causas naturales, occultas tamen. Tertium, quando contra finem miraculi. Quia (vt dictum est) miracula sunt ordinata ad attestãdam veritatem, fidem, vel sanctitatem: & per dæmones & Antichristum fient in attestationem falsitatis: ideò dicuntur falsa, vel quia ad malum inducunt. Et quia creatio nõ fuit facta ad attestationẽ veritatis: ideò nõ dicitur propriè miraculum. licet possit dici portentum: quia contra naturam est aliquid ex nihilo producere, vt dicitur in 1. Phis.

Miraculum dicitur tripliciter mendax.

Ver. 4. *De auxilio speciali.*

E *1. 2. q. 109. art. 6. 3. Phy.*

INter gratias gratis datas connumerari potest auxilium Dei speciale, & gratia præueniens, cùm sit donum supernaturale, & stet cum peccato mortali. Ad cuius euidentiam sciẽdum est, quòd cùm nihil possit se reducere de potentia in actum, & omnis motus sit actus entis in potentia, prout in potentia, & in mouentibus & motis non sit processus in infinitum, quià aliàs non esset motus, vt probatur. 8. Phis. sequitur quòd necesse est venire ad vnum primum, quod mouet omnia, & concurrit cum omnibus agentibus: & illud est Deus. vnde Ioan. 15. Sine me nihil potest facere. Et licet sit eadem motio Dei, qua mouet omnia, quocunque modo moueat: quia motio Dei actiua & concursus eius nil aliud est, quàm ipsemet Deus, qui est immutabilis & inuariabilis. Vnde Malac. Ego Deus, & nõ mutor. & Iac. 1. Apud quem non est transmutatio, neque vicissitudinis obumbratio. Illa tamen motio diuersificatur ex parte nostri secundum diuersitatem finium. Cùm igitur duplex sit finis, scilicet, generalis siue naturalis omniũ creaturarum, quia quęlibet natura est ordinata in finẽ naturalem: sequitur quòd omnis concursus, quo deus cõcurrit ad omnes actus naturales omnium creaturarum, dicitur concursus Dei generalis siue auxilium generale. Et hoc modo concurrit in motu progressiuo hominis & animalium brutorũ, in plantatione vineãrũ, & ædificatione domorum, & ad ea quæ ad naturalem hominis finẽ ordinantur. Alius autem est specialis finis hominis. s. supernaturalis visio beatifica. & ideo in his quæ conducunt ad illum finem Deus dicitur concurrere specialiter. & talis eius motio dicitur concursus specialis & auxilium speciale: nõ quòd intimius aut fortius agat Deus in speciali quã in generali: quia in vtroque eodem modo se habet, secundũ tamẽ modũ & dispositionẽ naturę quæ mouetur. Et in vtroque motio & concursus Dei principalior est, & maiorem habet efficaciam quã concursus naturæ: dicitur tamẽ speciale auxilium, quia dirigit ad specialem finem. s. supernaturalem, & tantò specialius, quantò actus propinquior est fini. Et sic ad cogitandum de beatitudine, ad habendã memoriam peccatorum, ad recordationem iudiciorum Dei, requiritur auxilium speciale ad ipsam contritionem specialius, ad merendum adhuc specialius, & ad martyriũ adhuc specialius. Aliqui dicunt omnem actum moraliter bonum esse dispositionem ad gratiam, & sic ad finem supernaturalem hominis: quia quilibet bene vtendó suis naturalibus de congruo meretur disponi, & quòd Deus secundum suam naturam (quæ est misericordiæ plena) circa eum operetur. Vnde Daniël consulebat Nabuchodonosor, vt per largitionem eleemosynarũ (quæ ex sola pietate naturali fieri potest) peccata redimeret. Et tales consequenter dicunt, quòd quo ad omnem actum moraliter bonum requiritur auxilium speciale: alij verò dicunt quòd non, sed solum quando actus illi sunt propinqui, sicut cogitatio contritionis & ipsius beatitudinis, vel quando habent difficultatẽ. Et sic in statu naturæ integræ homo nõ egebat auxilio speciali ad omnes actus humanos, sed bene ad merendum, & actualiter eos ordinandum in beatitudinem. In statu verò naturæ corruptæ in multis eget auxilio speciali, propter difficultatẽ, & ad moderandas passiones. In aliis autem in quibus non patitur difficultatem, sed potius delectationem, vt in plantatione vinearum, & ædificatione domorum, aut comestione, qui sunt actus qui ex natura sua ordinantur in finem naturalem, nõ eget auxilio speciali, nisi ad eos ordinandum actu in finem supernaturalem: quia tũc est dispositio propinqua. Et dicũt quòd ad omnem dispositionem remotam non necessario requiritur auxilium speciale. & sic est problema. D. Tho. ad secundam opinionem declinare videtur cum D. Aug.

Mala. 3.

Auxilium speciale quid.

Dan. 4.

An ad omnem actum m[illegible] bonũ requiratur auxilium speciale.

Ver. 5. *De alia diuisione gratiæ.*

A *1. 2. q. 111.*

ALia adhuc poni solet diuisio gratiæ, scilicet, in præuenientem, operantem, & cooperantem, concomitantem, & subsequentem. Gratia præueniẽs dicitur, quã do homo ad alia distractus mouetur a Deo, ad cogitandum de salute sua. Gratia operans dicitur motio, qua voluntas (quæ prius volebat malum) mouetur à Deo ad volendum bonum. Gratia cooperãs est motio, qua Deus cõcurrit ad actũ bonũ exteriorẽ per volũtatem imperatum, quia ad hũc actum Deus iuuat, interius voluntatem confirmando, & exterius facultatem operis præbendo, & impedimẽta remouendo. vnde D. Aug. Vt velimus operatur, cùm autẽ volumus vt perficiamus, cooperatur. Gratia concomitans est Dei motio, assistens in cõtinuatione: gratia subsequens est motio, qua Deus mouet ad merendũ & perseuerandũ. D. Tho. prędictas gratias dicit esse effectus gratiæ habitualis, siue quę proueniũt ex gratia habituali: & sunt quinque. Primus, vt bonum velit. & secundum hoc dicitur præueniens. Secundus, vt anima sanetur & iustificetur. & secundum hunc effectum dicitur gratia operans. Tertius, vt bonum quod vult, efficaciter operetur. & secundum hunc dicitur gratia cooperans. Quartus vt in bono perseueret, & secundum hunc dicitur subsequens. Quintus, vt ad gloriam perueniat. & secundum hunc gratia dicitur consummans.

art. 3.

§. 3. *De gratia gratum faciente.*

B *Gratia gratum faciẽs quid sit, & quo differat [illegible] data.*

GRatia gratum faciens, secundum Theologos, est habitus de nihilo creatus, & in anima siue intellectuali natura infusus, per quam fit filia, amica, grata, & sponsa Dei electa, & omnia quæ sunt eius acceptata, per quam consequitur vitam æternam, iuxta illud Rom. 6. Gratia Dei vita æterna. Hæc gratia differt à gratia gratis data, nõ quòd gratia gratum faciens non gratis detur, & per consequẽs nõ sit gratis data: sed quia vltra gratiã gratis datã habet primò, quòd sit habitus permanens, secundò quòd non potest esse cum peccato mortali, tertiò quòd gratum & acceptum Deo faciat habentem, & omnia opera eius. Hæc gratia communiter diuiditur in gratiam inchoatam, siue inperfectã, & consummatam, quæ est comprehensorum: quæ differunt ab inuicem: Quia gratia viatorum augeri & amitti potest, nõ autẽ beatorum, quæ etiam perfectiores effectus habet quàm gratia viatorum. D. Bern. in quodã sermone dicit, quòd gratia gratum faciens est quędam lux siue nitor animæ, sole splendidior, animæ infusa, tanquam radius à sole iustitiæ, animam iustificans, & circunquaque purgans, illustrans, ornans, & deificans. Hanc definitionem fundauit super illud Diui Pauli. Ephe. 5. Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino: vt filij lucis ambulate. Fructus autem lucis est in omni bonitate, iustitia, & veritate. D. Aug. dicit quòd est excellentius donum Dei, quod homini datur: Quia per eam efficimur diuinæ consortes naturæ. Hæc gratia secũdum eundem diuidit inter filios regni & perditionis, & dicitur vestis nuptialis. Hæc gratia subiectiuatur in essentia animæ, quam primo perficit, deinde potentias eius, vt amplius inferius dicetur.

Gratia gratum faciens duplex.

2. Pet. 1.

Ver. 1. *De merito in generali.*

C *1. 2. q. 114. [illegible]*

CVm gratia gratum faciẽs sit principium meriti: ideo de merito aliquid dicendum est. Ad cuius euidentiã sciendum est, quòd meritum & merces ad idem referuntur. & dicitur meritum actus, quo quis meretur. Merces verò dicitur id quod alicui est debitum, & recompensatio operis vel laboris; quasi quoddam præmium ipsius. Et sicut reddere alicui iustum pretium pro re accepta ab eo, est actus iustitiæ: ita recompensare & reddere mercedem laboris aut operis; est actus iustitiæ. Et cũ iustitia sit equalitas

Meritum. [illegible]

litas quædam, sequitur quòd inter eos solos potest esse iustitia & meritum, inter quos est simpliciter æqualitas. Et per oppositū inter eos inter quos nō est simpliciter æqualitas, non est simpliciter iustitia, neque meritum simpliciter. Sed quidam iustitiæ modus potest esse, sicut dicitur quoddam ius paternum siue dominatiuum, & meritum secūdum quid: quia solum secundum quid in eo saluatur ratio iustitiæ. Sic enim filius meretur à patre, & seruus à Domino, vt si filius bene se habeat erga patrē, vel seruus erga dominum, honorando, seruiendo, obediendo: sic pater & dominus secundum suam liberalitatem & clementiam se debet habere ad filium vel seruum, vt dicit Philos. in eodem libro. Ex his sequitur quòd homo simpliciter & absolutè non potest aliquid mereri à Deo, cùm inter hominem & Deum non sit æqualitas. distant enim in infinitum. Et totum quod est hominis bonum, est à Deo, & per consequens non potest Deus aliquid debere homini. Sed quia inter hominem & Deum est quædam proportionabilitas, inquantum vterque operatur secundum modum suum: Modus autem & mensura humanæ virtutis est homini à Deo: Ideo meritum hominis ad Deum non potest esse nisi secundum suppositionem diuinæ ordinationis, scilicet vt homo consequatur à Deo per suam operationem quasi mercedem, ad quod Deus ei virtutem operandi deputauit. Sicut etiam res naturales consequuntur à Deo per suam operationem quasi mercedem, ad quod à Deo sunt ordinatæ, differenter tamen: Quia homo seipsum mouet ad agendū per liberum arbitrium. Vnde eius actio habet rationem meriti, & nō actiones aliarum creaturarum, quæ libero arbitrio carent. Quo ad meritum ex suppositione datur similitudo de rege temporali. Si rex ordinaret quòd quicunque faceret tale quid, haberet tale castrum, quod plurimum in valore excedit opus à rege iniunctum. Si rusticus impleret ordinationem regis, haberet ius ad castrum: non simpliciter & absolutè, sed ex ordinatione regis. Et Rex qui ante ordinationē suam nihil debebat rustico, post ordinationem & eius impletionem efficitur debitor: & primo sibi ipsi, quia debitum est vt Rex suā promissionem teneat. Sic Deus (qui scit omnia nostra esse sua, & nos ad maiora teneri) ex sua clementia & liberalitate ordinauit, quòd si quis liberè & bono animo deseruiret ei, & mandata eius seruaret, mercedem illi daret, iuxta illud: Quiescat vox tua à ploratu, & oculi tui à lachrymis: quia est merces operi tuo. Et Esa. 1. Si volueritis, & audieritis me, bona terræ comedetis. Et Malac. 1. Inferte omnem decimationem in horreum meum, vt sit cibus in domo mea. Et probate me (Dicit Dominus) si non aperuero catharactas cœli, & effudero vobis benedictionem vsque ad abundantiam: & increpabo pro vobis deuorantem, & in multis aliis passibus antequi testamenti, quantum ad temporalia: & in nouo testamento quantum ad spiritualia & æterna. Mat. 4. Pœnitentiam agite, appropinquabit regnum cœlorum. & Luc. 11. Date eleēmosynam, & ecce omnia munda sunt vobis. & Mat. 19. quęrenti magistro, Quid faciendo vitam ęternam possidebo? Christus respondit: Si vis ad vitam ingredi, serua mādata. Consequens ergo est, vt Deus sibiipsi primo, & ex consequenti implentibus ordinationem suā debitor factus sit, vt promissionem & ordinationem suam seruet, & homini suam ordinationem implenti, tribuat quod pollicitus est, cùm mentiri non possit, ad Titum. 1. Neque negare seipsum 1. Tim. 2. qui etiam per Psalm. dixit: Quæ procedunt ex labiis meis non faciam irrita. Per hæc soluuntur argumenta, quibus Neoterici hæretici omne meritum subuertere & supprimere nituntur, in primis allegātes illud: Cùm feceritis omnia quę pręcepta sunt vobis, dicite: quia serui inutiles sumus. quod enim debuimus facere, fecimus. Quia intelligitur de merito simpliciter & ad rigorē. D. Chriso. ibi dicit: Non negat mercedem bonis operibus sed docet seruum non debere extolli vel gloriari, eò quòd iussa ad amussim seruauerit siue perfecerit: & ne in superbiā intumescamus, sed potius humiliemur. Sed Christus per hæc verba, supposita ordinatione, non negauit meritum. Et licet homo operando faciat quod debet, liberè tamen & ex animo facit. Et quamuis ex bonis hominis nil accrescat Deo, cum Deus ex bonis nostris non quærat vtilitatem, sed solum gloriam, hoc est manifestationem

Homo non potest aliquid simpliciter mereri à Deo, sed bene supposita eius ordinatione. Meritum ex suppositione.

Hominem posse mereri probatur.

suæ bonitatis in nobis, quod etiam in operibus suis quærit ad nostram vtilitatem: ideò licet ex eo quòd Deum colimus, nil accrescat ei, sed nobis: Meremur tamen aliquid à Deo, non quasi ex operibus nostris aliquid ei accrescat, sed inquātum propter gloriam & manifestationem eius, quod ipse ordinauit, operamur. Nec obstat quod communiter ex Esa. 64. obiiciūt: Facti sumus vt immundi omnes & quasi pannus menstruatæ, omnes iustitię nostræ: Quia ibi Propheta loquitur de iustitiis legalibus, quæ inficiebātur ab illo populo, malis circūstantiis, vtpote auaritia, cupiditate, ira, inuidia, & malitia, vt habetur Esa. 58. Ad lites & contentiones ieiunatis, & percutitis pugno impiè. Inficiebant etiā vana gloria: sicut dicebat Christus Mat. 23. de Scribis & Pharisæis: Omnia opera sua faciunt vt videātur ab hominibus. Cum dabant eleēmosynam, faciebant tuba canere: & amabāt in angulis platearū stantes orare. Ideò illæ iustitiæ erant vt pannus menstruatę, & abominationes. vnde Esa. 1. dicitur: Ne offeratis vltra sacrificium frustra. Incensum & abominatio est mihi. Neomeniam, & sabbatū, & festiuitates alias nō ferā nō ꝗ essent secundum se abominationes: quia nō pręcepisset seruare, Exod. 20. sed quia indignè offerebant, & vitiabant malis circunstantiis. vnde subiungit: Iniqui sunt cœtus vestri. Manus vestrę, hoc est operationes vestrę plenę sunt sanguine peccatorū. Ideò. subdit: Lauamini, & mundi estote: auferte malū cogitationū vestrarū ab oculis meis. Quiescite agere peruerse, &c. Propter hæc iustitiæ, hoc est bona opera & impletio præceptorum, quæ iustum est seruare, dicuntur pannus menstruatę: Quia secundum D. Dion. Bonum est ex integra causa, & malū ex singularibus defectibus. Sed non secundum se, cū à Deo sint ordinatę & institutę. Præterea iustitiæ nostræ (hoc est opera nostra) secundum se, si bene fiāt, lux dicuntur à Christo: Sic luceat lux vestra corā hominibus, vt videāt opera vestra bona, &c. Nō sunt ergo pannus menstruatæ. Aliqui exponunt authoritatem Esaię per comparationem ad diuinam iustitiam. vnde Esa. 55. Sicut exaltantur cœli à terra, ita exaltatæ sunt viæ meæ à viis vestris, & cogitationes meæ à cogitationibus vestris. Terra enim per comparationem ad cœlum, deformis & quodam modo abominabilis apparet: Licet secundum se bona sit, iuxta illud Gene. 1. Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valdè bona. Similiter lumen candelæ lucidū est in se: in comparatione tamen luminis solis, vmbram & tenebras causat. Sic ad propositum de bonis operibus. vnde Rom. 8. Non sunt condignæ passiones huius temporis ad futurā gloriā, quæ reuelabitur in nobis.

4. c. de Di. nom.

Q̄uo intelligi debet quod opera nostra sint tanquam pannus menstruatæ.

Quod autem homo existēs in gratia, inquantū sequitur motum gratiæ, & instinctum spiritus sancti principaliter operantis, mereatur vel mereri possit à Deo, tota scriptura sacra referta est passibus id probantibus. Gen. 21. Dixit Dominus Abrahæ: Per memetipsum iuraui, quia fecisti hanc rem, & non pepercisti vnigenito filio tuo, benedicam tibi, & multiplicabo semen tuum. nota causalem, quia fecisti, &c. Et Psal. 118. Inclinaui cor meum ad faciēdas iustificationes tuas in ęternū, propter retributionē. Et Mat. 19. Apostolis dicentibus, ecce nos reliquimus omnia, & sequuti sumus te, quid ergo erit nobis? respondit Christus, Amen, amen dico vobis, quòd vos qui reliquistis omnia, & sequuti estis me, sedebitis super sedes duodecim iudicantes duodecim tribus Israël. Et ibidem, Omnis qui reliquerit domum, vel fratres, &cæt. centuplum accipiet, & vitam æternam possidebit. Et Marci nono, Si quis dederit calicem aquæ frigidæ in nomine discipuli, non perdet mercedē suam. Et Mat. 25. In retributione bonorum tanquam pro causa allegabit Christus bona opera. & Mat. 20. Voca operarios, & redde illis mercedem. & Rom. 2. Reddet vnicuique secundum opera sua. & 1. Corint. 3. Vnusquisque propriam mercedem accipiet secundum laborem suum. & 1. Tim. 4. Reposita est mihi corona iustitiæ, quā retribuet mihi Dominus, in illa die iustus iudex. Nō solū autē mihi, sed & his qui diligunt aduentū eius. Et in Cōcilio Tridētino sessione sexta, titulo de iustificatione c. 26. dicitur: Si quis dixerit iustos nō debere pro bonis operibus, quæ in Deo fuerūt facta, expectare & sperare æternā retributionem, pro eius misericordia, & Iesu Christi merito, si bene agendo, & diuina mandata custodiendo vsque in finem perseuerauerit, Anathema sit.

Homo à deo mereri potest.

Qui

Qui igitur oppositum dicunt, scripturas non nouerunt neque rationem.

Ver. 2. *De his quæ non cadunt sub merito.*

A. NOn potest homo mereri totum ambitum siue omnes gradus gloriæ, quam habiturus est in patria. Et per consequens neque gratiæ, quæ illi respondet, vt habetur Ro.6. Gratia Dei vita æterna: hoc est, vita æterna correspondet gratiæ, sic quòd qui erit in maiori gratia, in instanti mortis habebit maiorem gloriam. Ideò gradus gloriæ respondent gradibus gratiæ. Sed prima gratia non cadit sub merito, neque mereri potest. Primò quia prima gratia est principium omnis meriti, saltem mediatè & formaliter: quia effectiuè est meritum Christi, & formaliter immediatè charitas, vt D. Thomas dicit. Secundò quia ratio primæ gratiæ pugnat ex diametro contra mercedem & meritum, vt optimè probat Apost. dicens: Ei qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum. Sed illud meretur homo quod sibi imputatur secundum debitum, quasi merces operis eius: ergo primam gratiam non potest homo mereri. Quia si ex operibus iam non ex gratia. Sed cùm gratia possit augeri, sicut & fides, iuxta illud: Adauge nobis fidem: & etiam iustificatio quæ fit per gratiam, iuxta illud: Qui iustus est, iustificetur adhuc: illud augmentum quod prouenit ex bono vsu primæ gratiæ, potest homo mereri per actus informatos à gratia, & elicitos vel imperatos à charitate, ex motione & instinctu spiritus sancti operante. Nec D. Paulus in locis præallegatis negat meritum aut opera meritoria, nisi respectu primæ iustificationis: Quia probat & exemplificat de remissione peccatorum, allegando dictum Psalmist. Beati quorum remissæ sunt iniquitates, &c. Quæ remissio & prima iustificatio non poterat causari ex operibus antiquæ legis, neq; ex operibus legis naturæ: sed solum per gratiam ex merito Christi. Aliàs si ex operibus legis posset causari prima gratia & iustificatio: Christus gratis mortuus fuisset, hoc est sine causa & necessitate. vnde Apost. Si per legem iustitia (hoc est gratia) ergo Christus gratis mortuus est. quod est falsum: quia sic oportuit Christum pati: & impleri ea quæ scripta erant in lege, Prophetis, & Psalmis de illo. Prima igitur gratia & prima iustificatio datur nobis merè gratis, ex merito Christi & ex operibus nouæ legis euangelicæ, quæ sunt sacramenta à Christo instituta, per quæ coniungimur Christo, vt probatur de baptismo, Rom.6. Sed augmentum illius gratiæ procedit principaliter ab ipsa gratia & libero arbitrio, vt amplius dicemus. Et sic intelligendæ sunt authoritates, quæ videntur aduersari. Perseuerantia pro actuali continuatione in bono vsque in finem vitæ, etiam (secundum D. Tho.) non cadit sub merito: sed est donum spiritus sancti specialiter assistentis.

Prima gratia non potest mereri. *In 3. sen. di. 3. q. ad. 5.* *Rom. 4.* *Luc. 17.* *Apoc. 21.* *Gal. 2.* *Luc. 24.* *Perseuerantia non cadit sub merito.*

Ver. 3 *De Duplici merito.*

B DVplex communiter apud Doctores dicitur esse meritum. Quoddam est congrui siue de congruo: & quoddam est condigni siue de condigno. quemadmodum duplex est debitum super quo fundatur ratio meriti, scilicet, debitum iustitiæ, & debitum liberalitatis siue honestatis. Meritum condigni est quando est æqualitas inter opus & mercedem siue præmium. Et tale est meritum mercenarij & denarij diurni. Tale meritum regulatur æqualitate iustitiæ. Meritum verò congrui dicitur, quando non est æqualitas inter opus & mercedem, & quando redditur merces, quæ non est debita operi ex natura sua, sed ex liberalitate donantis. Aliquid enim congruit liberalem & magnificum dare, quod operarius non meretur ex condigno. quemadmodum factum est illis, qui hora vndecima venerant in vineam. & quemadmodum habetur de domino, qui bene dispensanti quinq; minas, dedit gubernationem decem ciuitatum. & aliquando rex pro modico obsequio dat magnum præmium, ad liberalitatem suam manifestandam. Tale igitur meritum congrui innititur liberalitati, & meritum condigni iustitiæ. Notandum præterea quòd meritum hominis potest dupliciter considerari: vno modo secundum quod procedit ex libero arbitrio, alio modo secundum quòd procedit ex gratia spiritus sancti. Si consideretur opus hominis prout procedit ex libero arbitrio, siue secundum substantiam operis: non est condignitas inter opus & vitam æternam, propter magnam inæqualitatem. Non enim sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis. sed est ibi congruitas secundum æqualitatem proportionis siue proportionabilitatis. Videtur enim congruum, vt homini operanti secundum virtutem & ordinationem sibi datam à Deo, Deus recompenset secundum excellentiam liberalitatis suæ. Si autem consideretur opus meritorium secundum quòd procedit ex gratia & motione spiritus sancti, est condignitas inter opus meritorium & vitam æternam: quia motio spiritus sancti, est infinitæ dignitatis, iuxta illud: Si quis biberit ex aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam. Et 1. ad. Tim. 4. Bonum certamen certaui, cursum consummaui, fidem seruaui: ideò de reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die, iustus iudex. Non solum autem mihi, sed & his qui diligunt aduentum eius. Nec loquitur hic de prima gratia, quæ (vt dictum est) non cadit sub merito: sed de vita æterna vel augmento gratiæ & charitatis, quam per actus ex gratia & charitate procedentes quis meretur, & de vita æterna illi correspondente. vnde D. Thom. dicit quòd quolibet actu charitate informato homo beatitudinem meretur. & alibi dicit, quòd quilibet actus charitatis meretur absolutè vitam æternam. Ex quo videtur sequi, quòd quolibet actu charitatis augeatur gratia, & si non effectiuè, cùm sit à solo Deo, tamen meritoriè. Quidam tamen dicunt intelligi debere doctorem de quolibet actu intenso secundum proportionem gratiæ: quia actus possunt esse adeò remissi, quòd non augebitur gratia, nec etiam meritoriè: sed disponitur homo ad augmentum gratiæ per plures: & tandem vnus in virtute præcedentium faciet augmentum, sicut de gutta cauante lapidem: item de comestione, quia quælibet comestio non facit augmentum in puero, sed benè disponit ad augmentum. Deus enim sic auget gratiam, prout homo ad illam se disponit.

1. 2. q. 114. art. 3. *Meritum duplex.* *Debitum duplex.* *Meritum condigni.* *Meritum congrui.* *Mat. 20.* *Luc. 19.* *Meritum hominis dupliciter considerari potest.* *Rom. 8.* *Ioan. 4.* *1. p. q. 62. art. 5.* *1. 2. q. [illegible]4 ar. 7. ad 3.* *An quolibet actu charitatis augeatur gratia.*

Ver. 4. *De requisitis ad meritum.*

C AD meritum (secundum D. Tho.) tria requiruntur, scilicet, libertas, gratia, & status. & aliqui addunt, relationem in Deum. Primò requiritur libertas, saltem complacentiæ, de qua dictum est c.3. §.3. ver. 1. Angeli enim secundum eum meruerunt in primo instanti: & tamen tunc non habuerunt libertatem contrarietatis aut contradictionis: quia tunc in primo instanti peccare potuissent, quod ipse negat. Secundò requiritur gratia, quæ est principium & prima radix meriti: & charitas, quæ est radix immediata siue principium propinquum. Tertiò requiritur status .s. viæ. Et quia beati non sunt in via, non possunt mereri. Animæ autem quæ sunt in purgatorio, licet sint extra viam merendi meritum essentiale: quia (vt dicitur Ecclesiastes. 11.) Vbi ceciderit lignum, siue ad Austrum, siue ad Aquilonem, ibi erit. Veruntamen quia adhuc non sunt in termino, quodammodò dici possunt viatrices: & cùm sint in gratia, sequitur eas aliquo modo mereri posse: scilicet deletionem venialium & præmium accidentale. Quartò requiritur relatio in Deum, quæ est quadruplex. s. actualis, habitualis, virtualis, & aptitudinalis. Relatio actualis est, quando homo operans actualiter considerat de Deo. & refert actum quem facit, in Deum. Et talis non necessariò requiritur, quia tunc ad merendum necesse esset in quolibet instanti cogitare de Deo quod est impossibile, propter naturales distractiones. Relatio habitualis est per assistentiam habitus charitatis. Et talis non sufficit, quia tunc peccatum veniale esset meritorium, cum coexistat charitati. Relatio virtualis est, quæ fit per primum actum charitatis, quo quis refert se & omnes actus suos referibiles in Deum. Virtute illius omnes actus sequentes, etiam si homo actu non cogitet de Deo, referuntur in Deum per virtutem primi actus. & hoc sufficit & requiritur. Relatio aptitudinalis est in actibus moraliter bonis, in existente in gratia ante primum actum charitatis, ac etiam in actibus bonis moraliter, in peccato mortali factis. Sunt enim apti nati referri, cùm in se nullam habeant deformitatem. Hæc relatio non sufficit ad actum meritorium: licet quidam dicant quod bene sufficit ad bonitatem moralem.

In 3. sent. dist. 18. q. 2. *Ad meritum tria requisita.* *Animæ in purgatorio non merentur præmium essentiale, sed accidentale.* *Relatio in Deum quadruplex.* *Relatio actualis.* *Relatio habitualis.* *Relatio virtualis.* *Relatio aptitudinalis.*

Ver. 5. *De correspondentibus merito.*

D IN merito sunt tria consideranda, scilicet habitus gratiæ & charitatis, actus ex gratia & charitate procedens, & conatus liberi arbitrij, hoc est voluntatis seu difficultas in

opere

Actui meritorio tria pro mercede respōdēt. *c. 16. § 6. Ver. 1. 1. 2. q. 4. ar. 6. & 7.*

opere, quę afflictionem & pœnalitatem quandam habet: & ideo pro mercede & præmio respondent alia tria, scilicet pręmium essentiale, præmium accidentale, & deletio reatus. Habitui gratiæ & charitatis debetur & respondet præmium essentiale, hoc est visio & fruitio diuinæ essentiæ: sic quòd secundum proportionem graduum gratiæ erit proportio graduum gloriæ. Actui verò ex gratia procedenti debetur præmium accidentale, hoc est gaudium de illo bono opere. Conatui autem voluntatis, & difficultati operis debetur & respondet deletio reatus & pœnę, & satisfactio, vt dicetur.

Ver. 6. *De his quibus meritum potest applicari.*

E NVllus purus homo potest alteri primam gratiam, vel augmentum eius, aut gloriam essentialem mereri de condigno: sed solus Christus, qui est Deus & homo, sec. humanitatem hęc nobis meruit. Et ratio est quia meritum condigni procedit ex gratia & vi diuinæ motionis. Sed gratia particularis data est cuilibet homini pro se, & non pro aliis: per eam enim mouet Deus hominem, vt ipse perueniat ad vitam æternam. Ideo meritum condigni vltra hanc motionem non se extendit. Sed animæ Christi data fuit gratia a Deo pro omnibus, & vt per eam nō solum ipse perueniret ad gloriam, sed etiam vt alios in gloriam adduceret inquantum est caput ecclesię, & author salutis humanæ, sec. illud: Qui multos filios in gloriam adduxerat. De congruo tamen potest homo mereri alteri primam gratiam: quia quando homo in gratia Dei constitutus, implet Dei voluntatem: congruum est secundū amicitiæ proportionem, vt Deus impleat hominis voluntatē, & eius orationes exaudiat pro alterius salute. Et prout habetur in lib. Numerorum, Moyses sæpe placauit Dominum, & impetrauit remissionē peccatorū populo Israël, licet quandoque possit esse impedimentum ex parte illius cuius aliquis Sanctus iustificationem desiderat, secūdum illud: Si steterint Moyses & Samuel coram me, nòn est anima mea ad populum istum.

Heb. 2.

Hier. 15. *Præmiū essentiale nullus alteri de cōdi. nō mereri potest.*

Ex his sequitur quod nullus potest alteri mereri præmium essentiale, nec remissionem peccatorum, de condigno: Quia præmium essentiale (quod est vita æterna) respondet gratiæ, vt dictum est. Si ergo quis nō possit mereri alteri gratiam de condigno, ergo nec gloriam. Potest tamen quilibet in gratia existens, per quandam communicationem esse causa præmij accidentalis, inquantum ex communione charitatis facit omnes participes bonorum & meritorum suorum, iuxta illud: Particeps ego sum omnium timentium te, &c. Vnde ponitur vnus articulus fidei, Sanctorum communionem. Omnes enim gaudebūt de bonis aliorum, secundum proportionem gratiæ quam habebunt. Ex quo sequitur quod D. Virgo (quæ est in maiori gratia quam aliquis Sanctus) plus gaudebit de bono opere illius Sancti, quàm ipsemet qui fecit. Alludit parabolæ de illo qui inuenit ouem perditam, & de muliere quæ inuenta dragma perdita, conuocatis amicis ait: Congratulamini mihi. vnde Christus: Ita dico vobis, gaudium erit coram Angelis Dei super vno peccatore pœnitentiam agente. Deletionem reatus siue pœnæ possunt existentes in gratia alteri mereri dé congruo per orationem, & de condigno per applicationem propriarum pœnalitatum Sed de his amplius infra.

Psalm. 118 *Luc. 15.*

c. 15. § 4. Ver. 23.

Ver. 7. *De gratiæ amplitudine & causalitate.*

F QVemadmodum ab essentia animæ fluunt omnes potentię, per quas quis potest se exercere circa actus virtutum secundum finem naturalem hominis, vt dictum est: ita ab ipsa gratia gratum faciente, quæ perficit essentiam animæ, fluunt virtutes infusæ & dona ad potentias, inclinantes eas ad finem supernaturalem. Et ideo de virtutibus infusis ac beatitudinibus per ordinem dicendum est. Virtutes autem à Deo infusæ sunt duplices. Quædam dicuntur Theologicæ, Quædam morales. Theologicæ dicuntur, quia habent Deum pro obiecto: & sunt tres scilicet fides, spes, charitas, de quibus dicendum.

c. 2. Ver. 1.

DE FIDE CAP. X.

FIdes multipharie accipi solet. Primò pro probatione: vt cùm dicimus Semproniū dictorum suorum per testes aut documenta fidem fecisse. & hoc modo capitur in tit. de fide instru. Et Gen. 39. vbi vxor Putipharis in argumentū fidei retentū palliū ostendit. Secundò accipitur pro auxilio: vt apud Horat. *Hier. 17.*

Nos hominum diuumque fidem clamore ciemus.

Tertiò pro promissione de futurò. Gen. 44. Ego seruus tuus sum, qui in meam hunc recepi fidem, &c. & in cap. 1. extra de spon. Quartò pro consensu de præsenti, quo cō trahitur matrimonium, vt in ca. 1. de sponsa duorum. vbi fit discrimen inter fidem pactionis, & consensus. Quintò pro fidelitate. & sic accipitur in tit. de Leg. & Fidei com. & Eccle. 2. Fidem posside cum amico tuo. Sextò accipitur pro crudelitate, secundum quam aliquis dicitur bonę fidei possessor. qui scilicet, ignorauit rem quam emit, alienam esse: aut qui vendidit, ius vendendi habere credidit. Septimò pro assensu firmo absque formidine per intellectū causato, supposita pia affectione voluntatis, quæ innititur authoritati dicentis & reuelantis: quæ authoritas est duplex scilicet diuina & humana: ideo duplex est fides, scilicet humana, quæ innititur authoritati & reuelationi humanæ. Alia est quæ innititur authoritati diuinæ reuelanti, & dicitur Theologa, de qua nunc principaliter loqui intendimus. Quæ adhuc accipitur dupliciter, vt dicit Magister Senten. in 23. distin. 3. Primò quidem materialiter, pro eo quod creditur & sic accipit Athanasius in Symbolo, in quo multis credendis recitatis, dicit: Hæc est fides catholica: hoc est, hæc sunt quæ debent credi & teneri à fidelibus catholicis, & hoc modo accipitur in titulo siue rubrica de Summa Trinit. & fide catholica: hoc est: de his quæ debent credi. Et hoc modo accipiendo, fides non est virtus, sed differt ab ea, vt D. Augustin dicit. Aliud sunt ea quæ creduntur, aliud fides qua creditur. Illa enim sunt in rebus, quæ vel esse, vél fuisse, vel futura esse credūtur. Hæc autem fidei virtus in animo credentis est. Accipimus ergo hic fidem pro virtute & habitu fidei. quo mediante credimus, hoc est firmiter assentimus reuelatis à Deo. & hæc fides diuersa est ab actu eius, cùm maneat in dormientibus, & non actus de quo postmodum dicturi sumus.

Actus & reuelatio duplex. Fides humana quid. Fides theologa quid.

3. de Trin.

§. 1. *De fidei theologicæ definitione.*

FIdes à D. Paulo sic definitur: Fides est substātia sperādarum rerum, argumentum non apparentium. Et non accipit ibi substantiam propriè, prout est prædicamentū, sed similitudinariè pro principio & fundamento. Sicut enim substantia est principium & fundamentum omnium accidentium: sic fides est fundamentum omnis spiritualis ædificij. Vnde vocat eam fundamentum, dicens: Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Iesus. vbi Glos. exponit, hoc est fides Iesu Christi. Per res sperandas intelligit res non visas, iuxta illud: Nam quod videt quis, quid sperat? Et per argumentum intellexit effectum argumenti siue notitiam certam. Per non apparentium intellexit quòd non sit euidens, sed obscura, Apost. in hac definitione complectitur ea quę sunt de essentia fidei, & ea quę conferunt ad cognitionem essentię eius, scilicet subiectū, obiectum, actum & modum eius, qui tenet locum differentiæ: & sufficienter dat intelligere quòd fides est habitus mentis, hoc est intellectus præsuppositus ad spem & charitatem, quo quis inclinatur ad assentiendum firmiter & certitudinaliter (ineuidenter tamen) rebus speratis, hoc est non visis, sed à Deo reuelatis, quas in futuro propter reuelationem Dei promittentis speramus.

A 2. 2. q. 4. art. 1. Heb. 11. *1. Cor. 3.* *Rom. 8.*

Ver. 1. *De subiecto materiali fidei.*

SVbiectum fidei est intellectus, cùm actus eius qui est assensus certus & firmus absque formidine, ad intellectum pertineat. Ad eandem enim potentiam pertinent actus, habitus, & obiectum, cùm potentiæ distinguantur per actus, & actus per obiecta, & habitus causentur ex actibus, vt supra dictum est. B

2. 2. q. 4. art. 2.

Ver. 2. *De obiecto fidei materiali.*

OBiectum fidei (sicut & cuiuslibet habitus cognoscitiui) est duplex. s. materiale & formale. Materiale est C

2. 2. q. 1. art. 1.

res

Obiectum materiale fidei. *Pſal. 47.*

res diuina non viſa in via, quæ tamen videri ſperatur in patria. Iuxta illud Pſal. Sicut audiuimus, ſic vidimus in ciuitate Domini virtutum. Res autem diuinæ non viſæ ſperandæ, proponuntur nobis in ſacris literis dupliciter credendæ. Quædam enim ſecundum ſe, vt ſcilicet primò & per ſe intentæ: & ſunt illæ quæ directè nos ordinant ad vitam æternam: ſicut ſunt diuina potentia, & myſterium incarnationis, & alia huiuſmodi. Quædam proponuntur credendæ, ad manifeſtationem aliorum: ſicut quòd Abraham duos filios habuit, & quod ad tactum oſſium Heliſæi mortuus fuerit ſuſcitatus, & alia huiuſmodi, quæ narrantur in ſacris literis ad manifeſtationem diuinæ potentię & miſericordiæ: & hæc nō diſtinguuntur per certos articulos, cū penè ſint innumera. Ea verò quæ per ſe proponūtur credēda, rediguntur per certos articulos, vt facilius per fideles retineātur. de quibus paulò pòſt dicemus.

Ver. 3. *De obiecto formali Fidei.*

D

2. 2. q. 1. art. 1.

OBiectum formale fidei eſt id quo mediante intellectus humanus firmiter aſſentit non viſis: & eſt veritas prima ſiue diuina reuelans. Non enim fides (de qua hîc loquimur) aſſentit alicui, niſi prout eſt à Deo reuelatum. Vnde ſicut vſus non tendit in colorem, niſi per lumen ſiue mediante lumine: ideò lumen eſt obiectum formale viſus. Sic nec fides Theologa credit aliquid, niſi mediante reuelatione primæ veritatis, hoc eſt Dei, qui eſt veritas & vita per eſſentiam: & ſic non poteſt mentiri. *Ioan. 6.* Ideò fidei non poteſt ſubiici falſum. Et quanuis Deus ſimpliciter & abſolutè poſſit non creare Antichriſtum, qui tamen ex fide creditur: non poteſt tamē in ſenſu compoſito, hoc eſt, ſuppoſita eius reuelatione. *art. 3.* Si autem Iudæo habenti actualem fidem de Chriſto venturo & naſcituro, Chriſtus natus fuiſſet: fides non concurriſſet ad illam temporis determinationem. Sed aſcenſus illius determinationis temporis fuiſſet ex coniectura humana. Nec eſt inconueniens fidelem ex coniectura humana, circa ea quæ ſunt fidei, poſſe falſum exiſtimare, ſiue falſo credere, ſed non concurrente fide: ſicut cùm vetula audit hæreticum concionantem, quem coniectura humana arbitratur eſſe catholicū prædicatorem, credit promptè, faciliter, ac firmiter erroribus quos prædicat: non tamen ex fide. Similiter ad fidem pertinet credere quòd corpus Chriſti verū realiter ſit ſub ſpeciebus panis & vini, facta conſecratione, non referendo ad has ſpecies vel illas. Quia ſi presbyter ex malitia omitteret conſecrationem, vel etiam ſi proferret verba conſecrationis, & non intenderet conſecrare, quem tamen audiens Miſſam coniectura humana arbitratur conſecraſſe, & credit ſub illis ſpeciebus eſſe realiter verū Chriſti corpus, & adorat, aſſentit falſo, ſed nō ex fide: deceptio enim procedit ex humana cōiectura, qua arbitratur illum conſecraſſe. Ideò non peccat, nec perdit meritum, credendo ibi eſſe Chriſtum, aut adorando: nec eſt idololatra, niſi fortè materialiter: quia eius intentio principaliter tendit ad Chriſtum. Nec propter hoc dubium adoranda eſt hoſtia ſub conditione: quia in his quæ vt in pluribus fiunt, & non apparet impedimentū maiorem certitudinē quærere, eſt indiſſiplinati animi, vt dicitur 2. Metaph. Et ſi dicatur quòd ſpei poteſt ſubiici falſum: quia aliqui ſperant beatitudinem, quam tamen nunquam habebunt: ergo & fidei, cùm fides habeat regulare ſpei actum. Dicendum primò quòd cùm fidei iudicium ſit merè ſpeculatiuum, non habet regulare ſpei actum, ſed prudentia infuſa, ſuppoſito tamen actu fidei. Secundò, quòd non inconuenit prudentiam & virtutes morales perficientes appetitum ſubiici alicui falſo ſpeculatiuo, aliundè quàm à fide proueniente. Iuſtitia enim reddit Sorti id quod arbitratur ei deberi, licet non deboatur. Et hoc modo Iacob ſe habuit erga Liam. Sufficit enim quòd iudiciū prudentiale (quod immediatè dirigit actum appetitus) ſit verum practicè. Quia falſum non eſt malum appetitiuæ virtutis, ſicut eſt malum intellectus. Et ideò virtutes appetitiuæ non totaliter excludunt falſum, ſicut virtutes intellectiuæ. Tertiò dici poteſt quod nec ſpei ſubeſt falſum: non enim aliquis ex ſpe ſperat ſe habiturum vitam æternam ſecūdum propriam virtutem: quia hoc eſſet præſumptuoſum: ſed per auxilium gratiæ, in qua ſi perſeuerauit, infallibiliter vitam æternam conſequetur.

Ad Titū. 1. Heb. 6. Fidei non poteſt ſubiici falſum.

Hoſtia cōſecrata nō eſt ſub cōditione adorāda.

Virtutibus moralibus & prudētiæ poteſt ſubiici falſum.

Ver. 4. *De modo Fidei.*

E

MOdus fidei eſt, vt feratur firmiter & certitudinaliter circa non viſa, hoc eſt, circa ea quæ per ſeipſa non mouent ſenſum aut intellectum noſtrum ad ſui cognitionem: vt ſingularia, quæ ſubiacent ſenſibus: & principia intelligibilia, quæ ſunt euidentia, & cauſant euidentiam concluſionum. Ideò circa illa aut eorum concluſiones non eſt fides in eo qui habet illa principia. Et ſic ſtat benè quòd vnus habeat fidem de vna concluſione ſiue propoſitione, de qua alius habet euidentiā: vt de hac propoſitione, Deus eſt vnus, Deus eſt omnipotens, quas demonſtrat D. Thom. quæ ſunt præambulæ ad fidem. Doctus Philoſo. de illis habet ſcientiam, & illiteratus fidem. Nec tamen literatus perdit meritum fidei, nec illiteratus, quando acquirit de eis ſcientiam: quia ſunt taliter diſpoſiti, quòd ſi non haberent demonſtrationem, crederēt. Ea verò quæ proponuntur credenda, non ſunt ſcita. Nec rationes adductæ à ſanctis Doctoribus ad probandū ea quæ ſunt fidei, ſunt demonſtrationes, ſed quædam perſuaſiones manifeſtantes ea quę ſunt fidei, non eſſe impoſſibilia, aut rationi contraria, ſed ſupra rationem eſſe. Et rationes procedentes ex principiis fidei vel authoritatibus, non cauſant ſcientiam: cùm (vt dictum eſt) concluſio ſequatur debiliorem partem. Ex quo videtur ſequi quòd ſcientiæ ſubalternatæ in eo qui credit principia (de quibus habens ſcientiam ſubalternantem, habet euidentiam,) non ſunt propriè ſcientiæ cùm ex principiis creditis non ſequatur concluſio euidens ſiue ſcientiæ, ſed fidei. Et per conſequēs Theologia (quæ eſt ſcientia de Deo circa reuelata, quæ ſunt euidentia beatis per lumen gloriæ) parum diſtat à fide: licet hoc principium, Omne reuelatum à Deo eſt verum, ſit euidens: tamen minor (videlicet, hoc eſt reuelatum à Deo) eſt de fide. Et ſi probetur minor per authoritatem ſacræ ſcripturę, eſt etiam de fide, & per conſequēs concluſio. Dicitur tamē Theologia eſſe ſcientia à D. Tho. reductiuè, quia cuiuſlibet ſciētiæ principia debent eſſe per ſe nota, vel reductiuè, ſcilicet, cùm reducūtur in notitiam ſuperioris ſciētię, quę habet principia per ſe nota. Et ſi alicubi dicatur quod lumen fidei facit videre: dicendū quòd ibi videre largè accipitur pro cognoſcere. Quanuis ſi ea quæ ſunt fidei, conſiderentur ſub communi ratione credibilis, poſſunt dici viſa ab eo qui credit: non enim crederet, niſi videret ea eſſe credenda, vel euidentia ſignorum, vel per aliquid huiuſmodi. Notandum tamen quòd (cùm non viſa circa ea quæ ſunt fidei, non ſufficiant ex ſe mouere & excitare intellectum ad aſſentiendum) ad fidem requiritur pia affectio ſeu motus voluntatis per electionem determinantis & inclinantis ad firmiter & certitudinaliter aſſentiendum his quæ ſunt fidei: & quia dæmones non habent hanc piam affectionem, ideò non habent fidē. licet D. Iacobus dicat quòd credunt & contremiſcūt. Hæc enim firmitas & certitudo eſt de eſſentia fidei. Vnde Athanaſius in Symbolo, Hęc eſt fides catholica, quam niſi quiſque fideliter, firmiterque crediderit, ſaluus eſſe non poterit. Et D. Bernar. dicit, Fides ambiguum non habet: & ſi habet, nō eſt fides. & in cap. 1. de hæret. dicitur, quòd dubius in fide, infidelis eſt.

1. 2. q. 2. art. 3. *1. Contra ge. c. 13.*

Theologia an ſit ſciētia.

1. p q. 1. ar. 2. ad. 1.

Pia affectio ad fidem requiritur.

Iacob. 2.

Ver. 5. *De certitudine Fidei.*

F

Certitudo quadruplex.

CErtitudo à Doctoribus communiter ponitur quadruplex, ſcilicet moralis, euidentiæ, fidei humanæ, & fidei Theologicæ. Certitudo moralis eſt, quæ ex magnis & groſſis cōiecturis procedit. & dicitur ab aliquibus probabilitas, quæ ex bona æſtimatione de aliis procedit: vt in Iacob qui æſtimabat Liam eſſe Rachelem. & hæc non requirit euidentiam, neque aliam probationem: non enim tenebatur incendere candelam, quia non ſuſpicabatur doloſitatem aliorum. & dicitur communiter de talibus, quòd bona fide procedunt. Hæc certitudo admittit aliquando formidinem imperfectam. habet tamen maiorem inclinationem ad firmitatem. Certitudo euidentiæ eſt, quando non admittit obſcuritatem neque formidinem. & hæc eſt duplex, ſcilicet exterior & interior. Exterior fit per ſenſus diſpoſitos circa propria obiecta debitè proportionata. de hac euidentia & certitudine habetur Ioan. 3. Quòd ſcimus loquimur, & quod vidimus teſtamur. Alia eſt interior, quæ eſt in ſcientia & in intellectu principiorum, quæ verſantur circa neceſſaria & non potentia aliter ſe habere. Et hæc totaliter determinat intellectum,

Certitudo euidentiæ quid & quotuplex ſit.

vt non possit aliqualiter dubitare. & ideò nō requirit piam affectionem, nec admittit obscuritatem aut formidinem. Certitudo fidei humanæ est, quæ admittit ænigma & obscuritatem, & requirit piam affectionem: tamē nullo modo admittit formidinem licet admittat falsitatem. Certitudo autem fidei Theologicæ nullo modo admittit formidinem aut falsitatem. Et hæc maximam habet adhæsionem, & firmitatem excedentem adhęsionem euidentię exteriorum sensuum, & scientiæ ac intellectus principiorum: eò quòd certitudo exterior sensuum innititur potentiæ naturali, & certitudo scientiæ innititur rationi humanæ, quæ inferior & debilior est virtute diuina, cui innititur fides Theologa. Ideò certius & firmius tenenda sunt ea quæ sunt fidei, quàm ea quæ oculo videmus, aut alio sensu sentimus: quia sensus decipi & hallucinari possunt, & non virtus diuina, quæ etiam excedit rationem naturalem: quia potest ea facere, quæ videntur rationi naturali repugnare: vt patet de existentia corporis Christi sub speciebus consecratis. Vnde Apost. Cùm accepissetis à nobis verbum auditus (scilicet per fidem) accepistis illud non vt verbum hominum, sed (vt verè est) verbū Dei. verbo autem Dei nil certius esse potest, iuxta illud Matth. 24. Cœlum & terra transibunt, verba autē mea non pręteribunt. & ideo certitudo fidei est maxima in se & simpliciter, quanuis certitudo scientiæ sit maior quoad nos.

Certitudo fidei excedit adhæsionem [illegible].

2. Thes. 2.

Ex præmissis apparet primò, quòd fides differt à suspicione & opinione, quæ admittunt formidinem, & non fides. Differt etiam ab intellectu principiorum & scientia: quia fides est ineuidentium, & habet maiorem certitudinem, & firmissimam adhæsionem. Intellectus verò principiorum & scientia euidentiam & minorē certitudinem & adhæsionem. differt etiā à spe & charitate, quia tam fides quàm charitas sunt in voluntate, sicut in subiecto. Fides autem (vt dictū est) subiectiuatur in intellectu. Item quòd differat à spe & charitate, habetur ex illo, Nunc manent fides, spes, charitas, tria hęc: maior autem horum est charitas. Ratione etiam patet, quia vbi aliqua duo sic se habent, quòd vnum potest manere altero non manente, illa differunt realiter: aliàs idem posset simul esse & non esse: quod est contra primum principium: sed fides potest esse absque charitate, vt manifestum est ex Apost. Si habuero omnem fidem, ita vt montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil sum. Ita charitas manet in patria, quia ibi dicitur: Charitas nunquam excedit. & tamen fides non manet, iuxta illud, Cùm venerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est. Vnde in Concilio Tridentino. session. 6. c. 28. Si quis dixerit, amissa per peccatū gratia, simul aut fidem semper amitti, aut fidem quæ remanet, non esse veram fidem (licet non sit viua) aut eum qui fidem sine charitate habet, non esse Christianum: Anathema sit. Potest etiam fides esse absque spe, vt in Cain, Iuda, & aliis desperatis, qui iudicant se damnandos. Spes tamē absq; fide esse non potest: quia non potest quis certo expectare beatitudinem ex meritis & gratia, nisi credat beatitudinem esse, quod non potest absque fide.

Differentia fidei ab aliis habitibus.

1. Cor. 13.

1. Cor. 13.

Fides potest esse sine spe, sed non econuerso.

Ex præmissis patet error modernorum hæreticorum, qui fidem nil aliud esse dicunt, quàm spem siue fiduciam. Qui quidem error fuit condemnatus in Concilio Tridentino, sessione 6. cap. 12. vbi dicitur: Si quis dixerit fidem iustificantem nil aliud esse quàm fiduciam diuinæ misericordiæ peccata remittentis per Christum, vel etiam fiduciam solùm esse qua iustificamur: Anathema sit.

Ver. 6. *De diuisione Fidei Theologicæ.*

A

2. 2. q. 4. art. ...

Fides informis quid. Fides formata quid.

Fides Theologica est duplex: quædam est informis, & quædam formata. Fides dicitur informis, quando est sine charitate: vt in Christiano, qui est in peccato mortali. Fides formata dicitur, quando est cum charitate: quia charitas est forma virtutum, & per consequens fidei: non quidem forma intrinseca, cùm charitas sit in voluntate, & habeat bonum diuinum pro obiecto, & fides sit in intellectu, & pro obiecto habeat verum: Sed charitas dicitur forma extrinseca aliarum virtutū, pro quanto ordinat eas in bonum suum, scilicet diuinum. Actus enim humani (vt dictum est) sortiuntur speciem à fine. Ideò finis potest quodam modo dici forma, cùm det ei speciem. Et quia charitas potest ordinare actus omnium aliarum virtutum in finem suum, hoc est, in bonum diuinum: ideò dat illis speciem meriti: cùm omnis actus elicitus vel imperatus à charitate viæ, sit meritorius. Cùm ergo charitas moueat intellectum ad eliciēdum actum fidei, & ordinet illum in bonum diuinum: consequens est vt charitas sit forma fidei. Et tunc fides dicitur formata extrinsecè: quia intrinsecè fides absque charitate existens, accipit speciem ab obiecto suo. & ideò potest dici formata intrinsecè. Et quando est cum charitate, est formata & intrinsecè & extrinsecè. & ideò quando est cum charitate, dicitur simpliciter formata: & a D. Iac. 2. cap. dicitur viua: & quando est destituta charitate, dicitur informis & mortua, eò quòd habet similitudinem quandam cum mortuo: quia sicut corpus dicitur mortuum quod non potest operari: sic cùm fides sine charitate non possit operari meritoriè, dicitur mortua quāuis non omninò, cùm habeat formam intrinsecam, & possit operari, ostendere amissionē beatitudinis, incursionem pœnarum, abominationem peccatorum, & montes transferre, vt dictum est ex D. Paulo. Sed similitudo tenet de opere meritorio. Et ideò sicut si anima corpori mortuo per diuinam potētiam reuniatur, idem corpus quod prius erat mortuum, efficitur viuum: ita quādo per diuinam misericordiam restituitur peccatori gratia & Charitas, eadem fides numero, quæ sine charitate erat informis, adueniente charitate efficitur formata & viuens, ac potens operari meritoriè. Et sic est eadem numero fides informis & formata. Vnde Glos super illud Iacob. 2. Fides sine operibus mortua est: ait, Quibus reuiuiscit. Et quanuis cùm venerit quod perfectum est, euacuetur id quod ex parte est siue imperfectum, quando imperfectum repugnat perfectioni, vt visio fidei visioni gloriæ: imperfectum tamen quod non repugnat perfectioni, nec est de ratione rei imperfectæ. adueniente perfectione, idem subiectum perfectionis manet & perficitur: sicut (eò quòd pueritia non est de ratione hominis) idem homo qui erat puer, efficitur vir. Sic quia esse sine charitate non est de ratione fidei, sicut esse de non visis, ideo adueniente charitate, eadē fides manet & perficitur: sed adueniēte lumine glorię euacuatur. Ex quo patet quòd fides informis & formata non differunt specie, quasi in diuersis speciebus existentes, sed sicut perfectū & imperfectū in eadem specie.

Fides absq; charitate, est formata intrinsecè, sed non extrinsecè.

1. Cor. 13.

Eadem fides numero est informis & formata.

Ver. 7. *De Causa Fidei.*

B

2. 2. q. 6.

Fides Theologa siue informis siue formata nō est virtus acquisita, sed infusa: cùm ea circa quæ est, excedant rationem humanam. Miraculum etiam quod mouet hominem ad credendum, excedit facultatem naturæ. Et quia miraculum non sufficiēter mouet ad credendum, cùm videntium vnum & idem miraculum, & audientium vnum & eundem prędicatorem, quidam credant, quidam verò non. Ideò oportet ponere aliam causam interiorem, ad interius excitandum intellectum ad assentiendum his quæ sunt fidei, per quam aliquis eleuatur supra naturam suam. Et ideò à Deo mouetur per gratiam gratū facientem, vel gratis datam, scilicet per auxiliū speciale siue instinctum specialem Spiritus sancti. Et sic habitus fidei est donum a Deo infusum & permanēs, & actus fidei etiam est ex dono gratuito mouente. Vnde de vtroq; dicit diuus Paulus: Gratia Dei saluati estis per fidem, & nō ex vobis, ne quis glorietur: donum enim Dei est. & aliquādo fides informis infunditur à Deo: vt cùm quis suscipit baptisma distractus, aut fictus fictione non opposita fidei. Sic etiam aliquibus datur absque charitate donum prophetiæ, vel gratia miraculorum. Nec obstat illud, Dei perfecta sunt opera: sed fides informis est imperfecta, igitur non est à Deo: Quia fides informis est perfecta in specie sua & perfectione intrinseca & essentiali, quanuis non sit perfecta omnimoda perfectione extrinseca & accidentali.

Fides theologa etiā informis est donum Dei.

Ephes. 2.

Deut. 32.

§. 2. *De actibus Fidei.*

C

Rom. 10.

Fidei Theologicę D. Pau. duos actus attribuit, interiorem videlicet & exteriorem: ait enim, Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem.

Ver. 1. *De actu interiori Fidei.*

D

in libr. de Præd. sanct.

Actus interior fidei dicitur credere. Hunc actū diuus Augustin. definit, dicens: Credere est cum assensione cogitare. Et accipitur hic assensus pro adhæsione firma intellectus, secūdum quòd à voluntate mouetur & determinatur ad credēdum & persistendum in aliquo. Et non

acci-

accipitur hic cogitare pro actu cogitatiuæ seu phantasiæ: sed prout pertinet ad intellectum, non tamen inquirendo probationem, quanuis fides habeat inquisitionem quandam eorum, per quę homo inducitur ad credendum, quia scilicet sunt dicta à Deo, & miraculis confirmata. Hunc actum interiorem D. August. diuidit in tres, scilicet credere Deum, credere Deo, & credere in Deum. Ad cuius euidentiam sciendum est, quòd Deus siue prima veritas se habet ad actum credendi tripliciter. Primò, vt obiectum materiale, quod creditur, aut aliquid circa ipsum. & sic credimus Deum esse trinum & vnū, aut incarnatū, aut aliquid huiusmodi. & hic actus dicitur credere Deum. Secundò, vt obiectum formale siue vt ratio credendi, scilicet vt reuelans: quia credimus, ratione diuinæ reuelationis. Et hic actus dicitur credere Deo scilicet reuelanti. Et quia idem est actus, quo potentia tendit in obiectū materiale & formale: vt visus, eodem actu tendit in aërem illuminatum & in colorem: ideò credere Deo & credere Deum potest esse vnus & idem actus, quo quis credit Deū esse trinum & vnum, propter reuelationem diuinam, siue quia à Deo reuelatum. Tertio potest considerari Deus, vt se habet per modum finis, iuxta illud: Hæc autem scripta sunt vt credatis, & vt credentes vitam habeatis. & hic actus dicitur credere in Deum, hoc est credendo, Deum amare, & credendo & amando, in Deum tanquam in vltimum finem ire siue tendere. Et quanuis in hoc complexo (credere in Deum) comprehendantur duo actus, scilicet intellectus & voluntatis: est tamen simpliciter vnus actus elicitus à fide, & imperatus & ordinatus à voluntate. Nihil enim impedit vnum & eundem actum numero simul esse à pluribus virtutibus, vt ieiunium quòd elicitur à temperantia: & imperatus ab obedientia, religione, & charitate: quia ordinatur ad obediētiam superioris, & ad honorem Dei, & propter Deum summè dilectum, & sic secundum relationem erit multiplex, & vnus secundum essentiam. Ex pręmissis apparet quòd in nullū alium quam in Deum credere debemus: & sic licet credamus D. Petro & Paulo, aut D. Petrum & Paulum: non tamen in D. Petrum aut Paulum. Similiter licet credamus vnam Ecclesiam sanctam, non tamen in eam. Ideò in symbolo non ponitur hæc præpositio in: Etsi in aliquibus codicibus reperiatur, debet referri ad Spiritum sanctū qui sanctificat Ecclesiam, vt sit sensus: Credo in Spiritum sanctum sanctificantem vnam Ecclesiam.

In lib. de verb. Dom.

Credere Deū quid.

Credere Deo quid.

Iob 20.

Credere in Deum quid.

Ver. 2. *De actu exteriori fidei.*

E *2.2. q. 3.*

Actus exterior fidei est protestatio siue expressio actus interioris, signo sensibili, hoc est verbo vel facto manifestata. Sed quia expressio quæ fit per verba, est manifestior & clarior: ideò D. Paulus dicit, Ore autem confessio fit ad salutem. non negat tamen alias protestationes & manifestationes fidei, ad quas tenentur nunc fideles, in accipiendo sacramenta nouę legis, quæ sunt de necessitate salutis: sicut olim in lege Moysi tenebantur ad sacrificia & sacramenta per legem determinata, & tempore legis naturæ ad sacrificia indeterminata. Et quia præceptū de fide est affirmatiuum: ideò non obligat pro semper, sed pro tempore & loco: quantum ad actum interiorem obligat, saltem omnibus diebus Dominicis. Quia præceptum morale est de sanctificatione Sabbati. dicitur enim, Memento vt diem Sabbathi sanctifices. Quæ quidem sanctificatio fieri debebat, sanctificando animas suas, iuxta illud: Sanctificabunt animas suas fiebat etiam reducendo ad memoriam beneficium creationis, & quietem domini, quæ reductio absque fide fieri non poterat. Obligatur etiam aliquis ad exteriorem confessionem, sub pœna peccati mortalis, pro loco & tempore, quando scilicet per dimissionem huius cōfessionis subtraheretur honor debitus Deo, & etiam vtilitas proximis impendenda: vtputa si aliquis interrogatus de fide, taceret: & ex eius taciturnitatē crederetur quòd non haberet fidem, vel quòd fides eius non esset vera, vel alij propter eius taciturnitatem auerterentur à fide. In huiusmodi casibus confessio fidei est de necessitate salutis, iuxta illud: Qui me confessus fuerit coram hominibus, & filius hominis confitebitur eum coram Angelis Dei. Qui autem me negauerit coram hominibus, negabitur coram Angelis Dei. D. Thomas dicit, quòd in casu necessitatis (vbi fides periclitatur) quilibet tenetur fidem suam aliis propalare ad aliorum fidelium instructionem & cōfirmationem, & ad reprimendam infidelium insultationem. Sed alus temporibus instruere homines de fide non pertinet ad omnes fideles. Dicit etiam quòd si turbatio infideliū oriatur de manifesta fidei confessione, absq; aliqua vtilitate fidei vel fideliū, non est laudabile in illo casu fidē publicè cōfiteri. vnde Dom. Nolite sanctū dare canibus, neq; sparseritis margaritas vestras ante porcos: ne conuersi disrumpant vos. Sed si vtilitas fidei aliqua speretur, aut necessitas adsit, contempta perturbatione infideliū, debet homo publicè fidem cōfiteri. Vnde cùm discipuli dixissent Domino, quòd Pharisæi audito verbo scandalizati essent: respōdit, Sinite illos: Cæci sunt, & duces cæcorum. Dominus Caietanus dicit quòd aliud est occultare propriam fidem, aliud alienam fidem profiteri. Alienam fidem profiteri nunquam licet, neque verbo, nec signo. Peccaret enim quis mortaliter, si diceret se esse Iudæum aut Mahumetam, & etiam si acciperet circuncisionem, aut vteretur veste aut birreto siue quocunque alio signo proprio Iudæis, vt velamine in synagoga, vel etiam si vteretur signo proprio Mahumetanis, vt si quis in terra Soldani vel Turcarum vteretur tobalia alba in capite, quæ est illis propria. Occultare autem fidem pro tempore non est ex genere suo malum: sed potest bene & malè fieri. Vnde D. Sebastianus pro aliquo tempore fuit occultus Christianus, & quodam tempore manifestauit fidem suam. Et sic licitum est pro tempore & loco occultare & manifestare.

Præceptum fidei obligat diebus dominicis.

Exod. 20.

Eccle. 2. art. 2.

Confessio exterior fidei quando cadat sub præcepto.

Luc. 12.

art. 2. ad. 3.

Mat. 15.

Ver. 3. *De necessitate credendi.*

A *2.2. q. 2. art. 3.*

Actum credendi esse de necessitate salutis constat ex D. Paulo: Sine fide impossibile est placere Deo. & Christus ait: Qui non crediderit, condemnabitur. & Ioannis 3. Qui non credit, iam iudicatus est. Quo autem tempore credendum sit, suprà dictum est. Notandum tamen quod licet omnes teneantur omnia reuelata à Deo, credere explicitè vel implicitè, hoc est, distinctè vel indistinctè, siue in communi, vt illi qui credunt omnia quæ Ecclesia credit, implicitè credunt: Non tamen tenentur omnes æqualiter explicitè credere. Quanuis enim omnes teneantur explicitè credere actu vel habitu omnia prima credibilia, hoc est articulos fidei, (de quibus paulò pòst dicemus) ac etiam omnia quæ specialiter proponūtur in solennitatibus ab Ecclesia institutis: vt sacramentum pœnitentiæ cum partibus suis, quæ sunt contritio, confessio, & satisfactio. de quibus in suo loco: ac etiam Eucharistiæ: quia hæc proponit Ecclesia in 40. & de veneratione sanctorum, qui ab Ecclesia proponuntur honorandi in solennitatibus, præcipuè in festo omnium Sanctorum: & de eorum inuocatione, quia ad hanc inducit Ecclesia in Rogationibus: & de Purgatorio, quod etiā proponit in commemoratione omnium Fidelium: & cultum imaginum, qui seruatur communiter & vniuersaliter in Ecclesia, & sic de aliis. Sic quòd si per ignorantiam quis etiam rusticus crederet opposistis, aut opposita pronunciaret, non excusaretur totaliter à peccato, nec à pœnis: cùm ignorantia eorum quæ quis scire tenetur, non excuset: Si quis enim ignorat ignorabitur: In aliis autē, maiores (ad quos pertinet alios erudire, aut fidem defendere) tenentur habere pleniorem & magis explicitam notitiam credendorum, quàm alij simplices, iuxta illud: Parati semper sitis ad satisfactionem: omni poscenti vos, rationem reddere de ea quæ in vobis est fide. Et Iob 1. Boues arabant, & asinæ pascebantur iuxta illos. vbi secundum D. Greg. per asinas intelligūtur simplices, & per boues maiores, à quibus simplices pasci & instrui debent de agendis & credendis. Et sic maiores debent eis credibilia proponere, maximè articulos fidei, de quibus dicendum est.

Heb. 11.

Mar. vlt.

1. Cor. 14.

1. Pet. 3.

Iob. 1.

§. 3. *De articulis fidei.*

B

Articulus significat quandam coaptationem partium distinctarum sibi inuicem coaptatarum. Vnde sicut particulæ digitorum sibi inuicem coaptatæ, articuli dicuntur: sic diuersæ res siue rationes diuinæ reuelatę sibi inuicem coaptatæ, dicuntur articuli fidei. Eam ob rem Isidorus dicit, quòd articulus fidei est præceptio diuinæ veritatis, tendens in ipsam: quæ enim in Deo vnum sunt, in intellectu nostro multiplicantur. Et sic articulus est breuis sententia de diuinis rebus non visis credenda. & ideò vbi occur-

Lib. Ethym.

Articulus fidei quid.

occurrit aliquid speciali ratione non visum, ibi est specialis articulus: vbi autem multa secūdum eandem rationem sunt cognita, ibi non sunt articuli distinguendi.

Ver. 1. *De cremento articulorum fidei.*

C 2.2.q.1. art 7. ARticuli fidei creuerunt secundum temporum successionem. Vnde D. Gregor. dicit: Secundum crementa temporum creuit scientia sanctorum patrum. Et quantò viciniores aduentui Saluatoris fuerūt, tantò sacramenta salutis plenius perceperunt. Sic enim se habent articuli in doctrina fidei, sicut principia per se nota in doctrina, quæ per rationem naturalem habetur. In quibus principiis est quidam ordo. Quia quædam in aliis implicitè continentur, quæ omnia reducuntur ad primum. Sic omnes articuli fidei implicitè continentur in aliquibus primis credibilibus, scilicet, vt credatur Deus esse, & prouidentiam habere circa hominum salutem: iuxta illud: Accedentem ad Deum oportet credere quia est, & quòd inquirentibus se remunerator sit. In esse diuino includuntur omnia quæ credimus de Deo: In fide verò prouidentiæ & remunerationis, includūtur omnia quæ à Deo temporaliter dispensantur, siue bona, siue mala. Vnde fides est de pœnis inferni: licet non sint sperandæ, cùm spes sit de bono. Et quanuis secundum substantiam articulorum non sit factum augmētum per temporum successionem: (Quia quæcunque posteriores explicitè crediderunt, implicitè cōtinentur in fide præcedentium patrum, qui omne tempore duos prædictos articulos crediderunt. Vnde Psalm. Duo hęc audiui, Quia potestas Dei est, & tibi Domine misericordia: quia tu reddes vnicuique iuxta opera sua.) Tamen quantum ad explicationem creuit numerus articulorum. Quia quędam explicitè cognita sunt à posterioribus, quæ a prioribus non cognoscebantur explicitè: vnde Dominus Moysi: Ego sum Deus Iacob, Deus Isaac: & nomen meum Adonai non indicaui eis. Et Dauid dicebat: Super senes intellexi. Et Ephe.3. Aliis generationibus nō est agnitum mysterium Christi, qui familiarius & perfectius nobis reuelauit. Ideò Apostoli clarius & perfectius intelligentes symbolum (hoc est regulam fidei) in duodecim articulos redegerunt, & eos Ecclesię, cunctisque fidelibus credendos tradiderunt.

Prima credibilia quæ sunt. Heb.11.

Psal.61.

Exod.4. Psal.118.

Ver. 2. *De articulorum fidei numero.*

D 2.2.q.1. art.8. TEste D. Clemente, cùm Apostoli ad diuersas prouincias iuxta pręceptū domini discessuri essent in vnum conuenerunt: & symbolum, hoc est, regulam fidei, duodecim articulos continentem, ediderunt. Qui tamen duodecim articuli ad prima credibilia seu credenda, per Christum nobis proposita, Ioannis. 17. Hæc est vita æterna, vt cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum, reducuntur. Et ponuntur sex quantum ad diuinitatem, & sex quo ad humanitatem. Quantum ad diuinitatem primus articulus est de vnitate. Ideò dicitur, Credo in Deum, in singulari. & in symbolo Patrū ad maiorem explicationem ante ponitur, vnum. Secundus articulus pertinet ad Trinitatem: & sic adiungitur, patrem, & in Iesum Christum filium eius vnicum, & in Spiritum sanctum. Quatuor alij articuli circa diuinitatem, pertinent ad opera Dei. Et sic tertius articulus pertinet ad opus creationis. Vnde additur, Creatorem cœli & terræ, in quibus omnia alia creata includuntur, iuxta illud Gen.1. In principio creauit Deus cœlum & terram. Quartus pertinet ad opus iustificationis. Ideò post mentionem de Spiritu sancto (cui attribuitur iustificatio) dicitur & vnā sanctam, Catholicam, & Apostolicam Ecclesiam, Sanctorum communionem, remissionem peccatorum. Quintus ad opus resurrectionis. vnde sequitur, Carnis resurrectionem. Sextus ad opus glorificationis, quod erit vltimum. Ideò concluditur, Vitam æternam, Amen. Quod ad humanitatem autem proponuntur alij sex articuli. Primus pertinet ad incarnationem, quæ per cōceptionem facta est, & per natiuitatem innotuit. Ideò dicitur in symbolo, Qui conceptus est de Spiritu sancto, natus est ex Maria virgine. Et in symbolo Patrum explicatur, Et incarnatus est de Spiritu sancto ex Maria virgine, & homo factus est. Secundus pertinet ad eius passionem, mortem, & sepulturam. Ideò dicitur, Passus sub Poncio Pilato, mortuus & sepultus est. Tertius ad descensum ad inferos. Quartus ad eius resurrectionem. Ideò dicitur: Tertia die resurrexit à mortuis: & in symbolo Patrum additur, Secundum scripturas. Quæ verba debēt referri ad omnia præcedentia & sequentia: quia omnes articuli continentur figuratiuè in antiquo testamento, & sunt specialiter adiuncta articulo resurrectionis: quia tempore Apostolorum ille articulus habebat maiorem difficultatem propter Sadducæos, qui negabant resurrectionem. Quintus de ascensione ad cœlos & sessione à dextris. Ideo subditur: Ascendit ad cœlos, sedet ad dextram patris. Sextus de aduentu eius ad iudicium. Vnde sequitur, Inde venturus est iudicare viuos & mortuos. Et sic sunt duodecim articuli, quanuis aliqui ponant. 14. septem ex parte diuinitatis, diuidentes articulum Trinitatis in tres, coniungentes articulum resurrectionis & glorificationis: & septem ex parte humanitatis, diuidentes articulum conceptionis & natiuitatis. Et quanuis non sit nisi vna fides, tamen ponuntur duodecim articuli: qui omnes ad vnum reducuntur, qui est credere diuinæ reuelationi. Sic etiam quanuis non sit nisi vna fidei confessio, tamen ponuntur diuersa symbola, hoc est regulæ, quæ ad vnam reducuntur. In omnibus enim symbolis fidei veritas docetur. Sed ibi oportet populum diligentius instrui, vbi errores insurgunt: ne fides simplicium per hæreticorum colores & errores corrumpatur.

Apostoli 12. articulos fidei ediderūt

Quare in articulo resurrectionis additum est, secundum scripturas. Luc.20. Ephes.3.

Symbolum Apostolorum (quod dicitur Paruum Credo) tempore persecutionis editū fuit, fide nondū publicata. Ideò eo tempore secretè dicebatur: sicut nunc in prima & completorio, quasi contra tenebras errorum præteritorum & futurorum. deinde iam fide manifestata, editum fuit à Patribus symbolum declaratiuum symboli Apostolorum. Quod Ecclesia pacem habens, in Missa alta voce fecit decantari, prout & nunc decantatur. Quanuis enim per doctrinam Christi & Apostolorum veritas fidei fuerit sufficienter explicata: tamen quia peruersi homines doctrinam apostolicā & cæteras doctrinas ac scripturas peruertunt, ad suam ipsorum perditionem: ideò temporibus elapsis necessaria fuit conciliorum vniuersalium congregatio. Et eadem ratione nunc necessaria est fidei explicatio contra insurgentes errores, ne fideles decipiantur. Quam ob rem Athanasius determinationes Concilij Niceni secutus, manifestationem & explicationem veritatis fidei conscripsit, non per modum symboli, sed doctrinæ, vt ex modo loquendi ipsius apparet. Sed quia integram fidei veritatem eius doctrina breuiter continebat: idcircò eius doctrina, quasi regula & symbolum fidei, fuit approbata authoritate summi Pontificis, ad quem pertinet noua symboli editio.

Quare symbolum fidei dicitur in prima & completorio secretè. 2.Pet.vlt.

Ver. 3. *De Ecclesiæ acceptione.*

B ET quia inter cæteros articulos sancti Patres interserue runt articulum de Ecclesia sancta, Catholica, & Apostolica: aliquid de ea dicendum est, & primò de eius acceptione. Accipitur enim in sacris literis ecclesia multipliciter. Primò, pro domo materiali diuinis laudibus & orationi dicata, ac etiam ad offerenda sacrificia & suscipiendum sacramēta: & hoc modo accipitur Iudith sexto: Conuocatus populus per totam noctem intra Ecclesiam orauerunt petentes auxilium à Deo. Et D. Paulus 1. Corinth. 11. An Ecclesiam Dei (hoc est domum orationis secundum Glossam) contemnitis. Secundò accipitur pro vniuersitate omnium iustorum & sanctorū, tam viatorum, quàm comprehensorum. Et sic accepit Apostolus dicens de Christo: Ipsum constituit caput super omnem Ecclesiam: hoc est sanctorum congregationem. Angelorum & hominum, quæ in cœlo & in terra est. Tertiò accipitur pro vniuersitate omnium iustorum comprehensorū duntaxat. Et sic accepit Apostolus, cùm dixit: Christus caput est Ecclesiæ, & ipse saluator corporis eius. & sic dicitur Ecclesia triumphans. Quartò, pro congregatione hominum qui sunt in gratia. Et sic Apostolus Ephes. quinto: Christus dilexit Ecclesiam & tradidit semetipsum pro ea, mundans eam lauachro aquę in verbo vitæ. Et tales dicuntur esse de Ecclesia numero & merito. Quintò pro vniuersitate omniū fidelium viatorū vtentiū Sacramentis, siue sint in gratia siue non. Et dicitur Ecclesia militās. Et peccatores dicūtur de Ecclesia numero & non merito. Et accepit Dauid, Psal.21. Erit apud te laus mea in Ecclesia magna: in populo graui laudaui te. Et sic cōparatur sagenæ missę in mari & omni genere pisciū cōgreganti, &c.

Card. de Turrecre. li.1. summæ de Eccle. c.2.& 4.

Mat.13.

Et

Et sic dicitur domus Dei magna, & ingēs locus possessio-
Bar.3. nis eius. Glossa in prædicto Psalmo, exponit, magna, hoc est in toto orbe. Et diuus Augustinus ibi: Ecclesia magna totus orbis est. Licet aliquando accipiatur pro Ecclesia particulari: vt secundæ Corinth. primo: Ecclesiæ quæ est Corinthi. Aliquando etiam accipitur pro Præsidente in
Mat.18. Ecclesia, vt in processu fraternæ correctionis, dic Ecclesię, hoc est, Prælato. Aliquando pro subditis tantum, vt in actibus Apostolorum 12. Oratio autem fiebat ab Ecclesia ad Deum pro eo. Aliquando pro solis ecclesiasticis, aut eorum maiori parte, vt in ca. 1. 63. distin. & ca. cum apostolica. 55. distinct.

Ecclesia autem prout de ea cōmuniter loquuntur Doctores, accipitur pro cœtu siue congregatione fidelium viatorum, qui sunt numero vel merito adunati in fide & cultu visibili vnius veri Dei, & non vt Lutherani dicunt, pro congregatione sanctorū in spiritu, quā nesciamus vbi sit, aut vbi eam debeamus requirere. Sed pro cōgregatione omniū viatorum fidelium, siue boni sint siue mali, qui Christo in Sacramento baptismi nomen dederunt.

Author Ecclesiæ est Deus sapientissimus & omnipotens. Finis verò eius est omniū fidelium salus. Quia quantum in ipso Deo est, vult omnes fideles baptizatos saluos fieri. Vnde Mar. vlt. Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit. Sic vt nulli extra ecclesiam salus contingat, vt habetur in ca. firmiter. §. vna de summa Trinitate & fide catholica extra. Et in hoc benè figurata fuit per arcā Noë, extra quam existentes submersi sunt.

Ex præmissis apparet quòd Ecclesia catholica est visibilis, sensibilis, siue euidens & manifesta: visus enim plures rerū species nobis manifestat, & omnes sensus cōprehendit. Quia tam Prælatus, qui est caput, quàm subditi, qui sunt membra, sunt visibiles, & visibiliter sacramēto baptis-
Mat.18. mi sunt intincti. Aliàs in vanum dixisset Christus: Dic Ecclesiæ. Et si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Ethnicus & Publicanus. Quod est blasphemum, maximè si dicatur
Heb.11. quòd fides est de non visis: Vnde dicitur substātia sperandarum rerum argumentum non apparentium. Atqui habetur in symbolo: Credo in Ecclesiā sanctam catholicam & apostolicam. ergo non videmus eam, & per consequēs est inuisibilis. Hoc argumento, tanquam Achille, vtuntur Lutherani & Neoterici hæretici Sed dicendum quòd licet ecclesia, quantū ad aliquas proprietates, puta quantum ad sanctitatē & virtutes eius, sit inuisibilis: non tamē quātum ad supposita & exteriorē eius policiā siue ordinationem: Alias sequeretur ꝙ Christi policia esset inordinatissima & cōfusissima, quod est hereticū. Et ideò nō credimus ecclesiæ supposita, quæ sunt Prælati & subditi, aut exteriorem eius ordinationē. Sed benè credimus interiorem sanctitatem, & virtutē ligandi atq; soluendi, ac etiam eius finem.

Car. de tur. Notandum etiam quòd in symbolo nō dicitur, Credo
cre lib.1. de in Ecclesiam sanctam: quia in solum Deum credendum
Eccle.10. est. Vnde D. Aug. super illud: creditis in Deum, & in me
Ioan.14. credite, dicit: Nunquā aliquis Apostolorū ausus est dicere,
Rom.4. Credite in me. Et super illud: omni credēti in eum qui iustificat impium: ait, aliud est credere illi, aliud est credere illum: aliud est credere in illum. vt dictum est suprà hoc capite. §. 2. ver. 1. Et cùm dicitur in symbolo Credo in spiritum sanctum, sanctam ecclesiam, &c. Illa dictio, in, non refertur ad ecclesiam, sed ad spiritū sanctū qui sanctificat.

Notandum etiam quòd licet ecclesia secundum rationem vniuersalitatis nō possit stare in vno completiuè, tamen quo ad fidē, in qua fundatur ecclesia, & à qua aliquis dicitur de ecclesia benè potest seruari in vno. Vnde Hiero. super Psalm. 33. dicit: Vbi vera fides est, ibi Ecclesia est. Et Iuristæ dicunt, quòd ius vniuersitatis potest seruari in vno. Sic potest dici de ecclesia, quod potest seruari in vno: prout dicitur de virgine Maria, quod in ea sola in triduo sepulturæ Christi māsit fides explicita de diuinitate Christi, quanuis multi alij per Iudæā existentes habere possent fidem catholicam, actualem & implicitam, non tamen explicitam de diuinitate Christi.

Ver. 4. *De differentia Ecclesiæ & Synagogæ.*

A
Card. de Ecclesia & Synagoga secūdum Bedam in expositione
Turre cre. illius passus Prouer. 5. Penè fui in omni malo in me-
lib.1. cap.1. dio Ecclesiæ & Synagogæ. Sunt nomina Græca, & vnam, eandemque rem significare videntur, videlicet cōuentum plurimorum adinuicem. Si tamen subtilius distinguantur Ecclesia conuocatio Synagoga, con gregatio interpretatur. Vox autē & conuocatio propriè est rationalis creaturę. Congregatio verò etiam irrationabilium esse potest. Vnde Genes. primo, dicitur: Congregentur aquæ quæ sub cœlo sunt. & Matth. 23. gallina dicitur congregare pullos suos sub alas. Cùm autem soli fideles, qui verbum rationale fidei audiunt, & mente percipiunt, sint inter homines rationales habendi, sequitur quòd vetus ille Hebræorum populus, quandiu in vnius veri Dei fide & cultu permansit, vtroque nomine Ecclesia & Synagoga legitur appellatus, prout in multis sacræ scripturæ locis patet. Vnde Numeri decimosexto vocatur Synagoga. cùm dicitur: Insurrexerunt cōtra Moysen ducenti quinquaginta viri proceres Synagogæ. Et in eodem libro cap. 20. Ecclesia legitur nominatus: cùm dictum fuit Moysi, cur eduxisti Ecclesiam Dei in solitudinem? Verùm quia post aduentum Saluatoris nostri populus Iudæorum, paucis exceptis, tenebris infidelitatis excęcatus fuit, distinctionis gratia, prędicta nomina partita sunt, vt illa pars Hebræorū, quæ lumen fidei non recipit, quasi irrationabiliū animalium congregatio, Synagoga tantùm dicta sit. Pars verò Hebræorum & aliorum, qui in Christum crediderunt, Ecclesia & nunquam Synagoga sit appellata. Vnde D. Augustinus super illud Psal. 81. Deus stetit in Synagoga Deorū, hoc est, populorum Israël, dicit: Ipsorū propriè Synagoga dici solet, quanuis aliquādo Ecclesia fuerit dicta. Sed nostram Apostoli Synagogam nunquam dixerunt, sed Ecclesiam, siue discernendi causa, siue quod inter congregationem, vnde Synagoga, & conuocationem vnde Ecclesia: nomen accepit, aliquid distet, scilicet, quod congregari & pecora solent. Conuocari est magis vtentium ratione Et Isidorus 8. libro Ethimo. cap. 8. dicit: Vt notetur Iudæorum infidelitas dicta est eorum Synagoga, quasi pecorum & indiscretorum: & vt ipsa fidelitas nostra, ipso vocabulo innueretur nostra, dicta est Ecclesia, hoc est, cōuocatio rationabilium & discretorum. Vnde Dauid de Ecclesia dicit Psal. 34. Confitebor tibi in Ecclesia magna: in populo graui laudabo te. Populus enim Ecclesiæ, vt inquit Albertus Magnus, dicitur esse grauis maturitate virtutis: & illi soli sunt qui rationem colunt, & rationabiles Dei voces intelligunt, & audiunt vocationem Christi.

Ver. 5. *De Ecclesiæ vnitate.*

Ecclesia plures habet proprietates & dignitates, qua- E
rum prima est vnitas, quia dicitur vna. Vnde in sym- *Car. de tur.*
bolo & vnam sanctam Ecclesiam. & Salomon Cantic. 6. *cre. lib.1. ca.*
Vna est columba mea, vna est perfecta mea. Vbi Glossa *5.6.7.8.*
dicit: quanuis sint diuersæ personæ, est tamen vna Ecclesia. Dicitur autem vna multiplici vnitate. Primò vnitate fidei: Vndè Apostolus: Vnus Dominus, vna fides, *Ephes.4.*
vnū baptisma. Et alibi. Et enim in vno spiritu omnes nos in vnum corpus baptizati sumus. Et 1. Corinth. 10. Omnes vnum corpus sumus qui de vno pane, & de vno calice participamus. Et D. Hieronym. ad Euandrū Episcopum, & habetur 9. distinct. Nec altera Romanæ vrbis ecclesia, altera totius orbis existimanda est. Nam Galliæ, Britanniæ, & Africanę Persis & oriens, & India vnum Christum adorant, vnam obseruāt regulam veritatis. Dicitur etiam vna vnitate spei: de qua Apostolus: Vocati estis vna spe vocationis vestræ. vbi Glossa: Hoc est ad vnam rem speratam. Hæc vnitas potest etiam dici vnitas finis vltimi, qui est beatitudo ad quam ordinatur. Vnde diuus Augustinus super illud Psalm. 85 Omnes gentes. &cæt. dicit: multæ gentes & vna gens. Sed quare vna gens? Quia vna expectatio: Postremò dicitur vna vnitate vnius præsidentis rectoris & gubernatoris visibiliter conuersantis cum ea. Vnde Iohel primo: Congregabuntur filij Iudæ & filij Israël pariter, & ponēt sibi caput vnum. Et Christus Ioannis 10. fiet vnum ouile & vnus pastor. Deinde dixit Petro: Ioan. 21. Pasce oues meas. Sed de his amplius infrà cap. 17. §. 7. ver. 5. cùm de primatu Petri agetur. Et licet, vt dictum est, sint plures ecclesiæ particulares: Diuus enim Ioannes scripsit septem ecclesiis, quæ sunt in Asia. *Apoc.1.*
& Psalm. 66. dicat: In ecclesiis benedicite Domino. Illæ tamen omnes dicūtur vna rationibus prædictis. Et quanuis videatur aliqua distinctio accidentalis inter ecclesiam, antiqui testamenti & noui; ac etiam inter ecclesiam,

quæ nunc est, & ecclesiam primitiuam, & alia fuerit tunc congregatio fidelium quàm nunc sit: quia non semper fuerunt idem fideles, non tamen sequitur quòd sint diuersæ ecclesiæ: quia accidentia non variant substantiam rei, Sicut licet aqua fluminis continuò fluat, & non sit semper eadem aqua: est tamē idem flumen, quòd quandoque crescit & decrescit. Sic ecclesia, quæ, quo ad successionem & numerum fidelium creuit; & nunc decrescit: Vnde Christus, Lucæ 18. Cùm venerit filius hominis, putásne inueniet fidem in terra? Differentia etiam primitiuæ ecclesiæ, & eius quæ nunc est, accipienda est ex parte populi & eius dispositione, scilicet, feruore & perfectione, & non ex parte fidei, quæ eadem est nunc, quæ anteà erat; sicut etiam eadem erat fides Patrum antiqui testamenti & noui, si consideretur obiectum eius secundum se, prout est res credita extra animam existens. A quo obiecto sic considerato obiectum habitus propriè accipit vnitatem siue pluralitatem. Vnde Apostolus de se & alijs patribus antiqui testamenti loquens dicit: Habentes eundem spiritum fidei, scilicet, quem Patres veteris testamenti habuerunt. Vbi D. Augustinus ostendit quod in iustis diuersorum temporum eadem fides est. Eadem enim, inquit, fides est, quę iustos saluauit antiquos, & ea quę saluat nos, scilicet, mediatoris Dei & hominū: tempora variata sunt, sed non fides. Licet etiam si consideretur obiectum, vt est participatum à cognoscente, siue secundu quod est in acceptione nostra, purificetur per diuersa enunciabilia; siue propositiones. Alia enim est propositio de præsenti, alia de futuro. Vnde hodie aliquis infidelis reputaretur si crederet Christum incarnandum, aut si actu protestaretur per circuncisionem aut alia cæremonialia. Propter hoc tamen nec incarnatio, aut passio, aut resurrectio in se variata esset: est enim vnum & idem tempus: sed sunt diuersi respectus. Quorum vnus est ad aliquos qui nunc sunt fideles, secundum quem dicitur præteritum. Et alius ad eos qui fuerūt: secundum quem dicitur apud antiquos futurum Et sic diuersa cōfessio exterior, siue diuersa protestatio, quæ est actus fidei, non diuersificat fidem ex parte obiecti, sed solùm ex parte subiecti. Exemplum datur de exploratoribus terræ promissionis, qui portabant botrum in stipite: primus præcedebat & non videbat botrum, cùm esset post se. secundus verò videbat, quia erat ante se tamē idem botrus erat qui figurabat Christū, &c. Nec obstat quòd fides nunc sit magis explicita quàm esset olim. Quia scire aliquid in vniuersali & particulari non diuersificat scientiam, nisi quantum ad modum sciendi, sed non quantum ad rem scitam, a qua habitus habet vnitatem, prout fides à re credita. Et ideò nunc Ecclesia dicitur Christiana, & non olim: Licet olim esset Christiana, cùm fides esset de Christo venturo, sed olim nō adeò erat explicita. Si dicatur quòd in ecclesia non fuit semper vnus pastor & director, qui visibiliter conuersaretur cum ea, vt in lege naturę, in qua vna erat ecclesia, quę nō subdebatur vni: & tempore Moysi non omnes fideles subdebantur ei: prout Iob, & multi alij Gentiles qui fuerunt in gratia *3. de Ciuit.* tempore successorum eius, vt D. Aug. dicit: Et nunc cùm Papa moritur, non omnes subiiciuntur vni sicut cùm viuit. Ergo vnitas pastoris nihil facit ad vnitatem ecclesię. Negatur cōsequentia. Licet enim ecclesia non fuerit semper in tali dispositione, quòd ab vno pastore vice Domini nostri Iesu Christi, cum ea visibiliter conuersaretur & dirigeretur actu: tamen benè aptitudine. Multa enim per temporum successionē instituta sunt in ecclesia, quæ non fuerunt à principio. Quo tempore, quę instituta non fuerunt, non importabant necessitatem. Facta tamen institutione de necessitate veniunt obseruāda. Dicunt enim Doctores super illud Cantic. vlt. Soror nostra paruula est, & vbera non habet. Quòd Ecclesia, quæ hic soror dicitur, in principio sui status, ante plenitudinis gratiæ tempus: in quo gratia & veritas per Iesum Christum facta est, fuit paruula, non modo populi paucitate, sed etiam donis gratiarum. Vnde Hugo de sancto Victore: Oportuit, inquit, vt secundum processionem temporum, spiritualium gratiarum signa magis ac magis darentur. Planè post incarnationem filij Dei, copiosior facta est splēdore doctrinæ, pulchritudine ordinis, locupletior sacramentorum efficacia salutari, excellentior nobilitate regiminis. Et secundum hoc debet intelligi illud Christi: Et super hanc *Mat. 16.* petram ædificabo ecclesiam meam: quæ tamen prius erat ædificata: quia vt inferius dicetur ab Abel sumpsit exordium. *1 hoc. §. ver. 11.* Et quanuis Papa moriatur: sedes tamen Apostolica non moritur: quia potestas eligendi vnum semper manet in Ecclesia in habitu. Non obstat etiā quòd multi non baptizati sint in gratia, vt martyres & catechumeni, qui si moriantur, saluantur: & per consequens sunt de ecclesia: cùm omnes in gratia sint de ecclesia: & tamē non omnes sunt baptizati baptismo aquę: quia habēt baptismū aquæ in voto. Nam vt D. Augustinus ait: Tunc prodest baptismus sanguinis vel fluminis: cùm baptismum fluminis nō contemptus religionis, sed articulus necessitatis excludit.

Ex præmissis sequitur quòd extra Ecclesiam, nō patet alicui salus. Quia cùm vnitas Ecclesiæ pendeat ab vnitate fidei, & secundum Apostolum, impossibile sit absque fide *Hebr. 11.* Christi placere Deo. Cùm fides sit substātia & principium ac primum fundamentum beatitudinis, vt dicit glossa super illud: Fundamentum aliud nemo potest ponere præter id quod positum est, quod est Christus Iesus, hoc est, fides Iesu Christi. Vnde in Concilio Lateranen. & habetur in c. firmiter. §. vna, extra de summa trinitate & fide catholica dicitur. Vna verò est fidelium vniuersalis ecclesia, extra quam nullus omninò saluatur. Et quo ad hoc figurata fuit per Archam Noë: quia quemadmodum omnes qui tempore diluuij extra illam erant, submersi sunt. Sic omnes qui extra ecclesiam moriuntur, submerguntur in inferno. Vnde dicebat D. Petrus: Non est aliud nomen *Act. 4.* sub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri. Ideò D. Augustinus, & recitatur in c. omnis. 28. q. 3. Omnis infidelium vita peccatum est, id est, cum peccato. Venerabilis Beda, & recitatur in c. Quicunque. 24. q. dicit: Quicunque ab vnitate fidei vel societate Petri Apostoli (quæ est Ecclesia) quomodolibet seipsos segregant, tales nec vinculis peccatorum absolui, nec ianuam possunt regni cœlestis introire. Ex his manifestè apparet quantū perniciose errant & hallucinentur dicentes quemlibet in sua secta posse saluari. *Car. de tur. cre. li. vltima æ de eccle. c. 9. 10. 11. 12. c. de Di. Nomin.*

Ver. 6. *De Sanctitate Ecclesiæ.*

ALia proprietas & dignitas ecclesiæ, dicitur sanctitas. Ecclesiam dici sanctam manifestum est ex symbolo C Apostolorum. Dicitur autem sancta, hoc est, munda ab omni peccati macula. Sanctum enim idem est quod mundūm. Vnde D. Dionys. dicit, quòd sanctitas est ab omni immunditia perfecta liberatio. De hac sanctitate habetur Cantic. 4. Tota pulchra ès amica mea, & macula non est in te. Et Apost. Templum Dei sanctū est, quod estis vos. *1. Cor. 3.* Et alibi: Christus dilexit Ecclesiam & semetipsum tradidit pro ea, vt illā sanctificaret, mūdans eam lauachro aquę in verbo vitæ, vt exhiberet ipse gloriosam ecclesiā non habentē maculā aut rugam, aut aliquid huiusmodi, sed vt sit sancta & immaculata. *Ephes.* Notandū tamē quòd ecclesia nō dicitur sancta per naturā siue essentiam, sicut Deus, qui vt dicitur in hymno angelico, est solus sanctus. & 1. Reg. 2. Quis sanctus vt Dominus: sed dicitur sancta per participationē gratiæ. Fideles enim in gratia existentes dicūtur sancti. Vnde Dauid dicebat: Custodi animā meā, quoniā sanctus sum. *Psal. 85.* Notandū tamen quòd duplex est sanctitas, quędam quæ dicit liberationē non ab omnibus immundiciis culpæ & pœnę, sed solùm ab immundiciis, quę gratiæ aut charitati aduersantur: sicut sunt culpa originalis & mortalis, & non culpa venialis, quæ contrariatur gratiæ & charitati: cùm sit cum ea, vt dictū est. *c. q. §. 1.* Et tali sanctitate ecclesia militans dicitur sancta. Vnde Apostol. Omnibus qui sunt *Rom. 2.* Romæ dilectis Dei vocati sanctis. Alia est sanctitas, quæ dicit liberationem ab omni immunditia & corruptione culpæ & pœnæ, & talis est sanctitas patriæ & Ecclesiæ triumphantis. De qua Psalm. Gloria hæc est omnibus sanctis eius. Ecclesia verò militans non dicitur sancta tali sanctitate: quia vt D. Ioannes dicit: Si dixerimus quia pecca- *1. Ioan. 1.* tum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est. Et Salomon, septies in die cadit iustus & resurgit. *Prou. 24.* Et Christus docet omnes fideles orare pro remissione peccatorum, & dicere, Dimitte nobis debita nostra. *Mat. 6.* Et diuus Hieronymus exponens illud: Beati immaculati in via, dicit: Quomodo immaculati, cùm absque minutis peccatis diu esse non possint. Respondens ait: Beati immaculati

sine,

Psal.118. fine macula, hoc est fine mortalibus criminibus. Et quanuis in ecclesia mali sint permixti bonis, iuxta illud: Simile est regnum cœlorum sageną missę in mare, & ex omni genere piscium congreganti, &c. & mali sint numero multò *Mat.13.* plures quam boni, iuxta illud: Multi sunt vocati, pauci ve- *Mat.20.* ro electi. Non tamen sequitur quòd Ecclesia sit spelunca latronum, & non debeat dici sancta: cùm à nobiliori fiat denominatio. Nec per hoc quod dicitur Ecclesia sancta, datur intelligi quòd omnia Ecclesię membra sint sancta, sed solùm illa quę sunt numero & merito de Ecclesia, quę sunt propriè membra Christi, fideles scilicet, qui in dilectione charitatis sunt Christo incorporati. Nec etiã intelligendum est Ecclesiam sic dici sanctam, quod aliqui de Ecclesia fuerunt semper sancti, cùm constet omnes, dempto Christo & D. Virgine, esse conclusos sub peccato: iuxta illud. per vnum hominem peccatum in hunc mundũ *Rom.5.* intrauit, &c. Multi etiam fuerunt in gratia, qui deciderunt ab éa. Sed dicitur Ecclesia semper sancta, quia in omni tempore in Ecclesia quæ vtitur sacramẽtis visibilibus, fuerunt aliqui iusti & sancti, licet non pro omni tempore.

Si allegetur dictum D. Hierony. quòd habetur in. §. Ecclesia, de pœnitentia. distin 1. vbi dicitur: Possibile autem est, vt quando Ecclesia, quæ prius rugam & maculam ac immunditiam habuit, postea restituta est: ita & peccator currens ad Medicum, &c. Et super illud Psal.44. Audi filia & vide, &c. dicit idem Hieron. Obliuiscere domum patris tui, hoc est diabolum qui te prius genuerat: quia totus mundus in maligno positus fuerat. Ideò inclina aurẽ tuam. Quia concupiuit Rex Christus Iesus speciem tuam: quia nigra eras in domo patris tui: nunc autem ascendens post baptisma abluta es. Et infra: Ante fœdata & deformis erat ecclesia, sed postea pulchra & speciosa per lauachrum baptismi. His & aliis similibus dicendum quod nõ loquitur de Ecclesia ab eius inchoatione collectiuè siue pro omnibus fidelibus: sed pro aliquibus membris Ecclesiæ distributiuæ.

Ver.7. *De Ecclesiæ vniuersalitate.*

A *Car. de tur. cre. li. 1. [illegible] de Ec. c. 14. 15. 16. 17.* EX Symbolo fidei & ex consilio Niceno constat Ecclesiam esse catholicam, hoc est vniuersalem. Ad cuius euidentiam sciendum est quod hoc nomen catholicum cõsueuit attribui tribus. Primò fideli Christiano, vt Diuus Hieronymus ait: & habetur in c. hæc est 24. q. vbi dicitur. Hæc est fides beatissime pater. & infrà dicit: Quicunque me culpare voluerit, se imperitum, vel maleuolum, vel etiam non catholicum comprobabit. Quia fidelis ideò dicitur catholicus, quia credit omnibus quæ fides docet, & Ecclesia determinat esse credenda, & ei in omnibus obedit. Secundò attribuitur fidei, vt habetur in symbolo Athanasij: hæc est fides catholica, &c. Fides autem dicitur catholica siue vniuersalis quadruplici vniuersalitate. Primò, vniuersalitate veritatis: quia sit vniuersaliter vera, vt nihil *Ver.3. §.1. huius cap.* ei falsitatis subiici possit, vt dictum est. Secundò vniuersalitate temporis: quia omni tempore Ecclesia illam tenuit, tenet, & tenebit. Vnde Matthæi vltimo: Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationẽ seculi. Tertiò vniuersitate obseruationis & obedientię, siue obligationis: quia eius præcepta non vni genti tantum, sed omnibus proponit obseruanda, quod nõ conueniebat synagogæ. Quartò vniuersalitate annunciationis: quia annũciata vel annuncianda est per vniuersum orbem. Et quia circa huiusmodi est difficultas, paulisper nobis insistẽdum est, & quid pro- *An euangelium prædicatum sit in vniuerso orbe.* babilius sit inquirendũ. Certum est enim Dauidẽ Psal.18 Prophetasse de Apostolis, cùm ait: In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorũ. Vbi propheta propter certitudinem diuinæ præordinationis vtitur præterito pro futuro: sicut cùm dixit Psal.21. Foderunt manus meas & pedes meos. Hanc diuinam præordinationem Christus executioni mandari iussit Apostolis dicens: Mat. vlt. Euntes in mundum vniuersum prædica- *Mar. vlt.* te Euangelium omni creaturę. Quorum executionem D. *Rom.10.* Mar. recitat dicens: Illi autem profecti prędicauerunt vbique. Et Apostolus de huiusmodi loquẽs, recitando dictũ Esaiæ. Domine quis credidit auditui nostro? Sed dico, nũquid nõ audierunt? Equidem in omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. De quibus finibus Esa.24. A finibus terræ laudes audiuimus viri iusti. Aliqui dicunt quòd tempore quo Apostolus hæc scribebat, euãgelium erat prædicatum in toto orbe, & sic accepit propriè verbum exiuit pro prçterito, quòd Psalmista acceperat pro futuro, & adducit pro se illud quòd scribitur Actuum 2. Erant autem Hierosolymis religiosi viri ex omni natione quæ sub cœlo est, qui venerant ad diem festum Pentecostes, qui audierunt sonum Apostolorum, & detulerunt ad omnes fines terrę. D. tamen Thomas super illis verbis Apostoli recitat D. Augustinum dicentem quòd hæc verba non erant completa, quando Apostolus talia loquebatur, sed prçuidebat esse implenda per successores Apostolorum: quos etiam idem Apostolus vocat Apostolos, dicẽs: Et ipse (scilicet Christus) quosdam qui- *Ephes.4.* dem dedit Apostolos, &c. vsque ad consummationem sanctorum in opus ministerij in ædificationẽ corporis Christi, donec occurramus omnes in vnitatem fidei, &cæt. Et D. Aug. qui erat anno domini. 500. seu circa, dixit fuisse quasdã gentes in Africę partibus, quibus non erat Christi fides prædicata. Huic expositioni congruit illud Matth. *Mat.24.* vbi ponuntur signa iudicij generalis & consummationis seculi. Vbi post multa dicitur: Et prædicabitur hoc Euangelium regni in vniuerso orbe in testimonium omnibus gentibus, & tunc veniet consummatio. Et Mar.12. Et in omnes gentes primum oportet prædicari Euangelium. Et quanuis in prædictis capitibus aliqua signa pertinere videantur ad consummationem Hierusalem. Ex quo aliqui opinati sunt Euangelium regni fuisse prædicatum omnibus gentibus ante excidium Hierosolymorum, maximè cùm illa signa videantur data Apostolis, postquam ostenderunt lapides & structuras siue ædificationes tẽpli; quibus Christus respondit: Videtis omnia hæc? Amen dico vobis non reliquetur hic lapis suprà lapidem qui non destruatur. Et confirmant per illud D. Mar. Illi autem profe- *Mar. vlt.* cti prædicauerunt vbique. Veruntamen ex contextu Euã- *Mat.24.* gelij D. Matth. apparet quòd signum datum de prædicatione Euangelij, refertur ad consummationem totius orbis. Nam ibi dicitur: sedente autem eo super mõtem Oliueti accesserũt secretè discipuli dicentes: Dic nobis quando hęc erunt: & quod signum aduentus tui & consummationis seculi? Tunc Christus respondit, vt dictum est, & præmisit: quoniam abundabit iniquitas: refrigescet charitas multorum: quæ tamen tempore Apostolorum feruebat. Insuper efficacissimum argumentum pro hac opinione est inuẽtio nouarum Insularum facta tẽpore nostro à Rege Portugaliæ: de quibus antea nullus Historiographorum aut Cosmographorum meminit: in quibus sunt antipodæ, vt dicitur infrà cap.21. § 2. ver. 8. qui ante tempora nostra nihil penitus de Christo audierant, nec in cõmuni, nec in particulari: Nec etiam aliquos rumores audierant, cùm oppositum nullo modo possit probari. Et cùm dicitur illi profecti prædicauerunt vbique, debet intelligi siue exponi, id est in omnibus locis in quibus ipsi fuerunt, prædicauerunt Euangelium: aut quod illi vel successores eorum prædicauerunt vel prędicabunt vbique antequam sit consummatio orbis. Nec obstat illud quòd ex Actis Apostolorũ adductum est ex omni natione quæ sub cœlo est, &c. Quia per hoc non datur intelligi quod ex omni natione quæ sub cœlo est, tunc fuissent aliqui Iudęi in illis Insulis nouiter repertis. Nec certũ sit quod de omni natione nota essent aliqui Iudæi. Sed debent illa verba intelligi, quod aliqui ex Iudæis de quacunque natione quæ sub cœlo est, vbi erant Iudæi, venerunt Hierosolymam, &c. cùm Iudæi non fuissent dispersi in omnes nationes notas. Vel potest intelligi de omni natione nota subiecta Romano imperio. Et cùm Apostolus dicit: Nunquid non audierunt, &c. scribebat Romanis, quorum aliqui interfuerumt Hierosolymis, vt dicitur Actuũ. 2. Potest tamen concedi secundum D. Chrysostomum quod tem- *Chry. super Mat.* pore Apostolorum rumor & fama prædicationis de Christo, peruenit ad omnes mundi nationes notas. Non ta- *Ad hesitiũ.* men sic quòd in omnibus gentibus ædificata esset Ecclesia, quod implendum erat ante seculi consummationem, vt D. Augustin. dicit, & sic non habetur quod ad singulos homines fama prædicationis aduenerit. Et sic fides non dicitur catholica siue vniuersalis pro singulis generum, sed pro generibus singulorum: quia ex omni conditione hominum aliqui adhærent, & omnes viatores vniuersaliter adhærere tenentur: secundum illud Apocal.5.

Redemisti nos Deus in sanguine tuo, ex omni tribu, populo, & natione, &c. & sic etiam dicitur vniuersalis vniuersitate locorum: quia per omnia loca diffusa vel diffundenda. De hac vniuersalitate loquitur Dauid cùm ait: A finibus terrę ad te clamaui. (*Psal. 60.*) Et alibi: A solis ortu vsque ad occasum laudabile nomen domini. Dicitur etiã vniuersalis, quia continet remedia vniuersalia siue medicamina, ad curationem cuiuscunque morbi & membri spiritualis efficaciam spiritualem habentia, quæ sunt septem sacramenta: in quibus sub velamine rerum sensibilium diuina virtus secretius operatur. Notandũ tamen quod licet Ecclesia ex quo incipit esse, fuerit semper catholica & vniuersalis vniuersalitate puritatis, sanctitatis, & veritatis. Nõ tamẽ vniuersalitate dilatationis, nec vniuersitate pręceptorũ aut remediorum: quia vt dicit Psal. 75. Notus in Iudęa Deus. Et Psal. 147. Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis. Vnde lex Moysi non obligabat gentiles. Hac vniuersalitate dilatationis, cœpit Ecclesia esse catholica, cùm fides annuntiata est per Apostolos in vniuersum mundum.

Notandum præterea quòd Ecclesia dicitur vniuersalis dupliciter: vno modo, quia constat ex diuersis ecclesiis. & sic sumitur in c. alienus. 24. q. 1. vbi ex D. Cypriano dicitur: Alienus est, prophanus est, hostis est: nõ potest Deum habere patrem, qui vniuersalis Ecclesiæ non tenet vnitatem. Et secundum hanc significationem Ecclesia Rom. nõ est vniuersalis, sed pars Ecclesiæ vniuersalis, prima videlicet & præcipua, velut caput in corpore, vt habetur in cap. quanuis. 21. dist. Alio modo ecclesia dicitur catholica siue vniuersalis: quia sub se continet Ecclesias vniuersas, seu præest vniuersis. Et hoc modo Ecclesia Rom. dicitur vniuersalis, vt scribitur in dicto. c. quanuis. Hoc etiam modo accipiendo Ecclesiam vniuersalem Papa dicitur pastor & rector vniuersalis Ecclesiæ. vt in ca. in nomine domini. 23 dist. & Ioan. 10. Erit vnum ouile & vnus pastor, cui omnes oues indistinctè erunt commissæ: quòd factum fuit, cùm dictum fuit Petro: Pasce oues meas. (*Ioan. 21.*) Vnde tota synodus Calcedonen. dicitur acclamasse Leoni Papæ, sanctissimus, Apostolicus, icomœnicus, id est, vniuersalis patriarcha per multos annos viuat. Nec obstat ca. nullus. & cap. Ecce. 99. distinct. vbi prohibetur Romanum pontificem dici vniuersalẽ. Quia dicta prohibitio facta est ne putetur quòd Papa pręficiatur cuilibet particulari Ecclesię, vt proprius & specialis illius ecclesiæ rector: Quia sic cessarent omnium aliorum pontificum potestates. Sed non prohibetur vocari vniuersalis, hoc est supremus, & principalis post Christũ. Ecclesiæ autẽ particulares possunt dici catholicæ, non ratione diffusionis, sed ratione fidei catholicæ, quæ est communis omnibus ecclesiis: & hoc modo etiã omnes fideles dicuntur catholici. Ex præmissis apparet quòd nulla alia quàm Christiana religio debet dici catholica. Vt Diuus Augustinus ait: (*Lib. de vera religione.*) Quia licet quælibet secta proponat quæ tradit ab omnibus vniuersaliter credenda & obseruanda. Hoc tamen iure non cõpetit cuicunque sectæ: quę si hoc sibi vendicare pręsumat, ad hoc tamen nũquàm pertingit neque pertingere potest Et quanuis idololatria ad omnes mundi partes pertigerit, non tamen iuridicè. Neque etiam idololatria erat vna religio vniuersaliter obseruata, sed apud diuersos diuersa: cùm diuersi diuersos deos colendos sibi instituerint. Nec etiam ab omnibus nationibus fuit recepta: cùm à veris Dei cultoribus fuerit reprobata: ac etiam à sapientibus gentilium, qui dicebant huiusmodi cęremonias esse obseruandas, tanquam legibus iussas, non tanquam diis placitas, vt de Seneca dicit D. August. (*16. de ci. dei.*)

Ver. 8. *De Ecclesia apostolica.*

A Ecclesiam Dei esse apostolicã sancti patres in symbolo professi sunt dicentes: Credo vnam sanctam catholicam & apostolicam Ecclesiam: quod symbolum Diuus Gregorius exponens ait: Credo vnam fidem, vnũ baptisma, vnam apostolicam & vniuersalem Ecclesiam. Sancti enim patres (vt dicit Albertus magnus) apposuerũt in suo symbolo, supra symbolum apostolorum, quod Ecclesia esset catholica ad ostendendum eius authoritatem contra nouitatum præsumptores, qui nouella & peregrina dogmata in Ecclesia introducere non verentur. Dicitur autẽ Ecclesia apostolica triplici ratione: primò quia Apostoli

(*Car. de Turre cre. lib. 1. summæ. ca. 18. & 19. De Greg. in registro.*)

primò Christo adhæserunt, & primitias spiritus habuerunt. Vnde Apostolus. Elegit nos Deus primitias in salutẽ spiritus & fide veritatis. (*2. Thess. 2.*) Et alibi: Nos ipsi primitias spiritus habentes. (*Rom. 8.*) Vbi glos. dicit tempore prius & cęteris abũdantius: Secundò quia Apostoli post ascensionem domini in fide & sancta doctrina verbo & exemplo sanctitatis & miraculis eam fundauerunt. Vnde Apostolus: Superædificati scilicet estis: super fundamentum Apostolorum & Prophetarum: (*Ephe. 2.*) hoc est super nouum & vetus testamentum: quia quæ Apostoli prædicauerunt, hæc Prophetæ prædixerunt. Nec obstat quòd solus Christus dicatur fundamentum iuxta illud: (*1. Cor. 3.*) Fundamentum aliud nemo potest ponere præter id quod positum est, quod est Christus Iesus: quia intelligitur de fundamento primo & principali. Nihilominus tamen Apostoli dicuntur fundamenta secundaria Ecclesiæ. vnde D. Ioan. de ecclesia loquens, dicit: Murus ciuitatis habens fundamenta duodecim, & in ipsis duodecim nomina apostolorum & agni. Et quanuis Prophetę dicantur fundamenta, vt dictum est, Ecclesia tamen non est à sanctis patribus dicta prophetica, quemadmodum Apostolica: tum quia Apostoli fidem magis explicitam & elucidatam tradiderunt quàm Prophetæ. Vnde glos. super illud: tenebrosa aqua in nubibus aëris, (*Psal. 17.*) dicit: obscura doctrina est in Prophetis: tum etiam quia prædicatio Apostolorum fuit vniuersalior & diffusior, quàm Prophetarum, cùm in omnem terram exiuerit sonus eorum: prædicatio verò Prophetarum soli populo Iudæorũ nota fuit: tum etiam quia omnis Christianæ religionis & sacrarum institutionum Ecclesiasticarum obseruantia, (*Psal. 18.*) per traditionem Apostolorum est ad Ecclesiam deriuata. vt habetur in c Ecclesiasticarum. 11. dist. Et D. Aug. illa quæ per vniuersam custodiuntur Ecclesiam ab ipsis Apostolis tradita & commemorata creduntur, quanuis in eorum dictis vel conciliis non reperiantur. (*Aug. lib. 1. de Bapt. cõtra Dona.*) Hinc sedes beati Petri quæ nobis mater est, & magistra rationis, quæ etiam à tramite apostolicæ traditionis nunquam recessit (iuxta c. à recta. 24. q. 1) specialiter apostolica nominatur.

Ver. 9. *De Ecclesiæ indeuiabilitate.*

Ecclesiam vniuersalem esse indeuiabilem seu errare non posse indeterminatione eorum quæ pertinent ad fidẽ & bonos mores, probari & deduci potest ex his quæ dicta sunt cùm de sanctitate & vniuersalitate Ecclesiæ ageretur, atque etiã ex his quę D. Pau. ait: B Viri diligite vxores vestras, sicut & Christus dilexit Ecclesiam, & seipsum tradidit pro ea, (*Ephe. 5.*) mundans eam lauachro aquæ in verbo vitæ, vt exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam non habentem maculam, neque rugam, aut aliquid huiusmodi, sed vt sit sancta & immaculata. Probatur pariter per id quod dixit Christus Petro: Tu es Petrus & super hanc petram ędificabo Ecclesiam meam: & portę inferi non pręualebunt aduersus eam. (*Mat. 16.*) Per portas inferi, vt dicunt sancti doctores intilliguntur dæmones, hæretici, hæreses, atque errores, quæ deducunt & trahunt homines ad infernum. Probatur insuper ex eo quod dicit Petro: Ego rogaui pro te, vt non deficiat fides tua. (*Luc. 22.*) In quo loco non orauit pro fide personali Petri cùm defecerit, prout Christus illam defecturam prædixit, docens: antequam gallus cantet ter me negabis, sed pro fide Ecclesiæ Petro committendæ. Item etiam per illud: Ego rogabo patrem meũ & alium paracletum dabit vobis, vt maneat vobiscum in ęternum. (*Ioan. 14.*) &: adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo: (*Ioan. 16.*) cùm autem venerit ille spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatẽ. Per quæ verba pollicetur assistentiam spiritus sancti, vt doceret eos simul congregatos omnem veritatem: imò & ipse Christus pollicitus est suã assistentiam, cùm dixit: Vbi fuerint duo vel tres congregati in nomine meo, in medio illorum sum. (*Mat. 18.*) Ideo Apost. vocat ecclesiam columnam & firmamentum veritatis, dicens: vt scias quomodo oporteat te in domo Dei conuersari, quæ est ecclesia Dei viui, collumna & firmamentum veritatis. (*1. Tim. 3.*) quod non esset si in fide & bonis moribus errare posset. Licet enim nauicula Petri agitata fuerit, non tamen fuit submersa. Nec obstat quòd fides cuiuslibet particularis hominis deficere possit: (*Mat. 7.*) quia hoc intelligendum est distributiuè, sed nõ collectiuè. Nec sequitur quòd si ecclesia prouincialis possit errare, quod etiam vniuersalis: quia

quia eccleſiæ vniuerſali promiſſa fuit adſiſtentia ſpiritus ſancti, & non eccleſiæ prouinciali. Si dicatur quod Concilium Ariminenſe, quod erat vniuerſale multitudine Epiſcoporum numeroſiſſimum: errauit & fuit reuocatum: quia in illo concilio non fuerunt ſeruatę debitæ ſolennitates à ſanctis Patribus in conciliis ritè congregatis obſeruari ſolitis. *Car. de Turre cre. lib. 2. c. 103.* Ex hac indeuiabilitate eccleſiæ habetur, quòd maior eſt eius authoritas concilij quàm Papæ, qui eſt membrum, & cuius fides particularis deficere poteſt, prout defecit in Anaſtaſio. 2. qui volebat occultè introducere hæreſim Achatij, ſed nō permiſit Deus: quia dum aſſellaret nutu diuino percuſſus, emiſit inteſtina, vt habetur in Glo. c. Anaſtaſius. 19. diſt.

Ver. 10. *De Eccleſiæ & ſcripturæ authoritate.*

C EX indeuiabilitate eccleſiæ ſequitur parem ad minus eſſe eius & ſacræ ſcripturæ authoritatem, cum vtraque ſit indeuiabilis, vtpote ab eodem principio indeuiabili (hoc eſt à ſpiritu ſancto) procedens. *2. Cor. 14. Rom. 13.* Cùm autem ſpiritus ſanctus nō ſit diſſentionis Deus, ſed vnitatis: ſequitur determinationem Eccleſiæ non eſſe contrariam determinationi ſcripturæ ſacrę ſeu canonicę, nec econuerſo. Et cum teſte Apoſtolo: Omnia quæ ſunt, à Deo ordinata ſunt: cōſequens eſt aliquem eſſe ordinem inter authoritatem eccleſiæ & ſcripturæ. Et ſi loquamur de ordine temporis, conſtat manifeſtè eccleſiam eſſe priorem ſcriptura exteriori. Eccleſia enim fuit tempore Abel, vt infrà dicetur: & tamen eo tempore adhuc ſcriptura exterior non erat. Et ſi de Eccleſia chriſtiana loquamur, quando Apoſtoli incœperunt prędicare, nulla erat ſcriptura euangelica exterior, neque Pauli Epiſtolæ, & tamen erat Eccleſia Chriſti ſanguine dicata. Apoſtoli etiam abſque ſcriptura elegerunt Mathiam, & ordinauerunt ſeptem diaconos. *Act. 1. 5. 6.* Item D. Petrus fecit expirare Ananiam & Saphiram. Quod autem Eccleſia ſit prior dignitate & virtute obligandi, apparet primò ex approbatione ſcripturæ. Nam nulla ſcriptura eſt canonica niſi ſit ab Eccleſia approbata. Vnde D. Auguſt. dicit: Euangelio non crederem, niſi authoritas Eccleſiæ me compelleret. & D. Hiero. Quid neceſſe eſt in manus ſumere quod Eccleſia non recipit? Non poteſt dari ratio quare magis credamus euangelio Marci, qui Chriſtum nō vidit, quàm Nicodemi qui vidit & audiuit: niſi quia euangelium Marci receptum & approbatum eſt ab Eccleſia, & non euangelium Nicodemi. Sicut enim maior eſt qui benedicit eo cui benedicitur. Vnde Apoſtolus: ſine vlla autem contradictione quod minus eſt à meliori benedicitur ſicut qui approbat eo quod approbatur. Si enim credimus euangelio propter authoritatem & approbationem Eccleſiæ: à fortiori ipſi eccleſiæ approbanti iuxta illud Philoſophi: propter vnumquodque tale & illud maius. *In Topicis.*

Præterea ſic ſe habet ſcriptura ad eccleſiam, ſicut corpus ad animam. Quia quēadmodum corpus abſque anima non habet virtutem operandi: Sic nulla ſcriptura ſine approbatione Eccleſiæ habet in ſpiritualibus virtutem obligandi. Sed manifeſtum eſt animam eſſe nobiliorem, digniorem, & virtuoſiorem corpore, iuxta illud: *Mat. 6.* Anima plus eſt quàm eſca, & corpus plus quàm veſtimentum. Igitur Eccleſia dignior & virtuoſior eſt ſcriptura exteriori Cùm ſcriptura exterior nihil aliud ſit quàm ſignum legis euangelicę, quam Chriſtus exterius non ſcripſit, nec ſcribi præcepit: ſed ſolum prædicari & publicari. *Mat. 28.* Vnde inter legem Moyſi & euangelium differentia vna eſt, quod lex ſcripta fuit in tabulis lapideis: Euangelium autem in cordibus hominum. Vnde Apoſtolus: *2. Cor. 3.* Quoniam epiſtola eſtis Chriſti adminiſtrata à nobis, non atramento, ſed ſpiritu dei viui, non in tabulis lapideis, ſed in tabulis cordis carnalibus, vt prædixerat Hieremias: *Hier. 31.* Poſt dies illos dicit dominus, dabo legem meam in viſceribus eorum, & in corde eorum ſcribam eam: & ero eis in Deum, & ipſi erūt mihi in populum. Preterea ſecundum iuriſperitos, eius eſt interpretari cuius eſt condere. Verum ad Eccleſiam pertinet ſcripturam difficilem interpretari, ergo & condere. *Heb. 3.* Et per conſequens maior eſt authoritas Eccleſiæ quàm ſcripturæ. Conſequentia eſt nota eò quòd cauſa eſt nobilior & dignior effectu. *Deut. 17.* Vnde Apoſtolus de Chriſto & Moyſe loquens, ait: Amplioris enim gloriæ iſte præ Moyſe dignus eſt inuentus, quantò ampliorem honorem habet domo, qui fabricauit illam. Antecedens verò probatur per illud: Si difficile & ambiguum apud te iudicium eſſe perſpexeris, & iudiciū inter portas tuas videris verba variari, ſurge & aſcēde ad locum quem elegerit dominus Deus tuus, venieſque ad ſacerdotes Leuitici generis, & ad iudicem qui fuerit in illo tempore, quæreſque ab eis qui iudicabunt iudicij veritatem, & facies quodcunque dixerint, qui præſunt illi loco, nec declinabis ad dexteram nec ad ſiniſtram. Qui autem ſuperbierit nolens obedire ſacerdotis imperio, qui eo tempore miniſtrat domino Deo tuo, ex decreto iudicis morietur homo ille. Hanc legem impleuerunt & ſeruauerunt Apoſtoli: *Act. 15.* facta enim ſeditione non minima Paulo & Bernabæ aduerſus illos ſtatuerunt vt aſcenderent Paulus & Barnabas, & quidam alij ex aliis ad Petrum & ad Apoſtolos & presbyteros in Hieruſalem ſuper hac quæſtione. Sedes enim Petri cum concilio ritè congregato eſt locus ad quem Chriſtiani recurrere habent in difficultatibus fidei & bonorum morum: quoniam vt dixit D. Petrus: *Act. 15.* Viri fratres, vos ſcitis quod ab antiquis diebus Deus in nobis elegit per os meum audire gentes verbum Dei & credere. Et in prædicto concilio fuit audacter ab Eccleſia declaratum ſcripturam cæremoniarum ceſſare & non obligare. Decreuit etiam Eccleſia & ita abſque vlla contradictione ſeruatur Sabbathum, quod ſcriptura præcipiebat, transferendum in diem dominicū. Et ſi obiiciatur quod nemini licet ſcripturā immutare, iuxta illud: *Apoc. vlt.* Si quis appoſuerit ad hęc, apponet Deus ſuper illum plagas ſcriptas in libro iſto. Et ſi quis diminuerit de verbis libri Prophetiæ huius, auferet Deus partem eius de libro vitæ. Dicendum quod intelligitur de priuatis perſonis, vel de additione contrariorum & diminutione neceſſariorum. Sed non intelligitur de Eccleſia catholica, cui dedit Deus authoritatem declarandi & interpretandi, vt dictum eſt. Et aliqua immutatio videatur, ſicut de tranſlatione ſabbati quæ videtur contra illud: *Exod. 20.* Sex diebus operaberis, &cæ. Et de ceſſatione legaliū, quæ videtur contra illud: *Mat. 5.* Nō veni ſoluere legem aut Prophetas, &cæ. & de immutatione formæ baptiſmi tempore Apoſtolorū, cōtra illud Matthęi vltimo: *Act. 2. 8. 19.* Eūtes in mundum vniuerſum docete omnes gentes baptizantes eos in nomine patris, & filij, & ſpiritus ſancti. Dicendum primò quod non eſt Eccleſia quæ immutauit, ſi immutatio aliqua ſit: ſed ſpiritus ſanctus, qui eſt verus & omnipotens Deus, qui eā indeuiabiliter dirigit & ſuggerit ei quæ ſunt neceſſaria ſimpliciter: prout ea quæ ſunt fidei & bonorū morum, quæ nunquam reuocat, vt infra dicetur. *Ca. 17. §. 1. ver. 1.* Suggerit etiam ea quæ ſunt pro tempore obſeruāda, quæ nonnunquam reuocat, prout prohibitionem de ſuffocato & ſanguine, quę non erat neceſſaria abſolutè, ſed pro tempore, quæ nonnunquam reuocat. *Act. 15.* Vnde reſolutio concilij Apoſtolorum fuit: viſum eſt ſpiritui ſancto & nobis, nihil vltra oneris imponere vobis quàm hæc neceſſaria, vt abſtineatis vos ab immolatis ſimulachrorum & ſanguine, & ſuffocato, & fornicatione. Et quia abſtinentia à ſanguine & ſuffocato nō erat abſolutè neceſſaria, ſed ſolum pro tēpore illo vt coaleſceret amicitia inter gentiles & Iudæos, ideo nunc illud præceptum non obligat, ſicut præceptum de prohibitione fornicationis & circunciſionis. *Galat. 2.* Vnde Apoſtolus: Si circuncidimini, Chriſtus nihil vobis proderit. Si obiiciatur quod Papa cum concilio ſuo non facit Eccleſiam catholcam, cùm illa ſit congregatio omnium fidelium: ſed nō omnes fideles interſunt cōcilio; Ergo ſequitur quod Papa cum concilio non poterit ſcripturam ſacram interpretari. Dicendum quod licet omnes Chriſtiani non interſint perſonaliter concilio, interſunt tamen virtualiter & interpretatiuè. Nam vt inferius dicetur, quando Primates & Potiores alicuius prouinciæ ſtatuunt aliquid, tota prouincia dicitur ſtatuiſſe, eò quòd illi repræſentant inferiores tanquam eorum vicem gerentes. Sic Prælati eccleſiæ dicuntur eccleſia, quia repræſentant omnes ſubditos qui non poſſent ſimul congregari. Alioqui *Mat. 18.* fruſtra dixiſſet Chriſtus, dic eccleſię. Et prædicto modo intelligendo eccleſiam, ſi quis vellet aliquid dicere Eccleſiæ, oporteret eum perambulare totum orbem. Quod autem potiores Prælati eccleſiæ congregati, dicantur eccleſia vniuerſalis reprę̨ſentatiuè, apparet ex eo quod ſcribitur. 2. Reg. 8. Conuertitq; rex faciem ſuam, & benedixit omni

eccleſiæ

ecclesiæ Israël. Et tamen non omnes Israëlitæ erant congregati, sed maiores. Nam dicitur in principio prædicti capitis: tunc congregati sunt omnes maiores natu Israël cum principibus tribuum & duces familiarum filiorum Israël ad regem.

Ver. 11. *De origine Ecclesiæ.*

A Car. de Turre cre. lib. 1. c. 22. & de incep. Gen. 1. Gen. 2. c. 16. Ver. 8 Sap. 10.

ECclesiam Dei secundum diuersam eius acceptionem diuersam constat habuisse originem. Si enim accipiatur pro congregatione quorumcunque fidelium, indistinctè tenendo quod angeli fuerint creati in gratia & fide, habuit ortum in creatione angelorum. Si autem accipiatur ecclesia pró collectione hominũ fidelium indistinctè, tunc ortum habuit sexto die in quo creauit Deus Adam, in fide & gratia, vt D. August. ait, in quo inchoata fuit, & deinde formata Eua, fuit congregatio. Si verò accipiatur ecclesia pro collectione fidelium egentium & vtentium sacramẽtis visibilibus, quibus in statu naturę integrę opus non erat, vt infrà dicetur, tunc ecclesia ortum habuit post peccatum Adam. Sed difficultas non modica est an incœperit ab Adam, quem eduxit Deus à delicto. D. Aug. 15. de Ciuit. Dei, dicit quod à principio mundi processerunt duæ ciuitates, quas duo filij Adæ ædificauerunt, vna fuit terrestris & diabolica, quam Cain antiquior filius ædificauit. Alia fuit cœlestis & Dei, quam vocat ecclesiam. Cuius secundus Adæ filius (scilicet Abel) primus conditor fuit. Et super Psal. 142. loquens de ecclesia, quę est ciuitas Dei, de qua Psal. Gloriosa dicta sunt de te ciuitas Dei. *Psal. 86.* dicit: Hæc ciuitas initium habet ab ipso Abel. Dominus Card. de Turre cre. lib. 1. c. 25. summæ de Ecclesia, opinionem D. Aug. sequitur & corroborat plurimis rationibus. Primò quia Abel primus sacrificium exterius Deo acceptum (quo fidem per signa sensibilia protestatus est) legitur obtulisse. *Gen. 4.* Omnis enim religio post Adæ lapsum, vt idem August. ait contra Faustum, semper habuit aliqua signa exteriora, in quibus homines conueniebant ad Deum colendum. Hæc autem signa Christiana sunt sacrificia vel sacramenta secundum varietatem temporum diuersa, vt infrà dicetur. Cùm igitur Abel primus offerens fuerit, sequitur ab eo ecclesiam originem accepisse. Secundò probat ratione continuationis sanctitatis, cùm enim de ecclesia dicatur: Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te. *Cant. 4.* Et sancti Patres in symbolo ecclesiam sanctam esse profiteantur, oportet vt ab illo ecclesiã incœpisse asseramus, in quo primo iustitia & sanctimonia sine interruptione, continuata viguerit, quod primo fuit in Abel & non in Adam & Eua, qui à sanctitate deciderunt. Igitur &c. Tertiò ratione figurationis: Abel enim primus tenuit typum ecclesię & Christi, quo ad virginitatis integritatem & constantiam perseuerantiæ: fuit enim virgo & innocens ac primus martyr ac fidei doctor, vt D. Augustin. in lib. de mirabilibus mundi dicit: & sic in eo fuerunt figuratæ tres principales personæ ecclesiæ, scilicet, Pastores, Martyres, & Virgines: ideo fuit primus iustus cõmendatus à Christo. *Mat. 23.* Quartò quia in Abel facta est primò discretio seu separatio ecclesiæ sanctæ Dei ab ecclesia malignãtium. *Gen. 4.* Si obiiciatur quod Adam fuit primus qui in statu naturæ corruptæ habuit notitiam mysterij incarnationis & fidem & charitatem, cùm eduxerit eum Dominus à delicto suo, quod fieri non potuit absque fidei protestatione exteriori siue sacrificio secundum D. Thom. *Sap. 10.* Igitur Adam fuit primus qui obtulit sacrificium exterius: quod etiam fatetur D. Tho. 2. 2. q. 85. art. 2. ad. 2. Et vt dicit magister Historiarum: *2. p. q. 61. art. 3.* Adam docuit filios suos offerre Deo decimas & primitias quæ inter sacrificia numerantur. Ergo & Adam ante completam filiorum ætatem, obtulit eas. Cùm ad plura teneatur peccator quàm innocens: tenetur enim ad opera satisfactionis, non enim fuisset eductus à delicto. Nec post eductionem à delicto legitur recidiuasse: & per consequens fuit continuata in eo absque interruptione sanctitas, sicut in Abel, qui etiã fuit eductus à delicto originali, iuxta illud: Eramus omnes natura filij iræ: *Ephe. 2.* & sic nõ est inconueniens ecclesiam à peccatore sumpsisse exordium, cùm Abel primò fuerit peccator. Et sic ecclesia non incœpit ab Adam sequitur quod longo tempore stetit mundus absque ecclesia: & sic lõgo tempore fuisset morbus absque medicina: quod Hugo de sancto Victore pro magno inconuenienti habet. Præterea mortuo Abel ecclesia stetit in Adam & Eua: cum ex quo incœpit nunquam desierit esse, vt infrà dicetur. Ergo sicut potuit per Adam continuari, potuit etiam per ipsum inchoari. Et maximè cùm fuerit primum principium actuũ, per quod genus humanum descendit: vnde dicitur Pater orbis terrarum: *Sap. 10.* ab Abel autem nullus propagatus est. Insuper Adam & Eua posteaquam educti sunt à delicto in merito passionis Christi præuisæ, fuerunt membra Christi: Sed membrum dicitur respectu corporis: Ergo Adam & Eua erant membra corporis Christi, quod vt dicit Apostolus, *Ephe. 1.* est Ecclesia quæ non fuit nisi vna in statu naturæ corruptæ, quum non fuerit nisi vna fides: & sic eadem erat fides quam habuit Adam, & fides quam habuit post eum Abel. Sequitur ergo quod ecclesia fuit ante Abel, & per consequens non traxit ab eo originem. Propter huiusmodi rationes nonnulli dixerunt ecclesiam, quæ vtitur sacramentis sensibilibus, & de qua communiter loquimur, originem traxisse ab Adam. Veruntamen pro tuitione opinionis D. Augustini ad prædicta dici potest, concedendo quod Adam ante generationem Abel fuit eductus à delicto: non est enim verisimile quod vir tanta scientia & donis naturalibus præditus, maximè fide, quam propter suum peccatum non amisit (cùm non peccauerit peccato infidelitatis) redargutus à Domino, videns se spoliatum illa harmonia iustitiæ originalis, tanto tempore steterit in peccato absque contritione quæ delet peccatum. Et sic Adam ante Abel habuit fidem & charitatem, sed hæc per sacrificium interius: de quo Psalmista, Sacrificium Deo spiritus contribulatus, &c. *Psal. 50.* Et cùm vera contritio habeat in voto seu proposito facere omnia quæ peccator tenetur facere pro loco & tempore, sequitur quod Adam habebat propositum offerendi sacrificium exterius pro loco & tempore, scilicet post filij sui Abel oblationem, per quod propositum consequutus est gratiam. Et sic intelligendus est Diuus Thomas cùm in. 2. 2. dicit quod Adam & Isaac, sicut alij iusti, sacrificium obtulerunt secundum sui temporis congruentiam, &c. Congruebat enim tempore Adæ, quod Adam solum in voto sacrificium offerret ante oblationem Abel, rationibus iam dictis. Præuidebat enim inspiratione spiritus sancti se non esse electum ad offerendum primum sacrificium exterius per quod inchoaretur ecclesia vtens sacramentis visibilibus: & sic se humilians & indignum se reputans exterius sacrificare, interius sacrificabat, per quod sacrificium interius obtinuit remissionem peccati sui. Et sic exterius sacrificare distulit: quanuis filios suos docuerit decimas & primitias ac alia sacrificia exteriora offerre, ne in quo notatur origo peccati, simul & sanctificationis origo significaretur. Si enim Adam primò obtulisset sacrificium exterius Deo acceptum, sacra Geneseos historia mentionem fecisset, prout fecit de sacrificio ipsius Abel. Quod etiam notasse videtur Diuus Paulus cùm fidem sanctorum patrum antiqui testamẽti commendãs, *Heb. 11.* ab Abel incipiens dicit: Abel plurimam hostiam, hoc est maioris precij quàm Cain obtulit Deo, per quam testimonium consecutus est esse iustus, testimonium perhibente muneribus eius Deo, Et licet Abel subiectus fuerit originali peccato, non tamen actuali, sicut Adam, qui suo peccato totum humanum genus infecit, & non Abel. Ideo non conueniebat quod ecclesia, quæ tota pulchra est, & sine macula est, inchoaretur & denominaretur ab eo cuius macula continuè vsq; ad finem seculi esset trãsfundenda. Abel autem nullam transfudit maculam cùm virgo occubuerit. Nec mirum quod voluerit Deus ab eo qui cõceptus fuerat sub peccato originali ecclesiam suam inchoare: quia vt Diuus Augustinus ait: Experimur in vno homine non primum quod spirituale, sed quod animale, prout Apostol. dicit: *15. de Ciuit. dei.* Ex eadem enim massa originaliter damnata, cœlestis figulus ciuitatem Babylonis permisit, *1. Cor. 15.* & ciuitatem cœlestem ædificauit: & aliud vas fecit in honorem, aliud in contumeliam. Et cùm plura requirantur ad principium ecclesiæ, quàm ad eius continuationem (vt ex prædictis patet) non sequitur quod si ecclesia mortuo Abel fuerit in Adam continuata, fuerit in ipso inchoata. Nec sequitur etiam quod in statu naturæ corruptæ longo tempore fuerit morbus absque medicina. Cùm esset eadem fides & sacrificium interius, quod cũ voto exterioris sacrificij sufficiebat ad medelam.

Ecclesia

Ecclesia tamen vtens sacramentis visibilibus, quo ad sacrificia exteriora, nondum erat inchoata. Ecclesiæ igitur initium potius debet attribui Abel quam Adæ: quia Adam solum sacrificium interius obtulit: Abel verò interius & exterius. Præterea quia Adã fuit origo peccati ac principium inhonorationis Dei. Et licet Adã fuerit primũ principium actuum carnalis propagationis, non tamẽ sequitur ex hoc quod fuerit principium ecclesiæ. Cùm sanctitas in statu naturæ corruptæ non transfundatur in propagatione carnis. Nec obstat quod dicitur Rom 4. Abraham accepit signũ circuncisionis signaculum iustitiæ fidei, vt sit pater omnium credentium, & sic omnium fidelium. Quia non dicitur pater siue principium simpliciter, sed post generalem lapsum à fide. Cùm quasi omnes gentes declinassent ad idololatriam: & hoc quia fuit exemplar fidei cæteris sequentibus, prout dicit glos. Sed Abel primum principium simpliciter. Sic etiam ecclesia noui testamenti incœpit à Iudæis, quia ex Iudæis ad Christum conuersis fuit ecclesia noui testamenti ædificata.

Ver. 12. *De ecclesiæ duratione.*

B *Car. de Turre cre. lib. 1. c. 28.* Ecclesia vtens sacramẽtis ex quo incœpit, nunquã esse desiit, nec ante vniuersale iudicium deficiet, sed perseuerabit vsque ad consummationẽ seculi. Quod apparet eò quòd fides in qua fundatur ecclesia, non deficiet vsque ad consummationẽ seculi. Vnde Psal. Deus fundauit eam in æternum. Et alibi: Tu es sacerdos in æternum secundũ ordinem Melchisedec. Et D. Luc. Dabit illi Dominus sedẽ Dauid patris sui, & regnabit in domo Iacob in æternũ. Et Christus pollicitus est quod portæ inferi nõ præualebunt aduersus ecclesiam Et alibi dicit Petro: Ego rogaui pro te ne deficiat fides tua. Et iterum: Ecce ego vobiscum sum, scilicet in sacramento altaris, vsque ad consummationẽ seculi. Si allegetur illud Hiere. Perit fides, ablata est de ore eorũ. Dicendum quod prædicta authoritas, & aliæ, si quæ sint, intelliguntur propter paucitatem. Et licet fides cuiuslibet particularis hominis sit corruptibilis, non tamen omnium collectiuè: semper enim erunt aliqui credentes.

Psal. 147. Psal. 110. Luc. 1. Mat. 18. Luc. 22. Mat. vlt. Hier. 7.

Ver. 13. *De potestate condendi symbolorum fidei.*

C *2. 2. q. 1. art. 1.* Potestas condendi symbolum ad summum Pontificem pertinet: quia ad eum pertinet toti communitati siue ecclesiæ in necessariis prouidere. Igitur cùm noua symboli editio aliquando sit necessaria quando errores insurgunt, vt dictum est, sequitur quod ad illum pertineat noua symboli editio, & sacræ scripturæ interpretatio, ad quem pertinet finaliter determinare ea quæ sunt fidei, vt ab omnibus inconcussa fide teneantur. Sed hòc pertinet ad authoritatem summi Pontificis, ad quem maiores & difficiliores ecclesiæ quęstiones referuntur. Vnde Ioan. 2. Pasce oues meas. Luc. 22. Petro dixit: Ego pro te rogaui, vt non deficiat fides tua: & tu aliquando conuersus, confirma fratres tuos. Ideo in concilio ad determinationem fidei congregato, Act. 15. D. Petrus dixit: Viri fratres vos scitis quoniam ab antiquis diebus Deus elegit in vobis per os meum audire gentes verbum euangelij, & credere. Deinde dedit resolutionem: Quid tentatis Deum, &cæ. Vnde & in c. quotiens. 24. q. 1. dicitur, Quotiens fidei ratio ventilatur, arbitror omnes fratres nostros & coëpiscopos non nisi ad Petrum, hoc est ad sui nominis authoritatem, referri debere. Contra cuius authoritatẽ nec Hieron. nec Augustin. nec aliquis sanctorum doctorum suam defendit sententiam. Vnde D Hiero. ad Damasum Papam ait: Hæc est fides (Papa beatissime) quam in catholica didicimus ecclesia in qua si minus peritè, aut parum cautè, fortè aliquid positum est: emendari cupimus à te, qui Petri fidem & sedem tenes. Si autem hæc nostra confessio apostolatus tui iudicio comprobatur: quicũque me culpare voluerit, se imperitum vel maleuolum vel etiam non catholicum, non me hæreticum, comprobabit. Nec obstat edictum Nicenæ synodi, quo cauetur: Decreuit sancta Synodus aliam fidem nulli licere proferre vel conscribere, præterquam quod definitum est à sanctis patribus, qui in Nicena synodo congregati sunt. Quia sententia synodi se extendit ad priuatas personas, quarum non est determinare de fide. Non enim per huiusmodi synodi sententiam ablata fuit potestas sequenti synodo nouam symboli editionem facere: non tamen aliam fidem continentem, sed magis expositam. Sic enim quælibet synodus obseruauit, vt sequens synodus aliquid exponeret, propter necessitatem alicuius insurgentis hæresis. Cùm ergo ad summum Pontificem pertineat congregare & concludere, ac pronunciare quæ a synodo determinata sunt: sequitur quod ad eum principaliter pertineat noua symboli editio. Si dicatur, Summus Pontifex errare potest, & in animo suo concipere aliquem articulum orthodoxæ fidei contrarium, & etiam priuatim proferre: vt legitur de Anastasio. 2. Si ergo posset nouum symbolum edere, fides ecclesiæ vnius hominis periculo subiaceret: Dicendum quòd summus Pontifex vt priuata persona errare potest, non tamen vt est summus Pontifex. Ideo si vt priuata persona symbolum edere tentaret, non esset symbolum maximè vbi à vera fide deuiaret. Si autẽ procedat & pronunciet vt summus Pontifex: errare non potest. Papa autem operatur & pronunciat vt summus Pontifex, siue vt Papa, quando obseruat ritum in cõciliis Apostolorum & sanctorum Patrum definitionibus obseruari solitum: vt puta quando vocat concilium seniorum, hoc est Episcoporum, & instat, instareque facit orationibus, & inuocat Spiritum sanctum, cuius assistentia ecclesiæ promissa est, imò & ipsemet Christus se talibus congregationibus affuturum pollicitus est, & non patietur ipsum errare. Et sic quod Papa vt Papa, siue vt summus Pontifex, facit, concilium ritè congregatum, quod repræsentat vniuersalem ecclesiam, facit. Et sic ad ecclesiam, siue ad cõcilium ritè per Romanum Pontificem congregatum & celebratum, pertinet symboli fidei editio: sed ad Romanum Pontificem Christi vicarium & D. Petri successorem pertinet concilij vocatio, conclusio, resolutio, & symboli publicatio & pronunciatio. Sedes enim Romana concilio ritè congregato directa, in determinationibus fidei & bonorum morum confirmata est, vt errare non possit. Vnde Petro dictum est: Ego rogaui pro te Petre, vt non deficiat fides tua: & tu aliquando conuersus, confirma fratres tuos. Ex quibus verbis apparet Christũ non orasse pro fide Petri, vt priuata persona erat, cùm defecerit: sed orauit pro fide Petri, hoc est ecclesiæ Petri, quæ est vniuersalis. Et non pro fide aliorum Apostolorum, siue pro sedebus & Ecclesiis aliorum Apostolorum siue successorum eorundem, quas constat aliquando errasse. Sed sedem Petri, hoc est ecclesiam Romanam nunquam inuenimus errasse, quum ritè concilium conuocauit, & solennitates obseruari solitas seruauit. Quod si aliquando non fuerunt seruatæ, & error inueniatur, non debet adscribi Ecclesiæ, aut sedi Petri siue Romanæ, sed personæ priuatæ Pontificis, qui suo sensu iudicare præsumpsit. Si circa hanc materiam ampliora desideres, vide Dominum Cardinalem de Turre cremata in secundo libro Summæ, quam edidit de Ecclesia.

Summus põt. vt particularis persona errare potest.

Papa quando operatur vt Papa.

Mat. 18.

Sedes Rom. quando errare nõ potest.

Ver. 14. *De Fide & authoritate sacræ scripturæ & miraculorum.*

Sacræ scripturæ authoritatẽ maiorem esse authoritate miraculorũ cõstat. Ex eo quòd habetur Esa. 8. vbi dicitur: Et cũ dixerint ad vos: quęrite à pythonibus & diuinis qui strident, id est, garriunt in incantationibus suis. Nunquid non populus à Deo suo requiret visionem pro viuis & mortuis? Ad legem magis & testimoniũ. Expositores exponunt ad legem magis recurrite, & ad testimonium prophetiæ scriptæ. Nam præmiserat Esa. in eodem capite: signa legem & testimonium, hoc est prophetiam. Et Christus: Si Moysen & prophetas non audiunt, neque si qui ex mortuis resurrexerint, credent. Et ratio manifesta est, quia scripturæ non potest subiici falsitas: nec ipsa à spiritu sancto (qui est veritas per essentiam) procedens decipere potest. In miraculis autem potest inueniri mẽdacium & falsitas. Vnde Christus Mar. 13. Exurgent psaudochristi & psaudoprophetæ & dabunt signa & portenta ad seducendum, si fieri potest, etiam electos. Et Apost. 2. Thes. 2. de Antichristo loquens ait: Cuius aduentus secundum operationem Satanæ in omni veritate & signis & prodigiis mendacibus. Ex præmissis infertur quod Iudæi magis tenebantur credere prædicationi Christi quàm eius miraculis. Si obiiciatur quod nisi Christus fecisset miracula, quæ prædixit Esaias de aduentu Christi: Tunc aperientur oculi cæcorum, &c. Iudæi non tenebantur credere. Ergo autho-

A *Luc. 16.* *Esa. 35.*

authoritas miraculorum est maior quàm sacræ scripturæ quæ testimoniũ perhibebat de Christo. Vnde & ipse dicebat: Scrutamini scripturas, illę sunt quæ testimoniũ perhibent de me. & infra: Si crederetis Mosi, crederetis forsitan & mihi, de me enim ille scripsit. Probatio consequentię ex eodem capite habetur: quia ibi Christus cõparans auctoritatem prophetiæ D. Ioan. Baptistæ, dicebat: Vos misistis ad Ioannem, & testimonium perhibuit veritati. Ego enim habeo testimonium maius Ioanne. Opera enim quæ dedit mihi Pater, &c. Ideò dicebat: Si mihi nõ vultis credere operibus credite. Dicendum quòd si cõparentur seorsum scripturæ & miracula simpliciter, maior est authoritas scripturarum. Sed si loquamur de miraculis contentis in scriptura ad aliam partem scripturæ absque miraculis, authoritas miraculorum maior est, cùm contineat duplicem authoritatẽ: sed maioritatẽ authoritatis habent ex scriptura.

Ioan. 5.

Ver. 15. *De canonizatione sanctorum.*

B CVm canonizatio Sanctorum sit quædam fidei protestatio, consequens est quòd ad summum Pontificem pertineat, & quòd summus Pontifex in canonizatione Sãctorum, seruando ritum & solennitates obseruari debitas errare non possit. Ad cuius euidentiam supponendum est primò, quòd canonizatio alicuius nihil aliud est, quã sanctitatis alicuius hominis approbatio, certificatio, & manifestatio, atq; propositio venerationis illius toti ecclesiæ catholicæ, ad Sancti imitationem, & beneficiorum Dei per eius inuocationem, impetrationem & receptionem. Et sic tria sunt de canonizatione alicuius sancti. Primum, sanctitatis eius approbatio. Secundum sanctitatis eius acceptæ à populo Christiano veneratio. Tertium, fidei totius ecclesiæ beneficia illius Sancti poscentis confirmatio. Hæc enim tria solum pertinent ad summum Pontificem. Nam sicut solius Christi est hominem sanctificare, causando in eo sanctitatem, secundum illud, Ego Dominus qui sanctifico eos: Ita solius Papæ (qui est Christi vicarius) est hominum sanctitatem approbare & manifestare, & toti ecclesiæ proponere, & eorum venerationem mandare, cũ inter puros homines Papa sit caput ecclesiæ. Præterea publica atque exterior Sanctorum veneratio est quædam fidei protestatio: igitur ad illum solum pertinet, ad quem spectat quæstionem fidei terminare: Sed hoc pertinet ad solum Papam (vt dictum est versic. præcedenti:) igitur, &cæ. Et quanuis ad Episcopum, clero & populo assistente alicuius Sancti canonizati pertineat indicere festiuitatem siue solennitatem: non tamen vniuersaliter, nec illum canonizare. Et ideo in c. 1. extra de reliquiis & veneratione Sanctorum, prohibetur ne aliquis, absque authoritate Romanæ Ecclesiæ, pro sancto veneretur. Quod autem circa canonizationem Sanctorum Papa (vt particularis persona) possit errare manifestum est: quia (vt particularis persona) non est confirmatus nec præseruatus ab errore. Sicut enim in aliis quæ sunt facti, vt in promotionibus & collationibus beneficiorum, ac etiam in sententiis iudicialiter pro aliquibus contra aliquos latis, errare & decipi potest per falsas probationes & attestationes, quibus innititur: Sic in canonizatione, procedendo vt particularis persona. Quia vt talis procedens, innitendo suæ prudentiæ, & non seruando ritum in talibus à sanctis Patribus seruari solitum, etiam innititur medio fallibili, scilicet testimonio humano, quod inani gloria vel turpis lucri gratia fingi & falsificari potest. Sed procedendo vt summus Pontifex, scilicet cùm facit quod in se est, & secundum ritum & consuetudinem ecclesiæ & sanctorum Patrum, errare aut decipi non potest. Tunc enim comparatur ad diuinam prouidentiam, quæ ecclesiam suam Spiritu sancto dirigit, vt non erret: sicut promisit, inquiens: Spiritus paracletus, quem mittet Pater in nomine meo, docebit vos omnem veritatem, scilicet de necessariis ad salutem, qualia sunt ea quæ pertinent ad bonos mores & ad fidem, ad quam notum est pertinere aliquorum sanctorum publicam venerationem & inuocationem, quę est quædam fidei protestatio. Et ideo sicut diuina prouidentia per Spiritum sanctum præseruat ab errore & deceptione in determinatione eorum quæ sunt fidei: sic etiam præseruat in canonizatione Sãctorum, nec patitur ipsum errare aut decipi. Nec obstat quòd aliquis minus certus est de sanctitate alterius, quàm de sua, de qua est incertus, iuxta illud: Nemo scit an odio vel amore dignus sit. & illud Apostoli. Nil mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum. Quia cùm Papa procedit vt Papa, certificari potest de statu & sanctitate alicuius, non solum per testes, sed etiam per attestationes miraculorum, & per instinctum Spiritus sancti, qui omnia scrutatur, etiam profunda Dei. Ideò non innititur solum medio fallibili, sed infallibili. Nec obstat pariter quod Diuus Augustinus dicit, Multa corpora venerantur in terris, quorum animæ cruciantur in inferno: Quia non loquitur de Sanctis canonizatis, sed de Gentilibus.

Quod li. 9. art. vltimo. D. Antho. Flo. in 3. p. summæ, ti. 12. c. 7. & tit. 22. c. 5. § 5.

Tria sunt de canonizatione alicuius Sãcti.

Leui. 22.

Ioan. 14.

Eccle. 9.

1. Cor. 4.

2. Cor. 2.

Notandum tamen quòd ad hoc quòd Papa in canonizatione Sanctorum procedat vt Papa, nõ debet esse pręceps, nec statim aliquem sibi denunciatum Sanctum canonizare, maximè his temporibus nouissimis, in quibus est magna raritas verorum miraculorum, quæ sunt signa attestationis: ne à dæmone vel necromanticis conficta miracula narrentur, turpis lucri gratia, vel humanæ laudis appetitu. Quantò enim negocium magis est arduum, tanto maiori maturitate est determinandum. Vnde nec Christus statim suscitauit Lazarum, sed multis præmissis ceremoniis. Ideo canonizationis mysteriũ non est statim peragendum, sed per menses & annos differendum. Nõ enim ad canonizandum aliquem sufficit quòd magnam habuerit scientiam: quia scientia nõ facit hominem bonum simpliciter, sed secundum quid: vnde Apost. Si habuero omnem scientiam, &c Nec etiam sufficit quòd habuerit prophetiam, quæ est communis bonis & malis. Vnde Mat. 7. Multi dicent in illa die, Domine, nónne in nomine tuo prophetauimus? &c. Nec etiam procedendum est ex fama alicuius orta ex populo, sed testimonio maiorũ, qui sunt sanioris cõcilij & iudicij, propter firmitatem fidei, quę debet haberi. Ideo expectanda est frequens miraculorum operatio, & diuulgatio famæ operum misericordiæ, vt fides de eius sanctitate in cordibus Christiani populi firmetur & roboretur. Quare secundum ritum Romanæ ecclesiæ, duodecim per ordinem sunt obseruanda. Primum est frequens denunciatio miraculorum, & requisitio canonizationis, quod pro Sancto veneretur, vt multiplicatis intercessoribus, largiatur Deus quod petitur. Secundum est commissio examinationis faciendę. Tertium, commissionis executio & inquisitio. Si enim ad collationem graduum & dignitatum, & administrationem ecclesiæ, & distributionem bonorum ecclesiæ militantis, diligens adhibenda est inquisitio de ætate & qualitate ordinandorum, iuxta cap. miramur. 60. distin. à fortiori circa gradum & statum perpetuum ecclesiæ triumphantis facienda est diligens & matura inquisitio cum maioribus & cum his qui sunt maioris & sanioris iudicij, de origine, de progressu vitæ, moribus, continuatione illorum; de patientia, simplicitate, miraculis in vita & post mortem factis. Quartum, inquisitionis factæ relatio in consistorio, vocatis dominis Cardinalibus & aliis proximioribus prælatis. Quintum, relationis & inquisitionis factæ diligens & matura examinatio. Sextum, examinationis factæ per consistorium discussio. Septimum, secreta definitio & terminatio. Octauum, manifesta publicatio. Nonum, diei canonizationis assignatio. Decimum, domini Papæ & assistentium genuflectio, orationis deuotio, ac spiritussancti inuocatio, vt non permittat suam ecclesiam errare aut decipi. Vndecimum est, sermocinatio & miraculorum ac operum misericordiæ recitatio, necnon ipsius sancti in catalogo Sanctorum descriptio. Duodecimum, missæ in honorẽ ipsius Sancti celebratio, & canticorum spiritualium personatio, & beneficiorum Dei ad ipsius Sancti canonizati inuocationem postulatio. In primitiua tamen ecclesia non seruabantur hæc omnia propter duo. Primò, quia tunc Sancti vt in pluribus, erant martyres, in quibus non requiritur tanta examinatio, sicut in cõfessoribus. Secundò, quia ex feruore fidei & meritis Christi miracula & alia opera sic erant euidentia, quòd non poterant aliqua tergiuersatione celari. dicit tamen Innocentius. Non negamus quin liceat preces alicui defuncto, quem quis credebat optimũ virum, & nunc esse cum Christo, licet non canonizato, porrigere & vota Deo ad eius inuocationem facere, in testimonium exauditionis, & vota siue promissa in signum miraculi reddere, & circa sepulchrum priuatim & non publicè

1. Cor. 13.

12. Solennitates seruandæ in canonizatione Sanctorum.

An non canonizatis preces dirigi possint & vota circa sepulchrum affigi.

blicè affigere. Non licet tamen ea à sacerdote solenniter recipere aut publicare, sicut licitum est de canonizatis. Quanuis alicui vouēti in testimoniū miraculi etiā coram aliis, sine solennitate tamen, circa sepulchrum liceat affigere. Hæc enim est via probationis sanctitatis: & illorum priuatam affixionem prohibere, esset sanctitatem sancto-
Tob. 12. rum & opera Dei occultare, contra illud Raphaëlis, Sacramentum Regis abscondere bonum est. Opera autem Dei reuelare & confiteri honorificum est.

Quare Patres antiqui testamenti non sint ab Ecclesia canonizati. Notandum insuper quòd nullus sanctorum Patrum antiqui testamēti est ab ecclesia canonizatus. Quia quia Deo tanquā superiore, est canonizatus & approbatus non eget ab hominibus approbari siue canonizari. Sancti enim multi qui ante incarnationē Christi piè vixerūt, fuerūt in pluribus scripturæ locis approbati: & maximè Ecclesi. 44. & aliquorum approbationem recitat Apostolus Heb. 11. Ecclesia verò eorum sanctitatem & exemplaritatem proponit imitandam, & eorum orationibus se commēdat in generali. Eorum tamen approbationem & canonizationem non solennizat, nec festa pro illis indicit, duplici ratione. Primò, ne videatur cæremonias Iudæorum (quæ tanquam vmbra transierunt) obseruare. Secundò, quia cùm illi non essent in tempore plenitudinis gratiæ, mors illorum non introducebat eos in Paradisum, sed in lymbo recludebantur, adhucque in pœna peccati originalis detinebantur. Ideò mors illorum non poterat natiuitas nominari, sicut mors Sanctorum post Christi ascēsionem decedentium. Et propter illam causam eorū reliquiæ non venerabantur: ac etiam ne inducerentur Iudæi, aliàs proni ad idololatriam. Ideo (vt habetur in canonica D. Iudæ Apostoli) noluit Deus corpus Moysi Iudæis manifestari: licet diabolus procurare vellet, sed prohibitus fuit à Michaële. Nunc verò reliquiæ Sanctorum canonizatorū venerantur, eò quòd sunt in gloria, & non in pœna. Nec nunc est talis promptitudo siue periculū ad idololatriam, sicut tunc. Cauendum est tamen ne absque sedis Apostolicæ authoritate venerentur, aut transferantur, aut extra reliquiaria ostendātur, nec exponantur vænales. Nec permittatur delatoribus variis figmentis aut falsis documentis simplices decipere, vt habetur in c. fin. extra de reliquiis & veneratione Sanctorum.

Ver. 15. *De habentibus fidem.*

A 2. 2. q. 5. CVm fides sit quoddam seminarium beatitudinis supernaturalis, & quoddam præsuppositum ad gratiæ & charitatis vsum, consequens est vt omnes viatores qui per gratiam vocati fuerunt ad beatitudinem supernaturalem, habuerint fidem infusam. Hinc est quòd omnes Angeli in primo instanti habuerunt fidem infusam: cùm omnes (secundū D. Aug.) creati fuerint in gratia, à qua fluūt omnes virtutes. Eadem ratione Adam & Eua in statu naturæ integræ, & sic de aliis viatoribus vocatis ad gratiam
Beati non habēt fidem. Christus nō habuit fidē. vel gloriam. Verùm quia fides repugnat claræ visioni, vt dictum est: sequitur quod beati in patria non habent fidem. Eadem ratione Christus nunquam habuit fidem, quia ab instanti conceptionis fuit comprehensor, & clarè vidit diuinam essentiam. Sed cùm nullum donum gratuitum (saltem perfectibile) remaneat in dæmonibus aut damnatis, & fides etiam informis, vt dictū est, sit donum
Dæmones & damnati fidem non habent. Dei: consequens est dæmones aut damnatos non habere fidem habitualem. Et quanuis dæmones credant & contremiscant: hoc tamen non faciunt ex fide & pia affectione, quæ, vt dictum est, requiritur: sed ex perspicacitate intellectus naturalis, & ex euidētia signorum excedentium facultatem naturæ, in testimonium doctrinæ Christi adhibitorum, necessitantur, & coguntur assentire firmiter, siue credere doctrinam Christi, Apostolorum, ac ecclesiæ esse à Deo. Licet ipsi res quas Ecclesia docet, non videant, & displiceat illis quòd sint tam euidentia signa, vt credere compellantur. Et ideò in nullo malitia eorum minuitur per hoc quod credunt. Nec etiam in damnatis pœna propter characterem indelebilem, qui (licet sit donū gratuitum) in eis manet, non inquantū perfectibile, sed inquantum est punitiuum, & ad maiorem confusionem. Et licet D. Thom. dicat quod magis potest esse fides informis in damnatis quàm spes: non tamen asserit quòd fides maneat in damnatis, sed quòd nō tantùm repugnat eis sicut spes: eò quòd D. Aug. dicit fidem esse & bonorū & malorum, rerum præteritarū, præsentiū, & futurarū, suarum & alienarum: sed spem esse solum bonarum futurarum ad se pertinentium. Bona autem diuina non sunt eis possibilia, quanuis ex fide acquisita cognoscant multa supernaturalia, præcipuè beatitudinem amissam culpa eorum, propter quam cognitionem torquentur. de fide acquisitā vide versic. sequenti.

Ver. 16. *De Fidei augmento & corruptione.*

FIdes theologica augeri potest & extēsiuè & intensiuè, B
iuxta illud, Adauge nobis fidem deperditur autem *Luc. 17.*
& corrumpitur in via, non per quodlibet peccatum mor- *2. 2. q. 24.*
tale: vt charitas quæ per quodlibet peccatū mortale cor- *ar. 12. ad 4*
rumpitur demeritoriè, & effectiuè dispositiuè. demerito- *Charitas*
riè quidem, quia peccator per peccatum mortale meretur *per quodlibet peccatū*
priuari gratia & charitate: & effectiuè, eò quòd quodlibet *mortale corrumpitur.*
peccatum mortale directè contrariatur charitati & dilectioni Dei. Et ideò corrumpit effectiuè, sed non totaliter: quia vnus actus appetitiuæ virtutis nō potest corrumpere habitum, sicut nec causare: sed dispositiuè, sicut non auget nisi dispositiuè, sicut dicit D. Tho. Et idem dicit ibi de aliis *De Vir. in*
virtutibus infusis, & quia demeretur: ideò Deus totaliter *cōmuni, ar.*
illum priuat. Sed nō est sic de fide: quia nō omnia peccata *11. ad. 4.*
contrariantur directè ipsi fidei, sed solùm infidelitas. Et *Fides non*
ideò per infidelitatem deperditur demeritoriè, & effecti- *corrūpitur,*
uè dispositiuè, propter contrarietatem. Et licet propter *nisi per infi-*
quodlibet peccatum mortale mereatur homo priuari om *delitatem.*
nibus donis gratuitis, & per consequens fide: Veruntamen Deus (qui sua ineffabili clementia punit citra condignum, & vult hominem ad supernaturalem beatitudinem semel vocatum, habere principium & seminarium vitæ supernaturalis, ad quam vocatus est, per quod possit ad pœnitentiam consultam & præceptam reduci) non priuat. Vnde Christus peccatoribus dicentibus, Nos audi- *Mat. 4.*
uimus ex lege quòd Christus manet in æternum, dixit: *Ioan. 12.*
Adhuc modicum lumen in vobis est. Ambulate dum lucem habetis, ne tenebræ vos comprehendant. Ideò propter quodlibet peccatum mortale non priuat fide: sed benè tunc, quando peccator directè se disponit ad corrumpendum tantum donum. Et cùm pœnitentia sit medium *Hæretici*
reductionis: hæretici (qui circa pœnitentiam errant, sicut *circa pœni-*
Lutherani) vix possunt recuperare fidem habitualem, quę *tentiam er-*
est donum Dei, vt dictum est. Quia hoc donum non da- *rantes non*
tur nisi per sacramentum baptismi vel pœnitentiæ, saltem *possunt fidē*
in voto. Et cùm nō habeant in voto pœnitentiā. Ideò, &c. *recuperare.*

Præterea notandum quòd hæreticus discredens vni ar- *2. 2. q. 5.*
ticulo, non habet fidem de aliis, sed solùm opinionem. *art. 3.*
Ratio est, quia species cuiuslibet habitus pendet ex ratione formali obiecti: qua sublata, species habitus remanere non potest. Sed obiectum formale fidei est veritas prima, prout manifestatur in scripturis sacris sanè intellectis, & doctrina ecclesiæ, quæ procedit ex veritate prima: Ideò quicunque non inhæret doctrinæ ecclesiæ, quæ procedit ex veritate diuina in scripturis sacris reuelata, sicut infallibili regulæ: non habet habitū fidei, se his quæ sunt fidei, alio modo assentit, quàm per fidem. Sicut si quis assentit alicui conclusioni, non habens neq; cognoscens modum demonstrationis illius, non habet fidem sed opinionē, aut secūdum aliquos fidem acquisitam humanā vel imperatam. non tamen ex fide theologa. nam D. Thomas dicit, *1. 2. q. 51. ar.*
quod actus procedens ex habitū infuso, non causat habi- *4. ad. 3. &*
tum, sed confirmat præexistentem: Sicut medicinalia re- *in eadē p. q.*
media adhibita homini sano, per naturam non causat ali- *92. ar. 1. ad. 1.*
quam sanitatem, sed præhabitam corroborant. & probat: Quia vel essent eiusdem speciei, vel diuersæ. non primum, quia duo accidentia solo numero differentia, non possunt esse in eodem subiecto: neque secundum, quia habitus non est causa æquiuoca, & actus illius est eiusdem speciei: & ideò causaret habitum eiusdem speciei, quod *Actus fidei*
improbatum est. Hæretici non habent de aliis quibus cre- *infusæ non*
dunt, fidem habitualem theologicam, acquisitam ex acti- *causat habi-*
bus fidei infusæ: nec actum fidei theologicæ: sed possunt *tum.*
habere fidem humanam imperatam, vel acquisitam ex reuolutione librorum, aut dispositione theologica, cui per voluntatem & proprium iudicium adeò firmiter adhærent, quòd se exponerent periculo mortis, sicut faciūt pro

k dogma-

dogmatibus hæreticis. Et quanuis dicant ſe illis credere, quia reuelata ſunt à Deo : non tamen faciunt prout hæc coniunctio (quia) dicit cauſalitatem, quia tunc crederent omnibus reuelatis: vt patet per exponētes: Sed benè prout hæc coniunctio (quia) dicit quandā circunſtantiā obiecti. Et licet id quod credunt, ſit de ſupernaturalibus reuelatis à Deo: tamē proprio iudicio & voluntate, & nō eo modo quo fideles, qui aſſentiunt ſimpliciter, inhærendo primæ veritati, credentes omnia quæ ab Eccleſia proponūtur credenda, eſſe reuelata à Deo, ad quod homo indiget adiuuari habitu fidei, quam hæretici non habent.

§. 4. *De iuſtificatione Fidei.*

C

CIrca impij iuſtificationem olim duo fuerunt errores, qui ſunt à nobis vitandi. Primus fuit Pelagij & ſequacium, qui initium iuſtificationis tribuebant libero arbitrio, & facilitatem ipſi gratiæ. Contra hos eſt illud, Nemo poteſt venire ad me, niſi pater meus traxerit eum. *Ioan.6.* Alij totam iuſtificationem attribuebant ipſi gratiæ, & nihil libero arbitrio. *Zach.1.* Et contra iſtos eſt illud, Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos. Nos autem hos errores declinantes, doctrinam Eccleſiæ catholicæ ſequemur. *2.2.q.100. art.12.* Ad cuius euidentiam ſupponendum eſt primò quòd iuſtificatio hîc non accipitur pro iuſtitia vel diſpoſitione ad iuſtitiam: *Luc.1.* quibus modis manifeſtum eſt quod præcepta legis Moyſi iuſtificabant, inquantum diſponebant ad gratiam Chriſti iuſtificantem : ideò dicebantur, Iuſtificationes Domini. Secundò accipitur iuſtificatio pro adeptione habitus iuſtitiæ nō acquiſitæ: quia illam homo poteſt naturaliter acquirere. *Rom.4.* Vnde Apoſt. Si Abraham ex operibus legis iuſtificatus eſt, habet gloriam, ſed non apud Deum. Sed accipitur hîc iuſtificatio pro adeptione primæ gratiæ, per quam iuſtificamur apud Deum. *Impius negatiuè & paſsiuè quid.* Secundò ſupponendum eſt quòd aliquis dicitur impius dupliciter. Primò negatiuè, quando non habet pietatem ſiue gratiam, quæ dicitur iuſtitia diuina, inquantum facit rectitudinem hominis in interiori diſpoſitione, prout ſcilicet ſupremum hominis (quod eſt ratio ſiue intellectus & voluntas) ſubditur Deo, & inferiores vires rationi. *5. Ethi.* Ideò à Philoſopho dicitur iuſtitia metaphoricè, à nobis autē dicitur iuſtitia anthonomaticè. Et ſi aliquis crearetur in puris naturalibus, eſſet impius negatiuè. Secundò, aliquis dicitur impius priuatiuè, quia non habet pietatem ſiue iuſtitiā quam tenetur habere: habetq; inordinationē repugnantem gratiæ, puta peccatum mortale aut originale. *Iuſtificatio dupliciter fieri poteſt.* Tertiò ſupponendum eſt quòd iuſtificatio impij, reconciliatio, reparatio lapſi, & ſanctificatio idem ſunt: ſed differunt ratione, vt ex ipſis nominibus elici poteſt. Eſſentialiter autē (prout hîc accipimus) nil aliud ſunt, quàm motus ſiue mutatio quædam, qua ex impio, iniuſto, inimico, & immūdo, fit mundus, amicus, pius, & iuſtus ſimpliciter : quæ iuſtitia fit per gratiam, & poteſt fieri dupliciter. Primò ex impio negatiuè & per ſimplicem emanationē abſq; præparatione præuia. & ſic omnes Angeli in primo inſtāti, & D. Virgo, imò & anima Chriſti fuerunt iuſtificati & ſanctificati: non tamen ex impietate priuatiua, ſed negatiua: quia iuſtitia diuina nō fuit illis naturalis, ſed gratis data. Alio modo poteſt fieri iuſtificatio & ſanctificatio impij, ex impietate priuatiua. Et hoc modo nec Angeli, nec D. Virgo, nec anima Chriſti fuerunt iuſtificati, cùm nunquam anteà fuerint in peccato. Sed hæc iuſtificatio & ſanctificatio tantum pertinet ad eos qui fuerunt in originali vel mortali peccato: quia hoc modo iuſtificatio importat tranſmutationem de ſtatu iniuſtitiæ ad ſtatū gratiæ. De hac loquitur Apoſtol. Rom. 4. dicens : Ei autē qui nō operatur, credenti in eum qui iuſtificat impiū, &c. Et quia in omni motu receditur à termino à quo, & acceditur ad terminum ad quem, à quo principaliter motus nominatur : ideò iuſtificatio, qua recedit homo à peccato, & accedit ad iuſtitiam, dicitur iuſtificatio. Hæc autem iuſtificatio fit dupliciter. *Ad iuſtificationē paruulorum nō requiritur actus proprius.* Vno modo circa eos qui non habent vſum liberi arbitrij, vt in pueris & furioſis, ſiue amentibus à natura, qui iuſtificātur ſine concurſu liberi arbitrij, per ſacramentum baptiſmi, quod eſt ſpiritualis regeneratio. & ideò ſicut in generatione non requiritur concurſus generati : ita etiam in regeneratione illorum qui non habent vſum rationis: & ſi habuerint, deinde inciderint in amētiam, requiritur concurſus regenerati: & ſic non iuſtificātur, niſi prius habuerint baptiſmum in voto. Alio modo fit iuſtificatio in habentibus vſum liberi arbitrij. Et ad illorum iuſtificationem aliqua requiruntur ex parte Dei, & aliqua ex parte peccatoris. *1.2.q.113. art.1.* *Quæ requirātur in iuſtificatione adultorum.* Ex parte Dei requiruntur duo. Primum eſt peccati & culpæ remiſſio, & gratiæ virtutum, & donorum ſupernaturalium infuſio, iuxta illud Rom. 8. Quos prædeſtinauit, hos & vocauit per internā inſpirationē, vel auxiliū ſpeciale. Et quos vocauit, hos & iuſtificauit per remiſſionē peccatorū, vt dicit Gloſ. Quos autē iuſtificauit, illos & magnificauit per infuſionē gratię, per quam cōſecuturi ſunt vitā æternam. Ideò Rom. 3. Iuſtificati gratis per gratiā ipſius. Ex parte autē peccatoris requiritur præparatio, iuxta illud, Præparate corda veſtra Domino. Et Amos 4. Præparare in occurſum Domini Dei tui Iſraël. & Prouer. 16. Hominis eſt pręparare, &c. hęc præparatio cōmuniter & de lege requiritur in adultis. Vnde D. Auguſt. ait, Qui creauit & fecit te ſine te, nō ſaluabit te ſine te. Ex quo patet quòd multum errant qui dicunt præparationem non requiri, & hominem ſe habere merè paſſiuè. Hic error fuit condemnatus in Concilio Tridentino, ſeſſione ſexta, can. 4. vbi dicitur: Si quis dixerit liberum arbitrium à Deo motum & excitatum, nihil cooperari, conſentiendo Deo excitanti, & vocanti vt ad iuſtificationis gratiam ſe diſponat atque præparet: neque poſſit diſſentire, ſed velut inanime quoddam nil agere, mereq; paſſiuè ſe habere, Anathema ſit. Hæc præparatio fit per auxilium ſpeciale Dei, quod ſemper eſt pręparatū homini facienti quod in ſe eſt.

Quando homo dicatur facere quod in ſe eſt. Dicitur autem facere quod in ſe eſt, quando ceſſat à peccato, & anhelat quodam modo ad bonum rationis: licet enim non ſimus ſufficientes ex nobis quaſi ex nobis aliquid cogitare vel operari perfectè, ſed omnis ſufficientia noſtra ex Deo ſit : *2. Cor. 3.* tamen cum concurſu generali, mediante ſindereſi, aſſiſtēte fide, per liberū arbitrium poſſumus aliquo modo conari ad bonum, licet non poſſumus perficere. Sicut homo valdè infirmus licet non poſſit ſurgere, poteſt tamen anhelare & conari. Sic peccator, &c. In tali ergo imperfecto & inefficaci conatu dicitur facere quod in ſe eſt, ſiue quod eſt in ſua poteſtate, iuxta illud, Non enim quod volo bonum, hoc ago. *Rom.7.* Sequitur, Velle adiacet mihi, perficere autem non inuenio. Sic conanti Deus ſua proclamata miſericordia adeſt, & conuertitur ad eum ſuo auxilio ſpeciali, quod dicitur gratia præueniens, intellectum mouens ad cogitationem ſalutis, per fidem oſtendendo vilitatem peccati commiſſi, & beatitudinem ſiue gratiam recuperabilem, & excitando affectum eius ad proſequendum inſpirationem. Nec obſtat quod Diuus Paulus peccando & proſequendo Eccleſiam Dei iuſtificatus eſt : quia cùm homo ſe ad gratiam præparare non poſſit, niſi Deo præueniente, iuxta illud, Conuerte nos Domine ad te, & conuertemur. *Thre.5.* Poſtquam conuertiſti me, egi pœnitentiam: *Hier.31.* non refert vtrum quis ſubitò vel paulatim ad perfectam præparationem perueniat. *Eccle.11.* facile enim eſt in oculis Domini honeſtare pauperem. Contingit enim quandoq; quòd Deus mouet hominem ad aliquod bonum, non tamen perfectum : & hoc facit regulariter & vt in pluribus. Quia cùm Deus diſponat omnia ſuauiter, mouet hominem ſecundum modum ſuæ naturæ, qui eſt vt procedat de imperfecto ad perfectū : vt videmus in corporalibus, ita proportionabiliter in ſpiritualibus. Non enim ſtatim beatificat, nec ſtatim conſummatum in gratia facit: ſed ſecundum modum humanum mouet. Primò per auxilium ſpeciale ad aliquod bonum imperfectum ſimpliciter, tamen perfectum in genere ſuo, ſicut ad conſiderandum enormitatē peccati, & infinitam Dei miſericordiam. & hæc præparatio præcedit gratiam iuſtificantem. Quandoque verò ſtatim & ſubitò mouet hominem ſupra modū naturalem ipſius ad bonum perfectum. & hoc modo ſubitò accipit gratiā, iuxta illud, Omnis qui audiuit à patre meo, & didicit, venit ad me, ſcilicet *Ioan.16.* ſubitò. & ita fuit in D. Paul. Quia cùm eſſet in progreſſu peccati, ſubitò perfectè motum eſt cor eius à Deo, audiendo & diſcendo. Vnde ſtatim dixit, Domine, quid me vis facere? & ſic ſubitò conſecutus eſt gratiam. Et quia ſupra modum naturalem, vt dictum eſt: ideò eius conuerſio eſt miraculoſa, & celebratur ab Eccleſia, quemadmodum & *Conuerſio miraculoſa quæ dicatur* conuerſio Diuæ Magdalenæ. Hæc præparatio quæ fit ſubitò & in inſtanti, dicitur perfecta, & ſimul eſt cum

ipsius gratiæ infusione, & est meritoria, prout contritio, non quidē gratiæ quam iam habet, sed gloriæ quam nondum habet. Sed alia præparatio quæ fit paulatim, etiam à Deo est, & dicitur imperfecta, quia præcedit donū gratiæ gratum facientis. & hæc non sufficit ad meritum, homine nondum per gratiā iustificato: cùm nullum meritū possit esse absque gratia gratum faciente: & ideò prima iustificatio perfecta siue imperfecta dicitur fieri gratis, & nō ex debito operis præcedentis: quod opus, etiam si sit à Deo præueniente, non est meritorium, neque est ei debita gratia, ideò datur gratis.

Ver. 1. *De quatuor requisitis ad iustificationem.*

A AD hanc præparationem requiruntur quatuor actus, scilicet, fidei, spei, pœnitentię, & charitatis, in qua iustificatio perficitur & consummatur. De actu fidei certum est ex D. Paulo: Ei autem qui non operatur, credenti in eum qui iustificat impium, fides reputatur ad iustitiam, secundum propositum gratiæ Dei. & deinde, Iustificati igitur ex fide: pacem habemus ad Deum. & ratio est: quia in iustificatione Deus mouet animam hominis, conuertendo eam ad seipsum. Vnde Psal. Et tu conuertens viuificabis nos. Sed prima conuersio hominis ad Deum est per fidem, ideò D. Paulus præ cæteris attribuit iustificationem fidei. Ad sciendum autem quo modo actus spei, pœnitentiæ, & amoris requirantur, supponendum est primò quòd iustificatio fit Deo mouēte animam: ipse enim est qui iustificat impium. Secundò quòd Deus mouet omnia secundum modum naturæ eorum: quia (vt videmus) aliter ab ipso mouentur leuia, & aliter grauia, propter diuersam naturam vtriusque: sed homo secundum suam naturam habet quod sit liberi arbitrij, vt dictū & probatum est suprà cap. 3. §. 3. vers. 1. & 2. Et ideò in eo qui habet vsum liberi arbitrij, non fit motio ad gratiam absq; motu liberi arbitrij: Sed ita infundit donum gratiæ iustificantis, quòd simul mouet liberum arbitrium siue voluntatem ad recedendum à peccato, quòd fit per displicentiam & detestationē peccati, & ad amandum & desiderandum ipsius gratię donum, & ad acceptandum & fouendū cùm habet. In omni enim motu est recessus à termino à quo, & accessus ad terminum ad quem, in quo mobile quietatur cùm peruenerit ad illum. Cùm autem iustificatio sit motus siue motio qua homo mouetur de iniustitia ad iustitiam, necesse est quòd recedat ab iniustitia, & accedat ad Deum. De recessu habetur Eccles. 21. Quasi à facie colubri fuge peccatum. Hæc autem fuga siue recessus non est localis sed spiritualis, & fit per detestationem peccati, quæ est actus pœnitentiæ: aliàs si complaceret, nunquam remittetur ei: quia similiter odio sunt Deo impius & impietas eius: de accessu autem ad Deum habetur Zachariæ 1. Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos. Hæc conuersio fit per amorem, qui causat desiderium & obseruantiam mandatorum Dei, iuxta illud, Si quis diligit me, sermonem meum seruabit. Hinc est quòd in iustificatione requiritur quòd quis in voto habeat seruare præcepta & omnia quæ sunt de necessitate salutis: puta confitendi, restituendi, satisfaciendi, non recidiuandi, & alia præcepta Dei, saltem implicitè. Isti autem quatuor actus (cùm sint subordinati, & vnus supponat alium, & pendeat quodam modo ex alio) possunt esse simul in eodem. Et quanuis non remittatur vnum peccatum sine alio, & impium sit à Deo dimidiam sperare veniam, nec possit aliquis in paruo tempore singula peccata detestari: Non tamen sequitur quòd magnū tempus exigatur ad iustificationem. Quia non oportet quòd homo in tempore præcedente iustificationem, detestetur singula peccata sua: sed sufficit quòd detestetur omnia quorum memoriam habet: & ex tali consideratione & detestatione subsequatur in anima quidā motus, detestans vniuersaliter omnia peccata commissa. inter quæ includuntur peccata obliuioni tradita: quia tunc homo est sic dispositus, quòd contereretur de illis, si memoriæ occurrerent. Et iste motus potest fieri in instanti, cùm Deus vult subitò & in instanti causare in homine dispositionem ad gratiam. Et tunc est successio duorum oppositorum in eodem subiecto. Aliter consideranda est in his quę subiacent tempori, & aliter in his quæ sunt supra tempus, sicut est actus intellectus. licet etiam dici possit quòd non est dare vltimum instās, in quo quis fuit in culpa: sed vltimum tempus, & primum instans, in quo est in gratia, & in tempore immediatè præcedēti erat in culpa. Quandoq; tamen & vt in pluribus præcedit deliberatio, quæ non est de essentia iustificationis, sed via ad iustificationem: sicut motus localis est via ad illuminationem: & alteratio est via ad generationem.

Rom. 4. *Rom. 5.* *Psal. 84.* *Actus fidei & spei requiritur ad iustificationē.* *Cap. 14.* *Ioan. 14.* *2.2.q.113. ar.5.ad.3.* *Ad contritionem non requiritur magnum tempus.*

Ver. 2. *De attributione iustificationis.*

B IVstificatio primò & principaliter attribuitur Deo, tanquam causæ efficienti. Vnde Rom. 3. Deus est qui iustificat impium. Secundò & formaliter gratiæ, per quam homo denominatur iustus & iustificatus, iuxta illud, Iustificati gratis per gratiam ipsius. Tertiò ministerialiter & instrumentaliter, & sic attribuitur sacramentis nouę legis & ministris eorum, vt inferius dicetur. Quartò dispositiuè, scilicet, fidei, spei, pœnitentiæ, & amori siue charitati, & cuilibet illorum: non tamen cum exclusione alterius. Et ideò notandi & intelligendi sunt passus sacræ scripturæ, in quibus iustificatio attribuitur alicui prædictorū quatuor, non faciendo mentionem de reliquis, quòd non intendunt excludere alia quę concurrunt. Vnde cùm Apostolus dicit, Iustificati ex fide, &c. non dicit, sola, sicut moderni hæretici commentantur. Et cùm dicit, Arbitramur hominem iustificari per fidem, nō dicit, solam. Et eodem modo dicendum est de omnibus passibus, in quibus dixit Christus, Fides tua te saluum vel saluā fecit. Et illud: Iustus ex fide viuit. Similiter de charitate, Dimissa sunt ei peccata multa, quoniam dilexit multum, nō dixit, solum, quia postmodū subiungit, Fides tua te saluam fecit. Et pariter de spe, cùm dicitur Rom. 8. Spe salui facti sumus: nō dicitur, sola. Et cùm dicitur Ezech. 18. Quacunque hora ingemuerit peccator, omnium iniquitatū eius non recordabor. Non dicitur, solum ingemuerit: quia (vt dictum est) requiritur fides, iuxta illud Marci vltimo, Qui non crediderit, condemnabitur. Nec etiam sufficit fides, sed etiam requiritur spes. & ideò licet Cain & Iudas ingemuerint, remissionem tamen peccatorum non sunt consecuti, propter defectum fidei: nec Antiochus propter defectum amoris siue charitatis. Ex præmissis apparet ecclesiæ catholicæ veritas, versutiaque & error Lutheranorum, qui soli fidei inhærentes, abominantur præparationem & omnia opera pœnitentiæ: licet Christus dixerit, Nisi pœnitentiam egeritis, omnes simul peribitis. Eorum argumenta faciliter dilui possunt. Non enim valet consequētia siue illatio à dicto simpliciter ad dictū exclusiuum, vnde non sequitur, Homo currit, ergo solus homo currit. Nec obstat illud, Arbitramur hominem iustificari per fidem, sine operibus legis, scilicet Moysi: Quia opera legis Mosaicæ non concurrunt ad iustificationem. Non tamen negat actum fidei, qui est opus intellectus: nec spei aut charitatis, vel etiam pœnitentiæ, qui sunt actus voluntatis: nec etiam timorem, cùm dicatur Eccles. 1. Nam qui sine timore est, non poterit iustificari, quemadmodum sine fide, vt inquit Apostolus Hebr. 11. Ergo non soli fidei attribuitur iustificatio: nec etiam negat sacramenta nouæ legis: nec negat opera præceptorum debere haberi in voto. Non pugnat etiam contra nos quod canit Ecclesia in prosa corporis Christi, cùm dicit: Ad firmandum cor syncerum sola fides sufficit: quia ibi non loquitur de iustificatione, sed de actu fidei, respectu tanti sacramenti. ad quod intelligendum non debemus quærere rationes naturales, sed inhærere & inniti soli reuelationi diuinæ, quæ est obiectum formale fidei. Et si dicatur quòd Origenes super illud Rom. 3. Vbi est gloriatio tua? & diuus Augustinus super illud Rom. 4. Credenti in eum, &c. Et diuus Ambrosius super illud, Iustificati gratis, &cæ. & Hilarius super Matth. 8. & D. Chrysostomus super illud Rom. 3. Gloriatio tua exclusa est, &cæt. dicunt solam fidem sufficere ad iustificationem. Dicendum quòd sancti Doctores per illud signum exclusiuum (solum) excludebant externa opera legis Moysi & opera præcedentia primam iustificationem: vt ex eorum dictis in aliis locis manifestè apparet: Sed non opera interna concomitantia primam iustificationem: quæ (vt dictum est) necessariò requiruntur, & sacramēta, necnon opera mandatorū nouę legis, saltem in voto. Latro enim quē allegāt, & mulier Chananea ad pedes eius prouoluta, illa nō omiserunt, imò super illa

Rom. 3. *Rom. 5.* *Luc. 7.* *2. Macb. 9.* *Luc. 13.*

addiderunt, vt patet intuenti. Lutherani autem (vt ex eorum dictis patet) negant pœnitentiam, & identificant fidem cum fiducia, & dicunt quod sola fide, qua credimus Deo promittenti, gratiam recipimus. Catholici tamen illam fiduciam qua secluduntur requisita, præsumptionem vocant. Et licet aliquando in velamen, & propter metum reprehensionis dicant omnia alia opera virtutum originem trahere ex fide, si auditor vrgeat: in suis tamen conuenticulis sua venena effundunt, dicentes: Sufficit habere solam fidem. Sufficit fidere promissis diuinis. Opera nostra nullius sunt momenti. Et sacras literas opera exigentes damnant. Vnde Tridentina synodus 6. sessione, cap. 9. dicit: Si quis dixerit sola fide iustificari impium: ita vt intelligat nil aliud requiri, quod ad iustificationis gratiam comparandā cooperetur, & nulla ex parte necesse sit eum suæ voluntatis motu preparari aut disponi, Anathema sit. Et cap. 12. Si quis dixerit iustificationem nil aliud esse, quàm fiduciam diuinæ misericordiæ peccata remittentis per Christum, vel eam solam fiduciam esse qua iustificamur, Anathema sit. Sed hæretici dicunt quòd sacræ literæ distinctiones (quas premisimus) non admittunt. Quare eas, & diuisiones, ac partitiones Theologorum rident & contemnunt, vt securius lateant, & velocius simplices & incautos decipiant, & vt conuicti persuadeant, vel saltem elabi possint, & vincere videantur. Sed manifestum est distinctiones valere, vt dubia tollantur, & occlusa reuelentur. Et sunt necessariæ in sacris literis, vt loca scripturarum (quæ sibi inuicem videntur aduersari) conciliari

Prouerb. 26. possint. Quemadmodum, Responde stulto secundum stultitiam suam: &, Ne respondeas stulto iuxta stultitiā suam.

Ioan. 8. & illud: Ego non iudico quenquam. & alibi: Ego in iudi-

Ioan. 9. cium veni in hunc mundum. Ego & pater vnum sumus. & alibi, Pater maior me est. Item 1. Cor. 3. Christus dicitur fundamentum. & Apocalyp. 21. Duodecim nominantur fundamenta. velint nolint hæretici, sacræ literæ distinctionibus egent. Nam & Christus distinctione vsus est, Matth. 19. vbi distinctionem adducit Eunuchorum. & Lucæ 12. dicit aliam esse prudentiam filiorum huius seculi, & aliam lucis. Et Apostolus obeditionē, & libertatem, & seruitutem distinguit in obeditionem peccati, & iustitiæ. Similiter & prudentiam atque sapientiam. & mirum est quòd sic distinctiones in catholicis rideant, cùm ipsi (si authoritates vel rationes vrgeāt) distinctionibus vtantur.

Ver. 3. *De certitudine gratiæ siue iustificationis.*

A CVm de certitudine iustificationis varia sit orthodoxorum Patrum & Lutheranorum sententia, non inutile erit parumper circa huiusmodi immorari, & sanctorum Patrum sententiam ex sacris literis ac Ecclesiæ authoritate fulcire. Ad maiorem tamen euidentiam reducen-

c. 10. §. ver. 5. dum est ad memoriam quod supra dictum est de quadruplici certitudine, scilicet, morali, euidentiæ, fidei theologicæ, & fidei humanæ. His suppositis notandæ sunt aliquot propositiones. Prima est quod aliquis diuino munere siue spiritus sancti reuelatione potest habere certitudinem fidei de sua iustificatione, prout D. Virgo, cui di-

Luc. 1. ctum est: Aue gratia plena. & Apostolus testatur sibi di-

2. Cor. 12. ctum à Domino: Sufficit tibi gratia mea, & D. Magdalena & alij multi, quos breuitatis causa pertrāseo, habuerūt reuelationem remissionis peccatorum. Secunda propositio, aliquis potest esse certus certitudine fidei Catholicæ de iustificatione paruulorum baptizatorum ante vsum rationis. Tertia propositio, aliquis potest esse certus certitudine morali siue coniecturali de sua iustificatione: Ex

Mat. 7. fructibus enim cognoscitur arbor. Ideò cùm quis experitur in semetipso se propter Deū detestari peccata, de quibus confessus est, & experitur se diligere Deum, & libēter audire verba eius, & delectari in obseruatione mandatorum ipsius, & exercere opera misericordiæ, potest coniectari se habere gratiam Dei. Quia talia opera & signa non inueniuntur communiter nisi in iustificatis. Vndè Chri-

Mat. 4. stus: Pœnitentiam agite, & appropinquabit regnum cœlorum. Et alibi: Qui manducat me, & ipse viuet propter me. Et D. Gregorius: Probatio dilectionis exhibitio est

1. Ioan. 3. operis. Et D. Ioannes, Charissimi, si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum, &c. Quarta propositio: Aliquis potest de sua iustificatione esse certus certitudine fidei humanæ, cui potest subesse falsum. Quia potest aliquis ex pia affectione quam habet ad seipsum, firmiter absque quacunque hæsitatione credere se fecisse quod in se est, quod tamen non fecit: hac fide humana Lutherani credunt absque quacunque hæsitatione se esse in gratia, & aliis erroribus suis adhærent, sic quod parati sunt pro eis mori. Tales habent certitudinem maiorem morali & non euidētem, nec fidei catholicæ, cui non potest subesse falsum: ergo fidei humanæ cùm non sit alia certitudo. Quinta propositio, nullus adultus absque diuina reuelatione potest esse de sua iustificatione certus certitudine fidei theologicę infusæ, siue adeò certus quod sit in gratia, sicut quod verbum caro factum est, ac sicut de aliis articulis fidei. Hæc propositio primò probatur authoritate Concilij Tridentini, sessione 6. decreto 9. vbi dicitur: Nam sicut nemo pius de Dei misericordia, de Christi merito, deque Sacramentorum virtute & efficacia dubitare debet: sic quilibet dum seipsum, suamque propriam infirmitatem & indispositionem respicit, de sua gratia formidare & timere potest: cùm nullus scire valeat certitudine fidei (cui non potest subesse falsum) se gratiam Dei esse consecutum. Decretum illud fundatur ex verbis Iob, dicentis: Si venerit ad me Deus, per gratiam scilicet, Iob 9. non videbo eum. Si abierit, scilicet per peccatum, non intelligam. Si Iob simplex & iustus hoc ignorabat, quomodo nos innumeris penè flagitiis inuoluti citra arrogātiam affirmare poterimus Deum esse nobis propitium & condonasse peccata? Subnectit his Iob: Et cùm inuocantem exaudierit me, non credo quod audierit vocem meam. Et rursus: Si iustificare me voluero, os meum condemnabit me. Si innocentem ostendero, prauum me comprobabit. Etiam si simplex fuero, hoc ipsum ignorat anima mea, & tædebit me vitæ meæ. Et iterum: Verebar omnia opera mea, sciens quod non parceres delinquenti. Si lotus fuero quasi aquis niuis, & fulserint velut mundissimæ manus meæ, sordibus intinges me, & abominabuntur me vestimenta mea. Ex contextu apparet quod non loquebatur cōparatiuè, sed de iustitia sua quam amici eius obiecerant: si mundus & rectus incesseris, &c. Eò pertinet illud cōcionatoris: Nescit homo vtrum amo- Eccle. 9. re vel odio dignus sit: sed omnia in futurum seruantur, incerta. Ad hæc accedit Salomon dicens: Quis poterit Prouer. 20. dicere mundum est cor meum, mundus sum à peccato. Et Sapiēs de propitiatu peccatorum: Noli esse sine metu. Eccle. 5. & Psalm. Delicta quis intelligit: ab occultis meis munda Psal. 18. me Domine. & Apostolus, Sed neque meipsum iudico. 1. Cor. 4. Nihil enim mihi conscius sum, sed in hoc iustificatus non sum. Qui autem me iudicat Dominus est. Quem locum tractans D. Hierony. lib. 2. dialogorum, aduersus Pelagianos ait, Qui hoc dicebat, nullius itaq; peccati præscius erat: sed quia legerat: Delicta quis intelligit: ab occultis meis munda me Domine. Et illud: Sunt viæ quę videntur Prou. 14. viro: nouissima autem harum respiciūt in profundum inferni. Idcircò temperabat sententiam, ne fortè per ignorantiam deliquisset. Ad hanc formam pertinet illud quod D. Petrus dixit Simoni Mago: Age pœnitentiam si fortè Act. 8. remittatur tibi hæc cogitatio cordis tui. Notetur hæc conditio, si, non dixit teneris credere, vel potes asserere cùm incertus sis. Et D. Bernardus: Orandus est Deus, vt custo- Ser. 17. super Cant. cantic. diat corda nostra & intelligentias nostras, ne fortè cùm non aderit, adesse putemus, nostrumq; pro suo sequamur sensum deuiantes. Venit nanque & vadit, & nemo facilè scit vndè venit, & quando vadit. Potest etiam hæc propositio probari rationibus. In confesso enim omnibus est nemini beneficium reconciliationis impendi, nisi prima pœnitentia. Vnde Christus: Nisi pœnitentiam ha- Luc. 13. bueritis, omnes simul peribitis. Atqui nemo absque diuina reuelatione, tanta certitudine quanta fidei, vt nullo pacto decipi queat, cognitionem habere potest se esse verè pœnitentem. Igitur, &c. Minor probatur: quia certitudo non potest haberi de aliquo, nisi possit diiudicari per proprium principium. Principium autem & obiectum gratiæ est Deus per suam gratuitam voluntatem acceptantem nos. Sed Deus est ignotus, nisi reueletur. Ergo nemo potest certò scire quando habet gratiam nisi Deus reuelet. Si dicatur quod verum est certitudine scientiæ:

cùm hoc tamen stat quod possit haberi certitudo fidei. Verùm hæc euasio non soluit argumentum. Quia benè sequitur absque reuelatione quis non potest haberi certitudinem euidentiæ: ergo nec certitudinem fidei. Cùm certitudo fidei sit maior in se simpliciter: & absolutè seu ex parte obiecti, licet non quo ad nos & ex parte subiecti. Sed qui non potest in minus, non potest in maius. Igitur, &c. Præterea certitudo assensus huius propositionis: Ego sum in gratia, non potest procedere ex habitu fidei infusæ, ergo non est certitudo fidei catholicæ, cui non possit subiici falsum. Antecedens patet: Quia habitus non potest producere assensum nisi circa obiectum proprium. Sed obiectū fidei non est nisi Deus, & illa quæ sunt à Deo reuelata interius vel exterius. Deus enim secundū diuum

2.2.q.2. art.1. Thomam infundit nobis habitum fidei, vt nos inclinet & moueat ad assensum eorum præcise quæ nobis reuelauit. Sed sacra scriptura nullibi promittit remissionem peccatorum nisi in genere & conditionaliter: Si se conuerterit impius, &c. Et nunquam asserit in particulari hanc personam vel illam sufficiēter esse dispositam ad gratiam, seu non habere obstaculum gratiæ: Ergo nullus potest habere certitudinem fidei quod sit receptus in gratia Dei absque speciali reuelatione. Conclusio enim sequitur debiliorem partem. Vndè cùm assensus huius propositionis: Ego sum in gratia Dei, pendeat ex hoc syllogismo: Quandocunque impius auertit se ab omni impietate perfectè, & facit quod in se est, habet gratiam. Sed ego sum huiusmodi: ergo sum in gratia. Maior huius syllogismi est de fide. Minor autem non est de fide catholica infusa, nisi in illis qui habent specialem reuelationem, cùm habitus non possit vltra obiectum suum. Igitur est ex coniectura humana vel ex fide humana, quæ potest decipi, & cui potest subesse falsum, & per consequens conclusio.

Nec illi qui oppositum dicunt, habent maiorem certitudinem de sua gratia, quàm ego de ista propositione: Roma, quam alias vidi, nunc est: cum hac tamen certitudine potest stare falsitas. Nam durante tali assensu potens est Deus, me inscio, delere Romam. Quod autem quis non possit haberi certitudinem fidei se auersum fuisse perfectè ab omni impietate, apparet, quia talis debet habere exploratum propriū cor, ne aliquid ibi lateat quod diuinæ amicitiæ obstat: Sed hoc non potest homo infallibiliter per-

Hier. 17. cipere: cùm Hiere. dicat: Profundum est cor hominis & inscrutabile, quis cognoscet illud? quasi dicat: nullus, nisi Deus; qui scrutatur renes & corda. & 2. Paralypo. Tu solus nosti corda filiorum hominum. Ideò Psalm. dixit: Delicta quis intelligit: ab occultis meis munda me Domine. Et Apostolus Nihil mihi conscius sum.

Nunc authoribus sacræ scripturæ perperam ab hæreticis intellectis, & in oppositum allegatis respondendum

Mat. 11. est. Allegant imprimis illud Christi: Omnia quæcunque orantes petitis, credite quia accipietis, & euenient vobis. Ex quo inferunt quod cùm orando petimus remissionem peccatorum, debemus statuere & firmiter credere nos

Iacob. 1. eam statim impetrare. Nam vt Diuus Iacobus ait: Si quis autem vestrum eget sapientia, postulet a Deo qui dat omnibus affluenter, & dabitur ei. Postulet autem in fide nihil hæsitans, &cæt. Dicendum quod per illa verba, nec Christus, nec Diuus Iacobus voluit aliud a nobis exigere quàm fiduciam siue spem bonam nos accepturos quod petimus, si benè ac rectè, ac cum debitis circunstantiis petamus. Sed an hoc faciamus incertum est nobis, licet quasdam coniecturas morales, fallibiles tamen, habeamus. Adducunt prætereà illud Apostoli: Ipse enim Spiritus sanctus reddit testimonium spiritui nostro quod sumus filij Dei. Et sic arguunt: Testimonium Spiritus sancti non potest esse nisi certum. Sed Spiritus sanctus testa-

Rom. 8. tur diuo Paulo authore: Ergo quemcunque constituit filium Dei, facit simul eum certum esse in gratia. Eò quòd Apostolus præmisit: Non enim accepistis spiritum seruitutis in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum Dei, in quo clamamus Abba pater. Dicendum imprimis quod testimonium Spiritus sancti est semper verum & certum in se. Sic quod Spiritus sanctus non est de se fallax sicut spiritus creaturæ. Et quicunque certus est, eum qui loquitur & testimonium perhibet esse Spiritum sanctum, certus est certitudine fidei verum esse testimonium illud: Sed Spiritus sanctus de communi lege non perhibet testimonium in particulari certum certitudine fidei, sed solùm per quasdam coniecturas & indicia maiora & minora secundum dispositionem subiecti & diuersos hominis progressus in sanctitate. Non possumus tamen vsquequaque esse certi huiusmodi indicia & coniecturas esse a Spiritu sancto nisi per specialem reuelationem. Scimus enim quod sæpè angelus Satanæ se transfigurat in angelum lucis, & per similem apparentiam homines deludit. Testimonium enim de quo loquitur Apostolus, *2. Cor. 11.*

quod Spiritus sanctus eis quos inhabitat, præbet, est quod ad amorem castum, eosdemq; allectat & inclinat, vt non timore (prout olim antiqui serui sub lege Moysi) sed prompto amore filiali pareant, iussaque Dei spontaneè faciant, tanquam filij idonei ad hæreditatem adeundam. Quod quidem testimoniū perhibere inchoat, prout hoc loco docet Paulus: & tamen experientia luce clarior, docet illos qui recentes sunt in gratia Dei, quos incipientes sancti Doctores appellant, non protinus timorem illum deponere seruilem, quoadusque sit perfecta charitas, quæ huiusmodi timorem radicitus conuellat. Ideò non subitò facit hanc certitudinem & firmitatem propter nostram prauam dispositionem, sed temporis successu accumulando, roborandoque magis coniecturas. Corroborare Lutherani etiam nituntur certitudinem gratiæ per illud Apostoli: Ideò ex fide, vt secundum gratiam firma sit *Rom. 4.*

promissio omni semini. Quia ex eo quod, secundum eos, sola fide iustificamur, manifestè sequitur quemlibet iustorum certum esse gratiæ suæ, cùm sit certus de fide sua. Vnde Apostolus: Vosinetipsos tentate si estis in fide, ipsi *2. Cor. vlt.*

vos probate. An non cognoscitis vosinetipsos. Dicendum imprimis, negandò fundamentum illorum, scilicet, quod sola fides iustificet, vt suprà deduximus, & cùm Apo- *Hoc. §. c. 10.*

stolus dicit, quod ex fide firma sit promissio, intelligit de Christo siue hæreditate in generali & conditionaliter, vt dictum est: hoc est fides certos nos reddit Christū olim promissum venisse: & quod per eum nos hæreditatē consequemur, si fecerimus quæ iubet. Verùm de his in particulari certi esse non possumus certitudine fidei absque speciali reuelatione. Secundò dicendum quod possumus esse certi de actu fidei informis, sed non formatæ. Licet enim sit mihi euidens quod credam Deum esse trinum & vnum, non tamen est mihi euidens trinitas. Verba autem Apostoli: Tentate si estis in fide, designant dubitationem de fide viua, vt scilicet quilibet tentet & examinet se an sit in charitate antequā veniat ad iudicium. Nec obstat etiam illud Apostoli: Si Deus pro nobis quis contra nos? &c. *Rom. 8.*

Certus sum enim, &c. Quia ibi loquitur de certitudine in generali non in particulari: nec etiam loquitur de charitate quā diligimus Deum. Quia sequeretur quod nullus qui habuit charitatem posset peccare, quod est manifestè hæreticum. Sed loquitur de charitate & amore Dei, qui prior nos dilexit. Et quia prius ideò non cessat, nisi nos prius eum diligere desinamus: Si dicatur quod ille qui baptizatur habet certitudinem fidei, quod baptismus iustificat: & quod habet propositū accipiēdi baptismum, & quod non habet obicem. Negatur secunda pars minoris. Quia in adulto requiritur pœnitentia virtus. Dicit enim D Petrus: Pœnitentiam agite, & baptizetur vnus- *Act. 2.*

quisque vestrum, &c. Atqui de illa nemo potest esse certus, vt dictum est. Igitur, &c. De canonibus Apostolorum ac de conciliis Ecclesiæ & authoritate illorum, dicetur infrà ca. 17. §. 1. ver. 3. & deinceps.

§. 5. *De vitiis Fidei oppositis.*

Fidei & actibus eius opponuntur duo peccata, scilicet, infidelitas & blasphemia. Infidelitas est duplex quædam purè negatiua. Alia est positiua, vel saltem priuatiua. Infidelitas negatiua est carentia fidei: in his qui nunquam audierunt nec audire potuerunt aliquid de fide. & hæc inuenitur in pueris ante baptismum, & in adultis insularibus, qui nihil vnquam de fide audierunt, nec potuerunt, iuxta illud: Quomodo credent ei quem non audierunt? aut quomodo audient sine prędicante? Et hæc infidelitas magis habet rationem pœnæ quàm culpæ: quia talis ignorantia diuinorum ex peccato primi parentis secuta est. Cùm ergo non sit culpa, sequitur quod qui infideles sunt hac infidelitate, non damnabuntur propter eam,

A 2. 2. q. 10. art. 1. *Infidelitas negatiua & positiua quid.* *Rom. 10.*

sed propter alia peccata, scilicet originale vel mortale. Et sic debet intelligi illud, Qui non credit, iam iudicatus est. Vnde Christus dixit: Si non venissem, & eis locutus non fuissem, peccatum non haberent. Quod exponens D. Aug. ait: Loquitur de illo peccato, quo non crediderūt in Christū, quo (vt testatur) spiritus sanctus arguturus erat mundum de peccato, de iustitia, & de iudicio: de peccato quidem, quia non crediderunt in eum.

Ioan. 3. *Ioan. 15.*

Ver. 1. *De infidelitate positiua.*

B INfidelitas positiua est per contrarietatem, qua quis contrariatur aut resistit vel discredit his quæ sunt fidei, aut contemnit ipsam, iuxta illud: Quis credidit auditui nostro? Et quia aliquis potest tripliciter reniti & contradicere fidei, ideò tres sunt species infidelitatis. Primò aliquis potest reniti & contradicere fidei non susceptæ. & talis est infidelitas Paganorum. Secundo fidei susceptæ in figura tantum. & talis est infidelitas Iudæorum. Tertio fidei susceptæ & manifestatæ. & talis est infidelitas Christianorum. Infidelitas Iudæorum est peior quàm Gentilium, & infidelitas Christianorum est peior vtraq;, iuxta illud: Melius erat illis non cognoscere viam iustitiæ, quam post cognitionem retrorsum conuerti. Subiectum infidelitatis est intellectus, sicut & fidei: cùm cōtraria habeant fieri circa idem. Et sicut actus fidei est elicitus, hoc est, immediatè procedens ab intellectu, & imperatus à voluntate: Sic etiam actus infidelitatis. & sic voluntas est causa infidelitatis, sicut & omnium aliorum peccatorum in ratione motiui.

2.2.q.10. art.5. *Esa. 53.* *Infidelitatis tres species.* *2.Pet.2.*

Ver. 2. *De communicatione cum Gentilibus & Iudæis.*

C NOn esse licitum fidelibus communicare cum hæreticis & apostatis, constat ex eo quòd sunt excommunicati, & ab Ecclesia præcisi, duplici ratione. Prima in pœnam discessionis à fide. Secunda propter periculum communionis cum eis. Quia sermo eorum vt cancer serpit. 2. Timoth. 2 Et communiter nituntur peruertere fideles. Vnde Apostolus: Modicum fermentum totam massam corrumpit. Ideò absque peccato mortali non possunt fideles Christiani cum talibus ab ecclesia declaratis communicare: aliter reputantur fautores, & incidunt in pœnas iuris: nisi fortè in extrema necessitate corporali, vel nisi ad reducendum eos ad veram fidem. Et quāuis alij infideles possint contrahere forum & iurisdictionem ecclesiæ Romanæ, ratione delicti commissi in terris ecclesię subiectis: in crimine tamen infidelitatis post declarationem nō sunt ecclesiæ subiecti, nec ecclesia eis pœnam spiritualem infligere potest, iuxta illud: Quid mihi de his qui foris sunt iudicare? & ideò ecclesia non prohibuit Christianos fideles cum Gentilibus & Iudæis conuersari in actibus ciuilibus, scilicet emptionibus, venditionibus, & aliis contractibus. Quare fideles firmi in fide, possunt cum illis conuersari & communicare circa bona temporalia, non tamen Matrimonium cum illis contrahere, cùm dicatur: Nubat, tamen in Domino, hoc est, viro suæ religionis. Nam in dispari cultu prohibitum est in lege Matrimoniū, Deut. 7. Circa spiritualia autem non licet fideles cum infidelibus conuersari, iuxta illud: Quæ participatio iustitiæ cum iniquitate? aut quæ societas lucis ad tenebras? Quæ autem conuentio Christi ad Belial? aut quæ pars fidelis cum infideli? vnde sequitur quòd fideles peccant, admittētes Gentiles vel Iudæos in spiritualibus, ac etiam dum intersunt ritibus & ceremoniis infidelitatis illorum. Simplices verò & infirmi in fide (de quorū subuersione dubitari potest) prohibendi sunt ab infidelium conuersatione, & præcipuè ne magnam familiaritatem cum eis contrahant. Et ob hanc causam Deus prohibuerat Iudæis ne cōmunicarent cum Gentibus infidelibus, quarum terras erant ingressuri: Quia Iudæi illi erant infirmi in fide, & proni ad idololatriam. Nec debent de nouo Christiani eligere seu constituere Iudices aut Principes seu Prelatos infideles super se, hoc enim cederet in scandalum & periculum fidei & fidelium. Quia faciliter illi qui subiiciuntur aliorum iurisdictioni, immutari possunt ab eis quibus subsunt, vt sequātur eorum imperium, nisi illi qui subsunt sint magnæ virtutis. Et præterea infideles contemnunt, si defectus fidelium videant. Ideò Apostolus prohibuit ne fideles contendant in iudicio coram Iudice infideli: ait enim: Audet aliquis vestrûm habens negotium aduersus alterum, iudicari apud iniquos, & non apud sanctos? Item, Nolite iugum ducere cum infidelibus. Et ideò ecclesia nullo modo permittit quòd infideles acquirant dominium super fideles, vel qualitercunque eis præficiantur in aliquo officio. Si tamen infideles habeant dominium vel iurisdictionem temporalem super aliquos ante fidem susceptā, illam non amittunt. Quia cùm distinctio fidelium & infidelium sit de iure diuino, & dominium siue prælatio introducta ex iure humano, & ius diuinum quod est ex gratia, non tollat ius humanū: sequitur quòd distinctio fideliū secūdum se cōsiderata, nō tollit prælationē vel dominiū infidelium supra fideles. Potest tamē per sententiā vel ordinationem ecclesiæ tale ius dominij vel prælationis tolli. Quia infideles meritò suæ infidelitatis merentur potestatem amittere supra fideles. Et quo ad infideles (qui tēporaliter subduntur ecclesiæ aut membris eius) ordinatū est, quòd seruus infidelis per baptismum liberetur. Nec facit dominis illorum ecclesia iniuriam, cùm ipsi domini in temporalibus subiiciantur ecclesię. In his autem qui non subdūtur temporaliter ecclesiæ, licet ecclesia statuere possit ordinare, vt libertate per baptismum gaudeant: tamen nondum statuit, ad vitandum scandalum. Sicut Christus qui poterat à tributo se excusare: tamen mandauit solui tributum, vt scandalum vitaret. Sic Apostolus cùm dixisset, Quicunque sunt sub iugo serui, omni honore dominos suos dignos arbitrentur: subiunxit: Ne nomen Domini & doctrina blasphemetur. vbi verò domini vellent eos retrahere à fide, & inducere ad infidelitatem vel alia peccata, licitè fugere & libertate sua vti possent. quia maius est vinculum Matrimonij (quod est de iure naturali) quàm seruitutis, quæ est de iure Gentium. Sed vbi infidelis non vult habitare cum muliere fideli, sine cōtumelia creatoris, vel econuerso, soluitur vinculum Matrimonij, & fidelis cum alia contrahere potest, vndè ait: Quòd si infidelis discedit, discedat: non enim seruituti subiectus est frater aut soror in huiusmodi. In pace autem vocauit vos Deus. A fortiori, si dominus discedit & non vult habitare cum seruo sine contumelia creatoris, seruus discedere & fugere potest: nec tunc est scandalū, nisi fortè passiuum. Et quanuis infideles in suis ritibus peccent, tolerari possunt, vel propter aliquod bonū quod ex eis vel in eis prouenit: vt ritus Iudæorū, in quibus olim præfigurabatur virtus fidei quam tenemus. Hoc bonum prouenit, quòd ex eis habemus testimoniū fidei nostræ, & ab hostibus habere testimonium pro magno reputatur: vel propter scandalum vitandum. Et sic ritus aliorum infidelium, qui nil veritatis aut vtilitatis afferunt, tolerantur: ne tumultus & dissidia oriantur, & ne eorum conuersio impediatur.

2.2.q.10. art.9. *1.Tim.5.* *1.Cor.6.* *2.Cor.7.* *2.Cor.6.* *Familiaritas cum infidelibus est cauēda simplicibus.* *1.Cor.6.* *1.Cor.5.* *Mat. 17.* *1.Thes. 6.* *1.Cor.7.* *Seruus quādo possit fugere à domino.*

Ver. 3. *De coactione infidelium ad fidem.*

D GEntiles seu Pagani quanuis verbis & exemplis ad fidem Christi induci possint: minis tamen aut pœnis compellendi non sunt. Quia cùm homo non possit compelli nisi ad ea quę sunt rationis naturalis, & Deo nō placeant coacta obsequia: sequitur quòd ab hominibus non possit compelli ad ea quæ sunt supra rationem. Nec obstat id quod habetur Lucæ 14. Exi in vias & sepes, & compelle intrare: non enim intelligitur de compulsione & coactione reali, sed per instantem prædicationem & persuasionem. Ille enim qui sæpissimè & instanter persuadetur, compelli quodam modo dicitur. Et si intelligatur pro reali compulsione, intelligendum est de his qui sponte fidem susceperunt, & non reclamauerunt: aut si reclamauerunt, post reclamationem consenserunt, vt habetur in c. maiores. §. Item quæritur, extra de baptismo. Et sic infideles. Christiani, hæretici & apostatæ, sunt coercendi, eò quòd iam fidem susceperunt in sacramento baptismi, per quod debitores facti sunt vniuersæ legis, quemadmodum Iudæi per circuncisionem, vt habetur Gal. 5. Et quia Iudæi susceperunt fidem Christianā in figura: Fides enim antiqui & noui testamenti est vna, vt probat D. Thom. de Veritate q. 14. art. 12. eò quòd de eodem obiecto. Vnde Ephes. 4. Vnus Dominus, vna fides, &c. Ideo videtur aliquibus quòd Iudæi possint compelli ad suscipiendam fidem Christianam: quia Iudæi possunt compelli ad seruandam legem Moysi ad verum sensum legis: Sed verus sensus legis est de Christo Messia, vnde Ioannis 5. dicitur:

2.2.q.10. art.8. *An Iudæi ad fidem cogi possint.*

Scru-

Scrutamini scripturas: quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere. Illę sunt quæ testimonium perhibent de me. Christus enim per legem & Prophetas probari potest aduenisse, maximè ex hebdomadibus Danielis, & ex prophe-

Dan.9.

tia Iacob, Gen.49. Non auferetur sceptrum de Iuda, &cæ. ideo videntur compellendi. Veruntamen ecclesia determinauit oppositum, vt habetur in c. de Iudæis. 45. distin. vbi dicitur: De Iudæis autem præcepit sancta Synodus, nemini deinceps ad credendum vim inferre. Cuius enim vult Deus miseretur, & quem vult indurat. Nō enim tales inuiti saluandi sunt, sed volentes, vt integra sit forma iustitiæ. Et sicut homo proprij arbitrij voluntati serpenti obediens periit: Sic vocante se gratia Dei propria mentis conuersione, quisquis credendo saluatur. Ergo non vi, sed libera sui arbitrij voluntate, & facultate vt conuertantur, suadendi sunt: non impellendi. Qui autem iampridem ad Christianitatem coacti sunt, sicut factum est temporibus religiosissimi principis Ziziburi zelum Dei habentis, sed non secundum scientiam: Quia iam cōstat eos diuinis sacramētis associatos, & baptismi gratiam suscepisse, & chrismate vnctos esse, & corporis Domini extitisse participes: oportet quòd fidem, quam etiam vi vel necessitate susceperunt, tenere cogantur, ne nomen Domini blasphemetur, & fides quam susceperūt, vilis & cōtemptibilis habeatur: vnde de Iudęis specialiter prohibuit Dominus, ne propter incredulitatem occiderentur. Vnde Dauid: Ne occi-

Psal.58.

das eos, nequando obliuiscantur populi mei. Et vt habetur Esa.10. & Rom.9. Reliquiæ saluæ fient. & Rom.11. Cæcitas ex parte contigit in Israël, donec plenitudo gentiū intraret: & sic omnis Israël saluus fieret. Si enim fuisset licitum eos compellere, non fuisset omissum à tot sanctis & religiosissimis Imperatoribus Christianis, quanuis

Iudæi à Gallia quare repulsi sint.

aliqui hoc fecerint, vt Zizibutus, & Gallorum reges, propter nefaria crimina illorum circa sacratissimum eucharistiæ sacramentum: quorum zelus laudatur, & factum Zizibuti reprobatur, quo ad eos saltem qui nō erant culpabiles, vt habetur in dicto c. maiores, extra de bap. & ad rationem inductā dicitur quòd non potest clarè ostendi per Prophetas quòd lex eorum intelligatur de Christo. vnde Ioā.5. Si crederetis Moysi, crederetis forsitan & mihi. Notandum est verbum (forsitan) Nam prophetias allegatas Iudæi glosant, & adhuc nō defecisse sceptrum de Iuda dicunt: sed se habere ducē, sicut in captiuitate Babylonica. Miracula autem Christi licet sufficienter probauerint benè affectis, nō tamen malè affectis. Ideo omnia calūniantur, & negant prophetias esse per Christum impletas.

Ver.4. *De hæreticis coërcendis.*

E

2.2.q.10. art.8.

HÆretici autem eò quòd fidem manifestè susceperunt quanuis secundum eorum opinionem sint tolerandi: compellendi tamen sunt per ecclesiam. Et si restiterint aut conuerti renuerint, sunt brachio seculari tradendi, & per consequens comburendi, vt habetur in c. ad abolendam de hær. Vnde D. Hieron. & habetur in cap. resecandæ. 24. q. 3. vbi dicitur: Resecandæ sunt carnes putridæ, & scabiosa ouis à caule repellenda: ne tota domus, massa, corpus, & pecora ardeant. Arrius in Alexandria vna scintilla fuit: sed quoniam non statim oppressus fuit, totum orbem eius flamma populata est. Multò enim grauius est corrumpere fidem, quæ est vita animę, quàm falsare pecuniam, per quam temporali vitæ subuenitur. Si igitur falsarij pecuniæ & alij grassatores per principes seculares morti traduntur, vt in l. 2. C. de falsa moneta, & l. quidam. ff. ad l. Cor. de sicca. multò magis hæretici, ex quo de hæresi conuincuntur, possunt non solum iustè excommunicari,

Galat.5.
Mat.18.

sed etiam per iustitiam temporalē iustè occidi. Vnde D. Pau. imprecatur eis mortem: Vtinam abscindātur qui vos conturbant. Et Christus: Væ homini illi per quem scandalum venit. Expedit illi vt suspendatur mola asinaria in collo eius, & demergatur in profundum maris. Sed nullus magis scādalizat, quàm qui errare facit in fide, & Ioā. 15. Si palmes non manserit in vite, colligetur & mittetur in ignem, & ardet, Et Actuum. 19. habetur: Multi credentium veniebant & confitebantur actus suos. Multi autem

Combustio est congrua pœna hæreticorum.

ex eis qui fuerant curiosa sectati, contulerunt libros, & combusserunt coram omnibus. Ex quo loco aliqui trahunt, quod de iure diuino combustio est congrua hæreticorum punitio. Nam si libri mortui continentes curiosa, hæreses, & superstitiosa, dabantur flammis: multò magis libri viui, hoc est hæretici, debent comburi: Iure enim naturali membrum corruptum inficiens corpus, est abscindendum, ne pars syncera trahatur: igitur. Præterea Deuteron. 18. dicitur: Propheta autem qui errogantia deprauatus, voluerit loqui in nomine meo, quę ego nō pręcepi illi vt diceret, aut ex nomine aliorum deorum, interficietur. Sed hæretici sunt huiusmodi: igitur, &cæ. Ecclesia autem misericorditer se habet cum illis. Nam pro prima vice si recipuerint, & ad arbitrium Episcopi emendari & corrigi parati sint, recipit eos, vt habetur in prædicto cap. ad abolendam. Si autem recidiuent, eos seculari brachio tradit, tanquam relapsos & pertinaces, vt habetur in cap. accusatus, &cæ. super eo, de hær. lib. 6.

2.2.q.11. art.3.

1. Et quia hæretici his determinationibus aduersantur: ideo eorum iacula refellēda sunt. Primò dicunt D. Paulū non præcepisse hæreticos comburi, sed deuitari: & nō nisi post primam & secundam monitionem. vnde ait: Hæreticum hominem post primam & secundam monitionē deuita, sciens quia subuersus est qui huiusmodi est. Dicen-

Ad Titū.3.

dum est quòd cùm in principio nascentis Ecclesiæ non essent principes Christiani, non habebat Ecclesia aliud remedium. Nunc autem habet: & ideo ne corpus inficiant, & massam corrumpant, expellendi sunt. hoc autem facit post primam & secundam monitionem. post primam in generali, post secūdam in particulari iudicio, cùm recipiscere volunt. Et quia in hac particulari & secunda correctione, scilicet abiuratione, dicunt se velle abnegare perpetuò omnem hæresim, & postmodum recidiuant: Ecclesia

Ecclesia quo ad sacramēta nemini claudit gremium.
Venia non datur nisi correcto.

(quæ non potest iudicare de interioribus) videns se deceptam, recipit quidem eos redire volentes ad sacramenta, & quo ad illa nemini volenti claudit gremium. Veruntamen ne corpus inficiant, tradit eos brachio seculari puiendos; vt habetur in ca. super eo, de hæreticis, lib. 6. Si autē in particulari correctione resipiscere noluerint: tunc Ecclesia negat sacramenta, & veniam, quæ non datur nisi correcto, vt habetur in c. ad abolendā. Secundò allegāt illud. 1. Cor. 11. Oportet hæreses esse, vt qui probati sunt, manifesti fiant in vobis: Si ergo hæretici vtiles sunt Ecclesię, nō sunt abiiciendi. Dicendū quòd illa vtilitas est pręter intentionem hæreticorum: Quia secūdum D. Aug. intentio eorum est corrumpere fidem, quod est maximi nocumenti. Ideo magis considerādum est id quod est per se de eorum intentione, quàm quod præter eorum intentionē. Et eo modo oportet hęreses esse, quo necesse est scandala euenire. Non tamē propter hoc hæreses aut scandala bona sunt neq; toleranda. Non enim accipitur hic (oportet) aut (necesse) pro necessitate absoluta aut præceptiua, sed

Vtilitas hæresum est, præter intētionem hæreticorum

pro infallibilitate: ac si diceretur. Infallibiliter hæreses erunt, infallibiliter scandala venient. Sed væ hæreticis & scandalosis. Item supposita malitia hominum, infallibiliter erunt scandala, & supposito quòd sint hæretici, infallibiliter seminabunt hæreses. Quia (vt dictū est) sermo eorum vt cancer serpit.

Mat.13.

Tertiò adducunt parabolā zizaniorum, vbi serui domino suo dicebant: Vis imus & colligimus ea? qui respōdit, Non. & ait: Sinite vtraq; crescere vsque ad messem: & tempore messis dicā messoribus: Colligite primū zizania, & alligate in fasciculos ad cōburendum: triticū autem congregate in horreum meū. Per tempus messis intelligitur dies iudicij: ergo dimittēdi sunt hæretici crescere vsq; in diem iudij. Dicendū quod ex illa parabola manifestè apparet hæreticos (postquam sunt plenè noti & probati) comburendos: Quia ibi dicitur, Ne fortè simul eradicetis & triticum. Quia ante plenam cognitionem esset periculum tritici. Sed postquam plenè probati sunt, & non est periculum eradicandi tritici, & est tempus messis, scilicet iudicij particularis: Igitur, &cæ.

Ver.5. *De filiis infidelium, inuitis parentibus non baptizandis.*

A

2.2.q.10. art.12.

SI parentes infideles nō possunt compelli ad fidem: sequitur quòd filij infidelium ante vsum rationis inuitis parentibus non sunt baptizandi: cùm eadem sit voluntas filij ante vsum rationis cum voluntate patris, qui habet ei de salute spirituali prouidere. Quemadmodum puer existens in vtero matris, non potest absque matris iniuria, ante partum euelli: Sic nec post natiuitatem ante vsum rationis à patria potestate, sub qua est tanquam sub vtero

Rom.3.

quodam alendus & defendendus. Non enim facięda sunt mala, vt inde veniant bona. quia non esset submergendus paruulus in puteo pro baptismo, vbi aqua exterius non posset haberi, etiam si esset in periculo mortis corporalis. Sic propter salutem animæ filij spiritualem non est facienda iniuria patri. Vna ex potissimis rationibus, quare diximus quod infidelis non potest cōpelli ad fidem, est quia non potest ei clarè ostendi in lumine & ratione naturali, quod teneatur talem fidem suscipere: sed hęc ratio manet quo ad filium. Non enim potest ostendi ratione naturali, quòd pater debeat pro eo protestari aliam fidem quàm pro se. Per hanc rationem soluuntur penè omnia argumenta. Quia si pater vellet abuti filio contra legem naturæ, vtpote si vellet eum occidere: posset licitè auferri ab eo ad tempus, non tamen à patria potestate, etiam si pater sit seruus: quia licet filius natus in seruitute sit seruus: dominus tamen eius non potest vendere patrem sine filio, nec econuerso: nec alio modo separare ab eo quo ad ea quæ concernunt patriam potestatem, sicut nō potest vendere captiuam prægnantem sine filio, prout nec separare ex vtero. Soluitur etiam argumentum illorum qui dicunt quod princeps videns subditum facere contra legem superioris sui, debet compellere ad obediēdum superiori suo: Quia hoc locum habet, vbi clarè potest ostendi. Nec etiam sequitur quòd si Christus poterat compellere, Papa possit: cùm talis potestas pontifici non fuerit commissa: sicut nec quòd possit illuminare intellectum patris interius, quemadmodum Christus.

Quare infideles non possint ad fidem cōpelli.

Christus poterat cogere Iudeos ad fidem sed non Papa.

Casus in quo paruulus potest baptizari inscio patre.

Notandum tamen quòd filius posset baptizari, vbi pater extra passionem existens, vellet totaliter à se abdicare ius patriæ potestatis quam habet circa spiritualia & corporalia supra filium, vt si ipsum venderet, vel diceret, Nolo prouidere de salute filij mei, vel haberet eum pro derelicto, vel daret eum alicui ad longinquas partes deferendum, & illi de omnibus prouidendum, & non retineret potestatem sibi prouidendi de salute animæ: quia fortè cogitaret se in absentia filij posse prouidere: sicut dicitur de filiis antiquorum patrum, quòd saluati sunt in fide parentum. Ex quo datur intelligi, quòd ad parentes pertinet prouidere de salute spirituali filiorum, antequam habeāt vsum rationis, vt dicit D. Thom. Quod quidem intelligendum est de paruulis natis in toto vel in parte, & non totaliter in vtero matrum existētibus, & de fide aliquo exteriori signo protestata. sed de his amplius inferius ca. 25. §. 2. ver. 3. Verum quia fundamentū patrię potestatis, quā habet pater super animam filij, est corpus: ideo vbi pater abdicat directè vel indirectè, ius quod habet in corpore siue in vita corporali, volendo ipsum occidere, vel dimittendo ipsum mori fame, aút alio modo abdicare vellet: probabiliter teneri potest, quòd possit licitè baptizari. Nec fieret patri tunc iniuria. Et D. Tho. ac illi qui tenent prædictam conclusionem, intelligunt extra illum casum, in quo etiam non baptizarentur inuitis parentibus, cùm liberè consentiant, saltem indirectè.

Ver. 6. *De disputatione in materia fidei.*

B

2.2.q.10. art.7.

Circa disputationem eorum quæ sunt de fide, notandæ sunt sex conclusiones. Prima conclusio: Quicunque disputat aut argumentum adducit cōtra id quod est de fide & veritatem fidei vel scripturarum, non supponens, sed argumētis experiri intendens, proculdubio peccat: quia dubius in fide, infidelis est, iuxta c. 1. extra de hęre. & sic debet intelligi D. Aug. & habetur in ca. quis nesciat 9. distin. vbi dicitur: Quis nesciat sacram scripturam canonicam tam veteris quàm noui testamenti certis terminis suis contineri, vt de illa omnino dubitari aut disceptari non possit, vtrum verum vel rectum sit quicquid in ea scriptum sit vel constiterit esse? Secunda conclusio: Disputare de fide ad cōfutandos errores, vel ad manifestādam veritatem, aut ad fidei manifestationem, non est de se illicitum: imò ad hoc tenentur Prælati, cùm errores insurgunt. Sic legimus disputasse D. Pau. Saulus enim cōualescebat & confundebat Iudæos, & loquebatur cum Gentibus, & disputabat cum Græcis. Et D. Pet. Parati semper ad satisfactionem & reddendam rationem de ea quæ in vobis est fide. Et. 1. ad Titum 1. Oportet Episcopum esse amplectentem eum qui secundum doctrinam est, fidelem sermonem: vt potens sit exhortari in doctrina sana, & eos qui contradicunt, arguere. Sunt enim multi etiam inobedientes, vaniloqui, & seductores. Tertia conclusio: Non licet laicis personis, maximè illiteratis, qui non sunt in fide perfecti, de fide disputare. Quia hoc prohibitū est per Ecclesiam sub sententia excommunicationis, vt habetur in c. quicunque. §. inhibemus, de hæret. in. 6. vbi dicitur: Inhibemus quoque ne cuiquam laicæ personæ liceat publicè & priuatè de fide catholica disputare. Qui verò contrà fecerint, excommunicationis laqueo innodentur. Hac via grassati sunt Lutherani, qui mulieres & artifices ad disputandum & seducendum induxerunt. Quarta conclusio: Disputare de fide coram sapientibus & doctis, gratia exercitij, vel ad probandam sufficientiam alicuius, vt in gymnasiis Theologicis, & vniuersitatibus, non est illicitum: ferrum enim ferro acuitur. Quinta conclusio: Disputare de fide coram simplicibus & infirmis in fide, qui non solicitantur neque impugnantur ab hæreticis, nō est licitum propter periculum illorum. Quia eorum fides ex hoc redditur infirmior, quando nil diuersum audierūt ab eo quod credunt: & ideo non expedit eis, vt verba infidelium disputantium contra fidem audiant. Et sic prohibitum est in l. nemo. C. de summa Trinitate. Sic etiam intelligitur illud Aposto. Noli contendere verbis: ad nihil enim vtile, nisi ad subuersionem audientium. Per quæ verba non intendebat Apostolus prohibere omnem disputationem. Quia ipse (vt dictum est) disputauit. Et circa hoc Tito scripsit de episcopo (vt dictum est) sed prohibebat disputationem puerilem & rixosam vel periculosam coram simplicibus, non autem disputationem ordinatam.

In lib. de. Vni. bap.

Act. 9.

1. Pet. 3.

2. Tim. 2.

Sexta conclusio; Disputare in præsentia eorū qui agitantur & solicitātur ab hęreticis, ad confirmandū eos in fide, non est illicitum, imo præceptum, vt dictum est: Quia per hoc simplices confirmantur, & tollitur hæreticis decipiendi facultas, & ipsa taciturnitas eorum qui resistere deberent peruertentibus fidem, est erroris confirmatio. Vnde D. Greg. in Pastorali ait: Sicut incauta locutio in errorem protrahit: ita indiscretum silentium eos qui erudiri poterant, in errore derelinquit. Et D. Hierony. in epist. ad Paulin. c. 4. Sancta quippè rusticitas solum sibi prodest. Et quantum ædificat ex vitæ merito Ecclesiam Christi, tantū nocet si destruentibus non resistat. Et ideo prælati insurgentibus hereticis & seminantibus hæresis, debent fidem prædicando corroborare, & errores confutare.

Ver. 7. *De infidelitate Christianorum.*

C

2.2.q.11. Septem infidelitatis species.

Infidelitas Christianorum habet aliquos gradus, quos aliqui vocant species. Primus gradus siue prima species dicitur titubatio, quando scilicet aliquis non assentit firmiter his quæ sunt fidei: sed habet formidinem de opposito. Talis dicitur infidelis per defectum. vnde in cap. 1. de hæreticis dicitur, Dubius in fide, infidelis est. Et hæc infidelitas cùm infirmitatem quandam habeat, nō demeretur abiurationem, sed benignam susceptionem, confortationem, ac roborationem. Vnde Aposto. Infirmum in fide assumite: hoc est affectu charitatis vobis coniungite, & supportate, & non in disceptationibus cogitationum abinuicem accusantium, aut etiam defendentium. Debemus enim nos firmiores imbecillitatem infirmorum sustinere, & non nobis placere. Et Christus dixit Petro: Et tu aliquando conuersus, confirma fratres tuos. Ideo tales nō debent inuolui pœnis iuris, nisi pertinaciter vellent in dubitatione manere. Secundus gradus siue species infidelitatis Christianorum dicitur simplex discredentia eorū quæ sunt fidei, vel credulitas eorum quæ fidei contrariantur citra pertinaciam. Tales infideles dicuntur incidisse in hæresim, hoc est in errorem contra fidem, Omnis enim error contra fidem, hæresis dicitur: sed non facit hominem hæreticum, nisi adsit pertinacia. Vnde Diuus Augustinus contra Donatistas cap. 2. dicit Diuum Cyprianum, qui zelo fidei dixerat baptizatos ab hæreticis esse rebaptizandos hæreticum non fuisse. Paratus enim erat potiori ratione docente corrigi. Et in. 1. de Trinitate de seipso dicebat: Errare potero, hæreticus tamen non ero. Quicunque enim paratus est errorem corrigere, non est pertinax, & per consequens nec hæreticus. Vnde in can. dixit Apostolus. 24. quæst. tertia habetur. Si qui sententiam suam, quamuis falsam atque peruersam, nulla pertinaci animositate defendunt, quærunt autē tota solicitudine veritatē, corrigi

Rom. 14.

Rom. 15.

Luc. 22.

Discredētia simplex.

Paratus corrigi non est hæreticus.

corrigi parati cùm inuenerint, nequaquam ſunt inter hęreticos deputandi: ſed de his amplius verſiculo ſequenti. Hæc infidelitas, ſi ſit purè interior, eſt quidem peccatum mortale, & virtutem fidei corrumpit demeritoriè & effectiuè diſpoſitiuè: ſi autem fuerit exterius manifeſtata, inuoluit auctorem ſuum ſententiæ excommunicationis, neceſſitatq; ad adiurationem & emendam ſecundum arbitrium Epiſcopi iuxtà c. ad abolendam, de hære. Emenda autem eſt, vt ad agendam condignam pœnitentiam in perpetuo carcere detrudatur, vt habetur in cap. excommunicatus, in 2. eodem titu. Poſſunt tamen inquiſitores vnà cum prçlatis, cuius iuriſdictioni ſubſunt, ſuper huiuſmodi pœna cum eis diſpenſare, vel eam mutare cùm viderint, vt habetur in cap. vt commiſſi. §. necnon, de hæret. in 6. Abiurationis autem forma ſumitur ex ca. Ego Berēgarius, de conſec. diſtin. 2. & fit hodie communiter hoc modo: Ego N. nunc cognoſcens veram, catholicam, & Apoſtolicam fidem, anathematizo omnem hęreſim, præcipuè eam de qua condemnatus ſum, videlicet, &cæ. (hic inſeruntur errores de quibus eſt condemnatus) & quamcunque aliam hæreſim. Conſentio autem ſanctæ Romanæ eccleſiæ & Apoſtolicæ ſedi, & corde, & ore profiteor me eandem fidem tenere quam Romana Eccleſia tenet: Iurans per ſacroſanctam & homouſiō Trinitatem, & per hæc ſacroſancta Chriſti euangelia, eos qui contra hanc fidem venerint, cum dogmatibus ſuis æterno anathemate dignos. Quod ſi ego aliquando contra hoc aliquid ſentire aut prædicare prçſumpſero: canonum ſeueritati ſubiaceā. Lecto, perlecto, ſponte ſubſcripſi hanc meæ fidei confeſſionem. Et hoc dicto, ſubſcribit ſe notarius, poſtmodum apponit teſtes præſentes, & ſubſcribit etiam ſe: & talis abiuratio ponitur in actis & archiuis curiæ.

Epiſcopi & inquiſitores poſſunt diſpenſare in pœna carceris.

Abiurationis forma.

Ver. 8. *De hæreſi & hæreticis.*

A TErtius gradus ſiue ſpecies infidelitatis dicitur hęreſis perfecta, quæ poteſt ſic deſcribi: Hæreſis eſt aſſertio falſa, ſiue dogma falſum catholicæ veritati contrarium, cum pertinacia in eo qui Chriſtianā fidem profeſſus eſt. Dicitur aſſertio vel dogma falſum, & non factum peruerſum: quia factum peruerſum cōtra veritatem catholicam non eſt hęreſis: ſicut furari aut adulterari. Eſſet tamen hęreſis dicere & aſſerere quòd furari & adulterari non eſt peccatum. & ſic de aliis. Catholica autem veritas ſecundū dominum Card. de Turre cre. in ſua ſumma de Eccleſia lib. 4. parte. 2. c. eſt veritas pendens ex diuinæ reuelationis lumine ſupernaturali, mediatè vel immediatè, explicitè in propria verborum forma, vel implicitè: vt ea quę pendent ex illis in bona & neceſſaria cōſequentia. Et ſic omnia quę explicitè habentur in articulis fidei, & in ſacra ſcriptura ac determinationibus vniuerſalis Eccleſię, vel poſſunt ab eis deduci in bona & neceſſaria conſequentia, ſunt de fide, & oppoſita ſunt hęreſes. Ideo hęc eſſet hæretica, Chriſtus nō eſt riſibilis: quia licet eius oppoſita nō explicitè cōtineatur in ſacra ſcriptura: tamē oppoſita poteſt deduci ex articulis fidei. Quia bene ſequitur, Omnis homo eſt riſibilis: Chriſtus eſt homo: ergo Chriſtus eſt riſibilis. Hęc infidelitas ſiue hęreſis ſubiectiuatur in intellectu, cū intellectus ſit principium elicitiuū actus infidelitatis: quemadmodū & fidei: quia oppoſita habent fieri circa idem. Veruntamen quēadmodum fides pertinet ad volūtatem imperatiuè, & tāquam primum motiuum per piam affectionem: Sic etiam infidelitas pertinet ad voluntatem per impiam & malam affectionem. Infidelitas quidem Gentilium & Iudæorum habet malam affectionem circa finem, qui eſt Chriſtus, quem totaliter negant. Hæreſis autem non habet impiam aut malam affectionem circa finem, ſcilicet Chriſtū, ſed circa media: quia deficit in eligēdo ea, quibus Chriſto aſſentiendum eſt: quia non eligit ea quæ ſunt verè à Chriſto tradita: ſed ea quæ ſibi propria mens ſuggerit. & ideo hæreſis eſt infidelitatis ſpecies, pertinens ad eos qui Chriſti fidem profeſſi ſunt. Ideo D. Hierony. dicit: Hæreſis Græcè ab electione dicitur: quia ſcilicet, eam vnuſquiſque eligit diſciplinā, quam putat ſuo proprio iudicio eſſe meliorem: non autem diſciplinam publicam, quæ diuinitus traditur. & ſic ad hæreſim perfectam (quæ facit & denominat hominem hæreticum) duo requiruntur, ſcilicet error in intellectu, & pertinacia malæ electionis in voluntatę: vt ſcilicet non ſit paratus corrigi, prout dictum eſt.

Hereſis quid.

Catholica veritas quid.

Super epi. ad Galat.

Hæreſis perfecta duo requirit.

Et quia hæreſis habet quandam ſimilitudinem cum ſecta, ſuperſtitione, & ſchiſmate: ideo contrahit quandoque nomen illorum. differunt tamen abinuicem. Quia ſecta importat diuiſionem à communi ſententia, circa quācunque materiam. vnde Philoſophi diſcedentes à communi opinione aliorum Philoſophorum, ſectam facere dicebantur. Hæreſis verò diuiſionem & ſeparationem importat: ſed addit quòd ſit contra veritatem catholicam. & ſic hæreſis poteſt dici ſecta, ſed non econuerſo. Superſtitio autem importat ſuperfluitatem & contrarietatem contra cultum Chriſtianę religionis, & per hoc etiam diuiſionem. Sic etiam hæreſis importat diuiſionem & contrarietatem contra fidem, quæ eſt fundamentū religionis Chriſtianæ: Sed ſchiſma ex ſua ratione importat diuiſionem contra bonum commune. Hęreſis ſuperaddit: quia importat diuiſionem & ſeparationem contra bonum commune fidei, & eccleſiæ vnitatem. & ſic omnis hæreticus eſt ſciſmaticus, ſed non econuerſo. Ex prædictis apparet primò, quod hęreſis diuiditur in hæreſim ſimplicem, ſiue imperfectam, & in hęreſim perfectam. Hæreſis ſimplex eſt, quando quis non totaliter diſcedit à fide, nec habet pertinaciam adiunctam, ſed admittit correctionem. Hæreſis perfecta eſt, quando eſt adiuncta pertinacia. de pœna illius dictum eſt verſiculo præcedenti. Apoſtaſia eſt, quando quis totaliter diſcedit à fide, vt inferius dicetur. Differentia eſt inter hæreſim ſimplicem, & hęreſim perfectam: quia hæreſis ſimplex non nominat hominem hęreticum: & quia non habet adiunctam pertinaciam, ſed admittit correctionem. Perfecta verò hæreſis facit & denominat hominem hæreticum, & habet ſecum adiunctam pertinaciam: & nullo modo admittit emendam ſiue correctionem. Quid autem dicatur pertinacia, & quibus modis aliquis poſſit conuinci de ea, dictum eſt. Secundò ex præmiſſis apparet quis ſit hæreticus: ille ſcilicet qui aſſentit pertinaciter alicui ſententię contra veritatem catholicam. Aliqui verò ſic definiunt hęreticum: Hęreticus eſt, qui relicta fide & Eccleſiæ doctrina, alicuius temporalis commodi gratia, & maximè gloriæ, falſas & nouas opiniones gignit vel ſequitur, vt vel ſic maneat ab Eccleſia diuiſus. Tertiò apparet quòd hæreſis habet tres proprietates: prima quia vt cancer ſerpit. Secunda, quia eſt morbus incurabilis, ſciens quia ſubuerſus eſt. Tertia, quia lites, diuiſiones: & ſchiſmata generat. Audio ſciſſuras eſſe inter vos, & ex parte credo, nam oportet hæreſes eſſe.

Hæreſis quomodo differt à ſecta & ſchiſmate.

Hæreſis diuiditur.

Apoſtaſia quid.

c. 5. §. 7. ver. 3.

Hæreticus quis dicatur.

Ad Titū. 3.

1. Cor. 11.

Ver. 9. *De cauſa, origine, ac fine hæreſis & hæreticorum.*

PRimam hęreſis cauſam, fontem, & originem Chriſtus Mat. 13. in parabola zizaniorum, per quæ hæreſes ſignificantur, oſtendit inquiens, Inimicus homo (hoc eſt inimicus hominis) hoc fecit. Inimicus autem hominis eſt diabolus, cuius inuidia mors introiuit in orbem terrarum. Ideo. 1. Pet. 5. Aduerſarius veſter diabolus circuit quęrens quem deuoret. Diabolus enim primum falſum dogma & primam falſam aſſertionem contra veritatem diuinam in paradiſo terreſtri ſeminauit. Dixerat enim Adę Deus: De ligno ſcientię boni & mali ne comedas: in quacunq; enim die comedetis ex eo, morte morieris: Diabolus autem mulieri ſuæ captioſæ interrogationi reſpondenti, aſſeuerauit: Nequaquam moriemini: ſed eritis velut dij, ſcientes bonum & malum. Ab eo tempore non ceſſauit falſas opiniones gignere, & ſchiſmata ſuſcitare. Hic turrim Babel ædificari perſuaſit. Hic Dathan, Abiron, & Chore, contra Moyſen & Aaron concitauit Hic ſe futurum eſſe ſpiritum mendacij in ore Prophetarum Achab dixit, & præualuit. Hic tempore Chriſti hæreſim Sadducæorum de reſurrectione ſeminauit & fouit. Ideo Chriſtus: Ille homicida erat ab initio, & in veritate non ſtetit. Cùm loquitur mendacium, ex propriis loquitur: quia mendax eſt, & pater eius, ſcilicet mendacij. & Apoſtolus: Timeo ne ſicut ſerpens decepit Euam aſtutia ſua, ita corrumpantur ſenſus veſtri, & excidant à ſimplicitate, quæ eſt in Chriſto Ieſu. Inducit autem diabolus hominem in infidelitatem & hæreſim per libertatem carnis, qua ſoluuntur omnes vires & accenditur libido, & inanis gloria, atque cupiditas dominandi, Commune eſt enim omnibus fermè hæreticis propriam aucupari gloriam, magnaque ambire. Theobutes

enim

B

Sapien. 2.

Diabolus primam hæreſim ſeminauit.

Gen. 2.

Gen. 11.

Ioan. 8.

2. Cor. 11.

Libertas carnis eſt hæreſum via.

Proprium hæreticorū quid.

enim(quia epiſcopatus repulſam patiebatur) Eccleſiam cœpit perturbare, & omnia corrumpere. Valentinus etiã epiſcopatum ambiens, & fruſtratus, nouam hæreſim contra Chriſti humanitatem confinxit. Nouatus cupiditate ductus, cùm in eccleſia Epiſcopus eſſe nequiret, ſe ab aliis epiſcopum creare fecit extra eccleſiam, vt Epiſcopus hæreſim ſuam introduceret. Apollinaris etiam vidẽs ſe contentionum & in diſputationibus triumphare, nouam hæreſim adinuenit. Arrius gloriæ, laudis, nouitatisq́ue cupidus: praua de fide Chriſti proferre conatus eſt. Aërius quoque ambiens epiſcopatum, nec valens aſſequi, dixit presbyteros ab Epiſcopis ſolo nomine differre. Ioannes Vviclefz epiſcopatum Vigorien. ambiuit, quo fruſtratus eccleſiam cœpit perſequi. Tandem Lutherus, quia indulgentiarum præco & commiſſarius eſſe nequiuit, eas eſſe nullas contendit, & contra eccleſiam debacchatus eſt, omneſq́ue ferè ſophitas & damnatas ſuſcitauit hæreſes.

Ver. 10. *De verſutiis hæreticorum.*

C *Li. 1. de Trinit. c. 3. Omnes hæretici nituntur ex ſacris literis confirmare ſuas hæreſes.*

OMnes hæretici hac vtuntur verſutia (ſecundum D. Auguſt.) quòd conantur ex ſcripturis ſacris perperã intellectis defendere & fulcire errores ſuos, atque prauos mores: & in lib. contra Donatiſtas, c. 19. allegans illud Ezech. 16, Sumens de veſtimẽtis meis feciſti tibi excelſa: Hæretici, inquit, ad imagines phantaſmatũ ſuorum (quibus voluptati carnalis anima delectatur) cõuertunt omnia ſacramenta & verba ſacrorum librorum: quaſi grande & non vitioſiſſimum dicendi genus ſit, deprauare ſentẽtias & ad voluntatem ſuam ſcripturam trahere repugnantem vt D. Hieron. ait in epiſtola ad Paulinum. cap. 6. & Diuus Petrus dicit, D. Pauli epiſtolas ab indoctis & inſtabilibus deprauari, ſicut & cæteras ſcripturas, ad ſuam ipſorum perditionem. Plerunque truncatè allegant vt magis appareant, & reprobatas afferunt expoſitiones. Nonnunquam argumenta ſanctorum & antiquorum doctorum ingerũt pro reſolutionibus: vt noſtris temporibus in libro cui titulum appoſuerunt, Vnio decidentium. Tertullianus aduerſus Valentinianos aliam verſutiam detegit, dicens: Hæretici nil magis curant, quàm occultare vel diſſimulare in oculis circunſpectorum ea quæ prædicant, & paulatim in angulis coram incautis detegere. Vnde in hiſtoria Eccleſiaſtica lib. 7. cap. 25. dicitur, quòd Paulus Samoſatenus ſuam hæreſim nunc occultare, nunc diſſimulare conabatur. Hac vtuntur nunc Lutherani & neoterici hæretici, non poſſint conuinci, ac etiam verſutia Arrij: qui, vt habetur in hiſtoria Tripartita lib. 5. cap. 34. & 42. Ne nobiſcũ compelleretur fateri homouſion, hoc eſt eiuſdem ſubſtantiæ ſiue conſubſtantialem patri filium, petebat ſubmoueri quæſtiones & inquiſitiones. Licet Chriſtus contra Scribas & Phariſæos eis vſus fuerit. Sic hodie viuaciſſimas rationes quas ſoluere nequeunt, ſophiſmata vocant. Tergiuerſationibus & doloſis æquiuocationibus, ſi vrgeantur, euadere nituntur, omnia ambigua, inuoluta, adumbrata, promptè proferunt, vt non facile eorum ſententia innoteſcat. Inde dolis inſideantur, vt non niſi docti & in eorum verſutiis exercitati, eos valeant deprehendere. Narrat Diuus Auguſtinus quomodo Celeſtinus Pelagiana infectus hæreſi, purgans ſe coram Innocentio Papa, dixerit: Damno eos qui dicunt peccatum Adę ipſi ſoli obfuiſſe, & non generi humano. Damno Inſuper quòd infantes nuper nati in eodem eſſent ſtatu in quo Adam fuit ante peccatum. Hanc audiens innocentius confeſſionem, exiſtimauit eum ſentire ſecundum veram eccleſiæ fidem, quòd Adam traduxiſſet originale peccatum in poſteros, quodq́ue egeãt infantes baptiſmate. Ipſe verò Celeſtinus cum in ſua recipiſſet conuenticula, liberius loquens ait: Adam obfuit humano generi, ſolum dando inobedientiæ exemplum, nõ autem peccatum originis in poſteros trãſfundendo. Dixitq́ue infantes abluendos baptiſmate ſacro non vt deleatur peccatum aliquod: (Nam illud nullum eſſe putabat) ſed vt conſequi valeant regnum cœlorum, propter Domini ſententiam dicentis: Niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu ſancto, &c. De eorum obſcuritatibus ſimulatis vide Irenæum aduerſus hęreſes, lib. 1. c. 5. Hierony. de Praga, cùm ei imponeretur quòd dixiſſet panem manere poſt conſecrationem euchariſtiæ, verum eſt, inquit, apud piſtorem: tamen reuera erat illius ſectæ. Valden. interrogati, vtrum in ſacramento altaris eſſet verum corpus Chriſti, dixerunt quòd ſic, propter verbum Domini dicentis: Hoc eſt corpus meum. Vbi autem vrgebantur, dicebant ibi eſſe corpus Chriſti nõ in veritate, ſed in figura, ſicut Ioannes fuit Helias. In hiſtoria Tripartita habes dolum Arrij, qui percontatus ab imperatore, ſi decreta Niceni concilij vellet ſeruare: ille nil immoratus, repente ſe ſubſcripſit. Cumq́ue Imperator illi iuſiurandũ inferret, mox iurauit ſe credere quod ſcripſerat, ſcilicet ſectam ſuam quam in charta ſcripſerat, & ſub ala ſua occultam tenuerat, & ſe iuraſſe verum credidit: licet Imperator de ſubſcriptione Niceni concilij inquiſiſſet. De eorum verſutia Diuus Hieronymus in Apologia contra Origen. epiſtola. 32. Si, inquit, hæretici vrgeri cœperint, aut ſubſcribendum eis fuerit, aut exeundum de Eccleſia, miras ſtrophas videas. Sic verba temperãt, ſic ordinem vertunt, & ambigua quęque concinnant, vt noſtram & aduerſariorum fidem teneant: vt aliter catholicus, aliter hæreticus, quaſi non eodem ſpiritu, & Apollo Delphicus atque Lixias oracula fuderit Crœſo & Pyrho, diuerſis tẽporibus ſed pari illudenti ſtropha. Exempli cauſa pauca ſubiiciam. Credimus (inquiunt) reſurrectionem futuram corporum. Hoc ſi bene dicatur, pura confeſſio eſt: ſed quia corpora ſunt cœleſtia & terreſtria, ponunt corpus: vt orthodoxus audiens carnem putet, hæreticus vt ſpiritum recognoſcat. Hæc prima eorum decipula. Quæ ſi deprehenſa fuerit, inſtruunt alios dolos, & innocentiam ſimulant, & malitioſos nos vocant, quaſi ſimpliciter credentes, aiunt: credimus reſurrectionem carnis. Quid quæris amplius? Et in peruerſum ſtudiis commutatis, nos Sycophantæ, illi ſimplices appellantur. Quòd ſi obduraueris frontem, & vrgere cœperis carnem digitis tenens, an ipſam reſurrecturam dicant quæ tangitur, quæ cernitur, quæ incedit & loquitur? Primò rident, deinde annuunt, dicentibusq́ue nobis vtrum capillos & dentes, pectus & ventrem, manus & pedes, cæteroſq́ue artus reſurrectio exhibeat: tunc verò riſu ſe tenere non poſſunt, cachinnisq́ue ſoluentes ora, tonſores nobis neceſſarios, & placentas, & medicos, & ſutores ingerunt: vltroque interrogant, vtrum credamus & genitalia vtriuſque ſexus reſurgere. Noſtras genas hirtas, fœminarum lenes fore, & habitudinẽ corporis pro maris & fęminę diſtinctione diuerſam. Quod ſi dederimus, ſtatim expetunt vuluam & critum, & cætera quæ in vẽtre & ſub ventre ſingula membra negant, & corpus quod conſtat ex membris, dicunt non reſurgere. Hactenus D. Hierony. His ſermonibus inuolutis concinnationibusq́ue mendoſis hæreſiarchæ eccleſiam Chriſti lacerant atque corrumpere nituntur. Has ſtrophas facile eſt inuenire in Lutheranis, præcipuè circa fidei iuſtificationem. Si vrgeãtur quòd fides poteſt abſque charitate & gratia eſſe, reſpondent illam non iuſtificare, ſed quæ per dilectionem operatur. Si dilectio, ſpes, pœnitentia, & opera aliarum virtutum adducantur, dicunt quòd fides omnia neceſſaria ad iuſtificationem includit, conformiter ad Diuum Paulum dicentem: Sancti per fidem vicerunt regna, operati ſunt, &cæ. Si dicatur quòd Diuus Paulus. dicit opera prædicta ex fide originari, & ideo non ſequitur: Radix gignit fructus, ergo ſola radix gignit fructus. Rident, vocãt ſophiſtas, & oblatrant, conuitia penè innumera confingentes. Et in ſuis conuenticulis & apud ſimplices ſolam fiduciam iuſtificare dicunt pęnitentiã omnino abnegantes. Si pręueniantur in iudicio, ab initio fugam mutato habitu præſidium arbitrantur. Si capiantur ad corpus & ſuper impoſitis interrogentur, potenter contempto iuramento quicquid etiam ſi coram teſtibus dixerint, inficiantur. Si accarentur teſtes, friuolas adducunt obiectiones & conuitia, & per complices minis ac aliis inordinatis & illicitis mediis teſtes ſubornare & corrumpere conantur. Si conuincantur, gloſant ad bonum ſenſum, vt dictum eſt, vt vel ſic elabi poſſint: & ad hanc inſaniam venerunt, vt veros catholicos: & Eccleſiæ authoritatem obſeruantes, eorumq́ue erroribus contradicentes, non vereantur publicè hypocritas, Phariſęos, & hæreticos prędicare. Quare monẽdus eſt populus, ne tales qui ab Eccleſiæ catholicæ fide, & ritibus vniuerſaliter obſeruatis diſcrepantia prædicantes aut annuntiãtes audiant, aut in domos ſuas recipiant, aut eis aue dicant, prout monuit D. Ioan. in ſua ſecunda canonica: Si quis venit ad vos, & hanc doctrinam (ſcilicet ab Eccleſia

Alia verſutia hæreticorum.

Verſutia Arrii.

In 2. con. Epiſt. Pela. Verſutia Celeſtini.

Ioan. 3.

Dolus Arrii.

Heb. 11.

clesia receptã) non affert, nolite recipere eũ in domũ, neque aue ei dixeritis. Qui enim dicit illi aue, communicat operibus eius malignis. & Ro. 16. Rogo autẽ vos fratres, vt obseruetis eos qui dissensiones & offendicula præter doctrinam quam vos didicistis, faciunt: & declinate ab illis. Huiusmodi enim Christo domino nõ seruiunt, sed suo ventri. Et per dulces sermones seducunt corda innocẽtium. & Galat. 1. Sed si licet nos aut Angelus de cœlo euangelizet vobis præterquam quod euangelizauimus vobis (scilicet explicitè vel implicitè) anathema sit. Sicut prędiximus & nunc iterum dico vobis: Si quis vobis euangelizauerit præterquam (hoc est contra id) quod accepistis, anathema sit: & ad Timot. Si quis aliter docet, & non acquiescit sanis sermonibus Domini nostri Iesu Christi, & ei quæ secundum pietatem (scilicet matris Ecclesiæ) est doctrinæ, superbus est, nihil sciens, sed languens circa quæstiones & pugnas verborum, &c. Et in fine eiusdem cap. O Timothee depositum custodi, deuitans prophanas vocum nouitates, & appositiones falsi nominis scientiæ: quam quidam appetentes circa fidem exciderunt. Christus enim dixit: Attendite à falsis prophetis. dedit signa quibus possint cognosci: A fructibus (inquit) eorum cognoscetis eos. Primus fructus eorum, est hypocrisis & simulatio, Veniunt (inquit) in vestimentis ouium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces. Ab Apostô. vocantur operarij subdoli, transfigurantes se in Apostolos Christi. Suis affirmatiuis gloriã Dei simulãt, & quædam recta docent: sed suis negatiuis Deum ignorant, & veluti cauda scorpionis mordẽt morsu amarissimo: nihil magis annuntiant quàm Christum, & nihil magis odiunt quàm Christi imitationem: quanuis Christus dixerit, exẽplum enim dedi vobis, vt quemadmodum ego feci, ita & vos faciatis. Et Lucæ. 14. Si quis vult venire post me abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me. Si perscrutari velis singula, facile reperies vitam illorum cum vita Christi ex diametro pugnare, & verificatur illud: Confitentur se nosse Christum factis autem negãt. Christus enim abnegauit semetipsum ipsi sunt seipsos amantes, & de se præsumentes. Christus humilis, ipsi elatissimi, omnium aliorum etiam sanctorũ contemptores. Christus ieiunauit & austeram vitã duxit, ipsi aduersantur ieiuniis, & voluptuosissimam ducunt vitam. Pauperes commendant, & ipsi illorum bona iniquè detinent & rapiunt: fidem prædicant, & infideliter viuunt ab initio semipleno ore loquuntur hæreses, deinde altè prædicant: & ne reprehendi possint, submisse glosant quæ dixerunt, vel negant, vel tergiuersantur, in latebris ambulant, sub caminis prædicant, non vt Christus & Apostoli, qui palam loquebantur mundo, & constanter affirmabant. hi autem; vt dictum est, inficiantur in signum euidentissimum falsitatis.

Ioan. 13. Luc. 14. Lutheranorum vita ex diametro pugnat cum Christo. Ad Titum.

Ver. 11. *De Apostasia.*

A Qvartus gradus siue quarta species infidelitatis dicitur Apostasia: quæ nil aliud est, quàm retrocessio: & opponitur coniunctioni. Et quia tripliciter potest quis coniungi Deo: ita tripliciter disiungi & retrocedere ab eo. & sic est triplex apostasia: primò coniungitur homo Deo per fidem: & ideo quando quis totaliter recedit à Deo, & totaliter negat fidem, est apostata à fide. Secundò homo coniungitur Deo per debitam & subiectam voluntatem, ad obediendum præceptis eius. Et retrocessio à diuina obedientia, est apostasia ab obedientia. Hæc virtualiter inuenitur in omni peccato, formaliter autem quando contrauenit præceptis Dei vel Ecclesiæ ex contemptu. Aliquando tamen procedit ex infidelitate, vt cùm quis non credit summum pontificem vel Ecclesiam non posse præcipere, & talis vt hæreticus debet puniri, vt in c. Nulli fas est. 19. distin. Tertiò coniungitur homo Deo per aliqua specialia ad supererogationem pertinentia, sicut per religionem, clericaturam, vel sacrum ordinem & si quis retrocedat, talis retrocessio dicitur apostasia à religione vel sacro ordine, vel à clericatura. Verùm quia istæ coniunctiones sunt quodam modo subordinatæ, & vna præcedit aliam: ideo potest esse aliquis apostata à clericatura, & tamen non erit apostata ab obedientia. Item potest esse aliquis apostata ab ordine sacro & religione, qui non erit apostata à fide. Sed cùm fides sit prima coniunctio, remota illa remouentur sequentes. Ideo apostasia à fide continet eminenter alias. Et præterea Apostasia simpliciter & absolutè atque anthonomaticè dicitur Apostasia à fide: deinde de Apostasia à totali obediẽtia Ecclesiæ: vt schismatici, deinde de apostasia à religione & ordine sacro. Apostasia à fide differt ab aliis speciebus infidelitatis: quia aliæ species vel nõ recedunt à fide suscepta, vel nõ totaliter. Et quãuis infidelitas secundũ seipsam nõ repugnet dominio, vt dictũ est: & aliqui fideles seruierint infidelibus Ioseph Pharaoni, Daniel Nabuchodonosor: Apostasię tamẽ infidelitas authoritate Ecclesię priuat Apostatã dominio. Et licet Iuliano apostatæ aliqui milites subseruierint: hoc ideo patiebatur Ecclesia, quia nondum habebat potestatem compescendi principes terrenos: & sic tolerauit. Apostasia à clericatura & religione, nondum facta professione, potest esse absque peccato, ac etiam à minoribus ordinibus per secundas nuptias, vel bigamiam. Si tamen fieret ex sola libidine laicandi, & ex contemptu clericatus, nõ posset excusari à peccato: cùm dixerit, Dominus pars hæreditatis meæ, &cæ. Apostasia autem ab ordine sacro aut à religione professa, quando quis totaliter recessit ab ordine vel religione, habitum ordinis vel religionis dimittendo aut à monasterio recedendo, cum intentione amplius non reassumendi vel reintrandi. Et talis non potest esse absque mortali propter contemptum voti impliciti in sacro ordine, vel expliciti in professione. Tales sunt excommunicati, & tenentur reuerti ad ordinem vel religionem: & si non reuertantur, quanuis absoluantur ab excõmunicatione, sunt in statu damnationis, iuxta illud Lucæ decimoseptimo. Nemo mittens manum ad aratrum, & respiciens retro, aptus est regno Dei. Si verò habitum ad horam vel breue tempus ex causa rationabili dimitterent aut immutarent, vt in cella propter æstum, aut dormitionem, aut balneationẽ, vel etiã extra cellam in via publica, propter timorem hostium seu inimicorum, aut causa vitandi maius scandalum, non peccarent. Si autem absque causa rationabili, vel propter malũ finem, vt liberiùs dissoluantur: peccarent mortaliter, & essent excommunicati etiam si haberent propositum reassumendi vel reintrãdi. Mitius tamen esset cum eis agendum, quàm cum illis qui absque animo redeundi vel reintrandi hoc facerent.

2. 2. q. 12. Apostasia quid & quotuplex. Apostasia à fide. Apostasia ab obedientia. Apostasia ab ordine. Apostasia differt ab aliis speciebus infidelitatis. An & quãdo liceat religioso professo dimittere habitũ.

§. 6. *De Blasphemia.*

B Secundum vitium oppositum fidei, & quãtum ad actũ exteriorem, qui est confessio fidei & excellentię ac bonitatis diuinæ vel Sanctorum eius, dicitur Blasphemia: quæ nihil aliud est, quàm derogatio alicuius excellentis bonitatis diuinæ vel Sanctorum. Derogatio enim excellentiæ aut bonitatis viuentium in mortali corpore, dicitur detractio, & non blasphemia, cùm non sint infirmo statu magnæ excellentiæ. Verùm quia bonitas diuina in infinitum excedit excellentiam & bonitatem Sanctorum: ideo blasphemia simpliciter & absolutè siue anthonomaticè dicitur, derogatio excellentiæ ac bonitatis diuinæ: & per quandam analogiam & ex consequenti, Sanctorum: & fit quadrupliciter, Primò attribuendo Deo quod ei non conuenit: vt cùm dicitur quòd malè & iniustè facit, vel quod alio modo agere deberet, aut aliquid huiusmodi. Secũdò, negando quod ei conuenit, scilicet misericordiam, omnipotentiam, gubernationem, aut aliquid huiusmodi. Sicut cùm dicitur: Deus nõ curat de nobis, aut in despectu Dei vel (vt aliqui Hispani) ponderet Deo, vel Deus non posset hoc facere. Quæ enim implicant contradictionem, non sunt factibilia. Ideo cùm non sit propter defectum potentiæ Dei, sed propter defectum potentiæ passiuæ rei: non est dicendum, Deus non potest facere: sed quòd hoc ex se habet vt fieri non possit. Tertiò committitur blasphemia quando attribuitur creaturæ quod soli Deo conuenit: Puta si diceretur quòd diabolus est omnipotens; aut quòd fatum regit omnia, aut aliàs quouis modo. Quartò committitur blasphemia in sanctos, verbo vel facto, iniuriã irrogando. & sicut honor qui fit imagini, exhibetur imaginato (vt suprà dictum est cùm de adoratione ageretur) sic iniuria quę fit imaginibus Sãctorum aut reliquiis eorum, irrogatur Sanctis, & dicitur blasphemia in Sanctos. Si prędictæ derogationes sint per intellectum vel affectum tantum, & consistant duntaxat in corde, dicuntur cordis blasphemiæ. Si autem exterius prodeant per locutionem, dicuntur

2. 2. q. 13. Blasphemia quid. Blasphemia quatuor modo committitur. Iniuria facta Sanctorum imaginibus dicitur blasphemia.

cuntur blasphemiæ oris: Si verò per facta, dicuntur facta blasphema, ea præcipuè, quæ sunt contra sacramenta, singulariter autem contra sacramentum Eucharistiæ, quod est excellentissimum. Blasphemia prohibetur secundo præcepto primæ tabulæ. Quia magis assumit nomen Dei in vanum qui blasphemat quàm qui sine causa rationabili Deum inuocat: sicut amplius contrauenit huic præcepto, Non furtum facies, qui rapit, quàm qui furatur. Blasphemia ex suo genere est peccatum mortale, cùm puniatur morte, Leuit. 24. Qui blasphemauerit nomen domini, morte moriatur. Hoc tamē intelligendum est, si ex deliberatione procedat: quia aliter dicendum est, si ex subreptione vel absque deliberatione proueniat. Quod fieri potest quando aliquis non aduertit illud quod dicit, esse blasphemiam: quod potest contingere, cùm subitò ex aliqua passione in verba imaginata prorumpit, quorum significationem non considerat. & tunc est peccatum veniale, nec habet propriè rationem blasphemiæ, nisi materialiter. Si verò aduertat & consideret ad significata verborū, non excusatur à mortali: sicut nec ille qui ex subito motu iræ aduertens aliquem occidit iuxta se sedentem, quia tūc cùm aduertenter facit, non est motus primò primus, neque secundò primus, imò est sufficienter deliberatus: & passio videtur imperata. Idem D. Thom. de periurio.

Blasphemiæ prohibitio.
Blasphemia quale peccatum.
2.2.q.98. art.3.ad.2.

Blaspemia simpliciter loquendo, est peccatum grauissimum in genere suo, quia contra Deum directè & immediatè. Et licet homicida adferat maius nocumentum proximo, quàm blasphemus Deo: quia tamē in grauitate culpæ magis attenditur intentio voluntatis peruersæ, quàm affectus operis: blasphemus grauius peccat. Est etiā blasphemia grauius periurio, vt dicit Glo. super illud Ephe. 4. Blasphemia tollatur à vobis: qui enim peierat, non dicit neque asserit aliquod malum de Deo, sed Deum adhibet testem falsitatis, nō tāquam æstimans Deum esse falsum testem, sed tanquam sperans quòd Deus super hoc non testificetur per aliquod euidens signum. Canonistæ videntur identificare blasphemum cum maledico, quia habent rubricam de Maledicis, & capitula loquuntur de blasphemis, qui etiam maledicunt siue malè loquuntur de Deo & Sanctis. Theologi tamen dicunt Maledicum esse nomē generalius: accipiunt enim Maledicum largè pro omni eo qui malè dicit siue loquitur in iniuriam cuiuscunque. Et sic susurro & detractor, conuitiator & cōtumeliator, sunt maledici. Specialiter verò accipiunt maledicum pro eo qui malè loquitur de Deo & Sanctis imprecatiuè siue despectiuè: Blasphemum autem omnem malè loquentem de Deo, siue enunciatiuè, siue imprecatiuè. Ex præmissis apparet primò, quòd blasphemia diuidi potest in tres species, scilicet enunciatiuam, maledicam, siue imprecatiuam & turpiloquam: quę committi dicitur, quando aliqui indignati resonat verba Dei aut Sanctorum, quæ videntur pudēda, vt nōnulli scelerati in Italia, vel cùm adducūt mēbra quę non habet: & sic ante incarnationem Christi fuisset blasphemia enunciatiua, dicere per caput vel per sanguinem Dei. Nunc autem postquàm Verbum caro factū est, non dicitur blasphemia enunciatiua: quia nihil Deo attribuitur quod non habeat, saltem per communicationem idiomatum: sed dicitur blasphemia turpiloqua, quia turpiter & irreuerenter talis loquitur de Deo: & habet magnam affinitatem cum maledica, & est acerrimè puniēda & D. Ludouicus talium linguas faciebat cauterisare, vt habetur in eius legenda.

Blasphemia est simpliciter grauissimum peccatum.
Blasphemia triplex.

Ver. 1. *De blasphemia in spiritum sanctum.*

A SPecialem blasphemiam in spiritum sanctum posuit Christus, dicens: Omne peccatum & blasphemia remittetur hominibus: Spiritus autem blasphemiæ non remittetur. Et quicunque dixerit verbum in Filium hominis, remittetur ei. Qui autem dixerit verbum contra Spiritum sanctum, non remittetur ei, neque in hoc seculo nec in futuro & iterum: Amen amen dico vobis, quòd omnia dimittentur filiis hominum, peccata & blasphemiæ quibus blasphemauerint. Qui autem blasphemauerit in Spiritū sanctū, nō habebit remissionē in æternū, sed reus erit æterni delicti, quoniā dicebant, immundū spiritum habet.

2.2.q.14. Mat 12.
Mar.3.

Ad cuius euidētiam sciendum est, quòd peccatū in Spiritum sanctum dicitur dupliciter. Primò, quando dicitur aliquid blasphemū in Spiritum sanctū, prout est nomen essentiale conueniens toti Trinitati, iuxta illud: Spiritus est Deus. Et sic non differt blasphemia in Spiritum sanctū à blasphemia in filium, cùm vterque sit Deus & spiritus sanctus. Alio modo dicitur peccatum in Spiritum sanctū, prout Spiritus sanctus est nomen vnius personæ in Trinitate: & tunc distinguitur à blasphemia in Filium hominis, Christus enim operabatur quædam humanitus, comedendo, bibendo, & alia huiusmodi faciendo: & quædam diuinitus, dæmones eiiciendo, mortuos suscitādo, & peccata remittendo, virtute propriæ diuinitatis, & per operationem Spiritus sancti, quo secundum humanitatem erat repletus: Iudæi autem primò dixerunt blasphemiam in filium hominis, cùm dicebant eum voracem, potatorem vini. & Publicanorum amatorem. Postmodum blasphemauerunt in Spiritum sanctum, cùm opera quæ ipse operabatur virtute propriæ diuinitatis, & per operationem Spiritus sancti, attribuebant principi dæmoniorum. Ideo dicuntur blasphemasse in Spiritum sanctum D. Augu. vocat blasmiam siue peccatum in Spiritum sanctum, finalem impœnitentiam siue perseuerātiam vsque ad mortem inclusiuè: quæ dicitur peccatum in Spiritum sanctum, quia est contra remissionem peccatorum, quæ attribuitur spiritui sancto. Nec prædicta dixit Christus Iudęis, quasi ipsi peccarēt hoc modo cōtra Spiritum sanctū, nondum enim erant finaliter impœnitentes: sed admonuit ne taliter loquentes ad hoc peruenirēt, quòd in spiritum sanctum peccarent, hoc est perseuerarent in peccatis vsque ad mortem inclusiuè: quia post mortem non remitteretur, & hoc modo debet intelligi quòd peccatum in spiritum sanctum est irremissibile. Alij dicunt blasphemiam & peccatum in spiritum sanctum esse, quando quis peccat contra appropriata Spiritui sancto: Sicut enim Patri appropriatur potētia, & Filio sapientia: sic Spiritui sancto bonitas. Ideò dicunt peccatum ex infirmitate esse in Patrem, ex ignorantia in Filium, & ex malitia in spiritum sanctum. Peccatum autem dicitur ex malitia, quando sciēter ex ipsa electione mali quis peccat. Quod contingit dupliciter. Vno modo ex consuetudine siue ex inclinatione habitus mali, qui dicitur vitium. Et sic non est idem, peccare ex malitia, & peccare in spiritum sanctum. Alio modo contingit ex eo quòd quis per contemptum abiicit & remouet id quod electionem malam poterat impedire: puta spem & timorem, quę sunt effectus & dona Spiritus sancti in nobis: sicut & bona inspiratio, remorsus consciētiæ, redargutio, & alia huiusmodi. & sic peccare ex malitia est scienter & aduertenter complacere in peccato cognito, & resistere Spiritui sancto: & hoc dicitur peccatum in Spiritum sanctum. quod quidem potest dici irremissibile, non quòd nullo modo remittatur, sicut de finali impœnitentia dictum est: sed quia difficulter remittitur, vel quia quantum est de se, non habet meritum aut causam remissibilitatis, siue quod remittatur.

Peccatū in spiritum sanctum dupliciter consideratur.
Ioann.14. Mat.11.
In lib. de verb. do.
Peccare ex malitia, est peccare in Spiritum Sanctum.

Ver. 2. *De speciebus peccati in spiritum sanctum.*

B MAgister Sententiarum in. 43. distin. 2. dicit quòd sex sunt species peccati in Spiritum sanctum, scilicet, desperatio, præsumptio, impatientia, obstinatio, impugnatio veritatis agnitæ, & inuidentia fraternæ gratiæ. Prædictæ autem species assignantur peccato in Spiritum sanctū prout dicitur ex electione & secundo modo: quia homo impeditur ab electione peccati per spem, quę consurgit ex consideratione diuinæ misericordiæ peccata remittentis, & præmiantis bona: & hoc tollitur per desperationem. Item auertitur homo ab electione peccati per timorem, qui consurgit ex consideratione iustitiæ diuinæ punientis peccata: & hic tollitur per præsumptionem, dum scilicet, aliquis præsumit se posse gloriam adipisci sine meritis, vel veniam sine pœnitentia, vt Lutherani. Retrahimur etiam à peccato per agnitionem veritatis, contra quod opponitur impugnatio veritatis agnitæ, dum scilicet aliquis veritatem fidei agnitam impugnat, vt licentius peccet. Impedimur etiam ab electione peccati per auxilium interioris gratiæ, contra quod opponitur inuidentia fraternæ gratię dum scilicet aliquis nō solùm inuidet personæ fratris, sed etiam inuidet gratiæ Dei crescenti in mundo. Retrahimur pariter à peccato per considerationem inordinationis & turpitudinis peccat commissi, iuxta illud: Vide quàm vilis

2.2.q.14. art.1.
Sex species peccati in Spiritum sanctum.
Hiere.3.

&

& abominabilis facta es iterans vias tuas. & quo ad hoc opponitur impœnitentia, non vt significat permanētiam in peccato vsque ad mortem: (quia tunc non est speciale peccatum, sed quædam peccati circunstantia.) sed prout significat propositum non pœnitendi. Consideratio autem paruitatis & breuitatis boni quod quis in peccato quærit, retrahit hominem à peccato, & inducere solet ad hoc quod voluntas non firmetur in peccato, iuxta illud:
Rom.6. Quem fructum habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis? & hæc tollitur per obstinationem, quando scilicet homo firmat propositum suum in hoc quod peccato
Hiere.8. hæreat. & de his duobus vltimis Hierem. Nullus est qui agat pœnitentiam super peccato suo, dicens: Quid feci? quantum ad primum: Omnes conuersi sunt ad cursum, quasi equus impetu vadens ad prælium. quantum ad secundum. Obstinatio tamen in hac via non est perfecta, sicut in damnatis, qui sic sunt in malo formati, vt nō possint diuelli. Sed in via voluntas hominis est deambulatoria, flexibilis, & mutabilis, vsque ad mortem: ideò non po-
Exod.7. & 9. test propriè esse obstinatio, sed obduratio. sicut de Pharaone legimus, Induratum est cor Pharaonis. de causa ve-
2.2.q.78. art.3. ad.4. rò & quomodo differant, execratio, aggrauatio, induratio, & obstinatio, amplius dicetur c. 18. ver. 5.

Ver. 3. *De præceptis Fidei.*

C In lege antiqua non ponuntur præcepta de fide, cùm
2.2.q.16. lex nō imponatur nisi subditis. Prima autem subiectio
Heb.11. hominis ad Deum est per fidem, iuxta illud: Accedentem ad Deum oportet credere. Ideò fides præsupponitur ad legis præcepta. Et proptereà Deus Exod. 20. id quod est fidei, præmittit ad legis præcepta, cùm dicit: Ego sum dominus Deus tuus. Et Deut. 6. Audi Israël, Dominus Deus tuus vnus est: & statim incipit agere de præceptis. Ideò
Rom.3. Apostolus nominat legem antiquam, legem factorum, &
Mar.vlt. diuidit eam contra legem fidei, hoc est, euangelium quod
Ioan.14. præcipit fidem: Qui crediderit, &c. Et alibi, Creditis in Deum: & in me credite. Et Hebr. 11. Sine fide impossibile est placere Deo.

DE SPE THEOLOGA. CAP. XI.

D Secunda virtus Theologa dicitur Spes, quę
2.2.q.17. quo ad actum communiter sic definitur: Spes est certa expectatio futurę beatitudinis ex gratia & meritis proueniens, quantum ad ipsam rem speratam: quia quo ad habitū non prouenit ex meritis, sicut nec fides: donū enim Dei est supernaturale, à Deo nullis pręcedētibus meritis gratuito datū, sicut & fides, ne quis glo-
Spes quid. rietur. Quo ad habitū autem sic definitur: Spes est virtus theologa, à Deo in volūtate infusa, qua homo inclinatur & disponitur ad certitudinaliter expectandam futurā beatitudinem, mediante auxilio gratiæ Dei, qui dabit facere opera meritoria ad illā consequendā. Ex præmissis apparet quod spes quę est passio, nō est virtus theologa: quia quis ea malè vti potest. Præterea quia spes quæ est passio, est actus appetitus irascibilis: & spes theologa est habitus voluntatis, quæ habet Deū pro obiecto, & nō bonū sensibile, prout spes quæ est passio. Notandū tamē quod obie-
Obiectū spei materiale. ctū spei est duplex, scilicet materiale & formale. Obiectū materiale principale & primariū, est beatitudo æterna: minus principale verò & secundariū sunt ea quæ conducunt ad vitam ęternā. Possumus enim sperare à Deo bona pręsentis vitæ, inquantū cōducunt ad vitā æternā. Sicut enim fides principaliter respicit Deum, secundariò ea quæ ordinantur ad ipsum: sic spes. & quamuis dicatur quòd vita
1.Cor.2. æterna in cor hominis non ascendit comprehensiuè: quia non potest perfectè ab homine cognosci in hac via: potest tamen cadere apprehensiuè, saltem secundum communem rationem boni perfecti, & hoc modo spes in ipsam
Heb.6. consurgit. Vnde Apost. Heb. 6. ait: Spes incedit vsque ad interiora velaminis, quia id quod speramus, est adhuc nobis quasi velatum. Ideò cùm peruenerimus, cessabit spes, sicut & fides. Iuxta illud Rom. 8. Spes quæ videtur, nō est spes: Nam quod videt quis, quid sperat? & 1. Corinth. 13. Cùm venerit quod perfectū est, euacuabitur quod ex parte est. Obiectum formale spei est auxilium gratiæ Dei. Et sic spes innititur omnipotentiæ & misericordiæ Dei, per quam dantur fieri merita ad eam consequendam. Et cùm auxilium pertineat ad causam efficientem & mouentem, *In solo Deo*
& in causis efficientibus inueniatur principale mouens, & *principaliter est spe-*
secundarium: & Deus sit primum & principale mouens, *randum.*
ac collator omnium bonorum, & maximè beatitudinis: *Sperare se-*
sequitur quod in solo Deo principaliter sperare debemus, *cundario*
& nō in aliqua creatura: cùm nulla talis possit hominem *in creaturis*
beatificare. Ideo Hiere. 17. Maledictus homo qui confidit *licet.*
in homine, scilicet primò & principaliter. Licitum tamen est sperare in homine aut Angelo, sicut de agente & mouente secundario & instrumentali, per quod quis iuuatur ad bona in beatitudinem ordinata consequenda. Et hoc modo ad Sanctos conuertimur: & ab hominibus etiam aliqua petimus & speramus. Vnde vituperantur illi, de quibus aliquis confidere non potest ad auxiliū ferendum. Spes consequitur fidē, sic quòd non potest exire in actum absque actu fidei. Nec obstat quòd actus fidei gratia informatus sit meritorius: quia non requiritur quòd omnis actus meritorius habeat spem præcedentem: sufficit enim quòd habeat cōcomitantem. De habentibus spem, & de augmento & corruptione spei, proportionabiliter dicendum est, sicut dictum est de fide c. 10. §. 3. ver. 5. & 6. Ex quibus apparet quòd spes & fides non sunt semper simul: & quod spes absque fide corrumpi potest, licet non econuerso.

§. I *De vitiis spei oppositis.*

Spei Theologicæ opponuntur duo vitia, scilicet despe- E
ratio & præsumptio. Desperatio est diffidentia de as- *2.2.q.20.*
sequenda beatitudine, propter defectum gratiæ & meritorum propriorum: vt cùm quis æstimat se damnandum,
quia non credit Deum illius misertutū, nec intendit con- *Desperatio*
uerti. Desperatio est grauissimum peccatum, scilicet, in *quale pecca-*
genere suo, & homini periculosissimum, iuxta illud: Pla- *tum sit.*
ga mea renuit curari. Et Hierem. 3. Insanabilis fractura *Hiere.15.*
tua, pessima plaga tua. Et sic desperatio est grauius peccatum peccatis oppositis virtutibus moralibus, propter nobilitatem obiecti, à quo auertitur principaliter & directè. Est tamen secundum se minus peccatum quàm infidelitas & odium Dei, quę sunt contra Deum: desperatio verò contra se. Infidelitas enim prouenit ex hoc quod homo veritatem Dei non credit. Odium verò prouenit ex hoc quòd voluntas hominis ipsi diuinæ bonitati contrariatur: desperatio autem à se, ex quo homo non sperat se bonitatem Dei participaturum. Sed si comparatur desperatio ad illa duo peccata, ex parte nostra est periculosior: quia per spem retrahimur à malis, & inducimur ad bona consequenda, & ideò sublata spe, homines effrenatè labuntur in vitia, & à bonis operibus retra-
huntur. Vnde super illud: Si desperaueris lapsus in die an- *Prouer.24.*
gustiæ, minuetur fortitudo tua, dicit Glos. Nil est exe- *In lib. de*
crabilius desperatione. & Isidorus ait: Patrare flagitium *sum.bo.*
mors animę est, sed desperare est descendere in infernum.

Ver. 1. *De remediis contra desperationem.*

Potissimum remedium contra desperationem est con- A
sideratio infallibilis promissionis Dei, quam pollici- *Primum re-*
tus est per Ezech. Quacunque hora ingemuerit peccator, *medium con-*
omnium iniquitatum eius non recordabor. & per Chri- *tra despera-*
stum: Pœnitentiam agite, & appropinquabit regnum cœ- *tionem.*
lorum. Et ideò Heb. 6. Homines per maiorem suum iu- *Ezech.18.*
rant: & omnis controuersiæ eorum finis ad confirmatio- *Mat.4.*
nem, est iuramentum. In quo abundantius volens Deus ostendere pollicitationem hæredibus, immobilitatē consilij sui, interposuit iusiurandum: vt per duas res immobiles (quibus impossibile est mentiri Deum) fortissimū solatium habeamus, qui confugimus ad tenendam propositam spem, quam sicut anchoram habemus animæ tutam & firmam, incedentem vsque ad interiora velaminis, vbi præcursor pro nobis introiuit Iesus: qui non est acceptor personarum (vt habetur Act. 10.) sed in omni gente, qui timet Deum, & operatur iustitiam, acceptus est illi. Qui Pharisęis murmurãtibus quòd cùm Publicanis & peccatoribus manducaret, respōdit: Non est opus medico va-
lentibus. Euntes autē discite: Quid est, misericordiam vo- *Mat.9.*
lo, & non sacrificium? Non enim veni vocare iustos, sed
peccatores ad pœnitentiam. Aliud remedium contra *Secundum*
desperationem, est vitare causas, ex quibus procedit *remedium.*
desperatio, quæ sunt principaliter duo peccata. Pri- *2.2.q.20.*
mum est luxuria, per quam aliquis afficitur corporalibus *art.4.*

Luxuria & acedia sunt causæ desperationis.

Gen. 4.
Mat. 24.
Rom. 5.
Psal. 143.
1. Cor. 10.

voluptatibus, & delectationibus venereis, quę maximè alliciunt, ex quarum affectu contingit quod homo fastidit bona spiritualia, & non sperat ea quasi quędā ardua bona. Secundum peccatū est acedia, quia quod quis nō æstimet aliquod bonū arduum, vt possibile adipisci per se, vel per alium, prouenit ex nimia deiectione: quæ quando in affectu hominis dominatur, videtur ei quod nō possit ad aliquod bonum releuari. Et quia acedia est quædam tristitia deiectiua sumpsius, ideò generat desperationem, si magnitudo peccati commissi a tentatore ingeratur: sicut factum fuit Cain, qui dixit: Maior est iniquitas mea, quàm vt veniam merear. Et Iudæ qui ait: Peccaui tradens sanguinem iustum. Veruntamen erigere debet illud: Vbi abundauit delictum, superabundauit & gratia. & illud D. Bernard. Abyssus peccati abyssum inuocat misericordiæ. Et illud Psal. Miserationes eius super omnia opera eius. Et Ezec. 18. Nunquid voluntatis meæ est mors impij, an non vt conuertatur à viis suis & viuat? & in eodem cap. Et quare moriemini domus Israel? Quia nolo mortem peccatoris, Reuertimini & viuite. Si frequēs casus & recidiuatio perterreat, omnipotentia Dei & fidelitas eius, ad memoriam

1. Cor. 10.

reducātur, iuxta illud: Fidelis Deus, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis, sed faciet cum tentatione prouentum, vt possitis sustinere. Amplexemur meritum passionis Christi, qui abundè satisfecit. Contemplemur sua sanctissima Sacramenta, quæ nobis in remedium contulit, & quibus virtutem dedit. Recolamus Ecclesiæ vnitatem & pietatē: inuocemus suffragia D. Virginis & Sanctorum: & cum sanctis & bonæ cōuersationis hominibus conuersari studeamus. Auxiliū Dei imploremus, & contra desperationem & alia peccata præualere poterimus.

§. 2. *De Præsumptione.*

2.2. q. 21.
C. 6. §. 4.
Ver. 1. & 2.
Præsumptio est peccatum mortale.

B DE multiplici præsumptionis acceptione abundè dictum est. Nunc de ea, secundum quod est peccatum spei oppositum per excessum, dicendum est. Præsumptio est temeraria expectatio æternæ beatitudinis absque gratia & meritis: vt cùm quis sperat consequi peccatorū veniam sine pœnitentia, vt Lutherani: vel peruenire ad gloriam sine meritis, vt Lucifer. Hæc præsumptio est peccatum mortale, vtpotè derogās, diuinæ dipositioni, qua decretum est quod non dabitur venia peccatorum absq; pœnitentia, neq; gloria absq; meritis. Peccatum hoc (vt dictum est) inter species peccati in Spiritum sanctum computatur: quia scilicet per huiusmodi præsumptionem tollitur vel impeditur auxilium Spiritus sancti, per quod homo reuocatur à peccato, & inducitur ad pœnitendum & merendum. Hoc peccatum opponitur spei per excessum, non ab intentione actus, quia nullo modo potest quis nimis sperare de Deo: sed ex hoc quòd sperat aliquid, quod non conuenit sic sperare ab eo. Est tamen minus peccatum quàm desperatio, quoniam magis est proprium Dei misereri & parcere, quàm punire, propter infinitam eius bonitatem: Misereri enim Deo conuenit secundum se, punire autem conuenit ei secundum peccata nostra. D. Thomas dicit, quòd præsumptio directè procedit ex superbia, qua aliquis tantùm se existimat, quòd propter suam excellentiam debeatur ei gloria, vt Lucifer: vel etiam quòd Deus eum peccantem non puniat, nec à gloria excludat, sed potius misereatur.

Præsumptio est grauius peccatū quàm desperatio.

Ver. 1. *De præceptis ad spem pertinentibus.*

C PRæcepta fidei & spei non ponuntur neque dantur in decalogo: quia fides & spes sunt virtutes præambulæ ad legem. Præcepta verò quæ sunt legis, imponuntur homini iam subiecto & ad obediendum parato. Ideò solùm proponuntur præcepta legis per modum præceptorum: Fidei vero & spei præcepta non erant proponēda per modum præceptorum, quia nisi iam homo crederet & speraret, frustrà proponerentur. Sed sicut fidei præceptum proponendum fuit per modum denunciationis & commemorationis (vt dictū est c. 10. §. 6. ver. 3.) sic præceptum spei per modū promissionis: qui enim obedientibus præmia promittit, ex hoc ipso incitat ad spem. Vnde omnia promissa quæ in lege continentur, sunt spei excitatiua.

Psal. 35.

Ideò Psalm. Spera in Domino, & fac bonitatem, & pasceris in diuitiis eius. Et Esa. 1. Si volueritis & audieritis me, bona terræ comedetis.

DE CHARITATE.

CAP. XII.

2.2. q. 23.
Charitas quid.

TErtia virtus theologa dicitur charitas, quę quo ad habitum potest sic definiri: Charitas est virtus theologa, à solo Deo in voluntate hominis infusa, gratiæ gratum facienti cōnexa, per quam homo inclinatur ad diligendū Deum super omnia, & proximum propter Deum sicut seipsum. Quātum ad actum vero D. August. dicit: Charitatem voco motum animi ad fruendum Deo propter seipsum. Ex hac definitione apparet primo quòd Charitas est aliquid creatū in anima, cùm sit virtus, & omnis virtus sit habitus & qualitas. Itē etiam quantū ad actum, quia motus animi est aliquid creatum. Nec est tenendus in hoc Magister Sentent. qui in. 17. dist. primi, dicit quòd charitas est ipsemet Spiritussanctus, mentem inhabitans, mouens ipsam voluntatē immediatè sine aliquo habitu: contra illud Rom. 5. Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritū sanctū, qui datus est nobis. Spiritus autē sanctus nō diffunditur nisi per effectus. Ideò Clemens Papa quintus in cōcilio Vienen. (vt habetur in Clemēt. vni. §. fina. de summa Trinit. & fide catholica) sic ordinauit: Nos attendentes generalē efficaciam mortis Christi, quæ per baptisma communiter applicatur omnibus baptisatis. Opinionē (quę dicit tā paruulis quàm adultis cōferri in baptismo informantē gratiā & virtutes) tanquā probabiliorē, & dictis sanctorū & doctorū modernorū theologię concordē, sacro approbante cōcilio, duximus eligendā. Nec obstat quod 1. Ioan. 4 dicitur: Deus charitas est: quia ibi accipitur charitas pro æterna Dei dilectione, qua nos diligit, quę dicitur charitas increata. Sed cùm voluntas Dei, qua diligit nos, & vult nobis bona, & nos esse amicos, semper sit efficax: necesse est quòd ex illa charitate increata fluat in nobis alia charitas creata, qua diligimus eum sicut amicū. & licet Deus dicatur vita animæ effectiuè, scilicet per charitatē, non tamen formaliter. Si dicatur quod nihil creatū potest esse infinitæ virtutis: igitur nec charitas, quæ tamen perducit ad bonum infinitum: dicendum quod non virtute sua, sed in virtute agentis, quæ inducit & mouet illam. Secundò ex prædicta definitione infertur, quòd charitas quantū ad actū, est quidā amor non cōcupiscentię, quo diligimus creaturas propter nos, inquantū subseruiunt nobis: sed est amor amicitiæ, quæ importat mutuā dilectionē. Vnde Ioan. 15. Iam non dicā vos seruos, sed amicos. Et sic charitas est amicitia hominis ad Deū, vt obiectū beatitudinis. Et cū bonitas diuina, quæ est obiectū formale, finis & ratio diligēdi sit vna: ideò nō est nisi vna charitas, quę se extēdit ad omnia diligibilia ordine quodā, vt infra dicetur. Et per consequēs non sunt plures species charitatis, quemadmodū possunt esse plures species amicitiæ, quæ est inter homines, secundum diuersitatē finiū, scilicet amicitia vtilis, delectabilis, & honesti, vel etiā secundum diuersitatē communicationū, in quibus amicitiæ fundantur. Quarum vna fundatur super cōmunicatione naturali, alia super cōmunicatione ciuili vel peregrinationis. Ideò alia est amicitia consanguineorum, alia ciuium, alia peregrinantium. Tertiò infertur quòd charitas est perfectior & excellentior fide & spe, & per cōsequens omnibus virtutibus, cùm charitas attingat Deū, vt in ipso sistat: Fides verò & spes, secundū quod ex ipso prouenit cognitio veri vel adeptio boni. Ideò 1. Corinth. 13. Nunc manēt fides, spes, charitas, tria hæc, maior autē horū est charitas. Quomodo autē charitas sit forma virtutū, dictū est c. 10. §. 2. non quidem exemplariter, sed magis effectiuè & ordinatiuè. Quartò infertur quòd voluntas est subiectum charitatis, & Deus in se cōsideratus, obiectū & causa efficiēs & infundens eam, obiectum autem formale est bonitas diuina. Et quamuis Angelis infuderit in primo instanti secundum proportionē naturalium, eò quòd omnes secundum suam proportionē erant dispositi, & totaliter ferebantur in Deum, & sunt semper in actu, & toto conatu operantur: ideò superiores maiori conatu secundum conditionem suæ naturæ feruntur, quàm inferiores: In hominibus tamē non infundit Deus charitatem aut gratiam secundum proportionem naturalium, quia homo est naturæ rationalis, cui competit quando-

Charitas est aliquid creatū.
Magister sen. nō tenetur in hoc.
Deut. 4.
Charitas nō est amor cōcupiscentiæ.
Ioan. 15.
Charitas nō diuiditur in plures species.
2.2. b. 24.

quandoque esse in potentia, quandoque in actu. Et ideò non oportet quòd feratur totaliter in id in quod fertur: sed is qui habet meliora naturalia, potest habere minorem conatum.

§. 1. *De augmento Charitatis.*

E CHaritatem aliquam esse alia maiorem constat ex verbo Christi dicentis, Maiorem charitatem nemo habet. Et ex illo Lucæ 7. Cui minus dimittitur, minus diligit: Non solùm in diuersis, sed etiam in eodem successiuè, pro statu viæ, quia potest augeri (vt dictum est de fide.) Vnde D. Augustinus dicit: Charitas meretur augeri, vt aucta mereatur perfici. Ex hoc enim dicimur viatores, quòd in Deum tendimus: & quantò magis tendimus, tantò magis appropinquamus. Hanc autem propinquitatem facit charitas, per quam magis vnimur Deo.

2.2.q.24. art.4. Ioan.15. Super Ioan. Charitas viæ semper potest augeri.

Ideò de ratione charitatis viæ est vt possit augeri. Si enim non posset augeri, iam cessaret viæ progressus. Ideò Apostolus Charitatem viam esse demonstrat: Adhuc excellentiorem viam vobis demonstro: & subiungit de charitate. Ideò in Clemen. ad nostrũ, de hæreticis, ex concilio Viennen. reprobantur errores Begardorum, inter quos primus erat, quòd homo in via præsenti tantum & talem gradum perfectionis potest acquirere, quòd redditur omninò impeccabilis, & amplius in gratia proficere non valebit.

1.Cor.12.

Augetur autem charitas non per additionem gradus ad gradum, cùm sit forma simplex & spiritualis, & in subiecto spirituali: nec etiam extensiuè, sicut scientia Geometriæ, quæ successiuè extenditur ad aliqua obiecta & conclusiones, ad quas prius non se extendebat, cùm minima charitas se extendat ad omnia illa quæ sunt ex charitate diligenda: sed intensiuè per maiorem radicationẽ & participationem ipsius in subiecto. & licet D. Thomas dicat, quòd charitas augetur essentialiter, nõ est ita intelligendũ quòd esse incipiat, vel esse desinat in subiecto, quãdo augetur: sed ita quòd magis ac magis in subiecto radicetur. Et sic charitatem augeri per essentiam nil aliud est, quàm eam magis inesse subiecto, quod est ipsam magis radicari in subiecto, vel ipsam habere maiorem efficaciam ad producendum feruentiorem actum, sicut de calore videmus, qui etiam dicitur augeri essentialiter, eò quòd de accidentis essentia est inesse: & illud inesse perficitur, cùm per virtutem agentis magis radicatur. Augetur verò per actus nostros, non effectiuè, cùm excedat naturam actuum nostrorum: sed dispositiuè & meritoriè, non quidem quolibet actu: quia cùm homo sit liberi arbitrij, non conatur semper secundum totam latitudinem charitatis. Et sic potest ita remisse operari, quòd non augebitur: quia à proportione minoris inæqualitatis non fit actio: imò potest homo adeò remisse operari, quòd magis meretur corruptionem quàm augmentum, iuxta illud: Vtinam calidus aut frigidus esses: sed quia tepidus es, incipiam te euomere ex ore meo. Et licet quolibet actu charitatis mereatur vitam æternam: non tamen statim: sed suo tempore dandam. Sic quilibet actus charitatis meretur augmentum, non tamen statim augetur: sed quando aliquis conatur ad huiusmodi augmentum.

2.2.q.24. art.4.ad.3.

Apoc.3. An quolibet actu charitas augeatur.

Et si alicubi D. Thomas dicat quòd quolibet actu charitas augetur, vel meretur augeri, intelligendum est dispositiuè incompletè, sicut guttæ cauantes lapidem disponunt, & vltima in virtute præcedentium cauat: sic etiam in augmento hominis non qualibet comestione augetur puer, sed disponitur ad augmentum. Et quanquam possit in infinitum (hoc est, non tantùm quin magis) augeri in via: nunquam tamen erit essentialiter infinita, neque poterit peruenire ad perfectionem ex parte diligibilis, scilicet Dei, vt tantum diligatur, quantũ diligibilis est: quia cùm quælibet creatura sit finita, non potest ipsum infinitè diligere, sicut diligibilis est. Sola enim charitas Dei hoc modo est perfecta. Non potest etiam esse perfecta in hac via ex parte diligentis perfectione patriæ, vt scilicet tantũ diligat, quantum potest, siue quòd totus conatus hominis semper feratur in Deum: quia non est possibile in via, propter humanæ vitæ infirmitatem, semper actu cogitare de Deo, & moueri toto conatu dilectionis ad ipsum. Ideò Christus de Ioanne Baptista dixit: Non surrexit inter natos mulierum maior Ioanne Baptista. Qui autem minor est in regno cœlorum, maior est illo, quantum ad actum charitatis, licet non quo ad habitum. Potest tamen charitas in hac via esse perfecta perfectione viæ, quia tantùm diligit quantùm Deus requirit. & quanuis vita hæc non possit transigi absque peccato veniali, iuxta illud, Si dixerimus quia peccatum non habemus ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est: propter hoc tamen non impeditur perfectio charitatis, quia peccatum veniale non contrariatur habitui charitatis, sed actui. Charitatis augmentum (secundum D. Aug. super primam Can. Ioãnis) diuiditur, scilicet in incipientium, proficientium, & perfectorũ. áit enim: Charitas cùm fuerit nata, nutritur, quod pertinet ad incipiẽtes: cùm fuerit nutrita, roboratur, quod pertinet ad proficientes: cùm fuerit roborata, perficitur, quod pertinet ad perfectos. Primò quidem incumbit homini studium principaliter ad recedendum à peccato, & resistendum concupiscentiis eius, quæ in contrarium charitatis mouent. Et hoc pertinet ad incipientes, in quibus charitas nutrienda & fouenda est ne corrumpatur. Secundum autem studium succedit, vt principaliter intendat quòd in bono proficiat: & hoc pertinet ad proficientes, qui ad hoc principaliter intendunt, vt in eis charitas roboretur. Tertium studiũ est, vt homo principaliter intendat inhærere & frui Deo: & hoc pertinet ad perfectos, qui cupiunt dissolui, & esse cum Christo.

Charitas viæ non potest peruenire ad perfectionem charitatis patriæ.

1.Ioan.1. Tres charitatis gradus

Ver. 1. *De diminutione Charitatis.*

CHaritas quo ad habitum diminui non potest. comparatur enim igni, iuxta illud Cant. 8. Lampades eius (scilicet charitatis) lampades ignis atque flammarum. & Lucæ 12. Ignem veni mittere in terram. Sed ignis semper ascendit & nunquam descendit: sic charitas viæ quandiu manet, ascẽdere potest: sed descẽdere siue diminui nõ potest, nec quantum ad obiectum, nec quantum ad subiectum: quia non per peccatum mortale, cùm totaliter corrumpatur: nec per veniale, quia non contrariatur habitui (vt dictũ est.) Neque etiam diminuitur à Deo, quia Deus non plus se auertit ab homine, quàm homo à Deo. Ideò quando homo se auertit à fine, Deus tollit & corrumpere facit: Sed quando non se auertit à fine, sed inordinatè se habet ad ea quæ sunt ad finem, non meretur detrimentum pati in charitate, per quam ordinatur ad finem. Nec etiam diminuitur per solam cessationem ab actu, sicut de amicitia dicit Philosophus octauo Ethicorum, quòd multas amicitias inappellatio soluit, hoc est, non appellare amicum, vel non loqui ei. Et hoc ideò quia conseruatio vniuscuiusque rei pendet à causa: sed causa virtutis acquisitæ est actus humanus: ideò cessantibus actibus, virtus acquisita diminuitur, & tandem totaliter corrumpitur. Sed charitas non causatur ab actibus humanis, sed à solo Deo: Igitur cessante actu non corrumpitur neque diminuitur, si desit peccatum in ipsa cessatione. Et quanuis contraria nata sint fieri circa idem subiectum: verùm est, quãdo subiectũ æqualiter se habet ad vtrumq; contrariorum: Charitas tamẽ non eodẽ modo se habet ad augmentum & diminutionem: quia potest habere causam augentem, sed non diminuentem. Nec sequitur, Augmentum charitatis est diminutio cupiditatis, (vt dicit D. Augustin. in lib. 83. quæstionum:) ergo augmentum cupiditatis est diminutio charitatis. (Minus enim te amat, qui tecũ aliquid amat.) Quia ibi intelligitur de cupiditate, in qua finis constituitur in creaturis, per quam charitas totaliter corrumpitur. Et licet remissior motus liberi arbitrij sit causa infusionis minoris charitatis, non tamen conseruationis: alioqui non remaneret in dormientibus, quia nõ pendet effectiuè à motu liberi arbitrij, sed à Deo.

A 2.2.q.24. art.10. Can.8. Luc.12.

Ver. 2. *De corruptione charitatis.*

CHaritas semel habita potest amitti, iuxta illud Apoc. 2. Habeo aduersum te pauca, quia charitatẽ primam reliquisti. Hoc autem fit per quodlibet peccatum mortale demeritoriè, & effectiuè dispositiuè: quia quodlibet peccatum mortale se cõtrariatur charitati, cùm ad perfectionem charitatis pertineat inclinare hominem ad hoc, vt totaliter se subiiciat Deo, omnia sua referendo in ipsum: & sic diligat eum, vt in omnibus velit sequi regulam præceptorum eius. Sed omne peccatum mortale contrariatur præcepto Dei: igitur & charitati. Et si charitas esset habitus acquisitus ex virtute subiecti pendens, non oporteret quòd statim per vnum actũ corrumperetur, sed per

B 2.2.q.24. art.7.

continuationem. Verùm quia charitas est habitus infusus, pendens ex sola actione Dei infundētis & conseruantis in esse, qui sic se habet in infusione & conseruatione, sicut Sol in illuminatione aëris: & ideò sicut lumen statim cessat per hoc quòd obstaculum ponitur illuminationi: ita & charitas statim deficit in anima per quodlibet peccatum mortale, quod est obstaculum infusionis. Et quia quodlibet peccatum mortale non opponitur fidei aut spei: ideò nec fides nec spes per quodlibet peccatum mortale corrumpitur, vt supra dictum est.

Ver..3. *De ordine charitatis.*

C

2.2.q.26. art.1.
Deut.6.
Luc.6.

ORdinem esse in charitate cōstat ex eo quòd habetur Cantic.2. Introduxit me Rex in cellam vinariam, & ordinauit in me charitatem. Primò enim diligendus est Deus super omnia, ex toto corde, & ex tota anima, & in tota mente, & ex tota fortitudine, & in omnibus viribus. Huius pręcepti expositionem & obligationem, & an possit in via impleri, habes infrà. §.3. huius ca. ver. 12. Secundò, post Deum tenetur quis ex charitate diligere seipsum; quò ad principale, quod est anima. Post Deum enim quis debet plus diligere animam suam, quàm omnia alia: nec debet homo aliquod peccatum facere, vt proximum liberet à peccato. (Quia vt dicit Philosophus. 9. Ethic.) Admirabilia quæ sunt ad alterum, veniunt ex amicabilibus quæ sunt ad seipsum. Tertiò tenetur homo plus diligere animam proximi, quàm corpus propriū, siue vitam corporalem. Quia ea sunt magis ex charitate diligenda, quæ habent maiorem rationem diligibilis: Sed consociatio in plena participatione beatitudinis (quæ est ratio diligendi proximum) est maior participatione beatitudinis, per redundantiā quę est ratio diligendi corpus proprium: & ideò proximum quantum ad salutem animæ magis debemus diligere, quàm corpus proprium: & per consequēs plus quàm bona temporalia, in casu in quo tenetur saluti eius prouidere. Sed ad hoc quòd aliquis sponte se offerat, pertinet ad perfectionem charitatis: Ideò Christus dicebat, Ioan. 15. Maiorem charitatem nemo habet, quàm vt animam, &c. Quartò corpus propriū, & vitam propriam plus quàm vitam proximi. Quintò corpus & vitam proximi, quàm bona temporalia, & quàm irrationabiles creaturas, quia talia nō sunt propriè ex charitate diligēda, cùm non sint capacia beatitudinis æternæ, nec alicuius communicationis seu associationis cum hominibus. Possunt tamen ex consequenti diligi, inquantum scilicet ex charitate volumus ea conseruari ad Dei honorem, & nostram & proximorum vtilitatem, sicut etiam Deus ex Charitate diligit ea, inquantum subseruiunt nobis ad perueniendum ad beatitudinem æternam.

Ver.4. *De dilectione proximi.*

D

2.2.q.25. art.6.

QVo ad dilectionem proximi notandum est, quòd duo possumus in eo considerare, scilicet culpam & naturam. Et cùm culpa eorum Deo contrarietur, & sit impedimentum beatitudinis, secundum eam non sunt diligendi, imò odiendi, etiam si sint propinqui, iuxta illud Psalm. Iniquos odio habui, & legem tuam dilexi. & alibi: In matutino interficiebā omnes peccatores terræ. & alibi: Perfecto odio oderam illos, & Exod. 22. Maleficos non patieris viuere. & Psalm. Conuertantur peccatores in infernum. & in multis aliis locis, in quibus multa imprecantur eis mala: quæ imprecatio referēda est ad remotionem culpæ eorum, vt scilicet peccata destruantur, & homines remaneant. Vnde diuus Augustinus in Regula, Cum dilectione hominum, & odio vitiorum. & sic non debemus velle quod ipsi volunt, scilicet inordinationem: neq; gaudere de his de quibus ipsi gaudent, iuxta illud Hiere. 15. Conuertentur ipsi ad te, & tu non conuerteris ad eos, scilicet ad conuersandum cum eis, quod de infirmis & imperfectis intelligendum est, propter periculum, ne ab eis subuertantur. Perfectis autem laudabile est cum peccatoribus conuersari, vt retrahant eos à peccatis: sicut Dominus, qui cum peccatoribus manducabat, Matth. 9. Sed conuictus peccatorum, quantum ad consortium peccati, vitandus est omnibus. 2. Cor. 6. Recedite de medio corū, & immundum ne tetigeritis, scilicet, secundum peccati consensum: secundum naturam verò quam ex Deo habent, sunt capaces beatitudinis. Super communicatione charitas fundatur: ideò secundum naturam suam sunt ex charitate diligendi. Ex præmissis sequitur quòd dæmones & damnati non sunt ex charitate diligendi: quia non sunt capaces beatitudinis. Vnde Philosophus nono Ethicor. dicit quòd non sunt subtrahendæ amicitiæ beneficia, quousque habetur sp[illegible] sanationis eorum: sed magis auxilium dandum ad recuperationem virtutis, quàm ad recuperationē pecuniæ: sed quando in maximā malitiam incidunt, & insanabiles fiunt, sicut dæmones & damnati, nō est eis amicitię familiaritas exhibēda. Et ideò peccatores (de quibus magis præsumitur nocumentum aliorum, quàm eorum emendatio) secundum legem diuinam & humanā pręcipiuntur occidi. Et tamē hoc non facit iudex ex odio eorū, sed ex amore charitatis, quo bonum publicum præfertur bono singulari. & tamen mors per Iudicem inflicta peccatori prodest, siue conuertatur, siue non: si conuertatur, ad culpæ expiationem: Si non conuertatur, ad culpæ terminationem: quia per hoc tollitur potestas amplius peccandi.

Psal. 118.
Psal. 8.
Conuictus peccatorum quibus & quando vitandus.

Dæmones & damnati non sunt ex charitate diligendi.

Ver.5. *De ordine dilectionis proximi.*

E

2.2.q.26. art.7. & 8.

INter proximos ex charitate diligendos seruandus est ordo, non solùm secundum effectum, sed etiam secundum affectum: cùm non minus sit ordinatus affectus charitatis quàm inclinatio naturæ, cùm vtraque inclinatio ex diuina prouidentia procedat. Sed in inclinatione naturæ videmus, quòd quæ habent maiorē grauitatem, sunt inferiora: Igitur qui magis appropinquant Deo, sunt magis ex charitate diligendi. Quia cùm principium dilectionis sit Deus, & ipse diligens: necesse est quòd secundum maiorem propinquitatem ad alterum illorum principiorum maior sit dilectionis affectus. In omnibus enim in quibus inuenitur aliquod principium, ordo attēditur per comparationem ad illud: quanuis ex parte boni quod est ex charitate, omnes æqualiter diligamus: quia omnibus optamus beatitudinem æternam. Sed si accipiatur dilectio secundum maiorem intensionem actus, non oportet omnes æqualiter diligere, nec etiam quantum ad effectum. Ad eos enim qui non sunt nobis coniuncti, non habemus nisi amicitiam charitatis: ad eos verò qui sunt nobis coniuncti, habemus aliquas amicitias secundū modum coniunctionis eorum ad nos. Cùm autem omne bonum super quo fundatur amicitia honesta, ordinetur sicut ad finem ad bonū beatitudinis, super quo fundatur charitas: consequens est vt charitas imperet bonum cuiuslibet amicitiæ. Et sic hoc ipsum quod est diligere aliquē, quia consanguineus, vel coniunctus, vel cōciuis, vel propter quodcunque huiusmodi aliud licitum ordinabile in finem charitatis, potest à charitate imperari. Et ita ex charitate, tam eliciente quàm imperante, pluribus modis diligimus nobis coniunctos, & magis domesticos. Sed magis coniunctos qui impediūt nos à Deo, non debemus diligere: quia in hoc non sunt nobis propinqui, sed plus quàm extranei, imò & inimici, secundū illud Matth. Inimici hominis domestici eius. Quando verò non impediunt, debemus diligere secundum proportionem coniunctionis eorum in his quæ pertinent ad naturam siue substantiam & nutrimentum, consanguineos, quorū coniunctio est in naturali origine, quæ est propior & immobilior: vtpote quæ remoueri non potest, sicut aliæ coniunctiones superuenientes. In his verò quæ pertinent ad ciuilem conuersationem, plus debemus diligere concives: & in bellicis plus commilitones. Vnde Philosophus dicit, Singulis propria & congruentia sunt attribuenda. Et sic duci exercitus magis obeditur in bello, quàm patri: non tamen simpliciter plus diligitur dux, quàm pater, sed secundum quid.

Mat.7.
Inter propinquos qui sunt magis diligendi.

9. Ethic.

Ex præmissis inferuntur multa corolaria. Primū, quod si consideretur dilectio ex parte obiecti, illud est magis diligendum quod Deo est similius: & quia pater habet rationem principij, non filius, neque vxor: ideò magis diligendus & honorandus. Si ex parte diligentis, sic diligimus coniunctiores, sic pater filios, vt aliquid sui existentes. Pater autem non est aliquid filij: & ideò dilectio qua pater diligit filium, similior est dilectione, qua quis diligit seipsum. Secundò, quia parentes magis sciunt aliquos esse suos filios, quàm ecōuerso: specialiter mater. Pater etiam probabiliores habet cōiecturas, quā filius de patre. Tertiò quia filius est propinquus parenti: vtpote ab ipso immediatè descendens, & effectus eius. Quartò, quia parentes diu-

8. Ethi.
Quare aliquis magis diligat filiū quàm patrē.

diutius amauerunt. Pater enim statim incipit diligere, filius autem tempore procedente incipit diligere patrem. Dilectio autem quantò diuturnior, tantò fortior, secundum illud, Ne derelinquas amicum antiquũ: nouus enim non erit similis illi. Et quia principio debetur subiectio, effectui autem proportionabiliter competit recipere influentiam, propter hoc parentibus à filiis magis debetur honor & obedientia, filiis autem magis debetur cura prouisionis, iuxta illud, Non debent filij thesaurizare parentibus, sed parentes filiis, quanuis in articulo necessitatis filius sit plus obligatus ex beneficiis susceptis, vt parentibus prouideat quàm filiis suis. Dicit enim D. Thomas quòd in necessitate extrema magis liceret deserere filios quàm parentes, quos nullo modo deserere licet, propter obligationem beneficiorum susceptorũ, & maximè propter beneficium essendi. Ideò tenetur magis seruare parentes in esse quàm filios: cùm esse sit fundamentum beneficiorum, pro quo satisfacere non potest (vt dicit Philosophus octauo Ethicorum.) Secundò infertur quòd filius plus tenetur diligere patrem quàm matrem, quia pater habet excellentiorem rationẽ principij quàm mater. Pater enim est principium per modum agẽtis, mater autem per modum patientis, & materiam administrantis. Tertiò infertur quòd licet filius magis teneatur diligere vxorẽ quàm patrem, quantum ad vnionem carnalis copulæ & cohabitationem, iuxta illud, Quamobrem relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna. Iam enim non sunt duo, sed vna caro, scilicet in filio, vel propter generationem. Veruntamen quo ad alia & in articulo necessitatis, vbi non potest vtrique de alimentis prouidere, plus tenetur patri quàm vxori. Quia pater habet plures rationes diligibilitatis quàm vxor: quia principium est, & causa essendi. Et cùm Apostolus dicit Ephes. 5. Quòd viri debent diligere vxores suas sicut seipsos, & sicut carnem suam, non est intelligendum æqualiter, nec quòd hoc aduerbiũ (sicut) importet æqualitatem, sed rationẽ dilectionis. Diligit enim homo vxorem suam, ratione carnalis coniunctionis. & ratio qua aliquis diligit seipsum, est ratio dilectionis quam habet ad vxorem sibi coniunctam. Quartò infertur quòd aliquis plus tenetur, quãtum ad alimenta, subuenire filio, quàm vxori, cùm sit principium filij & nõ vxoris. Et de ratione principij sit influere, & de ratione effectus est influẽtiam recipere. Vnde Adam plus tenebatur diligere filiũ quàm Euam vxorem suam, eò quòd habebat excellentiorem rationem principij, quàm respectu Euæ, cum respectu filij per modũ agentis: respectu verò Euæ, merè passiuè.

Eccle. 9. — *2. Cor. 12.* — *2. 2. q. 31. ar. 3. ad. 4.* — *In extrema necessitate magis est subueniendum patri quàm filio.* — *Gen. 2.* — *Mat. 19.*

Ver. 6. *De dilectione inimicorum.*

A CHristus reprobauit glosam Scribarum & Pharisæorum additam legi, quæ habebat: Diliges proximum tuum, & illi addiderãt, Et odio habebis inimicum tuum. Hęc enim glossa erat Aurelianensis, quę destruebat textũ: erat enim contra legem, quæ habetur Leuit. 19. Ne oderis fratrem tuum in corde tuo. & infrà, Non quæras vltionem, nec memor eris iniuriæ ciuium tuorum. & quo ad dilectionem, habetur Exod. 23. Si occurreris boui inimici tui aut asino erranti reduc eum: & si videris asinum odientis te iacere sub onere, non pertransibis sed leuabis cum eo. & Salomon etiam declarauerat: Si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si sitit, da ei bibere aquam. prunas congeres super caput eius: & Dominus reddet tibi. Quapropter Christus legem declarans ait: Ego autem dico vobis, Diligite inimicos vestros, & benefacite his qui oderunt vos, & orate pro persequentibus vos.

Mat. 5. — *Prouerb. 25.*

Et quia Mahumetus & Iulianus apostata ex hoc loco inferunt legem Christi esse contra naturam, quæ resistit corrumpentibus quantũ potest: ideò pro resolutione omnium difficultatum notandum est ex D. Thom. quòd dilectio inimicorum tripliciter considerari potest. Vno modo vt inimici diligantur inquantum inimici sunt: hoc est, inquantum odiunt & persequuntur nos, & hoc esset peruersum, & charitati repugnans. Quia hoc esset diligere malum & peccatum alterius, quod tamen est odiendum, vt dictum est suprà hoc. §. ver. 4. Et sic vnaqueq; res naturaliter odio habet id quod est sibi contrarium: inimici autem sunt nobis contrarij, inquantum inimici: & ideò inquantum huiusmodi, debemus odire eos, & velle quòd emendentur à malitia. & hoc est odire malitiam. Secundò potest considerari dilectio inimicorum quantum ad naturam & in vniuersali, hoc est, inquantum sunt homines & beatitudinis capaces, & secundũ hoc non sunt contrarij: ideò sunt ex necessitate diligendi. Vnde D. August. in Regula: Cum dilectione hominum, & odio vitiorum: dictũ est in vniuersali, vt scilicet aliquis diligens Deum & proximũ, ab illa generaliter dilectionis inimicos suos non excludat, sed includat, vt velit eis omnia quæ sunt necessaria ad salutem, & quæ vult omnibus aliis quos nunquam vidit. Sunt qui dicunt quòd non possunt facere hanc separationem inimicitiæ & naturæ: Sed hoc facillimum erit, si notetur similitudo de matre, quę habet optimum filium, reuerentem, obedientem, prouidentem sibi baculum senectutis. si contingat illum infirmari, & cadere in frenesim, & dicat iniurias matri seruienti, & volenti pascere, proiicit scutellas & ciphos: Mater propter hoc nollet eum mori, quia scit eũ esse in frenesi & extra sensum, vellet tamen infirmitatẽ cessare & procul esse. Nec etiam propter hoc desinit ei inseruire. Vide ergo: quomodo separat infirmitatem à natura. applicatio est facilis. Quilibet habens inimicum iniustè se persequentem, debet iudicare ipsum esse freneticum & extra sensum, hoc est, extra rationem: quia si vteretur ratione, non persequeretur: debet igitur odire frenesim & malitiam illius, & velle quòd emendetur, & diligere eum, saltem in generali.

2. 2. q. 25. art. 8. — *Dilectio inimicorũ tripliciter consideratur.* — *Notandã similitudo.*

Quidam se excusant, & dicunt quòd non possunt: quibus D. Augustin. ait: Potes mihi dicere, Non habeo quid tribuam indigenti: Non possum ieiunare frequenter, non possum à carnibus abstinere, neq; monasterio deseruire: sed nunquid potes dicere, Non possum charitatem habere? non possum diligere? non possum inimicis indulgere? non credimus: nulla manet excusatio. Quia non de cellario, sed de corde hanc eleẽmosynam implere iubemur. Tertiò potest considerari dilectio inimicorum in speciali, vt scilicet aliquis moueatur motu speciali dilectionis ad inimicum. Et istud nõ est de necessitate absolutè, sicut nec moueri singulariter ad extraneos: quanuis si aliquis fecerit, benè faciat. In generali tamen tripliciter inimicum diligere tenemur. Primò, corde. Non enim sufficit nõ odire siue non velle malum, sed debemus diligere velle bona communia: vel saltem non debemus ab illis excludere. Ideò dicit, Diligite inimicos vestros. Secũdò, ore. Orãdo, & non excludendo ab orationibus communibus. Vnde dicitur, Orate pro his qui oderunt vos. Non tamen tenetur quis facere specialem orationem pro inimico. Præterea debemus diligere ore, salutando vbi consuetum est. Salutatio enim est species dilectionis. Christus enim exponẽdo quod dixerat, Orate, &c. dixit: Et si salutaueritis fratres vestros tantùm, &c. Signa enim contraria sunt exhibenda: quia si negarentur, esset signũ liuoris & vindictæ: contra quod dicitur Leui. 19. Non quæras vltionem inimicorum, &c. Hæc signa communia sunt exhibenda propter scandalũ: quia alij videntes hanc denegationem, iudicarent odium. & sic denegans, diffamaret seipsum: seclusо igitur scandalo, possunt negari ad tempus, propter emendam alterius qui offendit, vt resipiscat & cognoscat se fecisse iniuriam, & quęrat recõciliationem. Vnde diuus Augustinus ad Vincentium, Esurienti panis subtrahitur, si pro cibo securus iustitiam negligat. Idem de loquela: Alia verò beneficia vel signa dilectionis, quæ quis exhibet particulariter aliquibus personis, non sunt de necessita exhibenda, nisi secundum præparationem animi, & in articulo extremæ necessitatis. Ex quo patet quòd hoc præceptum non est graue, sed valdè suaue: cùm in generali tantùm, Christus tamen hortatur ad diligendum in particulari, triplici ratione. Primò, ratione paternitatis: Vt sitis filij patris vestri: Filius enim debet imitari patrem. Vnde Ephes. 5. Estote imitatores Dei, sicut filij charissimi: Sed Deus pater diligit inimicos suos, hoc est, peccatores qui per peccata odiunt & persequuntur eum, & tamen eis bona facit non solùm in generali, sed etiam in particulari: Facit enim Solem suum oriri super bonos & malos, & pluit super iustus & iniustos: & malos aliquãdo à pluribus priuatis præseruat periculis. Igitur.

In lib. 50. homil. 6. — *Tripliciter diligẽdus est inimicus.* — *Præceptum de dilectione inimicorum nõ est graue*

Secundò, ratione perfectionis & maioris meriti. Vndè dicit, Si enim diligitis eos qui vos diligunt, quam

mercedem habebitis? nónne & Publicani hoc faciunt? *Quæ difficultas augeat meritum.* Ex hoc loco quidam inferunt quòd dilectio inimicorum est magis meritoria, quàm dilectio amicorum: & probãt ratione difficultatis: quia licet difficultas, quæ se tenet ex parte subiecti & operantis non augeat meritum. (Nam meretrix conuersa seruando castitatem, non magis meretur, quàm pudica & temperata, quæ non patitur difficultates:) Tamen difficultas quæ se tenet ex párte obiecti & operis, auget & facit maius meritum. *2. Ethi.* Quia Philos. dicit, quòd virtus est circa difficile & bonũ. & Christus de vidua *Luc. 21.* illa quæ posuit duo æra minuta in gazophilatium, dixit: Verè dico vobis, quòd hæc vidua pauper plus quàm omnes misit. Nam omnes hi ex abundanti sibi miserũt in munera Dei: Hæc autẽ ex eo quòd deest illi, omnem victum suum quem habuit, misit. Pro resolutione tamẽ huius *2. 2. q. 27. art. 7.* notandũ est id quod dicit D. Thom. quòd cùm quæritur quid sit melius & magis meritoriũ, vtrum diligere amicũ *An & quando dilectio inimici sit magis meritoria quàm amici.* quàm inimicũ: dupliciter huiusmodi dilectiones cõparari possunt. Vno modo ex parte proximi qui diligitur: alio modo ex parte rationis qua diligitur. Primo quidẽ modo dilectio amici præeminet dilectioni inimici: quia amicus est melior & magis diligibilis, quia magis coniunctus quã inimicus. Et per hoc actus dilectionis super hãc materiam transiens, melior est. Vnde & eius oppositũ deterius. Peius enim est odire amicũ quàm inimicum. Ideò Ioab exprobrabat Dauid, Diligis odientes te: & odio habes diligentes te. *2. Reg. 9.* Secundo autẽ modo si consideretur ratio dilectionis, dilectio inimici præeminet propter duo Primò quidem quia dilectionis amici potest esse alia ratio quàm Deus: quia propter obsequia & solatia, non considerando de Deo: sed dilectionis inimici solus Deus est ratio, cùm in se non habeat aliquid propter quod diligatur, imò habet repugnans dilectioni. Secundò, quia supposito quòd vterque propter Deum diligatur, fortior esse ostenditur dilectio, quæ animum hominis ad remotiora extendit, scilicet vsque ad dilectionem inimicorum: sicut virtus ignis ostenditur esse fortior, quando ad remotiora diffundit calorem suum: sic diuina dilectio tantò ostenditur esse fortior, quantò propter ipsam difficiliora implemus: sicut virtus ignis tantò est fortior, quantò magis comburere potest materiam minus combustibilem. Sed sicut idem ignis in propinquiora fortius agit quàm in remotiora: ita etiã Charitas feruentius diligit coniunctiores quàm remotos: & quantum ad hoc dilectio amicorum secundum se considerata, est feruentior & melior, quàm dilectio inimicorum. Ex præmissis infertur primò, quòd cæteris omnibus paribus, videlicet quòd æquali charitate & æquali conatu & propter Deum, qui est ratio dilectionis, diligatur amicus & inimicus: dilectio amici est multò melior, & magis meritoria essentialiter, quàm dilectio inimici. Nec oportet quòd illud quod est difficilius, sit magis meritorium: sed quod sic est difficilius, vt etiam sit melius: facilius est enim diligere Deum (quem omnia naturaliter diligunt, & in quo nihil occurrit quin sit diligendũ:) quàm hominem inimicum. *2. Ethic.* & ad Philosophum qui dicit quòd virtus est circa difficile & bonum, dicitur quòd plus facit ad rationem meriti & virtutis bonum quàm difficile. Potest etiam dici quòd quantum ad præmium accidentale ratione difficultatis dilectio inimici secundum quid excedit dilectionẽ amici. Secundò infertur quòd dilectio amici vt amicus est, hoc est, propter obsequia, & non propter Deum, siue non cõsiderando de Deo, in non habente charitatem, non est meritoria: in habente autem charitatem, propter relationem virtualem ad Deũ, est meritoria: sed nõ tantùm, sicut dilectio inimici: quæ non potest haberi nisi propter Deum, & sine actuali consideratione.

Tertia ratio qua duci debemus ad dilectionem inimicorum & remissionem iniuriarum, est peccatorum remissio, & orationum exauditio. Primum patet ex parabola quæ scribitur Matth. 18. vbi dicitur quòd qui obtinuerat remissionem duorum talentorũ, suffocabat eum qui debebat ei centum denarios, &c. fuit detrusus in carcerem. Sequitur: Sic & pater meus cœlestis faciet vobis, si nõ remiseritis vnusquisq; fratri suo de cordibus vestris. Quo ad secundum, Marc. 11. Cùm statis ad orandum, dimittite si quid habetis aduersus aliquem: vt Pater vester qui in cœlis est, dimittat vobis peccata vestra. Quod si non dimiseritis: nec Pater vester qui in cœlis est, dimittet vobis. Et Augustin. & habetur in c. qui diuini, de pœnitentia, dist. 4. vbi dicitur: Qui diuini beneficij oblitus, suas vult vindicare iniurias, non solùm de peccatis veniam non meretur: sed quæ dimissa fuisse gaudebat, imputabuntur ad pœnam.

§. 2. *De effectibus consequentibus actum Charitatis.*

CHaritatis actum principalem, qui est dilectio, consequuntur tres effectus interiores, & tres exteriores. A
Effectus interiores sunt gaudium, pax, & misericordia. Exteriores verò sunt beneficentia, eleemosyna & correctio fraterna: quæ ab aliquibus dicuntur actus charitatis. de quibus per ordinem dicendum est.

Ver. 1. *De gaudio spirituali.*

QVemadmodum ad passionẽ amoris sequitur de- B
siderium in absentia obiecti, & gaudium in præ- *2. 2. q. 28.*
sentia (vt suprà dictum est cùm de passionibus ageretur:) *art. 1.*
Sic in voluntate ex amore qui elicitur ex charitate, procedit desiderium, inquantũ Deus est diligenti absens, & gaudium inquantũ est præsens. Quia ex hoc ipso quòd amatum est in amante per nobilissimum effectum, qui est gratia & charitas, iuxta illud, Qui manet in charitate, in Deo manet: *1. Ioan. 4.* ideò gaudium quod de Deo habetur, ex charitate causatur. De Deo autem potest esse spirituale gaudium dupliciter. Vno modo secundum quòd gaudemus de bono diuino in se considerato: & tale gaudium non habet permixtionem tristitiæ, secundum illud, Non habet amaritudinem conuersatio illius. *Sap. 8.* Ideò Apostolus dicit: Gaudete in Domino semper. *Philip. 4.* Alio modo gaudemus de Deo, *Esa. 59.* secundum quod à nobis participatur. Hæc autem participatio potest impediri in via per id quod facit diuisionem inter nos & Deum, scilicet iniquitates. Ideò gaudium de Deo in via admittit permixtionem tristitiæ propter impedimẽta. Hæc est ratio dolendi de peccatis nostris vel aliorum, inquantum impedimur vel retardamur à cõsecutione boni diuini, iuxta illud Psalmistæ: Heu me, quia incolatus meus prolongatus est. Sed in patria erit plenum & quietabitur desideriũ. Ideò non admittet permixtionem tristitiæ, iuxta illud, Absterget Deus omnem lachrymam ab oculis Sanctorum, & iam non erit amplius, &c. Et sic intelligitur illud, Vt gaudium vestrum plenum sit in vobis, & gaudium vestrum impleatur. Et cùm dicitur Mat. 25. Intra in gaudium Domini tui, gaudium adeò plenum sequitur visionem diuinæ essentiæ, quòd secundũ aliquos si Deus de sua potentia absoluta cõmunicaret eam Iudæ per horã duntaxat, in illa hora nõ posset tristari. Et quãuis videret in ea se post horã fore damnandũ, nõ posset apprehendere sub ratione discõuenientis: quia videret clarè ordinẽ diuinæ prouidentiæ & iustitiæ, qui impedit illam apprehensionem. Hoc gaudiũ non est virtus neq; operatio, cùm inter illas non nominetur: sed est passio fluens ab actu charitatis: sicut illuminatio est passio ignis: & risibilitas est passio hominis: vnde Galat. 5. dicitur circa finem, Fructus spiritus, &c.

Ver. 2. *De Pace.*

PAx est effectus charitatis, iuxta illud Psalm. Pax multa C
diligentibus legem tuam. Pax autem accipitur dupli- *2. 2. q. 29.*
citer. Vno modo largè, & sic se extendit ad omnem con- *Pax diabolica quid.*
cordiam, siue sit in bonum, siue in malum. Si sit ad malum, dicitur pax diabolica: quia licet demones inter se dissentiant: conueniunt tamen & concordant ad procurandam damnationem hominum. sic etiam hæretici & grassatores. Hanc pacem non generat Charitas, iuxta illud: *Esa. 59.* Non est pax cũ impiis. & illud, Nolite arbitrari quod venerim pacem mittere in terram: *Mat. 10.* Non enim veni pacẽ mittere, sed gladium. veni enim separare hominem aduersus patrem suum, &c. Et Psalm. Zelaui super iniquos, pacem peccatorum videns. *Psal. 72.* & D. Pau. posuit discordiam inter Sadducæos & Phariseos. *Act. 13.* *Rom. 3.* Ideò qui vident aliquos concordare in malo, opus misericordiæ facerent, si procurarent discordiã & separationẽ: vt inter cõcubinarios, & eos qui cõcordant ad decipiẽdos iuuenes. Hoc tamẽ mediis licitis per ostensionem veritatis: quia aliàs nõ liceret. Non enim sunt facienda mala, vt inde veniant bona. Si verò id in quo diuersæ volũtates cõueniunt & cõcordant, sit bonum: tunc si non liberè & voluntariè cõueniunt, sed quasi

coactè ad tempus propter timorem alicuius mali imminentis, vel alicuius magni boni sperati gratia: illa concordia siue conuenientia voluntatem nō dicitur esse propriè
Pax simulata quid. pax: sed dicitur pax simulata: vt Iudę, qui osculo pacis prodidit Christum. De hac Hiere. Ore pacem cum amico suo
Hiere. 9. loquitur, & occultè ponit ei insidias: quia nō seruatur ordo vtriusque concordantis. De hac Hiere. 8. Dicentes, pax
Pax vera quid. pax, cùm non esset pax. Si autem liberè & integrè plures voluntates conueniant in id quod est verè bonum dicitur pax vera. Ex quo patet quòd triplex est pax, scilicet diabolica, simulata, & vera.

Sermo de pace. Si hęc agas ad populū, ab hac diuisione inchoandū est, & reprobanda pax diabolica, & simulata siue proditoria,
Act. 5. & insistendum in pace vera, quam D. Augu. 19. de Ciuit.
9. Ethi. Dei, c. 13. definit dicens: Pax est ordinata hominum cohabitantium sub vna fide & æterna lege concordia. Et Glos. super Mat. 5. dicit: Vera pax est vbi nil repugnat in virtute. Hæc pax admittit nonnunquam diuersitatem opinionum. Vnde D. Hieron. & Aug. in aliquibus dissenserunt.
Dissensio in opinionibus non contrariatur veræ paci viæ. Et D. Pau. & Bernabas dissensisse leguntur. Quia sicut Philosophus dicit, ad amicitiam non pertinet concordia in opinionibus, sed concordia in bonis conferentibus ad vitam, & præcipuè in magnis. Quia dissentire in aliquibus paruis non videtur esse dissensus. Et propter hoc nil prohibet aliquos charitatem habentes, in opinionibus dissentire. Nec hoc repugnat paci: quia opiniones pertinēt ad intellectum, pax autem ad voluntatem: quia per voluntatem aliqua vniuntur. Similiter etiam stante concordia in principalibus bonis, dissentio in aliquibus paruis non est contra charitatem viæ. Benè tamen esset contra charitatem perfectam patriæ, vbi nulla penitus est discordia, & tranquilla sunt omnia. Sed pax propriissimè accepta, vt est effectus charitatis, aliquid addit ad prædictam concordiam. Est enim pax sic dicta, Concordia appetitiuarum inclinationum intellectus & sensus: prout Diuus Dionysius ait: Contingit enim cor hominis tendere in diuer-
4. c. de Di. No. sa dupliciter. Vno modo secundum diuersas potentias appetitiuas: & sic plerunque appetitus sensitiuus tendit in contrarium appetitus rationalis, iuxta illud, Caro concu-
Galat. 5. piscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem. Alio modo inquantum vis appetitiua siue voluntas tendit in diuersa appetibilia, quę simul consequi non possunt. Vnio huiusmodi motuum est de ratione pacis, vt est effectus
Esa. 32. charitatis, directè procedens ab ea, quamuis indirectè secundum quod est remouēs prohibens, pertineat ad iustitiam, iuxta illud, Opus iustitiæ pax.

De pace ordinata notanda & prædicanda est hæc conclusio: Quilibet debet diligere pacem ordinatam, rogare pro ea, & quantum potest eam procurare. Probatur triplici ratione. Primò ratione obligationis. Duplici enim obligatione tenemur diligere pacem, scilicet, naturali & ciuili. Primò naturali: quia quilibet naturaliter obligatur diligere finem suum. Sed finis cuiuslibet est pax. (Vnde
19. de Ciuit. Dei. D. Aug. dicit, Possumus dicere finem bonorum nostrorum esse pacem, sicut & vitam æternam. vnde & Psal. Qui posuit fines tuos pacem. & ecclesia in festo dedicationis cantat, Vrbs beata Hierusalem, dicta pacis visio, &c.) Et ideo quilibet naturaliter inclinatur ad pacem. vnde D. Aug. in eodem lib. c. 12. dicit: Quisquis mecum res humanas naturamque communem intuetur, agnoscit quòd sicut nemo est qui gaudere nolit, ita nemo est qui pacem habere nolit. Quandoquidem & ipsi qui bella volunt, nil aliud quàm vincere volunt. Ad gloriosam ergo pacem bellando volunt peruenire. Nam quid est aliud victoria, quā subiectio repugnantium? quod cùm factum fuerit, pax erit. Seneca ad Lucillum dicit, Non dubium est quin felicior sit pax nunquam lacessita, quàm multo sanguine reparata. Secundò obligatione ciuili. Iuristæ dicunt quòd filius hæres tenetur seruare testamentum patris, & soluere legata & onera hæreditatis, si velit habere hæreditatē. Nos sumus filij naturales Dei. Matth. 23. Patrem nolite vobis vocare super terram, vnus est enim pater vester qui in cœlis est. & adoptiui per fidem, vt habetur Ioan. 1. Dedit eis potestatem filios Dei fieri. his qui credunt in nomine eius. Et Apostolus Rom. 8. Si filij & hæredes, hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi. Sed oporret seruare testamentum, in quo Christus verus Deus & homo, dixit, Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis: Qui igitur putant obtinere hæreditatem nisi impleant testamentum, decipiuntur.

Secunda ratio quare quilibet debet diligere pacem, *9 c. de*
dicitur inductionis. Quia (vt D. Dionysius dicit:) Omnia *Di. No.*
cœlestia, terrestria, spiritualia, & corporalia, ad pacem nos inducunt. Primò corpora cœlestia mirabilem pacem & concordiam ac armoniam habent. Nullus planeta impedit alium in cursu suo. vnde Iob. 38. Quis enarrabit cœlorum rationem? Concentum cœli quis dormire faciet? Nulla est ibi dissonantia. Sic & homines pacificè viuere debent: nec vnus alium impedire, imò iuuare, iuxta illud Apost. Alter alterius onera portate. Animalia terrestria etiam diligunt pacem in specie sua. vnde Lactantius c. 12. lib. de ira Dei ait, Si quidem bestiæ sui generis animantibus parcunt, & pacem inter se habent. Non comedunt se mutuo. D. Aug. dicit, Animalia pacata feritate cohabitant simul: & si aliquando compellente spiritu congrediantur, ilico mansuescunt, & iniuriarum oblita illa tam sæua animalia pacificè viuunt, & ad inuicem sociantur. Qui ergo nolunt pacem, & quærunt bella & rixas, deteriores sunt bestiis feris. Ideo Iob: Interroga iumenta, & docebunt *Iob. 12.*
te: volatilia, & indicabunt tibi. Pagani etiam & idololatrę nos inducūt ad pacem. Theodosius imperator (vt D. Ambrosius de obitu eius dixit) adeò diligebat pacem, quòd beneficium putabat se accepisse, dum rogaretur ignoscere. Vespasianum dicunt Romani sic dilexisse pacem, vt iniuriarum oblitus nunquam propriam contra inimicos vendicauerit iniuriam. Patres etiam antiqui & noui testamenti, nos etiam maximè ad pacem inducunt. Gene. 43. legimus de Ioseph, quòd licet iniuriam passus esset à fratribus, nunquam vindictam expetiit, imo pacificè locutus est illis dicens: Pax vobis, nolite timere. Dauid adeò diligebat pacē cum Saül inimico suo, quòd licet eum potuisset pluries occidere, noluit. Si velis vtriusque testamenti *Psal. 33.*
paginas reuoluere, inuenies eas plenas laudibus pacis, & monitionibus ad eam. Plasmista. Inquire pacem, & persequere eam. Esa. 52. Quàm pulchri super montes pedes annunciantis & prædicantis pacem. Hiere. 29. Quærite pacem ciuitatis, ad quam vos transmigrare feci. Et Apost. Rom. 12. Si fieri potest quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes. fieri potest, quia ex vobis est: Nullus potest excusari, vt D. Aug. dicit in Serm. de Marty. & Ephe. 6. Soliciti sitis seruare vnitatem spiritus in vinculo pacis. Christus super omnes amauit & annunciauit *Luc. 2.*
pacem, eamque præcepit. Primò concipi voluit tempore *& 2.*
pacis. Secundò in natiuitate fecit eam publicari ab angelis. Et quādo misit discipulos, Mat. 10. dixit eis: In quamcunque domum intraueritis dicite, Pax huic domui. Reliquit eam in testamen to: post resurrectionem præsentauit eam Apostolis & discipulis. Deductio huius rationis est facilis, & potest amplificari. vnde sequitur quòd illi qui nolunt pacem, sunt indurati. Tertiò quilibet tenetur diligere pacem, &c. Ratione vtilitatis & fructificationis. *Fructus*
Iob. 22. dicitur, Habeto pacem, & habebis fructus eius, *& vtilitates*
qui sunt innumerales. Nunc quinque duntaxat tangemus. *pacis.*
Primus fructus pacis dicitur Gratificatio, Ecclesiastici vigesimoquinto. In tribus beneplacitum est spiritui meo, quæ sunt probata coram Deo & hominibus. Concordia fratrum, amor proximorum, vir & mulier sibi inuicem bene consentientes. Cùm rex in aliquo remunerat offerentes, quilibet offerre conatur. Si Deus, igitur, &c. Et per oppositum: Deus odit bella, & diabolus diligit illa, & per ea multa mala facit, ideo, &c. Secundus fructus dicitur Delectatio. Multi sunt quos delectatio trahit: à fortiori pax eos trahere deberet: quia supra modum delectabilis est. Vnde D. Augustinus. 12. de Ciuit. Dei ait: Tantum est bonum pacis, quod in rebus creatis nil gratius soleat audiri, nil delectabilius concupisci, nihil vtilius possideri. & in lib. de Verbis Do. Pax est serenitas mentis, tranquillitas cordis, vinculum amoris, consortium charitatis. vnde Prou. 17. Secura mens quasi iuge conuiuium. Dicitur communiter de domo vbi pax est, quòd Deus ibi est, ac etiam paradisus. Experimur tempore pacis verificari illud Esa. 32. Sedebit populus in pulchritudine pacis, in requie opulenta, in tabernaculis fiduciæ, non erit qui exterreat. Oppositum videmus esse tempore belli. Et dicitur

communiter quòd vbi sunt rixæ & bellum, ibi est diabolus & infernus. Tertius fructus pacis est multiplicatio bonorum temporalium & spiritualium. Salustius, Concordia paruæ res crescunt, & discordia maximè dilabuntur. Et Psalmista: Fiat pax in virtute tua: sequitur, & abundantia (erit) in turribus tuis. Et Christus, Omne regnum in seipsum diuisum desolabitur, & domus supra domum cadet. Italia potest de omnibus his testimonium afferre, ac etiā alia loca, vbi sunt vel fuerunt partialitates. Hic possunt enumerari bona tam temporalia quàm spiritualia, quæ fiunt tempore pacis: & mala atque incommoda temporalia, corporalia, & spiritualia, quæ ingruunt & accidunt tempore belli. Quartus fructus pacis dicitur Protectio. Quia Deus est protector diligentium pacem. Vnde Apostolus: Habete pacem, & Deus pacis & dilectionis erit vobiscum, & Rom. 8. Si Deus pro nobis, quis contra nos? Et per oppositum, vbi est bellum, diabolus est protector remunerator, mala tribuens. Dicitur communiter quòd bonum est se custodire à mala societate. Cauendum ergo à rixis, contentionibus, & bellis, vt expediri possimus à diabolo inimico.

Psal. 121. *Ioan. 8.* *2. Cor. 13.*

Quintus fructus dicitur Filiatio Dei, Matth. 5. Beati pacifici, quoniā filij Dei vocabuntur. Magnus esset honor alicui, si posset adoptionem regis temporalis & regnum obtinere: quantò magis quilibet laborare debet pro adoptione diuina assequenda, quæ medio facillimo, scilicet per pacem, acquiri potest: & illa acquisita, sequitur hereditas & benedictio cœlestis: iuxta illud Psalmistę: Dominus benedicet populo suo in pace. Et per oppositum qui odiūt pacem, & volunt bella, sunt filij diaboli. Vnde Greg. dicit: Si illi sunt filij Dei qui pacem faciunt: Satanæ proculdubio filij sunt, qui pacem facere nolunt. Et D. Augustinus in lib. de Doct. Christiana. Qui odium in corde reseruat, officio vtitur diaboli. Et qui diaboli opus operatur, diabolus esse iudicatur. Ideo eis potest dici illud, Vos ex patre diabolo estis. Pauci vellent esse filij adoptiui, neque illum habere patrem adoptiuum, quem scirent suspensurum filium. Qui igitur bella volunt, filij diaboli sunt, & eos sequetur eius hæreditas, scilicet, dissipatio (iuxta illud Psalmistæ: Dissipa gentes quæ bella velunt) & ęterna damnatio atque diuina maledictio, quæ habetur Matth. 25. Ite maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius. Quare odiendum est bellum, & rixæ, atque contentiones, & pax diligenda, inquirenda procuranda, ac omni solicitudine & diligentia conseruanda.

Psal. 28. *In Pasto.* *Ioan. 8.* *Psal. 67*

Media procurandi pacem. Media procurandi pacem temporalem sunt quatuor. Primum est diuina pacificatio, quæ fit per pœnitentiam & per conformitatem voluntatis nostræ ad diuinam, & obseruantiam mandatorum Dei, Esa. 48. Vtinam attēdisses ad mandata mea, & facta esset quasi flumen pax tua. & Prou. 16. Cùm placuerint Domino viæ hominis, inimicos quoque eius cōuertet ad pacem. & per oppositum, Si viæ hominis displiceant Deo, inimicos eius conuertet ad bellum, permissiuè. Et sicut diligentibus Deum, omnia cooperantur in bonum: ita odientibus eum, in malum. Iob. 6. dicebat, Quis restitit ei, & pacem habuit? Videte historias, & videbitis dictum Iob verificatum. Videte quid accidit Lucifero, qui fuit primus qui voluit resistere. Quid Adæ & Euæ. Quid ædificantibus Babel. Quid Dathan & Abiron, ac aliis filiis Israël, & generaliter, &c. Secundum medium est iustitia, Esa. 32. Erit opus iustitiæ pax. Et Psalmista, Iustitia & pax osculatæ sunt, &c. Ideo faciant iustitiam rectores ciuitatum de criminibus publicis, si velint pacem. Faciant etiam iustitiam singuli de suis criminibus & abominationibus secretis & occultis, si pacem habere velint. Talia enim in bellis punire consueuit Dominus. Habetur historia Iosue. 7. donec punitus fuit Acham de anathemate, inimici vincebat, tamen erat peccatum occultum. Et ideo quia multa peccata tam publica quàm secreta regnant, de quibus pauci curant facere iustitiam per pœnitentiam, &c. Tertium medium est terrenorum contemptus. Gen. 12. dicitur, quòd facta est dissensio inter pastores Abraham & Loth: cui dixit Abraham: Ne quæso sit iurgium inter me & te, pastores meos & pastores tuos: fratres enim sumus. Ecce vniuersa terra coram te est, &c. Sic deberent Christiani facere. Vnde Christus consuluit: Si quis te percusserit in vna maxilla præbe ei & aliam. Et si quis voluerit tecum in iudicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium. Quartum medium est deuota oratio. Pax enim (vt dicit Apostolus Philip. 4.) est donum Dei exuperans omnem sensum. Ideò si velimus obtinere, debemus deuotè petere. vnde Psalmista: Rogatæ quæ ad pacem sunt: & Luc. 11. Petite & accipietis. Sed oportet petere diligenter, deuotè, & perseueranter. Non oportet facere sicut quidam rustici, qui non curant orare pro serenitate temporis, donec audiant tonitrua. Sic nec aliquando Christiani, donec audiant tympanum, & non aduertunt quòd grando & milites dissipant omnia: ideò diligenter, &c.

Rom 8. *Esa. 14.* *Apoc. 12.* *Gen. 3.* *Gen. 10.* *Psal. 84* *Mat. 5.* *Psal. 121.*

Ver. 3. *De Misericordia.*

Misericordia dupliciter accipi potest. Primò, vt est passio appetitus concupiscibilis, & species tristitiæ, secundum Damascenum li. 2. Et cùm malum sit motiuum siue obiectum tristitiæ: consequens est quòd malum etiā sit obiectum misericordiæ. Et sic mesericordia est tristitia de alieno malo siue de alterius miseria. Miseria autem est id quod homo patitur contra appetitum naturalem, vt sunt mala corruptiua: vel contra appetitum sensitiuum, vt sunt mala contristatiua: vel contra voluntatem liberam: & maior adhuc miseria est si contra totam voluntatem: vt cùm quis semper sectatur bona delectabilia, & semper ei mala eueniunt. Vnde Philosophus 2. Rhetor. dicit quòd misericordia est tristitia super apparenti malo, corruptiuo, vel contristatiuo. & idem etiam dicit quòd illa mala sunt miserabiliora, quorum fortuna est causa & in eodem dicit, Misericordia est maximè super malis, quæ quis indignus patitur. & D. Augustinus. 9. de Ciuit. Dei, c. 14. dicit, quod misericordia est alienæ miseriæ in corde nostro compassio, quia vtique si possimus, subuenire compellimur. Dicitur enim misericordia ex eo quòd aliquis habet miserum cor super aliena miseria. Et quia de ratione culpæ est quòd sit voluntaria: hinc est quòd non habet rationem miserabilis, sed potius punibilis, nisi pro quanto habet pœnam annexam, quæ est contra voluntatem peccantis: & secundum hoc compatimur peccantibus, vt D. Greg. dicit in quadam homilia. Vera iustitia non habet dedignationem (scilicet ad peccatores) sed compassionem. Ex præmissis sequitur quod misericordia propriè est ad alterum, sicut iustitia: & non ad seipsum nisi secundum quandam similitudinem, secundum quòd in homine considerantur diuersæ partes vt dicitur in. 3. Ethicor. & Ecclesiast. 30. Miserere animæ tuæ placens Deo. Sed cum homo patitur aliquid crudele aut durum, non miseretur propriè sui, sed dolet. Vnde Philosophus. 2 Rethoricorum dicit quòd durum & crudele est aliud à miserabili, & expulsiuum miserationis. Verum cùm dolor & tristitia sint de malo propriè: sequitur quo ad hoc quòd aliquis miseriatur alterius, oportet quòd apprehendat malum illius tanquam malum suum: & hoc contingit dupliciter. Vno modo per vnionem affectus, quod fit per amorem: quia cum amans reputat amicum tanquam seipsum: malum ipsius reputat tanquam suum. & inde est quòd Philosophus inter amicabilia ponit condolere amicis. & Apostolus: Gaudere cum gaudentibus, & flere cum flentibus. Alio modo contingit fieri apprehensionem mali alterius vt proprium, secundum vnionem realem: vtputa cùm malum aliquorum propinquum est vt ab eis ad nos transeat. Ideò Philosophus in. 2 Rhetor. dicit quòd homines miserentur super illos qui sunt eis coniuncti & similes: quia per hoc fit eis æstimatio quòd ipsi possunt similia pati. Inde est etiam quòd senes & sapientes qui considerant se posse in mala incidere, sunt misericordes. debiles & formidolosi sunt magis misericordes. Econtrario illi qui reputant se felices, & ita potentes, quòd nil mali putant se posse pati, non ita commiserentur. Sic ergo defectus est ratio miserendi. Sic accipiendo misericordiam pro passione, est passio laudabilis, sicut verecundia, quæ retrahit à malo. Et misericordia inducit ad bonum, scilicet, ad subleuationem miseriæ alterius. Nemesis etiam, quæ est passio opposita misericordiæ ex parte æstimationis, quam habet de miseria aliena, de qua misericors dolet, inquantum æstimat aliquem indignè pati: Nemeticus autem gaudet, in quantum æstimat aliquem dignè pati. Et tristatur, si indignis bene acci-

A *2. 2. q. 30* *Misericordia quid.* *Miseria quid.* *9. Ethi.* *Rom. 12.*

dat.

dat. Et vtrũque laudabile eſt,& ab eodẽ more deſcẽdens, vt dicit Philoſ. in. 2. Rhetor. Secũdò modo accipitur miſericordia pro motu ſiue actu voluntatis, quo alicui diſplicet malum alterius, ex quo procedit ad illius ſubleuationem. Et quia iſte motus voluntatis poteſt regulari per rationem, & per hunc motum ratione regulatum paſſio miſericordiæ appetitus concupiſcibilis etiam poteſt moderari. Vnde D. Auguſtin. in. 9. de Ciuitate Dei dicit: Hic motus animi (ſcilicet miſericordia) ſeruit rationi, vt conſeruetur iuſtitia, ſiue cùm indigenti tribuitur, ſiue cùm ignoſcitur pœnitenti. Sequitur quòd ſi frequẽtetur & cõtinuetur, ex pluribus actibus poterit cauſari habitus circa naturalia, qui dicitur miſericordia: cum virtus humana cõſiſtat in hoc quòd motus animi ratione regulatur. Vnde Aug. vbi ſupra dicit: Longe melius & humanius & priſcorum ſenſibus accommodatius, Cicero in Cæſaris laudẽ locutus ait: Nulla de virtutibus tuis nec admirabilior nec gratior miſericordia. Sequitur ergo quòd miſericordia eſt virtus non theologa, cum non habeat Deum pro obiecto: nec intellectualis, cum ſit in appetitu: ergo moralis circa paſſiones exiſtens: & reducitur ad illam medietatem quæ dicitur Nemeſis. Has autem medietates Philoſophus non ponit virtutes, ſed paſſiones laudabiles. Nihil tamen prohibet quin ab aliquo habitu elicitiuo proueniant, & aſſumant nomen virtutis, vt patet de continentia.

Sed ex his ſequi videtur quòd ponenda erit miſericordia in appetitu ſenſitiuo, ex quo actus eius regulatur ratione: & ideo iteratus cauſabit habitũ virtutis. Aliqui dicunt quod voluntate bene diſpoſita per habitum appetitus ſenſitiuus non præbet difficultatem, & dant exemplũ de iuſtitia quæ eſt in voluntate, & moderatur cupiditatẽ: & tamen nõ ponitur aliqua iuſtitia in appetitu ſenſitiuo. Si arguatur quòd miſericordia eſt actus charitatis: ergo non cauſat alium habitũ, cum habitus & actus ſint eiuſdem ſpeciei propter idẽtitatem obiecti: Dicendum quòd miſericordia non eſt actus elicitus à charitate, cum non habeat idem obiectum, ſed conſequitur actum charitatis. Hæc ergo eſt differentia inter miſericordiam, gaudium, & pacem: quia miſericordia eſt virtus, non autem gaudium, aut pax, cum nihil adiiciant ſupra communem rationem boni, quod eſt obiectum charitatis. Ideo non requirunt alias virtutes quàm charitatem: ſed miſericordia reſpicit ſpecialem rationem boni. ſ. ſubleuationis miſeriẹ vel defectus proximi. Et ſecundum hanc rationem ſpecialem boni miſericordia attribuitur Deo, quantum ad effectum, quia ſubleuat miſeriam & defectum miſerorum licet nullam habeat paſſionem. Et quia ſubleuare defectus inferiorum miſerorum, & effundere ſiue communicare eis bona, pertinet ad Deũ, qui eſt ſupremus, & infinitè bonus: inde eſt quòd Diuus Gregorius in quadã oratione dicit, quòd Deo eſt proprium miſereri, quantum ad nos, magis quàm peccata punire & iuſtitiam adminiſtrare. Ideo Pſalm. ait, Miſerationes eius ſuper omnia opera eius. & ratio eſt: quia iuſtitia præſupponit culpam in nobis: & ideo pœna non adhibetur per ſe, ſed propter reordinationem culpæ. Miſericordia autem reſpicit bonum abſolutè, & eius effuſionem & ſubleuationem, in qua maximè apparet eius omnipotentia: quia cùm nullo egeat, & in nullo deficiat, omnium indigentias & defectus poteſt ſubleuare. vndè eccleſia in quadam oratione, Deus qui omnipotentiam tuam parcendo & miſerando maximè manifeſtas. Et ſecundum hoc miſericordia dicitur maxima virtutum: ſed in comparatione ad homines, charitas dicitur potior: quia immediatius coniungit ſuperiori fini. Sed inter virtutes quæ pertinent ad proximum, miſericordia eſt potiſſima: quia ſupplere defectũ & miſeriam alterius, inquantum huiuſmodi, pertinet ad ſuperiorem & meliorem. & ſic intelligitur illud Oſeæ ſexto. Miſericordiam volo & non ſacrificium: quia ſacrificiis noſtris Deus non indiget, niſi propter nos & proximos: & vult ſibi ea proferri propter noſtram deuotionem, & proximorũ vtilitatem. Ideo miſericordia qua ſubuenitur defectibus aliorũ, eſt ſacrificium ei magis acceptũ, vtpote propinquius vtilitatem proximorum inducens, ſecundum illud Heb. vlt. Beneficentiæ & communionis nolite obliuiſci: talibus enim hoſtiis promeretur Deus.

Differentia inter miſericordiã, gaudium. & pacem.

Miſericordia quõ attribuatur Deo.

Miſericordia eſt ſacrificium Deo acceptum.

Ver. 4. *De Beneficentia.*

Beneficentia eſt actus exteriori amicitiæ, quo aliquis amicitiam & dilectionem oſtendens bonum facit & communicat amico. & ſi ordinetur ad bonum ſupernaturale, eſt actus exterior charitatis quæ habet bonum diuinum pro obiecto. Beneficentia noſtra non poteſt eſſe in ordine ad Deum (iuxta illud Iob. 35. Si iuſtè egeris, quid donabis ei? aut quid de manu tua accipiet?) ſed eſt erga proximũ. Et ſicut charitas ſe habet ad omnes non ſolum in generali, ſed etiam in ſpeciali per exhibitionem: Sic etiam beneficentia: quia cum homo ſit mutabilis, nullus eſt cui non poſſit occurrere caſus, in quo oporteat ei benefacere, etiam in ſpeciali. & ſic quanuis actu nõ ſe extendat ad omnes, tamen bene in præparatione animi ſi tempus adeſſet. Et quãuis aliqui ſint peccatores nihilominus ſubueniendum eſt eis, quantum ad ſuſtentationẽ naturæ, ſed non ad fomentum culpæ: quia charitas non agit perperàm. Hinc ſequitur quòd licitum eſt excommunicatis necnon Reipublicæ hoſtibus beneficia ſubtrahere, inquantum per hoc arcentur à culpa. Si tamen immineret extrema neceſſitas, ne natura in eis deficeret, eſſet benefaciendum, debito tamẽ modo: puta ſi fame aut ſiti morerentur, aut aliquod huiuſmodi diſpendium paterentur: niſi hoc eſſet ſecundum ordinem iuſtitiæ, contra quem nõ eſt illis ſubueniendum. Beneficentia differt à iuſtitia, liberalitate, & miſericordia: quia charitas (cuius actus eſt beneficentia) reſpicit in bono ſeu beneficio collato communem rationẽ boni: iuſtitia reſpicit ibi rationẽ debiti legalis: liberalitas reſpicit rationẽ debiti moralis: & miſericordia rationẽ ſubleuationis miſeriæ vel defectus. In miſericordia ſeruãdus eſt ordo charitatis, de quo ſupra dictũ eſt.

B

2.2.q.31. art.1.

1. Cor. 13.

Beneficentia quõ differat à liberalitate & iuſtitia.

Ver. 5. *De eleëmoſyna.*

Eleëmoſyna eſt actus miſericordiæ, quo datur aliquid indigenti ex compaſſione propter Deum. Et quia miſericordia eſt effectus actus charitatis: Ideo eleëmoſyna dicitur actus charitatis, mediante miſericordia eliciente. Et quanuis quis poſſit dare eleëmoſynã materialiter abſque charitate, iuxta illud. Si diſtribuero, &cæ. non tamen formaliter, hoc eſt propter Deum promptè & delectàbiliter, in omni caſu, ac eo modo quo debet meritoriè. Poteſt etiam eleëmoſyna attribui latriæ, & dici ſacrificium, pro quanto ordinatur ad placandum Deum, vt dictum eſt. Et ſecundum hunc modũ eleëmoſyna numeratur inter opera ſatisfactoria. Dan. 4. Peccata tua eleëmoſynis redime. Miſeratio enim (inquantum defectum patientis ſubleuat) ordinatur ad ſatisfactionem: & diſponit ad liberalitatem, inquantum aufert impedimentum, quod poſſit eſſe ex ſuperfluo amore pecuniarum ſiue diuitiarum, propter quẽ aliquis efficitur nimis retentiuus earum.

A

2.2.q.32. art.1.

1. Cor. 13.

Eleëmoſynarum duo ſunt genera. Quẹdam enim ſunt corporales, per quas ſubuenitur defectibus corporis ſiue in vita ſiue in morte. & ſunt ſeptem, ſcilicet, Paſcere eſurientem, Potare ſitientem, Veſtire nudum, Recolligere hoſpitem, Redimere captiuum, Viſitare infirmum & incarceratum, & Sepelire mortuũ. quæ continentur in hoc verſu: Viſito, cibo, poto, redimo, tego, colligo, condo, de quibus Mat. 25. Eſuriui, &c. de ſepultura nulla fit mentio, eo quòd per eam non ſubuenitur mortuo, quantũ ad ſenſum, iuxta illud Mat. 10. Nolite timere eos qui occidunt corpus, & poſt hoc non habẽt amplius quid faciant. Ideo Chriſtus enumerat ſolum illa quæ ſunt euidentioris neceſſitatis. Pertinet tamen ad defunctum, vt de eius corpore agatur, tum quantũ ad hoc quòd adhuc viuit in memoriis hominum, cuius honor dehoneſtatur, ſi inſepultus maneat: tum quantum ad effectum, quem adhuc viuens habebat de ſuo corpore, cui piorum affectus debent conformari poſt mortem: & ſecundum hoc commendantur aliqui de mortuorum ſepultura, vt Tobias, & illi quo dominum ſepelierunt: vt patet per D. Aug. Redemptio etiã includitur in collectione hoſpitum & peregrinorum.

Eleëmoſynarum duo genera.

Quædam verò eleëmoſynæ ſunt ſpirituales, per quas ſubuenitur defectibus ſpiritualibus proximorũ: & ſunt ſeptem. ſ. Docere ignorantem, Conſulere dubitanti, Cõſolari triſtem, Corrigere peccatum, Remittere offendenti, Portare oneroſos & graues, & pro omnibus orare: quẹ etiam continentur in ſequẽti verſu: Cõſule, caſtiga, ſolare, remitte, fer, ora, comprehendendo doctrinã ſub conſilio. Eleëmoſynæ ſpirituales ſunt digniores & nobiliores, quanuis

In lib. de cura pro mor. agen.

Eleëmoſynæ ſpirituales quæ & quot.

etiam

Eccle. 29.

etiam corporales habeant effectum spiritualem. Primò ex parte causæ, inquantū aliquis eleëmosynam dat propter dilectionem Dei & proximi, iuxta illud, Perde pecuniam propter fratrem, & proderit tibi magis quàm aurum. Secundo ex parte effectus, inquantum proximus cui per eleëmosynam subuenitur, mouetur ad orandum pro benefactore, secundum illud, Eleëmosyna viri gratiam hominis quasi pupillam confirmabit, vnde ibi concluditur, Abscōde eleëmosynam in sinu pauperis, & hæc pro te orabit, & liberabit te ab omni malo. Qui autem dat eleëmosynam, nō debet intēdere dare corporale pro spirituali: sed potest per charitatis affectum fructum spiritualem promereri, & consequenter temporalem, licet non debeat principaliter habere oculum ad fructum temporalem.

An & quādo eleemosyna sit sub præcepto.

Eleëmosynā cadere sub præcepto, constat ex illo Ecclesiast. 17. Vnicuique mandauit Deus de proximo suo. probatur etiam, quia propter eius omissionem quis damnatur, Matth. 23. Esuriui & non dedistis, &cæ. Patet etiam: Quia cùm dilectio proximi sit de pręcepto, necesse est omnia illa cadere sub præcepto, sine quibus dilectio proximi non conseruatur. Sed absque eleëmosyna aliquando non conseruatur: igitur est sub pręcepto: concurrentibus duobus scilicet necessitate, in proximo recipiente, alioquin nō esset ratio quare eleëmosyna ei daretur, & facultate vel abundantia, in dante, iuxta illud. 1. Ioan. 3. Qui habuerit substantiam huius mundi, & viderit fratrem suum necesse habere, & clauserit ab eo viscera sua, quomodo charitas Dei manet in eo? concludit, Filioli non diligamus verbo neque lingua, sed opere & veritate. extra hos casus nō cadit sub præcepto, sed est de concilio, iuxta illud Dan. 4. Consilium meum regi placeat: Peccata tua eleëmosynis redime.

Ad præceptū eleemosynæ duo concurrunt.

Quæ necessitas requiratur ad hoc quod aliquis teneatur dare eleemosynam.

Sed notandum est quę necessitas requiratur in recipiēte, & quæ abundātia in dante, ad hoc quòd cadat sub pręcepto. Quo ad primum dicunt cōmuniter doctores, quòd requiritur extrema necessitas. Non enim omnis necessitas obligat ad hoc præceptum: sed illa sola, sine qua is qui necessitatem patitur, sustentari non potest. In illo casu habet locum id quod D. Ambr. dicit: Pasce fame morientem: si non pauisti, occidisti. Quod non est intelligendum solū quando emissurus est spiritum, siue cùm de eius vita desperatur, & comedere non potest: sed quando probabiliter apparet quòd ob necessariorum defectum, nisi illi succurratur de necessariis quando ipsi prodesse possunt, incidet in illam necessitatem, à qua post modū non poterit vel vix releuari: vtputa cùm apparet vrgens necessitas, nec apparet in promptu alius qui velit & possit ei subuenire. Quidam dicunt quòd si is qui necessitatem patitur, alibi habeat bona temporalia, tunc non est præceptum dare eleëmosynam: quia potest eidem per mutuum subueniri. Si autem non habeat alibi actu bona temporalia, non sufficit ad impletionem huius præcepti mutuare: sed requiritur quòd det. Vnde Christus dixit; Quod superest, date eleëmosynam. non dicit, mutuate. Et si darētur sub mutuo, illo qui necessitatem patitur acceptāte, peccaret, mutuans: nec esset mutuum, cum iam res illi necessaria iure naturali esset sua. Ideo non tenetur ad restitutionem.

An mutuās in extrema necessitate peccet.

Quæ facultas requiritur ad hoc quòd quis teneatur facere eleemosynam.

Quo ad secundum ex parte dantis requiritur facultas quia si nihil habeat. non obligatur nisi in præparatione animi: Impossibilium enim nulla est obligatio, Requiritur ergo quòd habeat de superfluo. vnde Dominus dicit, Quod superest, date eleëmosynam, Superesse autem siue superfluū aliquid dicitur dupliciter. Primò respectu personæ. Secundò respectu status, Superfluum personæ est illud quod est vltra quàm necessarium sit indiuiduo siue personæ, non solum respectu sui, sed etiam respectu eorum quorum cura incumbit ei. Quia quis magis tenetur sibi quàm aliis. vnde commune adagium est, quòd charitas bene ordinata incipit à seipso. & Apostolus: Si quis suorum & maximè domesticorum curam non habet, infidelis est & infideli deterior. Superfluum autem status est illud quod quis vltra quàm sit necessarium non solum personæ, & his quorum cura sibi incumbit, sed etiam vltra quàm sit necessarium secundum dignitatem siue conditionem personæ suæ. Dignitas enim personæ suæ & filiorum ac eorum quorum curam habet, dicitur status in hac materia. De his igitur quæ sunt necessaria ad personam, dare eleëmosynam non cadit sub præcepto, neque de his tenetur quis eleemosynam dare: quia hoc esset sibi & suis vitam subtrahere, nisi fortè casus immineret, vbi subtrahendo sibi, daret alicui magnæ personæ, per quam Ecclesia vel respublica sustentaretur. Quia pro talis personæ liberatione laudabiliter seipsum & suos periculo mortis exponeret: cùm bonum commune sit præferendū bono particulari. De necessariis autem status cùm non consistāt in puncto siue in indiuisibili, quia adhuc multis abstractis remanet vnde quis possit vitā conuenienter transigere, de illis dare tenetur. Si verò abstractis illis posset vitam transigere, sed non conuenienter, laudabile esset dare & statum minuere: non tamen est de præcepto, quia inordinatum videtur, si aliquis tantum de bonis sibi subtraheret vt aliis largiretur, quòd de residuo non posset ipse nec sui vitam transigere cōuenienter. Nullus enim inconuenienter viuere tenetur. Non oportet tamen quòd cogitet ad omnes casus qui possunt contingere. hoc enim esset cogitare de crastino, quòd Dominus prohibet. Sed debet iudicari superfluum & necessarium secundum ea quæ probabiliter & vt in pluribus occurrunt: Maximè quando occurrit extrema necessitas alicuius personę priuatæ, vel magna necessitas Reipublicæ. In his enim casibus laudabiliter prætermitteret aliquis id quod ad decentiam sui status pertinere videretur, vt maiori necessitati subueniret.

Superfluum personæ & status quid sit.

1. Tim. 5.

Mat. 6.

Requiritur præterea quòd id de quo vult facere eleëmosynam, sit suum. Vnde Diuus Augustinus in libro de Verbis Domini in monte, declarans illud Lucæ decimoseptimo: Facite vobis amicos de mammona inequitatis, dicit: Quidam malè intelligendo, rapiunt res alienas, & aliquid inde pauperibus largiuntur, & putant se facere quod præceptum est. Intellectus iste corrigendus est. Non enim eleëmosynæ faciendæ sunt de alieno: sed de iustis laboribus vnusquisque eleëmosynam facere debet: Vnde cùm eleëmosyna dicatur sacrificium, vt dictum est, congruè facit ad propositum illud Ecclesiastici trigesimoquarto: Qui offert sacrificium de substantia pauperum, quasi qui victimat filium in conspectu patris. Ex quo sequitur primò quòd de his quæ sunt subiecta restitutioni, eleëmosynæ non sunt faciendæ: cùm sint aliena: nisi fortè esset talis necessitatis articulus, in quo etiam liceret ipsi rem alienam accipere ad subueniendum necessitatem patienti, dummodo is cuius est res, non esset in simili necessitate: in quo casu pensanda esset vtriusque conditio, & aliæ conditiones requisitæ, prudentis iudicio. Secundò sequitur quòd illi qui sunt in potestate alterius cōstituti, vt sunt serui, famuli, & religiosi, non debent facere eleëmosynas, nisi de superioris licentia, vel expresse habita, vel probabiliter præsumpta: nisi fortè in articulo extremæ necessitatis, in quo (secundum Diuum Thomam) licitum esset religioso furari, vt eleëmosynam det. Nec obstat illud Rom. 3. Et non sicut blasphemamur, & sicut quidam aiunt nos dicere, faciamus mala vt veniant bona, quorum damnatio iusta est. quia in tali casu nō esset propriè & verè furtum, saltem in foro interiori: cùm non accipiatur res aliena, sed detur extremè indigenti res sua. in casu enim extremæ necessitatis omnia sunt communia. Vnde Mat. 12. habetur quòd Christus excusauit discipulos, eò quòd esurientes cœperāt vellere spicas alienas die sabbati. &. 1. Reg. 21. Dauid propter necessitatem excusatur à comestione panum propositionis. Ideo extremè indigens licitè accipere potest & aliis porrigere. Dominium enim ciuile siue proprietatis, adueniente dominio naturali, sopitur siue suspenditur: nisi ille qui habet dominiū ciuile, esset in extrema necessitate: quia tunc cùm ille habeat maius ius, quia habet naturale & ciuile, fieret ei iniuria si auferretur ab eo, ad dandum illi qui habet solum ius naturale. Vbi autem nullus eorum haberet, sed tertius quidam, iam dictum est quòd in extrema necessitate potior est conditio primi occupantis. Et habet locum illud D. Basilij, Si fatearis ea tibi diuinitus prouenisse, scilicet temporalia bona: An iniustus est Deus inæqualiter nobis res distribuens? Cur tu abundas, ille verò mendicat nisi vt tu bonæ dispensationis merita consequaris: ille verò patientiæ brauiis decoretur? Est panis famelici, quē tu tenes: nudi tunica, quā in cōclaui cōseruas: discalceati calceus,

Eleemosyna debet fieri de proprio, & non de alieno

2. 2. q. 31. art. 3. ad. 3.

ceus, qui penes te marcessit: indigentis argentum, quod tu possides inhumatum. Cur circa tot iniuriaris quæ dare valeas? In foro tamen exteriori puniũtur accipientes aliena in necessitate, propter dubium necessitatis, quia, scilicet, ignoratur an sint in extrema necessitate, aut non, & etiam propter scandalum quod posset sequi: quia alij possent fingere se esse in extrema necessitate, qui tamen non essent, & sic furarentur & raperent aliena, putantes illa fictione euadere, & sic turbaretur respublica. Vnde in c. si propter necessitatem, extra de furtis, imponitur pœnitentia ad terrorem aliorum. Puto tamen quod vbi plenè constaret de extrema necessitate, etiam in foro exteriori non esset puniendus. Non tamen sequitur quòd liceat mulieri propter necessitatem famis fornicari, sicut furari: Quia adueniente necessitate famis, nõ manet materia furti, quę est res aliena: sed bene manet materia fornicationis scilicet non suus vir. Non enim propter illam necessitatem aliquis efficitur vir illius mulieris, sicut res aliena indigentis: cùm ad illam necessitatem subleuandam fornicatio non sit medium, per se ordinatum, sicut res comestibiles, &c. Si autem vxor habet alias res præter dotem suam, quæ ordinatur ad sustentanda onera matrimonij, vel ex proprio labore & lucro absque subtractione debiti officij in domo acquirit, vel habet aliqua ex successione vel donatione, potest dare pauperibus eleëmosynam irrequisito viro, moderatè tamen, ne vir egeat aut depauperetur: de bonis autem viri non debet dare eleemosynas, sine consensu viri expresso vel præsumpto, quem præsumere potest, ex quo secundum Philosophum in. 8. Ethic. regimen viri & mulieris in domo est secundum dignitatem, nec debet dominari vir in omnibus: & idem in secundo Oecono. vult mulierẽ in omnibus quæ intus sunt dominari & gubernare familiam. Si ergo mulier nõ solum respectu actus matrimonij, sed etiam regiminis domestici, assumitur in sociam, secundum dignitatem suam, quo ad ea quæ intus sunt disponenda: consequens est quod eleëmosynas moderatas pauperibus erogare possit: cùm caput mulieris sit vir, vt dicit Apostolus. 1. Cor. 11. vbi autem non committeretur à viro talis dispensatio domesticorum vxori, imò expressè & acriter prohiberetur omnis datio eleëmosynæ, non debet dare de bonis viri notabiliter, quia aliqua modica posset dare: non enim vir potest omnino rationabiliter prohibere omnimodã eleemosynarum largitionem, maximè vbi apparet necessitas, licet non extrema in petentibus: quia nullum esset dubium in casu extremæ necessitatis: quia tunc posset dare & furari. Sicut de religioso dictum est, idem dicendum de filiisfamilias, qui de re modica de qua possunt pręsumere quòd patri placet, possunt dare eleemosynã, alias nõ, nisi in casu extremæ necessitatis, vel si alicuius rei à patre esset eis commissa dispensatio. Præceptũ de danda eleemosyna reducitur ad præceptũ de honoratione parẽtum. Sic enim Apostolus interpretatur. 1 Tim. 4. dicens: Pietas ad omnia vtilis est: sub pietate enim comprehendit eleëmosynarum largitionem, & pauperum subuentionem.

2.2.q.32. ar. 8 ad. 2. Vxoratæ quando possunt licitè dare eleëmosynam irrequisito viro

2. Oecono.

Ver. 6. *De correctione fraterna.*

A Correctio fratris est duplex: quędam est realis publica & iudicialis, quæ fit per accusationem vel inquisitionem ex officio: & talis pro fine habet bonum reipublicæ, vt, scilicet, alij arceantur à peccatis, criminibus, & scandalis, quibus respublica turbatur, & aliis datur occasio delinquendi, siue ille qui corrigitur emendetur, siue non. & hęc debet fieri secundum quantitatem delicti, & qualitatem siue conditionem personæ: iuxta illud Deuter. 25. Secundum mensuram delicti erit & plagarum modus. & Apocal. 18. Quantum se glorificauit & in delitiis fuit, tantum date illi tormentum & luctum. quia hæc correctio respicit peccatum fratris, prout vergit in nocumentum aliorum, qui ex eius peccato læduntur vel scandalizantur, & inquantum est nocumentum boni communis, cùm iustitia & bonum commune per peccatum hominis perturbentur: cõsequens est quod per pœnam delinquentis ordinetur & stabiliatur atque pacificetur. Ideo peccant mortaliter superiores, tam temporales quam ecclesiastici, si omittũnt tales correctiones & punitiones: quia per hoc datur ansa criminibus, & incentiuum delinquendi. Hoc tamen intelligendum est quando correctio est reipublicę necessaria, quia aliquando contingit punitionem propter aliqua accidentia siue incidentia non expedire immediatè fieri: vt quando maius bonum impediretur, aut respublica turbaretur, vt sæpe accidit temporibus nostris in Italia. tunc enim esset differenda aut indulgenda pœna. Vnde Dauid pepercit Absalon, qui interfecit fratrem suum Amon. secundi Regum. 14. distulit punitionem Ioab. 3. Regum secundo. Quare prudentia magna vtendum est, nec facile damnandi sunt qui non statim omnia corrigũt. Isboset enim quia minus cautè increpauit Abner, quòd ingressus esset ad cõcubinam patris sui, perdidit regnum, secundi Regum, tertio, Nec facile etiam excusandi sunt omittentes. Vnde Dauid reprehenditur quòd nunquam increpauit Amon primogenitum suum de stupro sororis. Et Heli, qui non correxit acriter Ophni & Phinees, primi Regum secundo. Alia est correctio quæ fit verbo & secretè, & respicit peccatum fratris, inquantum est nociuum ei qui peccat, & pro fine habet emendam fratris, & ad eam principaliter ordinatur: procedit enim ex charitate, sicut iudicialis ex zelo iustitiæ: & est actus charitatis, sicut correctio iudicialis est actus iustitiæ. Correctio fraterna est de necessitate salutis cadens sub præcepto. Si enim de necessitate salutis est eruere aliquem à morte corporali per eleëmosynam corporalem, iuxta illud Prouerbiorum vigesimoquarto, Erue eos qui ducuntur ad mortem, & qui trahuntur ad interitum liberare non cesses: à fortiori sub præcepto & de necessitate salutis est eruere à morte spirituali, quæ est peccatum mortale, Ezech. decimooctauo. Anima quæ peccauerit, ipsa morietur: cùm anima sit plusquam esca, & corpus plusquam vestimentum. Vnde Diuus Augustinus dicit, Si neglexeris corrigere, factus es deterior eo, qui peccauit. Et idẽ in Regula, Si frater tuus vulnus habet in corpore, quod vult occultari dum timet secari: nónne crudeliter à te sileretur, & misericorditer indicaretur? quantò potius debes manifestare, ne deterius crescat in corde? Nec obstat quod dicitur Ecclesiastici septimo, Considera opera Dei, quòd nemo possit corrigere quem ille despexerit: Quia in omnibus agendis operatio hominis non est efficax, nisi adsit diuinum auxilium: & tamen debet homo facere quod in se est: maximè quandiu habet probabilitatem quòd emendabitur. Vnde Diuus Augustinus dicit, Nescientes quis pertineat ad prędestinatorum numerum, & quis non pertineat: sic debemus affici charitatis effectu vt omnes velimus saluos fieri. Ideò omnibus debemus officium fraternæ correctionis impendere sub spe tamen diuini auxilij, cum ignoremus an sint à Deo despecti. Nec obstat pariter quòd correctio fraterna aliquando meritoriè omittitur. Quia hoc præceptum est affirmatiuum, & non obligat pro semper, sed pro tempore & loco. Vnde Diuus Augustinus dicit: Si propterea obiurgandis & corripiendis malè agentibus parcit, quia opportunum tempus inquiritur, vel eisdẽ metuit ne deteriores efficiantur, vel ne ad bonam & piam vitam erudiendos impediant alios infirmos, non videtur esse cupiditatis officium, sed cõsilium charitatis. Vbi autem quis præsumeret probabiliter quòd posset aliquem retrahere à peccato mortali vel veniali, quòd est proxima dispositio ad mortale: & tamen propter inordinatum amorem vel cupiditatem prætermittit correctionem, peccat mortaliter. Si verò timor & cupiditas tardiorem faciunt hominẽ ad corrigendũ delicta fratris, nõ tamen ita ꝙ si constaret quòd posset fratrem à peccato retrahere, propter timorẽ vel cupiditatẽ, vel præsumptionis maculam dimitteret, quibus in animo charitatẽ pręponit fraternam, est peccatum veniale. & hoc modo sancti viri omittũt corrigere delinquẽtes, vt ibidem D. Aug. dicit. Ex præmissis sequitur primo ꝙ quis non tenetur sub pœna peccati mortalis aut venialis corrigere fratrem de peccato veniali aut de aliis defectibus, quæ non sunt peccata: quia peccatũ veniale non est extrema necessitas spiritualis: nec per peccatũ veniale perditur frater, quem alius corrigendo lucratur, vt habetur Mat. 18. & cùm Christus pręcepit correctionẽ, pręcepit de peccato absolutè: peccatum autem absolutè & simpliciter stat pro mortali, quod auertit à fine, & non de veniali, quòd solum est circa media: & ideo dicitur peccatum

2.2.q.33. art. 1. Correctio fratris publica & iudicialis ad quid ordinetur.

Superiores negligentes in correctionibus peccant.

Correctio fraterna quid, ad quem finẽ, & quãdo de necessitate salutis.

In lib. de ver. Dom.

In li. de Natur. & gra.

Correctio de venialibus nõ est necessaria.

partes prælati: quia iam peruentum est ad finem, nec poterit prælatus propter huiusmodi denuntiationem eum punire. Si autem ecclesiã non audierit: tunc fiet transitus a correctione fraterna ad correctionem iustitiæ, & prælatus procedet contra eum instante procuratore fiscali, qui faciet fieri informationes, & audiri faciet testes.

Ver. 10. *De monitionibus generalibus.*

Peccatũ occultũ quid. Peccatũ publicũ, peccatũ mixtum quid.

CIrca generales monitiones Prælatorum, quas facere possunt cõtra occultos peccatores & testes qui sciunt veritatem, ne detur ansa criminibus, & vt innocentes indemnes reddantur, prout concludũt Bartholus & Baldus in l.ciuile.C.de furtis. propter diuersitatem opinionum & multitudinem particularium circunstantiarum magna est difficultas, maximè in foro conscientiæ, quæ maximè est attendenda. Ideo cautè circa huiusmodi agendum est, maximè prædicatoribus, consultoribus, & confessoribus. Ad huiusmodi euidentiam quæ mihi tutiora videntur collegi, & nostris institutionibus inferenda duxi.

Supponendum est in primis quod peccatum corrigendum, est triplex: quoddam est simpliciter & absolutè occultum, quod scilicet probari non potest: quoddam verò simpliciter publicum & manifestum, quod scilicet celari non potest: aliud verò partim publicum & manifestum, & partim occultum, scilicet quod probari & celari potest quia pauci testes sunt. Secundò supponendum est ex c.qualiter & quando, in secundo, de accusation. quod Prælatus & Iudex ecclesiasticus in criminibus corrigendis triplici via procedere potest, scilicet per denunciationem euangelicã, vel inquisitionem aut accusationem, vel partis requisitionem. Denunciatio regulariter prærequirit secretam monitionem, inquisitio clamorem seu infamiam, accusatio inscriptionem.

Iudex triplici via procedere potest.

Modus procedendi per denuntiationẽ.

Quantum ad primum modum procedendi, qui communiter seruatur in visitationibus archiepiscopi circa diocesanos, & prouincialium religionum circa priores, & conuentus religiosorum, Prælati præcipiunt primò communiter, deinde specialiter in particulari, vt quicunque scit aliqua corrigenda, sub pœna excommunicationis denunciet. Et finis Prælati in hoc modo præcedendi, est vel esse debet corrigere publica iudicialiter, & secreta siue occulta charitatiuè siue fraternaliter, secundum præceptum Domini & modum procedendi datum, Mat. 18. & cum sententia excommunicationis non feratur nisi pro peccato mortali, vt in ca. nemo Episcoporũ. 11. quæst. 3. & Deus non iudicet bis in idipsum, sequuntur duo, Primum quòd religiosi in vim illius præcepti monitorij nõ tenentur peccata venialia aut alios leues defectus citra pœnã grauioris culpæ (quæ non infligitur nisi pro peccato mortali) denunciare, quamuis hoc possint etiam prætermissa secreta monitione, vt dictum est. Secundum, quod etiam non tenentur neq; debent peccata mortalia manifesta, quæ fuerunt punita, nec occulta emendata denunciare, neq; etiam peccata mortalia occulta, quæ solum sunt in præiudicium peccantis vel alicuius priuatæ personæ, nisi seruato processu & ordine fraternæ correctionis. Vnde dicit D. Thomas, quod Prælato non est obediendũ contra præceptum Dei, secundum illud Act. 5. Obedire oportet Deo magis quàm hominibus. Et ideò quando Prælatus præcipit vt sibi dicatur ac reueletur quod quis sciuerit corrigendum, intelligendum est illud præceptum sanè. scilicet saluo ordine fraternæ correctionis, siue præceptum fiat communiter ad omnes, siue ad aliquem specialiter: & si Prælatus expresse præciperet contra hunc ordinem, ipse præcipiendo peccaret, & ei obediens, quasi contra præceptum Domini agens. Ideò non esset ei obediendum, quia Prælatus nõ est Iudex iudiciorum occultorum, sed solus Deus. Vnde non habet potestatem præcipiendi super occultis: quia sicut dicunt Iuristæ, Peccata latentia non habent vindictam in hoc seculo, sed Dei iudicio reseruantur, nisi inquantum per aliqua iudicia manifestantur, puta per aliquam infamiam, vel suspiciones, aut querelam læsi. Tenentur tamen subditi in vim prædicti monitorij denunciare crimina mortalia publica, quæ non fuerunt punita, & crimina occulta quæ sunt contra bonum reipublicæ Ecclesiasticæ vel temporalis, etiam prætermissa secreta monitione & processu euangelico, qui non obligat in illis criminibus, vt dictum est ex D. Hieronymo. Et ideò tenẽtur denunciare hæreticos secretos, proditores, incendiarios, absque præcepto: a fortiori adueniente monitione.

2.2.q.33. art.7. ad.5.

Modus procedendi per inquisitionẽ.

Secundus modus procedendi est per inquisitionem: & est quando Iudex & Prælatus Ecclesiasticus propter clamorem seu infamiam, quæ absque periculo tolerari non potest, debet procedere ad inquisitionẽ: quia interest reipublicæ (cuius curam Prælatus habet) ne crimina remaneant impunita. Vnde habet descendere iuxta ca. qualiter & quando, in.2.de accusatio. & Gen. 18. Dominus ait: Descendam & videbo an clamorẽ qui ad me venit, opere compleuerint. & Lucæ 16. Quia villicus erat diffamatus apud dominum suum quasi dissipasset bona illius, descendit, &c. Et hic modus procedendi ordinatur ex sua natura ad correctionem iudiciariam, quæ non intendit principaliter emendam fratris, sed bonum publicum, vt alij terreantur, & ne incidant in talia aut alia peccata, & vt pax reipublicæ turbata & lacerata reparetur, quod fit per inflictionem pœnarum. Et in tali modo siue via procedendi debet Prælatus inquirere primò de fama publica. Et si testes ignorantur, debet publicare monitorium sub sententia excommunicationis, quòd scientes veritatem habeant propalare & manifestare, & non denunciare. Quia in iudiciario modo procedendi nullus debet denunciare, quæ non potest probare. Ideò præcepit vt habeant propalare seu reuelare quæ sciunt: & tunc qui sciunt veritatem illius criminis, debent propalare, etiam si non sit nisi vnus: Quia ille cum fama publica sufficit ad condemnationem. Nec tenetur ille præmittere monitionem secretam, ex quo peccatum non est iam omnino occultum, sed probari per plures potest. Deinde debet Prælatus audire diffamatũ vel reum, si sit aliquis propalatus: & ipse etiam tenetur dicere veritatem, ex quo Iudex iustè eum interrogat. Quid hoc audio de te? & contra illum procedere seruato ordine iuris.

Modus procedendi per accusationẽ in criminibus quæ probari possũt. Modus procedendi in occultis criminibus ad querelam partis.

Tertius modus procedendi est per accusationem, & est quando Prælatus & Iudex Ecclesiasticus procedit ad requisitionem partis: & hoc dupliciter: Primo, quando pars aliqua aut procurator fiscalis habet testes, & accusat aliquem: tunc Iudex præhabita inscriptione partis, per quam reddit se accusatorẽ, qui debet testes contra accusatũ producere: tunc Iudex potest procedere seruato ordine iuris: & si inueniat eum culpabilem, debet condemnare: si verò innocentem, relaxare, & accusatorem condemnare ad pœnam talionis; vel aliter secundum requisitionem partis, & secundum quod fuerit iuris & rationis. Secundò cùm pars aliqua nõ accusat, quia fortè ignorat reum & testes, sed conqueritur se esse læsam, vel per furtũ, aut detractionem, aut percussionẽ: tunc Iudex qui debet intendere indemnitati subditorum innocentum læsorum, & ne detur ansa criminibus, ad petitionem eius debet dare literas monitorias, sub sententia excommunicationis contra lædentem vt satisfaciat, & contra testes vt dicant & propalent lædentẽ. & hic modus procedendi ordinatur ad iudicialem reparationem vnde non exigit necessariò secretam monitionem. & ideò si factum sit tale quod probari possit, quia factum fuit in loco publico, vbi plures erant qui ignorantur, non est dubium quin illi qui sciunt, teneantur propalare. Si autem vnus tantum scit, quia factum fuit in loco secreto, dicunt quidam quod si sciens habeat probabilitatem quod lædens per secretam monitionem satisfaciet, debet eum secretè monere, cum intimatione tamẽ, quod nisi satisfecerit propalabit: & si nõ satisfaciat, debet propalare. Nec obstat quod communiter obiici solet, Vox vnius vox nullius. & si habeat probabilitatem quòd reus monitus negabit & peierabit, nil proderit impetranti, & nocebit spiritualiter reo, quia peierabit: ideo præcauendum est malum spirituale ipsius: Dicendum quòd quis non tenetur præcauere malum alterius, cùm prouenit ex malitia ipsius, & maximè stante præcepto: sicut pulchra mulier non tenetur prætermittere præceptum de audienda Missa, licet probabiliter iudicet quod aliqui propter eius aspectum cadent in concupiscentiam: quia hoc prouenit ex eorum culpa. Sic nec qui scit veritatem, stante præcepto, debet celare, licet præsumat reũ peieraturũ. quia hoc ex eius malitia prouenit: quia tenetur dicere veritatem & non peierare, per regulam generalem quæ habet quod quãdoq; Iudex iustè exigit iuramentũ, siue præcipit dicere

Quid faciendum stante monitione quãdo vnus solus scit crimẽ aut damnum.

dicere veritatem, exactus siue interrogatus tenetur dicere veritatem si sciat. Dominus tamen Petrus de Palude, & Durandus in quarto, distinct. 19. q. 4. videntur dicere quòd quādo nocumentū priuatę personæ est ita paruum, quòd melius sit illum ita parum lædi quàm alium ita diffamari, non debet reuelare: quia si tunc nō corrigitur, postea corrigetur. Opinio tamen præcedens est tutior. Reus autem licet non teneatur se prodere, tenetur tamen infra terminū satisfacere, vel obtinere dilationem, aliàs incidit in excommunicationem si proferatur.

Ver. 11. *De his qui in monitionibus non comprehenduntur.*

A MVlti sunt qui non comprehenduntur in monitionibus generalibus, nec tenentur reuelare. Regula generalis est, quòd illi qui non possunt cōpelli ad testimonium ferendū, non cōprehenduntur in monitionibus generalibus, cùm monitiones ordinētur ad testimonium ferendū. Ex qua sequitur primo quòd cōfessor & interpres confitentis non tenentur neque debēt aliquo modo reuelare, vt habetur in c. omnis vtriusque sexus, de pœni. & remis. imò potest iurare se nihil scire: quia intelligi debet vt homo vel in foro hominum: quæ enim scit in foro Dei, vt eius vicarius scit, vel etiam ad dicendum. Et eadem ratione illi qui casu aliquo, aut etiam insidiose, vel à presbytero audierunt peccata confessa, cùm sigillum confessionis sit de iure naturę & diuino, vt infra dicetur. Et si tales producantur in testes, & exigatur iuramētum, debet intelligi de veritate, de qua tenentur deponere. Secundò infertur quòd si monitorium sit cōtra patrem vel filium, filij vel parentes non tenentur reuelare: quia non tenentur deponere, vt in. l. parentes. C. de testibus, & in. §. inter parentes. 4. q. 3. quod intelligēdum est de omnibus ascendentibus & descendentibus, tam in ciuilibus quàm in criminalibus, quia pro vna persona computantur: & cùm nullus teneatur se prodere, vel parare arma contra se, sequitur quod illi qui pro vna persona computantur, non tenentur cōtra se inuicem deponere, quod intelligendum est nisi in crimine hæresis, vbi non habetur probabilitas de emenda, & timetur periculum de ruina multorum. Tunc enim habet locū illud Luc. 14. Si quis venit ad me, & non odit patrem suum & matrem suam, & vxores, & filios, & fratres, adhuc & animam suam, non potest meus esse discipulus. Consilium etiam patris, vt sunt procuratores & aduocati ac sollicitatores, quibus quodam modo coactè & quasi confessoribus veritas reuelatur, ac etiam Medici non comprehenduntur, nisi (vt dictum est) in his quæ vergerent in detrimentum notabile reipublicæ temporalis vel Ecclesiasticæ. Excipiuntur etiam qui sub sigillo secreti aliquid susceperunt: quia cùm sigillum secreti sit de iure naturæ, quod per ius positiuum & humanum solui non potest, à fortiori si aliquis iurauit tenere aliquid secretum, nisi (vt dictum est) vergat in detrimentum reipublicæ.

§. 3. *De vitiis Charitati oppositis.*

B CHaritati & effectibus eius opponuntur decem vitia: Charitati quidem odium: Gaudio opponuntur duo, scilicet acedia & inuidia: Paci opponūtur sex, scilicet discordia, contentio, schisma, bellum, rixa & seditio. Beneficentiæ autem opponitur scandalum. de quibus per ordinem dicendum est.

Ver. 1. *De Odio.*

C ODium accipitur dupliciter: vno modo vt est passio appetitus concupiscibilis, de qua suprà dictum est, quod est displicentia eius quod est disconueniens siue repugnans aut nociuum: in quo consistit ratio mali, sicut in conuenienti ratio boni. Et quemadmodum appetitus attrahit ad se id quod est ei conueniens & bonum: sic repellit disconueniens & malum. Illa displicentia siue repulsa naturalis sensibilis, dicitur odiū. Alio modo accipitur odiū vt opponitur charitati, & sic importat de suo principali significato actum refugitiuum voluntatis, & auersiuum à Deo vel proximo, apprehensis sub ratione mali siue disconuenientis: quę quidē auersio dicitur nolitio & odium. Ex consequenti verò importat volitionem alicuius repugnantis & disconuenientis ei quem odit, per quod vult quòd repellatur & elongetur à se: vt qui vult Sortem esse in sua societate: vult ei mortem & alia ei repugnantia: & sic dicitur ipsum odire. Et quanuis Deus clarè & per essentiam visus non possit apprehendi sub ratione mali, cùm sit summum bonum, & per consequens non possit odiri: nec secundum effectum qui naturaliter ab hominibus amatur, inquantum scilicet dat eis esse, viuere, & intelligere: Tamen benè potest apprehendi sub ratione mali, secundum effectus qui repugnant inordinatæ voluntati: sicut cohibitio peccatorum per legem diuinam, & inflictio pœnarum: & secundum hoc potest apprehendi sub ratione disconuenientis, & per consequens odiri. Nec obstat quòd de pœnitētia absoluta potest cōmunicare suam claram visionem Iudæ per horam duntaxat, non tamen propterea posset odiri pro illo tempore: quia licet Iudas videret suam damnationem futuram, tamen videret ordinem diuinæ prouidentiæ, qui impediret illam apprehensionem sub ratione disconuenientis. Et cùm ratio culpæ & peccati propriè consistat in auersione voluntaria, consequens est quòd odium Dei sit maximum peccatorum. quia odium Dei importat auersionem secundum se: alia autem peccata participatiuè, inquantum scilicet in aliis peccatis aliquis appetit inordinatam delectationem, quæ habet annexam auersionem. Et licet infidelitas sit valdè graue peccatum, non tamen habet rationem culpæ, nisi inquantum est voluntaria: & quod sit voluntaria ex eo prouenit, quod aliquis odit veritatem, quæ ei proponitur, & ideò odium est peius infidelitate, sicut causa est potior effectu. Odium autem proximi quo proximus oditur secundum id quod habet à Deo, hoc est, secundum naturam vel gratiam, inquantum appetit ei aliquod malum naturæ vel gratiæ contrariū, vel non facit ei bonum quod facere tenetur, est peccatum mortale ex genere suo: dupliciter tamen est veniale: Primò, propter subreptionem: Secundò, quando malum quod appetit, vel bonum quod omittit, est exiguum. Si autem aliquis deliberatè vult proximo notabile damnum, in naturam vel gratiam immediatè vel vltimatè relatum, semper est peccatū mortale. dicitur in naturam vel gratiam, quia si odium terminaretur ad culpam aut ad defectum boni: pertineret ad fratris amorem, iuxta illud Diui Augustini in Regula, cum dilectione hominum, & odio vitiorum. & Psal. Iniquos odio habui, legem autem tuam dilexi. dicitur vltimatè: quia si aliquis velit alteri malū pœnæ vt cognoscat culpam suam & emendetur, vel zelo iustitiæ, non peccat. Odium differt ab ira, quæ etiā appetit malū: quia odium appetit malum absolutè: ira autem in quadam mensura: scilicet in ratione iusti & punitionis. Vnde ira cessat ad mortuos, nec est ad res insensibiles, vt dicit Philo. in. 2. Rethor. cessat etiā ad grauiter læsos, inquantū eorum malum excedit mensuram iustę retributionis. Odium non dicitur capitale vitium, cùm procedat ex inuidia: vt D. Gregor. dicit: Quia quemadmodum ex delectatione causatur amor sui, sic ex tristitia, quę est de ratione inuidię, causatur odiū. Odij effectus seu signa sunt prohibita, sicut subtrahere proximo debita beneficia aut obsequia, siue colloquia quę debita sunt. Aliqua enim debentur conciuibus, aliqua consanguineis, aliqua omni Christiano. Et propterea nisi casus accidat in quo quis debeat huic in particulari, nō tenetur, neque peccat non exhibendo. Sufficit enim vt in omnibus officiis non excipiatur inimicus: quod fieret, si in orationibus communibus omnibus Christianis exciperetur. Si in nuptiis inuitarentur omnes consanguinei, inimico dempto. Si omnibus conciuibus aliqua vellet distribui, inimico dempto. Sed de his amplius, cùm de dilectione inimicorum agetur.

Ver. 2. *De Acedia.*

D ACedia accipitur dupliciter: vno modo vt est species tristitiæ: & sic est passio appetitus concupiscibilis, & vt sic non est peccatum: quia talis passio secundum se est indifferens ad bonum & ad malum, secundum quod benè vel malè regulatur per rationem. Tristitia enim de malo corporali regulata per rationem, est bona, vt in actu pœnitentiæ. Tristitia verò inordinata est mala. Alio modo sumitur vt pertinet ad voluntatē, & cōsequitur actum eius: & hoc modo accipitur dupliciter: vno modo communiter, prout est tristitia de bono spirituali in cōmuni, quodcuncq; sit illud. Et quia bonum: cuiuslibet virtutis est speciale bonū: ideò cōtingit tristari de bono cuiuslibet virtu-

Marginalia: 2. 2. q. 34. e. 1 §. 10 Ver. 5. — *Deus in via potest apprehendi sub ratione mali.* — *Odium Dei est maximū peccatorum.* — *Odium proximi quale peccatum.* — *Psalm. 118.* — 31. *Moral.* — C. 12. §. Ver. 6. — 2. 2. q. 35. *Acediæ multiplex acceptio.*

virtutis, quod pertinet ad acediam cōmuniter dictā: (quæ secundum Damasc.) est quædam tristitia aggrauans, quæ scilicet ita deprimit animum hominis, vt nihil ei agere libeat. Ideò acedia importat tædium operandi, & a quibusdam dicitur torpor mentis, bona inchoare negligentis, & refugientis bonum spirituale, inquantum est laboriosum aut molestum corpori, aut delectationis eius impeditiuum. Hęc autem tristitia prouenit ex cōtemptu spiritualis boni, qui accidit ex defectu cognitionis aut considerationis bonorū spiritualiū, quæ quantò magis cognoscuntur & considerantur, tanto nobis magis placent, & cessat acedia: & sic non est speciale peccatum, sed cōmune, quia contrariatur omnibus virtutibus: ad quamlibet enim virtutem pertinet gaudere de proprio spirituali bono, quod consistit in proprio actu, & acedia tristatur de illo, vt de ieiunio, oratione, festorum obseruatione, laude diuina, castitate, restitutione, & sic de aliis.

2.2.q.35. art.2. Alio modo acedia accipitur specialiter, prout est speciale vitiū oppositū charitati, quę gaudet de spirituali ac speciali bono, scilicet diuino: vt cum quis tristatur de his quæ ei imminent ex necessitate facienda propter Deū: tunc est speciale peccatum, & si inchoatio huius tristitiæ stet in sola sensualitate, & non peruenit vsque ad consensum rationis, est peccatum veniale propter subreptionem & imperfectionem actus, quæ est propter repugnantiam carnis ad spiritum: vel si illa bona de quibus tristatur, non imminēt ex necessitate seu præcepto facienda etiam est veniale. Si verò peruenit vsque ad consensum rationis, & ratio consentit in fugam eorum quæ facienda sunt propter Deum ex necessitate præcepti, in horrorem & detestationem boni diuini, carne omninò contra spiritum præualente, vt cùm dolet & tristatur se benè fecisse, aut non omisisse huiusmodi bona ad quæ tenebatur: & cùm proponit in futurum omittere: tunc est peccatum mortale, & contrariatur præcepto de sanctificatione Sabbati, in quo (secundum quod est præceptum morale) præcipitur quies mentis in Deo, cui cōtrariatur tristitia mentis de bono diuino. Acediam constat esse vitium capitale, authoritate D. Gregor. Probari etiam potest ratione: quia vitium capitale dicitur illud, ex quo alia vitia oriuntur secundum rationem causę finalis, vel etiam mouentis. Sed acedia est huiusmodi: igitur. Minor patet: quia sicut homines multa operātur vel omittunt propter delectationem, vel promoti vel impulsi ab ea: Sic etiam multa operantur & omittunt propter tristitiam, vt ipsam euitent, ac etiam eius pondere in aliqua inordinata prorumpunt.

Acedia propriè dicta quid et quale peccatum sit.

31. Moral.

Ver. 3. *De filiabus Acediæ.*

A *2.2.q.35. art.4.* Filiæ acediæ (secundum Greg. vbi suprà) sunt sex. Prima dicitur malitia, quæ nil aliud est quàm cōtemptus diuinorum honorum, qui semper est mortalis, si sit deliberatus. Secunda est rancor, qui nō accipitur hìc pro odio, sed pro displicentia hominum inducētium ad spiritualia: & est peccatum veniale, nisi superueniat odium, vel illa spiritualia sint de præcepto. Tertia est pusillanimitas, quæ consistit in subtrahendo se à bonis quę fieri potuissent, timore deficiēdi, vt à ieiuniis: & est veniale, nisi illa ieiunia & bona omissa essent de præcepto. Quarta est desperatio, quæ est peccatum mortale, vt dictum est suprà ca. præcedenti §. 1. Quinta est torpor circa præcepta, & dicitur negligentia agendorum, quæ est multiplex: & est peccatum mortale: cùm omittitur aliquid quod est sub præcepto. Sexta, euagatio mentis, quæ communiter est peccatum veniale, nisi quando quis euagatur scienter in his in quibus tenetur aduertère. Isidorus autē ponit amaritudinem, quæ reducitur ad rancorem: & ociositatem, & somnolentiam, quæ reducuntur ad negligentiam, importunitatem, mentis inquietudinem, corporis instabilitatem in verbo, & curiositatem, quæ reducuntur ad euagationem mentis circa illicita, quæ sunt peccata mortalia, quando proueniunt ex affectu mortali: possunt tamen esse venialia, secundum materiam & imperfectionem actus.

Ver. 4. *De Inuidia.*

B *2.2.q.36. Inuidia quid.* Inuidia secundum Damascenū, est species tristitiæ, qua quis tristatur de alieno bono, quod apprehenditur tanquam malum proprium, inquantū aliquis excedit in bonis, & inquantum est diminutiuū propriæ gloriæ siue excellentiæ, vel etiam gaudium de malo aliorum, quod apprehenditur vt bonum proprium.

De illis enim homines inuident, in quibus est gloria, & quibus homines amant honorari & in opinione esse, vt dicit Philos. & sic inuidia est semper mala, & peccatum, vt ibidem dicit Philos. quia dolet de eo de quo gaudendum est, scilicet de bono proximi: & est tantum ad eos quibus homo vult se æquare vel præferre in gloria. Et inde est quòd amatores & cupidi honoris, sunt magis inuidi. Similiter etiam pusillanimes, quia omnia reputant magna. & quidquid boni alicui accidat, putant in magno se superatos esse: vnde Iob. 5. dicitur paruulum occidit inuidia. & D. Greg. 6. Moral. dicit quòd inuidere non possumus, nisi eis quos meliores in aliquo putamus. Et quia memoria præteritorum bonorum, inquantum fuerunt amissa causat tristitiam: hinc est quòd Philosophus dicit. 2. Rethor. quòd senes inuident iunioribus, & illi qui multum expenderunt ad aliquid consequendum, inuident his qui paruis expensis illud sunt consecuti. dolent enim de amissione suorum bonorum, & de hoc quòd alij consecuti sunt bona. Tristari autem de alicuius bonis, inquantum sibi imminet periculum alicuius nocumenti, sicut cùm aliquis tristatur de exaltatione inimici ne eum lædat, non est inuidia, neq; peccatū, sed potius effectus timoris. Vnde diuus Grogor. Euenire plerunque solet, vt non amissa charitate etiam inimici nos ruina lætificet, & rursum eius gloria sine inuidiæ culpa contristet: cùm & eo ruente quosdā benè erigi credimus, & illo proficiente plerosque iniustè opprimi formidamus. Vnde Prouerb. 29. Cùm impij sumpserint principatū, gemet populus. Tristari etiam de bono alterius, inquantum ille cui accidit bonum, est eo indignus, talis tristitia non potest oriri ex bonis honestis, ex quibus aliquis iustus efficitur: sed (sicut Philosophus dicit) de diuitiis, & talibus quæ possunt prouenire bonis & malis: & talis tristitia, secundum ipsum vocatur nemesis, & pertinet ad mores. Sed hoc ideò dicit, quia considerabat temporalia bona secundum se, prout possunt magna videri non respicientibus æterna, sed secundum determinationem fidei, bona temporalia quę indignis proueniūt, iusta Dei ordinatione disponuntur, vel ad eorum correctionem: & huiusmodi bona nihil sunt in comparatione ad futura: ideò huiusmodi tristitia prohibetur in scriptura sacra secundum illud Psal. Noli æmulari in malignantibus, neque zelaueris facientes iniquitatem. & alibi dicit: Penè effusi sunt gressus mei. Gaudere autem de malo alterius propter bonū eius, vt corrigatur, vel propter iustitiam, non pertinet ad inuidiam. Tristari pariter de bono alterius, non inquantum ille habet, sed inquantū quis caret, non pertinet ad inuidiam, sed ad zelum, vt Philosophus dicit in 2. Retho. & si iste zelus sit circa bona honesta, est laudabilis, secundum illud. 1. Corinth. 14 Aemulamini spiritualia. Si autem de bonis temporalibus, potest esse peccatum, & sine peccato. Inuidia ex suo genere est peccatum mortale, quia contrariatur charitati, inquantum homo qui habet ex charitate diligere proximum, simul gaudere de bono illius, inuidus tristatur. Potest tamen esse veniale propter imperfectionem actus vel obiecti. Inuidia secundum D. Grego. 31. Moral. est vitium capitale ratione iam dicta de acedia: & habet quinque filias, scilicet odium, susurrationem, detractionē, exultationem, in aduersis proximi, & afflictionem in prosperis, de quibus suo loco dictum est.

2. Rethor. Cupidi honoris, pusillanimes, pueri, & senes sunt cōmuniter inuidi.

Tristari de bonis alienis & gaudere de malis, nō est semper illicitum.

2. Mora. 2. Retho.

Psal. 36.

Inuidia quale peccatum sit. Inuidia habet 5. filias.

Ver. 5. *De Discordia paci opposita.*

C *2.2.q.37. Discordia quid.* Discordia opponitur concordiæ & paci: & sicut concordia importat cōgregationem siue vnitatem cordium, hoc est voluntatum: ita etiam discordia disgregationem & separationem voluntatum. Vnde qui diuersa credunt vel opinantur, non dicuntur discordare, sed qui diuersa volunt. Charitas enim est vnio non opinionum, sed voluntatum. Et differt à rixa, quia rixa consistit in exteriori opere. & est filia iræ quæ mouet animum ad nocendum proximo: sed discordia consistit in distinctione voluntatum, inquantum voluntas vnius persistit in vno, & voluntas alterius persistit in opposito. Quod autem voluntas alicuius in proprio sistat, hoc prouenit ex eo quòd aliquis ea quæ sua sunt, præfert his quæ sunt aliorum: quòd cùm inordinatè fit, pertinet ad superbiam & inanem gloriam. Et ideò discordia, per quam vnusquisq;

Discordia & rixa differunt.

sequitur quod suum est, & recedit ab eo quod est alterius, ponitur filia inanis gloriæ. Discordia intantum dicitur peccatum, inquantum contrariatur charitati, & tollit concordiam debitam: quia concordia indebitâ & in malo potest laudabiliter tolli per discordiam. Prout fecit D. Paulus inter Pharisæos & Sadducæos. & Dominus de se dicit, Mat. 10. Non veni pacē mittere in terrā, sed gladium.

Discordia quale peccatum sit. Act. 23.

Dupliciter autem discordia tollit concordiā debitam: vno modo per se, alio modo per accidens. Per se quidem in actibus humanis dicitur esse id quod est secundum intentionem & propositum. Vnde per se discordat aliquis à proximo, quando scienter & ex proposito siue intentione dissentit à bono diuino, in quo debet & tenetur consentire, vt habitare pacificè sine tumultu & scandalo: & tunc est peccatum mortale ex suo genere, quia cōtrariatur charitati. Vnde Gal. 5. dissentiones (hoc est discordię) ponuntur inter opera carnis, de quibus subditur: Qui talia agūt, regnum Dei non consequentur. Præterea Prouerb. 6. dicitur: Sex sunt quę odit Deus, & septimum quod detestatur anima eius: eum scilicet qui seminat inter fratres discordias. Potest tamen esse peccatum veniale, propter imperfectionem actus & subreptionem, vt si non plenè liberè, vel si tollat concordiam in minimis. Minima autem in proposito sunt quæ non sunt necessaria ad salutem: vt si discordat aliquis à voluntate dicendi veritatem purè officiosam, hoc est, cuius mendacium est peccatum veniale. Si autem aliquis nolit cōcordare proximo in his quę sunt supererogationis puta ad intrandum religionem, nō pertinet ad vitium discordiæ, cùm non teneatur consentire. Per accidens autem in humanis actibus consideratur ex hoc quòd est præter intentionem. Vnde si intentio aliquorum sit ad aliquod bonū quod pertinet ad honorem Dei & vtilitatē proximi, sed vnus æstimat hoc esse bonum, alius autem habet contrariam opinionem, discordia tunc est contra bonum diuinum vel proximi per accidens: & talis nō est peccatum nec repugnat charitati, quæ est vnio voluntatum & non opinionum: nisi huiusmodi discordia esset cum errore circa ea quæ sunt de necessitate salutis, vel pertinacia indebitè adhibeatur, vt apud hæreticos.

Per se et per accidēs quid sit in actibus humanis.

Ex his infertur primò, quòd discordia siue dissensio (de qua Actuum 15. quæ facta est inter Paulum & Barnabam, ita vt discederent ab inuicem) non fuit peccatum. Vterque enim intendebat bonum. sed vni videbatur hoc esse bonum, alteri aliud, quod ad defectū humanum pertinebat: nec erat inter eos controuersia de his quæ sunt fidei aut de necessitate salutis: quanuis hoc ipsum quod discederent, fuit ex diuina prouidentia ordinatum, propter vtilitatem inde sequentem. Secundò infertur quòd discordia quandoque est ex peccato vnius tantum: puta cùm vnus vult bonum cui alius scienter resistit. Vnde 1. Corinth. 7. Quòd si infidelis, discedit, discedat. Quandoque autem est cum peccato vtriusque, puta cùm vterque dissentit à bono alterius, & vterque diligit bonum proprium. Et quanuis voluntas vnius hominis secundum se considerata non sit regula alterius, tamen benè ex consequenti, inquantum voluntas proximi inhæret voluntati Dei: & ideo discordare à tali vountate, est discordare à voluntate diuina.

Ver. 6. *De Contentione.*

D *2.2.q.38.*

Contentio largo modo importat quandam pugnam siue contrarietatem vocalem & locutionis, sicut discordia contrarietatem voluntatum. Propriè tamen contentio importat impugnationem verbalem veritatis cum clamore inordinato. Et sic definit eam D. Ambro. dicens: Contentio est impugnatio veritatis cum confidentia clamoris. Impugnatio autem falsitatis non dicitur propriè contentio nec est mala aut peccatum, sed laudabilis, nisi quando fit modo indebito, & cum clamore inordinato. & tunc cōmuniter est peccatum veniale: nisi tanta inordinatio fiat in contendendo, quòd ex hoc generetur scandalū: quia tunc esset mortale. Vnde cùm Apostolus dixisset 2. ad Tim. 2. Noli contendere verbis, subdit: Ad nihil enim vtile est, nisi ad subuersionem audientium. Et quia cōtendere cum Prælato clamorose aut despectiuè seu derisoriè, vergit in irreuerentiam, & est contra subiectionē debitam Prælato: Ideo cōstitutiones prędicatorum acriter puniunt huiusmodi contentiones, etiam si aliquando non sint peccata, saltem mortalia. Cùm autem triplex sit veritas, scilicet doctrinæ, iustitiæ, & vitæ, sequitur quod triplex potest esse cōtentio. Contentio siue impugnatio veritatis agnitæ, siue sit fidei, siue alterius doctrinæ, siue iustitiæ, siue vitæ virtuosæ, in his maximè quæ sunt necessaria ad salutem, siue quantum ad animam, siue quantum ad corpus, siue quantum ad res aut famam: si veritas est talis quòd eius mendacium est perniciosum, est peccatum mortale, si fiat ex intentione impugnandi veritatem illam. Nam si ex alia intentione, puta propter exercitium aut disputationem, vt fit in scholis, non est contentio nisi materialiter. quæ potest esse & sæpè est laudabilis, quando est moderata. Quia si sit immoderata, est peccatum veniale, nisi fortè scandalum haberet annexum: quia tunc esset mortale, vt si prorumperet in iniuriam aut derisionem, ex quibus sequuntur contemptus, odia, & detractiones, & alia mala. Vnde Galat. 5. contentio numeratur inter opera carnis, quę qui agunt, regnum Dei non consequentur. Si vero veritas non sit talis vt eius oppositum mendacium sit perniciosum, contentio contra illam est peccatum veniale, nisi propter scandalum annexum.

Contentio quid.

Contentio quale peccatum.

Ver. 7. *De Schismate.*

A *2.2.q.39. in li. Ethic.*

Schisma secundum Isidorum, scissuram & diuisionem animorum importat. Et quia multiplex est diuisio, ideò schisma in sacris literis accipitur primò pro quacunque diuisione siue opinionum siue voluntatum: & sic accipitur Ioan 9. vbi dicitur quòd erat schisma, hoc est, diuersæ opiniones inter Iudęos de Christo: quia aliqui opinabantur eum esse à Deo missum, alij verò oppositum. Secundò accipitur pro quacunque illicita diuisione siue discordia aut dissensione. Et sic accipitur 1. Corinth. 1. Idipsum dicatis omnes, & non sint in vobis schismata. quod exponens D. Thom. dicit, Vnum dicatis omnes, hoc est, omnes eandem fidem cōfiteamini, & eandem sententiam proferatis, de his quæ sunt communiter agenda, iuxta illud Rom. 15. Vt vnanimes vno ore honorificetis Deum, & non sint in vobis schismata. quia vnitas ecclesiastica diuidi non debet. In cuius signum. Ioan. decimonono de tunica inconsutili milites dixerunt: Non scindamus eam. Sunt autē propriè accipiendo schismata, quando vel propter diuersam fidei confessionem, vel propter diuersas sententias de agendis homines vnius collegij, Ecclesiæ, vel communitatis, in diuersas partes separantur, secundum illud Esa. 22. Scissuras Dauid videtis. vbi glos. interlinearis dicit, schismata scilicet ecclesię. Propriissimè tamē loquendo dicit diuisionem seu discessionem ab vnitate vniuersalis Ecclesiæ, per inobedietiam & rebellionem. Vnitas autem Ecclesiæ in duobus attenditur, scilicet in connexione membrorum ad inuicem siue cōmunicatione. & iterum in ordine omnium membrorum Ecclesiæ ad vnum caput, secundum illud Colos. 2. Inflatus sensu carnis suæ, non tenens caput, ex quo totum corpus per communicationes subministrantium est constructum, crescit in augmentum Dei: hoc autem caput est ipse Christus cuius vicem gerit in Ecclesia summus Pontifex. Et ideò schismatici dicuntur quicunque membris Ecclesiæ subditis communicare recusant: & quicunque subesse renuunt summo Pontifici, sicut in. 1. schismate Chore, Dathan, & Abiron, cum complicibus suis renuerūt subesse Moysi duci populi Dei Israël, vt dicitur Num. 16. & 3. Reg. 12. quod decem tribus cōtempto Rege suo, sibi statuerunt aliū Regē, scilicet, Hieroboā. Et quemadmodū hæresis opponitur fidei, sic schisma vnitati charitatis ecclesię. & ideò sicut fides & charitas sunt diuersæ virtutes: sic etiā hæresis & schisma sunt diuersa vitia. & sicut quicunq; caret fide, caret charitate, sed non econtrà: sic quicunque est hæreticus, est schismaticus, sed non econuerso. Et hoc est quod dicit Diuus Hieronymus ad Gal. Inter schisma & hæresim hoc interesse arbitror, quia hæresis peruersum dogma habet, schisma ab Ecclesia separat. Et sicut amissio charitatis est via ad amittendam fidem: secundum illud 1. ad Tim. 1. A quibus quidam aberrantes, scilicet à charitate, conuersi sunt in vaniloquium, ita etiam schisma ad hæresim. Vnde 1. Cor. 11. Audio scissuras esse inter vos, & ex parte credo: Nam oportet hæreses esse. Vnde D. Hiero. vbi suprà, subdit: quod schisma à principio in parte potest intelligi diuersum ab hæresi. Cæterū nullū schisma est, nisi sibi ali-

Schismatici propriè qui dicantur.

Schisma & hæresis quo modo differunt.

Schismaticorum pœna. aliquam hæresim coniungat, vt rectè ab ecclesia recessum videatur esse: & est peccatum mortale. Et quia schismatici in duobus peccant, ideo dupliciter puniuntur. Primò peccant, quia separant se à communione membrorum Ecclesiæ: & quantum ad hoc côueniens eorum pœna est, quod excommunicentur & ab Ecclesia separētur, sicut Dathan & Abiron à multitudine filiorum Israel. Secundò peccant quia recusant subiici capiti Ecclesiæ, & ob hoc merito ab omni dignitate & potestate ecclesiastica & iurisdictionali deponūntur & priuantur, vt habetur in ca. vnico, de hære. lib. 6. Et vltra hoc dicit D. Thomas, quia coërceri recusant per spiritualem potestatem Ecclesiæ, iustum est vt temporali potestate coërceantur, nō solùm ipsi, sed etiam eis adhærentes, fautores, & receptores, iuxta illud Num. 16. Recedite à tabernaculis hominum impiorum, qui scilicet schisma fecerint, & nolite tangere ea quæ ad illos pertinent, ne fortè inuoluamini peccatis eorum. De schismaticis diffusè tractat Dominus Cardinalis de Turre cremata: 4. lib. summæ de Ecclesia, part. 1. cap. nono, vbi recitat viginti schismata quæ fuerūt in Ecclesia, deinde quomodo schismata debeāt tolli, & quid faciendū est populo Christiano tempore schismatis, quando nullus habetur pro indubitato Papa, quæ ne prolixior fiam, omitto.

Ver. 8. *De Bello.*

B *23.q.40.* Bellum propriè est hostilis defensio, per quam arma mouentur ad tuendum vel defendendum rempublicam, aut aggrediendum & vindicandum de iniuriis & nocumentis eidem illatis. *Bellum differt à pugna & rixa.* Et differt à pugna & rixa: quia pugna potest esse sine armis: & rixa est inter priuatas personas, cum armis vel sine armis. Bellum de se non esse illicitum, constat ex veteri testamento, in quo Dominus multoties filios Israël bellare præcepit. Et quamuis bella antiqui testamenti figurarent bella spiritualia, in quibus Christiani præliari debent: (vt dicitur Ephes. 6.) Induite vos armaturam Dei, vt possitis stare aduersus insidias diaboli: quoniam non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus Principes & potestates, aduersus mundi rectores tenebrarum harum, aduersus spiritualia nequitiæ in cœlestibus: Non tamen sequitur quod bella in lege euangelica sint illicita. Diuus enim Ioannes Baptista (à quo nouum testamentum inchoatur; iuxta illud Matth. 11. Omnes Prophetæ & lex vsque ad Ioannē) militibus ad se venientibus & quærentibus quid faciendum erat eis, bella non prohibuit, sed à quibus in bello abstinendum erat, docuit. Lucæ 3. Neminem (inquiens) concutiatis, neque calumniam faciatis. contenti estote stipendiis vestris. Diuus Augustinus in sermone de puero Centurionis, hunc locum tractans ait: Si Christiana disciplina omnino bella culparet: hoc potius cōsilium salutis pœnitentibus in Euangelio daretur, vt arma abiicerent, seque omninò à militia abstraherent, quod consultum non est, sed tantummodo dictum, neminem concutiatis, &c. Estote contenti stipendiis vestris, quibus proprium stipendium sufficere præcepit, arma non prohibuit. Et Rom. 13. Non sine causa gladiū portat, Dei enim minister est, vindex in iram ei qui malum ait. Sequitur, Ideò & tributa præstatis, ministri enim Dei sunt, in hoc ipsum seruientes. Si igitur gladio materiali licitum est vindicare iniurias & mala illata priuatis personis: à fortiori Reipub. & Principibus. *Psal. 81.* Vnde Psalm. Eripite pauperē, & egenum de manu peccatoris liberate. Nec obstat quod dicit Christus, Matt. 26. Omnes qui acceperint gladium, gladio peribunt: *2. li. cō. Ma.* intelligitur enim authoritate priuata, vt D. Augustinus dicit, Non obstat pariter illud quod dicitur Matthæi 5. Ego autem dico vobis nō resistere malo, & Rom. 12. Non vos defendentes charissimi, sed date locum iræ: *In li. de ser. in monte.* Quia D. Augustinus dicit illa esse semper seruanda in præparatione animi, vt scilicet semper homo paratus sit non resistere, vel se non defendere si opus fuerit: sed quandoque est aliter agendum propter cōmune bonū, vel etiam *In Epist. ad Marcellum.* illorum cum quibus pugnatur. Vnde D. Augustin. Agenda sunt multa etiam cum inimicis benignè: Nam cùm licentia iniquitatis eripitur, vtiliter vincitur: quando nil est infelicius infelicitate peccantium, qua gehēnalis nutritur impunitas, & mala voluntas velut hostis interior roboratur. Nec etiam illi qui iusta bella volunt, paci contrariantur, *Mat. 10.* nisi diabolicæ, quam Christus nō venit mittere in terram. Vnde D. Augustinus ad Bonifacium, non quæritur pax vt bellum exerceatur: sed bellum quæritur, vt pax exerceatur. Esto ergo bellando pacificus, vt eos quos expugnas, ad pacis vtilitatem vincendo perducas. Nec exercitia hominum ordinata & spectantia ad res bellicas sunt prohibita, sed inordinata & periculosa quæ fiunt in torneamentis: ex quibus occisiones & deprædationes proueniunt. Apud antiquos autem exercitationes ad bella sine huiusmodi periculis erant. Et ideò vocabantur meditationes armorū, vel bella sine sanguine, vt habet D. Hiero. in quadā epistola. Ad hoc autē quod bellum sit iustum, *Quinque ad bellū iustū requisita.* quinq; requiruntur. Primò, authoritas suprema in Principe indicente, sine cuius mādato bellum gerendū est: non enim pertinet ad priuatā personam bellum mouere, aut alios ad id congregare: quia potest ius suum prosequi iudicio superioris: qui si negligēs fuerit, potest indici à Principe petentis: & per Principem intellige habentem cōmunitatem perfectā, hoc est, Papam, Imperatorē & Regē, & dominium liberū habentem, hoc est, qui superiorem non habet, siue non recognoscit in terris. Secundò, requiritur causa iusta, vt scilicet illi qui impugnantur, per aliquam culpam impugnationem mereantur. Vnde D. Augustin. *Li. 83. q. In lib. de verb. Do. li. cō. Faust.* ait, Iustè bella solent diffiniri, quæ vlciscuntur iniurias. Si gens vel ciuitas plectenda est, quę vel vindicare neglexerit quod à suis improbè factū est, vel reddere quod per iniuriam ablatum est. Tertiò requiritur quòd intentio bellantium sit recta. Vnde D. Augustin. ait: Apud vos cultores Dei etiam illa bella pacata sunt, quę nō cupiditate aut crudelitate, sed pacis studio gerūtur, vt mali coërceantur, & boni subleuentur. Potest autem contingere quòd sit legitima authoritas indicentis bellū, & causa iusta: nihilominus tamen propter prauam intentionem bellum redditur illicitum: dicit enim D. August. Nocendi cupiditas, vlciscendi crudelitas, & implacabilis animus, feritas rebellandi, libido dominandi, & si qua sunt similia, hæc sunt quæ in bellis iure culpantur. Quartò status, quòd non sint clerici: quia Petro in persona clericorum dictum est, Matth. 26. Conuerte gladium tuum in vaginam. Si non licet clericis se immiscere negociis secularibus siue negociationibus, propter inquietudines quæ repugnant officio eorum. 2. Timoth. 2. Nemo militans Deo, implicat se negociis secularibus: à fortiori in bellicis certaminibus, quæ multò maiores habent inquietudines. Præterea omnes ordines clericorum ordinātur ad altaris ministerium, in quo sub Sacramento repræsentatur Christi passio, & eius sanguinis effusio, secūdum illud. 1. Corinthiorū. 11. Quotienscunque manducabis panem hunc, & calicem bibetis, mortem Domini annūciabitis donec veniat. & ideò non competit eis occidere, sed magis paratos esse ad propriam sanguinis effusionem pro Christo, vt imitentur opere quod gerunt ministerio. & propter hoc institutum est, vt effundentes sanguinem etiam sine peccato, sint irregulares, & non possint in diuinis ministrare. *Effundentes sanguinem quare sint irregulares.* Et in signum & figuram huius, cùm Dauid vellet ædificare templum nomini Domini, dictum est ei à Domino: Multum sanguinem fudisti, & multa bella bellasti, non poteris ædificare domum nomini meo, tanto effuso sanguine. 1. Paralyp. 22. Nec obstat quòd exercere bella iusta & defendere Rempublicā non sit peccatū, imò meritum: non tamē licet clericis, qui ad opera magis meritoria sunt deputati & consecrati. sicut vouentibus virginitatem non licet vacare generationi, in qua vxorati possunt mereri, propter maiorem obligationem: sic clericis non licet vacare exercitio belli, quamuis Prælati & clerici authoritate superioris possint interesse bellis: non quidem vt ipsi manu propria certent, sed vt iustè pugnantibus spiritualiter subueniant suis exhortationibus & absolutionibus: sicut in veteri lege mandabatur Iosue, quòd sacerdotes sacris buccinis in bello clangerent. Et ad hoc primò fuit concessum, quòd Episcopi & clerici ad bella procederent. Quòd autem aliqui manu propria pugnent, abusus est, nisi in casu extremæ necessitatis. Et licet Prælati non solùm debeant resistere lupis, qui spiritualiter inficiunt gregem, sed etiam raptoribus & tyrannis, qui corporaliter vexant: non tamen materialibus armis & in propria persona vtendo; sed spiritualibus. Vnde Apostolus: Arma militiæ nostræ non sunt carnalia, sed potentia Deo. quæ *2. Cor. 10.*

quidem sunt salubres admonitiones, deuotæ orationes, & contra pertinaces excommunicationis sententia. Possunt tamen in aliena persona disponere & inducere ad bellandum bella iusta: eo quod bella temporalia & corporalia in populo fideli, sunt referenda ad bonum spirituale diuinum, cui clerici deputantur. Omnis enim potentia, vel ars, vel virtus, ad quam pertinet finis, habet disponere de his quæ sunt ad finem. de his amplius vide Dominũ Cardinalem de Turre cremata in summa de Ecclesia. ca. 114 propositione. 6. vbi allegat Diuũ Bernardum ad Eugenium Papam, sic scribentem: Quid tu gladium denuò vsurpare tentas, quem semel iussus es ponere in vaginam? quem tamen qui tuum negant, non satis videntur mihi attendere verbum Domini dicentis: Conuerte gladium tuum in vaginam. Cuius ergo est? Et si ipse tuo forsitan nutu, hoc est exhortatione, dispositione, præcepto, quamuis non tua manu euaginandus sit. Quod tamen (vt supra dictum est) non licet, nisi in extremæ necessitatis articulo: in quo cuilibet iure naturę (quod non destruitur per ius diuinum positiuum) licitum est tueri vitam suam, & reipublicæ bonum. Nec obstat quod fiat irregularis, quia sine peccato quis effici potest irregularis, vt bigamus. Quinto requiritur debitum tempus, scilicet ne die festo fiat: quia præceptũ de sanctificatione sabbati ligat omnes, hoc tamen intelligendum est, nisi aduersarij aggrederentur. Vnde. 1. Macha. 2. dicitur: Cogitauerunt laudabiliter Iudæi dicentes: Omnis homo quicunque venerit ad nos in bello in die sabbatorũ, pugnemus aduersus eum, quia abstinere à bello, imminente tali necessitate, esset tentare Deum: obseruatio enim festorum non impedit ea quæ ordinantur ad ordinis salutem, etiam corporalem. Vnde Dominus arguit Iudeos, Ioan. 7. dicens: Mihi indignamini quia totum hominem sanum feci in sabbato. & inde est quod medici licitè possunt medicari homines in die festo multò magis seruanda est salus reipublicæ, per quam impediuntur occisiones plurimorum, & innumera mala temporalia & spiritualia, quàm salus corporis vnius hominis.

Lib. 83. q. Vti insidiis in bello D. Augu. dicit esse licitũ, ait enim: Cùm iustum bellum suscipitur, vtrum aperte pugnet aliquis an ex insidiis, nil ad iustitiam interest. & hoc probat *Iosue. 8.* authoritate Domini, qui mandauit Iosue vt insidias poneret habitatoribus ciuitatis Hai. Quamuis enim nunquam liceat mentiri aut promissum non seruare, etiam hosti in *In. 1. li. de offi.* his quæ sunt secundum iura bellorum, vt D. Ambr. dicit: tamen licitum est nobis occultare dictum vel factum nostrum hosti: vel eidem aperire propositum aut intellectũ nostrum, quid ex aliquibus præstitutis facere proponamus non tamen hoc semper facere tenemur Quia etiam in doctrina sacra multa sunt occultanda, maximè infidelibus, ne irrideant, secundum illud Mat. 7. Nolite sanctum dare canibus. Vnde multò magis ea quæ ad impugnandum inimicos paramus, sunt eis occultanda. Vnde inter cætera documenta rei militaris hoc præcipuè ponitur. De occultandis consiliis, vt patet in libro Stratagematum Francorum. Et talis occultatio pertinet ad rationem insidiarũ, quibus licitum est vti in bellis iustis. Nec propriè huiusmodi insidiæ vocantur fraudes, nec iustitiæ repugnant, nec ordinatæ volũtati: esset enim inordinata voluntas si quis vellet nihil sibi ab aliis occultari.

An liceat auxiliari bellantibus. Notandum quòd dare auxilium in bello iusto non est peccatum, quando certum est bellum esse iustum. Si autem sit dubium, subditi excusantur, obedientes domino suo, vt habetur in c. qui culpatur 23. quæst. 1. Non subditi autẽ nõ excusantur, nequeetiã subditi, vbi certũ est bellũ esse iniustum. In bello iusto non tenentur milites de damnis illatis etiam innocentibus, qui sunt partes illius communitatis: quia ex quo communitas reputatur nocens, non pertinet ad militem discernere & iudicare quis sit innocens. Sed in bello iniusto omnes tenentur, nisi fortè excusentur ex ignorantia, quæ non excusat à restitutione. In omni autem bello, siue iusto, siue iniusto, sunt quædam personæ exemptæ de iure canonico, de quibus in titu. de trauga & pace: scilicet presbyteri, monachi, conuersi, peregrini, & oratores. Ideo qui illos vexant, vel ab eis auferunt, nõ excusantur à peccato, nec à restitutione: nec etiã milites qui concutiunt vel calumniantur aut depredantur

Personæ quibus non debet in bello iniusto damnum inferri

eos, quos defendere deberent, vt dicit Dominus Caietanus in summula, super verbum Bellum.

Ver. 9. *De Duello.*

DVellum dicitur quasi duorum bellum siue pugna, quod alio nomine dicitur monomachia, à monos, quod est vnum, & chia, pugna, quasi pugna vnius contra vnum, siue singulare certamen. Ad cuius euidentiam sciẽdum quòd duellum dupliciter accipitur. vno modo largè & communiter, pro quacunque pugna duorum, etiam si fiat sine periculo vitæ, aut membrorum mutilatione, & absque inani gloria, ad exercitium, vel propter aliquam aliam rationabilem causam, & tunc non est peccatum, seruatis debitis circunstãtiis, cùm nullo iure sit prohibitum, & aliquando conducat ad virtutem fortitudinis. Alio modo accipitur duellum propriè pro pugna duorum cum periculo vitæ, aut membrorum mutilatione, ex condicto siue conuentione & consensu partium, & ad alicuius rei probationem: vt scilicet vincens probasse credatur, & victus in probatione defecisse, ac si per testes vincens suam intentionem fundasset: & tunc semper est malum indicere vel acceptare: quia vterque eligit alium occidere vel percutere authoritate priuata, & vsurpat diuinum iudicium, quod de occultis sibi reseruauit: & est tentatio Dei, contra illud Matth. 4. Non tentabis Dominum Deum tuum. qui non tenetur neque consueuit in huiusmodi tentatione miraculum ostendere, imò plerunque permittit innocẽtes propter huiusmodi tentationem succumbere, vt habetur in cap. significantibus, extra de purgatione vulga. vnde Diuus Thomas dicit quòd lex duellorũ plus pertinet ad communem rationem sortium, quàm iudicium, ferri candentis, aut aquæ feruentis, cùm non expectetur ibi miraculosus effectus, nisi fortè quando pugiles sunt valdè impares virtute vel arte. Prohibitio duellorum habetur in c. cura, extra de purgatione vulga. & ca. monomachia. 2. q. 4. Cùm igitur duellum propriè dictum, sit de se malum, sicut percussio aut occisio hominis authoritate priuata, & vsurpatio diuini iudicij: sequitur quod nunquam potest licitè fieri, stante materia, seu nisi duellum resoluatur aut conuertatur in defensionem. Et sic non obstat quòd cuilibet est permissum contra priuatum inuadentem se defendere pro conseruanda vita, honore, & rebus suis: quia talis defensio non habet rationem duelli, quòd (vt dictum est) importat quòd fiat ex condicto siue de consensu vtriusque partis, nec se defendit in alicuius rei probationem, sed inuitus ad sui vel suorum tuitionem & idem videtur dicendum, secundum Dominum Caietanum in prædicta solutione ad tertium, quando accusator euidenter calumniatur & præualet contra innocẽtem ad mortem vel mutilationem in iudicio. Et sic sine dubio innocens occidetur vel mutilabitur. vnde non habens aliud remedium, habet iustum bellum defensiuum cõtra eum: propterea potest acceptare bellum, maximè de consensu principis, & tueri se meliori modo quo potest. Nec hoc est propriè duellum, nisi secundum apparentiam, sed defensio contra inuadentem. Non enim refert occidere aliquẽ gladio proprio vel alieno. vnde Nathan dixit ad Dauid: Vriam interfecisti gladio filiorum Amon. Nec obstat pariter quòd licitum sit bellum indicere, & indictum acceptare: ergo cùm vnum & multa non variant speciem. (Eiusdem enim speciei est ab vno vel pluribus factum:) & duellum sit vnius contra vnum: sequitur quòd inducere duellum, ac etiam acceptare erit licitum: quia non est simile, cùm bellum non debeat indici nisi à potentiori, vt quadam humana ratione & probabilitate, quasi certa sit victoria, aut saltem certum sit non succumbere. Quemadmodum iudex cõtra internos turbatores pacis nõ procedit, nisi habeat tot satellites, vt quasi certus sit quòd capiet malefactores: hoc autem seruari non potest in singulari certamine, quia non semper est par vtriusque conditio, & vni possunt accidere in illo actu aliqua, quæ fortiorem facient succumbere. vnde nunquam licitum est indicere duellum. Si verò iustum bellum sit defensiuum, tunc non est ex condicto siue ex conuentione partium: quia suscipiens bellum, cogitur & gerit personam defendentis & resistentis, siue propulsantis à se iniuriam. & tũc oportet imitari res naturales, quę resistunt quantum pos-

A *Duellum dupliciter accipitur.*

2.2.q.95. ar. vlt. ad. 3.

Duellum propriè dictum, nunquam licitè fieri potest

1. Reg. 12.

ſunt ſuis contrariis. & ſic debet fortificari quantum poteſt vis reſiſtitiua : quod fieri non poteſt in duello: quia vnus non poteſt auxilium cuiuſcunque aſſumere. Vnde apparet quòd aliena eſt belli iuſti vindicatiui ſeu defenſiui materia. Dicit præterea idē Caietanus, quòd quando inter duas partes eſt bellum, & pars quæ habet iuſtum bellum, cognoſcit vires ſuas, & quòd oportet confligere & ſuccūbere, aut duellum acceptare: tūc licitè acceptat: quia trāſfert quaſi certum & probabilem cauſam ſiue ruinam in dubium & in ſpem victoriæ, vtendo omnibus ſuis viribus melius in duello quàm in bello: & ideo non peccat, quia ſupponitur quòd ex parte alterius partis bellum ſit iniuſtum & ideo in tali caſu non ſolùm licet acceptare, ſed etiam prouocare & reſoluere bellum in duellum, ad euitanda maiora mala & ſcandala, & tunc non habet propriè rationem duelli, ſed defenſionis. Nec obſtat ſingulare certamen Dauidis & Goliath : quia in bello ex parte Dauid non manſit materia duelli, cùm authoritate diuina ex inſtinctu Spiritus ſancti, qui dedit Dauidi poteſtatem occidendi Goliath, proceſſerit. ſicut non māſit materia adulterij aut fornicationis in Oſea, cum iuſſu diuino accepit fornicariam. Et quanuis euitatio ignominiæ inſurgentis ex eo quòd nolit acceptare duellum, vilis & degeneris animi reputetur apud idiotas, qui multò magis appretiāt res temporales, & gloriam pompamque mundanam, quā ea quæ ſunt rationis naturalis vel iuris diuini. & ideo videtur eis quòd euitatio ignominiæ ſit ſufficiens cauſa acceptandi duellum; non tamen ita videtur ſapientibus, qui iudicant ſecundum dictamen rationis naturalis, quæ iudicat quòd nullus pro quocunque temporali bono debet tranſgredi præceptum iuris naturalis, & ſic iudicant non debere eligi percuſſionem aut mortem proximi authoritate propria. Nec etiam duellū eſt per ſe mediū ordinatum ad defenſionem honoris : imò acceptans exponit ſe periculo maioris inhonorationis & confuſionis, ſi ſuccūbat. Ideo tuitio honoris nō poteſt reſoluere duellū in defenſioně. Ex premiſſis infertur quod malè faciūt indicētes, acceptātes, inducētes, cōſentientes & aſpiciētes duella, abſque diſplicentia animi, necnō iudices ac principes deferentes ea, vel non impedientes illa : quia cooperantur peccatis illorum. Poſſunt tamen permittere aliquando ex vrgenti cauſa, ad vitanda plurima homicidia vel turbationes, quæ poſſent oriri. Et ſic dicitur Carolum Magnum, Diuum Ludouicū de conſilio prælatorū Eccleſiæ duella aliqua ſolenni modo permiſiſſe, ſed non indixiſſe, aut conceſſiſſe. Tali enim vrgente cauſa non peccabant, ſicut nec permittendo lupanaria.

Ver. 10. *De Rixa.*

B

2.2. q. 41. Rixa quid.

RIxa ſignificat contradictionem in factis, ſicut cōtentio in verbis. Vnde ſuper illud Galat. 5. Rixæ dicit Gloſ. quòd rixę ſunt quando ex ira ſe inuicem percutiunt. Ideo eſt quoddam priuatum bellum, quod inter perſonas priuatas agitur, & non authoritate publica, ſed magis inordinata voluntate. & ideo ſemper rixa eſt peccatum. Et in eo qui alterum iniuſtè inuadit, eſt peccatum mortale: niſi propter imperfectionem actus, aut modicitatem nocumenti, inferre enim nocumentum notabile proximo, non eſt abſque peccato mortali. Nam ſi ſolo animo repellendi iniuriam illatam, & cum debita moderatione ſe defendat, non eſt peccatum, nec poteſt dici rixa ex parte eius. Si verò cum animo vindictæ vel odij, vel cum exceſſu debitæ moderationis ſe defendat, eſt peccatum, ſed veniale, quando aliquis leuis motus odij vel vindictæ ſe immiſcet, vel cùm non multum excedit moderatam defenſionem. Mortale autem eſt, quando obfirmato animo in impugnantē inſurgit ad eum occidēdum, vel eum grauiter lædendum. Rixa includit contentionem: quia ſecundum Iſidorum, inordinatio rixę conſiſtit in tribus. Primò, quia rixoſus ſemper ad contradicendum eſt paratus, ſiue alius malè, ſiue benedicat aut faciat. Secundò, in ipſa contradictione & iurgio delectatur. Tertiò, quia ipſe alios prouocat ad contradictionem, & tandem ſequitur aggreſſio. Notandum etiam quòd cùm quis iniuſtè reſiſtit authoritati publicæ, aut miniſtrorum eius, peccat, & dicitur rixoſus : non autem qui aggreditur authoritate publica. Rixa ſecundum D. Gregor. 31. Moralium eſt filia Iræ. & Prou. 15. & 29. dicitur, Vir iracundus prouocat rixas.

Rixa inordinata cōſiſtit in tribus.

Ver. 11. *De Seditione.*

C

2.2 q. 42. Seditio quid ſit & quo differat à bello, rixa, & ſchiſmate.

SEditio eſt diſcordia inter partes multitudinis, & conuenit cum bello, rixa & ſchiſmate, & differt ab eis: cōuenit quidē cum eis, quia tam bellum quàm rixa & ſchiſma important contradictionem & diſcordiam, ſicut & ſeditio, quæ differt à bello & rixa in duobus: primo quidē, quia bellum & rixa important mutuam impugnationem in actu : ſeditio autem poteſt dici, ſiue fiat impugnatio huiuſmodi in actu, ſiue ſit pręparatio ad talem impugnationem. vnde Gloſ. 2. Cor. 2. dicit: quòd ſeditiones ſunt tumultus ad pugnam, ſcilicet cùm aliqui ſe præparant & intendunt pugnare. Secundò differunt, quia bellum propriè eſt contra extraneos & hoſtes, quaſi multitudinis ad multitudinem: rixa autem eſt vnius ad vnum, vel paucorum ad paucos. Seditio verò eſt inter partes multitudinis inter ſe diſſentientes, cū vna pars ciuitatis incitatur ad tumultum contra alium. Et in hoc cōuenit cum ſchiſmate, ſed differt à ſchiſmate in duobus: primò, quia ſchiſma opponitur vnitati ſpirituali multitudinis, hoc eſt vnitati Eccleſiaſticæ: Seditio autem opponitur vnitati multitudinis ſecularis vel regni. Confunduntur tamen aliquando iſti termini, & accipitur vnus pro alio: tamē ſecundū propriā conſiderationem ſunt ſpecialia peccata. Seditio ex ſuo genere eſt peccatum mortale graue. vnde. 2. Cor. 12. Apoſtolus inter alia peccata mortalia prohibet ſeditiones, tanquam paci & vnitati ac bono communi & iuſtitiæ oppoſitas. Dicuntur autem ſeditioſi, qui ſeditionem procurant & excitant, qui grauiſſimè peccant. Secundò, qui eos ſequuntur, perturbantes bonum commune : illi verò qui bonum commune defendunt eis reſiſtentes, non ſunt dicendi ſeditioſi, nec peccant, ſicut nec illi qui ſe defendunt à particularibus aggreſſoribus: dicuntur rixoſi, vt dictum eſt verſiculo præcedenti.

Seditio eſt peccatum mortale ex genere.

Ver. 12. *De Scandalo.*

A

2.2. q. 43.

SCandalum Græcè, ſecundum D. Hier. ſuper Matt. 15. dicitur, quod nos offenſionem vel ruinam ſiue impactionem pedis poſſumus dicere, & tranſlatum ad ſpiritualia dupliciter accipitur: vno modo largè, pro omni impedimento quod preſtari poteſt alicui, ſiue impedimentum illud ſit peccatum, ſiue non. & hoc modo accipitur, cùm Chriſtus dixit Petro : Vade poſt me Sathana, quia ſcandalum (hoc eſt impedimentum) es mihi. Nitebatur enim Petrus propoſitum Chriſti impedire, non tamē malo animo. Alio modo accipitur propriè, & poteſt ſic definiri: Scandalum eſt dictum, vel factū, vel omiſſum, præbens alteri occaſionem ruinæ. In hac definitione non ponitur, cogitatum, vel concupitum, ſicut in definitione peccati, eò quòd cogitatio vel concupiſcentia cùm ſit occulta, non eſt obex alteri ad ruinam, niſi inquantum explicatur verbo vel ſcripto : ſcripta enim ſub verbo quod excellentiam in manifeſtatione habet, comprehenditur. Dicitur autē minus rectū, nō quia ab aliquo alios ſuperatur in rectitudine, ſed quia habet aliquem rectitudinis defectum, vel quia eſt ſecūdum ſe malum, vt peccatum: vel quia habet ſpeciem mali : ſicut cùm aliquis recumbit in idolo, ſiue comedit idolothyta: quanuis enim hoc ſecundum ſe non ſit peccatum, ſi aliquis hoc corrupta intentione non faciat, tamen quia habet quandam ſpeciem mali, vel ſimilitudinem venerationis idoli, poteſt alteri præbere occaſionem ruinæ. Ideo Apoſto. monet. 1. ad Theſ. 5. Ab omni ſpecie mala abſtinete vos. Conuenienter ergo dicitur in definitione minus rectum, vt comprehendantur tam illa quæ ſunt ſecundum ſe peccata, quàm quæ habēt ſpeciem mali. Dicitur autem præbens occaſionem ruinæ, & non cauſam, eò quòd dicta vel facta alterius non poſſunt eſſe alicui cauſa ſufficiens ſeu perfecta ruinæ & peccati, de cuius ratione eſt quòd ſit voluntarium. poſſunt tamen eſſe occaſio peccati dupliciter : primò per ſe, ſecundò per accidens, ſiue occaſio data & accepta. Primò occaſio data dicitur, quādo aliquis aliquid dicit vel facit, quod eſt malum, vel habet ſpeciem mali. Secūdò occaſio accepta & per accidens, cùm aliquis de dicto vel facto recto alterius ſcandalizatur, prout dicit Apoſt. Rom. 7. Lex quidem ſancta, & mandatum ſanctum, & iuſtum, & bonum: ſed peccatum occaſione accepta per mandatum, ſeduxit me. Sicut ſi ex mulieris pulchræ acceſſu ad eccleſiam, aliquis ſcandalizatur. Et ſecundum hoc duplex aſſignatur à docto-

Scandalum dupliciter accipitur. Mat. 15. Scandalum propriè quid

Occaſio peccati data & accepta quid.

Scandalū actiuū & passiuū quid. doctoribus scandalum scilicet actiuum & passiuum. Scandalum actiuum est factum,&cæ.minus rectū, coram alio factum,inducens ad peccatum,siue alius peccet,siue non. Scādalum passiuum est peccatum proueniens ex occasione data vel accepta,vel facto alterius. Et sic aliquādo contingit scādalum actiuum & passiuum simul esse,quandoque vero alterum tantum, actiuum sine passiuo, & passiuum sine actiuo. Ad sciendum autem quomodo & quando scandalum sit peccatū,& quod peccatū sit,notandū quòd scandalū actiuum accipitur dupliciter. Vno modo formaliter & per se,& est dictum vel factum,&c.cum intentione inducendi alium in ruinam siue ad peccatum: & secundum hoc scandalum est speciale peccatum, sicut adulterium & homicidium, cùm habeat specialem rationem deformitatis scilicet inducere ad peccatum. Finis *Scandalū cōtrariatur beneficentiæ.* enim in moralibus dat speciem, & opponitur beneficentiæ, quæ habet facere & inducere ad bonum, & scandalum ducit ad malum. Contrariatur etiam correctioni fraternæ,quæ retrahit à peccato,& scandalum inducit ad peccatum: & si per dictum vel factum veniale aliquis intēdit inducere alium ad peccatum veniale, peccat venialiter. Si verò per dictum vel factum mortale intendit inducere ad peccatum mortale vel veniale, peccat mortaliter,iuxta illud Matth. 18. Væ homini illi per quem scandalum venit. Secundò scandalum actiuum accipitur materialiter, cùm aliquis per dictum vel factum minus rectum, non intendit dare alteri occasionem ruinę,sed solùm suæ satisfacere voluntati: & sic nō est speciale peccatū. Quia quod est per accidens,non constituit speciem sed est circunstantia aggrauans,quæ reducit actum ad speciem scandali: sicut detractio præter intentum, reducitur ad speciem detractionis. Nec obstat quod dicitur Matt. 18. Necesse est vt veniant scandala: quia non est intelligendum de necessitate absoluta,sed conditionata,supposita malitia hominum,vel de necessitate infallibilitatis supposita præscientia Dei,& in sensū composito sicut dictum est de hac propositione, Oportet hæreses esse. Scandalum autem passiuum non est speciale peccatum: quia ex dicto vel facto alterius aliquem ruere contingit secundum quodlibet genus peccati. Nec hoc quod est occasionem sumere,dat rationem peccati,nec est circunstantia aggrauans, sed demonstrans infirmitatem peccantis, & aliquo modo excu- *Scandalum ex infirmitate siue pusillorum, & scandalum ex malitia.* sat. Scandalum iterum diuiditur in scandalum ex infirmitate, quod est scandalum pusillorum: & in scandalum ex malitia,quod dicitur scandalum Pharisęorum. Scandalum ex infirmitate est, quod prouenit ex ignorantia vel passione. Scandalum ex malitia est, quando aliquis scandalizatur de bono,sicut Pharisæi. Propter scandalum Pharisæorum non sunt omittenda spiritualia,quæ sunt de necessitate salutis, siue quæ cadunt sub præcepto: sicut ire ad ecclesiam diebus festiuis, audire missam, confiteri, & alia huiusmodi: & sic debet intelligi dictum Diui Gregorij super Ezechièlem, Si de veritate scandalum sumitur, vtilius scandalum permittitur, quam veritas relinquatur. Non debent etiam propter scandalum Pharisæorum prætermitti temporalia nobis ad conseruandum pro aliis commissa, sicut bona Ecclesiæ committuntur prælatis,& bona Reipublicæ rectoribus talis conseruatio sicut & depositorum imminet his quibus commissa sunt, ex necessitate officij: & ideò non sunt propter scandalum dimittenda sicut nec alia quæ sunt de necessitate salutis, Eam ob rem D.Thomas Cantuariensis repetiit res Ecclesiæ suæ cum scandalo regis Angliæ. Spiritualia vero quæ non sunt de necessitate salutis, propter scandalum pusillorum sunt occultanda,vel interdum differenda, vbi periculum imminet, quousque reddita ratione attenta capacitate infirmitatis,scandalum cesset. Sicut inflictio pœnarum, quę sunt medicinę ad cohibenda peccata,& in tantum habent rationem iustitiæ, inquantum per ea peccata cohibentur. Si verò manifestum sit quòd per inflictionem penarum plura & maiora mala sequatur, tunc est differenda, vt Diuus Augustinus in lib. contra Epistolam Parmeniani dicit: Vbi schismatis periculum timetur, a punitione peccatorum cessandum est, Et similiter veritas doctrinæ, quam secundum congruentiam temporis & personarum proponere debet ille cui incumbit dicendi officium sicut & alia opera misericordiæ. Nunquam tamen propter quodcunque scandalum debet homo prætermissa veritate falsitatem docere. Si autem post redditam rationem & intellectum, scandalum duret, iam videtur ex malitia esse. Et sic propter ipsum non sunt spiritualia bona dimittenda. Temporalia autem bona,quæ nostra non sunt,de quibus supra dictum est, propter scandalum pusillorum non sunt dimittenda,sed quæ nostra & quorum sumus domini,debemus ea dimittere,ea tribuendo,si ea apud nos habemus vel non repetendo,si apud alios sunt, vel differendo, vel aliter scādalum sedando,scilicet,per aliquam admonitionem. Ideo Apostolus seminans spiritualia non accedit stipendia temporalia, ne offendiculum daret euāgelio Christi. *1.Cor.15.* Quia scandalum quod videbat Apostolus, procedebat ex ignorantia Gentilium. Ideò ad tempus abstinendum erat ab expostulatione stipendiorum, vt prius instrueretur esse debita. Et ex simili causa Ecclesia abstinet à decimis exigendis in aliquibus terris,in quibus nō est consuetum decimas soluere. Si verò scandalum nascitur ex malitia,quemadmodum scandalum Pharisæorum, & propter eos qui sic scandala concitant, non sunt temporalia dimittenda: quia hoc noceret bono communi, daretur enim aliis rapiendi occasio. Noceret etiam ipsis rapientibus, qui rapiēdo aliena,in peccato manerent. vnde D.Gregor. in Moral.dicit, Quidam domini cùm temporalia nobis rapiunt, solummodo sunt tolerandi. Quidam verò ęquitate seruata prohibendi, non sola cura, ne nostra subtrahantur, sed ne rapientes non sua, seipsos perdant. Nec obstat quod dicitur Matth. 5. Et qui vult tecum contendere in iudicio, & tunicam tuam tollere, da ei & pallium.&. 1. Corint.6. Iam quidā omnino delictum est in vobis,quòd iudicia habetis inter vos. quare non magis fraudem patimini? *In lib de Ser.Dom. in mon.* Quia D. Augustinus dicit illud præceptum intelligendum esse secundum præparationem animi, vt scilicet, homo sit paratus prius pati iniuriam vel fraudem, quàm iudicium subire, si hoc expediat, quandoque tamen non expedit, præcipuè si sit scandalum Pharisæorum.

Non tenetur tamen homo propter scandalum & peccatum mortale vitandum in proximo, peccare venialiter: licet per veniale gratia per quam est hominis salus, non tollatur. Quia veniale inquantum disponit ad mortale, vergit in detrimentum salutis: licet ab illo quod aliàs esset veniale, propter aliquam circunstantiam, adueniente scādalo, illa circunstantia auferretur, & non esset veniale. Sicut verbū otiosum est peccatum veniale, quando absque vtilitate dicitur. tamen si propter scandalum vitandum dicatur, non erit otiosum, neque peccatum: secus de mendacio officioso.

Ver.13. *De præceptis charitatis.*

Præcepta charitatis non connumerantur in decalogo, eò quòd omnia præcepta decalogi & aliarum virtutum ordinantur ad dilectionem Dei & proximi. vnde. 1. *B 2.2.q.44.* Timot. 1. dicitur: Finis præcepti est charitas de corde puro,& conscientia bona, & fide non ficta. Et ideò præceptum charitatis est maximum, vt dicitur Matt. 22. Nec obstat quod charitas quæ per Spiritum sanctum diffunditur in cordibus nostris, facit nos liberos. cùm vbi Spiritus Domini: ibi libertas: sed obligatio quæ ex præcepto nascitur, opponitur libertati: igitur. Dicendum negando minorem, nisi in eo cuius mens est auersa ab eo quod præcipitur: *2.Cor.3.* sicut patet in his qui ex solo timore præcepta custodiunt. Sed præceptū dilectionis non potest impleri, nisi per propriam voluntatem: ideò libertati non repugnat. Et licet charitas sit vna virtus, tamen habet duos actus, quorum vnus ordinatur ad alium Et cùm præcepta dentur de actibus virtutum, ideò præceptum charitatis in duo *Præceptum charitatis in duo diuiditur.* diuiditur: & sic sunt duo præcepta. vnde. 1. Ioan. 4. Mandatum habemus a Deo, vt qui diligit Deum, diligat & fratrem suum. & Mat. 22. In his duobus mandatis tota lex pendet & prophetæ: quāuis Apo. Ro. 13. dicat Qui diligit proximum, legem impleuit: Quia non excludit dilectionem Dei, quæ includitur in dilectione proximi tanquam finis: proximus enim diligitur propter Deum. Et licet in aliis præceptis modus charitatis non cadat sub præcepto, quia non tenemur ea implere in charitate: Modus tamen dilectionis in præcepto charitatis respectu Dei, cadit sub præcepto. Ideò Deutero. 6. Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde, & ex tota anima tua: dimittitur, ex tota

tota fortitudine tua: sed additur, ex tota mēte tua. Mat. 12. ponuntur quatuor. s. ex toto corde, ex tota anima, ex tota mēte, & ex tota virtute. Et hæc quatuor etiam tanguntur Luc. 10. Nam loco fortitudinis & virtutis ponitur, ex omnibus viribus tuis. Per cor intelligitur voluntas: quia sicut cor corporale est primum principium omnium corporalium motuum: ita etiam voluntas omnium actuum humanorum, maximè quantum ad intentionem finis vltimi, qui est obiectum charitatis. Tria autem sunt quæ mouentur à voluntate, scilicet intellectus, appetitus sensitiuus, qui dicitur vis appetitiua inferior, & vis executiua exterior. Intellectus significatur per mentem, vis appetitiua per animam, vis executiua exterior per fortitudinem, virtutem, seu vires. Præcipitur ergo nobis vt tota nostra intentio feratur in Deum, quod est ex toto corde: & quòd intellectus noster subdatur Deo, quod est ex tota mente: & quòd appetitus noster sensitiuus reguletur secundum Deum, quod est ex tota anima: & quòd exterior actus noster obediat Deo, quod est ex tota fortitudine, vel virtute, vel viribus. D. Chrysostomus super Matthæum accepit econuerso quam dictum sit cor & animam. D. verò Augustinus in. 1. de Doctrina Christiana refert cor ad cogitationes, animam ad vitam, mentem ad intellectum. Quidam verò dicunt, ex toto corde, ex toto intellectu, tota anima, hoc est memoria: vel secundum Gregorium Nicenum, per cor significatur anima vegetabilis, per animam anima sensitiua, per mentem intellectus. Quia hoc ipsum quo nutrimur, sentimus, & intelligimus, debemus referre in Deum. Prima tamen expositio clarior videtur.

Quidam intelligentes hoc præceptum de conatu & intensione, voluerunt dicere quòd hoc præceptum non potest impleri in hac via: & allegāt Diuum August. in libro de Perfectione Iustitiæ, vbi ait quòd in plenitudine charitatis patriæ præceptum illud implebitur. Nam cùm aliquid adhuc est carnalis concupiscentiæ quod continendo frenetur, non ex tota anima diligitur Deus. Sed quia ex hoc sequeretur quòd Deus præcepisset impossibile, quod est blasphemum, secundum D. Hieronymum in explanatione Catholicæ fidei: ideò D. Thom. distinguit, dicens quòd præceptum aliquod dupliciter potest impleri. Vno modo perfectè, alio modo imperfectè. Perfectè quidem impletur præceptum, quandò peruenitur ad finem. Sicut si dux exercitus præcipiat militibus vt pugnent, ille perfectè implet præceptum qui pugnando vincit hostem, quod dux intendit: ille autē implet, sed imperfectè, cuius pugna ad victoriam non pertingit: non tamen contra disciplinam militarem agit. Deus autem per hoc præceptum intendit vt homo sibi totaliter vniatur, quod fiet in patria, quando Deus erit omnia in omnibus: Ideò plenè & perfectè in patria implebitur. In via autem impletur, sed imperfectè. Et tamen in via tanto vnus alio perfectius implet, quantò magis accedit per quandam similitudinē ad patriæ perfectionem. D. Augustinus vbi suprà, dicit quòd ista perfectio non præcipitur homini in hac via, sed præcepto Charitatis ostenditur quomodo currendum est. Non enim rectè curritur, si quò currendum est nesciatur. Quomodo autem sciretur, si nullis præcptis ostēderetur? Alij dicūt quòd impletur hic etiam perfectè secūdum intentionem præcipientis, hoc est secundum quòd Deus vult hoc præceptum impleri in via. Non enim intendit quòd intensiuè impleamus, quia est impossibile: sed appreciatiuè, vt dictum est: sic quòd magis appreciemur Deum, quàm quæcunque alia bona: & quòd malimus omnia alia amittere & perdere, quàm Deum offendere. Nec peccat, qui vxorem aut filios intentiori actu diligit quàm Deum: dum tamen plus diligat Deum appreciatiuè, vt dictum est. Vnde sequitur quòd homo omnia quæ diligit, debet in Deum ordinare, & omnia propter Deum diligere etiam ipsam beatitudinem æternam, quam consecuturus est: quia si in illa sisteret, diligeret Deum amore concupiscentię: & peccaret seipsum plus quàm Deū diligendo, & Deum finaliter ad se ordinando.

An præceptum de dilectione Dei possit impleri in via.

DE VIRTVTIBVS MORALIBVS Infusis, & donis.

CAPVT. XIII.

Qvia dictum est de virtutibus Theologicis quæ sunt infusæ, & procedunt à gratia in ordine ad Deum, quem habent pro obiecto: consequenter dicendum est de virtutibus moralibus infusis, & donis Spiritus sancti, quæ etiam fluunt ab ipsa gratia sicut virtutes Theologicæ. Nunc igitur agendum de virtutibus moralibus infusis, quæ tot & tantæ sunt, & tot partes habent, sicut morales acquisitę, & similia obiecta. In hoc solum differunt, quòd morales acquisitæ ordinant in finem naturalem, & morales infusæ cum partibus sui in finem supernaturalem, & sicut acquisitę regulantur per prudentiā acquisitam, in qua connectuntur (vt dictum est.) sic morales infusæ per prudentiam infusam, quæ charitati connectitur. Harum virtutum infusarum necessitatem ostendit D. Tho. dicens quòd cum charite infunduntur simul omnes virtutes morales. Cuius ratio est: Quia Deus non minus perfectè operatur in operibus gratiæ, quàm in operibus naturæ: Sed in operibus naturæ videmus quòd non inuenitur principium aliquorum operum in aliqua re, quin inueniantur ea quæ sunt necessaria ad huiusmodi opera perficiēda sicut in animalibus inueniūtur organa, quibus perfici possint opera, ad quę peragenda anima habet potestatem. Manifestum est autem quòd charitas (in quantum ordinat hominem ad vultimum finem) est principiū omniū bonorum operum, quæ in finē vltimū ordinari possunt. Et ideò oportet quòd cū charitate simul infundantur omnes virtutes, quibus homo perficit singula genera bonorū operum. Et sic nō solùm habent connectionē propter prudentiam infusam, sed etiam propter charitatē, quę sola nō sufficit: Quia ad hoc quòd actus inferioris potentiæ sit perfectus, requiritur quòd nō solùm adsit perfectio in superiori potentia, sed etiam in inferiori. Si enim principale agens debito modo se haberet, non sequeretur actio perfecta, si instrumentum nō esset bene dispositum. vnde ad hoc quòd homo bene operetur in his quæ sunt ad finem, non solùm oportet quòd habeat virtutem qua bene se habeat circa finem, sed etiā virtutes quibus bene se habeat erga ea quę sunt ad finem. Nam virtus quæ est ad finem, se habet vt principalis, respectu earum quę sunt circa media, quę se habent vt instrumenta. Nec obstat quòd aliqui existentes in charitate, difficultatem patiuntur circa actus virtutum moralium: quia quandoque contingit quòd aliquis habens habitum, patitur difficultatem in operando: & per consequens non sentit delectationem & complacentiam in actu, propter aliquod impedimentum extrinsecum superueniens: sicut qui habet habitum scientiæ, patitur difficultatem propter somnolentiam vel aliquam infirmitatem. Et similiter habentes habitus virtutum moralium infusarum, patiuntur interdum difficultatem in operando propter aliquas dispositiones contrarias ex pręcedentibus actibus relictas. Quæ quidem difficultas non accidit in virtutibus moralibus acquisitis: quia per exercitium actuum quo acquiruntur, tolluntur contrariæ dispositiones. Et licet Sancti (vt dicit Beda) de virtutibus quas non habent, potius se humilient, quàm glorientur de virtutibus quas habēt, dicuntur aliquas virtutes nō habere, propter difficultatem quam patiuntur ratione iam dicta: quanuis habitus omnium virtutum habeant.

A

Virtutum moralium infusarum necessitas.

§. 1. *De differentia virtutum infusarum à donis.*

Vltra virtutes Theologicas & morales infusas fluunt à gratia septem dona spiritus sancti, de quibus Esa. 11. Requiescet super eum Spiritus Domini, Spiritus sapiētiæ & intellectus, spiritus consilij & fortitudinis, spiritus scientiæ & pietatis, & replebit eum spiritus timoris Domini. Quatuor ex illis pertinent ad intellectum scilicet intellectus, sapientia, scientia, & consiliū. Intellectus & sapiētia ad intellectum speculatiuum, consilium & scientia ad intellectum practicum. Tria verò ad partem appetitiuā, scilicet pietas, fortitudo, & timor. Pietas in voluntate, fortitudo in appetitu irascibili, & timor in apetitu concupiscibili. Ad cuius euidentiam sciendum est, quòd in ho-

B

mine

mine duplex est principium mouens. Vnum interius, quod est ratio: & aliud exterius, quod est Deus. Ratio in homine dupliciter perficitur: Primò perfectione naturali per habitum connaturalem, scilicet sinderesim, quæ est lumen naturale, per quod potest acquirere virtutes in ordine ad finem naturalem. Secundò perficitur à Deo quadā supernaturali perfectione per virtutes theologicas vel morales infusas in ordine ad finem supernaturalem, modo tamen quodam humano. Principium autem mouens ipsam rationem exterius, est Deus. Et cùm omne quod mouetur oporteat proportionatum esse motori suo: hæc est enim perfectio mobilis inquātum mobile, dispositio qua mouetur a suo motore. Et quantò mouens est altior, necesse est quòd mobile tantò perfectiori dispositione ei proportionetur. Illa dispositio qua specialiter & modo quodam super humano in repentinis mouetur, vocatur donum, & dicitur ab Esa. Spiritus, ab inspiratione. Spiratio enim significat quandam motionem ab exteriori. Et sic dona Spiritus sancti dicuntur perfectiones hominis, quibus homo disponitur ad hoc quòd bene, promptè, & faciliter sequatur instinctum Spiritus sancti, qui aliquando specialiter mouet, iuxta illud Roman. 8. Qui spiritu Dei aguntur, hi filij Dei sunt: & Psal. Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam: quia scilicet in hæreditatem illius terræ beatorum, ad quam nullus potest peruenire, nisi moueatur & deducatur à Spiritu sancto. Esa. 5. dicitur, Dominus aperuit mihi aurem, ego autem non contradico, retrorsum non abij. & Philosophus dicit quòd in his ad quæ quis mouetur per spiritum diuinum, non expedit consiliari secundum rationem humanam: sed sufficit quòd sequantur interiorem instinctum: quia mouentur a meliori principio, quàm sit ratio humana. Et cùm non sit omni spiritui credendum. 1. Ioan. 4. Nolite omni spiritui credere, sed probate prius an ex Deo sit: secundū principia quæ dedit nobis Deus per lumen naturale vel fidei: sequitur quòd quando aliquis instinctus iudicat contraria legis naturæ vel legis euangelicę, vt instinctus Lutheranorum nostri temporis, qui omnia quæ in mentem veniebant, dicebant esse ex instinctu & motu Spiritus sancti, & ad hanc venerunt dementiam quòd dixerunt rogatum ex charitate ad carnalem copulam debere commisceri, etiam si fuisset vxoratus. Illum instinctum non à Spiritu sancto, sed à diabolo manifestum est esse, nec propriè dicendus est instinctus, sed instigatio & suggestio dæmonis phantasiam hominis mouentis. Instinctus autem Dei est immediata motio intellectus, quem diabolus mouere effectiuè & immediatè nō potest, sed solus Deus, cuius motio non contrariatur legi naturæ aut fidei.

In c. de bo. fortu.

Caue ab instinctu Lutheranorū.

Instinctus Dei quid.

Ver. 1. *De definitione donorum.*

C CVm sic se habeant dona ad instinctum & motionem Spiritus sancti, sicut se habent virtutes ad motionem rationis: sequitur quòd sicut virtutes infusæ sunt habitus, sic etiam & dona. Sequela probatur ex definitione habitus: Ideò donū est habitus infusus, quo homo perficitur ad promptè & faciliter, & modo quodam super humano, absque discursu in repentinis, sequendum & operandum secundum instinctum Spiritus sancti. Et differt à virtutibus: quia virtus est habitus, quo homo perficitur ad promptè & faciliter sequendū & operandē secundū motionem rationis. Et cū omnes vires appetitiuæ natæ sint moueri à ratione, ita etiam à Spiritu sancto, eò quòd sit superior causa: consequens est quòd sicut in omnibus potentiis animæ hominis, quæ possunt esse principia humanorum actuum, ponuntur virtutes: ita & ponantur dona. Et sic dona se extendunt ad omnia, ad quæ se extendunt virtutes tam intellectuales quàm morales.

Dona spiritus sancti sunt habitus à virtutibus distincti.

Ex præmissis apparet primò quòd dona sunt perfectiora & excellentiora virtutibus intellectualibus & moralibus etiam infusis, quia perficiunt hominem per comparationem ad nobilius principium, à quo mouentur, scilicet à Spiritu sancto, qui per dona ista mouet hominem modo quodam super humano, & ideo videntur data in auxilium virtutum infusarum, sicut virtutes infusæ in auxilium acquisitarum & naturalis luminis. Non autem sunt perfectiora virtutibus theologicis. vnde talis est comparatio donorum ad virtutes theologicas, per quas homo vnitur Spiritui sancto mouenti, qualis est moralium ad virtutes intellectuales, per quas perficitur ratio, quæ est virtutum moralium motiua. Secundò apparet quod dona sunt connexa, cum fluant à gratia: manebuntque cum ea in patria, quantum ad essentiam, quanuis non quantum ad omnes operationes, cùm non maneat materia circa quam operentur.

§ 2. *De dono intellectus.*

D DOnum intellectus est habitus, qui dicitur lumen supernaturale, superadditum lumini naturali quod est sinderesis, datum homini ad intelligendū & penetrādum ea quæ nobis supernaturaliter innotescunt. Sicut enim lumen naturale est circa ea quæ primordialiter & naturaliter cognoscimus: sic donum intellectus est circa principia cognitionis gratuitæ. Ad fidem enim pertinet illis assentire: ad donum autem intellectus pertinet mente penetrare ea quæ dicuntur, & maiorem certitudinem dare. Donum intellectus cùm fluat à gratia, non inuenitur in existentibus in peccato mortali, sed bene in omnibus habentibus gratiam, & datur contrà habetudinem mentis: licet aliqui habentes gratiam, possint habetudinem pati circa aliqua quæ sunt præter necessitatem salutis: sed circa ea quæ sunt de necessitate salutis, sufficienter instruuntur à Spiritu sancto, secundum illud. 1. Ioan. 2. Vnctio eius docet vos de omnibus: nō enim se subtrahit Spiritus sanctus circa ea quæ sunt necessaria ad salutem: quanuis circa alia aliquando se subtrahat, vt non omnia ad liquidum per intellectum penetrari possint, ad hoc quòd materia & occasio superbiæ subtrahatur. Et quanuis peccatores habentes fidem, intelligant ea quæ proponuntur credenda: non tamen plenè intelligunt, neque penetrant. Donum intellectus pertinet ad cognitionem speculatiuam & practicam, non quantum ad iudicium, sed vt capiantur & penetrentur ea quæ dicuntur.

2. 2. q. 8.

§ 3. *De dono scientiæ.*

E SIcut donum intellectus ordinatur ad perfectionem fidei quantum ad apprehensionem: sic & donum scientiæ quantum ad iudicium. Aliud. n. est assentire, quod pertinet ad fidem: aliud penetrare, quod pertinet ad donum intellectus. Aliud est habere certum & rectum iudicium de his quæ sunt fidei, discernendo quæ sunt credenda aut non credenda, quod pertinet ad donum scientiæ. Hæc scientia non prouenit ex discursu, sicut scientia humana, quæ per demōstrationem acquiritur: nec est etiam discursiua, sed sicut in Deo est certum iudicium veritatis absque omni discursu per simplicem intuitum: ideo scientia diuina non est discursiua aut ratiocinatiua, sed absoluta & simplex. Quo ad hoc assimilatur scientia quæ ponitur donum Spiritus sancti, cùm sit quædam participata similitudo ipsius, quæ differt à scientia quæ ponitur ab Apostol. 2. Corinth. 12. gratia gratis data: quia aliud est scire quid homo credere debeat, discernens credenda à non credendis, quod pertinet ad donum scientiæ: & aliud scire fidem manifestare, quod pertinet ad sermonem scientiæ, quod non est commune omnibus iustis, sicut donum scientiæ, & similis differentia est inter donum sapientiæ, & sermonem sapiētiæ. Differt etiam donum scientiæ à dono sapientię: quia sapientia importat rectitudinem & certitudinem iudicij, ac etiam discretionem credendorum à non credendis, per causam altissimam quæ est Deus: donum autem scientiæ idem importat, sed per causas secundas: ideo donum scientiæ est circa res creatas, donum autem sapientię primò & principaliter circa res diuinas, & ex consequēti circa res creatas, pro quantò per res diuinas perfectius iudicat de rebus creatis. Et quemadmodum fides primò & principaliter in speculatione consistit, inquantum inhæret primæ veritati: sic donum scientiæ primò & principaliter respicit speculationem, inquantum scilicet per ipsam scientiam scit quid fide tenere debeat. Secundario autem se extendit ad operationem, secundum quod per scientiā credibilium, & eorum quæ credibilia consequuntur, dirigimur in agendis.

2. 2. q. 9.

Ex prædictis patet primo, quòd triplex est sciētia: Quędam enim est humana & acquisita: quædam est donum Spiritus sancti, communis omnibus iustis: quædam est scientia, quæ cum gratia gratis data certis personis ad aliorum vtilitatem. Secundò patet quòd non est inconueniēs, quòd ad eandem virtutem ordinentur diuersa dona, sicut ad

Triplex scientia.

Donum scientiæ quid.

ad fidem ordinantur dona intellectus, scientiæ, & sapientiæ. Resultat etiam definitio doni scientiæ: Est enim habitus infusus à gratia fluens, quo homo à Spiritu sancto mouetur ad habendum certum & rectũ iudicium de his quæ sunt fidei, ad discernendum credenda à nõ credendis, absque omni discursu per causas secundas siue creatas, & quo habet certum iudicium circa agenda, vt nullo modo deuiet à ratione iustitiæ. & hæc dicitur scientia Sanctorũ, de qua Sap. 10. Iustum deduxit Dominus per vias rectas, & dedit illi scientiam Sanctorum.

§. 4. *De dono sapientiæ.*

A *2.2.q.45.*

DOnum sapientiæ est habitus infusus, quo quis in gratuitis cognitionibus subito & promptè secundum quandam connaturalitatem per causam altissimam habet rectum & certum iudiciũ de his quæ sunt fidei: & differt à sapientia quæ est virtus intellectualis: quia illa iudicat circa res diuinas ex rationis inquisitione & ratiocinatione, & acquiritur studio humano: sed sapientia, quæ est donum desursum, Iac. 3. & iudicat secundum quandam cõnaturalitatem, vt D. Diony. ait: Hierotheus (hoc est sacer homo) est perfectus in diuinis, non solum discens (scilicet per rationem) sed & patiens diuina. Huiusmodi autem passio siue connaturalitas ad res diuinas fit per charitatem, quæ vnit nos Deo, secundum illud. 1. Cor. 6. Qui adhæret Deo, vnus spiritus est. & sic sapientia quæ est donum causam quidem habet in voluntate, scilicet charitatem: sed secundum essentiam subiectiuè est in intellectu, cuius actus est rectè iudicare. Et quia iudiciũ sequitur apprehensionem quæ fit per intellectum, ideo sapientia sequitur donum intellectus. Et quemadmodum donum intellectus quo ad apprehensionem sehabet ad speculabilia & practica: sic donum sapientiæ quo ad iudicium. Vnde. 1. Cor. 2. Spiritualis homo iudicat omnia. Differt autem donum sapientiæ à fide: quia fides iudicat & assentit diuinæ veritati secundum seipsam: donum verò sapientiæ præsupponit fidem & donum intellectus: quia vnusquisque bene iudicat quæ cognoscit, vt dicitur. 1. Ethi. & sic sapientia iudicat secundum quandam connaturalitatem ad specialem instinctũ Spiritus sancti absque præmeditatione, quod non facit fides. & cùm donum gratiæ fluat à gratia gratum faciente, inuenitur in omnibus & solis iustis, quantum ad ea quæ sunt necessaria ad salutem. Quia si natura non deficit in necessariis, multò minus gratia. Vnde. 1. Ioan. 2. dicitur: Et non est necesse vt quis doceat vos: vnctio enim docebit vos de omnibus, quodam altiori modo. Et quanuis aliqui baptizati, sint naturaliter stulti: habent tamen donum sapientiæ quantum ad habitum, licet non habeant quantum ad actum, propter impedimẽta extrinseca. Et licet ad sapientem pertineat ordinare, vt dicit Philoso. nec omnes habentes gratiam sint prælati, ad quos pertinet alios ordinare: tamen quilibet existens in gratia, habet ordinare actus suos, & de his iudicare, vt dicit D. Diony. in epistola ad Demophilum. Ex præmissis in hoc §. & §. præcedenti apparet quomodo triplex est sapiẽtia, scilicet humana siue acquisita, infusa, & alia quæ est gratia gratis data, quę dicitur sermo sapientiæ, & quomodo differant inter se.

2. de Di. no. — *1. Meta.* — *In epist. ad Demophilũ* — *Sapientia triplex.*

Ver. 1. *De stultitia quæ opponitur sapientiæ.*

B *2.2.q.46.* *li. Ethim.*

DOnum Sapientiæ secundum D. Gregor. 2. Mora. datur contra stultitiam, quæ contrariatur sapientiæ. Ad cuius euidentiam sciendum est, quòd nomen stultitiæ secũdum Isidorum, videtur esse à stupore dictum. Stupor autem interpretatur sensuum alienatio, eo quòd sensus stupeant. Vnde stultus dicitur qui propter stuporem non mouetur. Et differt stultitia à fatuitate: quia stultitia importat habetudinem & obstusionem cordis: Fatuitas autem importat totalem spiritualis sensus priuationem. Et sic stultitia opponitur sapientiæ contrariæ: quia sapiens dictus est à sapore. Sicut enim gustus est aptus ad discretionem saporis ciborum, sic sapiens ad discretionem rerum & causarum. Stultus autem non bene sed male discernit & diiudicat: Fatuitas verò sapientiæ opponitur purè negatiuè: fatuus enim caret sensu iudicandi. Sultus habet sensum, sed hebetatum: Sapiens verò subtilem & perspicacem. Insipiens autem dicitur contrarius sapienti, eo quod sine sapore, discretione, & indispositione sensus. Vnde insipientia videtur esse eadem cum stultitia. Præcipuè autem dicitur esse aliquis stultus, quando patitur defectum, qui attenditur secundum causam altissimam: nã si deficiat aliquis in iudicio circa aliquid modicum, nõ ex hoc vocatur stultus: sed cum circa causam altissimam. Potest autem aliquis pati stuporem in iudicando, dupliciter: vno modo ex indispositione naturali, quę sępe causatur ex acuitate: alio modo inquantum homo liberè immergit sensum suum rebus terrenis, maximè delectationibus gustus & tactus ciborum & venereorum, ex qua immersione redditur sensus eius ineptus ad percipiendum & intelligendum diuina, & iudicandum de illis, secundum illud 1. Corinth. 2. Animalis homo non percipit quæ sunt spiritus Dei: sicut homini habenti gustum infectum malo humore, non sapiunt dulcia. Et sic patet quòd duplex est stultitia: quædam est naturalis, quæ dicitur amentia: & talis non est peccatum. Quædam est voluntaria: & hæc est duplex, sicut & sapientia: Quædam enim est sapientia mala, quæ dicitur carnis, siue huius seculi, mundana, terrena, carnalis, & diabolica, de qua Hiere. 4. Sapientes sunt vt faciant mala. & Esa. 47. Sapiẽtia tua decepit te. & 1. Cor. 3. Sapientia huius seculi stultitia est apud Deum. & Rom. 8. Sapientia carnis mors est. & 1. Cor. 1. Perdam sapientiam sapientum, & prudentiam prudentium reprobabo. Huic sapientiæ opponitur stultitia bona, quæ est contemptus terrenorum, de qua Christus qui terrena & mundana contempsit, dicitur fuisse stultus. Vnde Salomon in eius persona dicit: Stultissimus sum virorum. & 1. Corinth. 1. Quod stultum est Dei, sapiẽtius est omnibus hominibus. Ideo ad hanc stultitiam hortatur nos Apost. 1. Corin. 13. Si quis videtur sapiens esse in hoc seculo, stultus fiat vt sapiens sit. Quædam verò est sapientia bona, quæ est virtus intellectualis vel donum Spiritus sancti. Et huic opponitur stultitia voluntaria, quæ (vt dictum est) prouenit ex immersione terrenorum: & est peccatum valdè graue & periculosum, causaque multorum malorum. Et est filia luxuriæ secundum D. Gregor. vbi enumerat duo inter filias luxuriæ, quæ pertinent ad stultitiam, scilicet odium Dei, & horrorẽ futuri seculi, quasi diuidẽs stultitiã in duas partes.

Stultitia differt à fatuitate. — *Duplex stultitia* — *31. Mora.*

§. 5. *De dono consilij.*

C *2.2.q.52.*

DOnum consilij est habitus infusus, quo homo mouetur à Spiritu sancto ad bene & subito inquirendũ circa singularia contingentia, & communiter ad rectè se habendum erga ea, & fugiendum & seruandum se ab illis quæ impedimentum præstant saluti. Donum consilij differt à tribus prædictis: quia illa principaliter sunt circa vniuersalia. Differt etiam à prudentia siue eubolia acquisita & infusa: quia illæ dirigunt hominem in inquisitione consilij, secundum ea quæ hominis ratio comprehendere potest. Sed quia humana ratio non comprehendit omnia singularia contingentia quæ occurrere possunt, eo quòd cogitationes mortalium timidæ sunt, & incertæ prouidẽtiæ nostræ: & ideo indiget homo vt in inquisitione consilij dirigatur à Deo, qui omnia comprehendit: quòd fit per donum consilij, quo dirigitur homo, quasi cõsilio accepto à Deo. Sicut etiam in rebus humanis, qui sibiipsis non sufficiunt in inquisitione consilij, à sapientibus consilium requirunt.

Donum consilij differt ab aliis. — *Sap. 9.*

§. 6. *De dono pietatis.*

D *2.2.q.121.*

DOnum pietatis est habitus in voluntate hominis infusus, ad promptè & faciliter sequendum specialem instinctum Spiritus sancti, qui in repentinis mouet eam, vt affectu filiali feratur in Deum vt patrem, & exhibeat cultum & honorem Dei vt patri, quem tanquam patrem erga se recognoscit, & ad eum tanquam ad patrem recurrit secundum illud Rom. 8. Accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba pater. Per virtutem religionis exhibemus cultum Deo vt creatori, per virtutem pietatis exhibemus cultum & honorem patri carnali: Excellentius autem est exhibere cultum Deo quàm patri carnali: ideo religio est potior virtus quàm pietas. Tamen considerando Deum vt creatorem & vt patrem, excellentius est exhibere ei honorem filiali affectu tanquam patri, quàm vt creatori & Domino, quasi seruili affectu: & ideo donum pietatis est potius, quàm virtus religionis.

Differentia inter donum pietatis & virtutem pietatis ac religionis.

Ex his apparet differentia inter donum pietatis, virtutem religionis, & virtutem pietatis infusam, quæ cultum exhibet patri carnali in ordine ad finem supernaturalem. Sed

Sed notandum quòd sicut per virtutẽ pietatis homo exhibet officiũ & cultũ non solùm patri, sed etiã omnibus sanguine iunctis, secundũ quod pertinent ad patrẽ, & appropinquant illi: ita etiam pietas secundũ quod est donũ Spiritus sancti non solùm exhibet cultũ & officium Deo, sed etiam omnibus, inquantũ pertinent ad Deum. Et propter hoc ad ipsum pertinet honorare Angelos & Sanctos, secundum quod magis coniuncti sunt Deo, & non contradicere scripturæ sacræ, siue intellectæ, siue non intellectæ, sicut D. Aug. dicit: Ita ex consequenti subuenit in miseria constitutis. Et quanuis iste actus non habeat locum in patria post diem iudicij: Actus tamẽ eius præcipuus, qui est reuereri Deum affectu filiali, maximè tunc erit, secundum Sap. 5. Ecce quomodo computati sunt inter filios Dei. Erit etiam mutua honoratio Sanctorũ ad inuicem. Ante autem diem iudicij per donum pietatis miserentur Sancti eorum, qui in statu miseriæ huius viæ viuunt, quantum ad effectum.

In 2. de do. Chri.

§. 7. *De dono fortitudinis.*

E Donum fortitudinis est habitus in appetitu irascibili infusus, quo disponitur animus ad hoc quòd perueniat ad finẽ cuiuslibet operis inchoati, & euadat quæcunque pericula imminentia: quod quidem excedit naturam humanam. Non enim semper subest facultas homini, vt consequatur finem sui operis, vel euadat quæcunq; mala seu pericula, cùm quandoq; opprimatur ab eis in morte. Sed hoc operatur Spiritussanctus in homine, cùm perducit eum ad vitã æternã, quæ est finis omniũ bonorũ operum, & euasio omniũ periculorum: & huius rei quandam fiduciam Spiritussanctus infundit menti, contrariũ timorem excludens. Et differt à virtute fortitudinis, quia licet illa faciat firmitatem animi in bonis arduis faciẽdis, & in malis præcauendis, ne homo deficiat à bono propter difficultatem alicuius ardui operis implendi, vel alicuius grauis mali perferendi: non tamen sufficit dare fiduciam euadendi quæcunq; pericula: sed hoc pertinet ad donũ fortitudinis, quod dirigitur à dono consilij: quod videtur præcipuè esse de melioribus & potioribus bonis.

2.2.q.139.

Donum fortitudinis differt à virtute fortitudinis.

§. 8. *De dono timoris.*

F Timor, secundum Magistrum Senten. 34. dist. 3. diuiditur in quatuor membra, scilicet in mundanum, seruilem, filialem, & initialem. Hæc sufficientia ratione probari potest: quia timor secundum quem ad Deum cõuertimur, vel ad eo auertimur, habet pro obiecto malum, vt dictum est: Si propter mala, quæ homo timet, à Deo recedit, dicitur mundanus. si propter mala quæ homo timet, ad Deum conuertitur, & ei inhæret, cùm duplex sit malum, scilicet culpæ & pœnæ, distinguendũ est: quia si propter malum pœnæ, est timor seruilis: si autem propter malum culpæ, est filialis: si autem propter vtrunq;, est timor initialis, qui est medius inter timorẽ seruilem & filialem. Timor mundanus prohibetur, Matth. 10. Nolite timere eos qui occidunt corpus, &c. Ideò semper est malus, tanquam procedens à mala radice, & habẽs auersionem: vnde sequitur quòd non est donum Dei, vt D. August. dicit in lib. de Libe. arb. Hoc enim timore Petrus Christum negauit. de hoc sufficienter dictum est.

2.2.q.19. Timor quadruplex.

C.6.§.2. Ver.1.

Ver. 1. *De timore seruili.*

G Timor seruilis dicitur qui habet malum pœnæ pro obiecto. Et quia Lutherus hæreticus & sequaces sui dixerunt quòd semper est malus & exitialis, reddens hominem hypocritam, & magis peccatorẽ, damnantq; prædicatores, qui ad pœnitentiam & contritionem inducunt homines per incussionem timoris pœnarum: ideò videndum est quid circa timorem seruilem censeant, & naturalis ratio, & sacræ literæ, ac S. Doctores, Ecclesiaq; catholica. Et si primò contemplemur timoris seruilis originem, manifestè apparebit substantiã eius non esse malam, neq; incompossibilem charitati; & per cõsequens non esse peccatum, saltem exitiale. Timor enim seruilis procedit & originatur ex amore sui: cùm malũ pœnę, quod est obiectum eius, sit detrimentum proprij boni: Eiusdem enim rationis est quòd homo cupiat bonum suum, & quòd timeat eo priuari. Sed amor sui non est de se malus, neque contrariatur charitati: cùm ex charitate quilibet teneatur seipsum post Deum super alios diligere, & per consequẽs tenetur timere malum sibi oppositũ: Sequitur ergo quòd timor seruilis non sit de se malus, nec contrariatur charitati, nisi quando quis constituit finem vltimum in seipso. Tunc enim contrariatur charitati quæ habet Deum pro vltimo fine. Si verò plus debito seipsum diligat, seruato tamen ordine finis vltimi, non est peccatum mortale, sed veniale: quod etiam non contrariatur charitati, cùm sit ei compossibile. Si autem vltra substantiam timoris seruilis velimus considerare seruilitatem ei annexam quæ non est de eius essentia, vt dictũ est: tunc timor seruilis est malus, non quidem secundum se, sed secundum seruilitatem ei annexam. Et ideò essentia timoris non est mala, sed seruilitas annexa. Seruilitas autem timoris in hoc consistit, quòd non propter Deum, neque propter seipsum in ordine ad Deum, sed cõtra Deum, vt malum pœnæ euadat, operatur: quòd charitas reprobat. In hoc enim quis dicitur esse seruus, qui non causa sui operatur, sed quasi ab extrinseco motus. Liber autem (vt dicit Philosophus) qui causa sui est, & amore aliquid facit, quasi ex seipso & propria inclinatione mouetur ad operandum. Et sic contra rationem seruilitatis est, quod quis ex amore operetur. Sic ergo timor seruilis inquantum seruilis est, charitati cõtrariatur. Vnde sequitur quòd si seruilitas esset de ratione timoris seruilis, oporteret quòd timor seruilis esset secundum se malus: sicut adulterium est secundum se malum, quia in sua essentia includit aliquid quod contrariatur charitati. Sed prædicta seruilitas non est de essentia timoris seruilis, sicut nec informitas fidei informis est de essentia fidei, vt dictũ est: Essentia enim habitus vel actus accipitur ex obiecto: Obiectũ autẽ timoris seruilis est pœna: sed accidit pœnę quod bonum cui contrariatur pœna ametur tanquam finis vltimus, & per consequens plus timeatur quàm Deus: quod non cõtingit in habente charitatem, qui bonũ cui contrariatur pœna, non plus diligit quàm Deũ: quia propter illud nollet offendere Deũ. Resultat ergo quòd timor seruilis non est secundum se malus. Vnde Glos. super illud Rom. 8. Non accepistis spiritũ seruitutis in timore, dicit: Vnus est spiritus, qui facit duos timores, scilicet seruilem & castum: sed nullum malũ culpę procedit à spiritusancto: Igitur. Nec [illegible] quod diuus Aug. ibidem dicit, qui timore aliquid [illegible] bonũ sit, tamen nõ benè facit: quia intelligit de eo qui facit aliquid ex timore seruili vt seruilis est, vt. s. ita timeat pœnam, vt non amet iustitiam. Et sic etiam intelligitur dictum diui Gregor. super illud. Quare non in vulua mortuus sum, vt ait, Cùm ex peccato plus pœna metuitur, & amica Dei facies non amatur. Nec sequitur quòd si amor mercenarius opponitur, & semper sit malus, quòd timor seruilis semper opponatur timori casto, & semper sit exitialis: quia amor mercenarius dicitur, qui Deum diligit propter temporalia, quod secundum se contrariatur charitati, quę omnia in Deum tanquam in finem vltimum ordinat, & amor mercenarius peruertit debitũ ordinem: quia Deum ordinat ad bona temporalia, ideò est semper malus. Sed timor seruilis secundum suam essentiam non importat nisi timorem pœnæ, siue timeatur vt principale malum, siue non timeatur vt principale malum. Cùm ergo timor seruilis non sit secundum se malus: sequitur quòd contritio ab illo originata nõ facit cõtritum hypocritam, neque magis peccatorem. Contritio enim potest duplicem habere originem, scilicet à timore filiali & seruili. Primò quidem oriri potest ex diuinæ bonitatis consideratione, per quam ad eum tanquã ad patrem cum fiducia misericordiæ recurrimus, iuxta illud, Beneplacitum est Domino super timentes eum, & in eis qui sperant super misericordia eius. & Rom. 2. An ignoras quòd benignitas Dei te ad pœnitentiã adducit? Et nullũ est dubium quin sanctior sit contritio, quam inchoat timor filialis in bonitatẽ Dei respiciens, quàm illa quę ex timore seruili oritur. Verũ fragilitas & imperfectio nostra impedit ne faciliter oculos mentis nostrę ad terrena demissos, & in eis immersos ad bonitatẽ Dei attollamus & eleuemus, nisi prius irã aliquã seu pœnã senserimus, dicente Psal. Cùm occideret eos quærebãt eum, & reuertebãtur, & diluculo veniebãt ad eum. & alibi, Et clamauerunt ad Dominum cùm tribularẽtur, & de necessitatibus eorum liberauit eos, quod non fecisset, si ille clamore ex timore seruili procedens,

Substantia timoris seruilis non est mala.

Timoris seruilis origo.

Seruilitas timoris in quo cõsistat. 4. Meta.

Iob.3.

Contritio à timore seruili originata non facit hominem hypocritam.

Psal.46.

Psal.77.

Psal.33.

S fuisset

fuisset exitialis. Communiter igitur & in contritione, qua quis se peccasse grauiter dolet, cum voto siue proposito vitam in melius commutandi, incipit à fide informi & timore seruili, sed non perficitur, donec ventum fuerit ad fidem formatam & timorē filialem: fides enim à principio ostendit Deum iustum & veracem, punientem seuerissimè crimina tam in hoc seculo, quàm futuro: ostendit pariter abominationem peccati, & quo modo quis gehenna dignus sit & paratus ad tormenta, nisi doleat & pœniteat. Si conscientia nostra assentiat, generatur timor seruilis, qui fidei adiunctus grauem animi concussionem & amaritudinē siue dolore causat, quo superbia cordis nostri frangitur, & veteris hominis affectus inordinati siue peccata cōteruntur, insurgitque votum seu desiderium pœnitendi & nouæ vitæ Ostendit pariter fides Dei bonitatē & misericordiam. Succedit timor filialis, & peccata displicēt, non solùm quia pertrahunt ad gehennā, sed quia patrem optimum offendunt, quem proponit amplius non offendere propter eius dignitatem, etiam si nulla esset gehenna aut plaga: prout videre est in filiis qui patrem grauiter offenderūt Primò metu pœnæ siue plagarum se offendisse dolent: deinde affectu & amore ac timore filiali ipsum prosequuntur. Ideo sancti Patres docuerunt pœnitentiam à timore seruili nō ineptè ordiri. D. Aug. tract. 9. in 1. Ioā. Epist. dicit: Sunt homines qui timent gehennam. Ipse est timor qui introducit charitatem, sed sic venit vt exeat. Ex eo quod mala caues corrigis te: cumque bona desiderare cœperis, erit in te timor castus, & sic hunc timorem comparauit primo setæ, quæ linum quando suitur introducit. Seta prius intrat, sed nisi exierit, non succedit linum. Sic timor seruilis primò occupat mentem, sed non remanet: quia ideò intrauit timor vt induceret charitatem Et quantò illa crescit, tantò timor descrescit. Vnde 1. Ioan. 4. Timor pœnam habet, charitas autem foris mittit timorem. At vbi nullus est timor, nō est quò charitas intret. Secundò comparat eam Medici ferramento, quod putredinem tollit, & membrum, quod minus dolebat plus dolere facit, donec medicina accedente succedat tandem sanitas. Sic timor seruilis pungit & vulnerat mentē, sed succedens charitas vulnus [illegible]ato, cicatricem obducit. Ideò D. Basilius vocat ti[illegible]m seruilem, Isagogicum, hoc est introductorium. D Greg. super Iob. 29. sequens D. Hierony. super Esa. 26. dicit: Sicut ad partū mulier appropinquans, dolore cogitur exclamare: sic nos in angustia requirimus te. & D. Chryso. docet ante oculos ponere mala nostra, & gehennam & diem iudicij, & separationem à Deo, & multa alia mala recenset ante oculos proponenda, vt compunctionem cordis valeamus obtinere. D. Cyprianus lib. 3. aduersus Iudæos, cap. 20. dicit fundamentum & firmamentum fidei & spei esse timorē: patet Psal. 110. Initium sapientiæ timor Domini: ideò necessarius ad iustificationem. Per hunc modum reuocabant à peccatis Prophetæ populū, inter eos Ionas 3. Adhuc .xl. dies, & Niniue subuertetur. & Deus approbauit pœnitētiam eorum à timore seruili ortam. Esa. 38. dicitur Ezechiæ: Dispone domui tuæ, quia morieris tu, & non viues. Hunc timorem seruilem incussit peccatoribus D. Ioan. Baptista, Mat. 3. & Lucæ 3. Progenies seu genimina viperarum quis docebit vos fugere à ventura ira? Iam securis ad radicem arboris posita est. Omnis arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur. Christus etiam sæpè comminatus est peccatoribus gehennā, ignem æternū, tenebras exteriores, non alia causa nisi vt ad contritionem & pœnitentiam prouocaret. Vnde & Luc. 13. dicebat, Nisi pœnitentiam egeritis, omnes simul peribitis. Recitauit parabolā de ficulnea, & de diuite epulone, Luc. 15. & Mat. 10. ait: Timete eum qui postquam occiderit corpus, habet potestatem ponendi animam in gehennam. & hunc timendum ea ratione repetit, dicens Amen dico vobis hunc timete. Ex præmissis apparet quàm impiè Lutherus & sequaces non solùm in prædicatores, sed etiam in sanctos, imò & in Christum debacchati sint.

Timor seruilis comparatur setæ, & Medici ferramento.

Ver. 2. *De timore filiali.*

A Timor filialis est donum spiritus sancti, à gratia in voluntate fluens, quo quis disponitur ad promptè & faciliter sequendum motionem spiritus sancti, qua mouet aliquem vt ex amore reuereatur Deum tanquam patrem; & timeat illum offendere, atque ab eo separari. Et sic habet duos actus & per consequens duo obiecta. Actus sunt timere & reuereri: Obiectum primum est malum culpæ. Secūdum est bonitas & dignitas patris. Primus actus non manebit in patria, sed bene secundus. Timor filialis in via non contrariatur spei: quia per timorem filialem non timemus quòd deficiat nobis auxilium diuinum quod speramus: sed timemus nos ab hoc auxilio subtrahere. Et datur hoc donum contra superbiam, qua quis renuit subdi Deo, iuxta illud Ecclesi. 10. Initium superbiæ apostatare à Deo. Per timorem autem filialem quis reueretur Deum, & se subiicit illi: ideò timor filialis excludit principiū siue primū effectum superbiæ. Non tamē sequitur quòd timor filialis sit idem cum virtute humilitatis, sed benè quòd sit principiū eius dona enim spiritussancti sunt principia motiua virtutū intellectualiū & moraliū: sed virtutes theologicæ sunt principia donorū, & maximè charitas. Timor autem seruilis quamuis sit à Spiritu sancto, non tamen dicitur donū Spiritussancti, prout de donis nunc loquimur: quia vt dicit D. Aug. in lib. de Nat. & gratia, Timor seruilis potest habere annexam voluntatem peccādi: dona autem Spiritus sancti non possunt esse cum voluntate peccandi, cùm fluant à gratia.

2. 2. q. 19. art. 9.

Ver. 3. *De timore initiali.*

B Timor initialis est medius inter timorem seruilem & filialem, non quidem ea mediatione qua sunt media ea quæ sunt eiusdem generis, quæ partem capiunt à quolibet extremo, vt color griseus ab albedine & nigredine: sed ea mediatione, de qua loquitur Philoso. quando medium est idem essentialiter cum vno extremo, sed differūt secundum perfectum & imperfectum: & sic imperfectum est medium inter perfectum & non ens. Sic timor initialis qui est idem essentialiter cum filiali, est medium inter seruilem & filialem. Et quia timor initialis est timor filialis imperfectus, dicitur mediare inter seruilē & filialem.

2. 2. q. 19. art. 8. ad. 4. 2. Meta.

Timor initialis & filialis sunt idem secundū essentiā.

Ad huius euidentiam sciēdum est quòd isti tres timores, scilicet, mundanus, seruilis, & initialis, respiciunt pœnam, sed diuersimodè: Quia timor mundanus respicit pœnam auertentem à Deo, timor verò seruilis & initialis respiciunt pœnam inflictam & comminatam à Deo, per quam homines attrahuntur ad Deum, sed aliter & aliter: Quia timor seruilis respicit primò pœnam, & secundario respicit bonitatem Dei: Timor verò initialis respicit bonitatem Dei, & secundario eius iustitiam & peccata commissa pro quibus timet à Deo puniri. Et hic timor secundum suā essentiā est idem cum timore filiali imperfecto: quia timor filialis perfectus non respicit pœnam: charitas enim perfecta foras mittit timorem, scilicet, qui pœnam habet: timorem seruilem quidem totaliter, sed initialem non, cùm sit eiusdem essentiæ, sed imperfectionem eius, quæ est respicere pœnam secundario. Nec obstat quòd timor filialis, secundum suam essentiam causatur à charitate: & sic dilectio est initium timoris filialis. Et nihilominus dicitur Ecclesi. 25. Timor Domini initium dilectionis est: quia timor qui est initium dilectionis, est timor seruilis, qui introducit charitatem, sicut seta linum, vt dictum est: vel si referatur ad timorem initialem, referendum est quantum ad dilectionē perfectā, quam præcessit timor initialis. Notandum tamen quòd timor initialis (prout sumitur pro vno membro diuisionis prædictæ) nō dicitur initialis, eò quòd sit initium sapientiæ: quia timor seruilis & filialis dicuntur esse intiū sapientiæ: Sed dicitur initialis, quia in eo inchoatur timor filialis secundū essentiam, & paulatim perficitur. Et cùm perfectus est, non respicit pœnam sed culpam, quam ex amore refugit. Ideò tunc dicitur filialis & non initialis. Ad sciendum autem quomodo timor dicitur initium sapientiæ, aduertendum est quòd aliquid potest dici initium sapientiæ dupliciter: vno modo essentia ipsius sapietię. Et sic principia sapiētię vel artis dicuntur eius initiū. & hoc modo timor non est initiū sapientiæ, sed potius fides: quia principia sapientiæ diuinæ sunt articuli fidei, & per consequens fides quæ respicit illos. Ideò Eccle. 25. dicitur, Timor Domini initiū dilectionis est. Initium tamen fidei adiungendū est ei: sed aliter timor, aliter fides dicuntur initium. Secundò aliquid potest dici initium sapientiæ quantum ad effectum: sicut illud dicitur initium artis, vnde ars incipit operari:

Timor quō dicitur initiū sapiētiæ.

& quia sapientia incipit operari à timore, dicitur initium sapientiæ. sed aliter timor seruilis, aliter timor filialis: quia timor seruilis est sicut principium extraneum disponẽs sapientiam, inquantum aliquis timore pœnæ discedit à peccato, secundum illud Eccle. 1. Timor Domini expellit peccatum. Timor filialis est initium sapientię, sicut primus sapientiæ effectus. Cùm enim ad sapientiam humanã pertineat, quòd humana vita reguletur secundum rationes diuinas: hinc oportet sumere principium, vt homo Deũ reuereatur, & se illi subiiciat, quod pertinet ad timorem filialem. Sic consequẽter in omnibus secundum Deum regulabitur, & sic intelligendum est illud Eccle. 10. Initium superbiæ apostatare à Deo: hoc est primus effectus superbiæ est nolle subiici Deo. Si dicatur quòd nihil potest esse principiũ suiipsius, sed sicut dicitur Iob. 28. Timor Dei ipse est sapientia, ergo nõ est initiũ sapientię: Dicendũ quòd timor Dei cõparatur ad totam vitam humanã per sapientiam Dei regulatam, sicut radix ad arborem. Vnde dicitur Eccle. 1. Radix sapiẽtiæ est timere Deum: rami enim illius longæui. & ideò sicut radix virtute siue virtualiter dicitur tota arbor, ita timor Dei dicitur sapientia.

§. 9. *De beatitudinibus & fructibus.*

A 1.2.q.69. PHilosophus in 1. Ethicor. dicit pueros propter spem quam habent beatos. Ex quo sequitur quod aliquis dicitur habere finem aliquem propter spem consequendi ipsum: & per consequens qui habet spem beatitudinis, potest dici beatus. Vnde Rom. 8. dicitur: Spe salui facti sumus. & Psalm. Beatus vir qui sperat in Domino. Et quia animæ Purgatorij habent spem: ideò dicuntur beatæ. Apoc. 14. Beati mortui, qui in Domino moriuntur. Spes autem de fine consequendo cõsurgit ex hoc quòd aliquid conuenienter mouetur ad finem, & appropinquat ad ipsum. Ad beatitudinem autem quæ est finis omnium, conuenienter mouemur per operationes virtutum & donorum. Hinc est quòd Theologi propter verba Christi, Mat. 5. Beati pauperes spiritu, &c. vocãt operationes virtutum & donorum, & maximè octo heroicas, quæ ibi numerantur, Beatitudines, eò quòd singulariter cõducunt ad spem beatitudinis, & ad ipsam beatitudinẽ: & Christus illos qui eas habent, & in illis perseuerãt, singulariter dicit beatos in spe. Ex his apparet quòd Beatitudines distinguuntur à donis & virtutibus, sicut actus ab habitibus. Et idem dicendum est de duodecim fructibus, quos Apost. numerat Gal. 5. quòd scilicet sunt actus vel aliquid cõsequens actus virtutum & donorum. Qui ideò dicuntur fructus, quia cum suauitate quadam percipiuntur, sicut fructus corporales arborum, cùm peruenerint ad maturitatem.

Beatitudines distinguuntur à donis & virtutibus.

Continuatio dicendorum.

B CVm omnes virtutes & operationes humanæ debeãt ordinari ad beatitudinem, imò & ipsa theologia ad eam ordinetur: consequens est vt habita aliquali notitia virtutum & donorũ, de ipsa beatitudine (de qua in communi dictum est) aliquam notitiam comparemus.

DE BEATITVDINE.

CAP. XIIII.

C BEatitudo apud omnes summũ bonum & vltimus finis dicitur. Summũ autem bonum vocamus id quod habet omnes rationes boni, & nullam habet rationẽ mali, siue cui nil deest, nec potest ei fieri additio: & hoc constat apud sapientes nõ esse nisi vnum. s. Deum, qui est infinitæ bonitatis, à quo omnia alia bona pendent in esse, fieri, & cõseruari: & per cuius adeptionem & vnionem Angeli & homines beatitudinem ipsius participantes, beatificantur. Hinc est quòd duplex à Doctoribus assignatur beatitudo siue felicitas: quædam dicitur obiectiua & materialis: quædam formalis. Beatitudo obiectiua siue materialis est summum bonum secundum se, siue id in quo est vera ratio, siue definitio summi boni. Beatitudo autem formalis consistit in attinctione, & coniunctione summi boni. Et cùm hęc attinctio & coniunctio fiat per operationẽ immanentem, hoc est quæ subiectiuatur in operante: hæc beatitudo dicitur formalis subiectiua, & denominatiua. Et est summa perfectio creaturę: quia coniungit & vnit eam suo primo principio, & vltimo fini. Summum enim bonum secundum se acceptum, non denominat aliquem beatũ, nisi sit adeptum & vnitum: & sic adeptio & consecutio summi boni dicitur beatitudo denominatiua, quia scilicet denominat aliquem beatum: per hanc enim adeptionem & consecutionem dicitur quis benè esse: quod dicitur esse ratio formalis beatitudinis. Quantum ad beatitudinem formalem. s. benè esse, omnes conueniunt. Vnde D. Boëtius & D. Augu. in 13. de Trin. dicunt, Omnium certa sententia est, qui ratione quoquo modo vti possunt, beatos omnes homines esse velle. Veruntamen quantum ad beatitudinem obiectiuam, siue quantum ad id in quo inuenitur ratio beatitudinis & summi boni, non omnes conueniunt. Sicut enim omnes gustus cõueniunt in dulcedine: (Omni enim gustui dulce est delectabile: sed aliquibus maximè est delectabile dulcedo vini: quibusdam dulcedo mellis, aut alicuius talium.) Sic omnes volunt & appetunt beatitudinem & benè esse. Sed aliqui posuerunt & ponunt benè esse in diuitiis, siue in acquisitione & possessione diuitiarum: alij in honoribus, alij in gloria, alij in potestate, alij in bonis corporis, aliqui in voluptate, vt Epicurus: alij in amicis, alij in aliis bonis seu adeptione aliorum bonorum. Et fuit tanta diuersitas inter antiquos, quòd D. Augu. 19. de Ciuit. Dei, recitat Marcum Varronem ducentas octoginta sectas circa hoc memorasse: sed omnes faciliter reprobantur. Sicut enim illud iudicatur simpliciter melius dulce, in quo maximè delectatur qui habet gustũ dispositum: ita illud bonum oportet esse summũ & completissimũ, quod appetit qui habet appetitum benè dispositum. Talis autem dicitur esse, qui appetit illud, in quo reperitur vera ratio siue definitio summi boni, scilicet, quod habet omnem rationem boni, & nullam mali cui nihil deest, nec potest fieri additio: sed nullum est tale nisi Deus, vt patet discurrenti per singula: Igitur in solo Deo est vera beatitudo, siue in eius coniunctione, quam benè describit D. Boëtius in tertio de Consola. dicens: Beatitudo formalis est status omnium bonorum aggregatione perfectus. Ex quibus verbis habetur, quòd tria requiruntur ad veram beatitudinem: Primum est omniũ & solum bonorum aggregatio. Secundum, quod sit status & stabilitas, sic quòd illa aggregatio non sit per modum transeuntis, sed semper maneat, & non possit auferri neque amitti. Tertiũ, quòd sit status perfectus, hoc est, quòd habens illam sit certificatus quòd non possit ab eo auferri: aliàs posset timere quòd ei aliquid deesset. Sed talis status non potest haberi in adeptione rerum creatarum. Vnde idem lib. 2. Pros. 4. dicit, Quis tam compositæ felicitatis, vt non aliqua ex parte cũ sui status qualitate rixetur? & Iob. 14. Homo natus de muliere, breue viuens tempore, repletur multis miseriis. Vnde sequitur quòd in hac mortali vita vera beatitudo haberi non potest.

Summũ bonũ quid dicatur.

1.2.q.1. art.7. Beatitudo duplex.

3. de conso.

Licet oẽs cõueniant in velle benè esse, non tamen in id in quo illud veraciter inuenitur.

280. sectæ fuerunt circa beatitudinem.

Tria ad beatitudinem requisita.

Ver. 1. *De multiplici beatitudine.*

D CVm Deus (qui est summum bonum & beatitudo obiectiua) possit dupliciter cognosci, scilicet cognitione naturali, inquantum principium & author naturæ, & cognitione supernaturali, & gratuita: consequens est quòd duplex sit beatitudo: Quædam naturalis, qua natura intellectualis clarè cognoscit Deum vt principium naturæ, & inquantum huiusmodi diligit: & talem videtur Philosophus posuisse in primo Ethi. Tali beatitudine fuerunt beati angeli in prima instanti suæ creationis, in quo clarè cognouerunt Deum vt primum principium & authorem naturæ. Tali beatitudine sunt & erunt beati paruuli decedentes absque circuncisione in antiqua lege, etiam ante vsum rationis absque baptismo innoua, cùm anima eorum fuerit creata ad summum bonum intelligendum, nec ipsi personalem posuerint obicem. Alia est beatitudo supernaturalis & gratuita: & ista consistit in cognitione Dei, non solum vt est principium & author naturæ: sed etiam vt est author beatitudinis supernaturalis, vt est trinus & vnus, redemptor & glorificator: & hæc est duplex, scilicet perfecta & imperfecta. Perfecta consistit in clara visione diuinæ essentiæ, iuxta illud Ioan. 17. Hæc est vita æterna, vt cognoscãt te Deum verum, & quem misisti Iesum Christum. Et hæc adhuc est duplex, scilicet per modũ transeuntis, & per modum permanentis. Per modũ transeuntis, quãdo aliquis videt Deum per aliquod tempus, sed non permanenter: & hæc potest haberi in hac vita.

Beatitudo naturalis et supernaturalis.

Paruuli absque gratia decedẽtes naturali beatitudine potiuntur.

Moyses enim eã habuit, vt habetur Num.12. Si quis fuerit inter vos Propheta Domini, in visione apparebo ei, vel per somnium loquar ad illum. At nõ talis seruus meus Moyses, qui in omni domo mea fidelissimus est. Ore enim ad os loquor ei: palam, & non per ænigmata & figuras Deum videt. Hanc etiam habuit D. Paulus in raptu, de quo. 2. Cor. 12. Scio hominẽ in Christo ante annos quatuordicim, siue in corpore, siue extra corpus nescio, Deus scit raptum huiusmodi hominem vsque ad tertium cœlũ. Et scio huiusmodi hominem, siue in corpore, siue extra corpus, nescio, Deus scit, quoniam raptus est in paradisum, & audiuit arcana verba, quæ non licet homini loqui. Ad hanc visionem per modum transeuntis requiritur quòd non vtatur sensibus, vt dicit D. Thomas, propter illa verba, siue in corpore, siue extra corpus, nescio, Deus scit. Hoc intelligẽdum est primo de corpore mortali, quia post resurrectionem Sancti videntes Deum, Poterunt vti sensibus corporis. Secundò nisi propter vnionem hypostaticam, vt in Christo qui habebat corpus passibile: & nihilominus vtendo sensibus corporis videbat Deum. Hæc autem clara visio per modum transeuntis quo ad actum videndi, dicitur beatitudo perfecta, sed non quantum ad statum videntis: quia (vt dictum est) ad statum beatitudinis requiritur continuatio perfecta & immobilitas.

Quodli. 1. art. 1.

Beatitudo perfecta nõ potest haberi in hac via.

Et ideò beatitudinem perfectam & completam siue claram visionem Dei continuam & permanentem non potest homo habere in hac via & sic intelligitur illud quod dicebat Deus Moysi, Exo. 33. Nõ enim videbit me homo, & viuet. Alia est beatitudo imperfecta, quæ est per cognitionem ænigmaticam & aliquam participationem beatitudinis, vt in spe: & hæc potest haberi in hac via. Vnde Psal. Beati immaculati in via, qui ambulãt in lege domini. Hæc beatitudo euacuabitur, vt dicitur 1. Cor. 13. Videmus nunc per speculum & in ænigmate, tunc autem facie ad faciem.

Psal. 118.

Ver. 2. *De essentia beatitudinis perfectæ.*

E Essentia beatitudinis (prout beatitudo includit omne illud quod pertinet ad perfectionẽ hominis) nõ consistit in vnico actu duntaxat, sed in pluribus. s. in clara visione diuinæ essentiæ, quæ est actus intellectus, & in fruitione, delectatione, & quietatione volũtatis, & cõsequenter in dotibus corporis. Sed si accipiatur beatitudo pro eo quòd est principale in beatitudine, tũc beatitudo perfecta consistit principaliter & essentialiter in actu intellectus. Vnde Ioan. 17. Hæc est vita æterna, vt cognoscãt te solum Deũ verũ, & quẽ misisti Iesum Christũ. Cognoscere autẽ est actus intellectus: Igitur. D. Aug. dicit, Summa merces animę est intueri Deũ. Et in 1. de Trin. dicit quòd visio est tota merces. Et quãuis dilectio Dei in hac via sit perfectior & magis meritoria cognitione, eò quòd intellectus in via nõ fertur immediatè in Deũ, sed per speciẽ: sed voluntas fertur immediatè & absq; specie siue similitudine in se recepta in eum: non tamẽ sequitur quòd dilectio seu fruitio in patria sit perfectior visione. Quia ibi intellectus immediatè & absq; similitudine fertur & terminatur in Deũ, & fruitio præsupponit visionẽ, & pendet ab ea, & non è conuerso: imò etiã cognitio Dei in via est nobilior dilectione in esse naturæ, cùm dilectio pręsupponat cognitionem, & quodã modo pendeat ex ea, & nõ è conuerso: licet non in esse morali siue meriti, cuius præmiũ non respõdet necessario potẽtiæ merenti: prout in forti politico brachia pugnant & merentur, & caput coronatur. De nobilitate intellectus & voluntatis sufficienter dictum est.

C. 3. §. 3. ver. 11.

Ver. 3. *De modo visionis beatificæ.*

1. p. q. 12. art. 2.

F Visio beatifica oculis corporalibus fieri non potest, cùm oculus corporalis non possit videre, nisi corporea & quãta colorata: sed Deus non est corporeus, & per consequens nec quantus, aut coloratus, cùm sit spiritus, Ioan. 4. Nec imaginandum est quòd potentia visiua corporalis possit eleuari ad visionem substantiæ Angelorum aut Dei, quia hoc repugnat naturæ eius, sicut repugnat leoni quòd tantum eleuetur vt fiat rationalis: Tunc enim sequeretur implicatio contradictionis: sic quòd potentia visiua eleuetur ad visionem substantiæ Angelorum aut Dei: Omnis enim potentia speciem sumit ab obiecto, vltra quod se extendere non potest. Cùm igitur obiectum potentiæ visiuæ sit color, sequitur quòd nihil potest videre nisi sub ratione colorati; & quemadmodum oporteret leonem corrumpi, antequam transiret in aliam speciem: sic & potentiam visiuam, antequam perciperet Angelos. Nec obstat quod habetur Esa. 1. Cognouit bos possessorem suum, & asinus præsepe domini sui: quia non est intelligendum de substantia, sed de accidentibus humanitatis. Nec obstat pariter quod dicitur Iob. 19. Et in carne mea videbo Deum: quia loquitur de resurrectione, & nõ dicit oculis corporalibus, sed oculo intellectuali. Necesse est ergo dicere quòd visio beatifica erit per intellectum.

Visio diuinæ essentiæ per oculum corporalem fieri non potest.

3. contra Gent. c. 51.

Omnis autem visio quę habetur de Deo, per speciem con creatam, aut per speciem infusam, aut abstractã, est ænigmatica & nõ clara, cùm nulla species siue similitudo creata & finita possit perfectè repręsentare Deũ, qui est infinitus: finiti enim ad infinitum nulla est proportio. Clara igitur visio Dei est visio immediata diuinæ essentiæ, quando intellectus videt eam per ipsammet, vt scilicet in tali visione diuina essentia sit id quod videtur, & quo videtur. Quòd autem hoc sit possibile, patet ex illo. 1. Ioan. tertio, Cùm apparuerit, similes ei erimus, & videbimus eum sicuti est. & 1. Corint. 13. Videbimus eum facie ad faciem. quod de facie corporali intelligi non potest, cùm diuina essentia non sit corporalis. Vnde Esa. 40. Cui similem fecistis Deum, aut quam imaginem ponetis ei? Ideò diuus Paulus declarat, dicens: Nunc cognosco ex parte, tunc autem cognoscam sicut & cognitus sum: sed Deus cognoscit nos absque specie siue similitudine intermedia: Igitur & Sancti Deum, & in hoc erunt ei similes, sicut dictum est. & 2. Petri 1. dicitur, Per quem maxima & preciosa nobis dona donauit, vt per hoc efficiamini diuinæ consortes naturæ. Non apparet quomodo simus consortes diuinæ naturæ, nisi ipsi mediatè vniamur, sicut petebat Christus, Ioannis 17. Rogo Pater, vt omnes vnum sint, sicut & nos vnum sumus: & sicut ipse per essentiam suam videt se, sic etiam & nos per essentiam ipsius videamus eum, & cognoscamus eum, sicut sumus cogniti ab eo. Ratione etiam probari potest: quia cùm Deus & natura nihil faciant frustrà, vt habetur 2. Physicor. & omnium mentes, præcipuè eorum qui sunt in gratia, desiderent videre essentiam Dei, & cõsequi vitam æternam: sequitur quòd possibile est intellectum humanum gratia informatum, videre diuinam essentiam, cùm talis visio sit vita æterna. Verùm quia nullus intellectus creatus ex suis naturalibus potest ad hanc claram visionem peruenire, cùm teste Philos. sic se habeat intellectus noster ad manifestissima naturæ, sicut oculus noctuæ ad lumen Solis: & Apost. Gratia Dei, vita æterna. Ideò necesse est vt intellectus per aliquod gratuitum donum quod excedat suam naturam, eleuetur ad clarè videndum Deum. Illud autem donum eleuans intellectum ad videndam immediatè diuinam essentiam, vocatur lumen gloriæ. de quo Psalm. In lumine tuo videbimus lumen, scilicet indeficiens. De hoc etiam Apocalyp. 21. Claritas Dei illuminabit eam, scilicet, societatem Sanctorum videntium Deum. De hoc lumine habetur in Clementi. ad nostrum, de hæret. sumpta ex Concilio Viennen. vbi reprobatur secta Begardorum cum erroribus suis, inter quos quintus erat quòd anima non indigebat lumine gloriæ ipsam eleuãte ad Deum videndum, & eò beata fruendum: licet aliqui negent de lumine habituali, & dicãt sufficere ipsam visionem, quam vocant lumen formale. Verũ determinatio Ecclesię (vt ex eius verbis apparet) loquitur de lumine habituali permanente: & hoc etiam Psalm. satis expresse dixit, cùm ait: In lumine tuo, scilicet superaddito, videbimus lumen. Hoc autem lumen non requiritur ad hoc quòd essentia diuina fiat intelligibilis actu, sicut res materiales per lumen intellectus agentis: cùm diuina essentia sit semper intelligibilis actu: Nec etiam requiritur ad hoc quod intellectus proportionetur diuinæ essentiæ, cùm nulla creatura possit illi proportionari: eò quòd finiti ad infinitum nulla sit proportio: & intellectus adhuc cum illo lumine maneat infra limites creaturæ, & per cõsequens nõ est ei proportionatus. Sed requiritur ad hoc quod intellectus creatus sit capax & possit immediatè terminari ad diuinã essentiã & efficiatur particeps diuinæ naturę, vt D. Petrus ait. Et sic ad hoc vt intellectus fiat potens ad intelligendum & videndum Deum per modum, quo potentia fit virtuosior ad operandum per habitum: sicut

3. Metaph.

Rom. 6.

Psal. 35.

Ad quid lumen gloriæ requiratur.

sicut etiam lumen corporale necessarium est in visu exteriori, inquantum facit mediū transparens in actu, vt possit moueri à colore. Et sic lumen gloriæ non requiritur vt similitudo in qua Deus videatur, sed quasi perfectio quædam intellectum cōfortans ad videndum Deum, per quam fit deiformis. & ideò potest dici quòd non est medium in quo Deus videatur, sed sub quo videtur: & hoc non tollit immediatam visionem Dei.

Nec requiritur quòd hanc dispositionem præcedat alia dispositio: quia tunc esset processus in infinitū: quemadmodum enim gratia, quæ est habitus supra naturam, non prærequirit aliam dispositionem permanentem: sic nec lumen gloriæ. Hoc lumen succedit fidei, quæ eo adueniente desinit esse, sicut dictum est.

Ver. 4. *De quantitate visionis beatificæ.*

A CVm visio beatifica sit spiritualis, non dicitur propriè quanta secundum essentiam suam, sed solùm secundum obiectum dicitur extendi, vt visio illius qui plura videt in speculo, dicatur maior visione illius qui pauciora videt. Ad cuius euidentiam notandum est quod habetur Esa. 29. Miscuit vobis Dominus soporem, scilicet mortis: claudet oculos vestros, Prophetas & Principes vestros, qui vident visiones, operiet: & erit vobis visio omnium sicut verba libri signati. ex quo videtur sequi, quòd beati videbunt omnia. Ideò D. Gregor. dicit, Quid non vident, qui videntem omnia vident? Veruntamen hoc non est intelligendum absolutè & simpliciter. Quidam limitant de his quæ Deus videt scientia visionis, & non simplicis intelligentiæ: quia tunc comprehenderent verbum: sicut qui videret omnes conclusiones ex vno principio deducibiles, comprehenderet illud non solùm extensiuè, sed etiam intensiuè: quia maior intēsio luminis requiritur in duabus, quàm in vna. Veruntamen quicquid sit de illo, hæc limitatio non videtur sufficere: quia secundum D. Diony. 7. c. Cœlestis hierar. inferiores Angeli licet videant diuinā essentiam, purgantur per superiores à nescientia. Vnde in Esa. introducuntur inferiores Angeli, interrogantes superiores, & dicētes, Quis est iste qui venit de Edom, tinctis vestibus de Bosra: & sic nō videbāt. Et D. Paulus dicit sibi creditam gratiam dispensandi mysterium sacramenti absconditi à seculo in Deo, vt innotesceret Principatibus & potestatibus, per Ecclesiam multiformis sapientia Dei, secundum præfinitionem seculorum, quam fecit in Christo. Præterea Angeli nesciunt futura contingentia, neque cogitationes cordium, nec diem aut horam iudicij. de primo, Esa. 51. Annunciate quæ ventura sunt in futurum, & sciemus quia dij estis vos. de secundo, Hier. 17. Ego Dominus scrutans cor, & probans renes. de tertio, Mar. 13. De die autem illo vel hora nemo scit, neque Angeli in cœlo: & tamen vident diuinam essentiam. Præterea lumen gloriæ quod eleuat intellectum videntium Deum, est aliquid creatum & finitum: ideò non potest eleuare potentiam ad infinitam actiuitatem. Nec tamen propter hoc sequitur, quòd Sancti non cognoscāt clarè infinitatem Dei, sed benè non comprehendant. Insuper illuminationes inferiorum angelorū fient à superioribus vsq; in diē iudicij, & scientia angelorum & animarum beatarum potest augeri, sicut & alia quæ pertinent ad præmium accidentale: sed post diem iudicij nō proficient, quia tunc erit vltimus status rerū. Ideò D. Thom. dicit ꝙ possibile est quòd post diem iudicij omnes omnia cognoscant quæ Deus cognoscit, scientia visionis: illud tamen non affirmat verum.

Resolutio huius quęstionis est, quòd Sancti vident diuinam essentiam secundum proportionem luminis gloriæ, quod proportionatur gratiæ. & ideò qui in maiori gratia sunt, plura vident, & cùm lumen gloriæ non augeatur in resurrectione, sequitur quòd sancti post resurrectionē corporum nō plura neq; perfectius videbunt in verbo, quàm antè: licet habeant perfectius esse ad quod sequitur perfectius operari, quia visio non respondet esse naturali, sicut operationes naturales, sed gratuito & lumini gloriæ. Nec est necesse quòd qui cognoscit causam, cognoscat omnes effectus eius, nisi comprehēdat causam. Sicut nec qui videt speculum, videt omnia quę sunt in speculo, nisi comprehēdat speculū, quod fieri nō potest, quādo est infinitū & voluntariū, vt diuina essentia. Et ad authoritates Esa. & D. Greg. dici potest, quòd vident omnia quę ad eorū beatitudinem pertinent. Et ideò Sancti vident in verbo orationes eorū qui inuocāt eos: aliàs non essent perfectè beati, si ignorarent ea quę eos specialiter tangunt. Verisimile aliquibus videtur quod minimus beatus multò plura videat in verbo, quàm cognouerint omnes viatores in terra: Certū tamē est quod omnia quæ per fidem credimus, clarè videbimus, iuxta illud Psal. Sicut audiuimus, sic vidimus in ciuitate Domini virtutū: imò dicemus sicut Regina Saba, quæ dicebat: Verus est sermo quē audiui in terra mea, de virtutibus & sapiētia tua: Nō credebā narrātibus, donec ipsa venissem, & vidissent oculi mei, & probassem medietatē sapiētiæ tuæ vix fuisse narratā. Vicisti famā virtutibus, &c. Applicatio est facilis. Cùm igitur Sācti videāt secundū proportionē gratiæ & luminis gloriæ, sequitur quòd vnus alio perfectius & plura videt: prout Apost. de gloria corporum, quæ pendet & fluit à gloria animæ, dicit: Alia est claritas Solis, alia stellarum: & stella differt à stella in claritate, sic & resurrectio mortuorum.

§. 1. *De loco visionis beatificæ.*

B LOcus visionis beatificæ in sacris literis dicitur Paradisus. Vnde Christus, Hodie mecū eris in Paradiso. & rectè dicitur Paradisus: quia Paradisus idem est quod pomeriū siue hortus delitiarum. Vnde Ezech. 28. In delitiis Paradisi Dei fuisti. Sed non possunt esse maiores delitiæ, quàm in visione diuinæ essentiæ, in qua omne bonū cōtinetur, sicut dictū fuit Moysi, Exod. 33. Ostendā tibi omne bonū ideò nō immeritò dicitur Paradisus Sed quia duplicem Paradisum in S. literis reperimus. s. Cœlestē & Terrestrē: ideò breuiter de quolibet illorū aliquid dicendū est.

Ver. 1. *De Paradiso terrestri.*

C DE Paradiso Terrestri habetur Gen. 2. Plantauerat autem Deus Paradisum voluptatis à principio, in quo posuit omne lignum pulchrum visu, & suaue ad vescendum, lignum etiā vitæ in medio Paradisi: & fluuius egrediebatur de loco Paradisi, ad irrigandum Paradisum, qui inde diuiditur in quatuor capita. Et infrà: Tulit ergo Deus hominem & posuit in Paradiso voluptatis, vt operaretur & custodiret illum: Donec completo numero electorum Adam cum posteritate sua transferretur viuus in Paradisum cœlestem. In hoc Paradiso tulit vnam de costis Adæ dormiētis (quæ scilicet erat superflua supposito, sed non naturæ, prout semen) & ædificauit in mulierem, & duxit eam ad Adam, & matrimonio iunxit. Deinde præceptum generationis dedit, dicens: Crescite & multiplicamini & replete terram. Et vt maiorem haberēt merendi occasionem, ac vt eundem plasmatorem Dominum recognoscerent, datis ad eorum vsum cunctis arboribus, lignum scientiæ boni & mali prohibuit, sub interminatione duplicis mortis, scilicet, spiritualis & corporalis. Sed proh dolor, Eua à diabolo seducta, comedit & viro tradidit ad edendum: qui ne contristaret eius delitias, etiam comedit: & sic ambo præceptum Domini transgressi sunt, & se nudos omnibus gratiis & donis spiritualibus conspicientes folia fici consuerunt, & fecerunt sibi perisomata: & vocati à Domino, culpam suam non recognoscentes, & semetipsos excusantes, sententiam contra se audierunt, Gen. 3. Et emisit eos Deus vt Adam operaretur terram, de qua assumptus est, scilicet, ad campum Damascenum, à quo & ciuitas Damasci dicta est, de qua Act. 9. Et quanuis non habeatur in sacris quòd reductus fuerit in campum Damascenū. Diuus tamē Anthoninus Archiepiscopus Florentinus, in prima parte historiali, tit. primo, ca. 1. §. 4. dicit verisimile esse quòd in agrum Damascenum emiserit eos Deus. Nam in eodem agro Cain occidit Abel: & sepulchrum Adæ ibi fuisse dicitur: sed postmodum translatum fuit corpus eius ab Abraham in speluncam duplicem in valle Ebron. Et ne ipsi aut filij eorum redirent ad Paradisum, & ederent de ligno vitæ, collocauit Deus ante Paradisum voluptatis Cherubin & flammeum gladium atque versatilem, ad custodiendam viam ligni vitæ. Paradisus terrestris, secundum D. Aug. ad Orosium, in Oriente situs est, interiecto Oceano, & ab orbe nostro longè remotus, in altissimo & temperato loco constitutus, ad quem aquæ diluuij minimè peruenerunt, aliàs Enoch submersus fuisset. Hic locus à primi hominis reatu interclusus est, nec vlli hominum patet aditus. Ad hunc locū translati dicuntur Enoch & Helias, qui futuri sunt

Marginalia: 1. p. q. 12. art. 8. — 4. Dia. — Esa. 63. — Ephes. 6. — In. 4. sent. dist. 49. q. 2. art. 5. — *Visio proportionatur lumini gloriæ.* — Psal. 47. — 3. Para. 9. — 1. Cor. 15. — Luc. 23. — *Paradisus quid.* — 1. p. q. 102. — *Paradisus Terrestris vbi sit.* — *Enoch & Heliæ trāslatio in Paradisum.*

ſunt duo teſtes contra Antichriſtum: de quibus Apoc. 11. Dabo duobus teſtibus meis, & prophetabunt diebus mille ducentis ſexaginta, amicti ſaccis. De tranſlatione Enoch habetur Gen. 5. Ambulauit Enoch cum Deo, & non apparuit, quia tulit eum Dominus. & Eccle. 44. Enoch placuit Deo, & trāſlatus eſt in Paradiſum, vt det gentibus ſapientiam. De Helia verò. 4. Reg. 2. Cumque pergerent & ſermocinarentur (ſcilicet Helias & Heliſæus) ecce currus igneus, & equi ignei diuiſerunt vtrunque, & aſcendit Helias per turbinem in cœlum. & Eccleſ. 44. Qui receptus eſt in turbine ignis, & in curru equorum igneorum. Hi duo teſtes viuunt ex herbis & fructibus lignorū Paradiſi. Et cùm virtus caloris naturalis incipit debilitari, edunt de ligno vitæ quod reparat defectum caloris naturalis, & tenet & conſeruat eos in ſtatu ac diſpoſitione, in qua erant quando tranſlati ſunt. Ab hoc loco eductus eſt Helias ad montem Thabor, cum anima Moyſi ex lymbo in corpore aſſumpto, & viderunt Chriſti transfigurationem, & perfecto myſterio vterque ab Angelo cuſtode in locum ſuum reductus. Helias tamen reuerſurus eſt tempore Anthichriſti, vt amplius dicetur infrà, cùm de Antichriſto fiet mentio. Ex præmiſſis patet Paradiſum terreſtrem (de quo Gen. 2.) non eſſe vniuerſam terram, cùm vniuerſa terra non ſit locus voluptatis, nec ab vniuerſa terra Adam ſtatim poſt peccatum fuerit emiſſus, nec de ligno vitæ poſſit haberi cognitio, neque ea quę ſcripta ſunt Gen. 2. poſſunt benè ſaluari, maximè de fonte & quatuor fluminibus, qui certis terris circuiendis deputati ſunt, quorum initia non inueniuntur in medio vniuerſæ terræ, nec etiam de Cherubin & flammeo gladio atque verſatili. Nec euaſiones eorum qui oppoſitū ſuſtinent, ſatisfaciunt literæ ſiue ſenſui literali, à quo ſolo, ſecundum D. Auguſtinum, trahitur efficax argumentum.

Mat. 17.
Mar. 9.

Ver. 2. *De Paradiſo cœleſti.*

A

Paradiſus cœleſtis quid & vbi.
Num. 12.
2. Cor. 12.

Viſio beatifica quæ dicitur Paradiſus, communicatur vbi Deus vult: & prout communiter dicitur, vbi Papa, Roma: & vbi Rex, ibi curia: ſic Paradiſus; vbi Deus cōmunicat ſuam clarā viſionē: & ſic fuit in deſerto, quando apparuit Moyſi: & propè Damaſcum, quando Paulus raptus fuit: & in lymbo patrum in triduo mortis Chriſti. Vnde Luc. 23. dicitur latroni, Hodie mecum eris in Paradiſo: in quo tamen die deſcēdit ad inferos. & ſecundum aliquos, per quadraginta dies extra apparitiones, in Paradiſo terreſtri, in quo dicunt Chriſtum manſiſſe tanquam in digniori loco, & magis cōuenienti corpori glorificato. Ordinariè tamen communicat in cœlo Empyreo, quod eſt cœlum immobile & lucidiſſimum, in quo ſecundum Damaſc. fuerunt Angeli creati: dicit enim quod cœlum Empyreum mox vt fuit factū, fuit Angelis repletum: dateque ſunt ſingulis certæ ſedes & manſiones locales ad ornandum eas: quæ quidem ſedes & manſiones diſtinctæ & diuiſæ ſunt in tribus hierarchiis & nouem ordinibus, de quibus Chriſtus, In domo Patris mei manſiones multæ ſunt. In hoc loco à principio omnibus Angelis cognitionem & beatitudinem naturalem perfectam Deus tribuit: quia omnes clarè cognouerunt Deum eſſe vnum ſolum principium, & authorē naturæ. Communcauit etiam beatitudinem gratuitam imperfectā, quia fuerunt ſecundum D. Auguſt. creati in gratia & virtutibus, in quibus ſi perſtitiſſent, conſecuti fuiſſent beatitudinem perfectam. Verùm Lucifer cauda ſua (hoc eſt ſuggeſtione ſua) traxit tertiam partem ſtellarum, hoc eſt, angelorum, qui cum eo ceciderunt, prout diffuſe diximus cùm de caſu angelorum ageretur. Boni verò Angeli beatificati ſunt, & qui ad cuſtodiam deputati ſunt, propter ea quę in iſtis inferioribus agunt, viſionem illam non intermittunt: vnde Chriſtus, Dico enim vobis quòd Angeli eorum in cœlis ſemper vident faciem Patris mei qui in cœlis eſt, ſcilicet ſpeciali modo per communicationem claræ viſionis ſuæ eſſentiæ. Et quia ſedes malorum angelorum, qui ceciderunt & proiecti ſunt, manſerunt vacuæ, dicuntur ruinatæ: has tamen ruinas impleturus eſt Deus per homines qui mandata illius ſeruabunt. Vnde Pſal. Iudicabit in nationibus, implebit ruinas, ante iudiciū quo ad animas, poſt iudiciū quantum ad corpora. Ex præmiſſis patet quòd ordines Angelorum non ſolùm ſunt ſecundum dignitates eorum, ſed etiam ſecundū locum, qui valdè magnus & extenſus eſt. Si conſideretur quòd ex vno pugillo terræ fiunt decem aquæ, & ex vno aquæ decem aeris, & ſic deinceps multiplicando, vt aqua ſit in decuplo maior terra, & ſic de aliis elementis, & de cœlis vſque ad cœlum Empyrium, quod eſt decimum: apparebit cœli Empyrei magnitudo & extenſio atq; altitudo, quam admirans Baruch exclamabat, dicens: O Iſraël, quàm magna eſt domus Dei, & ingēs locus poſſeſſionis eius. Magnus & nō habet (hoc eſt, nō videtur habere) finē: excelſus & immenſus. Locus excelſior ſiue ſublimior debetur Chriſto, iuxta illud: Dixit dominus domino meo, ſede à dextris meis, hoc eſt, in potioribus bonis. Poſt Chriſtū eſt D. virgo Maria: ideò cātat eccleſia, Exaltata es ſancta Dei genetrix ſuper choros Angelorum ad cœleſtia regna. & D. Ioſeph, ſecundū aliquos: deinde Apoſtoli, iuxta illud: Sedebitis ſuper ſedes duodecim: & xxiiij. ſeniores, qui vidētur facere quartā hierarchiā: deinde alij ſancti mixti Angelis ſecundū eorum merita. vnde Chriſtus, Erunt ſicut Angeli Dei in cœlo, nō ſolū quo ad generationem, ſed etiam quantū ad manſiones & ſedes.

Lucifer cauda ſua quot traxerit.
Io. 14.
Mat. 18.
Pſal. 109.
Magnitudo Paradiſi quanta.
Baruch. 3.
Pſal. 109.
Mat. 19.
Apoc. 4. & 5.
Mat. 22.

§. 2. *De beatitudine eſſentiali.*

B

Beatitudo duplex.
Præmium duplex.
Beatitudo eſſentialis.
Rom. 6.
Apoc. 2.

Beatitudo iterum diuiditur in beatitudinem eſſentialem & accidentalem. Et quia beatitudo eſt merces & præmium quod datur pro meritis: ideò præmium duplex eſſe dicitur, ſcilicet eſſentiale & accidentale. Beatitudo eſſentialis ſiue præmium eſſentiale eſt clara viſio diuinæ eſſentiæ: & fruitio ſiue gaudium quod habetur ex illa viſione clara, dicitur præmium eſſentiale: & dicitur vita æterna, vt dictum eſt. Hoc præmium reſpondet & proportionatur habitui gratię ſeu charitatis, iuxta illud: Gratia Dei, vita ęterna. Sic quòd qui habet habitū gratię aut charitatis magis intenſum, ſeu vt plures loquendo, qui maiorem habebit gratiam, maiorem habiturus eſt gloriam & maius præmium eſſentiale. Hoc præmium aliquando in ſacris literis dicitur corona vitæ, iuxta illud: Eſto fidelis vſque ad mortem, & dabo tibi coronam vitę. Aliquando autem vocatur corona aurea, ſicut de quolibet Sancto cantat eccleſia, Corona aurea ſuper caput eius, expreſſa ſigno ſanctitatis. Hoc autem dicitur metaphoricè & ſimilitudinariè ex parte meriti & ex parte præmij: ex parte quidē meriti, quia ſicut legitimè certantes & pugnātes in acie, præmiantur corona, ſecundum illud: Non coronabitur, niſi qui legitimè certauerit: cùm ergo militia ſit vita hominis ſuper terram, præmium quod datur legitimè militātibus, dicitur corona. Ex parte pręmij etiam ſumitur ſimilitudo: quia Reges coronantur, & ſignum regiæ poteſtatis eſt corona aurea: quę perfectionem quandam ſignificat, primò ratione materiæ, quia aurum eſt nobilius metallū: ſecundò ratione figuræ, quia figura circularis eſt perfectiſſima: Sed per viſionem diuinæ eſſentiæ & beatitudinem aliquis efficitur particeps diuinitatis, & conſors diuinę naturæ, & per cōſequens regię poteſtatis, iuxta illud: Feciſti nos Deo noſtrò regnum & Sacerdotes. & D Petrus, Vos eſtis genus electum, regale ſacerdotium. Conuenienter ergo præmium eſſentiale dicitur corona aurea, quia eſt id quod perfectiſſimum datur eis.

Eccle. 45.
2. Tim. 2.
Iob. 7.
1. Pet. 1.
Apoc. 5.
1. Pet. 2.

Ver. 1. *De beatitudine & præmio accidentali.*

C

Beatitudo accidentalis quid.
Pſal. 118.

Beatitudo accidentalis ſiue præmium accidentale eſt id quod conſequitur illam viſionem, & non eſt de eſſentia beatitudinis, ſcilicet, gaudium de bono creato de dotibus corporis. Gaudebunt enim Sancti de bonis operibus per eos & per alios factis, ſecundum proportionem gratiæ & charitatis: Sic quod ille qui eſt in maiori charitate, magis gaudebit de bono opere facto in minori charitate, quam ille qui fecit. Hæc communicatio fundatur in illo verbo Pſalm. Particeps ego ſum omnium timentium te. Gaudebunt etiam de doloribus corporis, & de ſingulari victoria contra carnem, mundum, & diabolum. Hoc præmium dicitur accidentale, quia abſque illo eſſent beati. Nota tamen quod omne gaudium de his quæ videntur in verbo, quanuis ſit de prędictis operibus eorum, dicitur eſſentiale: ſed gaudium quod habetur per ſpecies acquiſitas vel infuſas, eſt accidentale. Præmium accidentale reſpōdet actui charitatis & aliarū virtutū per charitatem ordinatarū. Et quia in actu charitatis duo ſunt, ſcilicet eſſentià actus, & conatus ſiue intēſio quę ex natura ſua importat difficultatē: ideò eſſentiæ actus datur pro præmio gau-

gaudium de illo: conatui verò & difficultati datur pro præmio satisfactio pœnę, vel deletio reatus siue obligationis ad pœnam sustinendam si egeat: si verò non egeat, da tur illi cui per operantem applicatur: & si non applicetur, *c. 16. §. 6. Ver. 20.* reponitur in thesauro Ecclesiæ, de quo inferius dicetur. *Præmiũ accidẽtale quadruplex.* Premium accidentale est quadruplex, siue quatuor reducuntur ad ipsum, scilicet, gaudium de bonis operibus, satisfactio siue deletio reatus pœnę, dos corporis, & aureola. Primum satis clarum est ex dictis: de secundo videbitur cum de satisfactione & indulgentiis agetur. Ideò de dotibus corporis & aureolis hic dicendum est.

Ver. 2. *De dotibus corporis.*

D *Dos ad quid datur & à quo.* QVia in iustificatione inter Christum & animam contrahitur matrimonium, quod habet quandam similitudinem cum carnali: ideò sicut quando sponsa traducitur ad domum sponsi carnalis, sponsa recipitur ornata & dotata: ita etiam doctores Theologi assignant aliquas dotes spirituales beatis quando introducuntur in domum sponsi, hoc est in regnum paradisi. Similitudo tamen nõ tenet in omnibus: quia dos datur à sponsa viro in solatiũ, ad supportanda onera matrimonij: sed in paradiso nullum est onus: ideò non datur ad supportanda onera, sed in solatium & iocunditatem. Et quamuis communiter dos detur viro à sponsa, tamen quando sponsus est ditissimus, & sponsa pauperrima, præ nimio amoris affectu sponsus dotat sponsam: sicut dixit Sichem Iacob & filiis *Gen. 34.* suis: Augete dotem, & munera postulate. Cùm ergo Christus sponsus sit ditissimus, in cuius domo sunt diuitiæ & gloria: diues in omnes qui inuocant illum, in cuius fœmore est scriptum, Rex regum, & Dominus dominantium: propter nimiam charitatem qua dilexit spõsas suas, hoc est animas iustas, conuenienter dat eis ornamenta, *Psal. 44* quæ nomine dotis nominari solent. Vnde Psal. Astitit re- *Dotes animæ.* gina à dextris tuis in vestitu deaurato circundata varietate. Annulus est fides, Osee. 2. Desponsabo te mihi in fide. Charitas est vestitus deauratus: Monilia varia sunt virtutes infusæ, & dona Spiritus sancti in hoc mundo: sed nobiliora ornamenta & dotes dat cùm introducitur in domum siue regnum, & quo ad animam dat lumen gloriæ, quod est nobilissimum ornamentum: dat etiam visionem quæ succedit fidei: comprehensionem, quæ succedit spei: fruitionem, quæ succedit charitati. Veruntamen cùm dotes distinguantur à beatitudine, quia sunt habitus vel dispositiones, & omnes aliæ qualitates quę ordinãtur ad perfectas operationes, in quibus consistit beatitudo: sequitur quò visio, comprehensio, dilectio, & fruitio, non dicuntur propriè dotes, sed lumen gloriæ, & virtutes perfectæ, & dona Spiritus sancti. Dotes autem corporis assi- *Dotes corporis quatuor.* gnãtur quatuor, scilicet, impassibilitas, claritas, agilitas, & subtilitas, de quibus Apost. Siminatur in corruptione, surget in incorruptione, quantum ad impassibilitatem: Seminatur in ignobilitate, surget in gloria, quantum ad claritatẽ: Seminatur in infirmitate, surget in virtute, quãtum ad agilitatem: Seminatur corpus animale, surget *1. Cor. 15.* spirituale, quantum ad subtilitatem.

Ver. 3. *De impassibilitate.*

E *Apoc. 21.* IMpassibilitas dicitur negatio passibilitatis siue passionis: quæ (vt supra dictum est) duplex est, scilicet, corruptiua, & illa non erit in patria, iuxta illud, Absterget Deus omnem lachrymam ab oculis Sanctorum, & mors vltra non erit, neque luctus: neque clamor, neque dolor erit vltra: quia prima abierunt. Alia est perfectiua, & illa manebit in patria, quia cùm gloria non tollat perfectionem sed augeat: corpora Sanctorum erunt passibilia, passione perfectiua: hoc est, recipient qualitates perfectiuas: & sic poterunt esse in patria actus quinque sensuum, alio tamen modo quàm in via: quia (vt supra dictum est) aliqui sensus immutantur immutatione naturali, sicut sen- *An & quõ sensus erũt actu in patria.* sus tactus & gustus, & aliquando auditus & odoratus. Sed in patria non immutabuntur immutatione naturali: sed solum intentionali siue spirituali, sicut visus hic, & nobiliori modo in patria. Et sic gustus non immutabitur per cibum aut potum, nec erit sensus alimenti in actu, sed spiritualiter, vel fortè per immutationem linguæ ab aliqua humiditate adiuncta, quæ ab aliquibus vocatur Nectar *Nectar ambrosianum.* Ambrosianum, per quam sentiant omnes sapores quos volent: & idem dicũt de aliis sensibus, qui solum spiritualiter immutabuntur sine alteratione: & sic erit de sensu tactus, sicut de corpore Adę, cui nec ignis nocere, nec gladius scindere potuisset, in statu iustitię originalis: multò ergo minus in patria, vbi erit maior rectitudo & subiectio corporis ad animam, quàm in statu innocentiæ. Nec claritas corporum gloriosorum impediet visum, sicut claritas Solis visum noctuæ, quia hoc est propter debilitatem potentiæ: quod non erit in patria. Quòd sit auditus corporalis, patet ex illo quod cantat Ecclesia, Clarè sonant iugiter organa Sanctorum. Et de odore dicit, quòd odor suauissimus erunt corpora Sanctorum. Hęc impassibilitas causatur in corporibus Sanctorum ex dominio perfecto quod habet anima super corpus, in quod vis animæ glorificatæ redundabit. Nec illud dominium potest aliquo modo auferri, quia ipsa erit immutabiliter Deo subiecta: quod non erat in statu innocentiæ. Per hoc dominium ligatur materia hominis (quæ secundum se erit eiusdem cõditionis sicut in via) vt non possit recipere aliquam quali- *Cicatrices Christi & martyrum manebunt in patria.* tatem contrariam vel disconuenientem. Cicatrices tamen vulnerum in Christo & Sanctis remanebunt: non inquantum important aliquem defectum vel deformitatem, sed inquantum sunt signa constantissimæ virtutis, quia passi sunt pro iustitia & fide: vt ex hoc & ipsis & aliis gaudium *Luc. 21.* crescat. Nec deerũt membra separata matryribus, quia nõ peribit capillus de capite.

Ver. 4. *De Claritate.*

COrpora gloriosa habere claritatem expresse docuit *Mat. 13.* Christus dicens: Fulgebunt iusti sicut sol in regno Patris mei. & de claritate solis post diem iudicij dicit Esa. Erit *Esa. 30.* lux lunæ sicut lux solis, & lux solis septempliciter sicut lux septem dierum. Claritas autem hæc procedet à gloria animæ, & redundabit in corpus. Et cùm omne quod recipitur, ad modum recipientis recipiatur: sequitur quòd erit corporalis, potens immutare visum corporalem: sicut claritas Christi in monte Thabor. & sic potest ab oculo non glorioso corpus gloriosum videri. Verum quia clari- *Claritas erit in potestate beatorum.* tas corporis gloriosi prouenit ex merito voluntatis: ideò voluntati eius subditur, vt secundũ eius imperium videatur, vel non videatur. & ideò in potestate beati erit ostendere gloriam suam, vel occultare: sicut etiam fecit Christus post resurrectionem, præcipuè discipulis euntibus in Emaus. Et cùm anima totaliter dominium habeat supra *Luc. 24.* corpus, poterit etiam suspendere actiuitatem corporis, & se occulare, & reddere se penitus inuisibilem. Et quia gloria corporis naturam non tollit sed perficit: sequitur quòd color qui debetur corpori secundum naturam, partim remanebit in eo, sed superaddetur claritas ex gloria. Sicut etiam videmus corpora colorata ex solis spendore relucere, vel ex alia causa extrinseca vel intrinseca.

Licet auten Christus dixerit quòd iusti fulgebunt sicut sol: non est intelligendum quòd omnes sint æquales in claritate, prout D. Paulus declarat dicens. Alia est clari- *1. Cor. 15.* tas solis, alia claritas lunæ, & alia claritas stellarum: & stella differt à stella in claritate. Cùm enim gloria corporis procedat à gloria animę, sequitur quòd qui maius habuerint meritum, & maiorem gloriam animę, habebũt maiorem gloriã corporis: & ita in corpore glorioso recognoscitur gloria animæ, sicut color corporis in vase vitreo, quamuis corpus gloriosum non sit transparens. In eodem etiam corpore non omnes partes eadem claritate refulgebunt, sed secundum eorum proportionem. Et quamuis sit tanta claritas in cœlo, non impedietur nec fatigabitur visus: quia lumen quantumcunque intensum naturaliter delectat visum, iuxta illud: Dulce lumen, & delectabile oculis videre solem: nisi fortè sint debiles vel indispositi, *Eccle. 11.* quod non erit in patria.

Ver. 5. *De Agilitate.*

COrpora Sãctorum fore agilia, hoc est prompta & fa- A cilia ad agendum & mouendum se, & agilitate vti, *Esa. 4.* testatur Esa. cùm ait: Qui sperant in domino, mutabunt fortitudinem, assument pennas, vt aquilæ, current & non *Sap. 3.* laborabunt, volabunt & non deficient, & sapiens, Fulgebunt iusti, & tanquàm scintillæ in arundineto discurrent. Agilitas hæc deriuatur à gloria animæ in corpus, prout subiicitur animę, & in quantum anima est motor, vt scilicet, expeditum sit & habile ad obediendum animæ in omnibus motibus & affectionibus eius. Et cùm proueniat

Agilitas subiacet voluntati beatorum.

ex merito voluntatis, subiacet eius imperio & sic quando volent, poterunt visitare mansionem Christi & aliorum Sanctorum, quos nouerunt in via, & omnium illorū quorum voluerint habere colloquium. Et quāuis moueantur in tempore imperceptibili, non tamē in instanti: quia cùm omnis motus localis fiat in tempore, quum spatium, motus, & tempus simul diuiduntur: sed instans est indiuisibile, ergo non mouentur in instanti.

Ver. 6. *De Subtilitate.*

B QVarta dos corporum gloriosorum vocatur Subtilitas, quæ non debet intelligi per rarefactionem, siue propter paucitatem materiæ sub æqualibus dimensionibus, secundum quem modum dicimus quòd ignis & aër, qui dicuntur spiritus, sunt subtiliores aqua & terra: quia tantum erit de materia in corporibus gloriosis sicut nunc. Nec ipsa erunt in maiori quantitate aut sub maioribus dimensionibus, quàm nunc sint. Nec etiam debet intelligi hæc subtilitas secundum modum, quo substantiæ separatæ sunt subtiles: sicut aliqui hæretici dixerunt, quod corpora in resurrectione cōuertentur in spiritum: quia hoc est impossibile, cùm non communicent in materia. Ex hoc etiam sequeretur quòd homo, qui naturaliter ex corpore & anima constat, non resurgeret, quòd est hæreticum. Quia sancti habebunt materiam, carnes, ossa, & corpus tangibile, sicut Christus dicebat: Palpate & videte quia spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere. & Iob. 19. In carne mea videbo Deum saluatorem meum. Nec Apostolus quando dicit quòd resurget spirituale, voluit dicere quòd corpus sit spiritus, sed quòd plenè & completè subseruiet spiritui. Nunc enim in hac via corpus nostrum subiectum est operationibus animæ, inquantum est anima scilicet vegetatiua & sensitiua: prout corpus generatur, & generat, nutritur, & alteratur, crescit & decrescit. Quantū autē ad spirituales operationes animæ, secundū quod anima dicitur spiritus, & conuenit cum angelis, licet aliquo modo subseruiant, tamen magnum impedimētum afferunt: quia corpus quod corrumpitur aggrauat animam, vt dicitur Sap. 9. Sed in statu resurrectionis cessabunt operationes animales, quia non erit generatio, vt habetur Mat 12. Non enim nubent neque nubentur, sed erunt sicut angeli Dei. Nec erit alimentum aut nutritio, iuxta illud Apoc. 7. Non esurient neque sitient amplius, neque cadet super illos sol, neque vllus æstus: sed corpus absque vllo impedimento & fatigatione incessanter seruiet animæ ad spirituales operationes, secundum Psal. Beati qui habitant in domo tua Domine, in secula seculorum laudabunt te. Sicut ergo nunc propter operationes animales corpus nostrum dicitur animale; ita tunc propter obedientiam circa operationes spirituales, dicetur spirituale, hoc est cōpletè perfectissimè seruiens spiritui. Subtilitas ergo corporum gloriosorum siue subtilitatis modus est, vt dicantur subtilia propter perfectissimam corporis perfectionem ex dominio animę ad corpus deriuatam. Ratione cuius corpus gloriosum dicitur spirituale, quasi omnino spiritui subiectum, quo ad operationes spirituales nullo modo impediens, sed subseruiens ei. Et ideò Apostolus in spiritualitate tetigit dotem subtilitatis. Ex virtute tamē siue ex ratione prædictæ subtilitatis non habet quòd possit penetrare, sicut res acutæ propter acuitatem, vt ignis & alia huiusmodi: ita quòd (vt aliqui volunt) possint per poros transire: quia esset magnæ imperfectionis, quòd sub tali quantitate tenerentur: nec etiam quòd possit simul esse cum alio corpore in eodem loco: Quia subtilitas illa non aufert corpori dimensionem, per quam est in loco, & resistit aliis corporibus, ne sint in eodem loco. Poterit tamen ex operatione virtutis diuinæ simul esse in eodem loco cum alio corpore. Sicut etiam corpus D. Petri non habuit ex aliqua virtute indita quòd ad eius vmbram sanarentur infirmi, sed fiebat virtute diuina, ad ædificationem fidei. Ita faciet virtus diuina, vt corpus gloriosum sit simul cum alio corpore non glorioso, ad perfectionem gloriæ. Et ideò ambulabunt per cœlum empyreum, quod est indiuisibile, & penetrabunt sphæras cœlorum, non virtute subtilitatis, sed virtute diuina quę eis in omnibus ad nutum subueniet, sicut in natiuitate Christi, & in exitu sepulchri & in ingressu ad Apostolos ianuis clausis: Quòd autem corpus gloriosum sit in eodem loco cum alio corpore non glorioso, nō est conueniens, secundum D. Tho. tum quia in eis seruabitur debitus ordo, qui distinctionem debitam requiret. tum etiā quia vnū corpus gloriosum non se opponit alteri. Et sic nunquā duo corpora gloriosa erunt simul, nec per miraculum vnquam fiet: licet Deus facere posset. Subtilitas etiam nō impedit palpabilitatem, quę in duobus consistit: Primò in tangibilitate, quòd possit tangi, hoc est quòd habeat qualitates tangibiles, quæ erunt valdè temperatæ: sed hoc non sufficit ad palpabilitatem: quia aërem, cū habeat qualitates tangilibes, tangere possumus: sed nō palpare: quia palpabile addit supra tangibile, quòd resistat tangenti vt non transeat, quod non facit aër: ex quo patet quod omne palpabile est tangibile, sed non econuerso.

Luc. 4.

Corpus beatorum quomodo erit spirituale.

Virtus subtilitatis in quo cōsistat

Ioan. 20.

Tangere & palpare quid.

§. 3. *De Aureolis.*

C AVreolæ nomen in sacris literis inuenitur: accipitur autem dupliciter, scilicet, communiter & propriè. Communiter accipiendo aureolam, vt conuertitur cum præmio accidentali, quòd potest dici corona aureola per diminutionem, quia est minor corona aurea hoc est præmio essentiali, vt visione beatifica: quia quicquid additur illi, est minus eo. Propriè tamen accipiendo aureolam, est premium accidentale de operibus perfectionis, secundum excellentem victoriam, in quibus homo Christo maximè conformatur. Ex quo patet quòd non omne præmium accidentale est aureola. Vnde D. Tho. dicit quòd aureola est quoddam priuilegiatū præmium, priuilegiatę victorię respondens. Et ideò secundum tres priuilegiatas victorias quæ in tribus specialibus pugnis habentur, dantur tres aureolæ. Tres pugnę principales sunt contra carnem, diabolum, & mundum. Iuxta illud quod cantat ecclesia, Caro, mundus, dæmonia, diuersa mouent prælia. In pugna quæ est contra carnem, ille potissimam victoriam obtinet, qui omnino abstinet à delectationibus venereis: & ideò virginibus debetur aureola. In pugna verò quæ est contra mundum, ille potissimam habet victoriam, qui persecutionem vsque ad mortē inclusiuè sustinet: Ideò martyribus debetur aureola. In pugna verò qua contra diabolum pugnatur, illa est præcipua victoria, cùm aliquis hostem & diabolum non solum à se, sed etiam à cordibus aliorum remouet: quod fit per doctrinam & prædicationem: Ideò Doctoribus & Prædicatoribus victoriam habentibus debetur aureola. In his tribus sancti nobilissimè conformantur Christo, qui virgo fuit & martyr, & veritatem quam à Patre audiuit, mundo manifestauit, per quam diabolum à cordibus hominum fugauit: & sic fuit doctor & prædicator. Et ideò virginibus, matryribus, & doctoribus, ac prędicatoribus debetur aureola: quia perfectissimè conformantur Christo: non quòd in Christo sit aureola, cùm nemo sibiipsi possit conformari: & aureola detur propter conformitatem ad Christum. Præterea quanuis competat ei ratio coronæ aureæ: non tamen competit ratio aureolę. Aureola enim dicitur [illegible] quod participatiuè & diminutiuè & nunquā secundū sui plenitudinē possidetur. Ideò illis cōpetit aureolam habere, in quibus est aliqua participatio perfectionis victoriæ. Et ideò cū in Christo inueniatur plena & perfecta ratio victoriæ, per quam omnes victorię constituuntur. vnde Ioan. 16. Confidite, quia ego vici mundum. & Apoc. 5. Ecce vicit leo de tribu Iuda. Ideò Christo non competit aureola, sed aliquid aliud perfectius & excellentius omni aureola, à quo omnes aureolæ originantur. Vnde dicitur Apoc. 3. Qui vicerit, faciam eum sedere in throno meo, sicut ego vici & sedeo in throno patris mei.

Aureola quid.

Aureola quid.

Aureola quibus debetur.

In Christo non est aureola.

Angelis pariter non competit aureola, quia non habent pugnam, licet ipsi pugnauerint. Quia aureola non debetur nisi illis qui pugnant corporaliter, & exercentur per corpus: non enim dantur amantibus virginitatem, martyriū, & doctrinā: si exterius circa hæc non exercentur vel eis non insunt. Præterea quæ hominibus ad perfectionē pertinent, angelis sunt connaturalia, & spectant ad cōmunē statum eorum: quia ea in eodē genere actus suam beatitudinem meruerunt, scilicet, in hoc quòd conuersi sunt ad Deum. Ideò nullum singularę meritum inuenitur in vno, quod alius non habeat. Homines autem diuersis generibus actuum beatitudinem merentur. Aureola subiectiuè est in mente, cùm sit gaudium de operibus illis

Angelis nō competit aureola.

quibus

quibus aureola debetur. Sed sicut ex gaudio essentialis præmij quod est aurea redundat quidam decor in corpore: Ita ex gaudio aureolę resultat quidam decor in corpore. Et sic aureola principaliter est in mente, sed per quandam redundantiam est in carne. Decor tamen cicatricum quæ in corporibus martyrum apparebunt, non potest dici aureola, quæ est communis omnibus martyribus, quia in aliquibus eorum cicatrices nō erunt, vtpotè in illis qui fuerunt submersi, aut famis inedia, aut squalore carceris interempti.

Ver. 1. *De aureola virginum.*

D *Aureola virginitatis quibus debetur.* *Violenter corrupta non perdit aureolam*

AVreola virginitatis illis tantum debetur virginibus, qui propositum firmum habuerunt virginitatē perpetuò conseruādi, siue propositum voto firmauerint, siue non: quanuis aliquando hoc propositum fuerit interruptum, integritate tamen carnis manente, dummodo tale propositum in fine vitæ inueniatur: Quia virginitas mentis potest reparari, vt supra dictum est. Si tamen aliqua per violentiam oppressa fuerit, propter hoc aureolam non amittit, dummodo propositum virginitatis inuiolabiliter seruet, & illi actui non consenserit, quanuis delectationes venereas inuita experta fuerit, neque virginitatem, neq; aureolam perdit, siue pro fide, siue quacunque alia causa violenter corrumpatur. sed si pro fide Christi sustineat, ad genus martyrij, tamen incompleti, pertinebit. Vnde D. Lucia dicebat, Si me inuitam violari feceris, castitas mihi duplicabitur ad coronam: non quòd habeat duas coronas sed quia duplex præmium reportabit, vnum pro virginitate custodita, aliud pro iniuria quam passa est, data quòd taliter oppressa concipiat & pariat: nec ex hoc virginitatis meritum perdit. Nec tamen matri Christi æquabitur: quia in ea fuit virginitas & maternitas cum integritate carnis, quæ non est in violenter oppressa.

Ex præmissis infertur primò, quòd morientes ante vsum rationis, non habent aureolam virginitatis: quia licet habuerint carnis integritatem, non tamen habuerunt propositum. Secundò quòd qui habuerunt propositum nubendi (licet nunquam nupserint) aureolam virginitatis non habebunt. quia non habuerunt propositum perpetuæ virginitatis: nisi fortè, vt dictum est, in fine propositum mutauerint, & de primo doluerint. Tertiò sequitur quòd si Adam in paradiso terrestri perseuerasset, aureolā virginitatis non habuisset: quia aureola non datur nisi illi qui addit quandam excellentiam super alios continentiæ gradus: quod Adam non fecisset, quanuis castitatem coniugalem optimè seruasset, & fuissent honorabiles nuptiæ, & thorus nulla cōcupiscentiæ fœditate maculatus. Et eodem modò dicendum est pro tēpore legis Moysi, in quo cultus Dei per carnalem copulam propagandus erat & præceptum de generatione currebat. Et ideo non erat laudabile à coniunctione carnis perpetuò abstinere: & per consequens illi proposito præmium spirituale nō debebatur, nisi ex diuino instinctu processisset, vt creditur de Hieremia & Helia, quorum coniugia non leguntur.

Adam non habuisset aureolam

D. autem Virgini, quæ ex instinctu spiritus sancti virginitatem vouerat, speciale præmium debebatur, non quidem aureola, vt quidam dicunt, quæ propriè datur per victoriam pugnæ, quæ non fuit in ea, cùm non habuerit fomitem, à quo pugna procedit, vt habetur. 1. Cor. 12. Datus est mihi stimulus carnis meæ. vt me colaphizet. D. Tho. tamen dicit quòd D. Virgo habet aureolam, vt cæteris membris Ecclesiæ in quibus est virginitas, conformetur. Et quanuis non habuerit pugnam per tentationem quæ est à carne: habuit tamen per tentationem quę est ab hoste, qui nec Christum reueritus fuit. Quartò sequitur quòd viduæ seruantes continentiam, non habent aureolam, quia licet secundum aliquid maiorem pugnam sustineant quàm virgines, propter delectationis pręteritę memoriam, tamen virgines simpliciter maiorem pugnam habent: quia inflammat eas concupiscentia & experiendi desiderium, quod ex quadam curiositate procedit, qua fit vt homo libentiùs videat quę nunquam vidit, & etiam in eis quandoque concupiscentia causat ęstimationem maioris delectationis, quàm sit secundum veritatem, quæ auget. Et talis non est in viduis, in quibus consideratio eorum incommodorum quę delectationi adiunguntur, concupiscentiam minuit & certamen reprimit.

An D. virgo habeat aureolam.

D. virgo tentata fuit à diabolo.

Ver. 2. *De aureola martyrij.*

A *Ad aureolā martyrij duo requiruntur.* *D. virgo habuit aureolā martyrij.*

AD aureolam martyrij consequendam duo requiruntur: Primò mors suscepta: Secundò quòd pro honestissima causa, scilicet propter Christum. Pœna enim sola martyrem non facit, sed causa. Ex his sequitur quòd afflictio pœnitentiæ nec alius dolor interior est propriè martyrium, nisi propter quandam similitudinem: quanuis stet aliquādo dolores interiores esse magis meritorios ex radice charitatis, vt in D. Virgine: Ideo habuit excellentius præmium, quam sit aureola. Quāuis etiam dici possit ipsam habere aureolā: quia verè mortua fuisset, si non fuisset à Deo specialiter præseruata. Præseruatio autem Dei non abstulit meritum, & per consequens nec præmium mortis. Aureola martyrij datur perfectissimæ victoriæ de impugnatione exteriori à mundo: quæ est quando quis obtinet victoriam de morte & præparatis ad mortē: sicut aureola virginitatis perfectissimæ victoriæ de concupiscentiis carnis: quæ est quando quis obtinet plenam & perfectam victoriam venereorum. Vide quę dicta sunt de martyrio & eius effectu.

Ver. 3. *De auriola doctrinæ.*

B *Aureola doctrinæ quibus debeatur.*

AVreola doctrinæ debetur doctoribus & prædicatoribus, qui pugnant contra hostem, scilicet, diabolum, & eum fugant à cordibus fidelium, verbo vel scripto, sicut quibusdam spiritualibus armis, iuxta illud: Arma militiæ nostræ non sunt carnalia, sed spiritualia. Prædicare enim, docere, & dictare de spiritualibus, quibus fugatur hostis, sunt excellentes eleëmosynæ spirituales, & actus præcipui misericordiæ. Non tamen putandum quòd prælatis qui officium habent prædicandi, & doctoribus qui habent officium docendi & scribendi, si non prædicent, doceant, aut scribant seu dictent, detur aureola: quia corona non debetur habitui aut characteri, sed pugnæ actuali, iuxta illud. Non coronabitur nisi qui legitimè certauerit: si verò sint prælati, siue ex commissione prælatorum vel diuino instinctu prædictos actus exerceāt, aureola decorabuntur. Et quanuis prædicare & docere ex studio doctrinæ proueniat, vsus tamen ex voluntate procedit, quę per charitatem infusam informatur. & sic actus eius meritorius redditur. Ex quo infertur quòd qui prædictos actus in peccato mortali exercent, aureolam non merentur, cùm opera in peccato mortali facta, sint mortua & non reuiuiscant.

2. Cor. 10.

2. Tim. 2.

Ver. 4. *De præeminentia aureolæ ad aureolam.*

C *Aureola martyrij præeminet aliis.*

PRæeminentia aureolæ ad aureolam potest dupliciter considerari: Primò ex parte pugnæ, vt dicatur potior quæ potiori pugnę debetur. Et sic aureola martyrij aliis supereminet, quia est fortioris & magis affligentis pugnæ secūdum seipsam: licet pugna virginitatis sit periculosior, inquantum est diuturnior, & magis imminet vicino. Secundò potest considerari ex parte eorum de quibus est pugna: & sic aureola doctrinæ est inter omnes potior: quia huiusmodi pugna versatur circa intelligibilia, aliæ verò pugnæ circa sensibiles passiones. Sed illa eminentia quę attenditur ex parte pugnæ, est essentialior, cùm aureola secundum suam rationem respiciat victoriam & pugnam: ideo simpliciter aureola martyrij præeminet, deinde aureola virginitatis, postremò aureola doctrinæ: sed quantum ad aliquid nihil prohibet alias aureolas excellentiores esse. Notandum tamen quòd meritum aureolæ potest dupliciter considerari: Primò ex parte radicis, secundò ex parte operis. Contingit enim aliquando duos esse quorū vnus ex minori charitate maius tormentum sustinet, vel magis prædicationi instat, aut magis à delectationibus carnis, quæ sunt circa venerea, elongatur: intentioni ergo meriti quæ attenditur penes radicem, non respondet intensio maioritatis aureolæ aureæ. Intensioni verò meriti, quæ est ex actu, respondet intensio aureolæ. vnde potest esse quòd aliquis minus merens in martyrio, quantum ad essentiale præmium, maiorem aureolam habebit.

Continuatio dicendorum.

QVia ad beatitudinem per obseruantiam legum & mandatorum homo peruenire potest, iuxta illud: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata: postquam dictum est de beatitudine, consequenter decendum est de legibus.

DE

DE LEGIBVS. CAP. XV.

D *1.2.q.90.*

LEx dicitur regula humanorum actuum: quia sicut qui veram sequuntur regulam artis, non deuiant à recto & bono, & hac ratione apponitur & applicatur illis regula: sic etiã qui imitantur & sequuntur veram legem, facientes quæ ab ea fieri iubentur, non deuiant à recta operatione humana. Hæc autem regula essentialiter est dictamen prudentiale siue practicum in principe siue in eo qui curam habet aliorum, quo aliqua ordinantur facienda vel relinquenda, tãquam ad bonum cõmune vtilia vel necessaria, cum publicatione & manifestatione inferioribus debitè facta. Et dicitur lex a ligando. quia obligat ad agendum aut desistendum ab actione. Ex præmissis apparet quòd de essentia & ratione legis sunt quatuor: Primùm, quòd sit dictamen rationis prudentiale: Secundum, quòd sit à principe seu superiore & habente potestatem: Tertium, quòd sit ordinatum ad bonum commune, & nõ ad priuatum commodum: Quartum, quòd sit debitè promulgatum seu publicatum & manifestatum inferioribus. De his Isidorus, & habetur in c. Erit autem lex. 4. distin. vbi dicitur: Erit autẽ lex honesta, iusta, passibilis, secundum naturam & consuetudinem patriæ, loco, temporique conueniens, necessaria, vtilis, manifesta, nulloque priuato commodo, sed pro communi vtilitate conscripta. & quanuis scriptura nõ sit de essentia legis, conuenienter tamen scribitur.

De essentia legis quatuor. *In li. Ethic.* *Scriptura non est de essentia legis.*

Ex præmissis sequitur primò, quòd omnis ordinatio, siue statutum contra dictamen rationis naturalis siue prudentiale, non est lex neque ligat. Non pertinet tamen ad singulares personas iudicare an sit rationabile vel irrationabile, nisi esset notorium, vtpotè directè contra legem naturæ aut diuinam. Quia quæcunque ordinatio inferioris contra legem superioris non debet dici lex, sed error intollerabilis, cui non est obediendum, vt dicitur in cap. per tuas, de senten. excom. Obedire enim oportet magis Deo quàm hominibus. Secundò sequitur quòd quicunque sunt depositi à principatu, & qui nullam authoritatẽ communem habent, quantumcunque sapientes sint, legẽ condere non possunt. Tertiò sequitur quòd ordinationes contra bonum commune vel in dispendium Reipublicæ non sunt leges, nec ligant. Et quæ ab initio fuerunt conditæ ad bonum reipublicæ, si successu temporis vel aliquo casu vrgente, vergerent in incommodum reipublicæ: in illo casu non ligarent. Tunc enim vtendum est Epichæia, vt dictum est cùm de ea ageretur. Finis enim legis est inducere homines ad bonum, & retrahere à malo. Quo ad promulgationem notandum est, quòd ad debitam promulgationem legis non requiritur quòd insonuerit auribus singulorum, sed sufficit quòd sit publicè manifestata, & proclamata in locis consuetis. Ante promulgationem autem siue publicationem non ligat, cùm nõ possint subditi diuinare. Iuristæ dicunt quòd facta debita promulgatione, lex statim ligat scientes & præsentes: absentibus tamen dantur duorum mẽses à publicatione: quibus lapsis, si contraueniant, puniuntur tanquam transgressores: quia verisimile est quòd ad eorum notitiam peruenerit. de his in authen. vt factæ nouæ constitutiones colla. 5. Si autem ante tempus duorum mensium peruenit ad notitiam alicuius absentis, tunc ligat à die scientiæ & notitiæ, saltem in foro interiori, imò & exteriori, si probari possit.

Act. 5. *Finis legis quis.* *Quid ad debitã promulgationẽ requiratur.* *Lex quãdo liget absentes.*

Ver. 1. *De actibus & officiis legis.*

E *5. Ethic.* *Actus legis quatuor.*

ACtus legis ab Isidoro, & hab. in c. priuilegia. §. officiũ & c. omnis. 4. distin. assignantur quatuor, scilicet imperare, vetare, permittere, punire. Imperare idem est quod præcipere: præceptum autem importat applicationem legis ad ea quæ ex lege regulantur, & importat obligationem alicuius quod fieri debet. Quod autem aliquid fieri debeat, prouenit ex necessitate vel vtilitate alicuius finis: & sic de ratione præcepti est quòd importet obligationem in ordine ad aliquem finem. vnde in c. quod præcipitur 14. q. 1. ex D. Gregor. in epistola ad Iouinianum habetur, Quòd præcipitur, imperatur, quod imperatur necesse est fieri, si non fiat, pœnam habet. Vbi consilium est, datur offerentis arbitrium: vbi præceptum, necessitas est seruientis vt obediat.

Præceptum quid sit, & quomodo obligat.

Sed difficultas est quomodo & quibus verbis cognosci potest, quòd aliquæ leges & præcepta ligent sub pœna peccati. Communiter dicitur quòd quando lex vel legislator vtitur communibus verbis decerno, statuo, volo, ordino, mando, aut similibus, quæ non sunt præceptiua, non obligat ad peccatum saltem mortale, vt dicit Panor. in c. Nã concupiscentiam, extra de cõstitut. Et idẽ dicendũ de præceptis prælatorum Nec obstat quòd D. Tho. dicit voluntatẽ prælati, qualitercunque innotescat, habere vim taciti præcepti, quia intelligendũ est de voluntate præcipiẽdi præcepto formali: Quia ipse dicit quòd licet sciat voluntatem prælati, non tenetur, nisi expressè præcipiat. Si autẽ in lege aut ordinatione continentur verba præceptiua, prout sunt, Præcipimus, iubemus, mandamus cum sequenti determinatione in virtute Spiritus sancti & sanctæ obedientiæ, aut sub pœna excommunicationis, inobedientiæ, carceris, aut grauioris culpæ in ordine prædicatorum, aut alia notabili pœna quæ videtur importare infamiam vel notabile detrimentum corporale, est præceptum & peccat mortaliter transgrediens. Si verò sint verba imperatiui modi, tunc si sunt circa materiam necessariam & multum ponderosam, important præceptum, vt in cle. exiuit. § item, de verb. sig. & Psal. Vouete & reddite. primum est consilij, secundum est necessitatis & præcepti. vnde Salo. Si quid vouisti Deo, ne moreris reddere: displicet enim ei infidelis & stulta promissio. Si verò materia non est necessaria aut multum ponderosa, non importat præceptum, sed potius consilium: vt illud, Si quis te percusserit in vnam maxillam, præbe ei & alteram: quod est consilij, vt habetur in c. paratus. 32. q. 1.

Consilium non obligat. *De Veri. q. 23. art. vlt. ad. 3.* *Quæ verba legis dicantur præceptiua.* *Eccle. 5.* *Mat. 5.*

Secundus actus legis dicitur vetare siue prohibere, quod est respectu alicuius mali vel incommodi. Et quo ad notitiam siue cognitionem promulgationis, eodem modo dicendum est de præcepto negatiuo, sicut dictũ est de affirmatiuo. Tertius actus legis est permittere, siue permissio, quę secundũ se est circa indifferentia, quæ de se non prosunt ad finem, neque impedimentum præstant. Notandum tamẽ quòd aliquid dicitur permitti tribus modis: Primò quòd nullo iure prohibetur, vt contrahere secundas nuptias. Secundò quia contra humanas constitutiones indulgetur, vt contrahere in gradibus prohibitis, vt in c. quædam. 35. q. 3. Tertiò vt vitetur maius malum siue illicitum. & sic permittitur prostibulum, ne committatur adulterium. Hoc modo Moyses permisit libellum repudij, vt vitaretur homicidium, vt dicitur Mat. 19. Ad duritiam cordis vestri permisit, &c. Ecclesia etiam permittit ritus Iudæorum, prohibendo Christianis ne eos impediant, propter bonum quod inde sequitur, vt habetur in c. sunt, de Iudæis, extra. Permittere minus malum (hoc est non punire) vt euitetur maius, est licitum. Permittere aliqua contra legem Dei, quæ possunt puniri, est malum, sed non contra legem humanam, cùm possit tolli: nisi fortè propter scandalum. Agentes autem vel omittentes cõtra legem diuinam, ex permissione siue propter maius malum vitandũ, siue non peccant, nec excusantur, sicut nec Iudæi ab adulterio propter permissionem libelli repudij.

Permissio triplex. *Permissio quando bona, & quando mala.*

Quartus actus legis est punire: quod nil aliud est, quàm deordinationem culpæ factum per trãsgressionem per pœnam reordinare. Pęna autem debet proportionari culpæ in punitionibus, iuxta illud: Secundum mensuram delicti erit & plagarum modus. & illud, Quantum se glorificauit & in deliciis fuit, tantùm date illi tormentũ & luctũ. Punitio propter scandalũ differenda est, & aliquando omittenda, vt dictũ est cùm de scandalo ageretur. c. 12. §. 2. ver. 11. In punitionibus autẽ semper vtendum est æquitate & misericordia, vnde D. Ambro. dicebat, Malo reprehendi de nimia misericordia, quàm de nimia sæueritate.

Deut. 25. *Apoc. 18.*

Ver. 2. *De legum interpretatione.*

A

QVum leges (vt dictũ est) sint institutę ad regulandos actus humanos, qui sunt circa particularia contingentia, quæ varietatem magnam habent, non possunt super esse immutabiles: quia possunt in aliquibus casibus dubia occurrere de sensu & mente legislatoris. Hinc est quòd Philosophus arguit in principe necessitatem ponendi Epichæiam, qua lex declaratur seu interpretatur, aut cum ea dispensatur. Et sic necesse est aliquando leges declarari & interpretari, imò tataliter tolli, aut in eis dispensari. Idcirco de interpretatione dicendum est.

7. Ethic.

Interpretari legẽ & præceptũ quid. Triplex interpretatio.

In primis notandum, quòd interpretari legem seu præceptum legis, est dare rationabilem intellectum, secundum sensum & mentem præcipientis siue legislatoris, in lege quam condidit. Notandum præterea quòd triplex est interpretatio: quædam est particularis quæ fit per particularem personã, quando ei occurrit dubium super obseruatione legis, quo ad eam, & non potest haberi, vel saltem de facili, recursus ad legislatorem vel parem aut superiorem: Tunc talis recurrere debet ad iudicatorium naturale, & inquirere an in tali casu legislator intenderet legem obseruari, vel non: & an si legislator esset præsens, diceret se sic intelligere legem, & quid faceret ipse si esset legislator. Conclusio illius discursus dicitur particularis interpretatio, quæ fit per virtutem Epichæiæ, & excusat illum à transgressione legis, si agat secundum illam resolutionẽ inquisitionis, saltem in foro interiori, secluso scandalo. Alia est interpretatio & expositio magistralis, quæ fit cum inquisitione rationis & cum collatione aliarum legum vel aliorũ passuum eiusdẽ legis. Et hanc quilibet doctus vel expertus in aliqua sciẽtia siue politia facere potest. Vnde Psal. Declaratio sermonum tuorum illuminat, & intellectũ dat paruulis. Et hoc modo interpretati sunt Magistri præceptũ de ieiunio, quod nõ obligat debiles & infirmos, iuuenes & decrepitos, prægnantes, lactantes, aut grauiter laborãtes. Hæc magistralis interpretatio non habet necessitatẽ: (Non. n. tenetur quilibet assentire illi interpretationi: & secundum eam agere:) habet tamẽ excusationem: quia in dubiis sequens opinionẽ rationabilẽ alicuius magistri:, cũ magister & doctor est approbatus (vt D. Tho. qui absq; ratione aut authoritate non consueuit loqui) est excusatus à peccato. quod est valdè notãdum ad sedandos scrupulos timoratarũ conscientiarũ. Alia est interpretatio authoritatiua, quæ fit ab eo qui bene scit mentem & sensum legis, & habet authoritatẽ, & hæc obligat inferiores ad tenendum sensum per eum datum: & hoc modo interpretari non est cuiuslibet, sed eius est interpretari, cuius est condere. Pertinet etiã hoc modo interpretari ad eũ cui cõmittitur, vel qui habet parẽ potestatem aut superiorẽ iurisdictionem. Parem dicitur habere potestatem successor legislatoris, iuxta illud: Super cathedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisæi: omnia ergo quæcunq; dixerint vobis, seruate & facite. Superiorẽ habet authoritatẽ ille qui legis latori & suis inferioribus legitimè & ordinariè præest, vel ab eo commissus est. Et quo ad sacras literas & legem diuinam dicitur. 2. Pet. 1. Hoc primum intelligentes, quòd omnis Prophetia scripturæ propria interpretatione non fit: Non enim voluntate humana allata est aliquãdo Prophetia: sed Spiritu sancto inspirati, locuti sunt sancti Dei homines, & ideò qui sunt inspirati à Spiritu sancto, possunt sacras literas interpretari. vnde Apost inter gratias gratis datas ponit interpretationem sermonem. Summus pontifex etiam, quia est vicarius Christi, cùm plenitudine potestatis, & ad quem (vt dictum est) pertinet vltima resolutio fidei & editio symboli, potest interpretari, vt idem dicamus & faciamus omnes. De his Dominus Carnalis de Tur. cre. in. 2. lib. summæ de Ecclesia, c. 7. & in. 3. lib. c. 53.

Psal. 118.

Sequens opinionem doctoris approbati est excusatus.

Interpretari authoritatiuè ad quẽ pertineat.

Mat. 23.

Interpretatio sacrarũ literarum ad quẽ pertineat.

2. Cor. 12.

Ver. 3. *De legum dispensatione.*

B

Interpretatio, dispensatio, abrogatio, & declaratio differunt.

Differẽtia solet poni à doctoribus inter interpretationem, declarationem, dispensationem, & ab rogationem. Quia interpretatio (vt dictum est) significat explicationem sensus dubij ipsius legis: Declaratio est ostentio quòd lex in aliquo particulari casu non obliget: & sic quod est agendum contra verba legis. Et hoc pertinet ad Epichæiam. Dispensatio autem est canonica sublatio legis vel secundum Rayerium, relaxatio ipsius respectu alicuius particularis personæ propter aliquam rationabilem causam. Ex hoc sequitur id quod dicit D. Ber. quòd prælati dantes pro voluntate facultatem veniendi contra legem, non sunt dispensatores, sed dissipatores: cùm non sit data potestas ad destructionem, sed ad ædificationem. Secundò sequitur quòd si dispensatio impetretur ex falsa causa siue (vt communiter dicitur) subreptitiè vel obreptitiè, expressa falsitate, vel tacita veritate, non est canonica, cùm sit cõtra canones, qui prohibent subreptionẽ, & obreptionẽ, vt in c. 2 de fi. presb. li. 6 D. Tho. idẽ sunt dispẽsatio & declaratio. Abrogatio verò legis est totalis sublatio obligationis legis, siue relaxatio iuris quo ad omnes subditos, qui fieri debet quando lex incipit vergere in incommodum Reipublicæ, vel quando impedit maius bonum illius.

In lib. de Dispẽ. & præ. 2. Cor. 10. 1. 2. q. 88. art. 10.

Ver. 4. *De diuisione legis.*

Lex in tota sui communitate potest diuidi in legem diuinam, humanam, & peccati, quæ non est propriè lex, sed procedit ex præuaricatione legis: quia ab Apostolo lex peccati nominatur. Ideò hic eam enumerauimus, vt de peccatis ea quæ sunt notatu digna, nostris introductionibus inseramus. C

§. 1. *De Lege diuina.*

Lex diuina est dictamen practicæ rationis & gubernationis rerum in Deo, tanquam in principe totius vniuersi. Et quia Deus nihil concipit ex tempore, sed habet æternum conceptum: hinc est quòd sola lex diuina ex partẽ ipsius Dei dicitur æterna, cùm nullus alius legislator fuerit ab æterno: nec ex parte nostra potest dici æterna, cùm non fuerimus ab æterno. Hæc lex diuiditur in legem diuinam naturalem, & legem diuinam positiuam, de quibus per ordinem dicendum est. D

Lex diuina quid & quo modo dicitur æterna. Lex diuina duplex.

Ver. 1. *De Lege naturali.*

Lex naturalis nil aliud est quàm participatio legis æternæ in rationali siuè intellectuali natura, in sua creatione indelebiliter impressa, qua inclinatur ad actus necessarios conducentes in finem naturalem, & vocatur Lumen naturale: vnde Cùm Psal. dixisset, Sacrificate sacrificium iustitiæ, quasi quibusdam quærentibus quæ sint opera iustitiæ, dicit: Multi dicunt, Quis ostendet nobis bona? Cui quæstioni respondens, subiungit: Signatum est super nos lumen vultus tui Domine, hoc est lumen naturalis rationis, qua discernimus quid sit bonum, & quid malum. Vnde Glo. super illud Rom. 2. Cùm gentes quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt faciunt, dicit: Quòd si non habent legem scriptam, habent tamen legem naturalem, qua quilibet intelligit & sibi conscius est quid sit bonum, & quid sit malum: & originaliter dicitur sindere sis de qua & de eius actibus & officiis sufficienter dictum est. Hæc lex perfectius impressa fuit in angelis quàm in hominibus, quia circa huiusmodi legem in angelis non contingit ignorantia aut error in vniuersali aut particulari, nec etiam in dæmonibus, qui circa naturalia errare non possunt, & per consequens neque malè operari, sistendo in naturalibus: licet dæmones in quolibet actu peccent, propter relationem ad malum finem, quem sibi prestituerunt: seclusa tamen illa relatione non peccarent in naturalibus. Et quanuis illa relatio non possit ab eis non poni: quia tamen illa relatio se habet extrinsecè, ideò dicitur quòd non peccant circa naturalia, intrinsecè. Homines verò possunt errare in particulari agibili contra legem naturæ, prout qui mœchatur aut furatur. Et potest aliquis tantum continuare aliquod peccatum, quòd non videbitur ei peccatum: vt Iulius Cæsar. in libr. de Bello Gallico refert. quòd apud Germanos olim latrocinium non reputabatur iniquum. Et quia tempore Moysi propter malitiam hominum & malas cõsuetudines lex naturæ in particulari erat offuscata, ideò Deus expressit particularia præcepta in duabus tabulis. In prima posuit tria præcepta, quæ disponunt hominem in ordine ad Deum, scilicet Vnum crede Deum, Ne iures vana per ipsum, Sabbata sanctifices. In secunda verò tabula posuit septem præcepta, per quæ homo disponitur in ordine ad proximum, scilicet de honore parentum, de homicidio, adulterio, furto, falso testimonio non ferendo, & de non concupiscendo rem neque vxorem proximi. In angelis autem hæc lex non continet tot præcepta: quia non congruunt naturæ illorum. Præterea hæc lex in eis nullo modo impeditur, sicut in hominibus qui non possunt aliquando bene ratiocinari propter indispositionem cerebri. Et sic impediuntur actus huius legis in paruulis ante vsum rationis, quem secundum aliquos habent in fine primi septennij: licet secundum dispositionem complexionis, & exercitium siue doctrinam aliquando acceleretur, & aliquando retardetur: nec est qui certum possit præfigere terminum. Impeditur etiam in ebriis & furiosis. Et quanuis legi naturali aliquid addi possit, & multa per legem diuinam & humanam tanquam vtilia superaddita sint: est tamen immutabilis per modum subtractionis: quia nihil quòd est de lege natu-

E *Lex naturalis quid.*

Psal. 4

c. 3. §. 8. ver. 6. & 7.

1. 2. q. 94. art. 4.

Latrociniũ apud Germanos olim nõ reputabatur iniquum.

Præcepta legis naturæ quot.

1. 2. q. 49. art. 5.

naturæ, poteſt deſinere eſſe de lege naturæ, ſaltem quantum ad prima principia, quę nec immutari nec deleri poſſunt, vt D. Aug. dicit, Lex tua ſcripta eſt in cordibus hominum quam nec vlla delet iniquitas.

In. 1. de Confeſ.

Lex naturalis dirigens hominem in ordine ad Deum & proximum, continet ſeu includit duo genera preceptorum, quæ dicuntur moralia. Quædam ſunt præcepta affirmatiua, quædam negatiua. Præcepta affirmatiua, explicita ſunt tria: duo primæ tabulæ. & primum ſecundæ. Præcepta negatiua ſunt ſeptem: vnum in prima tabula, & ſex vltima ſecundæ tabulæ. dictum eſt, explicita: quia cùm ad affirmationem ſequatur negatio oppoſiti, & ad negationem ſequatur affirmatio oppoſiti: ſequitur quòd quodlibet præceptum affirmatiuū includit negatiuum. & quodlibet negatiuum includit affirmatiuum. Præceptum de credendo includit præceptum de non diſcredendo, neque ſe diuellendo à Deo. Præceptum affirmatiuum de ſanctificatione ſabbati, includit præceptum de non violando ſabbatum, & de opere ſeruili non faciendo. Præceptum de honore parentum includit præceptum de non inhonorando ſiue irreuerentiam faciendo. Præceptum negatiuum de non aſſumendo nomen Dei in vanum includit præceptū de inuocando & honorando nomen Domini. Præceptum de non occidendo, includit præceptum de conſeruatione vitæ proximi. Præceptum de non mœchando, includit præceptum redditionis debiti. Præceptum de non furando, includit præceptum reſtitutionis: præceptum de falſo teſtimonio non ferendo, includit præceptum de vero teſtimonio ferendo, tempore & loco debitis. Præceptum de non concupiſcendo vxorem proximi, includit præceptum de nō conſeruanda honeſtate vxoris proximi. & pręceptū de non concupiſcendo rem proximi, includit præceptum de conſeruanda re proximi. Ex quo patet quod ſunt viginti præcepta legis naturalis, quæ tamen reducuntur ad decem notiora, & illa decem ſunt concluſiones deductæ ex vno primo principio rationis naturæ, quod fundatur ſuper ratione boni, ſcilicet, Bonum eſt faciēdum, & malum eſt vitandum. Et ſuper hoc fundantur omnia præcepta legis naturæ, & illud primum principium pendet & cauſatur ex habitu ſindereſis, quæ eſt lex naturalis, cuius actus eſt dictamen rationis.

Præcepta affirmatiua & negatiua quid.

Præceptum affirmatiuū includit negatiuum & econuerſo.

1. 2. q. 92. art. 1. & 4.

Præceptum affirmatiuum & negatiuum differūt quantum ad obligationem: quia præcepta negatiua obligant ad ſemper & pro ſemper, hoc eſt omni tempore, ſic quòd nunquam licet præterire. Sed præcepta affirmatiua obligant quidē ad ſemper & non pro ſemper, ſed pro tēpore & loco, vt præceptū de honore parentū obligat ſemper, quia ſemper filius tenetur & eſt obligatus honorare patrē ſed non pro ſemper: quia non qualibet hora, cùm habeat comedere, bibere, & dormire, & dormiendo nullum honorem exhibere poteſt, nec tenetur, cùm impoſſibilium nulla ſit obligatio. & ſic de aliis præceptis affirmatiuis, nō ſolum legis naturalis, ſed etiam aliarum legum. Pręcepta verò negatiua, quia non exigunt actum, imò prohibent, pro omni tēpore & hora poſſunt ſeruari. Omni enim tēpore & hora poſſum ceſſare ab homicidio, quandiu ſum liber. Ideo obligat ad ſemper & pro ſemper. In hoc tamē conueniunt præcepta affirmatiua & negatiua, quòd nunquam licet eis contrauenire: ſed cùm affirmatiua non ligent niſi pro tempore & loco, extra tempus & locum nō prætermittūtur nec omiſſiuè ſe habēdo eis cōtrauenitur.

Differentia præcepti affirmatiui & negatiui.

Ver. 2. *De lege diuina poſitiua.*

F Lex diuina poſitiua eſt dictamen diuinæ rationis practicę, rationali ſiue intellectuali naturę extrinſecè promulgatum ex tēpore, & nō in ſua creatione nec intrinſecè & indelebiliter impreſſum. Et ſic quicquid Deus præcipit vel prohibet fieri ex tempore & pro tempore, pertinet ad legem diuinam poſitiuam, quæ diuiditur in legem veterem & nouam, ſiue antiquum & nouum teſtamentum, de quibus Apoc. Gal. 4.

Lex diuina poſitiua quid.

Ver. 3. *De lege antiqua.*

G Lex diuina vetus ſiue antiqua dicitur illa, quæ per Moyſen in monte Sinai fuit data populo Iſraël, quæ dicitur ab Apoſtolo lex factorum, ait enim: Vbi eſt gloriatio tua? exclusa eſt? per quam legem? factorum? nō, ſed fidei. Vocat legem factorum legem Moyſi exterius propoſitam & deſcriptam, per quam exteriora facta hominum ordinantur: quia per eam præcipitur quid fieri debeat, & prohibetur à quo debeat abſtineri. Legem autem fidei vocat legem interius ſcriptam, per quam non ſolum exteriora facta, ſed etiam ipſi motus cordium diſponuntur, inter quos primus eſt motus fidei, de hac inferius amplius dicetur. Legem antiquam aliquando vocat Apoſtolus pædagogum noſtrum, hoc eſt directorem & cuſtodē cohibentem nos ab illicitis, ſicut cohibetur & dirigitur puer, cui propter defectum ætatis non datur hæreditas patris, donec venerit ad perfectam ætatem.

Rom. 3.

Ver. 4. *De officiis legis antiquæ.*

A Hvic legi antiquæ Apoſt. quatuor officia tribuit.

Lex antiqua quatuor habebat officia.

Primū erat dare cognitionem peccati. vnde Rom. 3. Per legem enim cognitio peccati. & Rom. 7. Peccatum non cognoui, niſi per legem: nam concupiſcentiam neſciebam eſſe peccatum, niſi lex diceret. Non concupiſces. Quę verba non ſunt ſic intelligenda, quòd peccatum non poſſit cognoſci abſque lege Moyſi, quia per rationem naturalem poteſt cognoſci, inquantum habet rationem inhoneſti contra rationis naturalis dictamen exiſtens. Sed non poterat cognoſci peccatum ſecundum quod importat offenſam diuinam, ſicut per legem diuinitus datam, per quam manifeſtatur homini quòd Deo diſplicent peccata humana, in hoc quòd ea prohibet & mandat puniri.

Secundum officium legis ſiue potius effectus, qui non ex lege, ſed ex malitia hominum cōtingit: eſt facere abūdare peccata. vnde Rom. 5. dicitur: Lex ſubintrauit vt abūdaret delictum. hæc dictio (vt) non tenetur cauſaliter, ſed conſecutiuè: quia lege data, abundantia delictorum ſubſecuta eſt occaſione accepta. Vnde Rom. 7. dicitur, Itaque lex quidem ſancta & mādatum ſanctum, & iuſtum, & bonum: quia ſcilicet peccatum cohibebat, ſed occaſione accepta peccatum (hoc eſt fomes peccati, ſiue appetitus deſtitutus gratia Dei & iuſtitia originali) per mandatum ſeduxit me, & occidit me, & operatum eſt in me omnem cōcupiſcentiam. Hoc ſequutum eſt lege data, eò quòd lex Moyſi (licet peccatum prohiberet) concupiſcentiam tamē non auferebat, nec refrenabat. Cùm enim alicui prohibetur id quod concupiſcit, vehementius in concupiſcentiam illius exardeſcit. Sicut & fluuius poſito obice, fortiùs impingit & obicem frangit: cuius ratio poteſt eſſe duplex, ſecundum D. Tho. Prima, quia interiores affectiones quando interius retinentur, magis incenduntur: ſicut patet in dolore & ira. Si autem exterius quomodo prodeant, eorū virtus diminuitur. Prohibitio autem propter timorem pœnæ cogit hominem vt concupiſcentiam ſuam ad exteriora non producat. Et ideò ipſa concupiſcentia interius retenta magis inflammatur. Secunda ratio eſt, quia nos apprehendimus ea quæ non prohibentur, quaſi poſſibilia fieri à nobis, quandocunque placuerit: & ideo multoties opportunitate exiſtente illud negligimus & vitamus, ſed quando aliquid eſt prohibitum, apprehenditur vt aliquid magnum, quod non ſemper à nobis poſſit haberi. Et ideo quando opportunitas datur, ſine timore pœnæ illud conſequi promptiores ſumus. & inde eſt quòd data lege quæ concupiſcentiæ vſum prohibebat, & tamen concupiſcentiam non mitigabat: concupiſcentia ipſa magis homines ad peccata ducebat. Vnde dicitur Ezech. 5. Iſta eſt Hieruſalem, in medio gentium poſui eam, & in circuitu eius terras, & contempſit iudicia mea, vt plus eſſet impia quā gentes. Lex autem noua & fidei, quæ quantum ad principale eſt gratia Spiritus ſancti, per virtutes infuſas mitigat concupiſcentiam, & frenat inferiores vires. Ideò non dicitur facere abundare delicta. Nec propter hoc ſequitur quòd omnis lex humana quæ gratiam non confert, faciat abundare delicta: quod eſt contra intentionem legiſlatorum, qui ad hoc tendunt, ſecundū Philoſophum, vt ciues faciant bonos. Quia alia eſt intentio legis humanæ, alia diuinæ. Lex enim humana refertur ad humanum iudicium, quod eſt tantum de exterioribus actibus. Sed lex diuina refertur ad iudicium diuinum, quòd eſt de interioribus motibus cordis, ſecundum illud, Homines vident quæ foris patent, ſed Deus cor intuetur. Sic igitur lex humana finem ſuum & intentionem ſuam conſequitur, dū per prohibitionem & pœnæ comminationem impedit ne multiplicentur exteriores actus peccati: licet concupiſcentia interior magis augiatur, quàm lex humana cognoſcere

Lex Moyſi quomodo faciebat abundare delictum. Rom. 5.

Cur nitimur in vetitum.

Lex noua quomodo frenat concupiſcentiā.

2. Ethi.

1.Reg.26. scere, imputare, aut punire non potest. Vnde Iuristæ in l. cogitationes pœnam. ff. de. reg. iuris, dicunt cogitationis pœnã nemo meretur, scilicet apud homines. Sed quãtum ad legem diuinam etiam interiores concupiscentiæ malæ imputantur ad peccatum, quæ abundant lege prohibente & non auferente concupiscentiam.

Tertium officium siue euentus legis Moysi sequens ad secundum, est iram operari. Vnde Rom.4. dicitur. Lex enim iram operatur, quod secundum D. Tho. ibi, non est intelligendum ita quod præcepta legis Moysi præcipiant aliqua quę faciant obseruãtes dignos ira Dei, sed occasionaliter occasione accepta: quia præcipit, & gratiam implẽdi nõ præbet ex quo (vt dictum est) delictũ abundat. Ideò lex dicitur operari iram, hoc est vindictam: quia per transgressionem legis facti sunt homines digni ira & vindicta Dei. 4. Regum. 22. dicitur: Magna ira Domini succẽsa est contra nos, quia non audierunt patres nostri verba libri huius scilicet legis. Quartum officium est agere pędagogum, vt dictum est, scilicet custodire ab illicitis, & dirigere populum in viam Christi. Vnde Gal.3. postquàm dixit, Itaque lex pædagogus noster fuit: addit, in Christo,

Præceptorũ tria genera. vt fide iustificemur. Lex antiqua continet tria genera pręceptorum: Quædam enim sunt moralia: Quædam cæremonialia: Quædam iudicialia. Hæc tria tangit Apostolus Rom.7. cùm dicit, quòd mandatũ erat bonum, sanctum, & iustum: in hoc quod dicit, bonum, hoc est, honestum, tangit moralia: in hoc verò quòd dicit sanctũ, quod idem est quod Deo dicatũ, tangit cæremonialia: in hoc autem quod dicit, iustum, tangit iudicialia.

Ver.5. *De præceptis moralibus.*

B 1.2.q.99. art.2. PRæcepta moralia sunt præcepta legis naturæ, quæ sunt de actibus virtutum, circa quæ homo se exercet, & in eis immorari debet. Ideò vocantur moralia, quia data sunt ad faciendam & conseruandam amicitiam Dei & hominum. Sicut enim intentio legis humanæ est vt faciat amicitiam hominum adinuicem: ita intentio legis diuinæ est vt constituat amicitiam hominis ad Deum, & hominum adinuicem. Cùm autem similitudo sit causa

Eccle.13. amoris, secundum illud, Omne animal diligit sibi simile: impossibile est esse amicitiam hominis ad Deum qui est optimus, nisi homines efficiantur boni. vnde dicitur Leuit.19. Sancti eritis, quoniam ego sanctus sum. Bonitas autem hominis est virtus quæ, secundum D. August. bonum facit habentem: ideò oportuit quòd in lege antiqua darentur hominibus præcepta de actibus virtutum, quæ dicuntur moralia, ratione iam dicta.

Ver.6. *De differentia & gradu præceptorum moralium.*

C 1.2.q.100. art.11. PRæcepta moralia differunt à cæremonialibus & iudicialibus: quia cæremonialia & iudicialia ex institutione extrinseca vim habent; quia ante institutionem erant indifferentia: & non videbatur differre, vtrum secundum ea, vel alio modo fieret. vnde nullum peccatum erat ante extrinsecam institutionem ea seruare vel non seruare: sed præcepta moralia ex dictamine rationis naturalis procedunt: ideò non sunt indifferentia: imò efficaciam habent & obligant, etiam si nunquam lege extrinseca statuantur.

Præceptorũ moraliũ triplex gradus Horum autem præceptorum moralium est triplex gradus: Quædam enim præcepta sunt cõmunissima & adeò manifesta, quòd editione aut institutione non indigent: sicut mandata de dilectione Dei & proximi, & alia huiusmodi quæ sunt quasi fines præceptorum: vnde in eis nullus potest errare secundum iudicium rationis. Quædam verò sunt præcepta moralia magis determinata, quorum rationem potest quilibet popularis facilè videre: & hæc sunt præcepta decalogi circa quæ in paucioribus contingit iudicium humanum peruerti & offuscari: Ideò in lege antiqua fuerunt publicata, Quædam autem sunt, quorum ratio siue deductio non est adeò cuilibet manifesta, sed solùm sapientibus: & ista sunt præcepta moralia superaddita decalogo, tradita à Deo populo per Moysen & Aaron, quæ reducuntur ad ea quæ sunt manifesta, scilicet ad præcepta decalogi. Primo præcepto decalogi prohibetur cultus Deorum alienorum, cui superadduntur alia præcepta prohibitiua eorùm quæ ordinant ad cultũ idolorum: sicut habetur Deutẽ.18. Non inuenietur in te qui lustret filium aut filiam, aut sit maleficus, aut incantator, neque qui phitones consulat neque diuinos: neque quærat à mortuis veritatem. Secundo præcepto prohibetur Periurium, superadditur ei prohibitio blasphemiæ, Leuit.14. & prohibitio falsæ doctrinæ, Deuteron.13. Tertio præcepto superadduntur omnia cæremonialia. Quarto præcepto superadditur de honoratione senum, secundum illud, Coram cano capite consurge, & honora personam senis. & generaliter omnia præcepta inducentia ad exhibendum honorem maioribus. Quinto præcepto quo prohibetur homicidium, additur prohibitio odij & cuiuslibet violationis contra proximum, secundum illud, Non stabis contra sanguinem proximi tui: & etiam prohibitio odij fratris, secundum illud, Ne oderis fratrem tuum in corde tuo. Sexto præcepto quo prohibetur adulterium, superadditur præceptum de prohibitione meretricij, secundum illud, Non erit meretrix neque fornicator de filiis Israel, & prohibitio vitij cõtra naturam, Cum masculo non commisceberis, & cum omni pecore non coibis. Septimo præcepto quo prohibetur furtum, adiungitur præceptum de prohibitione vsuræ faciendæ, secundum illud, Non fœnerabis fratri tuo ad vsuram: & prohibitio fraudis, Non habebis in sacculo diuersa pondera. & vniuersaliter omnia quæ ad prohibitionem calumniæ & rapinæ pertinent. Octauo præcepto, quo prohibetur falsum testimonium, additur prohibitio falsi iudicij, Nec in iudicio plurimorum acquiesces sententiæ, vt à vero deuies: & prohibitio mendacij, cùm subditur, Mendacium fugies: & prohibitio detractionis, Non eris criminator & susurro in populis. Multa alia adiunguntur, quia per ea omnis mala concupiscentia prohibetur. Et sic resolutoriè apparet quòd omnia præcepta moralia (quæ nil aliud sunt quàm conclusiones ex principiis legis naturæ, siue sint scripta in lege antiqua, siue noua) pendent à decẽ præceptis decalogi, & ad ea reducuntur, quod est valdè notandum, & ad plurimas quæstiones prompta & facilis responsio.

Leuit.19. Leuit.19. Leuit.14. Leuit.18. Deut.18. Deut.35. Exod.23. Leuit.19.

Ver.7. *De indispensabilitate præceptorum moralium.*

PRæcepta moralia, præcipuè decem quæ in decalogo continentur, dicuntur à Psalmographo, mandata, quę Deus mandauit custodiri nimis. Vnde ait: Tu mandasti mãdata tua custodiri nimis, propter indispensabilitatem: quia circa ea non cadit licita dispensatio. Cuius quidem ratio est, quia tunc in ipsis præceptis cadit & licitè fieri potest dispensatio, quãdo occurrit ac superuenit aliquis particularis casus, in quo si verbum legis obseruaretur, contrariaretur intentioni legislatoris: sed nullus talis potest occurrere in decem præceptis decalogi, inquantum moralia sunt: igitur, &c. Minor patet: Quia intentio cuiuslibet legislatoris ordinatur primò ad bonum commune: Secundò ad ordinem iustitiæ & virtutis, secundum quem ordinem bonum commune cõseruatur, & ad ipsum peruenitur. Ergo si aliqua præcepta dentur, quæ contineant ipsam conseruationem boni communis, vel ipsum ordinem iustitiæ & virtutis: huiusmodi pręcepta cõtinent veram intentionem legislatoris. Et ideò non potest superuenire casus, in quo si seruentur verba legis, contrarietur intentioni legislatoris. & ideò talia sunt indispensabilia, puta si poneretur hoc præceptum in aliqua communitate, quod nullus destrueret rempublicam, vel nullus proderet ciuitatem hostibus, siue quòd nullus faceret aliquid iniustè vel malè. Ista præcepta essent indispensabilia. quia non potest subesse causa dispensationis. Sed præcepta decalogi sunt huiusmodi: igitur sunt indispensabilia, quantum ad rationem iustitiæ quam continent: quia pręcepta primæ tabulæ continent ordinem ad ipsum bonum commune, & finale quod est Deus: & præcepta secundæ tabulæ continent ordinem iustitiæ inter homines obseruandæ, vt nulli fiat indebitum.

D 1.2.q.100. art.8. Psal.118. Circa moralia præcepta non cadit dispensatio stante materia.

Sunt tamen dispensabilia, quantum ad determinationem & applicationẽ ad singulares actus, vt scilicet hoc sit homicidiũ, vel furtum, vel adulteriũ, aut nõ, siue secundũ materiã. Hoc quidem est mutabile authoritate diuina, in his scilicet quę à solo Deo sunt instituta, vt in matrimonio aut aliis huiusmodi. Et ideò vbi Deus præciperet Sorti occidere Platonem, iam nõ esset homicidiũ, cùm fiat authoritate publica. Et cùm Deus qui est omniũ Dominus,

Filij Israël spoliando Ægyptios non peccauerunt.

Deus potest mutare materiam præceptorū mo- [illegible]

mandauit filiis Israël vt spoliarent Aegyptios, non erat furtum: quia nō erat acceptio rei alienæ inuito Domino. Et cùm præcepit Oseæ accipere vxorem fornicariam, vel mulierem adulterā: Oseas ad eam accedens, non est mœchatus neq; fornicatus, quia accessit ad eam quæ sua erat secundum mandatū diuinū. Ideò cōmuniter dicitur quòd Deus potest mutare materiam præceptorū: sed manente materia non potest dispensare, quia non potest negare seipsum, vt habetur 2. Timoth. 2. Negaret autem seipsum, si ordinem iustitiæ suæ infringeret, cùm ipse sit ipsa iustitia. Ideò in hoc Deus dispensare non potest, vt homini liceat inordinatè se habere ad Deum, vel non subiici ordini iustitiæ eius. In his autem quæ commissa sunt hominum iurisdictioni, quantum ad hoc homines gerūt vicem Dei. Ideò possunt dispensare in voto & iuramento, pro quanto superueniunt contractui humano, super quo data est potestas hominibus: sed quantum ad alia non est datá potestas. Nec obstat quod habetur 1. Machab. 2. Et cogitauerunt illa die dicentes: Omnis homo qui venerit ad nos in bello, die Sabbatorum, pugnemus aduersus eum. Quia illa excogitatio magis fuit interpretatio præcepti quam dispensatio. Non enim intelligitur violare Sabbatum, qui facit opus quod est necessarium ad salutem humanam: sicut Dominus probat, Mat. 12. Inquantum verò hoc præceptū est cęremoniale, prout significabat quietem Domini in sepulchro, est mutabile, & mutatum fuit tempore Apostolorum, vt patet Apoc. 1. Fui in spiritu in Dominica die.

Ver. 8. *De præceptis cæremonialibus.*

A

1. 2. q. 101. art. 1.

Præcepta cæremonialia quid.

Præcepta cæremonialia sunt præcepta determinatiua præceptorum moralium ordine ad Deum, quibus ordinatur homo ad cultum Dei, iuxta illud Exod. 18. Esto populo in his quæ ad Deum pertinent, ostendasque populo cæremonias, ritumq; colendi, hoc est honorandi. Homo autem ordinatur in Deum non solùm per actus interiores, qui sunt credere, sperare, & amare, quæ pertinent ad præcepta moralia, sed etiam per exteriora quædā opera, quibus homo Deum honorando, se seruum & subditum eius profitetur, vt oblationes, decimas, hostias, & sacrificia offerendo, & sacramenta suscipiendo. Hæc præcepta Cæremonialia dicebantur plerunque iustificationes. Vnde de Zacharia & Elizabet dicitur, quòd erant ambo iusti, incedentes in omnibus mandatis & iustificationibus Domini. Iste cultus vocabatur cæremonia, quasi munera, hoc est dona Cereris, quæ dicebatur Dea frugum (vt quidam dicunt) eò quòd primò de frugibus oblationes Deo offerebātur, vt habetur Gen. 4. vel (sicut refert Val. Max.) nomen cæremoniæ introductum est ad significandū cultum diuinū apud Latinos, à quodā oppido iuxta Romā, quod Cęre vocabatur: eò quòd Roma à Gallis capta, illuc sacra Romanorum adducta sunt, & reuerentissimè habita. Resolutoriè ergo sequitur quòd cæremonialia sunt præcepta quæ pertinent & ordinantur ad cultum Dei.

Luc. 1.

Cæremoniæ nomen vnde ortum est.

Ver. 9. *De causis & rationibus præceptorum cæremonialium.*

B

1. 2. q. 102.

Cæremonialia & moralia quomodo differunt.

Ro. 11. 13.

Præcepta cæremonialia (vt dictum est) distinguuntur à moralibus. Quia moralia cùm ex dictamine rationis procedant, secundum naturam suam habent rationabiles causas & rationes. Cæremonialia autem hoc non habent ex natura sua, cùm sint indifferentia, sed ex vi institutionis & in ordine ad aliud quia. s. sunt à Deo instituta, & quę a Deo sunt, ordinata sunt. Ad hoc autem quod aliqua sint ordinata, duo requiruntur: primò quòd ordinentur ad debitū finem, qui est principium totius ordinis in rebus agendis. Ea enim quæ eueniunt præter intentionem finis, vel quæ serio non fiunt, sed ludo, dicimus esse inordinata. Secundo, requiritur quòd id quod est ad finem, sit proportionatum fini. Ex hoc sequitur quòd ratio eorum quæ sunt ad finem, sumitur ex fine: Sicut ratio dispositionis serræ sumitur ex sectione, quæ est finis eiusdem. Finis autem præceptorum cæremonialium est duplex: s. cultus Dei, & figura Christi: quia ordinabantur ad cultum Dei, & ad figurādum Christum, ac etiam verba Prophetarum. Et sic respiciebant præsens tempus, quantum ad cultum: respiciebāt etiam futurū, secundum figuram futurorum, vt D. Hiero. dicit. Et ideò causæ & rationes cæremonialiū veteris legis dupliciter accipi possunt: vno modo ex parte

2. Vlys.

Super Oseā.

cultus diuini qui erat tēpore illo obseruandus. Et rationes illę sunt literales, siue pertineāt ad vitandū idololatriæ cultū, siue ad rememorandū aliqua Dei beneficia, siue ad insinuandā excellentiā diuinā, vel etiā ad designandā dispositionē mentis, quæ tunc requirebatur in colentibus Deū. Alio modo possunt eorū rationes assignari, secundū quod ordinantur ad figurandū Christum: & sic habent rationes figurales & mysticas, siue accipiātur ex ipso Christo & Ecclesia, quod pertinet ad allegoriam, siue ad mores populi Christiani, quod pertinet ad moralitatē, siue ad statū futuræ gloriæ, prout in eam introducuntur per Christum, quod pertinet ad anagogiam. Ex his sequitur quòd sacra scriptura habet plures sensus. Vnde D. Grego. Sacra scriptura ipso locutionis suæ more alias scripturas trāscendit: quia vno eodemque sermone dum narrat gestū, prodit mysteriū: Quia author sacræ scripturæ est Deus, in cuius potestate est vt non solùm voces ad significādum accōmodet, quòd etiam homo facere potest: sed etiam res ipsas in cursu suo ordinet, vt ex eis aliæ significationes & sensus accipi possint. Et ideò cùm in aliis scientiis solę voces significent, & in sacra scriptura res ipsæ, est proprium sacræ scripturæ plures sensus habere. D. Hierony. in prologo Bibliæ loquens de Apocalypsi, dicit: In verbis singulis multiplices latent intelligentiæ. Et Daniël: Pertransibunt plurimi, & multiplex erit scientia. Ad cuius ampliorem intelligentiam, notanda sunt quæ D. Thom super illud Gallat. 4. Quæ sunt per allegoriam dicta, dicit.

15. Moral.

Propriū sacræ scripturæ quid.

Dan. 12.

Ver. 10. *De sensibus sacræ scripturæ.*

C

1. p. q. 1. art. 9. & 10.

Sensus sacræ scripturæ quatuor.

Sensus sacræ scripturæ cōmuniter à Doctoribus assignantur quatuor, scilicet, literalis, allegoricus, anagogicus, & moralis. Hæc diuisio sumitur ex D. Augustino in 1. super Gen. ad literam, vbi ait: In omnibus libris sanctis oportet conspicere quæ ibi æterna intuentur, quæ facta narrantur, quæ futura prænunciātur, & quæ agenda præcipiuntur. Primum pertinet ad sensum anagogicū, secundum ad historicum & literalem, tertium ad allegoricum, & quartum ad moralem. Sensus literalis qui ab aliis dicitur historicus, est significatio qua voces significant res. Sed quia voces significant aliquid propriè, scilicet illud ad quod sunt impositæ ad significandū, & aliquid metaphoricè & transumptiuè propter aliquam similitudinem proprietatis vel conuenientiæ: ideò sensus siue significatio significans siue secundum proprietatem locutionis, siue secundum metaphoram, in sacris scripturis dicitur literalis. vtroque enim modo scriptura vtitur. Exemplum primi: cùm dicitur, Et Dominus quidem Iesus postquam locutus est eis, assumptus est in cœlum. Exemplum secundi: cùm sequitur, Et sedet à dextris Dei: Deus enim non habet dexteram neque sinistram cùm non sit corporalis. Sed quia dextra manus est potior: transumptiuè significat potiora bona Dei, in quibus Christus sedet, hoc est requiescit. Et cùm sensui literali sacræ scripturæ non possit subiici falsum, sicut nec fidei: sequitur quòd quandocunque veritas locutionis non potest saluari secundum propriam significationem terminorum, vt in exemplo dato: tunc illa significatio qua voces significant res, non est sensus literalis: sed dicitur sensus literę, & sensus Grammaticalis: qui & si sit congruus, tamen aliquando est falsus, quando repugnat veritati, sententiæ, vel aliis passibus sacræ scripturæ, aut etiam his quæ per Ecclesiam sunt determinata esse de fide. Ex his apparet quòd sub sensu literali continetur sensus metaphoricus, qui est circa dictiones: & parabolicus, qui est circa sententias, frequens in sacris literis, quæ sæpè vtuntur metaphoris & parabolis: Christus etiam metaphoris vtebatur, & in parabolis loquebatur ad eos, non tantùm delectandi gratia vt Poëtæ, sed propter vtilitatem vel necessitatem cōditionatam, scilicet, vt facilius intelligerent & retinerent. Quia cùm omnis nostra cognitio ortū habeat à sensu, necesse est homini vt per sensibilia ad intelligibilia ducatur. Vsus est etiā parabolis, vt tolleretur superbiendi occasio, dum homo difficulter veritatem capere potest. Prætereà ad excitandum attentionem. Ad ea enim quæ sunt difficilia maior requiritur intentio. Insuper ad occultationem sacrorum mysteriorum ipsis incredulis. Vnde Christus: Vobis datum est nosse regnum Dei, illis autem qui foris sunt, in parabolis: vt videntes non videant, & audientes non

Sensus literalis quid.

Mar. vlt.

Sensui literali nō subiicitur falsū.

Sensus literæ quid.

Mar. 4.

Cur Christus parabolis vsus est.

Esa.16. Mat.7. non intelligant, nequãdo conuertantur & dimittantur eis peccata, vt prædixerat Esa. Vlterius occultatio parabolarum & figurarum etiã vtilis est ad tollendum fastidium, *In epistola ad Titum.* & ad exercitium studiosorum, & euitandum irrisiones infidelium. ideò dicitur, Nolite sanctum dare canibus. Et *Parabolæ quomodo sunt intelligendæ.* ob eam causam omnes formæ sacramentorum (vt diuus Dionysius ait) non fuerunt scriptæ in sacris literis: sed per traditionem Apostolorum & maiorum ad nos deuenerunt. *In li.de vlt. Præcep.* D. Dionysius monebat Titum vt sancta ab immundis incontaminata seruaret.

Parabolæ autem non sunt intelligendæ secundum sensum literæ siue grãmaticalem, sed secundũ sensum quem author parabolæ intendit. Nec est necesse quo ad omnia secundum regorem terminorũ similitudinem accipere, vt dicit D. Chryso. aliàs parabola de filio prodigo veritatem non contineret. D. August. dicit quòd sacra scriptura, quæ vetus testamẽtum vocatur, quadrifariam traditur, scilicet secundum historiam, secundum etymologiam, secundum analogiam, & secundum allegoriam. Ex quibus tria prima pertinent ad sensum literalem. *Historia quid.* Historia est (vt idem exponit) cùm simpliciter aliquid proponitur. *Etymologia quid.* Etymologia verò, cùm dicti causa assignatur. Sicut cùm Dominus assignauit causam quare Moyses permisit facultatem repudiãdi vxores, scilicet propter duritiam cordis ipsorum, Matth.29. *Analogia quid.* Analogia verò est, cùm veritas vnius scripturæ ostenditur veritati alterius non repugnare: Sola autem allegoria inter illa quatuor pro tribus spiritualius sensibus ponitur. Et ideò potest formari alia diuisio sensuum bimembris: Sensuum sacræ scripturæ quidam est literalis, quidam spiritualis, vterque subdiuiditur: literalis in quatuor, quia quidam est historicus, alius etymologicus, alius analogicus, alius parabolicus. Spiritualis subdiuiditur in tres, scilicet in allegoricum, anagogicum, & moralem.

12. Confes. Eadem sententia plures sensus literales habet. Quantũ ad sensum literalẽ dicit D. Tho. post D. Aug. quòd non est incõueniens eandem scripturã seu eandem sententiam scripturæ habere plures sensus literales: Quia sensus literalis est, quem author scripturæ intendit: Sed author scripturæ sacræ est Spiritus sanctus, vt habetur 2. Petri 1. Spiritus autem sanctus cùm sit Deus, omnia simul suo intellectu comprehendit: & per consequens in vna scriptura potest simul multa intendere, quæ nos vnico sensu seu sententia non possumus explicare. Et sic erũt plures sensus quo ad obiecta, & quo ad nos qui non possumus plura intelligere. Nec pluralitas horum sensuum, siue literalium, siue spiritualium, facit æquiuocationem aut aliam speciem multiplicitatis quæ pariat cõfusionem, fallaciam, aut deceptionem, siue quæ impediat efficaciam ostendendi veritatem. Quia sunt subordinati, & vnus ab alio pendet, vt D. Augustinus ait contra Vincentium Donatistam. *Cõtra Vincen. Dona.* D. Dionys. in Epistola ad Titum, dicit quòd symbolica theologia (hoc est quæ ex similibus procedit) non est argumentatiua, hoc est, non efficaciter concludit. Nec per hoc aliquid authoritatis deperit sacræ scripturæ: quia nihil necessarium cõtinetur sub aliquo spirituali sensu, quòd sacra scriptura alicubi non manifestè tradat per sensum literalem. Ideò spiritualis expositio dicitur habere *Gal.4. Mat.21. Psal.117.* fulcimentum ab aliqua literali. Nec obstat quòd Apostolus argumentatur à sensu allegórico: quia sensus allegoricus est literalis, cùm intenditur ab authore scripturæ, prout in loco allegato D. Paul. qui habebat spiritum authoris scripturæ, declarauit, & Christus cùm dixit: Nunquã legistis in scripturis, Lapidem quem reprobauerunt ædificantes hic factus est in caput anguli? arguit à sensu allegorico. Et licet omnes sensus S. scripturæ tam literales quàm spirituales, sint à Deo intenti: non tamen æquè principaliter, sicut sensus literalis, super quo (vt dictũ est) fundantur alij. Ideò ordine quodam sunt intenti. Si inferatur: ergo ex aliis sensibus potest trahi efficax argumen- *Rom.15.* tum, ex quo intenti sunt à Deo. Dicendum est hoc locum habere quando fulciuntur ex alio loco scripturæ sensu literali, vel quando coincidunt cum eo, vt in Canticis. Si quæratur, quando aliqua scriptura habet plures sensus literales, quis eorum erit principaliter intentus? Potest dici quòd vterque, vel quod ille sensus literalis est principalius intẽtus, qui est de necessarioribus & propinquioribus fini scripturæ, qui est salus animarum, iuxta illud: Quæcunq; scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, vt per patientiam & consolationem scripturarum spem habeamus.

Sed difficultas nõ modica est: Quomodo cognoscemus *Sensus literalis in quo cognoscitur.* de aliquo sensu seu expositione scripturæ quòd sit sensus literalis? Quia quilibet dicere poterit expositionem suam esse sensum literalem siue germanũ, vt Lutherani & alij hæretici dicunt. Dicendũ quòd hoc faciliter cognosci poterit ex cõpatibilitate: Quia cùm sensus literalis sit à Spiritusancto, qui nõ est Deus dissensionis, aut diuisionis, sed pacis & vnitatis: cõsequens est quòd si diuersæ expositiones se cõpatiantur ad inuicẽ, possunt dici sensus literales. & talis multitudo expositionum vtilis est ad exercitiũ studiosorum. Si verò diuersę expositiones non se cõpatiantur ad inuicẽ, vel repugnant, aut altera illarum repugnat aliis passibus sacræ scripturæ, vel determinationi Ecclesiæ, non est sensus literalis siue germanus, sed diabolicus, qui potest refelli ex aliis passibus sacrę scripturæ, & præcipuè per determinationem Ecclesiæ catholicæ, quę errare non potest in fide aut bonis moribus, hoc est in iudicio & determinatione fidei & credendorum, nec etiam in iudicio & determinatione bonorũ morũ, cùm regatur à Spiritu sancto, vt dictum est cùm de fide ageretur. *Allegoria dupliciter accipitur.* Allegoria (vt ex prædictis patet) dupliciter accipi potest: vno modo communiter pro quolibet mystico seu spirituali sensu aut intellectu scripturę. Et sic Allegoria est tropus siue modus loquendi, quo aliquid dicitur, & aliud intelligitur. Et dicitur ab Allos, quod est alienum, & goge, ductio, quasi in alienum intellectum ducens. Secundò specialiter, pro vno tantum sensu ex tribus sensibus spiritualibus siue mysticis, qui pendent ex sensu literali. Quia (vt dicit Apostolus) Omnia in figuram contingebant illis. *1.Cor.10.* ideò lex vetus erat figura nouæ, & eorum quæ debebant esse in noua. Et secundũ D. Dionysiũ, Lex noua est figura futuræ gloriæ: *In li.de cœlesti hier.* & ea quæ gesta sunt à capite & membris eius, sunt exempla eorũ quæ nos facere debemus. Quæcunq; enim scripta sunt, ad nostrã doctrinam scripta sunt. *Rom.15.* Ea verò quæ nunc fiunt in ecclesia, sunt repręsentatio preteritorũ, & figura eorũ quæ erunt vel fient in patria. *Sensus Allegoricus.* Ex premissis facilitter potest haberi definitio omniũ sensuum spirituliũ. *Sẽsus Anagogicus.* Sensus allegoricus dicitur, cùm ea quæ sunt veteris legis, significant & applicantur ad ea quæ sunt nouæ legis, scilicet, ad Christũ & Ecclesiam. *Sensus moralis. Gen.1. Ioan.1.* Sensus anagogicus dicitur cùm ea quę in Christo, vel quę per Christum & Ecclesiam militantem siue per nouam legem facta sunt, significãt & applicantur ad ea quæ erunt in patria siue in æterna gloria. Sensus Moralis siue Tropologicus est, cùm ea quæ à Christo vel per Christum facta sunt, significant seu repręsentant & applicantur ad ea quæ nos agere debemus.

Notandum tamen quòd omnes prædicti quatuor sensus in eadem sententia scripturæ inueniri possunt, vt in hac: Fiat lux: si intelligatur de luce corporali, est sensus literalis: si verò de Christo, & exponatur, Fiat lux, hoc est, nascatur Christus, qui est lux vera quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, est sensus allegoricus: si verò significet lumen æternæ gloriæ & lucem inaccessibilem, & exponatur, Fiat lux, hoc est, per Christum introducamur ad cœlestem gloriã, est sensus anagogicus: sed si exponatur, Fiat lux, hoc est per Christum illuminemur in intellectu, & inflãmemur in affectu & voluntate, est sensus moralis siue tropologicus. Non est tamẽ necesse in omnibus sententiis S. scripturæ hos quatuor sensus inueniri, seu omnes sententias secundũ quemlibet quatuor *Quolibeto 7. art.15. ad.5.* sensuum exponere & interpretari: sed aliquando secundũ vnum tantum, aliquando secundum duos, aliquando secundum tres, & aliquando secundum omnes.

Ver.11. *De cæremoniis antiquæ legis.*

Cæremoniæ antiquæ legis (vt dictũ est) ordinabantur in cultum Dei, & ad figurandum Christum: & *A Cæremoniarum quatuor species.* diuidebantur in quatuor, scilicet sacrificia, sacramenta, sacra, & obseruãtias. Sacrificia dicebãtur oblationes, quas homo ex rebus sibi à Deo natis, quasi in aliquod sacrum quod inde fieri debebat, offerebat Deo, tanquam primo principio, recognoscendo se omnia habere ab eo. secundum quòd dicit Dauid, Tua sunt omnia, & quæ de manu *1.Para.29.* tua accepimus, dedimus tibi. Ideò in oblatione sacrificiorum protestabatur homo, quòd Deus esset primũ principium creationis omniũ rerum, & vltimus finis earum, ad

quem omnia essent referenda. Et sic sacrificiũ dicitur omnis oblatio, quæ offertur Deo in recognitionem supremi dominij, vt solutio decimarum & primitiarum.

Sacrificium quid. Ex quo patet quòd qui nolunt decimas aut primitias debitas soluere, aut eas defraudãt, videntur negare supremũ dominium Dei, & omnia procedere ab ipso. ideò caueant ne eis contingat sicut Cain. *Gen. 4.*

Sacrificium triplex. Holocaustũ, Hostia pro peccato. Sacrificiũ in lege antiqua erat triplex, scilicet holocaustum, hostia pro peccato, & hostia pacifica. Holocaustum erat sacrificiũ quod offerebatur Deo, specialiter ad reuerentiã maiestatis ipsius, & ad amorẽ bonitatis eius: & totum cõburebatur. Ideò dicebatur holocaustũ, quasi totũ haustũ & incensum. Et significabat sacrificiũ Christi, qui totum se obtulit Deo patri pro nobis. Huic sacrificio succedit in noua lege professio religionis approbatæ, quę potest dici holocaustũ, quia totus homo offert seipsum Deo, nihil sibi reseruãs. Hostia pro peccato erat sacrificiũ quod offerebatur Deo, vt remitteret peccata: & vocabatur sacrificium remissionis, & hostia pro peccato. Occidebatur enim animal, & effundebatur sanguis illius coram arca Domini: & vna pars comburebatur, & alia erat Sacerdotis. Per huiusmodi sanguinis effusionem & occisionem protestabantur offerentes, quòd erant digni effundere proprium sanguinem, & occidi, sicut animal illud occidebatur. Sic se recognoscentes peccatores veniam precabantur. Quemadmodum illi qui cum corda in collo veniam petunt à Rege. Comburebatur vna pars, quia fiebat in honorẽ Dei: seruabatur alia sacerdotibus, ad significandum quòd expiatio peccatorũ fit à Deo per ministerium sacerdotum. *Victima quid.* Hoc sacrificium alio nomine vocabatur victima, quę etiam aliquãdo dicitur de holocausto cum determinatione: & significabat etiam sacrificium Christi, qui se obtulit pro nobis hostiam Deo patri, & effudit sanguinem pro peccatis nostris. vnde Ephes. 2. Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis oblationem & hostiam Deo patri, in odorem suauitatis. Loco huius sacrificij succedit in noua lege sacramentum pœnitentiæ, in quo quis effundit sanguinem peccatorum suorum, confitendo: & occiditur, & quasi in partes minutas diuiditur per contritionem. *Hostia pacifica.* Hostia pacifica erat sacrificium quod offerebatur Deo pro gratiarum actione, vel pro salute & prosperitate offerentium, ex debito beneficij accepti vel accipiendi. Et erat communiter de rebus aridis & odoriferis: & vna pars incendebatur, quia fiebat in honorem Dei. Alia pars cedebat in vsum sacerdotum: & tertia pars in vsum offerentium, ad significandum quòd salus hominis procedit à Deo, mediantibus ministris, & cooperantibus hominibus qui saluantur. Huiusmodi sacrificium figurabat sacrificium Christi, qui reddidit Deo gratias pro nobis, & se obtulit in odorem suauitatis. In huius locum succedunt in noua lege orationes, & gratiarum actiones, & omnia quæ ad huiusmodi ordinantur. Horum sacrificiorum rationes vide apud D. Thom. De oblatione sacrificiorum in noua lege, dictum est suprà c. 5. §. 5. ver. 13.

Sacramenta in antiqua lege propriè dicebantur signa, quæ adhibebantur Dei cultoribus ad quandam consecrationem, per quam, scilicet, quodam modo deputabantur ad cultum Dei. Et quia diuinus cultus generaliter pertinebat ad totum populũ (cùm totus populus haberet colere & honorare Deũ) specialiter tamen pertinebat ad Sacerdotes, & Leuitas, qui erant ministri diuini cultus. Ideò quædam sacramenta pertinebant ad totũ populum, quædam verò specialiter ad ministros. Et circa vtrosque tria erant necessaria: Quorum primum erat institutio in statu colendi Deum: & hæc fiebant per circuncisionem, quo ad omnes masculos, sine qua nullus masculus admittebatur ad aliquod legalium: quantum ad Sacerdotes autem per consecrationem. Secundò requirebatur vsus eorum quæ pertinebant ad diuinum cultum. & sic quantum ad omnes erat esus Agni paschalis cum certis solennitatibus. Ad hoc sacramẽtum nullus incircuncisus admittebatur, vt patet Exod. 12. Quo ad Sacerdotes verò erat oblatio victimarum & esus panum propositionis & aliorum, quæ Sacerdotum vsibus erant deputata. Tertiò requirebatur remotio immundiciarum. Et sic quantum ad populum erãt institutæ quædam purificationes & expiationes à quibusdam immundiciis. Quantum verò ad Sacerdotes & Leuitas, instituta erat ablutio manuũ & pedum & rasio pilorum, horum rationes vide apud D. Thomam. *1.2.q.102. art.3. C.5.§.5. Ver.13.* *1.2.q.102. art.5.*

Sacra. Sacra in antiqua lege dicebantur, aliqua specialiter cum benedictione & solẽnitate deputata ad cultũ & honorem Dei, vt festa Tabernaculorum, specialia vasa, speciales ministri, & specialis locus. Deut. 12. Ad locũ quem elegerit Dominus Deus vester, venietis, & offeretis holocausta & victimas vestras. Item altare Exod. 22. Altare de terra facietis mihi. & Exod. 27. Facies altare de lignis sethin. Et Exod. 30. Facies altare ad adolendum thymiamata, horum rationes vide apud D. Thomam. *1.2.q.102. art.4.*

Obseruantiæ cæremoniales in veteri lege, erant quædam ordinata in singulari conuersatione, quod scilicet certis vestimentis vterentur, & quòd à certis cibis abstineret. Leuit. 29. Non induetur vir veste muliebri: & quòd vterentur fimbriis: Et aliqua alia obseruabant circa cartas, semina, animalia mortua vel infirma: quorum rationes explicat D. Thomas. *1.2.q.102. art.6.*

Ver. 12. *De præceptis iudicialibus.*

Præcepta iudicialia veteris legis erant præcepta determinatiua præceptorum moralium, quibus homo ordinabatur ad alios homines: & reducuntur ad quatuor ordines. Primus ordo continet præcepta pertinentia ad institutionem Principum: Secundus ad conciues, ad inuicem circa emptiones & venditiones, iudicia & pœnas. Tertius ad extraneos, puta de bellis contra hostes, & de susceptione peregrinorum & alienigenarum. Quartus est de pertinentibus ad domesticam cõuersationem: sicut de seruis, vxoribus, & filiis. horum rationes explicat D. Tho. B *Præceptorũ iudicialium quatuor ordines.* *1.2.q.105. art.4.*

Ex his patet quod duplex est differentia inter præcepta Moralia ex vna parte, & Cæremonialia & iudicialia ex alia: Prima, quia præcepta moralia se habebant vt determinabilia & communia. Cæremonialia verò & iudicialia tanquam determinationes & declarationes moralium. Cæremonialia determinant & declarant moralia in ordine ad Deum, & iudicialia in ordine ad proximum. Quæ autem & quot sint præcepta iudicialia, & ad quid, & quomodo ordinentur, & rationes illorum vide apud D. Tho. *1.2.q.104.* Secunda differẽtia est, quia moralia habent vim & efficaciam obligandi, ex sua natura, seclusa quacunq; exteriori institutione & ordinatione. Cęremonialia autem & Iudicialia non habent ex natura sua vim obligandi, sed ex institutione diuina: quia ante institutionẽ erant indifferentia, & nõ referebat an sic vel sic coleretur Deus, vel an sic aut sic iudicia procederent. Vnde in lege naturæ aliis sacrificiis voluntariis vtebantur, vt patet de Melchisedech, *Gen.14.* qui obtulit panem & vinum: erat etiã alia politia, ritusq; iudicandi. Alia & tertia differentia est quantum ad durationem, de qua dicendum est.

Ver. 13. *De duratione legalium.*

Cvm præcepta moralia sint legis naturalis, & sequantur naturam: ideò manente natura manent. Et quia anima in qua fundantur, est incorruptibilis: ideò semper manent in ea habitualiter, saltem in synderesi, quę est origo omnium præceptorum moralium: quanuis aliqua materia siue obiectum circa quod exerceri possunt in via, nõ maneat eodem modo in patria. Cæremonialia autẽ præcepta & iudicialia non sequuntur naturam hominis, cùm non fuerint à principio naturæ data: sed sequuntur intentionem Dei instituentis. Ideò tantùm debebant durare, quantùm Deus intendebat illa duratura. Intendebat autem Deus ea in se duratura, donec per Christum essent impleta. Vnde dicebat, Matth. 6. Non veni soluere legem aut Prophetas, sed adimplere. Et ideò cũ Christus in passione cuncta adimplesset, clamauit, Consummatũ est, scilicet antiquum testamentũ & eius virtus. Ideò ab eo tempore legalia cessauerunt, & fuerunt mortua. C *Ioan.19.*

Nec obstat quòd Exod. 12. datus fuit cultus sempiternus: & Exod. 28. Lex dicitur legitimũ sempiternũ: & Baruch. 3. Hic est liber mandatorum Dei, & lex quæ est in æternum: Potest enim dici quòd æternum non accipitur ibi absolutè, sed pro longissimo tempore, prout Psalm. 9. Dominus regnauit in æternum & vltrà. vel dicendũ est, secundum D. Thom. quòd Lex vetus dicitur in æternum duratura, quantum ad moralia quidem simpliciter & absolutè: quantum ad cæremonialia secundum quid, quantum ad veritatem per eam præfiguratam. *Lex vetus quomodo erat in æternũ duratura*

Cæmo-

1.Cor.10. Cæremonialia & iudicialia non fuissent in statu innocentiæ: quia tunc cultus Dei fuisset spiritualis & interior. Verùm post peccatum Adæ, instinctu quodam diuino, ex quadam priuata lege inducebantur homines ad aliquem certum modum colendi Deum, qui esset cōueniens interiori cultui, & vt congrueret ad significādum Christi mysteria, quæ figurabantur per alia eorum gesta, secundum illud, Omnia in figuram contingebant illis. Habebant etiam quędam iudicialia, non tamen authoritate legis diuinæ instituta, sed ratione hominum ordinata. Vnde verisimile est Adam (qui diuina sciētia præditus erat) docuisse filios offerre sacrificia ad expiationē originalis & aliorum peccatorum, præcipuè Abel, à quo secundum D.Augustin. incœpit Ecclesia, quæ signis visibilibus & exterioribus fidē protestatur. Vnde legimus Gen.4. quòd Abel obtulit de primogenitis gregis sui, & de adipibus eorum munera Domino: & Cain de fructibus terræ. Noë etiam obtulit holocausta, & Abraham accepit mandatum circuncisionis, & obtulit holocausta, Gen.22. Sacerdotium etiam erat ante legem: nam Melchisedech erat Sacerdos Dei summi. Et colentes Deum secundum humanam determinationem, dignitatē sacerdotalem attribuebant primogenitis, dicebaturque benedictio primogenitorum. Vnde Esau qui hac priuatus est, non legitur sacrificia obtulisse. Et ex gestis & factis antiquorum elici potest, quòd primogenitis hoc competebat, præcipuè ex benedictione, quam Isaac dedit Iacob, quem fecit dominum, & non in temporalibus, cùm Esau plus abundauerit in illis: ergo in spiritualibus: deinde Moyses accepit legem in monte Sina, Exod.19. Ex præmissis patet quòd post peccatum semper fuerunt aliquæ cæremoniæ, & aliqua iudicialia legis. Vnde Christus Ioannis 7. dicit quòd Circuncisio non erat ex Moyse, sed ex patribus. A Moyse autē lex accepta vsque ad Christum durauit, & virtutem siue efficaciam habuit: non tamen virtutem inhærentem aut efficientem instrumentalem, vt noua lex, sed virtutem obligandi & virtutem Spiritussancti assistentem ad illorū positionem: adhibita enim circuncisione delebatur peccatū originale. Et si sacerdos in iudicio lepræ errasset & iudicasset leprosum non esse leprosum, miraculose leprosus mundebatur à lepra, virtute diuina: sicut etiam miraculose mulieris adulteræ computrescebat femur, bibitis aquis, in quibus sacerdos maledicta congesserat, Num.5.

(Ecclesia incœpit ab Abel. Gen.8. Gen.17. Gen.14. Primogeniti in lege naturæ erant sacerdotes. Exod.19. & 20.)

Ioan.1. In Christi aduentu cessauit virtus legis Moysi, & legalium præceptorum, quo ad obligationē, iuxta illud Mat.12. Lex & Prophetæ vsque ad Ioannem; qui publicauit virtutem Christi, & ipsum digito ostendit, dicens: Medius autem vestrum stetit, quem vos nescitis: ipse est qui post me venturus est, cuius non sum dignus, vt soluam eius corrigiā calciamenti. Alia autē die vidit Ioannes Iesum ad se venientē, & ait: Ecce agnus Dei, Ecce qui tollit peccata mundi. Hic est de quo dixit, &c. Hic est qui baptizat in Spiritu sancto. Cùm igitur translato sacerdotio necesse sit vt legis translatio fiat, sequitur quòd aduenientē Christo in hunc mundum, translatum est sacerdotium Aaron, iuxta illud Psalm. Tu es sacerdos in æternum secundem ordinem Melchisedech: & ideò lex Moysi non obligabat sub præcepto eos apud quos facta erat promulgatio Euangelij & virtutis Christi. Alij autem obligabantur propter ignorantiam publicationis. Sed quia mysterium redemptionis humani generis non fuit completum vsque ad passionem & mortem Christi: ideò voluit Christus ad approbationem legis, quòd lex quantum ad virtutem expiatiuam peccatorum, per assistentiam diuinitatis suæ, simul curreret cum Euangelio: sic quòd eo tempore per circuncisionem expiabatur peccatum originale, & per alias purificationes alia peccata, sicut per baptismum & pœnitentiam. In signum cuius Christus mandauit leproso vt legales obseruaret cæremonias, dicens: Vade ostende te sacerdoti, & offer munus tuum quod præcepit Moyses: & decem leprosis, Ire & ostendite vos sacerdotibus, Lucæ 17. Et sic lex & Euangelium, circuncisio & baptismus, purificatio & pœnitentia currebant simul, non tamen æqualiter: quia baptizati non tenebantur circuncidi: nec circuncisi quo ad remissionem peccati originalis, tenebantur baptizari. Tamen quo ad introitum regni cœlorum circuncisi quibus facta erat publicatio Euāgelij, tenebantur baptizari, iuxta illud: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei. Præterea baptismus maiorem conferebat gratiam quàm circuncisio. Vnde de baptismo & circuncisione potest dici, sicut de Petro & Ioanne dicitur: Currebant ambo simul, sed Ioannes præcurrit citius Petro. Ratio autem cessationis prædictæ obligationis est, quia cæremoniæ per quas figurabatur Christus, adueniente Christo debuerunt cessare, & aliæ introduci, quæ conuenirent cultui diuino pro illo tempore: quia etiam cæremoniæ legis Euangelicæ, quæ figurant statum gloriæ, eo adueniente post diem iudicij cessabunt.

(Heb.7. Psal.109. Mat.8. Ioan.3. Ioan.20.)

Ex prædictis patet quòd lex Moysi habebat duplicem virtutem, scilicet assistentē, quam alij vocant expiatiuam: & obligatoriam, quæ cessauit in aduentu Christi: non tamen virtus assistentiæ Spiritus sancti, siue expiatiua. Et ideò adueniente Christo siue per eius aduētum lex Moysi non fuit mortua, sed ante mortem Christi erat viua, valdè tamen infirma, & in proximo moritura, iuxta illud: Quod antiquatur & veterascit, propè interitū est: sed quia in Christi morte completū fuit mysterium redemptionis humanæ. vnde & Dominus dixit, Consummatū est: ideò tunc totaliter cessauerunt legalia, & destituta sunt omni virtute obligandi, & assistentiæ Spiritus sancti: in signum cuius legimus, quòd velum templi scissum est à summo vsque deorsum.

(Lex Moysi ante mortē Christi non fuit mortua. Heb.8. Ioan.19. Mat.27.)

Ver.14. *De morte & mortificatione legalium.*

CONtrouersia magna fuit inter D.Hieron. & August. an statim post mortem Christi legalia fuerint mortifera, sic quòd seruantes illa peccarent mortaliter. Hieron. enim duo tantum distinguit tempora, vnum ante passionem Christi, in quo dicebat legalia esse viua: aliud post passionem Christi, in quo dicebat esse non solùm mortua, hoc est non habere virtutem obligandi, sed etiam mortifera: ita quòd peccabant mortaliter, qui obseruabant ea, nisi excusarentur propter ignorantiam. Vnde dicebat quòd Apostoli qui sciebant illa esse mortua, nunquam verè obseruauerunt legalia post Christi passionē, sed solùm quadam pia simulatione, ne scandalizarent Iudæos. D.verò Augustin. distinguit tria tempora: vnum ante Christi passionem, in quo legalia non erant mortifera nec mortua, sed viua: Aliud post passionem Christi vsque ad sufficientem promulgationem euangelij, in quo quidem tēpore fuerunt mortua, non tamen mortifera: & Iudæi ad fidem conuersi, poterant ea licitè & absque peccato obseruare, ad ostendendum legem Moysi fuisse bonam, & à Deo datam, contra Manichæos, & ad sepeliendam synagogam cum honore, dummodo non ponerent spem in eis, hoc est dummodo non crederent ea esse necessaria ad salutem, siue quòd sine eis non possent saluari: Quia hoc derogaret gratiæ Christi, & sequeretur quòd Christus gratis mortuus esset, cuius oppositum D.Paulus concludit.

(A 1.2.q.103. art.4.)

Ex præmissis apparet quare Gentiles conuersi ad fidem Christi non poterant ritus suos & cæremonias obseruare, sicut Iudæi ad eandem fidem conuersi. Quia ritus gentilitatis erat omninò illicitus, & semper à Deo reprobatus. Ritus autem Iudæorum siue lex Moysi à Deo processerat, & cessabat: nō quia in se malus, sed quia per passionem & mortem Christi impletus. Et ob eam causam Deus voluit obseruari, & Apostoli hoc sciētes, non tamen spem ponentes, seruauerunt. In hac ergo quæstione D.Herony. & August. discordant in quatuor. Primo tempore: quia Hierony. solùm ponit duo tempora, August. tria. Secundò, in obseruatione legalium, quantū ad Apostolos, Hierony. dicit quòd Apostoli nunquam seruauerunt legalia, cùm scirent ea esse mortua, sed simulauerūt se seruare, vt euitarent scandalum fidelium qui ex circuncisione erant. August. autem dicit quòd Apostoli seruauerunt legalia, intendentes, non tamen in eis spem ponentes. Tertiò, quia D.Hierony. dicit Petrum in simulatione non peccasse, sed ex charitate hoc fecisse. Augustin. verò dicit quod peccauit. Quartò, quia Diuus Hieronymus dicit quòd Paulus non verè reprehendit Petrum; sed simulatoriè: sicut Petrus simulatoriè seruabat legalia: facientes hoc quasi ex cōdicto siue cōuentione, vt vtrisque fidelibus sibi subditis prouiderent, & cauerent, Petrus Iudęis, & Paulus Gentilibus. Rationes D.Aug. habentur

(Discordia D.Hiero. et Aug. in 4.)

in epistola eiusdem ad Hierony. quæ inseritur in secunda parte. Epistola.D.Hierony.tract.2.epistola.18.Et inter rationes eius potissima est, quia nepharium est dicere in scripturis sanctis esse officiosa mendacia: quia vno admisso, nil maneret authoritatis sacræ scripturæ: quia statim probato vno passu, qui aliter sapit, dicet esse officiosum mendacium: vt in alio passu. Quod autem D. Paulus nō fuerit mentitus, ipse testatur dicens: quæ autem scribo vobis, coram Deo quia non mentior. Sed si Petrus non peccasset, Paulus mentitus fuisset dicēdo, quod reprehēsibilis erat, & quod non rectè ambularet ad veritatem euangelij: quæ sunt verba grauia & ponderāda. Petrum reprehensibilem dicebat, eò quòd à Deo accepisset nil commune & immundum quòd Deus sanctificasset, & quod sententialiter & diffinitiuè pronunciasset legalia non esse seruanda: & nihilominus ea tam diligenter obseruabat, ita vt simulationi eius consenserint cæteri Iudæi, vt & Barnabas duceretur ab eis in illā simulationē: & sic formari potest argumentum: Vel Petrus peccauit vel non. si primum, ergo legalia non erant seruanda: si secundum ergo mentitus est Paulus, dicens quòd reprehensibilis erat, & non rectè ambularet ad veritatem Euangelij. Præterea si Petrus non peccasset, Paulus temerarius fuisset, Principem & caput Apostolorum, superiorem suum, adeò procaciter redarguendo. Rationes & solutiones D.Hierony. habentur eadem parte & tract. epist. 30. in qua dicit se in expositione epist. ad Galat. vt à principio protestatus fuit, secutum fuisse opinionem & sententiam septem virorum illustrium, scilicet, Origenis, Dydimi videntis sui, Apollinaris Laodicen. Alexandri, Eusebij Emisseni, & Theodori Heracletis. Dicit pariter se motum ad hanc sententiam, vt responderet Porphirio blasphemanti, qui D.Pau. arguit procacitatem, quòd Principem Apostolorum ausus est reprehendere & arguere in faciem, hac ratione constringere quòd malè fecerit, & ipse in eodem errore fuerit: & vt Apostolorū prudentiam demōstraret, & blasphemantis Porphirij impudentiam coërceret, qui D.Petrū & Paulū puerili dicit inter se certamine nimios exarsisse, Paulum in inuidiā virtutū Petri, & ea scripsisse iactanter, quæ nō fecerat: vel si fecerat, procaciter fecerat. Nam ipse Paulus circuncidit discipulū suum Timotheū ex patre Gentili & matre Iudea, propter Iudeos qui ibi erant, vt vitaret in eis scandalum. Et ob eam causam post reprehensionem Petri persoluit votū, & obtulit sacrificiū secundum ritum legis Moysi. Si hoc ei licuit, quare non licuit Petro se subtrahere ad tempus, & cum Iudæis legalia seruare? Cùm ergo ipse propter eandem causam legalia seruauerit, quare non verebatur Apostolorum Principi in faciem insurgere & resistere, & ita procaciter ei loqui?

Nepharium est officiosa mendacia reperiri. — *Gal. 1. Gal. 2. Act 10. Act. 5.* — *Rationes D.Hieron.*

D.Tho. dicit opinionem & sententiam D.August. veriorem esse, & magis dictis scripturæ ac Apostoli concordantem. Et ad authores quos secutus est D.Hieron. dicit quatuor eorū fuisse hæreticos: & pro tribus aliis D.Aug. habet alios tres, scilicet, Ambros. Cyprianum, & ipsum D.Paulum, qui manifestè dicit quòd Petrus reprehensibilis erat: quòd non esset, nisi saltem venialiter peccasset: quæ culpa non erat incompossibilis Apostolis confirmatis in gratia secundum illud, Si dixerimus, &c. Dicit autem D.Thomas Petrum peccasse, non quia seruauit legalia, quæ & ipse Paulus seruauit: sed peccauit in hoc quòd circa legalium obseruantiam Petrus nimiam & incautam diligentiam obseruauit: & ex hac obseruatione alij inducebantur ad obseruandum legalia. Et sic quodammodo cogebat eos iudaizare, non verbo, sed facto, & suæ conuersationis exemplo, quod est validius verbo, vt Leo Papa dicit. Nec simile erat de circuncisione Timothei, & obseruatione voti seu purificatione: quia qui aderant, fuerunt ædificati, & nullus scandalizatus. In facto autem Petri alij fuerūt scandalizati & inducti ad talem simulationē. Restitit autem & reprehendit eum in faciem: non quia par aut superior esset Petro: licet enim Paulus par esset Petro in executionem authoritatis: non tamen in authoritate regiminis, cùm dictum fuerit Petro & nō Paulo, Pasce oues meas, Ioan. 21. reprehendit ergo eum vt fratrem, ad dandum exemplum zeli & libertatis subditis, vt non vereantur Prælatos corrigere, præsertim cùm crimen est publicum, & vergit in periculum multitudinis, iuxta illud, Ne verearis proximū in casu suo, nec retineas verbum (scilicet correctionis) & Apostolus: Peccantem coram omnibus argue. Nec Petrus conquestus est, vt daret exemplum humilitatis Prælatis, vt non dedignentur à minoribus & subditis corrigi.

Super epist. ad Galat. 2. Opinio diui Aug. verior — *1. Ioan. 1.* — *Cur Petrus peccauerit.* — *Eccle. 4. 1. Tim. 5.*

Opinio D.Aug. de distinct. trium temporum fuit approbata in concilio generali Florētino, sub Eugenio quarto celebrato. Vnica difficultas remanet, quo tempore facta fuit sufficiens promulgatio, vt ab eo tempore fuerint, mortifera, & non antè. Non inuenio aliquem qui certum terminum præfixerit. Certum est tamen quòd non eadem hora aut anno sufficiens promulgatio Euangelij vbique facta fuit, verisimile enim est quòd primò in Iudæa, deinde in Samaria: & consequenter post diuisionem Apostolorum, qui peragrarunt vniuersum orbem, saltem vbi Iudæi dispersi fuerant, hoc est, in omni natione, quę sub cœlo nota erat. Et sic statim post mortē Apostolorum fuit facta sufficiens promulgatio, quantum ad cessationem legalium: eò quòd ex omni natione fuerunt in Hierusalem in die Pentecostes, & Apostoli vel discipuli per se vel per alios omnes Iudæos instruxerunt. Vnde Act. 1. dicitur: Eritis mihi testes in Hierusalē, & in Iudæa, & in omni Samaria, & vsque ad vltimum finem terrę, vbi scilicet erant Iudæi qui obseruabant legalia: Quia plena & completa publicatio Euangelij non fuit facta, licet rumor fuerit habitus in omni terra cognita, iuxta illud: In omnem terram exiuit sonus eorum & in fines orbis terrę verba eorum. Mar. vlt. At illi profecti prædicauerunt, vbique Domino cooperante, & sermonem confirmante, sequentibus signis. Veruntamen ante diem iudicij non erit perfecta promulgatio Euangelij. Quia videmus nouas insulas reperiri: & Christus ait, Prædicabitur hoc Euangelium regni in vniuerso orbe in testimoniū omnibus gentibus, & tunc veniet cōsummatio. Et sic Psalm. In omnem terram exiuit sonus eorum, ponit præteritum pro futuro, propter certitudinem prophetiæ. Nec intelligitur de duodecim Apostolis, sed de successoribus eorum: de his amplius. §. seq. ver. 2.

Approbatio opi. D. Aug. — *Quo tēpore facta fuit sufficiēs promulgatio.* — *Act. 2.* — *Psal. 18.* — *Mat. 28.*

Ver. 15. *De reinstitutione legalium.*

EVacuatio præceptorum cæremonialium & iudicialium in ipsa morte Christi facta fuit: differenter tamen: quia cæremoniália post mortem Christi & sufficientem promulgationem sunt mortifera: sic quòd nullo modo possunt nunc absque peccato obseruari, nec ad synagogam sepeliendam, quia iam à longo tempore sepulta est: quanuis propter sanitatem vel aliam naturalem necessitatem, circuncisio & alia cæremonialia possint licitè seruari, non ponendo spem: non possunt tamen aliqua lege ordinari vt seruentur. Iudicialia autem sunt euacuata, quia mortua: non tamen sunt mortifera, quia si Princeps ordinaret in regno suo illa iudicialia obseruari, non peccaret: nec etiam peccarent obseruantes, nisi fortè obseruarent vel obseruari mandarentur, tanquam habentia vim obligandi ex veteris legis institutione. Talis enim obseruandi ratio siue intentio esset mortifera. ratio diuersitatis hæc est: Quia cæremonialia sunt primò & per se figuralia, & principaliter instituta ad significandum Christi mysteria, vt futura. Et ideò obseruatio eorum præiudicat veritati fidei, secundū quam confitemur illa mysteria iam esse completa. Pręcepta autem iudicialia nō sunt instituta ad figurandum primò & per se, sed ad disponendum statum illius populi, qui ordinabatur ad Christum, & status populi Iudaici repræsentabat statum populi Christiani, ideò ex consequenti erant figuratiua, sed non principaliter. Et ideò mutato statu illius populi, Christo iam veniente, iudicialia præcepta obligationē amiserūt, lex enim fuit Pædagogus ducens ad Christum. Quia tamen huiusmodi iudicialia præcepta non ordinabantur ad aliquid figurandum, sed ad aliquid faciendum: ipsa eorum obseruatio non præiudicat veritati fidei, sed intentio obseruandi tanquam ex obligatione legis: quia per hoc haberetur ꝙ status prioris populi adhuc duraret. Nec obstat quod dicitur: Visum est Spirituisancto & nobis, nil vltrà imponere oneris, quàm hęc necessaria: vt abstineatis vos ab immolatis simulachrorū, & sanguine, & suffocato, & fornicatione. Quorū aliqua pertinent ad cæremonialia siue ad obseruantias, scilicet, abstinere à sanguine & suffocato.

B 1.2.q.104. art.3. — *Gal. 3.* — *Act. 15.*

Quia

Mat. 15. 1. Tim. 4. Quia Apostoli non prohibuerunt hæc, ad obseruandum cæremonias legis, sed ad hoc quod posset coalescere vnio Iudæorum & Gentilium simul cohabitantium. Iudæis enim propter antiquam consuetudinem sanguis & suffocatum erant abominabilia, & comestio immolatorum simulachris poterat Iudæis generare suspicionem redditus ad idololatriam: & ideo ista fuerunt prohibita pro tempore illo, in quo de nouo oportebat conuenire in vnum Gentiles & Iudæos. Procedente autem tempore, cessante causa cessare debebat effectus. Manifestata euangelicę doctrinæ veritate, in qua Dominus docet quod nihil quod intrat in os, coinquinat hominem & quod nihil reiiciendum quod cum gratiarum actione percipitur. Fornicatio autem prohibetur specialiter propter Gentiles, quia non reputabant eam esse peccatum.

§. 2. *De lege noua & euangelica.*

A LEx noua siue euangelica dicitur Euangeliū & Nouū Testamentum. Ad cuius euidentiam supponendum est quid sit & vnde dicatur Testamentum & Euangelium.

Testamentum quid. D. Tho. ad Galat. 4. Testamentum idem est quod pactum siue fœdus eorum quæ testibus probantur & confirmantur. vnde sacra scriptura loco testamenti ponitur fœdus vel pactum. Vbicunque autem interuenit pactum, fit aliqua promissio. Et ideò secundum diuersitatem promissionum est diuersitas testamentorum. Duæ autem hæreditates sunt nobis promissæ à Deo scilicet terrestris & cœlestis. Ideò sunt duo testamēta Dei. Primò in lege veteri fuerunt promissa bona temporalia. Si volueritis & audieritis me, bona terræ comedetis. Eam ob causam promissio bonorum terrenorum, quæ antiquior est, quia primò facta, dicitur primum & antiquum testamentum. in lege autem noua siue euangelica, quæ posterius fuit data, promittuntur spiritualia scilicet regnum cœlorum. Et ideò promissio spiritualium, quæ secundo & posterius fuit facta, dicitur secundum & nouum testamentum & euangelium, quod secundum Athanasium in homilia Ascensionis, interpretatur bona annuntiatio. Dicitur enim ab eu quod interpretatur bonum, & Aggelon quod interpretatur nuntius. Vnde & Aggelo, hoc est nuntio, & Angelus nuntius. Et quia Christus venit ad nuntiandum bona, dicitur magni consilij Angelus. Esa. 1. Mat. 4. Mar. vlt.

Euangelīū quid. Euāgelium ergo est bona annūciatio. Et quamuis quælibet bona anunciatio etiam terrenorum possit dici euangelium, largè sumendo hoc nomen Euangelium: propriè tamen accipiendo euangelium sola annūciatio æternorum & spiritualium bonorū Euangilium nuncupatur. Vnde Eusebius dicit: Euangelium est bona annunciatio æternorum & incorruptibilium bonorum, quę maxima sunt. Vt puta gratiæ & gloriæ, remissionis peccatorum, & annuntiatio eorum quæ ad gratiam & gloriam pertinent, scilicet, mediorum per quæ gratia Dei habetur, & ea per quæ ad gloriam peruenitur, quæ sunt sacramenta & virtutes, quibus tolluntur impedimenta, hoc est peccata. Hoc euangelium siue bona annuntiatio interius fuit facta Adæ post expulsionem à paradiso terrestri. Nam eduxit eum Dominus à delicto suo: & ipse eductus filios suos sacrificare, & per ipsa sacrificia Christi sacrificium præfigurantia, iram Dei placare, & gratiam & tandem gloriam consequi docuit. Hæc bona annuntiatio expressius & exterius facta fuit Abrahæ, cùm ei dictū fuit, in te benedicētur omnes cognationes terræ. In te, hoc est in semine tuo, omnes gentes terræ. Non dicit in seminibus, sed in semine tuo, hoc est in Christo, qui quamuis non venerit per viam seminalem, cùm conceptus sit ex Spiritu sancto, & natus ex Maria virgine: est tamen & substantia D. Virginis, quæ fuit ex semine Abrahæ per radicem Iesse. Et quia omnes scripturæ antiqui testamenti, siue sint historiales, siue doctrinales, siue prophericæ, ordinabantur ad hanc bonam annuntiationem, salutem, & benedictionem per Christum consequendam: hinc est quòd omnes scripturæ à Deo reuelatæ, siue libri antiqui testamenti possunt euangelium nuncupari. Nec inconuenit dicere secundum D. Thomam quòd patres antiqui, qui gratiam Dei habebant, & ei amore regni cœlestis seruiebant, pertinerent ad nouum testamentum, siue ad legem euangelicam, quæ pro principali importat gratiam spiritus sancti: quemadmodum qui nunc sunt baptizati, & seruiunt Deo solum propter amorem terrenorum & metum pœnarum, pertinent ad antiquum testamentum. De hac bona annuntiatione habetur Esa. 52. Propter hoc sciet populus meus nomen meum in die illa: quia ego ipse qui loquebar, ecce adsum. Quàm pulchri super montes pedes annuntiantis & prædicantis salutem, dicentis: Sion regnabit Deus tuus, &c. & Naum. 1. Ecce super montes pedes annuntiantis & euangelizantis pacem. & Apostolus referēs dicit, Quàm speciosi pedes euāgelizantium pacem, & euangelizantium bona, scilicet, spiritualia, quæ verè & absolutè bona sunt, & non corporalia aut terrena, quæ sunt caduca & transitoria. In lib de præ. euan. Eccle. 10. Gen. 12. Super epist. ad Gal. 4. Rom. 10.

Esa. 61. De hac etiā annuntiatione per Christum facienda prophetauit Esa. dicens, Spiritus Domini super me, eò quòd vnxerit me. Ad euangelizandum mansuetis misit me, vt mederer contritis corde, & prædicarem captiuis indulgentiam, & clausis apertionem, vt prædicarē annū placabilē Domino, & diem retributionis Deo nostro, vt consolarer omnes lugentes. Hanc prophetiam dixit Christus in se fuisse impletam. Ipse enim est, qui principalius & clarius annuntiauit regnum cœlorum, & qui familiarius docuit viam & modum perueniendi ad regnum, & docuit remouere impedimenta. hinc est quòd quatuor libri à D. Matthæo, Marco, Luca, & Ioanne conscripti, in quibus verba & facta Christi benedictionem gratiæ & gloriæ continentia, scripta sunt, specialius Euangelium nuncupantur. Et quia non omnia quæ Christus dixit & fecit, scripta sunt, vt expresse testatur D. Ioannes dicens: Sunt autem & alia multa quæ fecit, quæ si scriberentur per singula, nec ipsum arbitror mundum capere posse eos qui scribendi sunt libros. & Act. 1. Quibus (scilicet Apostolis & discipulis suis) post passionem suam exhibuit seipsum viuum, in multis argumentis, per dies quadraginta apparens eis, & loquens de regno Dei, hoc est de gubernatione ecclesiæ. Ea autem non apparent in euangelio scripta neque etiam ea quę dicebat eos ante passionem non posse portare. hæc autem in parte suppleuerunt D. Paulus. Iacobus, Petrus, Iudas, & Ioannes in epistolis & Apocalypsi & Lucas in Actibus Apostolorum. Et quædam in Euangeliis scripta declarauerunt. Ideo eorum libri, & per eos scripta ad eundem finem scilicet benedictionem ordinata & annunciata, possunt Euangelium nuncupari. Verum quia nec omnia quæ Christus & Apostoli prædicauerunt, & quę circa regimen Ecclesię, & sacramentorum administrationem, & sanctarum cæremoniarum obseruationem ordinauerunt & disposuerunt, sunt scripta. vt videri potest ex dictis Apost. dicentis, Cætera cùm venero disponam. Illorum dispositiones in epistolis nō reperiuntur scriptæ & alibi, Itaque fratres state, & tenete traditiones quas didicistis, siue per sermonem, siue per epistolam nostram, Sermones autem illi non reperiuntur scripti, sed peruenerunt ad nos per Apostolorū traditiones familiares suis successoribus factas, & per eorum successores gradatim vsq; ad nos: vt sunt formæ sacramentorum, & solennitates eorum, quas Apostoli propter irrisionē infidelium voluerunt esse occultas: vt D. Dion. D. Pauli discipulus, in fine libri Ecclesiasticæ Hierarchiæ scripsit, huius generis sunt exorcismi qui fiunt ante baptismum: Exequiæ & sepulturæ defunctorum, signum crucis, benedictiones nuptiarum, consecrationes ecclesiarū, olei sancti, ac chrismatis, orationes pro defunctis, quadragesimale ieiuniū, vsus candelarum, venerationes imaginū, & inuocationes Sanctorum ac alia huiusmodi, quæ in vniuersa Ecclesia ab Apostolorum temporibus fuerunt obseruata. Ideò illis teste D. Paulo, tāquam epistolis suis credenda sunt & tenenda, possuntque Euangeliū nuncupari. Vnde D. Aug. & habetur in ca. Ecclesiasticarum, & c. in his. 11. dist. In his rebus in quibus nil certi statuit diuina scriptura, mos populi, mos Dei, & instituta maiorum pro lege tenenda sunt: & sicut præuaricatores diuinarum legum, ita contemptores ecclesiasticarum cosuetudinum coërcendi sunt. Et quia (vt D. Petrus ait) D. Paulus scripsit quædam difficilia intellectu, quæ indocti & instabiles deprauant, sicut & cæteras scripturas, ad suam ipsorum perditionem: sequitur quòd vbi aliquod dubiū circa scripturas insurgit, standum est determinationi ecclesię in vniuersali concilio congregatæ, in quo confertur euangelium, sicut Apostolus dicit se contulisse euangelium. & Act. 15. in primo concilio Luc. 4. Ioan. vlt. Ioan. 16. 1. Cor. 11. 2. Thes. 2. Ad casulanum. 2. Pet. 3. Gal. 2.

lio Apostolorum super cessatione legalium, Apostoli & seniores conuenerunt, ac Spiritu sancto assistente, (imò etiam Christo, vt promisit, dicens: Vbi fuerint duo aut tres cõgregati in nomine meo, in medio eorum sum) determinauerunt & dixerunt: Visum est Spiritui sancto & nobis, &c. Eadem ratione cùm Christus non solum Apostolis & discipulis, sed etiam eorum successoribus & ecclesiæ Spiritus sancti & suam promiserit assistentiam determinationes concilliorum vniuersalium siue Ecclesiæ catholicæ & vniuersalis debitè congregatæ, in his quæ sunt fidei & bonorum morum, possunt Euangelia nominari, & eis tanquàm euangelio est credendum. Vnde D. Greg. & habetur in c. Sicut. 15. dist. dicit, Sicut Euangelij quatuor libros, sic & quatuor concilia venerari me fateor. & eadem ratione alia, cùm omnia dirigantur à Spiritu sancto, & libris in biblia contentis credimus propter ecclesię determinationem, iuxta regulam Topi. Propter vnumquodque tale, & illud magis, Sicut pater diligens pædagogum propter filium, magis censetur diligere filium: sic quia credimus euangelio propter authoritatem ecclesiæ, vt D. Aug. dicit Euangelio non crederem, nisi ecclesiæ authoritas me compelleret: Sequitur quòd magis est credendum ecclesiæ, quàm nos debere audire Christus præcepit, dicens: Si ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus: aliàs essemus sicut paruuli, fluctuantes omni vento doctrinæ propter quod Apostolus dicit, Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios verò Euãgelistas, & doctores, ad consummationẽ Sanctorum, in opus ministerij, in ædificationem corporis Christi, hoc est ecclesiæ, donec occurramus omnes in vnitatem fidei & agnitionis filij Dei, in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi: vt iam non simus paruuli, fluctuantes, & circunferamur omni vento doctrinæ, in nequitia hominum, in astutia ad circunuentionem erroris. Quis enim dixit quatuor libros euangelij nil nisi verba & facta Christi veraciter continentes, à D. Mat. Marco, Luca, & Ioanne esse conscriptos? Nemo nostrum vidit, neque probari potest nisi ecclesiæ authoritate. Idem de Epistolis D. Pauli, Iacobi, Petri, Iudæ, ac de libro Act. Apostolorum, & Apocalypsi fateri oportet. Titulus enim non sufficit, cùm multis sanctis viris adscripti sint libri, quos nunquam scripserunt. Nunc non credimus euangelio Petri. & euangelio Nicodemi nomine conscripto & intitulato, aut libro intitulato, Reuelationes Pauli, sicut alijs libris quos memorauimus non ob aliam causam, nisi quia primi authoritate Ecclesiæ recepti & approbati sunt, posteriores autem non.

Mat.18. *Determinationes conciliorum possunt dici euãgelium.* *Mat.18.* *Ephe.4.*

Sed difficultas est quę sit ecclesia catholica: Dicendũ quod ecclesiæ catholicæ Petrum fuisse caput manifestè constat ex Ioan. 21. ca. verba Christi referente, Simon Ioannis diligis me plus his? &c. bis dixit. Pasce agnos: postremò, Pasce oues. & Act. 15. vbi in Apostolorũ iam dicto cõcilio verba Petri referuntur, Viri fratres, vos scitis quoniam ab antiquis diebus in nobis elegit Deus per os meũ audire Gentes verbum euangelij, & credere. & in concilio ecclesiæ ipsum non posse errare liquidò constat ex. 22. ca. Lucæ, vbi Christus profitetur & asserit se pro eo orasse ne deficeret fides eius, hoc est ecclesiæ sibi commissæ: quanuis enim alij Apostoli in propria persona fuerint confirmati in die Pentecostes, iuxta prophetiam Dauid, Ego confirmaui columnas eius. Sedes tamen aliorum Apostolorum non leguntur confirmatæ, sed solius Petri sedes, non propriæ personæ quæ defecit, sed ecclesiæ sibi commissæ. & sic sedes eius concilio vniuersalis ecclesiæ fulta, fuit confirmata. Et licet D. Petrus Antiochiæ primò sederit: Antiochia tamen nõ dicitur sedes Petri, sed Romana. Quia (vt habetur in rubrica de trãslatione Episcopi) Sedes episcopi non dicitur in qua primò sedit, sed in qua vltimò resedit. Compertum est sæpe alias perticulares ecclesias in his quæ fidei sunt, errasse. Ecclesia autem Ro. concilio debitè congregato & saluis solennitatibus nunquàm errauit: quanuis Particulares personæ ad eam pertinentes plurimum errauerint. Nec inuenietur aliqua particularis ecclesia libros in biblia contentos approbasse & authorisasse, sed solum Romana (vt ex Registris patet) cuius Pontifex, successor D. Petri & Christi vicarius, in pluribus concilijs generalibus est nuncupatus. De his amplius cùm de primatu D. Petri agetur. Et sic resolutoriè habetur quod ecclesia Romana est catholica. Et qui non subest ecclesiæ Romanæ, non est catholicus.

D. Petrus caput eccle- *Solius Petri fides confirmata.*

Ex præmissis apparet quomodo hæreticum est dicere nil esse credendum, nisi quod expressum & specialiter ac distinctè scriptum est in Euangelio aut sacris literis. Nam nemo, nisi planè infidelis, negare potest credendum esse Christo in omnibus quæ dixit, cùm sit ipsa veritas per essentiam, & vt dicit Apostolus, Fidelis est, & seipsum negare non potest. & alibi, Qui non mentitur Deus, qui dixit, Ipsum audite, absolutè, hoc est in omnibus credite & obedite. Atqui probatum est non omnia quæ ipse dixit scripta fuisse, sed nonnulla per Apostolorum traditiones & inuiolatam vniuersalis ecclesiæ consuetudinem sunt recepta, alia in concilijs generalibus Spiritu sancto & ipso Christo suggerentibus, ad memoriam sunt reuocata, & tandem conscripta: igitur illis credendum est. Nec tamen ex hoc sequitur Christi testamentum esse mancum & incompletum: Quia cùm annuntiatio Christi dicatur Testamentum ea ratione qua nobiscum pactum fecit de hæreditate cœlesti quã promisit, ac omnia ad illam conducentia disposuit secundum modum naturæ & capacitatem discipulorum ante mortem. Circa verò occurrentia negotia quæ pro temporum varietate futura erant, post passionem docuit, per dies quadraginta apparens eis, quantum capaces erant. Non enim omnia simul portare poterant: ideò ad ea quæ obliti fuerant, suggestionem Spiritus sancti promisit. Nec aliud Spiritus sanctus suggessit, nisi quod Christus illis dixerat: vnde ait, Suggeret vobis omnia quęcunque dixi vobis. Testamentum igitur compleuit: eius tamen executio & perfecta intellectio, vsque ad diem vltimi iudicij non perficietur. Dietim nouas intelligentias & expositiones euangelij videmus. Nec nos lactis participes solidum cibum sumere valemus. Notandum tamen quòd lex noua & euangelica, siue euangelium dupliciter accipi potest, scilicet, propriè & communiter. Lex noua siue euangelium propriè accipiendo, est gratia Spiritus sancti: quia vnaqueque res denominatur ab eo quod est principale & potissimum in ea, vt dicit Philosophus in 9 Ethi ideò Rom. 13. cùm dicitur: Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit: homo dicitur anima, ex eo quòd ipsa anima est id quod est principale & potissimum in homine. Eadem ratione D. Petrus & Paulus aliique Sancti dicuntur esse in paradiso, licet sola anima sit. Sed principale & potissimum quod in lege noui testamenti siue in Euangelio, in quo tota eius virtus consistit, est gratia Spiritus sancti, quę datur per fidem Christi. Ideò Apostolus ait se non erubescere euangelium: virtus enim Dei est in salutem omni credenti. Virtus euangelij se extendit ad salutem tripliciter: Primò quia per verbum euangelij remittuntur peccata, vnde Ioan. 15. Iam vos mundi estis propter sermonem quem locutus sum vobis. Secundò, quia per euangelium consequitur quis gratiam sanctificantem, iuxta illud: Sanctifica eos in veritate: sermo tuus veritas est. Tertiò inquantum perducit ad vitam æternam. Ideò dicitur lex fidei, & spiritus vitæ. Vnde Apostolus, Vbi est gloriatio tua? Exclusa est: per quam legem? factorum: Non, sed per legem fidei. ipsam enim fidei gratiam legem appellat. & expressius Rom. 8. Lex spiritus vitæ in Christo Iesu liberauit me à lege peccati & mortis. Impropriè verò & communiter seu largo sumpto vocabulo, lex noua & euangelium dicitur scriptura exterior, in qua scribuntur Dei dona data per Christum & Spiritũ sanctũ, eius doctrina, præcepta, monitiones, & consilia. & sic accipitur cũ dicitur: Prædicate euangeliũ omni creaturæ. & apud Apostolum Galat. 2. Contuli cum eis euangeliũ, ne fortè in vanum currerem, aut cucurrissem.

Ioan.6. *2.Tim.2.* *Tit.1.* *Mar.9.* *Euãgelium Christi completum.* *Ioan.16* *Executio euãgelij nõdum perfecta est.* *Lex noua propriè est spiritus sancti gratia.* *Rom.1.* *Ioan.17* *Mar.vlt.*

Ver.1. *De differentia legis nouæ & veteris.*

PLures à doctoribus assignãtur differentię inter legem Mosi, quæ dicitur lex vetus & antiquum Testamentum, & legẽ Christi quæ dicitur lex noua & euangelica ac nouũ Testamentũ. Prima quia vt D. Aug. dicit, lex antiqua dicitur lex factorũ, scripta fuit in tabulis lapideis, lex autẽ noua siue euãgelica quantũ ad principale, scilicet, gratiã spiritus sancti, scripta est in cordibus fideliũ, iuxta illud: Ecce dies venient, dicit Dominus, & feriam domui

A *1.2.q.106. & 107.* *In li. de spi. & lite.* *Exo.31.*

Hiere.3. domui Israel & domui Iuda fœdus nouũ & infra dicitur: Dabo legem meam in visceribus eorum & in corde eorũ scribam eam. Illa autem lex scribenda, erat spiritus sancti gratia. Si dicatur quòd gratia spiritus sancti data fuit antiquis patribus: Dictum est quòd illi pertinebāt ad nouum Testamentum, quia per fidem Christi venturi gratiam habuerunt: & principaliter expectabant promissiones spirituales & æternas, sicut & nunc peccatores carnales: qui timore pœnæ vel amore temporalium bonorum seruiunt, pertinent ad Testamentum vetus. Secunda differentia est, quia lex noua quantũ ad principale iustificat, & dat auxiliũ ad reprimendam concupiscentiam, & ad implendum præcepta. Hoc autem (vt dictum est) nõ faciebat lex antiqua. Quo ad scripturam verò exteriorem lex noua non iustificat, nec scribentem nec legentem effectiuè & efficaciter. Vnde Apostolus dicit: Litera occidit, spiritus autem viuificat. Et D. Augustin. exponit quòd per literam intelligi-
2.Cor.3. *In li.de spi.& lit.* tur quælibet scriptura extra homines existens, etiam moralium præceptorum, qualia continentur in euangelio: vnde etiam litera euangelij occideret, nisi esset interius gratia Dei sanans. Discrimen tamen est inter scripturas noui testamenti & veteris: Quia scriptura noui Testamẽti magis disponit legentes ad gratiam, quàm scriptura antiqui. Et præterea quia (vt dicit D. Thomas) verba euangelij scripta ex fide delata vel superposita virtutem habẽt salutiferam: sicut legimus de D. Barnaba, quòd curabat
D.Tho.super 1.c.epistol.ad Ro. infirmos, euangelium D. Matthæi eis superponendo. Cauendæ sunt tamen superstitiones, vt dictum est cùm de superstitionibus ageretur. Talia verò non legimus de an-
Heb.7. tiquo testamento. Tertia differentia est; quia lex antiqua erat imperfecta, iuxta illud: Nil ad perfectum adduxit lex. Sed lex noua & euangelica, quæ est gratia spiritus sancti,
Col.3. est perfecta: quia est lex charitatis, de qua Apostol. dicit,
Rom.6. quòd est vinculum perfectionis. Præterea quia introducit
Mat.5. ad finem qui est vita æterna, iuxta illud: Gratia Dei vita æterna. Ideò Christus dicebat: Estote ergo & vos perfecti, sicut pater vester cœlestus perfectus est.

Ad cuius clariorem intelligentiam sciendum est quòd præcepta cuiuslibet legis siue veteris siue nouæ, dantur de operibus virtutũ. Ad operandũ autẽ opera virtutũ aliter inclinantur imperfecti, qui nondũ habent habitũ virtutis, & aliter illi qui sunt per habitũ virtutis perfecti. Illi enim qui nondũ habent habitũ virtutis, inclinãtur ad agendum virtutis opera ex aliqua causa extrinseca, puta ex cõminatione pœnarum ex promissione aliquarum extrinsecarum remunerationum, puta honoris, aut diuitiarum, aut alicuius huiusmodi. Et ideo lex vetus, quæ dabatur imperfectis, dicitur lex timoris, inquantum inducebat ad obseruãtiam præceptorum per comminationem pœnarum: & dicitur habere aliqua temporalia promissa. Illi verò qui habent habitum virtutis, inclinantur ad virtutum opera agẽda per amorem, & non propter aliquam pœnam vel re-
Exod.19. munerationẽ extrinsecam. Et ideo lex noua, cuius principalitas consistit in ipsa spirituali gratia indita, dicitur lex amoris, & habet spiritualia & æterna promissa, quæ sunt obiecta virtutis, præcipuè charitatis. Vnde D. Aug. dicit: Breuis differentia antiqui & noui Testamenti, timor, & amor. In signum huius legimus, quòd antequã Deus daret legem Mosi, misit Dominus tonitrua & fulgura, & Iudeis mõs terribilis apparuit. & Act. 2. quòd in missione Spiritus sancti factus est repente de cœlo sonus, scilicet placidus, ad quem conuenit multitudo, &cæ.

Ver. 2. *De impletione legis veteris per nouam.*

B
1.2.q.107. art.3. Qvum lex noua & vetus se habeant sicut perfectũ & imperfectum: sequitur primo quòd lex noua continetur in veteri, non actu, sicut locatum in loco: sed virtute, sicut species in genere, cõfusè & implicitè, & sicut arbor in semine. vnde D. Chry. exponens illud quod habetur Mat. 4. vltro terra fructificauit primũ herbam, deinde spicã deinde plenũ frumentũ in spica, dicit: Primo herbam fructificat in lege naturæ, postmodũ spicas in lege Moysi,
Contra Faustum. postea plenum frumentum in euangelio. & D. Augustin. contra Faustũ dicit, quòd penè omnia quæ nouit vel præcepit Dominus, vbi adiungebat, ego autem dico vobis, inueniuntur etiam in illis veteribus libris: sed quia non intelligebant nisi peremptionem corporis humani, ostendit Dominus omnem iniquum modum ad nocendum fratri, in homicidij genere deputari: & quãtum ad huiusmodi manifestationem præcepta decalogi dicuntur maiora præceptis legis veteris: Nil enim prohibet maius in minori virtute contineri, sicut arbor in semine. Secundò sequitur quòd lex noua implet veterem. Non veni soluere *1.2.q.107. art.2.* legem, sed adimplere. Omne enim perfectum adimplet *Mat.5.* quod imperfecto deest: sed deerat legi veteri quòd non poterat, consequi finem legis, qui est facere homines bonos & iustos, hoc est iustificare, quod lex non poterat, sed significabat quibusdam cæremonialibus factis, & promittebat verbis, & quantum ad hoc lex noua implet veterem iustificando per virtutẽ passionis Christi: & hoc est quod Apostolus dicit Rom. 8. Quod impossibile erat legi, Deus mittens filium suum in similitudinem carnis peccati, damnauit peccatum in carne, vt iustificatio legis impleretur in nobis.

Sua autem doctrina impleuit præcepta legis tripliciter: Primò quidem verum intellectum legis exprimendo, sicut patet in homicidio & adulterio, in quorum præcepto Scribæ & Pharisæi non intelligebãt nisi exteriorem actum *Mat.15.* prohibitum, vnde Dominus legem adimpleuit, ostendendo etiam interiores actus peccatorum cadere sub prohibitione, dicit, quum de corde exeunt cogitationes malæ: hæc sunt quæ coinquinant hominẽ. Secundò adimpleuit præcepta legis ordinando in tutius, Quod enim lex vetus statuerat vt homo nõ peieraret, tutius fuit si omnino à iuramento abstineret, nisi in casu necessitatis. Tertiò præceptis legis, & superaddendo consilia. vnde Christus dicenti se obseruasse præcepta veteris legis, dixit: Vnum tibi deest: Si vis perfectus esse, &cæ.

Nec obstat quòd lex noua euacuat præcepta cæremonialia legis veteris, quia illa sunt impleta in his quæ figurabantur: & ideo non sunt vlterius obseruanda. Quia si *Mat.19.* obseruarentur, significaretur aliquid vt futurum & non impletum, quod est præteritum & impletum. Sicut enim promissio futuri doni non habet locum promissione impleta per doni exhibitionem: sic cæremoniæ veteris legis tolluntur, cùm implentur in lege noua. De iudicialibus verò præceptis cõmemorant præceptum talionis, vt quòd de hoc diceretur, de omnibus aliis esset intelligendum. In quo quidem præcepto docuit legis intentionem non esse quo ad hoc quòd pœna quæreretur propter liuorem vindictæ, quem ipse excludit, monens quòd homo debet esse paratus etiam maiores iniurias sufferre: sed solũ propter amorem iustitiæ: quòd adhuc in noua lege remanet.

Nec sunt præcepta Domini contraria præceptis veteris legis, vt dicit D. Augu. Quod enim Dominus præcepit de vxore non dimittenda, non est contrariũ ei quod lex præcepit. Non enim lex ait, Qui voluerit dimittere vxorem, *Cõtra Faust.* dimittat, cui contrarium est non dimittere: sed vtique noluit vxorem dimitti à viro, qui huic interposuit moram, vt in dissidium animus præceps libelli conscriptione refractus desisteret. Vnde Dominus vt facile vxor non dimittatur, solum causam fornicationis excepit, propter quam libellus conscribendus erat & sic legem declarando *Mat.19.* confirmauit. Et idem etiam dicendum est de prohibitione iuramenti, sicut dictum est de prohibitione talionis. Taxauit enim lex modum vindictæ, vt non procederetur ad immoderatam vindictam, à qua Dominus perfectius remouit, cùm prohibuit omnino à vindicta abstinere: non tamen prohibuit debitum vindictæ modum secundum iustitiam, æquitate seruata. Sic etiam prohibuit omnino iurare, scilicet absq; tribus comitibus, de quibus supra dictum dictum, cum de iuramento ageretur, & nisi ordo iustitiæ exigeret. Circa verò odium inimicorum remouit falsum intellectum Pharisæorum, non monens vt persona odio haberetur, sed culpa.

Circa verò discretionem ciborum, quia cæremonialis erat, Dominus non mandauit vt nõ seruaretur, sed ostendit quòd nulli cibi secundum suam naturam sunt mali, dicens: Non quod intrat in os, &c. Nec etiã egit contra legẽ tangendo leprosum, sicut nõ violauit sabbatum, infirmos *Mat.15.* seruãdo. Tactus enim leprosi prohibitus erat in lege pro- *Mat.8.* pter coinquinationem quandam, propter quam contrahebatur quædam irregularitas. Sed Dominus qui erat mundator leprosi, inquinationem aut immunditiam con-

trahere

trahere non poterat. Per ea autem quæ fecit in sabbato, non soluit secūdum rei veritatem, sicut ipse ostendit tum *Mar. 3.* quia Dominus sabbati, tum quia operabatur miracula vir tute diuina, quæ semper operatur in rebus, tum etiam quia salutis humanæ opera faciebat, cùm etiam Pharisæi in die sabbati animalium irrationalium saluti operam da rent, Discipulos excusauit in sabbato spicas colligentes & fricantes propter necessitatem. Ideò non soluebant sabbatum, licet soluere viderentur secundum superstitiosum Pharisæorum intellectum, qui credebant etiam à salubribus operibus in die sabbati abstinendum: quod erat contra intensionem legis.

Ver. 3. *De grauitate nouæ legis & veteris.*

A *Act. 15.* LEgem antiquam fuisse valdè grauem ad obseruandū constat ex dicto D. Petri: qui cùm quæstio orta fuisset de legalibus cum euangelio seruandis, dixit: Quid tentatis Deum imponere iugum super ceruices discipulorum, quod nos nec patres nostri portare potuimus. Legem au- *1. Ioan. 5.* tem nouam non esse grauem D. Ioannes testatur. dicens: *Mat. 11.* Mandata eius grauia non sunt. & Christus: Iugum enim *1. 2. q. 107. art. 4.* meum suaue est, & onus meum leue. Ad huius materiæ resolutionem habendam D. Tho. dicit, quòd grauitas siue difficultas legis prouenit ex difficultate actuum, qui sunt duplices, scilicet interiores & exteriores: & sic duplex potest considerari difficultas legis, scilicet ex parte actuū exteriorum & interiorū. Si consideremus ex parte actuum exteriorum, manifestum est legem veterem fuisse multò grauiorem noua: quia ad plurimos actus exteriores ligabat in tot & tantis cæremoniis & iudicialibus præceptis: *Lex noua pauca præcepta habet.* lex autem noua præter præcepta legis naturæ paucissima addit in doctrina Christi & Apostolorum: licet postmodum aliqua fuerint superaddita ex institutione sanctorum patrum secundum negotia occurrentia. D. Augustin. dicit moderationem esse attendendam, ne conuersatio fidelium onerosa reddatur: dicit enim de quibusdam prælatis ad inquisitiones Ianuarij, Quòd iam religionem nostram quæ in manifestissimis & paucissimis celebrationum sacramentis consistit, Dei misericordia voluit esse liberam: sed tot præmunt oneribus, vt tolerabilior sit conditio Iudæorum, qui legalibus sacramentis non humanis præsumptionibus subiiciuntur. Si verò consideremus difficultatē circa actus interiores, puta quòd aliquis opus virtutis exerceat promptè & delectabiliter, & circa hoc difficile est virtus: hoc enim non habenti virtutem est valdè difficile, quod per virtutem redditur facile. Et quantum ad hoc præcepta nouæ legis secundum se considerata, sunt grauiora præceptis legis veteris: quia in lege noua expresse prohibentur actus animi, vt odiū, ira, qui expresse in lege veteri non prohibebātur in omnibus, quāuis in aliquibus prohiberentur: in quibus tamen prohibendis pœna non apponebatur. Hoc autem est difficile virtutem non habenti. Si autem velimus cōsiderare grauitatem & difficultatem simpliciter, & comparare has leges ad inuicem, *Lex antiqua simpliciter grauis.* lex vetus est simpliciter & absolutè grauior & difficilior cùm tot habeat præcepta, nec det auxilium siue virtutem adimplendi ea, & refrenandi cōcupiscentiam, quæ in oppositum exardescit. Noua autem lex quæ paucissima dat præcepta, & tribuit virtutem & auxilium refrenandi concupiscentiam, & implēdi eam, est mitior & suauior. Amor enim qui datur per gratiam Spiritus sancti, in qua principaliter consistit lex noua, omnia præcepta dulcia facit & *Lex noua in aliquo casu grauior antiqua.* delectabilia. Amanti enim nihil difficile. Et (vt D. Augu. ait:) Amor nescit laborem. Et ideo simpliciter & absolutè lex noua est facior, mitior, & suauior: quanuis in aliquo particulari præcepto possit esse grauior, si secundum se *Antiquorū confessio cō fusibilior.* considerentur præcepta, vt dicunt aliqui de cōfessione sa cramentali. Si verò cōsideretur actus cōfessionis in ordine ad gratiam Spiritus sancti, quę principaliter dicitur lex noua, est facilis: & habet manna absconditum, quod nemo scit nisi qui accipit. Et si bene considerarentur sacrificia & hostiæ quæ in Leuitico præcipiebantur publicè offerri pro certis generibus peccatorum, inuenietur confessio antiquorum difficilior & confusibilior, quàm sacramentalis quæ fit vni soli authoritatem à Deo habenti: cuius absolutio vermem & remorsum conscientiæ elidit & tollit: quod sacrificia antiquæ legis facere non poterant. Nec obstat quòd lex noua sub terribilioribus pœnis & comminationibus ad sui obseruantiā inducit, cùm pœna æterna, quam lex noua cōminatur, terribilior sit pœna tēporali, & corporali, quā lex Moysi cōminabatur. Quia cùm pœnæ, sint oppositæ præmiis sunt adhibendæ secundum proportionem præmiorum. Et quia lex noua promittit æterna, ideò cōminari debet pœnas æternas. Lex autem antiqua solum promittebat bona tēporalia, ideo comminabatur pœnas temporales: quæ cùm sint magis cognoscibiles & propinquiores sensibus, apprehenduntur à peccatoribus vt grauiores. Iustis enim non est lex posita, quo ad pœnam coërciuam, cum virtutis amore ducantur: sed solis malis, qui solum formidine pœnæ retrahuntur. *1. Tim. 2.*

Non obstat pariter quòd in antiqua lege paruuli dice *2. 2. q. 10.* bantur saluari in fide parentum, vt D. Thomas recitat, sed *art. 12.* non asserit. In noua autem lege non saluantur in vtero per fidem parentum, nec extra in casu necessitatis & defectu aquæ: & sic videtur in lege noua maior rigor seruari in his quæ necessaria sunt ad salutem. dicitur enim Ioā. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, nō potest introire in regnum Dei. Dicēdum nullibi reperiri fundamentum nec doctorem autentiquum, dicētem in antiqua lege paruulos in vtero vel extra vterum saluari sola fide interiori parentum, absque protestatione exteriori. Resolutio enim D. Tho. est, quod post peccatū Adę omni *3. p. q. 61.* tempore indiguit homo sacramentis, hoc est visibilibus *art. 3.* signis, quibus homo fidem suam protestaretur de futuro Saluatoris aduentu, quem (vt habetur Rom. 3.) posuit *Rom. 3.* Deus propitiatorem per fidem in sanguine ipsius ad ostēsionem iustitiæ suæ in hoc seculo, vt sit ipse iustus & iustificans eum qui est ex fide Iesu Christi. Nota verbū (ad ostē sionem) hoc est manifestationem, scilicet, exteriorem. Si ergo nullus potest saluare seipsum, cū sola fidei interiori & absq; exteriori protestatione: sequitur etiam quòd nec aliū, Sacrificiū autē pro paruulo in vtero matris existente nō legitur aliquando fuisse oblatū, nec acceptum, cùm videatur quodammodo indiscretum, vtpotè pro re incerta multoties enim mulieres existimantur prægnantes & tamen non sunt. vnde dicunt Iuristæ: De his quæ non apparent & non sunt, idem est iudicium. Ideò de lege ordinata nullus vnquam per sacrificia exteriora obtinuit remissionem peccati originis in vtero ante natiuitatem: quanuis aliqui & pauci ex speciali priuilegio fuerint in vtero ante natiuitatē sanctificati, vt Hier. de quo dicitur: Priusquam te formarem in vtero, noui te, & antequam exires de vulua, sanctificaui te. & de D. Ioan. Baptista, de quo Luc. 1. Et factum est vt audiuit salutationem Mariæ Elizabet, exultauit infans in vtero suo. Post natiuitatem autem paruulorum differentia fuit inter tempus legis naturæ & scriptæ, siue Moysi & gratiæ: Quia hæc tempora *Sacrificia in lege na. erat* adinuicem comparata, se habent sicut determinatum ad *indeterminata.* indeterminatum: Quia in tempore legis naturæ pro expiatione peccati originalis pro se vel liberis nō erat determinatum sacrificium, nec quo ad substantiam, nec quo ad *Gen. 17.* tempus, nec quo ad locum. Poterant enim parentes sacrificium quod volebant, & quando volebant, ac vbi volebant, pro peccati originalis in se vel in paruulo expiatione offerre. Per circuncisionem verò facta fuit determinatio sacrificij & temporis, quo ad masculos: qua facta, non poterant per aliud sacrificium quàm circuncisionem saluari, post octauum diem: cùm dictum fuerit, Delebitur anima de populo suo. Ante verò octauum diem in casu necessitatis remittebantur parentes ad legem naturæ, vt scilicet per aliud sacrificium prouidere possent masculo. vnde D. Thom. dicit quòd probabile erat quod parentes *3. p. q. 70.* fideles pro paruulis natis, & maximè in periculo ante *art. 4. ad. 2.* octauum diem existentibus, preces Domino Deo funderent, vel aliquam benedictionem eis adhiberent, vel aliud signum fidei exterius ostenderent: sicut adulti pro seipsis preces & sacrificia offerebant: prout etiam parentes pro filiabus, quæ non erant subiectæ sacramento circuncisionis. In lege autem euangelica institutum & determinatū est sacramentum baptismi, cum decreto irritante, Ioan. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei, absque determinatione temporis aut loci in quo lex noua mitior apparet: quia faciliori

liori modo & absque anxietate differendi, & ad ostensionem siue exitum vnius membri prouidit saluti paruulorum. Si autem non inueniatur aqua (quod est valdè difficile. si parentes voluerint facere quod in se est) & paruuli ante baptismum moriantur, defectus ille aquæ non est ex lege: sicut nec si post octauum diem non fuisset inuentus gladius ad circuncidendum: ille defectus non erat ex lege. Ideo si moriebatur tunc ante circuncisionem, moriebantur propter peccatum originale: ita & nunc si moriantur sine baptismo. Non improbantur tamen preces & orationes ac exteriores protestationes parentum pro filiis aut filiabus in vtero aut extra vterũ in periculo mortis existentibus, eo quòd Deus non alligauit virtutem suam sacramentis. ideò orare possunt vt dignetur eos Deus ex sua infinita misericordia ad sacramentum baptismi perducere, vel peccatum originale remittere. Tunc Deus qui est liberalissimus, poterit eos saluare. Sed hoc non erit ex lege, sed ex mera gratia. Et ideo nisi Deus reuelauerit, non debent asseri saluati, neque eorum corpora in loco sacro sepeliri.

Ver.4. *De duratione legis euangelicæ.*

B LEx noua siue Euangelica vsque ad consummationem seculi est duratura seu permansura in statu & virtute
1.2.q.106. sua. dixit enim Christus, Mat.24. Dico vobis quòd non
Mat.vlt. præteribit generatio hęc donec omnia fiant quod D.Hieron. exponit de generatione fidelium. & alibi, Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi. Quod intelligitur secundum expositores, de sacramento altaris, & per consequens de aliis sacramentis ecclesiæ. Ratione etiam sic potest ostendi: Status huius mundi dupliciter variari potest: vno modo secundum diuersitatem legis, vt status dicatur duratio legis positiuæ exterioris, dirigentis totam politiam humanam. Et sic duratio legis Moysi dicitur status legis veteris, cui successit status legis nouæ, cui statui nullus alius status siue lex vniuersalis in hac via succedet. Legi naturali non assignatur status: quia non cessat per veterem aut euangelicam, nec etiam per gloriam. Pręterea status nouę legis successit veteri tanquam perfectior imperfectiori cessante. Sed in hac via nullus status neque lex potest esse perfectior statu nouæ legis: igitur. Minor patet: quia nullus status præsentis vitæ potest esse perfectior, quàm qui propinquior est vltimo fini, & quàm ille qui immediatè in vltimum finem introducit: sed hoc facit
Heb.10. noua lex. Vnde dicit Apost. Habentes itaque fratres fiduciam in introitu sanctorum in sanguine Christi, quam initiauit nobis viam nouam, per quam, scilicet, accedamus ad eum: ideò non potest esse in vita præsenti status perfectior statu nouę legis. Quia tantò est vnumquodque perfectius, quantò est vltimo fini propinquius.

Alio modo status hominum variari potest, secundum quòd homines diuersimodè se habent ad eandem legem, vel perfectius, vel minus perfectè. Et sic status veteris legis frequenter fuit mutatus, cùm quandoque leges optimè custodirentur, quandoque omnino prætermitterentur. Sic etiam status nouæ legis diuersificatur secundum diuersa loca & tempora, & personas, inquantum gratia Spiritus sancti perfectius vel minus perfectè ab aliquibus habetur. Non est tamen expectandum quòd sit aliquis status futurus, in quo perfectius gratia Spiritus sancti habeatur, quàm hactenus habita fuerit: & maximè ab Apostolis, qui primitias spiritus acceperunt: & tempore prius, & cæteris abundantius, vt dicit Glo.Rom.8.

Nec putandum est quòd status veteris legis fuerit status patris, & status nouæ fuerit status filij, & quòd sit futurus alius status Spiritus sancti, prout posuerunt quidam hæretici, volentes quòd in illo tertio statu dæmones &
Mat.25. dæmoniaci reciperentur ad pœnitentiam, quod est contra illud: Ite maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius. Hic error attribuitur Origeni, & fuit condemnatus per ecclesiam, quia absque fundamento & contra sacram scripturam & rationem: quia cùm
Ioan.5. opera S.Trinitatis ad extra sint indiuisa, sequitur quòd lex
Exo.3. vetus & per consequens status legis veteris non solum erat patris, sed etiam filij & Spiritus sancti. vnde Dominus dicebat: Si crederetis Moysi, crederetis forsitan & mihi: de me enim ille scripsit. Et lex data Moysi, legitur scripta digito Dei, hoc est virtute Spiritus sancti, vt communiter exponitur. Et lex noua non solum fuit Christi, sed etiam Patris & Spiritus sancti: vnde & vox Patris audita est, & Spiritus sanctus visus est in specie colũbæ in baptismo, & sub specie nubis lucidæ in transfiguratione. & Apost. loquens de lege noua, dicit: Lex spiritus vitæ in *Luc.3.* Christo Iesu liberauit me à lege peccati & mortis. Promis- *Rom.8.* sio enim Spiritus sancti à Christo facta, completa fuit in *Ioan.14.* Apostolis. vnde Act.1. Baptizabimini Spiritu sancto non post multos hos dies. quod impletum legitur Act.2. Et per hoc quòd dicitur Ioan.7. Nondum erat spiritus datus quia nondum Iesus erat glorificatus: datur intelligi quod statim glorificato Christo in Resurrectione & post Ascensionem, in die Pentecostes fuit datus Apostolis Spiritus sanctus, qui docuit eos omnem veritatem de his quæ pertinent ad necessitatem salutis, scilicet, circa necessario credenda & agenda tempore eorum. Non tamen docuit eos de omnibus futuris euentibus: hoc enim ad eos non pertinebat, secundum illud: Non est vestrum nosse tempora vel momenta, quæ Pater posuit in sua potestate.

Nec obstat quòd aliqui voluerunt allegare illud, Prædicabitur euangelium regni in vniuerso orbe, & tunc veniet consummatio: Sed euangelium Christi iam prædica- *Act.1.* tum est in vniuerso orbe, & tamen nõdum venit consum- *Mat.24* matio: igitur futurum est aliud euangelium Spiritus sancti: quod dicitur euangelium regni, eò quòd introducet omnes ad regnum: quia ad hoc dicitur, quòd cũ Christus statim ab initio euangelicę prædicationis dixerit, Pœnitẽtiam agite, appropinquabit enim regnum cœlorum: stultissimum est dicere quòd euangelium Christi non sit euangeliũ regni. Veruntamen prædicatio euangelij Christi potest dupliciter intelligi: vno modo quãtum ad diuulgationem notitiæ Christi: & sic prædicatum fuit euangelium Christi in vniuerso orbe, etiã tempore Apostolorum, vt D.Chrys. dicit. Quod intelligendum est de orbe *An euangeliũ tempore Apostolorũ fuerit publicatum.* reperto & manifesto, propter insulas Antipodum nouiter repertas, de quibus nullus hominum ante pauca tempora scripserat. Et secundum hoc quod additur, quòd erit consummatio, intelligendum est de distructione Hierusalem, de qua tunc ad literam loquebatur. Alio modo potest intelligi prædicatio euangelij in vniuerso orbe cum pleno effectu: ita quòd in qualibet gente fundatur ecclesia. Et hoc modo (sicut dicit D.Aug. ad Esicheum) nõ est prędicatum euangelium in vniuerso orbe. Sed hoc facto veniet consummatio mundi.

DE CONTENTIS IN NOVA LEGE. CAP. XVI.

IN noua lege continentur sacrificia, sacramenta, sacramentalia, cæremonię obseruantiales, præcepta, & consilia: de quibus dictum est, & primò de sacrificiis. A

Ver.1. *De sacrificiis.*

QVia de oblatione sacrificij sufficienter dictum est c.5. §.5. ver.5. & amplius dicetur infra hoc ca. §.3. ver.13. Ideò pro præsenti supersedendum est.

Ver.2. *De Sacramentis.*

SAcramentũ apud Iuristas & vulgares cõmuniter accipitur pro iureiurando, quod violare nõ licet: sed in sa- *3.p.q.60* cris literis dupliciter accipitur. Primò pro re secreta, quam *Sacramentĩ multiplex acceptio.* etiam violare & reuelare non licet. vnde Tob.10. dicitur: Sacramentum regis abscondere bonum est, & hoc modo *Signũ quid.* non accipitur in proposito. Secundò accipitur pro signo sacræ rei siue pro mysterio, vt Græci dicunt. Ad cuius euidentiam supponendum est quid dicatur signum & res sacra: Signum secundum D.August. est res quæ præter speciem quam ingerit sensibus, facit in cognitionem alterius venire. Et cùm ad homines qui soli sunt discursiui, duntaxat pertineat in cognitionem ignotorum per nota peruenire, sequitur quòd solis hominibus propriè dantur signa, & maximè per institutionem: licet in gallis & aliis animalibus sint aliqua signa ex instinctu naturæ, non tamen per institutionem & impositionem. *Res sacra analogicè dicitur.*

Res sacra siue sancta in scripturis sanctis analogicè, hoc est secundum ordinem quandam dicitur: Primò antonomaticè de Deo, qui est essentia sanctitatis Secundò *1.Pet.1.* de Christo secundum naturam humanam, qui propter vnionem dicitur Sanctus Sanctorum, Dan.9. Tertiò de gratia gratum faciente, per quam grati denominamur, & effici-

efficimur consortes diuinæ naturæ. Quartò de quacunque re habente habitudinem siue respectum ad huiusmodi gratiam, vel ad alia res sanctas aut sacras, vel causæ efficientis, vel præparationis, aut dispositionis, aut significationis: de omnibus enim talibus res sacra dicitur secundum ordinem quendam, & secundum quod maiorem vel minorem propinquitatem habent ad Deum. Quemadmodum sanitas attribuitur animali, medicinæ, vrinæ, & medico; eodem modo sanctitas & res sacra attribuitur rebus. De qualibet enim re habente habitudinem ad Deum dicimus quòd est res sacra, vel effectiuè, vel subiectiuè, vel dispositiuè, aut significatiuè, aut formaliter, siue denominatiue. Et hoc modo sacramentalia (de quibus infra dicetur) possunt dici sacramenta. Et cùm sacramentum sit sacræ rei signum, consequens est quòd sacramentum multipliciter dicatur. Communiter tamen accipitur sacramentum apud Theologos pro signo gratiæ gratum facientis, quę homines sanctificat. & hoc modo conuenit sacramentis antiquæ legis. Propriè tamen sacramentum, prout tantum conuenit sacramentis nouæ legis, sic definitur à D. August. Sacramentum est inuisibilis gratiæ visibilis forma, ad cultum Dei ordinata, eiusdem (scilicet gratię) imaginem gerens, & causa ipsius existens. In hac definitione nō accipitur forma pro altera parte compositi, sed pro ipsomet composito ex materia & forma. Sacramentum enim nouę legis non est quid simplex, sed compositum ex materia & forma: vt notum est in sacramento baptismi. Ideò definitio sacramenti debet sic intelligi: Sacramentum est inuisibilis gratiæ visibilis forma, hoc est res sensibilis. Cùm enim potentia visiua sit excellentior aliis potentiis sensitiuis exterioribus, & plures nobis rerum species demonstret, sumi consueuit pro aliis sensibus. vnde dicimus, Vide quomodo cantat quomodo hoc est frigidum, calidum, vel sapidum. Et sic quidditas siue essentia sacramenti nouæ legis in duobus consistit: primum est quòd res sensibilis significet aliquo modo gratiam, vel in se, vel secundum aliquem effectum, quantum est de se, nisi ponatur obex siue impedimentū. Et sic potest dici signū demonstratiuum & pronosticum. Secundum in quo consistit, est causatio gratiæ, scilicet, quòd causet illam non principaliter: sed instrumentaliter in virtute principalis agentis, qui est Deus, cùm nulla creatura virtute propria, possit gratiam causare. Et quia sacramenta nouæ legis dum perficiuntur & applicantur, habent hanc virtutem instrumentalem inhærentem causandi gratiam: eò quòd accepta sunt à Deo vt instrumenta, iuxta illud Ephes. 5. mundans eam in lauacro aquæ in verbo vitæ. Sacramenta autem legis veteris, non fuerunt data vt instrumenta iustificationis, sed solum vt signa. Circuncisio enim non erat instrumentum, sed signum fidei, cuius virtutę conferebatur gratia. Ideo in eis nulla vis inerat iustificandi: & ob eam causam Apostolus Gal. 4. vocat infima & egena elementa: propterea sacramenta nouæ legis sacramentis antiquæ legis sunt perfectiora, & per hoc distinguuntur ab eis.

Sacramentū nouæ legis quid.

Ex quo sequitur quòd signa quæ fuerunt data, & non causabant gratiam, non dicuntur sacramenta, vt serpens æneus, columba quæ apparuit in baptismo Christi, & linguę igneæ, quę in die Pentecostes apparuerunt super Apostolos & discipulos. In hac ergo definitione comprehenditur tota quidditas & essentia sacramenti: primum per modum generis: & secundum per modum differentiæ à sacramentis veteris legis, quæ gratiam quidem significabant, sed non causabant, sicut sacramenta nouæ legis. Et cùm non sint nisi duæ causæ intrinsecæ, quæ intrent compositionē & essentiā rei, scilicet, materia & forma, siue genus & differentia, & nō efficiens aut finalis: ideo non debuerūt plures causæ poni in definitione quidditatiua huius sacramēti. Sequitur quòd institutio Christi & promissio salutis, quæ supponuntur tanquā extrinseca, non debent inseri in definitione sacramēti. Per hæc eliduntur argumenta Lutheri, qui solum vult illa esse sacramenta, quibus specialiter & expresse adiungitur promissio salutis, vt Baptismus & Eucharistia. Præsuppositū enim est ex Luca. 1. c. q Iesus saluū faceret populum suum à peccatis eorū. Et ideo quęcunq; instituit, ad salutē instituit. licet in baptismo & eucharistia specialius expresserit, propter maiorē difficultatē suscipiēdi, vt ex prędictis locis haberi potest.

Mar. vlt. Ioan. 6.

Ver. 3. *De Requisitis ad essentiam sacramenti.*

CVm diuina sapientia vnicuique secundum modum suum prouideat, iuxta illud: Suauiter dispōit omnia. & illud, Dedit vnicuique secundum propriam virtutem: & modus connaturalis cognitionis hominis sit vt per sensibilia veniat in cognitionem intelligibilium, cùm omnis nostra cognitio ortum habeat à sensu. vnde Apost. Inuisibilia Dei a creatura mundi per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur: sequitur quòd significatio sacramenti, quod dicitur signum datum ad sanctificandum hominem in cultum & honorem Dei, fiat per res sensibiles, vt probat D. Dion. Et quia in vsu sacramentorum duo possunt cōsiderari, scilicet, cultus diuinus, & sanctificatio hominis, primum pertinet ad hominem per comparationem ad Deum quem colere & honorare debet: Secundum pertinet ad Deum qui iustificat & sanctificat: consequens est quòd ad solum Deum pertineat assumere & determinare res per quas homo sanctificetur, cùm non pertineat ad aliquem, quod est in alterius potestate. Et ideò necesse est quòd res quæ assumuntur ad sacramenta, sint determinatæ ex institutione diuina, cùm res ex virtute naturali non habeant vim sanctificandi, Nec per talem diuinam determinationem arctatur via salutis: Quia res, quarum vsus in sacramētis est necessarius, vel communiter habentur, vel paruo studio adhibito haberi possunt. Et quanuis homo possit assumere alias res ad cultum siue honorem Dei: illæ tamen res sic assumptæ non habent ex se, nec ex illa hominis assumptione siue determinatione, virtutem sanctificandi, vt dictum est. Ad sanctificandam ergo sanctificationem hominis instituit & determinauit Christus duo genera rerum sensibilium, scilicet res & verba. licet etiam largo modo verba sint res sensibiles, cùm subiaceant auditui: quia tamen verba magis congruunt ad significandum, cùm per ea possimus melius exprimere quod mente concipimus, quàm per alias res: Ideò doctores faciunt differentiam inter res & verba. vnde & Apost. dicit, Christus dilexit ecclesiam, & semetipsum tradidit pro ea, vt illam sanctificaret, mundans eam lauacro aquæ in verbo vitæ. Et D. August. dicit: Accedit verbum ad elementum, & fit sacramentum. Res enim sensibiles ad significandum sunt indeterminatæ, sed determinantur per verba, vt manifestè apparet in sacramento baptismi, aqua enim potest significare ablutionem, propter suam humiditatem: & refrigerium, propter suam frigiditatem: sed cùm dicitur: Ego te baptizo, &c. manifestatur quòd aqua vtimur ad significandam emundationem spiritualem. Et ideò in sacramentis res sensibiles dicuntur materia, & verba dicūtur forma. Et sicut homo componitur ex materia & forma, sic sacramentum constituitur ex materia & forma: ita vt neutrum illorum sufficiat. Ex his infertur quòd in omni sacramento inuenitur materia & forma: non quidem materia propriè dicta, vt est altera pars compositi & de prædicamento substantię: sed materia, hoc est res indeterminata, determinabilis tamen quo ad significationem per verba vel signa, vt in sacramento matrimonij inter mutos contracto: signa enim sufficienter manifestant consensum, etiam in puellis quæ propter verecundiam non audent loqui. In aliis autem sacramentis requiruntur verba, vt verba sunt exprimentia non solum intentionem aut consensum offerentis, sed etiam ecclesiæ, in cuius persona operatur. vnde ignorans significatum horum verborum, Ego te baptizo, &c. si intendat facere quòd ecclesia intendit, baptizat. Secus in matrimonio, in quo requiritur expressio consensus proferentis.

B Sap. 8.

Rom. 1

1. c. Cœlestis Hierar.

Rom. 8.

Ephe. 5.

Super Ioan.

In omni sacramēto inuenitur materia & forma

Ver. 4. *De immutatione verborum in sacramentis.*

CVm autem formæ & species sint sicut numeri qui cōsistunt in indiuisibili: sequitur quòd nil debet immutari, quod tollat substantialem significationem verborum sacramentorum: quia non minoris necessitatis sunt, sacramenta quàm sacra scriptura, cui nihil licet addere vel minuere, iuxta illud: Non addetis ad verbum quod ego loquor vobis, neque diminuetis ex eo. & Apoc. vlt. Contestor omni audienti verba prophetiæ libri huius: Si quis apposuerit ad hæc, apponet Deus plagas scriptas in libro isto. Et si quis diminuerit, auferit Deus partem eius de libro

C 3. p. q. 60. art. 7. Deut. 4.

Super Ioan.

Forma sacramentorũ in lingua vulgari habet efficaciã.

bro vitæ. Et quia (sicut D. Augustin. dicit) verbum operatur in sacramentis, non quia dicitur, hoc est non secundũ exteriorem sonum vocis, sed quia creditur, hoc est secundum sensum verborum qui fide tenetur: & hic quidẽ sensus est idem apud omnes, licet nõ sint eædem voces: Ideo in quacunque lingua proferantur sacramentum conficitur. Et quamuis in qualibet lingua contingat diuersis vocibus idem significari, semper tamen aliqua illarum vocũ est, qua homines illius linguę principalius & communius vtuntur ad significãdum: & talis vox debet assumi in significatione sacramenti: sicut inter res sensibiles illæ assumuntur ad significationem sacramenti, cuius vsus est communis ad actum per quem sacramenti effectus significatur: Sicut aqua elementari communius vtuntur homines ad ablutionem corporalem, per quam spiritualis ablutio significatur: ideò aqua elementaris assumitur vt materia in sacramento baptismi. Si dicatur ex hoc sequi quòd balbi & illiterati non conferunt sacramenta, cùm sæpe varient: dicendum quòd ille qui truncatè vel corruptè profert verba sacramentalia ex industria, nõ videtur intendere facere quòd ecclesia intendit: si verò ex errore vel lapsu linguæ hoc faciat, & tanta sit corruptio, quod omninò auferat sensum locutionis, non videtur perfici sacramentum: & hoc precipuè contingit, quando fit corruptio principij dictionis, puta si loco eius quod est in nomine patris, dicat nomine matris. Si verò non totaliter auferatur sensus locutionis per huiusmodi corruptelam: nihilominus perficitur sacramentum: & hoc precipuè contingit, quando fit corruptio ex parte finis: puta si aliquis dicat patrias siue filias: quamuis enim verba corrupta nil significent ex virtute impositionis, accipiuntur tamen vt significantia ex accommodatione vsus. & ideò licet mutetur sonus sensibilis, remanet tamen idem sensus. Quod autem dictum est de differentia corruptionis circa principium vel finem dictionis, rationem habet: quia apud nos variatio quæ est ex parte principij, mutat significationem, quę etiam apud Græcos variatur secundum principium dictionis in declinationibus nominum, & coniugationibus verborum. Magis tamen videtur attendenda quantitas corruptionis ex parte dictionis, quæ ex vtraque parte potest esse tam parua, quòd non auferet sensum verborum, & tam magna quòd auferet. Sed vnum horum accidit ex parte principij, & aliud ex parte finis.

Immutatio formæ sacramẽti quãdo impedit effectum.

Latini & Græci in forma baptismi differunt.

Notandum tamen quòd licet Latini baptizent sub hac forma, Ego te baptizo in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Græci tamen baptizant sub ista forma, Baptizetur seruus Christi. N. in nomine Patris & Filij, & Spiritus sancti. Et apud vtrosque verum perficitur sacramentum. Ad cuius euidentiam sciendum est, quòd circa istas mutationes quæ possunt in formis sacramentorũ contingere, duo videntur esse consideranda: vnum quidem ex parte eius qui profert verba, cuius intentio requiritur ad sacramentum, vt infrà dicetur, & ideò si intendat per huiusmodi additionem vel diminutionem alium ritum inducere, qui non sit ab ecclesia receptus, non videtur perfici sacramentum: quia nõ videtur intendere facere quod ecclesia facit. Aliud autem est considerandum ex parte significationis verborum. Cùm enim operentur in sacramentis quantum ad sensum quem faciunt, oportet considerare vtrum per talem mutationem tollatur sensus verborum: quia sic manifestũ est quòd tollitur virtus sacramenti. Manifestum est autem quod quando omittitur aliquid eorũ quę sunt de substãtia formæ sacramentalis, tollitur debitus sensus verborũ: & ideò nõ perficitur sacramentum. Vnde Didimus dicit: Si quis ita baptizare creditur, vt vnũ de predictis nominibus pretermittat, scilicet Patris, & Filij, & Spiritus sancti, sine perfectione baptizabit. Si autem subtrahitur aliquid quod non sit de substantia formæ: talis diminutio non tollit debitum sensum verborum, & per consequens nec sacramenti perfectionem. Sicut in forma Eucharistiæ, quę est ista, Hoc est enim corpus meum. Hæc dictio (enim) sublata non tollit debitum sensum verborum: & ideò non impedit perfectionem sacramenti: quamuis possit cõtingere quòd ille qui prætermittit, peccet ex negligentia vel contemptu. Circa additionẽ autem contingit aliquid apponi quod est corruptiuum debiti sensus, puta si aliquis dicat, Baptizo te in nomine patris maioris, & filij minoris, sicut Arriani baptizabant: Ideò talis additio tollit virtutem sacramenti. Si verò sit talis additio, quæ non auferat debitum sensum, non tollitur virtus sacramenti. Nec refert vtrum talis additio fiat in ipso principio, medio, vel fine: velut si aliquis dicat: Ego te baptizo in nomine patris omnipotentis, & filij vnigeniti, & spiritus sancti paracleti, erit verũ baptisma: si fortè autem diceret, Ego te baptizo in nomine patris, & filij, & spiritus sancti, & beatæ virginis Mariæ, non esset baptisma, quia dicitur 1. Cor. 1. Nũquid Paulus pro vobis crucifixus est? aut in nomine Pauli baptizati estis? Sed hoc verũ est, si sic intelligatur in nomine D. Virginis baptizari, sicut in nomine Trinitatis, quo baptismus consecratur. Talis enim sensus esset contrarius veræ fidei, & per consequens tolleret veritatem sacramenti. Si verò intelligatur quod additur, in nomine B. Virginis, nihil operetur in baptismo, sed eius intercessio prosit baptizato ad conseruandam gratiam baptismalem, non tollitur perfectio sacramenti. Nec obstat quod suprà allegatum est Deuter. 4. & Apoc. vlt. quia ad verba sacræ scripturæ non licet aliquid apponere quantum ad sensum, sed quantum ad expositionem sacræ scripturæ. Multa verba à Doctoribus apponuntur. Non tamen licet verbis sacræ scripturæ addere, vt videntur facere Paraphrastę sensum suum offerentes vt de intentione sacræ scripturæ: quod est vitium falsitatis. Et similiter si quis diceret aliquid esse de necessitate formæ sacramenti, quod non est.

In lib. de Spi. sanct.

Additio varias sensum verborũ, impedit effectum.

Circa interruptionem verò verborum aduertendum est, quod si sit tanta interruptio verborum, quod intercipiatur intentio pronunciãtis, tollitur perfectio sacramenti: non autem tollitur, quando est parua interruptio proferentis, quę intentionem aut intellectum verborum non aufert: vt quando interrumpit ad respirandum vel resumendum anhelitum. Et idem etiam dicendum est de transpositione verborũ: quia si tollit sensum locutionis, non perficit sacramentum: sicut patet de negatione præposita vel postposita signo. Si autem sit talis transpositio, quæ sensum locutionis non variat, non tollitur veritas sacramenti, secundum quod Philosoph. dicit nomina & verba transposita idem significare, vt in istis duabus: Ego te baptizo, vel baptizo te.

Interruptio verborum quãdo impedit effectum sacramenti.

Quid de trãspositione dicendũ.

Ver. 5. *De ministris sacramentorum.*

A

Aliqua sacramenta nouæ legis habent specialem ministrum, aliqua autem non. Sacramenta quæ requirunt specialem ministrum, sic affecta sunt ministro, quod si per alium attententur perfici, non perficiuntur, & huiusmodi generis sunt Confirmatio & Ordo, quæ habent Episcopum pro ministro: Eucharistia, Pœnitentia, & Extrema vnctio, quæ habent sacerdotẽ: Baptismus verò non habet specialem ministrum ex necessitate, eò quòd est sacramentum necessitatis: & ideò si per alium attentetur, seruatis aliis seruandis, perficitur sacramentum. licet is qui baptizat, peccet, si id extra casum necessitatis faciat. Sacramentũ autẽ matrimonij cùm consistat in contractu ex cõsensu mutuo viri & mulieris proueniẽte, nõ requirit ministrum ex necessitate, sed aliquando propter solennitatem habet: sed amplius de vnoquoq; agetur suo loco.

Quinque sacramẽta habent specialem & determinatũ ministrum.

Notandum tamen quòd Angeli non sunt ministri sacramentorum, cùm Hebr. 5. dicatur: Omnis Pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in his quæ sunt ad Deum. Et ratio est, quia virtus sacramentorum deriuatur à Christo secundum quod homo, cui in natura non conformantur Angeli. Sed sciendum quod sicut Christus non sic alligauit virtutem suam sacramentis, quin possit absque illis causare & conferre effectus sacramentorum: ita etiam non alligauit virtutem suam Ecclesiæ ministris, quin Angelis possit tribuere ordinem ministrandi in sacramentis. Et quia Angeli boni sunt nuntij veritatis: si aliquod sacramẽtum vel sacramentale Angelorum bonorum ministerio perficeretur, esset ratum habendum: quia deberet præsumi hoc perfici voluntate diuina: sicut quædam templa dicuntur Angelorum ministerio consecrata. Si verò dæmones, qui sunt spiritus mendacij, aliquod sacramentale ministerium exercerent, non esset ratũ habẽdum. Nec ex hoc sequitur homines esse digniores Angelis simpliciter: quia Angeli superiori & nobiliori modo operantur, scilicet interius illuminãdo

Angeli non sunt ministri sacramentorum.

& perficiendo phantasmata. Non inconuenit tamen aliquem hominem secundum quid (hoc est in aliquo) esse digniorem angelis.

Ver. 6. *De intentione ministri.*

B

Intentio ministri necessaria ad effectum sacramenti.

MInistri intentio non solum est necessaria quantum ad efficaciam & effectum, sed etiam quantum ad essentiam sacramenti: sic quòd etiam si verba proferantur & applicentur super debitam materiam, & non sit debita intentio in ministro applicante, nō perficitur sacramentū. Vnde in Concilio Tridentino, Sess. 5. tit. de Sacramen. cap. 11. Si quis dixerit in ministris (dum sacramenta conficiunt & conferunt) non requiri intentionem, saltem faciendi quod facit ecclesia, Anathema sit. Ratio huius necessitatis est: Quia quando aliquid se habere potest ad multa, oportet quòd per aliquid determinētur ad vnum, si illud effici debeat. Sed ea quæ in sacramentis aguntur, possunt diuersimodè agi: sicut ablutio aquæ quę fit in baptismo, potest ordinari ad ablutionem & sanitatem corporalem, ad ludum & ad alia huiusmodi, & ad emundationem & sanitatem spiritualem: & ideo oportet quòd ad sacramentalem effectū per intentionē abluentis determinetur. Et hæc intentio exprimitur per verba quæ in applicatione sacramentorū dicuntur. Præterea in omni actu humano siue libero est intentio agentis, cùm omne agens agat propter finem suo modo. Insuper ex pluribus causis non sequitur vnus effectus, nisi illæ causæ aliquo modo vniantur: sed in sacramentis plures causæ cōcurrunt, consequens est igitur est aliquo modo vniri: quod non potest fieri: nisi in intentione debita. Hinc est quòd non sufficit intentio exterior, quæ est prolatio verborū: sed requiritur interior: Sicut nec sufficit in matrimonio consensus exterior sine interiori, vt infrà dicetur. Ad debitam autem intentionē nō requiritur quòd minister actualem habeat intētionem, siue cogitet & intendat in actu effectū sacramenti: sed sufficit quòd habeat virtualem: puta cùm sacerdos vadit ad baptizādum, vel celebrandū, intendat facere quod ecclesia intendit. vnde si posteà in exercitio cogitatio eius ad alia rapiatur, ex virtute primæ intentionis perficitur sacramentū: quanuis studiose curare debeat sacramēti minister, vt etiā actualem intentionem adhibeat: sed hoc non est totaliter positū in hominū potestate: quia sæpè præter intentionem, cùm homo vult circa aliqua intēdere, distrahitur, & incipit alia cogitare, iuxta illud Psal. Cor meū dereliquit me. Ex præmissis apparet quòd intentio habitualis sine virtuali nō sufficit: quia cùm administratio sacramentorū sit actus humanus, non perficitur à dormiente & somniante, qui tamen potest habere habitualem intentionem. Nec obstat quòd intētio ministri non possit esse nota: & sic non potest homo habere certitudinem se recepisse sacramentū, ad quod tenetur de necessitate salutis. Quia minister agit in persona ecclesię cuius est minister. In verbis autem quæ proferuntur, exprimitur intentio ecclesiæ, quæ sufficit ad perfectionē sacramenti, nisi exterius cōtrarium exprimatur ex parte ministri vel recipientis, quantū ad satisfactionem præcepti de sacramento suscipiendo, vel certitudinē coniecturalem faciendam, qua quis potest absolutè credere se suscepisse sacramētum & adorare hostiā consecratam absq; cōditione, vt dictū est cùm de fide ageretur. Debemus enim ambulare bona fide: quia quilibet debet pręsumi bonus, nisi appareat de opposito. Vbi autem sacerdos ex malitia in baptismo vel in pœnitētia falleret: Deus (qui facienti quod in se est, non deficit in necessariis, nec allegauit virtutem suam sacramentis) sua infinita bonitate suppleret: quanuis regulariter character non imprimatur nisi per sacramentum. Sed in tali casu si Deus suppleat principalem effectum qui est gratia, supplet etiam minus principalem, iuxta regulam Topicorum. Si id quod magis videtur inesse inest, & id quod minus. Notandum etiā quòd duplex est intentio ecclesiæ: prima est, quòd materia & forma sacramenti applicetur: secunda, quòd per illam applicationem conferatur gratia, & alij effectus. Prima intentio recta sufficit in ministro qui est instrumētum animatum: per eam enim se subiicit principali agēti: Sicut seruus, qui ex præcepto domini sui tradit aliquid alicui, habet voluntatem tradendi quod dominus iubet, licet non habeat intentionem transferendi dominium rei traditæ: quia sufficit quòd illa intentio sit in domino. Alia autem peruersitas intentionis ministri, scilicet propter vanam gloriam, aut alium malum finem, peruertit opus intendentis: quia scilicet peccat: non tamen peruertit opus alterius, scilicet Christi & ecclesiæ: sicut seruus dando eleemosynam mala intentione, non peruertit bonam intentionem domini.

Intentio actualis nō necessario requiritur.

Intētio virtualis necessaria.

Intentio ecclesiæ duplex.

Intētio peruersa ministri non impedit.

Nec obstat quod habetur in ca. Spiritus sanct. 1. q. 1. vbi narratur quòd quidam Episcopus Alexandriæ vidit supra oram maris ludum puerorū, & Athanasium puerum more Episcopi baptizantem alios secundum formā ecclesiæ: & fuit decisum quòd non essent rebaptizandi. Quia inuentum est quòd intendebat facere, quod ecclesia facere consueuit: & præcipuè quia solos catechumenos baptizauit. Et ad ludum illum dicitur, quòd ludus dupliciter fieri potest: vno modo vt fiat sola delectationis causa per puram irrisionem & sic impedit perfectionem sacramenti: alio modo vt admittat aliquid serij: quia etiam iocando & delectationem intendendo, quod est de ratione ludi, seria fieri possunt. In ludo autem illorum puerorum erat aliquid serium: quia volebat ille Athanasius facere sicut Episcopus, vt viderent quomodo se haberēt in suscipiendo baptismate in ecclesia tempore debito. D. Aug. in lib. de vnico baptismo, dicit quòd si esset dubiū an totum ludicrū vel mimicè siue iocularitér ageretur, an esset baptizatus qui sic daretur, iudicium cōcordi oratione & gemitibus à Deo esset implorandum.

Ludus in sacramentis duplex.

In lib. de vni. bap.

Ver. 7. *De bonitate, & fide ministri sacramentorum.*

C

Bonitas ministri nō est absolutè necessaria.

CIrca bonitatem & fidem ministri sacramentorum notandæ sunt duæ conclusiones: prior est: Bonitas, vel sanctitas, vel fides deficiens in ministro, non impedit efficaciam sacramenti: & sic non est absolutè necessaria, modò seruet essentialia prædicta. Vnde in concilio Tridentino, Sessione 5. de Sacramentis, c. 12. Si quis dixerit ministrum in peccato mortali existentem (modò essentialia quæ ad conficiendum vel conferendum sacramentum pertinent, seruauerit) non conficere aut non conferre sacramentum: Anathema sit. D. August. super illud Ioan. 1. Super quem videris Spiritum, &c. dicit quòd non nouerat Ioannes potestatem baptismi ipsum Dominū habiturum & sibi retenturum, sed ministerium planè translaturum in bonos & malos. & idem contra Petulianū Donatistam dicit, mementote in sacramētis Dei nil obesse mores malorum hominum. Ratio huius est: quia ministri ecclesiæ instrumentaliter operantur in sacramentis. Et ideò eadem est ratio ministri & instrumēti. sed instrumentū non agit operationē instrumētalem secundū propriā formam aut virtutem, sed secundū virtutem eius à quo mouetur. Et ideò accidit instrumento, inquātum instrumentū est, quam formam vel virtutem habeat, præter id quod exigitur ad rationem instrumenti, sicut quòd corpus Medici, quod est instrumentum animæ habentis artem, sit pulchrum vel deforme, sanum vel ægrum: & sicut non refert an fistula per quam aqua transit, sit argentea, plumbea, vel ferrea: sic etiam non refert quantum ad operationem sacramentalem quam formam habeat minister, scilicet bonitatem vel malitiam. Nec ipsa sacramenta maculantur maculis ministrorū, sicut nec radij solares luto.

Et sicut charitas pertinet ad propriam virtutem, sic & fides. Vnde sequitur quòd ad perfectionem sacramentorum non requiritur charitas neque fides ministri. Et per consequens peccatores, infideles hæretici, suspensi, excommunicati, degradati, sacramenta verè conficiunt & conferunt, modò intendant facere quod Ecclesia intendit, & veram Ecclesiæ formam seruent. Neque à talibus baptizati aut ordinati, sunt rebaptizandi aut reordinandi: quia potestas cōferendi & administrādi ordines, ac etiam consecrandi Eucharistiam, pertinet ad spiritualem characterem, qui indelebilis est, vt inferius dicetur. Et ideò per hoc quòd aliquis ab Ecclesia suspenditur, excommunicatur, vel degradatur, non amittit potestatem conferendi sacramentum: sed solum licentiam vtendi hac potestate. Ideò Sacramentum conficit & confert, sed peccat conficiendo & conferendo: similiter ille qui scienter suscipit ab eo, nisi propter extremam necessitatem excusetur. Vndè in Concilio Tridentino, Sessione 5. titulo de Sacramento baptismi, c. 4. dicitur: Si quis dixerit baptismum, qui

Sacramenta à malis non maculātur.

An hæretici verè conficiant sacramenta.

qui etiam datur ab hæreticis, In nomine patris & filij & spiritus sancti, cum intentione faciendi quod ecclesia facit, non esse verum baptisma; Anathema sit. Ideò in hoc non est sequendus D. Cyprianus, de quo D. Augustin. dicit, Martyrem Cyprianum qui apud hæreticos vel schismaticos datum baptisma nolebat cognoscere. Tanta merita vsque ad triumphum martyrij secuta sunt, vt charitatis qua excellebat luce, obumbratio illa fugaretur: & si quid purgandum erat, passionis falce tolleretur.

Secunda conclusio est, quòd bonitas & fides ministri necessaria est necessitate præcepti ad debitam sacramentorum administrationem: sic quòd si minister sit in peccato mortali, & scienter ingerat se sacramentis absque pœnitentia, peccat mortaliter: quia scriptum est Leuit. 19. Sancti estote, quoniam ego sanctus sum. Debet enim minister conformari principali agenti, secundum illud, Secundum iudicem populi, sic & ministri eius. Vnde Leuit. 21. dicitur, Homo de semine tuo per familias, qui habet maculam, non offeret panes Deo tuo, nec accedet ad ministerium eius. Ideò D. Diony. dicit: Malis non est fas neque licitum tangere symbola, hoc est, sacramētalia signa. & in Epistola ad Demophilum, vocat malum ministrum præsumentem, audacem, temerarium, ac inuerecundum. Licet enim omnis conuenientia aut conformitas non sit de necessitate præcepti, puta cum mari deuotione: nec omnis indecentia causet peccatum mortale. Indecentia tamen quæ pertinet ad irreuerentiam vel contaminationem sacramenti, causat peccatum mortale.

2. c. Eccle. Hierar.

Nec tamen propterea peccator ex officio obligatus administrare sacramenta, est perplexus simpliciter, quia potest pœnitere: licet possit esse perplexus supposito quodam. s. quod velit manere in peccato. In articulo tamen necessitatis non peccaret baptizando in casu in quo posset laicus baptizare. Tunc enim non se exhiberet ministrū ecclesiæ, sed subueniret necessitatem patienti. Eadem ratione non peccat laicus peccator tangendo Eucharistiam ne cadat in lutum, vel leuando de terra. Et idem dicendum est de sacerdote degradato baptizante, &c. secus si officiando & se exhibendo ministrum ecclesiæ, ac etiam ministrando in aliis sacramentis, quæ non sunt necessitatis sicut baptismus. Nec obstat quod peccator sine offensa potest ministrare Deo in operibus charitatis, secundum illud Dan. 4 Consilium meum Regi placeat: peccata tua eleēmosynis redime: quia alia opera charitatis non sunt in se aliqua consecratione sanctificata: & ideò qui se exhibet ministrum Deo in operibus charitatis & misericordiæ, si sit iustus, amplius iustificabitur: si vero sit peccator, per hæc ad sanctitatem disponetur. Sed sacramenta in seipsis habēt quandam sanctificationem per mysticam consecrationem. Et ideò præexigitur in ministro & suscipiente sanctitas iustitiæ, vt congruat suo ministerio.

Ex his apparet primò, quòd cōtrahens matrimonium in peccato mortali, peccat, quia indignè immiscet se sacramento. Secundò, quòd existēs in mortali, publicè prædicans, etiam peccat, tum propter scandalum, tum quia præsumit exercere actum qui requirit consecrationem ex institutione diuina: pertinet enim ad Episcopum ex officio. & ideò quanuis ex commissione non Episcopus possit prædicare: tenetur tamen ad sanctitatem habendam. Vnde Psalm. Peccatori autem dicit Deus, Quare tu enarras iustitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum? &c. Eadem ratione sequitur quòd sacerdos celebrando, Diaconus & Subdiaconus, imò & Acolyti solenniter officiando in peccato mortali, peccant: quia indecenter se exhibent ministros. Secus videtur de cantoribus non solenniter officiantibus, & aliis fratribus & clericis cantantibus & laudantibus Deū in choro: quia actus laudandi & cantādi nō est annexus alicui ordini, cùm ad omnes pertineat. Quanuis autē minister sacramentorum peccet in ministrando: nō tamen sequitur quod recipiens scienter sacramentū ab eo, semper peccet, & communicet peccato illius, maximè cùm recipit sacramenta necessitatis, vel ex præcepto habet recipere, & nō est alius qui ministret: quia cōmunicare peccato alterius est nō vitare peccatū in alio, quando potest & tenetur, qui aliquādo non potest vt ille qui petit mutuum à fœneratore parato dare dare ad vsurā: talis petēdo, nihil illicitū petit: & ideò non est causa peccati eius: potest tamē vti peccato illius ad vtilitatē suā, vt suprà dictū est. Sic in proposito, vbi parochus ex malitia vult perseuerare in peccato, parochianus nō tenetur dimittere vtilitatē sacramentorū: & ideò accedens & petens ab eo sacramentū, nō suscipit ab eo vt talis persona, sed vt est minister Ecclesiæ. Et ideò quādiu ab Ecclesia toleratur, ille qui suscipit sacramētum ab eo, non communicat peccato eius: sed cōmunicat Ecclesiæ, quæ eum tanquam ministrum exhibet. Si verò ab Ecclesia non toleraretur, vtpotè quia est præcisus, vel excommunicatus, aut degradatus, peccaret ab eo recipiens & petens, & communicaret peccato ipsius.

Psal. 49.

An recipiēs & petens sacramentū à malo ministro, cōmunicet peccato illius.

Ver. 8. *De causa & institutione sacramentorum.*

Causa principalis Sacramentorum est Deus, cùm interior effectus eorum sit iustificatio, quæ ad solum Deum pertinet, iuxta illud, Deus (scilicet est) qui iustificat. Christus verò secundum quod homo operatur ad interiores effectus meritoriè & efficienter, ac etiam satisfactoriè: quia humanitas Christi comparatur ad Deum tanquam instrumentum coniunctum. Et ideò oportet quòd gratia sacramentalis, quæ est virtus salutifera, à diuinitate Christi per eius humanitatem deriuetur in sacramenta. Gratia enim sacramentalis ad duo ordinari videtur, videlicet ad tollendos defectus peccatorum præteritorum inquantum transeunt actu, & remanent reatu: & iterum ad perficiendam animam in his quæ pertinent ad cultum Dei secundum religionem Christianæ vitæ: sed Christus liberauit nos à peccatis per suam passionem non solum efficienter & meritoriè, sed etiā satisfactoriè: similiter etiam per suam passionem initiauit ritum Christianæ religionis: offerens seipsum oblationem & hostiam Deo. Vnde sequitur quòd sacramenta ecclesiæ specialiter habent virtutem ex passione Christi, cuius virtus copulatur & applicatur nobis per sacramenta: in cuius signum dicitur quòd de latere Christi pendentis in cruce fluxerūt sanguis & aqua: quorum vnum pertinet ad baptismum, scilicet aqua: & aliud ad Eucharistiam, scilicet sanguis. Et ideò dicunt communiter Doctores, quòd de latere Christi pendentis in cruce, fluxerunt sacramēta, quibus Ecclesia dicitur ædificata: quia omnia sacramenta habent efficaciam à passione Christi, cui fideles copulantur per sacramenta & fidem sacramentorum à passione Christi virtutem habentium, secundum illud: Quem proposuit propitiatorem per fidem & sanguinē ipsius. Et quia instrumentum coniunctum diuinitati, habet quandam principalitatem & causalitatem respectu instrumentorum extrinsecorum, qui sunt ministri ecclesiæ. Et ideò sicut Christum inquantum Deus habet potestatē authoritatis in sacramentis: ita inquantum homo habet potestatem ministerij principalis siue potestatem excellentiæ. Potestas autem excellentiæ consistit in quatuor: Primò quòd meritū passionis eius operatur in sacramento: cuius passionis virtus copulatur & applicatur nobis per fidē, quam in sacramentis protestamur per inuocationē nominis Christi. Secūdò ad hanc potestatem pertinet, quòd in nomine eius sacramēta sanctificētur & cōferantur. Tertiò quòd ipse qui dedit virtutē sacramētis, possit instituere sacramēta. Quartò quòd ipse qui habet potestatē excellētiæ, possit causare effectus sacramentorū sine exteriori sacramento, cùm causa non pendeat ab effectu, sed potius è cōuerso. Ex his patet quòd omnia sacramēta sunt à Christo instituta. Vnde in Concilio Tridentino, Sess. 7. tit. de Sacramētis in generali, can. 1. dicitur: Si quis dixerit sacramenta nouæ legis à Domino nostro Iesu Christo instituta non esse, Anathema sit. Et quanuis non omnia tradita sint in sacris literis, habet tamen ea Ecclesia ex familiari Apostolorum traditione. Vnde Apostolus, Cætera cùm venero disponam. Sed de singulis suo loco dicetur. Et quia Apostoli & eorum successores sunt ministri Dei, in quātum ad regimen ecclesiæ constitutæ atque collectę per fidem & fidei sacramenta sunt deputati: ideò sicut non licet eis constituere aliam ecclesiam: ita non licet eis tradere aliam fidem, neque instituere alia sacramenta.

A

3. p. q. 64. Rom. 8.

3. p. q. 62. art. 5.

Ephe. 2.

Rom. 3.

Potestas excellentiæ in quibus consistit.

Omnia sacramenta sunt à Christo instituta

1. Cor. 11.

Apostoli sacramēta instituere non poterant.

Ver. 9. *De necessitate sacramentorum.*

Circa necessitatem Sacramentorum notandæ sunt duæ conclusiones, quarum prima est: Sacramenta in

B

3. p. q. 61.

Mat.9. in statu naturæ integræ siue ante peccatum Adæ nō erant necessaria neque conuenientia: quia non est opus valentibus Medicus: Sed sacramenta sunt medicinæ quę adhibentur contra vulnera peccati, quod non erat in statu naturæ integræ: homo enim tunc erat sanus, & habebat nobiliora dona ad conseruādam sanitatem, quàm sint sacramenta quæ sunt corporalia: ipse enim habebat iustitiam originalem & virtutes infusas, quibus poterat præseruari à peccato, seruare sanitatem, & ordinari ad cultum Dei: Igitur. Ratio huius conclusionis accipi potest ex rectitudine status de quo Eccles.7. Hoc inueni, quia fecit Deus hominem rectum, & ipse se infinitis miscuerit quæstionibus. Illa rectitudo consistebat in hoc quòd superiora dominabantur inferioribus, & nullo modo pendebāt ex eis: quia sicut mens suberat Deo, ita menti (hoc est portioni superiori, intellectui, & voluntati) inferiores animæ vires. Sed contra hunc ordinem esset si anima perficeretur, vel quantum ad scientiam supernaturalium, vel quantum ad gratiam per aliquid corporale, vt fit in sacramentis. Ideò homo in statu innocentiæ sacramentis non indigebat, non solum inquantum sacramenta ordinantur in remedium peccati, sed nec etiam inquantum ipsa ordinantur ad animę perfectionem. Nec tunc matrimonium institutum erat in sacramentum, sed in naturæ officium. Ex consequenti tamen significabat aliquid futurum circa Christum & Ecclesiam, sicut & alia quæ in figura Christi præcesserunt: quæ non dicuntur sacramenta propriè, prout hic accipimus, licet benè communiter & largè accipiendo sacramentum: propter quod Apostolus institutionem matrimonij & verba ipsius Adæ recitās, dixit: Sacramentum hoc magnum est, accipiendo sacramentum pro quocunque signo dato, siue ex propria institutione, siue consequenti. Et quanuis sit eadem natura hominis post peccatum, quæ erat antè, non tamen erat idem status nec eadem politia. Nec obstat quòd filij Adæ acquisiuissent scientiam à rebus: quia non acquisiuissent scientiam supernaturalium ab eis, cùm fuissent creati in iustitia originali & gratia, cui dona scientiæ & intellectus ac sapientia sunt connexa, vt dictum est.

Sacramenta non fuissent in statu naturæ integræ.

Ephes.5.

Necessitas sacramentorū in statu naturæ corruptæ probatur.

Secunda conclusio est, Quòd sacramenta post peccatum omni tempore fuerunt necessaria, non quidem absolutè, quia non erat abbreuiata manus Domini, vt aliter saluare non posset, Esa.59. sed necessitate conuenientiæ. Vnde D. Augustinus 19. contra Faustum, In nullum nomen religionis seu verum seu falsum coadunari possunt homines, nisi aliquo signaculorum seu sacramentorum sensibilium consortio colligentur, sed necessarium est ad æternam salutem homines adunari in vnum verę religionis nomen: Igitur, &c. Ad huius roborationem triplex ratio adduci potest: Prima sumitur ex conditione hominis: quia proprium est naturæ destitutæ ex cōditione sua, vt per corporalia & sensibilia deducatur in spiritualia, iuxta illud, Inuisibilia Dei, &c. vnde Philosophus dicit quòd omnis nostra cognitio ortum habet à sensu. Pertinet autem ad diuinam prouidentiam, vt prouideat vnicuique rei secundum modum suæ naturæ, secundum illud, Disponit omnia suauiter. Secunda ratio sumitur ex statu hominis. Homo enim cùm in honore esset, peccando subdidit se per affectum corporalibus rebus: sed ibi debet adhiberi medicinale remediū homini, vbi patitur morbum: ideò conueniens fuit quòd Deus per corporalia signa hominibus spiritualem medicinam adhiberet. Nam si spiritualia remedia nuda ei proponerentur, eius animus corporalibus deditus applicari non posset. Tertia ratio sumitur ex studio actionis humanę, quę præcipuè circa corporalia versatur. Ne ergo esset homini durum, si totaliter à corporalibus abstraheretur, posita sunt ei corporalia exercitia in sacramentis, in quibus salubriter exercetur ad vitanda superstitiosa exercitia, quæ consistunt in cultu dæmonum. Sic igitur per institutionem sacramentorum homo conuenienter secundum conditionem suæ naturæ eruditur & humiliatur, cognoscens se corporalibus subiectum, dum sibi per corporalia subuenitur, præseruatur etiam à noxiis actionibus per salubria exercitia sacramentorum. De sacramentorum necessitate ordinatum fuit in concilio Tridentino, Sessione quinta, tit. de Sacramentis in generali, can.4. Si quis dixerit Sacramenta nouæ legis non esse necessaria ad salutem, sed superflua, & sine eis, aut eorum voto, per solam fidem homines à Deo gratiam adipisci iustificantem, cùm omnia singulis necessaria non sint; Anathema sit. & c.5. cauetur. Si quis dixerit hęc septem sacramenta propter solam fidem nutriendam instituta fuisse, Anathema sit.

Rom.1.

Sapien.8.

Nec obstat illud 1.Tim.4. Corporalis exercitatio ad modicū vtilis est: quia ibi loquitur Apostolus de exercitatione corporali vt corporalis est, & non de exercitatione sacramentorū, quæ est magis spiritualis, quàm corporalis. Nec obstat pariter quod hæretici obiiciunt, ex eo quod dictum fuit Apostolo: Sufficit tibi gratia mea: quia gratia datur hominibus secundum modum eis conuenientem, vt dictum est. Et quanuis passio Christi sit sufficiens causa salutis, non tamen propterea sequitur quòd sacramenta non sint necessaria ad humanam salutem: quia operantur in virtute passionis Christi, quæ per ea hominibus applicatur; secundum illud Apostoli, Quicunque baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus.

2.Cor.12.

Rom.6.

Ex prædictis apparet quòd nullus per solam fidem interiorem fuit saluatus absq; aliqua protestatione exteriori per aliqua signa, quæ dicuntur sacramēta, nec etiā paruuli nati. De paruulis in vtero morientibus dictum est c.15. §.2. ver.3. Cùm autem sacramenta propter conditionem humanæ naturæ fuerint necessaria, consequens est quod secundum diuersitatem temporū, in quibus diuersę erant hominum conditiones & dispositiones, alia & alia fuerint sacramenta: ab initio enim in lege naturæ erant voluntaria quantum ad specificationem, vt dictum est. Deinde tempore Moysi in lege fuerunt determinata alia, quę erant specificè instituta ad figurandum Christum venturum: & postmodum Christus instituit alia mysteriorū suæ passionis repręsentatiua: Sacramēta enim ante aduentum Christi instituta significabant Christum venturum: & omnes quotquot salui facti sunt, in fide Christi venturi saluati sunt. Sacramenta verò à Christo instituta significāt ipsum venisse, & quicunque post passionem Christi saluati sunt, in fide explicita vel implicita Christi nati & passi saluati sunt: Iudæi ante publicationem Euangelij in fide implicita. D. Dionysius dicit quod status nouæ legis medius est inter statum veteris legis (cuius figuræ impletæ sunt in noua lege) & inter statum gloriæ in quo omnis nuda & perfecta veritas manifestabitur. Et ideò nulla erunt tunc sacramenta. Nunc autem quandiu per speculum & in ænigmate cognoscimus, oportet nos per aliqua sensibilia signa in spiritualia deuenire, quod pertinet ad rationem sacramentorum. Nec propter hæc sequitur mutabilitatem esse in Deo, sed potius in nobis: sicut paterfamiliâs non dicitur habere mutabilem voluntatem, eò quòd diuersa præcepta familiæ proponit pro temporum varietate seruanda: non enim eadem præcipit in hyeme & æstate. Sic est in Deo, &c.

Diuersa diuersis statibus cōgruūt sacramenta.

5.c.Cœlest. Hierar.

1.Cor.13.

Ver.10. *De effectibus sacramentorum.*

QVodlibet sacramentum nouæ legis habet duplicem effectum. vltimus & principalis est gratia: alius effectus est dispositiuus ad gratiam: & talis in baptismo, confirmatione, & ordine, dicitur Character, in aliis autem quatuor sacramētis dicitur Ornatus. Et sic in quolibet sacramento sunt tria: Aliquid quod est signum siue sacramentum tantum: & illud est compositum ex materia & forma, cum applicatione & intētione ministri. Aliud dicitur res sacramenti tantùm, quæ non est sacramentum. Et hoc est gratia, quæ est significata & causata per sacramentum. Aliud quod dicitur sacramentum & res sacramenti: & huiusmodi est character vel ornatus, quæ sunt res siue effectus sacramenti. Sunt etiam sacramentū, quia significant gratiam gratum facientem. De his igitur per ordinem dicendum est.

A

3.p.q.63. art.6.ad.3.

Ver.11. *De gratia sacramentali.*

PRincipalis effectus sacramentorū est gratia, quæ cùm nil aliud sit quàm quædam participata similitudo naturæ diuinæ, secundum illud: Magna nobis & præciosa promissa donauit, vt diuinæ simus consortes naturæ: manifestum est quòd solus Deus potest esse causa agens principalis ipsius gratiæ: Sacramenta verò nouæ legis sunt causa instrumentalis: quia illud vocatur instrumentum, per quod aliquis operatur. sed Deus operatur per sacra-

B

2.Pet.1.

ad Titũ.3. *19.contra Fauſtum.*

menta, vt dicit Apoſtol. Saluos nos fecit per lauacrũ regenerationes, &c. Propter quod D. Aug. dicit: Hæc omnia (ſcilicet ſacramẽta) fiunt & tranſeunt: virtus tamen (ſcilicet Dei) quæ per iſta operatur, iugiter manet: ſic quod in ipſa applicatione ſacramentorũ nouæ legis eſt in ipſis ſacramentis aliqua virtus inſtrumẽtalis à Deo impreſſa, quę cõtinet & cauſat etiã attinctiuè ipſam gratiã iuſtificãtem. Vnde D. Aug. Quæ tanta virtus aquæ, quę corpus tangat & cor abluat? & idem in quodam Serm. de Epiphan. Nec mirũ quòd aquam, hoc eſt corporalem ſubſtantiã ad purgandã animã dicimus peruenire. Peruenit planè & penetrat vniuerſæ cõſcientiæ latibula: virtus tamẽ Chriſti ſubtilior occultas vitæ cauſas ac ſecreta mẽtis ſubtili rore pertranſit. Et Beda in homiliã ſuper illud Ioan. Venit Ieſus à Galilæa in Iordanẽ, &c. dicit ꝙ Dominus tactu ſuæ mundiſſimæ carnis vim regeneratiuã contulit aquis. & Hugo de S. Victore dicit, quod ſacramentũ ex ſanctificatione inuiſibilem gratiam continet, & in concilio Tridentino, Seſſione 5. tit, de Sacramentis, can. 6. dicitur, Si quis dixerit ſacramenta nouæ legis non continere gratiam, aut ipſam non ponentibus obicem, non conferre, quaſi ſigna tantum externa ſint accepta per fidem gratiæ vel iuſtitiæ, & notæ quædã Chriſtianæ profeſſionis, quibus inter homines diſcernuntur fideles ab infidelibus: Anathema ſit. & c. 7. Si quis dixerit per huiuſmodi ſacramenta non ſemper & in omnibus, quantum eſt ex parte Dei, & ſi ea ritè ſuſcipiant, ſed aliquando & aliquibus non conferri gratiam, Anathema ſit. & can. 8. Si quis dixerit per ipſa nouæ legis ſacramenta ex opere operato non conferri gratiam, ſed ſolam fidem diuinæ promiſſionis ad gratiam conſequendam ſufficere: Anathema ſit.

Super Ioan.

3.p.q.62. art.3.

Gratia dupliciter dicitur eſſe in ſacramentis.

Gratia dicitur dupliciter eſſe in ſacramẽtis: Vno modo ſicut in ſigno, quia ſacramẽtum eſt ſignum gratię: Alio modo ſicut in cauſa: non quidem ſicut in cauſa: in qua effectus eſt ſecundũ ſimilitudinem ſpeciei, neque etiam ſecundum aliquam formam propriam & permanentem proportionatam ad talem effectum, vt in cauſis æquiuocis: ſicut res generatæ dicuntur eſſe in Sole, ſed ſecundum quandam virtutem inſtrumentalem, quæ eſt fluens incompleta in eſſe naturæ. Nec eſt inconueniens quòd cauſa inſtrumentalis ſi ſit manifeſta, ſit ſignum & cauſa. Nec obſtat quòd ſpirituale non poteſt eſſe in corporalibus, neque contineri ab eis, cùm omne quod recipitur, ad modum recipientis recipiatur. Quia hoc verum eſt, quando illud ſpirituale eſt completum & permanens. Secus, ſi per modum fluxus & tranſiens, quod reducitur ad genus termini, qui eſt gratia, & ſic ponitur in prædicamento qualitatis.

In ſacramentis eſt virtus inhærẽs fluens.

Ponendo ergo quòd ſacramentũ eſt cauſa inſtrumentalis gratiæ, vt probatum eſt: neceſſe eſt ſimul ponere quòd in ſacramento eſt quædam virtus inſtrumentalis ad inducendum inſtrumentalem effectum per agens principale: inſtrumentum enim non operatur, niſi inquantum eſt motum à principali agente, quod per ſe operatur. & ideò virtus principalis agentis habet eſſe completum & permanens in natura: virtus autem inſtrumentalis habet eſſe tranſiens ex vno in aliud & incompletum: ſicut & motus qui eſt actus imperfectus, ab agente in patiens.

Idem accidens numero quõ in pluribus eſſe poſſit.

Et quanuis idem accidens numero perfectum & completum in diuerſis ſubiectis eſſe non poſſit, cùm accidens indiuiduetur per ſubiectum: poteſt tamen idem accidens incompletum & fluens eſſe in pluribus inſtrumentis ſecundum quod terminantur ad vnum effectum, prout ſunt quodam ordine vnum: vt patet de tractu nauis à pluribus. Ideò eadem vis principalis agentis Dei per modum fluxus inuenitur in verbis & rebus ac miniſtro: prout ex illis perficitur vnum ſacramentum. Licet enim accidens non tranſeat à ſubiecto in ſubiectum, tranſit tamen à cauſa principali per inſtrumentum aliqualiter ſibi ſubiectum: non vt eodem modo ſit in eis, ſed in vnoquoque ſecundum propriam rationem.

Si dicatur quod potentia infinita non poteſt etiam inſtrumentaliter communicari creaturæ, & ad gratiam cauſandam requiratur potentia infinita: igitur non poteſt creaturæ communicari etiam inſtrumentaliter, ſicut nec creatio: Negatur conſequentia, quia in creatione eſt diſtantia infinita ex parte vnius extremi: ſcilicet non entis. In gratia autem quæ propriè non creatur: cùm non ſit res per ſe ſubſiſtens, imò præſupponit ſubiectum, & in eſſe qualitatis ſecundum quod eſt finita, non habet repugnantiam neque diſtantiam infinitam, quanuis in eſſe gratiæ ſiue acceptationis dicatur eſſe infinita, quia per eam homo acceptatur ad infinitum bonum: Sed virtus inſtrumentalis ſacramentorum non ſe extendit hoc modo ad gratiam, ſed ſolùm attingit eam in eſſe qualitatis eo modo quo characterem, cùm ea quæ ſunt æqualiter in potentia actiua & paſſiua, æqualiter educantur ſiue per infuſionem (vt virtutes infuſæ) vel per generationem (vt formæ corporales) licet vna ſit perfectior alia. Sed gratia & character ſunt huiuſmodi: quia neutrum eſt in potentia actiua creaturæ, nec in potentia materiæ, ſed ſolùm in potentia actiua Dei. Igitur poſſunt æqualiter à creatura inſtrumentaliter produci. Et ideò ſi ſacramenta inſtrumentaliter attingant characterem, attingunt etiam gratiam.

Sacramenta attingunt gratiam.

Et quanuis Diuus Thomas in 4. ſequens Magiſtrum Sententiarum, dixerit quod ſacramenta non attingunt gratiam gratum facientem, niſi diſpoſitiuè & inſtrumentaliter, ſed ſolùm ſacramentalem: in Summa tamen ſe correxit, prout circa ea quæ dixerat de circunciſione, dicit enim gratiam ſacramentalem eſſe gratum facientem. Per has diſtinctiones, ſcilicet, principaliter & inſtrumentaliter, virtute propria vel principalis agentis, & per modum permanentis & completi, vel per modum fluxus & incompleti; & naturaliter vel ſupernaturaliter ſoluuntur multa argumẽta, præcipuè de matrimonio, quod (ſecundũ quoſdã) cõtrahitur inter abſentes ad mille leucas: quæ diſtantia videtur impedire actionẽ inſtrumentalẽ reſpectu ſubiecti tam remoti: cùm inſtrumentũ non poſſit cauſare actionẽ inſtrumentalem niſi exercẽdo naturalem, quòd fieri naturaliter nõ poteſt in tanta diſtantia: Tamen ſupernaturaliter fieri poteſt, quando ſcilicet ſignũ conſenſus notificatur ſiue per literas, ſiue nutus, ſiue per nuntiũ.

Dominus tamen Caietanus in quodam opuſculo dicit matrimonium inter abſentes & per procuratores contractum, non eſſe ſacramentum: ideò in illo poteſt cadere diſpenſatio. & illius ratio eſt, quia in omni ſacramento oportet actu eſſe rem ſenſibilem in recipiente, quod non eſt quando contrahitur inter abſentes: imò ſtat quod habeat contrarium conſenſum ſiue diſſenſum matrimonij. & ſi non exteriorem, tamen benè interiorem, à quo pendet contractus, & aliquando dormit: & ſic non perficitur ſacramentum, quod præſupponit conſenſum actu.

Virtutẽ inſtrumentalẽ eſſe in ſacramentis probatur.

Ad confirmationem prædictæ virtutis inſtrumentalis poſſunt adduci quatuor rationes: Prima, quia non minus poteſt corpus agens vt inſtrumentum diuinæ miſericordiæ, quàm vt inſtrumentum diuinæ iuſtitiæ punientis: Sed ignis inferni agit in animas, alligando eas vt inſtrumentum diuinæ iuſtitiæ. Igitur, &c. Secunda ratio, quia non minus poteſt ſecundus Adam quàm primus: ſed primus potuit transfundere in poſteros iuſtitiam originalem per aliquod corporale, ſcilicet, per virtutem ſeminis: ergo etiam Chriſtus per ſacramenta, gratiam. Tertia ratio, quia niſi eſſet virtus in ſacramentis, & niſi ſacramenta eſſent cauſa, ſequeretur quod in forma ſacramenti pœnitentię exprimeretur falſum, cùm dicitur: Ego te abſoluo: ſi nihil cauſaret, non deberet dicere, Ego te abſoluo: ſed, ſignum abſolutionis pronuncio.

Differentia ſacramentorũ nouæ & veteris legis.

Quarta ratio ſumitur ex definitione ſacramenti nouę legis, & differentia ſacramentorum nouæ & veteris legis, quæ talis eſt: Quia ſacramenta nouæ legis efficiunt quod figurant: & non ſunt ſolùm ſigna, ſed etiam cauſæ. Et ſic in ſacramentis nouæ legis cauſatur gratia ex opere operato, & per virtutem inhærentem illis, etiam dato quòd miniſter applicans peccet, ſiue actus eius ſit malus ex opere operantis. Sacramenta autem veteris legis non efficiebant quod figurabant, neque in eis erat aliqua virtus inſtrumentalis inhærẽs, ſed ſolũ aſſiſtens: & ſic ex pacto & inſtitutione diuina dabatur gratia ſuſcipiẽtibus illa ſacramẽta, & ſic erant ſolùm ſigna & non inſtrumẽta. Sicut ille qui affert denarium plumbeum, accipit centum libras ex Regis ordinatione: non quod denarius ille aliquid operetur ad habendum prædictæ pecuniæ quantitatẽ: ſed hoc operatur ſola voluntas Regis, cuius ſignũ eſt denarius plumbeus præſentatus. Et quãuis malo miniſtro circuncidente & peccante daretur gratia, non ex opere operantis, ſed ex

Gratiā conferri ex opere operato quid.

opere operato: non tamen per virtutem inhærentem. Et ſic gratiam cōferri ex opere operato, poteſt dupliciter intelligi. Vno modo ex opere operato, ex pacto & ordinatione diuina ſolùm. Alio modo ex opere operato, ex pacto & ordinatione diuina, & per virtutem inhęrentem: & hoc ſolum cónuenit ſacramentis nouæ legis.

Si dicatur, cùm ſacramenta veteris & nouæ legis ſint ex inſtitutione diuina, & vtraq; habeant efficaciam ex fide paſſionis, quæ per fidem & ſacramēta applicatur: videtur quòd ſi ſacramenta nouæ legis ſint cauſa: ſic etiam ſacramenta veteris: cùm non magis in ſcripturis habeatur de ſacramentis nouæ legis quàm veteris. Ad hoc dicendum, quòd in ſacris literis (vt ſuprà probatū eſt) habetur quòd ſacramenta nouæ legis, præcipuè baptiſmus, accipiuntur vt inſtrumenta: & fruſtra aſſumerentur vt inſtrumenta, niſi ex aſſumptione & motione principalis agentis aliquid operarentur: hoc eſt enim de ratione inſtrumēti, ſed non inuenitur in ſcripturis de Sacramentis legis veteris, quòd ſacramenta illius legis fuerint data tanquam inſtrumenta, ſed ſolùm vt ſigna. Vnde Abrahā accepit ſignum circunciſionis, ſignaculum iuſtitiæ fidei. De huiuſmodi efficacia ſacramentorum nouæ legis concilium Tridentinum, Seſſione 5. tit. de Sacramentis in gen. ca. 2. ſic determinauit: Si quis dixerit ea ipſa nouæ legis ſacramēta à ſacramentis antiquæ legis non differre, niſi quia cæremoniæ ſint aliæ, & alij ritus externi, Anathema ſit.

Rom. 4.

3. p. q. 62. art. 2.

Gratia ſacramentalis & gratum faciens quō differant.

Gratia ſacramentalis, hoc eſt, per ſacramenta cauſata, eſt eſſentialiter gratia gratum faciens: differunt tamen ab inuicem, ſicut anima ſenſitiua & rationalis, quæ eminenter continet & complectitur animam ſenſitiuam, & addit aliquid ſupra eſſentiam eius, ſcilicet intellectum & voluntatem. Et ideò anima rationalis eſt ſenſitiua cauſaliter & eminenter. Sic gratia ſacramentalis eminenter continet quicquid gratia gratum faciens ſimpliciter dicta, quæ eſt gratia virtutum & donorum, hoc eſt, à qua fluunt virtutes & dona: aliàs fruſtrà conferrentur ſacramenta habentibus gratiam gratum facientem: In operibus autem Dei nil eſt fruſtrà. Ergo gratia ſacramentalis aliquid addit. Sed ad ſciendum quid gratia ſacramentalis addat ad gratiam gratum facientem ſiue communiter acceptam, & quam differentiam contrahentem habeat, reuocādum eſt ad memoriam quomodo gratia gratum faciens eſt vna qualitas exiſtens in eſſentia animę, perficiens ipſam immediatè & formaliter, & potentias mediatè non formaliter, ſed per effectus ab ea fluentes in ordine ad beatitudinem ſupernatulem, ad quam anima gratificatur & fit accepta Deo. Et quomodo ſicut ab eſſentia animę fluunt potentiæ naturales: ſic ab eſſentia gratię fluunt virtutes & dona, quæ ſunt perfectiones potentiarum. Has perfectiones eſſentialiter importat gratia gratum faciens. Gratia verò ſacramentalis etiam omnia hæc includit & importat, & aliquid vltrà, ſcilicet quòd ex ipſa fluant aliqui ſpeciales effectus neceſſarij in vita Chriſtiana: ſicut baptiſmus ordinatur ad quandam ſpiritualem regenerationem, quia homo totaliter moritur vitiis quantum ad culpam & pœnam: qui quidem effectus eſt aliquid ſpeciale pręter actus potentiarum animæ & donorum ac virtutū infuſarum. De mente igitur D. Thomæ eſt, quòd gratia ſacramētalis duo addit ſupra gratiam communiter dictam: vnum eſt quo ad effectus ſpeciales & neceſſarios in vita Chriſtiana. Secundum eſt quo ad reliquias peccatorum præteritorum, quæ tranſeunt actu, & remanent reatu. Per virtutes quidem humanas ſufficienter excluduntur vitia & peccata, quantum ad præſens & futurum, inquantum ſcilicet impeditur homo per virtutes & dona à peccando, ſed non quantum ad reatum peccatorum præteritorum. Et vt clarius intelligatur, diſcurrendum eſt per ſingula ſacramenta. Gratia ſacramentalis baptiſmi, quantum ad effectus ſpeciales, aperit ianuam & dat auxilium, ſiue confortat vires & potentias animæ, præcipuè voluntatem, ad ritè & rectè ſuſcipiendum alia ſacramenta: & quo ad peccata præterita delet totum reatum pœnæ. Hoc non facit gratia gratum faciens, quæ habetur ex ſolo voto baptiſmi abſque reali ſuſceptione ipſius. In ſacramento confirmationis gratia ſacramentalis ſpecialiter fortificat appetitum iraſcibilem, ad confitendum publicè, & ad aggrediendum pericula mortis, ac ad ſuſtinendum tormenta. Et quo ad peccata præterita delet de reatu peccatorum poſt baptiſmum cōmiſſorum, quod nō facit gratia baptiſmalis, cuius virtus quo ad deletionem reatus non ſe extendit ad futura. In ſacramento pœnitentiæ gratia ſacramentalis ſpecialiter iuuat & fortificat voluntatem ad perſeuerantiam in bono propoſito, & quo ad peccata pręterita delet de reatu ſecundū diſpoſitionem ſacramentum accipientis. Quod non facit ſola cōtritio abſq; confeſſione & abſolutione, in qua conſiſtit gratia ſacramēti. In ſacramēto Euchariſtiæ gratia ſacramentalis cauſat aliquam ſpiritualem dulcedinē & fortificationem vitæ ſpiritualis. Et quo ad peccata prætetita delet de reatu pœnæ ſecundum deuotionē ſacramentum accipientis: quæ non fiunt ex ſola volitione & deſiderio accipiendi ſacramentum. In ſacramento ordinis gratia ſacramentalis dat ſpecialiter auxilium voluntati & aliis potentiis ad exercendum actus ſpirituales publicos in ordine ad communitatem Chriſtianorum: delet etiam de reatu pœnæ, ſi inueniat ſecūdum deuotionem ſacramentum accipientis. Hæc non cōſequitur habens deſiderium ſacramenti & non accipiens ſacramentum. In ſacramento extremæ vnctionis gratia ſacramentalis dat ſpecialem virtutem contra maximos inſultus dæmonum, qui contingunt in periculo mortis, quos nō patiuntur adeò atrociter ſuſcipientis ſacramentū, & ſpecialiter delet reliquias & reatum peccatorum. Et ſic parat viam ad introitum regni, quem non ita propinquum habet, qui non ſuſcipit ſacramentum. Vnde D. Iacobus: Et ſi in peccatis fuerit, dimittentur ei. In ſacramento autem matrimonij datur ſpeciale auxilium & corfortatio contra concupiſcentiam, & quòd coniugem inuiolabili fœdere per pium & caſtum amorem complectantur, ab immunditia alieni, ſecundum quem Chriſtus dilexit Eccleſiam: delet etiam de reatu, ſecundum deuotionem ſuſcipientis, vt dictum eſt de aliis.

Gratiæ ſacramentalis effectus ſuperadditi ad gratiam gratum facientem.

Iacob. 5.

Epheſ. 5.

De veri. q. 27. art. 5. ad. 12.

Ex præmiſſis apparet primò, quòd gratia ſacramentalis non eſt habitus diſtinctus à gratia gratum faciente: & quod in habente illam ſacramētum adueniens perficit & auget illam quo ad effectus communes, qui ſunt gratum facere, & perficere potentias virtutibus & donis, quæ ordinantur ad diuerſos actus. & vltra hæc habet ſpeciales effectus in potentiis, qui ſunt diuerſæ medicinæ peccati, & participationes virtutis dominicæ paſſionis. Sed virtutes & dona habent nomē ſpeciale, eò quòd actus ad quos ordinantur ſunt manifeſti. Vnde ſecundum nomen à gratia diſtinguuntur. Defectus autem peccati, contra quos ſacramēta inſtituuntur, ſunt latentes. Et ideò gratiæ ſacramentales proprium nomen non habent: ſed nomine gratiæ nominantur. Et quia plures & diuerſi ſunt defectus, quibus per diuerſa ſacramenta ſubuenitur: ideo licet gratia ſacramentalis & gratū faciens ſit vna & eadem gratia: tamen diuerſæ ſunt gratiæ ſacramentales, ſecūdum quod ſunt diuerſi effectus ſacramentorum. Et ſic gratia ſacramentalis ſe habet ad gratiam gratum facientem ſiue communiter dictam, ſicut ſuperius poteſtatiuum, vt dictū eſt: & ſicut character epiſcopalis ad ſacerdotalem, qui per ordinationem in Epiſcopum extenditur: ſicut habitus ſcientiæ adueniente noua demonſtratione alicuius concluſionis. Character autem quāuis ſit effectus ſacramentorum, non tamen dicitur gratia ſacramentalis, eò quòd poteſt manere cum peccato mortali: quod non faciunt alij effectus ſacramentorum, qui dicuntur gratiæ ſacramentales. Prætereà character eſt indelebilis (vt dictum eſt) non autem gratia gratum faciens, aut ſacramentalis.

Gratiæ ſacramentales diuerſæ.

Character non dicitur gratia ſacramētalis.

Ver. 12. *De charactere.*

A

3. p. q. 63.

Characteris acceptio & diuiſio.

Character ſecundum communem acceptionem importat & ſignificat quandam conſignationem ſiue ſignum impreſſum in aliquo, per quod diſtinguitur ab aliis. Et cùm ſignum poſſit tribus rebus imprimi, ſcilicet; veſtibus, corpori, & animæ: ſequitur quod triplex eſt character, ſcilicet veſtium, corporis & animæ: primus character eſt militum, qui affigitur eorum veſtibus, vt differant & diſcernantur à militibus oppoſiti exercitus: vt crux alba Gallis, & rubea Hiſpanis. Secundus character imprimitur carni, aliquādo in malū, vt cùm falſarij & proditores ferro calido characterizantur, vt cognoſcantur, & alij caueāt à ſimilibus. Aliquādo imprimitur ſeruis, vt diſcernantur à liberis, & cuius domini ſint. Hoc modo dedit Deus olim populo circunciſionem corporalem, quam Apoſto-

Apostolus vocat signaculum. Per illum characterem distinguebatur populus electus Iudæorum ab aliis. Tertius character imprimitur animæ: De hoc Apostolus secundæ Corin.1. Qui vnxit nos Deus, & signauit nos, & dedit pignus spiritus in cordibus nostris. Hæc consignatio (de qua loquitur Apostolus) non est corporalis, vt in antiqua lege per circuncisionem (vt notum est) sed est spiritualis in anima. Ex hoc enim loco inferunt doctores Theologi, quòd quędam sacramenta nouæ legis imprimunt characterem spiritualem in anima: Inuisibilia enim Dei per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur. Cùm enim vita hominis sit militia super terram (vt testatur Iob.7.cap.) & militia hęc non sit corporalis sed spiritualis: vnde Apostolus, Induite vos armaturam Dei, vt possitis stare aduersus insidias diaboli: quia non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, &c. & alibi, In carne ambulantes, non secundum carnem militamus: Nam arma militiæ nostræ non sunt carnalia, sed potentia Deo. Si deputatus ad militiam corporalem consignatur aliquibus signis & characteribus corporalibus. Sic cùm per aliqua sacramenta deputentur homines ad militiam spiritualem & ad cultum spiritualem Dei, consequens est vt insigniantur aliquo spirituali signo & charactere. Ex Apostolo autem manifestum est quòd sumus signati, & non corporaliter, ergo spiritualiter in cordibus, hoc est in anima; & non per aliud quàm per sacramenta, per quæ ad militiam & cultum (sicut dictum est) deputamur. Quęcunque autem ad aliquid certum deputātur, consueuerunt ad illud consignati, vt doctores floco, consules toga & capucio. Denarius etiam deputātus ad commutationem, insignitur certis characteribus aut imaginibus: & sic de aliis. Igitur.

Heb 4.

Rom.1. Ephes.2. 2.Cor.10.

Quæ deputantur ad aliquid consignantur.

Nec est simile de sacramentis veteris legis: (quia vt dictum est) non habebant virtutem inhærentem: Ideò nō requirebatur in illo populo character spiritualis, sed sufficiebat corporalis: quia ad quædam corporalia deputabantur. Sacramenta autem nouæ legis habent in se virtutem, & per ea homines ad spiritualia deputantur. Ideò imprimunt characterem, qui habet rationem signi, inquantum per sensibilia imprimitur. Per hoc enim scitur aliquis insignitus charactere baptismali, quòd est ablutus aqua sensibili. Nihilominus tamen character vel signaculum dici potest per quandam similitudinem. Omne enim quod figurat vel repræsentat aliquid, vel distinguit ab alio, si non sit sensibile, character, vel figura, aut signum dici potest, prout Christus ab Apostolo, figura vel character æternæ gloriæ dicitur.

Heb.1.

Quæ sacramenta imprimant characterem.

Et quia per tria duntaxat sacramenta deputatur homo ad cultum diuinum. Igitur tria sola sacramenta imprimūt characterem, scilicet, Baptismus, Confirmatio, Ordo. Per pœnitentiam enim, per quam homo liberatur à peccato, non deputatur ad aliquid pertinens ad cultum diuinum, sed restituitur in statum pristinum. Et idem dicendum est de extrema vnctione. Per matrimonium etiam non deputatur homo ad cultum diuinum. Pertinet autem aliquod sacramentum ad cultum diuinum tripliciter: Primò, per modum actionis: Secundò, per modum agentis: Tertiò, per modum recipiētis. Per modum quidem actionis pertinet ad diuinum cultum Eucharistia, in qua principaliter consideratur diuinus cultus, inquantum est Ecclesiæ sacrificium. Et per hoc sacramentum non imprimitur homini character: quia per vsum aut receptionem huius sacramēti non deputatur homo ad aliquid vlterius agendum vel recipiendum in sacramentis, cùm Eucharistia sit finis & consummatio sacramentorum, vt D. Diony. dicit. 4. cap. Eccle. Hierarchiæ. Continet enim in seipso Christum in quo non erat character, sed tota sacerdotij plenitudo.

Sed quo ad agentes in sacramentis pertinet sacramentum ordinis: quia per hoc sacramentum deputantur homines ad tradendum aliis sacramenta. Quo ad recipientes pertinet sacramentum Baptismi: quia per illud recipit homo potestatem recipiendi alia Ecclesiæ sacramēta. Ideò Baptismus dicitur esse ianua sacramentorum. Ad idem etiam ordinatur quodammodo Confirmatio, per quam datur homini spiritualis potestas ad aliquas actiones sacras, præter illas ad quas datur ei potestas in sacramento Baptismi. Nam homo in baptismo accipit potestatem ad ea quæ pertinent ad propriam salutem, prout secundum seipsum viuit. Sed in confirmatione accipit potestatem ad agendum ea quæ pertinent ad pugnam spiritualem cōtra hostes fidei: sicut patet exemplo Apostolorum: qui priusquam plenitudinem Spiritus sancti accepissent, erant baptizati, in cœnaculo perseuerantes in oratione: postmodùm verò egressi nō verebantur publicè fidem fateri, etiā coram inimicis fidei Christianæ. Et ideò hæc tria sola sacramenta imprimūnt characterem: quia per hæc homo sanctificatur cum quadam consecratione, qua deputatur ad diuinum cultum: sicut etiam res inanimatæ sanctificari dicuntur, inquantum diuino cultui deputantur. & ob eam causam non reiterātur, cùm character sit indelebilis. de his canonistæ in ca. quod quidam. 1. quæst. 1. & in ca. licitè. 32. quæst. 7.

Baptismus ianua sacramentorum.

Ver. 13. *De characteris quidditate & essentia.*

A 3.p.q.63. art.3.

Character sacramentalis quid.

Character sacramētalis est distinctio à charactere æterno animæ rationali impressa, secundum imaginem consignans trinitatem creatam trinitati creanti & recreāti, & distinguens à non configuratis secundum statum fidei. Character ęternus est Christus, secūdum illud, Heb. 1. Qui cùm sit splendor gloriæ, & figura (siue character) substantiæ eius. Ex quo patet quòd character sacramentalis attribuendus est Christo tanquam causæ. Ad cuius euidentiam sciendum est quòd sicut suprà dictum est, quod character est signaculum quoddam quo aliquid insignitur, vt ordinatum & deputatum in aliquem finem: homo autē fidelis ad duo deputatur: Primò quidem & principaliter ad fruitionem gloriæ: & ad hoc insignitur signaculo gratiæ, iuxta illud, Signa Thau super frontes virorum gemētium. Et illud: Nolite nocere terræ, & mari, neque arboribus, quoadusque signemus seruos Dei nostri in frontibus eorum. Secundò deputatur quisque fidelis ad recipiendū vel tradendum aliis ea quæ pertinent ad cultum Dei: & ad hoc propriè deputatur character sacramentalis. Totus autem religionis Christianæ cultus deriuatur à sacerdotio Christi. Et ideo character sacramentalis specialiter dicitur character Christi, cuius sacerdotio configurantur fideles, secundum sacramentales characteres: qui quidē nil aliud sunt quàm quædam participationes sacerdotij Christi ab ipso deriuatæ, per quas Christo configurantur.

Eccle. c. Apoc.7.

Character sacramentalis dicitur specialiter Christi.

Et quia character est res respectu sacramenti exterioris, & signum respectu vltimi effectus: ideo dupliciter potest aliquid characteri attribui: vno modo secundum rationem sacramēti. & hoc modo est signū inuisibilis gratię quę in sacramēto cōfertur: Aliò modo secundū propriam characteris rationem: & hoc modo est signum configurantium alicui principali, apud quē residet authoritas eius, ad quod quis deputatur. Sicut milites qui deputantur ad pugnam, insigniuntur signo ducis, per quod quodam modo configurantur siue cōformantur ei, portantes signum quod dux elegit. Nō quòd oporteat ducem illo charactere insignitum esse: sed quòd habeat authoritatem & potestatem eligendi signum, per quod accipientes efficiuntur sui milites, & deputantur ad pugnam, & per quod discernuntur à militibus aduersis. Et hoc modo illi qui deputantur ad cultum Christianum, cuius author est Christus, accipiunt characterem, per quem Christo configurantur, & sunt participes sacerdotij eius. Et propter hoc Christo non conuenit habere characterem, sed plenam sacerdotij potestatem. Per characterem etiam distinguuntur Christi fideles à seruis diaboli, vel in ordine ad vitam æternam, vel in ordine ad cultum præsentis & militantis Ecclesiæ. Quorum primum fit per charitatem & gratiam: secundum fit per characterem sacramentalem. Vnde & character bestiæ per oppositum intelligi potest, vt scilicet sit peccatum mortale, vel obstinata malitia, qua aliqui deputantur ad pœnam æternam, vel est professio illiciti cultus.

Christo non conuenit habere characterem.

Ver. 14. *De subiecto characteris.*

B

Character non est potentia naturalis.

Cum character ordinetur ad ea quæ sunt cultus diuini, qui quidem est quædam protestatio fidei per exteriora signa: consequens est quòd character sit in potentia animæ, in qua est fides, & sic subiectiuè sit in intellectu. Ex quo sequitur quòd character non est potentia naturalis, cùm non omnes illum habeant, neque fidem Christi protestentur sed est quædam spiritualis potestas ab ex-

trinſeco adueniens, quæ perficit intellectum, non quo ad actum elicitum, ſed ad hoc quod operatio quam intellectus dirigit, quæ fit per voluntatem, ſuppoſito actu intellectus, ſortiatur effectum, quo ad remiſſionem culpæ, & infuſionem gratiæ, & deputationem cultus diuini. Et ſic character propriè eſt poteſtas recipiendi vel conferendi ſacramentũ, cuius receptio vel collatio immediatè recipitur à potentia organica: non tamen eſt ſolum in ea, quia talis exterior receptio vel collatio debet regi & dirigi ab intentione, vt ſcilicet intellectus illuſtratus per fidem, dirigat intentionem voluntatis ad cõferendum vel ſuſcipiendum ſacramentum. Non quòd character eliciat intentionem: quia ille qui non habet characterem, poteſt illam habere: ſed quia intentio per characterem habet virtutem, quam non habet ſine charactere. Ideò character facit quòd directio & imperium habeat effectum. & ſic character non eſt habitus, cùm non eliciat actum: & præterea quia character poteſt ſe habere ad bene vel malè: nam quidam aliquando bene vtuntur, & aliquando malè, quòd de habitibus elicitiuè fieri non poteſt. Character etiam non eſt actus ſiue paſſio animæ: quia actus animæ (quem Philoſophus. 2. Ethi. vocat paſſionem) tranſit & nõ ſemper manet. Character verò eſt indelebilis, vt D. Aug. dicit in. 2. contra Parmenianum, vbi dicit: Non enim minus habent ſacramenta Chriſtiana quàm corporalis nota militiæ: ſed character militaris non repetitur, ſed agnitus approbatur in eo qui veniam meretur ab Imperatore poſt culpam cõmiſſam: ergo nec character ſacramentalis deleri poteſt, maximè cum non habeat contrarium, & ſit in ſubiecto incorruptibili, &cæ. Præterea character eſt participatio ſacerdotij Chriſti. Sacerdotium autem Chriſti eſt in æternum ſecundum illud Pſalm. Tu es ſacerdos in æternum, ſecundum ordinem Melchiſedech. Sed cauſa æterna poteſt producere effectum æternum maximè in illis rebus quæ ſunt in fieri: vnde ſequitur quòd omnis conſecratio quæ fit per ſacerdotium Chriſti, eſt perpetua, reconſecrata manente: quod etiam patet in rebus inanimatis. Nam cõſecratio Eccleſiæ vel altaris manet niſi deſtruatur. Cùm igitur anima ſit ſubiectum characteris ſecundum intellectiuam partem, quæ eſt incorruptibilis: Igitur. Nec obſtat quòd gratia quæ eſt nobilior charactere, ſit delebilis: quia gratia eſt in anima, ſicut quædam forma habens eſſe completum in ea, & habens contrarium. Character autem eſt in anima, ſicut quædam virtus inſtrumentalis. Et cùm forma completa ſit in ſubiecto ſecundum diſpoſitionem ſubiecti, & anima ſit mutabilis ſecundum liberum arbitrium, quandiu eſt in ſtatu viæ: conſequens eſt quòd gratia inſit animę mutabiliter. Sed virtus inſtrumentalis eſt ſicut principium actiuum, & ideo recipitur in inſtrumento, ſecundum conditionem principalis agentis, ſcilicet Chriſti, cuius ſacerdotium eſt æternum: & ideo character indelebiliter ineſt animæ, non propter ſui perfectionem, ſed propter perfectionem ſacerdotij Chriſti, à quo deriuatur character, ſicut quædã virtus inſtrumentalis. Ideò Diuus Auguſtinus vbi ſuprà, ait: Nec ipſos apaſtatas videmus carere baptiſmate, quibus per pœnitentiam non reſtituitur. Ideò amitti non poſſe iudicatur ratione characteris indelebilis, qui manet in beatis & damnatis: licet poſt hanc vitam non remaneat exterior ſacramentorum cultus: remanet tamen finis illius. Ideò manet in bonis ad eorum gloriam, & in malis ad eorum ignominiam.

Character non eſt habitus.

Character eſt indelebilis.

Ver. 15. *De effectu characteris.*

C CHaracter habet diſponere hominem ad gratiam ſacramentalem, ſecluſo obice & fictione, quæ ſi talis ſit quòd tollat eſſentiam ſacramenti, impedit infuſionem non ſolum gratiæ, ſed etiam characteris: vt in illo qui vult recipere ablutionem, ſed non vult recipere baptiſma: tunc ſacramentum baptiſmi nil cauſat. & idem dicendum de aliis ſacramentis. Si verò ſit diſtractus, & peccat venialiter aut mortaliter, dum tamen intendat recipere quod Eccleſia tradere intendit, tunc recipit characterẽ: & recedente fictione, per virtutem characteris cauſatur in eo gratia ſacramentalis. Similiter ſi dormienti conferatur ſacramentum. De his in ca. maioris. §. item quæritur, de baptiſmo. Ex cuius ca. determinatione apparet quòd poſitio characteris non eſt noua, neque inutilis poſitio theologorum, quia ex D. Paulo (vt dictum eſt) originem traxit, licet non ſub tali nomine: & valet ad determinandum an baptiſmus debeat iterari. Illa enim ſacramenta quæ conferunt characterem, non iterantur: quia remoto impedimento & recedente fictione peccati, per pœnitentiam virtute characteris cauſatur gratia ſacramentalis: Gratia verò ſacramentalis pœnitentiæ, quæ perditur per peccatum, non recuperatur niſi per reiterationem ſacramenti pœnitentiæ; licet gratia gratum faciens per ſolam contritionem recuperetur. Ex præmiſſis ſufficienter apparet quomodò differat character à gratia, in quatuor: Primò, quia gratia eſt forma abſoluta & completa: Character verò eſt forma incompleta, & notat reſpectum, cùm ſit poteſtas recipiendi vel adminiſtrandi ſacramenta. Secundò, quia gratia eſt delebilis, & character indelebilis. Tertiò, quia gratia non ſtat cum peccato mortali, ſicut character. Quartò, quia gratia ſubiectiuatur in eſſentia animæ, & character in intellectu. Si dicatur quòd diſpoſitio debet poni in eodem ſubiecto, in quo forma ad quam diſponit: dicendum quòd verum eſt de diſpoſitione proxima & vniuoca: ſecus de æquiuoca & remota, prout character, qui diſponit eſſentiam animæ, mediante intellectu.

Characteris officia.

Exordium characteris.

Differentia characteris & gratiæ.

Ver. 16. *De ornatu ſacramentorum.*

QVia D. Tho. (vt recitatum eſt) dicit quòd in omni ſacramento ſunt tria, ſcilicet ſacramentum tantum, res tantum, & res & ſacramentũ ſimul. Res & ſacratum ſimul in ſacramento baptiſmi, confirmationis, & ordinis, eſt character: Ideò inueſtigãdum eſt quid ſit in aliis quatuor ſacramentis, quid dicatur res & ſacramentum ſimul. Thomiſtæ communiter vocant illam entitatem, ornatum: & dicunt eſſe diſpoſitionem ad gratiam: D. Tho. tamen non vtitur hoc vocabulo, Ornatus. Et quo ad ſacramentum pœnitentiæ, quærit an pœnitentia interior ſit res & ſacramentum ſimul. Reſolutio eius eſt quòd interior actus virtutis pœnitentiæ ſecundum ſe conſideratus, pertinens ad iuſtitiam, qui eſt cauſa confeſſionis, quæ eſt actus exterior pœnitentiæ pendẽs ab interiori, quæ eſt materia ſacramenti pœnitentiæ, non eſt ſacramẽtum nec res ſacramenti, cùm præcedat & præſupponatur ad ſacramentum: ſi verò interior pœnitentia conſideretur, ſecundum quod ſacramentum pœnitentiæ (quod conſiſtit in confeſſione & abſolutione) cadit ſuper ipſum actum interiorem continuatum: tunc id quod eſt ſacramentum tãtum, ſcilicet, confeſſio & abſolutio, cum intentione miniſtri, cauſat in illo actu interiore quandam inſtrumentalem virtutem, quæ eſt diſpoſitio ad gratiã ſacramentalem: quę quidem diſpoſitio eſt effectus ſacramenti, & ſic eſt res. Eſt etiam ſignum gratię ſacramentalis, cùm inſtrumentaliter producat illam ſi non ſit, vt in attrito: in contrito verò (vt dictum eſt) extẽdit gratiam gratum facientem ad effectus ſacramentales. Et eodem modo proportionabiliter dicendum eſt in aliis ſacramentis nõ cauſantibus characterem, excepto ſacramento Euchariſtiæ. In ſacramento enim extremæ vnctionis, ſi actus interior, quo quis vult remiſſionem recipere peccatorum & alios effectus eiuſdem ſacramenti, conſideratur vt ſupra ipſum continuatum cadit ſacramentum exterius, cum intentione miniſtri, cauſatur in illo actu virtus inſtrumentalis, quæ eſt diſpoſitio ad gratiam: & dicitur Ornatus res & ſacramentũ ſimul. Et idem dicendum eſt in matrimonio ſuper actum continuatum, quo quis conſentit & vult exprimere conſenſum, & recipere ſacramentum matrimonij. In ſacramento verò Euchariſtiæ corpus Chriſti verum, eſt effectus, & ſic res ſacramenti: Eſt etiam ſignum & cauſa gratiæ: ſed non poteſt dici ornatus vel diſpoſitio gratiæ vniuocè, ſicut in aliis ſacramentis: verum tamen in vſu ſacramenti ſuper actum interiorem, quo quis vult ſuſcipere Euchariſtiæ ſacramentum, cauſat in voluntate illum ornatum ſiue virtutem inſtrumentalem, quæ eſt diſpoſitio ad gratiam. Inter ornatum & characterem duplex eſt differẽtia: Prima, quia character eſt in intellectu, & ornatus in voluntate. Secunda, quia character eſt indelebilis, & manet abſque gratia, & cum gratia: Ornatus autem deleri poteſt & adueniente gratia deſinit eſſe, ſecundum Capreolum.

D

In. 4. ſent. diſt. 22. q. 2.

Duplex differentia inter characterem & ornatum.

Difficultas tamen eſt non modica an neceſſe ſit ponere hunc ornatum ſiue rem & ſacramentum ſimul in omni ſacramento: Cùm ad infuſionẽ gratiæ in eo qui con-

An neceſſe ſit ponere ornatum.

uerti:

uertit se in finem honestū, in primo instanti vsus rationis non requiratur dispositio formalis supernaturalis in essentia animæ, nec etiam in potentiis: sequitur quòd nec in sacramentis, aliàs esset processus in infinitum. Aliqui dicunt quòd ex diuina clementia, quæ vult eodem modo prouidere fragilitati hominum in sacramentis, quæ non imprimunt characterem, sicut in illis quæ imprimunt, datur hæc dispositio ornatus, propter mentis euagationem, vt cessante fictione & euagatione causetur gratia. Et ad rationem potest dici quòd superior forma præexigit maiorem dispositionem. ideò sicut gratia gratum faciens prærequirit prædictam conuersionem, vel votum siue propositum suscipiendi aliquod sacramentum: ita gratia sacramentalis (quæ est perfectior & altioris gradus forma, & plures effectus habens) requirit perfectiorem dispositionem, quæ dicitur ornatus: quæ tamen dispositio non est vniuoca, neque proxima, sed remota: quæ mediante voluntate (sicut character mediante intellectu) disponit essentiā animæ, eò quòd hæ duæ potentiæ immediatè fluūt ab ipsa essentia animę, & in ea subiectiuantur. Et ideò illis dispositis essentia animæ videtur esse sufficiēter disposita.

Ver. 17. *De numero sacramentorum.*

A SEptem & non plura neque pauciora esse nouæ legis sacramenta constat ex determinatione Ecclesiæ in concilio Tridentino, Sessione quinta, tit. de Sacramentis, can. primo. vbi dicitur: Si quis dixerit Sacramenta nouæ legis non fuisse omnia à domino nostro Iesu Christo instituta, aut esse plura aut pauciora quàm septem, videlicet Baptismus, Confirmatio, Eucharistia, Pœnitentia, Extrema vnctio, Ordo, & Matrimonium: aut etiam quodlibet horum septem non esse verè aut propriè sacramentum: Anathema sit. Horum autem sacramentorum numerus sumi potest ex ordinatione ipsorum: Ordinantur enim Ecclesiæ sacramenta ad duo, scilicet ad perficiendum hominem in his quę pertinent ad cultum Dei secundum regimen Christianæ & spiritualis vitæ: & etiam in remedium contra peccatum. Vtroq; autem modo conuenienter ponuntur septem sacramenta, vt abundè prosequitur D. Thom. Hęc autem sacramenta non sunt inter se paria, nec in dignitate, nec in effectu. Vnde in concilio Tridētino, Sessione 5. titu. de Sacramentis, can. 3. habetur: Si quis dixerit hæc septem sacramenta ita esse inter se paria, vt nulla ratione aliud sit alio dignius: Anathema sit. Eucharistia enim, simpliciter & absolutè loquendo, est potissimum. Primò quia in eo Christus substantialiter continetur, in aliis autem illa virtus instrumentalis à Christo deriuata: semper autem id quod est per essentiam, est potius eò quòd est per participationem. Secundò quia omnia alia ad hoc sicut ad finem videntur ordinari, & in Eucharistia consummari: Aliorum autem sacramentorum comparatio adinuicem potest esse multiplex: nam via necessitatis Baptismus est potissimum sacramentorum, cùm sit ianua, deinde pœnitentia, & demum Eucharistia. Alia autem sacramenta non sunt necessitatis alicui particulari personæ: sic quòd sine illis non possit saluari. Nec sacramentum Pœnitentiæ aut Eucharistiæ (vbi deest facultas) est necessarium: nisi in votò. In via autem perfectionis sacramentum. Ordinis medio modo se habet, deinde sacramētum Confirmationis: Sacramentum verò Pœnitentiæ & Extremæ vnctionis sunt inferioris gradus, & Vnctio comparatur ad pœnitentiam, sicut Cōfirmatio ad baptismum: ita quòd Pœnitentia est maioris necessitatis, & Extrema vnctio est maioris perfectionis.

3.p.q.65. art.1.

Potissimū sacramentorum Eucharistia. Sacramentorū in dignitate ordo.

§. 1. *De sacramento baptismi.*

B BAptismus Græca vox est, & significat tinctioniem vel lotionem, iuxta illud, Qui baptizatur à mortuo, & iterum tangit mortuum, quid proficit eius lauatio? Aliquando significat lotionem externarum rerum: Iudæi & Pharisæi à foro venientes, nisi baptizentur non comedunt: & habent alia baptismata calicum, & vrseorum, & æramentorum. Transfertur etiam ad calicem passionis & mortis dominicæ. Vnde Christus, Potestis baptismo quo ego baptizor baptizari? hoc est sanguinem fundere, & iudicium mortis sufferre. Et alibi, Baptismo habeo baptizari, & quomodo coarctor? & aliquādo accipitur pro lotione actiua, vt cùm dicitur, Baptismus Ioānis de cœlo erat, an ex hominibus? aliquando pro passiua, vt dictum est de baptismatibus Pharisæorum. Hic autem accipimus pro ablutione passiua à Christo ordinata, quæ dicitur Lauacrum regenerationis. Et sic accipiendo baptismum, secundum Magistrum Sententiarum, Baptismus est ablutio corporis sub præscripta forma verborum. Hæc definitio est de Baptismo, vt est sacramentum tantum. Damascenus autem definit quātum ad id quod est interius, dicens: Baptismus est regeneratio, & sigillum, & custodia, & illuminatio: vbi posuit duo pertinentia ad characterem scilicet, sigillum & custodiam, inquantum ipse character qui sigillum dicitur, quantum est de se, custodit animam in bono. Ponit etiam duo pertinentia ad rem sacramenti, scilicet regenerationem. quia per baptismum homo inchoat viam iustitiæ, & illuminationem quæ pertinet specialiter ad fidem, per quam homo spiritualem vitam inchoatiuè accipit, iuxta illud, Iustus ex fide viuit: Baptismus enim est quædam fidei protestatio: ideò dicitur sacramentum fidei D. verò Dionysius definit baptismum per ordinē ad alia sacramenta, dicens, Baptismus est quoddam principium sanctissimorum mandatorum sacræ actionis, ad eorum susceptiuam opportunitatem formans nostros animales habitus: vnde dicitur ianua sacramentorum: sic quòd non licet ante baptismum alia sacramnta suscipere: & si attentetur, nil accipitur de effectu illorum. Vnde sequitur quòd matrimonium inter nō baptizatos non est sacramentum, sed solùm naturæ officium. Et iterum definiens in ordine ad cœlestem gloriam, quæ est vltimus finis sacramentorum: subdit, & super cœlestis quietis eductionem anagogem nostrum indeficiens. Et iterum quantum ad principium spiritualis vitę per hoc quòd subiungit sacrę & diuinissimæ nostræ regenerationis traditio. Hugo de S. Victore definit materialiter & causaliter, cùm dicit: Baptismus est aqua diluendis criminibus sanctificata per verbum Dei. Nota tamen quòd quando D. Augustinus dicit, Accedit verbum ad elementum, & fit sacramentum, non est intelligendum de ipso elemento quòd fiat sacramentum, sed in homine, cùm adhibetur elementum per modum ablutionis, fit & applicatur sacramentum.

3.p.q.66. Eccle.34. Mar.7. Mar.10. Luc.11.

ad Titū.3. baptismi plures definitiones.

Abac.2. 2.c. Eccle. Hierar.

Ver. 1. *De institutione baptismi.*

C CVm sacramenta habeant ex sui institutione quòd conferant gratiam: tunc videtur aliquod sacramentum institui, quando accipit virtutem producendi suum effectum. Hanc autem virtutem accepit baptismus. cùm Christus fuit baptizatus, vt D. Augustinus in sermone de Epiphania dicit: Ex quo Christus in aqua mergitur, ex eo omniū peccata abluit aqua. Et idem cū Beda, Christus tactu suæ mundissimæ carnis vim regeneratiuam contulit aquis. Virtus Christi est deriuata ad omnem aquam, non propter continuitatē loci, sed propter similitudinē speciei, quę de Saluatoris baptismate processit benedictio, tanquā fluuius spiritualis omniū gurgitū tractus, omniūque fontium venas impleuit. Et ideò discipuli Ioannis post baptismū Christi dixerunt Ioanni, Rabbi, qui tecū erat trans Iordanem, cui testimoniū perhibuisti, etiam baptizat, & omnes veniunt ad eum. & Ioan. 4. dicitur quòd Christus non baptizabat, sed discipuli eius baptizabant: quod non fecissent, nisi post baptismum Ioannis fuissent edocti. Et tunc currebat simul lex cùm euangelio & baptismus habebat efficatiam à passione Christi acceptata in primo instanti suæ conceptionis, siue à merito illius acceptationis: & sic per baptismum configurabantur passioni futuræ. Et quia legalia nō debebāt cessare ante passionem & resurrectionem: ideò pręceptum baptismi non fuit datum vsque post resurrectionem, quando iam cessauerant figuralia. Tunc fuit dictum, Euntes in mūdum vniuersum, docete omnes Gentes, baptizantes eos, &c. Quod autem dictum fuit, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, nō potest introire in regnum Dei, magis videtur respicere ad futurum tempus, quàm ad præsens.

3.p.q.66. art.2. In ser. de Epiph.

Ioan.3.

Mat. vlt. Ioan. 3.

Ver. 2. *De materia baptismi.*

D MAteria sacramenti baptismi est aqua simplex siue elementaris, iuxta illud Ioan. 3 Nisi quis renatus fuerit ex aqua, &c. Vnde in concilio Tridentino, Sessione 5. tit. de Sacramento Baptismi, ca. 2. dicitur: Si quis dixerit aquam veram & naturalem non esse de necessitate baptismi, atque adeò illa verba domini nostri Iesu Christi, Nisi

3.p.q.66. art.3.

quis

Mar. 3. Act. 2.

quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, ad metaphorã aliquam detorserit: Anathema sit. Nec obstat quòd dicebat D. Ioannes Baptista, Ego quidem baptizo vos in pœnitentiam: Qui autem post me venturus est, fortior me est: Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto & igni. Quia per ignem (secundum D. Hieronymum) potest intelligi Spiritus sanctus, qui supra discipulos in igneis linguis apparuit. Et sic intelligebat de confirmatione: vel (secundum D. Chrysost.) per ignem intelligitur tribulatio: quia tribulatio peccata purgat, & concupiscentiam diminuit: vel (vt Hilarius dicit) quia baptizatis Spiritu sancto reliquũ est consummari mundum per ignem in die iudicii. Et quanuis ex latere Christi exierint miraculosè aqua & sanguis: nõ tamen propterea sanguis est materia sacramenti baptismi, nisi vbi deest aqua. vt in martyribus, qui baptizantur in suo sanguine propter Christum. Sanguis enim exiuit in remedium, & aqua ad abluendum. ideò sanguis competit sacramento Eucharistiæ, & aqua sacramento baptismi: quæ tamen habet virtutem ablutiuam peccatorum ex virtute sanguinis Christi. Vnde Apoc. 1. Lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo.

super Mat.

Ex præmissis sequitur quòd baptismus non perficitur, si quis abluatur vino aut alio liquore, aut aqua taliter transmutata, vt soluatur species naturalis: vt in aqua rosacea, vel alia distillata. Si verò non soluatur species aquæ, vt in aqua decoctionis carnium vel aliorum, potest fieri baptismus: nisi fortè sit facta tanta resolutio corporum lixatorum, quòd plus liquoris habeat de aliena substantia, quàm de aqua: quòd ex spissitudine percipi potest. Si tamen ex liquore sic spissato exprimatur aqua subtilis: sic potest in ea fieri baptismus, sicut in aqua quæ exprimitur ex luto: licet in luto baptismus fieri non possit. In lisciuio verò & aquis balneorum sulphureorum potest fieri baptismus. quia tales aquæ non incorporantur per artem vel naturam, sed solùm alterationem quandam recipiunt. In aqua verò rosacea est liquor aquæ resolutus. vnde in ea non potest fieri baptismus. Et eadem ratione neque in aquis alchimicis, neque in vino. Nec est eadem ratio de aquis pluuialibus: quia illæ generantur ex maiori parte ex sublimatione vaporum resolutorum ex aquis niuium, in quibus minimum est ibi de liquore mixtorum, qui tamen per huiusmodi sublimationem virtute naturæ, quæ est fortior, resoluuntur in veram aquam. quod ars facere non potest. Vnde aqua pluuialis nullam qualitatem retinet alicuius corporis mixti; quod de aqua rosacea & aliis distillatis dici non potest.

Aqua rosacea nõ est materia baptismi.

Notandum tamen quòd benedictio quæ adhibetur aquæ, non est de necessitate baptismi, sed pertinet ad quandam solennitatem, per quam excitatur deuotio fidelium, & impeditur astutia dæmonis, ne impediat sacramentum vel eius applicationem.

Ver. 3. *De forma sacramenti baptismi.*

E *3. p. q. 66. art. 5.*

Christus Mat. vlt. expressit formam baptismi, dicens: Euntes in mundum vniuersum, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris & filij, &cæ. In his verbis exprimitur causa principalis, quæ est sancta Trinitas: & instrumentalis, quæ est minister: actio autem attribuitur principali agenti, qui est Christus. Ideò Ioannis. 1. Super quem videris Spiritum descendentem, & manentem super eum: hic est qui baptizat: attribuitur etiam instramento animato. Vnde dictum est, baptizantes scilicet vos. Ideò Latini dicunt, Ego te baptizo, &c. Græci autem non attribuunt actũ baptismi ministris, ad euitandũ antiquorum errorem, qui virtutem baptismi baptizantibus attribuebant, dicentes: Ego sum Pauli: & ego Cephę. & ideò dicunt. Baptizetur seruus Christi in nomine patris &c. Et quia exprimitur actus exercitus per ministrũ cum inuocatione sanctæ Trinitatis, verum apud omnes perficitur sacramentum. Quòd autem in forma Latinorum additur (Ego) non est de essentia formæ, sed ponitur ad maiorem expressionem intentionis.

Latini & Græci in forma baptismi differunt.

Act. 10. & 19.

Nec obstat quòd Apostoli baptizabant in nomine domini Iesu Christi, quia Apostoli in primitiua Ecclesia ex speciali reuelatione Christi & Spiritus sancti hoc faciebãt; vt nomen Christi quod erat odiosum Iudæis & Gentibus honorabile redderetur, per hoc quòd eius inuocationem Spiritus sanctus dabatur in baptismo. Nec tamen tunc totaliter omittetur forma à Christo data, secundum D. Ambrosium: quia in nomine Christi tota Trinitas intelligitur. Et ideò seruabatur forma data à Christo, saltem integritate intelligibili. Nõ liceret tamen hodie sic baptizare: quia illa dispensatio sublata est. Vnde Pelagius papa scribens Gaudentio episcopo, dicit: Si hi, qui in locis tuæ dilectionis commorari dicuntur, se solùm in nomine Domini baptizatos fuisse confitentur sine cuiuscunque dubitationis ambiguo eos ad fidem catholicam venientes, in sanctæ Trinitatis nomine baptizabis. De his in c. multi, & cap. hi verò, de consecra. dist. 4.

baptizare in nomine Christi tempore Apostolorũ fuit licitum, sed non nunc.

Ver. 4. *De applicatione sacramenti baptismi.*

E *3. p. q. 66.*

Dvo aut plures vnum baptizare non possunt, quia actus multiplicantur secundum multiplicationem agentium, si perfectè ab vnoquoque agatur. Et sic si conuenirent duo, quorum vnus esset mutus, & non posset proferre verba, & alius carens manibus, qui non posset exercere actum ablutionis, nõn possent ambo simul baptizare, vno dicente verba, & alio exercente actum. Potest tamen vnus si necessitas adsit, plures simul baptizare. vt legitur factum tempore Apostolorum, quia nullus eorum recipit nisi vnum baptismum. Sed tunc oportet dicere, Ego baptizo vos. Nec erit mutatio formæ, quia vos nil aliud est quàm te & te. Quod autem dicitur nos, non est idem dicere quòd ego & ego: sed ego & tu. & sic iam mutatur forma. Sed quid, si vterque diceret, Ego te baptizo, & immergeret vel aspergeret cùm intentione baptizandi? dicitur quòd qui prior verba proferret, conferret sacramentum, & alius puniendus esset tanquam rebaptizator. Si autem omnino simul verba proferrent & aspergerent, essent puniendi de inordinato modo baptizandi: vterque tamen quantum est in se baptizaret: nec traderet aliud & aliud sacramentum, sed Christus qui est vnus interius baptizans, vnum sacramentum per vtrunque conferret. Nec obstat quòd plures possunt eãdem hostiam consecrare: quia Christus nõ legitur simul baptizasse cùm apostolis, quãdo iniunxit eis officium baptizandi: sed bene legimus quòd Apostoli Christo cœnante concœnauerunt. Si dicatur quod per verba quibus iniunxit Christus officium baptizandi, haberi potest quod plures possunt vnum baptizare: sicut per hæc verba. hoc facite, &c. Dicendum quod in forma baptismi exprimi debet actus ministri, & nõ in forma consecrationis. Sed de his amplius cùm de ministro sacramenti Eucharistiæ agetur. Similiter etiam mutaretur forma, si diceretur: Ego baptizo me. Ideò nullus potest seipsum baptizare. propter quod & Christus à Ioanne voluit baptizari, vt habetur in c. debitum, extra de baptismo & eius effectu. Et quanuis communis vsus baptizandi fit per trinam immersionem in aquam: potest tamen fieri baptismus per modum aspersionis, vel etiam effusionis, secundum illud: Effundam super vos aquam mundam. Maximè hoc fieri potest propter necessitatem, vt patet in Act. Apostolorum, vbi dicitur quòd crediderunt & baptizati sunt vna die tria milia. Vnde D. Gregorius scribens Leandro Episcopo. & habetur in Canone, de trina, de consecratione. distinct. 4. Reprehensibile esse nullatenus potest infantem in baptismate vel ter vel semel immergere, quoniam & in tribus immersionibus personarũ Trinitas, & in vna potest diuinitatis singularitas designari. & propter errorem Donatistarũ in concilio Toletano institutum fuit quòd fieret vna sola immersio vel effusio. Quandoque etiam potest esse penuria aquę vel debilitas ministri, vel periculum baptizantis, quia infirmus est: ideò immersio non est de necessitate, sed de congruitate, eò quòd expressius repræsentatur figura sepulturæ Christi. In aliis tamen modis baptizandi etiam repræsentatur figura sepulturæ Christi aliquo modo: nam quocunque modo fiat ablutio, aliqua pars corporis supponitur aquæ: sicut corpus Christi, fuit sub terra positum. Si totum corpus propter aliquam, causam non possit aqua perfundi: caput (quòd est principalis pars corporis, & in eo manifestatur principium vitæ animalis) perfundi debet, si caput non possit, alia pars.

Vnus à pluribus baptizari non potest, licet benè plures ab vno.

Act. 2. et 3.

Plures eandem hostiã consecrare possunt.

Nullus seipsum baptizare potest.

Ezech 16.

Act. 2. et 3.

Sufficit vna immersio.

Ver. 5. *De reiteratione baptismi.*

A

Baptismus nullo modo debet reiterari. & si reiteretur, non prodest, imò nocet. Hoc expressè notat

Ephes.4. Apostolus dum ait, Vnus dominus, vna fides, vnum baptisma: vnus Deus. & Hebr.6. Impossibile est eos qui semel illuminati sunt, gustauerunt etiam donum cœleste, & participes facti sunt Spiritus sancti, & prolapsi sunt, rursus renouari ad pœnitentiam, scilicet, per baptismum, vt dicit D.Chrysost. & Damascenus, & D.August. Contra *Lib.4.* Petilianum. Et ratio D.Pauli est, quia baptismus repræsentat mortem & sepulturam Christi. Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem: sed Christus semel mortuus est & sepultus: ergo qui bis baptizat repræsentat Christum bis mortuum: quod constat esse fal- *Rom.6.* sum. Christus enim (vt idem Apostolus dicit) resurgens à mortuis, iam nō moritur. Vnde Damascenus dicit quòd illi qui rebaptizantur, iterum crucifigunt Christum. Pro- *Heb.6.* pter quod Apostolus contra quosdam bis baptizari volētes dicit: Rursus crucifigentes filium Dei in semetipsis. Secunda ratio potest esse eò quòd baptismus est quædam spiritualis regeneratio, Ioan.3. Nisi quis renatus fuerit, &cæ. Sed vnius non est nisi vna generatio naturalis: ergo nec nisi vna spiritualis regeneratio. Præterea baptismus primò & principaliter datur cōtra peccatū originale: sed peccatum originale non iteratur: igitur nec baptismus. *Quid agendum cum dubitatur de baptismo* Hæc doctrina catholica intelligitur, quando certum est de aliquo quòd sit baptizatus, & quòd legitimum sacramentum baptismi susceperit: quia si esset dubium probabile, debet baptizari sub his verbis: Si es baptizatus: non te baptizo: sed si nondum es baptizatus, ego te baptizo in nomine patris, &cæ. vt habetur in c.de quibus, extra de baptismo, & c.1. eodē tit. dicitur quòd si quis omiserit, Ego te baptizo, licet ter in aquam immerserit, dicens, In nomine patris & filij & spiritus sancti, non est baptizatus. Item si non exprimantur tres personæ Trinitatis, vel si ponitur aliquid vitiās, puta si baptizetur quis baptismo Arrianorum, Ego te baptizo in nomine patris maioris, & in nomine filij minoris, talis non est baptizatus, sed baptizandus: nec reiteratur baptisma, quia primum non fuit verum baptisma.

Ver.6. *De baptismi necessitate.*

B *3.p.q.68. art.1.&.2.* OMni rationali craturæ baptismus ad vitam æternam consequendam est necessarius. vnde Ioan.3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei. & in concilio Tridentino, sess.5. can.3. decretū fuit, Si quis dixerit baptismū liberū, & non necessarium ad salutem, Anathema sit. Nec propter hoc arctatur via salutis, quia nunquam potuerunt homines *Act.4.* saluari, nisi per Christum, & nisi fuerint membra Christi. Quia nō est aliud nomē datū hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri. Sed ante aduentū Christi homines incorporabātur Christo per circuncisionē vel alia sacramēta: & sacramentum baptismi quod Christus ordinauit, est lōgè maioris facilitatis, quàm fuerint alia sacramēta ante aduentū ipsius: igitur per baptismū nō arctatur via salutis. Et licet aliquando non possit, vel propter defectum aquæ vel ministri, obtineri in actu, potest tamen in voto seu desiderio haberi: quòd sufficit adultis, vbi facultas deest: & *Baptismus in voto sufficit adultis.* sic non est obligatus ad impossibile. Si autem paruulus qui vsum arbitrij non habet, non baptizetur, non peccat, imò nec adultus, nisi ex contemptu, vbi pręceptum de baptismo esset sufficienter publicatum: & si damnetur, hoc erit propter peccatum originale vel alia peccata, nec propter hoc sequitur legem nouam esse grauiorem antiqua, vt dictum est supra cap.15. §.2. ver.3. Ex præmissis infertur quòd votum siue desiderium baptismi in parentibus absque reali sacramenti baptismi applicatione nō prodest paruulis natis, nec etiam in vtero existentibus, sed de his *De insulari.* amplius in prædicto cap.15. §.2. ver.3. De insulari verò, ad quem non peruenit baptismi notitia, secundum fundamenta D.Tho. dicēdum quòd si in primo instanti vsus rationis conuertat se in finem honestum, Deus infundit gratiam, & remittitur peccatum originale. Et si perseueret in gratia, & non opponat impedimentum peccati mortalis: Deus qui non deficit in necessariis, illuminabit eum ante mortem interius vel exterius, nec patietur eum mori absque sacramento baptismi: vel si faciat, supplebit effectum sacramenti: non enim alligauit virtutem suam sacramentis: quia cum talis ex illa conuersione consecutus sit gratiam, si perseueret, nō priuabitur illa sine culpa: & iam videtur habere baptismum quodāmodo in voto: licet cōfuse propter ignorantiam inuincibilem.

Solennitates baptismi quid repræsentent. Notandum tamen quòd solennitates ab ecclesia institutæ, non sunt de necessitate, sed congruitate baptismi, ad repræsentandos aliquos effectus sacramenti, quos congruum est scire: vt quòd fiat exorcismus, qui verbo & exufflatione peragitur, vt spiritus immundus à baptizando expellatur, vt per purum sacerdotis ministerium Spiritu sancto cedat fugiens malignus. Non enim (vt D.August. ait) Natura exorcizatur aut exufflatur, sed ille, sub quo sunt qui in peccato nascuntur, adiuratur, vt expellatur ab eis potestas inimica, quæ decipit hominem, ne post hæc contendat eos subuertere: & hic ritus est antiquissimus, vt patet ex D.Hieron. Chrys. Augustin. Tertuliano, & Celestino papa. Deinde fit signum crucis in fronte, ad significandum quòd baptizandus nomen dat crucifixo, in quo *Signum crūcis in frōte.* confidat, & quem confiteri non vereatur. Deinde super oculos, vt intelligamus baptizandos præparari ad videndem claritatem Dei. Deinde super nares, vt sentiat & percipiat suauitatem odoris Christi. Deinde in ore, vt confiteatur illum, quia ore confessio fit ad salutem.

Ponitur etiam sal cōsecratum in os, vt per sal typicum, hoc est Dei sapientiam conditus, iniquitatis fœtore carere significetur, & non à vermibus peccatorum contaminetur & putrefiat. Deinde illinitur sputū naribus & auribus, exemplo Christi qui prius cæci nati sanans oculos liniuit, & mutum & surdum sanans, sputo linguam, aurem, & oculos tetigit dicens: Epheta, quod est adaperire, vt significetur id fieri in baptizando per saliuam typicam, hoc est per diuinam sapientiam, vt soluatur vinculum linguæ, & laudet Deum, aperianturque alij sensus ad spiritualia capescenda in sensibilibus. Inungitur autem oleo in pectore & scapulis, quasi Athleta Dei, vt D.Ambros. dicit, vel (vt *In li.de Sa.* dicit Innocen. tertius in decretali vnica. §. per frōtis chrismationem, extra de sacra vnctione) vt Spiritum sanctum accipiat, errorem ac ignorātiam abiiciat, & fidem rectam suscipiat, quia iustus ex fide viuit. Inter scapulas autem inungitur, vt Spiritus sancti gratiam induat, exuat negligentiam & torporem, & bonam operationem exerceat, vt per fidei sacramētum sit munditia cogitationum in mente & pectore, ac fortitudo laborum in scapulis.

Post baptismum verò (vt Rabanus dicit) signatur in cerebro à presbytero, chrismate, sequente simul & oratione, vt regni Christi particeps fiat, & vt Christianus possit vocari: vel, vt D.Ambro. ait, vnguentum super caput effunditur, quia sapientis sensus super caput eius, vt sit paratus reddere rationem fidei omni petenti.

Vestis candida. Vestis autem candida traditur baptizato, non quidem ea ratione quòd non liceat ei aliis vestibus vti, sed in signum gloriosæ resurrectionis, ad quam per baptismū homines regenerantur, & ad significandam puritatem vitæ, quam post baptismum debent obseruare. Secundum illud Rom.6. In nouitate vitæ ambulemus.

Candela accensa etiam datur, ad denotandum quòd lumen fidei quod habet in mente, debet relucere in opere. Hi ritus, etsi non sint de necessitate sacramenti, sunt tamen (vbi fieri potest) de necessitate seruandi: sic quod peccat sacerdos, non seruando. Vnde in concilio Tridentino, sess.5. titu. de sacramentis. can.13. dicitur: Si quis dixerit receptos & approbatos Ecclesiæ catholicæ ritus, in solēni sacramentorum administratione adhiberi consuetos, aut contemni, aut sine peccato à ministris pro libito omitti, aut in nouos alios per quemcunque Ecclesiarum pastorem mutari posse, Anathema sit.

Ver.7. *De sacramenti baptismi dilatione.*

C *Adulti cūr ante baptismum sint instruendi.* QVo ad baptismi dilationem distinguendum est: quia vel baptizandi sunt adulti vel paruuli. Et quia adultis potest subueniri per votum seu desiderium baptismi, ideo non statim sacramentum baptismi eis conferendum est: sed expectādum est vsque ad certum & determinatum tempus, infra quòd baptizandus debet esse catechumenus siue discipulus, & debet edoceri de his quę sunt fidei, triplici ratione. Primò propter cautelam Ecclesiæ, ne decipiatur conferens statim sacramentum fictè accedentibus, secundum illud. 1. Ioan.4. Nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus si ex Deo sunt, quæ quidem probatio sumitur de accedentibus ad baptismum, dum

dum per aliquod temporis spacium eorum fides & mores examinentur. Secundò, quia hoc est necessarium ad vtilitatem eorum: egent enim aliquo temporis interuallo ad hoc quòd plenè instruãtur de fide, & exercitẽtur in his quę pertinent ad Christianam fidem. Tertiò, ad quãdam reuerentiam sacramenti, dum in solennitatibus præcipuis, puta Paschæ & Pentecostes, homines ad baptismum admittuntur. Hæc tamen dilatio est prætermittenda in duobus casibus: Primò, quando illi qui sunt baptizandi, apparent sufficienter instructi in fide, & ad baptismum idonei: sicut D. Philippus statim baptizauit Eunuchũ Candacis reginæ, & D. Petrus Cornelium, & eos qui cum eo erant. Secundò, propter infirmitatem & periculum mortis. Vnde Leo Papa dicit, Hi qui necessitate mortis, ægretudinis, obsidionis, naufragij vrgentur, omni tempore baptizari debent. Si aliqui tamen ex Catechumenis, qui desiderium baptismi habent, morte præueniantur, articulo necessitatis sacramentum excludente, dum expectant tempus ab Ecclesia statutũ, saluãtur. Peccarẽt tamen, si vltra tẽpus ab Ecclesia statutum differrẽt accipere. vnde Sapien. Ne tardes conuerti ad dominum, & nõ differas de die in diem, nisi ex causa necessaria, & de licẽtia Prelatorum Ecclesię: licet etiam hoc peccatum cùm aliis deleri possit per succedentem contritionem, quæ cum desiderio baptismi supplet effectum eius, vt dictum est.

Act. 8. *Act. 10.* *Eccle. 5.*

Ver. 8. *De baptismo paruulorum.*

D PAruuli in materno vtero totaliter existentes, non possunt baptizari, vt D. Augustin. ait: Nemo enim renascitur, nisi nascatur: sed baptismus est quædam spiritualis regeneratio: igitur. & ratio est, quia ablutio corporis est de necessitate baptismi: & talis non potest fieri pueris totaliter in materno vtero existẽtibus. Et sic per baptismũ matris non baptizatur paruulus in vtero eius existens, propter distinctionem suppositorum, quæ procedit à forma siue anima, quæ est distincta: licet corpus sit aliquo modo vnum propter colligationem corporalem. Non est tamen expectanda totalis egressio pueri ex vtero, si mors immineat. Tunc enim si caput, in quo fundantur omnes sensus, primò egrediatur, debet baptizari, periculo imminente. Nec est ipse rebaptizandus, si eum postea perfectè nasci contigerit. Si verò caput primò non egrediatur, sed alia pars, idem faciendum est, sicut de capite. Notandum etiam quòd vbi mater esset infirma, & derelicta à medicis & in agonia: non debet quis etiam de consensu eius, eam occidere seu aperire ad baptizandum puerum: quia non sunt facienda mala, vt inde veniant bona. Nec per hoc quòd nõ possunt pueri baptizari in vtero, nec aliter saluari, sequitur quod lex noua sit grauior veteri, vt dictum est supra. Natis autem paruulis Christianorum non est differendum eis baptisma, quia non expectatur in eis maior instructio, aut plenior conuersio. Cùm enim sæpè illis immineat mortis periculum, nec aliter quàm per baptismum eis subueniri possit, non debet baptisma differri. Nec obstat quod Neotherici Anabaptistæ allegant Christum dixisse Apostolis, Euntes in mũdum vniuersum, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris & filij & spiritus sancti: ex quo inferunt quòd sunt prius docendi, & per consequens expectãdum est donec ad annos discretionis peruenerint: Quia dictum Christi refertur ad gẽtes doctrinæ fidei capaces. Quod ex precedẽtibus eius verbis apparet: predixit enim: prędicate euãgelium omni creaturę. Sed euangeliũ prędicari nõ debet nisi audiẽtibus & vsum rationis habẽtibus iuxta illud Eccl. 32. vbi auditus non est, non effundas sermonem. Et hoc modo intelligendum est de adultis illud: Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit: Qui verò non crediderit, condemnabitur: cùm paruuli ante vsum rationis non possint credere. Christus enim in lege noua, quæ est perfectior veteri, dedit omnibus etiam paruulis, salutis remedium. Si igitur in lege naturæ & Moysi poterant per sacramenta, vel voluntaria, vel determinata, paruuli saluari: quare nõ in lege noua, & Christi? Si per circuncisionem paruuli ante vsum rationis inserebantur synagogę, & baptismus succedat circuncisioni, & sit ea perfectior: quare non inserentur per baptismum Ecclesiæ & Christo, qui abiicientibus illos Apostolis dixit, Sinite paruulos venire ad me: taliũ enim est regnum cœlorum: Christus enim nõ venit perdere, sed saluare quod perierat. Si Adam potuit inficere, & de facto infecit paruulos, qui ab eo per vitiatam originem descenderunt absque eorum actuali voluntate: à fortiori Christus paruulos ante vsum rationis per baptismum sibi incorporatos, absque eorum actuali voluntate regenerauit, & saluos fecit. vnde Apost. Si vnius delicto mors regnauit per vnum, multò magis abundantiam gratiæ & donationis accipiẽtes, in vita regnabunt per vnum Iesum Christum. Vbi enim abundauit delictum, superabũdauit & gratia. Figura huius habetur. Ioã. 5. vbi de piscina, quæ erat figura baptismi, dicitur, quod sanare poterat non solum eos qui in eam descendebant, sed etiam eos qui per se venire non poterant, & ab aliis deferebantur. Vnde ægrotus dicebat: Domine hominem non habeo, &cæ. Præterea Christus Marc. 6. dicit: Sinite paruulos venire ad me: talium enim est regnum cœlorum. Quomodo autem eorum esset regnum cœlorum nisi baptizarentur, cùm prædixisset: Nisi quis renatus fuerit, &cæ. Et ideò per illa verba: Sinite, &c. sufficienter declarauit ipsos esse capaces baptismatis. Omnes sancti doctores hoc asseuerant, & inter eos D. Hieron. in epistola ad Athletam: idem D. Ambrosius in lib. de Vocatio. Gentium, & D. Augustin. in lib. 1. de remissio. peccatorum, & lib. 4. contra Donatistas allegat ritum vniuersalis Ecclesiæ, qui semper fuit obseruatus: vnde concludit quòd non nisi authoritate Apostolica traditum rectissimè creditur. Et D. Diony. dicit, Diuinis nostris ducibus (hoc est Apostolis) ad mentem venit & visum est suscipere infantes, secundum istum sanctum modum, quòd parentes pueri traderent ipsum cuidam docto in diuinis pędagogo, & reliquum ipse puer aget sicut sub diuino patre & saluationis sanctæ susceptore. Hoc etiam fuit decisum per multa cõcilia, scilicet in concilio Mileuitano, & in 3. concilio Toletano, & Gregor. Magnus ad Consulta Augustin. Angelorum episcopi, & recitatur in cap. si mulier. 5. distin. Puer eadem die qua natus est potest baptizari.

3.p.q.68. art. 11. *In Epist. ad Darda.* *Quid de paruulis in nascitate periclitantibus.* *Rom. 1.* *c. .. §. 2. ver. 1.* *Mat. vlt.* *Mar. vlt.* *Mar. 6.* *Rom. 5.* *In epist. ad Athletam.* *In. 7. Eccle. Hierar.*

Nec interrogãdi sunt cùm ad vsum rationis peruenerint, an placeat eis quòd baptizati fuerint: potuerũt enim parẽtes & Ecclesia, etiam eis inuitis, causam eorum facere meliorem: Felix enim necessitas, quæ ad meliora compellit. Vnde in concilio Tridentino, sessione. 3. decreto primo, can. 3. dicitur. Si quis negat ipsum Christi meritũ, & baptismi sacramentum secũdum formam Ecclesiæ collatum, tam adultis quàm paruulis applicari: Anathema sit, & sessione. 5. titu. de Sacramento Baptismi, c. 14. dicitur, Si quis dixerit paruulos baptizatos, cùm adoleuerint interrogandos esse, an ratum habere velint quod patrum eorũ nomine dum baptizarentur polliciti sunt: & vbi se nolle responderint, suo esse arbitrio relinquẽdos, nec alia interim pœna ad Christianam vitam cogendos, nisi quòd ab Eucharistia aliorumque sacramentorum perceptione arceantur, donec resipiscant: Anathema sit. & cap. 13. Si quis dixerit paruulos eò quòd actũ credendi nõ habeant, suscepto baptismo inter fideles computandos non esse: ac propterea cùm ad annos discretionis peruenerint, esse rebaptizandos, aut præstare omitti eorum baptisma, quàm eos sine actu proprio credentes baptizari in sola fide Ecclesiæ, Anathema sit. & c. 12. dicitur, Si quis dixerit neminem esse baptizandum, nisi ea ętate qua Christus baptizatus est: Anathema sit. an autem paruuli infidelium inuitis parentibus sint baptizandi, dictum est suprà cap. 10. §. 5. ver. 5.

Ver. 9. *De requisitis in suscipiente baptisma.*

A IN paruulis baptizandis, cùm non sint capaces rationis, ex parte ipsorum nihil requiritur: sed sufficit quòd baptizans intendat facere quod Ecclesia facit. Tunc enim sacramentum operatur in fide Ecclesiæ. & idem dicendũ est de furiosis & amentibus, qui nunquam habuerunt vsum rationis, nec habent dilucida interualla. Amentes autem qui ex sana mente quam prius habuerunt, inciderunt in amentiam, iudicandi sunt secundum voluntatem quam habebãt dum sanæ mentis erant. & ideo si tunc apparuit in eis voluntas suscipiendi sacramentum baptismi debet eis exhiberi in amentia, etiam si tunc contradicant. Si verò nulla voluntas suscipiendi baptismum in eis apparuit dum sanæ mentis essent, nõ sunt baptizandi. Amen-

3.p.q.68. art. 12. *Quando amentibus baptisma prodest.*

tes

tes autem & furioſi qui habent dilucida interualla, ſi tempore interualli habeãt voluntatem ſuſcipiendi baptiſma, debent baptizari: etiam in amentia ſi ſit periculum mortis: aliàs melius eſſet expectare interuallum ſanæ mentis. Si autem in tempore interualli non apparuerit voluntas ſiue deſiderium baptiſmi, non ſunt baptizandi. Quidam autem ſunt qui dicuntur fatui, qui non ſunt omnino ſanæ mentis: tamen intantum ratione vtuntur, quòd poſſint cogitare de ſalute, & intelligere quodam modo ſacramenti virtutem. de talibus idem eſt iudicium, ſicut de his qui ſanæ mentis ſunt. Dormientes autem adulti non ſunt baptizandi, niſi immineat periculum mortis, & prius ante dormitionem apparuerit voluntas ſuſcipiẽdi baptiſmum, ſicut de amentibus dictum eſt. Narrat D. Auguſtin. in 4. Confeſ. de amico ſuo qui baptizatus eſt neſciens, propter periculum mortis. Adulti autẽ ſanæ mentis vigilantes, ad hoc quòd ſuſcipiant rem Sacramenti, hoc eſt gratiam, neceſſario requiritur quòd habeant ſequẽtia: primò rectam fidem, ſaltem in communi, vt ſcilicet credant quod Eccleſia credit: Quia ſicut dicitur Rom. 3. Iuſtitia Dei eſt per fidem Ieſu Chriſti. vnde Chriſtus dicebat: Qui crediderit & baptizatus fuerit, &c. Inde eſt quòd Eccleſia, quæ nil fruſtrà agit, in ſacramentis interrogat baptizandos de articulis fidei: & per hoc ſacramentum baptiſmi dicitur ſacramentum fidei. Secundò requiritur quòd eum vitæ præteritæ pœniteat, & quòd moriatur peccato, & velit in nouitate vitæ ambulare. vnde Diuus Auguſtinus in libr. de Pœnitentia dicit, quòd nullus ſuo arbitrio voluntatis conſtitutus poteſt nouam vitam inchoare, niſi eum veteris vitæ pœniteat. Ideò Rom. 6. An ignoratis fratres, quòd quicunque baptizati ſumus in Chriſto Ieſu, in morte ipſius baptizati ſumus? Conſepulti enim ſumus cum illo per baptiſmum in mortem, vt quomodo Chriſtus ſurrexit à mortuis per gloriam patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus. Tertiò requiritur quòd habeat intentionem ſuſcipiendi baptiſmum, ſicut Chriſtus inſtituit & Eccleſia tradit. vnde Diuus Auguſtin. in lib. de Charitate, nemo ex aqua & ſpiritu ſancto renaſcitur, niſi volens. Ex quo apparet quòd inuitus non baptizatur, licet ei ſacramentum applicetur. vnde ſecundum Eccleſiæ ritum baptizandi profitentur ſe petere ab Eccleſia baptiſmum: per quod profitentur ſuam intentionem de ſuſceptione. Ideò veniens ad baptiſmum interrogatur, Quid petis? ipſe reſpondet, vel alius (ſcilicet) pro eo, Baptiſmum. Iterum interrogatur, Vis baptizari? reſpondet, Volo: aliàs non baptizaretur. Si autem baptizandum non pœniteret de peccatis, vel actu complaceret in peccato, dum tamen haberet alia duo requiſita, peccaret quidem mortaliter, ſe ingerendo ſacramento: tamen quia per ſacramentum imprimitur character, qui recedente fictione, & adueniente pœnitentia operatur, delentur omnia peccata, & per ipſum cauſatur inſtrumentaliter gratia ſacramentalis, per quam totaliter deletur reatus pœnæ omnium peccatorum. Quia baptiſmus ordinatur non ſolum contra peccatum originale, ſed etiam contra peccata actualia, quæ per liberam voluntatem cauſantur: ex conſequenti tamen, quia primò & per ſe contra originale. Si autem deeſt recta fides in communi, vel intentio recipiendi ſacramentum (vt dictum eſt) eſſet rebaptizandus, ac etiam ſi eſſet dubium ſub forma tamen conditionali ſuperius expreſſa. Cùm autem per baptiſmum aliquis incorporetur morti Chriſti, quæ fuit ſufficienter ſatisfactoria pro peccatis noſtris, & non ſolùm noſtris, ſed etiam totius mundi: ideò ei qui baptizatur, non eſt in baptiſmo aliqua pœnitentia iniungenda pro quibuſcunque peccatis: hoc enim eſſet facere iniuriam paſſioni & morti Chriſti. Reſtituere tamen malè ablata à proximis, & ſatisfacere de iniuriis illatis, eſt iniungendum, ſicut & ceſſare à peccando: Quia non reſtituere, & non ſatisfacere læſo cùm fieri poteſt, eſt lædere & peccare, vt dictum eſt. Non tamen eſt iniungendum quòd pro peccatis præteritis aliquam pœnam ſiue opera pœnalia ſuſtineat. Baptizati enim ſunt excitandi ad iuſtitiam, non per opera pœnalia, ſed per opera facilia: vt quaſi quodam lacte facilioris exercitij promoueantur ad perfectiora, vt ait Gloſ. ſuper illud Pſal. Sicut ablactatus à matre ſua. vnde & Dominus diſcipulos ſuos de nouo conuerſos à ieiunio excuſauit. Et hoc dicebat D. Petrus: Sicut modò geniti infantes, lac concupiſcite, vt in eo creſcatis in ſalutem. & 1. Corinth. 3. Tanquam paruulis in Chriſto lac vobis potum dedi; & non eſcam: Nondum enim poteratis. Ideò Diuus Ambroſ. ſuper illud Rom. 10. Sine pœnitentia ſunt dona Dei & vocatio, dicit: Gratia Dei in baptiſmo non requiritur gemitum neque planctum, vel etiam opus aliquod, ſed ſolam fidem, & omnia gratis condonat. Et quia exterior confeſſio peccatorum debet eſſe cum planctu & gemitu, vt Diuus Auguſtinus dicit in libro de Pœnitentia: ſequitur quòd non eſt neceſſaria, loquendo de confeſſione exteriori & ſacramentali, triplici ratione: Prima, quia ſacramentum baptiſmi eſt ianua omnium ſacramentorum: ideò nullum aliud poteſt prius conferri. Secunda, quia confeſſio exterior quæ fit ſacerdoti, ordinatur ad hoc quòd ſacerdos abſoluat confitentem à peccatis, & liget ad opera ſatisfactoria: quod fieri non debet, vt dictum eſt. Tertia, quia ipſa particularis confeſſio homini facta, eſt pœnoſa propter verecundiam: baptizando verò nulla pœna eſt imponenda, vt dictum eſt: ideò, &c. Sufficit enim generalis, quam faciunt, cùm ſecundum ritum Eccleſiæ abrenunciant ſatanæ & omnibus pompis eius. Et hoc modo dicit Gloſ. quòd in baptiſmo Ioannis exemplum datur baptizandis confitendi peccata in generali, renunciando ſatanæ, & promittẽdo meliora. Si qui tamẽ baptizandi ex deuotione confiteri vellent, eorum confeſſio eſſet audienda, non ad hoc quòd eis abſolutio daretur, & ſatisfactio imponeretur: ſed ad hoc quòd contra peccata conſueta eis aliqua ſpiritualis vitæ informatio traderetur.

Fatui ſunt baptizandi. — *Dormientes adulti non ſunt baptizandi.* — *Requiſita in baptiſmo.* — *Mar. vlt.* — *Sacramentum baptiſmi dicitur fidei.* — *Fictus recipit characterem.* — *Baptiſmus ordinatur contra originale & actualia peccata.* — *1. Ioan. 2.* — *Baptiſmus omnem reatum delet.* — *Mat. 9.* — *1. Pet. 2.* — *Baptizandi non debent ſacramentaliter cõfiteri*

Nec obſtat quod dicitur quòd baptizabantur multi à Ioanne, confitentes peccata ſua: Quia in baptiſmo Ioannis non remittebantur peccata: Erat enim baptiſmus pœnitentiæ, diſponens ad remiſſionem peccatorum: ideò conuenienter confitebantur peccata, vt ſecundum quantitatem & qualitatem peccatorum eis pœnitentia determinaretur. Sed baptiſmus Chriſti abſq; exteriori pœnitẽtia remittit peccata, vt Diuus Ambroſius ait: ideò eſt perfectior, & ſic non eſt ſimilis ratio. Confeſſio tamen interior peccatorum, quæ eſt actus virtutis pœnitentiæ, quæ fit Deo, requiritur ad baptiſmum, ſaltem ad obtinendum vltimum effectum, vt ſcilicet homo peccata ſua recogitans, de eis doleat: quia, vt dictum eſt, nemo poteſt inchoare nouam vitam, niſi eum præteritæ vitæ pœniteat: ſicut nec Chriſtus reſurgere potuit, antequã moreretur.

Mat. 3. — *Confeſſio interior requiritur in peccatore baptizando.*

Ver. 10. *De miniſtro ſacramenti Baptiſmi.*

MIniſter ſacramenti baptiſmi ex officio eſt ſacerdos adminiſtrationem habens. Ideò Iſidor. in libr. de Officiis, & habetur in c. conſtat, de conſecra. diſt. 4. dicit ſolis ſacerdotibus eſſe traditum baptiſma. Non eſt tamen negandum quin Epiſcopi poſſint baptizare: Quia quicquid poteſt inferior dignitas ſubordinata, poteſt & ſuperior. vnde & Dominus officium baptizandi commiſit Apoſtolis, dicens: Euntes in mundum vniuerſum, &c. commiſit authoritatem docendi, prędicandi, & baptizandi: differenter tamen quia officium docendi commiſit eis Chriſtus, vt per ſe illud exercerent, tanquam principaliſſimum. vnde & ipſi Apoſtoli dixerunt, Non eſt æquum nos relinquere verbũ Dei, & miniſtrare menſis. Officium autem baptizandi cõmiſit Apoſtolis, vt per alios exercerent. vnde Apoſt. Non me miſit Dominus baptizare, ſed euangelizare. & hoc ideò, quia ſapientia miniſtri nil operatur in baptizando, ſicut in docendo. In cuius etiam ſignũ nec ipſe Dominus baptizabat, ſed diſcipuli eius. Quod intelligendum eſt communiter, vt D. Auguſt. dicit. & credendum eſt quòd diſcipulos ſuos baptizauerit: Verũ quia ſacramentum baptiſmi eſt ſacramentum neceſſitatis, qua adueniente in abſentia ſacerdotis diaconus, & illo abſente ſubdiaconus, & deinde acolytus, & conſequenter vſq; ad clericum, & in abſentia clerici laicus, & in abſentia viri, mulier conferri poteſt. Vnde in c. mulier, de conſec. diſt. 4. dicitur, mulier quanuis docta aut ſancta, viros docere aut baptizare non pręſumat, niſi cogente neceſſitate: imò etiam (vt ſuprà dictum eſt) infidelis, Iudæus, Paganus, & hæreticus, dummodo intendat facere quod eccleſia facit, & applicet ea quæ ſunt de neceſſitate ſacramenti. Peccarent tamen inferiores, ſi extra neceſſitatem non ſeruarent ordinem prædictum: Si tamen baptizare præſumerent

B — *3. p. q. 67. art. 2.* — *Miniſter bap. ex officio.* — *Mat. vlt.* — *Act. 6.* — *1. Cor. 1.* — *Ioan. 4.* — *Ad Clementianum.*

extra casum necessitatis, perficeretur sacramentum, nec esset reiterandum. Si dicatur quòd Pœnitentia est sacramentum necessitatis peccatori: & tamen quacunque necessitate adueniente nō potest diaconus aut aliquis nō sacerdos absoluere: ergo nec baptizare, saltem adultos, cū habeant remedium per baptismum in voto, sicut peccatores per pœnitentiam in voto. D. Thom. respōdet, quòd sacramentum pœnitentiam non est tantæ necessitatis sicut baptismus: potest enim per contritionem suppleri defectus sacerdotalis absolutionis, quę non liberat à tota pœna, neque etiam pueris adhibetur: & ideò non est simile de baptismo, cuius effectus per nihil aliud suppleri potest. Baptismus enim in voto non causat characterem, nec delet totam pœnam, nec aperit ianuam ecclesiæ quo ad alia sacramenta. Potest etiam dici in ministro sacramenti pœnitentiæ requiruntur claues ecclesię & specialis character, & non in ministro sacramenti baptismi: quia Apostoli & discipuli fuerunt dati ministri baptismi ante characterem sacerdotalem, inquantum repræsentabant omnes de ecclesia. Vnde & Martyres prædicabant, ac etiam mulieres. & ex ritu & determinatione ecclesiæ habetur, quòd omnes possint baptizare, modò intendant facere quod ecclesia intendit. Secus de pœnitentia, propter defectum clauis, iurisdictionis, & ordinis. Non est etiam de necessitate sacramenti baptismi, quòd baptizandus leuetur ab aliquo præcipuè in necessitate: extra tamē necessitatem peccaret sacerdos baptizans sine leuante, propter ritum à sanctis Apostolis institutum: prout D. Diony. vlt. c. Eccle. hierar. dicit: Quia cùm baptismus sit quædam regeneratio, sicut in regeneratione carnali paruulus nuper natus eget nutrice & pædagogo: sic in spirituali propter imbecillitatem spiritualem, quæ reperitur etiam in adultis. vnde 1. Petri 2. Sicut modò geniti infantes, lac concupiscite. Sicut nouitij in religione egent speciali instructore circa ea quę sunt religionis: sic nouiter baptizati. Non est tamē necesse quòd sint plures leuātes: licet illud hodie seruetur. Tenentur autē leuantes ad instructionem. vnde D. Aug. dicit: Vos autē tam viros quàm mulieres, qui filios in baptismate suscepistis, moneo vt cognoscatis vos fideiussores apud Deū extitisse pro illis, quos visi estis de sacro fonte suscipere: singulariter tamen tenentur, quādo baptizati nutriūtur inter infideles. In quo casu, & vbi immineret periculū, deberent dari leuātes siue patrini docti: Quia si inter Christianos nutriātur, satis possunt ab hac cura excusari leuātes, pręsumendo de parentibus. Si tamen quocunq; modo sentirent parentes nō facere debitū suū, tenerētur. Dantur autē patrini alieni, ad ostendēdam differentiā regenerationis: alia est enim disciplina carnalis, & alia spiritualis, secundum illud, Parentes quidem carnis habuimus eruditores, & reuerebamur eos: non multò maius obtemperabimus patri spirituum, & viuemus? ideò alius debet esse pater spiritualis à patre carnali, nisi necessitas aliud exigat. Ideò pater aliis existentibus, non debet leuare, neque etiam baptizare: Quia baptizans efficitur pater spiritualis. Notandum tamen quod licet non baptizatus & infidelis possint baptizare, non possunt tamen leuare, vt declaratum fuit in Concilio Maguntino.

3. p. q. 67. art. 3. ad. 3.

Cur diaconus in necessitate absoluere non potest.

Baptismus non necessario requirit leuantem.

In quodam ser. Paschæ.

Cur patrini dantur.

Hebr. 12.

Ver. 11. *De triplici baptismate.*

A Quia Baptismus qui habet efficaciam à passione Christi, cui aliquis configuratur per baptismum: & vlterius habet efficaciam à Spiritusancto, sicut à causa prima, quæ cùm non pendeat ab effectu, superexcedit effectuum: & ideò præter baptismū aquæ potest quis consequi effectum sacramenti baptismi, scilicet remissionem peccatorum: primò quidem ex passione Christi, inquantum aliquis ei conformatur, pro Christo patiendo, & sanguinem pro ipso fundendo: iuxta illud, Hi sunt qui venerunt ex magna tribulatione, & lauerunt stolas suas, & eas dealbauerunt in sanguine agni. Et ideò hæc ablutio & emūdatio peccatorum per sanguinis pro Christo effusionem, dicitur baptismus sanguinis. Eadem ratione per virtutem Spiritus sancti cōsequi potest quis effectum baptismi & remissionem peccatorum, non solùm sine baptismo aquæ exterius adhibito: sed etiam sine baptismo sanguinis, inquantum alicuius cor mouetur à Spiritu sancto ad credendum credenda, & diligendum Deum, desideratque baptizari baptismo aquæ in nomine trium personarum, & caret baptismo aquæ non ex negligentia, sed quia non potest suscipere. In tali casu gratia Spiritus sancti supplet, & dicitur baptizari & renasci ex Spiritu sancto, de hoc Esa. 4. Si abluerit Dominus sordes filiarum Sion, & sanguinem Hierusalem (scilicet peccati) leuauerit in medio eius, in spiritu iudicij & ardoris. Et hæc ablutio vocatur baptismus flaminis, siue pœnitentiæ: sicut effusio sanguinis, inquantum supplet effectum baptismi aquæ, dicitur baptismus sanguinis. vnde Diuus Augustinus dicit Baptismi vicem aliquando implere passionem: vt de latrone illo, cui non baptizato dictum est, Hodie mecum eris in Paradiso: qui licet non fuerit occisus pro Christi nomine, fuit tamen ei mors accelerata propter defensionem Christi. Ideò Martyr potest appellari. Et cùm efficacia horum trium baptismatum procedat ex passione Christi & virtute Spiritus sancti: (Nam passio Christi operatur in baptismo aquæ per quandam figuralem repræsentationem, in baptismo pœnitentiæ per cordis commotionem, in baptismo sanguinis per potissimum dilectionis & affectionis feruorem, secundum illum, Maiorem charitatem nemo habet, vt animam suam quis ponat pro amicis suis.) Ideò inter illos baptismus sanguinis est potissimus, & includit baptismum flaminis, cùm ex charitate patiatur. Et quanuis baptismus sanguinis non sit sacramentum, nec imprimat characterem, sicut baptismus aquæ: tamen præeminentiam habet: quantum ad effectum principalem sacramēti, nō solùm ex passione Christi, sed etiam ex virtute Spiritussancti: Quia magis per eum conformatur quis passioni Christi, & feruentiorem recipit motum Spiritus sancti.

Apoc. 12.

Baptismus sanguinis.

Baptismus flaminis quid.

In lib. de Bap. Par.

Ioan. 15.

Ver. 12. *De effectibus sacramenti Baptismi.*

B Sacramentum Baptismi debitè susceptum habet plures effectus: primus est remissio peccatorum non futurorum & post baptismum cōmissorum, vt hæretici astruere nituntur, dicentes quòd per memoriam baptismi delentur peccata post baptismum commissa. Quorum error fuit condemnatus in concilio Trident. sessione 5. tit. de Baptismo, can. 10. vbi dicitur: Si quis dixerit quòd omnia peccata quæ post baptismū fiunt, sola recordatione suscepti baptismi vel dimitti, vel venialia fieri, Anathema sit. Vnde Ezech. 18. Si auerterit se iustus à iustitia sua, &c. Nec aliud remedium cōtra peccata actualia institutum est primò & per se, quàm sacramentum pœnitentiæ. Fit tamen remissio peccatorum præteritorum, non solùm originalis, sed etiam actualium, ex consequenti, vt dictū est. Et quāuis per generationē non incurrat homo nisi vnum peccatum: non tamen sequitur quòd per regenerationem nō mūdetur nisi ab vno: Quia gratia Christi magis abundauit, quàm delictū Adæ. vnde Apostolus: Nam iudicium ex vno in condemnationē, gratia autem ex multis delictis in iustificationem. Ideò D. Aug. in li. de Baptismo paruulorum dicit, quòd generatione carnis tantum trahitur peccatum originale, regenerante autem spiritu nō solum originalium, sed etiam voluntariorum fit remissio peccatorum. Et licet in adultis quo ad deletionē actualium præcedat actus pœnitentiæ virtutis: non tamen sufficeret ad remissionem culpæ, nisi adesset fides passionis Christi, & propositum suscipiendi baptismum, per quod recipit gratiam, sed perfectius per sacramentū baptismi. Non tamen ita, quin possit illam amittere, etiam absque infidelitate. vnde in concilio Tridentino, sess. 5. tit. de Sacramento Baptismi, can. 6. decretum fuit: Si quis dixerit baptizatū non posse, etiam si velit, gratiam amittere, quantumcunq; peccet, nisi nolit credere, Anathema sit.

Rom. 5.

Secundus effectus baptismi est deletio omnis reatus, siue liberatio à pœnis, pro peccatis personæ debitis, eò quòd per baptismum sumus plenè incorporati passioni Christi: ergo baptizato cōmunicatur passio Christi ad remedium, ac si ipse passus esset. vnde Apostolus: Si mortui sumus cum Christo, credimus etiam quòd simul viuemus cum eo. & alibi: Nihil ergo damnationis est his qui sunt in Christo Iesu, & non secundum carnē ambulant. sed damnatio solum duo cōplectitur, scilicet, culpam & pœnam. & baptizati perfectè sunt in Christo Iesu, cui per baptismum perfectè conformantur & consepeliuntur: igitur, &c. Hæc deletio pœnæ locum habet apud Deum: quia in pœ-

Omnis reatus deletio.

Rom. 6.

Rom. 8.

in pœnis quæ in iudicio humano inferuntur, non solu[m] attenditur qua pœna sit homo dignus, sed etiam in q[uo] sit obligatus apud homines, qui læsi & scandalizati sunt

Baptismus à quibus pœnis non liberet.

per peccatum alicuius. Et ideò homicida per baptismum liberatur à reatu pœnæ quo ad Deum: remanet tamen obligatus quo ad homines, quos iustum est ædificari de pœna, sicut fuerunt scandalizati de culpa. Piè tamen posset princeps talibus indulgere. Dictum est autem, ab omni reatu pœnæ personæ debitæ: quia (vt experimur) per baptismum non liberamur à pœnalitatibus huius vitæ, quæ sunt debitę naturę, vnde super illud Rom.6. Destruatur corpus peccati, dicit Glo. Per baptismum id agitur, vt vetus homo crucifigatur: Non tamen ita vt in ipso carnis cōcupiscentia respersa & innata repēte absumatur, & non sit fomes, sitis, æstus, mors: Sed ne obstent mortuo quæ inerant nato: & sic dominium & regnum deiecit, vt scilicet hoc homo non timeat: & eadem in nouissimo penitus exterminauit.

Cur baptizati pœnas habent.

Habet & alias pœnalitates, quas voluit Christus baptizatos sustinere triplici ratione: Primò propter conformationem. Turpis est enim pars quæ non congruit suo vniuerso: sed per baptismū homo incorporatur Christo, & fit membrum eius: ideò conueniens est vt id agatur in membro incorporato, quod actum est in capite: Christus autem à principio suæ conceptionis fuit plenus gratia: corpus, tamen eius fuit passibile, & post passionem & mortem ad vitam gloriosam resuscitatum: Sic Christianus in baptismo gratiā consequitur, quantum ad animā: habet tamen corpus passibile, in quo pro Christo pati possit. Post mortē verò resuscitabitur ad impassi-

Rom.8.

bilem vitam. vnde Apost. Qui suscitauit Iesum à mortuis, viuificabit mortalia corpora nostra. & infrà, Si tamē compatimur, vt etiam simul glorificemur. Secundò, hoc fuit conueniens propter spirituale exercitium. In cuius figura legitur Iudi.3. Hæ sunt gentes, quas Dominus reliquit vt erudiret in eis Israëlem: & posteà dicerent filij eorum certare & habere consuetudinem præliandi. Tertiò hoc fuit conueniens, ne homines ad baptismum accederent, propter impassibilitatem præsentis vitæ, & non propter glo-

1.Cor.15.

riam vitæ æternæ. Vnde Apost. Si in hac vita tantum in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus. Si dicatur, remota causa remouetur effectus: Sed causa harum pœnalitatum est peccatum originale, quod tollitur per baptismum: igitur effectus debet tolli. Dicendū quòd peccatum originale hoc modo processit, quòd primò persona infecit naturam, postmodū verò natura infecit personam. Christus verò ordine conuerso, prius reparat id quod est personæ, & postmodū simul in omnibus reparabit quòd est naturæ, in resurrectione. Ideò licet per baptismum quilibet purgatus sit ab originali, quantum ad personam suam, non tamē quantum ad naturā & posteros. Ideò generatus à baptizatis nascitur cum originali.

Tertius effectus baptismi est character, de quo suprà dictum est, quòd est indelebilis, & recedente fictione, quæ sacramenti efficaciam non tollit, operatur effectum. Fictio enim impedit vltimū & principalem effectū sacramenti,

Sap.1.

scilicet gratiam. vnde Sap. Spiritus sanctus disciplinæ effugiet fictum. Sed effectus principalis baptismi est à Spiritu sancto: ergo fictio impedit. Fictus autē dicitur aliquis per hoc, quod voluntas eius contradicit baptismo vel eius effectui: Quia cùm Deus, secundum Damascen. non cogat aliquem ad iustitiam: sequitur quod ad hoc quod aliquis iustificetur per baptismum, requiritur quòd voluntas hominis amplectatur baptismum & baptismi effectum. Et

Quatuor fictionis modi.

secundum D. Augu. quatuor modis aliquis dicitur esse fictus: Primò cùm non credit, cùm tamen baptismus sit sacramentum fidei. Secundò cùm contemnit ipsum sacramentum, & hi duo modi fictionis tollunt essentiā sacramenti. Tertiò per hoc quòd recipit sacramētum, non seruans ritum ecclesiæ. Quartò, per hoc quod aliquis indeuotè & cum peccato accedit. Et hi duo modi impediunt vltimū sacramenti effectū: non tamen characterem, quia cùm baptismus sit opus Dei, & non hominis: ideò nō est omninò mortuū in eo, qui sine charitate baptizatur: sed est viuum quo ad characterem. Notandum tamen quòd cùm fictio cōmissa in baptismo, sit impedimētum baptismi, non deletur per baptismum, sed per pœnitentiā subsequentem, & fictione remota baptismus aufert culpam & reatum omnium peccatorum pręcedentium & simul existentium cum baptismo. Et sic ad baptismi effectum consequendum concurrunt baptismus & pœnitentia: sed baptismus sicut causa per se, pœnitentia verò sicut causa per accidens, hoc est, remouens prohibens. Quartus effectus baptismi est gratia sacramentalis, de qua superius dictū est. vnde D. Aug. dicit, quòd ad hoc baptismus valet, *In lib. de Bap. par.*
vt baptizati Christo incorporentur, & membra eius fiant.
A capite autem (scilicet Christo) in omnia membra eius *Ioan.1.*
gratia & virtutis plenitudo deriuatur, secundum illud, De plenitudine eius nos omnes accepimus. & cùm paruuli per baptismum incorporentur Christo, & efficiantur eius membra: consequens est quòd eis dentur virtutes & dona. Propter prædicta verba Aug. attribuitur baptismo incorporatio, & à D. Diony. illuminatio interior, & à Glo. *2.c. Eccle. Hierar.*
super illud Psal. Super aquas refectionis, &c. fœcunditas: *Psal.22.*
non quidem naturalis generationis, quia multi baptizati sunt steriles: sed fœcunditas, qua aliquis producit bona *3.p.q.69. art.7.*
opera in se vel in aliis. vnde Apostol. 1. Cor.4. In Christo Iesu per Euangeliū ego vos genui. Quintus effectus sacramenti baptismi est apertio regni cœlestis, vt dicit Venerabilis Beda super illud Luc.3. Apertū est cœlum, &c. Virtus hic baptismatis ostēditur, de quo quisq; cùm egreditur, ei regni cœlestis ianua aperitur: Quia aperire ianuā regni cœlestis est tollere impedimentū, quo quis impeditur regnum cœleste introire. Illud autem impedimētum non est nisi culpa vel pœna, quę (vt dictum est) tolluntur per baptismum: hunc autem effectum quantum ad efficaciam & in re accepit baptismus in Christi passione. Ante autem passionē baptismus non habebat hunc effectum in re, sed solùm in spe: Quia baptizati tunc decedentes, ex certa spe introitum regni cœlestis expectabant. In re autem non habebant aditum, donec persoluto debito naturæ, quod est mors: ideò quando anima separatur à corpore, si post baptismum non posuit impedimentum, statim aditum habet ad regnum cœlorum.

Baptismus non liberat ab Ecclesiæ præceptis.

Omninò tamen negandum est quod baptismus liberet ab omnibus ecclesiæ præceptis, & obliget solū ad fidem, vt hæretici fingere nituntur. Ideò in Concilio Tridētino, sess. 5. tit. de Baptismo, cap.7. decretum fuit: Si quis dixerit baptizatos post baptismum ipsum tantū fidei fieri debitores, non autem vniuersæ Christi legis seruandæ, Anathema sit. & can.8. dicitur: Si quis dixerit baptizatos esse liberos ab omnibus ecclesię sanctę præceptis: quę vel scripta vel tradita sunt, ita vt obseruare ea minimè teneātur, nisi sua sponte illis se submittere voluerint, Anathema sit.

Ver.13. *De Circuncisione.*

ET quia Circuncisioni successit Baptismus in noua lege, ideò aliquid de ipsa Circuncisione dicendum est. A
Et primò sciendum quòd Circuncisio erat figuratiua & *3.p.q.70.*
præparatiua baptismi, vt dicit Apostolus Coloss.2. Circuncisi estis circuncisione non manu facta in expoliatione carnis, sed circuncisione Iesu Christi consepulti ei in baptismo, iuxta illud: Habentes eundem spiritum fidei, credimus. Circuncisio enim erat quædam protestatio fidei: Et per circuncisionem antiqui aggregabantur cœtui fide- *2.Cor.4.*
lium, quod hodie fit per baptismū: & sicut per circuncisio- *Rom.4.*
nem auferebatur quædam carnis pellicula: ita per baptismum homo spoliatur à carnali cōuersatione: ideò circuncisio fuit figuratiua & præparatiua baptismi: verum quia antiquis Patribus (quorum fides erat de futuro,) omnia in figuram contingebant: circuncisio non adeò expresse figurabat baptismum, sicut transitus Maris rubri. Ideò *Circuncisio fuit figuratiua baptismi.*
Apost. dicit quòd omnes mare transierūt, & in Moyse baptizati sunt in nube & in mari: renascimur enim ex aqua significatur per Mare rubrum, & Spiritu sancto significa- *1.Cor.10.*
to per columnam nubis. Non tamen per prædicta fiebat protestatio fidei, sicut per circuncisionē. Et ideò Mare rubrum & columna nubis erāt tantum figura, & non sacra- *Gen.17.*
mentum, sed circuncisio erat figura & sacrāmētum. Ideò expressius significabat interiores effectus baptismi.

Circuncisio fuit à Deo instituta, & data Abrahæ, & non omni populo, sicut baptismus: quia non continebat perfectionem salutis: sed solùm figurabat eam perficiendam per Christum, qui erat ex Iudæorum populo nasciturus. Ideò illi soli populo data est: Baptismus verò omni populo, quia continet perfectionē salutis, ad quam

Deus omnes homines vocat, secundum illud: Qui vult omnes homines saluos fieri. Fiebat autem non in capite sed generationis membro, propter tria: Primò, quia signū erat fidei: Abraham enim credidit Christum ex suo genere nasciturum. Secundò, quia erat in remedium peccati originalis. Tertiò, quia ordinabatur in diminutionem carnalis concupiscentiæ, quæ præcipuè viget in illo membro. Cultellus autem lapideus non erat de necessitate circuncisionis. Vnde non inuenitur tale instrumentum precepto diuino determinatum, neque etiam tali instrumento Iudæi communiter vtebantur, sicut neque nunc. Leguntur tamen aliquæ circuncisiones famosæ cultello lapideo factæ. vnde Exod. 4. dicitur quòd tulit Sephora acutissimam petram, & circuncidit præputium filij sui. & Iosue. 5. Fac tibi cultellos lapideos, & circūcide filios Israël: per quod figurabatur circuncisionē spiritualem per Christum (qui erat Petra) esse perficiendam. Determinabatur autem octauus dies circuncisioni, propter periculum & mysterium: Quia in octaua ætate, quæ erit ætas resurrectionis, quasi in octauo die perficietur per Christum spiritualis circuncisio, quando auferet ab electis non solùm culpam, sed etiam pœnam. Tum etiam propter teneritudinem infantis ante octauum diem. Vnde etiam de aliis animalibus præcipitur, Bos, ouis, & capra, cùm generata fuerint, septem diebus erunt sub vbere matris suæ: die autem octauo offerri poterūt Domino. Erat octauus dies de necessitate præcepti: ita scilicet quòd octauum diem prætermittentes peccabant, etiā si octauus dies esset Sabbatum, secundum illud, Circuncisionem accipit homo in Sabbato, & non soluitur lex Moysi: & si filius post octauū diem & ante circuncisionē decederet, peribat anima eius de populo suo. Non erat tamen octauus dies de necessitate sacramenti: quia si aliqui in octauo die circuncisionem omisisset, poterant alio die circuncidere: & circuncisio habuisset effectum. Quidam etiam dicunt quòd propter periculum imminentis mortis poterat octauus dies præueniri. Sed hoc nec ex authoritate scripturæ, neq; ex consuetudine Iudæorū haberi potest. vnde melius dicendum est, sicut etiā Hugo de S. Victore dicit, quòd octauus dies nulla necessitate præueniebatur. Vnde super illud Prouerb. 4. Vnigenitus eram coram matre mea, dicit Glos. quòd alius Berbsabee paruulus non computabatur: quia ante octauum diem mortuus nominatus non fuit, & per consequens nec circuncisus. Excipitur tamen à prædictis tempus quo populus erat in deserto: tunc enim excusabantur prætermittētes præceptū circuncisionis: tum quia nesciebant quando mouenda erant castra: tum quia (vt Damascen. dicit) non erat necesse aliquod distinctionis signum habere: quia seorsum ab aliis populis habitabāt. D. tamen Aug. dicit quòd inobedientiā incurrebāt, qui ex contemptu prætermittebant. vndè videtur quòd nulli incircūcisi mortui sunt in deserto: Quia (vt dicitur in Psal.) Non erat in tribubus eorum infirmus: sed illi soli videntur esse mortui in deserto, qui fuerant circuncisi in Aegypto. Si tamen aliqui incircuncisi mortui sunt, eadem est ratio de eis, sicut de his qui ante octauum diem moriebantur, in quibus peccatum originale expiabatur per alia sacrificia, sicut ante circuncisionem datam.

1. Tim. 2. — *1. Cor. 10.* — *Leuit. 22.* — *Ioan. 7.*

Circuncisio autem solis masculis & nō mulieribus data fuit. vndè apparet imperfectio illius sacramēti. Ratio autē assignatur duplex. Prima eò quòd originale peccatum descendit à patre in filios, quantū ad culpam & reatum, & quantum ad pœnalitates descendit à fœmina: quia pater est efficiens in generatione, & mater materiam ministrat. Et quanuis transgressio à fœmina incœperit: tamē transfusionis originalis peccati causa non fuit fœmina, sed vir: Quia si vir non peccasset, peccatum originale transfusum non fuisset. Ideò dicit Apostolus: Per vnum hominē peccatum introiuit in mundū. Secunda ratio, quia sacramentum circuncisionis erat signum distinctiuum populi fidelis ab infideli: sed distinctio populi principaliter est ex parte virorum, quia mulieres eis subiectæ sunt: & ideò etiam inter Iudęos non computantur genealogiæ ex parte mulierum, sed ex parte virorum. Circuncisio administrata ab his qui erant in peccato mortali, habebat virtutem & efficaciam ex opere operato: non per virtutem inhærentem, sed solùm per virtutem assistentem ex pacto diuino: & valebat paruulis ad peccati originalis deletionē, sicut Baptismus ex eo tempore quo fuit institutus, vt D. Aug. dicit: Quanuis lata sit differentia inter circuncisionem & baptismū. quia baptismus per virtutē inhęrentem instrumētaliter operatur: Circūcisio verò nō. Secūdò quia baptismus imprimit chharacterē in anima, circuncisio verò in corpore tantū. Tertiò, quia licet in circuncisione daretur gratia, nō solū quantū ad remissionē peccati, sed etiā quo ad hoc vt faceret circuncisum dignū vita ęterna, & quantū ad repressionē cōcupiscentię, & adimpletionem mandatorū legis: cùm minima gratia possit resistere cuilibet cōcupiscentiæ, & vitare quodlibet peccatū mortale, quod cōmittitur in transgressione mandatorū legis. Minima enim charitas plus potest, quàm cupiditas: tamē in circuncisione nō cōferebatur tanta gratia, sicut in baptismo, in quo (vt dictū est) copiose & abundāter cōfertur. Quartò, quia per circuncisionē non fiebat apertio regni cœlestis, sicut per baptismum post passionem Christi. Quintò, quia adulti quando baptizantur, habent remissionē, non solum peccati originalis & aliorum actualium, sed etiam totius reatus pœnæ. Per circuncisionem verò non remittebatur reatus actualium delictorum. Præterea baptismus habebat efficaciam ante & post passionem: Circuncisio autem post passionem Christi nullam habuit efficaciam. Sacramenta antiquæ legis in morte Christi euanuerunt & mortua sunt: licet aliquo tempore possent obseruari, non ponendo tamen spem in eis, vt synagoga sepeliretur cum honore.

In 4. dist. 1. art. 1. q. 2. — *Rom. 5.* — *Ad Valer. cōtra Iulianum.* — *Differentia baptismi & circuncisionis.*

Ver. 14. *De Baptismo Ioannis.*

E

Baptismus D. Ioannis Baptistæ habebat pro materia aquam, iuxta illud Marc. 1. Baptizo vos aqua: & pro forma, hæc verba, Ego te baptizo in nomine Christi venturi & baptizaturi in spiritu sancto. Quæ elici potest ex verbis eius, dum ait: Veniet fortior me post me: & ego baptizo vos aqua, ille autem baptizabit vos in spiritu sancto. & D. Paulus, Act. 19. expressit formam, dicens: Ioannes baptizauit baptismo pœnitentiæ populum, dicens in eum qui venturus esset post eum, vt crederent. Talis baptismus erat sacramentum, cùm esset signum sensibile sacræ rei & mysterij Christi, & præparatio quædā, & initiatio sacramentorum gratiæ, & sic erat sacramentum medium inter sacramēta legis Moysi & Christi: Quia in diuo Ioan. Baptista incœpit quodam modo tempus gratiæ & noua lex, iuxta illud, Lex & Prophetæ vsq; ad Ioannem: non quòd ab ipso Ioāne esset gratia aut lex, aut quod eius baptismus conferret gratiā ex opere operato: quia solum in aqua, & non in spiritu sancto: sed causabat gratiā dispositiuè ex opere operātis duntaxat. Talis baptismus pręparatiuus, fuit à Deo institutus. Nam D. Ioan. authoritate Dei baptismū pœnitentiæ prædicauit, & executioni mandauit. vnde cùm Christus quæsiuisset à Scribis, an baptismus Ioannis è cœlo esset, an ex hominibus, &c. Sequitur, Omnes enim habebant Ioannem sicut Prophetam.

In 4. dist. 2. q. 2. — *Mar. 1. & Ioan. 1.* — *Mat. 11.*

Et quia baptismus Ioannis erat præparatio ad baptismū Christi: Baptizati baptismo Ioannis, tenebātur baptizari baptismo Christi post institutionem & publicationem. Nec sufficiebat eis relatio intentionis ad baptismum Christi, sicut videtur velle Magister Sententiarum, qui in hoc non tenetur, eò quòd baptismus Christi erat aliud sacramentum, & erat præceptum de illo suscipiendo. Et quia sola intentio non causat effectum sine sacramento, ideò non sufficit relatio. De hoc baptismo decretū fuit in Concilio Tridentino, tit. de Sacramen. baptismi: Si quis dixerit baptismum Ioannis habuisse eandem vim cum baptismo Christi, Anathema sit. licet autem baptismus Ioannis esset præparatio ad baptismum Christi: non tamē cessauit omninò Christo baptizato: quia post baptismum Christi adhuc Ioannes baptizabat. Cessauit tamen quātum ad suam dignitatem, quia ante baptismum Christi, in quo est data virtus regeneratiua aquis, baptismus Ioannis inter ablutiones, siue purificationes, & baptismata legis Moysi, primatum & dignitatē habuit, eò quòd proximius & clarius repræsentabat baptismū Christi: sed postquā Christus fuit baptizatus, & baptismū instituit, fuit alius baptismus eo dignior: sicut cessat officium legati domino suo superueniente, quanuis aliqua exerceat. Cessauit tamen totaliter quando Ioānes missus fuit in carcerem: Quia mysterium illud

Ioan. 3.

illud soli Ioanni cōmissum est: licet eius mandato & in sui præsentia discipuli eius baptizarent.

Cur Christus baptizari voluit. Christus autē licet non egeret baptismo Ioannis, voluit tamen à Ioanne baptizari, triplici ratione, quas ponit glo. Mar. 3. Prima, vt baptismū Ioannis approbaret. Secunda, vt humilitatem ostenderet, vnde dixit: Sic nos oportet im plere omnē iustitiā. Tertia, vt tactu suæ mundissimæ carnis aquas consecraret. Quartam tangit D. Aug. vt scilicet ostenderet quis & à quo baptizaretur: & ad exemplum baptismi proponendum his qui erant futuri filij Dei per fidem. Sextam tangit D. Chrys. vt scilicet in baptismo miracula ostendens, errorē illorū qui Ioannē Christo maiorem credebant reprobaret. *In lib. de na. boni.* Difficultas est qua forma D. Ioan. vsus sit, quando baptizauit Christū. Quidā dicūt quòd his verbis: Ego te baptizo, qui à te debeo baptizari, in spiritu sancto. Et licet nō inueniatur scriptū quòd Christus Ioannē baptizauerit: tamē verisimile & probabiliter dici potest à Christo Ioānem baptizatū fuisse: Nam Ioannes protestatus est dicens: Ego à te debeo baptizari, & tu venis ad me? Ad quam protestationē respondit Christus: Sine modò, sic nos oportet implere omnem iustitiam. Ex quo videtur sequi quòd Christus in plurali numero loquens, seipsum cōprehendit, & impleturū promisit illam iustitiā & iustificationem, quam petebat Ioannes, & pro qua protestabatur. *Ioan. 13.* Et quanuis baptismus Ioannis fuerit dispositio ad baptismū Christi: non tamen sequitur quod nunc ante baptismum Christi teneantur fideles baptizari baptismo Ioānis: Quia adueniente veritate debet cessare figura. Licet enim omnis Christi actio nostra sit instructio, iuxta illud, Exemplū enim dedi vobis, vt quemadmodum ego feci, ita & vos faciatis. Non tamen debet sic intelligi, quòd omnia quæ fecit Christus, & nos faciamus: maximè ea quæ concernunt figuralia, quæ Christus non ad imitationem & exemplum, sed ad impletionē legis & figurarum fecit. Sicut nec debemus circuncisionē accipere, nec barbam deferre, quod Christus fecit, vt legem circuncisionis & Nazaræorum impleret: & qui Christum in præmissis se imitari dicunt, verè iudaisant, & Christo iniuriā faciunt, ipso facto protestantes Christū legem non impleuisse. *Barba exemplo Christi deferri non licet.* Non debemus etiā ipsum in his quæ excedunt capacitatem nostrā, velle imitari, prout ieiunare quadraginta diebus & quadraginta noctibus, absque cibo & potu: sed nostro modo & secundum capacitatem nostram, quantum humana fragilitas permittit, conari debemus ad eius imitationem.

§. 2. *De sacramento Confirmationis.*

A *3. p. q. 72.* Confirmatio in sacris literis dulpex inuenitur: Prima dicitur interior, qua confirmatur & consolidatur ad credendum in Deum, & ipsum amandum: & talis fit per Eucharistiam, quæ habet effectum panis, de quo Psalm. *Psal. 103.* Et panis cor hominis confirmet. de hac in præsenti non intendimus loqui. Alia est Confirmatio exterior: Et est quædam roboratio ad cōstanter & intrepidè exterius confitendum ea quæ sunt fidei, coram persecutoribus, & non obstantibus tormentis. & hæc fit per sacramentum confirmationis, quod ordinatur ad quoddā spirituale augmentum in spiritualibus, secundū perfectā ætatē. de hac Psal. *Psal. 4.* Ego cōfirmaui columnas (hoc est Apostolos) eius. Confirmationē hanc esse vnū verū ex septē sacramentis ecclesiæ, cōstat ex his quæ dicta sunt suprà, cùm de numero sacramentorū ageretur, & per ea quæ habentur in c. de his, de consecrat. dist. 4. vnde in concil. Tridentino, tit. de confirmat. can. 1. dicitur: Si quis dixerit confirmationē baptizatorum ociosam cæremoniā esse, & non potius verū ac propriū sacramentum, Anathema sit. Fuit autē à Christo (sicut & cætera sacramenta) institutum, vt dictum est.

Confirmationis institutio. Et quanuis non instituerit hoc sacramentū, ipsum exhibendo: tamen benè promittendo, secundum illud: Si non abiero, paracletus nō veniet ad vos. Si autē abiero, mittā eum ad vos. *Ioan. 16.* Et hoc ideò, quia in hoc sacramēto datur spiritus sancti plenitudo, quæ nō erat danda ante Christi resurrectionē & ascensionē, secundū illud: Si non abiero, paracletus nō veniet ad vos. *Ibidem.* & Ioan. 7. dicitur, Nondū erat spiritus datus, quia Iesus nondū erat glorificatus. Propter hanc rationem sacramentū hoc nō habet aliquod respondens in veteri testamento: Quia nihil ad perfectū adducit lex: quāuis etiā dici possit quod huic sacramento responderet lex Moysi data quinquagesimo die in mōte Sina. Et quia cōfirmatio est sacramentū plenitudinis gratiæ, fideles qui hoc sacramentum recipiunt, cōfirmantur Christo, inquantū ipse ab instanti suæ cōceptionis fuit plenus gratiæ & veritatis: *Heb. 7.* quę plenitudo declarata est in baptismo, quando Spiritussanctus descendit corporali specie sicut columba, in ipsum. vnde Luc. 3. dicitur, Iesus plenus spiritu sancto, regressus est à Iordane. Hoc sacramentum Christus non accepit: quia non conueniebat dignitati eius, vt ipse qui est sacramentorum author, à sacramento plenitudinem acciperet.

Ver. 1. *De materia sacramenti Confirmationis.*

Materia sacramenti Confirmationis est oleum sanctum chrisma. Chrisma secundum Raba. in libro de Naturis rerum, componitur ex purissimo oleo oliuarum, & balsamo, per consecrationem Pontificis. B *3. p. q. 72. art. 2.* Ideò oleum oliuarum per se, neque balsamum per se, nisi sint simul mixta & consecrata, non possunt esse materia huius sacramenti: sed chrisma consecratum. *Chrisma quid.* Gratia enim Spiritus sancti (cuius plenitudo datur in sacramento) significatur per oleum. *Psal. 44.* Vnde Christus dicitur esse vnctus oleo lætitiæ præ participibus suis, & ideò oleum competit materiæ huius sacramenti. Admiscetur autem balsamū, propter fragrantiam odoris, quæ redundat ad alios: sicut homo qui in pueritia sibiipsi viuit, & cùm venerit ad augmentum perfectæ ætatis, incipit iam communicare actiones suas aliis. Sic homo fidelis qui per baptismum est regeneratus, & singulariter sibiipsi viuit, per sacramentum confirmationis spiritualiter augetur, & efficitur perfectæ ætatis, vt possit iam fidem publicè confiteri & sustinere tormenta. Nec obstat quòd Christus miserit spiritum sanctum Apostolis absq; aliqua chrismatis vnctione: Quia Christus ex potestate excellentiæ quam habet (vt suprà dictum est) contulit Apostolis rem huius sacramenti, absq; sacramento. Nihilominus tamen aliquid conforme huic sacramento illis exhibitū fuit in collatione spiritussancti: Quod enim sensibiliter spiritussanctus super eos descēdit in specie ignis, ad eandē significationē refertur, ad quam refertur oleum: nisi quod ignis habet vim actiuā, oleum autē vim passiuam, inquantum est materia & fomentum ignis. & hoc satis competabat. Nam per Apostolos gratia spiritus sancti deriuanda erat ad alios. descendit etiam spiritus sanctus super Apostolos in figura linguæ: quod ad idem significandum refertur, quod significat balsamum, nisi quod lingua est communicatiua ad alterum per locutionem, Balsamus verò per odorem: *Cur spiritus Sanctus descenderit in forma linguæ.* quia scilicet Apostoli replebantur spiritu sancto, vt doctores, alij autem fideles, vt cooperatores eorum quæ pertinent ad ædificationem fidelium. Similiter ad impositionem manuum Apostolorum & prædicationem eorum descendebat plenitudo Spiritus sancti super fideles, etiam signis visibilibus, sicut à principio descenderat super Apostolos. Vnde D. Petrus dixit, Act. 15. Cumque cœpissem loqui, cecidit spiritus sanctus, sicut & in nos ab initio: & tunc non erat necessaria materia sacramentalis, vbi miraculosa signa exhibebantur diuinitus. Vtebantur tamen communiter Apostoli chrismate in exhibitione huius sacramēti, quando huiusmodi signa visibilia nō exhibebantur. Dicit enim D. Dionys. Est quædam perfectiua operatio, quam duces nostri (hoc est Apostoli) chrismatis hostiam nominant. *4. c. Eccle. Hierar. Apostoli chrismate vtebantur.* Nec obstat pariter quòd in baptismo accipitur materia simpliciter, & non consecrata, & quæ de facili vbique potest inueniri: Quia sacramentum baptismi est absolutè necessitatis, & non sacramentum confirmationis, quod conuenienter habet pro materia oleum oliuarum, eò quòd proprietates, quibus significatur Spiritus sanctus, magis inueniuntur in oleo oliuarum, quàm in quocunque alio oleo, cui (vt dictum est) admiscetur balsamus, quod quodammodo incorruptionem præstat. Ideò etiam in eo designantur effectus spiritus sancti, cuius plenitudo datur. Et licet non vbique reperiatur, potest tamen Prælatorum cura de facili transferri quantum sufficit. Et quanuis hæc materia in Euangelio instituta non legatur: habetur tamen ex traditione Apostol. vt D. Dionys. dicit: Voluit enim Deus aliquorum sacramentorum (maximè quę non sunt absolutæ necessitatis) materias & formas non omnibus notas esse, propter irrisionem infidelium. Quo ad conse-

consecrationem autem dicit Inno. Papa: Presbyteris cùm baptizant, chrismate baptizatos vngere liceat, quod ab Episcopo fuerit consecratum: non tamen frontem ex eodem oleo signare: quòd solùm debetur Episcopis, cùm tradunt paracletum, quod fit in sacramento confirmationis. Ad euidentiam consecrationis materiæ huius sacramenti sciendum est, quòd cùm sacramentorum sanctificatio deriuetur à Christo, materia sacramentorum quibus Christus vsus est, scilicet, Baptismi & Eucharistiæ, ex contactu & vsu Christi aptitudinem & benedictionem accepit, ad perfectionem sacramenti: & ideò non est de necessitate illorum sacramentorum, quòd materia prius benedicatur: quia sufficit benedictio Christi. & si aliqua benedictio adhibeatur, vt in baptismo Catechumenorum, qui fit in vigilia Paschæ & Pentecostes, pertinet ad solennitatē sacramenti, & non ad necessitatem eius. Sed Christus non est vsus vnctionibus per modum ministerij, ne fucit vnctus exterius, ne fieret iniuria inuisibili vnctioni, qua vnctus est præ consortibus suis: ideò tam chrisma quàm oleū sanctum infirmorum prius benedicūtur, quàm adhibeantur ad vsum huius sacramenti. Si dicatur quòd Christus non est vsus sacramento baptismi vel eucharistiæ, cùm dicatur Ioan. 4. quòd non baptizabat, sed discipuli eius: nec legatur quod receperit sacramentum eucharistiæ: Dicendum quòd quo ad baptismum debet intelligi ordinariè & communiter: tamen probabile est quod baptizauerit D. Ioannem, vt dictum est, ac etiam D. Virginem, non ad deletionem alicuius culpę, cùm nulla culpa in ea vnquam fuerit: sed propter alios effectus sacramenti baptismi, de quibus dictum est. § præcedent. ver. 12. & vt etiam modum baptizandi ostenderet Apostolis. Vnde D. August. super illud Ioan. 13. Qui lotus est, non indiget nisi vt pedes lauet, dicit: Intelligimus Petrum & alios discipulos fuisse baptizatos, siue baptismo Ioannis (sicut nonnulli arbitrātur) siue (quod magis credibile est) baptismo Christi: neque enim renuit ministerium baptizandi, vt haberet seruos, per quos cæteros baptizaret. De Eucharistia autem habetur, Benedixit similiter & calicem, Matth. 26. &c. sic vsus est ministrando: & ne tale sacramentum Apostoli trepidarent accipere, prius ipse sumpsit. quod potest trahi ex illo verbo, hoc facite, scilicet quod me facere videtis. Vnde cantat Ecclesia, Se cibat ipse cibus.

Psal. 44.

D. Virgo ad quid fuit baptizata.

Christus sacramentum eucharistiæ recepit.

Ver. 2. *De forma sacramenti confirmationis.*

C

3. p. q. 72. art. 4.

FOrma sacramēti Confirmationis qua vtitur Ecclesia, consistit in his verbis: Signo te signo crucis: & confirmo te chrismate salutis, in nomine patris & filij & spiritus sancti, vt impllearis spiritu sancto, & habeas vitā æternam, Amen. Et quanuis hæc forma non legatur in scripturis sanctis: tamen ecclesia habet ex traditione Apostolorum, vt suprà dictum est de materia, Ideò sufficit authoritas Ecclesiæ fundata super traditionem Apostolorum, qui seruabant in collatione sacramentorum, quæ à Christo seruanda audierant: licet in scripturis cōmuniter propositis tradita & scripta non sint. Vnde D Diony. in fine Ecclesiasticæ Hierarchiæ dicit, Consummatiuas inuocationes (hoc est verba quibus perficiuntur sacramēta) non est iustum scripturas interpretantibus, neque mysticum earum, aut in ipsis operatas à Deo virtutes, ex occulto ad commune adducere: sed nostrorum sacramentorum traditio sine pompa (hoc est occultè) eas edocet. Vnde & Apostolus loquēs de celebratione Eucharistiæ. 1. Cor. 11. dicit, Cætera cùm venero, disponam. Fit autem eius applicatio in fronte propter duo. Primò, quia insignitur signo crucis, sicut miles signo ducis, quod debet esse euidens & manifestum. Inter autem omnia loca corporis humani frōs maximè manifesta est, quia quasi nunquam obtegitur. Et ideò linitur confirmatus chrismate in fronte, vt in manifesto se demonstret esse Christianum. Sicut & Apostoli post acceptum Spiritum sanctum, se manifestauerunt, qui prius in cœnaculo latebant. Secundò, quia per hoc sacramentum accipit homo robur Spiritus sancti, ad spiritualem pugnam, vt fortiter etiā inter aduersarios fidei Christi fidem confiteatur. Sed aliquis impeditur à libera Christi confessione propter duo, scilicet propter timorem & verecundiam: vtriusque autem horum signum manifestatur in frōte, duplici ratione, scilicet propter propinquitatem imaginationis, & propter hoc quòd spiritus vitales à corde ad frontem ascendunt: vnde verecundati rubescunt, timentes autem pallescunt, vt dicitur in quarto Ethicor. Et ideò in fronte signantur chrismate, vt neq; propter timorem, neque propter verecundiam, nomen Christi confiteri prætermittant. Et quanuis principium fortitudinis sit in corde, signum tamen apparet in fronte. Vnde Ezech. 3. dicitur, Ecce dedi frontem tuam duriorem frontibus eorum.

Cur confirmatio in fronte fiat.

Ver. 3. *De ministro sacramenti Confirmationis.*

CVm sacramentum confirmationis non sit absolutè necessitatis, non oportet ad eius administrationem duplicem ministrum assignare, scilicet ordinarium, & qui in necessitate, sicut dictum est de baptismo. Sed assignandus est minister ordinarius, qui habeat confirmare ex officio: & est Episcopus. Hoc primò probatur ex praxi & vsu Apostolorum. cùm enim Philippus diaconus conuertisset ciuitatem Samariæ, & baptizasset illos, non est ausus eos confirmare. Sed cùm audissent Apostoli quia recepisset Samaria verbum Dei, miserunt ad eos Petrum & Ioannem, vt acciperent Spiritum sanctum. Nec etiam legimus discipulos confirmasse, nisi postquam facti sunt Episcopi & missi. Probatur etiam authoritate Rabani & Eusebij Papæ. Qui (vt habetur in c. manus, de consecrat. dist. 5.) dicit: Manus impositionis sacramentum magna veneratione tenendum est, quod ab aliis perfici non potest, nisi à summis sacerdotibus, neque tempore Apostolorū ab aliis quàm Apostolis legitur aut scitur peractum esse. Neque ab aliis quàm ab his qui eis succedunt, & qui eorum locum tenent, vnquam perfici potest aut fieri debet. Nam si aliter præsumptum fuerit, irritum habeatur & vacuum: & inter ecclesiastica non reputabitur sacramenta. Cuius ratio est: Quia ad illum qui est supremus in aliquo statu, pertinet disponere de illis, qui sub ipso præficiuntur populo communi. Sicut ad Principem exercitus pertinet ordinare de centurionibus & de curionibus: Sed Episcopus in ordine Ecclesiasticæ Hierarchiæ est supremus: igitur, &c. Ideo in concilio Tridentino, tit. de Confirmat. can. 3. dicitur: Si quis dixerit sanctæ confirmationis ministrū ordinariū nō esse solum Episcopū, sed simplicem sacerdotem, Anathema sit. Nec obstat quod qui potest maius, potest & minus: sed simplex sacerdos potest consecrare & administrare sacramentum Eucharistiæ, quod est maius sacramentum confirmationis: igitur & confirmare: Quia illa maxima intelligitur, quando minus includitur in maiori, vt qui potest ferre centum libras, potest ferre triginta. Secus si non includatur. Aliquis enim potest generare hominem, qui non potest generare asinum, qui est aliquid minus. Nec obstat pariter quod Gregorius dicit: Peruenit ad nos quosdam scandalizatos fuisse quòd presbyteros chrismate tangere eos qui baptizati sunt, prohibuimus. Et nos quidem secundum veterem vsum Romanæ Ecclesiæ fecimus: Sed si omninò de hac re aliqui contristantur, vbi Episcopi desunt, vt presbyteri baptizatos in frontibus tangere possint, concedimus. Sed illud quod pertinet ad necessitatem sacramentorum, propter vitandum scandalum, non est immutandum etiam per summum Pontificem, cùm non habeat potestatem excellentiæ: igitur vel Gregorius abusus est concedendo, vel simplex sacerdos est minister. Quidam breuiter se expediunt, concedendo primam partem consequentis: Non enim hoc egit vt Papa cum concilio Ecclesiæ, sed vt particularis persona, & secundum quod talis errare potuit, vt dictū est c. 10. D. tamen Tho. negat consequentiam, & dicit quòd Papa in Ecclesia habet plenitudinem potestatis, ex qua potest quædam, quæ sunt superiorum ordinum, cōmittere quibusdam inferioribus, ex causa rationabili: sicut conferre minores ordines, quod pertinet ad Episcopum: & ex hac plenitudine potestatis Greg. Papa concessit, quòd simplices sacerdotes conferrent hoc sacramentum. Ad cuius euidentiam considerandū est, quòd ad plenitudinē potestatis non solum pertinet disponere & ordinare ea quæ sunt iurisdictionis duntaxat, sed etiam ea quę sunt sacramentorum, inquantū illa concernunt corpus mysticū duntaxat, & nō corpus Christi verū. Et ideò sicut potest aliquam variationem facere circa materiam matrimonij, illegitimādo personas, vt in gradibus con-

D

Act. 8.

In lib. de instit. cle.

Solus episcopus est minister confirmationis ex officio.

Scribens Ianuario Episcopo.

Ad plenitudinem potestatis quid pertineat.

consanguinitatis, ita quòd si post illegitimationem attentent contrahere, matrimonium est nullum, hanc autem immutationem nullus alius à Papa, potest. Sic etiam Papa aliquam immutationem facere potest circa ministrum sacramenti, in his duntaxat, quæ pertinent ad corpus Christi mysticum: vt sunt confirmatio, & quatuor minores ordines, qui ex se non habent relationem directam & immediatã ad corpus Christi verũ, sicut habent ordines subdiaconatus, diaconatus & presbyteratus, qui habẽt relationem directã & immediatam præparãdi & præsentandi materiam Eucharistiæ. Confirmatio verò & quatuor minores ordines non habent relationem directam & immediatam ad corpus Christi verum, sed in ordine ad corpus Christi mysticum siue in ordine ad alios, Ideo ad plenitudinem potestatis Papæ pertinet illa committere etiã inferioribus ministris, quàm sint episcopi. Sicut rex potest committere receptionem & consignationem militum nõ solum ducibus principalibus, sed ex causa, centenario. Neque hoc faciendo Papa mutat omnino ministrum: quia quando sacerdos simplex fit episcopus, non recipit alium characterem: Sed character eius extenditur: Et illa extensio characteris in his quæ pertinent ad corpus Christi mysticum, pertinet ad Papam, & per solam commissionem absque consecratione fieri potest.

Cõfirmatio & quatuor minores cõmitti possunt.

Et sic resolutoriè dicendũ est, quòd minister determinatus sacramenti confirmationis, tonsuræ & quatuor minorum ordinum, iure diuino est episcopus, vel simplex sacerdos, ex commissione plenitudinem potestatis habẽtis. Et sic illa commissio erit mixta ex potestate ordinis & plenitudine potestatis iurisdictionis, quam non habent episcopi. Et ad praxim Apostolorum dicendum, quòd D. Petrus multa potuit facere quæ non fecit. Et sic noluit ibi vti plenitudine potestatis iurisdictionis.

Ver.4. *De effectibus sacramenti confirmationis.*

A

3.p.q.72. art.5.

Sacramẽtum confirmationis habere virtutem & efficaciam constat ex determinatione ecclesiæ in Concilio Tridentino, titu. de confirmatione, can.2. vbi dicitur: Si quis dixerit iniurios esse Spiritui sancto, qui sacramento confirmationis virtutem tribuunt, Anathema sit. Primò enim imprimit characterem: quia in omni sacramento quod non iteratur, imprimitur character, vt dictum est: Sed sacramentũ confirmationis non iteratur, vt D. Greg. ait: igitur. Præterea character est quædam spiritualis potestas ad quasdam sacras actiones peragendas, sed per hoc sacramentum accipit homo potestatem ad agendum ea quæ pertinent ad pugnam spiritualem contra hostes, & ad resistendum contradicentibus & ad publicè, constanter, & intrepidè confitendum: vt dictum est de Apostolis, qui primo erant inclusi in cœnaluco, postmodum egressi non verebantur, &c. Igitur in sacramento confirmationis imprimitur character. Et quanuis pugna interior spiritualis contra hostes omnibus competat: iuxta illud, Militia est vita hominis super terram: non tamen pugna exterior, contra persecutores Christianæ fidei, nomen Christi publicè confitendo. Hoc enim specialiter pertinet ad confirmatos, qui iam perducti sunt ad virilem ætatem, secundum illud: Scribo vobis iuuenes, quoniam fortes estis, & verbum Dei in vobis manet, & vicistis malignum. Et sic character confirmationis est signum distinctiuum, non fidelium ab infidelibus, sed spiritualiter prouectorum ab his quibus dicitur: Sicut modo geniti infantes. Aliæ enim actiones conueniunt statim natis, & aliæ his qui peruenerunt ad perfectam ætatem, hoc est confirmatis. Et cùm baptismus sit ianua sacramentorum, sequitur quòd character confirmationis præsupponit characterem baptismalem: ex quo sequitur quòd non baptizati non possunt confirmari: & si attentetur, non recipiunt characterem. Et quia Christus virtutem suam non alligauit sacramentis, ideo audientes D. Petri prædicationem, acceperunt miraculosè effectum confirmationis: sicut aliquando absque sacramento baptismi quis consequi potest effectum baptismi, per votum & desiderium baptismi: sic per votum & desiderium confirmationis consequitur quis effectum principalem, scilicet gratiam: ad characterem autem exigitur exterior applicatio, & prius debet applicari baptismus quàm confirmatio. vnde Act.10. Nunquid aquam

Iob.7.

1.Ioan.2.

1.Pet.2.

Non baptizati nõ possunt confirmari.

quis prohibere potest, vt non baptizentur hi qui Spiritum sanctum acceperunt, sicut & nos? Alius effectus confirmationis est gratia sacramentalis, si eam non inueniat, dummodo sit aliter dispositus per attritionem. Si verò inueniat, auget illam, & extendit ad speciales effectus, vt dictum est cùm de gratia sacramentali ageretur. Vnde Melchiades papa dicit: Spiritus sanctus in fonte baptismi plenitudinem tribuit ad innocẽtiam, in cõfirmatione augmentum tribuit ad robur & gratiam, quæ datur non solum ad remissionem culpæ, sed ad augmentum & firmitatem iustitiæ. Vnde tempore Apost. baptizatis per impositionem manuum dabatur Spiritussanctus: quę datio non est nisi per gratiam gratum facientem. *Act.2.*

Et quia ad hoc sacramentum pertinet augere gratiam, non debet dari peccatoribus, nisi per pœnitentiam reparatis. Vnde in Aurelianen. Concilio declaratum fuit, vt ieiuni ad confirmationem veniant, & moneantur prius confessionem facere, vt mundi donum spiritus sancti valeant accipere. Et tunc hoc sacramentum habet effectum: & per virtutem characteris perficitur, sicut baptismus, & per sacramentum pœnitentiæ consequitur pœnitens pleniorem remissionem peccati, quantum ad reatum. Et si quis adultus in peccato existens, cuius conscientiam non habet, vel si habet, & si non perfectè contritus accedat, per virtutem huius sacramenti ex attrito fit contritus, & consequitur gratiam & remissionem peccatorum. Ex his apparet quòd gratia sacramentalis huius sacramenti addit ad gratiam baptismalem tres effectus: primus est character, Secũdus robur & firmitas ad pugnandũ contra inimicos, Tertius est deletio alicuius partis reatus peccatorum post baptismum commissorum: & ad istos effectus auget gratiam baptismalem. Et quia illi effectus sacramentales non sunt eiusdem speciei cum aliis effectibus gratiæ baptismalis, ideo dicitur alia gratia sacramentalis.

Confirmationis tres effectus.

Ver.5. *De suscipientibus sacramentum confirmationis.*

B

3.p.q.72. art.8.

Omnes adulti baptizati & aliter (vt dictum est) dispositi, sunt capaces sacramenti confirmationis. Et licet non teneantur ad eius susceptionem sub pœna peccati mortalis, cùm non sit sacramentum absolutæ necessitatis, sicut baptismus: peccarent tamen mortaliter, si ex contemptu expresso vel interpretatiuo omitterent accipere tantum bonum, scilicet Spiritus sancti plenitudinem ad firmiter & publicè confitendum fidem. non enim sufficit interius credere, & exterius protestari fidem: sed oportet ore confiteri, iuxta illud: Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. à qua cõfessione propter verecundiam aut aliàs possunt impediri. ad quæ tollenda confirmatio ordinatur. dicit etiam Hugo de S. Victore, quòd omnino periculosum esset, aliquem ab hac vita absque confirmatione migrare. Non quia damnaretur, nisi fortè propter contemptum omitteret: sed quia perfectionis detrimentum pateretur. Hoc sacramentum non solum potest dari viris adultis, sed etiam mulieribus & paruulis: vnde Act.2 dicitur. quòd Spiritus sanctus adueniens repleuit totam domum, vbi erant viri & mulieres & paruuli, vt colligi potest ex.1.c. eiusdem libri. Et quanuis (vt D. Chrys. dicit) in mundanis agonibus ętatis forma generisque dignitas requiratur: & ideo agones siue duella seruis, mulieribus, senibus, ac pueris denegantur: in cœlestibus tamen omni personę, ætati, sexui, indiscreta facultate stadium patet. Et alibi dicit: Apud eum etiam fœmineus militat sexus. Multæ nanque fœminæ animo virili spiritualem militiam gerunt: Quædam interioris hominis virtute viros æquauerunt in agonibus martyrij: Quędam verò etiam viris fortiores extiterunt. Ideò etiam mulieribus hoc sacramentum conferendum est. Ætas etiam corporalis, siue sit pueritia, siue decrepita, non præiudicat animæ. vnde & in puerili ætate potest quis consequi perfectionem spiritualis ætatis. Ideò Sap.4. Senectus venerabilis est diuturna, neque annorum numero computata. Hinc est quòd multi in puerili ætate propter robur Spiritus sancti vsque ad sanguinem fortiter pugnauerunt pro Christo. Et pueri confirmati decedentes, maiorem gloriam consequuntur, sicut & hic maiorem gratiam. Anima enim (ad quam pertinet spiritualis ætas) immortalis est. Ideò etiam morituris hoc sacramentum dandum est, non

Confirmatio non est absolutæ necessitatis.

Rom.10

In homi. de Maccha.

In homil. de Milit. spirituali.

Infirmi morituri cõfirmantur.

quidem propter periculum vitæ præsenti, sed vt in resurrectione perfecti appareant, secundum illud Ephe.4. Donec occuramus in virum perfectum, in mensuram ætatis, &c. Et licet non sit necessarium aliquem adesse leuantem vel tenentem in sacramento confirmationis: est tamen conueniens. Si enim aliquis de nouo natus indiget instructore in his quæ pertinent ad conseruationem vitę: ita illi qui assumuntur ad pugnandum, indigent eruditoribus, a quibus instruantur de his quę pertinet ad modum certaminis. In bellis corporalibus constituuntur duces: & centuriones, per quos alij gubernentur: vnde in c.si quis. 30 q.4. Si quis vnus ex coniugibus filium vel filiam alterius lauerit, aut ad chrisma tenuerit, ambo & vir & vxor compatres existunt parentibus infantis. Et quia qui erudire debet alium, oportet quòd ipse sit eruditus: ideo non debet quis alium tenere in confirmatione, nisi & ipse sit confirmatus: Quia licet per baptismum factus sit membrum ecclesiæ: nondum tamē est adscriptus militiæ Christianæ. Et ideo episcopo, tanquā duci exercitus, per alium militiæ adscriptum exhiberi debet. Nec refert quo ad hoc sacramentum an tenens sit masculus vel fœmina: quia
B Colos.3. dicitur: In Christo Iesu neque masculus neque fœmina.

§.3. De sacramento eucharistiæ.

C EVcharistia secundum Etymologiam vocabuli, idem sonat quod bona gratia. Et quia sub speciebus panis & vini consecratis est Christus, qui est author gratiæ, & dignè se recipientibus dat bonam & optimam gratiam: sequitur quòd species sacramentales panis & vini ipsum continentes, dicuntur Eucharistia, hoc est bona gratia.

3.p.q 73. art.1.

Eucharistia est sacramētum.

Eucharistiam constat esse sacramentum ex determinatione ecclesiæ, vt dictum est cùm de Sacramentorum numero ageretur. Vnde etiam Ecclesia in quandam collecta dicit, Præsta quæsumus, vt hoc tuum sacramentum non sit nobis reatus ad pœnam. Constat etiam ex definitione sacramenti. Sacramentum enim dicitur quod continet aliquid sacrum, &c. Sed Eucharistia est huiusmodi: igitur, &c. Et quia Eucharistia continet Christum, qui est author gratiæ & totius sanctitatis: alia autem sacramēta nō continent ipsum, sed aliquid sacrum in ordine ad aliud, scilicet virtutum ad sanctificādum: Eucharistia, est dignissimum & nobilissimum sacramentum: Eucharistia differt ab aliis sacramentis: quia Eucharistia perficitur in materię consecratione, qua facta non manet materia vt amplius dicetur: Alia verò sacramenta perficiuntur in vsu siue in applicatione materiæ ad hominem sanctificandum: quæ materia etiam facta applicatione manet. Ex hoc sequitur alia differentia: nam in sacramento Eucharistiæ id quòd est res & sacramentum, sunt species sacramentales: id autem quod est res tantum, est in suscipiente tantum, scilicet gratia. In baptismo autem vtrunque est in suscipiente, scilicet character, qui est res & sacramentum simul, & gratia, quæ est res tantum: & eadem ratione in aliis sacramentis.

Eucharistia est vnum sacramentum

Et quanuis in sacramento Eucharistiæ sint diuersæ materiæ & diuersæ formæ, & sint multa materialiter: non tamen sunt plura sacramenta, sed vnum formaliter & perfectiuè. Nam (vt dicitur in quinto Metha.) Vnum dicitur non solum quod est indeuisibile, vel quod est continuum, sed etiam quod est perfectum: vt cùm dicitur, vna domus, & vnus homo: est autem vnum perfectione, ad cuius integritatem concurrunt omnia, quæ requiruntur ad finem eiusdem, sicut homo integratur ex omnibus membris necessariis ad operationem animæ, & domus integratur ex omnibus partibus, quæ sunt necessariæ ad habitandum: Sic cùm sacramentum istud ordinetur ad spiritualem refectionem, quæ conformatur corporali, ad quam duo requiruntur, scilicet cibus, qui est alimentum, & potus qui est humidus: est vnum sacramentum: & ad eius integritatem duo concurrunt, scilicet, spiritualis cibus, & spiritualis potus, secundum illud: Caro mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus. Ideò Apostolus.1. Corinth.10. Vnus panis & vnum corpus multi sumus: omnes qui de vno pane & de vno calice participamus. Et quo patet quòd Eucharistia est sacramentum ecclesiasticæ vnitatis. Sed sacramentum imaginem gerit eius cuius est sacramentū, ergo Eucharistia est vnum sacramentum & non plura.

1.Ioan.6.

1.Cor.10.

Ver.1. De materia sacramenti eucharistiæ.

A MAteria huius sacramenti ante consecrationem est panis & vinum: quia Christus accepit panem & vinum, & Melchisedech, qui suo sacrificio figurabat Christum, obtulit panem & vinum. Sic etiam Christus instituit sub speciebus panis & vini. Et conuenienter, primò quantum ad vsum sacramenti, qui est manducatio: sicut enim aqua assumitur in sacramento baptismi ad vsum spiritualis ablutionis, quia corporalis ablutio communiter fit in aqua: ita panis & vinum ad refectionem spiritualem, quia homines communius his corporaliter reficiuntur. Secundò ad significationem: quia hoc sacramentum est memoriale Dominicę passionis, in qua sanguis fuit à corpore separatus: ita seorsum panis vt sacramentum corporis, & vinum vt sacramentum sanguinis. Tertiò ad effectum, respectu totius ecclesiæ, quæ constituitur ex diuersis fidelibus: sic panis conficitur ex diuersis granis, & vinum ex diuersis vuis, vt dicit Glo. super illud.1.Cor.10. Multi vnū corpus sumus. Et quanuis triticū & vinū nō inueniantur in omnibus terris de facili: tamen ad omnes terras deferri potest, quantū sufficit ad vsum huius sacramēti. Et ideò propter defectū alterius non esset vnū absque alio consecrandū, quia non esset perfectum sacramentū in significatione mysterij, licet esse perfectum in ratione cōtenti: quia tantum continetur sub vno, sicut sub vtroque. In consecratione tamen debet mysterium completè significari & repræsentari quanuis nō in sumptione, ideò non est necesse vt omnes accipientes hoc sacramentū sub specie panis, accipiant sub specie vini, vt infra dicetur. Panis autem, qui est materia huius sacramenti, debet esse triticeus: quia Christus qui continetur in hoc sacramento, comparauit se grano frumenti, Ioan.12. Nisi granum frumenti, &c. debet etiam esse sanus, hoc est non corruptus: quia aliquando est tanta corruptio, quòd soluitur species panis: quæ solutio & corruptio apparet, cùm soluitur cōtinuitas, & sapor, & color, & alia accidentia: tunc nō conficitur sacramentum. Aliquando verò non est tanta corruptio, quòd speciem panis soluat, sed est aliqua dispositio ad corruptionem quam declarat aliqualis immutatio saporis: & ex tali pane potest confici sacramentum. Sed peccat conficiens, propter irreuerentiam sacramenti. Et quia Amidum est ex tritico corrupto, non videtur quòd possit consecrari: quanuis quidam contrarium dicant. Modica tamen permixtio farinę alterius grani non soluit speciem quia id quod est modicū, assumitur quodammodo à plurimo: & ideò poterit confici sacramentum. Si verò sit magna commixtio, puta ex æquo, seu circa: talis permixtio speciem mutat: ideò panis inde confectus non est debita materia huius sacramenti. In ordeo autem vel spelta aut farre, quod inter omnia est grano tritici similius, aut in aliis granis, quæ non possunt ex frumenti semine generari, non potest confici panis, qui sit debita materia huius sacramenti.

3.p.q.74. art.1.

Mat.26.

Panis triticeus materia eucharistiæ.

Nec est de necessitate sacramenti, quòd panis sit Azimus, vel fermētatus: quia in vtroq; confici potest, conueniens autem est, vt vnusquisq; seruet ritum ecclesię suæ in sacramenti celebratione. Sunt enim super hoc diuersarum Ecclesiarum consuetudines non reprobandæ. Nam (vt D. Greg. in registro ait) Romana ecclesia offert panes azimos: ideò punitus est sacerdos, qui in pane fermentato celebrare præsumpserat, in c. per literas. extra de celebr. missa. Græci tamen perficiunt in fermentato, prout verbum patris indutū est carne humana, sicut fermentū miscetur farinę. Vnde sicut peccat presbyter, in ecclesia Latinorū conficiens in pane fermētato: ita in Gręcia cōficiens in azimo, quasi peruertens ecclesiæ suæ ritum. Cōsuetudo tamen celebrandi in pane azimo est rationabilior: Primò quidem propter institutionem Christi, qui hoc sacramentum instituit prima die Azimorum: quo die nihil fermentatum in domibus Iudeorum esse debebat, vt habetur Exo.12 Secundò, quia panis azimus est magis propriè corporis Christi significatiuus, quàm fermentatus, cùm fuerit siue corruptione conceptum. Tertiò, quia hoc magis competit significationi synceritatis fidelium, quæ requiritur ad vsum sacramenti, secundum illud, Pascha nostrum immolatus est Christus: itaque epulemur in azimis synce-

Panis azimus non est de necessitate.

Mat.17. Mar.14.

synceritatis & veritatis. Consuetudo tamen Græcorum aliquam rationem habet, & propter significationē quam tangit D.Gregor. & in detestationem hæresis Nazaræorum, qui legalia euangelio miscebant. Nec tamen sequitur quod conficientes in azimo, intendant cæremonias legis seruare, sed conformare se institutioni Christi. Et ideò non iudaizant. Alioqui & celebrantes in pane fermentato iudaizarent: quia Iudęi panes fermentatos offerebant. *Ioan.15.* Sicut autem Dominus comparauit se grano frumenti: sic etiam comparauit se viti, Ego sum vitis vera. Ex quo sequitur quòd sicut solus panis triticeus est materia huius sacramenti: ita etiam vinū vitis est materia propria huius sacramenti, præcipuè cùm Christus in vino vitis hoc sacramentum instituerit, vt habetur Luc.22. Amodo non bibam de hoc genimine vitis. Nec refert an sit album siue fulgidum, aut rubeum: licet quantum ad significationem huius sacramenti, conuenientius sit rubeum: standum tamen est consuetudini, vt dictum est de pane azimo. Et quemadmodum ex pane corrupto non potest confici hoc sacramentum: sic nec ex vino corrupto, scilicet, aceto, quanquam bene ex vino acescenti: sicut de pane qui est in via ad corruptionē: licet peccet cōficiens, vt dictum est. In agresta autem non potest confici: quia nondum habet speciem vini: licet bene in musto, quod vini speciem habet: Nam eius dulcedo attestatur digestioni, quæ est completio à naturali calore, vt dicitur in.4.Metha, Non tamē debēt vuæ integræ huic sacramēto misceri: quia iam esset aliquid præter vinum. Prohibitū tamen fuit a Iulio Papa, vt habetur in cap. cùm omne de consecr. distin.2. ne mustū statim expressum de vua in calice offeratur: quia hoc est indecens propter impuritatem musti: potest tamen in necessitate fieri: dicitur enim à prędicto Iulio, Si fuerit necesse, botrus in calice prematur.

Vinum vitis materia eucharistiæ.

Cur aqua in Eucharistia sit vino permiscenda.

Aquam autem vino permiscendam scribit Alexander dicens: In sacramentorum oblationibus quæ inter missarum solennia Domino offeruntur, panis tantum & vinū aqua permixtum in sacrificium offerantur. vt habetur in c.1. de consec. dist.2. Primò quidē propter institutionem. Probabiliter enim creditur quòd Dominus instituit in vino immixto aqua, secundum morem illius terræ. vnde & Prou.20. Bibite vinum quod miscui vobis. Vnde in tertio Concilio Carthaginensi, vt habetur in cap. de Sacramento consec. distin.2. dicitur: In sacramento corporis & sanguinis Domini nihil amplius offeratur quàm quòd ipse Dominus tradidit, hoc est vinum aqua mixtum. Secundò quia hoc conuenit repręsentationis Dominicę passionis. *In lib. de Sacra.* Quia vtrunque ex latere eius in passione sua effluxisse legitur. Vnde D.Ioan.19. Exiuit sanguis & aqua. Tertiò, ad significandam efficaciam huius sacramenti, quæ est vnio populi Christiani ad Christum. Quartò, quia hoc competit quantum ad vltimum effectum huius sacramenti, qui est introitus ad vitam æternam. Vnde D.Aug. dicit, Redūdat aqua in calice, & salit in vitā ęternā. Non est tamen hæc permixtio aquæ de necessitate sacramēti: dicit enim D.Cyprianus, Si quis de antecessoribus nostris vel ignoranter vel simpliciter non obseruauerit, vt, scilicet, aquam miscuerit in sacramento, potest simplicitati eius venia concedi: quod non deberet fieri, si aqua esset de necessitate sacramenti, quod est memoriale passionis Christi. Est enim naturale corpori humano vulnerato, quòd ex eo profluat sanguis: sed effusio aquæ non est de necessitate passionis, sed ad ostendendum effectum passionis, qui est ablutio à peccatis, & refrigerium contra ardorē concupiscentiæ, voluit Deus quòd ex latere Christi exiret sanguis & aqua: ideo aqua non offertur seorsum à vino, sed permixta: non tamen in magna quantitate. Vnde in ca. parniciosus, extra de celebrat. missa. dicitur, Perniciosus in tuis partibus inoleuit abusus, Videlicet quòd in maiori quantitate aqua in sacrificio ponitur quàm vinum: cùm secundum rationabilem cōsuetudinem ecclesiæ generalis, plus vini quàm aquæ, in ipso sit ponēdum: oportet enim conuerti aquam in vinum, & vinum in sanguinem: quæ conuersio aquæ significat populum Christo incorporari: hoc autem fieri non posset nisi adeò modicum poneretur aquæ. quòd cōuerteretur in vinum. Ideò tutius est semper parum aquæ vino apponere; & præcipuè si vinum sit debile: quia si tāta fieret oppositio aquæ, vt solueretur species vini, non posset perfici sacramentum. Nec requiritur quòd aqua sit sensibilis sensu gustus post admixtionem: sed sufficit ad sacramenti huius significationem, quòd sentiatur aqua cùm apponitur vino: quæ tamen non debet apponi in dolio. quia non sufficeret ad significationem huius sacramenti: ideò oportet aquam apponi vino circa ipsam celebrationem.

Cur aqua exiuit à latere Christi.

An in sacramento eucharistiæ sit determinata quantitas materiæ.

Notandum tamen quòd licet de necessitate sacramenti sit certa & determinata quantitas in intētione ministri, vt scilicet intēdat decē hostias, aut plures, siue pauciores, vel totū cumulū, si ignoret numerū, consecrare: Quia si ex centū non intēdit cōsecrare nisi decē, quas nō determinat aliquo sensuum, nihil facit. Non est tamen ex parte materiæ determinata quantitas: sic quòd vna consecratione tantam possit consecrare, & non maiorem: tot hostias, & non plures aut pauciores, cùm nō sit adeò parua vel magna quantitas, quæ non possit vna consecratione consecrari. In omnibus enim habentibus materiam ratio determinationis materiæ est in ordine ad finem: sicut materia serræ est ferrum, vt sit apta sectioni. Finis autem huius sacramenti ad quod specialiter ordinatur, est vsus fidelium. Et ideo oportet quòd quantitas materiæ huius sacramenti determinetur per comparationem ad vsum fidelium: non qui nunc occurrunt, alioqui sacerdos paucos parochianos habens, nō posset consecrare multas hostias, ideò materia huius sacramenti dēterminatur per comparationem ad vsum fidelium absolutè. Numerus autem fideliū est indeterminatiuus: ideo non potest dici quòd quantitas materiæ huius sacramenti sit determinata. & sic vna consecratione potest sacerdos tot hostias cōsecrare, quot sufficiant ad omnes fideles, non solum qui sunt, sed etiam qui erunt, dummodo materia sit præsens: Christus enim vna consecratione omnes communicauit.

Quot hostias potest simul sacerdos consecrare.

Ad præsentiam materiæ quid requiratur.

Ad hoc autem quòd materia sit præsens in hoc sacramento duo requiruntur: Primò quòd aliquo sensu eius præsentia à consecratione percipi possit. Secundò quòd sonus verborum possit illam contingere. Quia D.Augu. dicit, Accedit verbum ad elemētum, & fit sacramentum. Non tamen est necesse quòd semper videatur, quia alio sensu materia percipi potest, puta tactu. Et ideo sacerdos cæcus potest consecrare. Nec sufficit visus, quia si materia esset in magna distantia, vel esset aliquod impedimentum medium, quòd sonus verborum non posset ad eam peruenire, & ipsam contingere, non fieret consecratio: imò dicunt aliqui non sufficere quòd species intētionales possint peruenire vsque ad materiam: sed requiritur, quòd species naturales soni verborum causatæ ex fractione aëris, materiam contingant. ex quo sequitur quòd reclusus (licet per vitrum materiam ad extra videre possit) si tamē per rimas coniunctas non possit aër transire, non potest consecrare. Alij tamen dicunt sufficere quòd species intentionales soni verborum possint materiam contingere.

Sed si in foro sacerdos proferret verba consecrationis, intendens consecrare omnes panes qui ibi sunt, omnes essent consecrati. Aliqui tamen dicunt quòd ad perfectionem huiusmodi sacramenti quinque requiruntur: Primò materia debita & debitè approximata. Secūdò forma debita & debitè applicata. Tertiò minister determinatus. f. Christi, qui nō intēdit quòd cū tali ludibrio & stultitia fiat consecratio, sed pro vtilitate & necessitate ecclesiæ: non enim est data potestas ad destructionem, sed ad ædificationem. Sed contra hos opponitur quod determinatum fuit de baptismo, scilicet, quòd baptizans cum intentione faciendi quòd Ecclesia facit, licet irrisoriè baptizet, cōfert sacramentum: & tamen ibi non est intentio illius qui instituit sacramentum baptismi. Et ad potestatem ad ædificationem, &cæ. responderi potest, quòd potestas ministrorum ecclesiæ ad duo ordinatur: primò quidem ad effectū proprium: secundò ad finem effectus. Secundum non tollit primum. Vnde si sacerdos intendat consecrare corpus Christi propter aliquem malum finem, puta vt irrideat, vel superstitiones faciat, propter intentionē mali finis, peccat. Nihilominus tamen per potestatem sibi datam perficit sacramētum, dum tamen aliqua possit subsequi aliorum vtilitas: secus si nulla, sed solum populi scandalum, vt in casu dato, in quo non videtur intendere facere quòd ecclesia facit.

Quinque requisita ad perfectionem eucharistiæ.

2.Cor.10.

Ver.2.

Ver. 2. *De forma ſacramenti ſub ſpecie Panis.*

3.p.q.78. art.1.

Forma conſecrationis panis.

In lib. de Sacra.

A FOrma conſecrationis Euchariſtię ſub ſpeciebus panis, à D.Matth.26.Mar.14.Luc.22.& Paul.1.Corin.11. aſſeritur eſſe hæc: Hoc eſt corpus meum. Conſuetudo tamen Romanę Eccleſiæ à D.Petro Apoſtolo deriuata, adiunxit hãc dictionẽ (enim) propter continuationẽ ad verba præcedentia, quæ ſunt, Accepit panem, benedixit, & fregit, dicens: Accipite, & manducate. hoc eſt enim corpus meũ. & ſic cõſecrans omiſſa hac coniunctione (enim) perficit ſacramentum: Peccat tamen mortaliter non ſeruans eccleſiæ ritum. D.Ambroſius dicit quod Conſecratio fit verbis & ſermonibus Domini Ieſu. Nam per reliqua omnia quæ dicuntur, laus Deo offertur, oratione petitur pro populo, pro regibus, & cæteris: & verba immediatè præcedentia, ſunt verba Euangeliſtæ hiſtoriam & rem geſtam texentis. vbi autem ſacramentum conficitur, iam non ſuis ſermonibus ſacerdos vtitur, ſed ſermonibus Chriſti. Et quanuis prædicta verba exterius videantur accipi ex perſona ſacerdotis proferentis, in cuius corpus panis non tranſſubſtantiatur: intentio tamen miniſtri facit, vt hæc verba intelligantur quaſi ex perſona Chriſti prolata: intentio enim miniſtri ſacramenti, quæ exterius videri non poteſt, eſt de neceſſitate ſacramenti, vt dictum eſt. Miniſter autem in hoc ſacramento perficiendo non habet alium actum, niſi prolationem verborum, & applicationem ad materiam: ideo formæ aliorum ſacramentorum important vſum & actum miniſtri: qui exprimitur vel per modum exercentis. vt in baptiſmo, confirmatione & pœnitentia: vel per modum imperantis, vt in ſacramento ordinis: vel per modum deprecãtis, vt in ſacramẽto extremæ vnctionis: ſed forma huius ſacramenti importat ſolam conſecrationem materiæ, quæ conſiſtit in tranſſubſtantiatione, ſiue in quadam miraculoſa conuerſione ſubſtantiæ, quæ à ſolo Deo perfici poteſt. Ideo non exprimitur perſona miniſtri, nec actus, ſed ſolum ſermo Dei, & effectus huius conſecrationis, qui non eſt in fieri, cùm huiuſmodi conuerſio non ſit ſucceſſiua, ſed inſtantanea, & in facto eſſe; & ideo conuenientius ponitur in forma ſiue verbis conſecrationis hoc verbum (eſt) quàm (ſit.) Et licet ſermo Dei, qui operatur in creatione rerum, operetur in hac conſecratione, aliter tamen, & aliter. Nam in creatione rerum ſolum operatus eſt effectiuè: per imperium ſuæ ſapientiæ, & non per verba exteriora habentia vim ſignificandi: Ideò in creatione rerum exprimitur ſermo Dominicus per verbum imperatiui modi; ſed in hac conſecratione operatur effectiuè & ſacramentaliter hoc eſt ſecundum vim ſignificationis. Et ideo oportet in hoc ſacramento ſermone ſignificari in vltimum effectum conſecrationis per verbum ſubſtantiuum præſentis temporis. Notanda tamen eſt & ſemper memoriæ mandanda maxima D.Auguſtini quòd Euangeliſtæ recitando non ſemper eundem ordinem ſeruauerunt, quo res geſtæ ſunt, vnde ad intelligendum ordinem rei geſtæ, ſententia euangelij ſic exponi poſſet: accipiens Ieſus panem, benedixit, dicens: Hoc eſt corpus meum. deinde fregit, & dedit diſcipulis ſuis, dicens: Accipite & manducate: licet idem poſſit eſſe ſenſus euangelij, verbis mutatis.

Verba conſecrationis quomodo operãtur.

In lib. de conſe. euan.

Sed difficultas eſt, qua re hæc verba, Quod pro vobis tradetur, non ſunt de forma conſecrationis panis, ſicut hæc verba (qui pro vobis effundetur) ſunt de eſſentia formæ conſecrationis vini, cùm vtraque ſint verba Chriſti, vt Euangeliſtæ dicunt: & vtraque deſignent aliquid quod tunc futurum erat, ſcilicet paſſionem. Cùm igitur totum hoc ſacramentum, & quantum ad corpus, & quantum ad ſanguinem ſit memoriale Dominicæ paſſionis, iuxta illud. Quotieſcunque manducabitis panem hunc & calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis. Ergo non magis debuit in forma conſecrationis ſanguinis fieri mẽtio de paſſione Chriſti, & eius fructu, quàm in forma conſecrationis corporis. D.Thomas dicit quòd ſanguis ſeorſum conſecratus à corpore, expreſſis repræſentat paſſionem Chriſti, quàm corpus ſolum. Sanguis enim non ſeparatur à corpore, ſaltem totus, niſi fiat magna violentia, quæ eſt quædam paſſio. corpus autem de ſe non importat quamcunque violentiam, quia non æquè exprimit paſſionem, ſicut ſanguis. & ideo in cõſecratione ſanguinis Chriſti fit potius mentio de paſſione Chriſti & fructu ipſius, quàm in conſecratione corporis. Sed hæc quibuſdam non videntur ſatisfacere, cùm Chriſtus in conſecratione corporis expreſſerit corpus ſuum tradendum, ſcilicet ad crucifigendum, ſicut in conſecratione ſanguinis ſanguinem fundendum. Ideò pro reſolutione recurrendum eſt ad vſum & determinationem Eccleſiæ, quæ formas conſecrationum à Chriſto per Apoſtolos & eorum ſucceſſores tales vt in miſſalibus ſcribuntur, accepit, vt D.Dion. ait. De his in c. cùm Marthæ, immediatè ante. §. quæſiuiſti, extra de celebrat. miſſa.

art.3. ad 3.

In fine eccl. Hierar.

Notandum præterea quod (prout D. Augu. & venerabilis Beda dicunt:) Chriſtus tactu ſuæ mundiſſimæ carnis vim regeneratiuam contulit aquis: ſic quòd vis illa regeneratiua peruenit non ſolum ad illas aquas quę Chriſtum tetigerũt, ſed etiam ad omnes aquas vbique terrarum per omnia futura ſecula, quæ applicarentur hominibus cùm forma baptiſmi & intentione baptizandi: ita etiam cùm Chriſtus dixit hoc facite, & cæ. voluit & ordinauit quod ex prolatione verborum cõſecrationis deriuaretur virtus creata conſecratiua inſtrumentalis & per modum fluxus deriuata ad omnia verba futura, quæ à quocunque ſacerdote ſupra materiam debitam prolata eſſent cum intentione conſecrandi: ſic quòd habent talem vim conſecratiuam, ac ſi Chriſtus præſentialiter ea proferret. Et licet Damaſc. dicat quòd ſola virtute Spiritus ſancti fit conuerſio panis in corpus: per hoc tamen non excluditur virtus inſtrumentalis, quæ eſt in forma huius ſacramenti: ſicut cùm dicitur, ſolus faber facit cultellum, non excluditur vis martelli: ſed debet intelligi principaliter. Vis autem conuerſiua, quæ eſt in verbis, ſequitur ſignificationem, quæ in prolatione vltimæ dictionis terminatur: Ideò licet ſit in omnibus verbis per modum fluxus, non tamen in quolibet verbo habet effectum, ſed in vltimo inſtanti terminatiuo vltimæ dictionis, in quo ſignificatio orationis terminatur. Et ideo hæc virtus dicitur ſimplex, licet in ipſis verbis exterius prolatis ſit compoſitio.

Quando verba conſecrationis habẽt effectum.

3.p.q.78. art.5.

Quid demõſtrat pronomen, hoc.

Vlterius ſciendum eſt quòd hoc pronomen demonſtratiuum (hoc) non demonſtrat panem: cùm panis non ſit corpus Chriſti: nec etiam ſignatum ſiue ſignificatum per hoc complexum (hoc eſt corpus meum) cùm in ſacramentis hoc efficiatur quod ſignificatur: & ſic per hanc formam non fieret quòd Chriſtus eſſet in hoc ſacramento ſecundum virtutem, ſed ſolum ſicut in ſigno, quod eſt hæreticum. Neque etiam demonſtrat corpus meum pro inſtanti locutionis: ſicut cũ aliquis dicit, nunc taceo: quia ſecundũ hoc ſenſus huius locutionis (hoc eſt corpus meũ) eſſet, corpus meum eſt corpus meum, quem prædicta locutio nõ facit: quia hoc fuit ante prolationẽ verborum: ſed demonſtrat contentum ſub his ſpeciebus ſub quibus prius erat panis, eſſe corpus Chriſti in vltimo inſtanti locutionis. Et ideò ſignanter noluit dicere Dominus, Hic panis eſt corpus meum: ſed in generali, Hoc eſt corpus meum, nullo nomine appoſito à parte ſubiecti, ſed ſolo pronomine, quod nõ demonſtrat accidentia, ſed ſubſtantiam ſub accidentibus contentam in communi, hoc eſt ſine forma aut natura determinata.

Ver. 3. *De forma conſecrationis vini.*

3.p.q.78. art.3.

Forma conſecrationis vini.

B FOrma conſecrationis vini eſt hæc: Hic eſt calix ſanguinis mei noui & æterni teſtamenti, myſteriũ fidei, qui pro vobis & pro multis effundetur in remiſſionem peccatorum. Hæc forma non inuenitur in aliquo Euangeliſtarum expreſſa: quia Euangeliſtæ ſolum intendebant texere hiſtoriam, & non tradere ſacramentorum formas, quas in primitiua eccleſia oportebat eſſe occultas, vt dictum eſt ex D. Dion. Vnde formæ ſacramẽtorum à Chriſto traditæ, manifeſtatæ ſunt per familiarem traditionem Apoſtolorum ſucceſſoribus ſuis, & per eos nobis, vt dicitur in cap. cùm Marthæ, extra de celebr. miſſa vnde in antiquiſſimis miſſalibus prędicta cõſecrationis verba ſemper ſcripta fuerunt grandioribus characteribus, & in eccleſia Ambroſiana (hoc eſt Mediolanẽ.) literis aureis. Nec oporteret circa huiuſmodi inueſtigationes nimium torqueri, propter eccleſiæ, quę errare non poteſt, authoritatem, determinationem, & vſum ab Apoſtolis acceptum & obſeruatum. Præterea legimus Apoſtolos aliqua ab Euangeli-

ſtis

stis prætermissa suppleuisse vt habetur in prędicto ca cum Marthæ. Et tamen hæc omnia ferè verba ex diuersis scripturæ locis accipi possunt. Nā hoc quod dicitur, Hic est calix, habetur Luc.22.&.1.Cor.11. Mat autē.26. Hic est sanguis meus noui testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorū. D.Lucas dicit, pro vobis. Quod autem additur, æterni testamenti, & mysterium fidei, ex

1.Cor.11.

traditione Domini habetur, quæ ad ecclesiam per Apostolos peruenit, secundum illud. Ego enim accepi à Domino quod & tradidi vobis. Et post aliquam recitationem subdit, Cætera cùm venero disponam & non est dubium quin disposuerit sicut à Domino acceperat.

Calix quot modis accipitur.

Et quia circa prædicta verba consecrationis insurgere possunt difficultates: ideo ad eas enucleandas notandum est primo, quod hæc dictio (calix) tripliciter in sacris literis accipitur: Primò pro vase in quo recipitur liquor aptus ad potandum: & hoc modo accipitur, cùm dicitur: Similiter & calicem postquam cœnauit, dicens, &cæ. Secundò pro passione Christi: & sic accipitur ibi, cū dicebat, Transeat à me calix iste. & Matth.12. cùm dixit filiis Zebedęi. Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum? Tertiò pro poculo in calice contento: & sic accipitur Matth.9. Quisquis vobis potum dederit calicem aquæ frigide in nomine meo, quia Christi estis, non perdet mercedem suam. Et quia panis est aliquid solidū: ideo accepit Christus panem, non in disco, sed seorsum, in sanctas ac venerabiles manus suas. Nullus autem liquor potabilis conuenienter accipitur, nisi in vase: ideo Christus non accepit vinum immediatè tangendo, sicut panem, sed accepit in calice contentū, His suppositis, hic est calix sanguinis mei, potest dupliciter intelligi· vno modo secundū methonomiā, qua ponitur cōtinens pro contento: vt sit sensus, hic (hoc est in hoc vase) contentus est sanguis meus pro instanti terminatiuo verborum, inquantum est potus fidelium, quod non importatur in ratione sanguinis: quia in ratione sanguinis importatur aliquid, quod natura horret portare: vnde Ioan.6. cùm dixisset Christus, Nisi manducaueritis meam carnem, & biberitis meum sanguinem, non habebitis vitam in vobis: quidam dixerunt, Durus est hic sermo, & quis poterit audire? Ideò decens fuit hoc exprimere per vas, puta calicem huic vsui accommodatum. Alio modo potest intelligi secundum metaphoram, prout scilicet pro calice intelligitur passio Christi, quæ ad similitudinem calicis inebriat, secundum illud Replenit me amaritudinibus, inebriauit me absynthio.

Tren.4.

vnde & Dominus passionem suam calicem nominauit: vt sit sensus, Hic est calix sanguinis, hoc est passionis, de qua fit mentio in hac forma, & non in forma consecrationis panis, ratione iam dicta in versiculo præcedenti. Et sic resolutoriè sensus huius propositionis (hic est calix sanguinis mei) est contentum sub his speciebus in vltimo instanti terminatiuo verborum (est sanguis) qui tunc erat effundendus, & nunc est effusus. Pro intelligentia harum dictionum (noui & æterni Testamenti) reducendum est ad memoriam quod superius de Testamento dictum est: & sciendum quòd sicut antiquum Testamentum in figu-

c.15.§.2.

ra promittebat hæreditatem æternam: ita sanguis Christi & mors eius fuit antiquis patribus solum exhibitus in figura. Et ideo ad confirmandum antiquum Testamentum fuit exhibitus sanguis figuralis animalium quæ occidebantur, & eorum sanguis fundebatur: & sic morte animalium confirmatum fuit antiquum Testamentum. Omne enim Testamentum morte confirmatur. Vnde Exod.24. Lecto omni mandato legis Moyses omnem populum asperiit sanguine, dicens: Hic est sanguis fœderis

Heb.9.

quod pepegit dominus vobiscum, &cæ. Sed quia in lege noua promittebatur clarè & sine quocunque velamine hæreditas æterna statim exhibenda. vnde Matth.4. Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cœlorum: & Luc.23. Hodie mecum eris in paradiso. Ideo ad confirmationem effundendus erat sanguis præfiguratus, scilicet Christi, in morte eius. Vnde Heb.9. dicitur de Christo: Ideo noui Testamenti mediator est (scilicet Christus) vt

Testamentum nouum cur dicatur æternum.

morte intercedente repromissionem accipiant qui vocati sunt, æternæ hæreditatis. Dicitur ergo hic sanguis nouum Testamentum, quia non in figura, sed in veritate exhibetur: vnde subditur, Qui pro vobis & pro multis effundetur, Interna enim inspiratio siue gratia Spiritus sancti, quę est lex noua, ex huius sanguinis virtute procedit: quia per passionem Christi iustificamur meritoriè & effectiuè, vt dictum est Dicitur igitur hoc Testamentum nouum, ratione realis exhibitionis: dicitur etiam nouum, ratione veteris, quod consummauit Dicitur autem ęternum, tam ratione æternæ Dei præordinationis, quàm etiam ratione æternæ hæreditatis, quæ per hoc Testamentum disponitur: ipsa etiam persona Christi, cuius sanguine Testamentum disponitur est æterna, non habens principium, neque finem: vel dicitur æternum, hoc est perpetuum: quia nulla alia lege subsecutura reuocandum.

Cauendum est diligenter, ne per hæc verba (mysterium fidei) incidamus in errorem Lutheranorum, qui ex his verbis occasionem erroris sumentes, dixerunt corpus

Cur in consecratione vini ponitur mysterium.

& sanguinem Christi solùm mysticè esse in hoc sacramento, & non secundum veritatem: quod est hæreticum, vt amplius infrà deducetur, versic.7 huius. § Ideò notandū & firmiter retinendum, quòd mysterium hic non ponitur ad excludendum rei veritatem, sed ad ostendendam occultationem: quia corpus & sanguis Christi occulto modo sunt in hoc sacramento: & quod ipsa passio Christi in hoc sacramento repræsentata, fuit occultæ figurata in veteri testamento Dicitur autem mysterium fidei, quasi fidei obiectum: quia quod sanguis Christi secūdum veritatem sit in hoc samento, sola fide tenetur, vel referendo ad fidem passionis, quæ in hoc sacramento repræsentatur: fuit enim sacrum secretum sub figuris veteris testamenti latens, & absconditum, præcognitum tamen à patribus, tanquam mysterium generalis redemptionis. Et quanuis in omnibus sacramentis sit aliquid occultum & sola fide tenendum, tamen hoc sacramentum specialiter dicitur mysterium fidei, quia totum est fidei, quod in hoc sacramento contingit, & sola fide comprehensum, in conuersione, in contento, in accidētibus, in repræsentatione, in sumptione: nil tale est in aliis sacramentis, licet comparatio eorum ad gratiam occulta sit, & ad mysterium fidei pertinens, non tamen vt hoc sacramentum. Et quanuis sacramentum Eucharistæ sit sacramentum charitatis, vtpotè figuratiuū & effectiuum ipsius, vt dicit D.Chrys. cùm sit indicium ineffabilis diuinæ charitatis: quia circa passionem (cuius memoriale est) Christus exhibuit. Est etiam inductiuum & allectiuum: hoc etiam sacramen-

Heb 11.

to vniuntur membra capiti. Conuenientius tamen dicitur mysterium fidei, quàm charitatis: quia mysteriū propriè dicitur occultum vel secretum, quod conuenit fidei, quæ est non apparentium, quasi absconditorum vel secretorum argumentum. Charitati verò non propriè conuenit mysterium, eò quòd ea quæ fiunt ex charitate, sunt quasi experimentaliter omnia manifesta. Vnde Ioan.15. Iam non dicam vos seruos, sed amicos: quia omnia quæcunque audiui à patre meò, nota feci vobis. In hoc autem quod subditur, Quod pro vobis & pro multis effundetur &cæ exprimitur vnus effectus huius sacramenti, scilicet, remissio peccatorum per effusionē, quæ tunc futura erat. Ideò dicit; effundetur. Nos etiam nunc in consecratione vtimur verbo futuri temporis, licet effusio sit iam præterita: quia in hoc mysterio exprimimus, & repræsentamus ea quæ Christus gessit in cœna: & quia tunc effusio debebat fieri: ideo vtimur verbo futuri temporis, sicque nulla est falsitatis expressio. Et debēt prędicta verba (pro vobis

Passio Christi fuit sufficiens sed non efficax pro omnibus.

& pro multis) sic intelligi, pro vobis, scilicet, Iudæis, ad quos Christus in persona Apostolorū loquebatur: & pro multis, scilicet, gentilibus, ex quibus multo plures erant saluandi, quàm ex Iudæis Non tamē dicit, pro omnibus: quia licet sanguis & passio Christi sufficienter satisfecerit pro infinitis mundis, si tot essent: (vnde.1.Ioan.2. Ipse est propiciatio pro peccatis nostris, non pro nostris autem tantum, sed etiam totius mundi) non tamen efficaciter, quia nō omnibus applicatur, propter eorum indispositionem, quia non curant se præparare. Quo ad hoc, fi-

Sãguis Christi quoties fuit effusus

gura habetur.4.Reg.4. vbi dicitur oleum quod erat in lechito, repleuisse omnia vasa applicata, quantumcunque magna: & quando non fuit vas, stetit oleum. Applicatio est facilis. Potest etiam dici, pro vobis manducantibus, & pro multis pro quibus offertur in remissionem peccatorum. Quia Eucharistia non solùm est sacramentum, sed

etiam

etiam ſacrificium, vnde. Apoc. 1. Lauit nos à peccatis noſtris in ſanguine ſuo: Qui pluribus vicibus legitur effuſus. Primò in circunciſione: Secundò in horto apud montem Oliuarum: Tertiò in flagellatione: Quartò in coronatione: Quintò in manuum & pedum perforatione: Sextò in lateris apertione, cùm vnus militum lancea latus eius aperuit, & continuò exiuit ſanguis & aqua.

Ver. 4. *De contentis ſub ſpeciebus ſacramenti.*

Quid ex vi verborū & quid per cōcomitantiā contineatur in ſacramento.

A ADuertendum quòd quando Chriſtus hoc Sacramentum inſtituit, & conſecrauit, erat viuus, mortalis tamen. Et ideo licet ex vi verborum ſub ſpecie panis non eſſet niſi ſolum corpus Chriſti, tamen per realem concomitantiam ſub illis ſpeciebus facta cōſecratione erat ſanguis qui nondum erat ſeparatus, & anima eius, quę etiam non erat ſeparata, & ſecūda perſona in diuinis, quę ſuppoſitabat: & cum pater & Spiritus ſanctus ſint in filio, & filius inſeparabiliter in patre & Spiritu ſancto: ſequitur quòd ſub ſpeciebus panis erat tota Trinitas, nō circunſcriptiuè, ſed propter vnionem: neque vi verborum ſicut corpus, ſed per concomitantiam. Et ſimiliter ſub ſpeciebus vini conſecrati, ſub quibus ex vi verborum erat ſanguis ſeparabilis à corpore, reliqua verò per vnionem & cōcomitantiam. Si autem D. Petrus, aut alius Apoſtolus infra triduum mortis Chriſti conſecraſſet: tunc ſub ſpecie panis non fuiſſet ſanguis, neque anima, cùm ſanguis eſſet effuſus & ſeparatus à corpore, quod poſitum fuit in ſepulchro & anima deſcendiſſet ad inferos. Sed ex vi verborum fuiſſet ibi corpus, & per realem concomitantiam ſecūda perſona, quæ ſuppoſitabat, & ex conſequenti tota Trinitas, Quia (vt Damaſcenus dicit:) Quod ſemel aſſumpſit, nunquam dimiſit. Corpus enim Chriſti non habebat propriū eſſe exiſtentiæ, ſed mediante forma corporeitatis, quæ in reſurrectione deſiit eſſe, ſuppoſitabatur à verbo, ſicut anima in lymbo. Vnde in illo triduo filius Dei deſiit eſſe homo, propter ſeparationem animæ à corpore, quæ ſoluit vnitatem naturæ humanę: homo enim mortuus, non eſt homo. Tamen filius Dei in illo triduo nō deſiit eſſe Chriſtus: quia erat vnitus partibus naturæ humanæ, breui tēpore vniendis, & ſic propter illam habitudinem vnionis. Vnde Ioan. 12. Nos audiuimus ex lege quod Chriſtus manet in æternum: quorum dictum Chriſtus approbauit, dicens: Adhuc modicum lumen in vobis eſt. Poſt reſurrectionem verò cùm anima fuerit reünita corpori, & ſanguis inſeparabiliter reaſſumptus: ſequitur quòd nunc ſub ſpeciebus panis ex vi verborum eſt corpus Chriſti, & per realem concomitantiam ſanguis, anima, & tota Trinitas, ſicut ante mortē: & proportionabiliter dicendū eſt de ſanguine ſub ſpeciebus vini. nec ex præmiſſis ſequitur quod verba conſecrationis maiorem virtutem habeāt quàm in triduo: quia nunc alia non ſunt ex vi verborum.

Qui recipit euchariſtiā ſub vna ſpecie, tantum recipit ſicut ſub ambabus.

Ex quo ſequitur quòd qui recipit hoc ſacramentum ſub ſpecie panis ſolùm, tantum accipit, quantum ſi ſub vtraque ſpecie ſumeret: & ſic tantum laicus, quantum ſacerdos. Et ideo recipiendo ſub ſpecie panis, manducat carnem, & bibit ſanguinem Chriſti. Et per conſequens nulla fit iniuria laicis, communicando eos ſub altera tantum ſpecie: ſicut nec dando paruam hoſtiam, in qua tot & tantà continentur, quanta in magna, quam ſacerdos ſumit: qui ideo magnam & ſub ſpecie vini recipit, vt completè myſterium ſacrificij Chriſti repræſentet: vt habetur in ca. comperimus, de conſecratio. diſtin. 2. vbi Gelaſius papa ſacerdotes diuidentes huiuſmodi myſterium, ſacrilegos & ſuperſtitioſos appellat.

De communione primitiuæ Eccleſiæ.

[illegible] ar. 11.

Et quanuis in primitiua Eccleſia cùm ille ſanguis Chriſti ferueret in cordibus fidelium, & corda credentium inflammaret, laici ſub vtraque ſpecie communicarent cum ſumma deuotione, reuerentia, diligētia, & cautela, quem morem adhuc ſeruant Græci: ſucceſſu tamē temporis deferbuit deuotio fidelium ita, vt qui olim quotidie communicabant, vix perſuaderi poſſint, vt vel ſemel in anno hoc ſacramentum recipiant: quod plerique valdè leuiter & cum minori deuotione, reuerentia, & cautela faciunt.

De laicorū cōmunione ſub ſpecie panis duntaxat.

Eam ob rem non ex ordinatione Eccleſiæ (quę nullibi reperitur) ſed ex interno conſenſu Chriſti & orthodoxorum præſulum inoleuit vſus, vt ſub altera tantùm ſpecie laicis miniſtretur, imò & ſacerdotibus communicare volentibus, niſi ipſi perficiant myſterium: vt cùm ſunt infirmi, vel in die cœnę Domini, aut aliis diebus, cùm nulla neceſſitas vel incommodum (vt dictum eſt) imminet.

Nec aduerſatur hic ritus Euangelio, vt hęretici aſtruere nituntur: quia in Euangelio non reperitur fideles obligari ad recipiendum ſub vtraque ſpecie, ſed ſolùm ad manducandum carnem, & bibendum ſanguinem, Ioan. 6. Niſi manducaueritis meam carnem, & biberitis meum ſanguinem, non habebitis vitam in vobis: quod fit (vt dictum eſt) cùm ſacramentum ſumitur ſub ſpecie panis duntaxat.

Nec verba Chriſti in inſtitutione & cœna prolata præcipiunt laicis ſub vtraque ſpecie ſumere. Notentur igitur verba, & ſignentur myſteria. Primò dicit. Accipite & manducate, hoc eſt corpus meum. Hæc verba diriguntur omnibus: ſimiliter, Bibite ex eo omnes: quę verba implentur, communicando ſub altera tantum ſpecie, vt dictum eſt: Sed verba ſequentia, ſcilicet, Hoc facite, & diuidite, ſolis Apoſtolis, qui per hæc verba & aliqua alia omiſſa ab Euangeliſtis (ratione iam dicta, cùm de forma ſacramenti confirmationis ageretur,) fiebant presbiteri. Non enim pertinet ad laicos facere, repræſentare, & diuidere, ſeu miniſtrare aliis, ſed ſolis ſacerdotibus. Vnde D. Pau. poſt conſecrationē vini refert Chriſtum dixiſſe, Hoc facite quotiēſcunq; bibetis in meam commemorationem. Non enim præcipit diſcipulis, qui ſacerdotes repræſentabant, vt quotidie vel ſemper biberent calicem: ſed quotienſcunq; hoc facerēt ex officio, facerēt omnia quæ Chriſtus fecit in cœna, & ſic ſub vtraq; ſpecie. Sed cùm infirmi ſunt, non habent bibere, cùm non exerceant officium. Si dicatur quòd Chriſtus ordinauit hoc ſacramentum ad refectionem ſpiritualē, quæ ſignificatur per corporalem, de cuius integritate eſt cibus & potus. Ideò ſicut præcepit ſuſcipi per modum cibi, ſic etiam per modū potus copulatiuè. Ergo non ſatisfit præcepto eius recipiendo ſub altero modo tantū. Dicendum quod de integritate refectionis corporalis eſt cibus & potus: eo quod vnū in alio non continetur. Videmus etiam quòd bibentes aquam tempore ceraſarum & racemorum non curant de potu: eo quod in illis fructibus continetur ſufficiens humiditas. Et ſic eorū comeſtio eſt potatio. Sic hìc ſub ſpecie panis cōtinetur ſanguis. &c. Ideò qui manducat, bibit. Vnde Chriſtus poſtquam præceptum dedit ſubiungit. Qui manducat me, & ipſe viuet propter me. Et non facit mētionem de potatione: per id innuens quod qui manducat eum nunc, bibit ſanguinem & conuerſo: qui bibit ſanguinem in calice, manducat carnem. ſecus fuiſſet in triduo. Fundatur etiam hic ritus communionis laicæ in communione à Chriſto data duobus diſcipulis in Emaus, quibus Chriſtus panem benedictum & conſecratum porrexit: vbi D. Auguſtinus dicit quòd diſcipuli in ſacramento panis cognouerunt Dominum: de calice nulla fit mentio, imò dicitur quòd ſtatim euanuit ab oculis eorum Non dederat prius calicem, cùm in ordinata refectione cibus debeat præcedere: & ſi prius dediſſet, in benedictione cognouiſſent, & euanuiſſet: & de hoc Euangeliſta mentionem feciſſet. Fundatur etiam hic ritus in communione & vſu Apoſtolorum, act. 2. vbi dicitur quòd fideles erant perſeuerantes in doctrina Apoſtolorum, & in communicatione fractionis panis, & orationibus: & nulla fit mentio de calice. Ex quo ſequitur quòd interdum communicabant ſub ſpecie panis duntaxat. Multis etiam rationibus inducti orthodoxi præſules hunc ritum introduxerunt: Primò propter periculum irreuerentiæ & effuſionis: Quia ſi fieret communio ſub vtraque ſpecie, oporteret habere magna vaſa vini. & attenta multitudine & indeuotione, eſſet periculum effuſionis, & vix poſſet obſeruari quin effunderetur. Secunda quia hoc eſt ſacramentum communionis, in quo omnes debent conuenire. vnde Apoſtolus: Omnes vnum corpus ſumus, qui de vno pane & de vno calice participamus: vbi calix accipitur pro paſſione Chriſti, quæ participatur communicando ſub ſpecie panis. Aliqui enim tantum abhorrent à vino, vt non poſſint etiam eius odorem ſufferre, ideò illis non conueniret. & ſic non eſſet omnium communio. Tertia, quia vinum faciliter vbique inueniri non poteſt, & aliquando bella impediunt pro tanta multitudine deferri. Quarta, ad reprobandum errorem Neſtorij, qui dicebat quòd ſub ſpecie panis non erat ſanguis, ſed corpus exangue & cadauer, & ſub ſpecie vini ſolus ſanguis:

guis: quod cedebat in errorem & ſcandalum ſimplicium: quia inde ſequebatur Chriſtum non reſurrexiſſe. Ideò in concilio Baſilieñ. Seſſ. 30. & Conſtantien. Seſſ. 13. corroboratur ritus & conſuetudo ſumendi Euchariſtiam à laicis ſub ſpecie panis duntaxat, vbi iam recepta erat: & condemnati fuerunt velut hæretici, qui huiuſmodi ritum & conſuetudinem impugnare pergerent, & tanquam illicitum reprobarent, cæteros ſuæ libertati relinquentes.

Ver. 5. *De conuerſione panis & vini in corpus & ſanguinem.*

3. p. q. 75. art. 1.

Incipere eſſe in loco pluribus modis contingit.

A CORpus & ſanguinem Chriſti eſſe in hoc ſacramento ſub ſpeciebus panis & vini neque ſenſu percipi, neq; naturali ratione deprehendi poteſt, ſed ſola fide, quæ innititur authoritati diuinæ. Quomodo autem hoc fiat, videndum eſt. Ad cuius euidentiam ſciendum eſt quòd aliquis poteſt incipere eſſe in aliquo loco multipliciter: Primò per loci mutationem: & tunc deſinit eſſe in primo loco. Secundò per generationem: quæ fit ab agente naturali, cùm forma educitur de potentia materiæ, quam præſupponit tanquam ſubiectum generationis. Tertiò per alterationem, quæ eſt acquiſitio formę accidentalis, ſuppoſita ſubſtantia. Quartò per creationem, quæ naturali virtute fieri non poteſt, quando, ſcilicet, aliquid nouiter creatur in loco. Quintò per operationem: & ſic angeli incipiunt eſſe in loco, quando incipiunt in illo operari, vt dictum eſt cùm de loco Angelorũ ageretur. Sextò per tranſſubſtantiationem, quæ fit quãdo vna tota ſubſtantia compoſita ex materia & forma, conuertitur in aliam, manentibus accidentibus primæ ſubſtantiæ, ſub quibus (prima ſubſtantia remota) ſuccedit alia loco illius, ſub eiſdem accidentibus. Talis mutatio ſiue conuerſio vnius ſubſtantię in aliam, dicitur ſpeciali nomine tranſſubſtantiatio.

3. p. q. 76. art. 5.

His ſuppoſitis reſolutio eſt quòd corpus Chriſti localiter & circunſcriptiuè, hoc eſt ſecundum proprias dimenſiones loco reſpondentes, eſt in cœlo Empyreo, vbi ſedet (hoc eſt requieſcit) à dextris Dei, hoc eſt, in potioribus bonis & nobiliori loco. Sed in hoc ſacramento non eſt in loco circunſcriptiuè: quia omne locatũ eſt in loco ſecundum modum quantitatis dimenſiuæ, inquantum, ſcilicet commenſuratur ſiue æquatur loco per ſuam quantitatem dimenſiuam. Sed corpus Chriſti non commenſuratur ſacramento ſecundum modum ſuæ quantitatis dimenſiuæ, cùm ſit maior quantitate ſacramenti: ſed eſt in loco per modum ſubſtantiæ, ſiue eo modo quo ſubſtantia commenſuratur dimenſionibus: ſuccedit enim ſubſtantiæ panis, quæ deſiit ibi eſſe. vnde ſicut ſubſtantia panis ſecundum ſe non erat ſub ſuis dimenſionibus localiter, ſed per modum ſubſtantiæ: ita nec ſubſtantia corporis Chriſti. Non tamen ſubſtantia corporis Chriſti eſt ſubiectum illarum dimenſionum, ſicut erat ſubſtantia panis. Et ideò ſubſtantia panis ratione ſuarum dimenſionum, ſiue ſecundum ſuas dimenſiones, erat ibi localiter ex conſequenti, quia comparabatur ad locum, mediantibus propriis dimenſionibus. Subſtantia verò corporis Chriſti comparatur ad locum, mediantibus dimenſionibus alienis. & ideò corpus Chriſti nullo modo eſt in ſacramento localiter. Et ſic per cõſecrationem non mutat locũ: nec per hoc quod eſt in ſacramẽto, deſinit eſſe in cœlo, in loco vbi prius erat localiter. Quod patet primò, quia omne corpus localiter motum pertranſit media: quod hic dici non poteſt, cùm tranſſubſtantiatio ſit inſtãtanea, & non ſucceſſiua. Secundò patet, quia impoſſibile eſt vnum motum eiuſdem corporis localiter terminari ad plura & diuerſa loca, cùm tamen in pluribus locis ſimul corpus Chriſti incipiat eſſe in ſacramento. Incipit igitur Chriſtus eſſe ſub ſacramento ſecundum ſpecialem modum, qui eſt proprius huic ſacramento. Et ſic corpus Chriſti eſt in diuerſis altaribus, non ſicut in diuerſis locis, ſed ſicut eſt in ſacramẽto ſecundum illum modum eſſendi, quem vocant Theologi ſacramentalem. Non quòd intelligãt corpus Chriſti eſſe ibi, ſicut in ſigno: licet ſacramentũ ſit in genere ſigni: Sed dicunt corpus Chriſti eſſe ibi realiter ſub ſigno ſecundum modum ſubſtantiæ, ſcilicet totũ in toto, & totũ in qualibet parte. Quia per hoc quod dicitur ipſum eſſe ſub ſacramento, ſignificatur quædam habitudo eius ad ſacramẽtum, cùm ſuccedat ſubſtantiæ panis ſub eiſdem accidentibus, quas

Quomodo Chriſtus incipit eſſe ſub ſacramento.

non recipit ſubiectiuè, ſicut ſubſtãtia panis recipiebat per hanc habitudinem ſucceſſionis, quam habemus ex inſtitutione Chriſti dicentis, Accipite & manducate: Hoc eſt corpus meum, quod pro vobis tradetur, dicimus eſſe in loco ſacramentaliter. Secundum igitur hoc eſſe Chriſtus facta conſecratione huic ſacramento adueniens, non mouetur per ſe ſecundum locum, licet benè per accidens ad mutationem ſpecierum ſacramentalium: & ſic contraria non verificãtur de eodem ſecundum idem, ſcilicet motus & quies. Cùm enim aliquid eſt vnum ſubiecto, & multiplex ſecundum eſſe, nihil prohibet ſecundum aliquid moueri, & ſecundũ aliquid immobile permanere. Sicut corpori aliud eſt eſſe magnum, aliud album: vnde poteſt moueri ſecundum albedinem, & eſſe immobile ſecundum magnitudinem. Sic Chriſtus manet immobilis & quietus in cœlo ſecundum eſſe per ſe & circunſcriptiuũ: & eſt mobilis per accidens ad motum ſacramenti, propter prædictam habitudinem. Notandum tamẽ quòd cùm Chriſtus habeat eſſe indeficiens, non deſinit eſſe per hoc quod ſacramentum deſinit eſſe ſacramentum ſed deſinit eſſe in ſacramento propter deſitionem ſpecierum: quia abſque Chriſti mutatione tollitur habitudo eius ad illas ſpecies: per quem modum Deus qui eſt indeficiens, deſinit eſſe in creatura, ipſa creatura deficiente & deſinente. Sic igitur Chriſtus ſub hoc ſacramento eſt, quandiu ſpecies ſunt, & illis deſinẽtibus deſinit eſſe. vnde Cyril. contra quoſdam, qui propter illud quod dicitur de Agno Paſchali, figura huius ſacramenti, de quo non debebat remanere quicquam vſque ad manè, & pariter de Manna: voluerunt dicere quod corpus Chriſti non remaneret in ſacramento, ſi in craſtinum reſeruaretur, ait: Inſaniunt quidam, dicentes myſticam benedictionem ceſſare à ſanctificatione, ſi reliquiæ eius manſerint in diem ſequentem: Non enim mutatur ſacramentum corporis Chriſti, cùm virtus benedictionis, & viuificatiua gratia iugis in eo ſit, & omnes alię conſecrationes immobiliter maneant permanentibus rebus conſecratis: propter quod non iterantur. Veritas autem licet figuræ reſpondeat, figura tamen non adæquatur ei. Ex præmiſſis apparet quòd corpus Chriſti non eſt in ſacrameno per creationem, cùm prius fuerit, neq; per generationẽ, cùm tota ſubſtantia, ſcilicet materia & forma, imò & ipſum cõpoſitum ibi incipiat eſſe. In generatione autem materia præſupponitur & non incipit eſſe, ſed eſt per tranſſubſtantiationem ſiue per cõuerſionem ſubſtantiæ in corpus Chriſti: Non quòd aliquid de ſubſtantia panis maneat, quia tam materia quàm forma panis deſinit eſſe: Non tamen annihilantur, cùm ſuccedat corpus Chriſti, & maneat accidentia panis, quæ ſe habẽt per modum continentis: & ideò ſunt ſicut cortinæ circundantes lectum, in quo Rex quieſcit, quæ impediunt viſum contenti: hæc enim conuerſio ſubſtantialis importat quendam ordinem ſubſtantiarum, quarum vna cõuertitur in aliam, ſiue ſuccedit alteri. Ex præmiſſis ſequitur quòd oculus corporalis etiam glorificatus non poteſt videre corpus Chriſti ſub ſacramento, eò quòd omne corpus ideò eſt viſibile, quia accidentia ſua immutant medium: Accidentia autem corporis Chriſti in hoc ſacramẽto non poſſunt immutare medium, cùm non habeant immediatam habitudinem ad accidentia, quæ ipſum circunſtant: igitur. Præterea corpus Chriſti in ſacramento eſt per modũ ſubſtantiæ: Subſtantia autem inquantum huiuſmodi, nõ eſt viſibilis oculo corporali, neque ſubiacet alicui ſenſui exteriori: imò nec imaginationi, ſed ſolùm intellectui, cuius obiectum eſt, vt habetur in 3. de anima: Ideò à ſolo intellectu, qui eſt oculus ſpiritualis, percipi poteſt, & à diuerſis intellectibus percipitur diuerſimodè: Quia modus eſſendi, quo Chriſtus eſt ſub hoc ſacramento, eſt penitus ſupernaturalis: ideò in ſolo intellectu diuino ſecundum ſe videri & intelligi poteſt. Ab intellectu autem Angeli vel hominis beati etiam poteſt videri vel intelligi participatiuè, ſecundũ participatã charitatẽ diuini intellectus per viſionem diuinæ eſſentiæ: ab intellectu autẽ hominis viatoris non poteſt videri aut cognoſci niſi per fidẽ, ſicut & cætera ſpiritualia. Sed nec etiã intellectus angelicus ex ſua natura ſufficit ad hoc intuendũ, cũ talis intellectus nõ habeat ordinẽ naturalẽ, nec ſpeciẽ aliquã connaturalem ad illũ modum eſſendi, & ad illã ſucceſſionẽ ſubſtantiæ, niſi reueletur

Eſſe ſacramẽtaliter in loco quid.

Quando deſinat eſſe Chriſtus in ſacramẽto.

Exod. 12.

Subſtantiæ panis & vini licet deſinant eſſe non annihilantur.

Chriſti corpus in ſacramẽto oculo corporali videri non poteſt.

Angeli & beati quõ videãt corpus Chriſti in ſacramento.

 à Deo,

à Deo, qui Angelis beatis reuelat per visionem verbi, nec est necesse reuelare in propria natura & per species euidentes, licet hoc posset: Dæmonibus tamen non reuelat. Vnde sequitur quòd dæmones non possunt videre Christum sub hoc sacramento, sed credunt ipsum ibi esse, non voluntariè, sed coactu euidentia signorum, prout dicitur Iacob 2. Dæmones credunt & contremiscunt: Quamuis autem non videatur ibi corpus: non tamen sunt reprehendendi fideles, qui dicunt se Deum & Christũ vidisse: quia videndo signum datum siue sacramentum oculis corporalibus visione fidei, vident ibi Christum, cùm credant eum ibi esse.

Dæmones non vident Christum in sacramento, sed coacti credunt.

Ver. 6. *De velamine Sacramenti.*

B Quæri solet cur Christus noluit visibiliter apparere in hoc sacramẽto, sed sub velamine specierum: quia si videretur, peccatores haberent maiorem cõtritionem, & deuotius susciperent. Respondetur quod hoc noluit, quadruplici ratione. Prima, propter indignitatẽ, quo ad malos & peccatores, qui non sunt digni videre, & tamen præsumerent, & punirentur: prout viri Bethsamitæ fuerunt acriter puniti, & multi mortui, eò quòd præsumpserant videre mensam discoopertam, hoc sacramentum figurantem, quam Deus Num. 4. præceperat cooperiri pallio hyacintino: sic, &c. ex qua punitione boni haberent occasionem tristitiæ. Secundò, propter imbecillitatem visus, quantum ad cunctos: Nam excellens sensibile corrumpit sensum. Oculus noctuæ non potest videri solem: Sed corpus Christi est clarius sole, & nos habemus oculos lipposos, ideo caderemus in terram, prout Apostoli in transfiguratione. & figuraliter in Exod. habetur, quòd videntes filij Israël cornutam faciem Moysi ex cõsortio Domini, timuerũt propè accedere: vnde posuerunt velamen super faciem suam. Hoc argumentum prosequitur Apostolus. Tertiò, propter horrorem, quantum ad sumentes. Non enim esset aliquis adeò animosus, qui auderet eum recipere. vnde cùm Christus dixisset, Nisi manducaueritis meam carnem, & biberitis meum sanguinem, &c. dixerũt aliqui: Durus est hic sermo, & quis poterit audire? Legimus etiam quòd Hugoni de sancto Victore apparuit Christus in specie pueri quem cùm diu cõtemplatus fuisset, dixit illi Christus: Manduca & recipe me. At ille sanctus orauit vt sub velamine specierũ poneretur, quia non habebat animum sub tali figura recipiendi illum. Esset etiam in horrorem paganorum, si carnes & cruorem occisi hominis biberemus. Quartò, propter meriti fidei conseruationem: quia si ostenderet se in specie sua, non haberemus meritum fidei, adorando ipsum: Fides enim non habet meritũ, vbi humana ratio præbet experimentum. Legimus de D. Ludou. audiente Missam in sacello retro maius altare chori sanctæ capellæ Palatij Parisiensis, qualiter nobiles in choro audientes Missam videntes elegantissimum & pulcherrimum filium inter manus sacerdotis hostiam consecratam eleuantis: nunciauerunt Regi, stimulantes vt veniret ad videndum: Respondit, Qui non credit, vadat: Ego credo, nolo perdere meritum fidei. Et ideò nunc quia non videmus & credimus, dando gloriam verbo Dei, magis meremur, iuxta illud Ioannis 20. Beati qui nõ viderunt, & crediderunt. Hinc est, quòd si ex duobus audiẽtibus Missam vnus videat Christũ, alius nõ, & ambo in æquali deuotione & charitate adorent, ille qui non videt, magis meretur & magis gratus est. Similitudo est de Rege ambulante in habitu dissimulato, &c.

Opuscu. 58. cap. 7. & 8.

1. Reg. 6.

2. de Anima. Mar. 9.

2. Cor. 3. & Heb. 3. Ioan. 6.

Notandum tamen quod si aliquando appareat, prout legitur apparuisse, quòd talis apparitio dupliciter contingere potest: Vno modo ex parte videntium: quia quando in sacramento miraculose apparet caro, aut sanguis, aut etiam aliquis puer oculi videntium immutantur tali immutatione, ac si expresse videret exterius carnem, &c. nulla tamen mutatione facta ex parte sacramẽti. Et hoc quidem videtur contingere, quando ab vno sub specie carnis vel pueri videtur, ab aliis tamen videtur sub specie panis. Nec tamen hoc pertinet ad aliquam deceptionem, sicut accidit in Magorum præstigiis: cùm talis species formetur in oculo, ad aliquam veritatem figurãdam: ad hoc scilicet quòd manifestetur corpus Christi verè esse sub hoc sacramento, sicut etiã Christus apparuit discipulis euntibus in Emaus sub specie peregrini, & finxit se longiùs ire. dicit enim (vt D. Augustinus ait) Cùm fictio nostra refertur ad aliquam significationem, non est mendacium, sed aliqua figura veritatis. Et quia per hunc modũ nulla mutatio fit ex parte sacramenti, manifestum est quòd non desinit esse Christus sub sacramento, tali apparitione facta. Cùm tamen contingit apparitio non per solam immutationem videntium, sed per mutationem specierum sacramenti: quod videtur esse, quando omnibus sub tali specie apparet, & non ad horam, sed ad longum tempus, ita permanet: & in tali casu dicendum est, quòd manentibus dimẽsionibus, quæ prius fuerunt miraculosæ, fit quędam immutatio circa alia accidentia, puta figuram, colorem, & alia huiusmodi, vt videatur caro, aut sanguis, aut puer: & hæc immutatio etiam non est deceptio: quia fit in figuram cuiusdã veritatis, vt dictũ est. Et sic patet quòd manentibus demensionibus, quę sunt fundamenta aliorũ sensuum, remanet corpus Christi in hoc sacramento. Appetere autem tales apparitiones prouenit ex infidelitate vel curiositate: ideò absque peccato appeti non possunt.

3. p. q. 76. art. 8.

Apparitio Christi in Sacramento dupliciter contingit.

In lib. de q. Euang.

Appetere apparitiones est malũ

Ver. 7. *De veritate huius Sacramenti.*

A Firmiter credendum est, & simpliciter confitendum verum corpus Christus, & sanguinem, animam, & diuinitatem realiter esse sub sacramentum, cum eisdem dimẽsionibus, quas habet in cœlo: licet secundum eas nõ commensuretur sacramento, siue speciebus illis. Nec sunt audiendæ rationes hæreticorum, nec aliorum infidelium irrisiones, nec illusiones, aut suggestiones, quas dæmones immittunt phantasiis hominum, vt eos à fide deuiare, aut in ea faciant dubitare. Ideo tot & tanta immittunt argumenta, quæ vix magni doctores soluere possent. Ad excutiendum ergo ab intellectibus hominum omnia diaboli & hæreticorũ ac infidelium tela, notanda & retinenda ac perpetuò memoriæ commendanda sunt quatuor fundamẽta, quæ habemus ex sacris literis & sanctis doctoribus ab ecclesia approbatis desumpta. Primum fundamentum ex D. Pau. qui. 2. Cor. 10. dicit, in captiuitatẽ redigentes omnem intellectum in obsequium Christi, hoc est ad credendũ omnibus quæ dixit Christus, & obediẽdum ei.

Secundum fundamentum habetur Luc. 1. Non est impossibile apud Deum omne verbum. Deus potest facere omne quod intelllectus potest concipere. Tertium fundamentum est ex D. Hilario, vbi dicit quòd cùm Deus sit infinitæ potẽtiæ & actiuitatis, & intellectus noster sit finitus & limitatus: sequitur quòd Deus multò plura potest facere, quam intellectus noster intelligere. Ideo Iob. 36. Ecce Deus magnus vincens scientiã nostram. & Ro. 11. O altitudo diuitiarum, &c. Quartum fundamentum est quòd cùm Christus sit Deus & veritas per essentiam, iuxta illud: Ego sum via, veritas, & vita: mentiri non potest. & ad Titum 1. Qui non mentitur Deus. & Hebr. 6. Impossibile est Deum mentiri: Sequitur quòd quicquid ipse dixit, hoc verum est. Sed Christus accepto pane dixit, Hoc est corpus meum: non dixit in signo, sed realiter: quia subiunxit, Quod pro vobis tradetur. & de sanguine, Qui pro vobis effundetur. Atqui corpus Christi verum realiter fuit traditum pro nobis, & verus sanguis eius fuit realiter effusus, & nõ in signo: igitur ibi est realiter verum corpus, & verus sanguis Christi. Vnde Christus prædixerat, Caro mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus: & ibidem subiunxit, Et qui manducat me, & ipse viuet propter me: non dixit, propter signum meum. & 1. Corinth. 10. Calix cui benedicimus, nónne communicatio sanguinis Christi est? & panis quem frangimus, nónne communicatio corporis Christi est?

Lib. de Tri.

Christus verè et realiter est in sacramento, & non in signo tantùm. Ioan. 6.

Ratione etiam potest persuaderi: Quia in aliis sacramentis Sacerdos loquitur in propria persona, Ego te baptizo, Signo, Absoluo, &cæt. Sed in hoc sacramento non loquitur in propria persona, quia stultè loqueretur, nec posset eius locutio quocunque modo verificari: sed loquitur in persona Christi, quia refert, Qui pridiè quàm pateretur, &c. dicens, &c. Ideò in aliis sacramentis non est Christus in persona propria, sed assistit ex virtute data. Sed cùm in hoc sacramento minister loquatur in persona Christi, sequitur quòd Christus non solùm assistit in virtute, sed etiam in propria persona. In signum cuius primum miraculum quod facere voluit, fuit conuersio aquæ in vinum: & vltimum, conuersio panis in corpus, & vini in san-

in sanguinem: vt corresponderent vltima primis.

1.Cor.10. Insuper Apostolus dicit, Omnia in figuram contingebant illis, & cuilibet sacramento respondet figura, & econuerso figuris sacramenta. Quid igitur in noua lege respondet mannæ, quod erat cibus corporalis, omne delectamentum in se habens, & omnis saporis suauitatem, & figurabat cibum spiritualem? Nihil profectò repræsentare in noua lege poterat, nisi Christum, qui Ioan.6 dicebat, Caro mea verè est cibus, &c. Sicut agno occiso in lege antiqua non respondebat in noua nisi Christus occidendus: ergo nec cibo corporali, nisi Christus qui est cibus spiritualis. Sed Christus realiter occisus est: ergo est realis cibus. Præterea vel Christus potuit transsubstantiare siue conuertere substantiam panis in verum corpus suum, vel non. Si secundum, sequeretur quòd non fuisset omnipotens, cùm talis transsubstantiatio nō implicet contradictionem, nec in transsubstantiatione requiratur maior virtus, quàm in creatione. Si primum, quęritur quibus verbis potuisset clariùs exprimere illam transsubstantiationem, quàm his quæ refert Euangelista dicens: Accepit Iesus panem, benedixit, ac fregit, deditque discipulis suis, dicens: Accipite & manducate: Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur. igitur patet Christum transsubstantiationem sui corporis & sanguinis fecisse. Si ergo credimus scripturæ dicēti, In principio creauit Deus cœlum & terram: quare non credemus Christo dicenti, Accipite & manducate: hoc est corpus meum quod pro vobis tradetur? Si credimus quòd Deus subitò ex limo terrę Adam formauerit, & ex eius costa Euam, Gen.1. & 2. quare, &c. Si credimus vxorem Loth cōuersam in statuam salis, quæ est proprior figura huius transsubstantiationis: quia sicut in illa non manserunt nisi dimensiones, & substantia salis successit substantiæ eius: idcircò eius memoria fuit nobis à Christo commendata, Lucæ 17. Mementote vxoris Loth: quare, &c. Si credimus quòd Moyses virtute Dei conuerterit virgam in colubrum, & aquas in sanguinem: quare, &c. cùm non maior virtus requiratur: & Ecclesia illud attestetur, maximè in concilio Ephesino, contra Nestorium, cui authoritate Pontificis præfuit Cyrillus: & in concilio Lateranen. vt habetur in c. firmiter. extra de summa Trinit. & fide Cathol. vbi dicitur, Vna est vniuersalis Ecclesia, extra quam nullus omninò saluatur: in qua idem ipse sacerdos & sacrificium, Iesus Christus, cuius corpus & sanguis in sacramento altaris sub speciebus panis & vini realiter continentur, transsubstantiatis pane in corpus, & vino in sanguinem, potestate diuina. Omnesque sancti Doctores ab Ecclesia approbati, hoc asseuerantèr docuerunt, singulariter Diuus Clemens, Petri successor, in epistola ad Iacobum fratrem Domini. & Diuus Dionysius 3.c. Eccles. Hierarch. & Diuus Ignatius in epistola ad Romanos, & Diuus Ambrosius in lib. 4. de Sacramentis, c.5. Antequam consecratur, panis est: vbi autem verba Christi accesserunt, corpus Christi est. Et ante verba Christi, calix est: vbi autem verba Christi operata fuerint, efficitur sanguis Christi. & in eodem libr. cap. 4. dicit, Tu fortè dicis, Meus panis est vsitatus: sed panis iste ante verba Sacramentorum, panis est: at vbi accesserit consecratio, de pane fit Christi caro. Hæc igitur astruamus: Quomodo potest qui panis est, consecratione corpus Christi esse? Respondet post pauca, Sermo Christi hoc conficit sacramentum. Quis est sermo Christi? Is quo facta sunt omnia: Iussit Deus, & factum est cœlum: iussit Deus, & facta est terra: iussit Deus, & facta sunt maria. Vides ergo quàm operatorius sit sermo Christi? Si ergo tanta vis est in sermone Domini, vt incœperint esse quæ non erāt: quanto magis operatorius est, vt sint quę erāt, & in aliud commutentur? Idem D. Augustin. dicit, & habetur in c. Ante benedictionem, de consecra. dist. 2.

Gen.1. · Gen.19. · Exod.7. · Ser.22. super Lucā et in li. de Offi.

Ex his patet quòd Lutherus pessimè ac falsè asseuerauit, ante trecentos annos Ecclesiæ transsubstantiationem ignotam fuisse: Nam hi qui citati sunt, antiquissimi fuerunt. Nec ante annum Domini millesimum circa hoc aduersarios habuit Ecclesia. Omitto miracula penè innumera in huius rei approbationem facta: inter quæ vnum fuit Parisiis tempore Philippi Le conquerant in Ecclesia, quæ nunc dicitur des Billhetes. Nec obstat quod hæretici in oppositum adducunt, dicentes quod scriptura hoc sacramentum panem appellat, dicens 1. Corinth. 10. Panis quem frangimus, & in eodem, Vnum corpus multi sumus, omnes qui de vno pane & de vno calice participamus. Ad hæc enim in promptu multiplex est solutio. Prima, quia cùm Christus ibi realiter existens, sit panis viuus Ioan.6.
qui de cœlo descendit, vt ipsemet dixit: ideò hoc sacramentum rectè panis (scilicet viuus) potest appellari Non enim nominat Apostolus hoc sacramentum, panem corporalem: & Christus in oratione Dominica docet nos petere panem supersubstantialem. Secunda solutio, quia sub speciebus sacramētalibus fuit panis: videmus enim quòd illud quod in aliud mutatum est, suæ originis aliquando nomen retinet: Nam si tibi aliquis vinum dederit, quod iam in acetum versum est, dicis: Ecce vinum quod dedisti mihi. Sic virga Aaron in colubrum mutata, nomen virgæ retinet: dicitur enim Exod.7. quòd virga Aaron deuorauit virgas magorum. & Eccles. 10. homo dicitur puluis & cinis, licet nunc sit caro. Quid superbis terra & cinis? Sapien.16.
Tertia solutio, quia oculis corporalibus videtur esse panis, licet non sit. Quarta solutio, quia omne quod manducari potest, panis dicitur. vnde manna dicitur panis. Et quia hæc accidentia manducantur & reficiunt, ideò panis rectè dici possunt: non quòd sit ibi panis corporalis, sed panis viuus, qui manducatus & receptus mentem reficit. Quapropter concilium Vercellense, quod fuit post annum Domini millesimum, damnauit Berengarium huius hæresis primum authorem, & eum abiurare fecit, cuius abiuratio, & rectæ fidei confessio habetur in c. Ego Berengarius, de consecra. distin. 2. quam scripsimus suprà. Et C.10 §.3. Ver.7.
deinde concilium Constantiense damnauit Ioānem Vviclef, & Ioannem Hus eius discipulum, dicentes in Eucharistia non esse identicè corpus & sanguinem Christi, aut realiter in propria præsentia corporali, sed in figura tantùm. Nec obstat etiam quod ex Diuo Ioanne 6.c. cùm commentario siue expositione Diui Augustini inducere nituntur: dicitur enim Ioan.6. quòd cùm Dominus dixisset, Nisi manducaueritis meam carnem, &c. quidam discipuli audientes, dixerunt, Durus est hic sermo, & quis poterit audire: Quibus Christus dixit, Spiritus est qui viuificat: caro autem non prodest quicquam: quasi diceret, secundum Diuum August. Spiritualiter intelligitę quæ locutus sum. Non hoc corpus quod videtis, manducaturi estis: sed neque bibituri sanguinem quem fusuri sunt qui me crucifigent. Sacramentum autem quod vobis commendaui, spiritualiter intellectum viuificabit vos: caro autem non prodest quicquam. Vt quid paras dentem aut ventrem? Crede, & manducasti. Et idem Augustinus in epistola ad Adamantinum dicit, Non dubitauit Dominus dicere, Hoc est corpus meum, cùm signum daret. Ad hæc respondet D. Thomas, quod cùm Diuus Augustinus 3.p.q.75.
dixit, Non corpus quod videtis manducaturi estis. non art.1.ad.1.
intendit excludere veritatem corporis Christi, sed modum manducandi: quia non erat manducandum visibiliter, in ea scilicet specie, qua ab eis videbatur. Per hoc autem quod subditur, Sacramentum quod vobis commendaui, spiritualiter intellectum viuificat, nō intendit dicere quòd Christus sit in hoc sacramento solum secundum mysticam significationem: sed spiritualiter dici, hoc est inuisibiliter & impassibiliter per virtutem Spiritus sancti. vnde super Ioannem exponens illud, Caro non prodest quicquam, dicit: Quomodo illi intellexerunt manducandum, quomodo scilicet in cadauere dilaniatur, aut in macello venditur, non quomodo spiritu vegetatur. Accedat spiritus ad carnem, & prodest plurimum: Nam si caro nihil prodesset, verbum caro non fieret, vt habitaret in nobis. Et ad id quod dicit ad Adaman. dicendum quòd in cœna Christus dedit signum & corpus suum: Signum est quod sensu percipitur, Corpus Christi est, quod ibi contentum credimus. Alia autem quæ possunt adduci, sicut illud, Me autem non semper habebitis, debent intelligi visibiliter: quia inuisibiliter in hoc sacramēto se nobiscum futurum vsque ad consummationem seculi pollicitus est. Si hæc Consolatio
agas ad populum: Ad confortandum spiritus pusillorum pusillorum.
contra illusiones & suggestiones dæmonum, quibusdam quæstionibus & phantasiis, quas dæmon immittit, respondendū est: Primò aliquibus suggerit, Quomodo est possibile ꝙ Christus qui erat tam magnus, sit in tam paruulo loco?

loco? Responsum est quòd est ibi per modum substantiæ, & non modo quantitatiuo, hoc est non vtitur quantitate sua in hoc Sacramento. Sicut eadem anima est in paruulo existente in vtero & extra vterum, & quando est magnus vir, & in senectute: Sic Christus in parua & magna hostia & quòd possit dari aliquod quantum quod non vtatur sua quantitate, apparet ex illo quod dixit Christus: Facilius est camelum trāsire per foramen acus, quàm diuitem intrare in regnum cœlorum: si nō esset possibile, non diceret facilius: sed impossibile est quòd camelus, si vtatur quantitate sua transeat: ergo potest esse quantus, & non vti quantitate sua, virtute diuina: Figura habetur. 4. Reg. 4. de muliere quę ex paruo lechito olei repleuit magna vasa. & alia figura de Manna, quod debebat accipi ad mensuram Gomor, aliqui colligebant plus, aliqui minus: Sed nec qui plus collegerat, plus habuit: Nec qui minus parauerat, reperit minus. Sic Christus tantus est in parua, quantus in magna hostia, & in qualibet etiā minima particula. vnde Ecclesia cantat, Fracto demùm sacramento, ne vacilles, sed memento tantū esse sub fragmento, quantum toto tegitur. Habetur etiam 4. Regum de Helisæo quando incubuit super puerum, quòd non vtebatur sua quātitate in ordine ad locum, siue ad loci occupationem: quia quantū ad distinctionem partium vtitur suis dimensionibus: Sicut enim in cœlo pes non est caput, sic nec in hoc sacramento. Ex quo sequitur quod quantitati continuæ duo conueniunt, scilicet distinguere partes ab inuicem, & hoc est illi essentiale, & separari non potest: aliud est occupare locum & commensurari loco, & hoc est ei proprium, quod virtute diuina separari potest, vt dictum est de camelo. Si hæ similitudines non sufficiant, recurre ad quatuor fundamenta prædicta.

Mat. 19. *Exod. 16.* *4. Reg. 6.*

Secundo aliquibus suggerit, Quomodo est possibile, quòd Christus sit ante oculos, & non videamus eum? Figura est de Hilisæo, qui rogauit Dominum vt aperiret oculos pueri, qui non videbat exercitum bellatorum, qui erat pro eis. Christus etiā reddidit se inuisibilem, Luc. 4. Transiens enim per medium illorum ibat. & 24. Euanuit ab oculis eorum. Si hæc non sufficiant, recurre ad fundamenta. Aliis suggerit, Quomodo potest esse in tot locis, cùm non sit nisi vnus Christus? Dictum est quòd non est localiter nisi in cœlo: in sacramento autem non est localiter, sed per modum substantiæ, & per habitudinē successionis. Similitudo datur communiter de voce prædicatoris, quę cùm non sit nisi vna in aere, est æqualis in auribus singulorum. Magis propria tamen similitudo est de cella circundata speculis. Si vnus homo sit in medio, imago eius apparet in quolibet speculo. Si hoc facit natura, a fortiori Deus. Si hæ similitudines non sufficiant, recurre, &c. Aliis suggerit, Quomodo est possibile quòd Christus ita citò sit in hostia, cùm sit magna distantia? Ratio naturalis est, quia virtus eius est infinita, & quia illa mutatio non est localis, sed instantanea. Similitudo naturalis est de Sole, qui illuminat in instanti. Et Philosophi dicunt quod illuminatio fit in instanti, cùm nulla sit repugnantia ex parte medij. Si hæc non sufficiant, recurre ad fundamenta. Aliis suggerit, Quomodo ad fractionem hostiæ non frangitur? dicendum quia est ibi per modum substantiæ, & quantitas specierum non est subiectiuè in ipso: ideò Christus non diuitur, sed quantitas. Similitudo est de speculo, ad cuius diuisionem non diuiditur imago in eo apparens, sed solùm speculum, & in qualibet parte est imago. Si hæc facit natura, à fortiori Deus. vnde cantat Ecclesia, A sumente non concisus, non cōfractus, non diuisus, integer accipitur. Nulla rei fit scissura, signi tantum fit fractura, qua nec status, nec statura signati minuitur. Si hæc non sufficiant, recurre ad fundamenta, quod non est impossibile apud Deum omne verbum, & quòd Deus qui est infinitæ virtutis & actiuitatis, plura potest facere, quàm intellectus tuus qui est finitus, intelligere: & quod Deus qui hoc dixit, & reuelauit, non potest mentiri. Ideò firmissimè absque quacunque dubitatione credendum est, & exhibendæ sunt ei gratiarum actiones de tanto beneficio. Ad hoc hortatur mater Ecclesia in prosa solennitatis corporis Christi, dicens: Lauda Sion saluatorem, lauda Ducem & Pastorem in hymnis & canticis. Quantùm potes, tantū aude, quia maior omni laude, nec laudare sufficis. Laudis thema specialis, panis viuus & vitalis hodie proponitur. Quod nō capis, quod nō vides, animosa firmat fides, præter rerum ordinē. Amplior prosecutio ad populū fieri poterit, tractando dignitatē & effectus huius sacramēti, quæ scribūtur infra eodē. 9. ver. 18.

Illuminatio fit in instāti.

Ver. 8. *De adoratione Christi in Eucharistia.*

A CVm Deo debeatur cultus latriæ, & Christus sit verus Deus, sitque sub sacramento Eucharistiæ: sequitur quod sub illo, quòd coram illo est adorandus latria. Et per consequens ministri Ecclesiæ licitè hoc sacramentum eleuant in sacrificio Missæ, & in tempore tribulationis ingerunt oculis fidelium ad prouocandum eos ad deuotionem, & ad excitandum mentes eorum, vt pura mente & sincero affectu ad ipsum confugiant. Quod etiam aliter probari potest. Primò exemplo antiquorum Patrum & sanctorum Apostolorum, qui inspirati Spiritu sancto in Missæ sacrificio eleuari, & oculis omnium proponi in memoriam illius benedictissimæ cœnæ, & amarissimæ passionis docuerunt & tradiderunt. Quæ traditio ab eo tempore vsque nunc fuit semper obseruata. Præterea Deus voluit templum sibi dicatum honorari, & Salomonem structuris magnificis ædificare, & vasis atque supellectilibus preciosis ornare, & ornatum Machabæorum approbauit: quantò magis ergo, hoc sacramentum voluit honorari, cùm sit templū specialissimū, in quo Christus non solùm per inuocationem, sed etiam per personalem præsentiam constat esse. Si imago crucifixi ex traditione Apostolorum propter memoriam & repræsentationem Christi adoratur, quantò magis hoc sacramentū, quod est memoriale omnium mirabilium eius in quo ipse verè & realiter, vt dictū est, continetur? Insuper lumē fidei ostendit, quod vbicunq; numen siue virtus Dei nobis apparet, aut familiariter se ingerit, eum reuereamur. Ideò reueremur & honoramus sacramēta, in quibus virtus diuina assistit, quātò magis hoc sacramentū, sub quo non solū virtus diuina, sed etiā Christi persona, imò, vt dictū est, tota trinitas realiter cōtinetur. Explodendi ergo sunt à nobis & nullatenus audiendi hæretici: quorum aliqui, & si Christum sub sacramento esse profiteantur, tamen non sunt veriti habere pro fatuis & stultis sanctos Patres, dicentes quòd Deum se colere arbitrantes, eum ludibrio habuerunt: hac sola ratione inducti, quòd non inuenitur in sacris literis talem honorem debere fieri: & quòd Christus non est in Eucharistia, nisi vt manducetur, & non vt adoretur: idololatras dicentes eos, qui honorem & cultum exhibent Deo, qui in sacris literis non est expressus. Quod quidem axioma & fundamentum est falsissimum, & hæreticum esse manifestè constat, eò quòd secundum Apostolum, 1. Corinth. 11. probare nos debemus, antequam de pane illo edamus, & ne indignè (hoc est irreuerēter) manducemus: Quia qui manducat & bibit indignè, iudicium sibi manducat & bibit, non diiudicans corpus Domini, hoc est, non discernens inter corpus Domini & alios cibos. Honor huic tam admirando sacramento exhibendus est, quamuis non inueniatur scriptum in sacris literis: cùm ab Apostolis & sanctis Patribus toto orbe terrarum fuerit semper obseruatum. Argumentumque à scripturis & authoritate negatiuè sumptum (vt sæpè diximus) inefficax est.

Et ex prædicto nanq; fundamento sequeretur Magos illos, qui Christū in cunabulis & illis mysticis muneribus adorauerunt, esse idololatras. Neq, enim ad hoc incarnatus, & in hunc mundū natus est, vt adoraretur in mortali corpore: sed vt pateretur, & crucifigeretur, & pro peccatis nostris satisfaceret. Nec vllum verbū ex scripturis proferri potest, quòd talis cultus siue honor sit ab eis exactus: Si enim propter signū stellæ in lib. Numerorū absq; expressione cultū illum exhibuerunt: quid nos facere debemus, qui maius testimonium ab Euāgelistis & Apostolis accepimus ibi esse verum corpus suum? hoc certè docet omnes lumen diuini vultus signatū super nos: Nec Apostoli ornantes vestibus asinā & pullum, licèt non exigerentur, peccauerunt: imò illum honorem gratanter accepit Christus, atque eorum qui ramos præscindentes de arboribus, & vestimenta sternebant in via. Non immeritò igitur hunc cultum instituit Ecclesia, & hymnos ac cantica appro-

Mat. 2. *Mat. 21.*

approbauit, vide alias rationes contra prædictum fundamentum, infrà hoc. §. ver. 14.

Ver.9. *De accidentibus in sacramẽto remanentibus.*

B INter alia mirabilia quę fiunt in hoc sacramento, vnum est, quòd accidentia, quæ naturaliter sine subiecto esse non possunt, tamen virtute diuina in hoc sacramẽto sunt sine subiecto quo & quod, hoc est propinquo vel remoto, & maximè quantitas. Alia enim accidentia non habent subiectum quod, sed quo, scilicet quantitatem, quæ habet vim substantiæ, quantum ad sustentationem & immutationem exteriorem, non solùm sensus, sed etiam quãtum ad immutationem quæ est ad formam substãtialem, quia talis immutatio non fit à forma substantiali immediatè, sed mediantibus qualitatibus actiuis & passiuis, quæ agũt instrumentaliter virtute substantiæ. Hæc autem virtus instrumentalis seruatur in speciebus sacramentalibus, sicut prius erat in substantia: hoc autem fit virtute diuina. Ideò possunt agerę ad formam substantialem instrumẽtaliter: per quem modum aliquid potest esse agere præter & vltra speciem suam: sicut calor naturalis ad carnem & sanguinem, non virtute propria, sed virtute principalis agentis. Ex quo sequitur quòd accidentia panis & vini possunt corrumpi, sicut poterant corrumpi quando erant subiectiuè in substantia panis & vini. Tunc enim poterant corrumpi dupliciter, scilicet per se & per accidens: per se quidem, per alterationem, quæ fit per cõtrariam qualitatem, & per augmentum & diminutionem quantitatis, nõ quidem per modum augmenti & diminutionis, quæ inuenitur solùm in corporibus animatis, qualia non sunt panis & vinum, sed per additionem & diuisionem: Nam (vt dicitur. 3. Metha.) per diuisionem vna dimensio corrumpitur, & fiunt duæ: per additionem verò ex duabus fit vna. Alio modo poterant prius corrumpi per accidens, scilicet, per corruptionem subiecti, & hoc etiam modo post consecrationem corrumpi possunt. Quia quanuis subiectum non remaneat, remanet tamen esse & virtus, quam habebant accidentia in subiecto. & ideò huiusmodi esse & virtus potest agere & corrumpi à contrario agente: sicut poterat corrumpi substantia panis & vini, quæ non poterat corrumpi nisi præcedente alteratione.

3.p.q.77. ar.1.&2.

Accidentia dupliciter corrumpi possunt.

Quæ immutatio specierum requiratur ad desitionem sacramenti.

Circa tamen accidentia distinguẽdum est inter vtrunque modum prædictarum corruptionum. Quia cùm corpus & sanguis Christi succedant substantiæ panis & vini: si fiat talis immutatio ex parte accidentium, quæ non suffecisset ad corruptionem panis & vini, propter talem immutationem non desinit esse corpus & sanguis Christi in hoc sacramento, siue fiat immutatio ex parte qualitatis, puta cùm modicum immutatur color, sapor, & odor panis aut vini, siue ex parte quãtitatis in tales partes, in quibus posset saluari natura panis aut vini. Si verò fiat tanta immutatio, quòd corrupta fuisset substantia panis aut vini, non remaneret corpus aut sanguis Christi sub hoc sacramento: sicut cùm mutatur color, & sapor, & aliæ qualitates panis aut vini, quod nullo modo posset secũ compati natura panis aut vini: aut ex parte quantitatis, puta si puluerizetur panis, vel vinum in tam minutas partes diuidatur, vt iam non remaneat forma panis aut vini, tunc non remanet corpus aut suanguis in hoc sacramento: nec illa corruptio est miraculosa, sed naturalis. Præsupponit tamen miraculum quod factum est in consecratione; scilicet quòd illæ species sacramẽtales retinerent esse sine subiecto, quod prius habebant in subiecto. Sicut & cæcus miraculose illuminatus, naturaliter videt. Et cùm ad corruptionem vnius sequatur generatio alterius (vt dicitur in 1. de Generatione) sequitur quòd ex speciebus sacramentalibus poterit aliquid generari. Non enim sic corrumpuntur, vt omninò dispareant. Et ad sensum videmus aliquid ex prædictis speciebus generari, puta cineres, si species cõburantur: vel vermes, si putrefiant. Hæc autem generatio non fit ex substãtia corporis aut sanguinis Christi, cùm sit incorruptibilis: nec quòd materia panis quæ per consecrationem desierat esse, redeat, nec alia materia creatur: Sed cùm in consecratione miraculose detur quantitati dimensiuæ panis, quòd sit primum subiectum consequentium formarum, quod est proprium materiæ: ideò ex consequenti datur ei omne illud quod ad materiam pertinet, & per consequens quod posset generari ex eis, quicquid posset generari ex materia panis aut vini, si esset.

Ex præmissis infertur quòd ex solis speciebus sacramentalibus quis potest nutriri, si acciperentur in tanta quantitate, in qua panis sufficeret ad nutrimentum, cùm habeãt vim substantiæ panis. Difficultas est an quando infunditur liquor eiusdem speciei vel alterius in vinũ, fiat corruptio: & si non, vbi maneat id quod infunditur. Dicendũ quòd si infundatur vel permisceatur in tanta quantitate quòd possit diffundi in totum vinum cõsecratum, totum fiet promixtum. Quod autem cõmixtum est ex duobus, neutrũ cõmiscibilium est, sed vtrunq; trãsit in quoddam tertium ex his compositum. vnde sequitur quòd vinum prius existens nòn maneret. Si liquor esset alterius speciei, puta si aqua poneretur in magna quantitate, solueretur species vini, & illud totum esset alterius speciei. Si autem permisceretur liquor eiusdem speciei, puta vinum, remaneret quidem species, sed non remaneret idem numero vinum: quod declarat diuersitas accidentiũ puta si vinum infusum esset albũ, & aliud rubeum, & si ex eodem dolio diuersa quãtitas, tunc desineret esse sacramentũ, cùm fundamentum omniũ sit quantitas: ideò tunc desinit ibi esse Christus. Si verò liquor admixtus esset tam paruę quantitatis, quòd non posset diffundi per totum vinum cõsecratum, non fieret totum vinum permixtum, sed aliqua pars eius, quę quidem non remaneret eadem numero propter admixtionem extraneæ materiæ: Maneret tamen eadem specie, non solũ si paruus liquor permixtus esset eiusdem speciei, quia gutta aquæ multo vino permixta, transit in speciem vini, vt dicitur in primo de generatione. Manifestum est autem ex prædictis quòd corpus & sanguis Christi manent in hoc sacramento, quandiu illæ species manent eędem numero, & in singulari per pronomẽ demonstratiuum possunt demonstrari siue singularizari: ideò si totum vinum consecratum fuerit permixtum, erit aliud numero, & desinet ibi esse Christus. Si verò fiat tam parua alicuius liquoris mixtio, quòd non possit diffundi per totum, sed per aliquam partem specierum, desinit esse sanguis Christi sub illa parte vini consecrati, tamen manebit sub alia. Et sic pars vini permixta erit substantialiter infra vinũ in loco à nobis imperceptibili. Si dicatur quòd quando aqua admiscetur aquæ benedictæ, efficitur benedicta: quia maius dignũ trahit ad se minus dignũ: igitur. Sic in proposito dicendũ cum Innocen. in c. cùm Marthæ, extra. de celeb. Miss. quòd non est simile de aqua benedicta: quia illa benedictio nullam mutationem substantialem facit circa substantiam aquæ, sicut facit consecratio vini.

Quid dicendum de infusione liquoris in vinũ consecratũ.

Nec obstat quòd magnum & paruum sunt duæ quantitates, & diuersificant ipsam, sicut album & nigrum colorem: ergo quantumcunque paruum addatur, quantitas corrumpitur, & per consequens Christus desinit esse sub ea: quia licet magnum & paruum diuersificent, quantitatem dimensiuam in ratione mensuræ, non tamen quantum ad eius essentiã. Et liquor appositus potest esse adeò paruus, quòd sua paruitate impeditur ne diffundatur per totum, sed per paruas dimensiones: quæ licet sint sine subiecto, tamen substant alteri liquori, sicut & substantia, si ibi adesset.

Ver.10. *De sacramenti Eucharistiæ nominibus.*

A Ltaris sacramentum pluribus nominibus nuncupatur, eò quòd plures effectus, proprietates, & repræsentationes habeat. Et maximè tres: Vnam respectu rei præsentis, scilicet vnitatẽ Ecclesiæ cui homines aggregantur per hoc sacramentum, & secundum hoc dicitur Synaxis Græcè, quod idem est quod communio Latinè. Vnde Damascenus ait, Dicitur communio, quia per ipsam communicamus Christo. Et quia participamus de eius carne & deitate, & vnimur adinuicem per ipsam, iuxta illud, Vnum corpus multi sumus, omnes qui de vno pane & de vno calice participamus. sequitur, Calix benedictionis cui benedicimus, nónne cõmunicatio sanguinis Christi est? Et panis quem frangimus, nónne communicatio corporis Christi est? Et (vt Diuus Augustinus dicit) Christus ad huiusmodi vnitatem & communionem significandam, materiam huius sacramenti ex his rebus elegit, quæ ad aliquod vnum rediguntur. Ex multis enim granis panis conficitur, & ex multis vuis vinum confluit. Sic nos quanuis simus multi, efficimur tamen vnũ in Christo per

A 3.p.q.73. art.4.

Lib.4.

1. Cor.10.

Super. Ioã.

sto per hoc sacramentum. Vnde & idem August. ait, O sacramentum pietatis? O signum vnitatis? O vinculum charitatis? & Innocentius 3. in c. cùm Marthæ, de celeb. Miss. dicit, Per hoc enim quod ipse Christus suscepit de nostro (scilicet carnē) & nos accipimus ipsi de suo (scilicet in hoc sacramento) non solùm carnem, sed etiam animam & diuinitatem, vt dictum est. Et tam insolubili nexu coniungimur, vt qui est vnū cum patre per ineffabilem vnitatē, fiat vnum nobiscum per admirabilem vnionem: ac per hoc (scilicet Sacramentum) ipso mediante, cum Patre & Spiritu sancto vnum efficimur. Pater (inquit) sancte, serua cos quos dedisti mihi, vt sint vnum, sicut & nos. Non pro eis rogo tantum, sed & pro eis qui crediturí sunt per verbum eorum in me, vt & ipsi in nobis vnum sint, vt mundus credat, &c. Ideò hoc sacramētum dicitur communio siue communicatio, quam debemus habere, idem sapere, dicere, & velle, & omnia cōmunicare, præcipuè in necessitate, sicut Apostolus communicauit. Ideò 1. Cor. 10. Obsecro vos fratres, per nomen Domini nostri Iesu Christi, idipsum dicatis omnes, & non sint in vobis schismata. & 2. Corinth. 13. Idipsum sapite. & Hebr. 13. Beneficentiæ & communionis nolite obliuisci.

Ioan. 17. Eucharistia dicitur communio.

Aliam significationem habet respectu futuri, inquantum scilicet hoc sacramētum est præfiguratiuum fruitionis Dei, quæ erit in patria. Et secundum hoc dicitur Viaticum, quia præbet nobis viam perueniendi illuc. Et secundum hoc etiam dicitur Eucharistia, quod interpretatur bona gratia: quia gratia Dei vita æterna, vel quia realiter continet Christum, qui est plenitudo & author gratiæ, qui bonam imò optimam gratiam fecit, dando se nobis sub hoc sacramento. Sicut enim Christus in mundum visibiliter veniens contulit mundo gratiam, secundum illud, Gratia & veritas per Iesum Christum facta est: ita in hominem veniens sacramentaliter, vitam gratiæ operatur, secundum illud Ioan. 6. Qui manducat me, & ipse viuet propter me. Vnde dicit D. Thomas, quòd hoc sacramentum ex seipso habet virtutem gratiam conferendi. Nec aliquis habet gratiam ante susceptionem huius, nisi ex aliquo voto vel desiderio ipsius, vel per seipsum, sicut adulti, vel Ecclesiæ, sicut paruuli. Vnde ex efficacia virtutis ipsius est, quòd etiam ex voto ipsius aliquis gratiam cōsequatur, per quā spiritualiter viuificetur: Hic enim est panis viuus, qui de cœlo descendit, qui solus viuificat. Vnde Christus, Amen dico vobis, non Moyses dedit vobis panem de cœlo, sed pater meus dat vobis panem de cœlo verum. Panis enim verus est, qui de cœlo descendit, & dat vitam mundo. Subdit deinde, Ego sum panis viuus, qui de cœlo descendit: Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in ęternū. Et qui mādacat me, ipse viuet propter me. Panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita. Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam, & per oppositum, Nisi manducaueritis (saltem in voto proprio vel ecclesiæ) meam carnem, &c. Non est ergo vita spiritualis ex fide, licet prærequiratur dispositiuè: sed effectiuè ex carne & sanguine Christi in hoc sacramento contentis. Imò & omnia alia sacramenta virtutem iustificandi & peccata remittendi ab ista passionis oblatione recipiunt.

Viaticum. Rom. 6. Ioan. 13.

3. p. q. 79. ar. 1. ad. 1. Nullus cōsequitur gratiam, nisi ex voto Eucharistiæ.

Si dicatur quòd hoc sacramentū nemo debet recipere nisi contritus & in gratia: Dicendū quòd quicunq; accedit ad hoc sacramentū impræparatus aut cum affectu peccati mortalis, peccat mortaliter, iuxta illud, Probet autem seipsum homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat: Qui enim manducat & bibit indignè, iudicium sibi manducat & bibit. Sed si facta præparatione debita (saltē probabiliter) & adhuc est in peccato mortali: quia stat quòd quis habeat probabilitatem quòd sit cōtritus & in gratia, qui tamen nō est: quia fortè non ex toto corde. Tunc hoc sacramentū adueniens causat gratiā & virtutes, & dat vitam. Si verò inueniat gratiā, auget eam. Ex hoc sequitur quòd per hoc sacramentū remittūtur peccata mortalia, & gratia datur. Vnde in consecratione sanguinis dicitur, In remissionem peccatorum. Nomine autem peccati intelligitur mortale. & si remittat peccatū mortale, à fortiori veniale: quod intelligendū est de præteritis. Quia si quis venialiter esset distractus in sumptione huius sacramenti, illud veniale impediret remissionē mortaliū, & per

1. Cor. 11.

Distractio impedit effectum sacramenti.

consequens collationem gratiæ. Aliqui ponunt accessum medium ad hoc sacramentum, scilicet, quòd accedēs non peccat mortaliter, nec accipit gratiā. Et quādo fit argumentū ex D. Paul. quia vel comedit dignè, vel indignè: dicunt quòd comedit dignè, quantū ad suam æstimationem, quæ excusat à mortali. Alij verò ponunt accessum medium, secundum diuersos gradus intensionis, quos ponunt in conuersione siue detestatione peccatorum: & dicunt quòd stat aliquem probabiliter æstimare se esse contritum, qui non erit sufficienter attritus, ad hoc quòd sacramentum confessionis faciat eum de attrito cōtritum, sed dispositionem aliquam faciat, & tandem sacramētum Eucharistię adueniens perficit & facit contritū, & sic causat gratiā, & dat vitam: aliquādo enim aliquis habet probabile iudicium sufficientis dispositionis, qui tamen adeò remisse dispositus est, quòd nec sacramentum pœnitentiæ nec Eucharistię sufficit propter illam remissionem & negligentiam conatus, cuius intentio requisita incerta est, & cùm quæritur ab eis an talis fecerit, quod in se est, vel nō: respondent ipsum fecisse quod in se est, ad vitandum peccatum indignæ sumptionis, sed non ad obtinendam gratiam. Hac distinctione benè intellecta soluuntur omnia argumenta. & cùm replicatur, si fecit diligentiā ad quam tenebatur, indubitanter habet gratiam: respondent quòd ad maiorem diligentiam tenetur ad obtinēdam gratiam, quàm ad euitādum peccatum. Alij ponunt accessum medium, cùm quis tenetur Eucharistiam sumere, & non habet copiam confessoris. Hic modus non tot amplectitur difficultates, & facilius soluit argumēta: quia contra præcedentes dici potest quòd omne sacramētum susceptum ab attrito, facit illum contritum. De tertia repræsentatione dicetur versu sequenti.

De accessu medio.

Ver. 11. *De Sacrificio Missæ.*

SAcramentum Eucharistiæ etiam dicitur Sacrificiū ratione præteriti, inquātum scilicet est repræsentatiuum dominicæ passionis, quæ fuit verum sacrificium, & ideò inquantum per hoc sacramentum dominica passio offertur, dicitur sacrificium. Et secūdum hoc etiā dicitur Missa, nō accipiendo Missam pro omnibus solennitatibus pręcedentibus aut sequentibus, quę non sunt aspernādę: (Nam Christum ante & post cœnam cæremonias seruasse legimus. Præcessit enim homo lagenam aquæ baiulans, quæ pœnitentiam, contritionem, & satisfactionem significat: benedixit, & hymnum addidit, orationemque pro se & Apostolis ac aliis fecit, vt habetur Ioan. 17. & Diuus Paulus 1. Timoth. 2. Orationes, obsecrationes, & postulationes, ac gratiarū actiones adiungere docuit, vt Diuus Augustinus ibidem interpretatur.) Sed accipiendo Missam pro sacro mysterio, quod fit in consecratione, oblatione, & communione corporis & sanguinis Christi, sub speciebus panis & vini, ac repræsentatione passionis eiusdem, ad salutem fidelium, & remissionem peccatorum: Missa tunc dicitur sacrum mysterium, & sacrificiū, & quodammodo pignus, & instrumentum remissionis peccatorum, à D. Iacobo, fratre Domini, Hierosolymitano Episcopo, primò celebrata, vt habetur in c. Iacobus, de consecra. din. 1. Ad sciendum autem quomodo Missa est sacrificium, notandum est ex D. Aug. 10. de Ciuitate Dei. c. 4. quòd sacrificium, est cultus siue honor soli Deo exhibendus, iuxta illud Exod. 22. Sacrificās Diis, eradicabitur, nisi Domino soli. Per sacrificium igitur intelligunt omnes Theologi & Christiani, omnem oblationem, siue omne id quod Deo offertur in recognitionem supremi dominij, siue ad impetrandam misericordiam & veniam peccatorum, & gratiam acquirendam, siue ad auertendam iram, vltionem, atque vindictam, siue ad reddendas gratias de acceptis beneficiis. & sic peccatorum contritio dicitur sacrificium interius, iuxta illud Psalm. Sacrificium Deo spiritus contribulatus: & oratio & gratiarum actio dicuntur sacrificium, iuxta illud Psal. Sacrificate sacrificium iustitię, & sperate in Domino. Nec ipse offerendi actus dicitur sacrificium, sed id quod Deo offertur in recognitionem supremi dominij: Recognitio autem supremi dominij est duplex; scilicet, interior & exterior. Recognitio interior eodem modo fiebat in antiqua lege, quo nunc fit in noua. Antiqui enim Patres habebant cor contritum & humiliatum, & laudabant Deum interius, & gratias age-

B

A quo Missa primò fuerit celebrata

Contritio dicitur sacrificium.

Recognitio supremi dominij duplex.

agebant, & alia opera interiora & ſecreta pœnitentiæ habebant, ſicut nos qui ſumus in lege noua. Recognitio ſupremi dominij exterior erat alia in lege Moyſi, & alia eſt nunc in lege gratiæ. & ſic aliud eſt ſacrificium exterius legis antiquæ & nouæ. In antiqua enim lege aliquando offerebatur ſacrificium de inanimatis, vt de pane, ſimila, & thure: & fiebat huiuſmodi ſacrificium communiter in laudem & gratiarum actionem pro beneficiis acceptis, & vocabatur oblatio ſimpliciter, & ſine adiuncto. Eſt.n. oblatio nomen commune ad omnia ſacrificia. Aliquando autem fiebat ſacrificium de animatis, quæ occidebantur, & quorum ſanguis effundebatur. Et hoc genus ſacrificiorum vocabatur victima, & fiebat triplici fine. Aliquando in expiationem & ſatisfactionem pro peccato, aut pro pœnis peccatis debitis: & vocabatur Sacrificium Expiatiuum, & Hoſtia pro peccato. Aliquando verò fiebat ad placandum Deum, & dicebatur Holocauſtum ſiue Victima holocauſti, & totum cedebat in cultum Dei. Aliquando autem fiebat in gratiarum actionem pro beneficiis acceptis, & vocabatur Sacrificium Pacificum. Et cùm illa omnia ſacrificia ordinarentur in ſacrificium Chriſti, qui continetur in hoc ſacramento, tanquam ad finem, eò quòd eius ſacrificium & oblatio eminenter continet omnes effectus ſacrificiorum prædictorum: ſequitur quòd in ſacris literis hoc ſacramentum intitulatur & nominatur omnibus nominibus prædictorum ſacrificiorum, ratione contenti. Primò enim dicitur Oblatio. Epheſ. 5. Qui dilexit nos, & tradidit ſemetipſum oblationē pro nobis Deo. & Eſà. 53. Oblatus eſt, quia ipſe voluit: & in c. cōmunione, de conſecra. diſt. 2. vocatur Oblatio. Secundò dicitur Hoſtia ſiue Victima in Holocauſtum, in odorem ſuauiſſimum Domino, quia Chriſtus ad placandum Deum, & reconciliandum nos, ſe obtulit in ara crucis, ideo dicitur Holocauſtum ſiue ſacrificium Reconciliatiuum, Ro. 5. Cùm inimici eſſemus, reconciliati ſumus Deo per mortem filij eius. & Ephe. 5. Tradidit ſemetipſum in oblationem & Hoſtiam, in odorē ſuauitatis, ſcilicet, ad placandum Deum. Vnde cantat Eccleſia, O ſalutaris hoſtia, &c. Tertiò hoc ſacramentum dicitur Sacrificium expiatiuum, ſiue Sacrificium & Hoſtia pro peccato, eò quòd expiet & mundet peccata & ſatisfaciat pro pœnis peccatorum. Vnde Apoſtolus, Si enim ſanguis hircorū aut vitulorū inquinatos ſanctificat ad emundationē carnis, quātò magis ſanguis Chriſti, qui ſeipſum obtulit immaculatum Deo, emūdabit cōſcientiam noſtram ab operibus mortuis? & Gal. 2. Donans vobis omnia delicta, delens quod aduerſus nos erat, chyrographum decreti, & tulit ipſum de medio, affigens illud cruci. Chyrographum decreti erat obligatio pro peccatis debita, ſiue reatus pœna, quam Chriſtus pro nobis portauit, & pro qua ſatisfecit, prout prophetauerat Eſa. 53. Verè languores noſtros tulit, & dolores noſtros ipſe portauit. Si enim Chriſtus emundauit conſcientias noſtras à peccatis, & ſatisfecit pro eis, & in hoc Altaris ſacramento offeratur Deo patri: conſequens eſt quòd hoc ſacramentum quod ipſum continet, & eum tanquam in cruce repræſentat, expiet conſcientias noſtras, & emundet ſiue liberet à maculis & pœnis peccatorum. & ſic dicitur Sacrificium expiatiuum. Sicut enim panis habet ex ſe virtutem nutriendi, & Rheubarbarum detrahendi choleram: ſed ſi panis Rheubarbaro miſceatur, vtranque habet virtutem: ſic Chriſtus, qui eſt verus panis, nutrit, inquantum eſt ſacramentum: inquantum verò mixtus Rheubarbaro & amaritudini paſſionis, per quam dolores noſtros ipſe tulit, expiat peccata & pœnas peccatorum. & ſic Chriſtus eſt nutrimentū, & medicamentū, ac holocauſtū ad ſanandas infirmitates, & purgandas iniquitates. Et quia hęretici inſtant nullibi in ſacris literis eſſe expreſſum hoc ſacramentū eſſe ſacrificium, neq; vt offeratur in expiationem, in qua non ſe obtulit Deo patri, ſed ſolum ſe dedit in cibum: Ideò ex ſacris literis oſtendēdum eſt huiuſmodi ſacramentū eſſe ſacrificiū & expiatiuum, & ad hoc à Chriſto inſtitutū. Ad cuius euidentiam ſupponendū eſt quod dicit Apoſtolus, Omnia in figuram contingebant illis. Ex quo fundamento in epiſtola ad Heb. 7. apertè oſtendit ſacerdotium antiquæ legis ſiue Aaronicum (quod erat temporaneū) figurare ſacerdotiū Chriſti, quod futurum erat æternum, prout Dauid prædixerat dicens, Iurauit Dominus, & non pœnitebit eum: Tu es ſacerdos in æternū ſecundum ordinem Melchiſedech. Sicut igitur adueniente lumine, fugatur & euaneſcit vmbra: ita adueniente nouo Chriſti ſacerdotio, ſecundū ordinem & formam Melchiſedech, euanuit ſacerdotium Leuiticū & Aaronicū, & tranſlatum eſt in nouum ſacerdotium Chriſti ſiue Euangelicum, quod eſt multò perfectius Leuitico: ſicut lux eſt perfectior vmbra, Et quemadmodum Heb. 7. dicitur correſpondenter ſe habent ſacerdotium & lex. vnde Apoſtolus dicit, Tranſlato ſacerdotio neceſſe eſt vt legis tranſlatio fiat: Ita correſpondenter ſe habent ſacerdotium & ſacrificium: quia (vt idem Apoſtolus dicit) Omnis pontifex ex hominibus aſſumptus, pro hominibus conſtituitur in his quæ ſunt ad Deū, vt offerat dona & ſacrificia pro peccatis. Ergo eadem ratione ad ſacerdotē Euangelicum pertinet offerre ſacrificium, quod non licet offerre plebi, ſicut & in antiquo teſtamento. Et cùm ſacerdotium Euangelicum ſit ſecundum ordinem & formam Melchiſedech, & perfectius illo: Melchiſedech autem obtulit panē & vinū: ergo ad ſacerdotē euangelicum pertinet offerre ſacrificiū ſub ſpecie panis & vini, ſiue panem & vinum de cœlo verum, prout Chriſtus fecit in cœna, & faciendum iuſſit, dicens: Hoc facite in meam commemorationem. Hanc tranſlationem & ſacrificij ſpeciem bene prædixit Malachias ex parte Domini pronuncians, Non eſt (inquit) mihi voluntas in vobis: dicit Dominus exercituum: & munus non ſuſcipiam de manu veſtra: ab ortu enim ſolis vſque ad occaſum magnum eſt nomen meum in Gentibus, & in omni loco ſacrificatur mihi, & offertur nomini meo oblatio munda. Propter certitudinem prophetiæ loquitur Malachias in præſenti pro futuro, ſicut Dauid propter eandem cauſam loquitur in præterito pro futuro, dicens, Foderunt manus meas, & pedes meos, &c. Sed quomodo Dominus per Malachiam hæc dicebat: Nónne ipſe inſtituerat ſacerdotium Leuiticum? Nónne præceperat offerri oblationes & ſacrificia? Nunquid promiſit ſe ſuſcepturum de manibus eorum? Leuit. 4. Si peccauerit omnis turba filiorum Iſraël, oblata pro peccato eius conſtituta hoſtiā, ſeruatis certis ſolennitatibus, rogante pro eo ſacerdote, propitius erit Dominus, & benedictionē ſuam ad ſacerdotalem ſubſecuturam promiſit, Num. 6. Sic benedicetis filiis Iſraël, Benedicat tibi Deus, & cuſtodiat te, & oſtendat Dominus faciem ſuam tibi, & miſereatur tui: conuertat Dominus vultum ſuum ad te, & det tibi pacem. Inuocabuntque nomen Domini ſuper filios Iſraël, & ego benedicam eis. Quomodo ergo per Malachiam Dominus ait, Non eſt voluntas mea in vobis, & munus non ſuſcipiam de manu veſtra? Profectò nil aliud intendit niſi quòd aboleretur illud vetus ſacrificium: ſecundum ordinem Aaronicum, ſuccedente illo nouo, ſecundum ordinem Melchiſedech. Ideò inquit, Non eſt mihi voluntas, ſcilicet perpetua, in vobis. Et rationem aſſignat, quia non in hoc populo Iſraël, ſed etiā in omnibus Gentibus volo ſacrificari nomini meo, & offerri oblationem mundam. Non poteſt intelligi de ſacrificio contritionis aut laudis diuinæ, duplici ratione: Prima, quia illa erant communia omnibus ſacerdotibus & non ſacerdotibus, & erant etiam in antiquò teſtamento. Præterea quia (vt dicitur Eſa. 64.) Facti ſumus omnes immundi & iuſtitiæ noſtræ quaſi pannus menſtruatæ. Oblatio ergò vna munda ſuccedens loco omnium illarum veterum, quam inter gentes in omni loco orbis ſacrificandam & offerendam prædixit Dominus, non eſt alia quàm Chriſtus ipſe: qui (vt Diuus Petrus ait) peccatum non fecit: qui (vt dictum eſt) dilexit nos, & tradidit ſemetipſum pro nobis, oblationem & hoſtiam Deo in ara crucis: qui etiam hoc ſacramentum non ſolùm in recordationem cœnæ, ſed etiam paſſionis & oblationis ſuæ ab initio conceptionis ſuæ voluntariè acceptatæ, & poſtmodum in ara crucis realiter exhibitæ in ſacrificium & oblationem, & expiationem peccatorum inſtituit, & offerendam præcepit: vt manifeſtè ex euangelio & traditionibus Apoſtolorum & omnium ſanctorum patrum habetur. Primò ex D. Luca. 22. habemus, quòd Chriſtus hanc oblationem per Agnum Paſchalem figuratam, vocat Paſcha, dicens: Deſiderio deſideraui hoc Paſcha manducare vobiſcum, antequam patiar: Hoc, inquit, Paſcha, nō illud vetus, in quo nihil dignum erat tanto Chriſti

Leui. 1. 2. 3. & 4. c.

Oblatio ſimpliciter quid.

Victima quid.

Hoſtia pro peccato quid.

Holocauſtū quid.

Holocauſtū eſt ſacrificiū reconciliatiuum. Heb. 9.

Euchariſtiā eſſe ſacrificium probatur. 1. Cor. 10.

Heb. 5.

Gen. 14.

Malach. 1.

Pſal. 21.

Euchariſtiæ ſacramentū in recordationē paſſionis inſtitutum.

desiderio: quemadmodum Tertulianus aduersus Marchionem, hoc ipsum in hoc passu diligenter annotauit. Nam antè sæpius idipsum cum eisdem discipulis non solùm semel, sed iterum māducauerat, de eo minimè ipsum locutum fuisse planè indubitatum, sed hoc Pascha nouū: hoc (inquam) & verum, in quo in veritate terminatę sunt vmbræ antiqui testamenti. Agnus ille typicus habebat rationem hostiæ: immolabatur antè ab vniuersa multitudine filiorum Israel, & deinde edebatur, vt habetur Exo. 12. Cùm ergo Christus contentus sit in hoc sacramento, in cuius forma immolatio exprimitur, sequitur quòd ipsum sacramentum Hostia, & Sacrificium dicatur.

Præterea notandum est quod (vt dicunt Euangelistæ) Christus accepit panem, & gratias agēs benedixit & passionem suam tam in consecratione panis quàm vini expressit, deinde subiunxit: hoc facite in meam commemorationem. Hoc pronomen (hoc) quòd cùm non restringatur, demonstrat omnia præcedentia: & hoc verbum (facere) importat plus quam recordari: vnde Facere est consecrare & immolare, siue immolationem & mortem offerre: quia Christus dixit, Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur, hoc est immolabitur. Et sic, hoc facite in memoriam passionis, & effusionis, ac immolationis meæ consecratæ & immolatæ in remissionem, hoc est in expiationem peccatorum: Et sic non solum in recordationem cœnę, sed etiam passionis & in expiationem peccatorum. Hunc intellectum verborum satis ex litera manifestum, Catholica Ecclesia toto orbe terrarum diffusa prolata illa mystica cōsecrationis verba intelligit, Ideo subiunxit, Vnde & memores Domine nos serui, sed & plebs sancta eiusdē Christi filij tui Domini Dei nostri, tā beatæ passionis, &cæt. Offerimus præclarę maiestati tuæ, de tuis donis ac datis, hostiam puram, &cæt. Hic nempe apparet quomodo Ecclesia intelligat quod sibi à Domino præceptum est, Hoc facite in meam commemorationem: & declarat, vt videlicet diuinæ maiestati offerat illam Hostiam mundā & sanctam, quā Christus obtulit, & suo exemplo instituisse monstrauit. Hoc modo Apostoli & orthodoxi omnes vsque ad nos maximo consensu (vt eorum monumenta probant) intellexerunt. Quare huic sensui adhęrere debemus, etsi aliqui in oppositum scripturas allegent & ad memoriam reuocandum & tenendum est fidele illud & planè Christianum Origenis consilium, quod in quadam homelia super Matth. 24. his verbis inculcat, Quoties (inquit) aduersus ea quæ obseruat vniuersa Christi Ecclesia, quibus omnis orbis Christianus consentit & credit, canonicas scripturas aliqui proferūt, vidētur dicere: Ecce in domibus est verbū veritatis: sed nos illis credere nō debemus, neque exire à paterna & ecclesiastica traditione, nec aliter credere: nisi quemadmodum Ecclesiæ tradiderunt nobis. Christus enim præmonuit, Surgent pseudochristi & pseudoprophetæ, & dabunt signa & prodigia ita vt in errorem inducantur (si fieri potest) etiam electi. Ecce prædixi vobis. Si dixerint, Ecce in deserto est, nolite exire. Ecce in penetralibus, nolite credere. Reducendum est pariter ad memoriam illud Apostoli. Miror quòd sic tam citò transferimini ab eo qui vos vocauit in gratiā Christi, in aliud euangelium, quod non est aliud, nisi sunt aliqui qui vos conturbant, & volunt conuertere euangelium Christi. Sed licet nos aut angelus de cœlo euangelizet vobis aliter, quàm euangelizauimus: Anathema sit. Et nunc iterum dico vobis Si quis vobis euangelizauerit præterquàm quod accepistis: Anathema sit. Cùm igitur tot patres & vniuersale concilium Ephesinum affirment nos offerre quotidie illam mundam & viuificatricem hostiam præciosi corporis & Sanguinis redemptoris omniū & incruentam celebrare in Ecclesiis sacrificij veritatem, qui aduersus omnes inducit Apostolum & alias scripturas, quid aliud dicit, quàm sibi soli illuxisse veram sacræ scripturæ intelligentiam, quam nemo illorum sit assecutus? Quod ipsum quis sanæ mentis ferre poterit? Et iam prius quàm è propinquo discutiatur ea de qua agitur sententia, quis, non statim explodet, exibilabit, execrabitur vt hostem catholicæ Ecclesiæ, vt pertinacem hæreticum? Origenes tractans illud Apostoli ad Titum, Hæreticum hominem, &cæt. (vt legere est in epistola D. Pamphilij martyris) sic hæreticum definit: Hæreticus, inquit, nobis habendus est omnis qui Christo se credere profitetur, & aliud de veritate fidei Christianæ credit, quàm habeat definitio traditionis Ecclesiæ. Stat ergo firmum fidei & ecclesiæ fultum fundamētum, Missam & Eucharistiam esse sacrificium. Nunc ad hæreticorum friuolas obiectiones diluendas accedamus. Opponunt in primis tanquam fortissimum & insolubile argumentum, id quod Apostolus dicit Heb. 9. Christus introiuit semel in sancta, æterna redēptione inuenta, nō vt deinceps appareat vultui Dei pro nobis, neque vt sæpe offerat semetipsum, quemadmodum pontifex per singulos annos in sanguine alieno. alioqui oportebat eum frequenter pati ab origene mūdi. Nunc autem semel in cōsummatione seculorū, ad destructionē peccati, per hostiā suam apparuit. & Heb. 10. Hic autem vnam pro peccatis offerens hostiam, consummauit in æternum sanctificatos. Si expiauit: ergo nūc nō expiat. Pro huiusmodi explicatione supponendum est primò, quòd quanuis meritum passionis fuerit sufficiens ad expiandum omnia peccata totius mundi, non tamen efficaciter expiauit. Vnde Christus non dixit, Qui pro omnibus effundetur in remissionem peccatorum: sed solùm dixit, pro vobis & multis, quibus, scilicet, applicabitur. Applicatur autem solum per sacramenta aut fidem, cum voto huius sacramenti proprio vel Ecclesiæ, vt dictum est nec est alius modus expiandi. Secundò supponendum est, quòd Apostolus in præfatis duobus capitulis ostendit dignitatem & potestatem sacrificij Christi super sacrificia sacerdotis Leuitici generis: quia illa sacrificia non purgabant nec expiabant peccata futura siue recidiuationes peccatorum. Si enim aliquis post sacrificiū pro peccato præterito oblatum iterum peccasset, requirebatur aliud sacrificium, & alia sanguinis effusio: Christi autem sacrificium in die parasceues oblatam, sufficiens est ad delenda omnia peccata, etiam futura, & recidiuationes peccatorum. Neque requiritur noua sanguinis effusio, sed requiritur noua eiusdem sacrificij applicatio, quia per peccatum sequens peccator amisit effectum primæ applicationis, & expers factus est meriti passionis Christi, eoque priuatus est. Sed per nouam applicationem eiusdem sacrificij, quæ fit in missa, per hoc sacramentum efficitur iterum particeps, & purgatur à peccatis, & expiantur pœnę: & sic non est aliud sacrificium, sed idem cum illo quod fuit oblatū in ara crucis, cùm sit idem Christus, qui erat in ara crucis, & qui est in hoc sacramento siue sacrificio, hoc dempto, quia tunc erat cruentum, nunc autem est incruentum. Sic soluunt & intelligunt sancti doctores: signanter D. Ambrosius in epistola ad Hebræos, & habetur in cap. in Christo, de consec. dist. 2. vbi ait, Semel oblata est hostia, ad sempiternam salutem potens. Quid ergo nos? Nónne per singulos dies offerimus? verum, sed ad recordationem mortis eius. Et vna eademque est hostia, & non multæ vt in veteri lege. Deinde respondet tacitæ quæstioni: Quomodo est vna, & nō multæ? Quia semel oblatus est Christus: hoc autem sacrificium exemplum est illius idipsum, & semper idipsum. Idem D. Augustin. in li. Senten. Prosperi, & habetur in ca. semel, in. 2. eadem dist. Semel oblatus est Christus in semetipso, & quotidie immolatur in sacramento, hoc est eius immolatio præsentatur. & in cap. iteratur, eadem dist. dicitur, Iteratur quotidie hæc oblatio, licet Christus semel passus sit in carne: sed quia quotidie labimur, quotidie Christus pro nobis immolatur, hoc est eius immolatio Deo offertur, & passio eius in ministerio traditur: vt qui semel moriendo mortem vicerat, quotidie recidiua delictorum per hæc sacramenta corporis & sanguinis expurget. Gregorius etiam Nazianzenus in epistola ad Episcopos, quæ habetur in symbolo Ephesino, & recitatur in c. necessaria, eadem distin. ait: Eadem est hostia, quam offert sacerdos, & quæ in ara crucis: Sed illa cruēta, quia Christus ibi mortuus est. Hęc verò incruēta, quia idem Christus immortalis in memoriā illius oblationis offertur à nobis. Et nō seipsum offert, nec apparet vultui Dei pro nobis, seipsum iterum offerendo: sed eius propiciatio siue oblatio per hoc sacramentum nobis applicatur: & sic nō rursus recrucifigimus filium Dei, vt hęretici impingūt: sed meritū crucifixionis & passionis eius recolimus & offerimus. Ex præmissis patet quòd celebratio huius sacramēti duplici ratione dicitur immolatio.

Primò

Notandum est fidele dictum.

Gal. 1.

Qui habendus sit hæreticus.

Solutiones obiectionū.

Idem sacrificium in missa & in ara crucis.

Recidiua peccatorum per sacrificium missæ expiantur.

Christus nunc nō seipsum offert sed offertur. 3. p. q. 83. art. 1.

Primò quidem, quia (sicut dicit D.Aug.ad Simplicium) Solet imagines earũ rerum nominibus nuncupari, quarũ imagines sunt: sicut cum intuemur tabulam aut parietem, dicimus, Ille Cicero est, Ille Salustius. Sed celebratio huius sacramenti est imago repræsentatiua passionis eius, quæ fuit vera immolatio: Ideo dicitur immolatio: vt supra dictum est ex D.Ambrosio: & secundum hunc modũ potest dici quòd in antiquo testamento Christus immolabatur, hoc est in figuris & immolationibus eius passio futura repræsentabatur. Vnde Apoc.13 dicitur quòd Agnus occisus est ab origine mundi: quia animalia quæ non peccauerant, pro peccatis hominum immolabantur & occidebantur, sanguisque eorum & illorum occisio erat imago siue figura aut repręsentatio Christi, qui peccatum non fecit, occidendi pro peccatis nostris. Secundo dicitur immolatio, quantum ad effectum passionis Christi, quia, scilicet, per hoc sacramentum participes efficimur fructus dominicæ passionis. Vnde in quadam oratione dominicali secreta dicitur, Quotiens huius hostiæ commemoratio celebratur, opus nostræ redemptionis excercetur: & hic modus proprius est huic sacramento, & non figuris antiqui Testamenti.

Cur missa dicatur immolatio.

Ver.12. *De his quibus prodest Missæ sacrificium.*

A Missæ sacrificium prodest nõ solùm sumenti, sed omnibus quibus applicatur, & pro quibus offertur, si sint dispositi. Et in hoc sacramentum eucharistiæ excedit alia sacramenta, quæ solum prosunt suscipientibus: ideo non sunt sacrificia propriè dicta. Sed Eucharistia est sacramentum, & sacrificium: inquãtum est sacramentum, prodest solis sumentibus: inquantum verò est sacrificium: prodest aliis, si sint dispositi: hoc est qui sunt in gratia, & sic beatis & animabus purgatorij quo ad præmium accidentale, secundum proportionem gratiæ quam habent: sed solùm viuentibus quo ad augmentum gratiæ de congruo, ac etiam quo ad acquisitionem, attritis: Quo ad expiationem verò pœnæ, solis viatoribus in gratia existentibus, & secundum affectum & dispositionem eorum. Ex quo patet quod non prodest damnatis, cùm non sint dispositi, neque in via: Sed quia animæ quæ sunt in purgatorio, sunt dispositæ, cùm sint in gratia, & viatrices, non enim sunt in termino: consequens est vt hoc sacrificium prosit illis, quo ad pręmium accidentale, scilicet, gaudium de oblatione, & quo ad expiationem pœnarum, secundùm deuotionem offerẽtis in gratia existentis. Vnde Dauid Psal.22. quem edidit de fructibus huius sacramenti, dicit: & misericordia tua subsequetur me, scilicet post mortem: & hoc in pœnarum expiationem. Figura habetur Danielis vlt. vt amplius declarabitur circa finem, Ratione autem sic probari potest. Supposito fundamẽto quod habetur. 1. Cor. 10. quòd omnes vnum corpus sumus in Christo, alter alterius membra, scilicet, in auxilium, vt in eadem epistola c.12. dicit, Si quid patitur vnum membrũ, compatiuntur alia membra. Compassio autem subleuamen importat, & communicationem in necessitatibus. vn de Rom. 12. Necessitatibus sanctorum communicantes. His suppositis, sic pòtest probari: Sicut se habet membrũ corporis naturalis ad aliud mẽbrum eidem corpori vnitum in necessitate existens: sic membrum mysticum, hoc est fidelis ad fidelem, quando est in necessitate, cùm sint membra eidem corpori vnita per charitatem. Sed membrum corporale compatitur alteri, & potest ipsum iuuare, imò de facto iuuat: Igitur, &c. Potissimum autem subleuationis pœnarum remedium est passio Christi, quæ per hoc sacrificium applicatur, & sancti Apostoli applicauerunt, vt dicit D. Dion. vbi officium sepulturæ tempore Apostolorum describens, inquit, Venerandus antistes precem sacram (hoc est missæ sacrificium) peragit, precaturque illa oratio diuinam clementiam, vt Deus defuncto cuncta dimittat peccata, hoc est pœnas peccatorum, quæ pro fragilitate sunt admissa. Et D.Chrysost. in homil.69. ad populum Antiochenum, dicit: Non temerè ab Apostolis hæc sancita fuerunt, vt in tremendis mysteriis defunctorum agatur commemoratio Sciebant enim illis multum cotingere lucri & vtilitatis. Et Dama. in quodam sermone de suffragiis Mortuorum dicit: Mysteriorum conscij discipuli Saluatoris, & sancti Apostoli in tremendis viuificis mysteriis memoriam fieri eorum qui fideliter dormierant, sanxerunt. Ex præmissis patet quàm falsè & impudenter dicant hæretici, quod Græcus canon hanc commemorationẽ non habet. Quia manifestũ est D.Dion. & Chrysost. fuisse Græcos, qui de Canone huiusmodi faciunt mentionem: licèt Græci commemorationem defunctorum alio ordine habeant: quia prępónunt eam, dicunt enim, Et omnium sanctorum, quorum supplicationibus respice nos Deus, & memento omnium qui dormierunt in spe resurrectionis & vitę æternę, & requiescere eos facito, vbi videtur lumen vultus tui. Adhuc te Domine inuocamus, memento omnis episcopatus orthodoxorum, &c. & subditur: Etiam offerimus tibi hoc rationale obsequiũ pro orbe terrarũ, & S. Ecclesia Catholica. Latini etiã omnes hęc asseruerunt. Inter quos D. Aug. in lib. de Cura agenda pro mortuis dicit: Nõ est parua vniuersæ ecclesiæ, quę in hac consuetudine claret, authoritas, vt in precibus sacerdotis, quæ Domino ad altare fundũtur, locũ habeat cõmemoratio defunctorũ. & D.Greg. Animę defunctorũ quatuor soluũtur modis, Oblationibus sacerdotũ, &c. & in Con. Cabilonen. vt recitatur in c. visum, de cõse. dist. 1. dicitur. Visum est præterea nobis, vt in omnibus missarum solenniis pro spiritibus defunctorum Domino deprecetur. Sicut enim nulla dies excipitur, in qua non pro viuentibus & quibuscunque necessitatibus deprecetur: ita nimirũ nulla dies excipi debet, quin pro animabus fidelium preces Domino in missarum solenniis fundantur. Ex præmissis apparet quòd offerre sacrificium missæ pro defunctis non processit ex imposturis sacerdotum, vt calumniantur hæretici: sed ex Apostolorum & sanctorum patrum vniuersalisque ecclesiæ traditionibus. Notandum tamẽ quòd quanuis ad solos sacerdotes pertineat missam in persona ecclesiæ celebrare, hoc est sacramentum corpòris & sanguinis Christi consecrare, & mysterium passionis Christi sub illis speciebus solenniter repræsentare & offerre: sic quòd si non sacerdotes attentarent, nihil efficerent. Possunt tamen omnes Christiani, etiam laici & mulieres, sacrificium hoc à sacerdote consecratum, spiritualiter offerre Deo patri, in memoriam & recordationem passionis Christi, & deprecari vt illam passionem per hoc sacrificium repræsentatam, dignetur applicare sibi, vel suis, ac etiam aliis extraneis: hoc enim habetur in Canone missæ. In quo post primum memento dicitur, & omnium circunstantium, quorum tibi fides cognita est & nota deuotio, pro quibus tibi offerimus, vel qui tibi offerunt pro se suisque omnibus, pro redemptione animarũ suarum, pro spe salutis & incolumitatis suæ. Et propter huiusmodi oblationem D.Petrus vocat omnes Christianos, Sacerdotes, dicens: Vos estis genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, & Apoc. 1. Fecit nos regnum & sacerdotes, &c. sed de his amplius cùm de ministro huius sacramenti agetur.

Animabus purgatorij suffragatur Missæ sacrificium.
Ver.18.
7. c. Eccle. Hierar.
Mos sepeliendi tempore Apostolorum.
Canon Græcorum commemorationem habet fidelium.
In.4. Dia.
Pro defunctis celebrare vnde sumpsit originẽ.
Notabile dictum.
2. Pet.2.

Ver.13. *De modo quo hoc sacrificium operatur effectum.*

E Et quia hæretici circa hoc sacrificium multa falsa imponunt doctoribus theologicis, quæ & improbant & suggillant, præsertim quòd dicunt Missæ sacrificium facere remissionẽ peccatorum ex opere operato: vocantq́; hanc persuasionem pharisaicã & ethnicam, quam nemo probare debet. Ideò eis respondendũ est: In primis quo ad hoc ꝙ dicunt hanc vocem (ex opere operato) non habere in sacris, neq; fuisse ab antiquis doctoribus vsitatam: sed in scholis theologicis nuper natam, ad circunuolutionem veritatis. Dicendum quòd hæretici hoc complexum (ex opere operato) alter accipiunt, quàm theologi intelligant. Ideò rident & calumniãtur: Putant enim theologos intelligere per opus operatum ipsam applicationem sacramentorum, siue sacrificandi actum, quod nemo doctorum theologorũ vnquam cogitauit: imò illam applicationem siue sacrificãdi actum vocant, opus operantis. Opus autem operatũ intelligunt ipsum opus, aut rem ipsam quæ applicatur in se: & valere aliquid ex opere operato dicitur, cùm ex re ipsa applicata aliquis effectus vtilis sequitur, & non solum ex opere operantis, hoc est propter sanctitatem aut eius qui applicat, vel recipit, aut vtitur: quemadmodum panis habet ex se, siue ex natura sua, effica-

Opus operatum quid.

efficaciam nutriendi, Rheubarbarum siue Scammea habet ex se siue in se vim detrahendi choleram, ex ipso (vt sic dicam) opere operato, hoc est ex reipsa, & non tantum ex imaginatione, vel affectu, aut fiducia sumentium, aut applicantis: quanuis imaginatio & affectus vel adiuuet vel impediat rei in se energiam & operandi efficaciam. Ita sacramenta instituta sunt à Christo, vt essent alicuius diuinæ gratiæ in nobis signa & instrumenta, habentia in se efficaciam ad assequendum ea, ad quæ sunt à Deo instituta, non ponentibus obicem siue impedimentum. Ipsa igitur habent efficaciam, non tantum ab operante, hoc est ob deuotionem aut bonum motum voluntatis conferentium aut suscipiētium, vt euidens est in baptismo paruulorum à peccatore admistratum, qui efficaciam habet regenerandi non à conferente, cùm sit malus, nec à paruulo, cùm nullum actum habeat, sed in se ex diuina institutione. Sic panis viuus, quem dedit Deus pater de cœlo verum, qui est caro Christi, pro mundi vita, habet ex se, vt est sacramentum, nutrire: & vt habet Reubarbarum hoc est amaritudinem passionis illatæ, siue vt sacrificium repræsentans passionem, habet expiare peccata, & satisfacere pro pœnis peccatorum. Et hæretici non verentur dicere nihil valere ex opere operato. In quo euidenter blasphemant: nam Christus dixit, Qui manducat me, & ipse viuet propter me. *Ioan. 6.* Nec habet hoc ex fiducia, vt ipsi volūt: quanuis fides & fiducia siue spes debeant adesse, vt dignè sumatur. Non tamen fidei aut fiduciæ, sed huius viui & viuifici panis est ea vitę energia & efficacia. Nec dicūt Theologi (vt hæretici falsè imponunt) Christi passionē solum ad peccatum originale expiandum exhibitam, sed etiam ad omnia peccata actualia, & pœnas peccatorum; imò & omnia sacramenta ex passione Christi efficaciam habent. Sed hoc sacramentum iteratur, vt dictum est propter nouam applicationem, propter peccata deinceps commissa, & deletionem reatus, ac augmentum gratiæ.

Ver. 14. *De Missis priuatis*

C

Missæ priuatæ vtiles & frequentandæ.

CVm Missa (prout dictum est) sit corporis & sanguinis Christi consecratio, & oblatio in remissionem peccatorum, & in spem salutis & incolumitatis æternæ: sequitur quòd est bona & vtilis siue sit publica, siue priuata, siue coram multis, siue coram paucis dicta, non solum diebus dominicis, & ab vno, sed etiam omnibus diebus ferialibus, & ab omnibus sacerdotibus, aliàs benè dispositis. & ideò est frequentāda. Hoc enim à tempore Apostolorum sancti patres & vniuersa Ecclesia seruauerunt, vt habetur in c. semel, & c. iteratur, & c. & si non frequentius, de consecrat. dist. 2. Et D. Ambr. Si quotiescunque effunditur sanguis Christi (hoc est eius effusio repræsentatur) in remissionem peccatorum funditur, debeo meritò semper accipere, qui semper pecco: debeo semper medicinam accipere, qui semper infirmor. Si liceat vni sacerdoti, quare non licebit alteri pro se ac aliis offerre, cùm orationem & oblationem communem docuerit Christus? Si oratio dominica bona est, quomodo per iterationē deterior efficitur? Sic si missa bona est quomodo per iterationē deterior efficitur? An ideo perdicum & phasianorum deterior fit cibus, quia in mensis nobilium duntaxat frequentior est? Vnde D. Hieron. ad Vigilantiū epist. 10. parte 1. dicit: Quod semel fecisse bonū est, & laudabile, si frequenter fiat, seruatis, scilicet, omnibus debitis circunstantiis, quomodo potest esse malum? aut si aliqua culpa vitanda est, non ex eo quod sępè, sed quod fit culpabile est. Est enim in missa peccatorum confessio, quia etiā iustus ab initio accusator est sui, Prou. 18. *Quid in missa agatur.* Diuina subnectitur laus: fiunt orationes pro populo, Euangelica eruditio. fidei auditur confessio: est in præsentia corporis Christi Dei fruitio, & arcanorum cordis coram Deo patefactio supplex diuini auxilij imploratio, sunt & cæremoniæ, homines ad deuotionem prouocātes, & in gratiarum actione finem accipit missa: Quid horum reprehensione dignum est, si frequenter fiat? *Psal. 118.* Septies in die laudem dixi tibi, ait regius Psaltes. Quid si pluries, vt D. Bartholomæus, qui centies per diem, & centies per noctem flectebat genua ad orandum? & isti indeuoti hæretici coarctare volunt populum, vt semel singulis hebdomadibus laudes offerant Deo. Nec obstat quod allegant, Christus semel passus est: ergo semel duntaxat offerri debet. Non valet consequentia: Quia hoc sacramentum incruentum est: nec realiter iteratur passio, sed eadem pluries ad memoriam reducitur, & pluries Deo præsentatur: quia semel oblata nō operatur secundum suam infinitam virtutem, sed secundum deuotionem offerentis, vel eorum pro quibus offertur, tam quo ad deletionem culpæ & reatus pœnæ, quàm quo ad collationem gratiæ, quæ semper in hac via augeri potest, vt dictum est. *Semel in die vni sacerdoti sufficit missam celebrare.* Sufficit tamen vni sacerdoti semel in die celebrare. Non enim modica res est vnam missam facere: & valdè felix est, qui vnam in die celebrare potest. Dominus Innocētius in c. proposuisti, extra de celebr. miss. excepit duos casus. Primus est propter solennitatem diei Natiuitatis Domini, in quo licitum, & nō præceptum, tres missas dicere, ad repræsentandā triplicem Christi natiuitatem: Prima natiuitas est æterna à patre: secunda corporalis à D. Virgine: tertia spiritualis in cordibus fidelium, vel ad repræsentandum triplicem statum scilicet legis naturæ, Moysi, & gratiæ. Secundus casus est necessitas: *Quādo pluries in die vni sacerdoti licitū est.* Si moriatur aliquis dicta à curato missa de die, & non sit alius presbyter, vel si celebrata missa petatur infirmorum communio, & nil reseruatum est in pixide, aut aliquid huiusmodi, vel sunt diuersæ annexæ in eadem cura, solent episcopi dispensare cū ieiunis: quāuis glo. dicat nō esse specialiter prohibitum plures missas celebrare, vnā de die, & vnā pro mortuis: quia licet canon dicat, sufficit, nō tamen prohibet, ritus tamen ecclesiæ aliter se habet. Ideo nisi in prædictis casibus non licet, & per consequens extra illos casus pluries celebrans peccat. Et idem dicendū est de eo qui in die parasceues missam priuatā celebraret: quia contra ritū vniuersalis ecclesiæ faceret. Quanuis plures audire, & pluries spiritualiter offerre non sit illicitum, imò valdè vtile & meritorium. Propter indeuotionem tamen supersedendum est sacerdoti. Vnde Diuus Augustinus, & habetur in cap. quotidie, de consecrat. distinct. 2. Quotidie celebrare nec laudo nec vitupero. singulis tamen diebus dominicis communicandum hortor. Si autem deuotio adsit, laudat: Apostoli enim erant perseuerantes in communicatione fractionis panis. *Missæ priuatæ de quo sunt celebrandæ.*

Debent autē missæ priuatæ celebrari de die, nisi propter specialē deuotionē; vt in c. quidā laicorū, extra de celeb. miss. vbi non præcipitur, sed solum sancitur. Ideo non est de necessitate, sed de honestate, quod celebretur vel audiatur missa peculiaris de die, etiam in die festo, nisi propter scandalū, & in magnis solēnitatibus. Nec obstat illa maxima falsa & hæretica, qua improbantes missæ sacrificiū, & priuatas siue peculiares missas tāquam summā euangelij veritatem, & principiū firmissimū, & receptissimū fundamentū supponunt, dicētes esse idololotriam, quicquid fit deuini cultus gratia sine expresso verbo Dei, qui sic se coli præcepit, aut hoc ipsum instituit. Nam vltra ea quæ superius hoc. §. ver. 8. allegata sunt contra hoc fundamentum, D. Paulus. 2. Thessa. 2. monet nos tenere quod accepimus à patribus, dum ait: Tenete traditiones quas didicistis, siue per epistolam scriptam, siue per sermonem non scriptum. & Galat. 1. dicit habendos esse sub anathemate eos qui audent dicere contra id quod accepimus. Nō possumus ex scripturis proferre verbum, quo constet Deum instituisse aut præcepisse Abeli, vt sacrificium offerret de primogenitis: Si Abel ergo nō idololatrauit, cum ad eum & eius munera aspexerit Dominus, licet non haberet scriptum verbum, quo preciperetur sic fieri: Si Noë aut Abraham & Iacob non malè egerint, diuersa offerendo sacrificia absque aliquo verbo scripto, eò quòd dominus interius inspirauit: Quomodo non verentur hi in idololatriam conuertere ea quę Spiritu sancto inspirāte ab Apostolis in gratia confirmatis, & tantis patribus, cū consensu totius Ecclesiæ, quæ errare nō potest, edocta sunt? *Vnus solus cōmunionē licitè accipere potest.* Et licet Christus plures conuiuas in cœna habuerit, quibus corpus suū cōmunicauit: non pręcepit tamē, vt quum hoc ageretur, tantū numerū haberent, scilicet, cùm dixit, Hoc facite: sed quòd in suam cōmemorationem agerent, quotiescunque hoc facerent. Quòd si repente feruore aliorū aliquis in charitate Dei, illius viuifici panis supersubstantialis quotidianam refectionē desiderat, debétne fraudari illo sancto desiderio, & illius panis alimonia, nisi sociū illius deuotionis inueniat? Si vnus ęgrotus requirat, dabi-

tur

tur illi. Quare sacerdos spiritualiter ægrotus, pro se medicinam non accipiet? Ecclesiæ ergo Catholicæ determinationi & ritui magis standum est, quàm hæreticorum temeritati.

Ver.15. *De valore missæ.*

A VAlor missæ (vt ad propositum sufficit) attendi & considerari potest dupliciter: Primò ex parte sacramenti siue sacrificij contenti in sacramento: Secundò ex parte sacerdotis offerentis. Si consideretur ex parte sacrificij siue Christi oblati in sacramento, cùm ipse Christus sit infinitus, sequitur quòd valor erit infinitus: quia tamen hoc sacrificium non operatur nisi per applicationem, & applicatio non possit esse infinita, cùm infinitas creaturæ repugnet: sequitur quòd non operatur infinitè. Eam ob rem Diuus Thomas dicit quod quanuis virtus Christi qui continetur in sacramento Eucharistiæ, sit infinita: est tamen determinatus eius effectus, ad quem illud sacramentum ordinatur, Ideo non oportet quod per vnum altaris sacrificium tota pęna eorum qui sunt in purgatorio, expietur. Vnde quandoque plures missæ in satisfactionem vnius peccati iniunguntur. Secundò consideratur valor siue effectus missæ ex parte offerentis. Et ita si offerens sit in gratia, valet ad tria. Primò ad meritum essentiale, quod est solius offerentis, qui offerendo meretur: nec potest huiusmodi meritum communicare. Et secundum hoc effectus proportionatur gratiæ. Secundò ad meritum accidentale, quod est gaudium de illo actu sacrificandi: & hic effectus communicatur omnibus in gratia existentibus, secundum proportionem gratiæ quam habet, vt dictum est cùm de beatitudine accidentali ageretur. Tertiò valet quantũ ad satisfactionẽ: & quantum ad hoc proportionatur conatui siue affectui & deuotioni offerẽtis: Quia quo ad satisfactionẽ magis attẽditur affectus offerentis, quàm quantitas oblationis. Vnde Christus dixit viduam plus omnibus misisse in gazophilacium. Quanuis ergo hæc oblatio ex sua virtute sufficiat pro tota pœna illorum pro quibus offertur: nõ tamen satisfacit pro tota pœna, sed secundum quãtitatem deuotionis, qua sacramentum offertur. Vnde Diuus Thomas dicit quòd hoc sacrificium tollit pœnam, vel in toto, vel in parte, secundum mensuram deuotionis eius qui offert, mediatè vel immediatè: Quia (vt idem doctor habet) suffragia facta per malos ex imperio ecclesiæ, aut defuncti qui pręcepit ea fieri: valet illis ita quòd deuotio imperãtis facit idem quod exequẽtis. Quod inde patet, quia si sacerdos sit malus, vel nullum habeat affectũ ad eum pro quo celebrat: vt cũ odit eum, aut ignorat quis sit: & nihilominus vult pro eo celebrare, vt euitet scandalum: sacrificium proderit illi, & non infinitè ergo limitatur per aliquem affectum, non sacerdotis: ergo alterius offerentis per sacerdotem vel per affectum siue intentionem aut deuotionem ecclesiæ.

Valor missæ penes quid attenditur.

In.4.dist. 45.q.2.art. vlt.q.vlt. ad vltimum argumẽtum Missæ vtilitates. Luc.22.

Notandum tamen quòd effectus huius sacrificij à tribus pendet, & ideo meritum missæ secundum aliquos in tres partes diuiditur: quarũ vna attribuitur Christo: Alia verò intentioni & deuotioni ecclesiæ. Tertia attribuitur ministro. Quantitatem applicationis quam facit Christus & deuotionis ecclesiæ ignoramus. & licet sacerdos sciret illam, non posset eam aliter applicare. Sed quantitatem expiationis siue satisfactionis, quæ ei competit ex conatu & affectu suę deuotionis, potest alteri applicare & dispensare, sicut pœnalitatem & satisfactioni ieiunij, & peregrinationis, ac aliorum operum pœnitentiæ: habet enim conatus deuotionis ex natura sua quãdam pœnalitatem, licet propter affectum & dispositionem delectet.

Meritum missæ diuiditur in tres partes.

Ver.16. *De missa pro pluribus dicta.*

B DIfficultas grauis est an missa priuata pro pluribus dicta, prosit cuilibet illorum, ac si pro quolibet illorũ celebraretur. Quidam (vt Præpositiuus & D.Hieron.) attendentes ad infinitum valorem ex parte Christi, dicunt quòd sic. Quidam verò attẽdentes ad finitam applicationem, dicunt quòd non: & huius opinionis est D.Thom. Dominus autem Caietanus medius inter eos ambos nititur concordare, dicens quòd presbyter potest considerari celebrare pro pluribus dupliciter: primò vt eius intentio primò feratur in omnes æqualiter & collectiuè, vt si decem rogent sacerdotem celebrare pro se, & ipse omnes decem simul commendet. Tunc dicit quod non prodest vnicuique, sicut si pro vnoquoque offerretur. Et ratio est: quia licet virtus sacrificij in se sit infinita, non tamen operatur infinitè: quia tunc sequeretur quòd non esset dicenda nisi vna missa pro toto mundo. & quòd vna missa euacuaret totum purgatorium: infinitò enim non potest fieri additio. & sic aliæ missæ essent superfluæ, & ecclesia male fecisset, instituẽdo quòd missa pro aliquo particulari diceretur: quod cõsequens pro vtraque sui parte est erroneũ & à bonis operibus retractiuum, cultusque diuini diminutiuum. Operatur ergo finitè secundum proportionem deuotionis offerentis, quæ est finita & limitata, & determinatæ quantitatis. Sed omne quantum diuisum per partes quãtitatiuas, diminuitur, & redditur minus, & tãdem consumitur, vt experimento videmus. Ergo deuotio sacerdotis pluribus æquè primo applicata diuiditur: & per consequens vnus minus accipit, quàm si tota deuotio ei applicaretur. & secundum hunc modum dicendi dicit debere intelligi D.Tho. & alios qui hanc opinionẽ sequuntur. Ex quo sequitur quòd sacerdos promittens seorsum pluribus celebrare pro quolibet in particulari, non satisfacit omnibus, dicẽdo vnam missam duntaxat: Sicut si quis cuilibet ex decem promittat quinque duodenos, non satisfacit cuilibet, dãdo omnibus simul quinque duodenos. Et ad dictum D. Hier. quod habetur in c. nõ mediocriter, de consec. dist. 5. vbi dicitur, Cùm igitur pro cunctis animabus psalmus vel missa dicitur: nihilominus quã si pro vnoquoque illorum diceretur, accipitur: respondet quòd loquitur quantum ad præmium accidẽtale, quod omnes participant, iuxta illud Psal. Particeps ego sum omnium timentium te. In symbolo dicimus Sanctorum communionem, hoc est communicationem: vel debet intelligi dictum D.Hier. quando affectus seu intentio offerentis, fertur primò in particulari sigillatim, vt amplius statim dicetur. Et cùm dicitur quòd suffragia, præcipuè orationum innituntur diuinæ liberalitati, quæ est infinita, ad quam non refert orare pro vno vel pro pluribus, imò tanto videatur acceptabilior, quantò pro pluribus fit: quia ex maiori charitate videtur procedere. Ideò Christus docuit orare in plurali & pro omnibus. Respondet quòd oratio potest dupliciter considerari: Vno modo ex parte eius qui oratur, scilicet, Dei: & sic non refert pro vno vel pro multis orare: Alio modo ex parte orantis, inquantum habet pœnalitatem, & satisfacit: & sic refert, cùm deuotio sit finita, & diuisa reddatur minor. Nec obstat quòd Ecclesia celebrans, pro vno defuncto adiungit orationes pro aliis: quia est alius actus sacerdotis, in quo non præiudicatur illi, pro quo celebratur, cum pro eo speciali actu obtulerit sacrificium. nec est simile de lectione, quæ tantum, imò aliquando amplius prodest aliis assistẽtibus quàm illi pro quo fit: quia suffragia (prout sunt satisfactiones) non sunt per modum actionis, vt doctrina, sed per modum passionis & pœnalitatis conatus ex natura rei: licet oratio inquãtum meritoria meriti essentialis aut accidentalis, consideretur per modum actionis.

Psal.118.

Alio modo potest considerari sacerdos celebrans pro pluribus, vt eius conatus siue affectus & applicatio fertur, primò in singulos, hoc est offert pro vnoquoque sigillatim, & successiuè passionem Christi, in hoc sacramento repræsentatam, primo pro se & peccatis suis, secundò pro parentibus, tertiò pro eo qui dedit illi tres duodenos pro sustentatione, deinde pro alio similiter dãte, & sic de aliis. Tunc cùm sint plures actus oblationis respectu vnius sacrificij, secundum eundem Caietanum, tantum prodest omnibus illis, sicut si pro vnoquoque solo illorũ offerretur: quia tota deuotio sacerdotis cuilibet applicatur, successiuè tamen. Ex quo videtur sequi quòd si sacerdos promisit sigillatim & in particulari tribus aut pluribus celebrare vnam missam, & à quolibet recipit stipendium pro sustentatione, celebrãdo vnam, offerendo sigillatim & distinctè & successiuè pro quolibet, satisfacit omnibus illis: facit enim quod promisit, & nil deperit primò, si pro aliis deinde & successiuè offerat, & sic dicit intelligi dictum D. Hier. supra allegatum: quia vel petens ab eo missam intẽdebat vt solum offerret pro se, & nõ pro aliis: tunc eius intentio esset obliqua & cõtra charitatem, & saperet spe-

Opinio domini Caietani.

ciem

ciem ſimoniç. & pecunia ſua eſſet in ſuam perditionem. Et ſic celebrans non debet ſe conformare eius intentioni, neque ad id ſe obligare: magis enim ſacerdos tenetur ſibi & parentibus, & celebrare pro ſe & illis, quam pro eo à quo accipit ſtipendium pro ſuſtentione vnius diei. Nec ordo prioritatis aut poſterioritatis in his oblationibus eſt eſſentialis. Cùm ergo nil depereat petenti, imò accreſcat ei gaudium accidentale de aliis oblationibus, & ſacerdos non teneatur ſe conformare intentioni inordinatè petentis: non videtur ratio apud eum, quare non ſatisfaciat omnibus. Sicut qui promiſit cuilibet ex decẽ, quinque duodenos, ſi daret cuilibet ſex duodenos, ſatisfaceret cuilibet, imò eſſet liberalis, &cæ. Si verò vnus miſſam petat de beata Virgine, alius de Spiritu ſancto, reſpondet quòd quantum ad ſacrificium ſatisfacit, ſed tenetur ante vel poſt ad orationes & ſuffragia, ad quæ ſe obligauit.

Hæc opinio habet magnam apparentiam, & faciliter ſoluit omnia argumenta, vno dempto, quod fit ex diminutione cultus diuini. Cùm enim quilibet petẽs intendat, & rectè intendere poſſit, vt hoc ſacrificium particulariter & ſemel in die offeratur, & paſſio Chriſti in hoc ſacramento repræſentetur, & alius ſimiliter quod eodem die ſeorſum & ſpecialiter offeratur: & ſic eorum intẽtio eſt quòd pluries diſtinctè repræſentetur, quæ ex hoc apparet quòd ſi ſcirent ſacerdotem ab alio accepiſſe ſtipendium, & promiſiſſe alteri pro eo celebrare, alium ſacerdotem quærerent. *Opinio tutior.* Cùm ergo hæc opinio ſit cultus diuini diminutiua, & præbeat materiam cupiditatis, non videtur in foro conſcientiæ tuta. Si autem ille qui petit & dat, ſcit de aliis qui petierunt & dederunt: tunc cùm volenti non fiat iniuria cenſetur contentari quòd in vno ſacrificio eius commemoratio fiat, & ſic ſatisfacit. *Caueant ſacerdotes.* Non tamen excuſantur ſacerdotes à peccato, nec à reſtitutione, qui plures miſſas admittentes, minori pretio per pauperes ſacerdotes ſupplent. Non enim videtur quo titulo reſiduum pecuniarum retinere poſſint.

Ver. 17. *De dignitate ſacramenti Euchariſtiæ.*

A Vchariſtiæ ſacramentum aliis ſacramẽtis eſſe dignius apparet ex multis, primò ex contento in hoc ſacramento, quia in eo continetur realiter Chriſtus, qui cùm ſit Deus, eſt ineffabilis dignitatis: in aliis ſacramentis eſt ſolum quædam virtus inſtrumentalis à Chriſto participata. *3. p. q. 65. art. 3.* Secundò ex ordine ſacramentorum: quia omnia alia ſacramenta ad hoc ſicut ad finem ordinantur. Tertiò quia omnia ferè ſacramenta in Euchariſtia conſumantur, vt D. Dion. dicit. *3. c. eccle. Hierar.* Quartò ex mirabilibus quæ fiunt in huius ſacramenti conſecratione: Primò, fit tranſſubſtantiatio panis & vini in verum corpus & ſanguinem. Secundò, quia Chriſtus eſt ita magnus in paruo loco, ſicut fuit in cruce, & nunc eſt in cœlo. Tertiò, quòd materia panis nõ annihilatur, cùm aliquid eis maneat. Quartò, quia idem corpus in pluribus locis ſimul eſt, licet non localiter. Quintò, quia manent accidentia ſine ſubiecto. Sextò, quia accidentia habent virtutem ſubſtantię, & ex eis poteſt fieri generatio. Septimò, quòd diuiſis accidẽtibus corpus nõ diuiditur, & alia innumera, quæ ex his ſequũtur, & in hoc ſacramento cõtinentur, Ideo Pſal. vocat memoriale omniũ mirabilium quæ fecit, dicẽs: Memoriam fecit mirabilium ſuorum miſericors & miſerator Dominus: eſcam dedit timentibus ſe. *Pſal. 110. D. Thom. opuſ. 58. c. 21. & ſeq.* Octauò apparet dignitas ex effectibus, quia plures & nobiliores habet quàm alia ſacramenta.

Ver. 18. *De effectibus ſacramenti Euchariſtiæ.*

B Vm Euchariſtia non ſolum ſit ſacramentũ. ſed etiam ſacrificium, in effectibus quos habet vt ſacrificium, excedit omnia ſacramenta, quæ non ſunt ſacrificia, ſed ſacramenta tantum. & ſic ſolum proſunt accipientibus, & non aliis: ſicut Euchariſtia, inquantum eſt ſacrificium, hoc eſt inquantum offertur Deo in memoriam & repræſentationem paſſionis Chriſti, prodeſt non ſolum celebranti, ſed etiam aliis. *Sacrificij miſſæ effectus.* Effectus euchariſtiæ vt ſacrificium, eſt cauſare vel augere gratiam, remittere peccata, & ſatisfacere pro pœnis peccatorũ eorum pro quibus offertur ſecundũ menſurã deuotionis illorũ. *Euchariſtia vt ſacramentum quos effectus habet.* Euchariſtia verò (vt eſt ſacramẽtum. ſ. prout ſumitur) habet duplicem effectum: vnum directè, alium ex cõſequenti. Directè quidem, ex vi ſacramenti habet illud ad quod eſt inſtitutum, ſcilicet ad nutriendum ſpiritualiter per vnionem ad Chriſtum & eius membra. Alium effectum habet indirectè & ex conſequenti, ſcilicet remiſſionem peccatorum: quia per hoc ſacramentum aliquis conſequitur non ſolum remiſſionem culpæ, ſed etiam pœnæ: non quidem totius (ſicut per ſacramentum baptiſmi, quod eſt ordinatum ad remiſſionem culpæ & totius pœnæ, eò quòd per ipſum homo commoritur Chriſto) ſed ſecũdum modum ſuæ deuotionis & feruoris: quia euchariſtia directè ordinatur ad nutriendum, & perficiendum per Chriſtum: quantum ad primum effectum quem habet ex vi ſacramenti, operatur, ſpiritualiter nutriendo animam, ea quæ operatur cibus, nutriendo corpus. Cibus enim delectat, nutrit, ſuſtentat, auget, reparat humidum radicale: ſic cibus iſte ſpiritualiter animam.

Vnde rectè poteſt dici Menſa, de qua gratias agere debent fideles, tanquã de magna Dei dono: cuius inſtitutionẽ præuidens Salomõ, dicebat Omni homini dedit Deus diuitias atq; ſubſtantiam, poteſtatemq; ei tribuit, vt comedat ex eis, vt fruatur parte ſua, læteturq; de labore ſuo, hoc eſt donum Dei. *Eccle. 5.* Similiter Dauid præuidens hoc donum, recitando beneficia, cognoſcens ſe teneri ad gratias, dicebat: Dominus regit me, & nil mihi deerit in loco paſcuæ ibi me collocauit, &c. ſequitur, Paraſti in conſpectu meo menſam. *Pſal. 22.* Sed quam mẽſam parauit Deus? inuenio quòd duplicem: Prima eſt naturæ, ad nutriendum corpus: ſecũda eſt gratiæ, ad nutriẽdam animam. *Menſa duplex homini parata.* Prima &c. eſt terra, quæ eſt repleta omnibus bonis corporalibus, vt videre eſt in Vere, in menſe Maij, Videbis blada, & vineas florẽtes, arbores fructiferas, volatilia cęli, beſtas terrę, piſces maris, qui etiam appropinquant terræ. *Menſa naturæ.* Certè terra prædictis repleta nil aliud eſt quam menſa cibis referta, ad nutriẽdum corpus. Hanc mẽſam ab origine mundi appoſuit Deus, & ad edendum homines inuitauit. Gen. 1. Dominamini, &cæt. Gen. 9. Omnes piſces maris manui veſtræ traditi ſunt. Omne quod mouetur & viuit, erit vobis in cibum. Quaſi olera virentia tradidi vobis omnia. Ideo debemus gratias agere, & non eſſe ſimiles porcis, qui comeduut glandem, & non reſpiciunt arborem, ex qua prouenit. Si eſſet aliquis hoſpes, qui ſine precio bene tractaret, & nil quæreret, niſi poſt refectionem gratiarum actiones: Si aliquis recederet, non redditis ei gratiis, dignus eſſet vt ei hoſpes menſam plicaret propter ingratitudinem. Sic etiã nos, niſi de fructibus terræ perceptis gratias habeamus. Et ideo cùm deficimus, Deus aliquando plicat menſam, mittendo gelu, ſiccitates, pluuias, tempeſtates, &cæ. Ideò ſi velimus præſeruari ab his, gratias agamus, & bonis ab ipſo perceptis bene vtamur. *Menſa ſacramentalis.* Secunda menſa, &cæ. dicitur ſacramẽtalis, quam cibo ſpirituali repleuit, in die vltimæ cœnæ inſtituendo hoc ſacramentum, ipſum recipiendo, & Apoſtolis dando. Ad quam menſam omnes fideles inuitauit cùm ait: Accipite & manducate ex hoc omnes. & figuraliter Prou. 9. Venite, comedite panem, & bibete vinum quod miſcui vobis. Hæc eſt menſa nobilis & regalis, in qua vaſſallus comedit cùm rege de eodem cibo & in eodem catino. In hac re Deus valdè honorauit hominem. Vnde poteſt dici quod nõ potuit Deus homini pro ſtatu huius viæ maius donum dare, & maiorem honorẽ facere, quam inſtituendo hoc ſacramentum, & inuitando ad hanc menſam. Si rex temporalis ad ſuam menſam, ad quam non admittuntur principes, inuitaret & admitteret vnum ruſticum, faceret illi magnum honorem, cuius ille nunquam obliuiſceretur, imò frequẽter recitaret quomodo rex fecerat illi talem gratiam, &cæt. & ageret gratias, diligeretque regem & ſeruaret mandata eius. Sic debent facere illi, quibus Deus dedit gratiam comedendi in ſua menſa, &cæ. De hoc honore habemus figuram. 2. Reg. 9. Vbi Dauid volens oſtendere amorem, quem habebat ad Ionatham mortuum, quæſiuit an eſſet illi filius, reſponſumq; eſt quòd vnus, qui vocabatur Miphiboſet, qui erat vtroque pede claudus: quia cùm eſſet paruulus, nutrix eius ebria cadere fecit eum in terram: ideo erat verecundus comparere coram rege, qui dixit ei. Miphiboſet comedet ſuper menſam meam, quaſi vnus ex filiis regis. Hæc nempè ſignificant gratiam quam fecit nobis Deus, inſtituendo hoc ſacramentum, & imitando ad ſumẽdum ipſum. Dauid repræſentat Chriſtum, Ionathas mortuus

repræ-

repræsentat Adam, Miphiboset repræsentat quemlibet nostrum, qui sumus claudi vtroque pede, scilicet, intellectu & voluntate: intellectu per ignorantiam, & voluntate per negligentiam & malam inclinationem: quia nutrix nostra scilicet Eua, ebria vino adulationis serpentis, inducendo Adam ad esum ligni vetiti, proiecit nos, & cadere nos fecit in foueam peccati originalis. Propter quod omnes potentiæ sunt debiles. Christus ergo volens ostendere amorem quem habebat ad Adam & posteritatem eius, dixit & ordinauit quòd comederemus super mensam suam, scilicet sacramentalem, quasi filij regis. vnde debemus verecundari, & gratias agere de tanto dono & honore. Sed qui sunt isti filij regis? nempe angeli. vnde Iob. 4. Vbi eras cùm me laudarent astra matutina, & iubilarent filij Dei? Angeli comedunt super hanc mensam, & Christus vult quòd nos comedamus. Vnde Sap. 16. Panē cœli dedit eis, panem angelorū manducauit homo: nō sicut angeli, sed quasi angeli: quia angeli clarè vidēt & fruuntur, nos verò cooperte recipimus: & non clarè videmus, sed quasi sub quibusdam cortinis & velaminibus accidentiū sumimus. Videt nonnunquā aliquis lectum cortinatum, in quo Rex est, & non videt Regē. Sic hic accidentia sunt cortinæ cooperientes, &c. Hic quadrat quod dictum est supra hoc c. & §. ver. 6. de velamine sacramenti, & ver. 7. de veritate sacramenti. Si hæc agas ad populum, dic vt tibi videbitur.

Quomodo panem angelorum manducat homo.

Vt autem maiorem habeamus occasionem recognoscendi beneficia, & agendi gratias, considerare debemus maiorem excellentiam, & magnificentiam mensæ huius, quę amplior est omnibus mensis magnificis huius mūdi, propter 4. rationes. Prima ratio dicitur durabilitatis. Legimus Esther. 1. de conuiuio Assueri magnifico in ciuitate Suza, quod fuit magnificū, eò quòd durauit per sex menses Cœnaculum opertum, & mensa parata omnibus illius regni. Sed si velimus considerare durabilitatem huius mensæ, inueniemus eam magnificētiorem: quia in ea non solùm admittuntur de vno regno, sed etiam de omnibus. Et mirum est quod vnus sacerdos vna consecratione potest tot hostias consecrare, quot sufficiunt toti mundo, vt dictum est. Mensa illa durauit solùm per sex menses: hęc autem per mille quingentos quadragintanouem annos, & durabit vsque in finem seculi, iuxta illud, Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi. Ex quo trahit dominus Gerson Cancellarius Parisien. quòd vsque ad diem iudicij celebrabitur Missa, & quòd in die qua audies Missam, potes dicere quòd in illa die non erit finis mundi, & iudicium vniuersale. Si velimus benè contemplari, inueniemus mensam paratā ab initio mundi figuraliter in Paradiso terrestri per lignum vitæ, in sacrificio Melchisedech, in Manna, in agno Paschali, & in aliis figuris, quas recitare longum esset. Sed esca fuit realiter per Christum posita. Et in hoc excedit mensam solis, quæ erat sine cibis abscondita in sabulo, de qua D. Hieronymus in prologo Bibliæ. Secunda ratio dicitur ministrorum dignitatis. Si esset cōuiuium, in cuius mensa ministraret Rex. Imperator, Papa, patriarchæ, & Cardinales, & assisterent filij Regis, esset valdè nobile & magnificum. Verùm hoc conuiuium est nobilius, quia non Rex aut Imperator temporalis, aut mortalis & terrenus, sed Imperator cœlestis & immortalis, Christus ministrauit, iniunxit Pontificibus, Patriarchis, Episcopis, & Sacerdotibus ministrare, dicens: Hoc facite & diuidite. Præterea Angeli sunt assistentes, vt Diuus Gregorius ait: Quis enim fidelium habere possit in dubio in illa immolationis hora ad vocem sacerdotis cœlos aperiri? Angelorum choros interesse? summa imis sociari? & Diuus Chrysostomus dicit, quòd tunc Angeli circunstant sacerdotem. Si quæratur quot Angeli assistant: dicendum quòd non habemus numerum determinatum: credendum tamen quòd in magna copia & multitudine, cùm numerus Angelorum excedat numerum arenæ maris. Assistunt autem Angeli ad tria: primò ad honorandum Christum. Guillelmus Parisien. dicit quòd sicut Episcopus nunquam facit officium episcopale solus: & quantò Pontifex maior est, tantò plures habet assistentes. Sic cùm Christus sit Pontifex Pontificum, necesse est dicere ipsum habere multos assistentes. Secundò ad accendendum & inflammandum nos in amore Dei: vbi enim est multitudo carbonum & titionum ignitorum, accenditur maior ignis: quia vnus calefacit & inflammat alium. Angeli sunt titiones & carbones igniti, iuxta illud: Qui facis Angelos tuos spiritus, & ministros tuos ignem vrentem. Tertiò, ad repellendum dæmones, qui sunt adeò malitia pleni, quòd si permitterentur, impedirent deuotionem communicantium, cogitationibus & diuersis impressionibus in phantasiis illorum. Sed boni Angeli arcent & fugant eos, dicentes illud Psal. Non habitabit iuxta te malignus: & illud 2. Corinthiorum sexto, Quæ societas Christi ad tenebras? quæ conuentio Christi ad Belial? Si Angeli psallentibus se coniungunt, iuxta illud, Præuenerunt Principes coniuncti psallentibus, quantò magis communicantibus?

In homil. Paschæ. In lib. de dignit. sacer.

Angeli ad tria assistunt sacramento & communicantibus.

Psal. 103. *Psal. 5.* *Psal. 67.*

Tertia ratio est cibi preciositas, &cæt. Magna fit æstimatio conuiuij, quando in eo est præda diu venata & tenera, velut res pretiosa. Sed in hac mensa est præda venata per quinque milia annorum, & vltrà: quia patres antiqui à principio mundi cucurrerunt post hanc prædam, quę tandem sicut Vnicornis ad genua virginis declinauit, & ibi fuit accepta, & tandem in hac mensa posita. Sed quæ præda? Christus filius Dei, cuius caro & sanguis est pretiosior & excellentior omni esca, quæ possit esse. Vnde Ioan. sexto, Caro mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus. Si velimus profundè contemplari escam siue cibum & potum huius mensæ sacramentalis, inuenimus valdè differre ab esca corporali, præcipuè in tribus scilicet in vigore, virtute, & perfectione. primò in vigore: quia licet ibi corporales nutriant, tamen corrumpuntur & conuertuntur in substantiam aliti, vigore caloris naturalis. Sed vigor huius cibi maior est vigore naturali, quia non corrumpitur, neque conuertitur in substantiam aliti, sed mutat & conuertit alitum in substantiam suam. Vnde dictum fuit Diuo Augustino contemplanti virtutem huius sacramenti: Cresce, & manducabis me: nec tu me mutabis in te, sicut cibum carnis tuæ, sed tu mutaberis in me. Hinc est quòd qui deuotè accipiunt hoc sacramentum, ex carnalibus efficiuntur spirituales, adeò vt cibo corporali non egeant: vt de Diua Catharina Senen. legimus. Secundò in virtute, quia cibi corporales non portant, sed portantur à manducantibus: hic autem cibus portat manducantem. Habemus de Helia. 3. Regum 19. quòd postquam comedit panem subcinericium ab Angelo præparatum (qui erat figura huius sacramenti) ambulauit in fortitudine cibi illius. 40. diebus & 40. noctibus, vsque ad montem Dei Oreb. Sic virtute huius cibi fideles vsque ad Paradisum: ideò dicitur viaticum. Tertiò in perfectione, quia in cibis corporalibus inueniuntur triplex defectus, quorum perfectiones inueniuntur in isto. Primus defectus est diminutio. Cùm comedis de aliquo cibo corporali, diminuitur talis cibus corporalis: sufficit tribus, qui non sufficeret decem. Sed hic cibus spiritualis per acceptionem non diminuitur. Vnde Ecclesia cantat, Sumit vnus, sumunt mille, tantum isti, quantum ille, nec sumptus consumitur. Licet hostia diuidatur, & frangatur, tamen cibus iste non diuiditur. Vnde Ecclesia cantat, Fracto demùm sacramento, ne vacilles, sed memento tantum esse sub fragmento, quantum toto tegitur. Nulla rei fit scissura, signi tantum fit fractura, qua nec status nec statura signati minuitur. Secundus defectus in cibis corporalibus est fastidium: Cibaria enim corporalia citò satiant & fastidiunt. dicitur communiter quòd panis albus aliquando fastidium generat, & columbo saturo cærasa (quæ alias sunt illi dulcia) sunt amara. Sed hic cibus nunquā fastidium generat benè dispositis, imò præstat & auget appetitum. Vnde Ecclesi. 24. Qui manducant me, adhuc esurient: & qui bibunt me, adhuc sitient. Hinc est quòd qui consueuerunt frequentare, amplius desiderant: nec satiantur aut contenti sunt, donec clarè perceperint in Paradiso. Qui verò sunt indispositi, non sentiunt delectationem, sed fastidium. In figuram huius legimus de Manna (quod repræsentabat hoc sacramentum) quandiu filij Israël fuerunt boni, & benè vsi sunt Manna, sentiebant omne delectamentum, sed cùm fuerunt mali & indispositi, dicebant: Nauseat anima nostra super cibo isto leuissimo. Vtinam essemus in Aegypto, & sederemus super ollas carnium, & comederemus carnes in saturitate? Veniūt in mentē porri, cæpe,

Primus defectus cibi corporalis.

Secundus defectus.

Sapien. 16.

& allia, pepones, & cucumeres. Sic boni quantò magis deuotè frequentant hoc sacramentum, tantò magis delectantur, & frequentare volunt: sed mali fastidiunt. Vnde accessuri videntur duci ad patibulum. Ideò Ecclesia, Sumunt boni, sumunt mali, sorte tamen inæquali, vitæ vel interitus. Mors est malis, vita bonis: vide paris sumptionis quàm dispar sit exitus. Sed vndè est quòd mali fastidiant? quia sunt dediti carnalibus, quemadmodum Iudæi erant affecti porris, cæpe, & alliis, peponibus, &c. Sic mali superbiæ, ambitioni, gulæ, luxuriæ, cupiditati, inuidiæ, & aliis huiusmodi. Tertius defectus in cibis corporalibus est paucus sapor: quia quilibet cibus habet suum saporem, vnus non habet saporem alterius: sed in hoc cibo spirituali inuenimus omnes sapores, siue omnis saporis suauitatem. Ideò benè figurabatur per Manna, de quo Sapien. 16. Panem de cœlo præstitisti eis, omne delectamentum in se habentē, & omnis saporis suauitatem: ad quod quisque volebat, conuertebatur. Sic sacramentum istud habet saporem omnium virtutum. Non est virtus quam perfectissimè non inuenias in hoc sacramento, seu in contento sub eo. Si humilitatē: Exinaniuit semetipsum, &c. Si charitatem: Maiorem charitatem, &c. Si patientiam: Tanquam ouis coram tondente se, &c. & sic de aliis virtutibus. Quarta ratio magnificentiæ huius mensæ dicitur multiplex vtilitas. Non est lingua quę posset explicare, nec intellectus qui posset cōprehendere fructus & vtilitates receptionis huius sacramenti. Vndè rectè de eo potest intelligi illud Esa. 64. & 1. Corinth. 2. Oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascēdit, quę præparauit Deus his qui diligunt illum. Pro aliquali tamen suauitate & spirituali gaudio seu delectatione poterit quis contemplari Psal. 22. quem de hoc sacramento edidit Dauid, gratias agendo, vbi enumerat duodecim vtilitates, quas consequuntur deuotè accedentes ad hoc sacramentū. Prima, salubris directio & conductio. Deus dedit nobis conductorem naturalem, scilicet sinderesim. Psalm. 4. Signatum est super nos lumen vultis tui Domine, & supernaturalem, scilicet fidem. Sed hoc sacramētum amplius illuminat, & securius dirigit. Vnde Psalm. Dominus illuminatio mea, & salus mea, quem timebo? & Psal. 22. Dominus regit me, scilicet specialiter inspirando: sicut Rex regnum, magister discipulum, nauta nauim: ita quòd sequendo ipsum, illique inhærendo, non ambulamus in tenebris, non subiicimur erroribus, neq; submersioni, &c.

3. Defectus. *Phil. 2.* *Ioan. 15.* *Duodecim vtilitates cō sequuntur deuotè communicantes.* *Psal. 26.*

Secunda, est abundantia & plenitudo gratiæ, quæ tangitur ibi, Et nihil mihi deerit. Vnde 1. Corinth. 1. Apostolus congratulans dignè communicantibus, dicebat: Gratias ago Deo meo semper pro vobis, quia in omnibus diuites facti estis in Christo Iesu, in omni verbo, & in omni scientia, sicut testimonium Christi confirmatum est in vobis: ita vt nihil vobis desit in vlla gratia, expectantibus reuelationem Domini nostri. Nec mirum, quia in hoc sacramento continetur Christus, qui est plenus gratia. Ioan. 1. Vidimus eum plenum gratiæ & veritatis. & iterum, Lex per Moysen data est, gratia & veritas per Iesum Christum facta est. Ipse est fons qui replet riuulos siue omnes potentias animæ. Tertia est spiritualis dulcedo & refectio: vnde dicit, In loco pascuę ibi me collocauit. Non est dulcedo ei cōparabilis, est enim Manna absconditum, quod nemo scit, nisi qui accipit. Si aliquando communicasti dignè, potes ferre testimonium. Vnde Psal. Et introibo ad altare Dei, ad Deū qui lætificat iuuentutē meam. & Ecclesia, Ex altari tuo Domine, Christum sumimus, in quo cor & caro nostra exultant. Si delectatio te trahit, hoc sacramentum debet allicere. Quarta est, concupiscentiæ inordinatæ refrenatio. Caro enim concupiscit aduersus spiritum: sed quis refrigerat concupiscentiam carnis, oculorum, & superbiam vitæ? Non est tale remedium sicut accedere deuotè ad hoc sacramētum. Vnde Eccle. 18. Nonne ardorem refrigerabit ros? Sed in hoc sacramento continetur ros ille, quem sancti Patres desiderabant dicentes: Rorate cœli desuper, & nubes pluant iustum. Ideò hic dicit, Super aquam refectionis educauit me. Quinta, à quotidianis malis, hoc est peccatis venialibus liberatio. Vnde sequitur, Animam meam conuertit: vix enim diuertitur anima, quin in peccatum veniale incidat & præcipitetur, propter fragilitatem naturæ. Vnde Prouerb. 24. Septies in die cadit iustus. Sed hoc sacramentum conuertit ad Dominum, vt non sit ita præceps, imò si quæ sint peccata venalia, de quibus homo non cogitat, per hoc sacramentum, & eius virtutem delentur, ac etiam mortalia oblita. Sexta ad bonum inclinatio, & quodam modo confirmatio: vnde sequitur, Deduxit me super semitas iustitiæ, propter nomen suum: hoc est, inclinauit me ad sequendum semitas bonorū operum, propter nomē suum, hoc est, propter verbum suum dignè sumptum. Septima, contra tentationes & insidias diaboli tutatio. Vnde sequitur, Si ambulauero in medio vmbræ mortis, hoc est, tentationis & nequitiarū diaboli, nō timebo mala, quoniā tu mecum es. In cuius figura Exod. 12. dicitur, quòd domus (cuius fores linitæ erant sanguine agni Paschalis) præseruatę fuerunt ab Angelo percutiente. Latrones non audent appropinquare castris & domibus, in quibus sciūt Regem esse. Et si appropinquare præsumant, malè accidit eis. Sic conscientiam, in qua Christus est, dæmones non audent molestare, maximè si recurratur ad eum.

Psal. 42. *Esa. 45.*

Octaua, cōtra mundanas persecutiones & tristitias atq; angustias consolatio. vnde subdit, Parasti in conspectu meo mensam, aduersus eos qui tribulant me. Ideò diuus Ambrosius orabat, dicens: Domine, per hæc sancta mysteria mitigentur tribulationes, pericula populorum, gemitus captiuorum, miseriæ orphanorum, necessitates peregrinorum, inopia pauperū, desperationes languētium, defectus senum, suspiria iuuenum, vota virginum, lamenta viduarum. Nona, intellectus illuminatio, & voluntatis inflammatio: vnde dicit, Impinguasti in oleo caput meum. Caput animæ est ratio & voluntas, quæ oleo misericordiæ impinguatur, illuminatur, inflammatur multitudine charismatum, & eleuatur ad cognitionem veritatis. Vnde discipuli non cognouerunt Dominum, nisi in fractione panis. vnde Theophilus, Consumentibus sacramentum panis, aperiuntur oculi. & 1. Regum 14. Aperti sunt oculi Ionathæ, cùm gustasset modicum mellis.

Decima, diuini amoris inebriatio. vnde sequitur, Calix inebrians quàm præclarus est. Homerus Poëta Græcus dicit quandam herbam esse quæ obliuisci facit omnium tristitiarum. Videmus quod quando rustici benè biberunt, obliuiscuntur omnium laborum & paupertatis; & non curant neque multum æstimant labores. Sic dignè communicantes obliuiscuntur tristitiarum & delitiarum, imò aliquādo cibi corporalis: sicut de D. Catharina Senen. legimus. Vndecima, à reliquiis peccatorum & pœnis Purgatorij liberatio. Vnde sequitur: Et misericordia tua subsequetur me: hoc est, post vitam sequetur me in Purgatorio. Hoc est singulare in hoc sacramento, quia non solum est sacramētum, sed etiam sacrificium, quod placat Deum iratum animabus. In figuram huius legimus quod per sanguinem agni Paschalis filij Israël fuerunt liberati à tenebris palpabilibus. & quomodo Daniël existēs in lacu leonū, accepit prandium ab Abacuc, quod parauerat messoribus suis. Daniël in lacu, repræsentat animas in lacu Purgatorij existentes: Abacuc sacerdotem, qui parat hoc sacrificiū messoribus suis, hoc est, illis à quibus accipit stipendium sustentationis. Sed Angelus Domini vno crine, hoc est vna intentione & applicatione portat ad Daniëlem, &c. Altissiodoren. dicit vnum mirabile verbū, quòd nunquā Missa celebratur, quin aliqua anima exeat & liberetur à purgatorio. Et ratio illius est, quia sponsa Christi Ecclesia in omni Missa facit specialem cōmemorationem pro liberatione animarū: Nec est verisimile quòd sponsus qui eam tantū diligit, qui est tam benignus & misericors, preces sponsæ suę refutet. Duodecima vtilitas, est finalis gloriæ adeptio: vnde sequitur, Vt habitem in domo Domini in longitudinem dierum. vnde Christus Ioan. 6. Qui manducat hunc panem, viuet in æternum. & Ecclesia, O verè digna hostia, per quā fracta sunt tartara, redempta plebs captiuata, reddita vitæ præmia. Visis ergo tot & tantis vtilitatibus, sequitur quòd quilibet debet se disponere ad deuotè tantum sacramentū recipiendum, vt prædictas vtilitates assequi possit.

Exod. 12. *Dan. 14.*

Ver. 19. *De vsu sacramenti Eucharistiæ.*

IN huius mensæ cibo duo sunt, scilicet sacramentum, & sacramenti vsus siue effectus. Sacramētum sunt species sacramentales: virtus & effectus sunt nutritio spiritualis, & *A 3. p. q. 80. art. 1.*

& liberatio à peccato, & ab æterna mortis damnatione: qui quidem effectus si impediantur, talis sumptio est imperfecta. Ex quo sequitur quòd sint tres modi vtendi hoc cibo, siue accipiendi aut manducandi hoc sacramentum:

Tres modi manducādi Christum.

Primus modus dicitur sacramentalis tantùm. & hoc modo manducant mali. Vnde Apostolus, 1. Corinth. 11. Qui manducat & bibit indignè, iudicium sibi manducat & bibit. Secundus modus est spiritualis tantùm: Et hic modus est duplex: vnus est per claram visionē & fruitionem: & hoc modo manducant sancti in patria, ac etiam Angeli, iuxta illud: Panem Angelorum manducabit homo, &c. Alius modus est per fidem, & hoc modo manducauerunt & manducant omnes Sancti, qui per fidem crediderunt aut credunt se per Christum (qui est in hoc sacramento) saluandos. & hoc modo antiqui Patres manducauerunt. vnde Apostolus: Omnes eandem escam spiritualem manducauerunt. Et quotidiè boni Catholici, reuerenter adorando & credendo, manducant & accipiunt. Et de hoc modo manducandi D. Augustinus ait, Crede, & manducasti. Tertius modus manducandi est, quando Christianus benè probatus & dispositus, reuerenter & deuotè accipit hoc sacramentum, cum effectu illius: & hoc modo non acceperunt Patres antiqui: quia nondum institutum erat sacramentum. Hoc modo manducare sacramentaliter & spiritualiter cōuenit solùm bonis Christianis, quibus iure diuino præceptum est recipere hoc sacramētum per illa verba Ioannis 6. Nisi manducaueritis meam carnem, &c. & per illud Matth. 26. Accipite & comedite: (siue (vt alij dicunt) manducate ex hoc omnes. Et cùm quilibet teneatur spiritualiter manducare hoc sacramentum: spiritualis autem manducatio includit votum & desiderium percipiendi hoc sacramentum ergo sine voto suscipiendi hoc sacramentum non potest esse alicui salus: frustrà autem esset votum, nisi quando est opportunitas, impleretur. Ideò homo tenetur ex mandato Domini accipere spiritualiter & sacramentaliter. Et cùm non sit determinatū tempus, tenetur iure diuino semel in vita, data opportunitate. Sacerdotes autem curam animarum non habentes, deberent, saltem ex congruitate celebrare Missam in præcipuis festiuitatibus, in quibus consueuerunt laici communicare, ne in vacuum gratiam Dei accepisse censeātur. vnde Apostolus: Hortamur vos, ne in vacuum gratiam Dei recipiatis. & 1. Timot. 4. Noli negligere gratiam quæ in te est, quæ data est tibi per prophetiam cum impositione manuum Presbyterij. Vnde sequitur quod Sacerdotes curam animarum habentes, & maximè Episcopi, qui ex officio habent offerre dona & sacrificia pro populo, vt dicitur Hebr. 5. tenentur sæpius. Nec videntur excusari illi qui per alios celebrare & offerre faciūt, & ipsi nunquam aut rarissimè celebrant: cùm eorum officium sit personale, & ob id prouentus recipiant. Beneficium enim (vt Iuristæ dicunt) datur propter officium. Innocentius tertius in c. Dolentes referimus extra de celeb. Miss. reprehendit eos qui Missarū solennia vix celebrant quater in anno. A fortiori Curati reprehendi debent si non sæpius ratione beneficij. Primus qui vsus est hoc sacramento secundum tertium modum, est Christus, quando instituit hoc sacramentum, vt dicit D. Hiero. ad Lesbiam, Dominus Iesus Christus, ipse conuiua & conuiuium, ipse comedens, ipse qui comeditur. & hoc cōmuniter tenetur, quia quæ aliis obseruanda instituit, ipse primus seruauit. vnde & ipse prius voluit baptizari, quàm aliis baptismum imponeret, secundum illud Act. 1. Cœpit Iesus facere & docere, Ideò ipse primò corpus & sanguinem suum sumpsit, postea aliis tradidit: Et licet hoc nō habeatur in Euangeliis formaliter & expressè: habetur tamen in eis virtualiter & in sententia. Legimus enim quòd Christus accepit panem & calicem. Non est autem intelligendum quod acceperit solùm in manibus, sed eo modo quo aliis accipiendum tradidit. vndè cùm discipulis dixerit, Accipite & comedite. & iterum, Accipite & bibite: intelligendum est quòd ipse accipiens comederit & biberit. vnde quidā metricè dixit:

1. Cor. 10.

Iure diuino præceptum est Christianis recipere sacramentū Eucharistiæ.

2. Cor. 6.

Christus Eucharistiæ sacramentum recepit.

Rex sedet in cœna, turba cinctus duodena:
Atque suis manibus se cibat ipse cibus.

Ne Apostoli horrerent ipsum sumere, sicut quidam fecerunt audiendo, cùm prædixisset: Nisi manducaueritis meam carnem, &cæt. quidam dixerunt, Durus est hic sermo: quis poterit audire? Et quanuis cibando se non acceperit omnes effectus huius sacramenti: (Quia eius gratia cùm esset infinita, non est aucta) accepit tamen aliquem effectum, scilicet, quandam actualem delectationem spiritualis dulcedinis. vnde ipse dicebat Lucæ 22. Desiderio desideraui hoc Pascha manducare vobiscum. desiderium enim cùm impletur, generat gaudium & delectationem. Quidam dicunt quòd dedit Iudæ, vt diuus Augustinus super illud Ioan. 13. Cùm intinxisset panem, dedit Iudæ Simonis Scariotis: Non quòd seorsum & sub pane intincto dederit: sed intelligendum est quòd Dominus anteà distribuerat omnibus discipulis suis sacramentum corporis & sanguinis sui, vbi & ipse Iudas erat, sicut Diuus Lucas narrat. Marcus & Matthæus etiam dicunt quòd biberunt ex eo omnes: ac deinde ad hoc ventum est, vbi secundum narrationem Ioannis, per buccellam intinctam atque porrectam, suum exprimit proditorem. huius sententiæ fuit Diuus Chrysostomus, dicens: Iudas particeps ministeriorum, conuersus non est. hoc etiam expressè dicit D. Dionys. Hilarius tamen dicit oppositum. Et sic secundum eum communio fuit facta post exitum Iudæ. Eius dictum conueniens esset, si solum ad malitiam Iudæ consideremus. Sed quia Christus debuit nobis exemplum iustitię ostendere, non conueniebat eius magisterio, vt Iudam occultum peccatorem sine accusatore & euidenti probatione ab aliorum communione separaret, ne per hoc daretur exemplum Prælatis Ecclesiæ similia faciendi, & ipse Iudas inde exasperatus, sumeret occasionem peccandi. vndè Eugenius Papa in c. si sacerdos, extra de offi. iudi. ordi. dixit, quòd occultus peccator non debet nominatim argui: nec ei publicè communio prohiberi: quia Christus Iudam non nominatim arguit: sed vnus vestrum me tradet, dixit: nec Iudam à communione remouit. Publico autem peccatori non debet administrari, iuxtà illud: Nolite sanctū dare canibus. Quod intelligendum est, nisi verè pœniteat. vndè in Concilio Carthagin. legitur: Scænicis atque histrionibus, cæterisq; huiusmodi personis vel apostatis conuersis ad Deum, reconciliato non negetur.

Ioan. 6.

3. p. q. 81. art. 2. ad. 1.

An Christus corpus suū primò Iudæ tradiderit.

In lib. eccle. Hierarch.

Mat. 7.

Ver. 20. *De diuersificatione vsus Eucharistiæ.*

VSus accipiendi hoc sacramentum, secundum diuersum ecclesiæ statum diuersificatus est, & diuersa circa hoc statura emanauerunt. Nam in primitiua ecclesia quando vigebat Fidei Christianæ deuotio, statutum fuit vt quotidie fideles communicarent, vnde Anacletus papa dicit, Peracta consecratione omnes cōmunicent, qui noluerint, ecclesiasticis carere liminibus: sicut etiam sancti Apostoli statuerūt, & sancta Romana ecclesia tenet. Postmodum verò diminuto fidei feruore, solis diebus dominicis communicabant. In cuius memoriam datur hodie panis benedictus. deinde vero amplius diminuto feruore, Fabianus papa ordinauit, vt & si non frequentius, tamen ter in anno omnes communicarent, scilicet in Paschate, Pentecoste, & Natali, vt habetur in ca. & si non frequentius, de consecrat. distinct. 2. Sother verò papa ordinauit in cœna Domini esse communicandum, vt habetur in ca. in cœna, eadem dist. Postmodum propter iniquitatis abundantiam, refrigescente charitate multorum. Innocentius tertius statuit in Concilio generali, vt saltem semel in anno, in Paschate, scilicet fideles communicarēt, vt habetur in c. omnis vtriusque sexus, extra de pœniten. & remiss. vbi dicitur: Omnis vtriusque sexus fidelis postquam ad annos discretionis peruenerit, omnia solus peccata sua, saltem semel in anno, fideliter cōfiteatur proprio sacerdoti: & iniunctam sibi pœnitentiam totis viribus studeat adimplere, suscipiens reuerēter, ad minus in Paschate, Eucharistię sacramentum, nisi forte de proprij sacerdotis consilio ob aliquam rationabilem causam ad tempus ab huiusmodi receptione duxerit abstinendum. Alioqui & viuens ab Ecclesiæ ingressu arceatur, & moriens ecclesiastica careat sepultura. Ex quibus verbis apparet hoc præceptum obligare sub pœna peccati mortalis: quia ingressus Ecclesiæ & Ecclesiastica sepultura non prohibentur, nisi pro peccato mortali. Hoc præceptum est de

A Communio primitiuæ ecclesiæ.

Communio in Paschate omnib. Christi fidelibus præcepta.

iure humano, ad quod nō habentes plenum vſum rationis, non ſunt aſtricti. Et quia difficile eſt illud cognoſcere, cùm aliquibus propter mollitiem & præceptores ac exercitia acceleretur vſus rationis, & circa finem primi ſeptennij efficiantur doli capaces, vt in Gallia: & in aliis propter duritiem carnis, vel incuriam parentum, aut ſolitudinem, retardetur, vt in montanis, qui aliquādo poſt pubertatem non habēt completum vſum rationis. Ideo remittitur diſcretioni proprij ſacerdotis eos audientis de confeſſione. Quidam tamen per annos diſcretionis intelligunt annos pubertatis, in quibus cōmuniter & in pluribus habent cōpletum vſum rationis. Sed ſi dubium ſit, remittitur iudicio proprij ſacerdotis. Poſt annos verò pubertatis, etiam ſi habeant debilem vſum rationis, & habeāt aliquam deuotionem, non debet denegari.

An ante 14. annos teneatur vt præcepti eccleſiæ.

Circa infirmos autem, qui ſana mente requiſierunt, & tandem in freneſim inciderunt, Concilium Carthaginen. (vt habetur in ca. is qui. 26. q. 6.) determinauit quòd ſi is qui in infirmitate pœnitentiam petit, caſu, dum ſacerdos inuitatus venit, oppreſſus infirmitate obmutuerit, vel in freneſim conuerſus fuerit: dent teſtimonium qui eum audierunt, & accipiat pœnitentiā: & ſi cōtinuò credatur moriturus, reconcilietur per manus impoſitionem, & infundatur ori eius Euchariſtia, niſi fortè eſſet periculum vomitus, aut alterius irreuerentię. Per Paſcha verò idem Eugenius in quadam extrauaganti incipienti, Fide digna, declarauit quòd intelligitur à cœna Domini vſq; ad octauas Paſchæ: Sic quòd qui infra illud tempus receperint, ſatisfaciunt huic præcepto. Qui verò non receperint infra illud tempus, etiā ſi infra quadrageſimā, voluntariè vel coacti infirmitate, non ſatisfaciunt huic præcepto, niſi illud iterum recipiant infra prædictum tempus.

Quid per Paſcha intelligitur.

Ver.21. *De digna communicatione.*

B NOn debet videri graue præceptum communionis in Paſchate: quia ſi ſemel in anno recognoſcimus reges & dominos temporales: & ſoluimus tributa & cenſus, à fortiori debemus recognoſcere regem regum, Chriſtū regem noſtrum: & in ſignum recognitionis ſoluere tributum probationis, & nos præſentare ad ſacramentum ſuſcipiendū in noſtræ redemptionis commemorationem. Ad impletionem huius præcepti non ſufficit recipere ſacramentaliter tantum, nec ſe offerre & venire leuiter, abſque præmeditatione: quia melius ſeu minus malum eſſet recipere metallum liquefactum, aut ſcorpionem, quàm cum peccato mortali indignè recipere hoſtiam conſecratam. Quod bene oſtendit Chriſtus in parabola de inuitatis ad nuptias filij regis, vbi dicitur quòd inuentus eſt vir non habens veſtem nuptialem cui dixit Rex: Amice quomodo huc intraſti nō habens veſtem nuptialem? deinde dixit miniſtris, Ligatis manibus & pedibus, mittite eum in tenebras exteriores. Applicatio eſt facilis. De his etiam monet Apoſtolus, dicens: Probet autem ſeipſum homo, & ſic de pane illo edat, & de calice bibat: Qui enim manducat & bibit indignè, iudicium ſibi manducat & bibit, non diiudicans corpus Domini. Sed ad quod iudicium declarat, Quicunque manducauerit panem hunc, & biberit calicem indignè, reus erit corporis & ſanguinis Domini. Gloſ. exponit dupliciter: Primò materialiter, hoc eſt peccatum incurrit ex peccato commiſſo in corpus & ſanguinem Domini, quod in hoc ſacramento continetur. Et in hoc culpa aggrauatur. Tantò enim eſt grauior, quantò maior eſt is contra quem peccatur. Vnde Hebr. 10. Irritam quis faciens legem Moyſi, ſine vlla miſeratione duobus vel tribus teſtibus moritur: quantò magis putatis deteriora mereri ſupplicia, qui filium Dei conculcauerit, & ſanguinem teſtamenti pollutum duxerit, in quo ſanctificatus eſt? Secundò exponit per ſimilitudinem. Reus erit corporis & ſanguinis Domini, hoc eſt, mortis dabit pœnas: hoc eſt, ac ſi Chriſtus occidiſſet, punietur, iuxta illud Hebr. 6 Rurſus crucifigentes in ſemetipſis filium Dei. Si vis amplius ſcire mala & pericula & inconuenientia, quæ accidunt his qui indignè accedunt, contemplare imprecationem quam fecit Dauid in perſona Chriſti, Pſalm. 68. vbi ait: Fiat menſa eorum coram ipſis in laqueum, & in retributionem, & in ſcandalum. Obſcurentur oculi eorum ne videant, & dorſum eorum ſemper incurua. Effunde ſuper eos iram tuam, & furor iræ tuæ comprehendat eos. Fiat habitatio eorum deſerta, & in tabernaculis eorum non ſit qui inhabitet. Appone iniquitatem ſuper iniquitatem eorum, & non intrent in iuſtitiam tuam. Deleantur de libro viuentium, & cum iuſtis non ſcribantur. dat rationem: Quia quem tu percuſſiſti perſecuti ſunt, & ſuper dolorem vulnerum meorum addiderunt. Remedium eſt accedere dignè cum præparatione ſufficienti, ſaltem probabilitate morali.

Mat. 22.

1. Cor. 11.

Incōmoda & pericula indignè communicantiu.

Ver.22. *De modo ſe probandi & præparandi ad Euchariſtiam.*

COnuenientem modum & formam ſe debitè probandi & præparandi ad recipiendum Euchariſtiæ ſacramentum, docebunt tres dominæ, hoc eſt virtutes, ſcilicet, prouidentia, fides, & charitas. Prouidentia docebit quid te facere oporteat antequam te præſentes ad communionem. Fides autem, quid agere & dicere debeas, cùm eris coram ſacramento. Charitas verò docebit quid te facere oporteat poſt communionem. C

Sermo vtilis.

Prima igitur virtus quæ dicitur prouidentia, docebit facere quinque vel ſex, antequam te præſentes ad ſacramentum. Quatuor per figuram in eſu agni Paſchalis ſunt declarata Exod. 12. vbi dicitur, Edent carnes (ſcilicet Agni Paſchalis) & azimos panes cum lactucis agreſtibus. & poſt pauca ſic dicitur, Renes veſtros accingetis, & calciamenta habebitis in pedibus, tenentes baculum in manibus, & comedetis feſtinanter. Eſt enim Phaſe, hoc eſt, tranſitus Domini. Sed quid habebat agere Deus de lactucis agreſtibus, &c. Dicendum quòd non propter ſe, ſed propter repræſentationem. Sicut enim agnus ille, qui occidebatur & edebatur in ſignum liberationis populi, figurabat & repræſentabat Chriſtum, qui fuit Agnus Dei, occiſus pro redemptione humanæ naturæ. Et in huius ſignum & commemorationem præceptus eſt ſub ſpeciebus ſacramētalibus manducari. Sic ea, cum quibus comedebatur agnus, ſignificabant ea quæ debemus obſeruare, manducando Chriſtum in hoc ſacramento.

Primò lactucæ agreſtes ſignificabant dolorem & amaritudinem peccatorum, ſiue probationem quam antè facere debemus, de qua Apoſt. vbi ſuprà, probet autem, &c. Probatio hæc conſiſtit in tribus, ſcilicet in cōtritione, confeſſione, & ſatisfactione, de quibus ad plenum inferiùs dicetur. Hìc autem pro modo & forma ſe præparandi aliqua dicere oportet. Et in primis cùm dicat Apoſt. 2. Cor. 3. Non ſumus ſufficientes ex nobis, quaſi ex nobis, aliquid cogitare: ſed omnis ſufficientia noſtra ex Deo eſt. Ideò per aliquod tempus antequam accedas ad ſacramentum puta in vigilia, debes recurrere ad Deum, & illum humillimè deprecari, vt per ſuam infinitam bonitatem & miſericordiam det tibi gratiam te præparandi ad talem menſam, & tantum ſacramentum ſuſcipiendum, ad quod te inuitauit, imò venire & accedere, ac etiam dignè ſuſcipere præcepit, ſua ineffabili clemētia dignetur te inſpirare & dirigere, vt dignè accedas, & dare peccatorum memoriam & recordationem, cum vera & perfecta contritione, vt valeas confiteri & ſatisfacere, ipſorumque remiſſionem obtinere, & tandem ipſum dignè ad ſalutem animę tuę recipere in vitam æternam, ad quam cōſequendam dignatus eſt hoc ſacramentum inſtituere. Facta & pluries repetita oratione, diligenter diſcutienda & examinanda eſt conſcientia & inueſtigandum an ab vltima cōfeſſione aliqua peccata, de quibus non fuit peccator confeſſus, redeant ad memoriam. Et ſi occurrant, illa notare & memoriæ commendare, & deinde confiteri cum illis quæ inueniet poſt vltimam confeſſionem ſe perpetraſſe.

Lactucæ agreſtes quid ſignificant.

Probatio ſuiipſius in tribus conſiſtit.

Secundò docet renes accingere. Renum cingulū, ſignificabat cingulum caſtitatis, quam ſeruare debent cōmunicantes, mente & corpore. In huius figurā legimus. 1. Regum 21. quòd Dauid petente cibos ab Abimelech ſacerdote, qui non habebat laicos panes ad manū, ſed tantum panem ſanctum, qui erat figura huius ſacramenti, dixit: Si mundi ſint pueri à mulieribus, poterunt manducare. Reſpondit Dauid, Continuimus ab heri & nudiuſtertius. Si ad comedendos panes propoſitionis debebāt eſſe caſti & mundi à mulieribus: à fortiori inſtante cōmunione abſtinere debent vxorati, & timere ne eis contingat, ſicut figuraliter cōtigit Ozę, de quo 2 Reg. 6. dicitur quòd in tranſlatione arcæ teſtamēti cùm recalcitrarent boues, & declinaret

Communicantes caſti eſſe debent.

naret arca, Oza sacerdos extẽdit manum suam ad arcam, & tenuit eam: iratusq; est Dominus indignatione contra Ozam, & percussit eum super temeritate: qui mortuus est iuxta arcã Dei, quę figurabat hoc sacramentũ: Dicunt cõ-
3.p.q.8. art.7. ad.2. muniter Doctores quod hoc ideo, quia ea nocte dormierat cum vxore sua. Si ergo Dominus iratus fuit contra Ozam, qui bono fine & propter reuerentiam manum admouit ne caderet arca: a fortiori erit iratus cõtra eos, qui polluti presumunt accedere ad hoc sacramentum. D. Hieronymus super Matth. dicit, Si panis propositionis ab his qui vxores tetigerant, comedi non poterat: quantò magis panis, qui de cœlo descendit, non potest ab his qui coniugalibus vacauere amplexibus, violari atq; contingi? non quod nuptias condemnemus: sed quod eo tempore, quo carnes agni manducaturi sumus, vacare carnalibus operibus non debemus. Si quæratur quot diebus abstinendum sit antè. In c. omnis homo, de consec. distinct. 2. ex Concilio Elibertano, dicitur: Omnis homo ante sacram communionẽ ab vxore abstineat tribus, aut quatuor, vel quinque, aut sex, vel septem diebus. Glos. dicit, quantum est ex se: quia exactus omni tempore reddere debet, vt in c. si dicat. 33. q. 5. Non enim est præceptum, quod in prædicto c. omnis homo, continetur. vt habetur in c. vir cum propria vxore. 33. q. 4. Gregorius scribẽs August. Anglorum Episcopo, dicit: Si quis sua coniuge non cupidine voluptatis raptus, sed tantum procreandorum liberorum gratia vtitur: ille profectò siue de ingressu ecclesiæ, siue de sumendi Dominici corporis mysterio, est suo iudicio relinquendus. Eadem ratione dicendum est de eo qui reddendi debiti gratia matrimonio vtitur, est enim suo arbitrio relinquendus: licet de congruitate deberet abstinere. Si autem voluptas dominetur in opere, vt ibidem Gregor. subdit, tunc prohiberi debet. Consulendi sunt vt faciant, sicut Dauid ab heri & nudiustertius.

De pollutione etiam est difficultas. Resolutio D. Tho.
An pollutio impediat cõmunionem. est, quod si pollutio proueniat sine peccato mortali, vt cùm ex illusione dæmonum, vel ex abundantia cibi & potus in somno, vel etiam in vigilia ex fluxu naturæ: Sicut enim contingit sanguinem fluere absque peccato, ita & fluxum seminis, qui est superfluitas sanguinis, secundum Philosophum: tunc non impedit sumptionem sacramenti ex necessitate, sed ex quadam congruitate. hoc tamen impedimentum postponi debet propter aliquam necessitatem, vt D. Gregor. dicit, cùm fortasse dies festiuus exigit, aut deest alius sacerdos. Si autem ex peccato mortali, siue in somno, siue in vigilia, impedit ex necessitate. Licet enim per confessionem & contritionem auferatur reatus culpæ: non tamen aufertur corporalis immunditia, & distractio mentis ex pollutione sequens. Nec est simile de somnio homicidij ex peccato mortali proueniente: quia non relinquit immunditiam, neq; tantam distractionem: & per consequens peccato per contritionem & confessionem deleto, nil quod prohibeat manet, sicut in fornicatione aut pollutione, ideò, &c. Tertiò docet baculum
Baculus quid significabat. in manibus tenere. Baculus figurabat spem veniæ & vitæ, quam debent habere communicantes. Quia sicut per baculum aliquis sustentatur & refocillatur: sic per spem. vnde D. Greg. Spes præmij vim minuit laboris. Spera ergo in
Psal.36. Domino, & fac bonitatem: & pasceris in diuitiis eius. Vel baculus significat crucem & memoriam passionis, quam
Mat.26. debent habere communicantes iuxta illud, Hoc facite in
1.Cor.11. meam commemorationem. vnde Apostolus, Quotienscunque manducabitis panem hunc, & calicẽ bibetis, mortem Domini annunciabitis, donec veniat. Quartò docet habere calceamẽta in pedibus. Calceamẽta, quæ fiunt ex pelle & corio animalium mortuorũ, significant exemplum deuotionis, quam habebant sancti ad hoc sacramentum. Calceamenta præseruant pedes à lapidibus & spi-
Mat.13. nis: Sic exempla Sanctorum à puncturis carnalium delectationum, & sollicitudinibus huius seculi, quæ dicuntur spinæ. vnde Hier. 2. Prohibe pedem tuum à nuditate. & Ephes. 4. Calceati pedes in præparationem Euangelij pacis. Calceamenta ergo significant promptam voluntatẽ obediendi Euangelio, & seruandi mandata. quam promptitudinem poterimus habere, si sanctos, qui fuerunt prompti, sequamur. Vnde D. Greg. Si labores & obedientiam Sanctorum recolamus, non erunt grauia quæ toleramus.

Quintò docet prius reconciliari inimicis: quia Christus Matth. 5. dicit: Si offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris quod frater tuus habet aliquid aduersum te, relinque ibi munus tuũ ante altare, & vade prius recõciliari fratri tuo: & tunc veniẽs offeres munus tuum. Maius munus quod quis potest offerre, est Christi passio, quam in hoc sacramento offerimus Deo patri, in remissionem peccatorum: quod fit per sumptionem huius sacramenti, &c. Hoc videtur durum aliquibus. Veruntamen Christus passus est pro reconciliatione nostra. Si hoc cogitetur, non erit graue, sed dulce. Et modus dulcorandi est per amicos & dulcia verba. Si verò nolit, nisi personaliter veniat, cùm actus sit personalis, iniurians ad iniuriatum ire debet cum aliquo amico illius. Quòd si offensus indulgere nolit, Deus indulget: nec tenetur amplius pro huiusmodi reconciliatione ad eum redire. Tenetur tamen ad restitutionem famæ vel bonorum ablatorum, & reparationem malorum datorum. Si dicatur quod offensus est multum distãs: vadat per volitionem efficacem cum proposito accedendi corporaliter tempore & loco, data opportunitate. Si dicatur, alius primò offendit: ideò debet prius veniam petere, quod tamen non facit. Resolutio est quòd si oppositus velit damnari, & non facere debitum suum, alius non debet eum sequi, sed debet facere id ad quod tenetur. Sexto docet accedere stomacho ieiuno. Licet Luc.22.& 1.Cor.11. Stomacho ieiuno cõmunicandum.
enim Christus post cœnã hoc sacramentũ instituerit, non tamen ita obseruandũ præcepit. vnde D. Aug. lib. responsionum ad Ianuariũ, dicit: Per vniuersum mundũ mos iste seruatur, vt corpus Christi à ieiunis sumatur. Neque quia post cibos Dominus dedit, propterea pransi aut cœnati fratres, ad hoc sacramentũ accipiendũ conuenire debent, aut mensis suis miscere, sicut faciebãt quos Apostolus reprehendit & emendat. Nam Saluator quo vehementius cõmendaret mysterij illius altitudinem, vltimum hoc voluit infigere cordibus & memoriæ discipulorum. Et ideò nõ præcepit vt deinceps tali ordine, scilicet post sumptum cibum sumeretur. vnde habetur in ca. liquido, de consec. dist. secunda, Placuit spiritui sancto, vt in honorem tanti sacramenti prius in os Christiani corpus Dominicum intraret, quàm cæteri cibi. Alia ratio potest dari propter significationem, vt scilicet detur intelligi quòd Christus, qui est res huius sacramenti, & charitas, debet primò fundari in cordibus nostris, secundum illud Matth. 6. Quærite primum regnum Dei, &c. Tertia ratio est propter periculum vomitus & ebrietatis: quæ quandoque contingit ex hoc quod nunquam homines cibo & potu malè vtuntur. Hanc rationem tangit Apostolus, dicens: Alius quidem esurit, alius autem ebrius est. Ex hac tamen genera- Infirmi non ieiuni cõmunicare possunt.
li regula excipiuntur infirmi, qui statim communicandi sunt, etiam post cibum, si de eorum periculo timeatur, ne sine communione decedant: quia necessitas legem non habet. vnde in c. Presbyter de consec. distinct. 2. dicitur, Presbyter infirmum statim cõmunicet, ne sine cõmunione moriatur. Ex his sequitur quòd licet solum peccatum mortale sit per se impedimentum sumptionis huius sacramenti, tanquam repugnantiam habens ad significatum eius: per accidens tamen prouenit ex prohibitione ecclesiæ, quæ in Concilio Carthaginensi habetur. Et licet excipiat vnum diem, scilicet cœnæ Domini: hoc tamen posteà quantum ad illum fuit abrogatum. Et cùm Apostolus vbi suprà dicit: Cùm conuenitis ad manducandum, Mos recipiẽdi Eucharistiã vnde habuit originem.
inuicem expectate. Si quis esurit, domi manducet. exponitur secundum Glosam, Si quis esurit, & impatiens non vult expectare alios, manducet cibos: nec post Eucharistiam sumat. Ex quibus verbis D. August. & habetur in dicto can. liquido, dicit quòd mos ille recipiendi sacramentum ieiuno stomacho habuit ortum tempore D. Pauli: & intelligendum est de ieiunio naturæ, quod soluitur per sumptionem medicinæ, non tamen per deglutionem saliuæ, quæ naturaliter fluit. Secunda virtus. s. fides, docet quatuor, quæ considerare debemus post cõfessionem in conspectu sacramenti, elongati tamen. Primò docet cui standum siue credendum sit: non visui, tactui, odoratui, aut gustui: quia deciperemur, quum eodem modo se habeant isti quatuor sensus ad hostiã consecratam, & non consecratam. Ideò idem color, odor, sapor, &c. in consecrata & non consecrata. Illa accidentia, vt dictum est,

Rom.10. non sunt corpus Christi, sed velamen quoddam siue cortinæ. Sed debemus credere sensui auditus: quia fides ex auditu est, auditus autem per verbum Dei. quod dicit; Accipite & manducate: hoc scilicet contentum sub his speciebus, est corpus meum. In huius figuram habemus

Gen.27. de Isaac qui fuit deceptus primò in visu, caligauerāt enim oculi eius. Secundò in tactu, quia iudicauit manus Iacob esse manus Esau. Tertiò in odoratu, quia sensit odorem vestium. Quartò in gustu, quia sensit saporem venationis, quam quæsierat, & tamen non erat. Sed in auditu non fuit deceptus. vndè dixit, Vox quidem Iacob est: manus autem sunt Esau, qui recesserat & reliquerat vestes, per hoc repræsentans substantiam panis, quæ in instanti terminatiuo consecrationis recedit, hoc est, desinit esse: relictis vestibus, hoc est, accidentibus, &c. Secundò docet quid cogitandum sit & cōtemplandum in hoc sacramento, scilicet tria. Primò, quòd sub illis speciebus continetur Christus, qui est speculum morale, in quo debemus nos mirari & speculari. Mulieres ornant se decenter, videntes se in speculo: Sic debemus nos componere & ornare, intuendo hoc speculum Vnde Sapien.7. Candor est lucis æternæ, & speculum sine macula. Sicut enim in speculo sunt duo: primò vitrum, quod secundū diuum August. est maximè durationis. Secundò est plumbum: illis separatis non esset speculum. Sic in Christo est diuinitas & humanitas vnita in persona filij Dei, sine qua vnitate non dedisset exemplum, nec non potuissemus in eo videre modum ornandi & componendi nos. Est ergo humanitas & diuinitas in hoc sacramento, per quandam concomitantiam, vt suprà dictum est. Contemplando ergo diuinitatem, cogita corā quo te habes præsentare, &c. Sic coram Rege terreno haberes te præsentare, timeres, & benè te præpares, ac cōponeres, præmeditarerisq; ea quæ dicturus esses Sic etiam nos debemus timere & humiliari attendentes fragilitatem nostram, & excellentiam Dei recognoscere, petere veniam de peccatis, & reddere gratias de beneficiis, petere præseruationem à periculis, & inopiæ nostræ subleuationem, gratiamque dignè recipiendi, &c. Contemplando eius humanitatem, habemus occasionem diligendi eum, eò quòd adeò nos dilexit, vt voluerit tot & tanta pro nostra reconciliatione sustinere, qui se nobis dedit & dat in pignus hæreditatis æternæ. Hæc contemplata dabunt fiduciam & spem perueniēdi ad regnum. Et vt melius possis, aspice & considera virtutes illius, per quas ipse peruenit quantum ad humanitatem. Vide & cōtemplare illius charitatem, humilitatem, & cæteras virtutes, & dispone te à cætero te illi conformare, illum imitari, & secundum quod ipse ostendit viuere. Tertiò docet sub illis speciebus esse librū doctrinalem, de quo per figurā di-

Ezech.2. citur Ezechieli, Aperui os tuum, & comede quæcunq; do tibi. Et ecce manus missa est ad me, in qua erat inuolutus liber, qui erat scriptus intus & foris. Et scriptæ erant in eo lamentationes, carmen & væ. Liber ille figurabat Christum, qui scriptus est intus & foris. Sed quid scriptum est foris? sunt quinq; plagæ manuum, pedum, & lateris, pergamen fuit sua pretiosa pellis: atramentū fuit sanguis: calami fuerunt claui scribentes stylo ferreo nomina electorum, qui ipsum dignè suscipiunt, quorū ipse obliuisci non potest. vnde Esa.6. Nunquid potest obliuisci mulier infantem suū, vt non misereatur filio vteri sui? Et si illa oblita fuerit, ego tamen nō obliuiscar tui. Ecce enim in manibus

Tria genera cōmunicantium. meis descripsi te. Scriptū est. s. carmē delectabile pro innocentibus, qui nunquā illum offenderūt, qui in receptione habent occasionē cantandi carmē delectationis, sicut beata virgo Maria. Scriptæ sunt etiā lamentationes & væ pro peccatoribus, qui offenderunt, qui habent occasionē flendi, eò quòd fuerūt causæ passionis eius. vnde ipse dicebat

Luc.23. filiabus Hierusalem, Filiæ Hierusalē, nolite flere super me: sed super vos ipsas flete, quæ. s. fuistis causa: Quia si in viridi ligno hoc fit, in arido quid fiet? Si Deus permisit tantum ignem pœnæ & tribulationis in Christo, qui erat lignum viride, plenū aqua spiritualis gratiæ, tanquā plantatum secus aquarum decursus, in arido, hoc est, in priuatis gratia, quid fiet? Qualis ignis deuorās accendetur? si non faciant pœnitentiā in hoc mundo, habebūt cantare in alio tertiā cantilenā. s. væ & maledictiones in inferno. Iob.1. Pereat dies, &c. vide ergo & considera quam cantilenam desideras cantare. Non potes primā, canta ergo secūdam, vt finaliter merito passionis Christi ad primam possis peruenire, & ad ea quæ intus scripta sunt, scilicet visionem & fruitionem diuinitatis: Quia si illam non cantes, habebis profectò cantare tertiā. Apoc. 10. dicitur quod D. Ioannes inuenit dulcedinem libri in ore, cōsiderando amorē & beneficia Dei, sed in ventre sensit amaritudinē, considerādo peccata quibus offendimus illum. Quartò debemus contemplari quòd sub illis speciebus est præda quam persequi debemus: quia ipse vult venari, & conqueritur de his qui non persequuntur illum, hoc est, non imitantur eum. Vnde Psalmista: Periit fuga à me, & non est qui re- *Psal.141.*
quirat animam meam. Debes ergo ad memoriam reducere valorem huius prædæ, qui est infinitus, & sequi illum per vias virtutum, quia per eas inuenies eam: & cùm apprehenderis, caue ne dimittas aut perdas eam: Sed dic cum sponsa, Cantic.3. Quæsiui quem diligit anima mea, &c. Tenui eum, & non dimittam. Tertiò fides docet quid dicendum, hoc est, orationem quam facere debemus, scilicet vnam compositam ex quatuor pulcherrimis & acceptissimis orationibus, quas inuenimus in Euangeliis. Prima fuit filij Prodigi, Pater peccaui in cœlum, & *Luc.15.*
coram te, &cæ. hæc fuit adeò grata, quòd antequam eam diceret, sed dicere proponeret, pater occurrit & amplexatus est eum, deditq; osculum, reddidit stolam primam, & parauit conuiuium, &cæt. Secunda fuit Publicani, qui (vt habetur Lucæ 18.) non audebat oculos in cœlum leuare, sed dicebat: Deus propitius esto mihi peccatori. Hæc fuit grata, quia descendit iustificatus in domū suam. Tertia fuit Centurionis, qui dicebat, Domine, non sum dignus vt intres sub tectum meum. Aliqui hæretici voluerunt dicere quòd hæc oratio non debet dici: quia qui dicunt condemnant seipsos, iuxta illud: Qui manducat & bibit indignè, iudicium sibi manducat & bibit. Sed illi valdè errant, ignorantes differentiam inter hæc duo, sum indignus, & non sum dignus: quia vnum est priuatiuum & ponit indignitatē peccati mortalis, de quo non est contritus: sed secundum, scilicet non sum dignus, puram negationem dicit, quæ est respectus rationis, consequens comparationem dignitatis Christi, & sumentis, quæ nulla est, cùm finiti ad infinitum nulla sit proportio. vnde Esaiæ 64. Omnes iustitiæ nostræ tanquam pannus menstruatæ, in comparatione ad diuinam iustitiam. & ideò sic dicendo, non peccamus, sed humiliamus nos. Sic faciebat Diuus Ioannes Baptista, dicendo: Non sum dignus vt soluam corrigiam calceamenti eius. Sic Centurio: ideò eius oratio grata fuit. Quia (vt Diuus Augustinus ait) dicendo se non dignum, præstitit & exhibuit se vt fieret dignus, non in cuius domum, sed in cuius cor Christus intraret. Ideò Christus etiam miratus fuit, & ipsum laudauit. Quarta oratio fuit Diuæ Virgi- *Luc.1.*
nis, quæ dixit, Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum. Hæc fuit adeò grata quòd descendere fecit filium Dei, & naturam nostram assumere in vtero suo. Ex his quatuor faciliter confici potest vnā, incipiendo ab oratione filij prodigi, deinde secundum ordinem prædictum & dici potest: Pater mi, & Redemptor meus, ego sum adeò miser peccator, qui te tot modis & toties offendi, quòd nō sum dignus vocari filius tuus, imò potius merui detrudi in abyssum & profundum inferni. Nihilominus per tuā infinitā bonitatē & clemētiam tibi placuit me illuminare, & dare cognitionem peccatorum: & nunc agnosco me grauiter te offendisse, & doleo me fecisse: & si nō te offendissem, nollem te pro aliqua re mundi offendere. Placuit tuæ infinitæ bonitati reuelare, quòd non vis mortem peccatoris, sed vt magis conuertatur & viuat: & in quacunque hora ingemuerit peccator, omnium iniquitatum eis non recordaberis. Ad te ergo, qui præstabilis es super malitia, recurro humillimè obsecrans per temetipsum, vt propitius esse velis mihi miserrimo peccatori, & digneris concedere veniam & indulgentiam peccatorum meorum, quam bono corde & affectu peto. Heu Domine Deus meus, & Redemptor meus, scio & confiteor quòd non sum dignus me præsentare ante conspectum tuum & mensam tuam: veruntamen vt impleam voluntatem tuam, humillimè me offero Maiestati tuæ, recognoscens te pro vero Deo, & supremo omnium

Oratio dicenda ante communionem.

omniũ Domino, creatore, prouisore, & redemptore, qui me tua passione redemisti: decreuiq; te à cætero mediante tua gratia, quam supplex exposco, pro tali semper recognoscere & tenere, & tibi inseruire, mandata & præcepta melius quàm fecerim, in futurum implere, offeroque tibi animam meam, & corpus meum, & omnia bona quę mihi dedisti, ad seruitium tuum: obsecro vt digneris me pro minimo famulo tuo acceptare. Ecce seruus vel ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum. Heu Domine Deus meus, pater mi, & redemptor meus, tu dignatus es dicere, Qui manducat me, & ipse viuet propter me: & qui mãducat hunc panem, viuet in ęternum: placeat tibi ineffabili tua clementia dare mihi gratiam tuam, & vitam animę, & finaliter vitam æternam, per meritum tuę amarissimæ passionis. ad cuius recordationem hanc mensam parasti, & hoc sacramentum instituisti. Hæc oratio declaranda est ad populum & consulenda, non quòd sit de necessitate præcepti, nisi fortè in præparatione animi, & implicitè, sed dè congruitate, & ad generandum ampliorem deuotionem: sępius enim repetita antequam quis se sacerdoti præsentet, mentem eleuat, & disponit ad dignam sacramenti sumptionem.

Exod. 12.

Quartò fides docet quomodo sumere & comedere debemus: Quia diligenter & attentè. Sicut illi qui comedebant Agnum Paschalem, comedebant festinanter, scilicet, cùm diligentia & feruore magno. Sic nos cùm diligentia, animi eleuatione, & feruore, debemus nos præsentare sacerdoti: ne superueniãt distractionès & illusiones dęmonum, quæ perdunt suauitatem & odorem vnguenti, hoc est deuotionem sacramenti. Dæmones enim conantur procurare euagationes & distractiones mentis, vt impediant fructum & deuotionem: & aliquando immittunt scrupulos, vt cadere faciant & quasi contra conscientiam sacramentum quis accipere videatur. Aliquibus enim reducunt aliqua peccata ad memoriam, & suggerũt quòd de illis non sunt confessi, vt retrocedant, vel contra conscientiam accipiãt. Pharao persequebatur filios Israël, quando recedebant de Ægypto: sic dæmones, &. Multi torquentur in se., & reuertuntur ad confessores, qui sunt in die Paschæ occupatissimi, & scandalizant alios. Alij dimittunt bonum propositum, & sacramentum, &c. Consolandæ sunt timoratæ conscientiæ, & dicendum quòd in tali casu debent facere, sicut si non haberunt copiam confessoris. Quemadmodum si sacerdos indutus, post inchoationem missæ recordetur alicuius peccati non confessi, vel si confessus est, iudicat se non fuisse confessum, non tenetur discontinuare missam, & quærere alium sacerdotem, vt illi confiteatur: quia scandalizaret assistentes, & quodam modo diffamaret seipsum. Sed sufficit quòd conteratur de illo & negligentia, petatque absolutionem à Christo, cum proposito confitendi, cùm se obtulerit oportunitas: & ita potest perficere missam absque peccato, imò etiam merebitur. Sic ad propositũ, &c. Roga Deũ vt sicut in mari rubro submersit Pharaonẽ & exercitum eius, ita per mare rubrum suæ passionis submergat & auferat huiusmodi scrupulos. Pone omne in illo mari rubro & inuenies consolationem. Tertia virtus est charitas, quæ docet facere quinque post communionem. Primò gratias humiliter reddere, dicendo: Deus meus, creator meus, pater meus, & redemptor meus, per infinitam clementiã tuam dignare indulgere negligentiam & indeuotionem meam: & præsta, vt hoc sacramentum non sit mihi reatus ad pœnã: sed intercessio salutaris ad veniam: sit ablutio scelerũ, sit fortitudo fragilium, sit contra mũdi pericula firmamentum. Obsecro pariter, vt des mihi gratiam conseruandi vitam, quam per hoc sacramentum dare dignatus es: fac me tuis semper obedire mandatis, & à te nunquam me separari permittas, per meritum passionis Domini nostri Iesu Christi, qui de voluntate tua, cooperante Spiritu sancto, me redimere dignatus est. deinde inuocanda est D. Virgo, & omnes sancti, præcipuè patroni, ad quos quis habet specialem deuotionẽ, vt sint pij intercessores ad huiusmodi conseruationẽ, &c. Secũdò charitas docet exercere opera misericordiæ: Cõtemplando enim misericordiã quam fecit tibi Christus, qui dixit Mat. 5. c. Estote misericordes, sicut pater vester cœlestis misericors est: habebis occasionẽ faciendi misericordiam defunctis, orando pro eis, & pauperibus bona distribuendo, &c. Tertiò docet cauere à cibo & potu inordinato, & maximè ab his quæ prouocant ad vomitum, ne fiat irreuerentia tanto sacramento. Quartò docet fugere malas societates, & occasiones malorum, & ab omni specie mali.

Astutiæ dæmonũ circa communicantes.

Timoratarũ conscientiarum consolatio.

Notanda similitudo.

Quintò docet perseuerare in bonis operibus, & in Dei famulatu: quia qui perseuerauerit vsque in finem, saluus erit. Hoc facile erit, si aduertas ad tormẽta malorũ, ad breuitatẽ vitæ, ad facilitatẽ mandatorũ Dei, ad infinitã mercedem paratam, quam oculus nõ vidit, &c. Hanc charitatis doctrinam sequendam monebat Apostolus Phil. 4. dicens: De cætero fratres mei, quæcunq; sunt vera, quæcunque pudica, quęcunque iusta, quæcunque sancta, quæcunque amabilia: quæcunque bonæ famæ, si qua laus est disciplinæ, hæc cogitate, & quæ audistis & vidistis in me, hoc agite, & Deus pacis & dilectionis erit vobiscum, per gratiam in præsenti, & gloriam in futuro.

Ver. 23. *De ministro sacramenti Eucharistiæ.*

Sacramenti Eucharistiæ consecrationem solis presbyris diuinitus esse concessam, generale concilium Lateranen. sub Innocentio. 3. determinauit, vt habetur in c. firmiter. §. vna, extra de summa Trinita. & fide catho. vbi postquam de veritate huius sacramenti factus est sermo, subiungitur: Et hoc vtiquè sacramentum nemo potest conficere, nisi sacerdos, qui ritè fuerit ordinatus, secundũ claues Ecclesiæ, quas ipse concessit Apostolis eorumque successoribus, Iesus Christus. Et Isidorus, & habetur in ca. perlectis. 25. dist. dicit: Ad presbyterum pertinet sacrificiũ corporis & sanguinis domini in altario conficere, orationes dicere, benedicere dona Dei. Cuius ratio est: quia hoc sacramentũ est tantæ dignitatis, quòd non conficitur nisi in persona Christi. Quicunq; autẽ agit aliquid in persona alterius, oportet quòd habeat ad hoc potestatẽ ab illo commissam. Sed soli sacerdoti cùm ordinatur, conceditur potestas consecrandi hoc sacramentum in persona Christi, vt ex verbis ordinationis eius (de quibus infrà dicetur) cõstat, dicitur enim ei, Accipe potestatẽ, &c. Per hoc enim constituitur in numero eorum, quibus dictum est à domino; Hoc facite in meam commemorationem. Ergo proprium est sacerdotum conficere hoc sacramentum.

A

3. p. q. 8.

Nec audiendi sunt hæretici, dicentes omnes fideles etiam mulieres eandẽ potestatem habere, omnesque Christianos sanctificatos in Christo esse, & in eodem gradu cõsistere, quod omnino esse constat contra sacras literas, & determinationem Ecclesiæ, ac etiam contra omnem veritatem, ita vt mirum sit, quomodo taliter sint excæcati, vt prędicta dicere nõ vereantur: Nam in primis Apost. Rom. 13. dicit: Omnia quæ sunt à Deo, ordinata sunt. Ordo autem secundum D. Aug. 19. de Ciuit. Dei c. 13. est parium atque disparium rerum sua loca cuique tribuens dispositio: vnde euidens est quòd non omnes sunt æquales, neque in eodem gradu: hoc enim repugnat omni politiæ, etiam humanæ, quantumcunque imperfectæ: quantò magis Ecclesiasticæ, quæ ést perfectissima, tanquam à perfectissimo instituta? Præterea in antiquo testamento (in quo omnia in figuram contingebant illis, & cuius sacerdotium figurabat sacerdotium nouę legis) non omnes etiam viri erant sacerdotes, sed separati fuerunt à vulgo & laicis. Vnde Num. 1. Tribum Leui noli numerare, neque ponas summam eorum cum filiis Israël: sed constitues eos super tabernaculum testimonij, & cũcta vasa eius, & quicquid ad cæremonias pertinet: ipsi portabunt tabernaculum & omnia vtẽsilia eius, & erunt in ministerio. Sequitur, Quisquis externorum accesserit, occidetur. Et Num. 8. Statues Leuitas in cõspectu Aarõ & filiorũ eius, & cõsecrabis domino, & sperabis eos de medio filiorũ Israël, & postea ingrediantur tabernaculum fœderis, vt seruiant mihi. Inter eos etiã erant gradus: Aarõ erat pontifex, alij sacerdotes, alij Leuitę, in diuersis gradibus, & diuersis vestibus induebantur: ex quo ordine synagoga decorata refulgebat. Si igitur vmbrã & figuã tali ordine decorauit Deus, quantò magis Ecclesiã? Et sicut qui in antiqua lege oppositũ pręsumpserũt, acriter puniti sunt, prout Dathã, & Abirõ, ducẽti quinquaginta viri, proceres synagogæ, qui tempore consilij per nomina vocabãtur, aduersus Moysen & Aarõ insurgentes, dixerunt: Sufficiat vobis, quia omnis multitudo sanctorũ est, & in ipsis est Dominus, Cur eleua-

Non omnes Christiani sunt sacerdotes.

Num. 16.

mini super populũ: &c. Et quia ad sacerdotalis dignitatis munus ausi sunt se ingerere, egressa à Domino vltrix flãma, eos allampsit, & terra viuos absorbuit. &. 2. Para. 16. dicitur qualiter Ozias rex percussus est lepra, eò q sacerdotalis ordinis munus vsurpauit, & offerre incẽsum super altare thimiamatis præsumpsit. Sic qui in lege euangelica præsumunt, maioribus pœnis digni sunt: quantò magis lex, status, & officiũ maiore obtinent dignitatẽ. Et quo ad mulieres quidẽ: Nec in lege naturæ aut Moysi legitur aliquas sacrificasse, & sacerdotis exercuisse officiũ. Officiũ enim sacerdotale repugnat sexui mulierũ: Quia sacerdotes habent consecrare corpus Christi, peccata in cõfessione audire, populis præesse, & eos docere, duo prima mulieribus non conueniũt: quia Dominus viris & non mulieribus hoc munus commisit: reliqua autẽ negantur eis, quia suapte natura subiectionis statũ habent. Etenim (vt Apost. ait.) nõ est creatus vir propter mulierẽ, sed mulier propter virũ. Ideò debet mulier velamen habere super caput suũ 1. Cor 11. Et capilli pro velamine illi dati sunt. Et 1. Timo. 2. Mulier in silẽtio discat cum omni subiectione. Docere autẽ mulieri nõ permitto, neq; domin ari in virũ. & 1. Cor. 4 Mulieres in ecclesiis taceãt: nõ enim permittitur eis loqui, sed subditas esse, sicut lex dicit. si quid autẽ velint discere, domi viros suos interrogent. ideo in Concilio Carthaginen. dicitur, Mulier quamuis docta & sancta, viros in conuentu docere non præsumat. Nec obstat quòd seruus ordinatus ordinẽ suscipit: quia subiectio mulieris est de iure naturæ, non autem seruitus. Nec obstat pariter quòd mulieres possint habere iurisdictionẽ temporalẽ in homines: quia temporalia proueniunt à progenitoribus per generationẽ vel emptionem, & nõ spiritualia. Nec obstat etiam quod allegant ex. 1. D. Pet. Epistola c. secundo. vbi indifferẽter viris & mulieribus loquens, ait: Vos estis genus electum regale sacerdotiũ, gens sancta, populus acquisitionis, & Apoc 5. Fecisti nos Deo nostro regnũ & sacerdotes: & regnabimus super terrã. Ad has authoritates duplex solet dari solutio: Prima est, q Deus fecit omnes sacerdotes spiritualiter, ad offerendum spirituales hostias, de quibus Psal. Sacrificium Deo spiritus contribulatus: & Rom. 12. Exhibeamus corpora nostra, hostiã viuentem, &c. Et (vt suprà dictum est) omnes Christiani, qui fide & charitate Deo sunt vniti, possunt offerrẽ spiritualiter Christi passionem & Eucharistiã à sacerdote consecratam, audiendo missam, vt habetur in primo memento Canonis missæ, vbi dicitur: Et omnium circunstantiũ, pro quibus tibi offerimus, vel qui tibi offerunt pro se suisq; omnibus &cæ. Et hoc modo dicit D. Chry. super Mat. quod omnis sanctus est sacerdos. Quòd autem prædicta verba intelligantur de spirituali sacerdotio & regno, declarat D. Ioanes dicens loco præallegato, & regnabimus super terram: Et tamen non videmus quòd quilibet fidelis & iustus regnet super terram, nisi spiritualiter. sed non per sacramentalem potestatem & consecrationem, aut exteriorem oblationẽ: qua solis sacerdotibus ritè ordinatis illa potestas data est. Secunda solutio est: quia D. Petrus in illo passu repetiit promissionem factã in Exo. 19. Vos eritis mihi in regnum sacerdotale, & gentem sanctam, & D. Petrus dicit, regale sacerdotiũ. verba hęc dicta sunt vniuersæ multitudini siue communitati collectiuè, nõ cuilibet personę Et ideo sicut tunc in lege Moysi propter illa verba nõ quilibet erat sacerdos, neque rex: nec licebat cuilibet se gerere pro sacerdote, aut rege: sed alius erat sacerdos, alius rex, alius populus subiectus. Nec quilibet poterat dici gens sancta, sed populus vniuersus collectiuè erat honestatus regno & sacerdotio. Sic nec nunc propter hæc verba D. Petri, &c. Vnde Heb. 5. Nemo assumat sibi honorem, nisi qui vocatus fuerit à Deo tanquàm Aaron. Si dicatur quòd eodem contextu verborum fuit dictum, Accipite & manducate: &, hoc facite: sed primum fuit dictum omnibus fidelibus, ergo & secundum: & maximè cùm dicatur Mar. 12. Quod vni dico, omnibus dico. Dicendum quòd ex aliis passibus & traditione Apostolorum ac etiã Ecclesiæ ritu & determinatione cum consensu omnium catholicorum vsque ad hæc tempora obseruata, habetur verus sensus & intellectus verborũ Christi. & ad illud quod dicitur Mar. 12 intelligitur de his quæ pertinent ad omnes status, vt sunt precepta communia & moralia de actibus virtutum, quæ ad omnes particulares personas pertinent.

In Addit. 3. p. q. 39. Mulieres sunt incapaces sacerdotij. Gen. 3.

Omnes sunt sacerdotes spũales, sed non ministeriales.

Nec obstat pariter quòd sacramentum hoc conficitur in consecratione materiæ, quę consecratio ad solum Episcopum pertinet, vt habetur in ca. 1. & ca. nullus 1. & 2. de consecra. dist. 1. Quia episcopus inquantum huiusmodi accipit potestatem vt agat in persona Christi supra corpus eius mysticum, scilicet ecclesiam: quam quidam potestatem non accipit simplex sacerdos in sua consecratione, sed bene accipit potestatem in corpus Christi verum. Et ideò ea quæ non pertinent ad corpus Christi mysticum, non reseruantur Episcopo, sicut consecratio huius sacramenti. Et quamuis liceat laicis in necessitate baptizare, non tamen sequitur quòd liceat eis in necessitate consecrare: quia perceptio huius sacramenti non est tantæ necessitatis. Nec obstat etiam quod in Calcedonen. concilio decretum fuit, vt habetur in ca. diaconissam. 27. q. 1. Diaconissam nõ debere ante annos. 40. ordinari, &c. quia per diaconissam intelligit Abbatissam, & per ordinari, benedici, per quam benedictionem habent solùm potestatem legendi homelias & euangelia in officio matutinali: Nõ quod accipiant characterem, quia mulieres sunt incapaces, vt habetur in c. 1. ver. mulieres. 15. q. 3. nullo enim tempore mulieres admissæ sunt administrandum in spiritualibus: imò nec ad tangendum vestimenta aut vasa consecrata, vt habetur in c. sacratas. 23. dist. in c. in sancta de consecratio. dist. 1. Et si alicubi inueniatur presbytera vel presbyterissa, intelligendum est de vidua, vel antiqua, vel vxore presbyteri in parte orientali. Presbyter enim dicitur senior. Sicut autem consecratio corporis & sanguinis Christi ad sacerdotem pertinet: ita & contactus vt habetur in c. peruenit, de consecra. dist. 2. Quod intelligendum est nisi in casu necessitatis, ne fiat irreuerentia, vt si caderet in terrã. Et licet ad diaconum pertineat dispensare sanguinem ex commissione sacerdotis: non tamen corpus sub specie panis, nisi in necessitate, iubẽte Episcopo: quia sanguis Christi continetur in calice: & non oportet quòd tangatur à dispensante: sicut tangitur corpus Christi.

Quæ pertinent ad corpus Christi mysticũ reseruantur Episcopis.

3. p. q. 82. art. 3. Cõtactus sacramenti solis presbyteris conuenit extra casum necessitatis

Et quia cùm sacerdos ordinatur, constituitur in gradu eorum, qui à Domino acceperunt potestatem consecrandi in cœna Domini: Ideo sec. cõsuetudinem quarundam ecclesiarum, Innocentius tertius in. 3. p. de officio missæ ca. 9. dicit quod consueuerunt cardinales pontifici concelebrare: sicut Apostoli Christo concœnauerunt: ita nouiter ordinati Episcopo ordinanti concelebrant: nec iteratur consecratio super eandem hostiam. Quia sicut Innocentius tertius dicit, omnium intentio debet ferri ad idem instans consecrationis: nec superfluunt, cùm non operentur in virtute propria: sed in persona Christi principalis agentis totalis. Pro solutione tamen multorum argumentorum quæ contra illam consuetudinem possent fieri. Notandum est quod illa cõsuetudo particularis non erat necessaria. Et licet nunc non seruetur, non tamen tunc erat illicita, nec falsum repræsentabat, cum ad hoc solum fuerit introducta, vt repræsentaret Apostolos non concelebrasse: Sed concœnando recepisse potestatem consecrandi, quam nunc sacerdotes ante communionem recipiunt, & exequuntur, quod non fecerunt Apostoli. Nec vno citius verba terminante concurrunt omnia necessaria ad sacramentum perficiendum: cùm non concurrat diuina virtus, quæ vt dictum est, principaliter agit per vnum, vel plures ministros, prout vult & qui propter communem & bonam intentionem illorum in nomine Christi congregatorum hoc potentium, vt ad vltimum instans principalis proferentis terminetur, ante illud non concurrit. Et sic non est in potestate ministri per longum tempus differre: cùm etsi omnes non simul proferant, simul tamen proferre dicuntur, propter paruissimam distantiam. Sed bene est in potestate Christi, qui pollicitus est, Matth. decimoctauo, bonam intentionem eorum qui congregati fuerint in nomine eius acceptare: & sic migrare facit virtutem aliorum in virtutem verborum principalis proferentis siue ordinantis & celebrantis propter prædictam intentionem quæ principaliter requiritur. Et licet tunc non sint completè ordinati, habent tamen plenam potestatem consecrandi, qua licet regulariter non debeant vti, possunt tamen in casu ab ecclesia permisso, cùm non prohibeatur iure diuino. Potuit enim

D. Petrus

D. Petrus consecrare in triduo mortis Christi. Nec est simile de baptismo: quia non legimus Christum simul cùm Apostolis baptizasse, quando iniunxit eis officium baptizandi: ideo nõ possunt plures vnum baptizare: quia vnus superflueret. Sicut enim in generatione corporali duo concurrere non possunt: Sic nec in baptismo, qui est regeneratio spiritualis. Secus in consecratione Eucharistiæ, quæ non totaliter fit à quolibet, sed diuina virtus facit totum per diuersos & plures ministros: & sic vnius totius effectus non sunt plura agentia perfecta & completa, licet benè instrumentalia. Sacerdos autem celebrans, sicut tenetur sub vtraque specie consecrare: ita & communicare, vt declaratum fuit in concilio Toletano, vt habetur in cap. perlatum, de consec. distin. 2. nisi miraculose appareret caro vel sanguis, vt D. Hieron. dicit super Leuiticum. Nec propter hoc sacerdos efficeretur trãsgressor: Quia ea quæ miraculose fiunt, legibus non subduntur. Consulendum tamen esset sacerdoti, vt iterum corpus & sanguinem consecraret, & sumeret, si non cessaret miraculum.

In li. de sermo. domini in monte. Sacerdos verò malus, hæreticus, excommunicatus, & degradatus, si cum intentione consecrandi proferat verba consecrationis super materiam debitam, consecrat: Quia (vt D. Aug. dicit) Non in merito consecrantis, sed in verbo perficitur consecratio. nec per degradationem amittitur character, in quo residet potestas, vt dictum est cùm de charactere ageretur. Peccat tamen consecrando, quia malè vtitur potestate sibi data. Et cùm non liceat alterius peccato communicare, aut ei cooperari, iuxta illud Apo. *Rom. 1.* Digni sunt morte nõ solùm qui faciunt, sed etiam qui cõsentiunt facientibus: ideo peccant quicunque scienter ab hæreticis & schismaticis aut excommunicatis communionem recipiunt, & eorum missas audiunt. Ab his autem *1. Cor. 5.* qui nõ sunt adhuc per Ecclesiam denunciati, licet ipsi celebrando peccent: accipiẽtes tamen ab eis sacram cõmunionem, & missam eorum audientes, non peccant. Vnde super illud, Nec cùm huiusmodi cibum sumere, dicit D. Augustin. Hoc dicendo noluit hominem ab homine ex arbitrio suspicionis, vel etiam extraordinariè vsurpato iudicio, sed potius ea lege Dei secundum ordinem Ecclesiæ, siue vltro confessum, siue accusatum & conuictum. Nec obstat ca. nullus. 23. dist. vbi dicitur, Nullus audiat missam sacerdotis, quem indubitanter concubinam nouit habere: quia intelligitur de notorio & per sententiam declarato: non tenetur enim quis eum iure diuino vitare, nisi fuerit declaratus. vnde Mat. 18. Dominus antè quàm diceret, Sit tibi sicut ethnicus & publicanus, pręmisit sententiam Ecclesiæ. Et prædicta constitutio prædicti ca. nullus, reuocata fuit in concilio Basilien. sess. 20. tit. de cõcubinariis, vbi dicitur quod non tenentur laici vitare sacerdotes fornicatores, vsque ad declarationem. in nullo tamen intendit concilium talibus celebrantibus suffragari. verùm quia adhuc manet prohibitio iuris diuini: ideo quamuis liceat talem celebrantem audire, non licet tamen ipsum in- *Quodli. 11.* ducere ad celebrandum sine necessitate, quando quis habet probabilitatem quòd non pœnitebit: in necessitate tamen quando non inuenitur alius, & stat pręceptum de audienda missa, licitum est petere ab eo missam: quia nõ inducitur ad aliquid quod sit de se malum, vt dictum est de mutuo.

§. 4. *De sacramento pœnitentiæ.*

A

3. p. q. 85. art. 8. POenitentia tripliciter accipitur: vno modo largè, pro omni displicentia & nolitione siue boni commissi, siue mali omissi: vt cùm quis dicit, Pœnitet me quod tibi opem dederim, vel quod te non percusserim. Sed hic modus est improprius, quia non est naturale pœnitere de bono commisso, vel de malo omisso, nisi ad bonum commissum sequatur euidens malum, ad quem sensum dixit *Gen. 6.* Deus, Pęnitet me fecisse hominẽ. licet aliqui exponãt, pœnitentiam agam pro homine, vel ad modum pœnitentis se habuit, cùm eum in diluuio deleuit. vnde subdit, delebo, &c. Ad hunc sensum dicimus, pœnitet me quòd talem non occiderim propter multam pecuniam. Secundò *Pœnitentia virtus quid.* accipitur pro pœnitentia virtute. & sic accipiendo, est habitus electiuus in voluntate existẽs, quo quis dolet de peccatis pręteritis cùm intẽtione & proposito remouẽdi sequelam ipsius. s. offensam Dei & reatũ pœnę, ad quod faciendum exquirit vniuersa remedia, quæ ad hoc cõstituit Deus. Licet enim ad charitatẽ pertineat elicere gaudium de bono, & tristitiam de opposito malo: non tamen pertinet ad eam elicere intentionem operandi, ad deletionem peccati. Et ideò si in actu pœnitẽtis consideretur sola displicentia peccati præteriti, pertinet ad charitatẽ, sicut gaudere de bonis pręteritis. Sed si consideretur intentio operandi ad deletionẽ peccati sub ratione speciali, inquantum sunt emendabilia per actum hominis cooperantis Deo ad suam iustificationem: & sic expellit peccatum effectiuè, inquantum operatur ad destructionẽ peccati, prout est remissibile ex diuina gratia, homine cooperante.

Est autem pœnitentia virtus pars iustitię, cùm sit ad alterum, scilicet, in ordine ad Deum. Nõ tamẽ est pars subiectiua, cùm non respiciat iustum simpliciter, sed secundũ quid, cùm inter Deum & hominem non possit esse æqualis. Sed est pars integralis affinis iustitię vindicatiuę: Quia sicut est commutatio quædam in beneficiis, scilicet, cùm aliquis pro beneficio recepto gratiam rependit: ita etiam est cõmutatio in offensis, cùm aliquis pro offensa in alium commissa punitur. Quod si inuitus puniatur, pertinet ad iustitiam vindicatiuam: Si verò voluntariè recompenset emendam, pertinet ad pœnitentiam, quæ respicit personã peccatoris, sicut iustitia vindicatiua siue punitiua personam iudicis. Et sic nomen pœnitentię importat pœnam voluntariam in emendam diuinæ offensæ. Licet autem pœnitentia sit pars iustitiæ, cõprehendit tamen quodam modo ea quæ pertinent ad alias virtutes. Quia inquãtum est iustitia hominis ad Deum, oportet quod participet siue præsupponat ea quæ sunt virtutum Theologicarum, quæ habent Deum pro obiecto. Vnde pœnitentia est cùm fide passionis Christi, per quã iustificamur a peccatis, cùm spe veniæ, & cùm odio vitiorum, quod pertinet ad charitatem, inquantum verò est virtus moralis, participat aliquid prudentiæ, quæ est directiua moralium. Sed ex ipsa ratione iustitiæ non solum habet id quod est iustitiæ, sed etiam ea quę sunt temperantiæ & fortitudinis, inquantum, scilicet, moderantur ea quæ delectationem causant, & terrorem incutiunt: & sic ad pœnitentiam pertinet abstinere à delectationibus, & sustinere dura. *Pœnitentia est pars iustitiæ.*

Pœnitentia virtus quantum ad habitum, immediatè à Deo infunditur, sine nobis principaliter cooperantibus: non tamen absque dispositione nostra per aliquos actus. *Pœnitentia est virtus infusa.* Pœnitentia vero, inquantum est actus quo Deo operante nostram iustificationem cooperamur, à timore seruili vt in pluribus procedit, & in filiali terminatur. Ad cuius euidentiam sciendum est quòd pœnitentia comprehendit sex actus: *Pœnitentia comprehendit sex actus.* quorum actuum primum principium est Dei operatio cõuertentis cor, sec. illud, Cõuerte nos Domine ad te & conuertemur. & Hiere. 31. Postquam conuertisti me, egi pœnitentiam. Secundus actus est motus fidei: Tertius est motus timoris seruilis, quo quis timore suppliciorum à peccatis retrahitur, iuxta illud, Sicut quæ concepit cùm appropinquat ad partum, dolens clamat in doloribus suis, sic facti sumus per pœnitentiam. postea subditur, A timore tuo concepimus, & quasi parturiuimus spiritum salutis, hoc est pœnitentiæ salutaris, in remissionem peccatorum. *Thren. 49.* Quartus actus est motus spei, quo quis sub spe veniæ consequendæ assumit propositum emendandi. Quintus actus est motus charitatis, quo alicui peccatum displicet sec. seipsum, & iam non propter supplicia. *Esa. 26.* Sextus actus est motus timoris filialis, quos quis propter reuerentiam Dei, emendam voluntariè offert. Sic igitur patet quòd actus pœnitentiæ, quo iustificamur, procedit vt in pluribus à timore seruili, sicut à primo motu affectus ad hoc ordinato: sed de his amplius: & resolutoriè dictũ est c. 13. §. 8. ver. 1. A timore autẽ filiali sicut ab immediato & proximo principio. Nec per hoc quod dicimus eã procedere à timore, excludimus quin procedat ex actione Dei conuertentis cor. Hanc pœnitentiam virtutem definit D. Ambro. dicens: Pœnitentia est præterita mala plangere, & plangenda iterum non committere. Quia (vt Isidorus dicit) Irrisor est & non pœnitens, qui agit quod pœnitet. *Pœnitentia actus est sacrificium.* Hæc pœnitentia dicitur sacrificium spirituale, iuxta illud Psal. 50. Sacrificium Deo spiritus contribulatus. & illud, Voluntariè sacrificabo tibi, & est de iure naturali: nam ad rationem rectam pertinet dolere de eo quod dolendum est, & emendam voluntariè persoluere aut sustinere.

nere. Cùm igitur sit de iure naturali, sequitur quòd non est sacramentum nouæ legis: quia sacramenta sunt ex institutione diuina. Propterea talis pœnitentia ante baptismum fieri potest, imò ante baptismum exquirebatur à D. Ioanne Baptista & à Christo dicentibus, Pœnitētiam agite, & appropinquabit regnum cœlorum. Notandum tamen quòd lugere pro peccatis propriis, est actus pœnitentiæ: lugere autem pro alienis, est actus misericordiæ: lugere verò pro bonis æternis dilatis, est actus tertiæ beatitudinis, de qua Mat. 5. Beati qui lugent. Ex præmissis patet quòd ad veram pœnitentiam virtutem requiruntur sex: Primò scilicet, displicentia, nolitio, odium, & detestatio peccati, quæ idem sunt: Secundò propositum à cętero non peccandi: Tertiò pœna voluntaria, quæ recompenset offensam: Quartò intentio remouendi sequelam peccati, quæ est culpa & reatus pœnæ: Quintò quòd propter Deum: Sextò quòd cùm spe veniæ. Secūdò infertur quòd multiplex est pœnitentia: Quædam est perfecta, quæ habet omnes conditiones prædictas: Alia est falsa, quæ scilicet caret his conditionibus vel aliqua illarum: & diuiditur secundum defectus: Quædam est irrisoria, de qua Isidorus: irrisor est & non pœnitens, qui agit quod non pœnitet. Quędā coacta, de qua Psal. Cōuersus sum in ærumna mea. talis fuit pœnitentia Antiochi. 2. Macc. 9. Quædam sera siue tarda, de qua D. Aug. Si pœnites quādo peccare non potes, peccata dimiserunt te, non tu illa, Quædam iniqua, de qua Matth. 27. Iudas pœnitentia ductus, &cæ. Quædam desperata, Sapientiæ quinto: Præ angustia spiritus gementes. Tertio modo & magis ad propositum accipitur pœnitentia, prout est sacramentum nouæ legis: & tunc potest sic definiri: Pœnitentia est signum sensibile, siue imago sacrę rei, scilicet, remissionis peccatorum per contritionem, confessionem, & satisfactionem sensibilem, ac etiam per absolutionē, causa eius existens. Pœnitentiam esse sacramētum nouę legis probatum est, cùm de numero sacramentorum ageretur. Si rationes velis, vide D. Thomam.

Requisita ad veram pœnitentiam.

Pœnitentia multiplex.

Pœnitentia sacramentum quid.

3.p.q.84. art.1.

Ver. 1. *De materia sacramenti pœnitentiæ.*

A Materia proxima sacramenti Pœnitentiæ sunt actus pœnitentis, scilicet, contritio, confessio, & satisfactio: quorum actuum materia sunt peccata, de quibus pœnitens dolet, quæ confitetur, & pro quibus satisfacit. Et ideo peccata non acceptanda, sed detestanda, sunt materia remota, sed materia proxima, sunt actus peccatoris subditi. Et hinc est quòd peccator subditus, est materia sacramenti pœnitentię. Et quanuis omnia peccata actualia sint propria materia huius sacramenti: quia propriè dicimur pœnitere de his quæ nostra voluntate commisimus: & sic peccata venialia sunt propria materia huius sacramenti, sed non principalis: quia propria & principalis materia huius sacramenti, sunt peccata mortalia: Propria quidem, quia actualia & propria voluntate commissa: Principalis verò, quia hoc sacramentum est principaliter institutum ad deletionem mortalium. Ex quo sequitur quòd peccatum originale non est materia pœnitentiæ, neque propria, neque principalis, cùm non sit nostra voluntate contractum, nec ad ipsum delendum, sacramentum pœnitentiæ sit ordinatum, sicut baptismus: licet inquantum pœnitentia accipitur largè, & primo modo pro quacunque displicentia, posset dici quòd pœnitentia est de peccato originali, sicut loquitur D. Aug. in li. de pœnitentia.

3.p.q.84. art.2.

Materia proxima, remota, propria, & principalis sacramenti pœnitentiæ quid.

Ex præmissis infertur quòd innocentes, qui scilicet nūquam peccauerunt, vt D. Virgo, non sunt capaces, neque materia debita sacramenti pœnitētię. Vnde sequitur quòd si innocentibus forma sacramenti pœnitentiæ applicaretur, nihil operaretur: sicut nec forma consecrationis super lapidem.

D. Virgo nō fuit capax sacramenti pœnitentiæ.

Ver. 2. *De forma sacramenti pœnitentiæ.*

B Forma sacramenti pœnitentiæ est ista: Ego te absoluo à peccatis tuis, quæ operatur instrumentaliter, sicut in aliis sacramentis. Et dicitur absoluo, quia peccata sunt quædam vincula, iuxta illud Prou. 5. Iniquitates suæ capiūt impiū, Hæc forma trahitur ex illo Mat. 16. Quodcunque solueris super terram, solutum erit & in cœlis. Hac forma vtitur ecclesia, ex determinatione concilij Florentini, sub Eugenio. 4. Et quāuis Christus, Ioā. 20. dixerit Apostolis, Quorū remiseritis peccata, remittūtur eis: Ecclesia tamen potius dicit, Ego te absoluo: quàm, Ego tibi peccata remitto. Quia hoc magis cōgruit verbis, quibus Dominus virtutem clauium ostendens, per quas sacerdotes absoluunt & liberant à peccatis effectiuè, non principaliter (quia hoc ad solū Deum pertinet) sed ministerialiter effectiuè, non deprecatiuè, vt in prima & completorio: quæ absolutiones nō sunt sacramentales, sed quædam orationes ordinatæ ad remissionem peccatorum venialium. Vnde in sacramentali absolutione sufficit dicere, Misereatur tui Deus, &c. vel, Absolutionē & remissionem omnium peccatorum tribuat tibi Deus: vt fit in principio missæ. Quia per hæc verba sacerdos non significat absolutionem fieri, & de ratione formę est, quòd significet & repræsentet, siue sit, aut gerat imaginem eius quod causat & operatur, vt in baptismo & aliis sacramentis. Præmittitur tamen prædicta oratio, non ex necessitate, sed ex congruentia, ne scilicet, impediatur ex parte pęnitentis, cuius actus materialiter quodam modo se habent in hoc sacramento, & non in baptismo, vel confirmatione. Conuenienter etiam additur inuocatio sanctissimæ Trinitatis, dum dicitur. In nomine patris & filij & Spiritus sancti, eò quòd minister absoluit, vt minister S. Trinitatis: non est tamen de necessitate, quia hoc non est determinatum ex verbis Christi, sicut in baptismo: ideo relinquitur sacerdotis arbitrio. Deinde postponitur passio Domini nostri Iesu Christi, & merita D. Virginis, & omnium sanctorum, & quicquid boni egeris, vel mali sustinueris, sint tibi in remissionem peccatorum tuorum, in augmentum gratiæ, & futurum præmium vitæ æternæ. amen. Non sunt tamen de necessitate, vt dictū est de inuocatione sanctæ Trinitatis. Ex præmissis apparet primò quòd prædicta verba, Ego te absoluo, non sunt sic exponenda, hoc est, absolutum te esse declaro, cùm in sacramentis nouæ legis verba vel facta non solùm significatiuè debent accipi, sed etiam effectiuè. Nec tamen sic dicendo, sacerdos loquitur tanquàm de re incerta: quia sicut alia sacramenta nouæ legis habēt de se certū effectum ex virtute passionis Christi, licet possint impediri ex parte recipientis: sic etiā & in hoc sacramēto. vnde nec sacerdos indiget speciali reuelatione sibi facta, sed sufficit generalis reuelatio fidei à Christo D. Petro facta, Matth. 16. Perfectior autem expositio esset, si diceretur, Ego te absoluo, hoc est sacramētum absolutionis tibi inpendo: nec hoc pronomen (ego) secundum Caietanum, est de necessitate sacramenti, cùm subintelligatur. Secundò sequitur quòd quis non debet petere fraternam remissionem, sed absolutionem: quia peccata in fratrem commissa habent specialem remissionem, quæ non operatur effectiuè, sicut in sacramento.

3.p.q.84. art.3.

Forma sacramenti pœnitentiæ vnde habetur.

Notandum ex Domino Caietano in summula, super verbo, absolutio, quòd si in forma prædicta loco huius ac cusatiui (te) ponatur (vos) honoris causa: vel si Episcopus assuetus loqui in plurali numero diceret, Nos absoluimus te, peccaret, recedendo à verbis per Ecclesiam determinatis: absolutio tamen facta teneret, quoniam ex accommodatione vsus idem significatur per huiusmodi verba, quod per hæc, Ego te absoluo. Dicit præterea quòd si sacerdos dubitet se protulisse verba absolutionis, dicere posset, si non es absolutus, ego te absoluo: sicut dictum fuit de baptismo. Absoluens tamen sub conditione futura, puta si restituerit, aut fecerit talem pœnitentiam, &c. cùm intentione præcisa; hoc est si non feceris quæ dixi tibi, non te absoluo, nihil faceret, imò peccaret: quia non est in potestate ministri sacramenti conferre nunc, & suspendere effectum illius in aliud tempus implendæ conditionis. Errat etiam sacerdos absoluens sub cōditione præsenti præcisa, vtputa si pro miseris restituere, aut te superiori præsentare: quia præsumit tradere sub forma dubia, quod Christus præcepit sub forma certa ministrari.

An absolutio conditionata sit licita.

Vlterius notandum ex dicto Caietano circa reiterationem formæ, quòd potest iterari super omnino eadem peccata, quæ quis pluries potest confiteri: sed non potest iterari super omnino eandem confessionem: Quia super eādem materiam proximam nullius sacramenti forma iterabilis est, absque iniuria sacramenti: quia ipsa iteratio attestatur insufficientiam prioris formæ. sed de his amplius infrà. §. 6. huius capitis ver. 10. post principium. Insuper sciendū quòd manus impositio non est de necessitate

ab-

De iteratione formæ ſacramenti pœnitentiæ.

abſolutionis, ſicut eſt de neceſſitate ſacramenti confirmationis & ordinis: Quia cùm Chriſtus dixit Petro, Quodcū que ſolueris, &c. nullam facit mentionem de manuum impoſitione, ſicut in prædictis duobus ſacramentis, vt inferius dicetur. Nō eſt tamen illicita, imò vtilis ad excitandum effectum pœnitentis. dicunt tamen aliqui quòd cùm de ratione ſacramenti ſit vnio & coniunctio formę ad materiam, iuxta illud D. Auguſt. Accedit verbum ad elementum, & ſit ſacramentum: Si cæcus, mutus & ſurdus confiteretur per ſigna, non poſſet ei applicari forma pœnitentiæ, niſi per contactum.

Ver.3. *De institutione ſacramenti pœnitentiæ.*

C

3.p.q.84. art.7.

SAcramenti pœnitentiæ inſtitutionem à Chriſto fuiſſe factam conſtat ex determinatione Eccleſiæ, vt dictum eſt cùm de numero ſacramentorum ageretur: ac per illud quod dixit Dominus, Mat. 4. Pœnitentiam agite, & appropinquabit regnum cœlorum, & Luc. 13. Niſi Pœnitentiam egeritis, omnes ſimul peribitis, & Luc. vlti. Oportebat Chriſtum pati, & reſurgere à mortuis tertia die, & prędicari in nomine eius pœnitentiam in omnes gentes. Non enim dici poteſt quòd in vltimo paſſu loqueretur de pœnitentia virtute, quæ præcedit baptiſmum: quia prius tempore de neceſſitate baptiſmi locutus fuerat, Ioan. 3. ante incarcerationem D. Ioannis Baptiſtæ. Et quanuis illud quod dixit Matth. 4. poſſit intelligi de pœnitentia virtute: non tamen ea quæ dicta ſunt Luc. vlti. cùm adiunxerit, in remiſſionem peccatorum, quæ non fit per ſolam pœnitentiam virtutem: & iam baptiſmus publicatus erat, & multi receſſerant à fide tempore paſſionis, poſtquam fuerant baptizati, & inciderant in alia peccata, ad quæ purganda & abolenda Chriſtus poſt reſurrectionem ſuam dixit, In remiſſionem peccatorum, & poteſtatem clauium, quas promiſerat, Matth. 16. ſtatim dedit dicens, Ioan. 20. Accipite Spiritum ſanctum, quorum remiſeritis peccata, &c. Et licet ratio naturalis dictet homini pœnitendum eſſe de malis quæ fecit, quantum ad hoc quòd doleat ſe feciſſe, & remedium quęrat per aliquod medium, & quòd aliqua ſigna doloris oſtendat, ſicut fecerunt Niniuitæ, & ideò quò ad hoc non indiget inſtitutione: ſed quòd hoc vel illo modo agat pœnitentiam, non eſt ex naturali ratione, ſed diuina inſtitutione. Et ideo in lege naturæ ante legem Moyſi poterat quilibet modum pœnitendi ſibi eligere, ſicut & modum ſacrificandi. Sed per legem Moyſi fuit determinatus modus pœnitendi, ſecundum quod congruebat perfectioni veris legis: quantum quidem ad dolorem, vt eſſet magis in corde, quam in exterioribus ſignis, ſecundum illud: Scindite corda veſtra, & non veſtimenta veſtra: quantum verò ad remedium doloris quærendum, vt aliquo modo miniſtris Dei peccata ſua confiterentur,

Ioël. 2.

ſaltem in generali: vnde Leui. 5. Dominus dixit, Anima quæ per ignorantiam peccauerit, offeret arietem, &c. in hoc enim quòd quis oblationem faciebat pro peccato ſuo quodammodo ſatisfaciebat, & peccatum ſuum ſacerdoti cōfitebatur. Et ſecundum hunc modum dicitur Prouerb. 28. Qui abſcondit ſcelera ſua, non dirigetur à Domino: qui autem cōfeſſus fuerit, & reliquerit ea, miſericordiam conſequetur. Quantū autē ad ſatisfactionem indicta fuerunt ieiunia & afflictiones exteriores, vt in Zacha. legitur, & Leui. 16. Affligetis animas veſtras, hoc eſt corpus viuēs vita corporali. Tunc nondum erat inſtituta poteſtas clauium, quæ à paſſione Chriſti deriuatur, & per conſequens nondum erat inſtitutum, quòd aliquis doleret de peccato cum propoſito ſe ſubiiciendi per confeſſionem & ſatisfactionem clauibus Eccleſię, ſub ſpe conſequēdę veniæ, virtute paſſionis Chriſti, quod pertinet ad ſacramentum pœnitentiæ.

Leui. 5.

Chriſtus ergo dando claues Eccleſiæ, hoc eſt poteſtatem remittendi peccata, materiam pœnitentiæ alio modo quàm in antiqua lege determinauit. In antiqua enim lege ſacerdos non remittebat, ſed ſolùm orabat. In noua autem lege ſacerdos remittit: quod non poteſt, niſi prius indicentur ei. Igitur ex diuina inſtitutione peccatores tenentur indicare & confiteri. Ex præmiſſis apparet quòd in lege naturæ & Moyſi erat ſacramentum pœnitentiæ, ſed non eodem modo, neque ita perfectum, ſicut in noua lege. Sequitur etiam quòd peſſimè Lutherus & ſui ſequaces definiunt pœnitentiam, dicentes eſſe nouam vitam, & ſufficere abſque præteritæ vitæ deteſtatione, contritione, confeſſione, & ſatisfactione. Sed de his amplius cùm de ſingulis partibus agetur.

Ver.4. *De ſacramenti pœnitentiæ neceſſitate.*

A

3.p.q.84. art.5.

Iacob. 1.

SAcramentum Pœnitentiæ ad ſalutem animæ peccatori in peccato mortali exiſtenti eſt neceſſarium: Peccatum enim cùm conſummatū fuerit, generat mortem, ſed non poteſt remoueri, niſi per pœnitentiā, igitur, &c. vnde Chriſtus Lucæ. 3. Niſi pœnitētiam egeritis, omnes ſimul peribitis. Licet enim ad ſalutem hominis ſufficiat charitas: quia tamen per peccatum mortale poſt baptiſmum perdita, abſque pœnitentiæ ſacramento in actu vel in voto, recuperari non poteſt: igitur. Nec obſtat quòd Chriſtus Magdalenam & adulteram abſoluit ſine ſacramento pœnitentiæ, quia Chriſtus habebat poteſtatem excellentiæ, qua poterat conferre effectus ſacramentorum abſque ſacramento: hanc autem poteſtatem non communicauit.

Luc. 7.
Ioan. 8.

Ex præmiſſis apparet veritas dicti D. Hiero. quòd ſecunda poſt naufragium tabula eſt pœnitentia. Nam ſicut primum remedium mare tranſeuntibus eſt vt conſeruentur in naui integra: Secundum quòd poſt nauim fractam, magnam tabulam accipiant, qua perducantur ad littus: ita etiam primum remedium in mari huius vitę, poſt naufragium peccati originalis, eſt baptiſmus, vt integritatem ſeruemus. Secundum eſt tabula ſacramenti pœnitentiæ in actu, ſi haberi poſſit: quòd ſi non, ſufficit contritio cum propoſito & deſiderio ſe ſummittendi clauibus Eccleſiæ, & ſatisfaciendi data opportunitate.

Ver.5. *De pœnitentiæ duratione.*

B

3.p.q.84. art.8.

Pœnitentia duplex, interior, & exterior.

POenitentia eſt duplex, ſcilicet interior & exterior. Interior eſt, qua quis dolet de peccato cōmiſſo. & talis durare debet vſq; ad finē vitæ, actu vel habitu: ſemper enim debet diſplicere homini, quòd peccauit: quia ſi placeret ei peccaſſe, ex hoc ipſo peccatū incurreret, & fructū veniæ perderet. Diſplicentia autem dolorem ſiue triſtitiam cauſat in eo qui eſt ſuſceptiuus doloris ſeu triſtitię, prout homo in hac vita. Sancti verò poſt hanc vitam non ſunt ſuſceptiui doloris. Vnde diſplicebunt ſemper eis peccata præterita abſque omni triſtitia, ſecundum illud: Obliuioni traditæ ſunt anguſtiæ priores. Sed in hac vita ſemper ſumus capaces: ideo ſemper dolere debemus. vnde Diuus Auguſtin. Quid reſtat nobis niſi dolere in vita? vbi enim dolor deficit, deficit pœnitentia. Si verò pœnitentia finitur, quid relinquitur de venia? Ex quo infertur quòd pœnitētia debet eſſe continua actu vel habitu, vt dictum eſt. Vnde idem Auguſtinus. Dolor in pœnitente continuè cuſtodiatur. Et Hugo de S. Victore dicit quòd quādo Deus abſoluit hominem à vinculo peccati, obligat eum vinculo deteſtationis perpetuæ, ſaltem ad hoc quòd non habeat actum oppoſitum: Quia non oportet quòd ſemper actu doleat cùm neceſſe ſit actum, ſiue interiorem, ſiue exteriorem, interpolari in ſomno & aliis occupationibus. Pœnitentia verò exterior eſt qua quis ſigna exteriora doloris oſtendit, & verbo peccata ſua confitetur ſacerdoti abſoluenti, & iuxta arbitrium eius ſatisfacit: & hanc nō eſt neceſſe durare vſque in finem vitæ, ſed vſque ad determinatum tempus, ſecundum menſuram delicti. Deutero. 25.

Eſa. 65.
In lib. de pœniten.

Pœnitentia exterior quid.

Ver.6. *De reiteratione pœnitentiæ.*

C

3.p.q.84. art.10.
Mat. 6.

QVia circa iterationem pœnitentiæ errauerunt Nouatiani, ideo probandum eſt quòd pœnitentia poteſt pluries iterari. Homo enim inducitur ad miſericordiam, exemplo miſericordiæ diuinæ, ſecundum illud: Eſtote miſericordes, ſicut pater veſter cœleſtis miſericors eſt. Sed Dominus hanc miſericordiam diſcipulis ſuis impoſuit, vt ſæpius remitterent fratribus contra ſe peccantibus. Non dico tibi vſque ſepties, ſed vſque ſeptuageſies ſepties, hoc eſt totiens quotiēs: vnde ſequitur quòd Deus ſæpius per pœnitentiam veniam petentibus præbet, præſertim cùm doceat nos quotidianum panem petere, & dicere, Dimitte nobis debita noſtra. Nec obſtat quod Apoſt. Heb. 6. dicit, Impoſſibile eſt eos qui ſemel illuminati ſunt, & guſtauerunt cœleſte donum, & participes facti ſunt Spiritus ſancti, & prolapſi ſunt, renouari rurſus ad pœnitentiā: Quia (vt dicit D. Thom ibid.) apud Iudæos erant quædam lauachra, in quibus ſe pluries ab immunditiis purgabant: & tunc credebant aliqui Iudæorū quòd etiam per lauachrum baptiſmi aliquis pluries purificari

Mat. 18.

poſſet.

posset. Ad quod excludendum Apo. scribit, Impossibile, &c. intelligens de baptismo: Non enim dicit, per poenitentiam: sed, ad poenitentiam. & ratio est: Quia homo per baptismum Christo semel mortuo cōmoritur. vnde subdit, Rursus crucifigētes in semetipsis filium Dei, &c. Hoc est facto suo repraesentant quod Christus pluries fuit crucifixus & mortuus, contra illud: Christus resurgens à mortuis iam non moritur: sed de his vide supra hoc capite. §. 1. ver. 5. Et sic non est simile de poenitentia quae habet virtutem ex passione Christi, sicut quędam spiritualis medicina, quae iterari potest superueniēte infirmitate: sed nō potest reiterari regeneratio spiritualis, sicut nec carnalis generatio. Nec iterari potest peccatum originale, ad quod delendum baptismus est institutus. Nec obstat pariter quod D. Ambros. dicit, Reperiuntur qui saepius agendam poenitentiam putent, qui luxuriātur in Christo: Nam si veram poenitentiam agerent, iterandam postea non putarent. Quia sicut vnum est baptisma, sic vna est poenitentia. Quia D. Ambros. loquitur ibi de poenitentia solenni, quae nō iteratur in Ecclesia, vt in versi. sequēti dicetur. Et quod D. Grego. dicit in homelia quadragesimae, Poenitentia est ante acta peccata deflere, & iterum plangenda non committere, debet intelligi dum flet actu vel proposito: quia tunc (vt dictum est ex Isidoro) Irrisor est & non poenitens, &cae. Quia quòd quis posteà peccet, vel actu, vel proposito, non excludit quin prima poenitentia vera fuerit. Nusquā enim veritas prioris actus excluditur per actum contrarium sequentem. Sicut enim verè currit, qui potestea sedet: sic verè poenitet, qui postea peccat. Et quāuis (vt D. Grego. dicit) facilitas venię incentiuum prębeat delinquendi: non tamen sequitur quòd Deus indulgendo, illud prębeat, aut quòd delectetur in peccatis: quia (vt D. August. dicit in lib. de poenitentia) constat Deo multum displicere peccata, qui semper praesto est ea destruere, nec soluatur quòd creauit, ne corrumpatur quod amauit, scilicet, per desperationem.

In lib. de poeniten.

In lib. de poeniten.

Ver.7. *De publica & solenni poenitentia.*

D

3. p. q. 28.

OMnis poenitentia solennis est publica, sed non econuerso. Poenitentia solennis fit hoc modo: In capite quadragesimae Poenitentes praesentant se cum presbyteris suis Episcopo ciuitatis, ante fores Ecclesiae, sacco induti, nudis pedibus, vultibus demissis, crine deposito, nisi sit mulier, quae comam in signum subiectionis habet. & eis in Ecclesiam deductis. Eposcopus cum omni clero septem psalmos poenitentiales dicit, & postmodùm manus eis imponit, deinde cineres super capita eorum spargit, & cilicio capita eorum operit, & cùm gemitu & suspirio denunciat, quia sicut Adam eiectus est de paradiso, ita ipsi de Ecclesia eiiciuntur: & iubet ministris, vt eos ab ecclesia pellant, clero eos prosequente cùm hoc responsorio, In sudore vultus tui, &cae. In coena autem domini quolibet anno suae poenitentiae à suis presbyteris ad Ecclesiam reducuntur: & ibi possunt conuenire cùm aliis vsque ad octauas Paschae: ita tamen quòd non communicant, neque panem benedictum accipiunt. Et sic fit quolibet anno, tempore indictae poenitentiae. Vltima reconciliatio reseruatur episcopo, ad quem solùm pertinet poenitentiae publicae & solennis impositio. De his in c. in capite, de 50. Poenitentia solennis imponi potest viris & mulieribus non tamen clericis, quanuis grauius peccent quàm laici, ne ordo veniat in contemptum. Vnde non defertur personae sed ordini. Et quia magna peccata egent magna cautela, ad sui curationem: ideò non nisi pro magnis criminibus, quae totam commouerint ciuitatem, imponi debet, nec iterari potest propter significationem, cùm significet eiectionem primi hominis, quae semel tantùm facta est. Secundò ne exiteratione vilescat. Tertiò, quia solennizatio est quasi quaedam professio poenitentium perpetuò conseruandi, & iteratio illi professioni repugnat. Si tamen postmodùm peccauerit is qui solennem poenitētiam egit, non clauditur ei locus poenitentiae: sed solennis poenitentia nō est ei iniungenda, Et quanuis sacramentum poenitentiae reuocet defectus, restituēdo eum in pristinam gratiam, vt in versiculo sequenti videbitur: non tamen semper in pristinam dignitatem. Et ideo mulieres post peractam publicam poenitentiam de fornicatione, non velantur: quia per poenitentiam dignitatem virginitatis non recuperant. Et similiter post solennem poenitentiam peccator non redit ad hanc dignitatem, vt possit ad clericatum assumi. Et episcopus talem ordinans potestate ordinandi priuari debet nisi fortè necessitas Ecclesiae id exposcat, aut consuetudo: tunc ad minores & non ad maiores admitti potest, aliter nō: Primò propter dignitatem ordinum: Secundò propter timorem recidiui: Tertiò propter scandalum vitandum, quod posset oriri in populo ex memoria peccatorum praecedentium: Quartò, quia non haberet frontem alios corrigendi, cùm peccatum eius fuerit publicum. Hęc autem solennitas inducta est propter quatuor: Primò, vt peccatum publicum habeat proportionatam medicinam: Secundò, quia maxima cōfusione etiam in hoc mundo dignus est qui grauissimum scelus commisit: Tertiò ad exemplum poenitēdi. Quartò ne desperent, qui in grauibus peccatis detinentur. de his omnibus in c. in capite, & in c. illud. 50. distinct. Haec poenitentia quantum ad iniunctitionem pertinet ad forum occultum poenitentiae. Nec tamen episcopus talem poenitentiam iniungendo, reuelat confessionem, quanuis suspicio oriatur illum aliquod enorme peccatum commisisse. Non enim culpa pro certo scitur ex poena: Quia quandoque aliquis pro alio poenitentiam facit, sicut legitur in vitis patrum de quodam, qui (vt socium suum ad poenitentiam prouocaret) poenitentiam cùm eo egit. Sed executio poenitentiae exit forum interius occultum: hoc autem non est inconueniens, si peccatum sit publicum, quod ipse peccator poenitens exequendo iniunctam poenitentiam, confessionem à se factam manifestet. Publica autem & non solennis poenitentia est quae fit in facie Ecclesiae cùm teda accensa & aliis solennitatibus, quae extra tempus quadragesimae fiunt, & non cum solennitate praedicta: sicut peregrinatio per mundum cum baculo cubitali. Hęc poenitentia publica potest iterari, & à simplici sacerdote iniungi. Poenitentia tamen solennis quandoque ponitur pro publica. Et secundum hoc authoritatis quaedam variè loquuntur. & quia hodie parum est in vsu, ideo pertranseundum duxi.

Vltima reconsiliatio reseruatur Episcopo.

Poenitentia solennis quibus imponi debet.

Cur solēnis poenitentia iterari non possit.

Cur solēnis poenitentia indicitur.

Ver.8. *De effectibus sacramenti poenitentiae.*

SAcramentum poenitentiae multos habet effectus. Primus causat in voluntate ornatum, qui est dispositio ad gratiam sacramentalem, de qua dictum est. Secundus effectus est instrumentaliter causare gratiam gratū facientem, si eam non inueniat: & si eam inueniat augere & extendere eam ad effectus sacramentales, & facere eam sacramentalem. Effectus autem sacramentalis in sacramento poenitentiae sunt specialiter iuuare & fortificare voluntatem ad perseuerantiam in bono proposito in futurum. Et quo ad peccata praeterita delere de reatu poenae, secundum deuotionem sacramentum accipientis. Quòd autem post peccatum deletum & gratiam datam maneat reatus siue obligatio, ad poenam, dicetur infra hoc. §. 4. versi. 22. Tertius effectus est deletio omnium peccatorum. Vnde Luc. 24. Oportebat Christum pati, & resurgere à mortuis tertia die, & praedicari in nomine eius poenitentiam in remissionem peccatorum in omnes gentes. Primò per poenitentiam directè remittuntur omnia peccata mortalia, iuxta illud: Omnium iniquitatum eius non recordabor: Quia licet peccata non sint connexa, quantum ad commissionem: sunt tamen connexa quantum ad remissionem, sic quòd nullum peccatum (saltem mortale) remitti potest, quin omnia remittātur: Quia implicat quòd quis simul & semel sit auersus à Deo, & conuersus ad Deum. Venialia verò peccata absque poenitentiae sacramento remitti possunt, per bonum motum & feruorem charitatis. Non enim ad venialium remissionem requiritur noua infusio gratiae, cùm veniale adueniens non tollat gratiam, nec eam diminuat, vt dictum est cùm de charitate ageretur: ideo sufficit aliquis actus procedens ex gratia, quo aliquis detestatur peccatum veniale, vel explicitè, vel saltem implicitè, sicut cùm aliquis feruenter mouetur in Deum. Et sic tripliciter aliqua causant remissionem venialium. Primò cùm infunditur gratia: quia per gratiae infusionem delentur peccata venialia. Et hoc modo per omnia sacramenta nouae legis peccata venialia remittuntur. Secundò, per aliquē motum detestationis peccatorum. Et hoc modo confessio generalis, & tunsio pectoris

E

c. 16. Ver. 10

Ezech. 18

Peccata mortalia quo ad remissionem sunt connexa.

Peccata venialia quomodo remittantur.

ctoris facta in gratia, & oratio Dominica, operantur ad remissionem venialium. Nam in oratione Dominica petimus, Dimitte nobis debita nostra. Tertiò, per aliquem motum reuerentiæ in Deum, & ad res diuinas. Et hoc modo benedictio Episcopalis, aspertio aquæ benedictæ, & quælibet sacramentalis vnctio, & oratio dicta in ecclesia dedicata, & si aliqua alia sunt hujusmodi, operātur ad remissionem venialium: quod est intelligendum in habente gratiam: Quia gratia quę prouenit ex merito passionis Christi, est principium remissionis cuiuscunque peccati & cuiuscunque reatus: licet enim pœna æterna fuerit translata in temporalem, hoc fuit ea lege, vt in gratia persolueretur. Vnde Apostolus Rom. 4. dicit quòd ad gratiam Dei pertinet, quòd Deus non imputet alicui peccatum, quod glos. ibi exponit de veniali, &. 1. Corint. 3. Fundamentum aliud nemo potest ponere præter id quod positum est, &cæ. & eiusdem. 13. Si tradidero corpus meum ita vt arduam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest. & Hebr. 9. Sine sanguinis effusione nulla fit remissio: sed meritum passionis non applicatur nisi per gratiam quæ datur per sacramenta: consequens est quod veniale iunctum mortali, nō possit remitti, nisi per sacramenta, in actu vel in voto, & sic absque sacramento æternaliter punitur. vnde Matth. 9. Non exibis hinc, donec reddas nouissimum quadrantem. Et eadem ratione reatus venialis aut mortalis remissi in eo qui post remissionem culpæ ante expiationem pœnæ, iterum mortaliter peccat, & moritur in illo: Quia in inferno nulla est remissio, neque satisfactio.

Peccata venialia absq; gratia non remittitur.

Veniale & reatus eius æternaliter punitur in inferno.

Nec obstat quòd omne debitū per solutionē eius quod debetur, expiatur: Sed peccato veniali & reatui mortalis remissi debetur pœna temporalis: igitur per satisfactionē expiatur. Quia licet peccato veniali & illi reatui absolutè & simpliciter non debeatur, nisi pœna tēporalis in eo qui est in gratia, eò quòd habet principium & fundamentum remissionis & satisfactionis. Sed in eo qui non habet illud fundamentum, peccato veniali & reatui peccati mortalis remissi debetur pœna æterna, non per se, sed per accidens, ratione conditionis subiecti, quod non habet fundamentum & principium remissionis & satisfactionis, quod est gratia, vt probatum est ex Apostolo Rom. 4. & Heb. 9. quia etiam ex sola acceptione diuina est, quòd aliquis satisfaciat illi, cùm illa seclusa nulla sit proportio nec proportionabilitas inter Deum & creaturam. Et si dicatur quòd Deus in remissione peccati acceptauit pœnam temporalem, verum est, sed in gratia exoluēdam ratione iam dicta: nec tunc punit vltra condignum, imò citra: quia propter illam coniunctionem ad mortalem, illi debetur pœna æterna etiam maior, si comparetur reatus ille ad culpam remissam, & negligentiam, atq; ingratitudinem. Et ideò in illo casu concedi potest, quòd difficilior est remissio peccati venialis, quàm mortalis: quia tunc ad remissionem venialis requiritur remissio mortalis, sed non econtra: & quòd quis tenetur conteri de peccato veniali per accidens. Non obstat pariter quòd bona opera extra gratiam facta merētur aliquod bonū temporale, vt diuus Augustin. dicit de Romanis, quòd per opera moralium virtutum meruerunt imperium, & obstetrices Aegyptiorum domos, quas eis Dominus ædificauit. & Raab meretrix Hierco præseruationem ruinę domus suæ propter bonum factum exploratoribus, licet essent infideles, & extra gratiam. Sed remissio pœnæ temporalis est aliquod bonum temporale: igitur extra gratiam mereri potest. Dicendum primò quòd Deus illa temporalia illis dedit, non propter meritum illorum, quod nullum erat, saltem de condigno, cùm non haberent gratiam: sed solùm ex liberalitate sua, quæ fit his qui benè vtūtur naturalibus: quòd non fecerunt illi qui mortui sunt in peccato mortali, & non expiauerunt veniale, vel reatū illius. Secundò, quòd reatus peccati venialis & reatus mortalis remissi per comparationem ad culpam mortalem, non est aliquid temporale, sed æternum: licet per accidens, manente culpa mortali. Et quāuis D. Tho. in. 4. senten. dicat quòd ideò veniale ęternaliter punitur in inferno, quòd culpa venialis semper maneat, & manēte culpa necesse est manere pœnam: ex quo inferri videtur, quòd reatus peccati remissi possit expiari: quia non est totalis ratio, sed defectus principij

Exod. 1. Iosue. 6.

remissionis & satisfactionis, vt dictum est. Quartus effectus sacramenti pœnitentiæ est virtutum & donorum deperditorum recuperatio. Quia cùm per sacramentum pœnitentiæ causetur gratia gratum faciens & sacramentalis, ex qua fluunt virtutes & dona, quæ per peccatum mortale fuerunt deperdita, sequitur quod per sacramentum pœnitentiæ reproducantur, & si non eadem numero propter successionem: tamen benè eadem specie. Vnde Lucæ decimoquinto dicitur quòd pater mādauit quòd filius prodigus indueretur stola prima, quæ significat gratiam. & quamuis post primum actum pœnitentiæ, qui est contritio, remaneant aliquæ reliquiæ peccatorum scilicet dispositiones ex prioribus actibus peccatorum causatæ, ex quibus præstatur difficultas quædam pœnitēti ad operandum opera virtutum sequentium: tamen quantum est ex ipsa inclinatione charitatis & aliarum virtutum, delectabiliter & sine difficultate operatur. Sicut si virtuosus per accidens pateretur aliquam difficultatem, in diligenti executione actus virtutis, propter somnum aut aliquam corporis indispositionem. Non autem semper quis resurgit ad maiorem gratiam in sacramento pœnitentiæ, sicut in sacramento baptismi, in quo semper datur baptizato aliquis gradus gratiæ correspondens conatui & actui, quo vult realiter sumere sacramentum, secundum dispositionem subiecti: Quia in sacramento pœnitentiæ contingit quòd aliquis aliquando perfectissimè se disponit: ideò resurgit ad maiorem gratiam: Aliquando minus perfectè, & remisse: ideò aliquando resurgit ad æqualem, aliquādo ad minorem. Nec obstat quod dicitur Rom. 8. Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum. vbi Diuus Augustinus ait quòd hoc adeò verum est, quod si qui eorum deuient & exorbitēt, hoc ipsum faciat Deus in bonum proficere: Quia illa authoritas non intelligitur de his qui cadunt & nunquam resurrecturi sunt, vel qui sunt iterum casuri: Sed de his tantùm, qui secundum propositum vocati sunt sancti, scilicet, prædestinati: qui quotiescunque cadunt, finaliter resurgunt. Cedit eis ergo in bonum quòd cadunt, non quòd semper in maiori gratia resurgant: sed quia in permanentiori: non quidem ex parte ipsius gratiæ, quæ quantò maior est, tantò de se est permanentior, sed ex parte hominis, qui tantò stabilius in gratia permanet, quantò est cautior & humilior. Ideò Glos. ibidem dicit, Quòd ideò proficit eis in bonum quod cadunt, quia humiliores redeunt, & doctiores fiunt, non quòd ad maiorem gratiam semper resurgant. Hoc tamen non est ex defectu sacramenti pœnitentiæ, sed ex defectu hominis, qui remissius mouetur in Deum. Nec obstat pariter quòd dicitur Iohel. 2. Reddam vobis annos quos comedit locusta & brucus. Et Ezech. 33. Impietas impij non nocebit ei: quia quantum ad redditionem dictum Iohelis intelligitur secundum dispositionem resurgentis vel de præmio accidētali, & quantum ad nocumentum, dictum Ezechielis debet intelligi æternaliter aut etiam temporaliter, nisi flet per eos: quia si perfectè se præparant, non nocebit eis, nisi in his quæ important continuationem, vt virginitas & innocentia, quæ per pœnitentiam non restituuntur. Ex pręmissis apparet primò, quòd per pœnitentiam non semper restituitur homo in pristinam & æqualem dignitatem: nec quo ad homines, nec quo ad Ecclesiam, vt habetur in c. Domino sancto. 50. dist. nec etiam quo ad Deum, quantum ad primariam & principalem dignitatem, saltem in eodem gradu, quando scilicet remisse se præparat: licet benè secundum essentiam, & aliquando ad eandem. vnde Lucæ 15. iussit pater dari stolam primam, annulum, & calceamenta, aliam verò dignitatem secundariam scilicet innocentiam, amisit, de qua filius senior dicebat: Ecce tot annis seruio tibi, & nunquā mandatū tuum præteriui. Et hanc dignitatem peccator recuperare non potest: licet aliquando recuperet aliquid maius: Quia (vt D. Greg. dicit in homelia de centum ouibus) Qui errasse à Deo se considerant, damna præcedentia lucris sequentibus compensant. Quintus effectus est, quòd per sacramentum pœnitentiæ opera mortificata reuiuiscunt. Ad cuius euidentiam sciendum est quod opera hominis quædā dicuntur viua, quædam mortua, quædam mortifera, quædam mortificata. Opera viua dicūtur ea quę fiunt in charitate & gratia, quę

3. p. q. 89. art. 2.

An pœnitens semper resurgat ad maiorem gratiam.

Pœnitentia non semper restituit in pristinā dignitatem.

Pœnitentia opera mortificata viuificantur.

Opera viua.

est principium vitæ & meriti: & sic opera meritoria dicuntur viua: quia per talia, si quis in eis perseueret, consequitur vitam æternam. Opera autem mortua sunt duplicia:

Opera mortua duplicia.

quædam dicuntur mortua effectiuè: quia scilicet sunt causa mortis, & talia sunt peccata mortalia, de quibus Heb. 9. Sanguis Christi emundabit conscientias nostras ab operibus mortuis. Hæc opera dicuntur mortifera, & nunquam viuificatur per pœnitentiam, sed magis abolentur. Quædam sunt mortua negatiuè, quia scilicet non habent gratiam quæ est principium vitæ: vt sunt opera moraliter bona, facta in peccato mortali. Et hoc modo etiam fides sine charitate dicitur mortua. Iacob. 2. Et talia licet ad vitam disponant, nunquam tamen reuiuiscunt per pœnitentiam: Vnde 1. Corinth. 13. Si distribuero, &cæt. Opera vero mortificata dicuntur opera facta in charitate, quæ per peccatum mortale sequens mortificantur, pro quanto impediuntur à proprio effectu, scilicet consecutione vitæ æternæ. Vnde Ezech. 18. & 33. Si auerterit se iustus à iustitia sua, & fecerit iniquitatem: omnes iustitiæ eius non recordabuntur, hoc est nō præmiabuntur. Et quia per pœnitentiam subsequentem, remouetur peccatum mortale impediens effectum illorum bonorum operum meritoriorum, sequitur quòd illa opera prius viua, & per peccatum mortale mortificata siue impedita, per pœnitentiam subsequentem viuificatur: hoc est, recuperant efficaciam perducendi eum qui ea fecit, ad vitam æternam. Et si ille qui ea fecit, nunquam resurgat. Deus illa merita alicui vel aliquibus dabit, iuxta illud: Omni habenti dabitur, & abundauit, &c. & Apocalyp. 3. Tene quod habes, ne alius accipiat coronam tuam. Opera enim in charitate facta non abolentur per peccatum mortale, sicut opera mortifera per pœnitentiam: quia opera mortifera solùm remanent per culpam & reatum, quæ abolentur per pœnitentiam. Opera autem meritoria licet transeant, manent tamen merito & in acceptatione Dei, qui per pœnitētiam reddit ei qui illa fecit, vt dictum est ex Iohele. 2. Reddam vobis, &c. Si verò non resurgat, reddet aliis: quia peccatum mortale non potest abolere ea quæ sunt in acceptione diuina, nisi in ordine ad eum qui peccauit, & quandiu peccatum manet. Pœnitentiæ partes integrales ex parte materiæ ipsius sacramenti sunt tres, scilicet, contritio, confessio, & satisfactio. Et quamuis in aliis sacramentis ex parte materiæ non sint diuersæ partes, quia materia illorum est aliquod sensibile extrinsecum: in pœnitentia verò materia sunt actus humani tres requisiti vel in actu, vel in voto, vt amplius dicetur: Ideò dicūtur partes integrales, siue integrantes & facientes materiam integram & perfectam. Matrimonium verò, cuius materia est consensus primus contrahentium, non requirit alios actus: ideò non habet partes.

Opera mortua negatiuè.

Opera mortificata.

Mat. 25.

3. p. q. 90. Pœnitentiā tribus partibus integratur.

Ver. 10. *De Contritione.*

A

In additio. 3. p. q. 1.

Contritio secundum allusionē vocabuli, differt à fractione: quia ea quæ sunt dura, quādo in magnas partes diuiduntur, frangi dicuntur: Cùm verò in minimas, conteri: iuxta illud Mat. 21. Qui ceciderit super lapidem istum confringetur. Super quem verò ceciderit, conteret eum. Ad spiritualia autem transferēdo, dura dicūtur corda hominum, qui per superbiam suo sensui inhærentes, à mādatis diuinis recedūt: & ideò oportet quod illud quod destruit peccatum, discedere faciat cor hominis à proprio sensu, in quo firmus & induratus erat: ita vt affectum cuiuslibet peccati dimittat. Quod fit per affectum & voluntatem oppositam & ideò actus voluntatis, quo peccatum detestatur & dimittitur, dicitur contrio per quandam similitudinem à Theologis in vsu communiter acceptam. Et cùm cōtritio dupliciter possit considerari, primò vt est actus virtutis pœnitentiæ: Secundò vt est pars sacramēti: sequitur quod dupliciter definiri potest: Contritio, vt est actus virtutis pœnitentiæ iustitiæ vindicatiuæ affinis, est dolor voluntariè assumptus pro offensa in alterum commissa, quo offendens punit in se quod doletcommisisse, secundum arbitrium offensi cum proposito recōpensandi, hoc est, satisfaciendi: & hæc contritio est de iure naturæ, & prærequiritur ad contritionem sacramentalem.

Contritio vt actus virtutis quid.

Et quia circa huiusmodi dolorem in hac materia aliquæ ortæ sunt difficultates, eam ob rem pro resolutione sciendum est quid, & quotuplex sit dolor. Dolor enim dupliciter accipitur, primò propriè, vt est passio corporis vel appetitus sensitiui. De hoc dolore dictum est, cum de appetitu concupiscibili ageretur. Talis dolor vocatur sensibilis, & non est de essentia contritionis, sed potius effectus eius: quia contritio est actus voluntatis, & dolor ille sensibilis est actus appetitus concupiscibilis, vel passio disconueniens corpori. Alio modo accipitur dolor largè, pro quacunque displicentia siue nolitione, aut his quæ sequuntur ad nolitionem, prout est afflictio quædam voluntatis, quæ dicitur Tristitia spiritualis. Vnde D. Augustinus dicit, Tristitia est quædam afflictio de his quæ nobis nolentibus accidunt. Et hoc modo dolor est de essentia contritionis, & actus pœnitentiæ virtutis moralis. Contritio verò, vt est pars integralis sacramenti pœnitentiæ, sic definitur: Est dolor de peccatis propriis voluntariè assumptus, propter Deum summè dilectum, cum proposito à talibus & aliis omnibus cauendi, & se subiiciendi clauibus Ecclesiæ, & satisfaciendi ac Dei mandata implendi, cum spe veniæ consequendæ. Ex hac definitione apparet primò, quòd contritio quæ est pars sacramenti pœnitentiæ, includit contritionem, quę est actus pœnitētię virtutis, & multa supra eam addit: Quia actus pœnitentiæ virtutis est dolor voluntariè assumptus de peccatis, inquantum sunt contra rationem & bonū honestum: nec requiritur quòd sit maximus, sed sufficit quòd sit dolor moderatus cum solo proposito recompensandi siue satisfaciendi & cauendi. Sed contritio quæ est pars sacramenti pœnitentiæ, est dolor de peccatis propriis voluntariè assumptus, propter Deum summè dilectum. Et ideò oportet quòd sit maximus, qui possit esse in natura, non quidem intensiuè, sed appreciatiuè: ita quòd sicut Deus debet diligi super omne diligibile: ita peccatum displiceat & odiatur supra omne odibile, & quòd sit propositum confitendi, & absolutionem obtinendi, & satisfaciendi, ac etiam vitādi supra omne vitabile, sic quòd peccator sit (saltem in præparatione animi) taliter dispositus, quòd mallet priuari omnibus bonis mundi temporalibus, ac etiam corporalibus, quàm Deo: & mallet sustinere omnia tormenta, etiam inferni, ac etiam mortē ipsam, quàm à cætero offendere Deum, iuxta illud Lucæ decimoquarto: Si quis venit ad me, & non odit patrem suum, & matrem suam, & vxorem, & filios, & fratres, & sorores, adhuc & animam suam (hoc est vitam suam, vt communiter exponunt Doctores) non potest meus esse discipulus. Nō tamē ita specificè interrogandi sunt pœnitētes, nec terreantur: sed sufficit cōfessori ex exterioribus signis illā supponere. Cùm hoc tamen stat quòd magis sit dolendum de maiori peccato: quia (vt habetur Deut. 25.) Secundum mensuram delicti erit & plagarum modus. Sed in cōmensuratione peccati plagæ commensurantur delicto, cùm cōtritio includat propositū satisfaciendi. Prætereà ratio doloris est maior de vno quàm de alio scilicet offensa Dei, qui magis offenditur ex magis inordinato actu. Notandū quod dolor siue displicētia peccati, nō potest esse nimius, sicut nec actus charitatis: licet dolor sensitiuus possit esse nimius, sicut exterior corporis afflictio: Quia in his vltimis debet accipi pro mensura cōseruatio subiecti, & bonæ habitudinis sufficiētis ad agēda ea quæ incumbūt agenda: & propterea dicitur Rom. 12. Rationabile sit obsequium vestrum. Et quia incertum est nobis an talem summam dilectionem Dei ex toto corde, mente, anima, & viribus (quam habere præcipimur) habeamus: ideò incerti sumus an contritionem, quæ est pars sacramenti pœnitentiæ, habeamus: licet scire possimus & teneamur nos habere contritionē, quæ est actus pœnitentiæ virtutis, cùm sit de iure naturali. Addit prætereà contritio, quæ est pars sacramenti, propositum confitenti, & spem veniæ. Secundò, ex hac definitione apparet quod sit obiectum primarium contritionis, quæ est pars sacramenti pœnitentiæ: habet enim pro obiecto singula & omnia peccata mortalia collectiuè & distributiuè, cùm contritio importet fractionem in minimas partes. Et ratio est, quia diuersorum morborum diuersæ sunt medicinæ, quia non sanat oculum quod sanat calcaneum, vt Diuus Hieronymus dicit. Sed contritio est medicina singularis contra vnum peccatum mortale: prætereà contritio explicatur per confessionem: sed oportet singula peccata confiteri, vt infrà dicetur: ergo de singulis con-

In Addi. 3. p. q. 3. ar. 1. Quis dolor ad cōtritionem sit necessarius.

Tristitia quid.

Contritio sacramentalis quid.

Dolor cōtritionis sacramētalis quomodo est maximus.

art. 4. Magis dolendum de maiori peccato probatur.

Mat. 22.

In Addi. 3. p. q. 1. art. 6. art. 3. ad. 2.

conteri, saltem quantum ad principium illius cōtritionis. Secus quo ad terminum, cùm in eo iam sint peccata deleta, propter informantem gratiam, aliàs de singulis & omnibus. Quod intelligendum est, cùm memoriæ occurrūt. Quia circa oblita, vel quæ memoriæ non occurrunt, sufficit generalis contritio de omni malo, per quod Deum offendit. Sed quando ad memoriam reuocantur, tunc tenetur homo specialiter conteri. Similitudo est de paupere, qui nō potest soluere illud quod debet, excusatur pro tempore quo non potest: tenetur tamen cùm poterit. Quo ad venialia verò omnia, sufficit generalis contritio: quia vna medicina particularis plures paruas fatigationes euacuare potest. Ex præmissis sequitur quòd de peccato originali non est contritio, nec de peccatis alienis, cùm non sint ex pura & propria voluntate. Et quanuis de peccatis alienis ex charitate possit esse dolor & displicentia, & aliquis pro eis possit se affligere, vt de multis sanctis legimus: ille tamen dolor non debet dici contritio, vt est pars sacramēti pœnitentiæ, cùm non ordinetur ad confessionem, in cuius absolutione perficitur pœnitentiæ sacramentum. Tertiò apparet quòd contritio propriè non est de peccatis futuris, sed de illis est cautio, vel (sicut dicunt aliqui) dolor de peccatis præteritis etiam dimissis, est medicina præseruatiua futurorum. Quartò apparet quòd cōtritio in actu & in voto implicat & complectitur alias sacramenti pœnitentiæ partes: & ideò per cōtritionem consequitur quis

Psal.31. remissionem peccatorum. vnde Psal. Dixi, confitebor aduersum me iniustitiam meam Domino, & tu remisisti impietatem peccati mei. Verùm quia talis remissio fit ex voto ac desiderio confitendi: ideò peccator licet habeat peccatorum remissionem, tenetur data opportunitate confiteri, & absolutionem obtinere, ac satisfacere: aliàs de nouo peccaret, vel veram contritionē se non habuisse ostenderet. Et licet contritio possit tantum intendi, quòd delebit totum reatum pœnæ: quia tamen peccator incertus est de tali intentione contritionis, & sit remissionis reatus, ne se exponat periculo maioris pœnæ in Purgatorio, non debet satisfactionem omittere, concessa opportunitate. Quintò apparet quòd cōtritio complectitur quatuor actus ad iustificationē requisitos, de quibus dictū est suprà c 16.§.4.ver.1. Sextò apparet discrimen inter contritionem & attritionē: quia contritio est propter Deū summè dilectū: ideò nō potest esse sine gratia & charitate, quæ est causa imperatiua eius. & sic contritio est posterior charitate in genere causæ efficientis, non tamen tempore, sed ordine naturæ. Sed in genere causæ materialis contritio est prior ordine naturæ, cùm sit dispositio ad gratiam & charitatem. Attritio autem est sine gratia & charitate.

Discrimen inter contritionem & attritionem.

Circa huiusmodi attritionem sunt variæ & contrariæ opiniones: pro quarum concordia & resolutione sciendum est, quòd si attritio dicatur dolor de peccatis voluntariè assumptus, propter timorem seruilem, sic quòd principiū eius sit timor seruilis, vt scilicet sit detestatio peccatorum propter metum pœnæ, vel propter Deū non summè dilectum, tunc attritio nunquam fit contritio: nec ex attrito aliquis fit cōtritus, nisi ad hunc sensum, quòd post attritionem venit contritio: sicut dicimus ex mane fit meridies, & ex iniusto iustus consecutiuè. Sic posteaquàm aliquis est attritus, fit contritus attritione desinente esse propter aliud principiū siue obiectum superueniens, quod est timor filialis, vel Deus summè dilectus. Et hæc fuit opinio D.Tho. in 4. Et quanuis habitus fidei idem numero informis fiat formatus: nunquam tamen actus fidei informis fit actus fidei formatę, quia actus fidei informis transit & non manet veniente charitate. Sed attritio & contritio non dicunt habitum, sed actum: habitus autem virtutum infusarum quæ voluntatem respiciunt, nō possunt esse informes, cùm ex gratia fluant, & charitatem consequantur: ideò antequam gratia infundatur, non est habitus, à quo actus contritionis eliciatur. Quidam tamen dicunt quòd sicut contingit eundem actum numero continuatum secundum substantiam suam siue materialiter & in genere naturæ esse successiuè bonum & malum: ita dicunt quòd contingit eundem actum numero successiuè esse informem & formatum. Sed notum est quòd sunt plures actus specie distincti in genere moris, quod est de consideratione Theologi. Si verò attritio dicatur dolor

An & quomodo ex attrito fiat cōtritus.

In Addi. 3.p.q.1. art.2.

voluntariè assumptus propter Deum summè dilectum, sed non cum sufficienti & requisita intentione siue gradu, puta quia non ex toto corde, & ex tota mente, &cæ. cùm motus naturalis à principio sit remissus, & in fine velocissimus, & tamen est idē motus, qui successiuè perficitur: Sic attritio per continuationem vel applicationem absolutionis fit contritio. Et sic intelligitur id quòd à doctoribus communiter dicitur, quòd virtute clauium ex attrito fit contritus Formatio enim secundum hunc modum dicendi est extrinseca actui continuato, sicut habitui fidei, de cuius essentia non est quod sit formatus charitatę. Sic de essentia actus contritionis, quantum ad substantiam, non est quòd eliciatur à gratia & charitate, quæ est illi extrinseca. Et sicut dictum est, timor seruilis secundum substantiam suam non contrariatur charitati, neque seruilitas est de essentia ipsius: ideò remota seruilitate, potest informari gratia extrinsecè: non tamen elicitiuè est à charitate aut à pœnitentia infusa, à qua est actus contritionis. Et sic pro omni resolutione & concordia dicendum, quòd attritio elicita ab habitu acquisito pœnitentiæ virtutis, non est neq; fit contritio elicita ab habitu pœnitentiæ infusæ: & hanc arbitror intentionem D.Thom. quæ ex eius probatione resultat. loquitur enim de diuersitate principiorum. Attritio autem elicita à pura potentia, adueniente habitu infuso, perficitur: quia illa principia sunt subordinata.

C.13.§.8. Ver.1.

Ver.11. *De tempore contritionis.*

CVm pœnitentia secundum habitum siue in præparatione animi, debeat durare vsque ad finem vitæ: & (vt dicitur Ecclesiast.5.) De propiciatu peccatorum noli esse sine metu, &c. sequitur quòd contritio, quæ est principalior pars materialis sacramenti pœnitentiæ, & omnes alias partes complectens, debet durare vsque ad finem vitæ: Quia post hanc vitā cùm sacramenta non remaneant, nec contritio, quæ est pars sacramenti pœnitentiæ: & sic beati in patria cùm careant omni dolore, propter gaudij amplitudinem, contritionē (saltem eiusdem rationis) habere non possunt: licet sit in eis displicentia, & nolitio peccatorū præteritorū. Dampnati verò in inferno, etsi dolorem semper habeant, contritione carent: deficit enim in eis gratia dolorem informans: & sic non dolent propter Deum summè dilectum. Sed præ angustia pœnarum & tormentorum sunt gementes, & pœnitentiam infructuosam agentes, vt dicitur Sapien.5. Sed animæ in Purgatorio existentes, quanuis habeant dolorem de peccatis gratia informatum, non tamen meritorium, cùm non sint in statu merendi, nec propriè satisfaciendi, cùm satisfactio propriè dicta opus meritorium requirat. Sed largo modo satisfactio dicitur pœnæ debitæ solutio. Et sic animæ in Purgatorio sunt in statu satisfaciendi. Non est tamen in eis contritionis efficacia: & ideò secundum aliquos, displicentia peccatorum præteritorum, pro quibus torquentur, non dicitur propriè contritio. In vita tamen præsenti quilibet tenetur dolere, donec probabiliter credat peccatum sibi esse remissum, & peccatorem Dei gratiæ esse restitutum, sicut infirmus sanitati: quoniam huiusmodi contritio comparatur ad peccatorem, sicut medicina curatiua ad infirmum. Sicut igitur cessat Medicus à medicina curatiua, sanato infirmo: sic cessat huiusmodi contritio, sanato peccato per veram confessionem & satisfactionem, fundatas super vera contritione. In præparatione tamen animi in hac vita semper durare necesse est. Sed quo ad actum, de eius necessitate videndum est, quando scilicet peccator in peccato mortali existens, teneatur sub pœna peccati mortalis conteri: Dicendum est quod in quatuor casibus: Primò, quandocunque imminet periculum mortis: Quia nec per momentum instante periculo tutum est stare in statu offensæ & iræ Dei, iuxta illud: Qui amat periculum, in illo peribit. Ideò debet conteri, vel saltem atteri, aut habere probabilitatem contritionis. Quia cùm nullus obligetur ad impossibile, scitque impossibile, scire an habeat contritionem, quæ est pars sacramenti pœnitentiæ: cùm nemo sciat vtrū amore vel odio dignus sit, sequitur quod nō tenetur ad cōtritionem, sed ad probabilitatē eius. Vnde Eccl.5. dicitur: Non tardes cōuerti ad dominū, neq; differas de die in diē. Subitò enim venit ira eius, & in tempore vindictę disperdet te.

A

Dammati grauiter & inutiliter pœnitent.

Peccator in quatuor casibus tenetur conteri.

Eccle.3.

Leuit. 19. Secundò, quando imminet susceptio vel administratio sacramēti: tunc enim obligat illud: Sancti estote, quoniam ego sanctus sum: & illud Mat. 7. Nolite sanctum dare canibus. Et generaliter quandocunque est exercitatio alicuius actus necessariò requirens hominē esse in gratia, tunc tenetur conteri. Tertio omni die Dominico, quia præceptum est de sanctificatione Sabbati, in quo includitur dilectio Dei super omnia & sanctificatio animę, iuxta illud: *Eccl. 2.* Sanctificabunt animas suas. Hoc autem fieri non potest, nisi per contritionem: igitur tenetur habere cōtritionem, secundum æstimationē probabilem. Et ideò quanuis alia præcepta possint impleri absq; gratia, non tamen præceptum de sanctificatione Sabbati, quod includit dilectionē Dei super omnia. *In regist.* Vnde D. Greg. dicit, Dominico die à labore terreno cessandum est, atq; orationibus omninò insistendum: vt si quid negligentiæ per sex dies agitur, die resurrectionis Dominicæ expietur. *Cur missa diebus dominicis est præcepta.* Et ideò Ecclesia ad implendum hoc præceptum præcepit omnibus Christianis diebus Dominicis Missam audire, vt habetur in c. Missas, de consec. dist. 1. Ac etiā ordinauit in principio Missæ fieri confessionem generalem, & corporis Christi eleuationem, vt populus haberet occasionem petendi veniam, & præcepta fidei, spei, & charitatis (quę illa die obligāt) implendi. Quarto quis tenetur conteri, quandocunque peccatum mortale præteritū occurrit memoriæ practicè, hoc est, cum iudicio practico, siue cum inclinatione ad cōplacendum vel delectandum: quia nisi tunc detestetur, exponit se periculo recidiui. Si verò aliquando peccata præterita, de quibus aliquis aliquando contritus fuit, redeant ad memoriam speculatiuè, siue per modum transeuntis, absque iudicio practico, & inclinatione prędicta, non tenetur quis ad contritionem actualem. *Notanda corolaria.* Ex præmissis faciliter inferri possunt multa corolaria, quæ sunt vtilia, & populo declaranda: Puta ingredientibus mare aut bellum, aut in loco pestifero manentibus, & suscipientibus sacramentum confirmationis, matrimonij, & ordinis, necessariam esse contritionem, imò & confessionem, data opportunitate, vt infrà dicetur: & valdè vtile & securum est quolibet manè & sero conteri, propter multiplicem vtilitatem & periculorum vitationem.

Ver. 12. *De Confessione in generali.*

A

Confessionis multiplex acceptio.

CONfessio multipliciter accipitur: Primò pro gratiarum actione. & hoc modo Dauid communiter vtitur in psalmis, & singulariter cùm dicit, Confessio & magnificentia opus eius. & iterum, Confessio & pulchritudo in cōspectu eius. & cùm dicit, Cōfitemini Domino, quoniam bonus. & Christus Matth. 11. Confiteor tibi Pater, Domine cœli & terræ, &c. Secundò pro cōfessione fidei, Rom. 10. Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem, vt dictum est. *C. 10. §. 3. Ver. 3.* Quandoque pro confessione debiti, & aliquando pro confessione delicti. Confessio debiti est duplex, scilicet, iudicialis: & extraiudicialis: hanc (quia pertinet ad Iuristas) pertranseo: aliquid tamen de ea superius diximus. *Confessio delicti duplex.* Confessio etiā delicti est duplex. Quædā est iudicialis, de qua Iosue. 7. Da gloriā Deo Israël, & confitere & indica nobis quid feceris. de hac dicendum est, sicut de confessione debiti in iudicio. *C. 5. §. 2. Ver. 6.* Alia est extraiudicialis: & hæc est duplex: quædā generalis, prout illa quæ fit in principio missę, & in prima ac completorio. Alia est particularis: & hęc etiam est duplex: Quædam cōsultiua, amico facta: Quædam sacramentalis, quæ est vna pars integralis sacramenti pœnitentiæ, sicut & contritio. de hac confessione nunc agendum est.

Ver. 13. *De Confessionis sacramentalis quidditate.*

B

In Addi. 3. p. q. 7. ar. 1

COnfessionem sacramentalem D. Augu. definiuit dicens: Confessio est qua morbus latens sub spe veniæ aperitur: ei scilicet qui habet claues & potestatem absoluendi. Quidam verò dicunt quòd confessio est coram sacerdote legitima peccatorū declaratio. Alij autem, quòd confessio sacramentalis est delinquentis accusatio, & erubescentia per claues Ecclesiæ satisfactoria, obligans ad peragendam pœnitentiam iniunctam. *Confessio sacramentalis quid.* Completa autē definitio hæc est: Confessio sacramentalis est actus virtutis pœnitentiæ, quo specialis, distincta, & particularis, ac voluntaria & secreta peccatorū, quæ memorię occurrunt, fit manifestatio, cum submissione, sacerdoti potestatē clauiū habenti facta, cum spe veniæ, siue ad remissionem consequendam, & proposito in futurum cauendi, & iniunctam pœnitentiam implendi. In prædicta definitione cōtinetur genus, quia est actus virtutis pœnitentię, non quidem elicitus, quia elicitur à virtute veritatis, importat enim ex suo nomine manifestationē veram alicuius quod in conscientia aliquis tenet: sic enim simul in vnū os & cor conueniunt. Si enim aliquis proferat ore quod corde non tenet, non est confessio, sed fictio: hæc autem cōditiò, quòd quis ore vel alio signo confiteatur siue manifestet, pertinet ad virtutem veritatis elicitiuè, imperatiuè autem ad virtutem pœnitentiæ: potest etiā ad multas virtutes pertinere, secundum quod actus confessionis potest ordinari in finem multarū virtutum. Secundò, in definitione prædicta ponitur differentia eius, quia manifestatio. Tertiò de quo fieri debet. s. de peccatis: & sic causa materialis. Quartò cui debet fieri, quia sacerdoti. Quintò causa eius finalis, scilicet ad remissionem peccatorum. Sextò effectus, scilicet absolutio & obligatio ad pœnā exoluendam.

Notandum tamen quod licet actus cuiuslibet virtutis acquisitæ sit de iure naturali (cùm secundum Philosop. 2. Ethic. Ad virtutes aptissimi simus à natura:) Confessio tamen sacramentalis non est de iure naturali, nisi fortè accipiatur ius naturale, secundum quod cuilibet rei illud est naturale, quod ei à suo creatore imponitur: Non tamen propriè accipiendo ius naturale, pro eo scilicet quòd non opinio genuit, sed innata quædam vis inseruit. vt Cicero dicit, vel secundum quod dicuntur naturalia, quæ ex principiis naturæ causantur. Sed confessio non est huiusmodi, cùm sit ex institutione diuina: Talia enim sunt supra naturam, sicut ea quæ ipse Deus sibi reseruat absq; naturæ ministerio operanda, siue in operationibus miraculorum, siue in reuelationibus mysteriorū, siue in institutionibus sacramentorum, de quorum numero est sacramentum pœnitentiæ, cuius pars est confessio exterior: *Confessio quō fit de iure naturali.* quanuis interior confessio, quę fit Deo in recognitionem peccati, quantum pertinet ad virtutem veritatis vel pœnitentiæ, quæ est pars iustitiæ, affinis iustitiæ vindicatiuæ, sit de iure naturali: & ideò inculpantur primi parentes & Cain, qui peccatum suum nō recognouerunt: ratio enim naturalis inclinat ad confessionē veri modo debito faciendam cui oportet, quando oportet, & secundū quod oportet: Sed non est de iure naturali, vt est pars sacramenti pœnitentię: determinatio enim circunstantiarū, quādo, quomodo, & quid cōfiteri oporteat, ac cui, & ad quem finem fieri debet, est ex institutione diuina. vnde patet quod ius naturale inclinat ad confessionem, mediante iure diuino, quo circunstantiæ determinantur, sicut etiam inclinat ad ea quę sunt iuris positiui, mediante institutione humana. Et licet præcepta iuris naturæ semper maneant, nō tamen eodem modo. Hinc est quòd in legē naturæ sufficiebat recognitio peccati interior, cum oblatione sacrificij exterioris indeterminati, siue secundum arbitrium peccatoris. In lege verò Moysi oportebat aliquo signo exteriori determinato per legem, peccatum manifestare, & se peccatorem protestari, sicut per oblationem hostiæ pro peccato, vt habetur in Leuitico: non tamen oportebat vt specialiter peccatum à se commissum peccator manifestaret, sicut in lege noua.

Ver. 14. *De Confessionis necessitate.*

C *In addi. 3. p. q. 8. ar. 4.*

COnfessionem sacramentalem à Christo institutam, ei qui est in peccato mortali ad salutem animæ esse necessariam, constat ex determinatione Ecclesiæ in concilio Trident. sess. 5. ca. 29 vbi dicitur: Si quis dixerit eum qui post baptismum lapsus est, non posse per Dei gratiam resurgere, aut posse quidem, sed sola fide amissam iustitiam recuperare sine sacramento pœnitentiæ, prout sancta Romana & vniuersalis Ecclesia seruauit, & docuit, Anathema sit. *Confessionis sacramentalis institutio.* Confessionem sacramentalem ex duobus Euangelij passibus manifestum est à Christo institutam esse: Primò ex illo Matth. 6. Nolite putare quoniam veni soluere legem aut Prophetas: non veni soluere, sed adimplere. & potest sic deduci: Necesse est dicere Christum impleuisse legem Moysi, & omnia quæ continebantur, & figurabantur in ea: Sed confessio & absolutio sacramentalis erant figuratæ in lege Moysi: ergo fuerunt à Christo insti-

institutæ. Maior est manifesta ex prædicta authoritate, in qua Christus dicit ad hoc se venisse. Et cùm sit ipsa veritas, & mentiri non possit: igitur. Minor probatur: Quia omnia in figurā contingebant illis: & probat Apost. de sacramento Baptismi & Eucharistiæ, quæ erant in veteri testamēto figurata, & per Christum impleta sunt: aliàs non impleuisset legem. Quòd autem confessio fuerit figurata, patet. quia sacerdotium Leuiticum, quod erat supra carnalia & corporalia, figurabat sacerdotium Euangelicum, quod futurum erat circa spiritualia, vt probat Apostolus, qui concludit sacerdotium Leuiticum fuisse transferendum, imò etiam translatū in sacerdotium Euangelicum: vnde ait, Translato sacerdotio necesse est vt legis trāslatio fiat. Sed ad sacerdotes Leuitici generis pertinebat iudicium lepræ carnalis, quæ figurabat lepram spiritualem, hoc est peccatum: & leprosi tenebantur ostendere sacerdoti locum & tumorem illius lepræ carnalis. vnde Mat. 8. & Luc. 5. & 17. iussit Christus leprosis, vt se ostenderent sacerdotibus, sicut præcepit Moyses. Ergo ad sacerdotium Euangelicum, siue ad sacerdotes Euangelicos, pertinet iudicare de lepra spirituali, hoc est de peccatis: & leprosi spirituales, hoc est peccatores, tenētur eis ostendere lepram, hoc est peccatum, quod fit per confessionem, & iudiciū fit per absolutionem. Et sicut leprosi qui ostendebāt lepram sacerdoti, & per eius iudicium remittebantur ad castra, erant sanati: & qui non se ostendebant, vel habebant ex iudicio sacerdotis manere extra castra, non sanabantur. Sic peccatores ostendentes & confitentes peccata sua sacerdoti, cui commissum est iudicium, per eius iudicium, hoc est absolutionem, remittuntur peccata: Qui verò non confitentur, vel qui confitentur, & non intendunt cauere, aut satisfacere ad iudicium sacerdotum, non obtinet absolutionem, manent peccatores & non sanantur.

1.Cor.10. *Heb.7.* *Leuit.13.*

Quòd autem iudicium de peccatis sacerdotibus Euangelicis fuerit cōmissum, habetur Matth. 16. quando Christus dixit Petro: Tu es Petrus, &c. Sequitur, Quodcunque ligaueris super terram, erit ligatum & in cœlis. Et quodcunque solueris super terram, erit solutum & in cœlis. Per hęc verba promisit Christus dare iudicium de peccatis absoluendis, vel ligandis aut retinendis, quod expressius declarauit cùm realiter dedit potestatē absoluēdi siue remittendi & retinendi peccata, cùm dixit, Accipite spiritū sanctum, hoc est virtutē & potestatē spiritus sancti: Quorum remiseritis peccata, &c. Remissio respondet solutioni promissæ, & retentio ligationi. Peccata autem dicuntur retenta, quæ non remittuntur, siue non soluuntur: & soluta siue remissa, quæ non retinentur. Per hæc verba Christus clarissimè ostendit, quòd dedit potestatem absoluendi & retinendi peccata: & mandauit peccatoribus ea confiteri. Nam ostendit peccata non remitti apud Deum in cœlo, nisi ministerio sacerdotum, vel actu, vel in voto. Quilibet autem peccator qui vult consequi vitam ęternam, tenetur facere vt sibi peccata dimittantur: Ergo quilibet tenetur expetere ministeriū sacerdotum, hoc est confiteri peccata, & petere absolutionem, quam non possunt dare absque causæ & circunstantiarū cognitione. Neq; sufficit confiteri in generali, & dicere, Ego sum peccator, peto absolutionē, vt dicit D. Chry. Sicut non sufficiebat leprosis dicere sacerdotibus, Ego sum leprosus, remittite me ad castra. Sed tenebantur ostendere locum lepræ. vnde sacerdotes possent sumere iudicium separandi ad tempus, vel remittendi: Sic peccatores peccata in particulari, & circunstantias, ex quibus confessor potest sumere iudicium satisfactionis iniungendæ: quia licet Christus contulerit sacerdotibus potestatem absoluendi & retinendi: non tamen ad ipsorum arbitrium. Nam si liberè remittere possent & non remitterent, impij essent. Si verò indignos absoluerent, infideles essent. Postquam ergo dedit potestatem retinendi & absoluendi: non omnia omnibus peccata indifferenter remitti voluit, aliàs non dedisset potestatem retinendi. Secundum ergo rationis iudicium potestatem dedit absoluendi, & retinendi: absoluendi quidē verè pœnitentes & obedientes: retinendi verò peccata nō confitentiū, vel perseuerare in eis volentiū, vel se submittere eorū iudicio nolentium. Hoc autem absq; peccātium manifestatione facere non poterant Apostoli seu discipuli, nec possunt eorum successores: Sequitur ergo quòd per

Iudicium de peccatis fuit sacerdotibus commissum. *Ioan.20.*

Generalis confessio mortalium non sufficit.

hæc verba Christus iniunxit peccatoribus manifestationē siue confessionem, vt erubescerent, & fructus dignos pœnitentiæ à sacerdotibus iniunctos agerent: aliàs eis Ecclesiæ claues frustrà dedisse videretur, qui tamen omnia in sapientia fecit. vnde Diuus Augustinus dicit, Sunt quidam qui sibi sufficere existimant, si soli Deo cui nil occultum est, quem nullius latet conscientia, sua crimina confiteantur: nolunt enim, aut erubescunt, seu dedignantur ostendere se sacerdotibus, quos tamen inter lepram & lepram discernere, per legislatorem constituit Dominus. Sed nolo vt decipiaris opinione, quatenus confundaris confiteri Christi vicario: ergo ad te roges venire sacerdotem, & fac ipsum conscientiarum tuarum participem, erroneam autem esse persuasionem contrariam. Et alio in loco docet quòd non per nuntium, nec per scriptum, sed proprio ore debemus confiteri sacerdotibus. Et in libro de Pœnitentia, vt habetur in c. agite pœnitentiam, de pœnit. distinct. 1. ait: Agite pœnitentiam, qualiter agitur in Ecclesia, vt oret pro vobis Ecclesia. Nemo dicat sibi: Occultè ago, apud Deum ago: Nouit Deus qui mihi ignoscat, quæ in corde ago. Ergo sine causa dictum est, Quæ solueritis in terra, soluta erunt & in cœlo. Ergo sine causa claues datæ sunt Ecclesiæ Dei? Frustramus Euangelium Dei? frustramus verbū Christi, si promittimus quod ille negauit? Et alibi dicit, Medicum quis vidit curantem vulnera, quæ sibi non ostenduntur? & D. Boëtius in libro de consolat. Si operam medicantis expectas, oportet vt vulnus detegas tuum. Quilibet corporaliter vulneratus ad mortem, iure naturali tenetur accedere vel vocare Medicum, & ostendere non vnum vulnus letale solum, sed omnia: vno enim occultato mors sequitur: & nauis vno foramine nō obtuso submergitur. Ideò occultans, & non accedens, vel non vocans, est homicida suiipsius: à fortiori vulneratus spiritualiter, &c. Præterea quandocunque Rex constituit aliquem iudicem, aut dat illi aliquod officium aut potestatem, censetur dare ei omnia necessaria, & sine quibus non potest exercere officium illud: aliàs frustrà daret. Et sic dat ei potestatem aduocandi testes: & si nolint venire, dat illi potestatem compellendi, quia sine testium depositione non potest iudicare, vt habetur in c. præterea, extra de offic. iudi. ordin. Cùm ergo Deus & natura nihil faciant frustrà: sequitur quòd Christus qui est verus Deus, dando discipulis potestatem absoluendi eos qui forent absoluēdi, dedit mandatum peccatoribus confitendi: aliàs eorum potestas esset nulla. Vlterius in iudicio seculari non est idem iudex, actor, & reus: sed iudicium spirituale est ordinatius. Ergo peccator qui est reus, non debet esse suiipsius iudex, sed ab alio debet iudicari, secundum allegata & probata. Confessio autem est species probationis, secundum Iuristas, igitur, &c. Ideò sicut Deus volens assuefacere homines ad baptismum Christi, præmisit baptismum Ioannis. Sic volens assuefacere homines ad confessionem sacramentalem per Christum instituendam, præmisit D. Ioannem Baptistam, qui eos hortaretur ad confessionem vocalem peccatorum in speciali. vnde Marc. 1. dicitur, Egrediebatur ad eum omnis Iudææ regio, & Hierosolymitæ vniuersi: & baptizabantur ab illo, confitentes peccata sua. Præmisit etiam Prophetas & exempla sanctorum in antiquo testamento. vnde Iob. 19. Dimittam aduersum me eloquium meum. & Salomon Prouerb. 18. Iustus prior accusator est sui. & Prouerb. 28. Qui abscondit scelera sua, non dirigetur. Qui autem confessus fuerit, & reliquerit ea, misericordiam consequetur. & Eccle. 4. Non confundaris confiteri peccata tua, & non te subiicias omni homini (sed deputato) pro peccato tuo. Et Eccle. 7. Ante mortem confitere: A mortuo enim quasi nil, periit confessio. Confiteberis ergo viuens. & sanus confiteberis, & laudabis Deum, & gloriaberis in miserationibus eius. Dauid confessus est Nathan: & præuidens confessionem sacramentalem per Christum instituendam, dicebat: Dixi confitebor peccatum meum Domino (hoc est præceptum Domini, vicario suo:) & tu remisisti impietatem peccati mei. Non potest intelligi illa confessio, de qua loquebatur per verbum futuri temporis, de cōfessione interiori sola: quia iam illam fecerat, & ante illam non est possibile obtinere remissionem peccatorum, quam tamen ipse dicebat iam obtinuisse, dicens:

In lib. de visita. infir.

Notanda similitudo.

Prophetia confessionis

Psal. 31.

Et tu remisisti impietatē peccati mei. Intelligebat ergo de confessione exteriori, vel secundum legem offerendo sacrificia & oblationes pro peccato, in quo confitebantur publicè peccata, saltem in genere, cùm secundum diuersitatem peccatorum haberent offerre diuersa genera sacrificiorum, vt habetur Leuit. 5. vel intelligebat de confessione exteriori peccatorum, pro tempore legis gratiæ, in quo quis per contritionem & desiderium cōfitendi sacerdoti, consequitur remissionem peccatorum. In cuius significationem Christus dixit leprosis, Ite & ostendite vos sacerdotibus. sequitur, Et dum irent (& antequam peruenirent) mundati sunt. In huius etiam significationem, Ioan. 11. dicitur, quòd quando Christus resuscitauit Lazarum, prodiit qui fuerat mortuus, ligatis manibus & pedibus, & facies eius etiam sudario erat ligata: & dixit discipulis suis, Soluite, & sinite eum abire. Poterat Christus illum, si voluisset, resuscitasse solutum, & facere quòd solutus prodiisset: sed noluit, vt typicè indicaret peccatorem mortuum peccatum, & resuscitatum per cōtritionem, esse adhuc ligatum duobus ligaminibus, hoc est duabus obligationibus, scilicet confitendi, quod significatur per ligamen faciei: & restituendi ac satisfaciendi, quod significatur per ligamen manuum & pedum. Hac authoritate vsos esse Apostolos & discipulos legimus Act. 19. vbi dicitur, Multi credentium venerunt, confitentes actus suos. Doctores, qui de hac materia contra Lutherum scripserunt, exponunt, hoc est peccata sua, quæ sunt maximè propria: bona autem opera magis sunt Dei, quàm nostra. Et ex contextu apparet quòd cōfitebantur peccata: nam statim sequitur, Multi autem ex his qui fuerant curiosa sectati, contulerunt libros, & combusserunt eos. Et D. Ioānes di-

1. Ioan. 1. cit, Si confiteamur peccata nostra, fidelis est & iustus, vt remittat nobis peccata nostra, & emundet nos ab omni iniquitate, scilicet per ministros suos, sicut promisit. Et

Iacob. 5. Diuus Iacobus institutionem promulgans, dixit: Confitemini alterutrū peccata vestra. Manifestum est quòd non loquebatur de confessione interiori, sed exteriori à Christo instituta. Et quanuis exactè personam non exprimat: tamen ex euangelio satis constat, cui tradiderit Dominus claues, & absoluendi potestatem: quia solis sacerdotibus. & sic debet intelligi quod dicit (alterutrum) inter deputatos, & aliis ab ipsis deputatis, sub D. Petro, quem constituit principalem clauigerū & directorem. Diuus etiam Dionysius hunc ritum cōfessionis sacramentalis suo tempore, viuētibus Apostolis, testatur fuisse seruatum. Diuus etiam Cyprianus Martyr & Pontifex, hoc idem attesta-

In epist. ad Demophilū monachum. Ser. 5. de lap. tur. Origenes pariter in Psalm. 37. Visis igitur tot & tantis testimoniis scripturarum & sanctorum Patrum, rituq; vniuersalis Ecclesiæ à tempore Apostolorum seruato, nemo sanæ mentis dissentire potest, ne dicere quòd cōfessio sacramentalis non sit de iure diuino necessaria.

Ex præmissis infertur primò, quòd nec Papa nec Concilium vniuersalis Ecclesiæ possunt dispensare, vt quis in mortali existens, non confiteatur: sicut quòd quis non baptizetur: Quia sacramenta instituere, aut instituta remouere, pertinet ad potestatem excellentiæ, quæ soli Christo debetur: & contra præceptum superioris inferior dispensare non potest. Posset tamen dispensare semel in anno: cùm hoc sit præceptum de iure humano. Secundò infer-

Glo. decreti circa institutionem confessionis reprobatur. tur quòd Glos. decreti de pœniten. distinct. 5. in summa, dicens meliorem opinionem illorum, qui dicunt quòd ex traditione Ecclesiæ confessio sit instituta, est erronea: & qui vellet illam pertinaciter defendere, esset hæreticus. Tertò infertur quòd non solùm puberes, hoc est fœminę in 12. & masculi in 14. anno tenentur confiteri, sed etiam antè, cùm possint ante illud tempus mortaliter peccare, puta in fine primi septennij: quanuis non teneantur ex præcepto Ecclesiæ, quæ confessionem non præcipit, nisi postquam ad annos discretionis venerint. propter Eucharistiæ sacramentum, quia licet in fine primi septennij habeant discretionem, & sint in annis discretionis, non tamen in annis discretionis à iure determinatis: ideò non ligantur illo præcepto: debent tamen assuefieri: & cùm imminet periculum mortis, confiteri. Potest etiam illis ante tempus 14. annorum sacramentum Eucharistiæ ministrari, si sciant discernere inter cibum corporalem & spi-

Mar. 6. ritualem. Quia Christus dicebat, Sinite paruulos venire ad me, talium est enim regnum cœlorum.

Nec valet hæreticorum euasio, dum dicunt Sanctorum dicta intelligi de publica & solenni pœnitētia, quam faciebant famosi peccatores qui non recipiebantur ad sacramentorum communionem, nisi sub certis satisfactionibus. Ideò confessionem faciebant: Quia ex prædictis apparet quòd de occultis, & nō solū publicis criminibus, imò etiam de cogitationibus facienda est confessio. Nec Christus distinxit, neq; Apostoli, imò Leo Papa ad Theodorum Forolinien. Episcopum, inter cætera scribit, Quòd qui regenerationis, hoc est baptismi, dona violassent, indulgentiam Dei, nisi sacerdotum Dei ministerio, obtinere non possunt. Mediator enim Dei & hominum, homo Christus Iesus, hanc præpositis Ecclesiæ tradidit potestatem, vt confitentibus actionem pœnitentiæ darent, & salubri satisfactione purgatos ad cōmunionem sacramentorum per recōciliationis ianuam admitterent. Loquitur ibi de omni violatione regenerationis, siue occulta, siue publica. Nec obstat factum Nectarij Episcopi Constantinopolitani, quod in historia tripartita recitatur, de quodam scandalo propter confessionem & iniunctionem pœnitentiæ in sacerdotes sæuiente populo suborto, ad quod sedandum Nectarius Episcopus amoto scelerato Diacono, populum quo ad confessionem attinet, suæ libertati & conscientiæ dimisit: Quia hæc nihil aduersus sententiam catholicam faciunt. Hoc factum est ab vno Episcopo, qui non potest toti Ecclesiæ præiudicare: & cuius erratum successor eius Diuus Chrysostomus reparauit, & morem pristinum reduxit. Nec propter malorum scandala abiicienda sunt Dei & Ecclesiæ sacramenta. Non obstat quod nullus debet se, sicut nec alium diffamare, quod videtur fieri in confessione cùm reuelenter peccata occulta. Quia detractio est indebita manifestatio, quæ non est in confessione, sicut nec in secundo processu fraternæ correctionis, cùm sit præcepta à Deo.

Nec obstat pariter quòd per contritionem deleatur peccatum à Deo. Si igitur Deus absoluit, ad quid petenda est solutio à ministro & sacerdote: qui cùm dicit, Absolūo te à peccatis (quæ non habet) falsum immiscet sacramentis, quod est immane sacrilegium? Ad hoc enim dicendum est in primis, quod nemo certus est se contritionem habere. Ideò non debet præsumere de seipso, & periculo se exponere, sed remedia statuta & ordinata quærere & adhibere. Secundò quòd Deus contrito condonat & remittit peccata, propter desiderium petendi absolutionem: quod si quis non habet, non est contritus, vt dictum est: nec aliqua falsitas exprimitur. Licet enim per contritionem deleatur peccati macula, manet tamen reatus siue obligatio confitendi & satisfaciendi. quæ quidem obligationes, cùm ex peccato oriantur, peccata nominantur, iuxta illud, De peccato damnauit peccatum in carne, &c. *Rom. 8.*

Cur absolutus à deo absolutionem petere tenetur à ministro.

Illi enim qui gratiam à Rege obtinent, culpa illis in exteriori foro remittitur: tamen necesse est ad Cancellarium pro literis & sigillo accedere: alias si præueniantur in iudicio, & fidem nō faciant de literis, moriuntur. Sic peccator licet gratiā obtinuerit per cōtritionem, remittitur ad sacerdotem. Ideò Christus sanatum leprosum misit ad sacerdotes. vnde D. Hieron. exponens illud Matth. 16. Tibi dabo claues regni cœlorum, dicit: Istum locum Episcopi & sacerdotes non intelligentes aliquid de Phariseorum sumunt supercilio, vt vel damnent innocentes, vel soluere se mox eos arbitrentur: cùm apud Deum non sententia sacerdotum, sed reorum vita quæratur. Mundati ibant ad sacerdotes, & sacerdotes discernebāt. Si dicatur quod cum diffamatio proximi, & à fortiori suiipsius, sit naturali iure prohibita, nemo teneatur se diffamare, nec ius diuinum tollat ius naturale. Sed per confessionem quis diffamat seipsum cùm reuelet peccatum occultum. Igitur, &c. Dicendum quod sacramentalis confessio non est diffamatio, cùm non sit indebita manifestatio criminis, imò præcepta ab eo qui habet authoritatē, sicut nec manifestatio criminis quæ fit duobus in correctione fraterna de crimine quo monitus non vult se emendare. Notandū præterea circa huiusmodi necessitatem cōfessionis, quòd cùm confessio sit actus virtutis, vt dictum est, cadere potest sub præcepto humano: quia præcepta humana sunt de actibus virtutum, & præcipuè exterioribus, prout est cōfessio sacra-

Mat. 8. & Luc. 6.

Confessio quo cadere potest sub præcepto humano.

sacramentalis, quæ à pluribus virtutibus imperari potest maximè à pœnitentia, religione, & charitate. Et licet humana authoritas non se extẽdat directè & per se ad actus purè interiores, cuiusmodi est contritio: inquantum tamen habent habitudinem, & ordinantur ad exteriores, cadunt sub præcepto humano, vt dictum est. Vnde apparet quòd confessionis necessitas est duplex: quædam per se. vt cùm imminet mortis periculum, iuxta illud Luc.13. Nisi pœnitentiam egeritis, &c. Quædam per accidens, vt cùm imminet præceptum ecclesiæ, vel actus qui sine deletione peccati exerceri non potest, vt sumptio sacramentorum. Tunc enim quilibet debet se probare per contritionem, confessionem, & satisfactionem, & se exhibere sanctum, Sancti estote, quoniam ego sanctus sum.

Cõfessionis duplex necessitas.
2.Cor.11.
Leuit.19.

Ver.15. *De effectibus & vtilitate confessionis.*

A
In Add.3. p.q.10.ar.1.

CVm confessio sit actus sacramenti pœnitentiæ (de cuius effectibus supra dictum est) sequitur quòd confessio partialiter, & in vim contritionis, & absolutionis, ac satisfactionis, liberat à culpa: quod intelligitur, nisi ille qui confitetur sit fictus, vtputa quia malo fine confitetur, vel quia non est contritus aut attritus. Sed dubium est an ille qui confitetur solum peccata quæ habet in memoria, & non fecit sufficientem indaginem, quam tamen putat se fecisse, & est attritus, sit fictus, & an generalis confessio sufficiat ad delenda peccata oblita. Dicendum quòd non est fictus, & quòd generalis cõfessio sufficit, cùm nullum (quantum ipso est) habeat impedimentum: Quia obliuio peccati, siue ignorantia inuincibilis facti, excusat à peccato fictionis. Nec propter hoc reportat commodum ex negligentia, quia non ita plenam remissionem consequitur sicut fuisset consecutus, nec tantum meretur, & tenetur confiteri peccatum oblitum, si memoriæ occurrat. Secundò confessio liberat à pœna dupliciter: Primò ex vi absolutionis: & sic confessio in voto existens cùm contritione, liberat à pœna æterna, à qua homo liberatus adhuc manet obligatus ad pœnam temporalem, secũdum quod est purgans, & hæc pœna restat in purgatorio soluenda, si non expietur in hoc mundo: Quæ quidem pœna est improportionata viribus pœnitentis, in hoc mundo: sed per virtutem clauium in tantum minuitur, quòd manet proportionata viribus pœnitentis, sic quod satisfaciendo in gratia, in hac vita se purgare potest. Secũdò diminuit pœnam ex parte confitentis, qui habet pœnam erubescentiæ annexam: & ideo quantò pluries de peccatis confitetur, tantò magis pœna minuitur.

An generalis confessio sufficiat ad delenda peccata oblita.

Tertius effectus & vtilitas confessionis est ianuæ paradisi apertio, pro quãto per eam homo subiicitur clauibus, per quas aperitur paradisus, per remotionem impedimentorum culpæ & pœnæ. Quartò confessio tribuit spem salutis, quia per confessionem homo fit humilior & mitior, per quod concipit homo spem salutis, secundum illud, Qui se humiliat, exaltabitur: & qui se exaltat, humiliabitur. Et Matth.5. Beati mites, &c. Si non esset confessio, principes essent elati & superbi, nec esset ordo prouidendi eis. Sed cùm vident quòd oportet eos humiliari inferiori se & confiteri peccata sua, ipsi & omnes alij humiliantur, exemplo pauonis, qui dimittit rotam, quando videt pedes sordidos. Quintò confessio vtilis est ad cõscientiæ pacificationem & eruditionem. Aliqui sunt ignorantes, qui nesciunt quid sit bene vel male factum: Nesciunt quãdo peccãt nec quãdo bene faciũt. Alij sunt scrupulosi, qui putant se peccare, & tamẽ bene faciunt. Alij, qui nullum habent scrupulum, putant se bene agere, vbi male agunt. Sed confessor discretus cõsolatur omnes, & eis dat consilia salutis. Sextò cõfessio dat suiipsius cognitionem. Philosophi dicũt quod præcipua Philosophia est suiipsius cognitio. Multi multa sciunt, sed seipsos nesciunt. Melius autem mediũ quod esse potest ad cognitionẽ sui, est confessio, quia ad eam requiritur perscrutatio omnium inordinationum. Septimò confessio est causa facilioris curationis. Qui enim sæpe confitetur, facilius reducit peccata ad memoriã, & emollitur cor eius. Exemplum de duobus vasis luto repletis, relinquẽdo longo tempore lutum in vno, & aliud quotidie lauando & iterum luto replendo vnum facilius mundatur alio scilicet quod quotidie lauatur. Sic qui quotidie confitetur, licet recidiuet, facilius purgatur à peccatis, quàm qui longo tempore perseuerat in eis absque confessione. Octauò confessio pręseruat à malis: cùm oporteat pœnitentem cõteri ante confessionem, & abstinere, ac etiam postmodum, nec est ita procliuis ad recidiuationem. Nonò fortificat potentias per peccatum debilitatas, quarum debilitationes dicuntur reliquiæ peccatorum. Ex præmissis sequitur quòd Christus in lege noua instituendo confessionem, non grauauit nos, imò magnam gratiã nobis fecit, & magnas occasiones merendi dedit, & à magnis oneribus liberauit, præsertim à tribus magnis oneribus: Primò ab onere legis Moysi, in qua erant tot & tanta pręcepta, quę seruare erat iugum valdè graue, & quasi importabile. Oportebat enim publicè confundi & confiteri, saltem in genere, offerendo certa sacrificia pro certis peccatis. Secundum onus est remorsus cõscientiæ, & synderesis, quæ maximè pungit. vnde D. Aug. Iussisti Domine, & verè sic est, vt omnis inordinatus appetitus pœna sibi sit. Et Esa.57. Cor impij quasi mare feruens, quod quiescere nõ potest, & redundãt fluctus eius in conculcationem. Nõ est pax impiis. Hoc onus est adeò graue, quòd aliqui ad euadendum illud, præeligunt sibi mortem, vt Iudas: sed quis auferet hoc onus? absque dubio confessio, cum absolutione. Sit maximus peccator mundi, cuius cor non quiescit, sed fluctuat velut mare, conuertatur & confiteatur, inueniet se liberatum à remorsu illo, & interius letum, vbi antea erat tristis & põderosus: fleat quantum voluerit peccator, ante confessionem tristis manet, & per confessionẽ lętificatur. Vnde apparet quòd Christus apposuit magnã virtutem in hoc sacramento Hæc sola ratio est sufficiens ad inducẽdum nos ad confessionẽ, & ad conuincendũ quòd confessio à solo Deo est instituta: quia dat pacẽ, quæ exuperat omnem sensum. Et Ecclesia cantat, Da seruis tuis illam quã mundus dare non potest pacem. Si quæras, vnde causatur illa pax? Respondeo quòd quando minister sacramenti dicit, Authoritate Dei ego te absoluo: Quia tantum valet, sicut si Christus diceret ore proprio. Ideo virtus inde procedens, vermem sinderesis quietat & tollit. Tertium onus à quo liberat confessio, est timor & incertitudo: Quia confessio facit de attrito contritum: omnes enim peccatores, quia nesciunt an ex toto corde reuertãtur, sunt in timore propter incertitudinem quæ in confessione tollitur: cùm peccator audit quittantiã delictorũ suorum. Et sic dat ibi certitudinẽ, & probabilitatẽ moralẽ, quòd sit in gratia: Quia si non habeat sufficientẽ dolorẽ, ex vi clauium & propter verecundiam, humilitatẽ, & obedientiam, ac liberam submissionem, dolor ille perficitur, & de attrito fit contritus. vnde sequitur quòd multo plures saluantur in noua lege, quàm antiqua: & quod confessio est magnum beneficium, quod Deus dedit ecclesiæ

Confessio sacramentalis liberat à tribus magnis oneribus.
Act.15.
Leuit.5.

Philip.4.

Ver.16. *De conditionibus confessionis.*

A
Tria confitentibus obseruanda.
2.Cor.3.

CVm sacramentum pœnitentiæ, quod in absolutione, facta confessione perficitur, sit quædam spiritualis medicina: ideo ad similitudinem medicinę corporalis, tria sunt seruanda à pœnitente in confessione, scilicet, antecedentia, concomitantia, & consequentia. Antecedẽtia sunt tria, scilicet, deuota oratio, diligens recordatio, & discreta electio. Primum antecedens est deuota oratio, quia nõ sumus sufficientes aliquid cogitare à nobis, tãquam ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est. Ideò aliquibus diebus ante confessionem debet peccator se recolligere, & deuotè dicere, Domine Deus omnipotens, pater meus, & redemptor, qui per tuam infinitam clementiam sacramẽtum pœnitentiæ instituere, & peccatoribus præcipere dignatus es: da mihi miserrimo peccatori omnium peccatorum meorum memoriam & contritionem veram, vt bonam & dignam confessionem facere valeam, & eorũ possim obtinere indulgentiam. Hęc oratio deuotè pluries est repetenda, & deinde veniendum est ad aliud antecedens. Secundum antecedens est diligens peccatorum recordatio, iuxta illud, Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ meæ. Et Cant.3. Surgam & circuibo ciuitatem, hoc est conscientiam meam, & proiiciam omnia peccata mea, & quæram quem diligit anima mea. Si thesaurarius habens reddere rationem, non præcogitaret in quibus exposuit, non obtineret quittantiam: Sic qui impræmeditatè veniunt ad sacramentum confes-

Esa.38.

sionis, non sunt verè pœnitentes, sed irrisores: nisi fortè periculum mortis occurreret, vel talis casus necessitatis, in quo temporis angustia nō patitur longam dilationem præmeditandi. Debet enim in hac recordatione immorari secundum temporis angustiam, & secundum distātiam temporis ab vltima confessione. Circa tamen peccata carnalia non est multum immorādum, ne in huiusmodi mora diabolus indueat ad consensum. Poterunt autem peccata faciliter reduci ad memoriam, si cōsiderentur circunstantiæ ætatis, exercitij, loci, temporis, ac societatem.

Modus reducendi ad memoriam peccata commissa.

In add.3. p.q.8.

Tertium antecedens est discreta electio: quia debet eligere confessorem, qui habeat tres conditiones: Prima, quòd sit sacerdos: quia non sacerdos quanuis in necessitatis articulo audire possit confessiones, & ei peccator ex charitate & propter humilitatem confiteri possit, non tenetur tamen ex necessitate: quia talis non habet claues ecclesiæ: & si attentet absoluere, nihil facit. & sic non est confessio sacramentalis. Tenetur tamen laicus in tali casu cōfessionem audiens ad seruandum sigillum. Nec obstat quòd in necessitate laicus & mulier possunt baptizare: ergo videtur quòd etiam absoluere: Quia sacramentum baptismi est maioris necessitatis: ideo non habet de necessitate determinatum ministrum, sicut pœnitentia & eucharistia, vt dictum est cùm de eius ministro ageretur. Secunda conditio quam debet habere confessor eligendus, est bonitas vitæ: Panni enim melius in aqua clara quàm in turbida mundātur. Aspectus enim viri iusti, secundum D. Ambr. ad pœnitentiam inducit. Non tamen vitiatur sacramentum, si à malo ministro exhibeatur, vt dictum est. Ideo hæc conditio non est de necessitate, sed de congruitate: quanuis pœnitens non debeat inducere malum sacerdotem ad ministrandum ei sacramētum pœnitentię, vbi habet alios. In necessitate tamen vel propter magnā vtilitatem excellentis doctrinæ petens à malo, non communicat peccato eius: quia quantum est de se, non inducit ad aliquid quod sit de se malum, sicut nec qui exigit iuramentum ab idololatra. Tertia conditio quam debet habere sacerdos eligendus, est quòd habeat claues ecclesiæ, hoc est potestatem discernendi & absoluendi, siue iurisdictionem: non enim omnes sacerdotes habent vsum clauium, siue iurisdictionem, siue potestatem in corpus Christi mysticum, nisi in mortis articulo: tunc enim quilibet sacerdos nō præcisus ab ecclesia, potest quemlibet à quolibet peccato absoluere: quo casu si conualescat, tenetur se præsentare superiori, si habet casus reseruatos. An autem quilibet sacerdos possit absoluere quemlibet ab excommunicatione in mortis articulo, tractant Canonistæ in cap. non dubium, & in cap. quanuis, de sen. excom. & glo. in ca. pastoralis. §. præterea, extra de offi. iudi. ordi. Et dicunt quòd per dispositionem iuris datur cuilibet sacerdoti potestatem absoluendi ab excommunicatione in foro interiori duntaxat, & non exteriori. Ideo talis moriens non debet sepeliri in loco sacro: etsi conualeat tenetur petere absolutionem ab excommunicante. Extra tamen articulum mortis sacerdos non habens iurisdictionem, absoluere non potest: & si attentet nil facit, eò quòd materia sacramenti pœnitentiæ est peccator subditus, sicut panis & vinum est materia sacramenti eucharistiæ. Et ideò sicut proferens verba consecrationis super lapidem, nil facit: sic qui proferunt verba absolutionis super peccatorem non subditum, &c. Requiritur igitur in sacerdote eligendo, primò clauis scientiæ. Nam quemadmodum Christus dicebat: Si cæcus cæco ducatum præstet, ambo in foueam cadunt. Vnde Origenes, Psal.37. dicit, Circunspice diligentius cui debeas confiteri peccatum tuum. Proba medicum, qui debeas causam languoris exponere: qui scilicet sciat infirmari cùm infirmante, flere cum flente: qui condolendi compatiendique disciplinam nouerit. Multa hoc deliberatione indiget. D. Thom. in.4. dicit quòd in sacerdote audiente cōfessionem, & si nō sit maior scientia, tanta debet esse, vt sciat distinguere inter peccatum & nō peccatum, & inter veniale & mortale. Et si in aliquo sit dubitatio, sciat considerare, vt possit recurrere ad peritiores, deinde dicit quòd tantam scientiam debet habere confessor, quòd sciat discernere in peccatis communibus, quod sit veniale & quod mortale: & quòd sciat aduertere circa casus restitutioni subiectos: & quòd sciat ad quæ peccata,

Tres conditiones cōfessoris eligēdi. c.16. Ver.5.

In add.3. p.q.8.ar.6.

Mat.15.

Quæ scientia requiratur in confessore.

sua potestas se extendere possit. Nec hoc absque ratione dicitur: nam alia pœnitentia pro mortali, alia pro veniali est imponenda: & ideo talia ignorans, exponeret se periculo ponendi falcem in messem alienam, & absoluendi à quibus non potest. Secundò requiritur quòd sacerdos habeat clauem potestatis siue iurisdictionis, scilicet, quòd sit proprius sacerdos, vel habeat potestatem aut commissionem à proprio sacerdote. Proprius autem sacerdos est, qui iure ordinario absoluere potest. Et sic curatus est sacerdos omnium parochianorum suorum, & episcopus omnium diocesanorum suorum, & papa omnium hominum. Ac etiam prædicatores & minores per superiores præsentati episcopo, vt habetur in Clemē. dudum, de sepulturis, quare ad hoc munus authoritate Apostolica admitti iubētur, non possunt tamen absoluere à casibus ipsi episcopo reseruatis, sine speciali licentia.

Ver.17. *De conditionibus concomitantibus confessionem.*

Conditiones concomitantes vel quæ concomitari debent confessionem sacramentalem, sunt sexdecim, quæ in sequētibus versibus cōtinentur: Sit simplex, humilis cōfessio, pura, fidelis. Atque frequēs, nuda, & discreta, libens, verecunda, Integra, secreta, & lachrymabilis, accelerata. Fortis, & accusans, & sit parere parata. Ex prędictis duæ sunt de bene esse siue de congruitate, scilicet, quòd sit frequens, & quod sit accelerata, siue quòd statim post peccatum fiat. Sufficit enim quod tempore determinato ab ecclesia, nisi quando extra illud tempus imminet periculum mortis, aut susceptio alicuius sacramenti, aut occurrit exercendus actus, qui non potest licitè fieri sine gratia, vel nisi conscientia dictet sub pœna peccati mortalis, quòd tali tempore debet fieri, quia fortasse postea non erit copia confessoris. Extra illos casus sufficit quòd confiteantur semel in anno, ad implendum præceptum ecclesiæ, quod habetur in ca. omnis vtriusque sexus, extra de pœnitentiis & remissionibus. ad quod implendum necesse est circa Pascha confiteri, etsi pluries in anno quis cōfessus fuerit, prout de sacramento eucharistiæ dictum est. Et hoc intelligendum est de his qui sunt in peccato mortali: quia habēs solùm venialia, nō tenetur cōfiteri, vt dictum est: licet teneatur se præsentare proprio sacerdoti, aut sufficientem potestatem habenti, & generaliter ei confiteri, aut declarare se non habere scrupulum peccati mortalis, de quo non fuerit aliàs confessus. & hoc ideo, quia proprius sacerdos in Paschate habet administrare sacramentum eucharistiæ: & ideo debet agnoscere vultum pecoris. valdè enim esset præsumptuosus si diceret se esse sine peccato, cùm dicatur. 1. Ioan.3. Si dixerimus quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est. & Iacob.3. In multis offendimus omnes.

B

In Add.3. p.q.9.ar.4.

Sexdecim conditiones bonæ cōfessionis.

Aliæ autem conditiones sunt de necessitate confessionis, vel inquantum est actus virtutis in communi, vel in determinata specie, vel inquantum est pars sacramenti. Virtutes enim in communi habent quatuor conditiones: Prima est, quòd sit sciens: & quātum ad hoc dicitur quòd debet esse discreta, secundum quod in actu cuiuslibet virtutis requiritur prudentia. Est autem hæc discretio, vt maiora & grauiora cùm maiori pondere confiteatur, & honestis verbis explicet peccata sua, vt non nisi necessarias circunstantias, maximè in peccatis carnalibus explicet. Et quantum ad modum narrandi, vt quæ simul & in certo numero exprimi possunt, non diu dat. Secunda conditio communis omni virtuti, est quòd sit eligens: Quia actus virtutum debent esse voluntarij. Et secundum hoc dicitur quòd confessio debet esse libens, hoc est voluntaria & non coacta. vnde Psalmista, Voluntariè sacrificabo tibi. Tertia conditio virtutis est, vt sit propter hoc, hoc est propter debitum finem: & quantum ad hoc dicitur quòd confessio debet esse pura, hoc est rectā intentione facta. Quarta conditio virtutis est, vt immobiliter operetur: & quantum ad hoc dicitur quòd confessio debet esse fortis, vt, scilicet, propter verecundiam non dimittatur. Et quia pœnitentia initium sumit in horrore turpitudinis peccati: & quantum ad hoc ponitur quinta conditio, & dicitur quòd confessio debet esse verecunda, vt, scilicet, non iactet se de peccatis propter seculi vanitatem admixtam: & sic debet esse verecunda de

Discretio confessionis in quo consistit.

Psal.53.

mali

malſs perpetratis. Non tamen debet vereri confiteri illa, quantumcunque grauia ſint & enormia, imò illa verecundia eſt ſuperanda. Vnde dictum eſt quòd confeſſio debet eſſe fortis. Et ſic patet quòd duplex eſt verecundia: quædam eſt de malo, ſiue de turpi: & hæc inducit ad bonum, & ſic eſt bona. Alia eſt de bono, ſcilicet, actu virtutis exercendo: & hæc eſt mala & diabolica: diabolus enim cùm inducit hominem ad peccandum, aufert verecundiam bonam: & cùm homo nititur conuerti, conatur illi reddere verecundiam malam. De his Eccle. 4. Eſt confuſio adducens peccatum, & confuſio adducens gloriam. Et cùm confeſſio procedat à contritione imperatiuè, ſecundum hoc conueniunt ei duæ cõditiones: Prima quę eſt in ordine. Sexta conditio eſt quòd ſit lachrymabilis, cùm progrediatur à contritione & dolore de peccato commiſſo. Et quanuis ſit vtile & delectabile emittere lachrymas exteriores, non eſt tamen neceſſe: quia non ſemper ſunt in poteſtate hominis: ſed ſufficiunt lachrymæ interiores, quę ſunt afflictiones voluntatis naturaliter cõſequentes nolitionem & deteſtationem peccati. Septima conditio eſt quòd ſit humilis, cùm pœnitentia terminetur in abiectione ſui, vt ſcilicet, ſe miſerum & peccatorem iniuſtum recognoſcat & confiteatur. De bene eſſe autem eſt quòd genibus flexis, & inclinato aut diſco operto capite, quod tamen poteſt omitti propter ægritudinem, aut alias cauſas rationabiles. Ex propria autem ratione actus, qui eſt virtutis pœnitentiæ, eſt quòd confeſſio ſit manifeſtatiua: quæ quidem manifeſtatio per quatuor impediri poteſt: Primò per falſitatem: & quantum ad hoc ponitur octaua conditio, quòd ſit fidelis, hoc eſt quòd ſit vera, vt ſcilicet, non confiteatur peccata quæ non fecit, nec neget aut ſubticeat ea quæ fecit. Nec obſtat quod D. Greg. dicit, Bonarum mentium eſt ibi culpam agnoſcere, vbi culpa nõ eſt: quia non intelligitur quantum ad ſubſtantiam actus. Quòd enim aliquis recognoſcat ſe commiſiſſe quod non commiſit, non pertinet ad bonam mentem, ſed ad errantem. Illud ergo dictum intelligendum eſt quantũ ad conditiones actus: quia iuſtus in actu, qui de ſe bonus videtur, formidat ne in aliquo ex parte ſua defecerit. Et ſic Iob 9. dicebat: Verebar omnia opera mea. Si pœnitens dubitat de aliquo, dubitatiuè debet loqui. Secundò impediri poteſt manifeſtatio propter obſcuritatem verborum: & quantum ad hoc ponitur nona conditio, quòd ſit nuda, hoc eſt clara, aperta, & manifeſta, ſic quòd bene intelligãtur peccata & circunſtantiæ à confeſſore. Tertiò impediri poteſt manifeſtatio propter multiplicationem verborum: & quantum ad hoc ponitur decima conditio, quòd ſit ſimplex, vt ſcilicet, non recitet niſi ea quæ pertinent ad quantitatem peccati ſui. Hæc tamen conditio non eſt de neceſſitate confeſſionis, quia multiplicitas verborum non ſemper impedit manifeſtationem: & multis videtur quòd non ſint bene confeſſi, niſi ſecundũ ſuam phantaſiam explicent, verba multiplicando. Cauendum tamen eſt à peccato vaniloquij: quia qui alia immiſcet, irreuerentiam facit ſacramento, quod non eſt ad talia inſtitutum. Et amplius debet caueri ab immixtione alienorũ peccatorum, maximè ſi propria ſine alienis poſſunt ſufficienter exprimi. Quòd ſi non poſſunt propria ſine alienis exprimi, & non inuenitur ſacerdos qui nõ cognoſcat illum cuius peccatum debet exprimi: vtendum eſt regula de non habente copiam confeſſoris, qui abſque confeſſione poteſt accedere ad ſacramentum eucharistiæ, ſtante præcepto. Dominus tamen Caietanus dicit quod peccator poteſt confiteri alia peccata, & ſubticere illud quod abſque alterius infamia non poteſt confiteri: quia licet ſit dimidiatio confeſſionis, non eſt tamen de per ſe, ſed per accidens, propter periculum alienæ famæ, maximè vbi haberetur mala ſuſpitio de communicante, ſi non confiteretur. Quartò impediri poteſt manifeſtatio per ſubtractionem, quando ſubtrahitur aliquid de his quæ manifeſtanda ſunt: & quantum ad hoc ponitur vndecima cõditio, ſcilicet, quòd ſit integra, vt ſcilicet, nullum peccatum, quod ſcitur vel dubitatur eſſe mortale, dimittatur: debet enim cõfeſſio correſpondere contritioni, cùm ſit ſignum ipſius. Contritio autem quæ non eſt integra, non eſt vera contritio, vt dictum eſt ex Ezech. 18. Igitur &c.

Verecundia duplex.

Quæ lachrymæ in confeſſione requirantur.

In cõfeſſione cauendũ eſt à vaniloquio.

Ex his ſequitur quòd nõ licet peccatori dimidiare ſiue diuidere confeſſionem, ſed integraliter omnia peccata ſua mortalia tenetur vni ſacerdoti confiteri, vt dicitur in ca. omnis vtriuſque ſexus extra de pœnitentiis & remiſſ. Si autem pœnitens habet caſus reſeruatos epiſcopo, & prius vadat ad eum, confiteatur omnia, & abſoluetur ab omnibus. Si verò epiſcopus aut alius ſuperior auditis reſeruatis vult audire alia, ſed abſoluit à reſeruatis, & quo ad alia remittit ad curatum: tunc pœnitens eſt excuſatus, nec dimidiat confeſſionem, cùm ſit paratus integrè confiteri. Et abſolutio epiſcopi non eſt ſacramentalis, nec abſoluit eum à peccatis, ſed ſolum ab obligatione confitendi ſibi, cùm peccata quo ad remiſſionem ſint connexa, vt dictum eſt: licet poſſit aliquis abſolui ab vna excommunicatione, manente alia, vt infra dicetur: & licet etiam poſſit vna pars pœnitentiæ iniungi vno die, & alia alio die. Sed abſolutio dimidiari non poteſt, ſicut nec contritio. Tenetur autem ſuperior ſeruare ſigillum ſacramentale, ſicut qui non ſubditum audiſſet, putans quòd ſubditus eſſet. Si verò pœnitens habens caſus reſeruatos, prius vadit ad curatum, debet ei omnia confiteri etiam reſeruata, & ſacerdos abſoluit eum ſacramentaliter ab omnibus peccatis etiam reſeruatis: ſed non ab obligatione confitendi peccata reſeruata ſuperiori. Et ideo tunc confitendo ſuperiori peccata reſeruata duntaxat, non dimidiat confeſſionem, cùm iam omnia peccata ſint remiſſa: ſed quia manebat obligatus peccata reſeruata ſuperiori confiteri, & acceptare pœnitentiam pro illis, ideo confitetur illi reſeruata. An autem epiſcopus poſſit ſibi reſeruare aliqua peccata, inferius dicetur. Circa hanc integritatem notandum eſt, quòd qui ex propoſito aliquod peccatum mortale dimittit, ſiue ex verecundia, ſiue ex puſillanimitate, aut alia irrationabili cauſa, peccat mortaliter, Si verò præter intentum ex præcedente tamen contemptu recordationis debitæ, confeſſio eſt iteranda. Si autem facta probabili (vt exiſtimat) examinatione, ex obliuione dimittit, non peccat, nec confeſſio eſt iteranda: tenetur tamen confiteri peccatum oblitum, cùm ad memoriam venerit: & oportunitas confitendi ſe obtulerit. Si autem contingat caſus in quo aliquis confiteri volens de aliquo peccato, non poſſit illud manifeſtare niſi reuelet alienam confeſſionem vel aliam perſonam, & ex tali reuelatione probabiliter timeat periculum ruinæ confeſſoris, vel ſuiipſius, aut alicuius alterius perſonæ, debet petere licentiam alteri confitendi, vel ad ſuperiorem recurrere, & de eius licentia alium ſacerdotum incognitum, vel ad alium locum in quo eſt incognitus, ire & confiteri. Quòd ſi peccator ſit infirmus, & non poteſt aliò ire, aut alium confeſſorem aduocare, dictum eſt in præcedenti conditione quid agere debeat. Nec in tali caſu tranſgreditur aliquis pręceptum Eccleſiæ, de confitendo in Paſchate: quia præcepta iuris poſitiui non ſe extendunt vltra intentionem præcipientis, quæ eſt finis præcepti. Hoc autem eſt charitas ſecundum Apoſtolum, nec fit iniuria aliqua ſacerdoti: quia priuilegium meretur amittere, qui conceſſa ſibi abutitur poteſtate: peccat enim proprius ſacerdos, cùm non eſt facilis ad præbendum ſubdito licentiam confitendi alteri: quia multi ſunt adeò infirmi, qui potius ſine confeſſione morerentur, quàm tali ſacerdoti confiterentur. Vnde qui nimis ſunt ſoliciti, vt conſcientias ſubditorum per confeſſionem ſciant, multis laqueum damnationis iniiciunt, & ſibiipſis. Sed dubium eſt de circunſtantiis, an ſcilicet neceſſe ſit omnes circunſtantias confiteri. Reſolutio D. Thom. eſt quòd circunſtantias alleuiantes confiteri non videtur laudabile, niſi fortè ex taciturnitate illarum iudicaretur mortale quod eſt ſolum veniale, vt in peccatis mortalibus ex genere ſiue ex obiecto, quæ ex ſubreptione, vel imperfectione actus ſunt venialia, vt furtum in re modica. Circunſtãtias verò aggrauantes confiteri laudabile eſt, non autem ſemper neceſſe, niſi mutent ſpeciem peccati, quæ dicuntur augere in infinitum, & quando tales ſunt, quòd confeſſor ſine eius non poteſt ſcire quid ſit acturus, vel ratione iuriſdictionis, vel ratione iniuriæ illatæ, vt ſi ſit enormis læſio in clarico: vel etiam ratione modi imponendæ reſtitutionis, vt ſi decem millia aureorum furatus ſit, non ſufficit dicere ſimpliciter, commiſi furtum, ſimiliter ſi furtum fecit in eccleſia. in prædictis caſibus & ſimilibus circunſtantias confiteri neceſſe eſt: maximè cùm habent ſpecialem

Quid agendum cũ pœnitẽs habet caſus reſeruatos.

Abſolutio dimidiari non poteſt.

In Addi. 3. p. q. 8. ar. 4. ad. 5.

1. Tim. 5

Act. 6.

An circunſtantiæ ſint confitendæ.

lem prohibitionem, aliàs nō esset sufficiens peccati manifestatio siue confessio. Quo ad circunstantiam vero numeri maior est difficultas, cùm nil expressum in sacris literis habeatur, & parum de ea sancti doctores loquantur: Non enim circunstantia numeri mutat speciem peccati. Ex definitione tamen contritionis, ex correspondentia confessionis ad illam, claret quòd circunstātia numeri necessario sit confitenda. Contritio enim est, qua cor durum in minimas partes redigitur. Et sic de quolibet peccato mortali quis tenetur conteri: & cùm cōtritio respondeat confessioni, quæ est signum contritionis: sequitur quòd de illis peccatis est specialiter confitendum, de quibus specialiter oportet conteri. Igitur de quolibet numeraliter. Et hoc satis exprimitur Ezech.18. vbi dicitur: Omnium iniquitatū distributiuè: aliquibus enim enumeratis subiūgit vniuersalem. Et licet circunstantia numeri non variet speciem, aggrauat tamen in infinitum: & sic quis tenetur cōteri de primo, quia sicut per illud peccatum auertitur homo à Deo, ita etiam per secūdum auertitur. Ideò D.Tho. dicit quòd tenetur numerum peccatorum suorum eo modo quo habet in memoria exprimere, certum si sciat: si verò ignoret, dicat circumcirca.

De circunstantia numeri.

Opuscu. 1.t.12.

Ad lectorē Visuntium.

Confessio autē secundū quod est pars sacramenti pœnitentiæ, quod est in foro interiori. & concernit iudicium sacerdotis, secūdum hoc ponuntur tres cōditiones. Duodecima quod sit secreta. Si quis enim tenetur seruare famam alterius, à fortiori suam quod non faceret, nisi secretè confiteretur. Tertiadecima conditio, quæ se tenet ex parte confitentis, scilicet, quòd sit accusans, siue quòd cognoscat & dicat se malè fecisse. Et per comparationem ad sacerdotē, ponitur quartadecima, scilicet, quòd sit parere parata, hoc est quòd sit paratus adimplere pœnitentiā per sacerdotē iniungendā, si sit rationabilis. Si tamē videatur pœnitenti difficilis, potest petere à sacerdote commutationem. Confessor autem non debet esse nimis austerus, vbi Deus est liberalissimus, qui infinitam pœnam commutat in temporalem. Acceptam tamen tenetur pœnitens adimplere, sub pœna peccati mortalis: cùm fuerit data potestas sacerdoti ligandi: quod intelligendū est, nisi fuerit impossibilitatus, vel commutationē ab eodē sacerdote obtineat. Si autem oblitus fuerit, repetat confessionē, vel nisi confessor dixerit iniungendo, vel aliquid equiualens: tunc enim probabiliter poterit æstimare quantitatem pœnitentiæ iniunctæ. Ideò laudabile est ad subueniendum debilitati memoriæ hominū, vt sacerdotes iniuncta pœnitentia dicant, vel aliquid æquiualens. An autem pœnitens teneatur acceptare rationabilem pœnitentiā à sacerdote iniūctā, dubium est: Aliquibus videtur quo sufficit pœnitenti, vt sit paratus satisfactionē pœnæ temporalis à Deo reseruatæ facere in hoc mundo, vel in purgatorio: & ideo dicunt quòd pœnitentiæ sunt arbitrariæ. Sed multo rationabilius videtur quòd teneatur acceptare: sicut infirmus medicinam corporalē. Tenetur enim subire iudicium sacerdotis, cùm sit iudex & habeat iudicare inter peccata, sicut sacerdotes Leuitici generis inter lepram & lepram. Et ideo sicut leprosi tenebantur secundum iudicium sacerdotis manere extra castra, aliqui plus, alij minus, quod erat eis pœnale: ita peccatores in noua lege pœnitentiā acceptare, aliàs sacerdotes non possent ligare, quod est contra illud quod dixit Christus, Quodcunque ligaueris super terram, &c. Præterea non sine deordinatione maius malum (quod est purgatorij pœna) eligitur, vbi multo minori malo potest euitari. Et non videtur quòd taliter accedēs vt nil velit acceptare, intendat se submittere clauibus ecclesiæ: ideo videtur irrisor, & non est materia sacramenti pœnitentiæ, cùm talis sit peccator subditus: sed quomodo est subditus, si nullam pœnitentiā acceptare teneatur? Et ideò non puto talem consequi effectum clauium. Et cùm dicitur à sanctis doctoribus, quòd pœnitentiæ sunt arbitrariæ: Dicendum quòd verum est ex parte confessoris, sed non pœnitentis, nisi intelligatur de pœnitentia solenni, de qua supra dictum est, & de qua intelligendum est illud de septennij pœnitentia, quòd pro quolibet peccato mortali publico, scandalizante & conturbante totam ciuitatem, debet imponi septennis pœnitentia: Quod tamen non semper est verum consideratis quibusdam peccatorum & pœnitentium circunstantiis: quia pœnitentes illam solennem pœnitentiam acceptare non tenentur nisi velint. Cauere tamen debet iniungens pœnitentiam, ne vilescat potestas clauium: dicitur enim in ca. Sunt qui de pœnitentia, dist. 1. Minus malū est si cōtingat errare dando nimis paruam pœnitentiā, quàm magnam: ergo malum est, quia ex hoc vilescunt claues ecclesiæ. Et licet D.Chrys. dicat, Melius est reddere rationem de nimia misericordia, quàm de nimia seueritate: Si enim benignus est Dominus, vt quid sacerdos debet esse crudelis? Nō enim negat quin reddenda sit ratio de nimia misericordia. Non enim potest nec debet sacerdos esse adeò liberalis, sicut Christus, qui nulli (vel saltem paucis) pœnitentiam iniunxit, eò quòd haberet potestatem excellentiæ, quam non habent sacerdotes. Iniunctio tamen pœnitentiæ etiam paruæ, multum prodest, maximè si dicatur, Et cætera bona quæ facies, sint in remissionem peccatorum: tunc bona opera sequentia participant aliquo modo de virtute clauium, & efficacia remissionis pœnarum: sic quòd sunt magis satisfactoria. Debet etiam confessor curare iniungendo pœnitentias, vt meliori & faciliori modo quo potest, præsciendat causas & occasiones peccatorum.

An pœnitens teneatur acceptare pœnitentiā iniunctā

In Addi.3. p.q.8.ar.7. ad.2.

Peccator nō tenetur acceptare pœnitentiam solennem.

Ver.18. *De conditionibus consequentibus confessionem.*

Consequentia autem confessionem sunt tria, scilicet, gratiarum actio, cautio siue cautela cōtra recidiuum, & perseuerantia in bono, & satisfactio. Quo ad primum notandum quòd absq; ingratitudinis nota, magna beneficia sine gratiarum actione præteriri non possunt. Cùm igitur inter cætera beneficia quæ confert Deus homini post baptismum, sit sacramentum pœnitentiæ, cuius pars est confessio, & alia absolutio: si pœnitens post confessionem & absolutionem gratias non agat, ab ingratitudine excusari non potest. Eam ab rem conandum est ad gratiarum actionē cùm omni humilitate: orādusque est Deus, vt negligentiam debitæ præmeditationis & discussionis, ac etiam peccata oblita, & tepiditatē deuotionis, sua ineffabili clementia condonare dignetur, & ab occultis mundare, dareque gratiam satisfaciendi, & cauendi in futurum à malis, & perseuerandi in bonis. A

Tria post cōfessionem obseruanda.

Ver.19. *De cautela recidiuationis.*

Summopere etiam cauendum est pœnitenti, maximè confesso, qui virtute sacramenti absolutionis adiutus est, ne recidiuet, ne deterius illi contingat, & ne fiant nouissima hominis illius peiora prioribus, vnde Ioan.5. Ecce sanus factus es: iam noli peccare, ne deterius aliquid tibi contingat. Et Luc.11. & Mat.12. Cùm enim spiritus immundus exierit ab homine, &c. & in parabola de seruo ingrato tradito tortoribus, donec redderet vniuersum debitum. Et Psalm. In memoriam redeat iniquitas patrum eius. D. Augustinus de Iuda dicit, Rediit iniquitas patrum in conspectu Domini, vt in eo etiam ipsa punirentur. Et idem Aug. Qui diuini beneficij oblitus, suas vult vindicare inurias, non solum de peccatis futuris veniam non meretur: sed etiam præterita, quæ sibi dimissa esse gaudebat, ad vindictam reputabuntur. Vnde aliqui voluerunt dicere, quòd sicut bona per peccatum mortificata, per pœnitentiam reuiuiscunt: ita etiam peccata per pœnitentiam deleta, per sequens peccatum reuiuiscunt. Verum quia (vt habetur in c. diuina, de pœniten. dist.4. vbi hæc difficultas tractatur) Diuina clementia dimissa peccata in vltionem vlterius redire non patitur: nec consurget duplex tribulatio, quia Deus non iudicat bis in idipsum, Ideo D.Tho. dicit quòd peccata dimissa non redeunt ad animam, nec quo ad culpam, nec quo ad pœnam, vt scilicet pro omnibus dimissis sustineat pœnam, sicut si dimissa nō fuissent. Nec etiam sequens recidiui culpa est tantæ grauitatis, sicut sunt simul omnia peccata dimissa, neque est digna tanta pœna. Sed redire dicuntur, non quidem simpliciter, sed secundum effectum aggrauationis, propter illam circunstantiam ingratitudinis. Habet enim illa culpa recidiui vltra suam substantialem malitiam maiorem grauitatem, quàm haberet propter ingratitudinem prædictæ indulgentiæ peccatorum præteritorum. Sicut etiam qui magnum recipit à domino tēporali beneficium super excessu perpetrato contra eum: si relabatur, multò maiori pœna dignus est quàm si non fuisset ei indultum. Nō tamen tenetur B

Psal.108.

An & quō peccata dimissa per recidiuum redeant.

3.p.q.88.ar. 3.& in.4. dist.22.

tur peccata præterita debitò modo confessa, iterum confiteri: licet debeat dicere se in similia incidisse, si recidiuauit, vt deprehendatur maior grauitas peccati. Vnde Apostolus, Quantò putas maiora mereri supplicia qui filium Dei conculcauerit, propter ingratitudinem? & sic non redeunt, nisi quantum ad circunstantiam ingratitudinis. *Heb.10.* Morales exponunt illam parabolam de septem spiritibus immundis nequioribus: & dicunt esse septem circunstantias aggrauantes. Prima est ingratitudo veniæ: quia quando peccatum dimittitur alicui, obligat se pro illo beneficio ad nunquam offendẽdum. Ideo quando recidiuat, venit contra illam obligationem, &c. Secunda circunstantia est subsannatio diuinæ misericordiæ, cui fit sicut Amon fecit Thamar, quę dixit ei, Maius est hoc malum quòd nũc agis aduersum me, quàm quod ante fecisti. *2.Reg 3.* Tertia circunstantia est ruptura fœderis, pro qua est figura. 4. Reg. 4. de Sedechia, qui fecerat fœdus cùm Nabuchodonosor, qui post victoriam constituerat eum regem, &c. Quarta, contemptus sacramenti. Quinta, iniqua eiectio: figura 2. Regum. 13. &. 14. de Absalone, qui post remissionem peccati, patrem eiecit à regno. Sexta, passionis iteratio, Heb. 6. Rursum crucifigentes, &c. Septima, induratio & obstinatio: exemplum de Pharaone, Exo. 7. quæ omnia declarant ingratitudinis circunstantiam.

Ver.20. *De Sigillo confessionis.*

C Sigillum Theologicè loquendo est duplex, scilicet, confessionis & secreti. Sigillum confessionis, secundum D. Thom. nil aliud est quàm debitum celandi peccata in confessione audita, & omnia alia per quę potest peccatum vel peccator deprehendi, siue sacerdos absoluat, siue non. *In Addi 3. p.q.11.ar.1. & 3.* *Sigillum cõfessionis quid.* Hoc autem debitum consurgit non solum iure humano, sed etiam diuino, ex ipso sacramento confessionis, inquantum sacramentum est: quia in omni sacramento ea quæ interius fiunt, debent exterius significari: & sic cõfessio est signum contritionis. Et cùm peccator confitetur & manifestat peccatum suum, Deus tegit illud, prout dicit Psal. Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. *Psal.31.* Et ideo hoc debet per sacerdotem, qui est minister Dei, significari: vt sicut Deus celat & tegit, ita & sacerdos: quia minister se cõformare debet ei, cuius est minister. Et ideo si sacerdos reuelaret, significaret quòd Deus peccata confessa reuelaret, quod est falsum, & sic sacrilegium contra sacramentum pœnitentiæ. Ideo celatio siue occultatio peccati dicitur de essentia sacramenti, nõ quòd sit materia vel forma, sed consequitur naturaliter ex ipsa natura sacramenti, cuius est exterius significari, quod interius agitur. Et cùm præceptum diuinum sit fortius humano, sequitur quòd quocunq; casu, & quocunque præcepto humano adueniente, nunquam debet sacerdos reuelare: imò tenetur potius mori quàm Deum offendere, & suis sacramentis irreuerentiam facere, etiam pro conseruatione totius reipublicę cùm præceptum negatiuum obliget ad semper & pro semper: ideo est fortius pręcepto affirmatiuo, quo quis tenetur conseruare bonum cõmune. Et si exigeretur ab eo iuramentũ, posset licitè iurare, quod nil scit, cũ nesciat vt homo, sed vt Deus. Et si Prelatus pręciperet sub sententia excõmunicationis, confessor nõ tenetur dicere. Nec propterea excommunicationẽ incurrit, quia nõ est in his subiectus superiori, qui non potest præcipere vt dicat veritatem, nisi eam quam scit vt homo. Et si præciperet dicere veritatẽ, quam in cõfessione audiuit, præceptum esset nullum. Et cùm iniustè exigat iuramentum: non tenetur respondere ad intentionem iuramentum recipientis: neque tacere debet, sed audacter dicere se nescire. Nec obstat dictum D. Bernardi, Quod introductum est pro charitate, non debet contra charitatem militare. Sed aliquando talis occultatio militat contra charitatem, vt quando scitur perditio regni, vel combustio ciuitatis, aut aliquid huiusmodi: igitur tunc peccatum nõ debet occultari. Negatur minor: Quia charitas non requirit quòd apponatur remedium peccato quod homo nescit, nec quòd fiat per aliquid quod cederet in irreuerentiam Dei: potest tamen confessor absque præiudicio reuelationis hortari custodes vt vigilent, quia hoc non est reuelare, sed hortari eos ad debitum officium.

De licentia tamen confitentis extra confessionem data, potest sacerdos alicui reuelare: quia pœnitens facere potest, vt sciat inquantum homo: debet tamẽ vitare scandalum in dicendo, ne fractor sigilli cõfessionis reputetur. Si autem confessor alio modo scit peccatum confitentis, vel antè, vel post, debet quantũ potest occultare propter scandalum, ne alij retrahantur à confessione. In necessitatis tamen casu, quando imminet scandalum, potest dicere & deponere se non audiuisse in cõfessione, sed vidisse, vel aliter audiuisse: Qui enim pluribus modis scit aliquid, si dicat se scire vno modo, non reuelat se scire alio. Tunc illud quod dicitur in confessione, licet reueletur materialiter & per accidens, non tamen formaliter & per se.

Dubium est an sacerdos celare debet peccata non solum veri pœnitentis, sed etiam ficti non attriti, imò etiam non proponentis se emendare, sed peccare. Summa angelica & Siluestrina dicunt quod non: quia tunc non tegitur, neque occultatur à Deo, cùm non habeat contritionẽ: Ergo nec sacerdos cùm debeat ei se conformare, sicut dictum est, cùm nõ sit confessio sacramentalis, sed potius fictio & sacramenti derisio. Pręterea peccatum cadens sub sigillo confessionis est peccatum commissum & non committendum: cùm confessio nõ sit de futuris. Huius etiam sententiæ est Panor. in. ca. omnis vtriusque sexus, de Pœni. & remiss. vbi dicit hoc sentire Innocentium. Possunt adduci rationes quia illa tantum cadunt sub sigillo confessionis quæ dicuntur à pœnitẽte vt pœnitens est, & quæ reuelantur vt occultabilia per sacramentum, & ad quæ se extendit ministerium confessoris, vel actu, vel potentia: sed non se extendit ad pertinaciam & obstinationem. Igitur. Dominus tamen Caietanus in opusculo de audientia confessionis tenet oppositum, eò quòd eiusdem rationis est confiteri peccatum, & impedimentum prohibens absolutionem. Quod patet quia ad eundem iudicem & in eodem foro spectat noscere vtrunque: sed obstinatio est impedimentum: cognoscitur & reuelatur vt impedimentum prohibens. Igitur. Sed constat peccatum reuelari ministro Dei: igitur & obstinationem. Et ex eo quod manifestare homicidium committendum. est manifestare peccatum commissum reuelatum, scilicet, propositum committendi, & cæ. Item sequeretur quod liceret reuelare obstinatum in superbia & luxuria, quod est absurdum. Et quod sicut baptismus immundus sacramentum est, ita cõfessio immunda est sacramentalis. Et ad argumenta dicit quòd ad sacerdotem pertinet cognoscere non solum peccata commissa, sed etiam impedimenta absolutionis. Et similiter non solum id quod reuelatur vt occultabile per absolutionem, sed etiam impedimenta absolutionis sunt materia, & eò quòd sacerdos ab initio confessionis pœnitentem accipit vt conferat ei sacramentum: occultatio autem sequitur naturam sacramenti pœnitentiæ. *Qui tenentur ad sigillum confessionis.* Et quanuis solus sacerdos sit minister sacramẽti pœnitentiæ: quia tamen in aliquo casu aliquis non sacerdos participat, aliquid de actu clauis, dum confessionem audit propter necessitatem: ideo etiam participat de debito sigilli confessionis, sic quòd reuelando, mortaliter peccat, licet propriè loquendo sigillum confessionis non habeat. Ideò dominus Petrus de Palude dicit, quòd is ad quem notitia peccatorum in confessione dictorũ peruenit, licitè vel illicitè, mediatè vel immediatè, tenetur celare. Et sic quãdo non sacerdos in casu necessitatis audit confessionẽ, siue de venialibus, siue de mortalibus, tenetur celare: similiter interpres, & qui casu audit, & qui se fingit confessorem, ac etiã qui latenter sunt absconditi. Pœna reuelantis confessionẽ secundũ antiqua iura, vt habetur in c. Si sacerdos, de pœnitentia dist. 6. est depositio, & per totã vitam ignominiosa peregrinatio. Sed secundũ decretalem, omnis vtriusque sexus. §. caueat, est depositio, & detrusio in monasteriũ, ad perpetuam agendã pœnitẽtiam. *Pœna reuelantis confessionem quæ sit.* Sigillum secreti est debitum celandi secretũ commissum, siue illud sit peccatum, siue aliud temporale negotium. *Sigillum secreti.* Et hoc debitum ex promissione consurgit, quando scilicet reuelans exigit ante reuelationẽ vt teneatur secretum: & is cui fit reuelatio, promittit celare: tunc iure naturali, quo tenetur seruare promissum, tenetur seruare secretũ. Et maiori obligatione, si promittit seruare, vt in cõfessione, siue sub sigillo confessionis, quanuis nõ sit sigillum confessionis: quia pacta priuatorum nõ possunt ius diuinũ statuere. *Sigillum secreti est de iure naturali.* Est tamen talis promissio quasi iuramentũ, quia per aliquod

sacrum

sacrum aliquo modo promittitur. Et ideo qui promisit aliqua celare sub sigillo confessionis, reuelando magis peccat, quàm si simpliciter promisisset seruare secretum. Et amplius peccat, si promissionem confirmauit iuramento. Vnde Prouerb. 11. Qui ambulat fraudulenter, reuelat arcana: qui autem fideles est, celat amici commissum. & Ecclesiast. 27. Qui denudat arcanum amici, fidem perdit, & non inueniet amicum ad animum suum. Quia tamen maior est obligatio iuris naturæ, qua quis tenetur cõmunitati vel Deo, quam qua tenetur particulari personæ ideo vbi illud secretum vergeret in perniciem reipublicæ temporalis vel spiritualis (vt cùm aliquis alicui secretè reuelat quòd vult prodere regnum, vel cõburere ciuitatem, aut hæresim seminare) non debet celare, imò tenetur reuelare his qui possunt prodesse, & maximè stante monitione prælati sub sententia excõmunicationis. Et non tenetur post priuatã monitionẽ expectare correctionẽ vel recidiuum: quia mora esset in magnum præiudicium, si se non emendaret. Et ad processum euangelicũ responsum est, cùm de fraterna correctione ageretur. Si autem illud secretum vergeret in detrimentum notabile & iniustum personæ priuatæ, non debet acceptari, nec acceptatum celari, etiam si iurasset: quia in male promissis rescindenda est fides, & in turpi voto mutãdum decretum. Non enim est obligatorium contra bonos mores præstitũ iuramentum: vt habetur in c. non est obligatorium de Reg. Iur. in 6. An autem reuelans sigillum secreti debitè accepti peccet mortaliter. Dicendum quod sic, vbi per talem reuelationem committens incurreret notabile damnum.

Ver. 21. *De Satisfactione.*

A — *In Addi.3. p.q.12.ar.1. 2.&3.* — *Satisfactio sacramentalis quid.*

TErtia pars integralis sacramenti pœnitentiæ est satisfactio, quæ secundum se est actus virtutis pœnitentiæ. Et quia inter nos & Deum non inuenitur æqualitas, siue iustũ simpliciter, sed secundũ quid: ideo satisfactio in ordine ad Deum (quam vocamus satisfactionem sacramentalem) non est pars iustitiæ subiectiua, sed integralis, qua homo recompensat offensam, quo ad temporalem pœnam, remanentem post peccatum remissum, cùm cautela amplius non offendendi. Et sic satisfactio est solutio vel expiatio pœnę debitę pro peccato pręterito, & cautela de futuro. Ad eam enim, secundum D. Aug. pertinet peccatorum causas præscindere, & eorũ suggestionibus aditum non indulgere. Intelligit per causas non remotas, puta fomitem, qui præscindi nõ potest, sed propinquas, quæ sunt duplices, scilicet, interiores, vt libido ex consuetudine vel actu peccati relicta, & ea quæ dicuntur reliquiæ peccati. Quædam verò sunt exteriores occasiones ad peccandum, vt locus, mala societas, & alia huiusmodi: & tales causæ in vita per satisfactionem possunt remoueri, & nõ fomes, quanuis possit debilitari. Et quanuis pœnitentia ex prima sui institutione respiciat præteritum, tamen ex consequenti respicit futurum, in quantum est medicina præseruans: ita & satisfactio, quæ est pars eius.

In lib. Cur Deus & homo.

D. autem Anselmus aliter definit satisfactionem, & dicit: Satisfactio est honorẽ Deo debitũ impẽdere, & non loquitur de honore simpliciter, quia hoc pertinet ad religionis virtutem: sed de honore per culpam oblato, qui impẽditur & redditur per pœnam temporalem, quam sibi Deus reseruat, etiam remissa culpa: quia licet sit misericors, tamen est iustus. Maximam misericordiam facit remittendo culpam & conferendo gratiam, virtutes, & dona, ac commutando pœnam æternam in temporalem. Ostendit etiã se iustum, reseruando pœnam temporalem. Si enim nullam pœnam reseruaret, nullam iustitiam ostẽderet: & tamen Palm. dicit, Misericordia & veritas (hoc est iustitia) obuiauerunt sibi. Iustitia & pax (hoc est misericordia) osculatæ sunt.

In Addi.3. p.q.13.ar.1.

Et licet homo satisfacere non possit quo ad beneficia suscepta, & minus quo ad culpam & pœnam æternã, quæ est infinita: nec etiam quantum ad pœnam temporalem æquiualenter, cùm totum quod habet vel habere potest homo, non sufficiat ad debitum persoluendum pro beneficio creationis: quia (vt dicit Philos.) Diis, parentibus, & magistris nõ redditur ęquiualens. & Christus Luc. 17. Cũ feceritis omnia quæ pręcepta sunt vobis, dicite, Serui inutiles sumus, quod enim debuimus facere, fecimus. Potest tamen satisfacere sufficienter secundũ æqualitatẽ, nõ quantitatis, sed proportionabilitatis: quia quãuis totum suum posse habeat a Deo, tamen non exigitur ab eo, vt totum quod potest faciat, cùm hoc sit ei impossibile secundum statum præsentis vitæ, vt totum suum posse expendat in aliquid vnum, cùm oporteat eum circa multa esse solicitum. Sed est quædam mẽsura homini adhibita à Deo quæ ab eo requiritur, scilicet, impletio mandatorum Dei. Et quia potest super ea erogare, ideo per opera pœnalia supererogationis liberè facta, potest satisfacere pro pœna tẽporali, quã sibi Deus reseruat & exigit secundum mensuram peccati, iuxta illud: Secundũ mensuram delicti erit & plagarum modus: hoc est, vt tantam pœnam sustineat, quantum delectatus fuit, iuxta illud: Quantum se glorificauit, & in delitiis fuit, tantum date illi tormentum & luctum. Et sic non est dubiũ quin satisfaciat peccato ex parte conuersionis, sed ex parte auersionis, cùm peccatum habeat infinitatem, satisfacere non potest: sed Deus ei gratis dimittit. Verum cùm satisfactio non respondeat peccato, nisi secundũ quòd est offensa Dei: & sic secundũ auersionem homo pro peccato Deo satisfacere non potest, nisi inquantũ eius satisfactio innititur merito Christi, quod fuit infinitum, cui cõiungitur homo per fidem formatam. Hinc est quòd homo sine gratia, nullo modo potest satisfacere pro peccato, nec etiam pro pœna temporali pro peccato debita. ex quo sequitur quòd peccatũ veniale & pœnæ temporales debitæ damnatis pro peccatis remissis, æternaliter puniuntur in inferno, vt dictũ est: quia deest principium remissionis & satisfactionis. s. fides formata gratia, per quam coniungimur & innitimur merito & infinitæ satisfactioni Christi. Et quia fundamentum satisfactionis indulgentiarum & purgatorij pendet ex hoc quod dictum est, quòd Deus deleta & remissa culpa, reseruat sibi pœnam temporalem: ideo hoc examinandum est.

Quo homo potest super erogare & Deo satisfacere. — *Deu.25.* — *Apoc.18*

Ver. 22. *De reatu pœnæ remanente, remissa culpa.*

B — *1.2.q.87. art.6.* — *Reatum pœnæ remanere dimissa culpa probatur.* — *Gen.3.* — *1. Ioan.2.*

REatum pœnę remanere, remissa culpa veteris & noui testamenti affirmat authoritas: veteris quidem multipliciter: Primò hoc testantur humani generis miserię, & reatus, siue obligatio pœnę, quę ei ex peccato primi parentis successit, etiam post deletionem eius. Sap. 10. habetur quòd Deus primum hominem eduxit à delicto suo & Gen. 4. quòd respexit ad Abel & munera eius. Et tamẽ remanserunt pœnæ temporales, ad quas eum damnauerat. Et licet Christus abundantissimè satisfecerit pro peccato illo, ac etiam pro peccatis totius mundi: Nihilominus tamen nunc baptizati & suæ passionis participes effecti, subditi sunt morti, & aliis pęnis pro peccato primi parẽtis taxatis. Pręterea Num. 12. dicitur, quomodo postquam Dominus ad preces Moysi remisit peccatum Mariæ sororis eius, & sanauit eam, iussit eam separari à castris septẽ diebus. Et Exo. 32. postquam Dominus pepercit populo Israël, ad preces Moysi, dixit: Ego autem in die vltionis visitabo & hoc peccatum eorum. Sequitur, Percussit populum pro reatu vituli. Insuper Num. 14. dicitur quòd ad preces Moysi pepercit Deus populo Israël peccatum murmurationis, quo alium ducem eligere volebant, & reuerti in Aegyptum, dixitque Deus Moysi, Dimisi iuxta verbum tuum. Attamen omnes homines qui viderunt maiestatem meam, non videbunt terram, pro qua iuraui patribus eorum. Et Num. 20. dicitur quòd Moyses & Aaron peccauerunt in aquis contradictionis, quia non crediderunt Domino, vt sanctificarent eum coram filiis Israël. Et licet Deus eis pepercerit, dixit: Non tamen introducetis populos hos in terram quã dabo eis. Vlterius. 2. Reg. 12. cùm Dauid adulterio simul, & homicidio se commaculasset, misit Dominus Nathan, qui increpauit Dauid, & dixit eum dignum morte: & respondente Dauid, Peccaui Domino: dixit Nathan, Transtulit à te Dominus peccatũ tuum: non morieris. Veruntamen non obstante peccati translatione, satisfactionis pœna subinfertur: Veruntamen quia blasphemare fecisti inimicos Domini, propter hoc filius qui natus est tibi, morietur: & non recedet gladius de domo tua vsque in sempiternum: & tollam vxores tuas in oculis tuis, & dabo proximo tuo, Rursus. 2. Reg. 24. cùm idem Dauid aduerteret se offendisse Dominum in numerando populũ, dixit: Peccaui valdè Domino

in hoc

in hoc facto: precor Domine, vt trãsferas iniquitatẽ serui tui, quia stultè egi nimis. Venit Gad Propheta ad ipsum, dicens: Hæc dicit Dominus: Trium tibi datur optio. Aut septem annis veniet tibi fames in terra: Aut tribus mensibus fugies aduersarios tuos, & illi te persequentur: Aut certè tribus diebus erit pestilentia in terra. Cui Dauid, Coartor nimis: sed melius est vt incidã in manus Domini (multę enim misericordię eius) quam in manus hominũ. Immisit itaq; Deus pestilentiã in Israël, etiã deleto & remisso peccato. Notanda est hic fides Dauid, qui licet audisset pœnã à Deo taxatam, adhuc credidit illam posse expiari ieiuniis & afflictionibus cilicij & prostrationum. & tandẽ mortuo filio statim comedit, & interrogantibus respondit, Propter infantẽ dum viueret ieiunaui, & fleui: dicebam enim, Quis scit si fortè donet mihi eum Dominus, & viuat infans? cuius mors in pœnã peccati sui prædicta fuerat: Sperabat enim illam pœnam iustè illatam, per pœnitentiam & afflictionem se posse auertere. Vnde dicebat, Amplius laua me Domine. Dixerat, Ego dixi, Confitebor aduersum peccatũ meum: & tu remisisti, &c. Confessus fuerat, dicens: Peccaui Domino. Postulauerat misericordiam, dicens, Miserere mei Deus secundum magnam misericordiã tuam. Transtulerat Dominus peccatum suum, vt quid ergo amplius lauari petebat? profectò à reatu pœnæ temporalis, à quo pro peccato numerationis populi saltẽ pro magna parte liberatus est: adeò enim se afflixit, vt eius respectu Dominus vnius diei vindicta contentus fuerit: licet tres dies indixisset. Hoc exemplo pœnas temporales, quas pro peccatis nostris meremur, expiare cõtendamus. Postremò Dan 4. dicitur, Consilium meum Regi placeat: Peccata tua eleẽmosynis redime: & iniquitates tuas misericordiis pauperum. Sed hoc non po
1.Cor.13. test intelligi quo ad culpam: quia Apostolus dicit, Si distribuero omnes facultates meas, &c. Ergo intelligitur de pœna peccatorum, remissa culpa, & manente gratia.

In nouo etiam testamento reperimus post condonatam culpam manere adhuc cõmuniter & in pluribus reatum
Mat.3. pœnæ: præcursor enim Domini, D. Ioannes dicebat: Facite fructus dignos pœnitentiæ. vbi ferè omnes sancti & orthodoxi Doctores dicunt alios esse fructus pœnitentię, qui exiguntur à peccatoribus verè pœnitentibus pro peccatis suis, & alios fructus bonorum operum, qui produci exiguntur perpetuò à quibuslibet, etiam innocẽtibus, qui sunt autem opera mandatorum Dei. Fructus autem pœnitentiæ dicuntur opera pœnalia, vel abstinendo à licitis, vel imperando sibi aspera, ad quæ anteà quis non obliga-
Super Mat. & homil.4. de pœniten. batur. Sic exponunt D. Greg. & Aug. qui ait, Non sufficit mores in melius cõmutare, & à præteritis malis recedere (quod dicitur noua vita) nisi etiam de his, quæ iam facta sunt, satisfiat Domino per pœnitentiæ dolorem, & humilitatis gemitum, per contriti cordis sacrificium, cooperantibus ieiuniis, & eleẽmosynis. Idẽ dicit D. Chrys. in Hom. de Pœnitentia, Pœnitentiam exhibuit Dauid, ita dicens:
Psal.6. Lauabo per singulas noctes lectum meum: & lachrymis meis stratum meum rigabo. & olim perpetratum peccatum, quasi nuper accidisset, lugebat, & dicebat: Vide humilitatem meam & laborem meũ, & dimitte omnia peccata mea, hoc est, pœnas peccatorũ, quorum culpa remissa erat. Idem significare videtur lotio, quam fecit Christus
Ioan.13. in cœna discipulis mundis, vt ipse testatus est, Vos enim
Act.1. mundi estis. Ad idem etiam facit quod habetur Act.1. Ioannes quidem baptizauit aqua, vos autem baptizabimini (hoc est mundabimini) spiritu sancto, non post multos hos dies. Apostolis post resurrectionem remisit Christus culpam infidelitatis, & sic mundi erant, & baptismus importat lotionem & mundationem: Sequitur quòd debebant mundari à reatu pœnæ, cùm culpa eorũ esset mun-
Ser.5. de laps. data. D. etiam Cyprianus dicit: Agite pœnitentiã plenam doloribus & lamentis animi: probare mœstitiam: nec vos commoueat quorundam aut error improuidus, aut stupor vanus: Qui cùm teneantur in tam graui crimine, perculsi sunt animi cæcitate, vt peccata cognoscant, nec plangant. Præterea postquam Christus sanauit eum qui.38.
Ioan.5. annos in porticu Piscinæ iacuerat, dixit illi: Tolle grabatum tuum, & ambula: quod erat opus laboriosum & pœnale. Et licet Christus aliquibus aliis satisfactionem non imposuerit, vt Marię Magdalenę, & Latroni, & Adulterę, sed dixerit, Vade in pace, eò quòd erat Deus, & inquantum homo potestatem excellentiæ habebat, & effectum sacramentorum absque sacramentis causare poterat: hoc fecit ad ostendendam infinitam misericordiam. Illi tamen quem sanauit in porticu Piscinæ, ad exemplum discipulorum & nostrum, iniunxit opus laboriosum & Deo gratum, ad satisfactionem reatus, & ad cautelam. Vnde ait, Noli amplius peccare, ne deterius tibi contingat. Alij tamen prædicti opera satisfactoria Deo inspirante assumpserunt: Maria Magdalena lachrymis rigauit pedes Domini, non solùm ante indulgentiam, sed etiam postea mirabiles satisfactiones & supererogationis opera pœnalia ipsam fecisse certissimum est. Adultera pariter multum erubuit & timuit: confusio enim quæ magna pœna erat, ei loco satisfactionis fuit. Bonus pariter latro tormenta passionis sustinuit, & Christum defendit: propter quod eius crura prius fuisse fracta dicuntur. Præterea eius contritio perfectissima fuit, quemadmodum Petri, qui egressus foras fleuit amarè: & post remissionem tamen peccati toto tempore vitæ suæ non cessauit à lachrymis, vt D. Clemens in Itinerario suo attestatur. Sed quare hæc faciebat, nisi ad satisfaciendum, vel ad dandum exemplum satisfaciendi? Non negamus tamẽ quin possit esse tanta & tam feruens contritio, quæ non solùm culpam, sed etiam & totam pœnam expiare sufficiat. Verùm attenta humana fragilitate & negligentia, rarò contingit talis contritio: quia frequenter & vt in pluribus satis tepidè conuertimur ad Deum. Igitur Deus voluit in peccatore satisfactionem, Cur Deus velit peccatorem satisfacere.
triplici ratione. Prima in pœnã tepidæ conuersionis. Secunda, ne homines misericordiam consecuti, remissiores fierent. Tertia & potissima, vt ei assimilarentur. Vnde dicebat, Exemplum enim dedi vobis, vt quemadmodum ego feci, ita & vos faciatis. & 1. Petri 2. Christus passus est Ioan.13.
pro nobis, vobis relinquens exemplum, vt sequamini vestigia eius. & Lucæ 9. Qui vult venire post me, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me. non dicit, crucem meam: sed, suam, hoc est, satisfactionis pœnam: vt quemadmodum ipse satisfecit pro peccatis totius mundi, sic & nos pro peccatis nostris. Non enim crux siue satisfactio Christi potest nobis applicari, nisi cõformemur ei per crucem nostram. Vnde Rom.8. Nam quos præsciuit, hos & prædestinauit conformes fieri imaginis filij sui: & in eodem cap. dicit, Si filij, & hæredes: hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi, si tamen compatimur, vt & conglorificemur, & Rom.6. Humanum dico propter infirmitatem carnis vestræ, Sicut enim exhibuistis membra vestra seruire iniustitię & iniquitati ad iniquitatem: ita nunc exhibete seruire iustitiæ in sanctificationem, hoc est, expiationẽ. & Colos.3. Mortificate membra vestra. & 2. Corinth. 4. Mortificationem Iesu Christi in corpore vestro circunferentes. & Galat.6. Ego stigmata domini mei Iesu Christi in corpore meo porto. & 2. Corinth.6. hortatur ad opera pœnalia, dicens: In omnibus exhibeamus nos sicut Dei ministros, in multa patientia, in ieiuniis, in vigiliis, &c. Sciebat enim Apostolus per opera pœnalia temporales pœnas expiari: quòd apertè ostendit. 1. Corinth. 11. vbi ponit pœnam temporalem, quam à nobis, etiã pro peccatis remissis, exigit Deus, quam nos per iustitiam & animaduersionem in nosipsos possumus expiare, & flagella Dei à nobis auertere. Ideò (inquit) inter vos multi infirmi & imbecilles, & dormiunt multi. Quòd si nosipsos iudicaremus, non vtique iudicaremur: dum iudicamur autẽ à Domino, corripimur, vt non cum hoc mundo damnemur. Semetipsos se diiudicant, qui de perpetrato malo de seipsis suscipiunt supplicium: & hi à Domino non diiudicantur neque puniuntur, aut flagellantur. Proinde subiungit Apostolus, Cùm autem iudicamur, &c. Et D. August. distinguit triplicem pœnitentiam: vnam quæ baptismo præexigitur, quæ est interior, non tamen iniunguntur opera pœnalia: Altera, quæ pro quotidianis & minutis peccatis est necessaria: Tertia (inquit) actio pœnitentiæ est, quæ pro magnis peccatis est subeunda. Nec obstat præmissis quod dixit Apostolus, Cùm Colos.2.
vos mortui essetis delictis & præputio carnis vestræ, conuiuificauit cum illo, donans vobis delicta, delens quod aduersus nos erat, chirographum decreti, quod erat contrarium nobis: & tulit ipsum de medio affigens illud

Chirographum decreti quid. cruci & expolians principatus & potestates, &cæ. Chirographum decreti nihil aliud est, quàm reatus siue obligatio ad pęnas, Si ergo Christus illud tulit de medio, vt quid igitur necesse est iterum sustinerę pœnas? videtur fieri iniuria passioni Christi, quasi insufficiens fuerit: & tamen 1. Ioan. 2. dicitur, Ipse est propiciatio (hoc est satisfactio) non solùm pro peccatis nostris, sed etiam totius mundi. Videtur fieri iniuria iustitiæ diuinæ, quasi Deus bis iudicet in idipsum, cuius contrarium suprà probatum est. *hoc. §. ver. 19.* Ad hæc dicendum quòd reatus pœnæ temporalis non ponitur propter insufficientiam passionis aut satisfactionis Christi: quia (vt probatum est) ipse abundantissimè satisfecit tam pro pœnis æternis, quàm temporalibus. Sed propter negligentiam conuersionis, & indebitam applicationem passionis eius: quia non perfectè applicatur nobis, propter tepiditatem & negligentiam nostram, siue defectus conatus nostri, qui non semper ex toto corde, &cæ. Actus enim actiuorum, secundum Philosophum, non applicantur nisi subiectis dispositis, & secundum dispositionem illorum: sic nec passio Christi. Vnde non applicatur damnatis, licet sufficienter satisfecerit pro eis. Sunt prætereà aliæ duæ rationes, quas tetigimus. Et sic Christus tulit chirographum sufficienter, quantum est ex parte sui: sed non efficaciter, quantum est ex parte nostri: vel quia non disponimus nos ad illam, vel non sufficienter. Nec per hoc bis iudicat in idipsum: quia nō iudicauit in Christo, nisi pro dispositis sufficienter, vel in actu, vel in proposito. Per hæc patet solutio ad id quod hæretici retorquent ex Diuo Paulo Rom. 8. vbi ait: Nihil ergo damnationis est his qui sunt in Christo Iesu, & non secundum carnem ambulant. Ex quo loco sic obiiciunt hæretici: Damnatio in duobus consistit, scilicet in culpa, & pœna: sed his qui sunt in Christo Iesu, nihil est damnationis, hoc est culpæ aut pœnæ: Igitur, &cæt. *Rom. 6.* Quia (vt ibi dicit Apostolus) hoc intelligitur de his solùm, qui non secundum carnem ambulant, & de his qui sunt sufficienter dispositi, & quibus totaliter virtus passionis applicatur, vt in baptismo, in quo morti Christi perfectè conformantur. Consepulti enim sunt cum illo per baptismum in mortem. Ideò nil damnationis in illis manet, cùm nil carnalitatis habeant. Sed in peccatoribus post baptismum peccantibus, manet vt in pluribus reatus pœnæ, quod ex ritu vniuersalis Ecclesiæ apparet, quæ consueuit non solùm publicas & solennes satisfactiones iniungere pro peccatis publicis (vt dictū est) sed etiam priuatas pro priuatis.

Ver. 23. *De satisfactione vnius pro alio.*

A *In Addi. 3. p. q. 13. ar. 2.* AD sciendum quo modo vnus potest satisfacere pro alio, aduertendum est quod pœna satisfactoria ad duo ordinatur: primò ad solutionem pœnæ debitæ pro peccato præterito: secundò ad medicinam pro peccato vitando. Quo ad secundum (inquantum est remedium sequentis peccati) satisfactio vnius non prodest alteri: quia ex ieiunio vnius, caro alterius non domatur: neque ex actibus vnius, alius benè agere consueuit, nisi per accidens, inquantū scilicet aliquis per bona opera potest mereri alteri de congruo augmento gratiæ, quæ est efficacissimum remedium ad vitādum peccatum: sed hoc est magis per modum meriti, quàm per modum satisfactionis. *Vnus pro alio satisfacere potest.* Si verò consideretur pœna satisfactoria, vt ordinatur ad solutionem pœnæ debitæ, vnus potest pro alio satisfacere, dūmodo ambo sint in charitate: quia per charitatem opera vnius possunt fieri & esse opera alterius: cùm per charitatem omnes vnum corpus simus in Christo. 1. Cor. 12. Vnde Galat. 6. dicitur, Alter alterius onera portate: ergo alter alterius potest opera pœnitentiæ & satisfactionis, quæ sunt onera, pro altero portare. Prætereà si vnus homo apud homines potest pro alterius amore debitum eius soluere: quia qui per alium facit, per seipsum facere videtur: ergo multò fortius apud Deum qui est liberalior & misericordior. Nec oportet quòd maior pœna imponatur ei qui pro altero satisfacit, quàm principali imponeretur, vt quidā dicunt, hac ratione moti, quòd pœna propria magis satisfacit, quàm aliena: Cùm pœna habeat vim satisfactionis, ratione charitatis, propter quam homo ipsam sustinet. Maior autem charitas apparet in hoc quòd aliquis pro altero satisfacit: Igitur. Nec exigitur (quantum ad solutionē debiti) quòd ille pro quo fit satisfactio per alterum, sit impotēs ad satisfaciendum: quia etiam si esset potens, alio satisfaciēte pro eo, ipse debitor à debito liberaretur. Et quāuis quis non possit conteri, aut confiteri, siue sacramentum pœnitentiæ accipere pro altero, neque mereri, quantū ad præmium essentiale: Non tamen sequitur quin possit satisfacere pro alio: quia talis satisfactio est aliquid accidentale. Nec est pars sacramenti pœnitentiæ cùm non iniungatur, nec possit iniungi à sacerdote. Neq; taxatur satisfactio siue pœna satisfactoria secundum proportionem & dispositionē eius cui debetur pœna, quia quandocunq; ille qui est melior, habet maioris pœnæ reatum: cùm nonnunquam maiores peccatores intentiori & feruentiori conatu operentur: Et meliores nonnunquā plura venialia cōmittunt, aut committere possunt. Nec tamen qui satisfacit pro alio, priuatur merito: quia satisfaciendo pro alio, vltra expiationem pœnæ alterius, meretur sibi ipsi vitam æternam, quæ maioris valoris est, quàm expiatio pœnæ alterius, *Satisfaciens pro alio non perdit meritum.*

Ver. 24. *De satisfactionis qualitate.*

POena quam aliquis sustinet pro peccatis, non habet nomen neque rationem satisfactionis, nisi per charitatem: quia æqualitas in satisfactione apud Deum non est secundum æquiualens, sed magis secundū acceptationem ipsius. Opera autem satisfactoris sunt accepta Deo per charitatem: igitur absque ea opera pœnalia non sunt satisfactoria. Vnde 1. Corinth. 13. Si distribuero, &c. Et si tradidero, &c. Vnde sequitur quòd consilium Danielis datum Nabuchodonosor de faciēdis eleēmosynis, Danielis 4. intelligitur post pœnitentiam: quia si non pœniteret, per eleēmosynas non expiaret. *B In Addi. 3. p. q. 14. art. 2.* Et sicut nemo potest scire se esse in charitate: ita nemo potest certò scire an plenè satisfecerit. Et ideò dicitur Eccles. 5. De propiciatu peccatorum noli esse sine metu. *Nemo scit se satisfecisse Deo.* Non est tamen necesse quòd homo propter hunc metum satisfactionem expletam iteret, si conscientiam peccati mortalis non habet: quia quanuis pœnam per huiusmodi satisfactionem non exoluat, peccatum tamen ex satisfactione neglecta non incurrit. Sicut ille qui accedit ad Eucharistiam, habens probabilitatem quod est in gratia, & tamen non est, peccatum indignæ sumptionis non incurrit. Ex præmissis sequitur quòd existens in vno peccato mortali, non potest satisfacere pro alio: Sicut nec extra charitatem existens, pro peccatis de quibus prius contritus fuit. *An satisfactio extra charitatem facta reuiuiscat.* Nec satisfactio extra charitatem facta, adueniente charitate reuiuiscit aut prodest, nisi fortè remaneat ex ea aliquis effectus. Sunt enim aliquæ satisfactiones, ex quibus manent aliqui effectus in satisfacientibus, etiam postquam actus satisfactorius transiit. Sicut ex ieiunio manet corporis debilitatio, & ex eleēmosynarum largitione substantiæ diminutio, & sic de similibus. Et tales satisfactiones in peccatis factæ, prosunt ad hoc quod non oportet eas iterare, ad implendam iniunctam à cōfessore pœnitentiam: quia quantum ad hoc quod de eis manet, adueniente gratia sunt Deo acceptæ. Non tamen prosunt ad deletionem pœnæ. *Opera in peccato mortali facta ad quid prosint.* Satisfactiones verò quæ non relinquunt aliquem effectum in satisfaciente, postquam actus transiit, oportet quòd iterentur, vt orationes, & alia huiusmodi. Actus autem interior, quia totaliter transiit, non viuificatur. Ideò oportet quòd iteretur. Non est tamen cessandum à bonis operibus, his qui sunt in peccato mortali: quia licet opera facta in peccato mortali: non prosint quantum ad meritum essentiale: prosunt tamen ad triplex bonum: primò ad temporalium consecutionem, secundò ad dispositionem gratiæ, tertiò ad assuetudinem bonorum operum. Quia tamen hoc bonū non propriè dicitur meritū: ideò magis concedendū est, quòd huiusmodi opera non sunt meritoria, quàm quòd sint meritoria. Nec obstat quod D. Aug. dicit in Enchiridio, quòd opera extra charitatem facta, ad hoc prosunt vt pœna sit remissior, aut tollerabilior damnatio: igitur sunt meritoria & satisfactoria. Negatur consequentia: quia non potest inferni pœna mitigari, nisi diminuta vel deleta causa, quæ est culpa: quanuis dici possit quòd opera in peccato mortali facta, minuant pœnam inferni, ad hunc sensum, quia homo per ea euadet reatū omissionis. Et sic non tantū damnabitur, sicut si omisisset opera præcepta. Secundò, quia huiusmodi bona opera

opera disponunt ad bonum, vt homo ex minori contemptu peccata committat.

Ver.25. *De his per quæ fit satisfactio.*

C *In Addi. 3.p.q.18.* NEcesse est vt id per quod fit satisfactio, sit aliquo modo pœnale: quia satisfactio importat quandam recompensationem offensæ, secundum quandam adæquationem, vel quantitatis quo ad homines, vel proportionabilitatis quo ad Deum. Sed adæquatio satisfactionis in humana iustitia est per substractionem ab vno qui plus habet iusto, ad additionem alterius cui subtractū est aliquid. Et licet Deo, quantum est ex parte sua, nihil subtrahi possit: peccator tamen quantum in ipso est, subtrahit aliquid, peccando: scilicet debitum honorem & obedientiam. Vnde oportet quòd ad hoc vt debita recompensatio fiat, aliquid subtrahatur à peccante per satisfactionem, quod in honorem Dei cedat. Sed opus bonum, secundum quod huiusmodi, siue secundum quod bonum est, non subtrahit aliquid ab operante, sed magis perficit ipsum. Et ideò satisfactio non potest fieri per bonum opus, nisi sit pœnale. Et ideò ad hoc quod aliquod opus sit satisfactorium, oportet quòd sit bonum & pœnale, & in honorem Dei factum, vt aliquid peccatori subtrahatur. Vnde diuus Gregor. in homelia vigiliæ Natiuitatis Domini dicit: Iustum est vt peccator tantò maiora sibi inferat lamenta, quantò maiora intulit damna, quantum ad culpam. Et quanuis Deus non delectetur in pœnis, vt pœnę sunt: delectatur tamen in eis, vt iustæ sunt: & sic satisfactoriè esse possunt. Nec tamen sequitur quòd opera pœnalia ex maiori charitate facta, sint minus satisfactoria, quàm in minori charitate facta, cùm maiorē habeant delectationem: quia pœnalitas consideratur in satisfactione, sicut in merito, in quo diminuitur difficultas ex parte subiecti, siue ex promptitudine volūtatis, quam fecit charitas, quæ non diminuit, sed auget efficaciam satisfactionis. Quo ad flagella autem Dei dicendum est, quod habet respectum ad culpam præteritam naturæ, & non semper personæ. Si enim in natura nulla præcessisset culpa, nulla pœna in ea fuisset. Sed quia natura inuenitur in persona, ideò sine culpa personæ ad meritum virtutis, & cautellam peccati sequentis, diuinitus infertur pœna per flagella: quæ etsi non sint in potestate nostra, possunt tamē fieri nostra, in quantum acceptāmus ea in purgationem peccatorum, eis vtentes, & patienter ferentes, facientes de necessitate virtutem, & sic sunt meritoria & satisfactoria. Vnde Rom. 5. Tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, hoc est à peccato purgationem, vt exponit ibi glo sa. Si autem omninò eis per impatientiam dissentiamus, non efficiuntur aliquo modo nostra, & per consequens nec meritoria, nec satisfactoria. Et ideò apud eos qui acceptant, habent rationem satisfactionis: apud eos verò qui non acceptant, habent rationem vindicationis. Inter opera satisfactoria tria communiter nominantur, scilicet, ieiunium, oratio, & eleēmosyna, includendo sub ieiunio omnes afflictiones corporales, vt sunt peregrinationes, & disciplinæ: & sub eleēmosyna, quicquid fit in vtilitatem proximi. Per hæc tria subtrahimus nobis ad honorē Dei tria bona, scilicet, animæ, corporis, & exteriora bona. Et quidem quo ad bona animæ, non subtrahimus à nobis realiter, sed per hoc quòd submittimus ea totaliter Deo per orationem. Per ieiunium autem subtrahimus bona corporis. Per eleēmosynam verò bona fortunæ. Et quanuis quædam oratio habeat suauitatem & dulcedinem spiritus ex dispositione & assuetudine orantis gratia & virtutibus ac donis adiuti: tamen ex parte obiecti habet afflictionem carnis: quia vt dicit D. Gregor. Dum crescit in nobis fortitudo amoris intimi, infirmamur, proculdubiò fortitudine carnis. Vnde & neruus fœmoris Iacob ex lucta Angeli emarcuisse legitur, & Abraham multum laborabat ad abigendas muscas. Sic orantes ad effugandas euagationes & subreptiones mentis, quæ dicuntur Muscę morientes, perdentes suauitatem vnguenti, hoc est deuotionis. Eccle. 10.

Solum opus pœnale est satisfactorium.

An et quādo flagella à deo immissa sint satisfactoria.

Tria sunt opera satisfactoria.

Super Ezec.

Gen.32.

Ver.26. *De suscipientibus sacramentum Pœnitentiæ.*

A *In additio. 3.p.q.16.* CVm materia sacramenti pœnitentiæ sit peccator subditus, contritus vel attritus & confessus, satisfacere proponens: sequitur quòd Angelus non est capax sacramenti pœnitentiæ, cùm non sit homo nec possit detestari peccatum, & ei (vt dictum est) immobiliter adhæreat. Angeli autem boni sunt impeccabiles: Igitur, &c. Sequitur etiam quòd innocētes, & qui nullū peccatum actuale habuerunt, non sunt materia huius sacramēti: & per consequens nec D. Virgo Maria, quæ nec actuale nec originale peccatum vnquam habuit: quia sacramentum pœnitentiæ ordinatur ad culpam actualem delendam. Vnde Lucæ 15. Gaudium est Angelis super vno peccatore pœnitentiam agēte, quam super nonaginta nouem iustis qui non egent pœnitentia. Et licet iusti nō egeant sacramento pœnitentiæ, sunt tamen capaces virtutis pœnitentiæ, quæ infunditur in baptismo: quia licet peccatū non commiserint, tamen (quantum est ex natura sua) committere possunt: quanuis per gratiam Dei præseruantem nunquam committant, vt Diua Virgo Maria immaculata. Nec tamen sequitur quòd habitus sit frustrà, cùm sit perfectio naturalis. Sequitur prætereà quòd beati in patria non sunt capaces sacramenti pœnitentiæ, cùm non sint in via, aut obnoxij peccato aut pœnæ: virtus tamen pœnitentiæ manet in illis: non quòd habeant actum pœnitentiæ, qui nunc est in via, sed alium actum, scilicet, gratias agere Deo de pœnitentia relaxante, vt dicit D. Thomas in 4. Sed eadem ratione videretur quòd fides, spes, & patientia, remanerent in patria, quod tamen ipse negat. Prętereà gratiarum actio est actus religionis, & non pœnitentiæ: ideò in summa aliter dicit: & iudicio meo, melius, vt supra dictum est. Quartò pariter sequitur quòd damnati, cùm sint extra viam, non sunt capaces sacramenti pœnitentiæ: nec habent virtutem pœnitētiæ, quæ est donum Dei infusum: licet habeant dolorem & tristitiam de malo commisso: tamen non habent voluntatem se emendandi & expiandi: ideò non habent propriè actum pœnitentiæ, sed aliquid simile in genere. Et secundum hoc dicitur Sapien 5. Intra se pœnitentiam agentes, & præ angustia spiritus gementes. *C.6.§.6. Ver.2.*

Ver.27. *De loco satisfactionis.*

LOcus satisfactionis siue soluendi & expiandi pœnas pro peccatis actualibus debitas, est mūdus iste, in quo viatores plenè possunt accipere sacramentū pœnitentię & exercere opera satisfactoria. Verū quia contingit aliquando quòd aliquid existens in gratia, obnoxius reatibus pœnarum pro peccatis pręteritis, moritur ante expiationem. & quia (vt dicitur Apoc. 21.) Non intrabit in illam (scilicet ciuitatem cœlestem Hierusale) aliquid coinquinatum, aut abominationem faciens: & reatus pœnæ sit quædam coinquinatio: ideò necessariò ponēdus est locus, vbi post mortem expientur & exoluantur reatus pœnæ temporalis. aliter fieret iniuria diuinæ iustitiæ, si non punirentur: & diuinæ misericordiæ, si non expiarentur: cùm diuina misericordia cōmutauerit pœnam æternam, vt expiarentur, & tandem peccatores peruenirēt ad felicitatem æternam. sequereturq; quòd aliquis in gratia existens, priuaretur vita ęterna absq; nouo peccato, quod est erroneum. Ideò necesse est ponere locum, vbi expientur. Hunc locum Ecclesia & communiter Doctores vocant Purgatorium, de quo tractandum est. B

Ver.28. *De existentia Purgatorij.*

PVrgatorium esse firmiter credendum est: nam hoc sacræ literæ pluribus in locis manifestant. Hoc etiam Ecclesia in pluribus conciliis generalibus determinauit scilicet in Concilio Florent. Barren. & Agatensi. quam determinationem omnes sancti & orthodoxi atque catholici Doctores semper secuti sunt. Prædicta concilia plurima in sacris literis habent fundamenta, quorum aliqua ad veritatem fidei sustinendam, inserenda duxi. Primò, quia de nomine apud aliquos est quæstio, (quæ propriè solis pertinacibus est relinquenda, dummodo de re ipsa constet) indifferens enim est quo vocabulo vnaquæque res nuncupetur. Vocitent hęretici quo nomine voluerint: nos verò locum, in quo post mortem expiantur peccata venialia, & reatus peccatorum mortalium, qui (vt iam probatum est) manet, etiam deleta culpa, Purgatorium nuncupamus. Fundamentum huius nominis sumptum est ex Malachia cap. 3. vbi dicitur, Quis poterit cogitare diem aduentus eius? aut quis stabit ad videndum eum? C

Purgatorij nomē ex sacris literis habetur.

Ipse enim quasi ignis conflans, & quasi herba fullonum. Et sedebit conflans & emundans argentum, & purgabit filios Leui. Per diem Domini intellexit Malachias mortẽ, in qua venit Dominus ad iudicandum, iuxta illud, Statutum est hominibus semel mori, & post hoc, iudicium.
Heb.9. Tunc ergo si qui sint qui non fuerint plenè purgati, purgabuntur igne. Ad hunc sensum D. Paulus dicit: Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Iesus (siue fides Iesu Christi charitate formata, secundum Glos.) Si quis autem superædificat super fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides preciosos, ligna, fœnum, & stipulam: vniuscuiusque opus manifestum erit: dies enim Domini (hoc est aduentus Domini ad iudicium post mortem) declarabit: quia in igne reuelabitur. Et vniuscuiusque opus quale sit, ignis probabit. Si cuius opus manserit, quod superædificauit, veluti aurum, argentum, lapides preciosi, quibus ignis non nocet: Sic nec illis qui in hora mortis non habebunt nisi bona opera, ignis nocebit: nec detrimentum patientur, sed mercedem accipient. Si cuius verò opus arserit (puta quia ex lignis, fœno & stipula, quibus ignis nocet, & quæ repræsentant peccata venialia, & reatus peccatorum) detrimentum patietur: ipse tamen saluus erit (scilicet propter fundamentum) sic tamen quasi per ignem (scilicet purgatus.) Et quanuis ignis in sacris literis aliquando accipiatur pro tribulationibus, quas patiũtur homines in hac mortali vita, per quas (vt dictũ est) possunt expiare pœnas: Malachias tamen & Apostolus intellexerunt de igne reali, in quo cruciantur post mortem animæ, quæ habent aliquid ligni, fœni, & stipulæ, vt D. Aug. dicit in Serm. 4. de cõmemorat. anima. & D. Greg. in 4. Dialog. cap. 39. & Glo. ordinaria, & omnes antiqui doctores dicunt animas post mortẽ luere pœnas, de quibus Malachias & Apostolus loquuntur, scilicet ignis, à quibus poterunt liberari, vt Tobias declarauit. 4. cap. Panem tuum & vinum super sepulturam iusti constitue. Hoc idem declarauit Iudas Machabæus, qui collatione facta, misit Hierosolymis, offerri duodecim milia dragmas argenti pro peccatis mortuorũ, iustè & religiose de resurrectione cogitans. Sequitur, Sancta ergo & salubris est cogitatio pro defunctis exorare, vt à peccatis soluantur. Et si obiiciatur librum Machabęorũ nõ esse de Canone: Dicendũ est quòd licet non sit de Canone Hebræorũ siue Iudæorũ: est tamen de Canone Ecclesiæ catholicæ, quæ non regitur per Canonem Hebræorum, sed Spiritu sancto. Hebræi enim multa à Spiritu sancto reuelata omiserunt, sicut librum qui intitulatur Ecclesiasticus, vt recitat D. Hieronymus in epistola ad Cromachium & Heliodorum Episcopos. Idem Hierony. in prologo Danielis ait, Hebræi historiam Susannæ, hymnum trium puerorum, & historiam Beëlis non habent: multaque absurda de traditionibus eorum interposuerunt, & illa quindecim signa ante iudicium, vt testatur idem Hieronymus, quæ tamen Ecclesia non recipit: libros autem Machabæorum (quanuis incerto authore) Ecclesia recipit, & inter Canonicos Diuus Augustinus & Hierony. numerauerũt: Ecclesiaq; in Concil. Tridentino eos inter canonicos numerauit. Præterea & peremptoriè Christus Dominus dixit, Si quis dixerit verbum contra Spiritum sanctum, non remittetur ei, nec in hoc seculo, nec in futuro. Omnes orthodoxi expositores ex his verbis eliciunt, quòd verè & in bona consequentia sequitur, quòd in futuro seculo aliqua peccata remittantur: à fortiori reatus pœnarum temporalium: quia si nullum in futuro seculo peccatum remitteretur, frustrà & ociose Christus dixisset, Neque in futuro seculo: quod est blasphemum, & in maximam iniuriam Christi, qui est ipsa sapientia Patris. Peccata autem mortalia non remittuntur, vt dicitur 1. Ioannis 5. Est peccatum ad mortem, non pro illo dico vt roget quis. Ergo peccata venialia remittuntur in futuro seculo, vel reatus pœnarum temporalium, quæ secum compatiuntur gratiam, quę est principium satisfactionis. Insuper Apoc. 5. dicitur quòd D. Ioannes post Christi Ascensionẽ vidit subtus terrã animas benedicentes Deum: sed hoc non potest dici de damnatis: quia (vt dicit Psalmist.) Superbia eorũ qui te oderũt, ascendit semper. Nec potest dici de patribus antiquis, qui iam cum Christo in die Ascensionis ascenderant, & sic nõ erãt subtus terram. Nec etiam potest dici de pueris, qui decesserunt sine baptismo & ante vsum rationis: quia ignorãt Christum sedentem super thronum, quem vidit & audiuit Ioannes laudari & benedici. Ergo necesse est illa verba intelligi de aliquibus existentibus in gratia, qui habebant aliquid purgandum. Vlterius in antiquo testamento omnes Iudæi orabant pro mortuis, & affligebant se pro eis. Vnde 2. Reg. 1. dicitur, Apprehendens autem Dauid vestimẽta sua scidit, omnesq; viri qui cum eo erant, planxerunt, & fleuerunt, & ieiunauerunt vsque ad vesperam, super Saul & super Ionathan filium eius, & super populum Domini, eò quòd corruissent, sed hoc frustrà fecissent, si non profuisset illis, & si nõ esset Purgatorium: Igitur. Et (vt infrà dicetur) solennitas sepulturarũ, & cultus exequiarum, ab Apostolis & sanctis Patribus obseruatus, non frustrà fiebat. Insuper Diuus Dionysius recitat ritum Apostolorum in sepultura Christianorum: & dicit quòd Apostoli orabant pro defunctis, imò ab ipsis fuit institutum, vt in qualibet Missa fieret commemoratio defunctorum. Vnde Damascenus in quodam sermone de suffragiis Defunctorum dicit, Ministeriorum conscij discipuli Saluatoris, in tremendis viuificis mysteriis memoriam fieri eorum qui fideliter dormierãt, sanxerunt. Ex quibus apparet væsania nouorum hæreticorum, qui non verentur Purgatorium negare, & dicere Purgatorium esse imposturam Sacerdotum. Nec obstat illud quod scribitur Apocalyp. 14. Beati mortui, qui in Domino (hoc est in gratia) moriuntur: quia nõ omnes qui moriuntur in Domino, hoc est, in gratia, statim sunt perfectè beati: sed solùm illi, qui nil purgandum habent. Animæ autem Purgatorij sunt beatæ in spe certa, quia certæ sunt quòd liberabuntur, & peruenient ad beatitudinem perfectam. De hac beatitudine Psalm. Beatus vir qui sperat in Domino. Et Christus, Beati pauperes quoniã ipsorum est regnum cœlorum. Nec obstat pariter quòd Charitas est ignis, Lucæ 12. Ignem, &cæt. & ignis naturaliter inclinatur & ascendit sursum. Et ideò qui moriuntur in charitate, ascendunt & non descendunt. Quia quemadmodum ignis potest impediri ne ascendat sursum: sic charitas per peccata venialia, & reatus pœnarum temporalium. Et quia de existentia purgatorij, in quo animæ purgandæ recipiuntur, dictum est: consequenter dicendum est de receptaculis aliarum animarum post mortem.

1.Cor.3.

Hoc. §. 4. Ver. 33. Vltimo c. Eccle. Hierarch. Mat. 9

Liberatio animarum à pœnis probatur. 2. Mach. 12.

Mat. 12.

Ver. 29. *De receptaculis animarum.*

Quanuis substantiæ spirituales secundũ suum esse à corporibus non pendeant: Deus tamen gubernat & disponit temporalia, mediãtibus spiritualibus creaturis, vt D. Augustinus dicit tertio de Trinitate. Ideò est quædam conuenientia spiritualium creaturarum ad corporalem substantiam, per congruentiam quandam: vt scilicet dignioribus substantiis digniora & nobiliora corpora deputentur. Vnde Philosophi secundum ordinem mobilium posuerunt ordinem substantiarum separatarum. Et quanuis animabus post mortem non assignentur aliqua corpora, quorum sint formæ vel determinati motores: determinantur tamen eis quædam corporalia loca, per congruitatem quandam, secundum gradum dignitatis meriti vel demeriti, quibus insunt quasi in loco, eo modo quo spiritualia esse possunt in loco, secundum quod magis accedunt ad primam substantiam, vel elongantur ab ea: quod fit per meritum vel demeritum. Sicut enim in corporalibus est grauitas, qua ferũtur ad locum suum, qui est finis motus ipsorum: ita in animabus est meritum vel demeritum, quibus perueniunt ad præmium vel pœnam, quæ sunt fines actionum ipsarum. Vnde sicut corpus per leuitatem vel grauitatem statim fertur in locum suum, qui est finis motus ipsius, ita in animabus est meritum vel demeritum, quibus perueniunt ad præmium vel pœnam, quę sunt fines actionum ipsarum. Vnde sicut corpus per grauitatem vel leuitatẽ statim fertur in locum suum, nisi prohibeatur: ita & animæ statim soluto vinculo carnis, per quod in statu viæ detinebantur, statim præmium consequuntur vel pœnam, nisi aliquid impediat consecutionem præmij, vt peccatũ veniale, & reatus peccatorum mortalium. Et quia ante mortem Christi Paradisi porta nondum aperta erat: nulla anima quãtumcunque perfecta in gratia, poterat cœlũ ascendere: sed omnes descen-

D In Addi. 3. p. q. 69. 3. de Trin.

descendebāt ad infernū, iuxta illud, Quis est homo qui viuet, & non videbit mortē? eruet animā suam de manu inferi? Ad cuius euidentiā supponendū est secundū omnes catholicos, & singulariter secundū D. Bernar. quòd infernus dicitur quasi inferius, & sic subtus terram positus, & aliquando vocatur Abyssus: & D. Aug. in lib. Retract. dicit, quod Infernus sub terris est. Et ideo Esa. 7. dicitur locus profundus: Pete tibi a Domino signū in profundū inferni, siue in excelsum supra. D. Hiero. super illud Mat. 12. Sicut fuit Ionas in ventre cæti tribus diebus & tribus noctibus: sic filius hominis in corde terræ: dicit quòd sicut cor est in medio animalis, sic infernus in medio terrę. Vnde de Christo dicitur in Symbolo, Descēdit ad inferos. Ex quo loco sequitur terrā circa centrū esse concauam. Et ibi dicuntur fuisse quatuor receptacula ordinata, vnum super aliud, ad modū sphærarū. cuius cōgruentia potest assignari: quia anima quæ quandiu coniuncta est corpori, est in statu merēdi & demerēdi, sed exuta à corpore est in statu recipiēdi finalē retributionē: & hoc dupliciter, vel quantū ad bonū, & sic post Christi ascensionē fuit & nunc est Paradisus, & ante resurrectionē Christi erat Sinus Abrahę, siue lymbus Patrū: quia tunc reatus peccati originalis impediebat, sed in descēsu Christi ad inferos impedimentū hoc sublatū est, iuxta illud Psal. Attollite portas principes vestras, hoc est potestatē detinendi animas. Si quantū ad malum, dupliciter, aut ratione culpę mortalis, & sic est infernus, qui est locus infimus, & dicitur profundissimus. Vnde Iob in persona reproborū, In profundissimū infernū descēdet anima mea. Hic locus a Deo siue à Paradiso est remotissimus, iuxta illud Ps. Longè à peccatoribus salus. & sic in centro terrę, & in circuitu eius. Si verò ratione culpę originalis, est lymbus puerorū. Si verò anima est in statu in quo impeditur a finali retributione consequenda, vel hoc est propter defectū personæ, & sic est Purgatorium, in quo detinetur, donec satisfecerit pro venialibus, aut reatu peccatorū mortaliū, vel venialiū remissorum. Si verò propter defectū naturę, sic ante mortē Christi erat lymbus Patrum, vt dictū est. Et quia de Paradiso sufficienter dictū est suprà cap. 14. ideo nunc de aliis receptaculis dicendū est.

In lib. de imagine mundi. — *Quatuor animarum receptacula.* — *Psal. 23.* — *Psal. 18.*

Ver. 30. *De Lymbo Patrum.*

A

LYmbus propriè significat vittam siue fasciolam quandam, qua vestis extremitas ornatur: sed extensō vocabulo generaliter omnis orbis vel extremitas circularis rei, dicitur Lymbus. Et ideo superior pars inferni circulariter comprehendens alias partes, dicitur Lymbus. Et pariter locus puerorum & Purgatorium possunt hoc modo dici Lymbi. Sed communi vsu locus expiationis siue satisfactionis dicitur Purgatorium: Infernus verò damnatorum Lymbus non potest dici: Lymbus Patrum est prima & superior pars inferni, in qua detinebantur animæ Sanctorum Patrum, quæ non habebant aliquid purgandum, eò quòd paradisi porta nondum erat aperta per clauem Dauid, hoc est per Christi passionem. In hoc lymbo erant tenebræ, quantum ad carentiam claræ visionis diuinæ. Vnde Esa. 9. Populus qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam. & secundum hoc etiam dicebatur infernus & Lacus. Vnde Zach. 9. Tu autem in sanguine testamenti tui eduxisti: vinctos de lacu. Non tamen erant tenebræ, quantum ad carentiam gratiæ aut scientiæ. Nec erat ibi pœna sensibilis, quam homines patiuntur pro actuali peccato: sed erat quædam quies & refrigerium. Et secundum hoc non dicitur Infernus, sed Sinus Abrahæ, eò quòd primum principium credendi explicitè mysterium incarnationis & redemptionis, fuit ipse Abraham, qui se separauit ab idololatria, & signum fidei accepit, & cui primo de Christo (sine cuius fide non peruenitur ad requiem) specialis facta fuit reuelatio. Ideo nunc requies Sanctorum in cœlis, vbi nullus est dolor, ad similitudinem sinus maris, in quo non sunt agitationes, neq; procellę, aut fluctuationes, sed tranquillitas summa, dicitur Sinus Abrahæ. Ad hunc sinum siue quietem delata fuit ab Angelis anima Lazari, & ibi refrigebatur, ante mortem Christi, refrigerio quietis, absque dolore sensibili: quo refrigerio carebat diues Epulo, existens in profundissimo inferno. Vnde Luc. 16. dicitur eleuasse oculos in tormētis, & petiuisse refrigeriū linguę. Refrigeriū & cōsolatio eorum qui erant in hoc sinu, consistebat in quiete cōscientiæ, & in cōtemplatione rerum naturaliū, & eorū quę per fidem audierāt de reparatione humani generis & mysteriis diuinis. Erat tamē quidā dolor de dilatione speratę glorię, secundū illud, Spes quæ differtur, affligit animā. Vnde D. Aug. in quodam serm. de passione Dom. dicit, quòd lachrymabili obsecratione Christū orabāt. Ab his doloribus liberauit eos Christus. Vnde Act. 2. dicebat D. Petrus, Deus Christum suscitauit, solutis doloribus inferni. Ad hunc locū inferni anima Christi diuinitati cōiuncta, postquā emisit spiritum in die Parasceues descendit, quantū ad essentiam, & reiecit potestatē principū tenebrarū, iuxta illud Psal. 23. Attollite portas principes vestras. Glos. exponit, Principes auferte potestatē vestrā, qua hucusq; homines in inferno detinebatis. & sic in nomine Iesu omne genu flectatur, &c. Fuit etiā in aliis inferni partibus. Nam eos qui erāt in inferno, de sua malitia increpauit, maximè Iudam: & Luciferū ad mille annos ligauit: & eis qui erant in Purgatorio, spē dedit: paruulos in lymbo ad gratiarū actiones inuitauit. Et secundū hoc debet intelligi quod dicit Apost. Descēdit in inferiores partes terræ. & illud quod dicitur in Symbolo, Descendit ad inferos, hoc est in omnes partes, secundum animā: ita tamen quòd solos iustos illuminauit. Dicitur enim Eccle. 24. Penetrabo inferiores partes terræ, & inspiciam omnes dormiētes, & illuminabo omnes sperātes in Domino, scilicet S. Patres, lumine gloriæ & claræ visionis suę. Tunc impletum fuit illud, Populus qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnā: habitantibus in regione vmbræ mortis, lux orta est eis. In hoc loco mansit anima Christi per quadraginta horas, siue tribus diebus & tribus noctibus, per synecdochen, accipiendo partem pro toto: tanto tempore, quanto mansit Ionas in ventre cæti. Vnde Mat. 12. Sicut fuit Ionas in ventre cęti, &c. & hęc est ratio quare tantū mansit, vt hanc figurā impleret, & ne si statim resurrexisset, videretur non fuisse mortuus. In hoc eodem lymbo fuit anima boni latronis in die Parasceues in Paradiso, sicut Christus promiserat, dicēs: Hodie mecū eris in Paradiso. Tandē in die resurrectionis suę, prima sabbati, diluculo, orto lucifero, secundū propheriā Oseæ 13. Ero mors tua, ô mors, & morsus tuus, ô inferne, eduxit omnes patres de lacu, vt dictū est ex Zacha. & Apost. Spolians principatus & potestates infernales: & fortè duxit eos ad sepulchrū, vt viderēt resurrectionē & gloriā corporis, & deinde per dies quadraginta seclusis apparitionibus, ad Paradisum terrestrē, tanquā ad conuenientiorē locum, & tandem ad montē Oliueti, & finaliter in cœlum in die Ascensionis captiuā duxit captiuitatem. Et ab eo tempore in prędicto lymbo nullus fuit: quia postquā porta Paradisi aperta fuit, animę quę aliquid purgandū habēt, facta purgatione, euolant ad cœlū cum Christo in æternū victuræ & regnaturæ, potestate detinēdi ipsis dæmonibus ablata.

In 4. distin. 22. q. 1. art. 1. q. 2. — *Lymbus Patrum quid.* — *Luc. 16.* — *Gen. 12.* — *Refrigeriū Sinus Abrah. e.* — *Prouer. 13.* — *3. p. q. 52. art. 2.* — *Anima Christi ad quem locum inferorum descendit, et quid operata est.* — *Ephes. 4.* — *Esa. 9.* — *Luc. 23.* — *Col. 2.* — *Psal. 67.*

Ver. 31. *De Lymbo puerorum.*

B

QVanuis de lymbo puerorū nihil expressè inueniatur in S. literis: implicitè tamē inuenitur, licet nō sub hoc nomine Lymbus. Necesse est enim ponere aliquē locū pro pueris non circuncisis octauo die, tempore quo durabat pręceptū circuncisionis, & pro nō baptizatis ante vsum rationis decedētibus, in noua lege: illi enim nō euolabāt ad cœlū, cùm Paradisi porta nondū esset aperta: nec portabātur ad sinū Abrahę, cū Gen. 17. dicatur, Masculus cuius præputij caro circuncisa non fuerit, delebitur anima illius de populo suo. Et Ioan. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest introire in regnū Dei. Si ergo locus deputādus est, nō est lymbus Patrum: quia qui illuc accedebāt, erāt in gratia, & in propinquo Deū visuri: decedentes autē in solo originali, nō erant in gratia, neq; vnquā Deū visuri: ideò locus ille eis cōueniens nō fuisset. Nec debet eis assignari Purgatoriū aut infernus, cū nunquā habuerint peccatū actuale, & per cōsequens nō debeāt pati pœnā sensus, vt amplius dicetur. In Purgatorio autē & inferno illa pœna sustinetur: ergo alius locus est assignandus: quē si cōparemus ad dignitatē personarū locatarū, ponēdus est sub Purgatorio: quia illi qui sunt in Purgatorio, sunt in gratia, & sic digniores. Si verò cōparemus ad qualitatē pœnę vel pręmij, illi q. sunt in Purgatorio magis affligūtur: quia patiūtur pœnā sensus, iuxta illud. Quantū se glorificauit, &c. Ideò ecclesia dicit animas purgatorij esse in porta inferni, nō quòd sint cōtiguæ inferno: sed quia

C. 38. §. 2. — *Vbi sit lymbus puerorū.* — *Apoc. 18.*

pœnam ignis patiuntur, sicut damnati in inferno, differenter tamen: quia illi perpetuò, hi autem solum ad tempus: patiuntur tamen ab igne eiusdem speciei cum damnatis. Vnde D. Gregorius, Eodem igne rutilat aurum, & fumat palea. & D. Aug. Eodem igne purgatur electus, & crematur damnatus. Non tamen æquè atrociter cruciantur Purgatorij animæ, sicut damnatæ: quia ignis ille non cruciat naturaliter, sed secundum quod est instrumentum diuinæ iustitiæ, quæ punit secundum quantitatem demeritorum. Et cùm Diuus Thomas dicit quod purgatorium est locus coniunctus inferno, intelligendum est mediante lymbo paruulorum. Et cùm dicit quod probabiliter creditur, quòd lymbus Patrum & paruulorum secundum situm sit idem locus, nisi quòd requies sanctorum adhuc erat in superiori loco, quàm lymbus puerorum: Dicendum quòd se remittit ad ea quæ suprà dixerat, scilicet, quòd lymbus Patrum & infernus damnatorum, si considerentur secundum situm loci, est idem locus, vel quasi contiguus: ita tamen quòd superior pars inferni lymbus Patrum dicitur: tamen inter lymbū Patrum & infernum mediat Purgatorium & lymbus puerorum. Et cùm dicitur Christum momordisse infernum, intelligendum est de lymbo Patrum & Purgatorio. Et sic infernus & lymbus Patrum sunt idem locus, secundum situm. Si verò accipiatur secundum dignitatem rerum locatarū, tunc lymbus puerorum mediat inter Purgatorium & infernum.

In. 4. distin. 21. q. ar. 1. q. 2

Si quæratur an in lymbo paruulorum aut Patrum sit ignis: Dicendum quòd incertum est: si tamen sit, non affligit in illis locis, neque est instrumentum diuinæ iustitiæ. Paruuli enim cùm non habuerint actum proprium, neq; delectati sint, non patiuntur pœnā sensus, sed solùm damni. Hæc pœna damni siue priuatio diuinæ visionis in paruulis, multum distat à pœna damni in damnatis: quia damnati ex culpa actuali & propria priuantur: ideò ad illam priuationem sequitur maxima tristitia, & pœna sensibilis, siue afflictiua intrinseca, quæ secundum D. Chrysostomum est maxima pœnarum, vt inferiùs dicetur.

In Addi. 3. p. q. 69. ar. 5. & 6.

Paruuli autem cùm non ex actu proprio, sed ex peccato naturæ, quod cōtraxerunt ex origine, non tristantur: quia secundum aliquos, non apprehendunt se aliquando fuisse capaces illius beatitudinis. Cùm ergo omnis tristitia sequatur apprehensionem, sequitur quòd non tristantur. Potest etiam dici quòd Deus qui ordinauit pœnam sensibilem correspondere delectationi (vt dictum est) nō concurrit ad apprehensionem, nec ad tristitiam, etiam si apprehenderent. Et sic soluuntur omnia argumenta in oppositum. Quid autem faciant paruuli in lymbo, dicunt communiter Doctores, quod speculantur naturalia. Licet enim anima humana à principio sui esse sit tanquam tabula rasa, in qua nihil depictum est: nihilominus tamen Deus, qui non deficit in necessariis, & qui animam creauit intellectualis naturæ, in separatione ipsius à corpore infudit tot species rerum, quot acquirere potuit corpori vnita, ne frustretur intellectus earum, cui dedit Deus potestatem fieri & continere quodam modo, (scilicet per similitudinem,) omnia, vt habetur Sapien. 10. sic quod nullus Philosophus vnquam tanta cognouit de naturalibus, sicut anima paruuli separata. Et cùm omnes tales sint eiusdem speciei, sequitur quòd omnes erunt pares in huiusmodi infusione & beatitudine naturali. Hæ animę non possunt iuuari neq; liberari suffragiis viuorum, cùm non sint in gratia, & sint perpetuò damnatæ. Quidam tamen dicunt quòd post diem iudicij & resurrectionis (vt detur spacium corporibus damnatorum) deambulabunt per hunc mundū: sed hæc incerta sunt, & solus Deus nouit.

Pœna dāni paruulos nō affligit.

3. de Anima.

D. Anth. Flo. 1. p. sum mæ ti. 8. c. 1. §. 4.

Ver. 32. *De Purgatorij loco & pœnis.*

A Pvrgatorium siue locus expiationis, satisfactionis, & solutionis pœnarum post mortem, est duplex: vnus secundum dispensationem: & sic in diuersis locis, etiam in hoc mundo, aliquæ animæ, secundum D. Gregor. in 4. Dia. purgatæ sunt, vel ad viuorum instructionem, vel ad defunctorum subuentionem, vel propter punitionem viuorum, qui negligentes fuerunt: secundum verò legem communem dicitur esse subtus terram, cōtiguus inferno, non immediatè, sed mediante lymbo puerorum, vt dictum est ex Apocal. 5. In Purgatorio duplex est pœna scilicet damni & sensus. Sed Diuus Anthoninus Floren. in prima parte summæ titulo. 8. cap. 5. §. 1. duas alias addit quæ possunt dici accidentales & ex consequenti. Prima & principalis est pœna damni, siue priuationis diuinæ visionis ad tempus, per quam retardatur ab ipsa diuina visione, quam anima separata existens in gratia, summopere affectat: & cùm ex culpa sua videt se priuari, & summum bonum illi differri, dolet & affligitur: vnde mentaliter clamat cum Psal. Sitiuit anima mea ad Deum fontē viuum: quia quanuis speret lapso determinato tempore, & soluta pœna, se visuram Dei essentiam: nihilominus tamē tristatur & affligitur. dicitur enim prouerb. 13. Spes quę differtur, affligit animam: & tantò magis, quantò res magis desiderata amatur. tam intēsum enim est desiderium animæ separatæ videndi Deum, quòd nullum desiderium ei in præsenti æquari potest: quia post separationem à corpore animæ non retardantur mole corporis, quod aggrauat & retardat animam. Ideo pœna damni purgatorij excedit omnem pœnam huius mundi. Vnde puer non tantum dolet aut tristatur de absentia matris, cùm necessitatem eius habet: sicut anima separata, de absentia Dei: neque quiuis alius ex quacunque priuatione seu perditione boni, etiam regni temporalis, cùm omnia talia finita sint, & Deus infinitus. Ideò non est proportio. Eam ob rem lamentantur cùm Psalm. Dicentes: Heu me, quia incolatus meus prolongatus est. Ad hanc primam pœnam damni sequitur etiam pœna vermis ex consideratione culpę propter quam meruit priuari. Sequitur etiam alia ex consideratione propriæ negligentiæ, eò quòd in hoc mundo potuit satisfacere, & non curauit. Alia pœna est ignis. Ad cuius euidentiam sciendum est, quod eodem modo patiuntur animæ ab igne, sicut dæmones. Et cùm nullum corpus possit agere in spiritum, eò quòd oportet agens esse mobilius passo, & omne corpus agere per contactum: Spiritus autem non potest tangi: igitur ignis virtute suæ naturæ non potest agere in animam: sed si agit, oportet vt agat sicut instrumentum diuinæ iustitiæ. Verùm quia nihil assumitur vt instrumētum, nisi habeat aliquam habitudinem secundum propriam formam in ordine ad passum: non enim videretur ratio, cur vnum magis acciperetur vt instrumētum, quàm aliud, serra ad secandum, quàm baculus aut lapis: ideò necesse est dicere quòd ignis in ordine ad spiritum siue animam, habeat aliquam habitudinem, scilicet locantis, pro quanto spiritus aliquam actionem habet circa locum, saltem ornatus: quia sua pręsentia potest ornare locum, etiam si nihil extrinsecè operetur. & ideò possunt detrudi & compelli spiritus ad certum locum: & tunc locus exercendo habitudinem suam, est capax virtutis instrumentalis diuinæ. Et sic ignis instrumentaliter imprimit aliquid afflictiuum in spiritum. Et cùm ignis operetur solum vt instrumentum diuinæ iustitiæ, quæ non punit nisi pro demeritis: sequitur quòd idem ignis inferni non æqualiter cruciat omnes, neque ignis Purgatorij eos, qui sunt in Purgatorio. De hac pœna ignis dicitur in c. ignis. §. hic etiam, de pœniten. dist. 7. & sunt verba D. August. in lib. de pœnitent. Hic etiam ignis etsi æternus non sit (scilicet quo ad purgandos) miro tamen modo grauis est: Excedit enim omnē pœnā quā vnquam aliquis passus est in hac vita: licet mirabilia martyres passi sint tormenta. Et ratio esse potest: quia cùm dolor non solū sit læsio (cùm inanimata lædantur, & non doleant) sed etiam læsionis perceptio: ideò tantò magis aliquis dolet de aliquo læsiuo, quantò magis est sensitiuus & apprehensiuus. Ideò non tantum affligitur rusticus, quantum delicatus, cæteris paribus. & videmus quod in partibus magis sensibilibus læsiones maiorē dolorem causant. Et quia totus sensus corporis est ab anima, ideò si ipsam animam aliquod læsiuum agat, maximè affligitur. Ignis autem qui est maximè actiuus, vt instrumentum diuinæ iustitiæ fortius agit. Ideo non potest benè declarari cruciatus animarum. Ignis autem Purgatorij idem dicitur cum igne inferni, secundum speciem, vt dictum est versiculo præcedenti, ex D. Gregor. & Augustin. Adeò autem grauis est, vt quidā dicant quod ignis quo vtimur in hoc mundo, respectù illius reputatur ignis pictus. quod tamē non est absolutè asserendū. Quia quocunque modo ignis inueniatur, semper est idem in specie, quantum ad naturam ignis pertinet. Veruntamen quia

In. 4. distin. 21. q. 1. ar. 1. q. 3.

Purgatorij pœnæ.

Psal. 41.

Sapien. 9.

Psal. 119.

In. 4. dist. 44. q. 3. art. 3. q. 3. In Addi. 3. p. q. 7. ar. 3.

Animæ quomodo patiuntur ab igne.

In. 4. dist. 21. q. 1. ar. 1. q. 3.

Pœna ignis purgatorij excedit omnes pœnas martyrum.

4. Metheo.

In.4.dist. 44.q.3.ar. 2.q.2. in agendo est maximæ virtutis, inter alia elementa: ideò habet corpora pro materia, vt dicitur in. 4. Metheo. Vnde ignis dupliciter inuenitur, scilicet, in materia, & sphæra propria, & in materia aliena siue terrestri, vt in carbone aut flamma, ferro, aut metallo, in quibus non differt specie essenitali, siue per violentiam introducatur, vt in ferro vel metallo, siue ex principio intrinseco, vt in sulphure: quia omnia ignita, inquantum habent aliquid de igne, sunt eiusdem speciei cum igne, qui est apud nos, licet sint magis actiua, secundum quod materia est magis solida. potest tamen ab igne qui apud nos est, differre materialiter. An autem ignis inferni vel purgatorij sit in propria materia aut aliena, incertum est. Quasdam tamē proprietates differentes ab igne huius mundi, ignis inferni & purgatorij habet: Sicut quòd successione non indiget, nec lignis nutritur. Sed hę differentię non ostendunt diuersitatem essentialem in specie. Et quia actiuitas eius in animam, non conuenit ei ex natura sua, sed vt instrumentum diuinæ iustitiæ: ideo superuacaneū videtur circa hæc immorari. Nam tantum posset torquere animas aër & aqua vt instrumenta diuinæ iustitiæ, sicut ignis. Voluit tamen Deus ignem realem eligere ad puniēdum, vt intelligeremus maiorem actiuitatem esse diuinæ iustitiæ, quàm ignis. Licet enim ignis sit maximæ actiuitatis, iustitia tamen diuina est maioris. Ideo Apostolus Heb. 10. dicit. Horrendum est incidere in manus Dei viuentis. quod debet nos inducere ad satisfactionem in hac vita. Alia pœna, est dæmonum insultatio. Licet enim electi post hanc vitam non purgentur, nec puniantur ministerio dæmonum, quorum victores extiterūt: nec etiam ministerio angelorum, quia conciues suos non tam vehementer affligerent: possibile tamen est quòd angeli boni eas ad locum pœnarum deducant, & etiam ipsi dæmones qui de pœnis hominum lætantur & insultant, eas comitentur, & assistant purgandis, vt de pœnis eorum satientur. Potest etiā piè credi, quòd boni angeli, maximè custodes, quando visitant eas, consolentur. Facit ad hoc illud quod dicitur Iob. 4. In horrore visionis nocturnæ, quando solet sopor occupare homines, pauor tenuit me, & tremor, & omnia ossa mea perterrita sunt. Et cùm spiritus me præsente transiret, inhorruerunt pili carnis meæ. Stetit quidam, cuius vultum non agnoscebam, imago coram oculis meis, & vocem quasi auræ lenis audiui. Sopor enim & nox pro morte in sacris literis accipiuntur, Iudicum. 4. Soporem morti socians. & Esa. 29. Immiscuit vobis Dominus soporem, &c. & Ioan. 9. Venit nox, in qua nemo potest operari. Et sic per pilos carnis intelligi possunt afflictiones animæ, quæ ex affectione carnis processerunt: & per spiritus, dæmones, Sap. 17. Personæ tristes illis apparentes, pauorem prębabant. Imago repręsentat angelum, &c. Ex prædictis patet quòd ante iudicium vniuersale ad purgatoriū deducuntur tria genera animarum: Primò illi qui moriuntur sine quacunque culpa veniali aut mortali, tamen habent reatum pœnæ alicuius peccati mortalis remissi: Secūdò illi qui moriuntur cum solo peccato veniali, & nullum alium pœnæ reatum habent: Tertiò illi qui habent vtrunque, scilicet, culpam venialē, & reatū peccatorum mortaliū remissorum. alij non puniuntur in purgatorio.

Materia ignis duplex. *Ignis purgatorij quomodo differt ab igne huius mundi.* *In.4.dist. 21.q.1.ar. 2.q.5.* *Tria genera hominū deducūtur ad purgatoriū.*

Ver. 33. *De liberatione animarum à purgatorio.*

B Animę à Purgatorio dupliciter liberari possunt: Primò per satisfactionem, quando pœnam temporalem per diuinam iustitiam eis indictā sustinuerint. Tunc enim satisfactione completa, cùm nullum impedimentum habeant, statim euolant ad cœlum, & summo gaudio clara Dei visione fruuntur. Secundò liberantur etiam ante tempus determinatum per suffragia viuorum: & hoc quatuor modis, secundum D. Greg. in. 4. Dia. & habetur in c. animæ defunctorum. 13. q. 2. vbi dicitur, Animæ defunctorum quatuor soluūtur modis, Oblationibus sacerdotum, aut precibus Sanctorum, charorum eleēmosynis, aut ieiuniis cognatorum. Sed isti quatuor modi reducuntur ad duos: Primus est per modum meriti, secundus per modum suffragij. Et isti duo modi sunt diuersi, quia meritum innititur iustitię, suffragium verò liberalitati Per modum meriti suffragia viuorū prosunt animabus defunctorum, dupliciter. Primo quantum ad prēmium accidentale. Psal.

Animæ. 4. modis liberantur à purgatorio.

Particeps ego sum omnium timentium te, &c. & hoc modo suffragia viuorum prosunt etiam sanctis existentibus in patria: Quia gaudent de bonis viuorum, iuxta illud Luc. 15. Gaudium est angelis in cœlo super vno peccatore pœnitentiam agente. Secundò suffragia viuorum prosunt defunctis per modum meriti, quantum ad satisfactionem vel expiationem, seu diminutionem pœnæ. Et hoc est quando per intentionem opera pœnalia viuorum existentium in gratia, applicantur illis: quia per illam applicationem opera viuorum efficiuntur defunctorum. Fundamentū huius communicationis habetur ex Apost. 1. Cor. 12. vbi Ecclesiam siue congregationem fidelium dicit esse vnum corpus in Christo, scilicet, mysticum & similitudinarium. Sicut enim corpus naturale habet multa membra, & vnum suffragatur aliis mēbris vnitis, vt experimento videmus. Omnes autem fideles per gratiam & charitatem vniuntur Christo capiti & aliis membris, hoc est fidelibus vnitis Christo, hoc est in gratia existentibus. Vnde sequitur quòd sicut membrum corporale suffragatur & subleuat aliud membrū per applicationem, sic vnus fidelis alium: applicatio autem spiritualis fit per intentionem. Et cū animę purgatorij sint membra vnita, & egeāt: sequitur. &c. Iustitia enim diuina, ad cuius imitationem iustitia humana est exemplata, non est rigorosior iustitia humana. Sed videmus quòd si aliquis sit captus pro debito, alio satisfaciente pro eo, liberatur: Quia qui per alium facit, per seipsum facere videtur. Et ideo si existens in gratia, ieiunat, vel dat eleēmosynam, aut aliud opus satisfactoriū, facit pro eo qui est in purgatorio, satisfacit & expiat pœnā ab eo: sicut satisfaceret pro se, si illud opus alterį nō applicaret. Nec refert an sint viuentes vel mortui illi quibus applicantur, dummodo sint vniti per charitatem, quæ (vt dicitur. 1. Cor. 13.) nunquā excidit: Quia applicatio spiritualis non requirit propinquitatem localem: Coniunctio enim charitatis facit maiorē propinquitatē, quàm sit localis: quāuis etiā dici possit quòd defuncti in memoriis viuentium viuunt: & sic sunt propinqui. illis verò qui sunt separati à corpore, vt damnati, suffragia non possunt prodesse. Viuentes autem suffragendo defunctis, merentur sibiipsis præmium essentiale, scilicet, vitam æternam, aut aliquem gradum ipsius: quod non potest communicari, sicut præmium accidentale, & satisfactio, vt dictum est cùm de merito ageretur. Ad suffragandum defunctis hortatur nos Apostolus Gal. 6. dicens, Alter alterius onera portate: & sic adimplebitis legem Christi, scilicet, in operibus misericordiæ. Aduertendum etiam quòd non solùm suffragia facta ab his qui sunt in gratia, prosunt defunctis, sed etiam suffragia Ecclesiæ ordinata fieri ab his qui sunt in gratia, etiam si exequantur per eos qui sunt in peccato mortali: non quidem inquantum sunt peccatorum, seu à peccatoribus, applicantur: sed inquantum sunt ministri Ecclesiæ, cuius personam gerunt, vt sacerdotes in celebrando, vel officiando, dicendo vigilias & exequias defunctorum: Quia ille intelligitur facere, cuius vice vel nomine fit, vt patet per Diuum Dionysium vel inquantum peccator agit vt instrumentum eius qui est in gratia: quia opus instrumentale est magis participalis agentis, quàm instrumenti. Vnde peccatum mortale serui ex præcepto domini eleēmosynam facientis, non impedit meritum domini in gratia præcipientis. Ex quo sequitur quòd si aliquis in charitate decedens, ordinet fieri aliqua suffragia (quanuis illi per quos fiunt, sint peccatores) nihilominus tamen prosunt illis pro quibus fiunt & ordinantur, si sint in gratia. Secundò suffragia fidelium possunt prodesse aliis viuis ac defunctis per modum suffragij, hoc est per modum orationis & supplicationis vltra illum conatum, & pœnalitatem quæ est in oratione, quæ pertinet ad meritum, & potest applicari sicut alia opera pœnalia. Sed vltra illum conatum & pœnalitatem, cùm orationis impetratio potius innitatur liberalitati dantis, quàm pœnalitati orantis, potest aliquis orando Deum iuuare alios, tam viuos, quàm defunctos, saltem de congruo. Et per hunc modum suffragij animæ purgatorij possunt liberari, tam per indulgentias (vt inferius dicetur) quàm per orationes Sanctorum qui sunt in patria, necnon viuorum, vt probatum est ex Diuo Dionysio de orationibus quas faciebant Apostoli in sepultura fidelium. Et quanuis Sancti

Psal. 118. *In addi. 3. p. q. 71. ar. 2.* *In li. Eccl. Hierar.*

qui sunt in patria, non sint in statu merendi, nec sibi, nec alijs, nec satisfaciendi pro illis, cùm non possint habere pœnalitatis: Nihilominus tamen sunt in statu impetrandi ex merito præcedenti. Nam dum essent in via, meruerunt vt orationes eorum exaudirentur cùm essent in patria: sed de his amplius cap. 5. §. 5. versicu. 8, vbi dictum est quod dupliciter Sancti orant in patria, scilicet, oratione expressiua, & interpretatiua. Nec tamen ex hoc sequitur quod animæ parum in purgatorio maneant, attēto quod tot angeli, & tot sancti martyres, & confessores, ac virgines, videant eorum indigentias, & orent pro ipsis, & eorum orationes exaudiantur, cùm sint in gratia consummata. Quia sancti in patria clarè vident ordinem diuinæ iustitiæ, & se illi conformant. Ideò non omnes neque semper orant pro qualibet anima: quia non volunt neque petunt nisi ea quę Deus vult impleri. & sic eorum orationes semper exaudiūtur. Et quia animę purgatorij sciunt quod nos possumus illis suffragari tot & tantis modis nobis facilibus: ideo ordinant & dirigunt ad nos affectum suum. & si nobis loqui possent, mirabiles obsecrationes facerēt, quas Psalmista in pluribus locis in earum persona describit, signanter in Psal. De profundis, & B. Iob. 19. Miseremini mei, miseremini mei saltem vos amici mei, quia manus Domini tetigit me. Et patriarcha Ioseph, Memento mei dum tibi bene fuerit, & facies mecum misericordiam vt suggeras Pharaoni, vt educat me de isto carnere: quia furtum sublatus sum, & hic innocens in lacum missus sum. Quòd vtique nos facere debemus, attētis tot & tantis causis & rationibus nos mouentibus. Primum motiuum, quod nos inducere debet, est paupertas: quia sunt in vltimo gradu paupertatis: dicitur enim communiter: Pauper est, qui parum habet: pauperior, cui nihil est, adhuc pauperior, qui multa debet, vlterius qui nil potest lucrari, neque mutuò petere, & habet agere cum rigoroso & terribili creditore, qui non vult dare dilationem, & facit practicare illud quod Iuristæ dicunt in l. fina. ff. de in ius vocando, Qui nō habet in ære, luat in corpore vel anima. In huiusmodi gradu sunt animæ purgatorij: quia licet habeant merita, non tamen possunt tunc illis se iuuare. Ideo dicunt Miseremini, &cæt. Secundum motiuum est parentela & amicitia, quia fratres nostri ex eodem patre immediato, scilicet, Deo, Matth. 23. & ex eodem patre & matre remotis, scilicet, Adam & Eua. Et aliqui habent consanguineos & amicos, & illi qui sunt in charitate, sunt amici: ideo dicunt, Saltem vos amici mei: illis præcipuè, qui tenentur eis, vt sunt filij, filiæ, viri, vxores, hæredes, & legatarij. Rationes earum ad inducendū sunt faciles. ideò illis non est lector onerandus. Tertium motiuū est multitudo pœnarum, & acerbitas supplicij, vt dictum est versiculo præcedenti. Miseremur vnius latronis cùm à lictore acriter vulneratur, ac etiam vnius canis: à fortiori animarum, &c. Animalia eiusdem speciei subueniunt indigentibus, vt elephantes, &c. Quartum motiuum, sunt fructus & vtilitates, quæ proueniunt nobis, quando illis suffragamur. Primò meremur præmium essentiale & accidentale: Secundò peccatorum remissionem. vnde Tobias, Sicut aqua extinguit ignē, ita eleēmosyna extinguit peccatum. Et Dan. 4. Peccata tua eleēmosynis redime, & iniquitates tuas misericordiis pauperum. & Luc. 11 Date eleēmosynam, & omnia munda sunt vobis. Tertiò ipsæ non erunt ingratæ, ideò, &c. Quartò Deus propter hanc charitatem solet etiam in hoc mundo retribuere, bona multiplicando, iuxta illud Prouerb. 28. Qui dat pauperi, nunquam egebit. & Christus, Date & dabitur vobis. Item, Centuplum accipiet, & vitam æternam possidebit. Quintò à malo die liberatio, iuxta illud Psalmistæ: Beatus qui intelligit super egenum & pauperem, in die mala liberabit eum dominus. De pluribus legimus quòd fuerunt à morte præseruati, & ab inimicis etiam aliquando, Deo permittente, per ipsas animas in corporibus assumptis. Quintum motiuum est facultas subleuaminis. Quia per media facillima, quæ ponit Diuus Gregorius. de quibus dictum est. In ter illa tamen media sacerdotum oblatio est præcipuum: Quia per illam applicatur Christi passio. Hæc materia potest faciliter dilatari. Si quæratur, Quibus magis subueniendum est, an pauperibus viuis, an defunctis. Dicendū quòd si pauperes viuentes sunt in extrema vel quasi extrema necessitate vitæ, eis magis tenemur quàm defunctis, propter periculum salutis spiritualis, in quo non sunt animæ purgatorij. In aliis autem casibus eleemosyna, quæ fit magis indigēti, est magis meritoria, Cùm ergo animæ purgatorij magis egeant, sequitur, &c. Sextū motiuū est punitio, Mat. 18. Nonne & te oportuit misereri conserui tui? &c. Clamāt enim vindictā, vt habetur Apoc. 6. Vindica domine sanguinem, &c. & Psalm. Dispereat de terra memoria eorum, pro eo quòd non est recordatus facere misericordiam. Deus faciet eis de tali pane offas, &c. Et Luc. 18. Deus autem non faciet vindictam electorum suorum clamantium ad se die & nocte, & patientiam habebit in illis? Dico autem vobis, quòd citò faciet vindictam illorum.

Psal. 129. Ioan. 10. Gen. 40. Motiua inducentia ad suffragandum animabus purgatorij.

Luc. 6. Mat. 19. Psal. 42.

An potius subueniendum sit pauperibus viuis an defunctis.

Psal. 108.

Duæ circa hæc insurgunt difficultates: prima est, an suffragia pro pluribus facta, tantum prosint cuilibet, sicut si pro quolibet illorum agerentur. Resolutio est quòd non per modum meriti, sed bene per modum suffragij. Sed de his amplius dictum est, cùm de sacrificio missæ ageretur, ca. 16. §. 3. versiculo decimosexto, Secunda difficultas est, an cultus exequiarum prosit. Et quia his temporibus aliqui hæretici non verentur irridere huiusmodi cultum, dicentes quòd vanum est pulsare tot campanas, cùm nil audiant defuncti, & accendere tot luminaria, cùm non videant, &c. ideo tantisper circa huiusmodi insistendum est. Et in primis notandum quòd cultus & solennitas sepulturæ tam in antiquo quam in nouo testamento commendatur, vt patet de sepultura Saræ, quam sepeliuit Abraham in magnifico sepulchro, & Gen. 25. de sepultura Abrahæ, &. 49. de sepultura Iacob, & Deute. 34. de sepultura Moysi. & in. 1. Regum de Samuele, & 2. Regum. 2. Laudauit Dauid viros labes de sepultura Saül. & Tob. 12. Laudatur à Raphaële de sepultura defunctorum. & Esa. 11. de sepulchro Christi fuit prophetatum, In die illa radix Iesse stat in signum populorum: ipsum gentes deprecabūtur, & erit sepulchrum eius gloriosum. Et quo ad nouum testamentum, Matth. 27. & Mar. 16. Luc. 23 & Ioan. 19 explicatur solennitas sepulturæ Christi, facta à Nicodemo & Ioseph ab Arimathia, qui in sindone munda & centum libris aromatum in sepulchro nouo in petra exciso sepelierunt ipsum. & Matth. 26 Christus laudauit Magdalenam, quòd vnguētum preciosum seruasset ad sepeliendum eum & Luc. 7 laudati sunt viri Nain, de societate sepulturæ filij viduæ. & D. Diony. in vlt. ca. Eccle. Hierar. recitat solennem cultum sepulturæ, quem seruabant Apostoli. Nos itaque ritum antiqui & noui testamenti sequentes, laudamus cultum sepulturę non absque causa & magnis rationibus à sanctis patribus inuentum & obseruatum. D. August. in lib. de Cura agenda pro mortuis, dicit quòd solennitas sepulturæ adinuenta & seruata est propter viuos, & propter defunctos. Propter viuos quidem quadruplici ratione. Prima est naturalis, ne oculi eorum ex turpitudine cadauerum offendantur, & corpora fœtoribus inficiantur. Secūda ad instruendam & protestandam fidem resurrectionis. Antiqui enim Gentiles, qui non credebant, nec sperabant resurrectionem, non curabant sepulturas, sed corpora flammis dabant, & cineres spargebant. Sed antiqui & sancti patres, vt fidem & spem resurrectionis quam habebant, ostenderent & protestarentur, curabant diligenter, sicut quis curat & notat locum rei quam se reacceptūrum putat. Vnde Diuus Augustinus. in. 1. de Ciui. Dei dicit, quòd Iacob & Ioseph aliique patres voluerūt sepeliri in terra promissionis, vbi credebant Christum nasciturum, cuius resurrectio nostræ resurrectionis est causa. Tertia ratio est ad honoranda instrumenta diuinæ misericordiæ & Spiritus sancti: Quia corpora Sanctorum fuerunt vasa & instrumenta Spiritus sancti in bonum. Quarta ratio est propter vtilitatem spiritualem viuentium, qui habent occasionem veniendi ad monumentum, quod interpretatur monens mētum, vt D. Augst. ait. Vuidens enim homo proximum mortuum, habet occasionem cogitandi quòd & ipse mortalis est: ideò debet cauere à peccatis, pœnitere, & satisfacere, ne incidat in manus horrendi iudicij Dei viuentis. vnde Eccle. 7. Mihi heri, & tibi hodie. Et quo ad ornatum exteriorem prosunt viuis, inquantum sunt quædam viuorum solatia: cognoscunt enim alios aduenientes esse amicos, & quòd non gaudent de morte suorum, sed compa-

An cultus exequiarum siue sepulturæ prosit.

Gen. 23.

Sepulturæ cultus rationabilis.

Vtilitates sepulturæ.

Heb. 10.

compatiuntur, assistendo & sociando. Prosunt etiam defunctis, non quo ad sensum, quem corpus post mortem
2.2.q.31. ar.1.ad.1. non habet, ideo non pulsantur campanæ vt ipsi audiant, neque cerei aut tedæ accenduntur, vt ipsi videant: sed vt homines audientes & inspicientes sepulchra & solennitates sepulturę, orēt pro ipsis defunctis: per huiusmodi enim exteriora excitatur animus audientium & videntium, & inducitur ad compatiendum. Et ex sumptibus sepulturæ pauperes fructū capiunt, & Ecclesiæ decorantur. Sic enim sepultura inter cæteras eleemosynas & opera misericordiæ computatur. Vnde Damascenus in sermo. de Innocentibus inducit verba Athanasij sic dicentis. Licet in area qui in pietate consummatus est, positus fuerit, ne renuas oleum & ceras Deum inuocantes in sepulchro: accepta sunt enim ista Deo, & multam ab eo recipientia retributionem. Nec obstat quod Diuus Gregorius ait quòd ad maioris damnationis cumulum eorum corpora in Ecclesiis ponuntur: Quia sepultura solennis in sacro sepulchro non nocet, nisi pro quanto frustrat propter eam creditores, vel quatenus hanc sibi indigni propter humanam gloriam procurant. Circa huiusmodi sepulturas notāda sunt
Sepulturæ locus quis. aliqua: Primò quòd sepulturæ locus est Ecclesia vel cœmiterium, vt in c. funt. 17. q. 4. Secūdò quòd sepultura nō debet vendi, nec aliquid exigi pro ea, siue pro actu & officio clericorum qui sepeliunt, cùm sit aliquid spirituale vel spirituali annexum: gratis tamen oblata suscipi possunt: licet locus sepulchri, sicut & calix consecratus, materialiter possit vendi: sed nil ratione benedictionis aut consecrationis potest exigi. Vnde & Abraham emit agrum speluncæ duplicis in possessionem sepulchri. Tertiò notandum est quòd ius sepulturæ siue sepeliendi conuenit
Gen. 23. *Ius sepeliendi quibus conuenit.* Ecclesiis parochialibus. Ideo qui moriuntur absque electione sepulturæ, in Ecclesia parochiali vel eius cœmiterio, in cuius territorio moriuntur, debent sepeliri. Pertinet etiam ius sepeliendi aliis Ecclesiis vel conuentibus,
Prædicatores & minores habent ius sepeliēdi quibus iure canonico vel ex priuilegio concessum est, vt in ecclesiis & cœmiteriis Prædicatorum & Minorum, vt habetur in Clemen. dudum, de sepulturis. Quartò notandum est quòd quilibet, tam masculus quam fœmina non professus religionem, habens liberum arbitrium, & debitam ætatem pubertatis, quæ in fœmina est in duodecimo anno, & in masculo in decimoquarto, potest sibi eligere sepulturam, etiam vxor sine consensu viri, & filius vel filia pubes sine consensu patris aut matris, vt habetur in c. licet, de sepulturis in. 6. Religiosus autem, & seruus, ac filij, & filiæ impuberes, non possunt sibi eligere sepulturam: sed superior vel dominus vel pater eligit eis, etiam si post annos pubertatis moriantur, si ipsi non elegerint. Et similiter maritus eligit vxori, si ipsa non elegerit: non tamen econuerso. Et si maritus præmortuus fuerit, & vxor non elegerit, sepelitur in sepulchro viri vltimi, si plures habuerit, & filij in sepulchro patris. Probatio autem electionis fieri potest non solùm per testes, sed etiam per signa: vt si pater de sua sepultura non fecit specialem mentionem, eligendo sepulturam pro filio suo in aliquo religioso loco, censetur etiam pro se elegisse. Idem de marito qui elegit sepulturam vxori, aut si ædificauit sepulchrum, aut posuit lapidem pro signo sepulchri. Aduertendum tamen quòd ratio potissima electionis sepulturę, est
Ratio electionis sepulturæ triplex. sanctitas loci, quę prouenire potest primò ex corporibus sanctorum ibi sepultorum, qui per talem electionem efficiuntur patroni & aduocati eligentium. vnde. 3. Reg. 13. dicebat quidam propheta filiis suis, Cùm mortuus fuero, sepelite me in sepulchro, in quo vir dei sepultus est: iuxta ossa eius ponite ossa mea. & .4. Reg. 13. habetur virtus ossium Helisæi. Secunda ratio mouens aliquem ad eligendam sepulturam in aliquo loco, est generationis proximitas: vnde olim antiqui eligebant sepeliri cùm patribus suis, siue in sepulchro maiorem. Tertia ratio potest esse habitatio & incolatus deuotorum viuorum, quorum suffragia sperantur. Et licet interdicatur religiosis sub pœna excommunicationis latæ sententiæ, ne habeant voto vel iuramento seculares astringere ad eligendum vel non mutandum sepulturam: Non tamen inhibetur eis persuadere allegando rationes propter quas eligenda est sepultura. Quintò notandum est quòd si quis in testamento eligit in aliquo loco sepulturam, & ratione sepulturæ aliqua legauit Ecclesiæ, in qua elegit sepeliri, ornamenta, aut alia quæ sequuntur ad exequiarum cultum, vt sunt oblationes panis & vini, atque alia suffragia facienda: si postmodum simpliciter mutet sepulturam, non mutato testamento, & eligit in alia Ecclesia sepeliri, censetur etiam mutasse legata. Sextò notandum est quòd hæretici ac cæteri infideles ac etiam Christianorum filij non baptizati, nō debent sepeliri in loco sacro, nec mortui in torneamentis, aut desperati, vel raptores. Suspensi verò aut aliter iustitiati, si non moriantur impœnitentes, de licentia iudicis possunt sepeliri. Leprosi verò Christiani ne consuetudine sepeliuntur in cœmiterio separato, benedicto tamē. Aliqui dicunt quòd non debent cùm aliis sepeliri, quia cui non communicamus in vita, nec etiam in morte communicamus. Excommunicati verò donec obtinuerint absolutionem, in terra prophana sunt sepeliendi & relinquendi: post adeptam verò absolutionem, sunt transferendi, & in loco sacro aut benedicto sepeliendi. Si circa huiusmodi plura scire desideras, & probationem præcedentium habere velis, vide apud Summistas in verbo, sepultura.

Qui carent Ecclesiastica sepultura.

Ver. 34. *De inferno damnatorum.*

INfernus damnatorum est locus profundissimus circa centrum terræ, in quo vsque ad diem iudicij cruciabuntur animæ peccatorum in peccato mortali decedentium & post diem iudicij animæ & corpora simul cum dæmonibus. Hic locus ab aliquibus dicitur Auernus: quia sine vere & temperie, ab aliis verò Acherō, quasi sine gaudio. Si domini temporales habent carceres perpetuos pro sceleratis, à fortiori Deus. Et quia inferni consideratio est vtilis ad retrahēdum homines à peccato, eò quòd D. Dion. ait, Nemo intendens in malum, operatur: Non enim est aliquis, qui si actu apprehenderet inferni pœnas peccatoribus præparatas, consentiret peccato: & si ante consensisset, quin retraheretur à peccato, & induceretur ad detestandum ipsum, & agendum pœnitentiam. vnde Psal. dicebat, Cōsideraui vias (scilicet ad infernum tendentes) Psal. 118. & conuerti pedes meos in testimonia tua. & alibi. Conuertantur peccatores in infernum, omnes qui obliuiscuntur Psal. 9. Deum. & Salomon Eccle. 7. dicebat, Memorare nouissima tua, & in æternum non peccabis. Ideo circa huiusmodi inferni conditiones parum nobis insistendum est. Hic infernus dicitur inferior à Psalm. Eruisti animam meam ex inferno inferiori. Aliquando dicitur profundissimus, vt Iob. 4. Si quæratur quantum distet à superficie terræ: Quicquid dicant Astronomi, incertum nobis est. Lucifer & alij mali angeli, qui mensurauerunt, dicere possent. Iste infernus multas habet malas conditiones, quarū prima est, quia est cauerna clausa, sine aliquo ostio aut fenestra vel foramine: nec est aliqua via localis, per quā sit accessus ad illam, quicquid dicatur de cœmiterio sancti Patritij, de quo multæ illusiones & fatuitates narrantur. Nec etiam credendum est quòd in monte Ætna, qui in Cicilia continuè comburitur, audiunturque mirabiles voces & soni, sit porta vel introitus inferni. Vnde Cassiodorus dicit, Quo sup. Psal. 86 itinere animæ in infernum perferantur, quia in diuina authoritate non legitur, habemus incertum. Quo ad ingressum animarum non requiritur porta: quia corporalia nō impediunt spiritum, qui absque medij, pertransitione potest localiter moueri. Et sic in instanti mortis per dæmones pertrahuntur mali in infernum. Corpora verò non glorificata impediuntur mole corporis. Et ideò in die iudicij post sentētiam, in eius executione aperietur terra, sicut aperta fuit quando deglutiuit Dathan & Abiron, qui descenderunt in infernum viuētes, Num. 16. Postmodum iterum claudetur, & continuabitur. Nec obstat quòd dicit Psalmista. Attollite portas principes vestras: quia (vt di Psal. 103. ctum est) accipitur porta pro potestate detinendi animas. Et cùm dicitur Mat. 16. Portæ inferi non preualebunt aduersus eam, intelliguntur dæmones & peccata, quæ portant homines in infernum, & sunt causa damnationis eorum. Si quæratur an sit magna & lata cauerna: dicitur quòd infernus est largus quadrupliciter: Primò auiditate *Infernus quomodo dicitur latus.* retinendi: Secundò multitudine damnatorum: Tertiò pœnarum diuersitate: Quartò æternitate, sed quo ad situm loci ignoramus. Ante diem iudicij nō requiritur magnum spacium, cùm dæmones & animæ non occupent locum.

A *In. 4. dist. 48. q. 2. ar. 3. ad. 4.*

Post

Post diem verò iudicij propter multa corpora requiritur magnum spacium: quia multi sunt vocati, pauci verò electi: *Mat. 20.* ideo extendetur ad purgatoriũ: quia nullus post diem iudicij erit in purgatorio. Et quia in symbo patrũ nullus est, aliqui dicunt quòd vsque ad lymbum Patrum extẽdetur: quia paruuli existẽtes in solo peccato originali, post resurrectionem erunt super terram: sed hoc nõ habet authoritatem. Quicquid tamen sit, credendum est quòd diuina prouidentia quæ præuidit ab æterno quot futuri erunt damnati, sufficientem locum præparauit. Nec erunt ad placitum elongati, sed valdè pressi, iuxta illud Psalmistæ, *Psal. 48.* Sicut oues in inferno positi sunt. Secunda conditio huius cauernę dicitur obscuritas & tenebrositas, de quâ Iob. 10. Dimitte me vt plangam paululum dolorem meum, antequam vadam ad terram tenebrosam, & opertam mortis caligine. *Mat. 22.* Christus illas tenebras vocauit exteriores siue extraneas, quæ fuerunt figuratæ per tenebras Ægypti, de quibus Exod. 10. Extende manum tuam in cœlũ, & sint tenebræ super Ægyptum ita densæ, vt palpari possint. Sequitur, Et factæ sunt tenebræ horribiles in vniuersa terra Ægypti: tribus diebus nemo vidit fratrem suum, neque mouit se de loco in quo erat. Multò magis horribiles & densæ sunt tenebræ inferni: quia habent muros in circuitu spississimos. Nec habet portas aut fenestras, sicut dictum est: Ideò Psalmista dicit. In æternum non videbit lu- *Psal. 48.* men. Si dicatur quod diues epulo vidit Abraham à longè & Lazarum in sinu eius, Luc. 16. Dicendum quòd non erat visio corporalis, sed spiritualis, ad quam non requiritur lumen corporale. Nec illa flamma fumo mixta lucet, sed fumat: de illius illuminatione Diuus Gregorius dicit, Ignis inferni quanuis ad consolationem non luceat, vt tamen magis torqueat, ad aliquid lucet. Nam sequaces quosque suos secum in tormẽto reprobi visuri sunt, quorum amore deliquerunt. Tertia conditio illius cauernæ est ignis abundantia & plenitudo: Quia ibi est ignis cor- *Ignis inferni est realis & non metaphoricus* poralis, qui vt instrumentum diuinæ iustitiæ, mirabiliter cruciabit & affliget, quia in materia solida. Et sic non est ibi ignis metaphoricus siue similitudinarius: quia tunc pœna esset solùm per imaginationem: & sic non essent veræ pœnæ, sed imaginariæ duntaxat, quod est erroneum in fide: Quia ex multis passibus habetur quod sit ignis materialis, & realis cruciatus. vnde Diues epulo clamabat, Crucior in hac flamma. Et Christus, Ite in ignem æternum, Mat. 25. Ibunt hi in supplicium æternum, &c. Supplicium importat actum. & Mat. 10. Timete eum qui potest animam & corpus perdere in gehennam: & 18. Bonum est tibi vnum oculum habentem in vitam intrare, quàm duos oculos habentem mitti in gehennam ignis. & Psalmista, Ignis, sulphur, &cæ. & Iob. 24. Ad nimium calorem transiet ab aquis niuium. Postquam ergo ille ignis est calidus & materialis, sequitur quòd realiter cruciat. Apo. 21. dicitur, Timidis & execratis, &c. Pars illorum in stagno ardenti igne & sulphure, quod est mors secunda. Nõ potest clarius exprimi ignis corporalis, quàm per calorem & ardorẽ. Nec est possibile quòd per ignẽ intelligatur vermis cõscientię, vt quidã hæretici dixerũt: quia Esa. vltimo dicitur, Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur. vnde oportet quòd aliud sit ignis, & aliud vermis. Nec sequitur quod si vermis teneatur metaphoricè, quod etiam ignis: quia ex aliis passibus scripturæ non declaratur quod sit vermis materialis, sicut dictũ est de igne ex calore & ardore. Vnde Deut. 32. Ignis succensus est in furore meo, & ardebit vsque ad inferni nouissima. & Sapien. 5. pugnabit orbis terrarum contra insensatos. Si punirentur sola imaginaria pœna, punirentur solum pœna vermis ex apprehẽsione illius: & sic non ab igne extrinseco agente, quod importat nomen cruciatus, supplicij, tormenti & pugnæ, & sic totus orbis non pugnaret D. Greg. in. 4 Dialogorum dicit, Ignem gehennæ corporeum esse non ambigo: quo certum est corpora cruciari. Nec obstat quòd Damascenus in fine quarti libri dicit, Tradetur diabolus, & dæmones, & homo eius, scilicet Antichristus, cum impiis & peccatoribus in ignẽ æternum, non materialem qualis apud nos est, sed qualem nouit Deus. Quia Damascenus non negat simpliciter illum ignem esse materialem: sed dicit quòd non est taliter materialis, qualiter ignis qui apud nos est, eò quòd quibusdam proprietatibus ab isto igne distinguitur: Quia ignis noster lignis nutritur, & faciliter extinguitur: Ille verò nec nutritur, nec extingui potest, sed perpetuò manet: vel ideo quia ibi ignis nõ cõsumet corpora, sicut hic: quia ibi agit vt est instrumentum diuinę iustitię, per quam modificatur: & non punit omnes æqualiter, sed secundũ quãtitatem & mensuram demeritorũ. Nõ obstat pariter quòd D. Aug. 12. super Genes. ad literam dicit: Spiritualem arbitror (scilicet locum) ad quem anima defertur per mortem non corporalem: Quia per hæc verba nolebat aliud dicere, quàm quòd anima post mortem non locatur corporaliter & circunscriptiuè, sed alio modo spirituali, sicut angeli sunt in loco. Nec ibi loquitur determinando, sed opinando & inquirendo. Quarta conditio cauernæ infernalis est, quia vltra calorem continet frigus intolerabile. Vnde D. Greg. in Moral. dicit, In inferno est frigus insuperabile, ignis inextinguibilis, vermis immortalis, fœtor intolerabilis, tenebræ palpabiles, flagella cædentium, horrida dæmonum visio, confusio peccatorum, disperatio omnium bonorum, & Iob. 24. Ad nimium calorem transiet ab aquis niuium. Quinta conditio est æternitas à parte posteriori, hoc est æternæ durationis, quia nunquam habebit finem: & qui semel ingrediuntur, nunquam exibunt: quanuis ex diuina dispensatione nonnunquam extra infernum sint spiritus damnati, vel ad instructionem, vel ad exercitium electorum: tamen portant secum ignem inferni, qui vt instrumentum diuinæ iustitiæ, illos torquet, quantumcunque elongentur: quia distantia non impedit infinitam Dei virtutem. vident præterea ignem inferni in pœnam eis præparatum. *Dæmones & animæ dãnatæ secum portãt infernum.* Et sicut gloria Sanctorum non minuitur, siue sint in cœlo, siue extra cœlum: Sic nec pœna damnatorum, quando ex dispensatione diuina sunt extra infernum. *damnatorũ pœna non minuitur.* Post diem verò iudicij nulla erit ratio exeundi, & per cõsequens nulla dispẽsatio. & sic æternaliter in hac cauerna torquebuntur. Et quia illi qui sunt in hoc inferno, carent gratia, quæ est remissionis & satisfactionis principium: ideo nunquam eis remittentur peccata, nec diminuetur pœna, nec etiam reatus peccatorum remissorum, & peccatum veniale in eo perpetuò punietur, nullumque suffragium eis prodesse potest aut applicari vnde Ecclesia cãtat, In inferno nulla est redemptio. Nec obstat quòd D. Aug. dicit, Quòd quibus suffragia valent, ad hoc valẽt vt sit pœna remissior, vel tolerabilior eorũ damnatio: Sed solùm illi qui sunt in inferno, sunt damnati, igitur, &c. *In addi. 3. p. q. 71. ar. 6.* Quia damnatio in verbis D. Aug. sumitur largè, pro quacunque punitione: & sic includit pœnam purgatorij, quæ quandoq; totaliter expiatur, quandoq; autem non, sed diminuitur: & tũc tolerabilior est eorũ punitio. Et quanuis Ecclesia oret pro existentibus in peccato mortali in hac vita, & suffragia eis prosint, non per modum meriti, cùm non sint in gratia, sed per modum suffragij, quod (vt dictum est) innititur liberalitati Dei: Nõ tamen post mortem, quia quãdiu sunt in hac vita, possunt transferri de statu culpæ mortalis, in statum gratiæ, & non post mortem, secundum illud Ecclesiast. 11. Vbi ceciderit lignum, siue ad Austrum, siue ad Aquilonem, ibi erit: Quia secundum Damascenum, hoc facit in hominibus mors, quod facit in angelis casus. Angeli autem post casum sunt immutabiles (vt suprà dictum est) igitur & homines per mortem. vnde 1. Ioan. 5. Est peccatum ad mortem, non pro hoc dico, vt roget quis. Constat igitur hominem in peccato mortali diem claudentem extremum orationibus Ecclesiæ minimè subleuari posse. Si adducatur historia quæ legitur in vitis patrum, quã & Damascenus refert in quodam sermone, quòd D. Macharius inuẽta in via caluaria cuiusdam defuncti, oratione præmissa, quæsiuit cuius esset, respõdit quòd erat cuiusdam sacerdotis Pagani, qui in inferno damnatus erat, & tamen cõfessus est oratione D. Macharij se & alios iuuari. Quidam negant historiam, & dicunt quòd in illo libro multa falsa & apocrypha inueniuntur. Nihilominus illa admissa, dicit diuus Thom. quòd illud adiutorium nõ erat tale, scilicet, quòd eorum pœna minueretur, sed in hoc solo (vt ibidem dicitur) quòd eo orante concedebatur eis, quòd mutuò se viderent. Et in hoc aliquod gaudium non verum, sed phantasticum habebant, dum implebatur quod desiderabant. Sicut dæmones gaudere dicuntur, dum homines ad pec-

catum

Traianus si fuerit ab inferno liberatus.

catum pertrahunt: quanuis per hoc eorum pœna nullatenus minuatur. Sicut nec minuitur angelorum gaudium per hoc, quòd malis nostris compati dicuntur. Si verò allegetur historia Traiani, quam idem Damascenus in eodem sermone narrat, & dicit quòd D. Grego. videns iustitiam Traiani de filio suo, qui equitans occiderat filium viduæ, orationem pro eo fudit, audiuit vocem sibi diuinitus dicentem, Vocem tuam audiui, & Traiano veniam do. Cuius rei (vt Damascenus dicit in eodem sermone) testis est omnis Oriens & Occidens: & tamen erat in inferno, quia idololatra, & multorum martyrum necem instituerat. Quidam se expediunt, negantes historiam, & omnes doctores approbantes illam, eò quòd si contra sacram scripturam, & Ecclesiæ determinationem Diuus tamen Thom. dat duas solutiones, dicens quòd probabiliter æstimari potest quòd precibus D. Grego. ad vitam fuerit reuocatus: & ita per pœnitentiam & baptismum gratiam consecutus. Sicut etiam apparet in illis qui fuerunt miraculosè à mortuis resuscitati: quorum plures constat idololatras fuisse & damnatos: de omnibus enim talibus similiter dici oportet, quòd non erant in inferno finaliter deputati, sed secundum præsentem propriorum meritorum iustitiam. Secũdum autem superiores causas, quibus præuidebantur ad vitam reuocandi, erat aliter de illis disponendum. Vel dicendum est secundum quosdam, quòd anima Traiani non fuit simpliciter & absolutè à reatu æternæ pœnę liberata, sed eius pœna fuit suspensa ad tempus, vsque ad diem iudicij. Nec tamen oportet quòd hoc fiat communiter per suffragia sanctorum: quia aliqua sunt quæ ex lege communiter accidunt, & aliqua quæ ex priuilegio aliquibus conceduntur. Sicut alij sunt humanarum limites rerum, alia diuinarum signa virtutum, vt Diuus Augustinus dicit. Quibusdam videtur valdè graue, quòd pro peccato mortali tẽporali infligatur à Deo supplicium æternum, cùm pœna debeat proportionari culpæ & peccato. Ad cuius euidentiam sciendum est primo, quòd triplex consueuit assignari ratio, quare peccatum mortale puniatur pœna æterna: Prima, quia peccatum ex parte obiecti aggrauatur, & maiori pœna punitur, si offensus sit maioris dignitatis. Vnde non adeò punitur percutiens rusticum, sicut nobilem: principem, regem, aut imperatorem. Sed Deus qui est infinitę dignitatis, per peccatum offenditur: igitur debet peccator puniri pœna infinita, non intensiuè, cùm non sit capax: ergo extensiuè. & sic pœna infinita secundum durationem. Secunda ratio sumitur ex voluntate peccantis: quia peccans mortaliter, ponit finem delectationis suæ in eo in quo mortaliter peccat, vt etiam Deum pro illo contemnat: Sed quicunque diligit aliquid, sicut finem vltimum suæ voluntatis, ex hoc ipso vellet semper sibi adhærere, nisi per accidens retraheretur, vel timore pœnæ, vel aliquo huiusmodi: Sed si impunè adhærere posset, semper adhæreret. Vnde secundum D. Greg. Iustum est vt qui in suo æterno contra Deũ peccauit, in ęterno Dei puniatur. Dicitur autem aliquis in suo æterno peccasse, non solum secundum continuationem actus in tota hominis vita: sed quia finem vltimum in peccato constituit, voluntatem habuit in æternum peccandi: ideò D. Greg. 24. Moralium dicit, quòd iniqui voluissent sine fine viuere, vt potuissent sine fine peccare. Tertia ratio sumitur ex parte peccantis mortaliter: quia per peccatum mortale quis priuat se gratia quæ est principium remissionis culpæ, & sine qua peccatum remitti non potest. Et ideo si in peccato mortali moriatur, semper remanet in culpa, cum propter obstinationem nõ sit gratiæ susceptiuus. Manente autẽ culpa semper est obnoxius pœnæ, quæ reordinat culpam. aliàs remaneret aliquid inordinatũ in vniuerso contra illud, Quæ à deo sunt, ordinata sunt. ideo æternaliter puniri debet. Secundò sciendum est quòd pœna proportionatur peccato: in peccato autẽ sunt duo. Primum est, auersio ab incommutabili & infinito bono, scilicet, Deo. Vnde ex hac parte peccatũ est infinitum: & sic peccato respondet pœna damni quæ est infinita: est enim amissio boni infiniti, scilicet, Dei, ad quam subsequitur pœna afflictiua, vt infra dicetur. Alterum autem, est inordinata conuersio ad bonũ cõmutabile: & ex hac parte peccatũ dicitur finitũ, quia ipsa cõuersio est finita, cùm actus creaturę nõ possit esse infinitus. Et sic peccato debetur pœna finita intẽsiuè secundum quantitatem cõuersionis. Sed quia ille se priuauit principio remissionis, & immobiliter adhęret: ideò pœna illa intẽsiua æternaliter extenditur. Et sic duratio pœnæ sensus non respondet quantitati culpæ, sed irremissibilitati ipsius. vnde Mar. 6. dicitur: Qui blasphemauerit in spiritum sanctum, non habebit remissionem in æternum. Tertiò notandum est quòd licet pœna proportionetur culpę secundum acerbitatem, tam in iudicio humano quàm diuino: in nullo tamen iudicio requiritur quòd pœna adæquetur culpæ actuali secundum durationẽ, vt D. Aug. dicit in. 21. lib. de Ciuitate Dei. Quia adulterium vel homicidium, quod quasi in momẽto committitur, non propterea momentanea pœna punitur, sed quandoque perpetuo carcere, vel exilio, vel etiam morte. In qua non cõsideratur occisionis mora, sed potius quòd in perpetuum auferatur à potestate peccandi, & societate viuentium: & sic repræsentat suo modo æternitatem pœnæ diuinitus inflictæ. Nec tamen sequitur quòd peccatum veniale, quod propter defectum gratiæ, quæ est principium remissionis peccatorum, æternaliter punitur, sit adeò graue, sicut mortale, nec quod ita acerbè puniatur intensiuè.

In li. de cura pro mort. agen.

In. 4. sen. d. 42. q. 1. ar. 5

Peccatum mortale pœnã æternam triplici ratione demeretur.

Rom. 13.

Pœna dãni respondet auersioni, et pœna sensus conuersioni.

Pœna non æquatur culpæ actuali secundum durationem

Ver. 35. *De pœnis Damnatorum ante iudicium.*

A

Pœna dãni quæ, qualis & quãta sit.

Damnati in inferno vsque ad diẽ iudicij solum in anima puniuntur triplici pœna, scilicet, damni sensus, remorsus conscientiæ siue vermis. Prima pœna dicitur damni siue priuationis: quia priuatur bono infinito, scilicet, clara Dei visione, in qua consistit beatitudo, ad quam sequitur tristitia, quę ineffabiliter torquet animã, eò quòd ex culpa sua priuatam ea se cognoscit: Qui enim perdit centum aureos ex culpa ac vitio suo, dolet: si mille, amplius, & sic consequenter. Similiter de possessionibus officiis, ac dignitatibus ex culpa amissis. Vnde sequitur quòd qui ex culpa sua perdidit summum bonum, summè doleat & tristetur. Ideò D. Chris. dicit: Nonnulli imperitorum sibi satis esse putant & optabile videri, si gehenna tantummodo careant. Ego autem multò grauiores gehenna dico esse cruciatus, remoueri & abiici ab illa gloria. Pone mille gehennas, & mille cruciatus, nil tale quale à gloria excidere, & à Deo odio haberi, & audire, Ite maledicti. Hoc tantum generat cruciatum, quòd si nulla extrinsecus pœna torqueret, hæc sola sufficeret: omnes enim gehennas superat cruciatus. Notandum tamen quòd hæc pœna priuationis, licet sit eadem respectu obiecti, est tamen diuersa, & plures, respectu subiecti & causarum: & sic maior sequitur pœna afflictiua ex priuatione huius infiniti boni propter maius & enormius peccatum, quàm propter minus: & propter plura peccata, quàm propter vnũ.

In homi. de repar. Lap.

Pœna dãni non est in omnibus æqualis.

c. 2. §. 1. ver. 2.

Secunda pœna dicitur sensus: nõ quòd animæ in inferno habeant potentias sensitiuas, nisi radicaliter, vt dictum est cùm de intellectu animæ separatæ ageretur. Sed dicuntur puniri pœna sensus, quia ab extrinseco, scilicet ab igne qui vt instrumentum diuinæ iustitiæ, imprimit in eas, non calorem (quia non sunt capaces) sed quandam qualitatem afflictiuam secundum quantitatem peccati, ex parte conuersionis. Tertia pœna dicitur vermis, non corporalis (cùm ibi non sint vermes nec alia animalia) sed spiritualis. quia sicut vermis pungit & corrodit, sic remorsus conscientiæ pungit, lacerat, & affligit. Hic autem remorsus est de quolibet peccato, tam ex parte auersionis, quàm ex parte conuersionis ac etiam negligentiæ, eò quòd poterant facillimè bonum infinitum recuperare per pœnitentiam, & non curauerunt. Quidam addunt quartam pœnam, visionem intellectualem Luciferi & aliorum dæmonum, eorumque irrisionem.

Ver. 36. *De pœna damnatorum post iudicium.*

B

Pœna accidentalis dæmonum augebitur post iudicium.

Dæmones nõ punientur maiori pœna essentiali post iudicium, quàm antè: quia cùm eorum esse non varietur, sequitur quòd pœna essentialis intrinseca, quæ consistit in priuatione diuinæ visionis, & pœna extrinseca ab igne impressa, aut remorsus, non augetur nec minuitur: sicut nec præmium essentiale bonorum angelorum. Puniẽtur tamẽ maiori pœna accidentali dupliciter. Primò, quia omnes qui sunt in aëre caliginoso ad exercitiũ iustorum, detrudentur in infernum, à quo non poterunt amplius

plius exire. quod cedet in illorum pœnam, cùm nocere non poterint, prout volunt. Vnde Mat. 8. dicitur quòd duo dæmonia habentes, exeuntes de monumentis clamauerunt dicentes: Quid tibi & nobis Iesu fili Dauid? venisti huc ante tempus (scilicet iudicij) torquere nos. Quia sentiebant se exituros, & non amplius nocituros illis hominibus. Ideo vt saltem possent in aliquo nocere, rogabant: Si eiicis nos hinc, mitte nos in gregem porcorum. Et sic post diem iudicij magis torquebuntur, quia priuabuntur executione iniquæ voluntatis suæ. Et ideo (vt dicitur Luc. 8. rogauerunt illum ne imperaret eis vt in abyssum irent. Secundò, quia tristabuntur accidentaliter de malis ad quæ homines induxerunt sicut boni gaudebunt de bonis factis in gratia.

Pœna essentialis damnatorum post iudiciū erit maior.

Animæ autem damnatorum, quæ nunc habent esse imperfectum, cùm sint separatæ à corpore, cui natæ sunt vniri post resurrectionem, quando habebunt esse perfectum, maiorem pœnam patientur quàm nunc, secundum D. Aug. qui ait: Maiores pœnas passuri sunt cùm resurrexerint, in quarum comparatione tales sunt istę quas patiuntur, qui mortui sunt mali homines, quales sunt pœnæ eorum qui torquentur in somnis. Animæ eorum patiuntur, caro verò eorum non patitur. Maior autem est cruciatus, si vigilans torqueatur. Nec est simile de dæmonibus, qui non habent corpora, & quorum esse nō variatur: nec etiam de animabus beatis, quarum gloria post resurrectionem non intenditur, licet habeant perfectius esse: quia quamuis operari sequatur esse in naturabilibus, non tamen in gratuitis: sed sequitur proportionem gratię & luminis gloriæ. In damnatis verò hominibus, cum habeant perfectius esse, magis conabuntur resistere, & succumbent: Ideò in hoc magis torquebuntur: licet quantum ad intrinsecas apprehensiones aut extrinseca tormēta pœna eorum essentialis non augeatur neque minuatur. Pœna autem accidentalis hominum damnatorum absque dubio post resurrectionem augebitur, quantum ad præmium siue demeritum accidentale: quia dolebunt, quotiens recordabuntur malefactorum, sicut lætantur boni de bonis: differenter tamen, quia boni vident simul in verbo omnia bona opera sua, ideo simul de omnibus gaudebunt, etiam in particulari quod gaudium pertinet ad eorum præmium essentiale postquam in verbo vident, & ad accidentale, quando per species per quas etiam successiue cùm voluerint, poterunt gaudere. Damnati verò non simul omnia peccata sua distinctè videre poterūt, sed successiuè: ideo de illis successiuè dolebunt, & punientur pœna vermis siue remorsus conscientiæ. Nec est inconueniens quòd non tantum puniantur proportionabiliter, sicut iusti præmiabuntur: quia miserationes Dei sunt super omnia opera eius, & pronior est ad præmiādum, quàm ad puniendum: hoc est dictum, per effectus exteriores magis ostendit misericordiam, quàm iustitiam.

In ser. plu. marty.

Præterea punientur accidentaliter quantum ad corpus quia licet sola voluntas peccauerit, corpus tamen coniunctum instrumentaliter cooperatum est: & cùm actiones sint suppositorum, siue attribuantur suppositis, & corpus sit pars cōpositi siue suppositi, consequens est quòd corpora malorum punientur, sicut corpora bonorū præmiabuntur: differenter tamen: quia præmium corporum beatorum quod consistit in quatuor dotibus (de quibus dictum est) fluit à gloria animæ, & redundat in corpus. Pœna verò corporum damnatorum, licet quo ad aliqua pendeat ab anima, propter coniunctionem animæ (cuius actus redundant in corpus, & econuerso) non tamē totaliter sicut in beatis, in quibus tota gloria corporis procedit à gloria animæ: in damnatis verò non, sed ab extrinseco affliguntur. Et ideo damnati non solum priuabuntur dotibus, sed etiam exterius torquebuntur, per opposita ipsis dotibus: quibus potiuntur animæ beatæ. Dictum est autem quòd beati habebunt quatuor dotes, scilicet, impassibilitatem, claritatem, subtilitatem, & agilitatem: damnati verò non solum istis dotibus priuabuntur, sed etiam habebunt aliquid oppositum, vt magis torqueantur. Licet enim dānati resurgāt incorruptibiles, nō tamen in melius immutabūtur. vnde Apost. dicit: Omnes quidē resurgemus: sed non omnes immutabimur. Isti resurgent impassibiles, hoc est incapaces receptionis alicuius qualitatis disconuenientis: damnati verò magis passibiles & sensibiles quàm fuerint in hoc mundo, preseruabuntur à corruptione, vt iustitia punitiua semper in illis appareat. Pręterea iustorum corpora resurgent in gloria & claritate: sed corpora damnatorum in maiori ignominia, siue ignobilitate, deformitate, confusione, ac aliis defectibus, quàm fuerint in hoc mundo. Et verificabitur de illis illud, Denigrata est super carbones facies eorum. Et eadem ratione non solum erunt priuati agilitate & subtilitate, sed etiam erunt graues, ponderosi, spissi, & immobiles, iuxta illud: Submersi sunt quasi plumbum in aquis vehementibus. & illud: Fiant immobiles quasi lapis. Præter hæc quantum ad corpus in inferno erunt mirabilia tormenta sensuum, quia omnes torquebuntur, sicut in beatis delectātur. Primò sensus visus: Sicut enim sensus visus beatorum delectabitur in visione gloriæ humanitatis Christi, D. Virginis, & aliorum Sanctorum, solis, lunæ, planetarum, stellarum, & aliarum rerum creatarum: Sic visus damnatorum torquebitur tripliciter: Primò, priuatiuè, quia in tenebris densissimis & horribilibus erunt: & nihil quod eis delectationem afferat, videre poterunt. Si Tobias dicebat, Quale gaudium mihi est, &c. quid poterunt dicere damnati, qui non sedebunt siue non requiescent, sed torquebuntur in tenebris densissimis exterioribus & extraneis? Secundò torquebuntur fumo inferni: quia cùm ibi sit sulphur inflammatum, vt habetur Apoc. 21. & nullum sit spiraculum, fumus circunuoluet eos, & magnum afferet tormentum, quod Christus per fletum expressit dicens: Ibi erit fletus & stridor dentium. Non quòd sit ibi emissio seu resolutio lachrymarū, quia cùm nil in eis per cibum restauretur, consumerentur: Sed accipitur ibi fletus pro commotione & conturbatione capitis & oculorum. & quantum ad hoc corpora damnatorum non solum ab exteriori affliguntur, sed etiam ab interiori, secundum quod corpus immutatur ad passionem animæ bonam vel malam. Tertiò visus damnatorum torquebitur ex aspectu dæmonum in corporibus assumptis. Licet enim non habeant corpora, assument tamen ex vilissima materia, ad torquendum visum damnatorum, qui videndo pulchra & delectabilia peccauerunt. vnde Sap. 17. Personæ tristes illis apparentes, pauorem præstabant in tenebris Ægypti, quæ erant figuræ tenebrarum & apparitionum inferni. & Naum. 2. Aspectus eorum quasi fulgura discurrentia. & Iob: Vadent & venient super eos horribiles ad irridendum eos. Ideo Dauid petebat, Ne irrideant me inimici mei. Secundò domnati torquebuntur in auditu, sicut sancti delectabuntur: iuxta illud, Clarè sonant iugiter organa Sanctorum, & Psal. Exultationes Dei in gutture eorum. Sic auditus damnatorum torquebitur, audiendo fletus, planctus, & vlulatus, blasphemias, & maledictiones, & opprobria damnatorum. de quibus Psal. Superbia eorum qui te oderunt, ascendit semper. & Iob. 1. Pereat dies in qua natus sum, &cæ. Hiere. 20. Maledicta dies in qua natus sum. & Iob. 12. Vtinam consumptus essem, ne oculus me videret. Repleta est malis anima mea. Miserabiliores facti sumus omnibus, quia in opprobrium omnium, Sol iustitiæ non ortus est nobis. Lassati sumus in via iniquitatis, &c. Nos insensati, &c. Zachar. 2. Plangent se super se familiæ. & Hier. 3. In viis eius ploratus & vlulatus. Dæmones punientes eos in corporibus assumptis vlulabunt. Vnde Ezech. 27. A sonitu gubernatorum eius turbabuntur. D. Aug. in sermone ad Eremitas dicit quòd Lucifer non cessabit clamare in corpore assumpto aliis dæmonibus, vt percutiant & torqueant hinc & inde. Amos 1. Leo rugiet, quis non timebit? Præterea. 1. Reg. 2. Dominum formidabunt aduersarij eius, & super ipsos in cœlis tonabit. Tonitruum illius sententię, Ite maledicti, &c. semper manet in auribus eorum.

cita 4. §. 2

1. Cor. 15.

Tren. 4.

Exo. 15.

Visus damnatorū quō torquebitur.

Tob. 5.

Mat. 8.

Fletus absque lachrymarū emissione.

Iob. 12.

Psal. 14

Psal. 149.

Psa. 73.

Psal. 87.

1. Cor. 15

Sap. 5.

In ser. ad Ere.

Tertiò torquebuntur damnati in odoratu, Sicut enim odoratus Sanctorum delectabitur in odore suauissimo, qui exibit à corporibus eorum, iuxta illud, Sancti tui Domini florebunt sicut lilium. & sicut odor balsami erunt ante te: Sic odoratus damnatorum torquebitur ex fœtore procedente ex cadaueribus eorum, iuxta illud Esa. 14. De cadaueribus eorum ascendit fœtor. magis abominabilis, quàm Antiochi, de quo. 2. Mach. 9. dicitur, quòd eius fœtore vniuersus exercitus grauabatur, imò & ipsemet

suum

Psal. 4. In addi. 3. p.q.74. ar.6.ad.2. suum fœtorem sufferre non poterat. Quantus esse poterit fœtor inferni, in quo tot cadauera & omnes immunditiæ, putrefactiones, abominationes, sulphura, & procellæ maris in purgatione & conflagratione mundi detrudentur? & verificabitur illud Esa. 8. Erit pro suaui odore fœtor. Quartò torquebuntur damnati in gustu: sicut gustus beatorum delectabitur non per cibum aut potum, sed per immutationē linguæ, ab aliqua humiditate à Deo adiuncta linguæ eorum, habente omnis saporis suauitatem. Sic in pœnam in lingua damnatorum adiungetur *In addi. 3. p.q.28.* aliqua qualitas, quę erit amarior felle & veneno insanabili. Vnde Deut. 32. Fel draconum vinum eorum, & venenum aspidum insanabile. Vua eorum, vua fellis, & botrus amarissimus. & Psalm. Ignis, sulphur, & spiritus procellarum, pars calicis eorum. Dicunt aliqui practici quòd dæmones apothecarij infernales in assumptis corporibus assument materias abominabiles ad nauseam prouocantes, & eas miscebunt ad inuicem, iuxta illud Psalm. *Psal. 10. Psal. 74.* Et inclinauit ex hoc in hoc: veruntamen fex eius non est exinanita, bibent omnes peccatores terræ: Lucifer clamabit, & dicet illud Apocaly. 17. Date (scilicet huic vel illi sitibundo) calicem indignationis iræ Dei: & illud Ezech. 33. Potabis vsque ad feces, & fragmenta eius deuorabis: ponent in ore, & si deglutiant, statim euoment. Postmodum insultabunt illudentes eis, & dicentes illud Esa. 51. Bibisti de manu (hoc est de potentia) Domini, calicem iræ eius. vsque ad fundum calicis potasti, & vsque ad fæces. Si amaritudo coloquintidarum agri coëgit filios Prophetarum clamare & dicere, Mors in olla vir Dei, quem clamorem excitabit tanta amaritudo quæ erit in inferno? Quintò torquebitur tactus damnatorum multipliciter: Primò per ignem corporalem, qui erit ibi, vt dictum est, & torquebit vt instrumentum diuinæ iustitiæ. Ideò non corrumpet neque incinerabit corpora illorum, nec tantùm torquebit vnum sicut alium, sed secundum demerita: ita quòd membra quæ plus demeruerunt, amplius cruciabuntur. Vnde diues epulo plus conquerebatur de lingua, quàm de aliis membris: licet tunc sola volūtas torqueretur pro peccato linguæ: sed post resurrectionem ipsa lingua cruciabitur. Secundò cruciabuntur in tactu per frigiditatem: *In addi. 3. p.q.97.* Quia (vt dicitur Iob. 24.) Ad nimiū calorem transiet ab aquis niuiū: absq; hoc tamen quòd sit in eis aliquod refrigerium, quia passio corū non erit per transmutationem corporalem, per quā reducitur qualitas cōtraria ad æqualitatem & temperiē quandā, quæ causat refrigeriū, sed per actionē spiritualē & intentionalem. Insuper cruciabuntur *Dæmones in assumptis corporibus torquebunt damnatos.* morsu vermiū aut aliorū animaliū. vnde Esa. 14. Subter te sternetur tinea, & operimentū tuū erūt vermes. & Esa. 34. Erit cubile draconū, & pascua strutionū, & occurrent dæmonia. & Deut. 22. Dentes bestiarū immittā in eos cum furore trahentiū super terrā atq; serpentiū: & deuorabūt eos aues morsu amarissimo. Non quidē quòd sit ibi aliquis vermis corporalis aut naturalis, siue alia animalia: Quia post diem iudicij in mundo innouato non manebit aliquod animal. Sed dæmones ad torquendū damnatos assument corpora in modum animaliū prædictorū, & per ea torquebūt eos, & verificabūtur prędicta, & illud Esa. 3. Erit pro crispanti crine caluitium, &c. Quidam hęc rident & somnia putant: sed cùm hæc scriptura non sine causa rememoret, aliquando non esse somnia experientur.

Ver.37. *De statu & conditione damnatorum.*

A *In addi. 3. p. q.98. art.2.* Damnati post diem iudicij & ante, erunt in tali statu quo dæmones, qui non possunt cōuerti ad bonum, nec pœnitere de peccatis, hoc est abominari peccatum, inquantum est offensiuum Dei: Quia voluntas malitiæ peccati semper in eis manet, cùm sint obstinati: licet per *Obstinatio damnatorū.* accidens ratione pœnæ adiunctæ doleant, ratione cuius attribuitur eis pœnitentia, non quidem pœnitētia virtus, quæ non manet in eis, sicut nec habitus cæterarum virtutum. Et licet manerent, nunquam tamen in actum exirent: quia obstinatione ligati sunt. Sed attribuitur eis aliquid simile pœnitentię, scilicet tristitia. vnde Sapien. 5. Pœnitentiam agentes, & præ angustia spiritus gementes. Philosophus 9. Ethic. dicit quòd pœnitudine replentur mali. Et quanuis voluntas eorum vt natura possit imperfectè velle bonum (quia illa inclinatio est eis inserta à Deo) non tamen possunt velle bonum voluntate deliberata, quia sunt perfectè auersi à fine vltimo rectæ voluntatis, & omnia ordinant in suum finem malum præstitutum.

Et quia non esse secundum se non habet rationem boni, cùm sit priuatio aut negatio: ideò non possunt secundum se appetere non esse. Sed quia non esse per accidens est ablatiuum pœnalis vitæ seu miseriæ, & sic accipit rationem boni: ideò inquantum huiusmodi, appetere possunt & appetunt. *Damnati quo modò appetunt non esse.* Vnde Mat. 26. Bonum erat illi si natus non fuisset homo ille. Et Glos. super illud Hierem. 20. Maledicta dies in qua natus sum, &c. dicit, Melius est non esse, quàm malè esse. Et Apoca. 9. In diebus illis desiderabunt homines mortē, & mors fugiet ab eis. Et cū sint inuidia pleni, dolebūt de felicitate bonorū, & eorum damnationē appetent. Quia (vt dicit Glos. super illud Esa. 14. Surrexerunt de soliis suis, &cæt.) Solacium est miseris socios habere pœnarum. Nec obstat quòd diues epulo rogabat mitti Lazarū ad fratres suos, ne & ipsi venirēt in illum locum tormentorum: quia non ex charitate dicebat, sed ne eius pœna augeretur: quæ fuisset aucta, si ipsi venissent, eò quòd ipse erat causa & occasio damnationis eorum. Non est tamen arbitrandū quòd ipsi clarè videant aut cognoscāt gloriā vel felicitatē Sanctorum in speciali, licet benè confusè & in communi, scilicet quòd sint beati quadā gloria ineffabili. Vnde Luc. 16. dicitur quòd diues epulo vidit Abraham à longè. Illa tamen cognitione propter inuidiam quam habent, torquentur de felicitate eorum, & eò quòd ipsi talem gloriā amiserūt. Vnde Sap. 5. de impiis dicitur, Videntes turbabuntur timore horribili, &c. Propter hanc tamen inuidiam, aut alias eorū malas voluntates, non demerentur nouo demerito, eò quòd *Damnati non demerentur nouo demerito.* ad summum malorum deuenerint: verū tamen est quòd eorum demerita attribuūtur vltimo demerito viæ, ex quo secuta fuit peccādi necessitas. Nec obstat quòd secundum Philos. in 3. Ethic. dicitur, quòd Ebrius meretur duplicem maledictionem, si ex ebrietate aliquod aliud peccatū committat: Quia hoc est propter scandalū & damnū nouum proximi. quæ ratio non militat in damnatis. Et finaliter resoluendo, sicut propter perfectam Sanctorum beatitudinem nil erit in eis, quod non sit materia gaudij: ita nihil erit in damnatis, quod non sit in eis materia & occasio tristitiæ: nec deerit aliquid quod ad tristitiam pertinere possit secundum eorum demerita, vt sit eorum miseria consummata. Et ideò neque consideratio Dei quem apprehendunt, non sub ratione summi boni, sed sub ratione punientis: neque consideratio aliorum delectabilium, quorum species habuerunt in via, quę non possunt corrumpi, neque per obliuionem deleri, illis erit ad delectationem, sed solùm ad tristitiam, sicut cætera omnia.

§.5. *De Sacramento Extremæ Vnctionis.*

Extremam vnctionem, quæ circa infirmos obseruatur in Ecclesia, esse sacramentum nouæ legis constat ex determinatione Concilij Tridentini, de qua suprà dictum est cùm de numero Sacramentorū ageretur. Potest etiam probari ex definitione sacramenti: quia omne signum exterius, à Christo ordinatū ad deletionem peccatorum, & sanctificationē hominis, cuius imaginem gerit, & causa existit, est sacramentum nouæ legis. vnde Esa. 27. Hic est omnis fructus, vt tollatur peccatum. Sed extrema vnctio est huiusmodi, vt patet per D. Iacob. vlt. cap. Et si in peccatis sit, remittentur ei: & curatio peccatorum significatur per vnctionem olei, quæ vulnera exteriora sanat. vnde Esaiæ. 1. Plaga tumens non est curata medicamine, neque fota oleo. Et quanuis sint plures vnctiones, non est tamen nisi vnum sacramentū: quia omnes ordinantur ad vnam perfectā, quæ est vnctio omniū exteriorū sensuum: quibus hauritur morbus interior, vel quia omnes ordinantur ad spiritualem sanationem perfectam. Nec pluralitas materiæ aut formæ tollit vnitatem sacramenti (vt dictum est cùm de sacramento Eucharistię ageretur) sicut nec etiam pluralitas ministrorū, vt si facta prima vnctione moreretur sacerdos alius deberet perficere & non inchoare. Sicut si consecrato pane moreretur, non esset eadem hostia bis consecranda: Quia cùm minister tantum instrumentaliter operetur, mutatio ministri non tollit vnitatem sacramenti, sicut nec operatio martellorum tollit vnitatem operationis fabri.

B In addi. 3. p.q.92. c.16. ver.4.

Ver.1. *De materia sacramenti extremæ vnctionis.*

C *In addi.3.p. q.29. art.4.* *Oleum oliuarum propria materia extremæ vnctionis.*

MAteria huius sacramenti teste D.Iacobo est oleum. Et cùm oleum propriè & communiter ad sanationem non accipiatur nisi oliuarum, eò quòd est linitiuum & penetratiuum vsque ad intima, ac etiam diffusiuum, alij autem liquores ad similitudinem olei oliuæ nomen accipiūt: ideò oleum oliuarum est propria materia huius sacramenti, sicut aqua elementaris est propria materia baptismi. Voluit autem Christus eligere pro materia oleum, & non vinum, quo etiam vulnera sanantur: quia vinum sanat mordendo, oleum autem leniendo. Et cùm omnis efficacia sacramentorum descendat à Christo, illa sacramenta quibus ipse vsus est, habens efficaciam ex ipso vsu suo, sicut tactu suæ carnis vim regeneratiuam contulit aquis. Ideò benedictio aquæ non est de essentia baptismi. Sed Christus non est vsus hoc sacramento, nec aliqua corporali vnctione ad hoc ordinata. Ideò in omnibus vnctionibus de necessitate sacramēti requiritur sanctificatio seu consecratio materię: quia effectus non causatur ex naturali proprietate materiæ, sed à Christo, à quo effectus descendit, mediantibus ministris, scilicet, sacerdotibus, & in ministros inferiores mediātibus ministris superioribus, qui materiam sanctificant per consecrationem & benedictionem. Et ideò in omnibus sacramentis quæ indigent materia sanctificata, sanctificatio materiæ fit per Episcopum, & vsus quandoque per sacerdotem, vt ostendatur sacerdotalis potestas ab episcopali deriuari, secundum illud *Psal.132.* Psalm. Sicut vnguentum in capite, quod descendit in barbam Aaron. sequitur, quod descendit in oram vestimenti eius. Nec obstat quòd materia sacramenti Eucharistiæ non necessario requiritur quod sit benedicta: Quia sacramentum Eucharistiæ consistit in ipsius materiæ consecratione, & Christus eo vsus est: vnde canit Ecclesia: Se cibat ipse cibus.

Ver.2. *De forma Sacramenti extremæ vnctionis.*

D *In addi.3.p. q.29.ar.7. & 8.*

CVm omnia sacramenta nouæ legis efficiant quod figurant, inquantum per verba determinatur materia, quæ ad multa potest se habere: necesse est hoc sacramentum habere formam. Forma autem, qua ex traditione Apostolorum vtitur Ecclesia Romana, est oratio deprecatiua, & est hæc: Per istam vnctionem & suam piissimam misericordiam indulgeat tibi Deus quicquid peccasti per visum: & sic de aliis sensibus. Hęc autem oratio datur pro forma, duplici ratione: Prima, quia suscipiens hoc sacramentum, est propriis viribus destitutus: ideò indiget orationibus subleuari. Secūda, quia datur exeuntibus, qui iam desunt esse de foro Ecclesiæ, & in solius Dei manu requiescūt. Vnde ei per orationem cōmittuntur. Et quia in forma debet exprimi effectus principalis, qui semper indū citur per sacramentū, nisi sit defectus ex parte recipientis: Sanitas autē corporis non est effectus sacramēti, quamuis quandoque sequatur, ideò non ponitur in hac forma.

Ver.3. *De institutione Sacramenti extremæ vnctionis.*

E *In addi.3.p. q.29.ar 3.*

QVum sacramenta nouæ legis habeant virtutem & efficaciam, quæ in eis non nisi diuinitus inest, necesse est dicere quòd hoc sacramentum est immediatè à Deo institutum. Nec obstat quòd Euangelistę de hoc non faciant mentionem: quia multa Dominus fecit & dixit, quæ in Euangeliis non continentur: vt dicitur Ioannis vltimo. Illa enim præcipuè curauerunt Euangelistæ tradere, quæ ad necessitatem salutis, & Ecclesiæ dispositionem pertinent. Ideò potius institutionem baptismi, pœnitentiæ, & Eucharistiæ, ac ordinis factam à Christo, narrauerunt, quàm extremæ vnctionis, confirmationis, & matrimonij, quę non sunt de necessitate salutis, neque ad dispositionem Ecclesiæ pertinent. De vsu tamen huius sacramenti fit mentio in Mar.6. vbi dicitur quòd Apostoli oleo vngebant infirmos: quod non fecissent, nisi Christus ordinasset. Nec sequēdi sunt qui dicūt hoc sacramentū cum sacramento cōfirmationis Christū dimisisse Apostolis instituendū: Quia illis non cōtulit potestatē excellētię, ad quā pertinet instituere sacramēta: sed solā publicationem istorum cōmisit: ipse verò per seipsum ea quæ erant maioris difficultatis promulgauit. Sacramenta enim ad fundamenta legis pertinent: ideò ad legislatorem spectat institutio: publicatio autē huius facta est per D.Iac. vbi dicitur, Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteros, &c. *Iac.5.*

Ver.4. *De effectu Sacramenti extremæ vnctionis.*

A *In Addi.3. p.q.30.*

SAcramentū extremę vnctionis, sicut & quodlibet aliud sacramentum, est institutum ad vnum effectum principalem, quanuis possit inducere alios effectus secundarios. Principalis effectus huius sacramenti ex eius significatione accipitur, & est quædam spiritualis sanatio siue medicatio. Sicut autem corporalis medicatio præsupponit vitam corporalem in medicato: sic spiritualis supernaturalem. Et sic hoc sacramentum non datur contra defectus, quibus vita spiritualis tollitur, scilicet, contra peccatum originale, vel mortale: sed contra peccatum veniale, & illos defectus, quibus homo spiritualiter infirmatur, vt non habeat perfectum vigorem vitæ, gratiæ, vel gloriæ. Et hic defectus est quædam debilitas & ineptitudo, quæ in nobis relinquitur ex actuali vel originali peccato qui defectus dicuntur reliquiæ peccati. Nō sunt tamen dispositiones ex actibus relictæ, quæ sunt quidam habitus inchoati: sed quædam debilitas in ipsa mente existens, qua sublata per gratiam sacramentalem specialem huius sacramenti, quę in voluntate subiectiuatur, eisdem habitibus & dispositionibus ex actibus præteritis manentibus, voluntas hominis non potest ita inclinari ad peccatum, sicut stante illa debilitate. Et ideo contra hanc debilitatem ex peccatis prouenientem homo roboratur per hoc sacramentum, contra vehementes insultas & tentationes dęmonū, qui insidiantur calcaneo, hoc est fini vitæ, siue morti eius, vt dicitur Gen.3. Sed quia gratia quæ secum non compatitur peccatum, facit hoc robur: ideo hoc sacramentum si inueniat aliquod peccatum mortale vel veniale, quo ad culpā, ex cōsequenti tollit illud, dummodo non ponatur obex ex parte recipientis: sicut de confirmatione & eucharistia dictum est. Ideo D.Iac. de remissione peccati conditionaliter loquitur dicens: Et si in peccatis fuerit, dimittentur ei, scilicet, quo ad culpam, quam nō semper delet cùm non semper inueniat: sed semper operatur contra debilitatem prædictam. Et quanuis peccatum mortale non dimittatur sine contritione, tamen hoc sacramentum per gratiam quam confert, facit quòd ille motus liberi arbitrij in peccatum, quem extrema vnctio præsupponit, fiat contritio: sicut in sacramento eucharistiæ & confirmationis. Et quia extrema vnctio non facit sanitatem corporalem ex naturali proprietate materiæ (sicut aqua baptismi lauat corporaliter) sed ex virtute diuina, quæ rationabiliter operatur: & ratio operans non inducit secundarium effectum, nisi secundum quod expedit ad principalem. Ideò in hoc sacramento non semper sequitur corporalis sanatio, sed solùm quando expedit ad spiritualem sanationē: & tunc semper eam inducit, nisi sit impedimentum ex parte recipientis. Delet etiam de reatu pœnæ secundum dispositionem eius: Non tamen imprimit characterem, quia per hoc sacramētum non deputatur homo ad aliquod sacramentum agendum vel suscipiendum: causat tamen ornatum, sicut pœnitentia.

Extrema vnctio ex consequenti delet peccatū mortale.

Ver.5. *De ministro Sacramenti extremæ vnctionis.*

B *In Addi.3.p.q.31.* *Sacerdotes sunt ministri sacramenti extremæ vnctionis.*

QVanuis Episcopus possit hoc sacramentum sicut & alia ministrare: non tamen est solus minister huius sacramenti: quia non posset ad omnes infirmos accedere. Et ideò sacerdotes, & non diaconi, aut laici, sunt ministri huius Sacramenti. Eam ob rem Diuus Iacobus in eius publicatione dixit, Inducat Presbyteros Ecclesiæ, &cæt. Nec obstat quòd oratio laicorum sit nonnunquā magis Deo accepta, quàm ea quę fit à Presbytero ministrante hoc sacramentum: quia hoc est verum secundum se, inquātum laicus est in maiori gratia, & fit in persona propria. Sed Presbyter in hoc sacramento orat vt persona publica, & in persona Ecclesiæ, quæ est sponsa Christi dilectissima: quòd laicus, qui est persona priuata, facere non potest.

Et licet legatur quòd aliqui Presbyteri in Aegypto transmiserint oleum ad infirmos, quo sanabantur: & similiter de Diua Genouefa legitur quòd oleo vngebat infirmos, & sanabantur: illæ tamen vnctiones non erant sacra-

sacramentales: sed ex quadam deuotione recipientiū vel mittentium oleum, consequebantur effectum sanitatis corporalis per gratiam gratis datam sanitatum, & non per gratiam sacramentalem.

Ver. 6. *De suscipientibus Sacramentum extremæ Vnctionis.*

C *In Addi. 3.p.q.32.*

CVm hoc sacramentum sit quædam spiritualis medicina, quæ per modum corporalis significatur: sequitur quod sanis quibus corporalis curatio non competit, non debet hoc sacramentum ministrari. Quia quanuis spiritualis sanitas sit principalis effectus: tamen requiritur quod per corporalem curationem significetur, etiam si corporalis sanatio non sequatur. Ideò illis solis sanitas spiritualis per hoc Sacramentum dari potest, quibus curatio corporalis competit, scilicet infirmis. Vnde D. Iacobus dicit, Infirmatur quis in vobis? &c. Sicut ille solus potest sacramentum baptismi suscipere, qui potest corporalis ablutionis esse particeps. Et cùm hoc sacramentum sit vltimum quod Ecclesia conferre potest, quasi disponens ad gloriam: ideò illis tantum infirmantibus debet exhiberi, qui sunt in statu exeuntium, quando scilicet ægritudo nata est inducere mortem: siue cùm de periculo mortis timetur. Et quia ad effectum huius sacramenti percipiendum requiritur actualis deuotio in suscipiente, & meritum generale totius Ecclesiæ, quod patet ex eo quòd per modum deprecationis forma huius sacramēti datur: ideò illis qui non possunt hoc sacramentum recognoscere, & cum deuotione suscipere, siue qui non habent vsum rationis, præcipuè cum illis non sint reliquiæ peccati actualis, contra quas hoc sacramētum est institutum, neque furiosis, & amentibus, qui possent huic sacramento irreuerentiam per immunditiam facere, nisi habeant dilucida interualla, conferri non debet. His autem qui in vsu rationis petierunt, si in mora vsum rationis amiserint, denegari non debent. Mutilati verò cùm habeant actualem deuotionem, quanuis non habeant membra quibus inungi debeant: habent tamen potentias animæ, quæ illis membris debētur saltem in radice, & interius peccare possunt: ideò debēt inungi in partibus propinquioribus ad illas partes, in quibus vnctio debebat fieri.

Soli infirmi sunt materia sacramēti extremæ Vnctionis.

Ver. 7. *De partibus quæ inungi debent.*

D *In addi. 3. p. q. 32. art. 5.*

QVia hoc sacramentum per modum curationis exhibetur, & cùm non oporteat quòd curatio corporalis fiat per medicinam toti corpori appositam, sed illis partibus, in quibus est radix morbi: ideò vnctio sacramentalis debet fieri in illis partibus tantùm, in quibus est radix spiritualis infirmitatis: quanuis anima sit in omnibus partibus tota per essentiam, non tamen quo ad potentias, quæ sunt radices actuum peccati. Cùm autem principia agendi sint principia peccādi, eò quòd peccatum consistit in actu: ideò in illis partibus in quibus inueniuntur illa principia, vel quæ sunt instrumenta principaliora illarum potentiarum, debet vnctio fieri. Principia autem agendi in nobis sunt tria. Primum est dirigens, scilicet potentia cognoscitiua, quę diuiditur in quinque sensus exteriores, qui sunt primum fundamentum cognitionis. Omnis enim nostra cognitio ortū habet à sensu, vt dicit Philosophus in 1. Posterior. Et quia vbi est in nobis prima origo peccati, ibi debet vnctio adhiberi, ideò inunguntur loca quinq; sensuum, scilicet oculi, propter visum: aures, propter auditum: nares, propter odoratum: os, propter gustum: manus, propter tactum, qui in pulpis digitorum maximè viget. Secundum principium est vis appetitiua, propter quam inunguntur renes. Tertium principium est virtus motiua, cuius principalius instrumentum sunt pedes, ideò pedes inunguntur. Et cùm primum principium omnium aliorum sit vis cognoscitiua: ideò vnctio quinque sensuum seruatur ab omnibus, quasi de necessitate sacramenti. Quidam autem non seruant alias vnctiones: Quidam verò seruant eas quæ sunt ad pedes, & non ad renes, sed loco renum ad pectus circa regionem cordis, quod est subiectum appetitus sensibilis. Et quanuis in viris morbus præcipuè vigeat in membris genitalibus, & in mulieribus in vmbilico (secundum illud Iob 40. Potestas eius in lumbis eius) membra tamen genitalia non inunguntur, propter immunditiam illarum partium, & honestatem sacramenti.

Principia agendi quot & quæ sint.

Ver. 8. *De iteratione Sacramenti extremæ Vnctionis.*

E *In addi. 3. p. q. 33. ar. 1.*

CVm hoc sacramētum sit quædam spiritualis curatio, quæ per corporalem significatur, & curatio corporis iteretur: sequitur quòd hoc sacramentum est iterabile, sicut & causa morbi: maximè cùm non habeat perpetuum effectum sicut sacramenta quæ causant characterem, quæ non iterantur. Nec obstat quod hoc sacramentum dicitur extrema vnctio, & vltimum remedium: Quia illud quod quandoque secundum veritatem non est extremum, est extremum secundum iudicium hominum. & ideò hoc sacramentum non debet dari nisi illis, quorū mors est propinqua, secundum existimationem hominum. & si homo euadat, & reciduū patiatur, alia erit infirmitas: & poterit fieri alia inunctio. In infirmitatibus verò diuturnis, sicut in ethica: podagra, & hypodrisi, aut aliis, non debet dari, nisi sit periculum mortis. & si homo illum articulū euadat, eadem infirmitate durāte, & iterū ad similem statum per illam infirmitatem reducatur, iterum poterit inungi: quia iàm quasi est alius status infirmitatis, quanuis non sit alia infirmitas simpliciter.

§. 6. *De Sacramento Ordinis.*

F *In addi. 3. p. q. 34. ar. 3*

ORdinem esse sacramentum nouę legis ecclesia determinauit in pluribus conciliis vniuersalibus & vltimate in concilio Tridentino. Cuius ratio est, quia Sacramentum nil aliud est quàm signum sensibile, adhibitum ad sanctificationem hominis. Sed ordo est huiusmodi, igitur. Ordo secundum Magistrum Sen. in. 24. dist. 4. est signaculum siue signum quoddam, per quod spiritualis potestas traditur ordinato. Et quāuis sint plures ordines: quia tamen ordinantur ad vnum, scilicet sacramentū Eucharistiæ, quod est sacramentum sacramentorum: ideò est vnum sacramentum, quemadmodum de Eucharistia dictum est: licèt sint diuersæ materiæ & formæ.

Ordinis sacramentum quid.

Ver. 1. *De materia Sacramenti Ordinis.*

G *In Addi. 3. p. q. 34. ar. 5.*

QVum omne sacramentū consistat in rebus & verbis, & res dicatur materia: consequens est sacramentum ordinis habere materiam exterius adhibitam: diuersimodè tamen ab aliis sacramentis, quia in aliis sacramentis materia significat virtutem omninò ab extrinseco aduenire, & sic virtus in aliis sacramētis deriuatur tantum à Deo, & non à ministro, qui sacramentum dispensat. Et sic non est in ministro permanenter, sed solùm per modum fluxus in applicatione. Sed illud quod in sacramento ordinis traditur, scilicet spiritualis potestas, deriuatur ab eo qui sacramentum dat, sicut potestas imperfecta à perfecta. Et ideò efficacia aliorum sacramentorum præcipuè consistit in materia, quæ virtutem diuinam significat, & continet ex sanctificatione per ministrum adhibita. Sed efficacia huius sacramenti principaliter residet penes eum qui sacramenta dispensat: materia autem magis pertinet ad determinādam potestatem, quæ traditur particulariter ab habente eam completè, quàm ad potestatem causandam. quod patet ex hoc quòd materia competit vsui potestatis. Notandum tamē quòd non solùm porrectio materiæ est de essentia sacramenti ordinis, sed etiam tactus illius ab eo qui ordinem suscepit. quòd verba formę ostendunt, cùm dicitur: Accipe hoc vel illud. Materia ordinis Hostiariatus sunt claues: materia autem Lectoratus, liber, qui dicitur Lectionarius: Materia ordinis Exorcistatus, est liber Exorcismorum: Materia Acolitatus, est candelabrum cum cæreo extincto, & vrceolis vacuis: Materia Subdiaconatus, est liber Epistolarum: Materia Diaconatus, est liber Euangeliorum: Materia verò Sacerdotalis Ordinis est calix, cum vino aqua, & patena, cum hostia superposita.

Materia ordinū quæ sit

Ver. 2. *De forma Sacramenti Ordinis.*

H *In addi. 3. p. q. 34. art. 4.*

QVia sacramentum ordinis principaliter consistit in potestate tradita, quæ potestas traducitur à potestate, sicut simile ex simili: & iterum potestas per vsum innotescit, quia potentiæ notificantur per actus: ideò in forma sacramenti ordinis exprimitur vsus ordinis per actū qui imperatur, & exprimitur traductio potestatis per imperatiuū modum. Forma Hostiariatus est hæc: Accipe potestatē aperiendi Ecclesiā, & Sacrariū, & claudendi infidelibus. dicitur hęc forma, porrigendo claues. Forma Lectoratus, porrigendo lectionariū, est: Accipe potestatē,

& esto verbi Dei relator. Si fideliter & vtiliter impleueris officium, partem cum his qui verbum Dei ministrauerūt ab initio, accipies. Forma Exorcistatus, porrigendo librum Exorcismorum, est: Accipe & cōmenda memoriæ, & habe potestatem imponendi manus super energumenos, siue baptizatos, siue catechumenos.

Forma Acolitatus, porrigendo candelabrum cum cæreo & vrceolis, est: Accipe cæroferariū cum cæreo, & sciās te ad accedenda luminaria mancipatum, in nomine Domini. Accipe vrceolum, ad suggerendū vinum & aquam in Eucharistiæ sanguinis Christi sacramentum.

Forma Subdiaconatus, postquam amictus capiti eius impositus fuerit ab Episcopo, & manipulus in brachio sinistro, & dalmatica indutus, porrigendo librum Epistolarum, est: Accipe librum Epistolarum, & habe potestatem legendi eas in ecclesia sancta Dei, tam pro viuis, quàm defunctis, in nomine patris, & filij, & spiritus sancti.

Forma ordinis Diaconatus, postquam Episcopus dixit, Accipe spiritum sanctum ad resistendum diabolo, & tentationibus eius, in nomine Domini: & postquā dedit stolam super humerum sinistrum, porrigendo librum Euangeliorum, est: Accipe potestatem legendi Euangelium in ecclesia Dei, tam pro viuis, quàm defunctis, in nomine Domini. Forma Presbyteratus, postquā Episcopus reflexit stolam ab humero sinistro in dextrum, in modum crucis, dicendo: Accipe iugum Domini: Iugum enim eius suaue est, & onus eius leue: & postquam dedit vestem sacerdotalem, & consecrauit manus dicendo, Consecrare & sanctificare digneris Domine, manus istas per istam vnctionem & nostram benedictionem, porrigendo calicem cum vino & aqua, superposita patena cum hostia, est: Accipe potestatem offerendi sacrificium Deo, Missasque celebrandi, in nomine Domini. deinde imponendo ambas manus super caput cuiuslibet, dicit: Accipe spiritum sanctum, quorum remiseris peccata, remittuntur eis: & quorum retinueris, retenta sunt. In cōsecratione Episcopi, consecrator & assistētes Episcopi simul ambas manus imponunt super caput eius dicētes: Accipe spiritū sanctum: & consecrator dicit orationem, Propitiare Domine, supplicationibus nostris, & inclinato super hunc famulum tuū cornu gratiæ, sacerdotalis benedictionis tuæ in eum infunde virtutem, per Christum Dominū nostrū. deinde inungitur primò caput chrismate cum pollice per modū crucis, deinde tota corona & manus, seruatis multis aliis solennitatibus, asperso baculo aqua benedicta, porrigēdo illum dicit: Accipe baculum pastoralis officij vt sis in corrigendis vitiis piè seuerus: iudicium sine ira tenens, in fouendis virtutibus auditorum animos demulcens, in tranquillitate seueritatis censuram non deserens. deinde porrigendo annulum aqua benedicta aspersum, dicit: Accipe annulum, fidei. s. signaculum, quatenus spōsam Dei (sanctam videlicet Ecclesiam) intemerata fide ornatus illibatè custodias. Deinde tradēdo librum Euangeliorū clausum, dicit consecrator: Accipe Euangeliū, & vade, prædica populo tibi cōmisso: potens est enim Deus augere tibi gratiam suam, qui viuit & regnat cum Deo patre, in vnitate spiritus sancti, per omnia secula seculorum. Hæc omnia prædicta ex pontificali Romanæ ecclesiæ, in quo scribuntur ritus à tempore Apostolorum & ex eorum traditione obseruati, desumpta sunt.

Ver. 3. *De distinctione ordinum, & actibus eorum.*

In addi. 3. p. q. 37. A CVm corpus Christi mysticum (quod est Ecclesia, vt dicitur Ephes. 1.) sit simile corpori naturali, vt habetur 1. Corinth. 12. consequens est quod sicut corpus naturale habet diuersa membra ordinata, quæ habent diuersa officia: ita in ecclesia sit multitudo ordinū & officiorum à Christo (qui benè omnia fecit) introducta & instituta propter tria: Primò propter Dei sapientiam commendandam, quæ in ordinata rerum distinctione maximè refulget, tam in naturalibus, quàm in spiritualibus. Vnde Regina Sabba videns ordinem ministrorum Salomonis, &c. non habebat vltra spiritum præ admiratione sapientiæ illius. 2. Paraly. 9. Secundò ad subueniendum humanæ infirmitati, quæ per vnum non poterat omnia quæ ad diuina mysteria pertinebant, explere sine magno grauamine: & ideò distinguuntur ordines, diuersi ad diuersa officia. Et hoc patet ex hoc quod Dominus Num. 11. dedit Moysi septem senes populi in adiutorium, & Aaron ac filios eius per diuersos gradus. Et quia sacerdotium Leuiticum per diuersos gradus distinctum figurabat sacerdotiū Christianum siue Euangelicum, & figura debet correspondere figurato: conueniens fuit quòd in sacerdotio Christi aut nouæ legis essent plures ordines siue gradus. Tertiò, vt in via proficiendi amplior omnibus detur occasio, dum plures in diuersis officiis distribuuntur. Et quia hoc sacramentum datur ad aliquos actus: ideò secundum diuersitatem actuum oportet quòd ordines distinguantur. Distinctio autem ordinis non est totius integralis in partes integrales, neque totius vniuersalis in partes subiectiuas: sed totius potentialis in partes potestatiuas, prout est distinctio siue diuisio animæ in vegetatiuam, sensitiuam, & intellectiuam, de quibus suprà dictum est. Quia totum secundum completam rationem est in vno: in aliis autem est aliqua participatio ipsius. Et ita tota plenitudo sacramenti Ordinis est in vno ordine sacerdotali: sicut tota plenitudo animæ in anima rationali, quæ eminenter continet quicquid aliæ habent, & aliquid vltrà. Sic Sacerdotalis Ordo continet quicquid habent inferiores, & aliquid vltrà. Hæc participatio significata est in hoc quod Dominus dixit: Auferam de spiritu tuo, & tradam eis, vt sustentent tecum onus populi. Illa ablatio non fuit per essentiam, sed participationem: quia illi non habebant in tali ac tanto gradu spiritum, sicut Moyses. Et cùm omnes ordines ordinentur ad vnum, sequitur quòd Ordo non est nisi vnum sacramentum. Et quanuis tota potestatis plenitudo resideat penes Regem, nō tamen excluduntur ministrorum potestates, nec tamen superfluit propter rationes iam datas. Et quia sacramentum Ordinis ad sacramentum Eucharistiæ (quod est Sacramentum Sacramentorum) ordinatur, vt Diuus Dionysius dicit: ideò distinctio Sacramenti Ordinis accipienda est secundum considerationem & approximationem ad Eucharistiam: quia potestas ordinis aut est ad consecrationem ipsius, aut ad aliquod ministerium ordinandum ad illam. Si primum, est ordo Sacerdotalis, comparatio autem ministrorum vel est in ordine ad ipsum sacramentum Eucharistiæ, vel in ordine ad suscipientes. Si primum, hoc tripliciter: Primò enim est ministeriū, quo minister cooperatur Sacerdoti in ipso Sacramento, non quantum ad consecrationem, quæ ad solum sacerdotem pertinet, sed quantum ad dispensationem. Et ad hoc est ordo Diaconatus, ad quem pertinet immediatè ministrare sacerdotibus in omnibus quæ aguntur in sacramentis. Vnde & sanguinem Christi, quem tamen non tangit, defert in pixide, & ministrat. Secundò est ministerium ordinatum ad materiam Eucharistiæ præparandam in sacris vasibus ipsius sacramenti: & ad hoc ponitur Subdiaconatus. Ideò Subdiaconi vasa Domini portant, & oblationes in altari ponunt. Et ideò cùm ordinantur, accipiunt calicem de manu Episcopi, sed vacuum. Ex præmissis apparet quòd potestas Diaconi media est inter potestatem Subdiaconi & Sacerdotis. Sacerdos enim habet potestatem supra corpus Christi verum, Subdiaconus super vasa tantum: Diaconus autem supra corpus Christi in vase contentum. Ideò portat pixidem, & dispensat sanguinem. Tertium mysterium ordinatur ad præsentandum materiam sacramenti, & ad hoc est Acolitatus, ad quem pertinet præparare in vrceolis aquam cum vino. Ministerium verò in ordine ad præparationem recipientium non potest esse nisi super immundos: nam qui mundi sunt, iam sunt ad percipienda sacramenta idonei. Triplex est autem immundorum genus, secundum D. Dionys. Quidam sunt omninò infideles. & hi totaliter à visione diuinorum & cœtu fidelium arcendi sunt. & ad hoc ponitur hostiariatus. Quidam autem sunt volentes credere, sed nondum instructi, vt sunt catechumeni. Et ad huiusmodi instructionem est ordo Lectoratus, ad quem pertinet prima fidei rudimenta docere. Quidā verò sunt fideles & instructi, sed impedimentum habentes ex dæmonum potestate, vt energumeni. & ad hoc ministeriū est ordo Exorcistarum. Hi septem ordines diuidūtur in sacros, & nō sacros. Ad cuius euidentiā sciendū est quòd ordo dicitur sacer dupliciter: vno modo per

Num. 11.

Distinctio ordinis vnde sumitur.

Officia quatuor minorū ordinum.

Ordo sacer quid.

per se: & sic quilibet ordo est sacer, cùm sit sacramentum quoddam. Alio modo ratione materiæ, circa quam habet actum. Et sic aliquis ordo dicitur sacer, qui habet aliquem actum circa aliquam rem consecratam. & sic sunt tres ordines sacri, scilicet Sacerdotalis, qui habet actum consecrandi panẽ & vinum, &c. Diaconatus, qui habet actum circa corpus & sanguinem Christi in vase: & Subdiaconatus, qui habet potestatem super vasa sacra & corporalia. Ideò istis tribus ordinibus continentia indicitur: vt mundi & sancti sint qui sancta tractant: his etiam iniungitur sub præcepto, diuinum officium siue septem horæ canonicæ, in c. dolentes, extra de celebratione Missarum.

Ordinati in sacris ad quid tenentur.

Ordinatis autem aliis quatuor ordinibus non iniunguntur septem horæ canonicæ, nec eis indicitur continentia, ideò non impediunt matrimonium contrahendum, sicut tres sacri, qui etiam dirimunt cõtractum, vt infrà dicetur.

Clericatus autem, ad quem pertinet diuinas laudes dicere, ad quem non requiritur aliqua specialis potestas, sed solùm deputatur ad tale officium, quod fit per tonsuram siue coronam: ideò non est ordo, sed dispositio & præambulũ ad ordines. Et licet clericus sit in altiori statu quàm laicus, non tamen habet amplioris potestatis gradum. Sed quia deputatur ad diuinum cultum, oportet quòd deputatio fiat per Episcopum, ad quem pertinet confirmare & ordines conferre, vasa & templa consecrare, cœmiteria & vestes benedicere, ac omnia quæ ordinantur ad diuinum cultum, applicare. Nec tamen per talem deputationẽ quæ fit in clericatu, clerici matrimonio, bonisque temporalibus priuantur: quia terrenorum possessio non contrariatur diuino cultui, ad quem clerici deputantur: licet nimia sollicitudo eis prohibeatur: Quia (vt D. Gregor. ait) affectus in crimine est. Et quanuis Hugo de S. Victore dicat quòd postquam aliquis est factus clericus, ad sacros ordines promotus, Episcopus qui eum promouit absque patrimonio, debet illi prouidere de victu aut beneficio. Ipsi tamen ex ordine suscepto, tenentur Ecclesiæ ministrare.

In addi. 3. p. q. 40. art. 5. An episcopatus sit ordo.

Ad sciendum autem an Episcopatus sit ordo, notandum est quòd ordo dupliciter accipitur: Vno modo vt est sacramentum: & sic (vt dictum est) omnes ordines ad sacramentũ Eucharistiæ ordinantur. & hoc modo accipiendo, Episcopatus non est ordo distinctus à sacerdotio: quia Episcopus nullam potestatem habet supra corpus Christi verum, quam non habeat sacerdos. Alio modo potest considerari ordo, secundum quod est officium quoddam, respectu quarundam actionum sacrarum. Et sic cùm Episcopus habeat potestatem in omnibus actibus hierarchicis, respectu corporis mystici, quam non habet sacerdos: sequitur quòd episcopatus est ordo: Quia ordo est disparitas gradus in spiritualibus dispensandis. Vnde D. Dionys. assignat tres ordines, scilicet Episcopum, Sacerdotem, & ministrum: intelligendo per ministrum, Diaconum, & inferiores ordines, qui eminenter sunt in Diacono.

In lib. Eccle. Hier.

B

Ver. 4. *De institutione sacramenti Ordinis.*

C. 16. Ver. 14.

SAcramentum Ordinis fuit immediatè à Christo institutum, quemadmodum & cętera sacramenta: prout definitum fuit in synodo Tridentina, de qua dictum est. Fuit etiam determinatum in quarto consilio Carthaginensi, in quo omnes gradus ordinis, & modus, quo ordinatio facienda est, discernuntur: habetur etiam in nouem canonibus Apostolorum. Et quanuis Euangelistæ non faciant de omnibus ordinibus mentionem: quia teste diuo Diony. Christus voluit formas sacramentorum esse occultas, ne venirent in irrisionem infidelium, eas tamẽ docuit & ante & post resurrectionem, maximè per dies 40. apparens eis & loquens de regno Dei, hoc est de regimine Ecclesię. Legimus etiã in Euangeliis Christũ quodam modo vsum fuisse actibus omnium ordinum: & tunc (vt verisimile est) ordinem instituit, & potestatem vtendi & conferendi Apostolis dedit. Quo ad ordinẽ hostiariatus, habetur quòd fecit quasi flagellum de funiculis, & eiecit ementes & vendentes, boues quoq; & oues prophanantes templum. Et Ioan. 10. dixit: Ego sum ostiũ: per me si quis introierit, &c. Officio lectoratus vsus est, cùm aperuit librũ Esaiæ, & cõpleta lectione Prophetiæ, clausit & dedit ministro. Officio Exorcistæ vsus est, quãdo tetigit aures surdi & muti, dicens: Epheta, quod est adaperire, dedit Apostolis potestatem spirituum immundorum, vt eiicerent eos.

Christus quodam modo omnium ordinũ officio vsus est. Ioan. 2. Luc. 4.

Officiũ verò Acolitatus in se esse protestatus est dicẽs: Ego sum lux mundi: qui sequitur me, nõ ambulat in tenebris. Officio Subdiaconatus vsus est in cœna, quando præparauit materiam sacramẽti: ac etiam officio Diaconi, cùm ministrauit & ministrari fecit sanguinẽ. Officium autem Sacerdotale, quantum ad primũ actum exercuit, cùm panem & vinum consecrauit, & instituit cùm dixit, Hoc facite in meam commemorationem: hoc est, quod me vidistis facere, scilicet cõsecrare, &c. facite. Mat. 26. & Ioã. 13. Exemplum dedi vobis, vt quemadmodum ego feci, ita & vos faciatis. Quo ad secundum verò actum ordinis sacerdotalis, post resurrectionem, cùm dixit, Ioan. 20. Accipite spiritum sanctum: quorum remiseritis peccata, &c. Potestatem verò Episcopalem instituit, cùm dixit Petro, Pasce oues meas: nam promiserat, Matth. 16. Tibi dabo claues regni cœlorum: per quas quæcunque ligaueris super terram, &c. Sed realis datio & exhibitio fuit, cùm dixit, Pasce oues meas. Cùm enim character episcopalis & sacerdotalis sit eiusdem speciei: differenter tamen, quia in Episcopo est extensior, & character episcopalis præsupponit sacerdotalem: ideò per illa verba de futuro, Matth. 16. non fecit eum Episcopum: neque Apostolos, per illa verba, Matth. 18. Quæcunque ligaueritis super terram, ligata erunt & in cœlis: quæ verba debent intelligi promissiuè, fundata scilicet Ecclesia. Sed primò fecit eos sacerdotes in cœna, quantum ad primum actum, qui consistit in consecratione, cùm dixit, Hoc facite: quo ad secundum verò actum, qui consistit in absolutione, cùm dixit, Ioan. 20. Quorum remiseritis, &c. Deinde fecit Petrũ Episcopum Episcoporum, cùm dixit Ioan. 21. Simon Ioannis diligis me plus his? Pasce agnos: & Pasce oues. Postremò in die Ascensionis fecit alios Episcopos, sub ditione tamen Petri, cui commiserat oues, cùm dixit, Euntes in mundum vniuersum, docete omnes gentes, &c. Principalis enim actus Episcopi est docere: ideò dixerunt, Act. 6. Non est æquum nos derelinquere verbum Dei, & ministrare mensis. Et licet Christus non fuerit vsus vnctionibus, & aliis solennitatibus, eò quòd haberet potestatem excellentiæ: docuit tamen Apostolos illis signis sensibilibus vti. Ideò visi sunt, & per exemplum & traditiones suas, modum & formã vtendi successoribus reliquerunt. Et quanuis Apostolus de tribus tantum ordinibus fecerit mentionem, scilicet de Episcopõ, Presbytero, & Diacono: non tamen ex hoc sequitur quòd Christus illos solos ordines instituerit. Tunc enim propter defectum & paucitatem ministrorum omnia inferiora ministeria Diaconibus committebantur, vt patet ex D. Dionysio 5. ca. Eccle. Hierarchiæ, vbi dicit: Ministrorum alij stant ad portas templi clausas, aliud alij proprij ordinis operantur, alij autem sacerdotibus proponunt super altare sacrum, quod pertinet ad subdiaconum. Sed postmodum ampliatus est cultus diuinus: & Ecclesia quod implicitè habebat in vno, explicitè tradidit diuersis. Vnde D. Ignatius Diui Ioannis discipulus, in epistola ad Ecclesiam Antiochenam dicit, Saluto Subdiaconos, saluto Lectores, Cantores, Hostiarios laborãtes, & Exorcistas.

Mat. 7. Mat. 10. Ioan. 8. In addi. 3. p. q. 37. art. 5. ad. 2.

Apostoli prius sacerdotes, quàm episcopi.

In addi. 3. p. q. 37. ar. 2. ad. 3.

Ver. 5. *De primatu Petri.*

A

CVm Christus ordinum diuersitatem in Ecclesia statuerit secundum diuersos potestatis gradus quos eis tribuit: non sunt audiendi hæretici, qui omnes Christianos parificant, & eandem potestatem habere dicunt: nullam distinctionem inter Episcopum & Sacerdotem facientes: vt Aërius hereticus, qui ambiens episcopatum, nec valens obtinere, hunc errorem primus inuenit. sed vt repullularet curarunt Valden. & hæretici neoterici: qui etiam nõn erubuerunt D. Petri primatũ tollere velle, & illũ aliis episcopis & presbyteris æquare. Hi omnes in pluribus generalibus conciliis fuerunt condemnati, maximè in concilio Constantinopolitano his verbis, Veneramur, secundum scripturas & secundum canonum statuta, sanctissimum antiquæ Rom. Episcopum primum esse & maximum Episcoporũ: & post ipsum Constantinopolitanum Episcopũ. Et D. Cyril. Episc. Alexandrinus dicit, Vt membra maneamus in capite nostro Apostolico Rom. Pontifice, à quo nostrum est quęrere quid credere, & quid tenere debeamus, ipsum veneramur: ipsum rogantes pro omnibus, quoniã ipsius solius est reprehẽdere, statuere, soluere,

In addi 3. p. q. 4. ar. 8.

& ligare, loco illius qui ipsum ędificauit. Et nulli alij quod suum est plenum, sed ipsi dedit, cui omnes iure diuino caput inclinant & primates mundi tanquam ipsi Domino Iesu Christo, obediūt. Id enim expresse habemus in Euangelio. Nam soli Petro & successoribus promisit Christus claues regni cœlorum, hoc est ecclesiæ militantis primatum dicens, Tu es Petrus, non Ioannes, non Andreas: & super hanc petram ædificabo (loquitur de futuro) Ecclesiam meam, &c. Et tibi dabo, &c. Nec per verba sequētia (quæ debent intelligi secundum præcedentia) dedit aliquam potestatem Petro aut aliis: sed solum promisit & declarauit virtutem clauium quas daturus erat Petro. Nec etiam per illud quod habetur Matth. 18. Quod patet ex hoc quod prædixerat, Dic Ecclesiæ. Si Ecclesiam non audierit, &c. intelligebat cùm Ecclesia secundum exteriorem gubernationem esset fundata. Quod non fuit antequam Christus diceret Petro: Pasce oues meas. vbi comparans eum aliis, dixit: Simon Ioānis diligis me plus his? dixit ei, Etiam Domine, tu scis quia amo te. dixit ei iterū, & postquam respondit, ait illi: Pasce agnos meos, per agnos imperfectos: & postquā interrogasset eum tertiò, dixit: Pasce oues meas, per oues intelligens perfectos, prout erant inter cæteros Apostoli. Et sicut soli Petro & successoribus dedit illas cōmittendo pasturam & gubernationē non solum agnorum, sed etiam ouium. Ideo qui non est subiectus Petro, non est de ouili Christi. Huic argumento nec sufficienter nec apparenter respondere possunt hæretici, quin ex hoc loco habeatur solum Petrum cōstitutum esse pastorem omnium, etiam ipsorum Apostolorū, cùm fuerint oues Christi. Et licet D. Petrus esset ouis Christi, fuit tamen cōstitutus pastor omniū aliarum ouium, & ei non fuit deputatus alius particularis pastor. Hoc ipse Petrus declarauit in primo concil. Act. 15. vbi dicitur quòd conuenerunt Apostoli & Seniores ad Petrū videre de obseruatione circuncisionis, & aliorū legaliū. Cumq; magna conquisitio fieret: surgēs Petrus, dixit ad eos, Viri fratres, vos sitis quòd ab antiquis diebus Deus in nobis (hoc est inter nos) elegit per os meum gentes audire verbū Euangelij, & credere. Ibi clarè explicauit & affirmauit, ad se resolutionem & fidei decisionē pertinere, quam etiam dedit præsente Apost. Paulo, qui dixerat, Gal. 2. Mihi enim qui videbantur aliquid esse, nihil contulerunt: Sed cōtrà cùm vidissent quòd creditū esset mihi Euangeliū præputij, sicut & Petro circuncisionis. qui enim operatus est Petro in apostolatum circuncisionis, operatus est mihi inter gentes, &c. subiungit dextras dederunt mihi & Barnabæ, societatis. Et nihilominus cùm Petrus dixisset Deum elegisse gentes audire verbum Euangelij per os Petri, & credere: non est ausus Paulus se illi æquare, nec eum reprehendere, prout fecit in illa simulatione Antiochena. Quod vtique fecisset, si Petrus verum non dixisset, nec ambulasset secundum veritatem Euangelij. Sed ipse cum tota multitudine recognouit Petrum pastorem & superiorem omnium: dicitur enim in textu: Tacuit multitudo, audita resolutione Petri dicentis: Quid tentatis imponere iugum super ceruices discipulorum, quod nec nos, nec Patres nostri portare potuimus? quam resolutionem D. Iacob de Petri licentia & authoritate, recitādo dicta D. Petri publicauit, eò quòd Episcopus Hierosolymitanus esset. Et sic apparet quod D. Petro data est primò potestatis plenitudo, per Petrum ad alios deriuanda, & ab eo dirigenda, tutanda, & confirmanda. vnde Luc. 22. Et tu aliquando conuersus, confirma fratres tuos, hoc est Apostolos, quo ad potestatem & directiorem ac soliditatem fidei.

Soli Petro Christus primatū dedit.

Petro non fuit deputatus particularis pastor.

Potestatis plenitudo à Petro deriuatur in singulares personas.

Ratione etiam naturali ac manifesta conuinci potest Christum vnum super omnes dimisisse pastorē: Quia cùm Christus sit sapientia patris, necesse est dicere ipsum perfectiorem instituisse politiam in Ecclesia sua, quàm fuerit aliqua politia humana. Sed euidenter constat politiam regalem, in qua præsidet vnus, esse omnibus aliis perfectiorem, vt probat Philosophus 12. Metha. Et ideo illi qui primatum Petri negant, sunt schismatici & hæretici: negant enim vnitatem quam Christus tantum commendauit, & pro ea orauit. Manifestum est etiam quod inter Episcopum & Papam sunt alij gradus dignitatum, correspōdentes gradibus vnionis diocœsum, prouinciarum, & regnorum, secundum quos vna congregatio vel communitas includit aliam, & cōmunitas totius mundi includit communitatem omnium regnorū: & sic sunt Archiepiscopi, Primates, Patriarchę. Nec obstat quòd in sacerdotio Leuitico erat tantum vnus Pontifex, hoc est, sacerdotum Princeps, scilicet Aaron: Quia ritus Iudæorum non erat diffusus in diuersis regnis, sed in vna gente tantùm. Et ideò non oportebat quòd sub eo qui habebat potestatem principalem, alij Pontifices distinguerentur.

Ad ampliorem tamen notitiam & argumentorum solutionem, notandum est primò, quod inter Sacerdotem & Episcopum (quantum ad actum principalem, qui est consecrare corpus Christi verum) non est differentia: Quia potestas sacerdotalis, quantum ad consecrationem, non dependet ab aliqua alia superiori potestate, nisi diuina. Sed quantum ad secundum actum, qui est præparare populum ad susceptionem sacramenti Eucharistię, per absolutionem & remissionem peccatorum, potestas sacerdotalis pendet ab aliqua superiori potestate, scilicet humana. Omnis enim potestas, quæ non potest exire in actum, nisi pręsuppositis quibusdā ordinationibus, pendet ab alia potestate, quæ illas ordinationes facit. Sacerdos autē (vt suprà dictū est) nō potest soluere vel ligare, nisi prępposita iurisdictione, qua subdantur ei illi quos absoluit, cùm peccator subditus sit materia sacramenti pœnitentię. Hæc autem subiectio & iurisdictio est ex dispositione humana: igitur, &c. Potest tamen consecrare quamlibet materiam à Christo determinatā: nec requiritur alia iurisdictio vel licentia, quo ad necessitatem sacramenti: quanuis ex congruitate requiratur consecratio altaris, & benedictio vestium. Et ideò resolutoriè loquendo, potestas ordinis est æqualis in sacerdote, & Episcopo, & non potestas iurisdictionis, per quam habet Episcopus supra Presbyterum, quòd possit excōmunicare, absoluere, suspendere, interdicere, cōferre sacramentū confirmationis & ordinis, chrisma, templa, vasa consecrare, vestes benedicere, & alia huiusmodi, quæ tangunt corpus Christi mysticū. Secundò notandū est quòd potestas sacerdotalis exceditur à potestate Episcopi, quasi à potestate alterius generis, scilicet potestate iurisdictionis. Sed potestas Episcopi exceditur à potestate Archiepiscopi, & aliorū superiorū, ac etiā Papæ, quasi à potestate eiusdē generis: Quia omnes habent iurisdictionem & potestatē supra corpus Christi mysticum. Ideò omnem actum hierarchicū siue potestatiuum, quem potest facere Papa in administratione sacramentorū confirmationis & ordinis, potest facere Episcopus, non autem simplex sacerdos. Et ideò quantū ad ea quę sunt episcopalis ordinis, omnes Episcopi sunt æquales. Et propter hoc vnus alium potest consecrare. Sed non sunt æquales in potestate iurisdictionis, secundum quam quicquid potest inferior, potest superior, sed non econuerso. Nec propter hoc Ecclesia potest dici monstruosa, tanquam habens plura capita, quia sunt subordinata.

Sacerdos & episcopus in potestate cōsecrādi sunt æquales.

Episcopus quibus excedit sacerdotem.

Omnes Episcopi in quo sint æquales.

Ex præmissis apparet falsum esse fundamentum hæreticorum, qui dicunt nullam Christum potestatem dedisse Petro, quam non dederit aliis Apostolis: Quia nulli aliorum dictum est, quòd diximus suprà de pastura agnorum & ouium, aut confirmatione fratrum. Et si allegentur authoritates Sanctorum dicentium, quòd dedit Petro in persona Ecclesiæ: dicendum quòd dedit Petro tanquam capiti Ecclesiæ, & successoribus suis. sicut Moysi tanquam capiti synagogæ, & successoribus suis, vt expresse Christus dixit Mat. 23. Super Cathedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisæi: Omnia ergo quæcunque dixerint vobis, seruate & facite, eò scilicet quòd habeant potestatem Moysi, cùm sedeant in cathedra eius, hoc est, cùm sint eius successores. Et cùm D. Ambrosius super illud, Pasce oues meas, dicit: Quas oues? & quem gregem? non solùm tunc suscepit Petrus claues, sed & nobiscum suscepit, & nos cum illo eas suscepimus: debet intelligi quòd Christus non dedit claues soli Petro, pro persona sua, sed etiam pro successoribus suis, & pro illis quos ipse vel alij Episcopi ordinarēt aut consecrarent. aliàs politia Christi fuisset manca & imperfectior humana. Nec obstat quod dicitur Actorum octauo: Cùm audissent Apostoli qui erant Hierosolymis, quòd recepisset Samaria verbum Dei, miserunt ad eos Petrū & Ioannem: Quia illa missio non fuit pręceptiua, sed cōsultiua. Nec obstat pariter quòd successor Petri,

fra-

frater est & peccare potest, ideò corrigendus, iuxta illud: Si peccauerit in te, &cæ. Tandem sequitur, Dic Ecclesiæ, Quod si ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus. Ex quo sequitur quòd Papa subiicitur correctioni ecclesiæ, & potest per eam puniri, maximè vbi abuteretur potestate, & totam ecclesiam scandalizaret. Vnde & D. Pau. in faciem restitit Petro, Galat. 2. cùm non sit data potestas in destructionem, sed ædificationem, vt dicitur 2. Cor. 10 iuxta illud Hier. 24. Ædificabo eos & non destruam, & plantabo eos, & non euellam. Sed tunc Papa nō agit vt Papa, sed vt particularis persona: & ideo vt particularis persona subiicitur correctioni Ecclesiæ, maximè quando deuiat à fide, vt habetur in c. si Papa. 40. dist. vel alia facit, quibus absque eius correctione, nō posset aliter ecclesiæ remedium adhiberi: aliàs politia Christi non esset ita bene ordinata, sicut pollitia humana. Sed adhuc non contigit, quòd aliquis Papa fuerit per ecclesiam depositus: & valdè difficile est quòd non inueniantur alia remedia: Seruādæ enim essent multo plures solenitates in eius correctione & depositione, quàm in depositione aliorum episcoporum. Dominus Cardinalis de Turre cremata in. 2. lib. suæ summæ de Ecclesia, cap. 99. & sequentibus vsque ad. 110. dat alia remedia, & diffuse tractat hanc quęstionem: ideo si vis amplius perscrutari, poteris eo recurrere.

Mat. 18.

Ver. 6. *De conferentibus sacramentum ordinis.*

A

In add. 3. p. q. 30.

EX differentia inter sacerdotem & episcopum apparet, quòd solus episcopus est minister huius sacramenti: Quia potestas episcopalis se habet ad potestatē ordinum inferiorum: quemadmodum ipsa virtus politica, quę communicat bonum commune ad artes, quæ coniectant bonum speciale. Sed politica ponit legem inferioribus, in quo, qualiter, & quo modo inferiores se debeant habere & exercere. Et ideo ad episcopum pertinet in omnibus diuinis mysteriis & officiis aliquos collocare: vnde ipse solus confirmat, quia confirmati in quodam officio confitendi fidem constituūtur. Ipse etiam solus virgines benedicit, quæ figuram gerunt ecclesiæ Christo desponsatæ, cuius cura ipsi principaliter committitur. Ipse etiam ministros ordinum consecrat, & vasa: quemadmodum officia & beneficia distribuit. Et quanuis idem secundum essentiam sit character sacerdotalis, qui & episcopalis: Character tamen sacerdotalis non est adeò extensus: quia character sacerdotalis non se extendit nisi ad duos actus: Vnus est actus cōsecrationis panis & vini: & in hoc sacerdos est æqualis episcopo Alius actus est pręparatio hominum ad recipiendū hoc sacramentum, per absolutionem & remissionem peccatorum præcedente contritione vel attritione, & confessione. & hunc actum exercere non potest, nisi supposita iurisdictione, quam ex se non habet, sed ab episcopo. Character autē sacerdotalis per consecrationem sacerdotis in episcopum extenditur ad iurisdictionem, & ad plenam collationem sacramentorū confirmationis & ordinis, & ad alia quæ prædiximus. Et quia episcopus prædicta habet ex ipsa sua consecratione: ideo in hoc sunt omnes episcopi æquales: ita quòd si episcopus attentet ordinare nō subditum, est verè ordinatus: licet episcopus peccet. Sed si sacerdos attentet absoluere non subditum, non est absolutus: cùm materia sacramenti pœnitentię sit peccator subditus, vt dictum est. Omnes tamen episcopi sunt æquales in iurisdictione, sub moderatione tamen D. Petri vel eius successoris, ad quem pertinet iurisdictionem limitare. & ideo si episcopus confirmet vel ordinet non subditum, peccat: licet eius ordinatio teneat. Et cùm potestas confirmandi & ordinandi sequatur characterem, qui est indelebilis ab homine: ideo episcopus hæreticus & depositus attentans confirmare vel ordinare, vere confirmat & ordinat, dummodo habeat intensionem faciendi quod Ecclesia facit. & ideo à talibus confirmati vel ordinati, nō sunt reconfirmandi vel reordinandi. Quemadmodum si sacerdos degradatus attentet consecrare, verè consecrat: cùm bonitas ministri sit de essentia sacramenti.

Quid ad episcopum pertineat.

Character sacerdotalis quando & quomodo extenditur.

Ordinis sacramentum conferri debet in ieiuniis quatuor temporum: Minores tamen conferri possunt diebus Dominicis & in festis præcipuis, hoc est totis duplicibus, non solum vni, sed pluribus, dummodo nō videatur vniuersalem ordinationem facere. Sacri verò ordines in quolibet sabbato quatuor temporum, & in sabbato ante Dominicam in passione, & in vigilia Paschæ. vt habetur in c. de eo, extra de temporibus ordinandorum. Episcopatus verò diebus Dominicis, hora tertia, & in Ecclesia quam elegerit consecrator. de his in c. ordinationes. 75. distin. Papa tamen omnibus diebus potest ordinare, cùm determinatio temporis sit de iure humano. Nec alius à Papa potest plures sacros ordines cōferre aut etiam minores cum subdiaconatu, absque dispensatione apostolica.

Ordinis sacramentum quo tempore conferri debet.

Ver. 7. *De suscipientibus sacramentum Ordinis.*

B

In addi. 3. p. q. 36. ar. 1. q. 39. art. 1.

c. 16. §. 3. ver. 2.

Leui. 19.

SOli viri sunt capaces sacramenti ordinis, & non mulieres: Adeò quòd si episcopus attentet ordinare mulierem in sacerdotem, nil faciet, nec ipsa reciperet characterem sacerdotalem, nec alterius ordinis: Quia est contra statum ei à Domino inditum, vt probatum fuit cum de ministro sacramenti Eucharistiæ ageretur. Ordinis sacramentum suscipientes debent esse in gratia, non ex necessitate sacramenti, sed ex necessitate præcepti: Quia si mali præsumant suscipere, peccant mortaliter: licet suscipiant sacramentum. Peccant etiam existentes in peccato mortali, quodcunque sacramentum ministrare præsumentes: quia homo sancta sanctè pertractare debet: Scriptum est enim: Sancti estote, quoniam ego sanctus sum. Et quanuis degradatus aut quicunque peccator in necessitate baptizās non peccet: peccat tamen etiam in necessitate ministrans, siue exercens ea quæ pertinent ad sacramentum ordinis: Quia non potest esse talis articulus necessitatis in ordine exercendo, sicut in baptismo administrando. D Hierony. dicit quòd non solum episcopi & presbyteri debent magnopere prouidere, vt cunctum populum cui præsident, sermone & conuersatione pręcedant, sed etiam inferiores gradus, & omnes qui diuino oraculo deseruiunt. Quanuis peccatores corporale obsequium Christo in membris eius ministrare possint & eleemosynam facere, nō tamen spirituale, ad sacramenta pertinens. vnde D. Diony. Immundis (hoc est peccatoribus) nec symbola (hoc est sacramentalia signa) phas est tangere.

i. c. Eccle. Hierar.

Scientia in ordinandis requisita.

Debent etiam suscipientes hoc sacramentum, habere sufficientem scientiam, secundum conditionem ordinis quem suscipiunt, & præcipuè sacerdotes. Religiosi tamen qui solum admittuntur ad primum actum, scilicet, consecrationis, & non ad secundum, scilicet, curam animarum, tenentur habere tantum scientiæ, quantum requiritur ad ritè & rectè perficiendum & celebrandum sacramentum Eucharistiæ. Seculares verò qui ad sacerdotium & ad curam animarum promouentur, siue supra corpus Christi mysticum, debent habere maiorem scientiam: quia ex talium ore populus legem Dei requirit, vt dicitur Malach. secundo. Non requiritur tamen quòd sciant omnes difficiles quæstiones: quia in his debet ad superiores recursus haberi. Ad episcopos verò pertinet, vt etiam quæ in lege difficultatem facere possunt, sciant: & tanto magis, quanto in maiori gradu collocantur. vnde. 1. Pet. 3. Parati semper ad satisfactionem omni poscenti vos rationem de ea quæ in vobis est spe, cum modestia & timore, conscientiam habententes bonam. Ex hoc sequitur quòd peccant episcopi indignos & insufficientes absque diligenti examinatione & sufficienti probatione ordinantes, & ad regimē animarum admittētes. Ideo ad Titum. 5. Nemini cito manus imposueris. Et quanuis non semper inueniantur idonei ministri: nihilominus tamen (vt D. Clemens dicit) Melius est paucos ministros habere bonos, quàm multos malos & insufficientes. Nec propter temporalia commoda indigni & insufficientes sunt promouēdi. Nec sequitur aliquem fore perplexum, vt peccandi necessitatem habeat: Quia potest peccatum dimittere, vel officio aut beneficio renuntiare.

Contra pluralitatem sacerdotum.

De tempore ordinandorum.

Requiritur etiam in omnibus ordinibus de necessitate præcepti (quanuis non sacramenti) vsus rationis: licet in minoribus, si necessitas adsit, & spes profectus ante annos pubertatis, hoc est. 14. sed non ante septēnium, etiam si sint in vsu rationis, possunt ordinari: sed non in maioribus. Subdiaconatus requirit 18. annum, Diaconatus 20. presbyteratus. 25. Episcopatus. 30. vt habetur in titu. de

ætate & qualitate ordinãdorum, extra, per totum titulum & in Clemen. 1. & c. cùm in cūctis, extra de electione. nec potest episcopus super ætate dispensare. Dicunt tamen aliqui quòd sufficit attingere vltimum annū: quia in his, annus inceptus habetur pro completo: licet non in testamentis, vt in l. qua ætate. ff. de testamentis. Seruitus etiam impedit: quia nullus potest dare quod suum non est. Si tamen ordinetur seruus, ordinem quidem suscipit, sed peccat ordinans, ac etiam ipse: nec absque consensu domini potest ministrare. Si autem dominus eius consentit ordinationi, efficitur liber. Nec est simile de muliere, quia eius subiectio est naturalis, & non seruitus. Homicidæ verò quia sunt irregulares, non sunt ordinandi, etiam si sint homicidæ sine culpa. Si tamen ordinantur, suscipiunt. Idem dicendum est de illegitimè natis, de quibus Deut. 23. Nō ingredietur mãser (hoc est illegitimè natus) ecclesiam Dei vsque ad quartam generationem. Idem etiam dicendum est de mutilatis, ac etiam bigamis, circa quos nec Papa cō sueuit dispensare: quia. 1. Tim. 3. Oportet episcopum esse vnius vxoris virum. & si esset bigamus, esset falsa significatio propter quod aliqui dicunt quòd dispensatus à Papa non est tutus in conscientia: sed de his infra hoc cap. §. 7. versic. 14.

Ver. 8. *De effectibus sacramenti ordinis.*

C Potissimus, licet posterior effectus sacramenti ordinis est gratia sacramentalis, per quam datur facultas congruè & debitè exequendi officium in ordine ad communitatem, & pellendam ignorantiam in plebe: nisi sit obex ex parte recipientis. Effectus huius gratiæ sacramentalis vltra gratiam gratum facientē, est in intellectu, qui per eam fortificatur & dirigitur ad debitè exercendum officium ordinis. Alius & prior effectus est character, qui imprimitur in quolibet ordine, qui est dispositio ad prædictam gratiam sacramentalem, & præsupponit characterem baptismalem, sine quo (etiam si sacramentum ordinis conferatur) non accipitur, cùm baptismus sit ianua sacramentorum. Non tamen præsupponit de necessitate sacramenti characterem confirmationis: quia Apostoli acceperunt sacerdotium ante confirmationem. Congruum tamen est quòd prius confirmentur, quàm ordinentur. Nō est etiam de necessitate superiorum ordinum, quòd aliquis inferiores ordines prius susceperit; quia potestates sunt distinctæ vt patet ex actibus. Et vna (quantū est de ratione sui) non prærequirit aliam in eodē subiecto, excepta potestate episcopatus, qui non habet aliam characterem à sacerdotali. Ideo in primitiua Ecclesia aliqui ordinabantur in presbyteros, qui non habebant inferiores ordines: & tamen poterant omnia quæ inferiores ordines possunt: Quia inferior potestas virtute comprehenditur in superiori, vt sensus in intellectu, & potestas ducis est in rege. Postea tamē determinatū est quòd ad maiores ordines nō se ingerant qui in minoribus officiis nō se humiliauerunt, vt habetur in c. solicitudo. 25. dist. Et inde est quòd qui ordinantur per saltum, secundum canones nō reordinātur: sed quod omissum fuerat, pœnitentia imposita suppletur, vt habetur in ca. vnico, extra de clerico per saltum promoto. Et quia tonsura est signum regni & perfectionis (quia est figuræ circularis, quæ est perfectissima, vnde reges coronantur.) Ideò cùm seruire Deo regnare sit, secūdum D. Greg. congruum est quòd ordinandi prius tonsurentur, siue clericatum (qui non est ordo, sed dispositio ad ordines) recipiant: non tamen est de necessitate sacramenti, sed ex ordinatione Ecclesiæ.

In addi. 3. p. q. 35.

Tonsura siue clericatus non est ordo.

Ver. 9. *De clauibus Ecclesiæ.*

D Necessarium est dicere ecclesiam habere claues, cùm Dominus noster Iesus Christus, filius Dei, & verus Deus, fidelis in promissis, illas D. Petro promiserit, Mat. 16. Tibi dabo claues regni cœlorum. Non est tamē intelligendum quòd dederit claues materiales, sed metaphoricas & similitudinarias. Accipit enim claues pro potestate auferendi vel ponēdi impedimentum ingressus regni cœlorum, quemadmodum per clauem ponitur vel remouetur impedimentum ingressus domus. Et quia regnum cœlorum clauditur homini per peccatum. ideo potestas qua tale obstaculum remouetur, dicitur clauis regni cælorum: Quia remouendo tale obstaculum, aperit; & non remouendo, claudit: Sicut Deus dicitur indurare, non quidem impartiendo malitiam, sed nō conferēdo gratiam. Et cùm per hanc potestatem cōferatur gratia, per quam aperitur infernus, quando quis educitur de peccato, quod dicitur inferni porta: & clauditur, cùm homo per gratiam disponitur, vt in peccatum vltra non labatur: ideo talis potestas potest dici clauis inferni, vel quia aperiendo paradisum, clauditur infernus: & claudēdo paradisum, aperitur infernus. Ideò Apoc. 1. Ego habeo claues mortis & inferni. & Apoc. 9. dicitur clauis putei. & 10. dicitur clauis abyssi. Sed quia vnumquodque denominatur à digniori, ideo potius dicuntur claues regni cœlorū, quàm inferni. Et quanuis ostium cœli (quantum est de se) semper sit apertum: tamen dicitur clausum alicui, propter impedimētum intrandi. Impedimentum autem toti naturæ humanæ positum est per peccatum primi parentis, & per Christi passionem fuit amotum. Ideo Apoc. 4. Vidi in cœlo ostium apertum quod est Christus, qui de seipso dicebat, Ioā. 10. Ego sum ostium. Sed quia adhuc quotidie manet clausum propter peccatum originale contractum, vel actuale commissum, indigemus sacramentis & clauibus Ecclesiæ. Nec obstat quod Apocal. 3. dicitur de Christo, quòd aperit, & nemo claudit: quia hoc intelligendū est de apertione lymbi sanctorum Patrum ne quis vltra in illum descendat. Cùm autem hæc potestas remouendi peccatum, & conferendi gratiam authoritatiuè, pertineat ad sanctissimam Trinitatem ideo dicitur quòd solus Deus, qui est trinus & vnus, habet clauem authoritatis. Sed in Christo homine, siue secundum humanam naturam, fuit potestas remouēdi prædictum obstaculum, per meritum suæ sacratissimę passionis, quòd dicitur aperire ianuam cœli: ideo Christus dicitur habere claues excellentiæ. Et quia ex latere Christi dormientis in cruce, fluxerunt sacramenta, ex quibus, vt dictum est, ædificata est ecclesia: ideo in sacramentis ecclesię efficacia passionis Christi manet. Et propter hoc ministri Ecclesiæ, qui sunt dispensatores sacramentorum, dicuntur habere claues ministeriales, ad prædictum impedimētum remouendum. Et sic triplex est clauis, scilicet, authoritatis excellentiæ, & ministerij. Clauis igitur (prout accipitur in sacris literis) est potestas ligandi atque soluendi: qua ecclesiasticus iudex dignos potest & debet recipere, & eis aperire, & indignos excludere siue claudere, vel non soluere. Notandum tamen quòd cùm in foro conscientiæ causa agatur inter hominem & Deum, & in foro exterioris iudicij agatur causa hominis ad hominem: sequitur quòd absolutio vel ligatio, quę vnum hominem ligat vel absoluit, quo ad Deum, tantum pertinet ad forum pœnitētiæ. Sed illa quæ hominem ligat, in comparatione ad alios homines, pertinet ad forum publicum exterioris iudicij: vt excommunicatio, qua homo à consortio hominum separatur, quæ non est propriè & directè actus clauis, sed magis actus exterioris iudicij, quod promulgatur. Vnum quia sententia excommunicationis aliquo modo pertinet ad aditum regni, secundum quod Ecclesia militans est via ad triunphantem: ideo talis potestas, qua homo excommunicare potest, secundum quosdam dicitur Clauis: Sed propriè clauis est in foro pœnitentiæ, quæ à magistro dicitur potestas ligandi atque soluendi, &c.

In Addi. 3. p. q. 17. ar. 1.

Clauis quō claudat paradisum.

Clauis triplex.

Clauis ecclesiastica quid.

Clauis diuiditur primò in clauem communiter dictam, quam alij vocant clauem iurisdictionis, de qua inferiùs: & clauem propriè dictam, quam vocant clauem ordinis, quæ subdiuiditur in clauem scientiæ & potentiæ, vt infrà dicetur. Et hæc clauis ordinis quo ad essentiam, nil aliud est, quàm character sacerdotalis, quantum ad secundum actum, scilicet absoluendi vel retinendi. Quia quo ad primum, qui est potestas consecrandi, secundum Diuum Thomam clauibus non connumeratur: licet (vt dictum est) quantum ad essentiam sit vna & eadem potestas, & idem character. Quia potestas, quæ dicitur clauis, est ad diuersos actus eiusdem generis: Potestas verò consecrandi se extendit ad vnum tantum actum. Nec etiam potestas consecrandi (quantum est de se) ordinatur ad tollendum impedimentum regni cœlorum, sicut potestas soluendi & ligandi, quæ habet plures actus: ideo secūdum illos, dicitur diuidi in clauem scientiæ, & clauem potentiæ siue potestatis. Quia in omni actu qui requirit idoneitatem ex parte recipientis, duo sunt necessaria illi qui

Clauis diuiditur in clauem iurisdictionis & ordinis.

Clauis ordinis quid.

qui debet actum illum exercere, ſcilicet, iudicium de idoneitate recipientis, & expletio actus, ſcilicet, ſolutio vel ligatio: Sicut in actu iuſtitiæ diſtributiuæ, per quam redditur alicui id quo dignus eſt, opus eſt primò iudicio, per quod diſcernitur an iſte ſit dignus: Secundò ipſa redditio ſiue diſtributio. Sic ad ſacerdotem pertinet primò iudicium, an iſte ſit dignus abſolui: Secundò ipſa abſolutio. Et ad vtrunque iſtorum poteſtas ſiue authoritas quædam exigitur. Poteſtas diſcernendi ſiue iudicandi, dicitur Clauis Scientiæ: Et authoritas ſiue poteſtas ligandi & ſoluendi, dicitur Clauis Poteſtatis. Non eſt tamen arbitrandum quòd habitus vel actus ſcientiæ acquiſitus vel infuſus, relatus in ordine ad aliam clauem potentiæ, ſit clauis ſcientiæ, ſicut quidam dicere voluerunt: Quia multi ſacerdotes carent huiuſmodi habitibus, & tamen habent claues. Nec eſt etiam aſſerendum quòd quædam induſtria naturalis, qua vtuntur ad abſoluendum ſacerdotes illiterati, dicatur clauiola, quæ per ordinem acceptum fiat clauis,

Clauis ſcientiæ quid.

quæ prius non erat, vt videtur dicere Magiſter Sententiarum, qui in hoc non eſt ſequendus, eò quòd hæc non videntur concordare verbis Euangelij, quæ D. Petro claues promittunt. Sed clauis ſcientiæ eſt authoritas exercendi actum ſcientiæ. quæ authoritas quandoque eſt ſine ſcientia, & quandoque ſcientia eſt ſine authoritate, ſicut patet in iudiciis ſecularibus. aliquis enim iudex ſecularis habet authoritatem iudicandi, & tamen nō habet iuris prudentiam. Et econuerſo aliquis habet iuris prudentiam, qui non habet authoritatem iudicandi. Et quia actus iudicij, ad quod quis ex authoritate ſuſcepta ordinatur, ſine vtroque bene fieri non poteſt: ideò authoritas iudicandi, quæ eſt clauis ſiue ſcientia, abſque peccato accipi non poteſt. Ideò peccant ignorantes, ſed ad tale munus ſacerdotij offerentes. Sed ſcientia quæ prærequiritur abſque peccato, etiam ſuſcepto ordine acquiri poteſt. Cùm autem clauis (vt dictū eſt) ſit eſſentialiter character ſacerdotalis: ſequitur quòd omnes ſacerdotes habent claues, licet nō omnes habeant exercitium illarū: ſed ſolùm illi, qui habent iuriſdictionē ſiue curam animarum ordinariā vel delegatam.

Ver. 10. *De effectu clauium.*

A

In addi. 3. p. q. 18. c. 16. Ver. 11.

EFfectus clauium eſt cauſare ornatum & gratiam ſacramentalem in pœnitente effectiuè & attinctiuè, inſtrumentaliter tamen. Et quanuis D. Tho. in. 4. ſequens Magiſt. Sent. dixerit quòd ſolum diſpoſitiuè: in tertia tamen parte Summæ aliter dixit, vt dictum eſt. Et quia ad gratiæ infuſionem ſequitur culpæ remiſſio: ideò virtus clauium ſe extendit ad culpæ remiſſionem inſtrumentaliter & ex conſequenti. Verum quia per ſacramentum pœnitentiæ nunquam datur gratia, niſi præparatio adſit, vel prius fuerit, ſicut nec per baptiſmum in adultis: Ideò virtus clauium, quæ habet efficaciam ex paſſione Chriſti, operatur ad culpæ remiſſionem, non ſolum quando abſolutio à ſacerdote actualiter datur, ſed etiam quando eſt in voto & deſiderio, ſicut dictum eſt de baptiſmo. Alius effectus clauium eſt cōmutatio reatus pœnę æternę in temporalem: quem effectū non ſolum habet cùm abſolutio datur, ſed etiam cùm eſt in voto & deſiderio, vt patet in contrito, cui ante abſolutionem dimiſſa eſt pœna æterna, vel ſaltem commutata in pœnam temporalem. Et quando actus clauis exercetur per abſolutionem actualem vltra ornatum & gratiam ſacramentalem, dimittit de pœna temporali ſecundum diſpoſitionem confitentis qui talem & tam feruentem poteſt habere contritionem, quòd tota pœna delebitur. Nec tamen propterea peccatum manet impunitum: quia per pœnam paſſionis, quæ per claues applicatur, ſatisfit illi.

De iterata abſolutione.

Sed difficultas eſt non modica, an ſuper idem peccatū actus clauis repetitus, hoc eſt abſolutio repetita, aliquid operetur. Equidem certum eſt quòd ſi ſacerdos abſque noua confeſſione repetat abſolutionem, in vanum eam repetit, cùm ſacramentum naturaliter operetur quantum poteſt ab initio, ſecundum diſpoſitionem recipientis. Et ideò abſque irreuerentia ſacramenti non repetitur, quemadmodum forma conſecrationis euchariſtiæ, imò videtur ex quadam infidelitate procedere, niſi fortè ſacerdos dubitet ſe dediſſe abſolutionem & tunc videtur idem iudicium: ſicut quando eſt dubium de baptiſmo, & poteſt dicere, Si te non abſolui, ego te abſoluo à peccatis tuis, &c. Si verò eadē hora peccator idem peccatum confiteatur, etiam videtur ſuperfluum repetere abſolutionem. Sed ſi in craſtinum cōfiteatur idem peccatum & alia: tunc certum eſt claues in illo operari, ſecundum diſpoſitionem confitentis: directè quidem, quo ad peccata de nouo perpetrata: & indirectè ſiue ex conſequenti circa peccata aliàs confeſſa. Si verò nullum peccatum de nouo commiſerit, videtur quibuſdam quod in prima abſolutione remittitur virtute clauium, quantum dimitti poteſt: licet valeat iterata confeſſio, tum propter verecundiæ meritum, tum etiam propter inſtructionem, tum propter interceſſionem ſacerdotis, tum propter maiorem certitudinem. Sed hoc non videtur verum: quia illo ſuppoſito quòd in prima abſolutione totum effectum habuerit, licet rationes prædictæ eſſent cauſa ſufficiens iterandæ confeſſionis, ſic quòd pœnitens non malè ageret reconfitendo: non tamen eſſet cauſa ſiue ratio reiterandi abſolutionem, maximè in eo qui non habet aliquam cauſam dubitationis de prima abſolutione: Quia ita poterit dubitare poſt ſecundam abſolutionem, ſicut poſt primam. Ideò ſicut ſacramentum extremæ vnctionis non iteratur ſuper eundem morbum, eò quòd totum quod fieri potuit per ſacramentum, factum fuit per primam applicationem, licet in craſtinum infirmus melius ſe diſponat & petat: ſic, &cæt. Et ſi in ſecunda confeſſione non requiratur abſolutio: ſic nec requiritur quod ille qui audit ſecundam cōfeſſionem, habeat claues, ſi ibi vis clauium nil operetur. Et ideo alij dicunt quòd in ſecunda abſolutione propter illam humilitatem & verecundiam, virtute clauium confertur augmentum gratiæ. Et quantò maior gratia recipitur, minus de impuritate præcedentis peccati remanet: & ideo minor pœna purgans debetur. Et ſic per frequentem confeſſionem poterit totus reatus pœnæ deleri. Nec eſt ſimile de extrema vnctione: quia illa (vt dictum eſt) ordinatur cōtra debilitatē voluntatis, & propter periculū exitus. Et quia per ſacramētum extremę vnctionis voluntas ſufficienter firmatur, ideo nō iteratur niſi euaſo periculo in alia peccata incidat, per quæ voluntas de nouo debilitatur. Tunc etiam adueniente eodem periculo, & perſeuerante eodem morbo, ſacramentum iteratur. Pœnitentiæ verò ſacramentum non ſolum directè ordinatur contra culpam, cùm deleatur per contritionem: ſed etiam contra pœnam quam habet. Sed adhuc ex hoc ſequi videtur, quòd etiam ſacramentum extremæ vnctionis propter augmentum gratiæ poſſet iterari: quia per eam eſſet maior fortificatio voluntatis. Negatur conſequentia: quia principaliter ordinatur contra debilitatem volūtatis in periculo mortis exiſtentem: licet ex conſequenti ordinetur contra peccata. Ideò D. Iacobus conditionaliter dicit, Si in peccatis ſit, &c. Ideo remoto principali, remouetur effectus ſacramenti. Notandum præterea quòd cùm ſacerdos inſtrumentaliter & in virtute Dei operetur: ſacerdotis operatio debet eſſe conformis in vſu clauium operationi Dei: Deus autē operatur in culpam & pœnam, ſed diuerſimodè, culpam ſoluendo & dimittendo, ſed non ligando, niſi indirectè, inquantum non ſoluit. Sed in pœnam habet operationem directè, quantum ad ſolutionem & ligationem: quia pœnam æternam remittit, & ligat ſiue infligit pœnam temporalem.

Sacerdos quomodo ſe habet ad culpæ et pœnæ ſolutionē et ligationem.

Sic ſacerdos in abſoluendo virtute clauium, habet aliquam operationem ordinatam ad culpæ dimiſſionem & ſolutionem, ſed non quo ad ligationem, niſi vt dictum eſt, inquantū nō abſoluit. Sed in pœnam habet operationem ligandi atque ſoluendi: ſoluendi quidem pœnam quam dimittit: & ligandi ad pœnam quæ remanet: ad quam ligare dicitur dupliciter: Vno modo conſiderando ipſam quantitatem pœnę in communi: & ſic non ligat niſi inquantū non ſoluit. Alio modo conſiderando hanc vel illam pœnam determinatè: & ſic ligat ad pœnam: imponendo eā tanquam medicinam purgatiuam impuritatis peccati, & aliquando tanquam medicinam præſeruatiuam.

Notabile dictum.

Nec obſtat quòd vis & efficacia clauium procedit à paſſione Chriſti, qui plenè ſatisfecit, ſoluit, & non ligauit: quia etiam paſſio Chriſti obligat nos ad pœnam aliquam, per quam ei conformemur. Vnde Rom. 8. Si filij, & hæredes, &c. quia illa paſſio non ſemper totaliter applicatur, ſed ſolum ſecūdum diſpoſitionem recipientis, quem oportet conformari Chriſto. Vnde ſequitur: Si tamen compatimur,

timur,

timur, ita vt conglorificemur. & in eodem c. ſequitur, Nam quos præſciuit, hos & prædeſtinauit conformes fieri imagini filij ſui. Notandum inſuper quòd (vt D. Dio. in fine Eccle. Hierar. dicit) Sacerdotibus vtendū eſt virtutibus hierarchicis quomodo diuinitas eos mouerit. In cuius ſignum Matth. 16. ante poteſtatem clauium Petro promiſſam, fit mentio de reuelatione per diuinitatem ei facta. Et Ioan. 20. poteſtati remiſſionis Apoſtolis datę pręmittitur, Accipite Spiritum ſanctum: quo filij Dei aguntur. Ideo ſi vltra illum motum diuinum vti ſua authoritate præſumpſerint, non ſequitur effectus ad vſum illum, vt idem Diuus dionyſius dicit. Et quia pœnæ ſatisfactorię infligendæ, ſunt medicinæ: & ſecundum medicorum artem, medicinæ non ſunt determinatæ, nec omnibus omnia competunt: vnde variandæ ſunt non ſecundum voluntatem medici, ſed ſecundum ſcientiam medicinæ, & diſpoſitionem infirmi: ita & pœnæ ſatisfactioriæ in canonibus determinatæ, non competunt omnibus: ſed variandæ ſunt ſecundum arbitrium ſacerdotis, non ſecundum propriam voluntatem, ſed ſecundum diuinum inſtinctum, & diſpoſitionē pœnitentis. Et ideò ſicut aliquando medicus prudenter non dat medicinam efficacem, quæ ad morbi curationem ſufficiat, ne propter debilitatem naturæ maius periculum oriatur: ita ſacerdos diuino inſtinctu motus non ſemper eam pœnam vni peccato debitam totam iniungit: ne infirmus ex magnitudine pœnæ deſperet, & à pœnitentia recedat. Nec tamen peccator ob inſufficientem, pœnæ iniunctionem prorſus à pœna liberatur: ſicut nec infirmus per medicinam leuiorem à languoribus. Et licèt Chriſti actio, noſtra ſit inſtructio: nec legamus Chriſtum ligaſſe aliquem, ſiue pœnam iniunxiſſe: non tamen ſequitur quòd ſacerdos non debeat iniungere: quia ſacerdos non habet poteſtatem excellentiæ, vt Chriſtus, qui interiora cordis nouerat, & promouebat ad totalem ſanctificationem: qui etiam (vt exemplum iniungendi pœnitentiam ſacerdotibus daret) impoſuit onus portandi grabatum ei qui in porticu Piſcinę annos. 38. habuerat in infirmitate ſua, Ioan. 5. Nec eſt aliquis ſacerdos habens vſum rationis, qui abſque iniunctione pœnitentiæ præſumat aut intendat à reatu pœnæ debitæ pro parua pœna iniuncta totaliter abſoluere. vnde poſt pœnitentiæ iniunctionem & abſolutionem, ſperantes de eorum voluntaria pœnitentia, Dominum deprecantur, dicentes, Meritum paſſionis Domini noſtri Ieſu Chriſti, & interceſſio Diuæ Virginis Mariæ, & bona opera quæ facere intendis, ſint tibi in remiſſionem peccatorum, ſcilicet, quo ad pœnam, & in augmentum gratiæ, & futurum prēmium vitę æternæ. Vnde monendi ſunt ſimplices ſacerdotes, vt hanc orationem dicant: quia virtute clauium opera pœnalia ſequentia in gratia facta, habent maiorem vim ſatisfaciendi, quàm haberent ſi prætermitterentur, & quàm ſi ſacerdos remittat, vt quidam faciunt, ad miſericordiam Dei.

Pœnitentiæ iniungendæ non ſunt determinatæ.

Chriſtus iniunxit pœnitentiam.

Ver. 11. *De miniſtris clauium.*

A Ecceſia triumphans, ſcilicet, Angelorum, qui (vt habetur Apoc. 12.) vicerunt in merito paſſionis Chriſti præuiſæ, claues non habet, cùm eorum natura ſit poſt electionem inflexibilis. Et per conſequens impedimentum vel obſtaculum ingreſſus regni cœlorum ab eis non poteſt remoueri. Eccleſia verò humana ante lapſum non habuit claues: quia non egebat ſenſibilibus ſacramentis, vt dictum eſt. Poſt lapſum verò Adæ, quanuis coërtionem delictorum iure naturæ habuerit, & per legem Moyſi ordinem ſacerdotalem, & authoritatem & poteſtatem diſcernendi, & iudicandi, ac condemnandi, ſiue declarandi lepram, & ſeparandi à caſtris & ſynagoga, ac etiam reintroducendi: non dicitur tamē claues habuiſſe, niſi figuraliter: Quia poteſtas illius ſacerdotij non ſe extendebat ad cœleſtia, nec auferebat obſtaculum ingreſſus regni cœlorum: neque purgabat homines à culpis, ſed ab irregularitatibus, & inducebat purgatos ad tabernaculum manufactum, per ſanguinem hircorum aut taurorum, ſed non introducebat in tabernaculum non manufactum, ſicut ſacerdotium Chriſti, qui per proprium ſanguinem introiuit ſemel in ſancta; æterna redemptione inuenta. Ideò dicitur habere clauem ſiue poteſtatem authoritatis, inquātum Deus: & excellentiæ, inquantum homo, per meritū ſuę paſſionis. vnde Apoc. 3. dicitur, Hęc dicit qui habet clauē Dauid. Et dedit alijs ſacerdotibus claues inſtrumētales ſiue miniſterij, quas nullus nō ſacerdos, cuiuſcunq; dignitatis aut ſanctitatis exiſtat, habet. Vnde D. Ambr. Hoc ius (ſcilicet, ſoluendi & ligandi) ſolis ſacerdotibus eſt conceſſum. Et licet hoſtiarij habeant claues materiales: non tamen habent authoritatem iudicandi, qui digni ſint, & qui indigni ingreſſus regni cœlorum. Mulieres autem cùm ex natura ſint in ſtatu ſubiectionis, non poſſunt habere aliquam ſpiritualem iuriſdictionem: quia etiam, ſecundum Philoſophum in. 8. Ethic. corruptio eſt vrbanitatis, quando ad mulierem dominium peruenit. Ideò ſunt incapaces clauium ordinis, ac etiam iuriſdictionis. & ſic non poſſunt excommunicare, neque ſuſpendere: licèt abbaticis committatur aliquis vſus clauium, ſicut corrigere ſubditas moniales, propter periculum quod imminere poſſet, ſi viri mulieribus cohabitarent. Notandum tamen quòd licèt clauis iuriſdictionis poſſit competere communitati (quia ſunt quædam capitulà quę habent iuriſdictionem, & poteſtatem excommunicandi, & ſic conuenit pluribus ſimul ex æquo:) Non poteſt tamē cōmunitati competere clauis ordinis. Et quanuis ſancti viri per proprium actum poſſint mereri & benedicere aliis de congruo: non tamen poſſunt benedictionem, quæ eſt ex merito Chriſti, inſtrumentaliter alicui applicare, niſi ſint ſacerdotes. Quia quantum ad hoc requiritur maioritas ordinis, non virtutis: licèt in alijs quod melius eſt, maius ſit vt Diuus Auguſt. dicit, & Hebr. 7. habetur, Sine vlla contradictione quod minus eſt, à maiori benedicitur. Primus qui poſt Chriſtum habuit claues regni cœlorum, fuit Diuus Petrus, qui habuit poteſtatem illimitatam: deinde alij Apoſtoli, qui ſecundum aliquos habuerunt à Chriſto immediatè poteſtatem etiam illimitatam, limitabilem tamen per Diuum Petrum, cui ſoli & ſucceſſoribus paſtura agnorum & ouium commiſſa eſt, vt ordo inter eos ſeruaretur. Quæ enim à Deo ſunt, ordinata ſunt, Rom. 13. Ex his ſequitur Primò, quòd ſolus Papa, Diui Petri ſucceſſor, & Chriſti vicarius, cum plenitudine poteſtatis poteſt claue vti in quemlibet, cùm ſolus habeat iuriſdictionem, quæ requiritur ad vſum clauium ſuper omnes. Epiſcopi autem & ſacerdotes, cùm non habeant vniuerſalem iuriſdictionem, ſed limitatam & diſtinctam ſecundum ſuas diocœſes & parochias, non poſſunt vti claue in quemlibet, ſed in ſubditos tantum, niſi in articulo mortis, in quo authoritate Apoſtolica omnibus ſacerdotibus conceſſus eſt vſus clauium, vt dicit Gloſ. in c. paſtoralis. §. præterea, ſuper verbo, præterquam in mortis articulo, extra de offi. iudi. ordi. & tex. in c. non dubium, & ca. quanuis, extra de ſent. excom. Qui tamen fuerunt abſoluti à caſibus reſeruatis, ſi conualeant, tenentur reſeruantibus ſe præſentare. Secundò ſequitur quod Papa & epiſcopi poſſunt ſibi certos caſus reſeruare, à quibus eis inferiores abſoluere non poſſunt, etiam eos qui ſunt aliàs ipſis ſubditi, cùm ad abſolutionem requiratur iuriſdictio, quæ à maioribus ad inferiores deriuatur. Ideò ſuperior propter rationabiles cauſas poteſt ſibi aliquos caſus reſeruare, in quibus iudicium inferiori non committit: aliàs omnes iuriſdictiones eſſent ęquales: & non inuenirentur gradus, & per conſequens neque ordo. Et ſic hierarchia Eccleſiaſtica non eſſet ordinata, quod eſſet cōtra id quod dicit Apoſto. Ro. 13. Quæ à Deo ſunt, ordinata ſunt. Ideò neceſſe eſt dicere quòd ſimplex ſacerdos curatus non poteſt pœnitentē excommunicatū abſoluere: ſed debet ad excōmunicantē remittere. Non poteſt etiam pœnitentē à caſibus reſeruatis, qui nō habent excommunicationē annexā, abſoluere, ſic quòd non teneatur reſeruanti illos confiteri. Tenetur igitur pœnitentem remittere ad ſuperiorem, maximè in quinque caſibus: Primus eſt in ſolenni pœnitentia imponenda: Secundus, quando pœnitens eſt excommunicatus à ſuperiori: Tertius, in irregularitate contracta: Quartus de incendiariis: Quintus, quando in aliquo epiſcopatu ſunt enormia crimina, quę ad terrorem reſeruantur epiſcopo, vt conſuetū eſt. Conſuetudo enim dat & aufert iuriſdictionem, vt in presbyteris ſecularibus, qui vndecunq; ſint, mutuò ſe abſoluūt. exceptis caſibus reſeruatis. Et eodē modo dicendū eſt de caſibus ſummo Pōtifici reſeruatis, propter excommunicationē eius annexā,

In Addi. 3. p. q. 19.

c. 16. Ver. 9.

Synagoga non habuit claues niſi figuraliter.

Mulieres nō poſſunt haberre claues Eccleſiæ.

Papa & epiſcopi poſſunt ſibi reſeruare caſus.

Pœnitentes habentes caſus reſeruatos ſunt remittendi.

& aliiſ

& aliis in bulla, quæ Romæ legi consueuit in Cœna Domini, contentis. Non possunt tamen superiores totam iurisdictionem curatis aut aliis inferioribus datam supprimere: neque indifferenter & ad libitum suum absque causa rationabili eximere à suis prælatis immediatis, aut casus reseruare: cùm potestas nō sit data ad destructionem, sed ad ædificationem. Nec obstat quòd Christus omnibus discipulis simpliciter dixit, Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, & cæ. & nihil excepit: igitur, &c. Quia postmodum limitandi potestatem dedit Petro, cùm dixit, Pasce agnos, & oues meas: intelligens per hoc, quòd vsus potestatis datæ deberet exerceri secundum ordinationem & moderationem vniuersalis pastoris. Notandum præterea quòd quando contingit sacerdotem esse participem criminis sui subditi (sicut cùm commisit adulterium cum parochiana sua) non debet ipse sacerdos audire confessionem illius, sed debet ad alium mittere: nec etiam illa debet ei confiteri, sed alteri habenti facultatem, vel licentiam petere alteri cōfitendi, tum propter periculum, tum quia est minor verecundia. Si tamen confiteretur, & sacerdos absolueret, esset adsoluta. Quod enim Diuus Augustinus dicit, Nullus sacerdotis officio vti debet, nisi sit immunis eorum quæ in aliis iudicat: quia debet intelligi, nisi sit immunis, saltem per pœnitentiam, & de congruitate & non necessitate sacramenti. Notandum insuper quòd licet nullus in seipsum possit vti potestate clauium (cùm talis potestas requirat pro materia: peccatorem subditum confitentem, & nullus sit sibiipsi subditus: quia subiectio est relatio præsupponens duo extrema) Possunt tamen Papa & episcopus ac curatus aliis seipsos subiicere, & eorum iurisdictionem extendere, sicut & limitare. Quo facto licèt remaneat superior simpliciter, est tamen inferior secundum quid, inquantum se subiicit ei quo ad hoc.

2. Cor. 10.

Ioan. 20.

Papa in confessione est inferior secundum quid

Ver. 12. *De claue iurisdictionis.*

B Clauis iurisdictionis nō est idē quod character sacerdotalis aut episcopalis, cum aliquis, qui non est ordinatus, possit habere clauem iurisdictionis: quia iurisdictio temporalis non habet actum directum circa obstaculum introitus regni cœlorum: sed iurisdictio spiritualis, quæ aliquo modo aditum præbet ad regnum cœlorum, & remouet impedimētum, dicitur clauis minus principalis, de cuius quidditate, subiecto, ac fundamento, actibus, & effectibus dicendum est. Quibusdam videtur quod iurisdictio sit purum ens rationis: quia si sit ens reale, non apparet quomodo causetur in anima: quia nec per sacramēta, nec per aliud habens sufficientem virtutem: maximè cùm in absentia & magna distantia spiritualis iurisdictio possit dari. Sed hoc non videtur verum: quia sequeretur quòd cessante operatione intellectus, nulla esset iurisdictio, cùm purum ens rationis sic definiatur, prout dictum est. Præterea purum ens rationis non potest esse causa entis realis, cùm causa debeat esse potior suo effectu: & id quod est in potentia, non possit reduci in actum, nisi per id quod est actu. Sed clauis iurisdictionis est causa entis realis, puta traditionis Sathanæ, & separationis ab Ecclesia, & aliis huiusmodi: igitur est ens reale, à Deo procedens, vt dicitur Rom. 13. Non est potestas nisi a Deo, & quæ a Deo sunt, ordinata sunt, aliqua immediatè à Deo, aliqua verò mediantibus causis secundis, cuiusmodi est clauis iurisdictionis, quæ fuit a Christo immediatè collata Diuo Petro & aliis Apostolis, secundum quoddam, vt per eos aliis distribueretur, & etiam per successores eorum. Et sic clauis iurisdictionis est habitudo siue relatio ordinis & subiectionis, quæ causatur per applicationem superioris ad inferiores etiam distantes & absentes, virtute diuina. Differētia tamen est inter habitudinem ordinis hierarchiæ angelorum, & inter habitudinem ordinis hominum: quia in angelis ille ordo naturaliter inest eis: & ideo inferior angelus non potest resistere superiori: imò cognita voluntate superioris angeli aliqua præcipientis, naturaliter necessitatur ad implendum illud. In hominibus autem non est illa habitudo naturalis, nec adest semper, sed gratuitè, liberè, & ad tempus: quia potest illa habitudo ordinis inter homines mutari. Ideo licet homo inferior debeat subiici superiori, & præcepta illius implere: potest tamen ex libertate arbitrij contra huiusmodi ordi-

Iurisdictio non est purum ens rationis.

Clauis iurisdictionis quid.

nem venire: sed hoc faciendo peccat. Nec est inconueniēs quod aliqua relatio causetur in aliquo absque sui mutatione, nec per aliquod agens, quod agat directè in ipsum, sed sufficit quòd sit actio & mutatio in termino: vt similitudo, quæ est relatio realis in homine albo, immutato manente, nascitur & consequitur ad albedinem eius qui dealbatur, & fit albus, etiam in magna distantia. Sic etiam iurisdictio à summo Pontifice in episcopum deriuatur, & cōsequitur virtutem fidei, quæ est fundamentum eius. Et ideo deficiente fundamento fidei in aliquo per hæresim, necesse est omnem iurisdictionem & authoritatem Ecclesiasticam corruere: vt dicunt communiter doctores in c. si Papa. 40. dist. Hoc etiam videtur innuere Apost. cùm ait: Audet aliquis vestrum habens negocium apud alterum, iudicare apud iniquos (hoc est infideles, qui non habent nec habere possunt iurisdictionem super fideles) & non apud Sanctos? & infrà, Secularia igitur iudicia si habeatis contemptibiles qui sunt in Ecclesia, illos constituite ad iudicandum. Clauis ordinis à claue iurisdictionis in hoc differt: quia clauis ordinis, quæ est idem cum charactere, est indelebilis: Clauis autē iurisdictionis est amissibilis. Differūt etiam in hoc: quia clauis ordinis quo ad executionem prærequirit iurisdictionem & subiectionem: sed clauis iurisdictionis non præsupponit clauem ordinis, cùm episcopus non sacerdos habeat iurisdictionem ante cōsecrationem, & possit excommunicare, ac etiam eius officialis in solo clericatu existens. Subiectum autem huius clauis est intellectus, mediantè fide, quæ est fundamentum eius, vt dictum est. De hac claue loquebatur Christus, Quæcunque ligaueritis, & cæt. Clauis iurisdictionis habet plures actus ac officia: Primò legem statuere, & statuendo ligare & abrogando vel dispensando soluere. de dispensatione dictum est: de ligamine verò legis dicetur infra c. 17. ver. 2. Secundus actus est punire, & à pœna liberare, puniendo ligat, liberando soluit. Tertius actus est distribuere bona Ecclesiæ. & hic actus diuiditur in distributionem per modum iustitiæ siue meriti, de qua dictum est, cùm de iustitia distributiua ageretur: & in distributionē per modum suffragij, quæ fit per indulgentias, de quibus infrà dicetur hoc. §. versi. 18.

1. Cor. 6.

Claues ordinis & iurisdictionis differunt.

c. 5. §. 5. Ver. 6.

Ver. 13. *De pœnis & censuris Ecclesiasticis.*

C Clauis iurisdictionis ligat per pœnam, quæ infligitur propter culpam: cuius deordinatio per pœnam reordinatur. Vtitur autem multis pœnis, quæ canonicæ, hoc est per canones determinatæ dicuntur, scilicet, temporali & pecuniaria, quæ largo modo dicitur pœna: Quia pœna propriè accipitur pro corporali, afflictiua, vel priuatiua, vt sunt ieiunia, peregrinationes, vigiliæ, detrusio in monasterium, virgæ citra effusionem sanguinis. Aliquando verò vtitur censuris, quæ communiter dicuntur sex, scilicet suspensio, interdictum, irregularitas, depositio, degradatio, excommunicatio siue anathema. Suspensio est censura Ecclesiastica, quæ aliquando à iure, aliquando a iudice profertur: qua prohibetur personæ Ecclesiasticæ vsus siue exercitium alicuius ordinis, officij, vel beneficij ad tēpus. de hac in c. ad reprimendam, extra de offic. ordina. Depositio est priuatio officij vel beneficij absque spe restitutionis, retēto tamen priuilegio clericalis fori. Degradatio est priuatio legitimæ executionis ordinū & officiorum Ecclesiasticorū simpliciter & ex toto in perpetuū, cū priuatione priuilegij clericalis fori, absque spe restitutionis, cū certa solennitate: vt si episcopus sit degradādus, fiat ab archiepiscopo cū duodecim episcopis assistētibus, secūdum Panor. in c. nō potest, extra de sententia & re iudicata: vel tres, si sit diaconus aut subdiaconus, vt in c. felix. 15. q. 7. & c. degradatio, de pœnis, li. 6. Si verò nō est in sacris, potest fieri à solo episcopo, in pręsentia capituli. Et quādo est degradādus pro hęresi, si fuerit seculari curiæ relinquēdus, vel perpetuò immutandus, sufficit Episcopus cū duobus Abbatibus, & aliis religiosis personis, vt in c. quoniam de hæreticis, li. 6. Et induetur degradandus vestibus sui gradus, quæ ei auferunt ordine retrógrado, incipiendo ab vltimo datis, digitique & capitis corona vitro leniter radun tur, & tandem induitur vestibus secularibus, & relinquitur curiæ seculari puniendus, rogando vt eum citra effusionem sanguinis puniat. Finito negotio, curia secularis suscipit

Pœnæ canonicæ quæ dicantur.

Censuræ Ecclesiasticæ sex.

Degradatio quid.

suscipit illum, vt eum secundum demerita puniat. Interdictum est separatio à iure vel iudice facta, à certis sacramentis, scilicet, non necessariis, & omnibus diuinis officiis, ac Ecclesiastica sepultura. Irregularitas est impedimentum officij vel beneficij, & aliquando est pœna, quando contrahitur propter delictum, puta homicidium vel celebrationem in excommunicatione. Aliquando non est pœna, quando contrahitur absque peccato, vt in bigamo qui contraxit cum vidua vel corrupta, vel qui conuolauit ad secundas nuptias, quod absque peccato fieri potest.

Interdictum quid.

Ver. 14. *De Excommunicatione.*

A Excommunicatio est à qualibet licita fidelium communicatione separatio. Ad cuius euidentiam sciendum est quòd aliquis per baptismum, in Ecclesia ad duo ascribitur, scilicet, ad cœtum fidelium, & ad participationem sacramentorum. Secundum præsupponit primum: Quicunque enim participat in sacramentis, participat in cœtu siue societate fidelium: sed non econuerso. Et ideo aliquis potest per excommunicationem ab Ecclesia separari, siue extra Ecclesiam fieri dupliciter: Vno modo à communione & participatione sacramentorum. & hæc separatio dicitur Excommunicatio minor: quæ vltra separationem sacramētorum separat etiam ab his quæ sunt in via, ad sacramenta percipienda vel administranda. Quia sic excommunicatus non est eligibilis siue habilis ad quodcunque officium vel beneficium Ecclesiasticum. & sic taliter excommunicatus peccat recipiendo & administrando sacramenta: licet non efficiatur irregularis. & quanuis possit eligere actiuè, non tamen potest eligi passiuè. & si beneficium illi conferatur, non tenet collatio, nisi prius absoluatur, vt habetur in c si celebrat, extra de clerico excommunicato administrante. Completa ergo definitio minoris excommunicationis est hæc: Excōmunicatio minor est censura Ecclesiastica, priuans seu separans hominē à communione & participatione sacramentorum, & susceptione officij & beneficij Ecclesiastici; & non à cœtu fidelium, nec ab introitu Ecclesiæ, & audientia missæ ac diuini officij, nec etiam à participatione suffragiorum secundum se, quia per accidens priuat à suffragiis, quando taliter excommunicatus est in peccato mortali. sed hoc accidit excommunicationi minori, quæ aliquando est sine peccato mortali. Contrahitur autem excommunicatio minor multis modis: Primò per quodlibet peccatum notorium, & propter peccata, propter quæ negatur Ecclesiastica sepultura, & per pugnam in duello, & sacrilegium, & violationem Ecclesiasticæ immunitatis, ac etiam per participationem ciuilem cum excommunicato maiori excommunicatione. quod fit aliquando cum peccato mortali, quando communicat in contemptum clauium: quādoque sine mortali, vt cùm cōmunicat ex leuitate. Potest etiam quis communicare cum excommunicato maiori excommunicatione absque quocunque peccato in casibus permissis, qui hoc versu continentur: Vtile, lex, humile, res ignorata, necesse: Hæc faciunt vt anathema non possit obesse: hoc est, propter vtilitatem notabilem, vel vinculum legis matrimonij, vel famulatum, vt ancillę & famuli atque liberi, vel propter necessitatem, & sic creditores & alij, &c. Ab hac excommunicatione potest quilibet proprius sacerdos, aut ab eo vel superiori ad audiendas confessiones delegatus, absoluere: quia non habet perfectam rationem excommunicationis, sed aliquid ipsius participat. Si quis verò participat cum excommunicato maiori excommunicatione in crimine, pro quo ille est excōmunicatus, si in sententia excommunicationis lata communiter vel particulariter, includantur dantes consilium, auxilium, vel fauorem, est excommunicatus maiori. Si verò communicat cum excommmunicato maiori excommunicatione, in alio crimine, non incurrit propter hoc maiorem excommunicationem, sed solum minorem. Hac sententia excommunicationis quo ad participationem sacramentorum, & suffragia, duntaxat innodantur à Deo omnes existentes in peccato mortali, etiam occulto: quia tales absque pœnitentia indigni sunt sacramentis. Ideo præsumentes accedere, peccant: & cùm non habeant charitatem, quæ est principium communionis suffragiorum, non sunt participes omnium timentium, &c. licet Ecclesia occultis peccatoribus administret sacramenta. Alio modo excluditur aliquis ab Ecclesia, vltra prędicta à licito cœtu & societate fidelium, non solùm in spiritualibus, sed etiam in ciuilibus. & talis exclusio siue separatio dicitur excommunicatio maior. Et sic excōmunicatio maior est censura Ecclesiastica, à iure vel iudice prolata, qua quis priuatur omni licita communione fidelium, in spiritualibus & corporalibus siue ciuilibus, quę in his versibus continentur: Si pro delictis anathema quis efficiatur: Os, orare, vale, communio, mensa negatur. Et sic prohibetur osculum, oratio, salutatio, contractus ciuiles, & comestio. & hæc videntur esse prohibita de iure diuino. Vnde in c. Sicut. 11. q. 3. dicitur, Sicut Apostoli statuerunt, dicentes cū excōmunicatis non est communicandum: & si quis excommunicato scienter locutus fuerit, communione priuetur. Et Apostolus postquam excommunicauit Corinthium propter fornicationem, scribit: Si is qui frater (hoc est fidelis) nominatur, est (scilicet, sententialiter declaratus) fornicator, aut auarus, aut idolis seruiens, cum huiusmodi nec cibum sumere. Et Diuus Ioannes in secunda canonica, Si quis venit ad vos, & hanc doctrinam (scilicet, rectæ fidei & obedientiæ) non affert, nolite eum recipere in domum, neque ei aue dixeritis: quia qui dicit illi aue, communicat operibus eius malignis. Hæc maior excommunicatio dicitur Anathema, quod interpretatur separatio, quæ est medicinalis: quia per eam fit ex veneno peccati, tiriaca ad pellendum peccatum. Hoc tamen intelligendum est, quando non contemnitur: quia tunc est æternæ mortis damnatio, vt habetur in c. nemo. 11. q. 3. Excommunicatio maior fuit figurata in eiectione Adæ & Euæ de paradiso, quæ habetur Gen. 3. & in lege Moysi in separatione Mariæ & aliorum leprosorum, qui emittebantur extra castra Num. 12. Excommunicatione vtebantur Iudæi tempore Christi, vt habetur Ioan. 9. vbi dicitur quòd parentes cæci nati timebant Iudæos: Iam enim conspirauerant Iudæi, quod si quis confiteretur eum esse Christum, extra synagogam fieret. Samaritani etiam habebantur pro excommunicatis. Vnde Ioan. 4. dicitur, Non coütuntur Iudæi Samaritanis. Sed illa excommunicatio non habebat effectus, quos habet excommunicatio per Christum instituta, cùm dixit, Si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Ethnicus & Publicanus. Hæc verba bene intelligens Apostolus, hac censura vtendo, declarauit effectum, qui est traditio Sathanæ, quem non habebat in lege antiqua, nec alios, de quibus versiculo sequenti.

In Addi. 3. p. q. 21. ar. 1.

Excommunicatio minor quid.

Quis possit absoluere à minori excommunicatione.

Excommunicatio maior quid.

1. Cor. 5.

Excommunicationis figuræ.

Mat. 18. 1. Cor. 5. & 1. Tim. 1.

Ver. 15. *De effectibus maioris excommunicationis.*

Excōmmunicatio maior tot & tāta mala affert, quòd aliquis deberet potius velle incurrere omnia mala tēporalia, quàm in maiorem excommunicationem incidere Vnde D. Chrys. Nemo contemnat vincula Ecclesiastica: quia nō est homo qui ligat, sed Christus. Inter alia autem mala quæ affert, sunt nouē pręcipua. Primum Malum, est horrendum exilium, & miserabilis eiectio ab Ecclesia, quę est maior pœna temporalis, quæ possit esse. quæ dicitur à iuristis, Mors ciuilis. Vnde Ouidius, Nescio qua natale solum dulcedine cunctos Ducit, & immemores non finit esse sui. Magnum proculdubio malum est consideratio priuationis naturalis soli. Natale solum Christianorum est Ecclesia, vbicunque terrarum sita sit, ad quā intrandam & diuina audienda, & orandum, & spiritualia percipienda, habet ius quilibet fidelis in Ecclesia per baptismum regeneratus: sed per excommunicationem pellitur non solùm à sua parochiali, sed etiam ab omni alia, vbicunque sit: & adeò peccat excommunicatus intrans & se immiscens diuinis in aliis Ecclesiis, in quibus non est denunciatus, quemadmodum in sua parochia, in qua non est publicatus, nisi ratione scandali & turbationis quę sequi posset. Secundum malum est priuatio sacramentorum, quæ sunt medicinæ & via recuperandi sanitatem spiritualem, hoc est gratiam, & per consequens gloriam. Sed quo ad hanc priuationem sacramentorum sciendum quòd excommunicatus maiori excommunicatione, ingerens se sacramentis, peccat mortaliter, nec recipit vltimum effectum sacramenti, qui est gratia: efficiturque irregularis & inhabilis ad ordines & beneficia, absque dispensatione apostolica, vt dicunt doctores in c. Engeltrudā. 3. q. 4. Nihilominus B

nus tamen si contrahat matrimonium, tenet & recipit characterem, si ingerat se sacramento confirmationis aut ordinis: incurrit tamen irregularitatem, sic quòd habita absolutione a peccato, non potest exercere actum ordinis absque dispensatione. Sacramentum tamen pœnitentiæ talibus in articulo mortis (vt dictum est) non denegatur. Tertium malum est orationum Ecclesię priuatio. Orationes enim Ecclesiæ, quæ communiter dicũtur, fiunt pro omnibus membris Ecclesiæ. Sed per excommunicationem maiorem priuatur non solùm ne quis cum eo oret, sed ne etiam in persona Ecclesiæ pro eo quis oret in orationibus communibus, quas pro membris Ecclesiæ facit: quia in orationibus particularibus, imò & publicis, pro illis particulariter orare licet, vt detur eis spiritus pœnitentiæ, & fides, vt ab excommunicatione soluantur. Vnde Ecclesia in officio Parasceues publicã orationem particularem pro hæreticis & aliis excommunicatis facit: quem tamen fructum orationum non percipiunt, quandiu in infidelitate & excommunicatione manent. Quartum malum est suffragiorum Ecclesiæ priuatio. Quia quandiu sunt in peccato mortali, suffragia Ecclesiæ eis nõ prosunt, neque ex vi charitatis, ex qua suffragia prosunt, quantum ad accidentale præmium: neque ex vi intentionis, ex qua suffragia prosunt, quantum ad satisfactionem. Hinc est quod si excommunicatus ante absolutionem conteratur, & moriatur in gratia, si habeat aliqua purganda, ad illorum satisfactionem nulla suffragia Ecclesiæ, vt sunt orationes, eleëmosynæ, peregrinationes, disciplinæ, ac Missæ specialiter pro eis dictæ, & alia huiusmodi prosunt, quantum ad satisfactionem vel diminutionẽ pœnæ. Magnum igitur est hoc malum, priuari suffragiis Ecclesiæ, quæ valent de congruo, primò ad gratiam Dei promerendam, vel augmentum ipsius, si illam habeant: Secundò ad habendum Dei fauorem, & protectionem paternam: Tertiò, ad defensionem ab hostibus. Vnde Magister Senten. dicit quantum ad primum quòd excommunicatio priuat gratia Dei habenda. Et quo ad secundum dicit quòd per eam subtrahitur huiusmodi protectio Dei, qua scilicet filios Ecclesiæ specialiter custodit, & paternaliter fouet, & relinquitur sibiipsi: quanuis omninò non excludatur à diuina prouidentia. Quantum ad tertium verò dicit quòd per excommunicationem datur maior potestas diabolo sæuiendi in excommunicatos. Eam ob rem non sunt audiendi Lutherani, dicentes excommunicationem esse solam externam priuationem, & non internam, quam ponunt in fide, spe, & charitate, quæ per hominem separari non possunt. Quia non dicimus quòd excommunicatio priuet hominem, fide, spe, aut charitate habita, sed habenda per sacramenta & suffragia, per quæ habemus interiora bona, quibus excommunicatus priuatur. Quia si debet haberi sicut Ethnicus & Publicanus, sequitur quòd non habet communionem interiorem, cùm (vt infrà dicetur) tradatur Satanæ. Quintum malum est, quòd non solùm priuantur sacramentis aut suffragiis Ecclesiæ, sed etiam assistentiæ illorum: sic quòd peccant mortaliter, quoties intersunt diuinis, etiam illi qui sciunt eos excommunicatos, & patiuntur interesse. Debent enim statim cessare à diuinis, & eos expellere, etiam de facto & violenter, si nolint libenter exire, absque tamen armis & percussionibus: tunc enim solùm cessandũ est à diuinis. Dicit etiam glo. in c. quod in te, extrà de pœniten. & remissio. super verbo, audiri, quòd non licet excommunicatis extra & prope Ecclesiam manere, vt distinctè audire possint diuina.

In addi. 3. p. q. 21. ar. 1. ad. 1.

In addi. 3. p. q. 21. art. 2. ad. 2.

Mat. 18.

Excõmunicatis quãdo ingressus ecclesiæ est licitus.

In Addi. 3. p. q. 21. ar. 2. ad. 3.

Prædicta quinque mala comprehenduntur in hoc quòd Christus dixit, Si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Ethnicus & Publicanus: qui non admittuntur ad cœtum fidelium, nec ad Sacramenta aut suffragia, vel officia diuina. non prohibetur tamen eis ingressus Ecclesiæ ad prædicationem audiendam, nec ad priuatam orationem faciendam, dummodo non sit eo tempore, quo alij orant, vt dicit D. Anthoninus Floren. in tertia parte suæ summæ, tit. 24. ca. 7. §. 6. Sextum malum est Satanæ traditio: traditur enim corpus excommunicati Satanæ, hoc est, datur Satanæ potestas vexandi excommunicatum corporaliter. Vnde in primitiua Ecclesia quando oportebat per signa homines ad fidem inuitare, sicut Spiritus sancti donum signo visibili manifestabatur; sic excommunicatio signo corporali innotescebat. Potest fundari hic effectus super promissione Christi facta D. Petro, Matth. 16. dum dixit, Et portæ inferi non præualebunt aduersus eam: Per portas inferi, secundum expositores, intelligi possunt peccata, propter quæ peccatores portantur in infernum, & dæmones qui eos pertrahunt. Per hæc ergo verba Christi, promissa est Ecclesiæ potestas super peccata & dæmones: sic scilicet quòd non præualerent aduersus Ecclesiam, sed Ecclesia præualeret aduersus ea. Primò quidem aduersus peccata, puniendo peccatores, maximè hæreticos, pellẽdo & separando eos à se. Præualeret etiã aduersus dæmones, quibus correctionem corporalem cõmitteret in interitum carnis. Et tandẽ humiliatos ab eorũ manibus & potestate, cùm vellet ipsis inuitis, eriperet. Hac excommunicandi potestate Ecclesiæ data vsus est Apostolus in Corinthium illum fornicarium. hac potestate pariter vsus est in Hymenæum & Alexandrũ, qui à fide naufragauerãt. Vnde diuus Augustin. de verbis Apostoli in sermo. 68. & habetur in c. omnis Christianus. 11. q. 3. dicit, Omnis Christianus, qui à Sacerdotibus excommunicatur, Satanæ traditur. Quomodo? quia scilicet extra Ecclesiam diabolus est: sicut in Ecclesia Christus, ac per hoc quasi diabolo traditur, qui ab ecclesiastica communione remouetur. Vnde illos quos Apostolus Satanæ esse traditos prædicat, excommunicatos à se esse demonstrat. Quod autem nunc nõ vexet corporaliter, perceptibiliter, & apparenter, vna ratio est eius superabundans malitia. Videns enim quòd cùm vexabat corporaliter, homines timebãt excõmunicationem, & nullus se permittebat excõmunicari: ideò cessauit, & nõ propter defectũ potestatis, cùm potestas iurisdictionis Ecclesiæ non sit diminuta: quanuis etiam nunc Satanas excommunicatis horrorem quendam & tristitiã immittat. Neq; hoc debet adscribi crudelitati Ecclesiæ, quæ est pia mater: quia excõmunicatus quãdiu est in via, potest redire & conuerti, & sic non vt desperatus, hosti traditur, quia non traditur quasi damnandus, cùm in potestate Ecclesiæ sit ex eius manu & potestate eripere: Iudicium enim Ecclesiæ debet esse conforme iudicio Dei, qui peccatores multipliciter punit: vno modo flagellis castigando, vt ad bonum eos trahat: Alio modo hominem sibi relinquendo, vt auxiliis subtractis quibus à malo impediebatur, se cognoscat & humilis ad Deum redeat, à quo superbus discesserat.

1. Cor. 5.

1. Tim. 1.

Sic facit Ecclesia excommunicando. Separat enim à communione fidelium vt erubescat, & sacramẽtis ac aliis suffragiis priuat hominem, sibi relinquendo, vt seipsum cognoscens, ad Deum & Ecclesiam humiliter redeat, & vt cæteri timeant rebellare. Ad hunc timorem incutiẽdum Ecclesia vtitur certis solennitatibus, si perseuerant in excommunicatione: Primò defendit. 15. vicinis proximis, ne illi elementa communia, sicut ignem, aut aquam, ministrẽt, aut alia obsequia faciant. quod intelligẽdum est extra casum extremæ vel quasi extremæ necessitatis. Secundò maledictiones & imprecationes in illos fieri iubet. Nec obstat quòd dicitur Rom. 12. Benedicite persequẽtibus vos: benedicite & nolite maledicere. nec quod in epistola Iudæ legitur, Quòd cùm Michaël altercaretur cũ diabolo, de Moysi corpore, non est ausus iudicium inferre blasphemiæ, hoc est illi maledicere: sed ait, Imperet tibi Deus: ergo nec Ecclesia debet alicui maledictionis iudicium inferre: quia dupliciter contingit aliquem alicui maledicere, siue malum imprecari: vno modo, vt in malo quod imprecatur & dicit, sistat. Et sic maledictio omnibus modis est prohibita. Alio modo ita, quòd malũ quod imprecatur, ordinetur in bonũ illius cui maledicitur. Et sic maledictio quandoque est licita & salutifera. Sicut etiam Medicus quandoque nocumentũ infert infirmo, vt sectionem, per quam ab infirmitate liberetur. Hoc modo Moyses in figuram maledictionum, quibus subdi debebant excommunicati, maledicebat inobedientibus, dicens, Quod si audire nolueris vocem Domini Dei tui, vt custodias & facias omnia mandata eius, quæ ego tibi præcipio hodie: maledictus eris in agro, maledictus eris in ciuitate: Maledictum horreũ tuũ, & maledictæ reliquię tuę: Maledictus fructus terræ tuę, armenta boum, & greges ouiũ tuarum. Maledictus eris ingrediens, & maledictus egrediens. Adiunxit multò plures maledictiones, quas recitare longum esset, omnibus tamen illis subduntur excommunicati,

Maledicere alteri contingit dupliciter.

Deut. 28.

qui per inobedientiam, nolunt Ecclesiã audire & reuereri. Septimum malum est à cœtu fidelium priuatio ab omnibus legitimis actionibus, in comparatione ad alios, vt dicitur in c. sicut. 11. q. 3. Vnde si habeat officiũ publicum, puta tabellionatus, non potest licitè exercere: licet instrumenta & acta publica ab eo recepta non vitientur. In spiritualibus autem clericus excommunicatus est suspensus. & si se immisceat diuinis, incurrit irregularitatem: nec potest eligere: aut eligi, neque recipi ad religionem, nec beneficium conferre aut acceptare, accusare, iudicare, patrocinari, aut testificari. 3. q. 2. §. euidẽter, & in c. decernimus de sententia excommunicationis in. 6. & quodam modo efficitur infamis, vt habetur in c. infames. 6. q. 1. potest tamen condere testamentum, similiter & codicillum, ac pia legata relinquere, & beneficiis renunciare, vt iuristę dicunt. Vide apud summistas. Octauum malum est, Ecclesiasticæ sepulturæ priuatio, quia nõ debet sepeliri in Ecclesia aut loco sacro. cui enim non communicamus viuo, nec mortuo communicare debemus, vt in c. sacris, extra de sepulturis. Nonum malum est, regni cœlorum & Paradisi clausio: sic quòd excommunicati, quantumcunque pœniteant & moriantur in gratia, non possunt ad cœlum volare, nec visione beatifica frui, donec fuerint absoluti, & hoc expresse dixit Christus, Matth. 18. Quæcunque ligaueritis super terram, erunt ligata & in cœlo, hoc est, Paradiso. Ideò laudabilis est cõsuetudo in aliquibus diocœsibus, in quibus ad instantiã procuratoris animarum in die cinerum singulis annis absoluuntur defuncti excõmunicati, reseruata actione partibus super bonis illorũ: qua absolutione facta, participãt in suffragiis ecclesiæ, & sic peracta purgatione euolant ad cœlum. Veruntamen piè credi potest quòd si non absoluantur ab Ecclesia, facta integra satisfactione in Purgatorio, Christus dominus, qui est pius & misericors, non patietur animas illorum vsque ad iudiciũ vniuersale extra Paradisum remanere: sed potius vtetur authoritate sua, cùm iam animæ sint extra forum Ecclesiæ, vel aliquibus reuelabit, qui absolutionem ab Ecclesia obtinebunt, vt nostris temporibus legimus factum in diocœsi sancti Pontij de Thomeris, de quodam clerico excõmunicato ab Episcopo Ruthenen. qui post duos annos permissione diuina reuelauit socio suo, & se exhumari fecit, & in loco prophano sepeliri, donec habita absolutione iterum sepeliretur in loco sacro: deinde habita absolutione cùm iterum sepeliretur in Ecclesia, coram toto populo audita est vox clara & perceptibilis ab omnibus qui aderant, gratias agentis & dicentis tunc Paradisum illi fuisse apertum, vt in actis & registris publicis prędictæ diocœsis latius cõtinetur. Alios effectus & mala quę proueniunt excommunicatis, tractantur è summistis, hæc pro introductione sufficiant. Ex præmissis apparet manifestè, quàm impiè & contra veritatem euangelicam dixerit Lutherus excõmunicationem non esse timẽdam, sed amandam, cùm malum non sit obiectum amoris. Quare timendum est subditis incidere, & aliis procurare in alios ferri, nisi cùm sperãt per illum modum satisfaciendũ sibi de notabili damno illato, & excommunicati emendam. Nam si debitor vel reus non posset satisfacere: tunc petẽs censeretur facere animo nocendi saluti illius, quod pertinet ad liuorem vindictæ: & esset peccatũ mortale. Et Prælati Ecclesiarum nõ deberent faciliter ferre seu fulminare huiusmodi maioris excommunicationis sententiam, nisi pro magna causa, & maximè quando verisimiliter æstimant subditos eam non timere: hoc enim esset animabus laqueum damnationis iniicere.

Defuncti excommunicati ante absolutionẽ ad cœlum volare non possunt.

Excommunicatio non est amanda sed timenda.

Ver. 16. *De causa excommunicationis.*

A Excommunicatio maior ferri non debet nisi pro peccato mortali. Vnde Mat. 18. præmittitur, Si peccauerit, &c. Peccatum autem simpliciter & absolutè stat pro peccato mortali, vt dicunt ibi expositores: Igitur, &c. Et quia damnificando corporaliter, ac etiã in fama, & rebus temporalibus, aliquis mortaliter peccat: ideò pro damno temporali potest quis ex consequenti excõmunicari. Sed quia excõmunicatio est grauissima pœnarum: nec secundum D. Augustin. potest maior reperiri, vt habetur in c. corripiantur. 24. q. 3. Ideò non debet infligi pro leuibus causis. Vnde in c. nullus, ex cõcilio Aluernen. dicitur, Nullus sacerdotum quenquam rectæ fidei hominem pro paruis & leuibus causis à communione suspendat, præter eas culpas, pro quibus antiqui patres arceri ab ecclesia iusserunt. Si suspensio prohibetur: à fortiori excommunicatio, quæ pro quolibet mortali laxari nõ debet. vnde subditur: Sub Anathemate autem (hoc est maiori excommunicatione, & à cœtu fidelium separatione) sine conscientia Archiepiscopi aut coẽpiscoporum: nullum pręsumat ponere, nisi vnde canonica docet authoritas: quia Anathema æternæ mortis damnatio est, & non nisi pro mortali debet imponi crimine: & illis qui aliter non potuerint corrigi, puta cùm fuerint contumaces. Contumacia autem, secundum D. Thom. triplex inuenitur: Prima, in non veniendo ad iudicium, post legitimam vocationem, triplici edicto, vel vno peremptorio (hoc est vno pro omnibus) factam sub sententia excommunicationis. in quo edicto Episcopi & Officiales scribunt: Præcipimus sub sententia excõmunicationis, quam vna pro trina monitione præmissa feremus, &c. Taliter citatus ad certam diem & locũ, contemnens, ac etiã veniens & se occultãs, vel impediẽs ne possit ad eum citatio peruenire, potest legitimè excõmunicari, vt in c. quoniã extra, vt lite non cõtest. Circa huiusmodi tamen edictũ peremptorium, notandum quòd Christus sciens voluntatẽ nostram fragilem, & multis passionibus subditã, & eis cessantibus mutabilem, dixit Apostolis, Eamus iterum in Iudæam. & ipsis dicentibus, Iudæi quærebant te modò interficere, & iterum vadis illuc? Respõdit, Nonne sunt duodecim horæ diei? Videmus enim sæpenumerò tempus qualibet hora diei variari: aliquãdo manè cœlum serenum erit, deinde bruinæ, postmodum Sol oritur, & dissipantur bruinæ, posteà eleuantur nubes, & à vento pelluntur, & iterum aliæ succedunt, tonat, pluit, postremò iterum serenum est cœlum. Sic in proposito est de voluntate hominis. ac si dixisset: Dato quòd voluerint me lapidare, cùm in cholera essent: nunc autem passio illa cessauit, & possumus securè accedere. Ob eandem causam, cùm præceptum fraternæ correctionis instituit, triplicem monitionem ante excommunicationis sentẽtiam ordinauit. Et sic videtur quòd de iure diuino triplex monitio distincta, siue (vt canonistæ dicunt) triplex edictum debeat præcedere excõmunicationem. Quod autem Ecclesia aliquando vtatur vno peremptorio pro tribus, dato certo temporis interuallo, scilicet duorum aut plurium dierum pro primo, & totidem pro secundo & tertio: ex magna causa & necessitate processit, maximè quãdo non est tutus accessus, aut quando periculum est in mora, puta propter hęreticos hęreses disseminantes, & serpentes, aut quando parati sunt ad arma. Et quia nonnulli olim huiusmodi edicto peremptorio abutebantur, ideò in concilio Lugdunen. sub Gregor. 10. celebrato, ordinatum fuit quod habetur in c. constitutionem, de sententia excommunicationis, lib. 6. vbi dicitur, Statuimus vt inter monitiones, quas vt canonicè promulgetur excommunicationis sentẽtia, statuunt iura præmitti, iudices sine monitionibus tribus nõ vtantur, siue vna pro omnibus, quin obseruent aliqua dierum competentia interualla, nisi facti necessitas ea aliter suaserit moderanda. Vbi glo. super verbo (necessitas) dicit, vt quia partes sunt ad rixam & arma paratæ, nec curant Episcopi monitiones. Interdum enim nec locus nec tempus patitur plenius deliberare cõsilium. Idem dicendum est, quando partes vel aliqua illarum impediunt nuntios Episcopi, ne eius monitiones ad eorum notitiã perueniant, vel contra hæreticos, quando est periculum de sparsione hæresum, aut aliquid huiusmodi, sed indifferenter & indiscriminatim in qualibet citatione vti edicto peremptorio non licet: cùm sit contra iura: Ideò contrarium facientes, peccant. Non dico tamen quòd excommunicatio sub vno peremptorio edicto, etiam indifferenter lata, non teneat: quia (vt D. Gregorius dicit, & habetur in c. sententia 11. quęst. 3.) Sententia pastoris, siue iusta, siue iniusta, timenda est. Ex præmissis apparet magnus abusus creditorum & officialium circa excommunicationes. Creditores enim procurant debitores pro debito ciuili excommunicari: licet sciant, vel probabiliter arbitrentur, eos non posse soluere, vt saltem tandem coacti satisfaciant. Et aliqui eorum subtili medio (vt temporibus nostris cõpertum est) aliquid supra principale debitũ quot-

In addi. 3. p. q. 21. art. 9.

Excõmunicatio est grauissima pœnarũ via.

Contumacia triplex.

Ioan. 11. De edicto peremptorio notanda.

Mat. 18.

Abusus creditorum.

Abusus aliquorū prælatorum.

quotannis iniustè & turpiter lucrantur. Maior abusus est in aliquibus Prælatis, qui sic indifferenter vtuntur huiusmodi edicto peremptorio: & ad defectum comparationis post primam citationem excommunicant, nec eos excusat aliquarū Ecclesiarū stylus, quo se cooperiunt. Nam ille stylus in omnibus negotiis non est stylus vniuersalis Ecclesię cùm in Gallia (vbi viget claritas doctrinæ) nō sic vtantur illo triplici edicto peremptorio, sed triplici distincta citatione: & stylus ille indifferenter vtens triplici edicto peremptorio, ex auaritia vel vindicta introductus, aduersetur stylo & factis Christi, qui dixit duodecim esse horas diei: & triplicem, distinctam, & separatam monitionem statuit ante excommunicationem. & Lucæ 9. discipulos ad primam rebellionem se vlcisci & pœnam imponere volentes, & dicētes, Domine, vis dicimus vt ignis descendat de cœlo, & consumat illos? increpauit dicens, Nescitis cuius spiritus estis. Filius hominis non venit animas perdere, sed saluare. Tales, quantum est in se, auferunt nobilissimum titulum Ecclesiæ, quæ intitulatur Pia mater. Si enim esset aliqua mater quæ vocaret filiū suum, qui fortè in cholera aut passione leuitatis existēs, nō curaret vel recusarèt venire: Si illa statim arrepto gladio percuteret eum, non diceretur piā mater, sed crudelis nouerca. Si Prælati, qui ad primā vocationē non venientes statim percutiunt mucrone Anathematis, & tradunt eos Satanæ in interitū carnis, crudeliores videntur & sunt deteriores iudicibus temporalibus, qui nunquam dant sententiā, nisi præmissis tribus defectibus. Et ideò in monitionibus indifferenter vti hac clausula, de præsenti vna pro trina & canonica monitione præmissa, quam ferimus in his scriptis, non est stylus, sed abusus. Sed adhuc maior abusus est in creditoribus, tabellionibus, procuratoribus, & aduocatis curiarum ecclesiasticarū, qui vtuntur cōfessionibus instrumentorum in hunc modum: Cùm debitor in instrumēto obligationis se omnibus curiis etiā ecclesiasticis submittit & constituit omnes practicantes in eis procuratores suos ad confitendum debitum: Creditor producto instrumento coram officiali, & per eum distributo alicui ex aduocatis, & ille ad habendum vnum duodenum absque vocatione debitoris, quem fortè non cognoscit, neque scit an soluerit, vel sit impossibilitatus ad soluendum, confitetur debitum in instrumento contentum: & tunc notarius in dorso instrumenti ex persona officialis scribit, Monemus retroscriptum debitorem, quatenus sub sententia excommunicationis, infrà quatuor dies habeat soluere retroscripto creditori retroscriptum debitum. Deinde officialis signat, & notarius tradit prædictum instrumentum (vt dicitur confessatum) creditori, qui ponit illud in archa, nec aliquo modo notificare facit debitori, & transactis quatuor diebus absq; alio processu de diligentiis & notificatione prædictę monitionis obtinet sententiā excōmunicationis, & publicare facit. Hic abusus est maximè detestabilis, & nullo modo debet tollerari, cùm sit contra ius naturæ & diuinum, hominem inauditum condemnare, & quilibet debeat præsumi bonus & fecisse debitum, nisi appareat de opposito. Et Mat. 18. dicitur, Si Ecclesiam non audierit, sit tibi, &c. Sed quomodo audiet, si Ecclesiæ monitio non peruenit ad eius notitiam? Nec excusantur officiales propter confessionem procuratorum, cùm sciant illos infideles deteriores procuratoribus curiarū temporalium, qui intimantes eis supplicationes & requestas, remittunt ad partes principales & maximè quando nō sunt ab eis instructi. Non abs re igitur edicto regio prohibitæ sunt huiusmodi submissiones, propter abusus, qui etiā de iure canonico sunt cōdemnati, in c. Sacrosancto, extra de senten. excommunicationis. Secundò apparet quòd quicunque scit se non peccasse mortaliter, in quacunque materia promulgetur excommunicatio, potest sibi formare conscientiam, quòd non est excommunicatus, nec debet timere, nec tenetur eam seruare, nisi propter scandalum.

De cōfessionibus instrumentorum.

Consolatio iniustè excōmunicatorū

Quia excommunicatio quę fertur sine peccato mortali, est iniuriosa: Ideò non est sententia iuris, vt dicitur in l. meminerit C. Vnde vi. Non debet, vnde iura nascuntur, inde nasci iniuriæ occasio. Ratione tamen scandali seruanda est: quia (vt dictum est) sententia pastoris iusta vel iniusta timenda est. Secunda contumacia est, quando citatus ad iudicium venit, sed non vult stare iuri, vel ante finitam causæ examinationem illicentiatus recedit, vt in c. certum. 11. q. 3. Tertia contumacia est, quando offensa eius est manifesta: vt si iussus à iudice, non vult emendare, vt habetur in c. ex parte, extra de verborum significatione. Notandum tamen quòd prædictum dictum diui Gregorij de timenda sententia iniusta, non habet locum, quando sententia est ipso iure nulla: quia tunc non est obligatoria, & per consequens nec timenda, & præcipuè in septem casibus sequentibus. Primus casus est, quando is qui tulit eam, non habebat potestatem, vtpotè quia non erat iudex ordinarius, aut delegatus excommunicati, nec ex eius submissione, vt in c. ad audientiam, extra de consuetudine, vbi dicitur: Sententia à nō suo iudice lata, nullam obtinet firmitatem, nisi fortè esset dubium an excommunicans esset iudex excommunicati, vel non: quia tunc ante declarationem timenda esset. Secundus casus est, quādo quis excommunicatur à suo proprio iudice publicè excommunicato, vt in c. audiuimus. 24. quæst. 1. Tertius casus est, quando iudex excōmunicat subditum suum contra priuilegium eius, sibi notificatum, vt in c. cùm capella, & c. quam, extra de priuilegiis. Quartus casus, quando excommunicatur à delegato impetrato in casu non permisso, vel contra intentionem delegantis, vt in c. finali, extra de præbendis. Quintus casus est, quādo quis excommunicatur post legitimam appellationem, infrà debitū tempus interiectatam & reuelatam. Sextus, quandò sententia continet intollerabilem errorem, vt in c. per tuas, extra de sententia excommunicationis, & in c. solet, eodem tit. li. 6. Dicitur autem continere intollerabilem errorem, quando præcipit malum, vt furtum: vel prohibet bonum, vt orare Deum, vel pauperibus subuenire. Septimus, quando Prælatus prohibet subditis sub sententia excommunicationis, ne exponant negotia suarum Ecclesiarum suis superioribus, vel delegatis ab eis, vt in ca. plerique, de officio iudicis ordinarij, lib. 6. Si autem excōmmunicatio non sit ipso iure nulla, licet sit iniusta, habet effectum: & debet excommunicatus humiliter obedire, & erit ei ad meritum, vel absolutionem petere ab excommunicante, vel ad superiorem recurrere. si autem contemneret, eo ipso peccaret. Contingit autem quòd quandoque est iusta causa ex parte excommunicantis, quę non est iusta ex parte excōmmunicati: vt si quis pro falso crimine in iudicio probato excommunicetur: vel si matrimonium clandestine primò contractum, non probetur, & secundum probetur: tunc si humiliter sustinet, humilitatis meritum recompensat excommunicationis damnum.

In addi. 3. p. q. 21. ar. 4.

Iniusta excōmunicatio quādo timēda non est.

Quando sententia contineat intollerabilē errorē

Ver. 17. *De his qui excommunicare possunt.*

In addi. 3. p. q. 22.

SVmmus Pontifex & maiores Prælati, qui dicuntur Episcopi, & superiores eorum Archiepiscopi, Primates, & Patriarchæ, ac alij habentes iurisdictionem ordinariam aut delegatam: vt sunt Abbates & Priores conuentuum, Officiales, & vicarij Episcoporum, etiam non sacerdotes, excommunicare possunt, vt habetur in c. corripiantur 24. q. 3. Et quanuis quilibet sacerdos curā habens animarum, ordinariam vel delegatam potestatem habeat ligandi atq; soluendi in foro pœnitentiæ, vbi causa agitur inter hominem & Deum: non tamen habet potestatem in foro exterioris iudicij, vbi causa agitur inter homines. Et ideò soli maiores Prælati possunt ordinariè excommunicare: alij autem ex eorū cōmissione, nisi fortè essent excōmunicati vel suspensi: sicut nec suspensus ab ordine, potest licitè in eo ministrare. Differentia tamen est, quia si suspensus ab ordine, puta sacerdos, attentet consecrare, verè consecrat, licet peccet: sed si excommunicatus vel suspensus à iurisdictione exterioris iudicij, tentet excommunicare, nihil facit, nec ligat: quia iurisdictio auferri & impediri potest, & non character. Non possunt tamen Episcopi aut alij absoluere seipsos: quia aliquis non habet in seipsum iurisdictionem, cùm in eadem causa non possit quis esse iudex & reus. Et cùm par in parem nō habeat imperiū, sequitur quòd nullus potest parem sibi excommunicare: nec etiam communitatem: quia aliquis non debet excommunicari nisi pro peccato mortali, qui est actus singularium personarū, & non totius cōmunitatis. Et quanuis aliquis actus possit esse alicuius totius multitudinis: vt quando multi trahunt nauē, quam nisi omnes simul trahere nō possunt:

Par parē excōmunicare non potest.

quia tamen non est verisimile quòd aliqua tota communitas ad malum consentiat, & quin aliqui sint dissentientes: & Deus non condemnet iustum cum impio. Gen. 19. sequitur quod nec Ecclesia, quæ Dei iudicium imitari debet. Ideò D. Aug. super Mat. 2. dicit quòd cõmunitas non est excõmunicanda. & sic statutum est in c. Romano. de senten. excõmunicationis. li. 6. vt cõmunitas non excommunicetur, ne cum ipsis zizaniis eradicetur simul & triticum. excommunicatus verò vna excõmunicatione potest alia ac etiam pluribus excõmunicari per excõmunicationis iterationem, ad maiorem confusionem, vt à peccato resiliat, vel propter alias causas. Et sic tot sunt principales excommunicationes, quot sunt causæ. Cùm enim excommunicatio sit pœna & medicinale remediũ, iteratur cùm causa exigit. Et licet Apostolus dicat 1. Corinth. 5. Quid mihi de his qui foris sunt iudicare? & excommunicati sint foris: non tamen sequitur quin Christiani possint plu ries excommunicari: quia Apostolus intelligit de Paganis & infidelibus, qui sunt omninò foris, sed non Christiani, cùm per baptismum acceperint characterem indelebilem, & sic semper sunt de Ecclesia, numero, licet non meritò. Et quanuis priuatio non suscipiat magis & minus secundum se, recipit tamen secundum causam: sicut priuatus lumine vno obice & muro, potest magis priuari per aliũ murum. Et sicut primum peccatum mortale priuat gratia, & secundum non, cùm iam eam non inueniat, tamen natum est priuare, & causare aliam maculã, & alium reatum, & ponere alium obicem. Sic excommunicatio superueniens, aliud ligamen & obstaculum introitus regni ponit. Ideò potest iterari, sic quòd per secundam excommunicationem superuenientem quis est magis separatus & elongatus à suffragiis Ecclesiæ, quàm per primam & deinceps. Ex præmissis infertur primò, quòd Papa manens Papa, non potest ab homine excommunicari, cùm non habeat hominem superiorem in terris: nec potest excommunicationem decernere contra successorem, cùm non sit eo superior. Secundò infertur quòd licet defuncti, qui ante mortem inciderunt in excommunicationem latam à iure vel ab homine, possint declarari excommunicati, maximè quando non constat de pœnitentia & emenda, ac etiam hæretici facto & completo eorum processu ante mortem: non tamen possunt excommunicari, cùm non possint peccare, nec mereri, nec ab Ecclesia moneri: & excommunicatio (vt dictum est) prærequirat monitionem. Nec obstat quòd possunt absolui: quia absolutio potest dari ipso excommunicato absente, ac etiam inuito, cùm excommunicatio sit pœna: si excõmunicatus in scandalum Ecclesiæ, vellet permanere in excommunicatione, & timeretur de eius obstinatione. Cùm ergo defuncti habeant corpus super terram, siue circa superficiem terræ, & in potestate hominum, & super terram fuerint ligati, ratione corporis sortiuntur forum & iurisdictionem Ecclesiæ, quæ promptior est ad soluendum, quàm ad condemnandum, vt dicitur in l. Arrianus. ff. de actionibus & obligationibus. Non tamen sequitur quòd si excommunicati sint in inferno, & absoluantur ab Ecclesia, propter hoc eorum pœna minuatur: quia ad diminutionem pœnæ requiritur charitas, & non ad absolutionem ab excommunicatione. & sic nil prodest illis absolutio, quanuis parentes & amici gaudeant & lætentur.

Cõmunitas excõmunicari nõ potest. Pluribus excommunicationibus potest aliquis ligari.

Papa manẽs Papa, nõ potest ab homine excommunicari.

Excõmunicatus inuitus absolui potest.

Ver. 18. *De Absolutione.*

B *In addi. 3. p. q. 24.*

Cvm eius sit soluere, cuius est ligare: sequitur quòd quilibet sacerdos non potest à sententia excommunicationis absoluere. Canonistæ tamen dicunt in c. pastoralis. §. preterea, extra de officio iudicis ordinarij, & c. nõ dubium. & ca. quanuis, extra de sententia excommunicationis, quòd ex ordinatione & authoritate summi Pontificis in corpore iuris expressa, simplex sacerdos in articulo mortis, in absentia eorum qui habent ordinariam vel delegatam potestatem, potest absoluere in foro interiori solùm à sententia excommunicationis quo ad Deum, sed non quo ad Ecclesiam. Ideò si talis absolutus moriatur, non debet sepeliri in loco sacro. Dicunt etiam quòd si conualeat taliter absolutus, tenetur se præsentare excommunicanti, & ab eo obtinere absolutionem in foro exteriori, & in forma Ecclesiæ. Regulariter verò absolutio excommunicationis latæ à iure, pertinet ad Episcopum excommunicati, nisi sit casus reseruatus sedi Apostolicæ, de quibus ad plenum summistæ, & inter eos maximè dominus Caietanus in Summula, super verbo, excommunicatio, ad quem breuitatis gratia lectorem remitto. Et quanuis spiritualia voluntaria non conferantur in inuitum: & excommunicatio sit spiritualis, quia tamen est inuoluntaria cùm sit pœna, ferri potest in inuitum, sicut & absolutio ei respondens. Potest etiam quis eadem ratione absolui ab vna excommunicatione, eo manente ligato alia: Sicut potest quis pluribus vinculis ligatus, solui ab vno eo remanente ligato aliis. & idem de pœnis, cùm pœnæ quo ad remissionem, non habeant necessariam connexionem, sicut culpæ. Si quis tamen esset excommunicatus pluribus excommunicationibus ab vno propter diuersas causas, & absolueretur simpliciter & absolutè, absque allegatione causę excommunicationis, censeretur absolui ab omnibus, etiam si in singulari numero de absolutione diceretur, vel scriberetur, Ego te absoluo à sententia excommunicationis: nisi in contrarium aliquid exprimeretur: quia (vt dicunt Dialectici) terminus communis sequens propositionem à vel ab, distribuitur, hoc est supponit distributiuè & copulatiuè pro omnibus suis significatis.

Pœnæ quo ad absolutionem non sunt cõnexæ sicut culpæ.

Ver. 19. *De Indulgentiis.*

C *In addi. 3. p. q. 25.*

Tertius actus clauis iurisdictionis est distribuere bona: quæ distributio quantum ad officia vel beneficia, pertinet ad iustitiam distributiuam. Et talis distributio non dicitur actus clauis, quia non respicit directè impedimentum ingressus regni cœlorum. Distributio verò quo ad remissionem pœnæ per modum meriti, quæ pertinet ad satisfactionem, inquantum aliquis applicat pœnalitatem & conatum bonorum operum suorum factorum in gratia, pro remissione pœnarum debitarum, alteri etiam existenti in gratia, siue in hoc mundo, siue in purgatorio, non habet rationem clauis, cùm pertineat ad singulares personas nullam iurisdictionem habẽtes. Et cùm talis applicatio & distributio pertineat ad iustitiã, non habet rationẽ indulgentiæ, quę cõsistit in distributione thesauri spiritualis Ecclesiæ: de quo in versiculo sequenti. Ad cuius intelligentiam, reducendũ est ad memoriã quod suprà dictũ est, cùm de charitate & merito ageretur: videlicet quòd cuilibet actui informato gratia respondent tria bona pro mercede. Primum bonum dicitur præmium essentiale, quod consistit in clara visione diuinæ essentiæ: & hoc proportionatur habitui gratiæ: & hoc nemo potest alteri communicare, quia nullus, nisi Christus, potest alteri gratiam mereri. Vnde Matth. 25. dicitur quòd sapientes virgines noluerunt communicare aliis de oleo suo. Secundum bonum dicitur præmium accidentale, quod consistit in gaudio operis facti: quia sancti gaudebunt de bonis operibus factis in via. Et hoc præmium proportionatur actui siue feruori charitatis. Et istud communicatur omnibus aliis existentibus in gratia, secundũ proportionem gratiæ quam habent, absque applicatione facientis: omnes enim gaudebunt, &c. iuxta illud Psalm. Particeps ego sum omnium timentium te, & custodientium mandata tua. Tertium bonum est voluntaria solutio & satisfactio pœnarum, ad quas sustinendas quis obligatus est pro peccatis præteritis, vt dictum est cùm de satisfactione ageretur. Et hoc præmium siue remissio quantitatis pœnę respõdet & proportionatur conatui & pœnalitati operantis meritoriè, & secundum hoc bonum, opera bona facta in gratia, considerantur vt pœnalia siue satisfactoria. Et hoc bonum per intentionem operantis potest applicari existenti in gratia, siue ille cui applicatur sit in hoc mundo, siue in purgatorio: & cùm applicatur ab operante, dicitur suffragium iustitiæ per modum meriti. Et quia contingit quod aliquis maiorem pœnalitatẽ sustineat, quàm sit pœna dignus, vel etiam qui nullum pœnæ reatum habet: & has pœnalitates & tribulationes quas sustinet, nulli applicat, cùm nullum bonum remaneat irremuneratum (nisi sit infinitum, vt meritum Christi) sequitur quòd illæ remanent in gazophilatio siue thesauro Ecclesiæ. Quia qui opus facit in gratia, si non applicet quantum ad pœnalitatem, facit pro se & omnibus membris Ecclesiæ. & sic reponitur in thesauro Ecclesiæ, per eum qui præest dispensandum, sicut & cætera bona communia.

Actui meritorio tria respondent.

Psal. 118.

Distri-

Indulgentia quid. Distributio huius thesauri siue applicatio pœnalitatum supererogationis Christi & Sanctorum, pro remissione pœnarum pro peccatis præteritis debitarum, facta ab eo qui vniuersali Ecclesiæ præest, cum iudicio discretionis, vocatur Indulgentia, siue suffragium Indulgentiæ, & non per modum meriti. Quia ille qui eas applicat, non meruit nec sustinuit illas. & sic nō sunt propriè eius. Et quia Neoterici hæretici circa huiusmodi materiam (cuius fundamentum intelligere nolunt) molestiam catholicis præstant, irrisionibus, conuitiis, ac blasphemiis pro rationibus vtentes, vt catholica veritas elucescat, aliquantisper hic nobis est insistendum. Et in primis notandum quòd hæretici fuerunt decepti, eò quòd amplius vocabula, quàm res seu veritatem curauerunt, languentes circa contentiones & pugnas verborum, vt dicit Apoc. 1. Tim. 6. Eam ob rem licet veritas indulgentiarum in sacris literis cōtineatur quia tamen clarè eam malè affecti prospicere non possunt: dicunt ex sacris non haberi, sicut nec purgatorium: quanuis etiam nomē purgatorij in sacris literis inueniatur expressum, vt dictum est: Sic dicunt nomen Indulgentię in sacris literis non inueniri. Ab initio dixerunt indulgentias esse pias fraudes fidelium, postmodū inuētiones, tandem imposturas. & licet quæstio de nominibus sit relinquenda pertinacibus, cùm de re ipsa constet: ad conuincendam tamen eorum inscitiam & effrenatam procacitatem, ostendendum nobis est, in sacris literis nomen indulgentiæ ad intentionem qua Ecclesia vtitur, expressè reperiri: & maximè in Esa. 61. vbi in persona Christi dicit, Spiritus Domini super me, eò quòd vnxerit me. Ad annuntiandum mansuetis misit me, vt mederer contritos corde, & prædicarem captiuis indulgentiam, clausis apertionem. Et sic negari non potest nomen indulgentiæ in sacris non inueniri. Quòd autem ad intentionē qua vtitur Ecclesia, Esa. scripserit, Christus Dominus declarauit Luc. 4. vbi dicitur quòd cùm in die sabbati intrasset synagogā Nazareth, surrexit legere. & traditus est ei liber Esaiæ Prophetæ: & vbi reuoluit librū, inuenit locū vbi scriptū erat, Spiritus Domini super me, propter quod vnxit me, euangelizare pauperibus misit me, sanare contritos corde, prædicare captiuis remissionem, &c. Ecce quomodo nomen indulgentiæ Christus interpretatus est remissionem. Sed de qua indulgentia loquebatur Esaias? profectò peccatorum, propter quæ indulgenda & remittenda missus est Christus à Deo patre. & quia in peccato sunt duo, scilicet, culpa & pœna, remissio culpæ ac etiā remissio pœnæ rectè indulgētia nominatur. Sed Ecclesia (vt dictū est) accipit indulgentiam pro applicatione pœnalitatum supererogationis Christi & Sanctorū, per quam remittuntur pœnæ. Igitur nil manifestius esse potest, quàm nomen indulgentiæ, ad intentionem qua vtitur Ecclesia, in sacris literis inueniri. Deinde Gregor. 9 septennis indulgentias statuit. Post Gregor. tempore Alexandri tertij declaratum fuit, quòd remissiones (hoc est indulgentiæ) illis tantum prodessent, quibus vt prosint proprij iudices siue Episcopi indulserūt, vt habetur in ca. quod autem, extra de pœnitentiis & remiss. Postmodum ab Innocentio tertio in concilio Lateranen. vt habetur in ca. excommunicamus. §. catholici. extra de hæret. decretum fuit quòd catholici, qui crucis assumpto charactere, ad exterminium hæreticorum se accingerent, illa gauderent indulgentia, illoq; sancto priuilegio essent muniti, quæ accedentibus in subsidium terræ sanctæ conceduntur. Et quanuis hæc concessio indulgentiarum his qui in subsidium terræ sanctæ accedunt, minimè inueniatur scripta in iure: indubiè tamen tenetur expeditionem cruciatæ fultam fuisse indulgentia plenaria. Et hoc haberi dicitur in parte decisa à decretali, ad liberandam terram sanctam, extra de Iudæis & Sarracenis. Posteà verò quidam indiscretas & superfluas indulgentias dabant: ex quo claues Ecclesiæ contemnebantur, & pœnitentialis satisfactio eneruabatur. Ideò decretum fuit ab Innocentio tertio in concilio generali, vt habetur in ca. cùm ex eo, extra de pœnitentiis & remissionibus, ne cùm dedicaretur Ecclesia, siue ab vno, siue à pluribus Episcopis indulgentiæ extenderentur vltra annum: & in Anniuersario Dedicationis 40 dies de iniunctis pœnitentiis indulta remissio non excedat. Et in Clement. de pœniten. & remiss. ex concilio Viennen. reprehēduntur abusus quæstorum, & solùm conceditur licentia publicandi & recipiendi suffragia. Successiuè Bonifacius octauus, vt habetur in extrauag. antiquorum, de pœnitentiis & remiss. approbauit indulgentias, & instituit Iubileum à centesimo anno in centesimum, visitantibus vrbem. Deinde circa annum Domini millesimum trecentesimum, Clemens quintus præfatam iubilei indulgentiam reduxit ad quinquagesimum. Postremò Nicolaus quintus publicari fecit: & Paulus secundus assignauit de vigesimoquinto in vigesimum quintū, vt habetur in extrauag. quemadmodū, de pœniten. & remiss. D. Anthoninus Floren. prima parte summæ, tit. 10 ca. 3. §. 6. assignat rationes, quare potius conceditur iubilei priuilegium, siue indulgentia, siue remissio plenaria, visitantibus vrbem Romanam, quam aliam ciuitatem. Ex præmissis habetur primò, quòd indulgentiæ non sunt solùm à trecentis annis, nec sunt inuētiones humanæ, neque fraudes, neque imposturæ: sed ex Christi institutione, quam sequens vniuersalis Ecclesia (quæ errare non potest) in generali concilio concessit. Vnde in concilio Constantien. sessione sexta, non immeritò con demnatus fuit. 45. articulus Ioannis Vviclefz, qui indulgentias eneruare conabatur. Secundò habetur quòd id quod olim vocabatur remissio, quia vsu inualescente propter prophetiā Esaiæ, clarius eius significatio per nomen indulgentiæ explicatur, indulgentia appellatur. Est enim indulgētia clemens ac mollis remissio, quæ seueritati opponitur, & indulgere idem est quod parcere & remittere. Tempore verò Apostolorum dicebatur donatio abundantiæ spiritualis. Vnde Apostolus 2. Corinth. secundo, donationes tales se fecisse commemorat, dicens: Cui autem aliquid donastis, & ego. Nam & ego quod donaui, si quid propter vos donaui, in persona Christi, scilicet donaui, vbi Glos. dicit, hoc est, tantùm vobis prodest, ac si Christus donasset. & Apostolus de remissione pœnæ debitæ fornicario pro peccato excommunicato, cui Corinthij remiserunt. Et Diuus Paulus propter eos aperto thesauro Ecclesiæ applicauit ei pœnalitates supererogationis Christi & Sanctorum: & sic vsus est donatione, siue remissione, & indulgentia. Quod ergo Apostolus vocat donationes, successiuè Ecclesia innixa authoritati ei datæ à Christo, vocauit remissiones: dicitur enim Ioannis 20. Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis. Non solùm enim Christus dedit potestatem instrumentalem remittendi culpam, sed etiam pœnam: & non solùm æternam, sed etiam temporalem: & non solùm per modum meriti Christi, & viam reconciliationis, quod fit per applicationem sacramentorum, per quæ meritum Christi instrumentaliter applicatur: sed etiam per modum indulgentiæ, quæ fit vltra sacramenta, ex aliqua pia causa. Tum quia homines sunt negligentes ad exoluēdum pœnas debitas pro peccatis, tum etiam ad promouendum illos ad opera pietatis, quę sunt modica respectu remissionis: quia si essent magna & pœnalia ad æqualitatem remissionis, diceretur redemptio, vel solutio, aut satisfactio, & non remissio, siue indulgentia. Cùm ergo indulgentiæ respiciant principaliter gratiam, in eis conferendis, non attenditur principaliter quantitas operis, sed causa. Ex præmissis patet quòd potestas conferendi indulgentias fundatur in illo passu, Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis. Si enim dedit potestatem remittendi culpam, à fortiori pœnam temporalem. Nec tamen ex hoc sequitur quòd quilibet Episcopus aut simplex Sacerdos possit indulgentias conferre: quia per illa verba alij non receperunt potestatē, nisi sub moderatione D. Petri. Ideò quemadmodum propter plenitudinem potestatis, Papa, Petri successor, potest reseruare absolutionem aliquorum peccatorum: sic etiam collationem indulgentiarum: maximè cùm distributio bonorum communium totius Ecclesiæ pertineat ex ipso ordine rerum ad illum qui præest toti Ecclesiæ. Potest tamen aliis delegare hanc potestatem, vt infrà dicetur.

C.16. §.4. Ver.28.

Nomen indulgentiæ in sacris literis inuenitur.

Iubilei institutio.

Cur Ecclesia indulgētias largiatur.

Indulgētiarū potestas.

Ver. 20. *De thesauro Ecclesiæ & fundamento indulgentiarum.*

A NEmo nisi infidelis, negare potest Christum multa opera supererogationis, ad quæ non tenebatur fecisse, & multos labores & pœnalitates supererogasse. Hoc quidem notum est ex Euangelio Lucę nono. Vbi habetur

Christus multa superogauit.

betur quòd Moyses & Helias visi in maiestate, dicebant excessum eius, scilicet, passionis Christi, quem completurus erat in Hierusalem. Ex quo manifestè apparet quod eius pœnalitas & passio excedebat redemptionem, quam fecit: quia (vt dicitur. 1. Ioannis 2.) Ipse est propitiatio pro peccatis nostris, non autem nostris tantùm, sed pro peccatis totius mundi, imò pro infinitis mundis, si essent: cùm minima gutta sanguinis & minimus dolor ratione vnionis, esset infinitæ satisfactionis. & ideo non potest exhauriri. Vnde in extraua. vnigenitus, de pœnitentiis & remiss. post mentionem de profluuio sanguinis à Christo effusi, ac doloribus, tantis quidem vt à planta pedis vsque ad verticem capitis sanitas non inueniretur in ipso, dicitur exinde, Tātum vt nec superuacua, inanis, aut superflua tāta effusionis miseratio redderetur: thesaurum militanti Ecclesiæ acquisiuit, volens suis thesaurizare filiis pius pater: vt sic esset infinitus thesaurus hominibus, quo qui vsi sunt, participes facti sunt amicitiæ Dei. & infrà. De cuius consumptione aut minutione non est aliquatenus formidandum, tam propter infinita Christi merita, quàm pro eo quòd quātò plures ex eius applicatione trahuntur ad iustitiā, tantò magis accrescit ipsorum cumulus meritorum. Si dicatur quòd vnum infinitum consumitur per aliud: sed peccatum est infinitum, igitur respondendum est quòd infinitas peccati & infinitas meriti Christi non sunt eiusdem rationis: quia peccatū dicitur infinitum priuatiuè, pro quanto priuat infinito bono, sed meritū & satisfactio Christi est quid infinitum positiuè propter vnionem, &c. In thesauro etiam Ecclesiæ reponitur cumulus pœnalitatum supererogationis sanctorum. Certum est enim D. Virginem Domini matrem, multas pœnalitates & labores sustinuisse in profectione Bethleem, in fuga in Aegyptū, & in passione Christi, cùm stabat iuxta crucem Iesu mater eius, Ioan. 19. Cùm impletum fuit illud Diui Simeonis, Luc. 2. Et tuam ipsius animam pertransibit gladius. & per duodecim annos post Christi ascensionem. & tamen pro huiusmodi pœnalitatibus non fuit in seipsa remunerata, cùm non haberet reatum alicuius peccati aut pœnæ. Et quanuis mortua sit, & alias passiones naturales perpessa sit: non erant tamen in ea pœnæ, sed pœnalitates & conditio naturæ. Præthereà sancti Apostoli & Martyres, qui erant in gratia confirmati, multa sustinuerunt tormenta, quæ excedebant pœnas peccatorum illorum: & multa bona supererogationis, hoc est consilij, ad quæ non tenebantur, fecerunt. Vnde Iob 7. protestabatur dicens: Vtinam appenderentur peccata mea, quibus iram (hoc est pœnæ inflictionem) merui, & calamitas quam patior in statera, quasi arena maris hęc grauior appareret. Et Apost. Collos. 1. dicit: Nunc gaudeo in passionibus pro vobis, & adimpleo ea quæ desunt passionū Christi, in carne mea, pro corpore eius quod est Ecclesia vbi manifestè asserit se passum in carne sua pro Ecclesia. Non tamē propter hęc verba (quę desunt passionū Christi) intelligendū est quòd passio Christi fuerit insufficiēs ad redemptionem humanæ naturæ: & quòd passiones D. Pauli additæ sint ad complendum. hoc enim est falsum & hæreticum, cùm Christus, vt dictum est, sit propitiatio pro peccatis totius mundi. Sed intelligendum est quòd Christus & Ecclesia est vna persona mystica, cuius caput est Christus, corpus verò est congregatio fidelium, & quilibet iustus est quasi membrum, vt habetur 1. Corinth. 12. Deus autem ordinauit in sua prædestinatione quantum meritorum deberet esse in tota Ecclesia, tam in capite, quàm in membris: sicut prædestinauit numerū electorum. & inter hæc merita sunt passiones Sanctorum, per quas Christo debebant conformari. Merita Christi capitis præuisa sunt infinita. Præuisum etiam fuit quòd quilibet Sanctorum exhiberet aliqua merita, secundum mensuram suam. Ideò D. Paulus Apostolus dicebat, Adimpleo, hoc est, adæquo mensuram præuisam à Deo, in carne mea, passionum, quæ desunt secundum diuinam prædestinationem, Christi, hoc est Ecclesiæ, cuius Christus est caput. Ideò subiungit, Pro corpore eius, quod est Ecclesia: vt sicut ipse passus est, non pro peccatis suis, cùm peccatum nullum fecerit, sed pro peccatis ipsius corporis Ecclesiæ: ita & nos patiamur, non solùm pro peccatis nostris, sed etiam pro peccatis aliorum, qui sunt de corpore Ecclesiæ. Quia ordinauit Deus electos conformes fieri in hoc imagini filij sui. Et ideò Galat. 6. dicebat, Alter alterius onera portate: & sic adimplebitis legem Christi. His igitur verbis significat Apostolus ærumnas quas cæteri Sancti pertulerunt in carne sua; tanquam reliquias quasdam, adiungendas passionibus Christi, ad cōmunem totius Ecclesiæ vtilitatem. Cùm ergo de excessu pœnalitatū suarum Sancti non fuerint remunerati in seipsis, & nullum bonum remaneat irremuneratum: sequitur quòd excessus & supererogatio fuerit reposita in gazophilacio (hoc est thesauro Ecclesię) cùm alicui particulariter non applicauerint, & pro se non indigerent, cùm propter vnionem charitatis, pro omnibus indigentibus fecerint, relinquentes distributionem & applicationem Christi vicario, thesauri Ecclesiæ claues sicut potestatem habenti. Vnde in prædicta extrauag. vnigenitus, dicitur: Ad cuius quidem thesauri cumulum beatæ Dei genitricis, & omnium electorum, à primo iusto vsque ad vltimum, merita adminiculū præstare nituntur.

D. Virgo supererogauit.

D. Pau. quomodo pro Ecclesia passus est.

Gal. 6.

Si arguatur quòd nulla Sanctorum merita relicta sunt irremunerata, cùm Rom. 8. dicatur, Non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Dicendum quòd si opera Sanctorum facta in gratia, considerentur vt meritoria, sunt remunerata etiam vltra condignum. Si verò considerentur vt satisfactoria, nō sunt remunerata in ipsis, sed per indulgentiā remunerantur in aliis. Si replicetur quod si Christi satisfactio per modum indulgentiæ, sufficit ad deletionem omnium pœnarū: sequitur quòd si credimus eam sufficere & nos participare, ergo aliæ superfluunt. Dicendum primò, quòd Christi satisfactio, quæ applicatur per sacramenta per modum meriti, instrumentaliter non operatur, nisi secundum dispositionem sacramentum suscipientis, vt dictum est. & quia contingit suscipientem paruam dispositionem habere: ideò aliquid reatus manet, vt dictum est. & Cùm passio Christi per modum indulgentiæ applicatur, deletur totus reatus. Nec propter insufficientiam satisfactionis Christi dicimus Sanctorum supererogationes reponi in thesauro Ecclesiæ, & applicari: Sed dicimus satisfactiones supererogationis Sanctorum per indulgentias applicari, vt illæ etiam remunerentur. & sic vt duplici via expientur pœnæ debitæ, scilicet, satisfactione Christi & Sanctorum. Quemadmodum enim non inconuenit aliquid duplici via mereri (vt dicetur infrà, quando de Christi merito agetur) ita non inconuenit aliquem duplici via satisfacere debito pœnę, scilicet satisfactione Christi, & satisfactione Sanctorum, quæ innitur satisfactioni Christi, à qua vis & efficacia eius pendet. Nec obstat præmissis, quòd dicebat Christus, Lucæ 17. Cùm feceritis ea quæ præcepta sunt vobis, dicite: Serui inutiles sumus quod enim debuimus facere, fecimus. Sed seruus inutilis non supererogat. Vnde D. August. dicit nullum Sanctorum perfectè implesse mandata Dei, magis ignoscente Deo: quia quilibet tenetur diligere Deum quantum potest, ex toto corde: quod nullus Sanctorum fecit. Et in eodem idem Augustin. dicit quòd opus bonum optimè factum, est veniale peccatum: quia dictum Christi intelligitur de bonis operibus, inquantū procedūt à nobis, & non sunt informata gratia. Nec loquitur de operibus cōciliorum, sed solū de preceptis. Imò ex illo loco habetur, quòd si seruus vltra precepta aliquid faceret, nō esset inutilis, sed supererogaret. Et ad D. Aug. dicendū primò, quòd intentio eius erat dicere quòd nullus Sanctorū in hac via perfectè impleuit preceptū dilectionis Dei, perfectione patriæ, sine qua Sancti qui sunt in patria, qui nullū impedimentum habent, implent. Non tamen intellexit quòd nō impleuerit perfectè mandatum dilectionis Dei, perfectione præcepta in via, ad quā Deus (qui nō obligat ad impossibile) intendit viatores obligare. Non enim intendit Deus obligare peccatores ad perfectionē comprehēsorum, cùm sit eis impossibile: quia corpus quod corrumpitur, aggrauat animā. Et cùm dicit quod opus optimè factū, est veniale peccatum: non accipit peccatum veniale propriè pro actu deformi, sed pro actu vili in cōparatione diuinæ dignitatis, prout Esa. dicit, Facti sumus immundi omnes, & quasi pannus menstruatæ omnes iustitiæ nostræ, scilicet, tanquam à nobis procedentes: quæ in comparatione diuinę iustitię quasi nihil sunt. Sicut lumē candelę ad lumen Solis

Sanctorum opera possunt dupliciter considerari.

19. Retract.

Sap. 9.

Esa. 49.

Solis dicitur vmbra, licet in se lumen sit. sic, &cę. Sed inquantum iustitiæ sunt adiunctæ gratiæ Dei, ipsa cooperante sunt meritorię de cõdigno, vt dictum est cùm de merito ageretur. Nec obstat pariter, quòd nullus Deo satisfacere potest pro beneficiis, cùm omnia quę homo habet, habeat à Deo: & solutio & satisfactio importat quòd fiat de proprio, & non de his quę Domini sunt, aut de alieno: ergo nullus potest supererogare. Negatur consequentia: licèt enim antecedens sit absolute & simpliciter verum (cùm inter hominem & Deum non sit æqualitas aut proportio) quia tamen est quædam proportionabilitas: sicut homo potest mereri à Deo, præsumposita diuina ordinatione & gratia, ita & satisfacere, faciendo ea quæ ipse ordinauit, scilicet, tantum sustinendo, quantum in delitiis fuit. & Deut.25. Secundum mensuram delicti, erit & plagarum modus. Et sic supposita diuina ordinatione antecedens est falsum. Et cùm datur aliquid alicui per indulgen-
Apoc.18. tias, licèt antea esset alienum, per donationem & indulgentiarum largitionem, fit suum: & sic satisfacit de suo, licèt aliquando fuerit alienum.

Ver.21. *De valore indulgentiarum.*

A Cum impium sit dicere Ecclesiam Christi, quæ re-
In add.3. gitur Spiritu sancto, facere aliquid vanum: & (vt ex
p.q.25.ar.1. prædictis patet) Ecclesia vniuersalis, quę errare nõ potest, in Concilio generali dederit indulgentias: necessario sequitur quòd indulgentiæ ad aliquid valent, non solum quantum ad forum Ecclesiæ, absoluendo à pœnitentiis iniunctis in foro pœnitentiali, & non iudiciali exteriori, vt dicitur in ca. cum ex eo, extra de pœnitentiis & remissionibus: sed etiam valent quantum ad forum & iudicium Dei, ad remissionem pœnæ residuæ post contritionem, cõfessionem, & absolutionem siue sit iniuncta, siue non: cùm potestas remittendi D. Petro Apostolo data, se extendat ad cœlos. aliàs si solum iniunctas pœnitentias, quas canonicas (hoc est per sacros Canones determinatas) vocant, remitterent indulgentiæ. Ecclesia catholica indulgentias concedens magis damnificaret, quàm iuuaret, quia remitteret ad grauiores pœnas purgatorij. Nec obstat illud quod dicitur Rom.3. Vnusquisque mercedem accipiet secundum laborem suum: quia illud intelligitur de mercede siue præmio essentiali, non secludendo meritum Christi, cui innititur, & non de solutione pœnarum. Vel potest dici quòd per cõcessionem indulgentiarum, labores efficiuntur illorum, quibus indulgentiæ conceduntur. Et quanuis Deus, qui seipsum negare non potest, statuerit.
2.Tim.2. Deuter.25. Secundum mensuram delicti, erit & plagarum modus: remissio tamen quæ fit per satisfactionem alterius, vel per indulgentias, nõ tollit proportionem pœnæ ad culpam: quia pro culpa vnius alius sponte sustinuit pœnam, vel eius pœna ab eo qui poterat, applicata fuit. Nec qui indulgentias concedit, propriè absoluit ab eo ad quod ligauit superior, scilicet, Deus, qui absoluendo à culpa, ligat ad pęnã, vt dicit Hugo de sancto Victore: sed dat debitori, vt debitũ soluat. & sic diuinæ iustitiæ non dero-
2.Cor.10. gatur. Si autem allegetur illud Apostoli, Non est data potestas in destructionẽ, sed ædificationẽ & vtilitatem, & per indulgẽtias aufertur vtilitas satisfactionis, quæ si fieret per nos, cederet in meritum essentiale & accidentale, ac etiã in remediũ recidiui, Igitur. &c. Propter hoc argumentum à D. Thoma solutum, Lutherus & sui sequaces procaciter dicunt indulgentias esse pigrorum satisfactiones, quæ reddunt homines negligentes: & esse bonorum operum remissiones, cùm remittãt satisfactiones, & dent licentiã pigritandi, sub specie pietatis. Respondet D. Tho. quòd per indulgentias datur remedium contra peccata. Maius enim remedium præbetur ad peccata vitanda per gratiam, quàm per assuetudinem nostrorũ bonorũ operum: quia ex affectu quem accipiẽs indulgentias, accipit ad causam, pro qua indulgẽtia datur, & vt possit illas consequi, se disponit ad gratiam, cõfitetur, & multa bona opera facit, quæ nõ faceret, si indulgentia non concederetur. & ideo non est in destructionem dare, nisi inordinatè dentur. Nec ad hos fines datur, vt homines cessent à bonis operibus, sed vt ad bona opera promoueantur. Et ideo consulendum est eis qui indulgentias consequuntur, ne propter hoc ab operibus misericordiæ iniunctis abstineant, vt etiam ex eis remediũ consequantur: quanuis à debito pœnæ sint immunes. Nõ enim indulgentiæ satisfactionẽ aliquam remittũt, sed duntaxat obligationẽ, qua peccator ad satisfactionem tenebatur. Diuersa sunt enim hæc, Satisfactio pro pœna, & obligatio ad pœnam: nam obligatio vinculu est, & nõ satisfactio, sed est vinculi solutio. Ideò Papa indulgentias concedendo, soluit duntaxat vinculum satisfactionis, sed nõ satisfactionẽ: quia post indulgentiã peccator si velit, potest satisfacere, quãuis non obligetur. nec sequitur quod eius satisfactio frustrà fiat: quia si satisfactionem faciat, eius satisfactio reponitur in Ecclesiæ thesauro, si ipse non egeat, nec alteri applicet. Et (vt dictum est) vni debito pluribus modis satisfieri potest, & per consequens pœnæ debitæ pro peccatis: Primò per virgam Dei in hoc mundo, aut in purgatorio inflictam. Secũdò per alterius satisfactionem per ipsum applicatam. Vnde Apostolus dicit, Vt abundantia vestra illorum inopiam suppleat, & illorum abundantia vestræ inopiæ sit supplementum, vt fiat æqualitas. Tertiò per orationem: Moysi enim oratione virga Dei auersa est à populo Israël. Vnde Psal.105. Et dixit vt disperderet eos, si non Moses electus eius stetisset in confractione in conspectu eius, vt auerteret iram eius, & non disperderet eos, & pro nihilo habuerunt terram desiderabilem. Quartò potest satisfieri, & virga Dei auerti, propria satisfactione & animaduersione: prout de Niniuitis & de Achab. Vnde Apost. 1. Cor. 11. postquam fecit mẽtionem de virga Dei, dicens: Ideò inter vos multi infirmi & imbecilles, & dormiunt multi: subdit causam nostræ animaduersionis negligentiam esse, dicens: Quòd si nosipsos iudicaremus, & corriperemus, non vtique à Domino iudicaremur, siue corripere̅mur: Deus enim quanuis nullum peccatum impunitum relinquat, nunquam tamen bis in idipsum iudicat: quod faceret, si ipse post nostram animaduersionem, animaduerteret siue puniret. Quintò satisfieri potest eleëmosynis, iuxta illud, Peccata tua eleëmosynis redime. & Luc.12. Date eleëmosynam, & omnia munda sunt vobis. Sextò virga Dei auertitur per susceptionem sacramentorum, quæ pœnam æternam commutant in temporalem, imò etiam de temporali diminuunt propter meritum Christi ipsis communicatum, secundum dispositionem subiecti, & per modum meriti Christi. Et sic secundum domi. de Palude, non est ex insufficientia virtutis sacramentorum, quòd tota pœna non deletur, sed ex indispositione recipientis. Septimò satisfieri potest pœnæ debitæ pro peccatis, per indulgentias, per quas passio Christi applicatur per modum liberalis suffragij, propter modicam causam piam, & quasi gratis applicatur, & per modum solutionis datur: & sic aliter quàm in sacramentis, in quibus propter amorem Christi & eius merita, secundum dispositionem suscipientis, datur. Indulgentia verò datur existentibus in gratia, non secundùm dispositionem suscipientis, sed æqualiter omnibus, dummodo causam propter quam datur, perficiant. Nec sequitur quòd Deus peccatum impunitum relinquat, cùm per orationes aut indulgentias Deus peccata remittit: nec diuinæ iustitiæ iniuriam aut præiudicium faciat: quia tunc ad satisfactionem diuinæ iustitiæ seu vindictæ, pœnam per Christum vel sanctos perpessam, pœnæ debitæ correspondentem applicat peccatori, per quas peccatum eius vindicatur, & satisfit diuinæ iustitiæ. Ex pręmissis apparet quã parum faciat cõtra indulgentias, id quod dicitur in Psal. 88. Visitabo in virga iniquitates eorum, & in verberibus peccata ipsorum: quia ad literam (vt ex contextu apparet) intelligitur de filiis Dauid, quòd scilicet, peccata & iniquitates eorum, virga (hoc est pœna seu punitione) se visitaturum Deus minabatur, nisi resipiscerent: quia si resipiscerent, & conuerterentur, iram & virgam auerteret. Vnde subdit, Misericordiam autem meam non dispergam ab eo neque nocebo in veritate mea, si in seipsos animaduertãt vel aliorum animaduersionis eis applicentur. Quanuis etiam exponi possit de virga excitatiua ad hoc vt conuerterentur.

Aliud est vinculũ satisfactionis, aliud satisfactio.

2.Cor.8.

Ionæ.3. 3.Reg.21.

Dan.4.

Ver.22. *De quantitate valoris indulgentiarum.*

Quantitas valoris indulgentiarum pensanda est A secundum quantitatem causæ efficientis. Causa autem efficiens vel effectiua illus est duplex, scilicet, principalis, & instrumentalis. Principalis est abundantia the-

sauri Ecclesiæ, hoc est abundãtia supererogationis pœnalitatum Christi & Sanctorum. Causa verò efficiens instrumentalis est clauis iurisdictionis, siue ille qui habet hanc clauem. Et quia causa principalis per instrumentum operatur, ideò secundum applicationem instrumenti, siue secundum determinationem habentis clauem, opera Christi & Sanctorum, inquantum satisfactoria delent de pœna. ideò indulgentiæ tantum valent, quãtum sonant, siue quantum determinantur & prædicantur in literis concedentis. Nam Deus non indiget nostro mendacio, vt pro eo loquamur dolos. Ergo ecclesia determinando & prædicando indulgentias, non mentitur. Et. 1. Cor. 15. Si inanis est prædicatio nostra, inanis est & fides vestra. Ergo quicunque in prædicatione falsum dicit, quantum in se est, fidem euertit. Vnde D. August. in epistola ad D. Hiero. dicit quòd si in sacra scriptura deprehenditur aliquid falsitatis, iam robur sacræ scripturæ periit. Sic si in prædicatione Ecclesiæ aliqua falsitas deprehenderetur, non essent documenta ecclesiæ alicuius authoritatis ad roborandam fidem. Ideò simpliciter indulgentiæ tantum valent, quantum prædicantur siue sonant, aut determinantur per literas, vel per verba concedentis plenam authoritatem habentis. Vnde in arbitrio dantis indulgentiam est taxare, quantum pœnæ per indulgentiam dimittatur. Sed si inordinatè fiat, & ex hac inordinatione homines ab operibus pœnitentiæ retrahantur, peccat concedens: nihilominus tamen faciens quod indulgentia sonat, consequitur effectum, cùm Papa sit vicarius Christi, cùm plenitudine potestatis, & procurator cum libera, & talis procurator cum libera præiudicare possit domino in vtilitatem aliorũ. Sic Papa dummodo sit causa pia, quantumcunque modica.

Iob. 13.

Falsa in prædicatiõe dicens subuertit fidem.

Ad hoc autẽ ꝙ indulgentia habeat effectũ, quatuor re quirũtur: duo ex parte dantis, scilicet, authoritas plena: secundo causa pia, quæ moueat ipsum ad concedendum.

Quatuor requisita ad indulgentiarum effectũ.

Causa pia cõprehendit honorem Dei, & vtilitatẽ proximi, vt sunt orationes, peregrinationes: cõstructio basilicarũ, ecclesiarum, pontiũ, itinerũ, siue eorũ reparatio, & alia huiusmodi. Ex parte verò recipientis alia duo: primum est charitas, eò quòd absque charitate, pœnæ nullo modo expiari possunt, vt dictum est. Secũdum est executio causę siue quòd faciat aut dicat, vel det vel fieri faciat ea quę indulgentia sonat, siue id quod per cõcedentem mandatur: sic quòd si deficiat in parte, nihil lucratur. Et in hoc casu habet locum illud quod dicitur, qui cadit à syllaba: cadit à causa. Et sic stat aliquando, quòd qui plus laborat, non sequatur maiorem indulgentiam, licet magis mereatur: vt si detur indulgentia visitantibus certam ecclesiam, tantum lucrantur vicini, quantũ qui à mille dietis veniunt, ratione indulgentiæ: licet distantiores propter labores & pœnalitates, magnis mereantur de præmio essentiali & accidẽtali, nec pœnalitates illæ erunt irremuneratę, vel in se, vel in aliis, &c. Ratio huius est, quia remissio non proportionatur labori: sed applicationi thesauri. Si verò indulgentia certarum pœnarum detur visitandi Ecclesiam. N. absque determinatione numeri, intelligitur semel duntaxat: Si autem ad determinatum tempus, solum pro illo tempore durat. Si autem dicatur, in perpetuum, non expirat morte concedentis: possunt tamen per successorem reuocari, & nostris temporibus inuenimus ordinariè obseruatum, quòd summi Pontifices post publicationem sui Põtificatus, seruatis quibusdam solennitatibus, reuocant omnes indulgentias per prædecessores suos concessas. & ideò necesse est ad consecutionem effectus, habere confirmationem, vel nouam impetrationẽ. Sed si pro subuentione fabricę ecclesię, pontium, aut hospitalium, aut aliorum huiusmodi, absque determinatione pretij, secundum deuotionem offerentis detur, intelligitur secundum deuotionem congruam & rationabilem, secundum conditionem personarum, & facultatem bonorum. Et sic magis lucrabitur de indulgentia pauper, dando vnum obolum, quàm rex, dando vnũ aureum: quia plus est obolus pauperi, quàm aureus regi. Idem dicendum est de aliis diuitibus proportionabiliter. Vnde Mar. 12. Dixit Christus quòd vidua, quæ solum duo minuta miserat in gazophilatium, plus omnibus misit. Si verò sit taxata quantitas eleemosynę, qui non tantum dat, sicut taxatum est, etiam si propter paupertatem desistat; non consequitur indul-

Papa nouiter creatus reuocat oẽs indulgẽtias prædecessorum.

Quid de indulgentiis secundũ deuotionem offerentis.

gentiam, licèt mereatur. Ex pręmissis apparet quòd si in concessione indulgentiarum dicatur, quòd remittuntur tres vel septem anni aut septem dies, aut plures de iniunctis pœnitentiis: si is qui implet mandatum confidentis, non habeat iniunctas pœnitentias in foro pœnitentiæ, licèt mereatur bonum opus faciendo: non tamen lucratur indulgentias, quæ sonant iniunctionem pœnitentiarum. Sed cùm datur indulgentia plena, plenior, aut plenissima: tunc secundum D. Anthoninum Florent. in prima parte Summæ tit. 10. cap. 3. §. 3. omnis pœnitentia iniuncta aut iniungenda remittitur. Dicitur autem indulgentia plena, secundum eundem post dominum Petrum de Palude, in 4. dist. 20. quæ datur quo ad remissionem pęnarum peccatorum mortalium, siue sit iniuncta, siue iniungẽda: Plenior, qua remittitur pœna mortalium & venialium: Plenissima verò, qua non solum remittuntur pœnæ mortalium & venialiũ, sed etiam ipsa culpa venialis remittitur. Quia talis indulgentia, inquãtum habet rationem cuiusdam absolutionis, remittit culpam venialem, quemadmodum facta cõfessione generali, per absolutionem generalem remittitur. Non tamen propter hoc dici potest indulgentia à pœna & culpa: quia culpa cùm sit analogum, & per se ponatur, stat pro mortali, cuius remissio authoritatiuè pertinet ad solum Deum, & instrumentaliter ad sacerdotem administrantem sacramentũ pœnitentię. Quanuis possit dici quòd cùm in indulgentia datur facultas eligendi confessorem, qui possit absoluere ab omnibus casibus, etiam sedi Apostolicæ reseruatis: tunc potest dici indulgentia à pœna & culpa delegatiuè & instrumẽtaliter. Notandum etiam, secundum prædictum Anthon. quòd qui lucratur indulgentiam. 20. annorum, tantum sibi valent ad remissionem pœnæ pro peccatis suis, quantum valerent illi. 20. anni in pœnitentia iniuncti. Aliis iste sensus verborum sic videtur, Remitto tibi vnum annum de pœnitentia iniuncta vel iniungenda, hoc est tantum minus punieris in purgatorio, quàm punieris, si vno anno continuo in hac vita pœnitẽtiam egisses. Sed dubium est de illa pœnitentia continua vnius anni, quia in foro pœnitentiæ licet detur pœnitentia interpollata per vnum annum, non tamen continua, saltem in foro interiori. Ideò alij dicunt quòd debet intelligi de pœnitentia solenni, quæ ad plures annos iniungitur, vel de pœnitentiis per canones determinatis, quæ sunt iniungendæ, hoc est debent iniungi, licet non iniungantur. Mihi tamen, saluo meliori iudicio, videtur dicendum, quòd valet ad tot annos, ad quot secundum diuinam ordinationem, pro peccatis præteritis haberet sustinere in purgatorio, si ante indulgentiæ consecutionem in gratia decessisset. Non debent tamen peccatores propter has indulgentias generales, prætermittere opera pœnitentiæ in hac vita, tum propter incertitudinẽ (quia nemo scit se esse in gratia: vnde Ecclesiastes. 9. Nemo scit vtrum amore vel odio dignus sit: ideò nescit an indulgentiam lucretur) tum propter periculum recidiui, à quo impeditur per opera pœnitentiæ, tum etiam propter meritum & propter peccata quotidiana sequẽtia indulgentiam: quia indulgentia non remittit pœnas peccatorum futurorum. Et vlterius propter conformitatem, vt se conforment Christo, vt impleant in carne sua pro corpore eius, quod est ecclesia: vt quemadmodum ipse passus est pro aliis membris: sic & nos ita faciamus, & aliorum onera portemus: sic enim adimplebimus legem Christi, vt dictum est.

Indulgẽtiæ plenæ quid.

Indulgentia plenior & plenissima.

Indulgentia à pœna & culpa quid.

Et quia pluribus dãtur indulgẽtiæ plenarię in articulo mortis: vidẽdum est quis dicatur articulus mortis. Diuus Anthoninus Floren. vbi supra. §. 6. dicit quòd si concedens in forma indulti, aliter intentionem suam non exprimat: videtur intelligi, de articulo præsumpto, licet non vero: sicut extrema vnctio debet dari his qui secundum æstimationem reputantur morituri, iterum tamen iniunguntur, si ab illa infirmitate euadant, & nihilominus prima dicitur extrema vnctio. Si ergo cum in tali articulo præsumpto quis absoluitur per indulgentiam, consequitur effectum indulgentiæ vsque ad illud tempus: & si postea euadat, expirat indulgentia. Secus autem si in forma indulgentiæ diceretur, quod cõsequatur effectum in mortis articulo, & in casu quo moriatur: si nõ moriatur, gratia indulgentiæ nõ expirat per illã absolutionem, quæ

Articulus mortis quis sit.

tamen

tamen quando non moritur, non habet effectum.

Notandum præterea quòd si indulgentia datur pœnitentibus & confessis, non sufficit quod confessus fuerit semel in anno, si post confessionem ante indulgentiam aliquod peccatum mortale commisit: quia tunc tenetur confiteri. Si verò nō commisit, nō tenetur confiteri de venialibus, nec de mortalibus aliàs ritè confessis. Si verò indulgentia detur verè pœnitētibus & cōfessis, seu propositum confitendi habentibus, tunc licet tutius esset cōfiteri, propter incertitudinem contritionis: tamen sufficit & requiritur, si habeat aliquod peccatum mortale, actualis contritio tempore quo actu implet id quod mādatur. Vnde qui vult lucrari indulgentias quæ dantur visitantibus Ecclesias vrbis, non est necesse ad eas cōsequendas quòd in itinere conteratur: sufficit enim, cum actu visitat.

Insuper notandum est quòd licet concessio indulgentiæ versetur circa tertiā partem pœnitentiæ. s. satisfactionem, cùm tamen pertineat ad clauē iurisdictionis, quæ potest per nō sacerdotem exerceri, non requiritur quòd quis confiteatur danti indulgentiā: & sic facta confessione & habita sacramētali absolutione, potest per aliū absolutionē indulgentiæ obtinere, nisi in indulgentia aliud dicatur.

Alia est absolutio sacramentalis alia indulgentiæ. Et sic patet quòd alia est absolutio sacramētalis, alia est solutio siue remissio indulgentiæ.

Forma absolutionis indulgentiarū Postremò notandum quòd illa debet esse forma verborum in remissione plenaria cōcedenda, quam concedēs indulgentiam decreuit: quia minister debet exequi secundum formā mandātis: & cōmuniter talis est secundū prædictum Anthoninum Florē. Ego authoritate sedis Apostolicæ mihi pro nūc cōmissa, cōcedo tibi plenariā remissionem peccatorum tuorum, de quibus corde contritus es, & ore confessus (vel proponis cōfiteri, si indulgentia hoc dicatur) præterquā eorū quæ propter confidentiam huius indulti commisisti. Nec oportet quòd dicat. Et de quibus oblitus es: quia sicut Deus illud nō exigit propter impossibilitatem, ita nec vicarius eius exigere intendit. Et licet cōgruum sit addere. In nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti: nō est tamen necesse. Et quod aliqui dicunt, Restituo te illi innocentiæ, in qua eras quando baptizatus fuisti, superfluum est: non vitiat tamen actum.

Ver.23. *De his qui indulgentias concedere possunt.*

B *In addi.3.p. q.26.ar.1.* *Triplex cōmunicatio.*

AD sciendum qui indulgentias facere vel concedere possunt, supponendum primò, quòd indulgentiæ habent effectum secundum quòd opera satisfactoria vnius applicantur alteri, non solum ex vi charitatis, sed etiā intentione operantis in ipsum directa. Secundò supponendum est, quòd intentio ad alterum tripliciter dirigi potest, scilicet, in singulari, speciali, & generali. In singulari quidem, cùm quis pro alio satisfacit, determinando & applicando pœnalitatē suam ad illum. & sic quilibet potest alteri opera sua cōmunicare. In speciali verò, cùm quis orat pro cōgregatione sua, & familiaribus, & benefactoribus. Et sic ille qui congregationi præest, potest opera illa aliquando communicare, applicando intentionem illorum qui sunt de congregatione, ad hunc determinatè.

In generali autē, sicut cùm quis bona opera sua ad bonum commune totius vniuersalis ecclesiæ communicat, & sic ille qui præest generaliter toti Ecclesiæ, potest opera illa cōmunicare, applicando intētionem particulariū ad hunc vel ad illum. Et cùm homo sit pars congregationis, & ipsa congregatio sit pars Ecclesiæ: sequitur quòd in intentione alicuius priuati boni intelligitur & includitur intentio boni cōmunis: & in intētione boni cōmunis vnius cōgregationis, intelligitur & includitur bonum vniuersale totius Ecclesiæ, & ideo ille qui præest toti Ecclesiæ, potest communicare ea quæ sunt vnius singularis, & ea quæ sunt congregationis, sed non econuerso. His suppositis, dicendum neque primam neque secundam communicationem posse dici indulgentiam. De prima quidem manifestum est, cùm indulgētia sit actus iurisdictionis, quam priuatus supra priuatum nō habet. Præterea licet per cōmunicationem priuatam is cui fit cōmunicatio, soluatur à reatu pœnæ, quantum ad Deum: non tamen soluitur à debito satisfaciendi pœnitentiā iniunctam, ad quam est obligatus in foro ecclesiæ & pœnitentiali: quod tamē indulgentia facit. Propter eādem rationem secunda communicatio etiā non dicitur indulgētia, vt vtraque propter sequentem, scilicet, propter insufficientiā & incertitudinē: quia in vna persona vel congregatione non est indeficientia meritorum, vt sibi & omnibus aliis valere possint: nec est aliquando certum an sint aliqua opera satisfactoria supererogationis irremunerata, quæ tamen semper sunt in Ecclesia propter infinitum meritum Christi, quòd exhauriri non potest. Ex præmissis infertur quòd nec diaconus, nec sacerdos, imò nec episcopus, nec alius inferior summo Pontifice, potest concedere indulgentias, nisi ex commissione: sed solus summus Pontifex, qui habet plenam potestatem iurisdictionis super vniuersalem Ecclesiā & bona illius. Consueuit tamen committere & dare potestatem episcopis cōcedendi aliquot dies indulgentiarum, puta quadraginta, & cardinalibus, centum. Inferiores verò episcopis, qui habent iurisdictionē, vt abbates, & priores, & alij prælati religionum, nō possunt dare indulgentias, sed bene possunt concedere participationem bonorum, quæ fiunt per subditos illorum, quam participationem vocant receptionem ad gratias ordinis. Aduertēdum quòd negantes primatum D. Petri, negant Papam habere claues, & indulgentias concedere posse. Sed contra illos sufficienter probatum est, cùm de primatu Petri ageretur, ver.5. huius. §.6. *Quis indulgentias cōcedere potest.*

Ver.24. *De his quibus indulgentiæ prosunt.*

CVm ad effectum indulgentiarum requiratur charitas in suscipiente, vt dictum est: sequitur eas existentibus in peccato mortali, & per consequens damnatis, non prodesse. Et quia per eas soluitur reatus pœnæ, sequitur quòd non prosunt secūdum quod sunt indulgentiæ, his qui nullum reatum pœnæ habent. & sic non prosunt beatis aut innocentibus, quantum ad remissionem pœnæ, cùm non habeant reatum: prosunt tamen viatoribus, etiam innocentibus implentibus causam piam, propter quam dantur ad meritum. Sed quo ad meritum & remissionem pœnæ simul prosunt omnibus viatoribus existentibus in gratia & implentibus causam, propter quam dantur, siue sint seculares, siue religiosi. Non enim religiosi sunt deterioris conditionis, quàm alij. Nullus enim ex bono malum reportare debet. Cùm ergo religio sit bonum quoddam, nō debent religiosi effectu indulgentiarum priuari. Propter indulgentias tamen non debet dissolui regularis obseruantia: vt propter eas religiosi vagentur per mundum: quia religiosi magis merentur, religionem suam seruādo, quantum ad præmium vitæ æternæ, quàm indulgentias exquirendo: licet quantum ad diminutionem pœnæ, quod est minus bonum, non tantum lucrentur. Præterea prouisum est illis per Pontifices, vt possint in monasterio & sine discursu, deuotè visitando vnum vel duo aut tria altaria, lucrari stationes vrbis Romę. Nec etiam religiosis per indulgentias remittuntur pœnæ eis iniunctæ in capitulo: quia illæ sunt in foro iudiciali exteriori, sed absoluuntur à pœnis iniunctis in foro pœnitentiali. A *In addi.3. p.q.27.* *Religiosis prosunt indulgentiæ.*

Et cùm Rom. Pontifex aut alius ex eius commissione, indulgentias largiens non sit deterioris conditionis quàm alij: nec possit esse aliqua causa indulgentiarum in aliis, quàm ipse executioni mandari non possit: sequitur quòd si seruent ea quæ pro indulgentiis mādantur, possunt eas consequi & lucrari. Et quanuis nullus seipsum excommunicare possit, & actum iurisdictionis in se exercere per modum iurisdictionis & sententiæ: tamē bene potest per modum dispensationis & participationis: quia prælatus vti potest his quæ ei ex authoritate iurisdictionis competit aliis distribuere, tam in temporalibus quàm spiritualibus. Sicut etiam sacerdotes eucharistiā, quam aliis ministrant, suscipiunt. Sic episcopus & Papa: licet quidam dicūt quòd Papa pro se solo indulgentiam facere non potest, sed indulgentia communiter data vti. Qui verò non faciunt, dicunt, vel obseruant ea. propter quæ indulgentia datur, licèt alius pro eo faciat, indulgentiam non cōsequitur: cum remota causa, remoueatur effectus: & non existente conditione, non consequitur quis id quod sub conditione datur. Et quanuis quilibet possit opus suum applicare alteri, non tamen indulgentiam: sic quòd vnus homo possit indulgentiam cōsequi propter opus alterius: Quia indulgentia non potest applicari ad alterum, nisi per intentionem *Papa potest lucrari indulgentias.* *Vnus pro alio indulgētiam lucrari possit.*

nem eius qui dat indulgentiam. & ideo cùm ipse applicet ad facientem, dicentem, vel dātem hoc vel illud, particularis qui hoc facit, non potest ad alterum hanc intentionē concedentis transferre. Secus si in indulgentia contineretur quod faciat vel dicat per se vel per alium: tunc enim faciendo per alium consequeretur indulgentiam. Nec tamen ille qui faceret opus pro alio, daret alteri indulgentiam, sed ille qui indulgentiam sub tali forma concedit. Et per hunc modum animæ quæ sunt in purgatorio, possunt consequi indulgentias, cùm de ipsis fit mentio in indulto, scilicet, quòd si quis viatorum, in gratia existentium faciat pro ipsis animabus quod mandatur, ipsæ indulgentiam consequantur: cùm omnia quæ requiruntur ad indulgentias, in prædicto indulto inueniantur, scilicet, potestas in concedente, charitas in recipiente viatore (quia animę purgatorij non sunt in termino) & pia causa per alium executioni mādatur: qui enim per aliū facit, per seipsum facere videtur. Nec obstat quod Christus Mat. 16. dixit, Quodcunque ligaueris super terram, ligatum erit & in cœlo. Et quicquid solueris super terram, &c. Nō dicit infra terram, aliàs Papa posset euacuare totum purgatorium, & diuinā iustitiam eneruare. Quidam dicunt quòd hæc determinatio super terram, determinat personam Petri & successorum eius, & non potestatē clauium: sic quòd ipsi existētes super terram, possunt vti potestate clauium, sed post mortem non possunt soluere aut ligare, neque remittere, sed bene quandiu viuunt super terram. Alij dicunt quòd refertur ad ligamen iurisdictionale; quia non possunt defunctos excommunicare: & non ad absolutionem, quia possunt defunctos excōmunicatos absoluere, vt dictum est: cùm odia restringi, & fauores conueniat ampliari, vt habetur in l. quidam. ff. de liberis & posthumis, & ideo proniora sunt iura ad absoluendum, quàm ad condemnandum, vt habetur in l. Arianus. ff. de actionibus & obligationibus & l. fauorabiles. ff. de regulis iuris. Sed ligare & condemnare est odiosum: ergo ad hoc verba prædicta (super terram) restringunt. soluere autē & remittere est fauorabile: ergo non est restringendū, sed ampliandum. Ideò Ecclesia consueuit absoluere excōmunicatos. Si ergo possunt solui à vinculo excōmunicationis, quod ligat in cœlo longiori tempore: à fortiori à vinculo pœnæ, quod impedit donec expietur. Dominus Caietanus in opusculo de indulgentiis dicit, quòd indulgentiæ nō conceduntur defunctis eo modo quo viuis: quia defunctus soluitur per modum suffragij, nō cuiuslibet, sed suffragij satisfactorij. Supponit enim quòd possimus animabus quæ sunt in purgatorio, tripliciter suffragari: Primò merendo de congruo ipsarum liberationem. Secūdò impetrādo nostris orationibus, vel oblationibus præcipuè in oblatione passionis Christi, quę fit in missa: tunc enim sacramentū eucharistię eis prodest, inquātum sacrificiū per modū suffragij, vt dictum est. Tertiò nostris passionibus & pœnalitatibus, eas per intentionē nostram illis cōmunicando, & pro eis exoluendo, siue dādo eis vt exoluāt. Indulgētia autē apostolica (vt ipsa verba sonant) de passionibus & pœnalitatibus Christi & Sanctorum, dat illis vt inde soluant & liberentur. & sic per modum suffragij satisfactorij, per modum quo opera nostra satisfactoria illis suffragantur per condonationem pœnarum nostrarum. Sic Papa per applicationem condonationem thesauri Ecclesiæ, qui ad eas peruenit per intentionem nostram, non per modum iustitiæ & æqualitatis, sed per modum suffragij, hoc est via gratiæ & misericordiæ: Quia vniuersalis Ecclesiæ suffragia efflagitant diuinam misericordiam, vt dignetur acceptare pro animabus purgatorij, vt liberentur à pœnis, & nō per modum iustitiæ, & æqualitatis, eò quòd pœnæ, quas nos in hac via patimur, sunt multo minores & leuiores, quàm pęnæ, quas animæ in purgatorio patiūtur. Sicut pœna pecuniaria est multo minor, quàm pœna seruitutis, aut alia corporalis. Hinc est quòd seruitus pecunia non redimitur, secundum rigorem iustitiæ, cùm nō sit æqualitas, sed solum secundum Domini acceptionem: ita pœnæ animarum in purgatorio existentium: cùm sint grauiores, nō redimuntur pœnis nostris, secundum rigorem diuinæ iustitiæ, sed expiātur secundum liberam diuinæ gratiæ & misericordię acceptationem, quod nos dicimus per modum suffragij liberaliter acceptati à Dei misericordia, quæ ex ordinatione sua modicum pro magno se acceptaturū statuit, nos monendo per Apostolum, vt aliorum onera sustineremus, & inducendo ad orandum pro liberatione defunctorum. vnde. 2. Mac. 12. Sancta & salubris est cogitatio pro defunctis exorare, vt à peccatis soluātur. Ideo suffragia & indulgentiæ nō sunt res vanæ & incertæ, vt hæretici calumniātur. viuis autem conceduntur indulgētiæ per modum absolutionis, vt habetur in c. Quod autem, extra de pœnitentiis & remissionibus: eo quòd viui sunt præsentes & subditi. Et Papa per modum suffragij applicat thesaurum Ecclesiæ viuis & defunctis. Sed respectu viuorū addit actū absolutionis: respectu verò defunctorum nullum propriè addit actum iurisdictionis, licet addat actū modificatiuum ad suffragia Ecclesiastica. Sic igitur quandiu viuimus, sumus subditi Pontifici, & pœnæ nostræ ad forum præsentis vitæ spectant; & propterea seruatis seruandis, indulgentia ad viuos defertur via iustitiæ, per actum iurisdictionem habētis, scilicet per absolutionem. Animabus autem purgatorij, vt in altiori & terribiliori forō existentibus, indulgentiæ nō perueniūt per actum iurisdictionis siue absolutionis, cùm pręsentes nō sint neque de foro isto. Sed cùm sint nobis vnitæ in charitate, Papa ex thesauro ecclesiæ per modum suffragij ad subleuationem earum confert & mittit, confidens de magna misericordia Dei, qui & claues regni ei contulit. Dat similitudinem prædictus Caietanus de Principe alicuius ciuitatis, qui ex ærario publico liberaturus omnes ciues ære alieno grauatos, quorum aliqui sunt sub dominio suo, alij sub alieno, & iam propter æs alienum seruituti addicti: In hoc enim casu Princeps ex ærario publico, authoritatiuè nummos dispēsaret pro istis & illis. Sed degentes sub sua iurisdictione, iudicialiter absolueret à debito. Seruos autem degentes sub dominio alterius, nō posset iudicialiter absoluere, sed per modum auxilij subuenire, mittēdo pecuniam, & confidendo de gratia alterius, sub cuius dominio sunt. Sic Ecclesiasticus Princeps ex thesauro Ecclesiæ pœnas pro peccatis viuorum & defunctorum debitas soluturus, vtrisque thesauri suffragia dispensat. Sed viuis applicat, absoluendo illos: defunctis autem applicat, eis auxiliando, hoc est opera satisfactoria ad illorum liberationem dirigendo, cōfidens de misericordia dei, qui ei dispensationem thesauri dedit. Nec est incōueniens quòd Papa purgatorium euacuare possit: non enim per hoc detrahitur aliquid diuinæ iustitiæ, vt dictum est. Valdè tamen raro, imò fortè nunquam cōtigit quòd Papa per indulgentias purgatorium euacuauerit. Quia non inueniuntur viatores, qui pro omnibus defunctis obseruent ea quæ in indulgentiis mandantur: eò maximè quòd multi sunt defuncti, qui nō meruerunt sibi indulgentias applicari, vtpotè illi qui in hac vita existentes, defunctos obliuioni tradiderūt. Ideo iustè permittit Deus quòd sui & alij viui eorum obliuiscantur. Vnde. D. Tho. dicit quòd in descensu Christi ad inferos non omnes qui erant in purgatorio, fuerunt liberati: sed solū illi, quorum purgationis tēpus aduenerat, & illi qui dum adhuc viuerent per fidem & dilectionem ac deuotionem ad mortem Christi meruerunt, vt eo descendente, à pœna purgatorij liberarentur. sic etiā dici potest quo ad indulgētias, quòd Deus permittet eos, qui in vita defunctos obliuioni tradiderunt, etiam cùm defuncti erunt, obliuioni tradi.

Animæ purgatorij quo consequantur indulgentiam.

Animabus purgatorij tripliciter possumus suffragari.

Seruitus pecunia nō redimitur. Gal. 6.

3.p.q.52. art.8.ad.2.

§.7. De Matrimonio.

Matrimonium ab effectu magis à matre quàm à patre dictum est, quasi matris munium, quia fœminis maxime incumbit educādę prolis officium in vtero & extra, donec quodam modo per se stare possit. Vel dicitur matrimonium, quasi matrē muniens, quia mulier per matrimoniū iam habet à quo muniatur & defendatur, scilicet, virum. Vel dicitur matrimonium, quasi matrem monens, ne virum relinquat, alteri adhærens. Vel matrimonium, quasi materia vnius: quia in eo fit cōiunctio ad prolem materialiter educandam. Vel, secundum Isidorum, à matre & nato, quia per hoc efficitur aliqua mater nati.

B In Addi.3. p.q.44.ar.2.& in.4. dist.27.

Matrimonium dupliciter considerari potest: Vno modo vt est officium quoddam naturæ: Alio modo vt est sacramentum Ecclesiæ. In quantum est officium naturę, secundum Philosophos & Iuristas, est viri ac mulieris coniunctio inter personas legitimas (hoc est coniungi non prohibitas secundum ius diuinum aut humanum) indiuiduam

Matrimoniū dupliciter accipitur.

duam vitæ consuetudinem retinens, ad prolem generandam, educandã, & promouendam, ac ad sibi inuicem mutuo obsequendum, & opera ordinata communicandum. Et alio nomine dicitur coniugium, à coniunctione mutua. Ex hac definitione apparet quòd matrimonium, vt est officium naturæ, habet duos fines: Primus & principalis est proles generanda, & non solum generanda, sed etiã educanda & promouenda. Et sic principalis finis matrimonij, est debita generatio, educatio, & ad bonum promotio. Vnde Philosophus. 8. Ethicorum dicit, quòd à parentibus habemus esse: nutrimẽtum & disciplinã. Quantum ad primum, conuenit cùm animalibus: quia masculus & fœmella in animalibus coniunguntur ad prolem generandam. Quantum ad secundum, scilicet, quo ad educationem, conuenit cum aliquibus animalibus, quæ in hoc perfectiora sunt aliis, vt turtur & columba, quia ambo educationi prolis intendunt. In aliis autem animalibus masculus non curat de educatione. Quantum ad tertium, scilicet, quo ad promotionem, homo in hac coniunctione excedit omnia alia animalia, quia alia animalia nõ curant de promotione paruulorum suorum ad maiora, dummodo vitam sibi procurare possint. Homo autem non solum curam habet educationis, sed etiam promotionis. Vnde Apostolus dicit, Neque enim filij debent thesaurizare parentibus, sed parẽtes filiis. Secũdus finis matrimonij, est fides siue fidelitas, quæ fundatur in communicatione operum, & in indiuidua cohabitatione, ad sibi mutuo obsequendum. hoc enim est necessarium ad perfectam educationem & instructionem prolis: licet altero coniugum post generationem moriente, alter habeat supplere: quod tamen non adeò conuenienter fit per vnum sicut per ambos, nisi fortè aliquando per accidens. In hoc fine matrimonij, coniunctio viri & mulieris excedit coniunctionem cæterorum animalium, quæ non sibi inuicem obsequuntur: in infirmitatibus & aliis necessitatibus. Ideò animalium coniunctio ad generationem, non dicitur matrimonium: sed retinet nomen generale, quod est maris & fœminæ coniunctio. Sed in hominibus propter hanc indiuiduam cohabitationem, dicitur matrimonium.

Duo fines matrimonij vt officium naturæ.

2.Cor.12.

Habet vlterius matrimoniũ inter Christianos alium finem, scilicet, significationẽ vnionis Christi & ecclesiæ: & ideò dicitur sacramentum quòd perficit ipsum. Hinc est quòd matrimonium inter fideles contractum, nõ est perfectum. Cùm igitur bonum & finis conuertantur, secundum Philosophum & D. Dionys. sequitur quòd tria sunt matrimonij bona, scilicet, proles, fides, & sacramentum: de quibus infra dicetur.

Ver. 1. *De matrimonij institutione.*

A Matrimonium vt officium naturæ, institutum est ab authore naturæ, in paradiso terrestri ante peccatũ, quando formata Eua de costa Adæ, duxit eam ad Adam, qui liberè accepit eam in sociam coniugalem siue vxorem & dixit: Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea. Propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ, eruntque duo in carne vna. Quibus dictis dixit Deus, Crescite & multiplicamini, & replete terram. Licet per anticipationem, secundum D. Aug. hæc verba recitentur Gen. 1. Et si perseuerassent in gratia in paradiso terrestri, fuissent honorabiles nuptiæ, & thorus immaculatus. Pòst peccatum verò Adæ, propter quòd caro cœpit concupiscere contra spiritum, Matrimonium quòd primò in officium naturæ institutum erat, factum est in remedium ad reprimendam concupiscentiam, ne esset homo sicut equus & mulus, quibus non est intellectus: sed sciret vnusquisque vas suum possidere in honore & sanctificatione. Ideò in lege Moysi, ad refrenandam concupiscentiam prohibitæ sunt à matrimonio inuicem contrahendo personæ, quæ habent habitare simul in eadem domo. & tandem per Christum institutum est sacramentum, quando factæ sunt nuptiæ in Cana Galilææ, vbi ipsum suo primo miraculo voluit honorare, Ioan. 2. Et quamuis non legatur ibi ipsa institutio, verisimile tamẽ est ipsum tunc instituisse, & recitasse ea quæ dixit Mat. 19. Qui fecit hominem ab initio, masculum & fœminam creauit eos, &c. licet D. Ioannes hæc non scripserit. Per prædicta verba Christus matrimonium apud Iudæos & infideles deprauatum, ad primam institutionẽ & indiuisibilis vnionis cum ipso & ecclesia significationẽ reduxit, dicens: Quos ergo Deus coniunxit, homo non separet. Quam institutionem & significationem Apostolus intelligens, hortabatur viros ad diligendas vxores suas, sicut Christus dilexit Ecclesiam, inseparabili, scilicet, dilectione: tandem publicauit matrimonium esse sacramentum, dicẽs: Hoc sacramentum magnum est, dico autem in Christo & Ecclesia, Ephe. 5. Ecclesia etiam matrimonium esse vnum de septem sacramentis Ecclesiæ determinauit, vt supra dictum est, cùm de numero Sacramentorum ageretur cap. 16. vers. 14. Ex præmissis apparet primo quòd matrimonium (inquantum est officium naturæ) est de iure naturali: non quidem quòd sit ex principiis naturæ necessitans, sicut grauitas in lapide, ad motum deorsum est naturalis lapidi, & leuitas ad motum sursum, est naturalis igni: Sed prout naturale accipitur pro eo ad quod natura inclinat, mediante libero arbitrio. Ratio enim naturalis inclinat ad matrimonium, quãtum ad primum & secundum finem perfectius, quàm alia animalia, quæ non cognoscunt rationem finis, & proportionem mediorum ad finem, sicut homo. Ideò naturalis conceptio ei indita est, qua dirigitur non solum ad operandum, sed etiam ad conuenienter operandum. Talis cognitio & directio in homine, lex naturalis siue ius naturæ dicitur. Lex enim naturalis nil aliud est, quàm conceptio homini naturaliter indita, ad conuenienter agendum in operationibus propriis, siue conueniant ei ex natura generis, sicut generare, comedere, & ambulare: siue conueniant ei ex natura speciei, sicut ratiocinari, vnde sicut naturalis ratio inclinat eum ad conuenienter ratiocinandum, ita ad conuenienter comedendum, generandam prolem, & ipsam conuenienter educandã, instruendam, & promouendã in debitũ finem. Quod fieri nõ posset, nisi vbi esset aliqua obligatio viri ad mulierem, determinata ad communicãdum opera, & perpetuò cohabitandum, & sibi mutuò obsequendum: quę obligatio matrimonium facit. vnde sequitur, quod actus matrimonij non est illicitus, cùm sit de iure naturali, & ab authore naturæ ordinatus. Ideò. 1. Cor. 7. dicitur, Virgo si nubat, non peccat. & 1. Tim. 5. Volo iuuenculas nubere, & filios procreare. Nec per hoc quod idem Apost. 1. Corint. 7. dicit, Qui nubunt, tanquam non nubentes sint, prohibuit actum matrimonij: cùm in eodem cap. dicat, Vir vxori debitum reddat, &c. Sed prohibuit fruitionem, ne, scilicet, in ipsa delectatione actus constituant vltimum finem: Nec per hoc quod dixit diuisus est, intellexit diuisionem coniunctionis gratiæ, sed contemplationis, propter intensam delectationem, propter quam illi quibus competit diuina contemplari, aut sacramenta tractare, indicitur pro illo tempore continentia. Et secundum hoc dicitur, quòd Spiritus sanctus, quantum ad actum reuelationis secretorum, non tangebat mentes Prophetarum in vsu matrimonij. Et licet quędam turpitudo pœnæ concomitetur, propter peccatum originale, non tamen turpitudo culpæ. Et quamuis oporteat eum excusari (vt dicitur in versiculo sequenti) non tamen sic quòd de se sit illicitus: quia si secundum se esset illicitus, non posset totaliter excusari, sicut nec adulterium. Sed quia habet similitudinem mali propter corruptionem concupiscentiæ: cùm actus matrimonij sit idem in specie naturę cum fornicatione, non tamen in specie moris, quam accipit à fine, vt dictum est. Sicut occidere hominem propter bonum iustitiæ, non est malum secundum se: habet tamen speciem mali, & est idem in genere naturæ cùm homicidio: excusatur tamen: & illa similitudo siue species mali deletur & abstergitur per finem iustitiæ. Sic ad propositum, &c. Secundò sequitur quòd si actus matrimonij sit deliberatus & factus in gratia, est meritorius, cùm in talibus, vt dictum est, non detur actus indifferens, vt supra dictum est, cap. 3. ver. 5. Ex quo patet error Tacianorum & Marcianorum, qui dixerunt homines in statu coniugij non posse saluari. Sed hi tanquàm hæretici, sunt ab ecclesia reprobati in concilio Lateranensi, vt habetur in c. firmiter, extra de summa Trinitate & fide catholica, vbi dicitur: Non solũ virgines & cõtinentes, verũ & coniugati per rectã fidẽ & operationẽ bonũ placẽtes Deo, ad ęternã merentur beatitudinẽ peruenire. vt de innumeris Sãctis legimus de Abrahã, Isaac, & Iacob, &c.

Gen.2.

Leuit.18.

Matrimonium quo sit de iure naturæ.

In add. 3. p. q. 41. ar. 3.

Ver. 2.

Ver. 2. *De excusatione actus matrimonij.*

In Addi. 3. p q. 49. ar. 4. Species mali quid.

B CVm Apostolus. 1. Thess. 2. ab omni specie mali præcipiat abstinere: consequens est quod actus habens speciem mali, non sit intrinsecè bonus: quia non prohiberetur: nec etiam intrinsecè malus, cùm nullum simile sit idem: & per speciem mali intelligitur similitudo mali: & actus intrinsecè malus, non potest bene fieri: nec etiam est indifferens, quia talis æqualiter se habet ad bonum & ad malum. Ideo necesse est dicere quòd actus habens speciē mali, sit actus qui non habet obiectum bonum, neque malum: tamen habet maiorem similitudinem cum malo, quàm cum bono. Sicut sunt aliqui actus habentes speciem pietatis, vt habetur 2. Tim. 3. Habentes quidem speciem pietatis, qui vt in pluribus bene fieri consueuerunt. Sic actus speciem mali habet, qui vt in pluribus consueuit male fieri, & est eiusdem speciei in genere naturæ cum actu malo, vt dictum est versiculo præcedenti. & sic sine decore, ornamento, & honestate: & non potest communiter fieri coram hominibus sine scandalo, vt choreæ, & similes dissolutiones: & occidere hominē habet maiorem similitudinem mali secundum se, quàm boni: ex decore tamen & ornamento iustitiæ habet honestatem, & efficitur bonus. Sic actus matrimonij dicitur habere speciem mali dupliciter. Primò quia est eiusdem speciei in esse naturæ cum adulterio & fornicatione. & communiter & in pluribus actus ille in esse naturę, qui est cognitio mulieris, male fit, neque absque scandalo in cōspectu hominum fieri potest. Secundo quia iacturam magnā spiritualem affert, absorbet enim bonum rationis: ideo necesse est quòd vestiatur, decoretur, & ornetur bono fine & debitis circunstantiis. Nullus enim sapiens debet iacturam aliquā sustinere, nisi pro recompensatione alicuius æqualis vel maioris boni. Fines autē & bona matrimonij, quę recōpensant iacturam, & honestant siue cooperiunt similitudinem & speciem mali, sunt tria, scilicet, proles, fides, & sacramentum: quanuis bonum sacramenti non pertineat ad vsum matrimonij, pertinet tamen ad essentiam, inquantum matrimonium est perfectum. Et ideo propter duos solos fines, seu bona matrimonij, sub disiunctione, coniuges absque peccato, coniugio vti possunt, etiam si mulier sit sterilis: aut prægnans: quia est bonum fidei, & reddendí debiti petenti expresse vel interpretatiuè. Si verò fiat ad vitandum peccatum adulterij in coniuge, non est peccatum: quia est quædam redditio debiti, quæ ad bonum fidei pertinet. Sed si intēdit vitare fornicationem in se, sic est aliqua superfluitas passionis: & omnis talis est ad minus peccatū veniale: quia sicut matrimonium non est institutum propter sanitatem acquirendam: sic nec ad fornicationem in se vitandam, cùm sint alia potiora remedia, ieiunium, vigilię, & carnis maceratio. Ideo Apost. 1. Cor. 7. Postquam dixit, Reuertimini in idipsum, ne forte tentet vos Satanas propter incōtinentiam vestram, ait: Hoc autem dico non secundum imperium, sed secundum indulgentiam, quæ est de peccatis venialibus.

Actus matrimonij quō habeat speciē mali.

Tria matrimonij bona.

An actus matrimonij ad vitandū fornicationem in se, sit malus.

Hæc opinio est Diui Thomæ, & cum eo videtur esse D. August. qui dicit, Incontinentiæ malum est, quòd vir cognoscat vxorem vltra necessitatem procreandi filios. Aliqui tamen aduersantur, & soluunt rationes. Primò ad illam indulgentiam dicunt, quòd secundum expositionem D. Tho. indulgentia accipitur ibi pro permissione. Et quia duplex est permissio, ideo duplex est indulgentia: Quædam est permissio de minori malo, vt libelli repudij, quem Moses permisit ad duritiā cordis illorū, vt habetur Mat. 19. & talis nō fit in nouo testamēto, propter sui perfectionē, quæ nō erat in antiquo. vnde Apo. Heb. 6. Nihil ad perfectū adduxit lex: ad perfectū feramur. Alia est permissio de minori bono, cū scilicet homo præcepto nō cogitur ad maius bonū. Et hoc modo Apostolus in prędicto loco indulget, hoc est permittit actū matrimonij, ad fornicationem vitādam in se. Ad id quod allegatur de iactura, dicunt quòd secundum eundem Thomam, nō est inconueniens quòd quandoque aliquis actus melior secundum genus suum, interrumpatur pro aliquo minus bono actu: hoc enim sine peccato fieri potest, vt patet in eo qui ab actu contemplationis cessat. Et preterea maius est bonum castitatis matrimonialis, & præseruatio fornicationis, quàm sit iactura quam patitur. Ad D. Augu. dicunt, quòd intelligit quando ad satisfaciēdum voluptati facit, & non intentione vitandi incōtinentiam. vnde idem Augustinus postea dicit, Qui vltra necessitatem progreditur, non rationi, sed libidini obsequitur. Solutis ergo rationibus sic argumentantur: Quandocunque aliquis actus ordinatur ad duos fines, vnum principalem, & alium secundarium: Si principalis finis non sit possibilis, potest licitè ordinari in secundariū: Sed secūdus finis matrimonij est vitatio incontinentię (vnde Apo. 1. Cor. 7. Propter fornicationē autem vnusquisque habeat vxorem suam, & vnaquæque virum.) Ergo vbi procreatio prolis non est possibilis, vt in sterili, vel in ea quæ iam concepit, actus poterit ordinari ad vitandam fornicationem non solum in alia coniuge, sed etiam in seipso. Quia plus tenetur quis vitare fornicationem in se, quàm in coniuge, ex ipso ordine charitatis. Et ideo sicut ille actus ad vitandam fornicationem in coniuge, pertinet ad bonum fidei: sic etiam ad vitandum in seipso, quia non accedit ad aliam, quàm ad vxorem suam. & sic seruatur fides thori. Bonū enim fidei ad plus se extendit, quàm ratio debiti: nec aliqua circunstantia quæ debeat inesse, deest, quando vxor est sterilis vel concepit, & non petit debitum expresse vel interpretatiuè, & vir est in periculo fornicationis: quia licet habeat alia remedia, tamen non tenetur ad illa.

Indulgentia est duplex.

Dominus Petrus de Palude antiquus & fidelis Thomista, propter hoc argumentum dicit dictum D. Thom. debere intelligi in eo qui non est in periculo fornicationis aut pollutionis, vel quando inopinatè passio insurgit, nec tempus patitur eum vti aliis remediis, vtpotè quando de proximo habet loqui cum non sua, de qua alias fuit tentatus. Tunc enim potest licitè exercere actum matrimonij, etiam vxore prægnante vel sterili. non petente, ad vitandam fornicationem in se. Ideo enim licitè debitum petit à sua, ne indebitè exigat ab extranea. Si autem non est in periculo prędicto, & potest aliis remediis vti: tamen vult magis hoc medio tanquam delectabiliori, vitare fornicationem, cùm principaliter, licet non totaliter intendat delectationem, peruertit quodam modo ordinem actus, qui non ordinatur ad delectationem. & sic peccat, saltem venialiter. Si autem vtitur vxore sua solum propter delectationem, constituendo in ea finem vltimum, est peccatum mortale: vt si quis cum coniuge non attendat quòd coniunx est, sed quòd mulier paratus idē facere cū ea, si non esset coniunx: quia ardor ille extra bona matrimonij fertur. Ideo peccat mortaliter. Et sic intelligitur dictum D. Hieron. Voluptates quæ de meretricū amplexibus capiūtur, in vxore damnandæ sunt. Si autē non quæratur in alia quàm coniuge, licet delectationis gratia, est peccatum veniale. Quia Deus ordinauit delectationē propter actū, ne omitteretur generatio & multiplicatio humani generis: quod fieret, si nulla delectatio esset. & non ordinauit actum propter delectationem.

Opinio Petri de Palude medi.

Ver. 3. *De præcepto matrimonij.*

PRæceptum matrimonij vt officium naturę scriptum Gen. 1. fuit datum toti communitati naturæ humanæ, & non singularibus personis, nisi pro quanto est necessarium ipsi multitudini, vt in principio mundi & post diluuium. Ideo fuit repetitum Gen. 9. licet enim naturalis inclinatio obliget quemlibet sub præcepto ad id quod est necessarium sibi, non tamen obligat quemlibet ad aliquid quod est necessarium multitudini: sed quia inter ea quæ præcipiuntur multitudini, sæpe vnum impedit aliud. Ideò ex tali inclinatione non obligatur quilibet per modum præcepti: aliàs quilibet obligaretur ad agriculturam, & artem ædificatoriam, & ad alia huiusmodi, quæ sunt necessaria communitati: quod patet esse falsum. Sufficit enim inclinationi naturæ, quòd per diuersos diuersa compleantur. Cùm ergo ad perfectionem multitudinis necessarium sit aliquos vacare contemplatiuæ vitę, quę impeditur per matrimonium. vt dicit Apost. 1. Cor. 7. sequitur quod matrimonium non obligat quemlibet sub præcepto. Vnde Theophrastus Philosophus probat quod sapienti non expedit nubere. Et ideo præceptum datum Genes. 1. non est reuocatum per illud quod dixit Christus, Matth. 19. Sunt eunuchi qui castrauerūt semetipsos propter regnūm Dei, &cæ. Imò adhuc præceptum illud totam communitatem obligat, A

In addi. 3. p. q. 41. ar. 2.

obligat, donec fuerit completus numerus electorum, & ideo vbi omnes vellent continere (quod vix contingere potest) Princeps posset aliquos ad matrimonium compellere. Nec obstat quòd in veteri lege steriles, licèt exercerent actus generationis, reputabantur quasi infames: à fortiori qui nolebant matrimonium contrahere. Quidam dicunt hoc esse verum apud Iudæos, ex quibus Messias nasci debebat. Sed hoc solùm debuisset esse in tribu Iuda, de qua nasci debuit Dominus. Ideò alij dicunt quòd nō est ex lege, sed ex traditionibus Pharisæorum, quæ pro lege habebantur, insurgebat infamia, licet enim Deut. 7. dicatur, Non erit apud te sterilis vtriusque sexus, tam in hominibus, quàm in gregibus tuis: nullum tamen propter hoc erat præceptum, sed promissio quædam fœcunditatis, etiam terræ, vt habetur Exod. 23. Non erit infœcunda, nec sterilis terra tua, &c. quæ verba debent intelligi communiter & vt in pluribus. Montes enim Gelboë steriles fuerunt, similiter multi vxorati: nec tamen propter hoc erant infames, cùm hoc esset sine culpa eorum: Solus enim Deus est, qui hominibus generationē tribuit. vnde Iacob dicebat Racheli petenti liberos, Num pro Deo ego sum, qui priuauit te fructu ventris tui?

Vnde prodiit quod steriles reputarentur infames.

Gen. 30.

Ver. 4. *De Matrimonio, vt est Sacramentum Ecclesiæ.*

B *In addi. 3. p. q. 42.*

MAtrimonium vt sacramētum Ecclesię, includit omnia quæ vt officium naturæ, & addit quòd fuerit contractum in fide filij Dei incarnati, siue inseparabiliter vniti naturæ humanæ, & Ecclesiæ tanquam spōsæ. Ratione huius significationis matrimonium inter Christianos contractum, si fuerit per carnalem copulam consummatum, est omninò, hoc est quocunque casu adueniente, ante mortem quo ad vinculum, indissolubile, vt amplius dicetur infrà hoc. § vers. 9. impedimento. 10.

Materia sacramēti matrimonij. *Forma matrimonij.*

Materia huius sacramenti sunt actus legitimarum personarum, præcedentes consensum integrum: qui quidem actus sunt sensibiles aliquo sensu. Forma Sacramenti matrimonij, est consensus integer exterius expressus inter præsentes, secundum dominum Caietanum: cuius fundamentum est dictum D. Aug. Accedit verbum ad elementum, & fit Sacramentum. Et ideò licet matrimonium vt officium naturæ, possit per literas aut procuratores contrahi, non tamen vt sacramentum ecclesiæ. & ideò nō est omninò indissolubile: quia ex causa potest cum illo antè dispensari, quàm in præsentia perficiatur. Si enim, vt idem ait, in omnibus aliis sacramētis ecclesiæ requiratur actualis applicatio formæ ad materiā, nec sufficit virtualis, nec formæ illorum per literas aut nuntios applicantur: sequitur quòd matrimoniū vt sacramentum, sequitur naturam illorum. Et quemadmodum alia sacramēta iterabilia causant instrumentaliter ornatum & gratiam sacramentalem (vt dictum est cùm de ornatu Sacramentorum ageretur) sic etiam sacramentum matrimonij. Gratia autem sacramentalis sacramenti matrimonij, habet duplicem effectum. Primus est reprimendi concupiscentiam. Secundus, faciendi coniuges fideliter assistere, & opera sua communicare, & prolem susceptam religiose ad cultum Dei nutrire & erudire: Quia quandocunq; diuinitus datur alicui aliqua facultas, dantur etiam auxilia, quibus homo possit illa facultate vti. Hoc patet in potentiis sensitiuis animæ, quibus respondent certa corporis membra, per quæ in actum suum exire possunt. vndè cùm in matrimonio detur facultas ex diuina institutione vtendi vxore sua ad procreationem prolis: datur etiam gratia, sine qua id conuenienter facere non posset: sicut etiam de potestate ordinis dictum est.

Ex præmissis patet quòd in hoc sacramento, sicut & in aliis sunt tria: Primò sacramentum tantum, quod est materia & forma applicata. Secundò est res & sacramentū simul, & hoc est ornatus, qui ab aliquibus dicitur nexus & vinculum, siue realis obligatio, quæ innascitur inter virum & mulierem. Sed cùm ornatus sit dispositio ad gratiam, & dispositio in accidentalibus debeat esse eiusdem generis cum forma, melius videtur dicendum, quòd ille nexus qui est relatio, consequatur consensum. Ornatus verò est qualitas, vt dictum est. Tertiò res tantum, & est gratia sacramentalis, quæ (vt dictum est) iuuat ad opera matrimonij, & reprimit concupiscentiam. Nec tamen ex hoc quòd omnes habent concupiscentiam, sequitur quòd omnes debeant matrimonium contrahere: Quia illi qui matrimonio non vtuntur, habent efficacius remedium ad reprimendam concupiscentiam, scilicet orationem, ieiunium, disciplinas, & carnis mortificationem: Nam libido satiata recrescit, seu interpollata subcrescit.

Ver. 5. *Quæ requirentur ad Matrimonium.*

C *Duo ad matrimonium requisita.*

AD contractum matrimonij duo principaliter & essentialiter requiruntur: Primum est materiale & fundamentale, scilicet quòd personæ sint legitimæ. Secundum est formale, scilicet consensus legitimus. Personæ dicuntur hoc loco legitimæ, non quòd sint ex legitimo matrimonio procreatæ: quia spurij & ex adulterio nati, possunt matrimonium contrahere: Sed dicuntur legitimæ, vir & mulier, qui legibus cōiungi, & matrimonium contrahere non prohibentur, siue quæ non habent impedimenta dirimētia matrimonium, de quibus infrà ver. 9. dicetur. Ex præmissis sequitur quòd inter duos viros, aut duas mulieres, vel Angelos inter se, aut cum viris vel mulieribus inter se, non potest esse matrimonium.

Ver. 6. *De consensu requisito ad Matrimonium.*

D *In addi. 3. p. q. 45. ar. 1.*

COnsensus ad matrimonium requisitus multa exigit: Primò quòd sit consensus interior: quia si solùm verba vel signa exteriora proferrentur, absque interiori consensu alterius, non esset matrimonium quo ad Deum, etiam si carnalis copula subsequatur: cùm in omni sacramento requiratur intentio suscipientis. Sicut si quis promittat & dicat verbo se velle baptizari, & tamen interius dissentit, non est baptizatus in foro interiori: licet in foro exteriori possit cogi ad obseruantiam Euangelicæ legis. sic in matrimonio. vnde D. Chrysostomus, & habetur in c. matrimonium, vigesimaseptima quæst. secunda: Matrimonium non coitus, sed voluntas facit. Quia nullus accipit potestatem in alterum in eo quòd est liber, nisi per eius consensum: sed per matrimonium accipit vterque coniugum potestatem in corpus alterius. vnde Apostolus: Mulier potestatem sui corporis non habet, sed vir, &c. Igitur non potest fieri sine vtriusque consensu simul in mutuam coniunctionem coniugalem, hoc est ad fines & bona matrimonij: quia non sufficit consensus in carnalem copulam, cùm talis sit in fornicatione. Ex præmissis sequitur quòd si vir dolose profert verba exprimentia consensum de præsenti, vt abutatur aliqua, nō con trahitur matrimonium. licèt Ecclesia quæ non iudicat de interioribus, compellat talem cohabitare cum illa, vt habetur in c. is qui, extra de sponsalibus & matri. Consensus tamen in copulam coniugalem includit consensum in copulam carnalem, non quidem explicitè, sed implicitè: quia, vt dictum est, matrimonium est associatio viri & mulieris in ordine ad prolem, quæ sine carnali copula haberi non potest. Ideò carnalis copula implicitè continetur in coniugali, sicut effectus in causa: quia potestas copulæ coniugalis, in quam consentitur, est causa copulæ carnalis: sicut potestas vtendi re sua, est causa vsus, qui quidē vsus matrimonij potest impediri infirmitate, vel vtriusq; voluntate, vt in D. Virgine & Ioseph, qui habebāt à Deo specialem reuelationē, quòd neuter volebat vti illa potestate. Vnde D. Virgo post desponsationem, Angelo nuntianti, Ecce concipies, &c. respōdit: Quomodo fiet istud? quoniā virum non cognosco: & ideò non amisit virginitatem: & nihilominus fuit perfectum matrimonium, vt infrà dicetur. Quanuis si in contractu matrimonij illa conditio (quod neuter posset vti copula carnali) exprimeretur, non esset matrimoniū. & ideò inter fratrem & sororem nō potest esse matrimoniū, nec inter eos qui nō possunt dare potestatē sui corporis, vt sunt moniales & religiosi. Secundò ad matrimoniū requiritur quòd cōsensus sit cōpletè liber, hoc est, absque coactione & metu cadente in constantē virū. Licet enim volūtas nō possit simpliciter & absolutè cogi seu violentari, potest tamen impelli per metū siue trepidationem instantis vel futuri mali: quæ trepidatio facit necessitatem conditionatā, quam vocat Philos. violentum mixtum. Sicut cùm quis proiicit merces in mare ne periclitetur. Et quanuis quod fit per metum sit per se voluntariū simpliciter, cùm actus in particularibus sint: est tamen inuoluntariū secundum quid:

1. Cor. 7.

Luc. 1.

In addi. 3. p. q. 47. ar. 1. *Plena libertas in matrimonio requiritur.*

Ee quia

quia secluso metu nō fieret: & ideò non est libertas completa, neque consensus completè liber. sed mixtus violentò. quod repugnat perpetuitati matrimonij, eò quòd nullum violentum perpetuum. Vnde tali metu coactus potest petere restitutionē in integrum. Et sic tollit matrimonium, ad quod non sufficit quodcunq; voluntarium, sed voluntarium completum: propter perpetuitatem quam requirit. Nec semper ad hoc induci debet, vt in illo matrimonio stet, nisi quando timetur periculum de violenta dissolutione. Alias nō peccaret, quia nō soluere promissa, quæ nolens fecit, non est species mali. Si verò ille qui passus est metum, postea liberè consentiat: durante consensu eius qui metum intulit, cōtrahitur matrimonium. Si verò metum passus cōsentit, cùm inferens metū dissentit, non est matrimoniū, quod est relatio æquiparētiæ, quæ requirit vtriusque mutuū consensum simul. Matrimonium adeò liberū est, quòd filius & filia ad præceptū patris contrahere non tenetur cum aliquo vel aliqua, imò cum alio vel alia, etiā patre & matre inscijs & renitētibus, cōtrahere potest. Quia in matrimonio est perpetua seruitus, ad quā filius qui liber est, præcepto patris cogi nō potest, nec etiā impediri. & illud Apostoli, Filij obedite parētibus per omnia: non intelligitur in his in quibus filius est liber, sicut pater. Potest tamen pater inducere filium ex causa rationabili. & tunc sicut se habet filius ad causam illam, ita se habet ad præceptum patris: vt si causa illa cogat de necessitate vel de honestate, & præceptum similiter cogit, aliàs non. Vnde malè faciunt parētes, minis & terroribus compellendo filios aut filias contra eorum voluntatē contrahere matrimonium. non sic faciebāt in lege naturę. Vnde Batuël seruo Abrahæ quærēti Rebeccam filiam suam pro Isaac, Vocemus puellā, ait, & quæramus eius voluntatem. Filij tamen & filiæ nisi essent aliter inspirati à Deo, non debent facilè contradicere parentibus, qui prudentiores sunt, & magis sollicitu de bono filiorum & filiarum, quàm ipsimet. Vnde & filiæ quæ ante. 25. annum absque cōsensu patris matrimonium cōtrahunt, possunt exhæredari. Et quanuis Papa possit præcipere alicui vt acceptet episcopatum, per quam acceptationem cōtrahitur matrimonium spirituale (quia si nō posset præcipere, ecclesiasticus ordo periret, cùm quandoque illi qui sunt idonei, nolint suscipere nisi cogantur:) Non tamen sequitur quòd pater possit præcipere matrimonium carnale: quia in matrimonio carnali est seruitus corporalis, quę nō est in matrimonio spirituali Episcoporū, quod est sicut quoddā officium dispēsandę reipublicę. 1. Cor. 4. Sic nos existimet homo sicut ministros, &c. Et quia in matrimonio spirituali, quod cōtrahitur in professione religionis, est seruitus corporalis: Ideò dicendū videtur quòd quis nō potest cogi. Tertiò requiritur ad matrimoniū quòd cōsensus interior exterius exprimatur. Quia cùm solus Deus sit scrutator cordiū, si consensus esset solū interius, nō posset innotescere sensibiliter: quod tamē requiritur ad hoc quod innascatur vinculum & obligatio, ac etiā ad hoc vt sit sacramentū. Quartò requiritur quòd consensus exprimatur exterius per verba de præsenti absoluta, vel per signa æquipollentia, quæ supplent vicem verborū, vt in mutis, qui signis pro verbis vtuntur, & in puellis, quę aliquādo prę verecundia tacent & inclinant, sponteq; recipiunt osculū in nomine matrimonij, post interrogationē an velint talem in maritū: per illa signa sufficienter exprimitur cōsensus. Quo ad Deum tamen quæcunq; verba vel signa fiant exterius, statur conscientię illorū: licet quo ad ecclesiā notētur verba & signa antecedētia, cōcomitantia, & consequētia, maximè quādo sunt obscura, & vnū declaratur per aliud. Si verò post sponsalia verba sint ambigua, & nō habeant aliquā declarationem, neq; præcedentē, neq; concomitantē, neq; cōsequentem (sicut si dicāt, Bibamus, aut osculemur, aut accipe hoc in nomine matrimonij) nō est matrimoniū: quia intelliguntur de matrimonio cōtrahendo. A fortiori si dicantur ante spōsalia, secundū Syluestrū de prierio, nisi verba pręcedentia sonarent matrimoniū de præsenti, vel nisi aliter cōstaret de intentione & consensu partiū: quod constare non potest, nisi per confessionē illarum. Si verò consensus exprimatur per verba de præsenti, cū infinitiuo importāte futuritionem (vt si dicatur, Promitto te accipere in vxorem) non est matrimonium, nec etiam si sub conditione, non stante conditione. Sed cùm in conditionibus appositis sit difficultas: ideò notādum est. quod multiplices sunt cōditiones: Quædam sunt cōtra substantialia matrimonij: vt, Contraho tecum, si debitum non petas, vel si generationem prolis euites vel donec inueniam aliam honore & facultatibus digniorem, aut si pro quæstu adulterandā te tradas. Tunc nullum est matrimoniū, vt habetur in cap. vlt. extra de cōditionibus appositis. Quædam sunt conditiones, quæ non sunt contra substantiā matrimonij. Et adhuc istæ sunt multiplices. Quædā sunt generales, vt si vixerimus, si Deus voluerit. Quædam sunt necessarię in cōtractu matrimonij, sine quibus matrimoniū impediretur, vt si es Christiana, si nō es cōsanguinea, aut affinis in gradu prohibito dirimente. Quædam verò sunt necessariæ in se, vt si Sol oriatur cras. Quædam sunt impossibiles, vt si imperium mihi dederis, quod est in alterius potestate, vel si cœlum digito tetigeris. Aliæ sunt contingentes & possibiles: & adhuc sunt duplices. Quædam sunt inhonestæ, vt si furtum commiseris, vel talem occideris. Aliæ sunt honestæ: & istæ etiam sunt duplices: Quædam de præsenti, vt si pater vult. Quædam de futuro, vt si dederis centum, vel aliquid huiusmodi. Conditiones generales nullum contractum suspendunt: & ideò si sit consensus de præsenti, verum est matrimonium: vt si dicat, Accipio te in vxorem, si vixerimus, vel si Deus voluerit. Si verò consensus sit de futuro, non est matrimonium. Conditiones autem necessariæ in contractu matrimonij semper intelliguntur, nec vitiant, siue apponantur, siue non: Conditiones verò in se necessariæ in contractu matrimonij, licet videantur sonare tempus futurum, si tamen consensus sit de præsenti, est verum matrimonium: quia necessaria temporalia futura sunt pręsentia in causis. Conditiones autem impossibiles & inhonestæ, quæ non sunt contra substantiam matrimonij, habentur pro non adiectis. Et ideò si consensus sit de præsenti, est verum matrimonium, & illæ conditiones non impediunt neque suspendunt ipsum, neque sponsalia de futuro, vt habetur in c. 1. & in c. finali. extra de condi. appo. Si verò cōditiones sunt possibiles & honestę, quantumcunque consensus sit de præsenti, suspenditur matrimonium, nec habet efficaciam, nisi stante conditione, vt habetur in c. super eo, extra de conditionibus appositis. Notandum tamen quòd quando ponitur conditio pecuniæ per modum pœnæ, pœna illa exigi non potest, eò quòd matrimonia debent esse libera, vt in c. gemma, extra de spon. & mat. Si verò contrahatur cum hac conditione, si dederis mihi centum: tunc hoc non ponitur ad vendendum consensum matrimonij: sed intelligitur promissio dotis ad sustinenda onera matrimonij. Vnde propter hoc, matrimonium libertatem non perdit, nec simonia committitur. Sed quacunq; conditione possibili & honesta posita, si ante euentum conditionis, carnalis copula fuerit subsecuta, videntur à conditione recessisse. Si verò quis diceret, Contraho tecum, si nunc te à me cognosci permiseris. Si nil aliud apponatur, & carnalis copula sequatur, præsumitur pro matrimonio, in foro Ecclesiæ. Si autem dolose proferat, dictum est quòd quo ad Deum non est matrimonium. Sed si consensus exprimatur per verba de futuro, sunt sponsalia. de quibus dicendum est.

Col. 3.

Gen. 24.

In Addi. 3. p. q. 45. ar. 2.

In addi. 3. p. q. 47. ar. 5. Multiplices sunt conditiones.

Ver. 7. *De Sponsalibus.*

A *In addi. 3. p. q. 45.*

Sponsalia sunt futurarum nuptiarum siue matrimonij promissio, & dicuntur à spondendo, hoc est, promittendo in futurum: quia antiquitus spondebant, & fideiussores dabant. Vnde etiam dicuntur sponsus & sponsa illi, inter quos est sola promissio de futuro, quæ est quoddam sacramentale ad matrimonium, sicut exorcismus ad baptismum: Non sunt tamen de necessitate matrimonij, sicut nec exorcismus baptismi: sed inuēta sunt de congruitate. Primò ad fouendam & augendam amicitiam contrahentium. Vnde D. August. ait: Institutum est vt iam pactæ sponsæ non statim tradantur, ne habeat maritus vilem citò datam, quam non suspirauit dilatam. Secundò, ad interim videndum sit, sint aliqua impedimēta. Tertiò, ne alicui fieret præiudicium. propter quod fuit ab Ecclesia ordinatum, ne fierent clandestinæ desponsationes aut matrimonia. Promissio autem nuptiarum & per consequens sponsalia dupliciter fieri possunt, scilicet absolutè, &

Spōsalia ad quid sint inuenta.

& sub conditione. Absolutè quatuor modis: Primò scilicet nuda promissione, vt accipiam te in meam, & ego accipiam te in meum. Secundò, datis arris sponsalibus, aut pecunia, vel aliquo huiusmodi. Tertio, annuli subarratione in confirmationem promissionis. Quartò, interueniente iuramento, quod adhibetur ad confirmationem dictorum: nec iuramentum mutat significatum: Ideo ex sponsalibus non facit matrimonium. De his sponsalibus videndum est, qui possint contrahere sponsalia, & qui sint effectus sponsalium, quomodo confirmentur & soluantur. Quo ad primũ, regula generalis est, quod in adultis (hoc est post. 14. annos in masculo, & . 12. in fœmina) inter eos qui non possunt contrahere matrimonium, non possunt esse sponsalia. Iuniores tamen, qui non possunt contrahere matrimonium, possunt contrahere sponsalia in. 7. anno, & non antè: Quia vsque ad illud tempus dicuntur infantes, vt in l. si infanti. C. de iure deliberandi: & non habent sufficientẽ vsum rationis. Nec obstat quod D. Gregor. narrat, quod quidam puer quinque annorum propter peccatum blasphemię à dæmone fuit suffocatus: quia (vt quidam dicunt) non fuit damnatus, neque mortaliter peccauit: sed extinctus fuit propter peccatum patris, eo quòd non correxerat eum, vel ab eo blasphemare didicerat. Et dato quod peccasset, non tamen propter hoc sequitur quod puer in illa ætate possit cõtrahere sponsalia: quia ad peccatũ mortale sufficit consensus præsens: sed in sponsalibus est consensus in futurum, ad quem requiritur maior rationis discretio. & ideò si pueri ante ætatem septem annorum cõtrahant, & adueniente termino, si ille qui erat minor contradicat, non tenent. Nec innascitur publicæ honestatis iustitia. In sponsalibus quo ad ætatem pares sunt masculus & fœmina: quia non maior ætas requiritur in vno quàm in alio, licet in matrimonio non sint æquales, quia requiruntur. 14. anni in masculo, & in fœmina sufficiunt. 12. cum tempore cõtractus matrimonij nõ solùm requiratur cõpletus vsus rationis, sed etiam dispositiò corporis, vt sit aptus ad actum generationis. Et quia puella in. 12. ad hoc venit, possit esse apta actui generationis, & puer in fine secũdi septennij, hoc est, in. 14. anno, vt dicit Philoso. Nec mirum quòd fœmina sit citius apta ad generationem, quàm masculus, quia fœmina se habet solùm passiuè, & masculus actiuè: & non requiritur tanta vis ad patiendum, sicut ad agendum. Sponsalia habent duos effectus: Primus est obligatio: quia ex tali promissione vnus obligatur alteri ad contrahendum matrimonium: sic quod peccat mortaliter, non soluens promissum, nisi legitimum habens impedimẽtum. Et secundum hoc Ecclesia cogit, iniungẽdo pœnitentiam pro peccato. In foro tamen cõtentioso non compellitur, quia matrimonia coacta solent malos habere exitus: nisi fortè iuramentum interuenerit, quia tunc est cogendus (vt quidam dicunt) nisi habuerit dispensationem iuramenti, vel nisi timeatur de vxoricidio. Si autem per eum qui dedit annulum aut arras aut aliquid huiusmodi, stet ne matrimonium compleatur, perdit omnia quæ dedit, si sine causa retrocedat. Si verò per eum qui recipit, reddere tenetur. Secundus effectus sponsalium est publica honestas, siue publicæ honestatis iustitia, quæ est propinquitas quædam ex sponsalibus proueniens, robur trahens ex Ecclesiæ institutione, propter honestatem inter consanguineos seruandam introducta: propter quam nullus consanguineorum viri vsque ad quartum gradum mulieri desponsatæ matrimonio copulari potest, nec etiam consanguineæ vxoris vir, vt habetur in c. ad audientiam, &c. sponsam, de sponsa. extra & in ca. ex sponsalibus, eodem titu. lib. 6. vbi dicitur quòd publicæ honestatis iustitia est obstaculum impediens matrimonium contrahendum, & dirimens contractum, etiam carnali copula consummatum. Potest tamen summus Pontifex dispensare, cùm sit de iure positiuo introducta. Sponsalia per carnalẽ copulam præsumptione iuris transeunt in matrimonium, etiam si consensum non exprimant per verba de præsenti: & in foro contentioso vxor eius iudicatur: quia maius est consentire facto quàm verbo. Et sic actus coniugalis sufficienter interpretatur & exprimit consensum de præsenti, nisi aliqua signa fraudis appareãt, vtputa si sint multum distantis conditionis, quantum ad nobilitatem vel

De puero quinque annorum suffocato à diabolo.

9. de animalibus.

Sponsalium effectus.

Publicæ honestatis iustitia quid.

fortunam, vel aliud signum euidens fraudis appareat. Sponsa tamen admittens, si credat eum velle matrimonium consummare, à peccato excusatur: & alius peccat, fornicãdo, & amplius, fraudando. Dirimuntur autem sponsalia pluribus modis: Primò dissensu mutuo, sicut mutuo consensu fuerunt contracta, vt in ca. à nobis, de desponsa. impub. extra. & in c. prætereà, de spon. & ma. vbi dicitur, quòd etiam si fuerint iurata, ne fortè deterius inde contingat, habenda tamen est dispensatio super iuramento. Et si sponsalia fuerint occulta, possunt occultè separari: si verò publica, authoritate iudicis fieri debet. Secundò, cùm aliquis desponsatorũ contrahit cum alio matrimonium per verba de præsenti, etiam ante copulam, vt in c. si inter virum & mulierẽ, de spon. & ma. non autem per secunda sponsalia de futuro etiam iurata, vt in c. sicut ex literis, extra de spon. & matr. Tertiò, altero desponsatorum religionem intrante suspenduntur, & profitente dissoluuntur. Quia religio est mors ciuilis, & dissoluit matrimonium non cõsummatum, vt infra dicetur ver. 9. à fortiori sponsalia. Quartò, quando alter coniugum ad longinquam regionem se transfert, vt in c. de illis, extra de spon. & matr. Leges tamen quæ quo ad hoc à canonibus non reprobantur, limitant tempus, scilicet triennium, infrà quod si venerit, tenent sponsalia: si verò infra triennium non venerit, sunt dissoluta, & potest alteri licitè copulari. Si verò fuerit matrimonium per verba de præsenti, etiam non consummatũ, ante certitudinem de morte coniugis, non potest alteri matrimonio copulari, & si contrahatur, est nullum, etiã si ignoretur quid factũ sit de alio, vt in ca. presentia, de spon. & matri. extra nisi fortè computata ætate viri à principio natiuitatis eius cum absentia fluxissent centum & viginti anni: Quia vita hominum præsumitur centum & viginti annorum: licet (vt dicit Psal.) vltra octoginta, labor & dolor: quod intelligendum est secundũ diuersitatem cõplexionis. Quintò, soluuntur sponsalia propter crimen superueniens: vt si alter in fornicationem incidat, vel in aliud graue crimẽ, per quod infamiam patiatur. Sextò, per leprã ignoratam aut superuenientem, vt in c. literas, de coniugio leprosorum. & generaliter superuenientibus impedimentis, quibus impeditur matrimonium.

Sponsalia pluribus modis dirimuntur.

Gen. 6.

Ver. 8. *De impedimentis Matrimonij.*

CVm ad hoc quòd personæ contrahentes sint legitimæ requiratur quòd non habeant impedimẽta: ideò nunc de impedimentis matrimonij dicendum est. Ad cuius euidentiam notandum est, quòd duplicia sunt matrimonij impedimenta: Quædam sunt, quæ tantummodo impediunt matrimonium contrahendum, sed non dirimunt iam contractũ. Quædam vero sunt, quę non solùm impediunt matrimonium contrahendum, sed dirimunt iam contractum, & si cõtrahatur, non tenet. Impedimenta quę tantum impediunt & non dirimunt, ideò dicuntur impedire, quia talia impedimenta habentes, sunt prohibiti contrahere matrimoniũ: sic quòd si contrahant, peccant mortaliter: tamen matrimonium non dissoluitur, & sunt septem. Primũ dicitur interdictũ, quando matrimonium fit cõtra statutũ iuris, quãdo ius prohibet tali modo fieri, scilicet clandestinè, hoc est absque sponsaliũ publicatione in ecclesia, siue omissis bannis, vt habetur in c. si. extra de clandestina despõ. vbi in §. sanè, interdicitur sacerdotibus & religiosis sub pœna suspensionis ab officio per triennium, ne habeãt talibus matrimoniis interesse. quod est intelligendum, nisi consuetudo sit in oppositũ. Ideò tales peccant mortaliter, ac etiam qui contrahit matrimonium cum excommunicato, quia communicat cum eo in sacramento matrimonij, tamen propter excõmunicationem alterius partis aut ambarum non dissoluitur. Secundum impedimentum, sunt feriæ siue tempus feriatum, vt à prima dominica aduentus inclusiuè, vsque ad Epiphaniam, & à dominica in septuagesima vsque ad octauas Paschæ, & à tribus diebus ante ascensionem, vsq; ad octauas Pentecostes, propter cõmunionem, quæ antiquitus in illis solennitatibus fieri solebat, prohibitum fuit, vt habetur in. c. non oportet, in. 2. 33. q. 4. & in c. cãpellanus, extra de feriis. non tamen illis temporibus prohibentur fieri sponsalia aut matrimonium, sed solennitas & nuptiarum celebratio, ac sponsæ traductio. Tertium impedimentum,

B

In addi. 3. p. q. 51. ar. 1.

Impedimenta matrimonij duplicia.

quando quis cum vna contraxit sponsalia, maximè iurata: quia contrahens cum alia facit iniuriā desponsatæ: ideò peccat: matrimoniū tamē tenet, vt habetur in c. veniens, in. 2. ex. despon. & mat. Quartum impedimentum est catechismus, qui est prima instructio rudimentorum fidei, quando declarantur articuli fidei, & quid credendum sit. Vnde catechumenus idem est quod instructus, & catechiso, hoc est instruo, per talem igitur instructionem contrahitur quædā spiritualis propinquitas inter catechizantem & catechizatum. vnde Apostol. Nam in Christo Iesu per Euangelium ego vos genui. Hic catechismus est dispositio & protestatio futuri baptismi: quia ideò vult instrui, vt tandem baptismum suscipiat: sicut in sponsalibus est quędam sponsio futurarum nuptiarum. Et ideò sicut in sponsalibus contrahitur quidem modus propinquitatis: ita & in catechismo, vt habetur in c. per catechismū, de cognatione spirituali. Quintum impedimētum est votum simplex castitatis, hoc est non solennizatum professione tacita vel expressa, aut susceptione ordinis sacri. Habens tale impedimentum, peccat mortaliter, contrahendo cum intensione consummandi: quia agit contra votum Non tamen propter hoc, matrimonium contractum dissoluitur, vt habetur in c. rursus, extra qui clerici vel vouentes. Et licet votum simplex sit tantæ obligationis apud Deum, sicut solenne: Ecclesia tamen noluit illegitimare siue inhabilitare ad matrimonium contrahendum vouentes castitatem, vt habetur in ca. vnico, de vo. & vo. redemp. lib. 6. glo. in ca. Agathosa. 27. quęst. 2. super verbo (debet) dicit quòd habens tale votum antequam contrahat, post contractum matrimoniū reddendo debitū non peccat, si mulier expresse vel interpretatiuè petat. peccat tamen exigendo, quia contra votum agit. Licet quidam dicant quòd potest petere, tum propter timorem fornicationis in coniuge, tum etiam ne matrimonium sit onerosum & importabile. attenta humana fragilitate. Nam inter mulieres conuersari, & non moueri, potius angelicum est quàm humanum. Et idem dicendum est de vouente castitatē post matrimoniū, si stimulus agitetur, & in omnibus casibus, in quibus tenetur reddere & non exigere. Iugum enim Domini suaue est, & onus eius leue. Et D. Ioā. dicit: Mandata eius grauia non sunt. Post mortem tamen vxoris tenetur continere. Et idem dicendum de vxore, quæ simile votum habet. Sextum impedimentum est consuetudo, vt si alicubi est consuetudo quòd non contrahatur matrimonium inter filium & filiam duorum compatrum, per quorum neutrum deuētum est ad cognationem spiritualem, peccant contrahendo: quia consuetudo legis habet vigorē, non tamen dirimitur contractum. Septimum impedimentum dicitur crimen. Sunt autem sex crimina quæ impediunt. Primum est incestus, vt dicit glo. in c. primo super verbo, copulare, de eo qui cognouit consanguineam vxoris suæ. Secundum est vxoricidium, vt habetur in c admonere & ca. inferiores. 33. q. 2. Et eadem ratione dicēdum est de vxore occidente virum. Tertium est raptus alienæ sponsæ, vt in c. statutum. 27. q. 2. Quartum est eleuatio proprij filij in sacramēto baptismi, insidiando matrimonio, & præiudicium facere volendo vxori si superuiuat. talis debet manere absque spe coniugij, vt in ca. de eo. 30. q. 1. Quintum peccatum est interfectio sacerdotis, vt in c. qui presbyterū, de pœnit. & remiss. Sextum est peccatum propter quod imponitur solennis pœnitentia, tempore quo pœnitet, vt in ca. de his. 33. quæst. 2. Septimum, cùm quis monialem scienter accipit in vxorem, vt in c. hi verò. 27. quæst. 1. hoc tamen vitium potest reduci ad incestum.

In Addi. 3. p. q. 30. ar. 2. ad. 27.

2. Cor. 4.

Mat. 11.

1. Ioan. 5.

Sex crimina matrimonium impedientia.

Ver. 9. *De impedimētis dirimentibus Matrimoniū.*

A IMpedimēta dirimētia matrimoniū, si de facto cōtrahatur illis stantibus, sunt 12. quę his versibus cōtinentur:

Error, conditio, votum, cognatio, crimen,
Cultus disparitas, vis, ordo, ligamen, honestas:
Si sis affinis, si fortè coire nequibis:
Hæc socianda vetant connubia, facta retractant.

Quia sciens se habere aliquod præmissorū & contrahens, peccat mortaliter, & matrimoniū nō tenet, etiam si ignoretur impedimentū. Primū impedimentū est Error personæ, quia impedit consensum, qui est causa matrimonij, cùm remoueat cognitionem intellectus, qui dirigit voluntatem & consensum, qui est de essentia matrimonij, cùm sit forma. Vnde in l. non idcircò. C. de iuris & facti ignorantia, dicitur: Errantis consensus nullus est. Nec matrimonium Iacob cum Lia fuit perfectum ex ipso concubitu, qui ex errore contigit, sed ex consensu, qui postmodum successit. non tamen quilibet error dirimit matrimonium: sed error qui est alicuius eorum quæ sunt de essentia, quæ (vt dictum est) duo includit, scilicet personas legitimas, quæ coniunguntur: & consensum complętè liberum in inuicem, qui matrimonium constituit: ideò solùm error personæ & conditionis dirimit matrimonium, vt si quis putat contrahere cum Martha, & contrahit cum Margareta. Nec est simile de errore qualitatis & fortunæ, vt cùm mulier si putat cōtrahere cū viro probo & pacifico aut diuite, cōtrahit cum pessimo, rigoroso, & paupere. & idem, si vir putat contrhere cum muliere virtuosa, pacifica, & diuite, & contrahit cum meretrice, rixosa, capitosa, paupere, malè complexionata. talis error non dirimit matrimonium, vt habetur in. §. nō omnibus. 29. quæst. 1. quia talis error non variat aliquid eorum quæ sunt de essentia matrimonij. Error autem nobilitatis aut dignitatis dirimit, si redundat in errorem personæ, aliàs non: & si intendat directè consentire in filium Regis, quicunque sit ille, & non in alium: tunc si alius præsentetur ei tanquam filius Regis, est error personæ, & dirimit matrimonium. Si verò consensus directè feratur in istam personam, tunc error nobilitatis aut dignitatis non dirimit. Et quia cùm est error qualitatis aut diuitiarum, consensus directè fertur in personam oblatam, ideò non vitiat matrimonium. Secundum impedimentum est error conditionis siue seruitutis, vt si quis liber putat contrahere cum libera, & contrahit cum serua, aut econuerso. Quia (vt dictum est) error eorum quæ sunt de essentia matrimonij (prout est mutua potestas) impedit & dirimit matrimonium, vt habetur in. §. his itaq;, 29. q. 1. Si tamē posteà seruitute cognita cōsenserit, vel carnalis copula secuta fuerit, matrimonium tenet, vt habetur in c. proposuit, & in c. ad nostrā, extra de cōiugio seruorū. Si verò vterq; sit seruus, nil prohibet inter seruos esse coniugia, vel inter liberum & ancillam cognitam talem. Quia, vt dicit Apostolus, In Christo Iesu non est seruus neque liber. Et præterà seruitus est de iure positiuo, & matrimonium est de iure naturali (vt dictum est) ideò non potest præiudicare matrimonio. Et per consequens serui & ancillæ nullatenus debent à matrimonio impediri. & si inuitis & renitentibus Dominus contrahant, nulla ratione propter hoc eorum matrimonia sunt dissoluēda, vt in c. 1. de coniugio seruorum. Non enim remouendi sunt à sacramentis. Eam ob rem prohibendus est Dominus, ne faciat onera matrimonij grauiora, puta ne mittat seruū sine vxore ad extremas regiones per longū tempus, neq; vendat alterū sine altero. Et quāuis error lepræ inferat grauamina aliqua, quantum ad secundos effectus matrimonij: nō tamen dirimit matrimoniū, sicut error seruitutis, cùm non impediat matrimonium, quantū ad primum actum, nec quo ad potestatem: quia debitum liberè sibi inuicem reddere possunt. Si autem sit lepra ignorata, non dirimit matrimonium, à fortiori neq; lepra superueniens, vt patet ex cap. 1. de coniugio leprosorum. Neque propter lepram separandi sunt à coniugio, vt habetur in c. quoniam, eodem tit. an autem semper teneantur ad redditionem debiti, dicetur infrà hoc. §. versic. 10. Tertium impedimentum, est votum solenne præcedens contractum matrimonij, vt habetur in c. meminimus, qui clerici vel vouentes. Quia per illud contrahitur matrimonium spirituale cum Deo, quod est dignius & fortius carnali. Nec est simile de voto simplici, quia Ecclesia non inhabilitauit vouentes simpliciter, sicut solenniter. & ratio est, quia in voto simplici non est nisi promissio proprij corporis ad continentiam seruandam Deo: & in voto solenni est realis exhibitio. Ideò votum simplex se habet ad modum spōsalium ad matrimonium: quia sicut spōsalia dirimuntur per matrimonium, eò quòd in sponsalibus non est nisi promissio, per quam non transfertur dominium, sed per exhibitionem, quia melior est cōditio possidentis: ideò res alicui promissa potest adhuc dari, si data & exhibita nō sit. Sed in voto solenni fit talis traditio & exhibitio corporis vicario Christi, aut

In Addi. 3. 3. p. q. 51.

Error personæ dirimit matri.

Error nobilitatis quando dirimit.

Error conditionis personæ quando dirimit.

Gal. 4.

Error lepræ non dirimit.

Votū solenne dirimit.

aut alicui loco illius. & ideò votum solenne habet ex sui natura quòd dirimat Matrimonium, inquantum homo per ipsum sui corporis potestatem amisit, se tradens Deo ad perpetuam continentiam. Nec obstat quòd Matrimonium carnale iuratum fuerit: quia licet iuramentum plus obliget ex parte eius, ex quo fit obligatio, quam votum: non tamen quantum ad modum obligandi, inquantum tradit quod promittitur. Si verum Matrimonium carnale esset consummatum, & facta esset realis corporis exhibitio, votum solenne non dirimeret, cùm melior sit conditio possidentis, sed benè ante consummationem, vt habetur in c. verum, de conuersione coniugatorum. vbi dicitur quòd alter coniugum post contractum Matrimonium per verba de præsenti, ante consummationem, quę fit per carnalem copulam, potest altero inuito cõuolare ad frugem melioris vitæ. Determinatur tamen ei tempus duorum mensium ad profitendum, vel saltem ad intrandum religionem, quæ ante annum professionem non admittit. post quod tempus si professus non fuerit, cogitur ad celebrandas nuptias, vt habetur in ca. ex publico, eodem titul. Quartum impedimentum, est ordo sacer, scilicet subdiaconatus & superiores, si præcedant matrimonium, dirimunt ipsum, vt in ca. si qui clericorũ, extra de clericis coniuga. & in c. literarum. Qui clerici vel vouentes. Tales enim illegitimauit siue inhabilitauit ad matrimoniũ Ecclesia, eò quòd habent quodam modo votũ solenne continentiæ adiunctum & annexum, propter quandam congruentiam: Quia in sacris ordinibus constituti, sacra vasa tractant. Ideo decens est vt munditiam corporalem per continentiam seruent. Et licet ordinem accipiẽdo, votum non exprimant verbis: tamen ex hoc ipso quòd liberè ordinem accipiunt solenniter secundum ritum Occidentalis Ecclesiæ, quæ eis votum adiunxit, intelliguntur tacitè votum emisisse. Quia tamen non est talis solennitas sicut in professione religionis, in qua fit solennis oblatio in holocaustum: ideò Papa potest in illis dispensare, vt dictum est. Si verò Matrimonium præcedat ordinem sacrum, non soluitur, nec etiam matrimoniũ præcedens impedit quin vxoratus accedens ad ordines, etiam vxore reclamante, recipiat characterem: ipsa tamen vxor non priuatur iure suo, quia vir tenetur ei reddere debitum, sed non potest exigere. Et talis in Ecclesia Occidentali priuatus est ordinis executione, & mortua vxore amplius matrimonium contrahere non potest. Si autem vxor consentiat ordinationi, habet executionem: ipsa tamen non potest petere debitum: quia consentiendo ordinationi, censetur vouere perpetuam castitatem. Non tamen tenetur intrare religionem, nisi sibi timeret de periculo castitatis. In Ecclesia verò Orientali matrimonio iuncti non possunt accedere ad ordines sacros sine consensu vxorum: Quia ad minus in tempore ministerij sui, in quo tenentur continere, fraudarentur debiti redditione: quo fraudari non possent, si eis contradicentibus aut ignorantibus, viri ordines sacros susciperent. Et apud eosdem Græcos eo ipso quòd mulier consentit ordinationi, ipsa se obligat ad hoc quòd mortuo viro alteri non nubet. Si verò sine consensu suo vir ordinatur, mortuo viro potest alteri matrimonio copulari. Et quia circa huiusmodi impedimentũ & sacerdotũ cœlibatũ hæretici molestant catholicos, eorũ argutiis respondendũ est. In primis allegant præceptũ naturæ, Crescite & multiplicamini, & replete terram. Sed ad hoc dictum est suprà hoc. §. ver. 3. quòd præceptum illud datum est toti communitati naturæ humanæ, & non singulis personis: vel quòd posteà fuit per Christũ reuocatum, cùm dixit, Sunt eunuchi qui se castrauerunt propter regnum Dei. qui potest capere, capiat. vnde Apost. De virginibus præceptum Domini non habeo, consilium autem do. quòd non fecisset, si præceptum generationis obligasset. Instant prætereà de sacerdotibus antiquæ legis, qui erant figura sacerdotum nouæ legis, quæ est libertatis. Si antiqua lex quę erat seruitutis, vsum matrimonij sacerdotibus non prohibebat. igitur neque noua prohibere debet. Verum hoc iaculum, excellentia dignitatis, status, & officij sacerdotum nouæ legis supra sacerdotes veteris facilè repellit. Sacerdotum enim antiquæ legis officium circa temporales hostias & carnalia sacrificia erat. Ideò non tantum sanctitatem & munditiã exigebat, licet etiam castitatem & munditiã ab actu cõiugij exigeret. Non enim tenebantur nec poterant assiduè & continuè ministrare, sed solùm per vices, vnde legimus Zachariam functum fuisse sacerdotio in ordine vicis suæ. Et tunc tenebantur esse mundi ab actu coniugij, & separati ab vxoribus. Ideò Oza legitur punitus à Domino, eò quòd post actum coniugij declinantẽ arcam Domini (quæ figura erat corporis Christi) tangere præsumpsit, vt dicit glo. 2. Reg. 6. Dictum enim erat: Sancti estote, quoniam ego sanctus sum. Et omnis qui habuerit maculã de semine Aaron, non accedet offerre hostias domino. Et panes propositionis (qui erant figura sacramẽti Eucharistiæ) non debebant edi, nisi ab his qui mundi erãt a mulieribus. Ex quo habetur quòd vsus coniugij causabat maculam quo ad esum panũ propositionis. vnde D. Hieron. Si laicus & quicunque fidelis orare nõ potest, nisi careat officio cõiugali: sequitur quòd sacerdoti euangelico, à quo semper pro populo offerenda sunt sacrificia, semper orandũ est: ergo semper carendum est matrimonio. Nam in veteri lege qui pro populo hostias offerebant, non solùm in domibus suis nõ erant, sed purificabãtur ad tempus ab vxoribus separati. Et D. Amb. ait, Veteribus idcircò concessum est Leuitis & Sacerdotibus vxores ad vsum habere, quia multo tempore vacabãt à ministerio, cùm semel duntaxat in hebdomada & per vices ministrarent. Sacerdotum verò nouæ legis officium dignius esse constat, sicut veritas figuram præcellit: qui etiam possunt quotidiè verum Christi corpus diuinitati iunctum offerre. ideò maiori pollere debent sanctitate & munditia corporali. Videmus enim maiorem munditiam requiri in ministris, qui magis appropinquant Regi terreno, quantò magis in illis, qui ministrant Regi seculorum, cui soli debetur summus honor & gloria, & in quem Angeli tremunt aspicere? Si figuræ debebatur tanta munditia corporalis & abstinẽtia ab actu coniugij tempore quo vice sua ministrabant sacerdotes, sequitur quòd maior debetur veritati, cùm omni tempore possit ministrari & tractari. Obiiciunt insuper de D. Petro per Christũ in suum vicarium electo, quem constat non fuisse cœlibem, sed vxoratum, & socrum habuisse febre vexatam, cui imperauit Christus, & satana est. dicitur etiam habuisse filiam Petronillam, in Sanctorum cathalogo descriptam. cuius ordinationis D. Paulus exemplum sequens, dicebat: Oportet Episcopum esse vnius vxoris virum. quem ritum sequentes Græci indictam castitatem seruare recusarunt. Si tempore Apostolorum & nunc Græci non tenentur ad cœlibatum, ergo nec Latini. Sed ad hæc facilis patet solutio. Christus enim præsciens paucitatem cœlibum, qui ad Sacerdotium & Episcopatum essent idonei, vt daret exemplum Apostolis, post Ascensionem suam prouidendi tenellæ Ecclesię, vocauit ad Apostolatum & cœlibes, & coniugatos, absque tamen vxorum præiudicio. Nullus enim absque culpa aut volũtate sua debet priuari iure suo: cùm (vt dicunt Iuristæ) rem quæ culpa caret, in damnum vocari non conueniat. Diuus tamẽ Hiero. dicit, Apostoli habuerunt quidem vxores, sed quas eo tempore acceperant, quando Euangelium nesciebãt, assumpti in Apostolatum relinquunt officium coniugale. Ex quorum persona Petrus ait, Ecce nos reliquimus omnia, & per consequens vxores, quo ad thorum quod intelligendum est de earum consensu. Eadem ratione D. Paulus Timoth. admonuit, vt vbi non inueniret cœlibes idoneos, admitteret cõiugatos: non tamen omnes indifferenter, quia bigamos nolebat admitti, sed eos qui cum vnica & virgine contraxissent. Quo ad Græcos autem à tempore Apostolorũ nunquam compertum fuit quòd in sacris ordinati contraxerint matrimonium: nec vxoribus ante ordinationem suam acceptis decedentibus, ad secũdas nuptias cõuolauerint. Sexta synodus in Oriente celebrata, regulam statuit, vt habetur in c. Nicœna. 31. distin. in c. Si quis. 32. dist. & in c. cùm in præterito, dist. 84. cui ordinationi Græci & Orientales acquieuerunt. verùm postmodum in quadã synodo, in qua Paphnutius nuptiarũ expers intererat, fuit agitatũ de cœlibatu Græcorũ, sicut & Latinorũ, vt soli cœlibes à cętero in partibus Orientalibus ordinarẽtur. Sed præfatus Paphnutius propter nõnullas rationes, maximè quòd propter ęstum & consuetudinẽ in illis partibus non inuenirentur sufficientes cœlibes, qui vellent ordinari, persuasit eos in anti-

[Marginalia, left:] *Ordo sacer quo modo dirimat matrimonium.* — *C.5.§.5. ver.14.* — *De cœlibatu sacerdotum.* *Gen.1.* — *Mat.19.*

[Marginalia, right:] *Luc.1.* — *Leui.19.* *Leui.22.* *1.Reg.21.* — *Contra Iouinia. lib.1. cap.19.* — *In epist. ad Titum.* — *1.Tim.3.* — *Contra Iouinia. lib.1. cap.14.* *Mat.19.* — *De cõiugio Græcorũ.*

antiqua consuetudine debere dimitti: cuius sententiam synodus laudauit, & nil statuit, sed in vniuscuiusq; potestate dimisit, vt scilicet vxorati ordinarētur, ne Ecclesię orientales idoneis & sufficientibus ministris destituerentur. In Ecclesia verò occidentali & Latina plures quàm oporteret inueniuntur cœlibes, qui volunt ordinari. Obiiciunt prætereà, quia vel tenentur ad cœlibatum iure naturali, diuino, vel humano: Sed neutrûm istorum, &c. Non quidem iure naturali, quia ex illo pendet maris & fœminæ coniunctio, quam nos matrimonium appellamus. Nec diuino, quia nec in antiqua nec noua lege inuenitur matrimonium sacerdotibus prohibitum. Nam nō per illud, Sancti estote, quoniam ego sanctus sum: quia intelligitur de sanctitate & munditia spirituali, quæ cum vsu matrimonij stare potest. Nec Ota (vt dicunt) punitus fuit pro vsu coniugij, sed pro crassa negligentia, vel alio occulto Dei iudicio. & glossam illam dicunt fictionem. Et cùm dicitur, Omnis homo qui habuerit maculam, nō accedet offerre hostias: dicunt intelligi de macula corporali, quæ figurabat in noua lege maculā spiritualem peccati, à qua potest caueri in vsu coniugij. Et ad hoc quod dictum est, quòd per vicem ministrabant, manentes separati à coniugibus, concedunt quod per vices, propter multitudinem sacerdotum qui tunc erant: sed negant quòd tunc essent separati ab vxoribus. & sic negant authoritatem D Hieronymi. Quòd autem in lege noua matrimonium sit sacerdotibus prohibitum, dicunt non posse ostendi, imò potius oppositum, cùm Christus sub cōcilio reliquerit. Nam cùm Apostoli dixissent, Si ita est causa hominis cum vxore, non expedit nubere: Christus respondit, Non omnes capiunt verbum istud, sed quibus datum est. & infrà: Qui potest capere, capiat. & sic reliquit in arbitrio cuiuslibet. Et Apostolus etiam dicit: Vnusquisq; proprium donū habet. Quod si nō se cōtinet, nubat, melius est enim nubere quàm vri. nec excipit sacerdotes, cùm anteà vniuersaliter locutus fuisset, Propter fornicationem vnusquisque suam habeat vxorem. Et de virginibus pręceptum Domini non habeo, consilium autem do. Item dicit: Porrò ad vtilitatem vestram dico: non vt laqueum vobis iniiciam. quod fieret si sacerdotes stimulis agitati nubere non possent.

Leui.29.

Mat.19.

1.Cor.7.

Nec etiam tenentur iure humano: Quia ius humanum non potest tollere ius naturę, nec permissionem à Christo datam. ideò Apostolus condemnat tanquam hæreticos à fide discedentes, eos qui prohiberent matrimonium, dicens: Spiritus manifestè dicit quia in nouissimis temporibus discedent quidam à fide, attendentes spiritibus erroris & doctrinis dæmoniorum, in hyprocrisi loquentium mendacium; & cauteriatam habentiū suam cōscientiam, prohibentium nubere. Sed ad hæc omnia facillima est responsio. Dicendum est enim quòd sacerdotes & ordinati in sacris ac religiosi tenentur ad cœlibatum iure naturali, diuino, & humano, supposito quodam facto eorum humano scilicet quòd cœlibes se fecerint ordinari, vel quòd liberè professi sint: Cùm manifestū sit iure naturali & diuino promissionem esse seruandā homini, à fortiori Deo. vnde Glo. super illud, Vouete & reddite, dicit: Vouere est voluntatis, reddere necessitatis, iuxta illud: Si quid vouisti Deo, ne moreris reddere: displicet enim ei stulta & infidelis promissio. Vnde contra ius naturæ & diuinum esse constat quòd vir, qui dedit corpus suū vxori in matrimonio, det alteri: & si dare pręsumeret, donatio non teneret, eò quòd non habet potestatem corporis sui. Eadem ratione idem dicendum de vxore. Si ergo vir qui de iure naturali est liber, per contractum matrimonij dat corpus suum mulieri, quæ ante contractum nullum ius in eo habebat: sed supposita donatione & matrimonio, quod est quoddam factum suum humanum, tenetur vxori iure naturali, diuino, & humano, quibus prohibetur communicatio sui corporis alteri: à fortiori vir qui de iure naturali & diuino est liber, ad matrimonium & cœlibatum, potest dare corpus suum Deo ad seruiendū illi in castitate. quod fit per votum, per quod contrahitur matrimonium spirituale ex facto humano, & sic tenetur iure naturali & diuino ac humano, seruare corpus suum immaculatum Deo. & si communicat alteri in actu generationis, iniuriam facit Deo & donatio non tenet. Vnde Apostolus: An nescitis quod corpora vestra membra sunt spiritus sancti: specialius per votum. Tollens ergo membra Christi faciam membra meretricis? Absit: quoniam qui adhæret meretrici, vnum corpus efficitur. Et alibi expressius: Adolescentiores viduas deuita, quæ cùm luxuriatæ fuerint in Christo (hoc est abundantes & pingues effectæ in sequela Christi) nubere volunt, habentes damnationem, quia primam fidem (hoc est promissionem qua castitatem seruare promittebant) irritam fecerunt. Ex his manifestè apparet quòd habentes votum castitatis, non solùm peccant contrahendo matrimonium, sed etiam ex illa voluntate nubendi. Atqui religiosi professi & alij in sacris ordinati, habent votum explicitum vel implicitum, voluntariè & liberè acceptādo religionem vel ordinem sacrum, cui annexum est votum: Ideò ex consequenti vouent & se obligant ad castitatem, licet id explicitè non exprimāt. Sicut quis contrahendo matrimonium obligat se ad nutriendam vxorem, licet explicitè non exprimat: Sic acceptans Episcopatū, se liberè obligat ad pascēdum gregem. Sic etiam acceptando ordinem sacrum, se obligat ad castitatem, quæ est adiuncta. vnde in ca. nullum. 2*. distin. statutum fuit quòd nullus ordinaretur in sacris, nisi continentiam profiteatur explicitè vel implicitè. Et ad dictū Christi, Qui potest capere, capiat: & Apostoli, Quod si non se continent, nubant: Dicendum quòd qui se non continere iudicauerit, aut qui donum, sine quo continens esse non potest, sibi cœlitus datum non existimat, ab ordinibus abstineat. Sed non intellexit de his qui se iam obligauerunt ad castitatem: sicut nec de matrimonio iunctis, impedimento perpetuæ infirmitatis accidente vxori: vel si vir reddatur post consummatum matrimonium, frigidus. Nec Apostolus damnauit eos qui prohiberent matrimonium iam coniunctis matrimonio: sed damnabat Manichæos, quos præuidebat futuros & damnaturos matrimonium, tanquam de se malum, & eos etiam qui secundas nuptias in viduis damnarent. Ecclesia autem non damnat matrimonium in his qui liberi sunt, & potestatem sui corporis habent, sed in his qui vinculo matrimonij carnalis vel spiritualis astricti sunt: quia tales sui corporis potestatem non habent. Verùm adhuc contra hanc adiunctionem castitatis sacris ordinibus, ex quorum libera susceptionę dicimus procedere votum & obligationem castitatis, instant hæretici: quia dicunt votum non esse liberum, sed coactum: & quòd neque Pontifices nec etiam Ecclesia potuerunt adiungere tam graue onus ordinibus sacris, quorum ministerium non vni tribui, vt in antiqua lege, sed omnibus viris aliàs idoneis volentibus in eis Domino deseruire, suscipiendi potestas à Christo concessa est, cum consilio, & non cum pręcepto castitatis. Hęc enim (vt dicunt) adiunctiò voti retrahit fideles à cultu diuino. Et iugum Christi (quod ipse dixit esse suaue) reddit importabile, cùm castitas sit res quæ persuaderi potest, imperari autem non, vnde Sapiens dicit, Sciui quoniam aliter non possum esse continens, nisi Deus det. Ideò Apostolus, Dico autem nō nuptis & viduis, bonum est illis si sic permanserint vt ego. Sed vnusquisque proprium donum habet à Deo, alius quidem sic, alius verò sic. Quòd si non se continent, nubant. vnde subiungit, Porrò ad vtilitatem vestram dico, non vt laqueum iniiciam. Sed ex hac adiunctione castitatis multi sunt illaqueati, & committūt multa mala in scandalum totius reipublicæ Christianæ: igitur non potest illa castitas adiungi. Sed hæc argumenta procedunt ex diuinarum ordinationum ignorantia vel ex carnalis concupiscentiæ excæcatione, quę non permittit eos cōsiderare, quòd quicunq; liberè eligit aliquid, ex consequenti eligit omnia quę sunt necessariò connexa, aliàs nunquam aliquis peccaret: quia non alio modo quàm ex consequenti vult deformitatem peccati, imò vellet (si fieri posset) illam deformitatem separari ab actu. Nemo enim (vt D Dionys. ait) intendens in malum operatur. Certum enim & euidēs est, quod nemo cogit aliquem ad susceptionem sacri ordinis. sed quicunque ordinantur, liberè petunt, & liberè suscipiunt, & per consequens acceptant castitatem eis ex diuina ordinatione adiunctam. Non enim Pontifices hanc adiunctionem fecerunt, vt calumniantur hæretici: sed sancti Apostoli à Christo edocti, & à Spiritu sancto inspirati, hanc diuinam ordinationem & adiunctionem publicauerunt, &

Quomodo cœlibatus sit de iure naturali.

1.Cor.7.

1.Cor.6.

1.Tim.6.

Mat.11.

Sapien.8.

1.Cor.7.

inter

Caſtitas ab Apoſtolis ſacris ordinibus eſt annexa.

inter canones ſuos ſcriptam reliquerunt. Habetur enim in ſexto canone Apoſtolorum, Eorum qui clericorum inſtitutum cœlibes nec ducta vxore deligunt, cœlibes permaneant: lectores & cātores ſolum vxores ducere volumus. Concilia deinde generalia, vt illa diuina & ſancta ordinatio ſeruaretur, eandem ordinationem recitarunt. Vnde in c.6. generalis concilij Conſtantinopolitani, quod in Trullo celebratum eſt, cauetur: Quoniam autem in Apoſtolorum decretis ſcriptum reperimus, Eorum qui in clericorum numerum non inito coniugio adſcribuntur, ſolis lectoribus & cantoribus phas eſſe vxorem ducere: Nos etiā hoc approbātes, ſtatuimus ex hodierno die nullo modo licere hypodiacono, vel diacono, vel presbytero, poſt eius inſtitutionem ſeu ordinationem, vxorem ſibi adiungere. Idem de monachis, virginibus, hiſque qui monaſticam vitam ſequuntur, cautum eſt in canone. 16. Concilij Calcedonen. ex quibus ſatis conſtat quòd lectoris & cantoris nomine comprehenduntur quatuor minores ordines, qui continentiam non habent adiunctam. Nec hæc caſtitatis adiunctio retrahit à diuino cultu, imò inducit ad puriorem, & per conſequens perfectiorem cultum diuinum. Non reddit etiam Chriſti iugum graue nec importabile, ſed leuius & ſuauius: liberat enim à ſolicitudine, & ab innumeris fere & importabilibus matrimonij oneribus. Vnde Apoſtolus conſulens celebatū, dicit: Volo autem vos ſine ſolicitudine eſſe. Qui enim ſine vxore eſt, ſolicitus eſt quę ſunt Domini, quomodo placeat Deo. Qui autem cum vxore eſt ſolicitus eſt quæ ſunt mundi, quomodo placeat vxori, & diuiſus eſt. Et mulier innupta & virgo cogitat quæ domini ſunt, vt ſit ſancta corpore & ſpiritu. Quæ autem nupta eſt, cogitat quæ ſunt mundi, quo modo placeat viro. Præterea dicit, Si acceperis vxorē, non peccaſti. Si nupſerit virgo, nō peccauit: tribulationem tamen carnis habebunt huiuſmodi.

1. Cor. 7.
Caſtitas à quibus liberat ſacerdotes.

Secundò hæc annexio caſtitatis ſacris ordinibus facta, liberat ſacerdotes, & maximè beneficiatos, à periculo animæ. Quia cùm tertia pars bonorum eccleſiæ ſit pauperum, & alia tertia fabricæ (vt dicunt canoniſtæ in cap gloria epiſcopi, & cap. aurum habet eccleſia. 12. q. 2.) tales onerati vxore & filiis ac filiabus, furarentur ab eccleſia & pauperibus. Tertiò hæc diuina ordinatio & caſtitatis adiunctio liberat vxores & filios ac filias ſacerdotum à miſeria & calamitate: Quia cùm in Eccleſia Chriſtiana non debeat eſſe hæreditaria ſiue ſanguinis ſucceſſio, iuxta illud, Pone principes eorum, ſicut Oreb, & Zeb, & Zebeē, & Salmana, omnes principes eorum qui dixerūt, hæreditate poſſideamus ſanctuariū Dei: Deus meus pone illos vt rotam, & ſicut ſtipulam ante faciem venti.

Pſal. 82.

Et ſic vxores & liberi beneficiatorū, ipſis mortuis, eſſent pauperes & miſeri, per mēdicata ſuffragia ambulantes. Nō igitur abſque maxima ratione & clericorum vtilitate fuit ordinatum, vt ſacris initiati non nuberent. Et quòd ſi tentarent, matrimonium nullum eſſet. Et quanuis Eccleſia non poſſit aliorum ſacramentorum materiam illegitimare: Apoſtolis tamē & eccleſiæ commiſit Chriſtus aliquid circa materiam matrimonij, propter pacificum cōuictum & diuinū cultū diſponere. Quia cùm matrimoniū ſit cōtractus quidā ſpiritualis, ſubditur principi Eccleſiaſtico, ſicut cęteri cōtractus principi tēporali. Ideo poteſt illegitimare materiam, ſicut in quatuor gradibus conſanguinitatis & affinitatis, ac in certis gradibus cognationis ſpiritualis, & indirectè in ſacramentis quæ requirunt iuriſdictionem, vt in ſacramento pœnitentiæ, quod requirit peccatorem ſubditum: quæ ſubiectio ex Eccleſiæ pendet inſtitutione.

Eccleſia habet poteſtatem illegitimandi materiam ſacramenti.

2. Cor. 12.
Remedia cōtra ſtimulos carnis.

Et quo ad impoſſibilitatem ſeruandi continentiam abſque Dei dono, dicendum eſt quòd Deus non denegat ſpiritum bonum & continentiæ donum petentibus ſe: licet propter humilitatem & meritum patiatur eos ſtimulis carnis agitari, vt legimus de Diuo Paulo. Et quo ad laqueum & ſcandala, dicendum quòd illa adiunctio caſtitatis non parit ſcandala, ſed mala voluntas, & affectio concupiſcentiæ, quæ interpollata ſuccreſcit, diu autem dilata minuitur, & tandem extinguitur. Vnde Diuus Ambroſius dicit ſe plures vidiſſe continentiam perpetuam ſeruantes, quàm interpollatam. eſt enim de libidine, ſicut de carbone & ferro ignito aſperſo modica aqua. Ad huiuſmodi ſtimulorum carnis refrenationē & diminutionem facillima remedia habent in ſacris ordinati. In primis habent ieiunia, cùm (vt Terentius ait) Sine Cerere & Baccho frigeat Venus. habent præterea flagella vigilias, & alias auſteritates. Vnde Apoſtolus dicebat, Caſtigo corpus meum, & in ſeruitutem redigo, &cæt. habent præterea ſummum remedium, orationem. Vnde Apoſtolus dicit ſe propter ſtimulum carnis ter dominum rogaſſe vt diſcederet ab eo, audiuitque reſponſum domini, Sufficit tibi gratia mea. Si ſtimulis carnis agitatus recurrat deuotè ad dominum, & dicat cùm Ezechia, Domine vim patior, reſponde pro me: quid dicam, aut quid reſpōdebit mihi, cùm ipſe fecerim? experietur id quod dicit Apoſtolus, fidelis Deus, qui non patietur vos tentari ſupra id quod poteſtis: ſed faciet cum tentatione prouentum, vt poſſitis ſuſtinere.

1. Cor. 9.
2. Cor. 12.
Eſa. 38.

Habent præterea remedium per deuitationem occaſionum, vt ſcilicet, fugiāt mulierum conſortia, & familiaritates, ac loca, & alia huiuſmodi. Inſuper ament ſtudium literarum diuinarum. Vnde Diuus Hieronymus, Ama literarum ſtudia, & vitia carnis non amabis. His remediis neceſſe eſt virum vxoratum vti tempore infirmitatis vxoris, etiam ſi perpetuò infirmetur, & mulierem vxoratam, cùm vir eius poſt conſummationem matrimonij efficitur totaliter frigidus: nec propterea dicitur matrimonium eſſe in laqueum.

Ad Ruſticum monachum.

Quintum impedimētum eſt conſanguinitas, quæ eſt vinculum ſanguinis aliquorum ab eodem ſtipite deſcendentium, carnali propagatione contractum, ad amicitiæ vnitatem. Et quia animalia bruta nō coniungun tur ad amicitiæ vnitatem: ideo inter ea non dicitur eſſe cōſanguinitas: quæ diuiditur in tres lineas, & quælibet illarum in plures gradus. Prima linea dicitur Aſcendentium 2. eſt deſcendentium. 3. eſt collateralium. Gradus inter aſcendentes & deſcendentes multiplicantur ſecundum numerum perſonarum: ita quod tot ſunt gradus, quot perſonæ, dempto ſtipite à quo incipit propagatio. Et ſic filius dicitur eſſe in primo gradu, & nepos in. 2 & ſic deinceps pronepos, & abnepos. Et pater ac mater in primo, auus in. 2. proauus in 3. abauus. in. 4 attauus in 5. & ſic deinceps aſcendendo.

In addi. 3. p. q. 5. ar. 1.
Conſanguinitas quid.

In linea verò collateralium non computantur gradus ſecundum numerum perſonarum, ſaltem ſecundum computationem canonicam, qua vtēdum eſt circa matrimonij impedimenta. Canoniſtæ dant regulam, quòd inter collaterales, quantum remotior diſtat à communi ſtipite, tantum diſtant inter ſe. & ſic filius patris, & nepos ſororis, ſunt in 3. gradu: licet dempto ſtipite ſint plures perſonæ. Et quia virtus generatiua debilitatur: ideo ſecundum Iſidorum, non oportet attendere ad ſtipitem remotum, ſed propinquum, cuius virtus adhuc manet in illis qui ex eo propagantur. Aliqui gradus iure naturali impediunt & dirimunt matrimonium in linea collateralium: In linea verò aſcendentium & deſcendentium, omnes gradus impediunt & dirimunt. Vnde ſcriptum eſt, Propter hoc relinquet homo patrem & matrem & adhęrebit vxori ſuæ. Quod non intelligitur quo ad cohabitationem, ſed quo ad matrimonium. Vnde dicunt communiter doctores, quòd ſi Adam viueret vita noſtra, & Eua mortua fuiſſet, non poſſet ducere vxorem.

Si adam viueret, non poſſet ducere vxorem.

Hæc conſanguinitas impedit matrimonium inter aſcendentes & deſcendentes: non ideo quòd ſit contra primum bonū matrimonij, quod eſt proles, quia filia ex ſemine patris poſſet concipere, & mater ex ſemine filij poſſent etiam nutrire & inſtruere, ſed non conuenienti modo: Inordinatum eſſet enim quòd filia patri per matrimonium iungeretur in ſociam cauſa generandæ prolis, quam oportet patri eſſe ſubiectam, velut ex eo procedentem. Et magis inordinatum eſſet, quòd mater filio iungeretur, & illi ſubiiceretur. Ideò de iure naturali pater & mater à matrimonio repellūtur: & eadem ratione, alij aſcendentes & deſcēdentes. Vnde Philoſophus recitat de camelo & equo, quòd abhorrent à matribus, ſaltem quandiu cognoſcunt eas eſſe matres. Et ſi aliqui barbari legantur matribus ſe commiſcuiſſe, hoc non proceſſit ex lege naturali, ſed ex concupiſcentiæ ardore, quæ legem naturæ in eis offuſcauit.

8. de animalibus.

In linea collateralium etiā aliqui gradus ſunt iure naturæ prohibiti, ſcilicet primus & ſecundus: licet in principio generis humani frater & ſoror non repellerentur à matrimonio: quia tunc erat paucitas hominum, & oportebat propagationi humani generis curam impendere. Vnde non erant remouendæ à matrimonio, niſi illę per-

sonæ, quæ matrimonio incompetentes erant, quantum ad finem matrimonij. Sed cùm finis secundarius matrimonij sit repressio concupiscentiæ, postmodum multiplicato
Leuit. 18. genere humano, diuina lex per Moysen data, non solùm patrem & matrem à matrimonio exclusit, sed etiam alias personas coniunctas. Vnde omnes illæ personæ exceptæ sunt a matrimonio, quæ in vna familia cohabitare solent, & simul conuersari, & quæ debent inuicem alteræ alterius pudicitiā custodire. vnde dicitur, Ne reueles talis vel talis turpitudinē: quia turpitudo tua est: quia si inter eos carnalis copula esse posset, maximum incendiū libidini præstaretur. Sed alios consanguinitatis gradus lex vetus permisit, imò quodam modo præcepit, vt scilicet de cognatione sua vnusquisque vxorem acciperet ne successionum confusio esset. Quia tunc diuinus cultus per successionem generis propagabatur. Sed postmodum in lege noua, quæ est lex spiritus, plures gradus cōsanguinitatis fuerunt prohibiti. Quia iam per spiritualem gratiam & miracula, & non per carnis originem, cultus Dei deriuatur & multiplicatur. Sed tandem restrictum est per Ecclesiam vsque ad quartum gradum, prout habetur in cap. non debet de consan. & affi. Quòd autem Ecclesia hoc possit, probatur ex hoc
Luc. 10. quod Dominus dixit, Qui vos audit, me audit. Sicut enim olim matrimonia gentilium ordinabantur per eorum leges: ita conueniens est quòd matrimonium, quod est Ecclesiæ sacramentum, ordinetur per statuta Ecclesiæ, quæ non facit aliquos non esse consanguineos, sed quòd aliqui sint consanguinei, & quod carnalis copula inter eos sit licita vel illicita. Et sic non mutat naturalia, inter quæ est consanguineitas. Nec propterea sequitur quod Ecclesia habeat potestatem inhabilitandi personas circa alia sacramenta. Quia matrimonium nō est solùm sacramentum, sed est contractus quidam in officium naturæ & cohabitationis, & non alia sacramenta, ideo non est simile.
Affinitas quid. Sextum impedimētum est affinitas, quæ est quædam personarum propinquitas ex carnali copula, vel ipsius potestate prouueniens, omni carens parentela. Cùm enim vir & vxor efficiantur vna caro: sequitur quòd sicut vir secundum carnem, omnibus suis consanguineis attinet, & mulier eadem ratione, & vir cōsanguineis vxoris. Hæc autem affinitas non causatur ex sponsalibus, sed ex matrimonio, per verba de præsenti, & ante carnalem copulam. Quemadmodum enim ex sponsalibus, in quibus fit quædam pactio coniugalis, contrahitur aliquid affinitati simile, scilicet, publicæ honestatis iustitia: Sic per matrimonium affinitas, quæ est aliquid simile consanguinitati, non solùm ratione carnalis copulæ, sed etiam ratione societatis coniugalis, secundum quam etiam matrimonium est naturale. Carnalis verò copula extra matrimonium habita, etiam affinitatem causat, vt habetur in cap. discretionem, de eo qui cognouit consan. vxo. suæ, eò quòd in carnali copu-
Extra matrimonium causatur affinitas. la etiam illicita, vir & mulier efficiuntur vna caro. vnde Apostolus. Qui adhæret meretrici, vnum corpus efficitur, scilicet, per commixtionem seminis, & non aliter. Vnde
1. Cor. 6. quantumcunque vir claustrum pudoris inuadat, & frangat, nisi commixtio seminum sequatur, non contrahitur ex hoc affinitas: quia ex tali copula non potest proles (propter quam causatur affinitas) produci. Affinitas non dirimitur manentibus his inter quos fuit prius contracta quanuis moriatur persona, ratione cuius affinitas fuit contracta, quæ est proles in qua vir & mulier efficiuntur vna caro. Sicut paternitas & filiatio nunquam destruuntur per destructionem causæ, scilicet, potentiæ generatiuæ patris, si fiat spado vel eunuchus, sed solùm per corruptionem subiecti alterius extremorum. In hac affinitate sunt diuersa genera & diuersi gradus. Primum genus consistit in persona, quæ in matrimonio vel aliter per carnalem seminum commixtionem copulatur, & sic omnes consanguinei viri sunt affines vxoris siue alterius mulieris ab eo cognitæ, in primo genere. Et similiter omnes consanguinei mulieris sunt affines viri cognoscentis eam. In secundo verò genere sunt consanguinei viri consanguineis vxoris. Et sic persona addita personę per carnis copulam, siue matrimonium, mutat genus. Gradus autem affinitatis computantur secūdum gradus con-
Regula generalis. sanguinitatis. Vnde regula generalis ad inueniendum gradum affinitatis, Quoto gradu consanguinitatis attingit alicui vir, eodem gradu affinitatis attingit ei vxor eius, vel alias extra matrimonium cognita. Affinitas præ- *Affinitas in primo genere vsque ad 4. gradum duntaxat dirimit.*
cedens in primo genere duntaxat vsque ad quartum gradum impedit & dirimit matrimonium cōtractum eadem ratione qua consanguinitas; ex inhabilitatione personarum per statutum Ecclesiæ, vt habetur in cap. non debet, de consanguini. & affin. In secundo autem genere non prohibetur: ideo non impedit. & sic duo fratres possunt contrahere cum duabus sororibus, & pater & filius cum matre & filia. Cùm igitur prædicta inhabilitatio fiat per statutum Ecclesiæ, sequitur quòd Papa potest dispensare, & facilius in affinitate, quam in cōsanguinitate: in qua tamen inter ascendentes & descendentes non potest dispensare. in linea verò collateralium cōsueuit in tertio & quarto gradu dispensare, ex causa rationabili. Sed in primo & secundo nō consueuit. Dubium tamē est non modicū an Papa possit dispensare in primo gradu primi generis affinitatis, vt duo fratres successiuè habeant eandem vxorem vel duæ sorores eundem virum. Videtur enim quòd non, eò quòd Papa in lege naturæ dispēsare nō potest. Sed Primus gradus affinitatis prædictus prohibitus est de iure naturæ: (Turpitudinem vxoris fratris tui nō reuelabis, quia turpitudo tua est) quia (vt dicit Rabbi Moyses) lex data in illo loco, solum illas personas excludit à matrimonio, quę simul habent cōuersari & cohabitare, & quarū altera alterius pudicitiā debet custodire. & sic solum excipit eas quæ naturali iure exceptæ sunt à matrimonio, cùm textus adducat rationem naturalem, dicens: Quia turpitudo fratris tui est. Et ideo lex illa quod ad hoc non est figuralis, sed moralis: & in præceptis moralibus non cadit dispensatio. & huius opinionis videtur fuisse Diuus Thomas, *In 4. dist. 39 q. 1. ar. 1. ad tertium*
dicit enim illam legem adhuc durare: Quia si infideles (& non loquitur de Iudæis, sed absolutè de omnibus infidelibus) antequam conuertantur, contraxerint matrimonium contra illam legem post fidem susceptam, non possunt in tali matrimonio permanere. Ergo illa lex moralis est, & non iudicialis. Et quanuis ab initio generis humani, dispensante authore naturæ propter paucitatem hominum, contraherentur in eodem gradu matrimonia: non tamen post multiplicationem: quia cessauit dispensatio, & inclinatio contrahendi, non solùm in consanguinitate, sed etiam in affinitate. Et quanuis Deus dispensauerit cùm Iudæis, imò etiam præceperit fratrem accipere vxorem fratris, vt suscitaret semen fratri, vt frater haberet liberos, vt non deleretur nomen eius ex Israël. Si verò *Deut. 25. Leuit. 20.*
frater filios haberet, prohibebatur, dicitur enim. Qui duxerit vxorē fratris sui, rem illicitā facit. Cùm igitur illud de suscitatione seminis fratris, esset iudiciale, & omnia iudicialia in morte Christi consummata fuerint, & Deus nō dispenset: Sequitur quòd nec Papa dispēsare potest, cū sit morale & ntaurale. Nec est simile de voto & iuramēto, & prędicto gradu affinitatis aut consanguinitatis, quia licet Christus dederit potestatē super omnes contractus & consensus hominum, vt possit eos annullare vel commutare: quia in omnibus talibus intelligitur conditio (si placeat superiori) vt habetur in cap. quemadmodum, de iureiurando, non tamen dedit ei potestatem immutandi naturam: quod fieret, si dispensaret in primo gradu affinitatis & aliis in Leuitico recitatis. & si aliquando inueniatur cum aliquibus dispensatum, hoc fuit de facto, sed non de iure. Septimum impedimentum est publica honestas, iuxta ca. vnicum de sponsalibus. lib. 6. sed quia de hac publica honestate dictum est supra ver. 7. ideo nunc pertran- *Cognatio spiritualis quid.*
seo. Octauum impedimentum est cognatio spiritualis, quæ est propinquitas prouueniens ex sacramento baptismi & confirmationis, secundum Ecclesiæ ordinationem. Ad cuius euidentiam sciendum est, quòd sicut per carnalem propagationem accipit homo esse naturæ ita per sacramentum accipit esse gratiæ. Et ideo sicut vinculum amicitiæ, quod ex carnis propagatione contrahitur, est homini naturale: ita vinculum amicitiæ, quod contrahitur ex sacramentorum susceptione, est aliquo modo naturale alicui, inquantū est membrum Ecclesiæ. Et singulariter in sacramēto baptismi & confirmationis, quę cōparantur generationi & duplici hominis natiuitati: Quarum prima est interior in vtero, in qua id quod natum est, siue quod generatur, adeò debile est, quòd non posset extra positi abs-

Natiuitas hominis duplex. ni absque periculo. Et huic natiuitati assimilatur generatio post baptismum, in quo regeneratur aliquis quasi fouendus intra vterum Ecclesiæ. Secunda & exterior natiuitas est ex vtero, quando id quod generatum est in vtero, tantum roboratum est, quòd potest absque periculo exponi exterioribus. Et huic assimilatur confirmatio, per quam homo roboratur & exponitur in publicum ad confessionem nominis Christi. Et sicut in corporali generatione sunt pater et mater, & filius carnales, inter quos nascitur vinculum amicitię carnalis, quod dicitur consanguinitas: Ita in prædictis sacramentis sunt pater, & mater, & filius spirituales, inter quos consurgit quædam familiaritas & vinculum amicitiæ, quod dicitur cognatio spiritualis. *Pater & mater ac filius spirituales qui sint.* Baptizans & confirmans gerit personam Dei, cuius instrumentum est, & dicitur pater spiritualis. Baptizatus & confirmatus regeneratur & renascitur filius Dei sicut patris, & Ecclesia sicut matris. Ille verò qui baptizatum suscipit de sacro fonte, aut confirmatum tenet in confirmatione, siue sit vir, siue mulier, siue vnus tantum, siue plures, dicitur mater spiritualis, propter Ecclesiam, quam repræsentat: sicut baptizans & confirmans dicitur pater spiritualis, propter Deum cuius instrumentum est, & cuius officium gerit. Et ideo baptizatus & confirmatus cum vtroque contrahit habitudinem siue propinquitatem quandam & vinculum amicitiæ spiritualis: sic quòd cum nullo eorum potest esse matrimonium.

Inter tenentes non contrahitur vinculum, Illud tamen vinculū non contrahitur inter patrem & matrem spirituales. Quia si baptizans sit laicus, potest contrahere cum suscipiente vel tenente siue matrina, sicut etiam vir & vxor conueniunt, nec prohibentur. Sed quia vxor cum viro post consummationem matrimonij est vna caro, ideo transfunditur cognatio spiritualis ex viro in vxorem, & econuerso, vt habetur in cap. maritus, extra de cognatio. spirituali: sic quòd vxor patrini siue leuantis aut tenentis, nō potest contrahere matrimonium cum baptizato, neque etiam cum patre baptizati, licet ipsa non tetigerit baptizatum aut confirmatum. Et similiter maritus matrinæ leuantis, aut tenentis, non potest contrahere cum filia baptizata aut confirmata, neque cum matre ipsius. Secus si matrimonium non fuerit consummatum tempore quo contrahitur cognatio spiritualis. Ideo si maritus ante copulam carnalem moriatur, vxor poterit filiorum mariti ducere in virum. & similiter maritus filiolam vxoris, si ante copulam carnalem vxor moriatur. *2.Ethic.* Et quia filius est aliquid patris, secundum Philosophum, & non econuerso: ideo cognatio spiritualis patris aut matris transit in filios & filias, & non econuerso: Sic quòd filij baptizantis, leuantis, & tenentis, dicuntur fratres vel sorores baptizati & confirmati, & nullus illorum filiorum aut filiarum patrini aut matrinæ aut etiā baptizantis, potest contrahere cum baptizato vel baptizata, nec cum confirmato aut confirmata: licèt possint contrahere cum fratribus, aut sororibus baptizati vel confirmati, vt habetur in cap. veniens, de cognat. spir. Pater tamen potest contrahere cum filiola filij vel filiæ suæ: & leuantes ad inuicem, hoc est patrinus cum matrina, quia non coniunguntur in aliquo corpore spirituali, nisi per accidens: vnus enim per se ad suscipiendum siue leuandum aut tenendum sufficeret. Ideo non oportet quòd inter eos nascatur cognatio spiritualis, quæ impediat aut dirimat matrimonium. Notandum tamen quòd quando sacerdos vel laicus est baptizans & leuans, quando fit baptismus per immersionem: tunc persona immediatè suscipiens, vel tangens eum, siue nudum siue indutum, dicitur suscipiens & patrinus vel matrina. Si verò solùm assistat, etiam si presbytero respondeat, abrenuncio, &c. non contrahit cognationem spiritualem. Ex præmissis sequitur quòd tres sunt cognationes spirituales, quarum quælibet impedit matrimonium contrahendum, & dirimit contractum. Vna est quę dicitur spiritualis paternitas, quæ est inter baptizantem & confirmantem, ac leuantem & tenentem, & baptizatū vel confirmatum. Secunda dicitur spiritualis compaternitas, quæ est inter patrem & matrem spirituales & carnales, siue inter baptizantē, confirmantem, leuantem, ac tenentem, & patrem & matrem carnales baptizati vel confirmati. Tertia dicitur spiritualis fraternitas, quæ est inter filios baptizantis & confirmantis, leuantis ac tenentis, & baptizatum seu confirmatum in ca. tua nos, de cognatione spirituali. Notandum tamen quòd cùm dicimus cognationem spiritualem dirimere matrimonium, intelligendum est quando præcedit: quia si sequatur, non soluit vinculum, neque etiam actum, si ex ignorantia aut necessitate procedat. Si verò ex malitia, impedit actum, quo ad petitionem, sed non quo ad redditionem. Et sic cùm pater baptizat vel leuat proprium filium in articulo necessitatis, vel cùm ignorat eum esse filium, non peccat, etiam vtendo matrimonio. Sed si hoc ex malitia facit, perdit potestatem petendi debitū, & similiter vxor, si sit causa quòd maritus leuet proprium filium de sacro fonte. Per alia autem sacramenta à baptismo & confirmatione, non oritur spiritualis cognatio. Quia licèt dent esse gratiæ, non tamen per modum generationis: sicut dictum est de baptismo & confirmatione. Nec obstat quod Apostolus dicit, Nam in Christo Iesu per Euangelium ego vos genui. *1.Cor.4.* Ideo vocat se patrem, quia illa instructio fuit per modum catechismi, & non per regenerationem siue baptismum: Quia (vt ibi dicit) neminem illorum, demptis paucis, baptizauit. *An per confessionē contrahatur cognatio spiritualis.* Hæc autem propinquitas non dicitur cognatio spiritualis, sed dispositio quæ solùm impedit, & non dirimit, vt dictum est cùm de catechismo ageretur ver. præcedenti. Et licet per pœnitentiam tollatur peccatum actuale, sicut per baptismum, originale: *In Addi.3. p.q.57.* Quia tamen hoc non est per modum regenerationis, sed sanationis: ideo per pœnitentiam non contrahitur cognatio, sed quoddam fœdus inter mulierem & sacerdotem, quod est cognationi spirituali simile, vt tantum peccet eam carnaliter cognoscens, ac si esset sua spiritualis filia: & hoc ideo est, quia maxima familiaritas est inter eos, propter quam familiaritatem cognatio spiritualis introducta est ab Ecclesia, vt tollatur occasio peccandi. Nonum impedimentum dirimens est cognatio legalis, quæ est propinquitas quædam prouenienis ex adoptione. *Cognatio legalis quid.* Adoptio autem secundum iuristas, est extraneæ personæ in filium vel nepotem aut deinceps legitima assumptio. Ad cuius intelligentiam sciendum est, quòd sicut Philosophus dicit, Ars imitatur naturam, & *In.2.Phis.* supplet defectum naturæ quantum potest in illis, in quibus natura deficit. Vnde sicut per naturalem generationem aliquis filium producit: Ita & per ius positiuum, quod est ars boni & æqui, potest aliquis assumere sibi aliquem in filium, ad supplendum filiorum perditorum defectum: propter quod præcipuè introducta est adoptio: *Adoptio duplex.* quæ est duplex: Vna dicitur perfecta, quæ speciali nomine dicitur Arrogatio, quæ perfectè naturalem filiationem imitatur. Et sic adoptatus succedit patri ab intestato: nec potest eum adoptans, sine culpa priuare quarta parte hæreditatis. Sic adoptari non potest, nisi ille qui est sui iuris qui scilicet non habet patrem, vel est emancipatus. Et hæc adoptio non fit nisi authoritate principis. Alia est adoptio quæ imitatur filiationem naturalem imperfectè quæ vocatur simplex adoptio, per quam adoptatus non transit in potestatem adoptantis. Vnde magis est dispositio ad perfectam adoptionem, quàm perfecta adoptio. Et hoc modo potest adoptari ille qui non est sui iuris, & sine authoritate principis, ex authoritate tamen magistratus. Et sic adoptatus non succedit in bonis adoptantis ab intestato, neque tenetur adoptans aliquid de bonis suis in testamento illi legare aut dare, nisi velit. Et cùm lex diuina excludat à matrimonio personas quæ habent simul cohabitare (vt dictum est.) & filius adoptatus, & eius vxor, & filij & filiæ eius, conuersentur in domo patris adoptantis, sicut filius naturalis: ideo legibus humanis prohibitum est inter tales matrimonium contrahi. Ad sciendum autem inter quas personas cognatio legalis matrimonium impediat, *Cognatio legalis inter quas personas matrimoniū impediat.* notandum quòd triplex est cognatio legalis: Prima est descendentium, quæ contrahitur inter patrem perfecta adoptione adoptantem filium, & ipsum filium adoptatum, ac etiam filium & filiam filij adoptati, & nepotis, ac neptis, & deinceps. Secunda est per modum cuiusdam affinitatis quæ est inter patrem adoptantem, & vxorem filij adoptiui, & inter filium adoptiuum, & vxorem adoptantis. Tertia est inter filium adoptiuum, & filiam naturalem adoptantis. Prima & secunda matrimonium perpetuò impediunt & dirimunt:

Tertia

Tertia verò non, nisi quandiu manet sub potestate patris adoptantis. vnde mortuo patre contrahi potest: inter eos matrimonium, vt in ca. vnico, de cognatione legali. Decimum impedimentum dirimens est cultus disparitas, per quam non intelligimus disparitatem cultus & rituum infidelium: quia infides gentiles vnius cultus possunt contrahere matrimonium cum infidelibus alterius cultus, cùm inter eos matrimonium non sit sacramentum, sed officium naturæ solùm, nec prohibeantur iure diuino: quia apud Deum non refert qualitercunque quis à fide deuiet. Et ideo non peccat infidelis, cognoscendo vxorem suam propter bonum prolis aut fidei, quia tenetur vxori debitum reddere & sic est actus iustitiæ. Nec obstat illud quòd D. August. dicit super illud Apostol. Omne quod non est ex fide, peccatum est: quia non est sic intelligendum quòd in quolibet actu infideles peccent, sed quia per id quod agunt, non possunt à seruitute peccati liberari: vt quidā putabant, quòd quilibet in fide sua posset saluari. Non tamē est inter infideles perfectum matrimonium, nec sacramentum: nec habet virtutem ex opere operato: nec habet talem indissolubilitatem, qualem habet inter fideles. Sed per disparitatē cultus intelligi oportet diuersitatem cultus fidelium: Sic quòd si alter contrahentium tempore cōtractus matrimonij sit Christianus, & alius non sit Christianus, sed infidelis, Iudæus, vel gentilis, matrimonium inter eos contractum, iure diuino est nullum, & inefficax. Neque absque peccato Christianus potest consummare, nisi infidelis conuertatur ad fidem: quia (vt dicit Apost.) Quæ conuentio lucis ad tenebras? Sed maxima conuentio est in matrimonio: ergo ille qui est in luce, fidei non potest contrahere vel conuenire cum illa, quæ est in tenebris infidelitatis. Vnde Malachias dicebat, Contaminauit Iuda sanctificationem Domini, quoniam dilexit & habuit filiam dei alieni. Sed hoc non esset, si inter eos potuisset verum matrimonium contrahi. igitur, &c. Ratio huius impedimenti est: quia talis disparitas est contra principalius bonum matrimonij, quod est proles ad cultum Dei educanda. Cùm enim educatio fiat per patrem & per matrem, oportet quòd secundum communem fidem intendant communem prolem educare. Ideo si essent diuersæ fidei, intentio vnius esset contraria intentioni alterius: & per consequens non bene educatur proles: quia vnus illorum retraheret à cultu veri Dei. Nec obstat quòd Ioseph contraxit cum Ægyptiaca, & Moses cum filia Ietro sacerdotis Madiā, & Esther cum Assuero: quia ex speciali instinctu Spiritus sancti illud fecisse creduntur, & non poterat esse timor pertrahendi ad idololatriam. Et si adducantur passus legis Moysi, in quibus permittitur matrimonium cum alienigenis, vt Deutero. 21. Dicendum quòd intelligitur quando volebant conuerti ad fidem & ritum Iudæorum. Notandum quòd si huiusmodi impedimētum superueniat matrimonio ritè inter fideles cōtracto & consummato, nō potest dissoluere vinculum matrimonij, licet soleat quo ad thorum & cohabitationem: vt si vir vel mulier fiat apostata vel hæreticus: quia regula generalis est, quòd nihil superueniens matrimonio ritè inter fideles contracto & consummato, potest dissoluere vinculum coniugale, licet bene cohabitationem & thorum. Sed si aliquis fidelium cōtrahat cum hæretica baptizata, est verum matrimonium: quanuis peccet contrahendo, si sciat eam hæreticam: sicut peccaret, si cum excommunicata scienter contraheret. Non tamen propter hoc matrimonium dirimeretur. Secus esset si aliquis catechuminus rectam fidem habens, sed nō baptizatus, contraheret cum aliqua fideli baptizata, quia non esset verum matrimonium, eò quòd baptismus est ianua sacramētorum & ideo ad sacramentum requiritur quòd vterque contrahentium sit baptizatus.

In Addi. 3. p. q. 95. ar. 2.

Matrimonium inter infideles non est inseparabile.

2. Cor. 6.

Mala. 2.

Regula generalis.

Vnde hoc impedimentum matrimonij non dicitur disparitas fidei, sed disparitas cultus, qui respicit exterius seruitium & exteriorem protestationem & professionem, quæ fit per sacramentum baptismi. Cùm verò ambo coniuges in infidelitate existentes, contraxerunt matrimonium, & vnus conuertitur ad fidem, & baptizatur, fides illius non dissoluit, sed perficit matrimonium, etiam si alius nolit cōuerti, dummodo consentiat habitare cum eo sine contumelia creatoris. Et sic cōsuluit Apostolus fideli cohabitare infideli. Ex quo habetur quòd non tenetur fidelis conuersus cohabitare cum infideli nolente conuerti, etiam si infidelis velit cohabitare absque contumelia creatoris, donec conuertatur ad fidem & baptizetur. Aliquando enim vinculo matrimonij manente, soluitur matrimonium, quantum ad cohabitationem & debiti solutionem. In qua re pari passu ambulant infidelitas & adulterium: quia vtrunque est contra bonum prolis, & infidelitas est adulterium spirituale, quod est grauius. Vnde sicut vir se habet ad potestatem dimittendi adulteram, vel commanendi cum ea: Ita se habet ad potestatem dimittendi infidelem, vel commanendi cum ea. Sed vir iniuriam passus, potest liberè cōmanere cum adultera sub spe correctionis, & si nō sit in adulterio obstinata, & nolit in eo perseuerare, quia tunc non deberet cohabitare cum ea, ne videretur patronus turpitudinis: quanuis etiam si habeat spem correctionis, possit liberè dimittere illam. Sic fidelis conuersus potest cum infideli manere, si habeat de ipsa spem correctionis, & si non videat eam in infidelitate obstinatam & bene facit commanendo, non tamen tenetur. Vnde Apostolus non præcipit, sed consulit. Nec fit præiudicium vxori, nisi ex culpa sua, quia conuerti contemnit. Si verò immineret viro periculum ex tali cohabitatione, vt quando non vult habitare cum eo absque contumelia creatoris: debet eam dimittere, & manere innuptus, vel cum alia Christiana contrahere. & tunc non habebit duas vxores: quia secundum matrimonium, quod est in fide Christi contractum, est fortius, & totaliter tollit primum quod non erat ratum. & sic mulier infidelis dimissa, post matrimonium viri cum Christiana, potest contrahere cū alio. Si verò postea vellet conuerti, & ad primum virum redire, non posset, cùm vinculum sit solutum. Nec obstat quòd vinculum seruitutis non soluitur per baptismū, vnde Apostolus, Quicunque sub iugo sunt serui, omni honore dominos suos dignos arbitrentur. tamen est minor seruitus, &c. quia seruire non repugnat perfectioni Christianæ religionis, quæ maximè humilitatem profitetur, sicut obligatio matrimonij, in quo non obligatur vnus alteri, sicut possessio eius, vt dominus seruo: sed per modum cuiusdam congruæ societatis, quæ nō est infidelis ad fidelem. Et licet matrimonium quod inter fideles contrahitur, sit perfectius quā illud quod contrahitur inter infideles: & quòd si fidelis contrahat matrimonium in gradu prohibito, dissoluatur: Non tamen sequitur quod matrimonium inter infideles contractum in gradu prohibito per Ecclesiam, dissoluatur: quia infideles non baptizati non sunt astricti statutis Ecclesiæ, vt habetur in cap. gaudemus, extra de diuortiis. sed bene statutis iuris diuini. Ideo si in gradibus prohibitis secundum legem diuinam contraxerint, post conuersionem dissoluitur, & non possunt cōmanere. Et quanuis filius qui per infidelitatē amittit ius hæreditatis, per conuersionem recuperet hæreditatem, etiam ab alio possessam, patre ab intestato decedente: non tamen sequitur quòd vxor, quæ noluit cum viro conuerti, si post matrimonium viri cum Christiana conuertatur, debeat eum recuperare: quia vinculum patriæ potestatis non soluitur per infidelitatem, sicut vinculum matrimonij infidelium per matrimonium alterius in fide contractum. Per alia autem crimina non dissoluitur matrimonium. Vnde Christus. Qui dimiserit vxorem, nisi ob fornicationis causam, mœchatur. Nec fornicatio aut adulterium soluit vinculum essentiale matrimonij, quando matrimonium est ratum per fidem in sacramento baptismi protestatā: cùm matrimonium inter fideles contractum, sit sacramentum Ecclesiæ, ex quo habet perfectam firmitatem, inquantum significat indiuisibilem coniunctionem Christi & Ecclesiæ: & oppositum dicentes non possunt sustinere quòd matrimonium inter fideles contractum & consummatum, sit sacramentum Ecclesiæ, quod tamen est per Ecclesiam determinatum, vt suprà dictum est. Potest enim sic argui, quia si solueret vinculum matrimonij, non significaret indiuisibilem vnionem Christi & Ecclesiæ, à qua significatione habet quòd sit sacramentū, quia si posset per adulteriū dissolui, significaret falsum. Quod autē nō soluatur vinculū essentiale per adulteriū, patet ex eo quòd mulier cōmittēs adulteriū, remanet ligata, cū Christus dicat, Quicunq; dimiserit vxorē suam, ex-

1. Tim. 6.

Leuit. 18.

Mat. 19.

Adulteriū non soluit vinculū matrimoniale.

Mat. 5.

excepta fornicationis cauſa, facit eam mœchari. Et qui dimiſſam duxerit, adulterat. Et ſi per adulterium ſolueretur vinculum matrimonij, ipſa ex culpa ſua reportaret commodum, & matrimonia faciliter & paſſim diſſoluerentur, propter magis deſideratum coniugiū adulterando, quod eſſet totam Chriſtianam politiam confundere. Nec valet euaſio aliquorum dicentium quòd matrimonium tenet quantum ad adulterantem, ſed non quantum ad illum qui paſſus eſt iniuriam. Quia (vt dictum eſt) matrimonium eſt vinculum & nexus duorum, & relatiuum æquiparentiæ, & non poteſt ſolui ex parte vnius, quin ſoluatur ex parte alterius, ſicut nec habitudo inter patrem & filium. Si enim duo ſunt æqualiter inuicem ligati, quod ligamen vnius pendet ex ligamine alterius: ſiue vna corda, illa fracta, nullus eorum eſſet ligatus alteri: ſic ſomnium & contra experientiam videtur, quòd adulter maneat ligatus vinculo eſſentiali, & non alius. Et ideo non eſt intelligendum, quòd Chriſtus dicendo. Quicunque dimiſerit vxorem ſuam, excepta fornicationis cauſa, facit eam mœchari: & qui dimiſſam duxerit, adulterat: dederit viro licentiā alteram ducendi, & dimittendi adulteram, quo ad vinculum eſſentiale: ſed ſolùm dimittendi eam, quantum ad thorum & cohabitationem ſic quòd vir dimittens eam ex cauſa fornicationis, non facit eam mœchari: nec eſt cauſa adulterij eius ſi mœchetur: quod eſſet, ſi ipſam ſeruantem caſtitatem coniugalem, dimitteret. Nec dixit Chriſtus: Quod ſi vir, qui propter fornicationem vxorem dimitteret, & aliam vxorem duceret, non mœcharetur. Et quòd ſit verus ſenſus à Chriſto intentus, apparet ex D. Paulo, ſupponendo primò quòd ſi vir propter fornicationem vxoris poteſt illam dimittere, etiam vxor poteſt virū dimittere propter adulterium. Quia licet adulterium in muliere ſit grauius, inquantum eſt contra bonum prolis, propter incertitudinem, nō tamen inquātum eſt contra bonum fidei, ad quam coniuges ſibi inuicem æqualiter tenentur. Nam ſicut dicitur, Mulier poteſtatem ſui corporis non habet, ſed vir: Sic dicitur, Vir poteſtatem ſui corporis non habet, ſed mulier. Illo ſuppoſito Apoſt. declarat intentionem Chriſti, dum ait: His autem qui matrimonio iuncti ſunt, præcipio: non ego, ſed Dominus, vxorem à viro non diſcedere. Quòd ſi diſcedat (ſcilicet, in caſu licito ex cauſa fornicationis viri, prout Chriſtus conceſſit) manere innuptā, aut reconciliari viro ſuo. Hæc verba clariſſimè ſonant, quòd vxor ex cauſa fornicationis poteſt diſcedere à viro fornicāte. Sed ſi diſcedat, debet manere innupta. ergo idem dicendum eſt de viro, cùm (vt probatum eſt) in hoc ſint æquales. vnde manifeſtiſſimè ſequitur quòd vinculum eſſentiale non eſt ſolutum: Quia ſi eſſet ſolutum, poſſet nubere: quod non poteſt, ſed reconciliari viro, vel manere innupta. Nec ex hoc ſequitur quòd propter peccatū alterius quis priuetur iure ſuo: quia ſi velit debitū, poteſt reconciliari. Si nolit: ſeruet continentiam, ad quā licet nullus per ſe obligetur, tamen bene per accidens, vt propter ęgritudinē incurabilem corporalem vel ſpiritualem, ac etiam ex ſuppoſitione, ſcilicet ſuppoſito quod nolit reconciliari. Ex præmiſſis patet quòd ſola fornicatio carnalis vel ſpiritualis eſt ſufficiens cauſa diuortij: comprehendendo ſub fornicatione vitium cōtra naturam, quod eſt longè grauius, propter quod diuortium fieri poteſt, licet in euangelio non exprimatur, tum quia eſt paſſio innominabilis, tum quia rarò accidit, tum quia non ita cauſat incertitudinem prolis. Notādum quòd licet vir quàm citò ſibi conſtat de fornicatione vxoris, poſſit proprio arbitrio illā dimittere, quo ad thorum tantum, non tamen poteſt quo ad cohabitationem abſq; iudicio Eccleſiæ: quia ſi faceret, poſſet cogi ad cohabitandum, niſi vir incontinenti probaret per teſtes, quibus creditur: & fornicatio probari cenſetur, ſi teſtes deponant de ſuſpicione violenta, ſcilicet, quòd viderint ſolum cum ſola, nudum cum nuda, horis & locis ſuſpectis. Quando autem maritus vult accuſare vxorem ad thori ſeparationem vel cohabitationem, debet hoc agere coram iudice ſpirituali: & tunc inſcriptio fieri non debet. Nec propter ſententiam iudicis impeditur eius reconciliatio: quia ſententia in fauorem datur, quantum placuerit iniuriam paſſo. Pro reconciliatione autem non oportet adire Iudicem Eccleſiaſticum. vxor enim adultera tenetur reddere debitum viro, quotieſcunque fuerit reuocata. Si autem vir eam accuſare voluerit ad pœnam corporalem, debet adire iudicem ſecularem, coram quo debet fieri inſcriptio, cū obligatione ad legem talionis, ſi in probatione deficiat.

1. Cor. 7.

In Addi. 3. p. q. 62. ar. 1 art. 2.

Modus ſeparationis pro pro adulterium.

Mat. 19.

Libellus repudij olim non excuſabat.

Ex præmiſſis ſequitur, quòd non excuſabantur olim antiqui dimittentes vxores ſuas, dando libellū repudij, permiſſum ad duritiam cordis, vt vitaretur homicidiū, cùm inſeparabilitas matrimonij ſit de iure naturali, à quo hominum malitia non excuſat, neq; deobligat. Præterea cōtra legem naturæ eſt, quòd quis contrarietur Deo: quod fieret ſi quos Deus cōiunxit, homo ſepararet. Inſuper matrimonium ordinatur ad educationem prolis, non ad tempus, ſed per totam vitam. vnde de lege naturæ eſt quòd parentes filiis theſaurizent. vnde Apo. Non debent filij theſaurizare parentibus, ſed parētes filiis: qui & hæredes ſunt parentum: ideò cùm proles ſit commune bonum viri & vxoris, oportet eorum ſocietatem perpetuò manere indiuiſam, ſecundum legis naturæ dictamen. Et ideò quanuis aliæ leges non prohibuerint ſeparationem: lex tamē Chriſti ad perfectum hominem adducens, in primum ſtatum ac inſtitutionem reduxit matrimonium. Hęc autem ſeparabilitas dupliciter pertinet ad matrimonium: Primo inquantum eſt officium naturæ, ad bonum prolis: Secundò inquantum eſt ſacramentum Eccleſiæ, & ſignum perpetuæ coniunctionis Chriſti & Eccleſiæ. Et ſic ſeparatio magis directè repugnat ſignificationi, quàm prolis bono, cui conſequenter repugnat. vnde inſeparabilitas matrimonij amplius in bono ſacramenti intelligitur, quàm ſecundum quod eſt bonum prolis. Et ideo ex quo matrimonium inſtitutum eſt ſacramentum Eccleſiæ; non poteſt cadere in eo diſpenſatio, ſicut ante inſtitutionem, vt officium naturæ, vnde diſpenſatum fuit cum Abraham de eiectione Agar, quæ erat eius vxor ſecundaria. In nouo autem teſtamento non legitur diſpenſatio: quia non poteſt Deus eſſe author falſitatis. Et quanuis inſeparabilitas matrimonij impediat bonum in aliquo homine bonum tamen commune prolis, ad quod ex natura ſua ordinatur, pręferendū eſt bono particulariū perſonarū. Vndecimum impedimentum eſt impotentia coeundi: Quia omnis contractus, in quo quis ſe obligat ad dandum id quod dare non poteſt, eſt nullus: ſed per matrimonium aliquis ſe obligat ad copulam carnalem, & reddēdum debitum naturæ: ſi ergo illud reddere non poſſit, non eſt matrimonium. Et licet copula carnalis non ſit de eſſentia matrimonij: tamen poteſtas ad illam eſt de eius eſſentia. vnde in c. quod ſedem, de frigidis & male. dicitur. Sicut puer qui non poteſt debitum reddere, non eſt aptus coniugio: ſic qui impotentes ſunt, minimè apti ſunt ad contrahendum matrimonium. Ad huius euidentiam ſciendum eſt quòd impotentia coëundi poteſt dupliciter contingere. Primò ex cauſa intrinſeca & naturali, vt ex frigiditate: & hoc dupliciter: Quia vel eſt temporalis, vel perpetua: Si temporalis, non ſoluit matrimonium, cùm ei ſubueniri poſſit remedio medicinæ. Si eſt perpetua, ſoluit matrimonium. Ille tamen qui hoc impedimentum habet, non poteſt amplius matrimonium contrahere. alter verò nubere poteſt, tantum in Domino. Ad experiendum autem an impedimentum ſit perpetuum, vel temporale, Eccleſia ſtatuit determinatum tempus ſcilicet triennium, poſt quod ſi fideliter ex vtraque parte operam dederint, copulæ carnali inueniatur matrimonium non eſſe conſummatum, iudicio Eccleſiæ diſſoluitur, ſeruata certa ſolennitate expreſſa in c. literę veſtræ, &c. laudabilem, de frigi & malefi. Et ſi Eccleſia ſe deceptam inueniat, quando ſcilicet ille in quo erat impedimentum, poſt triennium carnalem copulam cùm alia habeat, redintegrat primum & dirimit ſecundum, quanuis de eius licentia ſit factum: quia non poteſt eſſe impedimentum naturæ perpetuum viro, reſpectu vnius mulieris, & non reſpectu alterius. Si verò non poſſit complere actum carnalem cum virgine, tunc medicinaliter aliquo inſtrumento poſſunt clauſtra pudoris aperiri & coniungi: nec hoc eſt contra naturam, quia nō propter delectationem. Abominatio autem mulieris non eſt cauſa intrinſeca & naturalis, ſed extrinſeca, de qua poſtea dicetur. Et quanuis ſenes ſint frigidi, quantum ad generationem, non tamen quantum ad carnalem copulam, licet raram. Ideo matrimonium eis permittitur in remedium,

2. Cor. 12.

Rom. 8.

Heb. 6.

Gen. 21.

Galat. 4.

In Addi. 3. p. q. 58. ar. 1

Impotentia coëundi dupliciter contingere poteſt.

ſicut

sicut sterilibus. Et quamuis mulieres sint frigidiores viris: propter frigiditatem tamẽ mulieris nõ dissoluitur matrimonium: sicut nec propter sterilitatẽ: Quia mas est agens in generatione, & fœmina patiens. Ideo maior caliditas requiritur in masculo, quàm in fœmina, in qua tamen potest esse impedimẽtũ ex alia causa, scilicet coartatione. & tunc idem est iudicium de artatione mulieris, & de frigiditate vel maleficio viri. Quia si nulla arte potest subueniri mulieri, quantum ad artationẽ respectu vnius viri, soluitur matrimonium: & si sit sufficienter aperta, respectu alterius non tenetur manere sine spe coniugij sicut nec perpetuò maleficiatus, respectu vnius, vt infrà dicetur. Frigiditas autem in viro magis dissoluit, quàm superflua caliditas: Quia per frigiditatem non solùm tollitur commixtio seminum, sed etiam vigor membrorum, quo fit coniunctio corporum. Si tamen inueniretur quòd excessus caloris per triennium impediret carnalem copulam, iudicaretur impedimentum perpetuum, de quo non fit mentio in iure, eò quòd rarissimè accidat: ac etiam quia omne impedimentum naturale ad frigiditatem reducitur. Si verò impotentia coëundi proueniat ex causa extrinseca, puta ex maleficio, quod est ligamen quoddam à Dæmone proueniens, Deo permittẽte, quo vir & vxor à carnali copula impediuntur: Dicendum quòd si maleficium sit temporale, non dissoluit matrimonium: sed si perpetuum, dissoluit sicut frigiditas. Differentia tamen est inter frigiditatem & maleficium: quia per frigiditatem non solùm est impotens ad vnam, sed ad omnes: non autem per maleficium, de quo iudicandum est, sicut de frigiditate perpetua hoc dempto, quia in maleficio perpetuo datur vtrique licentia, quod nõ fit in viro frigido. Si verò maleficium nõ sit perpetuum, non dissoluitur matrimonium. & ad experiendum an sit perpetuum, statutum est ab Ecclesia simile tempus triennij, sicut in frigiditate. Nunquam tamen licet maleficium maleficio soluere: quia nullo modo debet aliquis dæmonis auxilium inuocare, neque ad inuocantes accedere, quòd fit per maleficium. & ideo vbi non potest aliter tolli, quàm per aliud maleficium, reputatur impedimentum perpetuum. Cùm autem mulier venit in abominationem viri, sic quòd vir non potest ei copulari ab initio, eodem modo iudicandum est sicut de maleficio & frigiditate. Quia si remedio medicinæ potest ei subueniri est temporalis, & non soluit: si verò perpetua, tunc soluit. Defectus etiam ætatis soluit matrimonium, non propter impotentiam coëundi, cùm non sit perpetua: sed propter defectum vsus rationis, qui non est sufficiens ad illum cõsensum, qui perpetuò durare debet, ritè faciendum. Et ideo istud impedimentum reducitur ad impedimentum erroris. Et cùm matrimonium contrahatur per modum contractus: sequitur quòd subiacet ordinationi legis positiuæ, sicut & alij contractus: sed iura determinant decimumquartum annum in masculo, & duodecimum in fœmina, & quòd ante illud tempus matrimonia contracta non tenerent: ideo si contrahatur, non tenet. Quia tamen præcepta iuris positiui sequuntur id quod in pluribus est, si ante prædictum tempus vigor rationis & naturæ suppleat defectum ętatis, matrimoniũ non dissoluitur. Vnde consequens est quod si ante prædictum tempus fuerint carnaliter copulati, matrimoniũ perpetuò ligat. Nec obstat quòd secundum leges accipiunt tutorem aut curatorem vsque ad 25. annum, sine quorum authoritate contractus per eos facti si lædentur, nulli sunt: quia hoc est verum in aliis contractibus, sed nõ in matrimonio, ad quod natura inclinat: licet professio religionis, quæ est quoddã matrimonium, ante decimumquartum annum facta non teneat: quia sic statutum est, eò quòd ad illud natura non adeò inclinat, sicut ad carnale. Furia autem superueniens matrimonio, non soluit illud, nec aliqua ægritudo, aut aliud impedimentũ, si inter fideles sit contractũ. Si autem præcedat, cùm tollat vsum rationis, impedit consensum. vnde ea ratione, qua error dissoluit, sic furia. Et quãuis furia, etiam perpetua, non impediat generationem prolis, impedit tamen conuenientem educationem ipsius: ideo est contra bonum prolis. Et quemadmodum furiosi non sunt idonei ad aliquem contractum faciendum, sic nec ad matrimonium. Si autem habeat dilucida interualla, & in illis interuallis contrahat, matrimonium tenet, licet non sit perfectum: quia adueniente furia, nesciret prolem cõuenienter educare. Duodecimum impedimentum est vxoricidium, quod ex statuto Ecclesię matrimonium impedit contrahendum: sed quandoque non dirimit contractum, quando, scilicet, vir occidit mulierem in actu adulterij deprehensam. quod non licet in foro conscientiæ: neque etiam secundum leges: licet non puniant, propter maximum incitamentum quod habet vir in tali facto. Sed Ecclesia non est astricta legibus humanis, vt iudicet eum sine reatu æternæ vel Ecclesiasticæ pœnę dimittẽdum: ideo prohibet tali ne amplius alicui in matrimonio copuletur: tamen si timeatur de incontinentia ipsius, potest cum eodem per Ecclesiam dispensari, vt matrimonium contrahat, Si verò sine dispensatione contrahat, peccat: sed matrimonium contractum non dissoluitur. Quandoq; etiam dirimit contractum, vt si quis occidat vxorem suam, vt ducat eam cum qua mœchatur: tunc efficitur illegitima persona contrahendi cum illa: ita quòd si de facto matrimonium cum ea contrahat, dirimitur: nec pœnitentia rehabilitat eum: quia non est necessarium quod deleta culpa deleatur omnis pœna, vt patet de irregularitate. Nec pœnitentia semper restituit in pristinam dignitatem, quãuis possit restituere in pristinum gradum gratiæ, vt dictum est cap. 6. §. 4. versi. 7. Sed propter tale vxoricidium non efficitur persona illegitima, respectu aliarum mulierum. vnde si cum alia cõtraxerit: quanuis peccet contra statutũ Ecclesiæ faciens, matrimonium tamen contractum non dirimitur. Nec obstat quòd maius peccatum sit occidere patrem, quàm vxorem, per quod peccatum non dissoluitur matrimonium: Quia talis nõ peccat contra matrimonium, sicut ille qui propriam occidit vxorem. Ideo in quo peccat, puniri debet.

Vix indicium de coartatione mulieris & frigiditate viri.

Maleficium quid.

Maleficium maleficio solui non debet.

In add. 3. p. q. 60. ar. 2.

Ver. 10. *De redditione debiti matrimonialis.*

D Viso de matrimonio & eius impedimentis, videndum est de annexis & contrariis, aliisque consequentibus matrimonium, & primò de redditione debiti. Apostolus præcepit vtrique alteri debitum reddere, dicens: Vxori vir debitum reddat, similiter autem & vxor viro. & rationem assignat, Quia mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir. Similiter autem & vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier. omnibus enim debita reddi debẽt. Cui tributum, tributum, &cæ. Si serui Christiani, secundum Apostolum, tenentur reddere domino suo debitum obsequium, ad quod iure positiuo obligantur: à fortiori vir & mulier, cùm obligentur iure naturæ & diuino. Præterea matrimonium datum est in remedium, ad fornicationem vitandam. Sed hoc non posset fieri, si vnus non teneretur reddere debitum alteri agitato concupiscentiæ stimulis: ideo reddere debitum est de necessitate præcepti. Sed hoc intelligendum est tempore & loco debitis, & seruatis aliis circunstantiis requisitis: nec interrogandum est de causa siue intentione petentis. Hoc præceptum etiã intelligendum est salua consistentia personæ, cùm matrimonium sit principaliter institutum in officium naturæ. & ideo in actibus ipsius seruandus est naturæ modus, secundum quem nutritiua non ministrat generatiuæ, nisi secundum quod superfluit, ad conseruationem indiuidui. Quia hic est ordo naturalis, vt prius aliquid in se ipso perficiatur & postmodum alteri de perfectione sua communicet. hoc etiam habet ordo charitatis quę perficit naturam. Ideo cùm vxor in virum potestatem non habeat, nisi quantum ad generatiuam virtutem, & non quantum ad ea quæ concernunt conseruationem indiuidui: ideo non tenetur, nisi salua incolumitate personę: quia quilibet potest abstinere ab his quę sunt nociua personę. & eodem modo dicendum est de vxore, cùm (vt dictum est) sint æquales in prædicta potestate. Quod non est intelligendum de æqualitate quantitatis, quæ attenditur inter quãtitates eiusdem mensuræ, vt bicubiti ad bicubitum. Quia secundum hanc æqualitatem vir & mulier non sunt æquales in matrimonio, nec in actu ipsius: quia vir est agens & mulier patiens. Ideò quod est nobilius, debetur viro. Nec etiam in dispensatione domus: quia vir regit, & mulier regitur, vnde vir dicitur caput mulieris, & non mulier viri: sed Christus. Neque enim vir factus est propter mulierem, sed mulier propter virum. Sunt tamen æquales secundum æqualitatem proportionis, quæ attenditur inter duas

In Addi. 3. p. q. 64

1. Cor. 7.

Rom. 13.

Ephes. 6.

Quando redditio debiti fit de necessitate præcepti.

art. 3.

E

1. Cor. 11.

duas quantitates eiusdem speciei, sicut dupli ad duplum: quia maius duplum non habet maiorem aut minorem proportionem ad suum simplum, quàm minus duplum ad suum simplum: licèt vnum duplum habeat maiorem quantitatem quàm aliud. Sic vir & mulier sunt æquales secundum proportionem: quia sicut vir tenetur vxori in actu cōiugali & dispensatione domus, secundum id quod est viri: ita vt vxor viro, ad id quod est vxoris. vnde si mulier sine consistentia & incolumitate personæ non potest reddere, non tenetur. Et cùm lepra superueniens non soluat matrimonium. si vir nolit continere, tenetur vxor ei reddere debitum. Nec alter coniugum prohibetur vti iure suo, quamuis ex hoc malum alteri proueniat: maximè si timeatur periculum spirituale, puta adulterium, ad quod leprosi propter calorem interiorem inducuntur.

Leproso vxor debitū reddere tenetur.

Non tenetur tamen vxor sana cohabitare viro suo leproso: quia non ita citò inficitur ex coitu, sicut ex frequenti cohabitatione & cōuersatione, vt habetur in c. quoniam, de Coniug. lepro. licet aliqui dicant virum sanum non teneri vxori leprosę: eò quòd vir per concubitum vxoris citius inficiatur, quàm ecōuerso. Prędictum tamen c. quoniam, indistinctè loquitur, dicens, quòd præcepto Apostoli nulla in hoc casu exceptio inuenitur. Nec obstat quòd proles generetur infirma: quia melius est sic esse, quàm penitus non esse. Non tenetur tamen vir reddere quando non potest, maximè cùm impotentia prouenit ex naturali infirmitate, vel ex actu matrimonij: quia tunc mulier vlterius petendo, se magis meretricem quàm coniugem exhiberet. Si autem est impotens ex alia causa, si est licita, non tenetur reddere: nec potest mulier exigere, si non est licita, peccat. & peccatum vxoris si propter hoc in adulterium labatur, viro aliquo modo imputatur. & ideò non debet indiscreta ieiunia, vel vigilias, aut alia huiusmodi facere. Nec à sacerdote debet in pœnitentiam imponi viro ea facere, per quę reddatur impotens ad reddendum debitum vxori iuuenculæ & feruēti. Nec etiam vxori licitum est facere, nec sacerdoti imponere tam graues abstinentias & alia, per quæ reddatur deformis viro suo. Non tenetur etiam vir vti calidis, vt sit magis potens: sed sufficit quòd non se faciat impotentem.

Vxorati nō debēt indiscretas abstinentias & vigilias facere.

Nec solùm tenetur vir reddere vxori debitum, quando expresse verbis petit, sed etiam si per aliqua signa vir percipit quod vellet sibi debitum reddi, sed propter timorem aut verecundiam tacet. Tunc enim est interpretatiua petitio. ideò tenetur, aliàs quodammodo exponit eam periculo fornicationis. Si enim Medicus cui infirmus est commissus, tenetur subuenire infirmitati corporali, etiam si ipsi non petat: à fortiori vir. quia redditio debiti est medicamentum contra concupiscentiam vxoris, quæ est infirmitas spiritualis. Non tenetur etiā reddere, nisi locis & temporibus debitis, & honestate seruata: quia non in loco publico, propter scandalum: neque etiam in loco sacro, aut tempore menstrui, propter prohibitionē aut honestatem, ac etiam quia est cōtra bonum prolis, quæ ex hoc deformis & signata prodit in testimonium inordinatæ cōcupiscentiæ parentum. Tenetur etiam tempore sacro reddere. vnde Apostolus, Nolite fraudare inuicem, nisi communi consensu ad tempus. peccat tamen, secundum aliquos, saltem venialiter, petens tempore sacro, vt festorū, ieiuniorū, orationum, & processionū, cùm teneatur orare, & deuotioni siue orationi (quæ per hoc impeditur) vacare. vnde Moyses, Non appropinquetis vxoribus vestris. Non est tamen iudicandum mortale; quia nō est aliqua hora determinata ad orandum, quin possit recompensari in aliis horis. Et si illis temporibus tentetur de incontinentia, habet alia remedia ad reprimendam concupiscentiam, vt orationes, ieiunia, disciplinas, vigilias, & alia id genus, quibus vtuntur illi qui perpetuò continent. Reddens tamē tempore festiuo, neque quātum in se est, consentit aut cōmunicat peccato alterius, sed ad id ad quod ab eo exigitur, inuitus & cum dolore consentit: vnde non peccat, nec tenetur abstinere à communione in die Paschæ: licet benè faceret abstinēdo. ideò suo proprio arbitrio est relinquendus: hoc enim propter lubricum carnis est diuinitus ordinatum, vt semper petenti debitum reddatur. vnde Apost. postquam dixit, Nolite fraudare inuicem: subiungit, Ne forte tentet vos Satanas propter incōtinentiam vestram.

Petitio debiti dupliciter fieri potest.

1.Cor.7.

Exod.19.

Et si allegetur c. omnis homo, de consecrat. dist. 2. vbi dicitur, Omnis homo ante sacram cōmunionem à propria vxore abstineat tribus aut quatuor aut quinque diebus. Glo. dicit, quātum est ex se. Quia exactus omni tempore, seruatis aliis circunstantiis, reddere debet, vt habetur in c. Si dicat vir. 33. quæst. 5. Quod enim dicitur in dicto. can. omnis, non est præceptum, sed consilium, vt habetur in c. vir cum propria vxore. 33. quæst. 4.

Ex præmissis sequitur quòd alter coniugum non potest vouere continentiam sine alterius consensu. Nullus enim facere potest votum de alieno, & si vouerit, peccat: nec votum seruare tenetur, alio petente. Sed si non petat, tenetur votum seruare. & sic non potest exigere. Hoc intelligendū est post matrimoniū consummatū: quia ante consummationem potest vouere ingressum religionis, quod habet perpetuam continentiam: & tenetur implere infra duos menses, aliàs potest cōpelli ad celebrandas nuptias, vt habetur in c. ex publico, de cōuer. coniug. Si vero cum consensu alterius coniugis vouerit, votum tenet: verùm alter coniugum non tenetur consentire: licèt dissentiēdo bonum alterius impediat: quia hoc facit ne sibi præiudicium generetur. Vouens sine consensu alterius, non habet ius exigendi. Posset tamen in illo voto summus Pontifex dispensare, maximè si alter solùm consentiret ad tempus, vt habetur in c. charissimus, de conuer. coniug.

De voto cōtinentiæ alterius coniugum.

Excusatur etiam vir à redditione debiti, accipiendo crucem in subsidium terræ sanctæ: quia satis probabile est quòd vxor debeat velle cōtinere ad tempus, subueniendo necessitati Ecclesiæ generalis. Ideò in fauorem negotiorum, pro quibus crux sibi datur, statutū est quòd vir possit sine cōsensu vxoris crucem accipere: sicut posset etiam domino suo terreno, à quo feudum habet, absque consensu vxoris militare. Quia sicut mulier accipit potestatem in corpore viri: saluo hoc in quo vir tenetur corpori suo: ita etiam saluo hoc, in quo tenetur alteri domino suo terreno. Nec tamē subtrahitur omninò ius suum vxori: quia vxor potest eum sequi, & non vir vxorem, cùm vir debeat regere vxorem, & non econuerso. Prætereà vxor cum maiori periculo castitatis discurreret quàm vir, & cum minori Ecclesiæ vtilitate.

Ver. 11. *De Concubinatu.*

A

EX duobus finibus seu bonis matrimonij à natura intentis, apparere potest quòd concubinatus & pluralitas vxorum contrariantur iuri naturali & matrimonio: differenter tamen, quia concubinatus contrariatur principali bono matrimonij, quod est proles. & ideò nunquam fuit licitum concubinam habere: neq; etiam fuit vnquam in concubinatu dispensatum. Pluralitas verò vxorū non est contra bonum principale matrimonij, sed cōtra secundarium, scilicet contra communicationem operum & pacificum conuictum. Ideò aliquando licuit aliquibus viris ex diuina dispensatione habere simul plures vxores: licet nunquam licuerit alicui mulieri simul habere plures viros. de quibus per ordinē dicendum est. Ad cuius euidentiam supponendum est primò, quòd quicquid reddit actionē incōuenientem fini, quem natura ex aliquo opere seu actu intendit, dicitur esse contra legem naturæ. Potest autem actus non esse conueniens principali fini, vel secundario, dupliciter: vno modo, quando omninò impedit finem, vt superfluitas aut defectus comestionis impedit salutem corporis, quasi finem principalem comestionis, & bonam habitudinem in negotiis exercendis, qui est finis secundarius. Alio modo, quando non omninò impedit finem, sed facit peruentionem ad illum minus decentē aut difficilem ad finē principalē vel secundariū. Si ergo actio sit incōueniens fini, quasi omninò directè prohibens principalem finem, prohibetur primis præceptis legis naturæ, quæ sunt sicut cōmunes animi conceptiones, & sicut prima principia in speculabilibus. Si autē actio sit incompetens fini secūdario, quocunq; modo. s. omninò prohibēs, vel difficilem aut minus decentem reddens, aut etiam principali, vt faciens magis difficilem, vel minus congruam peruentionem ad ipsum: actio illa non prohibetur primis præceptis legis naturæ, sed secundis, quæ ex primis deriuantur, sicut conclusiones ex principiis speculatiuis. Secundò supponendum est id quod suprà dictum est, cùm de dispensatione moralium pręceptorum

In addi. 3. p. q. 65. art. 1.

c. 15. §. 1. Ver. 7.

ageretur, quòd in primis præceptis legis naturæ non cadit dispensatio, sed semper efficaciam obligandi habent. Sed in secundis præceptis cadere potest dispensatio, quia non semper habent efficaciam obligandi, sed vt in pluribus, eò quòd actus humani variantur secundum diuersas conditiones personarum, temporum, & aliarum circunstantiarum, & in maiori parte. Talis est tota materia moralis, vt patet per Philos. in Ethicis. Ideò vbi eorum efficacia deficit, licitè pretermitti possunt. Sed quia non est facilè determinare huiusmodi varietates, ideò licentia prætermittendi legem in illis casibus, ad quos legis efficacia se propter varietatem extendere non debet, reseruatur illi, ex cuius authoritate lex efficaciam habet: & tales licentia dispensatio dicitur. His suppositis dicendũ est primò, quòd actus concubinatus est contra legem naturę: Primo modo, quia non ordinatur in finem naturę per actionem agentis, imò peruertit & tollit omninò peruentionem in finem principalem: quia finis principalis, quem natura intendit in tali concubitu, est proles procreanda & educanda: & vt hoc bonum consequeretur, posuit delectationem, vt Constantinus dicit. Quicunque ergo concubitu vtuntur propter delectationem quæ in ipso est, non referendo in finem à natura intentum, facit contra naturam, peruertit enim ordinẽ naturæ: quia res à fine denominatur, tanquam optimo: sicut coniunctio matrimonij à prolis bono nomen accipit, quod per matrimonium principaliter quæritur. Et quanuis aliquis ex concubinatu prolem quærat, non tamen cõuenienter quærit ad prolis bonum, in quo nõ solùm intelligitur prolis procreatio, per quam proles accipit esse, sed etiã educatio & instructio, per quã accipit nutrimentum & disciplinam: in quibus tribus parentes proli tenẽtur ad longum tempus, & per totam vitam. Ideò lex naturæ exigit quòd pater & mater commaneant ad subueniendum proli, vnde aues quæ communiter pullos nutriunt ante completam nutritionem non separantur à mutua societate, quæ incipit à concubitu. Hæc autem obligatio qua debet commanere fœmina viro, & econuerso, dicitur matrimonium. Et licet aliquis diues possit subuenire proli educandæ per longum tempus: hoc tamen est per accidens, & non ex natura actus: & per id quod est per accidens, non tollitur id quod est per se, hoc est naturale: & sic nõ tollitur determinatio, propter quam secundum omnes leges filij qui de concubinatu nascuntur, sunt vituperabiles: quod non esset, nisi concubitus ex quo oriuntur, esset naturaliter turpis. Nec obstat quod ius positiuũ quod à naturali deriuatur, non prohibet fornicationem simplicem, imò potius in pœnam, secundum antiquas leges, mulieres lupanaribus tradendę cõdemnabantur: quia lex naturæ in gentibus quantum ad multa offuscata erat, & non reputabant malum accedere ad concubinam, sed passim fornicatione vtebantur, quasi re licita, sicut & alijs quæ erant contra cæremonias Iudęorum, quanuis non essent contra legem naturæ. Et ideo Apostoli immiscuerunt prohibitionem fornicationis cæremonialibus, propter distinctionem quæ erat inter Iudæos & Gentiles. *Act. 15.* Non obstat etiam quod qui potest alicui rem suam tradere in perpetuũ, possit tradere ad tempus: nam per hoc distinguitur donatio à commodato: quia hoc verum est in his in quibus nulla deordinatio sequitur, prout in concubinatu, in quo est deordinatio contra bonũ prolis, quæ ex illo actu nata est sequi. Et quanuis aliquis vtendo ancilla sua tanquam re sua, maximè ex consensu suo, nulli faciat iniuriam in particulari: facit tamen iniuriam naturæ & proli procreandæ. ad cuius bonum non sufficienter neque conuenienter talis coniunctio ordinatur: sicut si quis immoderatè vteretur eò quòd suum est. Præterea licèt ancilla sit res domini quo ad obsequium, non est tamen res sua quo ad concubitum. Et licèt quilibet possit dare quod suum est: & vxor habeat potestatem in corpore viri: non tamen sequitur quod vir de consensu vxoris possit alteri carnaliter coniungi, neq; vxor de consensu mariti, alteri viro: Quia vxor non habet potestatem in corpore viri simpliciter, quantum ad omnia, sed solùm quo ad matrimonium, & econuerso. Ideò non possunt dare contra bonum matrimonij. Cùm ergo concubitus fornicationis tollat debitam ordinationem parentis ad prolem, quã natura ex concubitu intendit: sequitur quod fornicatio simplex de sui ratione sit peccatum mortale, etiam si lex scripta non esset: quia de lege diuina positiua nõ est dubium, vt dictum est cùm de fornicatione ageretur, cap. 7. §. 4. versi. 1. Nec excusatur Iuda filius Iacob, à peccato, quando concubuit cum Thamar: licet vitauerit mendacium, quod fuisset perniciosum, iniuriam habens annexam, si promissum non reddidisset. Nec obstat etiam quòd non punitur temporali morte, quia peccatum non dicitur mortale à temporali morte, sed a morte æterna, vt infrà dicetur. Et quanuis habeat maius incitamentum quàm gula: non tamen sequitur quin sit maius peccatum, quàm inordinata comestio: Quia illa non continet deordinationem à fine vltimo, sicut fornicatio: quæ est præceptum naturæ, Non mœchaberis. in quo non cadit dispensatio, manẽte materia, scilicet quòd non sit sua. & ideò nunquã licuit. Nec aliquis sanctorum in antiquo testamento legitur habuisse concubinam, quem necesse sit à peccato excusare. Sed vbicunque legitur aliquos sanctos habuisse concubinas, accipitur concubina pro secundaria vxore, quæ dicebatur concubina, quia habebat aliquid simile concubinæ, licèt esset vxor quantum ad principalem finem, qui est bonũ prolis, quia indissolubili vinculo iungebatur viro, & sic conueniebat cum vxore. *Concubina aliquando accipitur pro vxore secundaria.* Sed quo ad secundarium finem, qui est gubernatio familiæ, & communicatio operum, in quo cadit dispensatio, vt dicetur versiculo sequenti: prima vxor coniungitur viro vt socia, sed non secundaria. Ideò in hoc conueniebat cum concubina, largè accipiendo hoc vocabulum, concubina. Et sic Agar, licet esset vxor secundaria Abrahæ, dicebatur ancilla & concubina, quia non erat socia in dispensatione familiæ, & communicatione operum sicut Sara. Nec obstat quòd illa quæ est matrimonio iuncta, non possit eijci excepta fornicationis causa, tamen Agar fuit eiecta: quia hoc factum est ex dispensatione diuina, ad significandum mysterium, quod explicat Apostolus ad Galatas scribens. *Gal. 4.* Quod etiã Ismaël hæres non fuerit, & Esau filius liberæ, hæres non fuit, ad mysterium pertinet. Similiter factum est vt filij Iacob ex ancillis & liberis nati, hęredes essent, vt D. August. dicit: quia Christo nascuntur in baptismo, tam per bonos, qui per liberam significantur, quàm per malos ministros, qui per ancillam significabantur.

Ver. 12. *De pluralitate vxorum & maritorum.*

B *In Addi. 3. p. q. 65.*

Virum simul habere plures vxores, & vxorem simul habere plures viros, constat esse cõtra legem naturæ, differenter tamen, quia quod mulier simul habeat plures viros, est contra primum principale bonum matrimonij. & ideò semper fuit illicitum, neque licitè fieri potest. cùm in primis præceptis non cadat dispensatio, vt dictum est versiculo præcedenti. Non est autem sic de pluralitate vxorum. Quòd autem pluralitas maritorum sit contra bonum prolis, apparet ex eo quòd per hæc quo ad aliquid totaliter tollitur. Quia quandoq; contingit post primam imprægnationem mulierem iterum imprægnari, & tunc (vt dicit Philosophus) vix contingere potest quin accedat corruptio vtriusque vel alterius fœtus. *9. de Ani.* Et quanuis non contingat corruptio, natiuitas tamen multum impeditur. Educatio autem totaliter impeditur. Quia si vna mulier plures haberet maritos, sequeretur incertitudo prolis ex parte patris, cuius cura est necessaria in educando. Ideò nulla lege vel consuetudine fuit aliquando permissum, quòd vna mulier plures maritos haberet: sicut econuerso. Nec obstat illa prima animi conceptio, siue primum naturæ mandatum, Quæcunque vultis vt faciant vobis homines, & vos facite illis. *Mat. 7.* & per oppositum, Quæcunque vultis, &c. hoc enim est lex & Prophetæ. Sed viri aliquando voluerunt accipere, imò de facto acceperunt plures vxores: igitur & mulieres, saltem cum dispensatione. Negatur illatio: quia illa animi conceptio intelligi debet eadem proportione seruata. Non enim sequitur, quòd si Prælatus vult subditũ nõ resistere ei, quòd ipse nõ debeat resistere subdito. Sed inter vxorem & virũ non est eadem proportio: quia in pluralitate vxorum non sequitur incertitudo prolis, & vnus sufficit ad imprægnandum plures. Et quanuis zelus, qui est amor non patiens consortium in amato, sit vxoris ad virum, sicut viri ad vxorem: non tamen æqualiter vt in pluribus inuenitur. Sed tam in hominibus quàm in animalibus cõmuniter inuenitur maior

zelus masculi ad fœminam, quàm ecõuerso, eò quòd non est contra conceptionem naturalem, quòd vir habeat plures vxores, sicut quòd vxor habeat plures viros. Ideò affectus siue appetitus vxoris, qui sequitur cognitionem, non tantùm refugit consortium in viro, sicut ecõuerso. Quanuis aliquæ mulieres ex aliquibus apprehensionibus & causis sint magis zelotipę, & ampliori zelo torqueãtur, quàm viri. Pluralitas verò vxorum non totaliter tollit, neque aliqualiter impedit primum finem matrimonij, cùm vnus vir sufficiat pluribus mulieribus fœcundandis, & educandis filiis ex eis natis. Sed quo ad secundum finem matrimonij, etsi non totaliter tollat: tamen multum impedit, eò quòd non possit faciliter inueniri pax in familia, vbi vni viro plures vxores coniunguntur, eò quòd vnus vir non potest sufficere ad satisfaciendum pluribus vxoribus ad votum earum. Quia communicatio plurium in vno officio causat litem. sicut figuli & medici corrixantur & inuident adinuicem: sic plures vxores vnius viri. Cùm ergo vxorum pluralitas sit contra secundum bonum matrimonij, & præceptum naturæ, nunquam fuit licitum absq; dispensatione authoris naturæ. s. Dei, qui per inspirationem internam eo tempore quo oportebat prædictũ præceptum naturæ prætermitti, vt maior esset multiplicatio prolis ad cultum Dei educãdæ, dispensauit post Lamech: qui fuit primus qui absque dispensatione accepit plures
33.dist.4. vxores, qui de hoc secũdum Magistrum sententiarum arguitur: quia ad explendam voluptatem id fecisse perhibetur. Per Sanctorum verò exemplum diuina dispensatio ante legem ad alios deriuata est, quæ non fuit in lege reprobata, imò videtur approbata in Deut. vbi dictum fuit, Non habebit vxores plurimas, quę alliciant animam eius. vbi D. Augu. dicit, quòd Salomon transgressus est præceptum illud, & non Dauid: quia permissum erat plures habere, sed non plurimas, quæ allicerent, &c. Semper enim principalior finis magis est obseruandus, quàm secundarius. Ius enim naturale semper & vbique, quantum est de se, habet efficaciam: potest tamen per accidens propter aliquod impedimentum vel causam circa aliquem variari, quantum ad secundarios fines: sicut Philosophus exemplum ponit de aliis rebus naturalibus. Nec obstat quòd dispensatio in lege naturæ circa huiusmodi non reperitur
Rom.2. Mat.19. scripta: Quia talis debet esse dispensatio, qualis est lex. Si ergo lex naturæ scripta est in cordibus hominum, ita debebat esse eius dispensatio: quæ tamen non est nunc per Christum reuocata, eò quòd veniente Christo, fuit tempus plenitudinis gratiæ, per quam cultus Dei non carnali, sed spirituali propagatione diffundendus erat in omnes gentes. ideò nunc non est ratio dispensationis. Et quanuis ius naturæ largo modo dicatur, quod omnia animalia docuit: tamen ius naturæ competens homini, inquantum homo, hoc indidit quòd vna per legem matrimonij fieret vxor viri vnius. Si dicatur quòd contra legem naturæ est, quòd homo se ad impossibile obliget, & quòd vni datum est, alteri detur. Sed homo contrahens cum vna vxore, sui corporis potestatẽ ei tradidit, vt necesse sit reddere debitũ cùm petierit: ergo facit cõtra legem naturæ, si potestatem sui corporis alteri tradat. Negatur sequela: quia hoc solùm habet locum in primis præceptis naturæ. Nec vir per matrimoniũ potestatem sui corporis tradit quantum ad omnia, sed solùm quantum ad illa quæ matrimoniũ pro principali fine requirit. Matrimonium autem nõ requirit vt quolibet tempore vxori petenti vir debitũ reddat, nisi cùm petit ad id quod matrimonium est principaliter institutum, hoc est ad bonum siue generationem prolis, siue quantũ sufficit ad impręgnationem. Licet matrimonium postmodum inquantum est remedium (quod est secundarius finis eius) fuerit ordinatum ad vitandam fornicationem in cõiuge: quia, vt dictum est, in secundo fine cadit dispẽsatio. Vnde sequitur quod qui accipit plures vxores, non se obligat ad impossibile, considerato fine principali: nec esset inconueniens si Deus nunc dispensaret in pluralitate vxorum, quòd propter bonum prolis quod est principale bonum, detraheretur aliquid de aliis bonis matrimonij: quia manet fides apud Deum, in cuius cultum proles esset educanda: fides etiam maneret ad plures. Et sacramentũ pariter aliquo modo maneret. Quanuis enim non significaretur coniunctio Christi ad Ecclesiam: significaretur tamen distinctio graduum in Ecclesia per pluralitatem vxorum: quæ quidem distinctio non solùm est in Ecclesia militante, sed etiam in triumphante. Et ideò illorum matrimonia significarent aliquã coniunctionẽ Christi cum Ecclesia, nõ solũ militante (vt quidam dicunt) sed etiam triumphante, in qua diuersæ sunt mansiones.

Ver.13. *De secundis nuptiis.*

Secundas aut tertias siue quartas & sic deinceps nuptias non esse contra ius naturæ ex præmissis constare potest, cùm non sint contra bonum prolis, neque communicationem operum. Vnde legimus Abraham tempore legis naturæ, mortua Sarra, secundas nuptias celebrasse cum Cethura. Non sunt etiam contra ius diuinum, cùm Apostolus dicat, Volo iuniores (scilicet viduas) nubere, & filios procreare. Et ratio est: quia per mortem alterius coniugum matrimonium soluitur. Nam (vt idem Apostolus dicit) Mulier alligata est legi viri, quanto tempore vir eius viuit. Quòd si dormierit vir eius, soluta est à lege viri. Cui autem voluerit nubat, tantum in Domino, hoc est cum fideli. Si tamen mulier ante annum cõtrahit, perdit dotalitium: sed si post, lucratur ad vitam solùm. Ideò oportet eam dare fideiussores de eo reddendo post mortem, nisi vbi est consuetudo vel statutum, quòd absolutè lucretur, vt in ciuitate Tholosana. Vir autem si statim cõtrahat, nil perdit: quia etiam nil lucratur, nisi ex pacto vel consuetudine, vt in prædicta ciuitate, in qua deficientibus liberis, lucratur absolutè dotẽ. Mulier tamen nubẽs infra tempus luctus (quod durat per vnius anni spatiũ) liberatur ab infamia, cui olim secundũ leges subdebatur, vt habetur in c. cùm secundum Apostolũ, de secundis nup. A In addi.3.p. q.63.ar.1. Gen.26. 1.Tim.5. 1.Cor.7.

Nec obstat quòd D. Chrys. dicit, quòd secundum virum accipere, fornicatio est: quia intelligit viuente primo, vel quantum ad causam, quæ aliquando sola ad nuptias inclinaret. s. concupiscentia, quæ etiam in matrimonio fornicationem inducit, quando paratus esset eam cognoscere, etiã si non esset vxor. Nec etiam obstat illud D. Ambr. Duplex matrimoniũ non est bonum, quia etiam intelligitur simul, vel per non bonũ intelligit, quod caret honore significationis: & sic nõ est adeò honorabile. Eam ob rem sacerdotes arceantur ne intersint, eò quòd habeat aliquam speciem mali siue turpitudinis, propter defectum prędictę honestatis siue significationis: propter quem defectũ contrahitur irregularitas, & non propter culpã: quia nulla inest culpa. Non tamen dicimus quòd secundum matrimonium non sit sacramentum Ecclesiæ: quia vbicunque inueniuntur ea quę sunt de essentia sacramẽti, est sacramentum: sed omnia talia inueniuntur in secundis nuptiis, scilicet debita materia & debita forma: ergo secundum matrimonium est sacramentum: non tamẽ adeò perfectum, sicut primum: quia non habet plenam significationem, cùm non sit vna vnius, sicut in coniunctione & matrimonio Christi & Ecclesiæ. Ratione huius defectus benedictio à secundis nuptiis subtrahitur, & punitur sacerdos benedicens secundas nuptias, suspensione officij & beneficij. Sed hoc indulgendum est, quando secundæ nuptiæ sunt ex parte viri & mulieris. Si verò virgo contrahat cum viduo, nuptiæ benedicuntur. Saluatur enim aliquo modo significatio, quæ in primis nuptiis, saltem ex parte vnius: quia etsi Christus vnam sponsam habeat, habet tamẽ plures personas desponsatas in vna Ecclesia. *Sacerdotes cur arceantur à secundis nuptiis.* *Benedictio à secundis nuptiis subtrahitur.*

Ver.14. *De Bigamia.*

Bigamia quatuor modis contrahitur. Primus est, quãdo quis accepit plures vxores successiuè & de iure. Secundus, quando simul habet plures, vnam de iure, & vnam de facto. Tertius, cùm habuit plures successiuè, vnam de iure, & vnã de facto, quando. s. erat impedimentum dirimens. Quartus, quando viduam ducit vxorem: quod intelligendum est matrimonio cum vtraq; consummato per carnalẽ copulã, quæ in fornicario cõcubitu non causat irregularitatẽ, vt habetur in c. quia circa, de bigamis. & ratio est, qui non significat illam indiuisibilẽ coniunctionem Christi & Ecclesię. Et in omnibus istis casibus irregularitas est annexa duplici de causa. Prima, quia ille qui sacramenta ministrare debet, nullum in sacramentis debet pati defectum. Defectus autem in sacramentis est, quando sacramenti significatio integra non inuenitur. B In addi.3.p. q.66.ar.1.

Et sacramentum matrimonij significat indiuisibilem coniunctionē Christi ad ecclesiā, quæ est vnius ad vnam: ideò ad perfectam significationē sacramenti requiritur quòd vir sit tantum vnius vxoris, & vxor vnius viri. Ideò bigamia, quæ hoc tollit, inducit irregularitatem. Secunda causa est, quia in illis qui accipiunt ordinis sacramētum, maxima spiritualitas debet apparere. Vnde Dominus in Leuit. dicebat, Sancti estote, quoniam ego sanctus sum, tum quia spiritualia ministrant, scilicet sacramenta, tum quia spiritualia docent, & in spiritualibus occupari debent. Vnde cùm concupiscentia, per quam totus homo caro efficitur, spiritualitati repugnet, non debet aliquod signū concupiscentiæ permanentis in eis apparere. quod quidem apparet in bigamis, qui vna vxore contenti esse noluerūt. Prima tamen causa & ratio est melior. Et huiusmodi irregularitas non soluitur per baptismum: quia licet baptismus soluat culpas, non tamen soluit coniugia. Vnde cùm ex secundo coniugio sequatur irregularitas, per baptismū tolli non potest: sicut irregularitates, quæ anteà per crimina contractæ erant. Nec opinio D. Hieron. in hoc tenetur: quia licet baptismus tollat peccatum, quod est maius, eò quòd ad hoc sit ordinatus: non est tamen ordinatus ad tollendam irregularitatem, quæ non est pœna, quanuis proueniat ex causa debita. Et licet per baptismū quis conformetur Christo, quantū ad mentem, non tamen quantum ad statum carnis, qui consideratur in virginitate vel diuisione carnis. Et quanuis sacramenta veteris legis soluerent irregularitates, quę ex leuibus causis cōtractæ erāt, & ad tempus durabant, quia ad illas tollendas erant ordinata: non autē baptismus. Bigamus exuitur omni priuilegio clericali, & additur foro seculari, nō obstante consuetudine: Et ei sub pœna excōmunicationis inhibitum est tonsuram aut habitum clericalem deferre, vt in c. vnico de bigamis, lib. 6. Quo ad dispensationē eum bigamis est difficultas, eò quòd Apost. dicit, Oportet Episcopū esse vnius vxoris virum. & in c. super eo, de Biga. habetur quòd Lucius Papa redarguens Episcopum Hispalen. dicit quòd etiā si sacros ordines susceperint, priuandi sunt: quia in bigamis contra Apostolum dispensare non licet, vt debeant ad sacros ordines promoueri, vel in eis si promoti fuerint, remanere. D. Tho. dicit quòd Papa potest in bigamis dispensare, eò quòd bigamiæ nō est adiuncta siue annexa irregularitas, de iure naturali, sed de iure positiuo. Et quia non est de essentialibus sacramēti ordinis, quòd non sit bigamus, quod patet ex hoc quod si aliquis bigamus ad sacros ordines accedat, accipit characterē, & ad prædictum c. super eo, respōdet, quòd Papa nō potest dispēsare cōtra doctrinā Apostoli, quantū ad ea, quę sunt de iure naturali, nec quantū ad ea quę sunt de necessitate sacramentorū & fidei, & dictus Lucius dicebat dictū Archiepiscopū dispensare cōtra Apostolū, hoc est in positiuis & determinatis ab Apostolo, per Archiepiscopos dispensari non posse. Sed nō negabat ipse Lucius quin ipsemet & Papa successor eius possent dispensare, cùm eandem potestatem habeat Papa, quam D. Petrus. Et ipse Lucius cùm Episcopo Panormitano dispensauerit.

Leui.19. — *Baptismus non tollit irregularitatē bigamiæ.* — *Bigamus exuitur priuilegio clericali.* — *1.Tim.3.* — *Art.5.*

Ver. 15. *De filiis illegitimis.*

C

CVm illegitimum dicatur quod cōtra leges fit, qui extra matrimonij thorum nascuntur contra legem naturę, dicuntur illegitimi. Ad cuius euidentiam notandum est, quòd quadruplex est status filiorum. Quidam enim sunt naturales & legitimi, qui. s. nascuntur ex vero & legitimo carnali concubitu. Quidam dicuntur naturales & non legitimi, vt qui nascuntur ex simplici fornicatione, & ab his qui impedimentum matrimonij non habent. Quidam legitimi & non naturales, vt adoptiui. Quidā dicuntur Spurij, vt qui ex adulterio, incestu, vel stupro (quos quidam ex damnato coitu natos vocant) oriuntur, cōtra legem positiuam expresse, & contra legem naturalem hominis, inquantū homo, licet nōn inquantū animal. & tales non succedunt patri nec matri, vt habetur in Auten. Quibus mo. na. effi. legi. §. fina. Et quanuis huiusmodi filij non sint in culpa, incurrunt tamen damnum. nō quòd subtrahatur ab eis quod illis debitū est, sed per hoc quod non datur eis id quod aliàs poterat esse debitum. Et sic duplex damnum incurrunt: Vnum quia nō admittuntur ad actus legitimos, sicut ad officia & dignitates, quæ requirunt aliquam honestatem in illis qui ea exercent. Aliud damnum incurrunt: quia non succedunt in hæreditate paterna. Veruntamen naturales filij succedere possunt in septima parte tantū, si eis legata fuerit. Vnde legimus quòd Abraham filiis concubinarū dedit munera. Spurij autem in nulla parte, quanuis ex iure naturali parentes eis in necessariis prouidere teneantur. Vnde pertinet ad solicitudinem Episcopi, vt vtrunq; parentem cogat ad hoc quòd eis prouideat. Damnum tamen quod illegitimi incurrut, non dicitur propriè pœna: sicut dicimus nō esse pœnā alicui quòd non succedat in regno, per hoc quod non est filius Regis: quia non debetur ei. Et sic differentia est inter damnum illorum, & damnum quod incurrimus ex peccato originali: quia iustitia originalis data erat primo parenti pro tota natura humana: & sic tota natura humana tenebatur illam seruare. Cùm ergo Adam, per quem erat tota natura in alios transfundenda, propter peccatū eam amiserit, transfundendo naturam transfundit damnum. Ideò miserię huius mundi sunt nobis pœna peccati originalis. Sed damnum quod incurrit illegitimus, non est ei pœna, sed potius patri, eò quòd ex praua voluntate patris processit. Et quia per legē hæc illegitimitas quo ad damna indicta est: sequitur quod per legem seu legislatorē potest remoueri, & filij legitimari siue fieri legitimi: nō quin sint ex damnato coitu nati, quia coitus ille qui transiuit, nunquam potest fieri legitimus, ex quo semel fuit illegitimus, cùm ad præteritū non sit potentia: sed dicuntur legitimari quantū ad damna, quæ post legitimationē nō patientur. Sex modis potest fieri legitimatio, duobus secundū canones, & quatuor secundū leges. Primus modus secundū canones est per sequens matrimonium, si nō fuit adulteriū, vt in c. 1. & c. tanta. Qui fi. sunt legi. Secundus per speciale indulgentiā siue dispensationē summi Pontificis in terris eis subiectis, sed non in alienis, nisi quantum ad spiritualia, vel nisi ex causis multū arduis & tunc directè per quandum consequentiā intelliguntur legitimari, quantū ad temporalia, vt in c. per venerabilem, qui fi. sunt legi. Primus modus secundū leges: Si pater naturalis filiū naturalem offerat curiæ Imperatoris, & recipiatur: ex hoc ipso legitimatur, propter curiæ honestatē. Secundus, si pater in testamento nominet illum legitimum hæredem, & filius postmodum testamentū Imperatori offerat & acceptetur. Tertius, si nullus sit filius legitimus, & ipsemet filius naturali Imperatori se offerat. Quartus, si pater in publico instrumento duorum vel trium testium subscriptione eum legitimū nominet, licet non adiiciat naturalem. Et quāuis filius legitimus nō possit illegitimari, cùm eius generatio fuerit legitima, potest tamen ex culpa hæreditate priuari, & filius illegitimus ad eam ex gratia absque aliorū iniuria habilitari. Notandū tamen quod separato matrimonio per iudiciū Ecclesiæ, filij qui ex illo ante iudicium Ecclesiæ nati sunt, dicuntur legitimi, si illud matrimonium fuerit in facie Ecclesiæ contractum.

In addi.3. p.q.68. — *Quatuor status filiorum.* — *Duplex dānum illegitimorum.* — *Gen.25.* — *Legitimatio quo fieri potest.* — *Filius legitimus non potest illegitimari.*

§. 8. *De Sacramentalibus nouæ legis.*

A

SAcramentalia in noua lege dicuntur dispositiones sacramentorum, siue ad sacramenta suscipienda, vel conficienda, aut consecranda, sicut exorcismus & benedictiones factæ super vinum, & aquam, panem, oleum, sal, ceram, incensam, lapidē altaris, ecclesiæq; muros, vestimenta, crucem, baculos peregrinorum. & alia huiusmodi. de quibus aliquid dicendum est.

Ver. 1. *De Exorcismis.*

B

EXorcismos quidam dicunt institutos fuisse in statu naturæ integræ, eò quòd Deus dedit Adæ notitiam & scientiam proprietatum omniū rerum naturalium sibi subditarum, cùm dederit ei authoritatem imponendi nomina animalibus & aliis rebus sibi subditis, sub quibus nominibus homini naturaliter obedirent. Et in his reseruantur reliquiæ potestatis innocentiæ, vt vocibus exorcistæ, siue naturaliter incantantis & præcipientis obediant, nisi propter peccatum impediantur: sicut aspis, quæ non audit vocem incantātis sapienter. Venerabilis Beda refert Iosephum dicētem Regem Salomonē excogitasse, suamq; gentem docuisse modos exorcizandi, hoc est adiurandi, quibus immundi spiritus expulsi ab homine non sunt ausi vlterius reuerti. Sed quicquid sit de his, nos fundamētum habemus in sacris literis de exorcismis dæmonum, morborum,

Gen.2.

Mat.10. borum, reliquorumq́; noxiorum. Christus enim dedit potestatem discipulis spirituum immundorum, vt eiicerent eos, & curarent omnem languorem, per inuocationem nominis sui. qua potestate vsi sunt discipuli. Vnde reuertentes dixerunt: Domine etiam dæmonia subiiciuntur nobis in nomine tuo. quod videntes aliqui filij Iudæorum, similiter exorcizando eiiciebant dæmones. Vnde Luc.9. dicitur quòd Iacobus & Ioannes dixerunt, Præceptor, vidimus quendam in nomine tuo eiicientem dæmonia, & prohibuimus eum, quia non sequitur nobiscū. Et D. Marcus: Signa autē eos qui crediderint, hæc sequentur: In nomine meo dęmonia eiicient, linguis loquentur nouis, serpentes tollent: & si mortiferū quid biberint, non eis nocebit. (Mar.vlt. Mat.11. Luc.17.) Sit arbor morus, quę sensum nō habet, & mōs obedit fideli præcipienti transplantari in mare: quare fideli adiuranti & pręcipienti aqua & elementa, aliaque nociua non obedient? Videmus quotidiè fideles curare febres, & fugare dæmonia per aspersionem aquæ benedictæ. & diuus Augustin. dicit, Vera pietate homines Dei aërem potestatem, contrariamq́; pietati, exorcizando eiiciunt, non placando omnes tentationes, aduersitatesque eius, orando, non ipsam, sed Deum suum aduersus ipsam. (20.de Ciui. cap.22.) In eius ergo nomine vincuntur, qui humanitatē assumpsit. Et in Actis Apost. habetur de exorcistis Iudæorum, quomodo tentauerunt dicentes, Adiuro vos per Iesum, quem Paulus prędicat. (Act.19.) & infrà, Respondens autem spiritus nequam, dixit eis: Iesum noui, & Paulum scio: Vos autem qui estis? Et insiliens in eos homo in quo erat dæmonium pessimum, dominatus est, amborum: quia ex curiositate vel lucri gratia adiurabant, & non sicut ille septem filiæ Sceuæ Principis sacerdotum, quæ quodammodo credentes, sed non perfectè, vt in fide cōfirmarentur, probare voluerunt. De hac adiuratione dictum est suprà. (c.5.§.5.ver.1.& c.16. §.6.ver.3.) modum autem & formam exorcizandi baptizandos, habemus ex traditione Apostolorum, sicut & alias benedictiones, quibus vniuersalis Ecclesia vtitur, vt expresse dicit D. Clemens D. Petri discipulus, lib.3. Recognitionum. & idem in epistola.2. ad D. Iacobum fratrem Domini, & D. Diony. D. Pauli discipulus, & ab eo edoctus in mysteriis fidei, in.2.cap. Ecclesiasticæ Hier. dicit, (Modus exorcizandi.) Baptizandus prius ter abrenuntiat dæmoni, & omnibus vestibus exutus sacrato oleo tribus cruciformibus effusionibus vngitur à sacerdote, & chrismate signatus, aqua sanctificata tandem baptizatur. & Origenes ante mille trecentos annos dixit, (Tom.1. Hom.5.) In Ecclesiasticis obseruationibus sunt nonnulla quę omnibus quidem facere necesse est. Nec tamen eorum ratio omnibus patet. & infrà subiungit: Eorum quæ in baptismo geruntur verborum, gestorum, atque ordinum, & interrogationum, responsionum, quis explicet rationem? Et tamen hæc operta & velata portamus super humeros nostros, cùm ita implemus ea, vt à magno Pontifice filiis suis tradita, & commendata suscepimus. Et Celestinus huius nominis primus, ante annos mille quadringētos, ad Venerium Maurinum Leontinum, & cæteros Galliarum Episcopos scribens dicit: Illud quod circa baptizandos in vniuerso mundo sancta Ecclesia vniformiter agit, non otioso contemplamur intuitu, cùm paruuli siue iuuenes ad regenerationis veniunt sacramentum. Non prius vitæ fontem adeūt, quàm exorcismis & exsufflationibus clericorum spiritus ab eis immundus abigatur, vt tunc verè appareat quomodo Princeps huius mundi mittatur foras. Omnesque sancti Doctores antiqui huiusmodi obseruationem ex traditione Apostolorū ad nos venisse affirmant. Ex quo patet quàm impiè & crudeliter nōnulli hæretici hæc irridētes, non verēatur dicere, hæc ad necromantiā pertinere. Quia ex eorum dictis sequeretur Christū & Apostolos fuisse necromanticos, quod blasphemum est dicere.

Ver.2. *De aqua benedicta.*

C DE aque benedictione Alexander huius nominis primus, sextus à D. Petro, ita scribit: (Aquæ benedictæ effectus.) Aquam sale conspersam populis benedicimus, vt ex ea cūcti aspersi sanctificentur: quod etiam omnibus sacerdotibus faciendum esse mandamus. Nam si cinis vitulæ aspersus inquinatos sanctificabat, multò magis aqua sale conspersa, diuinisque precibus consecrata, sanctificat & mundat, scilicet dispositiuè, & non ex opere operato, vt Sacramenta. Si enim sale asperso per Helisęum Prophetam, inuocato Dei nomine, sterilitas aquæ sanata est: quantò magis diuinis precibus sacratus sterilitatem rerum aufert humanarum, & inquinatos sanctificat & purgat, & cætera bona multiplicat, & ab insidiis diaboli & versutiis phantasmatū hominem defendit? Si tactu fimbriæ vestimenti Saluatoris infirmos sanatos non dubitamus: quantò minus sacrorum eius virtute verborum? Si aquæ amarissimæ, super quas maledicta congesta erant, per inuocationem diuini nominis effectum habebāt: (Num.5.) quantò magis exorcismus benedictionis habet efficaciam: cùm per Ecclesiæ ministros nomen Domini inuocatur, & precando dicatur, Virtutē tuæ benedictionis infunde, vt quicquid in domibus fideliū vel locis, hæc vnda resperserit, careat omni immunditia, liberetur à noxa: nō illic resideat spiritus pestilēs, nō aura corrumpēs: discedant omnes insidiæ latētis inimici? Et inde est quòd in ingressu ecclesiæ ponitur vas aquę benedictæ, vt fideles ingredientes ad orandū Deū, se disponāt ad emundationem, quæ fit per contritionē, vt à distractionibus ac insidiis & tentationibus dæmonū fructū & vtilitatem orationum impedientibus liberētur. Eadem ratione diebus dominicis ante Missam aspergitur super populū conuenientem, & ad memoriam aquæ baptismalis, vt prophetauit Ezechiēl, dicēs in persona Dei, Effundā super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamētis vestris. Per virtutē enim benedictionis aquę excitantur fideles ad orandū Deū, vt sicut per aquam baptismalem eos plenè mundauit in baptismo, ita dignetur emundare conscientias per aquā contritionis. Et secundū hoc dicitur quòd per aspersionem aquæ benedictæ consequitur quis remissionem peccatorū venialium. Nec vituperandi sunt, qui ex deuotione deferūt aquā illam ad domos aut agros, & aspergunt, vt liberentur à tentationibus, ab aëre infecto, & aura pestilente & noxia, cùm hæc in benedictione aquæ petantur.

Ver.3. *De Exorcismo campanarum.*

EXorcizantur etiam & benedicuntur campanæ, vt per illarum sonitum procul pellantur hostes exterius, & omnes insidiæ inimici, fragor grandinum, procella turbinum, impetusque tempestatum & fulgurum, infesta tonitrua, ventorum flamina suspendantur, spiritus procellarum & aëreę potestates prosternātur, & vt fideles audientes confugiant ad ecclesiæ gremium, ante sanctæ crucis vexillum, cui flectitur omne genu, & crescat in eis deuotio fidei, fruges, mentes, & corpora credentium seruentur. D Præterea vt per earum sonitum fideles inuitentur & conuocentur ad diuina. In omni enim politia fit conuocatio aliquo sono extrinseco, etiam in politia militari, vt habetur in c. ius militare.1. distin. Et Dominus præcepit Moysi dicens, Fac tibi duas tubas argenteas ductiles, quibus congregare possis multitudinem, quando mouenda sunt castra. (Num.10.) Et quando habebitis epulum & dies festos atque calendas, canetis tubis. Lóco illarum inspirauit Dominus proceres ecclesiæ habere campanas, quæ sunt vasa ærea vehementius sonantia, ad repræsentandū vehementem sonum Spiritus sancti, ad quem conuenit multitudo magna, (Act.2.) & vt fideles conueniant ad epulam sacramenti Eucharistiæ & verbi Dei, & ad victimas sacrificiorum & holocaustorum in diebus festis, ac etiam contra hostes. Si enim sonitus tubarum cum inuocatione diuini nominis fuit tantæ virtutis, vt corruerent hostes, & muri Hierico: quantò magis pulsus campanarum ecclesiæ, quæ non solùm ad vnum populum se extendit vt synagoga, sed per totum mundum? ideò maiora vasa & vehementius sonantia electa sunt, vt illis auditis accingant se fideles contra hostes, hoc est dæmones & eorum insidias, & conueniant ad ecclesiam, ad orationes, & ad diuina audienda & Sacramenta suscipienda.

Ver.4. *De benedictione panis & aliarum rerum.*

ALiud sacramentale in ecclesia obseruatū, est benedictio panis & aliorū ciborū, cærei & vestimentorum, E quæ fit per diuini nominis inuocationē. Vnde Dominus Moysi, Sic benedicetis filiis Israël, Benedicat tibi Deus, & cæ (Num.6.) sequitur, Inuocabuntq́; nomen meum super eos, & benedicam illis, scilicet effectiuè, quia benedicere Dei est benefacere, eò quòd voluntas illius est semper efficax. Vnde Psalm. Ipse dixit, & facta sunt. (Psal.32.) Ideò cùm dixit, Fiat lux, (Gen.1.)

 facta

facta est lux. Cùm ergo de iure naturæ liceat nomen Domini inuocare super res quibus vsuri sumus: sequitur quod licitum est per verbum Dei & inuocationem sancti *1. Tim. 4.* nominis eius illas sanctificare. Vnde Apostolus: Omnis enim creatura Dei bona est, & nihil reiciendum, quòd cùm gratiarum actione percipitur. Sanctificatur enim per verbum Dei & orationem. Consequens est quòd licet nobis panes & alios cibos aut fructus benedicere, & super eos inuocare nomen Domini, ne noceant, & vt multiplicentur, & vt debitè sumamus: ac etiam in memoriā & re- *Mar. 6. Ioan. 6.* cordationem benedictionis Christi, qui intuens in cœlum & gratias agens, benedixit panes in deserto. Et (vt quidam dicunt) inquantum homo dicebat illud Psalm. Oculi omnium in te sperant Domine, & tu das escam illorum in tempore opportuno. Aperis tu manum tuam, & imples omne animal benedictione. & benedicendo extendebat manus super panes. Talis enim erat mos benedi- *Mat. 5. Leui. 9. Exo. 12.* cendi in antiqua lege, quam Christus venerat implere, & non soluere. Vnde Aaron extendens ad populum manum suam, benedixit. Et probabile est quòd extendendo faceret signum Thau, quod datum erat filiis Israël in signum præseruationis ab Angelo percutiēte. Ideò Ezechiel *Eze. 9. Esa. 53.* dicebat, Signa Thau super frontes virorum gementium super cunctis abominationibus suis. Et quia signum Thau figurabat signum crucis, in qua Christus peccata nostra tulit, & labores atque dolores nostros ipse portauit, patiendo & moriendo, per quam passionem & mortem nobis meruit præseruationem ab Angelo percutiente, & omnem benedictionem: Ideò Ecclesia in omni benedictione & nominis Dei inuocatione signum crucis in memoriam Christi passionis & eius gratiarum actionem facere consueuit. Inquantū verò Deus benedicebat: effectiuè dando virtutem multiplicandi. in cuius multiplicationis memoriā, ac etiam cōmunionis, quæ solebat olim diebus dominicis in primitiua Ecclesia fieri, inoleuit vsus & consuetudo, vt diebus dominicis panis in Ecclesia benediceretur. Ideò qui hanc consuetudinem rident aut impediunt, quantum in eis est, memoriā & recordationem beneficiorū Dei & antiquæ cōmunionis, ac etiam humilitatem & recognitionem supremi dominij à cordibus fi- *Lib. 5. de bapt. par. circa finem.* delium auferre nituntur. Vnde D. August. dicit, quod panis benedictus dabatur olim catechumenis. Eadem ratione & in memoriam ingressus Christi in Hierusalem dominica ante Pascha benedicūtur rami virētibus foliis cum fructibus appositis, quos præmoniti fuerunt filij Israël per *Leuit. 23.* Moysen deferre, ait enim: Sumetis fructus arboris pulcherrimæ, spatulasque palmarum, & ramos ligni densarum frondiū, & salices de torrente, & lætabimini coram *Gen. 1. Ioan. 8.* Domino Deo vestro. Benedictio autē cærei Paschalis in vigilia Paschæ, dicitur instituta in concilio Tolentino, in memoriā primæ lucis, quam vidit Deus quòd esset bona: ac etiā in recordatione resurrectionis Christi, qui se lucem mundi nominauit, & de facto cærei similitudinē sumpsit. In cæreo enim exterius est cera, quę ex ape sine corruptione procedit, & licitum album interius coopertum cæra. est etiam lumen quod per licitum cæreo iungitur. Sic in Christo est caro & corpus, quod ab ape argumentosa. s. à D. Virgine, absque corruptione processit, & exterius videbatur. Erat pariter interius mundissima & sanctissima anima Christi. Erat etiā diuinitas, quæ per animā corpori iungebatur & vniebatur: quę post passionē illuxit S. Patribus, quādo fuit verificatū illud Esa. 9. Populus qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnā: habitantibus in regione vmbræ mortis, lux orta est eis. s. diuinitatis: quia dictum fuit latroni, Hodie mecū eris in Paradiso. Præterea quemadmodum candela pro aliorū illuminatione tandē consumitur: sic Christus pro illuminatione nostra tandē consumptus, hoc est, mortuus est. Et quia in die Purificationis D. Virginis celebratur prima eius oblatio, & introductio in templum facta, & à S. Simeone publicatus fuit esse lumen ad reuelationem gentium, prædiciturq; eius mors & consumptio: ideo in eius memoriā eadem die cærei benedicuntur, & morituris asseruātur, vt in hora mortis ipse qui ad mundū illuminandū venit, dignetur illuminare in- *Gen. 3. c. §. 5. Ver. 9.* tellectū eorū, ne decidāt à lumine verè fidei, seducti tentationibus inimici, qui insidiatur calcaneo, hoc est fini hominis, qui est mors. De cantu & laude vocali dictū est suprà.

Ver. 5. *De cæremoniis nouæ legis.*

Cæremoniæ quæ dicuntur quædam externa ad cultum Dei ordinata in noua lege, quàm plurimum di- A *Col. 2.* stant à cæremoniis veteris legis: quia illę erant solùm vm- *1. Cor. 10.* bræ futurorum, quæ per Christum implenda erant; (omnia enim in figuram illis contingebant.) Cæremoniæ autem nouę legis sunt in memoriam & recordationem præteritorum per Christum & Apostolos gestorum. Et sunt signa eorum quæ videbimus in patria. Ideò manifestum est eas esse meliores & perfectiores. Eam ob rem cum magna veneratione sunt obseruandę. constat enim eas tum à Christo, tum ab Apostolis, tum à sacris Conciliis generalibus esse traditas. Legimus enim Christum orando suble- *Mar. 6.* uatis oculis cœlum intuitū fuisse, & in resuscitatione La- *Ioan. 11.* zari multas cæremonias obseruasse. Infremuit enim spiritu, lachrymatus est: ad monumentū accessit, lapidem tolli iussit, eleuatis in cœlū oculis, gratias egit patri, magna voce clamauit, ligatis manibus & pedibus ac facie defunctum prodire fecit: ligatū soluere noluit, sed soluendum discipulis cōmisit. Sed ad quid tot & tanta signa exteriora fecit? Poterat enim absque mutatione loci & lachrymis ac lapidis subleuatione solutū suscitare: sed noluit, vt mirabilia mysteria (quæ breuitatis causa omitto) notanda repræsentaret. Cùm orare volebat, egrediebatur in montem Oliueti in hortū in oriente situm, aliquādo commu- *Luc. 22.* niter cum omnibus Apostolis, aliquādo separatus ab eis, *Mar. 6.* aliquando positis genibus, aliquādo pronus in terrā ora- *Ioan. 5.* bat, Manus super capita paruulorum ponēs, benedicebat *Ioan. 9.* eis: licèt posset absq; manuū impositione benedicere. Discipulos cum oleo ad sanandos infirmos (quos absq; oleo *Mar. 7.* sanare poterat) misit. Bis grabatū in die sabbati sanatis tolli iussit. Cæcum natū sanando spuit in terram, fecit lutum ex sputo, liniuit oculos eius, ad natatoriā Siloë lauandum *Ioan. 20.* misit. Sed ad quid tot cæremonias seruauit, cùm potuisset solo verbo illuminare? Surdum & mutum curaturus, digitos in aures misit. Post resurrectionē antequā spiritum sanctum Apostolis daret, insufflauit, & manus super capi- *Luc. 24.* ta eorū posuit. Ascendens in cœlū, eleuatis manibus discipulis benedixit. & cùm nubes suscepisset eum ab oculis *Act. 1.* eorum, duos viros ad eos misit in vestibus albis. Aposto- *Act. 2.* li & alij discipuli cum D. Virgine in cœnaculo, in loco vbi ascenderat Petrus, perseuerantes in oratione & communicatione fractionis panis, Spiritum sanctum acceperunt: Paulo & Barnabæ munus prædicationis delegantes, ma- *Act. 13.* nus imposuerunt. Apostolus orando flectebat genua ad *Ephe. 3.* Patrē Domini nostri Iesu Christi, & in nomine eius om- *Phil. 2.* ne genu debere flecti dixit. Rationem necessitatis cære- *Rom. 1.* moniarum Apostolus Romanis assignauit, dicens: Inuisi- *1. Cor. 11.* bilia Dei à creatura mūdi (hoc est ab homine) per ea quę facta sunt intellecta cōspiciuntur: sempiterna quoq; eius virtus & diuinitas. Visis enim & sensatis excitamur, & per *1. Tim. 5.* ea ad spiritualia mysteria capescēda manuducimur. Idem Apost. circa Eucharistiā cæremonias ordinauit, & se alias ordinaturum pollicitus est. Circa ordinandos scribit, ne- *2. Thes. 2.* mini citò manus debere imponi. Et Thessal. traditiones quas didicerant, siue per epistolam, siue per sermonem, seruare iussit. & subtrahi debere ab omni fratre ambulante inordinatè & non secundum traditionē quam ab Apostolis acceperant. Et consuetudinem Ecclesiæ approbans, impugnantes & contentiosos redarguit. Et cum Syla co- *1. Cor. 11.* mite, perambulabat Syriam & Ciliciam, confirmās Eccle- *Act. 15.* sias, præcipiens custodire præcepta & dogmata ac decreta Apostolorum & Seniorum, inter quæ erant cæremoniæ, quas à Christo viderant obseruari, & quas inspirante Spiritu sancto introduxerant: inter quas D. Augustinus re- *In libr. de dict. Basi.* citat ea quæ vniuersaliter seruat Ecclesia, vt quòd fideles crucis signaculo insigniantur, & quæ trifariam digesta fiant super panem & calicem, benedictionem fontium, & quòd baptizati inungantur oleo sancto. de his in c. Ecclesiasticarum, & c. in his. 11. dist. vbi dicitur, in his rebus, in quibus nil certi statuit diuina scriptura, mos populi, mos Dei instituta maiorū pro lege seruanda sunt. & sicut præuaricatores diuinarum legum, ita contemptores ecclesiasticarum consuetudinum coërcēdi sunt. Et D. Dion. dicit: *1. c. Eccle. Hierar.* Primi nostri illi duces in humanis imaginibus res diuinas, materialibusque figuris spiritualium maiestatem, atque in his quæ nobis familiaria sunt, summa illa & supersub-

stantialia, partim scriptis, partim non scriptis institutionibus suis nobis tradiderunt, non prophanæ multitudini (cui nec ipsa quidem signa fas est contingere) verum eos, ob idque quod nostra sacratissima sanctio significatiua est plenaque signis, quibus veluti adminiculis ad eorum angustiorem intelligentiam subuehamur, non sunt opertæ Pontificibus signorum rationes. Deinde describit cæremonias per Apostolos in sepulturis defunctorum obseruatas. & D. Hiero. in epitaphio Nepotiani, laudat eum de cæremoniis rite peractis. Sunt igitur cæremoniæ vtiles ad humilitatem, vt nostram eleuatam & superbã ceruicem demittamus, illam subdentes sensibilibus, vt per eas veluti per quosdã gradus, ad superiora mente capescenda euehamur: & vt nos qui corpore peccauimus, holocaustum de nostris corporibus Domino faciamus: quia non solum animam, verùm etiam corpus ab eo accepimus.

Cæremoniarũ vtilitas.

Ex præmissis euidenter constat, quam impiè blasphemando hæretici dicant cæremonias ecclesiæ inuentas ab hominibus ad continendum populum sub tyrannide sacerdotum, & esse auferendas à lege gratiæ, sicut cæremoniæ legis Moysi. Sed, vt dictum est, lata est differẽtia: quia illæ erant figuræ & futurorum vmbræ. Vnde sicut vmbra luce fugatur: sic illæ fugatæ sunt per aduentum lucis Christi. Cæremoniæ vero nouæ legis sunt repræsentatiuę præteritorum, & figuræ eorum quæ videbimus in patria. & ideo adueniente statu glorię, cessabũt. Nec obstat quod allegant ex Salomone, Fili mi, prębe mihi cor tuum: quia non vtitur exclusionis particula: non enim dicit solum, cor. Vnde Christus ponens differentiam inter duos filios quorum vnus dixit ore se facturum voluntatem patris, & verisimile est quòd corde (cum voces sint notæ earũ quæ sunt in anima passionum) non tamen fecit, & alium qui dixerat se non impleturum eius voluntatem, qui postea tamen impleuit: interrogauit, Quis illorum fecit voluntatem patris? & prætulit eum qui opus exterius adhibuit. Vnde apparet quòd actus exteriores cadũt sub præcepto. Nec sufficit filió reuereri patrem corde vel verbo: sed necesse est quod exterius. Vnde Apost. Obsecro vos fratres per misericordiã dei, vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuentem, sanctam, Deo placentem. Nec obstat pariter illud Ioan. Spiritus est Deus: & ideo qui adorant eum, in spiritu & veritate oportet adorare. Quia veritas dicitur relatio cõformitatis cordis ad opus exterius. Et sic qui adorant Deum, oportet eum in spiritu (hoc est interius) & in veritate (hoc est actu exteriori conformi) adorare. Quia si esset difformis, haberet locum illud Esa. Populus hic labiis me honorat: cor autem eorum longè est a me. Ex his patet facilis solutio ad omnes obiectiones hęreticorũ. Non enim propter hoc iudaizat Ecclesia, cùm alias cæremonias habeat: & si aliquas antiquæ legis retineat, non tamen eadem significatione. Sunt enim quædam quæ vltra significationem accipiuntur ad decorem, & cultus Dei honorem, & fidelium exercitationem.

Prou.23. *Rom.12.* *Ioan.4.* *Esa.29.* *Mat.15.*

Ver.6. *De templorum constructione & ornatu.*

B CÆremoniam constructionis, dedicationis, & ornatus altarium, templorum, & basilicarũ esse laudabilem, & Deo acceptam, ac ad honorem Dei pertinere, ex antiquo & nouo testamento manifestissimũ est. In lege enim naturæ inspirante Domino, imò præcipiente, constat habuisse initium. Noë enim egressus arca post diluuium ædificauit altare Domino: & tollens de cunctis pecoribus & volatilibus mundis, obtulit holocausta super altare, odoratusque est Dominus odorem suauitatis. Et Iacob eundo Mesopotamiam, vidit Deum in Bethel, & dixit: Terribilis est locus iste: Non est hic aliud, nisi domus Dei, & porta cœli. & tulit lapidem & erexit in titulum, fundensque oleum desuper, vocauit nomen ipsius Bethel, qui prius Luza vocabatur, & dixit: Erit mihi Dominus in Deum, & lapis iste quem erexi in titulum, vocabitur domus Dei. Præcepit etiam ei Dominus cùm reuerteretur à Mesopotamia, vt faceret altare. Præcepit etiam Moysi facere altare Domino: præcepit etiam facere arcam de lignis Sethin, & inaurari: deinde in ea poni iussit Librum legis, Virgam, & Manna, mysteriaq; Deo dedicata, antequam cõueniret populus ad diuina. Dauid cogitauit ædificare domum Domino, & eius cogitatus fuit acceptus, sed non fuit ei datum, eò quòd vir sanguinum esset: promissum tamen est ei quòd per Salomonem filium suum cogitatus eius sortiretur effectum. Ideo magnam supellectilem præparauit. Salomon filius eius templum miræ magnitudinis, lõgitudinis, & latitudinis extruxit, & adeò vasis aureis & aliis ornamentis decorauit, vt in admirationem etiam omnes exteri traherentur. eiusdem templi per Salomonem dedicatio accepta fuit Domino, qui impleuit templum gloria sua, & pollicitus est se facturum iuxta petitionem Salomonis. Vnde regina Saba videns domum quam Salomon ædificauerat, non habebat vltra spiritum præ admiratione. Dauid pariter in spiritu prophetico dicebat, Domine dilexi decorem domus tuæ. Præcepit etiam Dominus Cyro Persarum regi, vt ædificaret ei domum in Hierusalem. Quæ etiam reluctantibus inimicis per Zorobabel ad instar primæ constructa & dedicata est. Machabæi pariter non solum templum interius, verumetiam exteriorem eius faciem coronis aureis ornauerunt. In nouo autem testamento habemus quòd Christus laudauit diuites, qui de suis bonis contribuebant ad reparationem & ornatũ templi, præsertim viduam, quæ duo minuta posuit in gazophilacium: & quòd iratus est contra eos qui dedecorabãt templum, & eiecit vendẽtes & ementes oues & boues: & quod cùm discipuli ornassent asinã indumentis suis, gratanter accepit, & super eam ornatam ascendit. Et quando misit eos parare vltimum pascha post quòd erat instituturus sacramentum eucharistiæ, & celebraturus suam primam & vltimam missam, designauit locum, scilicet cœnaculum magnum stratum, hoc est paratum & ornatum, in quo Apostoli in die Pentecostes Spiritum sanctum in igneis linguis receperunt. Et Apostolus apud Corinthios dicit ecclesiam fuisse dicatã, in qua omnes conuenire, & dominicam cœnam mãducare, verbumque Domini audire poterant. Vbi ergo est magna multitudo populi, necesse est magnam debere esse domum siue Ecclesiam, in qua (quantum secundum humanam fragilitatem possibile est) paranda & fouenda sunt omnia quæ ad munditiam pertinent, & deuotionem excitant. Nec Christus qui vitia Scribarum & Pharisæorum arguebat, reprehendit lapides & structuras ei ostensas, nec ornatum illarum, licèt ruinam ipsarum & excidium ciuitatis propter peccata Scribarum & Pharisæorum prædixerit. Nec apud catholicos templa dicãtur principaliter Martyribus aut aliis sanctis, quemadmodum hæretici falsè imponunt sed soli Deo, vt D. Augustinus dicit. At cùm multa sint templa Deo dicata, ad distinguendum ea ab inuicem, aliqua aliquorum sanctorum (quorum corpora vel reliquię, ibi sunt conditæ) eorum nomine appellamus, & ad memoriam sanctorum, quos tanquam peculiares patronos interpellãt, qui templa condiderunt, aut frequentant. Nã & imagines appellare solemus eorum nominibus quos repræsentant, & ad quorum memoriam reducunt. Vnde D. August. dicit, Basilicas sanctorum nominibus appellatas, diuino cultui mancipatas, affectu, cultu pio & deuotione adeundas credimus. Nec recẽs est templorum vsus & ornatus, sed ab Apostolis introductus, vt Eusebius recitans mores primitiuę Ecclesiæ dicit. Est autem in locis singulis consecrata orationi domus, quæ appellatur semniũ, hoc est honestorum conuenticulum, in quod accedentes, honestè & castè mysteria celebrant: nihil ibi prorsus quod ad cibum potumque pertinet inferentes, sed ad legis tantum libros & volumina Prophetarũ, hymnosque in Deũ cæteraque similia excolunt. & Anacletus papa (vt recitatur in cap. sacrosancta, 22. distin.) dicit D. Petrum & Paulum Ecclesiam Romanam consecrasse, & D. Marcum euãgelistam Ecclesiam Alexandrinam. Et in gestis Tholosanis habetur, quòd D. Saturninus vnus ex. 72. discipulis, in Episcopum Tholosanum ordinatus, sacellum in honorẽ D. Stephani consecrauit. Quare contra detrahentes templis & basilicis sanctorum, decretum fuit in Concilio Gangren. Si quis per superbiam tanquam perfectum se existimans, conuentus qui per loca & basilicas sanctorum martyrum fiunt, accusauerit, vel oblationes quæ ibi celebrantur, spernendas esse crediderit, memoriasque sanctorum contemnendas, Anathema sit. Et in Concilio basilien. Ioannes Vviclefz, qui fundationes & dotes Ecclesiarum reprobabat, fuit tanquam hæreticus condemnatus.

Gen.8. *Gen.27.* *Gen.25.* *Exod.20.* *1.Par.18.* *2.Par.23.* *1.Par.9.* *Psal.25.* *1.Esd.1.* *1.Mac.4.* *Mar.12.* *Ioan.2.* *Mat.21.* *Luc.22.* *Act.2.* *Lib.3.contra Faust.ca.21* *Li.7.de dogma. Eccle.* *Lib.2 hist. Eccle.c.7.*

Ex præmissis sufficienter apparet, quàm impiè agāt hæretici debacchantes cōtra ornatum templorum, & ea spoliare & euertere nitentes. Per hoc enim deuotionem populi, quam templorum excitat ornatus, à cordibus fidelium auferre nituntur, imò & memoriam & recordationem Dei. Nec obstat quod obiiciunt non haberi ex Euangelio aut ex sacris literis templa debere ornari : ad hoc enim supra dictum est, quod non omnia quæ fecerunt & dixerunt Christus & Apostoli, sunt conscripta. Plurima enim ex Apostolorum traditionibus ad nos deuenerunt. Argumentum enim ab authoritate negatiuè (quo Lutherani maximè vtuntur) purum sophisma est. Quanuis ex prædictis sacræ scripturæ locis, maximè ex cœnaculo magno & strato, appareat templorum ornatus laudabilis.

Ioan. 4. Nec obstat pariter, quòd Christus Samaritanæ dixit, Venit hora & nunc est, quando neque in monte hoc, &cæt. Spiritus est Deus, & eos qui adorant eum, in spiritu & veritate oportet adorare: quia per illa verba non reprobauit templa aut eorum ornatum, sed excidium Hierosolymorum & Samariæ prædixit. Et cùm Deus non solum animam dederit, sed etiam corpus & alia bona fortunę, vt dicit Diuus Iacobus, Omne datum optimum, &cæt. Ideo non est contentus solo interiori cultu, sed etiā exteriorem desiderat, vt in nomine eius omne genu flectatur : quod ostendit per illa verba, In spiritu & veritate oportet adorare, hoc est in spiritu deuotionis interius, & veritate exterioris operis illi interiori respondentis & cōformis: in hoc enim cōsistit ratio veritatis creaturę rationalis, quæ cognitionem accipit à rebus, vt illis cōformetur, vt dictū est cùm de adoratione ageretur. Et quāuis Christus verbo & exemplo paupertatē proposuerit imitandam, vt strictius rebus suis quisque vteretur, nō tamen vt Deo dicata essent vilia. Quæsiuit enim gloriam & manifestationem Dei, eamque admirandam & colendam docuit, quàm structuræ & ornatus templorum excitant, iuxta illud Sap. A magnitudine enim speciei & creaturæ cognoscibiliter poterit horum creator videri. Preterea si sumptuosum & gloriosum (teste Esaia) Deus voluit esse Christi sepulchrum, in quo triduo duntaxat corpus eius exanime requieuit, & nemo reprehendit : quis præsumēt calumniari templum honorificum, in quo non solum corpus sed etiam animam, imò & diuinitatem ipsam vsque in finem seculi nobiscum manere pollicitus est? Nec per Euangelium natura hominum sic immutata est, vt sensibilibus (à quibus omnis eorum cognitio oritur) non egeret. Nam Christus sensibilia sacramenta & sensibiles cæremonias (vt dictum est) instituit. Et cùm obiiciunt hæretici, Si obseruantiæ recipiendæ sunt, cur non recipimus veteres ? Dictum est quod ideo non recipimus, quia figuratiuæ erant eorum quæ per Christum impleta sunt, & Christum venturum significabant. Cùm igitur Christus iam venerit, & ea omnia impleuerit, velut vmbra euanuerunt. Ideo si modo seruarentur, falsum significarent, & ad horrorem protraherent. Vnde per Mosen dicebat Dominus Deus, Vetera nouis superuenientibus proiicietis. In cuius præsagium in die Ramorum vestimenta populi sternebant in via ad conculcationem, & Christus in Apostolorum suorum ornamentis sedit. Verum quia de tot & tam immensis sumptibus hæretici queruntur, eò quòd relictis pauperibus (qui sunt vera Spiritus sancti templa) in superfluis structuris & ornatibus ad humanam iactantiam & fiduciam (vt ipsi dicunt) exponuntur, quod propheta Hieremias improbare videtur, dicens: Nolite cōfidere dicentes, Templum Domini, templum Domini est. Ideo eis respondendum est, ac dicendum quòd eorum querela simillima est murmurationi Iudæ Schariotis, qui omne obsequium Christo factum, inaniter & perperam propter cupiditatem qua ardebat, arbitrabatur. Vnde cùm sensisset odorem vnguenti, dicebat, Vt quid perditio hæc ? Poterat enim vnguentum hoc venundari multo (scilicet, trecentis denariis) & dari pauperibus & egenis. Non quòd de pauperibus ei cura esset: sed quia fur erat, & habebat loculos. Sic isti indignè ferentes odorem vnguenti, hoc est deuotionem populi Christiani, quæ ex templorum ornatu diffunditur. Non quòd curent de pauperibus, sed potius de præda aut spoliis pro velamine suæ cupiditatis, & malæ atque peruersæ affectionis, quam contra Ecclesiasticos conceperunt, pauperum indigentias obiiciunt & exaggerant, quasi si nil daretur Ecclesię, pauperes non egerent : nec essent aliæ viæ superfluè & inaniter consumendi, quæ iustè & sanctè in Dei honorem exponuntur. Semper enim (vt Christus ait) pauperes habebitis vobiscum, & potestis eis benefacere. Ideo incertum est an ea quæ pro templorum ornatu dantur, ad pauperum indgentias applicarentur. Nulli dubium est neque negari potest, quin pauperes essent, cùm Dauid tot parauit impensas, cùm Salomon tot vasa & ornamenta aurea tēplo dedit. & cùm Machabæi ornauerunt faciem templi coronis aureis, pauperes aderant. Non tamen propter hoc intermiserunt magnificentissimi templi constructionem & ornatum. Nec eorum expositio reprobata, sed commendata fuit. Cùm ergo templum illud, in quo asseruabatur sola testamenti arca, esset figura Christianæ Ecclesiæ, & figura non possit æquari figurato: consequens est quòd quanuis nunc sint pauperes, minus possint sumptus & expositiones in templorum cōstructione & ornatu calumniari. Pauperibus quidem eleemosynas non prohibet Ecclesia, nec superfluam in templorū ornatu approbat expositionem: sed rationabilem pro Dei maiestate, & nostræ deuotionis excitatione, approbat erogationem, & religionem præfert misericordiæ, & templi ornatum eleemosynis pauperum. Quanuis non dicamus hoc etiam tempore exequendum, vt pauperibus desertis templa ornemus. Licet enim philosophari simpliciter & absolutè sit melius quàm ditari: aliquando tamen in particulari casu magis expedit ditari. Sic vbi annonæ caritas ingruit, subueniendum est indigentiæ pauperum, & non est adeò vacandum templorum ornatui : tunc enim ipsa templi vasa in pauperum necessitates sunt eroganda, quemadmodum D. Augustin. fecisse legimus. Vnde D. Ambro. dicit, Aurum habet Ecclesia, non vt seruet, sed vt eroget, & subueniat necessitatem patienti. Sic debent intelligi sanctorum authoritates, quæ ornatui templorum aduersari videtur. *In lib. off.* Vbi verò talis necessitas non imminet, quanuis pauperes deserendi non sint (præsertim in extrema necessitate) laudabilius est ornatui templorum intendere : non quidem ad humanam iactantiam aut laudem, quæ etiam in eleemosynis pauperum plerunque inuenitur, sed ad Dei cultum & honorem. Nec etiam in illo solo exteriori ornatu aut ædificiorum splendore, inauritatisque laquearibus & vestitis parietibus ac marmorum crustis fiduciam habere debemus (id enim Hiere. improbat) sed in vera fide & sancta conuersatione, vt domus Dei, hoc est Ecclesia impleatur ex odore vnguenti: hoc est, vt populus ad deuotionē & Dei honorem excitetur. Ideò subiungit Propheta, Si bonas feceritis vias vestras & studia vestra, & feceritis iudicium inter virum & virum, habitabo vobiscum in loco isto, &cæ.

Margin notes (left column): *Iac. 1.* *Phil. 2.* *Sap. 2.* *Esa. 11.* *Mat. vl.* *1. Poste.* *Leui. 26.* *Mat. 21.* *Hier. 7.*

Ver. 7. *De præceptis nouæ legis.*

Lex noua cuius principale est gratia spiritus sancti, quam non possumus habere nisi per Christum, mediantibus sacramentis per ipsum institutis, pauca præcepta circa exteriora opera cōtinet. Quia solum ea præcipit vel prohibet, quę habent necessariam conuenientiam vel contrarietatem: & sic solum continet quatuor præcepta. Primum est de baptismo, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritusancto, non potest introire in regnum Dei. Secundum est de sacramento eucharistiæ, Nisi manducaueritis meam carnem, & biberitis meum sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Tertium præceptum est de sacramento pœnitentiæ pro his qui ab innocentia baptismali prolapsi sunt, Nisi pœnitentiam egeritis, omnes simul peribitis. Quartum de exteriori confessione fidei, Qui confitebitur me coram hominibus, confitebor & ego eū coram patre meo: qui autem me negauerit coram hominibus, negabo eum corā patre meo. Alia verò opera quæ non habent necessariam conuenientiam vel contrarietatem ad gratiam, quæ manifestatur per fidem ex dilectione operantem, non sunt præcepta neque prohibita ex ipsa legis institutione: sed fuerunt à legislatore Christo relicta arbitrio eorū qui curam aliorū erant habituri. & sic reliquit potestatē determinandi tā circa cęremonialia, quā iudicialia, siue in spiritualibus, siue in temporalibus, his qui aliis præessent. Et ideo lex noua dicitur lex libertatis, co

Margin notes (right column): A *1. 2. q. 108.* *Ioan. 3.* *Ioan. 6.* *Luc. 13.* *Lex noua cur dicatur libertatis.*

eò quòd pauca pręcepta cõtinet, ac etiam eò quòd ad illa liberè implenda interius iuuat, quod non faciebat lex Mosi. Et quia Pharisæi malè intelligebant præcepta moralia siue legis naturę, quę in lege noua manere debebant, quia secundum se pertinent ad rationem virtutis: ideo Christus in lege sua noua illa explanauit. Inter alia pręceptum negatiuum de periurio. *Mat. 5.* Pharisęi enim licet crederẽt periurium esse peccatum, tamen putabant iuramentum per se esse appetendum & frequentandum, eò quòd videtur ad reuerentiam Dei pertinere. Et ideo Christus ostendit iuramentum non esse appetendum tanquam bonum, sed melius esse absque iuramẽto loqui, nisi necessitas cogat, & sic non prohibuit iuramentum, vt dictum est. *C. 5. §. 5. Ver. 5.*

Circa verò prohibitionem homicidij & adulterij, Pharisæi existimabant solum actum exteriorem prohiberi, & non interiorem appetitum: quod magis credebant circa homicidiũ & adulterium, quàm circa furtum vel falsum testimonium. Quia motus iræ tendens in homicidium, & motus concupiscentiæ tendens in adulterium, videntur aliqualiter nobis ab ipsa natura inesse, non autem motus furandi aut falsum testimonium dicendi. Ideo Christus declarauitidicens, Omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio. Qui autem dixerit fratri suo, Racha, reus erit consilio. *Mat. 5.* Qui autem dixerit, fatue, reus erit gehennæ ignis. Et quo ad adulterium subiunxit, Omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est in corde suo. Et quia circa virtutes morales, præsertim circa iustitiam, errabant, putantes eam esse exequendam appetitu vindictæ vel odio inimicorum: ideo credebant propter præceptum datum de pœna talionis, quod quidem fuit datum vt iustitia & bonum commune pacificusque conuictus seruarentur, nõ vt homo vindictam iniuriarum sibi illatarum quæreret: ideo Christus ad hoc remouendum docet animum hominis sic debere esse paratum ad sustinendum plura, si necesse sit: docet etiam inimicos diligendos, & quod simus etiam parati eis benefacere in necessitate. Nec etiam prohibet Christus iudicium iustitiæ, sed iudicium inordinatum & temerarium.

Et quia etiam errabant circa opera misericordiæ, arbitrantes accipere vsuram ab extraneis esse licitũ: ideo Christus declarauit, *Luc. 6.* Mutuum date, nihil indè sperantes. Nec prohibuit solicitudinem necessariam, sed inordinatam. Docuit pariter abstinere non solum ab exterioribus, quæ secundum se mala sunt, sed etiam ab interioribus & occasionibus malorum. *Mat. 6.* Docuit etiam ordinare intentionem hominis, dicens quòd in bonis quæ agimus, non quæramus humanam laudem aut gloriam, neq; mundanas diuitias inordinatè, quod est thesaurizare. Postremò docet modum implendi Euangelicam doctrinã, scilicet implorando diuinum auxilium, & conatum ponendo ad ingrediendum per angustam portam perfectæ virtutis, & cautelam adhibendo ne à seductoribus corrũpamur, & quòd obseruatio mandatorum eius est necessaria ad salutem, & quòd non sufficit sola fidei confessio, neque miraculorum operatio, neque solus auditus verbi.

Ver. 8 *De consiliis nouæ legis.*

B *1. 2. q. 108. art. 4.* CVm Salomon dicat, Vnguẽto & variis odoribus delectatur cor, & bonis amici consiliis anima dulcoratur, & Christus sit maximè sapiens & amicus, congruum fuit quòd in noua lege, quæ est libertatis, salutaria nobis concilia dederit. In antiqua verò lege cùm esset lex seruitutis, non erant danda consilia. Ad cuius euidentiam sciẽdum est quòd differẽtia inter consiliũ & pręceptũ hęc est: *Consilium & præceptum quõ differunt.* quia præceptũ importat necessitatẽ, cõsilium verò nõ, sed ponitur in optione eius cui datur. Vnde D. Greg. in epist. ad Iouinianum, & recitatur in c. quod præcipitur 14. q. 1. dicit, Quod præcipitur, imperatur, quod imperatur, necesse est fieri: si non fiat, pœnam habet. Vbi concilium est, datur offerentis arbitrium. Ex quo infertur quòd præcepta in noua lege data, sunt de necessariis ad consequendum finem beatitudinis, in quem lex noua immediatè introducit: Consilia verò sunt de his per quæ melius & expeditius potest homo consequi prædictum finem. *Tria nouæ legis cõsilia.* Et sic tria consilia proponuntur in lege noua, scilicet paupertatis, castitatis, & obedientiæ, in quibus fundatur omnis communitas, quæ statum religionis profitetur. Quia per huiusmodi tria, abdicantur tria bona mundi, quæ retrahunt & impediunt hominem à cõsecutione finis, scilicet, diuitiæ, delitiæ, & honores. Vnde D. Ioan. dicit, Omne quod est in mundo, aut est concupiscentia oculorum, aut concupiscentia carnis, aut superbia vitæ. Per paupertatem voluntariam abdicantur diuitiæ, quæ pertinent ad concupiscentiam oculorum. Per castitatem abdicantur delitiæ, quæ pertinent ad concupiscentiam carnis. Per obedientiam abdicantur honores, qui pertinent ad superbiam vitæ. Hæc tria cõsuluit Christus dicens, Si vis perfectus esse, *Mat. 19.* vade & vende omnia quæ habes, & da pauperibus. Sunt eunuchi qui se castrauerunt propter regnum cęlorum: qui potest capere capiat. Et quo ad obedientiã post consilium paupertatis, subiunxit consiliũ obediẽtiæ, dicens, Sequere me. Sequimur enim Christum non solum imitãdo opera, sed etiam obediendo mãdatis ipsius. Vnde dicebat, Oues *Ioan. 10.* meæ vocem meam audiunt, & sequuntur me. Hęc autem simpliciter obseruata pertinent ad cõsilia simpliciter proposita, quæ quantum in se sunt, expediẽtia sunt omnibus. Sed ex indispositione aliquorum contingit, quòd alicui non sunt expedientia: quia, scilicet eorum affectus non inclinatur ad illa. Sed obseruatio vniuscuiusque eorum in speciali casu pertinet ad consilium, secundum quod scilicet, in casu illo non tenetur obseruare. Puta quando homo dat eleëmosynas pauperi, quando non tenetur dare, & quando aliquo determinato tempore aliquis abstinet à delectationibus carnis aliàs licitis, vt orationibus vacet. Et quando aliquis voluntatem suam non sequitur in aliquo facto, quod licet facere posset, puta si benefaciat inimicis suis quando non tenetur, vel si offensam remittat, cuius iustè posset exigere vindictam. Nam quæ Matth. 5. scribuntur, & similiter de maxilla, & de nõn litigando in iudicio, si referantur ad præparationem animi, cùm necessitas cogit, præcepta sunt. Sed vbi necessitas non occurrit, sunt consilia particularia, quæ & tria reduci possunt. Licet enim meliora bona, de quibus datur consilium, particulariter sint indeterminata: ea tamen quæ sunt simpliciter & absolutè meliora bona in vniuersali, sunt determinata, ad quæ etiam omnia alia particularia reducuntur. Illa autem quæ ponuntur Matth. 10. & Luc. 9. & 10. scilicet, Nolite portare aurum, argentum, neque pecuniam in *Luc. 22. Iuli. de conse. euan.* zonis vestris, non peram in via, neque duas tunicas & calceamenta, neque virgam, & neminem in via salutaueritis &c. fuerant quædam pręcepta disciplinæ, & pro tempore, reuocata autem, cùm dixit: Quando misi vos sine sacculo & pera &c. Primò enim dicta mandata data sunt, secundũ D. Augustin. non vt præcepta, sed vt cõcessiones, ad ostendendum quòd haberent potestatem accipiendi necessaria vitæ. Secundum verò alios sanctos erant mandata pro tẽpore obseruanda. Indigebant enim discipuli, quasi paruuli sub cũra Christi existentes, accipere aliqua specialia instituta à Christo, sicut alij subditi à suis Prælatis, præcipuè quia erant paulatim exercendi, vt temporalium solicitudinem abdicarent: per quod reddebantur idonei ad deferendum Euangelium per vniuersum mundum, Illa tamen instituta imminente passione, vt dictum est, reuocauit, tanquam discipulis per ea sufficienter exercitatis, & aliis causis occurrentibus.

DE LEGE HVMANA, CAP. XVII.

LEx Humana est dictamen prudentiale in Principe, qui habet curam communitatis subditis promulgatum, cõgruens religioni, disciplinæ, & vtilitati humanæ, regulans operationes humanas ad pacificum & virtuosum conuictum. A *1. 2. q. 98. Legis humanæ definitio* Hæc definitio complectitur omnes conditiones legis. Per hoc quod dicitur dictamen prudentiale, habetur quòd sit rationabilis & per hoc quod dicitur, A principe, habetur quòd fiat ab habente authoritatem. Et per hoc quod dicitur, Promulgatum, habetur efficacia obligandi: Et per hoc quod dicitur, Congruens religioni, habetur quod sit proportionata & cõformis legi diuinę, & quòd sit honesta. Et per hoc quod dicitur, Disciplinæ, habetur quòd sit proportionata legi naturæ: & sic quòd iusta, possibilis, secundum naturam, & patrię consuetudinem, loco & tempore deseruiẽs. Et per hoc quod dicitur, vtilitati, habetur quòd finis legis

est

est bonum commune siuè vtilitas publica: & per verba sequentia amplius declarãtur conditiones materiales legis & finis eius. Lex humana dicitur ius scriptum, ad differen-

Prima iuris humani diuisio. tiam cõsuetudinis, quę dicitur ius positiuũ non scriptum. Et sic prima diuisio iuris humani est in ius scriptũ quod dicitur Lex, & in ius nõ scriptũ, quod dicitur Cõsuetudo.

Ver.1. *De legis humanæ necessitate.*

B Cvm lex naturalis & diuina positiua non determinet in speciali omnia quæ requiruntur ad pacificum con uictum, sed aliqua sint relicta arbitrio illorum qui curam aliorum habent: necesse fuit quòd fierent leges humanæ: Licet enim sint aliqui qui sint proni ad actus virtutum ex bona dispositione naturæ vel ex consuetudine, præsertim diuino munere, quibus sufficere posset disciplina paterna, quæ est per monitiones. Veruntamen quia inueniuntur quidã proterui & proni ad vitia, qui verbis persuaderi nõ possunt: necessarium fuit quòd per vim & metum cohiberentur à malo, vt saltem sic male facere desistentes, aliis quietam vitã relinquerent, & ipsi tandem per assuetudinem perducerentur ad hoc quòd voluntariè facerent, quæ prius metu implebant: & sic fierent virtuosi. Ideò necessarium fuit ad pacẽ hominum & virtutem, quòd leges ponerentur: quia (prout Philos. dicit) Sicut homo si sit perfectus virtute, est optimum animalium: sic si sit separatus à lege & iustitia, est pessimũ omniũ. Vnde Isidorus (& recitatur in cap. factæ sunt 4. dist.) dicit: Factæ sunt leges, vt earum metu humana coerceretur audacia, tutaque esset inter improbos innocentia, & in ipsis improbis formidato supplicio refrenaretur nocendi facultas. Lex humana deriuatur à lege diuina naturali: quia (sicut D. Aug. dicit) Non videtur esse lex, quæ iusta non fuerit. Vnde tantum habet de virtute legis, quantum habet de iustitia: in rebus autem humanis dicitur aliquid iustum, ex eo quod est rectũ secundũ regulã rationis. Rationis verò prima regula immediata, est lex naturæ: & legis naturę regula est lex æterna, ideo omnis lex humanitus posita, in tantũ habet de ratione legis, inquantũ deriuatur à lege æterna & naturę per modũ cõclusionis à cõmunibus principiis vel per modum determinationis, vt in legibus pœnalibus. Si verò in aliquo ab ęterna vel lege naturali discordet, non

Esa.10. erit lex, sed legis corruptio, vel lex iniqua. Vnde Esa. Væ qui condunt leges iniquas. Ad legem enim humanam pertinet cohibere vitia: licet non omnia, quia permittit aliqua mala, non quòd approbet ea, sed vt euitentur maiora. Pertinet etiam ad eam imperare actus virtutum, sed non omnes, propter diuersitatem conditionis & imperfectionis aliquorum subditorum.

Ver.2. *De obligatione legis humanæ.*

C Ex deriuatione legis humanæ à lege naturali & æterna sequitur quod leges humanæ iustæ ligant & im-

1.2.q.96. art.4. ponunt homini necessitatem in foro conscientiæ, secluso quocunque scandalo, & seclusa lege diuina positiua: sic

Lex humana ligat. quòd contraueniens peccat, cùm pendeat ex lege naturæ, quæ deriuatur à lege æterna. Vnde Salomon, Per me re-

Prou.8. ges regnãt, & legum conditores iusta decernunt. Et Apostolus, Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita

Rom.13. sit. Non est enim potestas nisi à Deo. Quæ autem à Deo sunt, ordinata sunt. Itaque quicunq; resistit potestati, ordinationi Dei resistit. Qui autem resistunt, damnationem sibi acquirunt. Deinde subiungit, Itaque necessitate subditi estote, non solum propter iram, sed etiam propter cõscientiam. Ideò Christus nascens vt exemplum daret, obe-

Luc.2. diuit Cæsaris edicto. & D. Petrus, Subiecti estote omni

1.Pet.2. humanæ creaturæ propter Deum, siue regi quasi præcellenti, siue ducibus tanquam ab eo missis ad vindictam malefactorum, laudem verò bonorum. Quia sic est voluntas Dei, & paulò post dicit: serui, subditi estote in omni timore dominis, non tantum bonis & modestis, sed etiam dif-

Mat.23. colis. Et Christus, Super cathedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisæi: omnia ergo quæcunque dixerint vobis seruate & facite, &c. Si Iudæi tenebantur obedire Moysi & eius successoribus: à fortiori Christiani Ecclesiæ prælatis, cùm fuerit eis à Christo data potestas. ait enim: Si

Mat. Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publica-

Luc.10. nus. Item Qui vos audit, me audit. Qui vos spernit, me

Act.13. spernit. & Apostolus præcepit custodire eorum præcepta & mandata. Ratio huius obligationis esse potest: quia non minus obligantur subditi principi vel prælato iusta præcipiẽti, quàm patri filius: quia quãto bonũ politicum & commune præstat bono priuato, tanto pręceptum principis præferendum est præcepto paterno, cęteris paribus: hoc est, si tantum sit periculum in republica, si non succurratur secundum mandatum principis; quantum in re domestica, si non succurratur secundum præceptum patris. Sed filius sub pœna peccati tenetur obedire patri iusta præcipienti, etiam secluso scandalo. Vnde Apostolus, Fi- *Ephe.6.*

lij obedite parentibus in Domino: hoc enim iustum est, *Rom.1.*

& alibi inter peccatores nominat parentibus inobedientes. & Moyses: Si quis maledixerit patri aut matri, morte *Exo.21.*

moriatur: ergo à fortiori ratione peccant filij Belial, qui suis superioribus siue ecclesiasticis sine temporalibus resistunt. Ex præmissis apparet quàm turpiter errent hæretici, qui dicunt constitutiones humanas non obligare ad culpam mortalem, nisi propter scandalum. Nec obstat quòd homo non potest infligere pœnam æternam: quia præses debilis potest præcipere sub pœna mortis, quam personaliter infligere non potest. Nec obstat pariter quod obiiciunt ex Christi dicto, Sine causa me colunt, docentes *Mat.15.*

doctrinas & mandata hominum: quia intelligebat de his quæ contrariebãtur mandatis Dei vel de his quæ sunt irrationabilia. Vnde ibi reprehendit Pharisæos, qui propter traditiones suas transgrediebantur mandata Dei. Et quan uis (vt dicit Apost.) Iusto non sit lex posita, coërciuè, ta- *Gal.5.*

men bene præceptiuè & obligatiuè. Et eodem modo intelligendum est quod alibi dicit, Si spiritu ducimini, non estis sub lege. Nec libertas Christiana (de qua loquitur) liberat ab obedientia. Et cùm Apostolus dicit in eodem, Nolite iterum iugo seruitutis contineri, intelligit de seruitute legis Mosi: quia ibi est quæstio de circuncisione, vel etiam de iugo seruitutis peccati.

Notandum tamen quòd ad hoc quòd leges humanæ dicantur iustæ, tria requiruntur: Primò quòd ordinentur *Tria ad legẽ requisita.*

ad bonum commune, tanquam ad finem. Secundò, quòd non excedant potestatem ferentis. Tertiò, quòd secundum æqualitatem proportionis onera inferantur. Quatuor autem modis dicuntur iniustę. Primò, quando sunt contra finem legis, vt si aliquis princeps imponat subditis leges onerosas, non pertinentes ad vtilitatem communem, sed magis ad propriam cupiditatem vel gloriam. Secundò, quando excedunt potestatem ferentis. Tertiò cùm inæqualiter munera multitudini distribuuntur, etiã si ordinentur ad bonum commune. Et huiusmodi ordinationes sunt magis violentię quàm leges: & tales non obligant in foro conscientiæ, nisi fortè propter scandalum vel turbationẽ, propter quæ homo debet cedere iuri suo. Vnde Christus, Si quis te angariauerit mille passus, vade *Mat.5.*

cum eo duo milia. Et D. Petr. Hæc est enim gratia, si pro- *1.Pet.2.*

pter Dei conscientiam sustinet quis tristitias, patiens iniustè. Quartò, propter cõtrarietatem ad bonum diuinum, sicut leges tyrannorum inducentes ad idololatriam, vel ad quodcunque aliud scelus. & tales leges nullo modo licet obseruare, etiam imminente scandalo: quia (vt Diuus Petrus dicit) Obedire oportet Deo magis quàm homini- *Act.4.*

bus. Notandum præterea est quòd non omnes leges humanæ obligant ad mortale. Aliud est enim in lege humana, & aliud in lege diuina. Lex enim diuina, cùm sit supra rationem naturalem, ligat transgressores ad mortale. Lex autem humana, cùm sit secundum rationem naturalem, quæ certos gradus in agendis inuenit, secundum quos diuersa præcepta ordinat, non semper obligat ad peccatum mortale. Et sic non omnes leges aut ordinationes humanæ sunt æqualiter obligatoriæ, nec punitiuæ: Videmus enim aliquas leges sub maiori comminatione institui. Cùm prohibitio principis temporalis est sub pœna mortis aut mutilationis membrorum, fustigationis, infamiæ, aut præscriptionis omnium bonorum, transgressores mortaliter peccant. Quia si aliquis vult aliquod præmissorum vel notabile damnum proximo, peccatũ fortiori si sibiipsi. Pariter cùm Ecclesia vel prælatus præcipit vel prohibet aliquid sub pœna anathematis, suspensionis, vel interdicti transgressores peccant mortaliter: quia talia præcepta vel prohibitiones non consueuerũt fieri, nisi pro peccato mortali vel graui causa.

Idem

Idem dicendum videtur, si sub pœna grauioris culpæ vel carceris in ordine prædicatorum fieret preceptum. Tutius tamen dico esse standum iudicio expertorum in prædictis legibus, qui ex verbis & rationibus habent legis rimari & interpretari: ex illis enim trahi potest mens & intentio legislatoris, vt dictum est. Transgredientes tamen qualcunque leges humanas iustas ex contemptu formali, peccant mortaliter, vt dictum est.

c. 15. Ver. 1.
c. 5. §. 8.

Ver. 3. *De lege humana circa actus interiores.*

A Qvia homo videt quæ foris patent, Deus autem cor intuetur, solusque Dominus scrutatur corda & probat renes: sequitur quòd solus Deus possit actus purè interiores præcipere, cùm eius subiaceant cognitioni. Sequitur etiam quòd nullus legislator humanus potest directè actus interiores percipere vel prohibere, cùm non subiaceant eius cognitioni. Vnde regula iuris est: Cogitationis pœnam nemo meretur, scilicet apud homines, tamen bene apud Deum. Vnde Sap. 1. Peruersæ cogitationes separãt à Deo. & in eodem: Spiritus sanctus aufert se à cogitationibus quæ sunt sine intellectu. Et Matth. 5. Si quis viderit mulierem, &c. & Mat 15. Cogitationes malę coinquinant animam. Quia Deus voluntatem reputat pro facto, vt dictum est. Ex quo sequitur quòd hæreticus purè interior nõ est excommunicatus. & licet sit priuatus officio & beneficio ab ipso Deo, vt dictum est, nõ tamen apud homines, donec innotescat & declaretur. ideo per pœnitentiam recuperare potest. Sed cùm actus exteriores pendeãt ab interioribus, & prælati spirituales & principes temporales habeant authoritatem super actus exteriores: sequitur quòd indirectè & ex consequenti possunt præcipere actus interiores. Vnde cùm prædicatio (quæ est actus exterior) fieri non possit absque interiori contemplatione: sequitur quòd prælatus ex consequenti præcipere potest contemplationem & actum interiorem, à quo actus exterior præceptus pendet.

1. Reg. 16.
Hier. 17.
c. 5 §. 5. Ver 5. ca. 10.

§ 1. *De humanæ legis diuisione.*

B Qvum Lex humana pendeat à lege naturæ, vel per modum cõclusionis ex primis principiis, vel per modum determinationis: sequitur quòd lex humana siue ius positiuum scriptum diuiditur in duo membra, scilicet in ius gẽtium & in ius ciuile. Ius gentium dicitur, quòd deriuatur à lege naturæ per modum conclusionis communis & vniuersalis ad omnes gentes, vt iustæ emptiones & venditiones, & alia huiusmodi, quæ ex Isidoro recitantur in c. ius gentium, 1. dist. de iure enim naturali est quod homo (vt ait) sit animal sociale: ideo infertur quod debet generaliter seruare omnia ea, sine quibus homines pacificè conuiuere non possunt. Ius autem ciuile dicitur id quod deriuatur à iure naturali per modum determinationis, secundum quod quælibet communitas sibi aliquid commodè determinat. Alia diuisio legis humanę sumitur ex fine, ad quem communitas ordinat: & secundum hoc lex humana diuidi potest in duo membra: quia bonum commune quod est finis legis humanę, est duplex scilicet spirituale & temporale. Ita duplex est lex humana: quædam canonica, quæ ordinatur ad bonum spirituale: & quædam politica siue ciuilis, quæ ordinatur ad bonum temporale.

Legis humanæ diuisio.
Ius gentiũ quid
1. Poli.

Ver. 1. *De lege canonica.*

C LEx Canonica est quæ ordinatur ad bonum spirituale, siue ad pacificum conuictum ecclesiasticum. Et sic traditiones Apostolorũ fuerunt leges canonicæ, quæ sunt obseruandæ. Vnde Apostolus, Tenete traditiones quas didicistis siue per epistolam, siue per sermonem. Et cùm perambulabat Syriam & Ciliciã, confirmans Ecclesiam, præcipiebat custodire precepta Apostolorum & seniorum, inter quæ præcepta & traditiones (vt D. Hierony. refert) est ordinatio de ieiunio quadragesimali. Et idem cùm pertransiret ciuitates, tradebat custodire dogmata, quæ erant decreta ab Apostolis & senioribus.

2. Thes. 2.
Act. 5.
In epistola ad paulinã.
Apoc. 16.

Christus potestatem instituendi leges dedit Petro, dicens Pasce oues meas. Et præcepit eis obedire dicens: Si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Ethnicus & publicanus. Et non solùm D. Petro & aliis Apostolis sub eo, fuit data potestas disponẽdi & instituendi leges: sed etiam successoribus eorum, sicut Dauid prædixerat, Pro patribus tuis nati sunt tibi filij: constitues eos principes super omnem terram: alias Christus non reliquisset politiam Ecclesiæ adeò bene ordinatam, sicut Synagogę, in qua successores Moysi habebant talem & tantam potestatem, sicut Moyses: prout ipse Christus testatur, Super cathedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisæi: Omnia ergo quæcunque dixerint vobis, seruate & facite: quia scilicet, tantam & talem potestatem vos obligandi, quantam & qualem Moyses habuit, ipsi habent, cùm sint successores, & sedeãt super cathedram Moysi: alioqui si nullam potestatem obligandi habuissent, nõ dixisset eorum dicta esse seruanda. In quibus verbis sufficienter declarauit successores D. Petri & Apostolorum talem & tantã potestatem iurisdictionis habituros, quantam D. Petrus & reliqui Apostoli. licet non talem ac tantam potestatem impetrationis & miraculorum. Et ideo sicut Apostoli aliqua congruentia pro tempore statuerunt: ita & nunc Papa, qui succedit D. Petro, & est vicarius Christi & non Petri, & episcopi qui succedunt Apostolis, & curati qui succedunt discipulis, vt habetur in c. in nouo testamento. 21. dist. & possunt aliqua conuenientia ad pacificum conuictum Ecclesiasticum ordinare. Et eorum ordinationes Christiani qui nunc sunt, tenentur obseruare: sicut illi qui erant in tempore Apostolorum, tenebantur seruare ordinationes & traditiones eorum. Huiusmodi autem præcepta sunt de aliquibus solennitatibus & cæremoniis exorcismorum, luminarium, indumentorum, benedictionum, & de aliquibus festiuitatibus celebrandis: & de conueniendo populo ad audiendam missam die dominico, de consecratione Ecclesiæ vel altaris, de sacra communione, & tempore confessionis, de ieiuniis, & aliis similibus. Huiusmodi leges dicuntur canonicæ siue regulares. Canon enim Græcè, regula Latinè dicitur. Regula autem dicta est eò quòd rectè ducit, nec aliquem aliorsum trahit. Aliqui dicunt regulam dictam eò quòd regat, vel normam rectè viuendi præbeat, vel quod distortum prauumq; est, corrigat, vt dicitur in c. regula, eadem distin. Vbi ponitur diuisio canonum in decreta pontificum, & statuta conciliorum: inter quæ, alia sunt vniuersalia, alia prouincialia. Et prouincialiũ alia patriarcharum, alia primatum, alia archiepiscoporum, alia episcoporum. Nos verò vt clarius procedamus, ad tria membra reducemus: quia ordo ecclesiasticæ hierarchiæ in tres gradus diuiditur. ideò canones Ecclesiastici sunt triplices: Quidam sunt episcopales siue synodales, qui ab episcopo cũ cõcilio capituli & cleri instituũtur. Et illi publicati obligant omnes de diœcesi, & nõ alios: cùm potestas episcopi non se extẽdat extra suam diœcesim. Alij sunt canones prouinciales, qui ab Archiepiscopo vel Primatibus aut Patriarchis cum subditis episcopis aut archiepiscopis, aut primatibus instruuntur. Et tales canones ligant diœcœsanos, qui sunt de prouincia, cui prædicti Archiepiscopi vel primates aut Patriarchæ præsunt. Quidam verò canones sunt generales siue vniuersales, qui a summa pontifice vel generali concilio sunt editi. Et tales vocantur canones catholici siue vniuersales, & alio nomine vocantur dogmata, mandata, sanctiones, vel decreta, quæ obligant omnes. Vnde in cap. si quis. 25. q. 2. ex generali concilio sub Nicolao pontifice celebrató, dicitur: Si quis dogmata, mandata, interdicta, sanctiones, vel decreta pro catholica fide vel Ecclesiastica disciplina pro correctione imminentium vel futurorum malorum à sedis Apostolicæ præsule salubriter promulgata, contempserit: Anathema sit. Huiusmodi canones & decreta sunt in duplici differentia: Quædam sunt de dogmatibus siue decretis aut determinationibus speculatiuis & necessariis fidei & bonorum morum, scilicet, quid de fide catholica tenendum credendúmve sit, aut quid de se bene vel malè factum sit. Et tales canones sunt immutabiles, eò quòd vna est fides vniuersalis Ecclesiæ, cui ex Christi promissione Spiritus sanctus (qui est omnino immutabilis & est Deus nõ dissensionis, sed vnitatis & pacis) præest, imò etiam Christus, qui dixit: Vbi fuerint duo vel tres congregati in nomine meo, in medio illorum sum. Et ideo nunquam decreta de fide vel bonis moribus reuocantur. Quod intelligendũ est de decretis in conciliis ritè & rectè congregatis, seruatis solennitatibus ad hoc requisitis. Quædam verò sunt decreta circa contingentia.

Ioan. 21.
Mat. 18.
Psal. 44.
Mat. 23.
Papa et episcopi habent tantã potestatẽ quantam D. Petrus & Apostoli.
Canon quid sit.
Canones synodales & prouinciales qui sint & quos ligent.
Canones generales qui sint & quos ligent.
Canones de fide et bonis moribus sunt immutabiles.
Ioan. 14. & 16.
Mat. 18.
Act. 15.

Et

Et quia talia variantur secundum varietatem temporum & dispositionem hominum: ideo mutari & reuocari possunt, sicut decretum factum ab Apostolis de suffocato & sanguine, quod nunc nō seruatur, cùm cessauerit ratio institutionis eius. Decretum verò de abstinentia fornicationis perseuerat: quia est de bonis moribus. Et quanuis in concilijs generalibus, quo ad omnes canones, tam circa necessaria, quàm circa contingētia editos, dicatur, Visum est Spiritui sancto & nobis: ex quibus verbis apparet quòd canones generalium consiliorum magis pendent à Spiritu sancto, quàm concilio: Nō tamen sequitur quòd canones circa contingentia sint inuariabiles, & quòd semper obligent: quia Spiritus sanctus inspirat & monet congregatos, suauiter, hoc est secūdum naturam & conditionem ipsorum: quæ talis est quod contingenter occurrentibus morbis contingentia antidota solet præparare.

Ver. 2. *De doctrinis & dogmatibus.*

D DOctrinarum Ecclesiasticarum triplex est differentia: Quędam enim sunt reprobatę tanquam falsæ & hęreticæ, de quibus in c. quidam autem hæretici. 24. q. 3. & in c. sancta Romana Ecclesia. 15. distinct. & in c. Damnamus, extra de summa Trinitate. & fid. cath. & in c. vnico, eod. tit. lib. 6 & in cle. 1. etiam eo. tit. & cle. ad nostrum, de hære. in qua damnantur errores Begardorum, & in alijs locis & consilijs generalibus. Tales doctrinas publicè vel priuatim asserere non licet: nec etiam legere aut tenere libros eas continentes, propter periculum, quod qui amat, peribit in illo. Quędam sunt doctrinæ Apocriphæ. Apochriphum dicitur à verbo apocripto, hoc est oculto, de quo scilicet verum iudicium haberi non potest. Dicitur tamen aliquis liber Apochriphus dupliciter. Primò quando author ignoratur, veritas tamen eorum quæ in eo scripta sunt, est manifesta, sicut est liber Sapientiæ & Ecclesiastici, & alij quos numerat D. Hierony. in prologo libri Regum. Et tales recipit Ecclesia, non ad fidei approbationem, sed ad morum instructionem. Secundò dicitur liber apocriphus: quia dubitatur de fide eorum quæ in eo continētur, vt est liber de Infantia Saluatoris, & alij de quibus in dicto c. Sācta Romana Ecclesia. Et tales non recipit Ecclesia, nec habent aliquam authoritatis dignitatem. Si tamen legātur, vel à quocunq; narrētur, an illis credendum vel nō credendū sit, legētis vel audiētis iudicio relinquitur. Legere ergo credere ea quę nō sunt cōtra fidē in his libris, non est prohibitum. In prædicatione tamen ea proponere seu annuntiare non licet: quia cum dubia sint, diminuunt de fide & authoritate prædicationis. Quædā verò doctrinæ sunt ab Ecclesia approbatæ. Et huiusmodi sunt doctrinæ quæ continentur in omnibus libris Bibliæ, qui omnes nouissimè in concilio Tridentino tanquam catholici fuerunt approbati. Post huiusmodi doctrinas sunt determinationes sacrorum consiliorum generalium per sanctam sedem Apostolicam Romanam approbatorum: quibus ita firmiter & vniuersaliter credere oportet, vt nullo modo liceat de veritate ipsorum disputare, cùm sint à Spiritu sancto dictatæ. Deinde opusculis Sanctorum & orthodoxorum patrum, de quibus in dicto ca. sancta Romana, & aliorum qui in nullo à sanctæ Romanæ Ecclesiæ consortio deuiarunt, nec ab eius obedientia & prædicatione seiuncti sunt. Non tamen sunt tantæ authoritatis aut dignitatis, vt sanctæ scripturæ vel generalia concilia: quia de dictis sanctorum Patrum licet dubitare, & aliquādo aliter sentire, nisi sint talia quæ determinata sint per Ecclesiam. vnde D. Augustin. in epistola ad Diuum Hieronymum (& recitatur in ca. Ego. 9. distin.) ait: Ego solis eis scripturis, & libris qui canonici appellātur, didici hunc timorem honoremque referre, vt nullum eorum scribendo errasse audeam credere: aut si aliquid in eis offendero, quod videatur contrarium veritati, nil aliud existimem, quàm mendosum esse codicem, vel non esse assequutum interpretem, quod scriptum est, vel minimè intellexisse ambigam. Alios verò ita lego, quod quantalibet sanctitate, quantáve doctrina polleant, non ideo verum putem, quia ipsi ita senserunt: sed quia mihi per alios authores aut canonicas scripturas vel probabiles rationes, quòd à vero non abhorreant, persuadere potuerint. Et idem Augustin. dicit, Noli meis literis quasi canonicis scripturis deseruire, sed illis quæ non credebas, cùm inueris, incunctanter crede. In istis autem, quod certum non habebas, nisi certum intellexeris, noli firmum tenere. Constat enim quòd ipsi sancti doctores in scripturis suis contraria senserunt. D. enim Hieron. dixit bigamum non esse censendum eum, qui ante baptismum habuit vnam vxorem, & post baptismum aliam D. verò Augustin. contrarium dixit. Præterea super reprehensione D. Petri vterque illorum diuersę fuit opinionis. In his verò quæ pertinent ad fidem vel bonos mores, in nullo discordant sancti doctores, & si aliquando primo intuitu contraria sentire videntur, faciliter conciliari possunt. In causis definiendis & in solutione quæstionum primò recurrendum est ad scripta noui vel veteris testamenti, secundò ad canones Apostolorum & Conciliorum, tertiò ad decreta & decretales epistolas Romanorum Pontificum, quartò ad dicta sanctorum patrum, quintò ad exempla sanctorum. Si autem nec hoc modo veritas inuenitur congregandi sunt sapientes, & inuocandum diuinum auxilium: tunc enim quid agendum sit Dominus reuelabit, iuxta illud, Vbi fuerint duo vel tres congregati in nomine meo, ibi *Mat. 18.* in medio illorum sum.

D. Antho. Fl. in 1. par. summæ, tit. 17. c. vnico. §. 3.

Tria genera doctrinarũ Eccle. 3.

Liber Apocriphus quid sit, et quot modis dicatur.

Lib. 3. de Trinit. & recitatur in c. noli. dist. 9.

Ver. 3. *De canonibus Apostolorum.*

CIrca canones Apostolorum sciendum quòd non legimus in scripturis post Concilium (de quo habetur Act. 15. in quo tres tantum canones editi fuerunt, scilicet de suffocato, sanguine, ac fornicatione) Apostolos fuisse congregatos. D. tamen Clemens dicit, quòd cùm Apostoli ad diuersas prouincias iuxta Domini præceptum discessuri essent, in vnum conuenerunt, & symbolum duodecim articulos continens ediderunt: & secundum aliquos, quadraginta & octo canones in principio primæ partis Conciliorum generalium descriptos, sanxerunt. Et quia postmodum hæretici & pseudoapostoli, quinquaginta canones scripserunt, intitulantes eos, Canones Apostolorum: Ideo Isidorus (& recitatur in ca. Canones. 16. dist.) dixit ab Ecclesia non fuisse eos receptos, imò inter Apocripha deputatos: quanuis in eis aliqua vtilia inueniantur. Zepherinus tamē Papa episcopis per Siciliam constitutis scribens (vt habetur in c. sexaginta, eadem distin.) dicit: Sexaginta sententias Apostoli scripserunt cum plurimis alijs episcopis, quas seruandas esse sensuerunt. Deinde Leo papa dicit quinquaginta canonū Apostolorum capitula orthodoxę fidei esse adiungenda, vt habetur in cap. Clementis, eadem distin. & in ca. placuit, ex sexta synodo, eadem dist. dicitur: Placuit huic sanctę synodo, vt omnino confirmata & rata sint canonum Apostolorum octoginta quinque capitula. Ibi etiam inseritur epistola Isidori in c. canonum, eadem dist. qui præfert prædictos canones cæteris conciliis. Dominus Cardinalis de Turre cremata, ibidem dicit octoginta quinque canonum capitula fuisse Apostolorum, hoc est primorū Apostolicorum, siue summorū pontificū, qui omnes fuerunt martyres, à D. Petro vsque ad D. Syluestrum, cui primò à Constantino imperatore permissum fuit congregare episcopos, & celebrare concilium vniuersale. Quo ad numerum canonum dicit Glo. quòd canones præallegati diuersimodè loquuntur de capitulis: nam aliqui dicunt capitula, alij sententias. Et quia plures sententiæ possunt in eodem capitulo contineri, ideò omnia possunt facilè concordari.

Ver. 4. *De scripturis canonicis.*

SCripturæ dicuntur sacræ siue canonicæ quas ab Ecclesia approbatas & custoditas accepimus quæ sic differunt ab aliis: quia nulla alia scriptura est quam oporteat sic haberi vt puram & incontaminatam absque vlla suspicione commixtę falsitatis, de qua nullo modo liceat dubitare. Sed qui libri sint canonici & per Ecclesiam approbati inquirendum est. In canonibus apostolorum can. 84. cui titulus prescribitur, qui libri sunt canonici sic habetur. Sunt omnibus vobis clericis simul & laicis venerandi ac sacri libri: Veteris quidem testamenti Moysis quinque, Genesis, Exod. Leuit. Numeri, Deuteronom. Iesu filij Naue vnus, Iudicum vnus, Ruth vnus, Regum quatuor: Derelictorum ex libro dierum duo, quos nos Paralipomenon nuncupamus Esther vnus. De Machabęorum gestis libri tres, Iob vnus, Psalterij vnus, Salomonis tres: Prouerb Ecclesiast. Canticum canticorum, Prophetarum duodecim. Vnus Esaiæ, vnus Ieremiæ, Ezechielis vnus,

Danielis

Danielis vnus. Inquiritur autem à vobis extrinsecus vt adolescentes vestri addiscant. Item sapientiam eruditi Syrach. Nostra verò, hoc est noui testamenti Euāgelia quatuor, Matthæi, Marci, Lucæ, Ioannis, Pauli epistolæ quatuordecim, Petri epistolæ duæ, Ioannis tres, Iacobi vna, Iudæ vna, Clementis epistolæ duæ, & præceptiones quæ vobis Episcopis per me Clementē in libris octo nuncupatæ sunt: quas omnibus publicare nō oportet ob quædam arcana quæ in se continent, & actiones nostras Apostolorum. In prædicto canone inter libros veteris testamenti nulla fit mentio de libris Esdræ, Tobię, aut Iudich, nec de Ecclesiastico: & inserūtur tres libri de gestis Machabęorū. De tertio nulla alibi fit mentio, nec de aliis duobus, nisi in concilio Carthaginensi tertio, ca. 47. & in decreto tertiæ sessionis concilij Tridentini. In quo etiam inter canonicos numerantur libri Sapien. & Ecclesiastici. In concilio autem Laodiceno celebrato sub Liberio Papa, anno Domini 364. in can. 56. cui præscribitur titulus: Quæ psallere vel legere oporteat in Ecclesia, dicitur: Non oportet ab idiotis psalmos compositos & vulgares dici, neque libros qui sunt extra canonem legere. Deinde enumerantur ibi libri canonici, tam veteris quàm noui testamenti, omnes qui numerati sunt in illo prædicto canone Apostolorum, demptis tribus de gestis Machabæorum. Vltra tamen alios enumerantur duo libri Esdræ: & nulla fit mentio de Tobia, Iudich, nec sapientia Syrach. Inter libros noui testamenti numeratur liber actuum Apostolorum; & nulla fit mentio de Apocalypsi D. Ioānis. In cōcilio verò Carthaginen. tertio, in quo interfuit & subscripsit D. Augustinus, can. 47. enumerantur omnes libri qui in concilio Laodiceno. Et vltra illos enumerantur Tobias, Iudich, & duo Machabæorum. Et inter libros noui testamenti enumeratur Apocalypsis D. Ioannis. Verùm in decreto tertiæ sessionis concilij Tridentini, enumerantur Sapien. & Ecclesiasticus, cęteriq; omnes libri qui in bibliis hodie scribuntur, ac etiam eo ordine quo ponuntur. & libris prædictis sic enumeratis, in prædicto decreto subiungitur. Si quis autem libros ipsos integros cum omnibus suis partibus, prout in Ecclesia catholica legi consueuerunt, & in veteri, vulgata latina æditione, non susceperit, & traditiones prædictas sciens & prudens contempserit, anathema sit. Ex prædictis apparet quod licet Hebræi in canone eorum non recipiant libros Tobiæ, Iudich, Sapien. Ecclesiastici & Machabæorum, Ecclesia tamen canonica, quæ canone Iudæorum non regitur, sed Spiritu sancto, eos recipi. Multa enim reiiciunt Iudæi quæ Ecclesia recipit, prout libros prædictos: & vt diuus Hieronymus in præfatione super Danielem ait: In Hebræorum volumine non habetur trium puerorum hymnus; nec Susannæ historia, nec Belis, Draconisque fabula, quæ tamen omnia recepta sunt ab Ecclesia. Recipiunt etiam Hebræi multa quę Ecclesia reiicit, vt traditiones seniorum & quindecim signa iudicium præcedentia. Nec obstat quod diuus Hieronymus in prologo galeato dicit. Quod sapientia, quæ Salomoni inscribitur, & Iesu filij Syrach liber, & Iudich, & Thobias non sunt de canone: vndè dicit eos apocriphos. Quia in illo prologo in tertia persona loquens, recitat Hebræorum sententias & nomina librorum secundum eorum consuetudinē, & opinionem, & non loquitur in persona sua, nec secundum suam & Ecclesiæ sententiam. Nec intellexit ibi de libris apocriphis primo modo, siue de illis in quibus cōtinentur ea de quorum fide dubitatur. Sed de apocriphis de quorum authore solùm dubitatur, & nullo modo dubitatur de fide illorum quæ in ipsis continentur. Cùm plures alij libri canonici sint, de quorum authoribus incertum est: vt liber Iob, Esther, & quatuor libri Regum, liberq; Psalmorum: & alij de quibus doctè & diffuse Magister Ioannes Driedo in primo libro de scripturis & dogmatibus Ecclesiasticis. 2. & 3. capitibus scribit. Nec obstat pariter quod in aliquibus conciliis non fuerunt declarati aliqui libri canonici, qui tamen in sequentibus fuerunt declarati. Et quod tertius Machabæorum qui in prædicto. 84. can Apostolorum receptus est, in sequentibus conciliis omittatur: quia scripturæ sacræ non omnes simul, sed paulatim fuerunt declaratæ. & per sanctos patres sibi inuicem succedentes receptæ: Spiritus enim sanctus nō omnia simul reuelauit, sicut nec Christus: quia non erat necessarium, nec portare potuissent. Sed paulatim secundum exigentiā temporum & capacitatem siue dispositionem hominum. Tres libri de Machabæorum gestis non fuerunt numerati in concilio Loadicen. nec etiam reprobati. Non enim est necesse ea quæ in vno concilio approbantur, in omnibus sequentibus conciliis repeti. Quod verò de solis duobus Machabæorum libris in tertio concilio Carthaginensi, & in concilio Tridetino fiat mentio: hoc ideò fuit: quia secundum aliquos tertius est epitome, id est, compendium seu breuiarium duorum. & ideò approbatis duobus, non erat necesse tertium, qui nihil aliud ab illis duobus continebat, approbari. Notandum prætereà quod multi sunt libri canonici per sacram scripturam approbati, quos in manibus non habemus, quibus si eos haberemus, tantam fidem adhiberemus sicut illis quos habemus. Legimus enim sub Moyse librum quendam bellorum domini. Ipse enim Moyses testatur Num. 21. vbi sic scribitur: vnde dicitur in libro bellorū Domini. Sicut fecit in mari rubro, sic faciet in torrentibus Arnon. & Iosue. 10. de bello facto in Gebeon contra quinque Reges. Nónne hoc scriptū est in libro iustorum. & 2. Regum 1. dicitur, præcepit Dauid, vt docerent filios Iuda arcum, (hoc est vsum arcus) sicut scriptum est in libro iustorum. Item. 2. Paralip. vltimo, cōmemoratur liber Samuelis Prophetæ, & liber Nathan etiam Prophetę & volumen Gad videntis. Et 2 Paralip. 9. memorantur scripturæ Nathan & liber Aie Silonitis, & visio Ado videntis: dicitur enim ibi reliqua, inquit, operum Salomonis primorum & nouissimorum. Nónne scripta sunt in verbis Nathan Prophetæ, & in libro Aie Silonitis in visione quoque Ado videntis. Item. 2. Paralyp. 2. Reliqua gestorum Iosephat primorum & nouissimorum scripta sunt in verbis Iehu. Item 2. Paral. 33. memorantur sermones Regum Israël & sermones Osai. Item in 1. Machab. fit mentio de quinque libris Iasonis. Et Iudas in sua canonica videtur attestari Enoch ante Moysem quædam scripsisse, ait enim: Prophetauit autem de his septimus ab Adam Enoch, dicens: Ecce venit Dominus, &c. Verisimile enim est Iudam vidisse prophetiam Enoch scriptam: aliàs frustrà assumpsisset in probationem dictorū suorum erga eos ad quos scribebat. Sed prædicti libri nunc nō inueniuntur, igitur aliqui libri sunt canonici qui nunc non inueniuntur. Aliqui conantur defendere illos quos non habemus, cōtentos esse inter eos quos habemus. Verùm si benè considerentur sententiæ quę ad illos remittuntur, necesse est dicere nonnullos libros canonicos deesse. Ad horum autem pleniorem intelligentiam notandū quod ratio, qua constat veras Prophetarum & Euangelistarum scripturas apud nos esse, cùm nō habeamus eorū originales codices, est ex ipsius Ecclesiæ testimonio. Vnde D. Augustin. ait, Euangelium apud nos esse docet Ecclesia, non hominum eorum solum qui nunc sunt Christiani: sed Ecclesia illa quæ Matthæi temporibus ad hoc vsque tempus certa successionum seriè declaratur. Etiam si haberemus apud nos verorum Euangelistarū codices descriptos, suis ipsorum manibus, illos non alio argumento cognoscere- *Lib. 8. contrà Faust. c. 4.* mus tales esse quam ex Ecclesiarū sibi inuicem succedentium testimonio. Quod sanè testimonium est spiritus sancti loquētis in Dei Ecclesiis & Prophetis. Canonem ergo scripturarum nouæ legis cognoscimus ex ipsius Ecclesiæ testimonio. Quemadmodum & canonem scripturarum veteris testamenti ex traditione habemus Hebræorum, quæ seruatur, inquit Aug. in templo Hebręi populi succedentium diligentia sacerdotum. Vnde Deut 31. sic legimus postquam scripsit Moyses verba legis huius in volumine: atque compleuit, præcepit Leuiticis qui portabant arcam fœderis Domini, dicens: Tollite librū istum & ponite eum in latere arcæ fœderis Domini Dei vestri. Sic & *Iosue vlt.* Iosue post Moysem omnia verba quæ loquutus est ad ipsum Dominus, scripsit in volumine legis Domini. Sic & cæteri secundum successionis seriem prophetici viri diuino spiritu scripserūt volumina, quæ diligētia sacerdotum integra, illæsa, & incontaminata custodiebantur vna cum libris Moysi in latere ipsius arcæ sepositis. Arca autem ipsa custodiebatur in secundo tabernaculo, quod sancta sanctorum dicebatur, in qua recondita erat & aurea vrna habens manna, & virgā Aaron quę fronduerat, & tabulas

Heb.9. testamẽti quemadmodum dicit Apost. At verò dum procedente tempore à Chaldæis Iudæa subuertitur, omniaq; templi vasa diripiuntur, templum incenditur, simul fertur & volumen legis Moysi & alios codices in arca Dei custoditos hostili igne consumptos. Et post modum eodem spiritu quo fuerant scripti pro maiori parte restituti ab Esdra sacerdote: qui sola, vt inquiunt, memoria legem reparauit deperditam. Sed hoc vtrum sic sit, an non sit, ex scripturis sacris videtur incertum. Quemadmodum enim potuerunt plura esse Esaiæ super eisdem rebus volumina scripta, ita & lex ipsa in quibusdam libris potuit forsitan integra cõseruari consumptis originalibus (quę erant in templo) voluminibus. Proinde & D. Hierony. ambiguis verbis super hac re loqui videtur, dicens, Siue Moysem, inquit, dicere volueris authorem Pentateuchi, siue Esdram eiusdem instauratorem operis, non recuso. *Aduersus Heluidium.* Verùm Irenæus, Tertullianus, & plerique antiquorum arbitrantur omne instrumẽtum Iudaicæ literaturæ in Babylonica expugnatione deletum, & per Esdram pro maiori parte restitutum. Sed qualitercunque hoc sit factum, nihil refert: In hoc vnum consentiunt omnes, etiam ipse Hieronymus quod Esdras spiritu Dei plenus post captam Hierosolymam & instaurationem templi scripturas sacras dispersas, vixq; Babylonico igne superstites, eodem spiritu quo antè scripturæ fuerant, restituit. Vnde & quod in calce Deuteronomij dicitur de morte & sepultura Moysi, & quod sepulchrũ eius nemo nouerit, vsque in diem illum, & quod filij Israël fleuerunt eum triginta diebus, & reliqua in calcẽ vsq; libri, ipse Esdras adiecisse creditur. Neque enim verisimile est Moysem scripsisse eã historiæ partem quæ post mortem illius acciderat. Iusta ergo ratione Esdras scriba, instaurator dicitur veteris instrumenti, saltem pro maiori parte. Quod Christus & Apostoli approbarũt tanquam diuinum & Dei spiritu æditum, citantes in corroborationem suæ doctrinæ Euangelicæ ex eiusdem instrumenti voluminibus sententias tanquam verissimas & diuinas. Reliquos verò codices, quos non habemus perisse, ex præmissis apparet. Nec inconuenit Deum hoc permisisse, cùm omnia quæ necessaria tunc in prædictis codicibus deletis, contenta erant, in restauratis inseri & scribi fecerit, cùm Deus & natura non deficiant in necessariis.

Ver.5. *De Synodis & Conciliis.*

A Synodus Grecè, secundum Isidorum, interpretatur conuentus vel cœtus siue congregatio Latinè, à coëundo vel conueniendo in vnum: hinc dicitur cõuentus, quia ibi Patres conueniunt in vnum. Concilij nomen tractum est ex more Romano. Tempore enim quodam cõueniebant omnes in vnum, & cõmuni intẽtione, vt dictum est, quasi considium in legem transeunte, vel Concilium dictum à communi intentione, eò quòd omnes in vnum dirigebãt mentis intuitũ, vel Conciliũ à societate multorũ in vnum congregatorum. Hæc habentur in c. Canones. 15. dist.

Ver.6. *De Conciliorum origine.*

B Conciliorum celebrationem in veteri testamento habuisse initium constat. Nam (vt habetur Num. 16.) Viri proceres synagogæ tempore concilij per nomina vocabantur. In nouo etiã testamẽto Conciliũ à Christo fuisse consultum patet, dicit enim: Vbi fuerint duo vel tres congregati in nomine meo, in medio illorum sum. Hoc conciliũ sequentes Apostoli, septem concilia celebrarunt. Primum super electione successoris Iudæ proditoris. Secundum fuit super electione septem Diaconorũ. Tertium fuit in missione Petri & Ioannis in Samariã, vt acciperent Spiritum sanctum. Quartum super cessatione legalium. Quintũ Hierosolymis sub D. Iacobo, super abolenda suspicione, quã aliqui de D. Paulo habebãt, vbi cõsultus fuit purificari. Sextum dum D. Petrus in Milete ciuitate super regimine Ecclesiæ cõgregauit natu maiores, hoc est, Presbyteros Ephesinos, quos D. Paulus venerãdo nomine vocauit Episcopos. Septimũ fuit in diuisione Apostolorũ, in quo symbolũ fidei ediderunt, vt testatur D. Clemẽs in decretis suis, & Leo Papa eius nominis primus, scribens Augustæ dicit: Catholici symboli breuis & perfecta cõfessio, duodecim Apostolorum totidem signata est sententiis.

Do. Cardi. de Tur. cre. 3. li. sum. de Eccle. c. 2.
Mat. 18.
Septem concilia ab Apostolis fuerũt celebrata.
Act. 1.
Act 6.
Act 8.
Act 15.
Act. 21.
Act. 20.

Quot cõcilia à tẽporibus Apostolorũ vsque ad D. Sylu[e]strum. Post Apostolos verò & ante tempus Constantini Imperatoris, multa fuerunt celebrata concilia. Tempore enim Papę Victoris fuerũt tria cõcilia celebrata. Primũ Ephesi, super solennitate Paschali, vt colligitur ex quinto lib. historiæ Ecclesiast. Secundum Romæ, ex quo sumptus fuit canon, celebritatẽ, de consec. dist. 3. Tertiũ fuit in Cæsarea Palestinæ, vt habetur in prædicto li. 5. Tempore etiã Cornelij Papæ, vt refert Eusebius Cæsarien. 6. li. prædictæ historiæ, fuerunt celebrata duo concilia contra Nouatũ hæreticum & eius sequaces, qui negabant per sacramentum pœnitentiæ posse quenquã consequi veniã salutarẽ. Tempore etiam Dionysij Papæ fuerunt celebrata alia duo concilia, vt in eodem li. recitat idem Euseb. contra Paulum & sequaces, qui asserebant Christũ tantùm hominem esse. Tempore etiã Marcelli, qui iussu Diocletiani & Maximiniani Imperatorũ compulsus fuit idolis thus offerre, congregata fuit solennis synodus Romæ, de qua habetur in c. nunc autẽ. 21. dist. Canones conciliorũ (scilicet vniuersalium) à tempore Constantini cœperunt. In præcedentibus nanque annis persecutione feruente, docendarũ plebium minimè dabatur facultas, vnde Christianitas in diuersas partes scissa est, quia non erat episcopis licentia conueniendi in vnum.

Ver.7. *De Conciliis vniuersalibus.*

Concilium vniuersale Ecclesiæ catholicæ est congregatio maiorũ Prælatorum Ecclesiæ, authoritate Romani Pontificis specialiter facta, ad aliquid solenniter & communi intentione tractãdum in religione Christiana, Papa in ipso concilio præsidente, vel eius delegato. Hæc definitio absolutè declarat essentiam & naturam concilij vniuersalis. Primò enim declarat materiam, & qui sunt de corpore concilij vniuersalis, quia maiores Prælati. Maiores autem Prelati sunt Episcopi & superiores ascendendo. Vnde Glo. in c. 1. 17. distin. dicit quod concilium vniuersale est, quod à Papa, vel eius delegato cum Episcopis celebratur. & vbicunq; de conciliis vniuersalibus agitur, concilia vniuersalia vocantur concilia Episcoporum, vt habetur in multis c. 15. dist. & D. Augu. (vt recitatur in c. omnia. 12. dist.) dicit: Quia cùm vniuersa Ecclesia vocari nõ possit, maiores vocandi sunt, in quibus minores dicuntur contineri, vt notatur in rubro & nigro, extra de his quæ fiunt à maiori parte capituli. Sed Episcopi sunt maiores Prælati in repub. Christiana: ideò Episcopi ritè per summum Pontificem congregati, vniuersalem Ecclesiam repræsentant. vnde Patres & columnæ Ecclesiæ Dei ac Principes & Apostolorum successores vocantur, vt Anacletus ait, & recitatur in c. accusatio. 2. q. 7. iuxta illud Psalm. Pro patribus tuis nati sunt tibi filij, propterea constitues eos Principes super omnem terram. Vbi glos. D. Hie. exponit de Episcopis, dicens: Fuerunt in Ecclesia Apostoli patres tui: nunc autem quia recesserunt à mundo, habebis pro eis Episcopos, qui à te creati sunt. Soli enim Episcopi in sua promotione iurant venire ad concilium vniuersale, vt habetur in c. ego, extra de iureiurando. & eis venire negligentibus pœna infligitur, vt in c. placuit. 18. dist. Inferiores autem & non Episcopi non iurant, neque si venire negligant, puniuntur. vnde patet quòd non sunt de corpore vniuersalis concilij. Si enim omnes inferiores Prælati, puta, Abbates, archidiaconi, decani, archipresbyteri, priores, & rectores siue curati, essent de corpore vniuersalis cõcilij, & de necessitate vocandi, & haberent sententias definitiuas in illo, nullus locus eos capere posset, neq; in ipso concilio esset ordo, sed potius cõfusio. Præterea si inferiores Prælati vocãdi essent, tanquã de corpore concilij ad eos deuolueretur authoritas ecclesię, vbi discõuenirent ab Episcopis, si cum maiori parte concludendũ esset. Hoc autem esset absurdissimũ & (quod dicitur prouerbialiter) currus bouem traheret. Et licet in aliquibus conciliis vniuersalibus legatur fuisse simplices sacerdotes, abbates, monachos, & vniuersitatũ Doctores & Magistros, ac etiam laicos, Imperatores, & Reges, ad voces consultorias vel inquisitiuas siue disputatiuas admissos, vel vt testes, aut ad directionem, protectionem, vel executionem decretorum concilij: nunquam tamen fuerunt admissi ad sententias definitiuas. Forma enim subscriptionis Episcoporum talis est, Flauius Episcopus Constantien. iudicans subscripsi. In subscriptionibus verò aliorum non ponitur (iudicans) sed eorũ subscriptio est simplex, sicut & Imperatorum ac Regum, qui per subscriptionẽ definita, iudicata, ac decreta in cõciliis se suscipere, & executioni demãdaturos pro-

C Cõcilij vniuersalis definitio.

Maiores Prælati qui dicuntur.

protestantur. Et eodem modo respondendum est ad illud Act.15. vbi dicitur, quòd in synodo super cessatione legalium congregata, conuenerunt Apostoli & Seniores, scilicet presbyteri & discipuli, non tamē ad determinationem siue ad sententiam definitiuam. Vnde licet conquisitio magna fieret, postquam tamen D. Petrus loquutus est, tacuit multitudo. Nec curati siue inferiores Prælati habent propriè & principaliter in cura sua regimen animarū sicut Episcopi: licèt habeant sub Episcopis aliquas administrationes. Vnde super illud. 1. Cor. 12. Alij opitulationes, alij gubernationes, dicit glo. Opitulationes habent, qui maioribus ferunt opem, vt Titus Paulo, & archidiaconi Episcopis. Gubernationes minorum personarum habent presbyteri, qui plebi doctrinam administrant. Nec etiam ideò principaliter Episcopi vocantur, quòd in fide Christianæ religionis maiori præstent eruditione, licet præstare deberent, iuxta c. qui Eccle. 36. dist. Sed hoc debetur eis non ratione doctrinæ aut virtutis, sed iure dignitatis eorum, eò quòd sunt constituti Principes Ecclesię, vt dictum est, quia secundum Theologos, habēt Angelos custodes superiores, qui dirigūt eos, etiam si non sint adeò eruditi sicut inferiores, qui non patiuntur illos errare. Non est tamen negandum quin Papa, qui plenitudinem potestatis habet, possit vocare aliquas notabiles personas inferioris status & gradus, & eis dare vocē definitiuā cum Episcopis, vt dicit idē de Tur. crema. 3. lib. summæ de Eccl. c. 14. Et quanuis omnes Cardinales non sint Episcopi: quia tamen faciunt vnum corpus cum Romano Pontifice, ideò sunt in culmine dignitatis & perfectiori statu, vt infrà dicetur. Ideò vocandi sunt, & voces definitiuas habent. Nec obstat illa regula iuris: Quod omnes tangit, ab omnibus debet approbari: quia non debet intelligi de approbatione authoritatiua, nisi vbi aliquorum iura tangerentur, quod non est in proposito: licèt etiam possit dici quòd ab omnibus censetur approbatum, quòd à potioribus & maioribus cōmunitatis approbatur. Resolutio ergo est, quòd soli maiores Prælati, & hi quibus propter eminentiā scientiæ vel sanctitatis, summus Pontifex qui habet plenitudinem potestatis, cōcedere voluerit, habent definitiuas sententias siue voces, si tamen sint fideles: quia Episcopi hæretici non sunt admittendi. & hoc fuit obseruatum in concilio Tridentino. Ad consultiuas autem siue inquisitiuas aut disputatiuas alij possunt admitti: non tamen omnes qui petunt, sed hoc relinquitur arbitrio præsidentis.

Curati non habent propriè regimē.

Cardinales nō Episcopi sunt de corpore cōcilij vniuersalis.

Ver. 8. *De Prælatorum maiorum vocatione ad consilium vniuersale.*

D CONcilium dupliciter dicitur vniuersale: Vno modo ab vniuerso, sicut Prouinciale à prouincia, & sic ab vniuersitate orbis. & ad tale concilium vniuersale oportet omnes Episcopos totius orbis vocari, quanuis non sit necesse omnes comparere. Præsentes enim repræsentant omnes qui vocati sunt, & omnium illorum authoritatem siue consensum habere iudicantur. In nullo enim concilio omnes Episcopi totius orbis cōparuisse leguntur. Neq; in quatuor primis post Constantinū, in quorū aliquo plures quàm in aliis cōparuerunt. Et tamen vnū non dicitur magis vniuersale quàm aliud. Peccant tamē vocati, absq; rationabili causa se absentantes. Alio modo dicitur concilium vniuersale, non vniuersalitate orbis, sed vniuersitate authoritatis, vt conciliū quod Papa per se vel per legatum suum celebrat cum aliquibus Prælatis, circa ea quæ vniuersalem Ecclesiam respiciunt. Et ad tale conciliū vniuersale non est opus omnes episcopos orbis vocari, imò quādoq; non est possibile: sed sufficit vocare aliquos de aliquibus prouinciis, & eos qui pro qualitate negociorū, & temporū opportunitate videbuntur Romano Pontifici vocandi, vt in c. Guillissarius. 33. q. 4. vbi Papa dicit: Cum Episcopis quos cōgregare potui. Hoc autē probatur esse licitū exemplo & practica conciliorū celebratorū tempore primitiuæ Ecclesiæ. Diuus enim Petrus legitur plura concilia vniuersalia cum aliquibus Apostolis (nō vocatis aliis per Iudæā dispersis) celebrasse: præcipuè super cessatione Legalium processit cum Apostolis & senioribus, qui Hierosolymis erant, & non legitur alios fuisse vocatos: sed solus Petrus cum Iacobo, Paulo, Barnaba, & aliis senioribus concluserunt. Præterea octo cōcilia vniuersalia prædicta ante tempus Constātini celebrata sunt absque vocatione omnium

Concilium dupliciter dicitur vniuersale.

Act.15.

Episcoporū orbis. D. Tho. dicit, quòd ad explanationē fidei faciendam non est necessariū Papam vniuersale concilium cōgregare, quum quandoq; id impediant bellorum dissidia. Et cùm conciliorum authoritas à Papa pendeat, sequitur quòd canones vniuersalium conciliorum vniuersalitate orbis non magis ligant quàm canones conciliorū vniuersaliū vniuersalitate authoritatis. Licet enim omnes Episcopi habiles & intra vnitatē Ecclesię constituti, si quo modo fieri posset, ad vniuersale conciliū essent inuitandi, & si nō inuitati cōparerent, essent admittēdi. Non tamen necessariò omnes vocandi sunt. Et ideò illi qui à Papa vocati sunt, cum intentione & authoritate eius aliquid disponunt in vniuersali Ecclesia, cùm pauci sint respectu aliorum, repræsentant tamen vniuersalem Ecclesiam. Quemadmodum cōcilium populi in ciuitate repræsentat totum populum, vt notat glo. super Rubrica, quæ sit longa consuetudo. Episcopus enim est in Ecclesia, & Ecclesia in Episcopo, vt ait D. Cypr. & recitatur c. scire debet. 7. q. 1. Papa etiā singulariter dicitur figurare Ecclesiā, vt D. Aug. dicit, iuxta c. quodcunq;. 24. q. 1. Ideò ea quæ cum aliquibus Prælatis secundum temporum dispositionem ordinat, totius Ecclesiæ authoritate dicitur ordinare. Nec per hoc sequitur quòd ad votum Papæ & paucorum sibi fauorabilium, status totius fidei & vniuersitatis Ecclesię deuolueretur. Et sic fides periculosè committeretur arbitrio vnius hominis, aut paucorum fauorabilium. Quia vbi Papa concurrit nō solùm cum dominorum Cardinalium collegio, sed etiam cum multitudine Prælatorum synodaliter congregata, seruatis aliis solennitatibus in conciliis generalibus solitis obseruari, non est verum quòd fides & status totius Ecclesiæ vnius hominis arbitrio committatur, cùm Christus dixerit, Vbi duo vel tres cōgregati fuerint in nomine meo, in medio illorum sum. Ideò non permittet Deus ipsum Papam determinare contra fidem vel bonos mores, sicut nec permisit Anastasiū secundum, qui dum vellet occultè hæresim Acarij introducere, nutu diuino percussus est. Et dum ad ventris exonerationem laboraret, intestina emisit, vt dicit glo. super verbo, nutu diuino, in c. Anastasius. 19. dist. Nec sequitur etiā quòd frustrà fiant concilia vniuersalia plena, quia illa non cōuocantur, vt in eis sit plenior authoritas aut clauium potestas, quàm in cōciliis vniuersalibus vniuersalitate authoritatis: sed celebrātur plena cōcilia ad solenniorē & abundantiorem reprobationē hæresum, & hæreticorū, ac rebellium & inimicorum Ecclesiæ terrorem, & faciliorem illorū exterminationem. Nec possunt conqueri non vocati de contemptu, cum nō teneatur Papa omnes necessariò vocare, vt dictū est: Et quia de potestate congregandi concilium vniuersale, & de concilij vniuersalis authoritate & indeuiabilitate, & decretorum in illo editorū obseruantia, dominus Cardinalis de Tur. cre. abundè scripsit in locis prætallegatis, lectorem ad eum remitto. Hæc pro institutione sufficiant. ad status Ecclesiasticos transeamus.

De potent. q.10. ar.4. ad.13.

Mat.18.

c.10. §.1. Ver.3. & c.15. §.2.

Ver. 9. *De Statibus Ecclesiasticis.*

A STatus in moralibus est quædam dispositio, per quam homo disponitur secundum modum suæ naturæ, cum quadam immobilitate & quiete. Vnde ea quæ de facili variantur, non constituunt hominum statum: puta quòd aliquis sit diues, vel pauper, in dignitate constitutus, vel plebeius, vel aliquid aliud huiusmodi. Ideò de iure ciuili illi qui à Senatu amouentur, magis dignitas quàm status aufertur. Sed solùm illud videtur ad statum hominis pertinere, quod respicit obligationem personæ, prout aliquis est sui iuris vel alterius: & non ex aliqua causa leui & de facili mobili, sed ex aliquo permanente, quod respicit obligationem personę. & hoc est quod pertinet ad rationem libertatis vel seruitutis. Et ideò status propriè pertinet ad libertatē vel seruitutē, tam in spiritualibus quàm temporalibus. In spiritualibus autem inuenitur duplex seruitus, & duplex libertas, scilicet seruitus peccati, & seruitus iustitiæ, & libertas à peccato, & libertas à iustitia, vt habetur Rom. 6. Verùm quia homo secundum naturalem rationem inclinatur ad iustitiam, & peccatum est contra inclinationem naturalem, consequens est quòd libertas à peccato sit vera libertas, quæ coniungitur virtuti iustitiæ, quæ est vera & bona seruitus: & per vtranque tendit homo in aliquid quod est conueniens sibi.

2.2. q.83. art.2.

Sequitur etiã quòd libertas à peccato, & ſeruitus iuſtitiæ conſtituunt hominem in bono ſtatu: Libertas verò à iuſtitia, & ſeruitus peccati conſtituunt hominẽ in malo ſtatu, iuxta illud Apoſt. An neſcitis quòd cui exhibuiſtis vos ſeruos ad obediendum, ſerui eſtis eius cui obediſtis, ſiue peccati ad mortem, ſiue obeditionis ad iuſtitiam? Et cùm in omni principio humano ſit inuenire mediũ & terminum, cõſequens eſt quòd ſtatus ſpiritualis ſeruitutis & libertatis ſecundũ tria diſtinguantur. ſ. quo ad principium, quod pertinet ad ſtatum incipientiũ, & ſecundũ medium, quod pertinet ad ſtatũ proficientiũ, & ſecundũ terminum ad quẽ, quod pertinet ad ſtatũ perfectorũ. Vnde D. Greg. *In Mora.* dicit, quod tres ſunt modi conuerſorũ, ſcilicet inchoatio, medietas, & perfectio. & ſuper Ezech. dicit, quod alia ſunt virtutis exordia, aliud perfectius, aliud perfectio.

Ver. 10. *De his quæ pertinent ad ſtatũ perfectionis.*

B

2. 2. q. 184. art. 1. CVm vnumquodq; dicatur eſſe perfectũ, inquantum attingit propriũ finem, qui eſt vltima rei perfectio, & charitas ſit quæ vnit nos Deo, qui eſt vltimus finis humanæ mentis. *1. Ioan. 4.* quia qui manet in charitate, in Deo manet: ſequitur quòd ſecundũ charitatem attenditur ſimpliciter *Coloſ. 3.* perfectio Chriſtianæ vitæ. vnde Apoſt. Super omnia charitatem habete, quæ eſt vinculũ perfectionis: quia ſcilicet omnes alias virtutes quodam modo ligat in vnitatẽ perfectam. Et cùm lex diuina nõ inducat hominẽ ad impoſſibile, ſed ad perfectionẽ. *Mat. 5.* (vnde Chriſtus, Eſtote perfecti ſicut pater veſter cœleſtis perfectus eſt) ſequitur quod aliquis poteſt eſſe in hac vita perfectus: non quidẽ ſecundum totalitatẽ, ex parte diligẽtis & diligibilis, quia hoc eſt proprium Dei, vt ſe diligat, inquantũ diligibilis eſt: neque ſecundum totalitatẽ abſolutam, ex parte diligẽtis, vt ſecundum totum ſuum poſſe ſemper actualiter in Deum tendat, quia hoc eſt beatorum: ſed eſt quædam perfectio viæ, quæ non attenditur ſecundum totalitatem diligentis & diligibilis ſimul, neq; ſecundum totalitatem diligentis: ſed quantũ ad hoc quòd excludantur omnia quæ contrariantur motui dilectionis in Deum, ſicut D. Aug dicit. *In lib. 83. q.* Et talis perfectio haberi poteſt in via dupliciter: Vno modo inquantũ ab effectu hominis excluditur omne id quod contrariatur charitati, vt eſt peccatũ mortale: & ſine tali perfectione charitas eſſe non poteſt. & ideò eſt de neceſſitate ſalutis. Alio modo inquantum ab effectu hominis non ſolùm excluditur omne id quod eſt charitati contrarium, ſed etiam omne illud quod impedit ne affectus mentis totaliter tendat in Deum. & ſine hac perfectione charitas poteſt eſſe, vt in incipientibus & proficientibus. Nec obſtat quod dicit Apoſto *1. Cor. 13.* Cùm venerit quod perfectum eſt, euacuabitur quod ex parte eſt: quia intelligit de perfectione patriæ. Et quamuis perfectum, ſecundum Philoſophum, *3. Phyſ.* dicatur eſſe cui nil deeſt, & in hac vita ſemper aliquid deſit (quia etiam perfecti deficiunt) non tamen ſequitur quin in hac vita homo poſſit eſſe perfectus: quia ei qui eſt in charitate, nil deeſt eorum quæ ſunt neceſſaria ad ſalutem, licèt non ſit perfectus perfectione patriæ. Perfectio autem charitatis viæ eſſentialiter conſiſtit in dilectione Dei, & ſecundariò in dilectione proximi, de quibus dantur principalia præcepta diuinæ legis: & ſic perfectio eſſentialiter conſiſtit in obſeruatione præceptorum ſecundum menſuram præfixam. Secundario verò & inſtrumentaliter in obſeruatione conſiliorum, quæ ordinantur ad remouenda impedimenta charitatis, cum quibus tamen ipſa charitas eſſe poteſt. Et talia impedimenta ſunt, matrimonium, occupatio negotiorũ ſecularium, & propria libertas. Et ſic conſilia deducunt ad maiorem perfectionem. *Nota qui propriè dicantur eſſe in ſtatu.* Ex quo ſequitur quòd licet omnes Chriſtiani ſint in ſtatu perfectionis, quia in baptiſmo cum ſolẽnitate ſe obligant ad charitatẽ ſeruandã, & ad obſeruantiã mandatorum. Illi tamẽ qui vltra mandata ſe obligãt ad obſeruantiam conſiliorũ, ſunt in ſtatu maioris perfectionis. *1. Reg. 16.* Et ideò cùm loquimur de ſtatu perfectionis, intelligimus de ſtatu perfectionis illorũ qui ſe obligant cum ſolennitate ad obſeruationẽ conſiliorũ. Notandum tamẽ quòd perfectio humanæ vitæ poteſt conſiderari dupliciter, ſcilicet in ordine ad Deum, & in ordine ad proximum. In ordine quidem ad Deũ ſunt perfecti illi qui ſunt in charitate: & qui in maiori charitate, magis perfecti, etiam ſi exterius non appareãt. Et quia homines vident quæ foris patent, Deus autem cor intuetur: ſequitur quòd ſtatus ſpiritualis perfectionis in homine per cõparationem ad Eccleſiã, & ſicut nunc de ſtatibus loquimur, prout ex diuerſis ſtatibus conſurgit Eccleſiæ pulchritudo, attenditur ſecundum ea quæ exterius aguntur. Et cùm ad ſtatum ſeruitutis vel libertatis requirantur duo: Primum obligatio aliqua vel abſolutio ab obligatione. (Non enim ex hoc quòd aliquis ſeruit alicui, efficitur ſeruus eius, quia etiã liberi liberè ſeruiunt, iuxta illud Apoſt. Per charitatẽ ſpiritus ſeruite inuicem. *Galat. 5.* Nec ex hoc quod aliquis deſinit ſeruire, efficitur liber: ſicut patet de ſeruis fugitiuis.) Sed ille propriè dicitur ſeruus, qui eſt obligatus ad ſeruiendũ: & ille liber, qui à ſeruitute abſoluitur. Secundò requiritur quòd obligatio prædicta fiat cum aliqua ſolennitate; ſicut & in cæteris quæ inter homines obtinẽt perpetuam firmitatem, adhibetur quædam ſolennitas. Sic ergo aliquis propriè dicitur eſſe in ſtatu perfectionis: non ex hoc quod habet actum dilectionis perfectæ, ſed ex hoc quòd ſe obligat perpetuò cum aliqua ſolennitate ad ea quæ ſunt perfectionis. Contingit etiã quòd aliqui ſe obligent, qui non ſeruãt. & quòd aliqui impleant ea quæ ſunt perfectionis, ad quæ ſe non obligauerunt. Et ideò non eſt incõueniens quòd aliqui ſint perfecti, qui non ſunt in ſtatu perfectionis: & aliqui qui ſunt in ſtatu perfectionis, non ſint perfecti. *Soli Cardinales et Epiſcopi ac religioſi ſunt in ſtatu perfectionis.* Et quia domini Cardinales & Epiſcopi ac religioſi cum ſolennitate ſe obligant ad obſeruandum conſilia: ideò illi ſoli dicuntur eſſe in ſtatu perfectionis. Et quamuis Prælati inferiores obligentur ex parte curę quam ſuſcipiunt, non tamen hoc habent ex vinculo voti perpetui: quia poſſunt curam deſerere ſine licentia Epiſcopi, religionem profitendo, vt habetur in c. duæ ſunt, 19. q. 2. ac etiam cum licentia Epiſcopi: quod quidem non liceret, ſi in ſtatu perfectionis eſſent. Nemo enim mittens manum ad aratrum, & reſpiciens retro, aptus eſt regno Dei. Epiſcopi autem qui ſunt in ſtatu perfectionis, ſine authoritate ſpeciali ſummi Pontificis, non poſſunt Epiſcopalem curam deſerere, nec ad minorem ſtatum (ſcilicet religionis) tranſire: quamuis religioſi poſſint ad ſtatum Epiſcopalem, qui eſt perfectior, aſſumi. Ex his infertur quòd quamuis aliqui inferiores prælati ſint perfectiores religioſis, non tamẽ ſunt in ſtatu perfectiori: cùm non ſint in ſtatu, vt hîc intelligimus.

Ver. 11. *De ſtatu Dominorum Cardinalium.*

CArdinales nominamus eos qui principaliter aſſiſtunt ſummo Pontifici in regimine & adminiſtratione vniuerſalis Eccleſiæ, cooperando & labores cum illo ſuſtinendo, & ipſi conſulendo. C *Do. Card. de Tur. cre. 3. li. ſummæ de Eccle. c. 8.* Nomen Cardinalatus tempore Chriſti & Apoſtolorum non fuit in vſu, ſicut nec hoc nomen (Papa) ſed longo tempore poſt eos. Quidam dicunt quod fuit illis hoc nomen impoſitum à Pontiano Papa, qui (vt hiſtoriæ referunt) fuit anno Domini. 221. Alij verò dicunt quòd tempore Marcelli vel Sylueſtri hoc nomen (Cardinalis) cœpit eſſe in vſu, propter proprietatem officij à Chriſto inſtituti. Quod nomen & officium fuit ab Anna matre Samuëlis pronunciatum, cùm dixit: Domini ſunt cardines terræ, & poſuit ſuper eos orbem. In quibus verbis declarat tria: Primò eorum inſtitutionem, quia Domini ſunt, hoc eſt, à Domino conſtituti. Secundò deſcribit eorum dignitatem, dum dicit, Cardines terræ, eò quòd deſeruiunt Romanæ Eccleſiæ, quæ eſt caput & cardo omnium Eccleſiarum, vt dicit Anacletus, & recitatur in cà. ſacroſancta. 22. diſtinct. Vel ideò quòd ſicut oſtium in cardine vertitur, & per eam regitur: ita dominorum Cardinalium concilio & aſſenſu ſummus Pontifex regit Eccleſiam vniuerſalem. *Prouer. 8. Ioan. 10.* Et ſicut cardo inhæret firmiter oſtio, ſic Cardinales Chriſto, qui eſt oſtium. Tertiò deſcribit vniuerſitatem authoritatis eorum, dum ait, Et poſuit ſuper eos orbem. Alij enim Prælati aſſumpti ſunt in partem ſolicitudinis, vt habetur in ca. decreto. 2. quæſt. 6. iſti verò in adiutorium gubernationis totius orbis, & in plenitudinem poteſtatis: & ideò dicuntur eſſe in culmine dignitatis. Status & officium dominorum Cardinalium figuratum fuit in antiquo teſtamento per ſeniores quos Moyſes, dux populi Dei elegiſſe legitur in adiutorium regiminis populi Iſraël, & in Sacerdotibus Leuitici generis, de quibus habetur Deuteronom. 17. Si difficile & ambiguum iudicium aput te eſſe proſpexeris inter ſanguinem & ſanguinem, cauſam & cauſam, lepram

&

& non lepram, & iudicium videris intra portas tuas verba variari: Surge & ascende ad locum quem elegerit Dominus Deus tuus. & infrà. Et facies quæcunq; dixerint tibi, qui præsunt loco quē elegerit Dominus, sequerisque eorum sentētiam. Quem textum Innocētius tertius (scribens nobili viro. G. montis Pessulani, vt habetur in c. per venerabilem, extra qui filij sunt legitimi) sic exponit: Sanè cùm Deut. lex secunda interpretetur, ex vi vocabuli comprobatur, vt quod ibi decernitur, in nouo testamento debeat obseruari. Locus enim quem elegit Dominus, Apostolica sedes esse cognoscitur. Cùm enim Petrus fugiens vrbem exiuisset, volens eum Dominus ad locū quem elegerat reuocare, interrogatus ab eo, Domine, quò vadis? respondit, Venio Romam iterum crucifigi. quod intelligens pro se dictū, ad locum ipsum protinus est reuersus. Sunt autem sacerdotes Leuitici generis fratris nostri, qui nobis iure Leuit. in executione sacerdotalis officij coadiutores existunt. Postmodum idem status & officium fuit à Christo (licet non sub nomine Cardinalatus) institutum, & fundatur eius institutio super illud Luc. 6. elegit duodecim (scilicet ad sustinendum secum) quos Apostolos nominauit. Isti ergo principaliter astiterūt Christo, & sustinuerunt cum eo. vndè ait illis, Vos estis qui permāsistis mecū in tentationibus meis. vnde & Tho. dicebat, Ioan. 11. Eamus & nos, & moriamur cum illo. & Christus, Et ego dispono vobis. sicut, &c. sequitur, & sedeatis super thronos, iudicātes duodecim tribus Israël, hoc est vniuersitatem fidelium. Ex præmissis apparet quòd status Cardinalium institutus est ante sacerdotiū: quia sacerdotium non fuit institutum vsque ad vltimam cœnam: sed status Cardinalium longo tempore ante cœnam, cùm fuerit institutus in electione duodecim, quos Apostolos nominauit. Fuit etiam status Cardinalium institutus ante statum pastoralem, qui fuit institutus post resurrectionē, cùm dixit Petro, Pasce oues meas. Et quanuis potestas clauium promissa fuerit ante Christi passionē, non fuit tamen data, sed solùm promissa, & supposita authoritate Ecclesiæ, quæ data fuit Petro post resurrectionem, & sub eius potestate ac iurisdictione & limitatione aliis Apostolis, cùm dixit: Euntes in mundum vniuersum, &c. Post diuisionem enim Apostolorum, D. Petro dirigente, & mittente eos ad diuersas prouincias, prædicta verba Christi promissoria, quæ recitantur Matth. 18. habuerunt effectum. Ex historiis autem apertè colligitur quòd post dispersionē Apostolorū D. Petrus habuit aliquos coadiutores lateri suo assistentes in iudicio maiorum causarum, & regimine vniuersalis Ecclesiæ, scilicet Linum, Cletum, & Clementem, qui post mortem eius Papatui successerunt. Et Linus qui immediatè successit, duodecim Episcopos & octodecim Presbyteros coadiutores sibi assistentes elegit. Cletus ei succedens, dicitur instituisse vigintiquinque titulos. Anacletus autem qui successit D. Clementi, vt asserit Godofredus Viterbiensis, septem diaconos cardinales in vrbe instituit. Et cùm quæstio de nominibus, pertinacibus sit relinquenda, non est multum curandum de nomine Cardinalatus, cùm de officio & Christi institutione constet.

Status Cardinalium à Christo institutus. *Luc. 22.* *Cardinalatus præcessit sacerdotium.* *Ioan. 21. Mat. 16. & 18. Mat. vlt.*

Notandum tamen quòd Domini Cardinales sunt successores Apostolorum. Ad cuius euidentiam sciēdum est, quòd Apostoli possunt tripliciter considerari: Primò secundum quod Christo principaliter ante passionem astiterunt. Secundò prout ante eorū diuisionem in mundum vniuersum, D. Petro vices Christi gerenti assistebant in administratione totius Ecclesiæ vniuersalis. Tertiò prout post dispersionem ad prædicandum, singuli singulas prouincias in sortem prædicationis acceperunt. Secundum primam & secundam consideratione Cardinales succedunt Apostolis, & repræsentant Apostolorum statum, in hoc quòd sunt principales assistentes ipsi Pontifici vicario Christi, sicut & Apostoli Christo. Et post ascensionem Christi ante dispersionem assistebant Petro Christi vicario. Quantum verò ad tertiam considerationem repræsentantur per Episcopos, qui dicuntur esse Apostolorum successores, vt habetur in ca. in nouo. 21. distinct. Cùm autem status (vt dictum est) importet obligationem perpetuam ad ea quæ sunt perfectionis, cum aliqua solennitate, cōsequens est quòd Cardinales sint in statu perfectionis. Obligant enim se ex dilectione Dei ad perpetuò defendendum fidem catholicam & religionem Christianam vsque ad sanguinis effusionem inclusiuè, cum eorum & totius Ecclesię Principe. In cuius rei euidens testimonium capello rubeo quasi professionis habitu seu signaculo (præstito iuramento ipsi summo Pontifici aut eius legato, maximè de fideli assistentia in regimine vniuersalis ecclesię) publicè & solenniter insigniūtur. Ex præmissis apparet primò, quod non est de necessitate status & officij cardinalatus, quòd Cardinalis sit Episcopus, imò nec Presbyter: cùm Apostoli (vt dictum est) prius fuerint Cardinales, quàm Sacerdotes aut Episcopi. Secundò apparet quòd status Cardinalium præstat & honorari debet præ aliis post summum Pontificem, cùm sint in culmine dignitatis & de corpore peculiaris concilij Pontificis. Vnde D. Augustinus scribens ad D. Hieronymum Cardinalem Presbyterum (vt recitatur in c. quanquam. 2. q. 7.) dicit: Quanquam secundum vocabula quæ vsus obtinuit, Episcopus sit Presbytero maior scilicet ordine, Augustin. tamen Hieronymo minor est, scilicet, administratione & dignitate. Culmen & sublimitas dignitatis Cardinalium super Episcopos & Archiepiscopos apparet ex potestate eligendi summum Pontificem, cuius electio ad solos Cardinales pertinet, vt habetur in ca. vbi periculum, de elect. lib. 6. Et licet secundum antiqua iura concessum esset ab Ecclesia Romanis ius eligendi summum Pontificem, vt habetur in c. Ludouicus. 63. dist. Quodam etiam temporē concessum fuit ab Adriano Papa in synodo tale ius eligendi, vel saltem requisitio & assensus Imperatoris, eò quòd tunc Imperatores iuuabant Ecclesiam contra hæreticos & schismaticos, vt habetur in historia Ecclesiastica, & recitatur in c. Adrianus. 63. dist. Verùm quia postmodùm Romani Imperatores abutebantur tali priuilegio, vt habetur in c. quia sancta Romana Ecclesia. §. verum. & c. cùm Adrianus. 63. dist. Ideò illa cōcessio fuit reuocata. ad summū enim Pontificem de fratrum concilio pertinet de huiusmodi electione ordinare, & futuris scandalis prouidere. Quare circa electionem summi Pontificis futuri ordinatum fuit, vt habetur in dicto ca. vbi periculum, de electione. lib. 6.

Cardinales in quo sunt Apostolorū successores. *De essentia Cardinalis nō est quod sit episcopus aut sacerdos* *Culmen dignitatis cardinalium vnde.*

Ver. 12. *De statu Episcoporum.*

QVum Episcopi adhibita solennitate exteriori se obligent ex diuina dilectione ad insistēdum proximorum saluti, consequens est ipsos esse in statu perfectionis. Non enim possunt curam proximorum deserere, & obligationem negligere, propter diuinæ contemplationis quietem, siue vt transeant ad statum religionis. Quia ad perfectionem religionis pertinet adhibere studium ad salutem propriam. Ad perfectionem verò Episcoporum pertinet adhibere studium ad salutem proximorum, quam charitas præfert bono proprio. Charitas enim non quærit quæ sua sunt. Ideò Apostolus propter necessitatem subditorum à contemplatione futuræ vitæ se differri patienter tolerabat, dicens: Quid eligam, ignoro: coartor enim è duobus, desiderium habens dissolui & esse cum Christo, multò magis melius est (scilicet mihi) permanere autem in carne, necessarium est propter vos. & subiungit, Scio quòd manebo. Non debet etiam deserere gregem propter quæcunque aduersa: Cùm bonus pastor animam suam ponat pro ouibus suis. Potest tamen Episcopus de licentia summi Pontificis Episcopatum deserere, quando scilicet fructum aut salutem animarum facere nō potest, vel indebitè promotus est per simoniam, aut si sit bigamus, aut aliàs irregularis, vel inidoneus. Ad tempus etiam potest suam subtrahere præsentiam propter maius Reipublicæ bonum, vt cùm vocatur ad vniuersale concilium, vel quando sua sola persona à tyranno quæritur, & salus subditorum non impeditur. Tunc enim ad tempus fugere potest, exemplo Christi qui ambulabat in Galilæam. Non enim volebat in Iudæam ambulare: quia quærebant eum Iudæi interficere. & exemplo Apostol. qui submissus à fratribus per fenestram in sporta, effugit manus præpositi gentis Arethæ. Sic intelligitur quod dicebat Christus, Si vos persecuti fuerint in vnā ciuitatem, fugite in aliam. Cùm verò oues sunt in periculo, non debet fugere, etiā propter timorē mortis. Tunc enim ostenderet se mercenariū & nō pastorē, cùm bonus pastor ponat animā suā, hoc est vitā suā corporalē, pro ouibus suis.

A 2.2.q.185. *1. Cor. 13. Philip. 1.* *Ioan. 10. Quādo episcopus deserere possit gregem.* *Ioan. 7. 2. Cor. 11. Mat. 10.* *Ioan. 10.*

Circa statum Episcoporum sunt aliquæ difficultates non prætermittendæ. Prima est an liceat Episcopatum appetere. Ad cuius euidentiam sciendum est, quòd in Episco-
[2.2.q.185. art.1.] patu tria possunt considerari: Primum & principale ac finale est Episcopalis operatio, per quam proximorum vti-
[Ioan. vlt.] litati intenditur, secundum illud, Pasce oues meas. Quia
[19. de Ciui.] (vt D. Augustinus dicit) Episcopatus est nomen operis, non honoris. Et secundum hanc considerationem ponitur prima conclusio. Appetere prodesse proximis est laudabile & virtuosum. Verùm quia Episcopalis actus habet annexam gradus celsitudinem, præsumptuosum videtur quod aliquis præesse appetat ad hoc quòd prosit,
[In pastora.] nisi manifesta necessitate imminente: sicut D. Gregor. dicit: Tunc laudabile erat episcopatum quærere, quando dubium non erat per hunc quemque ad grauiora supplicia peruenire. Non enim de facili eo tempore inueniebantur, qui hoc onus assumerent. Et sic secundum D. Grego. intelligitur dictum Apostoli, Qui Episcopatum desiderat,
[1. Tim. 3.] bonum opus desiderat. Apost. enim laudans desiderium boni operis, in pauorem protinus vertit quòd laudauit, cùm ait, Oportet Episcopũ esse irreprehensibilẽ, &c. quasi dicat, Laudo quod quęritis: sed discite quid quæratis. Potest tamen aliquis absque præsumptione appetere talia opera facere, si cõtingeret eum in tali officio esse, ac etiam se esse dignum ad talia opera exequẽda; ita quòd bonum opus cadat sub desiderio, & non primatus dignitatis. Vn-
[Super Mat.] de D. Chrysost. Opus quidem desiderare bonum est: primatum autem honoris concupiscere, vanum est. Secundum quod potest considerari in episcopatu, est altitudo gradus: quia Episcopus super alios cõstituitur, secundum
[Mat.25.] illud, Fidelis seruus & prudens, quem constituit Dominus super familiam suam. & secundum hanc cõsiderationem ponitur secunda conclusio: Appetere altitudinis gradum, præsumptuosum est. Ideo Christus arguit discipulos pri-
[Mat.20.] matum quærentes, dicens: Scitis quia Principes Gentium dominantur eorum, &c. vbi D. Chrysost. dicit: Per hoc ostẽdit quòd gentile est primatum cupere. Et sic gentium comparatione, eorum animam æstuantem conuertit.
[19. de Ciui.] Vnde D. August. dicit: Locus superior, sine quo populus Regi non potest, & si administretur vt decet, indecenter tamen appetitur. Tertium, quod potest considerari in Episcopatu, sunt ea quæ consequenter se habent ad duo prima scilicet honor & reuerentia, & temporalium suffi-
[1. Tim. 5.] cientia, secundum illud: Qui benè præsunt Presbyteri, duplici honore digni sunt. Et secundum hanc considerationem ponitur tertia conclusio: Appetere Episcopatum propter honorem, pertinet ad ambitionem: & appetere propter temporalia, pertinet ad cupiditatem. vnde Christus contra tales dicebat, Amant primos recubitus in cœnis, & primas cathedras in synagogis, & salutationes in
[Mat.23.] foro, & ab hominibus vocari Rabbi. Et Apostolus: Nec
[Hebr.5.] quisquam sumit sibi honorem, nisi qui vocatus fuerit à Deo, tanquam Aaron. Nec obstat quod liceat appetere altiorem gradum in temporalibus, quia ad statum temporalem debitè administrandum non requiritur gratia, sicut ad debitè administrandum Episcopatum, & alia officia curam animarum habentia. Et sic idem videtur dicendum quantum ad appetitum vel desiderium episcopatus, & regiminis parochialis Ecclesię, vel alterius habentis curam animarum, cùm habeat administrare sacramenta, quę sine gratia administrari non possunt, secundum illud, Sancti estote, quoniam ego sanctus sum. Et cùm quis non possit esse certus an habeat gratiam (iuxta illud: Ne-
[Deut.19. Eccle.9.] mo sit an odio vel amore dignus sit) sequitur quòd potest scire se esse magis idoneiorem aliis: ideò illicitè appetit. Secùs est de officiis Ecclesiasticis & secularibus, quæ ad debitam sui executionem non requirunt gratiam, sed aliquam aliam sufficientiam, de qua quis potest esse certus. Et sic appetere canonicatum vel præbendam vel
[An liceat ca[th]edram [th]eologi[æ] appetere.] cantoriam aut lectoratum siue regentiam (dum tamen alias sit idoneus) non est peccatum, si propter bonum finem appetantur, & non vitiet aliqua mala circunstantia. Non obstat pariter quòd aliquis potest appetere statum religionis: quia nõ est eadem ratio de episcopatu & religione, propter duo. Primò quia ad statũ episcopalem pręexigitur vitæ perfectio. Vnde Christus antequam cõmit-
[Ioan.21.] teret Petro officium pastorale, interrogauit eum an plus cæteris ipsum diligeret. Et sic status episcopalis est status perfectionis acquisitę: Sed ad statũ religionis non pręexigitur perfectio: Ideo est status perfectionis acquirendæ. Vnde Matth. 19. dicitur, Si vis perfectus esse, vade, &c. Secundò qui profitetur statum religionis, se subiicit aliis ad spiritualia capiẽda: & hoc cuilibet licet. Sed qui transit ad statum episcopalẽ, sublimatur ad hoc quòd aliis prouideat de spiritualibus: & hanc sublimationem nullus appetere debet (vt dictum est.) Et quamuis Esa. appetierit [Esa.6.] officium prædicationis: hoc tamen fecit, postquam sensit se calculo purgatum (nemo enim non purgatus sacra mysteria adire debet.) Cùm ergo valdè difficile sit aliquem se purgatum cognoscere: ideo tutius prædicationis officium declinatur, quàm appetatur. Vnde Hiere. se excu- [Hier.1.] sans dicebat: A,a,a, Domine Deus, nescio loqui, quia puer ego sum. Et Moyses dicebat, Non sum eloquens. [Exod.4.]

Quamuis autem non liceat beneficium habens curam animarum annexam appetere: licet tamẽ ad præceptum superioris acceptare: & omninò recusare esset illicitum, etiam si vouisset quis se non acceptaturum Episcopatum: quia si intendebat se obligare, etiam adueniente præcepto superioris, votum fuit illicitum. quod intelligendum est nisi recusaret acceptare, eò quòd idoneus est propter simoniam, vel bigamiam, aut aliquam irregularitatem, aut aliquid huiusmodi, de quibus debet secretè superiorem informare, aliàs tenetur pręcepto superioris obedire. Vnde D. Gregorius: Si is qui valet oues omnipotẽtis Dei [8.q.1.c.in scripturis.] pascere non pascit, ostendit se summum non amare pastorem. Ex præmissis sequitur primò, quòd nullus licitè potest Episcopatum aut beneficium sibi procurare, cùm illa procuratio procedat & impetretur ex appetitu illicito. Ex quo sequi videtur quod impetrans mandatum de prouidendo, & nominationes circa beneficia curata, peccat: licèt ab aliis pro se impetratis quis vti possit. Si verò im- [An liceat impetrare mandatum de prauiden do aut nomi nationes.] petrantes propter huiusmodi mandatum vel nominationem vnum beneficium curatum obtinuerint, dummodo aliàs sint idonei; non tenentur renunciare, sed sufficit de illicito appetitu pœnitere, cùm iusto titulo possideant.

Quia summus Pontifex licitè potest mandare: & vniuersitates secundum priuilegia Apostolica nominare. Se- [Quodlibeto. 9. art.15.] cundò sequitur quòd si non licet appeterę aut procurare vnum Episcopatum aut beneficium habens curam animarum annexum, multò minus duos aut plura beneficia curam animarum habentia. Sed difficultas est, an summus Pontifex possit circa pluralitatem huiusmodi dispensare, & an ab eo dispensati sint in conscientia tuti. Diuus Thomas dicit quòd ex sacris literis huiusmodi quæstio terminari non potest, cùm nihil in eis circa hoc inueniatur determinatum. Ideò recurrendum est ad ius naturæ. Ex quo habetur quòd actiones humanæ sunt in triplici differentia: Quædam enim habent deformitatem inseparabiliter annexam, vt fornicatio, & adulterium, & alia huiusmodi, quæ nullo modo possunt benè fieri. & in talibus non cadit dispensatio. habere plura beneficia non est de [De pluralitate benefi ciorum.] numero illarum. Quædam verò sunt actiones, quæ in se nullam deformitatem cõtinent: sed sunt indifferentes ad bonum & ad malum, vt leuare festucã, ambulare, aut aliquid huiusmodi, & tales adhibito bono fine possunt fieri bonæ, nec egent dispensatione, de numero illarum non est habere plura beneficia. Quædam autem sunt actiones humanæ, quæ absolutè consideratæ, deformitatem vel inordinationem quandam important, quæ tamen aliquibus circunstantiis aduenientibus benè fieri possunt, vt occidere vel percutere hominem. Quia si addatur occidere vel percutere malefactorem authoritate publica propter iustitiam, vel percutere propter disciplinam, non erit peccatum, sed virtuosum. de numero talium actionum est habere simul plures præbendas vel beneficia curata. Continent enim plures inordinationes. Prima est indebita perceptio bonorum temporalium: Quia cùm non sit possibile aliquem pluribus Ecclesiis deseruire, vt præbendæ siue prouentus sunt ordinati quasi ad stipendia ibi ministrantium Deo, & talis non ministret, nec ministrare possit, cùm ministerium sit personale, aliàs mulieres per alium ministrare possent, &c. sequitur quòd talis habens duas præbendas, indebitè percipit. Secunda deordinatio, est diminutio cultus diuini, qui diminuitur in vna ecclesia.

Ter-

Tertia deordinatio, eſt fruſtratio voluntatum teſtatorum, qui ad hoc aliqua bona Eccleſiis contulerunt, vt certus numerus Deo ſeruientium ibi eſſet. Quarta inæqualitas diſtributionis eſt, dum vnus pluribus beneficiis abundat: alius autem nec vnum quidem habere poteſt. & ſic vnus eſurit, alter verò ebrius eſt, & alię multę inordinationes de facili perceptibiles ſequuntur. *1.Cor.11.* Sed difficultas eſt quibus circunſtantiis poterāt huiuſmodi deordinationes tolli, vt licitū ſit habere plura beneficia. Quia ſi aliquis hac intentione plura beneficia obtineat, vt ditior fiat vel lautius viuat, vel parentes diuites faciat, vel facilius ad epiſcopatum perueniat, prædictæ deformitates non tolluntur, ſed augentur. Quia cum tali intentione non eſt licitum nec vnum quidem beneficium habere. Sed ſi quis rectè conſideret, tres duntaxat circunſtantias inueniet, quibus licitè fieri poterit, vt quis plura beneficia aut plures præbendas cum diſpenſatione ſummi pontificis obtineat. Prima circunſtantia eſt, exiguitas prouentuum, quando, ſcilicet, vnum beneficium adeò exiguos habet prouentus, quòd non ſufficiunt ad debitam & congruam ſuſtentationem vnius perſonæ, ſecundum conditionem ſuam: quæ ſuſtentatio aliter debet æſtimari quo ad victum & veſtitum & famulatum, & habitationem, quàm ruſtici. Prophetæ enim antiqui teſtamenti famulos habebant: Helias Heliſæum, & Heliſęus Gieſi. Secunda circunſtantia ſufficiens ad diſpenſationem pluralitatis beneficiorum, eſt Eccleſiæ vtilitas: quando, ſcilicet, vnus pluribus Eccleſiis melius deſeruit aliquando abſens, quàm duo ſemper præſentes. Tertia circunſtantia tollens deformitates pluralitatis beneficiorum, eſt Eccleſiæ neceſſitas, quando, ſcilicet, non inueniuntur clerici pro ſingulis Eccleſiis, prout in primitiua Eccleſia, in qua propter defectum clericorum pro vno epiſcopatu & parochia dabantur magna, lata, & longa territoria, quæ poſteà in plures diœceſes, epiſcopatus, & parochias diuiſa ſunt. Si igitur idem caſus occurreret, ad eum pertineret vnire, ad quem pertinuit diuidere, ſcilicet, ad ſummum Pontificem. Et ſic in tribus ſuprà dictis caſibus diſpenſatio habet vim vnionis. Et ſic plures parochiæ cenſentur eſſe vna Eccleſia & vnum beneficium.

Extra prædictos tres caſus videant qui diſpenſant, & qui diſpenſati ſunt, an licitè faciant vel vtantur. Videant pariter ne velamine prædictorum abutantur. Notandum etiam quòd cùm ad ea quæ ſunt ſupererogationis, nullus teneatur, niſi ſe ad ea voto vel iuramēto aſtrinxerit. *Prou.15.* (vnde. D. Auguſt. in Epiſtola ad paulinam & Armentarium dicit, Quia iam vouiſti, te aſtrinxiſti: aliud tibi facere non licet. Priuſquam fuiſſes voti reus, liberum fuit ea quæ ſunt ſupererogationis præſtare vel non præſtare. vnde cùm Dominus dixiſſet adoleſcenti, Si vis ad vitam *Mat.19.* ingredi, ſerua mandata: poſtea ſuperaddendo ſubiunxit, Si vis perfectus eſſe, vade, &cær.) & cùm ad hęc omnia epiſcopi in ſua ordinatione non ſe obligent, nec hoc de neceſſitate requiratur ad paſtorale officiū: ſequitur quòd epiſcopi non tenentur abſque proprio viuere. Licet enim paupertas ad perfectionem Chriſtianæ vitæ inſtrumentaliter operetur: non tamen eſſentialiter requiritur ad perfectionem vitæ, imò poteſt eſſe magna perfectio cum *Gen.17.* magna opulentia, vt patet de Abraham, cui dictum eſt, Ambula coram me, & eſto perfectus: & tamen fuit valdè *Iob.1.* diues. Similiter & Iob, cui ſuo tempore non erat ſimilis in terra, potens inter omnes orientales. Nec obſtat quòd Apoſtolis, in quorum locum ſucceſſerunt Epiſcopi, di- *Mat.10.* ctum fuit: Nolite poſſidere aurum, neque argentum, ne- *Mat.19.* que pecuniam in zonis veſtris. Ideo dixerunt, Ecce nos reliquimus omnia, & ſecuti ſumus te, &cæ. Quia illa verba tripliciter exponi poſſunt: Primò ſecundum Hierony. myſticè vt prædicatores non innitantur principaliter ſcientiæ & eloquentiæ temporali: Alio modo ſecundum D. Augu. quod non præcipiendo, ſed magis permittendo dominus dixit. Permiſit enim vt abſque auro & argento aliisque ſumptibus ad prædicandum irent, accepturi ſumptus vitæ ab his quibus prædicabant. vnde ſubditur, Dignus eſt mercenarius cibo ſuo. Ita tamen quod ſi aliquis propriis ſumtibus vteretur in prædicatione Euangelij, ad ſupererogationem pertineret: prout D. Paulus de ſeipſo dixit. Tertiò D. Chriſoſt. exponit Chriſtum illa dixiſſe, vt de virtute ipſius confiderent, quia eis abſque ſumptibus prouideret. Non tamen ex illo obligantur ipſi aut ſucceſſores eorum, *1.Cor.9.* vt ſtipendium non aſſumerent. Nam Apoſtolus ab aliis Eccleſiis ſtipendium accipiebat, ſed nō à Corinthiis. & ſic apparet quod aliquid proprium poſſidebat ab aliis ſibi miſſum. Stultum eſt enim dicere quod tam ſancti patres, ſicut Athanaſius, Ambroſius, Auguſtinus, Gregorius, & alij multi, illa præcepta fuiſſent transgreſſi, ſi ad illa ſeruāda ſe credidiſſent obligari. Præterea Dominus præceptum illud in paſſione reuocauit, cùm ait: Quando miſi vos ſine pera, &cæt. *Luc.22.* Modo autem non ſic, &cæt. Et quanuis *Act.4.* apoſtoli poſt Aſcenſionem Domini ad tempus omnia in cōmuni habuerint, ad oſtendendū cōcilium perfectionis: non tamē ſequitur quòd epiſcopi ad tātam perfectionem teneantur, quantam habebant & oſtendebant Chriſtus & Apoſtoli. Nec illud quod dixit Chriſtus, Exemplū dedi vobis, vt quemadmodū ego feci, ita & vos faciatis. ſi vniuerſaliter accipiatur, fuit præceptiuè dictum, ſed conſultiuè.

Ver. 13. *De ſtatu religioſorum.*

Religio eſt virtus per quam aliquid ad Dei cultum & ſeruitium ordinatur, vt dictum eſt. *A* *2.2.q.186. art.1.* Et ideo anthonomaticè illi dicuntur religioſi, qui ſe totaliter mancipant diuino obſequio, quaſi ſe in holocauſtum Deo offerētes. *c.5.§.5.* vnde D. Grego. ſuper Ezechi. dicit: Sunt quidam qui ſibimetipſis nihil retinent, verùm ſenſum, linquam, vitam, atque ſubſtantiam quam cœperunt, immolant. Sed in hoc conſiſtit perfectio hominis, quòd totaliter Deo inhęreat, ad quod religioſi cum quadam ſolennitate ſe obligant. & per conſequens religioſi ſunt in ſtatu perfectionis ex intentione finis. Ideo ſtatus religionis dicitur ſtatus perfectionis. Et licèt aliqui perfici incipiant, dicuntur tamen eſſe in ſtatu perfectionis ſcilicet acquirendæ. Et per conſequens qui ſtatum religionis aſſumunt, non tenentur habere perfectam charitatem: ſed tenentur ad hoc tendere, & operā dare vt habeant perfectam charitatem. Non tamē tenentur implere omnia quæ ſequūtur ad perfectionem charitatis, nec omnia exercitia quibus ad perfectionem peruenitur. *Religioſi ad quam perfectionē teneantur.* Vnde non peccat religioſus ſi prętermittat ea: ſed tenetur ad illa ad quæ ſe obligauit, ſicut ad tria vota, & ad ea quæ ſunt ei determinatè taxata, tanquam præcepta, ex regula & conſtitutionibus religionis quam profeſſus eſt. Ex quo ſequitur quod quandocunque religioſus tranſgreditur præcepta, vel contemnit ordinationes, peccat mortaliter. Sed ſi ex leuitate vel concupiſcentia aut ex alia cauſa non mortali tranſgrediatur aliqua quæ non ſunt præcepta, non cenſetur contemnere, ſaltem formaliter, ſiue ex intentione. ideo non peccat mortaliter. Neque in religione prædicatorum venialiter, cùm conſtitutiones eorum non ligent ad culpam venialem vel mortalem, ex ſuo genere, hoc eſt ſecundum naturam ſuam: quia ſunt extra genus culpæ: *Conſtitutiones prædicatorum non obligant ad culpam.* Licèt ex parte operantis ſint in genere moris, & poſſit contraueniens peccare venialiter ac etiā mortaliter, ex libidine ſiue delectatione aut negligentia, quando omiſſioni actus debiti adiungitur negligentia ex parte illius, vel contemptus formalis, ſcilicet, cùm ex intentione quis non vult ſubiici ordinationibus regulæ vel ſtatutorum: & ex hoc procedit ad faciendum contra regulam & conſtitutiones. Quando autem econuerſo propter aliquam particularem cauſam, puta concupiſcentiam vel iram, inducitur ad aliquid faciendum contra ſtatuta vel regulam, non peccat ex contemptu, etiam ſi frequenter ex eadem cauſa tranſgresſionem iteret. Licet enim frequentia inducat ad contemptum, nō tamen eſt ex natura ſua contemptus, ſed inductiuè, iuxta illud: Impius cùm in profundum malorum venerit, contemnit. Et quanuis de ratione pœnæ propriè dictæ ſit, quòd debeatur culpæ, cùm ſit reordinatio eius: non tamen de ratione pœnæ communiter dictæ, vt ſub ſe contineat pœnalitatem & afflictionem, quæ ſunt contra voluntatem. *Prouer. 18.* Ideo pœnæ nominantur: ſed non dicuntur propriè pœnæ, cùm non habeant relationem ad culpam, eò quòd obligatio legis debeat intelligi ſecundum modum quo placuit legiſlatori obligare. Et quia non placuit patribus religionis prædicatorum profeſſores illius obligare ad culpam venialem ſiue mortalem, ſed ad pœnam taxatam: ideo, non dicitur propriè pœna, ſed pœnalitas. Nec obſtat quod in conſtitutionibus prædicatorum transgreſſiones obſeruantia-

rum non præceptarum dicuntur culpæ, vt in ca. de leui culpa & graui culpa: Quia statuta illa de culpis fuerunt edita ante statutum de non obligando ad culpam: quod non fuit editum à principio ordinis, sed in secundo ca. generali, Anno Domini. 1237. post editas constitutiones dicti ordinis, facta fuit ordinatio quòd constitutiones non obligarent ad culpam. Ideò per accidens manserunt in constitutionibus illa nomina (grauis & leuis culpa) non prout haberent rationem culpæ, quia debent intelligi secundum vltimam ordinationem pro pœnalitate. Nec religiosus transgrediendo obseruantias & cæremonias non præceptas, facit contra votum: quia qui profitetur seruare regulam aliquam, non vouet seruare omnia quæ sunt in regula: sed vouet regularem vitam, quæ essentialiter consistit in tribus votis. & sic non vouet regulam & constitutiones, sed viuere secundum regulam, hoc est tendere ad hoc quod mores suos formet secundũ regulam & constitutiones, tanquam exemplaria exhibita: & secundum quod disponuntur in regula vel constitutionibus, quæ (vt dictum est) non obligant ad culpam. Et quanuis omnis inordinatio rationis sit culpa, saltem venialis: non tamen omnis transgressio cæremoniarum habet aliquam inordinationem rationis, puta cùm propter maius bonum aliquando prætermittitur silentiũ, aut aliud huiusmodi. Nec etiam omissio pœnæ taxatæ, secundum dominum Caietanum, est culpa, nisi ex contemptu omittatur: cùm lex sit vniuersalis & nõ particularis. & si omissio pœnæ taxatæ esset culpa, sequeretur quòd prædictæ constitutiones obligarent ad culpam, quod est contra intentionem statuti prædicti. Circa peccata religiosorum quæritur an & quando in eadem specie peccati religiosi grauius peccent quàm seculares aut laici. Resolutio D. Tho. est quòd in tribus casibus: Primò, quando faciunt contra votum: Secundò, quando ex contemptu peccant: Tertiò, quando publicè propter scandalum. Si verò religiosus ex infirmitate vel negligentia aliquod peccatum, quod non est contra votum suæ professionis, absque scandalo committit, leuius peccat vt in pluribus: quia communiter non ex tanta inclinatione & firmitate voluntatis eius peccatum procedit. Et si sit veniale, statim quasi absorbetur per multa bona opera quæ facit. & si sit mortale, facilius ab eo resurgit. Primò propter intentionem quam habet erectam ad Deum: quæ si intercipiatur ad horam, de facili ad pristina reparatur. vnde super illud Psalm. Cùm ceciderit non collidetur, dicit Origenes: Iniustus si peccauerit, non pœnitet, & peccatum suum emendare nescit. Iustus autem scit emendare, scit corrigere, sicut ille qui dixerat: Nescio quid dicis: paulò post cùm respectus fuit à domino, amarissimè fleuit. Et ille qui de tecto mulierem viderat, & concupiuerat eam, dicere valuit: Peccaui & malum coram te feci. Iuuatur etiam à sociis, iuxta illud: Si vnus ceciderit, ab altero fulcietur. Væ soli, qui cùm ceciderit, non habet subleuantem. Dominus enim bonus propiciabitur his qui in toto corde suo requirunt dominum Deum patrum suorum, & non imputabit eis quod minus sanctificati sunt. Et cùm præsens vita sine peccatis non trãsigatur, iuxta illud: In multis offendimus omnes: Si peccata religiosorum essent grauiora peccatis secularium: religiosi essent deterioris conditionis quàm seculares: & sic non esset sanum consilium ad religionem consulare, quod est erroneum & blasphemum in Christum qui eam cõsuluit. Prædicta autem leuitas peccati intelligenda est habere locum non solùm in religiosis professione, sed etiam re: Quia mali religiosi grauius peccant, & ex maiori contemptu. vnde verificatur in eis illud: Confregisti iugum, dirupisti vincula, dixisti non seruiam. In omni colle sublimi & sub omni ligno frondoso tu prostrabaris meretrix. vnde D. August. in epistola ad plebem Hipponẽ. dicit: Ex quo Deo seruire cœpi, quomodo sum expertus, difficile esse meliores inuenire, quàm qui in monasteriis profecerunt: ita peiores, quàm qui in monasteriis ceciderunt. Ex quo apparet quàm grauiter peccent fauentes religiosis discolis & prælatos suos contemnentibus. Contra quos 2. Para. 19. dicitur: Impio præbes auxilium, & his qui oderunt dominum amicitia iungeris? Vnde sequitur quòd sicut fauorem prestans bonis religiosis, est particeps bonorum quæ ab ipsis fiunt: ita fauorem præstans malis, est particeps criminum eorum. Statum religionis tria conseruant, scilicet, paupertas, continentia, & obedientia, de quibus breuiter dicendum est.

2. 2. q. 186. art. 10. Religiosus quando grauius peccat in eadẽ specie peccati quàm seculares. — *Psal. 36.* — *Eccle. 4.* — *2. Para. 30.* — *Iacob. 3.* — *Hier. 2.* — *2. 2. q. 186. art. 3.*

Ver. 14. *De bonitate paupertatis.*

B Qvum secundum D. Diony. bonum hominis sit secundum rationem esse, hoc est secundum virtutem viuere: sequitur quòd principale bonum hominis sit virtus, ad quam ratio hominis ordinatur. Diuitiæ verò exteriores, per quas sustentamus corpus, & subuenimus aliis, sunt quoddam bonum hominis: non tamen principale, sed secundum quod ordinantur ad virtutem, quæ est principale bonum hominis. & ideo intantum diuitiæ sunt bonæ, inquantum proficiunt & subseruiunt ad vsum virtutum: & malæ, inquantum impediunt vsum virtutum, vel retrahunt hominem à virtute, propter nimiam solicitudinem vel affectionem ad ipsas, vel propter mentis alienationem quæ ex ipsis consurgit. Virtutes verò vitæ actiuæ pluribus diuitiis indigẽt, quàm virtutes vitæ contemplatiuæ: Quia ad virtutes vitæ actiuæ requiruntur diuitiæ, non solum ad sustentationem viri virtuosi, sed etiam ad subueniendum aliis. Ad virtutes verò vitæ contemplatiuæ, solum ad sustentationem sui. vnde Apostolus: Habentes alimenta & quibus tegamur, his contenti simus. Nullius enim boni obtentu debet homo subtrahere sibi necessaria ad sustentationem vitę. Ex præmissis sequitur quòd paupertas secundum se non est bona, neque laudabilis, aut vtilis, sed solum inquantum liberat hominem à solicitudine terrenorum, & vitiis quæ ex diuitiis prouenire solent, vt homo his exoneratus, liberius diuinis & spiritualibus vacet: Ita quòd cum ea remaneat facultas homini ad sustentandum seipsum medio licito. Ad huiusmodi autem sustentationem pauca sufficiunt, cùm natura modicis contenta sit. Ex quo sequitur quòd quantò modus viuendi in paupertate minorem solicitudinem exigit, tantò paupertas est laudabilior, & nõ quantò maior.

3. contra Gen. c. 133. — *1. Tim. 6.* — *3. contra Gen. c. 132.*

Ver. 15. *De quatuor modis viuendi in paupertate.*

A Qvatuor modos approbatos viuendi in paupertate ponit D. Tho. in summa contra Gen. Primus est eorum qui habent possessiones immobiles in commu ni, ex quarum fructibus viuunt, & prouidetur vnicuique secundum quod ei opus est: sicut obseruatur in omnibus penè monasteriis monachorum regulariter viuentium. Nec propter huiusmodi possessiones aliquid perfectionis ad quam tendunt paupertatem voluntariam assumentes, deest. Potest enim fieri per vnionis vel paucorum solicitudinẽ, vt possessiones debito modo procurentur. Et sic alij absque aliqua rerum temporalium solicitudine remanentes, liberè possunt spiritualibus vacare, quod est fructus voluntariæ paupertatis. Nec etiam aliquid deperit his qui pro aliis hanc solicitudinem assumũt. Quia quod amittere videntur in defectu quietis recuperant in obsequio charitatis. Nec etiam per hunc modum viuendi concordia tollitur, occasione possessionum cõmunium. Tales enim debent paupertatem voluntariam amplecti, qui temporalia contemnunt, & pro temporalibus discordare nolunt, maximè cùm ex temporalibus nihil præter necessaria vitæ habeant expectare. Et cùm dispensatores debeant esse fideles, iuxta illud Lucæ. 12. Quis putas est fidelis dispensator, &cæt. si nonnulli infideles inueniantur, & hoc modo viuendi abutantur: propter hoc tamen talis modus viuendi improbari non debet, cùm bonis malè vtantur mali. Secundus modus viuendi in paupertate, est eorum qui omnia temporalia propria abiiciunt, vt de laboribus manuũ suarũ viuant. quẽadmodum D. Pau. seruauit, & aliis obseruandũ suo exẽplo docuit. dicit enim, Nec gratis panem manducauimus ab aliquo, sed in labore ac fatigatione die ac nocte operantes, ne quẽ vestrum grauaremus, deinde dicit, Cùm essemus apud vos, hoc ipsum denunciauimus vobis. Quoniã si quis nõ vult operari, nec manducet. Hic modus quanuis sit cum maiori solicitudine quàm primus, est tamen bonus & conueniens: quia modicum tempus & modica solicitudo sufficit ad naturæ sustentationem. Nec obstat illud Matth. 6. Nolite solliciti esse. Non enim per hæc verba Dominus prohibuit laborem, sed anxiam solicitudinem. vnde D. Hieron. Labor quidem exercendus est, solicitudo tollenda. Nec obstat

3. contra Gen. c. 132. — *2. Thes. 3.* — *Non labor, sed anxia solicitudo prohibetur.*

ſtat quòd infirmi & debiles laborare non poſſunt: quia poteſt illis ab aliis ſanis prouideri. Nec eſt aliquis modus viuendi, per quē ſic prouideatur homini, quòd nullo modo poſſit deficere. Nā & diuitibus bona & diuitiæ, furto, rapina, & incendio auferri poſſunt: ſed hæc ſunt per accidens. Tertius modus viuendi in paupertate, eſt eorum qui de precio poſſeſſionum venditarum communiter viuunt. Et hic modus ſufficiens eſt, ſed non ad longum tempus. Et ideo Apoſt. hunc modum viuendi fidelibus in Hieruſalem ad tempus conſtituerunt: quia præuidebant per Spiritum ſanctum, quòd non diu haberent in Hieruſalē commorari, tum propter perſequutiones inferendas à Iudęis, tum etiā propter inſtantem ciuitatis deſtructionem. vnde non fuit neceſſarium (niſi vſque ad modicum tempus) prouideri. Et ideo tranſeuntes ad gentes, apud quas fundanda & permanſura erat Eccleſia, hunc modum viuendi non inſtituerunt. Et ſi dicatur quòd in hoc modo viuendi poteſt committi fraus & dolus, dictum eſt quòd hoc eſt commune in omni modo viuendi, ſed non eſt ex natura modi viuendi, ſed malitia aliquorum: & ſic per accidens.

Quartus modus viuendi in paupertate, eſt eorum qui paupertatem voluntariam ſectātes, omnia ſua dimittunt, vt abſque redditibus viuant de his quæ eleëmoſynaliter dantur eis ab aliis. Et hunc modū viuendi Dominus cum
Luc.8. Apoſtolis obſeruauit. Mulieres enim quædam ſequebantur eum, miniſtrantes ei de facultatibus ſuis: ex quibus in communi loculos habebant, & ex eis cibaria & alia neceſſaria emebant. vnde Ioan.4. dicitur quòd diſcipuli abie-
Ioan.4. rant in ciuitatem vt cibos emerent. Et Iudas loculos habebat, & quæ mittebantur portabat. Et Ioan.13. cùm Chriſtus tradens buccellam, dixit: quod facis fac citius: quidam putabant, quia loculos habebat Iudas, & quòd dixiſ-
Ioan.12. ſet ei Ieſus, Eme ea quæ ſunt nobis neceſſaria ad diem feſtum, aut vt egenis aliquid daret. Vnde D. Aug. dicit: Habebat Dominus loculos à fidelibus data cōſeruans, & ſuorum neceſſitatibus, & aliorum indigentiis tribuens.

Ver.16. * *De præeminentia quatuor modorum paupertatis.*

B INter huiuſmodi modos viuendi in paupertate quis ſit melior, & ad maiorem perducat perfectionem, ex præmiſſis faciliter elici poteſt, quòd ille qui amplius ſolicitudinem & impedimenta perfectionis tollit. Et quia modi viuendi variantur ſecundum diuerſas conditiones hominum & temporum: ideo non eſt inconueniens quòd aliquis modus viuendi ſit perfectior alio, vno tempore, qui alio tempore erit imperfectior, ſecundum quod magis vel minus auget vel minuit ſolicitudinem, vel tollit impedimenta charitatis, quę eſt vinculum perfectionis, & in qua principaliter conſiſtit perfectio humanæ vitæ. Certum eſt enim quòd modus quo Chriſtus paupertatem inſtituit & ſeruauit, ſecundum ſe perfectiſſimus eſt, & minorem, imò quaſi nullam habet ſolicitudinem. vnde dicebat, Quando miſi vos ſine ſacculo & pera, nūquid aliquid defuit vobis? Illi dixerunt, nihil. Tunc enim talis erat audientium verbum Dei deuotio, vt non ſolum neceſſaria ad ſuſtentationem miniſtrarent, ſed etiam ſupererogarent ad dandum egenis, vt dictum eſt. Verum quia deuotio populi paulatim deferbuit, & iam (propter iniquitatis abundantiam) refrigeſcit charitas multorum: illi qui nunc ſic ſectantur paupertatem, vt ex eleëmoſynaliter oblatis viuant, maiorem ſolicitudinem habēt quam tunc habebant Apoſtoli. Vnde ſequitur quòd hoc tempore cœnobitæ, qui in communi poſſeſſiones habent, ex quarum fructibus viuunt, eminentiorem modum viuendi in paupertate ſectantur,
Mat.24. dummodo regulariter viuant, vt Carthuſien. Benedictini Caſalinæ congregationis, Cœleſtinenſes, & alij plerique huius generis. Quòd autem aliqui redditus & poſſeſſiones habentes, non regulariter viuant, & diuitiæ illis exitio ſint, hoc non ex modo viuendi procedit, ſed ex praua diſpoſitione viuentium. Quēadmodum & aliqui eorum qui omnimodam mendicitatem ſectantur, multa perpetrant ſcandala, non ex eorum ſtatu aut modo viuendi, ſed ex eorum malitia.

Ex quo infertur quòd religioſi, qui ex ſua regula poſſeſſiones tenere nō prohibentur, & poſtmodum eo tēpore, quo charitas fidelium feruebat, poſſeſſionibus renūtiauerunt, & mendicitatē elegerunt: nec hoc peſſimo tēpore, quo refriguit charitas multorū, ad poſſeſſiones moderatas habendas, maximè cū ſummi Pontificis diſpēſatione, licitè laborare poſſunt, & eas abſque diminutione perfectionis paupertatis poſſidere, prout ſunt mendicantes, qui ſub regula D. Aug. (quæ poſſeſſiones in commune non prohibet) militant de quorum numero ſunt Carmelitæ, Auguſtinen. maximè verò Prædicatores, quorū ordo ab Honorio huius nominis tertio, anno Domini. 1216. approbatus fuit cum redditibus & caſtris. Deinde maiores eorum tempore quo eleëmoſynæ abundanter offerebantur, in quodam capitulo generali poſſeſſionibus renuntiauerunt: quæ tamen ordinatio & renuntiatio non fuit per totum ordinem executioni mandata. Sunt enim plures conuentus, qui habent adhuc poſſeſſiones & redditus, quos habebant tempore D. Dominici, qui ante fundationem ordinis prædicatorum erat canonicus regularis Eccleſiæ Exomenſis, militans ſub regula D. Auguſtini, qui & ordinem fratrum Prædicatorum cum poſſeſſionibus, prouentibus, redditibus, & caſtris, à prædicto Honorio inſtitui procurauerat & obtinuerat, qui etiam ante prædictam renuntiationem obierat. Et cùm par in parem non habeat imperium, iuxta ca. innotuit, extra de elect. capitula prædicti ordinis Prædicatorum non poterant ligare aut impedire ſequentia capitula, quin oppoſitum poſſent ordinare propter nouas cauſas & inſurgentes rationes: & quia in prologo conſtitutionum prædicti ordinis, & in c.10.2. diſtin. prædictarum conſtitutionum dicitur, quòd prælatus pro loco & tempore ex cauſa rationabili ſuper conſtitutiones eorum diſpenſandi habeat poteſtatem: cum ſibi aliquando videbitur expedire, in his præcipuè quæ ſtudium vel prædicationem videbūtur impedire. Cùm ordo noſter ſpecialiter ad prędicationem & animarum ſalutem ab initio naſcatur inſtitutus. ideo, &cæt. Cùm igitur vnaquæque res de facili reuertatur in ſuam naturam: & ordo Prædicatorum ſecundum naturam ſuam ab initio fuerit inſtitutus, approbatus, & cōfirmatus cum poſſeſſionibus & caſtris, & ex vi & natura conſtitutionum præfati ordinis prælatus ex cauſa rationabili poſſit pro loco & tempore diſpenſare: & rationabilis cauſa quę impedit ſtudium & prædicationem, ſit nimia neceſſitas, qua ſtante prædictus ordo ac fratres abſque maxima ſolicitudine occurrere nō poſſunt, tum propter multitudinem quæſtuantium, quæ non erat tempore renuntiationis prædictæ, tum propter ſterilitatem terrę, tum etiam propter refrigerationem charitatis multorum, & abundantiam iniquitatis & cupiditatis quæ tanta eſt, quòd abſque ſolicitudine & importunitate maxima ac arte quadam quæſtandi, munuſculis, adulationibus, dictis fratribus etiam neceſſaria elargiri recuſent: tum demum propter multitudinem Lutheranorum ac aliorum hæreticorum, qui videntes ordines mendicantium illis reſiſtentes, manibus & pedibus (vt aiunt) reptāt ac totis niſibus & impetu maximo conantur delere de terra viuentium, non ſaccos mendicitatis (quos vocant) ſed ipſos ordines mendicantium, contra quos priuatim & publicè impunè inſultant, & lingua maledica ac ſcriptis latrant & debacchantur: ita vt tanquam peripſema mundi habeantur, & à multis, imò ferè omnibus relinquantur, & loco eleëmoſynarum irriſiones & opprobria recipiant, & plerunque verbera experiantur. Et ſic ad ſuſtētationem fratrum oportet quaſi continuè diſcurrere, & immoderatis & inutilibus quæſtubus cum periculo animæ & corporis iuuenum & conuerſorum, cum maxima diſtractione mentium, intermiſſione ſtudij, lectionum, & diuini cultus diminutione, & cum relaxatione totius religionis ac vitæ regularis. Quibus omnibus prædictis malis & periculis per moderatas poſſeſſiones & redditus faciliter obuiari poſſet. Ex præmiſſis ſequūtur ſex corolaria. Primum eſt: Habere hoc tempore peſſimo poſſeſſiones moderatas non eſt cōtra ſtatum perfectionis ordinis Prædicatorum, maximè cum diſpēſatione Pontificis: cùm, vt dictum eſt, ordo Prædicatorum ab initio cum poſſeſſionibus & redditibus fuerit inſtitutus.

Solicitudo in menticantibus hoc tēpore vnde prodeat.

Secundum corolarium eſt: Habere moderatas poſſeſſiones & redditus non eſt contra regulam quam profitentur Prædicatores, cum profiteantur regulam D. Augu. quam Canonici regulares profitentes, poſſeſſiones moderatas licitè habent. Tertium corolarium eſt. Habere

poſ-

possessiones moderatas non est contra votum fratrū Prędicatorum. Et quanuis inter institutiones eorum sit vna de possessionibus non recipiendis: Quia, vt dictum est, nō vouent constitutiones, sed viuere & facere secundum constitutiones, in quibus ex vi & tenore ipsarum cadit dispensatio, vt in illarum prologo continetur. Praeterea constitutiones praedictae nō obligant ad culpam, nisi propter pręceptū vel contemptū. Sed illa ordinatio de possessionibus nō recipiēdis nullū habet annexū praeceptū aut mandatū (vt patet intuenti) igitur non est contra votum habere: cùm fit ex causa rationabili & dispensatione apostolica.

Quartum corolarium est: Turpiter errant qui oppositum dicere praesumunt, non intelligentes de quibus loquantur, neque de quibus affirment.

Quintum corolarium est, quòd illi qui quibusdā friuolis quaesitis coloribus domos praedicatorum, aut aliorum mendicantium, sub regula D. Augustin. viuentium, odio, cupiditate, aut alia mala intentione, procurant moderatis possessionibus, ex dispēsatione apostolica, & amortizatione regia obtentis, indebitè spoliari, vt à studio & praedicatione, ex improba & nimis anxia solicitudine prouenientę, retrahantur, vt tandem ordo pereat: ac etiam qui dicūt contra statum illorum esse habere possessiones: sic quòd nec summus Pontifex in illis obtinēdis valeat dispensare: magis olent ac spirant Lutherum (saccos mēdicitatis, imò verius mendicantium ordines abolere cupientem) quàm Christum. cùm hoc dicētes, primatum D. Petri & successorum eius à Christo collatum deiiciant, ad suam ipsorum & eorum quos ad ita sentiendum inducunt perditionem. Nec obstat quòd quidam illorum fingunt D. Dominicum in suo testamento imprecatum fuisse maledictionem Dei & suam in eos qui possessiones in ordine Praedicatorum niterētur inducere: hoc enim merum figmētum esse constat, cum sola legenda D. Dominici, quam D. Iordanus scripsit (quae praedictas nugas non continet) fuerit approbata reprobatis aliis legēdis ab indiscretis zelatoribus aut aemulis conscriptis, vt fuit ordinatū in capitulo apud Argentinā celebrato, anno Domini. 1226. Et posito & nō cōcesso quòd illa maledictio legeretur, intelligitur imprecata illis qui sine causa rationabili & dispēsatione niterētur inducere. Praeterea in informationibus & cōtestationibus super transitu D. Dominici factis, in quibus testes qui morti ipsius sancti interfuerunt, auditi sunt, nulla de huiusmodi maledictione fit mentio: vt facile videri potest in processu canonizationis ipsius. Sed solum sequētia pro testamento dixisse dicitur: Charitatem habete, humilitatem seruate, & paupertatem volūtariam possidete. quae paupertas cum moderatis possessionibus in communi seruari potest, vt dictum est.

Minus pariter obstat, quod quidam in velamē erroris sui dicunt ca. Exiit qui seminat, de verborum significatione, lib. 6. & Clementinam, Exiuit de paradiso, eodem titulo debere intelligi non solum de Minoribus, sed etiam de Praedicatoribus. quod non solum est cōtra veritatem, sed etiam contra textus intentionem & Ioannis 22. declarationem, in extrauaganti. quia quorundā, eodem titulo. Manifestè enim ex textu apparet quòd solū ibi agitur de expositione regulae D. Francisci, quae est in se difficillima, & absque sedis Apostolicae declaratione & relaxatione importabilis, quā fratres ordinis Praedicatorum nō sunt professi, nec ad illam quouis modo se obligauerunt: Imò institutio ordinis Praedicatorum diametro pugnat cum institutione & approbatione ordinis Minorum: quia vt dictum est, Praedicatorum ordo profitetur D. Augustin. regulam, quae possessiones admittit, & per summum Pontificem fuit cum possessionibus approbatus, vt dictū est: Ordo autem Minorum profitetur regulam D. Francisci, quae possessiones non admittit, & cum illa abdicatione possessionum ab initio approbatus fuit, & eiusdem ordinis professores habent sanctum euangelium obseruare, viuendo in obedientia, sine proprio, & in charitate, vt in ipsa regula continetur: Finito anno probationis, recipiantur ad obedientiam, promittentes semper regulam obseruare. Et in eadem regula etiam dicitur: Fratres nihil sibi approprient, nec domum, nec locum, nec rem aliquam, neque in speciali, neque in communi habeant, sed tanquam aduenae & peregrini in hoc seculo in

Regula D. Fräcisci difficillima.

paupertate & humilitate Domino famulentur, vadant pro eleēmosyna confidenter. Et sub districtione praecepti inhibetur ne fratres recipiant per se, vel per alios, denarios vel pecuniam vllo modo. Sed diuinae prouidentiae innitentes, suos in Domino iaceāt cogitatus, qui pascit volucres cœli, quae non congregant in horrea, nec seminant, nec metunt, nec cogitant de crastino. sic (vt dicitur in cle. Exiuit) verisimile non est D. Franciscum voluisse eos habere granaria vel cellaria, vbi quotidianis mendicationibus deberent sperare posse transire vitam suam. Et in calce regulae habentur haec verba: Paupertatē, & humilitatem, & sanctū Euangeliū Domini nostri Iesu Christi, quod firmiter promisimus, obseruemus. Et vt dicitur in ca. Exiit qui seminat, D. Franciscus mandasse dicitur circa vltimum vitae suae, cuius mandatū testamentū ipsius dicitur, vt verba ipsius regulae nō glosentur, & quòd sic, vel sic intelligi debeāt, nō dicatur. Adiiciēs quòd fratres nullo modo literas aliquas à sede apostolica petāt. & alia quaedā inseruit, quę nō possent sine magna difficultate seruari. Cùm igitur insensati cerebri sit, asseuerare aliquē obligari ad ea, ad quae neciure naturali aut diuino aut humano, vel propria volūtate se obligauit, & obligationes sint stricti iuris, & odiosae, & sic potius restringendę (vt dicitur in l. cùm quidā. ff. de lib. & posthu.) & ordo praedicatorum ad praedictam D. Francisci regulam nō se astrinxerit, nec in praelibatis c. fiat de Prędicatoribus aliqua mētio, imò excipiatur in extrauaganti, quia quorundā, Ioan. 22. Nec ipsi Praedicatores sic renunciauerunt possessionibus, quin cum dispensatione Praelatorum suorum & summi Pontificis (cuius authoritas in omni contractu humano etiam iuramento firmato, intelligitur excepta, vt dicit Glo. in c. quemadmodum, extra de iure iurando, & textus in. c. venientes, eodē tit.) euidenter sequitur quòd absque ratione & contra omnem veritatem dicitur Praedicatores cum dispensatione Apostolica moderatas possessiones in communi tenere nō posse, & ad eos extendi dictū c. Exiit qui seminat, de verb. sig. li. 6. & clementinā, exiuit de paradiso, eodem tit. Sextum corolarium est, quod licet paupertas Minorum sit maior, cùm nihil possint habere (vt ipsi dicūt) nec in cōmuni, nec in particulari, & maximè possessiones: non est tamen perfectior hoc tempore (quo cessant gratis oblata) paupertate Praedicatorum & Carthusien. aliorumq́; sub regulis monasticis religiosè degentium, qui habent moderatas possessiones in communi. Quia oportet eos cum magna solicitudine & mira ac importuna anxietate mendicare. Paupertas enim, vt dictum est, non est secundum se bona, sed solum inquantum tollit solicitudinem, quae retrahit à contemplatione diuinorum, & charitate quae est vinculum perfectionis.

Regulā suā D. Franciscus in testamēto prohibuit glosari.

Ver. 17. *De erroribus vitandis circa paupertatem.*

Tot fuerūt errores circa paupertatem & modos viuēdi in paupertate, vt iustum volumē fieri posset: adeò vt D. Tho. prolixius disputarit hanc materiam in opusculo contra impugnantes religionem, in quo respondet authoritatibus & argumentis Gulielmi de S. Amore, & Sergij magistrorum, pro themate assumens illud Psalm. Ecce inimici tui Domine sonuerunt: & qui oderunt te, extulerunt caput. Super populum tuum malignauerunt consilium, cogitauerūt aduersus sanctos tuos. Dixerunt, venite disperdamus eos de gente, nō memoretur nomē Israël vltra. Et quia idem doctor diffusè & clarè prosecutus est: sufficiet nobis aliquos errores summariè recitare, cū idem Thom. eorum sophisticis rationibus & authoritatibus abundè satisfecerit. Vnus error illorum erat, quòd nō licebat pauperibus religiosis docere aut praedicare, de quo in praedicto opusculo, c. 19. Alius error, quòd non licebat religiosis esse de collegio secularium magistrorum, de quo in praedicto opuscu. ca. 3. Alius error erat, quòd non licet religiosis cōfessiones audire, de quo in dicto opusculo, ca. 4. & in clementina, dudum, de sepul. Alius error, quòd omnes religiosi tenentur manibus laborare, de quo in dicto opus. cap. 5. &. 2. 2. q. 187. art. 3. Alius error, quòd nō licet religiosis omnia sua relinquere, & sibi nihil retinere in particulari nec in cōmuni. de quo in praedicto opus. c. 6. Alius error, quòd nō licet religiosis ex eleēmosynis viuere. de quo in prędicto opus. c. 7. Alius error, quòd nō licet religiosis

A

Psal. 82.

2. 2. q. 187. art. 1.

religiosis pro salute animarum discurrere. de quo in prædicto opusc. c. 9. & 10. Alius error, quòd nõ licet religiosis resistere detractoribus suis. de quo in prędicto opusc. Alius error, quòd non licet religiosis in iudicio contendere, nec procurare quòd armis defendantur, de quo in dicto opusc. c. 15. Alius error, quòd religiosi non debent procurare aliquam pœnã persecutoribus suis. de quo in dicto opusc. c. 16. Multos alios errores & impugnationes religionum & religiosorũ in prędicto opusc. prosequitur. Nos autẽ in prę-senti circa vnum duntaxat improbandum immorabimur.

Ver. 18. *De errore Fratricellorum & pauperum de Lugduno.*

B INter eos qui circa paupertatem errauerunt, fuerunt quidam de secta Fratricellorum siue pauperum de Lugduno, quorum caput (vt ait D. Antho. Floren. in 3. parte hist. titu. 21. c. §. 1.) dicitur fuisse magister Mechelinus Cęsena, ordinis minorum minister, qui cum multis sequacibus suis cœpit dogmatizare Christum adeò pauperem fuisse, quòd ipse cum collegio Apostolorũ nihil habebat in mundo proprium, nec in communi, nec in particulari, non solum immobile, sed nec etiam mobile. Quod non est asserendum, cùm expressè repugnet authoritati sacræ scripturæ, vt patet ex authoritatibus in quarto modo viuendi in paupertate allegatis, in quibus fit mẽtio de Christi loculis, de emptione ciborum, de donatione siue elargitione eleẽmosynarum: in quibus contractibus transfertur dominium siue proprietas, quam inquantum homo, siue secundum humanam naturam, absolutè ad se pertinere dixit, cùm ait: Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra. & Ioan. 17. Dedisti mihi potestatem omnis carnis: & sic ius siue dominium vtendi, quod idem est cum proprietate. & quanuis nõ fuerit communiter vsus iure suo: sicut nec potestate iudicandi, quæ data fuerat ei. vnde dicebat, Potestatem dedit ei iudicium facere: quia filius hominis est. Iure tamen proprietatis vsus est in emptione & donatione, vt dictum est. imò & se Dominũ omnium rerum nuncupauit, cùm mittens duos ex discipulis ad soluendum asinam & pullum, dixit eis: Si quis aliquid vobis dixerit, dicite quia Dominus his opus habet: & confestim dimittet eos: & nõ erant ei opus quãtum ad diuinitatem, sed quantum ad humanitatem, vt apparet ex prophetia allegata. & Ioan. 13. Vos vocatis me, Magister & Domine: & benedicitis, sum etenim. Eam ob rem stantibus tot testimoniis scripturæ sacræ, in qua nullibi habetur: quòd non habuerit dominium siue proprietatem. Nec alicubi autenticè legitur, quòd Christus abdicauerit alicuius rei proprietatem, aut id Apostolis mandauerit: licèt bene habeatur quòd nõ semper voluerit vti dominio & proprietate, maximè cùm dixit: Vulpes foueas habẽt, & volucres cœli nidos: filius autẽ hominis non habet vbi caput suum reclinet, & cùm dixit: Quis me constituit iudicem super vos? Licet enim esset iudex, noluit vti potestate iudicandi, nec proprietate domorum, licèt proprietatem ipsarum haberet. Constat etiam Christum quantum ad humanitatem fuisse regem & monarcham, & sic habuisse proprietatem, licet non vsus fuerit. vnde Psalm. Deus iudicium tuum Regi da. & Hiere. 23. Regnabit rex & sapiens erit. & Luc. 1. Et dabit ei Dominus Deus sedem Dauid patris sui: & regnabit in domo Iacob in æternũ. & Apoc. 19. In cuius fœmore scriptũ est Rex Regum & Dominus Dominãtium. Propter huiusmodi authoritates & alias multas rationes, Ioannes 22. pontifex maximus, cum concilio Cardinalium, vocatis multis Prælatis diuersarum prouinciarum, examinata prius & bene discursa præmissa propositione, seruatis solennitatibus in conciliis vniuersalibus vniuersalitas authoritatis obseruari solitis, Auinioni sedẽs pro tribunali, iudicauit & cõdemnauit prædictã propositionem hęreticã, & eos qui illã dogmatizare præsumpserãt, in hæresim incidisse: & si vellent eã pertinaciter sustinere, eos hæreticos declarauit, & contra eos tanquã contra hæreticos, procedendum esse decreuit, vt habetur in extrauag. cùm inter nonnullos, de verb. sig. Quam condemnationem & declarationem prædicti Fratricelli indignè ferentes, pronuntiauerunt & declarauerunt dictum Ioannem papam huius nominis. 22. esse hæreticum cum Cardinalibus suis & cõcilio suo: & antipapam constituere præsumpserunt Petrum de Coruaria, qui Cardinales & episcopos suæ factionis ordinauit: & pro suiipsius & suorum tuitione, instituit & coronauit in Antiimperatorem, Ludouicum Bauarum, qui ei obedientiam præstitit. Sed non multo post Antipapa captus est qui hæresi adiurata, condemnatus est ad perpetuos carceres, in quibus mortuus est. Plurimi autem ex aliis in sua pertinacia permanentibus, combusti sunt. & sic schisma cessauit: quanuis remanserint nonnulli defensores, dicentes prædictum Ioannem 22. non potuisse illam declarationem facere, qui etiam verbis & scriptis per insanias falsas veritatem offuscare nixi sunt. Quorum rationes idem Pontifex, ne assertores de tam pestifera, erronea, atque damnata doctrina gloriari, & alios in suum errorem trahere possent, luculenter dissoluit & confutauit in extrauaganti quam super hoc edidit, quę incipit: Quia quorũdam. & in extrauaganti, ad conditorem, de verb. sig.

Mat. 28. *Ioan. 17.* *Ioan. 5.* *Mat. 21.* *Mat. 8.* *Luc. 12.* *Psal. 71.* *Hier. 23.*

Et quia possent in futurum aliqui insurgere huiusmodi hæresis defensores: ideo cõfutationes prædicti Ioã. 22. in dictis extrauagantibus contentas, hic inserendas duxi. Ex primo notãda & confutanda sunt eorum fundamẽta: quorum primum est, quòd quicquid Romani pontifices semel per clauem scientiæ in fide & moribus definierunt, adeò immutabile perseuerat, vt non liceat successori in dubium reuocare, nec cõtrarium affirmare: licèt de his quæ per clauem potestatis ordinauerint, asserant secus esse. Et quia supra dictum est, cùm de fide ageretur, qualiter Papa, vt summus pontifex procedens, cum concilio ritè congregato, seruans solennitates & ritum sanctorum patrum in talibus seruari solitum, non pòtest errare in fide & bonis moribus: ideo non est nostræ intentionis hic immorari: sed solum recitare euersionem huius fundamenti, vt iacet. Nam (vt idem Ioannes in prædicta extrauaganti, quia quorundam, dicit) prædictum fundamentum prorsus est contrarium veritati. Primò eò quòd scientia non est clauis ligandi atque soluendi, cùm potestas ligandi & soluendi conferatur sacerdotibus in eorum ordinatione, & tamen non confertur eis scientia. Constat enim multos sacerdotes esse ignorantes, qui non possunt circa fidem & bonos mores authoritatiuè determinare. Si autem intelligant claues istas se extendere ad generalem potestatem attributã D. Petro suisq; successoribus, per quã videtur ipsis omnia concessisse, sine quibus pastoris vniuersalis cura nequit expediri, adhuc constat ipsos errasse, dicentes aliam esse clauem scientiæ, & aliam potentiæ: quia clauis scientię nihil aliud est, quàm potestas & authoritas cognoscendi & per consequens definiendi. Quare vtraq; clauis. s. cognoscẽdi & definiẽdi necessario requiritur, vel quòd soli claui potẽtię nõ cõpetat statuere & definire: sed sicut lumen materiale clauigerũ in vsu clauis dirigit materialis, & quasi quantũ ad quod obtineat scientia vicẽ lucis. Et hoc Saluator noster in promissione clauium facta Petro, sensisse videtur expressè, cùm post illam immediatè subiunxerit: Quodcunque ligaueris super terram, &cæt. nulla de scientia habita mentione.

Primũ fundamentum Fratricellorum.

Secundum fundamentum illorum est, quòd Honorius 3. Greg. 9. Innocen. 4. Alexander. 4. & Nicolaus. 4. prædecessores Ioannis 22. approbauerunt regulam Diui Francisci, in qua approbatione dicunt hæc verba contineri: Hæc est regula euangelica, Christi & Apostolorum imitatrix, quæ nihil in hoc mundo habet proprium vel commune, sed in rebus quibus vtuntur, solum habent simplicem vsum facti. His addere præsumentes, præfatos summos Pontifices & multa concilia generalia definisse paupertatem Christi & Apostolorum constitisse perfectè in exprobratione cuiuslibet tẽporalis dominij ciuilis & mũdani, & sustentationem eorum in solo & nudo vsu facti etiam constitisse. Ad hoc fundamentum respondet idem Ioannes, dicens quòd prorsus obuiat veritati in multis: Primò quidem, quia Honorius prædictam regulam absque aliqua declaratione confirmauit: & in confirmatione de prædictis verbis nulla mentio habetur, nisi quatenus in ipsa regula cõtinetur. In declarationibus etiam Greg. 9. Innocentii, & Alexandri absque confirmatione aliqua, interpellantibus fratribus declarauerunt in quorum declaratione etiam prædicta verba non continentur, imò potius oppositum, quòd, scilicet habeant ius vtendi, & vsum iuris, & non solum facti: quia in prædictis declarationibus

Secundum fundamentum fratricellorum.

tionibus dicitur, quòd ordo habet vſum rerum conceſſarum, neceſſe eſt ad vſum iuris debere referri. Facta enim quæ ſingulorum ſunt, veram perſonam exigunt & requirunt. Ordo autem vera perſona non eſt, ſed repræſentata, & imaginaria potius eſt cēſenda. Quare quæ ſunt facti, ſibi conuenire nequeunt, licet ei congruere poſſint quæ ſunt iuris. Nec ex verbis Nicolai aut aliorum poteſt haberi, quòd omnia quæ continentur in regula, fundentur in euangelio, aut Chriſti ſint roborata exemplo: vt patet de tunica cum caputio, & quòd non recipiant per ſe vel aliam perſonam denarios, & multa id genus, & nullus prædeceſſorum (vt ex declarationibus eorum apparet) dixit ſuſtētationem Chriſti & Apoſtolorum eius in ſolo ſimplici & nudo vſu facti conſtitiſſe: imò Nicolaus in ſuis declarationibus innuit Chriſtum cùm Apoſtolis habuiſſe proprium in communi. In reſponſione cuiuſdam obiectionis de loculis quos Chriſtus habuiſſe legitur, dicit: Vt imperfectorum infirmas ſemitas non damnaret, & ſic aſſerit Chriſtum in infirmorū perſonā loculos habuiſſe. Nec prædicti Pontifices declarationes ſuas tanquā de fide ab omnibus tenēdas decreuerūt, aut diffinierūt ſed potius importunitate fratrū, ad conſolandū eorū cōſcientias, nō ſolum declarauerunt, verum etiam relaxauerunt: quanuis relaxationis vocabulo nō vtantur, vt patet, intuenti, ex maxima impropriatione terminorum contra propriam eorum ſignificationem, vt in admirationem ducātur, qui prædictas declarationes audiunt vel legunt. Vnde idem Ioan in extrauaganti, ad conditorem. §. nos itaque, illas declarationes videtur vocare ſimulationes: ait enim, Nos itaque qui veritatem tenemur colere, velut illius (cui veritas cognoſcitur) licet immeriti vicem teneamus in terris: volentes illam, quæ in ſancta Dei Eccleſia (quæ non verbo tantum, ſed quæ re potius debet obſeruari) Præmiſſis in ſcrutinio rectæ conſiderationis adductis, cum fratribus noſtris & multis aliis deliberatione præhabita diligenti, dignum arbitrantes & congruum poſſeſſores dicti ordinis non verbis tantum, non ſimulatis artibus, ſed operibus claris veritatis ſuffultis, perfectionis ſtatus & altioris paupertatis ſibi prærogatiuam præ aliis mendicantibus vindicare. Et ad Celeſtinum. 5. per eos allegatum reſpondet, quòd illa non dixit vt Papa, ſed vt frater Petrus de Tarantaſia, in quadam poſtilla ſua. Quo ad multa concilia per illos allegata reſpondet, quòd nec Honorij confirmatio, nec Greg. aut Alexandri, nec Nicolai declarationes factæ, fuerunt in concilio generali confirmatæ, cùm per nullum ipſorum concilium fuerit celebratum. Licet Innocentius celebrauerit concilium generale: in illo tamen nec in aliquo alio fuit facta declaratio prædicta, vt patet intuenti concilia. Nicolaus autē nec celebrauit generale cōcilium, nec aliquid circa præfatam regulam declarauit. Gregor. autem. 9. nec confirmauit nec declarauit prædictam regulam: Sed in generali concilio, vbi fuerunt caſſati nonnulli mendicantium ordines, Prædicatorum & Minorum ordines non caſſauit, ſed aſſeruit approbatos, ſic dicens: Quos euidens ex eis vtilitas Eccleſię vniuerſali proueniēs, perhibet approbatos, præſentem non patitur conſtitutionem (ſcilicet, caſſationis) extendi. Non tamen ſic approbati ſunt, quin ex rationabilibus & emergentibus cauſis caſſari & reprobari poſſint.

Minores habere ſolū nudum vſum facti, ſuſtineri nō poteſt.

Quòd autem Chriſtus & Apoſtoli habuerint ſolum ſimplicem & nudum vſum facti, & quòd fratres minores etiam ſolum ſimplicem & nudum vſum facti habeant, ſuſtineri non poteſt: quia quicunque poteſt emere, vendere aut permutare, vel dare, ſiue id faciat per ſe, ſiue per interpoſitam perſonam (cùm ſecundum regulam iuris, qui per alium facit, per ſeipſum facere videatur) non habet ſimplicem vſum facti, ſed etiam proprietatem, cùm per tales cōtractus ex natura ſua trāsferatur dominiū. Sed Chriſtus per Apoſtolos emebat cibaria, dabat eleēmoſynas egenis, ſoluit didragma: igitur. Similiter prædicti minores per declarationem Nicolai habent facultatem vendendi, permutandi, & dandi non ſolum quæ vſu conſumuntur, ſed etiam domos, libros, veſtes, ſucceſſiones teſtamentarias, domos, hortos, & alia huiuſmodi. Igitur non ſolum habent vſum ſimplicem facti, ſed etiam iuris. Impoſſibile eſt enim vſum facti ſimplicem abſque iure aliquo alicui competere, prout D. Auguſt. in li. de Doct. Chriſtian. expreſſe tenet. Quia ſi vſus denudatus omni iure ab aliquo poſſet haberi: ſequeretur quòd actus vtendi eſſet iniuſtus, & per conſequens quòd Chriſtus iniuſtè fuiſſet vſus rebus, & ipſi minores iniuſtè vterentur. Vnde fures vtendo rebus furtiuis, propter hoc ſolum iniuſtè vtuntur, quia abſque iure vtendi vtuntur. Si ergo Chriſtus & Apoſtoli non habebant ius vtendi, iniuſtè vtebantur, quod eſt hæreticum Et ſi minores ſine iure rebus vtantur, iniuſtus eſt illorum vſus, & per conſequens non pertinet ad perfectionem, imò potius manifeſtè repugnat. Si autem iuſtè vtuntur, ergo non ſolum habent ſimplicem & nudum vſum facti, ſed etiā iuris, per quem differunt ab iniuſtè vtentibus. Et cùm abſurdū & erroneū ſit. quòd actus humanus extrinſecus ſit iuſtus, ſi exercēs actum ipſum nullum habeat ius exercendi: ſequitur quòd actus ille non eſt iuſtior neque Deo acceptior, quam actus habentis ius vtendi cùm actus ille non ſit iuſtus, non poteſt iuſtior eſſe.

Vſus facti ſine iure nulli competere poteſt.

Quo ad res autem quæ vſu conſumuntur, maximè in comeſtibilibus, euidenter conſtat vſum facti non ſeparari à proprietate. Cùm enim vſus (qui ſecundum iura eſt ſeruitus) nihil aliud ſit quàm ius vtendi rebus alienis, ſalua rerum ſubſtantia. Vſus fructus enim aut vſus, ſecundum iura, nō poteſt perpetuo à dominio ſiue proprietate ſeparari: ne proprietas Domini ſemper, abſcedēte vſu, reddatur inutilis, vt habetur in l. omnium. §. conſtituitur. ff. de vſu fruct. & in l. antiquitas C. eodem tit. Cùm ergo in vſu comeſtibilium nō ſit ſalua rei ſubſtātia. ſequitur quòd idem erit vſus & rei conſumptio ſiue proprietas, quæ omnino redditur inutilis ei qui vſum non habet. & per conſequēs contra naturam ſiue eſſentiam & definitionem vſus eſt, quòd in rebus quæ vſu cōſumuntur, differat à proprietate. & ideo illis nō cōuenit vti, ſed bene abuti. Abuti enim nihil aliud eſt, quā cōtra naturā ſiue eſſentiā vſus vti. Sed ſecundum naturam vſus eſt accipere fructum vel vtilitatē alicuius rei in toto vel in parte, ſalua rerum ſubſtantia: ergo conſumere rem eſt abuti. & ſic non eſt ſimplex & nudus vſus facti, cùm ſit conſumptio rei & proprietatis, & abuſus. Nec ſatisfacit aut diluit argumentum illorum euaſio, qua dicunt apud Eccleſiam Romanam ſiue ſedem Apoſtolicam remanere dominium & proprietatē, ex declaratione & retentione Martini. 4. & aliorum, qui ad nominationem ipſorum fratrum patres ſpirituales (quos vocant) conſtituit procuratores Romanæ Eccleſiæ, ad agendum, exigendum, adminiſtrandum, & defendendum bona prædictis fratribus & ordini data, nomine Romanæ Eccleſiæ. Verùm quia tales huiuſmodi occaſione multos vexabant, in notam & iniuriam Romanę Eccleſię, quę cùm ſit caput omnium Eccleſiarum, in litigando ſubmittebatur inferioribus prælatis: ideo dictus Ioannes 22. in extrauag. ad conditorem, declarat non fuiſſe intentionem prædeceſſorum ſuorum, reſeruaſſe dominium rerum vſu conſumptibilium ipſo vſu. Vnde ait: Quis enim ſanæ mentis crederet, quòd intentio fuerit tanti patris vnius oui, ſiue caſei aut fruſti panis, & aliorum vſu conſumptibilium, quæ ſæpe fratribus ipſis, è veſtigio conſumenda conferuntur, dominium Romanæ Eccleſiæ & vſum nudum fratribus retinuiſſe? profectò probabile nō videtur: præſertim cùm bonorum illorum duntaxat dominium Romanæ Eccleſiæ reſeruauerit, quorum ſimplex vſus facti pertinere poteſt ad fratres dicti ordinis. quod nequaquam poteſt in rebus vſu conſumptibilibus reperiri, in quibus nec ius vtendi, nec vſus facti, ſeparata rei proprietate, poſſunt cōſtitui vel haberi. Deinde in. §. Nos itaque, reuocat dictam retentionem rerum vſu conſumptibilium (quam vocat ſimulationem) quæ profectò ipſis ſimulantibus officit, qui prætextu illius perfectoris ſtatus & altioris paupertatis ſibi prærogatiuam præſumunt cum obnubilatione honoris ſanctæ Romanæ Eccleſiæ & volens prouidere, ſic ait: Nolentes in poſterum ſub prætextu ſeu pellio talis dominij temporalis verbalis nudi ac ænigmatici, tanta bona, quanta dicti fratres faciunt, infici, ac fomentum tantis malis, quanta procedunt ex ſimulatone huiuſmodi, miniſtrare: de fratrum noſtrorum conſilio, hoc edicto in perpetuum valiturum ſancimus: Quod in bonis, quæ in poſterum conferentur, vel offerentur, aut aliàs quomodolibet obuenire contigerit, fratribus ſeu ordini prædictis, exceptis Eccleſiis, oratoriis, officinis, & ha-

bitationibus,

bitationibus, ac vasis, libris, ac vestimentis, diuinis officiis dedicatis vel dedicādis, quę ad ipsos veniēt in futurū, ad quæ nō se extendunt, adeò in conuenientia supra dicta (propter quod constitutionem istam ad illa extendi noluimus) nullum ius seu dominium aliquod occasione ordinationis prædictæ (scilicet Martini quarti) seu cuiuslibet alterius prædecessorum nostrorum super hoc spiritualiter æditæ, Romanæ Ecclesiæ acquiratur: sed quo ad hoc habeantur prorsus ordinationes huiusmodi pro non factis. deinde reuocat procuratores & omnia in contrarium facientia. Quare à talibus dicentibus se nihil habere, nec in particulari nec in communi, quærendum est an ille modus viuendi siue illa paupertas addat aliquid perfectionis, siue sit perfectior modus viuēdi in paupertate, quàm modus illorū qui habent aliquid in cōmuni. Si concedatur, fiat argumentū quòd illi non habent perfectiorē modum viuendi quàm habuerit Christus cum Apostolis: sed illi habuerūt aliquid in cōmuni, vt patet ex authoritatibus præallegatis, &c. Si dicatur quòd Christus & Apostoli in rebus eleēmosynaliter oblatis non habuerunt dominiū siue proprietatē: quęratur ab eis, Apud quem manebat dominium illarū rerū? Non quidē apud dantes, quia illi intendebāt transferre: neque apud solum Deum, cùm hoc non legatur in scripturis, quòd Christus & Apostoli habuerint solum nudum vsum facti, nec quòd abdicauerint dominium in communi. Et de factis Christi, secundum diuum Augustinum, temerarium est aliquid asserere, nisi per scripturas sacras possit probari. Si persistant in illo, allegetur extrauag. Ioannis 22. cùm inter nonnullos, de verborum sig. In qua habetur quòd prædictus Ioannes habita matura & diligenti deliberatione cum fratribus suis (hoc est, cum Cardinalibus) ac aliis multis Prælatis & peritis viris, sedens pro tribunali, sententialiter & diffinitiuè declarauit assertionem illorum, qui dicunt redemptorem nostrum Christum ac eius Apostolos in speciali non habuisse aliqua, nec in particulari, nec in communi, erroneam & hæreticam deinceps fore censendam, vtpotè sacræ scripturæ contrariam. Si dicatur quòd non poterat declarare, obiiciatur quòd illa fuit euasio Fratricellorum, quę etiam fuit condemnata, vt in extrauag. quia quorundam, eodem titulo. Ex præcedentibus patet longa prosecutio & improbatio illorum. Si verò dicatur quòd Christus aliquo tempore habuit, in cōmuni, vt condescenderet infirmitati imperfectorum: & aliquo tempore nihil habuit, nec in communi, nec in particulari: quæratur quo tempore, & vbi habetur abdicatio proprietatis. quod cùm non possit ostendi, sequitur quòd merè voluntariè, & secundum D. Augustinum temerariè dictum est. Si allegetur illud Matth. 8. Vulpes foueas habēt, &c. obiiciendum quòd ex illo passu non potest haberi, nisi quòd ipse abdicauit possessiones, sed non ea quæ erant ad sustentationem necessaria, & quę solo vsu cōsumebantur. Poterit fieri prosecutio (vt suprà) de emptione ciborum, de datione egenis, & de dominio asinæ, cuius se esse dominū manifestè declarauit, & etiam de inseparabilitate vsus facti à proprietate in rebus consumptibilibus, & de iniustitia illius vsus simplicis & nudi sine vsu iuris, aut absque iure vtendi, & alio modo prout respondebitur: hæc pro institutione sufficiant.

Ver. 19. *De perfectione continentiæ.*

A Perfectionem continentiæ à Christo introductam esse constat per illud quod dixit, Sunt eunuchi qui se castrauerunt propter regnum Dei. & posteà subdit, Qui potest capere capiat: Et ne alicui spes perfectionis tolleretur, assumpsit ad perfectionis statum illos, quos inuenit matrimonio iunctos. Non autem poterat absq; iniuria fieri, quòd viri vxores desererēt, sicut quòd omnes diuitias relinquerent. Ideò Petrum ab vxore non separauit: sed Ioannem (vt fertur) volentem nubere, à nuptiis reuocauit. Ad statū enim perfectionis requiritur abstractio eorū, per quę homo impeditur ne feratur totaliter in Dei seruitiū. inter quæ impedimenta vnū est vsus carnalis copulæ, qui duplici ratione impedit. Primò propter vehementiam delectationis. Vnde Philoso. dicit, quòd eius frequentia augetur concupiscentia. Secundò propter solicitudinem quam ingerit homini de gubernatione vxoris, & filiorū, & temporalium, quæ ad eorum sustentationē requiruntur. vnde Apost. Qui sine vxore est, sollicitus est quæ sunt Domini, quomodo placeat Deo. Qui autem cum vxore est, sollicitus est quæ sunt mūdi, quomodo placeat vxori. & idem dicit de muliere. Vnde sicut fuit damnatus Vigilantius, qui diuitias æquabat paupertati: ita damnatus est Iouinianus, qui matrimonium æquabat virginitati. Et quanuis Abraham ambularet coram Deo, & esset perfectus (vt Dominus dixerat ei) & alij antiqui Patres perfectionem animi habuerint cum diuitiis & matrimonio: nō tamen sequitur quod infirmiores debeant pręsumere se esse tantæ virtutis, vt cum diuitiis & matrimonio possint ad perfectionem virtutis peruenire: sicut nec aliquis inermis præsumit hostes inuadere: quia Sanson cùm mandibula asini multos hostium peremit, scilicet mille. Nam illi Patres, si tempus fuisset continentiæ & paupertatis seruandæ, studiosius hoc impleuissent. Ex præmissis sequitur, quòd quicunque matrimonio vtuntur, non sunt simpliciter & absolutè religiosi.

2.2.q.186. art.4. *Mat.19.* *3. Ethic.* *1. Cor. 7.* *Gen.17.* *Iud.15.*

Ver. 20. *De perfectione obedientiæ.*

B Perfectio religionis maximè cōsistit in imitatione Christi, secundum illud: Si vis perfectus esse, vade, &c. sequitur, & sequere me. sed in Christo maximè commendatur obedientia. (Factus est enim obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis.) Cùm enim status religionis sit quædam disciplina vel exercitium tendendi ad perfectionem: & quicunq; instruuntur & exercitantur vt perueniant ad aliquem finem, oportet quòd directionē alicuius sequantur, secundū cuius arbitriū exerceantur & instruantur, vt peruenire possint ad ipsum finē, prout discipuli sub magistro. Vnde monachorum vita dicitur subiectionis & disciplinatus. Et quanuis obedire Prælatis in his quæ sunt necessitatis, pertineat ad omnes (iuxta illud, Obedite Prępositis vestris, & subiacite eis:) Obedire tamen in his quæ pertinent ad exercitium perfectionis, pertinet propriè ad religiosos. Et comparatur ista obedientia ad aliam, sicut particulare ad vniuersale. Illi enim qui viuunt in seculo, aliquid sibi retinent, & aliquid Deo largiuntur: sed in religione totaliter se & sua tribuunt. Et licet Prælati religionum sint exempti ab obediētia Episcoporum diocesanorum: obligantur tamē ad obediendum summo Pontifici, non solùm in his quæ sunt communia aliis, sed etiam specialiter in his quæ pertinent ad perfectionem religionis.

2.2.q.186. art.5. *Mat.19.* *Philip.2.* *Heb.vlt.*

Heremitæ verò qui paupertatem non vouent, non sunt simpliciter & absolutè in statu perfectionis: licet etiam obedire teneātur diocesanis. Nec obstat quòd coacta siue necessaria obsequia non placent Deo, iuxta illud: Non ex tristitia aut necessitate, &c. Quia cùm obedientia religiosorum sit volūtaria & liberaliter promissa, sequitur quòd obsequia siue seruitia ipsorum sunt Deo accepta, nec sunt ex tristitia aut ex necessitate coactionis, de qua loquitur Apost. Ideò nō excludunt rationem meriti. vnde D. Aug. ad Armētarium, Non te vouisse pœniteat: imò gaude iam tibi non licere quod cum tuo detrimento licuisset. Felix necessitas, quæ ad meliora compellit.

Heremitæ non sunt in statu perfectionis. *2. Cor. 9.*

Ver. 21. *De essentialibus status religionis.*

C Paupertas, continentia, & obedientia, adeò sunt essentialia vitę regularis, vt nec summus Pontifex possit in eis dispensare, vt habetur in c. cùm monasterium, circa finem, de statu regula. vbi dicitur, Cùm abdicatio proprietatis & custodia castitatis adeò sint annexa regulæ monachali, vt nec contra eam possit summus Pontifex licētiam indulgere: eadem ratione dicendum est de obedientia. Et quanuis summus Pontifex possit eximere monachum à suo Prælato immediato, imò ab omnibus Prælatis suæ religionis: non tamen à sua obedientia, in his quæ pertinent ad suam religionem. Vnde communiter dicitur, quòd Papa non potest facere de monacho non monachū: licet possit dispensare quòd dimittat habitum: Quia habitus non facit monachum, sed professio regularis, vt habetur in c. porrectum, de regular. & tran. ad relig. Et quanuis Prælatus immediatus possit dare religioso administrationem temporalium: non potest tamen dare licentiam quòd habeat propriū. Vnde etiā si monachus aut religiosus fiat Episcopus, nō deobligatur à votis, imò nec à ceremoniis & obseruātiis regularibus, nisi inquantū impediūt officium pastorale: & sic tenetur ad deferendum habitum. Nec potest vllo modo facere testamentū: Quia cùm

2.2.q.186. art.6. & 7. *2.2.q.185. art.8.*

sit Episcopus, committitur ei sola administratio rerum Ecclesiasticarum: quæ administratio finitur morte, à qua incipit testamentum valere, vt habetur Heb. 9. Si tamen ex concessione Papæ testamentum faciat, non intelligitur de proprio facere: sed Apostolica authoritate intelligitur esse ampliata potestas suæ administrationis, vt eius dispensatio possit valere post mortem. Inter tamen tria prædicta vota votum obedientiæ præeminet. Vnde D. Gregorius exponens illud 1. Reg. 15. Melior est obedientia quàm victimæ, dicit: Obedientia victimis iure præponitur: quia per victimas aliena caro, per obedientiam verò propria voluntas mactatur. vnde sequitur quod obedientiæ votum est præcipuum triplici ratione: Prima, quia aliquid magis offert Deo. Secunda, quia continet sub se alia vota, sed non conuertitur. Tertia, quia propriè se extendit ad actus propinquos fini religionis, qui est honor & cultus Dei. Vnde si aliquis absque voto obedientiæ, voluntariam paupertatem & continentiam etiam voto seruet, non propter hoc pertinet ad statum religionis, qui præfertur etiam virginitati ex voto simplici seruatæ. dicit enim D. Augustin. Nemo, quantum puto, ausus fuerit virginitatem præferre monasterio. Post votum obedientiæ votum castitatis habet secundum locum, & postremò votum paupertatis, quo quis abdicat à se proprietatem, & renuntiat bonis temporalibus. Non tenetur tamen religiosus renunciare honori qui Deo & sanctis exhibetur propter virtutem. vnde Psalm. Mihi autem nimis honorati sunt amici tui Deus. Cùm enim honor non debeatur nisi virtuti (cuius est præmium, secundum Philosophũ) & religosi tendant ad perfectionem virtutis, non competit eis renunciare. & ideò possunt gradum Doctoratus & Magisterij suscipere. Nec obstat illud Matth. 23. Nolite vocari Rabbi: quia (vt dicit ibi Glos.) nõ prohibet esse, sed velle vocari: vel intelligitur de magisterio principali, sicut ibi loquitur de patre principali, cùm ait: Patrẽ nolite vobis vocare super terrã. Quanuis honori qui debetur exteriori excellentiæ, renuncient ex hoc ipso quod secularem vitam derelinquunt. vnde ad hoc non requiritur speciale votum.

2.2.q.186. art.8.
25. Mora.
Votum obedientiæ inter alia est præcipuum.
In li. de vir.
2.2.q.186. ar.7. ad.4.
Psal. 138.
3. Ethic.

Ver. 22. *De religionum differentia.*

D *2.2.q.188. art.1.*

CVm religionis status sit quoddam exercitiũ, quo aliquis exercetur ad perfectionem charitatis, & sint diuersa charitatis opera, quibus homo vacare potest: sequitur quòd licèt in omni religione commune sit, vt homo totaliter se præbeat ad seruiendũ Deo: tamen sunt diuersi modi exercitiorum, & per consequens diuersæ religiones. Vnde ad ornatum Reginæ pertinet quòd sit circundata varietate. Diuersitas autem religionum dupliciter considerari potest: vno modo secundum diuersitatem eorum, ad quæ ordinatur. Aliqua enim ordinãtur ad recipiendos peregrinos hospitio. Alia ad visitandos & retinendos captiuos, Alia ad militandum. Alia ad docendum & prædicandum, vt Prædicatorum ordo. Alia ad cõtemplandum, vt Carthusien. Alio modo potest attendi diuersitas attendi diuersitas religionum secundum diuersitatem exercitiorum, puta quòd in vna religione castigatur corpus per abstinẽtiam ciborum, vt in religione Minimorum, in alia per exercitium manualium operum, vel per nuditatem, vel per aliquid aliud huiusmodi. Sed quia finis est quid potissimũ in vnoquoq; : maior est religionũ diuersitas, quæ attenditur secundum diuersos fines, ad quos religio ordinatur, quàm quæ attenditur secundũ diuersa exercitia. & ideò quãto finis alicuius religionis est melior & dignior, tantò religio illa præstantior.

Præstantia religionum ex fine debet attendi.

Ver. 23. *De ingressu religionis.*

E *2.2.q.189. art.1.*
Luc.5.
Eccle.5.

NOn est necesse quòd aliquis prius exerceatur in obseruantia præceptorum, quàm transeat ad perfectionem cõsiliorum, siue antequam ingrediatur religionem: cùm Dominus Matthæum publicanum, qui nondum in obseruantia præceptorum erat exercitatus, vocauerit ad consiliorum obseruantiam. Nec etiam est necesse prius vouere religionis ingressum, quàm religionem intrare. licèt sit melius, cùm opus ex voto factum, sit laudabilius, quàm sine voto factum, vt dictum est cùm de voto ageretur. Vouens ingredi religionem, tenetur illam intrare, secundum modum, tempus, & locum, secundum quæ voto se obligare intendebat, legitimo impedimẽto cessante. Vnde Salomon, Si quid vouisti Deo, ne moreris reddere. Displicet enim ei infidelis & stulta promissio. Et Glo. super illud Psalm. Vouete & reddite, &c. dicit, Vouere voluntati consulitur: sed post voti promissionem, redditio necessario exigitur. nec potest per aliud votũ Deo obligari, cùm nullum aliud maius votum esse possit, aut de meliori bono. Nec etiam votum crucis in subsidium terræ sanctæ, per quod ex indulgentia Apostolica quis cõsequitur plenariam remissionem peccatorũ, vt dictum est cùm de indulgentiis ageretur. Cùm enim votum religionis sit perpetuum, est maius quàm votũ peregrinationis, quod est temporale. Vnde in c. scripturæ, extra de voto & voti redemptione, habetur quòd reus fracti voti non habetur, qui temporale obsequium in perpetuam noscitur religionis obseruantiam commutare. Et rationabiliter dici potest, quòd per ingressum perfectum religionis, qui fit in professione, aliquis consequatur plenariam remissionem omnium peccatorum. Si enim aliquibus eleemosynis factis statim homo potest satisfacere de peccatis, secundum illud Dan. 4. Peccata tua eleẽmosynis redime: multò magis in satisfactione pro omnibus peccatis sufficit, quòd aliquis totaliter se diuinis officiis mancipet per religionis ingressum: quia excedit omne satisfactionis genus, etiam solennis pœnitentiæ, vt habetur in ca. admonere. 33. q. 2. Sicut holocaustum excedit omnia alia sacrificia, vt diuus Gregorius super Ezechielem dicit. Vnde legitur in vitis Patrum, quòd eandem gratiam consequuntur religionem intrantes, quam consequuntur baptizati. Sed licet per hoc ab omni reatu non absoluantur: ingressus tamen religionis vtilior est, quàm peregrinatio terræ sanctæ, quantum ad promotionem in bonum, quæ præponderat absolutioni à pœna. Et cùm obligatio voti ex voluntate procedat, cùm vouere sit voluntatis: sequitur quòd tanta est obligatio voti, quantum voluntas & intentio vouentis se extendit. & per consequens si vouens intendit se obligare non solùm ad ingressum religionis, sed etiam ad perpetuò manendum, tenetur perpetuò manere. Si autem intendit se obligare ad religionis ingressum causa experiendi, cum libertate manendi vel non manendi, absque hoc quòd cogitet de libertate exitus, vel de perpetuitate manendi, videtur obligari ad ingressum religionis, secundum formam iuris, quę est vt ingredientibus detur annus probationis. Et sic non tenetur profiteri. vnde potest redire ad seculum, vt habetur in c. consulti, extra de reg. & trans. ad relig. Et qui ad probandam religionem intrat, & deinde exit, maximè ex rationabili causa, nõ scandalizat, nec dat malum exemplum: & si alij scandalizarentur, est scandalum passiuum, & non actiuum ex parte exeuntis: quia non fecit nisi quod licitum erat ei facere. Nec etiam talis intelligitur retro respicere, contra illud quod dixit Christus, Nemo mittens manum ad aratrum, & respiciens retro, dignus est regno Dei: nisi quando prætermittit id ad quod se obligauit: alioquin quicunque per aliquod tempus facit aliquod bonum, vel habet bonum propositum, si non semper cõtinuaret, esset ineptus regno Dei. Qui verò intrat vt statim exeat, non videtur satisfacere voto suo: Quia illud in voto suo non intendebat: vel si intendebat, votum videtur esse irrisorium. Ideò tenetur mutare propositum, vt saltem velit experiri an ei expediat in religione manere. Et quia (vt dicit Philosophus) in magnis dubiis requiritur deliberatio. & certum est quòd ingressus religionis est secũdum se bonus, & qui hoc dubitat, derogat Christo, qui consilium dedit: sequitur quòd ad ingrediendam religionem non est necesse multum consiliari. vnde Petrus & Andreas ad solam vocationem Domini, relictis retibus, continuò sequuti sunt eum. Et D. Augustinus: Vocat te oriens, hoc est, Christus, & tu accedis ad occidentem, hoc est, ad hominẽ mortalem errare potentem. Circa modum tamen intrandi dubium esse potest propter impedimenta. Ideò tunc consilium est habẽdum cum his qui prodesse possunt. Et non est confitendum domesticis carnalibus. Quia inimici hominis domestici eius. Vnde Christus reprehendit eum qui dicebat, Permitte me renuntiare his qui domi sunt.

c.16. §.6. ver.19.
2.2.q.189. ar.3. ad.3.
Profitentes cõsequuntur gratiam baptizatorum.
Luc.19.
3. Ethic.
Mat.4.
In lib de ver. Do.
Mich.7.
Mat.8.

Impedimenta autem legitima ingressus religionis sunt septem: Primum est matrimonium consummatum, inuita coniuge, vt habetur in ca. quidam, de conuersione coniugatorum. Si tamen vir & mulier velint religionem intrare

Quæ impediãt religionis ingressum.

intrare & profiteri (mulier in monasterio monialium, &
vir in monasterio virorum) possunt, vt habetur in c. cùm
sis præditus, extra de conuersione coniugatorum. Secun-
dum impedimentum est corporalis infirmitas, vel tanta
debilitas, quod non possit onera religionis portare. Ter-
tium impedimentum est seruitus: quia fieret iniuria Do-
1.Cor.7. mino. Vnde Apost. Seruus vocatus es, non sit tibi curæ.
Quartum est ratiociniorum obligatio. Et ideò si aliquis
est obligatus alicui ad reddendam rationem vel certum
debitum, non potest licitè solutionē & redditionem præ-
2.2.q.189. termittere, vt religionem ingrediatur. Si tamen debeat
ar.6.ad.6. aliquam pecuniam, & non habeat vnde reddat, tenetur fa
cere quod potest, scilicet, vt cedat bonis creditori. Propter
pecuniam tamen persona liberi hominis non obligatur,
sed solùm res: quia persona liberi hominis superat om-
nem æstimationem pecuniæ. vnde licitè potest exhibitis
Ætas requisita ad professionem. rebus suis religionem intrare. Nec tenetur in seculo re-
manere, vt procuret vnde debitum reddat. Quintum im
pedimentum, saltem quo ad professionem, est defectus
ætatis. vnde in c. ad nostram, de reg. & trans. ad relig. dici-
tur quòd professio facta ante consummationem. 14. anni
non obligat, post. 14. verò si sit per susceptionem habitus
professorum in religionibus, in quibus habitus professo-
rum sunt distincti ab habitibus nouitiorum, etiam non li-
gat, nisi detur perseuerantia tridui, post quod sunt obliga-
ti & tacitè professi, etiam si verbo non exprimatur, vt ha-
betur in c. sequenti. Idem de filia minore 12. annis spon-
te velata, vt in c. cùm virum, eodem tit. Et eodem mo-
do dicendum est, vbi habitus non sunt distincti, si perse-
ueret per triduum post annum. Distincti autem habitus
intelliguntur siue per benedictionem vestium, cum profi-
tentibus conceduntur, siue etiam aliquid aliud fiat, per
quod nouitiorum à professorum habitu discernantur. vt
habetur in c. 1. §. distinctos, eodem tit. lib. 6. Professio fie-
ri nec recipi debet ante annum probationis, licet ante an-
num facta teneat, vt in c. ad Apostolicam, eodem tit. Ex-
cipiuntur tamen professiones religiosorū ordinum men-
dicantium, vt habetur in c. non solùm, & c. constitutio-
nem, de reg. & trans. ad relig. lib. 6. In quibus, secundum
Syluestrum de Prierio, requiruntur. 15. anni in masculis,
& tredecim in monialibus. Sextum impedimentum est
parentum necessitas actualis, vbi alij nō sunt qui eos sub-
leuare possint & subleuent: tanta est enim filij ad patrem
obligatio, quòd religiosus professus, licitè monasterium
exire potest ad subueniendum patri, vt dictum est cùm de
pietate ageretur c. 5. §. 7. Seclusa verò necessitate victus,
post annos pubertatis potest, etiam inuitis parentibus, re-
ligionem profiteri, vt dictum est ibi, ex D. Hieronymo.
2.2.q.189. art.6. Septimum impedimentum est status perfectior. Ideò
Cardinales & Episcopi non possunt religionem intrare, vt
dictum est cùm de statu Episcoporum ageretur. Curati
verò & minores Prælati possunt religionem intrare, etiam
sine licentia Episcopi, imò etiam eo contradicente, vt ha-
betur in c. duæ sunt leges. 30. q. 2.

Nec obstat quòd Vigilantius adducit, Si omnes se clau-
serint in monasteriis, & fuerint in solitudine, quis deser-
uiet Ecclesiis? Quis seculares homines lucrifaciet? Quis
2.2.q.vlt. ar.7.ad.2. peccantes ad virtutē poterit exhortari? Ad hæc D. Hiero.
in epist. contra eum sic respondet: Hoc enim modo si om-
nes tecum fatui sint, sapiens quis esse poterit? & virginitas
non erit approbanda. Si enim omnes virgines fuerint, &
nuptiæ non fuerint, interibit genus humanū. Rara est vir-
2.2.q.189. art.5. tus, nec à pluribus appetitur. Patet ergo quod hic timor
stultus est, sicut si quis timeret haurire aquam, ne flumen
deficeret. Ex perfectione status religionis, quæ est de
meliori bono ad cultū & honorē Dei & animarū salutem
ordinato, sequitur quòd licitū est vnicuiq; ad religionem
inducere: sic quòd inducentes non solum non peccant,
sed magnum merētur præmiū. Dicitur enim Iac. vlt. Qui
conuerti fecerit peccatorē ab errore viæ suæ, saluabit ani-
Dan.12. mam eius, & operit multitudinem peccatorū. Qui ad iu-
stitiam erudiūt plurimos, quasi stellę in perpetuas æterni-
tates. Ideò non solùm licet inducere adultos & peccato-
res ad religionis ingressum, sed etiā pueros & innocentes.
Mat.19. Luc.1. vnde Christus, Sinite paruulos venire ad me, &c. Et licet
ante annos pubertatis profiteri nō possint, possunt tamen
cum voluntate parētum in religione recipi, vt nutriantur

ibidem, sicut de D. Ioan. Baptista legitur, quòd cùm esset
puer, erat in desertis. Et Hiere. dicebat: Bonū est adolescen
ti cùm portauerit iugum Domini ab adolescentia sua. Tren.3.
Posset tamen contingere circa huiusmodi inductionē tri-
plex inordinatio. Prima est violentia: Secunda, Simonia, si
quis simoniacè aliū ad religionem trahat muneribus da-
tis. quod prohibetur in c. quàm pio mentis affectu. 1. q. 2.
Nec tamen ad hoc pertinet, si quis aliquid alicui pauperi
necessaria subministret, & in seculo nutriat eū, vt religio-
nem ingrediatur, vel si sine pacto aliqua munuscula tri-
buat ad familiaritatem captandam. Tertia, deordinatio, si
mendaciis eum alliciat: imminet enim sic inducto pericu-
lum, nec cùm deceptū se inuenerit, retrocedat: & sic fiunt
nouissima hominis illius peiora prioribus.

Ver.24. *De transitu vnius religionis ad aliam.*

TRansitus religionis ad religionem secundum se non
est laudabilis, tum quia scandalizantur illi qui relin- A
quuntur, & alij etiam, tum etiam quia facilius proficit ali- 2.2.q.189. art.8.
quis in religione quam consueuit, quàm in illa quam non
consueuit. Ideò talibus transeuntibus timendum est, ne
dum omnem sequuntur, nullam integrè consequantur, vt
dicit Patrum Abbas Nestorius. Potest tamen aliquis ex
vna religione transire in aliam, triplici ex causa. Primò
quidem zelo perfectioris & melioris frugis, religionis sci-
licet obseruatæ. Secundò propter declinationem religio-
nis à debita perfectione. Tertiò propter infirmitatem vel
debilitatem, ex qua interdum prouenit quòd non potest
aliquis arctioris religionis statuta seruare, potest tamen
seruare statuta laxioris. Sed in his tribus casibus est diffe-
rentia: Nam in primo casu debet quidem propter humi-
litatem, licentiam petere, quæ ei negari non debet, dum-
modo constet illam religionem esse arctiorem & melio-
ris frugis ac debitè obseruatam: Quia quanuis religio se-
cundum se & statuta sit arctior, si laxius in ea viuatur,
quàm in ea à qua transit, non est tutus apud Deum & in
foro interiori. Et si super hoc habeat facultatem à summo
Pontifice vel Prælato suo, est obreptitia, & sic nullius va-
loris. In secundo casu requiritur superioris iudicium, in
tertio necessaria est licentia vel dispensatio.

§.2. *De lege Politica aut Ciuili.*

LEx Politica seu Ciuilis est dictamen prudentiale insti-
tutum & promulgatum, à Principe vel multitudine B
directiuum actuum humanorum in ordine ad pacificum
conuictum temporalem. Quod quidem dictamen cùm
sit regula, posset Canon appellari. vsus tamen inoleuit, vt
lex politica & ciuilis nuncupetur, vt differentia esset inter
decreta & sanctiones, ad finē spiritualem & temporalem
determinatas. Ab Isidoro verò definitur ius Ciuile, quod
quisque populus vel ciuitas sibi proprium diuina, huma-
naque causa constituit, vt habetur in c. ius ciuile. 1. dist.

Ver.1. *De diuisione legis.*

LEx ciuilis secundum diuersas considerationes diuersi- C
modè diuiditur. Si enim consideretur vt instituitur 1.2.q.95.
à gubernante communitatem ciuitatis, distinguitur & art.6.
diuiditur secundum diuersa regimina ciuitatum. Quo- 3.Poli.
rum vnum, secundum Philosophum, est regimen regale,
quando, scilicet ciuitas vel alia communitas gubernatur
ab vno. Et secūdum hoc dicitur Constitutio vel edictum,
vt in c. constitutio. 1. distinct. vbi dicitur: Constitutio vel
edictum est, quod Rex vel Imperator constituit vel edidit.
Aliud verò regimen dicitur Aristocraticum, hoc est, prin-
cipatus optimorum: & secundum ordinationes eorum
dicuntur Senatusconsulta vel Responsa Prudentum, quæ
Isidorus diuersificat: Quia dicit Senatusconsultum esse,
quod Senatores tantùm populis consulendo, decernunt.
Responsa verò prudentum sunt, quæ Iurisconsulti respon
dere dicuntur consulentibus. Vnde & responsa Pauli
dicta sunt. Fuerunt enim quidam prudentes & arbitri
æquitatis, qui constitutiones ciuilis iuris compositas edi-
derunt, quibus dissidentium lites, contentionesque sopi-
rent, vt habetur in 2. distinct. decreti. Aliud regimen est
obligargia, hoc est principatus paucorum diuitum poten-
tum. & secundum hoc ordinationes eorum dicuntur le-
ges Prætoriæ & Honorariæ, siue ius Prætoriū & Honora-
rium. Aliud regimen dicitur Democratia siue Democra-
ticum, hoc est multorū. & secundū hoc ordinationes corū

dicuntur Plebiscita, quę plebs tantum constituit. & dicuntur Plebiscita, eò quòd plebs sciat vel sciscitatur & rogat vt fiant. Aliud est regimen Tyrannicum, quod est omninò corruptum. Et ex hoc nō sumitur aliqua lex. Est etiam aliquod regimen ex istis mixtum. & secundum hoc sumitur lex, quam maiores simul cum plebe sanxerunt. Si verò consideretur lex vt directiua humanorum actuum, diuiditur secundum diuersa de quibus fertur, quæ interdum ab authoribus nominatur. vnde in c. quędam. 2. dist. dicitur, Quædam etiam leges dicuntur ab his qui eas ediderunt. vt Consulares, Tribunitiæ, Iuliæ, Corneliæ. Nam sub Octauiano Cæsare suffecti (hoc est substituti) sunt Consules, inter eos Papius & Pompeius, qui leges tulerunt, quę à nobis eorum nominibus appellantur, Papia & Pompeia, continentes Patrum præmia pro suscipiendis liberis. Sub eodem quoque Imperatore Falcidius Tribunus plebis legem fecit, ne quis plus extraneis testamento legaret, quàm vt quarta pars superesset hæredibus. ex cuius nomine lex Falcidia est nominata. Sic lex Trabellianica à Trabellio, & idem de aliis multis. Aliquando verò nominantur non solùm ab authoribus, sed etiam à rebus de quibus feruntur, vt lex Iulia de adulteriis, lex Cornelia de Sicariis. Sic lex Militaris de belli solennitatibus, leges Nauales, seu naualium commerciorum, & leges Rhodiæ ab insula Rhodo, quæ dicitur Colossa, ad cuius habitatores Apost. scripsit, vocans eos Colossenses. Aliquæ verò nominantur ab obseruatoribus, & ab his quibus dantur, & sic dicitur ius Quiritum, quod nulli tenent, nisi Quirites, hoc est Romani, de quo in c. ius Quiritū. 1. dist. Sic & leges Lacedæmonum, Atheniēsium, Ægyptiorum, & huiusmodi. Aliquando verò leges nominantur à modo eorū, de quibus tractant. Vnde in c. Satyra. 2. dist. dicitur, Satyra verò lex est, quæ de pluribus rebus simul loquitur, dicta à copia rerum, & quasi à saturitate. vnde & satyram scribere est varia poëmata condere, vt Satyræ Horatij, Iuuenalis, & Persij.

Ver. 2. *De Priuilegiis.*

D Svnt etiam quædam priuatæ leges, tam ecclesiasticæ quàm seculares, quæ Priuilegia appellantur, de quibus in c. priuilegia. 4. dist. ex Isido. 5. Etymologiarum. Priuilegia sunt leges priuatorū, hoc est, eorum qui non sunt constituti in dignitate, vt in c. qui contra. 24. q. 1. Nam priuilegium dictum est, eò quòd in priuato feratur. Et accipitur dupliciter: Vno modo largè, pro omni concessione quæ est præter ius commune. Et sic quodammodo se extendit ad beneficium. Alio modo propriè, & tunc priuilegium dicitur priuatum ius, indultum à Principe contra ius. Et inde est quòd ille solus potest priuilegium dare, qui est supra ius commune, siue qui potest legem condere, vel qui ab eo aut superiori habet potestatem dandi priuilegia.

Ver. 3. *De Priuilegiorum diuersitate.*

E *Priuilegia diuina.* Priuilegia quædam sunt à Deo cōcessa, vt priuilegium de pluralitate vxorum, primò datum Abrahæ & aliis Patribus. Item priuilegium de occisione suipsius datum fuit Sansoni. Priuilegium de præseruatione peccati originalis datum fuit D. Virgini: de liberatione ab inferno, Traiano, ad preces D Gregorij. Oseæ, de accipiēda vxore fornicaria. Et generaliter omnes inspirationes Spiritus sancti cōtra ius commune, dici possunt priuilegium: quia liberant à lege communi. vnde Apostolus: Vbi spiritus Domini, ibi libertas & alibi: Si spiritu ducimini, non estis sub lege, scilicet communi, in his ad quæ ducit spiritus. *2. Cor. 3. Galat. 5.* Lex tamen communis nullo modo est dimittenda, nisi quis sit omninò certus de spiritus sancti inspiratione, vt erant Sancti, qui interiori & euidenti reuelatione erant certificati. Quod est benè notandum, quia circa hoc multi fuerunt decepti, præcipuè Lutherani nostris temporibus, qui arbitrabātur quòd quicquid in mentem eorū suggessisset dæmon, à spiritu sancto esse: non aduertentes ad id quod dicit Apostolus de Satana, quòd se transfigurat in Angelum lucis. *2. Cor. 11.* Quędam autē sunt priuilegia data hominibus, de quibus nunc intendimus agere & horū priuilegiorū quatuor sunt species. *Priuilegiorū quatuor species.* Quoddā enim dicitur reale, vt quod datū est Ecclesiæ, aut ciuitati, dignitati, aut loco, siue personæ, ratione loci seu alterius rei, de quibus in c. cùm olim, & c. seq. extra de priuilegiis. Quoddā est purè corporale, quod scilicet conceditur corpori tantū, hoc est, vniuersitati vel collegio, & non singulis de illo. Quoddam est personale, hoc est personę concessum. & istud est duplex, scilicet merè personale, quod alicui vel aliquibus conceditur, expressis nominibus. Aliud personale commune, quod conceditur personis sub expressione nominis in communi, vt sunt priuilegia Prædicatoribus & Minoribus, ac aliis ordinibus data. Quoddam verò est corporale & personale, quod datur communitati & singulis de communitate.

Ver. 4. *De Priuilegiorum interpretatione.*

Circa interpretationem priuilegiorum notandum est, quòd vbi verba sunt multum obscura vel ambigua, eius est interpretari, cuius est condere, vt habetur in c. cùm venissent, extra de iudiciis. & in c. inter alia, de sent. excommunic. Si verò non sunt multum ambigua, tunc debet tenor priuilegij diligenter considerari, vt dicitur in c. porrò, eodem tit. & potius insistendum est intentioni priuilegij quàm verbis, vt dicitur in c. Marcion. 1. q. 1. & in c. intelligentia, de verb. sig. extra. vbi dicitur quòd intelligentia verborum ex causis est assumenda: quia non sermoni res, sed rei est sermo subiectus. Et si propriè & strictè intelligantur, debent strictè interpretari, vt minus quàm possibile sit, derogetur iuri cōmuni, vt in c. cùm dilectus. §. quia nobis, extra de cōsuetudine. vbi etiam dicitur quòd non debet priuilegiū adeò strictè interpretari, vt de nihilo prosit. Si verò priuilegiū accipiatur largè, prout sapit beneficium, est latissimè interpretandum in præiudicium concedentis: sed strictè in præiudicium aliorum, vt habetur in c. quia circa, extra de priuile. Differentia est inter priuilegium & dispensationem, sicut inter magis commune, & minus commune. Priuilegium enim se extendit ad ea quæ sunt præter ius, & aliquando contra ius: dispensatio autem semper est contra ius. A *Ad quem pertineat priuilegiorū interpretatio.*

Ver. 5. *De Priuilegiorum euacuatione.*

Priuilegium euacuatur multis modis: Primò per subreptionē, vt in c. literis, de rescriptis. Secundò si fit contra constitutionem, & de ea non fit mentio in priuilegio. & idem dicendum est si fiat contra consuetudinem, vt in c. 1. de consti. li. 6. Tertiò quando priuilegiatus facit contra priuilegiū, & excedit metas illius, vt dicitur in c. porrò, extra de priui. Quartò cessante causa priuilegij. Quintò quando incipit esse damnosum ei cui conceditur. Sextò per renuntiationem. Septimò per secundum priuilegium faciens expressam mentionem de primo. Octauò, per concedētis reuocationē. Nonò per abusum, quia priuilegium meretur amittere, qui concessa sibi abutitur potestate. B

Ver. 6. *De comparatione legum ciuilium & canonicarum.*

Leges canonicę etsi non pręstent legibus ciuilibus tempore, cùm Ptolomeus Rex, qui primus Græcis leges, iudiciaque constituit: & Mercurius Trimegistus, qui primus leges Aegyptiis tradidit: & Solon, qui primus leges Atheniēsibus edidit: & Lycurgus, qui primus Lacedęmoniis iura ex Apollinis authoritate cōfinxit: & Numa Pompilius Romulo succedens, qui primus Romanis leges dedit, longo tempore fuerunt ante Apostolos, à quibus cœperunt canones, hoc est, leges humanæ ad spiritualem finem ordinatæ, originem: Præstant tamē nobilitate, dignitate, & authoritate. Quòd patet ex earum fine. Et ideò si leges ciuiles inueniantur canonicis contrarię, nullius sunt momenti. vnde in c. 1. dist. 11. dicitur, Constitutiones Principum cōstitutionibus Ecclesiasticis non præeminent, sed obsequuntur. & in c. 2. §. item dicitur, eadem dist. lex Imperatorum non est supra legem Dei, sed subtus: nec Imperiali iudicio possunt iura Ecclesiastica dissolui. & in c. constitutiones, eadem dist. dicitur: Constitutiones contra canones & decreta Præsulum Romanorū vel bonos mores, nullius sunt momenti. Imperator etiam dicit, Sacræ leges non dedignantur sacros canones imitari, præcipuè in matrimoniis, vsuris, & huiusmodi. Vbi autem leges ciuiles canonicis non obuiant, omni reuerentia dignæ habeantur, vt dicit Gregor. Nazian. & habetur in c. suspectis. §. ecce, eadem dist. & in c. seq. ex D. Augu. Si in adiutorium vestrum terreni imperij leges sumendas putatis, non reprehendimus: Nam & hoc fecit Paulus, cùm aduersus iniuriosos Romanum ciuem se esse testatus est. Reges C

enim Pontificibus pro æterna vita, & Pontifices Regibus pro tēporalibus indigēt, vt habetur in c. quoniā, eadē dist.

Ver. 7. *De Consuetudine.*

D CONsuetudo & Mos idem sunt, & per se inuicem definiuntur. Mos enim, secundum Isidorū, & habetur in c. mos. 1. dist. est longa cōsuetudo de moribus tantummodo tracta. vel, secundum alios, Mos est vitę cōstitutum consuetudine confirmatū. Consuetudo autem est quoddam ius, scilicet non scriptum, moribus institutum, quod pro lege sumitur, cùm deficit lex. Et vocatur consuetudo ex communi vsu, eò quòd in communi vsu est. Notandum tamen quòd mos sumitur tripliciter: Vno modo vt est genus ad omnem legem humanam scriptam vel non scriptam. & sic videtur accepisse Gratianus, quando dixit: Genus humanū duobus regitur, scilicet iure & moribus, hoc est iure scripto vel non scripto. Secundo mos dicitur actus frequentatus, præcipuè regulatus ratione. & sic accipitur in prædicta descriptione moris pro habitu causato ex longo vsu. & tunc si sit circa bonum, dicitur virtus: si circa malum, dicitur vitium.

D. Antho. Flo. 1. p. Sū. tit. 16. c. Vnico. §. 1. Consuetudo quid.

Ver. 8. *De origine consuetudinis.*

E ISidorus lib. 1. sen. & habetur in c. finali. §. fin. 6. dist. dicit quòd ius cōsuetudinis post naturalem legem exordium habuit, ex quo homines conuenientes in vnum, simul cœperunt habitare. Ex eo tempore factum esse creditur, quo Cain ciuitatem ædificasse legitur: quod cùm per diluuium propter hominum raritatem ferè videbatur extinctum. Postmodum tempore Nembroth reparatū, siue potius innouatū æstimatur, cùm ipse simul cum aliis cœpit alios opprimere, qui sua imbecillitate cœperunt esse subiecti. vnde de eo legitur, Cœpit Nembroth robustus venator esse coram Domino, hoc est hominū oppressor & extinctor, quos ad turrim Babel ędificandam allexit. Et sic consuetudo fuit ante ius scriptū. & ideò aliquando tollit illud, & præiudicat ei, vt infrà dicetur.

Gen. 10.

Ver. 9. *De diuisione consuetudinis.*

F TRiplex poni solet cōsuetudo: Quædam est de se mala, quæ est contra legem naturalem vel diuinam positiuam: & hæc non dicitur consuetudo, sed corruptela. Ideò non est seruanda, sed infringenda, vt dicitur in c. vlt. extra de cōsuetu. Nec excusat à peccato, sed peccatum aggrauat: cùm (vt ibi dicitur) Tanto grauiora sint crimina, quantò diutius infelicem animam detinet alligatam. Et ratio huius est, quia tales magis effrenata volūtate & firmiori habitu malitiæ peccant. Et cùm, secundum Philosophum, consuetudo sit altera natura, cū difficultate magna quis recedit à peccatis cōsuetis. de hac consuetudine Apostolus dicit: Si quis velit contentiosus esse, nos talem consuetudinem non habemus, scilicet contendendi, nec Ecclesia Dei. Quædam est cōsuetudo bona, quæ scilicet non est cōtra legem naturalem, & habet in se aliquā rationem boni. & talis consuetudo, si sit generalis, debet generaliter obseruari: si verò sit particularis, particulariter, vt habetur ex D. Augustino ad Ianuarium, in c. illa. 12. distinct. vnde D. Ambrosius: Cùm fueris Romæ, Romano viuito more, Debet enim vnusquisque se conformare moribus & consuetudinibus eorum, ad quos declinat. Vnde non peccant diebus sabbatinis comedentes extremitates animalium in Hispania, nisi qui habent ex voto vel regula à carnibus abstinere, quemadmodum in die natiuitatis domini, si feria 6. vel sabbati aduenerit, vt dicitur in c. explicari, extra de obseruatione ieiuniorum. & idem dicēdum est de diebus sabbatis à Natiuitate Domini vsque ad festum Purificationis D. Virginis in Gallia. De hac consuetudine bona habetur Lucæ 2. Cùm autem factus fuisset Iesus annorum duodecim, ascendentibus parentibus eius in Hierusalem, secundum consuetudinem diei festi. Quædam consuetudo est dubia & ideò benè examinanda, & præcipuè quando est cōtraria alicui iuri humano scripto, quæ aliquando pręiudicat & tollit ipsum, aliquando non, scilicet quando non habet ea quæ requiruntur ad præiudicandum legi: de quibus in versiculo sequenti.

1. Cor. 11. Consuetudo bona quid.

Luc. 2.

Ver. 10. *De virtute & efficacia consuetudinis.*

G COnsuetudo de se bona (quæ scilicet nulli legi præiudicat) habet vim legis siue obligandi potestatem etiam in foro conscientiæ. Quia lex humana ideò ligat, quòd procedit ex voluntate hominis ligata ratione, quæ deriuatur à lege æterna. Sed sicut ratio & voluntas hominis manifestatur verbo & scripto in rebus agendis: ita etiam facto. Hoc enim sibi vnusquisque eligere videtur, quod opere implet. Sequitur quòd sicut verbo humano & scripto potest institui & mutari lex, atque etiam exponi, inquantum manifestat interiorem animi motum, & conceptum rationis humanæ: ita & per actus multiplicatos. Et secundum hoc consuetudo habet vim legis, & obligat, ac legem abolet, eamque interpretatur. Vnde Diuus Augustinus, & recitatur in c. in his. 11. distinct. In his rebus de quibus nil certi statuit diuina scriptura, mos populi, mos Dei, & instituta maiorum pro lege seruanda sunt. Et sicut præuaricatores diuinarum legum, ita & contemptores Ecclesiasticarum consuetudinum coërcendi, supplicioq; plectendi sunt. Notandum tamen quòd cùm consuetudo procedat ex voluntate hominis, & lex naturalis & diuina à voluntate Dei: sequitur quod per consuetudinem procedentem à voluntate hominum, non potest lex diuina naturalis mutari aut aboleri. Quia (vt dicit Isidorus, & recitatur in c. vsus. 11. distinct.) Vsus authoritati cedat: Prauum vsum rerum & ratio vincat. vnde Diuus Augustinus dicit, Qui contempta veritate præsumit consuetudinem sequi, aut circa fratres quibus veritas reuelatur, inuidus est aut malignus, aut circa Deum ingratus, cuius inspiratione Ecclesia eius instruitur. Nam Dominus in Euangelio, Ego sum (inquit) veritas. non dicit, Ego sum consuetudo. Deinde dicit, Hoc planè verum est, quia ratio & veritas semper consuetudini præponenda sunt. sed si consuetudini ratio suffragatur, nihil oportet firmius retinere, vt in ca. frustratoria. 8. distinct. Ad hoc autem quòd consuetudo tollat legem humanam scriptam, secundum Legistas requiruntur multa, quæ ponit glos. in dicto ca. frustratoria, super verbo consuetudine. 8. distinct. secundum tamen Canonistas sufficit quòd duo concurrant, scilicet quòd sit rationabilis, & quòd sit legitimè præscripta, vt habetur in c. fi. extra de consuetud. Dicitur autem consuetudo rationabilis, quam non improbant iura, vt habetur in ca. cum Ecclesia, extra de ca. poss. & prop. & in c. cùm dilectus, eodem tit. & ca. abbate, de verb. sig. Dicitur autem legitimè præscripta, secundum glos. ibi, super verbo legitimè, quando præscripta est spacio quadraginta annorum, iuxta ca. auditis, extra de præscriptionibus. Nec obstat quod dicitur in l. 2. C. quæ sit longa consuetudo, & ca. consuetudinis. 11. distinct. vbi dicitur: Consuetudinis, vsusque longæui non vilis est authoritas, verùm non vsque adeò valitura momento, vt rationem aut legem scriptam vincat. Quia per rationem, intelligit rationem naturalem, & per legem scriptam, legem diuinam. Si verò per legem scriptam intelligatur lex humana, debet intelligi quando prædicta duo non concurrunt, scilicet quando non est rationabilis, vel legitimè præscripta. Si dicatur quòd ex multis malis non potest fieri vnum bonum: sed lex est quoddam bonum, cùm sit directiua humanorū actuum: ergo per consuetudinē non potest amoueri lex, vt ipsa consuetudo vim legis obtineat. Dicendum, secundum D. Thom. quod leges humanæ in aliquibus deficiunt. vnde possibile est, quod quandoque liceat præter legem agere in casu, scilicet in quo deficit lex, & actus non erit malus. & cùm tales multiplicantur, per multiplicationem manifestatur quòd lex non est vtilis: sicut etiam manifestatur verbo, cùm lex contraria promulgatur. Si autem maneat ratio eadem, propter quam lex vtilis erat: tunc non cōsuetudo legem, sed lex consuetudinem vincit: nisi fortè lex propter hoc inutilis videatur: quia non est possibile secundum consuetudinem patriæ illam seruare, cùm vna de rationibus legis sit, quòd lex sit possibilis, & ca. difficile est enim consuetudinē multitudinis remouere. Nec obstat pariter quod facere leges pertinet ad personas publicas, ad quas pertinet regere communitatem. vnde priuatæ personæ legem facere non possunt: sed consuetudo inualescit per actus priuatorum: igitur. Dicendum, secundum D. Thom. quòd multitudo libera potest sibi legem facere & statuere. Plus enim est consensus multitudinis ad aliquid obseruandum (quem consuetudo manifestat) quàm authoritas Principis, qui non habet potestatem cōdendi legem, nisi inquantū gerit perso-

1. 2. q. 97. art. 3.

In lib. de symony.

In lib. de bap. paruu.

Quæ requiratur ad consuetudinem tollentē legē.

1. 2. q. 97. art. 3. ad. 1.

Addi. 3.

personam multitudinis, vnde licet singulæ personæ non possint condere legem: totus tamen populus legem condere potest. Si verò multitudo non sit libera, non habet liberam potestatem condendi legem, neque legem positam à superiore remouendi. Nihilominus tamen dici potest quòd consuetudo in tali multitudine præualens, obtinet vim legis, inquantum per eos ad quos pertinet multitudini legem imponere, toleratur. Ex hoc enim videtur approbare quod consuetudo introduxit.

DE LEGE PECCATI.

CAP. XVIII.

A Ex Peccati nō dicitur propriè lex, quę precipiat vel obliget ad peccatum: sed per legem peccati intelligimus fomitem ex peccato originali remanentem in baptizatis, *Rom.7.* qui ab Apost. vocatur lex peccati & mortis eò quòd inclinat ad peccatum, & inducit mortem. Ad cuius euidentiā sciendū est quid & quotuplex sit peccatum. Ad peccati moralis intelligentiā aduertendum est, quòd ex peccato naturæ vel artis venimus in cognitionē peccatorū, quæ sunt in moribus. Ideò prius *De malo. q. 52. art. 1.* de peccato naturæ & artis agendū est. Philos. 2. Phy. dicit quòd peccatū cōtingit in his quæ sunt secundū naturam, *Peccatū naturæ quid.* & in his quæ sunt secundū artem, quando scilicet natura vel ars non consequitur finem, propter quē operatur. In natura quidem peccatum contingit, quādo generatū non consequitur debitā dispositionem & proportionē speciei generantis, & dicitur monstrum: vt si cum superabundantia vel diminutione membrorum vel eorum disproportione generatum oriatur, puta si cum duobus capitibus, aut vno pede tantum, aut magno capite, & aliis membris improportionatis. Et hoc peccatum naturæ prouenit ex eo quòd virtus generatiua, quæ est regula generationis, *Peccatum artis quid.* non est proportionata materiæ, aut materia illi. Peccatum verò in arte contingit, quando declinatur à regula vel mensura artis: sicut si Medicus contra regulas artis det potionem, quæ loco sanitatis causet maiorem ægritudinem, est peccatum artis. Et si faber lignarius in scindendo deficiat à regula vel excedat, est peccatum artis. Et sic declinare à regula in operatione, est propria ratio peccati. *Peccatū morale quid.* & applicando ad mores: Peccatum nihil aliud est, quàm actus humanus deformis regulæ suæ: regula autē immediata humanorum actuum est ratio siue dictamē prudentiale: regula mediata est lex humana vel diuina, cui ratio particulis debet conformari, aliàs non esset dictamen *Lib. 22. contra Faust.* prudentiale. D. Aug. peccatum definiens dicit: Peccatum est dictum vel factum vel concupitum contra legem Dei. *1. 2. q. 71. art. 6.* Et quia affirmatio & negatio reducuntur ad idem genus: & sicut affirmationi opponitur negatio, ita negationi affirmatio: sequitur quòd sicut agere, dicere, cōcupiscere contra legem Dei, est peccatum, quia opponitur præcepto negatiuo: sic non facere, non dicere, est peccatum: quia opponitur præcepto affirmatiuo. Et sic cōpleta definitio peccati talis est: Peccatum est factum vel omissum, dictum vel omissum, concupitum vel omissum, contra legem Dei. Breuius tamen sic definitur: Peccatum est actus humanus vel omissio contra legem Dei. Ex præmissis patet, quòd in omni peccato actuali sunt duo, scilicet materiale & formale. Materiale est actus, formale est deordinatio & deformitas siue priuatio ordinis & cōformitatis actus ad suam regulam.

Ver. 1. *De diuisione peccatorum.*

B *1. 2. q. 72. art. 1.* Peccatum primò diuiditur in peccatum actuale, & in peccatum originale. Peccatum actuale multipliciter diuidi solet: Vno modo per obiecta, & sic diuiditur in peccatum in Deum, in proximum, & in seipsum, quemadmodum & virtutes, cùm actus distinguantur per obiecta: vt dicitur 2. de Anima. Ex obiectis multiplex oritur diuisio: Vna est ex parte finis, qui est obiectum voluntatis. & sic *31. Moral.* diuidit D. Gregor. dicens quòd septem vitiorum capitalium quinque sunt spiritualia, & duo carnalia. Quia cùm peccatum consistat in appetitu inordinato alicuius boni, & per consequens eo habito delectatur, & duplex sit delectatio: Vna, quæ consummatur in sola apprehensione: & alia corporalis, quæ in ipso tactu corporis perficitur, quæ potest dici delectatio carnis. Ideò illa peccata quæ perficiuntur in delectatione spirituali, dicuntur spiritualia, vt superbia & inuidia. Et quæ in delectatione carnali, carnalia: sicut gula, & luxuria. Et cùm Apostol. dicit, Manifesta *Galat. 5.* sunt opera carnis, inter quæ ponit auaritiā & iniustitiam: accipit carnem, non pro delectatione, sed pro homine, qui cùm secundum se viuit, secundum carnem viuere dicitur, vt D. Augustin. dicit. Et eodem modo accepit cùm dixit, *14. de Ci. Dei.* Si secundum carnem vixeritis, moriemini. Et quanuis dicat, Omne peccatū quod fecerit homo, extra corpus suum *Rom. 8.* est. Qui autem fornicatur, in corpus suum peccat. Et sic *1. Cor. 6.* videatur dicere solam fornicationem esse peccatum carnale: Quia non excipiendo, sed specificando hoc dixit. Nam sicut Glos. ibidem dicit, Specialiter in fornicationis peccato anima seruit corpori, ita vt in illo momento nihil aliud cogitare homini liceat. Delectatio autem gulæ licet sit carnalis, non tamen absorbet rationem, sicut fornicatio. Vel potest dici quòd in fornicatione sit iniuria corpori, dum inordinatè maculatur: & ideò per hoc solum peccatum dicitur homo in suum corpus peccare. Alia diuisio peccati est per superabundantiam, & per defectum, quæ contrariantur. Contrarietas autem est secundum formam à qua species denominatur, vt dicitur 10. Metha. Et sic prodigalitas & illiberalitas distinguuntur specie, licet idem possit esse prodigus & illiberalis secundum diuersa: Quia cùm species peccati non attendatur ex parte inordinationis, quæ est præter intentionem agentis: sed magis ex parte ipsius actus secundum quod terminatur ad obiectum, in quod terminatur intentio peccantis: ideò vbicunque occurrit diuersum motiuum inclinans intentionem ad peccandū, est ibi diuersa species peccati. vnde dicunt Doctores quòd cuilibet virtuti opponuntur duo vitia specie distincta. Et licet magis & minus nō sit causa diuersitatis speciei in naturalibus, tamen benè in moralibus, Quia consequuntur diuersa motiua specie distincta. Nec obstat quòd dicere minus & magis falsum non differant specie: quia non variant intentionem, quæ est occultandi verum. Si autem varient, vt in iactatore, qui superexcedit dicendo falsum, quærens gloriam: & deceptore, qui per huiusmodi falsum diminuit debiti solutionem, differunt specie: vnde & quædam falsæ opiniones sunt sibi inuicem contrariæ. Et quia aliquando contingit quòd corruptiones diuersarum circunstantiarum proueniunnt à diuersis motiuis ad peccandum, quæ sunt finis & obiectum, puta quòd aliquis præproperè comedat, contingere potest ex hoc quòd non potest ferre dilationem cibi, propter consumptionem humiditatis. Quòd verò appetat immoderatum cibum, contingit propter virtutem naturæ potentem ad conuertendum multum cibum. Quòd autem appetat cibos delitiosos, contingit propter appetitum delectationis, quæ est in cibis. Ideò in talibus diuersarum circunstantiarum corruptiones inducunt diuersas peccati species. Si verò sit idem motiuum, sicut illiberalis ab eodem motiuo mouetur, quòd accipiat quando non oportet, & plusquam oportet, & similiter de aliis. hoc enim facit propter inordinatum appetitum pecuniæ congregandæ: corruptiones illarum non diuersificant species peccatorum, sed pertinent ad vnam & eandem speciem. Alia diuisio pecca- *Diuisio peccatorum per gradus.* torum est per gradus: sicut in arte ædificatoria collocatio fundamēti est primus gradus, erectio parietis est alius gradus siue species incompleta: ædificatio autem completa est, quando omnia requisita sunt apposita: sic in peccatis. Vnde D. Hieronymus super Ezechiëlem dicit: Tria sunt generalia delicta, quibus humanum subiacet genus: aut enim cogitatione, aut sermone, aut opere peccamus. Cogitatio est quasi fundatio peccati in corde. Secundus gradus siue secunda species incompleta est in ore, secundum quod homo faciliter prorumpit ad manifestationem conceptuum cordis. Tertius gradus est in consummatione operis: licet hæc tria pertineant ad eandem peccati speciem, cùm ab eodem motiuo procedat. Iracundus enim ex hoc quòd appetit vindictam, primò turbatur in corde, secundò in verba cōtumeliosa prorumpit, tertiò procedit ad facta iniuriosa. Idem patet in luxuria & aliis peccatis operis, quādo simul cum opere cōiunguntur; sed quando quodlibet illorum per se inuenitur, distin-

distinguitur ab aliis: sicut pars motus non distinguitur à motu quando est continuus, sed solum quando motus sistit in medio. Nec per illam inchoationē peccati in corde sequitur quin peccatum cordis sit cōpletum in specie sua: *Sapien.1.* quia Sapiēs dicit, Peruersæ cogitationes separāt à Deo, & *Mat.15.* Christus De corde exeunt cogitationes malę, quæ coinquinant hominem. *4.Dia.* Sed peccatum non est adeò completum, sicut quādo manifestatur per verba vel facta. Diuus Greg. addit quartū gradum, scilicet, cum cōsuetudine roboratur: & quintū, cum vsq; ad prę̄sumptionē diuinæ misericordiæ, vel desperationē homo procedit. Alia diuisio peccati est, in peccatum cōmissionis & omissionis & hæc non est diuisio formalis, siue per differentias formales, quæ attenditur in ordine ad diuersos fines, cùm in eadem specie peccati inueniatur commissio & omissio: sed per differentias materiales, quæ attenditur secundum naturalem speciem actuum. Ideo inueniūtur actus specie differentes materialiter, qui sunt formaliter in eadem specie peccati: quia ad idē ordinātur. Sicut ad eandē speciem homicidij pertinet iugulatio, lapidatio, decapitatio, quanuis actus sint differentes specie naturæ. Sic peccatum omissionis & commissionis differunt specie materialiter, largè loquendo de specie, secūdum quod negatio & priuatio speciē habere possunt. Non tamē formaliter, quia ex eodem motiuo procedit, quòd auarus rapiat aliena, & non restituat rapta, scilicet, ex inordinato appetitu pecuniarum. Similiter gulosus ad satisfaciēdum delectationi, superflua comedit, & debita ieiunia prætermittit. Semper enim in rebus negatio & priuatio fundātur in aliqua affirmatione, quæ est quodāmodo causa eius. Vnde etiam in rebus naturalibus eiusdem rationis est, quòd ignis calefaciat, & quòd nō infrigidet. Et licet peccatū cōmissionis & omissionis sint contra diuersa præcepta: non tamen sequitur quòd differāt specie formali. Quia peccata nō diuersificātur specie, secundum præcepta legis, eò quòd non accipiāt speciem ab auersione, sed à conuersione. Alia est diuisio *Peccatorum aliud mortale aliud veniale.* peccati, per effectus, siue secundum reatum & obligationem pœnæ. Et sic diuiditur in mortale, & veniale: quæ aliquando inueniuntur circa idem obiectum. Hæc diuisio non est per diuersas differentias constituentes species diuersas, sicut hæc: Animalium aliud rationale, aliud irrationale. Nunquam enim id quòd est per accidens (vt reatus pœnæ, qui est præter intentionem peccantis) constituit speciem, vt dicitur in.2.Physi. Sed hæc diuisio est per differentias consequentes diuersas inordinationes, quæ complent rationem peccati. & sic per accidens: ideo non constituit diuersas species essentiales peccati. Duplex autem est inordinatio: Vna est per substractionem principij ordinis, siue inordinatio à fine vltimo. quando fit contra præceptum. Alia est deordinatio, qua saluo principio ordinis, ad finem vltimum fit deordinatio, circa media & præter finem, sed non contra præceptum. Sicut in corpore animalis quandoq; inordinatio procedat vsque ad destructionem principij vitalis, quod est calor naturalis, qui si sit semel extinctus, est irreparabilis per naturam. & hæc deordinatio dicitur mors. Quandoque verò fit deordinatio in humoribus, saluo tamen principio vitę: & tunc dicitur ægritudo, quæ est reparabilis. Sic ad propositum: Principium totius ordinis in moralibus est finis vltimus. Vnde quando anima per peccatum venit vsque ad auersionem ab vltimo fine, scilicet Deo, cui vnimur per charitatem, quæ est ignis supernaturalis, iuxta illud: Ignem veni mittere in terram: tunc lapsus est irreparabilis natu- *Luc.12.* raliter. Ideo dicitur peccatum mortale. Quando verò fit deordinatio citra auersionem à Deo, & circa media, deordinatio reparari potest. & dicitur peccatum veniale, quod *Peccatum mortale & veniale aliquādo sunt eiusdem speciei.* non meretur interminabilem pœnam. Et licet peccatum veniale & mortale in infinitum distent quantum ad auersionem, nō tamen quantū ad conuersionē, per quā respicit obiectū, à quo habet speciē. Ideo nihil prohibet in eadem specie inueniri mortale & veniale. motus enim secundò primus in specie adulterij est peccatum veniale: & motus tertiò primus est peccatum mortale. Idem de mendacio officioso & pernicioso. Alia diuisio peccati sumi potest ex parte causæ: & sic aliud est peccatum ex ignorantia, aliud ex infirmitate, aliud ex malitia. de quibus dicetur inferius.

Ver. 2. *De causis peccatorum.*

QVum omne quòd fit habeat causam (vnde Iob. Nil in terra sine causa fit) & peccatum fiat, sequitur quod habeat causam per se sicut & quilibet alius actus. Et quanuis peccatū omissionis nō videatur habere actum & per consequens neque causam: habet tamen pro causa actum remotum. Quia (vt Philosophus dicit) Si aliquid quandoque mouetur, & quandoque non mouetur, oportet assignare causam. Eadem ratione si aliquis non agit quando agere debet, oportet assignare causam. Quæ si sit totaliter intrinseca, non habet rationem peccati: sicut si quis à lapide cadente læsus, impeditur ne ad Ecclesiam vadat, non peccat: sed tunc omissio imputatur ad peccatum, quando habet causam intrinsecam, nō quamcunque: sed voluntariam. Quia si impediretur à causa intrinseca non voluntaria, puta febre aut alia infirmitate, eadem esset ratio, sicut de causa extrinseca. Oportet ergo quòd omnis omissio culpabilis sit ab aliquo actu voluntario, aliquando tamen est de per se, vt cùm antè vult ire ad Ecclesiam. Aliquando per accidens, scilicet, quando nimis vigilauit, occupando se in aliis. Et si merè omissiuè peccet in actu præcepti subitò facti, reducitur ad actum quo voluit experiri libertatē, & vt in pluribus sequitur illum actum, licet non semper: & quia negatio cognoscitur per affirmationem, & priuatio per habitum. idem dicendum est de peccato omissionis, sicut de peccato commissionis.

C 1.2.q.75. art.1. Iob.5. De Malo.q. 2.art.1. 8.Phys.

Ver.3. *De causis interioribus peccatorum.*

CAusæ peccatorum sunt duplices: quædam sunt interiores, quædam exteriores. Causæ interiores sunt voluntas, intellectus, & appetitus sensitiuus. Inter has prima principalis, & immediata est voluntas libera. Quia (vt D. August. dicit) Nulla alia re fit anima hominis serua libidinis, nisi propria voluntate: quæ solum à duobus moueri potest, scilicet ab obiecto: & sic dicitur, quod appetibile apprehensum mouet appetitum, nō tamen ex necessitate. Aliò modo ab eo quod interius inclinat voluntatem ad volendum actum peccati. Hoc autem non potest esse Deus, cùm Deus non possit esse causa peccati. Nec alia causa potest ei illabi, hoc est immediatè & effectiuè mouere & operari in ea, sed solū ipsamet in peccatis: sequitur quòd ipsa voluntas est causa immediata & principalis peccati. Peccatū enim (vt D. Aug. dicit) est adeò voluntariū, quòd si nō fuerit voluntariū, nō est peccatū. & D. Ambr. dicit, Non est cui nostrā ascribamus erumnā. Vnde sicut actus aliarum potentiarum denominantur libri à libertate voluntatis, quæ essentialiter est libera: sic etiam actus denominātur deordinati & culpabiles siue peccata, à deordinatione voluntatis, quæ ex industria peccare potest, iuxta illud Iob: Qui de industria recesserunt à Deo, & vias eius intelligere noluerunt. & D. Augustin. dicit, Quòd cùm furaretur poma, non ipsa poma, sed defectum suum amabat: licet nō per se primò, sed secundò, vel vt morem aliis gereret, & vt experientiam alicuius, scilicet, illiciti haberet. Sed scienter amare malum, est ex malitia peccare. Notandum tamen quòd voluntas naturaliter inclinatur ad bonum rationis, tanquam in obiectum proprium. Quòd autem ab illo declinet, necesse est cōtingere ex corruptione, vel deordinatione, aut defectu in aliquo principiorum ipsius hominis. Sic etiam in actionibus rerum naturalium peccatum inuenitur. Principia autem humanorum actuum sunt voluntas, intellectus, & appetitus sensitiuus. Cùm peccatum prouenit ex defectu intellectus, dicitur peccatum ex ignorātia: cùm autem ex defectu & deordinatione appetitus sensitiui, dicitur peccatum ex infirmitate: cùm autem ex deordinatione voluntatis, dicitur peccatum ex malitia. Voluntas autem in se dicitur deordinata, quando magis amat minus bonū quàm maius, quod naturali ordine est præferēdum minori bono: quia ex tali amore cōnsequens est quòd aliquis ex consequenti scienter eligat pati detrimentum in maiori bono minus, amato, quod tamen debet plus amare. Ideò quando voluntas scienter vult pati dispendium in aliquo spirituali bono, vt potiatur temporali, dicitur ex industria & malitia peccare, quasi scienter malum eligēs. Et quāuis D. Dion. dicat, quòd nullus intendens in malum operatur: non tamen sequitur quòd non scienter malum eligat, licet non

A 1.2.q.75. art.2. de Malo.q. 2.art.1. In.3.de li. arb. 1.2.q.80. art.1. Iob.34. In lib.cōfess. 1.2.q.78 art.1. De Malo.q. 3.art.12. In.4.de diui.No.

primò & principaliter: vult tamen & intendit malum ex consequenti, dum non refugit incurrere malum, ad hoc vt fruatur bono concupito. Cùm autem voluntas alicuius fertur in aliquod malum, si illud sit improuisum & ignoratum, non est volitum, nisi per accidens: sicut cùm quis ex ignorantia vel ex passione peccat. Sed si illud malum coniunctum sit scitum, iam illud malum est volitum ex consequenti & secundario, & non per accidens. Et sic differentia est inter volitum per accidens, & ex consequẽti. Per illud autem dictum, Omnis malus ignorans, nõluit dicere Philosophus, quòd omne peccatum esset ex ignorantia mali & detrimenti coniũcti: sed intellexit de ignorantia prauæ dispositionis, siue de iudicio erroneo: quia omnis malè agens, errat, iuxta illud Salomonis: Errant qui operantur malum, iudicando illud esse faciendum, quod fieri non debet. Cum tali tamen iudicio erroneo, stat cognitio mali & detrimenti coniuncti. Et quia quicunque ex habitu vitioso operatur, scienter eligit malum spirituale, vt adipiscatur bonum quod est ei conueniẽs secundũ habitũ vitiosum, qui dicitur malitia, sicut habitus virtutis bonitas: ideò qui peccat ex habitu vitioso, peccat ex malitia. Nõ tamen quicunq; peccat ex malitia, peccat ex habitu: quia absq; habitu potest quis sciẽter ex cõsequenti malũ eligere, per remotionẽ alicuius prohibẽtis: vt si aliquis desperet, absque freno peccabit. Et sic peccatum ex malitia semper presupponit in homine aliquam deordinationem. Et quia peccatum ex malitia est contra bonitatem, quę attribuitur Spiritui sancto: ideo peccatum ex malitia dicitur peccatum in Spiritum sanctum, vt dictum est. Nec oportet quòd quicunque scienter & de industria peccat venialiter, dicatur peccare ex malitia: quia ibi potest accipi malitia pro habitu, qui opponitur virtuti, quæ est bona qualitas mentis. Peccatum autem veniale non contrariatur virtuti. Et quamuis secundum Damasce. Omne peccatum sit ex electione: tamen cùm principium illius est passio vel ignorantia, non dicitur quis ex electione peccare, licet eligens peccet. Peccatum ex malitia est multò grauius, quàm ex infirmitate vel ignorantia: quia hæc inclinãt ad misericordiam Dei, iuxta illud Psalm. Misertus est dominus omnibus timentibus se, quoniam ipse cognouit figmentum nostrum. Peccatum verò ex industria prouocat Deum ad puniendum, secũdum illud Iob: Quasi impios percussit eos in loco videntium, qui quasi de industria recesserũt ab eo. Sed punitio & pœna nõ augetur, nisi propter grauitatem culpæ: Igitur. Quod etiam ex tribus apparere potest: Primò, quia est magis voluntarium, & magis pertinet ad voluntatem, cùm sit actus eius & ex seipsa moueatur in malum. Quantò enim actus peccati est magis proprius voluntati, tantò est grauius peccatum, cæteris paribus. Secundò, quia passio quæ inclinat voluntatem ad peccatum, citò transit: & sic homo citò redit ad bonum propositum. Sed habitus quo homo peccat ex malitia, est permanens. Vnde Philosophus comparat intemperatum, qui peccat ex habitu infirmo, qui continua febre laborat: incontinentem autem qui peccat ex passione, comparat ei qui laborat febre interpolata. Tertiò, qui ex malitia peccat, est indispositus circa finem, qui est principium in agibilibus. Ideo sicut qui errat circa principium in speculabilibus, periculosissimè errat, & non potest reuocari: sicut ille qui errat circa cõclusiones. Sic in agibilibus, qui errat circa finem, periculosissimè errat, & nõ potest reduci: sicut qui errat circa media, seruato ordine finis, potest reduci per finem. Ideo valdè timẽdum est incidere in malam consuetudinem, quæ ducit in contemptum & desperationem. Vnde D. Chryso. Infelix cõsuetudo peccandi. Nam quantò magis peccat, tantò minus intelligit. D. Augustin. Difficile surgit, quem moles malæ consuetudinis premit. & alibi, Peccatum consuetudine vilescit, & quasi nullum sit, putrescit. Datur similitudo de auibus in campanili, quæ primò timent & fugiunt ad sonitum campanarum: deinde non tantum, postmodum securæ sunt & stercorizant super eas. Idem de formidinibus seminalium. Sic proba mulier cùm primò adulterat, palpitat, secundò non tantum, paulatim amittit timorem, finaliter iactat se & gloriatur. Ideò Christus tot ceremonias seruauit in resuscitatione Lazari, eò quòd quatriduanus fætebat, & lapide coopertus erat: repræsentabat

Prouer.14. — *1.2.q.78. art.2.* — *Ex malitia quis peccare dicatur.* — *c.10.§.6. Ver.1.* — *1.2.q.78. art.4. De Malo.q.3.art.13.* — *Iob.34.* — *Peccatū ex malitia triplici ratione est grauius quā ex ignorantia et infirmitate.* — *7.Ethic.* — *Quàm periculosum sit incidere in malam consuetudinem*

enim peccatores consuetudinarios. Secunda causa peccati interior est intellectus, qui propter ignorantiam non dirigit voluntatem. Vnde ignorantia dicitur causa peccati, sicut remouens prohibens: quia est priuatio scientiæ perficientis rationem, & prohibentis actum peccati. & quia de ea suprà dictum est, ad vltiora procedamus. Tertia causa peccati interior est appetus sensitiuus, non secundum se, sed secundum passiones deordinatas, quæ trahunt & alliciunt voluntatẽ ad illicita, iuxta illud Iaco.1. Vnusquisq; tentatur, à concupiscentia sua abstractus & illectus. & Dan.13. Concupiscentia peruertit cor tuum, non quidem effectiuè & directè (quia sic solus Deus potest mouere voluntatem, vt dictum est) sed indirectè: & hoc dupliciter: Vno modo secundum quandam abstractionem, quia cũ omnes potentiæ radicentur in vna essentia animæ, necesse est quod quando vna potentia intenditur in suo actu, alia remittatur, vel totaliter impediatur. Omnis enim virtus ad plura dispersa, fit minor in vnoquoq; illorum. Vnde dicitur communiter, Pluribus intẽtus, minor est ad singula sensus. Alio modo ex parte obiecti voluntatis, quod est bonum ratione apprehensum. Quia apprehensionem rationis & eius iudicium impedit propter vehementem & inordinatam apprehensionem imaginationis & ęstimationis, vt patet in amentibus. Sed manifestum est quòd apprehensio imaginationis & æstimatiuæ præcedit & sequitur passionem, & per consequens impedit iudicium rationis. Vnde videmus quòd homines in aliqua passione existentes, nõ faciliter auertũt imaginationem ab his quibus afficiuntur. Videmus etiam & ex sacris literis probatur, quòd quis potest facere contra sciẽtiam quam habet. Vnde Christus, Seruus sciens voluntatem domini & non faciens, plagis vapulabit multis. Et D. Iacobus, Scienti bonum & non facienti, peccatum est illi. Quia cùm ad agendũ homo dirigatur duplici scientia. s. vniuersali & singulari (Ratio enim consulens de agendis, vtitur syllogismo, in quo est propositio vniuersalis & singularis) sequitur quòd defectus vtriusq; scientiæ sufficiat ad hoc quòd impediatur rectitudo voluntatis & operationis: vt si sumat maiorẽ vel minorẽ falsam. Item potest aliquid sciri in habitu, quod in actu nõ consideratur, & hoc cõtingit ex defectu intentionis: quia nõ intendit (licet posset) propter aliquã occupationem exteriorem, vel aliquam infirmitatem, aut transmutationẽ corporalẽ: & hoc modo ille qui est in passione, nõ considerat in particulari, quod scit in vniuersali: quia per passionem talis consideratio impeditur, ac etiam per distractionẽ, & contrarietatẽ passionum plerunq; inclinat ad contrarium eius quod scientia vniuersalis ac etiã particularis habet. Ratio etiam per immutationem corporalem quodammodo ligatur, ne liberè in actum exeat: prout in somniis. Ebrietas etiam quadam naturali transmutatione facta ligat vsum rationis. Et quòd hoc contingat in passionibus, patet ex hoc quòd aliquando cùm passiones multum intẽduntur, homo totaliter amittit vsum rationis. Multi.n. propter excessum amoris & iræ in amentiam cõuersi sunt. Per hunc ergo modum passio trahit ad iudicandum in particulari contra scientiam, quam habet in vniuersali, & impedit quòd possit bene subsumere sub vniuersali. Et quemadmodum ebrius quandoque profert verba significantia profundas sentẽtias, quas mente iudicare non potest, ebrietate prohibente, ita in passione existens, etsi ore iudicet hoc non esse faciendum, interius tamen in animo sentit quòd sit faciendum vt habetur in.7. Ethic. Et quia impedimentũ quo anima impeditur à propria operatione, propter inordinationem partium ipsius, dicitur infirmitas, propter similitudinem ad infirmitatem corporalem: sequitur quòd peccatum ex passione dicitur & nominatur peccatũ ex infirmitate. Vnde Cicero passiones vocat ægritudines. Inter passiones autẽ amor sui vsq; ad cõtemptum Dei, facit ciuitatẽ Babylonis, ad quã pertinet quodlibet peccatum. & ratio est, quia propria & per se causa peccati accipienda est ex parte conuersionis ad commutabile bonum, cùm omnis actus peccati procedat ex inordinato appetitu alicuius boni temporalis & commutabilis. Quòd autem aliquis inordinatè appetat aliquod bonum temporale, procedit ex eo quòd inordinatè amat seipsum. & si amico aliquid inordinatè optat, hoc facit quia seipsum inordinatè amat: est enim amicus alter ipse.

1.2.q.78. de Malo.q.3.art.6. — *1.2.q.77. art.1. De Malo.q.2.art.9. 10.& 11.* — *1.2.q.77. art.2.* — *Luc.12. Iacob.4.* — *art.3.* — *In li.Tus.4. art.4.*

Peccatum

Peccatum ex paſſione dicitur ex concupiſcentia, eò quòd procedit ex amore ſui, quæ eſt prima paſſio appetitus cõcupiſcibilis, à qua omnes aliæ pendẽt, & ad eam ordinantur. Concupiſcentia, quæ eſt cauſa peccatorum, diuiditur à D. Ioanne in concupiſcentiam carnis, & cõcupiſcentiam oculorum, ac ſuperbiam vitę, propter quas totus mundus in maligno poſitus eſt. Concupiſcentia carnis verſatur circa corporis ſuſtentationem, & in diuidui ac ſpeciei conſeruationem: & ſic circa cibum, potum, ac venerea: & appetitus inordinatus circa ea dicitur concupiſcentia carnis. Concupiſcentia verò oculorum verſatur circa ea quę ſunt delectabilia ſecundum apprehẽſionem, quorum delectatio non perficitur in ipſo tactu carnis, ſed in apprehenſione imaginationis: & alio nomine vocatur concupiſcentia animalis, quæ verſatur circa pecunias, veſtes, & alia huiuſmodi. Appetitus inordinatus circa illa, dicitur concupiſcentia oculorum, quia viſus (cuius organa ſunt oculi) eſt inter alios ſenſus exteriores excellentior, & plures nobis rerum ſpecies demonſtrat, vt dicitur in ſecundo de anima, & .1. Metha. Et ideo nomen eius transfertur ad omnes alios ſenſus exteriores, ac etiam ad apprehenſiones interiores, vt D. Aug. ait. Paſſiones ſe habentes antecedenter ad actum peccati, intantum diminuunt peccatum, inquantum diminuunt voluntarium, cùm intãtum aliquid ſit peccatũ inquantum eſt voluntarium. Et ideo ſi totaliter tollant vſum rationis (vt in amentibus & furioſis) totaliter excuſant à peccato. & idem dicendum eſt in motibus primò primis, qui totaliter pręueniunt iudicium rationis, ſic quòd ratio nõ poteſt deliberare nec prohibere. Si verò nõ totaliter tollant, ſed ſolũmodo impediant plenum & perfectũ vſum rationis, vt in motibus ſecundò primis, excuſant à mortali. Si verò non impediant plenũ & perfectũ vſum rationis, (quia ratio poteſt cohibere, & paſſionẽ excludere ad alia diuertendo, vel ſaltem impedire ne ſuum conſequatur effectum: quia membra non applicantur niſi per conceſſum rationis) tunc nõ patet excuſatio à peccato mortali. Vnde Apo. dicit: Paſſiones peccatorum operantur in membris noſtris, ad fructificãdum morti, quod eſt proprium peccati mortalis. Diminuunt tamẽ de grauitate illius peccati. Et ſic excuſant à tanto, ſecundum quantitatem impedimenti quod præſtant. Et per hoc peccatum mortale ex paſſione poteſt aliquo modo dici veniale, quia habet in ſe cauſam veniæ, ſicut peccatum ex ignorantia. Paſſiones verò cõſequenter ſe habentes ad cõſenſum peccati, vel quia ſunt imperatæ à voluntate, vel ſecundũ quòd motus ſuperiorum virium (puta rationis & voluntatis) redundant in inferiores. Non enim poteſt volũtas intenſe operari in aliquid, quin excitetur aliqua paſſio in appetitu ſenſitiuo. Talis paſſio non diminuit peccatum, ſed auget vel potius eſt ſignum magnitudinis eius, inquantum, ſcilicet, demonſtrat intenſionem volũtatis ad actum peccati. Et ſic vera eſt ſequens maxima: Quantò quis maiori libidine vel concupiſcentia peccat, tantò grauius peccat. Notandum tamen quòd inter alias cauſas interiores inclinantes voluntatem ad peccandum, D. Greg. ſuper Ezec. ponit peccatum, dicens: Peccatum quod per pœnitentiam non deletur, mox ſuo pondere ad aliud trahit. & ſic peccatum eſt cauſa peccati: quia cũ peccatũ ſit actus, eo modo eſt cauſa peccati, quo vnus actus eſt cauſa alterius. quod contingit ſecundũ quatuor genera cauſarum. Primò per modum cauſæ efficientis vel mouentis per ſe vel per accidens: per ſe quidem, cùm vno actu peccati homo diſponitur ad hoc quòd in alium actum conſimilẽ exeat. Ex actibus enim cauſantur diſpoſitiones, & habitus inclinantes ad ſimiles actus. Per accidens verò, ſicut remouens prohibens. Cùm enim homo per vnum peccatũ amittit gratiã vel verecundiã, quæ retrahunt à peccato, ex hoc incidit in aliud peccatum: & ſic primũ peccatũ eſt cauſa ſecundi per accidens. Secundò in genere cauſæ materialis: quia vnum peccatum præparat alteri materiã, ſicut auaritia præparat materiam litigio, quod plerunque eſt de diuitiis congregatis. Tertiò genere cauſæ finalis, cùm quis committit ſimoniam propter finẽ ambitionis. Quartò in genere cauſæ formalis. quia cùm finis det formam in moralibus, ſequitur quòd vnum peccatum eſt cauſa formalis alterius: vt cùm furtum committitur propter fornicationẽ, eſt furtum materialiter, & formaliter fornicatio. Inter peccata autem quæ maximè ſunt cauſa aliorum, ſunt duo, ſcilicet, ſuperbia & cupiditas. Vnde Eccle. 10. dicitur: Initium omnis peccati ſuperbia, & Apoſto. Radix omnium malorum cupiditas. Ad cuius euidentiam ſciendum eſt primò quòd ſuperbia tripliciter accipitur: Vno modo vt ſignificat inordinatum appetitum propriæ excellentiæ. & ſic eſt ſpeciale peccatum. Alio modo inquantum importat quendam actualem contemptum Dei ad effectum, qui eſt non ſubiici eius præcepto. & ſic eſt generale. In omni enim peccato mortali inuenitur contemptus Dei. Tertio ſecundum quòd importat quandam inclinationem ad huiuſmodi contemptum ex corruptione naturæ. Quidã dicunt quòd ſuperbia tertio modo dicta, eſt initium omnis peccati, & differt à cupiditate: quia cupiditas reſpicit peccatũ, ratione conuerſionis ad bonum cõmutabile, ſed ſuperbia ex parte auerſionis, à qua incipit ratio mali. Sed quanuis hæc vera ſint, non ſunt tamen ſecundũ intentionem Sap. qui manifeſtè loquitur de ſuperbia, prout eſt inordinatus appetitus propriæ excellentiæ, vt patet per hoc quòd ſubdit: Sedes ducum ſuperborum deſtruxit Deus. & de hac materia loquitur in toto prædicto c. Et ideo dicendum eſt quòd ſuperbia ſecundum quod eſt ſpeciale vitiũ eſt initiũ omnis peccati. Conſiderandũ eſt enim quòd in actibus voluntariis (cuiuſmodi ſunt peccata) duplex ordo inuenitur. ſ. intentionis & executionis. In primo quidem ordine finis intentus habet rationẽ principij. Finis autem in omnibus bonis acquirendis, eſt vt homo per illa quandam perfectionem temporalẽ habeat, & ex hac parte ſuperbia eſt initium omnis peccati. Sed in ordine executionis id quod præbet opportunitatem adimplendi omnia deſideria peccati, quod habet rationem radicis, ſunt diuitiæ. Et ideo ex hac parte auaritia & cupiditas eſt radix omnium malorum. Secũdò notandũ eſt quòd cupiditas accipiter tripliciter: Vno modo vt eſt inordinatus appetitus diuitiarum: & ſic eſt ſpeciale peccatũ. Alio modo vt ſignificat inordinatũ appetitum cuiuſcunq; boni temporalis, & ſic eſt generale peccatum. Nam in omni peccato eſt inordinatus appetitus ad bonũ commutabile. Tertiò accipitur vt ſignificat quandã inclinationem naturæ corruptæ ad bona temporalia inordinatè appetenda. Et quia per diuitias acquirit homo facultatẽ perpetrandi quodcunque peccatum in ordine executionis: ideo dicitur radix omniũ malorum, ad ſimilitudinẽ radicis, quæ præſtat omnibus ramis arboris alimentum. Præter ſuperbiã & auaritiam ſunt quædam alia vitia, quæ D. Greg. dicit eſſe capitalia, ſcilicet luxuria, inuidia, gula, & acidia, quæ dicuntur Capitalia, nõ quòd pœna capitis puniantur, ſed quia ex eis alia vitia oriuntur. Non eſt tamen arbitrandum quòd omnia peccata, quæ dicuntur capitalia, ſint mortalia ex genere ſuo. Nã ſequeretur quod omne peccatũ gulæ & iræ eſſet mortale, quod conſtat eſſe falſum. Vnde nõ oportet quòd omnis inanis gloria ſit peccatũ mortale, vt dictum eſt cũ de ea ageretur. Sed dicitur vitium capitale, quod ex illo alia vitia oriantur, ſiue ſint venialia, ſiue mortalia. quanuis dici poſſit: quòd omne vitium capitale, reſpectu aliorum peccatorum mortalium, quæ ab eo procedunt, ſit mortale.

1. Ioan. 2. — *In. lib. de verbis do.* — *Paſſiones quando tollãt vel dimi nuãt & aggrauent peccatum.* — *Rom. 6.* — *Peccatũ eſt cauſa peccati ſecundũ quatuor genera cauſarum.* — *1.2.q.84. art.2.* — *1. Tim. 6.* — *Superbia triipliciter accipitur.* — *Cupiditas tripliciter accipitur.* — *31. Mora. de Malo. q. 9. art. 2. ad. 5.*

Ver.4. *De cauſis exterioribus peccatorum.*

A *1.2.q.75. art.3.*

Peccatum habere cauſam exteriorẽ ex ſacris literis conſtat. Vnde in lib. Num. dicitur: Nónne iſtæ ſunt, quæ ſeduxerunt filios Iſraël, & pręuaricari eos fecerũt Domino in peccato Phogor? & in li. Regum de Hieroboam dicitur: Peccauit, & peccare fecit Iſraël. Ad cuius euidentiã ſciendũ eſt quòd cùm voluntas ſit cauſa interior & eſſentialis perficiens peccatum, & ratio quãtum ad carentiam debitæ directionis, & appetitus ſenſitiuus inclinans, ſi aliquid extrinſecum ſit cauſa peccati, hoc eſt vel quia mouet immediatè voluntatem, vel rationem, vel appetitum ſenſitiuum. Voluntatem autem interius & immediatè nemo mouere poteſt, niſi Deus qui non eſt cauſa peccati, vt ſtatim dicetur. Relinquitur ergo quòd nihil poteſt eſſe exterius cauſa peccati, niſi inquantum mouet rationem vel appetitum ſenſitiuum, ſicut homo vel dæmon perſuadẽs peccatum. Sed quia neq; perſuaſio exterior in rebus agẽdis ex neceſſitate mouet rationem: neque etiam res exterius appoſitę, ex neceſſitate mouent appetitũ ſenſitiuum, ſed ſolum diſpoſitiuè, nec etiam appetitus ſenſitiuus mo-

Num. 31. *3. Reg. 14.*

uet ex necessitate voluntatem aut rationem: ideo licet aliquid exterius possit esse causa mouens ad peccandum, nō tamen potest sufficienter inducere ad peccatum. Sed causa sufficiens peccati & complens ipsum, est sola voluntas.

Ver.5. *De causa peccati ex parte Dei.*

B QVum peccatum sit actus voluntarius difformis suæ regulæ, consequens est quod si manus dolatoris esset regula eius, non posset peccare dolando, quia operaretur secundum suam regulam. & ideo Deus (qui est sua regula) peccare non potest, nec esse causa peccati. Quia qui est alteri causa peccati, peccat Vnde Apostolus, Digni sunt morte nō solum qui faciūt, sed etiam qui consentiunt facientibus. Præterea Sap. 11. dicitur, Nihil odisti eorum quæ fecisti. Sed Deus odit peccatum, iuxta illud, Odio est Deo impius & impietas eius: ergo Deus non potest esse causa peccati directè, nec etiam indirectè.

De malo.q. 3.art.1. & 1.2.q.79. art.1.
Rom.1.
Prouer.14.

Ad cuius euidentiam sciendum est quòd homo dupliciter potest esse causa peccati sui vel alterius: Vno modo directè, inclinando voluntatem suam vel alterius ad peccandum. Alio modo indirectè, cùm non retrahit alios à peccato, cùm potest & tenetur. Vnde Ezech.3. dicitur speculatori: Si nō dixeris impio, Morte morieris: sanguinem eius de manu tua requirā. Deus neutro modo potest esse causa peccati: quia non directè, cùm peccatum sit per recessum ab ordine qui est in Deum, sicut in finē. Deus autē, quantū est in se, omnia cōuertit & inclinat ad seipsum, sicut ad vltimū finē, vt D. Dion. dicit. Nec etiā indirectè, quia licet possit retrahere & impedire, nō tamē tenetur. Nemini enim est obligatus. Si ergo aliquibus non præbet auxilium, hoc facit secundum ordinem suæ sapientiæ & iustitiæ. Et cùm Apo. dicit, Tradidit eos Deus in reprobū sensum, intelligitur permissiuè, propter peccata præcedentia. Eodem modo Debet intelligi dictum à Domino spiritui mendacij, quo ad deceptionem prophetarum Achab. Egredere & fac, & præualebis, eodem modo intelligendi sunt alij passus, si qui inueniantur. Et cum Sapien. dicit: Creaturæ dei in odium factæ sunt, & in tentationem, &c. non intelligit hanc præpositionem (in) causaliter siue ad prouocandum homines in malum, sed consecutiuè: quia hoc consecutum est propter insipientiam hominum. Vnde subditur. Et in muscipulam pedibus insipientium, qui nō vtūtur creaturis vt decet. Nec propter hoc quòd Deus est causa liberi arbitrij, sequitur quòd sit causa peccati ab eo procedentis: quia illa maxima, (Quicquid est causa causæ, est causati) intelligitur quando effectus causæ mediæ subditur ordini causæ primæ. Tunc effectus reducitur in causam primam. Sed si effectus procedat ex causa media, secundum quod ipsa exit ordinem causæ primæ effectus non reducitur in causam primam. Sed si effectus procedat ex causa media, secundum quod ipsa exit ordinem causæ primæ, effectus non reducitur in causam primam, sicut cùm minister facit aliquid contra præceptum domini, nō reducitur ad dominum, nec attribuitur ei, cùm liberum arbitrium hominis vel angeli illud committat contra arbitrium Dei. Et si dicatur, Quicquid est causa alicuius, est causa eius quod conuenit ei secundum speciem: sicut si aliquis est causa Sortis, est causa hominis. Sed aliqui actus sunt ex specie mali: Igitur, &c. Dicendum quòd actus dicuntur mali ex specie, hoc est ex obiecto prohibito, & inquantum fiunt ab eo cui fit prohibitio. deformitas tamen non consequitur actum illum, prout est à Deo. Et licet nō repugnet Deo quòd sit causa mali pœnæ. Vnde Amos propheta dicit, Si est malum in ciuitate quod Deus non fecerit. quia malum pœnæ. licet opponatur bono ordinis, qui est in punitur, non tamen opponitur bono eius qui punitur, non tamen opponitur Deum, sicut malum culpæ. Et ideo malum culpæ directè opponitur bonitati diuinæ, & non malum pœnæ. Ideo non est similis ratio. Et quanuis Deus, qui est causa efficiens omnium rerum, & omne ens quodcunq; sit deriuetur à primo ente: & per consequens actus peccati, cùm sit res quædam: non tamen sequitur quòd Deus sit causa peccati, hoc est deformitatis. Et si dicatur, quicquid est causa alicuius, est causa illorum quæ ei necessario connectuntur & sine quibus esse non potest: vt homo qui non vult deformitatem peccati: quia tamen vult actum adulterij, ad quem sequitur deformitas, vult eam ex consequenti. Sic igitur Deus, &c. Dicēdum quod illa deformitas est annexa illi actui, inquantū procedit ab homine, cui data est lex & non inquantum procedit à Deo, qui posset si vellet, facere mulierē adulterantis, tamē nō tenetur. Præterea deformitas peccati nullo modo potest attribui Deo. Quemadmodum claudicatio, quæ est motus quidam, non attribuitur primo motori, sed homini habenti tibiam claudā seu nimis breuem: sed claudicatio, inquantum est motus attribuitur primo motori: inquantū verò est distortus siue vt claudicatio, non est à primo motore, qui non deficit, sed à tibia deficiente: Sic est de actu peccati, qui dicitur claudicatio spiritualis: qui quidem est à Deo, inquantum habet de entitate: inquātum verò deuiat à regula vel auertitur ab vltimo fine, non est à Deo, qui (vt dictum est) omnia conuertit in seipsum: sed est à libero arbitrio, qui non sequitur regulā rationis & diuinæ legis. Nec propter hoc quòd Deus dedit præcepta dedit occasionē peccandi: sed occasio accipitur ab eo qui non vult implere: quia dare occasionem peccandi, est facere aliquid minus rectum, ex quo per exemplum alij prouocentur ad peccandū. Difficultas est de peccato originali, eò quòd omne illud quod habet creatura in primo instanti sui esse, habeat à generante vel creante. Ideò D. Thomas dicit quòd angelus non potuit peccare in primo instanti, ne peccatum attribuatur Deo: sed anima in primo instanti suæ creationis est in peccato originali: igitur attribuitur Deo. Dicendū quòd aliud est de peccato actuali, aliud de peccato originali: quia originale in homine habet aliūdè cui attribuatur, & nō actuale. Nā cū infectio & destitutio siue priuatio iustitię originalis, quę inest materię, cui anima in primo instāti vnitur (ex qua vnione cōtrahit peccatū originale) procedat ex peccato Adæ: Ideo ipsi Adæ attribuitur: quia si anima extra corpus crearetur à Deo, non contraheret peccatum originale. Et quanuis anima ab ipso Deo vniatur corpori, & propter illam vnionem anima cōtrahat peccatum originale: Non tamen sequitur quòd Deus sit causa peccati originalis: quia illa vnio animæ ad corpus. inquantum est à Deo, non est causa originalis peccati. Nam si eadem anima vniretur alteri materiæ non infectæ, non contraheret peccatum originale. Ideo hoc prouenit non ex vnione, sed ex infectione materiæ, quæ processit ab Adam. Et licet Deus sciat materiam, cui anima vnienda est esse infectam, & possit præseruare, vt fecit in D. Virgine: nō sequitur quòd ei debeat attribui, cùm non teneatur immutare ordinem rerum, quem ipse instituit, scilicet quòd positis dispositionibus à generante creare: & infunderet animam. Ex prædictis apparet quòd nullo modo Deus est causa peccati, quo ad eius formale, siue quo ad deformitatem: licèt sit causa actus peccati quo ad materiale. Et quia secundum dialecticos terminus à parte subiecti positus, stat pro materiali, & à parte prædicati pro formali: Ideo hæc propositio, peccati Deus est causa, conceditur: quia sensus est Deus est causa actus peccati pro materiali, siue inquātum habet de entitate. Sed hæc propositio, Deus est causa peccati, negatur: quia sensus est, quòd Deus sit causa deformitatis actus peccati: quod est hæreticum. Eodem modo dici potest de his propositionibus, Excæcationis Deus est causa, & Deus est causa excæcationis. Quia prima est vera, iuxta illud Ezech. 6. Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua. & Rom. 9. Cuius vult miseretur, & quem vult indurat, scilicet, permissiuè. secunda est falsa. Ad cuius euidentiam sciendum est quòd induratio siue obduratio duo importat, quorum vnum est motus animi adhęrentis malo, & auersio à lumine diuinæ gratiæ: & quantum ad hoc Deus non est causa peccati. Aliud est subtractio gratiæ, ex qua sequitur quòd mens non illuminatur ad rectè videndum. Et quantum ad hoc peccator est causa, per peccatum ponens impedimentum. Sicut enim sol corporalis ex sua conditione illuminat omnes domos, nisi inueniat impedimentum: (& ideo ille qui claudit fenestram est causa obscuritatis & tenebrarum:) sic sol spiritualis ex sua liberalitate illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum: sed peccator per peccatum claudens fenestram est causa obscuritatis & tenebrarum siue excæcationis & obdurationis, & non Deus. alter tamen est in sole materiali, & aliter in Deo: quia sol corporalis agit necessitate naturæ, & non potest substrahere lumen: Deus autem non agit necessitate naturæ, sed liberè, & proprio iudicio lumen

Deus nō est causa peccati directè nec indirectè.
2.c.de di.no.
Rom.1.
3.Reg.vlt.
Sapien.14.
Malū culpæ opponitur bonitati dei & nō pœna
1.2.q.79. art.2.
de Malo.q. 3.art.2.
1.2.q.83. art.3.
1.2.q.79. art.3.
Induratio quid importat.
Ioan.1.

lumen gratiæ non immittit. & ideo non solùm peccator, sed etiam Deus est causa excæcationis & indurationis, quę distinguuntur secundum effectus gratiæ, quæ perficit intellectum dono & lumine sapientiæ, & amollit affectum igne charitatis. Et cum ad cognitionem intellectus maximè deseruiant duo sensus, scilicet, visus & auditus: quorum vnus deseruit intentioni, scilicet, visus, & alius disciplinæ, scilicet, auditus: ideo quantum ad visum ponitur excæcatio, & quantum ad auditum aggrauatio, & quantum ad affectum obduratio. Et sic ista tria idem significāt, sed differunt ratione. Licet excæcatio sequatur peccata: quia Deus pro vno peccato non excæcat, neque subtrahit specialia auxilia, quibus recuperatur gratia amissa, saltem dispositiuè. Et cùm peccatum ad duo ordinetur, scilicet
art. 4. ad damnationem per se, & ad sanationem per accidens,
Deus pro vno peccato nō excæcat. ex diuina misericordia & prouidentia, inquantum permittit aliquos cadere in peccatum, vt tādem peccatum suum agnoscentes, humilientur & conuertantur, vt habetur de lapsu Petri in c. considerandum. 50. dist. Tamen excæca-
Rom. 8. tio ex sui natura ordinatur ad damnationē eius qui excęcatur: propter quod ponitur effectus reprobationis. Verùm ex misericordia diuina ordinatur medicinaliter ad salutē eorum qui excęcātur. Sed hæc misericordia non omnibus impenditur, sed prædestinatis solùm, quibus omnia cooperantur in bonum. Ideo quantum ad quosdam excæcatio ordinatur ad sanationem, & quantum ad alios ad dānationem, vt D. Aug dicit. Et quanuis in enchiridio dicat
In lib. de quæst. euan. quòd Deus (cū sit summè bonus) nullo modo permitteret fieri aliquod malū, nisi posset ex quolibet malo elicere aliquod bonum: sic omnia mala quæ immittit aut permittit, ordinat in aliquod bonum. Non tamen semper in bonum eius in quo est malum, sed quandoque ad bonū alterius, vel etiam ad bonum vniuersi: sicut culpam tyrannorum ordinat in bonum martyrum: & pœnas damnatorum ordinat ad gloriam iustitiæ, & hoc modo culpā Adæ ad gloriam suæ misericordiæ. Vnde D. Gregor. hanc ordinationem considerans, exclamat: O felix culpa, quæ talem ac tantum meruit habere redemptorem. non quòd culpa sit felix aut bona: sed id ad quod ordinata fuit à Deo, scilicet, redemptio.

Ver. 6. *De causa peccati ex parte diaboli.*

A
1.2. q. 8. art. 1. de Malo. q. 3. art. 3.
Diabolus quibus modis est causa peccati.
Gen. 3. Mat. 4.

Qvanuis diabolus non possit esse directa & sufficiens causa peccati hominis (cùm non possit effectiuè & immediatè siue ex necessitate mouere eius voluntatem, quæ sola est sufficiens causa peccati, vt dictum est.) Potest tamen diabolus esse causa peccati hominis indirectè per modum persuadentis siue proponentis aliquod appetibile dupliciter: Primò exterius in aliqua sensibili specie apparendo: & ei sensibiliter loquendo, & peccatum persuadendo: prout apparuit Euæ in specie serpentis, & Christo in deserto, quem (secundum cōtemplatiuos) diabolus assumpsit corporaliter in sanctam ciuitatem, & in montem, &cæ Verum tamen propter debilitatem sensus humani, & calliditatem ac astutiam diaboli, non permittit ordinariè ipsum in specie sensibili apparere & tentare: licèt aliquando permittat aliquibus Necromanticis & mulieribus propter infidelitatem earum, aliquando etiam propter malitiam, vt dicunt communiter doctores de Antichristo, cui dæmones famulabuntur in forma humana, consulentes & persuadentes multa mala, vt amplius infrà dicetur. Secundo potest diabolus esse indirecta causa peccati, interius suggerendo: nō tamen imprimendo aliquid in intellectu, sed solùm circa phantasiam & appetitum sensitiuum. Circa phantasiam quidē, nō formando nouas species sensibiles in ea, quia excedit facultatem eius: licet enim possit semina colligere, quæ adhibet quibusdā affe-
Exod. 7. ctibus faciendis, vt patet de Magis Pharaonis, qui virgas
3. de Tri. arte dæmonis conuerterunt in serpentes: sed (vt D. Augu. dicit) nihil possunt facere, nisi virtute corporalium seminum. Vnde diabolus non posset facere quòd cæcus natus imaginaretur colores: potest tamen species sensibiles sensatas pręsentare phātasię, & illā excitare, ac in actum reducere per illas, & easdem obiicere intellectui cum earum iudiciis & collatione ac particulari ratiocinatione, de qua dictum est cū de phantasia & imaginatione ageretur. Quia cùm natura corporalis obediat naturæ spirituali, quo ad motum localē: sequitur quòd diabolus potest causare omnia quæ ex motu locali corporū inferiorū prouenire possunt, nisi impediatur à Deo. Similiter potest appetitum sensitiuum concitare ad aliquas passiones, secundum aliquem determinatum motum cordis & spirituum: ex hoc enim quòd aliquæ passiones concitantur in appetitu sensitiuo, sequitur quòd motus & intentio sensibilis prædicto modo adducta ad phantasiā, ab homine magis percipiatur. Quia (vt Philosophus dicit) Amantes modica simi- In lib. de. som. et vigi.
litudine in apprehensione rei amatæ mouentur. Licèt autem diabolus possit prædictas passiones appetitus, & apprehensiones imaginationis & phantasiæ intendere, sic quòd si à Deo permittatur, intellectus & ratio totaliter ligabitur, vt apparet in arreptitiis. (Quia id per motū excessiuum naturaliter fieri potest, vt videmus in amentibus & 1.2. q. 80.
furiosis.) Nunquā tamen potest necessitare ad peccandū: art. 3.
quia cùm ratio est ligata, quicquid homo agit, non imputatur ad culpam. Si vero sit libera, ex ea parte qua libera de malo. q. 3. art. 4.
est, potest resistere. Vnde D Petrus, Cui resistite fortes in fide, & D. Iacobus, Resistite diabolo, & fugiet à vobis. Notandum tamen quòd licet diabolus possit dici aliquo modo causa occasionalis omniū peccatorum nostrorum, 1. Pet. 5.
inquantum induxit primum hominem ad peccandum, ex Iaco. 4.
cuius peccato intantum vitiata est humana natura, quòd 1.2. q. 80.
omnes ad peccandum proni sumus: sicut diceretur causa art. 4.
combustionis ignorum, qui ligna siccaret: non tamen est directa causa omnium peccatorum humanorū, ita quòd singula persuadeat: nō enim omnia peccata cōmittuntur instigante diabolo. Vnde in libro de Ecclesiasticis dogmatibus dicitur: Non omnes cogitationes nostrę malę à diabolo excitātur, sed aliquoties ex nostri arbitrij motu emergunt. Quod Origines probat ex hoc quòd etiam si diabolus nō esset, homines haberent appetitum ciborum & venereorum & similium, qui posset esse inordinatus, & peccatum. Si quę tamen peccata absque diaboli instinctu perpetrantur, per ea homines fiunt filij diaboli, inquantum ipsum imitantur, iuxta illud Christi, Vos ex patre dialolo estis: non est tamen aliquod peccatum, quod non aliquando ex diaboli suggestione prouenire possit.

Ver. 7. *De causa peccatorum ex parte hominis.*

Homo potest esse causa peccati alterius hominis, non interius suggerendo vt diabolus: sed exterius consu- B
lendo, proponendo, persuadendo, imperando. Non est tamen directa & sufficiens causa peccati, cùm non ex necessitate moueat voluntatem: licet sit causa indirecta. & ideò in præmissis peccat mortaliter. Vnde Aposto. Digni sunt morte non solum qui faciunt, sed & qui consentiunt facientibus.

Ver. 8. *De comparatione peccatorum adinuicem.*

Vitia siue peccata non esse omnia cōnexa (prout virtutes) eorum contrarietas ostendit: sunt enim aliqua C
peccata sibi inuicem contraria, vt prodigalitas & illibera- 1.2. q. 73.
litas. Nec est eadē ratio de vitiis & virtutibus, cùm inten- art. 1.
tio virtuosi sit in omnibus sequi regulam rationis, à qua omnes virtutes pendēt. Ideò omnium virtutum intentio in idem tendit. Sed intētio peccātis nō est vt recedat ab eo quod est secundum rationem, sed potius quòd tendat in aliquod bonum appetibile & quia bona appetibilia sunt diuersa, nullam connexionem habentia: Igitur, &cæ Nec obstat quod dicitur Iacob. 2. Qui totam legem seruauerit, offendat autem in vno, factus est omnium reus: quia illud intelligitur ex parte auersionis: in quolibet enim peccato incurritur reatus pœnæ æternæ, & priuatio diuinæ visionis, in quo omnia peccata mortalia conueniunt. Nō tamen sequitur quin ex parte conuersionis sint diuersa, & per consequens maiori reatu pœnæ sensibilis sit obnoxius qui plura peccata committit, ac etiam propter multiplicationem auersionis maiori pœna damni & vermis astringatur. Ex hoc tamen nō sequitur quòd per quodlibet peccatum mortale omnes virtutes corrumpantur vel auferentur, sed solùm infusæ, dempta fide, & spe, vt dictum est cùm de eis ageretur. Nō tamen acquisitæ, nisi per multiplicationem actuum oppositorum. Peccata non esse paria constat ex hoc quod Christus dixit Pilato. Qui tradidit De Malo. q.
me tibi, maius peccatum habet. Licet enim virtutes sint 2. ar. 9.
æquales, non quantitate, sed proportione & dependentia Ioan. 9.
à pru-

à prudentia: vna tamen præcedit aliam dignitate, secundum suam speciem. Et sic vnus homo potest esse virtuosior & peior alio. Et quanuis virtutes essent pares & æquales, non est eadem ratio de vitiis, cùm non sint connexa, vt dictum est. Licet enim in aliquo peccato tollatur debita commensuratio rationis: non tamen totaliter tollitur ordo rationis. alioqui (vt dicitur in. 4. Ethic.) Malum si integrum sit: destruit seipsum. Ideo qui transgreditur præscriptam lineam à iudice, quãtumcunque magis procedat, non magis peccat: quia hoc respicit auersionem: & inter auersiones vna non est maior alia secundum se & ex parte obiecti: licet bene ex parte cõuersionis, ex diuersitate eorum quibus peccatum aggrauatur. Nec obstat quòd peccatum est mors animæ, & vna mors corporis non est maior alia: quia peccatum non est essentialiter mors animæ, cum consistat in actu deformi. & sic non dicit puram priuationem, sicut mors, quæ spiritualiter accepta, dicit solam priuationem gratiæ. Et quanuis vnum infinitum nõ sit maius alio, & omne peccatum mortale sit infinitum, quia contra bonum infinitum. non tamen sequitur quòd vnum peccatum non sit maius alio ex parte conuersionis ad quam etiam sequitur grauitas auersionis. Et licet ex auersione, actus humani dicãtur peccata: vna tamen auersio dicitur maior altera, non secundum se & inquantum priuatio, sed inquantum habet actum conuersionis detestabiliorem & magis prohibitum.

Vna auersio quomodo est maior altera

Ver. 9. *De grauitate peccatorum.*

D Peccatorum prima grauitas attẽditur ex obiecto: quia quantò obiectum habet maiorem deordinationem siue deformitatem, tantò peccatum est grauius. Ideo peccata quæ sunt directè contra Deum, sunt grauiora his quæ sunt contra seipsum, & illa his quæ contra proximum. Et inter ea, illa quæ magis repugnant regulæ siue commensurationi rationis, vt homicidium furto, &cæt. Et cùm virtutes speciem & nobilitatem habeant ex obiecto, sequitur quòd grauitas peccatorum attenditur secundum dignitatem virtutum, quibus peccata opponũtur. Et sic illa peccata dicuntur grauiora cæteris paribus, quæ dignioribus virtutibus opponuntur. Alia grauitas peccatorum attenditur penes finem, qui est obiectum voluntatis: quia quantò finis est nobilior, tantò peccatum contra illum est grauius. Ideo. D. Greg. ait: Peccata carnalia sunt leuioris culpæ cæteris paribus, & maioris infamiæ spiritualibus, triplici ratione: Prima est ex parte subiecti: quia licet peccatum carnale sit maioris adhæsionis, quàm spirituale peccatum: tamen spirituale plus habet de auersione, à qua culpa denominatur. Secunda ex parte eius in quem peccatur. Nam peccatum carnale, inquantum huiusmodi, est in corpus proprium, quòd est minus diligendum quàm Deus & proximus, contra quos sunt peccata spiritualia, Tertia ratio ex parte motiui: quia peccata carnalia habẽt maius impulsiuum (quod diminuit peccatũ) quàm spiritualia. Nec obstat quod Salomon ait: Nõ grandis est culpa cùm quis furatus fuerit: qui autem adulter est propter cordis inopiam, perdet animam suam: quia adulterium non solum est peccatum carnale pertinens ad luxuriam, sed etiam spirituale, & pertinet ad iniustitiam. & sic potest reduci ad auaritiam. Vnde Glos. super illud Ephe. 5. Omnis fornicator, & immundus, aut auarus, &c. dicit: Grauius est adulterium quàm furtum, quantò homini charior est vxor, quàm res possesia, & in lege euangelica est sacrilegium, quia contra sacramentum: & sic nõ sunt cætera paria: Non obstat pariter quod D. Aug. super Leuit. dicit, quòd diabolus maximè gaudet de peccato luxuriæ: quia non eò quòd sit maioris culpæ, sed maioris adhæsionis, & eò quòd ad multa alia peccata inducit: quanuis Philo. in. 7. Ethi. probet quòd incontinens cõcupiscentiæ est turpior quàm incontinens iræ quæ est peccatum spirituale: quia nõ ratione grauitatis: sed quia minus participat de ratione. & secundum hoc dicitur in 3. Ethi. quòd peccata intemperantiæ sunt maximè exprobrabilia, quia sunt circa illas delectationes, quæ sunt communes nobis & brutis, quæ non deordinantur. Ideo per hæc peccata homo quodam modo efficitur brutalis, & peior brutis. Vnde Psal. Homo cùm in honore esset, non intellexit: comparatus est iumentis insipiẽtibus, & similis factus est

1. 2. q. 73. art. 3.

Peccata carnalia cur sint leuioris culpæ & maioris infamiæ.

Prouer. 6.

Psal. 48.

illis. Grauitas etiam peccatorum attenditur secundum causam per se propriam, quæ est voluntas peccandi, quæ comparatur ad actum peccati, sicut arbor ad fructum, vt dicit Glo. super illud, Mat. 7. Non potest arbor bona malos fructus facere. Quantò enim voluntas peccandi est magis intensa in actu peccati, tantò peccatum est grauius. In aliis verò causis peccati quæ extrinsecè & remotè accipiuntur, distinguendum est. Quædam enim earum inducit voluntatẽ ad peccandũ secundũ ipsam naturã voluntatis; & ex tali causa augetur peccatũ, (quantò enim finis est peior, tantò peccatum grauius est.) Aliæ verò causæ, quæ inclinant voluntatem præter naturam & ordinem ipsius voluntatis, quæ nata est moueri liberè ex seipsa secundum iudicium rationis, non aggrauant sed diminuunt inquantum diminuunt iudicium rationis, vt ignorantia, metus, violentia, & aliæ passiones, ac infirmitas.

1. 2. q. 73. art. 6.

Attenditur etiam grauitas peccatorum ex circunstantiis: quia vnumquodque malũ potest augeri ex eo ex quo causatur: sed peccatum causatur ex defectu alicuius circũstantiæ (vt dictum est) ergo per plures & diuersas circunstantias grauitas eius augetur. Et ideo quantò plures circunstantiæ deficiunt actui, tantò est grauius peccatum. Et maior grauitas consurgit, quando circunstantia transit in vim obiecti: quia tũc dicitur aggrauare in infinitũ. Dicens enim mẽdacium, peccat venialiter ex genere suo: sed si dicat vt seducat virginem, est stuprum, & mortale. furtum etiam est mortale: sed si fiat ad fornicandum, circunstantia finis aggrauat in infinitum. Sed difficultas est de circunstantiis indifferentibus, quia illæ non habent ordinem ad rationem, nec variat speciem, nec aggrauant: vt percutere hominem veste alba aut grisea indutum. Si verò habeat repugnantiam ad rationem nõ primò & per se: quia tunc non esset circunstantia indifferens, nec daret speciem actui, sed cum sequitur id quod primò & per se repugnat rationi, aggrauat. Quemadmodum accipere parum vel multum de re aliqua, nullum habet ordinem ad rationem, quantum est ex se. Sed quia accipere alienum inuito domino, habet per se primo repugnantiam ad rationem, ideo hæc circunstantia parum vel multum in furto & percussione & aliis huiusmodi, habet differentiam & repugnantiam ad rationem, secundum quod plus vel minus damnificat. & ideo aggrauat: licet non mutet speciem. an autem de illa circunstantia sit confitendum, dictum est cùm de confessione ageretur. Attenditur pariter grauitas penes maius nocumentum, quod prouenit ex peccato si sit præuisum & intentum: vt puta cùm peccat animo nocendi: tunc nocumentum est per se obiectũ peccati. Quando verò nocumentum est præuisum, sed nõ intentum, sicut cùm aliquis transiens per agrum vt compendiosius vadat ad fornicandum. infert scienter nocumentum seminatis, quod tamen non intendit. Tunc quãtitas nocumenti aggrauat peccatũ, sed indirectè, inquantum ex voluntate multum inclinata ad peccandum: non prætermittit sibi vel aliis facere damnum. Si verò nocumentum non sit præuisum neque intentum, distinguendum est: quia si per accidens se habet ad peccatum, non aggrauat peccatum directè, sed propter negligentiam cõsiderandi nocumenta quæ consequi possent, imputantur homini ad pœnam mala quæ eueniunt præter intensionem si dabat operam rei illicitæ. Si verò tale nocumẽtum sequatur per se ex actu peccati, licet non sit intentum nec præuisum, aggrauat directè peccatum: quia quæcunque consequuntur per se ad peccatum, pertinent ad speciem peccati: puta si aliquis publicè fornicetur, sequitur scandalum plurimorum. Aliter tamen videtur se habere nocumentum pœnale, quod quis peccãdo incurrit. Nam si per accidens se habeat ad actum peccati, & non sit præuisum nec intentum non aggrauat culpam sed est pœna culpæ: vt si quis currens ad occidendum, impingat & lædat sibi pedem: læsio illa est sui peccati pœna. Si verò tale nocumentum sequatur per se, tunc maius nocumentum nõ facit grauius peccatum: sed èconuerso grauius peccatum infert grauius nocumentum, vt in damnatis, inter quos fideles infidelibus grauius puniũtur quia grauius peccauerunt, propter maiorẽ cognitionẽ & ingratitudinẽ. Ratio autẽ quare maius nocumentũ per se sequẽs aggrauat, est quia facit maiorẽ inordinationẽ. & ideo licet quis per pecca-

de Malo. q. 2. art. 8.

de Malo. q. 2. art. 7.

Grauitas peccati ex nocumento.

peccatum non possit nocere Deo, tamen attentare in his quæ Dei sunt, sicut extirpare fidem, violare sacramenta, habet maiorē inordinationem. Ideò talis grauissimè peccat. Et quanuis priuari vita gratię sit maius nocumentum quàm priuari vita corporali: non tamen sequitur fornicatorem esse peiorem homicida. Primò, quia fornicator nō intendit nocumentum, sed delectationem. & si intendat priuationē gratię, non solùm est fornicator, sed spiritualis homicida. Secundò, quia est per se sufficiens causa mortis corporalis, & non fornicator: quia nullus spiritualiter moritur, nisi propria voluntate peccando.

Grauitas peccati ex conditione personæ.

Ex præmissis sequitur quòd grauitas peccati etiam attenditur ex conditione personæ, ratione maioris dignitatis aut propinquitatis: quia persona in quam peccatur, est quodam modo peccati obiectum, ex parte cuius prima & maior grauitas attenditur, secundum quod obiectum est principalior finis. Fines autem principales humanorum actuum sunt tres, scilicet Deus, ipse homo, & proximus. Et ideò secundum maiorem coniunctionem ad Deum & ad se ac ad proximum, consideratur grauitas peccatorum. Deo coniunctior est qui virtuosior & sacratior: ideò iniuria tali personæ illata, magis redundat in Deum, secundum illud. Qui vos tetigerit, tanget pupillam oculi mei. *Zacha. 2.* Vnde sequitur quòd peccatum est grauius, ex hoc quod redundat in personam Deo coniunctam ratione virtutis vel officij. Ex parte verò suiipsius peccat est grauius, quātò magis in personam sibi cōiunctam siue naturali coniunctione, siue beneficiis, peccat. Quia videtur grauius in seipsum peccare, iuxta illud, Qui sibi nequam, cui bonus erit? *Eccle. 14.* Ex parte autem proximi, quantò peccatum plures tangit, est grauius. Vnde sequitur quod peccatum commissum in personam publicam (puta Regem vel Principem, qui regit totam multitudinem) est grauius, quòd peccatum commissum in personam priuatam. Vnde specialiter dicitur Exod. 22. Principi populi tui non maledices. Et similiter si fiat iniuria alicui famosæ personæ, videtur esse grauius ex hoc quod in scandalum & turbationem plurimorum redundat. Magnitudo & dignitas personæ peccantis etiam aggrauat peccatum, secundum Isidorum in lib. de Summo Bono, vbi dicit: Tantò maius cognoscitur peccatum, quantò maior qui peccat habetur. Quod non est intelligendum de peccatis, quę ex surreptione procedunt: sed de his quæ ex deliberatione, propter quatuor: Primò, quia facilius possunt resistere maiores, puta qui excedunt in scientia & virtute. Vnde Dominus, Lucæ. 12. Seruus sciens voluntatem dominj & non faciens, plagis vapulabit multis. Secundò, propter ingratitudinem: quia omne bonum quo quis magnificatur, est Dei beneficium, cui homo fit ingratus peccando. Et quantum ad hoc quælibet maioritas, etiam in temporalibus bonis, peccatum aggrauat, iuxta illud Sapien. 6. Potentes potenter tormenta patientur. Tertiò, propter specialem repugnantiam actus peccati ad magnitudinem personæ: sicut si Princeps violet iustitiam, qui ponitur iustitiæ custos: & si sacerdos, qui castitatem vouit, fornicetur. Quartò, propter malum exemplum siue scandalum: quia (vt D. Gregor. dicit) *In Pasto.* In exemplum vehementior culpa extenditur, quando pro reuerētia gradus peccator honoratur. Peccata enim magnorum ad plurium perueniunt notitiam, & ea homines magis indignè ferunt. Vnde D. Greg. Tot mortibus digni sunt, quot mala exempla aliis relinquunt.

Ver. 10. *De subiecto peccatorum.*

A *1. 2. q. 74. art. 1.*

Qvum peccatum sit quidam actus humanus, sequitur quòd voluntas potest esse subiectum peccati in actibus suis liberè elicitis vel imperatis: qui dicuntur humani, quia propriū subiectum actus peccati est potentia, quę est principiū eius: sed voluntas est huiusmodi: Igitur, &c. Et quia non solùm actus qui sunt à voluntate eliciti, sed etiam actus imperati procedunt ab ea: sequitur quòd non solùm voluntas potest esse subiectum peccati, sed etiam omnes potentiæ quæ possunt moueri ad actus suos, vel ab eis reprimi per voluntatē. & sic possunt esse subiecta peccatorū, quę sunt actus: possunt etiā esse subiecta vitiorum, qui sunt habitus mali, cùm actus & habitus ad eandem potentiam pertineant. Ex præmissis sequitur primò, quòd sensualitas siue appetitus sensitiuus, tam irascibilis quàm cōcupiscibilis, potest esse subiectum peccati, non solùm venialis, sed etiā mortalis. Differentia tamen est inter actus deordinatos voluntatis, & aliarum potentiarum: quia actus voluntatis deordinati vocantur peccata denominatione intrinseca, à malitia & deordinatione suiipsius. Actus verò inordinati aliarum potentiarum dicuntur mali, & peccata denominatione intrinseca, à malitia voluntatis. Secundò sequitur quod ratio siue intellectus potest esse subiectum peccati. Vnde D. Aug. dicit, *12. de Trin.* quòd peccatū est in ratione superiori & inferiori, & quantum ad proprium obiectum. quod est verum, quando habet ignorantiam. quæ tunc dicitur peccatum, quando est circa id quod quis scire tenetur, & potest. defectus etiam virium inferiorum imputantur rationi, eò quòd potuit occurrere, vel quia imperat, vel post deliberationem non coërcet: & quia in actibus humanis vltimum quod occurrit, est actus exterior, qui pertinet ad rationē superiorem, & præambulum eius est delectatio, quę pertinet ad rationem inferiorem: ideò si sit defectus in directione consensus in actum, peccatum attribuitur rationi superiori. Si verò est defectus in directione delectationis, peccatū attribuitur rationi inferiori. Et cùm actus exterior sit aliquando peccatum veniale, aliquando mortale, ac etiā delectatio: sequitur quòd in ratione superiori & inferiori potest esse peccatum veniale & mortale.

§. 1. *De effectibus peccatorum.*

B *1. 2. q. 71. ar. 1. & 2.*

PEccatorum sunt tres effectus mali, scilicet diminutio boni naturę, macula, & reatus pœnę. Primus effectus peccati est Diminutio boni naturæ: quia cùm bonū naturæ hominis sit secundum rationem esse, & peccatum sit contra rationem, cùm sit deordinatio rationis, sequitur quòd peccatum est cōtra naturā hominis. Vnde D. Aug. *In. 3. de lib. arb.* dicit quòd vitium eo ipso quod est vitium, est cōtra naturam, & per consequens diminuit bonū ipsius. Vnde Beda super illud Luc. 10. Et plagis impositis abierunt, eo semiuiuo relicto, dicit: Propter peccatum spoliatur gratuitis, & vulneratur in naturalibus. & Glos. dicit quòd peccatis violatur naturæ humanæ integritas, non tamē secundum substantiam, cùm principia ex quibus constituitur natura, & proprietates ex his fluentes, quæ sunt potentiæ animæ, & habitus cōnaturales, non diminuantur. Vnde D. Dion. dicit, quòd in Angelis post peccatum naturalia manserunt integra: quanuis gratuita fuerint sublata. Sed aptitudo siue habilitas ad gratiā & virtutes, quæ est ordo boni naturalis, & quoddam bonum naturæ, per peccatum diminuitur. Quia per actus peccatorū aliquis inclinatur in cōtrarium. Et cùm aliquid inclinatur in vnū contrariorum, eius inclinatio ad aliud minuitur. Licèt autem peccatum diminuat bonum naturæ: non potest tamen totaliter corrumpere: quia quandiu manet voluntas libera, remanet habilitas ad bonum: sed peccatum non tollit libertatem voluntatis, igitur, &c. Et quanuis aptitudo ad gratiam sit finita: non tamen prorsus eam corrumpit peccatorum multiplicatio, propter incorruptibilitatē subiecti.

Inclinatio ad bonū nō potest totaliter corrūpi

Sicut enim caliditas diminuit aptitudinem aquæ ad frigiditatem, & potest tantū intendi, quòd corrumpet aquam, & per cōsequens aptitudinem illius ad frigiditatem: non potest tamen totaliter corrumpere eam, quandiu manet aqua. Ideò si aqua esset incorruptibilis, non posset totaliter illa aptitudo corrumpi. Sed voluntas est incorruptibilis: igitur eius aptitudo ad gratiam, quandiu est libera & in via, non potest corrumpi per peccata, quantumcunque multiplicentur. In damnatis etiam totaliter tollitur habilitas naturalis ad bonū, nec inclinatio ad virtutē: alioqui *1. 2. q. 85. ar. 2. ad. 3.* non esset in eis remorsus conscientiæ. Sed quod non reducatur in actum, contingit ex defectu gratiæ, & ex obstinatione voluntatis in malo, & ex immobilitate diuinę iustitiæ quæ ordinauit quòd nunquam eis gratia daretur. Peccatum enim non ponit aliquem extra statum naturæ, sed benè extra perfectionem naturæ.

Ver. 1. *De macula peccati.*

C *1. 2. q. 86. Art. 1.*

SEcundus effectus peccati est macula. Vnde de Salomone dicitur, Posuisti maculā in gloria tua. *Eccle. 47.* & Apost. Vt exhiberet sibi sponsam non habētem maculam, neque rugam. *Ephes. 5.* Ad cuius euidentiam sciendum est, quòd macula in spiritualibus dicitur per similitudinem maculæ in corporalibus. Macula autem in corporalibus dicitur, quando aliquod corpus perdit nitorem suum ex cōtactu

alterius corporis. Anima autem habet duplicem nitorem: Vnum quidem ex refulgētia luminis naturalis, per quod

Psal.4.

dirigitur in actibus suis, de quo Psal. Signatū est super nos lumen vultus tui Domine. Alium nitorem habet ex refulgentia luminis diuinæ gratiæ, sapientiæ, & scientiæ, per quod dirigitur homo ad benè & decenter agendum in ordine ad Deum. Contactus verò animæ est per adhæsionem, sicut cōtactus corporalium est per copulationem. Et quia cùm quis peccat, adheret aliquibus rebus caducis per amorem contra lumen rationis & gratiæ diuinæ: ideò ex illo contactu siue inhærentia perdit nitorem & refulgentiam, quam habebat ex lumine rationis & diuinæ gratiæ: & efficitur tenebrosus: Vnde Ephes. 5. Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Et de peccatoribus dicitur Tren. 4. Denigrata est super carbones facies eorū. Tale detrimentum nitoris ex tali contactu proueniens, metaphoricè siue similitudinariè Macula dicitur: Non quòd anima inquinetur ex rebus inferioribus virtute illarum, sed magis è conuerso. Inquinatur tamen actione sua inordinatè eis inhærendo. Et licet intellectus non inquinetur, sed perficiatur, eò quòd rerum exteriorum species intelligibiles in se recipit, quia sunt secūdum modum ipsius intellectus: voluntas tamen inficitur per amorem, quia amor conglutinat animam rei inordinatæ amatæ. &

Osee.9.

ex hoc anima maculatur, secundum illud: Facti sunt abominabiles, sicut ea quæ dilexerunt. Non est tamen macula illa aliquid positiuum, saltem absolutum, in anima subiectiuatum. Nec significat priuationem solam, sed priuationem nitoris animæ siue gratiæ in ordine ad suam causam, quæ est peccatum, siue sit actus, siue omissio, aut defectus actus. Et ideò secundum diuersa peccata diuersæ sunt maculæ in anima. Et simile est de vmbra quæ est priuatio luminis ex aliquo corpore opaco interiecto. Et sicut secundum diuersitatem corporum obiectorum diuersificantur vmbræ: sic secundum diuersitatem peccatorum diuersificantur maculæ. Differentia tamen est inter maculam & vmbram: quia vmbra non manet, nisi quandiu corpus obiectum lumini quod est causa vmbræ, manet. Macula tamē manet cessante actu peccati, qui est causa eius, eò quòd macula importat defectum nitoris per recessum à lumine rationis vel legis diuinæ. Et ideò quandiu homo manet extra huiusmodi lumē, manet in eo macula peccati. Sed postquam redit ad lumen rationis & diuinæ gratiæ, cessat macula. Licet enim actus peccati, quo homo discessit à lumine rationis & legis diuinæ, cesset: non tamen homo statim ad illud lumen in quo fuerat, redit: sed requiritur aliquis motus voluntatis contrarius primo motui. Sicut si aliquis sit distans alicui per aliquem motum, non statim cessante motu fit ei propinquus: sed oportet quod appropinquet per motum contrarium. Transeūt verò obstaculo luminis corporalis, remanet corpus diaphanum in æquali propinquitate. Ideò non est simile. Et quamuis post actum peccati nihil positiuum remaneat, nisi dispositio vel habitus; remanet tamē aliquid priuatiuum, scilicet subiectum aptum natum & priuatum coniunctione ad lumen diuinum. Et licet effectus dependeat ex sua causa in esse & fieri, non tamē semper in conseruari, maximè quando fit per motum. & ideò sicut cessante motu locali, nō cessat distantia: sic nec cessante actu peccati, tollitur macula

Ver.2. *De reatu pœnæ.*

1.2.q.87. art 1. Rom.2. de Malo.q. 1.art.4. *Pœna tria importat.*

A TErtius effectus peccati est reatus pœnæ, siue obligatio ad pœnam, quam Deus tam in antiquo quàm in nouo testamēto peccatoribus cōminatur. Vnde Deut. 28. quod si audire nolueris vocem Domini Dei tui, vt custodias & facias omnia mandata eius, venient super te maledictiones istę, &c. & Esa. 1. Si volueritis & audieritis me, bona terræ comedetis. Quod si volueritis, & me ad iracundiā prouocaueritis, gladius deuorabit vos. & Luc. 12. Seruus sciens voluntatem Domini & non faciens, plagis vapulabit multis. & Apostol. Tribulatio & angustia in omnem animam hominis operantis malum. Ad cuius euidentiam supponendum est quid sit pœna. D. Tho. Dicit quòd tria sunt de ratione pœnæ. Primum est, quòd habeat respectum ad culpam. Tunc enim aliquis propriè puniri dicitur, cùm patitur malum pro aliquo peccato quod commisit: habet enim fidei traditio, quòd nullum nocumentum creatura rationalis posset incurrere, neque quantum ad animam, nec quantum ad corpus; nec etiam quantum ad exteriora bona, nisi peccato pręcedente vel in persona, vel saltem in natura. vnde D. Gregor. Nulla noceret aduersitas, si nulla dominaretur iniquitas: & sic omnis boni quo quis potest vti ad operandum priuatio, potest dici pœna in hominibus, & Angelis. Secundum quod est de ratione pœnæ, est quòd repugnet voluntati, aliquādo actuali, cùm quis scienter pœnā patitur propter peccatū: aliquādo habituali: vt cùm ignorat sibi subtrahi bonum, de quo doleret si sciret. Aliquando est contra naturalem inclinationem voluntatis, vt cùm aliquis qui non vult virtutem, priuatur habitu virtutis licet voluntas velit priuari, naturalis tamen inclinatio voluntatis est ad bonū virtutis. Notandum quòd pœna potest considerari dupliciter: Vno modo inquantum est satisfactoria. & sic quodam modo est voluntaria, quia voluntariè acceptata. & hanc potest aliquis suscipere pro peccato alterius. & sic nō dicitur propriè pœna simpliciter, respectu eius qui pro alio eam patitur ac sustinet, cùm non habeat ordinem ad culpam præcedentem in eo. Et sic passio Christi in comparatione ad ipsum, non fuit pœna simpliciter: sed secundum quid inquantum erat contra inclinationem naturalem. dicitur tamen pœna quo ad nos, cùm pro nobis passus fuerit. Vnde Esa. dicebat, Peccata nostra (hoc est pœnas peccatorum nostrorum) ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit. Tertiò de ratione pœnæ est, quòd in quadam passione consistat, hoc est quòd veniat ab extrinseco. Et sic pœna & culpa tripliciter differūt: quia culpa est malum actionis, pœna verò est malum agentis actionē culpabilem. Secundò differunt: quia culpa est secundum voluntatem, pœna contra voluntatem. Tertiò differunt: quia culpa est in agendo, & pœna in patiendo. His suppositis, notandum quòd licet vnum peccatum non possit esse per se pœna alterius peccati (vt D. Gregorius super Ezech. dicit:) quia de ratione pœnæ est quod sit inuoluntaria: & de ratione peccati est, quòd sit voluntarium: largè tamen & ex consequenti vnum peccatum potest esse pœna alterius peccati, vt idem Gregor. dicit. & hoc tripliciter: Primò ex parte causæ: quia peccatū & remotio gratię, quę prohibet & impedit causas inclinantes ad peccandum, quæ sunt passiones & tentationes, quæ impediuntur per auxilium gratiæ diuinæ, ac etiam per virtutes & dona, quæ subtrahuntur per peccatum. Vnde cùm ipsa subtractio gratiæ sit pœna, consequens est quòd peccatum ex illa subtractione sequens sit pœna. Et hoc modo loquitur Apost. cùm ait: Propter quod tradidit eos Deus in desideria cordis eorum, quę sunt animę passiones: quia homines destituti auxilio gratiæ diuinæ, vincuntur à passionibus. & hoc modo sequens peccatū dicitur pœna pręcedentis. Secundò peccatum potest esse pœna alterius peccati, ex parte subiecti actus: quia pœna afflictionem inducit, siue actus sit interior (vt patet in ipsa ira & inuidia) siue actus sit exterior, vt cùm aliqui graui labore opprimuntur ac etiam damno, vt expleant actum peccati, iuxta illud: Lassati sumus in via iniquitatis, ambulauimus vias difficiles. Tertiò peccatum est pœna peccati ex parte effectus consequentis. Sed his duobus modis vltimis vnum peccatum non solùm est pœna præcedentis peccati, sed etiam sui. & in his duobus modis pœna ordinatur ad emendationem: quia per hoc quod homo patitur laborem atque detrimentum in peccando, retrahitur à peccato. Et licet pœnæ, secundum Philoso. in 2. Ethic. inducant & reducant homines ad bonum virtutis, quod non videtur fieri per peccatum: tamē cùm Deus permittat aliquos peccantes in alia peccata ruere, ordinat ad bonum virtutis, quandoque etiam ipsorum qui peccant, vt humiliores & cautiores post peccatum fiant. Semper tamē ad emendationem aliorum, qui videntes alios ruere de peccato in peccatum, magis reformidant peccare. Circa reatū pœnæ temporalis notandum, quòd quidam putauerunt omnes pœnas temporales esse pro peccato actuali. Vnde dicebant, Quis vnquam innocens periit? In hunc errorem incidisse videntur Apostoli, dum quærebant: Quis peccauit, hic aut parentes eius, vt cæcus nasceretur: Dicunt Doctores quòd duplices sunt pœnæ & punitiones siue infirmitates. Quædam sunt cōmunes, vt fames, pestis, bella,

Esa.53. 1.2.q.87. art.2. Super Esai. Rom.1. Job.4. Ioan.9. *An pœnæ temporales sint semper pro peccato.*

inun-

inundationes aquarum: & tales Deus non immittit, nisi propter peccata actualia, & de illis intelligendum est dictum D. Gregor. Nulla noceret aduersitas, si nulla dominaretur iniquitas. Quædam sunt pœnæ & infirmitates ac tribulationes priuatæ. Et tales vt in pluribus immittit Deus propter pœnam peccati originalis, quod etsi per baptismum remittatur, quantum ad culpam, non tamen quantum ad pœnam: quanuis etiam propter alios fines Deus immittat sine aliquo peccato. Magister Senten. in 4. distin. 15. in quæstione cur homo torquetur, respondet quòd propter quinque: Primò, vt præmium cumuletur: vt patet in D. Virgine, Iob, & Tobia. Vnde Psalm. Multæ tribulationes iustorum, &c. *Psal.33.* Secundò, ne fastus dominetur, hoc est ad præseruandum à peccatis, & conseruandam humilitatem: quia multi sunt, qui nisi tribularentur, superbirent. Vnde Apostolus: Ne magnitudo reuelationum mearum extollat me, datus est mihi angelus Satanæ, Stimulus carnis meæ, &c. Pœnæ enim & detrimenta rerum exteriorum sunt medicinæ ordinatæ ad salutem. Tertiò, vt pœnis corripiatur, & sic ad punitionem & correctionem peccantium, vt emendentur. Sic punita est Maria soror Moysi. *Psal.33.* Vnde Psalm. Multiplicatæ sunt infirmitates eorum, posteà accelerauerunt. Quartò, vt dupliciter puniantur, in hoc mundo scilicet & in alio, vt incipiāt infernum in hoc mundo. Sic puniti fuerunt Sodomitæ, Anthiocus, Herodes, Ascalonita, & alij multi. quanuis Deus punitiones illorū ordinauerit ad salutem aliorum. Quintò, vt Deus glorificetur, siue ad diuinæ gloriæ manifestationem, vt in cæco nato, in cuius illuminatione gloria & potentia Dei sunt manifestatæ. Quanuis etiam prædicti omnes, dempta D. Virgine, propter peccatum originale puniti fuerint, sed non solùm: aliàs enim rationes nouit diuina prouidentia. Si quæratur an aliquis puniatur vel puniri possit pro peccato alterius. Circa hanc quæstionem aliqui passus sacræ scripturæ sibi inuicem aduersari videntur. Ideò pro conciliatione illorum aduertendum est primò, quòd duplex est iudicium, scilicet, humanum & diuinum, & quòd duplex est pœna, scilicet, positiua & priuata. *Iudicium duplex.* Item pœnarum quædam spiritualis, quædam corporalis, & quædam temporalis. Si loquamur de iudicio humano, nullus directè punitur pœna positiua spirituali aut corporali pro peccato alterius: quia non fustigatur: non occiditur, non excommunicatur. Pœna tamen priuatiua puniuntur aliqui in foro temporali & ecclesiastico pro peccato alterius sine culpa propria: non autem sine causa, vt filij propter peccatum læsæ maiestatis diuinæ & humanæ à parentibus commissum, priuantur bonis temporalibus parentum, & propter paupertatem corpus indirectè patitur. Priuantur etiam honoribus vsque ad quartam generationem propter enormitatem criminis. Puniuntur etiam domestici excommunicatorum interdicto. Si verò loquamur quo ad iudicium diuinum, nullus punitur à Deo pœna spirituali positiua seu priuatiua pro alio quantumcunque coniuncto: quia talis pœna non est medicinalis. Vnde dictum est à Domino filiis Israël, qui vertebant parabolam in prouerbium, *Ezech.18.* dicentes: Patres nostri comederunt vuas acerbas, & dentes filiorum obstupuerunt: Viuo ego (dicit Dominus) quia non erit vobis vltra parabola hæc in prouerbium. Omnes enim animæ meæ sunt: sicut anima patris, ita & anima filij mea est. Anima quæ peccauerit, ipsa morietur: & infrà. Non portabit filius iniquitatem patris, nec pater iniquitatem filij. & Deut. 24. Non occidentur parētes pro filiis, nec filij pro parentibus: sed vnusquisq; pro peccato suo morietur. Si autē loquamur de pœna temporali aut corporali, tunc sæpenumerò Deus filios pro parentibus punit triplici ratione: Primò ratione præseruationis, vt *Filij puniuntur pro peccatis parentum.* præseruet illos à maiori malo. Vnde D. Aug. dicit quòd Deus magnam gratiam fecit paruulis, quos ante vsum rationis aqua submersit in diluuio: quia fuerunt saluati, saltem illi pro quibus oblata fuerant sacrificia: & si vixissent, *Psal.77.* fuissent damnati, sicut patres eorum. Vnde Psal. Ne fiant sicut patres eorum, generatio praua & exasperans. Sic sæpè filios vsurariorum & filias meretricū aufert Dominus de medio. Ideò Sap. 4. dicitur, Raptus est ne malitia mutaret intellectum eius, aut ne fictio deciperet animā illius: ac etiam ad præseruandū patres & matres à damnatione, quia sunt eis nimis affecti. Vnde Christus, Beatæ steriles quæ non genuerunt, &c. *Luc.23.* Sunt multi qui cùm non habent filios, sunt boni, colunt Deum, &c. Postmodum cùm habent, obliuiscuntur, &c. Ideò, &c. Secundò ratione imitationis. Regula enim generalis est, quòd quādo filij imitantur peccata parentum, sunt deteriores, & grauius puniuntur: quia approbant & augent peccata parentum. & sic intelligitur illud Exod. 2. Ego sum Deus zelotes, visitans iniquitates parentum in filios, vsq; in tertiā & quartam generationem. & illud Mat. 23. Et vos implete mensuras patrum vestrorum, vt veniat super vos omnis sanguis iustus, qui effusus est ab Abel vsq; ad sanguinem Zachariæ filij Barachiæ, quem occiderunt inter templum & altare. Dicuntur autem puniri peccata parentum, quia filij in peccatis parentum nutriti, sunt proniores ad peccandum: & tum propter consuetudinem, tum etiam propter exemplum patrum, amplius peccant, quasi authoritatiuè sequentes: & maiori pœna digni sunt, si pœnas patrum videntes corrigi, negligunt. Ideò addit, in tertiam & quartam generationem, quia consueuerunt homines tantum viuere, vt sic mutuò filij videre possint peccata parentum ad imitandum, & parentes peccata filiorū ad dolendum. Et sic Iudæi hodiè puniuntur, quia approbant facta patrū, & voluissent interfuisse, & peiora fecisse. & si hodiè viueret Christus, & esset passibilis inter eos, peiora ei facerent. Licèt enim puniantur pro peccatis parentum, non tamen solum, sed etiam pro suis, & paruuli pro originali. Magis tamen dicuntur puniri pro peccatis aliorum, proximi quàm extranei, tum quia pœna propinquorū quodam modo redundat in illos, inquantum filius est aliquid patris, & alij sunt coniuncti: tum etiam quia domestica exempla & domesticæ pœnæ magis mouent. Vnde quando aliquis nutritus est in peccatis parentum, vehementer sequitur ea: & si ex eorum pœnis filij nō deterrentur, obstinatiores fiunt, & maiori pœna digni. Tertia ratio est, propter indebitam generationē, siue propter peccata quæ parentes in generatione committunt. Vnde. 2. Reg. 12. habetur quòd filius Dauid ideò mortuus est, quia ex adulterio genuerat eum. D. Hiero. dicit quod quando parentes abutuntur Matrimonio, Deus punit filios & parentes in ipsis, faciendo eos claudos, gibbosos, monstruosos, & maculatos, portantes etiam in facie testimonium iniquitatis parentum. Quærunt aliqui vnde procedat quòd pulchri & bene formati parentes habeant tales filios. Hoc potest contingere naturaliter propter defectum aut superabundantiam virtutis aut materiæ. Regulariter tamen & vt in pluribus procedit ex peccatis parentum in generatione commissis, vt quandocunque vident filios, reminiscantur iniquitatum, & torqueantur. Inter animalia bruta nō inueniuntur tales deformitates: quia non abutuntur. Ideò Aposto. Non in passione desiderij, sicut gentes quæ ignorant Deum. *1. Thes.4.* Circa reatum pœnæ æternæ aduertēdum est quòd non omne peccatum inducit reatum pœnę æternæ, vt D. Greg. dicit. *In 4. dial.* Quædam enim peccata leuioris culpę remittuntur post hanc vitam, vt sunt venialia, quę non repugnant ordini diuinæ iustitiæ, neq; contrariantur ipsi principio ordinis, quod est vltimus finis: quia sūnt circa ea quæ sunt ad finē, seruato ordine finis. Aliqua tamen peccata inducere reatū pœnæ æternæ, ex sacris literis constat, Mat. 25. Ibunt hi in supplicium æternum, iusti autem in vitam æternā. & Mar. 3. dicitur, Non habebit remissionem in æternum, sed erit reus æterni delicti. Ideò enim peccatum meretur pœnam æternā, qui subtrahit ordinem primi principij ęterni. Et quia manente causa, manet effectus: ideò quandiu peruersitas ordinis remanet, necesse est quòd remaneat reatus, sed de his amplius suprà c. 16. §. 4. ver. 34. quomodo autem reatus pœnæ maneat deleta culpa, dictum est suprà.

§.2. *De peccato mortali.*

Peccatum mortale (vt suprà dictum est ex D. Aug.) est dictum, factum, concupitū, vel omissum cōtra legem Dei: *A 1.2.q.88. ar.1.ad.1.* Peccatum enim veniale nō est contra legem Dei, sed præter. Peccatum mortale ex genere siue ex obiecto est, *Peccatum mortale ex genere quid.* cùm voluntas fertur in aliquid, secundū se repugnat charitati, per quam homo ordinatur ad vltimum finem, siue sit contra dilectionem Dei, vt blasphemia, periurium, siue contra dilectionē proximi, vt adulterium, furtum, &

homicidiũ, aut cõtra aliqua alia præcepta. Hoc autem est quando homo deliberatè contrauenit præcepto affirmatiuo vel negatiuo: Quia (vt dicit D. Greg. & recitatur in c. quod præcipitur. 14. q. 1.) Quod præcipitur, imperatur: quod imperatur, necesse est fieri, si præcipiatur affirmatiuè: & necesse est non fieri, si prohibeatur. *In epist. ad Ioui.*

§. 3. *De peccato veniali.*

B PEccatum potest tripliciter dici veniale: Primò, quia est veniam consecutum. & sic D. Ambr. dicit quòd omne peccatum per pœnitentiam fit veniale, & hoc dicitur veniale ex euentu. Secundò, dicitur veniale, quia habet aliquam causam in se, quæ diminuit culpam, vt cùm fit ex infirmitate vel ignorantia. & hoc dicitur veniale ex causa. Tertiò dicitur peccatum veniale ex genere pro specie accepto, siue ex obiecto quod dat speciem actui, vt dicere verbum otiosum. Peccatum veniale duobus primis modis acceptum, non habet determinatam speciem, cùm contingat secundum diuersa obiecta duobus primis modis inueniri. Peccatum ergo veniale ex genere siue ex obiecto est, quando voluntas fertur in id quod continet quandam deordinationem: non tamen contrariatur dilectioni Dei & proximi, siue non est contra præceptum vel prohibitionem Dei. Notandum tamen quod actus morales non solùm recipiunt rationem boni ex obiecto, sed etiã ex aliqua dispositione agentis, vt quando non est plenè liber, prout in motu secundo primò, vel cùm apponit malas circunstantias: & sic peccatum veniale ex genere fit mortale ex parte agentis, vt cùm quis ordinat verbum ociosum ad adulterium. Non tamen idem actus numero qui fuit peccatum veniale, potest esse mortale, quia variatur moraliter propter libertatem & circunstantias. Aliquod etiam peccatum mortale ex genere fit veniale propter imperfectionem actus, quæ dupliciter contingit: Primò ex surreptione, cùm ratio non est sufficienter libera, vt dictum est. Secundò ex modicitate obiecti: Quia versatur circa parum. Quod enim parum est (vt dicunt Iuristæ) pro nihilo reputatur, vt accipere spinter à proximò, vel illum modicum contristare. Si verò esset aliquid notabile, esset mortale, in his tamen consideranda est qualitas & conditio personarum, ac etiam facultas bonorum. Aureus enim parum est Regi, & multum viduę. Parua contristatió data dispositio ad vindictam, mortalis est, quæ, si non esset taliter dispositus, esset venialis. Considerandus est etiam effectus, vt si pluribus transeuntibus per viam, vnus ingrediatur vineam hominis pauperis, & accipiat solùm vnam vuam, & omnes sequentes pariter, pauper notabiliter læditur: & ideò primus qui fuit causa ingressus aliorũ, reus esse videtur. & sic resolutoriè habetur, quod peccatum veniale est triplex, scilicet ex surreptione, ex obiecto, & ex imperfectione actus. primum differt genere à mortali: Secundum & tertium sunt eiusdem generis cum mortali.

1.2.q.88. art.2. *Peccatum veniale triplex.* *Peccatum veniale ex obiecto quid.*

Ver. 1. *De differentia peccati venialis à mortali.*

C MVltiplex est differentia inter peccatum mortale & veniale. Prima, quia mortale deordinat & auertit à fine vltimo, veniale autem solùm à mediis. Secunda, quia mortale est contra præceptũ & ordinem rationis: veniale autem non, sed præter. Tertia, quia mortale inducit reatum pœnæ æternæ, & veniale solùm pœnæ temporalis. Quarta, quia mortale corrumpit charitatem: veniale autem non, sed solum impedit feruorẽ, hoc est, actum eius, vt dictum est. Quinta, quia in quolibet peccato mortali sunt quatuor, scilicet actus, deordinatio, macula, & reatus: actus quidem transit, sicut sagitta emittitur, tamen relinquit vulnus. Sic peccatum mortale deordinationem, maculam, & reatum pœnæ æternę. Peccatum verò veniale non relinquit propriè maculam, cùm non priuet nitore gratiæ, nec nitore luminis naturalis. Et si alicubi dicatur peccatum veniale maculam inducere, intelligendum est secundum quid, pro quanto impedit feruorem. Sexta differentia est quo ad remissionem dupliciter: Primò, quia mortale non remittitur in alio mundo, sicut veniale. Secundò, quia mortale in hac vita non remittitur, nisi per sacramentum pœnitentiæ in re vel in voto: veniale autem absque sacramento pœnitentiæ per bonum motum & feruorem charitatis.

Ver. 2. *De qualitate peccati venialis.*

PEccatum veniale est dispositio ad mortale, qui enim minima negligit, paulatim defluit. Peccatum tamen veniale ex genere non disponit ad mortale ex genere directè, cùm differant specie: licèt possit disponere per quandam consequentiam ex parte agentis: quia augmentata dispositione & habitu mentiendi iocose, potest libido peccati crescere, quòd finem suum constituet in mendacio iocoso, & veniet ad mendacium perniciosum. Peccatum verò veniale ex surreptione vel ex imperfectione actus dispo nit ad mortale ex genere, quia se habent sicut perfectum & imperfectum in eadem specie. & sic qui parua & modica furari solitus est, paulatim & faciliter furabitur mediocria, & tandẽ magna. Et qui motus secundò primos, hoc est, non plenè deliberatos non reprimit, faciliter admittet tertiò primos, hoc est, deliberatos. Peccata venialia, secundum Apost significantur per lignũ, fœnũ, & stipulã: quia sicut huiusmodi cõgregantur in domo, & nõ pertinent ad substantiã ædificij: & possunt comburi, etiã ædificio remanente. Ita etiã peccata venialia multiplicãtur in homine, manente spirituali ędificio, hoc est charitate, & virtutibus infusis, ac donis spiritus sancti, & cõmittentes illa, pro eis patientur ignem tribulationis, in hac vita, vel ignem Purgatorij post hanc vitam. Ex præmissis habetur quòd inter peccata venialia vnum est grauius alio, secundum quod voluntas vehementius indebitè afficitur temporalibus & carnalibus vel gloria mundana, saluo tamen ordine ad finem vltimum.

D *1.2.q.88. art.3. Eccle.18.*

Ver. 3. *De incompossibilitate peccati venialis in Angelis.*

PEccatum veniale ex genere aut ex surreptione vel imperfectione actus in Angelis bonis, vel malis minimè reperiri potest. de Angelis bonis manifestum est, cùm sint in gratia consummata: de malis etiã non est dubium, cùm sint obstinati, & omnia referãt in finem mortalem. & eadem ratione dicendũ est de damnatis & hominibus beatis. Sed quòd non possit inueniri peccatum veniale in Angelis in puris naturalibus existentibus, apparet ex eo quòd non sunt discursiui. Vnde sequitur quòd quandocunque considerant conclusiones, cõsiderant illas in principiis. & sic mens Angeli non fertur circa media, nisi secundum quod sunt sub ordine finis, & per consequens non possunt deordinari circa media, circa quæ est peccatum veniale, nisi deordinentur circa finem, quod fit per peccatum mortale. Et licet dæmones facere possint aliqua quæ sunt ex genere venialia, quia tamen referunt ea in finem mortalem, mortaliter peccant.

E *1.2.q.89. art.4. De malo. q. 7.art.9.*

Ver. 4. *De incompossibilitate venialis cum iustitia originali.*

PEccatum veniale cum iustitia originali stare non poterat, nõ quidem propter altitudinem status, sic quòd illud quod in nobis est veniale, propter altitudinem illius status fuisset mortale. Nec intelligendum est in sensu diuiso, sed in sensu composito: sic quòd Adam non poterat primò peccare venialiter. Cuius ratio est, quia cùm omni peccato debeatur aliqua pœna, & stante iustitia originali non poterat esse aliquid pœnale, vt D. Aug. dicit, sequitur, &c. quia si stante originali iustitia peccasset venialiter, fuisset in eo iudiciũ erroneũ, quod est pœna & malũ intellectus. Prætereà peccatũ veniale contingit in nobis, vel ex surreptione, vel per deordinationem existentem circa media, seruato ordine ad finem. Sed vtrunq; contingit propter defectum cuiusdam ordinis, ex eo quòd vires inferiores non continentur firmiter sub superiori ratione. Quod enim in nobis contingant subiti motus sensualitatis, est quia sensualitas non est totaliter subiecta rationi. Quòd verò humanus animus deordinetur circa media, seruato debito ordine ad finẽ, prouenit ex hoc quòd media non ordinantur infallibiliter ad finem, qui tenet summum locum, quasi primum principium appetibilium. Quemadmodũ enim in speculatiuis homo habẽs rectam intentionem circa principia, non potest errare circa conclusiones, nisi sit defectus connexionis principiorũ circa cõclusiones, quæ sic se habẽt in agibilibus ad principia, sicut media ad finẽ. Sed in statu innocẽtię (vt infrà dicetur) erat infallibilis ordinis firmitas, vt semper inferius cõtineretur sub superiori, quandiu summũ hominis cõtineretur sub

F *1.2.q.89. art.3. De malo. q. 7.art.17. 4.de Ciui.*

4. de Ciuit. ſub Deo, vt etiam D. Augu. dicit. Et ideò impoſſibile erat quòd inordinatio in homine eſſet, niſi inciperet ab hoc quòd ſummum hominis non ſubderetur Deo, quod fit per peccatum mortale. Vnde primum peccatum hominis fuit cauſa mortis, vt dicitur Rom. 5. Nec obſtat quòd Glo. ſuper illud 1. Tim. 2. Adam non fuit ſeductus, vbi dicit: Inexpertus diuinæ ſeueritatis in illo falli potuit, vt crederet veniale eſſe commiſſum: Quia accipit ibi veniale *2. ſuper Gene. ab lite.* pro facili remiſſibili. & (vt D. Auguſtin. dicit) prius præceſſerat elatio mentis mortalis, antequam illud crederet: ſicut in muliere, antequam dubitaret, & diaboli verbis crederet. Et quanuis diſpoſitio per ſe & neceſſaria præcedat habitum, & peccatum veniale ſit diſpoſitio ad mortale: non tamen eſt per ſe neceſſaria, ſed contingenter & per accidens. vnde non ſequitur quòd Adam qui primò poterat peccare mortaliter, poſſet etiam primò peccare venialiter, propter illam firmitatē ordinis virium inferiorum: qui ordo non poterat tolli, niſi primò ſummum hominis deordinaretur, vt dictum eſt. Si Adam fuiſſet creatus abſque iuſtitia originali, propter defectū illum potuiſſet primò peccare venialiter. Si dicatur: Qui poteſt plus, poteſt minus: ſed mortale eſt plus, igitur. Dicendum quòd illa regula vera eſt in his quę ſunt eiuſdem ordinis & rationis. vt in ponderibus, non in aliis omnibus. vnde non ſequitur, Homo poteſt generare hominem, ergo aſinum. Et quanuis in motu locali prius accedatur ad minus diſtans quàm ad plus diſtans, & mortale plus diſtet à rectitudine primi ſtatus quàm veniale: non tamen oportet in motibus voluntatis (qui ſpirituales ſunt) id obſeruari. Et cùm D. Auguſt. dicit quòd Adam ſollicitauit aliqua experiendi cupiditas, cùm videret mulierē accepta eſca non eſſe mortuam, per illam cupiditatem intelligit elationem mentis mortalem, quam iuſtitia originalis non prohibebat, ſicut inordinationem venialem propter illam infallibilem firmitatē. Si dicatur quòd Adam in illo ſtatu erat liber libertate contrarietatis & contradictionis, & Deus poterat aliquid præcipere ſub pœna temporali, ſiue ſub pœna peccati venialis: Dicendum eſt quòd illo caſu ſtante, licet Adam potuiſſet tranſgredi illam ordinationem, nō tamen primò propter prædictum ordinem. Nec ſequitur quòd Adam peccādo mortaliter, prius habuerit iudicium erroneum directiuum illius elationis, & ſic pœna pręceſſit culpam: quia non habuit prius tempore, ſed ſolum natura. Præterea illud iudicium erroneum dupliciter poteſt comparari ad voluntatem: Primò, vt dirigens elationem. & ſic eſt prius natura. Alio modo inquantum acceptatur à voluntate, quæ eſt primum principium deordinationis. & ſic eſt poſterius natura. Nec eſt inconueniens quòd pœna & culpa ſint ſimul tempore, cùm omnis inordinatus appetitus pœna ſibi ſit. Non incōuenit etiam quòd idem ſit prius & poſterius reſpectu diuerſorum.

Ver. 5. *De incompoſſibilitate venialis cum ſolo originali.*

A PEccatum veniale cum ſolo originali eſſe non poteſt: *1.2. q. 89. art. 6. De malo. q. 7. art. 10. ad. 8.* quia ante completum vſum rationis nemo poteſt peccare venialiter. Sed in primo inſtanti completi vſus rationis quilibet tenetur ſe cōuertere in Deum: quod ſi faciat, conſequitur gratiam & remiſſionem peccati originalis: ſi verò non faciat, peccat mortaliter: igitur. Maior patet: quia ante completum vſum rationis nemo poteſt peccare venialiter ex ſurreptione, neq; ex imperfectione actus: igitur, &c. Primum patet: quia defectus ætatis, qui impedit vſum rationis, excuſat à peccato mortali ex genere: ergo etiam à peccato veniali ex genere: quia ad vtrunque perfecta & completa libertas requiritur. Sed quicquid excuſat à maiori peccato, excuſat à minori: ſtante eadem cauſa excuſationis, ſicut iuſtum bellum quod excuſat ab homicidio, excuſat à percuſſione, rapina, & furto. ſed veniale ex genere eſt minus quàm mortale: igitur, &c. Secundum patet: quia veniale ex ſurreptione, quanuis non ſupponat completam voluntatem in actu exercito, ſupponit tamen *Cur motus ſecundo primi imputantur voluntati & primo primi.* completam libertatem in facultate voluntatis: quia motus ſecundo primi ideò imputantur voluntati, licèt non poſſit pro tunc plenè reprimere: quia ratio antea poterat præuidere, & illos motus impedire, aliàs ſi ratio non poterat anteà præuidere & impedire, non debent imputari. Quia hæc tota & ſola ratio quare motus primò primi, ſiue omnino præuenientes vſum rationis, non imputantur: quia non ſunt aliquo modo nec in ſe, nec in cauſa voluntarij. Et ideò licet pueri ante plenum vſum rationis habeant aliquos motus ad illicita, non imputantur venialiter: quia eorum ratio nondum habuit plenam libertatem, qua potuiſſet illos præuenire & impedire. Minor autem pro prima parte probatur: Quia omni naturæ intellectuali in primo inſtanti completi vſus rationis datum eſt naturale pręceptū ſufficienter ei promulgatum: quanuis etiam aliqui poſteà non recordentur vt ſe conuertant in Deum eo modo quo cognoſcunt: Quia ad hoc natura intellectualis (ſecundum D. Auguſtinum) creata eſt, vt ſummum bonum intelligeret, intelligēdo amaret, &c. Ergo naturali præcepto tenetur ſe dirigere, & in finem vltimum ordinare: eam ob rem angeli mali in ſecundo inſtanti, in quo habuerunt completum vſum rationis, mortaliter peccauerunt, propter tranſgreſſionem huius præcepti, de ſe debitè conuertendo in vltimum finem, eadem ratione homines. Quia primum quod occurrit homini deliberandum & ordinandum, eſt ipſemet homo, cùm Deus (qui illud præceptum naturæ dedit, de quo Chriſtus ait, Primum quærite regnum Dei) non deficiat *Mat. 6.* in neceſſariis: ſequitur indidiſſe rationi quòd primum in libro primo inſtanti vſus rationis occurrens, eſſet ipſemet homo. Ideò homo quàm citius poteſt, debet ſe ordinare in illum finem, ſcilicet benè eſſe, per debita media & honeſta, eligendo viuere ſecundum dictamen rectæ rationis & legis diuinæ, ſi de illa habet notitiam per fidem: vt baptizati, qui propter baptiſmum non deobligantur ab illo præcepto, cùm gratia perficiat naturam, & non deſtruat illam. Et cùm ſint in gratia, veriſimile eſt quòd impleant præceptum illud: quia gratia, charitas, & fides concurrūt, inclinando voluntatem ad bonum honeſtum. & ſic præſtituunt verum finem vltimum, ſaltem confuſe. Non eſt tamen neceſſe dicere quòd omnes impleant hoc præceptum, non ſolùm propter libertatem, ſed etiam propter malam aſſuetudinem ante actum plenæ libertatis ſiue diſcretionis acquiſitam. vnde fit quòd pars ſenſitiua magis mouebit ad delectabilia mala, quàm fides & charitas ad bonū honeſtum. Ideò expedit quòd pueri ante annos diſcretionis inducātur ad honeſta: ad quam inductionem etiam inclinantur parentes. Et quia non eſt omnibus certum, & aliqui non recordantur an impleuerint, vel non: ideò non tenentur confiteri in ſpeciali, ſed ſufficit quòd in generali: ſicut de aliis quorum memoriam nō habent, dicēdo, Quocunq; modo offenderim Deum, dico meam culpā. Minor pro prima & ſecūda parte probatur per illud *Zach. 1.* Zach. Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos. Ibidem poſt prædictum præceptum ſi impleatur, pollicetur conuerſionem ſuam ad nos per gratiam. Vnde ex hac authoritate eliciunt aliqui regulam generalem, quòd quandocunque homo benè & debitè vtitur naturalibus ſuis erga Deum, ipſe vtitur ſua liberalitate & miſericordia erga hominem, peccata indulgendo. Nec obſtat quòd diſpoſitio naturaliter pręcedit habitum ſiue formam. non tamen præcedit tempore. Nec ad primam gratiam iuſtificantem quę in primo inſtanti completi vſus rationis gratis datur, requiritur aliqua diſpoſitio præcedens tempore. Et licet puer incipiens habere vſum rationis, poſſit per aliquod tempus abſtinere ab aliquibus peccatis mortalibus: non tamen liberatur à peccato omiſſionis prædictæ conuerſionis, ſi quàm citò poteſt, non ſe conuertat ad Deum vel finem honeſtum. Ideò ſi liberè ſe diſtrahat circa curioſa, peccat mortaliter omiſſiuè, & venialiter cōmiſſiuè.

Induciarum tempus datur paruulis. Ex præmiſſis patet quòd ante tempus completi vſus rationis datum eſt tempus induciarum paruulis, quo ad ea quæ aliàs eſſent venialia: ſic quòd non peccant venialiter nec mortaliter, licet leges in foro exteriori puniant, tum propter incertitudinem completi vſus rationis, tum etiam propter ſcandalum.

Ver. 6. *De remiſſione peccati venialis in Purgatorio.*

QVia ſuperius c. 16. §. 4. ver. 8. dictū eſt de remiſſione peccati venialis in hoc mundo, & quòd in inferno eſt irremiſſibile, & æternaliter punitur: ideò nunc ſolùm de remiſſione peccatorum venialium in Purgatorio dicēdum eſt. Manifeſtum eſt autē ex ſacris literis quòd B *3 p. q. 83. art. 3. ad. 3. et q. 87. ar. 3. de Malo. q. 7. art. 1.*

Mat.12. aliquod peccatū remittitur in alio seculo. vnde Christus, Si quis dixerit verbum in spiritum sanctum, non remittetur ei, nec in hoc seculo, nec in futuro: quia non apparet quod aliud peccatū possit remitti, nisi veniale non solum quantum ad pœnā, sed etiam quantū ad culpam, quando contingit quod quis in charitate existens dormiendo intercipitur a morte violenta & extrinseca. Constat enim quod illi peccata venialia non dimittuntur in hac vita: & tamē propter venialia nō impeditur perpetuo à vita æterna, ad quam nullo modo peruenit, nisi ab omni culpa immunis sit, iuxta illud Apocal. 21. Nihil coinquinatum aut abominationē faciens, introibit in illā. igitur, &c. Remittuntur autē ibi per feruorē charitatis, in cuius actū exeunt in primo instanti separationis à corpore, cùm se sentiunt in tormentis. Et licet in Purgatorio nō sit status merendi, est tamē status mutandi voluntatē, quādo nō est obstinata, quia tunc est immutabilis, iuxta illud, Si ceciderit lignum, &c. *Eccle.11.* Et quāuis in via quis facilius cadat in peccatum quàm resurgat, secus tamen est post mortē: quia licet propter mutationem status animæ in Purgatorio non possint mereri, possunt tamen impedimentum tollere.

Continuatio dicendorum.

C Quum peccatum originale (de quo consequenter dicendum est) pro formali nil aliud sit quam priuatio iustitiæ originalis, cōsequens est vt absq; ea cognosci non possit, ideò de ea in primis dicendum est.

§.4. *De iustitia originali.*

D Iustitia originalis erat quoddam donū gratuitū essentiæ animæ ipsi Adæ infusum, gratiæ gratum facienti connexum, quo ratio & voluntas ipsius Adæ omninò subdebantur Deo: & vires siue potentiæ inferiores tam appetitiuæ quàm apprehensiuæ ipsi rationi, & corpus animæ, ad promp è, faciliter, ac delectabiliter implendum imperium siue præceptum eius. Per hanc iustitiam originalem dicitur Deus fecisse hominem rectum. Quæ rectitudo in triplici ordine prædicto consistebat. Primus ordo erat subiectionis rationis & voluntatis ad Deum: quia stante illa, Adam in omnibus obediebat Deo, repugnabat & resistebat malo per gratiam gratum facientem iustitiæ originali annexam. Secundus ordo erat subiectionis virium inferiorum rationi: sic quòd nulla esse poterat difficultas aut rebellio in parte sensitiua. Tertius ordo erat subiectionis corporis animæ. Hi tres ordines erant subordinati, & secundus pendebat ex primo, & tertius ex secundo. Hanc rectitudinem siue armoniam prædictorum ordinum firmiter tenebat iustitia originalis: sic quòd stante primo, secundus & tertius erant inuariabiles. Primum ordinem iustitia originalis tenebat, non tamen inuariabiliter: Quia Adam non fuit cōfirmatus in gratia, vt rei probauit euentus: sed dimissus fuit in manu consilij sui, &c. vltra mandata naturalia adiecit vnum positiuum, de quo Gen. 2. Ex omni ligno Paradisi comede: de ligno autem scientiæ boni & mali ne comedas. Hac prohibitione Adæ facta. quæ per eum fuit Euæ promulgata, fuit ei duplex mors, scilicet corporalis & spiritualis, intimata. vnde subditur, Quacunq; die comederis, morte morieris, hoc est duplici morti subiectus eris, spirituali scilicet statim incurredæ, & corporali non statim, sed tempore præordinato.

1.2.q.83. ar.2.ad 2.
Iustitia originalis quid.
Eccle.7.

Ver.1. *De perfectione primi hominis in statu innocentiæ.*

E In productionibus rerum & animalium duplicem inuenimus progressum: Primus, prout exierunt à solo Deo immediatè. Secundus, prout producuntur à Deo mediantibus causis secundis. Quantum ad primum, conueniens erat quod res quæ à Deo solo immediatè producuntur, essent perfectæ, eò quòd ex eis aliæ procedere debebant. Causa enim debet esse potior effectu. Ideò Deut 32. Dei perfecta sunt opera. Natura verò creata cùm non sit tantæ potentiæ, procedit de imperfecto ad perfectum, vt videmus in plantis & animalibus. Hinc est quòd Adam & Eua in sua formatione fuerunt perfecti, & quantū ad corpus, & quantum ad animam, maiori perfectione quàm filij, qui ab eis procreati fuissent, etiam in illo statu, si perseuerassent.

Progressus rerum duplex.

Ver.2. *De perfectione corporis hominis in primo statu.*

Corpus Adæ & Euæ fuisse perfectum in quantitate ex Gen. constat. cùm eis fuerit factum præceptum generandi, Crescite, &c. & ideo in tali statu & quantitate in qua homines qui perfectè generare possunt. & cùm eis fuerit datum dominium super animalia, sequitur quod erant in tali fortitudine & agilitate, quæ requiritur ad dominandū animalibus. Quidam dicunt quod Adam creatus fuit in tanta quantitate, in qua fuit Christus, qui dicitur secundus & nouissimus Adam, quando incœpit prædicare, incipiens annorum quasi. 30. quia in illa ætate dicitur quis perfectus homo. Cùm ergo Dei perfecta sint opera, sequitur quod Adā & Eua fuerunt creati in statura ætatis perfectæ. Hæc autē perfectio quantitatis non procedebat ex iustitia originali, quia filij Adæ (qui ab initio habuissent iustitiam originalem) non fuissent in tanta quantitate concepti & nati, nec adeò fortes & potentes, sicut Adam: sed paulatim processissent & creuissent in quantitate & fortitudine, sicut nunc. Quia regula generalis est, Quod in omnibus asserendis sequi debemus naturam rerum, nisi aliter ea quæ sunt supra naturā, authoritate diuina nobis reuelata fuerint. Illa enim quæ sunt supra naturam, sola fidei reuelatione tenemus. Sed ex principiis naturæ apparet prædictus progressus paruulorū ex imperfecto ad perfectum, & nihil de filiis Adæ circa huiusmodi reuelatum fuit: igitur, &c. Habuissent tamen sufficientem virtutem ad actus conuenientes pueritiæ, puta ad sugendum vbera, & alia huiusmodi, melius quàm in statu naturæ corruptæ, in quo (vt D. Aug. ait) in pueris tanta apparet infirmitas, quòd iuxta se iacentibus māmis magis possunt esurientes flere, quàm sugere. Et quanuis quædā animalia statim nata, habeant vsum membrorū prout coturnices, non tamen hoc procedit ex eorum nobilitate, cùm quædam perfectiora non habeant. Sed hoc eis cōtingit ex siccitate cerebri. Et licet aliqui defectus pueriles, qui consequuntur generationem, potuissent in illo statu fuisse, puta defectus materiæ (nō enim fuissent omnes æquales) non tamen defectus tendentes ad corruptionem, sicut sunt defectus seniles.

F
Gen.1. et.2.
Adam & Eua fuerūt creati in perfecta quantitate.
1.Cor.15.
Luc.2.
1.p.q.99. art.1.

Ver.3. *De immortalitate & impassibilitate hominis in primo statu.*

G Hominem fuisse ante peccatum immortalem Apost. docuit dicens: Per vnum hominem peccatū in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors: ergo ante peccatum non erat mors. Immortalitas tamen illa non erat secundum naturam, cùm capacitas materiæ eius non fuisset repleta, sicut materiæ cœlorum. Nec fuit aliqua dispositio intrinseca in homine, quæ redderet eum immortalem, sicut post resurrectionem. Sed erat immortalis ex parte causæ efficientis & præseruantis, scilicet Dei, qui (vt D. Augustinus ait) hominem facit, qui quandiu non peccaret, immortalitate vigeret, vt ipse sibi author esset aut ad vitam, aut ad mortem. Non enim corpus eius erat indissolubile, per aliquem immortalitatis vigorem in eo corpore existentem: sed inerat quædam vis animæ supernaturaliter data, per quam poterat corpus ab omni corruptione præseruari, quandiu ipsa Deo subiecta mansisset. Et sic illa vis præseruandi erat ex iustitia originali, quæ non erat naturalis animæ, sed per donū gratiæ, per quam præseruabatur ab exteriori læsione, partim quidem per propriam rationem, & partim per diuinam prouidētiam, quæ sic ipsum tuebatur, vt nihil ei occurreret ex improuiso, a quo læderetur. Quo ad interiora prouidebatur ei quo ad humidū radicale per herbas & fructus lignorum Paradisi. Et quo ad calorem naturalem per lignum vitæ, quod habebat virtutem fortificandi debilitatem caloris naturalis, prouenientem ex admixtione extranei. Vnde D. August dicit, quòd arbor vitæ medicinæ modò corruptionem hominū præseruabat: non tamen simpliciter immortalitatem causabat. Neq; virtus quæ inerat animæ ad conseruandū, causabatur ex ligno vitæ, quod etiā nō poterat immortalitatem præstare, vt nunquā dissolui posset. Quia virtus vniuscuiusque corporis finita est: ideò virtus ligni vitæ nō poterat dare virtutē durādi tempore infinito, sed vsq; ad determinatū tēpus, quo finito vel homo translatus fuisset ad spiritualē vitā, vel iterū indiguisset sumere de ligno vitæ, quod per tempus longissimū præseruasset. Vnde Gen. 3. Videte ne fortè mittat manū suā ad lignum vitæ

1.p.q.97. art.1.
In lib. de q. no. & vet. test.
In lib. de q. no. & vet. test.

vitæ & comedat, & viuat in æternum. Cùm autem egeret cibo & potu, in quibus semper manet aliqua fæculentia, necesse fuisset in illo statu superfluitas emitti: fuisset tamen diuinitus prouisum, vt ex hoc nulla indecentia sequuta fuisset. Et quãuis immortalitas esset per donũ gratiæ, & per peccatum deperdita: non tamen sequitur quòd si Adam recuperauit donum gratiæ, recuperauerit etiam hanc immortalitatem: quia non recuperauit gratiã quam amisit, quo ad omnes effectus, sed solum quo ad remissionem culpæ & meritum gloriæ. Et quia hoc priuilegiũ immortalitatis fundabatur in dono iustitiæ originalis, quæ non solum data erat Adæ pro se ipso, sed pro posteris: sequitur quòd filij eius fuissent immortales, & per consequens impassibiles passione ad corruptionem tendente.

Ex quo apparet quòd filij non fuissent parentibus molesti fletibus & eiulatibus. Et quanuis in digestione fuisset corruptio cibi, tamen illa & aliæ, si quæ erant (quemadmodum & somnus) ad perfectionem ordinatæ erãt, sicut corruptio virginitatis ad procreationem prolis. Ideò non fuissent dispositiones corruptiuæ, sicut nec desitiones specierum sensibilium.

Ver.4. *De generatione in statu iustitiæ originalis.*

A Cvm natura humana creata fuerit ad implendas angelorũ ruinas, & tertia pars angelorũ ciciderit, Deusq; solum Adam & Euam immediatè formauerit: necesse est dicere quòd eos ad multiplicandum genus humanum creauerit. Nam præceptum generationis eis dedit, dicens: Crescite & multiplicamini, & replete terram. Et cùm natura sic processisset in generãdo, secuti Deus illam instituit, & Deus masculum & fœminam formauerit: cõsequens est quòd in illo statu fuisset diuersitas sexus, & sic mares & fœminæ. Et cùm Philosophus dicit quòd fœmina est mas occasionatus, quasi præter intentionẽ naturæ intelligit de natura particulari, quæ intendit generare sibi simile, nisi impediatur, vel per defectũ virtutis, vel per defectũ materiæ: sicut paruus ignis nõ potest cõburere ligna viridia: qui defectus in illo statu nõ fuisset. Sed fœmina nõ est præter intentionem naturæ vniuersalis. Et defectus virtutis impediens generationem masculorum, quandoque contingit ex aliquo accidenti extrinseco, vt Philosophus dicit, quòd ventus Septẽtrionalis coadiuuat ad generationem masculorum, & Australis ad generationem fœminarum. Quandoque etiam ex apprehensione animæ, ad quam de facili mutatur corpus, maximè in illo statu, in quo corpus erat subiectum animæ. Processisset autem generatio donec completus fuisset numerus à Deo prædistinatus: & fuissent tot generati, quot angeli ceciderunt. Et secundum aliquos, fuissent generatæ tot fœminæ, quot masculi. Sed difficultas est an facta fuisset generatio per commixtionẽ maris & fœminæ sicut nũc. Hæc difficultas oritur propter dicta Greg. Niceni, qui dixit quòd in paridiso multiplicatum fuisset genus humanum, sicut angeli absque concubitu, per operationem diuinæ virtutis. Dicit etiam quòd Deus ante peccatum fecit masculum & fœminam, respiciens ad modum generationis, quòd futurum erat post peccatum. D. etiam Augu. dicit quòd illo statu nulla corruptione integritatis genitalis fœminei potuit virile semen immitti, sicut nunc potest eadem integritate salua, fluxus menstrui cruoris emitti. Aliter tamen apparet dicẽdum propter tria fundamenta: Primum est D. Diony. dicentis naturalia non subtrahi, nec dari homini per peccatum. Cùm ergo sexus & mẽbra generationis data essent homini ante peccatum, & fœmina in adiutorium non ad aliud quàm ad generationẽ, cùm in omnibus aliis homo per virum melius iuuetur quàm per mulierem: sequitur quòd fuisset illorum membrorum vsus, sicut nunc. Secũdum fundamentum est D. Augu. dicentis quòd ea quæ à sola voluntate Dei proueniunt supra omne debitum naturæ, nobis innotescere non possunt, nisi quatenus in sacra scriptura traduntur. Sed præmissus modus generationis est supra omne debitum naturæ: & nil de eo in sacris literis traditum est: Igitur nõ est asserendus. Tertium fundamentum est vna regula generalis D. Tho. quæ talis est: In omnibus asserẽdis sequi debemus naturam rerum, nisi aliud in sacris literis reueletur supra naturam. Sed nulla reuelatio est de illo modo: igitur sequendus est ordo naturalis generationis, quæ fit per commixtionem. Quia in illo statu erat iustitia originalis, qua corpus subdebatur animæ, vt dictum est. Ideò generatio fuisset absq; aliquo ardore libidinoso, & absque aliqua fœditate, quãuis fuisset maior & purior delectatio, quæ non absorbuisset tunc visum rationis, sicut nũc. Tũc enim fuissent honorabiles nuptiæ, & thorus immaculatus. Et sic intelligẽdus & glosandus est Grego. Nicenus. & quantũ ad corruptionem, D. Aug. intellexit de corruptione propria sensitiua, aut de alteratione disponẽte ad corruptionẽ suppositi, & non de corruptione inducẽte ad perfectionẽ, prout fuisset corruptio ciborum ad perfectionẽ suppositi, & corruptio virginitatis ad perfectionẽ speciei, aliàs oportuisset in natiuitate cuiuslibet fieri magnum miraculũ, &c. Nullus tamen dolor fuisset in partu: quia (vt idem Augustin. dicit) ad pariendum non doloris gemitus, sed naturalis impulsus fœminea viscera relaxasset. Dicit præterea idem August. 9. super Genes. ad literam, quod primi parentes non sunt vsi coniugio in paradiso, eò quòd formata muliere, post modicum temporis propter peccatum eiecti sunt, vel quia expectabant diuinam authoritatem ad determinatum tempus.

1.p.q.58. art.1. Psal.110. Apoc.12. Gen.1. In li. de Ge. In li. de Animal. In li. de Ho. 14. de Ciui. 3.p.q.1.ar.3 1.p.q.99. ar.1. & q. 101.ar.1.

Ver. 5. *De perfectione animæ in statu innocentiæ.*

In illo statu essentia animæ perfecta erat per gratiam gratum facientem, & iustitiam originalem ei annexam & cùm originalis iustitia data fuisset Adæ & posteritati, sequitur quòd quemadmodum iustitia originalis fuisset transfusa, sic & gratia. vnde Ansel. dicit, quòd simul cùm rationalem haberent animam, iusti essent quos generaret homo, si non peccaret: Quia cùm homo naturaliter generet sibi simile in specie, necesse est quòd filij ei assimilentur in omnibus accidentibus consequentibus naturã speciei, nisi sit error vel defectus in operatione, qui non fuisset in illo statu. Sed iustitia originalis erat accidẽs consequens naturã speciei humanæ, nõ quidẽ ex principiis speciei causatum, sed sicut quoddam donum diuinitus toti naturæ humanæ datum: Igitur, &c. & sic iustitia originalis & gratia trãsfusa fuisset à patre in filium, nõ directè & immediatè, sed ex consquenti, prout & anima quæ est à Deo per creationem: tamẽ à patre dispositiuè. Non tamen filij nati cõfirmati fuissent in gratia aut iustitia originali: & ideo quãuis primi parentes non peccassent, filij eorum potuissent peccare propter libertatem arbitrij: quia non fuissent donati maiori priuilegio quã parẽtes. Et si in oppositum adducatur dictum Anselmi, qui dicit quòd si primi parentes non peccassent, ita cõfirmarentur cũ omni propagine sua, vt vltra peccare nõ possent: Dicendum quòd hoc nõ dixit asserendo, sed opinãdo: vel intellexit post completum numerum electorum, quia tunc glorificati fuissent.

B 1.p.q. 100. art.1. In li. de concep. virg. In lib. Cur Deus & homo.

Ver.6. *De perfectione intellectus in statu innocentiæ.*

Qvum scientia non sit accidens consequens naturam speciei, sed indiuidui: sequitur quòd pueri in statu innocentiæ non fuissent nati cum scientia: quia ex regula data, Vbi authoritas diuina deficit, debemus sequi cõditionem naturæ animæ, quæ (vt dicitur in 3. de anima) est tanquam tabula rasa, in qua nihil depictum est, &cæt. Sed profecissent in ea progressu temporis, inueniendo vel addiscendo absque difficultate. Nec tamẽ propter hoc sequitur quòd fuisset in eis ignorantia, licet bene nescientia, quã D. Dyon. ponit in Angelis. Habuissent tamẽ sciẽtiam, quæ competiuisset eis secũdum tempus suum ad dirigendum illos in operibus iustitiæ, in quibus homines diriguntur per principia vniuersalia iuris naturæ, quæ multò perfectius intellexissent, quàm nunc intelligamus.

C 1.p.q.181. 7.2. cœlest. Hierar.

Ex præmissis, maximè ex prædicta regula, apparet quòd pueri in illo statu non habuissent statim perfectum vsum rationis, cũ natura in omnibus generatis procedat de imperfecto ad perfectũ: sicut nec animalia habẽt statim perfectum vsum membrorũ & industriæ, sicut posteà. quod patet quia aues docent volare pullos suos. Sed quia Adam fuit immedatè creatus à Deo, vt esset principium omnium aliorum, ideo sicut fuit creatus in perfecta quantitate ac dispositione & vsu mẽbrorum: ita etiam in perfecto vsu rationis, & cum omnibus scientiis. Non tamen secundum D. Tho. vidisset diuinam essentiam pro illo statu

An Adam essentiã Dei viderit.

quia si continuè vidisset, non fuisset viator, nec peccasset, sicut nec beati. Cognouisset tamē Deū altiori cognitione, quā nos nūc. Et sic eius cognitio fuisset quodāmodo media inter cognitionē præsentis status, & patriæ. Quia pro illo statu cognouisset per species intelligibiles infusas, quę sunt perfectiores acquisitis. Nam species intelligibiles a sensibus corporeis abstractæ, non ita clarè repræsentant spiritualia, sicut species intelligibiles quæ non sunt a sensibus abstractæ, sed a Deo infusæ. Vnde primus homo nō impediebatur per res exteriores à clara & firma contemplatione intelligibilium affectuum, quos ex irradiatione primæ veritatis percipiebat. Vnde D. Aug. dicit quod fortassis Deus primis hominibus loquebatur, sicut cum angelis loquitur, ipsa incommutabili veritate illustrans mentes eorum, etsi non tanta participatione diuinæ essentiæ, quantam angeli percipiunt. Quidam dicunt quod Adam in raptu vidit diuinam essentiam, quod nituntur probare ex eo quod sopor in sacris literis significat visionem omnium: quę non potest haberi, nisi per visionem diuinæ essentiæ. vnde Esa. 29. dicitur, Quoniam immiscuit vobis Dominus spiritum soporis, claudet oculos vestros, prophetas & principes vestros, qui vident visiones & erit vobis visio omnium, sicut verba libri signati. Sed in raptu immisit Deus soporem in Adam, & postmodum mirabilia mysteria protulit: igitur habuit visionem omnium, & libri signati. Præterea ideo dicitur quòd Moses clarè vidit diuinam essentiam, quia debebat esse doctor Iudæorum: & D. Paulus, quia debebat esse doctor Gentium. Sed Adā debebat esse doctor & director omniū hominum: igitur &cæ. Nec propter hoc sequitur quòd fuerit præscius peccati sui, & per consequens non potuerit vitare: quia cùm diuina essentia sit speculum voluntarium, non necessario vidit peccatum suum. & licet viderit Christum incarnandum vt glorificatorem, non tamen vt redemptorem. D. Thom. tenet oppositum, eò quòd præmissæ authoritates & rationes nō necessario concludant. Ideo dicit quòd non habuit fidem de Redemptore explicitè, licet implicitè crederet Deum sufficienter prouisurum omnibus, quæ suæ saluti erant necessaria. Non poterat etiam pro illo statu angelos videre per essentiam, licet perfectiorē cognitionem haberet, quam nunc habeamus: quia nunc propter corruptionem naturę corpus quod corrumpitur, aggrauat animam, & impedit à cognitione substantiarum separatarum. Habebat tamen scientiam omnium rerum, in quibus homo natus est instrui. & hæc sunt omnia quæ virtualiter existunt in primis principiis per se notis, hoc est omnium quæ homines naturaliter cognoscere possunt. Cuius ratio assignari potest ex perfectione rerum immediatè à solo Deo productarum. Hanc omnium rerum scientiam Deum dedisse Adæ, colligi potest ex eo quòd adduxit animalia ad eum, vt videret quomodo vocaret ea & ex hoc quòd Adam nomina imposuit rebus, sequitur quòd cognoscebat naturas rerum: debent enim nomina esse cōsona proprietatibus earū. Alia verò quæ nec naturali studio hominis cognosci possunt, nec necessaria sunt gubernationi vitæ humanæ, primus homo nō cognouit: sicut sunt cogitationes hominum, & futura cōtingentia, & quędam singularia, vtputa quòd lapilli iacent in flumine, & alia huiusmodi. Ex prædictis patet quòd Adam non profecisset in scientia naturalium quantum ad naturam scitorum, licet benè quantum ad modum sciendi. Quo ad supernaturalia verò profecisset, etiā quantū ad numerum per nouas illuminationes. Nec simile est de profectu meriti & scientiæ: quia vnus homo non est alteri principium merendi, sicut & sciēdi. ideo nō debuit sic creari, vt in merito proficere non posset. Adam & tota eius posteritas tali perfectione donati erant, vt stante iustitia originali, decipi nō posset. Vnde D. Aug. Approbare falsa pro veris non est natura instituti hominis, sed pœna damnati. Nullū enim in illo statu poterat inesse malū: sed adherere falso est malū intellectus, cuius obiectū est verū. Et cùm filij Adæ habuissent iustitiā originalē, sequitur quòd illa stante nō potuissent decipi. Nec obsta quòd Apo. dicit, Adā nō fuit seductus, mulier autē seducta fuit in præuaricatione: Quia illa seductio etsi pręcesserit peccatū operis, subsecuta est tamē peccatū internæ elationis: quia (vt D. Aug dicit) Mulier verbum serpētis nō crederet, nisi iam inesset menti eius amor proprię potestatis, & quædam de se superba præsumptio. Adam verò post similem elationē fuit seductus: quia credidit vxori referēti verba serpentis & ad Apostolum dicēdum quòd intellexit a serpente siue a diabolo non à muliere. Et quamuis aliquid præsentatum fuisset sensui vel phantasiæ aliter quam esset, sicut quod remotius repræsentatum fuisset oculo Adę, minus quidem, cùm natura oculi per peccatum non fuerit variata. Non tamen fuisset deceptus, quia per rationem veritatem diiudicasset, vt faciunt Astrologi & perspectiui per lineā visualē. Quidam dicūt quòd non somniasset, quia somnia proueniunt ex aliqua indispositione vel inordinatione naturali, quæ in illo statu non fuisset: vel nō somniasset, nisi somnia delectabia. Et licet filij eius potuissent peccare, & mētiri ipsi: non credidisset ita esse, sed quòd possibile esset. & hoc nō esset existimare seu approbare falsum pro vero. vel potest dici quod fuisset ei diuinitus subuentum in his quorum scientiam non habebat: sicut dictum est de nocumētis corporis. Nec est instantia quam quidam afferunt, quòd in tentatione non fuit ei subuentū ne deciperetur, licet tunc maximè indigeret: quia iam pręcesserat in eo peccatum elationis, nec ad diuinum auxiliū recursum habuit. Ex præmissis apparet quòd Adam nullam opinionē habuisset in naturalibus. Nec obstat quòd D. Ambr. dicit, Omne peccatum est ex errore: quia, vt dictum est, non intelligitur de errore præcedente actum peccati, sed de concomitante, vel de errore electionis, prout eligit quod non est eligendum, secundum quem dicitur omnis malus ignorans. Hic autem error præsupponit inordinationem in parte appetitiua complacente, & assensum non prohibente. Volūtas tam Adæ quàm aliorum perfecta fuisset per charitatē & alias virtutes infusas, quas habuissent non solum quo ad habitum, sed etiam quo adactum, nisi eas quæ repugnant perfectioni primi status: sicut sunt patientia, pœnitentia, & misericordia, quarum actus non habuisset. Et quamuis donum perseuerantiæ non habuerit: habuit tamen perseuerantiæ virtutem.

2. super Genes. ad literā

Num. 12.

2. Cor. 12.

Adam habebat omnium naturalium scientiā

Gen. 2.

In statu innocentiæ nō poterat decipi.

An Adam in primo statu somniasset.

3 Ethic. 1. p q. 95. ar. 1. & 4.

Ver. 7. *De dominio quod competebat homini in primo statu.*

ADam in statu innocentiæ habebat dominationem & præsidentiam super omnia animantia. Dixit enim Deus, Faciamus hominem ad imaginē & similitudinem nostram, & præsit piscibus maris, volatilibus cœli, &cę. & iterum, Dominamini piscibus maris, &cæ. Ratione etiam probari potest: Quia sicut in generatione imperfectum ordinatur ad perfectum, vt materia ad formam: Ita in vsu rerum plantæ ordinantur in cibum animalium: ergo animalia in cibum & subuentionem hominum. Ideo homo naturaliter dominatur plātis & animalibus Eam ob rem dicit Philo. quòd venatio animalium syluestrium est iusta & naturalis, quia per eam homo vendicat quod est naturaliter suum. Hoc etiam apparet ex ordine diuinæ prouidentiæ, qua semper inferiora per superiora gubernantur, &cæ. Non tamen in illo statu indiguissent homines animalibus ad sustentationem neque ad tegumentum, quia nudi erant, & non erubescebant, & lignis paradisi ac plantis nutriti fuissent: neque etiam ad vehiculum, propter corporis robur. Indigebant tamē ad experimētalem cognitionem sumendam de naturis eorū: quod significatum est per hoc quod Deus ministerio angelorū animalia duxit ad Adam, &c. Et licet animalia non habeāt rationem, vt capacia essent præceptorum hominis: habent tamen quandam participationē prudentiæ & rationis, secundum æstimationem naturalem, ex qua cōtingit quòd grues sequuntur ducem, & apes obediunt regi. Sic omnia animalia per seipsa homini obedissent, & diuina prouidētia mouente ea, ad desiderium hominis, spirituali instinctu naturæ ad eum venissent, & melius obedissent, quàm nūc quędam domestica obediant. In hoc tamen dominio non fuissent æquales, quia quæ à Deo sunt, ordinata sunt. Ordo autem, vt D. Augustin. dicit, consistit in disparitate, cū sit parium dispariumque rerum sua cuique loca tribuens dispositio. dictum est quòd in illo statu fuisset disparitas quo ad sexum, fuisset pariter quo ad ætatem & quantitatem & robur Non enim fuisset corpus humanum totaliter exemptum à legibus naturæ: quin ex exterioribus agentibus aliquod commodum vel auxilium acciperet magis

A 1. p. q. 96. art. 1.

1. Polit. Venatio animaliū syluestrium est iusta & naturalis.

Rom. 13. 19 de Ciuit. Dei.

magis & minus, secundum quod diuersis cibis diuersarum virtutum ex libero arbitrio vsi fuissent. Sic etiam secundum diuersam aëris dispositionem, & diuersum situm stellarum, aliqui robustiores corpore, & melioris complexionis generati fuissent. Similiter quantum ad animam, cùm habuissent liberum arbitrium, aliqui magis vel minus se applicassent. Ita tamen quod in illis qui excederentur, nullus esset defectus culpabilis, nec quo ad corpus, nec quo ad animam.

Ver. 8. *De dominio hominis super hominem in statu innocentiæ.*

B Dominium hominis super hominem, secũdum Phil. est duplex: Quoddam est dominium seruorum, quo serui cõtra voluntatem suam & proprium bonum suum subduntur dominis. & tale dominium non fuisset in statu innocentiæ, in quo nullum pœnale erat: sed id quod est contra propriam voluntatem, est pœnale: Igitur, &cæt. Aliud est dominium liberorum, in quo subditi diriguntur ad proprium bonum ipsorum vel totius communitatis. Et tale dominium hominis super hominem fuisset in statu innocentię, triplici ratione. Prima, quia conditio hominum in statu innocẽtię non erat nobilior, quã conditio angelorũ, inter quos est prælatio, vt dictũ est: Igitur. Secunda ratio, quia homo est naturaliter animal sociale: sed socialis vita multorũ nõ potest cõueniens esse, nisi aliquis præsideat, qui ad bonum commune intendat (multi enim per se intendunt ad multa, vnus verò ad vnum) Ideo dicit Philosophus, quòd quandocunque multa ordinantur in vnum, inuenitur vnum vt principale dirigẽs. Tertia ratio, quia, vt dictum est, vnus homo habuisset supereminentiam scientiæ & iustitiæ super aliũ: & fuisset inconueniens, nisi hoc exequeretur in vtilitatem aliorum, iuxta illud, Vnusquisque gratiam quam accepit, in alterum administrãtes. Ex his sequitur quòd vxores nõ fuissent subditæ viris, sicut nunc in tribulationem. Ideo in pœnam dictum est Euæ, & ex consequenti aliis: Sub viri potestate eris. Nõ quin Eua ante peccatum esset sub potestate viri, sed non sub tali pressura contra voluntatem, & in ea tribulatione, in qua nunc sunt quasi omnes vxoratæ.

1.p.q.96. art.4. — *Dominium seruorum et liberorum quid.* — *1.Pet.4.* — *Gen.3.*

Ver. 9. *De perfectione appetitus sensitiui in primo statu.*

C Appetitus Sensitiuus tam irascibilis quàm concupiscibilis in statu innocentiæ fuisset perfectus virtutibus moralibus infusis, & successu temporis acquisitis, ac etiã inuariabili ordine subiectionis ad portionem superiorem scilicet intellectũ & voluntatẽ, sic quòd in eis nullæ fuissent passiones inordinatæ siue rebelliones præuenientes rationem, sed solùm moderatæ, virtuosæ, & imperatæ. De creatione Euæ, & preceptis ipsi & Adę datis, tentatione, præuaricatione, punitione, & translatione in campum Damascenum, vbi secundum aliquos, creatus fuit: vide apud expositores in secundum & tertium caput Geneseos & quæ dicta sunt suprà cùm de paradiso Terrestri ageretur.

1.p.q.95. art.2.

§. 5. *De peccato originali.*

D Peccatum originale esse ex traditione Adæ in omnes posteros, qui ab eo per rationem seminalem processerunt, in primo instanti creationis & transfusionis animæ rationalis, fide tenemus. Nam Apost. hoc manifestè asserit, dicens, Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatũ mors, & ita in omnes mors pertransiit, in quo omnes peccauerunt. Propter hoc peccatum dicimur natura filij iræ, & per consequens rei mortis & condemnationis, subiecti dissidio intestino, tribulationibus, calamitatibus, & miseriis huius seculi: & oppositũ dicere est hæresis Pelagianorũ ab ecclesia cũ authore suo & sequacibus reprobata. Ad cuius euidẽtiam supponendum est primò, quòd hoc vocabulum (peccatum) in sacris literis vario modo sumitur. Aliquando enim peccatum accipitur pro eo quod habet respectum ad peccatum delendum. Et sic hostia, Sacrificium, & oblationes quæ fiebant in expiationem pœnarum debitarum pro peccato, dicebantur peccata. Vnde Oseas, Peccata populi mei comedent, scilicet, sacerdotes. Et Apostol. Christum vocat peccatum, dicens: Quoniam Deus erat in Christo mundum reconcilians. & post pauca dicit, Eum qui non nouerat peccatum (scilicet Christum, qui peccatũ non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius) fecit peccatum (hoc est hostiam pro peccato) vt nos efficeremur iustitia Dei in ipso. & alibi: Misit Deus filium suum in similitudinem carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum (hoc est deleuit & fugauit peccatum) in carne. Aliquando accipitur peccatum pro pœna debita peccato. Vnde Diuus Petrus, Peccata nostra, hoc est pœnas peccatorũ nostrorum, ipse, scilicet, Christus, tulit, & dolores nostros ipse portauit. & infrà, Posuit in eo iniquitates omnium nostrũ, hoc est pœnas iniquitatũ nostrarum. Aliquãdo accipitur pro eo quod inclinat vel inducit ad peccandum. Et hoc modo concupiscentia actualis, hoc est passio & appetitus sensitiuus, quo caro dicitur aduersari spiritui, appetendo sibi amica, suauia, & delectabilia, (quæ lex Dei prohibet, refugiẽdo à duris & laboriosis, quę lex Dei sustinere precipit) dicitur peccatum. Vnde D. Iac. Vnusquisque tentatur, à concupiscentia sua abstractus & illectus. Et hoc modo Apostol. concupiscentiam actualem vocat peccatum, dicens: Nam concupiscentiam nesciebam (scilicet esse peccatum) nisi lex diceret, Non concupisces. Dicit præterea, Occasione autem accepta, peccatum (hoc est vis appetitiua) per mandatũ operatum est in me omnẽ concupiscẽtiam, hoc est vis appetitiua facta est efferatior, iuxta illud Horatij: Nitimur in vetitum semper cupimusque negata. Et iterũ cùm Apost. dicit, Si autẽ quod nolo, illud facio: iam non ego operor illud, sed quod inhabitat in me peccatũ, loquitur de motibus primo primis, qui sunt ab appetitu sensitiuo, & non à volũtate. Ideo appetitus sensitiuus destitutus iustitia originali (qui ab aliis dicitur fomes) est causa illorum, & dicitur inhabitans peccatum, triplici ratione. Prima, quia inclinat ad peccandum. Ideo dicitur lex membrorum, captiuans hominem in legem peccati, hoc est vehementer inducens in captiuitatem peccati. Secunda, quia diabolus ea vtitur virtute tanquam instrumẽto. Tertia, quia ex Adę peccato processit, quòd vis illa appetitiua aduersetur spiritui, & concupiscat contra legem Dei. Quia ante peccatum Adę vis illa erat frenata iustitia originali, & nõ poterat deordinari, sicut fracto freno per peccatum Adæ, per quod relicta est conditioni suę naturæ, quæ est prosequi suauia & delectabilia, quæ lex Dei prohibet, & refugere à duris & laboriosis, quæ lex Dei præcipit. Aliquando etiam peccatum accipitur pro eo quod habet veram rationem culpæ, quæ consistit in obligatione à regula, & in auersione à Deo ac deordinatione & præuaricatione mandati legis diuinæ: quia vbi non est lex, non est præuaricatio. vnde Iac. 1. Concupiscentia cùm conceperit, parit peccatum, hoc est actum inordinatum contra legem Dei.

3.p.q.81. art.1. — *Rom.5.* — *Ephe.2.* — *Peccati multiplex acceptio.* — *Oseæ.4.* — *2.Cor.5.* — *1.Pet.2.* — *Rom.8.* — *Rom.8.* — *Iac.1.* — *Appetitus sensitiuus destitutus dicitur fomes & peccatum.* — *Rom.7.* — *Rom.4.*

Ex præmissis patet quòd omne illud quod nominatur peccatum, habet relationem seu habitudinem aut respectum ad culpam, vel tanquam effectus sicut pœna, vel tanquã delens culpam & pœnã, vt oblationes & sacrificia. & Christus qui valdè impropriè dicitur peccatum, eò quòd obtulit se in sacrificium ad delendum peccatum, pœnas peccatorum sustinendo, vel tanquam inducens, vt concupiscentia, vel tanquam disponens, vt peccatum veniale: vel habet relationẽ causę, vt peccatũ mortale, quod est causa auersionis. Vnde sequitur quòd peccatum veniale non habet propriè rationem culpæ, cùm non sit contra legem Dei, nec auertat à Deo. Sequitur etiam quòd peccatum originale (quod non habet proprium voluntarium) minus habet de ratione culpæ, quàm veniale, si comparetur ad personam particularem. & sic minus propriè dicitur peccatum. Prout manus aut pes aut alia membra, quæ dicuntur nocentia & culpabilia denominatione extrinseca, scilicet, culpabilitate voluntatis, minus habent de culpa quàm voluntas. Sic filij Adæ vocantur peccatores, culpabilitate extrinseca ex peccato Adæ proueniente. Ideò minus habent de culpabilitate quàm Adam, & minus propriè vocantur peccatores. Secundò supponendum est quòd carnis vocabulo in scripturis sacris aliquando vocantur homines carnales, qui scilicet dediti sunt terrenis & carnalibus desideriis, quorum adhæsione vnum cum carne efficiuntur. vnde 1. Corinth. 6. Qui adhæret meretrici, vnum corpus efficitur. Sicut qui adhæret Domino, vnus spiritus est cum eo. Sic accepit Christus carnẽ, cùm

Gal.1.

cùm dixit: Quod natum est ex carne, caro est. & Apostol. cùm dicit: Sapientia carnis mors est: & cùm ait, continuo non acquieui carni aut sanguini, hoc est hominibus carnalibus. Et sic accipiendo carnem, caro includit peccatum. vnde Rom. 8. Qui in carne sunt, Deo placere nō possunt. & in eod. Si secundum carnem vixeritis, moriemini. &. 2. Cor. 5. Caro & sanguis regnum Dei non possidebunt. Aliquando tamen caro significat hominem visibilem & sensibilem, etiam absque aliqua corruptione peccati: vt cùm dicitur, Verbum caro factum est, hoc est, homo corporeus ex carne compositus. Propriè tamen caro dicitur animæ pars corporea & sensibilis, in qua vis appetitiua, concupiscibilis & irascibilis insunt. sic accipitur cùm dicitur, Qui Christi sunt, carnem suam crucifixerunt cum vitiis & concupiscentiis.

Ver. 1. *De quidditate peccati originalis.*

A OMnes catholici doctores in hoc conueniunt, vt dicāt peccatum originale esse peccatum naturæ, & in nobis non esse personale: sic quod voluntate nostra personali fuerimus facti natura filij iræ, sed solùm volūtate primi parentis, in quo, tanquam in principio naturæ, eramus omnes quodam modo vt mēbra in corpore. Et ideo sicut peccatum hominis, quod sola voluntate committitur, attribuitur & imputatur omnibus membris, & omnia mēbra patiuntur: Sic primum peccatum Adæ, quod fuit in ipso actuale & personale, fuit causa priuationis iustitiæ originalis & gratiæ, & per consequens deordinationis naturæ & personæ ipsius ac nostræ, imputatur nobis, & patimur pro illo, Nec in hoc Deus nobis (qui nihil actualiter egimus) facit iniuriam aut iniustitiam, reputando filios iræ & indignationis & condemnationis: quia per iram, indignationē & condemnationē, accipitur sola exclusio à gratia & originali iustitia, ac etiam à regno cœlorum, & restitutio naturæ ad conditionem suam, à qua eramus exempti per iustitiam originalem, quę cum annexis data fuerat Adæ principio originis nostri generis, & iure hæreditario, omnibus filiis & posteris ab eo per propagationem seminalem procreatis, dummodo Adam & filij eius præcepta Domini seruarent. Et quia Adam non seruauit, per inobedientiam ipse & posteri iure illo priuati sunt. Exemplum communiter datur de rege, qui gratis ex liberalitate sua dedit cuidam nobili castrum pro se & tota posteritate sua, ea lege vt fidelitatem ei seruaret: quòd si nō faceret, auferret ab eo & filiis eius. Si ille infidelis esset, nullam iniuriam faceret rex ipsi nec filiis eius, si priuaret eos castro ea lege & conditione dato. Concordant præterea omnes in hoc, quòd in peccato originali sunt duo: Primum dicitur priuatio iustitiæ originalis, quæ impediebat illam deordinationem, & seruabat illam armoniam: Secundum sunt potentiæ destitutæ & deordinatæ à rectitudine, quam habebant ex ipsa iustitia originali. Aliqui vocant priuationem iustitiæ originalis formale peccati originis, & ipsas potentias destitutas & deordinatas vocant materiale.

Natura filij iræ quomodo dicitur.

Sed difficultas est quid horum in nobis habeat rationē culpæ & fomitis: quia certum est ipsam priuationem iustitiæ originalis secundum se non habere rationem culpæ, cùm sit à Deo, qui non est causa culpæ, aut deordinationis: cū omnia quæ sunt à Deo, ordinata sint: Nec nunc in peccatis mortalibus priuatio gratię habet rationem culpæ, sed pœnæ, cùm sit directè à Deo, & cōtra voluntatem: quanuis ex consequenti dicatur voluntaria, vt dictum est. Constat enim quòd Adam non intendebat priuationem illā nec pro se nec pro filiis suis. Nec filij eius cū cōcipiuntur & incurrunt peccatū originale, huiusmodi priuationem intendunt, neq; intendere possunt: Igitur priuatio illa secundum se considerata, non habet rationem culpæ sed pœnæ, & sic est effectus culpæ ipsius Adæ. Nec etiā debitum habendi iustitiam originalem, illi priuationi secundum quosdam annexum, potest habere rationem culpæ in paruulo: quia nullum tale debitum potest ostendi aliqua lege. Nulla enim lex obligat, nisi promulgata & possibilis, sed talis lex quæ fingitur, nunquam fuit promulgata paruulo, antequā incurreret peccatum originale, cùm non esset capax: & impossibile sit ei habere iustitiam originalem, cùm sit actualiter in peccato originali; igitur nullum est in eo debitum illius iustitię, cùm impossibiliū nulla sit obligatio. & ideo licet lex illa fuerit data ipsi Adæ & posteris cùm venissent ad vsum rationis de seruāda iustitia originali, quam habuisset ab ipso: non tamen fuisset talis lex data his, qui nō habuerunt nec habere potuerunt. Et sic tota culpa non seruatæ iustitiæ originalis fuit in Adam, qui eam seruare poterat, & nō seruauit. Nec etiam ipsæ potentiæ destitutæ secundum se possunt habere rationem culpæ, cùm sint naturales & à Deo. Naturalibus autem non meremur neque demeremur aut vituperamur: igitur, &cæt. Præterea omnis creatura de se est bona (Vidit enim Deus cuncta quæ fecerat, & erāt valde bona) & oppositum est hæresis Manichæorum. Nec obstat quòd appetitus sensitiuus nos trahit ad illicita, quia hoc est præter eius intentionem, cùm ex natura suæ conditionis afficiatur his quæ sunt sibi amica, suauia, & delectabilia, & refugiat à duris & laboriosis. Vnde si hodie crearetur nouus homo eiusdem speciei nobiscum in puris naturalibus, non haberet peccatum originale: & tamen appetitus eius sensitiuus haberet similem conditionem & motus cum nostro, & inclinaret ad delectabilia & sibi amica, &cæt. Cùm igitur illa vis appetitiua sensitiua libertatem non habeat, & sequatur conditionem suam: quam culpam secundum se habere potest? Tota culpa & deordinatio, quæ in ea imaginari potest, à libertate voluntatis procedit: quia si voluntas non sit libera (vt in dormientibus & furiosis ac pueris) nulla culpa est. Constat autem quòd paruuli in instanti infusionis animæ non habent voluntatem liberam, igitur.

3. Ethic.

Gen. 1.

Quid in nobis habet rationē culpæ originalis Rom. 13.

Præterea potentiæ illę manent in baptizatis, ergo non sunt peccatum originale, vel baptismus non delet culpam originalem, quod est hæreticum. Insuper si quis ex negligentia sua morbum & deordinationem incurrit, morbus non est culpa, quanuis ex culpa euenerit: sed peccatum originale & ægritudo & morbus (iuxta illud Psalm. Infirmus sum, sana me Domine) & nō ex negligentia paruuli, sed Adæ: ergo nō potest dici culpa in paruulo, nisi denominatione extrinseca, vt dictū est de manu. Necesse est ergo dicere, ꝙ culpa originalis peccati sit in nobis aliquid præter priuationem iustitiæ originalis, & præter debitum habendi illam, ac etiam præter potentias: vel peccatum originale non dicitur culpa, sed pœna. Nec potest dici quòd concupiscentia habeat rationem culpæ, quia vel accipitur concupiscentia pro actu appetitus concupiscibilis: & talis non potest dici culpa originalis, cùm non sit in paruulis actu, sed solū aptitudine, prout aptitudo venandi est in catulis quamprimum nati sunt. Sed illa aptitudo concupiscendi non est aliquid aliud à potentia appetitiua quæ (vt probatum est) nō est culpa. Nec etiam secundum quod est deordinata, & trahit ad delectabilia, potest habere rationem culpæ, vt dictum est de ægritudine.

Nec potest etiam dici quòd infectio ex peccato Adæ relicta, quā quidam vocāt tabem, alij qualitatē morbidā: quia illa qualitas morbida vel est aliquid priuatiuum, vel positiuum. Si primum, non potest secundum se habere in paruulis rationem culpæ: quia culpa est deordinatio proueniens ex actu voluntatis: & inquirendum est de priuatione illa: quia cùm priuationes non cognoscantur nisi per habitum: nō potest dici nisi quòd habitus illius priuationis sit potentia appetitiua, siue appetitus concupiscibilis priuatus iustitia originali & ei annexis. quæ priuatio (vt dictum est) non est culpa sed pœna. Nec potest etiam dici quòd sit aliquid positiuum inclinans & inducens ad peccandum: quia omne positiuū in creatura existens, habet rationem entis. & per consequens boni, cùm ens & bonum conuertantur, & sic à Deo, & per consequens non potest dici culpa, cùm Deus non sit causa culpæ. Et cùm illud positiuum sit à Deo, non potest ex natura sua inducere ad aliquam culpam, cui non possit per voluntatem resisti, cùm Deus sit intentator malorum. Si autem non sit à Deo, quęrendum est de causa: quia illa qualitas morbida non est ab Adam, cùm sit contra voluntatem eius, qui non intendebat nec pro se nec pro posteris: Neque ferebatur in eam, tanquam in obiectum voluntatis: Neque poterat causari ex vi actus peccati, quia tunc omne peccatum mortale causaret qualitatē morbidam: & quantò grauiora essent peccata, tātò illa qualitas morbida esset

Iacob. 1.

esset perniciosior. Præterea culpa consistit in auersione, vel saltem in deordinatione: & sic magis in priuatione, quàm in aliquo positiuo. Insuper maior fuit actiuitas in peccato angelorum quam Adæ, cùm sint superioris naturæ, nec impediatur corpore. Sed peccatū angelorum non destruxit eorum naturam, sed solum gratiam & dona gratuita. Nam (vt D. Diony. dicit) Naturalia in eis manserunt integra. Nec peccatum eorum causauit in eis qualitatem morbidam: ergo nec peccatum Adæ. Nec potest etiam dici quod illa qualitas morbida producta sit a pomo comesto: quia probandum esset quod lignum illud haberet talem virtutem. Et cùm esset in tot partes diuisa, peccatum originale non esset æquale in omnibus quantum ad culpam, quod est erroneum. vt infra dicetur. Præterea peccatum originale in nobis processit à peccato Adæ. Sed esus illius ligni non fuit primum peccatum eius, sed elatio mentis (vt dictum supra fuit ex D. Aug.) ergo qualitas illa morbida non processit ab esu ligni vetiti.

Necesse est ergo dicere, quòd peccatum originale in paruulo, non vniuocè, sed analogicè habeat rationem culpæ. Culpa enim, vt dictum est, propriè primo & per se cōuenit peccato mortali. Peccato autem veniali non æquè primo: quia licet in eo sit deordinatio, non est tamen auersio à fine vltimo, in qua propriè ratio culpæ consistit. Et ideo ratio culpæ peccato veniali secundario & impropriè competit: peccato verò originali magis impropriè, cùm in aliis ab Adam nihil sit voluntarium & personale. & ideo solum denominatione extrinseca potest dici culpa: sic quod si in paruulo priuatio iustitiæ originalis secundū se consideretur, non habet rationem culpæ sed pœnæ. Si verò considerentur ea quæ sunt in paruulo, & maximè appetitus sensitiuus distitutus, vt relatus ad ipsum Adam, qui per peccatum actuale remouit prohibens: huiusmodi deordinationes non solum pro se, sed etiam pro posteris, habent quodammodo rationem culpæ, scilicet, denominatione extrinseca: vt dictum est, de manu à culpabilitate voluntatis. Et hæc est vera intentio D. Thom. dicentis in

1.2.q.82. art.4. peccato originali esse duo: vnum est defectus iustitiæ, aliud relatio huius defectus ad peccatum primi parentis, à quo per vitiatam originem deducitur. Et post pauca dicit, quòd peccatum originale ex relatione ad principium vitiatæ originis, recipit rationem culpæ, inquantum deriuatur à primo parente: & alibi dicit quòd habet magis rationem pœnæ quàm culpæ. Et quanuis dicat peccatum originale esse habitum corruptum, eo modo quo ægritudo dicitur habitus corruptus & dispositio naturæ ad malè esse: non tamen intendit quòd sit aliqua qualitas positiua distincta ab humoribus & qualitatibus actiuis & passiuis, quas dicit pro materiali ægritudinem, pro formali verò deordinationem prouenientem ex priuatione debitæ cōmensurationis humorum & qualitatum actiuarū. & ideo ægritudo pro materiali ponitur in prædicamēto qualitatis, & pro formali est respectus, & ponitur in prędicamēto relationis. Sic etiam peccatum originale pro materiali dicit potentias animæ destitutas iustitia originali, ex cuius defectu sunt deordinatæ. Pro formali verò dicit respectum siue relationem potentiarum destitutarum & deordinatarum ad primum peccatum primi parentis. Nec obstat quòd in malis habitibus actus præcedit habitum, cū nullus habitus malus sit infusus, sed acquisitus: sed nullus actus præcedit peccatum originale, igitur. Quia hæc obiectio procedit de habitu, quo potentia inclinatur ad operationem: sed peccatum originale non est talis habitus. quanuis enim ex peccato originali sequatur aliqua inclinatio ad actum inordinatum, non tamen directè, sed indirectè sequitur per remotionem prohibentis scilicet iustitiæ originalis: prout etiam ex ægritudine corporali sequitur inordinatio ad motus corporalis inordinatos. Nec debet dici quòd peccatum originale sit habitus infusus vel acquisitus, nisi per actum primi parentis & non alicuius alterius personæ, sed per vitiatam originem innatus: & non est aliquid aliud à potentiis destitutis maximè ab appetitu sensitiuo, qui, vt dictum est, prosequitur sibi amica, suauia, & delectabilia, quæ lex Dei prohibet, & refugit à duris & laboriosis, quæ lex Dei præcipit. Et secundum hoc idem appetitus sensitiuus potest dici qualitas morbida, quia secundum essentiam suam ponitur in prædicamento qualitatis, cùm sit potentia naturalis. Dicitur morbida, eò quòd propter remotionem prohibentis inclinat voluntatem ad illicitam, & ad morbos spirituales. Ex præmissis sequitur quod lex peccati, lex mortis, lex mēbrorum, fomes, & peccatum inhabitans, idem sunt, & pro eodem sæpe à D. Paulo ponuntur, & nihil aliud sunt quam appetitus sensitiuus destitutus iustitia originali relatus à primum peccatum primi parentis. Vnde D. Thom. dicit quod libido peccati venialis intelligenda est habitualiter secundum quod appetitus sensitiuus non continetur sub ratione, soluto vinculo originalis iustitiæ. & non accipit ibi habitualiter pro habitu inclinante potentiam, sed pro ipsa potentia destituta habitu prohibente. Nam alibi dicit: Concupiscentia, secundum quod pertinet ad originale peccatum, non est concupiscentia actualis sed habitualis: & subdit, Sed sciendum est quod ex habitu efficimur habiles. Aliquod autem agens potest dupliciter dici habile ad aliquid agendum. Vno modo ex aliqua forma inclinante ad hoc, sicut corpus graue ex forma sua quam habet a generante, inclinatur deorsum. Alio modo ex subtractione eius quod impediebat: sicut vinum effunditur fractis circulis, qui effusionem eius impediunt. Quemadmodum equus concitatus præcipitanter vadit rupto freno quo detinebatur. Sic ergo cōcupiscentia habitualis potest dupliciter dici: Vno modo aliqua dispositio vel habitus infusus vel acquisitus, inclinans ad concupiscendum, & sic concupiscentia non dicitur originale peccatum. Alio modo ipsa pronitas vel habilitas ad concupiscendum quæ est ex hoc quod appetitus sensitiuus non perfectè subditur rationi, sublato freno iustitiæ originalis. & hoc modo peccatum originale, materialiter loquendo, est habitualis concupiscentia, hoc est appetitus sensitiuus destitutus. & in solutione ad tertium prædixerat quòd concupiscentia cōtracta per originem, nil aliud est quàm destitutio inferiorū virium à retinaculo originalis iustitiæ. & in. 1.2.q.81.art.3.ad secundum, dicit quòd fomes est deordinatio inferiorum virium & partium animæ.

Lex peccati, mortis, membrorū, fomes, quid 1.2.q.82. ar.4.ad.3. De malo q. 4.ar.2.ad4

Habile aliquid dicitur dupliciter.

ad.3.

Ver.2. *De traductione peccati originalis.*

A 1.2.q.81. art.1.

CVm natura generantis traducatur in genitū per virtutem potentię generatiuæ, quę relinquitur in semine: consequens est quod traducantur omnia accidentia speciei: quia omne generans generat sibi simile in specie. Ideo dictū est. §. præcedēti ver.4. quòd iustitia originalis, quæ erat cōsequens naturā humanam, ex dono gratuito toti naturę humanæ diuinitus dato, trāsfundebatur in posteros transfundēdo naturam. Sic etiam peccatū originale, quod est priuatio iustitiæ originalis, transfunditur per transfusionem naturæ corruptæ siue destitutæ iustitia originali, à primo parente in totam posteritatem, eo modo quo transfudisset iustitiam originalem, si non peccasset. Aliàs excluderetur necessitas redēptionis factæ per Christum. Cuius oppositum ostendit Apostol. dicens, Si per vnius delictum processum est in omnes homines in condemnationem, sic per vnius iustitiam in omnes homines in iustificationem vitæ. Rom.5.

Ad intelligendum modum traductionis, notādum est quòd omnes homines qui descendunt ab Adam, possunt considerari vt vnus homo, inquantum conueniunt in vna natura, quam à primo parente acceperunt, secundū quod in ciuilibus omnes homines vnius communitatis reputantur vnum corpus, & tota communitas quasi vnus homo. Vnde Porphyrius dicit, quòd participatione speciei plures homines sunt vnus homo. Sic igitur multi homines ab Adam deriuati sunt, tanquā membra vnius corporis. Actus autē vnius membri corporalis, vtputa manus, non est voluntarius voluntate ipsius manus, sed voluntate animæ, quæ primo mouet mēbrum. Ideo homicidium quod manus committit, non imputatur manui ad peccatum, si consideretur manus secundum se, vt diuisa à corpore, vel vt mota violenter ab extrinseco. Sed bene imputatur, inquantum est mota ab intrinseca voluntate hominis, & inquantum est aliquid eius, & comparatur ad illum. Sic etiam inordinatio peccati originalis, quæ est in hoc homine, non est voluntaria voluntate ipsius, sed voluntate primi parentis, qui mouet motione generationis omnes qui ex eius origine deriuantur; sicut voluntas animæ

mæ mouet omnia membra ad actum. Vnde sicut peccatum quod ab anima deriuatur ad membra corporis, dicitur actuale: & illud membrum non dicitur habere peccatum, nisi inquantum mouetur à voluntate, & est aliquid ipsius hominis, propter quod actus mēbri vocatur peccatum actuale: Ita peccatum quod à primo parente deriuatur per motionem generationis, dicitur originale, & non est peccatum huius personæ secundum se consideratæ, sed solum inquantum hæc persona est per generationem deriuata ab Adam, propter cuius peccatum iustitia originalis à tota natura fuit ablata. Et quanuis anima non traducatur per originē effectiuè (cùm sit per solam creationē) tamen bene dispositiuè, per virtutem seminis. Et licet culpa non sit actu in semine est tamen ibi virtute, ratione humanæ naturæ, ad quam disponit. Nec obstat quod Philos. (3. Ethic.) dicit, quòd id quod est ex origine, est naturale, & non est culpabile. Quia verum est, si consideretur secundum se: secus, si per comparationē ad parentes, vt in crimine læsæ maiestatis. Nec obstat pariter illud Ezech. Non portabit (de Malo. q. 4. art. 1. ad. 19.) filius iniquitatem patris, &cæt. quia intelligitur de iniquitate propria & personali: & sic paruulus punitur pro peccato suo, quod est suum, non vt est particularis persona, sed, vt dictum est, per comparationem, &cæt. Si dicatur quod nemo potest aliquid accipere ab eo qui non habet: sed baptizatus generans non habet peccatum originale, igitur non transfundit: D. Thom. dicit quòd licet culpa (1.2.q.81. art. 4. ad. 3. de Malo. q. 4. art. 6.) per baptismum remittatur, & portio superior sit coniuncta Deo per gratiam, non tamen datur virtus animæ, vt possit conseruare corpus absque corruptione, aut ab omni rebellione. & sic quantum ad superiorem partem anima per baptismum participat nouitatem Christi, sed quātum ad inferiores vires adhuc manet vetustas pœnæ, quę est ex Adam. Manifestum est enim quòd baptizatus non generat secundum superiorem partem animæ, sed secundum corpus. Ideo homo baptizatus generando non mittit in prolem nouitatem Christi, sed vetustatem Adæ. & ideo licet ipse non habeat originale quantum ad culpam, quæ, vt dictum est, erat per respectum ad peccatum primi parentis, quæ culpa siue respectus per baptismum deletus est pro se & non pro filiis: ideo transmittit peccatum originale in prolem. Et si dicatur quòd respectus ad peccatum primi parentis remanet in baptizato in motibus primò primis, qui dicuntur pœna peccati primi hominis: Dicendum quòd licet maneant materialiter, non tamen formaliter, hoc est manent in esse naturæ, sed non imputabilitatis. Et quanuis donum Christi potentius sit (Rom. 5.) quàm delictum Adę, cùm restituerit homines in altiorem statum quàm haberet Adam antequam peccaret, quia ad statum gloriæ, qui est absque periculo peccandi: illud tamen donū nō applicatur totaliter statim per baptismum, sed per conformitatem ad Christum, vt effectus sit similis causæ. Sic enim Christus assumpsit vetustatem pœnæ, vt per mortem nos à morte redimeret, & resurgendo vitam repararet. Sic homines per baptismum Christo cōformantur per gratiam, vt tandem resurgentes transferantur ad gloriam. Ex hac autem vetustate quæ manet in partibus inferioribus, traducitur peccatum originale. Nec est incōueniens quod pœna sit causa culpæ. Et ideo remota culpa à superiori parte animæ, ratio culpæ in inferioribus non actu sed virtute manere potest, vt principium humanæ generationis. Sic dicatur quòd D. Virgo non habuit peccatum originale, licet processerit ab Adam secundum rationem seminalem. Dicendum est quòd ipsa sola specia li gratia præuēta fuit & præseruata, eò quòd fuit præuisa esse mater & domus Dei. Vnde Psal. Domum tuā domi- (Cant. 4.) ne decet sanctitudo. & de ea Salom. Tota pulchra es amica mea, tota pulchra, & macula non est in te. ex quibus authoritatibus potest haberi priuilegium, maximè autem ex authoritate Ecclesiæ, quæ errare non potest. Et licet mortua fuerit, mors tamen non fuit illi pœna, sed conditio naturę & quanuis aliqui ex priuilegio possent præseruari à morte (licet de nullo legatur) non tamen propterea (1.2.q.81. ar. 3. ad. 1.) sequeretur quòd fuissent immunes à peccato originali: quia sicut Deus pœnas peccatorum actualium potest cōdonare, sic etiam peccati originalis. Nec per hoc quod (1. Thes.) Apost. dicit, Nos qui viuimus, qui residui sumus, nō præueniemus eos qui dormierunt, voluit dicere quòd aliqui præseruentur à morte, vt dicemus infrà cùm de generali resurrectione agetur. Si qui autem miraculosè alio modo quàm per viam seminalem formarentur vel crearentur à Deo, non contraherent peccatum originale, vt D. Augu. ait, In illis tamē essent similes motus & defectus ac mors (10. super Gene. ad literam.) ex conditione naturæ, qui non dicerentur pœnæ, sed pœnalitates & afflictiones. D. tamen Virgo præseruata fuit à motibus primò primis. Et quia peccatum originale contrahitur ex progressu ab ipso Adam, secundum rationem seminalem, sequitur quod si Adam non peccasset, Eua peccante, peccatum originale non fuisset transfusum in posteros. Si tamen Eua non peccante Adam peccasset, peccatum originale transfusum fuisset. & idem dicēdum est de filiis eius si peccassent, quo ad eorum posteritatem.

Alia autem peccata primi parentis præter primum nō (Nullum nisi primum peccatum trāsmitti potuit ad posteros.) fuissent traducta. Nec aliqua peccata proximorum parentum traducūtur. Quia homo generat sibi simile, secundū speciem, & non secundum indiuiduum: licet actiones sint suppositorum. Et ideo ea quæ pertinēt ad indiuiduum, sicut actus personales, & quæ consequuntur ad eos, non traducuntur à parentibus in posteros. Nō enim grammaticus generat grammaticum, nec transfundit scientam vel artem quam studio acquisiuit. Sed bene ea quæ pertinent ad naturam speciei, traducuntur à parentibus in filios, nisi sit defectus naturæ, vt oculatus generat oculatum, & podagricus podagricum. Et si natura sit fortis, traducit etiam aliqua accidentia indiuidualia pertinentia ad dispositionem naturæ, vt fortitudinem, velocitatem, & agilitatem corporis, ac etiam bonitatem ingenij, & alia huiusmodi. Sed alia peccata quæ non corrumpunt naturam, quantum ad id quod est naturę, sed solum quantum ad id quod est personę, hoc est secūdum pronitatem ad similes actus malos, non traducuntur. Et maxima illa, qua dicitur quod quis magis potest traducere quòd habet ex se, quam quòd habet ab alio (sicut ignis potest magis calefacere, quàm aqua calefacta) vera est in his quæ sunt transferibilia, quæ scilicet, non sunt purè personalia. Nec obstat illud, Ego sum Deus Zelotes, visitans iniquitates patrum in filios vsq; in tertiam & quartam generationem. Quia (vt D. Augustin. ait) nunquam punitur anima filij pro parentibus, nisi communicet in culpa, vel per originem, vel per imitationem, quia omnes animæ sunt Dei. Sed interdum iudicio diuino vel humano puniuntur filij pro parentibus pœna corporali aut temporali, inquantum sunt aliquid patris, vt dictum est. §. 1. ver. 2. huius c.

Ver. 3. *De vnitate peccati originalis.*

Peccatum originale licet dicatur vnum peccatū mundi (iuxta illud, Ecce agnus Dei qui tollit peccatū mundi) nihilominus tamen in quolibet homine ante baptismum est vnum, quia non est nisi vna causa, scilicet, primum peccatum primi parentis, quod solum in posteros traducitur & sic peccatum originale est vnum numero in vno homine, & vnum specie in omnibus hominibus. Nec obstat quòd ait Psalm. Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, &cæt. quia secundum morem sacræ scripturæ pluralis numerus nonnunquam pro singulari ponitur, prout ibi: Defuncti sunt enim qui quærebant animam pueri: vel quia in peccato originali virtualiter præexistūt omnia peccata actualia, vel quia in peccato primi parentis (quod per originem traducitur) fuerunt plures deformitates, scilicet superbiæ, inobediētiæ, gulæ. vel quia multæ partes animæ inficiuntur, scilicet intellectus, appetitus irascibilis & concupiscibilis, & vires inferiores, & corpus ipsum. Et quanuis partes animæ quæ inficiuntur, sint diuersæ: tamen respectus ex parte causæ & principij, est vnus. Sic pater eadem paternitate refertur ad plures filios propter eandem potentiam generatiuam.

(B 1.2.q.81. art. 2. Ioan. 1. Psalm. 50. Mat. 2.)

Ver. 4. *De æqualitate peccati originis.*

Cum natura, secundum Philos. sit æqualiter in omnibus suppositis, & peccatum originale sit peccatum naturæ, sequitur quòd peccatum originale sit æquale in omnibus: Quia in peccato originali non sunt nisi duo: Vnum est priuatio iustitiæ originalis: Aliud autem est relatio ad peccatum primi parentis, à quo per vitiatam originem natura deducitur. Quo ad primum, peccatum originale non suscipit magis & minus, cùm totum donum (C 1.2.q.82. art. 4.)

iustitiæ

iustitiæ originalis fuerit à quolibet sublatum. Priuationes enim aliquid totaliter priuantes, non suscipiunt magis & minus, sicut mors. Similiter nec quo ad secundum: quia omnes homines æqualem relationē habēt ad principium vitiatę originis. Nec obstat quòd nō omnes homines sunt æqualiter proni ad concupiscendum. quia hoc prouenit ex dispositione corporis, pro quanto vires inferiores sunt fortiores in vno, quàm in alio. Nec est simile de ægritudine, quæ suscipit magis & minus in vno, quàm in alio. Quia ægritudo corporalis, quāuis sit eiusdem speciei, non tamen semper habet æqualem causam in omnibus: sicut nec libido actualis, quæ est maior in vno quàm in alio, transmittit peccatum originale, sed habitualis. Et quia deordinatio peccati originalis maximè apparet in appetitu concupiscibili: ideò cōmuniter peccatum originale concupiscentia nominatur, accipiendo concupiscentiā pro potentiis destitutis, quæ sunt materiale in peccato originali: formale verò priuatio iustitiæ originalis ad peccatum primi parentis relata, vt dictum est.

Ver. 5. *De subiecto peccati originalis.*

D *De malo. q. 4. art. 3. 4. & 3.* PEccatum originale sicut in causa principali fuit in ipso Adam, & vt in causa instrumentali in semine: Sed sicut in subiecto est primo in anima, deinde in voluntate, & consequenter in intellectu & appetitu sensitiuo, ac etiā in viribus inferioribus, quæ possunt esse subiecta culpæ: cùm priuatio & habitus habeant fieri circa idem. Sed primum subiectum iustitiæ originalis erat essentia animæ, & deinde secundario effectuum eius, aliæ potētiæ, vt dictum est, igitur, &c. Et sic peccatum originis primò respicit animam, & cōsequenter alias potentias ordine quodam subtrahendo perfectiones quas ordine quodam iustitia originalis producebat.

§. 6. *De pœnis peccati originis.*

A *De malo. q. 5. art. 1. Rom. 6. C. 14. §. 1. Ver. 2. 2. Phy.* POena Peccato Originali debita quantum ad animam est carentia diuinæ visionis. Quia cùm gratia Dei sit vita æterna, & peccatū originale priuet gratia, cōsequens est quòd priuet gloria. Ad cuius pleniorem euidentiam reducendum est ad memoriam, quod de beatitudine dictum est. Et cùm Philosoph. dicat quòd Deus & natura nihil faciant frustrà: & frustrà dicatur, quod non cōsequitur finem ordinatum, sitque homo creatus ad beatitudinem, cùm ex natura sua possit cognoscere vniuersale bonum & principium naturæ, nisi propria voluntate auertatur ab eo, sequitur quòd paruuli cum solo originali decedentes, non sunt priuati beatitudine naturali. Propter hanc rationem dictum est suprà, quod Deus talibus in separatione animæ infundit omnes species intelligibiles rerum, quas acquirere & intelligere poterant, si vixissent.

C. 2. §. 1. Ver. 1. Veruntamen priuati sunt beatitudine supernaturali, quæ consistit in clara Dei visione. Et quia tales nō cognoscunt se priuari tali bono, cùm non habeant de illo reuelationē, ideò non dolent neque tristantur. Et dato quòd haberent notitiam futurę beatitudinis supernaturalis, nō dolerent: quia nullus absq; deordinatione voluntatis appetit, quòd scit se habere non posse, & supra se esse. Quidam probabiliter dicunt quòd Deus, qui ordinauit pœnam sensus respondere delectationi, iuxta illud, quantum se glorificauit & in deliciis fuit, &c. non concurret ad tristitiam.

Apoc. 18. In bipono. stic. in lib. de fi. ad Petrū. In homi. de repa. lap. Propter hoc D. Aug. dicit quòd mitissima est eorum pœna, qui pro solo originali puniuntur. Nec obstat quòd idem Aug. dicit, quòd pueri descendentes cum originali, experientur gehennam: & alibi dicit quòd firmissimè tenendum est eos æterno supplicio puniendos: Quia nomine tormenti, supplicij, gehennæ, cruciatus, & ignis, & si quid simile in dictis sanctorū reperiatur, largè accipiendum est, pro omni pœna etiam priuatiua, vt ponatur species pro genere. Nec obstat pariter quòd D. Chrysost. dicit quòd carentiam diuinæ visionis sequitur maximū tormentū: quia intelligitur de carentia diuinæ visionis in eo qui priuatur ex culpa actuali, in qua fuit in deliciis, & non de eo qui priuatur ex sola culpa originali, in qua nullo modo fuit in deliciis. Nec etiam ratio D. Augustini (qua probat ipsos futuros in iudicio generali in parte sinistra, & audituros: Ite maledicti in ignem æternum) aliquid contra prædicta concludit: Quia illa verba intelligenda sunt de omni pœna proportionata culpę illorum qui puniuntur, cùm cōstet in inferno esse diuersitates pœnarum, & quòd nō omnes æqualiter puniantur, sed secundū proportionem demeritorū. Cùm ergo pœna sensus respondeat culpæ actuali deliciis, sequitur quòd non torquebuntur: Aliàs sequeretur quòd qui nō peccauit in hoc seculo, nō cessaret peccare in futuro, cùm superbia damnatorum ascendat semper: quod constat esse falsum & contra illud, Vbi ceciderit lignum siue ad Austrū, siue ad Aquilonem, ibi erit. *Eccle. 11.* & ideò illa sententia quo ad illos applicabitur secundum proportionē peccati originalis: cuius pœna quo ad animam, est sola carentia diuinę visionis. Vel potest dici quòd illa sententia intelligitur de his qui actualiter & commissiuè peccauerunt. vnde prædicetur eis, Esuriui, & non dedistis mihi manducare, &c. quę illi non potuerunt, igitur, &c. Præterea in hoc non tenetur D. Aug. vnde Gennadius in lib. de viris illustribus, de eodem Aug. loquens, ait: Licet minus capacibus dubitationem de abortiuis fecerit: error tamen illius (vt superius dixi) multo sermone contractus, lucta hostium exaggeratus, necdum hæresis quæstionem dedit. per quæ verba dat intelligere D. Aug. in hac opinione errasse, sed ipsum hæreticum non fuisse: eò quòd non fuit pertinax. imò retractauit in epistola ad Iulianum, in qua se declarat dicens: Ego autem non dico paruulos sine baptismo morientes, tanta pœna plectendos, vt eis melius esset non nasci. cùm tamē sermone. 26. ad Eremitas dixerit, Melius esset omni esse carere, quam in inferno iacere. Ex quo apparet alium locum pro pueris illis eum posuisse. Præterea decret. Maiores, de Bap. (in qua est determinatum eos non pati pœnam sensus) tempore D. Aug. nondum edita erat. quia idem August. (qui supra modum Ecclesiam reuerebatur) si edita fuisset, oppositum non dixisset. Non obstat pariter quod peccatores debeant grauius puniri post mortem quam in vita, in qua peccatum originale punitur pœna sensus: Quia post mortem non est status proficiendi ad virtutem, vel etiam deficiendi per peccatum, sed recipiendi pro meritis. *De Malo. q. 5. art. 4. ad. 5.* vnde omnes defectus qui sunt post mortem, taxantur pro culpa, & non ordinantur ad profectum virtutis, vel euitationem peccati. Sed illi defectus sensibiles non sunt pœna taxata, sed concomitans, & ordinati ad euitationem peccati. Sicut vidimus quòd cùm aliquis Iudex pro aliquo crimine facit aliquem excæcari (vt in antiqua lege oculum pro oculo) cæcitas est pœna taxata, quam intendit Iudex. Veruntamen quia cæcitatem sequuntur multa incommoda, puta quia cæcus habet mendicare, cespitare, sustinere dolorem capitis, & alia huiusmodi, quæ Iudex non ponderat nec ordinat: quia non potest omnes euentus prouidere & considerare. Sed Deus qui omnia prouidet & ponderat, ordinauit pro pœna taxata, priuationem iustitiæ originalis, gratiæ, & gloriæ, & quòd in hoc mundo defectus sensibiles (qui sunt conditiones naturæ non præseruatæ iustitiæ originali) incurremus ex peccato originali, ad profectum virtutis, & euitationem peccatorum, quandiu erimus in statu proficiendi. Ideò illæ pœnæ non erunt post mortem. Sed difficultas adhuc manet: Cùm pœna sensus respondeat conuersioni ad bonum commutabile, & tantum debeat imputari nobis conuersio primi parentis, sicut eius auersio, cùm conuersio ordine naturæ (licèt non temporis) præcedat auersionem: Non enim potest quis auerti à bono incommutabili, nisi prius apprehendat aliud bonum: dicendum quòd talis conuersio non referebatur ad naturam, sed ad personam: quia ideò Adam conuertebatur ad illud, non quòd cogitaret esse bonum naturæ, sed vt bonum sibi: ea autem quæ pertinent ad personam, non imputantur toti naturæ. Et quanuis (vt dictum est) peccatum originale sit æquale in omnibus: non tamen æqualiter omnes subduntur his defectibus, Aliqui enim sunt difformes, alij quasi semper valetudinarij, & aliqui magis sensibiles malorum quàm alij. Quia hęc diuersitas prouenit ex dispositione materiæ, quæ in diuersis diuersa est. Et aliquando ex Dei ordinatione propter peccata parentum, vel præseruationem filiorum, aut propter alias causas, quæ diuinæ prouidentiæ reseruantur.

Ver. 1. *De Morte.* B

2. 2. q. 164. art. 1. Rom. 5. Mors quid. MOrs est pœna peccati originalis. vnde Apostol. Per vnum hominē peccatū intrauit in orbē terrarum, & per peccatum mors, & ita in omnes mors pertransiit, in quo

c.1.ver.4. quo omnes peccauerunt. Ad cuius euidentiam sciendum est quòd mors significat priuationem vitæ. Et cùm priuatio non possit cognosci nisi per habitum, mors perfectè cognosci non potest, nisi cognoscatur vita quam priuat. Quare reducendum est ad memoriam quæ de vita diximus, quòd licet vita aliquādo accipiatur pro operatione: hic tamen accipitur pro esse siue principio intrinseco operationis, quod est forma. Et quia triplex potest esse operatio in homine, scilicet corporalis, spiritualis, & beatifica siue æterna: sequitur triplex posse esse principium vitæ, scilicet anima, gratia, & lumen gloriæ. Anima est principium vitæ & operationis corporalis. Gratia est principium vitæ & operationis spiritualis & meritoriæ. Lumen gloriæ est principium vitæ siue operationis beatificæ & æternæ. & secundum hoc dicimus triplicem esse vitam, scilicet corporalem, spiritualem, & ęternam. Et cùm mors *Mors triplex.* sit priuatio vitæ, sequitur quòd triplex est mors, scilicet corporalis, spiritualis siue culpæ, & æterna, quæ dicitur gehennæ. Mors corporalis est priuatio seu separatio animæ à corpore. Mors spiritualis siue culpæ, est priuatio seu separatio gratiæ ab anima, quæ fit per culpam siue pecca- *Ezech.18.* tum. vnde Ezech. Anima quæ peccauerit, ipsa morietur. Mors æterna siue gehennæ est priuatio luminis gloriæ, *Psal.48.* per quod est vita beatifica siue æterna, iuxta illud, In æter- *1.Cor.15.* num non videbit lumen. Et dicitur gehennæ, propter adiunctam pœnam & tormenta æterna. Mors corporalis secundum se non priuat hominem magno bono, imò liberat à miseriis & calamitatibus huius mundi. Et decretum est à Deo, quòd omnes homines resurgent ab ea. vnde Apostol. Omnes quidem resurgemus. Ideò in sacris literis mors corporalis vocatur dormitio, maximè in libris Regum, Dauid dormiuit cum patribus suis, & Psal. *Psal.48.* Diues cùm dormierit, non sumit omnia. & alibi, Dor- *Ioan.11.* mierunt somnum suum, &c. Et Christus eam sæpè dormitionem nominauit, dicens: Lazarus amicus noster dormit, sed vado vt à somno excitem eum. Imò talem dormitionem dixit non esse nominandam propriè mortem, neque in ordine aut numero mortium esse computan- *Mat.9.* dam, dicens: Non est enim mortua puella, sed dormit. Mors verò spiritualis siue culpæ priuat hominē maximis bonis spiritualibus, scilicet gratia Dei, & virtutibus infusis ac donis Spiritus sancti: & non est certū quòd omnes in illam incidentes, resurgant per pœnitentiam. Constat autem quòd hæc mors spiritualis inducit ad mortē æternā. Ideò dicitur prima. Mors verò gehennæ dicitur secunda, *Apoc.12.* iuxta illud, Qui vicerit (scilicet vitia & mortē primā siue culpę) non lędetur à morte secunda. Et quia de morte prima sufficienter dictū est cùm de corruptione charitatis & gratiæ ac etiam de peccatis ageretur: Dictum est etiam de morte secunda, cùm de inferno & pœnis damnatorū esset sermo. Ideò nunc illis dimissis, de morte corporali aliqua notatu digna dicenda sunt.

Ver. 2. *De Mortis memoria.*

C *Memoriæ mortis vtilitates.* Mortis corporalis memoria Christi fidelibus plurimum confert vtilitatis, maximè autem quantum ad tria: Primò ad retrahendum eos à vitiis, & inducēdum ad virtutes. Retrahit enim à superbia, & inducit ad humilitatem. Nemo enim considerans se esse breui tempore in cadauer prutridum, & tandem in vilem puluerem aut cinerem resoluendum: habet occasionem superbiendi, sed potius humiliandi. vnde Eccles. 10. Quid superbis terra & cinis? & Hiere. 2. Vide quàm vilis & abominabilis facta es. Ideò Ecclesia volens Christianis præscindere occasionem superbiæ, & materiam humilitatis ministrare, ordinauit vt in principio quadragesimæ capitibus eorum imponerentur cineres, dicendo: Memento homo quia cinis es, & in cinerem reuerteris. Ideò age pœnitentiam de peccatis tuis. Sicut enim gloriosus in rota sua pauo, videndo sordidos ac puluerulentos pedes, humiliatur, & demittit rotam suam: sic homo pulueres in quos resolui debet considerans, habet occasionem se humiliandi, & demittendi rotam superbiæ & elationis. Retrahit etiam ab omnium malorum radice cupiditate & auaritia. Nemo enim cupidus debet se indebitè & immoderatè onerare rebus, quas in domum suam deferre vel deferri facere non potest, & quibus scit se in porta ciuitatis spoliandum, & pro eis puniendum. Sed sic est de rebus huius mundi. Igitur, &c. Diuus enim Bernardus dicit: Mirabilem ianitorem (scilicet mortem in exitu) posuit mundus, qui nihil suum secū trahere permittit. Et Psal. Diues cùm dormierit non sumet omnia, neque descendet cum eo gloria eius. & alibi: Dormierunt somnū suum omnes viri diuitiarū: & nihil inuenerunt in manibus suis. & Iob 1. dicebat: Nudus egressus sum ex vtero matris meę, & nudus reuertar illuc. & Apost. Nihil intulimus in hunc mun- *1.Tim.6.* dum, haud dubium quòd nec aliquid auferre possumus. Ideò omnia arbitrabatur tanquam stercora. Et D. Hiero. dicebat: Facilè contemnit omnia qui cogitat se moriturū. Retrahit pariter à concupiscentia & carnis desideriis ac voluptatibus. Vnde D. Gregor. Non potest melius domari caro viua, quàm cogitando qualis eris mortua. & Seneca in lib. de Moribus: Libidinis incentiuum cōtinebis si exitum cogitaueris. Retrahit insuper & generaliter ab omnibus aliis vitiis & peccatis. vnde Eccle. 7. Memorare nouissima tua, & in æternum non peccabis. Secundò mortis memoria inducit ad pœnitentiam. Vnde Ezechias cùm audisset Esaiam dicentem sibi: Dispone domui tuæ, quia *Esa.38.* morieris, & non viues. Fleuit: & conuersus ad parietem, egit pœnitentiā. Et Niniuitæ audientes Ionam dicentem: Adhuc 40. dies & Niniue subuertetur, mirabilem egerunt pœnitentiam. In vitis Patrum legimus quòd quidam interrogauit Abbatem Amonem, quomodo peccata sua flere, & de eis pœnitere posset, respondit: Talem fac cogitationem tuam, qualem faciunt præuenti de criminibus, qui detinentur in vinculis. Illi nanque interrogant, vbi est Iudex? & quando veniet? cogitant quid fecerint, & qualiter respondebunt: & in ipsa expectatione, pœnarum suarum plorant causas. applicatio est facilis. Tertiò mortis memoria exterius protestata inducit Deum ad clementiam, & placat eius iram. Vnde legimus de viris Be- *Hester.4.* thuliæ obsessis ab Holoferne, quòd præcincti saccis, habentes cineres super capita sua, offerebant sacrificia: & placatus Dominus liberauit eos. & 3. Regum 21. dicitur de Achab, quòd cùm audisset sermones Domini, scidit vestimenta sua, & operuit cilicio carnem suam, ieiunauitq́; & dormiuit in sacco, & ambulauit demisso capite, & factus est sermo Domini ad Heliā Tesbitem dicens: Nónne vidisti Achab humiliatum coram me? Quia igitur humiliatus est mei causa, non inducam malū in diebus eius. Ideò Psalm. dicebat: Cinerem (hoc est mortis recordationem) tanquam panem manducabam. Et Christus pœnitentiam in cinere & cilicio laudauit, Matth. vndecimo, dicens: Olim in cinere & cilicio pœnitentiam egissent. Et cùm pœnitentia multa bona opera includat, consequens est quòd mortis memoria & recordatio fit ad bonorum operum vigilantiam excitatiua. Eam ob rem veri Christiani debent tali recordationi insistere, & cauere à quatuor impedimentis, huiusmodi recordationem impedientibus, quæ secundum contemplatiuos, dicuntur quatuor portitores pertrahētes cursu velocissimo ad sepulturam inferni peccatores, quos stare iussit Christus in suscitatione adolescentis filij viduæ. Primum im- *Luc.7.* pedimentum & primus portitor est præsumptio diuinæ *Quatuor portitores peccatorum ad sepulturā inferni.* misericordiæ. Quidam enim, & maximè Lutherani, solam diuinam misericordiam & bonitatem considerantes, aliquibus sacris scripturæ passibus malè intellectis inhærentes, temerariè præsumunt se omni tempore & instanti, etiam in morte, absque Sacramento pœnitentiæ misericordiam consequuturos: & sic negligunt mortis memoriam, & omnium virtutum operationes, inspirationes, exempla, & monitiones. Hi plurimum decipiuntur. quia Dominus non solùm bonus & misericors est, sed etiam iustus. Vnde Psalm. Iustus Dominus, & iustitias dilexit. & cōtemnentes sanctas inspirationes & monitiones acriter punit. vnde Apostolus: An diuitias bonitatis eius *Rom.2.* patientiæ & longanimitatis contemnis? Ignoras quoniam benignitas Dei te ad pœnitentiam inducit? Secundum autem duritiam tuam & impœnitens cor tuum, thesaurizas tibi iram in die iræ & reuelationis iusti iudicij Dei. Secundum impedimentum & secundus portitor est, Spes longæ vitæ. Multi enim sunt iuuenes, qui *Spes longæ vitæ periculosa.* arbitrantur se diu victuros, & in fine dierum pœnitentiam acturos: & interim inuadit eos mors, & descendunt in infernum viuentes. Sunt etiam aliqui senes, qui

qui putant se quasi immortales : & licet efficiantur infirmi, non cogitant de morte. Interim incidunt in frenesim, & moriuntur in peccatis : quia non aduertent, donec se
Prouer.1. reperiant in inferno. de talibus Salomon: Quia vocaui, & renuistis : extendi manum meam, & nemo fuit qui aspiceret. despexistis omne cõsilium meum, & increpationes meas neglexistis. Ego quoque in interitu vestro ridebo: & cùm vobis id quod timebatis aduenerit, cùm irruerit repentina calamitas, & interitus quasi tempestas ingruerit. & D. Augustin. Hac animaduersione punitur peccator, vt qui cùm viueret oblitus est Dei, dum moritur, obliuiscatur sui. Nam vt dicit Psalm. Non est in morte qui memor sit tui. Et Eccles. 5. Ne tardes conuerti ad Dominum: & ne differas de die in diem. Subitò enim venit ira illius, & in tempore vindictæ disperdet te. Eccles. 38. in persona cuiuslibet defuncti: Mihi heri, & tibi hodie, scilicet imminet iudicium. Sapiens ibi comparat vitam hominis, diei, quæ parum durat, & citò labitur: neque semper permittit Deus hominẽ venire vsque ad finem diei, ad quem venire quis posset secundum cursum naturæ. Vnde dice-
Esa.38. bat Ezechias : De mane vsque ad vesperam finies me.
Mat.24. Ideò Christus, Et vos estote parati : quia qua hora non putatis, &c. Videmus multò plures iuuenes mori quàm senes. hæc sola experientia deberet terrere nos. D. Bernardus dicit: Qui promisit tibi veniam daturum, non spopondit tibi diem crastinum, imò nec horam, &cæt. Ideò non est confidendum in illa vana spe longæ vitæ : quàm sapiens vocat repromissionem nequissimam & fallacem.
Societas malorũ cauẽda. Tertium impedimentum & tertius portitor est mala societas. Heu quot decepit iste? Quot sunt hodie in inferno, qui essent nunc eleuati in Paradiso, nisi fuissent malæ societates? Quot videmus viros perditos & mulieres abominabiles propter malas societates? profectò innumerabiles. Psalm. dicebat : Cum sancto sanctus eris, & cum peruerso peruerteris. & Eccles. 13. Qui tetigerit pi-
Prouer.1. cem, inquinabitur ab ea. Ideò Salomon : Fili mi, si te lactauerint peccatores, ne acquiescas eis. Si dixerint, Veni sortem mitte nobiscum : ne ambules cum eis, prohibe pedem tuum à semitis eorum: pedes enim illorum in malum currunt. Et nisi caueas, inuoluent te. Notandum est iuuenibus cõmune dictum: Talis ponit culicem in aure, qui non auferet eam. Talis ponet te in luto & periculo, qui relinquet te ibi. Talis ponet te in infernum, qui non
Mat.5. liberabit te. Ideò Christus monebat fugere malas societates, dicens: Si oculus tuus scandalizat te : vade, & proiice eum abs te, &c. Et Luc. 14. Si quis venit ad me, & nõ odit patrem suum & matrem suam, &c. quando scilicet inducunt ad malum. Quartum impedimentum siue quartus portitor est mala consuetudo, quæ etiã multos illaqueat. Quia consuetudo quodam modo vertitur in naturam, &
1.2.q.94. art.4. dicitur altera natura. D. Tho. recitat Iulium Cęsarẽ in lib. de bel. Gal. dicentem quòd olim apud Germanos ex mala
Consuetudo mala noxia & periculosa. consuetudine furtũ non reputabatur iniquũ. Mulier proba si incidat in adulteriũ, quamprimũ cecidit, cor eius tremit & palpitat: cùm autẽ secundò, minus: si tertiò, adhuc minus: si quartò & amplius, delectatur, tandẽ iactat se &
Prouer.2. efficitur de numero illorũ, qui lętantur cùm malefecerint, & exultant in rebus pessimis. Tales sunt similes auibus applicãtibus ad campanile, quæ cùm primò audiunt campanas, timent, secundò non tantũ, tertiò appropinquant, & deinde super eas ascendunt & stercorisant. Idem faciũt circa formidines in agris seminatis appositas, &c. Vnde D. Chrys. dicit : Peccatum consuetudine vilescit, & quasi nihil sit putrescit. Tales timere deberent, quia vix resur-
Prouer.18. gunt, iuxta illud: Impius cùm in profundum peccatorum venerit, contemnit. & Prouer. 22. Adolescens iuxta viam suã graditur: & cùm senuerit, nõ recedet ab ea. & Hie. 13. Si potest Æthiops mutare pellem suam, & pardus varie-
Malè assuetis quid accidat. tates suas, & vos poteritis benefacere, cùm didiceritis malum. Tales consuetudinarij pondere peccatorũ labuntur de peccato in peccatum: sicut situla cadit in puteum, cathena ferrea paulatim tracta, & sicut mola à supercilio montis paulatim impulsa. vnde D. Greg. Peccatum quod mox per pœnitentiam non deletur, suo pondere ad aliud trahit. Ideò quilibet quamprimùm sentit se tali pondere grauatum, conari debet ad exonerationem. quod faciliter faciet, si ad mortem dirigat mentis intuitum, &c.

Ver.3. *De timore mortis.*

CVm timor sit de malo futuro opposito bono dilecto: A
sequitur quòd secũdum diuersas dilectiones boni sit diuersus timor mali oppositi. Sed vita corporalis, cui mors opponitur, tribus modis diligitur, scilicet naturaliter, virtuose, & vitiose. Ideò triplex est timor mortis. *Timor triplex.* Primus est naturalis, qui procedit ab amore naturali, quo quilibet diligit vitam suam: prout vnaquæq; res naturaliter appetit conseruationem sui esse, & resistit contrariis quantum potest. Et hic quantum est de se cùm sit naturalis, non est bonus neque malus. Hoc timore Apostol. mortem timuerunt. vnde Rom. 8. dicitur: Scimus quòd omnis creatura ingemiscit & parturit vsque adhuc. Non solùm autem illa, sed & nos ipsi primitias spiritus habentes, & ipsi intra nos gemimus, nolentes spoliari, sed superuestiri, vt dicitur. 2. Corinth 5. & non solùm sancti Apostoli, sed
etiam ipse Christus secundum portionem inferiorem siue *Marc.14.*
partem sensitiuam. Cùm enim intrasset hortum Oliueti, cœpit tædere & pauere. vnde eius voluntas vt natura aduocata sensualitatis, petebat: Pater si fieri potest, transeat à me calix iste. Secundus timor est ordinatus & virtuosus, quo aliqui timent se non fecisse sufficientem pœnitentiam: & propter hunc timorem quęrunt media prolongandi vitam, ad faciendam maiorem pœnitentiam, vel amplius merendum & proficiendum reipublicæ, vt D. Paulus qui optabat pro fratribus anathema (hoc est separatus) esse à Christo, cui desiderabat coniungi. Ti- *Timor mortis ordinatus vnde procedit. Rom.9.*
mor etiam mortis ex periculis & insultibus dæmonum, dummodo timens nòn diffidat de bonitate aut misericordia diuina, non est malus, cùm non procedat ex infidelitate aut desperatione, sed ex consideratione peccatorum & indignitatis. Hic timor stimulat ad pœnitentiam & ad debitam præparationem, & ad accipienda arma, quibus nos defendamus cõtra pericula. Ideò est bonus & laudabilis. nec est aliquis adeò iustus, qui non habeat occasionem sic timendi, & se præparandi. Quia licet quilibet *Boni in morte habent occasionem timendi.*
Christianus qui veram fecit pœnitentiam, & munitus est sacramentis Ecclesiæ, quadam coniectura morali, possit iudicare & credere & sperare se esse saluandum : nihilominus tamen ex incertitudine an ex parte sui fecerit id ad quod tenetur. & sic propter districtum iudicium, quod in morte erit, habet occasionem timoris. Tertius timor *Timor mortis inordinatus vnde procedit.*
mortis corporalis est inordinatus & vitiosus, qui scilicet prodit ex amore inordinato vitæ corporalis, & bonorum huius seculi, quibus in morte spoliamur. Sunt enim aliqui qui sic timent priuari bonis, quòd nullo modo cogitare volunt de morte, neque aliquid de ea audire : vellentque semper manere in hoc seculo, quasi non esset alia Paradisus, nisi mundus. Talis timor ex inordinato amore bonorum temporalium procedens, est malus, & causa multorum malorum, & tandem excæcationis, vt dictum est cùm de timore mundano ageretur. Sed difficultas est *An mors sit simpliciter timenda.*
an simpliciter & absolutè mors sit timenda, & an timor mortis sit persuadendus. Hæc difficultas per duas propositiones enucleatur. Prima propositio est, quòd quantùis mors corporalis aliquo modo sit timenda etiam bonis, non tamen simpliciter & absolutè: sed potius amanda & optanda, propter multa bona quæ secum affert, & singulariter tria. Primò enim liberat ab omnibus *Quæ bona mors afferat bonis.*
morbis & miseriis ac calamitatibus corporalibus. Non est melior medicina corporalis in mundo quàm mors. Quia quantumcunque medicinæ corporales curent ad tempus & incompletè, non tamen completè & perfectè ac perpetuò. Nam (vt Iob dicit:) Homo natus de muliere, breui viuens tempore, repletur multis miseriis. Nunc est lætus, nunc tristis: nunc æger, nunc sanus: nunc calidus, nunc frigidus : nunc pauper, nunc diues: nunc in breui quiete & tranquillitate : nunc in solicitudine, &c. Sed mors ab omnibus his perpetuò liberat. Ideò magnũ bonum nobis affert. vnde Apost. Rom. 7. dicebat : Infelix homo quis me liberabit à corpore mortis huius? per mortem autem boni ab omnibus afflictionibus corporalibus & temporalibus perpetuò liberantur. vnde Apocaly. 19. Absterget Deus omnem lachrymam ab oculis Sanctorum: & iam non erit amplius neque luctus, neq; clamor, neque dolor erit vltrà. Et Apoc. 7. Non esurient neque sitient amplius, neq; cadet super illos Sol neq; vllus æstus.

Secundò mors liberat à tentationibus & periculis peccatorum, & reatibus pœnarum. Quandiu enim ſumus in hoc mũdo, ſumus in tali periculo ſpirituali, in quali ſunt milites in bello corporali, quando habent pugnare contra fortiores & aſtutiores. *Epheſ.8.* vnde Apoſtolus: Non eſt nobis colluctatio aduerſus carnem & ſanguinẽ (ſcilicet ſolùm) ſed aduerſus Principes & poteſtates aduerſus mundi rectores tenebrarum harum, contra ſpiritualia nequitiæ in cœleſtibus, & D. Auguſtinus dicit: Verſutus eſt hoſtis, & habet mille nocendi modos. & Iob.4. Non eſt poteſtas ſuper terram quæ ei valeat comparari. In hoc mundo via eſt adeo lubrica, & tot ac tantæ ſunt peccatorum occaſiones, quòd pauci ſunt qui omninò caueant à peccatis. Vnde Prouer.24. Septies in die cadit iuſtus: & 1. Ioan.1. Si dixerimus quia peccatum non habemus, ipſi nos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt. & Iacob.3. In multis offendimus omnes. Aliqui optant diu viuere cùm ſunt infirmi, vt pœnitentiam agere poſſint: quibus melius eſſet quòd morerentur, quia quando releuantur ab infirmitate, peiores fiunt, & quantò magis procedunt, tantò magis ſe illaqueant & onerant peccatis, & finaliter damnantur. Sed mors ab omnibus illis periculis liberat, poſt mortem enim boni nullas patientur tentationes aut pœnas. Tertiò mors liberat à carcere, & introducit in regnũ cœleſte & æternum. Qui enim liberantur à vinculis, & eleuantur ad dignitates, habent occaſionem lætitiæ. In hac vita mortali ſumus in carcere & vinculis corporis mortalis, quod aggrauat animam, & impedit introitum regni: quia, vt dixit Deus Moyſi, *Sapien.9.* Non videbit me homo, *Exod.23.* & viuet, ſcilicet hac vita mortali. Per mortem autem, ſi *Pſal.41.* ſumus benè diſpoſiti, ab hoc carcere liberamur, & introducimur in regnum cœleſte, in quo ſunt diuitiæ, gloria, gaudium, lætitia, & omnium bonorũ perfecta poſſeſſio. Ideò debemus eam deſiderare cum Pſalm. qui dicebat: Educ de carcere, ſcilicet corporis, animam meam, ad confitendum nomini tuo Domine. & Apoſtolus Philip.1. Deſiderium habens diſſolui & eſſe cum Chriſto. Propter hanc eductionem & introductionem mors Sanctorum dicitur natiuitas: *Mors ſanctorum cur dicitur natiuitas.* quia quemadmodum puer in natiuitate egreditur à paruo loco, & venit in magnum ſpacium huius mundi: ſic Sancti in morte egrediuntur à paruo loco huius mundi, & veniunt ad ampliſſimum locum Paradiſi. de hoc Baruch.3 O Iſraël, quàm magna eſt domus Dei, & ingens locus poſſeſſionis eius magnus, & non habet finem: excelſus, & immenſus. Si ampliora bona quæ mors ſecum affert, ſcire deſideras, vide apud Diuum Ambroſium in libro de bono mortis. Propter huiuſmodi liberationem malorum, & adductionem malorum. Mors bonorum dicitur precioſa. vnde Pſalm. Precioſa in conſpectu Domini mors Sanctorum eius. Si eſſet aliquis lapis qui ſanaret omnes infirmitates, &c. reputaretur precioſos, & quilibet ipſum deſideraret. A fortiori mortem corporalem, &c. Ideò non eſt timenda, ſed potius amanda & deſideranda: cùm in ea vltra prædicta bona conſolentur ab Angelis portantibus eas in Paradiſum, ac etiam à Chriſto, qui vt D. Gregor. ait, ſolet bonis in morte apparere. vt de beata Martha & aliis multis legimus. Ex quo ſequitur quòd timor mortis corporalis non eſt perſuadendus bonis & iuſtis, ſed potius diſſuadendus.

Secunda propoſitio eſt, quòd mors corporalis eſt valdè timenda malis, propter multa mala quæ ſecum affert: vndè verſus: *Mille modis læti miſeros mors vna fatigat.* Primo enim priuat bonis temporalibus, quibus mundani plurimum affecti ſunt: & tamen nil eorum ſecum morientes auferre poſſunt. Secundò mors priuat malos voluptatibus & deliciis corporalibus quas ſummè diligunt & proſequuntur. Tertiò adfert dolores corporales, qui proueniunt ex qualitatibus contrariis diſconuenientibus, & ex ſeparatione animæ à corpore, quæ tantò eſt acrior, quantò nexus & amor vnionis eſt amabilior. ſed non poteſt inueniri maior, arctior, ſiue amabilior copula ſiue vnio, quàm animæ & corporis. vnde Iob.1. Pellem pro pelle, & omnia quæ habet homo, dabit pro anima ſua, ſcilicet ſeruanda in corpore. Ideò propter huiuſmodi bonorum amiſſionem ac ſeparationem, in qua omnia corporis membra, venę, nerui, & oſſa, ſuprà quàm dici poteſt torquentur. Philoſophus dicit quòd omnium terribilium terribiliſſimum eſt mors: ſed amplius malis, auaris, & voluptuoſis. vnde Eccleſ.41. O mors quàm amara eſt memoria tua homini habenti pacem cum ſubſtantiis ſuis? Additur huiuſmodi doloribus mundanorum ſiue mundo debitorum infeſtatio, *Infeſtatio mundanorũ quæ ſit.* videlicet vxoris, filiorũ, propinquorum, amicorum, famulorum, creditorum querula inſtantia atque ſolicitudo, quæ aliquando maior eſt quàm animæ. Allegant obſequia, paupertatem ſuam, inſtant teſtamentum fieri vel mutari; quilibet rogat ſibi aliquid dari vel legari, de anima verò agonizantis non curant. Sed ſi hæc ſola forent, tollerabilis eſſe poſſet mors. Verùm cùm inducat ad intollerabilia & æterna tormenta, quis tolerare poterit: vnde Eſa.33. Quis de vobis ſtare poterit cum igne deuorante? aut quis habitabit cum ardoribus ſempiternis? Eam ob rem Pſalm. vocat peccatorum mortem peſſimam. Ex quo ſequitur quod præſumptuoſis & mundo ac deliciis affectis, qui ſe ſic ſecuros putãt, ac ſi ſemper hìc viuere deberent, & de morte non curant, bonaq; opera negligunt, & in peccatis perſeuerant, proponendus & perſuadendus eſt timor mortis, & exaggerenda mala eis parata, breuitas vitæ, mortis incertitudo, bonorum priuatio, tormentorum inductio. imprimendum eſt illis illud verbum Chriſti: Quid prodeſt homini, ſi vniuerſum mundum lucretur, animæ verò ſuæ detrimentum patiatur? inculcanda eſt hiſtoria de illo diuite, qui dicebat: *Luc.12.* Anima mea habes multa bona repoſita in annos plurimos. Requieſce, comede, epulare. Dixit autem illi Deus: Stulte, hac nocte animam tuam repetent à te (ſcilicet dæmones) quæ autẽ paraſti, cuius erunt? Sic eſt qui ſibi theſaurizat (ſcilicet voluptates proſequendo, & bona temporalia indebitè acquirendo vel retinendo) & non eſt in Deum diues. Hæc enim & ſimilia retrahere poterunt ab inordinato huius ſeculi amore, & inducere ad diligentem præparationem ad mortem ſuſcipiendam, de qua nobis dicendum eſt.

Ver.4. *De præparatione ad mortem.*

A

Quatuor motiua ad præparationem mortis.

PLures ſunt rationes & motiua, quemlibet inducentia ad ſe diligenter, omni cura, omni quoque ſtudio præparandum ad mortem. Inter alia autem ſunt quatuor principalia non omittenda. Primum eſt ſupremi Domini aduentus. Videmus experimento quod in aduentu Principis temporalis populus ſe diligenter præparat ad eum reuerenter ac honorificè recipiendum. Et ſi auiſati & præmoniti nõ ſe prępararent, Rex haberet eos pro inimicis, & diſperderet eos. A fortiori vnuſquiſque debet ſe præparare in occurſum aduẽtus Dei viuentis, qui eſt Rex Regum, & Dominus dominantium, qui venit ad quemlibet in hora mortis. de quo aduentu nos præmonuit per ſcripturas Prophetarum, Euangeliſtarum, & Apoſtolorum. vnde Amos 4. Præparare in occurſum Domini Dei tui Iſraël. & Luc.12. Sint lumbi veſtri præcincti, & vos ſimiles hominibus expectantibus dominũ ſuum, &c. Et ſi venerit in ſecunda vigilia, & ſi in tertia vigilia venerit, & ita inuenerit, beati ſunt ſerui illi. Et per oppoſitum, qui non ſe præparabunt cenſebuntur inimici & contemptores. Ideò diſperdet illos in aduentu ſuo. Secundum motiuum eſt tremendum Dei iudicium. Præuenti enim & accuſati de criminibus in iudicio, maximè quando habent partes & accuſatores potẽtes & aſtutos, & ſciunt iudicem appropinquare, diligenter præparant defenſiones ſuas, faciunt viſitare proceſſum, & excuſare vel alleuiare defectus ſuos, aliàs ſunt in periculo ſuccumbendi, & luendi pœnas. Sed ſic eſt quod quilibet noſtrum eſt præuentus & accuſatus tanquam reus, coram diuina iuſtitia. quia (vt D. Iacob.3. dicit) in multis offendimus omnes. & 1. Ioan.1. Si dixerimus, &c. Accuſator noſter potens aſtutus, & cauteloſus, eſt diabolus, qui (vt dicitur Apoc.12.) eſt accuſator fratrum, qui accuſat eos ante conſpectum Dei die ac nocte. Deus veniet in morte ad iudicium. vnde Apoſt. dicit: *Heb.9.* Statutum eſt hominibus ſemel mori. & poſt hoc, iudicium. Ideò cùm Deus ſit iuſtus, neceſſe eſt nos ante mortę præparare, & viſitare, ac reuidere proceſſum conſcientiæ noſtrę, parare defenſiones, & habere excuſationes, quas pœnitentia miniſtrabit, aliàs incidemus in horrendũ Dei iudicium & condemnationem. Ideò Eccle.18. dicitur: Ante iudicium interroga teipſum, & in conſpectu Dei inuenies propitiationẽ. Tertium motiuũ eſt redditio cõputorum.

Vide-

Videmus quòd thesaurarij Principum, diffamati de mala administratione, cùm habent reddere rationem Principi de administratis, sunt benè solliciti, vident & reuident & præparant computa. Aliàs si non habeant computa benè ordinata, & sedulas expositorum, cōdemnantur tanquam latrones, ad patibulum: vt vidimus temporibus nostris. Sed sic est quòd quilibet nostrū est thesaurarius & dispen-

1.Cor.4.

sator bonorum summi Principis Dei, iuxta illud: Sic nos existimet homo vt ministros Christi, dispensatores autem ministeriorum Dei. Et pauci sunt qui non prodigè exposuerint, & quin diffamati fuerint apud Deum, de mala administratione. Hora mortis est assignata ad redditio-

Luc.6.

nem computorum, & in ea dicetur cuilibet: Redde rationem villicationis tuæ: quia non poteris amplius villicare. Illi qui nesciunt reddere computum de administratione, & ostendere cedulas & quittantias ministrorum Ecclesiæ, qui in Sacramento pœnitentiæ dicunt, Ego te absoluo: condemnabuntur ad patibulum inferni: Ideò, &c. Quartum mortium est arduum ac periculosum in morte ingruens bellum. Videmus experimento quòd Capitanei & milites, quando ingruit periculosum bellum, aduersariis fortioribus existentibus, disponunt & præparant se, faciũt reparare arma, obseruant vigilias noctis, nihil est incircunspectum, vt cùm audierint sonitum tympani, benè muniti, & ordinati procedant. Sed sic est quòd nos in hac mortali vita sumus semper in bello periculoso, vt dictum est: & (vt D. Antonius dicebat) Dæmonum nostis insidias, paratos ad supplantandum habemus inimicos: qui (vt D. Petrus ait) Circuiunt quærentes quem deuorent. In sanitate vtuntur mediis placidis & delectabilibus blanditiis & deliciis: sed in morte, omni studio, conatu, instantia, & impetu, vt crudeles tyranni, feruntur ad aggrediendum pauperem animam destitutam viribus corporis: absque cuius dispositione operationes suas perfectè exercere non potest. Aliquando conuocato exercitu astant animæ exituræ apparentes sub terribilibus figuris in corporibus assumptis, aut speciebus illarum in phantasia procuratis.

Cur dæmones in morte compareãt.

Comparent autem in exitu tam bonorum quàm malorum, duplici ratione: Primò, vt videant si aliquid in anima egrediente habeant. Vnde D. Martinus dicebat: Quid hîc astas cruenta bestia? Nihil in me funestum reperies. Nec mirum si cōpareant in morte Sanctorum, cùm etiam venerint ad Christum. vnde Ioan. 14. Venit ad me Princeps mundi huius, & in me non habet quicquam. nullum igitur dubium esse debet, quin quod ausus est in Dominum, audeat in seruos. Secundum comparent, vt omnes vires suas exerceant ad victoriam habendam in morte, cùm in ea sit extremus conflictus, cuius euentu speratur vel æternus triumphus, vel nota sempiterna. Post mortem enim non est amplius pugna, sed remuneratio. Ideò omnibus viribus conantur in hora mortis vincere.

Dæmones insidiantur homini in morte.

Vnde Gen. 3. Tu insidiaberis calcaneo eius. sunt enim dæmones sicut latrones, qui insidiantur transeuntibus, eosque aggrediuntur tempore & loco maximè periculoso. Si igitur (vt Apostolus dicit) Qui in agone, scilicet temporali, contendunt, ab omnibus se abstinent, & (vt videmus) diligenter se præparant & muniunt: Illi quidem, vt corruptibilem coronam accipiant. A fortiori Christiani ab omnibus nociuis & peccatis abstinere debent, & omni cura & sollicitudine se præparare & munire debēt, vt cùm audierint sonitum tympani mortis, qui est grauis infirmitas, sint præstò & parati ad tantum prælium, in quo non est quæstio de rebus caducis aut temporalibus, sed de perditione aut lucro regni æterni, & de salute aut damnatione animæ, de summa felicitate obtinenda, aut pœna æterna incurrenda.

Ver. 5. *De modo se præparandi ad mortem.*

B

Præparatio ad mortem quæ complectatur.

MOdus se præparandi ad mortem multa requirit & complectitur. Primum & principale est benè & virtuosè viuere, secundum regulam rectæ rationis, seruando mandata & præcepta Dei & Ecclesiæ, ac aliorum superiorum. vnde Christus: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Dicitur communiter: Qualis vita, talis & finis, siue exitus & mors. & Eccle. 12. dicitur: Memento creatoris tui in diebus iuuentutis tuæ. Et antequam veniant dies afflictionis tuæ. & Tren. 3. dicitur: Bonũ est viro cùm portauerit iugum Domini ab adolescentia sua. Consuetudo enim est altera natura. & ideò qui consueuerunt in vita resistere tentationibus, & euadere pericula & insidias dæmonum, faciliter etiam euadent in morte. Si tamē aliquando ex fragilitate, aut alias errare & labi in peccatum contigerit: salubre erit consilium, vt dum viuimus & valemus, conscientiam nostram per diligētem examinationem, & feruentem contritionē, & synceră sacramentalem confessionem, & integram satisfactionem, quantũ humana fragilitas patitur, discutiamus: & quicquid inuenerimus offensiuum Dei, amputemus & abiiciamus: vt cùm morbus ad Dei tribunal nos protrudet, Dei inueniamus propiciationē. Cùm autem omnis dies pro vltimo vnicuique debeat haberi, & nemo sciat diem aut horă mortis: sequitur quòd quotidie prædictă examinationē facere debemus. Christus vt nos induceret ad cōtinuè vigilandum, & ad nos præparandum, dedit similitudinem: Si sciret paterfamiliâs qua hora fur venturus esset, vigilaret vtiq;, & non sineret perfodi domum suam, &c. & Marc. 13. Sicut homo qui peregrè profectus, reliquit domũ suam, & dedit seruis suis potestatē cuiuscunq; operis, & ianitori præcepit vt vigilet. Vigilate ergo, nescitis enim quando Dominus veniat, serò, an media nocte, an in galli cantu, an manè: ne cùm venerit repentè, inueniat vos dormientes. *Mat.24.*

Optimum consilium.

Optimum ergo consilium est, vt quisq; priusquă se somno tradat, conscientiam suam diligenter excutiat: & si aliquod crimen à se eo die commissum deprehenderit, detestetur, conteratur, lachrymisque à Deo veniam postulet, & implorata ope diuina, sumat firmum confitendi, satisfaciendi, ac correctioris vitæ propositum. Nemo enim se tradēs somno, certus est an expergiscetur. Magnum enim periculum est in eo statu obdormire, in quo periculum est mortem somni germanam nos posse opprimere. Tantum periculum breuissima cogitatione licet effugere. Hoc ergo quotidiè ante Deum agamus. Ante Sacerdotem verò eius vicarium, ter aut sæpius in anno syncera confessione purgare conscientiam plurimum affert tranquillitatis, facietque vt morientem non torqueat anxietas conscientiam examinandi. Quia si morbus præoccupauerit, tunc res est cum morbo, qui nihil aliud agi sinit, nisi cum Medicis, cũ vxore, liberis, hæredibus, creditoribus, famulis, amicis, & inimicis. Propter eandem anxietatem vitandam præstat his qui temporalia possident, in bona valetudine testamentum condere, & domui suæ prouidere: ne eorum negligentia in diuidendis bonis nascantur inter fratres & affines, contentiones & rixæ, relinquaturq; posteris litium aut rapinæ materia. Nam complures morbi sunt eius generis, vt non dent spatium super his statuendi. quare à debitis & obsequiis frustrantur nonnulli, & hæreditas ad indignos prouenientes, est causa ruinæ illorum. Secundum requisitũ est frequens mortis memoria & recordatio, quam Christus se habuisse pluribus in locis declarauit, cùm ex abundātia cordis os loquatur, & sæpissimè de illa locutus fuerit. vt Ioan. 3. & 8. & alibi loquendo de exaltatione serpentis à Moyse in deserto. & Lu. 18. Ecce ascendimus, &c. Tertium requisitum est humilis & deuota oratio, qua assiduè aures diuinæ clemētiæ pulsare debemus, vt nobis gratiam debitè præparandi ad mortem concedere, & à subita, & improuisa morte præseruare dignetur. vnde Ecclesia in lætaniis precatur: A subita & improuisa morte libera nos Domine. Nec sequendus est in hoc Erasmus, qui ridet hanc Ecclesiæ orationem. magis ipse ridendus, qui nulla ratione fultus, multis verbis contra prædictam orationem instat, terminos Ecclesiæ contra eius intentionem & rectam significationem detorquens, ac si Ecclesia pro subitanea & improuisa morte intelligeret, & precaretur ab impræuisa & impræmonita morte, quod tamen procul est ab intentione Ecclesiæ. Euidens enim est omnes esse præmonitos semel mori. vltra scripturas experientia mortem sæpissimè ingerit sensibus. Sed quàm plurimi sunt qui ad illas præmonitiones & præuisiones se non præparant, & mors repentina eos imprōuisos & impræparatos reperit: vt habetur Prouerb. 1. Vocaui, & renuistis, &c. Licet enim paratis & dispositis nulla mors possit esse mala quantumcunque subita aut repentina. vnde Sapien. quarto dicitur: Iustus si præoccupatus fuerit, in refrigerio erit. Præmonitis tamen & se præparare negligentibus, mors subita improuisa est:

Mat.12.

A subita et improuisa morte liberari orandũ

quia eos improuisos reperit. Quare qui precatur liberari ab improuisa morte, nihil aliud precatur quàm vt Deus dignetur deprecanti gratiā dare se præparandi ante mortem, & præseruandi à mortis periculis, & ne succumbat tentationibus dæmonis. Si igitur sanctè oratur pro finali perseuerantia in bonū, & ne inducamur in tentationem: sic etiam licitè oratur vt liberemur à subitanea & improuisa morte. vnde Psalm. 12. Illumina oculos meos, ne vnquam obdormiam in morte: nequando dicat inimicus meus, præualui aduersus eū, & ea quæ sequuntur in prædicto Psalmo, idem postulant. Quartum requisitum est, vt ab initio morbi aduocetur sacerdos, cui infirmus cum cordis contritione syncerè cōfiteatur, & ad eius iudicium satisfaciat: ne confessio & satisfactio ingrauescente morbo (vt sæpè contingit) vel omittatur, vel timore mortis & non filiali amore perficiatur. Petantur humiliter, & deuotè suscipiantur sacramēta Eucharistiæ & extremæ vnctionis, quæ magnū præbent robur spirituale homini viribus corporeis destituto. Hęc timorem inimicorum expellunt,
Psalm. 22. vnde Psalmista: Si ambulauero in medio vmbræ mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es. Quod si prædicta sacramenta actu haberi non possint, aut propter absentiam & distantiam presbyteri, aut aliquid huiusmodi: habeantur in voto seu desiderio, oreturq; Deus, qui non alligauit virtutem suam sacramentis, vt misericorditer dignetur illorum effectum conferre. Aduocentur etiam, si fieri potest, viri probi, deuoti, religiosi, ac docti, & assueti consolari agonizantes, qui agonizantem iuuent & confortent monitionibus, adhortationibus, & orationibus. Sic enim fiet, vt his adiutus securè ad portam salutis peruenire possit. Non debent tamen desperare, qui prædictum præparationis modum ignorantia aut negligentia aut quauis alia causa prætermiserint. Meminisse enim eos oportet voluntatem hominis vsque ad mortem esse deambulatoriam atque mutabilem, & cum Dei auxilio (quod nemini ad ipsum debitè recurrenti denegatur) posse peccata deserere & detestari, conariq; ad implorandam diuinam misericordiam, quæ tanta est, vt quacunque hora ante mortem & exitum animæ à corpore, peccator ingemuerit, omnium iniquitatum suorum non recordetur. Ponendum est ob oculos exemplum boni latronis. Omnia mundana & temporalia abiiciantur à memoria: tota fiducia ad Christi meritū (qui pro peccatis nostris abundè satisfecerit) morientis animus feratur. Implorentur Sanctorum suffragia siue intercessiones, & maximè diuæ Virginis, quæ est mater gratiæ & misericordiæ: dicatur deuotè hymnus, Memento salutis author, &c. Maria mater gratiæ, mater misericordiæ, tu nos ab hoste protege, & hora mortis suscipe. Eius enim intercessione Christus peccatori manum suam emittet de alto, & eriget spem, eripietque ab hoste & mortis doloribus, finaliterque in hora mortis eum secum suscipiet.

Consolatio impr.æparatorum.

Ver. 6. *De consolatione agonizantium.*

A *Tria in morte homini aduersantur*

CVm desolatorum & afflictorum consolatio sit opus misericordiæ Deo valdè gratum, atque in necessitate præceptum: consequens est vt qui in maiori afflictione & desolatione existunt (prout agonizantes, qui sunt in extremo periculo constituti) amplius sint consolandi, confortandi, & adiuuandi, maximè circa ea quæ eis occasionem desolationis præbent, quæ sunt principaliter tria: scilicet caro, mundus, dæmonia, quæ diuersa in morte mouent
Psal. 17. prælia. de his Psal. sub aliis verbis: Circundederūt me dolores mortis, & torrentes iniquitatis cōturbauerunt me: dolores inferni circundederunt me, præoccupauerunt me laquei mortis. Sapientis cōsolatoris erit, eas personas arcere, quarum aspectus possit ægroto reuocare affectum peccandi, veluti turpium voluptatum, vel aleæ socios, seu atroces inimicos. Eius etiam erit rimari & perspicere ac perscrutari desolationis causas. Non enim omnium infirmorum agonizantium æqualis est afflictio & desolatio, nec ex eisdem causis procedens: quia nonnulli sunt quos corporis dolores & cruciatus magis affligunt & desolant. Alij sunt qui separatione mundi vexantur. Alij autem quos dæmones vario modo aggrediuntur. Ideò adhibenda & applicanda erunt consolationis antidota, secundum afflictionum & desolationum diuersitatem.

Caro nonnullos teneros & delicatos ad impatientiam agitat, & ad blasphemiam inducit, propter multitudinem & diuersitatem dolorum quos secum affert. Vnde Psalm. Circundederunt me dolores mortis. qui (vt experimento videmus) sunt intensissimi, & per totum corpus sparsi: *Psal. 17.*
sic quod non est membrum corporis, nec neruus aut vena, quæ in illa præcedente resolutione vsque ad materiam primam non patiantur inenarrabilem dolorem. Præter hæc patitur agonizans afflictionem prouenientem ex separatione animæ: quæ tanta est, quantus est amor vnionis animæ ad corpus. Et cùm non possit inueniri maior, Philosoph. dicit quòd omnium terribiliū terribilissimum est mors. Tales ex doloribus corporis agitati, consolandi sunt, condolendo & dolores aliquo modo aggrauando ex vno latere, sed leniendo ex alio, dicendo quòd parum durabunt, nullum enim violentum perpetuum, & quòd tempus infirmitatis non est nisi vnū instans: respectu consolationum quæ sequentur. vnde Esa. 54. Ad punctum & in modico dereliqui te. & in miserationibus magnis congregabo te. & Sap. 3 In paucis vexati, in multis benè disponentur. Prætereà allegari potest conditio & debitū naturæ. Quia (vt dicitur) 1. Reg. 14. Omnes morimur, & quasi aquæ dilabimur, &c. & Apost. Per vnum hominem peccatum in hunc mundū intrauit, & per peccatū mors, & ita in omnes mors pertransiit, in quo omnes peccauerunt. & Heb. 9. Statutū est hominibus semel mori. Mors ex ęquo distributa est omnibus, Regibus, Principibus, Pontificibus, satrapis, doctis & indoctis, diuitibus & pauperibus. Non est qui possit euadere quando placuerit Deo. Mors nec lachrymis aut muneribus redimitur, nec lamentis vincitur. sperni potest, vitari autem non. vnde Psalm. *Psal. 88.*
Quis est homo qui viuet, & non videbit mortem? &c. Reputa ergo quales habeas cōsortes, & conditionē tuam æquiore animo feres. Conqueri enim de morte, est conqueri quòd homines conditi sumus, & non Angeli, qui suapte natura sunt immortales & incorruptibiles. Homo autem cùm sit materialis & corporalis, necessariò est corruptibilis. Insuper demonstrandū est quòd si illi dolores & cruciatus patienter sustineantur, liberant à maioribus doloribus & grauioribus tormentis purgatorij: in quorum comparatione omnes pœnæ corporales huius viæ sunt dulces. vnde Deut. 33. Inundationes maris quasi lac sugēt. Deus enim qui omnia facit pro meliori, huiusmodi dolores permittit, vt à grauioribus liberet. iuxta illud: Diligentibus Deum, omnia cooperantur in bonum. Patientia Christi, qui peccatum non fecit, & qui absque comparatione multò maiores dolores pro nobis sustinuit, ob oculos proponenda est. Si Christus ergo tot & tanta, &c. à fortiori nos qui sumus peccatores, qui multò maiora meruimus, quàm patiamur, debemus patienter sustinere quæ nobis ad bonū nostrū mittit Deus. vnde Apost Heb. 12. Recogitate eum qui talē sustinuit à peccatoribus contradictionem, vt non fatigemini animis vestris deficiētes. Diuus etiā Greg. dicebat: Si passio Christi ad memoriam reuocetur, nihil adeò amarum est, quòd nō æquo animo toleretur. Confert ad consolandum tales adducere exempla Sanctorū, maximè Iob, qui spoliatus omnibus bonis, & percussus vlcere pessimo, ita vt à planta pedis vsque ad verticem capitis non esset in eo sanitas, dicebat: Hæc mihi consolatio, vt affligens me dolore, non parcat, ne contradicam sermonibus sancti. Et D. Augustinus precabatur dicens: Hìc vre, hìc seca, vt in æternum parcas. Martyrum tormenta patienter accepta recitare non erit inutile. Proponenda est etiam æterna felicitas, ad quam non nisi per mortem possumus peruenire. Vnde Apostolus: Non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis. Plurimæ aliæ cuilibet se in tali opere misericordiæ exercenti, occurrent rationes & motiua consolationis, quæ (vt Dominus inspirauerit) deduci poterunt. Si verò agonizans à mundo, siue ab affectionibus mundi agitatus, timore separationis ab eo crucietur (vt nonnunquam iuuenes & auari) cōsolandi sunt, allegando ea per quæ mundus contemnendus venit, scilicet vanitatem, inutilitatem, instabilitatem, insatiabilitatem, fallaciam, & deceptionē, ac afflictionē spiritus, & pericula innumera quæ in eo sunt. Quæ omnia diffusè prosecutus est Salomon in Ecclesiaste, & D. Bern. in libr. de cōtemptu mūdi. Iob. 14. dicitur: Homo natus de muliere, bre-

Rom. 8. *Iob. 6.* *Rom. 8.* *Consolatio contra afflictiones mundi.*

breui viuens tempore, repletur multis miseriis. Nemo sapiens timet exire à miseriis: ergo nec debet timere exire ab hac vita, in qua sunt multò plures miseriæ quàm bona. Numerandæ sunt miseriæ communes & principales, & illę quas infirmus frequenter patitur. Prætereà quilibet festinat exire domum ruinosam, ne in ea opprimatur. Sed corpus corruptibile est domus ruinosa, aggrauans animam, iuxta illud: Corpus quod corrumpitur, aggrauat animam: igitur quilibet debet desiderare exitum cum Apostolo dicente: Desiderium habens dissolui, &cæ. Declaranda est pariter agonizantibus mortis necessitas & eius incertitudo, de qua D. Bern. Nihil certius morte, nihil incertius hora eius. Morti nullum præfinitū est tēpus. Sine termino debitores sumus. Prudens debitor satagit quàm primū potest à debito liberari. sic & nos cùm huic debito simus obnoxij, ad hoc tendere debemus. Debitores qui dilationem solutionis obnixè petunt in sui graue incommodum obtinent. Cùm igitur debitum mortis negari non possit ex neglecta solutione regidus exigitur. Mors enim dilata minuit multorū gloriam. Multi enim in infirmitate sanctè & gloriose mortui fuissent, qui articulum illum euadentes, ignominiose & perperam obierunt. Alioqui in voluptatibus deprehensi, occisi sunt. Alij in ira & cholera atque vindicta interempti. alij in deordinatis affectionibus, catharris, & aliis repentinis casibus obierūt, & in æternam gehennā detrusi sunt. Exemplum contemnendi mundum Christus nobis dedit, dicens, Vulpes foueas habent & volucres cœli nidos, filius autem hominis non habet vbi caput suum reclinet. Christus vicit mundum, contemnendo ipsum, Sic & nos eius auxilio & exemplo adiuti vincere poterimus. D. Ioannes ostendit nobis arma, dicens: Hæc est victoria quæ vincit mundum, fides vestra. Si credamus infallibilem & æternorum bonorum promissionem, & ad illa omni affectu tendamus, nihil est quod nos in hoc mundo remoretur. Hac fide Apost. etiam vicit mundum: cùm omnia eius bona arbitratus est tanquam stercora. Iactandum est omni fiducia cor in Domino, & voluntas nostra voluntati eius (cui nemo resistere potest) cōformāda. acceptemus liberè, & merebimur quod inuiti cogemur acceptare absque fructu, imò cum demerito. Faciamus de necessitate virtutem. dicamus cùm Christo pro nobis agonizante: Non sicut ego volo, sed sicut tu. Non mea, sed tua voluntas fiat. Hac volitione perseuerante protinus cessabit mundi solicitudo & infestatio. Vxor autem & liberi, amici familiares, & famuli committantur Deo, qui vestit lilia agri, & pascit volatilia cœli, quæ non serunt neque nent, neque congregant in horrea. Plures alij fuerunt relicti etiam in maiori necessitate, quibus melius prouidit Deus, quàm fecissent parentes si vixissent. Ipse enim est pater principalis, & prouisor vniuersalis, &c. Hæc & alia huiusmodi timorem separationis mundi euellent, & agonizantem consolabuntur. Maximè autem cōsolandi, instruendi, & adhortādi sunt agonizantes, circa acerrimos dæmonum insultus, & tentationes quibus pauperem peccatorem instantissimè & impetuosissimè aggrediuntur. Dicunt enim doctores, sanctos viros expertos fuisse, dæmones tentare agonizantes de tribus: Primò de fide. Sciunt enim fidem esse fundamētum totius spiritualis ædificij, iuxta illud. 1. Cor. 3. Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Iesus, hoc est fides Iesu Christi, vt glo. exponit. & ad Heb. 11. Fides est substantia sperandarum rerum, argumentum non apparentium. Ideo cōcludit quod sine fide impossibile est placere Deo. Eam ob rem satagunt quàm plurimis argumentis ac rationibus sophisticis inducere ad fluctuationem seu vacillationem, vt, scilicet, non credatur paradisus aut infernus, suadentes omnia quæ sunt fidei & credenda esse fictitia: & (vt dicunt moderni hæretici) hominum commenta siue inuentiones. Philosophorum rationes ac hæreticorum perplexas quæstiones & sommata circa ea quæ tradit Ecclesia, permiscēt, & persuadere tentāt, vt ad infidelitatem pertrahant, vel saltem ad dubitationem, quæ est species infidelitatis: quia (vt dicitur in ca. 1. extra de hæreticis) dubius in fide, infidelis est. Contra hunc insultum, persuadēdum est agonizanti, accipere scutum firmæ fidei. vnde Apostolus, In omnibus sumentes scutum fidei, in quo

Sapien. 9. — *Notanda ratio.* — *Mat. 8.* — *1. Ioan. 5.* — *Philip. 3.* — *dæmones de tribus tentāt in morte* — *Cōsolatio et monitio contra tentationem de fide.* — *Ephes. 6.*

possitis omnia tela inimici ignea extinguere, vocat fidem scutum: quia sicut per scutum repelluntur tela, ita omnia diaboli sophistica argumenta & suggestiones extinguuntur per fidem, quæ firmiter inhæret reuelatis à Deo & promissionibus spiritualium & æternorum bonorum in sacra scriptura contentis, & ab Ecclesia promulgatis. & maximè quòd vult & potest dare remissionem peccatorū, & in fine paradisum. Per hanc firmam inhæsionem habetur victoria. vnde Apost. Sancti per fidem vicerunt regna, operati sunt iustitiam, adepti sunt repromissiones, obturauerunt ora leonum, hoc est argumenta & suggestiones dæmonum, &cæ. & Apostoli ac alij Sancti, per fidem eiiciebant dæmones à corporibus: à fortiori assistentes repellent. Et D. Petrus: Aduersarius vester diabolus tanquam leo rugiens circuit, quærens quem deuoret: cui resistite fortes in fide. & 1. Ioan. 5. Hæc est victoria quæ vincit mundum, fides vestra. Adhortandi sunt ergo agonizātes, vt quàm primùm sentiūt suggestiones infidelitatis insurgere, dicant: Credo domine omnibus quæ dignatus es Ecclesiæ tuæ per spiritum tuum reuelare. Adiuua incredulitatem, & adauge mihi fidem, qua tibi perpetuò adhęrere valeam. Monendi etiam sunt agonizantes, vt caueant disputare cùm diabolo: quia ipse est callidior & astutior, sciens deprauare scripturas. Sed simpliciter credāt omnia quæ Ecclesia credit. Quemadmodum de quadam fideli muliere legitur, quod cùm tentaretur à dæmone, de fide, & interrogaretur quid crederet, respōdebat: Credo quod Ecclesia credit. Et cùm interrogaretur quid crederet Ecclesia? respondebat: Quod ego credo. & ad omnes suggestiones quas dæmon contra fidem illi ingerebat, dicebat: Credo quod Ecclesia credit. & sic faciliter vicit illum. Si diabolus vrgeat, dicendum cum Ezechia: Domine vim patior, responde pro me. Quid dicam aut quid respondebo, cùm ipse fecerim? Tunc Deus qui nō deficit in necessariis, adiuturus aderit. vnde Apost. Fidelis Deus qui non patietur vos tentari supra id quòd potestis: sed faciet cum tentatione prouentum, vt possitis sustinere & alibi. Omnia possum (etiam inimicos vincere) in eo qui me confortat. & vt dicitur Rom. 8. Si Deus pro nobis, quis contrà nos? Psal. Adiutorium nostrum in nomine Domini. Optimum consilium est, vt quamprimum morbus inuaserit, ægrotus conteratur & confiteatur, & dicat symbolum fidei, protesteturque quòd vult in ea perseuerare, & quòd si suggestione inimici contingat oppositum imaginari, non intendit vllo modo consentire, nec aliud credere, quā quòd Ecclesia credit, in cuius fide vult viuere & mori. Talis protestatio ei proponenda est, & ad illam monendus. Proderit primum agonizāti, si assistentes pro fide illius orent, & symbolum fidei pro eo dicant. Vnde in ordine Prædicatorum statutum est, vt quamprimum fratres audiunt signum in agonia fratrum pulsari solitum, accedant ad eum festinanter, dicentes pro eo symbolum fidei, vt dominus fidem illius solidare dignetur. Plurimum etiam conducet allegare & declarare quæ de fide sparsa sunt in sacris literis, prout illud. Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit. & illud Ioan. 11. Qui credit in me, etiam si mortuus fuerit, viuet. & Ioan. 12. Vt qui credit in me, in tenebris nō maneat. & Ioā. 8. Qui sequitur me, non ambulat in tenebris. & Mar. 5. Noli timere, tantummodo crede. quia (vt dicitur Marc. 9.) Omnia possibilia sunt credenti. & 2. Cor. 10. In captiuitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi. & Luc. 1. Non est impossibile apud Deum omne verbum. & illud: impossibile est Deū metiri, quicquid ergo dixit, credendum, & Luc. 20. Noli esse incredulus, sed fidelis, & Ioan. 20. Beati qui non viderunt & crediderunt. & illud Apocal. 2. Esto fidelis vsque ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ. quia (vt dicit Apostolus 2. ad Tim 2.) non coronabitur, nisi qui legitimè certauerit. Sunt alij passus innumeri, quos gratia breuitatis relinquo. Secundò dæmones tentant agonizantes de spe, & inducere nituntur peccatorem ad desperationem. Obiiciunt enim omnia mala & peccata commissa ac negligentias, & aggrauāt abominationes illorum, & indignationē Dei, & quomodo odio est Deo impius & impietas eius. Exprobrant ingratitudinem tantorum beneficiorum, quæ Deus nobis cōtulit. Exprobrāt etiam sæpissimè exhibitam misericordiam, & recidiua-

Heb. 11. — *1. Pet. 5.* — *Marc. 9.* — *Luc. 17.* — *Esa. 38.* — *1. Cor. 10.* — *Mar. vlt.* — *2. Tim. 2.* — *Heb. 6.* — *Secunda dæmonis tentatio*

tionem, & diuturnam in peccatis perseuerantiam. Proponunt inæstimabile redemptionis preciũ à peccatoribus contemptum. Proponũt pariter rigorosam Dei iustitiam & horrendum ac terribile eius iudicium, districtamque rationem requiri etiam de omnibus minimis, de verbis ociosis, &cæ. quæ in illa hora reddi non poterit. Nam ad tantorum negociorum discussionem, confessionem, & satisfactionem, tam paruum temporis spacium nõ sufficit. Concludunt quòd si vix iustus sit securus, & vix debitam rationem reddere possit, quomodo peccator consuetudinarius & inueteratus poterit reddere rationem? Ideo persuadent ægrotanti, impossibile esse pœnitere & satisfacere, & per consequens quòd desperet de misericordia Dei, & incipiat cãtilenam inferni. Maledicta dies in qua natus sum, &cæ. Propter huiusmodi tentationes, multis peccatoribus consuetudinariis contigit, sicut errantibus in principio itineris: putant ire in vnam ciuitatem, & in fine diei inueniunt se in alia plurimum distante. coguntur ibi hospitari, considerantes distantiam. Sic ad propositum, &cæ.

Mat. 12.

Consolatio contra desperationẽ.

Contra hunc insultum & tentationem consolandi & adhortandi sunt agonizantes, vt accipiãt galeam salutis, hoc est firmam spem & fiduciam perueniendi ad beatitudinẽ ex meritis & gratia atque misericordia Dei. Hæc spes atq; fiducia poterit persuaderi ex multis, quæ agonizantibus hac tentatione agitatis proponenda sunt & declaranda. In primis persuaderi poterit ex fine ad quem nos creauit Deus: quia non ad damnandum, sed saluandum. vnde D. Augustin. dicit: Deus creauit hominem, vt summum bonum intelligeret, intelligendo amaret, amando possideret, & possidendo frueretur. & Aposto. 1. Timoth. 2. Qui omnes homines vult saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire, qui etiam declarauit per Ezechiẽlem. 18. quod nolebat mortem peccatoris, sed vt magis conuerteretur & viueret. vnde dicebat. Quare moriemini? (scilicet æternaliter.) Quia nolo mortẽ peccatoris. conuertimini, & viuite, scilicet, vita gratiæ. quasi diceret: Hæc est voluntas mea. Hic est finis propter quem vos creaui. Salo. Sap. 1. dicit: Quoniam Deus mortem non fecit, nec lętatur in perditione viuorum, imò potius lætatur de vita illorum. Omnis enim artifex amat opus suum, & quantum in ipso est, vult ipsum ad opus perfectum adducere, vt lętetur in eo. Sed Deus est creator & artifex, qui specialiter hominem fabricauit ad imaginẽ & similitudinem suam, vt delitias suas, in eo haberet. vnde & pater noster voluit appellari. & ideo Sapiens dicit: Diligis omnia quæ sunt, & nihil odisti eorum quæ fecisti. subiũgit, Parcis autem omnibus, quoniam tua sunt Domine omnia, qui amas animas. In quo debet filius spem suam & fiduciam collocare, nisi in patre. qui propter naturalem nexum non potest filium se humiliantem repellere? Cùm ergo deus sit pater, sequitur, &cæt.

Sapien. 11.

Secundò potest persuaderi spes & fiducia in misericordia diuina, ex redemptione generis humani. Dei enim filius videns quòd homo à peccato originali & aliis actualibus non poterat resurgere, nec pro eis satisfacere, cùm infinitam exigerent satisfactionem: propter nimiam charitatem qua dilexit nos, exinaniuit semetipsum, formam serui accipiens, & habitu humanitatis indui voluit, vt in ea satisfaceret pro peccatis nostris, quòd abundè fecit. vnde Esa. 53. Dolores nostros ipse tulit, & lãguores nostros ipse portauit, Ipse vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra. & D. Petrus: Peccata nostra pertulit in corpore suo super lignum. Quomodo ergo tanta sustinuisset, nisi decreuisset nos saluare? Displicet cuilibet amittere ea quæ magno precio emit, imò si perdiderit, curat recuperare. Sed Christus emit nos precio magno: igitur, &c. Ad hoc insinuandum dixit parabolam de oue perdita, Luc. 15. Tertiò spes & fiducia in misericordia Dei potest persuaderi ex promissione: quia promisit nobis veniam & remissionem peccatorũ. Vnde Per. Hier. dixit: Vulgò dicitur: Si dimiserit vir vxorem suam, &cæ. sequitur: Tu autem fornicata es cum amatoribus multis, tamen reuertere ad me (dicit Dominus) & ego suscipiam te. & alibi: Conuertimini ad me, & ego cõuertar ad vos. & Esa. 45. conuertentibus se promisit salutem, dicens: Conuertimini ad me, & salui eritis. & Christus Luc. 24. Quoniam scriptum est, & sic oportebat Christum pati, & resurgere à mortuis, & prædicari in nomine eius pœnitentiam & remissionem peccatorum, in omnes gentes. promisit nobiscum esse in tribulatione. vnde Psalm. Cùm ipso sum in tribulatione. Licet aliquãdo vt videat certamẽ, non sentiatur eius præsentia: vt de D. Antonio legimus. Promisit etiam refectionem Mat. 11. Venite ad me omnes qui onerati estis (scilicet peccatis) & ego reficiam vos. Promisit etiam regnum cœlorum, Mat. 4. Pœnitentiam agite, appropinquabit regnum cœlorum. Cùm ergo ipse sit verax, imò & veritas ipsa per essentiam, & mentiri non possit, vt dicitur ad Titũ. 1. & Heb. 6. sequitur quòd tenebit promissum, & per consequens faciet misericordiam, &c. maximè cùm eam super omnia præferat, quandiu sumus in hac vita mortali. vnde Psal. Miserationes eius super omnia opera eius. & Christus, Mat. 12. Si sciretis quid est, Misericordiam volo, & non sacrificium, nunquam cõdemnassetis innocẽtes. & D. Petrus Qui vocauit nos propria gloria & virtute, per quam maxima & preciosa nobis promissa donauit, vt per hoc efficiamini diuinæ consortes naturæ. Quartò potest persuaderi spes & fiducia in diuina misericordia, ex electione. Quia coniecturam & probabilitatem moralem habemus, quòd eligerit nos ad vitam æternam, ex eo quòd nasci nos fecit ex fidelibus: & sic nos separauit ab infidelibus. eò etiã quòd iam participes nos fecit suæ passionis per sacramentum baptismi, per quod ascripti sumus in libro sponsæ suæ, hoc est ecclesiæ, per quam habemus cognitionẽ infinitę bonitatis & misericordiæ diuinæ & promissionum nobis factarum, si eius mandata seruauerimus. Habemus etiam Ecclesiam, tanquam matrem valde pro nobis solicitã in administratione sacramentorum, quæ sunt dona cœlestia, & medicinæ contra peccata, & nutrimentum vitæ spiritualis. Est enim adeò solicita, vt assiduè fleat pro peccatis nostris & laboraret pro reconciliatione nostra. iuxta illud Ioël. 2. Inter vestibulum & altare plorabunt sacerdotes, ministri Domini, & dicent: Parce Domine populo tuo, & ne des hæreditatem tuã in opprobrium. Filius qui habet patrem clementem, & matrem beneuolam & affectam: non habet occasionem timoris, sed magnæ spei. Cùm ergo Christus sit pater misericordiarum, & Deus totius consolationis, qui consolatur nos in omni tribulatione nostra: & Ecclesia sit pia mater, magis affecta & solicita pro Christianis, quàm fuerit vnquam aliqua mater carnalis pro filiis suis, cùm continuè fleat & oret pro ipsorum reconcilatione, eosque faciat participes suffragiorum suorum: sequitur quòd Christiani, & maximè pœnitentes, qui susceperunt sacramenta Ecclesiæ, non debent habere occasionem timoris & diffidentiæ, sed potius magnæ spei. Præmissa proposita & declarata agonizanti, erigent spem & fiduciam in diuinam misericordiam, sperabitque indulgentiam peccatorum, & liberationem à tentationibus dæmonum. Et si dæmones vrgeant, opponentes peccata, & ea quæ prædicimus eos allegaturos: poterit respondere agonizans, quòd ipse non meruit indulgentiam peccatorum, nec satisfacere posset pro eis, veruntamen confidit in adiutorio Dei, qui propter suam infinitam bonitatem & misericordiam promisit veniam pœnitentibus. & cùm sit ipsa veritas, & mentiri non possit, nullo modo deficiet, quin det veniam, ad quam communicandã vocat eos, qui spem habent in eo, & in merito passionis Christi, qui abundè satisfecit pro omnibus, qui spẽ habent in illum. Et quo ad hæreditatem cœlestem dicat cum D. Bernar. quòd Christo redemptori duplici iure debetur, scilicet naturali & acquisito. Ipse altero iure contentus, aliud nobis dabit, sicut promisit. Ideo agonizans diuertens intellectum à dæmonum tentationibus, debet ipsum omni conatu & virtute dirigere ad Deum, & dicere illud responsorium Ecclesiæ: Tribularer, si nescirem misericordias tuas Domine. Tu dixisti, Nolo mortẽ peccatoris, sed vt magis conuertatur & viuat. Qui Chananæam & Publicanum vocasti ad pœnitentiã, & Petrum lachrymantem suscepisti. misericors Domine digneris tua ineffabili clementia me pœnitentem aspicere. & veniam concedere, ac auxilium conferre. debet pariter implorare diuinum auxilium, dicendo: Deus in adiutorium meum intende, cum omnibus eius versiculis. & illud responsoriũ Ecclesiæ: Media vita in morte sumus, quem quærimus adiutorem.

Hier. 3.

Psalm. 144

2. Pet. 1.

adiutorem, nisi te Domine Deus, qui pro peccatis nostris iustè irasceris. Sancte Deus. Sancte fortis, Sancte & misericors Saluator, amaræ morti ne tradas nos. Neque proiicias nos in tempore senectutis, cùm defecerit virtus no- *Psal.143.* stra, ne derelinquas nos Domine. Sancte Deus, Sancte fortis, Sancte & misecors Saluator, amaræ morti ne tradas nos. & illud Psal. Emitte manum tuam de alto, eripe me, & libera me de aquis multis (hoc est tribulationibus mortis) & de manu filiorum alienorum (hoc est dæmonum) & illud Psalm. 30. In te Domine speraui, non confundar in æternum, in iustitia tua (hoc est per passionem tuam, quam pro nobis sustinuisti, vt satisfaceres) libera me. totus ille Psalm. est huic negocio accommodatus: & ideo recitandus & declarandus, si agonizans non intelligat. Idem de Psal. 3: Domine quid multiplicati sunt qui tribulant me? & de Psal. 22. Dominus regit me, & nihil mihi deerit. & Psalm. 24. Ad te Domine leuaui animam meam. & Psalm. 50. Meserere mei Deus secundum magnam, &cæ. & Psal. 124 Qui confidunt in Domino, &cę. & Psalm. 139. Eripe me Domine, & alia huiusmodi, quæ prudens consolator ex sacris literis haurire poterit, agonizantem consolabuntur. Exempla etiam Sanctorum reuocanda sunt ad memoriam illorum, maximè in quibus reluxit misericordia Domini: velut in Patriarchis, qui offenderunt crimine pessimo, tamen subleuati sunt. & in Dauide, qui adulterium cumulauit homicidio & duobus verbis effugit vindictam, dicens: Peccaui domino. In Niniuitis, in Achab, in Manasse rege pessimo, in filio prodigo, cũ quo dicendum est: Pater peccaui in cœlum & corã te, &c. in Publicano, cum quo dicendum: Deus propitius esto mihi peccatori. In muliere peccatrice, & in bono latrone, cui propter vnum memento mei, paradisus statim pro- *Tertia dæmonum tentatio.* missus est. Tertiò dęmones in morte tentãt aliquos de pręsumptione, allegantes bona opera per eos facta, ieiunia, orationes, eleemosynas, & alia huiusmodi, vt possint inducere ad præsumptionem & superbiam, vt se putent inter Seraphicos spiritus habere sedem, & quod illis Deus teneatur propter bona opera quæ fecerunt, &c. Talibus proponenda sunt ea quæ pertinent ad humilitatẽ: & quòd non nostris meritis habuimus tot & tanta beneficia quæ *Iacob.1.* à Deo omnium largitore obtinuimus, sed ex infinita Dei *Rom.8.* bonitate & clementia, & merito passionis Christi. & quòd non sunt condignæ passiones huius temporis, ad futurã gloriam quæ reuelabitur in nobis, & quod dicant illud *Psal.142.* Psalm. Ne intres in iudicium cũ seruo tuo Domine: quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens, & tractum illum, Domine non secundum peccata nostra facias nobis, neque secundum iniquitates nostras retribuas nobis. Domine ne memineris iniquitatum nostrarũ antiquarum, citò anticipent nos misericordiæ tuæ, quia pauperes facti sumus nimis. Adiuua nos Deus salutaris noster, & propter gloriã nominis tui Domine libera nos, & propitius esto pęccatis nostris propter nomen tuum. Proponenda est illis humilitas Christi, qui exinaniuit semetipsum, &cæ. Proponenda est pariter Christi charitas & patientia, cuius imaginem in cruce pendẽtem ostendere plurimum *Act.14.* proderit extremè ægrotanti, declarando quod non est aliud nomen nec signum datum sub cœlo hominibus, in quo nos oporteat saluos fieri. Tantam enim habet vim Christi pro nobis crucifixi contemplatio, vt desperatio ver- *Psal.12.* tatur in spem & spes in exultationem. iuxta illud Psalm. Exultauit cor meum in salutari tuo: cantabo Domino qui bona tribuit mihi, & psallã nomini tuo altissime. Salutare Dei Christus est, qui in ligno crucis operatus est nostrã salutem. In hoc signo Christus vicit mundũ & diabolum. *Psal.39.* In hoc signo Christus vincit, Christus regnat, Christus imperat. Hoc signum fecit Dominus eliuari in nationibus, in vexillum militiæ Christianæ: quod talem habet virtutem, vt omnes qui totam spem & fiduciam collocant in eo, victoriam inimicorum obtinent. & ideo persuadendum est agonizanti, vt iactet cor suum in domino. & in merito passionis, quam pro nobis sustinuit in cruce, cuius signum videt & tangit. Osculetur & amplectatur agonizans crucifixi imaginem, in signum & protestationem fidei, spei & charitatis, ac recognitionis, & gratiarũ actionis. Monendus est etiam, vt si habeat inimicos, indulgeat eis propter Christum, & dicat quòd habetur in oratione Dominica: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Si offenderit aliquos quibus reconciliari & petere veniam tenetur, & satisfacere de fama, &cæt. monendus est vt in secreto procuratorem constituat, & ipse interius à Deo veniam petat, habens in voto seu desiderio, si euaserit, personaliter petendi. Sępe reducenda est ei ad memoriam oratio Dominica, & repetendum illud: Et ne nos inducas in tentationem (hoc est ne permittas nos succumbere tentationi) sed libera nos à malo, hoc est diabolo, & omni alio nociuo. Reducendum est etiam ad memoriam symbolum fidei, ac pro eo dicendum cum antiphonis D. Virginis, Aue stella matutina, Alma redemptoris mater. Sub tuũ pręsidium, Salue regina misericordiæ, Aue regina cœlorum: & hymnus, Aue maris stella. &, Memento salutis author. &, Maria mater gratię, mater misericordię, tu nos ab hoste protege, & hora mortis suscipe. Frequenter etiam hortandus est ad iactandum cor & fiduciam in meritum passionis Christi, & ad contemplandum verba quæ in cruce dixit. & *Esa.5.* quòd sæpe dicat illa vltima: In manus tuas Domine com- *Luc.23.* mendo spiritum meum. Sic enim agonizans consolatus, victis hostibus, fideliter & feliciter obdormiet in Domino. Cauendum est tamen ne à pluribus hinc inde clametur. Sufficit enim vnus modestè, distinctè, & clarè adhortans ad præmissa. & illo fatigato succedat alius. Assistentes autem submissa voce instent orationi pro illo. Emittãtur vel eiulare prohibeãtur vxor & liberi. Tandem remisso spiritu, signetur signo crucis cum candela benedicta, quæ in agonia debet teneri accensa, in signum protestationis fidei in Christum, qui est vera lux mundi. tandem claudantur oculi, & dicatur respõsorium, Libera me, cum orationibus consuetis aspergatur aqua benedicta, & secundum morem & ritum Ecclesiæ post missæ sacrificium si fieri potest, corpus eius cum psalmis & orationibus tradatur sepulturæ.

Ver.7. *De consolatione desolatorum propter mortem amicorum.*

CVm amator sit vnio & nexus delectabilis inter amãtem & amatum, sequitur quòd separatio sit tristabilis & dolorosa, quantum ad partem sensitiuam, cùm sit priuatio conuenientis boni. In morte autem amicorum est separatio corporum & familiarium colloquiorum, futurorumque sensibilium speratorum bonorum omissio, & per consequens oritur dolor & desolatio siue tristitia. Et cùm hoc sit naturale, non est de se vitiosum, dummodo metas rationis non excedat. Legimus enim in sacris literis, sanctos viros mortem propinquorũ & amicorum luxisse. Abraham planxit & luxit vxorem suam Saram. Iacob luxit super filium suum Ioseph, quem credebat mortuum. Filij Israël luxerunt Moysem triginta diebus. Et Da- *Gen.23.* uid luxit & planctũ fecit super Saül, & filiũ eius Ionathan. *Gen.37.* Christus etiam in morte lazari lachrymatus est. Et filiæ *Deut.34.* Hierusalem, super Christum: maximè autem D. Virgo, de *2. Reg.1.* qua prophetauerat Hieremias: Plorans plorauit in nocte, *Ioan.11.* &cæ. Ideo concludi potest, quòd fletus & planctus mode- *Luc.23.* ratus in morte amicorum, non est illicitus. Ecclesiastici *Tren.1.* enim. 38. dicitur: In mortuũ produc lachrymas: & quasi dira passus, incipe plorare. Veruntamen luctus aut tristitia non debet esse immoderata, neque diuturna, dicitur enim ibi: Propter delaturam amarè fer luctum illius vno die, & consolare propter tristitiam. Ecclesiastici verò. 22. permittitur luctus mortui septem diebus. Illicitus est autem luctus immoderatus, prout illorum qui nullam volunt recipere consolationem, & propter tristitiam omittunt sumere refectionem & somnum. in qua omissione exponũt se periculo perdendi vsum rationis, aut incurrẽdi grauem infirmitatem, aut mortem, aut etiam cùm ex impatientia incidunt in murmurationem & blasphemiã contra Deum, dicentes: Heu Deus meus, cur talem amicum aut societatem abstulisti? Quid feci tibi? Quid peius *Rom.9.* facere potuisti? &cæ. Quæ verba sunt blasphemiæ plena, quasi Deus esset iniustus, & non esset omnipotens. Ideo tales arguendi sunt, vt desistant à talibus & similibus verbis, & inducendi vt de illis pœnitentiã agant. Vnde Apo. O homo, tu quis es qui respondeas Deo? quia (vt dicit Iob. 39.) Qui arguit Deum, debet respõdere illi. Sed quis est qui rationabiliter in huiusmodi possit respondere *Psal.142.*

Deo?

Deo? aut se iustificare corã eo? cùm Psalm. dicat, Non iustificabitur in conspectu eius omnis viuens. Et Iob. 9. Verè scio quòd ita sit, quòd non iustificetur homo compositus Deo. Si voluerit contendere cum eo, non poterit respondere ei vnum pro mille. Certum enim est, secundum *Iacob. 3.* D. Iacob. quòd in multis offendimus omnes. & secun- *1. Ioan. 1.* dum D. Ioan. Si dixerimus quia peccatum non habemus, &cæ. D. Greg. ait: Mala quæ patimur peccata nostra meruere. & quòd si nulla esset iniquitas, nulla dominaretur aduersitas: nec punit nos ad condignum, nec ita citò vt meruimus: quia iam dudum actum esset de nobis. Ideo possumus dicere cum Hieremia: Misericordiæ domini *Luc. 7.* quòd non sumus consumpti. Quare cauendum est ab huiusmodi & similibus blasphemiis & murmurationibus. Christus fletum illum immoderatum prohibuit, dicens Viduæ: Noli flere scilicet immoderatè. Et vt nobis exemplum præberet, consolatus est singulariter mulieres, illam viduam, & Marthã, ac Magdalenam, eò quòd mulieres frigidiores sunt: & propter defectum caloris & spirituum vitalium, non possunt faciliter tristitias repellere. Nonnullæ perdiderunt sensum, & factæ sunt fatuæ, alię desperatæ mortuæ sunt. Aliæ inciderunt in graues infirmitates. Ideo consolandæ sunt, & maximè viduæ quæ destitutæ sunt baculo & sustẽtaculo ac capite. & propter huiusmodi destitutionem sæpè indebitè vexantur. Licet Deus earum vexationes districtè prohibuerit Exod. 22. Viduæ & pupillo non nocebitis. Si læseritis eos vociferabuntur ad me, & ego audiam clamorem eorum, & indignabitur furor meus, percutiamque vos gladio, & erunt vxores vestræ viduæ, & filij vestri pupilli. & Hier. 22. Viduam nolite contristare. Et Eccl. 35. Nónne lachrymæ viduæ ad maxillam descendunt: & exclamatio eius super deducentem eas? A maxilla enim ascendunt vsque ad cælum, & Dominus exauditor non delectabitur in illis. & Apostol. 1. Tim. 5. Viduas honora. Nihilominus tamen sæpissimè despiciuntur & opprimuntur, etiam ab his qui eas cõsolari deberent, à quibusdam tutoribus, qui rectius à curando & furando dicuntur curatores. nõnunquam etiam à propriis filiis & filiabus, ac aliis parentibus: ita vt extremum remedium earum sint lachrymæ & spes in Deo. Vnde Apost. Quæ verè vidua est & desolata, speret in Deo. Cõsolari debent non solum in die sepulturæ, sed postmodum: quia cùm vident se solas, recordantur amissionis viri, & grauiter torquentur. Sunt aliquæ nouiter vxoratæ quæ rident tantum luctum: quia nesciunt quis morcellus sit viduitas & separatio coniugatorum. Sed aliquo die scient & experientur, tunc iudicabunt non esse ridendum, de eis, sed quo modo *Modus consolandi desolatos propter mortẽ amicorum.* consolandæ sunt. Prima igitur consolatio desolatorum propter mortem amicorum, est personalis visitatio: sicut Christus in persona venit ad Martham & Mariam. Sic etiam vicini, parentes & propinqui, atque amici, quàm primum sciunt mortem aut aliam grauem desolationem debent desolatos in persona visitare, etiam si non vocen- *Rom. 12.* tur: quia dolor & tristitia impediũt recordari eorum qui *Ioan. 11.* vocandi sunt. Secunda cõsolatio debet esse per compassio- *Eccle. 22.* nem condolendo cum eis. Vnde Aposto. Flere cum flentibus. Ideo Christus videns Mariam flentem, &cæt. lachrymatus est, vt ostenderet signum amoris & compassionis. Sic in talibus non debent ostendi signa lætitiæ: quia per ea aliquis ostenderet se inimicum, & amplius contristaret quàm consolaretur. Ideò Sapiens: Musica in *Eccle. 4.* luctu, importuna est narratio. Tertia consolatio est per verba dulcia & lenitiua, videlicet quòd Deus pro meliori bono hoc fecit, pro bono defuncti, qui à miseriis & periculis est liberatus. Vnde Salomon: Magis laudaui mortuos quàm viuentes, &cæt. Nullus debet tristari de bonis amici, cùm liberatur à debitis & periculis. sed per mortẽ, &cæ. Igitur, &cæ. Poterunt enarrari bona mortis, de quibus suprà hoc. §. ver. 3. Ex parte verò viuentiũ fecit Deus pro meliori bono, ad euellendam inordinatam affectionem, & fortè ad præseruandum eos à maiori dolore & tristitia: quia si vixissent. fortasse incidissent in aliqua scandala, & perniciosum exitum fecissent: occulta enim sunt iudicia Dei. quid enim allatura fuisset longior vita incer- *Heb. 9.* tum est. Ideo dicẽdum est cũ Iob. Dominus dedit, Domi- *Rom. 5.* nus abstulit, sicut Domino placuit, ita factũ est, sit nomen domini benedictum. Consolari etiam possunt, allegando mortis necessitatem & ineuitabilitatem. Statutum enim irreuocabile est hominibus semel mori. Non est Papa, Imperator, aut Rex, qui ab eo sit exemptus. Vnde Apost. Ita in omnes mors pertransit Et cùm mors non habeat tempus præfixum, quando Deus illam mittit, æquo animo ferenda est. Conqueri enim de morte est conqueri de natiuitate, cùm natiuitas sit initium cursus ad mortem. Vnde Dauid: Omnes morimur; & quasi aquæ dilabimur. Quando nõ esset aliud quàm voluntas Dei qui ita voluit, debe- *2. Reg. 12.* remus patienter ferre, & facere de necessitate virtutem. Nemo enim resistere potest eius volũtati: imò omnes tenemur voluntatem nostrã voluntati diuinæ conformare. Vnde in oratione dominica Christus inter cęteras petitiones apposuit: Fiat voluntas tua, & vt exemplum præberet in horto Oliueti angustiatus, dixit: Nõ sicut ego volo, sed sicut tu. non mea, sed tua voluntas fiat. Prætereà propter fletum aut tristitiã non possunt defuncti reuocari ad vitã. Allegandum est exemplum Dauid desolati propter infirmitatem filij, pro quo se afflixit ieiuniis & aliis carnis macerationibus & cùm audiuit mortẽ, surrexit de terra, & lotus est, cumque mutasset vestẽ, ingressus est domum Dei, & adorauit, petiuitque vt poneret ei panẽ, & comedit. dixerunt autem ei serui sui: Propter infantem, cùm adhuc viueret, ieiunasti, & flebas: mortuo puero surrexisti, & comedisti. Respõdit. Propter infantem, cùm adhuc viueret, ieiunaui, & fleui, dicebã enim, Quis scit si fortè donet eũ mihi Dominus? Nunc autem quia mortuus est, quare ieiuno? Nunquid potero eum reuocare amplius? Ego vadã magis ad eum, ille verò non reuertetur ad me. Postremò ostendendum est talibus, quo modo talis fletus & plãctus ac tristitia immoderata cum impatiẽtia de nihilo seruiũt, sed plurimum nocẽt. Spiritus enim tristis deficcat ossa, & inducit infirmitates, &c. Prouocat etiam Deum ad vindi- *Prouer. 17.* ctam, & ad mittendum peiora mala. Vnde Apo. Neque murmuraueritis, sicut quidã illorum murmurauerunt, & perierunt ab exterminatore. Dicitur communiter quòd melius est se tenere cum vno malo, quàm cum pluribus. Multi gentiles olim patienter ferebant mortem suorum. Thelamon audiens mortem filij sui, ait: Sciebam me genuisse mortalem. Idẽ dixit Anaxagoras. Pericles dux Atheniensium, orbatus filiis, solito vultu atq; adeò coronatus etiã in concione disseruit. Succurrat Diony. Syracusanus, qui cùm in amicorum consessu nonnihil agitaret ac subitò tumultu in ædibus coorto, sciscitatus quid esset rei, & didicisset filium de tegulis lapsum interiisse: nihil commotus iussit extincti corpus mulieribus ritè sepeliendum tradi, sese quod instituerat nõ omissurum. Si Gentiles qui *Gẽtiles mortem propinquorum patienter tulerunt.* non habent fidem nec spem de resurrectione, patienter tulerunt mortem filiorũ, vxorum, propinquorum, & amicorum: quantò magis patienter ferre debent Christiani, qui habent spem reuidendi eos, & gaudendi cum eis in regno cœlesti? Si dicatur, Tanto bono priuatus sum: dicendum est illi tali, quòd illud ex se non habebat, sed ex Dei dono: & ita datum, vt ad tempus quandiu Deo placeret, frueretur eo, & nõ perpetuò. Nihil ergo quod tuũ esset amisisti. Mortuus est filius quẽ sciebas mortalem & ad tempus datum. Quid prodest flere, quod mutari nõ potest? aut cur anxiè deploras, quod tibi cum tot hominum milibus cõmune est? Circunspice vicinos, circunspice cognatos, affines, ac omnes alios: quot reperies etiam mulierculas, quę mortem liberorum moderatè ferant? Si quis dicat, mortẽ filij nõ possum nõ flere: respondendum quòd & si verum sit fletus tamen est moderandus, cogitandumq; quod nõ perit qui bene moritur. Dices: Occubuit immatura morte. Nulla mors immatura rectè morienti. Ante diẽ periit: nulli certus mortis dies est. In ipso flore iuuentutis extinctus est. optimum est mori, cùm viuere est suauissimum. quia (vt dicitur Sap. 4.) Raptus est ne malitia immutaret intellectum eius, aut ne fictio deciperet animã illius. Senectus enim venerabilis, non diuturna, nec annorum numero computata. Ætas senectus, vita immaculata. Optimum filium amisi: gaude quòd talem habueris. Sed innocens erat. nulla mors magis amplectenda, minusq; deploranda. Repentè ac subitò mortuus est. Sap. 4. Iustus, si preoccupatus fuerit, in refrigerio erit. Sapientis consolatoris erit respondere modestè ad singula: & singulis morbis ac desolationibus antidota proportionata applicare.

Ver. 8.

Ver. 8. *De oratione Funebri ad populum ex tempore facienda.*

A EX præcedentibus quilibet in arte dicendi aliquo modo initiatus, officio sepulturę superueniens, faciliter atque vtiliter apud vulgares orare poterit accipiendo pro themate illud Ecclesiast.33. audite me magnates, & omnes populi & rectores Ecclesiæ auribus percipite. Vel illud Eccle.7. Memorare nouissima tua, & in æternum nõ peccabis. aut illud Eccle.38. Mihi heri, & tibi hodie. aut aliquid aliud proposito deseruiens, implorato auxilio diuini numinis per intercessionem D. Virginis proponi poterit, quod D. Augu. in libro de cura agenda pro mortuis dicit: Quod huiusmodi solennitates sepulturæ spiritu sancto spirante à sanctis Patribus antiquis & ab apostolis, duplici ratione fuerunt obseruatæ. Prima est propter viuentium vtilitatem. Secunda est propter defunctorum liberationem. De his multa dicta sunt superius c.16.§.4 ver. 32. Ad prosequendam primam rationem de vtilitate viuentium (quia huiusmodi sepulturæ insinuãt mortis memoriam. vnde sepulchrum dicitur monumentum quasi monens mentẽ) subseruiẽt ea quę de memoria mortis dicta sunt supra hoc.§.ver.2. ac etiã ea quę dicta sunt ver.3. de vtilitatibus quæ mors affert bonis, & incõmodis quæ affert malis. Necnon ea quę dicta sunt de pręparatione ad mortem, ver.4. ac etiam de modo se præparandi, ver.5. pariter ea quæ dicta sunt ver.6, de insultibus & aggressionibus quæ in morte contingunt. Quæ omnia defunctus si loqui posset, diceret: Mihi heri (hoc est dum viuerem) & tibi hodie (hoc est in hac tua vita) omni die & hora contingere potest. ideo prępara te. Diceret etiã: Audite mortis necessitatem (quia scilicet, statutum est hominibus semel mori.) Audite mortis cõmunionem, à qua nemo eximitur. In omnes enim mors pertransit. Audite mortis incertitudinem & pericula. Nihil enim certius morte, secundum D. Bernar. sed nil incertius hora eius. & Christus: Et vos estote parati, quia nescitis diem neque horam. Hæc nos inducere debent ad præparationem faciendam. Congruum erit hic declarare modum præparationis, hoc.§. ver.5. declaratum. Ad prosecutionem secundæ rationis de deliberatione defunctorum, vltra illa quæ dicta sunt folio prætaxato, litera C. poterunt adduci necessitates, motiua, & modi eos liberãdi, quę in dicto ver.32. cõtinentur. Concludendum est tandem, quòd cùm ad suffragandum defuncto cõuenerimus, ei suffragari debemus. Quia licet probabilitatẽ & coniecturã habeamus, & piè credere possimus ipsum regnare cùm Christo, & non egere suffragiis nostris, attenta vita & pœnitentia facta in morte (Poterũt hoc loco aliqua bona & laudabilis conuersatio defuncti recitari, & intersignia, si quæ habet declarari ad ædificationem & exemplum assistentiũ, absque tamẽ adulatione & mendaciis, quia illa plurimum detrahunt authoritati prædicationis,) Nihilominus tamẽ (vt D. Iac. ait:) In multis offendimus. & D. Ioan. Si dixerimus quia peccatũ nõ habemus, &c. nec sit homo adeò iustus, qui faciat bonum & non peccet. Eam ob rem si fortè propter peccata venialia aut reatum mortaliũ remissorum siue pro pœnitentiis nõ cõpletis, detineretur in purgatorio: debemus illi suffragari. Hortandi ergo sunt assistẽtes, vt aliqua suffragia pro eo faciant. Et quòd cùm viderint corpus Christi eleuari, offerant Christi passionẽ in sacrificio missæ repræsentatã: deprecantes Deum, vt eius meritũ & satisfactionẽ sua ineffabili clementia animę defuncti applicare, & eã à pœnis liberare dignetur. Ecclesiastes verò cum clero poterit dicere Psal. De profundis, vel aliquod responsorium cum orationibus consuetis. Si defunctus erat pauper, habẽs filios & filias, opus misericordię erit eos commẽdare, & eis benè facere. Hortandus est etiã populus, vt apud Deum intercedat pro consolatione desolatorum propter mortem defuncti, si expediat: quia aliquando est ridiculosum tales commẽdationes facere, cùm propinqui lætantur de morte, propter successionem bonorum eis aduenientem.

Heb.9. Rom.5. Mat.24. Iac.3. 1.Ioan.1. Eccle.7.

Continuatio dicendorum.

B QVum ad satisfaciendum pro peccato originali ac aliis actualibus, filius Dei (qui est secunda in diuinis persona) incarnatus fuerit, & nostrã cõgruo tempore assumpserit naturam: ideo de eius incarnatione dicẽdum est. Verum quia incarnationis filij Dei mysterium absque sanctissimæ trinitatis notitia intelligi minimè potest. de ipsius sanctissimæ Trinitatis mysterio pro terminorum declaratione, aliquid in nostris institutionibus dicendum est.

DE MYSTERIO SANCTISSIMÆ TRINITATIS.

CAP. XIX.

MYsterium sanctissimæ Trinitatis in duobus copulatiuè consistit, scilicet in vnitate essentię, & distinctione personarum in illa vna & indiuisa essentia. 1.con.Gen. ca.13.

§. 1. *De vnitate essentiæ diuinæ.*

ANtiqui Philosophi per rationem naturalem venerunt in cognitionẽ vnitatis essentiæ vnius Dei, quem vocabant primum principium, & in cognitionem sapientiæ, bonitatis, potentiæ, & aliorum essentialium. Aristoteles enim probat vnius Dei existentiam, ex motu: & potest eius ratio sic deduci: Motus est, ergo Deus est. Antecedens est sensibiliter euidens, & negari non potest. Consequentia probatur supponendo duo: Primum, quòd per Deum intelligimus primũ principium siue primum motorem immobilem. Secundum, quòd motus est actus entis in potentia prout in potentia, vt habetur in.3. Phys. His suppositis arguitur sic: Omne quod mouetur, ab alio mouetur: quia nihil mouetur, nisi sit in potentia ad illud ad quod mouetur: cùm mouere sit aliquid educere de potentia ad actũ, quod fieri nõ potest, nisi per aliquid quod sit actu, cùm impossibile sit aliquid idem secũdum idem, simul & semel esse in actu & potentia. Tunc quæratur de illo alio quod mouet, an moueatur ab aliquo alio, & sic consequenter: & cùm non sit processus in infinitum (quia tunc nihil moueretur, quod est euidẽter falsum) sequitur quòd deueniendum est ad vnum primum motorem immobilem, qui est actus purus, & nullo modo in potentia passiua. & illud principium vocamus Deum: igitur Deus est. D. Thom. probat aliis modis, quos breuitatis gratia omitto. Philosophos agnouisse vnum Deũ testatur Apostolus, dicens: Qui cũ cognouissent Deũ, nõ sicut Deum glorificauerũt. Cùm igitur ratione naturali possit probari vnum esse Deum, sequitur quòd Deum esse non est de fide apud eos qui habent rationes demonstratiuas. Non enim de eodem est fides & scientia apud eundem, vt dictum est. Apud simplices verò, qui non habent demonstrationes, est præambulum ad fidem.

C 1.p.q.2. art.2. 8.Phy. Rom.1.

Ea enim quę de Deo naturali ratione probari possunt, debent accipi per modum fidei, triplici ratione: Primò, vt homo ad veritatem fidei citius perueniat. Secundò, vt cognitio Dei sit cõmunior. Tertiò, vt sit certior. Ratio enim humana in rebus diuinis est insufficiens, & circa ea multi Philosophi errauerũt. Vt igitur homines citius ad diuinæ vnitatis cognitionem peruenirent, Deus in sacris literis exprimi fecit. Audi Israël dominus Deus tuus vnus est. & in pluribus aliis locis. Nec obstat illud Psalm. Ego dixi, dij estis: nec illud: Si illos dixit deos ad quos sermo dei factus est: quia tales non vocantur simpliciter siue per essentiam dij, sed per participationem alicuius effectus diuinitatis, Deus verò dicitur simpliciter & per essentiam, iuxta illud: Ego sum, qui sum, & illud Psal. Non est similis tui in diis Domine: qui scilicet à nullo pendes. & omnia à te.

Deut.6. Psal.46. Exod.3. Psal.85.

Ver. 1. *De modo veniendi in cognitionem Dei.*

AD perueniendum ad cognitionem Dei, duplici via vti possumus, scilicet, per viam remotionis siue negationis, & per viam affirmationis. Primò per viam negationis & remotionis: quia cùm Deus sit infinitus, & immensus, vincens scientiam nostram, & sic non possit definiri: ideo nõ possumus de eo cognoscere quid est, nec per differentias affirmatiuas quo modo distinguatur ab aliis. Ideo oportet distinctionem eius accipere per differentias negatiuas, quarum vna (prout in affirmatiuis) contrahitur siue restringitur per aliam, & à pluribus differre facit. Sicut si dicamus, Deus non est accidens: per hanc denotamus quòd distinguitur ab omnibus accidentibus. Deinde si addamus ipsum non esse corpus, distinguimus eum ab aliquibus substantiis, & sic cõsequenter ab omni eo quòd est

D 1.cõ.Gen. c.14. Iob.36.

est prę̨ter ipsum, quem perfectè in hac vita cognoscere nõ possumus, cùm non cognoscamus quid in se sit.

Prima igitur propositio quæ de Deo per viam negationis probari potest, ad quã multæ aliæ sequuntur, est quòd Deus non est mobilis, siue quòd est immobilis & immutabilis: quæ probatur ratione iam superius dicta: quæ etiã in sacra scriptura reuelata est, Malach. 3. Ego Deus, & nõ mutor. & Iac. 1. Apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio. & Num. 23. Non est Deus quasi homo, vt mutetur. Nec execratione aut rerum mutatione argui potest mutabilitas in Deo, sed in ipsis creaturis, quę quo ad se cœperunt de nouo esse, non autem quo ad Deũ cùm ab ęterno prę̨uiderit se eas producturum pro illo instanti, pro quo productę sunt. Nam, vt Apost. ait, vocat ea

Rom. 4. quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt. Et quanuis sapientis creati (qui non potest omnia præuidere) sit mutare consilium, non tamen Dei, qui omnia vnico intuitu videt. Et si aliqua in sacris literis motum aut mutationem importentia Deo videantur attribui, debent metaphoricè & similitudinariè intelligi: vt illud, Mobilior est cũctis mobilibus sapientia & illud, Appropinquate Deo, & appropinquabit vobis. & illud, pœnitet me fecisse hominem. Dicitur enim mobilior, secũdum quòd subitò & in instanti suam similitudinem & operationem diffundit vsque ad vltima rerum. sicut sol radios sui luminis in instanti terram attingere facit. hoc modo exponit D. Dion. dicens quòd omnis processus diuinæ manifestationis venit ad nos à patre luminum moto, hoc est operante. Appropinquatio etiam debet intelligi per effectũ, sicut sol appropinquat domui, quando radius eius pertingit, & elongatur quando exit & cessat illuminare. Pœnitere etiam dicitur secundum similitudinem artificis, qui cùm pœnitet eum fecisse aliquod opus destruit: sic Deus. Vnde subiungit, Delebo, inquit, hominem à facie terræ. Et quemadmodũ oculus aliter & aliter se habet ad solem eodẽ modo se habentẽ quantum est de se: tamen alios effectus causat, secũdum alias dispositiones, absq; sui mutatione. sic Deus. Ideo ex his nõ po-

4. super Genes. ad lite. test argui mutabilitas in deo, sed in ipsis creaturis. Hæc cõditio immutabilitatis soli Deo conuenit: quia omnia alia

1. p. q. 10. art. 1. quæ ex nihilo facta fuerunt, mutabilia sunt, cũ à sola creatoris voluntate pendeant in esse fieri, & conseruari. Vnde

2. cõ. Gen. c. 18. D. Aug. dicit, Si Deus suam actionem conseruationis à rebus subtraheret, subitò in nihilum redigerentur.

Psal. 101. Secunda propositio quæ pendet à prima, & probatur

Æternitas quid. per eam, est quòd Deus nõ habet principium neq; finem, siue quod deus est æternus: quia omne quod habet principium & finem, est mutabile. Hæc etiam in sacris literis est reuelata. Vnde Psalm. Tu autem in æternum permanes. & Athanasius in symbolo: Æternus Pater, æternus Filius, æternus Spiritus sanctus. Æternitas autem (secundum D. Boëtium) est interminabilis vitæ tota simul & perfecta possessio. non tamen dicitur tota, quòd habeat partes, sed quia nihil ei deest. Et notificatur ex duobus: Primò ex carẽtia principij & finis: Secũdò ex carẽtia successionis: quia

c. 3. § 2. Ver. 2. in omnibus creatis est successio temporis vel æuiterni, vt dictum est. Et si in sacris literis videatur successio attribui Dei (vt cùm dicitur, Egressus eius ab initio, à diebus æternitatis eius: & cùm Apost. dicit, Secundum reuelationem mysterij temporibus æternis taciti: & cùm Psalm ait, Tu autem idem ipse es. & anni tui nõ deficient:) Dicendum vt de prima, quòd metaphoricæ sunt prolocutiones, propter nostrum modum intelligendi. Ex æternitate Dei concluditur quòd Deus non est potentia passiua, siue non est in potentia ad recipiendum in se aliquid extraneum à se: quia omne id, in cuius substantia immiscetur potentia passiua, secundum id quòd habet de potentia passiua, potest non esse: sed Deus, cùm sit æternus, non potest non

1. con. Gen. c. 1. 10. esse: igitur. Ex hoc autem quod in Deo non est potentia passiua, sequitur quòd in Deo non est materia, & per consequens quòd est immaterialis. Quia materia dicitur po-

2. con. Gen. c. 17. tentia passiua, ex qua aliquid fit. Ex præmissis etiam con-

1. con. Gen. c. 18. cludi potest quòd in Deo nulla est compositio, & per consequens quod est simplicissimus. Nam in omni composi-

1. p. q. 3. to oportet esse actum & potentiam passiuam: sed in Deo non est potentia passiua: Igitur. Concluditur etiam quòd in Deo nil potest esse violentum, nec extra naturam: quia in omni tali est aliquid superadditum: sed Deus est simplicissimus: igitur, &cæ.

Sequitur etiam ex præmissis quòd Deus non est corpus, cùm omne tale sit cõpositum. Sequitur pariter quòd Deus est suum esse, & sua essentia, & sua quidditas: quia in omnibus, in quibus esse differt ab essentia & quidditate, est compositio: sed Deus est simplicissimus: Igitur. Sequitur vlterius quòd nullum accidens potest esse in Deo, cùm in tali cõiunctione sit cõpositio, quæ in Deo poni nõ potest. Et vlterius sequitur quod ipsi diuino esse nihil potest superaddi, quòd distinguat ipsum distinctione essentiali, sicut distinguitur genus per differentias: quia omne tale est in potentia passiua respectu illius: sed talis potẽtia nõ est in Deo. Ex hoc infertur quòd Deus nõ est in genere siue prædicamẽto, cũ omne tale habeat aliquid, per quod natura generis determinetur ad speciem: quòd in Deo poni non potest. inferuntur etiam innumerę alię propositiones, de quibus D. Tho. in 1. contra Gentiles. Hæc pro institutione & introductione sufficiant.

Ver. 2. *De perfectionibus Dei.*

PEr viam siue modum affirmationis, à posteriori & ex A

consequẽti possumus etiã peruenire in cognitionem *1. p. q. 4.*

perfectionum Dei, iuxta illud: Inuisibilia Dei à creatura *Rom. 1.* mundi (hoc est ab homine) per ea quæ facta sunt intelle- *Mat. 5.* cta cõspiciuntur. Cuius etiam perfectio in sacris literis re- *Perfectum quid dicatur.* uelatur, cùm dicitur: Estote perfecti, sicut pater vester cœlestis perfectus est. Ad cuius euidentiam supponendum est, quòd illud dicitur perfectum, cui nihil deest secundum modum perfectionis eius. & sic perfectum dicitur aliquid inquantum est actu: & imperfectum, inquantum est in potentia passiua: quia tunc id ad quod est in potentia, deest illi. Et ideo cùm primum principium materiale siue passiuum (quod dicitur materia prima) sit maximè in potentia, cùm ex se non dicat actum, sed solum potentiam passiuam ad actum, est imperfectissimum. Et per cõtrarium, cùm primũ principium actiuum, quod est Deus, sit maximè in actu, & actus purus non habens aliquam compositionem, vt probatũ est, est perfectissimũ, cùm nihil ei desit, sequitur quod habet omnes perfectiones creaturarũ. Vnde D. Dionys. dicit quòd Deus in vna essẽntia omnia *5. c. de Diui. nom.* præhabet. Ideo dicitur vniuersaliter perfectus: quia non deest ei aliqua perfectio, quæ inueniatur in aliquo gene- *1. p. q. 4. art. 2.* re creaturarum. Et quia modus nobilitatis est secundum modum essendi, & sic homo est nobilior omnibus aliis animalibus, quia habet nobiliorem modum essendi: Sed modus essendi Dei est nobilissimus, cũ sit idem cum sua essentia, vt dictum est: sequitur quod nulla nobilitas seu perfectio creaturarum illi deest: maximè cùm quicquid perfectionis est in effectu, oporteat inueniri in causa, vel secundum eandem rationem, si sit causa vniuoca: vel eminentiori modo, si sit causa æquiuoca: prout sol, in quo est similitudo eorũ quæ generãtur virtute eius, cùm effectus præexistat in causa agente perfectiori modo, tanquam existenti in actu. Sed Deus est causa effectiua æquiuoca omnium creaturarum: ergo necesse est omnes perfectiones earum nobiliori & eminentiori modo pręexistere in Deo secundum eminẽtiam sui esse, quòd est maximè vnum & simplicissimum. Et quemadmodum esse Dei est sua essentia: ita & perfectiones eius sunt sua essentia, quę talem habet super creaturas eminentiam, quòd perfectiones quæ plurificantur & differunt realiter in creaturis, non plurificantur nec differunt realiter in Deo: sed sunt in eo vnum differẽtes ratione, secundum nostrum modum intelligẽdi: qui talis est, quod non possumus intelligere Deum secuti est. Ideo formamus conceptus de perfectionibus creaturarum. Ex hac propositione sequũtur infinita corolaria & propositiones veræ atq; euidentes. Primò quòd Deus est bonus cũ bonitas entitatiua inueniatur in creaturis secundum modum essendi earum. bonum enim & ens conuertuntur & sunt idem realiter, licet differant ratione: quia bonum dicitur, inquantum habet rationem appetibilis: sed esse Dei (cùm sit sua essentia) non est contractum, sed infinitum: Igitur Deus est infinitè bonus. Et cùm sit *Deus quõ est vbiq; per essentiam, præsentiã, & potentiã.* primum & summum ens, sequitur quòd est summum bonum. Et cùm sit infinitus & actus purus, sequitur quòd est infinitè potens, & infinitæ perfectionis, non secundum magnitudinem quam nõ habet: sed secundum essentiam & virtutem quam habet. Et cùm esse omnium rerum pen

deat

deat ab eo inesse, fieri, & conseruari, dicitur esse in omnibus rebus per essentiã: quia dat illis esse, & cõseruat eas in esse, & per consequens est vbiq;. Et cũ omnia clarè videat, est vbique per præsentiã. Et cùm ad omnẽ locũ eius virtus se extendat, est vbiq; per potentiã. Specialiter tamẽ in aliquibus locis secũdum speciales effectus quos causat, vt in iustis per gratiã, in cœlis per suę gloriæ manifestationem, in inferno per iustitiam, in humanitate Christi per vnionem. Et quemadmodũ in homine inuenitur intellectus, qui est perfectior sensu eminentiori modo continens omnes perfectiones sensuum, quia potest cognoscere vniuersale & Angelos: ita in Deo inuenitur intellectus, quo eminentiori modo intelligit quicquid homo aut Angelus potest intelligere: quia nõ per cõpositionem aut diuisionem vel discursum (vt homo) neque per species intelligibiles (vt Angeli) sed per suam essentiã clarè intelligit se, & omnia alia à se, quę fuerunt, sunt, & possunt esse, quæ sunt infinita. Et cùm in homine & Angelis inueniatur voluntas & liberum arbitrium, sequitur quòd eminentiori modo inuenitur in Deo. Quia in creaturis liberum arbitrium ex natura sua est flexibile ad malũ. Sed in Deo est inflexibile, & est idem realiter cum intellectu & aliis perfectionibus, quæ sunt in Deo, quæ (vt dictum est) ab essentia sua non distinguuntur. Et eodem modo dicendum est de omnibus aliis perfectionibus quę possunt imaginari, quòd omnes illæ & in infinitum plures, eminentiori modo absque aliquibus imperfectionibus, quę inueniuntur in creaturis, sunt in Deo. Hinc est quòd Deus est à nobis incomprehensibilis, imò & quælibet creatura, prout subiacet potentiæ obedientiali Dei, cùm Deus per illam infinita possit operari: Deus tamen seipsum comprehendit. Ex per-
1.2.q.13. art.3. fectionibus creaturarum, quæ eminentiori modo sunt in Deo quàm in ipsis creaturis, venit quòd Deus pluribus & diuersis nominibus nuncupatur. Aliquibus, quæ euidẽter ostendunt proprietates diuinitatis, vt bonitas, sapientia, vita, omnipotentia. Aliquibus verò translatiuè siue meta-
Apoc.5. phoricè. Vnde dicitur Leo de tribu Iuda. Nomina tamen quantum ad perfectiones significatas propriè possunt dici de Deo, sed non quantum ad modum significãdi: quia
art.5. habent modum significandi, qui creaturis conuenit. Ideò nomina quæ prædicantur de Deo & creaturis, non prædicantur vniuocè, sed analogicè, hoc est per prius & perfectius de Deo, quàm de ipsis creaturis. Vnde Apost. Flecto genua mea ad Patrem Domini nostri Iesu Christi, ex quo omnis paternitas in cœlo & in terra nominatur. & eadem
art.7. ratio est de aliis. Notandum ex D.Aug. quòd nomina
5.de Trinit. quæ important relationem ad creaturas, dicuntur de Deo ex tempore & non ab æterno, vt creator & dominus: quia ab æterno non creauit aut dominatus est. Et licet habitudines siue relationes creaturarũ sint realiter & subiectiuè in ipsis creaturis: correlatiua tamen illarum non sunt in Deo entia realia, sed solùm entia rationis: quia, vt dictum est, nullum accidens potest addi Deo. Inter autem alia nomina Dei, hoc nomen, Qui est, de quo Exod.3. est maximè proprium Deo: Primò propter sui significationem, non enim significat formam aliquam, sed ipsum esse. Vnde cùm Deus sit sua essentia, hoc nomẽ maximè denominat & manifestat Deũ, cùm vnumquodq; denominetur à forma siue essentia. Secundò ex eius significatione: quia significat esse de præsenti: & sic propriè dicitur de Deo,
5.de Trinit. cuius esse non nouit præteritũ neq; futurum, vt D.Aug. dicit. Et licet nomina Dei propriè accepta, sint incommunicabilia, (iuxta illud: Incommunicabile nomen lignis & lapidibus imposuerunt) possunt tamen per similitudinem & participationem aut opinionem communicari. Vnde
Psal.46. Psalm. Ego dixi, Dij estis.

§.2. *De Trinitate personarum.*

B 1.p.q.32. art.1. TRinitas personarum in vna simplici & indiuisa vnitate essentiæ naturali ratione probari non potest, cùm excedat omnem intellectum creatum: quia omnis cognitio quam ratio naturalis potest habere, prouenit ex creaturis, vt dictum est. Sed creaturæ ducunt in cognitionem Dei, sicut effectus in cognitionem causæ: & virtus creatiua est communis toti trinitati, quæ pertinet ad vnitatem essentiæ, & non ad distinctionem personarum: igi-
Sap.9. tur. Vnde D.Hierony. Grandes materias parua ingenia non sufferũt. & Sapiens, Difficilia æstimamus quę in terra sunt, & inuenimus cum labore: quæ autem in cœlis sunt, quis inuestigabit? Sensum autem tuum quis sciet, nisi tu dederis ei sapientiam, & miseris spiritum tuum de altissi-
mis? & Christus: Si terrena dixi vobis & nõ creditis, quo- Ioan.3.
modo si dixero vobis cœlestia, credetis? Et Philiso. dicit Esa.53.
quòd sicut se habet oculus noctuæ ad lumen Solis, sic in- Rom.11.
tellectus noster ad notissima naturæ. & Esa. Generationem eius quis enarrabit? & D.Augustin. Quid sit gigni, Lib.de.Tri.
quid progressus, me nescire sum cõfessus, sed fide non dubia. & Apost. O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, quam incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ illius. Et Hilar. dicit: Non putet homo sua intelligentia generationis sacramentum posse consequi. & D.Ambr. etiam dicit: Impossibile est generationis scire secretum. Qui igitur probare nititur trinitatem personarum, derogat veritati fidei dupliciter: Primò quantum ad dignitatem ipsius, quæ est de rebus inuisibilibus, quæ hu-
manam rationem excedunt. Fides enim est substantia spe- Heb.11.
randarum rerum, argumentũ non apparentium. Quam fidem nemo Principũ (hoc est Philos. huius sęculi) cognouit. Secundò derogat fidei, quantum ad vtilitatem credendi & trahendi alios ad fidem. Cùm enim aliquis ad probandum ea quæ sunt fidei, adducit rationes quæ non sunt cogentes, cedit in irrisionem infidelium, qui putant quòd fides huiusmodi rationibus innitatur, & propter eas credamus. Vnde sequitur quòd ea quæ sunt fidei, non sunt tentanda probari, nisi per authoritates sacræ scripturæ, his qui eas recipiunt. Apud alios verò sufficit defendere, & per similitudines ostendere non esse impossibile
quòd fides prædicat. Vnde D.Dionysius dicit, Si aliquid Nota.
est quod totaliter eloquio resistit, longè erit à nostra phi- 1.c.de Diuin.nom.
losophia. Si autem ad veritatem sacrorum eloquiorum
respicit, hoc & nos canone vtimur. Nec obstat quod Arist. In.1.deca.
dicit quòd per numerum ternariũ adhibuimus nosipsos magnificare Deum vnum, eminentem proprietatibus eorum quæ creata sunt: quia non ponebat ternarium numerum personarum in diuinis, sed volebat dicere quòd antiqui vtebãtur ternario numero in sacrificiis & orationibus, propter quandam ternarij perfectionem. Nec ob-
stat pariter quod D.Augu. dicit se legisse in libris Platoni- In.2.conf.
corum, nõ quidem his verbis, sed hoc idem omninò multiplicibus suaderi rationibus quod in principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. in quibus distinctio personarum traditur: quia Platonici per verbum non ponebant personam genitam in diuinis: sed intelligebant rationẽ Idealem, per quem omnia Deus condidit, quæ est ipsamet diuina essentia. Non obstat prætereà quod Trigemistus dicit, quod Monas gignit Monadem, & in se suum reflectit ardorem: quia non intelligebat de generatione Filij, aut processione Spiritussancti, sed de productione mundi: volens dicere quòd vnus Deus produxit vnum mundum propter sui amorem. Non obstat insuper Glo. quæ exponens illud quòd Magi Pharaonis defecerunt in tertio signo, exponit pro notitia tertiæ personæ, scilicet Spiritussancti. Ex quo sequitur quod alias duas cognouerunt, quia licet appropriata cognoscerent, scilicet potentiam, sapientiam, & bonitatem: dicuntur tamen defecisse in tertio signo, hoc est in cognitione tertiæ personę, quia à bonitate quę appropriatur Spiritui sancto, defecerunt siue deuiauerunt, cùm cognoscentes Deum, non tanquam Deum glorificauerunt. Si dicatur quod lumine naturali cognosci & probari possit, generationem eminenter conuenire Deo, cùm potentia generandi sit perfectio quædam in creaturis: & omnes perfectiones creaturarum eminenter sint in eo. Vnde Esaiæ.66. Nunquid ego qui alios parere facio, non parturiam? Si ego qui generationem aliis tribuo, sterilis ero? Si generat & parturit: ergo in eo est generans & genitum, cùm nihil generet seipsum. Similiter naturali lumine cognosci potest quod Deus intelligit se, & per consequens quod in eo est Deus intelligens, qui dicitur pater, & Deus intellectus, qui siue verbum, qui est terminus intellectionis, & dicitur filius. Potest etiã eodem lumine cognosci quod Deus intelligens seipsum, diligit se, & per consequens quod producit Spiritum sanctũ, cùm actus siue processio amoris, sicut intelligentiæ, habeat suũ terminum. Dicendum quod licèt lumine naturali possit cognosci omnes perfectiones

creaturarum eminenter esse in Deo: & quòd æternaliter se intelligit & diligit. Modus tamen illius eminentiæ, aut quomodo generet & diligat, naturaliter cognosci non potest. Dici enim posset à Philosopho creationem esse eminentem generationem, & Deum intelligere & diligere se per seipsum: cùm sit infinitus, nec sit capax alicuius accidentis. Dictū verò Hugonis de S. Victore, qui dicit quòd in explanatione veritatis nō modo probabilia, imò etiam necessaria non desunt argumēta, debet intelligi apud eos qui sacras literas suscipiunt, vel supposita fide, ad quā corroborandam in intellectibus simpliciū quædam rationes & similitudines adducuntur, quę tamen non sufficiunt ad probandam Trinitatē personarū in vna indiuisa essentia. Bonitas enim infinita Dei manifestatur in productione creaturæ. Similiter etiā quòd sine cōsortio non potest esse alicuius boni iocunda possessio, habet locum quando in vna persona non inuenitur perfecta bonitas. Quanuis autem trinitas personarū naturali ratione probari non possit: eius tamē reuelatio aut cognitio nō est superflua, imò necessaria dupliciter: Vno modo ad rectè sentiendum de creatione. Per hoc enim quòd dicimus Deum fecisse omnia verbo suo, excluditur error dicentiū Deum produxisse res ex necessitate naturæ. Per hoc autem quòd ponimus processionem amoris, ostenditur quòd Deus nō propter aliquam indigentiā creaturas produxit, nec propter aliam causam extrinsecam. Alio modo & principalius, ad rectè sentiendum de salute humani generis, quæ perficitur per filium incarnatum, & per donum Spiritus sancti.

Rom.1. *In lib. de Trinit.* *Reuelatio mysterij S. trin. non est superflua.*

Ver. 1. *De reuelatione S. Trinitatis.*

A TRinitas personarum in vna simplici essentia pluribus in locis (quos recitare longum & tædiosum esset) in sacris literis tam in antiquo quàm nouo testamēto, secūdum diuersam hominū dispositionem, reuelata fuit. In antiquo quidem testamento, sub quo homines erant proni ad idololatriā, ænigmaticè & sub inuolucris verborum: in nouo verò, in quo idololatria explosa est, clarè & manifestè, & quantum ad nomen, & quantum ad numerum personarum: licèt valdè obscurè, quantū ad modum processionis illarum, vt captiuando intellectum nostrum verbo Dei in obsequiū Christi, amplius mereamur in via.
Psal.47. In patria verò videbimus eum sicuti est: & (vt Psal. ait)
1.Cor.13. Sicut audiuimus, sic vidimus in ciuitate Domini virtutū, &c. Tunc enim cognoscemus eum sicuti cogniti sumus. Vt autē aliqualem habeamus notitiā, ex scripturis sacris, pro terminorum intellectu, his nostris institutionibus aliqua duximus inserenda. Et primo quo ad trinitatem personarū in vna essentia, habemus Gen. 1. In principio creauit Deus cœlū & terrā. & infrà, Spiritus Domini ferebatur super aquas. Ibi exprimitur Pater, in nomine Dei: Fi-
Ioan.8. lius in nomine principij. vnde Christus dicebat, Ego principiū, qui & loquor vobis: & Spiritussanctus, in verbo spiritus Domini, vnitas verò, in verbo singularis numeri. s. creauit. & in eodē c. dicitur, Faciamus hominē ad imaginem & similitudinē nostrā. per hoc quod dicit (faciamus) denotatur pluralitas personarum, in hoc verò quod dicit (ad imaginem & similitudinē) denotatur vnitas essentiæ. Gen. etiā 18. habetur, Apparuit autē Dominus Abrahę in conualle Mambre: sequitur, Vidit tres viros (hoc est tres personas agnouit:) & vnum (scilicet Deum) in vna essentia) adorauit. Prætereà Psalm. Benedicat nos Deus, Deus noster: benedicat nos Deus, & metuant eum omnes fines terræ. In hoc quod ter dicitur (Deus) denotatur trinitas personarum. & in hoc quod dicitur (Metuant eum) in singulari numero, denotatur vnitas essentiæ. Hiere. etiam dicebat: A, A, A, Domine Deus, nescio loqui, &c. In hoc quod ter replicat, A, significat trinitatem personarum. In hoc verò quod subiungit, Domine, vnitatem essentiæ cōfessus est. & Esa. 6. dicitur, Seraphin clamabant alter ad alterū, & dicebāt, Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus exercituū. In hoc quòd ter replicabāt, sanctus, denotabant trinitatē personarū. In hoc verò quòd subiungebant, dominus Deus, significabant vnitatē essentiæ. In nouo verò testamēto manifestata fuit trinitas personarū, in baptismo Christi, in quo cōparuit Filius incarnatus, &
Luc.3. vox Patris intonuit, Hic est Filius meus dilectus, & Spiri-
Mar 9. tus sanctus in columbæ specie. Apparuit pariter in trans-
Mat.17. figuratione, Filius fuit transfiguratus, vox etiā Patris intonuit, & Spiritussanctus in nube lucida. & Ioan. 8. Ego & Pater vnū sumus. & Ioan. 14. Paracletus autē spiritus sanctus, quē mittet Pater in nomine meo. & in eodē, Si quis diligit me, sermonem meū seruabit: & pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & mansionē apud eum faciemus. & Mat. vlt. Euntes in mundū vniuersum, docete omnes gentes, baptizātes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. & Apost. Gratia Domini nostri Iesu Christi, & *1.Cor.13.*
charitas Dei, & cōmunicatio S. Spiritus sit cum omnibus *1.Ioan.5.*
vobis, amen. Et D. Ioan. clarius, Tres sunt qui testimoniū dant in cœlo, Pater, Verbum, & Spiritussanctus, & hi tres vnū sunt. s. in vna natura, essentia, vel substantia. Credere ergo debemus firmiter trinitatē personarū in vna simplici & indiuisa essentia: & quicquid in sacris literis nobis de hoc mysterio reuelatum est, licèt non intelligamus, quoniam Deus magnus, vincens scientiam nostram. Vnde D. Aug. in prosa S. Trin. dicit, Quid sit gigni, quid proges- *Iob.36.*
sus, me nescire sum confessus, sed fide non dubia.

Et quia hæretici terminos sacræ scripturæ circa mysterium S. Trin. aliter interpretabātur quàm deberent, in varias hæreses inciderunt: Aliqui (vt Arrius) dixerunt non esse nisi vnam personā increatā in diuinis, scilicet patrem: & filium esse primam creaturā, cum qua creauit Spiritum sanctum. Alij verò (vt Sabellius) posuerunt tres personas in diuinis, sed non realiter distinctas. Alij autem in alios multos & varios inciderūt errores. Ad quos euitandos, & ad ostendēdum quòd licèt trinitas personarū sit supra naturalem rationem, non est tamen cōtra rationem, vt possimus infideles ab irrisione fidei compescere. Sancti Patres conati sunt examinare, interpretari, & declarare terminos & passus sacræ scripturæ, in quibus trinitas personarū in vna simplici substantia reuelata est. Et sancta mater Ecclesia catholica plurima vniuersalia concilia circa hæc celebrauit, & determinauit quomodo accipiendi sunt termini, & quibus terminis vtendum sit, & quibus nō debemus vti, de quibus aliquid pro institutione & introductione dicendum est. Et primò notandum est quod persona secundum D. Boëtium in libr. de duabus naturis, est rationalis naturæ indiuidua substantia. Et accipitur in prædicta definitione natura rationalis pro natura intellectuali: cùm hoc nomen persona conueniat Angelis & Patri, Filio, & Spiritui sancto. Vnde Athanasius in symbolo fidei: alia est enim persona patris, &c. Indiuidua enim prædicamenti substantiæ propter eorum perfectionem & dignitatem habent speciale nomen supra indiuidua aliorum prædicamentorum: Dicuntur enim supposita & hypostases quæ nomina non attribuuntur indiuiduis prædicamentorum accidentium. Cùm ergo inter substantias natura intellectualis sit perfectior & dignior, indiuidua illius à sanctis Doctoribus speciali nomine consueuerunt nuncupari, videlicet hoc nomine persona. Et quanuis hoc nomen persona non conueniat Deo, quantū ad id cui nomen est impositum, Cùm secundū Boëtium personæ nomen videatur traductum ex his personis quę in comediis, tragœdiisque homines repræsentabant: persona enim dicta est à per se stando. Græci verò has personas prosopa vocabant, eò quòd ante oculos obtegebant vultum. Tamen quantum ad id ad quod significandum nomen personæ est impositū, maximè conuenit Deo. Impositū enim est ad significandū id quod perfectissimū est in indiuiduis substātię. Et quia in comediis & tragediis reprę̄sentabātur aliqui homines famosi, traductum est hoc nomē ad significandum homines dignitatem habentes. Vnde cōsueuerunt dici & poni personatus in Ecclesia. Sed dignitas diuinæ naturæ maximè excedit omnem dignitatem: ideò secundum hoc nomen personæ maximè cōpetit Deo. Secundò notandum est quod essentia diuina & persona sunt idem secundum rem, sed differunt secundum rationē, siue secundum modum nostrum intelligendi: quia essentia diuina est nomen absolutū, & non importat siue significat, saltem explicitè, relationē, sicut hoc nomē persona, quod potest significare relationem per modum substātiæ, in recto & in obliquo. vt D. Tho. 1. p. q. 29. art. 4. ait.

§. 3. *De processione personarum in diuinis.*

PRocessionem personarum esse in diuinis, ex sacris lite- B
ris manifestum est. Nam Christus dixit, Ego enim ex *Ioan.8.*
Deo

Ioan.15. Ioan.16. 1.p.q.27. art.1.

Deo processi & veni. & iterum, Cùm venerit paracletus, quem ego mittam vobis à patre, spiritum veritatis qui à patre procedit, ille testimonium perhibebit de me. Item: Ille me clarificabit, quia de meo accipiet. Ad cuius intelligentiam sciendum est primò, quòd omnis processio, est secundum aliquam actionem. In omni autem actione est quædam emanatio siue processio, cùm impossibile sit imaginari actionem fieri, nisi ex agente aliquid procedat vel interius vel exterius. & quia actio est duplex, scilicet, transiens & immanens. In actione transeunte fit processio realis, & aliquid exterius procedit ab agente, & separatur ab eo, & recipitur in passum, vt calor exit & procedit ab igne, & recipitur in aquam. In actione verò immanente nihil egreditur ab agente quod transeat vel recipiatur ab alio, sed recipitur vel manet in ipsomet agẽte: vt

4.Cont. Gen.c.11.

manifestum est in visione & intellectione. Visus enim quando videt, nihil extra se emittit, sed potius recipit speciem sensibilem: & intellectus intelligibilem: Et ideò processio siue emanatio dicitur esse duplex, scilicet ad extra, secundum quod sequitur actionem transeuntem: & dicitur ad intra, secundum quod consequitur actionem immanentem in ipso agente. Notandum secundò, quod inter processiones & emanationes illæ dicuntur perfectiores aliis, quæ consequuntur perfectiores actiones.
Et cùm actio siue operatio sequatur esse, illa actio & per consequens processio est perfectior, quæ sequitur perfectius esse: Esse autem est secundũ naturam, & ideò quantò aliqua natura est altior, tantò id quod ex ea emanat, est magis intimum & perfectum: & sic secundum diuersitatem naturarum inuenitur diuersus modus processionis.
Et quia inter omnes res corpora inanimata tenent infimum locum, eò quòd emanationes eorum non possunt fieri nisi per actionem vnius ad alterum & ad extra: ideò eorum emanationes sunt imperfectiores. Post inanimata sunt viuentia, in quibus est triplex gradus, scilicet vegetabilium, sensibilium, & intelligibilium. Vegetabilia tenent infimum gradum: quia licèt emanatio ex interiori procedat, inquantum scilicet humor plantæ intraneus in semen conuertitur: tamẽ paulatim ab interioribus exiens, quod emanat finaliter extrinsecus inuenitur: quia semen terræ mandatur: vnde crescit planta. Secundum locum tenent sensibilia, in quibus principium actionis est ab intra, scilicet, à potentia: requiritur tamen ad eius actionem aliquid extrinsecum, scilicet, objectum sensibile, à quo cùm potentia causatur species sensibilis, & recipitur in potentia, quæ est principium actionis, & conseruatur in alia potentia, scilicet, phantasia vel memoria. & sic non inuenitur omninò extrinsecum, vt in vegetabilibus. Tertium verò & supremum gradum viuentium tenet intellectualis natura, in qua inueniũtur tres gradus, secundum quod sunt tres intellectus, scilicet, humanus, angelicus, & diuinus.
Actio intellectus humani perfectior est actione inanimatorum, vegetabilium, & sensibilium: quia obiectum & terminus in quolibet processu emanationis illorum pertinent ad diuersa, eò quòd nec potentia vegetatiua nec sensitiua potest reflecti supra se, nec seipsam agnoscere, sicut intellectus. Ideò principium & terminus actionis intellectus intelligentis seipsum, pertinent ad eandem potentiam. Est tamen imperfectior actione & intellectione angelica & diuina: quia intellectus humanus non potest intelligere nisi per conuersionem ad phantasmata, quæ sunt intellectui extrinseca, vt dictum est. Sed Angelus ad sui cognitionem non procedit ex aliquo exteriori, sed per se seipsum intelligit, absque aliquo extrinseco ab eo. Ideò eius intellectio est perfectior intellectione humana. Veruntamen cùm esse Angeli non sit sua essentia, & per consequens, nec eius intellectio, siue verbum cordis, ad quod terminatur intellectus, non est substantia, sed accidens, licèt illa intellectio sit omninò intrinseca, sequitur quòd nõ est ita perfecta, sicut intellectio Dei, quæ est sua substãtia, & qui non procedit de potentia ad actum (sicut Angelus) sed est actus purus, semper actu operãs easdẽ operationes ad intra. Ideò eius actio siue emanatio & processio ad intra & ad extra, est perfectior quàm Angeli. Ad extra quidem, producendo esse creaturarum, vel ipsum conseruando, vel circa ipsas operando, absque sui mutatione, quod non faciunt Angeli. Hæc actio & emanatio est communis tribus personis: quia (vt D. Aug. dicit) opera Trinitatis ad extra, sunt indiuisa. Ex hac actione ad extra siue emanatione creaturarum, à Deo, causantur duæ relationes, scilicet causæ ad effectum, & effectus ad causam. Et cùm Deus non sit capax accidentis, illa relatio causæ ad effectũ non est realis, sed rationis: sicut nec relatio dextri aut sinistri in columna, & scibilis ad scientiam: cùm non sint ad inuicem ordinatæ, nec habeant dependentiã, sicut scientia à scibili. Sic Deus non pendet à creatura, sed è conuerso. Ideò relatio creaturæ ad creatorem est realis.
Secundum hanc actionem ad extra non oportet accipere processionem personarum in diuinis, sicut fecit Arrius. & ideò turpissimè errauit. Actionem verò Dei immanen- 1.p.q.27. art.1.ad.2.
tem (qua seipsum ab æterno intelligit, & non potest se non intelligere: ideò ei naturalis & non libera, prout actio ad extra) consequitur, perfectior emanatio siue processio, quàm consequatur ad actionẽ, qua Angelus intelligit seipsum: cùm principiũ & terminus eiusdẽ actionis in Angelis nõ sit idem neq; substãtia sicut in Deo. Et licet in omni processione ad extra omne procedens sit diuersum ab eo à quo procedit: nõ tamẽ oportet quòd sit essentialiter diuersum in processione ad intra: imò quãtò perfectius procedit, tantò magis est vnũ. Nam intellectus, secũdum 1.p.q.28. art.2.
quod actu intelligit, secundũ hoc fit magis vnum cum intellecto. Vnde cùm diuinum intelligere sit infinitæ perfectionis, necesse est quod verbũ diuinũ sit perfectè vnum cum eo à quo procedit. Et quãuis essentia diuina sit eadẽ res cum patre & filio, differt tamen secundum intelligen- Nota.
tiæ rationem: quia diuina essentia prout intelligens, dicitur pater: sed prout intellecta, dicitur filius: & in relatione paternitatis & filiationis importantur distincti respectus oppositi, consequentes intellectionem diuinam, qui non importantur nomine essentiæ, nisi virtualiter & communiter. Nec est inconueniens sub eodem esse contineri plura realiter distincta: nam materia & forma ac compositum sunt sub eodem esse existentiæ, & tamen materia non est forma: fortiori & eminentiori modo in diuinis, propter perfectionem diuini esse, in quo continentur omnes proprietates personales. Quia si diuinum esse definiri posset, eius definitio comprehenderet eas. Et sic esse siue actualitas diuinarum personarum, non est alia ab actualitate siue esse diuinæ essentiæ. Vnde D. Augustinus ait, Idem est quo pater est Deus, & quo est. Non tamen eo est pater, quo Deus: quia dicitur pater, eò quòd est principium filij: & dicitur Deus, eò quòd est essentia diuina. Nec obstat quod dicit Philosophus, Quæcunque 1.p.q.28.
sunt vni & eidem eadem, sunt eadem inter se. Quia (vt ar.3.ad.1.
idem Philosophus dicit. 3. Physic.) illud argumentum habet solùm locum in his quæ sunt eadem re & ratione, sicut tunica & indumentum. Non autem in his quæ sunt eadem re, & differunt ratione. Vnde ibidem dicit quòd licet actio sit idem motui, similiter & passio: non tamen sequitur quòd actio & passio sint idem. Sic licet paternitas idem sit cum diuina essentia, similiter & filiatio: tamen hæc duo realiter differunt: quia suis propriis rationibus important diuersos respectus oppositos. Ideò distinguuntur ad inuicem: sed de his amplius cùm de relationibus agetur. Ex his patet quòd syllogismus expositorius non tenet in diuinis. Non enim ostensa diuina essentia sequitur, hæc essentia diuina est pater, & hæc essentia diuina est filius: ergo filius est pater. Aliqui dicunt quòd in syllogismo expositorio altera præmissarum debet valere vnam de omni: & ideò sic deberet exponi & declarari maior: Omnis res quæ est essentia diuina, est pater. quod est falsum, quia filius est res quæ est essentia diuina, & tamen non est pater.

Ver. 1. *De æterna filij Dei generatione.*

Generationem ab ęterno fuisse in diuinis siue in essen- A
tia diuina testatur Psal. dicens, Pater dixit ad me, Fi- Psal.2.
lius meus es tu, ego hodie genui te, hoc est, in æternitate, quæ est semper ei hodie siue præsens, in qua nulla est ratio præteriti aut futuri. Esa. etiam dicit, Nunquid ego qui Esa.66.
alios parere facio, non parturiam? Si ego qui aliis generationẽ tribuo, sterilis ero? Dictum est enim quòd omnes perfectiones creaturarum sunt eminẽtiori modo in Deo, quàm in creaturis, cũ sint absq; quacunq; imperfectione. Eminẽtia generationis Dei supra generationẽ creaturarũ

in hoc consistit, quia creaturæ per generationẽ non communicant eandem naturam numero, sed solum specie. Sed Deus pater communicat filio eandem naturam numero: ideò Pater & Filius non sunt duo Dij, sed vnus Deus. Et quia hæc est altissima generatio: ideò Esa. dicit, Generationem eius quis enarrabit? Impossibile est enim in hac via eam clare intelligere, & per consequens enarrare. Ad aliqualem tamen ipsius intelligentiam, supponendo tamen & semper in memoria retinendo quæ de processione dicta sunt præcedẽti versi. sciendum est quòd generatio dupliciter accipitur: Vno modo largè, prout se extendit ad omnia generabilia & corruptibilia. Et sic generatio est mutatio siue progressio de non esse ad esse. & sic accipiendo, generatio non est in diuinis. Alio modo accipitur propriè, prout conuenit viuentibus, in quocunque gradu viuentium (hoc est ab intrinseco operantium) sint. Inter quos maximè præeminet intellectio Dei, quæ vocatur conceptio & natiuitas interior, siue processio secundum rationem similitudinis. Quemadmodum enim illa processio corporalis procedens ab agente, qui exit de potentia in actum, dicitur generatio, quando est communicatio naturæ secundum similitudinem, non cuiuscunque, sed secundum similitudinem speciei: sic processio in viuente, qui non exit de potentia ad actum, & cuius actio est sua essentia, in qua communicatur eadem natura non solùm secundum speciem, sed etiam secundum numerum, eminentiori modo dicitur generatio. Et sic processio verbi habet rationem generationis, quia procedit per modum intelligibilis actionis, quæ est operatio vitæ à principio coniuncto, & secundum rationem similitudinis, cùm conceptio intellectus diuini sit similitudo perfecta rei intellectæ in eadem natura existens, ad quam intellectus diuinus terminatur. Quia cùm omnis cognitio & intellectio fiat per assimilationem, oportet quòd intellectus diuinus se intelligat per similitudinem eius, quę procedit ab ipso, quæ dicitur verbum cordis. Et cùm hæc processio sit omninò ad intra, & diuina essentia non sit capax accidentis, & sit sua actio: sequitur quòd id quod procedit ab intellectu diuino (scilicet verbum) sit eiusdem naturæ numero, cum intellectu diuino, qui est idem cum essentia diuina. Et sic idem numero sunt esse, intelligere, res intellecta, & intellectio intellecta siue intelligi. Ex quo sequitur quòd verbum Dei in essentia diuina intelligente, est Deus intellectus: sicut verbũ lapidis est lapis intellectus. Hinc est quod D. Iohnnes ait, Verbum erat apud Deum. Et quia Deus non exiit de potẽtia ad actum, necesse est quòd Deus semper se intelligat. Vnde sequitur semper filium esse in patre, non inhæsiuè, sed sicut principiatum in principiante. & quòd Pater semper sit in filio, sicut principium in principiato. Et sic verbum est coæternum, & non accidit ex tempore, sicut in intellectu creato. Hinc est quòd dicitur, In principio erat verbum, hoc est in patre filius. & vt Euangelista ostenderet quòd verbum sit eiusdem naturæ numero cum Deo, subiungit, Et Deus erat verbum. Et ne videretur esse sublata omnimoda distinctio, subiungit: Hoc erat in principio apud Deum. quasi diceret, hoc verbum quod dixi esse Deum, aliquo modo distinctum est à Deo dicente. Et sic manet distinctio realis, prout verbum refertur ad concipientem, vt à quo est. Ex præmissis apparet quòd magna & lata est differentia inter verbum cordis intellectus humani, & verbum Dei: quia verbum cordis humani est accidens, & verbum Dei est substantia æterna. Præterea verbum cordis humani non est eiusdem naturæ numero, nec specie cum intellectu: nam cùm intellectus humanus sit naturalis potentia permanens & indelebilis, & verbum cordis eius est aliquid fluxibile distinctum ab eo & ab actione ipsius: sequitur quòd cessante actione intellectus humani, verbum eius euanescat, propter defectum conseruantis. Et hæc est ratio quare humana intellectio siue processio humani intellectus non potest dici generatio, & cur verbum cordis humani non potest dici genitum, siue filius, imò nec verbum Angeli: sed potest dici conceptio, quæ est incompleta generatio. Et sic inuenitur similitudo rei intellectæ, sed non naturæ identitas: sicut in cõceptione animalium, quæ differt à conceptione verbi Dei. Quia in animalibus proles concepta quandiu clauditur in vtero, non habet vltimam perfectionem, vt per se subsistat separata à generante secundum locum. Vnde oportet quòd in eis aliud sit cõceptio, aliud partus, secundum quem proles separatur à generante, etiam secundum locum. Verbum autem Dei in ipso dicente existens, est perfectum in se subsistens, distinctum à Deo dicente, hoc est, à Patre: non enim expectatur ibi localis distinctio, sed sola distinctione relationis distinguitur. Ideò sacra scriptura ad significandam processionem diuinæ sapientiæ, aliquando vtitur nomine conceptionis, aliquando etiam nomine partus. Vnde Salomon ex persona diuinæ sapientiæ dicit, Nondum erant abyssi, & ego iam cõcepta eram. Ante omnes cœlos ego parturiebar. Et licèt genitum accipiat esse à generante: non tamen oportet omne acceptũ esse receptum in materia, aut aliquo subiecto, cùm tota substantia rei sit accepta à Deo, & tamen non recepta in aliquo subiecto, cùm nullum subiectum sit alicuius totius substantiæ receptiuum: alioqui sequeretur quòd Deus nihil creare posset, si subiectũ præsupponeretur, cùm creatio sit productio nullo præsupposito. Sic igitur id quod est genitum in diuinis, accipit esse à generante. Et quia esse Dei est infinitum, indiuisum, summè simplex, & impartibile: non potest vna pars dari, & alia retineri: & sic persona dans & accipiens habent idem esse, pater vt dans, filius vt accipiens. Non tamẽ quòd illud esse sit receptum in aliqua materia vel subiecto: sed secundum hoc genitum dicitur habere esse acceptum, inquantum procedens ab alio. Et eodem modo dicendum est de Spiritu sancto, & perfectionibus eius. Nec sequitur quòd si pater in diuinis generet filium, quòd etiam filius generet alium filium, & sic in infinitum: quia generatio filij in diuinis est per intellectũ diuinum qui est idem in patre & filio, cùm sit essentia diuina. & ideò non potest esse alia processio intellectus quàm verbi, eò quòd verbum est perfectissimum, quo se simul & omnia alia à se comprehendit.

Ezech. 53.

Ioan. 1.

Quomodo filius dicatur esse in patre & pater in filio.

Prouer. 8.

Cur filius in diuinis non generat aliũ filium.

Et quanuis generare sit perfectio in Deo, non tamen in patre: sed est proprietas, per quam distinguitur à filio, cuius proprietas est generari: & eodem modo dicendum est de processione voluntatis, siue inspiratione Spiritussancti. Nec per hoc quòd Filius non potest generare, & Spiritussanctus non potest spirare, sequitur quòd Filius non sit omnipotens, aut etiam Spiritussanctus: quia omnipotentia attenditur secundum actionem ad extra, quæ est omnibus communis. Intellectio verò & inspiratio sunt actiones ad intra, quæ non sunt communes, propter relationes oppositas.

Ver. 2. *De inspiratione Spiritus sancti.*

VLtra generationem verbi aliam in diuinis siue in diuina essentia, esse processionem à processione verbi realiter distinctam ex sacris literis esse constat. Dicitur enim Ioan. 15. Spiritus veritatis qui à patre procedit. & Ioan. 16. Ille de meo accipiet. Constat etiam ex determinatione Ecclesiæ: quæ habetur in symbolo Athanasij, in quo dicitur, Filius à patre est, non factus, nec creatus, sed genitus. Spiritus sanctus à patre & filio, non factus, nec creatus, aut genitus, sed procedẽs. Ad cuius aliqualem intelligentiam, & ad refellendum iacula eorum, qui nec sacras literas, nec authoritatem Ecclesiæ suscipiunt: supponendum est in primis, quòd processio Spiritus sancti, quæ est per modum voluntatis, maiorem difficultatem habet, quàm processio & generatio verbi, eò quòd proprietates voluntatis & ea quæ voluntatem consequuntur, nõ sunt adeò manifesta, sicut ea quæ pertinent ad intellectum. Verùm tamẽ ex his quæ pertinent ad ipsum, faciliter possumus deuenire ad notitiam eorum quæ pertinent ad voluntatem. Secundò notandũ est quòd in nobis differentia est inter intellectum & voluntatem: quia intellectus efficitur in actu, hoc est actualiter intelligit per hoc quòd res intellecta est in intellectu, per suam similitudinẽ, quæ dicitur verbum cordis, cuius conceptio & processio satis nota est. Voluntas autem non fit in actu, hoc est, non actualiter vult per hoc quòd aliqua similitudo voliti sit in volente, sed per hoc quòd voluntas habet quandam inclinationem siue affectionẽ & impulsum in rem volitam. & sic quemadmodũ in intellectu verbũ cordis est terminus propinquus actus intelligendi, & medium quo intellectus terminatur ad rem intellectã extra ipsum in se existentem. & quan-

B

1. p. q. 27. art. 3.

4 con. Gen. ca. 19.

& quando intellectus per actum reflexum intelligit ſeipſum, verbum cordis eſt terminus actus intelligendi, & medium quo ſe intelligit. Sic proportionabiliter dicendum eſt in voluntate, illa inclinatio ſiue impulſus terminatur ad rem volitam extra ipſam voluntatem exiſtentem, per intellectum tamen præſentatam. Et ſic terminus dilectionis eſt res volita, & medium eſt illa inclinatio ſiue impulſus. Et cùm voluntas reflectitur ſuprà ſe, & vult & diligit ſeipſam per intellectum ſibiipſi præſentatam, terminus dilectionis eſt ipſamet voluntas: & illa inclinatio ſiue affectio eſt terminus propinquus & immediatus. quia quemadmodum actio intellectus eſt immanens: ſit & actio voluntatis. Et ideò ſicut terminus immediatus actus intellectus eſt in ipſo intellectu: ita etiam terminus immediatus actus voluntatis eſt in ipſa voluntate; licèt non habeat nomen impoſitū. Sed vtimur nomine amoris pro illo termino. ad quod nomen eſt impoſitum ad ſignificandum, ſcilicet, actum volendi, qui dicitur Amor tendens. Vt autem eſt terminus immediatus, dicitur amor terminans. & ſic duplex eſt Amor, ſcilicet, tendens; & eſt ipſe actus volendi ſiue diligendi: & amor terminans, qui ſe habet ad actum volendi, ſicut verbum cordis ad actum intelligendi. & ſecundum hanc ſignificationem intelligi debent dicta Diui Thomæ in quæſtionibus de veritate, vbi dicit quòd nihil eſt progrediens à voluntate per modum operis, ſcilicet, quòd habeat nomen ſibi impoſitum, vt exponit dominus Caietanus. quòd apparet eò quòd ex actibus illis ab ea procedentibus generetur in ea habitus inclinans eam ad rem volitam ſiue amatam.

De ver. q. 4. ar. 2. ad. 1.

Et vnicus actus generat diſpoſitionem, quæ eſt terminus immediatus actus volendi à voluntate diſtinctus, & medium quo voluntas fertur in rem volitam extra ſe exiſtentem: ſicut verbum cordis eſt medium, quo intellectus fertur ad rem intellectam extra ſe exiſtentem. Ex quo ſequitur quòd quemadmodum per verbum cordis res intellecta eſt in intelligente ſecundum ſimilitudinem: ita res amata eſt in amante, non per eſſentiam aut ſimilitudinem, ſed per habitualem affectionem. Nec tamen per hoc quod amatum eſt in voluntate ſiue in amante, ſequitur quòd amatum trahatur ad amantem, ſed è conuerſò amans trahitur, transformatur, inclinatur, ſiue impellitur ad amatum per intellectum præſentatum: ſicut graue trahitur & inclinatur ad locum deorſum, propter conuenientiam. Et ſic amatum eſt in amāte, vt terminus motus per cōuenientiam & proportionē, quam habet ad ipſum: vt D. Tho. ait. Tertiò notandum eſt quòd cùm in omni natura intellectuali ſit voluntas, ſequitur quòd inuenitur in Deo, non diſtincta tamen aut ſuperaddita eſſentiæ diuinæ aut intellectui diuino: quia perfectiones quæ in nobis ſunt plures & diſtinctæ, ſunt eſſentialiter vnitæ in Deo. Vnde ſequitur quòd ſicut intelligendo ſeipſum producit verbum eiuſdem naturæ: ſicut terminum ſuæ intellectionis, & principiatum in principiante: Sic Deus volendo & amando ſeipſum, producit aliquid eiuſdem naturæ, ad quod actus voluntatis ſuæ terminatur, quod nos vocamus Amorem pro termino amoris intrinſeco, quem amorem intrinſecū vocamus Spiritum ſanctum. Et cùm iſta proceſſio non ſit per modum ſimilitudinis, ſed inclinationis & impulſionis, non dicitur generatio, ſed potius inſpiratio, ex parte Dei inſpirātis. Ex parte verò inſpirati non habet ſpeciale nomen, ſed retinet nomen cōmune, ſcilicet proceſſionis. Vnde Spiritus ſanctus dicitur procedēs, licèt poſſit dici inſpiratio terminatiua. Et quia velle Dei eſt ſuū eſſe, neceſſe eſt quòd id ad quod terminatur velle Dei, ſit illi eſſentiale: vt dictū eſt de verbo, ad quod terminatur intelligere Dei. Et licèt intellectus & voluntas in Deo non ſint diſtinctæ potentiæ: ſunt tamen duæ proceſſiones, quæ ſunt ſecundum actionem vtriuſq;. Quia licèt perfectio intellectiua & volitiua ſint idem: habent tamen quendam ordinem, quem concipimus ex intellectu & voluntate hominum & Angelorum, in quibus intellectus & voluntas habent ordinē ad inuicem: licèt actus eorū poſſit ſimul eſſe tempore, tamen actus voluntatis ſupponit actum intellectus. Sic etiā in Deo, licèt eodem actu Deus ſemper ſe intelligat & diligat: intellectus tamē & dilectio habent in eo quendam ordinem, non temporis, aut durationis, aut naturæ, ſed originis. Non enim eſt proceſſio amoris, niſi in ordine ad proceſſionem verbi: nihil enim poteſt voluntate amari, niſi ſit mente conceptum. Sicut igitur attenditur ordo verbi ad principium, à quo procedit, licèt in diuinis eadem ſit ſubſtantia intelligens, & conceptio intellectus: ita etiam licèt in Deo idem ſit voluntas & intellectus, tamen quia de ratione amoris eſt quòd non procedat niſi à conceptione intellectus, proceſſio amoris habet diſtinctionē à proceſſione verbi. Et quāuis in omni natura creata non ſit niſi vnus modus cōmunicandi ſeipſam: non eſt tamen inconueniens quòd in natura infinita (quæ ſibi identificat omnia) ſint diuerſi modi, propter illum ordinē perfectionis intellectus & voluntatis, quę omnia alia includunt. Et licèt ſimilitudo videatur pertinere ad voluntatem, ſicut ad intellectum, (iuxta illud: Omne animal diligit ſibi ſimile) aliter tamen pertinet ſimilitudo ad verbum, & aliter ad amorem. Nam ad verbum pertinet, inquantū eſt ſimilitudo rei intellectæ: ſicut genitum eſt ſimilitudo generantis. Sed ad amorem pertinet, non quòd ipſe amor ſit ipſa ſimilitudo, ſed inquantū ſimilitudo eſt principiū amandi. Vnde non ſequitur quòd amor ſit genitus, ſed quòd genitū ſiue filius eſt principiū amoris, hoc eſt, Spiritus ſancti. Et quia in Deo nō ſunt niſi duę actiones, ſcilicet intelligere & velle, ideò nō ſunt niſi duo procedentes, ſcilicet Verbum & Spiritus ſanctus. Vnde ſequitur quòd in Deo non ſunt aliæ proceſſiones ad intra quàm duæ. Proceſſio enim quę eſt per potentiam, cùm ſit principium agendi in aliud, pertinet ad proceſſionem ad extra. Et ſic ſecundū attributū diuinæ potentiæ non accipitur proceſſio diuinæ perſonæ, ſed ſolū proceſſio creaturarum. Et cùm ſecundū D. Boëtium Seuerinū in libro ſuo de Ebdomadibus, Bonitas pertineat ad eſſentiam, & non ad operationē niſi per modū obiecti, & proceſſiones fiant ſecundum aliquas actiones, ſequitur quòd ſecundum bonitatē & alia attributa non accipiuntur aliæ proceſſiones, cùm etiam Deus vnico & ſimplici actu ſe & omnia alia intelligat, & velit ſiue diligat. Ideò non poteſt eſſe in eo proceſſio verbi ex verbo, & amoris ex amore: ſed eſt in eo vnum ſolum perfectum verbum, & vnus ſolus perfectus amor. & in hoc eius perfecta fœcunditas manifeſtatur. In creaturis tamen eſſet imperfectio, ſi filius non poſſet generare, eò quòd pater non cōmunicat eandem naturam numero, ſicut Deus. Et ideò in nobis ſunt plures proceſſiones intellectus, & plura verba ſucceſſiuè, propter imperfectionem, quæ à Deo ſecludi debet, & ſic non eſt procedere in infinitum in proceſſionibus diuinis. Quia proceſſio ad intra in intellectuali natura, in voluntate terminatur. Et quia duæ prædictę actiones ad intra in Deo ſunt naturales, & non poſſunt non eſſe. Pater enim naturaliter & non liberè, ab æterno intellexit, & dilexit ſe, & ſic naturaliter produxit verbum, & ſpiritum ſanctum, & non liberè, niſi (vt aliqui dicunt) libertate complacentiæ. Ideò dicunt proceſſionem filij eſſe ſecundum modum naturæ, & Spiritus ſancti ſecundum modum voluntatis, etiam ex eo quòd proceſſio verbi eſt prima, & non præſupponit aliam, ſicut proceſſio ſpiritus ſancti præſupponit proceſſionem filij. Ex præmiſſis apparet primò, quòd magna differentia eſt inter amorem humanum, & diuinum.

4. con. Gen. ca. 19.

1 p. q. 27. ar. 3. ad. 2.

art. 4. ad. 2. Eccle. 13.

Productiō verbi & ſpiritus ſancti eſt naturalis & nō libera.

Secundò apparet quòd licèt in diuinis ſit ordo originis (quia Pater eſt fontale principium de non principio, & Filius eſt principium de principio, & Spiritus ſanctus non eſt principium ad intra) tamen in diuinis non eſt prius nec poſterius, nec tempore nec natura, cùm relatiua ſint ſimul natura. Non enim vnum relatiuum in eſſe relatiui prius intelligi poteſt quàm correlatiuum. Eſſentia etiam diuina non poteſt intelligi ſine tribus perſonis. cùm ſint de eius eſſentia. Eſſe enim diuinum (quod eſt idem cum eſſentia diuina) comprehendit tres perſonas. Et ſi eſſe diuinum definiri poſſet, in eius definitione ponerentur tres perſonæ. Ideò non poteſt intelligi ſine tribus perſonis, ſicut nec Pater ſine Filio, nec Filius ſine Spiritu ſancto. Vnde ſequi videtur quòd vanum & ſuperfluum eſt inquirere ſigna originis, in quibus Pater fuit prius Filio, & Filius prius Spiritu ſancto. Et quanuis ordo originis dicatur à diuo Auguſt. ordo naturæ: hoc tamen dixit abſque omni prioritate. Vnde & Athanaſius in ſymbolo. Et in hac trinitate nihil prius aut poſterius. Nam (vt idem Auguſtin. dicit) in diuinis eſt ordo naturæ: non quo alter ſit

1. p. q. 42. art. 3. prius altero, sed quo alter est ex altero. Ex præmissis sequitur quòd vna persona sine alia videri non potest. Vnde & Christus dicebat, Philippe qui videt me, videt & patrem meū. Non credis quod ego in patre, & pater in me est? & eadem ratione dicēdum est de Spiritu sancto. Nec obstat quod scribitur Ioan. 8. Si me sciretis forsitan patrē meum sciretis: quia vt D. Aug. dicit, non dubitationis causa dixit forsitan, sed increpationis: sicut & Iob. 37. Tu forsitan cum Deo fabricatus es cœlos.

Ioan. 14.

Ver. 3. *De relationibus in diuinis.*

A RElationes reales esse in Deo constat ex eo quòd cùm Pater in diuinis non dicatur nisi paternitate, nec Filius nisi filiatione, nec Spiritus sanctus nisi processione: Si paternitas & filiatio ac processio (quæ sunt relationes) nō sint realiter in Deo, sequitur quòd Deus nō sit realiter Pater, & Filius, & Spiritus sanctus: sed solùm secundū rationem: quę propositio est hęresis Sabelliana. Quare necessario dicendū est relationes reales esse in Deo, non quidem accidentales, sed substantiales & subsistentes, & eędem secundum rem cum ipsa diuina essentia: quia omnis res quæ non est diuina essentia, est creatura: sed tres personæ sunt Deus, ergo sunt essentia diuina. Differunt tamen ratione: quia relationes in suis propriis rationibus distinctæ, important respectum ad sua opposita, quod non facit essentia diuina, ex modo suæ significationis siue impositionis, nisi virtualiter & ex consequenti. Et licet relatio in Deo sit eadem res cum eo, siue cum diuina essentia: non tamen perfectè & explicitè exprimitur in nomine essentiæ, quamuis ipsam implicitè contineat: licet relatio secundum seipsam essentiam perfectè non contineat. & sic plus cōtinetur in perfectione diuinæ essentiæ, quàm aliquo nomine relatiuo possit significari. Si enim in perfectione diuina non plus contineretur, quàm quod significat nomen relatiuum: sequeretur quod esse essentiæ diuinæ esset imperfectum, vtpotè ad aliud se habens. Sicut si non contineretur ibi plus, quàm in nomine sapientię non esset subsistens. Et quia (vt dicit D. Boëtius) Substantia in diuinis continet vnitatem, relatio verò multiplicat trinitatem: ideò necesse est dicere relationes in diuinis esse oppositas, alias sequeretur quòd in diuinis non esset trinitas, nisi secundum rationem quod est hæreticum. Et licet relationes ponantur in Deo, non tamē sequitur quòd in Deo ponatur aliquid quod habeat esse depēdens. Quia relationes in diuinis non habent esse dependens, sicut in nobis: quia in nobis sunt accidentia. Ideò dependent à subiecto & principiis substantiæ. Sed in Deo nō sunt accidentia, sicut nec sapiētia. Si dicatur quòd oportet omnem relationem fundari in aliquo absoluto, quia in omni relatiuo oportet intelligi quod ad se dicitur, præter id quod ad aliud, sicut in seruo Si ergo illa relatio, per quam pater distinguitur à filio, habet aliquid absolutum, vel est vnum tantum, vel sunt duo absoluta: si vnum tantum, non possunt fundari in eo duæ relationes, nisi fortè identitatis, quæ est solùm rationis. Si duo, ergo nō solis relationibus distinguuntur. Dicendum, negando consequentiam, quia quamuis pater & essentia diuina sint vnum, non tamen essentia diuina cōpletè & perfectè significatur per patrem, cùm essentia diuina plus cōplectatur in sua significatione, quam pater: & hoc est propter perfectionem diuini esse, quod omnes perfectiones vnitiuè continet, quæ in aliis sunt diuersæ. Nec est simile de relationibus in creaturis: quia, vt dictum est, habent esse aliud ab esse substantiæ.

1. p. q. 28. art. 1. c. 2. §. 2. Ver. 4.

1. p. q. 28. art. 2. In lib. de Trinit. 4. con. Gen. cap. 14.

Ver. 4. *De numero relationum in diuinis.*

B QVatuor relationes oppositas in diuinis esse constat, eò quòd sint duæ processiones. Oportet enim secundum quamlibet processionem accipere duas, quarum vna est procedentis, & alia ipsius principij. Processio verbi dicitur generatio secundum propriam rationem, quæ competit viuentibus. Relatio principij generationis dicitur paternitas relatio procedentis à principio generationis, dicitur filiatio. Processio amoris non habet nomen proprium, vt dictum est suprà: nec relationes quæ secundum ipsam accipiuntur. Sed relatio principij huius processionis dicitur inspiratio: relatio verò procedentis dicitur Processio quamuis hæc nomina ad ipsas processiones vel origines pertineant, & non ad relationes. Licet in nobis multiplicentur secundum multiplicationem intellectionum succedentium, quæ sunt fundamenta earum. Sed cùm in Deo non sint nisi duę actiones, sequitur quòd non sunt nisi quatuor relationes. Et quamuis relatio subsistens constituat personam, nō tamen sequitur quòd sint quatuor personæ in diuinis: quia constitutio personæ est per relationem oppositam. Quæ oppositio etsi inueniatur inter relationes eiusdem processionis, non est tamen necesse omnes relationes vnius processionis opponi omnibus relationibus alterius processionis. Et quia inspiratio actiua non opponitur paternitati neque filiationi, sed conuenit vtrique: ideò non constituit aliam personam à patre & filio. Et sic licet inspiratio sit relatio, non tamen est proprietas. Ideò non constituit nec dicit personam. Et sic non sunt nisi tres personæ in diuinis.

§. 4. *De nominibus pertinentibus ad mysterium S. Trinitatis.*

C VT facilius vnusquisq; cauere possit ab erroribus, notandum est primò quibus nominibus vtendum sit circa mysterium sanctissimæ Trinitatis, deinde de debito & catholico vsu illorum. Ad cuius euidentiam sciendum est, quòd quædam sunt nomina essentialia, quædam personalia, quædam notionalia siue proprietatum & relationum, & quædam sunt attributa. Nomina essentialia dicuntur, quæ ex sui impositione significant essentiam, vt Deus, dominus, sapiens, iustus. Nomina essentialia sunt duplicia: quædam significant diuinam essentiam substantiuè, vt Deus, dominus, & alia huiusmodi: quædam adiectiuè, vt sapiens, iustus, habens deitatem, & alia huiusmodi. Item nominum essentialium quædam sunt concretiua, quędam abstractiua. Concretiua sunt quæ significant diuinam essentiam & supposita, vt Deus sapiens. Abstractiua verò, quæ ex modo significandi non significant supposita, saltem explicitè, vt essentia diuina, deitas, dominatio, sapiētia, & alia huiusmodi. Nomina personalia dicuntur illa, quæ ex prima & propria sui nominis impositione significant personā, licèt ex consequenti significent essentiam, eò quòd essentia est idem cum persona. & huiusmodi sunt Pater, & Filius, & Spiritus sanctus, vt accipitur in vim vnius dictionis, pro re terminante processionem amoris in diuinis: vt cùm dicitur, Tres sunt qui testimoniū dant in cœlo, Pater, Verbum, & Spiritus sanctus: & hi tres vnum sunt. Nomina notionalia sunt quæ significant relationes & proprietates, & sunt quinque, scilicet, innascibilitas, paternitas, filiatio, communis inspiratio, & processio Ex quibus tria significant notiones personales, siue constituentes personas, vt paternitas, filiatio, & processio. Nam communis inspiratio & innascibilitas dicuntur notiones personarum, sed non personales. Nomina attributa dicuntur illa, quæ etsi ex prima sui impositione significent essentiam diuinam: tamen ad maiorem manifestationem diuinarum personarum, & ad vitandum errorem, ex vsu Ecclesiæ & sacrorum Doctorum sunt attributa personis, vt potentia Patri, sapientia Filio, amor & bonitas Spiritui sancto.

Nominum essentialium definitio & diuisio.

Nomina personalia quid,

1. Ioan. 5.

Nomina notionalia quid & quot.

Nomina attributa quid.

Ver. 1. *De nominibus essentialibus.*

A CIrca debitum & catholicum vsum nominum essentialium notandæ sunt aliquæ conclusiones: quarum prima talis est. Nomina essentialia, quæ significant essentiam, substantiuæ prædicantur de personis singulariter siue in singulari numero, & non in plurali. Dicimus enim Pater est Deus, Filius est Deus, Spiritus sanctus est Deus: & tamen nō dicimus, Pater, Filius, & Spiritus sanctus sunt tres Dij aut Domini. & ratio est, quia nomina substantiua significant principaliter formā per modum substantię, quæ sicut habet esse per se, ita vnitatē vel multitudinē. & ideò quando prædicantur in plurali, significant plurificationem formæ & substātiæ numero, quod nō est in diuinis, sicut in creaturis. Ideò benè dicimus, Sortes, Plato, & Guilielmus sunt tres homines, eò quòd humanitas per hunc terminū (homo) principaliter significata, nō est vna numero, sicut in tribus personis diuinis est vna essentia. Nec D. Tho. est sibi oppositus, cùm dicit in tertia parte, quòd si vna persona diuina assumeret duas naturas humanas nō dicerētur duo homines: licèt si tres personæ diuinæ acciperent vnam naturā humanam, dicerentur vnus homo, nō propter vnitatē suppositi, sed propter vnitatem natu-

1. p. q. 3. art. 7. ad. 2.

naturæ,& cùm dicit quòd singularitas & pluralitas nominis substantiui attenditur secundum formam significatã: quia ad plurificationem substantiuorum significatur plurificatio naturę & suppositorum. Et quanuis idem doctor in 3. sen. dixerit oppositum, in summa tamẽ correxit se sicut de circuncisione & aliis passibus. Secus est de plurificatione adiectiuorum: quia secundum modum significandi pluralitas adiectiuorum significat plurificationem suppositorũ, cùm differẽtia numeralis in adiectiuis fiat per supposita in diuinis: licet in creaturis simul inueniatur pluralitas naturarum accidentalium & subiectorum: nõ tamen in diuinis. Secunda conclusio: Nomina adiectiua adiectiuè tenta, prædicantur singulariter & pluraliter de personis. Dicimus enim quòd pater est sapiens, & quòd Pater & Filius & Spiritus sanctus sunt sapiens, & tres sapientes, eò quòd singularitas vel pluralitas in adiectiuis attenditur secundum supposita. Nec oportet semper quòd terminus numeralis circa significatum sui determinabilis sit idem: quia terminus numeralis per se primò ponit significatum suum circa suppositum determinabilis: & hoc tam in substantiuis quàm in adiectiuis. Sed in substantiuis concretis terminus numeralis etiã ponit significatum suum circa significatum determinabilis, cùm sit substantiuum significans substantiam per modum substantiæ & per se subsistentis. Et quanuis Deus & habens deitatem idem significent, non tamen habent eundẽ modum significandi. Nec obstat quòd hoc nomen (res) sit substantiuum, & prædicetur de personis pluraliter: quia est transcendens. & ideo secundum quod pertinet ad relationem, prædicatur pluraliter in diuinis. secũdum verò quòd pertinet ad substantiam, prædicatur singulariter. Nec forma significata per hoc nomen (persona) est essentia, sed personalitas. Ideo nõ sequitur quòd si sint tres personæ, sint tres essentiæ. Non obstat pariter quòd Athanas. dicit, Non tres omnipotentes, æterni, vel immensi: sed, vnus omnipotens, æternus, & immẽsus. Quia accipiebat substantiuè, & quia sic accipiendo vtebantur hæretici, ne communicaremus in terminis cum eis, hoc dixit. Si verò prędicta verba accipiantur adiectiuè, & cum declaratione, possunt pluraliter prędicari, secundum Diuum Thomam. Tertia conclusio.

1.p.q.93. art.3. In nominibus essentialibus substantiuis concretis non solum attẽditur res significata, sed etiam modus significandi. Et quia modus significandi sequitur modum essendi: ideo alius modus significandi est in nominibus substantiuis diuinis: & alius modus significandi in substantiuis creaturarum: & per consequens alio modo se habet hoc

A nomen (Deus) ad supponendum pro persona, quàm hoc nomen (homo) quia humanitas quæ est forma, significata per hoc nomẽ (homo) realiter diuiditur in diuersis suppositis. Ideò per se supponit pro persona, etiam si nihil addatur, ad determinandum ipsum ad suppositum. Et quia veritas siue communitas naturæ humanæ nõ est secundum rem, sed secundum considerationem rationis: ideo hoc nomen (homo) nõ supponit pro natura communi, nisi propter exigentiam alicuius adiuncti. Sed cùm forma significata per hoc nomen (Deus) scilicet, essentia diuina siue deitas, sit vna & communis secundum rem: ideo quando ponitur per se sine addito, supponit pro natura communi & quandoq; etiã propter adiuncta: vt cum dicitur, Deus creat: quia adiectiuum conuenit subiecto ratione formæ, quæ est deitas. Quandoque verò propter adiunctum supponit pro persona, aliquando pro vna tantum: vt cùm dicitur, Deus generat, aliquando pro duabus, vt cùm dicitur, Deus sperat, aliquando pro tribus, vt cùm dicitur, regi seculorum, immortali, inuisibili, soli Deo honor & gloria. Ex his sequitur quòd hæc propositio est vera, Deus ge-

1.Tim.1. nerat Deum filium. vnde in symbolo fidei dicitur, Deum de Deo: quia Deus à parte subiecti stat pro patre, cui conuenit generare: & à parte prædicati stat pro filio, cui conuenit gigni. Nõ tamen sequitur quod generet aliũ Deum vel se Deum, sed filium. qui est Deus, & alius à patre. Hęc autem est falsa, Deus genuit se Deũ, quia sensus est quòd pater genuerit seipsum, quòd est falsum & impossibile. Et quanuis hoc nomen (Deus) significet deitatem, vt in habente, sicut hoc nomen, homo, humanitatem: non tamẽ eodẽ modo. Quia in Deo significat vnam naturã realiter communẽ, quod non facit hoc nomẽ, homo. ideo hoc nomen, homo, per se & sine addito supponit pro supposito, & Deus pro natura, quæ tamen subsistit in tribus suppositis. Ideo cùm supponit pro natura communi, supponit naturaliter, hoc est personaliter, quod non facit hoc nomen, homo, sed simpliciter. Et cũ natura diuina sit vna & singularis, facit propositionẽ singularẽ, secundum dominum Caietanum: licet hoc nomẽ, Deus, conueniat aliquo modo cum termino communi: quia vna natura diuina numero inuenitur in tribus suppositis, sed non natura termini cõmunis, & ideo cùm dicitur, Deus creat, idẽ est dicere, ac si diceretur, hic Deus creat. Et similiter hęc propositio, Deus generat, est singularis, & supponit pro hoc vno Deo, licet trahatur ad standum pro persona patris, & valde impropriè additur ei signũ vniuersale, quare hæc est valde impropria, Omnis Deus generat. Nec ista, Deus non generat, est sua contradictoria, cùm ambæ sint falsæ: Primò affirmatiua, quia per eam datur intelligi, quòd omnis res quæ est Deus, generet: quod est manifestè falsum. Negatiua etiam est falsa, quia per eam datur intelligi, quòd generatio repugnet naturæ diuinæ, vt in tribus suppositis existens, cùm nihil addatur, quod determinet eam ad personam filij vel Spiritus sancti. Et licet actiones sint suppositorum, non tamen sequitur quod in hac propositione, deus creat, deus supponat pro suppositis, & nõ pro natura. Quia cùm hoc nomen deus, significet deitatem, vt in habente, & tria supposita habeant deitatem: hoc nomen, Deus, supponit pro natura & pro suppositis, indistinctè tamen. Quarta conclusio: Nomina personalia 1.p.q.39.

siue notionalia substantiua possunt prædicari de essentia ar.5.in.cor.

in abstracto, nõ autem nomina personalia siue adiectiua, & ad.5.

nisi aliquo substantiuo adiuncto: quia nomina essentialia substãtiua possunt supponere pro supposito. & ideo propter identitatem naturæ cum suppositis sequentes propositiones cõceduntur: Essentia diuina est pater, essentia diuina est filius, essentia diuina est Spiritus sanctus, & econuerso. Similiter istę: Essentia diuina est paternitas, essentia diuina est filiatio, essentia diuina est processio, & essentia diuina est inspiratio, essentia diuina est innascibilitas. Similiter istæ, Deus generat Deũ, Deus generatur, Deus est genitus, Deus inspirat, Deus procedit: Essentia diuina est res generans, essentia diuina est res generata, essentia diuina est res inspirans, essentia diuina est res inspirata, & essentia diuina est res procedens: quia in illis contrahitur hoc nomen (Deus & essentia diuina) secundũ adiunctum. & sic sensus huius, Deus generat, est: Deus pater generat: & ita proportionabiliter de aliis. & sensus huius, Essentia diuina est generans, est talis: Essentia diuina est pater, qui est res generãs, & sic de aliis. Sed sequẽtes non conceduntur. Essentia diuina vel deitas generat, vel est generãs, vel genita, vel spirat, aut procedit. Et ratio huius est propter diuersum modum significandi. licet enim secundum rem idem sit, Deus & deitas: non est tamen idem modo significandi vtrobique. Nam hoc nomen, Deus significat essentiam diuinam, vt in habente: & (vt dictum est) ex modo suę significationis supponit pro persona. & sic ea quę sunt propria personarum, possunt prædicari de hoc nomine, Deus, vt generans & genitus. Sed hoc nomen, essentia, deitas, vel diuinitas non habet ex modo sui significationis, vt supponat pro persona: quia significat essentiam vt formam abstractam. & ideo ea quæ sunt propria personarum, in quibus distinguuntur abinuicem, non possunt essentiæ attribui: quia significaretur quòd esset distinctio in essentia diuina, sicut in suppositis. Ideo hæc est falsa, Essentia diuina generat vel inspirat: & negatiua vera, cùm sint contradictoriæ, sicut dictum est de his duabus, Deus generat, & Deus non generat. Vnde Diuus Augustinus In.1.de Tri.

dicit quòd nulla res generat seipsam: sed si essentia diuina generaret essentiam, non generaret seipsam: ergo aliquid aliud, quod est hęreticum, cùm nihil sit in Deo quod distinguatur à diuina essentia: licet aliquando sancti doctores ad exprimendam vnitatem essentiæ expressius locuti sint, quàm proprietas locutionis patiatur. Ideo tales locutiones non sunt extendendę, sed exponendę, vt scilicet, nomina abstracta exponantur per concreta. Et licet generatis nobis generentur ea quæ sunt in nobis: & sic generato filio generatur natura in eo, cùm non communicetur eadem numero à generante, sicut in diuinis, ideo non

ſequitur quòd ſi filius Dei generetur, eſſentia diuina generetur. Nec etiam ſequitur, quòd ſi eſſentia diuina cũ adiecto ſubſtantiuo perſonali ſupponat pro perſona (vt cùm dicitur, Eſſentia diuina eſt pater) vbi hoc nomẽ eſſentia diuina reſpectu nominis perſonalis adiectiui ſupponit pro perſona. Quæ hæc eſt differentia inter nomina adiectiua & ſubſtantiua: quia nomina ſubſtantiua ſupponunt pro ſuppoſito: nomina verò adiectiua nõ ſupponunt, ſed cõnotant formam per ea ſignificatam, adiacere ſuppoſito.
4. de Tri. Si obiiciatur quod D. Auguſt. dicit quòd pater eſt principium totius deitatis, ſed non eſt principium niſi generando vel ſpirando: igitur deitati conuenit generari & inſpirari. Dicendum quòd deitas, inquantum eſt vna in pluribus ſuppoſitis, habet quandam conuenientiam cum forma nominis collectiui vnde cùm dicitur. Pater eſt principium totius deitatis, poteſt ſumi pro vniuerſitate omniũ perſonarum, inquantum ipſe pater omnibus perſonis eſt principium. Nec oportet quòd ſit principium ſuiipſius: ſicut aliquis de populo dicitur rector totius populi, nõ tamen ſuiipſius, vel poteſt dici quòd pater eſt principium totius deitatis: non quòd eam generet vel ſpiret, ſed quia generando vel ſpirando illam communicat. & ſic eſt principium totius deitatis, non abſolutè. ſed in filio & Spiritu ſancto.

Ver. 2. *De nominibus pertinentibus ad perſonam patris.*

B 2. p. q. 33. art. 2. CVm nomen proprium cuiuſlibet perſonæ ſit illud, quod ſignificat id per quod illa perſona diſtinguitur ab omnibus aliis, & prima perſona Trinitatis ſecundum ordinem originis diſtinguatur ab aliis per paternitatem quam ſignificat hoc nomen, pater: ſequitur quòd hoc nomen, pater, eſt proprium primæ perſonæ. vnde Pſal. Ipſe inuocauit me, Pater meus es tu. & Ioan. 17. Pater manifeſtaui nomen tuum hominibus, &cæ. Et quia actiones naturales ad intra ſunt connaturales & æternæ: ideo potiores quàm actiones ad extra & ſic paternitas æterna potior temporali, & iis quæ ex tempore Deo conueniunt. Ideo Ephe. 3. Ex quo omnis paternitas in cœlo & in terra nominatur. Et quia actiones ad extra ſunt communes tribus perſonis, ideo in ordine ad creaturas hoc nomen, pater, eſt cõmune tribus perſonis: vt cũ dicitur, Pater noſter qui es in cœlis. Sed in creaturis non inuenitur perfecta filiatio ratione generationis, cùm nõ ſint eiuſdẽ naturę numero, ſed ſolũ ſecundum aliquã ſimilitudinẽ, quæ quãto perfectior fuerit, tantò perfectius appropinquat ad veram filiationis rationem. Dicitur enim Deus alicuius creaturæ pater, ſecundum quandam ſimilitudinem veſtigij tantum.
Iob. 38. vnde Iob: Quis eſt pluuiæ pater, & quis genuit ſtellas ro-
Deut. 32. ris? Alicuius verò creaturæ ſcilicet rationalis, ſecũdum ſimilitudinem imaginis. vnde Moyſes, Nónne ipſe eſt pater tuus, qui poſſedit te, fecit te, & creauit te? Aliquorum verò eſt pater per ſimilitudinem gratiæ: & illi dicuntur filij adoptiui, ſecundum quod ordinantur ad hæreditatem æternæ gloriæ per munus gratiæ acceptum, ſecundum illud: Ipſe ſpiritus reddit teſtimonium ſpiritui noſtro, quòd filij Dei ſimus. &c. Aliquorũ verò ſecundum ſimilitudinẽ gloriæ, prout iam gloriæ hæreditatem poſſident, iuxta il-
Rom. 8. lud: Gloriamur in ſpe filiorum Dei. Sic igitur patet quòd
Rom. 5. paternitas per prius eſt in diuinis, ſecundũ quòd importat reſpectũ originis, perſonę ad perſonã, quã ſecũdum quod importat reſpectum Dei ad creaturã: ſicut verbum cõceptum in mente artificis per prius intelligitur procedere ab artifice, quã artificiatum. Eſt etiã proprium patri eſſe principium de nõ principio: cùm ſecundum D. Augu. ſit principiũ totius deitatis. quod intelligendum eſt, prout
1. p. q. 33. dictum eſt in fine verſiculi præcedentis. Hoc enim nomẽ,
art. 1. principium, nil aliud ſignificat, quàm id à quo aliud procedit. Cùm ergo pater ſit id à quo procedit filius, ſequitur quòd eſt pater principium filij, licet nõ ſit cauſa: quia principium cõmunius eſt quã cauſa, & cauſa quàm elementũ. Quia hoc nomẽ, cauſa, importat diuerſitatem ſubſtantiæ, ſed nõ hoc nomen principium. vnde dicimus punctũ eſſe principium lineę, & nõ cauſam. Et cùm pater à nullo procedat, ſequitur quòd non eſt de principio, quod ſignificatur per ingenitum. Notandum tamen quòd licet hoc nomen, principium, quantum ad id à quo nomẽ imponitur, videatur à prioritate ſumptum; nõ tamen ſignificat prioritatem, ſed originem. Non enim idem eſt id quod nomẽ ſignificat, & id a quo nomen imponitur, vt patet in hoc nomine, lapis, quod non ſignificat læſionem pedum, licet à lęſione pedum ſit impoſitum. Et ideo Filius & ſpiritus ſanctus, ſecundum doctores latinos, nõ principiantur: Quia licet attribuamus patri aliquid authoritatis ratione principij: nihil tamẽ ad ſubiectionẽ vel minoritatem pertinens attribuimus Filio vel Spiritui ſancto, vt vitetur omnis erroris occaſio. Nã fontalitas & authoritas nihil aliud ſignificant in diuinis, quàm principium: ſecundum quem modum dicit Hilarius, Donãtis authoritate pater maior. ſed minor nõ eſt filius, cùm vnũ eſſe donatur. Eſt etiã 8 de Tri.
proprium patri eſſe ingenitum. vnde Hilarius, Eſt vnus 1. p. q. 33.
ab vno, ſcilicet, ingenito genitus, proprietate videlicet in art. 4.
vnoquoque innaſcibilis originis. & ſic ingenitum ſignificat proprietatem innaſcibilitatis, & principium de non principio. Et quanuis ingenitum, ſecundum D. Auguſtin. 4. de Tri.
importet negationem generationis paſſiuę (tantum enim valet ſicut non filius) tamen nõ ſequitur quod ingenitum non debeat dici propria notio: quia prima principia per negationes ſignificantur. ſicut dicimus punctum eſſe, cuius pars non eſt. Et accipitur ingenitum pro eo quòd non 5. de Tri.
eſt ab alio per generationẽ, vt perſona ſubſiſtẽs. & ſic nõ conuenit filio nec ſpiritui ſancto, nec etiam eſſentiæ diuinæ, de qua tamen poteſt dici, quòd eſt in filio & ſpiritu ſancto, ab alio, ſcilicet patre: ſed nõ vt perſona ſubſiſtens. Et ſicut genitum in diuinis importat relationẽ, ſic & ingenitum, cùm negatio reducatur ad genus affirmationis, non tamen ſequitur quòd per oppoſitionem proceſſionis quam pater habet ad ſpiritum ſanctum, debeat poni alia proprietas ſeu notio, ſcilicet quòd ſit improceſſibilis: qui proprietas patris, prout nõ eſt ab alio, potius ſignificatur per remotionem natiuitatis filij, quàm per remotionem proceſſionis ſpiritus ſancti: tũ quia proceſſio ſpiritus ſancti nõ habet nomen proprium, vt dictum eſt, tum etiam quia præſupponit generationem filij. & ideo remoto à patre, quod nõ ſit genitus (cùm tamen ſit principium generationis) ſequitur cõſequenter quòd nõ ſit procedẽs proceſſione ſpiritus ſancti: quia ſpiritus ſanctus non eſt generationis principium, ſed à genito procedens. Ex his apparet quòd ſunt duo nomina propria primæ perſonæ, ſcilicet pater & ingenitus: alia autem quæ ei conueniunt, vel idem ſignificãt, vel ſunt communia patri & filio, vt inſpiratio: vel ſunt eſſentialia, hoc eſt ſignificantia eſſentiam: & per conſequens communia tribus perſonis.

Ver. 3. *De nominibus pertinentibus ad perſonã filij.*

IN ſacris literis legimus ſecundam perſonam in diuinis A
vocari verbũ, iuxta illud: In principio erat verbum, & 1. p. q. 34.
verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. & illud: art. 1.
Tres ſunt qui teſtimonium dant in cœlo, Pater, verbum, & Spiritus ſanctus, & hi tres vnum ſunt. Et ſic ſi verbum propriè accipiatur pro conceptu interiori intellectus, eſt nomen perſonale & proprium filij: quia conceptus mentis propriè ſignificat aliquid ab alio procedẽs, quod pertinet ad rationem notionum perſonarũ, eò quòd perſonæ diuinæ diſtinguuntur ſecũdum originem: & perſona quæ procedit in diuinis ſecundum emanationem intellectus, dicitur filius: & huiuſmodi emanatio dicitur generatio. vnde relinquitur quòd ſolus filius dicatur propriè verbũ. Et licet filius ſit intelligens, non tamen vt verbum procedens. Notandum tamen quòd in verbo importantur duo reſpectus, vnus ad patrem, alius ad creaturas, Deus enim ſe cognoſcendo cognoſcit omnem creaturam. & ideo verbum in diuinis eſt repræſentatiuum omnium quæ à Deo intelliguntur. In nobis autẽ ſunt diuerſa verba ſecundum quod diuerſis actibus diuerſa intelligimus. Sed quia deus vnico actu ſe & omnia alia intelligit, neceſſe eſt quod vnicum verbum eius ſit expreſſiuum non ſolum patris, ſed etiam creaturarum: ita tamen quòd reſpectu patris eſt tãtum expreſſiuum ſiue repræſentatiuũ: reſpectu verò creaturarum eſt non ſolum repræſentatiuum, ſed etiam factiuum. Quemadmodum & eius ſciẽtia reſpectu eius eſt
cognoſcitiua: reſpectu tamen creaturarũ eſt cognoſcitiua Col. 1.
& factiua. Filiũ Dei eſſe imaginẽ cõſtat ex Apoſt. dicen- Heb. 1.
te, Qui eſt imago inuiſibilis Dei, primogenitus creaturæ. & iterum: Qui cùm ſit ſplendor gloriæ, & figura ſubſtantiæ eius, &cæt. Et cùm imago dicat repræſentationem &

pro-

processionem, & ea quæ importāt originem & processionem in diuinis sint personalia, sequitur quòd hoc nomen imago, sit personale & proprium filio. vnde D. Aug. dicit
2. de Tri. quòd solus filius est imago patris. Ad cuius euidentiam
1. p. q. 35. sciendum est quid importet hoc nomen, imago, & quæ
art. 1. sint de ratione imaginis. D. Thom. dicit quòd de ratione imaginis primò est similitudo in natura specifica. Signum autem speciei in rebus corporeis videtur esse figura. videmus enim quòd diuersorum animalium secundum speciē sunt diuersæ figuræ, non tamen semper diuersi colores. vnde si pingatur color alicuius rei in pariete, non dicitur imago, nisi depingatur figura. Sed neque ipsa similitudo rei vel figuræ sufficit ad rationem imaginis: sed requiritur origo. Quia (vt D. Aug. ait) Vnum omnium non est ima-
In li. 83. q. 6 go alterius, quia non est de illo expressiuum. Notandum
1. p. q. 35. ar. tamē quòd imago alicuius dupliciter inuenitur in aliquo.
2. ad. 3. Vno modo in re eiusdem naturæ secundum speciem: vt imago regis inuenitur in filio suo. Alio modo in re alterius naturę, sicut imago regis inuenitur in denario. Primo modo filius in diuinis est imago patris. Secundo autē modo homo dicitur imago Dei. & ideo ad designandam in hoc nomine imperfectionem imaginis, homo non dici-
Gen. 1. tur propriè imago Dei, sed ad imaginē Dei: per quæ verba motus tendentis in perfectionem designatur. ideo de filio Dei dici non potest quòd sit ad imaginē, cùm sit perfecta patris imago. Cùm ergo filius in diuinis procedat à patre per modum similitudinis in eadem natura non solum specifica, sed etiam numerali (vt dictum est) sequitur quòd est eius perfecta imago, & non Spiritus sanctus. licet aliqui doctores dixerint Spiritum sanctum esse imaginem accipiendo imaginem pro perfecta similitudine in eadem natura. Latini tamē doctores attendentes quòd processio spiritus sancti est per modū amoris, & nō per modum similitudinis, negant imaginem à Spiritu sancto. Quia licet Spiritus sanctus habeat naturam patris sicut & filius: non tamen dicitur natus aut genitus, sed procedēs: ita licet accipiat naturam similem patri, non dicitur imago: quia filius procedit vt verbum, de cuius ratione est similitudo ad id à quo procedit, non autem est de ratione amoris, quanuis conueniat amori, qui est spiritus sanctus, qui est amor diuinus. Ex præmissis patet quòd solus filius potest
Ioan. 1. dici vnigenitus.

Ver. 4. *De nominibus pertinentibus ad personam Spiritus sancti.*

B CVm processio in diuinis, quæ est per modum amoris nō habeat proprium nomē, sequitur relationes, quæ
1. p. q. 36. secundum hanc processionem inueniuntur, esse innomi-
art. 1. natas, ideo persona secundū hanc processionē procedens, non habet nomen proprium. Sed ex vsu loquētium sunt accommodata quædam nomina, ad significandas prædictas relationes, quæ sunt nomina processionis & inspirationis, quę secundum proprietatem significationis significant actus nationales, & sic ad significandā diuinam personam, quæ procedit per modum amoris, accōmodatum est hoc nomen, Spiritus sanctus. vnde Christus, Euntes in
Mat. vlt. mundum vniuersum, docete omnes gentes, baptizantes
1. Ioan. 5. eos in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. & D. Ioan. Tres sunt qui testimonium dant in cœlo, Pater, Verbū, & Spiritus sanctus, & hi tres vnū sunt. Licet enim pater sit spiritus & sanctus, similiter & filius (vt in multis passibus sacrę scripturę inuenitur) tamē hoc nomē, spiritus sanctus in vim vnius dictionis ex vsu scripturæ & Ecclesiæ est accommodatum ad significādam vnam triūm personarum, scilicet illam quæ procedit per modū amoris, qui ab Athanasio dicitur procedēs à patre & filio scilicet æqualiter ab vtroq; Licet aliquādo dicatur procedere principaliter vel propriè à patre, eò quòd filius virtutem inspirandi habet
Pater & filius sunt vnum principium spiritus sancti. à patre. Cùm igitur ęqualiter procedat à patre & filio, sequitur quod pater & filius sunt vnū principium spiritus sancti. Vnde D. Augu. 7. de Trinitate dicit, Pater & filius non sunt duo principia, sed vnum tantum: quia pater & filius in omnibus vnum sunt: in quibus nō distinguuntur per relationes oppositas. & cùm in hoc quod est esse principium spiritus sancti, non opponantur relatiuè, sequitur quod sunt vnum principium. Et quāuis hoc nomen, principium, significet proprietatē, significat tamen eam per modum substantiui: sicut hæc nomina, pater & filius, etiā in rebus creatis. vnde numerum accipiunt à forma significata, sicut alia substantiua. Et si attendatur virtus inspiratiua, spiritus sanctus, qui procedit à patre & filio, inquantum pater & filius sunt vnū in virtute inspiratiua, quodā modo significat naturam cum proprietate. Nec est inconueniens vnam proprietatē esse in duobus suppositis, quorum est vna natura. Si verò considerentur supposita inspirationis: sic spiritus sanctus procedit à patre & filio, vt sunt plures: procedit enim ab eis vt amor vnitiuus duorum. Et cùm dicitur, vnum principium spiritus sancti est pater & filius, hoc nomen, principium non supponit pro vna persona tantum, sed pro duabus simul confusè & indistinctè. Notandum tamen quòd cùm nomina adiectiua accipiant secundum numerum supposita, & substātiua secundum formam, & hoc nomen, spirans, sit adiectiuum, &, spirator, sit substantiuum, possumus dicere quòd pater & filius sunt duo spirantes, & non duo spiratores, propter vnam spirationem.

Hoc nomen, amor, secundum D. Greg. est nomē pro- In hom.
prium spiritus sancti. dicit enim quòd ipse spiritus sanctus Pente.
est amor quod intelligēdum est quādo accipitur personaliter, inquantum vtimur nomine amoris ad exprimēdam 1. p. q. 37.
habitudinem rei quę procedit per modum voluntatis: si- art. 1.
cut verbum exprimit habitudinem rei quæ procedit per modū intellectus. Si verò amor nō dicat nisi habitudinē amantis ad rem amatam, est nomen essentiale, & conuenit tribus personis. Ex quo sequitur quòd si amor essentialiter sumitur, nō se diligunt spiritu sancto. Sed secundū quod diligere & amor accipitur rationaliter, nil aliud est quàm spirare amorē: sicut dicere, est producere verbum, & florere, producere florem. ita pater & filius diligunt 1. p. q. 38.
se Spiritu sancto, siue amore procedente se diligunt ac art. 1.
etiam nos. Hoc etiam nomen, donum, conuenit filio Esa. 9.
& spiritui sancto. De filio enim legimus, Paruulus natus est nobis, & filius datus est nobis, & Ioan. 3. Sic deus dilexit mundum vt vnigenitum suum daret. De spiritu sancto dixit Christus: Si vos cùm sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris, quantò magis pater vester de cœlo dabit spiritum bonum petentibus se? & Ioan. 14. Ego rogabo patrem meū, & alium paracletum dabit vobis, vt maneat vobiscum in ęternum, spiritum veritatis. Ad cuius euidentiam sciēdum est, quod in nomine doni importatur habitudo alicuius, ad hoc quòd alteri donetur. Quod autem donatur, habet habitudinem ad id à quo donatur, & ad id cui donatur. Non enim daretur aliquid ab aliquo, nisi esset eius. Persona autem diuina dicitur esse alicuius, vel secundum originem (vt filius est patris) vel inquātum ab aliquo habetur. Habere autem dicimur id, quo liberè possumus vti, vel frui vt volumus & per hunc modum diuina persona nō potest haberi, nisi à rationali creatura Deo coniuncta. Aliæ enim creaturæ moueri possunt à diuina persona: non tamen sic quòd in potestate earum sit frui diuina persona, aut vti effectu eius, ad quod pertingere potest rationalis natura, cùm sit particeps diuini verbi, vt possit liberè Deum cognoscere: & particeps procedentis amoris, vt possit eum rectè amare. ideo sola intellectualis natura potest habere diuinam personam. sed ad hoc non potest peruenire virtute propria: ideo oportet quòd ei detur. Hoc enim dari dicimus, quod aliundè habemus. Et quia persona patris non procedit ab alia, ideo non datur, sicut filius & spiritus sanctus, qui propter donationem nō separantur à donante: quia hęc donatio non importat nisi processionem originis, quæ est secundum æqualitatem & infinitatem naturæ. Notandum tamen quòd quando 1. p. q. 38.
hoc nomen, donum sumitur personaliter in diuinis, est art. 2.
proprium nomen spiritus sancti. Pro cuius notitia aduertendum est quod donum propriè est datio & traditio irreddibilis: quia non datur spe retributionis. & sic importat gratuitam donationem. Ratio autem gratuitæ donationis est amor. ideo enim damus aliquid gratis alicui, quia volumus ei bonū. Primum ergo quod damus ei, est amor quo volumus bonum. Hinc est quod amor habet rationem primi doni. & per hunc modum D. Augu. dicit, Per id quod est Spiritus sanctus, multa propria dona diuiduntur in membris Christi. Nec obstat quod filius datus est nobis: quia sicut filius procedit per modum verbi (de cuius ratione est quòd sit similitudo sui principij) tamen

propriè

propriè dicitur imago, & non Spiritus sanctus, licet sit similis patri, vt dictum est. ita etiam Spiritus sanctus, qui à patre procedit, vt amor, dicitur donum: quàuis etiam filius detur. Hoc enim ipsum quòd filius est nobis datus, ex patris amore processit, secundum illud: Sic Deus Dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret.

Ver. 5. *De nominibus essentialibus attributis personis.*

A 1.p.q.39. art.7. AD manifestationem fidei conueniens fuit vt quædã nomina essentialia appropriarentur & attribuerentur personis: quia licet trinitas personarum demõstratiuè probari nõ possit: conuenit tamen vt per aliqua nomina magis manifesta nobis notificetur & declaretur. Sed quędam sunt nomina importantia essentialia attributa, quæ sunt manifestiora secundum rationem, quàm propria nomina personarum, cùm ex creaturis per certitudinẽ possimus venire in cognitionem essentialium attributorum, & nõ in cognitionem proprietatũ personalium. Sicut igitur similitudine vestigij vel imaginis in creaturis inuenta, vtimur ad manifestationem diuinarum personarum, ita essentialibus attributis. Et hæc manifestatio personarum per essentialia attributa dicitur appropriatio. Possunt autẽ manifestari personę diuinæ per essentialia attributa dupliciter: Vno modo per viam similitudinis: & sic ea quæ pertinent ad intellectum, appropriantur filio, qui procedit per modum intellectus, vt sapientia, &cæ. Alio modo per modũ dissimilitudinis: sicut potentia appropriatur patri, vt D. Augu. ait: Quia patres apud nos solent esse propter senectutem infirmi. Ne tale quid suspicemur de Deo, attribuimus ei potentiam. Vnde in symbolo fidei dicitur, Credo in vnum Deum patrem omnipotentẽ. Appropriata personę patris sunt, ęternitas, vnitas, potẽtia, & ex quo. Appropriata personæ filij sunt, species, æqualitas, sapientia, veritas, & per quem. Appropriata verò personæ spiritus sancti sunt, vsus, concordia siue connexio, bonitas, & in quo. Horum declarationẽ diffuse prosequitur D. Tho. in. 1. p. q. 39. art. 8.

§. 5. *De missione diuinarum personarum.*

B 1.p.q.43. art.1. EX sacris literis apertissimè constat, missionem conuenire filio & spiritui sancto. De filio quidem habetur Ioan. 4. Meus cibus est vt faciam volũtatem eius qui misit me. & Ioã. 8. Nõ sum ego solus, sed & qui misit me pater. & in eodẽ, Qui me misit mecum est. De spiritu sancto verò habetur Ioan. 14. Cùm venerit paracletus quẽ ego mittam vobis à patre. & Ioan. 16. Si non abiero, paracletus non veniet ad vos. Si autem abiero, mittam eum ad vos. Ad cuius euidentiam sciendum est quòd in nomine & ratione missionis duo importantur. Quorum vnum est habitudo missi ad eum à quo mittitur. Per hoc autem quòd aliquis mittitur, ostenditur processio quædam missi à mittẽte, vel per imperiũ (sicut dominus mittit seruum) vel per consilium (vt si dicatur consiliarius mittere regem ad bellum, quia consulit. Et hoc modo Apostoli audiẽtes Act.8. quòd Samaria recepisset verbum Dei, miserunt ad eos Petrum & Ioãnem, vt acciperent spiritum sanctum) vel per originẽ, vt si dicatur quòd flos emittitur ab arbore. Ostẽditur etiam habitudo ad terminum ad quem mittitur, vt aliquo modo ibi esse incipiat, vel quia prius ibi omnino non erat, vel quia incipit ibi aliquo modo esse quo prius non erat. Inquãtum ergo missio importat processum originis à mittente, & inquantum importat nouum modum essendi scilicet per aliquẽ nouum effectum in eo ad quem mittitur, conuenit filio & spiritui sancto, secundum quod filius incepit esse in mundo per carnem assumptam, & tamen ante erat in mundo, vt dicitur Ioan. 1. Et spiritus sanctus dicitur esse missus à patre & filio, in columbę specie, & in specie linguarum, ad aliquos speciales effectus. Et quanuis in omni missione quæ fit per imperium vel consilium, mittens sit maior misso, potentia vel sapientia, & missum separetur à mittente, & deserat locum à quo, & incipiat esse de nouo in loco ad quem. hoc tamen non oportet quòd sit in diuinis, vbi missio non importat nisi processionem originis: quæ est secundum æqualitatem & absque separatione, & noui loci acquisitione, cùm nõ fiat per motũ localem. Ex præmissis apparet primò, quòd si missio accipiatur quantum ad secundam habitudinem, non est æterna, sed temporalis. vnde Apost. Cùm venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum. Secundò apparet quòd cùm pater non procedat ab alio, ei non conuenit mitti. vnde D. Augu. Solus pater nunquam legitur missus, sed filius & spiritus sanctus. Et licet pater possit nouo modo esse in creaturis, sicut filius & spiritus sanctus, vt in voce audita, in transfiguratione: quia tamen nõ procedit per originem ab alio, non mittitur. Missio filij & spiritus sancti est duplex, scilicet, visibilis & inuisibilis. Visibilis est, per effectus visibiles oculis corporalibus præsentatos, & non per imaginariam visionem. & circa huiusmodi missionem est diuersitas inter missionem filij, & spiritus sancti: Quia filius in missione visibili specialiori modò missus est, quàm spiritus sanctus: cùm carnem siue naturã humanã (in qua visibilis apparuit) assumpserit ad vnitatem suppositi. Sed spiritus sanctus non assumpsit ad vnitatem suppositi columbam aut igneas linguas. quia non assumpsit ad aliquid agendum, sed tantum ad significandum. Et ideo non oportuit quòd durarent, nisi quandiu peragerent officium. Et quanuis illę creaturæ visibiles, vt columba & igneæ linguæ, fuerint dispositę ministerio angelorum (vt D. Augu. dicit) non tamen ad significandam personam angeli vel angelorum, sed ad significandã personam spiritus sancti. Cùm igitur spiritus sanctus esset in illis, sicut signatum in signo, propter hoc spiritus sanctus secundũ eas mitti dicitur, & nõ angelus. Et cùm creaturæ visibiles, secundũ quas spiritus sanctus missus est, non fuerint assumptæ ad vnitatem personæ, sicut natura humana à filio: ideo spiritus sanctus non dicitur minor patre, secundum naturam assumptam: sicut filius secundum naturam humanam.

Gal.4. 2.de Tri. Mat.17. 3.li.de Tri.

Continuatio dicendorum.

VIsis & succinctè declaratis terminis ad mysteriũ sanctissimę Trinitatis pertinentibus, sine quorum notitia mysterium incarnationis filij Dei intelligi non potest, nunc ad illud aliqualiter enucleandum procedendum est. C

DE MYSTERIO INCARNATIONIS FILII DEI.

CAP. XX.

FIlij Dei incarnationis mysteriũ in sacris literis, tam in antiquo quàm nouo testamento, per sacramentum matrimonij est declaratum. In antiquo quidem, cùm dicitur, Tanquam sponsus dominus procedens de Thalamo suo. & Sapien. 8. Hanc amaui, & exquisiui sponsam mihi assumere. & Esa. 62. Gaudet sponsus super sponsam. & Ioël. 2. Egrediatur spõsus de cubili suo, & spõsa de thalamo suo. In nouo verò, Mat. 25. Media nocte clamor factus est, ecce sponsus venit. & Mat. 9. Non possunt filij spõsi lugere quandiu cum eis est sponsus, &c. & Ioan. 3. Qui habet sponsam sponsus est. & Mar. 2. Nunquid possunt filij nuptiarum quandiu cum illis est sponsus, ieiunare? Nõ est clarior nec magis accommoda similitudo, ad intelligendum mysterium incarnationis filij Dei, quàm matrimonij: & vix absque illa intelligi potest. Ideo est benè notanda, contemplanda, & conferenda. Apost. dicit, Sacramentum hoc (scilicet matrimonij Adam & Euæ) magnum est: Ego autem dico in Christo & Ecclesia. Per quæ verba duplex matrimonium spirituale siue vnionem Christi nobis explicauit. Primum est personæ filij Dei cum natura humana, cùm dixit, In Christo, & hoc matrimonium siue vnio Christi cum natura humana, dicitur incarnatio Filij Dei. Secundum verò est matrimonium & vnio filij Dei incarnati cum Ecclesia hoc denotat hæc cõiunctio copulatiua adiuncta, & Ecclesia. Quo ad primum matrimoniũ siue vnionẽ filij Dei cum natura humana (de qua nunc tractandum est) similitudo maxima cum carnali matrimonio apparet: quia certum est quòd omnes penè cõditiones, quas in carnali matrimonio videmus inter homines obseruari, fuerũt obseruatę in incarnatione filij Dei. In matrimonio enim carnali quędã sunt antecedentia, quędã cõcomitantia, quædã cõsequentia. Primò sunt sponsalia, quæ præcedunt nuptias. Secũdò sunt nuptiæ & donatio mutua cõtrahentium, quã concomitatur hinc inde communicatio omniũ bonorum &

D Psal.18. Ephe.5. *Duplex matrimonium filij Dei.* *In matrimonio tria communiter obseruantur.*

& titulorum respectiuè. Tertiò sunt consequentia scilicet fidelis cohabitatio & generatio. Hæc omnia perfectiori & eminentiori modo obseruata fuerunt in filij Dei incarnatione, quàm in matrimonio carnali.

Primò fuerunt sponsalia siue promissio de futuro cum Abraham, Gen. 22. Benedicentur in semine tuo omnes *Psalm.126.* gentes terræ. deinde cùm Dauid, vt ipse testatur. Iurauit Dominus Dauid veritatem, & non frustrabitur eum: de fructu ventris tui ponā super sedem tuam. Ideo D. Hier. exponens illud Mat. 1. Liber generationis Iesu Christi, filij Dauid, filij Abraham. dicit: Horum dicitur filius, quia ad hos tantum de Christo facta fuit repromissio.

Secundò fuerunt nuptię, hoc est cōsensus mutuus hinc inde, quando D. Virgo dixit, Ecce ancilla Domini, &cæ. fuit hinc inde facta donatio. natura humana dedit filio Dei animam & corpus: & filius Dei dedit naturæ hu- *3.p.q.3. art.6.ad.3.* manę suum esse personale siue suam personalitatem. Fuit etiam hinc inde bonorum communicatio: quia filius Dei communicauit naturæ humanæ suum existere, & omnia personalia & attributa, ac etiam essentialia, & ex consequenti quæcunque conueniunt essentiæ diuinæ: sic quòd *3.p.q.16. art.2.* propter hanc communicationem prædicantur nunc de supposito in quo natura humana subsistit. Et sic natura humana est donata honoribus, priuilegiis, titulis, & prærogatiuis personæ filij Dei, sicut vxores illustrantur radiis virorum. vnde dicimus, ab eo tempore quod homo est filius Dei & Deus, dicimus pariter quòd homo est omnipotens, creator & gubernator omnium, immensus, ęternus, & sic de aliis nominibus, quæ pertinent ad essentiam vel personam filij Dei, & ad suum existere personale, propter *3.p.q.7. & 14.&.15.* quòd eam portat & sustinet. Natura etiā humana cōmunicauit personę filij Dei suos titulos siue cōditiones. Et sic filius Dei nominatur homo, & per consequens dicimus ꝙ Deus est homo, quod Deus est corporalis, passibilis, mortalis, passus, & mortuus. & sic de aliis naturę humanæ cōditionibus, quæ non important defectum vel deformitatem. Non enim dicimus quòd in Christo fuerit ignorantia aut fides. Et quia natura humana non habet propriū esse existentiæ, sed subsistit in esse existentiæ, filij Dei: ideo *In Christo nō sunt duo supposita.* nō dicimus quòd in Christo sint duo supposita. quia non sunt duo existētes, quia essent duę personæ. Neq; posset dici homo, neq; homo Deus. Et sic filius Dei nō assumpsit *3.p.q.2. art. 2.&3.3. lib.* hominē, sed naturā humanā. Et licet Damas. dicat quòd filius Dei assumpsit naturā humanā in athomo, hoc est in indiuiduo: illud tamen nō est aliud à supposito increato, quod est persona filij Dei: alioquin oporteret ꝙ omni homini conueniret esse verbū Dei. Nec oportet quòd omne indiuiduum in genere substantiæ etiam in rationali natura habeat rationē suppositi aut personæ, sed solū quando per se existit, & nō quando existit in alio: vt apparet in manu & aliis mēbris corporis, quę nō sunt supposita, cùm nō habeant esse per se, sed subsistant in corpore. Sic in proposito, cùm natura humana vnita verbo nō habeat propriū esse existentiæ, sed subsistat in esse existentiæ, verbi diuini, non est suppositū, nec persona. Nō sequitur tamen quòd sit accidens, cùm sit apta nata habere propriū esse. Nam si de potētia absoluta dimitteretur à filio Dei, statim flueret ab ea esse existentiæ proprium, sicut in nobis. Nec sequitur etiam quòd natura humana fuerit imperfecta propter defectū proprij esse, cùm fuerit assumpta ad nobilissimū esse diuinum. Tertiò in incarnatione & matrimonio filij Dei cùm natura humana fuerunt cōsequentia ad matrimonium scilicet fidelis & indiuidua cohabitatio. Natura enim humana in Christo inuiolatam fidem siue fideli- *Ioan.8.* tatē seruauit filio Dei. vnde dicebat, Qui me misit, mecū est, & non reliquit me solum: quia ego quæ placita sunt ei, facio semper. Nec obstat quòd Christus mortuus est, & quòd in triduo nō fuerit homo, cū anima eius fuerit à corpore separata, aliàs nō fuisset mortuus nec resurrexisset: Quia licet filius Dei in illo triduo desierit esse homo, propter separationem partium: nō tamen desiit esse Christus propter suppositationē earum. Vnde Damas. dicit: Quod semel assumpsit filius Dei, nunquàm dimisit. Et Iudæi di- *Ioan.12.* cebant, Nos audiuimus ex lege quòd Christus manet in æternum, & quomodo tu dicis oportet exaltari filium hominis? Et Christus approbauit fidem illorum, dicens: Adhuc modicum lumen in vobis est.

Matrimonium filij Dei cùm natura humana in communicatione huius esse incōparabiliter excedit matrimonium carnale, in quo nō communicatur esse existentiæ. Nec inuenitur aliquis maritus, qui semper portet vxorem suam, sicut filius Dei naturam humanam. De hoc incarnationis matrimonio exponi potest prophetia Adę cōsentientis matrimonio Euæ ex costa sui lateris formatæ, dicentis: Hoc nūc os ex ossibus meis, & caro de carne mea: *Gen.2.* Quia natura humana in Christo est corpus ex ossibus & carne Christi, hoc est ex D. Virgine, quæ dicitur specialiter caro Christi, propter specialem præseruationem à peccato originali. Alij enim omnes sunt natura filij iræ, & per *Ephe.2.* consequens diaboli: quia habent characterem eius scilicet originale peccatum. Prætereà sicut in matrimonio carnali relinquit homo patrem & matrē, vt adhæreat vxori suæ: sic Christus vt adhęreret naturæ humanæ, reliquit patrē. vt habetur Ioan. 6. Exiui à patre, & veni in mundum. & Hier. 12. Reliqui domum meam, dimisi hæreditatē meā, Reliquit pariter & matrem, hoc est D. Virginē. vnde Ioā. 6. Iterum relinquo mundum, & vado ad patrem, scilicet, in die resurrectionis, & in die ascensionis, quādo cū natura humana, vxore sua, ascēdit ad cœlos, & sedit à dextris Dei. Sed difficultas est non modica, Quomodo filius Dei reli- *Quomodo filius dei reliquit patrem & matrem.* quit patrē cùm dixerit Philippo, Qui videt me, videt & patrem. Nónne credis quod ego in patre, & pater in me est? & iterum pater in me manēs ipse facit opera. Quomodo ergo reliquit patrē & matrē, cùm filius Dei secundū naturā diuinam nō habeat matrem? nec vnquam diua Virgo fuerit ab eo separata, sed semper vnita per gratiam? Circa hæc oportet cautè ambulare, & benè intelligere hanc dimissionem. Certum est enim filium Dei à patre fuisse relictum. Vnde clamabat, Heli Heli Lamasabathani, quod *Ioan.19.* interpretatur: Deus meus, Deus meus, vt quid dereliquisti me? & patrem à filio ex authoritatibus allegatis: ac *Act.1.* etiam reliquisse matrem in hoc mūdo. Ad horum euidentiam sciendum est in primis, quòd prædicta authoritas Ioannis 19. intelligitur de ipso Christo, prout dicit suppositum in duabus naturis scilicet diuina & humana, quam pater permisit pati secundum portionem inferiorem & in carne, absque speciali consolatione, imò sustinuit eum in passione plusquam naturaliter pati potuisset: fuisset enim in horto & flagellatione ac coronatione mortuus, nisi Deus pater specialiter præseruasset eum. Sed alio modo debet intelligi alia dimissio ipsius Christi, quà exiuit à patre & venit in mundum: quia antequam veniret in mūdum, non habebat naturam humanam, neque matrem. Et ideo oportet quòd illa dimissio intelligatur de secunda persona in diuinis, nō quidem ita quòd aliquādo fuerit filius sine patre, quia semper & in patre & pater in illo: sed intelligitur quo ad aliquem effectum personalem, quia scilicet contraxit matrimonium cum natura humana, & assumpsit eam ad suum esse personale, & non pater. Ideo non dicimus quòd pater in diuinis sit homo, neque quòd homo sit pater in diuinis: sicut etiam non dicimus quòd pater in diuinis sit filius, vel econuerso. Similiter non assumpsit naturam D. Virginis, quę est eius mater, ad suum esse personale. & sic non dicimus quòd D. Virgo sit Deus aut filius Dei, aut secūda persona Trinitatis: nec attribuimus ei alia prædicata essentialia. Nec dicimus quòd filius Dei sit mulier, sicut dicimus quòd filius Dei est homo, & filius hominis, hoc est D. Virginis. Communicatio enim (quam theologi vocant ideomatum, siue attributionem prædicatorum essentialium & personalium) non potest fieri duabus naturis separatis, nisi illæ hypostice vniantur in vno supposito, hoc est nisi sit vnum suppositum sustinens & terminans illas duas naturas. sicut in Christo, in quo vtriusque naturæ suppositum hypostasis & persona est filius Dei: qui terminat naturam diuinam per generari siue per æternam generationem passiuā. Terminat etiā naturam humanā cōmunicando ei suam personalitatem, quam non communicat pater nec spiritus sanctus. Ideò nondicuntur terminare naturam humanam, & per consequens nec incarnari. Quia si terminarent sicut filius, tūc vnus homo diceretur pater & filius & spiritus sanctus & Trinitas siue tres personæ essent vnus homo, propter *3.p.q.43. ar.6.ad.3. &.ar.8.* vnam naturam humanam: sicut propter vnam naturam diuinā dicuntur vnus Deus, & omnia alia notionalia, quę

pertinent

pertinent ad perſonas, attribuerentur vni homini. veruntamen hoc non fuit conueniens, vt tres perſonę aſſumerent vnam naturam humanam: ſed congruum fuit quòd ſolus filius vniretur & terminaret naturam humanam ratione finis vnionis, qui eſt impletio prædeſtinationis eorum qui præordinati ſunt ad hæreditatem cœleſtem, quæ non debetur niſi filiis, ſecundum illud: Si filij & hæredes. Et ideo congruum fuit quòd per eum qui eſt filius naturalis, homines participarent ſimilitudinem huius filiationis. vnde Apoſt. ibi dicit, Quos præſciuit, hos & prædeſtinauit conformes fieri imagini filij ſui. Præterea incarna- Rom. 8. tio facta fuit in remedium peccati Adæ, qui peccauit appetendo ſcientiam, vt patet ex verbis ſerpentis promittentis homini ſcientiam boni & mali. Ideo conueniens fuit, vt qui per inordinatum appetitum ſcientię receſſerat à Deo, per verbum veræ ſapientiæ reduceretur in Deum, & inſtrueretur ab eo, ſicut diſcipulus per magiſtrum: per hoc quòd recipit verba magiſtri. Vnde Eccle. 1. dicitur, Fons ſapientiæ in excelſis. & ne eadem perſona diceretur pater & filius.

Sed adhuc manet difficultas, quomodo ſolus filius dicatur contraxiſſe matrimonium cum natura humana, & non pater. Quia vel hæc vnio ſiue aſſumptio, quam fecit filius Dei, eſt aliquid reale, vel non. Si ſecundum, ſequeretur quòd myſterium incarnationis filij Dei eſſet vnum purum ens rationis fictitium. & ſic Chriſtus nõ poſſet realiter dici filius Dei: nec filius Dei realiter diceretur homo, ſed ſecundum rationẽ duntaxat, quod eſt hęreticũ. Si primũ, vel in vnione filij eſt aliquid extrinſecũ toti Trinitati, vel intrinſecum. Si extrinſecũ, ergo adeò bene terminant naturã humanã pater & ſpiritus ſanctus, ſicut filius: cùm opera trinitatis ad extra ſint indiuiſa, & tantum operetur vna perſona quantum alia, alioqui non eſſet vna vnitas diuinitatis neque æqualitas perſonarum. Si intrinſecum, ergo nil reale ponit in natura humana, cùm omne reale exiſtens in creatura ſit extrinſecum ipſi Trinitati. Prętereà aſſumptio dicitur eſſe facta ad idem eſſe exiſtentiæ: ſed idem eſt eſſe exiſtẽtiæ: patris & filij & ſpiritus ſancti, cùm ſit idem cum eſſentia diuina, quę non eſt niſi vna numero vt dictum eſt: igitur, &cæ.

Tota difficultas conſiſtit in illa terminatione, & quomodo filius realiter terminet & non pater: cùm omnes tres perſonæ ſubſiſtant in vno eſſe exiſtentiæ quod communicatur, videntur omnes terminare. Nec clarè apparet quid amplius habeat natura aſſumpta ex illa terminatione perſonali à filio, quàm à patre & ſpiritu ſancto.

Ad huius difficultatis elucidationem ſciendum eſt pri- 3. p. q. 2. art. 7. mò, quòd hoc matrimonium, vnio & aſſumptio, de qua hic loquimur, nil aliud eſt quàm quædam relatio, conſiderata inter naturam humanam & diuinam, prout conueniunt in vna perſona filij Dei. Sed omnis relatio quæ cõſideratur inter Deum & creaturam, eſt realiter in ipſa creatura. In Deo autem non eſt realiter, ſed ſecundum rationem tantum. Dicitur tamẽ Deus vnitus realiter creaturæ, eò quòd creatura eſt realiter vnita Deo, abſque tamẽ Dei mutatione. Non enim apud eum eſt tranſmutatio, &cæ. Et cùm eſſentia relationis ſicut motus pendeat ex fine vel 3. p. q. 2. art. 7. ad. 2. & 3. termino & eſſe eius à ſubiecto, & vnio relatiua nõ habeat eſſe niſi in creatura: ſequitur quòd hæc vnio, qua natura humana aſſumpta eſt à filio Dei, habeat eſſe creatum. Et quanuis homo dicatur creator propter vnionem, non tamen ſequitur quòd vnio ſit creatrix, ſecundum regulam Topicam, propter vnumquodque tale, &cæ. quæ fallit in hoc caſu, cùm homo dicitur Deus & creator propter ter- 3. p. q. 2. ar. 8 minum vnionis: quia quòd aliquid dicatur creatum, reſpicit magis eſſe quàm rationem ſuæ eſſentiæ. Secundò notandum eſt quòd hoc matrimonium dicitur vnio, aſſumptio, incarnatio, & humanatio, differenter tamen: Quia omnis relatio quæ recipit eſſe ex tempore, cauſatur ex aliqua mutatione. Mutatio autem eſt in actione & paſſione. Ideo dicendum eſt quòd principalis differentia inter aſſumptionem & vnionem eſt, quòd vnio importat ipſam relationem, aſſumptio autem actionem, ſecundum quam dicitur aliquid aſſumptum. Ex hac differentia oritur alia: quia aſſumptio dicitur ſicut in fieri, vnio autem ſicut in facto eſſe. & ideo vniens dicitur eſſe vnitum, ſed aſſumens non dicitur aſſumptum. Natura enim humana in concreto ſignificatur, vt in termino aſſumptionis ad hypoſtaſim diuinam, per hoc quòd dicitur homo. vnde dicimus quòd filius Dei, qui eſt ſibi vniẽs naturã humanã, hoc eſt homo: ſed natura humana in ſe conſiderata, hoc eſt in abſtracto, ſignificatur vt aſſumpta. Ideo nõ dicimus quòd filius Dei ſit natura humana, nec ecõuerſo. Ex hac ſecunda differentia ſequitur tertia, Quòd relatio æquiparentiæ non ſe habet magis ad vnum extremum, quàm ad aliud: actio autẽ & paſſio aliter ſe habent ad agens & patiens, & ad diuerſos terminos. Et ideo aſſumptio ſignificat & importat terminum à quo & ad quẽ, dicitur enim aſſumptio, quaſi ab alio ad ſe ſumptio. Vnio autem nihil horum importat aut determinat. ideo indifferenter dicitur quòd natura humana eſt vnita diuinæ, & econuerſo. non tamen dicitur natura diuina aſſumpta ab homine, ſed bene econuerſo: quia natura humana aſſumpta eſt ad perſonalitatem diuinam. Incarnatio autem & humanatio determinant id cui facta eſt copulatio ex parte aſſumpti; quod eſt caro vel natura humana. & ſic dicimus quòd verbum caro factum eſt, & incarnatũ, hoc eſt carni vnitum, & caro ei. dicimus pariter quòd verbum eſt humanatum hoc eſt natura humana vnita eſt verbo, vnione hypoſtatica ad ſuũ eſſe perſonale abſque tamen verbi mutatione. Ex his patet quòd aſſumptio & vnio non eodem modo ſe habent ad terminum. Et ideo vniens & aſſumens non ſunt omnino idem: quia omnis perſona aſſumens eſt vniens, ſed non econuerſo. Nam perſona patris vniuit naturam humanam, filio; & non ſibi. Ideo dicitur vniens, ſed non aſſumens, quaſi ad ſe ſumens. & eodem modo dicendum eſt de Spiritu ſancto. Perſona autem filij, quæ ſibi vniuit naturam humanam, dicitur vniens & aſſumens ſiue terminans, & non pater aut ſpiritus ſanctus, quanuis ad ea quæ pertinent ad actionem & vnionem ad eſſe exiſtentiæ, æqualiter concurrãt. Quia cùm aſſumptio duo importet, ſcilicet actum aſſumentis, & terminum: Actus autem aſſumentis procedit ex diuina virtute, quæ eſt communis tribus perſonis: ſed terminus aſſumptionis eſt perſona: & ideo illud quod eſt actionis: eſt commune tribus perſonis: ſed illud quod pertinet ad relationem termini, ita conuenit vni perſonæ quòd non alteri. Tres enim perſonæ fecerunt, vt humana natura vniretur vni perſonæ filij Dei. & ſic à patre & ſpiritu ſancto volente filio ordinatum fuit, vt natura humana terminaretur, & per conſequens aſſumeretur à filio, vt ſpeciale inſtrumentum cõiunctum ad operandum operationes proprias perſonæ filij Dei, quæ ſunt illuminare mentes, mundare à peccato, & introducere ad perfectionem hæreditatis æternæ, & propter hoc haberet nomina propria perſonæ filij Dei, & proprietatum eius, & ex conſequenti eſſentialia. Quia quicquid conuenit eſſentiæ, conuenit perſonæ, ſed non econuerſo. Similitudo ſolet dari de duobus induentibus tertium, qui etiam ſe iuuat vt induatur. Quilibet operatur, etiã ipſe qui induitur: & tamẽ vnus ſolus manet indutus. Alia ſimilitudo magis familiaris eſt de matrimonio. Sit pater & mater qui habeant filiũ ſummè dilectum, & ipſi ſummè dilecti à filio: Non eſt alius hæres nec ſperatur: Omnia bona parentum ſunt inter ſe communia & filio. Ita ſe diligunt quòd quicquid vult vnus, vult alius. Inuenitur quædam filia, quæ placet patri & matri dari in vxorem filio, qui etiam vult eam, de voluntate & conſenſu patris & matris: & ſic filius cõtrahit matrimonium cum illa. Pater, mater, & filius dant ſponſæ claues theſaurorum, communicant omnia, ſimul conuiuunt. quicquid vult vnus, vult alius. pater & mater adeò diligunt illam, vt filius: ſemper ſimul procedunt, nec vnus ſine alio, eſt mirabilis pacificus conuictus. Veruntamen pater nõ dormit cum vxore filij, neque mater, ſed ſolus filius: quia pater & mater non dederunt ei ſuam perſonalitatem ſed ſolus filius, de conſenſu tamen patris & matris. Pater verò & mater dederunt illi omnia bona (vt dictum eſt) ſed non perſonas. ſic in propoſito: Pater, & filius, & ſpiritus ſanctus dilexerunt naturam humanam, exquiſierunt eam ſponſam aſſumere filio. & filius de voluntate patris & ſpiritus ſancti, eandem voluit, omnes illam acceptauerunt ad vnionem per filium terminandam, communicauerunt eſſentialia prædicata, ſcilicet deitatem, omnipotentiam, &cæ. Sed pater & ſpiritus ſanctus non communicauerunt perſonas ſuas, hoc eſt proprietates

perſonales : ſed voluerunt vna cum filio quod perſonalitas filij, quæ eſt generatio paſſiua, & vnigenitura, & inſpiratio actiua, ei cōmunicaretur, & per illam omnia quæ ſunt eſſentiæ diuinæ. Et cùm eſſe exiſtentiæ (quod eſt commune toti Trinitati) ſit vnum, voluerunt quòd per filium (per quem omnia, vt Apoſtolus ait) communicaretur & eidem naturæ attribueretur, & ſpecialiter quoad redemptionem generis humani. Et ſic terminatio huius aſſumptionis & vnionis importat quod illa relatio vnionis à tribus perſonis cauſata in natura humana, attribueretur filio & non patri aut ſpiritui ſancto.

Li.4.con. Gen.c.41. De huiuſmodi vnione D.Thom. dicit quod quanuis hæc vnio ab homine perfectè non valeat explicari, tamen ſecundum modum & facultatem noſtram conabimur aliquid dicere, ad ædificationem fidei, vt circa myſterium fides catholica contra infideles defendatur. In omnibus autem rebus creatis nihil inuenitur huic vnioni tam ſimile, ſicut vnio animæ ad corpus. Vnde Athanaſius in ſymbolo ait, Sicut anima & corpus vnus eſt homo, ita Deus & homo vnus eſt Chriſtus. Sed cùm anima rationalis vniatur corpori dupliciter : Vno modo ſicut materiæ : Alio modo ſicut inſtrumento: non poteſt eſſe ſimilitudo quantum ad primum modum vnionis, quia tunc ex Deo & homine fieret vna natura, cùm materia & forma cōſtituant propriam naturam ſpeciei. Relinquitur ergo quod attribuitur ſimilitudo, ſecundum quod anima cōparatur corpori, ſicut inſtrumento, ad quod etiam dicta antiquorum Doctorum concordant, qui naturam humanam in Chriſto dixerunt quoddam diuinitatis inſtrumentum, ſicut ponitur corpus organum animæ. Aliter enim ſe habet anima ad corpus (quod eſt proprium organum eius) aliter inſtrumenta extrinſeca. Hæc enim dolabra non eſt proprium inſtrumentum huius hominis, ſicut hæc manus, cùm per dolabram multi poſſint operari : ſed hæc manus ad propriam operationem animæ deputatur, quia manus eſt inſtrumentum vnitum & proprium, dolabra verò extrinſecum & commune. Sic in vnione verbi Dei & hominis conſiderari poteſt. Omnes enim homines comparantur ad Deum vt quædam inſtrumenta, quibus operatur, Ipſe enim eſt qui operatur in nobis velle & perficere pro ſua bona voluntate. [Philip.2.] Sed alij homines comparantur ad Deum quaſi inſtrumenta extrinſeca ſeparata, nec mouētur à Deo ad operationes proprias ſibi, ſed ad operationes communes omni rationali naturæ, vt ſunt intelligere veritatem, diligere bona, operari iuſta. Sed humana natura à Chriſto aſſumpta, eſt proprium inſtrumentum ſibi vnitum, ad operandas operationes quæ ſunt propriæ, ſoli Deo conuenientes: ſicut ſunt mundare peccata, illuminare mentes per gratiam, & introducere in perfectionem vitæ æternæ. Nec diſcrepat à rerum naturalium ſimilitudine, quod aliquid ſit naturaliter inſtrumentum proprium alicuius, quod tamen non ſit forma ipſius. Nam lingua (prout eſt inſtrumentum locutionis) eſt proprium organum intellectus, qui tamen (vt probat Philoſophus in 3. de anima) nullius corporis eſt forma. Similiter etiam inuenitur aliquod inſtrumentum, quod ad naturam ſpeciei non pertinet, & tamen ex parte materiæ competit huic indiuiduo, vt ſextus digitus, vel aliquid huiuſmodi. Nihil igitur prohibet ponere vnionem humanæ naturæ ad verbum, tanquam inſtrumentum vnitum & coniunctum. Nec tamen natura humana ad naturam verbi pertinet, nec verbum eſt eius forma, licèt pertineat ad eius perſonam. Prædicta tamen exempla ſic poſita ſunt, vt non omnimoda ſimilitudo ſit in his requirenda. Intelligendum eſt enim verbum Dei multò ſublimius & intimius humanæ naturæ vniri, quàm quæcunque alia inſtrumenta propria. Et licet verbum Dei penetret omnia, vtpotè omnia conſeruans & portans: intellectuales tamen creaturæ, quæ verbo frui poſſunt, & eius eſſe participes, ex quadam ſimilitudinis affinitate eminentius & ineffabilius vniri poſſunt. Per hanc aſſumptionem & incarnationem natura diuina dicitur incarnata, vt aſſumens, ratione perſonæ, ad quem vnio eſt terminata : non autem prout natura diuina eſt communis tribus perſonis. Dicitur autem tota natura diuina incarnata, non quod incarnata ſit in omnibus perſonis, ſed quia nihil deeſt de perfectione diuinæ naturæ ipſi perſonæ incarnatæ.

Differt autem aſſumptio quæ fit per gratiam vnionis, ab aſſumptione quæ fit per gratiā adoptionis. [3.p.q.3. ar.4.ad.3.] Quia hæc terminatur ad quandam participationē, ſecundū aſſimilationem ad bonitatē ipſius, iuxta illud, Vt diuinæ ſimus conſortes naturæ. [2.Pet.1.] & ideò huiuſmodi aſſumptio eſt cōmunis tribus perſonis ex parte principij & ex parte termini. Sed aſſumptio quæ fit per gratiā vnionis, eſt cōmunis ex parte principij. ſ. actionis, ſed non ex parte termini, quia terminatur ad perſonam filij Dei, vt in natura aſſumpta habeat nomē perſonæ ipſius & proprietates eius, & ex conſequenti eſſentialia ac attributa: quia quæcunque conueniunt naturę, cōueniunt perſonæ. Et ſic terminare eſt dare eſſe perſonale, & proprietates ac attributa illi perſonæ. In hac autem aſſumptione aſſumpta eſt caro per animā, & anima per intellectum, vt D.Aug. dicit. [3.p.q.6. In lib. de ago. Chri.] Non tamen quod intellectus fuerit prius vnitus quàm anima aut caro, ſecundum ordinem temporis, licèt benè ſecundū aliquem ordinem naturalis intelligentiæ & dignitatis. Ad hanc vnionem conſecuta eſt plenitudo gratiæ gratum facientis, & virtutum, ac donorum. de quibus dicendum eſt.

§.1. *De gratia animæ Chriſti.*

A DVplex in anima Chriſti ponitur à Doctoribus gratia, ſcilicet vnionis, & habitualis, [3.p.q.6. art.6.] Gratiā vnionis vocant ipſum eſſe perſonale, diuitus datum naturæ humanæ in perſona verbi, quod eſt terminus vnionis & aſſumptionis, & non medium. Gratiā verò habitualem vocant qualitatem quandā in anima exiſtentem, quæ pertinet ad ſanctitatem & acceptationē illius, & eſt quidā effectus conſequēs vnionem, iuxta illud: Vidimus gloriam eius quaſi vnigeniti à patre, plenū gratiæ & veritatis. [Ioan.1.] per quæ verba datur intelligi quod ex hoc ipſo quod ille homo eſt vnigenitus à patre per aſſumptionē & gratiā vnionis, anima illius habet plenitudinē gratiæ & veritatis habitualis. Gratiam autē habitualem gratum facientē oportet ponere in anima Chriſti, tum propter illud, Requieſcet ſuper eum ſpiritus Domini, [Eſa.11. 1.Tim.2.] qui dicitur eſſe in homine per gratiam. Tum etiam ratione mediationis. cùm enim Chriſtus eſſet mediator Dei & hominum, oportebat quod haberet gratiam in aliis redundantem. Item etiam ratione operationis ac meriti, ad quod neceſſe eſt gratiam & charitatē concurrere. Et cùm ad beatitudinem requiratur dilectio, & anima Chriſti eſſet prædeſtinata ad beatitudinem, neceſſe eſt ponere in ea charitatem, ſine qua non poteſt eſſe dilectio Dei ſuper omnia.

Ver. 1. *De amplitudine gratiæ Chriſti.*

B GRatia vnionis licèt ex parte vnius termini (ſcilicet naturæ humanæ) ſit finita & in determinato genere, hoc eſt in prædicamento ad aliquid : ex parte tamen alterius termini (qui eſt eſſe perſonale filij Dei) eſt infinita. Gratia verò habitualis in eſſe qualitatis fuit & eſt infinita, cùm ad certū genus ſit determinata, ſicut & cętera creata, iuxta illud: Omnia in pōdere, numero & menſura diſpoſuiſti: & eſt in prædicamēto qualitatis. Sed in eſſe gratię (hoc eſt acceptationis) eſt infinita, hoc eſt indeterminata: quia ſcilicet habet quicquid pertinere poteſt ad rationem gratię, eò quòd ſecundū propoſitū Dei (cuius eſt gratiam menſurare) gratia fuit collata animę Chriſti, ſicut cuidam vniuerſali principio gratificationis in humana natura, ſecundum illud : Gratificauit nos in dilecto filio ſuo. [Ephe.1.] Et ſic gratia animæ Chriſti ſufficienter ſe extendit ad omnes ſe illi ſubiicientes, etiam ſi eſſent infiniti, qui per fidem & ſacramenta vellent ei adiungi. Et dicitur quod Chriſtus ſufficiēter ſatisfecit pro infinitis mundis ſi eſſent, ac etiam pro damnatis : quia gratia Chriſti ſufficiens erat ad illos iuſtificandos, ſi voluiſſent. Sed non efficaciter, hoc eſt, gratia Chriſti in eis non habuit efficaciam, quia noluerunt ei coniungi. vnde Chriſtus, Quem enim miſit Deus, verba Dei loquitur. [Ioan.3.] Non enim ad menſuram dat Deus ſpiritum. D.Auguſtinus hæc verba exponens, dicit : Menſura diuiſio quædam donorum eſt : Alij enim datur per ſpiritū ſermo ſapientiæ: Alij ſermo ſcientiæ, &c. [1.Cor.12.] ſed Chriſto non datur ad menſuram. Nec poteſt gratia alterius hominis (quantumcunq; augeatur) ad perfectionem gratiæ habitualis Chriſti peruenire. Quia id quod minus eſt, per augmentū non poteſt venire ad quātitatem maioris, quando quantitas vtriuſq; non eſt eiuſdem rationis. Sed gratia hominis cōparatur ad gratiā Chriſti, ſicut

quædam virtus particularis ad vniuersalem. Vnde sicut virtus ignis (quantumcunque crescat) non potest æquari virtuti Solis, quæ est vniuersalis; sic nec gratia alterius hominis potest æquari gratia Christi.

Ver. 2. *De augmento gratiæ Christi.*

C CVm gratia Christi sit infinita, sequitur quod augeri non potest neque in esse gratiæ, neque in esse qualitatis, siue ex parte subiecti. Quia cùm Christus in primo instanti suæ conceptionis fuerit verus & perfectus cõprehensor, non potuit in eo gratia augeri, prout nec in aliis beatis. Et licèt cuilibet quantitati finitę mathematicè possit fieri additio (quia ex parte quantitatis finitæ non est aliquid quod repugnet additioni) in quantitate tamẽ naturali & in aliis formis potest esse repugnantia ex parte formæ, quæ determinata est ad maximum & minimum, vt dicitur in 1. Phy. In gratia autem animæ Christi est repugnantia status. Et quanuis virtus diuina possit facere aliquid maius & melius quàm sit habitualis gratia: nõ tamen posset facere quod ordinaretur ad aliquid maius, quàm sit vnio personalis ad filium vnigenitũ à patre. cui vnioni sufficienter respondet mensura gratiæ secundũ definitionẽ diuinæ sapientiæ. Nec obstat quod dicitur apud Lucã, Iesus proficiebat sapiẽtia, ætate, & gratia apud Deũ & apud homines: quia non intelligitur quantũ ad habitũ, cùm esset repugnantia status, sed quantũ ad effectus gratiæ. Quia secundũ progressum temporis & ætatis sapientiora ac virtuosiora & perfectiora opera faciebat, vt se verum hominẽ demonstraret in his quæ sunt ad homines & apud Deum. Quia patefaciebat hominibus dona gratiæ Dei, quæ in eo erant, & eos ad laudem eius excitabat. Et sic Deo ad laudem, & pariter hominibus proficiebat ad salutem. Potest etiam dici quod proficiebat in scientia experimentali, vt infrà dicetur. Ex præmissis sequitur, quod cùm Christus abundantẽ & superfluentem habuerit gratiã habitualem in essentia animę, ex qua fluunt virtutes & dona in potentiis, & quod Christus in gradu heroico habuit omnes virtutes & dona, exceptis illis quæ statui suo repugnabant: vt sunt fides, spes, & pœnitentia, & illis quæ imperfectionem importãt, vt continentia quæ est pœnititiua alicuius actus mali perpetrati. Quod autem habuerit dona, apparet ex Esa. Apprehẽdent septem mulieres virum vnum. dicit Glo. hoc est septem dona spiritus sancti, Christũ. Ideò dicit, Requiescet super eum spiritus Domini, spiritus sapiẽtię, & intellectus, &c. Et quanuis timor, inquãtum respicit malum separationis pro culpa, non fuerit in Christo: tamen benè secundum quod respicit diuinam reuerentiam, prout scilicet anima Christi quodam affectu reuerentiæ mouebatur in Deum, spiritu sancto acta, iuxta illud: Agebatur à spiritu in desertũ. Secundò sequitur quòd in Christo fuerunt omnes gratiæ datæ, quæ ordinantur ad actus exteriores fidei manifestatiuos, sicut operatio miraculorũ, & alia huiusmodi, cùm gratia illi fuerit data, sicut vniuersali principio. Et licèt Christus non fuerit vsus gratia linguarum, non defuit tamen ei omnium linguarum notitia, cùm etiam occulta cordium (quorum voces sunt signa) non essent ei abscondita. Nec tamen inutiliter hanc notitiam habuit, sicut non inutiliter habet habitum, qui eo non vtitur, quando non est opportunum. Cùm ergo non oporteret Christũ personaliter prædicari nisi in vna gente, provt ipse dixit, Mat. 15. Non sum missus nisi ad oues quæ perierunt domus Israël. ideò non oportuit quod loqueretur pluribus linguis, sicut Apostoli, qui mittebantur ad docendas gentes per mundum vniuersum. De prophetia tamen videtur esse difficultas, eò quòd prophetia videtur esse ænigmatica cognitio, secũdum illud, Si quis fuerit inter vos Propheta Domini, per somnium aut per visionem loquar ad eum. Veruntamen quia Christus in sacris literis nominatur Propheta (Moyses enim dicit, Prophetã suscitabit tibi Deus de fratribus tuis, &c. & Christus de se dicit, Non est Propheta sine honore, nisi in patria sua.) Ideò necesse est dicere ipsum habuisse prophetiã. Ad cuius euidentiã sciendum est quod de ratione prophetiæ nõ est, quod cognitio sit ænigmatica: sed quod Propheta cognoscat & dicat ea quæ sunt procul, & abscõdita sensibus hominũ, vt diuus Aug. dicit. Vnde Propheta dicitur procul fans. Et in Israël sic loquebatur vadens consulere Dominũ, Venite eamus ad videntem: qui enim Propheta dicitur hodie, olim dicebatur Videns. Et quanuis Deus & Angeli cognoscant & enuncient ea quæ procul sunt à nostra notitia: non tamen dicuntur Prophetæ, quia non conuersantur nec cõuiuunt nobiscum in cõmuni statu vitæ, & in nullo statũ nostrum attingunt. Christus autem ante passionem attingebat statum nostrum, inquantum erat viator, passibilis, & mortalis, sicut & nos. Prætereà licèt secundum partem intellectiuam haberet claram notitiam: in parte tamen imaginatiua habebat quasdã similitudines, in quibus etiam potuit speculari diuina, inquantum erat viator, & ideò erat Propheta. Quia ea quæ procul erant ab aliorum viatorum notitia, cognoscebat & annunciabat. & propter hoc dicitur fuisse Propheta.

3.p.q.7. art.12. — Luc.2. — Esa.4. — Esa.11. — Luc.4. — Mat.vlt. — Deut.18. — Mat.13. — 16.cõ.Fau.

Ver. 3. *De gratia Christi vt caput.*

D CHristum esse caput omnis Ecclesię Angelorum & hominum, Apostolus testatur, dicens, Ipsum constituit caput super omnem Ecclesiam. Vnde Angeli ministrabãt ei. Et cùm introduxit primogenitum in orbem terrarum, dixit: Et adorent eum omnes Angeli Dei. ipse est enim caput omnis principatus & potestatis. & eadem ratione de aliis Angelis. Ad cuius euidentiam sciendum est, quod cùm corpus & caput mysticum in spiritualibus dicatur metaphoricè & similitudinariè per transsumptionẽ à capite corporis naturalis. Consideranda est igitur similitudo capitis corporalis ad corpus & ad membra, vt sciant quomodo & qualiter Christus sit caput corporis Ecclesiæ & membrum eius. Caput naturale habet triplicem habitudinem ad corpus & ad membra, scilicet ordinis, perfectionis seu virtutis, & conformitatis. Prima conditio capitis ad membra est ordo: Quia caput est prima pars hominis, incipiendo à superiori. Inde est quòd omne principium solet vocari caput, secundum illud: Ad omne caput (hoc est ad omne principium) viæ posuisti lupanar tibi.

3.p.q.8. art.1. — De ver.q. 29.ar.9. — Ephe.4. — Mat.4. — Heb.1. — Colos.2. — *Capitis tres conditiones.* — Hier.3.

Secunda conditio capitis est perfectio & dignitas: Quia caput est pars perfectior corporis, cùm in capite omnes sensus exteriores & interiores sedem & originem habeãt. Reliqua autem membra non habent nisi sensum tactus. Ratione huius conditionis, Senex (qui est prudentior & perfectior in virtute) dicitur caput, iuxta illud: Senex & honorabilis ipse est caput. Et ciuitas maior tanquã perfectior, dicitur caput. Caput Syriæ Damascus. Tertia conditio capitis est virtus: quia influit motũ & sensum in aliis membris propter vim sensitiuam & motiuam ibi dominantem. Vnde Medici dicũt quòd omnes nerui, per quos totum corpus & alia membra mouentur & gubernantur, à capite originem ducunt, & quicquid pertinet ad vires animales apprehensiuas & motiuas. Non posset autem influere sensum aut motum, nisi esset coniunctũ corpori. Et ideò caput separatum à corpore, non dicitur propriè caput, sed caput abscissum. Et corpus à quo caput separatum est, non dicitur propriè corpus, sed corpus Acephalum, hoc est, absque capite. Ratione huius cõditionis fons dicitur caput fluuij, & rector siue gubernator dicitur caput populi, secundum illud, Cùm esses paruulus in oculis tuis, caput in tribubus Israël factus es. Hæc autem tria conueniunt Christo secundum humanam naturam. Primò eius gratia est altior, cùm sit propinquior Deo, vtpotè hypostaticè vnitus. Ideò dicitur primogenitus in multis fratribus, non quidem tempore, sed quia omnes alij acceperunt gratiam per respectum ad gratiam ipsius, vt Apostolus dicit: Quos præsciuit, hos & prædestinauit conformes fieri imagini filij eius. Secundò habet perfectionem quantum ad plenitudinem omnium gratiarum, quę in eo est tanquam in vniuersali principio, vt dictum est. Tertiò habet virtutem influendi gratiã, dona, & virtutes in omnia membra ecclesię, iuxta illud, De plenitudine eius omnes nos accipimus. Et ideò conuenienter Christus dicitur caput Ecclesiæ, & eorum qui coniunguntur per fidem & charitatem. Et non est adeò propriè caput dæmonum aut damnatorum, sicut bonorum, cùm non influat sensum & motum. Ideò multitudo illorum dicitur corpus acephalum. Licèt diabolus aliquo modo possit dici caput malorum, nõ quod interius influat: sed quia exterius gubernat, actus eorũ dirigẽdo in finem suũ malũ per suggestionẽ. Et aliqui sua spõte efficiuntur illius mẽbra per imitationẽ: sicut in duce exercitus, cuius vexillũ sequũtur aliqui milites, etiam

Esa.9. — Esa.7. — 1.Reg.15. — Rom.8.

Sap.2. etiam nullo persuadente. Vnde Sapien.2. Inuidia diaboli
Ioan.14. mors introiuit in orbem terrarum, & imitantur eum qui
Ioan.12. sunt ex parte eius. Ideò dicitur Rex super omnes filios superbiæ: dicitur etiam Princeps huius mundi. Antichristus etiam aliquo modo potest dici caput malorum, propter malitiæ perfectionē. Vnde glo. super illud. 2.Thes.2. Ostendens se tanquam Deus, dicit: Sicut in Christo inhabitauit plenitudo diuinitatis, ita in Antichristo plenitudo malitiæ, Non quidem quòd humanitas eius sit assumpta à diabolo, in vnitate personæ, sicut humanitas Christi à Dei filio. Talis enim assumptio excedit potestatem omnis creaturæ. Sed eò quòd diabolus malitiam suam eminentius influet, suggerendo Antichristo, quàm omnibus aliis. Et quanuis Christus secundum quòd homo, non habeat conformitatem naturæ cum Angelis in specie: habet tamen in genere, scilicet intellectualis naturæ. Christi autem caput secundum naturam humanam, est Deus.
1.Cor.11. Vnde Apostolus: Volo autem vos scire quod omnis viri caput Christus est. Caput autem mulieris vir. Caput verò Christi Deus. Et si dicatur quòd in corpore naturali capitis non est caput: & si corpus habeat plura capita, etiam subordinata, quorum vnum sit super aliud, est monstruosum: Dicendum est quòd in metaphoricis locutionibus non oportet attendere similitudinem in omnibus: quia sic non esset similitudo, sed rei veritas, siue identitas. vnde dicitur: Nullum simile est idem. Capitis enim naturalis non est aliud caput: quia corpus humanum non est pars alterius corporis. Sed corpus mysticum est pars alterius corporis mystici, prout ciuitas est pars regni: & multitudo hominum est pars multitudinis intellectualium creaturarum. ideò non inconuenit quòd sint plura capita mystica, subordinata tamen. Sic vir caput dicitur mulieris, & paterfamiliàs omnium qui in domo sunt, Rex etiam vel Princeps temporalis dicitur caput, ac etiam qui supra eum est, Archiepiscopus, Primas, Patriarcha, Papa, Christus, super omnes autē Deus, & sic nulla est deformitas, sed admiranda pulchritudo, armonia, & consonantia. Ex præmissis apparet quòd Prælati possunt dici capita. Vnde Amos vocat optimates capita populorum differenter tamen à Christo: Qui dicitur caput per interiorem influxum: Prælati verò per exteriorem directionem. Secundò apparet quòd Christus est caput omnium qui ad Ecclesiam pertinent, secundum omnia tempora, loca, & status. Alia verò secundum specialia loca & determinata tempora.
Papa quo est caput Ecclesiæ. Licèt enim Papa qui est vicarius Christi, sit per omnia loca, non tamen secundum omne tempus & statum, sed solum tempore vitæ suæ. Tertiò apparet quòd Christus excellentiori modo dicitur caput, cùm propria virtute influat. Alij autem dicuntur capita, tanquam vicem Christi gerentes, iuxta illud: Nam & ego quod donaui, in persona Christi donaui. Apost. etiam pro Christo legatione fungebatur. Et ideò solus Christus propriè dicitur caput. In cuius signum legimus quòd dedit Apost. nomen
Ephes.6. pastoris & fundamenti, iuxta illud, Cùm apparuerit Prin-
2.Pet.5. ceps pastorū. & illud, Superædificati super fundamentum
Ephes.2. Apost. & Prophetarum. inquantum sunt vnius pastoris
Super Ioa. & fundamenti membra, secundum D Aug. Non tamen dedit eis nomen Ostij, vt ibidem dicit Aug. Nemo enim nostrum dicitur ostium, per quod omnes ingrediuntur in domum, sed ipse solus Christus est, per quem habemus accessum in gratiā istam, in quā stamus: per alia verò prædicta nomina potest importari authoritas nō solùm principalis, sed etiā secundaria. Cùm igitur Christus sit Deus & homo, sequitur quòd secundū diuinitatē sit caput principale Angelorum & hominum: secundum verò naturam humanam est caput secundarium Angelorum & hominum, propter prædictas tres conditiones: principalius tamen eorum qui sibi vniuntur per gloriam: deinde eorum qui actu sibi vniuntur per charitatem, postmodum eorum qui sibi vniuntur per fidem sine charitate, deinde eorum qui sibi vniuntur solùm in potentia nondum ad actum reducta: Postremò verò eorum qui sibi vniuntur in potentia, quæ nunquā reducetur ad actum: sicut sunt homines in hoc mūdo viuentes in infidelitate: post mortem verò non sunt in potentia ad hoc vt vniantur. Ideo non est propriè caput illorum, sicut prædestinatorum.

Notandum quod non per aliam gratiā quàm per singularem & personalē Christus est caput: Quia (vt D. Aug. Super Gen. ad liter.
dicit) oportet quòd omne agens in alia habeat eminentiā quandam. sed vt dictum est, gratia Christi est secundū maximam eminentiam: ideò ex eminentia gratiæ quam accepit, competit sibi quòd illa gratia ad alios deriuetur, quod pertinet ad rationem gratiæ capitis. & ideò eadem est secundum essentiam gratia personalis (qua anima Christi est iustificata) & capitis: licet differat secundum rationem. Est tamē alia secundū essentiā à gratia vnionis: quia gratia vnionis inquātum huiusmodi, non ordinatur ad actū; neq; est qualitas, sicut gratia personalis: gratia verò vnionis ordinatur ad esse existentiæ personale. Nec est incōueniens quod aliquod accidens relatiuum sit nobilius qualitate, imò & substantia, ratione termini, qui excedit substantiam prædicamentalē, vt hæc vnio. Si dicatur quòd filius Dei assumpsit animā mediante intellectu: & sic cùm intellectus sit mediū assumptionis, illa vnio erit subiectiuè in intellectu, sicut albedo quæ recipitur in substantia, mediante quātitate: Dicendum (negando consequentiā) quia intellectus nō est propriè medium assumptionis: sed dicitur mediū propter congruitatē, quia anima nō est propriè assumptibilis, nisi secundū quod est capax Dei, quod est secundum mentem, quæ dicitur spiritus, iuxta illud: Renouamini spiritu mentis vestræ. Prætereà dicitur medium, propter ordinem dignitatis: quia intellectus inter cæteras potentias animæ est nobilior, vt dictum est. Ephes.4.

Ver.4. *De merito Christi.*

Christum meruisse sibi & nobis ex sacris literis cōstat: A
Primò quidem sibi, per illud Philip.2. Christus factus 3.p.q.19.
est obediens vsq; ad mortem, mortem autem crucis, pro- ar.3. & 4.
pter quod & Deus exaltauit illum, &c. Sed cuicunque red De ver.q.
ditur merces, meretur, iuxta illud Rom.4. Ei autem qui 29.ar.6.
operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum, hoc est meritū: igitur, &c. Quòd autem meruerit nobis, apparet ex illo Rom.5. Sicut vnius delictum in omnes homines in condemnationem, sic per vnius iustitiam in omnes homines in iustificationem vitæ. Sed demeritum Adæ fuit in condemnationem aliorum: ergo multò magis meritū Christi deriuatum fuit in alios
ad iustificationem. & D. Ioan. Ipse est propitiatio (hoc est 1.Ioan.2.
satisfactiò) pro peccatis nostris, &c. Sed satisfactio fieri non potest absq; merito, vt dictū est. Vnde animæ in purgatorio non satisfaciunt propriè, sed satispatiuntur.

Ad huius meriti euidentiam reducendum est ad me- C.9.§.3.
moriam quòd suprà dictum est cùm de merito ageretur, Ver.4.
quòd meritum tria requiruntur & sufficiunt, scilicet libertas, gratia, & status viæ. Sed hæc tria fuerunt in Christo, igitur. De duobus primis non est difficultas: Ideò videndum est de tertio. Status duo importat: Primò, quod ille qui meretur, sit in via. Ideò beati non possunt mereri. Secundò, quod non habeat id quod meretur, cùm meritum sit causa efficiens præmij. Causa autem efficiens non potest esse posterior tempore: Igitur nemo id quod habet, mereri potest. Et quia Christus ab initio assumptionis erat viator, secundum partem sensitiuam, & non habebat gloriam corporis. Ideò cùm esset liber & in gratia, meruit eam. Non obstat quòd gloria corporis ei debetur tam ex assumptione quàm ex naturali consequentia, cùm ad gloriā animæ naturaliter sequatur gloria corporis. sed anima Christi erat in gloria, igitur, &c. Quia id quod vno iure debitum est, potest alio iure fieri debitum: & sic potest habere rationem meriti. Quare cùm Christus in quolibet opere mereretur, merebatur gloriam corporis, alio iure & modo, singularius tamen meruit in actuali passione propter quod Apostolus dixit, Factus est obediens vsq; ad mortem, mortem autem crucis, &c. Non tamen sequitur quod idem esset principium meriti & præmij: quia charitas, quæ semper nata est esse principium merendi, quando quis est extra statū merendi, non est principium meriti. Christus autem, vt dictum est, non erat extra statum, quia erat viator, ideò eadem charitate fruebatur & merebatur gloriam corporis, quam non habebat. & sic erat principium formale vnius, & causa efficiens alterius, scilicet gloriæ corporis. Et quia Christus ab instanti assumptionis habuit gloriam animæ, gratiam, virtutes, & dona: Ideò non meruit ea. Nec etiam Angeli in primo instanti meruerūt gratiā quam habebāt, sed augmentū, &c.

Apoc.12. Christus tamen meruit eis præmium essentiale: quia ipsi vicerunt in sanguine Agni, de quo fidem habebant, quia erat prædestinatus caput eorum per influxum gratiæ & gloriæ. Et quanuis Angeli ante Christi incarnationem habeerent gratiam & gloriam, & patres antiqui testamenti gratiam: non tamen absque merito passionis Christi præuisæ explicitè vel implicitè. Non est tamen propterea dicendum quòd Prælati Ecclesiæ pro fidelibus membris suis mereantur, quia non influunt, neque habeant primatum virtute propria, sicut Christus. Et cùm ad meritum sufficiat libertas complacentiæ (vt dictum est) non est negandum Christum in primo instanti meruisse nobis & sibi, passionem sibi oblatam acceptando, iuxta illud, Oblatus
Esa.53. est, quia ipse voluit. Nec ad meritum requiritur consilium siue deliberatio, quę importat successionem temporis: sed sufficit conclusio consilij seu iudicium certum de eo quod agendum est, quod fuit in Christo, igitur, &c.

§. 2. *De scientia animæ Christi.*

B CVm Christus sit Dei & hominis filius, verus Deus & verus homo, necesse est ponere in eo duplicē scientiā,
3.p.q.9. art.1. scilicet increatam, inquantū Deus: & creatā inquantū homo. Ideo in sexta synodo condemnata fuit positio negantium in Christo duas scientias vel duas sapientias. Et quo ad increatam, certum est quòd Deus pater æternaliter se intelligendo genuit filium, cui eandem numero naturam communicauit: omniaque essentialia: & sic eundem intellectum, & scientiam, hoc est cognitionem qua comprehendit seipsum, & omnia alia quæ à se fieri possunt. Et hæc scientia non est habitus, sed substantia infinita & ipsemet Deus. Quo ad scientiam verò creatam (accipiendo scientiam largè pro omni clara & certa cognitione) ponimus in Christo triplicem scientiam, scilicet beatam, infusam, & acquisitam per intellectum agentem siue experimentalem.

Ver. 1. *De scientia beata animæ Christi.*

C CHristi animam habuisse scientiam beatam, hoc est, claram Dei visionem, constat ex D. Ioan. dicēte, Vi-
3.p.q.9. ar.2.& q.10.ar.2. Ioan.1. dimus gloriam eius, quasi gloriam vnigeniti à patre. & ex alio passu, Est & pater meus, qui glorificat me, quem vos dicitis quia Deus noster est: & non cognouistis eum: Ego autem noui eum. Et si dixero quia nescio eum, ero similis vobis mendax. Hanc scientiam & claram visionem Christus habuit in primo instanti sui esse, vnde Apocalyp. 5. Dignus est agnus, qui occisus est (hoc est præuisus occidi) accipere diuinitatem & scientiā diuinitatis. Hac scientia anima Christi videt clarius diuinam essentiam, quàm quælibet alia creatura: Cùm visio proportionetur gratię, iuxta illud Psalm. Gratiam & gloriam dabit Dominus. &
Rom.6. illud, Gratia Dei vita æterna. Hac scientia anima Christi videt omnia existentia, secundum quodcunq; tempus: & sic omnia quæ Deus videt scientia visionis, videt cogitationes cordium, de quibus habet iudicare diem & horam iudicij, alias non esset perfectus Iudex, contra illud: Pater non iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio, quia filius hominis est. Nec obstat quod dicitur Mar. 14. Neq; filius hominis, q. a debet intelligi ad reuelandum. Vnde Ioan. 16. Nunc scimus quia scis omnia, & non est opus vt quis te interroget. Notandum tamen quòd licèt anima Christi videat in verbo omnia quæ sunt in potentia naturali creaturæ, & quæ Deus videt scientia visionis, quæ sunt quodammodo infinita; non quidem simpliciter & absolutè siue cathegoreumaticè, sed syncathegoreumaticè, secundum quod sunt infinita in potentia, & sic videt infinitos gemitus damnatorum. Non tamen comprehendit verbum, cùm non videat omnia quæ Deus videt scientia simplicis intelligentiæ, hoc est quę Deus facere potest, & nunquam faciet: nec ea quæ sunt in potentia obedientiali creaturę, neque lumine infinito sicut Deus. Ideò non cognoscit ipsum, tantum quantum cognoscibilis est, quod est comprehendere eum prout hic loquimur: quia si accipiatur comprehensio pro attinctione (de qua Apostolus,
1.Cor.9. Sic currite vt comprehendatis) omnes beati Deum comprehendunt.

Ver. 2. *De scientia animæ Christi infusa.*

A ANnimam Christi habuisse scientiam inditam siue infusam testatur Apost. Colos. 2. vbi dicit quòd in Chri-
3.p.q.9. art.3. sto sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi. Et Esa. 11. Repleuit eum spiritu sapientiæ & intellectus, &c. Decebat enim vt natura à verbo Dei assumpta non esset imperfecta. Omne autem quod est in potentia, est imperfectum, nisi reducatur in actum: & intellectus qui est in potentia ad omnia intelligibilia, reducitur in actum per species intelligibiles, quæ sunt formæ completiuæ ipsius, vt habetur in secundo de Anima, Angeli habuerunt scientiam in primo instanti per species intelligibiles inditas, vt D. August. dicit: à fortiori Christus, qui tantò melior Angelis effectus, quantò differentius præ illis nomen hæreditauit. Si Deus Salomoni, qui solùm typum Christi gerebat, tantam infudit scientiam, vt nullus ante eum similis fuerit ei, nec pòst successerit, quantò magis Christo? 2.lib. super Gen.ad lit. Heb.1.

Et licèt hæc scientia sit imperfecta, respectu claræ visionis: non tamē includit aliquid oppositū cognitioni beatę, sicut fides, quæ nō manet cum visione. Nec fuit hæc scientia infusa dispositio ad beatitudinem, sed quasi per beatitudinem confirmata, sicut cognitio per syllogismum dialecticū confirmatur per superuenientē demōstrationem, quæ est per causam: quia ille qui cognoscit causam, potest cognoscere signa probabilia. Hac scientia infusa cognouit anima Christi, quæcunque ab homine cognosci possunt per virtutem luminis intellectus agentis: sicut sunt quæcunque petinet ad scientias humanas. Et etiam omnia illa quę per reuelationem diuinā hominibus innotescunt; siue pertineant ad donum sapientiæ, siue ad donum prophetiæ, vel ad aliud quodcunq; donum Spiritus sancti: & substantias separatas siue Angelos & omnia singularia, præsentia, præterita, & futura, excellentius quàm Angeli, sine conuersione ad phantasmata, per modum quo anima separata cognoscit. Nec tamē sequitur quod sensus essent frustrà, quia etiam poterat per eas intelligere, cōuertendo se ad phantasmata. Et quanuis singularium cognitio non pertineat ad perfectionē intellectus speculatiui: pertinet tamen ad perfectionem intellectus practici, cùm ad prudentiam pertineat & requiratur memoria præteritorum, notitia præsentium, & prouidentia futurorum, vt dictum est. Hæc scientia in Christo fuit collatiua: vt apparet ex hoc quòd dixit: Ergo liberi sunt filij, & ex multis argumentis quæ fecit, quæ prosequitur D. Ioan. 7. & 8. cap. Mat.7.

Ver. 3. *De scientia acquisita animæ Christi.*

CVm Deus & Natura nihil faciant frustrà, & frustrà ac in vanum fieri dicatur id quod non consequitur B
finem: & frustrà sit potentia quæ non habet propriam operationem, cùm omnis talis sit propter operationem, vt dicitur in secundo de cœlo: Sequitur quòd intellectus agens, qui est potentia naturalis, in Christo non fuit frustrà, sed habuit propriam operationem. Propria autem operatio intellectus agentis, vt dictum est, est facere species intelligibiles actu, abstrahendo eas à phantasmatibus. Necesse est igitur dicere quòd intellectus agens animæ Christi, habuerit operationes suas: & per consequens in Christo esse scientiam acquisitam, quam quidem experimentalem vocant: per quam sciuit omnia quæ naturaliter sciri possunt per actionem intellectus agentis, secundum proportionem ad phantasmata. Vnde Apostolus: Heb.5.
Cùm esset filius Dei, didicit ex his quæ passus est, obedientiam. Glos. exponit, hoc est ex his quæ expertus est: & sic fuit in Christo alia scientia experimentalis acquisita. & secundum hanc debet intelligi illud, Proficiebat sapientia; Luc.2.
&c. Hanc autem scientiam acquisiuit per inuentionem siue per seipsum, & non per disciplinam, edoctus ab aliis: quia Christus fuit datus in doctorem & præceptorem, iuxta illud, Ecce in testem populis dedi eum, ducem & Esa.55.
præceptorem. & illud, Lętamini in Domino Deo vestro, Ioel.2.
quia dedit doctorem iustitiæ. vnde Samaritana dicebat, Ioan.4.
Scio quia Messias venit: Cùm ergo venerit annunciabit Mat.23.
nobis omnia. & ipse Christus dicebat, Non vocemini magistri, quia magister vester vnus est Christus. Cùm igitur magistri & doctoris sit docere & non doceri, sequitur, Luc.22.
&c. Nec obstat illud: Apparuit autem Angelus de cœlo confortans eum: quia illa confortatio non fuit per modum instructionis, sed ad demonstrandam proprietatem humanæ naturæ, vel potest dici quòd apparuit Angelus visibiliter in forma corporali, qui & in sua natura semper præsens erat, & ad modum confortantis se habens, ei

dicebat

dicebat verba consolatoria: nō propter eius indigentiam, sed propter discipulorum propè astantium cōsolationem, & nostram instructionem. Ideò enim tristis fuit & consolatus, vt sciremus quòd tribulatis pro Christo non deest
Psal. 73. consolatio, iuxta illud Psalm. Secundum multitudinem dolorum consolationes tuæ lætificauerunt animā meam. Notandum præterea quòd scientia infusa & acquisita in anima Christi non est eiusdem speciei, sicut nec virtutes morales acquisitæ & infusæ. Quia habitus scientiæ acquisitæ sunt proportionati phantasmatibus: habitus verò scientiæ infusæ non omninò. Ideò nihil prohibet eos simul esse in eadem potentia, nec eorum actus simul esse cum clara visione, cùm sint subordinati, & inferior perficiatur per superiorem.

§.3. *De potentia animæ Christi.*

C Manifestum est Christum secundum diuinitatem esse
3.p.q.13. omnipotentem, cùm sit æqualis patri, vt dictum est. Secundum verò humanitatem non, si consideretur secundum suam naturam. habuit tamen illam potentiam ad illos effectus faciendos, qui sunt conuenientes animæ ad gubernandum corpus, & disponendum actus humanos, ac etiam ad illuminandum per gratiæ & scientiæ plenitudinem omnes creaturas rationales à sua perfectione deficientes, secundum modum qui est conueniens creaturæ rationali. Si verò anima Christi consideretur vt est instrumentum verbi sibi vniti, habuit instrumentalem virtutem ad omnes immutationes miraculosas faciendas ordinabiles ad incarnationis finem, qui est instaurare omnia siue quæ in cœlis, siue quæ in terris sunt. Immutationes verò creaturarum, secundum quot sunt conuertibiles in nihilum, respōdent creationi rerum, prout scilicet producuntur ex nihilo. quæ quidem creatio creaturæ non potest communicari etiam instrumentaliter. vnde D. August. 3. de Trin. dicit quòd Angeli boni vel mali non possunt esse
3.p.q.45. art.5. creatores, neque principaliter (hoc est independenter) neque instrumentaliter. Quia causa secunda instrumentalis
Creatio cōmunicari non potest. non participat actionem causę superioris, nisi inquantum per aliquid sibi propriū dispositiuè operatur ad effectum principalis agentis: quia si nihil ageret secundum id quod est sibi proprium, frustrà adhiberetur vt instrumentum. Nec oporteret esse determinata instrumenta determinatarum actionum. Sed circa non ens nulla creatura potest habere aliquem virtutem vel dispositionem instrumentalem, cùm omnis actio creaturæ præsupponat aliquid circa quod agat, & creatio fiat nullo præsupposito. Igitur, &c. Præterea Esse est effectus vniuersalissimus: ideò proprius causæ vniuersalissimæ, quæ est Deus. Et quemadmodum creare est proprius effectus Dei, sic etiam annihilare. Nec est simile de causatione gratiæ, & resuscitatione, quæ licèt exigant virtutem infinitam, tamen possunt instrumentaliter communicari, & communicata fuerunt animæ Christi & Sacramentis, cùm non habeant prædictā repugnantiam ex parte naturali.

§.4. *De defectibus quos Christus assumpsit.*

D Christus humanam natura assumendo, aliquos de-
3.p.q.14. art.1. fectus deformitatem non importantes, rationabiliter assumere voluit, & quantum ad corpus, & quantum ad animam. Quantum ad corpus assumpsit passibilitatem, famem, sitim, alterationem, & mortem, & alia huiusmodi: triplici ratione. Primò vt satisfaceret, & dolo-
Esa. 53. res atque languores nostros ipse portaret. Secundò propter fidem incarnationis astruendam. Quia si filius Dei defectus naturam humanā consequentes nō assumpsisset, potuissent eum existimare non fuisse verū hominē, prout
Phil. 2. Manichæi dixerunt. Ideò Apostolus, Exinaniuit semetipsum, formam serui accipiens, & habitu inuētus vt homo. Vnde & D. Tho. Apost. per aspectū vulnerū ad fidem re-
Ioan 20. uocatus est. Tertiò vt nobis exemplū patientię adhiberet, quod fecit dum passiones & defectus humanos fortiter & patienter tolerauit. Vnde Apost. Recogitate eum qui talem sustinuit à peccatoribus contradictionem: ne fatigemini animis vestris deficientes. Et licèt ab initio anima Christi fuerit beata, & ex gloria animæ naturaliter redundent impassibilitas, & aliæ dotes in corpus: Quia tamen hæc naturalis redundantia subiacet diuinæ voluntati, quę volebat ipsum pati propter prædictas rationes: ideò in Christo ordinariè non redundabant ab anima in corpus impassibilitas & alię dotes: licèt benè aliquando, vt in natiuitate subtilitas, & in transfiguratione claritas, & cùm ambulabat supra mare agilitas: sed hoc factum fuit miraculosè ad aliqua mysteria reuelanda. Defectus ergo corporales totam naturam humanam ex peccato primi parentis consequentes assumpsit. Vnde Rom. 8. Misit Deus filiū suum in similitudinē carnis peccati. Conditio autem carnis peccati est habere necessitatē moriendi & sustinendi huiusmodi passiones. Non assumpsit tamen defectus particulares, qui ex particularibus causis causantur in aliquibus particularibus hominibus, sicut lepra, podagra, morbus articularis, & alia huiusmodi: quia fuissent impedimenta operationum, quas facere debebat pro reparatione naturæ humanæ & instructione fideliū: prout sunt circuire ciuitates & castella, prædicare, & cōmuniter conuersari. Nec etiam debuit assumere defectus qui causantur ex culpa, puta ex inordinato victu, & quandoque ex defectu virtutis formatiuæ, quorum neutrū cōuenit Christo, qui conceptus est ex Spiritu sancto, qui est infinitę sapientiæ & virtutis. Notandum quòd licèt defectus corporales voluntariè assumpserit, non tamen eos cōtraxit, sicut nos. Quia hoc verbum (contrahere) non solùm importat simul cum natura ex origine & necessitate trahere, sed etiā ordinem effectus ad causam. s. quòd ex debito peccati trahat. Quia, vt dictum est, causa proxima mortis est pecca- Rom. 5.
tum originale. Ideò illi dicuntur hos defectus cōtrahere, qui ex debito peccati originalis illos incurrunt. Christus autem hoc modo non habuit, neque D. Virgo: sed habuerunt illos ex conditione naturæ, & ex parte principiorum materialium. Assumpsit etiam Christus animam passibilem, non solùm passione perfectiua, sed etiam afflictiua, ex apprehensione animali, ad corporis læsionem. Vnde Psalm. in persona Christi, Repleta est malis anima mea. Et Esa. Verè languores nostros ipse tulit, &c. Et cùm Esa. 53.
haberet appetitum concupiscibilem & irascibilem, consequens est quòd habuerit actus illorum, qui dicuntur passiones, differentes tamen à passionibus nostris, quantum ad tria. Primò quo ad obiectum: quia huiusmodi passiones in nobis plerunq; feruntur ad illicita, sed non in Christo. Secundo quantum ad principiū: quia huiusmodi passiones in nobis frequenter præueniunt iudicium rationis, sed non in Christo, qui solùm ex imperio & moderatione rationis habebat quando volebat, & non ex subreptione. Tertiò quantū ad effectum: quia huiusmodi passiones in nobis quandoq; trahunt, & quandoq; impediunt rationē, & nō in Christo, qui solum habuit imperatas. Ex præmissis patet quod in Christo fuit dolor & tristitia in appetitu sensitiuo. Vnde Matth. 26. Tristis est anima mea vsque ad mortē. Differenter tamē fuit tristitia in eo, & est in nobis, secundū illa tria quæ diximus de passionibus: quia in nobis plerunq; tristitia est de bono apprehenso sub ratione mali, in quo decipimur, & aliquando est immoderata: sed in Christo nō fuit, nec nisi de vero malo. Nec obstat quòd dicitur Esa. 62. Nō erit tristis neq; turbulētus. & Prou. 12. Non contristabit iustū quicquid acciderit ei: quia illæ authoritates intelliguntur immoderatè vel pro perfecta passione, & nō de propassione, quę dicitur passio imperata & moderata, quę nō est culpa, sed afflictio. Sed difficultas est an in voluntate Christi fuerit tristitia afflictiua, quia secundū D. Aug. tristitia est de his quæ nobis nolentibus accidunt. Sed Christus nolebat peccatum discipulorum aut Iudæorū, nec etiā mortem suam, cùm rogauerit patrem, vt si possibile esset, transiret ab eo calix, scilicet mortis. videtur igitur sequi quòd in voluntate Christi fuerit tristitia afflictiua. Nec est simile de sanctis qui sunt in patria, qui non possunt tristari: quia non possunt aliqua ventura simpliciter nolle. Dicendū quòd licèt passio Christi secūdum quid fuerit inuoluntaria, & causauerit tristitiam in appetitu concupiscibili: non tamē sequebatur afflictio in voluntate, eò quòd mors erat simpliciter voluntaria propter finem redemptionis humanæ: sicut proiectio mercium in mare propter liberationē personæ. Peccata discipulorum & crucifigentiū non erant volita secundum se, sed secundum ordinē diuinæ prouidentię, quę ita prouiderat, & ita prædici & prophetari fecerat. Et licèt ea quæ sunt secundum se inuolūtaria, & propter aliud volita, causent tristi-

Passiones Christi à nostris quomodo differūt.

An in Christo fuerit tristitia afflictiua.

tiam in concupiscibili, non tamen in voluntate, maximè in beatis, propter statum, & summum gaudium quod impedit, vel etiam Deo non concurrente. Nec obstat quòd Christus dicebat, Tristis est anima mea, &c. quia ibi accipitur anima, pro portione inferiori siue sensitiua & corporali. Vnde Psal. Saluum me fac Deus, quia intrauerunt *Psal.68.* aquę vsque ad animā meam. Infixus sum in limo profundi, & non est substantia, quæ nō possunt intelligi de portione superiori, hoc est intellectu & voluntate. Ex præmissis sequitur primò quòd passio timoris moderata & ordinata fuit in Christo: quia sicut tristitia causatur ex apprehensione mali præsentis, ita & timor ex apprehesione mali futuri. Vnde Mar. 14. Cœpit tædere & pauere. Licèt quantum ad incertitudinē futuri euentus timor non fuerit in Christo, cùm omnia futura videret. Nos autem aliquando nocte timemus ex aliquo sonitu, ignorantes quid hoc significet, & quid futurū sit boni vel mali. De timore verò, vt est donum Spiritus sancti, dictum est quòd fuit in Christo. Secundò infertur quòd admiratio, quæ est passio appetitus irascibilis, & species timoris, nō fuit in Christo, inquantum homo, nec secundum scientiam beatam, nec secundum scientiam infusam: quia cùm admiratio non sit nisi de aliquo nouo & insolito ac ignorato, & in Christo (vt ex præmissis patet) nihil tale, quo ad sciētiam beatam & infusam, posset esse: sequitur quòd in eo non poterat esse admiratio. Quia tamē potuit in eo esse aliquid nouū & insolitum quantum ad scientiam experimentalem: secundū hoc poterat in eo esse admiratio. Vnde Mat. 8. dicitur: Audiens Iesus verba Centurionis, miratus est, &c. Assumpsit autē hanc passionē ad nostram instructionem, vt doceret nos admirari debere quod & ipse mirabatur. Nec mirabatur sic quòd fides Centurionis esset aliquid magnū, quantū ad ipsum: sed quia erat magna, quantum ad alios. Aliqui exponunt miratus est, hoc est ad modum admirantis se habuit. Tertiò infertur, quòd in Christo fuit ira moderata. Vnde Ioan. 2. dicitur quòd fecit quasi flagellum de funiculis, & eiecit vendentes & emētes de templo. Quartò sequitur quòd Christus erat simul viator & comprehēsor. Viator dicitur aliquis ex eo quòd tendit in beatitudinem. Comprehensor autem ex eo quòd iam obtinet eam, iuxta illud: Sic currite vt comprehendatis, & Phil. 3. Sequor si quo modo comprehendam. Cùm ergo beatitudo hominis consistat in anima & corpore, quo ad animam & portionem superiorē (quæ dicitur mens, quæ comprehendit intellectum & voluntatem) erat compre- *1.Cor.9.* hensor, quia videbat essentiam diuinam, & fruebatur ea, Quia tamē anima eius, quantum ad portionem inferiorem, siue quantum ad appetitum sensitiuum & sensus exteriores, qui sunt corporales, erat passibilis, & habebat corpus passibile & mortale: sequitur quòd erat viator. & sic simul viator & comprehensor.

§. 5. *De propositionibus concedendis vel negandis propter incarnationem.*

3.p.q.16. art.1. Deus est homo.

A AB omnibus Doctoribus catholicis hæc propositio (Deus est homo) conceditur, propter illud quod dicitur Philip. 2. Qui cùm in forma Dei esset, exinaniuit semetipsum, formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo. Ex quo habetur quòd ille qui est in forma Dei, est homo. Præterea nomen significans formam in concreto, potest verificari de quolibet supposito, in quo illa forma inuenitur, vt homo de Sorte & Platone. Sed natura humana inuenitur assumpta ad esse personale filij Dei: igitur, &c. Et quanuis ante incarnationis mysteriū natura diuina & humana essent maximè distātes: & tunc hęc propositio (Deus est homo) esset in materia remota. Quia tamē per incarnationis mysteriū conueniunt in vno supposito, cui neutra illarum inest per accidens, sed per se: ideò nunc hæc propositio (Deus est homo) esset in materia naturali, & prædicatur homo de Deo per se, sicut species de sua hypostasi & indiuiduo. Si dicatur quod omne quod inuenit alicui rei post suum esse completum, est accidens: sed natura humana est huiusmodi, igitur, &c. Dicendum quòd maior est vera, nisi illud quod aduenit, ex sua natura aptū natum sit per se subsistere, & producere esse existentiæ: vel si adueniat inhæsiuè: sed non est sic de natura humana, vt dictum est. Quod enim vni est substātia, nulli est accidens, secundum

Hæc propositio, Deus est homo, est in materia naturali.

Philoso. Nec natura humana in Christo est inhæsiuè, sed quodam ineffabili modo. Eadem ratione hæc est vera, Homo est Deus. vnde Rom. 9. dicitur, Ex quibus est Christus secundū carnē, qui est super omnia benedictus Deus in secula. Hæc autē (Christus est homo dominicus) non est concedenda: cùm hoc nomen, Christus, à patre subiecti stet pro supposito, quod est essentialiter Deus & Dominus: & si prædicaretur denominatiuè, derogaretur veritati vnionis. Hæc propositio: Deus est passus, crucifixus, & mortuus, ac similes, in quibus Deus prædicatur de proprietatibus hominis in concreto vel ecōuerso, sunt concedendæ. Quia (vt Damascenus dicit) Ea quæ sunt carnis idiomata (hoc est carnis proprietates) Deo attribuuntur, dum Deus passibilis nominatur, & Deus gloriæ crucifixus. deinde dicit, Deitatem quidem dicentes, non nominamus ea quæ deitatis sunt idiomata. Non enim dicimus deitatem esse passibilem, vel creabilem, aut naturam humanam: quia nomina in concreto supponunt pro hypostasi. Ideò differenter possunt prædicari de his quæ pertinent ad vtranq; naturam diuinam, sicut hoc nomen, Christus, in quo intelligitur vngens diuinitas, & vncta humanitas, siue nomen det intelligere solùm naturam diuinam, sicut hoc nomen, Deus, vel filius Dei: siue nomen solùm significat naturā humanam, sicut hoc nomen, homo, & Iesus. Prædicta tamen nomina non prædicantur in abstracto. Et licèt idem suppositum dicatur passibile & impassibile, non tamen sequitur quod opposita prædicentur de eodem secundum idem, sed secundum diuersa. Hæc propositio, filius Dei factus est homo, probatur catholica ex illo Ioan. 1. Verbum caro factum est: & ex eo quod scribitur in symbolo, Et homo factus est. Vnumquodque enim dicitur factum, quod incipit prædicari de ipso. sed sic est de Deo, non enim conuenit ei prædicari de homine ab æterno, sed ex tempore, igitur, &c. Et licèt fieri hominem sit fieri simpliciter in suppositis creatis, non tamen in supposito diuino. Ideò Deum fieri hominem non est simpliciter Deum fieri. Fuit autem factus Deus homo, absque sui mutatione, sed non absque mutatione creaturæ: sicut nec creator. Eadem ratione hæc cōceditur, Homo factus est Deus, prout hoc participium, factus, determinat compositionem, vt sit sensus, Homo factus est Deus, hoc est factum est ita, vt homo sit Deus. & sub hoc sensu vtraque est vera, Homo factus est Deus. &, Deus factus est homo. Si verò hoc participium, factus, aliter determinet, vel alium sensum faciat, est neganda. Hæc propositio, Christus est creatura, non est cōcedenda, cùm hoc nomen, Christus, stet pro supposito, quod est increatum: nec secundum D. Ambrosium hęc, Christus creatus. Nam sicut D. Hiero. ait, Ex verbis inordinatè prolatis incurritur hæresis, & catholici cum hæreticis nec nomina debent habere cōmunia, ne eorū errori fauere videantur. Et quia Arriani Christum dixerunt esse creaturam, & minorem patre, non solùm ratione humanæ naturæ, sed etiam diuinæ: ideò nō est absolutè dicendum quòd Christus sit creatura, vel minor patre, sicut simpliciter dicimus Christum passum, &cæt. sed cum determinatione, secundum naturam humanam. Sicut enim in rebus humanis ea quæ in dubitationē venire possunt an conueniant parti vel toti, non attribuuntur toti simpliciter, hoc est sine determinatione. non enim dicimus quod Aethiops sit albus: sed dicimus quod est albus secundum dentes. Sic ad propositum, &c. quia de creatura propter Arrianos posset esse dubium. Ideò non dicimus quòd Christus sit creatura. Et quia quòd sit passus non est dubium, igitur, &c. Hæc est resolutio Damasceni in 3. lib. & sic dicendum est de similibus propositionibus. Hæc propositio reduplicatiua, Christus inquantum homo est creatura, potest distingui: quia si in reduplicatione resumatur, ratione suppositi, est neganda, cùm suppositum humanæ naturæ in Christo sit increatum. Si verò resumatur in exponentibus, ratione naturæ humanæ, est vera, cùm natura humana sit creatura. & sic ratione humanę naturę creatura conuenit Christo, sicut passio & mors. Sed quia in reduplicatione hoc nomē, homo, magis propriè tenetur pro natura, quàm pro supposito, cū sumatur in vim prædicati: ideò est absolutè concedenda. Si tamen adderetur aliquid, per quod traheretur ad suppositū, esset propositio neganda, puta

art.7. Homo est Deus. art.3. Christus est homo dominicus. art.4.&5. Deus est mortuus. 3.lib. ar.7.&8. Filius Dei factus est homo. Homo factus est Deus. art.8. Christus nō est creatura. art.10. Christus inquantum homo est creatura.

Heb.vlt. puta si diceretur: Christus secundum quòd hic homo, est creatura: quia hoc pronomen (hic) demonstrat suppositum. Hęc autem, hic homo incœpit esse, vel non fuit ab æterno, est eadem ratione neganda. Quia, vt dicit Apost. Christus Iesus heri & hodie, ipse est in secula. Prętereà terminus à parte subiecti stat pro supposito, quod est ęternũ. Et ideo hęc propositio, Christus incępit esse, vel hic homo demonstrato Christo, incœpit esse, secundum sententiam catholicæ fidei, secundum quam non ponimus in Christo nisi vnum suppositum, siue vnam hypostasim aut personam, est simpliciter falsa: quia hoc pronomẽ, hic, demonstrat suppositum æternum, cuius æternitati repugnat incipere esse. Nec obstat quòd incipere esse conueniat humanæ naturæ, quæ significatur per hoc nomen, homo, quia terminus in subiecto positus, non tenetur formaliter, hoc est pro natura, sed pro supposito. Et licet prædicta propositio esset vera, nõ est tamen ea vtendum absque determinatione ad euitãdum hæresim Arrij. Hæc etiam propositio, Christus secundum quòd homo, est deus, est simpliciter neganda: quia illud quod conuenit Christo secundum quod homo, cõuenit cuilibet supposito humano. Sed manifestè falsum est quemlibet hominem esse Deum, igitur. Posset tamen destingui, vt dictum est de hac, Christus inquantum homo, est creatura. Idem dicendum de ista, Christus, inquantum homo, est hypostasis. Ex prædictis patet, quòd licet in Christo sint duæ naturæ, est tamen tantum vnum esse. vnde Athanasius. Sicut anima rationalis & caro vnus est homo: ita Deus & homo vnus est Christus. Secundò patet quòd hæc est vera, Christus est subiectus patri, quia intelligitur secundum naturam humanam. Et idem dicendũ est de ista, Pater est maior filio secundũ naturam humanam, quæ determinatio adiungenda est propter rationem prędictam, ne conueniamus cum Arrianis. Hæc verò, Christus est subiectus sibiipsi, est distinguenda, eò quòd esse seruum aut subiectum, vel dominum, pertinet ad personam, & non attribuitur naturæ.

§.6. *De voluntate Christi.*

B QVia superius tractando de scientia Christi, sufficienter de intellectu eius dictum est: restat de voluntate ipsius aliquid dicendum. Et in primis notandum duplicem in Christo fuisse voluntatem, vt ipsemet Christus testatur dicens: Pater, non mea, sed tua voluntas fiat. Vna voluntas est diuina, alia humana, quæ dicitur appetitus intellectiuus. Licet aliquando appetitus sensitiuus retineat nomen voluntatis, pro quanto voluntas dicitur inclinatio. vnde Ioã. 3. Spiritus vbi vult spirat. tamen in parte superiori nõ est nisi vna potentia naturalis, quæ dicitur voluntas. Si verò volũtas accipiatur pro actu, oportet ponere in Christo secundũ humanam naturã, duas voluntates, hoc est duas species actuũ voluntatis. Voluntas enim humana, fertur in finem & in media, & alio modo fertur in vtrumq; simul. Nam fertur in finem simpliciter & absolutè, secundum quod est secundũ se quoddam bonum: circa media autem voluntas fertur & terminatur cũ quadam collatione & comparatione, eò quòd medium habet bonitatem in ordine ad aliud. Actus circa finem dicitur simplex voluntas, & à D. Tho. dicitur voluntas vt natura, & à Damas. dicitur Thelizis. Secundus actus dicitur volũtas vt ratio, & à Damas. Bulizis, hoc est consiliatiua. Hęc autem diuersitas actuum non diuesificat potentiam, quia vterque tendit ad vnam rationem obiecti boni. Ex præmissis sequitur quòd Christus secundum voluntatem sensualitatis quę dicitur voluntas vt natura, poterat aliud velle, quod nolebat secundum volũtatem rationis, & etiã nolle, ac etiã aliud quod Deus volebat. Deus enim volebat quòd Christus dolores & passiones ac mortẽ pateretur: & sensualitas ac etiam voluntas vt natura nolebat. Sed secundum voluntatem consiliatiuam siue vt ratio & in ordine ad finem, semper idẽ volebat quod Deus quod patet ex hoc quòd dixit, Non quod ego volo, &cæ. Volebat enim secundum rationem, diuinam voluntatem impleri, quamuis aliud dicat se velle secundum quandam aliam eius voluntatem. Nec tamen propterea sequitur quòd in Christo fuerit cõtrarietas voluntatum, cùm non possit esse contrarietas, nisi oppositio attendatur circa idem & secundum eandem rationem. Christus autem non secundum eandem rationem volebat pati & calicem

3.p.q.18. art.1.

Luc.22.

In Christo non fuit contrarietas voluntatum.

transferri. Quia calicem transferri volebat secundum se, siue voluntate vt natura. Pati autem volebat in ordine ad finem, qui erat redemptio generis humani. Et sic volũtas humana nõ fuit repugnans voluntati diuinæ, sed potius subiecta. Et agonia non fuit in Christo, quantũ ad actum animæ rationalem, secundum quod importat concertationem voluntatum ex diuersitate rationum procedentẽ (hoc enim contingit propter debilitatem rationis, quę nõ potest iudicare quid simpliciter sit melius, quod in Christo non fuit: quia per suam rationem iudicabat simpliciter melius esse: quòd per eius passionem voluntas Dei impleretur circa salutem humani generis.) Fuit in Christo agonia quantum ad partem sensitiuam, secundum quod importat terrorem infortunij imminentis, vt Damascenus dicit.

In.3.lib.

Ver. 1. *De oratione Christi.*

CHristum pro se & aliis orasse, & eius orationem semper exauditam fuisse ex sacris literis constat. Habetur enim Luc. 6. In illis diebus exiit in montem orare. & erat pernoctans in oratione Dei. & Ioan. 17. Pater clarifica filium tuum, &cæ. Posteà rogauit pro Apostolis, postremò pro his qui erãt credituri per verbum eorum in ipsum. & Ioan. 11. Pater gratias ago tibi, quia audisti me. Ego autem sciebam quod semper me audis. Fuit autẽ conueniens ipsum manifestè orare, vt nobis orandi exemplum præberet. Poterat enim (vt D. Aug. ait) orare silentio. sed ita patri voluit se exhibere precatorem, vt meminisset se nostrum esse doctorem, & vt patrẽ recognosceret authorem. Petebat pro se quãtum ad naturam humanam, gloriã corporis, & etiam alia quæ pertinebant ad salutem aliorum. Licet enim secundum voluntatem diuinam potuisset facere quæ volebat, non tamen secundum voluntatem humanam, cùm secundum eam non haberet omnipotentiã. Ideo conueniebat ei orare. Et quãuis nos non oremus ea quæ scimus certò futura, vt quòd sol cras oriatur, & Christus omnia futura videret in verbo: Quia tamen videbat quędã esse fienda propter orationem suam: ideò nõ inconuenienter petiit à Deo, quem semper contemplabatur. Et cùm oratio sit petitio decentiũ à Deo, & quędã explicatio propriæ voluntatis apud Deum, vt illam adimpleat: tunc oratio alicuius exauditur, cùm voluntas eius impletur. voluntas autem simpliciter hominis, est voluntas rationis: hoc enim absolutè volumus, quòd secũdum deliberatam rationem volumus. Nam illud quod volumus secundum motum voluntatis simplicis, nõ simpliciter volumus, sed secundũ quid. Vnde talis voluntas: magis dicenda est velleitas, quã absoluta voluntas, quia, scilicet homo hoc vellet, si aliud non obstaret. Cùm igitur Christus secundum voluntatẽ rationis nil aliud voluerit nisi quod sciuit Deũ velle, cui semper se cõformauit: ideò eius voluntas etiam humana semper fuit exaudita. Nec obstat quòd orauit pro crucifixoribus, vt Deus illis ignosceret, quod tamen impletum non fuit. Nec omnes qui crediderunt verbis Apostolorum, fuerunt vnum cum eo: quia nõ orauit pro omnibus crucifixoribus, nec pro omnibus qui credituri erant in eum: sed pro solis prędestinatis. vnde dicebat. Pro his quos dedisti mihi. Quo ad translationem verò calicis, quam petiit, & non obtinuit: dicẽdum (secundum Hilar.) quòd si per illam orationem petierit, vt timor bibendi calicis eum vel alios martyres suę passionis imitatores, non perturbaret, vel quòd mors eum non detineret, obtinuit. Si verò intelligatur quòd non biberet calicem mortis & passionis, vel, secundum D. Hier. quod non biberet ipsum à Iudæis, non est factum quod petiit: quia ratio quæ petitionem exposuit, nolebat vt hoc impleretur. & sic intelligitur illud Psalm. Clamabo per diem & non exaudies. Hanc verò orationem proposuit ad instructionẽ nostram: volebat enim ostendere suam voluntatem naturalem & motum sensualitatis, quem vt homo habebat per rationem debere regulari. Si quæratur an secundum sensualitatem orauerit: dicendum quod non, cùm oratio sit essentialiter actus intellectus. Potest tamẽ dici quod orauit secundum sensualitatem, ad hunc sensum quod eius ratio orando proposuit id quod erat in appetitu sensualitatis ipsius, exprimendo affectum sensualitatis, tãquam ipsius aduocata; & hoc fecit vt nos de tribus instrueret: Primò vt ostẽderet se veram humanam naturam suscepisse cum

A ... 3.p.q.21.

Super Ioan.

Ioan.17.

Mm 4 omnibus

omnibus naturalibus affectibus. Secundò vt ostenderet quòd licet homini aliquid velle secũdum naturalem affectum, quod Deus nõ vult. Tertiò, vt ostenderet quod homo debet proprium affectum subiicere diuinæ voluntati. vnde dixit, Veruntamen non sicut ego volo, &c.

Ver. 2. *De sacerdotio Christi.*

B CVm proprium sacerdotis sit mediare inter Deum &
1.2 q.22. art.1. populũ, quo ad tria: Primò inquantũ diuina populo
tradit. ideo dicitur sacerdos, quasi sacra dans: Secundò in-
Heb.5. quantum preces pro populo offert. Tertiò inquantum
pro peccatis populi aliqualiter Deo satisfacit. Vnde Apo. Omnis Põtifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in his quæ sunt ad Deum, vt offerat dona & sacrificia pro peccatis. & Christus hæc tria fecerit, consequens est ipsum fuisse sacerdotem. minor probatur: Quia primò per ipsum sunt dona diuina collata, iuxta illud, Per
2.Pet.1. quem (scilicet Christum) maxima & preciosa nobis dona
donauit. Secundò ipse pro peccatis nostris orauit, Pater ignosce eis, quia nesciunt quid faciunt. Tertiò ipse etiam genus humanum Deo reconciliauit, secundum illud, In
Mat 27. ipso (scilicet Christo) complacuit omnem plenitudinem
Coloss.1. habitare, & per eum reconciliare omnia. Ideo Apostolus
Heb.4. vocat eum pontificem, dicens: Habemus pontificem qui
penetrauit cœlos. Et quia Christus secundum humanitatem habuit plenitudinem gratiæ & gloriæ, ideo angelis maior: Sequitur quòd excellentiori modo Hierarchiam seu sacerdotalem potestatem habuit, quàm angeli, quibus competit potestas Hierarchica, & qui sunt medij inter deum & homines, vt D. Dion. ait. Ita quòd ipse sacerdos, inquantum est medius inter Deum & populum, sortitur
Malach.2. nomẽ angeli, iuxta illud, Labia sacerdotis custodiũt scien-
tiam, & legem requirent de ore eius: angelus enim domini exercituum est. vnde Matth. 4. dicitur quòd accesserunt angeli, & ministrabant ei: & sic Angeli fuerunt ministri sacerdotij Christi: licet secundum passibilitatem carnis fuerit ab angelis minoratus. & secũdum hoc conformis via-
Psal.7. toribus in sacerdotio cõstitutis. Et quanuis in antiquo te-
stamento alius esset legislator, alius sacerdos (vt habetur Exo. 28.) Christus tamen fuit legislator & sacerdos: quia alij particulares gratias habebant, Christus verò tanquam capur, habuit plenitudinem gratiarum. vnde Esa. Domi-
Esa.33. nus iudex noster, Dominus legifer noster, Dominus rex
noster, ipse veniet & saluabit nos. Nec obstat quòd nõ traxit originem ex stirpe sacerdotali: quia hoc fecit vt ostenderet non esse omnino idem sacerdotium, sed differre, sicut verum à figurali. Fuit autem Christus nõ solum sacerdos, sed etiam sacrificium. Ad cuius euidentiam sciendum est, quòd illud quod Deo exhibetur ad hoc quòd spiritus hominis feratur in Deum, potest dici sacrificiũ, quasi in-
Psal.50. uisibilis sacrificij (quod est spiritus cõtribulatus) signum.
Indiget autem homo sacrificio propter tria: Primò ad remissionem peccati, per quod auertitur à Deo. Ideo sacerdos dicitur offerre sacrificia pro peccatis. Secundò vt in statu gratiæ conseruetur, semper Deo inhęrẽs. vnde Leui. 3. habetur quod offerebatur hostia pro salute offerentium. Tertiò ad hoc quòd spiritus hominis vniatur Deo. vnde & in veteri lege offerebatur holocaustũ, quasi totum in-
Leui.1. censum. Hęc autem tria per Christi oblationem nobis ad-
uenerunt. Nam primò peccata nostra deleta sunt, secundum illud, Traditus est propter delicta nostra. Secundò gratiam nos saluantem per ipsum recepimus, iuxta illud,
Rom.4. Factus est omnibus obtemperantibus sibi causa salutis
Heb.5. æternæ, Tertiò per ipsum perfectionem gloriæ adepturi
sumus secundum illud, Habentes fiduciam in introitum sanctorum (hoc est in gloriam cœlestẽ) in sanguine Christi, qui initiauit vitam nouam. vnde sequitur quòd ipse Christus, inquantum homo, non solùm est sacerdos, sed etiam verum sacrificium, & hostia pro peccato, & hostia pacificorum, & holocaustum per passionem & mortem comparatam, non ad voluntatem occidentium, sed ad voluntatẽ patientis, qui voluntariè se obtulit. Vnde Ioan. 18 habetur quòd quærentibus Iesum Nazarenum, respõdit: Ego sum. Si ergo me quæritis, finite hos abire. Et quia effectus sacrificij est emundatio & expiatio peccatorum, in quibus sunt duo, scilicet, culpa siue macula, & reatus pœnę: culpa emundatur per gratiam ipsius, & reatus pœnæ per satisfactionem, iuxta illud, Iustificati gratis per gratiã ipsius per redemptionem quæ est in Christo Iesu, quem
proposuit Deus propiciatorem, hoc est reconciliatorem *Rom.3.*
& satisfactorem. sequitur quod sacrificium Christi fuit emundatiuum culpæ, & expiatiuum pœnæ. Christus tamen (qui peccatum non fecit) non recepit effectum sui sacrificij. licet similitudinem carnis peccati secundum speciem cum carne peccatorum habuerit. vnde in Ephésina synodo legitur. Si quis dicit Christum pro se obtulisse oblationem, & nõ magis pro nobis solum (non enim indiguit sacrificio, qui peccatum nesciuit) Anathema sit. Licet possit dici quòd secundum quid participauit effectum sacrificij sui, scilicet quãtum ad passibilitatem carnis. Ideò signanter Aposto. Heb. 5. dicit, Qui in diebus carnis suæ, &cæ. ad eum qui posset eum saluum facere à morte. Et licet oratio pertineat ad sacerdotes; non est tamen eorum officio propria, cùm cuilibet conueniat pro se & aliis ora-
re iuxta illud, Orate pro inuicem vt saluemini. & sic ora- *Iaco. vlt.*
tio qua Christus orauit pro se, nõ erat actus sacrificij. Alij verò sacerdotes participant effectum sacrificij sui: non inquãtum sacerdotes, sed inquãtum peccatores. ideo Leui. 16. dicitur quòd Pontifex non solum offerebat pro aliis, sed etiam pro seipso, eò quòd peccaror esset. quod non erat Christus. Ideo figura nõ potest adæquare veritatem. Non obstat quòd Christus per sacrificiũ passionis & mortis sibi meruit: quia proprius effectus sacrificij est, id quod sequitur ex ipso sacrificio, & nõ ex deuotione offerentis: Christus autem non meruit gloriam ex vi sacrificij, sed ex deuotione: quia secũdum charitatem passionem humiliter sustinuit. Sacerdotium Christi dicitur æternum. Vnde
Psalm. Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem *Psal.110.*
Melchisedech. Non quòd semper Christus offerat sacrificium pro peccatis: sed quia virtus sacerdotij & sacrificij Christi, quæ est causatio gratiæ, & deletio reatus peccatorum remissorum, manet in æternum in sanctis. ideo non eguit semel quolibet anno offerre sacrificium, sicut sacerdos Leuiticus. Sed æterna redemptione inuenta, & vna oblatione consummauit, &c.

Est prætereà sacrificium Christi secundum ordinem Melchisedech, & non secundum ordinem Leui: Quia sacrificium legale siue Leuiticum erat figura sacerdotij Christi, non adęquans veritatem, sed ab ea multum deficiens: Primò, quia non mundabat peccata: Secundò, quia non ad perfectum ducebat: Tertiò, quia non erat æternum, sicut sacerdotium Christi. Et ipsa excellentia sacrificij Christi ad sacerdotium Leuiticum fuit figurata in sacrificio Melchisedech, qui ab Abrahã decimas accepit, & in cuius lumbis Leui sacerdos legalis decimatus est. Et quanuis quantum ad ipsam oblationem sacerdotium legale expressius figuraret sacerdotium Christi, quàm sacerdotium Melchisedech, in quo sanguis non effundebatur: tamen quantum ad participationem, & effectus huius sacrificij, in quo attenditur excellentia sacerdotij Christi ad legale sacerdotium, expressius figurabatur per sacerdotium Melchisedech, qui obtulit panem & vinum, quæ (secundum Diuum Augustinum) significabant Ecclesiasticam vnitatem, quam constituit participatio sacrificij Christi. Vnde etiam in noua lege verum Christi sacrificium communicatum fuit fidelibus sub specie panis & vini. Et ideo sacerdotium Christi dicitur secundum ordinem Melchisedech; non quasi principalioris sacerdotis, sed quasi præfigurantis excellentiam sacrificij Christi ad sacerdotium Leuiti-
cum. Dicitur autem Melchisedech ab Apostolo sine pa- *Heb.7.*
tre & sine matre & sine genealogia, neque initium dierum, neque finem vitæ habens: non quia ista non habuerit, sed quia ista de eo in sacra scriptura non leguntur sub hoc nomine. Et per hoc ipsum (vt Apostol. dicit) assimilatus est filio Dei, qui in terris est sine patre, & in cœlis sine matre, & sine genealogia, iuxta illud: Generationem eius quis enarrabit? qui etiam secundum diuinitatem neque
principium, neque finem dierum habet. Ex præmissis se- *3.p.q.26.*
quitur quòd Christus, secundum quod homo, est mediator Dei & hominum. vnde Ioan. 1. Medius autem vestrũ
stetit quem vos nescitis, & Apostol. Vnus est mediator *1.Tim.2.*
Dei & hominum, homo Christus Iesus. Quia cùm officium mediatoris sit coniungere & vnire eos, inter quos est mediator, cùm extrema vniãtur in medio, quod perfectissimè cõuenit Christo, iuxta illud, Deus erat in Christo

mundum

mundum reconcilians sibi : ideo Christus est principalis
2. Cor. 15. mediator Dei & hominum, inquantum per suam mortem genus humanum Deo reconciliauit. Homines autem possunt dici mediatores minus principalis & secundarij, ac etiam ministeriales, per intercessionem & sacramentorum administrationem. Et licet Spiritus Sanctus interpel-
Rom. 8. let pro nobis gemitibus inenarrabilibus; non tamen dicitur mediator, cùm non sit homo, sicut Christus. & sic secundum humanitatem dicitur mediator. Dicitur autẽ Spiritus sanctus interpellare pro nobis effectiuè & causaliter, pro eo quòd orare & interpellare nos facit.

Ver. 3. *De adoptione Dei per Christum.*

C QVia Apost. Ephe. 6. dixit quòd Deus prædestina-
3. p. q. 23. uit nos in adoptionem filiorum per Christum Iesum in ipsum: ideo aliquid de ipsa adoptione dicendum est, & deinde de prędestinatione. Adoptio (vt hic sumitur) est liberalis admissio ad hæreditatem, per quã taliter admissus similatur filio naturali, cui non liberaliter, sed iure naturæ debetur hæreditas. Hæreditas autem dicitur id, ex quo aliquis est diues. Deus verò dicitur diues, inquantum seipso fruitur & est beatus. Ideo cũ Deus sua bonitate ad-
Adoptio diuina & humana differunt. mittit aliquos ad beatitudinem, dicitur eos adoptare. Adoptio autem diuina differt ab humana in duobus: Primò, quia Deus hominẽ quem adoptat, idoneum facit per gratiæ munus ad hęreditatem cœlestem percipiendam, per quod facit adoptatum conformem imaginis filij sui naturalis, iuxta illud. Quos præsciuit, hos & prædestinauit conformes fieri imagini filij eius. & sequitur, Si filij & hæredes, hæredes quidem Dei, cohęredes autem Christi. Filius autem naturalis (vt dictum est) non dicitur factus, sed ge-
Rom. 8. nitus. Homo verò nõ facit idoneum eum quem adoptat, sed potius iam idoneum eligit adoptando. Secundò, quia filius adoptatus ab homine, non accipit hæreditatem, nisi ipse adoptans decedat, eò quòd bona corporalia & temporalia non possunt simul à pluribus ex integro possideri. Hæreditatem tamen spiritualem omnes adoptati ex integro accipiũt, & semper possident, absque patris detrimento. Et quanuis homo in sua natura consideratus, non sit extraneus à Deo quãtum ad bona naturalia, quæ per creationẽ recipit: est tamẽ extraneus quantũ ad bona gratię & glorię, & secundũ hoc adoptatur. Et licet homines qui habent operari ad supplendũ indigentiã nõ adoptent, nisi in defectu filij naturalis: Deus tamẽ qui nullam indigentiam habere potest, rationales creaturas, angelos & homines, rationabiliter adoptauit. Hæc adoptio fit per totam trinitatem: quia quanuis generare in diuinis sit proprium personæ patris; tamen facere quemcunque effectum in creatis, est commune toti trinitati, propter vnitatem naturæ & esse, vnde Ioan. 1. Quæcunque pater facit, hæc & filius similiter facit. Licet autem sit communis, attribuitur tamẽ patri tanquam authori, & filio vt exemplari, & Spiritui sancto vt imprimenti. Et quia filiatio non conuenit naturæ, sed solum hypostasi & supposito, & adoptio sit quædam filiatio, sequitur quòd adoptio non attribuitur naturæ humanæ, sed Christo, per eam tamẽ. Nec obstat quòd in anima Christi ponimus gratiam habitualem, per quã nos dicimur filij adoptiui: quia gratia habitualis in Christo non facit de non filio filium adoptiuum: sed est quidam effectus filiationis naturalis in anima Christi, iuxta illud, Vidimus gloriam eius quasi gloriam vnigeniti à patre. Et quia D. Tho. post materiam adoptionis tractat de prædestinatione Christi, quæ materia non potest intelligi absque notitia scientiæ & præscientiæ Dei: ideo de his omnibus pro terminorum declaratione dicendum est.

§. 7. *De scientia Dei.*

A CVm omnes perfectiones quæ sunt in creaturis, sint
1. p. q. 14. eminenter & nobiliori modo in Deo: & scientia siue certa cognitio sui & aliorum sit perfectio in nobis: necesse est dicere quòd Deus eminẽter habet certissimã ac clarissimã cognitionẽ suipsius, & omniũ eorũ quæ sunt, fuerũt, & possunt esse, nõ solum in commune, prout conueniunt in ratione entis vel alicuius generis: sed etiam in speciali, vt sunt ab aliis distincta, ac etiam futura contingentia, & omnia quæ sunt in potentia obedientiali creaturæ. De notitia suipsius dicitur. 1. Cor. 2. Quæ sunt Dei nemo nouit, nisi spiritus Dei. De notitia aliorũ habetur Heb. 4. Omnia nuda & aperta sunt oculis eius. & in eodem quo ad specialem notitiã, dicitur: Quod pertingit ad diuisionem spiritus & animæ, compagumque & medullarum. & discretor cogitationum & intentionum cordis. & nulla creatura est inuisibilis in conspectu eius. Qui vocat ea quę non sunt, tanquam ea quæ sunt. Et quòd cognoscat mala habetur Prouer. 15. Infernus & perditio coram eo. Eminentia scientiæ Dei super nostram apparet in multis. Pri-
mò, quia in nobis est per species intelligibiles inhærentes, quæ sunt qualitates: Deus autem non per qualitatem inhærentem, sed per suam essentiam, quæ est idea siue similitudo distinctè repræsentans omnia. Secundò, quia nostra cognitio est successiua & discursiua, & non est de futuris: sed Deus vnico intuitu videt omnia præterita, præsentia, futura, & possibilia. datur similitudo de homine existente in turri altissima: videt omnes ambulãtes, & tamen primi non vident sequentes. Aduertendum tamen quòd cognitio eorum quæ fuerunt, sunt, & erunt, apud Theologos dicitur sciẽtia visionis. Cognitio verò possibilium quæ nunquam erunt, dicitur scientia simplicis intelligentiæ. Tertiò, quia scientia Dei est copulata diuinæ voluntati, & causa rerum quantum ad esse naturale. & sic habet Deus scientiam practicam, quanuis etiam habeat sciẽtiam speculatiuam. Sed sciẽtia nostra nõ est causa rerum, sed causatur à rebus. Quartò, quia scientia Dei est inuariabilis & infallibilis, quemadmodũ eius substantia; nostra autem est variabilis & defectibilis. Quintò, quia scientia nostra est finita scientia autem Dei infinita, cùm comprehendat seipsum, qui est infinitus. Ex præmissis patet quòd in Deo non est ponenda præscientia nec præuisio quo ad se, cùm omnia simul videat in nunc æternitatis. Quia tamen noster modus intelligendi est per successionem, siue per prius & posterius, ideo dicimus quòd Deus ab ęterno præsciuit lucem, antequam diceret, fiat lux.

1. p. q. 14. art. 4. & 7

Scientia visionis et simplicis intelligentiæ quid

Præscientia non est in Deo.

Ver. 1. *De coexistentia præscientiæ & contingentiæ rerum.*

QVia notitia Coexistentiæ præscientiæ Dei cùm Contingentia rerum plurimum seruit ad resolutionem materiæ prouidentiæ, & prædestinationis, ac liberi arbitrij, & præceptorum Dei: ideo aliquid super huiusmodi breuiter dicendum est. Et in primis notãdum quod contingens dupliciter potest considerari: Vno modo in seipso, secundum quod est iam in actu. & tunc non dicitur propriè Cõtingens, neque ad vtrumlibet, quia iam est determinatum, quantum ad veritatem, siue propositio ex eo conflata, est determinatæ veritatis, cùm omne quod est quando est (secundum Philoso.) necesse sit esse, aliàs duo cõtradictoria essent simul vera. Et hoc modo Contingens non consideratur vt futurum, sed vt præsens. Dicitur tamen contingens, eò quòd aliquando fuit contingens. & de hoc nulla est difficultas. Alio modo potest considerari Contingens vt futurum, siue vt est in sua causa, etiam si non exprimatur. & de hoc est difficultas an sit determinatæ veritatis. Et dicendum quòd si aliquo contingenti dato exprimatur futuritio: vt si dicatur, Antichristus est contingens futurum, vel est futurus: tunc cùm iam supponatur futuritio, est determinatæ veritatis & necessarium ex suppositione futuritionis, quemadmodum primo modo acceptum est necessarium ex præsuppositione præsentialitatis. & sic tales propositiones in sensu composito, siue vt sunt modales de dicto, sunt determinatæ veritatis: licet non in sensu diuiso. Si verò consideretur Contingens præcise, vt est in sua causa proxima, absque expressione alicuius determinantis ipsum: tunc dicitur Contingens ad vtrumlibet, eò quòd causa ipsius se habet ad opposita, cùm possit impediri, & non impediri. & de hoc generaliter dicitur quòd non subiacet alicui creatæ cognitioni, siue quòd excedit omnem intellectum creatum. Quia cum proposito dicatur vera vel falsa ab eo quod res est vel nõ est, siue in ordine ad propositionem de præsenti, de inesse sibi correspõdentem veram vel falsam, nullus intellectus creatus certitudinaliter & determinatè naturaliter scire potest an tale contingens eueniet, vel non eueniet, siue an propositio de præsenti, & de inesse ex eo conflata, aliquando erit vera: quia ignorat an causa proxima impedietur à Deo, vel non, cùm quæ sunt Dei, nemo nouit nisi

B 1. p. q. 14. art. 13.

1.Cor.2.

nisi spiritus Dei, vel ille cui voluerit reuelare, vnde cognoscere talia est solius Dei. Ideo Esa.41. dicitur: Annuntiate quæ ventura sunt in futurum, & sciemus quia dij estis vos. Et ideo quicunque cognoscit effectum contingentem in causa duntaxat: non habet de eo nisi coniectualem cognitionem. Ex quo sequitur quòd Astrologi nihil certò cognoscere possunt, nisi supposita permissione diuina: Deus autem qui in æternitate sua (quæ tota simul existit, & omne tempus ambit) absque successione vnico intuitu omnia contingentia cognoscit, non solum vt sunt in causis tantum, sed etiam prout vnumquodque eorum est, vel fuit, vel erit in actu suo, & potest causas impedire si velit, ac etiam non impedire: habet futurorum contingentium determinatam & infallibilem cognitionem. Et ideo si Deus aliquod contingens præuidit futurum, infallibiliter erit. Si verò non præuidit futurum, nunquam erit. Nec tamen propter scientiam Dei contingens desinit esse contingens. Quia de ratione contingentis est quòd sit à causa proxima: quæ impediri potest à prima. Et ideo non sequitur, Deus præuidit hoc contingens futurum, ergò necessariò veniet, loquendo de necessitate simpliciter absoluta: quia deus vidit quòd contingenter siue impedibiliter eueniet: quia ipse potest impedire.

Astrologi nihil cer.ò coguoscere possunt.

Propositio necessaria duplex.

Pro resolutione igitur materiæ & solutione argumentorum, sciendum est quòd necessarium siue propositio necessaria est duplex: quædam est ex suppositione, alia est simpliciter absoluta, siue (vt Dialectici dicunt) modalis, composita, & diuisa. Propositio necessaria ex suppositione est, ad cuius positionem sequitur alia necessitate cõsequentiæ, quæ dicitur necessitas infallibilitatis: vt Sortes currit: ad cuius positionẽ necessariò & infallibiliter sequitur quòd moueatur, & hæc, Deus reuelauit Antichristũ fore: ergo Antichristus infallibiliter erit. similiter, Sortes prædestinatus saluabitur, & Plato reprobatus damnabitur, quę includunt duas propositiones, ad quarum primam in sensu composito necessitate consequentiæ & infallibilitatis sequitur secunda. & hæc necessitas non opponitur contingenti ad vtrumlibet. Et causa necessitatis taliũ prouenit ex eo quòd necessariũ est alteram cõtradictoriarum esse veram, & alteram falsam. Necessarium verò simpliciter est, cuius causa proxima non se habet ad opposita: quia scilicet impediri non potest. & sic ea quæ à Deo immediatè procedunt, vel quæ eius imperio per alias causas efficiuntur, sunt necessaria absolutè & simpliciter: & propositiones ex illis conflatę, dicuntur necessariæ & simpliciter & absolutè: quia non possunt esse falsæ, etiam dato antecedente falso: vt, Sortes currit, ergo homo est animal, vel Deus est. Si enim ad impossibile sequitur quodlibet, sequitur etiam quòd ad falsum sequi potest verum. Tales propositiones quæ non possunt esse falsæ apud Theologos, dicuntur simpliciter & absolutè esse necessariæ & æternæ veritatis. Et causa huius necessitatis prouenit ex ipsa rei essentia, siue natura, eò quòd causa quæ talem naturam creauit & ordinauit impediri non potest. Apud naturales verò propositio dicitur simpliciter & absolutè necessaria, quando causa naturaliter impediri nõ potest, vt hęc propositio, Sol lucet, & aliæ huiusmodi. Ex præmissis patet primò, quòd contingentia rerum simul stat cum præscientia Dei. Quia præscientia Dei nihil imprimit in hominibus, sicut nec visio, qua Sortes videt Platonem. Et quanuis Deus mouendo creaturas aliquid imprimat, tamen imprimit secundum modum & conditionem naturæ quam mouet, iuxta illud, Disponit omnia suauiter, hoc est naturalia naturaliter, & libera liberè & contingentia contingenter. Et sic si ponatur voluntatem à Deo moueri, volũtas infallibiliter mouebitur, ex suppositione tamen. Non autem simpliciter, quia nihil eam necessitans in ea imprimitur. & sic conceduntur in sensu diuiso sequentes propositiones, prædestinatus potest damnari, & reprobatus potest saluari, & aliæ similes. quæ sunt falsæ in sensu composito. Ex his patet quod licet scientia Dei practica sit causa scitorum, non tamen scientia speculatiua. Nec etiam scientia eius practica est causa necessaria cùm per secundas causas secũdum modum earum causet. Et sic generatio plantæ est contingens, propter causam proximam, quæ est motus solis, qui potest impediri. Si dicatur quòd conditionalis, cuius antecedens est absolutè necessarium, etiam consequens erit absolutè necessarium:

Sap.8.

ergo si Deus sciuit hoc futurum, hoc erit, cùm naturaliter & necessariò sciat omnia futura. Dicendum quòd quando in antecedente ponitur aliquid pertinens ad actum animæ, consequens est accipiendum, nõ secundum esse quod in se est, sed secundum esse quod est in anima. Aliud enim est esse rei in anima, aliud in seipsa, puta si dicam, Anima intelligit aliquid, intelligendũ est quòd illud est immateriale, secundum quod est in intellectu, & non secundum quod est in seipso. Et similiter si dicã, Deus scit aliquid futurum, ergo illud erit: consequens intelligendum est prout subest scientiæ diuinæ, hoc est prout est in sua præsentialitate siue æternitate, quæ non subiicitur tempori, sed ambit omne tempus. ideo Deus nullum contingens videt quo ad se, sed solum quo ad nos, & quo ad nostrum modum intelligendi. & ideo decipiuntur qui dicunt Deum videre aliquid futurum quo ad se, cùm non videat nisi quæ præsentia sunt sibi. Eam ob rem si videt in suo nunc æternitatis aliquid, non sequitur quòd videat illud in nostro nunc, quod aliquando est futurũ, aliquando præsens, aliquando pręteritũ. Et deceptio prouenit, quia ea quę nobis cõueniunt & de nobis dicũtur, arbitramur eodẽ modo de Deo dici: quod plurimũ distat à veritate, quod est bene notãdum. & sic prædictum cõsequens est necessariũ, sicut & antecedens: quia omne quod est, quando est, necesse est esse. & sic prædictum antecedens non est absolutè necessarium; sed ex suppositione, supposito quòd Deus sciuerit, & in sensu composito.

Deus nihil futurũ scit quo ad se.

Ver.2. *De Ideis.*

IDea Græcè, Latinè forma siue similitudo dicitur, quia est principium cognoscendi & operandi quæ conueniunt Deo quo ad alia à se, ideo dicitur Idea, & exemplar aliorum. vnde Exo.25. Fac secundum exemplar quod tibi in monte monstratum est. Sed cùm Deus per suam essentiam sit principium aliarũ rerum, & nõ suiipsius, sequitur quòd essentia diuina non dicitur idea, secundum quod comparatur ad ipsum Deum, sed bene quo ad alia. Ideo possumus dicere diuinam essentiam esse ideam, siue similitudinem omnium aliarum rerum, vnde D. Augustin. dicit, Tanta vis in ideis constituitur, vt nisi his intellectis nemo sapiens dici possit. Et quanuis diuina essentia non sit nisi vna in se, & dicatur idea inquantum est ratio vel similitudo huius vel illius rei: quia tamen sunt plures res intellectæ, sequitur quòd sunt plures ideæ siue similitudines aut rationes intellectæ: cùm cuiuslibet rei essentia diuina sit similitudo. & nobilius res sint in ea quàm in seipsis. Quia in essentia diuina dicuntur creatrix essentia. Et licet D. Diony. dicat quòd Deus non cognoscit res secundum ideam extra se, intelligit de idea extra se existente, siue accidentali, sicut nos per species intelligibiles. Nec obstat quòd non ponuntur in Deo plures sapientiæ aut artes, quæ sunt principium cognoscendi & operandi. Quia sapientia & ars significantur, vt quo Deus intelligit: Idea verò id quod Deus intelligit. Et quia malum in Deo esse non potest: ideo malum non cognoscitur à Deo per propriam ideam, sed per ideam siue rationem boni oppositi. Et cùm Deus eorum quæ non fuerunt, nec sunt, nec erũt, non habeat scientiam practicam actu, sed solùm virtute: ideo respectu eorum non est idea in Deo, secũdum quod idea significat exemplar, siue principium operandi: est tamen secundum quod idea significat principium cognoscendi. Notandum tamen quod genera non possunt habere aliam ideam in essentia diuina ab idea speciei: quia nunquam genus est nisi in aliqua specie. Similiter etiam dicendum est de accidẽtibus, quæ inseparabiliter cõcomitantur subiectum. Accidentia verò quæ superueniunt subiecto, aliam ideam habent. Artifex enim per formam domus facit omnia accidentia, quæ à principio concomitantur domum, sed non omnia quæ superueniunt domui, iam factæ, vt sunt picturæ, & alia huiusmodi. Indiuidua, secundum opinionem Platonis, non habent aliam ideam ab idea speciei, tum quia singularia indiuiduantur per materiam, quam ipse Plato ponebat esse increatam (vt quidam videntur opinari) & concausam ideæ, tum quia intentio naturæ cõsistit in speciebus, nec particularia producit, nisi vt in eis species saluetur. Sed prouidẽtia diuina nõ solũ se extendit ad species, sed etiam ad singularia: nec ponimus

A 1.p.q.15. art.1.

In lib.83. quæst.

ca.7. de Di. No.

ideas extra essentiam diuinam & extra nos, siue ideas separatas à Deo & nobis, vt Aristo. dicit Platonem posuisse.

§.8. *De prouidentia Dei.*

B PRouidentia, propriè accipiẽdo, est ratio siue cognitio & directio siue dispositio ordinandorum in finem, & præcipuè in finem vltimum: & est principalis pars prudentiæ, ad quam ordinantur memoria præteritorum, & intelligentia præsentiũ, prout ex præteritis memoratis, & præsentibus intellectis coniectamus de futuris prouidendis. Prudentiæ autem proprium, secundum Philosophum, est ordinare alia in finem respectu suiipsius. & sic dicitur homo prudens, qui bene ordinat actus suos in finem vitæ suæ, siue actus aliorum sibi subditorũ in familia, ciuitate, vel regno. secundum quem modũ dicitur Mat. 24. Fidelis seruus & prudens, quem constituit dominus super familiam suam. Prouidentia ponitur in intellectu, sicut prudentia. supponit tamẽ voluntatẽ finis: nullus enim præcipit aut disponit de agendis propter finem, nisi velit finem. Et per hunc modum prudentia & prouidentia conueniunt Deo, qui non solum producit res secundum substantiam, sed etiam ordinat eas in finem ipsarum. vnde Sap. 14. Tu pater gubernas omnia prouidẽtia. & diuus Boëtius dicit quòd prouidentia est ipsa diuina ratio in summo omnium principe constituta, quæ cuncta disponit. Dispositio autem potest dici tam ratio ordinis rerum in finem, quàm ratio ordinis partium in toto. Ad prudentiam autem duo pertinent scilicet ratio siue cognitio ordinis rerum in finem, quæ dicitur prouidentia, & executio ordinis rerum in finem, quæ dicitur gubernatio. Primum est æternum in Deo: Secundum est temporale: quia dicit relationem ad creaturas existentes. Nec obstat quòd Philosophus dicit prudentiam esse eorum, de quibus Eubolia rectè consiliatur, & Synesis indicat: sed consilium cùm importet inquisitionẽ, non est in Deo, qui omnia absque discursu simul videt: igitur, &c. Quia regula generalis est, quòd ea quæ possunt prædicari de Deo & creaturis, quãdo dicuntur de Deo intelliguntur remoueri ea quæ sunt imperfectionis, quæ non remouentur, cùm dicuntur de creaturis. Et ideo licet consilium non sit in Deo, prout importat inquisitionem, est tamen in Deo vt dicit terminum consilij, qui est rectitudo iudicij, ad quam consiliantes inquirendo perueniunt. vnde Aposto. dicit, Qui operatur omnia secundum consilium voluntatis suæ. Et cùm Deus sit causa omnium rerum, & ordinet siue disponat omnia in finem suum, sequitur quod omnia sunt diuinæ prouidentiæ subiecta. Vnde Sapien. 8. de diuina sapientia dicitur, Attingit à fine vsque in finem fortiter, & disponit omnia suauiter. Et sic apud Deum nihil est casuale aut fortuitum, cùm non sit præter intentum. Nec est inconueniens quòd prouisor vniuersalis permittat aliquem defectum in particulari, ne impediatur bonũ totius vniuersi: sicut in particulari prouisore, qui debet quantum potest omnem defectum vitare in eo cuius curam gerit. vnde corruptiones & defectus in naturalibus, dicuntur contra naturam particularem: sunt tamen de intentione naturæ vniuersalis, inquantum defectus vnius cedit in profectum alterius. Si enim omnia mala impedirentur, multa bona deessent in vniuerso. Non enim esset vita leonis, nisi esset occisio animalium: nec esset patiẽtia martyrum, nisi permitteretur persecutio tyrannorum: nec appareret iustitia punitiua, si angeli & homines non fuissent permissi peccare. Et quanuis humana prouidentia non se extendat ad ea quę ex natura necessario proueniunt: (quia non est homo institutor naturæ sicut Deus) ideo Dei prouidẽtia ad omnia se extendit, etiam ad ea quæ ex natura necessariò proueniunt. Et licet homines dimittantur peccare propter liberum arbitrium, propter quod sunt domini suorũ actuũ non tamen sequitur quod non subsint diuinæ prouidentiæ, sed quod speciali modo subdantur, vt scilicet imputetur eis ad culpã vel meritum, & reddatur eis pęna vel pręmium. Et quantum ad hanc specialem prouidentiam Apostolus remouet à Deo curam de bobus. Notandum tamen quòd quantum ad rationem siue dispositionem ordinis rerum in finem, Deus immediatè prouidet omnibus: quia in suo intellectu habet rationem omnium, etiam minimorum. cùm causas aliquibus effectibus præfecit, dedit illis virtutem ad effectus illos producendos. ideo oportet quòd ordinem causarum ad suos effectus in sua ratione habuerit. Quantum ad executionem verò prouidet, mediantibus causis secundis, & inferiora gubernat per superiora, non defectu virtutis, sed propter abundantiam suæ bonitatis, quæ tanta est quòd dignitatem causalitatis etiam creaturis communicat. Et licet non pertineat ad dignitatem regis temporalis de minimis curam gerere, propter defectum virtutis: quia pluribus intentus, &cæ. & si propter minima relinqueret maiora deficeret: non est tamen contra dignitatem Dei, qui est infinitæ virtutis, quæ in hoc ostenditur quòd omnibus prouidet, nec impeditur. nec etiam per eius prouidẽtiam excluduntur causæ secundæ, quæ sunt executiones huius ordinis. Et quanuis diuus Augustinus dicat quòd melius sit nobis non cognoscere mala & vilia, quã ea cognoscere: quia per eorum cognitionem impedimur à cognitione aliquorum meliorum, cùm non possimus simul multa intelligere, & aliquando cognitio malorum peruertit voluntatem in malum: hęc tamen non habent locũ in Deo, ideo cognoscit omnia bona & mala & quæcunque vilia. Notandum præterea quòd quanuis diuina prouidentia quibusdam rebus necessitatem imponat, non tamen omnibus: Quia (vt D. Diony. ait) Corrumpere naturam non est diuinæ prouidentiæ. sed videretur corrumpere vel peruertere, si ea quibus dedit liberũ arbitrium, necessitaret. Et si ea quæ naturaliter proueniunt, suum non consequerentur effectum & finem. Ideo Sapien. 8. dicitur, disponit omnia suauiter, hoc est vnumquodque secundum modũ suæ naturæ: scilicet naturalia naturaliter & ex necessitate, & libera liberè. Et sic quædam disponit necessariò, quædã contingenter. vnde resultat quòd ordo diuinæ prouidentiæ est immutabilis: quia omnia infallibiliter veniũt sicut vult euenire. de his aliqua dicta sunt, cùm de scientia Dei & rerum contingentia ageretur.

[Margin: 1.p.q.22. art.1. — 4.de conso. — Ephe.1. art.2. — 1.Cor.9. art.3. — In Enchiri. — art.4. 4.ca.de Diui.Nom.]

Ver.1. *De prædestinatione & reprobatione in generali.*

PRædestinatio (prout de ea à Theologis communiter tractatur) est pars subiectiua siue species prouidentiæ. Et sic est ratio ordinis siue dispositio intellectualis naturæ in finem excedentem proportionem naturæ creatæ, hoc est in vitam æternam. Et sic omnis prædestinatio est prouidentia, sed non ecõuerso: Quia dispositio creaturarum irrationabilium & insensibilium prouidentia dici potest, & non prædestinatio: Similiter reprobatio, hoc est dispositio ad pœnam æternam, est prouidentia, & tamen non est prædestinatio. Ex quo apparet quòd prouidentia in ordine ad intellectualem naturam diuiditur in prædestinationem & reprobationem. & sic prædestinari & reprobari conuenit duntaxat angelis & hominibus. Et sicut dictum est quòd prouidentia pertinet ad intellectum, supposito actu voluntatis, sic etiam prædestinatio, quæ includit propositum dandi vitam æternam. vnde Apostol. Vt secundum electionẽ propositum Dei maneret. Ex quo videtur sumi differentia inter prædestinationem & præscientiam. Nam hæc dictio, pręscientia, quantum est ex suo modo significandi, non importat actum voluntatis, sicut hæc dictio, prædestinatio. Et quia videmus in nobis actum voluntatis sequi actum intellectus, & scientiam præcedere prouidentiam: sic dicimus præscientiam Dei præcedere prædestinationem, & esse communiorẽ ea: quia attribuimus Deo præscientiam irrationabilium, & non prædestinationem, respectu illorum. Et in intellectualibus creaturis prædestinatio prærequirit, præscientiam. Prius enim, saltem ordine naturæ, cognoscitur res aliqua & finis ac medium, quàm disponatur in finem. & ideo dicimus præscientiam præcedere prædestinationẽ, iuxta illud Rom. 8. Quos præsciuit, hos & prædestinauit, &cæt. & pari ratione præscientia præcedit reprobationen siue odium Dei. Et nõ loquimur hic de præscientia meritorum vel demeritorum, quæ nõ æqualiter se habet ad prædestinationem & reprobationem, vt postea dicetur; Sed de præscientia Dei. abstrahendo ab his scilicet, meritis & demiritis, pro præuisione rei & finis absolutè, & hæc præscientia eodem modo se habet ad prædestinationem & reprobationem.

[Margin: C — 1.p q.23. art.2. — Rom.9.]

Ad

Multa in prædeſtinatione includuntur

Ad horum euidentiam ſciẽdum eſt quòd in nomine prædeſtinationis multa includũtur, ſcilicet pręſcientia & prouidentia, quæ ſunt ſuperiora, & electio, quod eſt vnum concomitãs, & conſequẽtia, quæ ſunt vocatio, iuſtificatio, & glorificatio, quę ordinatè ſe habẽt, ſicut diximus de pręſcientia, prouidẽtia, & prædeſtinatione. Nam primò intelligimus electionẽ, ſecundò vocationem, nõ quamcunque, quia (vt habetur Mat. 10.) Multi ſunt vocati, pauci verò electi: ſed vocationem ſecundum propoſitum voluntatis ſuæ, hoc eſt vocationem efficacem. Tertiò intelligimus iuſtificationem ſiue gratiæ collationem, ex qua in his qui ſubiecti ſunt peccatis, ſequitur peccatorum remiſſio. Quartò magnificationem, quæ dicitur continuatio meritorum, ſiue perſeuerantia in bono, vel ſaltem nõ interrupta, vt in paruulis baptizatis ante vſum rationis decedentibus. Poſtremò intelligimus glorificationem, ſiue gloriæ & vitæ æternæ collationem, quę eſt terminus prædeſtinationis, & ſecũdum hæc debent intelligi verba Apoſt. Roman. 8. Nam quos præſciuit, &cæt. In reprobatione verò non tot includuntur, ſed ſequentia: Præſcientia ſimplex & abſoluta, de qua dictum eſt, & prouidentia tanquam priora, & ſuperiora, poſtmodum permiſſio cadendi in peccatum, poſtremò deputatio ad pœnã æternã, quę eſt terminus & finis reprobationis. Pro ampliori tamen intelligentia præmiſſorum ſciendum eſt quòd non intendimus ponere prioritatem aut poſterioritatem in Deo, ſed ſolum ſecundum noſtrum modum intelligendi. Scimus enim Deum ab ęterno & in ſua ęternitate antequam quicquam faceret, omnia pręſciuiſſe vnico actu ſemper eodem modo permanente, qui eſt ſua eſſentia: & ea quæ nõ erant futura ſciuiſſe ſolum ſpeculatiuè, vt in potẽtia ſua. Et hanc ſcientiam (vt dictum eſt) vocamus ſimplicis intelligentię, ſiue ſpeculatiuam tantum, eò quòd non habeat compoſitionem voluntatis ſiue voluntatem annexam. Ea verò quę futura erant, præſciebat, & eorum habebat non ſolum ſcientiam ſpeculatiuam, ſed etiam practicam, quæ habet voluntatem annexam ea exterius producendi pro inſtanti pro quo ea producturus erat. Ideo circa illa dicitur exemplar. & ſic abſque Dei mutatione facta eſt mutatio in creaturis, quando productæ ſunt, quæ prius non erant. Hæc dicitur ſcientia viſionis, quia omnia ſimul videt præſentia in ſuo nunc æternitatis: & quo ad nos dicitur præſcientia & præuiſio, eò quòd priuſquam tempus eſſet, præſciret & præuideret. Imaginamur enim Deum in ſuo nunc ęternitatis inter alia vidiſſe intellectuales creaturas ex ſua gratia capaces ad finem ſupernaturalem, & accepiſſe certum numerum illarum tam ex angelis, quàm hominibus, & per voluntatem propoſuiſſe eas ordinare ad illum finem, & media conducentia eis dare: deinde eas in tempore productas eſſe, & ſic poſtmodum vocaſſe, iuſtificaſſe, magnificaſſe, ac glorificaſſe. Aliam verò multitudinem tam hominum quàm angelorum in eodem nunc æternitatis poſt pręſcientiam ſpeculatiuam ipſorum, pręſciuit ſingulos illorum, vel gratiam oblatam non acceptu ros, vel ea malè vſuros. & ideo propoſuit eis dare pœnas æternas, propter eorum demerita, deinde creauit illos in tempore, libertatem dedit, peccare permiſit, in multa patientia ſuſtinens vaſa iræ apta in interitum, & tandem eos perſeuerantes in malitia vſque in finem vitæ, ſuppliciis deputauit æternis, quæ ſunt terminus & finis reprobationis. Quòd autẽ Deus aliquos prædeſtinauerit, probatum eſt. Quod verò aliquos reprobauerit, Malach. teſtatur, Iacob dilexi, Eſau autem odio habui. & Apoſto. Cùm nondum nati fuiſſent, &cæt. & alibi dicit, Ne quis fornicator aut prophanus vt Eſau, qui propter vnam eſcam vendidit primogenita ſua. Scitote enim quoniam poſtea concupiuit hæreditare benedictionem, & reprobatus eſt. Non inuenit pœnitentiæ locum, quanquam cum lachrymis inquiſiuiſſet eam. Et non intelligitur principaliter de benedictione aut ſeruitute temporali, ſed ſpirituali. Nam Eſau fuit maior in bonis temporalibus quàm Iacob: imò Iacob dixit ſe ſeruum Eſau, & miſit ad eum munera. Ad prouidentiam enim vniuerſalis prouiſoris pertinet aliquos defectus permittere in his qui ſuæ prouidentiæ ſubduntur propter maius bonum. Et ſic reprobatio includit actũ voluntatis, ſcilicet, volũtatem permittendi cadere in culpam, & inferendi damnationis pœnam pro culpa. Nec propter hoc cauſa reprobatio eſt cauſa damnationis, ſicut prædeſtinatio eſt cauſa ſalutis, cùm permiſſio peccandi nil ponat in peccante, ſicut iuſtificatio in pœnitente. Nec reprobatio Dei ſubtrahit aliquid de potentia reprobati. Nec reprobatus eſt impoſſibilitatus adipiſci gratiam, impoſſibilitate abſoluta, ſed ex ſuppoſitione, quæ non tollit libertatem. Nec obſtat quòd dicit Sapien. Diligis omnia quæ ſunt, & nihil odiſti eorum quæ feciſti: Quia intelligitur quantum ad eſſe naturale, & non quantum ad beatitudinem. Et licet velit omnes homines ſaluos fieri, voluntate antecedente, quod non eſt ſimpliciter velle: non tamen voluntate conſequente, qua dicitur ſimpliciter velle. Ex præmiſſis ſequitur primò, quòd prædeſtinatio non eſt in prædeſtinatis, ſicut nec præſcientia aut prouidẽtia in rebus prouiſis, ſed eſt ſolùm ratio in intellectu prouiſoris. Licèt executio prouidentiæ & prædeſtinationis, quæ dicitur gubernatio & prædeſtinatio paſſiua, ſit in rebus gubernatis & prædeſtinatis paſſiuè, & in gubernante & prædeſtinante actiuè. Et ſic vocatio, iuſtificatio, magnificatio, & glorificatio, aliquid ponunt in prædeſtinatis. Reprobatio etiam actiua nihil ponit in reprobatis, ſed bene executio reprobationis, quo ad pœnas æternas, ſed non quo ad permiſſionem peccandi. & ideo non neceſſitat ad peccandum, licet reprobati infallibiliter peccent. Prædeſtinatio enim aut reprobatio actiua non ponit in Deo actionem realem ad extra, ſicut executio illius. Secundò ſequitur quòd prædeſtinatio electorum eſt certa & infallibilis. non tamen ſequitur quòd prædeſtinatus abſoluta neceſſitate ſaluetur, ſed ſolum neceſſitate infallibilitatis, & ex ſuppoſitione. quæ neceſſitas non opponitur contingentiæ, vt dictum eſt. Si dicatur, Quicquid Deus potuit, poteſt nunc: ſed potuit non prædeſtinare Petrum, ergo & nunc poteſt. Dicendum quòd maior huius ſyllogiſmi eſt vera, abſolutè loquendo. Sed minor eſt falſa cum concluſione, quia ſupponit id quod iam prædeſtinatum eſt, poſſe non prædeſtinari, quod eſt falſum in ſenſu compoſito: quia cùm prædeſtinatio includat voluntatem Dei, quę eſt immutabilis, & Deum velle aliquid creatũ ſit neceſſarium ex ſuppoſitione: igitur, &c. Et quanuis ille qui prædeſtinatus eſt, poſſit abſolutè mori in peccato, non tamen ſuppoſita prædeſtinatione. Nec obſtat id quod D. Auguſtinus ſuper illud, Tene quod habes, ne alius accipiat coronam tuam, dicit: Alius non eſt accepturus, niſi iſte perdiderit: ergo prædeſtinatio non eſt certa, poſtquam perdi poteſt corona gloriæ. Quia corona dicitur alicuius dupliciter: Vno modo ex prædeſtinatione ſimpliciter abſoluta: & hanc nemo poteſt perdere: quia infallibiliter morietur in gratia. Alio modo poteſt corona eſſe alicuius ex gratia vel merito gratiæ quod habet: & tale debitum dicitur ex prædeſtinatione ſecundum præſentem iuſtitiam, quia ſi tunc, cùm gratiam habet, moreretur, infallibiliter ſaluaretur: tamen hanc coronam & gratiam poteſt quis amittere per ſequens peccatum mortale. Alius autem illam coronam amiſſam dicitur accipere inquantum loco eius qui cecidit in peccatum, ſubrogatur, ſecundum illud Iob, Conteret multos & innumerabiles, & ſtare faciet alios pro eis: ſicut loco angelorum malorum ſubſtituti ſunt homines, & in locum Iudæorum Gentiles Subſtitutus autem in ſtatum gratiæ quantum ad hoc coronam accipit, quia de bonis quæ alius fecit, in æterna vita gaudebit. Et quemadmodum dictum eſt de prædeſtinatione quòd eſt duplex, ſcilicet, abſoluta, & ſecundum præſentem iuſtitiam: ſic dicendum eſt de reprobatione, Notãdum quòd licet numerus prædeſtinatorum vel etiam reprobatorum, ſecundum pręſentem iuſtitiam non ſit certus & determinatus pro omni tempore (quia poteſt augeri & minui, ſecundum illud Deutero. 1. Dominus noſter addat ad hunc numerum multa milia. & Pſalm. Deleantur de libero viuentium, &cæ. licet aliqui exponant, ſecundum opinionem hominum.) Numerus tamen predeſtinatorum & reprobatorum abſolutè eſt certus & determinatus: ſic quòd augeri vel minui nõ poteſt, vt diuus Auguſtinus dicit. Sed numerus ille & ratio eius ſoli Deo eſt cognitus, vt diuus Gregorius in quadam oratione ait, Deus cui ſoli cognitus eſt numerus electorum in æterna fœlicitate locandus. Et quanuis aliquibus ſanctis ex priuilegio ſpeciali prædeſtinatio ſit reuelata (vt dicitur com-

Malach. 1. *Rom. 9* *Heb. 12.* *Gen. 32.*

Sapien. 11. *1. Tim. 2.* *ar. 4. ad. 3.* *art. 6.* *Apoc. 3.*

Prædeſtinatio abſoluta & ſecundũ præſentem iuſtitiam quid.

Iob. 34.

An numerus prædeſtinatorum certus ſit. *Pſal. 68.*

tur communiter de D. Magdalena & Paulo, ac aliis, propter hoc quod scriptum est Luc. 10. Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea. & 2. Cor. 12. Sufficit tibi gratia mea. & Philip. 4. de multis, quorũ nomina Apostolus dicit esse scripta in libro vitæ.) Non tamen conuenit, quod prædestinatio communiter reueletur omnibus. *In lib. de Nat. et gra.* Quia si sic, illi qui non sunt prædestinati desperarent, & securitas prædestinationis pareret negligentiam. Reprobatio autem de lege non potest reuelari cùm in lege habeamus præceptum de spe, quod impleri non posset ab eo qui haberet certam reuelationem de sua damnatione. Et quia prædestinati, secundum Apostolum, scripti sunt in libro vitæ, sciendum est quòd liber vitæ metaphoricè dicitur de Deo. Et secundum D. Augustinum in lib. de Ciuit. Dei, Liber vitæ est ipsa diuina prædestinatio, siue ipsa Dei notitia, qua firmiter retinet se aliquos prædestinasse ad vitam æternam. & sic est nomen essentiale, quod tamen quodam modo attribuitur filio, quia habet maiorem similitudinem cum proprio filij, quàm cum proprio patris aut spiritus sancti: quia proprium filij est esse à patre per modum intellectus. ita etiam liber importat quòd sit ab alio scriptus, intellectu dictante. ideò attribuitur filio, iuxta illud Apocalyp. 21. Non introibit in illam nisi qui scripti sunt in libro vitæ agni. Notitia verò malorum non debet dici liber mortis, cùm liber mortis in sacris literis non inueniatur, sicut liber vitæ. Quia boni habent in Deo quandam specialem rationem scientiæ, scilicet approbationis, quam non habent mali: sed de illis Deus habet specialem scientiam simplicis notitiæ, quæ est communis bonis & malis. Numerus autem reprobatorum, licet quo ad Angelos sit minor quàm prędestinatorum, cùm solùm tertia pars illorum ceciderit, vt habetur Apocal. 12. in hominibus tamen maior est numerus reproborum quàm prædestinatorum; vt patet ex illo Matth. 20. Multi sunt vocati, pauci verò electi. & Matth. 7. Lata & spaciosa est via quæ ducit ad perditionem & multi sunt qui intrant per eam. Angusta est porta & arcta via quæ ducit ad vitam, & pauci sunt qui inueniunt eam.

Liber vitæ quid. *1.p.q.24. art.1.* *De numero reprobatorum.*

Ver. 2. *De causa prædestinationis & reprobationis.*

B CVm prædestinatio & reprobatio actiua sint idem, secundum rem, cum essentia diuina, quæ nullam causam habere potest, cùm sit infinita, & primum ens: manifestum est prædestinationem & reprobationem ex parte actus non habere causam, nisi fortè dicatur, quòd bonitas Dei sit causa prædestinationis aliquorum, & reprobationis aliorum, sicut creationis. Quia conueniens est quod diuina bonitas, quæ in se vna est, multipliciter repræsentetur in rebus creatis, præmiando & puniendo. Hanc rationem dat Apostolus dicens, Volens Deus ostẽdere, &c. Sed quare hos elegit ad gloriam, & hos reprobauit, non habet aliam causam vel rationem, nisi diuinam voluntatem. Vnde D. Augustinus dicit, Quare hunc trahat, & illum non trahat, noli velle iudicare, si non vis errare. Ideò Matth. 20. dicitur agricolis murmurantibus de denario diurno conuento: Tolle quod tuum est & vade. An non licet mihi facere quod volo? &c. Nec etiam prædestinatio habet causam ex parte prædestinati, si accipiantur omnes effectus eius simul: quia vocatio & iustificatio quæ fit per gratiam ex parte prædestinati, non habet pro causa pręscientiam meritorum, neque subsequentium, neque etiam præexistentium, in alia vita, vt Origenes videtur dixisse, ponens omnes animas simul creatas, & secundum diuersitatem suorum operum diuersos status eas sortitas in hoc mundo, & diuersis corporibus vnitas. Quia (vt dicit Apostolus) Cùm nondum nati fuissent, aut aliquid egissent boni vel mali, non ex operibus, sed ex vocante dictum est, &c. Neque merita in hac vita sunt causa, vt Pelagiani voluerunt, dicentes quod initium benefaciendi est ex nobis, & consummatio à Deo. Et sic dicunt ex hoc cõtingere quod alicui datur prædestinationis effectus, qui est gratia, & non alteri: quia vnus initium dedit se præparando, & non alius. Sed contra hoc est quod dicit Apostolus, Non sumus sufficientes ex nobis quasi ex nobis, aliquid cogitare: sed omnis sufficientia nostra ex Deo est. Neque præscientia meritorum sequentium est causa prædestinationis, sic quod Deus prædestinauerit se daturum alicui gratiam, quia sciebat ipsum accepturum eam, & ea benè vsurum: & non alteri, quia præsciebat ipsum vel non accepturum, vel ea non benè vsurum. Sicut Rex qui militi dat equum, sciens eum accepturũ, &c. Sed cõtra hoc est quòd effectus non potest esse causa sui ipsius. Prædestinationis autem effectus & omne auxilium datum homini in ordine ad vitam æternam, vt auxilium speciale, quod dicitur vocatio, est à Deo. Ideò non potest esse causa. Vnde Apostolus dicit, Ei qui operatur; merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum. Si ergo ex operibus, iam non ex gratia. Et Rom. 3. Iustificati gratis per gratiam ipsius. Vnde dictum est quòd prima gratia non cadit sub merito. Si autem accipiantur effectus prædestinationis in particulari, nihil prohibet aliquem effectum prædestinationis esse causam & rationem alterius, posteriorem quidem prioris, secundum rationem causæ finalis. & sic collatio gloriæ potest dici causa finalis boni vsus gratiæ. Priorem verò effectum posterioris, secundum rationem causæ meritoriæ, quæ reducitur ad dispositionem materiæ, vt augmentum gratiæ, & gratia ipsa est causa gloriæ. Vnde Rom. sexto dicitur, Gratia Dei vita æterna. & si aliqui Doctores sancti videantur dicere prędestinationis esse causam, sic intelligendi sunt, & non secundum totum ambitum effectuum prædestinationis. Si allegetur D. August. in oppositum, dicendum quod se retractauit. Nec obstat quod dicitur 2. Timoth. 2. Non coronabitur nisi qui legitimè certauerit: quia intelligitur de vltimo effectu prædestinationis, qui est corona gloriæ. Non obstat pariter quod habetur 2. Petri 1. Quapropter fratres satagite vt certam vestram vocationem faciatis. Hæc enim facientes non peccabitis aliquando. sic enim aliquando ministrabitur vobis introitus in æternum regnum Domini & Saluatoris nostri Iesu Christi. Quia per illa verba haberi non potest quòd electio fuerit propter bona opera sequentia: sed quòd per perseuerantiam in bonis operibus, prædestinatio quæ immobilis est, quadam certitudine coniecturali nobis certa ostendatur. Circa reprobationem tamen notandum est, quòd si accipiatur reprobatio ex parte effectus principalis qui est pœna æterna, Deus illam ordinauit propter peccata, cuius ipse non est causa, sed solùm liberum arbitrium. Iustitia enim diuina pœnas non meditatur ante peccatum. Quia si meditaretur & intenderet, videretur ex consequenti intendere peccatum, cùm sine peccato pœnas infligere non posset, saltem in ratione pœnæ, licèt benè in ratione pœnalitatis. Nec Deus adeò indiget laude nostra, vt vindictam statuat ante peccatum, qua statuta oporteat ordinare peccatum vt valeat vindicare. quo posito non videtur peccatum imputandum ei qui Dei ordinationem peccando implet. Quod autem non ordinauerit peccatum, apparet ex eo quòd sustinuit vasa iræ in multa patientia. Cùm igitur peccatum à Deo esse non possit, necesse est quòd sit à peccante. Et ideo reprobatio habet causam in reprobato, scilicet demerita, ad quæ sequitur manifestatio iustitiæ diuinæ punitiuæ. Gratia verò & auxilium speciale, quo homo ad gratiam vocatur, qui est primus effectus prædestinationis, non est ab ipso homine, sed à Deo, qui gratis vocat, & gratis impartitur. Ideo prædestinatio non habet causam in prædestinato. Et quanuis permissio peccati sit à Deo. quia tamen illa nihil ponit in peccante, nec tollit liberum arbitrium: ideò peccatum est omnino à peccante, & non à Deo: & per consequens non est similis ratio de causa reprobationis & prædestinationis, quæ quantum ad omnes effectus positiuos, non habet causam in prædestinato, sicut reprobatio, quę non habet nisi duos effectus positiuos in reprobato, scilicet, peccatum & pœnam æternam: peccati liberum arbitrium est causa, & peccatum est causa pœnę æternæ. Et nõ habere causam in prædestinato non repugnat diuinæ misericordię, imò eam magis manifestat. Reprobationem autem non habere causam in reprobo repugnat diuinæ iustitiæ, quæ in reprobatione & reprobatis manifestatur. Vnde Oseas dicit, Perditio tua ex te Israël, &c. Nec obstat illud Apostoli, O homo tu quis qui respondeas Deo? Nunquid dicit figmentum ei qui se finxit: Quid me fecisti sic? An nõ habet potestatẽ figulus

1.p.q.23. art.5. *Rom.9.* *Super Ioan.* *Rom.9.* *1.Cor.2.* *Rom.4.* *Oseæ.13.* *Rom.9.*

luti ex eadem massa facere aliud quidem vas in honorem, aliud verò in contumeliam? &c. Quia per hæc verba Apostolus volebat innuere, quòd si Deus ex sua potestate prædestinasset aliquem ad gloriam, & aliquem reprobasset ad tormenta, non haberet rationem pœnæ absque culpa præuia, sed solùm pœnalitatis: nec posset homo conqueri de Deo, neque respondere. non dicit tamen quod fecerit. Sed argumentatur à maiori ad minus: quasi dicat, si talis non posset de Deo conqueri, multò minus potest homo conqueri, si vasa contumeliæ, hoc est peccatores propter peccata & culpas quas præuidit, & ordinauit ad pœnam æternam. Non obstat pariter exemplum allegatum de Esau & Iacob, in quibus quantum ad opera & causas videntur æquari prædestinatio & reprobatio. Potest enim dici quòd non est par ratio, propter repugnantiam prædictam. Non obstat insuper quòd de paruulis allegat D. Augustinus. Quia quod vni applicetur sacramentum baptismi, est ex diuina misericordia: quòd autem alteri non applicetur, est ex diuina iustitia, propter peccatũ originale.

1.p.q.23. art.8. Notandũ præterea quòd prædestinatio iuuari potest precibus sanctorum. Vnde Isaac rogauit pro Rebecca vxore

Gen.25. sua, & Deus dedit ei conceptum. Ex illo autem conceptu natus est Iacob, qui fuit prędestinatus, qui non fuisset, nisi oratio Isaac præcessisset. Ad cuius euidentiam sciendum est quòd in prædestinatione duo sunt consideranda, scilicet ipsa ordinatio diuina, & effectus siue executio illius. Et quantum ad primum nullo modo prædestinatio iuuatur precibus sanctorum. Non enim precibus fit, quòd aliquis prædestinetur à Deo. Quantum ad secundum verò

Quomodo prædestinatio iuuatur. dicitur prædestinatio iuuari precibus sanctorum & aliis bonis operibus, quia diuina prouidentia (cuius prædestinatio est pars) non subtrahit secundas causas: sed sic prouidet effectibus, vt etiam ordo causarum secũdarum subiaceat diuinæ prouidentiæ. Ita etiam prædestinatur à Deo salus alicuius, vt etiam sub ordine prædestinationis cadat quicquid hominem promouet ad salutem, vt orationes propriæ & aut aliorum, aut aliquid huiusmodi, quæ dicuntur auxilia, sine quibus quis salutem non consequeretur. Vnde D. Greg. ait, Obtineri nequaquam possunt quæ prędestinata non sunt: sed ea quæ sanctorum precibus obtinentur, sic prædestinata sunt vt eorum orationibus obtineantur. & idem dicendum de eleemosynis, ieiuniis, & aliis bonis. Ideò prædestinati debent conari ad orandum & benefaciendum, quia per huiusmodi effectus prædestinatio certitudinaliter impletur. Ideò D. Petrus dicebat:

2.Pet.1. Satagite vt per bona opera vocationem vestram certam faciatis. Nec tamen sequitur quod si per creaturas prædestinatio non possit impediri, quòd etiam non possit iuuari: quia secundæ causæ non possunt egredi ordinẽ causæ primæ & vniuersalis, sed ipsum ordinem exequuntur. Ideò non possunt impedire, sed iuuare: non principaliter, sed secundariò & quodam modo instrumentaliter. Eam ob rem repellendi sunt illi qui propter certitudinem prædestinationis dixerunt superfluas esse orationes, vel quicquid aliud fiat ad salutem humanam consequendam, his factis vel non factis prædestinari consequẽtur vitam æternam, & non reprobi: quia contra hoc sunt omnes admonitiones & exhortationes ad orationem & alia bona opera inducentes. Et sic Christus frustrà dixisset, Vigilate &

Matt.26. orate ne intretis in tentationem. & D. Iacobus primo: Orate pro inuicem vt saluemini. Rustici interrogati quare fodeunt vineas. & milites quare in bello accipiunt arma, dicunt quòd fossio est medium ad habẽdum vinum, & armatura medium præseruationis vitæ. & tamen licèt Deus sciat an vineæ portabunt fructum. vel milites morientur in bello: & si Deus velit absque fossione, vineæ portabunt fructum, & milites præseruabuntur sine armis: & si Deus nolit non fiet: dicunt se non frustrà id facere, quia exponerent se periculo, cùm illa sint media ordinata ad illos fines. Sic cùm orationes & alia bona opera sint media ordinata ad consequendam vitam æternam, non sunt prætermittenda, sed potius prosequenda. & qui illa respuunt, timere debent de sua reprobatione: licèt certitudinaliter iudicare esset temerarium, cùm voluntas sit deambulatoria vsq; ad mortem, aptè quàm possint pœnitere, & media prosequi. Non propter hoc tamẽ sequitur quod per orationes mutetur vel impediatur diuina prædestinatio. Vnde 1. Reg. 15. dicitur, Porrò triumphator Israël non parcet, nec pœnitudine flectetur. & Rom. 11. Sine pœnitentia sunt dona Dei.

Ver.3. *De singulari Christi prædestinatione.*

CHristum fuisse prædestinatũ manifestum est ex Apostolo, qui ad Rom. 1. de seipso loquẽs, dicit: Qui prędestinatus est filius Dei in virtute. Cùm enim prædestinatio propriè accepta, sit quædam diuina præordinatio ab æterno de his quæ per gratiam Dei fienda sunt in tempore: sed præordinatum fuit ab æterno, quòd filius Dei fieret homo, & quòd homo esset Deus: ergo necesse est dicere ipsam vnionẽ naturæ diuinæ & humanæ in Christo cadere sub prædestinatione. & sic ratione huius vnionis præordinatæ Christus dicitur prędestinatus, aliàs sequeretur quod diuinitati aliquid de nouo accederet. Et quanuis terminus prædestinationis nostræ sit adoptio. vnde Ephe. 1. dicitur, Prædestinauit nos in adoptionem filiorũ Dei. & Christus (vt dictũ est) non fuerit filius adoptiuus, sed naturalis: nihilominus tamen dicitur singulariter prædestinatus prædestinatione alterius rationis à nostra. Nam (vt D. Aug. ait) Prædestinatio ista naturæ humanæ est tanta & tam excelsa subiecto, vt quò tolleretur altius nõ haberet. Nostra enim prædestinatio facta est per gratiam habitualem duntaxat, Christi autẽ prædestinatio per gratiam vnionis, quæ est infinita, & ex qua fluit plenitudo gratiæ, de qua (vt dicitur Ioan. 1.) Omnes accepimus. Et sic terminatio prædestinationis Christi est filiatio naturalis per gratiã vnionis, quæ facta est ipsi naturæ humanæ, & non diuinæ. & ideò esse prędestinatũ conuenit Christo ratione naturæ humanæ, & non diuinæ. Ideò Christus secundum quod homo, prædestinatus est filius Dei in virtute: nõ tamen prout hęc determinatio, secundũ quod homo, refertur ad actum, significatũ per participiũ materiale, siue ad suppositum diuinum: quia tunc esset sensus, quòd prædestinatum sit secũdum personam in diuinis secundũ quod homo, esse filium Dei, quod est falsum. Sed vt refertur ad propriam rationem actus, scilicet prout prædestinatio importat in sui ratione antecessionem & effectũ gratuitum. & hoc modo conuenit Christo ratione naturæ humanæ. & facit hunc sensum, ab æterno prædestinatum fuit quod natura humana vniretur filio Dei. & sic ratione naturæ humanæ cõueniret ei prędestinatio. & ita prædestinatum fuit quòd homo esset filius Dei in virtute. Et quemadmodum alia prædicata tam naturalia quàm gratuita, quæ conueniunt Christo ratione naturæ humanæ, prædicantur de Deo secundum quod homo, sic & prædestinatio. Vnde sicut Christus secundum quod homo, est risibilis, hoc est, ratione naturæ humanæ: & similiter eadem ratione est mediator, & satisfactio, & propiciatio pro peccatis nostris. Sic etiam dicimus quòd Christus ratione naturæ humanæ, & non diuinæ, est prædestinatus. & ideò hæc non est cõcedenda, Christus secundũ quod Deus, est prædestinatus filius Dei, & maximè cùm hæc dictio (prædestinatus) dicat antecessionem. Ex præmissis apparet primò, quòd prædestinatio Christi est exemplar, & causa nostræ prædestinationis. Exemplar quidem dupliciter: Primò quantum ad bonum, ad quod prædestinamur: ipse enim prædestinatus est ad hoc quòd esset filius Dei naturalis. Nos autem prędestinamur ad filiationem adoptionis, quæ est quædã participata similitudo filiationis naturalis, iuxta illud: Quos præsciuit, hos & prędestinauit conformes fieri imagini filij sui. Secundò quantum ad modum consequendi illud bonum, quod est per gratiam, quod quidem in Christo manifestum est: quia natura humana in Christo nullis precedentibus meritis vnita est Dei filio. Sic nos nullis precedentibus meritis nostris vnimur per gratiam: quia tamen illam habemus ex merito Christi, de cuius plenitudine omnes accepimus, constat quod prædestinatio Christi fuit causa & ratio nostrę prædestinationis. Vnde Ephe. 1. Prædestinauit nos in adoptionem filiorũ Dei per Iesum Christum, scilicet cõplendam. Si verò Christus non fuisset incarnandus, prędestinasset homines saluari per aliam causam. Secundò apparet quòd prædestinatio habet gradus. Primus est per gratiam visionis: Secundus per gratiam habitualem, & iterum iste secundus habet alios gradus

Marginalia (right column): A. 1.p.q.34. art.1. — In lib. de prædest. Sanct. — Rom.9. — *Prædestinatio habet gradus.*

gradus. Prædestinatio enim D. Virginis, quæ ab initio fuit cõfirmata in gratia, est nobilior: deinde Angelorum, qui post primum actum fuerunt confirmati: postmodum Apostolorum, qui in die Pentecostes superabundantem confirmationem acceperunt: postremum gradum tenet prædestinatio illorum qui non sunt in gratia confirmati.

§.9. *De annunciatione Dominica.*

B AD incarnationis filij Dei mysterium amplius intelligendum, notanda sunt ea quæ in annunciatione per Gabrielem Angelum D. Virgini dicta sunt. Ideò Euangelium D. Lucæ in huiusmodi solennitate legi consuetum, succinctè explanare tentabimus. In primis dicitur, Missus est, scilicet legatus, ad tractandum matrimoniũ Christi cum natura humana. Sed à quo fuit missus? respondet à Deo, hoc est à tota Trinitate, Patre, Filio, & Spiritu sancto: cùm opera Trinitatis ad extra sint indiuisa. Sed quare Deus misit legatum? cur ipsemet non venit, vel cur absque legatione non assumpsit? Respondet D. Thomas, quod propter quatuor rationes: Prima, vt ordo congruus filij Dei ad ipsam virginem seruaretur, vt scilicet prius mens eius instrueretur, & mente prius conciperet quàm carne. Vnde D. Augustinus dicit, Beatior fuit Maria concipiendo fidem Christi, quàm carnem. Deinde subdit, Materna propinquitas Mariæ nihil profuisset, nisi felicius corde quàm carne gestasset. Secundò, vt posset certior testis huius sacramenti esse, vtpotè super hoc diuinitus instructa. Tertiò, vt voluntaria obsequij sui munera offerendi occasionem haberet: ad quam oblationem audita & intellecta annunciatione, se promptissimã exhibuit, dicens: Ecce ancilla, &c. Quartò, vt ostenderetur esse quoddam spirituale matrimonium inter filium Dei & naturam humanam. Ideò facta fuit annunciatio ad expetendum consensum Virginis matris, loco totius naturæ humanæ. Anima Christi infusa corpori, in primo instanti sui esse huic matrimonio post consensum matris consensit, iuxta illud: Oblatus est quia ipse voluit. Notandum hîc quod non solùm Deus voluit consensum filiæ, scilicet humanitatis Christi: sed prærequisiuit consensum matris, hoc est Diuæ Virginis, ad reprobandum abusum aliquorum, qui adulationibus & promissis seducunt filios & filias parentum diuitum ac nobilium, & inducunt eos ad contrahendum matrimonium inscijs parentibus, in quo faciunt eis magnam iniuriam. Vnde aliquando sequitur turbatio reipublicæ ac innumera mala, & vix matrimonium prosperatur. Ideo monendi sunt filij & filiæ, ne tales adulatores audiant, neque matrimonio inscijs parentibus (qui omni cura & solicitudine eos promouere desiderant, & quæ eis expediat melius quàm ipsimet filij aut filiæ norunt) contrahendo consentiant, vt discant imitari humilitatẽ Christi, qui parentibus fuit humillimus & subditus, vt habetur Luc. 2. Non dico tamen quin matrimonium teneat si consenserint, vt suprà dictum est cùm de matrimonio ageretur, nisi fortè statuto humano illegitimarentur personæ. Sed quam legationem misit Deus? dicitur in textu, Missus est Angelus. Sed quare non misit aliquem sanctum vel mulierem, qui fuissent Diuæ Virgini familiariores, neque fuisset turbata? Respondet diuus Thomas quod fuit magis expediens mittere Angelum, quàm virum & mulierem, propter tres rationes: Prima est D. Dionys. vt scilicet diuinæ dignitatis ordo congruus seruaretur. Dignum est enim vt nobiliores domini nobiliorem legationem mittant. Ideò disposuit Deus vt mediantibus angelis diuina ad homines peruenirent. Secunda ratio est venerabilis Bedæ, vt scilicet reparatio lapsui responderet. Aptum (inquit) humanę reparationis principium, vt Angelus mitteretur ad Virginem partu consecrandam diuino: quia prima perditionis naturæ humanæ causa fuit, cùm serpens à diabolo mittebatur ad mulierem spiritu superbiæ decipiendam: sic Angelus mitteretur ad eam instruendam. Tertia ratio est D. Hierony. Benè (inquit) Angelus ad Virginem mittitur, quia semper Angelis fuit cognata virginitas & puritas. Omnes enim alij quantumcunque sancti concepti fuerunt in peccato originali, & subditi peccatis saltem venialibus, iuxta illud, Si dixerimus, &c. Ideò non fuit côngruum vt tales maculati ad purissimam Virginem mittentur. Quarta ratio potest addi propter Angelorum participationem. Apostolus enim dicit, Qui non vult operari, nec manducet. Angeli futuri erant participes gaudiorum huius incarnationis: ideò conueniens fuit, vt circa eam ministrarent. Si quæratur, quot Angeli missi sunt? dicit textus, Missus est Angelus, scilicet vnus & non plures. Si dicatur, cur vnus solus? quia si plures, solennior fuisset legatio, prout in Natiuitate facta est cum Angelo multitudo cœlestis militiæ. Respondet D. Antho. Flor. quòd verum est, nisi illud quod nunciatur, sit arcanum vel secretum: hoc enim repugnat multitudini. Non enim dicitur arcanum, quod multis est cognitum: nec est familiariter & amicabiliter annunciatum, quod multis præsentibus est intimatum. Et in hoc habent Christiani documentum morale, ne cùm tractant de matrimonio, multis communicent, nec quod multi se intromittant, quia si res est euulgata, & (vt communiter dicitur) euentata, plurima insurgunt impedimẽta. vnde in cõmuni prouerbio dicitur, Inter os & offam multa cõtingunt. talis sciet, qui procurabit pro se vel alio, &c. Sed quomodo vocabitur ille Angelus? dicit textus, Gabriël. Expositores dicunt quòd Angeli in cœlo carent nominibus propriis. Quia quemadmodum illa ciuitas non eget Sole neque Luna, sic neq; aliquo adminiculo ad cognoscendũ. Nam quilibet per propriam personalitatem cognoscitur. Sed si aliqua nomina eorum reperiuntur in scripturis, per illa declarantur opera ministerij, ad quę mittuntur. Vnde Angelus dicitur nuncius, scilicet, missus. Gabriël autem interpretatur fortitudo Dei: quia incarnationis Christi mysterium, fortitudo Dei nominatur: Primò, quia per incarnationem filius Dei vicit seipsum, formã serui accipiens. Secundò, quia mittitur ad Virginem, de qua Salomon: Mulierem fortem quis inueniet? Tertiò, quia per opus incarnationis victus est diabolus, qui dicitur fortis armatus. Item mundus, iuxta illud, Confidite, quia ego vici mundum. Item infernus, cuius portas æreas & vectes ferreos confregit. Item mortis imperium, iuxta illud, Ero mors tua, ô mors. Item omnem intellectum creatum. Nam non est qui possit soluere septem signacula libri signati, hoc est filij Dei incarnati. Ideò hic Angelus legatus, rectè Gabriël nuncupatur. Quidam quærunt, de quo ordine erat? D. Gregorius dicit: Summum Angelum venire dignum fuerat, qui summum omnium annunciabat. Propter quæ verba quidam dicunt quòd fuit summus de ordine Seraphin. verùm hoc incertum est. Nec D. Gregor. hoc dicit: cùm secundum eum, soli Angeli tertiæ Hierarchiæ mittatur: & minima nunciare pertinet ad Angelos, maiora verò ad Archangelos, & sic posset dictum eius exponi, quòd Gabriël est summus in suo ordine, quem in patria Deo duce videbimus. Sed ad quem locum missus est? dicit tex. in ciuitatem Galileæ cui nomen Nazareth. Albertus Magnus super Missus est, dicit quòd voluit potius concipi in Galilęa quàm in Iudæa, ad ostendendum quòd non solùm venerat ad saluandos Iudæos, sed etiam Gentiles, qui non erant in Iudæa, sed aliqui in Galilæa, iuxta illud: Via maris trans Iordanem Galilææ gentium. Dicit vlterius quòd voluit potius concipi in ciuitate, quàm in campis & viculis: quia ciuitas est proprius locus rationabilium hominum vnitorum. ad ostendendum quòd illi qui volunt eum spiritualiter concipere, debent esse in ciuitate, hoc est vniti in pace & concordia. voluit etiam in Nazareth concipi, quæ interpretatur flos. ad ostendendũ quòd ipse erat flos, de quo prophetauerat Esaias dicens, Egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet. quæ verba exponẽs Ecclesia in quodam responsorio, dicit: Virgo Dei genitrix virga est, flos filius eius: Et super hunc florem requiescit spiritus almus. Si quæratur, quo tẽpore missus est, quo anno, die, & hora? D. Antho. Flo. dicit quod missus fuit tempore quo prænunciatũ fuerat Christũ mittẽdum, secundũ prophetiã Iacob, Non auferetur sceptrũ de Iuda, & dux de fœmore eius, donec veniat qui mittendus est, &c. & Dan. Septuaginta hebdomadæ (scilicet annorum, hoc est. 499.) abbreuiatæ sunt super populum, vt consummatur præuaricatio, & finem accipiat peccatum, & vngatur Sanctus Sanctorum. dicit vlterius secundum Bedam, quod fuit ab initio mundi anno quinquies millesimo 99. Si quæratur, quo mense? dicit

Margin notes (left): 3.p.q.31. art.1. — In lib. de Virgi. — Esa.53. — 3.p.q.30. art.2. — 4.c. Cœlest. Hierar. — 1.Ioan.1.

Margin notes (right): 2.Thes.4. — 4.p.Sum. ti.5.c.8. §.1. — *Angeli in cœlo carent nominibus propriis.* — Prouer. vlt. — Ioan.8. — Ioan.16. — Esa.45. — Ose.c.13. — Apoc.5. — *Locus incarnationis, Nazareth.* — Esa.9. — Esa.11. — 4.p.Sum.ti.15.c.6.§.4. — Gen.49. — Dan.9.

dicit tex. & hic menſis eſt ſextus, ſcilicet à cõceptu D. Ioannis Baptiſtæ, qui conceptus fuit. 25. Septembris. & Chriſtus. 25. Martij. De die dicitur communiter, quòd feria ſexta, tali die quo creatus fuit primus homo, ſcilicet Adã, conceptus fuit ſecundus Adam, hoc eſt Chriſtus, & ſimili die natus, & reuolutis. 33. annis paſſus & mortuus, ſecundum D. Aug. De hora dicit quod incertum eſt. Aliqui tamen contemplantur quod de ſero Angelus apparuit diuæ Virgini, ſed dialogus inter eam & Angelum protractus eſt, vſque ad mediam noctem, in qua D. Virgo conſenſit & concepit, iuxta illud: Dum medium ſilentium tenerent omnia, & nox in ſuo curſu medium iter haberet: Omnipotens ſermo tuus Domine (hoc eſt filius tuus) de cœlis à regalibus ſedibus venit. Hinc eſt quod Eccleſia de ſero ſignum facere conſueuit, triplici ratione: Prima eſt, vt per interceſſionẽ D. Virginis, quam ſalutamus & inuocamus, peccata nobis dimittantur. Secunda eſt, vt per eius interceſſionem cuſtodiamur de nocte ab hoſtibus. Tertia eſt, vt beneficium incarnationis filij Dei, quod tali hora inchoatum fuit, ad memoriam reducamus, & gratias Deo reddamus. Sed cui dirigebatur legatus iſte? dicit textus, Ad Virginem deſpõſatam. Ad Virginem, de qua Eſaias dixerat: Ecce virgo cõcipiet, &c. Hæc autem Virgo per anthonomaſiam nuncupatur, ideò dicitur Virgo virginũ, quia fuit prima inter mulieres, quæ vouit virginitatem inſpiratione diuina. eam ob rem de ea dicitur, Sola ſine exemplo placuiſti Domino noſtro. Fuit enim inuentrix ordinis Virginum & angelicæ vitæ. Ideò rectè nominatur Virgo virginum, & virginum Abbatiſſa ac Regina. Sic videtur eam vocaſſe Pſal. cùm ait: Adducentur Regi virgines poſt eam. Eius virginitatem ante partum, in partu, & poſt partum prædixit Ezechiel dicens. Porta hæc clauſa eſt & non aperietur, & vir non pertranſibit per eam: quia Dominus Deus Iſraël ingreſſus eſt per eam: eritque clauſa Principi. Eius perpetuam virginitatem determinauit Eccleſia in multis conciliis generalibus. Vnde & cantat, Poſt partum virgo inuiolata permanſiſti, &c. Nec obſtat quod dicitur Matth. 1. Et non cognouit eam Ioſeph, donec peperit filium ſuum primogenitum. Propter quæ verba Eluidius & Eunomius, voluptuoſi hæretici, non erubuerunt dicere D. Virginem poſt Chriſtũ, habuiſſe quatuor filios ex D. Ioſeph, qui dicuntur fratres Chriſti, Mar. 6. Nónne hic eſt faber filius Mariæ, frater Iacobi, & Ioſeph, & Iudę, & Simonis? Et Apoſt. Galat. 1. dicit, Alium autem Apoſtolorum vidi neminem, niſi Iacobum fratrem Domini, quod eſt hæreticum, & per Eccleſiam (vt iam dictum eſt) reprobatum. Quia (vt D. Chryſoſt. dicit) Euãgeliſta non intelligebat de cognitione carnali, vt prædicti hæretici ex ſua mala indiſpoſitione exiſtimabant. Qualis enim vnuſquiſque eſt, talia cogitat, & talis finis videtur ei, vt Philoſophus ait. Sed intelligebat Euangeliſta de cognitione virtutum & priuilegiorum & tantæ dignitatis D. Virg. Ioſeph quidem ante partum cognouerat Virginem ſanctam & virtuoſam, ſed non tantæ dignitatis, ſicut cognouit cùm peperit filium ſuum primogenitũ, cùm in eius partu tot viderit mirabilia, ipſam ſcilicet ſine dolore & apertione peperiſſe, noctem illuminatam fuiſſe, Angelos Chriſtum inter brachia D. Virginis adorare, paſtores & Reges venire, adorare, & munera offerre. Tunc enim perfectius cognouit D. Ioſeph Mariam coniugem ſuam. & ſic debet exponi illud verbum, cognouit, &cæ. Primogenitus autem dici conſueuit is, ante quem nullus alius genitus eſt, etiã ſi nullus alius fuerit poſteà genitus. Vnde & vnigenitus habebat iura primogenituræ. Diuus tamen Hier. & alij expoſitores ad amplius confundendum hæreticos, aliter ſoluunt, & dicunt quod quãuis Euãgeliſta intelligeret de cognitione carnali, non poſſet ex illis verbis inferri, quòd D. Ioſeph poſt partum eam cognouerit, imò totum oppoſitum. Quia licèt hoc aduerbium (donec) aliquãdo ſignificet vſq;, cum determinatione temporis, poſt quod tempus ponit oppoſitum: tamen in ſacris literis cõſueuit accipi cum compoſitione eiuſdem quod determinat, ſi ponatur affirmatiuè, & cũ diuiſione eius quod determinat, ſi ponatur negatiuè. Et ſic hoc aduerbium affirmatiuè tantum, idem ſignificat ſicut hoc complexum (vſque & poſt) Si verò negatiuè, ſicut hoc complexum (vſq; & nunquam poſt.) Exemplum primi habetur in Pſal. 110. Dixit Dominus Domino meo, ſede à dextris meis: Donec ponam inimicos tuos ſcabellũ pedum tuorũ. Si hoc aduerbium, donec, poneret oppoſitum poſt determinationẽ temporis, quod erit in die iudicij, ſequeretur quod poſt diẽ iudicij Chriſtus nõ ſederet a dextris Dei, quod eſt hæreticum. Exemplum ſecundi. In Pſal. 111. In memoria æterna erit iuſtus, ab auditione mala non timebit. Dat rationem, Paratum cor eius ſperare in Domino, non commouebitur in æternum, donec deſpiciat inimicos ſuos. quod erit in iudicio generali, quando implebitur illud Pſalm. Lætabitur iuſtus cùm viderit vindictam, manus ſuas lauabit in ſanguine peccatoris. Si hoc aduerbium (donec) poneret oppoſitum poſt determinationem temporis: ſequeretur quod cor iuſti poſt diem iudicij cõmoueretur, & non eſſet firmatum. & ſic non eſſent beati, quod eſt contra illud, Venite benedicti patris mei, &c. & infrà, Ibunt hi in ſupplicium æternum, iuſti autem in vitam æternam. Ideò neceſſe eſt ſic exponere, Non commouebitur, donec deſpiciat inimicos ſuos, hoc eſt vſq; ad diem iudicij, nec poſt in æternum. Sic accepit D. Mat. cùm dixit: Et non cognouit eam Ioſeph, &c. Et ad illos fratres dicendũ eſt, quod in ſacris literis qui ſunt de eadem cognatione, dicũtur fratres. Vnde Abrahã dixit ad Loth, Ne quæſo ſit iurgiũ inter me & te, fratres enim ſumus. qui tamen non erant ex eodem patre proximo, aut matre. Sic etiam cognati Chriſti dicebantur fratres eius, de quibus Ioan. 7. Nec enim fratres eius credebant in eum. Et hoc videtur innuere D. Marcus cùm dicit: Nónne & ſorores eius (ſcilicet Maria Cleophæ & Salomæ, quæ dicitur mater Iacobi & Ioſeph) hîc nobiſcum ſunt? Mat. 27. Et Mar. 15. dicitur quòd erant ibi mulieres multæ, & Maria Iacobi minoris & Ioſeph mater, vltrà D. Virginem. Nec eſt in hac re tenendus Theophylactus, qui licèt cõcedat perpetuam virginitatem diuæ Matris Dei, negat tamen D. Ioſeph fuiſſe virginem, ſed ex alia vxore, quam habuit ante D. Virginem, habuiſſe illos quatuor fratres, de quibus dictũ eſt. Quia conſtat Iacobum fratrem Domini, fuiſſe filiũ Mariæ Iacobi. Prætereà D. Hierony. in lib. de Perpetua virginitate D. Mariæ contra Eluidium, probat D. Ioſeph fuiſſe virginem ex perfectione matrimonij inter ipſum & D. Virginẽ. Non enim fuiſſet conueniens hominem corruptum fuiſſe coniugem tantæ Virginis. Deus enim qui hoc matrimonium inſpirauit, & miraculo comprobauit, dedit D. Virgini adiutorium ſimile ſibi in caſtitate & virtutibus, licèt non æqualiter, cùm nullum ſimile ſit idem. Si Chriſtus matri ſuæ iam antiquæ in cuſtodem & defenſorem noluit dare hominem corruptum, ſed virginem, D. Ioan. Euangeliſtam, qui teſte D. Hierony: virgo electus fuit à Domino, atque inter cæteros magis dilectus, quantò magis cùm ipſa iuuenis erat? Sed cur Deus voluit D. Virginem fuiſſe deſponſatam? Reſpondet D. Thomas, quod propter tria: Primò propter Chriſtum, ne ab infidelibus tanquam illegitimè natus abiiceretur, & vt conſueto modo eius genealogia deſcriberetur per virum ad tutelam pueri nati, & ne diabolus contra eum vehementius nocumenta procuraret, & vt hoc myſterium, ſecundũ Ignatium, diabolo celaretur, & vt à D. Ioſeph nutriretur. Secundò propter virginem, ne à Iudæis tanquam adultera lapidaretur. Vnde dicebatur in lege, Si non eſt in puella inuenta virginitas, lapidibus obruent eam viri ciuitatis illius. Prętereà vt diua Virgo ab infamia liberaretur, ac etiam vt ei à D. Ioſeph miniſterium adhiberetur, qui poſſet & delere iniuriam & vindicare opprobrium. Tertiò propter nos, vt tolleretur excuſatio virginibus, quæ propter incautelam ſuam non vitant infamiam. Vnde D. Ambroſ. Non decuit virginibus ſiniſtra opinione viuentibus, velamen excuſationis relinqui, quòd infamata quoque mater Domini videretur. Et quia per hoc ſignificatur vniuerſa Eccléſia, quæ eſt virgo & deſponſata vni viro Chriſto. Et quia fuit mater, deſponſata, & virgo, ideò in perſona ipſius virginitas & matrimonium honorantur, contra hæreticos alteri eorum detrahentes. Sed quia difficultas eſt de matrimonio D. Virginis & Ioſeph: ideò aliquid ſuper hoc negotio dicendum eſt. Et in primis ſciendum quod verum matrimonium fuit inter D. Virginem & Ioſeph. Quod patet ex D. Mat. qui nominat D. Ioſeph virũ Mariæ, & D. Virginem coniugem illius. Matrimoniũ enim dicitur verum ex hoc

Sap. 18. *Signum ſalutationis D. Virg. cur fiat.* *Eſa. 7.* *Pſal. 44.* *Virginitas Deiparæ probatur et defenditur.* *Heb. vlt.* *Pſal. 57.* *Mat. 25.* *Gen. 13.* *Mar. 6.* *3. p. q. 29. art. 1.* *Deut. 22.* *3. p. q. 29. art. 2.* *Mat. 1.*

ex hoc quod attingit suam perfectionem. Prima autem & essentialis perfectio matrimonij consistit in indiuisibili coniunctione animorum, per quam vnus coniugum alteri fidem seruare tenetur. Cùm ergo vterque consenserit in copulam coniugalem, licèt non expresse in carnalem, sed sub conditione, si Deo placeret, confidentes de diuino auxilio, quòd nunquam in carnalem copulam conuenirent, committentes se diuino arbitrio: sequitur quòd inter eos fuit verum matrimonium: & quod vtriusque virginitas in nullo detrimentum passa est. Vnde & Iuristæ dicunt, Nuptias non concubitus, sed consensus facit. Non fuit tamen matrimonium inter eos cōsummatum, quantum ad generationē prolis, licèt proles fuerit data à Deo. Prole tamen à Deo habita matrimonium fuit perfectum, quantum, ad prolis educationem, & mutua obsequia. Et sic (vt Diuus Augustinus dicit) Omne nuptiarum bonum perfectum est in illis parentibus Christi, proles, fides, & sacramentum. Prolem cognoscimus ipsum Deum Iesum; fidem, quia nullum deuortium. solus ibi nuptialis concubitus non fuit: licet aliquando à sanctis Doctoribus nuptiales concubitus nuptiæ appellentur, sed non essentialiter. Et cùm Diua Virgo concepit, erat in domo Ioseph, sed nondum solennitas nuptiarum facta erat. Vnde diuus Chrysostomus super Matth. dicit: Beata virgo sic fuit desponsata Ioseph, quòd etiam esset domi habita. Consuetudo enim veteribus fuit desponsatas in domibus habere. Nam sicut in ea quæ in domo viri concepit, intelligitur conceptio legitima, ita in ea quæ extra domum concepit est suspecta coniunctio. Et sic non fuisset sufficienter prouisum famæ Diuæ Virginis, nisi etiam fuisset domi habita. Vnde & quod dicitur, Et nollet eam traducere, idem significat quod nollet eam diffamare in publicum, & non de traductione in domum. Vnde & Euangelista subdit, quòd voluit occultè dimittere eam. Licèt esset domi habita propter primam desponsationis fidem: nondum tamen interuenerat solennis celebratio nuptiarum. Nec dicit Euangelista, Antequam induceretur in domum sponsi: sed, Antequam conuenirent, ad solennem scilicet nuptiarum celebrationem, in qua secundum communem opinionem hominum & consuetudinem, carnaliter conuenire censebantur. Ideò Angelus dixit, Ioseph filij Dauid, noli timere accipere Mariam coniugem tuam: hoc est, Ne timeas nuptias cum ea solenniter celebrare.

3.p.q.29. ar.1.ad.1.

In libro de nup. & concupi.

3.p.q.29. ar.2.ad.3.

Nec est arbitrandum quòd cùm D. Virgo reuersa fuisset à visitatione D. Elizabeth, apud quam tres menses steterat, D. Ioseph videns vterum Virginis grauescere, fuerit aliquid humanum passus, seu timuerit ex dubitatione honestatis, aut ex zelotipia, vt benè declarat Euangelista dicens, Vir eius cùm esset iustus, &cæ. Quomodo fuisset iustus, si malam opinionem de ea absque rationabili causa habuisset? Non poterat enim rationabiliter malam suspitionem de ea habere, cùm longo iam tempore eius sanctitatem in domo sua approbasset, antequam de ipsius Ioseph licentia visitaret Elizabeth, & iam inuenisset eam concepisse de Spiritu sancto. Vnde D. Hieronymus ait, A quo inuenta fuit? Non nisi ab ipso Ioseph. Verisimile est enim quod concepto Christo maior sanctitatis fulgor refulgeret in vultu eius, quàm antè. Quem fulgorem admirans Ioseph, interrogauit vnde procederet. Nec est verisimile quod D. Virgo ei hoc mysterium celauerit, maximè cùm facultatē ei dederit visitandi Elizabeth antiquam & sterilem, quam concepisse à coninge sua mysterium reuelante audiuit. Verisimile est etiam quod ipse Ioseph eam ad visitandam Elizabeth associauerit, & tunc mysterium amplius intellexerit. Non poterat igitur postmodum rationabiliter suspicari. Si quæratur vnde ille timor quem habebat, processerit: dicendum quod ex humilitate, & suæ infimæ conditionis contemplatione eam occultè dimittere voluit. Videns enim eam post visitationem Elizabeth, amplius refulgentem, existimans se indignum fieri socium tantæ sanctitatis, directionis, & gubernationis filij Dei, timuit, & stupor apprehendit eum. Vnde voluit eam occultè dimittere: non tamen absque vale, sed absque mysterij reuelatione seu publicatione. Ideò hæc eo cogitante, dixit ei Angelus: Ioseph fili Dauid, noli timere accipere Mariam, &c. Non dixit, Non suspiceris malum de ea, quia non suspicabatur, vt dictum est, sed dixit, Noli timere accipere, hoc est solennizare nuptias, & te facere socium eius, & nutricium filij Dei. Quia quod in ea natum est, vt iam inuenisti, de Spiritu sancto est, qui te ad hoc munus elegit, vt esses vir eius, & nutrires eam & filium Dei. Ipse enim qui te elegit, faciet te dignum, vt sine offensa illi valeas famulari. Similem timorem ac stuporem & ex simili causa procedentem legimus accidisse D. Petro, qui cùm respondisset Christo iubente laxare rete in capturam. Præceptor per totam noctem laborantes nihil cepimus: in verbo autem tuo laxabo rete, quo laxato ipse cum aliis concluserunt piscium multitudinem, & rumpebatur rete eorum, &cæ. Quod cùm vidisset Petrus, Procidit ad genua Iesu, dicens: Exi à me Domine, quia homo peccator sum: stupor enim circūciderat eum. Simili stupore videtur circundatus fuisse, cùm dixit, Tu mihi lauas pedes, non lauabis mihi pedes in æternum. Similiter D. Ioannes Baptista stupore occupatus, prohibebat Christum à baptismo dicens: Ego à te debeo baptizari, & tu venis ad me? Sic D. Ioseph in associatione, prouisione, gubernatione, &c. Si allegetur D. Augustin. qui dicit Ioseph dubitasse, & exponit id quod dicitur iustus, hoc est mitis, benignus, clemens, & misericors: Dicendū quòd D. Augustin. in hoc non tenetur, sicut neque in illo quod dixit pueros in solo originali decedentes, puniri pœna sensus. Sed standum est dictis D. Hiero. Ambr. Bern. Origenis, ac D. Chrysost. qui & si inquirat & opiniones alleget, concludit tamē, quod D. Ioseph non dubitauit, neq; malè suspicatus est de D. Virgine. Prædictorum opinio literæ sacri Euangelij & honori tanti viri & D. Virginis magis congruit. Resultat igitur, verum & perfectum (licet non consummatum) matrimonium fuisse inter D. Virginem & Ioseph. Nec fuerunt aliquādo coniuges, qui adeò pacificè & concorditer vixerit, prout ipsi.

Luc. 5.

Ex perfectione matrimonij D. Hierony. concludit quod D. Ioseph erat & permansit virgo. Secundò infert quod erat iuuenis, aliàs matrimonium non fuisset conueniens: nec D. Virgo euasisset notam infamiæ, si vir eius fuisset senex & decrepitus, prout olim (nondū reuelata veritate) pingebatur. Nec fuisset D. Virgini solatio aut adiutorio, sed tædio. Quòd autē esset iuuenis apparet ex eo quod habetur Esa. 62. Lætabitur sponsus super sponsam, & habitabit iuuenis cum virgine, hoc est Ioseph cum Maria. Nec debet esse mirū eos iuuenes potuisse seruare virginitatē, cùm gratia vincat naturā. Si D. Cecilia cum Valeriano seruauerunt virginitatē: à fortiori, &c. D. Bonauentura dicit quòd licèt D. Virgo cæteras mulieres in pulchritudine corporali excederet, & aspectus eius magis desideratus esset: nunquā tamen aliquis in eius aspectu fuit ad concupiscentiam motus: sed si aliqui erant in ardore concupiscentiæ, ex honestate ipsius, & fulgore ex eius aspectu relucente, eorū cōcupiscentia sedabatur. Si D. Agneti ad prostibulū tractæ, tantā gratiam cōtulit Deus, vt qui ad illam concupiscentia moti ingredi volebant, adeò refrigerabantur, vt mundiores exirent & cōpuncti egrederentur: quantò magis D. Virgini matri, cui non per partes, sed tota sese infudit gratiæ plenitudo? vt D. Hieron. ait. Talis erat virtus D. Virginis contra stimulos carnis respectu aliorum, qualis est virtus cedri & floris vinearum erga serpentes: qui (vt naturales dicunt) quamprimum sentiunt odorem, fugiunt. Sic malæ cogitationes aliorum ad eius aspectum euanescebant. Ideò Sapien. in persona eius dicebat: Ego quasi vitis fructificaui suauitatem odoris. & quasi cedrus exaltata sum in Libano. Si talis erat virtus cedri, &c. à fortiori, &c. De huiusmodi casta habitatione habetur figura. 3. Regum. 1. de Abisac Sunamite, quæ dormiebat cum Rege, & Rex non cognouit eam. Sed quis erat iste Ioseph, cui hæc virgo fuit desponsata? Textus dicit, ad virginem desponsatam viro, cui nomen Ioseph, de domo Dauid, dicit ergo viro, & non puero, ad condemnandum abusum multorum quærētium potius bona temporalia aut fauores, quàm perfectionē aut virtutem, qui dant pueris (qui seipsos minimè regere norunt) filias suas in matrimonium, quod vix prosperatur propter petulātiam iuuentutis. Dicitur communiter quòd super magnos montes cadunt magna fulgura. hoc est quod Salomon dicebat: Vbi multæ sunt opes, ibi multi qui commedunt eas. fiunt ibi multæ expositiones & expensæ, & cùm pueri non sint

D. Ioseph iuuenis erat.

Virtus D. Virginis.

Virtus D. Virginis.

Eccle. 7.

sapientes, & ignorent modum lucrandi & conseruandi, putentque semper nihil eis debere deficere, paulatim exponendo inueniunt se denudatos, &c. Ideò Sapiens dicebat, Filiæ tibi sunt, serua corpus illarum: & ne ostendas faciem tuam hilarem ad illas. Trade filiam viro sensato, & grande opus feceris. Diuus autem Ioseph fuit sensatus & sapientissimus. Eius sapientia apparere potest ex electione diuina: quia à Deo electus fuit ad magnum officium. Differentia magna est inter electionem Dei & electionem hominum: quia homines eligendo non possunt facere electos dignos ad officiũ ad quod eligunt, imò præsupponunt in eis dignitatẽ: & aliquãdo putant eligere sapientes, qui sunt stultissimi. Sed Deus, qui omnia exteriora & interiora intuetur, nõ decipitur: & cùm sit omnipotens, volũtas ipsius semper est efficax, & semper impletur. Ideò si vult aliquẽ esse sapiẽtem & virtuosum, illa volitio statim facit eum talem, & per consequens eius electio. Si Rex terrenus vellet prouidere filio suo de nutritore & cõseruatore, eligeret sapientiorẽ quàm reperire posset. Sed Deus elegit ipsum Ioseph ad custodiam magni thesauri, scilicet, ad custodiam & nutritionem sponsæ & filij sui: sequitur quod fecit illum dignum, & sapientissimum. Eius sapientia maior fuit quàm Salomonis, qui multas stultitias fecit: hic autem nullam. Fuit etiam maior quàm Ioseph Patriarchæ, qui sciuit custodire triticũ pro Aegypto: hic autem custodiuit melius frumẽtum pro toto mundo. Quia triticum quod custodiuit Patriarcha Ioseph, solùm sufficiebat per septem annos, ad nutriendũ corpus, & non animam. Sed frumentum quod custodiuit D. Ioseph, sufficit ad nutriendum corpus & animam, non per septem annos solùm, sed in vitam æternam, & præseruare à morte æterna. Vnde Ioan. 6. Ego sum panis viuus qui de cœlo descendi. Non Moyses dedit vobis hunc panem, sed pater meus dat vobis hunc panem de cœlo verum. Dicitur etiam, Qui manducat hunc panem, viuet in æternum. Si dicatur, Quomodo fuit sapiens, cùm voluerit occultè dimittere? &c. Responsum est suprà. In hac sapientia continuè D. Ioseph profecit. Vnde secundum nomen eius sic & laus eius. Nuncupatur enim Ioseph, quod nomen, secundum D. Hierony. augmentum vel additio interpretatur, quia semper augebatur, opera virtutum addendo. Sapientia eius apparuit in liberatione Christi à manibus Herodis, qui volebat eum cum aliis innocentibus iugulare. Apparuit etiã in labore & sustentatione Christi & matris eius in Aegypto, sæpè abstinuit pro eis. Non est possibile enarrare officia sapientiæ, prudentiæ, & charitatis, & alios actus virtutũ, quæ exercuit in matrem & filium.

Sapiẽtia D. Ioseph vnde appareat.

Propter quę Deus eum tripliciter honorauit, scilicet in vita, in morte, & post mortem. Primò in vita, dando testimonium virginitatis suæ cùm virgam suam solam inter alias multas florere fecit. Secundò, quia elegit eum sponsum Reginæ Angelorum & matris suæ, cui D. Virgo suberat & reuerebatur eum, Dominũ eum vocans: erat enim humilior Sarra, quæ vocabat Abraham dominum suum. Tertiò, honorauit eum, ipsum eligendo in patrem putatiuum & nutritiuum, cui ipse Christus, Deus verus, & homo verus, voluit subditus & obediens esse. vnde Luc. 2. dicitur, & descendit cum eis, & venit in Nazareth, & erat subditus illis. Nunquã fuit aliquis filius, qui tantum honorauerit patrem & matrem, sicut Christus D. Ioseph, & Virginem. Vnde D. Bernardus tractans illud, Et erat subditus illis, exclamat: Quis? quibus? &c. Si Rex temporalis faceret reuerentiam alicui, omnes honorarent illum. Sed sic est quod Rex Regum & Dominus Dominantium, qui erat verus Deus, & D. Virgo, tãtum honorauerũt D. Ioseph: quid debent facere Christiani? &c. Quartò honorauit eum, cõmunicando ei notitiã mysterij incarnationis. Non fuit aliquis in hoc mũdo post D. Virginem, qui tantum nouerit de mysterio incarnationis, sicut D. Ioseph. Quidam dicunt quod prius multa de mysterio incarnationis sciuit, quàm Angeli. Vnde Apost. Ephes. 3. de hoc sacramento abscondito à seculis, dicit: Vt innotescat principatibus & potestatibus in cœlestibus, per Ecclesiam multiformis sapientia Dei. Magnam gratiã & honorem fecit Christus D. Ioanni Baptistæ, quando exultare eum fecit in vtero ad salutationem D. Virginis, & contactum matris eius. Quantam exultationem habere debuit D. Ioseph, qui per triginta annos simul cum Christo habitauit, & sæpissimè eum corporaliter tetigit & portauit? Si diuus Ioannes Euãgelista in cœna Domini per modicum tempus supra pectus Christi obdormiens, fluenta Euangelij de sacro dominici pectoris fonte potauit: Quæ fluenta cognitionum potare potuit D. Ioseph, qui tanto tempore cum eo dormiuit & habitauit? Luc. 6. legitur quod omnis turba quærebat eum tangere, quia virtus de illo exibat, & sanabat omnes. Et vna mulier ex tactu vnius solius fimbriæ, fuit mirabiliter consolata. Quot & quantas consolationes habere debuit D. Ioseph, qui totiens non fimbriam solùm, sed totum eius vestimentũ, imò & pretiosissimam Christi carnem tangere dignus fuit? Si sanctus Simeon accipiens semel Christum paruulum in vlnas suas, exultauit, & tanto gaudio repletus est, vt canticũ dixerit: quot exultationes habuisse, & quot cantica lætitiæ decantauisse diuum ipsum Ioseph arbitrari possumus, cùm totiens ipsum in vlnis suis portauerit? impossibile est explicare eius consolationes. Secundò consolatus est eum in morte, quia eum ab angustiis & doloribus præseruauit, propter eius puritatem: sicut de D. Ioanne matris eius secundo custode legimus, quod fuit à dolore mortis alienus, sicut à corruptione carnis fuerat extraneus. Consolatus est eum dulcibus verbis, cõmendationem animæ fecit, oculos clausit, animam illius à multo pluribus angelis ad sinum Abrahæ deferri iussit, quàm delata fuerit anima Lazari. Verùm non legimus in Euangelio quo tempore mortuus fuerit. Expositores tamen & contemplatiui prædicatores dicunt quod ante prædicationem Christi. Quia si non fuisset mortuus, secutus fuisset eũ, prout D. Virgo, & Euãgelistæ fecissent de eo mentionem. Christus autem permisit eum mori, primò ne videret contradictionem & opprobria quæ valdè eum contristassent. Secundò ad consolandum patres in lymbo. Si quæratur, quare etiam non permisit mori D. Virginem, antequã ipse pateretur? Dicendum quod cùm porta Paradisi nondum esset aperta, non erat locus animæ eius proportionatus. Item quia Simeon prophetauerat ipsam visuram contradictionem, in qua gladius pertransiturus erat cor eius. & quia ea Ecclesia Christi egebat post Christi ascensionem. Præterea consolatus est D. Ioseph in morte, pręseruando eum à visione dęmonum, qui maximè infestant morituros in mortis articulo, iuxta illud: Tu insidiaberis calcaneo eius. Tertiò consolatus est eum post mortem in lymbo. Primò in die Parasceues, quando descendit ad inferos, eum præ aliis salutando. Si propter calicem aquę frigidę remunerat alios, quantò magis integrũ nutriciũ? Secundò honorauit eum in die resurrectionis, ipsum resuscitãdo. Legimus Heb. 11. quod quędam mulieres receperunt de resurrectione mortuos suos. & Mat. 27. Monumenta aperta sunt, & multa corpora sanctorum qui dormierant, surrexerũt, & exeuntes de monumentis post resurrectionẽ, apparuerunt multis. Inter quos D. Bernar. dicit fuisse D. Ioseph. Quartò honorauit eum in die ascensionis, eum secum in cœlum assumendo. Ideò dictus Bernardinus dixit quod D. Ioseph in corpore & anima est in Paradiso. Et nunc ibi cum D. Virgine super choros Angelorũ pręmiatur, & cùm ipsi orant pro nobis, eorum orationes exaudiuntur. Si Deus promisit D. Blasio, quod omnes qui ipsum inuocarent, inuenirent auxilium: quantò magis ad inuocationem patris sui nutricii? Et ideò qui sunt in necessitatibus & indigentiis, præcipuè vxorati ad habendam mutuam charitatem & pacem, & ad seruandam fidem, & prolem educandam & custodiendam, ad eum & D. Virginẽ recurrere debent.

D. Ioseph in quibus fuit honoratus.
1. Pet. 3.
Luc. 15.
Gen. 4.
Mat. 10.

Sed vnde erat D. Ioseph? Textus dicit, quod de domo & familia Dauid, eò quòd imitabatur mores & virtutes Dauid, tales enim propriè dicuntur esse de vna familia, qui imitantur principium illius familiæ: iuxta illud, Qui habitare facis vnius moris in domo. Et sic notandũ quòd D. Ioseph in prædictis verbis dicitur, nobilis virtute, licèt non esset diues, quia faber lignarius. Ex quo infertur quòd non est incõueniens quòd cùm vnus nobilis sit pauper, fiat artifex, præcipuè quando non habet reditus & prouentus. Licèt hodie aliqui nobiles abutantur nobilitate, qui quantumcunq; pauperes sint, nolunt humiliari, neq; laborare aut artem aliquam discere ad victum lucrandum. Malunt rapinæ & aliis illicitis modis acquirendi inten-

intendere, quàm operari & artem aliquam discere. Videtur eis quòd hæc facere dehonestaret nobilitatem. exemplum D. Ioseph condemnat eos, qui non sunt nobiliores ipso Ioseph, neque Adamo, qui fuit agricola. Iob enim dicebat, Homo nascitur ad laborē, & auis ad volatum. Ideo non deberent vereri. &cæ. *Iob.5.*

Mariæ nomen tripliciter interpretatur. Sed quomodo vocabatur virgo illa? Textus dicit, Et nomen virginis Maria. quod nomen tripliciter interpretatur: Primò mare amarum, propter abundantiam amaritudinis, dolorum, & tristitiarum, quas passa est in hoc mundo. De quibus Simeō prophetauit, & tuam ipsius animā pertransibit gladius: De ea prædixerat Hieremias, Magna est velut mare contritio tua. Nunc autē vocari potest mare dulcedinis, cùm sit in paradiso. Ideo dicere potest illud Sap. Spiritus meus super mel dulcis, & hæreditas mea super mel & fauum. Ideo qui sunt in mari tribulationum, habent occasionem recurrendi ad eam. *Luc.1. Thren.2. Eccle.24.*

Secundò Maria syriacè interpretur domina. Vnde Ecclesia cantat, O gloriosa domina, scilicet, totius mundi. Idem cantat, Aue regina cœlorum. & D. Ber. Mater Dei, omnis creaturæ effecta est domina. Quomodo ergo non subiicientur ei omnes creaturæ, quæ mater effecta est creatoris, & cui creator subditus fuit? Ideo omnes creaturæ eam honorare debēt, & maximè rationales. Vnde Luc. 1. Ex hoc beatam me dicent omnes generationes. Et Salomon, Surrexerūt filij eius, & beatissimam prędicauerunt. Ideo Ecclesia consueuit ad eius nomen inclinare. Tertiò interpretatur illuminata & illuminatrix, eam ob rem vocatur luna, Eccle. 24. Pulchra vt luna. & in eodem, quasi luna plena in diebus suis. Quia quemadmodum luna recipiens lumē à Sole transmittit ad inferiora: sic D. Virgo quæ in hoc excedit lunam, quæ aliquando non est plena, sed ipsa semper fuit pęna in diebus suis. Vnde Angelus, Aue gratia plena. Dicitur etiam stella maris. Ideo Ecclesia Aue maris stella, Dei mater alma, &c. & hoc primo ratione immobilitatis, secundò, quia illuminat per intercessionem nauigantes. Vnde D. Bern. Quisquis te intelligis in huius seculi fluctibus inter procellas & tempestates fluctuare, ne auertas oculos à fulgore huius syderis, si non vis obrui procellis. Si insurgant venti tentationum, respice stellam, voca Mariam. Si iactaris superbiæ, ambitionis, aut emulationis vndis, respice stellam, voca Mariam. Si criminum immanitate perturbaris, conscientiæ fœditate confusus, barratro incœperis absorberi tristitiæ aut desperationis, respice stellam, voca Mariam. Nō recedat ab ore, non recedat à corde. Vbi nomen D. Mariæ virginis nominatur. vbi dæmonū crudelitas effugatur. Reis venia, ægris medela, pusillis robur, afflictis consolatio, peregrinātibus adiutorium datur. Eius exemplum sequens, non deuias: ipsam rogans, non desperas: ipsam cogitans, non erras: ipsa tenente, non corruis: ipsa ducente, non fatigaris: ipsa propitia, ad portum peruenis, & sic in temetipso experieris, quàm merito dictum sit, Et nomen virg. Maria. *D. Virgo cur dicatur Luna.*

Sed vbi inuenit eā angelus? Textus dicit, Et ingressus angelus ad eam. Et sic non in platea, aut vico, aut in fenestra, sed in cubiculo clausa orans. vnde Salomon, Hortus conclusus, soror mea: hortus conclusus, fons signatus. In hoc datur morale documentum mulieribus, ne in publicis locis maneant. Arbores enim quæ sunt in via publica, vix portant fructum ad maturitatem, quia trāseuntes prematurè occupant. vnus proiicit lapidem, alius baculum, &c. Arbores autem quę sunt in hortis bene clausis, portāt fructum ad maturitatem. sic de mulieribus, &c. D. Virgo bis dicitur, hortus conclusus, quia habebat sensus exteriores & interiores (quæ portæ & fenestræ dicuntur) clausos. Aues syluestres, quæ se tangi & manibus fricari non permittunt, pulchriores sunt quàm domesticæ, quæ se tangi permittunt quia tactum sæpè plumas amittunt. Sic mulieres syluestres honestiores existimantur, quàm nimis familiares, &c. Nam sæpe propter nimiam familiaritatem, plumas honestatis, & bonæ famæ amittunt. Ideo cauere debēt à talibus, maximè iuuenes. Si quæratur, Quid faciebat, quando angelus venit ad eam? Dicunt contemplatiui quòd non dormiebat, neque erat ociosa, sed secūdum morem suum perfectis negotiis domus, recolligebat se in cubiculo clauso, & diuina beneficia ad memoriam reducebat, cōtemplabaturque infinitam Dei bonitatem, qui decreuerat & promiserat se tantum humiliare, vt naturam humanam assumere vellet, vt pro peccatis nostris in ea satisfaceret, & eam ab æterna morte & diaboli captiuitate liberaret. Legebat & contemplabatur prophetias, singularius ea nocte prophetiam Esa. Ecce Virgo concipiet & pariet filium, &c. & Psalmum, Benedixisti domine terram tuam, &c. Spiritus eius nunquam antea fuerat adeò eleuatus & feruēs, sicut ea nocte qua missus est angelus in qua verificatum fuit illud Psal. Conculcauit cor meū intra me, & in meditatione mea exardescet ignis. Et cùm contemplaretur illum versum, Ostende nobis domine misericordiam tuam, dicebat: O pater æterne, ostendisti potentiam tuam in mundi creatione, sapientiam in eius ordinatione & gubernatione, iustitiam in Luciferi punitione, diluuio, ac aliis multis punitionibus: reliquum est vt misericordiam tuam erga naturam humanā manifestes, & promissionem adimpleas. Omnes figuræ nobis datæ, impletæ sunt. Iam ablatū est sceptrum à tribu Iuda, & hebdomadæ Danielis terminantur. Quousque ergo continebis in ira tua misericordias tuas? Dignare ergo eligere virginem quam per Esa. prædici fecisti. Heu quàm felix & beata erit virgo illa? Heu quā felix essem videre illam, & multò felicior & tibi magis deuincta, si possem esse eius ancilla, & ei inseruire & obsequi. Pater æterne, tu omnia nosti antequā fiant, & scis cor & desiderium meū: dignare per infinitam misericordiam tuam mihi facere hanc gratiam, vt valeam illam videre, & illi famulari, &cæt. Nunquam Patriarcha aut Propheta ita deuotè orauit, sicut tunc ipsa. Eam ob rem tota Trinitas, & singulariter Dei filius, ad compassionem motus est: & impletum est quod Salomon prædixerat. Vulnerasti cor meum, soror mea vno oculorum tuorum, hoc est humillima oratione, quæ fuit adeò grata, quòd statim tota Trinitas commissionem huius mysterij incarnationis, & salutationem ab æterno decretam, commisit Gabrieli, qui in corpore assumpto tria fecit. Primò eam humiliter & reuerenter salutauit, dicens, Aue, &cæt. Per Aue nomen trium literarum, ostendit se nuncium sanctissimæ Trinitatis. A, enim significat amorem, & repræsentat Spiritum sanctum V. significat veritatem, & repræsentat filium. E, significat æternitatem, & repræsentat Patrem. Aue secundū Grammaticos, est dictio salutantis, & significat gaude & lętare, vel Deus dat gaudium & letitiam. Theologi & expositores duo dicunt: Primò quòd Aue, est dictio composita ex litera A, & ve, interiectione execreantis & maledicentis. & sic significat absque ve, seu maledictione tam peccati originalis, quàm venialis & mortalis. Secundò dicunt quòd hæc dictio, Aue, euertit è regione contraria, hoc nomen Eua, quod impositum fuit primæ mulieri, ad ostendendū quòd D. Virgo fuit totaliter contraria Euæ. Ideò cantat Ecclesia, Sumens illud aue, mutans nomen Euæ, &cæt. Albertus Magnus, super Missus est, ait: Eua deiecit, hæc subleuat: Eua damnat, hæc saluat: Eua fuit causa morbi, hæc causa salutis: Eua clausit portas paradisi, hæc aperit: Illa mater miseriæ, hæc mater misericordię: illa principiū mortalitatis, hæc principium regenerationis: illa gratiam perdidit, hæc inuenit: illa transire nos fecit de gratia in culpam, hæc de culpa in gratiam: illa de latere viri dormientis facta est, hęc de corde Dei vigilantis: illa fuit viro causa maledictionis, hæc causa benedictionis. Hactenus ille. Comprehendendo omnia præmissa, facile componi poterit oratio deuota ad D. Virginem. Sequitur, Gratia plena. Posset quæri, Quare angelus non nominauit eam proprio nomine, sicut postea, cū dixit, Ne timeas Maria? Dicunt contemplatiui quòd propter duas rationes: Primò propter status & nominis acquisitionem. Reges & Pontifices in sua assumptione & coronatione mutant nomina. Et quia D. Virgo assumebatur ad nouum statum, scilicet in matrem Dei, & reginam angelorum, ac dominam mundi: ideo nouo & nobiliori digna erat nomine, scilicet Gratia plena, quod nulli adhuc impositum fuerat. Ideo tacuit nomen consuetum, & dixit nouum à Deo impositum. Secunda ratio est ciuilis, quia non est honestum subiectis, præcipuè extraneæ naturæ, quando salutant reges aut reginas, nomine proprio eas nominare, propter reuerentiam, & ad ostendendum subiectionem. Et quia D. Virgo erat electa mater Dei, & regina angelorum, iuxta *Cant.4. Esa.7. Psal.84. Gen.49. Aue significatio.*

xta illud. Salus regina: ideo Gabriël, &cæ. Nos autem qui sumus eiusdem naturæ cum ea, & quia hoc nomen, Maria, secundum quinque literas importat quinque officia per eam erga nos exercenda: ideo ad inclinãdam illam ad exercitium illorũ nominamus Mariam. Primum officium dicitur maternitatis, quod significatur per literã M. est enim pia Mater: Mater misericordiæ & pietatis, cũ sit mater Dei, per quem misericordiã & pietatem (ipsa intercedente & offerente) consequimur. Ideo Ecclesia vocat eam matrem gratiæ & misericordiæ. Et Eccle. 24. dicitur, Ego mater pulchræ dilectionis. Secundum officium est conseruationis, scilicet thesauri Dei, quod significatur per liter A, quæ repræsentat arcam thesauri. Ideo dicitur thesauraria. Pauperes indigentes ad thesaurarios recurrere consueuerunt. Ideo nos qui in hac valle miseriæ sumus pauperes, &cæ. quia in ea inueniemus thesaurum infinitum, scilicet sapientiæ & gratiæ Dei. Tertium officium est directionis & gubernationis per exempla vitæ suæ. hoc officium importatur per literam R. ideo dicitur Regina. Quartum officium dicitur iaculationis & repulsionis inimicorum, quod significatur per literam I. Ideo dicitur iaculum inimicorum infernalium, qui ad inuocationem huius nominis cedunt & fugantur. est enim eis terribilis, sicut castrorum acies ordinata. Ideo Ecclesia frequenter orat, dicẽs, Tu nos ab hoste protege, & hora mortis suscipe, Ei enim datum est conterere caput eius. Quintum *Gen.3.* officium dicitur aduocationis, quod importatur per vltimam literã A. Vnde Ecclesia, Eya ergo aduocata nostra, illos tuos misericordes oculos ad nos conuerte. Et licet aduocatum habeamus apud patrem, Iesum Christum iu- *1.Ioan.2.* stum: quia tamen non solum est aduocatus, sed etiam Iudex viuorum & mortuorum, qui nihil inultum relinquet, poterant præcipuè peccatores timere ad illum accedere, cũ vix iustus sit securus. Ideo piissimus Deus prouidit nobis de aduocata, quæ tota mitis & suauis est, nec aliquid asperum aut durum inuenitur in ea, iuxta illud: Fauus distillans labia tua. Vnde D. Bernar. Securum accessum habes ô homo, vbi mater stat ante filiũ, & filius ante patrẽ. Mater ostendit filio pectus & vbera, dicens: Per vbera quæ suxisti, filij, parce isti. Filius ostendit patri latus & vulnera, dicens: Vulnera cerne pater, da quod petit & mea mater. Ibi ergo nulla poterit esse repulsa, vbi sunt tot amoris *Heb.8.* insignia. Ad tronũ igitur eius cum fiducia accedamus. His officiis non egebat Gabriël: ideo nõ nominauit eam in salutatione. Nominauit tamen eã cùm turbata esset dicens: Ne timeas maria, ac si diceret: O Domina, gratia plena, non habes occasionem timendi: quia nomen tuum quod est Maria, quantum ad tertiam literam, ostendit quòd nõ habes occasionem timoris, sed lætitiæ & securitatis. Tu enim es regina cœlorũ, & gubernatrix omnium statuum. Tu enim inuenisti gratiam, non communiter, sed plenitudinem & abundantiam diuinæ gratiæ.

Plenitudo gratiæ quadruplex. Ad cuius euidentiam sciendum quòd quadruplex à Doctoribus poni consueuit gratiæ plenitudo. Prima dicitur effluentiæ, à qua cæteræ fluunt, sicut à fonte deriuãtur aluei & riui. Et hæc solùm cõpetit Christo, de quo Ioan. 1. Vidimus eum plenum gratiæ & veritatis. & subditur, de cuius plenitudine omnes accepimus. Et quia Christus conceptus fuit in vtero D. Virginis: ideo hæc plenitudo fuit in ea, ratione contenti. & sic intelligitur illud diui Hieronymi: Cæteris per partes, Mariæ autem tota sese infudit gratiæ plenitudo. Secunda est plenitudo Excellentiæ seu principalis carnalis vel aluei, per quem aqua fontis in alios riuos deriuatur Et hæc fuit plenitudo D. Virginis. Vnde Anselmus, Nil gratiæ ad nos venit, quod per manus Mariæ non transit. Ideo post Christum singulariter dicitur gratia plena, plus quàm omnes sancti, vtpotè fonti propinquior. Tertia plenitudo dicitur Abundantiæ, quæ etiã ad alios minores deriuatur: sicut plenitudo riui procedentis ex aluco, maior est quàm riuuli, qui à riuo aquã accipit. Et talis fuit plenitudo Apostolorum & D. Stephani. Vnde Act. 2. Repleti sunt omnes Spiritu sancto. &. 6. c. Stephanus plenus gratia & fortitudine, &cæ. Quarta plenitudo dicitur sufficientiæ. & tali plenitudine sunt pleni omnes sancti. quia quilibet habet secundum capacitatem suam, & quilibet contentatur, licet vnus plus habeat quã alius: Sicut paruum vas adeò proportionabiliter plenum est, sicut magnum, non tamen tantum continet. Vnde Ecclesiast. 24. In plenitudine sanctorum detentio mea. Diua igitur Virgo plus cæteris abundauit, & plena fuit tam naturalibus quàm acquisitis, gratuitis, gratia gratum faciente, & gratis data. Vnde de ipsa verificatur quod dicit Salomon, Multæ filiæ congregauerunt diuitias, tu verò supergressa es vniuersas. & illud, Tota pulchra es amica mea, & macula nõ est in te. quod de nullo puro homine aut muliere dici potest. Quo ad gratiam verbi Psal. dicit, diffusa est gratia in labiis tuis, propterea benedixit, &cæ. De sapientia & scientia Luc. 2. Maria conseruabat omnia verba hæc, conferens in corde suo. Ideò Christus eam post ascensionem, tanquam doctricem & conseruatricem verborum suorum, & sanctam bibliothecam, reliquit in hoc mundo. Si D. Magdalenæ & Marthæ dedit gratiam prædicandi, quantò magis ei? Vnde tempore vitæ suæ non eguerunt Apostoli congregatione concilij: quia eius resolutioni omnes in omnibus assentiebãt. Qui poterant ad illam accedere, accedebãt & instruebantur, & per eos alij, etiam per literas. Vnde legimus literas D. Ignatij ad eam. Legimus etiam quòd D. Dionys. visitauit illam in Nazareth, & post magnam admirationem gratiarum quas in ea vidit, dixisse fertur: Facile te Deum crederem, nisi de Christi filij tui diuinitate à Paulo audiuissem. Vnde D. Ignatius scribens D. Ioanni Euangelistæ, ait: Magnus est concursus populorum reginam cœli videre & audire cupientium. Sed post mortem ipsius, quæ fuit anno decimotertio, post ascensionem Christi anno decimoquarto, Apostoli eguerunt congregatione seniorum, & tenuerunt concilium, vt habetur Act. 15. Si obiiciatur de gratia miraculorum, quòd eam non habuerit, cùm nõ legamus aliquod miraculum per eam factum: Dicendum quòd maximum miraculorum fuit Christi incarnatio, quam ipsa, etsi non de condigno, de congruo tamen meruit. Vnde Ecclesia: Regina cœli lætare alleluia: quia quẽ meruisti portare, &cæ. Et quanuis eius miracula non legantur, non sequitur quòd non fecerit: quia non omnia, imò pauca eorum quæ fecit, scripta sunt. De ea tamẽ post assumptionem multò plura miracula legimus, quàm de omnibus aliis sanctis. Si dicatur quòd non habuit iustitiã originalem sicut Adam: dicendum quòd habuit aliquid eminentius scilicet excellentem gratiæ plenitudinem, & eius confirmationem ac impeccabilitatem, quam non habuit Adam. Sequitur in salutatione, Dominus tecum. Ad cuius euidentiam supponendum est quòd aliàs diximus, quòd licet Deus sit vbique per essentiam, præsentiam, & potentiam: est tamen in aliquibus locis specialiter, scilicet, in cœlo per manifestationem gloriæ, in iustis per gratiam & secundum quod dat illis gratias magis speciales, dicitur esse specialius in eis. Et quia specialissimam gratiam dedit D. Virgini scilicet maternitatem filij sui, secundum quam quodam modo participat infinitam dignitatem & excellentem plenitudinem gratiæ: ideo angelus specialiter dixit, Dominus tecum, scilicet per excellentem gratiæ plenitudinem, & post consensum per corporalem præsentiam. Magno honori attribuitur ipsi Enoch, quòd ambulauerit cum Deo, & quòd transtulerit eum dominus in Paradisum voluptatis vsque ad tempus Antichristi. Sed maiorem honorem fecit D. Virgini, cùm voluit ab ea portari. Et cùm finaliter eam in corpore & anima immortalem exaltauit super choros angelorum ad cœlestia regna. D. Bern. super missus est, dicit: Pater tecũ, quia filium suum fecit tuum: filius tecum, quia ad condendum in te mirabile sacramentum miro modo fecit te sibi sacrarium: Spiritus sanctus tecum, qui cum patre & filio tuum sanctificauit vterum. Pater tecum, exercens summam potentiam: filius tecum, ostendens maximam sapiẽtiam: Spiritus sanctus tecum, exhibens magnam beneuolentiam. Tecum in mente, tecum in ventre, in omnibus te diligens, tibi auxilians. Sequitur in salutatione, Benedicta tu in mulieribus. D. Elizabeth dixit, Inter mulieres, quod idem est, & addidit. Et benedictus fructus vẽtris tui. quod angelus non dixit, quia nondum conceptus erat. Dicitur autem Benedicta in mulieribus, propter quinque. Primò propter fructũ, quia ipsa sola fructũ protulit benedictum. Hanc rationem adduxit Elizabeth dicens: Et benedictus fructus ventris tui. Hæc coniunctio (&) exponitur pro quia,

Prouer.31. Can.4. Psal.44.

quia, siue tenetur causaliter, & non copulatiuè. Nec solùm benedicta, quia illum benedictum protulit fructum, à quo benedictionem accepit: sed etiā quia per illum fructum in sancta prole multiplicata est. Licet enim vnicum carnaliter genuerit: in eo tamen spiritualiter facta est mater magnæ multitudinis filiorū, quorū Christus est primo-
Rom.8. genitus in multis fratribus. Ideo non ab re dicitur Luc. 2. Peperit filium suum primogenitū, non respectu sequentium carnalium, cùm nullum aliū habuerit: sed respectu adoptiuorum. Secundò dicitur Benedicta, quia ipsa sola authorem omnium maledictionum diabolum superauit, iuxta illud, Ipsa conteret caput tuum. Tertiò dicitur Benedicta, quia omnium mulierum maledictiones (de quibus Gen. 3. Multiplicabo erumnas tuas, &cæ.) euasit. Quartò dicitur benedicta, quia pacem quam nullus procurare potuit, inter Deum & hominem, procurauit: iuxta
Can.8. illud: Facta sum coram eo, quasi pacem reperiens. Pacem etiam fecit inter homines & angelos, inter viros & mulieres, qui penè semper in litibus & iurgiis erant. Viri imperabant mulieribus quòd essent causa omnium malorū, & ita confundebant eas, vt vix auderent comparere aut mutire. Sed D. Virgo abstulit illud opprobrium, quia fuit causa maioris pacis & meliorum bonorum. Ideo non est mirum si mulieres habeāt maiorē deuotionem ad Diuam Virginem, quàm viri: quia sunt magis obligatæ quā viri, eò quòd abstulit opprobrium earum. Posuit etiam pacem inter duas dominas, quæ nunquam antea potuerant concordari, nec simul se inuenire in eodem loco, scilicet inter virginitatem & maternitatem. Sed D. Virgo collocauit eas in eadem cella, hoc est in vtero suo. Vnde quidā versificator dicit: Partus & integritas discordes tempore longo, Virgines in gremio fœdera pacis habent. Quintò dicitur benedicta, quia maledictionem humani generis in benedictionem conuertit: & nos à Deo maledictos sibi reconciliari fecit. Et in hoc figurata fuit per Abigail, cui. 1. Reg. 25. Dauid dixit: benedicta tu, quę prohibuisti me hodie in irem in sanguinem, & vlciscerer me manu mea. Vlterius est super omnes benedicta, quia omnia quæcunque vult & petit pro nobis à Deo, obtinet. Et in hoc figurata fuit per reginam Sabba, quæ omnia quæcunque voluit à Salomone obtinuit. Ideo qui egent, habent occasionem recurrendi ad eam.

Cur mulieres habent maiorē deuotionem ad D. Virginē quàm viri.

Secundò, Gabriël consolatus est eam, dicens: Ne timeas Maria. Habetur in textu quòd cùm audisset salutationē, turbata est in sermone eius, & cogitabat qualis esset ista salutatio. Si quæratur, vnde procedebat timor iste? Quidam dicunt quòd ex superioris naturæ, scilicet, ange-
Luc.1. li, assistentia. Vnde legimus Dan. 8. quòd ad aduentum Gabriëlis, Daniël pauēs corruit in faciem suam. Et Zacharias pariter timuit ad apparitionem angeli. Timuit præterea ex verecundia quam habuit de persona angeli sibi apparentis in specie viri. Vnde D. Hieron. Trepidare virginū est, ad omnes viri aspectus vereri & pauere. Alij dicunt quod ex claritate angeli & inaudita salutatione. Vnde Ecclesia, Expauescit virgo de lumine. Et ex textu apparet quòd ex salutatione. vnde dicitur: Et cogitabat qualis esset ista salutatio. quæ continebat omnes excellentes salutationes, quæ in antiquo testamento factæ fuerant. Pri-
Tob.5. mò Tobiæ dictum fuit, Gaudium tibi sit. Sed hæc saluta-
Dan.2. tio eminenter continetur in salutatione angelica, cùm dicitur, Aue. Præterea Daniël dixit Nabuchodonosor: Rex in æternum viue. Sed in salutatione angelica eminentius cùm dicitur, Gratia plena. Item dictum fuit Gedeoni, Dominus tecum, virorum fortissime: sed in hac eminentius cū dicitur, Dominus tecū per plenitudinē gratiæ, ex qua est vita æterna. Itē dictū fuit Iudith, Benedicta es tu filia à domino. Hic additur, in mulieribus & benedictus fructus
Iudi.6. ventris tui. Omnia enim quæ potest mulier licitè deside-
Iudith.13. rare, angelus in hac salutatione cōplexus est. Mulieres primò desiderāt pulchritudinem, hāc apposuit angelus, non
Cant.4. solū corporalem sed spiritualē, dicēs: Aue, hoc est sine ve, sine macula exteteriori & interiori. Ideo tota pulchra. Secundò desiderāt diuitias. Angelus dixit, Gratia plena. Tertiò bonam societatē. Angelus nunciauit ei optimam, cùm ait: Dominus tecum. Quartò bonā famam & æstimationē, Angelus dixit, Benedicta tu, &c. Cùm igitur ipsa (quæ humillima erat) talia de se audiuit, erubuit. Qui enim verè humilis est, de suis laudibus erubescit, ideo turbata fuit ex insolita & inaudita salutatione. Sciebat enim quòd triplex est salutatio: Prima proditoria & adulatione plena, vt *Salutatio triplex.*
salutatio Iudæ, qui dixit, Aue rabbi: & talis est salutatio multorū, qui mordere vellent eos quos salutant. Hęc salutatio est tantū exterior & nō interior, ideo timenda. Secūda salutatio est satanæ, qui se transfigurat in angelū lucis, & hæc est cauēda, nec omni spiritui credendū. Tertia salutatio est amicitiæ, & hęc quādo est cognita, est acceptāda, D. igitur Virgo timēs, prudēter cogitabat qualis esset ista salutatio, non fuit præceps in respondendo: quia prudentis non est in arduis absque magna deliberatione respondere. Ideo angelus consolatus est eam, dicens: Ne timeas Maria, inuenisti enim gratiam apud Deum. non dixit apud homines. Sunt multi qui magni faciunt inuenire gratiam apud Principes: sed hoc parum est, quia (vt Sa- *Prouer. 22.*
lomon ait) Fallax gratia, &cæ. sed inuenire gratiam apud Deum, est inuenire thesaurum magnum. Et qui illum inuenit, non habet occasionem tristitiæ aut turbationis. Ideo angelus, Tu inuenisti maximum & inęstimabilem thesaurum, quem nullus vnquam hominum potuit inuenire: Igitur, &c. non habes occasionem timendi. D. Aug. dicit quod in rebus per tempus ortis nulla maior gratia, quàm quod Deus fuerit homo, ac si diceret angelus, Patriarchæ & Prophetæ multum laborauerunt, tamen non potuerunt inuenire, &c. Tertiò angelus eam instruxit, dicens: Ecce concipies, &c. Ipsa consuluit dominam virginitatem, Quomodo fiet istud, &c. Hęc quæstio notanda est, quando aliquod nouum indicitur. Multi ex inconsideratione huius quæstionis decipiuntur, &c. D. Virgo non quæsiuit ex infidelitate aut dubitatione. Ipsa enim firmiter credidit, sed volebat scire modum, quem angelus ei declarauit dicens, Spiritus sanctus superueniet in te, &cæ. q. d. hoc fiet absque detrimento virginitatis, quam tātum seruare desideras. Non enim fiet naturaliter, sed supernaturaliter. Spiritus sancti obumbratione, & cooperatione totius trinitatis, cōcipies filium successorem Dauid, Messiam in lege promissum, verum Dei filiū, &c. Deinde ad amplius consolandam eam nunciauit conceptionem Elizabeth, dicens: Et ecce Elizabeth cognata tua, &c. Finaliter D. Virgo audito angelo, matura habita deliberatione, humillimè consensit, promptissimè se offerens ad obsequium Domini, dicens: Ecce ancilla domini, fiat mihi secundum verbum tuum, Hic tot & tanta facta sunt mirabilia, quòd iustum volumen exigerent. Si ampliora desideres, vide Albertum magnum D. Bern. & reliquos expositores super missus est. Notanda tamen est hic summa humilitas D. Virginis, quæ cùm ab angelo mater Dei altissimi & regina angelorum diceretur, se ancillā nominauit. Et quatuor bonæ ancillæ conditiones ostendit. Prima est promptitudo, quæ designatur per hoc aduerbium, Ecce. Secunda est humilitas, cùm se dixit ancillam. Tertia discretio, cùm ait, Domini. Quarta obedientia, cùm dixit, Fiat mihi secundum verbum tuum. Quibus verbis prolatis, & in instanti terminatiuo illorum tota Trinitas ex purissimo sanguine D. Virginis ad conceptionem disposito, corpus Christi formauit in eis vtero, & sanctissimam Christi animam creauit, & creando infudit in corpus, & in eodem instanti ad suum esse existētię traxit & vniuit, & filius Dei de consensu Patris & Spiritus sancti, hanc vnionem ad intra terminauit, & suū esse personale cum proprietatibus & attributis ac essentialibus cōmunicauit. & sic perfectū & consummatum fuit matrimonium inter filium Dei & naturam humanam. de quo nos gratias agere debemus.

Continuatio dicendorum.

Quia reliqua Christi mysteria à D. Thom in tertia parte clarissimè & ordinatissimè tradita sunt adeo vt institutione aut introductione non egeant: ea ne volumen in immensum augeatur, prætermittendum, & ad finem incœpti operis properandum, & aliquid de nouissimis, vniuersali scilicet, iudicio, resurrectione bonorum, & malorum retributione, superficialiter scribendum duxi.

DE IV-

DE IVDICIO GENERALI.

CAP. XXI.

A IVdicium Dei est duplex scilicet intrinsecum & extrinsecum. Iudicium intrinsecũ idem est quòd intellectus diuinus relatus ad dispositionem creaturarũ, quod alio nomine vocatur Prouidentia diuina. quę quanuis sit vna & indiuisa in se, tamen secundum nostrum modum intelligẽdi, diuersificatur secundum diuersitatẽ dispositionum ipsarum creaturarum, in quibus apparet dispositio siue iudicium ipsius, quod dicitur intrinsecum & diuersum secundum diuersitates dispositionũ, scilicet, creationis, gubernationis, prouisionis, & aliarum, quę circa creaturas operatur. Pro nunc tamen solum de iudicio retributionis bonorũ & malorum scribere intẽdimus ea quæ Prophetæ & Apostoli, imò & ipse Christus locuti sunt. Et vt manifestum est ex sacris literis, Iudicium Dei est duplex, scilicet, particulare & vniuersale, de quibus per ordinem dicendum est.

§. 1. *De iudicio particulari.*

B IVdicium Dei particulare est duplex, scilicet, in vita, & in morte. Quosdã enim homines iudicat Deus in hoc mundo, vt resipiscant à malis, & pœnitentiam agant de præteritis, & caueant à futuris, ac vt se exerceant in bonis operibus, & thesaurisent in cœlis. De hoc iudicio Apo. Si nosipsos iudicaremus, nõ vtique à Domino iudicaremur. Cùm autem iudicamur à Domino, corripimur, ne cũ hoc mundo damnemur. Quosdam verò iudicat, remunerando in hac vita, præcipuè obstinatos. Quia (vt D. Aug. ait) sicut nullum malum impunitum, ita nullum bonum irremuneratum. Et quia mali quandoque aliqua bona moralia faciunt, pro quibus non merentur remunerationem in alia vita: ideo Deus remunerat eos in hoc mundo sicut fecit Romanos idololatras, quibus propter opera virtutum moralium, in quibus se exercebant, dedit monarchiam siue totius mũdi imperium. Et obstetricibus Ægyptiorum, quia seruauerunt masculos Hebræorum, & timuerunt Deum, ædificauit domos. Aliud est Dei iudicium particulare in morte, de quo apostolus, Statutum est hominibus semel mori, & post hoc, iudicium, hoc est in instanti terminatiuo mortis, in quo particulariter iudicatur anima secũdum merita vel demerita, vt habetur Luc. 15. de Lazaro & diuite epulone.

1. Cor. 11. *Exod. 1.* *Heb. 9.*

§. 2. *De iudicio generali.*

C IVdicium generale esse futurum, & Christum de cœlo venturum ad iudicandum viuos & mortuos, hoc est bonos & malos, constat ex antiquo & nouo testamentis. Ioëlis enim 3. dicitur: Congregabo omnes gentes in valle Iosaphat, & ibi disceptabo cum eis. Et Christus expresse nobis manifestauit hoc iudicium & eius ordinem, cùm dixit, Cùm venerit filius hominis in maiestate sua, &c. quod euangelium legitur feria. 2. dominicæ primæ quadragesimæ: in quo declarãtur quatuor iudicij generalis mysteria omnibus valde notanda. Ideo ea breuiter prosequemur. Primum est generalis citatio, ibi: Congregabuntur ante eum omnes gentes. Secundum, diuersa situatio, ibi, Separabit eos ab inuicem, Tertium, singularis discussio & examinatio. ibi, Tunc dicet his qui à dextris, &cæt. Quartum, finalis omniũ retributio. ibi, Ibunt hi in supplicium æternum, &c. De his ergo per ordinem dicendum est, soluta prius vna quæstione admiratiua, quàm quilibet facere posset, & quam tractat D. Augustin. Cur, scilicet, Deus ordinauit iudicium vniuersale, maximè cùm (vt iam dictum est ex Apostol.) Statutum sit omnibus hominibus semel mori, & post hoc, iudicium? & per prophetam Naum. 1. ca. dictũ sit, Non cõsurget duplex tribulatio, vbi expositores dicunt quòd Deus nõ iudicat bis in idipsum. videtur ergo quòd iudiciũ generale superfluat, vel quòd Deus iudicet bis in idipsum. Resolutio D. Augustin. & omnium Doctorum est, quòd non ab re Deus iudicium generale ordinauit futurũ, propter multas rationes. nunc tamen breuitatis gratia, vna sufficiet, quæ, scilicet, dicitur diuinæ iustitiæ manifestatio. Licet enim Deus nihil sine iustitia aut iusta causa agat: rationes tamen & causæ eorum quę agit, nõ sunt nobis notę. Ignoramus enim nunc qua causa vel quo iudicio bonus ille sit pauper, & malus ille sit diues: cur iste gaudeat, qui pro perditis moribus suis deberet cruciari, ille verò qui propter laudabilem vitam gaudere deberet, contristetur. Cur in iudicio humano innocens damnetur, iniquitate Iudicis aut falsis testibus obrutus, & scelesti liberentur & prævaleant. & alia huiusmodi, de quibus nil temerè iudicare debemus, cùm nõ sit iniquitas apud Deum. Sed potius admirari cùm Apostolo & dicere, O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius. Sed cùm Deus decreuerit omnem iustitiam suam reuelare (nihil enim opertum quod non reueletur) vt tollatur occasio omnium querelarum & dubiorum, quod in hoc mũdo aut in morte fieri nõ potest: ideo necesse fuit ex illa suppositione, vt determinaretur dies siue tẽpus, in quo hoc fieret. tẽpus illud vocatur dies iudicij, & nonnunquã dies Domini. vnde D. Augu. dicit, Iste quippè dies iudicij propriè vocatur, eò quòd nullus ibi erit tunc imperitæ querelæ locus, cur iniustus ille sit felix, & cur iustus ille sit infelix. Omnium nanq; tunc non nisi bonorum vera & plenissima felicitas, & omnium nõ nisi malorum digna & summa infelicitas apparebit. deinde dicit: Cùm verò ad illud Dei iudicium peruenerimus, non solùm quæ tunc iudicabuntur, verùm etiam quæcunque ab initio iudicata sunt, & quæcunque vsque ad illud tempus iudicabuntur, apparebunt esse iustissima. Et ad dictum prophetæ Naum respondet D. Thom. dicens quòd quilibet homo potest considerari dupliciter, scilicet vt particularis persona, & inquantum est pars generis humani: & vt est particularis persona, fiet particulare iudiciũ post mortem, & recipiet iuxta ea quæ gessit in corpore, non totaliter & completè, quia non quo ad corpus, sed quo ad animam tantum. secundum verò quod consideratur vt pars totius generis humani, debet iudicari coram toto genere humano, & sic tunc quilibet iudicabitur. Nec tamen Deus iudicabit bis in idipsum: quia non duas pœnas pro vno peccato inferet: sed pęna quæ ante iudicium generale fuerat incompleta, cõplebitur, quando non solum quo ad animam, sed etiam quo ad corpus præmiabuntur boni, & torquebuntur mali. In morte enim non condemnantur completè, quia anima quãdo est vnita, maiorem pœnam sentit, propter corpus. Ideò Diuus Augustin. dicit, Maiores pœnas passuri sunt dãnati, cùm resurrexerint: in quarum comparatione tales sunt istæ quas patiuntur homines in somnis. non enim patitur caro eorum. Maior est autem cruciatus, cùm vigilans torquetur. Et sic propriè loquendo, iudicium particulare quod fit in morte, est interlocutorium, siue (vt quidam dicunt) vnum interim siue vulgariter, vng ce pendant. & est sententia incompleta, sicut de sententia bonorum dicitur Apoc. 6. Vidi sub altare Dei, &c. sequitur. Et datæ sunt illis singulæ stolæ albæ, & dictum est illis vt requiescerent per modicum tempus, donec implerentur conserui & fratres eorum.

Mat. 25. *20. de Ciui. Dei.* *In Ad. 3. p. q. 88. ar. 1.* *Rom. 10.* *Mat. 10.* *2. de ci. Dei. c. 1. In fine.* *In ser. plu. marti.*

Ver. 1. *De vniuersali citatione.*

PRimum mysterium iudicij vniuersalis est generalis & personalis Citatio & congregatio. Veniet enim dies in qua Deus conuocabit omnes angelos & sanctos qui sunt in cœlo, & omnes homines qui tunc erunt in terra, & omnes dæmones & damnatos qui erunt in inferno, & omnes qui erunt in purgatorio. vnde dicitur, Cùm venerit filius hominis in maiestate sua, & omnes angeli cũ eo. à fortiori dæmones non deficiet ne vnus quidem. vnde Apost. Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Iesu Christi. Oportet, est verbũ necessitatis, Gallicè, *C'est vn faire le fault, bon gré malgré, ribon ribaine.* Non erit quæstio comparandi per procuratorem, sed oportebit in propria persona comparere. Si quæratur, ad quid? respondet Apostolus quòd ad portandum processum & respondendum cathegoricè prout gestum est in corpore, siue bonũ, siue malum. Quidam propter hæc verba voluerunt dicere quòd paruuli in solo originali decedentes, non cõparebunt in iudicio generali: cùm nihil gesserint in corpore, neq; boni neq; mali, nec fuerint participes operũ Christi, sicut pueri baptizati, qui per baptismum fuerunt Christo incorporati: ideo remunerabuntur. Præterea si paruuli in peccato originali decedẽtes, intersint, in qua parte erunt? D

2. Cor. 5. *An qui decesserunt cũ solo originali cõparebũt in iudicio.*

non à dextris, quia illi erunt beati: nec à sinistris, cùm non debeatur eis pœna sensus vt dictum est. tamen pœna sensus exprimitur in sententia eorum qui à sinistris erunt: igitur, &c. Insuper in omnibus passibus sacræ scripturę, in quibus fit mentio de iudicio generali, fit mentio de actibus voluntariis, quos paruuli non habuerunt. Mat. 25. dicitur, Esuriui, &c. & Apostolus, Reddet vnicuique secun- [*Rom. 2.*] dum opera sua. Veruntamen D. Thom. dicit quod intererunt & probat per illud Apoc. 20. Vidi mortuos magnos & pusillos, stantes in conspectu throni: & aperti sunt libri & iudicati sunt mortui ex his quæ scripta sunt in libris eorum. [*In Addi. 3. p. q. 79. ar. 5 ad. 3.*] Et quāuis in libris illorum paruulorum nō sint scripta peccata actualia, peccatum tamen originale scriptum est: ideo iudicabuntur, tamen non tristabuntur: sed lętabūtur de gloria corporali iudicis, quā misericorditer Christus, secundum D. Tho. eis ostendet. Et cùm per dextram intelligatur potior & nobilior locus (iuxta illud. Dixit Dominus domino meo, sede à dextris meis) [*Psal. 109*] Dextera in iudicio erit in aëre, in qua erunt boni: & sinistra, in terra, in qua ex vno latere erunt damnati, & ex alio paruuli illi sub bonis. Et quo ad illam sententiam dicendum est quòd ignis nomine omnis pœna intelligitur: & quòd illa sententia est generalis & applicatur singulis secundū proportionem peccatorū & demeritorum. Et quantum ad dextram vel sinistram intelligitur de his qui fuerūt in vsu rationis. Omnes ergo cōparebunt. Nec obstat illud Psal. Non resurgūt impij in iudicio: [*Psal. 1. 1. Cor. 15.*] quia debet intelligi, mutati in melius vnde Aposto. dicit, Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur. Mali quidem resurgent, sed non immutabuntur in melius. Si quæratur. Quis faciet eos resurgerę? Respondet Apostolus, quòd Deus in nouissima tuba. Canet enim tuba, quæ erit valdè terribilis, cuius terribilitatem considerans Iob dicebat: Semper & quasi tumentes super me fluctus, timui Deum: & pondus eius (scilicet citationis & tubę) ferre nō potui, quin scilicet caderem in terram. [*Iob. 31.*] Quæ verba exponens D Grego. ait: Iob flagellatus, simplex & iustus à Domino approbatus, timuit scilicet hanc tubam. Quid debēt facere peccatores? &c. Apoc. 14. dicitur quòd D. Ioan. Euangelista, qui erat virgo electus à domino, & inter cæteros magis dilectus, audiuit vocem de cœlo, tanquam vocem aquarum multarum tanquam tonitrui magni, & cecidit tanquam mortuus scilicet propter terribilem sonum, quem non poterat sustinere. Si Iob simplex, iustus, laudatus & approbatus à Deo, in contemplatione huius tubæ sic timuit, &cæt. Si D. Ioan. Euangelista, virgo & magis dilectus, sic timuit: quid debent facere pauperes peccatores: qui non sunt simplices, iusti, & approbati, sicut Iob: sed pleni malitia, iniusti, & à Deo reprobati, qui non sunt puri & virgines, nec dilecti sicut D. Ioānes, sed immundi & abominabiles, in odio Dei existentes? Quomodo debent timere si cogitarent? profectò amplius quàm illi, &cæ. Quia sonus huius tubæ erit illis terribilis. Heu quid esset si nunc insonaret? haberemus maiorem occasionem timendi quàm D. Iob. & Ioannes euangelista. & habemus maiorem occasionē cogitandi, quā D Hier. qui semper de hac tuba cogitabat & dicebat: siue comedam, siue bibam, siue quid aliud faciam, semper insonare videtur in auribus meis illa terribilissima tuba: Surgite mortui, venite ad iudicium. Ideò si sumus sapiētes cogitabimus de iudicio generali, & de his quę fient in eo, quę dicūtur nouissima, de quibus Eccle. 7. Memorare nouissima tua, & in æternū nō peccabis. Nunc cōtemplemur congregationē vniuersalem, circa quā quatuor sunt notanda, scilicet locus, ministri, ordo, tempus.

Ver. 2. *De loco iudicij generalis.*

[E] Locum in quo debet fieri huiusmodi cōgregatio, declarat Iohel propheta, cùm ait: Congregabo omnes gentes, & deducam eas in valle Iosaphat. [*In Addi. 3. p. q. 83. ar. 4*] per vallem Iosaphat intelligit locum, in quo nūc est vallis Iosaphat, quia [*Esa. 40.*] ante iudicium ignis conflagrationis æquabit primò illum locum, & verificabitur illud, Omnis vallis exaltabitur, & omnis mons & collis humiliabitur, & erunt praua indirecta & aspera in vias planas. Vallis Iosaphat est inter montem Sion & montem Oliueti, per quam decurrit torrens Cedron. Christus autem veniet ad locum à quo ascendit, scilicet à mōte Oliueti. vnde Act. 1. dicitur, quòd postquā nubes suscepisset Christum ab oculis discipulorum, duo viri astiterunt iuxta illos in vestibus albis, qui & dixerunt. Viri Galilæi quid aspicitis in cœlum? Hic Iesus qui assumptus est à vobis in cœlum, sic veniet quemadmodum vidistis eum ascendentem in cœlum. Dicunt doctores quòd [*Cur in valle Iosaphat fiet iudiciū.*] Christus potius elegit vallem Iosaphat ad hāc congregationem faciendam, quàm alium locum, eò quòd circa illā exercuit opera redemptionis, &cæ. vt possit melius improperare peccatoribus ingratitudinē illorum. Si quæratur. Quomodo tot & tanti qui fuerūt, sunt, & erunt, poterūt ibi contineri, cùm illa vallis Iosaphat vix contineat latitudinem mediæ leucę? Dictum est quod ignis conflagrationis ęquabit omnia: & ideo sufficiens erit locus. Item boni erunt in aëre, & soli damnati in terra. Nec erunt latè dispersi ad placitum, sed valdè pressi, sicut haleca in vase, in quo falsa transferuntur. & sic erunt circa montem Oliueti in spacio sufficienti. à quo loco omnes Christum iudicē, qui erit in aëre inter bonos & malos, videre poterūt.

Ver. 3. *De ministris congregationis generalis.*

Diuus Augustinus dicit: Profectò per angelicum ministerium tanta res peragenda est iuxta illud Psalm. [A] [*20. de Ci. Dei.*] Congregate illi sanctos eius. [*Psal. 49.*] Doctores communiter dicūt quod angeli boni erunt ministri cōgregationis omnium. Et Apost. dicit, Quoniam ipse dominus in iussu & in voce [*1. Thes. 4.*] archangeli, & in tuba Dei descendet de cœlo, & mortui qui in Christo sunt, resurgēt primi. [*Causa resurrectionis triplex.*] In quibus verbis ostēdit causam resurrectionis nostræ, modum & ordinem. Causa resurrectionis est triplex: prima & principalis, est virtus diuinitatis, Secunda est instrumentalis, & est virtus humanitatis Christi, qui secundum humanitatem est instrumentū diuinitatis. Tertia est ministralis, quę est virtus angelorum, per quos fient aliqua præparatoria ad resurrectionem, vt collectio pulverum, coniunctio ossium, dispositio neruorum & carnis, per Christum tamen fiet vnio animæ ad corpus. Hæc per ordinem ostendit Apostolus, cùm dicit: Quoniam ipse dominus (qui secundum diuinitatem est causa principalis, & secundum humanitatem instrumentalis) in iussu facto angelis custodibus, vt colligāt pulueres, & ossa coniungant, deinde in voce. accepit ibi vocem, non pro locutione vocali, sed pro ministerio angelorum, qui deputātur regnis & prouinciis. vnde Mat. 24. Mittet angelos suos cum tuba & voce magna, & congregabit electos eius à quatuor ventis & à summis cœlorum vsque ad terminos eorum. Virtute igitur angelorum custodum congregabuntur pulueres, & fient ossa & coniungentur. Per virtutem verò archangelorum prouinciarum connectentur per neruos, qui carne & cute cooperientur. Et tandem per virtutem tubæ Dei, quæ erit vox Christi dicentis, Surgite mortui, venite ad iudicium, introducetur anima. De hac voce habetur Mat. 20. Dixit Dominus vineæ procuratori suo, Voca operarios, & redde illis mercedem. Hunc modum & ordinem resurrectionis per figuram & visionem familiariter declarauit Deus Ezechieli prophetæ, vt habetur Ezechie. 37. vidi apud eum. Post resurrectionem angeli boni assument bonos, & eleuabunt eos in aërem, & sic deducent ad vallem Iosaphat. vnde subiungit Apostolus: Deinde nos, qui viuimus, qui relinquimur, simul rapiemur in nubibus obuiam Christo in aëra. Mali verò dimittentur in terra, ligati per fasciculos, trahendi per dæmones. qui eos ad malum induxerunt, iuxta illud: Colligite primum zizania, & alligate ea in fasciculos ad comburendum: tūc verificabitur quod Christus dicebat: Tunc erunt duo in agro, vnus assumetur, & alter relinquetur. Duæ molentes in mola, vna assumetur, & [*Mat. 13.*] altera relinquetur. [*Mat. 24.*] Prædicta autem omnia non fient in instanti, quia motus in instanti fieri non potest, sed collectio puluerum, coniunctio ossium, & translatio fient per motum localem. igitur, &c. Resurrectio tamen siue vnio animæ ad corpus fiet in instanti: reliqua verò in breuissimo tempore. Et hoc modo debet intelligi Apostolus cùm dicit, Ecce mysterium vobis dico: Omnes quidem resurgemus, &c subdit, In momēto, & in ictu oculi, & in nouissima tuba. [*1. Cor. 15.*] Canet enim tuba, & mortui resurgent incorrupti, & nos immutabimur. Hæc generalis resurrectio bonorum & malorum fiet in eodem instanti, excepta resurrectione illorum qui reperiētur viui: quia illa fiet in translatione, in qua moriētur, & statim resurgēt, vt infra dicetur.

Ver. 4.

Ver.4. *De resurrectione generali.*

B

In Addi.3. p.q.79.ar. 1.&2. 4.lib.

RESurrectio bonorum & malorum erit similis & dissimilis. Primò erit similis, quia sicut boni resurgent iidem numero, sic & mali. Vnde Iob. 19. In carne mea videbo Deum: vbi loquitur de visione post resurrectionem. sequitur, Quem visurus sum ego ipse, & nō alius. Et Damascenus dicit quod resurrectio est eius quod cecidit, secunda resurrectio. Sed corpus quòd nunc gerimus, per mortem cadet: ergo idem numero resurget. quod nō fieret, nisi eadem anima ei reuniretur. Cùm ergo ad corpus pertineat cadere: sequitur quòd resurrectio magis pertinet ad corpus, quàm ad animam, quę est eadem, & distincta ab aliis per habitudinem ad idem corpus, quod est idē, quia habet easdem dimensiones, & per eandem formam substantialem principaliter & instrumentaliter per aliam, quæ est qualitas resultans ex qualitatibus ad medium venientibus, quæ est forma accidentalis, & nuncupatur forma mixtionis, & nō est forma substātialis corporis mixti, sed eius accidens proprium, & dispositio, per quam materia disponitur ad recipiendam formam: & consequenter ad eius dimensiones: & sic corpus humanum præter hanc formam mixtionis nō habet aliam formam substantialem, quàm animam rationalem à cuius materia sic mixta fluunt dimēsiones virtute formę mixtionis immediatè, & virtute animæ mediatè. Et licet hæc forma accidentalis in morte corrumpatur, & alia forma mixtionis in resurrectione causetur, non tamen sequitur quòd sit alius corpus numero: cùm formarum accidentalium variatio, quæ per successionem fieri potest, non faciat diuersitatem numeralem subiecti. Propter eandem rationem non sequitur quòd si anima & corpus & organa sensuum post resurrectionem habeant alias dispositiones, puta incorruptibilitatem, claritatem, & alia huiusmodi, non sit idem suppositum numero: quia cum illa sint accidentia, non variant essentiam. Sed difficultas est de forma substātiali totius, quæ dicitur humanitas, quæ in morte corrumpitur, & videtur cedere in non ens: & sic non potest eadem numero iterari. Quia cùm humanitas resultet ex coniunctione partium, nō potest eadem coniunctio rēsumi, quæ prius fuit, eò quòd iteratio opponitur identitati. Iteratio enim numerum importat, identitas verò vnitatem, quæ numero opponitur: sed in resurrectione resumitur coniunctum: quod identificat formam totius cùm partibus simul sumptis: igitur, &c. Dicendū quòd eadē est anima numero: vtputa, Anima Sortis quę est forma corporis & totius cōpositi: & illa cōiunctio est relatio & accidens: & sic eius resumptio non variat essentiam: verum quia D. Thom. dicit formam totius distingui à partibus simul sumptis: ideo argumētum habet cōtra eum magnā apparentiam. Respondet tamen secundum Auicennam, qui dicit quòd forma totius non est forma partis tantum, nec est aliqua alia forma præter formam partis: sed est totum resultans ex compositione formæ & materiæ, comprehendens in se vtrunq;. Et hæc forma totius essentialis dicitur quidditas. Et sic cū maneāt eedē partes, erit eadē humanitas numero: quia argumētum procedit ac si esset alia forma substātialis numero superueniens formæ & materiæ. Et ad illā coniunctionē dicitur quòd diuersa cōiunctio nō potest identitatem humanitatis impedire, cùm cōiunctio significet actionem & passionem, quæ sunt accidentia & ideo non sunt de essentia humanitatis. Certū est enim ꝙ generatio & resurrectio non sunt iidem motus siue mutationes. Nec tamen propter hoc identitas humanitatis impeditur. Constat etiam quòd illa relatio vnionis non est de essentia humanitatis, licet concomitetur eam, eò quòd humanitas nō est ex illis formis, quæ cōsistunt in compositione & ordine: sicut sunt formæ artificiatorum. vnde existente alia compositione numero, nō est eadem numero forma domus. Secūdò resurrectio bonorum & malorum cōuenit quantum ad terminum à quo, quia à cineribus, iuxta illud: Puluis es, & in puluerem reuerteris. Per pulueres intelliguntur omnes reliquiæ quæ remanēt, humano corpore resoluto Et nō obstat quòd aliqui reperiētur viui, quia ignis cōflagrationis poterit eorū corpora vsque ad cineres resoluere. hoc etiā intelligendū est, nisi aliquibus ex priuilegio fit indultum contrarium, prout resurrectionis acceleratio. quēadmodum aliqui de Ioāne Euāgelista, & de Helia, atque Enoch opinantur. Et licet Christus sit exemplar nostræ resurrectionis quātum ad terminum ad quem, nō tamen quātum ad terminū à quo: quia non dedit Deus sanctum suum videre corruptionem.

An forma humanitatis eadē numero resurgat.

3.Phy.

Gen.3.

Tertiò resurrectio bonorum & malorum conuenit in hoc quòd omnia membra corporis, & quicquid est de integritate naturæ, in vtrisque resurgēt, cùm resurrectio fiat opere diuino immediatè, & Dei perfecta sint opera. vnde sequitur quòd homo reparabitur perfectus in omnibus membris. Et sic omnia quæcunque in anima implicitè cōtinentur, explicabūtur in corpore, aliàs corpus non respōderet ad plenum animæ, quod tamen oportet in perfecta resurrectione, Et quanuis membra ordinentur ad actus, & post resurrectionē non sint futuri actus genitalium, nō tamen sequitur quòd illa membra desint. Quia membra nō solùm sunt propter operationem, sed etiam ad ostendendam virtutem & distinctionem sexuum. & sic non erunt frustra. Erunt etiā intestina nō turpibus superfluitatibus, sed nobilibus humoribus referta. Et licet corpus insurgat vt præmietur pro opere quod anima in eo gessit, & manus propter furtum vel homicidium trūcata fuerit, & sic ad bonum post truncationem operata non fuerit: nihilominus tamen præmiabitur: quia homo per pœnitentiam meretur vt totum pręmietur, qui ex toto quod habet, Deo seruit, Actus enim quibus propriè meremur aut demeremur, nō sunt manus aut pedis, sed totius hominis. Ex pręmissis sequitur primò quòd non omnes resurgent in sexu virili. Vnde D. Aug. dicit: Melius sapere videtur, qui vtrūque sexum resurrecturum nō dubitant, Deus enim in resurrectione reparabit in homine, quod fuit in prima conditione. sed in prima conditione creauit masculum & fœminam: igitur, &c. Præterea sicut considerata natura indiuidui, debetur certa quātitas, & diuersis hominibus diuersa: ita cōsiderata natura speciei, debetur diuersus sexus humano generi. Hæc enim diuersitas competit perfectioni speciei, cuius diuersi gradus implentur propter diuersitatem sexus, vel quantitatis. Ideo sicut resurgent homines in diuersis staturis: ita resurgēt in diuersis sexibus: Et quāuis sit differentia sexuum: deerit tamen confusio mutuæ visionis, quia non erit libido incitans ad turpes actus, ex quibus confusio causatur. Nec obstat quod Apostolus dicit: Omnes occurremus in virum perfectum, in mēsuram ætatis plenitudinis Christi, quia non intelligitur propter sexum virilem, sed propter virtutem animi, & robur corporis, quę erunt tā in mulieribus quàm viris. Et licet nunc mulieres subdantur viris, propter imbecillitatem animi & defectum roboris: ideo nunc vir dicitur caput mulieris, & ipsa est sub potestate viri, sed cùm hæc non deficiant mulieribus post resurrectionem, sequitur quòd tunc cessabit omnis prælatio, vt dicit glo. 1. Cor. 15. Ideo tunc nō different vir & mulier, quantum ad superioritatem vel imbecillitatem. Et quanuis in resurrectione cesset & tollatur omnis error, & in generatione mulieris sit error in ordine ad generationem, quia, scilicet præter intentionem naturę particularis ex defectu virtutis formatiuæ, quæ est in semine, quæ non potest perducere materiam conceptus ad formam virilem. vnde Philosophus dicit quòd fœmina est mas occasionatus. est tamen de intentione naturæ vniuersalis, quæ ad perfectionē speciei vtrumque sexum requirit. Non tamen post resurrectionem erit vsus sexuū. Quia (vt Christus dixit) In resurrectione nō nubent neque nubentur, sed erunt sicut angeli Dei, cùm generatio sit ordinata ad conseruationem speciei, quæ in resurrectione erit incorruptibilis. Et cùm cibus & potus ordinentur ad conseruationem indiuidui, sequitur quòd post resurrectionē non erit comestio, nec potatio, aut dormitio, nec alia quæ ad animalem vitam pertinent, quia operationes animales non sunt hominis inquantū homo: ideo in eis non consistit beatitudo humani corporis. Sed corpus glorificabitur ex redundantia gloriæ animæ, vt dictum est. Et quia delectationes corporales, secundum Philosophum, sunt medicinales, & adhibentur homini ad tollendum fastidium vel etiam ægritudinem, inquantum homo in eis ordinatè delectatur. sicut homo habens gustum indispositum, delectatur in his quæ sanis non sunt delectabilia: ideò non oportet quòd tales delectationes sint de essentia beatitudinis, vt Iudæi & Sarraceni ponunt. Solæ enim delecta-

tiones

In Addi.3. p.q.80.ar.

Membra truncata resurgent

In Addi.3. p.q.81.ar.1.

Gen.1.

In resurrectione erit diuersitas sexus.

Ephe.4.

16.de Ani.

Mat.22.

10. Ethic.

ſtiones animi propter ſe quærendæ ſunt. ideò ad beatitudinem requiruntur. Nec obſtat quod Chriſtus poſt reſurrectionem comedit & bibit, quia illa ſumptio cibi & potus nō fuit neceſſitatis, quaſi cibis egeret poſt reſurrectionem: ſed fuit poteſtatis, vt oſtenderet ſe habere veram naturam humanam, quam prius habuerat. Hæc autem ratio non erit in reſurrectione communi: ideò dicitur Chriſtus diſpenſatiuè manducaſſe eo modo loquendi, quo Iuriſtæ dicunt diſpenſationem eſſe iuris cōmunis relaxationem.

Mat. vlt. Luc. 24. Nec fuit conuerſa materia ciborum in ſubſtantiā aliti, ſed emiſſa fuit per euaporationē. Secundò ſequitur quòd capilli, vngues, & dentes reſurgēt in corpore humano. vnde

Luc. 21. Chriſtus dicebat: Capillus de capite veſtro non peribit. Et Matth. 10. Capilli capitis veſtri omnes numerati ſunt. Capilli enim, vngues, ac dentes dati ſunt homini in ornamentum, & in cōſeruationem aliarū partium. & ſic quodammodo videntur eſſe de integritate naturæ humanæ. Vrina autem, fæces, ſudor, & aliæ huiuſmodi ſuperfluitates nōn reſurgent in corpore humano, cùm non pertineāt ad integritatem naturæ, neq; ad conſeruationem aliarum partium: ideò naturaliter expelluntur, quaſi ad nihilū vtiles. Sed ſuperfluitates vtiles natura retinet ad generationem capillorum & vnguium, quibus homo eget ad membrorum cōſeruationem: ſicut miles non ſolùm eget enſe ad bellandum, ſed etiam vagina ad cōſeruationem enſis. Et cùm nutriantur & augeantur, & in vno homine nō ſit niſi vna anima, quæ eſt rationalis: ſequitur quod informantur anima rationali, quantū ad aliquas operationes virtutis vegetatiuę, quanuis operationem ſenſus non participent, ſicut nec oſſa, quæ etiam reſurgēt. vnde Chriſtus:

Luc. 24. Palpate & videte quia ſpiritus carnem & oſſa non habet, ſicut me videtis habere. Non eſt tamē arbitrandum quòd capilli capitis mulierū, & barbæ virorum ſint ita prolixa, ſicut modò ab aliquibus videmus deferri. Quia illa prolixitas magis pertinet ad faſtidium, curioſitatē, aut inanem gloriam, quàm ad ornamentum, & diſtinctionem ſexus. Hec enim in modica quantitate obſeruari poſſunt, & ideò in reſurrectione reformabūtur. *[Capillorū et barbarū prolixitas non erit in reſurrectione.]* Notandum pariter quod non oportet omnia quæ fuerunt informata anima rationali, ſint de integritate naturæ, & per conſequens quòd reſurgant in humano corpore. Sunt enim multa quæ creſcunt, fluunt, & diminuuntur: ſicut pinguedo, & caro, quę per infirmitatem & abſtinentiam minuitur: & alia etiam ex alimento ſuccedunt, & illa deperdita vel diminuta non reſurgent, nec etiam humiditates. Sed ſolùm illa quę perueniunt ad vltimā perfectionem, quam natura intendit in indiuiduo, quæ iam ſunt incorporata membris, quæ vocatur gluten. Membra etiam in hoc mundo abſciſſa, cùm

In Ad. 3. p. q. 86. ar. 1. ſint de integritate naturæ, reſurgent tam in bonis quàm in malis. Tertiò ſequitur quòd deformitates, quæ ex defectu vel mutilatione aliquorum membrorum vel indebita proportione partium vel aliunde prouenientium, in reſurrectione reparabuntur, etiam in damnatis, in quibus nihil erit quod impediat doloris ſenſum, qui per ægritudinem impeditur, inquantum per eam debilitantur organa ſentiendi: & ſimiliter defectus membri impediret, ne eſſet vniuerſalis dolor in corpore: ſed modus pœnæ non eſſet ſecundum menſuram culpæ. Quia contingit quòd aliquis peccator damnandus minoribus peccatis ſubiectus, aliquas deformitates habeat, quas non habet aliquis damnandus grauioribus peccatis irretitus. In reparatione enim corporis magis attēditur naturæ perfectio, quàm id quod fuit prius. vnde Apoſtolus 1. Corinth. 15. dicit: Mortui reſurgent incorrupti, hoc eſt ſine aliqua diminutione membrorum. Et qui infra perfectam ætatem decedunt, in ſtatura perfectæ ætatis reſurgent, vt paulò pòſt dicetur. Deus enim qui naturam cōdidit, in reſurrectione naturam corporis integrè reparabit. Vnde omnis defectus qui ex corruptione vel debilitate materiæ ſeu principiorum naturaliū in corpore fuit, in reſurrectione remouebitur, ſicut febres, lippitudo, & ſimilia. Defectus autem qui in humano corpore cōſequuntur principia naturalia, ſicut tarditas, grauitas, ponderoſitas, & paſſibilitas, erūt in corporibus damnatorū, quos à corporibus beatorū gloria & dotes corporis excludent. Nec obſtat quòd aliqui defectus ſint pœna peccati, quod ante mortē nō fuit deletum, vt mutilatio. Quia cùm quęlibet pœna in quocunque foro infligatur ſecundum cōditionem illius fori, pœnæ quæ in hac vita temporali infliguntur pro aliquo peccato, ſunt temporales, & vltra terminum vitæ non ſe extendunt. Et ideò quanuis peccatum non ſit remiſſum, non oportet quòd damnati pœnas quas paſſi ſunt in hoc mundo, patiantur in inferno: ſed iuſtitia diuina requirit quòd ibi pœnis grauioribus crucientur. Quartò reſurrectio bonorum & malorum conuenit in ætate & ſtatura. Quia non omnes reſurgent æquales in ſtatura ſiue quantitate. Sed quilibet reſurget in illa quantitate, in qua fuiſſet in termino augmenti, ſi natura non erraſſet aut defeciſſet. Quod autem ſupereſt vel deficit, reſecabit vel implebit diuina potentia, ac defectum quantitatis, qui prouenit ex defectu virtutis formatiuæ, ſicut in nanis & gibboſis. Eadem ratione reſecabit in illis qui immoderatæ magnitudinis fuerunt vltra debitum naturæ. Ex quo ſequitur quòd in reſurrectione non erunt gigantes, neque nani. Vnde Apoſtolus: Donec occurramus omnes in virum perfectum, in menſuram ætatis plenitudinis Chriſti. ſed Chriſtus reſurrexit in ætate virili, quæ ſecundum D. Auguſtin. incipit in vigeſimoquinto anno: igitur & alij. Non eſt tamen intelligendū quòd omnes futuri ſint æquales Chriſto in quantitate, ſed quòd omnes erunt in perfecta quantitate, quam habuiſſent in trigeſimotertio anno, ſecluſo impedimēto. *[In Ad. 3. p. q. 81. ar. 1. & 2.] [Ephe. 4.] [In Ad. 3. p. q. 86. ar. 2.]*

Quintò conuenit reſurrectio bonorum & malorum in incorruptibilitate: Quia tam boni quàm mali erunt incorruptibiles: iuxta illud: In diebus illis quærent homines mortem, & non inuenient eam: deſiderabunt mori, & mors fugiet ab eis. Præterea boni præmiabuntur mercede perpetua, & mali pœna perpetua, iuxta illud: Ibunt hi in ſupplicium æternum, iuſti autem in vitam æternam. quod eſſe non poſſet ſi corpora corruptibilia forent. Et quanuis corpora poſt reſurrectionem ſint compoſita ex contrariis, quia tamen abſque motu cœli, qui in reſurrectione ceſſabit, contraria non ſufficiunt ad corruptionem faciendam: igitur, &cæt. Et quia Philoſophi ceſſationem motus cœli non cognouerunt, pro impoſſibili habebant quòd corpus compoſitum ex contrariis, non corrumperetur. Incorruptibilitas autem illa, præcipuè damnatorum, non erit per gratiam, ſed per naturam, non quòd in natura ſit incorruptionis principium in corporibus damnatorum, ſed propter defectum primi mouentis ad corruptionem. Et licèt mors ſimpliciter ſit maxima pœnarum: nihil tamen prohibet mortem eſſe in pœnarum remedium, & per conſequens oblationem mortis eſſe in pœnarū augmentum. Viuere enim (vt Philoſophus dicit) videtur omnibus eſſe optabile, eò quòd omnia eſſe appetūt: ſed quia malè eſſe, ſcilicet cum triſtitiis & tormentis, opponitur benè eſſe: ideò mors ſiue anhilatio, quæ eſt remedium pœnarum, optabilis damnatis erit, cùm terminet pœnas & tormēta. vnde Chriſtus dicebat, Bonum erat ſi natus non fuiſſet homo ille. Quia ſi mors dicatur pœnalis propter dolorem quem ſentiunt morientes: nō eſt dubium quin maiorem dolorem damnati cōtinuè ſuſtineant. ideò mors in quantum remedium, eſt eis optabilior, licèt ſimpliciter & abſolutè melius ſit eſſe, quàm non eſſe. *[Apoc. 9.] [Mat. 25.] [9. Ethic.] [Mat. 26.]*

Ver. 5. *De differentia reſurrectionis bonorum & malorum.*

A

Reſurrectio bonorum plurimum diſcrepat à reſurrectione malorum. Quia (vt dicit Apoſtolus) Omnes quidem reſurgemus, ſed non omnes immutabimur. vbi glo. dicit: Nos boni tantummodo immutabimur impaſſibilitate & in melius. Mali verò in pœnis & deterius. Hæc immutatio bonorum quantum ad corpus, attenditur penes quatuor dotes, quæ ex gloria animæ redundant in corpus (vt dictum eſt) quibus mali erunt priuati, præcipuè impaſſibilitate. Erunt enim valdè ſenſibiles & diſpoſiti ad recipiendum qualitates alterabiles eis cōtrarias, quę continuè abſque quiete eos torquebunt in æternum. Et quanuis, ſecundum Philoſophum, Omnis paſſio magis ac magis facta abiiciat à ſubſtantia finita, & ideò tandem conſumat & corrumpat eam: non tamen ſequitur quòd damnatorū corpora tandem conſumantur, quia loquitur de tranſmutatione, qua tranſmutatur patiens à ſua naturali diſpoſitione, per motū cœli. talis autē paſſio non erit in corporibus damnatorū. Quia (vt dicitur Mat. 24.) *[1. Cor. 15.] [C. 14. §. 2. Ver. 2.] [6. Topi.] [In Ad. 3. p. q. 86. ar. 3. ad 1.]*

Cœlum & terra transibunt. Sed erit in eis passio intentionalis, sicut visio quæ fit absque transmutatione naturali, cùm instantaneè fiat. Et licet in inferno possit esse motus localis, iuxta illud Iob. 24. Ad nimium calorē transiet ab aquis niuium: ille tamen motus non erit dependens à cœlo, sed à diuina iustitia: quanuis aliqui dicant quòd ille transitus non erit localis, sed intentionalis. & sic non reducetur ad medium, sed erit ab extremo ad extremum. Quare quiescere non poterunt.

Ver. 6. *De ordine congregationis generalis.*

B Cum Deus omnia in pondere, numero & mensura statuerit, & Salomon mirabilem ordinem in ministerio templi posuerit, ita vt Regina Sabba in eius contemplatione admirata, non haberet vltrà spiritum: quātò magis Christus (qui est plusquā Salomon) in ministerio generalis iudicij? Iusti ergo videntes ordinem quem Christus instituet in processione Angelorum ipsum præcedentium, amplius admirabuntur & consolabuntur, quàm Regina Sabba. Et mali terrebuntur, iuxta illud: Terribilis sicut castrorum acies ordinata, scilicet processio Angelorum benè ordinata malis. Dicunt contemplatiui quòd inferiores ordines venientes cum Christo in hunc mūdum præcedent, & alij sequentur secundum dignitatē suā. Et quemadmodū videmus in processionibus, in quibus cōparent mendicantes, in quolibet ordine primus defert crucem: Sic in processione Angelorum primus infimi ordinis portabit crucem, in qua Christus passus est, quæ dicitur signum filij hominis, de quo Esa. 11. Et leuabit signum in nationes. & Luc. 2. In signum cui contradicetur. Et Christus dicebat: Tunc apparebit signum filij hominis (hoc est crux Christi.) vnde cantat Ecclesia, Hoc signum crucis erit in cœlo, cùm Dominus ad iudicandum venerit. D. Chryso. dicit quòd crux Christi apparebit Sole splendidior, vt non sit necessitas accusationis, cùm viderint reprobi crucem, per quam intelliguntur alia instrumenta passionis Christi reseruata, vt dicit Nicolaus Gorra super Matthæum. Deinde primus Angelus secundi ordinis deferet cordas (quibus ligatus fuit Christus) eleuatas. Primus tertij ordinis deferet virgas & flagella, quibus flagellatus fuit Christus. Primus quarti deferet columnam in qua ligatus & flagellatus fuit. Primus quinti, vestem qua illusus est. Primus sexti, clauos quibus cruci affixus fuit. Primus septimi, spongiam qua felle potatus fuit. Primus octaui, lanceam qua latus eius apertum fuit. Primus noni, coronam spineam qua coronatus fuit. Postremò omnibus congregatis Christus veniet subitò & quasi imperceptibiliter, iuxta illud: Sicut fulgur exiit ab Oriente, & patet in Occidente: sic in aduentu filij hominis. Veniet in maiestate, & sedens super sedem maiestatis suæ. Remigius exponit in maiestate, hoc est in diuinitate, & in sede maiestatis suæ, hoc est in humanitate glorificata, quæ est sedes diuinitatis. Origenes verò exponit, in maiestate, hoc est in gloria corporis, iuxta illud: Erant autem Moyses & Helias visi in maiestate, & in sede maiestatis suæ, hoc est in throno magno & mirabili ei præparato, quem Apostolus vocat Tribunal. quæ omnia erunt in magnam consolationem bonorum. Si dicas quòd damnati ad minus gaudebunt videre ista, dico quod non facient, imò valde torquebuntur. Nam experimento verificatum constat dictum D. Augu. Palato infirmo pœna est panis, qui sano est suauis: & oculis ægris odiosa est lux, quæ puris est amabilis. iuxta illud Ecclesiast. 11. Dulce lumen, & delectabile oculis videre Solem, quando sunt dispositi: sed si sint indispositi, est magnum tormentum. Et quia oculi bonorum erunt dispositi, quia erunt mundo corde: ideò gaudebunt, iuxta illud: Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt, scilicet delectabiliter, &c. Alia similitudo datur de latrone qui meruit suspendi, non gaudet in vestibus pulchris & ornatu Præsidis & Consiliariorum, sed potius torquetur, considerando apparatum eorum, ad dandam sententiam contra se. Si aliquis obstinatus dicat quòd euadet hoc tormentū claudendo oculos: aduertat quod dicitur Apoc. 1. Tunc videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerūt. Dæmones enim cum griffis eleuabunt caput, & aperient palpebras oculorum: & verificabitur illud Zachar. 12. Aspiciēt ad me quem confixerunt. Tunc plangēt se super se familiæ seorsum. & verificabitur illud: Dicent montibus, cadite super nos, & collibus; operite nos, & abscondite nos à facie sedentis super thronum, & ab ira Agni, quoniam venit dies magnus iræ ipsorum. vnde Malac. 3. Quis poterit cogitare diem aduentus eius? aut quis poterit stare ad videndum eum? Chrys. dicit: Satius esset mille fulgura intueri, quàm Christum vindicantem videre.

Marginalia: Sap. 11. Rom. 13. Mat. 12. Cant. 6. Mat. 24. Mat. 24. 2. Cor. 5. Apoc. 5.

Ver. 7. *De tempore iudicij generalis.*

C Quo autem tempore prædicta fient, Euangelium non declarat. & ideo cùm pendeant à sola voluntate diuina, nullus absque Dei reuelatione scire potest. Deus voluit iudicium particulare & vniuersale esse incertum, quātum ad determinationem temporis. vnde diuus Bernardus dicebat: Nil certius morte, nil incertius hora eius. Et Christus: Estote parati, quia non habetis diem neq; horam. Sic possumus dicere de iudicio generali, &c. vnde Matth. 24. De illa nemo scit. Marc. 13. additur, Neque Angeli in cœlo, neque filius hominis, inquantum homo, siue cognitione naturali, nec ex gratia ad reuelādum. Habet tamē Christus secundum humanitatem, scientiam diei, horæ, loci, & de quibus debet iudicare, aliàs non esset perfectus iudex. Et quanuis quidam temerè ex hebdomadibus Danielis præsumpserint præfigere certum tempus iudicij generalis: illis tamen contra verba Euangelij fides non est adhibenda. licèt tempus in communi & confusè ex sacris literis sciri possit. Nam tunc futurum est iudicium generale, cùm numerus electorum fuerit completus, vt dicitur Apoc. 6. Vidi sub altare Dei, &c. sequitur: Et dictum est eis vt requiescerent adhuc per modicū tempus, donec complerentur conserui & fratres eorum. Sed (vt Diuus Gregorius ait in quadam collecta) soli Deo est cognitus numerus electorum: igitur, &c. Ideò Christus Apost. interrogantibus si in tempore illo restitueret regnum Israël, respondit, Non est vestrum nosse tempora vel momenta, quæ pater posuit in sua potestate. Nec ex signis per Christū datis potest certitudo iudicij generalis haberi. Legimus enim Mat. 24. & Mar. 13. ac Luc. 21. quod discipuli interrogauerunt Christum loquente de iudicio, dicentes: Quando hæc erunt, & quod signum aduentus tui, & quādo hæc incipient cōsummari? Quibus Christus dedit multa signa, de quibus aliquid dicendum est: non secundum ordinem Euangelistarum: Quia aliqua, secundum D. Augu. ibi præponuntur per anticipationem, quæ posterius fient.

Marginalia: Tempus iudicij naturaliter sciri non potest. Act. 1.

Ver. 8. *De signis præcedentibus vniuersale iudicium.*

D Quàm plurima signa dedit nobis Christus: ex quibus possumus cognoscere iudicium generale appropinquare. Primum signum dicitur iniquitatis abundantia, & defectus fidei & charitatis. Vnde Lucæ 18. Filius hominis veniens, putásne inueniet fidem in terra? q.d. in tam paucis erit, respectu aliorū, vt nō videatur esse. & 1. Timot. 4. Spiritus manifestè dicit, quòd in nouissimis temporibus discedent quidā à fide. & Mat. 24. Quoniam abundabit iniquitas, refrigescet charitas multorum. & 2. Tim. 3. Hoc autem scias quod in nouissimis diebus instabunt tempora periculosa, &cæt. Propter hanc iniquitatis abundantiā permittet Deus aliud signum. Secundum signum erit bellorum cōmotio. Vnde Christus Mat. 24. Audituri estis prælia, & opiniones præliorum, &c. Marc. 13. Exurget gens contra gentem, &c. & Lucæ 12. Et in terris pressura gentium. Et licet semper fuerint bella, nō tamen adeò atrocia & terribilia. & idem de sequentibus signis. Tertium signum erit fames, Mat. 24. & Mar. 3. Erit fames per loca, &c. & Luc. 21. Arescentibus hominibus, scilicet famis inedia. Quartum signū erit pestis. vnde Mat. 24. & Mar. 13. & Luc. 21. Erunt pestilentiæ per loca. Quintum signum erunt terræmotus per loca, vt dicunt prædicti tres Euangelistæ in loco præallegato. hæc erunt initium dolorum, vt dicitur Marc. 13. Sextum signum est discessio, de qua Apost. 2. Thess. 2. Rogamus ne terreamini, neque per spiritum, neque per sermonem, neque per epistolam tanquā per nos missam, quasi instet dies Domini. Nemo vos seducat: quoniā nisi venerit discessio primū, scilicet, ab obedientia Rom. Imperij, ac etiā ab obedientia Rom. Ecclesiæ & fide catholica, vt dicit D. Tho. ibi, &c. Si dicatur quod discessio illa facta est, dicendū quòd nondū cōplerè.

Septimum signum est prædicatio Euangelij in vniuerso mundo, Mat. 24. Mar. 13. & Luc. 21. dicitur quod ex prædictis signis non potest argui certitudo generalis iudicij: quia subditur, oportet hæc primùm fieri, sed nondũ finis. D. Mat. addit, Prædicabitur Euangeliũ regni in vniuerso mundo, in testimoniũ omnibus gentibus & tunc veniet consummatio. Sed Euangelium regni nondum prædicatum est in omnes gentes, cùm tempore nostro inuẽtę sint multæ insulæ anteà occultæ, quibus nunquam fuerat annunciatum Euangeliũ, nec adhuc omnes insulæ sunt inuentæ. Et quòd Christus dicebat, Amẽ dico vobis, nõ cõsummabitis ciuitates Israël, donec veniat filius hominis, non est intelligendum de ciuitatibus, in quibus erant filij Israël secundũ carnẽ: quia certũ est illas fuisse consummatas tempore Apostolorũ: & tamen nondũ venit Christus ad iudicium. Ideò intelligendum est de semine repromissionis factæ Abrahæ. Nec obstat quod dicit Apost. Rom. 10. Sed nunquid non audierunt? & quidẽ in omnem terram exiuit sonus eorũ, hoc est Apostolorũ. & loquitur de præterito. Ad hoc multiplex potest dari solutio. Prima, quia loquitur de omnibus Apostolis, qui futuri erunt vsq; in diem iudicij, vt dicitur Ephe. 4. Et secundum hoc etiam debet intelligi præceptũ datũ. Mat. vlt. Euntes in mũdum vniuersũm, prædicate Euangelium omni creaturæ, scilicet vos & vestri successores: quia certum est quod Apostoli nõ fuerũt per vniuersum mundũ personaliter. Et cùm arguitur quod Apostol. loquitur de præterito, dicitur quod accipit præteritum pro futuro, propter certitudinem prophetiæ, prout Dauid, qui ante incarnationẽ Christi dicebat: Foderunt manus meas & pedes meos, &c. Secundò, dici potest quòd prædicta verba Apostoli possunt intelligi de his qui erant subiecti Romano imperio. Et hoc etiam modo debet intelligi illud, Act. 2. quod erant in Hierusalem habitantes Iudæi ex omni natione quæ sub cœlo est, scilicet subdita Romano imperio: quia certũ est nationes populorũ de nouo inuentorũ non fuisse. Et quia illæ insulæ, in quibus nauigatur & ambulatur sub polo antartico, opposito polo nostro, nõ erant inuentæ tempore D. Aug. ideò opinatus est Antipodas nõ esse, quod nõ faceret nũc, imò dicta sua retractaret, sicut quædam alia: maximè propter experientiã quæ negari nõ potest. Ad rationes autem eius dici potest quod Antipodæ processerũt ab Adã. Quia (vt habetur Sap. 10.) qui primus à Deo formatus est, pater orbis terrę, solus creatus est, ideò necesse est omnes homines ab illo descendisse, & per consequens illi Antipodæ fuerunt quidam ex nepotibus Noë, qui dederunt operam nauigationi post diluuiũ, & voluntate diuina illuc peruenerunt & multiplicati sunt, deinde ad alias insulas circunuicinas accesserunt, sicut alij per Asiam, alij per Africã, alij per Europam dispersi sunt. Ludouicus Viues cõmentator libri de Ciuitate Dei, in quo D. Augu. inseruit prædictam opinionẽ, excusato D. Aug. dicit: Sed profectò Antipodas esse tam certũ est vt negari non possit, & ad illos esse viam compertissimum est, etiam nõnullos antiquorum nedum nauigationibus nostræ memoriæ applicuisse. Nam olim per Arabicum sinum quidam Augusti Cæsaris sæuitiam fugientes, per ima quæque Aethyopum, mareque Atlanticum ad Gades Herculis adnauigauerunt. Contrà florentibus rebus Carthaginensium, aliqui ex eis ab Herculeo freto in Arabicum mare Rubrum venerunt, tũm etiam Persicum & Indicum, eorumque mare Alexandri armis est exploratum. Insulaq; Taprobane, & aliæ in illis tractibus nonnullæ, quæ ex opposito cœlorum & syderũ comprehenduntur Antipodas esse ostendunt. Tantum enim exurgit illis cõtrarius ille vertex, quantum ab occidentali suo absunt, quantum quidam ex terris in zona nostra positis. Hactenus ille. Post completam verò prædicationem Euangelij fiet discessio completa: & tunc reuelabitur homo peccati, qui erit octauum signum, vt statim dicetur.

Prædicatio Euãgelij regni nondum cõpleta est. Mat. 10.

§. 3. *De Antichristo.*

A Aliud & octauum signum iudicij generalis erit abominatio desolationis, sedens vbi non debet, siue homo peccati, qui non veniet absque præcursoribus & persecutione bonorum. de hoc dicitur: Cùm videritis abominationem desolationis, quæ dicta est à Daniele Propheta, stantem in loco sancto, &c. Mar. 13. dicitur. Qui legit intelligat. Glo. exponit, cùm videritis abominationẽ, &c. hoc est Antichristum sedentem in templo sancto Hierusalem, & se adorari facientem. Vnde Apost. 2. Thes. 2. Qui aduersatur & extollitur supra omne id quod est Deus, ita vt in templo sedeat, ostendens se tanquã sit Deus. Et quia maximas tribulationes inferet cũ præcursoribus suis, de quibus multa in sacris literis sparsa sunt, eorum aliqua nostris institutionibus duximus inserenda.

Mat. 24.

Ver. 1. *De præcursoribus Antichristi.*

Omnes malos posse dici Antichristos & diaboli filios per imitationem, constat ex illo Ioan. 8. Qui non est mecum, contra me est. & in eodem cap. Vos ex patre diabolo estis. Diabolus enim ab initio inuidit Christo, quem cognoscebat electum in mediatorem. Ideò eius locũ ambiendo & contra ipsum se extollens, ei oppositus fuit: & per consequens diabolus largo modo potest dici Antichristus, ab anti quod est contra, & sic contra Christum. Verùm quia Christus non solùm est Deus, sed etiam homo, & diabolus nõ participet cum ea in natura humana: ideò non dicitur propriè Antichristus, sicut de eo nunc loquimur. Per Antichristum enim anthonomaticè intelligimus hominem, qui cęteris hominibus amplius contrariatur, & opponitur Christo, & qui inter omnes homines magis imitabitur diabolum. Et ideò quemadmodum omnes qui imitantur diabolũ, dicuntur filij diaboli: ita etiam Antichristi omnes, qui imitãtur Antichristũ, principalẽ diaboli ministrũ. & sic omnes peccatores possunt dici Antichristi: iuxta illud, Et sicut audiuistis quia Antichristus venit, nũc Antichristi multi facti sunt, scilicet omnes peccatores: inter eos principales sunt hæretici, qui negant Christum. vnde 1. Ioan. 2. dicitur: Quis mẽdax, nisi is qui negat quoniam Iesus nõ est Christus: hic est Antichristus, qui negat patrem & filium. & in eadem epistola c. 4. Omnis spiritus qui non cõfitetur Iesum Christũ in carne venisse, ex Deo non est: & hic est Antichristus, de quo audistis quoniã venit, & iam est in mundo, scilicet in præcursoribus suis, qui habẽt ordinẽ imitationis ad eum, sicut boni ad Christum. & in secunda canonica dicit: Qui non cõfitetur Iesum venisse in carne, hic est seductor & Antichristus. tandem loquitur de omnibus hæreticis. Non potest tamẽ Antichristus propriè dici malorũ caput, cùm non influat in membra, saltẽ quę præcesserunt eũ. Potest tamẽ dici caput communiter, propter perfectionẽ malitiæ. Quia sicut caput est principale membrũ, sic Antichristus erit principalis imitator diaboli. ideò Glo. super illud Iob. 21. Interrogate quẽlibet de viatoribus, dicit: cùm de omniũ malorũ corpore loquitur, ad omniũ iniquorũ caput verba cõuertit. Et super illud 2. Thes. 2. Ostẽdens se tanquã sit Deus, dicit glo. Sicut in Christo plenitudo diuinitatis inhabitauit, sic in Antichristo omnis plenitudo malitiæ. Non tamẽ ita quod eius humanitas sit assumpta à diabolo in vnitate personę: quia hoc excedit capacitatem diaboli. Sed quia diabolus eminentius malitiã suã in illũ influet, nõ per intrinsecam inhabitationẽ, quia sola Trinitas menti illabitur, hoc est immediatè in ea operatur: sed influet suggerẽdo, & phantasmata eius mouendo & applicãdo plusquã omniũ aliorum. Et secundũ hoc omnes mali qui præcesserunt eum, fuerunt quodã modo figura Antichristi, secundum illud 2. ad Thes. 2. Mysteriũ iam operatur iniquitatis. de pręcursoribus Antichristi, loquitur Christus, Mar. 13. & Luc. 21. Videte ne quis vos seducat, multi enim veniẽt in nomine meo, dicentes, ego sum Christus, vel ego prædico vobis Christũ. & multos seducent. Nolite ire post eos: sequitur, Surgent Pseudochristi & Pseudoprophetę, &c. Si dixerint, Ecce in deserto est, nolite exire. Ecce in penetralibus est, nolite credere. D. Aug. notat quod multi (scilicet hæretici) veniẽt in nomine meo: Quia nulla heresis est, quę non palliet se nomine Christi. Glo. dicit quod imminente Hierosolymorũ excidio, multi fuerũt qui se dixerũt Christos, libertatis tempus appropinquare. Ante Christũ venerunt aliqui propria authoritate, dicẽtes se esse Christos, sed nõ fuerunt recepti. Postremus autem & pessimus omnium erit Antichristus, qui cum suis satellitibus seducet multos, & recipietur à Iudæis, sicut Christus prædixit: Ego veni in nomine patris mei, & non me recepistis. Alius (scilicet Antichristus) veniet in nomine suo (scilicet quærens gloriam propriã) & illum recipietis, scilicet vt verum

Antichristus anthonomaticè quis dicitur. 1. Ioan. 2.

C. 20. §. 2. Ver. 3.

Mat. 24.

Ioan. 5.

Christum. Pseudo igitur Christi, hoc est præcursores Antichristi, hæretici, venient in nomine meo, dicentes: Ego sum Christus, vel ego prædico vobis Christum: vt nunc Lutherani & alij hæretici. Nolite ire post eos. Ecce prædixi vobis. dedit signa quomodo cognosci poterunt, dicens: A fructibus eorum cognoscetis eos.

Ver. 2. *De Antichristi nomine.*

C ANtichristus non est nomen proprium, sicut nec hoc nomen Christus, cuius proprium nomen erat Iesus. vnde Lucæ 2. Vocatum est nomen eius Iesus, &c. Iesus autē dictus est Christus, quia fuit à Deo specialiter & anthonomaticè vnctus. Sic Antichristus, qui erit maximè oppositus Christo, propter plenitudinem malitiæ dicetur Antichristus. à suis tamen sequacibus non dicetur Antichristus, sed potius Christus & Messias in lege promissus, vt expresse dicitur Matth. 24. Si dixerint, Ecce illic est Christus, nolite credere. Nomen autem eius proprium non habetur in sacris literis: licèt in illis pluribus nominibus nuncupetur aliquando abominatio. Mat. 24. Cùm videritis abominationem, &c. ab Apostolo dicitur homo peccati, filius perditionis. 2. Thes. 2. vbi glos. Dicitur homo peccati, quia totaliter erit deditus peccatis. dicitur filius perditionis, quia multos trahet ad perditionem: vel quia deputatus est æternæ perditioni, vnde Iob. 21. In die perditionis seruabitur malus.

Ver. 3. *De Antichristi origine.*

D ANtichristus, secundum D. Aug. & Ambro. in lib. de benedictionibus Patriarcharum, & Vincentium Beluacen. in speculo historiali, li. 31. c. 4. nascetur ex stirpe reprobata, scilicet ex tribu Dan. qui fuit filius Iacob, ex Bala concubina ancilla Rachelis, de quo Iacob: Fiat Dan coluber tortuosus in via, Cerastes in semita, mordens vngulas equi, vt cadat accensor eius retrò. Salutare tuum expectabo Domine. & in signū reprobationis sola hęc tribus subticetur Apoc. 7. vbi ex aliis numerantur. 12. milia signati & non ex tribu Dan. Quia (vt communiter dicitur) ex ea nasciturus est Antichristus in Babylone. Huius aduentus (vt dicit Apost. 2. Thes. 2.) erit secundū operationē satanæ. aliqui exponunt de generatione, dicentes quòd sicut Christus natus est per operationē spiritus sancti ex Virgine desponsata: ita Antichristus per operationem Satanæ ex corruptissima & ex damnato coitu. Alij addūt quòd ex incubo & succubo. Multi multa fingunt de eius ortu, natiuitate, & nutritione, quę authoritate sacrę scripturę neq; Doctorum autenticorū probātur. ideò nō est eis credendum, neq; in recitatione taliū opinionum immorandum. Nec verisimile est secūdum Vincentium Beluacen. ipsum Antichristū in vtero matris (vt aliqui dicunt) malitia diabolica fore replendum, nec quòd Deus (qui omnia disponit suauiter) ei anticipet vsum rationis, sicut fecit D. Ioan. Baptistæ ad bonum, neque quod priuet eum Angelo custode eum præseruāte in vtero. D. Tho. tamen dicit quòd adueniente vsu rationis illius, Angelus ei ad custodiā deputatus, propter eius nequitiam derelinquet eum: & sic derelictus amplius à dæmonibus seducetur, & eorum suggestionibus adhærens, prosequetur omnino diaboli voluntatem. Et quia (vt dicit Apost. 2. Cor. 11.) Satanas se transfigurat in Angelū lucis: verisimile est apud aliquos, quòd dęmones Antichristo etiā corporaliter apparebunt in Angelorum modum, & illi famulabuntur, & docebunt eum omnem nequitiam in superbia & abusione scientiarum. Vnde Dan. 8. dicitur: Surget Rex impudens facie, & intelligens propositiones: & roborabitur. s. paulatim, per operationem satanæ, qui faciet ipsum esse in concupiscentiis fœminarum, & sua falsa doctrina & malis exemplis multos seducet, ac etiam donis & muneribus alliciet. Quia (vt habetur Dan. 11.) Dominabitur thesauro auri & argenti, & in omnibus præciosis Aegypti. & subditur, & in copia rerum occidet (hoc seducet) plurimos. dæmones enim offerent ei thesauros absconditos, & aurum atq; argentum excutient ex occultis terræ visceribus, & fabricatum illi dabunt. Et cùm omnia pecuniæ obediant, sequitur quod habebit multos fautores. Ab initio vtetur medijs delectabilibus, & alliciet plurimos. Eius prima conuersatio in sacris literis non inuenitur. Vincentius tamen Beluacen. dicit quòd nascetur in Babylone, tandem veniet ad Iudæos, & conuersabitur in ciuitate Bethsaida & Corosain, vt D. August. dicit super illis verbis, Væ tibi Bethsaida, &c. Ideò imprecatur & improperat Christus his ciuitatibus, quia in illis conuersaturus est filius perditionis. Non tamen violenter persequetur Ecclesiā Dei & bonos, donec fuerit in tali ætate, in qua Christus incœpit prædicare. s. circa trigesimum annum. dicitur enim Luc. 2. Incipiens annorum quasi triginta. Vsq; ad triginta igitur annos Antichristi aduentus erit occultus. licet ab vsu rationis vsque ad trigesimum annum non sit futurus ociosus, sed in falsa doctrina, & insignis mendacibus, ac omni dæmonum astutia versabitur. Dæmones enim disponēt eum ad omnia mala: incipiet acquirere fautores, & congregare multitudinem. Et cùm viderit omnia ei propicia, & suggestione dæmonum ad nutum succedentia, adueniente trigesimo anno manifestabit se, & loquetur contrà Christum blasphemias, dicetque se esse Messiam in lege promissum, & quicquid de Christo in lege antiqua & Prophetis scriptum est, sibi ascribet, & dicet se solum esse Deum. vnde & Apost. Qui aduersatur & extollitur supra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur, ita vt in templo Dei sedeat. ostens se tanquam sit Deus. & Christus: Cùm videritis abominationē desolationis stantē in loco sancto vbi non debet, &c. Quidam dicūt quòd in templo quod reædificabunt ei Iudęi in loco vbi erat templū Salomonis restaurata ciuitate Hierusalē, in qua Christus Dominus crucifixus fuit: occidet Heliam & Enoch, vt infrà dicetur. Diuus tamē Aug. dicit quod illud templū dicitur Ecclesia: quia qui erant in gratia, per quam erāt templum Dei, iuxta illud, Vos enim estis templū Dei viui, recipient & adorabunt antichristum: quia, vt idem August. dicit in quo templo sit sessurus incertum est.

Ver. 4. *De Antichristi progressu & regno.*

B REgnum Antichristi in quo violēter persequetur bonos, inchoabitur cùm soluetur satanas. Ad cuius euidentiā sciendum est, quòd satanas in passione Christi aliqualiter solutus fuit, hoc est permissus malitia sua vti, & procurare per Iudæos mortem Christi, qui dixit: Nunc Princeps huius mundi eiicietur foras. Hanc exclusionem Principis huius mundi, & reclusionem in inferno, declarauit D. Ioannes dicens: Vidi Angelum descendentem de cœlo, habentem clauem abyssi, & cathenam magnam in manu sua: & apprehēdit draconem serpentem antiquum, qui est diabolus & satanas, & ligauit eū per annos mille, & clausit & signauit super illū, vt nō seducat amplius gentes donec consummentur mille anni. Et post hoc oportet illū solui modico tēpore. D. Aug. dicit quod hæc allegatio per hoc interuallū vsq; ad finem seculi, quod mille annorū appellat, duratura est, hoc est nō permittetur satanas exercere totā tentationē, quam potest vel vi vel dolo, ad seducendos homines in partem suam, cogendo violenter, vel fraudulenter fallendo. Quòd si permitteretur in tam longo tempore & tam longa infirmitate multorum, plurimi tales quales Deus perpeti non vult, paterentur, & fideles deiiceret, & ne crederent impediret, quod ne faceret, alligatus est. Tunc autē soluetur, quando tempus erit. Nam tribus annis & sex mensibus legitur totis suis, suorumque viribus sæuiturus. & dat rationem: Quia si non solueretur, minus appareret eius maligna potentia, & minus sanctissimæ ciuitatis (scilicet Ecclesiæ) fidelissima patientia probaretur. Et vt sciatur quàm fortem aduersarium Dei ciuitas superauerit, cum ingenti gloria sui redemptoris, paulò pòst D. Ioan. subdit: Cùm finiti fuerint mille anni, soluetur satanas de carcere, & exibit, & seducet gentes quę sunt supra quatuor angulos terræ God & Magog: & congregabit eos in prælium, quorum numerus sicut arena maris: & ascenderūt, hoc est ascendent, super latitudinem terræ: & circuierunt, hoc est circuibunt contra sanctos, & ciuitatem dilectā, hoc est Ecclesiam. D. Augustinus dicit: Gentes quippè quas appellat Gog & Magog, non sunt accipiendæ tanquam sint aliqui in aliqua parte terrarū barbari constituti, siue quos quidā suspicantur Getas & Massegetas, propter literas horum nominum primas, siue alios alios alienigenas à Romano imperio seiunctos, Toto namque orbe terrarum significati sunt isti esse, cùm dictum

Marginalia: *In li. de ortu Antichristi.* *Gen. 46.* *Antichristus non priuabitur angelo custode.* *Eccle. 10.* *Mat. 11.* *Antichristus vbi conuersabitur.* *2. Thes. 2.* *Mat. 24.* *In 20. de Ci. Dei c. 19.* *2. Cor. 6.* *Ioan. 12.* *Apoc. 20.* *20. de Ciui. Dei c. 8.* *20. de Ciui. Dei c. 11.*

dictum est, gentes quæ sunt supra quatuor angulos terræ, *Gog & Magog interpretatio.* easque subiciet, esse Gog & Magog. quorum interpretationem nominum esse reperimus, Gog tectum, Magog, detectum: significant enim numerũ malorum, quorũ aliqui sunt detecti, vt manifesti & publici peccatores, qui in aduentu Antichristi se offerent & illi adhærebunt: tecti verò se palam manifestabunt, pugnabuntque omnes pro eo, & extendentur super latitudinẽ terræ, & cingent castra sanctorũ: quia non ad vnum locũ venturi significati sunt, quasi in vno loco tantũ futura sint castra sanctorũ, & dilectam ciuitatẽ, quæ nõ est nisi Ecclesia toto orbe terrarum diffusa. Et sic vbicunq; erũt Sancti, in illa persecutionis immanitate angustiis & tribulationibus cingentur, arctabuntur, vrgebuntur, cõcludentur: nec tamen militiã suã deserent. Quidã dicũt quod satanas solutus primò dabit operam, vt à Iudæis recipiatur tanquã Messias. Quod libẽter facient, vt prædixit Christus, Ioan. 5. Alius veniet in nomine suo, & recipietis eum. s. vt Christum. Ipse autẽ Antichristus dicet se de tribu Iuda & Messiã in lege promissum, imò & se solum verũ Deum, vt dictum est. dicetque Christum fuisse magnum illusorẽ, prædicabit libertatem carnis. Et sicut Christus misit Apostolos suos in mundum *Quibus medijs vtetur antichristus ad seducendũ homines.* vniuersum: sic Antichristus mittet legatos & satellites suos, vbi ipse personaliter cõparere nõ poterit: qui multis & variis modis suggestione dæmonũ familiarium conabuntur subuertere bonos: Primò falsa doctrina, in sapientia verborum, & simulatione. Secũdò signis & prodigiis. Nam (vt dicitur Mat. 24.) Surgent Pseudochristi (hoc est falsi Christiani peruertentes doctrinam Christi) & Pseudoprophetæ (hoc est falsi Prophetæ) & dabũt signa magna. s. de præsentibus, & prodigia (scilicet de futuris) ita vt in errorem inducantur si fieri potest, etiam electi. Non quòd diuina electio frustretur: sed multi cadent, qui humano iudicio videbantur electi, sicut patuit de Iuda proditore. De hac seductione habetur Apoc. 13. Seducet habitantes in terra propter signa quæ data sunt illi facere. Signa verò & portenta illius & suorum erunt mendacia. vnde dicitur 2. Thes. 2. Cuius aduentus erit secundũ operationem Satanę in omni virtute & signis mendacibus, & in omni seductione iniquitatis. Et assignatur ratio, quare permittat Deus per signa mendacia in errorem trahi eos qui peribunt: eo quòd charitatẽ veritatis non receperunt vt salui fierent, & quia contradixerunt veritati, & consenserunt iniquitati. Quomodo autem dicantur signa mendacia dictũ est. *C.9.§.2. Ver.1.* Tertiò conabuntur seducere promissionibus & muneribus ac promotionibus, conferendo illis officia & dignitates. sicut nostris tẽporibus Lutherani. vnde Dan. 11. Multiplicabit gloriã, & dabit eis potestatem in multis, & terrã diuidet gratuitò, hoc est ad sui placitum & sine meritis, imò & propter demerita. Et hoc modo seducentur, & vltro se offerent mali Principes & gubernatores ciuitatũ, & auari omnes, ne perdant temporalia bona, & adipiscantur maiora, & se subiicient illi, pugnabuntq; pro eo, & persequentur bonos qui Christi & Ecclesiæ fidem teneb ũt. Quartò conabitur subuertere fideles, priuatione honorum & dignitatum, ac confiscatione bonorũ, & prohibitione cuiuscunq; cõmercij, emptionis, venditionis, & aliorum contractuum, vt dictum est ex Apoc. 13. Quintò pœnis & tormentis horribilibus, quæ nemo potest sufficienter exprimere. Vnde Dan. 8. dicitur, Consurget Rex impudẽs facie, & intelligẽs propositiones, & roborabitur fortitudo eius, sed non viribus suis (sed Satanæ) & super quam credi potest, vniuersa vastabit, & prosperabitur, & interficiet robustos & populum sanctorũ, secundum voluntatem suam. Dicunt cõmuniter Doctores post Apost. 2. Thes. 2. Mysteriũ operatur iniquitatis. s. Nero, quòd omnes labores, dolores, angustiæ, & tormẽta, quæ inflixerũt omnes mali & tyranni martyribus & aliis sanctis, nõ erãt *Mat.24. & Marc.13.* nisi figura & vmbra ac dulcia, in cõparatione ad tormẽta quæ, instigãte diabolo Christianis dabit Antichristus cum satellitibus suis. Ideò Christus, Cùm videritis abominationem desolationis, &c. Tunc qui in Iudæa sunt, fugiant ad montes: & qui est in tecto, nõ descendat aliquid tollere de domo sua: & qui in agro, non reuertatur tollere tunicam suam. Tradet autẽ frater fratrẽ in mortẽ, & pater filiũ: & insurgent filij in parentes, & morte afficient eos, &c. Erit tunc tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mundi, nec fiet. Marc. 13. dicitur. Erunt dies tribulationis illius, quales non fuerunt ab initio creaturæ, quam condidit Deus vsque nunc, nec fient. & nisi breuiasset Dominus dies, nõ fuisset salua omnis caro: sed propter electos quos elegit, breuiati sunt dies eius. Matth. dicit, breuiabuntur, & quòd loqueretur de Antichristo, & non de excidio Hierosolymitano, apparet ex eo quod subdit, Exurgent pseudochristi, & pseudoprophetæ, & dabunt signa, &c. Tunc si quis vobis dixerit, ecce hîc est Christus: Ecce illic, ne credideritis. Ecce prędixi vobis. Væ prægnantibus & nutrientibus in illis diebus. *Mat.25.* Quia vteri & filiorũ pondere grauatæ non poterunt expeditè fugere: vt dicit Beda. Orate autem ne fiat fuga vestra in hyeme, hoc est in defectu charitatis. & in intemperie vitiorum, vel in sabbato. s. vestro, hoc est ocio & cessatione bonorum operum. quia Sabbatum Domini licèt importet quietem, non tamen cessationem bonorum operũ. Dan. 8. dicitur: Egressum est cornu vnum modicum, & factum est grande, & magnificatum est vsq; ad fortitudinem cœli, & deiecit de fortitudine & de stellis & conculcauit eas, & vsque ad principẽ fortitudinis magnificatum est, & ab eo tulit iuge sacrificium siue publicam & solennem illius celebrationem: quia occulta eius celebratio manebit vsque in diem iudicij, iuxta illud: Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi, & post pauca subiungitur: Et audiui vnum de sanctis loquẽtem. Vsquequo visio & iuge sacrificium & peccatũ desolationis quæ facta est, & fortitudo & sanctuarium conculcabitur? & dixit ei. Vsque ad vesperam & mane dies mille trecenti, & mundabitur sanctuarium. Duratio autem tribulationis siue regnum Antichristi describitur Dan. 7. circa finem, vbi dicitur: Et sermones contra excelsum loquetur, & sanctos altissimi conteret. Putabit quod possit mutare tempora & leges. Et tradentur in manu eius vsque ad tempus & tempora & dimidium temporis, & iudicium sedebit, & auferetur potentia, & cõteretur. Idem Dan. 12. circa finem dicit: A tempore cùm ablatum fuerit iuge sacrificium & posita fuerit abominatio in desolationẽ, dies mille ducenti nonaginta. Beatus qui expectat & peruenit vsq; ad dies mille trecentos trigintaquinque. D. Aug. 20. de Ciuit. Dei, exponens, dicit quod regnabit tribus annis *20. de Ciuit. Dei.* cum dimidio. quod etiam declaratur Apocal. 13. vbi dicitur, Data est ei potestas facere menses quadragintaduos, qui faciunt tres annos cum dimidio.

Ver. 5. *De consolatione bonorum tempore Antichristi.*

DEus qui non deficit in necessariis, non deseret omnino bonos absque consolatione. A Consolabitur enim eos interius animando ad constantiam & martyriũ, & eos qui debiliores erunt dirigendo ad fugam, patientiam & spem tribuendo. tunc imprimet eis illud quod prædixit: *Luc.21.* In patientia vestra possidebitis animas vestras. Consolabitur etiam eos exterius, mittendo Eliã & Enoch, quos ad hos fines in paradisum terrestrem transtulit. mittet autem eos in initio regni Antichristi, ad prædicandũ cõtra eum, & ad animandũ fideles. vnde Apoc. 11. postquã dixit quod ciuitas sancta cõculcabitur, subiungit: Et dabo duobus testibus meis (scilicet Enoch & Helię, secundũ expositores) virtutem, & prophetabũt diebus mille ducẽtis sexaginta, amicti saxis. Et si quis voluerit eis nocere, ignis exibit de ore eorũ, & deuorabit inimicos eorũ. Hi habent potestatem claudẽdi cœlũ, ne pluat diebus prophetiæ eorũ, & potestatẽ habent super aquas cõuertendi eas in sanguinẽ, & percutere terrã quotiescunq; voluerint. Hi duo, secũdum Vincentium Beluacen. vbi suprà, ipsum Antichristum sequentur, vt ipsum redarguant, & corda filiorũ ad patres conuertant, ostendentq; corã omni populo Antichristum mendacem. Et multi ex Iudæis cognoscentes se esse per Antichristũ deceptos, credent in Christum, & erunt parati mori pro eo. Et vt dicit Methodius. 144. millia virorũ ex omni tribu Israël pro Christo interficientur. Et quia isti duo nõ poterunt corporaliter ire per vniuersum mundũ, mittent discipulos, qui per totum orbem terrarũ confortabunt & consolabuntur bonos Christianos. Ipsi verò Helias & Enoch circuibunt loca, ad quæ perget Antichristus. De missione Heliæ dicit Dominus per Malachiam: *Malach.4.* Ecce ego mittam vobis Heliam Tesbitem, antequam

veniat dies Domini magnus & horribilis: & cõuertet cor patrum in filios, & cor filiorum ad patres eorum. De his D. Aug. 20. de Ciui. Dei, c. 29. Tandem Antichristus completo tempore prophetiæ eorũ, occidi faciet illos in Hierusalem: de fine illorũ dicitur Apoc. 11. Et cùm finierint testimoniũ suum, Bestia quæ ascendit de abysso, faciet cõtra eos bellũ, & vincet eos, & occidet illos, & corpora eorum iacebũt in plateis ciuitatis magnæ, quæ vocatur spiritualiter Sodoma & Aegyptus, vbi & dominus eorũ crucifixus est: & videbũt de tribubus, populis, & linguis, corpora eorum per tres dies & dimidiũ, & corpora eorũ non sinent poni in monumẽtis, & inhabitantes terrã gaudebũt super illos, & iucundabũtur, & munera mittẽt inuicẽ: quoniã hi duo Prophetæ cruciauerũt eos qui habitabãt super terrã. Et post tres dies & dimidiũ spiritus vitæ à Deo intrauit in eos, & steterũt super pedes, & timor magnus cecidit super eos qui viderunt eos, & audierunt vocẽ magnã de cœlo: Ascendite huc. & ascenderũt, & viderunt illos inimici eorum. Loquitur de preterito pro futuro, propter certitudinem prophetię, prout Dauid Psalm. 21. Foderunt manus meas & pedes meos, &c. Tunc Antichristus (vt recitat Vincentius Beluacen. secundum visionem Danielis in fine. 11. c.) veniet ad verticẽ montis Oliueti, qui dicitur Inclytus & sanctus, quia ex eo ascendit Christus. ibiq; Antichristus cùm sederit in papilione & in solio suo vt in cœlũ ascẽdat, & à dæmonibus paulisper eleuatus fuerit, vltionẽ patietur. Vnde Apost. 2. Thes. 2. Reuelabitur ille iniquus, quem Dominus Iesus interficiet spiritu oris sui, hoc est, mandato suo. Quia (vt ibi dicit D. Tho.) Michaël interfecturus est eum cum multis cõplicibus suis, in monte Oliueti, virtute diuini præcepti. vnde Apoc. 11. dicitur: Et in illa hora factus est terræmotus magnus, & decima pars ciuitatis cecidit. Et occisa sunt in terræmotu nomina hominum septẽ millia, & reliqui in timorẽ missi sunt, & sic cessabit tribulatio bonorũ. Ex præmissis sequitur quod licet fuerint & sint multi Antichristi, nondum tamẽ venit Antichristus, qui dicitur caput omniũ malorum. Cùm post mortẽ illius cessabit tribulatio bonorũ, & modicũ supererit ante iudiciũ. Ideò errant qui Mahumetũ dicunt fuisse Antichristũ verũ. Quia (vt dictũ est ex Dan. 12. & Apoc. 13. & ex Apost. 2. Thes. 2.) Aduersabitur & eleuabitur aduersus omne id quod dicitur aut colitur Deus, &c. Sed nullus talis adhuc venit. Nam licèt Octauianus voluerit adorari vt Deus, tamen erat ante Christum. & destitit à præsumptionę, nec Caius Cæsar, qui idolum suum fecit adorari, idola aliorũ Deorum non destruxit. Nec Mahumetus dixit se Deum, sed Dei nuncium, igitur non potest dici Antichristus, de quo loquitur Apostolus.

Mahumetus non fuit verus Antichristus.

Ver. 6. *De signis iudicij post Antichristum.*

A Post mortem Antichristi erunt alia signa, de quibus Mat. 24. vbi dicitur. Statim autem post tribulationem dierum illorum, Sol obscurabitur, & Luna non dabit lumen suum, & stellæ cadent de cœlo. Hæc signa ámplius declarantur Lucę 21. Erunt signa in Sole, & Luna, & stellis, &c. In his verbis tanguntur quinque signa, scilicet in Sole, Luna, stellis, virtutibus cœlorũ, & hominibus. Quo ad Solem, Lunam, & stellas, dicitur Ioël. 2. Sol & Luna obtenebrati sunt, & stellæ retraxerunt lumẽ suum. & Dominus dedit vocem suam ante faciem exercitus sui: quia multa sunt nimis castra eius: & fortia & facientia verbum eius. Magnus est enim dies Domini & terribilis valdè. & Esa, 24. dicitur: Erubescet Luna, & confundetur Sol, cùm regnauerit Dominus exercituum, scilicet occidendo Antichristum. Quia in momento aduẽtus Christi Sol & Luna non obscurabuntur, cùm tunc totus mundus sit innouandus, & augenda sit claritas Solis & Lunæ, & stellarũ, iuxta illud: Erit lux Lunæ sicut lux Solis, & lux Solis septempliciter, sicut lux septem dierũ, in die qua alligauerit Dominus vulnus populi sui. Ideò necesse est dicere quod ante iudicium & post Antichristi tribulationem, futura sit prædicta obscuratio, quę non potest fieri per eclipsim Solis & Lunæ simul: quia eclipsis Solis & Lunæ nunquam sunt simul, secundũ Astrologos, cùm eclipsis Solis fiat per interpositionẽ Lunę inter Solem & nos: & eclipsis Lunæ fiat per interpositionẽ terræ inter Solem & Lunam. Nec Sol aut stellę perdent lumẽ suũ: sed obscurabuntur priuatione luminis, diuina virtute hoc faciente, ad malorũ terrorem: sicut factum fuit in morte Christi. Amoto ergo lumine à Sole, Luna, & stellę non possunt dare lumen, cùm accipiant à Sole. Et stellæ dicẽtur cadere de cœlo, eò quod tunc non apparebunt in cœlo, ac si cecidissent. Quidam dicunt quòd licèt eclipses Solis & Lunę sint naturales, tamen circa diem iudicij crebrius fient diuina virtute, pręter solitum cursum naturæ: & stellæ cadent de cœlo sicut videmus in exhalationibus, quæ circa diem iudicij crebrissimæ erunt, quasi signa inflammationis mundi. Possunt etiam hæc signa Solis & Lunæ, ac stellarum spiritualiter intelligi. Nam vt habetur in c. solitæ, extra de maioritate & obedien. per Solem repræsentatur dignitas Ecclesiastica, & per Lunam temporalis, per stellas boni, qui habent affectum in cœlestibus, qui omnes aut saltem maior pars, circa finem mundi obscurabuntur. Per virtutes cœlorum possunt intelligi Angeli, qui secũdum Philosophum, sunt motores orbium, qui circa diem iudicij mouebũtur à suo modo mouendi, cœlos præter cõmunem cursum naturæ mouendo, & diuersas eclipses in Sole & Luna & planetis faciendo, ex quibus mirabiles effectus sequuntur in terra. Per virtutes cœlorum, etiam possunt intelligi Angeli, qui cœlos inhabitant, qui mouebuntur motu timoris & reuerentiæ, respectu Iudicis, & motu vindictæ, respectu damnandorum, & motu obedientię, respectu eorum quæ pertinent ad iudicium. vnde glo. super Lucam dicit: Angelicæ potestates tremunt aduentum Iudicis. quod est intelligendum de tremore reuerentiæ & obedientiæ, quæ tunc amplius in eis apparebunt, vel mouebuntur secundum locum. Quia secundum Doctores, ordines superiores Angelorum primæ & secundæ Hierarchiæ non mittuntur in hunc mundum: sed cùm Christus veniet ad iudicium, omnes mouebuntur. vnde D. Chrys. dicit, Quod si cùm Rex terrenus exit in expeditionem, omnes dignitates exercitus concitantur, & ciuitas feruet: quantò magis Rege cœlesti exeunte ad iudicandum viuos & mortuos?

Quinque signa iudicij post Antichristum.

Esa. 30.

In Ad. 3. p. ...

Virtutes cœlorum quomodo mouebuntur.

Ver. 7. *De igne conflagrationis.*

Aliud signum post Antichristũ, erit ignis cõflagrationis, de quo Psal. Ignis ante ipsum pręcedet, & inflammabit in circuitu inimicos eius. Videmus enim quòd loca vbi crimina sunt cõmissa, non sunt idonea ad aliqua sacra exercenda, nisi purgatione præmissa. ideò reconciliantur Ecclesiæ pollutæ vt habetur in tit. de consecra. Ecclesiæ & altaris extra. Cùm ergo propter peccata hominum in hoc mundo illa pars quæ est in vsu hominũ fuerit polluta & infecta, & per cõsequens, sit inidonea ad susceptionẽ gloriæ: sequitur quòd egeat purgatione. vnde Apost. 1. Cor. 7. Præterit enim figura huius mundi. vbi glo. dicit: Pulchritudo huius mundi mundanorũ igniũ conflagratione peribit. Et Apoc. 20. Vidi cœlũ nouũ, & terrã nouã. Primũ cœlũ & prima terra abiit. & mare iam non est, scilicet secundũ qualitates & accidentia, quę prius in eis erant: quia cœlũ amplius non mouebitur, nec erit generatio aut corruptio in terra. manebunt tamen quantũ ad substantiam. Purgatio autẽ hæc fiet per ignẽ eiusdẽ speciei cum nostro. de hac purgatione Psal. Ignis in cõspectu eius exardescet, & in circuitu eius tempestas valida, & deinde subiũgit de iudicio: Aduocauit cœlũ desursum, & terram discernere populum suũ. & 2. Petri vlt. Cœli ardentes soluentur, & elementa ignis ardore tabescent: Non est tamẽ intelligendum, quòd cœli planetarũ, scilicet lunæ & superiorũ, ardeant aut purgentur, cùm illic homines non peccauerint, nec illi cœli capaces sint peregrinę impressionis. vnde glo. super illud 2. Thes. 1. In flãma ignis dantis vindictã, dicit: Ignis erit in mũdo, qui pręcedet eũ, tantũ spatiũ occupãs, quantũ occupauit aqua in diluuio. Sed aqua non ascendit vsq; ad superiores cœlos, sed solũ. 15. cubitis super altitudinem montiũ: ideò cœli superiores nõ purgabũtur, imò nec ipse ignis, cũ nullũ ibi fuerit cõmissum peccatũ. & ad D. Petrũ dicitur, quod ex eius verbis apparet de quibus cœlis intelligat. Præmiserat enim ante verba inducta, quòd cœlũ & terra ac mare perierãt propter peccata in eis commissa: ideò reseruati erant igni in die iudicij. Cœlũ enim in sacris literis significat omne corpus transparens. & sic aqua & aër cœli dicũtur. vnde Psal. 8. Volucres cœli, &c. tamẽ volucres nõ ascendũt vsq; ad sphærã elementi ignis.

B

In Ad. 3. p. q. 74.

Psal. 49.

Gen. 7.

Tria

Tria ergo ſola elementa purgabuntur, ſcilicet terra, aqua & aër, vſque ad medium interſtitium, vſque ad quem locum perueniunt impuritates elementorum. Ille ignis vt inſtrumẽtum diuinæ iuſtitiæ, habebit duos actus, ſcilicet, purgationis & circunuolutionis. Et quãtum ad primum cruciabit bonos, quos purgandos reperiet plus vel minus ſecundum quantitatem reatus ipſorum. Illos autem qui purgatione non egebunt, nullo modo cruciabit: ſicut nec cruciauit tres pueros in camino ignis ardentis. Poſt reſurrectionem vero nullo modo cruciabit bonos, cùm ſint impaſſibiles: ſed bene malós, ante reſurrectionem, & poſt. Et ſic ignis prędictus ſequetur iudicium, quantum ad aliquẽ actum, qui eſt circunuoluere malos: Sed præcedit quantum ad purgationem, nõ quidem vniuerſaliter: quia tunc in aduentu filij hominis non eſſent aliqui viuentes.

Tria elemẽta dũtaxat purgabuntur. *Dan.3.*

Cuius oppoſitum manifeſtè apparet ex illo dicto Chriſti, Matth. 24. Sicut fuit in diebus Noë, ita in aduentu filij hominis. Sicut enim erant in diebus Noë ante diluuium, comedentes & bibentes, & nuptui tradentes, vſque ad eum diem quò intrauit Noë in arcam, & non cognouerunt donec venit diluuium, & tulit omnes: ita erit in aduẽtu filij hominis. Tunc duo erũt in agro: vnus aſſumetur, ſcilicet ab angelo cuſtode: qui deducet eum obuiam Chriſto per aërem, alter relinquetur dæmonibus, vt trahant eum ad locum iudicij pro meritis pręmium accepturum. Idem dicit de duobus in lecto, & de duabus molentibus in mola, vna aſſumetur, altera verò relinquetur. Et hortatur ad vigilandum dicens: Vigilate, quia neſcitis qua hora dominus veſter venturus ſit. D. Auguſt. 20. Ciu. Dei, concludit quòd eadem die qua fiet citatio & reſurrectio, erunt aliqui viuentes in hac vita mortali propter prædictam Chriſti comparationem, & propter id quod dicit Apoſtol. 1. Theſ. 4. Quoniã ipſe Dominus in iuſſu & in voce archangeli & in tuba Dei deſcendet de cœlo: & mortui qui in Chriſto ſunt, reſurgent primi, deinde nos qui viuimus, qui relinquimur, ſimul rapiemur cum illis (ſcilicet qui dormierunt reſuſcitati) in nubibus obuiam Chriſto in aëra, & ſic ſemper cum domino erimus. Non poterat Chriſtus neq; Apoſtolus clarius loqui.

Aliqui erũt viui vita mortali in reſurrectiõe.

Nec obſtãt quindecim ſigna, quæ D. Hiero. dicit ſe reperiſſe in annalibus Iudæorum. Quia ſigna illa non ſunt autentica: & dato quod eſſent, non erũt vniuerſalia. Nõ obſtat pariter quod dicitur Heb. 9. Statutum eſt hominibus ſemel mori, & poſt hoc iudicium. & Rom. 5. Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors: & ita in omnes mors pertrãſiit, in quo omnes peccauerunt. &. 1. Reg. 14. Omnes morimur, &cę. &. 1. Cor. 15. Omnes quidem reſurgemus ergo moriemur. Sed reſurrectio omnium fiet ſimul: igitur nulli erunt viui vita mortali. Quia ſecundum D. Aug. in itinere morientur, & ſtatim reſurgent. Et licet reſurrectio communis fiat ſimul in momento & in ictu oculi & nouiſſima tuba: tamen ſpecialis reſurrectio illorũ qui ſunt præuiſi & præordinati ad audiendam tubam, & videndam reſurrectonem aliorum, fiet poſteà. Et quia ſtatim reſurgent, dicuntur viuentes: & ſic non erunt à morte exempti, cùm fuerint in peccato originali concepti. & per conſequẽs mors in illos pertranſibit, vt dictum eſt. Ex pręmiſſis reſolutoriè habetur, quòd vltimum ſignum aduentus Chriſti ad iudicium: erit ignis conflagrationis, qui incipiet poſt mortem Antichriſti. 45. diebus, qui dabuntur in pœnitentiam electis, qui propter tormenta Antichriſti deuiabunt. Et infra illos. 45. erunt ſigna in ſole & luna, & alia ſuprà dicta, quæ erunt interpolata, quæ boni notabũt. Mali autem aliquibus viſis & ceſſantibus, atque iterũm redeuntibus, non curabunt. Tandem ſubitò audietur tuba & reſurgent mortui, & videbunt filium hominis venientém in maieſtate, &cæ. veniet autem ſubitò. Vnde dicitur Luc. 21. Sicut fulgur exit ab Oriente, & paret vſque ad Occidentem: ita erit in aduentu filij hominis, &cæ. Et Apoſt. 1. Theſ. 5. De tempore autem & momentis fratres nõ indigetis vt ſcribamus vobis. Ipſi enim ſcitis, quia dies domini vt fur in nocte, ita veniet. Cùm enim dixerint pax & ſecuritas, tunc repentinus ſuperueniet interitus, ſicut dolor in vtero habentis, & non effugient. Quantum autem diſtabit ignis conflagrationis à. 45. diebus poſt mortẽ Antichriſti, incertum eſt. Ex quo ſequitur quòd diem iudicij determinatè ſcire non poſſumus. Videntes tamen prædicta ſigna dicere poterũt quòd propè & in ianuis eſt. Vnde Chriſtus: ab arbore fici diſcite parabolam, &cæ. Et quia his temporibus videmus multa ſigna impleta, abundantiam iniquitatis, defectum fidei & charitatis, diſceſſionem, ac pſeudopropheras, ac ſolem ſpiritualem, hoc eſt ſtatum eccleſiaſticum obtenebrari, & lunam ſpiritualem, temporalem, ſcilicet poteſtatem, conuerti in ſanguinem, & ſtellas ſpirituales cadere de cœlo, hoc eſt eos qui alias fuerant boni, deficere à fide. poſſumus dicere quòd appropinquat, & quòd Antichriſtus citò veniet.

De veritate 15. ſignorum. *Mat.24.*

Ver.8. *De hora iudicij generalis.*

HOrã etiã iudicij generalis nemo determinatè ſcit. Vnde Mat. 24. & Mar. 13. expreſſe dicitur de hora ſicut de die. C Inueniuntur tamẽ in ſacris literis aliqui paſſus, qui videntur, ſaltem figuraliter, determinare horam. Matth. enim. 20. dicitur: Cùm ſerò factum eſſet, dixit Dominus vineæ procuratori ſuo: Voca operarios, & redde illis mercedẽ. Illa parabola exponitur de iudicio generali. & ſic videtur ꝙ fiet de ſero. Matt. etiã. 25. dicitur de Virginibus: Media nocte clamor factus eſt, Ecce ſponſus venit, exite obuiam ei. & ſic videtur quod in media nocte. D. Matt. & Marcus videntur dicere quòd plena die. & Sopho. 1. dicit: Mane iudicium ſuum dabit, Sed hæc diuerſitas in ſacris literis non eſt ad determinandam horam, ſed ad deſignandas conditiones & proprietates iudicij generalis, in quo erunt quatuor cõditiones & proprietates temporum prędictorum. Primò quando dicitur quòd fiet media nocte, ſignificat peccatorum improuiſionem: ſicut improuiſæ fuerunt virgines. Non erit tunc quæſtio allegandi merita præterita: vnde Mat. 7. dicitur: multi dicent in illa die, Domine, domine, nonne in nomine tuo prophetauimus? tũc confitebor illis, nunquam noui vos, diſcedite, &c. Nec tamen ex hoc ſequitur quod morientes morte ſubita ſunt dãnati & improuiſi, quia de multis ſanctis legimus quod morte repentina obierunt. Vnde Sap. 4. dicitur: iuſtus ſi præoccupatus fuerit, in refrigerio erit. Secundò quando dicitur quòd fiet de die, ſignificat peccatorum reſeratio-nem & manifeſtationem. Quia in die iudicij omnia peccata quantumcunque occulta & ſecreta, reuelabuntur, iuxta illud: nil opertum, quod nõ reueletur: neque occultum, quod nõ ſciatur: reuelabũtur autẽ nõ coram paucis, ſicut qui propter fauorem puniunt ſub cortina, ſed coram toto mundo. Vnde Naum. Reuelabo pudẽda tua, &c. Iob. 20. dicitur: reuelabunt cœli hoc eſt angeli cuſtodes iniquitatẽ eius. Itẽ dæmon accuſator Apoc. 12. Itẽ cõſcientia. Rom. 2. teſtimonium reddente illis conſcientia, quæ hic eſt liber clauſus, ſed in iudicio omnes libri erunt aperti, vt dicitur Apoc. 20. Chriſtus aperiet & illuminabit. 1. Cor. 4. illuminabo abſcondita tenebrarum, &c. Quod intelligendũ eſt de peccatis, de quibus nõ fuit facta pœnitentia in his qui ſunt in gratia. Quia, vt dicitur. 1. Petr. 4. Charitas operit multitudinem peccatorum. & Pſal. 31. Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates, &c. Deus bene ſciet, ſed non reuelabit. Damnatorum verò peccata dimiſſa propter ingratitudinem recidiuationis, reuelabuntur. Quando autem dicitur quod fiet de ſero, ſignificat meritorum ceſſationem vt in ſero finitur dieta, & agricolæ ceſſant laborare: quia vt habetur Apoc. 10. Angelus iurauit per viuẽtem in ſecula ſeculorum, quia tempus non erat amplius, ſcilicet pœnitendi & miſerendi, dicetur illis: Tardè veniſtis tempus miſericordiæ lapſum eſt. tunc erit tempus iuſtitiæ. Quartò quando dicitur quòd fiet mane, ſignificatur bonorum conſolatio.

Diuerſitas horarum iudicij quid ſignificet. *Luc.12.*

§.4. *De diuerſa ſituatione.*

SEcundũ punctũ principale notandũ de iudicio generali, eſt diuerſa ſituatio: quia dicitur in Euãgelio, Separabit eos ab inuicẽ, ſicut paſtor ſeparat oues ab hœdis ſiue hircis. A Statuet quidem oues à dextris, hœdos autem à ſiniſtris. Per dexteram in ſacris literis intelligitur dignior & potior locus ſiue magis bonum. Vnde Pſalm. Dixit Dominus Domino meo, ſede à dextris meis, hoc eſt in eminentiori loco & potioribus bonis. Sic boni erunt in eminentiori loco, quia in aëre (vt dictũ eſt ex Apoſt. 1. Theſ. 4. Mali autẽ erũt in terra, ex latere ſiniſtro, reſpectu Chriſti, nõ immutati in bonũ, ſed inuoluti doloribus & tormẽtis ac igne cõflagrationis, aſſociati & circundati demoni-

Pſal.109

 bus.

bus. Tunc implebitur illud Pſal. Mirabilis mutatio dexteræ excelſi. Multi in hoc mundo ſunt in parte dextera, qui tunc erunt in parte ſiniſtra, & è conuerſo. Illi dicuntur eſſe in dextera parte huius mundi, de quibus Pſal. Prōptuaria eorum plena, &c. ſequitur, Beatum dixerunt populum cui hæc ſunt. Iuſti pauperes afflicti, anguſtiati, ſunt in ſiniſtra parte huius mundi. Sed in iudicio fiet mutatio dexteræ excelſi. & illi qui in mundo fuerunt in dextra, &c. & illi qui fuerunt in ſiniſtra, videbuntur in dextra. Tunc verificabitur illud: Beatus populus, cuius dominus deus eius. Hæc mutatio dexteræ excelſi, fuit præfigurata in cancellatione manuum Iacob, cùm benediceret filiis Ioſeph. Hæc dexteræ mutatio & ſeparatio inchoabitur in reſurrectione, etiam apud eos qui viui reperientur, quia dictum eſt: Vnus aſſumetur, & alter relinquetur. Tunc ſeparabuntur viri ab vxoribus, & è conuerſo, parentes à filiis, ſi vnus illorum fuerit bonus, & alter malus. Et non fiet talis ſeparatio cum benedictione, ſicut in hoc mundo: ſed cū maledictione & improperio malorū quæ fecerunt, & ingratitudine beneficiorū. Tūc verificabitur illud: Vnuſquiſq; autē à proximo ſe cuſtodiat, & in omni fratre ſuo non habeat fiduciam. Quia omnis frater ſupplantans ſupplantabit. Et illud Mat. 24. Tradet frater fratrem in mortem, & filij inſurgent in parentes, & morte afficient eos. Hæc materia faciliter poteſt dilatari & amplificari.

Gen. 40.

Hier. 9.

§. 5. *De ſingulari diſcuſſione in iudicio.*

B Tertium principale notandum circa iudicium, eſt ſingularis diſcuſſio, de qua Ioël. 3. Congregabo omnes gentes in valle Ioſaphat, & ibi diſceptabo cum eis. Tunc proceſſus cuiuſlibet examinabitur, & expoſtulabitur ratio villicationis. Quo ad hanc diſcuſſionem ſunt duæ difficultates. Prima difficultas eſt, quis faciet hanc examinationem, & quis erit relator & iudex. Dicit textus Euangelij: Cùm venerit filius hominis, &c. ſequitur: Dicet his qui à dextris eius erunt, &c. & Ioan. 5. Pater non iudicat quenquam, ſed omne iudicium dedit filio. Poteſtatem dedit ei iudiciū facere, quia filius hominis eſt. D. Tho. dicit quòd poteſtas iudicādi authoritatiua pertinet ad ſolum deum, delegata verò & inſtrumentalis ad Chriſtum, ſecundū naturam humanam vnitam Dei filio, propter duo: Primò propter familiariorem bonorum conſolationem, quibus recitabit omnia merita, & de eis ipſos coram toto mūdo laudabit, & præmia prænunciabit. Secundò propter acriorem exprobrationē malorū, quorum demerita etiam manifeſtabit, & exprobrabit malitiā & negligentiam, attento quòd eos interius inſpirauit, & exterius monuit ac exemplum præbuit: quanuis ipſe eſſet delicatior, & ſancti etiam delicatiores. tot labores abſque peccatis ſuſtinuerunt. Allegabit omnia quæ pro eis ipſe ſuſtinuit, & inſtrumenta paſſionis oſtendet, exaggerabitque illorum ingratitudinē. Secunda difficultas eſt, an huiuſmodi diſcuſſio & examinatio fiet in inſtanti, vel in tempore, & an fiet vocaliter. D. Aug. 20. lib. de Ciui. dei. c. 1. dicit, Per diem iudicij, intelligimus nouiſſimum tempus. Nam per quot dies iudicium protendatur, incertum eſt: ſed ſcripturarum more diem ſolere poni pro tempore, nemo qui illas literas quātumlibet negligenter legerit, neſcit. Vnde Ioël. 3. dicitur: In diebus illis. Quòd autem in iudicio generali ſit duratio ſucceſſionis ex ordine iudicij à Chriſto reuelato apparet. Præterea iudicium generale (vt dictum eſt) fiet ad manifeſtandam diuinam iuſtitiam de omnibus bonis & malis operibus, coram toto mundo. Et quanuis ſaluati clarè videntes diuinam eſſentiam, omnia diſtinctè in inſtanti cognoſcere poſſint, propter diuinæ eſſentiæ perfectionem omnia diſtinctè repræſentantem: mali tamen qui ad huiuſmodi viſionem non eleuabūtur, omnia diſtinctè ſimul intueri non poterunt. Philoſophus enim. 2. Topic. dicit, quòd non contingit ſimul plura intelligere, ſcilicet diſtinctè & per modum pluriū. Vnde dicitur cōmuniter quòd pluribus intentus minor eſt ad ſingula ſenſus. Et quanuis angeli qui ſunt altioris naturæ quàm homo, poſſint plura diſtinctè per vnam ſpeciē intelligere, & tanto plura quantò habent ſpecies vniuerſaliores: non tamen omnia, cùm nulla talis ſpecies creata ſit illorum intellectui proportionata. Intellectus etiam angelorum inferiorum non eſt capax ſpecierum naturalium ſuperiorum angelorum, & ſi

3. p. q. 59. art. 2.

In Ad. 3. p. q. 87 ar. 3

An diſcuſſio & examinatio fiet in inſtanti.

Plura per modum plurium non poſſunt ſimul intelligi.

tales ſpecies infunderentur in intellectu inferiorum angelorum, in eſſe qualitatis: nil tamen per illas intelligerent, propter incapacitatē ſuam naturalē. Vnde ſicut viſus corporalis non poteſt tantum eleuari, vt videat angelos, cùm non ſint colorati: ſic homo non poteſt eleuari, vt ſit naturæ angelicæ: nec inferior angelus, vt ſit naturę ſuperioris. *Angelos oculis corporalibus videri non poſſunt.* Cùm igitur tam boni quàm mali, ſecundum D. Aug. mentis intuitu ſint omnia enumeraturi, & quod cognoſcitur in genere, nō enumeretur: ſequitur quòd nō omnia fient in inſtanti, ſed in breui tempore, diuina virtute ad hæc iuuante. Nec obſtat quod. 1. Cor. 15. dicitur: In momento & in ictu oculi. quia vel illud refertur ad reſurrectionē, vel accipitur pro breui tempore. Vnde idem Aug. dicit, quòd mira celeritate enumerabuntur. Aderit enim quædam vis diuina, qua fiet vt cuncta peccata breui tempore ad memoriam reuocētur. Vnde Malac. 3. Ero teſtis velox maleficis, nec eſt hoc impoſſibile, quia in quolibet etiam paruo tempore ſunt infinita inſtantia in potētia. & habet Diuus Aug. pro inconuenienti, quòd legatur aliquis liber materialis in iudicio. dicit enim: Quantò tēpore illius libri magnitudo legi poſſet? *In Addi. 3. p. q. 86. ar. 2* An autem iudicij ſententia per locutionem vocalem futura ſit, incertum eſt. Aliqui ſatis probabiliter tenent quòd ſic: & allegant illud Matth. 25. Tunc dicet his qui à dextris eius erunt. Et Ioan. 8. vbi dicitur quòd cùm Chriſtus interrogatus fuiſſet à Phariſæis, Tu quis es? reſpondit: Principium, qui & loquor vobis. Multa habeo de vobis loqui & iudicare. Et illud quod dictum eſt Naum 3. Reuelabo, &c. & Mat. 12. De omni verbo ocioſo quod locuti fuerint homines, reddituri ſunt in die iudicij rationem. *Ioan. 5.* Præterea dictum eſt quòd Chriſtus ſecundum humanam naturam iudicabit. Data eſt enim ei à patre poteſtas iudicium facere, quia filius hominis eſt. ergo iudicabit modo humano, qui eſt per locutionem vocalem, vt audiatur corporaliter, ſicut videbitur corporaliter. Inſuper citatio erit vocalis, ſcilicet in voce archangeli & tuba Dei: ergo & ſententia. Vnde Ioan. 5. dicitur: Venit hora quando mortui audient vocem filij Dei. Nec obſtat illud Sap. 4. Diſrumpet inflatos ſine voce: quia intelligitur ſine voce ſufficientis excuſationis. D. tamen Thom. dicit quòd probabilius æſtimatur, quòd totum illud iudicium, quo ad diſcuſſionem & accuſationem malorum, & quo ad commendationem viuorum, & quo ad ſentētiam vtrorumque, mentaliter perficietur, propter prædictam rationem D. Aug. de libro illo materiali. *In Addi. 3. p. q. 88. ar. 2* Non enim minus tempus requiritur ad narrandum ore tenus ſingulorum facta, quàm ad legendum. Præterea ſententia debet proportionari teſtimonio, quod erit mentale, vt habetur Rom. 2. Vnde probabile eſſe dicit, quòd ſuperius allegata intelligantur mentaliter, & non vocaliter. Et cùm dicitur quòd mortui audient vocem eius, poteſt exponi de virtute eius, hoc eſt mentaliter percipient. Et quanuis Chriſtus corporaliter appareat & videatur ab omnibus, vt iudex cognoſcatur: nō tamē ſequitur quòd corporaliter audiatur. quia viſio ſubitò fieri poteſt, ſed nō locutio, cū tēpore mēſuretur: alia tamē opinio poteſt probabiliter ſuſtineri.

§. 6. *De ſententia bonorum.*

Quintum punctum notandum de iudicio generali, eſt ſententia, quę primò proferetur bonis, propter eorū conſolationē & diſolationē malorū, qui triſtabūtur vidētes ſe derelictos. C Quo ad bonos ſentētia pauca verba continet, magnā tamen mercedē comprehendit. Et quanuis videatur eadem retributio omnibus data ſecundum verba: erit tamē diuerſa, ſecūdum diuerſitatem meritorum. Vnde Ioan. 14. In domo patris mei manſiones multæ ſunt. Per verbum, venite, inuitantur quidem omnes ad denarium diurnum, hoc eſt ad viſionem diuinæ eſſentiæ. non tamen eodem modo & æqualiter participandam. Minimus tamen ſanctus poſſidens illud regnum, eſt proportionabiliter repletus & ſatiatus, ſicut & maximus. Similitudo eſt de vaſis paruis & magnis repletis, &cæ. Sic ad propoſitū, omnes erunt repleti, ſatiati, & contenti: tamen qui maiorem habebunt gratiam & plus meruerunt, plus præmiabūtur, & plura in diuina eſſentia videbunt, ac cum maiori delectatione fruentur ea.

Quo ad poſſeſſionem regni notandum, quòd cùm omnes ſint morituri ante ſententiā huiuſmodi, & qui mortui

fuerunt

fuerunt in gratia, iam quātum ad animam habebant regnum ante resurrectionem: Ideo non dicit, percipite: sed, possidete regnum, non mutabile, sed æternum. Omnes enim erunt reges. Et plenè verificabitur illud: Vos estis genus electum, regale sacerdotium, &c. Si quæratur. Qui erunt subditi? Dicendum quod principalitas regiæ dignitatis est obedientia & conformitas ac executio voluntatis regis. Sed omnes sancti mutuò volent quæ alij volent, & exequentur, imò & ipse Deus. Ideo secundum hoc erunt reges. Erunt etiam sacerdotes, quia omnes in gratiarum actionem offerent Deo, Christi passionem, cuius merito erunt saluati, offerent etiam sacrificium laudis. Hoc regnū & sacerdotium dicitur paratum, hoc est figuratum à constitutione mundi, in requie Domini, qui septimo die requieuit ab omni opere quod patrarat: per hoc significans quòd iusti per impletionem mandatorum Dei, in eo requiescerent. O quàm dulcis & delectabilis, quieta ac fructuosa inuitatio? non est qui eam valeat explicare. Vnde Apost. Oculus nō vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit Deus diligētibus se. Christus deinde assignabit rationem huius inuitationis: Esuriui enim, &c. Per hæc verba reprobātur hæretici, qui negant merita. Si enim per bona opera nihil mereremur, nō allegasset Christus hāc rationē, Esuriui enim, &c. Hæc coniunctio, enim, rationalis est, & causam importat, sed de his amplius supra dictū est. Tūc boni ineffabili lætitia repleti, vt regina Sabba, viso templo & sapientia Salomonis, præ admiratione nō habebunt vltra spiritū: sed dicēt, Quando vidimus te, &c. respondebit, Quod vni, &c. Tunc omnes humillimè gratiarum actiones reddent, &c.

1. Pet. 2.

1. Cor. 2.

c. 9. §. 2. Ver. 1. 2. & 3.

Ver. 1. *De sententia malorum.*

A DVm prędicta fient, mali timore & tremore correpti, videntes se dimissos, turbabuntur de Christi benigna conuersione ad bonos, & eorum retributione & verificabitur illud sapiētiæ. 5. Hi sunt quos habuimus aliquando in derisum, & in similitudinē improperij. nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniam, & finem eorū sine honore. Ecce quomodo computati sunt inter filios Dei, & inter sanctos sors illorum est, &cæ. quibus existentibus in tali turbatione & tremore ac cogitationibus accusantibus. Christus in forma terribili vertet se, ad dandam sententiam contra eos, quod erit occasio maioris tormenti. Danielis quinto dicitur quòd Balthasar videntes tres articulos manus scribentis contra candelabrum sententiam quam ignorabat, Mane, Thetel, Phares, hoc est: Numerauit Deus regnum tuum, & compleuit illud: Appensus es in statera, & inuentus es minus habens: Diuisum est regnum tuum, & datum est Medis & Persis, dicitur ibi: Tūc facies regis commutata est, & cogitationes eius conturbabant eum, & compages renum eius soluebantur, & genua collidebant. Heu qualis cōmutatio facierum erit in damnatis, quando nō videbunt solum tres digitos, sed totam Christi humanitatem iratam, & sentient in ea virtutem diuinitatis contra eos paratam. Nō est dubium quin plus torqueantur, & conturbentur cogitationibus, quàm Balthasar, &c. Sed multò magis cùm audient sententiam terribilissimam, Ite maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo, & angelis eius. In hac sententia sunt pauca verba, sed omnium terribilium terribilissima, & valde timēda. Exprimunt enim principalia inferni tormenta. Primum verbum, scilicet ite, significat pœnam priuationis regni quæ est maxima pœnarum, ad quam sequitur maius tormentum, quàm sit gehenna, vt dictum est cùm de pœnis inferni ageretur. Potest dari exemplum de perditionibus bonorum, quomodo quantò magis bonum ex culpa perditur, maiorem generat tristitiam. Secundum verbum timendum, est maledici à Deo, quod est maximum conuitium. Si non diceret nisi ite, haberent damnati occasionē consolationis. Sed remittet eos cum opprobriis & contumelijs, vt dicitur Naum. 3 Maledictio Dei est maius opprobrium quod potest inferri, maximè cum ex culpa propria obiicitur. Hoc opprobrium generabit in eis maximū cruciatum. quod per figuram ostensum est. Gen. 25. vbi dicitur, quòd Esau veniens ex agro lassus, inuenit Iacob habentem pulmentum ruffum, & ait illi: Da mihi de coctione tua hac ruffa, quia oppido lassus sum. Cui Iacob:

Dan. 5.

Vende mihi primogenita tua. Ille respondit: En morior, quid mihi proderūt primogenita? ait Iacob: Iura mihi. Iurauit ei Esau, & dedit ei primogenita. Et sic accepto pane & lentis comedit & bibit & abiit, paruipendens quod primogenita vendidisset. Et Genes. 27. habetur, quòd cùm Isaac vellet dare Esau benedictionem, quæ debebatur primogenito ratione primogenituræ, & medio Rebeccæ matris, Iacob obtinuisset benedictionē, veniēs Esau, deferens de venatione à patre petita. cùm putaret se accepturum benedictionem, audiuit à patre, quod dedisset benedictionem Iacob, & esset benedictus. Dicit textus: Auditis Esau sermonibus patris, irrugiit clamore magno & consternatus est. maledicebat lentis, & crines à capite euellebat, &c. & nisi pater consolatus fuisset eum (dicendo, in rore cœli & pinguedine terræ erit benedictio tua) prę angustia mortuus fuisset, &c. Esau significat peccatorem, qui lassus, pro coctione ruffa, hoc est parua delectatione, quam præsentat Iacob supplantator, hoc est diabolus, vendit primogenita, & benedictionem patris ęterni, contraueniendo prę ceptis Dei, & vadit paruipendens quòd primogenita sua vendiderit, siue quòd peccauerit. Sed cùm erit in die iudicij, vbi erit quæstio de recipienda benedictione, quam nō habebit, sed loco illius terribilem maledictionem: tunc rugiet clamore maximo. Maledicet lentis siue delectationibus, & consternabitur, & se lacerabit propter venditionē & propter negligentiam recuperandi. Quia faciliter poterat recuperare per pœnitentiam, quam facere neglexit. Notandum ergo & cauendum ne ita nobis accidat. Tertium verbum huius sententiæ notandum, est in ignem. Per hoc verbum exprimitur pœna sensus, & afflictiua extrinseca, qua mirabiliter torquebuntur. Si remitterentur ad aliquem locum placidum, haberent aliquam occasionem cōsolationis: sed mittentur in locum tormentorum in ignem, qui inter agentia vehementius agit, sed amplius vt instrumentum diuinæ iustitiæ. Per hæc verba reprobantur illi qui dicunt non esse ignem in inferno, & quanuis post diē iudicij, in quo cessabit motus cœli, & per consequens omnes motus & alterationes, nō aget naturaliter: aget tamen & cruciabit vt instrumentum diuinæ iustitiæ, non quidem æqualiter omnes damnatos, sed secundum diuersitatem demeritorum, iuxta illud, Secundum mensuram delicti erit & plagarum modus, & illud, Quantum se glorificauit & in deliciis fuit, tantum date illi tormentum & luctum. Qui delicati sunt, & non possunt sustinere modicum calorem in æstate, considerent illud Esa. 33. Quis de vobis poterit stare cum igne deuorante, aut quis habitabit (hoc est habitare poterit) cum ardoribus sempiternis? Quartum verbum notandum, est æternum. heu quale & cuius significationis verbum? Si peccatores bene aduerterent ad huius dictionis significationem, vix possent habere animum siue audaciam peccandi. Notandum ergo & cauendum est, ne pro re modica & momentanea delectatione incidamus in ignem æternum absque aliquo fine. tandiu quādu Deus erit deus, semper erunt in initio, nil diminuetur. Post centum millia annorum habebunt inchoare. Quando totum spacium inter terram & supremum cœlum esset repletum granis Sinapi, & in centum millibus annorum extraheretur vnum solum granum, & damnati essent certi quòd post euacuationem omnium illorum liberarentur, haberent materiam consolationis. Veruntamen sunt certi quòd post tot & tanta annorum millia habebunt inchoare, & quòd nunquam liberabuntur: ideo hoc verbum erit eis terribilissimum. Quintum verbum huius sententiæ, notandum est: Qui paratus est diabolo & angelis eius. Si damnati mitterentur ad aliquā bonam societatem, haberent occasionem consolationis, sed mittentur ad diabolum & angelos eius, vt sine fine & absque pietate ab eis crudeliter torqueantur variis modis (vt dictum est cùm de pœnis inferni ageretur) ideo hoc verbum generabit illis maximam tristitiam & desperationem. Notandum tamen quòd non dicit, qui paratus est diabolo & angelis eius, à constitutione mundi: sicut de regno bonorum. ad ostendēdum quod aliter se habet Deus ad miserendum, & aliter ad puniendum. Ad miserendum enim ex suo proprio ęterno: ad puniendum verò ex temporali peccato. Vnde Esaiæ. 30. dicitur: Ab heri præparata est Thophet, hoc est ruina. Et quanuis ille ignis sit prę-

Esau benedictione priuatus tristatur.

Deut. 25. *Apoc. 18.*

uisus

uisus ab æterno, & ante constitutionem mundi: non est ta men præparatus ab æterno, vel à constitutione mundi, sed ab heri secundum dispositionem creaturæ. quotidie autē præparatur per multiplicationem culpæ, quæ punienda est per dæmones, tortores terribiles. Resolutoriè igitur damnati hanc sententiam contemplando, maximum cruciatum habebunt: Primò ex aspectu Iudicis, qui eis apparebit terribilis: Secundò ex sonitu. quia nunquam fuit tale tonitruum auditum, qualis erit hæc sententia in auribus damnatorum, iuxta illud: Dominum formidabunt aduersarij eius, & super ipsos in cœlis tonabit. Legimus quòd in passione Christi, quando milites furibundè venerunt ad comprehendendum eum, Christus eis obuiam veniens, dulciter interrogauit: Quem quæritis? Responderunt, Iesum Nazarenum. & Christus adhuc dulcius loquens, dixit eis: Ego sum, scilicet Iesus saluator, paratus semper ad saluandum vos, dicit textus, Vt ergo dixit eis, Ego sum: abierunt retrorsum, & ceciderunt in terram. vbi D. Aug. dicit: Quid iudicaturus faciet, qui iudicandus hoc fecit? Si hęc verba, Ego sum, tam dulciter & amicabiliter ad eorum vtilitatem prolata, adeò eos terruerunt, vt non potuerint stare pedes, sed ceciderunt retrorsum: quantò magis illa terribilissima sentētia ampliorem cruciatum ingeret? Rationem damnationis allegabit Christus, Esuriui, &c. Origenes dicit quòd si improperet eis mi nora peccata, à fortiori maiora, vt sunt adulteria, rapinæ, homicidia, &c. Sed omissio operum misericordiæ exprimi tur: Primò, quia illa sunt homini magis connaturalia. Secundò, quia illa includūt charitatem, virtutum reginam. Tertiò, vt appareat quàm iustè negetur reprobis misericordia, cùm illam proximis impendere noluerint. Quartò vt homines excitentur ex his ad opera pietatis. Quintò, ad insinuandum quòd vniuersa salus nostra & quicquid in nobis est, ex misericordia Dei proficiscitur & pendet. Sextò, quia in illis omnia virtualiter includūtur. Tunc ipsi desperati blasphemando respondebunt dicentes: Quandò te vidimus, &cæt. Veruntamen eis exprobrabit, Quandiu non fecistis vni de minoribus, nec mihi fecistis.

1. Reg. 2.
Ioan. 18.
Omissio operū misericordiæ quare exprimitur.

Ver. 2. *De sententiæ executione.*

B

Prolatam sententiam D. Virgo & Apostoli ac alij sancti approbabunt & dicent, quòd sententia Christi est iustissima, & quòd damnati multò maiora demeruerunt, secundum illud: In regeneratione cùm sederit filius hominis, sedebitis & vos super sedes, iudicantes duodecim tribus Israël. Tunc verificabitur illud Psal. Lætabitur iustus cùm viderit vindictā. manus suas lauabit in sanguine peccatoris. Si igitur mater misericordiæ & peccatorum aduocata, & omnes sancti eos condemnabunt: ad quem miseri illi recursum habere poterunt? Non ad dæmones, qui executores sententię Christi erunt: nec ad alias creaturas, quia (vt dicitur Sap. 9.) Armabit omnem creaturam in vltionem inimicorum suorum. Non poterunt fugere, quia grauitate mirabili tenebuntur: & ignis conflagrationis eos circundās impediet, ac etiam dęmones. Tunc (vt dicitur Mat. 13.) Exibunt angeli (hoc est dæmones, qui erunt executores. vt. D. Hier. dicit) & separabunt malos de medio iustorum. Iustum est enim vt cùm homines peccatores dæmonibus se subdiderint peccando, subiiciantur eis in pœnis. Nec propter illā subiectionem diminuetur dæmonum pœna. Quia in hoc etiam quòd alios torquent, ipsi etiam torquentur. Ibi etiam miserorum societas pœnas non minuet, sed augebit. Executio autem huius sententiæ præfigurata fuit in punitione Dathan & Abiron, ad quos absorbendos (vt dicit Psalm.) Aperta est terra, & deglutiuit Dathan, & operuit super congregationem Abiron. Sic post sententiam ministerio dæmonum aperietur terra, & damnati cum igne conflagrationis & purgationibus terræ & maris in infernum detrudentur, vbi erit fletus & stridor dentium. vnde dicit Euangelista: Ibunt hi in supplicium æternum: iusti autem in vitam æternam: ad quam Dominus Iesus Christus, qui propter nos in hunc mundum venire, & tanta pro nobis pati voluit, per meritum suę sacratissimæ passionis nos introducere dignetur, Amen.

In Addi. 3. p. q. 89. ar. 1.
Mat. 19.
Psal. 57.
Psal. 105.

FINIS.

A # IN DIVI PAVLI APOSTOLI D

EPISTOLAM AD ROMANOS ILLVSTRATIO, ERVDITISSIMI VIRI MAGISTRI Ioannis Viguerij Granaten. Ordinis Prædicatorum, Theologi Tholosani, feliciter incipit.

EPITOME TOTIVS EPISTOLÆ AD ROMANOS, Diui Apostoli mentem indicans.

EPISTOLA hæc, prima sui partitione in duas scinditur partes, in salutationē videlicet, & epostolarem tractatum, qui incipit, *Primū quidem, &c.* Tractatus verò epistolaris partitur in prologum, & instructionem eorum quę pertinent ad Euangelium, Tarctatus incipit ibi, *Virtus enim Dei est, &c.* Instructio autem in quatuor resoluitur partes, secūdum quatuor, de quibus idem Apo-
B stolus Romanos instruit.

Primò nanque edocet diuinæ gratiæ necessitatem, quā ostendit & probat per quatuor prima capita.

Secundò verò in aliis quatuor capitibus sequentibus manifestat diuinæ gratiæ facultatem, virtutem, ac vtilitatem, declarando bona quę secum adfert, & mala à quibus liberat.

Tertiò in nono, decimo, & vndecimo capitibus agit de origine diuinæ gratiæ, & de casu Iudæorum ab illa, & regressu ad eam.

Quartò docet debitum vsum gratiæ in quo vsu docendo expendit quinque capita sequentia. Ex quibus apparet Diui Apostoli perspicua atq; ordinata intentio in hac epistola summo artificio composita.

Epitome primi capitis.

IN hoc capite Apostol. præmittit salutationem, in qua describuntur persona salutans, & personæ salutatæ, ac bona eis optata. Primò describitur persona salutantis, ex nomine, conditione, dignitate, officio prædicandi Euangelium: quod commendatur ex authoritate quam habet ex parte committentis, ex antiquitate, ex infirmitate, dignitate ministrorum & testium, modo tradendi, & bonis in Euangelio denunciatis, quod pertinet ad Euangelij materiam siue obiectum quod est Christus, qui commenda-
C tur ex duplici origine, scilicet æterna, & temporali, ex dignitate prædestinationis, & virtutis, & deinde subiungit effectum. Commendatur pariter ex liberalitate duplicis muneris communis, scilicet specialis, ex vtilitate, ex amplitudine, plenitudine potestatis, & ex potestate super illos quibus scribebat. Consequenter in salutatione describuntur personæ salutatæ ex loco, ex gratia, cuius origo quæ est dilectio præponitur & subiungitur vocatio. Postremò in salutatione describuntur bona quæ eis optat, scilicet, amplior & abundantior gratia & pax & causa illorum.

Secundò ibi, *Primum quidem, &c.* per modum prologi incipit epistolarem tractatum, in quo vt eos ad quos scribit, reddat beneuolos & attentos, ostēdit affectum suum ad eos, ex gratiarum actione de bonis eorum, ex oratione quam pro eis absque intermissione ad Deum fundebat, & ex desiderio visitandi eos. Deinde exponit duplicē desiderij sui causam, vtilitatem, scilicet, & mutuam consolationem, & ne desiderium eius appareat vanum, subdit propositum exequendi illud Subiungit duplicem propositi causam, vtilitatem, scilicet, & debitum, concluditq; promptitudinem voluntatis, & excludit impedimentum promptitudinis erubescentiam.

Tertiò ibi, *Virtus enim Dei est, &c.* incipit narrationē & instruere eos de his quæ pertinent ad doctrinam euangelicam, in qua se segregatum prædixerat, declarādo quid sit euangelium, subiungendo fructum eius, qui est salus credentium. Postmodum assignat rationem, & probat eam authoritate scirpturæ. Deinde astruit gratiam Dei & doctrinam Euangelicam esse necessariam ad salutem, ex ira & pœna, quam scientes & negligentes consequentur, declarans veritatem Dei fuisse à Gentibus cognitam, & quo authore, & per quem modum.

Quartò ibi, *Vt sint inexcusabiles*, ostendit gentiles habita cognitione veritatis fuisse obnoxios culpæ, in Deum & proximum, eorumque culpam inexcusabilem, cum nō fuerit ex ignorantia. Ostendit insuper quod ex culpis pręcedentibus fuit in eis ignorantia crassa subsecuta.

Quintò ibi, *Propterea tradidit illos Deus, &c* manifestat culpam eorum pœnæ correspondentem: quia ex eo quòd contra diuinam naturam peccauerunt, ad hoc redacti sunt vt contra propriam naturam peccarent. Deinde circa peccatum iniustitiæ circa proximum, enumerat peccatorum actualium differentias, radices, ac nocumenta, occulta, & manifesta in generali & speciali, concludens eos esse subiectos diuinæ vindictæ, quam considerare & intelligere neglexerunt. E

Expositio literalis primi capitis.

PAulus Latinè modicus, Græcè pacificus, Hebraicè quietus dicitur. *Seruus*. i. humilis ac volūtarius famulus, seruitute amoris & non timoris seruilis, exequens iussa & cōsilia *Iesu*, id est, Saluatoris, siue filij Dei incarnati. *Christi*, id est Messiæ spirituali vnctione vncti præ participibus suis, ad redemptionem humani generis faciendam consecrati. *Vocatus*, æterna electione & temporali missione speciali, *Apostolus*, id est, missus vel nuncius ad docendum, prædicandum, miracula in confirmationem doctrinæ faciendum, & ad populum gubernādum. *Segregatus*, id est, selectus ab vtero synagogæ, in qua quasi mortuus fuit, ac etiam ab infidelibus per conuersionem ad Christum, & ab aliis discipulis per diuinam electionem, *in euāgelium*, id est, in bonam annunciationem æternorum & incorruptibilium bonorum, remissionis peccatorum, & eorum quæ ad gratiam & gloriam pertinent, prout sunt virtutes & sacramenta *Dei*, id est, primi omnium creaturarum vniuersalis principij, prouisoris & gubernatoris. F *quod antè promiserat.* Deus pater. *Per prophetas*, id est, videntes, quibus reuelauerat *suos* non hominum, qui loquuntur secūdum visionem cordis sui, neque dæmonum, qui ad decipiēdum loquuntur. *in scripturis sanctis*, id est, spiritu sancto inspiratis & scriptis. *de filio suo*, scilicet naturali per æternam generationem. *qui factus est ei*, scilicet, Deo ex tempore filius. *ex semine Dauid*, prout ei promiserat. *secundum carnem*, id est, secundū corpulētam carnis substantiā, & nō secundū carnalem generationē: sed secūdum spiritum sancti obumbrationem. *Qui*. s. filius Dauid secundum carnem potentia virtutis à patre & spiritu sancto, ac à seipso secundum diuinitatem. *prædestinatus est*, id est, ab æterno præuisus & specialiter destinatus, vt eius humanitas per vnionem hypostaticam in esse personali filij naturalis in eodem supposito sustentaretur, & existentiam haberet, & ideo filius Dauid nominaretur, & esset filius Dei. *in virtute*, id est, in potentia infinita & coæqualis quod apparet. *secūdum spiritum sanctificationis*, id est, per hoc quod dat spiritū sanctificātem: sanctificare enim est proprium diuinæ virtutis, apparet etiam, quod sit coęqualis patri in virtute. *ex resurrectione mortuorum*, quæ etiam est signum diuinitatis. *Iesu Christi*. qui seipsum & alios resuscitauit, & ideo mortui dicuntur esse Christi Iesu, quia ab ipso sunt resuscitati, sicut infirmi alicuius medici qui ab ipso sanantur, specialius tamen illi qui in Domino mo-

Rom. 8. Luc. 1. Psal. 44. Gal. 1. Act. 13. Esa. 2. Act. 10. 1. Reg. 9. Hier. 23. Abac. 2. 2. Pet. 1. Psal. 2. Psal. 128. Luc. 1. Leui. 20. Mat. 17.

G no moriuntur, quia ad instar resurrectionis Christi resurgent glorificati. *Domini nostri*. qui nos magno precio re- Apoc. 14. demit, & cui data est omnis potestas & nomen super om 1. Cor. 6. ne nomen. *Per quem accepimus gratiam*, id est, remissio- Mat. 28. nem peccatorum, adoptionem filiorum, & ius ad gloriã. Philip. 3. *Et Apostolatum*, id est, authoritatem docendi, prædicandi, & in confirmationem doctrinæ, miracula faciendi, ac etiam populum gubernandi. *Ad obediendum fidei*, id est, ad hoc quod faciamus obedire fidei: hoc est pręceptis Dei & reuelatis à Christo. *In omnibus gẽtibus*. mihi specialius commissis. *pro nomine eius*, scilicet dilatando. *in quibus*, id est, in quorum numero. *estis & vos*, scilicet, Romani sub Galat. 2. Apostolatu meo comprehensi. *vocati Iesu Christi*, id est, à Act. 9. Christo, vt sitis Iesu Christi filij adoptiui. *Omnibus qui Ro* Rom. 16. *mæ sunt*, scilicet, fidelibus tam ex iudaismo quàm gentilitate conuersis. *dilectis Dei*, id est, à Deo. *vocatis*. vocatione interiori & exteriori. *sanctis*, id est, ad sanctificationem, vt essetis mundi & sancti. *Gratia vobis & pax*, id est, peccatorum remissio, cum Deo reconciliatio, operum acceptatio, filiorum adoptio, tranquillitas mentis, & ius ad gloriam regni cœlesti, vobis sit & detur. *à Deo patre, & Domino Iesu Christo*. & ex consequenti à spiritu sancto, qui est nexus, vnio & amor patris & filij, cui gratia & charitas attribuuntur.

Secunda pars I. C.

H PRimum quidem gratias ago. Ne sim aut videar ingratus. *Deo*, à quo omne datum optimum, & omne do- Iac. 1. num perfectum. *meo*, id est, quem meum facio, cùm sit Gen. 15. merces & fortis, protectio mea. *per Iesum Christum*, id est Psal. 70. per meritum Iesu Christi. *pro omnibus vobis*. tam ex iu- & 120. daismo quàm ex gentilitate conuersis, vos saluos esse cu- Rom. 3. piens, congratulans vobis eò quod. *fides vestra annuncia-* Heb. 6. *tur*, id est, diuulgatur, & magnus rumor de illa est. *in vniuerso mundo*, id est, in maiori parte mundi Romano imperio subditi vel in vniuerso mundo nunc reperto. *Testis enim*, scilicet certus & oculatus verax & infallibilis, quem nihil latet, & qui mentiri non potest. *mihi est Deus*. cuius testimonio & iudicio omnia aguntur, qui est testis & iudex omnium. *cui seruio*. per cultum latriæ. *in spiritu meo*, id est, non solum exteriori corporis seruitio, sed præcipuè interiori secundum spiritum. *In euangelio filij eius*, id est, Hier. 29. per filium eius tradito & prædicato, ac mihi iniuncto & commisso. *quod sine intermissione*, id est, quandocunque oro statutis temporibus, *memoriam*, scilicet, specialem. *vestri facio*, scilicet, coram Deo. *semper in omnibus orationibus meis*. quas, scilicet, facio propter vtilitatem communem, quæ ex vestra conuersione prouenit *obsecrans*, id est per sacra orans & quærẽs. *si quo modo*, id est, si aliquo modo vel aliqua via aut occasione in hyeme vel in ęstate. *pro-* Mat. 6. *sperum iter habeam in voluntate Dei*, id est, per voluntatem Dei, cui nos conformare tenemus. *veniendi*, scilicet, Romam, *ad vos*. vt affectum meum ostendam vobis. *Desi-* I *dero enim*, id est, ex feruẽti affectu cupio. *videre vos*. & esse vobis præsens. *Vt aliquid impartiar vobis gratiæ spiritualis*, id est, vt vos alicuius gratiæ spiritualis mihi datæ participes faciam, prædicando, & officium apostolatus mei ex- Rom. 16. ercendo. *ad confirmandos vos*, scilicet in fide & mutua dilectione. *id est simul consolari in vobis*. mutua collocutione. *per eam quæ inuicem est fidem vestram atque meam*. in qua conuenimus & vnanimes sumus: de qua vnitate mutuam accipiemus lętitiam & consolationem. *Nolo autem vos ignorare fratres*. quod scilicet, solummodo desiderem videre vos, sed etiam quod sine, *quia sæpe proposui venire ad vos, & prohibitus sum vsque adhuc*. variis, scilicet impedimentis, & officij mei occupationibus, iter nostrum ad Ioan. 4. vos impedientibus. *Vt aliquem fructum*, scilicet spiritualẽ. 1. Cor. 9. *habeam in vobis, sicut & in cæteris gentibus*, quibus scilicet Euangelium (prout teneor) prædicaui. *Græcis enim ac Barbaris*, id est, doctis & mundanis rationibus eruditis, & indoctis siue ignorantibus, ac etiam notis & ignotis, familiaribus & extraneis. *sapientibus & insipientibus*, id est, his qui sapientia & ratione vtuntur, & his qui barbara ferocitate irrationabiliter viuunt *debitor sum*. ex officio Apostolatus mei quod libenter exercere cupio *Itaque quod in me promptum est vobis qui Romæ estis*. in nobiliori & excellentiori totius orbis vrbe. *Euangelizare*, id est, bonã Christi doctrinam annuntiare paratus sum. *Non enim erubesco*, neque formido annunciare & toti mundo palam facere. K *Euangelium*.

Tertia pars I. C.

VIrtus enim Dei est. i. virtutem Dei, quæ Christus est, 1. Cor. 1. in se continet, & manifestat, *in salutem omni creden-* Luc. 19. *ti*, id est, ad saluandos omnes credentes, ad hoc enim Christus venit, & Euangelium annunciari iussit, vt saluum fa- Mar. vlt. ceret quod perierat. *Iudæo primum*. Quia salus ex Iudæis Ioan. 4. est, & quia illis Christus promissus fuit. *& Græco*, id est, gentilibus, quos Deus ex sua misericordia ad Euãgelium filij sui vocauit. *Iustitia enim Dei*. i. gratia Dei per quam homo gratis iustificatur, vel Christus qui factus est iustitia Dei, eò quòd satisfecit ei pro peccatis nostris. *reuelatur* Gen. 15. *ex fide*, scilicet antiquorum patrum veteris legis qui credi- Rom. 14. derunt. *in fidem*. s. modernorum noui testamẽti. Nõ quod Rom. 3. sint plures fides specie distinctæ, alia antiquorum, alia mo Esa. 53. dernorum: sed vna tantum, quia vnum est fidei nostræ, & antiquorum obiectum formale, & inuariabile, à quo ha- Ephe. 4. bitus fidei speciem accipit, & non materiali, quod est res credita, quæ per diuersas differentias temporis præteriti vel futuri, vel secundum reuelata plura, vel pauciora quæ se tenent ex parte subiecti materialis, variatur ex parte credentium. Non autẽ formale, quod est reuelatio diuina de his quæ pertinent ad saluté per Christũ. Nam reuelationi eius infallibili fides antiquorũ adhærebat & nostra etiam adhæret, sicut scriptũ est. *Iustus autem ex fide viuit*, scili- L cet vita gratiæ, non tamen effectiuè, aut formaliter, quia Abac. 2. primum est à Deo principaliter, & à sacramentis & mini- Gal. 3. stris instrumentaliter, & secundum à gratia formaliter & denominatiuè, & à fide directiuè. *Reuelatur enim*. i. etiam in euangelio manifestatur. *Ira Dei de cœlo*, id est, vindicta siue punitio, quæ est pars iustitiæ distributiuæ. *De cœlo*, id est, quam Deus qui specialius, per manifestationem glorię suæ est, & habitat in cœlo, effundet & mittet in terram, vel de cœlo vẽturi ad iudicium. *super omnem impietatem*, Mat. 6. id est, super omnia peccata quæ sunt directè contra Deum Mat. 25. (qui est principalis & summus parẽs omniũ) cõmissa vel Mat. 23. committenda. *& iniustitiam*: id est, super omnia peccata contra proximos commissa vel committenda: per quæ lęditur iustitia, per quam homines conueniunt, & pacificè conuiuunt, & sibi inuicem communicant. *Hominum eorum qui veritatem Dei*, id est, verã cognitionem de Deo. *in iustitia detinent*. quasi captiuam & ligatam per iniustitiæ affectum, quo ligamine impeditur, ne homines secundum suam naturam in bonum inducat. *quia quod notum est Dei*, id est, illud quod cognoscibile est de Deo per rationem naturalem. *manifestum est in illis*, scilicet hominibus qui illam veram Dei cognitionem in iniustitia detinent. *Deus enim illis manifestauit*. infundendo lumen interius, & signa suæ sapientiæ proponendo exterius, per sensibiles creaturas, in quibus, prout in quodam libro cognitio Dei M legeretur. *Inuisibilia enim ipsius*, scilicet essentia ipsius Dei & ea quæ ad ipsum pertinent, vt sunt bonitas, sapientia, Iob. 1. & alia huiuscemodi quæ à nobis clarè videri nõ possunt, Mar. vlt. nec etiam ab angelis. *A creatura mundi*, id est, à creatione mũdi, vel ab homine, qui dicitur omnis creatura, quia similitudinem habet cum omni creatura. *per ea quæ facta sunt*, id est, per creaturas, si eas homo rectè & diligẽter considerent. *intellecta conspiciuntur*, id est, intelligi & intellecta percipi possunt, vel intellecta, id est, intellectu & non sensu conspici possunt, qua sensus nisi circa res sensibiles ferri non potest. *sempiterna quoque eius virtus*, id est, Omni- Sap. 13. potentia, quæ est absque principio & fine. *& Diuinitas*, id est, superexcellens & infinita natura eius, quæ per similitudines in creaturis repertas intelligi & conspici potest; quo ad vnitatem, & quantum sufficit homini, secundum finem naturalem, ad quẽ homo ex natura sua ordinatur, qui est bonum, honestum, & sic cognouerunt vel cognoscere potuerunt Deum, tanquam primum omnium rerũ principium, effectiuum, cõseruatiuum, & gubernatiuum: & tanquam vltimum finem naturalem ad quem omnia ordinantur.

Quarta pars I. C.

ITa vt sint inexcusabiles. Cùm non peccauerint ex ignorantia, aut infirmitate, concupiscentiæ, vel metus: sed ex malitia, quæ nullo modo excusat, sed accusat: *quia cùm cognouissent Deum*. supereminentem, & vt dictum est tan

quam

A quam primum principium, & vltimū finem, ac ſummum
bonum, vnde debebant ei gloriā & honorem. quæ ſuper-
excellentibus, & gratiarum actionem, quę benefactoribus
debetur, & tamen *non ſicut Deum*, id eſt, vt vniuerſalē gu-
bernatorem & prouiſorem. *glorificauerunt*, id eſt, non co-
luerunt, gloriam & honorem ei exhibendo, & omnia tan-
quam in vltimum finem reducendo, nec eius maieſtatem
publicè prædicando. *aut gratias egerunt*, id eſt, nō recog-
nouerunt bona quæ habebant, ab ipſo eis aduenisse: ſed
ingenio ſuo, virtutiq́; ſuæ attribuentes. *Euanuerunt in co-
gitationibus ſuis*, id eſt, in res vanas, inſtabiles & inutiles
ſuas cogitationes applicuerunt, ex quo ſequutū eſt, quod
obſcuratum eſt inſipiens cor eorū, id eſt, intellectus eorum
lumine ſapientiæ priuatus, & tenebris ignorantię ac erro-
Eſa. 5. rum obſcuratus, & ſimul inſipiēs factus eſt. *dicentes ſe eſſe*
Hier. 10. *ſapientes*, id eſt, ſapientiam nō Deo, ſed ſibi, & à ſemetip-
ſis aſcribentes, *ſtulti facti ſunt*, id eſt, ſtulta multa contra
gloriam Dei egerunt. *Et mutauerunt gloriam incorrupti-
bilis Dei*, id eſt, gloriā qua homo debebat glorificare Deū:
& cultum latriæ ei debitum exhibere, aliis exhibuerūt, vel
gloriam qua Deus glorioſus in ſe eſt & incommunicabile
Gen. 1. nomen deitatis cōmunicando. *in ſimilitudinem imaginis*,
id eſt, in ſimilitudinē alicuius rei per modum imaginis ab
aliquo expreſſæ, quam cōſtat eſſe poſteriorem re cuius eſt
imago: & ſic cōuerterunt primum in vltimum. *corrupti-*
B *bilis hominis*, id eſt, tranſtulerunt gloriam Dei, non ſolùm
in hominem qui eſt ad imaginem Dei: ſed quod peius &
abominabilius eſt, ad ea quæ ſunt infra hominē, puta *Vo-
lucrum*, quantum ad volatilia. *& quadrupedum*, quantum
ad greſſibilia. *& Serpentum*, quantum ad reptibilia. *Pro-*
Gen. 4. *pter quod tradidit eos Deus*, id eſt, labi permiſit. *in deſide-
ria cordis eorum*, id eſt, vt ratio eorum ſubderetur affecti-
bus ſenſualitatis, tanquam crudelibus dominis contra na-
turalem hominis ordinem, cuius ratio debet dominari ap-
petitui ſenſibili. *Vt contumeliis*. i. turpibus & immundis
Hier. 9. actibus. *afficiant*. i. inficiāt. *corpora ſua in ſemetipſis*, id eſt,
non quaſi ab aliis coacti, puta à barbaris, ſed à ſemetipſis
propria ſponte hoc agebant. *Quia commutauerunt verita-
tem Dei in mendacium*, id eſt, verā Dei cognitionē quam
à Deo acceperunt, peruerſa ratione ad falſa dogmata con-
uerterunt. *Idola*, Deos eſſe docentes, vel diuinitatis natu-
ram quæ eſt ipſa Dei veritas per eſſentiam, attribuerunt
Ioan. 14. idolo, quod eſt mendacium, cùm non ſit Deus. *& colue-
runt*. interius cultu latriæ. *& ſeruierunt*. exterius ſacrifi-
cia & oblationes, ac exteriorem corporis reuerentiam ex-
hibendo. *creaturæ potius quàm creatori, qui eſt benedictus*,
id eſt, cuius bonitas eſt manifeſta. *in ſecula ſeculorū*. quia
eius bonitas eſt ſempiterna ab alio non dependens.
Amen, quod idem eſt, quod verum, vel fiat.

Quinta pars capitis.

C PRopterea tradidit illos Deus. Indirectè. ſ. permittendo,
ſed non inducendo. *in paſsiones ignominiæ*, id eſt, quę
non ſunt nomine dignæ, propter turpitudinem. *Nam fœ-
minæ eorum immutauerunt naturalem vſum*, ſcilicet viri.
in eum vſum qui eſt contra naturam. Similiter & maſculi.
Immutauerunt naturalē vſum. *Nam relicto naturali vſu
fœminæ: exarſerunt in deſideriis ſuis, maſculi in maſculos
turpitudinem operantes, quam oportuit*. i. retributionem,
vindictam & pœnam. *& mercedem*, id eſt, conuenientem
& correſpondentē culpæ eorum ſecundū ordinē iuſtitiæ:
ex qua debitum erat vt qui Dei naturā iniurioſi fuerant, id
quod ſibi proprium eſt, creaturis attribuendo, in ſui natu-
ra contumelioſi exiſterent. *erroris ſui in ſemetipſis recipien-*
Iob. 22. *tes. Et ſicut non probauerunt Deum habere in notitia*. i. vt
Pſal. 93. liberius peccarent, non approbauerunt, vt ipſi haberent
Deum in ſua notitia, quem habere poterant, ex his quæ
facta ſunt, vel ipſi non probauerūt, nec iudicauerūt, quod
Deus haberet in notitia ſua, ſiue cognoſceret facta homi-
Iob. 22. nūm, dicentes, Cardines cœli perambulat, nec noſtra con-
ſiderat. ideò *Tradidit eos Deus*. i. labi permiſit. *in repro-
bum ſenſum*. interiorem ſiue intellectum, vt reprobādum
iudicium de agendis haberent. *Vt faciant quæ non conue-
niunt*, id eſt, ea quę à recta ratione diſcordant. *repletos om-
ni iniquitate*, id eſt, pleni omni verſutia cōtra æquitatem,
*malitia, fornicatione, auaritia, nequitia, plenos inuidia, con-
tentione, dolo, malignitate, ſuſurrones, detractoros, Deo odi-
biles, contumelioſos, ſuperbos, elatos, inuentores malorum,*
parentibus non obedientes, inſipientes, incompoſitos. in in- D
ceſſu, ſtatu & habitu. *ſine affectione abſque fœdere*, id eſt,
promiſſorum obſeruatione. *ſine miſericordia: Qui cùm
iuſtitiam Dei cognouiſſent, non intellexerūt*, id eſt, actu in-
telligere & conſiderare noluerunt. *quoniam qui talia agūt
digni ſunt morte*, id eſt, ſeparatione animæ à corpore, &
primo principio & ſummo bono. *Non ſolùm qui ea fa-
ciunt: ſed etiam qui conſentiunt facientibus*. directè indu-
cendo, approbando, laudando, auxilium, & fauorem præ-
ſtando, non reſiſtendo, aut ſupportando.

COMMENTVM
in Caput primum.

*Paulus ſeruus Ieſu Chriſti, vocatus Apoſtolus,
ſegregatus in Euangelium.* Text.

APoſtolus hanc orditur Epiſtolam, quemad
modū & cęteras à ſalutatione: in qua præ-
mittit perſonam ſalutantem, quam deſcri
bit ex quatuor. Primò ex nomine, quod
eſt Paulus, qui etiam ante ſuſceptum Apo
ſtolatus officium dicebatur Saulus. De hu
iuſmodi Pauli & Sauli nominibus variæ ſunt expoſitorū
opiniones, eò maximè quod nuſquam legatur Apoſtol. ſe Act. 13.
Saulum nominaſſe: ſed ſolùm Paulum: quanuis D. Lucas E
cum ante conuerſionem pluries, poſt conuerſionem verò
bis duntaxat Saulum nominauerit. D. Ambroſ. dicit no-
men Saulis in Pauli nomen, poſt baptiſmum fuiſſe diui-
nitus commutatum: quemadmodum tam in veteri quàm
nouo teſtamēto legimus, quædam veterum nomina fuiſ- Act. 13.
ſe diuinitus commutata, vt Abram in Abraham, & Iacob
in Iſraël. & Simon in Petrum. Sic Saulus in Paulum, ne
minus haberet Saulus quàm Simon. Alij verò autumant
nomen Pauli illi fuiſſe aduentitium, & quidam illorum Gen. 7.
ex electione ipſius, propter myſterium, & nominis ſigni- Gen. 22.
ficationem, vt ex Sauli nomine, quod ſuperbum, & in- Ioan. 1.
quietum ſignificat, vocaretur Paulus, hoc eſt modicus ſi-
ue humilis, pacificus & quietus. Vbique enim poſt con-
uerſionem ſuam humiliter, abiectè, & manſuetè, ſe ha-
buit, & ſe blaſphemum, contumelioſum, abortiuum, Apo
ſtolorum minimum, Apoſtolatuſque officio indignum
nominauit. Diuus verò Hierony. à Paulo Sergio Procon-
ſule (quem apud Cyprum conuertit, qui Paulus Sergius
tandem Narbonam veniens eam ad fidem reduxit, in cu-
ius honorem celebris ac collegialis Eccleſia ibi dicata eſt) 1. Tim. 1.
Pauli nomen aſſumpſiſſe profitetur: prout Scipio debel- 1. Cor. 15.
lata Carthagine in Aphrica, Aphricanus eſt nuncupatus.
Origenes autem eum à puero, hoc eſt à circunciſione, in
qua pueris imponebantur nomina, binominum fuiſſe di-
xit, Saulum ſcilicet & Paulum nuncupatū, quod probat ex F
illa copulatiua D. Lucæ dicentis, Saulus qui & Paulus:
Nam ſi nomen mutaſſet, Lucas dixiſſet Saulus, qui poſteà
Paulus, erat enim Apoſtolus ex Hebræis Hebræus de tri-
bu Beniamin, apud quos nomen Saulis, qui primus Rex
Iſraël ex illa proceſſerat, celebre erat: & quia natus fuit in
Tarſo nobiliſſima & Metropoli Ciliciæ ciuitate, Roma-
norum ditioni ſubdita, apud quos Pauli nomē longè antè
tempore vſurpatum celebre erat, à Patre ſuo Paulus fuit
nominatus, quod nomen poſt conuerſionem propter my
ſterium & ſignificationem, vt dictum eſt, peculiariter ele-
git, ſe Paulum ſemper nominans. Ex ſacris enim literis &
aliis Romanorum hiſtoriis multos pluribus nominibus
nuncupatos legimus, prout Salomon qui & Idida di-
ctus eſt, & Sedechias Ioachim, Oſiaſque Azarias, & Iaſon
Menaleus, Matthæus verò Leui, & Thadeus Lesbeus,
Paulus Aemilius, Marcus Tullius Cicero. Ego controuer- Mat. 9.
ſiam hanc arbitror magis laborioſam quàm vtilem: ideò Luc. 5.
relictis opinionum cōfutationibus, Origenis opinionem Mat. 10.
iudico eſſe veriſimiliorē, nullam tamen aliorum reprobo.

Secundò, deſcribit perſonam ſalutantis ex conditione,
cùm dicit *ſeruus*. ſeruilis conditio abiecta eſt, ſi abſolutè
conſideretur: Nempè cùm ſub maledicto pro peccato im-
pietatis indicta fuerit Cham à Noë, qui euigilatus à Do-
mino, perpendens eam quam ei Cham verenda eius diſ-
cooperta fratribus iudicando fecerat, ait: Maledictus puer
Cham, Seruus ſeruorum erit. Redditur tamen hęc cōditio Gen. 9.

G laudabilis ex hoc quod additur *Iesu Christi*, cui omnes seruire & famulari debent, cùm sit omnium Dominus & Deus, qui pro famulatu seruis suis regnum cœlorum liberaliter impartitur: eam ob rem dicitur, Seruire Deo regnare est. Hac adiunctione Apostolus mutationem dexteræ excelsi in se factam exprimit: quia ex persecutore factus est vas electionis, vt qui hactenus inimicus & acerrimus hostis erat, eorum qui hoc nomen inuocabant, sic repentè mutatus est, vt se seruum eius profiteatur, ad hoc vt nomen eius velut honorificum velit omnibus esse persuasum. Nec se seruum nominando aduersatur dicto Christi dicentis, *Iam non dicam vos seruos, sed amicos*, nec sibiipsi, qui dixit, *Non accepistis spiritum seruitutis in timore, &c.* Nam hoc propter humilitatem fecit, sequendo cōsilium Christi qui dicebat: *Cū feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite, serui inutiles sumus.* In sacris etiam literis, duplex seruitus inuenitur: vna coacta, quæ ex timore pœnæ proficiscitur; & talis est despectabilis & sub maledicto. Altera est, quæ ex amore progreditur, cùm ex dilectione prodit obsequium, & hæc seruitus est commendabilis, diciturque seruitus amoris & humilitatis: tali seruitute se nominat Apostolus seruum. Reliqua verò quæ ad seruitutem & libertatem Christianam pertinent in sexto huius Epistolæ capite amplius prosequemur: nunc circa nomen Iesu Christi, quod primò occurrit exponendum, parum insistamus.

Ioan.15. Rom.8. Luc.17.

H Hoc nomen IESVS (vt Theologi dicunt) nomen est diuinitatis ad humanitatem relatæ & sic hoc nomen Iesus idem sonat, quod filius Dei incarnatus siue homo factus, verbum enim, id est, filius Dei caro factum est, hoc est, humanam carnem siue humanitatem assumpsit. Hoc nomen Diuæ Virgini antequam conciperet, per Gabrielem fuit reuelatum, & vt Christo filio suo tanquam proprium imponeret, iussum. Hoc nomen etiam idem Gabriel D. Ioseph virum Mariæ alloquens, interpretatus est, dicens: Pariet autem filium & vocabis nomen eius Iesum, ipse enim saluum faciet populum à peccatis eorum. vnde effectu & fine Saluator dicitur & interpretatur. De illius effectu tota veteris & noui Testamenti series referta est. Ipse enim de se dicit, Venit enim filius hominis saluum facere quod perierat. & Apostolus: Christus Iesus venit in hunc mundum vt peccatores saluos faceret. & alibi: Saluatorem expectamus Iesum Christum. & Diuus Petrus: Nec enim aliud nomen est sub cœlo datum hominibus, in quo nos oporteat saluos fieri. & in Actibus Apostol. dicitur: Huic omnes Prophetæ testimonium perhibent remissionem peccatorum, accipere per nomen eius, omnes qui credunt in eum. & Esa. Ecce Rex tuus venit tibi iustus & saluator. Et Oseas in persona eius ait: Et Saluator non est præter me. & Dauid, Saluabit nos propter nomen suum, & in innumeris aliis locis salus eius nunciatur: Indicibilem huius nominis efficiam declarat Christus dicens: In nomine meo dæmonia eiicient, linguis loquentur nouis, serpentes tollent, & si mortiferum quid biberint non eis nocebit. Super ægros manus imponent, & benè habebunt. Hanc huius nominis efficaciam professi sunt Apostoli se experientia didicisse, dicentes, Domine, in nomine tuo dæmonia subiiciuntur nobis. tanta est huius nominis efficacia, vt non solùm à dilectis Christi discipulis prolatum effectum habeat, verum etiam si proferatur à peccatoribus & incredulis. Vnde Diuus Ioannes dixit Christo: Magister, inuenimus quendam in nomine tuo eiicientem dæmonia qui non sequitur nos & prohibuimus eum, quam prohibitionem reprehendit Christus, dicens: Nolite prohibere, ac si diceret: Nomini meo tanta data est facultas, vt etiam ab infidelibus prolatum vim habeat. Vnde legimus in Actibus Apostolorum: Tentauerunt autem quidam ex circumeuntibus exorcistis inuocare super eos qui habebant spiritus malos nomen Domini Iesu, dicentes: Adiuro vos per Iesum quem Paulus prædicat. Sequitur. Erant autem cuiusdam Iudæi nomine Sceuæ Principis sacerdotum septem filij qui hoc faciebant. Huius nominis virtus prænunciata est à Moyse & filiis Israël hymnum Domino decantantibus & dicentibus, omnipotens nomen eius. Salomon quoque dicit, hoc nomen esse turrim fortissimam, ad quam confugiens saluabitur. Dauid pariter dicit hoc nomen in omnibus suis periculis, & peragendis negotiis auxilio sibi fuisse. Non abs re ergo orthodoxi & sancti Patres maximè D. Bernardus in Canticis, persuadet omnes fideles hoc nomen debere impressum habere in pectore, mente, & ore. Si per ocium liceat videre Bernardinum de Bustis in quinta parte marialis sermone. 11. Multa de hoc nomine congesta, ad ædificationem popu li reperies.

Ioan.1. Luc.1. Mat.1. Luc.19. 1.Tim. Phil.3. Act.4. Act.10. Esa.62. Oseæ.13. Mar. vlt. I Luc.10. Luc.9. Act.19. Prouer.8. Psal.45. K

Hoc nomen Christus Græcum est, & Hebraicè dicitur Messias, Latinè verò vnctus, chrismate siue vnctione non visibili, sed spirituali & intelligibili, qua vnxit eum Deus oleo lætitiæ præ participibus suis, vt D. Augustin. ait. Hoc nomen, Christus, secundum Haymonem est adiectiuum, & fuit olim commune Sacerdotibus, Regibus, & Prophetis. Saul enim & Dauid vncti fuerunt à Samuele, ideò Dauid pluries vocauit Saul Christū Domini: Aaron etiam prius vnctus fuit Sacerdos à Moyse: Helisæus pariter vnctus fuit in Prophetam ab Helia. Vngebantur autem, vt Deo dicarentur ad certa eius munera. Propter huiuscemodi dedicationem prohibuit Deus eos tangi, siue eis violentiam inferri, aut iniurias irrogari. Nolite, inquit, tangere Christos meos, & in Prophetis meis nolite malignari, declaratque per Zachariam iniuriam illis illatam, sibi inferri dicens, Qui tangit vos, tangit pupillam oculi mei. & Christus de Apostolis dicit, Qui vos audit, me audit: & qui vos spernit, me spernit. Veruntamen hoc nomen Christus, factum est Domino Iesu proprium superabundantem excellentiam suæ vnctionis, dedicationis, & consecrationis, cùm fuerit vnctus & dicatus per vnionem hypostaticam in filium Dei, ex cuius vnctionis plenitudine omnes accepimus. Hoc nomen Christus, vt D. Thomas ait, est nomen humanitatis relatæ ad diuinitatem personæ filij Dei, qui eam assumpsit, & sic significat filium hominis deificatum per hypostaticā vnionem, & ideò ediuerso se habet ad nomen Iesu, quod est nomen deitatis relatæ ad humanitatem. Vtrunque tamen personam diuinam significat, & supponit pro ea, quamuis promiscuè accipiatur pro homine, hoc est secundum naturam humanam, & quandoque pro Deo secundum naturam diuinam, quod ex adiacentibus terminis coniici potest. Ex præmissis confutatur error Fotini, qui, vt D. Ambrosius hic ait, propter zelum legis non erubuit Iesum negare Deum.

Psal.44. 17. de ciui. Dei, c.16. 1.Reg.10. & 16. Leui.8. 3.Reg.19. Psal.104. Zach.2. Luc.10. Ioan.4. L

Tertiò describit personam salutantem ex dignitate, cùm dicit, *vocatus Apostolus*, Apostolus nanque interpretatur missus, quia Apostoli fuerunt à Christo missi, vt vice eius fungerentur in terris: & secundum hanc interpretationem, Christus potest dici Apostolus, cùm fuerit à Patre missus. Vnde legimus, Considerate Apostolum & Pontificem confessionis nostræ Iesum, & quia ipse misit Discipulos. Ideò vocauit eos Apostolos. refert enim Diuus Lucas, quod Christus vocauit discipulos suos, & elegit duodecim ex ipsis, quos Apostolos nominauit. Diuus verò Mattheus addit, quod post conuersionem Samaritanorum venientium ad se ad dictum mulieris, dixit discipulis suis, videte regiones, quoniam iam albæ sunt ad messem. Deinde subiunxit, Messis quidem multa, operarij autem pauci. Rogate ergo dominum messis, vt mittat operarios in messem suam. In quibus verbis ostenditur congruitas, & necessitas institutionis Apostolorum quos postmodum instituit, dando potestatem, & designando officium, refert enim Diuus Matthæus quòd dedit duodecim Apostolis potestatem spirituum immundorum, vt eiicerent eos, & curarent eos, & curarent omnem languorem, & infirmitatem, & nominauit eos Apostolos, & enumeratis illorum nominibus misit eos: & post pauca dixit: Euntes autem prædicate dicentes, quia appropinquabit regnum cœlorum: Mortuos suscitate, leprosos mundate, dæmones eiicite, &c. Ex præmissis apparet veritas interpretationis Apostolatus, & eius institutio, atque potestas: quia ad eiiciendum demones, suscitandum mortuos, & sanandum omnem languorem: & sic super animam & corpus potestatem habebant. Apparet etiam quòd eorum dignitas est maior dignitate discipulorum, cùm ex multis discipulis solùm duodecim elegerit quos specialiter nominauit Apostolos. Apparet pariter Apostolatus officium, quia misit eos ad prædicandum & docendum,

Ioan.6. Heb.3. Luc.6. M Mat.10. Ibidem.

cendum, & in confirmationem doctrinæ miracula facien-
A duo, atque ad dirigendum & gubernandum populum.
Rom.8. Vnde constat quod Apostoli fuerunt maiores ministris
Ecclesiæ, & quod cæteris omnibus post diuam Virginem
(quę ex Dei maternitate ineffabili excellentia donata est)
omnibus sanctis quacunque prerogatiua præfulgeât, prę-
feruntur cùm primitias spiritus acceperint tempore prius
& cæteris abundantius atque perfectius: in die enim Pen-
tecostes fuerunt confirmati in gratia quod de aliis non le-
Act.2. gimus. Ideò Apostolus numerans & ordinans diuersita-
Ephe.4. tem donorum & officiorum Ecclesiasticorum primò Apo
stolos collocauit. vide quæ dicemus infrà 8.cap.d.super
verbo primitias spiritus. Apostoli propter eorum confir-
mationem dicuntur columnæ Ecclesiæ, de quibus Dauid
Psal.74. dicit: Ego confirmaui columnas eius: qua propter vocan-
Ephes.2. tur Ecclesiæ fundamenta. Numerus verò ac eorum lau-
Gen.49. des fuerunt multipliciter in veteri testamento præfigura-
Num.10. tæ. Per duodecim Patriarchas, totum populum Christia-
Exod.15. norum gubernando. Per duodecim Principes tribuum
Exod.28. præcepta salutaria promulgando. Per duodecim fontes in
Exod.24. Helim, doctrina sua horum Ecclesiæ irrigando. Per duo-
Num.13. decim lapides preciosos in veste Pontificali Ecclesiam or-
Exod.14. nando. Per duodecim panes proportionis, animas verbo
Exod.24. vitæ reficiendo. Per duodecim exploratores terræ pro-
Iosue.4. missionis, futuram vitam per contemplationem inqui-
4.Reg.7. rendo, & posteà nunciando. Per duodecim lapides altaris,
3.Reg.16. sacrificium Christi in se portando. Per duodecim vitulos
B Domino immolatos, pro Christo martyrium sustinendo.
Apoc.12. Per duodecim lapides de Iordane sublatos, mūdi fluxum
Ioan.12. cōtemnendo. Per duodecim boues sub mari æneo, baptis-
Apoc.12. mi gratiā prædicando & ministrando. Per duodecim leun
Ephe.4. culos in trono Salomonis, peccatores seuerè iudicando.
Per duodecim portas ciuitatis, potestate clauium portas
regni cœlorum aperiendo. Per duodecim horas diei, Chri
stianæ vitæ opera ordinando. Per duodecim fundamenta
ciuitatis, Ecclesiam meritis & precibus sustentando. Per
duodecim stellas in corona spōsæ, Ecclesiā doctrina & mi-
raculis illustrādo. Et quanuis D.Paulus dixerit, Christum
dedisse Apostolos vsq; ad consummationem seculi, donec
occurramus omnes in vnitatē fidei, & agnitionē filij Dei
in virum perfectum, &c. Tales tamen & si extenso voca-
bulo Apostoli dici possint, quò ad aliqua officia: quia ha-
bent authoritatem docendi, prædicandi & gubernandi po
pulum, ac sacramenta administrandi. Propriè tamen Apo
stoli non dicuntur, cùm non habeant potestatem miracu-
la faciendi, quæ ad integram & completam Apostolatus
dignitatem requiritur: sed dicuntur Apostolorū successo-
res, & Episcopi, vt Anacletus Papa ait & habetur in cano-
ne, in nouo, in.21.distinct. Ad hanc Apostolatus dignita-
tem propter mansuetudinē & humilitatem D.Paulus di-
cit se vocatum, & non audet se simpliciter nominare Apo
C stolum, vnde dicebat: Non sum dignus nominari Aposto-
1.Cor.15. lus, &c. Item vt ambitionem eorum cohibeat, qui à Deo
Heb.5. non vocati se ingerunt ad tantum officium, vnde dicebat.
Nec quisquam assumit sibi honorem, sed qui vocatur à
Deo quemadmodum Aaron. Et ideò exponitur vocatus,
id est, non quærens, seu non se ingerens. Quartò descri-
bit personam salutantem ex officio, cùm dicit:
Segregatus in Euangelium. Segregatus idem sonat quod
selectus, seu separatus. fuit enim dupliciter segregatus. Pri-
Galat.1. mò ab infidelibus, per conuersionem. vnde dicit: Cùm
autem placuit ei qui me segregauit ex vtero matris meæ,
id est, à doctrina Scribarum & Pharisæorum, siue ab vtero
synagogæ, vbi locum doctoris habebat, vt Magister sen-
tentiarum in hoc loco dicit. Secundò ab aliis discipulis
Act.13. per diuinam electionem, de qua dicitur: Segregate mihi
Paulum & Barnabam, in opus ad quod assumpsi. hoc est
elegi & destinaui eos, scilicet ad euangelizandum gen-
Eusebius. tibus. Euangelium autem, vt Eusebius dicit, idem sonat
quod bonum nuncium, siue bona nunciatio, & æterno-
rum & incorruptibilium bonorum promissio, scilicet re-
missionis peccatorum, gratiæ & gloriæ, ac eorum quæ ad
gratiam & gloriam pertinent, id est, mediorum per quæ
Dei gratia habetur: quæ sunt Sacramēta & virtutes, qui-
bus tolluntur impedimēta, hoc est peccata per Christum.
Hæc nunciatio iucunditatem & lætitiam secum adfert, eò
maximè quòd per eam annunciatur coniunctio hominis
ad Deum, quę est bonum hominis, secundum illud: Mihi D
autem adhærere Deo bonum est. Triplex autem con-
iunctio hominis ad Deum annunciatur in Euangelio.
Prima quidem per gratiam vnionis. secundum illud, Ver-
bum caro factum est. Secūda per gratiā adoptionis, prout
Dauid annunciare videtur: Ego dixi, Dij estis & filij ex- Psal.78.
celsi omnes. Tertia, per fruitionem & visionem, de qua Ioan.1.
Diuus Ioannes dicit: Hæc est vita æterna, vt cognoscant Psal.81.
te Deum, &c. Ideò Esa. Quàm pulchri super montes pe- Ioan.17.
des annunciantis & prædicantis pacem, annunciantis bo- Esa.52.
num, scilicet æternum, prædicantis salutem, &cæt. Et quia
hæc bonorum annunciatio de Christo tunc venturo, seu
incarnando continetur in scripturis sacris, ideò omnis scri-
ptura sacra etiam veteris testamenti, Euangelium nomi-
nari potest. vnde Esa. Super montem excelsum ascende, Esa.40.
tu qui euangelizas Sion. Specialius tamen scriptura illa
Euangelium dicitur, quæ continet acta & dicta Christi,
qui principalius & clarius annunciauit regnum cœlorum,
& familiarius docuit viam & medium perueniendi ad il-
lud. Hinc est quod scripta D.Matthæi, Marci, Lucæ, &
Ioannis, Euangelia specialiter nuncupantur. Si plura cir-
ca huiusmodi scire cupis & quomodo Epistolæ Apostolo-
rum & determinationes Conciliorum vniuersalium Ec-
clesiæ catholicæ, id est, Romanæ (quæ est omnium alia-
rum Ecclesiarum caput, eò quòd Diuus Petrus qui Chri-
sto successit, illam in qua mortuus est, sedem elegit, vnde
omnes qui in ea sede constituuntur, successores Diui Pe- E
tri, & Vicarij Christi dicuntur & verè sunt) Euangelia di-
ci possunt, cùm fuerint ab Ecclesia (quæ circa fidem &
bonos mores errare non potest) approbata, sine cuius ap-
probatione, nec D.Matthæi, Marci, Lucæ, & Ioannis,
Euangelia non dicerentur, nec eis crederentur, sicut nec
Euangelio intitulato nomine Petri, aut Thadæi, nec ser-
monibus intitulatis nomine Pauli, vide in nostris Institu-
tionibus Theologicis, c.15.§.2.

In Euangelium Dei, quod antè promiserat per Prophetas suos, in scripturis sanctis, de filio suo. Text.

IN his verbis Apostolus commendat officium euange-
lizandi, propter quinque. Primò, propter authorita-
tem committentis, qui est Deus, dicit enim in Euāgelium
Dei. Hoc nomen Deus ab omnibus Philosophis qui na-
turali lumine rectè vsi sunt, ac etiam à Christianis diuinas
reuelationes habentibus, pro primo rerum omnium prin
cipio, à nullo pendente, & à quo omnia alia pendent,
in esse, fieri, & conseruari, sua clarissima intelligentia om-
nia præuidente, comprehendente, ordinante, dirigen-
te, gubernante, omnibus prouidente, omniumque crea-
turarum perfectiones in se eminenter ac altiori modo
habente, acceptum est. Et cùm infinitus sit, definiri non
potest. Eius tamen existentiam & immutabilitatem, à
qua cæteras eius excellentias dilucidè Diuus Thomas in- F
fert. Philosophi & maximè Aristoteles demonstrarunt: Con Gen.
Moysi tamen certius eius perfectissima & infinita natu- lib.1.
ra reuelata est, cùm dictum fuit ei: Ego sum qui sum, Phy.8.
scilicet per essentiam à nullo pendens, nullius egens ad- 12.Metha.
miniculo, omnibus rebus esse, & existentiam cōtribuens. Exod.3.
Ex quo inferunt Theologi, ipsum vbique esse per essen-
tiam, præsentiam, potentiam, vbicunque enim & qui-
buscunque rebus dat esse, & in eis operatur, omnia videt,
nudaque & aperta sunt ei, virtus quoque & potentia eius
ad omnia loca se extendit. vnde Apostolus dicit eum esse Ephe.1.
omnia in omnibus. Eius perfectiones quàm multæ in
sacris literis quatenus nobis opus est, sunt reuelatæ, atta-
men cùm infinitæ sunt, enarrari non possunt. Pro nunc
sufficiat quid nominis de Deo dixisse. Et vt ad rem re-
deam, Diuus Paulus dicit Deum esse Euāgelij authorem,
id est, bonorum prædictorum, & in eo cōtentorum pro-
missorem, promissionisque reuelatorem, & non solum
hominem: verùm hoc tempore Christo Deo simul & ho-
mini mādasse publicationem. Origenes hîc refert Diuum
Marcum scripsisse initium Euāgelij Iesu Christi, sicut scri- Mar.1.
ptum est in Esaia Propheta. Et Apostolus dicit hîc esse Ioan.1.
Dei, quod quidem exponit Dei patris. verùm quoniam Ioan.17.
Christus verbum est, & in principio erat verbum, & Deus
erat verbum. Omnia quæ sunt patris sunt filij, & ediuer-
so. Vnum atq; idem dicit esse Euangelium Dei & Christi.

G Cùm opera Trinitatis ad extra, vt D. Augustin. dicit, sunt
indiuisa, & pater & filius, ac spiritus sanctus vnum sint, vt
D. Aug. 1. Ioan. 5. D. Ioannes testatur. Secundò, commendat officium euan-
gelizandi, siue Euangelium, propter antiquitatem & fir-
mitatem. Hæc commendatio fuit necessaria ad obstruen-
dum ora paganorum, qui Euangelio detrahebant, & præ-
dicationem eius calumniabantur, dicentes: Euangelium
Esa. 48. esse hominum figmentum. Huiusmodi figmentum exclu
Esa. 41. dit dicens, Euangelium non esse ab heri & nudiustertius
inuentum, neq; ex improuiso ortum. sed multo antè tem
pore annunciatum & promissum à Deo. Vnde Esa. Ante-
quam venirent indicaui tibi, quæ indicatio futuri contin-
gentis est manifestum signum diuinitatis, iuxta illud: An-
nunciate quæ ventura sunt in futurum, & sciemus quia
Dij estis vos. & sic Euangelium est Dei. qui (cùm ex om-
nium Philosophorum cōsensu sit immutabilis secundum
Mala. 3. illud, Ego Deus & nō mutor, & apud quem non est trans-
Iacob. 1. mutatio, neq; vicissitudinis obumbratio) non potuit non
seruare promissum, cùm nec fallere neque falli possit, neq;
Ad Tit. 1. id quod reuelauit & promisit, non possit esse nisi verum
Heb. 6. & firmum. vnde ad Titum ait: In spem vitæ æternę quam
promisit, qui non mentitur Deus, & alibi: Impossibile
est Deum mentiri. Ex hac promissione Dei in veteri testa-
mento facta confutatur error Manichæorum dicentium
non eundem esse Deum veteris testamenti & noui, qui
est Pater Domini nostri Iesu Christi. Tertiò, commendat
H officium euangelizandi & euangelium ex dignitate mini-
strorum & testium, qui fuerunt Prophetæ. vnde dicit per
Prophetas suos, quibus reuelata fuerunt, quæ sunt nunc
Amos. 3. completa circa verbum incarnatum. Non enim (vt Amos
dicit) faciet Dominus verbum, scilicet incarnati, nisi re-
uelauerit secretum suum ad seruos suos Prophetas. Et no
tanter addit (suos) quia sunt aliqui Prophetæ proprij hō-
Hier. 14. minum, qui spiritu humano loquuntur. vnde Hiere. Vi-
Tit. 1. sionem cordis sui loquuntur, non de ore Domini. & Apo
stolus ad Titum dicit: Quidam ex illis proprius illorum
Propheta dixit Cretenses semper mendaces malæ bestiæ,
ventres pigri. Sunt etiam quidam Prophetę dæmonum,
qui ab immundo spiritu inspirantur, prout quadringenti
2. Par. 18. Prophetæ Baal, quos interfecit Helias in torrente Cizon.
Ioël. 2. Sed Prophetæ Dei dicuntur, qui diuino spiritu inspiran-
Gen. 15. tur. vnde Ioël. Effundam de spiritu meo, &c. Promissio
& 17. Euangelij & verbi incarnati facta fuit duntaxat duobus,
Psal. 13. id est, Abrahæ & Dauidi, vt diuus Hieronymus ait. Fuit
Luc. 1. tamen aliis patribus reuelata. vnde D. Virgo: Sicut locu-
Esa. 10. tus est ad patres nostros, Abraham & semini eius in secu-
& 41. la. Fuit deinde à Prophetis prænunciata. vnde Zachar. Si-
Hier. 31. cut locutus est per os sanctorum, qui à seculo sunt Pro-
Act. 10. phetarum eius. Per os, scilicet, Esaiæ, Hieremiæ, & gene-
Haba. 2. raliter per omnes veteris Testamenti Prophetas. Vnde
I D. Petrus: Huic omnes Prophetæ testimoniū perhibent,
&c. Imò tota lex erat Christi vaticinium.

Quartò, commendat & corroborat authoritatē euan-
gelij ex modo tradendi, cùm dicit in scripturis sanctis,
quasi dicat huiuscemodi promissa fuerunt, non solùm ver
bo prolata, aut interius suggesta, verùm etiam in scriptis
(quibus cum absentibus loquimur) perpetuæ memoriæ
prodita & demandata, prout iussum fuit Abacuc: Scribe
visum & explana illud. Ideò Christus: Scrutamini scri-
pturas, scilicet sanctas: etenim illæ sunt quæ testimo-
nium perhibent de me. Ad maiorem autem firmitatem
addit sanctas. Scripturæ illæ dicuntur sanctæ: Primò, eò
quod Spiritu sancto inspirati, Diuo Petro teste, eloquuti
fuerunt sancti Dei homines, ea quæ in eis scripta sunt.
Tit. 3. Ideò Apostolus dicit: Omnis scriptura diuinitus inspira-
ta vtilis est eò quòd vitia damnat, virtutes promouet.
Secundò, quia sancta continet, scilicet Sacramenta vnius
veri Dei, & incarnationem Christi, nostramque purgatio-
Psal. 96. nem & iustificationem. vnde Psalm. Confitemini me-
Ioan. 17. moriæ sanctificationis eius. Tertiò, quia sanctificant. vn-
de Christus: Sanctifica eos in veritate, sermo tuus veri-
tas est. Et quia vniuersaliter omnes scripturæ à Deo in-
spiratæ sunt veræ, integræ, puræ, & incorruptæ: & qui-
bus nihil falsitatis vel ambigui, seu incertitudinis potest
esse commixtum; prout in scripturis Philosophorum &
Poëtarum carminibus. Ideò dicuntur sacræ & sanctæ.
Scripturarum sanctarum vtilitas declarauit Machab. 12.
Habentes solatio sanctos libros. & in hac Epistola: Quæ- K
cunque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, 2. Mach. 12.
&c. Omnis scriptura diuinitus inspirata vtilis, &c. Hic Roma. 15.
reprobatur error Manichæorum qui condemnabant scri- Tit. 3.
pturam antiqui Testamenti, quod dicebant à mala Deo
processisse. Scripturæ canonicæ, siue libri canonici, qui-
bus credere tenemur, numerati sunt in canonibus Apo-
stolorum, cap. 84. & in concilio Laodicen. cap. 59. & in
cōcilio Tridentino, in decreto. 3. Sessionis: & sunt omnes
libri in Biblia nostra hoc tempore contenti.

Quintò, cōmendat Euangelium ex bonis in eo denun-
ciatis, quæ pertinent ad materiam, siue obiectum Euan-
gelij, quod est Christus Dei filius. Ideò dicit (de filio suo)
qui fuit in Euangelio testimonio Patris declaratus filius
suus, cùm Deus Pater dixit: Hic est filius meus dilectus, in
quo mihi benè cōplacui. Ideò Apostolus dicit: Non enim 1. Cor. 2.
me iudicaui scire aliquid inter vos, nisi Iesum Christum,
& hunc crucifixum. Hic scopus totius Euangelij ad quam
veteris & noui Testamenti ordinantur libri, & omnia in
eis contenta. Per filium enim Dei Iesum Christum san-
ctissima Trinitas, & alia fidei mysteria sunt nobis reuela-
ta. Commendat autem hic Apostolus Christum ex æter-
na originè: eò enim quod præmisit Euāgelium Dei quod
ante promiserat per Prophetas suos in scripturis sanctis,
& posteà subdit de filio suo, sufficienter exprimit æternam L
generationem: de qua Dauid: Dominus dixit ad me, fi- Psal. 2.
lius meus es tu. Ego hodie (id est in hoc æternitatis die) Ioan. 10.
genui te. Generatur enim semper à patre, qui ei eandem
naturam communicat. vnde dicebat: Ego & pater vnum
sumus. vbi D. Augustinus ait; Quod dicit vnum, liberat
te ab Arrio qui diuersitatem naturarum in eo asseruit.
Quod dicit sumus, liberat te à Sabellio, qui pluralitatem
personarum negauit.

Qui factus est ex semine Dauid secun- Text.
dum carnem.

PEr hæc verba Apostolus declarat eiusdem filij tempo-
ralem originem: & debet sic legi: Qui (scilicet filius
Dei factus est homo) quod prius non erat: nō enim sem-
per fuit homo. Potest enim aliquid de nouo relatiuè dici
de aliquo absque sui mutatione, licèt fiat mutio in alio.
Aliquis enim sedens fit dexter per mutationem eius qui
transfertur, & similis propter mutationem eius qui si-
milem qualitatem acquirit. Sic Deus dicitur ex tempo-
re Dominus, vel creator propter mutationem creaturæ:
eadem ratione dicitur de nouo factus absq; sui mutatione
per mutationem & inchoationem humanæ naturæ ex se-
mine Dauid secundum carnem, id est, secundum corpu-
lentam substantiam quæ facta & vnita est Dei filio. Et sic
(vt D. Augustinus dicit) Qui erat, factus est, verbum erat,
filius Dei erat, filius hominis factus est: suscepit humani-
tatem, non amisit diuinitatem. Natus est secundum ve- M
ritatem naturę ex Deo Dei filius, & ipse naturaliter æter-
nus, patrique coæqualis, & secundum veritatem naturæ
ex homine hominis filius, vt non adoptione vel appella-
tione, sed verè in vtraque natiuitate filij nomen nascendo
haberet, vnaque persona in duabus naturis subsisteret.
Et sic mens Apost. est declarare materiam siue obiectum
Euangelij esse filium Dei secundum duas naturas & duos
aduentus. Per hæc excluditur error dicentium in Christo
duas esse hypostases aut personas. Sic ergo intelligendum
est illud, Verbum caro factum est, id est, filius Dei factus Ioan. 1.
est homo, accipiendo carnem pro homine abstractiuè, id
est, pro natura humana & non pro supposito, vt sit sen-
sus: Filius Dei factus est homo, id est, natura humana,
quæ caro facta & assumpta est à filio Dei ad suum esse
personale, non tamen quòd suppositum diuinum in se,
absolutè sit factum, nec filius secundum diuinitatem sit
factus, sed genitus, vt dicit Athanasius. Dicitur autem
ex semine Dauid, & non Abrahæ, cui primò facta est pro-
missio: iuxta illud, Abrahæ dictæ sunt promissiones ad Gen. 22.
dandum spem veniæ peccatoribus. Fuit enim Dauid (ex Galat. 3.
cuius semine natus est Christus) peccator: Abraham ve- Luc. 1.
rò iustus absque reprehensione legitur. Insuper ad com-
mendandum dignitatē regiam Christi Romanis regnum
gentium tenentibus: Nec etiam arbitrandum est Apostol.
intellexisse filium Dei factū esse hominē ex semine Dauid
secundum carnem effectiuè, vt sit sensus ex virtute virilis
semi-

A seminis Dauid: Cùm D. Virgo hominē non cognouerit: sed solo spiritu sancto operante conceperit. Sed intelligit materialiter tantum: quia ex corporali substantia, siue ex purissimis sanguinibus D. Virginis, quæ fuit ex semine Dauid propagata, Christus conceptus est. Ex hoc loco apparet confutatio Manichæorum dicentium Christum non habuisse veram carnem, sed phantasticam.

Qui prædestinatus est filius Dei in virtute.

Text. HOc loco Apostolus commendat Christum ex eius præordinatione quam declarat. Circa quam primò considerandum est quod nomen prædestinationis à destinatione deriuatur. Destinatio autem dupliciter sumitur, quandoque pro missione: dicuntur enim destinati qui ad
1.Mach.1. aliquid mittuntur: secundum illud, Destinauerunt ali-
2.Mach.6. quos de populo, & abierunt ad Regem. Quandoque verò destinare, idem est quod proponere, iuxta illud: Destinauit Eleasarus non admittere illicita. Hæc autem secunda significatio à prima deriuari videtur. Quemadmodum enim nuntius, qui ad aliquid mittitur, ad aliquid dirigitur: ita id quod proponimus ad finem aliquem ordinamus: secundum hoc igitur prædestinare, nihil aliud est quàm antè in corde disponere. Potest autem aliquis de futura re, vel operatione disponere, dupliciter: Vno modo quantum ad ipsius rei constitutionem, quemadmodū ar-
B tifex disponit qualiter domum facere debeat. Altero modo quo ad vsum vel gubernationē rei, prout cùm aliquis disponit qualiter debeat vti equo suo: Et ad hanc secundam dispositionem pertinet prædestinatio, & non ad primam. Id enim quo quis vtitur refert ad finem quo fruendum est: Sed cùm res ipsa in se constituitur, non dirigitur ex hoc ipso in aliud. Vnde prædispositio constitutionis rei propriè prædestinatio dici non potest: ergo idem est negare prædestinationem, quod negare præordinationem diuinam ab æterno de his quæ fienda sunt in tempore. Verùm cùm omnia naturalia ad constitutionem ipsius rei pertineant, cùm sint vel principia, ex quibus res constituitur, vel quæ huiusmodi principiis sequuntur: consequens est quod naturalia sub prædestinatione nō cadāt: Non enim propriè dicimus quod homo sit prædestinatus habere manus. Relinquitur ergo quod prædestinatio solum dicatur eorum quę supra naturam sunt, ad quę intellectualis natura ordinatur. Supra intellectualē autē creaturam est solus Deus: cui tripliciter vnitur intellectualis creatura per gratiā. Vno modo quo ad actum ipsius Dei per gratiam prophetiæ, qua communicatur homini præ-
Esa.41. cognitio futurorum, quæ est propria Deo. Vnde Esaiæ: Annūciate quæ ventura sunt in futurum, & sciemus quia Dij estis vos. Et huiusmodi gratia dicitur gratis data. Secundo modo quo ad ipsum Deum, quo ad effectum communis dilectionis, iuxta illud: Qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo, quod fit per gratiam
C adoptionis. Tertio modo per effectum specialem, vtputa per vnionem in esse personali, qui est humanitati Christi singularis. Et hæc dicitur gratia vnionis. Sicut ergo hominem esse vnitum Deo per gratiā adoptionis, cadit sub prædestinatione: ita etiam esse vnitum Deo per gratiam vnionis in persona, cadit sub prædestinatione. Et quātum ad hoc dicit Apostolus: Qui prædestinatus est esse filius Dei, scilicet secundum naturam humanam. Et ne hoc referatur ad filiationē adoptionis, additur *in virtute*, quasi
Apoc.5. dicat, prædestinatus est vt habeat æqualem virtutem cum
1.Cor.1. Deo patre. Quia vt D. Ioannes ait, Dignus est Agnus, qui occisus est, accipere virtutem & diuinitatem. Quinimò ipse Christus est Dei virtus & sapientia. Vnde D. Ioan-
Ioan.5. nes: Quæcunque pater fecerit, & filius similiter facit, respectu verò gratiæ gratis datæ, non dicitur aliquis prædestinatus: quia gratia gratis data, non ordinatur directè ad hoc quod ille qui eam recipit, ad vltimum finem dirigatur: sed vt per eam alij dirigantur. Iuxta il-
1.Cor.12. lud: Vnicuique datur manifestatio spiritus ad vtilitatem, scilicet aliorum. Manifestum est autem quod id quod est per se, est metrum & mensura, ac regula eorum quæ dicuntur per aliud, & per participationem. Vnde prædestinatio Christi, qui est prædestinatus filius Dei per naturam, est mensura vitæ. Ita & prædestinationis nostræ, qui prędestinamur in filiationem adoptiuam, quę est participatio & imago naturalis filiationis, secundum illud:

Quos præsciuit & prædestinauit conformes fieri imagini D
filij sui. Sicut igitur homo Christus non est prædestina Rom.8.
tus propter merita præcedentia, sed ex sola gratia, vt sit filius naturalis Dei. sic nos ex sola gratia, & non ex meritis, prædestinamur vt simus filij adoptiui Dei: iuxta illud, Deut.9.
Ne dicas in corde tuo cùm deleuerit eos Dominus Deus tuus in conspectu tuo: Propter iustitiam meam introduxit me Dominus: vt terram hanc possederem. Est igitur manifestum ad quid sit ista prædestinatio, scilicet ad hoc quod aliquis sit filius Dei in virtute. Sed inquirendum est quis est iste qui est ad hoc prædestinatus: quia videtur quod talis non semper fuerit filius Dei in virtute, cùm hoc nomen prædestinatus antecessionem importet, quæ conuenire non potest ei qui semper fuit. Hoc argumento Origenes dicit hunc textum fuisse corruptum, & non debere legi, *Qui prædestinatus est, &c.* sed qui destinatus: verùm quia communiter omnes libri Latini habent (*Qui prædestinatus*) ideò aliter exponendum est. Quidam exponunt, *Qui prædestinatus*, id est, declaratus est filius Dei in virtute, id est, per virtutem miraculorum secundum morem scripturæ sacræ, in qua dicitur aliquid fieri quando innotescit. Vnde Dominus post resurrectionem Mat.vlt.
dixit: Data est mihi omnis potestas. quia post resurre- Ioan.8.
ctionem innotuit talem potestatem sibi datam ab æter- Mat.27.
no, qui prædixerat cùm exaltaueritis filium hominis, tunc cognoscetis quia ego sum: Vnde Centurio videns ma- E
gnalia in morte Christi, eum verum Dei filium esse proclamauit: sed secundum hanc expositionem prædestinatus non acciperetur propriè. Alij verò prædestinationem non attribuunt personæ, sed naturæ: vt sit sensus, Qui prædestinatus est filius Dei in virtute, id est, cuius natura prædestinata est, vt esset vnita ei qui est filius Dei in virtute: verùm hæc expositio est impropria & extorta: cùm prædestinatio importet ordinem in finem, & agere non sit naturæ, sed personæ, actiones enim sunt suppositorum. Ideò si hæc dictio prædestinatus propriè accipiatur, oportet quòd attribuatur personæ Christi. Vnde diuus Augu. dicit quod Christus secundum quod homo, In lib. de
est prædestinatus. Ad cuius euidentiam notandum quod prædest.
persona Christi subsistit duabus naturis, scilicet diuina & Sanct. c. 15.
humana: & secundum vtranque potest aliquid dici de eo, prout de homine potest aliquid dici secundum corpus, vt tangi & vulnerari, & aliquid secundum animam, vt intelligere: ita & de Christo potest aliquid dici secundum naturam diuinam, prout ipse de se dicit: Ego & pa- Ioan.10.
ter vnum sumus. Et aliquid secundum naturam humanam, vt cùm dicimus ipsum crucifixum & mortuum. Et hoc modo dicitur prædestinatus secundum naturam humanam, quanuis ipsa persona Christi semper fuerit filius Dei, & secundum se non fuerit prædestinata, sicut nec facta: tamen non semper fuit, vt existens in humana natura, sed hoc non fuit ex tempore & ineffabili gratia. Hoc F
enim participium prædestinatus, importat actum animæ: Anima verò secundum intellectum & rationem potest disiungere, & distinguere ea quæ secundum rem sunt coniuncta. Potest nanque de pariete albo aliquid cogitare & loqui seorsum, quantum ad hoc quod est paries, non cogitando albedinem: & aliquid cogitare de eo secundum quod est albus, siue de albedine, non cogitando de substantia parietis. Ita prædestinatio potest attribui personæ Christi, secundum quod subsistit in humana natura: licet non attribuatur ei, vt subsistit in diuina. Vnde Apostolus prius filium Dei incarnatum præmisit, & postea prædestinationem ei attribuit, vt intelligatur prædestinatus esse prout factus est ex semine Dauid secundum carnem. Et sic explicando incarnationis mysterium, à filio Dei descendit ad carnem: & à carne secundum prædestinationem ascendit ad filium Dei, ad ostendēdum quod neque gloria diuinitatis impediuit infirmitatem carnis, neque carnis infirmitas diminuit maiestatem Dei, vt dictum est super verbo qui factus est: Prædestinationis & reprobationis materiam amplius in. 9. huius epistolæ capite prosequemur. Cùm Apostolus addit *in virtute*, ponit distinctionem inter Christi prædestinationem & nostram: Quia nos prædestinamur esse filij Dei adoptiui per gratiam: Christus verò prædestinatus esse filius Dei naturalis in virtute & potentia.

G Text. *Secundum spiritum sanctificationis, ex resurrectione mortuorum Iesu Christi Domini nostri.*

IN his verbis Apostolus exprimit primum & principale signum & effectum virtutis Christi, quasi dicat, apparet Christum esse filium Dei in virtute secundum spiritum sanctificationis, id est, ex hoc quod dat spiritum sanctificantem: proprium enim est diuinæ virtutis sanctificare homines. Ideò dicebat, Ego Dominus qui sanctifico vos. Sanctificatio autem fit per collationem gratiæ spiritus sancti, quem Christus misit prout ipse dixit: Cùm venerit Paracletus quem ego mittam, &cæt. Præterea in virtute Christi sanctificamur secundum illud: Sed sanctificati estis, sed iustificati estis in nomine Domini nostri Iesu Christi, & spiritu Dei nostri. Vnde in 3. cap. huius epistolæ concludit, Vt sit ipse iustus & iustificans. Consequens est ergo, vt sit filius Dei naturalis: ex quo habet virtutem & potentiam Dei. Possunt etiam aliter hæc verba secundum spiritum sanctificationis exponi, vt referâtur ad eius conceptionē, ac si diceret: Qui prędestinatus est filius Dei in virtute secundum spiritum sanctificationis: id est, per Spiritum sanctum in vtero virginali conceptus, quod est signum diuinæ virtutis in ipso. Vnde Gabriel: Spiritus sanctus superueniet in te, &c. Sequitur: ideoque & quod nascetur ex te sanctum vocabitur filius Dei. Hæc posterior expositio referri potest ad id quod prædixerat: Qui factus est ei ex semine Dauid secūdum carnem, secundum H spiritum sanctificationis, ex quo caro eius concepta est. Anterior verò expositio, quæ est melior, refertur ad illud quod dixit: Qui prædestinatus est filius Dei in virtute.

Leui. 20. Ioan. 15. 1. Cor. 6. Luc. 1.

Cùm autem dicit (*ex resurrectione mortuorum*) probat alio signo Christum esse filium Dei in virtute. Quia resuscitare mortuos est signum Dei virtutis. Hoc autem fecit Christus, vt ipse fatetur dicens: Sicut pater mortuos viuificat, sic & filius quos vult viuificat. Christus autem ante mortem suam viuificauit filiam Principis synagogæ, filium viduæ, & Lazarum, & quod maius est seipsum suscitauit, & multos in resurrectione sua secundum illud: Multa corpora sanctorum qui dormierant, surrexerunt: Et exeuntes de monumentis post resurrectionem eius, venerunt in sanctam ciuitatem, & apparuerunt multis: quibus testificati sunt Christum esse verum Messiam in lege promissum, Deum & hominem, & sua virtute resurrexisse, & mortis destruxisse imperium. Hanc virtutem se habere ostendit Christus cùm dixit, potestatem habeo ponendi animam meam & potestatem habeo iterum sumendi eam. Potest etiam hic locus intelligi de resurrectione spirituali mortuorum, id est, peccatorum. Vnde Apostolus: Surge qui dormis, exurge à mortuis, & illuminabit te Christus. Mortui dicuntur Iesu Christi, qui ab ipso resuscitantur: sicut & infirmi alicuius Medici, à quo sanantur. Et cùm Christus in resurrectione generali sit omnes mortuos suscitaturus: Quia sicut per vnum hoI minem mors, ita per vnum resurrectio mortuorum, omnes mortui dicuntur Christi. Specialius tamen dicuntur Christi, qui in Domino, id est, in gratia Domini moriuntur: iuxta illud, Beati mortui qui in Domino moriuntur. Nam calamitosa illa reproborum turba, licèt iussu Christi resurgat, non tamē ad instar resurrectionis eius. Differentiam resurrectionis illorū, & eorū qui sunt Christi declarat Apost. dicens: Omnes quidem resurgemus, sed nō omnes immutabimur. Dicitur autem Christus Dominus noster, quia magno precio nos emit. Et quia data est ei omnis potestas. Et nomē quod est super omne nomē, vt in nomine eius omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, & infernorum. Vnde dicebat, Vos vocatis me Magister & Domine, & benè dicitis, sum etenim.

Ioan. 5. Mat. 27. Ioan. 10. Ephes. 5. 1. Cor. 5. Apoc. 14. 1. Cor. 15. 1. Cor. 6. Mat. vlt. Philip. 2. Ioan. 13.

Text. *Per quem accepimus gratiam & Apostolatum*

HIc commendat Christum ex liberalitate, quam ostendit ex duplici munere, scilicet communi & particulari. Primum munus quod communiter datur omnibus fidelibus in baptismo, est gratia, qua iustificantur à peccatis. Hanc recipimus à Deo per Christum. Ideò dicit per quem, scilicet Christum omnes fideles gratiam accepimus in baptismo. Vnde D. Ioannes: Gratia & veritas per Iesum Christum facta est, & infra. 5. Per quem habemus accessum in gratia istā, in qua stamus, & secundum

Ioan. 1.

Origenem sustinemus & laboramus. Vnde dicebat, Abundantius omnibus illis laboraui, Non ego, sed gratia Dei mecum. K

Et quia hìc est primus locus, in quo Apostolus de gratia loquitur. Ideò ad eius intelligentiam, & diuersorum locorum conciliationem, vt semel me expediam, diligenter aduertendum est, quod secundum nostrum modum loquendi, Gratia tripliciter accipi solet. Primò, pro dilectione alicuius, prout solemus dicere, hic miles habet gratiam Regis, quando Rex eum diligit. Secundò, pro dono gratis dato. Et secundum hoc dicimus: Hanc gratiam fecit mihi Rex, cùm dedit aliquod donum. Tertiò, pro recognitione beneficij gratis dati: Et secundum hoc dicimus, gratias habere beneficiorum. Ex primo modo gratiæ: pendet secundus, & ex secundo tertius: Quia ex hoc quod aliquis diligit alium, procedit collatio alicuius boni, siue beneficij, & ex beneficiis exhibitis procedit gratiarum actio. Sic proportionabiliter loquendum est de gratia Dei. Verùm circa primum modum attendenda est differentia inter dilectionem hominis & Dei, Homo enim non semper habere voluntatem efficacem, neque omnia potest cùm sit finitus, & moueatur, ex hoc quod est in rebus: hinc est quòd voluntas hominis, nō causat totaliter rei bonitatem, sed supponit ipsam, vel in parte, vel in toto. Deus autē, cuius voluntas beneplaciti est semper efficax, & omnia potest, sequitur quod quādo Deus diligit aliquem, siue vult ei aliquod bonum, L quod idem est: statim illud bonum profluit à Deo in dilecto. Ideò consequens est quod ad quamlibet Dei dilectionem, sequatur aliquod bonum reale in creatura dilecta, quod potest dici gratia. Dilectio autem Dei diuersificatur secundum diuersa dona, quæ dat. Et quia bona, quæ dat Deus, sunt duplicia: Quædam sunt communia & connaturalia, & secundum hoc dicitur dilectio Dei communis. Quia scilicet diligit omnia quæ sunt, & nihil odit eorum quæ fecit. Et hac dilectione diligit & vult esse substantiam dæmonum & connaturalia illorum, ac omnes homines, cæterasque creaturas. Et quia gratis vult illis ea quæ sunt eis naturalia, id est, quæ fluunt à principiis naturæ præter omne debitum creaturæ: hinc est quod bona connaturalia, etiam in animalibus & insensibilibus rebus collata, possunt dici habita gratia Dei: cùm omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum sit. Sed non dicitur tale donum propriè gratia, prout de gratia loquuntur scripturæ, & communiter qui accipiunt gratiam pro dono Dei supernaturali, scilicet, excedente capacitatem naturæ creatæ ordinato ad supernaturalem finem beatitudinis, quæ in communicatione clari visionis suæ essentiæ consistit. Et hoc donum non dat Deus omnibus creaturis intellectualibus. Aliquando gratia accipitur pro æterna Dei dilectione, quæ est ipsemet Deus, qui prædestinauit nos in adoptionem M filiorū in laudem gratiæ suæ, &c. Gratia pro supernaturali dono Dei accepta, diuiditur in gratificantem, & non gratificantem. Gratia gratificans, quam Theologi gratum facientem vocant, est donum siue habitus supernaturalis gratis & absque meritis, in essentia intellectualis naturæ infusus, quo dono natura intellectualis insignita, est grata & accepta Deo, cum omnibus operationibus suis, ac ordinata (si in ea perseuerauerit) ad vitam æternam. Huiusmodi gratia est quæ mundat & purgat à peccatis, sanctificat & iustificat hominem: ideò ab Apostolo in pluribus locis, maximè in hac Epistola, & hoc capite dicitur iustitia & gratia diffusa in cordibus nostris per Spiritum sanctum, cuius effectus datus est, vel per Spiritum sanctum, id est, per sanctissimam Trinitatem, quæ est vnus Deus & Spiritus sanctus, licèt approprietur persona Spiritus sancti, eò quòd persona Spiritus sancti procedit per modum amoris, siue dilectionis. Et est patris & filij nexus, vnio, & amor. Ex quo amore Deus causat hoc gratiæ donum. Hæc gratia data est principaliter in commodum & vtilitatem eorum, quibus confertur. Et est in hac via imperfecta, & instabilis siue amissibilis, sed in patria perficitur, & amitti non potest. Gratia non gratificans, quam Theologi vocant gratis datam, est donū supernaturale non iustificans, seu acceptum faciens hominem Deo ad vitam æternam, ab eo

1. 2. q. 100. art. 1. Sap. 11. Iacob. 1. Ephe. 1. Rom. 5. Ioan. 4.

A ab eo collatum homini, principaliter ad proximorum & Ecclesiæ vtilitatem. Et hęc est multiplex. Quædam dicitur præueniens, quam Diuus Augustinus & doctores vocāt, auxilium gratiæ speciale, quando homo peccator ad alia distractus, gratis mouetur à Deo ad cogitandum de salute sua: adhuc talis non est acceptus aut gratus Deo ad vitam æternam. Alia dicitur operans, & est motio qua voluntas (quæ prius volebat malum) mouetur à Deo ad volendum bonum. Alia est cooperans, quæ est motio voluntatis à Deo ad tollendum impedimenta, & quærendum media resurgendi à peccato: & talis adhuc non est acce-
Infra.12. ptus. Multiplicitatem huius gratiæ ostendit Apostolus in
1.Cor.12. pluribus locis, inter alias autem gratias gratis datas pręeminet, vt dictum est, gratia Apostolatus, quam hic D. Pau-
Ephe.4. lus dicit se particulariter accepisse. Præmisit illi gratiā, tū
1.Cor.15. quod ex gratia, & nō ex meritis dicit se assecutū. Nā & alibi protestatur se esse minimū Apostolorū, & nō esse dignū vocari Apostolum: tum etiam quia Apostolatus officium nisi præhabita gratia sanctificante, dignè haberi, neque
Ephe 4. absque à legitimè exerceri potest. Vnde dicebat, Vnicuiq; nostrum data est gratia, &cæ. Quanuis sceleratis Aposto-
Mat.7. latus, aliaque Ecclesiastica officia, quæ in publicam vtilitatem conferuntur, absque iustificante gratia committantur, secundum illud, Multi dicent in illa die, Domine, domine, Nónne in nomine tuo prophetauimus, &cæ. Inter
1.Cor.15. Apostolos enim Iudas Scariotis nominatur: Paulus verò
B non solum Apostolatum, sed & cætera dona eidem functioni, & exercitio necessaria, abundantius cæteris omnibus suscepit, quod constare potest ex eo quod abundantius illis laborauit; Non ipse, scilicet, solus, sed gratia Dei secum, &cæ.

Text. *Ad obediendum fidei in omnibus gentibus pro nomine eius.*

IN his verbis describit Officium Apostolatus: Primò ex facie, seu fructu, qui est vtilitas obedientiæ fidei: quia ad obediendum fidei. quasi dicat: Ad hoc Apostolatus institutus est, & ad hoc missi sumus, vt faciamus homines
2.Cor.10. obedire fidei, vt in captiuitatem reducamus omnem in-
Ioan.15. tellectum in obsequium Christi: non ad inanem gloriam & terrenorum acquisitionem, aut inanem verborum pu-
2.Cor.2. gnam, siue ad contentiosas quæstiones. De hoc fructu in-
2.Cor.10 telligitur illud D. Ioā. Posui vos vt eatis, & fructum afferatis, & fructus vester maneat, scilicet obedientiæ fidei. Vnde ipse Aposto. dicebat: Ideo scripsi vobis, vt cognoscam experimentum vestrum, an in omnibus obedientes sitis. Et alibi: In promptu habentes vlcisci omnem inobedientiam cum impleta fuerit obedientia vestra. In his maximè obedientia locum habet, quæ voluntariè facimus. At qui his quæ sunt fidei ex voluntate consentimus, & non ex ra-
Infra.6. tionis necessitate. Nullus enim (vt D. Augustinus ait) credit nisi volens. Vnde obedientia circa fidem locum habet.
C Ideò infra, scilicet, Obedistis ex corde in eam formam doctrinæ, in qua traditi estis. Deinde cùm dicit (in omnibus gentibus) describit Apostolatum suum ex amplitudine. Quia non solum in vna Iudæorum gente, non in vna duntaxat regione, aut in vna mundi parte, in Africa, in Asia, Europa: sed in omnibus gentibus (quemadmodum alij Aposto.) Euangelizandi potestatem accepit, secundum illud: Euntes in mundum vniuersum docete omnes gētes. Quod autem ab Apostolatu Pauli nō essent exclusi Iudei,
Mat.vlt. præsertim inter Gentes habitantes, apparet ex eo quod
Infra.11. infrà dicit. Quandiu quidem ego sum Gentium Apostolus, ministerium meum honorificabo, si quo modo ad æmulandum prouocem carnem meam, & saluos faciam aliquos ex ipsis. Peculiarius tamen in gentibus Apostola-
Galat.2. tum accepit, iuxta illud: Qui operatus est Petro in Apostolatum circuncisionis, operatus est & mihi inter gentes. Deinde cùm dicit (*pro nomine eius*) describit Apostolatū
Ioan.5. ex plenitudine potestatis. Quemadmodū enim Christus in nomine Patris venisse dicitur, quasi plenam Patris potestatem habens, ita & Apostoli in nomine Christi venisse dicuntur, quasi in persona & potestate Christi. Vnde dice-
2.Cor.2. bat, Nam & ego quod donaui, si quid donaui propter vos in persona Christi donaui. Potest etiam esse sensus, pro nomine eius dilatando & glorificando, & vbique eius fidem prædicando & annuntiando. Et non pro aliquo terreno fructu mihi acquirendo. Vnde D. Lucas, Vas electionis D
est mihi iste, vt portet nomen meum coram gentibus, & Act.9.
regibus, & filiis Israel. Et ob hoc omnes fideles ad Christi Col.3.
nomen honorandum hortabatur, dicens: Omnia in nomine Christi agite.

In quibus estis & vos vocati Iesu Christi. Text.

HIc describit Apostolatum suum ex potestate quā habebat super illos, quibus scribebat, qui prædicto Apostolatui erant subiecti (*in quibus*) scilicet Gentibus super quas mihi datus est Apostolatus (*estis & vos*) scilicet, Romani, quanuis sublimes iuxta illud: Ciuitatem sublimem humiliabit, & conculcabit eam pes pauperis (scilicet Chri-
sti) gressus egenorum, id est, Apostolorum maximè Petri Esa.26.
& Pauli, Vnde ipse dicebat, Vsque ad vos peruenimus in Euangelio Christi, vnde ex egenorum prædicatione, vos
Romani estis vocati Iesu Christi, id est, à Christo, vel ad fi- 2.Cor.10.
dem Christi, vel vocati, non nomine eorum qui vobis annunciauerunt, sed Christi ad quem vos vocauerūt, vt sitis
nominati non Petri, aut Pauli nominibus, sed Christiani à Act.11.
Christo: secundum illud, Ita vt cognominarētur primum Antiochiæ discipuli Christiani.

Omnibus qui Romæ sunt dilectis Dei vocati sanctis. Text.

HIc describuntur personæ salutatæ ex tribus: primo ex
loco, quia Romani, non intendit tamen Apostolus 1.Cor.7.
solis Romanis natione, sed etiam aliis diuersarum natio-
num tunc Romæ existentibus scribere. Vnde dicit omni- E
bus qui Romæ sunt, siue Iudæi, siue Gentiles essent. Scribit autem omnibus, quia omnium cupiebat salutem. Vnde dicebat, Volo omnes esse sicut meipsum. Romanis scribendo impleuit illud quod ei dixerat Dominus: Te opor-
tet & Romæ testificari. Secundò, describit personas salu- Act.23.
tatas ex gratia, cuius origo est dilectio Dei: Ideo dicit *Dilectis Dei*, id est, à Deo qui dilexit omnes populos, & sancti in manu illius sunt. Dilectio Dei prior est nostra secundum illud, Non quasi nos dilexerimus eum (scilicet prius)
sed quoniam ipse prior dilexit nos. Dilectio enim Dei nō Deut.33.
prouocatur ex bono creaturæ, sicut dilectio humana: sed 1.Ioan.4.
causat bonum creaturæ. Quia diligere est velle bonum di- Psal.113.
lecto. Voluntas autem beneplaciti Dei, est semper efficax & causa rerum, iuxta illud: Omnia quæcunque voluit fecit. Et sic gratiæ Dei origo est dilectio ipsius. Tertiò descri-
bit personas salutatas ex vocatione, dicēs. (*vocatis sanctis*) Mat.4.
ex dilectione enim Dei sequitur vocatio, quæ duplex in sacris literis inuenitur. Vna exterior, qua Petrum & Andream vocauit dicens: Venite post me, faciam vos fieri pi-
scatores hominum. Altera est interior, per inspirationem Prou.1.
de qua Salomon. Vocaui, & renuistis. Ad vocationem sequitur iustificatio siue sanctificatio. Ideo subiungit *sanctis*, quasi dicat, omnibus qui sunt Romæ vocatis à Deo,
vt sint sancti per gratiam & sacramenta à Christo institu- 1.Cor.6.
tа sanctificatis secundum illud: Sed abluti estis, sed san- F
ctificati estis.

Gratia vobis & pax. Text.

HIc describuntur duo bona, quę eis optabat, quę, sunt Gratia & Pax, quæ sunt simpliciter bona, & continēt alia omnia. Propter quod possunt à quocūque sibi & aliis
optari. Gratia inter Dei dono spiritualia est primum, quia Infra.3.
per illam remittuntur peccata, & iustificamur in hac via: iuxta illud, iustificati gratis per gratiam ipsius. Pax verò omnem sensum exuperans est vltimum, quod in beatitudine perficitur. Vnde Dauid: Qui posuit fines tuos pacē.
Tunc enim erit perfecta pax quando voluntas requiescet Psal.
in pacis plenitudine, habens immunitatem ab omni ma- Esa.32.
lo. Vnde Esa. Sedebit populus in multitudine pacis & re- Psal.71.
quie opulenta. De his duobus bonis & ordine eorum Dauid: Orietur in diebus eius iustitia & abundantia pacis quæ inter se differunt, quia gratia est via ad pacem. Illa quidem est radix meritorum prima: Pax verò optimus fructus eius. Hæc bona cunctis fidelibus aduenire & perpetuò manere optat Apostolus in omnibus suis Epistolis, quanuis in his quas ad Timotheum scribit, superaddit misericordiā, quæ sub gratia continetur. Hæc gratiæ & pacis per Apostolū imprecatio est suprema, quę fieri potest salutatio. Et, vt Origenes dicit, est potior salus & benedictio
quàm quæcunq; alia ab antiquis patribus imprecata. Nec Mat.10.

G minum, quia Christus omnium benedictionum author, eam dis[illegible] in ædes alienum ingredientibus docuit & [illegible] intrantes, inquit, in domum, salutate eam, dicen[illegible] Pax huic domui, &c. Christus tamen in hac salutatio[illegible] [illegible] non præmisit, eò quod eam [illegible] subintelliga[illegible] tur in pace. Certum enim est neminem pacem veram ab[illegible] que iustificationis gratia habere posse. Et quia de gratia sufficiëter diximus, cōsequens est vt de pace aliqua subiū-gamus. Pax dupliciter accipitur. Vno modo generaliter & [illegible], vt se extendit ad omnē concordiā, siue sit in bonū, siue in malum. Si sit in malum, dicitur pax diabolica: quia licet dæmones inter se dessentiant: concordant tamen ad procurandum damnationem hominum: prout etiam hæ-
Esa. 48. re[illegible] & grassatores. Hanc pacem non generat gratia aut [illegible]: non enim est pax cum impiis. Neque talem pacē Christus induxit, sed eam dissoluendam se venisse protestatus est, Nolite, inquit, arbitrari quod venerim pacem
Mat. 10. mittere in terram. Non enim veni pacem mittere, sed gla-
Psal. 72. dium: veni enim superare hominem aduersus patrē suum &cæ. Et Dauid, Zelaui super iniquos, pacem peccatorum videns. Et Diuus Paulus, Posuit discordiam inter Saducæos & Pharisæos: Vnde opus misericordiæ est concordiam eorum, qui in malo conueniunt (medio debito veritatem de[illegible], & incommoda sequentia) dissoluere.
Est & alia pax simulata siue ficta, de qua Hieremias ait,
H Ore pacem cum amico suo loquitur, & occultè ponit ei
Hier. 9. insidias. Et talis fuit pax Iudę, qui in signum pacis osculatus est, quem prodebat, Christum. Pax verò propriè dicta dicitur ordinata: & secundum diuum Augustinum, est hominum cohabitantium sub vna fide, & æterna lege, con-
20. de Ciui. cordia. Et Glos. super Mat. 5. dicit: Vera pax vbi nil repu-
Dei, c. 13. gnat in virtute. Hæc pax admittit nonnunquam diuersitatem opinionum, in his quæ non sunt necessaria. Vnde Diuus Paulus & Barnabas dissensisse leguntur. Pacem or-
Act. 15. dinatam quilibet diligere, procurare, & inquirere ac pro ea rogare tenetur: quod triplici via probari potest. Primò ratione obligationis, naturalis & ciuilis. Naturaliter enim homo diligit vltimum finem. Atqui finis vltimus ciuilis est pax. Vnde Diuus Augustinus, Possumus dicere fi-
19. de Ci. nem bonorum nostrorum esse pacem, sicut & vitam æter-
Dei c. 11. nam. Vnde Dauid, Qui posuit fines tuos pacem. Et Eccle-
Psal. sia in solemnitate dedicationis cantat, Vrbs beata Hierusalem, dicta pacis visio. Igitur. Ciuiliter etiam obligatur filius, qui vult gaudere hæreditate patris, obseruare testamentum patris. Atqui Christus est pater noster, qui in te-
Ioan. 14. stamento suo pacem obseruare mandauit, dicens: Pacem
Psal. relinquo vobis, pacem meam do vobis. Igitur Authorita-
Psal. tibus etiam innumeris in sacris literis in nobis præcipitur
Hier. 29. Dauid, Inquire pacem, & persequere eam. Et alibi Rogate quæ ad pacem sunt, Quærite pacem ciuitatis, ad quam transmigrare vos feci. Et apostolus [illegible] 12. Si fieri potest
I quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habē-tes. Ad hanc pacem & concordiam nos inducunt corpora cœlestia, quę in cursu suo non se impediunt, sed mutuo se fouent. Vnde Iob, Quis enarrabit cœlorum rationem cō-
Iob. 38. centum cœli, quis dormire faciet? Inducūt pariter animalia bruta ferocia. De quibus Lactantius: Siquidem bestiæ sui generis animantibus parcunt. Et Diuus Augustinus, Animalia peccata feritate cohabitant simul. Et si aliquando, compellente spiritu congrediantur, illico mansuescunt & mutuam obliti illa tam fera animalia pacificè viuunt. Item. 19. de Ciuitate Dei, Canone duodecimo, dicit: Quisquis [illegible] res humanas naturamque communem
Lib. 5. de agnoscit, quod sicut nemo est qui gaudere nolit: ita nemo
Ira. c. 12. est qui pacem habere nolit. Quandoquidem & ipsi, qui bella volunt, nil aliud quam vincere volūt. Ad gloriosam ergo pacem bellando cupiunt peruenire. Non est autem dubium, vt Seneca ait, quin felicior sit pax nūquam lacessita, quàm multo sanguine reparata. Commodorum etiā ac vtilitatum copia ad pacem nos inducunt. Ideo Iob. Habeto pacem, & habebis fructus eius. Pax enim gratum fa-
Iob. 22. cit hominem Deo & aliis hominibus: iuxta illud, In tri-
Eccle. 25. bus beneplacitum est spiritui meo, quæ sunt probata coram Deo & hominibus, concordia fratrum, amor proximorum, &c. Pax insuper plurimū delectat. Vnde D. Aug. in loco præallegato, Tantum est bonum pacis, quod in rebus creatis nihil gratius solet audiri, nihil delectabilius concupisci, nihil vtilius possideri. Pax prætereà, Protecto- K
rem facit Deum: iuxta illud. 2. Cor. 13. Habete pacem, & Mat. 5.
Deus pacis & dilectionis erit vobiscum. Pax etiam homi- Esa. 48.
nes filios Dei facit: iuxta illud, Beati Pacifici. quoniam filij Dei vocabuntur. Media procurandi pacem temporalē sunt quatuor. Primum diuina pacificatio: iuxta illud, Vtinam attendisses ad mandata mea, & facta esset quasi flumen pax tua. Secundum est iustitia: iuxta illud: Erit opus
iustitiæ pax. Tertiū est terrenorum cōtemptus, ex quorum Gen. 13.
appetitu dissentiones & rixæ oriuntur, vt legitur fuisse inter pastores Abrahæ & Loth. Quartum deuota oratio ideo Dauid, Rogate quæ ad pacem sunt.

A Deo patre & Domino Iesu Christo. Text.

HIc ostendit vnde prædicta bona sunt expectāda: quia à tota Trinitate. ideo dicit *A Deo*: quo nomine tota Trinitas designatur. Vnde D. Iacobus, Omne datum opti-
mum, omne donum perfectum, desursum est descendens Iacob. 1.
à patre luminum. Et Dauid: Gratiam & gloriam dabit Dominus. Nec officit quod adiungit *patre*: quia hæc vox pater hic potest teneri essentialiter. Cùm nomina importantia relationem ad creaturam, sint communia toti Trinitati: prout creator & dominus, & sic tota Trinitas potest dici pater, quamuis etiam hic pro persona patris (quæ secundum proprietatem dicitur pater Christi) accipi possit. Sed
secundum causalitatem dicitur Pater noster: iuxta illud, L
Ascende ad patrem meum, & patrem vestrum. Et sic no-
minat personam patris. Nominat etiam personam filij, cū Ioan. 20.
dicit: (*& domino nostro Iesu Christi*) quia gratia & veritas Ioan. 1.
per Iesum Christū facta est. Nec sine ipso, à quo, in quo, & per quem, sunt omnia, vllus pacem habere potest. Personam autem Spiritus sancti explicitè non nominat: quia intelligitur in donis eis appropriatis, quæ sunt gratia & pax. Vel etiam quia intelligitur in duabus personis patris & filij quorū est vnio & nexus. Vel quia est donū vtrius-
que: quod intelligitur in donis de quibus dicit, Gratia & 1. Cor. 12.
pax quæ per Spiritum sanctum dantur: prout alibi dicit, Hæc omnia operatur vnus atque idem spiritus.

SECVNDA PARS PRIMI CAPITIS.

Primùm quidem gratias ago Deo meo per Iesum Christum pro omnibus vobis. Text.

HIc incipit Epistolarem tractatum, premittendo per modum prologi affectum, quē habebat ad eos ad quos scribebat, vt auditores redderet beneuolos. Ostendit autē
amicum erga eos animum ex gratiarum 2. Thess. [illegible]
actione, à qua orditur. Conuenientissimū Sap. 16.
est enim, vt in omnibus gratiarum actionē præmittamus: Eccle. 1.
secundum illud, In omnibus gratias agite. Non enim di- M
gnus est beneficium consequi, qui de acceptis beneficiis gratias non agit: iuxta illud, Ingrati spes tāquam hybernalis glacies tabescet. Et Salomon dicit: Ad locum vnde exeunt flumina, reuertuntur, vt iterum fluant. Sic ad principium vnde prodeunt beneficia, reuerti debēt per gratiarum actionem, vt iterum fluant, vel fluxus eorum perseueret. Gratias agere alicui, est sentire & recognoscere bona ab illo data, eumque laudare ac superiorem & liberalem existimare, non debitorem. Hanc recognitionem debemus corde, ore, & opere, potestari coram Deo bonorū omnium largitore. Hæc recognitio dicitur sacrificium laudis, quod maximè reddere debemus Deo: quem Apostolus vocat suū, licet enim Deus trinus in personis, & vnus in essentia sit, & dicatur generaliter Deus omnium, eò quòd ab eo pendent omnia per creationem, gubernationem. & promissionem: Omnia enim pendēt ab eo in esse fieri & conseruari. Dicitur tamen specialiter eorum, qui
fidem quæ per dilectionem operatur, habent, id est, iusto- Psal. 33.
rum, qui mediante gratia gratum faciente, Deo grati & accepti sunt, ab eoque diriguntur & proteguntur. Vnde Dauid ait, Oculi Domini super iustos. Et alibi, Dominus illuminatio mea: & alibi, Adiutor meus & protector meus es tu, Deus meus ne tardaueris, scilicet me adiuuare. Specialius tamen adhuc eorum ad quos sermo Dei de incarnatione & benedictione, aut lege & euangelio suo

pro-

prouulgandis factus est. Et sic dicitur Deus Abraham, A Isaac & Iacob, Dauid & Ioseph, Pauli & Apostolorum: iuxta illud, Iste Deus meus & glorificabo eum. Specialissimè autem est Deus eorum, qui eius clara visione inseparabiliter fruuntur. Et quia eo ordine debet gratiarũ actio in Deum referre, quo gratię & beneficia ad nos deueniũt quod quidem est per Iesum Christum. Vnde infra. 5. dicit: Per quem accessum habemus ad Deum, cui nihil gratum est, nisi quod illius auspiciis ceptũ, aut per illum sit oblatum quem Deus mediatorem, pontificem, & propiciatorem omnium constituit. Ideo dicit *per Iesum Christum.* Eam ob rem Ecclesia in omnibus orationibus suis adiungit: per Dominum nostrum Iesum Christum, &cæ. Christi enim merita, sunt omnium bonorum nostrorum causa, ideo in orationibus non sunt prætermittenda. Deinde subiungit personas pro quibus gratias agit, dicẽs: *Pro omnibus vobis*, id est, pro profectu omnium vestrûm: omnibus enim placere desiderat, & omniũ salutẽ cupiebat secũdum illud, Sicut & ego per omnia omnibus placeo. Et illud, Volo omnes homines esse sicut meipsum. Gratiæ enim, vt D. Chrisost. ait, nõ solùm pro propriis, sed etiam pro alienis successibus, ac rectè factis agendæ sunt. Quandoquidem animam ab incidente & malignitatis morbo liberat, ac Deum magis allicit ad eos amandos, quos grato erga se animo esse cognouerit. Quapropter & alibi ait, B Benedictus Deus & pater domini nostri Iesu Christi, qui benedixit nobis in omni benedictione spirituali.

1.Tim.2. Heb.9. Rom.3. 1.Cor.10. 1.Cor.7.

Text.

Quia fides vestra annunciatur in vniuerso mundo.

HIc ostendit bona propter quę gratias agit. Cùm enim vt D. Ambrosius ait, multa essent in Romanis bona; de quibus gaudebat Apostolus, Erant enim doctrinæ memorabiles, & bonorum operum cupidi studiosique magis agendi bene quàm sermonis, quod nõ longè est à lege diuina. In hoc tamen primùm gaudere se dicit, quòd Christi fidem liberè ac voluntariè suscepissent, & firmo proposito eam tenerent, & Ecclesiæ insiti fuissent: Nec nõ quod fides illorum tantum crementi & fulgoris acceperit, vt in vniuerso mundo annunciaretur. Non illis (secundum Diuum Chrysostomum) congratulatur, quod terrena ac caduca, quæ nihili sunt estimanda, haberent, sed fidem, de qua commendat eos, quia faciliter susceperant, & in ea firmiter permanebant. Vnde & vsque hodie apud eos plurima fidei signa ostẽduntur in visitatione sanctorum locorum, vt Diuus Hieronymus super Epistolam ad Galatas, dicit: nondum tamen perfectam fidem habebant. Quia aliqui eorum erant prætienti à Psaudoapostolis vt crederent legis cæremonias Euangelio iungendas. Gaudebat autem & gratias agebat non solùm propter eos, verùm etiam propter vtilitatem consequentem in aliis: quia scilicet C exemplo eorum qui erant domini gentium, aliæ gentes prouocabantur. Quia, vt dicit Glos. propè facit inferior, quod videt fieri à superiori. Vnde Poeta: regis ad exemplar formatur ignobile vulgus. Propter quod admonẽtur Prælati, vt sint exemplar & forma gregis ex animo. Nec huic annũciationi in viuerso mũdo aduersatur quod nondum præconium Euangelij in vniuersos mundi angulos euolauerat, quia neque ad Antipodas tam breui quiuerat tempore penetrare. Quia hic vniuersus mundus nõ intelligitur, iuxta propriam verbi notionem, scilicet, pro toto mundo, sed hiperbolicè pro maiori parte mundi. Nihil enim mentitur qui superlationis scemate nomẽ alicuius illustrissimi viri toto orbe celebratum dixerit. Vel fortè, quia Romanus Romano loquitur more: Quoniam eadem hiperbole ditionem suam & dominatum, quo latissimè patere significarent, vniuersum orbem & appellabãt: iuxta illud, Exiit edictum à Cæsare Augusto, vt describeretur vniuersus orbis, scilicet, ei subditus. Hac etiam hiperbole dicitur quod in die Pentecostes; Erant habitantes in Hierusalem viri religiosi ex omni natione quæ sub cœlo est. Vel in vniuerso mundo, id est, per quatuor partes terræ: in Oriente, Occidente, Meridie, & Septentrione, & in principalibus finibus mũdi. Roma enim tempore Apostoli erat caput mundi ex quo tunc Romani toti mundo præsidebant. Et ideo eorum fides per omnium ora volitabat, ex quo de toto orbe aliqui illuc conueniebant, & ad propria redeuntes Romanos suscepisse fidem Christianæ religionis, vbique diuulgabant. Sicque iam securius D cæteræ per orbem nationes suscipiebant.

1.Pet.vlt. Luc.2. Act.2.

Testis enim mihi est Deus, cui seruio in spiritu meo in Euangelio filij eius.

Text.

HIc Apostolus ostendit affectum, quem erga Romanos habebat ex oratione, quam pro eis fundebat. Et quia orationis negocium secretò agitur coram Deo, secũdum illud: Tu autem cùm oraueris intra in cubiculum tuum, & clauso ostio, ora patrem tuum, qui videt in abscondito: Dei testimonio probat se pro eis orare, dicens, *Testis enim mihi est Deus*, cuius testimonio omnia aguntur: iuxta illud, Ego sum iudex & testis. Et cùm iurare, sit Deum in testem vocare, consequens est quod Apostolus hic iurauit, cùm Deum in testem inuocauerit. Iurauit etiã pluries: alibi enim dixit, Testem Deum inuoco in animã meam. Pariter cùm dixit, Quæ autem scribo vobis coram Deo, quia non mentior. Similiter cùm dixit, Deus & pater Domini nostri Iesu Christi, qui est benedictus in secula, scit quia nõ mentior, Attamẽ in superadictis nõ peccauit. Et ideo exemplo suo declarauit iuramentum non esse omnino illicitum, imo (vt Diuus Augustinus in libro de sermone Domini in monte, & in libro contra mendacium, ac etiam contra Manichæos dicit) aliquando est necessa- E rium, & pertinet ad Dei cultum: Confitetur enim & protestatur iurans Deum infallibilem omnium veritatem & perspicientiam habere eique omnia esse in conspectu etiã abditissima cordium, quandoquidem iuramentum omnis controuersiæ finis sit ad confirmationem. Qua de causa inquit, & Deus per semetipsum Abrahæ promissiones cõfirmauit. Nec in hoc Apostolus aduersatur dicto Christi. Ego autem dico vobis. Non iurare omnino, neque per cœlum, quia thronus Dei est: neque per terram, quia scabellum est pedum eius, neque per Hierosolymam, quia ciuitas est magni regis: neque per caput tuum iuraueris, quia non potes vnum capillum album facere aut nigrum. Sit autem sermo vester, est est, nõ non, Quod autem his abũdantius est, à est malo. Nam Christus per supradicta verba non omne iuramẽtum prohibet, sed iuramẽtum falsum, vanum & inutile, & iurandi assuetudinem: de qua Sapien. Iurationi non assuescat os tuum, multi enim casus in illa. Nominatio verò Dei non sit assidua in ore tuo, & nominibus sanctorum non admiscearis, quoniam non eris immunis ab eis. Quemadmodum enim seruus interrogatus assiduè à liuore non minuitur. Sic omnis iurans & nominans, in toto à peccato non purgabitur. Vir multum iurans implebitur iniquitate, & non discedet à domo illius plaga. Quod autem subdit Christus, sit sermo, est est, nõ non, quod autem amplius est, à malo est: Nõ intelligitur malum esse (vt D. Aug. ait) ex culpa iurãtis, sed vel ex F culpa iuramentũ exigẽtis. Quia plus iusto incredulus, vel ob malũ pœnæ propter fragilem conditionẽ mortalium, qua post peccatum Adæ non est facile de re occulta fidem adhibere contra testes aut iuramentum. Hoc enim ex hoc loco præcipitur homini, vt nitatur quantum ex ipso est, ne iuramento vtatur, tanquam bono per se appetibili, nec nisi tribus comitibus indiuiduis, iudicio, iustitia videlicet & veritate. Diuus autem Paulus seruatis omnibus iuramenti circunstantiis, iurat necessitate compulsus. Nam cùm infestus esset psaudoapostolis Romanorum, non faciliter credidissent, quod is, quem nusquam viderant, vel audierant, tam propenso in eos esset animo: quod tamen creditu erat eis operepretium, vt in eius doctrina proficerent & charitatem ipsius cognoscerent. Prætereà iurauit de re occultissima, vtpotè de oratione quam secreto absque testibus agebat, ac denique scribens vbi maturius & consultius loquemur, iurauit, iuramentumque magno decoro perornauit, dicens: *Cui seruio*, scilicet, reuerenter per latriæ cultum, sicut scriptum est, Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli serues. Declarat modum seruiendi, cùm ait, *in spiritu meo*, quasi dicat, Non solùm in exteriori seruitio corporali vano, vt gentiles, vel corporeo duntaxat vt Iudæi, qui animalibus mactandis & aliis cæremoniis obseruandis plurimum incumbebant. Ego verò præcipuè interiori, scilicet secundum spiritũ. Spiritus enim

Mat.6. Hier.29. 2.Cor.1. Gal.1. 2.Cor.11. Heb.6. Mat.5. Eccle.23. Hier.4. Deut.6.

est

G est Deus, & eos qui adorant eum, in Spiritu & veritate adorare oportet, non in carnalibus illis cæremoniis abrogatis: secundum illud, Nos sumus circuncisio qui spiritu Deo seruimus. Anima enim hominis secundum portionem superiorem, hoc est, secundum intellectum & voluntatem, dicitur mens & spiritus, Mens quidem quando inferiora, spiritus verò cùm superiora cõtemplatur. Subiungit, deinde officium in quo seruit, scilicet (*in Euangelio filij eius*) ad quod se dixerat segregatum. Euangelium autem quem prius dixerat esse Dei, hic dicit esse filij eius, vt filium Dei ostendat esse Deum, vnumque in natura cum eo: à patre tamen personaliter distinctum. Euangelium dicitur filij, quia ab ipso prædicatum ex proprio officio: secundũ illud, Quia & alijs ciuitatibus oportet me Euangelizare, quia ideo missus sum ac etiam quia est ab eo discipulis iniunctum. vt Diuus Marcus narrat, Euntes in mundum vniuersum, prædicate Euangelium omni creaturæ.

Iam. 4.
Philip. 3.
Mar. vlt.

Text.

Quod sine intermissione memoriam vestri facio semper in orationibus meis:

Luc. 18.
2. Thes. vlt.

Sine intermissione orãdum esse Christus docuit, dicẽs: Oportet semper orare & nunquam deficere: & alibi Apostolus, Sine intermissione inquit orate: quod non est H intelligendum quãtum ad tempus, vt scilicet absque temporis interpollatione semper oremus, cùm hoc vires superet humanas. Nec id ipse Apostolus faciebat, dormiebat nanque aliquando & manibus laborabat. Sed intelligendum est, vel quãtum ad ipsum actum: & sic semper & sine intermissione orat, qui statutis temporibus orat. Vnde legimus quod Petrus & Ioãnes ascenderunt in templum ad horam orationis nonam & ita sine intermissione orabat Apostolus. Vel intelligendum est quantum ad finem orationis, qui est vt intellectus noster semper tendat in bonum: & sic tandiu homo orat quandiu agit vt in Deũ tendat. & hoc modo semper orat, qui totam vitam suam in Deum ordinat, nihil aduersus eum admittit: & sic semper orare, est semper bene facere. Ideo Christus adiunxit, & nõ deficere. Et Apost. Siue manducatis, siue bibitis, siue quid aliud facitis, omnia in gloriam Dei facite. Determinando hoc aduerbium semper dicit, *in orationibus meis*, scilicet omnibus, quotiescunque oro. Oratio secundum Damascenum, nil aliud est quàm quidam ascensus animi, siue quædam mentis eleuatio in Deum. & secundum Diuum Augustinum, est petitio decẽtium à Deo: ex quorum dictis constari potest cõpleta orationis definitio: vt dicamus. Oratio est eleuatio & ordinatio mentis siue animi ad Deum, cum quadam decentium petitione pro se vel aliis, prout Apostol. qui in orationibus suis Romanorum memoriam faciebat. Differunt autẽ recordari, facere I mentionem, & facere memoriam, recordatur enim quis alicuius rei quando ei res pręterita in mentem venit. Facere verò mentionem, ad colloquium pertinet, quo quis cum altero loquitur de vno, tertio aut de aliquo eorum respectu rei præteritæ. Facere autem memoriam ad mentis æternam cõmemorationem pertinet, & idem est quod commemorationem facere, iuxta illud, In memoria æterna erit iustus, seu in æterna apud Deum recordatione siue cõmemoratione: & hoc ideo quia apud Deũ erit perpetua iustorum recordatio. Vnde Ecclesia publica oratione cantat se offerre hostias & preces Domino pro defunctorum animabus, quarum memoriã tũnc faciunt Christi fideles, vt de morte, hoc est pœnis ad vitam quietam transire valeant. Sic hic Apostol. Romanorum coram Deo faciebat memoriam, vt Deus eorum semper recordaretur. Sic Dauid cùm dicebat: Adhæreat lingua mea faucibus meis, si non meminero tui, vel memoriam vestri facio proponendo coram Deo, qui respicit orationes humilium. Et sic illi pro quibus sancti orant, proponuntur conspectui diuino, prout & cætera sanctorum facta. Vnde dixit mulier ad Heliam, Ingressus es ad me, vt rememorentur iniquitates meæ. quasi illud sit in memoria quod ei per nos proponitur. Vnde & Moyses dicebat, recordare Abraham, Isaac & Iacob. Licet Deus semper eorum actualem haberet memoriam, etiam antequam essent. Vocat enim ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt. Et sic Apostol. dicit se memoriam Romanorum facere in omnibus orationibus suis: quia Deo proponebat eorum bona, & à Deo eos habuisse recognoscebat: bona illorum reputãs quasi sua. quod patet ex hoc, quia pro ipsis gratias agebat & orabat, hoc est stabilitatem & perseuerantiam in eis & augmentum illorum precabatur.

1. Cor. 10
3. Reg. 17.
Exod. 32.
Infra. 4.

Text.

Obsecrans si quo modo tandem aliquando prosperum iter habeam in voluntate Dei veniendi ad vos.

Hic ostendit affectum suum erga Romanos ex desiderio veniendi ad eos: quod desiderium manifestat intensum & vehemẽtem ex obsecratione, quæ dicitur petitio per aliquid sanctum aut sacrum: vt cùm propter natiuitatem vel passionem Christi, aliquid postulatur. Geminatio etiam & inculcatio aduerbiorum, si quo modo & tandem intensionem & vehementiam astruit. Ideo dicit *si quo modo*, id est, quacunque via *&* *tandem*, id est, quocunque tempore aliquãdo liceat ad vos venire, arbitrarer prosperum iter, nec aëris intemperies, nec locorum distantia, aut asperitas, aut itineris labor me deterrebit aut impediet, quin ad vos veniam si adfuerit voluntas Dei, cui semper se conformare volebat, prout Christus docuit, dicens: Non mea sed tua voluntas fiat. Voluntati enim eius nemo debet, nec potest resistere. Cùm ergo secundum voluntatem Dei, ipse cum Barnaba (vt ad Gal. scribens meminit) decretus fuisset in Macedoniã & circũiacentes regiones (Vnde hãc epistolã mittebat) tũ pr̨edicationis gratia tũ vt eleemosynas pauperibus, qui erãt Hierosolymis procuraret, nõ inde abducere se poterat. Et in hoc satisfaciebat Romanis, qui forsan de ipso conqueri poterant. Quòd cũ Christiani & ipsi essent, & in vrbe quæ orbis esset præclarissimum caput atq; ipsius ditionis, qui Apostolus erat Gentium, nullam aut perexiguam sui rationem duceret, si quidem cùm Græciam totam perlustrasset, nunquam vt Romam veniret, concepisset desiderium.

Mat. 6.
Luc. 22.
Infra. 9.
Gal. 2.
L

Tex.

Desidero enim videre vos, vt aliquid impartiar vobis gratiæ spiritalis ad confirmandos vos: id est, simul consolari in vobis per eam quæ inuicem est, fidem vestram, atque meam.

Hic manifestat duplicem desiderij causam: vna est eorum vtilitas. Ideo, inquit, obsecro, vt prosperum iter habeam in volũtate Dei veniendi ad vos, non quidem superuacaneè vt in seculari amicitia, sed cupiens vos esse in visceribus Christi, vt aliquid impartiar vobis gratiæ spiritalis. Gratia enim & donũ Dei duplex est, quoddã est nõ spiritale, & tale cõcernit corpus, aut ea quæ sunt corporis, aut res exteriores: vt sunt forma, decor, fortitudo, virginitas, nuptiæ, diuitiæ, regnum terrenum: quæ diuersimodè dantur à Deo, donum vero & gratia spiritalis, est aliquid à Deo humanæ creaturæ collatum, concernens animam aut ea quæ sunt animæ: vt sunt fides, prudentia, sapientia, scientia, discretio spirituum. Et huiusmodi gratias vel effectus earum cupiebat Apostol. impartiri Romanis. Non tamen tanquam author gratiæ, sed vt minister. Solum enim se esse ministrum volebat existimari. Et hoc ad confirmandos vos prædicatione vel miraculis prout fuerat iniunctum Petro, in fide quam suscepistis: vel ad confirmandos vos per administrationem sacramentorum, & gratiarum gratis datarum: iuxta illud, Vnusquisque sicut accepit gratiam in alterutrum administrantes, & per exhortationem sermonum secundum illud, omnis sermo malus de ore vestro non procedat. Sed si quis bonus est ad ædificationem fidei. Altera causa desiderij erat mutua consolatio. Et ne ex hoc quod dixerat ad confirmandos vos, periculum aliquod incurrerent, quasi ab arrogante sibi officium confirmandi eos, exponit se innuens per illam confirmationem intelligere mutuam in fide concordiam, ex qua inuicem consolarentur. Consolantur enim magistri & discipuli cùm scientiam suam & discipulorum concordare conspiciunt. Sic Apostol. se & Romanos in aduentu suo, in quo fieret mutua collatio & concordia fidei consolationem accepturos. Vnde Dominus Caietanus expositionem illam sic legit: id autem est simul consolari in vobis per eam, & cæt.

Philip. 1.
M
1. Cor. 4.
Luc. 12.
1. Pet. 4.
Ephe. 4.

Nolo

A *Nolo autem vos ignorare fratres, quia sæpe proposui venire ad vos, & prohibitus sum vsque adhuc, vt aliquem fructum habeam in vobis, sicut & in cæteris gentibus.* Text.

NE desiderium Apostoli videretur vanum & inane, hic subdit propositum & impedimẽtum executionis illius dicens: *Nolo, &* c.q.d. Sæpe proposui venire ad vos vt dilectionem meam ostẽderem non solùm verbo & lingua, sed opere & veritate. (1.Ioan.3.) Verùm ab executione huius propositi prohibitus, id est, impeditus sum aliis occupationibus, vel à diabolo, qui nititur impedire prædicationem, ex qua prouenit salus hominum: vel etiam prohibitus à Deo, secundum illud Iob.37. Nubes, id est, prædicatores spargunt lumen suum lustrantque cuncta per circuitum, quocunque voluntas gubernantis duxerit. Vnde in Act. Aposto. dicitur, Transeuntes autem Phrygiam & Galatiæ regionem, vetati sunt à spiritu sancto loqui. (Act.16.) Et iterum, Tentauerunt ire Bithiniam, & non permisit spiritus Iesu. Vtrunque autem horum vult Apost. eos non ignorare, vt, scilicet, cognoscentes eius affectum, verba sua deuotius suscipiant, & impedimentum visitationis eius suæ culpæ imputent, & sic corrigantur. Nam in pœnam culpæ dicit Dominus per Esa. (Esa.5.) Mandabo nubibus meis (id est, prædicatoribus) ne pluant super eos imbrem. Subiungit causam propositi quæ est eorum vtilitas, cùm inquit; B *vt aliquem fructum habeam in vobis*, per meam prædicationem: secundum illud, (Ioan.15.) Posui vos vt eatis, & fructum afferatis, & fructus vester maneat, vel quasi ex eorum cõuersione ei fructus accrescat: secundum illud. (Ioan.4.) Qui metit mercedem accipit, & fructum congregat in vitã æternam.

Græcis & Barbaris, sapientibus & insipientibus debitor sum: ita quod in me promptum est, & vobis qui Romæ estis, Euangelizare. Non enim erubesco Euangelium. Text.

HIc assignat aliam propositi causam, scilicet, debitum quod sibi imminebat ex officio suscepto: vnde dixit, (1.Cor.9.) Væ mihi si non Euangelizauero: necessitas enim mihi incumbit. Et quia vniuersalem Apostolatum gentium susceperat, omnibus se asserit debitorem. Vnde dicebat: Cùm liber essem, omnium me seruum feci. (1.Cor.9.) Ideò duplicem ponit diuersitatem Græcorum & Barbarorum. (1.Cor.14.) Et quia Græci fuerunt primi legum inuentores, omnes gentiles, qui humanis legibus reguntur, primò nominat Græcos, Barbari verò dicuntur, qui extranei sunt quo ad aliquem: secundum illud, Si nesciero virtutem vocis, ero ei cui loquar Barbarus. (2.Macb.15.) Propriè tamen dicuntur Barbari, qui ratione non reguntur: iuxta illud, (Galat.2.) Ne ita ferociter ac barbarè feceris, hoc est inhumanè & contra rationem. De Iudæis autem qui diuinis legibus regebantur, mentionem C non facit, quia nõn erat institutus Iudæorum sed Gentilium Aposto. secundum illud. Ita vt illi in circuncisione, nos autem in Gentibus. Ex vtraque autem causa concludit promptitudinem voluntatis exemplo illorum: de quibus in Exod. dicitur, (Exod.35.) Egressa omnis multitudo filiorum Israël de conspectu Moysi, obtulit mente promptissima atque deuota. Et postremò excludit impedimentum promptitudinis, scilicet erubescẽtiam, propter quam multi prætermittunt ea quæ aliàs promptè facerent. Vnde & alibi dicit. (1.Cor.1.) Nos prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem scandalum, Gentibus autem stultitiam. Ipsis tamen vocatis Dei virtutem & sapientiam. Ideo non formidandum, timendum, aut erubescendum est prædicare Euangelium. Erubescere enim est confundi & pudorem habere, quod de Euangelij prædicatione haberi non debet. Nã Christus ait, (Mat.10.) Nolite timere eos qui occidunt corpus, &cę. & alibi, (Luc.9.) Qui me erubuerit & meos sermones, & hunc filius hominis erubescet. Et hinc est quod baptizati liniuntur Chrismate signo crucis in fronte, vbi est sedes verecundiæ, ne scilicet euangelium erubescant.

TERTIA PARS COMMENTI. I. C.

Virtus enim Dei est, in salutem omni credenti, Iudæo primum & Græco. Tex.

HIc Apostolus incipit narrationem & inchoando instruit eos de his quæ pertinent ad Euangelicam doctrinam, in quam se segregatum prædixerat. Declarando D fructum Euangelij siue efficaciam gratiæ Euangelicæ, dicit se non erubescere euangelium, eò quòd virtus Dei sit. Differunt autem potentia, virtus & potestas. Potentia enim dicitur primaria potestas, vti est imperialis aut regalis potentia, qua quis latè & potenter dominatur, & hac dicitur Deus omnipotens, id est, omnia cum imperio potens. (Act.8.) virtus dicitur ipsum robur per quod potẽtia primaria in opus procedit. (Iudic.14.) Vnde & patri attribuitur potentia, & filius Dei virtus nominatur: eò quòd per filium potentia patris vniuersa sit operata, iuxta quam acceptionem Simon Magus à suis sectatoribus dicebatur virtus magna ac si diuina potentia per Simonem magum magna operata fuisset. Holofernes virtus Assyriorum nominatur: quia per eum potentia Nabuchodonosor regis Assyriorum executioni demandata est. Potestas dicitur licentia & libertas; qua aliquis agere aliquid valet, aut non agere. (Ioan.10.) Illius enim rei quis potestatem habet quam agere aut non agere valet; Iuxta illud, Potestatem habeo ponendi animam meam, & iterum sumendi eam. Euangelium ergo secundum rem Euangelizatam, quæ est Christus, est virtus, Christus enim à Deo omnem virtutem & potestatem accepit, iuxta illud: Data est mihi omnis potestas. (Mat.28.) Vel etiam quia Euangelium Dei virtutem in se continet, secundum illud: Dabit voci suæ vocem virtutis. (Psal.67.) Virtus & strenuitas diceretur, id est, vnus inermis multos armatos vinceret. E Ergo magna virtus fuit quod Christus in carne infirma, deuicit diabolum. De quo Iob dicebat. (Iob.41.) Non est potestas super terram quę ei valeat comparari. Magna virtus fuit quòd Apostoli inermes euangelij verbis reges & principes ac totum mundum, voluptates & pompas eius deuicerunt, & à diaboli regno ereptos Christo subiecerunt. Magna virtus est Euãgelij verbis cęcos illuminare, leprosos mũdare, surdis auditum reddere, infirmos sanare, & mortuos ab inferis ad vitã reuocare. Vnde Christus discipulis Ioannis virtutem Euangelij declarans, Euntes, renunciate Ioãni quæ audistis & vidistis: (Mat.11.) Cæci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, mortui resurgunt, & pauperes euãgelizantur. Si magna virtus est infirmos curare, & eis salutem corporalem reddere, quã maior profectò est virtus infirmitates spirituales curare, remissionem peccatorum condonare, gratiam & vitam æternam conferre, quod proculdubio Euangelium exhibere constat. Vnde subdit *in salutem*, scilicet, corporalem & spiritualem. Vnde D. Iacobus, Suscipite insitum verbum quod potest saluare animas vestras. (Iacob.1.) Et Christus, iam mundi estis propter sermonem, quem locutus sum vobis. (Ioan.15.) Et alibi: sanctifica eos in veritate. Sermo tuus veritas est. (Ioan.17.) Et alibi: Amen amen dico vobis, quia qui verbum meum audit, & credit ei qui me misit, habet vitam æternam, & in iudicium non venit, sed transiet de morte in vitam. (Ioan.5.) (Ioan.6.) F Et iterum, Verba quæ ego loquor; spiritus & vita sunt. (Mar. vlt.) Ex quibus apparet per quem modum Euangelium salutem confert: quia per fidem & eius confessionem. (Rom.10.) Iuxta illud, Qui crediderit & baptizatus fuerit, &cæt. Et illud, corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem, ac etiam per scripturam. Vnde verba Euangelij scripta & ex fide delata vel applicata, virtutem salutiferam habent. Diuus enim Barnabas (vt in eius gestis habetur) infirmos curabat, Euangelium superponendo. Virtus scripturæ euangelicæ fuit figurata in signo Thau, de quo dicitur, (Ezech.9.) quod illi qui manu scriptoris signati erant signo Thau, quod est signum crucis in Euangelio publicatæ præseruati sunt à morte, & saluati. Cauendę tamen sunt appositiones characterum, quia superstitiosum est illas apponere. (Infra.15.) Virtus ergo Euangelij est in salutem, non omnibus simpliciter, sed credentibus & accipientibus ordine quodam. (Ioan.4.) Ideò dicit, *Iudæo primum & Græco*. Iudæis primò quantum ad ordinem salutis. Iudæi enim sunt priores, quia eis promissiones factæ sunt vt dicit infrà. Et in eorum gratiam sunt Gentiles assumpti, ac si ramus oleastri inseratur in bonam oliuam, vt dicit infrà. 9. (Act.13.) Ex eis etiam saluator noster natus est secundum illud: Salus ex Iudeis est. Et quia prius fuit eis euangelium publicatum à Christo, & Apostolis, qui dicebant, Vobis oportuit primum loqui. Post Iudæum ponit Græcum. Per Græcum autem intelligit omnem Gentilem: Græcum præponit aliis, Quia inter Gen-

G Gentiles Græcorum natio est præstantior, eò quòd à Græcis aliorum Gentilium sapientia deriuata est. Et quia Græcorum natio inter gentiles primò in Christum credidit. Græci igitur, & si ordine salutis sint Iudæis posteriores, tamen quantum ad salutis finem consequendum, Græci & Iudæi sunt æquales. Vnde infra. 10. Non est distinctio Iudæi & Græci. Quia non Iudæorum tantum Deus, sed & gentium, Vnde omnes qui laborauerunt in vinea, æqualem mercedem receperunt priores & posteriores eundem denarium acceperunt.

Text. *Iustitia enim Dei in eo reuelatur ex fide in fidem.*

HIc exponit quomodo Euangelium sit virtus Dei in salutem, quia iustitia Dei in eo reuelatur. Ad clariorem huius loci intelligentiam sciendum est, quod tunc vnaquæque res dicitur iusta, cùm rectè se habet ad proprium finem. Finis autem hominis non est vnus, sicut in inferioribus creaturis, sed duplex: nempe naturalis, qui est bonum honestum, quod est obiectum rationis. Alius est finis supernaturalis, qui est visio Dei. In hunc finem refertur & ordinatur ex natura sua, & debet per hominem ordinari finis naturalis, secundum hos duos fines duplicem ponit Apostolus iustitiam: circa finem naturalem iustitiam humanam, quę est ad alterum secũdum debitum & ęqualitatem. Et hanc iustitiam homo suapte na-
H tura habere potest & alteri debitum secundum æqualitatem reddere, & bene moraliter agere. Non tamen quod ex illo aliquid mercedis habeat apud Deum. Vnde infra. 4. ca. dicit, Si Abraham ex operibus iustificatus est, habet gloriam, scilicet non apud Deum. Et in infra. 10. Ignorantes Dei iustitiam, & suam quærentes statuere, iustitiæ non sunt subiecti. Altera est iustitia hominis in
Psal. 10. ordine ad finem supernaturalem, & talis est gratia Dei, qua quis agere & præstare potest opera ei grata & accepta ad vitam æternam. Et hæc iustitia Dei aliquando iustitia fidei dicitur. Et cùm dicit hic iustitia Dei in eo reuelatur, dupliciter intelligi potest. Primò pro iustitia, qua
Psal. 44. Deus dicitur iustus, secundum illud, Iustus Dominus, & iustitias dilexit, seruando promissa, reuelatur in eo homine credente Euangelio, quia credit Deum impleuisse quod promisit de Christo mittendo, & hoc ex fide, id est, fidelitate Dei promittentis. Quia fidelis Dominus in omnibus verbis suis in fidem hominis credentis. Alio modo vt dicat quod iustitia Dei, qua Deus homines gratis iustificat absque operibus legis, quæ nihil aliud est quàm gratia gratum faciens. Vnde infra. 3. Iustificati gratis per gratiam ipsius, reuelatur in Euangelio in quantum per fidem Euangelij iustificantur secundum quodcunque tempus. Vnde subdit ex fide in fidẽ, id est, ex fide veteris testamẽti procedẽdo ad fidẽ noui. Quia in vtroq; homines sal-
I uabantur per fidem Christi, qua nos credimus Christum venisse, antiqui crediderunt Christum venturum: secundum illud, Habentes eandem spem fidei credimus. Hoc dicit præueniens argumentum Iudæorum, qui illi reuelationi obicere poterant, salutem eis ante Euangelium fuisse reuelatam. Ideo addit, ex fide in fidem reuelari primum in lege veteri patribus. Quibus multipharie mul-
Heb. 1. tisque modis loquebatur olim Deus per fidem implicitam trinitatis. Postea per explicitam in Euangelio, in quo explicatius loquutus est in filio.

Ex hoc loco quibusdam videri posset, nõ esse vnam fidem antiquorũ & modernorũ, eò quòd illis in vniuersali velatè implicitè, istis verò explicitè & in particulari. Cognitio enim vniuersalis differt à particulari. Præterea determinatũ tẽpus in his quę sunt fidei, est necessariũ. Infidelis enim nunc reputaretur, qui diceret Christum non venisse. Insuper fides est de enunciabilibus quæ sunt diuersa. Insuper circuncisio erat illis necessaria ad salutem, nunc mortifera. Sed omnino tenendum est vnam esse fidem anti-
S. Thom. de verit. q. 4. art. 12. Ephe. 4. quorum & modernorum. Vnde Apostolus, Vnus Dominus, vna fides, vnum baptisma, vnus Deus, aliàs non esset eadem Ecclesia, Habitus enim habent vnitatem vel multitudinem ex obiecto extra animam. Cùm igitur obiectum fidei sit Christus, in quem antiqui crediderunt, & nunc credimus: consequens est antiquorum fidem & nostram esse vnam specie quia de vno obiecto. Nec ex hoc passu ex fide in fidem, elici potest duas esse fides, secun-
dum speciem & essentiam. Sed solum quod fuit successio K
credentium, & quod fides modernorum quantum ad modum & aliqua accidentalia quæ concernunt participationem subiecti, sit diuersa secundum diuersos respectus. Cognitio enim vniuersalis & particularis, non differunt nisi secundum modum & circunstantiam temporis, quæ se habent accidentaliter secundum diuersos respectus prę teriti & futuri. Licet dici possit, quod tempus aduentus Christi fuit determinatum in se, quia certo tempore fuit conceptus, natus & passus, licet non determinatum respectu credentium.

Sicut scriptum est, iustus autem ex fide viuit. Text.

HIc probat quomodo Euangelium Dei sit in salutem omni credenti. Et sic non debent referri hæc verba ad proximam clausulam, scilicet, reuelatur in eo iustitia ex fide in fidem. Nec inconuenienter hoc fecit Apostolus. Prius enim respondere debebat dubitationi quæ fieri poterat. Quid nam rei esset virtus illa Euangelij in salutem omni credenti, respondit quod est iustitia Dei. & sic respondit illi dubitationi, dicendo iustitiam Dei esse in salutem omni credẽti. Et quia postea dixerat ex fide in fidẽ, è vestigio subdit, quo modo credenti pateat salus, videlicet, quia iustus ex fide viuit, quod probat ex testimonio Abachuc. qui secundum. 70. interpretes dixit iustus autẽ Abac. 2.
meus, id est, à me iustificatus, & iustus reputatus. vt infra L
4. in fide viuit. Sed secundum Hebraicam veritatem (vt Heb. 10.
D. Thom. ait) legimus, iustus ex fide viuit: licet aliqui codices habeant mea & alij sua. Sed vtrumque stare potest. Quia si dicatur mea, ad Deum à quo donum fidei iustus accepit, refertur. Si verò legatur sua, ad iustum refertur qui dicitur ex fide sibi data viuere vita gratiæ. Vnde Apostol. Quod autem viuo in carne, in fide viuo Gal. 2.
filij Dei.

Et quia hic est primus locus ex quo Lutherani ab orthodoxa patrum expositione discordant, & ex quo fidem solam esse vitam & solam sufficere trahunt, dicentes: Si enim salus Apostolico testimonio omnium in vniuersum patet credenti, & iustus ex fide viuat. Quid aliud ad iustificationem desiderare aut exigere oportet quàm vnicam fidem: Idcirco pro huius nodi dissolutione & cõtrouersiæ resolutione, nonnulla ad hæc necessaria prælibabimus, fidei, videlicet, definitionem, diuisionem, atque subdiuisionem. Fides pro actu accepta apud omnes doctores dicitur assensus certus absque formidine causatus, supposita pia voluntatis affectione. Nam absque pia affectione non est fidei actus. Nemo enim credit nisi volens, & sic cùm dæmones non habeant piam affectionem ad Deum, sequitur quod eorum credulitas non est ex fide, neque vniuoca cum credulitate fidelium viatorum quan-
uis peccatorum. Pia autem affectio, quæ quandam dile- M
ctionem importat, innititur authoritati dicentis seu reuelantis, quam habet pro obiecto formali, & reuelata pro obiecto materiali. Fides verò pro habitu accepta, est habitus intellectualis inclinans intellectum humanum ad promptè faciliter, delectabiliter & quodam modo immobiliter eliciendum prædictum assensum certum, absque vlla penitus formidine circa reuelata. Et cùm authoritas & reuelatio sit duplex, humana videlicet, & diuina: consequens est quod duplex sit fides. Vna humana, & altera diuina. Fides humana est quæ authoritati & reuelationi humanæ innititur. Fides verò diuina est quæ innititur reuelationi & authoritati diuinæ. De hac nunc est sermo. Hæc fides (vt Apostolus ait) siue sit habitualis, siue actualis, donum Dei est. Quia quo ad habitum per intellectũ acquiri non potest, cùm excedat capacitatem naturæ intellectus, qui se solo supra suam naturam erigi non potest & sic à solo Deo infunditur. Quantum verò ad actum, est Ephe. 2.
etiam donum Dei principaliter operãtis & mouentis intellectum, mediante illo dono habituali fidei ab eo intellectui infuso, cum quo intellectus ad actum fidei concurrit, alioquin actus fidei non diceretur actus intellectus, sed potius passio recepta. Quod autem homo merè passiuè se habeat in actibus suis, velut inanime quoddam reprobatum & condemnatum fuit in concilio Tridentino Sessione sexta, canone quarto. Est ergo actus fidei Theologicæ

A logicæ hominis opus, munus tamen principaliter, cùm sit intimius & principalius Dei, & à speciali dono Dei principalius procedens. Fides autem habitualis theologa est duplex. Quædam dicitur perfecta, quando est coniuncta charitati, quæ à Scholasticis dicitur viua & formata, quia charitas ei adiuncta, est forma fidei, quæ dat ei virtutem operandi meritoriè: secundum illud ad Galatas quinto capite, Fides quæ per charitatem operatur. quod non debet sic intelligi operari fidem per charitatem, tanquam instrumentum, sic quod charitas sit instrumentum quo fides operatur, & fides sit principale agens: quia tunc fides esset nobilior, dignior, & maior charitate: quod est contra illud 1. ad Corinthios decimotertio: Nunc autem manent fides, spes, charitas, tria hæc: Maior autem eorum est charitas. sed debet intelligi quòd fides vim operandi à charitate accipiat. Vnumquodque enim virtutem operandi sumit à forma, quod autem Charitas sit forma fidei, sic deduci potest. Nam actus voluntarij prout fides (vt dictum est) recipiunt speciem à fine, qui est voluntatis obiectum, id autem à quo aliquid speciem sortitur, se habet ad modum formæ in naturalibus. Et ideò cuiuslibet actus voluntarij finis ad quem ordinatur, est quodammodo forma: tum quia ex ipso fine recipit speciem, tum etiam quia oportet quod modus actionis proportionabiliter respondeat fini. Sed actus fidei ordinatur ad obiectum voluntatis, quod est bonum. Hoc autem bonum quod est obiectum fidei, scilicet bonum diuinum, B quod est proprium obiectum charitatis, quæ est in voluntate. Ideò charitas dicitur forma fidei, inquantum per charitatem actus fidei imperatur à charitate, & per tale imperium formatur quò ad hoc vt sit meritorius vitæ *Iacob. 2.* æternæ. Hæc fides, vocatur à Diuo Iacobo viua, id est, operans elicitiuè vel imperatiuè opera vitæ æternæ meritoria, propter quæ iustus viuit. Altera est fides imperfecta, quæ non habet charitatem comitem. Hæc fides à Scolasticis dicitur informis, eò quòd non habeat secum charitatem, quæ est forma eius, vt dictum est: & à Diuo *Iacob. 2.* Iacobo dicitur mortua & ociosa, eò quòd non habeat opera vitæ æternæ meritoria: licèt quædam alia opera possit habere, vt montes transferre, vilitatem peccati & pœnas peccatoribus debitas ostēdere, & modum ac viam resurgendi à peccato. Ideò non est omninò mortua, sicut arbor quæ nullum fructum producere potest. Quia *Apoc. 3.* sicut homo peccator, qui à Diuo Ioanne dicitur mortuus, potest opera vitæ naturalis facere, scilicet, comedere, bibere, sic fides informis prædicta opera facere potest, licèt sit mortua, quantum ad opera meritoria, vt dictum est. Nec est necesse quòd similitudo teneat in omnibus: Cùm nullum simile sit idem. Est nihilominus fides imperfecta, informis, mortua (ac ociosa quam vocant) vera fides, alioquin peccatores extra gratiam existentes non essent Christiani nec dicerētur fideles. Et quod per quodlibet peccatum mortale perderetur fides, quod fuit con- C demnatum in Concilio tridentino, Sessione sexta, Canone vigesimooctauo, vbi dicitur Si quis dixerit amissa per peccatum gratia, simul & fidem semper amitti, aut fidem quæ remanet non esse veram fidem, aut eum qui fidem sine charitate habet, non esse Christianum, Anathema sit. Vocatur enim fides simpliciter ab Apostolo, dicente primo ad Corinthios decimotertio, Si habuero omnem fidem, ita vt montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil sum. Et Diuus Iacobus in sua epistola capite secundo, nominat simpliciter fidem eam quæ est sine operibus. Experimur etiam quòd si peccatoribus extra gratiam existentibus proponatur quòd Deus est trinus & vnus: & quòd filius Dei ad redimendam naturam humanam est incarnatus, continuò, promptè, faciliter, & delectabiliter, assentient & credent. Hæc autem credulitas non procedit à fide viua, cùm non habeant eam, nec ex fide acquisita, cùm, vt dictum est, non possit acquiri. Ergo ex fide illa infusa informi, & mortua, quæ est donum Dei. Hæc fides informis & mortua in vno homine est eadem secundum essentiam cum fide formata & *Iacob. 2.* viua. Vnde Gloss. super illud, Fides sine operibus mortua est, dicit: quibus operibus reuiuiscit. Differt tamen ab ea sicut imperfectum à perfecto. Nec repugnat aliquid quod prius fuit imperfectum, successiuè posse perfici: & quod perfectum est, imperfectionem contrahere: D vt notum est de puero qui efficitur vir, & tamen in decrepitu imperfectus est. Si fides informis quæ absque charitate est imperfecta, ea adueniente perficitur: & ea discedente, imperfecta manet vt prius erat. Nec obstat illud Apostolo: Cùm venerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est. Quia verbum Apostoli intelligendum *1. Cor. 13.* est quando imperfectio est de ratione imperfecti: tunc enim oportet quòd adueniente perfectione, imperfectum excludatur: sicut adueniente aperta visione diuinæ essentiæ, de qua ibi loquitur, excluditur fides, de cuius *2. 2. q. 4. ar. 4. ad. 1.* ratione est quod sit non apparentium. sed quando imperfectio non est de ratione rei imperfectæ, tunc illud numero idem quod erat imperfectum, fit perfectum: sicut de puero dictum est. Sed informitas fidei non est de ratione fidei per se, sed per accidens se habet ad ipsam secundum perfectionem vel imperfectionem voluntatis. Nec propter hanc mutationem alteratur fides, sicut nec cætera accidentia, sed mutatur subiectum fidei quod est anima.

His suppositis redeundo ad nodum istum & illationem, quam Lutherani ex hoc loco malè intellecto inferunt, fidem esse vitam iusti & solam sufficere. Dicendum *Mat. 19.* primò quòd nec Propheta Habacuc, nec Apostolus, per *Heb. 10.* hæc verba, Iustus ex fide viuit, voluit dicere fidem esse vitam iusti, essentialiter, sed solùm directiuè, dirigit enim & allicit iustum ad obseruandum opera præceptorum, E quæ dicuntur vita iusti: eò quòd secundum Philosophos *Infrà. 5.* vita dicitur operatio, vel secundum Theologos, eò quòd opera præceptorum conducunt ad vitam æternam: iuxta illud, Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Et *Ephe. 3.* quod talis sit sensus Prophetæ & Apostoli, apparet ex contextu hîc, & ad Hebræos decimo, vbi sic exponitur, Iustus ex fide viuit, id est, iustus spe per fidem reuelata durabit & perseuerabit in opere. Fides enim dirigit hominem ad iustitiam præbens accessum obseruando viam: vt Apostolus infra. 5. dicit quod ad Christū habemus accessum per fidem. Et alibi, In Christo habemus fiduciam & accessum in confidentiam per fidem, quæ prout deferens lucet, nam dirigit & ostendit viam, & conducit hominem ambulantem & operantem in tenebris: sic fides dirigit peccatorem ambulantem in hoc mundo in tenebris erroris & peccatorum, ostendendo viam pœnitentiæ & Deum misericordem ad vitam spiritualem, quæ est per iustitiam siue gratiam, quæ est in essentia animæ, qua causatur fides in intellectu, & spes & charitas in voluntate, si non inueniat: vt cùm ex infideli aliquis fit fidelis: & quando per peccatum mortale perditur gratia & charitas, per pœnitentiam recuperatur gratia & charitas: sed tunc gratia non causat fidem nec spem, cùm iam inueniat eas. Fides enim per solùm peccatum infidelitatis amittitur, & spes per solum peccatum desperationis: charitas autem & gratia per quodlibet peccatum F mortale: talisque est ordo inter gratiam, charitatem, fidem & spem, quod gratia est causa fidei, spei & charitatis quæ fluunt ab ea: & vbicunque in via est gratia, est fides, spes, & charitas: ac etiam vbicunque est charitas, est fides, & spes: & vbicunque est spes, est fides, sed non econuerso: quia fides & spes possunt esse sine charitate, vt dictum est, & fides sine spe. Vnde Diuus Augustinus dicit, quòd sine charitate fides potest esse, sed *15. de Trin.* non prodesse. & licet idem Augustinus in Enchirid. 7. & 8. capite, hanc materiam tractando, dicat, fides credit, spes & charitas orant, sed sine fide esse non possunt. Non tamen sequitur quod fides sine illis esse non possit: vt probatum est. Licet enim ternarius numerius absque prima, secunda, & tertia, vnitatibus esse non possit, binarius tamen in illo inclusus absque ternario esse potest: & vna vnitas absque binario & ternario: sicut etiam possibile est animam vegetatiuam est in plantis absque potentiis sensitiuis, & animam sensitiuam absque potentiis spiritualibus in brutis, non potest tamen anima intellectiua esse in homine absque potentiis sensitiuis & vegetatiuis. Videmus etiam fundamentum absque parietibus & tecto esse posse, licèt non econuerso. Cur ergo fides (quæ secundum Apostolum fundamentum est salutis: iuxta illud, Fundamentum aliud nemo

G potest ponere præter id quod positum est, quod est Christus Iesus, id est, vt Glos. exponit fides Iesu Christi) absque spe & charitate esse poterit. Nec obest quod in titu-
1.Cor.3. lo seu superscriptione illius. 8. cap. Ench. præfigitur: Qualiter fides, spes & charitas sine se inuicem esse non possunt. Quia illam superscriptionem à D. Augustino non constat fuisse præfixam: & quanuis ab eo præfixa fuisset, nihil tamen in illa cōcludit, sed solum lectorem admonet, vt in illo cap. Videat an & quo modo illa tria adinuicem se habeant. Ideo titulus ille seu superscriptio referri debet ad conclusionem prædicti cap. quæ talis est. Proinde nec amor sine spe, nec spes sine amore, nec vtraque, scilicet, amor & spes sine fide: non tamen dicit quod fides sine spe & amore esse non possit. Cùm, vt dictum est, oppositum dixerit: Non obstat pariter quod idem Augustin. ad Con-
15. de Trin. Epist. 85. sentium dicit: pia fides sine spe & charitate esse non Vult, quia ibi non dicit non potest, sed nō vult. Magnum enim discrimen inter non posse & non velle esse constat apud eos qui liberum arbitriū in homine ponunt. Multa enim
Eccle. 31. possumus quæ nolumus. Vnde Sap. Beatus qui transgredi potuit, & non est transgressus: facere malum, & nō fecit. Multa etiam volumus, quę consequi nō possumus, vt notum est. Licet ergo pia fides non velit esse sine spe & charitate, non sequitur tamen quod esse non possit. Et velle à Diuo Augustino ibi accipitur sicut naturales communi-
Ioan.3. ter accipiunt: & quemadmodum Christus accipit, cùm
H ait, spiritus vbi vult spirat. quæ verba secundum nonnul-
Infra.13. los expositores, possunt exponi de vento, qui vbi vult spirat, id est, inclinatur & tendit: inclinatio autem est à Deo ordinante naturam. Cùm omnia quæ à Deo sunt, ordinata sint. Et aliqua inclinantur absque quacunque cognitione, vt ignis sursum, & lapis deorsum: aliqua verò cum cog-
Sapien.8. nitione, sed non libera, vt animalia bruta. Quædam autem cum cognitione libera, vt homo, & angelus. Et cùm
Ephe.2. Deus disponat omnia suauiter, id est, secundum modum suæ naturæ, scilicet, naturalia naturaliter, & libera liberè. Sic ergo ordinauit Deus fidē vt inclinaret ad spem ostendendo voluntati summum bonum, quod suaptè natura natum est causare desiderium siue spem, nisi impediatur. Spes autem inclinatur & ordinatur ad amorem & fruitionem, nisi impediatur, prout ignis semper tendit sursum, nisi impediatur: potest tamen, vt notum est, impediri. &
1.Cor.13. lapis ne cadat deorsum, inclinatio tamen semper manet impedimento amoto, statim suam inclinationem & diuinam ordinationem sequitur. Sic fides, quæ donum Dei
Ioan.11. est, ad hoc data est vt generet spem, & per eam amorem, & sic sine spe & charitate esse non vult, id est, non inclinatur ad hoc quod sit sine illis, sed ad illas: impediri tamen potest executio per liberum hominis arbitriū, & sic ab extrinseco, id est, ab homine peccatore & malè affecto. Fides separatur à spe, & fides & spes à charitate, per quodcunq;
I peccatum mortale. Vnde & Apostolus dicit fidem absque charitate esse. Nec quadrat Lutheranorum euasio, qua elabi putant, dicētes Apostolum ibi loqui de fide miraculorum, quam fatentur posse separari à charitate, cùm fides miraculorum sit eadem cum fide qua credimus reuelatis à Deo: ad hoc enim Christus dicitur resuscitasse Lazarum, vt Apostoli & alij Iudæi crederent quod Deus
1.Cor.13. pater misisset eum in mundum Si igitur fides illa sepa-
1.Cor.2. rari potest à charitate, quare fides informis separari non
1.Cor.3. poterit, non videtur aliqua ratio, nisi dicatur quod fides est charitas. Verùm hanc euasionem reprobauit Apostolus dicēs, Nunc manent fides, spes, & charitas: tria hæc, & per consequens non sunt idem. Nec obstat insuper quod diuus Augustinus aliquando dicit, fidem esse animam animæ, quia non intelligit quod fides sit anima animæ primò & principaliter, cùm in libro de Cognitione veræ vitæ, capite. 37. dicat quod fides dilectione animatur, sicut corpus anima viuificatur. Et ratio quare fides non potest dici anima animæ primò & principaliter: est, quia si primò principaliter siue simpliciter & absolutè diceretur anima animæ, daret ei esse spirituale, quod constat esse falsum. Non enim dicitur homo simpliciter & absolutè spiritualis per fidem: quia fideles Christiani in peccato mortali existentes, non dicuntur simpliciter & absolutè spirituales, sed carnales: secundum illud animalis homo non percipit quæ sunt spiritus Dei. Deinde dicit: Non potui vobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus, K adhuc enim carnales estis. Cùm enim sit inter vos zelus & contentio, nónne carnales estis, & secundum hominem ambulatis: Ergo fides non potest dici primò & principaliter anima animæ, cùm anima secundum Philosop. 2. de anima. sit actus primus. Gratia verò cùm det esse spirituale primò & principaliter ac simpliciter & absolutè, dicitur anima animæ. Sed fides potest dici anima animæ directiuè, pro eo quod dirigit voluntatē omniū potētiarum animæ Reginam ad vitam spiritualem & supernaturalem. Et sic debent interpretari omnes authoritates Apostoli & aliorum Doctorum, qui dicunt hominem iustificari per fidem, scilicet directiuè, ostendendo viam, finem, & media: & non effectiuè, cùm intellectus non moueat effectiuè voluntatem. Et eodem modo exponi debent, cùm dicunt fidem esse principium, initium, originem, fundamentum omnium bonorum, & alia huiusmodi, scilicet, directiuè, sed non primum nec effectiuè. Pro finali autem resolutione argumēti Lutheranorum, aduertendum est quod in nullo sacræ scripturæ passu ponitur dictio exclusiua, nec dicitur iustum ex sola fide viuere, nec per solam fidem hominem iustificari. Et Christus, cùm dixit, Luc.7. Fides tua te saluam fecit, non dixit sola, quia prædixerat: Dimittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Et cùm Apostolus dicit, Scientes autem quod homo non Gal.2. iustificatur ex operibus legis, nisi per fidem Iesu Christi, non addidit dictionem exclusiuam, & ibidem illa dictio, L nisi, tantum valet sicut absque, vel sine, quasi dicat, homo non iustificatur absque vel sine fide, prout si diceretur non patet alicui salus, nisi per baptismum. Requiritur Ezech.18. enim ad iustificationem post lapsum pœnitentiæ Sacra- Luc.7. mentum; spes & charitas: & ante lapsum in habentibus Rom.8. vsum rationis pœnitentia virtus, & in vtrisque proposi- tum seruandi mandata. Et quia hæc requiruntur, cuili- Ioan.2. bet illorum attribuitur iustificatio ac principalius Deo, scilicet effectiuè, Sacramentis verò instrumentaliter, & Sacerdotibus ministerialiter. Quod autem sola fides non sufficiat ad iustificationem, determinatum fuit in concilio Tridentino, Sessione sexta, Decreto. 11. circa medium, vbi dicitur: itaque nemo sola fide sibi blandiri debet, putans fide sola hæredem se esse constitutum, hæreditatemque consecuturum. Et canone nono dicitur: Si quis dixerit impium sola fide iustificari, anathema sit. Et canone duodecimo dicitur: Si quis dixerit fidem iustificantem nihil aliud esse quàm fiduciam diuinæ misericordiæ peccata remittentis propter Christum, vel eam fiduciam solam esse qua iustificamur, anathema sit. Et canone vigesimonono dicitur: Si quis dixerit eum qui post baptismum lapsus est, non posse per Dei gratiam resurgere: aut posse quidem, sed sola fide amissam iustitiam recuperare, anathema sit. Si dicatur Diuum Bernardum & alios dixisse solam fidem iustificare. Dicendum primò, quòd Doctores M sancti non ita crudè locuti sunt. Nam ex præcedentibus vel sequentibus verbis dant intelligere compunctionem & alia prædicta necessaria esse, vt patet ex Diuo Bernardo Serm. 22. super Cantica canticorum, vbi hac exclusiua vsus est. Secundò, quòd eo tempore quo Doctores sancti vsi sunt illa exclusiua, non pullulabat neque grassabatur hæresis hæc Lutheranorum. Tertiò, quòd per illam dictionem exclusiuam intendebant solùm excludere opera præcedentia, & externa quò ad primā iustificationem. Quartò, quia tunc non erat per ecclesiam determinatum, sicut est nunc. Et quod si nunc viuerent, cantarent palinodiam. Quare autem opera exigantur ad iustificationem, & an interna vel externa præcedentia, concomitantia, vel sequentia, deducemus infrà cap. 4. super verbo, ei qui operatur, &c.

Reuelatur enim ira Dei de cœlo super omnem impietatem & iniustitiam hominum eorum, qui veritatem Dei in iniustitia detinent. Text.

Hic Apostolus arguit necessitatem gratiæ ex ira & pœna, quam scientes & negligentes consequentur. Hoc autem agit continuando declarationem effectuum Euangelij, quod est virtus in salutem omni credēti: eò quòd in eo iustitia Dei reuelatur. Cùm ergo iustitia duas partes habeat, videlicet præmiationē bonorū & punitionem malorum. Quosdam enim videmus (vt D. Chrysostomus ait)

A ait) bonorum promissione ad virtutem adduci. Quosdam verò minarum terrore à malis cohiberi, & ad virtutem pertrahi, vtrinque illos adducit. Propterea & Christus non solùm cœlorum regnum promisit, sed & gehennam comminatus est, & Prophetæ, quapropter hic Apostolus condemnat huius temporis prædicatores, qui sola bona & misericordiam Dei annunciant, nihilque de ira aut gehenna aut aliis pœnis comminantur, imò spernunt eos qui sequuntur Christum, Apostolos & Prophetas, in his comminationibus Caphardos eos nominantes. Ideò Apostolus hic mala bonis, & bona malis temperando, non solùm dicit in Euangelio reuelari iustitiam Dei, sed etiam iram, atque vindictam. Iram Dei nominat, non quod ira vt passio, quæ est ebulitio sanguinis circa cor, & perturbatio animi, sit in Deo, qui est incorporalis & simplicissimus, sed pro iudicio quo pœna irrogatur secundum similitudinem hominum iratorum, qui vindictam quærunt cum quadam affectus commotione: in Deo verò nulla passio sicut in nobis inuenitur. Tamen in eo est iustissima vindicatio absque quacunque affectus concitatione: secundum illud, Tu autem dominator noster cùm tranquillitate iudicas. De hac ira Diuus Ioannes dicit: Qui incredulus est filio, non videbit vitam: sed ira Dei manet super eum. & sic accipitur hic ira pro effectu: iuxta illud, Misisti iram tuam quę deuorauit eos sicut stipulam.

Sap.12. Ioan.3. Exod.15.

B Hoc autem dicitur, quia quidam Philosophi dicebant à Deo non esse pœnas peccatorum, quibus aduersatur illud: Qui corripit, gentes non arguet. Additur de cœlo: quia credebant circa sola cœlestia eius prouidentiam occupari, ita quod ad res terrenas non sic extenderet: iuxta illud, Circa cardines cœli perambulat, nec nostra considerat. Contra quos illud Psalm. Dominus de cœlo in terram prospexit. Et illud, Dominus de cœlo respexit super filios hominum, vt videat si est intelligens aut requirens Deum. Vel de cœlo venturi ad iudicium: iuxta illud, Quemadmodum vidistis eum ascendentem in cœlum, ita veniet ad iudicandum & præmiandum bonos & puniendum malos, vt Diuus Matthæus refert. Vel secundum Diuum Ambrosium de cœlo, id est, cœlo iniquitatem illorum demonstrante & accusante: secundum illud, Reuelabunt cœli iniquitatem eius. Ex magnitudine enim, pulchritudine, ordine, & virtute cœli, creatoris virtutem intelligere debuerunt. Ideò enim tam pulchra astra condidit, vt ex his quantus & quam admirabilis creator esset, posset agnosci, & solus adorari. Vnde scriptum est, Cœli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annunciat firmamentum. Per naturalem ergo legem reum facit genus humanum: poterunt enim per legem naturæ apprehendere fabricam mundi, testari authorem suum Deum esse, & Deum summè diligendum, quod Moyses literis tradidit. Sed impij facti sunt in Deum, & iniusti in proximum. Vnde subdit, *super omnem impietatem & iniustitiam.* Sicut enim pietas dicitur cultus qui exhibetur Deo tanquam summo parenti: ita impietas dicitur peccatum contra diuinum cultum. Vnde Ezech. 18. Impietas impij super eũ erit. Et sicut iustitia est per quam homines in ratione conueniunt & communicant: iuxta illud, Filium hominis adiuuabit iustitia tua. ita & iniustitia dicitur peccatum, quo læditur proximus. Reuelatur enim in Euangelio ira, vindicta & pœnę impiorum & iniustorum, maximè eorum qui veritatem Dei in iniustitia detinent, id est, qui veram Dei cognitionem quasi captiuam tenent per malitiam. Nam vera Dei cognitio, quantum est de se, inducit & vocat homines ad bonum, vt Deum colant, & homines ament sicut seipsos: sed ligatur quasi captiuitate detenta per impietatis & iniustitiæ affectum, quo detinetur ne possit in suum exire effectum, qui est inducere ad bona & ad verum cultum Dei, & ad reddendum proximo quæ sua sunt. Et sic veritatem detinere in iniustitia, est intellectum habens veram cognitionem claudere iniqua voluntate. Multi enim sunt inter Christianos qui cognitionem etiam fidei detinent in iniustitia, & claudunt mala voluntate.

Psal.39. Iob.22. Psal.101. Act.1. Mat.25. Iob.20. Psalm. C Iob.35.

Text. *Quia quod notum est Dei, manifestum est in illis: Deus enim in illis manifestauit.*

HIc probat quod Gentiles detinuerint in iniustitia veritatem, & idcirco merebantur iram & vindictam Dei. *Quia quod notum est, &c.* Illud dicitur ignotum Dei secundum Glo. ordinariam, quod lumine naturali à creatura cognosci non potest, vt mysterium Trinitatis & incarnationis: & illud non erat reuelatum Gentibus, neque illam veritatem siue cognitionem illorum verorum non detinebant in iniustitia, neque de his arguuntur. Diuus Paulus legitur Athenis inuenisse Aram inscriptam Deo ignoto: quia eius natura non erat cognita quantum ad personas. Notum verò Dei dicitur illud cognoscibile de Deo, quod ratione naturali cognosci potest ex mundi & creaturarum dispositione; vt quod sit vnus, infinitus, omnipotens, omniscius, summus, princeps, gubernator, & remunerator omnium bonorum & malorum, & alia huiusmodi quæ D. Thõ. post D. Diony. tripliciter ostendit. Primò ex causalitate, quia cùm creaturæ sint defectibiles & mutabiles, necesse est eas reduci ad aliquod immobile & perfectum, & secundum hoc cognoscitur de Deo an est. Secundò, per viam excellentiæ. Non enim reducuntur omnia in primum principium, sicut in propriam causam & vniuocã, prout patet per filij generationem: qua vniuocè causat idem in specie. Sed sicut in causam communem & excedentem, & ex hoc cognoscitur quod Deus est super omnia. Tertiò per viam negationis; quia si est causa excedens, nihil eorum quæ sunt in creaturis, potest ei competere. Sicut nec corpus cœleste dicitur propriè graue vel leue, calidum vel frigidum, & secundum hoc dicimus Deum esse immutabilem & infinitum. Et hanc cognitionem habuerant Gentiles per lumen rationis: iuxta illud, Multi dicunt quis ostendit nobis bona: Signatum est super nos lumen vultus tui Domine. Vnde subiungit (*Manifestum est in illis*) id est, inter illos: quia Romani inter gentiles acumine ingenij ea cognitione præstabant. Et nota verbum *manifestum.* contra eos qui putant illa quæ sunt de Deo, nulla ratione demonstrata esse: quia tales non solùm contradicunt Philosophiæ, verùm etiam Apostolo, qui dicit Manifestum est. Si enim manifestum sit, euidens & demonstratum esse oportet. Vnde Apostolus, ne ex huiusmodi cognitione superbirẽt, declarando authorem à quo Gentiles veritatem & cognitionem veram acceperant, subiungit: *Deus enim illis manifestauit.* non dicit reuelauit, ne lumen gratię immisceat, sed dicit manifestauit, vt diuinum concursum mediante lumine naturali (quod donum Dei est ab initio naturæ datũ) significet. De hac manifestatione Iob. 35. docet nos super iumenta terræ. Sed manifestatio Dei non est sicut manifestatio hominis, quia vnus homo alteri manifestat, explicando conceptũ suum per aliqua signa exteriora, per vocem vel scripturam, Deus autem dupliciter aliquid nobis manifestat. Vnde modo infundendo lumen interius per quod homo cognoscit: secundum illud, Emitte lucem tuam & veritatem tuam. Alio modo proponẽdo suæ sapientię signa exteriora, scilicet sensibiles creaturas: iuxta illud, Effundit illam, scilicet sapientiam, super omnia opera sua. Et sic Deus altero istorum duorum modorum eis manifestauit, vel interius infundendo lumen: vel exterius, proponẽdo visibiles creaturas in quibus, sicut in quodam libro, Dei cognitio legeretur.

D E Lib.1.con. Gen. & bit. Psal.4. Psal.42. Eccle.1. F

Inuisibilia enim ipsius, à Creatura mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque eius virtus & diuinitas.

HIc ostendit per quem modũ Gentiles Dei cognitionem acceperint vel accipere potuerint. Et primò quidem ponit tria, quæ de Deo cognouerunt. Primò inuisibilia, per quæ intelligitur Dei essentia, quæ in hac via videri non potest: iuxta illud, Deum nemo vidit vnquam. Vnde Apostolus: Regi seculorũ immortali inuisibili, &c. Dicit autem inuisibilia pluraliter, quia diuina essentia non est visibilis secundum se, neque secundum conditiones eius, quæ vnitati respondent: prout bonitas, sapientia, & alia huiusmodi quæ non videntur à nobis: iuxta illud, Vt ex inuisibilibus visibilia fierent. Secundò cognouerunt eius virtutem siue potentiam, secundum quod res ab eo procedunt sicut à principio: iuxta illud, Magnus Dominus & magna virtus eius. Hanc ergo virtutem esse perpetuam Philosophi cognouerunt. Vnde dicit, sempiter quoque eius virtus. Tertiò cognouerunt diuinitatem, quæ est vltimus finis, in quem omnia tendunt.

Iob.1. 1.Tim.1. Heb.11. Psal.14.

G Diuinum enim secundum Philosophos, est commune bonum quod ab omnibus participatur, propter hoc potius dicit diuinitatem, quàm deitatem: quia diuinitas significat participationem, deitas verò essentiam. Vnde Apostol. *Col.1.* In ipso habitat plenitudo diuinitatis. Hæc autem tria referuntur ad tres modos cognoscendi supradictos. Nam inuisibilia Dei cognoscuntur per viam negationis, sempiterna virtus per viam causalitatis, diuinitas verò per viam excellentiæ. Si dicatur quod virtus & diuinitas sunt inuisibilia, ergo non debebat eas subiungere. Dicendum quod per inuisibilia, intelligit essentiam: & per virtutem & diuinitatem, conditiones eius: vel dicendum quod prius proposuit in generali, omnia postmodum declarat in speciali, virtutem & diuinitatem: quas distinguit, nō quid sint duę res in se distinctæ & separatæ, sed prout distinguuntur ratione secundum nostrum modum intelligendi. Quidam per inuisibilia intelligūt Angelos, qui sunt inuisibiles quo ad sensum, cùm sint incorporales. Aliqui exponunt virtutem, qua cuncta creata gubernat, & diuinitatem: qua vniuersa replet. Medium verò & modum, quibus illa cognouerunt designat, dicens: (*per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur.*) Sicut enim ars manifestatur per artificis opera, ita sapiētia manifestatus per creaturas: iuxta illud, *Sapien.13.* A magnitudine speciei & creaturæ cognoscibiliter potest eorum creator videri: quia Deus relucet in effectis suis velut in speculis, & sic videri potest: non quidem oculo corH porali, sed intellectuali. Deus enim cùm sit spiritus, sensu vel imaginatione (quæ corporalia sunt) cognosci non potest, sed intellectu: vnde Esa, 52. Ecce intelliget seruus *Ioan.4.* meus A quo autem per hunc modum intelligatur, decla*8.de ciuit.* rat, cùm dicit: (*à creatura mundi*) D. August. & Chrysost. *Dei c.9.* legunt à creatione & constitutione mundi inuisibilia Dei *& 11.* cognoscuntur: non solùm ex his quæ facta sunt tempore gratię, sed & ea quę facta sunt à creatione mūdi. Vel quod à creatione mundi homines inceperūt cognoscere Deum per ea quæ facta sunt. Vnde Iob. 36. Omnes homines vident eum. Alij verò textus habent à creatura mundi, id est, ab homine, qui dicitur omnis creatura (vt Diuus Gre*Mar.vlt.* gorius ait exponendo illud, Prædicate Euangelium omni creaturæ) eò quòd omnium creaturarum conditiones participet.

QVARTA PARS COMMENTI I. C.

Ita vt sint inexcusabiles: quia cùm cognouissent Deum, non sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt.

IN hac quarta parte ostendit Gentiles habita cognitione Dei inexcusabiliter obnoxios fuisse culpæ impietatis & iniustitiæ, dicēs: Ita, scilicet manifesta eis erant inuisibilia Dei, vt cognoscerent ipsum supereminentem esse, I vnde debebant ei cultum, gloriam & honorem, quæ superexcellentibus debentur: eundemque esse primum principium & causam. vnde ei in omnibus gratiarū actio debebatur: iuxta illud, In omnibus gratias agite. ideò erant *1.Thes. vlt.* inexcusabiles. Qui enim (vt D. Ambrosius ait) multis *3. ethic.* modis reus conuincitur, excusari non potest. Tria enim *1. Tim.1.* sunt, secundum Aristot. quæ & si non integraliter tollant culpam, pro parte tamen excusant: Hæc sunt ignorantia, concupiscentia, atque metus; veruntamen nunquam ab his tribus aliquis excusationem prętexere potest, nisi dum procedunt & sunt causa operis, quod aliàs nō fieret, qualis sunt ignorātia Pauli insectantis Ecclesiam Christi, propter quam dicit se misericordiam cōsequutum, quia ignorans fecit. Si verò ignorātia sequatur ex culpa, non potest culpam subsequentem excusare: vt si quis per ebrietatem homicidium committit, culpa homicidij non excusatur. Quia secundum Philosophum, Ebrius duplices meretur mulctationes. Cùm ergo in Philosophis non præcesserit ignorantia, quia quod notum est Dei, manifestum erat in illis, fuerunt inexcusabiles. Ideò rationem subiungit, dicens: Quia cùm cognouissent Deum, non sicut Deum glorificauerunt siue non coluerunt gloriam & honorem exhibendo, & omnia in eum tanquam in vltimum finem reducendo, nec eius maiestatem publicè prædicando illum solum colendum abiectis idolis. *Aut gratias egerunt*, id est, non recognouerunt bona quæ habebant ab ipso eis aduenisse, sed virtuti suæ & ingenio attribuebant, K quemadmodum tenebantur: sicut D. Ambrosius dicit, quod de anterioribus loquitur, vt præsentes & futuros corrigat. Si dicatur quod illa naturalis cognitio de Deo, vel sufficiebat ad salutem, vel non: si sufficiebat, approbatur hæresis Pelagij. Si non sufficiebat, ergo requirebatur altior cognitio, ergo poterant se excusare per carentiam superioris notitiæ. Dicendum quod non sufficiebat, veruntamen si vsi fuissent illa cognitione Dei quæ naturali lumine haberi poterat cum cursu Dei manifestantis, Deus qui non deficit in necessariis, qui etiam attingit à fine vsque in finem fortiter, & disponit omnia suauiter, sua infinita clementia altiorem cognitionem dedisset, si non posuissent impedimentum peccati omittendo ac etiam committendo.

Sed euanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum, dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt.

HIc ostendit quod ex eorum culpa sequuta fuerit ignorantia, cordis obscuritas, & mentis cæcitas. vnde dicit: *Euanuerunt, &c.* Res illa vana æstimatur quæ ni- *Malac.3.* hil habet stabilitatis aut firmitatis, & caret illo quod ex natura sua apta est habere: vel quæ non ordinatur in finem, seu quæ non consequitur finem sibi à natura præscriptum, vti crustula nuelo vacua. Et cùm solus Deus sit immutabilis, secundum illud: Ego Dominus & non mu- L tor. Ideò tunc solum mens humana à vanitate libera est, quando Deo immittitur. Cùm verò prætermisso Deo cuicunque creaturæ immittitur, incurrit vanitatem: Secundum illud, Vani sunt omnes homines, in quibus non subest scientia Dei. Et Salomon, Vanitas vanitatum, & *Sap.13.* omnia vanitas. Vnde Psalm. Dominus scit cogitationes *Eccle.1.* hominum, quoniam vanæ sunt. In cogitationibus ergo *Psal.93.* suis euanuerunt, inquātum in seipsis, & non in Deo fidu- *Psal.11.* ciam habebant, sibi & non Deo bona sua ascribentes, secundum illud, Labia nostra à nobis sunt. Per hoc autem quod per superbiā euanuerunt in cogitationibus suis, in res vanas & instabiles cogitationes suas applicuerunt, secuta est in eis mirabilis ignorantia. Vnde subiungit (*Obscuratum est insipiens cor eorū*) quę verba nō debent sic intelligi: vt prius fuerit insipiens cor eorum, quàm obscuratum. Sed simul obscuratū est cor eorum & insipiens factum, id est, priuatum lumine sapientiæ, per quam homo verè Deum cognoscit: sicut enim qui oculos corporales à sole materiali auertit, obscuritatē corporalem incurrit: ita ille qui à Deo auertitur, de seipso præsumens, & non de Deo, spiritualiter obscuratur. Vnde Salomō. Vbi humi- *Prou.11.* litas (per quam homo se subiicit Deo) ibi sapientia. Vbi *Mat.11.* verò superbia, ibi contumelia. Ideo Christus. Abscondisti *Ephe.4.* ea sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis, id est, humilibus. De his prudentibus dicit Aposto. Gentes M ambulant in vanitate sensus sui obscuratum habentes intellectū. Postquā enim Philosophi, eò quòd tanto studio & labore scientias nacti fuerant, earū sibi gloriā arrogassent, neq; Deo retulissent receptas, inflari cœperunt atq; in sectas se & symbola dissecare: vt alij Academici, Alij Stoici, Alij Pytagorici, Alij Peripatetici, Alij aliis spumosis & tumentibus nominibus insignirētur. Mox dogmata sua quisque profiteri instituit, nec tam lucem intellectus sectari, quàm alios oppugnare, quam propria tueri placita. Atque hinc sanè est, vt tam de naturalibus rerum principiis & causis, quàm de ratione morum vsquequo varia diuersaque monstra confecerint, vt qui plerosque eorum legerit, nihil aliud quàm ab irato dæmone dementatos existimet. Adeò enim euanuerunt in cogitationibus suis, *vt dicentes se esse sapientes*, id est, sapientiam sibi à seipsis ascribentes, stulti facti sunt. iuxta illud: Væ qui sapientes estis in oculis vestris. Vnde Hier. 10. Stultus factus est omnis homo à scientia sua: de qua scilicet præsumebat.

Et mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei, in similitudinem corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & serpentum.

HIc manifestat peccatū impietatis gentilium, quia contra Deum adeo obscuratum erat insipiens cor eorum, quod incorruptibili, & omnino immutabili debebatur, *mutauerunt*, id est, transtulerunt à Deo *gloriam*, id est laudem, honorem, & manifestationem ac causalitatem, quam

A quam tanquam soli immortali, & omninò incorruptibili
1.Tim.1. ac penitus immutabili attribuere debuerāt, dederunt aliis
Mala.3. creaturis instabilibus & corruptibilibus. Vnde Hierem. 2.
Iacob.1. Populus meus mutauit gloriam suam in idolum, in quorum exprobrationē Sapien. dicit: Lignis & lapidibus imposuerunt nomen incommutabile Dei, cuius sublimitatem cognouerunt, & de qua Dauid: Magnus Dominus &
Psal.47. laudabilis nimis. Non solùm attribuerunt hominibus, quos Deus ad imaginem suam fecit, & mente ac voluntate donauit. Sed etiam similitudinibus & simulachris hominum corruptibilium: & quod peius est, similitudinibus volucrum, quadrupedū & serpentium. Et quod omninò intollerabile erat, pecora, saxa, & lapides pro Diis colebantur, & ducebantur. manifestum enim est quod similitudo imaginis est posterior illa re, cuius est imago. Et gloria siue claritas Dei est principium omnis speciei & formæ. Et sic gloriam Dei in similitudinem imaginis cōmutat, conuertit primum in vltimum. Sed quæret forsitan aliquis, quo modo potuerunt eo insaniæ, furorisque collabi, & vnde idololatriæ origo? Dicendum quod secundum Iudæos idololatria in secunda mūdi ætate incepit ab Ismaële, quem primò simulachrum ex luto finxisse asserunt: ob
Gen.21. quam causam instante Sarra ab Abraham patri suo ab hæreditate & domo eius exclusus est. Alij dicunt quod à Nambroth primo tyranno, qui cogebat homines ignem adorare, Vel à Nyno Babiloniorum Rege, qui imaginem
B filij sui fecit adorari, de quo Sapien. 4. Acerbo luctu dolēs pater sibi filij rapti fecit imaginē, & illum qui tunc quasi mortuus fuerat, nunc tanquam Deum colere cœpit. Deinde propter aliqua opera, vtpotè propter vrbem conditam à Romulo, vel propter egregias victorias, vt Herculi, aliisque compluribus statuæ positæ sunt, quæ à principio non colebantur vt Dij, sed extabāt in eorum memoriam, atq; vt homines ad virtutum studium excitarentur. Cùm verò sensuales homines imagines sensibus obiectas tanta veneratione susciperent, accepta inde occasione dæmones in illis ingressi, responsa dare cœperunt atque homines deludere, qui crederent subsidia, præsidiaque inde à suis statuis ac delubris obuenire. Animalium verò cæterorum adorationē Aegyptus superstitionibus imbuta, & dæmonum præstigiis seducta, incœpit: vt Strabo. 7. diffuse narrat. Cunctas nanque effigies, quas in Zodiaco compererant, vt Arietem, Taurum, Scorpium, Leonem, & alia pro Diis habebant: de quibus Deus Iudæos ab Aegypto redu
Deut.5. cens admonitos fecit, dicens: Ne fortè oculis eleuatis in cœlum videas Solem, Lunam, & omnia astra cœli, & errore deceptus adores, & colas ea. Quin verò vt idem author refert, non solùm peccatoribus penè vniuersis, sed sepis & porris, quibus vescebantur, diuinos deferebant honores. Quin & Crocodillus ferocissima bellua Arsinoë vrbe Aegypti à sacerdotibus mansuefacta colebatur:
C quam hic forsan cōmemorat Paulus, nomine serpentum, sicut nomine volucrum aquilas, vel anseres Romanorum ob custodiam capitolij. Sed de his Eusebius & Lactantius diffuse, & D. Augustinus libro 8. de Ciuitate Dei. Ex hoc autem Apostoli loco recentes hæretici Catholicos increpant, eò quòd Gentilitatis imagines ab orco reuocent, idololatrarumque æmuli colant. Contra prohibitionem
Deut.4. legis quæ dicit: Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem quæ in cœlo est desuper, & quæ est in terra deorsum, & eorum quæ sunt in aquis sub terra, non adorabis, neque coles ea. Adiiciunt quod habetur in Psal.
Psal. Simulachra gentium argētum & aurum, opera manuum hominum. Os habent & non loquentur, & cæ. sequitur. Similis illis fiant qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in eis Confirmant & aggrauant ex his quæ dicit Propheta Baruch 6. Nunc autem videbitis in Babylonia Deos aureos & argenteos, lapideos & ligneos, in humeris portari ostentantes metum gentibus. Videte ergò ne & vos efficiamini similes factis alienis. Confirmant etiam ex ge-
4.Reg.18. stis Ezechiæ Regis, qui zelo Dei succensus succidit lucos, confregitque serpentem æneum, quem fecerat Moyses de mandato Domini, eò quòd prouocaret & induceret ad idololatriam. Ex his inferentes imagines esse delendas, & nullo modo adorandas aut venerandas. In hunc errorem lapsi sunt & condemnati Seruius Episcopus Massiliensis, Leo quartus Imperator, & Valdenses. Hic autem error fuit condemnatus sub Gregorio tertio in concilio D
Romano, & Francfordinensi, sub Adriano primo. Et in concilio Niceno. 2. in quo actione. 2. 3. & 4. adducuntur quam plurimi sancti, qui sanctorum imagines venerandas esse sanxerunt, & miracula facta contra dehonestantes imagines, & quomodo earum veneratio & adoratio ex Apostolorum traditionibus originem traxerit, quod etiam D. Tho. refert. Et in concilio Constantinopolita- 3.p.q.25.
no, sub Adriano secundo, actione. 8. c. 3. Et in tribus con- ar.3.ad.3.
ciliis Lateranen. Non enim in Exodo aut Deutero. prohibuit Deus absolutè & simpliciter imagines fieri, cùm ipse iusserit fieri & inspici imaginem serpentis, & duas imagines Cherubin, quas fecit in propiciatorio erigi, de quarum medio loquens humanis sensibus maiestatem suam ostendebat. Sed prohibuit sculptilia fieri maximè Astrorum, animalium, & piscium, quæ subnotātur nominibus illis cœli, terræ, & aquarū, vt adorarentur adoratione latriæ, & colerentur pro Diis, vt fiebat à Babyloniis. Hoc autem non faciunt Christiani. vnde determinatum fuit in concilio Constantinopolitano, cuius determinatio inter decreta relata est, cap. venerabiles, de Consecr. dist. 1. vbi dicitur; Venerabiles imagines non Deos Christiani appellant, neque seruiunt eis, vt Diis, nec alicui creaturæ cultu diuino, sed venerantur eas, & adorant in memoriam & recordationem primitiuorum. Non enim venerando eas, insistunt in ipsis imaginibus, sed quemadmodum visus vnico actu fertur in aërem illuminatum, & colorem ad E
quem terminatur mediante aëre illuminato. Sic mens Christianorum non sistit in imaginibus, vt sunt quædam res ex auro, argento, aut alia materia, sed per eas tanquam per medium venerantur res repræsentatas honore illis debito. Vnde Damascenus dicit: Honor imaginis pergit vsque ad prothotypum & exemplar. Nec sanctorum imagines debent nominari idola. Nam idola dicuntur simulachra eorum quæ nullo honore digna sunt, quinimò vituperio, vt impudica Venus, Iupiter & alia huiusmodi. Imagines autē sunt simulachra seu repræsentationes eorum quæ habent in se virtutem & excellentiam, & quæ digna sunt honore, vt imago Christi, Diuæ Virginis, & sanctorum. Vnde in prædicto Concilio Niceno. 2. act. 7. circa finem scribuntur sequentes canones.

Quicunque sacras scripturas de idolis contra venerandas imagines adducunt, Anathema.

Quicunq; venerādas imagines idola appellāt, Anathe.

Quicunque dicunt quod Christiani imagines, vt Deos adorant, Anathema.

Quicunque cōmunicant illis qui cōtra venerādas imagines sentiunt, aut eas dehonestant, Anathema.

Nec nunc Christiani sunt in periculo idololatrādi, vt erāt Iudæi tempore Ezechiæ: Iam enim edocti sunt nihil numinis in imaginibus esse, nec eas propter materiam, ex qua sunt, venerandas, vt quia ex auro aut argento, sed so- F
lum propter repræsentationem sanctorum, quibus fit honor coram imaginibus. Si honor exhibitus hominibus viuentibus hac vita mortali, dicitur adoratio in sacris lite-
ris. Vnde legimus quod Nathan adorauit Dauid, Cur ho- 3.Reg.1.
nor sanctis corā imaginibus ipsos repræsentantibus, Adoratio non nominabitur? verùm quæstio de nominibus est pertinacibus relinquenda: cùm certum sit adorationem Deo debitam esse cognitionem Dei in primum & summum principium, creatorem & gubernatorem omnium
creaturarum. Hæc enim soli Deo debetur, vt Apostolus 1.Tim.1.
ait. Nullus tamen Christianus hunc honorē exhibet imaginibus aut sanctis. Sed recognoscuntur imagines, vt sunt repræsentatiuæ sanctorum, & sanctos ipsos vt virtuosos amicos ac familiares Dei honorant. nam si Deus ipse eos
honorat, cur nos non honorabimus? Christus enim dice- Ioan.12.
bat, Si quis mihi ministrauerit, honorificabit eum pater meus. Si Apostolus viuentes hac mortali vita iubet honore præuenire, & Reges honorificare, cur nos sanctos in gratia Dei confirmatos, & Reges regni cœlorum non honorabimus?

Propter quod tradidit eos Deus in desideria cordis eorum, in immunditiam: vt contumeliis afficiant corpora sua in semetipsis.

Hic ostendit pœnam correspondentem culpæ eorum. Quia peccatū idololatriæ tam nefariū & execrabile

G ac abominabile est coram Deo, quod in pœnam eius permisit eos Deus labi in alia nephandissima peccata. Quæ licet, inquantum sunt voluntaria, non possint dici pœna, de cuius ratione est quod repugnet voluntati. Veruntamen quia peccata etiam voluntaria habent quædam adiuncta, quæ voluntati repugnant, prout substractio gratiæ, (quia substracta homo facilè ruit in peccata) inordinatio interioris animi, remorsus conscientiæ, infamia, labor, & difficultas in actibus exterioribus. Vnde D. Augustinus: Iussisti Domine, & verè sic est, vt omnis inordinatus animus pœna sibi sit. Et Sapient. 5. Ambulauimus vias difficiles, &c. Et quantum ad hæc adiuncta peccata sequentia possunt dici pœna peccatorum præcedentium. Cùm ergo mutauerint gloriam Deo debitam, auferendo a Deo & exhibendo brutis animalibus, ac venenosis serpentibus, permisit Deus intellectum, & rationem illorum immutari & tradi in potestatem desideriorum cordis. Accipit ibi cor pro appetitu sentiuo, quòd
Gen. 4. ex diuina ordinatione subiicitur rationi. Iuxta illud: Subter te erit appetitus tuus: tamen propter grauia peccata permittit appetitum sensitiuum, siue sensualitatem, quæ est quoddam brutale, dominari rationi in maius eorum
Psal. dedecus, & confusionem. Vnde Dauid: Homo cùm in honore esset, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. & hoc innuit Apostolus cùm ait, propter-
H eà tradidit eos Deus in desideria cordis eorum in immunditiam, contra naturalem ordinem hominis, tan-
Esa. 19. quam in manus crudelium dominorum: Iuxta illud, Tradam Aegyptum (id est confusibiles peccatores) in manu crudelium dominorum, id est, carnalium desideriorum gustus & tactus. Nam delectationes tactus, circa quas sunt gula & luxuria, sunt communes nobis & brutis. Ideò
3. Ethi. sunt magis execrabiles, quasi magis brutales, vt Philosophus dicit: & hoc designat cùm dicit in immunditiam, quæ ad peccata carnalia pertinet. Quia homo per huiusmodi peccata maximè conuertitur ad id quod est infra seipsum. Vnumquodque enim dicitur impurum & immundum ex coniunctione vilioris, sicut argentum ex commixtione plumbi. vnde exponens subdit, vt contumeliis, id est, turpibus actibus, *afficiant*, pro inficiant *corpora sua in semetipsis*. hoc non coacti nec inducti ab aliis, sed propria sponte. Hunc locū Lutherani eò detorquent, vt persuasum habeant Deum nō solùm esse causam peccati, sed etiam esse ita efficacem, vt ad malum cogat. Quinimò (vt dicunt) ita est causa, vt ipse solus sit causa. Ait enim Lutherus, quod non est in potestate nostra vias nostras facere malas, sed mala opera in impiis operatur Deus. Cui subscribit Philippus Melancthon, asserens quod ita sit Dei proprium opus non minus proditio Iudæ, quàm vocatio Pauli: consentit & Bucerus super hunc locum,
I dicens: Deum esse cogentem causam peccati, vt qui hoc negauerit, Deū neget esse Deū: quia negat esse efficacem causam illius effectus, quem vult fieri. Hoc enim, inquit, significat hoc verbum tradidit, quod tertio in hoc capite replicauit. Tradidit enim in desideria, &cæt. Tradidit in passiones ignominiæ. Tradidit præterea in reprobum sensum. Verùm hæc perniciosissima dogmata prima sui statim prolatione apertius cum cōmuni sensu depugnāt, quàm vt alia opus habeant impugnatione. Eneruāt enim ac penitus tollunt liberum hominis arbitrium, quod tamen nos habere certissimum est. Primò experientia: Quia videmus nos esse indeterminatos circa multa & bona & mala, & posse consiliari & deliberare, & ex duobus expositis eligere quod volumus, & vno solo obiecto oblato acceptare vel respuere aut suspendere voluntatis actum. Et contra negantes euidentiam experientiæ, non est arguendum rationibus, sed verberibus. Vnde si quis negaret ignem esse calidum, potissimum argumentum ad conuincendum eum esset proiicere illum in fornacem ignis. Sic ad conuincendum negantes liberum arbitrium, fortius argumentum est plagis & verberibus temeritatem illorum arcere: & si querantur: Respondendum est quod percussores non sunt arguendi, eò quòd non liberè faciant, nec possint non percutere. Secundò, est certissimum ratione: Quia consilium non est nisi eorum quæ sunt in
3. Ethi. potestate nostra secundum Philosophum: sed homines de suis actibus, vt videmus, consiliantur. Igitur sunt domini actuum suorum: & per consequens possunt agere K
vel non agere. præterea præcepta & prohibitiones fieri non debent, nisi ei qui ea potest implere. Stultum enim & absque ratione esset alicui iniungere quod illi impossibile est. Sed Deus qui est sapientissimus, imò & ipsa sapientia per essentiam, dedit præcepta & prohibitiones hominibus. Igitur in eorum potestate est ea implere. Vnde Diuus Hieronymus ait: Si quis dixerit Deum præcepisse impossibile, Anathema sit. Tertiò est certissimum ex sacris literis in innumeris penè locis, quos prolixum esset recitare, sed paucos duntaxat, vt breuitati studeam, recitabo. Et primò. Illud quod dicit Ecclesiasticus: Deus ab Eccle. 15.
initio constituit hominem, & reliquit illum in manu consilij sui, adiecit præcepta & mandata: Si volueris mandata seruare, conseruabunt te, &cæt. Et ne cauillent illud dictum ab initio, id est, ante peccatum Adæ, sunt alij loci Gen. 4.
inexpugnabiles quod etiam post peccatum. Nam cùm Cain peccator esset, & concepisset odium in Abelem fratrem suum, dictum est à Deo: Cur iratus es? & cur concidit facies tua? Nonne si benè egeris, recipies: Sin autem malè, statim in foribus peccatum aderit? Sed subter te erit appetitus eius (scilicet vindictæ) & tu dominaberis illius. Præterea post peccatum Dominus publicatis præceptis & mandatis per Moysen ait: Mandatum hoc Deut. 30.
quod ego tibi pręcipio hodie, non supra te est, neque procul positum, neque in cœlo situm; vt possis dicere, quis L
nostrûm valet ad cœlū ascendere, vt deferat illud ad nos, vt audiamus atque opere compleamus? Neque trans mare positum, vt causeris & dicas: quis è nobis poterit transfretare mare, & illud ad nos deferre, vt possimus audire & facere quod præceptum est? Sed iuxta te est sermo valdè Gen. 3.
in ore tuo & corde tuo, vt facias illud, &c. non potuit li- 2 Reg. 14.
berum arbitrium clarius explicari. Insuper, Beatus qui po- Eccle. 31.
tuit transgredi, & non est trangressus: facere mala, & non Heb. 10.
fecit. Præterea cùr interrogauit Dominus Euam post pręuaricationem: Quare hoc fecisti? Cur dici fecisset Dauid post peccatum, Trium tibi datur optio. Cur dixisset Apostol. Voluntariè peccantibus non relinquitur hostia. Vndè D. Augustinus in lib. de Religione, ca. 14. dicit, quod peccatum adeò est voluntarium malum, quod si non fuerit voluntarium, nullo modo sit peccatum. Quapropter non immeritò huiusmodi Lutherani fuerunt condemnati in concilio Tridentino, sess. 6. vbi canone 4. scribitur: Si quis dixerit liberum hominis arbitrium à Deo motum & excitatum, nihil cooperari assentiendo Deo excitanti, quo ad iustificationis gratiam obtinendam, se disponat ac præparet, neq; posse dissentire si velit, se velut inanime quoddam nihil omninò agere, mereque passiuè se habere, Anathema sit. Et canone quinto dicitur, Si quis liberum hominis arbitrium post Adæ peccatum amissum & extinctum dixerit, aut rem esse de solo titulo, imò titulum sine M
re, figmentumque denique à Satana inuectum in Ecclesiam, Anathema sit. Et canone sexto habetur: Si quis dixerit non esse in potestate hominis vias suas malas facere, sed mala opera, vt bona Deum operari, non permissiuè solùm, sed etiam propriè & per se; adeò, vt sit eius proprium opus, non minus proditio Iudæ, quàm vocatio Pauli, Anathema sit. Vnde Diuus Iacobus primo: Nemo cùm tentatur, dicat quòd à Deo tentatur. Deus enim intentatur malorum est. Cùm ergo plus sit cogere quàm tentare, quo modo euadere possunt qui dicunt Deum nos cogere ad peccandum? Cùm per Oseam dicat Dominns: Perditio tua ex te Israël est, tantummodo in te auxilium meum. Deo enim authore, vt Augusti- Lib. 83.
nus ait, nemo fit deterior. Reliqua verò quæ ad naturam liberi arbitrij pertinent, vide infrà capite septimo in interpretatione illius sententiæ: Non enim quod volo bonum, ago. Possunt etiam rationibus prædicta perniciosissima impugnari. Quia impossibile est Deum contra suam voluntatem, aut legem agere, cùm lex sit signum, & norma suæ voluntatis. Sed peccatum est dictum vel factū, aut Li. 22. cōtra
concupitum, aut omissum cōtra legem Dei, vt D. Augu- Faustum.
stinus ait. Ergo impossibile est quod Deus sit causa peccati. Præterea nullum est peccatum mortale quod non sit contra obedientiam Dei, vt notum est ex definitione peccati. Sed ille quem Deus constringit, vt quippiam faciat, non agit contra obedientiam Dei. Igitur non peccat.

Et per

A Et per consequẽs Deus non est causa peccati. Si enim facere quod Deus præcipit, vel consulit, peccatum esse non potest, imo est officium & obedientia: quomodo id quod ipso perurgente fit, peccatum esse poterit? Insuper si homo cogeretur ad peccandum, cur dixisset Apostolus, Non regnet peccatum in vestro mortali corpore. Sed neque exhibeamus membra nostra arma iniquitatis peccato.
Rom. 6. & alibi: Noli vinci à malo, sed vince in bono malum. Pro
Rom. 12. cauillorum reiectione & nodorum dissolutione supponendum est, primo quòd in peccato duo sunt, Materiale, scilicet, & formale. Materiale dicitur ipse actus & motus realis voluntatis elicitus vel imperatus, quo peccatur. Cùm ergo voluntas Dei sit causa prima omnium rerum
8. de Trin. atque motionum, vt Diuus Augustinus dicit, Necesse est dicere quod Deus est causa illius actus, vel actionis, inquantum est ens, siue, vt dicunt Theologi, secundum substantiam actus. Quia omne quod est actu, reducitur ad primum actum, qui est ipse Deus: aliàs sequeretur quod Deus nõ est causa efficax omnium entium. Formale verũ peccati est defectus, seu deordinatio, quæ non potest attribui Deo. Quia Deus quantum est in se, omnia inclinat & conuertit in seipsum, sicut in vltimum finem. Vnde impossibile est quod sit causa discedendi ab ordine, qui in ipsum, & per consequens deordinationis, in qua propriè consistit formalis ratio, siue essentia & definitio peccati. Secundò supponendum est, quod impossibile est
B id quod Deus se solo operatur, possit habere rationem peccati, cum ipse per essentiam sit sua regula, à qua deflecti & recedere non potest. Vnde dicitur: Vidit Deus quod
Gen. 1. esset bonum, & iterum: Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona. Ea verò quæ Deus cum causis secundis agit, principalius, intimius, atque perfectius operatur, quàm causæ secundæ, quæ possunt deficere. Et sic perfectio attribuitur Deo: defectus verò, vel deordinatio (si quæ sit) attribuitur causę secundæ. Aliter tamen se habet Deus in operibus bonis & meritoriis: quia specialiter agit.
Sap. 8. In malis verò non agit specialiter, sed solo generali concursu operatur, prout in motibus animalium brutorum omnia disponens suauiter, id est, secundum modũ vniuscuiusque naturæ, mouendo naturalia naturaliter, & libera liberè, non cogendo, neque præueniendo, aut necessitando voluntatem in malis: licet possit pręuenire & necessitare eam in bonis. His suppositis, cum allegant hic Apostolum tertio repetentem tradidit, &cæ. Dicendum quod hoc loco tradere ab omnibus orthodoxis, hoc verbum nõ pro impulsit aut constrinxit (vt Lutherani volũt exponitur, sed pro liberè abire permisit in desideria, &cæ.
Psal. iuxta illud: Dimitte eos secũdum desideria cordis eorum,
Mat. 6. ibunt in adinuentionibus suis. vsitata enim est hæc phrasis apud Hebræos, vt in oratione dominica: & ne nos inducas in tentationem, id est, non sinas aut permittas nos
C induci. Sic etiam intelliguntur, & exponi debent alij passus sacrę scripturę, & doctorũ, qui de induratione vel excę
Esa. 6. catione inducuntur: vt illud, Excęca cor populi huius & il
Exod. 14. lud: Indurabo cor Pharaonis. & infra. 9. cuius vult misere tur, & quem vult indurat, permittẽdo illos vti libero arbi
Esa. 26. trio, quod eis cum natura dedit. Illud verò Esa. Omnia enim opera nostra operatus es in nobis Domine. debet intelligi principaliter & de bonis operibus duntaxat: vel si intelligatur de malis, est glosandum quantum ad sub
Philip. 2. stantiam actus, vt dictum est. Et cùm Apostolus dicit, Deus est qui operatur omnia in omnibus, velle & perficere, scilicet, perfectum, & principaliter, & non totaliter. Et similiter illud non est volentis, neque currentis, scilicet, velle vel currere, scilicet, perfectum & principaliter. Et il
Rom. 9. lud, sine me nihil potestis facere. s. perfectũ, vel quantũ ad
Ioan. 15. ipsam substantiam actus. Et illud nõ quod sufficientes si
2. Cor. 3. mus a nobis quasi ex nobis aliquid cogitare, scilicet, perfectum. Illud autem quod dicit infra. 7. Video aliam legem in membris meis, &cę. Non enim quod volo bonum, hoc ago, &cæ. Sequitur iam non ego operor, sed quod inhabitat in me peccatum. intelligitur de motibus primo primis, qui præueniunt deliberationem rationis, qui non sunt peccata, sed potius pœna peccati originalis. In aliis
In li. de gra. autem certum est nos cooperari, & substantiam actus à
& lib. arb. Deo principaliter esse: defectus verò est à libero arbitrio.
cap. 2. Si adducatur illud quod Diuus Augustinus dicit Deum in cordibus hominum operari ad inclinandas eorum volun-
tates quocunque voluerit, siue ad bona pro sua misericor D
dia, siue ad mala pro meritis eorum. Dicendum quod cũcta bona suapte natura in Deũ referuntur: inclinatio Dei Ad bonum, intentionem eius ac numen designat. Quo ad malum verò culpæ, Deus inclinare dicitur permissiuè: eo quòd hominem suæ propriæ inclinationi relinquit, subtrahẽdo gratiam. Vnde in epistola ad Sixtum 2. dicit: non, inquit, Deus indurat impartiẽdo malitiam, sed non impartiendo gratiam. Et ad Simplicianum: non est intelligendum, inquit, quòd Deus ita induret, quasi quenquam peccare cogat. Sed tamen quibusdam peccatoribus misericordiam suæ iustificationis non largitur, & ob hoc eos indurare dicitur: quia non eorum miseretur, non quia vi
impellat. Et alibi, Deus quorundam malorum corda indu *In Lib. de*
rare dicitur, non quod omnipotens Deus per potentiam *Essen. D.*
suam corda eorum induret, quod est impium ita credere, sed exigẽtibus eorum culpis. Cùm duritiam cordis, quam ipsi mala perpetrãdo nutriunt, non auffert, quasi eos induret: quia iusto iudicio eos indurari sinit. Vnde infra. 2. Secundum duritiam tuam & impœnitens cor tuum thesaurizas, &cæt. Ex præmissis clarè patet Deum non aliter quàm sinendo aut permittendo esse causam peccati. Sed de iis amplius in. 7. & 9. capitibus. Si dicatur quidquid est causa causę, est causa causati. Sed Deus est causa liberi arbitrij, quòd est causa peccati. Igitur Deus est causa
peccati. Dicendum quod est effectus causæ mediæ depen- E
dens ab ea secundum quod subiicitur ordini causæ primæ reducitur in causam primam. Sed si procedat a causa media, prout exiit in ordinem causæ primæ: sicut si minister facit aliquid contra mandatum domini, non reducitur in dominum, tanquam in causam. Sic nec peccatum, quod liberum arbitrium committit contra præceptum Dei, reducitur in Deum, tanquam in causam. Et licet malum pęnæ attribuatur Deo, iuxta illud: Deus est creans malum.
& illud. Non est malum in ciuitate quod Deus non fece- *Psal. 45.*
rit. Non tamen sequitur quod malum culpæ reducatur *Amos. 3.*
in Deum: quia culpa opponitur bono ordinis qui est in Deum, & non pœna, quæ est deordinatio culpæ. vnde non est similis ratio.

Quia commutauerunt veritatem Dei in mendacium, & coluerunt, & seruierunt creaturæ potius quàm creatori, qui est benedictus in secula. Amen.

HIc amplius explicat culpam impietatis, in quam Philosophi agnita veritate lapsi sunt, mutauerunt enim gloriam incorruptibilis Dei, &cæ. Ad duo peccata omissionis quæ præmisit addit duo peccata commissionis: dixerat enim, Non glorificauerunt aut gratias egerunt, nũc addit mutauerunt gloriam quo ad primum: & quo ad se-
cundum dicit, & coluerunt creaturam potius quam crea- F
torem: commutauerũt gloriam Dei in mẽdacium. Quòd supra dixit gloriam, hic dicit veritatem quæ est Deus ipse per essentiam, iuxta illud: Ego sum via, veritas, & vita. Ad
cuius intelligentiam sciendum est, quod veritas secun- *Ioan. 14.*
dum Diuum Augustinum est vera & perfecta similitudo
rei quam efficit absque vlla dissimilitudine. Et cùm Deus *In li. de*
sit primum principium & idea, siue similitudo rerum cũ- *vera reli.*
ctas res efficiens & absque quacunque dissimilitudine repræsentans, hinc est quod Deus dicitur veritas prima increata, quæ nõ solum est causa quod res sunt, verũ etiam est causa cognoscendi: cũ omnis cognitio fiat per similitudinẽ, siue assimilationẽ. & sic præcedit res ipsas, quas etiã antequam sint & postquam desunt esse, repręsentat: iuxta illud, Qui vocat ea quæ non sunt tanquam ea quæ sunt:
& quia res creatæ naturaliter producunt suam similem *Rom. 4.*
naturalem, vel intẽtionalem in sensu exteriori, & eo mediante in interiori, ac etiam mediante naturali lumine intellectus agentis in intellectu possibili: ideo res create possunt dici veritas creata transcendentalis. & sic non prima, quia pendet à Deo, qui solus est veritas prima, siue idea, & similitudo efficiens omniũ rerum, sed sunt veritas secundaria, quæ præcedit similitudinem quam causat in sensu & intellectu. Ideo sensus vel intellectus informatus similitudine rerum potest dici verus veritate formali & subiectiua, inquantum similitudo in eis existens est confor-

G mis rei repræsentatę. Quia si res repræsentata aliter se habeat, & sit difformis similitudini sensus aut intellectus, tunc intellectus aut sensus non dicitur verus, sed falsus & illusus. Quemadmodum res creatæ in tantum veræ sunt, inquantum sunt conformes ideæ Dei. Quia si in aliquo sunt dissimiles aut difformes, in illo in quo sunt dissimiles aut difformes, sortiuntur nomen falsitatis mendacij & vanitatis. Vnde infra. 8. dicit: Vanitati enim omnis creatura subiecta est. Et Sapiens dicit: Qui apprehendit vmbram & sequitur ventum, sic qui attendit ad visa mendacia. Ex præmissis apparet quod duplex est veritas, scilicet increata, quæ est Deus, quæ est veritas primo prima, alia est creata, quæ est secundaria: hæc est duplex, quędam est transcendentalis quę immediatè pendet à prima, alia est formalis & subiectiua, quę pendet à secunda: & sic potest dici tertia. Cùm ergo Deus sit principium essendi & cognoscendi, natura diuina dupliciter considerari potest, .s. vt principium essendi, & vt principium cognoscendi. Et secundum vtranque cōsiderationem verba Apostoli possunt exponi. Nam si cōsideretur vt principium cognoscēdi, sic debet exponi: Commutauerunt veritatem Dei in mendacium, id est, cultum veri Dei in idololatriam: veritas quippè est Deus, mendacium idolum. Vel cōmutauerunt veram cognitionem Dei quam à Deo acceperunt: & peruersa ratione ad falsa dogmata conuerterunt, Cùm

Eccle.34.

H dixerunt idola esse Deos, vel Deum non habere in notitia, aut non esse omnipotentem. Vnde Hierę. Docuerunt linguas suas loqui mendacium. Vel quia diuinitatis naturam, quæ est ipsa veritas, & nomen Dei incommunicabile attribuerūt idolo, quod mēdaciter vocauerunt Deū cùm nō sit Deus. Vnde Hier. Verè mendaciū possiderunt patres nostri. Vanitatem quæ eis nō profuit. Nunquid faciet homo sibi Deos, cùm ipsi non sint Dij? Si verò consideretur natura diuina, prout est principium essendi omnibus per creationem, sic debetur ei ab homine interior cultus, secundum pium affectum, iuxta illud: Si quis cultor Dei est, &c. Debetur etiā ei exterior seruitus latriæ: iuxta illud, Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies. Vnde Apostolus subdit cōtra eos: Et coluerunt, scilicet interius, secundum affectum, & seruierunt exterius creaturæ, scilicet, idolo. Ipsum ornando & venerando, templa magnificentissima illis construendo supplices in eis adorantes: & non modo thura & holocausta altaribus imposuerunt, verū etiā proprios filios immolauerunt, & filias potius quàm creatori. Colebant enim corpora cœlestia, & aërem & aquam, & alia huiusmodi secundum illud, Aut ignem, aut spiritum, aut citatū aërem, &c. Deos putauerunt. Et cultum latriæ, quòd debetur soli Deo, exhibuerunt sacrificando illis tanquam supremo Domino, ideo concludendo subdit (Qui est benedictus) id est, cuius

Hier. 9.

Hier. 16.

Ioan. 9.

Deut. 6.

Sap. 13.

I bonitas est manifesta. Sicut enim dicimur benedicere Deū inquantum eius bonitatē corde recognoscimus, & ore cō fitemur, iuxta illud: Benedicentes Deum. Exaltate eum quantum potestis. Addit autem in secula, ad ostendēdum quod eius bonitas est sempiterna, ab alio non dependens: seculū enim accipi solet pro duratione vitæ hominis quæ est centum annorum, & sic pro centenario. & cùm dicat hic in secula, absque determinatione intelligit per omnes durationes imaginabiles & interminabiles. Et sic per eorum impietatem, & falsorum deorum cultum nullo modo poterat diminui. Addit Amen, ad omnimodam certitudinem affirmandam. Vnde Esa. 65. Qui benedictus est super terram, benedicetur in Deo, Amen, quod idem est quod verum, vel, vtinam fiat.

Eccle. 43.

COMMENTVM V. PARTIS I. C.

Propterea tradidit eos Deus in passiones ignominiæ.

IN hac. 5. huius. 1. cap. parte Apostol. explicatius declarat pœnam correspondentem culpæ illorum: quia, scilicet ad hoc deuenerunt, vt qui contra naturam diuinam peccauerant, contra propriam naturam peccarent. Ideo tradidit, id est, labi permisit eos Deus in passiones ignominiæ, quæ non sunt nomine dignæ, per quas intelligit peccata carnalia contra naturam turpissima, quæ hominem non modo comparant, sed exprobrabiliorem reddunt, iumentis: quæ hanc nefandissimam turpitudinem incognitam & intentatam habent.

Nam fœminæ eorum immutauerunt naturalem vsum, in eum vsum qui est contra naturam. K

HIc declarat passiones ignominiæ, in quas lapsi sunt. Ad cuius intelligentiam notandum est quod aliquid potest dici contra naturam hominis dupliciter: Vno modo contra naturam differentiæ constitutiuæ speciei hominis, quæ est rationale. Et sic omne peccatum est contra naturam hominis: quia est contra rationem. Vnde & Damascenus dicit quod angelus peccans versus est ex eo quod est secundum naturam, in id quod est contra naturam. Alio modo dicitur contra naturam hominis ratione generis quod est aliter. Manifestum est enim quod commixtio sexuum ordinatur in animalibus ad actū generationis, ex quo sequitur quod omnis actus carnalis, ex quo non potest sequi generatio, est contra naturam hominis, inquantum est animal, & actus extra matrimonium est contra naturam hominis inquantum homo: quia habet particularem naturam, secundum quam regi debet in generatione. Et sic per hæc verba Apostolus non laudat libidinem neque dicit vsum fœminæ promiscuæ, & extra matrimonium esse naturalem, aut licitum (vt voluit Iulianus apostata) Cùm Deus olim in lege, & Christus adulterium reprobauerit, licet, vt dictum est, sit naturalis, inquantum animal, cùm potest sequi generatio. Si autem sequi non possit, vt si mulier mulierem (vt D. Ambro. dicit) aut brutum turpi desiderio ad vsum appeteret, vel se viro modo L indebito exhiberet: vsum autem illum innaturalem adeò abhorret natura, vt clamare contra committentes dicatur, iuxta illud: Clamor Sodomorū ascendit ad me de terra ad celerrimam vltionē. Vnde Diuus Bernardus, Flamma gehennalis, scilicet, super illas ciuitates effusa, moram non sustinens, execrabilem istam præuenit tollere nationem: alios enim peccatores expectat. Eam ob rem Sodomorum & Gomorreorum ciuitates subitò in cineres redactæ fuerunt. Vnde D. Iudas in sua canonica de eis loquens dicit: Facti sunt exemplum ignis æterni pœnam sustinentes.

Gen. 18.

Iudæ vnico cap.

Similiter autem, & masculi, relicto naturali vsu fœminæ, exarserunt in desideriis in inuicem, masculi in masculos turpitudinem operantes.

HIc continuat explicare passiones ignominiæ masculorum, qui extra naturam hominis inquantum est animal, terminos arserunt in turpissimis & abominabilibus desideriis, vt illas passiones ignominiæ inter se inuicem exercerent, *& mercedem, quam oportuit, erroris sui in semetipsis recipientes.* Hic ostendit pœnam desertionis & contemptus Dei & lasciuiæ esse conuenientem culpæ, ac errori illorum, qui veritatē Dei commutauerunt in mendacium: vt quemadmodum idololatria & periurium grauissima sunt peccata, sic eius compensatio horrenda, & persordida passio esset. Et quanuis merces propriè videatur in bonum sonare, tamē hic sumitur communiter pro quacunq; retributione, etiam in malis, prout infra. 6. dicit: M Stipendia peccati mors. Et Micheas: Merces eorum igni comburetur.

Infra. 6.

Mich. 1.

Et sicut non probauerunt Deum habere in notitia, tradidit illos Deus in reprobum sensum, vt faciant ea quæ non conueniunt.

POstquam Apostolus ostendit Gentiles ex superbia ignorantiam & excæcationem incurrisse & ex excæcatione in impietate in Deum & in iniustitiam in se & proximum incidisse, declarauitque quomodo in Deum peccauerunt: omissiuè, non glorificando & gratias agendo, & commissiuè, mutando gloriam, & cōmutando veritatem: & quo modo in se peccauerunt contumeliis, afficiēdo corpora sua in semetipsis. Hic declarat quomodo inciderunt in peccatum iniustitię erga proximū, ex priori culpa. Vnde dicit: *Et sicut, &c.* Hoc aduerbiū similitudinis (*sicut*) secundum aliquos ponitur pro quia: vt sit sensus: & quia *non probauerunt*, id est, non laudauerunt factis & verbis Deum illis notum, habendo eius beneficia *in notitia*, id est, in memoria, ea recognoscendo: quod est eos nō egisse gratias vel neglexisse tantum beneficium. Vnde illi dicuntur habere Deum in notitia, quia pia deuotione student in animo semper habere, & tāquam præsentem eum timent ac reuerentur, & propter amorem & honorē eius à peccato abstinere student, qui probam & laudabilem esse

A esse iudicant cognitionem, quam dedit eis Deus de crea-
turis: & sic applicandã esse censent, vt per eam in Dei co-
gnitionem deueniatur, & qui probant & iudicant Deum
habere in notitia omnia facta creaturarum. E cõtrario illi
dicuntur nõ habere Deum in notitia, qui vt liberius pec-
cent, considerare renuunt præsentiam eius vbique esse,
nec diligentiam adhibent in animo semper habere, & co-
gnitionem quam dedit illis de creaturis non applicant, vt
per eam in cognitionem Dei veniant, & qui altissimum
non deprecantur, vt sui cognitionem eis conferre digne-
tur, sed dicere videntur: recede à nobis, viam scientiarum
Iob. 21. tuarum nolumus. Vel qui putant Deum non habere in
Iob. 22. notitia facta hominum, & dicũt: Circa cardines cœli per-
Psal. 93. ambulat, nec nostra considerat. Et illud: Non videbit Do-
Esa. 29. minus, nec intelliget Deus Iacob & Esa. Quis videt nos,
& quis nouit nos? peruersa est hęc cogitatio, Ideo *tradidit
eos Deus*, id est, tradi aut labi permisit *in reprobum sen-
sum*. Sensus hic non accipitur pro sensu hominis quo sen-
sibilia cognoscuntur, sed pro iudicio intellectus, quo iudi-
cat de agendis & de sapientia, iuxta illud: Cogitare de il-
la sensus est consummatus. Vnde alij exponunt in repro-
bum sensum, id est, in reprobam mentem, quæ dicitur re-
proba: quando de agendis malis habet iudicium firmum
omni reprobatione dignum, secundum illud: Homines
2. Tim. 3. mente corrupti, reprobi circa fidem. Et illud, argentum
reprobum vocate eos. Vel reprobus sensus est, sensus à
B
Hier. 6. probitate remotus, lumine gratię ac veræ sapientię priua-
tus, peruersus, iniquus, excæcatus, & ita abiectus, vt homi-
nis talem sensum habentis nulla videatur spes salutis: ita
vt nõ videatur vltra homo talis ad salutem resumendus.
Hoc quippè non omnibus peccatoribus Deus facit. Sed
illis maximè qui idololatriæ vel hæretici extiterunt, aut
aliquo alio grauissimo crimine Deum offenderunt. Sicu-
Dan. 4. ti de Nabuchodonosor in Daniele factum fuisse legimus,
cui Deus ob magnitudinem sceleris sui sensum abstulit,
ita vt cum belluis fœnum & herbam manducaret. Sequi-
tur, vt faciant ea quæ non conueniunt, hoc est ea quæ di-
uinę & humanæ leges prohibent, vel vt nihil intelligant
aut faciant, nisi quod à probitate remotum est: vel ea quæ
Sap. 3. à ratione discordat, iuxta illud, inutilia sunt opera eorum.
Repletos omni iniquitate. Hic incipit enumerare inconue-
nientia opera iniustitiæ & differentias illorum, & pri-
mo ponit id quod est generale. Iniquitas contrariatur
æquitati, quæ dicitur iustitia, quæ consistit in æqualitate;
& sic iniquitas idem est quod iniustitia. Sicut autem om-
nis virtus, inquantum exequitur præceptum legis, habet
rationem iustitiæ: & sic iustitia est generalis virtus inclu-
dens omnes alias. Ita omne peccatum, inquantum à re-
gula legis diuinæ discordat, habet rationem iniquitatis.
Et sic iniquitas est vitium generale includens in se omnia
C
peccata, iuxta illud: Omne peccatum est iniquitas. Exag-
1. Ioan. 3. gerant autem hic culpam eorum dupliciter. Primò inten-
siuè per hoc quod dicit, *repletos*. Ille enim videtur repleri
iniquitate, cuius affectus est totaliter ad peccandum dispo
situs, secundum illud: Quorum os maledictione & ama-
Psal. 13. ritudine plenum est. Secundò extensiuè: quia non tan-
Sap. 14. tum in vno peccauerunt, sed in omnibus: iuxta illud: In-
fandorum idolorũ cultura omnis mali causa est. *Malitia.*
Hic enumerare incipit peccata in speciali, & primo pec-
cata transgressionis, quæ opponuntur præceptis nega-
tiuis, & incipit à peccatis quibus aliquis deterioratur in
semetipso, deinde prosequitur peccata quibus fit nocuus
proximo. Et præponit malitiam, quæ dupliciter accipi
potest. Vno modo pro habitu vitioso, vnde ex malitia
peccare dicuntur qui ex habitu vitioso siue ex mala con-
suetudine peccant: & sic est nomen generale ad omnia vi-
tia, & opponitur bonitati quæ idem significat quod virtus
vsurpatur tamen pro illa peruersitate, qua quis data ope-
ra sciens & eligens malè operatur, vel secũdum alios qua
machinatur lædere alium vel malum inferre quocunque
modo. *Fornicatione.* Hic ponit peccatum quo quis
deordinatur circa appetitum delectationũ venereorum.
Et non accipitur hic fornicatio propriè, prout est cum me-
retricibus, quæ in fornicibus, id est, locis atris & subobscu-
2. Cor. 6. ris habitare solebãt: siue pro actu libidinoso inter solutũ
Tob. 4. & solutam: sed pro omni illicito concubitu, quo quis pec-
cat in corpus suum. Vnde Tobias: Attende tibi fili mi ab

omni fornicatione. *Auaritia.* Hic ponit peccatum, D
quo quis deordinatur circa appetitum rerum exteriorum
contra proximum. Auaritia enim est quidam inordinatus
appetitus habendi temporalia dolo, fraude, furto, rapina,
vsura, aut alio quocunq; modo illicito & prohibito. Vnde
Apostolus: Sint mores sine auaritia, contenti præsenti- Heb. 13.
bus, & ideo sub hoc nomine quæuis iniustitia potest sub-
notari, sicut sub nomine fornicationis omnis illicitus con
cubitus. *Nequitia.* Nequitia est temeritas vel præsum-
ptio, qua quis tentat circa nocumenta proximorum, quod
implere nequit, siue non potest pro voto nocere.
Plenos inuidia. Hic ponit peccatorum in proximum
radicem inuidiam, qua quis tristatur de alieno bono, &
gaudet de alieno malo: ex quibus aliquis incitatur ad no-
cendum alteri, & est peccatum diabolicum, secundum il-
lud: Inuidia diaboli mors introiuit in orbem terrarum.
Homicidiis. Hic incipit ponere nocumenta manifesta,
quantum ad facta, quorum maximum est homicidium. Sap. 2.
Vnde Oseas: Maledictum mendacium & homicidium & Oseæ. 4.
& furtum inundauerunt, dicit autem pluraliter repletos 1. Ioan. 2.
homicidiis: quia homicidium nõ solum consistit in ope-
re, verum etiam in voluntate, iuxta illud: Qui odit fratrẽ
suum homicida est, quia scilicet odit ad occidendum, vel
desiderat mortem eius. *Contentione.* Hic ponit nocu-
menta oris. Est autem contentio impugnatio veritatis,
cum confidentia clamoris quam vitare debemus. Vnde
Salomon: Honor est homini qui se separat à contentioni E
bus. *Dolo.* Hic ponit nocumenta occulta. Dolus Prouer. 20.
est quando aliud agitur, & aliud simulatur. Vnde Hiere.
Sagitta vulnerans lingua eorum dolum locuta est & ali- Hier. 9.
bi: Ore pacem cum amico suo loquitur, & occultè ponit
ei insidias. *Malignitate.* Malignitas est radix interior
horum nocumentorum, & importat malum ignem, id
est, malum affectum in corde: secundum illud, Loquun-
tur pacem cum proximo suo, mala autem in cordibus eo-
rum, ab his cauendum est, iuxta illud: Non habitabit iu-
xta te malignus. *Susurrones.* Hic ponit nocumenta Psal. 27.
occulta, quæ fiunt verbis. Susurrones autem qui occultè Psal. 5.
susurrant in auribus hominum ad seminandum inter
eos discordias, & tales sunt maledicti, iuxta illud: Susur-
ro & bilinguis maledictus in populo: multos enim tur-
bauit pacem habentes. *Detractores, Deo odibiles.* De- Eccle. 28.
tractores dicuntur qui denigrant famam alicuius occul- Eccle. 10.
tè, id est, eo ignorante mala de eo dicentes, secundum il-
lud: Si mordeat serpens in silentio, nihil eo minus habet
qui occultè detrahit. Et ne putentur ista peccata quæ solo
ore committuntur, esse leuia: subdit, Deo odibiles: eò
quod impugnant quod Deus in omnibus amat, scilicet,
mutuum amorem, secundum illud: Hoc est præceptum
meum vt diligatis inuicem. Vnde Salomon. Sex sunt quæ
odit Deus, & septimum quod detestatur anima eius, sci- Ioan. 15.
licet eum qui seminat inter fratres discordias. *Contume-* F
liosos. Hic ponit nocumenta manifesta quæ fiunt lingua. Prou. 6.
Contumeliosi dicuntur qui mala in faciem siue in præ-
sentia dicunt: iuxta illud, Qui prius fui blasphemus, per-
secutor, & contumeliosus. Sic ergo hæc tria vitia in mate- 1. Tim. 1.
ria conueniunt, quia mala de proximo dicunt, differunt
tamen in fine. Quia susurro intendit discordiam, detra-
ctor infamiam, contumeliosus iniuriam, vnde contume-
liosi dicuntur qui sunt veloces in verborum vel factorum
iniuriis, verbis conuiciendo, & aliquid improperando, &
quandoque factis flagellando: secundum illud Act. 5.
Ibant Apostoli gaudentes à conspectu concilij, quoniam
digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati.
Superbos. Hic incipit numerare peccata quæ pertinent
ad omissionem, quæ opponuntur præceptis affirmatiuis.
Superbi dicuntur quasi super se euntes per inordinatum
appetitum excellentiæ: volunt enim præesse & non sub-
esse alienæ regulæ, ideo præcepta omittũt. Vnde Sapiens:
initium omnis peccati superbia, quod verum est, quantũ Eccle. 10.
ad auersionem a Deo. Non tamen quantum ad conuer-
sionem ad cõmutabile bonũ. Nam quo ad hoc cupiditas 1. Tim. vlt.
dicitur radix omnium malorum. *Elatos.* Hic ponit proces-
sum superbiæ, ex qua primo in corde sequitur elatio, vt,
scilicet homo se super alios efferat, qui nec parem nec su-
periorem pati vult iuxta illud, non sum sicut cæteri homi-
num. *Inuentores malorum.* Ex superbia deinceps procedit Luc. 18.
noui-

G novitatum præsumptio, quam vocat inuentionem nouorum scelerum & prauarum opinionum. Cùm enim bona sint, iam à Deo & hominibus instituta, consequens est vt ipsi de nouo adinuenient noua mala & peruersa dogmata. *Parentibus non obedientes*. Consequenter ponit ipsas omissiones, & primo respectu superiorum, quo ad parentes, quibus contra naturæ iura & legis instituta non obediebant quod faciendum iubet Apostolus dicens, filij (Ephe. 6.) obedite parentibus vestris in Domino. Et cùm spirituales patres sint superiores, illi qui eis resistunt vel non obtemperant, dicuntur parentibus non obedientes. *Insipientes.* Id est, amentes atque insanos, qui ob nimiam insaniam Deum negant, de quibus Propheta: Dixit insipiens in cor (Psal. 13.) de suo, non est Deus. Vel insipientes dicuntur qui ab ipso sapientiæ fonte, qui Deus est, recesserunt, zelo iustitiæ & charitatis feruore carẽtes, qui inter bonum & malum discernere nesciunt. Et exinde contra diuinam reuerentiam exercent opera.

Incompositos. Hic ponit omissionem quantum ad semetipsum. Incompositio enim attenditur in habitu & incessu secundum illud, Amictus corporis, & risus dentium ingressus hominis denunciãt de illo, & sic incompositi dicuntur inordinati, lasciui, intractabiles, minusque sociales. Quidam tamen inculpantur de hoc quod curiose & (Eccle. 19. Esa. 3.) superbè composito gradu incedebant: quia illa composi- H tio excedebat communem modum compositionis hominum inter quos conuersabantur.

Sine affectione, Ad alios, id est, effrænatos sine amore & charitate atque amicitia, qui durum & inflexibile cor habent erga proximum, qui seipsos duntaxat amant & omnia ad se ordinant, erga alios autem crudeles, iuxta illud Viscera impiorum crudelia.

Absque fœdere. Hic ponit omissionem socialis cõuer- (2. Tim. 3. Prouer. 12.) sationis, quam debet homo aliis exhibere: illi enim dicuntur sine fœdere qui sunt infideles, violatores pactionum, quos significantius fidefragos nuncupamus: vel qui omnium societatem fugiunt, vel socialiter viuere renuunt; vel amicitiæ iura minimè obseruant, contra illud: Melius (Eccle. 4.) est duos esse simul quàm vnum: habent enim emolumentum societatis. *Sine misericordia*, Hic ponit omissionem erga inferiores, maximè pauperes, quibus debemus misereri & miserias eorum subleuare, alias (vt D. Iacobus ait:) (Iacob. 2.) Iudicium fiet sine misericordia ei qui facit misericordiã: omnia autem hæc mala quæ omnium ferè scelerum genera continent, conueniunt hæreticis, quibus sequentia conuenienter adaptari possunt.

Quia cùm iustitiam Dei cognouissent, non intellexerũt: quoniam qui talia agunt.

Hic ostendit eos obnoxios D. Vindictæ: qui cùm cognoscerent Deum iustum, & omnes alias perfectiones habentem, non intellexerunt, id est, intelligere & credere noluerunt quod pro peccatis pœnam inferret, iuxta illud: Di- I cunt in cordibus suis, non faciet Dominus bene, & non fa- (Soph. 1. Infra. 6.) ciet Dominus malè.

Digni sunt morte. Hic ponitur pœna eis debita, quæ est mors corporalis, spiritualis & æterna, iuxta illud: Stipẽdia peccati mors. Dignum est enim quod anima quæ deserit Deũ, deferatur à corpore per mortẽ corporalẽ, ac etiã ab amicitia per mortem spiritualem, necnõ à fruitione finaliter per mortem æternam; quæ dicitur secunda & pessima, de triplici morte infra. 5. c. super verbo, & per peccatum mors, amplius locuturi sumus. *Non solum qui faciunt: sed etiam qui consentiunt faciẽtibus* Hic declarat qui- (Apoc. 3. Psal. 33.) bus talis pœna debetur, Primò enim debetur his qui prædicta peccata committunt: secundum illud, Odisti omnes qui operantur iniquitatem, &c. Et nõ solum debetur illis qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus. Hoc dicit Apostolus propter quosdam Gentilium, qui & si idola non colerent, tamen colentibus non resistebant: Ex quo consentire videbantur. Ex his verbis Apostoli tradunt doctores Theologi duas regulas generales, videlicet quod agentes & consentientes pari pœna puniendi sunt. Quod non licet cooperari peccato alterius: cum cooperari sit quoddam consentire. Et de tali consensu cooperationis dicit Glo. in c. 1. extra de officio delegati, debere intelligi omnia iura quibus cauetur agentes & consentientes pari pœna esse plectendos. Hæc regula admirabiles inuoluit dubitationes. Pro quarum resolutione aduertendum est quod K quis potest peccato sine actu peccati alterius cooperari, siue esse causa illius tripliciter. Primò directè, cum præcipit, cõsulit, fauorem præbet, vel laudat peccatum: iuxta illud, Laudatur peccator in desideriis animæ suæ & iniquus be- (Psal. 9.) nedicitur. Et hoc nunquam licet. Quia de huiusmodi cooperatione reprehẽsus fuit Iosapeat à Iehu, qui imperauit, (2. Para. 19.) dicens: Impio præbes auxilium, & his qui oderunt Dominum amicitia iungeris, & idcirco iram quidem Domini merebaris, &c. Si adducatur factũ Heliæ qui inducebat sacerdotes Baal ad sacrificium idolorum, dicens: Inuocate (3. Reg. 18.) nomina Deorum vestrorum. Dicendum quod verba illa irrisoriè protulit, quod patet ex his quę subiunxit: Clamate, inquit, voce maiore, forsan loquetur: aut in itinere est, aut in diuersorio, aut certè dormit vt excitetur. Hanc autẽ irrisionem Helias faciebat, vt retraheret eos ab eius cultura & idololatria. Nec propterea inducebat eos ad malum, quia primò monuerat dicens: Vsquequo claudicatis in duas partes? Si Dominus est Deus, sequimini illum. Sin autẽ Baal, sequimini illum. Deinde proposuit virtutem & potentiam Domini & impotentiam Baal. Secundo modo aliquis dicitur cooperari peccato alterius, & esse causa eius, quando non impedit peccatum alterius, reprehendendo vel occasiones auferẽdo, aut obstaculum ponendo cùm potest & tenetur, maximè cùm hoc ei ex officio incumbit, prout Nauta dicitur causa submersionis nauis, si L non gubernat nauem cùm potest & tenetur. Et sic coope- (1. Reg. 2.) rabatur Heli peccatis filiorum: quia eos non sufficienter (Eccle. 17.) reprehendit, vt tenebatur. Et cùm Deus vnicuique man- (Prou. 24.) dauerit de proximo suo, & eruere eos qui ducuntur ad mortem ac diligere animã proximi plusquam vitam corporalem, sequitur quod quilibet tenetur medio licito, & seruatis debitis circunstantiis, impedire peccatũ proximi, cum potest, ex debito charitatis si probabilitatem habeat de emenda. Ad hoc enim ordinatur fraterna correctio, quo ad animam, sicut eleẽmosyna quantum ad corpus. Et ideo quemadmodum negligẽs dare eleẽmosynam extremè indigẽti, peccat mortaliter, iuxta illud, Qui habue- (Mat. 18.) rit substantiam huius mundi, & viderit fratrem suum necessitatem habere, & clauserit viscera ab eo, quo modo charitas Dei manet in illo? Sic enim negligendo extremè (1. Ioan. 3.) indigentẽ corporaliter, est causa mortis eius, & occidit illum (prout Diuus Ambrosius ait.) Pasce fame moriẽtem, si non pauisti, occidisti. Sic qui nõ impedit aliquem mori spiritualiter, quod fit per peccatũ, est causa mortis & peccati illius. Tertiò modo aliquis potest cooperari peccato alterius, & esse illius causa, proponendo alicui materiam siue obiectum, qua proposita siue obiecta probabiliter indicat eum ruiturum & peccaturum, & qua non obiecta, non rueret neque peccaret. Si quidem materia est de se illicita, peccat. Sed si non est de se illicita, & hoc facit intendẽdo ruinam illius, est semper peccatum: vt si mulier pul- M chra se exhibeat in via, vt in concupiscentia habeatur à transeuntibus, peccat. Si verò non intendat ruinam, & materia secundum se non est illicita, vt in casu proposito, & habet probabilitatem quod transeuntes occasione accepta incident in concupiscentiam illius, peccat, si absque causa rationabili se exhibeat, hoc enim esset offendiculũ ponere infirmis quod non licet. Sed adueniente causa ra- (1. Cor. 8.) tionabili, puta præceptum mariti aut Ecclesiæ, de audienda missa, aut alia necessitas aut euidens vtilitas, non peccat, nec est causa peccati illorum: sed ipsorũ malitia, propter quam non tenetur cessare à debitis seu necessariis aut vtilibus operationibus, dummodo ruinam non intendat, vt dictum est. Et cùm iuramentum & mutuum secundum se non sint illicita materia, sequitur quod si aliquis propter necessitatem aut vtilitatem, vt fit in treuga & pace, proponat aut petat iuramentũ ab idololatra, quẽ probabiliter scit per idolum suum iuraturum, & sic peccaturum, dummodo non intendat ruinam, non peccat. Similiter nec petens mutuum ab eo quem scit sub vsura mutuaturum. Quia quantum est de se, nihil petit, quod alius licitè præstare non possit. Et sic non est ex intentione petentis quod iuret per idolum, aut det mutuum sub vsura, sed ex malitia illius, propter quam nõ tenetur prætermittere ius suum aut vtilitatem suam. & eodem modo dicendum est de eo qui scit iuraturum per Deum verum,

sed

A sed peieraturum, siue sit pars, siue iudex: quia nō petit nisi quod licitè præstare potest. Peccaret tamen si peteret quod iuraret per idolum, vel quod peieraret aut daret mutuum sub vsura: quia vtrunque est secundum se illicitum. Sed non peccat, nec cooperatur peccato illius, si simpliciter petat mutuum vel iuramentum: licet ille absque tali petitione non peccaret offerēdo mutuum sub vsura, tunc enim potest licitè vti malitia alterius, & hoc modo redimere vexationem suam: quia etiam Deus vtitur peccatis ad aliquod bonum: ex quolibet enim malo elicit aliquod
In Enchiri. bonum, vt Diuus Augustinus ait, & habetur in cap. admonet. 22. q. 1. Et idem Publicolæ respondenti dicit: qui vtitur fide illius qui per falsos Deos iurat, nō ad malum sed ad bonum, peccato illius non se sociat. Et eodem modo licet ei qui incidit in latrones manifestare bona quæ habet, quæ latrones rapiendo peccant, ad hoc quod non occidatur, exemplo decem virorum, qui dixerunt ad Ismaël:
Hier. 41. Nili occidere nos: quia thesauros habemus in agro. Nec per hoc inducebant eum ad minus malum, vt vitaret maius: sed offerebant materiam minoris mali, materialiter tantum, hoc est, nō præsentabant ea intensione, vt ille expleret malam voluntatem suam circa illam: sed ad seruandum vitam & redimēdam vexationem suam vel proximi tali oblatione aut traditione, vtitur peccato alterius in bonum suū, & nō inducit ad malū. Vnde apparet quodaliud
B est inducere ad peccatū, vel minus peccatū, & aliud offerre materiā peccati materialiter tantū, quæ de se nō est illicita, sed ex malitia peccantis. Ex præmissis sequitur quod non licet alicui cōsulere adulteriū, vt euitet in eo vxoricidium: Quia si non sunt agenda nec consulenda mala; vt
Rom. 3. inde veniant bona: multò minus agenda aut consulenda
Gen. 19. sunt minora mala, vt euitentur maiora. Si adducatur in oppositum factum Loth, qui Sodomitis clamantibus: educ viros istos qui introierūt ad te, vt cognoscamus eos, ait: Nolite quæso fratres mei, nolite hoc malum facere. Habeo duas filias, quæ necdum cognouerunt viros: educam eas ad vos: Abutimini eis sicut vobis placuerit, dummodo viris istis nihil mali faciatis. Dicendum secundum Diuum Augustinum quod perturbatus animo hoc dixit, nec in hoc eum fore imitandum, vt patet ex cap. quod ait:
1. Tim. 5. 14. distin. Quia, vt Apostolus ait, si quis suorum, & ma-
2. Pet. 2. ximè domesticorum curam non habet, infidelis est, & infideli deterior. Et si obiiciatur illud D. Petri, vbi dicit quod Loth, & aspectu & auditu iustus erat, propter quod dictum Diuus Ambrosius dicit eum excusandum, videturque eum summæ charitatis efferre, quia minus erat secundum naturam coire, quàm contra naturam delinquere, vt in cap. offerebat. 32. quæst. 7. Quia ratio adiuncta ex D. Paulo, quod non sunt facienda nec consulenda mala, vt inde veniant bona, apparentior mihi videtur.
C sequor opinionem D. Augustinus. Et ad authoritatem D. Petri, respondet Glos. Genes. 19 quod Loth erat iustus comparatiuè ad Sodomitas, sed non erat iustus in hoc facto. Et si allegetur dictum D. Augustin. in lib. de Adulterinis coniugiis, & habetur in cap. Si quod verius. 33. quæst. 2. Secundum legem Christi illicitum est siue adulteram occidere, siue alteram ducere ea viuente: ab vtroque est abstinendum, non illicitum pro licito faciendum. Si enim facturus est quod non licet, iam faciat adulte-
4. Reg. 5. rium, & non faciat homicidium. Quia per illa verba D. Aug. non consulit, sed solum dicit adulterium esse minus malū homicidio. Quia in principio capitis dixit: Quis enim est tam demens qui dicat ei fac quod non licet, vt liceat quod nō licet. Si vlterius adducatur factū Helisæi, qui Naáman Siro petenti: hoc solum est de quo depreceris Dominum pro seruo tuo: Quando ingredietur dominus meus templum Remon, vt adoret. Et illo innitante super manum meam adorauero. In templo Remon adorante eo in eodē loco, vt ignoscat Dominus seruo tuo, pro hac re. Cui Helisæus respondit: vade in pace. Per quæ verba declarasse videtur quod licitè poterat sustentare manus regis in actu idololatriæ. Quemadmodum ibidem Lyra dicit licitum esse puellæ Christianæ portare caudam dominæ suæ euntis ad Phanum. Dicendum quod cùm illa sustentatio manuum & delatio caudæ non sint actus de se mali, sed solum per accidens ex malitia agentis, cooperando illi, non intendendo ruinam vt dictum est, non

est cooperari peccato illius, sed solum vti ad bonū suum, D vt dictum est. Et sic quanuis illi actus essent mali, vt procedebant ab imperio interiori Regis, vel Dominæ, nō tamen sequitur quod ille qui cooperabatur ad illum actum exteriorem, vellet illam deformitatem consequentem ipsum, vt expresse apparet ex petitione Naaman.

Et si instetur: quod qui vult antecedens, necessariò vult & consequens quod sit vel credit sequi ad ipsum. Sed ex illo actu interiori coram idolo Remon facto, sequebatur deformitas idololatriæ in Domino Naaman, ergo si Naaman, volebat illum actum exteriorem, & illi cooperabatur, volebat deformitatem, & ei cooperabatur, dicendum quod illa maxima intelligitur, quando consequens est medium necessario præcausandum ab eo qui sua volitione causaturus erat antecedens, aliàs non. Sed ad illam manuum eleuationem non sequebatur necessariò illa deformitas in Domino Naaman: quia poterat alia intentione super eum sustentari. Ideo non sequitur quod vellet illud, quemadmodum is qui iuuat ad actum adulteri vel fornicationis aut furti. Quia ad illos ab agente necessariò sequitur quod velit deformitatem ei necessario annexam, licet non cogitet & formaliter non intendat, imò ei conditionaliter displiceat, absolutè tamen ei placet, & eodem modo dicendum est de illo qui Pithonissam consulit. Si allegetur decretum concilij Toletani, quod habetur in cap. duo mala. 13. distinct. vbi E dicitur: Duo mala cautissimè sunt præcauenda: tamen si periculi necessitas vnum ex his perpetrare compulerit, id debemus resoluere quo minori nexu noscitur obligari. Vbi glos. exponit resoluere, id est, facere. Nec illud consilium consulit minus malum, cùm resoluere debeat exponi pro facere aut permittere, vnde administratores reipublicæ licitè permittunt prostibula, vt vitentur adulteria. Et Apostolus est sic intelligēdus cùm dicit: Propter forni- 1. Cor. 7. cationem vnusquisque suam habeat vxorem, vnde addidit secundum indulgentiam dico, & non secundum imperium vel cōsilium. Sic debent exponi verba sanctorum doctorum, si qui videātur dicere opposita: maximè Diuus P. 6. lib. 32. Gregorius in moralibus, & habetur in cap. Nerui testicu- c. 55. & 5. 6. lorum Leuiathan. 13. distinct. circa finem, vbi dicit minora semper eligantur; id est, eligi permittantur, licitum tamen est totis viribus dissuadere maiora. Nec talis cooperatur peccato minori, si ille cui dissuasit maius, incidat in minus: quia hoc est de per accidens: Si adducatur Diuus in. 4. dist. 19 Thomas qui dicit quod licet sciamus fratrem ex correctione nostra concitandum ad odium, dum speramus quod odium paulatim tepescet, & sequetur correctio, possumus corrigere: ex quo videtur sequi quod licet cooperari fratri ad actum peccati, dummodo hoc operari vel cooperari non sit sibi allaturum detrimentum salutis. Dicendum quod illa correctio non est cooperatio pecca- F ti: quia ad illam non sequitur de per se odium, imò apud sapientes sequitur communiter dilectio: sed si sequatur odium, hoc est de per accidens ex malitia correcti, propter quam quis non deobligatur à præcepto diuino. Nec Christus induxit Iudam ad malum, cùm dixit: quod facis fac citius: quia hæc verba increpatiuè dixit ad redemptionem vexationis, ne differret passionem quam ex malitia Ioan. 13. sua iam actu procurauerat: & eo modo dicēdum quo di- Act. 23. citur his qui corrigi non possunt & sunt desperati. Valdè despera. Nec Apost. cùm dixit, ego de resurrectione iudicor, quia intendebat seruare vitam medio licito, proponendo rectam & fidelem assertionem.

Epitome II. C.

Apostolus ex vita gentilium conclusit ipsos non suis meritis fuisse receptos in gratiam Dei, nihilque eis profuisse cognitionem legis naturæ, sed eos accusasse. Nunc in hoc capite continuando necessitatem gratiæ, aduersus Iudæos progreditur ostendens quod nec Iudæi iustificati sunt ex his ex quibus gloriabantur, scilicet lege & circuncisione. Et primo ponit iudicium Iudęorum & Gentilium ad fidem conuersorum de priori vita, & vtrosque arguit de inordinato iudicio, confutatq; humanum iudiciū excludendo causas excusationis scilicet ignorātiam & innocentiam. Postmodum

G modum astruit & commendat diuinum iudicium, ponendo diuini iudicij veritatem, excludendo contrariam opinionem. Assignat causam & reprobat eam: ostendit periculum & retributionem contemptus ex futuro diuino iudicio ineuitabili. Secundò ibi (*qui reddet, &c.*) manifestat, astruit, & cõmendat diuini iudicij veritatem quantum ad bona & mala opera, & quo ad personas & mercedem siue stipendia eorum. Et assignando rationem iustæ distributionis Dei circa bona & mala, excludit acceptionem personarum ab eo. Tertiò ibi (*Non enim auditores*) declarat legem Moysi per cuius auditum Iudæi arbitrantur iustificari, non sufficere ad salutem. Deinde manifestat dignitatem eorum qui legem sine auditu seruant, commendat insuper in gentibus legis obseruantiam, & probat quod dixerat. Quartò ibi (*Si autem, &c.*) ostendit quod auditores legis non iustificantur, nisi sint factores, quod pertinet ad Iudæos: quorum prærogatiuam explicat, quantum ad gentem: quia lex eis data est, & quantum ad fructum legis, & quãtum ad Deum. Et per respectum ad alios tripliciter se habent ad notitiam legis. Deinde ostendit defectum Iudęorum, quantum ad seipsos, & quantum ad proximos, & per comparationem etiam ad Deum. Postremò in calce capitis ibi (*Circũcisio, &c.*) ostẽdit quod neque etiam circuncisio, de qua gloriabantur Iu-
H dæi, sufficit ad salutem: & deducit rationem comparando circuncisionem præputio, & assignando discrimen.

Expositio literalis II. C.

Propter quod, id est propterea quod malefacientes digni sunt morte, non solum qui faciunt, sed etiam qui con- 2.Cor.4.
sentiunt facientibus, ea de causa *inexcusabilis es*, scilicet, à Hier.17.
peccato ô *homo omnis*, siue sis Iudæus, siue Gentiles, *qui* Esa.51.
iudicas, id est, temerariè damnas & reprobas aliũ *in quo*, Mat.7.
scilicet, iudicio, *enim alterũ iudicas*, scilicet de occultis de quibus solus Deus habet iudicare, vt de cogitationibus cordium & futuris contingentibus, aut contra regulas iustitiæ, quæ requirunt discretionem examinationem, *teipsum condemnas*, id est teipsum condemnabilem ostendis: *eadem enim agis quæ iudicas*, id est, consimilia in genere vel specie agis quæ in aliis condemnas. *Scimus enim*, id est pro certo tenemus per naturalem rationẽ vel per supernaturalem illuminationem id quod vos vel nescitis, vel non creditis, scilicet *quod iudicium Dei est secundum veritatem*, id est infallibiliter imminet *in eos*, id est contra eos *qui talia agunt*, & in aliis condemnant ea quæ ipsi agunt, seu eos qui se inuicem temerario iudicio iudicant. *Existimas autem ô homo, qui iudicas* .i. tuo iudicio damnas *eos qui talia agunt & facis ea*, quod tibi sit data talis iudicãdi potestas, vt non iudiceris de ea in hoc mundo: *quod effugies iudicium Dei*, qui, scilicet, modo non punit, quia bonus est, & tamen finaliter nihil mali impunitum relinquit
I quasi dicat. Si hoc existimas, falsa est existimatio tua. *An diuitias bonitatis eius*, id est copiosam bonitatem eius, qua bona peccatoribus largitur, Solem suum oriri faciens super bonos & malos, & pluens super iustos & iniustos, *& patientiæ*, qua grauiter & contumaciter ex malitia peccantis sustinet, *& longanimitatis eius*, qua peccatores ex infirmitate vel malitia longo tempore perseuerantes expectat, vt ad eum redeant & pœniteant. *contemnis*. eas impugnando clamore, & Dei misericordia abutendo. *Ignoras* tu peccator non ignorãtia inuincibili, sed vincibili, crassa, supina, & affecta, *quoniam benignitas Dei*, id est, pia misericordia Dei differentis pœnam *ad pœnitentiam*, id est, reconciliationem (*te*) scilicet peccatorem *adducit*, id est, prouocat, ducit & trahit, pœnas differendo & bona exhibendo quãtum est de se. Ideo enim expectat
Esa.30. vos vt misereatur vestri. *Secundum autem duritiam tuam*, id est pertinaciam, qua malo adhæres, & qua durus es corde, vt verbum Dei respuas, *& impœnitẽs cor*, quod de pristinis malis non dolet, nec futura vitare contendit,
Iacob.5. sed in eis perseuerat *thesaurizas tibi iram*, id est multiplicas, accumulas, colligis, & reponis vindictam & reatum pœnæ deterius peccando: *in die iræ & reuelationis iusti iudicij Dei*, id est in die extremi iudicij in qua iratus apparebit, & vltionem manifestè reuelabit, & exercebit super iniquos & sceleratos absque tamen vlla animi perturbatione & sui mutabilitate.

Secunda pars II. Capitis.

Qui reddet vnicuique secundum opera eius, siue interna, siue externa, non quidem secundũ æqualitatẽ operũ: quia K
præmium excedit meritum, sed secũdum proportionem, quia bonis retribuet bona & meliora melioribus, *His quidem qui secundum patientiam boni operis*, scilicet erunt bene dispositi, qui patientia Dei bene vtuntur, vel æquanimiter sustinẽt aduersa, nec propterea cessant à bono opere, sed perseuerant. *Gloriam*, id est, claritatem intrinsecã in anima, quæ prouenit ex clara visione & fruitione diuinæ essentiæ, & extrinsecam in corpore, quæ fluit à gloria animę: *& honorem*, id est, reuerentiam quæ eis exhibebi- Esa.58.
tur ab omni creatura, *& incorruptionẽ*, id est, indefectibi- Mat.13.
lem gloriæ & honoris permansionem quia illa gloria & Ioan.17.
honor non erunt transitoria, prout in hoc mundo: ideo 1.Cor.15.
accipient coronam incorruptam & immarcessibilem. *quærentibus vitam æternam*, id est qui hac intentione bona operantur, vt habeant vitam æternam, & non vt videantur ad hominibus, vt hypocritæ. *His autem qui sunt ex contentione*, id est qui veritatem impugnant cum confidentia clamoris, & contentiosi sunt contra proximum, vel contra fidem ex pertinacia ac duritia cordis, pœnitere contemnunt. *& qui non acquiescunt veritati*. s. doctrinæ, fidei & iustitię diuinę, & peruerse viuendo nõ credunt veritatẽ iusti iudicij Dei. *credũt autem iniquitati* .i. suggerentibus & persuadentibus iniquitatem: vel credũt peruersæ ac infideli doctrinæ: vel etiam peccatorum impunitatem, L
talibus reddentur sequentia, ira, id est, pœna, & vindicta in anima & corpore & qualibet eius parte, ideo dies iudicij dicitur dies iræ, *& indignatio*, quia sibi ipsis indigna- Sopho.1.
buntur, & contra seipsos commouebuntur propter peccata quæ cõmiserunt, *tribulatio*, id est, punctura dolorum & tormentorum quæ sustinebunt. *& angustia*, quæ in eis consurget, eò quòd animus eorum non valebit inuenire remedium contra mala quæ timebunt & patientur, vndiquaque enim sequetur oppressio & perplexitas, vt nullo modo euadere possint. *in omnem animam hominis operantis malum, Iudæi primum & Græci*, id est, Gentilis, Luc.12.
præponit Iudæos: quia Iudæis maior pœna debebatur, tanquam scientibus voluntatem Dei per legem, & eadem ratione nunc maior pœna debetur Christianis, circa idem peccatum. *Gloria autem honor & pax*, id est perfecta animi tranquillitas, quæ ponitur loco incorruptionis, quã supra nominauerat contra angustiam malorum. *Omni operanti bonum Iudæo primum & Græco*. præponit Iudęos, quia eis primò promissa sunt & in eorum promissiones Græci, hoc est Gentiles, introierunt. *Non enim est personarum acceptio apud Deum*, id est distributio præter dignitatem & debitum personarum, non enim duobus æqualiter se habentibus, inæqualiter dat vel tribuit. *Quicunque enim sine lege, scilicet, Moysi à Deo accepta, peccauerunt, sine lege peribunt*, id est, condemnabuntur, non pro- M
pter transgressionem legis Moysi, quam non acceperunt, sed propter transgressionem legis naturæ. *& quicunque in lege*, id est, post legem scriptam & susceptam, *peccauerunt, per legem iudicabuntur*, id est, condemnabuntur propter transgressionem legis.

Tertia pars II. Capitis.

NOn *enim auditores legis*, ex hoc ipso quod legem audiunt, quanuis iusti apud homines reputentur, non tamen *iusti sunt apud Deum*, qui non solum nouit quæ foris patent, sed etiam cor intuetur: qui videt quod in lege contenta & ab eis per promulgationem audita & cognita spiritualiter non capiunt, aut si capiant non ea qua decet intentione, adimplent. *Sed factores legis iustificabuntur*, non quod quasi per opera cæremonialia, iudicialia, aut etiam moralia, iustitiam Dei siue gratiam iustificantem acquirãt, cum talis per solam Dei misericordiam merito passionis Christi infundatur: sed quia per huiusmodi scriptæ legis opera speciali auxilio Dei adimpleta ad iustificationem disponentur, & à Deo misericorditer iustificabuntur. *Cùm enim gentes quæ legem*, scilicet, diuinam scriptam, quæ solis Iudæis data est, *non habent naturaliter*, id est, instinctu & directione naturali per sinderesim in intellectu practico impressam, qua discernere possunt ea quæ lex facere aut vitare quo ad moralia præcepit, & per naturam gratia reformatam: *ea quæ legis sunt faciunt*,

A *faciunt*, id est, quæ lex scripta, quo ad moralia mandat. Psal.4. *eiusmodi legem*, scilicet scriptam per Moysen datam. *ipsi sibi sunt lex*, inquantum funguntur officio legis semetipsos instruendo & se ad bonum inducendo. *Qui ostendunt opus legis scriptum*, id est, firmiter fixum, *in cordibus suis*, id est, in intellectu & ratione eorum, non atramento, sed spiritu Dei viui. *testimonium reddente illis conscientia*, id est, applicatione scientiæ siue cognitionis per sinderesim habita; qua de aliquo iudicatur an benè vel malè factum sit, *ipsorum*, scilicet qui talia agunt, quæ conscientia non solùm est operum, sed etiam, *inter se inuicem cogitationum accusantium aut etiam defendentium*; in conscientiis reproborum quæ erunt apertæ & manifestæ, *in die*, scilicet extremi iudicij: *Cùm iudicabit Deus*, ea quæ nunc sunt *occulta hominum*, de quibus nunc homines iudicare non 1.Cor.4. possunt, hoc iudicium Dei certum est. *Secundum Euan-* Act.10. *gelium meum*, id est, à me prædicatum, *Per Iesum Chri-* Ioan.5. *stum*, qui constitutus est Iudex viuorum & mortuorum.

Quarta pars II. Capitis.

SI autem tu Iudæus cognominaris, quod est nomen honorabile tanquam à nobilibus & iustis parentibus deriuatum à Iuda Patriarcha filio Iacob. *& requiescis*, persistis & delectaris *in lege*, quasi per eam de credendis & agendis certificatus, *& gloriaris in Deo*, id est, in notitia & cul- B tu vnius Dei, vel in redemptione quam tibi per Prophetas nuntiauit, *& nosti voluntatem eius*, ex doctrina legis & Prophetarum, sciens quid ipse ab hominibus velit fieri, aut nolit fieri. *& probas*, id est, approbas & commendas, *vtiliora*, id est, meliora & perfectiora eligere nosti, *instructus per legem*, in qua diuersi perfectionum gradus docentur. *Confidis*.i. præsumis, existimas *teipsum esse ducem*.i. directorem cæcorum, id est, incapacium ad intelligendum, *lumen eorum qui in tenebris*, ignorantiæ, *sunt*, scilicet constituti, *eruditorem insipientium*, id est, eorum qui absq; cognitione diuinorum sunt, *magistrum infantium*, id est paruulorū, qui ob defectum ætatis imperfecti sunt, vel eorum qui rudimentis egent, *habentem formam* perfectionis, vt aliis suis exemplar *scientiæ* in agendis. *& veritatis*, in credendis & speculatiuis *in lege*, scilicet contentis. *Qui ergo alium doces, cur teipsum non doces?* dicis te esse ducem cæcorum, cur per rectam viam à te cognitam non ambulas? confidis te lumen eorū qui in tenebris sunt, cur opera tenebrarū non abiicis? Si eruditor insipientiū, cur timorē Domini, quæ est initiū sapientiæ, reliquisti? Si magister infantium, cur puer es sensu, & more puerorū infamias falsas prosequeris? *Qui prædicas non furandū*, id est, nō esse accipiendū alienū inscio vel inuito Domino, prout lex dicit, *Furaris*, id est, accipis & es socius furum. *Qui dicis*, tum occultè, tum publicè, tum verbis, tum scriptis, *non* C *mœchandum*, id est, non adulterandū, *mœcharis*.i. adulteraris fidem matrimonij frangens. *Qui abominaris idola*, ex præcepto legis sciens non esse colenda. *Sacrilegium facis*.i. sacra quæ scis esse veneranda, contaminas abutendo his quæ ad diuinum cultum pertinent, Christum negādo, vel sacrum de sacro auferendo, & in prophanos vsus exponendo. *Qui in lege*, siue de lege, *gloriaris*, cum iactantia di- Psal.77. cendo: Quantū audiuimus & cognouimus, ea patres no- Psal.147. stri narrauerunt nobis, &c. &, Non fecit taliter omni nationi, &c. *Per præuaricationem legis Deum inhonoras*. non exhibendo ei debitam reuerentiam, non obediendo mandatis ipsius: qui legem suscepisti, legem relinquis: *nomen enim Dei per vos blasphematur*.i. gloria & fama nominis Dei per vestrā malā conuersationē vituperatur, *inter Gentes, sicut scriptū est*. quæ propter vestrā malā conuersionem arbitrantur legem à Deo datā esse bonam.

Quinta pars II. Capitis.

Gen.17. CIrcumcisio quidem, scilicet corporalis, *prodest tibi Iudæo*. quātum ad remissionem peccati originalis: quia data est Abrahę, & ab eo secūdum carnem descēdētibus. *Si legem* Mosaicam *obserues*.i. custodias & impleas, non in sensu literæ, sed spirituali post passionem Christi exhibitam, si Christo ad quem te lex dirigit, credas, & Euangelium suscipias: quemadmodū professio religiosis prodest, si regulam seruent. *Si autem præuaricator legis sis*, id est, si legem transgrediaris, & debito modo non impleas: *Circumcisio tua* carnalis, *præputium facta est*, id est, non amplius prodest tibi, quàm si non esses circuncisus: & sic pręputiatis similis effectus es, quibus gentilitas non prodest, D sed obest. *Si igitur præputium*.i. si aliquis gentilis incircuncisus, *iustitias legis*, id est, moralia pręcepta & mandata legis quæ sunt de dictamine rationis naturali. *Custodiat*, id est, seruet, vt per ea quæ facta sunt in cognitionem Dei perueniat, & in fide & cultu vnius Dei permaneat. *Nónne præputiū illius in circuncisionem*, scilicet spiritualem: *reputabitur*, id est, nónne fructum circuncisionis habebit cùm imitetur fidem Abrahæ quæ reputata est ei & filiis suis per imitationem ad iustitiam, in cuius fidei signum & protestationem data fuit circuncisio. *& iudicabit id quod ex natura est præputium*.i. gentilis nō sententiam proferendo, sed comparatione facti melioris iudicandum & condemnandum ostendet, *legem consumans*, eò quod legem omnibus viribus suis implet, *te*.s. Iudæum circuncisum, *qui per literam*.i. legis scripturam, *& circuncisio-* Gen.17. *nem*. in litera legis scriptam & manifestatam, *præuaricator*.i. transgressor *es legis*. acceptę quā gentilis non habet. *Non enim, ille est verè Iudæus, qui in manifesto Iudæus est*, id est, qui à Iacob originem traxit, *neque quæ in manife-* *sto in carne est circuncisio*. quæ.s. videri potest, est vera cir- Infra.8. cuncisio: quia est solùm signum interioris circuncisionis, verum autem signū non est nisi respondeat illi signatum. *Sed qui in abscondito Iudæus est* .s. verè Iudæus: quia mandata legis, quam Iudęi profitentur ex affectu cordis, quod E est absconditū & ab hominibus videri non potest. *Et circuncisio cordis*. s. vera est, quia propter Deū abiectis vitiis, & adeptis virtutibus ea quæ legis Christi sunt, obseruat homo, *in spiritu*. In virtute spiritus sancti & secundum spiritualem intellectum legis Moysi, *& non in litera*, id est, non secundum sensum literæ grammaticalem. *Cuius*.s. cir- 1.Reg.16. cuncisionis interioris *laus*.i. manifestatio cum approbatione, *non ex hominibus*, qui solum vident quæ foris parent & non interiora, *sed ex Deo est*. qui cor intuetur & scrutatur ac probat renes & corda.

Commentum II. Capitis.

Propter quod inexcusabilis es, ô homo, omnis qui iudicas.

APostolus hic supponit iudicium temerarium Gentilium & Iudæorum ad fidem conuersorum, quo iudicabant inuicem de pręterita vita. Iudæi arguebant Gentiles de idololatria & aliis nefandis criminibus: Gentiles verò Iudæos de præuaricatione legis acceptæ: licèt tam Iudæi quàm Gentiles peccatis quæ sibi inuicem obiiciebant, inuoluti essent. Gentiles quidem veritatem Dei in impietate & iustitia ditinentes, fuerant præuaricatores legis naturæ & in nephandissimis criminibus inciderant. Ideò eos inexcusabiles esse priore capite dixit. Iudęi etiam accepta lege veritatem Dei in impietate & in iustitia detinuerant idololatrantes & legem præuaricantes: vtrique F enim populo reuelata fuit iustitia Dei: Iudæis per fidem, Gentibus autem per visibilia quæ facta sunt. Ideò hic ex præmissis vtrosq; arguit de inordinato iudicio, & omnes tam Gentiles quàm Iudeos in tali iudicio temerario inexcusabiles esse concludit, dicens: Propter quod, &c. *In quo enim iudicas alterum, teipsum condemnas*. Hic confutat humanum iudicium, excludēdo vnam excusationis causam, scilicet ignorantiam, quæ excluditur per ipsummet iudicium. Quicunque enim iudicat aliquem de aliquo, quasi malè agentem: ostendit se agnoscere illud esse malum, & ex hoc concludit ipsum esse condemnabilem. ideò dicit: inexcusabilis es, quia ostēdis teipsum condemnabilē cùm iudicas alterū malè agentē, quod tamen iudiciū de occultis & factis aliorum propter incertitudinē prohibitū est: iuxta illud, Nolite iudicare, & non iudicabimini. Ad cuius 1.Cor.4. euidentiam sciendum est quod ad iudicium humanum li- Mat.7. citum, tria requiruntur. Primò, quod procedat ex inclinatione & actu iustitiæ, quæ versatur circa debitum æquale, vt nō vltrà vel minus quàm debetur iudicet siue ascribat. secundum illud, Diligite iustitiam qui iudicatis terram. Sapien.1. Secundò, quod procedat ex authoritate & potestate præsidentis: iuxta illud, Tu quis es qui iudicas alienum ser- Rom.14. uum, domino enim suo stat aut cadit. Tertiò, quod proferatur secundum rectam prudentię rationem siue deliberationem, hoc est, quod sit de certis & non dubiis: secundū illud, Ne temerè quid loquaris. Quodcunq; autem

G horum trium deficiat iudicium erit vitiosum. Si desit æqualitas, erit iudicium peruersum & iniustum. Si authoritas erit iudicium vsurpatiuum & abusiuum: quia non est maior abusus quàm potestatis defectus. Si certitudo aut prudētia, erit iudicium temerariū & præsumptiuum, vt cùm homo iudicat de cogitationibus & intentionibus cordium, aut etiam de futuris contingentibus quæ sibi Deus reseruauit. Vnde Apostolus: Nolite ante tempus iudicare, quoad vsque veniat Dominus qui illuminabit abscondita tenebrarum & manifestauit consilia cordium. Et Hiere. 17. Prauum est cor hominis & inscrutabile, quis cognoscet illud? sequitur: Ego Dominus scrutans corda & probans renes. Et Esaiæ 51. Annunciate quæ ventura sunt nobis in futurum, & dicemus quia Dij estis vos. Cùm ergo tam Gentiles quàm Iudæi de se inuicem iudicarent absque prædictis requisitis, sequitur quod iudicium illorum erat illicitum: nec poterant se excusare per ignorantiam. Quia ipso facto quo iudicabant, protestantur se non ignorare. Nemo enim sanæ mentis iudicat de his quæ ignorat. *Eadem enim agis quæ iudicas.* Hìc excludit aliam excusationis causam, videlicet innocentiam, quasi dicat: Ideò tu qui alios iudicas, teipsum condemnas. Quia cùm ea agas quæ condemnas, manifestè ostendis te condemnandum esse & contra conscientiam iudicas. Vnde Christus: Ex ore tuo te iudico serue nequā. & alibi: In quo iu-

1. Cor. 4.

H dicio iudicaueritis, cōdemnabimini. & Salomō. Illaqueatus es verbis oris tui, & captus propriis sermonibus. Et Christus, Quid vides festucam in oculo fratris tui, &c. Et Dauid proposita ei à Nathan de alio parabola & intellecta, seipsum condemnauit. Quocirca redduntur inexcusabiles morum institutores. Ideò Seneca Philosophos qui recta docentes, perditis erant moribus, in suum ipsorum conuitium fuisse desertos asseuerat.

Mat. 7.
Prou. 6.
Mat. 7.
2. Reg. 12.

Ex his Apostoli verbis nonnulli trahunt quod tam priuati quàm iudices publici, qui ex officio alios iudicant & condemnant pro peccatis, in quibus ipsi sunt inuoluti, peccant. Quod tamen non est vsquequaque verum. Ad cuius euidētiam sciendum est quod si de priuatis loquamur & interiori iudicio, hæc verba, *Teipsum condemnas, &c.* exponi possunt, id est, te condemnabilem absque excusatione ostendis, cùm in pari aut simili culpa existas. Si verò priuatus exteriori iudicio, puta correctionis fraternæ iudicat & corrigit alium de peccato, in quo ipse est inuolutus, non peccat, modò absque superbia & scandalo hoc faciat: corrigere enim potest cum humilitate & non per modum obiurgantis, si sit in simili crimine notorio, sed rogantis & se emendare proponentis. Quia, vt D. Tho. ait, peccatum non tollit id vnde conuenit homini corrigere delinquentem. Quia cùm non tollat iudicium rationis, sequitur quod per se non contrariatur officio correctionis fraternæ. Nec peccatum reddit hominem indig-

2. 2. q. 33. art. 5.

I num correctione contrariè, sed negatiuè: & sic exponit D. Thomas: Si autem loquamur de Iudicibus publicis & publicè iudicantibus & corrigentibus ex officio, distinguendum est de ecclesiasticis aut temporalibus. Ecclesiastici enim iudicantes & corrigentes, vt ministri Ecclesiæ, prædicando vel puniendo de peccato mortali in quo ipsi sunt occultè inuoluti, absque contritione vel attritione peccant: iuxta illud, Sancti estote, quoniam ego sanctus sum. quia sic indignè vtitur officio prælationis aut prædicationis, vt Diuus Thomas ait. Et secundum alios, quia est suspensus quo ad se, vt habetur in cap. vlt. extra de temp. ordi. Dominus Caietanus super qu. 60. arg. 2. 2. 2. D. Thō. dicit quod Prelatus spiritualis vtens officio suo in his quæ nō sunt ordinis, sed iurisdictionis, quanuis sit in peccato mortali occulto, non peccat saltem mortaliter per se loquēdo, licet benè ratione scandali. Et ad obiectionem de indigno vsu officij, respōdet quod nō indignè vtitur contrariè aut priuatiuè, sed solùm negatiuè. Et ad decretalem illam dicit quod intelligitur de vtente officio ordinis ad quod requiritur consecratio, quæ non requiritur ad vsum & actum iurisdictionis, & allegat D. Thom. 3. p. q. 64. arg. 6. ad. 1. Si autem sit in peccato mortali notorio, & non pœniteat, quidam dicūt illum duplici peccato peccare. Primò quia officium suum indebitè, id est, non eo modo quo debet, exequitur. Secundò, quia scandalizat. Et secundum hoc dicunt debere intelligi illud: Peccatori autem dixit Deus: Quare tu enarras iustitias meas K & assumis testamētum meum per os tuum. Tu verò odisti disciplinam, & proiecisti sermones meos retrorsum. Si videbas furem, currebas cum eo, &c. & illud: Qui sine peccato est vestrûm, primus lapidem in illam mittat. ac etiam dictum D. Ambrosij, quod habetur. 3. q. 8. in c. iudicet. vbi dicitur: iudicet de alterius crimine, qui non habet in se quod condemnet. Iudicet, inquit, qui non habet quod putauerit in alio punienda: & dicta D. Gregorij in moral. quę habentur in c. qui sine peccato, &c. In grauibus eadem q. Quo ad iudices verò temporales, licèt sint Dei ministri, non tamen ad eorum officium acceptādum vel exercendum egent consecratione. Ideò etiam si sint in peccato mortali tali de quo iudicāt, si peccatum sit occultum, non peccant. Si verò sit notorium, peccant ratione scandali. Ideò Zenocrates semel risisse dicitur, quando vidit magnos latrones, id est, Iudices & Prȩsides condemnare ad suspendium minores. Resolutio ergo D. Thom. est quod illi qui sunt in grauibus criminibus, non debent iudicare eos qui sunt in eisdem vel minoribus, vt Diuus Chrysost. dicit super illud: Nolite iudicare, &c. Et maximè quādo illa peccata sunt publica, quia ex hoc generatur scandalum. Si autem non sunt publica, sed occulta, & necessitas iudicandi immineat, potest cum humilitate arguere & iudicare. Vnde D. Augustinus dicit: Primum cogitemus cùm aliquem reprehendere necessitas nos cogit, vtrum tale sit vitium quod nunquam habuimus, & L tunc cogitemus nos etiam habere potuisse. vel tale, quod habuimus & iam non habemus, & tunc tangat memoriam fragilitas communis, vt illam correctionem non odium, sed misericordia præcedat. Si autem inuenimus nos in eodem vitio esse, non obiurgemus, sed congemiscamus & ad pariter conandum inuitemus. *Scimus enim quoniam iudicium Dei est secundum veritatem, in eos qui talia agunt.* Hìc ostēdit & cōmendat iudicium Dei de infallibili veritate, quasi dicat: Ideò dico quod teipsum condemnas, siue te condemnandum ostendis à Deo, qui iudicaturus est viuos & mortuos. Quia nos qui reuelationem à Deo habemus, certò scimus quod iudicium condemnationis Dei est, & erit secundum veritatem in eos, id est, contra eos qui talia agunt, secundum illud Iob, Vltor iniquitatis est gladius, & scitote esse iudicium. Et Salomon: Cuncta quæ fiunt, in iudicium adducet Deus. Scimus prætereà quod iudicium Dei erit secundum veritatem: cùm ipse idē sit veritas per essentiā, nec mentiri potest nec fallere aut falli, prout hominis iudiciū quod amore, odio, timore corrumpi potest: Ideò non est semper verum. Iudicium autem humanum, quod innititur dictis & depositionibus testium, non est semper verum, prout Dei qui propter immutabilitatem à veritate deduci non potest: ideò est Iudex & testis. Vnde & Iob: Non parcam M ei quasi verbis potentibus & ad deprecandum compositis. Et Psalm. Iudicabit orbem terræ in æquitate, & populos in iustitia.

In 4. di. 19. q. 2. art. 2.
Psal. 49.
Ioan. 8.
Mat. 7.
In li. de ser. do. in mōte.
Iob. 10.
Eccle. vlt.
Ioan. 6.
Ad Tit. 1.
Heb. 6.
Hier. 29.
Iob. 41.
Psal. 95.

Existimas autem hoc, ô homo, qui iudicas eos qui talia agunt, & facis ea, quod tu effugies iudicium Dei?

HIc commendat iudicium diuinum ex ineuitabili necessitate increpando ironicè opinionem contrariam, ac si diceret: Nunquid, ô homo, &c. superioris iudicium non timens, existimas quod tu effugies iudicium Dei? Si hoc existimas, valdè erras. Nam Iob dicit: Effugium peribit ab eis. & Dauid, Quò ibo à spiritu tuo, & quò à facie tua fugiam? Irascitur hìc eis Apostolus, eò quòd impunitatem sibi promittebant alios iudicantes. Aduertant circa hoc Iudices, præsertim Præsides & Principes atque Monarchę, qui se exemptos à iudiciis arbitrantur, quos legum suarum custodes relinquit omnipotens, & suarum ouium pastores. Si iura, quibus subditos cogunt, non solùm transgrediuntur, verum in rem suam summa licentia peruertunt, æstimantes quod nullum eos apprehendat iudicium, siue quod supererit eis declinādi potestas: notent quod Dei iudicio nemo non subditur. Omnes enim nos, nullo penitus exempto, manifestari oportet ante tribunal Domini nostri Iesu Christi, vt referat vnusquisque prout gessit in corpore, siue bonum, siue malum. Quò fugient à Spiritu Dei, præsertim Ecclesiæ Principes, cùm D. Petrus

Iob. 11.
Psal. 138.
2. Cor. 5.

eos

A eos admonitos fecerit, quod à domo Dei incipiet iudicium? Et Reges perterrefaciat, Sapiens. 5. & 6. cap. maximè cùm dicit: Horrendè & citò apparebit, quoniam iudicium durissimum his qui præsunt, fiet. Exiguo enim conceditur misericordia: Potentes autem potenter tormenta patientur. Et Apostolus: Horrendum est incidere *Heb. 10.* in manus Dei viuentis: Si plura de vniuersali iudicio videre cupis, vide. 21. caput nostrarum institutionum theologicarum.

An diuitias bonitatis eius, & patientiæ, & longanimitatis contemnis?

HIc ostendit causam falsę æstimationis. Eò enim quòd homo in hoc mundo non punitur pro peccato, existimat se non esse puniendum: *Eccle. 5.* contra illud, Ne dixeris in corde tuo, peccaui: & quid mihi accidit triste? *Eccle. 8.* altissimus enim est patiens redditor. *Prou. 18.* Et Salomon: Et enim quia non profertur citò contra malos sententia, absque timore vllo, filij hominum perpetrant mala. Attamen peccator ex eo quòd centies facit malum, & per patientiam sustentatur, non liberatur. Ego cognoui quod bonum erit timentibus. Ideò Apostolus hic, an contemnis? iuxta illud, Impius cùm in profundum peccatorum venerit, contemnit. Sed quid contemnit? tria quæ hic Apost. numerat. s. diuitias bonitatis, patientiæ & longanimitatis. i. copiosam & abundantem Dei bonitatem, qua multa vel multis peccantibus bona ministrat: *Mat. 5.* iuxta illud: Qui Solem suum facit B oriri super bonos & malos, &c. & illud: Aperis tu manum tuam, & omnia imples bonitate. contemnit pariter diuitias patientiæ eius. i. abundantem patientiam qua sustinet grauiter & ex malitia peccantes, nec subitò, prout *Psal. 9.* potest & merentur, exterminat: iuxta illud, Dominus Iudex iustus & patiens, nunquid irascetur per singulos dies? Contemnit insuper diuitias longanimitatis. i. copiosam longanimitatem Dei, qua non ad horam aut mensem, sed per longa expectat tempora. Has diuitias contemnit peccator, non se corrigendo, sed potius indurando & impunitatem sibi promittendo. *Ignoras quoniã benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit.* Hic commendat diuinum iudicium ex benignitate, & declarat causam contemptus bonitatis, patientię & longanimitatis: & dicit eam esse ignorantiam: ac si diceret, Mirum est quod contemnis. Nunquid ignoras quoniam. i. quod benignitas Dei differentis pœnam, ad pœnitentiam te adducit. i. trahit & prouocat. *2. Pet. 3.* Vnde D. Petrus: Non tardat Dominus promissionẽ suã, sicut quidam existimant, sed patienter agit propter vos, nolens aliquẽ perire, sed omnes ad pœnitentiam reuerti. *Esa. 30.* Et Esa. Expectat vos Deus vt misereatur vestri. Dominus Caietanus non vult hic legi, *ignoras*, sed ignorans: quasi dicat, An diuitias, &c. contemnis ignorans te cõtemnere. veruntamen hæc lectio non videtur quadrare interrogationi. Glo. verò ordinaria dicit quod Apostol. hic videtur tres gradus peccatorũ tetigisse. Primò, impunitatem sibi C promittentium. Secundò, cõtemnentiũ. Tertiò, ignorantium. ait enim: Peccas, ô homo, dum impunitatem tibi promittis: grauius peccas quia contemnis: amplius & grauissimè quia ignoras Si dicatur quòd ignorantia excusat, dicendum quod verum est de ignorantia antecedente, sed non de consequente & affectata, vt dictum est supra 1. c. super verbo ita vt sint inexcusabiles, vel exponendum grauissimè. i. periculose, quia qui ignorat peccatum, nõ quærit remedium. vel grauissimè propter ignorantiæ speciem pertinentẽ ad infidelitatem, quæ est grauissimũ peccatũ. Vnde dicitur, Si quis ignorat, ignorabitur. *1. Cor. 14.* Vel grauissimè in genere ingratitudinis: Magis enim ingratus est qui beneficium non recognoscit, quam qui diminuit, quod est contemnere.

Secundum duritiam autem tuam, & impœnitens cor, thesaurizas tibi iram, in die iræ, & reuelationis iusti iudicij Dei.

HIc ostendit retributionem contemptus bonitatis, patientiæ & longanimitatis Dei, quæ retributio nihil aliud est quàm thesaurus siue cumulus & aceruus iræ, id est, vindictæ Dei: cumulus, inquam, pœnarum, tormentorum, & maledictionum, quæ executioni mandabuntur in die iræ. i. vindictæ & reuelationis i. executionis iusti iudicij Dei, Dicit autem secũdum duritiam tuam propriam, qui ad beneficia bonitatis Dei non emolliris, & non Dei: quia Deus non est causa effectiua indurationis, sed peccator. D Vnde Origenes dicit *Lib. 3. de princ.* quod quemadmodum ex eadem pluuia bona terra bonas herbas profert: mala vero malas, atque eodem Sole quo liquefit cera, indurescit lutum. Ita eadem patientia Dei alicuius cor emollescit: alterius verò induratur. Durum dicitur quod non cedit tangenti, vt sunt solida & firma: prout lapides, ferrum, & metalla: translatum est tamen hoc nomen ad cor, siue animum, vt dicatur animus durus & induratus, qui prouocatus tanta benignitate, patiẽtia & longanimitate non cedit prouocationi Dei. & per hoc Apostolus intendit declarare quod dilatio vindictę ex parte quidem Dei fit propter bonum peccatorũ, vt prouocentur ad pœnitentiam. Sed ex parte impœnitentiũ hominũ est ad cumulum pœnæ, secundũ illud: cor durum malè habebit in nouissimo. *Eccle. 3.* Cor autem impœnitẽs dicitur quod ad pœnitentiam non inflectitur ex Dei patientia & longanimitate. Vnde Hieremiæ 8. Nullus est qui agat pœnitentiam super peccato suo. Per cordis ergo duritiam, quæ procedit ex impunitate: & impœnitentiã quæ videtur procedere ex desperatione, thesaurizat, id est, congregat, multiplicat peccator sibi iram, id est, reatum pœnæ, secundum illud, Thesaurizastis vobis iram in nouissimis. *Iacob. vlt.* Origenes triplicẽ in sacris literis adnotauit thesauri significationẽ. Est enim thesaurus in terra, in qua prohibet Dominus thesaurizari. *Mat. 6.* Est thesaurus in cœlo, in quo iubẽtur fideles suas recõdere opes. Est tertius hic iræ ab Apostolo comminatus. E Thesaurizator primus est animalis & stultus, de quo in Euangelio: Stulte, hac nocte repetent abs te animam tuam, &c. *Luc. 12.* Secundus verò spiritualis & sapiens. Tertius autem carnalis & sapiens, de quo hic dicitur quod thesaurizat iram in die iræ. de qua Sophonias, dies iræ dies illa, *Soph. 1.* quia Deus nunc vindictam non infert, quam inferet in illo die pro tempore accepto. Quia per quot dies iudicium protendatur, incertum est secundum Diuum Augustinum. *21. de Ciu. Dei.* Vnde Psalm. Cùm accepero tempus ego iustitias iudicabo. Et reuelationis iusti iudicij Dei, quod nunc non creditur esse, aut non videtur esse iustum. Vnde Esa. quinquagesimosexto: Iusta est salus mea vt veniat, & iustitia mea vt reueletur.

Commentum II. partis. II. Capitis.

Qui reddet vnicuique secundum opera eius.

IN hac secunda huius 2. cap. parte, Apostolus commendat diuinum vniuersale iudicium de summa æquitate. Æquitatis enim ratio est, vt vnicuique retribuatur, non secundum personarum acceptionem, quod paulò pòst concludet, sed secundum opera. In præsenti enim seculo non semper redditur secundum opera. Quia quandoque malè operantibus gratiam largitur, prout Diuo Paulo, qui *1. Tim. 1.* prius blasphemus persecutor misericordiam consecutus est. Sed in die iudicij quando erit tempus iudicandi secun- F dum iustitiam, implebitur illud: Secundum opera manuum eorum retribue illis. *Psal.* Si dicatur quod retributio futura non videatur æqua, eò quòd peccato mortali momentaneo retribuetur pœna æterna: quia videtur esse contra illud. Secundum mensuram delicti erit & plagarũ modus. Et contra illud, quantum se glorificauit & in deliciis fuit, tantum date illi tormentum & luctum. *Deut. 25. Apoc. 18.* Dicendum quod prout D. Augustinus dicit, In retributione iustitiæ, non consideratur ęqualitas temporis inter culpam & pœnam. Quia etiam secundum iudicium humanum pro culpa adulterij, quod breui hora committitur, infligitur pœna mortis: in qua non intendit legislator moram occisionis, sed potius quod per mortem perpetuò excluditur à societate viuentium. Et ideò non est mirum si peccata commissa contra charitatem, per quam est societas inter Deum & homines, æternaliter diuino iudicio puniuntur. Et hoc quidem apparet esse iustũ ex tribus. Primò, ex infinita dignitate Dei in quẽ peccatur. Tantò enim quis grauius peccat, quantò maior est dignitas illius in quem peccatur: sicut plus peccat qui percutit Principem, quàm qui percutit priuatã personã. Et sic cùm per culpã mortalem peccetur in Deum, qui est infinitus, oportet quod infinita pœna ei respõdeat. Et cùm non possit esse infinita secundum intentionem, relinquitur quod debet esse infinita secundum durationem. Secundò, hoc idem apparet ex

G voluntate qua peccatur. Quicunque enim mortaliter peccat, auertens se ab incommutabili bono, constituit finem vltimum in bono commutabili, propter quod relinquit bonum incommutabili, prout fornicator in delectatione carnis, & auarus in pecunia: Et quia finis appetitur per se, maximè vltimus: quicunque appetit finem, fertur in illud, volens illud semper obtinere, si aliud non obsistat. Vnde ille qui peccat mortaliter voluntatem habet perpetuo in peccato manēdi, nisi fortè per accidens, sicut quando timet pœnam, vel habet aliquod aliud impedimentum. Vnde conueniens est vt ex quo homo secundum voluntatem peccatum perpetuò obtinendū appetit, quod æternaliter pro illo puniatur. Deus enim, qui est inspector cordis, maximè ad voluntatem peccantis attendit.

Tertiò, idem apparet ex parte effectus peccati, qui est subtractio gratiæ, ex qua sequitur quod homo quantum est de se, perpetuò maneat in peccato, à quo exire non potest nisi per auxilium gratiæ. Iuxta illud: Homo spiritus vadens, & non rediens. *Psalm.* Non est autem conueniens vt durante culpa cesset pœna, quæ reordinat culpam. Ideò in perpetuū durat pœna. Pro resolutione igitur dicendum est, quod sicut in peccato duo sunt, scilicet auersio & conuersio: Sic duplex ei pœna respondet: Auersioni respondet pœna damni: conuersioni verò pœna sensus: & vtraque est infinita secundum durationem & non secundum intentionem rationibus iam dictis. Cùm autem dicit:

H Reddet vnicuique secundum opera sua, nō est intelligendum secundum æqualitatem operum: quia prēmium excedit meritum. Deus enim remunerat vltra condignum substantiæ operum prout ex libero arbitrio procedunt, vnde infra: *Infra. 8.* non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis; sed non citra condignum gratiæ datæ, punit citra condignum cùm miserationes eius sint super omnia opera eius: quia de merito eorum potuisset acerbiora tormenta statuere.

Ideò hæc verba debent intelligi secundum æqualitatem proportionum: quia bonis bona & melioribus meliora: & prauis mala, & peioribus deteriora reddet. Aduertendum etiam quod ex hac redditione mercedis, quam reddet Deus vnicuique secundum opera eius, confutatur error Lutheranorum dicentium liberum arbitrium se habere mere passiuæ & velut inanime quoddam: quia si verum esset, non diceret Apostolus: Reddet vnicuique secundum opera eius. Et quia hunc errorem abundè reprobauimus supra 1. cap. super verbo: Propter quod tradidit eos Deus secundum desideria cordis eorum, ideò nunc supersedeo.

His qui secundum patientiam boni operis, gloriam, & honorem, & incorruptionem, quærunt vitam æternam.

HIc specialiter ostendit quod in generali prædixerat de retributione operum. Et primo explicat magnitudi-

I nem præmiorum. Origenes, Chrysostomus, Theophylactus, & Caietanus, sic legunt & ordinant literam: Reddet vnicuique iuxta opera eius: his quidem qui secundum patientiam boni operis quærunt gloriam, honorem, & incorruptionem, reddet vitam æternam. & sic vertunt participium quærentibus in verbum, vt respondeat relatiuo (qui) & coiungunt accusatiuum vitam æternam verbo reddet. Alij vero licèt vertant participium in verbum (quærunt) coniungunt tamen ei accusatiuum vitam æternam, & verbo reddet coniungunt accusatiuum gloriam, & honorem, & incorruptionem, sic ordinantes literam: Reddet vnicuique secundum opera eius, his quidem qui secundum patientiā boni operis quærunt vitam æternam, reddet gloriam, honorem, & incorruptionem: & hæc expositio videtur conformior veritati & intentioni Apostoli: Quia nostrorum operum intentio dirigi debet in Deum, qui est obiectum vitæ æternæ. Iuxta illud, *Ioan. 17.* Hæc est vita æterna, vt (scilicet absq; intermissione) cognoscant te Deum, &cæt. In hac cognitione & fruitione consistit essentia beatitudinis. Gloria autem & honor & incorruptio sunt qualitates consequentes. Gloria enim significat Sanctorum claritatem intrinsecam, qua replebitur mens eorum: secundum illud, implebit splendoribus animam tuam: & extrinsecam qua splendebūt in corpore, iuxta illud: *Esa. 28.* Fulgebunt iusti sicut Sol in regno patris eorum, & illud: Exultabunt sancti in gloria. Honor verò K significat sanctorum dignitatem & reuerentiam, quæ eis *Mat. 13.* exhibebitur ab omni creatura. Erunt enim Reges & Sacerdotes, iuxta illud: Fecisti nos Deo nostro regnum & *Apoc. 5.* Sacerdotes: & vlterius computabuntur inter filios Dei: *Sap. 5.* secundum illud: Ecce quomodo computati sunt inter filios Dei. *Psalm.* & illud: Nimis honorati sunt amici tui Deus. *1. Cor. 9.* Incorruptio autem significat quòd illa gloria & honor *1. Cor. 15.* non erunt transitoria, prout ea quæ sunt in hoc seculo, secundum illud: Illi quidem vt corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptam, vel etiam incorruptionem corporis: Oportet enim incorruptibile hoc induere incorruptionem. Non est enim verisimile quod Apostolus admoneret homines vt prius mentis oculum in gloriam defigerent & honorem: quàm in vitam æternam, præsertim Romanos qui nihil aliud quàm illustres honoris titulos, gloriosumque immortalis nomen ambire soliti erant, occasionem indę caperent, vt in hæc potius bona intenderent, quàm in vitam æternam, quam primò quærere præcepit Christus dicens: *Mat. 6.* Primum quærite regnum Dei, & iustitiam eius, &c. Iustitia in qua quæritur regnum Dei, siue vita æterna, est obseruatio mandatorum Dei. Iuxta illud, Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. *Mat. 19.* quibus præcipiuntur bona opera. Propterea dicit, his qui per patientiam boni operis, &c. Patientia autem, non dicitur boni operis obiectiuè, cùm obiectum patientiæ non sit bonum, sed malum. sed dicitur boni operis causaliter, hoc L est ratione operis ad differentiam patientiæ ratione mali operis: puta furti, adulterij & homicidij: Vnde Diuus Petrus: *1. Pet. 4.* Nemo autem vestium patiatur vt homicida, aut fur, aut maledicus. Si autem vt Christianus, nō erubescat. & Christianus, Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, & sic hic describit Apostolus patientes mala ratione boni operis. Ita quod in his verbis claudit duo ex quibus integratur perfectio vitæ Christianæ, scilicet facere bona opera, & pati mala, propter bonum opus. Vnde D. Iacob, Patientia opus perfectum habet. *Iacob. 1.* Et Christus, In patientia vestra possidebitis animas vestras. Vel potest hìc accipi patientia pro longanimitate, siue pro perseuerantia, vt scilicet aliquis à bono opere propter tædium nō recedat. Iuxta illud, Patientes estote fratres vsque ad aduentum Domini. *Luc. 21.* *Iacob. vlt.* & illud, Patientia, id est, perseuerantia vobis necessaria est. *Heb. 10.* vnde Christus: Qui perseuerauerit vsque in finem, saluus erit *Mat. 10.* Per hæc Apostoli verba, Qui reddet, &c. his qui, &c. adeò conuincuntur Lutherani negantes opera facta in gratia esse meritoria, vt nullo modo elabi possint, nisi per meras nugas. Non enim potuit Apostolus explicatius declarare opera esse meritoria apud Deū, quàm dicendo quod Deus his qui secundum patientiam boni operis quærunt ipsum, reddet vitam æternam. Merces enim & præmium quæ idem sunt, & ad idem referuntur, scilicet ad id quod alicui debitum est, ratione operis M vel laboris, respondent merito, id est, operi vel labori, propter quæ redduntur. Cùm ergo Deus his qui secundum patientiam boni operis quærunt ipsum, reddat vitam æternam, id est, claram sui (absque intermissione) visionem, communicat seipsum, qui est summa merces prout Abrahæ reuelabit. *Gen. 15.* Et Esaiæ 40. Deus in fortitudine veniet, & merces eius cum eo. & D. Ioan. *Apoc. 22.* Ecce venio citò, & merces mea mecum, sequitur euidenter ex terminis quod illi merentur, & quod eorum bona opera, pro quibus talis merces redditur, sunt merita, vel meritoria. Hanc retributionem mercedis ad meritum præcedens, alibi declarauit Apostolus dicens, *2. Tim. 4.* Bonum certamen certaui, cursum consummaui, fidem seruaui, in reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die iustus Iudex. Non solùm autem mihi, sed & his qui diligunt aduentum eius. *1. 2. q. 114. art. 1.* Pro ampliori tamen intellectu & resolutione materiæ ac solutione argumentorum. Notandum est primò, quòd quemadmodum reddere alicui iustum precium pro re accepta, est actus iustitiæ, ita reddere mercedem laboris aut operis est actus iustitiæ: Et cùm iustitia sit æqualitas quædam & importet debitum, sequitur quod inter eos solos potest propriè esse iustitia & meritum, inter quos est simpliciter æqualitas, & potest esse debitū. At qui inter Deum & homines nō potest esse æqualitas, eò quòd finiti ad infinitum nulla sit proportio.

Nec

A Nec Deus potest aliquid debere homini, Cùm omne bonum quod habet homo, habeat à Deo, & sit ipsius Dei in esse fieri & conseruari : quare si homo totum quod habet, debet Deo, nec ei satisfacere potest, diis enim parentibus & magistris nō redditur æquiualens. sequitur quod homo nihil propriè & similiter potest mereri a Deo, cùm Deus nihil possit homini debere. Veruntamen est quædam proportionabilitas inter Deum & hominem, inquantum vterque operatur secundum modum suum. Modus autem & mensura humanæ virtutis, est homini à Deo. Ideò meritum hominis ad Deum non potest esse. nisi secundum suppositionem diuinæ ordinationis, scilicet, vt homo consequatur à Deo per suam operationem quasi mercedem, ad quod Deus ei virtutem operandi deputauit, sicut etiam res naturales consequitur à Deo per suam operationem quasi mercedem id ad quod à Deo sunt ordinatæ. Differenter tamen, Quia homo mouet seipsum ad agendum per liberum arbitrium, quod aliæ res naturales non faciūt, ideò actio hominis habet rationem meriti, & non actiones creaturarum quæ libero arbitrio carent. Quo ad meritum ex suppositione datur similitudo de Rege temporali. Si Rex ordinaret quod ille qui faceret certum quid paruæ æstimationis, haberet tale castrum quod plurimū in valore excedit opus à Rege iniunctum. Si rusticus impleret ordinationem Regis haberet ius ad

B castrum, non simpliciter & absolutè, sed ex ordinatione. Et Rex qui ante ordinationem suam nihil debebat rustico, post ordinationem eius & impletionem illius efficitur debitor, præcipuè sibiipsi : quia debitum est vt Rex promissionem suam teneat. Sic Deus qui scit omnia nostra esse sua, & nos ei ad maiora teneri, tamen quia ex sua clementia & liberalitate ordinauit, quod si quis liberè & bono animo seruiret ei, & mandata eius seruaret, mercedem illi daret. Vnde per Hierem. 31 Erit merces operi tuo, & Christus, Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Con-
Mat.19. sequens ergo est quod Deus præcipuè sibi ipsi primò debitor sit, & ex consequenti implentibus ordinationem
Ad Tit.1. suam, vt homini implenti suam ordinationem tribuat
2.Tim.2. quod pollicitus est, cùm mentiri non possit, neque seipsum negare: nec irrita facere quæ procedunt ex labiis suis,
Gen.22. vnde dixit Abrahæ, Per memetipsum iuraui, quia fecisti rem hanc, & non pepercisti vnigenito filio tuo, benedi-
Psal.118. cam tibi, &cæt. Et Dauid, Inclinaui cor meum ad fa-
Mar.9. ciendas iustificationes tuas in æternum propter retribu-
2.Cor.5. tionem. Et Christus, Si quis dederit calicem aquæ frigi-
Mat.25. dæ in nomine discipuli, non perdet mercedem suam, & alibi, Qui reliquerit domum, &cæt. centuplum accipiet, & vitam æternam possidebit. Eam ob rem Apostolus dicit: Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ad hoc vt referat vnusquisque prout gessit in corpore, siue bonum, siue malum. Et Christus, Venite benedicti

C patris mei percipite paratum vobis regnum, &cæt. Assignat rationem, Esuriui enim, &c. Et si malis propter mala opera infliguntur tormenta, cur bonis propter bona opera non dabuntur præmia? Vnde Diuus Augustinus in Epistola ad Sixtum: Ecclesia in concilio Tridentino, Sessione sexta, Canone. 26. Si quis dixerit iustos non debere pro bonis operibus, quæ in Deo sunt facta expectare & sperare æternam retributionem à Deo per eius misericordiam & Iesu Christi meritum, si benè agendo & mandata diuina custodiendo vsque in finem perseuerauerint, Anathema sit.

Secundò notandum est quod homo à Deo dupliciter mereri potest. Ideò apud Doctores catholicos duplex dicitur esse meritum. Quoddam est congrui siue de congruo. Quoddam verò condigni siue de cōdigno. Quemadmodum duplex est debitum super quod fundatur ratio meriti, scilicet debitum iustitiæ: & debitum liberalitatis siue honestatis. Meritum condigni est quādo est æqualitas inter opus & mercedem. Et tale est meritum mer-
Mat.20. cenarij & denarij diuini: tale meritum regulatur æqualitate iustitiæ. Meritum verò congrui dicitur quando non est æqualitas inter opus & mercedem, siue quando redditur merces quæ non est debita operi ex natura sua, sed ex liberalitate donantis. Aliquid enim congruit liberalem & magnificum dare, quod operarius non meretur ex condigno: Quemadmodum factum est illis qui circa vndecimam horam venerant. D

Tertiò notandum est quod meritum hominis potest dupliciter considerari. Vno modo secundum quod procedit ex libero arbitrio. Alio modo secundum quod procedit ex gratia Spiritus sancti. Si opus hominis consideretur primo modo, secundum quem dicitur considerari secundum substantiam operis, tunc cùm sit finitum, non est condignitas inter opus & vitam æternam, quæ est infinita, vnde sic considerando dicitur infra 8. Non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriā quæ reuelabitur in nobis: sed est congruitas quædā secundum æqualitatē proportionis siue proportionabilitatis. Videtur enim congruū vt homini operanti & seruanti ordinationem sibi à Deo datam, Deus recōpenset secundum excellentiam liberalitatis suæ. Si autem consideretur opus hominis, prout procedit à gratia & motione Spiritus sancti, qui est infinitę virtutis, tunc est condignitas inter opus meritorium & vitam æternam, vnde Christus, Si quis bibit ex aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam. Ioan.4.

Quartò notandum est quod non potest homo mereri totum ambitū siue omnes gradus gloriæ quam habiturus est in patria: & per consequens neque gratiæ quæ illi respondet: secundum illud: Gratia Dei vita æterna, id est, vita æterna correspondet gratiæ, sic quod ille qui erit in maiori gratia, in instanti mortis habebit maiorem gloriam: ideò gradus gloriæ respondent gradibus gratiæ. Infra.4. Sed prima gratia non cadit sub merito, neque mereri potest propter duo. Primò, quia prima gratia est principium omnis meriti, saltem mediatè & formaliter: quia meritum Christi est causa efficiens, & charitas est causa formalis immediata. Secundò, quia ratio primæ gratiæ pugnat ex diametro cum mercede vel merito, vt optimè probat Apostolus dicens: Ei qui operatur merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum, sed illud meretur homo quod sibi imputatur secundum debitum, quasi merces operis eius. Ergo primam gratiam homo mereri non potest. Quia si ex operibus, iam non ex gratia: alioquin gratia non est gratia. Sed cùm gratia possit augeri sicut & fides, iuxta illud: Adauge nobis fidem. Sic etiam & iustificatio, vnde Diuus Ioannes: Qui iustus est, iustificetur adhuc. Illud augmentum quod prouenit ex bono vsu gratiæ, potest homo mereri per actus informatos gratia, & elicitos vel imperatos à charitate ex motione & instinctu spiritus sancti. Nec Apostolus: In prædicto loco negat meritum aut opera meritoria, nisi respectu primę gratię siue primæ iustificationis. Et si dicatur quod Abraham, de cuius iustificatione ibi loquitur, erat iustificatus antequam crederet promissioni seminis, & per consequens illud augmentum gratiæ suæ secundam iustificationem non meruit. Dicendum quod verum est ex operibus suis, prout procedebant ex libero arbitrio, sed benè prout procedebant ex gratia & motione Spiritus sancti: quia intentio Apostoli ibi erat ostendere differentiam inter opera quæ sunt hominis pura, siue vt procedunt ex libero arbitrio & gratia. Et sic prima gratia siue prima iustificatio, datur nobis merè gratis ex merito Christi, quòd nobis applicatur per Sacramēta per quę coniungimur Christo, vt probat de baptismo infra 6. Sed augmentum illius gratiæ principaliter procedit à gratia, & minus principaliter à libero arbitrio, quod cooperatur: & ideò meritum attribuitur gratiæ tanquam principaliori. Et sic intelligendæ sunt aliæ authoritates quæ videntur aduersari. Ex præmissis soluuntur omnia argumenta Lutheranorū, propter quæ nituntur euertere omnē meritum. Prout illud: Cùm feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite quia serui inutiles sumus, &cæt. Luc.17. Quia intelligitur de merito simpliciter & ad rigorem, & non de merito ex suppositione diuinæ ordinationis. Quia licèt homo operando faciat quod debet, tamen liberè & ex animo facit & implet Dei ordinationem, qua pollicitus est mercedem. Et quamuis ex operibus nostris nihil accrescat Deo, nihilominus tamen meremur ab eo, nō quasi ex operibus nostris aliquid accrescat Deo, sed pro quanto ad gloriam & manifestationem eius, id quod ipse ordinauit, operamur. Nec obstat quod communiter ex Esa. 64. obiiciūt, Facti sumus immūdi omnes,

G & quasi pannus menstruatæ omnes iustitiæ nostræ. Quia ibi Propheta loquebatur de iustitiis legalibus, quæ inficiebantur ab illo populo malis circunstantiis, puta auaritia, cupiditate, ira, inuidia, vnde idem Propheta prius redarguerat eos, dicens: Ad lites & contentiones ieiunatis, & (Esa.58.) percutitis pugno impiè. Inficiebant etiam vana gloria maximè Scribæ & Pharisæi: de quibus Christus, Omnia opera faciunt vt videantur ab hominibus, &c. Ideò illæ iustitiæ sic infectæ erant tanquam pannus menstruatæ, id est, abominabiles, iuxta illud, Non offeratis vltrà sacrificium frustra incensum, abominatio est mihi. Sabbatum & alias solennitates non feram. non quod sint secundum se abominabiles, quia non præcepisset Deus eas seruare, prout fecit. Nec dixisset, sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona. Nec dictum fuisset de Iosaphat, quòd bona opera inuenta sunt in eo. (In Exod. & Leuit. Mat.5. 2. Para.19.) Cùm ergo Iudæi vitiarent illa opera malis circunstantiis, in illis erant abominabiles. Vnde Propheta subiungit, Iniqui sunt cætus vestri, & manus vestræ (id est operationes vestræ) plenæ sunt sanguine, scilicet peccatorum: ideò subiungit, Lauamini, & mundi estote, auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis, &cæt. Vel potest dici quod Esaias loquebatur comparatiuè, quasi dicat: Si nostræ iustitiæ quæ sunt finitæ & imperfectæ, comparantur ad iustitiam diuinam, quæ est infinita & perfectissima, inuenientur quodammodo difformes & despecta-

H biles; quemadmodum terra cœlo comparata deformis, & quodammodū despecta & abominabilis apparet, licèt sit secundum se bona. Et lumen candelæ licèt secundum se sit lucidum, tamen per comparationem ad Solem causat vmbram sic iustitiæ nostræ per comparationem ad iustitiam Dei, videntur imperfectæ & deformes. Vnde per Esaiam. 55. Dominus: Sicut exaltantur cœli à terra, ita exaltatæ sunt viæ meæ à viis vestris, & cogitationes meæ cogitationibus vestris. Si Lutherani instent & dicāt, quod radix omnium operum nostrorum, quæ est cupiditas vel concupiscentia, est infecta, & peccatum nominatur ab Apostolo. & per consequens rami & fructus siue opera. (Infra.7.) Dicendum quod si radix accipiatur pro concupiscentia, quæ est potentia naturalis hominis, quæ dicitur appetitus sensitiuus destitutus iustitia originali, non est culpa, licèt dicatur peccatum, eò quòd aliquando inclinat ad peccandum, tamen non dicitur peccatum imputabile cùm sit potentia naturalis a Deo producta, & per cōsequens bona: secundum illud, Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant (Gen.1.) valdè bona. Illa etiam destitutio non est culpa, sed pœna. & Apostolus infrà pœnam peccati nominat peccatum. Si autem concupiscentia pro actu appetitus sensitiui accipiatur, & ille sit regulatus ratione, est bonus. Si verò non sit regulatus, est malus: Nec tamen omnes actus humani procedunt à concupiscentia siue ab appeti-

I tu sensitiuo: & ideò appetitus sensitiuus non est radix omnium nostrorum operum, sed voluntas, quæ secūdum se non est mala, cùm sit potentia naturalis, sed efficitur mala & producit fructus malos, quando discordat à ratione, quando verò concordat cum ratione, facit fructus bonos, id est, opera moraliter bona, & si sit in gratia meritoria: quia etiam arbor mala habet fructus naturales, qui licèt sint boni bonitate transcendentali, non tamen sunt, id est, delectabiles, vel accepti ab hominibus ad comedendum Sic licèt homo peccator sit arbor mala, nec quandiu est in peccato, possit facere fructus delectabiles & acceptos Deo, siue opera meritoria, potest tamen facere aliquos fructus conuenientes suæ naturæ, vt dare eleēmosynam & honorare parentes: quæ opera non sunt peccata nec meritoria, sed sunt opera moraliter bona, & apud homines laudabilia.

His autem qui sunt ex cōtentione, & non acquiescunt veritati, credunt autem iniquitati: ira, & indignatio, tribulatio, & angustia.

Hic explicat terribilia malorum supplicia, contraponendo retributioni iustorū recompensationem malorum, quorum tangit culpam, duritiam, & malitiam, deinde pœnam. Culpam eorum dicit contentionem, quæ (Deut.31.) potest intelligi de contentione hominis ad Deum, contra quem homo contendere videtur, resistendo mādatis eius: iuxta illud, Adhuc viuente me & ingrediente vobiscum, semper contentiose egistis contra Dominum. Vel de contentione hominis contra fidem & Euangelij doctrinam: K iuxta illud, Noli contendere verbis. Vel de contentione (2.Tim.2.) hominum adinuicem, quæ contrariatur charitati, quæ est (Iacob.3.) mater virtutum: secundum illud, Vbi zelus & contentio, ibi inconstantia & omne opus prauum. Duritiam verò describit per hoc quod dicit, *Et non acquiescunt veritati*. quod potest intelligi de veritate fidei: secundum illud, Si veritatem dico vobis, quare non creditis mihi? (Ioan.8.) Vel de veritate diuinæ iustitiæ cui non acquiescunt, veritatem diuini iudicij non credentes. Vnde Ezech. 18. Dixistis non est æqua via Domini. vel potest intelligi de veritate vitæ, cui non acquiscunt qui peruerse viuunt. Iuxta illud, Qui facit veritatem, venit ad lucem. Malitiam (Ioan.3.) autem tangit cùm dicit: Credunt autem iniquitati, consentiendo diabolo, & persuadentibus iniquitatem. Vndè Salomon: Malus obedit linguæ iniquæ. Vel quia cre- (Prou.17.) dunt impunitatem malorum: quæ in diuinam redundaret iniuriam. Vnde Sapiens, Ne dixeris peccaui, & quid (Eccle.5.) accidit mihi triste? Vel credunt iniquitati, id est, infide- (2.Thes.2.) litati, siue doctrinæ, quæ est contra fidem. Vnde Apostolus: Iudicentur omnes qui non crediderunt veritati, sed consenserunt iniquitati. Et quemadmodum Apostolus per patientiam boni operis comprehendit omnia bona, siue merita: Ita hic per hæc tria concludit omnia peccata & demerita, quæ ad hæc tria faciliter secundum prę- L dictas expositiones reduci possunt. Præposuit autem contentionem, eò quòd tam Gentiles quam Iudæi de nouo conuersi erant subiecti disputantes de primatu, vt dictum est. Quo ad pœnam Apostolus subiungit quatuor, dicens: *His autem, &c.* Ira & indignatio, tribulatio, & angustia, scilicet paratæ sunt ex illo Thesauro, quem congregauerunt: vt ostendat differentiam inter bonos, quibus Deus reddet, & malos qui sibi accumulauerunt, vt Origenes ait. Quorum duo vltima quidā attribuunt animabus separatis ante iudicium generale, scilicet tribulationem & angustiam, secundum illud: Quando venerit super vos (Prou.1.) tribulatio & angustia: Tribulatio dicitur à tribulo, qui pungit & affligit. Ideò ad tribulationem pertinet omne quod dolorem & tribulationem infert. Vnde Sopho. Vox diei Domini amara, tribulabitur in ea omnis fortis. Angustia autem dicitur ex hoc quod animus hominis adeò præmitur, non valens inuenire remedium contra mala quæ timet: vel iam patitur secundum illud Susannæ, An- (Dan.13.) gustię sunt mihi vndique, & quid eligam, ignoro. & illud: (Iob.17.) Nunquid clamorem illius audiet Deus cùm venerit super illum angustia? Duo verò prima attribuunt corpori post resurrectionem & iudicium, vt per iram intelligatur pœna, & vindicta corporalis in iudicio. Vnde Sopho. 1. vocat diem iudicij diem iræ, & per indignationem intelligatur afflictio, quando impij sibiipsis indignabuntur pro pecca- M tis præteritis quæ commiserunt: iuxta illud, Errauimus à (Sap.5.) via veritatis, &c. Diuus tamē Thom. magis placet, vt duo prima, scilicet ira & indignatio, accipiantur ex parte Dei, cuius ira est dispositio ad puniendū, quæ erit malis horribilis. Vnde dicēt montibus & petris, cadite super nos, &c. Indignatio verò refertur ad hoc quod Deus peccatores reputabit indignos vita æterna: Vnde dicet, Discedite à me maledicti, &c. Ideò Dauid: Quibus iuraui in ira mea, (Psal.94.) si introibunt in requiem meam. Duo verò vltima accipiuntur ex parte hominis, scilicet tribulatio & angustia, per quæ Apostolus comprehendit omnia malorum supplicia, prout per gloriam, honorem & incorruptionem omnia bonorum præmia.

In omnem animam hominis operantis malum, Iudæi primum & Græci.

Hic ostendit veritatem diuini iudicij quantum ad personas, & primò quo ad malos, cùm dicit, *In omnem animam*, id est, contra omnem animam quæ principaliter peccat: & ideò primò ante iudicium generale torquebitur. Quemadmodum enim gloria sanctorum ab anima ad corpus deriuatur: ita reproborum pœna, primò & principaliter est in anima, secundò in corpore, quòd cùm anima peccauit: quia resurget passibile. & sic primò peccatū & pœna attribuitur animæ. Vnde Ezech. 18. Anima quę peccauerit ipsa morietur. Dolor enim & afflictio quā habet ex pœna damni, quæ est maior pœna damnatorū,

secun-

A secundum D. Chryso. redundabit in corpus, ac etiam pœna damni, seu remorsus conscientiæ. Dicit autem *Iudæi primum & Græci*. Quia Iudæis maior pœna debebatur, eò quòd ampliorem de Deo & voluntate eius habebant cognitionem per legem scriptam. Vnde Christus: Seruus
Luc.12. sciens voluntatem domini, & non faciens plagis vapulabit multis. Christiani pariter in eodem genere peccati, puta furti aut adulterij, propter maiorem & clariorem cognitionem Dei, & propter maiora beneficia grauius peccant & punientur quam infideles. Ideo quemadmodum olla magis impinguata magis inflammatur: sic Christiani qui sunt beneficiis & sacramentis magis vncti. Vnde Apostolo.
Heb.10. Quantò maiora putatis mereri supplicia, qui filium Dei conculcauerit, &cæ. Sed quantum ad totam pœnam grauior est pœna infidelium propter peccatum infidelitatis,
1.Pet.3. quod est grauissimum. Vnde D. Petrus dicit, quod super incredulos ira Dei manet.

Gloria autem & honor & pax omni operanti bonum, Iudæo primum & Græco.

HIc manifestat veritatem diuini iudicij quantum ad personas bonorum, repetendo duo quę prædixerat, scilicet gloriam & honorem, & loco incorruptionis ponit pacem quæ incorruptionem includit & multa alia comprehendit. Incorruptio enim solum excludit contrarietatem repugnantium. Pax verò vltra illa includit summam
B tranquillitatem & requiem animi: hæc est enim illa pax quæ exuperat omnem sensum. Non autem potest pax hominis esse perfecta, quando quis timet se amissurum bona quę habet. Sed tunc aliquis habet veram pacem cordis quando habet omnia quæ concupiscit, & ea perdere non timet. Vnde Esa.32. Sedebit populus in pulchritudine pacis, in tabernaculis fiduciæ & requie opulenta. Et in hac retributione Iudæis primatum tribuit. Quia eis prædicta fuerunt primo promissa, & in eorum promissiones Gen-
Ioan.4. tes introierūt. vnde Christus. Scimus quia salus ex Iudęis est. & infra.11 Nolo enim vos ignorare mysterium vt nō sitis vobis ipsis sapientes, quia cæcitas ex parte contigit in Israël, donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israël, saluus fieret. Vnde & in Actibus Apostolorum.13. legitur: Vobis oportebat primò loqui verbum Dei, Sed quoniam repellitis illud & indignos vos iudicastis vitæ æternæ, ecce conuertimur ad Gentes.

Non enim est acceptio personarum apud Deum.

HIc assignat rationem prædictæ retributionis generalis faciendæ propter opera bona vel mala, in qua nō est acceptio personarum apud Deum, qui solum respicit ea quę habēt rationem meriti vel demeriti, virtutis aut vitij, boni aut mali, & non dignitatē aut prælaturā, aut offi-
Act.10. cium, aut diuitias, aut cōsanguinitatem. Vnde D. Petrus:
2.Para.19. In veritate cōperi, quia non est personarū acceptor Deus.
C Sed in omni gente qui timet Deum & operatur iustitiam, acceptus est illi. Et Iosaphat dicebat. Quoniam non est apud Deum iniquitas, neque personarum acceptio. Et Apostolus Galat.1 Deus personam hominis non accipit.
2.2.q.63, art.1. Ad cuius ampliorem euidentiam sciendum est quod personarum acceptio est peccatum iustitiæ distributiuæ opposit um. Iustitia autem distributiua æqualiter merentibus, vel demerentibus æqualia præmia vel supplicia retribuit, solum respiciens ad meritum vel demeritum, & non ad causam, quæ ad rem non facit. vnde si duobus æqualiter merentibus vni plus daretur, quia consanguineus aut ob aliud huiusmodi quàm alteri, esset personarum acceptio. vel si duobus æqualiter peccantibus, vnus minus puniretur altero, quia consanguineus, vel quia aliquando indebitè placuit Iudici, esset personarum acceptio. vel etiam cùm Prælatus graue peccatum subditi dissimulat, fingens se nescire quod tamen scit, & exasperat denunciantes propter inordinatum affectum. In remuneratiua verò iustitia acceptio personarum est promotio indigni per comparationem ad bonum commune, secūdum quam absque acceptione personarum illi qui sunt simpliciter minus boni, dum tamen quo ad administratione sint idoneiores præferuntur. Quemadmodum Deus minus idoneis simpliciter dat gratias, gratis datas, quas nō dat melioribus simpliciter: quia cognoscit eos quo ad hoc magis idoneos. Vnde licet Christus amplius diligeret Ioannem quàm Petrum, & sic Ioannes esset simpliciter melior & perfectior in charitate Petro, non tamen præfecit Ecclesiæ D
Ioannem, sed Petrum, quem quo ad hoc sciebat idoneiorem. Si verò aliquis præponat aliquem propter aliquam causam, quæ non facit ad rem, puta quia notus vel consanguineus, duntaxat est personarum acceptio, quamuis vbi consanguinei sunt idoneiores, vel æque idonei essent præferendi: quia saltem in hac re præeminent, quod magis in eis confidere potest. Vnde Christus quinque consanguineos elegit Apostolos, Ioannem & Iacobum fratres, filios Zebedei, Et Iacobum minorem, Simonem & Iudam Tadæum. Et quia iustitia distributiua versatur circa debitum, sequitur quod vbi non est debitum, non est acceptio personarum: prout si essent duo qui non egerent recreatione vel veste, Et Prælatus vocat vnū secum ad recreationē, vel dat ei vestē, alioquin nō egent dimisso, non esset acceptio personarū, sed libertas aut liberalitas Prelati. Secus si alter egeret. Ex pręmissis patet solutio multarū quęstionum, Cur Deus alios prędestinat, & alios non, sed reprobat. Cur ex pluribus peccatoribus aliquos vocat, alios indurat. Cur alium alio maiorem aut pulchriorem, fortiorem, aut ditiorem fecit, videtur quod sit acceptor personarum. Dictum est quod vbi non est debitum, non est personarum acceptio. Et cùm Deus nihil debeat creaturæ, ex libertate potest dare, quę & quibus vult, & respondere: An non licet mihi facere quod volo. Licet enim Deus vt Iudex iustus reddat vnicuique secundum opera E
eius, nō tamen sequitur quod propter opera præuisa prædestinet, sed merè gratis quanuis vltimum prædestinationis effectum secundum opera compleat, quemadmodum & vltimum effectum reprobationis. Differenter tamen, quia omnium effectuum prædestinationis, Deus est causa effectiua, & non omnium reprobationis: quia peccatorum non est causa effectiua, sed tantum permissiua.

Quicunque enim sine lege peccauerunt, sine lege peribunt: & quicunque in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur.

HIc exponit & corraborat prædictā rationem: Quia quod non sit personarum acceptio apud Deum, patet. Quia omnes qui peccauerint, punientur. Et primò loquitur de Gentilibus, qui non susceperūt legem scriptam, & à Moyse promulgatam: quia tales qui sine lege scripta peccauerunt, peribunt, id est, condemnabuntur. sine lege, id est, non propter transgressionem legis scriptæ, quam non habuerunt, sed propter transgressionem legis naturę quam habuerunt in cordibus impressam: quia omne peccatum est contra aliquam legem. Nam vt infra.4. dicit, vbi non est lex, nec præuaricatio. Deinde loquitur de Iudæis, qui legem scriptam susceperunt, dicens: Et quicunque in lege peccauerunt, iudicabuntur per hoc quod transgressi sunt præceptum legis. secundum illud, Ser- F
mo quem locutus sum vobis, ille iudicabit eum in Ioan.12.
nouissimo die.

TERTIA PARS II. CAPITIS.

Non enim auditores legis iusti sunt apud Deum: sed factores legis iustificabuntur.

POstea quàm Apostolus confutauit humanum iudiciū quo Iudæi & Gentiles mutuò se iudicabant: In hac tertia huius capitis parte, ostendit quod ea, de quibus Iudæi gloriabantur, non sufficiunt ad salutem. Gloriabantur enim inter cætera Iudæi de lege, cuius receptionem siue auditum putabant sibi sufficere ad salutem, quod excludit, dicens: *Non enim, &c.* quasi dicat Si peccantes in lege iudicentur per legem, sequitur quod non sufficit recipere & audire legem, sed oportet legis opera exhibere, quod est implere & facere legem. Vnde Christus: Omnis qui
audit verba mea hęc, & non facit ea, similis erit viro stulto, qui ædificauit domum suam super arenam, & descendit pluuia, & venerunt flumina, & flauerūt venti, & irruerunt in domum illā, & cecidit, & fuit ruina illius magna. Mat.7.
Et Diuus Iacobus.1. Si quis auditor est verbi & non factor, hic comparabitur viro cōsideranti vultum natiuitatis suæ in speculo: considerauit enim se, & abiit, & statim
oblitus est qualis fuerit. Sed factores legis iustificabuntur. Mat.7.
Vnde Christus: Si quis audit verba mea & facit ea, assimi-

G labitur viro ſapienti, qui ædificauit domum ſuam ſupra petram, & deſcendit pluuia, & venerunt flumina, & flaue runt venti, & irruerunt in domum illam, & non cecidit. fundamēta enim erant ſupra firmā petram. & D. Iacob 1. Eſtote factores verbi, & non auditores tantum. & poſt pauca ſubiungit: Si quis non obliuioſus auditor legis, ſed factor fuerit, hic beatus in facto ſuo erit. & Dauid: Intellectus bonus omnibus facientibus eum. Sed poſſet quiſpiam intrare ex his quæ infra. 3. capite dicit: ex operibus legis non iuſtificabitur omnis caro coram illo. & hic dicit quod factores legis per opera legis iuſtificabuntur, quæ ex diametro pugnare videntur. Dicendum quod Apoſto. in. 3 capite loquitur de prima iuſtificatione, quæ fit mirè gratis. vnde dicit, iuſtificati gratis per gratiam ipſius. Prima enim gratia non poteſt acquiri per opera præcedentia, ſed ſolum per infuſionem eius à Deo, in hoc verò loco loquitur de ſecunda iuſtificatione, ſiue de cumulo & augmento gratiæ, quæ per bona opera ex habitu charitatis infuſo procedentia, meretur augeri. Vnde Diuus Iacobus. 2. Videtis quoniam ex operibus iuſtificatur homo, & non ex fide tantum. & Diuus Auguſtinus

In lib. diſcri. & lit.

dicit, huius loci interpretatio eſt quod factores legis, non per opera antecedentia gratiam, efficientur iuſti: ſed per opera ſubſequentia habentur iuſti, augentes iuſtitiam per vſum gratiæ. Caue hic, optime lector, ne eo ſenſu in-
H telligas hic iuſtificabuntur, quod Lutherani accipiunt & exponunt: hoc eſt iuſti reputabuntur, licet verè iuſti non ſint, ſed quod tales reputantur. eò quòd Deus peccatum quod habent, non eis imputat. Aiunt enim quod iuſtificari quempiam eſt iuſtum à Deo pronunciari: ita tamen quod ſicut nonnunquam iudex in foro ſecundum allegata & probata abſoluit eum qui re vera reus eſt, perinde vſu veniat apud Deum: quod eſt in eum blaſphemare, & illius veritati detrahere. Cùm nihil poſſit illum latere, nec ipſe peccatum quod re vera ineſt, non imputare. Notandum etiam quòd hic eſt optimus locus contra Lutheranos, qui dicunt ſolam fidem ſufficere ad ſalutem. Cùm audire legem nil aliud ſit quàm legem & fidem ſuſcipere. Et cùm nemo, vt Apoſto. dicit, iuſtificetur, niſi moribus legem obſeruet. Nec enim ſolum neceſſe eſt iuſtificato fidem habere, ſeruare legem, vt augmentum iuſtitiæ habeat, ſed etiam vt iuſtitiam ſeruet. Sed neque ad primam iuſtificationem ſufficit fides, ſed requiritur quod is qui cupit iuſtificari, facienda curet quæ fides præcipit, ſcilicet pœnitere, ſperare & diligere. Hæc enim opera, licet non ſint iuſtificationis meritoria, ſunt tamen præparamenta neceſſaria: qua nimirum ratione ad vtrunque iuſtificationis genus protenditur in adulto.

I *Cùm enim Gentes qui legem non habent, naturaliter ea quæ legis ſunt, faciunt: eiuſmodi legem non habentes, ipſi ſibi ſunt lex.*

HIc oſtendit quo modo factores legis, etiam ſi non ſint auditores, iuſtificabuntur: Et commēdat dignitatem eorum qui legem abſque auditu obſeruāt, dicens: *Cùm Gentes*, id eſt, Gentiles, *qui legem*, ſcilicet diuinā exterius ſcriptam, & implicitam *non habent*, id eſt, non acceperunt. Non enim Gentibus data eſt lex, ſed Iudæis, ſecundum illud: Non fecit taliter omni nationi, & iudicia ſua

Pſal.
Deut. 33.
Eccle. 24.

non manifeſtabit eis. Et illud, Legem præcepit Moyſes hæreditatem multitudinis Iacob. Et ſapiens, Moyſes in præceptis iuſtitiarum & hæreditatem domui Iacob & Iſraël promiſſiones poſuit. Nihilominus Gentiles *naturaliter ea quæ legis ſunt*, id eſt, quæ lex mandat. Non quantum ad iudicialia aut cæremonialia, quæ ſupra naturam Deus illi populo peculiariter reuelauerat, ſed quantum ad moralia præcepta, quæ ſunt de dictamine rationis naturalis,

Iob. 1.
Iob. 23.

faciunt: prout Iob, de quo dicitur, quod erat iuſtus & rectus, ac timens Deum, & recedens à malo. vnde dicebat: Veſtigia eius ſecutus eſt pes meus. Vnde Gentiles eiuſmodi legem ſcriptam & explicitam non habentes, & eam obſeruantes, *ipſi ſibi ſunt lex*, inquantum, ſcilicet officio legis funguntur, quo ad ſeipſos faciendo, & quo ad alios inſtruendo & inducendo ſuo exemplo ad bonum. Quia vt

10. Ethic.

dicit Philoſoph. Lex eſt ſermo coactionis habens, ab aliqua prudentia & intellectu procedens. Et ideo dicitur quod iuſto non eſt lex poſita; quia, ſcilicet, exteriori lege non cogitur, ſed iniuſtis qui egēt exterius cogi: eſt tamen K
lex poſita iuſtis directiuè & obligatiuè, vt amplius dicemus infra. 13 & 1. Tit. 1. Seruare autem liberè & voluntariè legem, eſt ſupremus gradus dignitatis in hominibus vt, ſcilicet non, ab aliis, ſed à ſeipſis inducantur ad bonum. Alius gradus illo inferior eſt eorum qui ab alio inducuntur ad bonum, abſque coactione. Alius & ſequens gradus eſt eorum qui coactione egent. Infirmus eſt eorum qui nec coactione ad bonum induci poſſunt. Vnde Hiere. 2. Fruſtra percuſſi filios veſtros, diſciplinam non recipiunt. Notandum tamen quod Apoſtolus propter præmiſſa verba, *Gentes quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis ſunt, faciunt.* nullo modo fauet Pelagianis, qui dicunt mandata legis poſſe naturaliter ab homine impleri: quia intelligit naturaliter, id eſt, per naturam gratia reparatam. Loquitur enim de Gentilibus ad fidem conuerſis, qui cum auxilio gratiæ Chriſti cœperant moralia obſeruare. Et hoc modo hunc locum exponit Diuus Auguſtinus: Vel exponi poteſt quantum ad ſubſtantiam operis per ſolam legem naturalem abſque ſcripta, oſtendentem eis quid ſit agendum, non tamen ſecundum modum, nec ad intentionem præcipientis, vt Pelagiani arbitrabantur. vnde dicebant principium boni & meriti eſſe à nobis, & facilitatem à gratia, quod merito, vt hæreticum

In Lib. de na. & gra.
Pſal. 4.

eſt condemnatum. Licet enim lumen naturale, quod ſignatum eſt ſuper nos, ſufficeret ad oſtendendum quid bonum & malum, quid agendum fugiendúmve, non tamen præbebat remedium contra concupiſcentiam, nec ſufficienter mouebat affectum. Ideò neceſſariò requirebatur gratia, quam Deus non negat facientibus quod in ſe eſt, ſcilicet, pro poſſe, ſequendo naturale lumen rationis, ceſſando à peccatis, & conando ad bonum oſtenſum per lumen naturale. tunc enim Deus ſua ineffabili clementia mentis altiori lumine illuſtrat, ſcilicet, fidei, quò poſſint in amicitiam ſeu gratiam recipi. *Qui oſtendunt opus legis ſcriptum in cordibus ſuis.* Hic exponit quo modo gentes obſeruantes legem quam nō receperāt, ipſi ſibi eſſent lex. Quoniam oſtendunt opus legis, id eſt, morale præceptum ſcriptum in cordibus ſuis. Quod quidem accipere poſſumus per ſimilitudinē legis, quæ ab exteriori homini proponitur, & propter infirmitatē memoriæ hominū ſcripto tradi cōſueuit, Similiter illi qui legē obſeruāt abſq; exteriori auditu legis, oſtēdunt opus legis ſcriptum non atramento, ſed primo & principaliter ſpiritu Dei viui. Secundariò verò ſtudio humano, iuxta illud: Deſcribe ea in tabulis cordis tui: vt & hic dicit, *in cordibus ſuis*, nō in pargameno, aut in tabulis lapideis aut æreis. ſecundum illud. Dabo legem meam in viſceribus eorum, in corde eorum ſcribam eam. Non dicit in mente, ſed in corde, quod in ſacris literis tranſlatum eſt ad ſignificandum voluntatem, eò quòd cor eſt membrum in cuius cellulis ſpiritus

Prou. 3.
Hier. 31.

M
vitales & motores ingenerātur. Sic voluntas eſt omnium potentiarum motrix. Quare & tota mente, & toto corde iubemur Deum diligere. Vnde quia notitia naturalis iuris non eſt merè ſpeculatiua, ſed practica, quæ coniunctam habet animi ordinationem ad opus: idcirco ait in cordibus ſuis, prout dicit voluntatem cum intellectu practico dirigēte. Sic accepit cor Dauid cùm ait: Inclina cor meum Deus in teſtimonia tua. Et Chriſtus cùm dixit, De corde exeunt cogitationes malæ. Nam quæ ſunt voluntatis affectus, tales conflant cogitatus.

Pſal.

Teſtimonium reddente illis conſcientia ipſorum, & inter ſe cogitationum accuſantium, aut etiam defendentium in die, cum iudicauit Deus occulta hominum ſecundum Euangelium meum, per Ieſum Chriſtum.

HIc duplici teſtimonio probat quod opus legis ſit ſcriptum in cordibus eorum, qui legem abſque auditu obſeruant. Vnum teſtimonium eſt conſcientia, quod nil aliud eſt quàm applicatio ſcientiæ ad iudicandum de aliquo particulari opere practico agendo, an ſit bonum vel malum. Ad cuius euidentiam ſciendum eſt, quod dominus Deus in creatione animæ infundit intellectui duos habitus indelebiles, qui dicuntur connaturales: eò quòd ſunt ab initio naturæ creati. Per vnum, qui dicitur intellectus principiorum, dirigitur homo circa principia ſpeculabilia: hoc eſt circa veritatem & falſitatem omnium pro-

A propoſitionum ad operationem non ordinatorum, cuius habitus directionem ſequendo errare non poteſt, neque aſſentire falſo, aut diſſentire vero; omnia enim ſpeculabilia continentur in principiis, circa quæ verſatur hic habitus, in illaque reſoluuntur & reducuntur. Principium autem dicitur propoſitio ex terminis nota apud omnes, ita vt quicunque terminos intelligit, ſtatim aſſentit, nec diſſentire poteſt: vt hæc propoſitio, Omne totum eſt maius ſua parte. Et licet quælibet ſcientia habeat ſua principia, quæ ab aliquibus leges, ab aliis canones, ſeu regulæ dicuntur, ab aliis vero præcepta, ab aliis maximę, omnia tamen in primum principium reſoluuntur, id eſt, per primum principium probantur. Primum autem principium, à quo omnia alia pendent, in ſpeculabilibus dicitur hæc propoſitio. Quodlibet eſt vel nõ eſt, vel vt Dialectici dicunt, lex contradictoriarum, ſiue de quolibet eſt affirmatio aut negatio, & de nullo ambo ſimul. Quo ad agibilia autem ſiue quæ ordinantur ad operationem immanentem vel tranſeuntem, concreauit Deus alium habitum inclinantem intellectum practicum, ad aſſentiendum principiis agibilium, quæ habent dirigere omnes operationes humanas. Et non ſolum inclinat ad aſſentiendum primis principiis quæ ſunt hæc: Omne bonum eſt faciendum & proſequendum. Et, Omne malum eſt fugiendum & vitandum. Sed etiam inclinat ad aſſen-
B tiendum his quæ ſequuntur ex illis: De quibus Christus:
Mat.7. Quæcunq; vultis vt faciant vobis homines, & facite illis. Et quæcunq; vultis ne faciant vobis homines, nec vos faciatis illis. Ex his omnis lex pendet, id eſt, præcepta decalogi & prophetæ. Si enim eſſes Dominus & benefactor, velles tibi credi & honorari: ex hoc ſequitur quod credere debemus Deo & ipſum honorare, & ſic de aliis præceptis & dictis Prophetarum quibus ipſe reuelauit, credere debemus. Id quod inclinat ad ſequendum hanc dire-
Pſal.4. ctionem, Theologi vocant ſynderesim, & Dauid vocat lumen Domini ſignatum ſuper nos. Huic ſynderesi Theologi attribuunt tria officia. Primum eſt aſſentire primis principiis agibilium & dependẽtibus ex illis. Secundũ eſt diſſentire oppoſitis primorum principiorum. Tertium eſt defendere & conſolari illum, qui ſequendo ipſum primum principium, & ea quæ ſequuntur agit: & murmurare, accuſare, & increpare, ſi oppoſitũ faciat. Et quãtum ad iſtud officium, dicitur vermis: de quo Eſa. vlt. Vermis eorum non morietur in ſempiternum. Hæc ſynderesis eſt mater conſcientiæ, quæ quidem conſcientia non eſt potẽtia nec habitus, ſed actus. Significat enim ſcientiam in vniuerſali cum collatione & applicatione ad particulare agibile. Eſt enim conſcientia applicatio ſcientię, id eſt cognitionis vtilis per principia agibilia ex ſyndereſi habitæ ad aliquod particulare agibile. Et clarius loquendo,
C conſcientia eſt iudicium de aliquo particulari agibili, an ſcilicet, faciendum ſit an non, Et an benè vel malè egerimus. Et ſecundum hoc conſcientia teſtimonium perhibere dicitur, id eſt, affirmare aliquid bene vel male factum: cùm iudicat & affirmat de bono, conſolatur: iuxta illud, Gloria noſtra hæc eſt teſtimonium conſcientiæ noſtræ. Cùm affirmat de malo, contriſtat: ſecundum illud, Scit conſcientia tua quod crebro maledixiſti aliis. Vel etiam negare ſi non ſit factum. Vnde fratres Ioſeph de pecu-
Gen.43. nia in ſaccis reperta, dixerunt: Non eſt in noſtra conſcientia quis poſuerit pecunias in marſupiis noſtris. Et ſi opus ſit legitimè factum, & arguatur ab aliis, conſcientia defendit. Sic procedendo: dare eleëmoſynam cum debitis circunſtantiis, non eſt malum ſed bonum. Ego dedi eleëmoſynam cum debitis circunſtantiis, ergo non malè egi, ſed benè. Similiter furari eſt malũ, ego furatus ſum, ergo malè egi. Sed non poteſt aliquis teſtimonium perhibere de aliquo opere quod ſit bonum vel malum, niſi per hoc quod habet legis notitiam. Vnde ex hoc ipſo quod conſcientia teſtimonium reddit alicui de bona vel malo, ſignum eſt quod in corde illius opus legis ſit deſcriptum.

Aliud autem teſtimonium eſt accuſatio & defenſio: Et quantum ad hoc dicit, *cogitationum*, id eſt cogitationibus *accuſantium vel defendentium*, id eſt, accuſantibus & defendentibus, more Græcorum, qui genitiuis loco ablatiuorum vtuntur, & hoc inter ſe inuicem. Inſurgit aliquando homini circa aliquod factum aliqua cogitatio accuſans, dum propter aliquam rationem cogitat ſe ma- D
lè feciſſe. Vnde Pſalm. Arguam te, & ſtatuam te contra faciem tuam. Et Eſa.3. Agnitio vultus eorum reſpondebit eis. Aliquando etiam inſurgit aliqua cogitatio defendens, dum per aliquam aliam rationem cogitat ſe benè
feciſſe: iuxta illud. Non reprehendit me cor in omni vita Iob.27.
mea. Et inter hanc accuſationem & defenſionem ſtatur teſtimonio conſcientiæ. Sed quia teſtimonium, accuſatio, & defenſio locum habent in iudicio, ideo Apoſtol. Secun-
dò agit de iudicio, oſtendens tempus, cùm agit: *In die*, 1.Cor.4.
hoc autem dicit non ad deſignandum temporis qualitatem, ſed abſconditorum manifeſtationem: iuxta illud, Illuminabit abſcondita tenebrarum, & manifeſtabit conſilia cordium. Quandoque tamen dies iudicij dicitur nox propter incertitudinem horæ illius ſecundum illud:
Media nocte clamor factus eſt, Ecce ſponſus venit, &cæt. Mat.25.
Dicuntur autem cogitationes accuſantes aut defendentes in die iudicij, non illæ quæ tunc erunt: quia tunc vnicuique manifeſta erit ſalus vel damnatio, ſed accuſatio & defenſio cogitationum quæ nunc ſunt, & teſtimonium conſcientiæ, quod nunc eſt, repræſentabitur homini in illa die, virtute diuina hoc faciente, & liberante merita conſcientiarum, & rationes cogitationum accuſantium ſeu defendentium. Diuus Auguſtinus dicit quod notitia illa-
rum cogitationum quæ remanent, nihil aliud eſſe videtur 2.De.ciui.
vt dicit Gloſ. quàm reatus pęnæ vel meritum conſequens. Dei.
Oſtendit inſuper Apoſtolus authorem iudicij, dicens: *Cũ* E
iudicabit Deus. & Dauid explicat dicens: Iudicabit domi- Pſal.
nus orbem terrarum in æquitate, & populos in veritate ſua. Determinat etiam Apoſtolus de quibus erit iudicium cùm dicit. *Occulta hominum*. de quibus homines nunc iudicare non poſſunt. Ideo alibi dicit. Illuminabit abſcondita tenebrarum, &c. Oſtendit pariter doctrinam ex qua ha
betur fides de hoc iudicio, cùm dicit: *ſecundum Euange-* 1.Cor.4.
lium meum, id eſt, à me prædicatum. Vnde Mat. 12 Quoniam omne verbum ocioſum, &cæ. Dicit autem Euangelium ſuum, quanuis non poſſit dicere baptiſma ſuum, licet ſit vtriuſque miniſter. Quia in baptiſmo nihil opera-
tur induſtria hominis, prout in Euãgelio prędicando. Vn- Ephe.3.
de alibi dicebat: Prout poteſtis legentes intelligere pruden
tiam meam in miniſterio. Poſtmodum ponit cui datum Act.10.
eſt iudicium, cùm ſubdit: *Per Ieſum Chriſtum*, qui, ſcilicet Ionæ.5.
conſtitutus eſt à Deo iudex viuorum & mortuorum. Vn-
de ipſe dicebat: Pater omne iudicium dedit filio. qui, ſcili- Eſa.33.
cet, in iudicio apparebit bonis & malis, differenter tamẽ: Apoc.1.
quia bonis ſecundum gloriam diuinitatis ad conſolationem, iuxta illud: Regem in decore ſuo videbunt, Malis autem ſecundum naturam humanitatis & ad deſolationem, iuxta illud; Tunc videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt.

F

QVARTA PARS II. CAP.

Si autem tu Iudæus cognominaris, & requieſcis in lege, & gloriaris in Deo, & noſti voluntatem eius, & probas vtiliora inſtructus per legem.

IN hac quarta huius capitis parte, Apoſtolus oſtendit quod auditores legis non iuſtificantur, niſi ſint factores, quod pertinet ad Iudæos, quorum factum mira eloquentia retundit. Primo quippè honeſtat eos quinque prærogatiuis, quibus præcellere ſe cunctis mortalibus arbitrabantur. Exorditur à generis & nominis claritate dicens: *Si autem tu Iudæus cognominaris*, Triplex erat olim Iudæis nomen honorificũ de quo gloriabantur, vt Diuus Ambroſius dicit: Primò, iactabant ſe filios Abrahæ ob fidei eius meritum, dicentes: Patrem habemus Abraham.
Nuncupabãtur etiã honoris gratia Iſraëlitę à Iacob, pro- Ioan.8.
pter auctam in ipſo eãdem fidem. Vnde inter alia eorum 2.Cor.11.
honeſtamẽta, alio in loco dicit Apo. Iſraëlitę ſunt, & ego. Tertiò dicti ſunt Iudæi, non à Iuda Machabæo, ſed à Iuda Patriarchra filio Iacob, qui dans illi benedictionem dixit,
Iuda te laudabunt fratres tui, & nõ auferetur ſceptrum de Gen.49.
Iuda. &c. Ob eã cauſam Christus hoc nomine eos vocauit Ioan.4.
dicens: Scimus quia ſalus ex Iudæis eſt, Eorũ nomen ante
Iudam Machabęum legitur in libro Eſther, vbi dicitur Iu- Eſter.8.
dæis noua lux oriri viſa eſt. Facta enim diuiſione regni Iſraël tempore Roboã in decem tribubus, & in tribum Iudam & Beniamin, quarũ caput erat Iuda: Eò enim quòd in tribu

G in tribu Iuda durauit regnum, lex & Dei cultus, teste Psalmographo, (Psal.) facta est Iudæa sanctificatio eius, & ab eo tempore cœperunt Iudæi nuncupari. Dicit autem eos Iudęos cognominari, cautè innuens eos nō esse verè Iudæos, qui in manifesto circuncisionem gestant in carne, sed eos qui spiritu circuncisi sunt corde. A genere autem Apostolus ascendit ad legem, dicens: *Et requiescis in lege.* Origines interpretando dicit, id est, omnem requiem in legis litera collocas, quasi dicat, de hoc tibi places, in hoc quiescis quod legem receperis, quæ agi debeant, aut vitari certè cognoscis. Et ideo nihil mente vacillas, sed firmum habes intellectum. Qui enim vacillat nunquam quiescit in vno, sed huic inde fluctuat. (Sap. 8.) Qui autem Sapientię certitudinem accipit, conquiescit, iuxta illud, intrans in domum meam conquiescam cum illa. Vel requiescis, id est, nihil tibi amplius ad salutem deesse arbitraris præter legem quam audis. A lege autem Apostolus assurgit ad Deum legislatorem, (Deuter. 7.) dicens: *Et gloriaris in Deo,* id est, hoc tibi ad gloriam satis est quod sis peculiaris populus Dei: quia de eis scripserat Moyses, (Psal.) Te elegit Dominus Deus tuus, vt sis eis populus peculiaris de cunctis populis qui sunt super terram, & ob quorum salutem fecit magnalia in Ægypto, mirabilia in terra Cham, terribilia in mari rubro, Non tamen commēdat eos à vera gloria, de qua alibi dicit: Qui (2. Cor. 1.) gloriatur, in Domino glorietur: non enim qui seipsum commendat, ille probatus est, sed quem Deus cōmendat.

H Sed subnotat potius de vana gloria, videlicet quod inde insolascerent, quod essent à Deo Gentibus Prælati, imò præposterè de Deo gloriabantur. vt D. Aug. ait. (Lib. de Spiri. & lit.) Quia nō eo modo quo postulat gratia, quæ non operum meritis, sed gratuito donatur. Sed ita gloriabantur in Deo velut qui soli meruissent legem accipere, qua sua iustitia arbitrabantur implere, quod minimè faciebant, imò nec poterant. Commēdat deinde eos à fructu legis respectu sui, dicens: *Et nosti voluntatem eius,* quid, scilicet, Deus velit te facere. Vnde Dauid, Manifestauit verbum suum Iacob, & iudicia sua Israël. Et infra. 12. dicit: vt probetis quæ sit voluntas Dei. Deinde ponit fructum qui respōdet quiescenti in lege, cùm dicit: *Et probas vtiliora instructus per legem,* id est, scis discernere & approbare non solum bona à malis, sed etiam meliora à minus bonis: vnde quærebat quidam, quod est mandatum magnum in lege: (Mat. 22.) & hoc instructus per legem, Vnde Dauid, (Psal.) Beatus homo quem tu erudieris Domine, & de lege tua docueris eum.

Confidis te esse ducem cæcorum, lumen eorum qui in tenebris sunt, eruditorem insipientium, magistrū infantium, habentem formam scientiæ, & veritatis in lege.

HIc ponit fructus legis per respectum ad alios, qui diuersimodè se habent ad legem. Isti fructus sunt quin-

I que officia superioribus prærogatiuis respondentia, quæ pertinent ad ignorantium eruditionem. Primus iustitiæ gradus, est defectus potentiæ cognosciriuæ. Sicut enim his qui sunt corporaliter cæci, propter defectum potentiæ visiuæ, non potest præberi lumen, vt ipsi per viam videāt (Esa. 59.) sed ducuntur & sequuntnr palpando: iuxta illud, Palpauimus sicut cęci parietem, & quasi absque oculis attrectauimus impegimus meridie quasi in tenebris, in caliginosis quasi mortui. Sic homini, qui patitur defectum naturalis luminis, non potest præberi lumen scientiæ, vt ipsi per se videri possint, quid agendum sit, sed præbet eis homo ducatum, vt cæcis mandando eis quid facere debeant, quanuis illi quibus mandatur rationem mandatorum non co- (Prouer. 29.) gnoscant: vnde Iob dicebat, Oculus fui cæco. Sic Iudæi de hoc gloriabantur, quod essent duces cæcorum, quanuis ipsi essent cæci: (Mat. 15.) iuxta illud, Cæci sunt & duces cæcorū. Et hoc respondet primæ dignitati, qua dicebantur Iudæi (Psal.) tanquam videntes. Quia notus in Iudæa Deus. Secundus gradus iustitiæ est similis eorum, qui licet habeant potentiam, egent tamen lumine quia sunt in tenebris. Sic homines propter defectum disciplinæ sunt in tenebris interioribus, non illuminati per doctrinam, quibus Sapiens potest præbere lumen disciplinæ, vt intelligant quæ mandantur. Et de hoc gloriabantur Iudæi. Vnde subdit: *Confidis,* scilicet te esse lumen eorum qui in tenebris sunt. Vnde Zacharias: (Luc. 1.) Illuminare his qui in tenebris, &cę. Et hoc respondet ei quod superius dixit, requiescis in lege, quæ profectò lumen est: K iuxta illud, (Psal.) Lex Domini immaculata conuertens animas, præceptum domini lucidum illuminans oculos. Tertius gradus iustitiæ est defectus instructionis: illi enim qui visum habent & intellectus lumen, sunt in via perueniendi ad scientiam, quam nondum attigerunt, qui dicuntur erudiri, quasi exui à ruditate quæ à principio inest omnibus, cum primo instruuntur. Vnde Sapien. (Eccle. 7.) Filij tibi sunt, erudi illos. Et refertur ad tertiam supra positam prærogatiuam. *Gloriaris in Deo:* quia nulla est alia perfectior sapientia, quàm nosce Deum. Quartus gradus est defectus ætatis, & quantum ad hunc dicit: *Magistrum infantium.* Vnde Esa. Vbi doctor paruulorum qui ignorant prima rudimenta, scilicet, voluntatem Dei. Et hoc refertur ad id quod prædixerat, & nosti voluntatem eius. Quintus gradus est eorum qui sunt iam in scientia prouecti, & isti egent à sapientioribus informari, vt habeant sapientium dicta in authoritate, quasi quandam regulam seu formam. Et quantum ad hoc dicit, *habentem formam scientiæ.* Vnde Apostol. (1. Tim. 2.) Formam habe bonorū verborum, quæ à me audisti. Et alibi: (ad Phil. 3.) Obseruate eos qui ita ambulant, sicut habetis formā nostram. Oportet autem eos qui sic formantur, authoritate maiorū instrui, vt sciānt quid sit traditum in lege: & ideo dicit, *Scientiæ:* iuxta illud, (Psal.) Dedit illi scientiam sanctorum, & etiam vt sciant quis sit verus intellectus eorum quæ traduntur in lege, & quo ad hoc subdit *veritatis.* L vnde Dauid, Emitte lucem tuam & veritatem tuam. & hoc refertur ad id quod prædixerat, probas vtiliora instructus per legem. *Qui ergo alium doces, te ipsum non doces.* Hic incipit arguere Iudæos de transgressione legis ab eis receptæ, & de qua gloriabantur, & allegat quinque defectus illorum, propter quos videntur pares, vel potius deteriores Gentilibus. Diuus Chrysostomus legit, *eos,* interrogatiuè, & secundū hunc modum verba Apostoli habent maiorem vim obiurgandi, Possunt etiā remissius & assertiuè legi. Redarguit autē primò eos de transgressione legis in ordine ad seipsos, dcens: *Quid ergo, &c.* hoc oppobrio illos respergit per comparationem ad laudem supra memoratam gentium, qui legem non habentes ipsi sibi erant lex, quasi dicat, illi absque lege instituunt se. Vos autem per eam qua vos alios instruere profitemini, nequàquam erudimini, vosque doctores legis non facitis quæ gentes sine auditione legis faciebāt. *Qui prædicas non furandum, furaris.* Hic tangit defectum præuaricationis legis in ordine ad proximum, quantùm ad res quæ furto subtrahuntur, dicens: *Qui prædicas, &c.* Vnde Esa. 1. Principes tui infideles socij furum. Origenes & D. Ambro. mysticè interpretantur furtum, nempè quod aduentum Christi manifestum furabantur, id est, celabant, imò & negabant. *Qui dicis non mœchandum, mœcharis.* M Hic tāgit defectum præuaricationis legis in personam proximo coniunctam, quæ per adulterium polluitur, Vnde dicit, *Qui prædicas, &c.* Vnde ad huius confirmationem Oseas: (Oseæ. 7.) Omnes adulterantes quasi clibanus. Et Hier. 5. etiam dicit vnusquisq; ad vxorem proximi sui hinniebat. Origenes & D. Ambro. Mœchiam etiam mysticè interpretantur, nempè quia Iudæi relicta lege Euangelica, adulterium faciebant cum synagoga: sed omissio sensu mystico quantū ad literalem, dicebat Apostolus quod Iudęi oculatius per legem nouerant grauitatem furti & adulterij, quàm gentes: atque ideo prædicabant non esse facienda, nihilo sectius tamen ipsi ea faciebant & obseruabant quæ lex decalogi, tanquam lætalia crimina, explicatissima prohibitione, defendebat, nō modo operis per illa verba: Non mœchaberis, non furtum facies, sed etiā cordis per hęc verba: Non concupisces domū proximi tui. Non desiderabis vxorē eius, aut seruum, aut ancillam, &c. Et pro vno boue quinque repetebantur, & pro vna ouicula oues quatuor. Sed & męcho & adulteræ decretum erat capitale supplicium. Gentibus autem nec erat tam lucida notitia neque tam districta animaduersio, ob idque Iudæi erant maiori opprobrio digni *Qui abominaris idola sacrilegium facis.* Hic tangit defectum præuaricationis legis, quantum ad Deū, dicens: *Qui abominaris, &c.* quasi dicat, cognoscis ex pręcepto legis idola non esse colenda, sed solum Deum & sacra ac sancta eius esse veneranda, & tu sacrilegium committis, abutendo his quæ pertinent ad diuinum cul-

A tum: quod quidem fecerunt primo in statu legis. Vnde
Malach.1. Malachias, Dicitis, mensa domini contaminata est. Post-
Mat.12. modum blasphemando Christum, dicentes eum in Belze-
buch principe dæmoniorũ eiicere dęmonia. Vel accipitur
hic sacrilegiũ pro idololatria. quæ cunctis aliis criminibus
erat in lege abominabilior. Nihil enim ita erat frequenter
verbisq; tam vrgentibus cautum, quàm nõ facietis vobis
Deut.7. idolum, vel sculptile, vel titulos erigetis, neque insignem
lapidem vt adoretis eum. Ego enim Dominus Deus ve-
ster, & alibi præcipiebatur eis aras idolorum subuertere,
confringere statuas, lucosque succidere, & sculptilia com
burere. Et tandem ne inferas quidpiam ex idolo in domũ
tuam, ne fias anathema. Quasi spurcitiam detestaueris, ac
velut inquinamentum & sordes abominationi habebis.
Adeo execrabilis erat idololatria, vt nec tangere eis lice-
ret idolotita, siue idolis oblata: & hoc est quod ait, *Abo-
minaris idola*, scilicet, per professionem legis. Et tamen
sæpissimè atque fœdissimè illa polluti fuerunt, impientis-
sima abominatione, vt ab initio statim acceptæ legis con-
stat, quando aurum conflarunt in execrandum vitulum,
& historiis tam Salomonis quàm sacris aliis pluribus.

*Qui in lege gloriaris, per præuaricationem legis Deum
inhonoras. Nomen enim Dei per vos blasphematur
inter Gentes, sicut scriptum est.*

B HIc tangit defectum Iudæorum, quantum ad gloriam
cùm dicit: *Qui in lege, &c.* Cùm enim lex diuinitus
posita sit regula humanæ voluntatis, neque nisi diuino
munere obseruetur. Sicut eius obseruantia in omnibus
bonis operibus ex natura sua cedit in gloriam Dei, quia
Mat.5. est occasio videntibus, vt honorent Deum, iuxta illud. Sic
1.Pet.2. luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera ve-
stra bona, & glorificent patrem vestrum qui in cœlis est.
Et illud, Ex bonis operibus vos considerantes glorificent
Deum. Sic vice versa nulla re tantum periclitatur diuinus
honor apud cæteras nationes, quàm cùm populus, qui
imaginem gerit, peculiaris familiæ Dei, cuiusque curam
ipse propriæ fert, legem quam profitetur cõtemnit, prçua
ricando. Nam propter corruptos blasphematur doctrina
fidei: iuxta illud, Quicunque sunt sub iugo seruitutis. Do-
1.Tim.6. minos suos omni honore dignos arbitrentur: Ne nomen
Psal. Domini & doctrina fidei blasphemetur. Vnde David, Vi-
di præuaricantes & tabescebam. Et in confirmationem
huius blasphemiæ propter præuaricationem, inducit au-
thoritatem Esa.52. dicentis, Dominatores eorum iniquè
agunt, & iugiter tota die nomen Dei blasphematur. Vnde
Ezech.36. Populus iste est domini, & de terra eius egressi
sunt, & peperci nomini sancto meo, non propter vos, sed
propter nomen sanctum meum, quod polluistis, scilicet,
malè viuendo, in gentibus ad quas intrastis.
C

QVINTA PARS II. CAP.

*Circuncisio quidem prodest, si legem obserues: Si au-
tem præuaricator legis sis, circuncisio tua præ-
putium facta est.*

IN hac quinta huius capitis parte Apostolus ostendit
quod circuncisio, de qua gloriabantur Iudæi, non suf-
ficit ad salutem, ea ratione qua nec lex. Quia quem-
admodum receperant legem, ita & circũcisionem: sed lex
absque obseruantia non proderat. Ergo nec ipsa circun-
Gen.17. cisio absque obseruantia significationis: ideo comparan-
do circuncisionem ad Iudæos, dicit: Circuncisio quidem
prodest, quantum ad remissionem peccati originalis, par-
uulis. Vnde scribitur, masculus cuius præputij caro circun
cisa non fuerit, &c. Sed in adultis tunc finaliter prodest, si
legem obseruent, prout religiosis prodest professio, si re-
gulam obseruent. Si verò nõ seruent, nocet eis. Sic si præ-
uaricator legis sis, circuncisio prçputiũ facta est: ideo non
Hier.9. prodest: iuxta illud, Omnes gentes præputium habent,
Domus autem Israël circuncisi sunt corde. Quinimo ex
hoc sunt magis rei, quia nõ obseruant quod promiserunt
Eccle.5. iuxta illud, displicet enim ei stulta & infidelis promissio.
Et ideo Apostolus, præferebat Gentiles, qui seruabãt prç-
cepta iuris naturæ Iudæis circuncisis, qui per circuncisio-
nem protestabantur se obseruaturos legis præcepta, quæ
tamen non obseruabant. Vnde Apostolus, Testificor rur-
sus omni circuncidenti se, quod debitor est vniuersæ legis
faciendæ. Prout nunc baptismus est protestatio legis Euã- D
gelicæ seruandę, ideo non prodest Christianis absque ob-
seruatione legis Euangelicæ. Et cùm Apostolus loqui-
tur de vtilitate circuncisionis, quod prodest, si legem ob-
serues: intelligit pro tempore, quo lex & circuncisio erant
obseruanda ante Christi passionem: quia tunc circuncisio
habebat efficaciam, non autem potest. Vnde dicebat: Si
circũcidimini, Christus nihil vobis proderit. Licet ad ple- Gal.5.
nam euangelij publicationem circuncisio seruari posset,
non ponẽdo in ea spem, vt sepeliretur synagoga honore.

*Si igitur præputium iustitias legis custodiat, nónne
præputium illius in circuncisionem reputabi-
tur? & iudicabit id quod ex natura est præ-
putium, legem consumens, te, qui per literam
& circuncisionem præuaricator legis es?*

HIc comparat circuncisionem ad Gentiles dupliciter.
Primo, quo ad hoc quod eius fructum habent Gen-
tiles obseruando legem. Vnde dicit: Si circuncisio prodest
obseruando legem, & non absque legis obseruatione. se-
quitur quod si præputium, id est, Gentilis incircuncisus
custodiat iustitias legis, id est, præcepta legis, quæ iusta
sunt: iuxta illud, Omnia mandata tua veritas. Nonne prę- Psal.
putium illius, quod non erat in eis voluntaria culpa, eò
quod non tenerentur illud rescindere, essetque res natu-
ralis ad differentiam præputij Iudæi: quia si Iudæus ha
beret præputium voluntarium, crimen esset illi: *in circun- E*
cisionem reputabitur, id est, perinde erit ei apud Deum, ac
si fuisset circuncisus, quasi dicat, fructum circuncisionis ha
bebit. Ad hoc enim homo exterius circunciditur carne,
vt scilicet se circuncidat in corde. Vnde Hier.4. Circunci-
dimini domino, & auferte præputia cordium vestrorum.
Secundo comparat circuncisionem ad Gentiles, ostendẽs
Gentilem propter obseruantiam legis esse præferendum
Iudæo, dicens. *Et iudicabit, &c.* scilicet Gentilis incircun-
cisus, *consumens legem*, id est, implens mandata legis, *ex
natura*, id est, per naturalẽ rationem: quia, vt prædictũ est,
ea quæ legis sunt naturaliter facit. *Iudicabit*, id est, per cõ-
parationem te Iudæum circuncisum iudicandum & con-
demnandum ostendet: quia es præuaricator legis, trans-
grediendo præcepta eius per circuncisionem, & literam le
gis quam habes interius in corde scriptam. Vnde de hu-
iusmodi comparationis iudicio dicebat Christus, Viri Ni- Mat.12.
niuitæ surgent in iudicio cum generatione ista & con-
demnabunt eam, &c.

*Non enim qui manifesto, Iudæus est: neque quæ in ma
nifesto in carne est circuncisio: sed qui in abscõ-
dito, Iudæus est: & circũcisio cordis, in spiritu,
non in litera, cuius laus non ex hominibus, sed
ex Deo est.*

HIc assignat rationem prædictorum, & probat primò F
cur circuncisio, vel Iudaismus absque legis obserua-
tione non prosit. Et quare præputium custodientis legem
reputetur in circuncisionem, dicens: *Non enim, &c.* quasi
dicat, ideo circuncisio præuaricantis legem fit præputium
& iudicatur & præputio custodiente legem. Quia nõ est
verus Iudæus ille, qui solum in manifesto Iudæus est per
exteriorem habitum siue conuersationem aut per carna-
lem generationem. Nam, vt infra.9. dicit: Non enim qui
ex circuncisione sunt Israël, hi sunt Israëlitæ, sed qui filij Gen.17.
sunt promissionis. Et similiter, non est vera circuncisio il-
la quæ manifesta est in carne. Illa enim signum dicitur,
secundum illud? Circuncidetis carnem præputij vestri, vt
sit in signum fœderis. Sed non est signum verum, nisi ei
respondeat signatum: ideo si quis Iudæus sit transgressor
fœderis, non est eius vera circuncisio: & propter eam cau-
sam reputatur præputium, quod in Iudæo est crimen vo-
luntarium, vt dictum est. Ratio autem quare præputium
custodientis legem reputatur in circuncisionem est, quia
ille verè Iudæus est, qui in abscõdito Iudæus est, id est, qui
habet in affectu cordis mandata legis, quàm Iudæi profi-
tentur. Vnde Christus. Pater tuus qui videt in abscondi-
to reddet tibi. Similiter & circuncisio vera est, quæ est cor Mat.6.
dis in spiritu, id est, per spiritum facta, per quem superfluæ
cogitationes à corde præscinduntur: vel in spiritu, id est,
per spiritualem intellectum legis & non literæ. Vnde
Aposto. Nos sumus circuncisio qui spiritu Dei seruimus.
Demum

G Demum probat præmissam rationem: manifestum est enim quod iudicium diuinum in omnibus præferendum est humano. Ea verò quæ exterius apparēt, siue sit Iudaismus, siue circuncisio, laudantur ab hominibus qui solum vident, quę foris & exterius patent. Sed ea quę sunt in abscondito bona, laudantur secundum iudicium diuinum: iuxta illud, Homines vident quæ foris patent, Deus autē
1.Reg.16. cor intuetur. Vnde relinquitur quod interior Iudaismus & circuncisio præualet exteriori: & hoc est quod dicit: cuius, scilicet interioris circuncisionis, laus est non ex hominibus, *sed ex Deo*, qui est inspector cordis, & spiritualem circuncisionem qua vita præscinduntur, commendat.
2.Cor.10. Ideò verè probata est: iuxta illud, Non enim qui seipsum commendat ille probatus est, sed quem Deus commendat.

EPITOME III. CAPITIS.

Apostolus continuando necessitatem gratiæ, postquam ostendit quod neque Iudaismus, ad quem pertinet legis susceptio, nec circuncisio, aut prerogatiua aliqua, siue aliquod priuilegium personale, sufficit ad salutem absque legis obseruantia, per quam Gentiles sine exteriori Iudaismo & circuncisione fructum vtriusq; consecuti sunt. In hoc capite obiiciēdo præmissis, mouet duas dubitationes. Prima est, an Iudæus plus habeat Gentili. Secunda verò est, quæ sit vtilitas circuncisionis: huius
H secundæ dubitationis solutionem reseruat ad quartum caput. in hoc verò capite primam soluit. Et primò quidem quantum ad prærogatiuam excludit obiectionem, ducendo ad inconueniens, & probat Psalmistæ authoritate cuius excludit falsum intellectum. Secundò ibi, *Quid ergo præcellimus eos, &c.* Excludit inanem Iudæorū gloriam, qua se Gentibus præferebant, ostendo eos peccato esse subiectos, quemadmodū & Gentiles: quod probat authoritate Psalm. applicando eam Iudæis. Deinde concludit quod prædixerat, neminem iustificari ex operibus legis naturæ vel scriptæ, cuius effectum dicit cognitionem peccati. Tertiò ibi: nunc autem ostēdit Iudæos & Gentiles esse æquales, quantum ad statum gratiæ subsequentis; proponendo habitudinem quæ cōparationem iustitiæ ad legem & Prophetas: assignat etiam causam iustitię & eius communitatem. Quarto ibi, *Vbi gloriatio tua, &c.* excludit gloriationem Iudæorum, qua Gentibus se præferebāt & assignat causam exclusionis & subiungit modum, ostēdens quod iustitia fidei æqualiter se habet ad omnes, eò quòd vnus sit Deus omnium. Concludit tandem quod fides legem non destruit, sed statuit, implet atq; perficit.

Expositio literalis tertij capitis.

Quid ergo amplius Iudæo est, aut quæ vtilitas circumcisionis? id est, si prædicta in præcedēti capite vera sunt, scilicet, si præputium legē implendo in circun-
I cisionē reputatur, &c. Quid amplius seu maius, dignius & excellentius per legem datū est Iudæis, qui sunt populus peculiaris Dei, & quæ vtilitas fuit tanti & quasi importabilis oneris carnalis circuncisionis, quæ fuit signum fœderis. *Multum per omnem modum*, id est, multa ex lege
Deut.7. data priuilegia fuerunt Iudæo communicata & annuntiata, & per omnem modum, scilicet corporalem & spiritualem: per corporalem, quia Deus pluit Iudæis manna in deserto, & introduxit eos in terram promissionis melle & lacte manantem, eos opibus ditando, & per modum spiritualem etiam multum. *Primum quidem* quantum ad
Psal. contemplationem diuinorum etiam multum: *Quia credita*, id est, annuntiata & cōmunicata *sunt illis eloquia Dei*, id est, sermones, locutiones, pollicitationes quas audiuit populus per legem Dei & per Prophetas, quæ non fuerunt communicata aliis nationibus, sed illis tanquam ami
Heb.1. cis & peculiari populo Dei. *Quid enim*, scilicet obfuit siue nocuit Iudæis credentibus, aut prærogatiuæ eorum, aut promissioni eis factæ de vero Messia. *Si quidem illorum*, scilicet Iudæorum, *non crediderunt*, verbis Dei aut Prophetarum eius, quæ multipharie multisque modis locutus est eis. *Numquid incredulitas illorum*, scilicet, qui credere
Gen.25. noluerunt, *fidem Dei*, id est, quam credentes habebant de
Heb.10. Deo, vel fidelitatem & promissionē Dei quam fecit Abrahæ. *euacuauit*, id est, abstulit, reuocauit, siue vacuā & inanem reddidit, aut irritam fecit. *Absit*, hoc, scilicet, ab hu- K
manis cordibus, vt credant quod propter incredulitatem aliquorum Deus ea quæ processerunt ex labiis suis fecerit irrita. *Est autem*, id est, est enim, *Deus verax*, secun- Ioan.6.
dum se & per suam essentiam, & fidelis in promissis, inua Malach.3.
riabilis & immutabilis, qui & mentiri non potest. Iacob.1.
Omnis autem homo, scilicet, purus, aut nō specialiter præseruatus à Deo, ex natura sua *mendax*, id est, mutabilis, variabilis, & defectibilis: & sic mentiri potest, & reuocare quæ semel promisit, sed non Deus, maximè incarnationem filij sui quæ pertinet ad prophetiam prædestinationis. *Sicut scriptum est*, quo ad primum, quia quo ad secundum est omnibus manifestū: & scribitur Psal. 50. *Vt iustificeris*, scilicet, tu Deus qui semper iustus es, rectus, fidelis, & verax agnoscaris & appareas, *in sermonibus tuis*, i. in promissione filij tui, quā fecisti Dauidi, quā quidam dicebant Deū reuocaturū propter peccata eius, ac etiam in promissione veniæ credentibus & verè pœnitentibus: *& vincas*, implendo, scilicet promissionē tuam præualeas, *Cùm*, malè & perperā *iudicaris* ab hominibus mendaciter dicentibus, quod propter peccata hominū promissiones tuas credentibus factas, non sis impleturus, sed reuocaturus. *Si autem*, vt vobis iniquis videtur, *iniquitas nostra iustitiam*, id est, veritatem & sanctitatem *Dei commendat*, id est, si iniquitas hominis directè & per se ordinetur ad commendandam & manifestandam iustitiam & veri- L
tatem diuinę promissionis, sic quod hoc aduerbium, vt in prædicta authoritate, teneatur causaliter & non consecutiuè, sequeretur magnum inconueniens, cui respondere non possetis. Ideo dicit, *Quid dicemus*, id est, quomodo sustinere poterimus inconuenientia quæ sequuntur, quorum primum est quod Deus esset iniquus. *Nunquid iniquus est Deus*: quasi dicat hoc videtur sequi, si dicamus quod peccata nostra directè ordinantur ad commendandam iustitiam Dei. *qui infert iram*, id est, vindictam & pœnam pro peccato: quia tunc peccatum non esset dignum pœna, sed præmio, cū per se Deus directè ordinauerit ad commendādam iustitiam eius. & sic Deus puniens hominem pro peccato, esset iniquus & iniustus. *Secundum hominem dico*, id est, secūdum illorum hominum argutiam loquor, quia non sic debemus loqui de Deo, sed potius omni cum reuerentia & honore. *Absit*, scilicet à nobis, vt dicamus Deum iniquum aut iniustum. *Alioquin quomodo iudicabit Deus hunc mundum*, id est, si Deus sit iniquus & iniustus, quomodo conuenit ei quod sit iudex vniuersalis & supremus totius mundi, cùm oporteat supremum in quolibet genere esse infallibile, sicut primum mouens immobile, & supremum iudicem non iniquum, sed maximè iustum esse. *Si enim veritas Dei*, quę est ipsemet Deus *in meo mēdacio abundauit in gloriam ipsius*, id est, si, prout aliqui dicunt, propter meum mendacium, quod est pecca M
tum, veritas Dei manifestetur, reluceat, abundet, & crescat in gloriam ipsius, & ipsum laudabilem facit. Hoc est, Si mendacium meum directè ordinetur in gloriam Dei, Iob.13.
Quid adhuc & ego tanquam peccator iudicor, id est, si ego dico quod Deus est verax, & omnis autem homo mendax: &, Vbi abundauit delictum, superabundauit & gratia & quod lex subintrauit, vt abundaret delictum cur iudicor ab hominibus tanquam peccator pro mendacio, ex quo in gloriam Dei directè ordinatur: non enim deberem iudicari tanquam peccator, sed tanquam promotor gloriæ Dei. *Et non sicut*, ego & cæteri Apostoli prædicta prædicātes, *blasphemamur, & sicut aiunt quidam*, iniqui & peruersi imponunt, blasphemando & deprauando dicta nostra: maximè illud, Vbi abundauit delictum, superabundauit & gratia. Et dicunt *nos dicere, faciamus mala vt veniant bona*, id est, quod homines debent facere mala, vt Infra.5.
consequantur maiora bona, & vt crescat & abundet gloria Dei, & quod nos mentimur prædicādo superabundantiam gratiæ propter gloriam Dei. *Quorum*, id est eorum qui faciunt mala, vt veniant bona, & qui hæc falso nobis imponunt, *damnatio iusta est*.

SECVNDA PARS III. CAP.

Quid ergo nos Iudæi ad fidem conuersi de nobis ipsis iudicare valemus, quod ideo quia credita sunt nobis eloquia Dei, *præcellimus eos*, scilicet Gen-

A Gentiles etiam ad fidem conuersos & eis præferendi sumus tanquam digniores, de qua prælatione erat quæstio inter eos. *Nequaquam*, id est, non nunc secundum statum gratiæ & cōuersionis, licèt benè quantū ad statum, quem habebant Iudæi tempore legis ante Christū: quia dictum est quod amplius erat Iudęo per omnem modum. *Causati enim sumus* .i. causando & ratiocinando causas & rationes adduximus & probauimus, quare Iudæi Gentiles non præcellant, & maximè ostendimus. *Iudæos & Græcos omnes*, tam Iudęos quàm Gentiles *sub peccato esse*.i. peccatores fuisse & magnis criminibus subiectos extitisse. *sicut scriptum est*, de Iudæis maximè, qui se magis iustos arbitrabantur. Psal.13. *Quia non est iustus quisquā*, ex seipso, tanquam ex seipso sine gratia Dei. Vel quisquā malorum, *nō est intelligens*, ex seipso habēs discretionis rationem, nec ad intelligendum Deum, & ea quæ Dei sunt cogitare, siue in lege naturæ, siue Mosaicę, siue gratiæ. *aut requirēs Deum*, 1.Cor.3. id est, qui requirat quo modo voluntatē Dei implere debeat, aut seipsum ad eum dirigere debeat. *omnes declinauerunt*, scilicet à Deo & ab eius regula retracti per originale & actuale peccatū D. Virgine excepta. *simul*.i. omnes congregati aut considerati, *inutiles facti sunt*.i. non valentes finem vel vtilitatē ex seipsis consequi: *Non est qui ex se, faciat bonum*.s. opus Deo gratū sine Dei speciali auxilio, scientes facere mala benefacere nescierunt. Luc.17. *Non est vsque ad vnum* .i. præter quàm vnus, scilicet, Christus, quo solus B Sap.4. absq; merito alterius fecit humanę redemptionis bonum: nullus enim purus homo est qui ex se faciat bonum perfectum. *Sepulchrum* spirituale, in quo reponuntur & exeunt peccata, *Patens*.i. apertum & non clausum, vnde exiit fœtor & abominatio peccatorum, *est guttur eorum*, ad exalandum turpiloquia & alia colloquia praua, quæ bonos mores corrumpunt audientiū. *Linguis suis*, suauia & blandia verba depromentes, *dolose agebant*, alia proferendo ore, & alia meditando corde, vt adulatione proximum decipiant. *Venenum aspidum sub labiis eorum* quia scilicet talia verba ex eorum labiis procedunt, quæ insanabiliter proximos intoxicant corporaliter vel spiritualiter. *Quorū os maledictione*, id est, maledicis verbis quibus aliis maledicunt, *& amaritudine*, id est, ad amaritudinem proximos ducentibus improperiis, conuitiis, detractionibus, & contumeliis, *plenum est*, id est, abundat: vt quasi semper ab eo fluant maledicta & blasphemiæ. *Veloces*, id est, prompti & citò ac subitò currētes. *pedes*, spirituales: qui sunt affectus *eorum*, scilicet iniquorum hominum, *ad effundendum sanguinem* Christi & Sanctorum, ad faciendum quæcunque grauia peccata in Deum & proximum festiui. *Contritio et infelicitas*, id est, pœnam, acerbitas & miseranda felicitatis priuatio, *in viis eorum*, id est, prouenit aliis ex operibus & actionibus ipsorum, quibus progrediuntur in hoc mūdo.

C Et hoc, scilicet quia, *& viam pacis*, quæ est mandatorum obseruantia, quæ ducit ad pacem & vitam æternam, *non* Mat.19. *cognouerunt*, id est, cognoscere acceptare, & sequi noluerunt. *Non est timor Dei*, scilicet filialis, qui est initium sapientiæ *ante oculos* mentis *eorum*, vt retrahet eos à malo, in quo obstinati sunt. *Scimus autem* nos Apostoli, & alij quibus Deus dedit suæ legis cognitionem, *quoniam quæcunque lex* siue naturalis, siue diuina, Mosaica & Euangelica, *loquitur*, declarando vel præcipiendo, *his qui in lege sunt*, id est, ad quos lex datur & qui legem profitentur, *loquitur*, & sic prædicta verba Psalm. non intelliguntur de Gentilibus, sed de Iudæis, quibus lex data est ac etiā Prophetæ, declarantes legem, & docentes ac informantes & reprehendentes mores dati sunt, *vt omne os obstruatur*, id est, obmutescat & claudatur à sua gloria, vt amplius gloriari non possit se suis meritis, sine Dei gratia salutem consequi posse. *& subditus fiat omnis mundus*. non solùm Gentilis, sed etiam Iudæus culpam suam agnoscendo. Et totum bonum quod habet attribuendo, & in omnibus obediendo Deo. *Quia ex operibus legis*, siue naturæ, siue Moysi scriptæ, fidem præcedentibus aut in sensu carnali Gal.3. obseruatis. *Non iustificabitur omnis caro coram illo*, id est, nullus homo peccator, qui dicitur caro, tanquam carni subiectus, iustificabitur coram Deo propter opera legis naturæ vel Moysi: Quia si ex lege iustitia esset, Christus gratis mortuus fuisset. *Per legem enim*, siue naturalem siue diuinam, cognitio peccati, sed nō eius cōsumptio aut ablatio. Quia quanuis lex sufficiat ad cognitionē peccati, D non tamē sufficit ad reprimendam concupiscentiā, aut ad delendū peccatū, siue ad iustificandū hominem. Ideo necessariū est aliud remediū, scilicet gratiæ, qua cōcupiscentia reprimatur, & facultas legis implendæ detur.

TERTIA PARS III. CAP.

N*Vnc autem*, id est, tempore gratiæ & legis Euangelicæ Christo adueniente *sine lege*.i. absq; legis naturæ & Moysi imperio aut auxilio. *iustitia Dei*, qua ipse iustus & fidelis est adimplēs promissa de iustificatione hominū. Vel iustitia.i. Christus, qui satisfecit diuinæ iustitiæ patiendo pro nobis, & iustificationē nobis meruit. *Vel iustitia Dei*, id est, gratia Dei qua quis formaliter iustificatur à Deo. *Manifestata est*, id est, declata est Gentibus ad fidem conuersis per Christi doctrinam ac eius miracula ac facti euidentiam, vt firmius credant cæteris. *Testificata à lege & Prophetis*, id est testimonio legis & Prophetarum approbata & pronunciata, *iustitia autem Dei*, id est, gratia Dei qua iustificamur à Deo, *per fidem Iesu Christi*, scilicet est manifestata. Gen.22. Exod.12. Esa.53. Quia in ipsa iustificatione primus motus mentis tendens in Deū, est per fidem. & ideò iustitia Dei dicitur inchoari per fidem, & perfici per spem & charitatem, quæ licèt simul tempore infundantur & tendant in Deum, fides tamen prioritate & ordine naturæ dicitur prior. *in omnes & super omnes* E *qui credunt in eum*, scilicet Christum, siue sint Iudæi, siue Gentiles. *non enim est distinctio*, scilicet inter Iudæum & Gentilem apud Deum quo ad modum & necessitatem iustificationis: vterque enim iustificatione egebat.

Omnes enim peccauerunt in Adam primo parente, peccato originali, & post rationis vsum peccato actuali. Si ergo peccauerunt, & per se iustificari, vt prædictum est, nequeunt: sequitur, *& egent gloria Dei*, id est, gratia quæ est gloria Dei: quia per eam gloriosus apparet Deus.

Iustificati gratis, id est, sine meritis præcedentiū operum, *per gratiam ipsius*, scilicet Dei & gratuita eius dona, ac etiam *per redemptionem*, id est, pœnæ satisfactionem, *quæ est in Christo Iesu*, id est, quæ facta est per Iesum Christū, per quem solùm & non alium fieri poterat. *quem*, scilicet Christum. *proposuit*, id est, pro omnibus qui non habebant vnde satisfacerent, posuit, & dedit *propitiatorem* misericordiæ, & satisfactorem reatus pœnæ, *per fidem*, id est, dirigente fide, *in sanguine ipsius*, scilicet pro nobis effuso: Gen.3. quia vt satisfaceret pro nobis, congruebat vt sanguinem suum effunderet & pœnam mortis subiret, quam homo per peccatū incurrerat, *ad ostentionem iustitiæ suæ*, id est, ad hoc quod Deus iustitiam.i. misericordiam & gratiam suam promissam ostenderet necessariam, & hoc *propter remissionem præcedentium delictorum*. In hoc enim quod pręcedentia delicta remisit, quę lex remittere non poterat, neq; homines ab eis propria virtute liberari, ostēdit quod F necessaria erat hominibus iustitia & gratia sua, vt iustificarentur à Deo per sanguinem, per quem remitterentur præcedentia delicta, ac etiam præsentia, quæ ante Christi passionem *erant in sustentatione Dei*. quia patienter eo sustinebat, nec pro eis damnabat credentes & pœnitentes, nec etiam ab eis reddebat totaliter absolutos, cùm adhuc detinerentur in sinu *Abrahæ*. non quidem sustinentes pœnam sensibilem, sed expectantes introire in gloriā per Christi passionem. Et hoc *ad ostensionem iustitiæ eius in hoc tempore*, scilicet gratiæ, id est, vt in hoc tempore gratiæ iustitiam & misericordiam promissam perfectæ ostenderet, plenam peccatorum remissionem tribuendo, & aditum gloriæ exhibendo. quod non faciebat Patribus antiquis ante Christi passionem, *Vt sit*, id est, vt manifestè appareat, *ipse iustus* à seipso in promissis peccata remittēdo. *& iustificans eum qui ex fide est Iesu Christi*, id est, qui per fidem Iesu Christi credendo Iesum Christum propitiatorem, & satisfactorem, accedit ad Deum.

QVARTA PARS III. CAP.

V*Bi est ergo gloriatio tua*, ô Iudæe, qui in lege Moysi, ex qua nō est iustitia, gloriaris: vel, ô Gētilis, qui gloriaris in obseruatione legis naturæ, ex qua etiā nō est iustitia qua iustificatur homo. *exclusa est*.i. sublata & procul abiecta. Quia ex quo sine lege Moysi & naturæ

G est iustitia, & ex quo cõmuniter es sub peccato, & ex quo ambo iustificamini per fidem Iesu Christi, non habetis occasionem gloriandi siue glorificandi & extollendi vos vnus super alium, sed *per quam legem?* est scilicet exclusa glorificandi occasio? *Factorum?* id est, an per legem veterem, quæ facta & opera præcipiebat hominibus? *non,* quasi dicat, certum est quod non. Cùm, vt dictum est, ex operibus non iustificetur omnis caro coram Deo, *sed* exclusa est *per legem fidei,* id est, euangelicã siue gratiæ, quæ, vt dictum est, iustificat, & facultatem operandi & obseruandi legem tribuit dirigente fide. *Arbitramur enim iustificari hominem,* siue Iudæum, siue Gentilem, *per fidem,* scilicet Iesu Christi, vel de Iesu Christo propitiatore per
Infrà.8. sanguinem ipsius. Non quidem effectiuè: quia hoc modo est Deus qui iustificat, neq; formaliter & denominatiuè, quia hoc pertinet ad ipsam gratiam, quia paulò antè dixit, iustificati gratis per gratiam ipsius. Sed directiuè: fides enim est quę primò nos dirigit ad Deum gratis nos iustificantem. *Sine operibus legis,* scilicet Moysi, quæ data est Iudæis, & non Gentilibus. *An Iudæorum Deus tantùm,* vt scilicet solos Iudæos iustificet? *Nónne & Gentiũ,* scilicet est idem Deus? *imò & Gentiũ:* quia non solũ Iudęos, sed etiam Gentiles creauit eiusdem naturæ specificæ capaces iustificationis & gloriæ sicut Iudæos: & ideò eis prouidet, eosq; gubernat & dirigit quemadmodum Iudæos.

H *Quoniam quidem vnus est Deus,* id est, creator, gubernator, & prouisor *omnium, qui iustificat,* scilicet de quolibet genere hominũ, & per eandẽ causam & sic iustificat *circuncisionem.* i. Iudæos circuncisos, *ex fide,* scilicet Christi: quia fide est prima causa ex qua processit circuncisio & cætera sacramentalia: & sic Iudæos iustificat fides, sicut quædã causa prima per quasdã causas medias. *& præputium,* id est, Gentiles incircuncisos & preputium habentes etiã iustificat. *per fidem.* s. eiusdẽ Christi quem proposuit propiciatorẽ. Et sic Gentiles immediatè per eandẽ fidem iustificãtur absq; antiquis cęremoniis. *Legem ergo destruimus per fidem?* id est, an hoc quod diximus homines iustificari per fidem sine operibus legis, volumus destruere &
Mat.15. eneruare legẽ Mosaicam. *Absit,* hoc. s. à nobis. Quia non præteribit iota vnũ, aut vnus apex à lege, donec omnia fiant. *Sed legem statuimus,* i. per fidem legem perficimus
Mat.5. & statuimus. Non enim venit Christus soluere legem aut Prophetas, sed adimplere, quo ad iudicialia & cęremonialia, quæ statuuntur & implentur, per hoc quod veritas significata per ea in fide Christi exhibetur, ac etiam quo ad moralia: quia fides Christi declarat ea & auxilium confert ad implendum ea.

COMMENTVM TERTII CAPITIS.

I *Quid ergo amplius Iudæo est? aut quæ vtilitas circuncisionis?*

IN exordio huius capitis Apostolus obiiciendo his quę dicta sunt in præcedenti capite, proponit duas dubitationes: quarum vnam duntaxat resoluit, alterã dissoluendam in sequenti capitulo relinquens. Dubitatio ergo prima est: Quia si verum esset quod dictum est præcedenti capite, videlicet quod præputium legem implendo in circuncisionem reputabitur & iudicabit, &c. Sequitur quod Deus Iudæis dando legem aut circuncisionem nil frugi aut vtilitatis, sed oneris dederit. Quamobrem videtur quod Iudaicus populus non fuerit Deo peculiaris, & ipse Deus dederit eis inutilia, quorum oppositum in sacris literis reperitur. Nam per
Deut.7. Moysen dixit, Te elegit Dominus, vt sis ei populus pecu-
Esa.48. laris. Et per Esaiam: Ego Dominus docens vtilia.
Psalm.75. *Multum per omnem modum.* His paucis verbis generaliter soluit ambas dubitationes, dicens: quod amplius est Iudæo, & quod magna fuit vtilitas circũcisionis, & quantum ad quantitatem, quæ significatur, cùm dicit, Multum & quantum ad numerum, qui significatur, cùm dicit per omnem modum. *Primum quidem, quia credita sunt illis eloquia Dei,* Hic remissa circuncisionis vtilitate ad proximum caput, prosequitur solutionem primæ dubitationis siue obiectionis dicens: quod amplius fuit Iudæo, quo ad cõtemplationem & cognitionẽ diuinorum, quæ cognitio K excedit omne commodum & vtilitatem temporalium, respondet primò: quia sunt eis credita eloquia, id est, locutiones, pollicitationes, & Prophetarum oracula, ex quibus venerunt in Dei cognitionem & notitiam maiorem & clariorem. Vnde Dauid, Notus, scilicet specialiter in Iudæa Deus: non solùm vt primum principium naturæ prout Philosophi, verùm etiam vt principium & retributor felicitatis. Et hoc est multum, imò & maximũ bonum, quia ad illam cognitionem sequitur amor, vnio, & adhæsio. de qua Dauid ait, Mihi adhærere Deo bonum est. Prætereà Psal.72. per eloquia Dei instruimur & erudimur à Deo de credendis & agendis, quæ instructio est via & directio ad felicitatem: vnde idem Propheta, Beatus homo quem tu erudieris Domine, & de lege tua docueris eum. Psal.93. Cùm ergo Deus crediderit eis eloquia sua, quod non fecit cæteris nationibus, eo ipso declarauit eos esse amicos suos. Vnde Christus, Iam non dicam vos seruos, sed amicos: quia omnia quæ audiui à Patre meo, nota feci vobis. Eloquia Domini sunt honesta: quia, vt Dauid ait, sunt vera & iustificata Psal.147. in semetipsis, delectationem afferunt: iuxta illud, Quàm Ioan.15. dulcia faucibus meis eloquia tua. Sunt pariter vtilia, quia Psal.118. retrahunt nos à peccatis: secundum illud, In corde meo abscondi eloquia tua, vt non peccem tibi. Hanc fidem & communicationem eloquiorum Dei, magnum & admirandum bonum arbitratus est Moyses, dum ait: interro- L ga de diebus antiquis qui fuerunt antè ex die qua creauit Deut.4. Dominus hominem super faciẽ terræ, si facta est aliquando huiuscemodi res, vt audiret populus vocem Domini loquentis de medio ignis, sicut tu audisti & vidisti. Non enim tanta celcitudine mysterij euulganda ex tempore erant per totum orbem, ne margaritæ à porcis conculcarentur, sed selectæ familiæ erant committenda, quoadusque mũdus adolesceret in virum idoneum & perfectum, cui promissus mitteretur. Quare non modò sanctis Patribus, sed toti Iudæorum genti credita sunt eloquia & oracula. Habent amplius & Iudæi, vt infra 9. dicit adoptionem filiorum Dei, & gloriam, & testamentum: quorum non est modica excellentia. Habuerunt amplius protectionem & defensionem, adeò vt Aegyptus propter iniuriam percussus fuerit.

Quid enim, si quidam illorum non crediderunt? Nunquid incredulitas illorũ fidẽ Dei euacuauit? Absit. est autem Deus verax: omnis autẽ homo mendax.

HIc obiiciendo adiungit interrogationem, quam aduersus præmissa Gentiles obiicere poterãt, dicentes: quod licet Deus eis crediderit eloquia sua, suumque promiserit filium: illi verò ingrati non credentes Deo, euacuauerunt & irritam fecerunt fidem & promissionẽ Dei, fueruntque sufficiens & legitima causa quare Deus promissionem suam non seruaret. Et idcircò non amplius M plius est Iudæo, eò quòd ei credita & communicata fuerunt eloquia Dei, cùm eis non crediderint neque Prophetis: iuxta illud, Non crediderunt verbis eius. Et Ezech. 2. Increduli & subuersores sunt tecum. Vnde & Christus, Si Psal.105. veritatem dico vobis, quare non creditis mihi? Hanc ob- Ioan.8. iectionẽ & interrogationẽ excludit dicens, quod non omnes fuerunt increduli, sed quidam illorum: & ideò credentes non debebant dispendium pati prout Iuristæ dicunt: Rem quæ culpa caret, in damnum vocari non conuenit: fuerunt enim semper aliqui Patres qui crediderunt. Excludit prætereà obiectionẽ deducendo ad incõueniens. Quia posito & non concesso, quod nulli illorum credidissent, inconueniens esset dicere quod perfidia siue incredulitas illorum firmitatem & stabilitatem promissionis Dei euacuaret & irritam faceret. Quia ex hoc sequeretur Deum non esse veracẽ, & per cõsequens Deum non esse Deum, quod lumine naturali constat esse falsissimum. Vnde dicit, *Est autem Deus verax, omnis autẽ homo mendax.* Hæc Psal.115. dictio, verax, non solùm significat actum vel morem, siue assuetudinem dicendi veritatem, verum etiam negationem potentiæ mentiendi, prout mendax importat non solùm actum & assuetudinem mentiendi, verum etiam potentiam mentiendi. Et sic intelligitur illud: Omnis Ad Tit.1. homo mendax, id est, omnis purus homo est mendax, Heb.6. id est, quia ex se est mutabilis, & mentiri potest: non Ioan.8. tamen dicit quod semper omnis homo actu mentiatur, vel

A vel fuerit mentitus. Quia D. Virgo, quæ omni peccato caruit, nunquam mentita fuit. Deus autem non solum non mentitur, sed nec mentiri potest, quia est veritas per essentiam. Et hæc est causa discriminis, quare homo mentiri potest, & non Deus: quia causa falsitatis vel mendacij cuiuspiam, est altera duarum, vel quia habet mentem falsam vel voluntatem prauam. Primum accidit homini, eò quod veritatem à rebus sumit: & quia res ita sunt, taliter iudicat: in quo sæpè decipitur vel ex indispositione potentiæ sensitiuæ, aut medij, aut propter distantiam obiecti vel propter affectum. Voluntatem etiam potest homo habere deprauatã, vt studiosè mentiatur. Cùm enim homo non sit ipsa bonitas, nec veritatis regula potest ab illa discedere & discordare. Deus autem non accipit veritatem à rebus, sed causat eam, vt dictum est primo capite. Tales enim sunt res quales iudicat Deus eas fore, & ideò nequit inde falli. Et cùm voluntas Dei sit regula veritatis, non potest distortam à veritate habere voluntatem, vt aliud nobis annunciet quam mente habeat. Præterea cùm homo sit ex nihilo, ex sua natura vertibilis est in nihilum, ideò ex se veritatem non habet. Natura autem diuina quæ ex se æterna est, & nullo modo vertibilis aut mutabilis, habet ex se vt verax sit, & per consequens promissa adimpleat. Et hic est sensus Apostoli hoc loco, & cùm dicit, fidelis Deus seipsum negare non potest. Et si à veritate declinaret, cùm sit ipsissima veritas, seipsum
B negaret.

Si autem obiiciatur quod multa enunciare fecit Deus,
Ionæ 3. quæ non euenerunt, vtpotè quod per Ionam prædici fecit:
4. Reg. 20. Adhuc quadraginta dies & Niniuæ subuertetur. Et per Esaiam, Dispone domui tuæ, quia morieris, & non viues. Dicendum quod duo sunt genera prophetiarum. Alterum comminationis, quo non prædicuntur aliqua quasi omnino & absoluta futura, sed secundum præsentia hominum merita aut demerita, si non mutentur: iuxta illud, Repentè loquar aduersus gentem, & aduersus
Hier. 18. regnum, vt eradicem, & destruam, & perdam, & dissipem illud. Si pœnitentiam egerit gens illa, &c. Agam
Leui. 26. & ego pœnitentiam super malo, &cæ. Et illud: Orabunt
Deut. 3. pro impietatibus suis, & recordabor fœderis mei, &c. & illud: Si ductus pœnitudine cordis reuersus fueris ad Deum, reducet te ac miserebitur tui. Et Ezechiæ. 18. Si impius egerit pœnitentiam, &c. Alterum genus prophetiæ dicitur prædestinationis, qua proferuntur ea quæ simpliciter & absolutè, hoc est infallibiliter sunt ventura. Et huiusmodi fuit promissio Saluatoris Christi, videlicet venturi: qui non promisit saluare nisi credentem: & ideò si incredulum non saluat, non euacuatur eius fides siue promissio: quia promissio facta de Christo Saluatore, non fuit facta sub conditione aliqua pendente ex hominum fi-
C de, vel voluntate, aut ex operibus. Et ideò sicut Christus fuit gratis promissus, ita non venit ob aliquod debitum, sed vt suam Deus liberaret fidem, promissionem implens, quod in hac Epistola ostendere nititur Apostolus contra gloriationem Iudæorum, qui arbitrabantur se promeruisse aduentum Christi ex operibus legis. *Sicut scriptum est, Vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cùm iudicaris*. Hic probat quod incredulitas aliquorum fidem Dei non euacuauit: testimonio Psalmistæ in quo sic legitur, Vt vincas cùm iudicaris. Ad quod dictum intelligendum, & qualiter proposito deseruiat, notandum est,
Psal. 50. quod Dauid in eodem Psalmo in angustia & mœrore animi veniam humillimè precabatur, dicens: Miserere mei, &cæt. nulla merita ante oculos Dei proponens, sed solùm fidem siue fidelitatem ipsius, veniam promittentis his qui crimina sua confiterentur. Vnde adiunxit, Tibi soli peccaui, &cæt. Et cùm peccatum non esset nisi contra legem tuam, subiunxit, Vt iustificeris in sermonibus tuis, &cæ. Iustificari in sermonibus, nihil aliud est, quàm iustum fieri & apparere in dictis siue promissis, quod fit cùm quis ea quæ promisit, impiet. Promiserat enim Deus
2. Reg. 7. per Nathan Prophetam quod stabiliret regnum eius in æternum in semine suo. Postea verò cùm in graue peccatum incidisset adulterij & homicidij, dicebatur à quibusdam quod propter huiuscemodi peccata Deus non esset ei promissionem seruaturus, nec missurus filiũ suum vt nasceretur de tam spurcissimo peccatore. Mens ergo Dauidis erat dicere duo: Primò quod propter peccatum D
eius non mutabatur iustitia Dei, ad quam pertinet vt suos sermones impleat. & quantum ad hoc dicit, *Vt iustificeris in sermonibus tuis*, id est, ex hac venia & misericordia quam precor, appareat veritas sermonis tui de stabilitate regni, & de Christo ex me nascituro: & sic appareas iustus in sermonibus, id est, in promissis tuis, vt propter peccata mea ea implere non desinas. Vnde in Prouerbus,
Sapientia clamitat: Iusti sunt omnes sermones mei, non Prou. 8.
est enim in eis prauum quid, neque peruersum: recti sunt intelligentibus, & æqui inuenientibus scientiam. & Psal. Fidelis Dominus in omnibus verbis suis, id est, in pollicitationibus suis. Secundo intendebat dicere quod diuina promissio non imitatur humanum iudicium, cum dicit:
Vt vincas cùm iudicaris, id est, vt vincas implendo pro- Infra. 12.
missionem tuam, cùm iudicaris ab hominibus, quod eam propter peccata mea non sis impleturus. Vnde Apostolus, Noli vinci a malo, sed vince in bono malum. quod multo magis competit Deo. Promissio autẽ quam Deus
fecerat Dauid, dicens: De fructu ventris tui ponam super Psal 131.
sedem tuam: & ego ero ei in patrem, & ipse erit mihi 2. Reg. 7.
in filium, pertinebat ad prophetiam prædestinationis quę est immutabilis, vt dictum est. Et quanuis dicatur: Si custodierint filij tui testamentum meum, &cæ. Tamen concluditur, Misericordiam autem meam non dispergam ab eo. Ponuntur autem plures sensus huius authoritatis, E
sed hic magis quadrat proposito Apostoli, qui ex hoc sic arguere videtur: Si peccatum Dauid non euacuauit fidem siue promissionem Dei, sic nec incredulitas aliquorum euacuauit fidem siue promissionem Dei factam credentibus.

Si autem iniquitas nostra iustitiam Deo commendat, quid dicemus? Nunquid iniquus est Deus qui infert iram? secundum hominem dico, Absit. alioquin quomodo iudicabit Deus hunc mundum?

Hic excludit falsum intellectum prædictæ authoritatis inductæ, vt iustificeris, &c. Quia posset aliquis intelligere prædicta verba, quæ coniunguntur cum illis, Tibi soli peccaui. Accipiendo aduerbium, vt, causaliter. & sic sequeretur quod peccatum hominis directè ordinaretur ad commendandam iustitiam Dei, quasi dicat Dauid, tibi soli peccaui. vt, id est, ob eã causam, vt tu iustificeris, &c. Ideo Apostolus hoc ostendit esse falsum. Ad cuius euidentiam notandum est quod Apostolus duas comparationes prius fecerat. Vnam quidem veritatis diuinæ ad humanam iudicium, cùm dixerat: Est autem Deus verax, omnis homo mendax. Aliam iustitiæ Dei ad peccatum humanum, secundum verba quibus dicit, Tibi soli peccaui, vt iustificeris in sermonibus tuis. Et quantum ad secundam comparationem dicit: Si hæc verba essent intel-
ligenda causaliter, vt iniquitas nostra, directè ordinaren- F
tur ad commendandam iustitiam Dei, *Quid dicemus*, id
est, quomodo poterimus sustinere inconuenientia quæ Eccle. 15.
sequuntur: Non enim peccatum est necessarium ad commendandam iustitiam Dei. Vnde non concupiscit multitudinem infidelium filiorum & inutilium. Exprimit autem inconueniens quod sequitur, dicens: *Nunquid iniquus est Deus qui infert iram?* id est, vindictam & pœnam pro peccato, quasi dicat, hoc videtur sequi, Si dicamus quod iniquitas nostra commendat, id est, directè ordinatur ad commendandam iustitiam Dei. Quia si peccatum ad hoc directè & per se ordinetur, non est dignum pœna, sed præmio. Et sic Deus puniens hominem pro pec-
cato, esset iniquus, id est, iniustus: contra illud: Deus au- Deut. 32.
tem fidelis absque vlla iniquitate. Excludit consequenter hoc inconueniens, dicens: *Absit*, scilicet quod dicamus Deum iniquum, dum infert pœnam pro peccato. Deinde impietatem seu absurditatem verbi correctione mitigat, subiungẽs: *secundum hominẽ dico*. ac si dixisset, sic de Deo more humano absq; reuerentia loqui fas non est. Vel potest exponi, id est secundum hominum illorum argutiam loquor, qui sic irreuerenter Deum nominant, non enim ex meo sensu, sed ex hominis errantis iudicio protuli: deinde per aliud inconueniens improbat dictum illud, dicens: *Alioquin*, scilicet si Deus est iniquus siue iniustus, *Quomodo iudicabit hunc mundum?* id est, quomodo

G conuenit ei quod ſit vniuerſalis & ſupremus Iudex totius mundi? Oportet enim, quod eſt primum & ſupremum in quolibet genere, eſſe infallibile, ſicut primum mouens immobile. *Iob.34.* Simile argumentum ponit Iob, dicens: Verè Deus non condemnat fruſtrà, nec omnipotens ſubuertit iudicium. Quem conſtituit alium ſuper terram? &cæt. quaſi dicat, Si Deus non iuſtè iudicaret, oporteret dicere alium eſſe Iudicem mundi.

Si enim veritas Dei in meo mendacio abundauit, in gloriam ipſius: Quid adhuc & ego tanquam peccator iudicor? & non ſicut blaſphemamur, & ſicut quidam aiunt nos dicere, faciamus mala, vt veniant bona, quorum damnatio iuſta eſt.

HIc Apoſtolus excludit falſum intellectum primæ comparationis adductæ, ſcilicet veritatis Dei ad iudicium humanum deducendo ad aliud inconueniens, dicens: *Si enim, &c.* quaſi dicat, Si propter meum mendacium veritas Dei manifeſtatur & relucet, ſiue abundauit in gloriam ipſius: ita quod mendacium directè pertineat & ordinetur ad augmentum gloriæ Dei: contra illud, Nunquid Deus indiget veſtro mendacio? Sequuntur duo inconuenientia. *Iob.13.* Vnum quod homo non deberet reputari, peccator propter mendacium, ex quo in gloriam Dei cedit & ordinatur, & hoc eſt quod dicit: *Quid adhuc, &c.* H id eſt, cur etiam nunc ego ab hominibus peccator iudicor propter mendacium, quod dicunt me dixiſſe, licet non dixerim: ſed arbitrantur me dixiſſe, eò quòd dixi, lex ſubintrauit vt abundaret delictum. Et vbi abundauit delictum, ſuperabundauit & gratia. *Infrà.5.* Aliud inconueniens eſt quod habebat verbum falſum, quod ei & aliis Apoſtolis ſuperabundantiæ gratiā prędicantibus pſeudoapoſtolis blaſphemando imponebatur, ſcilicet eos dicere, faciamus mala peccando, & mendacium dicendo, vt veniant bona, vt veritas & iuſtitia Dei commendetur. Vnde *1.Cor.4.* alibi dicit: Blaſphemamur & obſecramus, & ſicut quidam aiunt nos dicere verba noſtra deprauando: de quibus *2.Pet.vlt.* Diuus Petrus: Indocti & inſtabiles deprauant, &c. Hoc autem excludit, dicens: Quorum damnatio iuſta eſt, ſcilicet eorum qui faciunt mala, vt veniant bona, & eorum qui blaſphemādo aiūt nos id dicere. Sicut enim non eſt verum ex falſis ſyllogiſandum: ita nec perueniendum eſt ad bonum finem per media mala. Vnde Hier ex per- *Hier.22.* ſona impiorum: Benè eſt omnibus qui præuaricantur & iniquè agunt. Iuſti enim damnantur peruerſores ſacræ *Apoc.vlt.* ſcripturæ: iuxta illud, Si quis appoſuerit ad hoc, apponet Deus plagas ſcriptas in libro iſto, &c. An autem minora mala conſulenda ſint, vt euitentur maiora, dictum eſt ſupra.1.cap.ſuper verbo, Non ſolum qui faciunt, ſed etiam qui conſentiunt facientibus.

I

SECVNDA PARS III. CAP.

Quid ergo? præcellimus eos? Nequaquam.

IN hac ſecunda huius tertij capitis parte, Apoſtolus excludit inanem Iudæorum gloriam, qui propter prædictas prærogatiuas ſe Gentilibus præferebant. Potuiſſent enim Iudæi audita prærogatiua eorum, quia erāt eis credita eloquia Dei, inaniter gloriari & concludere ex dictis Apoſtoli: ergo præcellimus eos & præſtantiores ſumus illis? Sed reſpondet negatiuè, dicens: Nequaquam. Si obiiciatur quod Apoſtol. hic videtur aduerſari ei quod ſuprà dixerat: Multum per omnem modum. aliqui dicunt quod id quod prædixerat, intelligebat ſecundum ſtatum quem habebant Iudæi tempore legis, nunc autem loquitur ſecundum ſtatum gratiæ: ſecundum quem Coloſſenſibus ſcribens, *Col.3.* dicit, In Chriſto Ieſu non eſt Gentilis circunciſio & prȩputium. quia ſcilicet illa non faciunt differentiam ſecundum ſtatum Chriſti: veruntamen hoc omninò non conuenit intentioni Apoſt. quia infrà oſtendit, quod etiam quando Iudæi ſub lege erant, ſubiacebant peccatis, quemadmodum & Gentiles, imò amplius: iuxta *Ezech.5.* illud, Iſta eſt Hieruſalem, in medio Gentium poſui eam, & in circuitu eius terras & contempſit iudicia mea vt eſſet magis impia quàm Gentes. Dicendum quod ſuperius oſtendit prærogatiuam diuinorum beneficiorum: nec tamen dixit quod Iudæus eſſet excellentior, ſed quod eis eſt amplius donatum, ſiue quod amplius recepiſſent. Hic autem excludit excellentiam perſonarum, eò quòd illi qui K Dei beneficia rȩceperunt non fuerunt benè vſi.

Cauſati enim ſumus Iudæos & Græcos, omnes ſub peccato eſſe.

HIc affirmat ſuam negationem, dicens ſe prius probaſſe Iudæos & Gentiles ſub peccato fuiſſe. Ideò dicit, *Cauſati*, id eſt, cauſas & rationes adduximus, quare Iudæi non præcellerent Græcos ſiue Gentiles, ſed illos fuiſſe æqualiter obnoxios peccatis. Quo ad Gentiles in 1.cap. ibi (Qui cùm cognouiſſent Deum, &cæt.) Quo ad Iudæos verò in 2.cap cùm dixit: Qui alium doces, teipſum non doces, &cæt. Nec Gentiles ſua philoſophia, nec Iudæos legis cognitio in aliquo excuſabat, ſed potius reddebat abominabiliores. Omnes enim ſub peccato eſſe oſtendit, adeò vt in ambobus verificaretur illud Eſaiæ, A planta pedis vſque ad verticem capitis, non eſt in eo ſanitas. *Eſa.1.*

Sicut ſcriptum eſt: quia non eſt iuſtus quiſquam, non eſt intelligens, non eſt requirens Deum. Omnes declinauerunt, ſimul inutiles facti ſunt, non eſt qui faciat bonum, non eſt vſque ad vnum.

HIc probat dicta ſua authoritate ſcripturæ ad elucidandam vtriuſque legis conſonantiam. Aliqui dicunt omnia contineri in Pſalm.13. veruntamen Apoſtolus hoc *Pſal.13.* non dixit, ſed ſimpliciter ait, Scriptum eſt tum in Pſalm. L tum in Eſa. tum alibi. Nam hoc quod dicit, Non eſt iuſtus quiſquam. non eſt expreſſum in prædicto Pſalmo, niſi eliciatur ex eo quod ſubditur, Non eſt qui faciat bonū: Cùm autem illud in propria forma citet, veriſimilius eſt quod ſit deſumptum ex illo Eccleſ.7. Non eſt homo iuſtus in terra qui faciat bonum, & non peccet. Et primò ponit peccata omiſſionis, remouendo principia bonorum operum, & deinde remouendo ipſa bona opera. Principia autem bonorum operum ſunt tria, quorum vnum pertinet ad ipſam operis rectitudinem: & hoc eſt iuſtitia quam excludit, dicens: *Non eſt iuſtus quiſquam.* Vnde Mich.7. Periit ſanctus de terra, & rectus in hominibus non eſt. Quod tripliciter poteſt intelligi. Vno modo vt intelligatur quod nullus ſit iuſtus in ſe ex ſeipſo, quia ex ſe quilibet eſt peccator, à ſolo autē Deo habet iuſtitiā: ſecundum illud, Dominator Domine Deus miſericors, qui aufers *Exod.34.* iniquitatem atque peccata, nullus apud te per ſe innocens eſt. Alio modo quod nullus quantum ad omnia eſt iuſtus: ſecundum illud, Quis poteſt dicere mundum eſt cor *Prou.20.* meum. Tertiò poteſt intelligi vt referatur ad populum malorum, inter quos nullus eſt iuſtus: eſt enim phraſis ſcripturȩ, vt quandoque loquatur de toto populo, ratione malorum, & quandoq; ratione bonorum: vt perſpici facilè poteſt in Hiere. *Hier.16.* Duo tamen primi ſenſus magis con- M gruunt intentioni Apoſtoli, qui in ſecundo ſenſu non intendit comprehendere D. Virginem, quæ ab omni peccato fuit præſeruata. Vnde Salomon, Tota pulchra es amica mea, & macula non eſt in te. Secundum autem principium boni operis eſt diſcretio rationis: & hoc excludit ſubdens, Non eſt intelligens. Vnde Pſalm. Neſcierunt ne- *Pſal.13.* que intellexerunt. & alibi, Noluit intelligere vt benè ageret. Tertium principium eſt rectitudo intentionis, quam excludit, dicens: *Non eſt requirens Deum.* ſuam ſcilicet intentionem ad ipſum dirigendo. vnde Oſeæ.10. Tempus inquirendi Dominum, qui cùm venerit docebit vos iuſtitiam. Deinde excludit à Iudæis bona opera. Primò quantum ad omiſſionem diuinæ legis, cùm dicit: *Omnes declinauerunt*, ſcilicet à regula diuinæ legis, omittendo. Secundò quantum ad omiſſionem finis, cùm dicit: *Simul inutiles facti ſunt.* Hoc enim inutile dicimus quod non conſequitur finem ſuum: & ideò cùm homines à Deo declinant, redduntur inutiles. vnde Sapien.4. Impiorum multitudo non eſt vtilis. Tertiò quantum ad omiſſionem ipſorum. vnde dicit, *Non eſt qui faciat bonum*, ſcilicet ſine peccato. Vnde D. Ioannes: Si dixerimus quia peccatum *1.Ioan.1.* non habemus, ipſi nos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt. Et Hiere.4. Sapientes ſint, vt faciant mala: bona autem facere neſcierunt. Subdit autem, *Vſque ad vnum*, quod poteſt exponi excluſiuè, quaſi dicat, præter vnum: qui, ſcilicet ſolus, fecit bonum, redimendo genus huma- *Eccle.7.* num. Vnde Sap. Virum de mille reperi vnum, mulierem

non

A non inueni. Vel potest intelligi inclusiuè: quasi dicat, nec etiam vnus purus homo: qui faciat bonum. s. perfectum: iuxta illud, Quærite in plateis eius, adinueniatis virum facientem iudicium, & quærentem fidem.

Sepulchrum patens est guttur eorum, linguis suis dolose agebant, venenum aspidum sub labiis eorum: quorũ os maledictione & amaritudine plenũ est.

HIc incipit exprimere peccata commissionis, sed primò circa peccata oris ponit promptitudinem & turpitudinem, cùm dicit: *Sepulchrum patens, &c.* Tale enim sepulchrum patens duo habet. Primò est paratum ad recipiendum mortuum, & secundum hoc guttur hominis dicitur sepulchrum patens, quando est paratum ad dicen-
Hier.5. dum mortifera, per quem modum dicit Hierem. Pharetra eius quasi sepulchrum patens. Secũdò sepulchrum patẽs exhalat factorem. vnde Christus dicit, hypocritas esse similes sepulchris dealbatis, quæ à foris apparent homini-
Mat.23. bus speciosa, intus verò sunt plena ossibus mortuorum &
Hier.9. omnis spurcitia. Et secundum hoc guttur hominis dicitur sepulchrum patens, quando ex ore procedit turpiloquij fœtor. Deinde ponit fraudem, dicens: *Linguis suis dolose agebant.* aliud habendo in corde, aliud in ore. iuxta illud, Sagitta vulnerans lingua eorum, dolum locuta est. Tertiò ponit peccatũ oris, cùm dicit, Venenum aspidum sub labiis eorum. quia scilicet talia verba euomunt, quæ
B insanabiliter proximos occidunt, vel spiritualiter vel cor-
Deut.32. poraliter: vnde dicitur, Fel draconum vinum eorum, &
Infra.12. venenum insanabile. Quartò designat abundantiam omnium peccatorum, cùm dicit: *Quorum os maledictione & amaritudine plenum est*: quia scilicet maledicunt aliis detrahendo: contra illud, Benedicite, & nolite maledicere. Et amaritudine in quantum non verentur in faciem proximi dicere conuitia verba, iniuriosa atque contumeliosa: quibus ad amaritudinem prouocatur: contra illud, Om-
Ephe.4. nis amaritudo tollatur à vobis.

Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem: contritio & infelicitas in viis eorũ, & viam pacis non cognouerũt: non est timor Dei ante oculos eorum.

HIc exprimit peccata operis circa quæ tria tangit. Primò promptitudinem ad malè agendum, cùm dicit, *Veloces*, id est, prompti, *pedes meos*, id est, affectus ipsorũ, *ad effundendum sanguinem*, id est, ad faciendum quæcunque grauia peccata, inter quæ grauius quod committitur in proximum, est homicidium: quod designat hîc per san-
Prou.1. guinis effusionem: de quo Salomon, Pedes eorũ in malum currunt & festinant, vt effundant sanguinem. Secundò tangit multitudinem nocumentorum, quæ aliis inferuntur, cùm dicit, *In viis eorum*, id est, in operibus eorum est contritio, quia alios comprimunt & cõsternunt oppri-
Iob.24. mendo eos: iuxta illud, Ad conterendum erit cor eius, &
C infelicitas in quantum, scilicet priuant homines bonis suis ad miseriam eos deducendo: secundum illud, Nudos dimittunt homines vestimenta tollentes. Possunt tamen intelligi duo hîc posita ad designandũ pœnã potius quàm culpam. vt sit sensus, In viis eorum est contritio & infelicitas, id est, operationes eorum quæ per vias designantur, ducunt ad contritionem & infelicitatem: ita quod contritio referatur ad oppressionem pœnę, qua pro peccatis pu-
Esa.30. nientur: iuxta illud, Comminuentur sicut conteritur lagena figuli. Infelicitas autẽ referenda est ad pœnã damni,
Sap.13. quia felicitate æterna priuabũtur: secundũ illud, Infelices autem sunt & inter mortuos spes eorũ. Tertiò, tangit obstinationem culpę eorum ad malum, à qua quis dupliciter reuocatur. Primò per hoc quod vult cum hominibus pa-
Psal.119. cem habere: sed contra hoc dicitur hic, Et viam pacis non
Luc.18. cognouerunt: vnde Psalm. Cum his qui oderunt pacem,
Eccle.1. &c. Secundò intuitu diuini timoris. Sed isti nec Deum timent, nec homines reuerentur: ideò non est timor Dei ante oculos eorum, id est, ante ipsorum considerationem. Ideò Sapiens, Timor Domini expellit peccatum. Nam qui sine timore est, non poterit iustificari. Potest autem hoc specialiter cõtra Iudæos Christo non credentes, quod non cognouerunt viam pacis, id est Christum: de quo di-
Ephe.2. citur, Ipse est pax nostra qui fecit vtraque vnum.

Scimus autem quoniam quæcunque lex loquitur, his qui in lege sunt loquitur.

HIc excludit exceptionem quam potuissent Iudęi obiicere, Poterant enim peruertere sensum authoritatis D inductæ, dicendo quod prædicta authoritas intelligebatur de Gentilibus, & non de Iudæis. Ideò hoc excludit, dicens: Scimus quoniam quæcunque lex loquitur, his qui in lege sunt, id est, his qui subiecti legi loquitur. Sed Gentiles non erant subiecti legi Moysi, sed solùm Iudæi: iuxta illud: Legem mandauit Moyses in præceptis iustitia- Eccle.24. rum & hæreditatem domui Iacob: igitur non poterant huiusmodi exceptionem proponere. Verùm si obiiciatur authoritatem illam non esse ex lege Moysi, qui solùm scripsit Pentateuchum. Dicendum quod nomen legis quandoque sumiter pro toto veteri Testamento, & non pro quinque libris Moysi tantùm: iuxta illud, Vt impleatur sermo qui in lege eorum scriptus est: Quia odio Ioan.15. habuerunt me gratis, quod non est scriptum in Pentateucho, qui propriè dicitur lex, sed in veteri testamento, videlicet in Psalmo vigesimoquarto. Et hoc modo accipitur hic lex. Quandoque autem totum vetus te- Psal.24. stamentum diuiditur in tria, scilicet in Legem, Psalmos, & Prophetas: secundum illud, Necesse est impleri omnia quæ scripta sunt in lege Moysi, & Psalmis, & Prophetis Luc.24. de me. Aliquando autem totum vetus testamentum diuiditur in duo, scilicet Legem & Prophetas: iuxta illud, In his duobus mandatis omnis lex pendet & Prophetæ. Mat.22. Et secundum hunc modum Psalteriũ sub Prophetis continetur. Si iterum obiiciatur quod in lege, hoc est, veteri E testamento, continentur multa pertinentia ad Gentes, prout patet in pluribus locis, Esa. & Hiere. vbi dicuntur multa contra Babylones & alias nationes: ergo non quęcunque lex loquitur his qui in lege sunt, loquitur. Dicendum quod quandocunq; lex in determinatè loquitur, ad eos pertinere dicitur, quibus lex datur. Quando verò lex vel scriptura de aliis loquitur speciali titulo, prout cùm dicitur: Onus Babylonis & onus Tyri, &cæt. de illis intelligitur. Veruntamen ea quæ in veteri testamento contra alias Gentes scribũtur, aliquo modo ad Iudæos pertinebant, in quantum eorum infortunia ad eorũ consolationem vel terrorem prænuntiabantur, prout etiam prædicator ea debet dicere quæ pertinent ad eos, quibus prædicatio fit, qui sunt præsentes. & aliquando ea quæ pertinent ad absentes. Nec non punitiones factas exteris propter peccata eorum, vt ipsi caueant. *Vt omnis os obstruatur, & subditus fiat omnis mundus Deo.* Hic assignat intentionem prædictæ authoritatis ad quid, scilicet scripta, & ad quid adducta fuit. Quia scriptura propter duo tam Gentiles quã Iudæos arguit de iniustitia. Primò quidem ad reprimendum eorum iactantiam, qui se iustos arbitrabantur, vt ille, de quo Diuus Lucas. 18. Qui arbitrabatur se iustum, & aspernabatur cęteros, dicens: Non sum sicut cæteri hominũ, ieiuno bis in sabbatho, &c. Et quantum ad hoc quod dicit, *Vt omne os obstruatur*, scilicet eorũ F qui sibi præsumptuose iustitiam adscribunt. vnde Psal. 62. Obstructum est os loquentium iniqua. Et Anna mater Samuëlis, Nolite multiplicare loqui sublimia gloriantes. 1.Reg.2. Secundò vt suam culpam recognoscentes, se Deo subiiciant. Ideò dicit: Et subditus fiat omnis mundus Deo, id est, non solùm Gentiles, sed etiam Iudæi. Vnde Psalm. Psal.61. Nónne Deo subiecta erit anima mea? *Quoniam ex operibus legis non iustificabitur omnis caro coram illo?* Hic assignat rationem prædictæ authoritatis: quasi dicat, ideò non est iustus quisquam, &c. Quoniam omnis caro, id est, omnis homo non iustificabitur coram illo, id est, secundum eius iudicium ex operibus legis. Quia si ex lege esset iustitia (vt Apostol. ait) Christus gratis mortuus fuis- Gal.2. set. Et alibi, Non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, Ad Tit.3. sed secundum misericordiam suam saluos nos fecit. Notandum tamen quod duplex est opus legis, quoddam est proprium opus legis Mosaicæ, prout obseruatio cæremonialium præceptorũ. Quoddam verò est opus legis præceptorum moraliũ, quæ pertinent ad legem naturę: Dictum Apost. non solũ intelligitur de operibus pręceptorũ cæremonialiũ, quæ erant legis Mosaicæ peculiariter, sed etiam de operibus legis naturæ quę continebantur in lege Moysi, & dicuntur moralia. Quia, vt infra. 11. dicetur, Si ex operibus, iam non est gratia. alioquin gratia non est gratia. Et nota quod Apostolus hic loquitur de prima iustificatione,

G stificatione, non de secunda, siue de augmẽto gratiæ: quia talis fit per opera legis. vnde supra. 2. capite dicit factores legis iustificabuntur. vbi hanc materiam diffuse tractauimus. Si dicatur quod operibus legis naturæ promissa est vita æterna: iuxta illud, Si vis ad vitam ingredi, serua man data, &c. Dicendum quod verũ est supposita gratia: quia si illa mandata seruentur secundum substantiam operis tantum, quod fieri potest, non iustificant apud Deum: sed duntaxat quantum ad homines, vt dicit infra 4. cap. *Per legem enim cognitio peccati.* Hic probat quod opera legis non iustificant. Quia lex data fuit vt homo cognoscat quid agere aut quid vitare debeat, cùm sit regula directiua actuum humanorum: iuxta illud, Mandatum lucerna
Prou.6. est, & lex lux, & via vitæ. Sed ex hoc quod homo cognoscit peccatum, quod vitare debet tanquam prohibitum, non tamen sequitur quod statim vitet illud, quod tamen pertinet ad rationem iustitiæ Dei, sine qua concupiscentia subuertit iudicium rationis in particulari agibili, & ideò lex non sufficit ad iustificandum, sed necessarium est aliud remedium per quod concupiscentia reprimatur, quod lex nec opera præstare possunt, sed solùm gratia quam Apostolus vocat iustitiam Dei.

TERTIA PARS III. CAPITIS.

H *Nunc autem sine lege iustitia Dei manifestata est, testificata à lege & Prophetis.*

IN hac tertia huius capitis parte, Apostolus ostendit Iudæos & Gentiles æquales fuisse, quãtum ad statum gratiæ subsequentis, declarando primò quemadmodum se habeat vera iustitia ad legem, duabus comparationibus. Prior est quia iustitia Dei non est ex lege causata: vnde dicit: *Nunc autem sine lege*, id est, absque vi & ope legis, siue lege nullo modo cooperante, iustitia Dei manifestata est, & non est de nouo facta, sed est de nouo ma nifestata: erat enim iustitia Dei in patribus & in aliquibus Gentilibus, vt in Iob. sed erat tanquam occulta, tum quo ad rem creditam, scilicet Christum, tum quo ad promulgationẽ. Ideò in his verbis explicatiuè exprimit quod prædixerat, scilicet quod per opera legis non poterat iustificari omnis caro corã Deo, sed solum gratia quæ iustitia Dei dicitur, nunc tempore gratiæ manifestata per doctrinam Christi & eius miracula, ac etiam per facti euidentiam. Quoniam euidens est multos esse diuinitus iustificatos, & hoc sine lege. s. causante iustitiam: iuxta Esa. vaticinium: Propè est salus mea, vt veniat: & iustitia mea, vt reueletur
Esa.56. absque opere legis. vnde Apost. Euacuati estis à Christo,
Galat.5. qui in lege iustificamini, à gratia excidistis. Et ne quis credat hanc iustitiam esse legi contrariã, alteram ponit comparationem iustitiæ ad legem, cùm dicit, *testificata à lege,*
I *& Prophetis.* Lex quidem testificata est Christi iustitiam prænunciando & præfigurando. vnde Christus dicebat, Ioan. 5. Si crederetis Moysi, crederetis forsitan & mihi. Ille enim scripsit de me, & etiam per effectum. Quia cùm ipse Moyses iustificare nõ posset, testimonium perhibebat aliundè quærendam esse iustitiam. Prophetæ autem testificati sunt eam prænuntiando: iuxta illud, Huic omnes
Act.10. Prophetæ testimonium perhibent remissionem peccatorum accipere per nomen eius.

Iustitia autem Dei per fidem Iesu Christi in omnes & super omnes qui credunt in eum.

HIc assignat causam iustitię Dei quę est fides Iesu Chri
Heb.12. sti, id est, quã ipse Christus tradidit: iuxta illud, Aspicientes in authorem fidei. vel etiam quæ de ipso habetur. Dixerat Apostolus: Ex fide in fidem, sed non explicauerat materiam fidei, neq; modum quo iustitia Dei nobis iungeretur. Nunc vtrunque explicat dicendo, *Iustitia autem Dei per fidem.* Ecce modus. Cùm dicit Iesu Christi, ecce materia: vnde infra. 10. Quod si cõfitearis in ore tuo Dominũ Iesum, & in corde tuo credideris quod Deus illum suscitauit à mortuis, saluus eris. Dicitur autem iustitia Dei esse per fidem Iesu Christi, non quod fides sit causa effectiua aut meritoria iustitiæ Dei, quasi per fidem mereamur primam gratiam siue primam iustificationẽ, quemadmodum Pelagiani dixerunt. Sed quia in ipsa iustificatione, qua actu effectiuè iustificamur à Deo, primus motus mentis in Deũ, est motus fidei, qui licèt sit simul tem- K
pore cum motu pœnitentiæ, spei, & charitatis: tamen ordine naturæ præcedit. vnde & ipsa fides dicitur primus effectus iustitiæ siue gratiæ Dei, eò quòd fides dirigat spẽ, charitatem, & omnes alias virtutes quæ fluunt ab ipsa gratia. Et in his qui semel habuerunt gratiam, & lapsi sunt in peccatis præter infidelitatem, fides informis (quę Ephe.2.
donum Dei est) est particulariter causa dispositiua & pri- Gal.5.
ma, licèt non sit effectiua. Fides autem, quæ est primus Ephes.3.
effectus iustitiæ, non est informis, quia habet secum charitatem operantem. Hæc etiam est fides, de qua etiam dicitur quod per eam in nobis habitat Christus, qui non habitat absque charitate, secundum illud: Deus charitas 1.Ioan.4.
est, & qui manet in charitate, manet in eo. Hæc est etiam de qua dicitur fide purificans corda hominum, quæ purificatio non fit absque charitate, secundum illud: Vni- Prou.10.
uersa delicta operit charitas. & illud, Charitas operit mul- 1.Pet.4.
titudinem peccatorum. Et ne quis diceret per hanc fi- Heb.9.
dem solos Iudæos iustificari, ostendit communitatem huius iustitiæ, cùm subdit: *In omnes*, scilicet iustitia hæc est in corde, non in carnalibus obseruantiis: de quibus dicitur quod carnales obseruantiæ erant ad iustificationem carnis vsque ad tempus correctionis impositæ. *Et super omnes*, quia videlicet facultatem humanam excludit: nemo enim ex operibus humanis hanc primam promereri potest. Addit autem, *qui credunt in eum*, id est, non so- L
lùm qui credunt ei, id est, qui assentiunt firmiter reuelatis à Deo, sed qui credunt in eum, id est, qui toto voluntatis affectu tendunt in eum & adhærent ei, quod fit per charitatem.

Non enim est distinctio: Omnes enim peccauerunt, & egent gloria Dei.

HIc manifestat & probat quod dixerat, quantum ad communitatem gratiæ & æqualitatem Iudæorum & Gentilium. Dixerat enim quod iustitia Dei est in omnes, &cæt. Quia quo ad hoc non est distinctio inter Iudæum & Gentilem. vndè alibi dicit: In Christo Iesu non Col.3.
est Gentilis & Iudæus, scilicet distinctionem aliquam habens, quasi Iudæus non egeat iustificari à Deo, sicut Gentilis. Omnes enim peccauerunt, vt suprà ostensum est. Et Esaias dicit: Omnes nos quasi oues errauimus. & per Esa.53.
hoc omnes egent gloria Dei, id est, iustificatione siue remissione peccatorum, quæ cedit in gloriam Dei. Nec homo debet sibi hanc gloriam ascribere, secundum illud: Non nobis Domine, non nobis: sed nomini tuo da glo- Psal.113.
riam. & illud, Date gloriam Deo. Si igitur eò quòd omnes peccauerunt, & ex se iustificari non possunt, restat vt per aliam causam iustificentur.

Iustificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem quæ est in Christo Iesu, quem proposuit Deus propitiatorem, per fidem in sanguine ipsius. M

HIc declarat causam iustitię esse Dei gratuitam voluntatem, & non opera legis præcedentia. vnde Esa. 52. Gratis venundati estis, & sine argento redimemini. Et hoc per gratiam ipsius, scilicet Dei.: iuxta illud, Gratia Dei sum id quod sum. Ostendit deinde quæ sit causa meritoria iustificationis, scilicet redemptio & satisfactio Christi. Qui enim facit peccatum, seruus est peccati. ex qua quidem seruitute redimitur, si pro peccato satisfaciat: quemadmodum si quis per culpam commissam obnoxius fuit Regi ad soluendum pecuniam, ille eum redimere diceretur à noxa, qui pro eo solueret pecuniam. Hæc autem noxa pertinebat ad totum genus humanum, quod per primi parentis peccatum infectum fuerat, pro quo nullus alius satisfacere poterat, nisi solus Christus, qui à peccato immunis erat, & infinitę virtutis ac satisfactionis, propter vnionem capax. ideò subdit: *quæ est in Christo Iesu*, id est, factam per Christum Iesum, cuius meritum manet in eo. quasi dicat, in nullo alio poterat nobis esse redemptio: iuxta illud, Scientes quod nõ corruptibilibus auro & argen- 1.Pet.1.
to redempti estis de vana vestra conuersatione paternæ traditionis, sed precioso sanguine, scilicet Christi, quasi agni immaculati & incontaminati. Ostendit insuper vndè ista redemptio habuit efficaciam, cùm dicit: *quem proposuit Deus propitiatorem.* i. placatorem & satisfactorem.

A Ex hoc enim Christi satisfactio efficaciam ad redimēdum & iustificandum habuit, & Deus per eam placatus est: quia ad hoc eum ordinauerat secundum propositum voluntatis suæ: secundum illud, Qui operatur omnia secundum consilium voluntatis suæ. Vel proposuit, id est, pro omnibus posuit. Quia humanum genus quod non habebat, vnde satisfacere posset, ideo Deus dedit illi redēptorem qui satisfacere posset: vnde Psalm. Redemptionem misit Dominus populo suo. Et sic dum satisfaciendo redemit nos à noxa peccati. Deum peccatis nostris propitiū fecit. & ideo nominat eum propitiatorem: & D. Ioannes propitiationem. In cuius figura mandatum fuit, vt fieret propitiatorium (id est Christus) quod ponebatur super arcam, id est Ecclesiam. Ostendit postmodum per quid effectus redemptionis ad nos peruenit, cùm dicit: *per fidem in sanguine ipsius* pro nobis effuso. vt enim pro nobis satisfaceret, congruebat vt pœnam mortis pro nobis subiret, quam homo per peccatum incurrerat: iuxta illud, Quacunque die comederis, morte morieris. Vnde Diuus Petrus: Christus semel pro peccatis nostris mortuus est. Hæc autem mors Christi applicatur nobis per fidem, qua credimus eum per suam mortem mundum redemisse. vnde Apostolus: In fide viuo filij Dei, qui me dilexit, &cæt. Nam & apud homines satisfactio vnius alteri nō prodesset, nisi is cui facienda est, ratam haberet. Et sic patet quo B modo sit iustitia Dei per fidem Iesu Christi, & quo modo iustificatio est formaliter per gratiā, à qua procedit fides, per quam nobis meritum passionis & sanguinis Christi applicatur.

Ephe. 1. Psal. 110. 1. Ioan. 2. Exod. 25. Gen. 2. 1. Pet. 3.

Ad ostensionem iustitiæ suæ, propter remissionem præcedentium delictorum, in sustentatione Dei, ad ostensionem iustitiæ eius in hoc tempore: vt sit ipse iustus, & iustificans eum qui est ex fide Iesu Christi.

HIc declarat manifestationem iustitiæ Dei quantum ad modum, & quantum ad tempus. Dixerat enim iustitia Dei in eo, scilicet, Euangelio reuelatur, cui consonāt quæ in hoc capite scribit. Nūc autem sine lege iustitia Dei manifestata est, quasi dicat: Quia redemptio facta est per Christum Iesum, &cæ. siue per eum factum est vt iustificaremur per redemptionem Christi, ad hoc quod Deus iustitiam suam ostenderet, & hoc propter remissionem præcedentium delictorum. In hoc enim quod Deus remittit præcedntia delicta, quæ lex remittere non poterat, nec homines ab eis propria virtute purgari, ostenditur quod necessaria erat hominibus iustitia Dei, qua iustificarentur ab ipso: quod solum fieri poterat per sanguinem Christi, cuius virtus (quæ non solum erat circa peccata præsentia, sed etiam præterita & futura). operatur per fiC dem, quam habuerunt illi qui præcesserunt Christi passionem, prout & nos habemus: iuxta illud, Habētes eundem spiritum fidei, credimus. Et sic declarauit modum quo iustificamur: quia, scilicet, per fidem applicatur meritū sanguinis, id est, passionis Christi, quę est causa meritoria nostræ iustificationis. Potest etiam exponi, vt dicatur propter remissionem dilictorum, quæ fuerunt hominum præcedentium Christi passionē: secundū illud, Deponet omnes iniquitates nostras, proiiciet omnia peccata nostra, &cæt. Ostendit insuper Apostolus tempus manifestationis, cùm subdit: *In sustentatione Dei, &c.* quasi dicat præcedentia delicta erant ante Christi passionem in sustentatione, id est, tollerantia Dei, quasi in quadam diuina sustinentia, quia credentes in eum non condemnabat pro ipsis, nec ab eis etiam totaliter liberabat. Cùm adhuc teneret eos in limbo inclusos: in quo licet nō paterentur sensibilem pœnam, erant tamen spe dilationis & expectationis afflicti: Iuxta illud. Spes quæ differtur, affligit animā. Ante enim Christi passionem in gloriam Dei introire non poterant. vnde de quolibet illorū verificabatur illud. Sustine sustentationes Dei. Ad hoc enim præcedentia delicta, vel præcedentes patres erāt in sustentatione Dei, ad ostentionem, scilicet iustitiæ eius. In hoc tempore, id est, vt in hoc tempore gratiæ iustitiam suam perfectè ostenderet, plenum peccatorum remissionem tribuendo. Per hoc enim declarauit se iustum, quod peccatum Adæ totam naturam humanam inficiens, non reliquit impunitum. Vnde Aposto.

Sap. 1. 2. Cor. 4. Mich. vlt. Prouer. 13. Eccle. 2.

Ecce nunc tempus acceptabile, &c. & hoc est quod supra dixit: Nunc autem sine lege iustitia Dei manifestata est. D
Oportuit autem præcedentia delicta vsque ad hoc tempus fuisse in sustentatione Dei. Primò, vt conuinceretur homo de defectu scientiæ: quia tempore legis naturæ in errores & turpia peccata incidit. Secundò, ex defectu potentiæ: quia post legem scriptam, quæ fecit cognitionem peccati, adhuc homo per infirmitatem peccauit. Deinde declarat quod iustitia Dei per remissionem peccatorum manifestatur, siue accipiatur iustitia, qua ipse Deus iustus est, siue qua alios iustificat: cū dicit, *vt sit ipse iustus, &c.* id est, vt per remissionem peccatorum Deus appareat iustus in seipso promissionem implendo: quia peccata sicut promiserat, remittit. Et cùm ad iustitiam Dei pertineat, vt peccata destruat homines ad iustitiam reducendo: iuxta illud, Iustus Dominus, & iustitias dilexit. Ideo apparuit iustificans eum qui ex fide est Iesu Christi, id est, qui per fidem Iesu Christi accedit ad eum: iuxta illud, Accedentem ad Deum oportet credere.

2. Cor. 6. Psal. 10. Heb. 11.

QVARTA PARS III. CAP.

Vbi est ergo gloriatio tua? Exclusa est. per quam legem? Factorum? Non: sed per legem fidei.

IN hac quarta huius. 3. cap parte, Aposto. ex præmissis infert vnum corolariū. Et concludit id quod ab initio epistolæ proposuerat, deprimere, scilicet, Iudæorum & Gentilium superbiam, & obfirmare eorum ora. Quia ex quo tu Iudæus es, in peccato sicut Gentilis. Et ex quo Gentilis iustificatur per fidē, & ex Dei mera gratia, sicut & Iudæus, non remanet in aliquo vestrum quidpiam, vnde possit se super alium extollere & gloriari. Et quanuis hoc corolarium per modum quæstionis aduersus vtrosque illatum, possit intelligi, dirigitur tamē specialius ad Iudæū, de quo in principio huius capitis mouerat quæstionē, an præcelleret vel amplius haberet. vnde dicit *Vbi, &c.* ò Iudæe qui, scilicet, vt dictum est, in lege gloriaris, & per hoc Gentili te vis præferre. Contra illud: Non est bona gloriatio vestra. & illud: Non efficiamini inanis gloriæ cupidi, *vbi est gloriatio tua*, id est, quid est in te de quo possis gloriari, & te extollere super Gentiles? Nihil profectò inuenies. *& exclusa est* & procul abiecta gloriatio tua, id est, occasio gloriandi. iuxta illud: Ablata est gloria de Israël. & illud: Gloriam eorum in ignominiam commutabo. Et quia Iudæorum gloria erat in lege, vt dictum est, videbatur quod per aliquid eiusdem generis eorum gloriatio excluderetur. Ideo assignans causam, quærit: *Per quam legem.* Et quia posset aliquis credere quod Aposto. diceret gloriationem illam exclusam per aliqua præcepta legalia, quibus quædam maiora opera mandarentur, & ideo interrogando subdit: *Factorum?* quasi dicat, nunquid per aliquam legem scriptā, quę facta præcipiat, dico eorū gloriam exclusam? respōdet quod non, sed per legē fidei, quæ F iustificat & facultatem operādi & implēdi legem præbet. Et sic apparet Apostol. duplicem induxisse legem, scilicet factorum, per quam videtur intelligere legem veterem Moysi, & legem fidei, per quam videtur intelligere legem nouam & euangelicam Christi, Per quam Gentiles aquiparantur Iudæo. Si obiiciatur quod in lege veteri exigebatur & necessaria erat fides, prout in noua: iuxta illud, Qui timetis Dominum, credite illi. & illud. Credidi propter quod locutus sum. Imò etiam in lege noua facta quorundam sacramentorum requiruntur, secundum illud: Hoc facite in meam commemorationem & etiam facta moralium obseruationum, secundum illud. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. E illud: Estote factores verbi & non auditores tantum. Dicendum quod per legem factorum intelligit legem exterius propositam & descriptam, per quam exteriora facta hominum ordinantur, dum præcipitur quid fieri debeat. & prohibetur quod fieri non debet, & à quibus abstinendum est. Legem autem fidei vocat legem interius descriptam, per quam non solum exteriora facta, verum etiam ipsi motus cordium disponuntur, inter quos motus fidei est primus: secundum illud, Corde creditur ad iustitiā. Et de hac lege loquitur cùm dicit: Lex spiritus vitæ, &c. Hanc legem quantum ad principale. Diuus Thomas dicit esse gratiam spiritus sancti, quæ reconciliat & amicitiam cum Deo cōponit, reprimit con-

E

1. Cor. 5. Galat. 6. 1. Reg. 4. Osee. 4. Eccle. 2. Psal. 115. Luc. 22. 1. Cor. 11. Mat. 19. Iacob. 1. Infra. 10. Infra 8. 1. 2. q. 106.

G cupiſcentiã, & dat facultatẽ operãdi atq; implẽdi legem, & opera legis, corã oculis Dei grata & accepta facit, quod lex antiqua non poterat, nec etiam naturalis, quæ etiam aliquo modo poteſt dici factorum: eò quòd eis neq; operibus data erat virtus remittendi peccata. Ex diſcrimine duplicis legis, ſcilicet, factorum & fidei, naſcitur diſcrimẽ inter iuſtitiam operum: & iuſtitiam fidei. Iuſtitia operum eſt rectitudo operum per naturalem facultatem rationis in moribus ſecundum legis normam. Iuſtitia verò fidei, eſt peccatorũ remiſſio, ſanctitatis acquiſitio, ac operũ gratificatio & acceptatio. Vnde & antiqui patres qui habuerunt gratiam ſpiritus ſancti, & quorum opera placuerunt & fuerunt grata & accepta Deo, & per conſequens habuerunt legem fidei, pertinebant ad nouum teſtamentum, ſiue ad nouam legem. iuxta illud, Habentes eundem ſpiritum fidei. Sic nunc Chriſtiani, qui ſolo timore pœnæ ſeruant mandata, pertinere dicuntur ad vetus teſtamentum ſiue legem veterem, quę idcirco factorũ dicitur, quia facta pręcipiebat, & vim faciendi nõ prębebat, prout lex noua, quæ etiam facta & opera præcipit, & virtutem operandi tribuit, ideo dicitur factorum.

Arbitramur enim hominem iuſtificari per fidem ſine operibus legis.

HIc oſtendit modum quo per legem fidei Iudæorum gloriatio excluditur, dicens: *Arbitramur*, nos, ſcilicet, Apoſtoli veritatem à Chriſto edocti, *hominem* quemcunque, ſcilicet Iudæum, ſiue Gentilem, iuſtificari per fidem. Iuxta illud: Fide purificans corda eorum, & hoc *ſine operibus legis* cæremonialibus, quæ gratiam non conferebant, ſed ſolum ſignificabant, ac etiam ſine operibus moralium præceptorum. Iuxta illud: Non ex operibus iuſtitiæ quæ fecimus nos, &c. Et eſt intelligendũ de operibus præcedentibus iuſtitiam ſiue gratiam, & non concomitantibus: quia in ipſa iuſtificatione eſt opus fidei, ſpei, charitatis, ac pœnitentiæ. Requiruntur etiam opera conſequentia, quia vt D. Iacobus ait, fides ſine operibus mortua eſt. & ideo iuſtificari non poteſt.

H

Act. 15.

ad Tit. 3.

An Iudæorum Deus tantum? Nonne & Gentium? imò & Gentium: Quoniam quidem vnus eſt Deus qui iuſtificat circuncisionem ex fide, & præputium per fidem.

HIc probat quod iuſtitia fidei communiter ſe habet ad omnes: hoc prius manifeſtauerat ratione ſumpta ex parte cauſæ materialis, cùm dixit: Omnes peccauerunt & egent gloria Dei. Hic probat ratione accepta ex parte cauſæ agentis & iuſtificantis, quæ eſt Deus. vnde infra. 8. Deus eſt qui iuſtificat. Manifeſtum eſt enim quod Deus iuſtificando ſaluat illos, quorum eſt Deus: ſecundum illud. Deus noſter Deus ſaluos faciendi. Non eſt autẽ Deus creator & prouiſor Iudæorum tantum ſed etiam Gentiũ. quas, ſcilicet gubernat & regit, ſecundum illud: Quis nõ timebit te ô rex Gentium, quanuis quandoque ſpecialiter dicatur Deus Hebręorum. vnde ſcribitur in Exo. Deus Hebręorum. Sed hoc eſt vel propter ſpecialem cultũ ab eis Deo exhibitum, vel per eius cognitionem, iuxta illud: Notus in Iudæa Deus. Eſt tamen Deus per creationem, directionem, prouiſionem & gubernationem omnium, ſiue Iudæorum, ſiue Gentilium. Ergo vtroſque iuſtificare poteſt & iuſtificat, cùm, vt dictum eſt, apud Deũ nõ ſit illorũ diſtinctio. Quod manifeſtat per ſignum, dicens: *Quoniam quidẽ vnus eſt Deus qui iuſtificat circuncisionem*, id eſt Iudæos circunciſos ex fide, & pręputium per fidem, quod videtur eſſe idem, licet poſſit dari aliqua differentia. Nam hæc præpoſitio, *ex*, deſignat aliquãdo cauſam remotam. Hęc autem prępoſitio, *per*, deſignat cauſam propinquam. Iudæi ergo dicũtur iuſtificari ex fide, quia fides fuit prima cauſa, ex qua proceſſit circunciſio & cætera ſacramenta legalia. Et ita Iudæos iuſtificat fides, ſicut quædam cauſa primaria per quaſdam cauſas medias. Gentiles autem per ipſam fidem immediatè iuſtificantur.

Pſal. 67.

Hier. 10.

Exod. 5.

Pſal. 75.

I

Legem ergo deſtruimus per fidem? Abſit. Sed legem ſtatuimus.

HIc conferendo fidem cum lege excludit quãdam obiectionem, & lenit animos Iudæorum, qui poterant eſſe cõturbati: eò quòd in præmiſſis viſus eſt à Deo fidem, in ſublime attollere, legemque deprimere, ac ſi fides aduerſa eſſet legi, eamque vti prauam & exitioſam cum idolatria Gentium reprobare, & ſic poterãt ſuſpicari quod legẽ deſtruere vellet. Ideo quęrẽdo dicit: *Legem ergo, &c.* An ex hoc quod dicimus hominẽ iuſtificari ſine operibus legis, derogemus legi, & deſtruamus eã? Reſpõdit dicens: *Abſit*. Nã, vt dicit Chriſtus. Nõ præteribit iota vnum, aut vnus apex à lege, &c. Subdit autẽ: *Sed legẽ ſtatuimus*. i. per fidẽ legẽ implemus & perficimus: ſecundũ illud, Nõ veni ſoluere legẽ aut Prophetas, &c. Si obiiciatur Apoſtolũ dixiſſe oppoſitum, cùm dixit: Gloriam vultus Moyſi promulgantis legem, eiusque ſubminiſtrationem euacuari & per lumen & gloriam Chriſti. Et alibi confirmat dicens legem eſſe antiquatã, imò tranſlatam. Et alibi, Si circuncidimini, Chriſtus nihil vobis proderit. Dicendũ quod in lege antiqua erãt tria. ſ. cęremonialia, iudicialia, & moralia. Duo prima erãt figuralia, ſiue figuratiua & vmbræ futurorũ. Et illa per Chriſtũ fuerũt impleta & approbata opere & doctrina. Voluit enim circũcidi, in templo præſentari. Vnde dicit Apoſt. quod fuit factus ſub lege. Fuerũt etiã illa per fidem & legem nouam impleta, firmata, illuſtrata. Quia per fidem & legem nouam oſtenſum fuit quod lex antiqua in ſuis figuris & vaticiniis atque oraculis veritatem continebat: quia eorum impletio apparet in Euangelio & ideò fides ſeu noua lex non abrogat neque deſtruit antiquam, ſed potius confirmat. Quia quando aliquid eſt via ſiue diſpoſitio ad aliud ad quod ordinatur, ſicut ad finem, ſi ceſſet, habito fine, nõ propter hoc cenſetur deſtrui, ſed magis confirmari: Quia virtualiter manet in alio meliori. Quemadmodum dicimus de motu ad formã, quia ceſſat forma introducta, & virtualiter manet in ipſa. Lex autem vetus fuit quędã diſpoſitio ad nouam, & ordinata ad ipſam ſicut ad perfectiorẽ. Et ideo nõ cẽſetur deſtrui, cùm maneat virtualiter in ea. Exemplum communiter datur de campana, Cuius formulare, ipſa perfecta, deſtruitur. & de imagine imperfecta, Cuius imperfectio pingendo & colores ſuperaddendo, tollitur ſiue corrumpitur. Sic lex antiqua, quæ ordinabatur ad nouam tanquã perfectiorem, virtualiter in ea manet, quãtum ad rem ſignificatam per eam, ſignificabat enim iuſtificationem & remiſſionem peccatorum, quæ fit in lege noua per fidem & ſacramenta. Et ideo figuralia quantum ad rem figuratam manent: Sed non quantum ad vim obligandi vel obſeruandi: quia quantum ad hoc erant vmbræ, quæ adueniente lumine euacuantur: ſic figura adueniente veritate. alioquin ſignificaret falſum, ſcilicet futurũ, quod eſt præſens vel præteritum. Si dicatur quod adhuc multæ cæremoniæ antiquæ legis ſeruantur in Eccleſia, puta mulierũ purificatio, & thurificatio. Dicendum quod non neceſſario, nec eodem modo, ſed ſolum inquantum participant de moralibus: in caſibus prępoſitis ad gratiarum actiones quæ pertinẽt ad moralia. Et ideo quãtum ad hoc Apoſt. in præallegatis locis, dicit eam antiquatam, tranſlatam & euacuatam. Eo modo loquendi quo Corinthiis dicebat: Cùm venerit quod perfectum eſt, euacuabitur quod ex parte eſt. Et quemadmodum quãdo puer fit vir, euacuat, id eſt, dimittit ea quæ ſunt paruuli. ſ. imperfectiones. Lex autem antiqua erat paruulorum, id eſt imperfecta. Quia, vt dicit Apoſt. Nihil ad perfectum adducit lex. Ideò quantum ad hoc fuit euacuata. Quantũ ad moralia verò, fuit à Chriſto in noua lege tripliciter impleta. Primò, quia verum intellectum legis expreſſit, prout patet de adulterio & homicidio, ac aliis: In quorum prohibitione Phariſæi non intelligebant niſi exteriorem actum prohibitũ: Chriſtus verò expreſſit interiores actus cadere ſub prohibitione. Secundò adimpleuit præcepta legis ordinando quomodo tutius ſeruaretur, quod lex vetus ſtatuerat, vt ne homo peieraret, ſi omnino à iuramento abſtineret, niſi in caſu neceſſitatis, Tertiò adimpleuit legem præceptis legis, concilia perfectionis ſuperaddendo: vnde dixit illi qui dicebat ſe ſeruaſſe omnia præcepta: Vnum tibi deeſt. Si vis perfectus eſſe, vade & vende omnia, &c.

Mat. 5.

K

Mat. 5.

2. Cor. 3.

Heb. 8. & 9.

ad Gal. 5.

Gal. 4.

L

M

1. Corin.

Mat. 5. & 6.

Mat. 19.

EPITOME IIII. CAPITIS.

IN hoc capite Apoſtolus cõtinuando gratiæ Dei neceſſitatem & excluſionem glorię Iudęorum, in hoc quod ſe præferebant Gentilibus propter legem & circunciſionem. Primò ſub aliis verbis reſumit & ſoluit ſecundam dubitationẽ, quã in exordio. 3. cap. propoſuit, cùm dixit:

Quæ

A Quæ vtilitas circuncisionis. Hic autem aliter proponit, dicens: Quid ergo dicemus inuenisse Abraham, &c. Respondendo ostendit quod Abraham nō inuenit iustificationem per circuncisionem solam, nec per legis opera, sed magis per fidem: quod probat ratione acceptationis, siue reputationis diuinæ. Acceptationem declarat authoritate Dauidis, per quam ostendit beatitudinem remissionis peccatorum nō solum esse in circuncisione, sed etiam in præputio. Secundò ibi. *& signum, &cæ.* Respondet cuidam obiectioni quæ fieri posset de inutilitate circuncisionis, ostendendo quod circuncisio non est causa iustitiæ, sed signum siue signaculum iustitiæ fidei, per quā Abraham dicitur pater circuncisorum ex fide, quam habuit in præputio Dicitur autem pater non circuncisorum per imitationē Deinde probat quod nec circuncisio, nec quodcunque opus legis iustificat: sed fides diuinę promissionis quā constat fuisse ante circūcisionem & legem, cuius effectus est operari iram, tantum abest vt gratiam cōferat. Tertiò ibi, *Ideo ex fide, &cæ.* ostendit quod promissio implenda sit per fidem, & subiūgit in quibus, & à quo sit adimplenda. Quarto ibi, *Qui contra spem, &c.* Commendat fidem Abrahę ex magnitudine, quantū ad multiplicationem. Et ex firmitate & cōstantia, & ex iterata promissione. Et assignat rationem firmitatis fidei, quæ fuit consideratio omnipotentiæ Dei. Finaliter cōmendat fidem Abrahæ, quantum ad eius effectū erga Abraham. Postmodum declarat
B effectum quem fides eius facit in aliis imitantibus eum.

EXPOSITIO LITERALIS IIII CAPITIS.

QVid ergo dicemus inuenisse Abraham patrem nostrum secundum carnem.* i. si ita sit quod Deus iustificat præputium, sicut & circuncisionem, quid vtilitatis & commodi dicemus nos Iudæi inuenisse, vel accepisse à Deo per circuncisionem. Abraham patrem nostrum secundum carnem, id est, secundum corpus vel

Mat. 23. carnalem circuncisionem, quia secundum animam vnus est pater noster cœlestis, qui in cœlis est, ex prædictis sequitur quod frustra dedit illi Deus circūcisionem, ex quo nihil vtilitatis accepit, quod est cōtra illud: Ego Dominus docens te vtilia. *Si enim Abraham ex operibus*, id est, ex circuncisione, vel per circuncisionem vel ex aliis operibus

Esa. 48. legis naturæ, *iustificatus est, habet gloriam*, id est dignus est laude, vel habet laudem apud homines, qui vident quæ foris patent, & opera externa moraliter, cum intentione honesti absque aliqua mala intentione, & cum debitis circunstantiis facta laudant, manifestant, & approbant eos honorando. *Sed non apud Deum*, scilicet, habet

1. Reg. 16. gloriam: quia Deus principaliter cor intuetur. Et sic oportet quod aliundè, quam per circuncisionem aut alia opera externa, habuerit gloriā, apud Deum, scilicet per fidem.

C *Quid enim*, scilicet, de Abraham, *dicit scriptura: credidit Abraham Deo* promittenti sibi per angelum propagationem innumerabilium filiorum, ad instar stellarum *& reputatum est illi*, scilicet, Abrahæ à Deo illa fides: *ad iusti-*

Gen. 17. *tiam*, id est, ad iustificationē, siue per illam fidem Abrahā gratus & acceptus factus est Deo, & ab eo iustus reputatus, & non per circuncisionem: quæ postea data fuit illi, nec etiam per opera alia præcedentia. & ratio est, *Ei autē qui operatur*, scilicet bonum vel malum opus ex libero arbitrio, *merces*, id est, retributio præmij respectu boni, aut pœnæ respectu mali, *non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum*. quò ad malum notum est: quia gratia Dei nō est causa mali & ideo pœna datur illi secundū debitum peccati: quo ad bonum etiam prēmium, ascribitur debito operis, & non gratię, cùm ex inclinatione illius (quam non habet) non processerit. *Ei verò qui non operatur*, scilicet opera externa, vtpote quia non adest ei materia aut temporis oportunitas. *Credenti autem*, scilicet perfectè, *in eum*, id est, Christum, *qui iustificat impium, reputatur*, id est, sufficit, *Fides eius ad iustitiam*, id est, ad iustificationem, acceptionem, & adeptionem vitæ æternæ, nō secundum substantiam operis sed vt actus ille fidei procedit ex gratia & impulsu spiritus sancti, *secundum propositum*, id est, secūdum ordinem gratiæ Dei, qui ita fieri decreuit, & non secundum ordinem debiti, cùm nullum sit ibi debitum, neque proportio quantum ad substantiam

operis. *Sicut & Dauid dicit beatitudinem hominis*, scilicet D esse *cui Deus accepto fert*, id est, gratis dat, *iustitiam*, id est gratiam suam sine operibus, scilicet, præcedentibus: dicit enim Dauid, *Beati quorum remissi sunt*, scilicet à Deo, *iniquitates, & quorum tecta sunt peccata*, quę dicuntur tecta diuino conspectui, inquantum nō inspicit ad puniendum ea. *Beatus vir cui non imputabit Dominus peccatum*, ad pœnam: tales sunt beati inchoatiuè in hac via, & si perseuerent erunt perfectè beati in patria. *Beatitudo hæc*, quæ scilicet conuenit homini in hac via, quę dicitur esse per remissionem peccatorum *in circuncisione tantum manet*, id est, an tantum locum habeat in Iudæis circuncisis, siue an tantū Iudęis remittat Deus peccata, *An etiam in præputio*, id est, An Deus remittat peccata Gentilibus prępuciatis, siue incircūcisis, quasi dicat, manifestum est ex prę missis quod sic: quia non Iudæorum tantum Deus, sed & Gentium: quod etiā alia via probari potest. *Dicimus enim quia reputata est Abrahæ fides ad iustitiam, quomodo ergo*, id est, pro quo statu vel quo tempore, *reputata est*, scilicet, ei ad iustitiam, *in circuncisione, an in præputio*, id est in tēpore quo erat circuncisus, an antequam circuncisionem acciperet, cùm erat præputiatus? *Non in circuncisione, sed in præputio*: quod manifestum est ex serie narrationis scripturæ. Nam Gen. 15. cap. legitur quod reputata est fides Abrahæ ad iustitiam, & in. 17. cap. legitur accepisse circun- E cisionem. Non tamen superfluè ac inutiliter accepit, vt sequēti parte probat, ex quo manifestè apparet quod Deus præputiatos iustificat, & quod beatitudo remissionis peccatorum, non tantum manet in circuncisione, sed etiam in præputio.

SECVNDA PARS IIII CAP.

ET *signum accepit circuncisionis*, scilicet Abraham, non inutiliter, quia accepit in *signaculum*, id est, expressum signum *iustitiæ fidei, quæ est præputio*, id est, quæ data fuit Abrahæ, nondum circunciso dum esset adhuc præputiatus, & hæc est prima vtilitas circuncisionis: quia in illo expresso signo poterat contemplari mysterium incarnationis, quæ in illo signaculo, sicut in quodam sigillo, claudebatur ad hanc vtilitatē addit aliā, scilicet, paternitatis, *Vt sit pater omnium credentiū per præputium*, id est, vt per circuncisionem spiritualem & fidem, quam accepit in præputio per exteriorem carnis circuncisionem significatam, esset pater spiritualis, & per imitationem omnium credentium. Primo Gentilium, qui habentes præputium, credunt in eum qui iustificat impium. *Vt reputetur illis fides* siue ipsum credere, *ad iustitiam*, id est, in remissionem peccatorum & acceptionem ad vitam æternam. *Et sic pater circuncisionis*, id est, Iudæorum circuncisorum credentium. Et sic sit pater, *non his tantum* F *qui sunt ex circuncisione*, id est, Iudæorum qui imitantur eum in circuncisione exteriori, *sed &*, id est, etiam his qui sectantur *vestigia fidei quæ est in præputio*, id est quæ fuit tempore præputij, *Patris nostri Abrahæ. Non enim per legem promissio*, scilicet facta est *Abrahæ aut semini eius*; vt, scilicet semē eius, scilicet, Christus, cui data est omnis potestas, qui secundum corpulētam substantiam processit ex semine Abrahæ, *esset hæres mundi*: quia tempore Abrahæ nondum data erat lex, sed longo post tēpore per Moysen. *Sed per iustitiam fidei*, id est, per gratiam & meram ac eximiam liberalitatem Dei, absque quibuscunque meritis Mat. vlt. præcedentibus. Imò demeritis reclamantibus & retrahentibus, huiusmodi promissio facta est. *Si enim qui ex lege*, scilicet, *Moysi hæredes sunt*, id est, si ad hoc quod aliqui hæreditatē cęlestē promissam percipiant, requiratur quod ex legis Moysi obseruantia consequantur, sequitur quod *exinanita*, id est. frustrà *est fides* quā Abrahā credidit Deo ante legem datam Moysi: & quod etiam est *abolita*, id est, vacua, inexpleta, irrita, & cassata *promissio*: ex quo sequeretur quod Deus qui est fidelis in promissis, fidem nō seruauerit & seipsum negauerit: quod non modo falsum, verùm etiam blasphemum est, & implicās cōtradictionem. *lex enim iram*, id est, vindictam, siue pœnam aut punitionem *operatur*: quia per legis transgressionem facti sunt homines digni ira: eò quòd lex non dat facultatem operandi ea quæ præcipit, vnde sequitur, quod promissio nō impletur per legem cùm ipsa lex magis impediat impletionem eius, quod sic ostēdi potest; *Vbi enim non est lex*,

nec

G *nec præuaricatio*, ex qua procedit ira & impedimentum hæreditatis, quia per legem cohibentem & non adiuuantem occasione ex lege accepta, peccatum operatur omnem concupiscentiam & transgressionem siue præuaricationem.

TERTIA PARS IIII CAP.

IDeo ex fide hæreditas data est, vel promissam consequimur hæreditatem, & sumus hæredes, *vt secundum gratiam*, id est, propter virtutem diuinæ gratiæ iustificantis hominem, & non per opera, *firma*, id est, stabilis & indefectibilis sit promissio hæreditatis æternæ. *Omni semini*, Iudæo vel Gentili, quicunque fuerit semen Abrahę per imitationē. *Non ei qui ex lege est solū*, id est, nō solum semini carnali legem Moysi seruanti, *sed &c*, id est, *etiam ei qui ex fide est Abrahæ*, id est qui sequitur & imitatur fidē Abrahæ, quamuis nō sit ab eo secundum carnis originem. Gen. 17. *Qui pater est omnium nostrum*, scilicet, credentium, siue Iudæorum siue Gentiliū, *Sicut scriptum est, quia patrem*, id est, authorem secundum fidem *multarum Gentium posui*, id est, cōstitui te, scilicet Abraham: qui es *ante Deum*, id est, qui per fidem places Deo. *Cui*, futura prænuncianti, *credidisti*, ac si videres præsentia, & cui merito credendū est. *Qui*, id est, quia ipse per fidē & gratiā, *viuificat mortuos* id est, peccatores qui spiritualiter mortui sunt, *& vocat ea* H *quæ non sunt*, id est, Gentiles qui nihil videtur esse quo ad gratiam, *tanquam ea quæ sunt*, id est, sicut Iudęos, qui aliquid secundum reputationem eorum esse videbantur.

QVARTA PARS IIII. CAP.

QVi, scilicet, Abraham, *contra spem* causæ naturalis vel humanæ. *in spem* diuinę promissionis, *credidit*, tam ample & securè expectans, *vt*, id est, quod, *fieret pater*, secūdum carnem & secundum fidē *multarum gentium secundum quod dictum est ei*, à Deo. Gen. 15. *Sic erit semen tuum, sicut stellæ cœli & arena maris, & non est infirmatus in fide*, id est, nullo modo dubitauit de impletione promissorum Dei, quāuis causam dubitandi haberet, scilicet suam infirmitatem & sterilitatem Sarrę. *Nec considerauit corpus suum emortuum*, scilicet ad generandum. *Cùm iam ferè centum esset annorum, & emortuam vuluam Sarræ*, quæ sterilis erat. Conclusa enim erat vulua eius, ne pareret. *In repromissione etiam Dei*, quādo iterum per angelum promisit dicens, secundum hoc tempus veniam Gen. 16. Gen. 18. & erit Sarræ filius. *non hæsitauit diffidentia*. sic quod differet de veritate diuinę promissionis, etiam si differentur promissa. *Sed confortatus est fide*, id est per fidem, vel firmiter fidei adhæsit. *Dans gloriam Deo*, considerando eius omnipotētiam. *Plenissimè sciens*, id est, certificatus: *Quia quæcunque promisit Deus, potens est, & facere*. æquè faci- I liter sicut promittere, cum eius potentia omnem impossibilitatem excludat. Ideo & illud credere, *reputatum est illi ad iustitiam, Nō autem est scriptum tantum propter ipsum*, id est ad laudem ipsius: *quia reputatum est illi ad iustitiam, sed & propter nos*, scilicet instruendos, vt sit nobis in exemplum, & in spem iustificationis. Quibus similiter *reputabitur*, scilicet ad iustitiam *credentibus*, id est, si crediderimus, *in eum*, scilicet, Deum patrem. *Qui suscitauit Iesum Christum Dominum nostrum à mortuis, qui*, scilicet Christus *traditus*, est à Deo patre, Iuda, Iudæis, Pilato & à seipso in mortem. *Propter delicta nostra*, id est, vt satisfaceret pro delictis nostris, *& resurrexit propter iustificationem nostram*, id est, vt nos resurgendo iustificaret & ad nouitatem vitæ reduceret, prout ipse per resurrectionem venit ad nouam vitam glorię, ad quam aliter de potentia ordinata peruenire non poteramus.

COMMENTVM IIII. CAP.

Quid ergo dicemus inuenisse Abraham patrem nostrum secundum carnem,

IN hoc capite sub aliis verbis Apostolus resumit secundam interrogationē, quam fecerat in fronte pręcedentis capitis, videlicet: Quæ vtilitas circuncisionis: quæ interrogatio poterat esse obiectio Iudæorū ad ea quæ dixerat in calce secundi capitis, scilicet quod iudaismus, ad quem pertinet legis & circuncisionis susceptio, non sufficiebat ad salutem: ex quo videbatur circuncisionē fuisse inutiliter datam. Et quia totum K tertium caput expendit ad dissoluendum primam interrogationem, & ad excludēdum gloriationem, concludendo quod iustitia non est ex circuncisione, nec ex operibus, sed ex fide Iesu Christi in omnes & super omnes qui credūt in eum. Poterant Iudæi obiiciendo resumere secūdam interrogationem, & dicere: Si ita est quod Deus iustificat præputium, sicut & circuncisionem, videtur quod circuncisio data Abrahæ in carne fuerit inutilis. Ideo hic sub aliis verbis quærit, dicens: *Quid ergo, &c.* Si hæc verba secundum carnem referantur ad patrem nostrum, sicut aliquibus placet, Apost. per illa manifestat se esse ex progenie Abrahæ, quod in multis aliis locis profitetur, vt infra. 9. Optabam 2. Cor. 11. ego Anathema esse pro fratribus meis secundum carnem Ephe. 3. qui sunt Israëlitæ. Et alibi dicit: Hebræi sunt, & ego, Israëlitæ sunt, & ego. Et cùm dixit se esse de tribu Beniamin. D. tamen Ambr. refert. illa ad verbum inuenisse, vt sit sensus: Quid dicemus Abraham patrem nostrum inuenisse secundum carnem, id est, secundum carnalem circuncisionem. Quid per illud dolorosum opus commeruit, videtur quod inutiliter iniunctum fuerit. Contra quod per Esa. 48. Esa. dicit. Ego Dominus docēs te vtilia. Ex præmissis apparet quod Abraham dicitur pater dupliciter, scilicet, carnalis eorum qui ex eius origine, & spiritualis eorum, qui fidem eius imitantur. L

Si Abraham ex operibus iustificatus est: habet gloriam, sed non apud Deum.

HIc respondet primò quo ad iustificacionem, de qua in calce præcedentis capitis & deinde interrogationi, declarando vtilitates circuncisionis, dictū fuit quod Abraham non inuenit iustificationem ex circuncisione carnali, quæ inter opera legis comprehēdebatur, licet esset ante legem data & hanc responsionem & conclusionem ex syllogismo quodam conditionali infert, dicens: *Si enim Abraham, &c.* intendit ergo Apostolus sic syllogisare: Si Abraham ex operibus externis scriptæ legis vel naturalis præcedentibus iustificatus est, habet gloriam, id est, dignus est gloria, laude & approbatione, vel consequutus est gloriā, &c. apud homines, qui externa solum opera considerant & non apud Deum, qui interiora & cor intuetur. Atqui Abraham habuit gloriam apud Deum, id est, acceptus & approbatus ac laudatus fuit à Deo in antiquo Testamento, & à Christo in nouo: Ioan. 8. ergo aliūde quam ex operibus legis naturalis vel scriptæ acceptus, approbatus, seu iustificatus fuit, & per consequens non ex circuncisione, quę inter opera externa numeratur. In priori propositione seu in maiori præmissa Apost. præsupponit & simpliciter ostendit duas esse iustitias. Vnam quæ dicitur iustitia fidei, quæ est acceptio & gratificatio Dei, qua homo illi acceptus est, & ad gloriam seu vitam æternam ordinatus M & hæc sola reputatur iustitia apud Deum. Hanc iustitiam fidei vocant Theologi gratiam gratum facientem, de qua Apost. Gratia Dei vita æterna. Et de hac intelligit Apost. quando simpliciter loquitur de iustitia, aut cùm dicit iustitiam Dei. Altera est iustitia operum, siue iustitia humana, quæ dicitur ciuilis & moralis, quæ per opera secundum directionem rationis humanæ exhibita causatur, quando homo legem seruat cum intentione honesti, nec aliqua praua circunstantia opus suum inficit, sed opus à lege pręceptum bona intentione facit, cùm oportet quando, & vbi oportet, quantum oportet, secundum quod oportet, & propter quid oportet. Ex assuetudine enim operum exteriorum, generatur interior habitus, secundum quē etiā cor hominis disponitur ad bene & promptè operandum. Ita (vt quemadmodum Philosophus dicit) in bonis operi 2. Ethic. bus delectetur. Hæc iustitia, quamuis non sit iustitia apud Deum, hoc est quamuis propter eam Deus peccata homini non remittat, nec homo per eam reconcilietur Deo, aut aliquid præmii spiritualis mereatur ab eo. Est tamen virtus moralis, apud homines recta ratione vtentes, laudata ac præmio & honore digna. vnde qui legem naturalē & humanam seruant, boni, honesti & virtuosi apud homines reputantur, & quodam modo disponuntur ad hoc, vt Deus eos gratis tamen altiori lumine illustret, & iustitiā suam illis infundat. ad quam homines scelerati, & in peccatis perseuerantes, sunt indispositi, & merentur suo sensu relin-

A ſu relinqui, ac in deſideria carnis eorum tradi, vt ſupra. 1. cap. dixit. Sed iuſtitia, quæ habet gloriam apud Deum, ordinatur ad bonum diuinitatis, ſcilicet, futuræ gloriæ, quæ facultatem humanam excedit, ſecũdum illud: Oculus nõ vidit, nec aurus audiuit, nec in cor hominis aſcendit, quæ præparauit Deus timentibus ſe. *Eſa.64.* Et ideo opera hominis, non ſunt proportionata ad huiuſmodi habitum gratiæ cauſandum. Sed oportet interius iuſtificari cor hominis, à Deo, vt faciat opera proportionata vitæ æternæ, quæ proportio fit per iuſtitiam Dei, ſiue per gratiam gratum facientem quę opera Theologi vocant meritoria. Non tamen negat Apoſtolus quin Abraham (qui antequã Deus promitteret ſemen, iuſtus erat, & Domino præcipienti egreſſum de terra & cognatione ſua obedierat) credendo promiſſioni poſtea factæ de ſemine, nõ fuerit iuſtificatus, *Gen.12. Gen.15.* ſecunda iuſtificatione, & quin per illum actum fidei procedentem à gratia ſiue iuſtitia, quam iam habebat, mereretur augmentum iuſtificationis ſiue gratiæ, non quidem ſecundum ſubſtãtiam operis, id eſt, pro quanto ille actus procedebat ex libero arbitrio, ſed bene prout procedebat ab ipſa gratia iam habita, & impulſu ſpiritus ſancti, vt dictum eſt ſupra. 2. c. ſuper verbo, His qui ſecundum patientiam boni operis, &c. Sed cùm hic arguit: Si Abraham ex operibus iuſtificatus eſt, &c. Intelligit de prima iuſtificatione, ad quam opera ſua præcedentia non poterant eſſe B proportionata neque accepta ad vitam æternam. Vel etiã de ſecunda iuſtificatione, prout opera facta in gratia conſiderantur ſolum, ſecundum ſubſtantiam operis, ſiue vt procedunt in libero arbitrio, quod ex ſe non poteſt producere opus proportionatum vitæ æternæ, cùm liberum arbitrium ſit finitum, & vita ęterna infinita, finitique ad infinitum nulla ſit proportio.

Quid enim dicit ſcriptura? Credidit Abraham Deo: & reputatum eſt ei ad iuſtitiam.

HIc Apoſt. probat poſteriorem præmiſſam, ſiue minorem propoſitionẽ prædicti ſyllogiſmi: ſcilicet, quod Abraham habuerit gloriam apud Deum; & probat teſtimonio ſcripturæ dicentis, *credidit, &c.* & alibi habetur: *Gen.15. 1.Mach.2.* Abraham in tentatione inuentus eſt fidelis, & reputatum eſt illi *ad iuſtitiam*, ſcilicet, ſupernaturalem. Ergo Abrahã habuit gloriam apud Deum, ex quo fides illius reputata eſt ad iuſtitiam. i. accepta & grata fuit Deo, & ab eo approbata. Notãdum quod imputare communiter refertur ad ea quæ vitioſa ſunt, & ad ea quæ turpitudinem, aut dedecus, aut ignominiam habent: vt cùm alicui vitium aſcribitur: reputare verò ad honorem & gloriam, ad bonum nomen & bonum opus præcipuè in gratia Dei factum. Ita vt cùm quis bene operatur, ea eius bona opera ei reputantur ſeu aſcribuntur ad honorem, laudem, gloriam C & bonum nomen. Illud autem dicitur alicui ſecundum gratiam tribui, quod ab aliquo merè, liberè & gratis tribuitur. Ita vt opera eius ſiue interna, ſiue externa, nõ ſint digna illius rei quæ attribuitur. Et hoc modo actus fidei conſideratus ſecundum ſubſtantiam operis, ſiue vt ex libero arbitrio procedit, non eſt dignus vita æterna. Sed prout procedit ex gratia & impulſu Spiritus ſancti, reputatur, id eſt, aſcribitur & attribuitur à Deo ad iuſtitiã. vnde dicit. *Credidit Abraham, &c.* Lutherani adducunt hunc locum Apoſtoli ad probãdum quod ſola fide iuſtificetur homo, dicunt enim quod Apoſtolus hic intendit demonſtrare Abrabam ante legem datam, ipſum fuiſſe iuſtificatũ per fidem, atque nemini aduenire iuſtitiam Dei, quaſi debitã mercedem operanti, ſed ſolum credenti in eum qui iuſtificat impium, fidem reputari ad iuſtitiam: vbi dicunt ipſum facere excluſionem, vt nos inſtruat ſola fide nos gratiam Dei habere, alioquin non valeret argumentum eius pro *Lutheranorum confutatio.* fide contra opera. Sed valde mirum eſt eos eſſe adeo cæcutientes, vt ex hoc loco aſtruere non vereantur Abraham tunc primo fuiſſe iuſtificatum, id eſt, ex iniuſto effectum *Gen.12.* iuſtum: quando credidit promiſſioni ſeminis, cùm ante illam iampridem fuiſſet iuſtus. Nam extra omnem dubitationem eſt, quod iuſtus erat, quando iuſſu Dei exiuit de terra ſua, & de domo patris ſui, & quando peregrinatus fuit in terra Chanaan, & in Ægypto, & ad auſtralẽ plagam: Et quando in virtute Dei quatuor debellaret reges, imò & ante vſum rationis per proteſtationem fidei à parentibus factam. Et ſic apparet quod Apoſtolus hic nõ D agebat de prima iuſtificatione Abrahæ, ſed de augmento ſuæ iuſtificationis, quod accepit per fidem iam habitam credendo diuinæ promiſſioni. Et ad hoc quod inferunt, quod alias argumentum Apoſtoli non eſſet validum pro fide contra opera. Dicendũ quod eſt validiſſimum ad id quod Apoſt. in hoc c. volebat. Intendebat enim ex illo teſtimonio Geneſeos, ſtabilire duo Primum, quod homines *Gen.15.* ante circunciſionem & ante legem eſſent iuſti, contra Iudæos qui ſoli ſacramento circunciſionis & legi attribuebant cauſam iuſtificationis. Secundum & præcipuũ quod intẽdebat ſtabilire, eſt quod nullum vnquam fuit opus iuſtum apud Deum, niſi quod procederet ex fide, atq; ideo fidem eſſe fundamentum & exordium ſalutis. Vnde illud verbum, reputatum eſt ei ad iuſtitiam, ſignificat quod aſſenſus fidei eſt actus iuſtitiæ meritorius & Deo acceptus, ſicut primum opus iuſti: & ſic nullum opus præcedens fidem, reputatur iuſtum ſiue ad iuſtitiam Apud Deum. His verbis ſignificans quod actus ille fidei fuit iuſtitiæ & obedientiæ, atque à Deo acceptus. Sicut ſi quis mòdo iuſtus ſuſciperet aliquem articulum fidei, quem ante à ſe ignoratum Eccleſia nunc exponeret in euangelio. commõſtrare etiam voluit peccatorum remiſſionem, nõ niſi per eandem fidem promiſſionis redemptoris, vnquã fuiſſe factã: qua itidem ſubnixi operati ſunt quicunque vel in lege naturæ, vel in lege ſcripta, opera iuſta fecerunt quæ Deo eſſent accepta, vt magnificè deſcribit ad Hebr. 11. vbi ait: E quod fide plurimã hoſtiẽ Abel quàm Cain obtulit Deo. Nõ enim ſuggerit quod ſola fide iuſtificatus eſt, ſed quod fide ſe exercuit in operibus iuſtitiæ. Et fide, inquit, qui vocatur Abraham obediuit in locum exire quem accepturus erat in hæreditatem. Cætera verò Lutheranorum argumenta diluimus, & catholicam veritatem aſtruximus, ſupra. 1. c. interpretanda illam ſententiã iuſtus ex fide viuit.

Ei qui operatur, merces non imputatur ſecundum gratiam: ſed ſecundum debitum, Ei verò qui non operatur, credenti autem in eum qui iuſtificat impium, reputatur fides eius ad iuſtitiam ſecundum propoſitum gratiæ Dei.

HIc exponit & declarat prædictam authoritatem Geneſeos, quo modo ſcilicet, fides Abrahæ reputata ſit ei ad iuſtitiam: & quo modo nunc reputetur in prima iuſtificatione, cùm aliquis ex impio & iniuſto fit pius & iuſtus. Et contra ponit operantem non operanti, & gratiam mercedi debitæ, ſumens exemplum ex humana policia & conſuetudine, quæ duo obſeruat. Primum, quod quando alicui operanti & laboranti damus mercedem debitam, *Mat.20.* vel ex conuentione, vel ſecundum morem patriæ & proportionem operum, dicimur dare ſecundum debitum; quia illi debemus, & talis nullam nobis gratiam agit aut F agere tenetur. Si verò alicui nõ laboranti damus liberè & merè gratis aliquod beneficium, id quod ei datur, non dicetur merces neq; meritũ, ſed gratia. Idemq; regratiatur ille & regratiari tenetur. Sic ſi Abraham propter opera, vt à ſe procedunt, poſſet iuſtificari abſque gratia Dei præueniente vel impellente, illa iuſtificatio & reconciliatio diceretur eſſe merces debita, & non imputaretur, id eſt, non redderetur aut attribueretur gratis ſiue ſecundum gratiã: & per conſequens iuſtificationis præmium non eſſet ei gratis datum, ſed ſecundum debitum. Et ſimiliter dicendum de aliis Iudæis vel gentilibus, ſi ex operibus ſuis abſque alicuius maximè retribuentis adminiculo iuſtificarẽtur, non tenerentur referre gratias Deo. Vnde ſequeretur quod ſuperflua fuiſſet Chriſti paſſio, & quod Chriſtus gratis mortuus fuiſſet, quod improbat Galatis ſcribens: Quo *Gal.2.* ad ſecundum abſeruatum in humana conſuetudine, ſubiungit: *Ei autem qui non operatur.* ſ. ex ſe ſolo, ſed cum ipſius retribuentis adminiculo. *Credenti autem in eum*, id eſt in Deum, qui iuſtificat impium, & qui merè gratis impellit illum ad credendum, & exercendum actum fidei & charitatis, per quæ opera ex impio & peccatore fit pius & iuſtus: fides eius reputatur ſecundum gratiam Dei, merè liberè & gratis remittentis peccata, & impellentis ad credendum & diligendum. Et ſic illa peccatorum remiſſio, iuſtificatio, & reconciliatio, erit gratis data & gratis facta ac etiam premium illi correſpondens. Secundum propoſitum

G situm gratiæ Dei, id est, decretum iustitiæ & misericordię Dei, qui ab æterno decreuit & proposuit peccata gratis remittere, & saluare genus humanum per Christum, nullis præcedentibus meritis secundum illud: Non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit. Quo modo autem cum his stet opera in gratia facta esse meritoria, patet ex his quæ diximus superius, in secundo capite interpretando illam sententiam: His qui secundum patientiam boni operis, &cæt. Et quia primis dictum est, credidit Abraham Deo: & hic dicit, credēti in eum qui iustificat impiū. Ad horum intelligentiam sciendum est quod fides secundum Diuum Augustinum habet tres actus interiores: scilicet, credere Deum, credere Deo, & credere in Deum. Primus actus dicitur credere Deum, scilicet, esse, & licet assensus ille apud eos qui habent Philosophorum demonstrationem, qua euidenter id concluditur, dicatur assensus scientificus & euidens, & non fidei, de cuius ratione est ænigma & ineuidentia: iuxta illud, Videmus nunc per speculum & in ænigmate. Tamen in non habentibus demonstrationem, est actus fidei omnibus necessarius. Iuxta illud. Accedentem ad Deum, oportet credere quia est, & quod inquirentibus se remunerator sit. Hunc actum peccatores in peccato mortali existentes habere possunt. Secundus actus fidei, & credere Deo reuelanti, id est, omnia à Deo reuelata esse vera, vt Deum esse

Ephe.2. — Ad tit.3. — Sup. Ioan. — 2.Cor.13. — Heb.11.

H trinum & vnum, filium Dei incarnatum, & alia in sacris literis contenta, & per vniuersalia concilia Ecclesiæ catholicæ declarata. Et hic actus etiam cum primo non iustificat. Multi enim sunt Christiani peccatores, qui cum fide informi hoc credunt, & tamen propter hoc non sunt iustificati. Nec ex hoc quod subsequitur in Gene. & hic, scilicet reputatum est ad iustitiam, quod credere Deo sufficiat ad iustificationem. Qua Apost. statim se declarat, dicens: Ei verò qui non operatur, credenti autem in eum qui iustificat impiū, fides eius reputatur ad iustitiā. q.d. ad hoc quod fides sit primus iustitiæ actus, siue ad hoc quod actus fidei sit meritorius, nō sufficit credere Deum esse, aut Deo reuelanti. Sed adhuc requiritur quod credat in Deum, id est, quod credendo toto affectu siue voluntate feratur in ipsum: & diligat eum super omnia. Hanc enim fidem siue hunc fidei actum exigit à nobis Deus: tamen non inuenit quod exigat, nisi donauerit quod inueniat. Hoc tertio actu iustificatur impius, id est, ex impio fit pius & iustus. Hac etiam fide iustus, iustificatur adhuc: quia fide dirigēte charitas operatur. Ea dirigente charitas opera chara & Deo accepta facit. Non tamen sequitur quod sola fides sufficiat ad salutem: quia licet non requirantur opera interna meritoria præcedentia fidem aut iustificationem, vel etiam opera externa: requiruntur tamen opera concomitantia, quæ sunt actus pœnitentiæ virtutis, actus fi-

I dei, spei, & charitatis, & in adulto precedunt aliqua opera tanquam præparamenta, vt cognitio peccati & misericordiæ diuinæ ex auxilio speciali Dei proueniente. Quid autem & quotuplex sit fides diximus interpretando illam sententiam primi capitis, iustus ex fidę viuit. De actu verò exteriori fidei, dicemus infra. 10. interpretando illud: Corde creditur, &c.

Sicut Dauid dicit, Beatitudinem hominis, cui Deus accepto fert iustitiam sine operibus.

Hic probat priorem propositionem siue maiorem pręmissam prædicti syllogismi, videlicet quod si Abraham, &cæ authoritate Psalmistæ: cuius primo ponit sensum, deinde verba, postmodum excludit falsum intellectū illius. Ait ergo: Sicut dicit, id est, asserit Dauid *Beatitudinem hominis esse illius*, id est, beatum esse hominem, *cui Deus accepto fert*, id est, gratis dat iustitiam, id est, gratiā *sine operibus*, præcedentibus: iuxta illud, non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum misericordiam suam saluos nos fecit. Quia cùm nos non simus soluendo, & ex nobis nihil habeamus, iuxta illud: Omne datum optimum, &cæt. Deo satisfacere non possumus, sed Deus acceptum fert nobis debitum, id est, pro accepto habet siue condonat, si fidem pollicenti adhibeamus. At qui beatitudo hominis est ei à Deo secundum illud, Beatus vir cuius dominus Deus est spes eius. Vnde manifestè

Ad Tit.3. — Iacob.1. — Psal.39.

sequitur Abraham habere gloriam, & non ex operibus K legis. Et per consequens ille qui ex operibus legis iustificatur, non habet gloriam apud Deum. & sic conditionalis illa vera. Et quia hic de beatitudine agitur, sciendum quod beatitudo apud omnes summum bonum & vltimus finis dicitur. Summum autem bonum vocamus id quod habet omnes rationes boni, & nullam habet rationem mali, siue cui nihil deest, nec potest fieri additio. Et hoc constat apud sapientes non esse nisi vnum, scilicet Deum, qui est infinitę bonitatis, à quo omnia alia bona pendent, in esse, fieri, & conseruari: & per cuius adeptionem & vnionem homines & angeli beatitudinem ipsius participantes, beatificantur. Hinc est quod duplex à Theologis assignatur beatitudo siue felicitas, quædam dicitur obiectiua, quæ est id in quo est vera ratio omnis boni, id est, ipsemet Deus. Quædam autem dicitur formalis, quæ consistit in attinctione & coniunctione summi boni. Et cùm hæc attinctio fiat per operationem immanentem, hoc est, quæ subiectiuatur in operante, dicitur beatitudo formalis, subiectiua, & denominatiua: & est summa perfectio creaturæ, quæ, vt ipse Christus docuit, consistit in clara visione Dei. Ait enim: Hæc est vita æterna, vt cognoscant te Deum verum, & quem misisti Iesum Christum. Ioh.17. Hæc beatitudo inchoatur in hac via per fidem, per quam cognoscimus Deum, sed imperfectè & in ænigmate, & consumatur in patria per claram visionem, quæ dicitur vita æterna, id est, operatio indefectibilis, ad quā habemus L ius in hoc mundo per gratiam, iuxta illud: Gratia Dei vita æterna. Infrà.6. Et quia per gratiam Dei est remissio peccatorum, Psal.31. ideo Dauid & Apostolus hic vocat remissionem peccatorum, Beatitudinem, quam aliqui vocant in spe: quia illi quibus remittuntur peccata, possunt sperare se consecuturos perfectam beatitudinem si perseuerauerint in gratia, & non apposuerint impedimenta. Duplex vlterius solet poni beatitudo, scilicet, essentialis: & ista est cognitio clara verbi siue essentiæ diuinæ & rerum in ipsa, & gaudium consequens ex ea, quod dicitur fruitio. Alia est accidentalis, & est gaudium de omnibus bonis operibus in gratia factis, & hoc gaudium erit commune omnibus: Psal.118. iuxta illud, particeps ego sum omnium timentium te.

Beati, quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Beatus vir, cui non imputauit dominus peccatum.

Hic exprimit verba Dauidis prędictam sententiam cōtinentia, & dicit eos esse beatos, quorum remittuntur peccata. Et sic patet quod non habuerint prius bona opera, ex quibus iustitiam & beatitudinem consequerentur. Est autem triplex peccatum, scilicet, originale, veniale & mortale. Quantum ad originale dicit, Beati quorum remissæ sunt iniquitates. Quia peccatum originale dicitur iniquitas, eò quòd sit carentia iustitiæ originalis, per M quam secundum æquitatem ratio hominis subdebatur Deo, & vires inferiores subdebantur rationi, sic quod non poterant moueri in oppositum, & corpus etiam subdebatur animæ. Sed quia per peccatum originale huiusmodi æquitates tolluntur, quia postquam ratio desinit esse subiecta Deo, vires inferiores delectabilia persequentes desierunt subesse rationi, & cœperunt rebellare: Et corpus pariter subductum fuit ab obedientia animæ per corruptionem & mortem. cùm igitur in præmissis ex peccato originali sint plures inordinationes contra æquitatem iustitiæ originalis, peccatum originale dicitur continere plures iniquitates. Vnde Dauid: Ecce enim in Psal.50. iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea. Ideò ad declarandum iustificationem à peccato originali, dicit: *Beati quorum remissæ sunt iniquitates*, per sacramentum baptismi, in re vel in voto. Peccatum autem veniale remitti dicitur, quia per eius commissionem & culpam, reatus siue obligatio ad pœnam incurritur manente gratia, & elongatur homo à Deo, ac ad separationem Dei inclinatur: iuxta illud. Qui minima negligit, paulatim defluit, superueniente tamen charitatis feruore, culpa illa tegitur & aboletur. & cùm sæpè incidat homo in peccatis venialibus, ideo ad ostendendam iustificationem illorum, dicit: *quorum tecta sunt peccata*. Peccatum verò mortale quod principaliter dicitur peccatum

A eò quòd importet actualem auersionem à Deo, remittitur per sacramentum pœnitentiæ: iuxta illud, Oportebat sic Christum pati, & resurgere à mortuis tertia die, & prędicare in nomine eius pœnitentiam & remissionem peccatorum in omnes gentes. Et ideo propter pœnitentiam non imputatur. vnde subdit: *Beatus vir cui non imputauit Dominus peccatum.* Possunt etiam hæc tria aliter exponi, secundum tria quæ inueniuntur in peccato, scilicet, offensa Dei, actus inordinatus qui transit, & reatus siue obligatio ad pœnam, quæ remanet. quantū ad primū dicit: *Beati quorum remissæ sunt iniquitates*. Esa. 40. i. offensæ vel offensiones Dei: Vnde Esa. 40. Dimissa est iniquitas. i. offensa illius. Quantum ad actū inordinatū culpæ, qui non potest non fuisse, si semel perpetratus sit, cùm ad prętéritū nō sit potentia: dicit, *Beati quorū tecta sunt peccata*, manu misericordię diuinę, vt nō memorētur ac si prorsus nō essent facta. Vnde per Ezec. 18. Omniū iniquitatū eius, quas operatus est, nō recordabor. Dicitur enim Deus recordari iustitiæ nostræ, quando præmia largitur, iniquitates verò, quādo infert supplicia. Et obliuisci seu nō recordari, quando non punit: vel tecta aliis in iudicio vniuersali, quia puderet iustos si sceleratissima quę patrarunt facinora, patefierent: Deus tamē qui nullius obliuiscitur, ea non improperabit, sicut facinora impœnitentiū. & ideò peccata pœnitentiū dicuntur tecta. Quantū ad reatū siue obligationem sustinendi pœnā, dicit: *Beatus vir cui non imputauit* B *Dominus peccatum*. scilicet ad pœnam. Vel dici potest quod hæc tria remitti, tegi, non imputari, significāt idem quod acceptū ferre debitū, siue cōdemnari. Vnde Esa. 52. sine argento redimemini. Dicūtur autē Beati, qui absque labore & dispendio in aliquem subuehuntur honoris gradum. Idem dicimus de his quibus sceleratissima facinora indulgentur, & illæsi euadunt.

Cauendum est tamen summè ne huiusmodi verba tegi, non imputari, secundum contortam Lutheranorum interpretationem, accipiamus. Non enim erubuerunt dicere. Nullam fieri vnquam veram peccati remissionem, neque originalis, neque actualis, ita vt ratio ipsa culpæ omninò tollatur, sed sic prorsus, vt quæ perpetuò permanet, non imputetur: vt quemadmodum in humano tribunali sæpè accidere solet, reum secundum testes absolui, qui tamen ferè est in crimine: Sic & de sanctissimo Dei iudicio cogitare audent. Quod quàm sit impium, blas- Psal. 50. phemum, ac à sacris literis alienum, nemo qui sacras lite- Esa. 43. ras, quantumuis negligenter legerit, nescit. Dauid enim Act. 3. petebat: Dele iniquitatem meam. Et per Esaiam Do- Sap. 14. minus: Ego sum ipse qui deleo iniquitates tuas propter me. Et Diuus Petrus, Pœnitemini igitur & conuertimini, vt deleantur peccata vestra. Manifestum est autem quod id quod deletur, non manet. Prætereà Sapiens di- C cit: Similiter odio sunt Deo impius & impietas eius. Quandiu ergo impietas manet in homine, nō potest non odio haberi. Sed quo modo esse potest quod ea quę Deus odio habet, non imputentur in malum, & per cōsequens non remittat? Ergo vel nulla ratio iniquitatis est in homine iusto, vel ei non remittitur. Atqui certum est quod remittuntur iniquitates ex Psalmo præallegato: & ex illo, Ioh. 20. Quorum remiseritis peccata remittuntur eis: & quorum Luc 7. retinueritis, retenta sunt. Vnde & Christus, Remittuntur Ioh. 1. tibi peccata tua. Vnde sequitur quod non remanent, 1. Ioan. 3. sed verè tolluntur: Iuxta illud, Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi: & illud, Scitis quod apparuit, vt peccata tolleret. Vnde & Apostolus infrà 8. Nihil ergo damnationis est his qui sunt in Christo Iesu. Insuper peccatum & offensa in Deum idem sunt: ergo si iniquo parcit Deus offensam, quæ ratio potest esse quod culpa maneat? Quia si culpa maneret, remissa & condonata offensa, illa remissio & condonatio non esset nisi fictio & non veritas, contra illud: Pater sanctifica eos in veritate. & illud: Si filius vos liberauerit, verè liberi eritis. Vnde Ioan. 17. Ioan. 3. Diuus Augustinus, Dicimus baptisma omnium dare indulgentiam peccatorum, & auferre crimina, non radere, contra epist. nec peccatorum radices in mala carne teneri, quasi raso- pela. l. 1. c. 13 rum in capite capillorum, vnde crescant iterum resecanda In libr. de peccata. Et alibi: Certè iustus est Deus, seipsum nega- perfectione re non potest, imputat autem Deus homini omne pecca- vitæ. tum, quia neque peccatum est quicquid non imputabitur homini in peccatum. Eadem ratione cùm Apostolus ait, B reputatur fides ad iustitiam, nihil detrahit veræ iustitiæ: Quinimò quemcunque Deus iustum reputat, idem verissimè est iustus per Spiritum sanctum, quem effundit in nos abundè, prout determinatum fuit in concilio Tridentino, Sessione. 6. Decreto. 7. circa medium, vbi dicitur: demum vnica formalis causa iustificationis est iustitia, id est, gratia Dei, non quia ipse iustus est, sed quæ iustos nos fecit, qua videlicet ab eo donati, renouamur spiritu mentis nostræ, & non modo reputamur, sed verè iusti nominamur & sumus. Et in eodem concilio & sessione, titulo de iustificatione, canone 7. dicitur: Si quis dixerit omnia opera nostra quæ ante iustificationem fiunt quacunque ratione facta. verè esse peccata, Anathema sit. Ergo multò magis si quis diceret omnia opera post iustificationem facta, esse peccata, Anathema esset reputādus. Nec obstat illud Esa. 64. Facti sumus immundi omnes & quasi pannus menstruatæ omnes iustitiæ nostræ. quia vt dictum est supra secundo cap. super verbo his qui secundum patientiam boni operis, Propheta loquitur de iustitiis, quas Iudæi inficiebant malis circunstantiis, vel comparatiuè in ordine ad iustitias Dei. Non obstat pariter illud quod dicit Aposto. infra. 7. c. Iam nō ego operor, sed quod inhabitat in me peccatum. Quia in baptisatis manet quidem appetitus sensitiuus, destitutus iustitia originali, qui est potentia naturalis animæ, & sic non est ex se peccatum. Quia ta- E men propter destitutionem iustitiæ originalis, inclinat ad suauia & sibi delectabilia contra dictamen rectæ rationis alliciens & inclinans ipsam ad consentiendum peccato, Apost. vocat illum appetitum peccatum, & aliquando cōcupiscentiam: & alij vocant fomitem peccati, vt ibi amplius dicetur. Si dicatur quod à natura inest, semper inest: sed peccatum originale inest à natura, & traducitur à natura, igitur. Dicendum quod peccatum originale pro formali non est aliquid positiuum, nec est de ratione siue essentia naturæ humanæ. Quia si adeò de nouo crearetur vnus homo de limo terræ eiusdem speciei nobiscum absque iustitia originali & gratia, licet haberet appetitum sensitiuum similem nostro, qui similiter inclinaret, ille appetitus non diceretur peccatum, neque pœna peccati, neque fomes, sed solū conditio naturę. Nec est necesse quod priuationes, quæ cum natura trahuntur, semper insint: imò nec multa alia quæ non sunt de essentia naturæ, vel propria illi quarto modo.

Beatitudo ergo hæc in circumcisione tantum manet, an etiam in præputio? Dicimus enim quia reputata est Abrahæ fides ad iustitiam. Quomodo ergo reputata est? in circuncisione an in præputio? non in circuncisione, sed in præputio.

HIc excludit falsum intellectum prædictæ authoritatis: Posset enim Iudæus sic intelligere quod prædicta F gratia remissionis peccatorum, non fieret nisi circuncisis. Ad hoc excludendum mouet quæstionem, dicens: *Beatitudo*, qua scilicet, Deus dat iustitiam & remissionem peccatorum, habet ne solum locum in circuncisis Iudæis, an etiam in Gentibus prępuciatis, quasi dicat. Manifestum est quod in vtrisque: quia idem dominus omnium diues in omnes qui inuocant illum. Quod etiam maneat in prępu- Infra. 1 tio, probat ex eo quod data fuit Abrahæ nondum circunciso & prępuciato. Quod manifestè apparet ex serie narrationis scripturæ. Nam Gen. 15. legitur quod fides reputata est Abrahæ ad iustitiam. Et Gen. 17. legimus Abrahæ datam fuisse circuncisionem. Si igitur Abraham existens incircuncisus, iustificatus est per fidē: sequitur quod iustitia fidei, per quam remittuntur peccata, non est solum in circuncisione, id est, in Iudæis, sed etiam in præputio, id est, in gentilitate.

SECVNDA PARS IIII. CAPITIS.

Et signum accepit circuncisionis, signaculum iustitiæ fidei quæ est in præputio.

POsteaquam Apostolus ostendit quod Abraham nō fuit primò iustificatus per circuncisionē, sed per fidem: In hac secunda huius capitis parte, respōdet secundæ interrogationi factæ in fronte tertij capitis: seu cuidam obiectioni quæ ad dicta immediatè præcedentia

G possent fieri, declarando dignitatem & vtilitatem circuncisionis. Posset quispiam dicere, ex quo Abraham iustificatus erat, in præputio per fidem: quare dedit ei Deus circuncisionem, aut quæ vtilitas tanti oneris? Dicendum quod ratio literalis, quare Deus dedit Abrahæ circuncisionem, secundum D. Thomam fuit ad protestationem fidei vnius Dei. *3.3.q.70.2. art. ad.1.* Et quia Abraham fuit primus, qui se ab infidelibus separauit, exiens de domo sua & de cognatione sua, ideo ipse primus circuncisionem accepit. Et hanc ratione assignat hic Apost. dicens: *& signum accepit circuncisionis signaculũ iustitiæ fidei, quæ fuit in præputio.* Quia in hoc signo legitur Abrahæ fides reputata ad iustitiam, quod cõtra spem naturæ credidit in spem gratiæ. Et vt hęc protestatio & imitatio fidei firmaretur in cordibus Iudęorum, cuius obliuisci non possent, acceperunt huiusmodi signum in carne sua. Vnde legimus, dixit Deus iterum ad Abraham. *Gen. 17.* Et tu ergo custodies pactum meum, & semen tuum post te in generationibus suis, hoc est pactum meum quod seruabitis inter me & vos, & semen tuum post te. Circuncidetis carnem præputij vestri, vt sit signum fœderis inter me & vos: infans octo dierum circuncidetur in vobis. Omne masculinum in generationibus vestris, tam vernaculus quàm empticius circuncidetur, & quicunque fuerit de stirpe vestra. Eritque pactum meum in carne vestra, & post pauca: Dabo tibi filium cui H benedicturus sum. Signum autem secundum Diuum Augustinum, *2. de doct. Chr st.* id est, quod præter speciem, quam ingerit sensibus, facit aliquid aliud in cognitionem venire, vt ramus pendens ante domum manifestat ibi esse vinum venale. Sic circuncisio Abrahæ & seminis eius: significabat fidem quam habuerat Abraham in præputio, qua iustificatus fuit. Et sic illa circuncisio fuit signum & non causa iustitiæ, id est, gratię Dei, quę dicitur iustitia fidei, ex hoc quod ex fide originem traxit, & non ex circuncisione: cùm illam iustitiam ante circuncisionem habuisset. Et non solum circuncisio dicitur signum, verum etiam signaculum: quia signum dicitur communiter illud quod facit quocunque modo in alterius cognitionem venire. Sed signaculum dupliciter accipitur. Vno modo pro expresso signo, siue pro eo quod habet expressam similitudinē rei signatę: secundum illud. *Ezech. 28.* Tu signaculum similitudinis, &c. quia Lucifer de quo ibi Propheta loquitur, expressiorem similitudinem habebat Dei quã alij angeli. Secũdo modo accipitur signaculum vt significat aliquod signũ vel characterem alicui rei ad hoc expressum, vt aliquid occultet siue vt aliquid lateat sub eo, quousque ab illo qui dedit, referetur & manifestetur Et hoc modo accepit Diuus Ioãnes cùm dicit: *Apoc. 5.* Dignus est agnus qui occisus est, accipere librum, & aperire signacula eius. Et vtroque modo, Circuncisio Abrahæ data fuit signaculum. Primò quidem fuit I expressum signum fœderis. Secundò quia in illo signo occultabatur multiplicatio seminis & promissio terræ peregrinationis suæ in hereditatem & possessionem ęternam, quæ terra significat cœlestem patriam, quam sub velamine illius terræ Chanaan ostendere promiserat, dicens: *Gen. 12.* Egredere de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui: & veni in terram quam monstrauero tibi. Et quia illam cœlestem patriam obtinere non poterat, nisi per fidem mediatoris: ideo pollicitus est illi proprium legitimumque hæredem ex sua carne procreandum, qui esset Dei naturalis filius, per cuius iustitiam omnes gentes hæreditatem illam cõsequerentur. Et quia multiplicationem seminis credidit, ideo congruenter signum illud in membro, quod est signum generationis, accepit. Et quia in illo membro libido solet dominari. Ideo vt induceret ad rescindendam impudicitiam & debilitandam concupiscentiam, & seruandam mentis & corporis castitatem in illo membro, Deus illud signum imprimi voluit, vt signo corporali exprimeretur quod spiritualiter erat faciēdum, vt, scilicet, sicut à membro generationis quod principaliter concupiscentię deseruit, abscindebatur superflua pellicula, ita etiam à corde hominis omnis superflua cõcupiscentia tolleretur: secundum illud, Circuncidimini & auferte pręputia cordiũ vestrorum: ac etiã quia omnis corruptio culpæ & pœnæ peruenit in nos per carnalem originem ex peccato primi parentis, idèo talis circuncisio fiebat in membro generationis. Et cùm originalis culpa sit à generante actiuè, id est, à viro, ideo non fuit data fœminis, K quibus pro deletione originalis erant alia sacramenta, scilicet, præsentatio &. 8. die. & si periculum ante immineret sacramenta legis naturæ. Secundò fuit expressum signum effectus fidei Abrahæ, qui est remotio culpæ & ablatio corruptionis fiendæ per Christũ, quæ perfectè complebitur in octaua ætate, quæ erit ætas resurgentium. Et ideo ordinata fuit fieri. 8. die. Vnde dicit Apostol. *Ad Col.* Circuncisi estis in Christo circuncisione non manu facta, in expoliatione corporis & carnis, sed in circuncisione domini nostri Iesu Christi. Tertiò fuit data vt esset signũ expressiuũ distinctionis populi fidelis ab infidelibus, vt cognosceretur eorum genus, ne confunderetur ex permixtione, dum inter gentes habitarent, vel dum ducerentur captiui, ne ignoraretur quod de genere Abrahę descēderet Christus, prout ei promissum erat. Et secundum Haymonem deseruiebat signum illud Iudæis, quando in præliis cum aliis sternebantur & nudi relinquebantur mortui ex circuncisionis signo notati sepulturæ mandarentur. Cùm autem Christus, qui sub circuncisionis signo latebat, apparuit: congruum fuit figuram aduenięte veritate cessare. Quēadmodum & vmbra, adueniente lumine, effectus circuncisionis erat deletio peccati originalis, non ex virtute inhęrente operi operato, sed ex pacto diuino mediante fide vel circuncisorum (si adulti erant) vel offerentium, cùm L paruuli ante vsum rationis circuncidebantur, qui si ante octauum diem in periculo mortis erant, fide parentum protestata signo siue sacrificio exteriori voluntario, prout in lege naturæ à peccato originali purgabantur. Ex præmissis apparet causa & effectus siue vtilitas circuncisionis, quia videlicet erat eis memoriale signum beneficiorum Dei promissionis, redemptoris, & eorum quæ spiritualiter agere debebãt, quantum ad cultum diuinum & mores componendos, ac deletio peccati originalis mediante fide vt dictum est. Et quomodo duplex est circuncisio, scilicet, carnalis & manu facta exterius. Alia interior & spiritualis.

Vt sit pater omnium credentium per præputium, vt reputetur & illis ad iustitiam: & sit pater circuncisionis, non his tantun qui sunt ex circuncisione, sed & his qui sectantur vestigia fidei, quæ est in præputio patris nostri Abrahæ.

HIc declarat aliam dignitatem & vtilitatem circuncisionis, quæ dicitur paternitas. Ex hoc enim quod Abraham in præputio iustificatus est per fidem, & postea circuncisionem accepit, factus est pater omnium credentium. Primò gentilium credentium per fidem, quam habuit in præputio, siue in statu præputij & gentilitatis existens: Et per circuncisionem omnium Iudæorum, qui circũcisionem Abrahę suscepturi erant, & eius fidem imitaturi: M vt quemadmodum fides Abrahæ reputata est ei ad iustitiam, ita fides omnium credentium in quocunque statu sint imitantium vestigia fidei Abrahæ, etiam reputetur eis ad iustiam. Et sic Abraham est pater spiritualis gentilium credētium per imitationem, & pater carnalis & spiritualis Iudæorum credētium & eum in fide imitantium. Iudæorum verò ipsum in fide non imitantium est pater carnalis tantum. Et sic in his verbis Apost. duplicem ascribit Abrahæ paternitatem & modum paternitatis, scilicet, spiritualem & carnalem. Modus, quo aliqui dicuntur eius filij spirituales, est imitatio vestigiorum fidei ipsius. Modus verò, quo est pater carnalis aliorũ est generatio: quæ est quædam causa corporis, sed non spiritus. Ideo hæc paternitas corporalis duntaxat, non est vera, neque perfecta paternitas. Cùm filiatio suppositorum ei correspondens comprehendat carnem & spiritum, qui est potior carne. Et ideo illi qui sunt filij spirituales ipsius Abrahæ *Ioan. 8.* per imitationem fidei & obedientiæ, sunt veri & perfecti filij, & non illi qui sunt filij per propagationem seu generationem carnalem duntaxat. Harum duarum paternitatum & filiationum discrimen declarauit nobis Christus, iactationi Iudæorum, qui se arroganter filios Abrahæ profitebatur, respondens & dicens: Scio quod filij Abrahę estis, scilicet, secundum carnem, quasi dicat hæc non est vera ac perfecta filiatio. Postmodum ad illam inducens, ait: Si filij Abrahæ estis, opera Abrahæ facite, quasi di-

cat.

A cat. Si vultis esse veri filij Abrahæ, imitemini eius fidem,
obedientiam, & charitatem, ac alia virtutum illius opera.
Mat. 3. Et ad ostendendum quod ipsi non imitebantur, subiun-
xit: Nunc autem quæritis me interficere hominem, qui
veritatem locutus sum vobis, &c. Hoc Abraham non fe-
cit, ergo non estis veri filij eius. & D. Ioan. Baptista: Et ne
velitis dicere intra vos patrem habemus Abraham, Dico
enim vobis quod potens est Deus de lapidibus istis, id est,
de gentilibus, suscitare filios Abrahæ. Ideo Christus his
qui non imitabantur fidem & virtutes Abrahæ: dixit, vos
ex patre diabolo estis, quem imitamini & cuius opera vul
tis perficere.

Non enim per legem promissio Abrahæ, aut semini eius vt hæres esset mundi: sed per iustitiam fidei.

Gen. 15. & 12. HIc ostendit quod nec circuncisio, nec quodcunque
opus legis iustificat, sed diuina promissio est causa iu
stitiæ. Et supponit ex Genes. promissionem factam Abra-
Gen. 17. hæ & semini eius ante legem & circuncisionem, vt esset
hæres mundi, & quod in semine eius benedicerentur om-
nes cognationes terræ. Circuncisio verò data fuit posteà,
vt in eodem libro habetur & longo post tempore lex per
Exod. 20. Moysen, vt habetur in Exod. Per hoc autem semen Abra-
hæ intelligitur Christus: secūdum illud, Non dicit in se-
Gal. 3. minibus quasi in multis, sed in vno, &c. Quia in vno, sci-
B licet, Christo, fuit promissio completa & hereditas mundi
data: iuxta illud, Postula à me, & dabo tibi gentes hæredi-
tatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Vnde
& ipsemet Christus ait: Data est mihi omnis potestas in
Psal. 2. celo & in terra. Et Aposto. Et cùm introduxit primogeni-
Mat. vlt. tum in orbem terrarum, dixit: Et adorent eum omnes an
Heb. 1. geli eius. Secundario autem completur in illis qui per gra
tiam Christi sunt spiritualiter semen Abrahæ. vnde infra.
9. Qui filij sunt promissionis, æstimantur in semine, qui
etiam per Christum sunt hæredes mundi, inquantum om
1. Cor. 3. nia in gloriam illorum cedunt: iuxta illud, Omnia vestra
sunt. Et infra. 8. Qui pro nobis omnibus tradidit illum,
quomodo non etiam cum illo omnia nobis donauit? Cir-
ca hanc promissionem Aposto. vnum negat, & vnum asse
rit. Negat homini promissionem factam per legem, cùm
vt dictum est, longo tempore legem præcesserit huiusmo
di etiam promissionis impletio & executio, non est etiam
facta per legem: quia, vt alibi dicit, Nihil ad perfectum
Heb. 7. adducit lex. Vnde dicit, Non enim per legem promissio,
scilicet, facta vel impleta est. Ex hoc loco possumus con-
iectari quod conuersi ad fidem ex Iudaismo, arbitraban-
tur huiusmodi promissiones factas fuisse Abrahę & semi-
ni eius ad modum stipulationum, scilicet, si circuncisio-
nem Abrahæ & legem datam per Moysen (quam profite-
bantur,) custodirent. Et inde inferebant per circuncisio-
C nem & opera legis se esse iustificatos, & commeritos fuis-
se ingressum hæreditatis æternæ: Et per meritum seruа-
tæ legis Christum aduenisse, quæ omnia Aposto. tanquā
blasphema cōfutat, aliud autem quod astruit & affirmat,
est quod huiusmodi promissio erat implenda per iustitiā
fidei, quod ad Hebræos. 11. scribēs, ita factum esse prote-
statur, dicens: Sancti per fidē vicerunt regna, operati sunt
iustitiam, adepti sunt repromissiones.

Si enim qui ex lege, hæredes sunt: exinanita est fides, abolita est promissio.

HIc probat quod promissio paternitatis multarum gē-
tium, & hæreditatis mūdi Abrahæ & semini eius fa-
cta, non sit impleta per legem ex illatione absurdi & in-
conuenientis, & procedit à destructione consequentis ad
destructionem antecedētis, dicens: *Si enim, &c.* quiasi di-
cat: Dixi quod promissio facta Abrahæ & semine eius nō
fuit impleta per legem, si tu qui es Iudæus, hoc negas:
sic probo & argumentor: Sit ita vt tu dicis promissio illa
impleta est per legem, siue per opera legis. hoc antece-
dens sub aliis verbis exprimit, dicens: *Si enim qui*, id est,
aliqui, *ex lege*, id est, per legem, *hæredes sunt*, id est, Si ad
hoc, quod aliqui hæreditatem promissam consequantur,
requirantur opera legis, *exinanita est fides, abolita est pro-
missio*. q. d. Si vos Iudæi circuncisi & obseruātes legem,
estis solum hæredes, & nō etiam gentiles, sequuntur duo
maxima inconuenientia. Primum est quod exinanita, id
est, euacuata & anihilata est fides, qua Abraham in præ- D
putio existens credidit promissioni Dei, vt esset pater
multarum gentium. Et secundum est, quod abolita, id est,
deleta, cassata siue reuocata esset promissio Dei. Et per cō
sequens, quod Abraham frustra credidisset Deo: Et quod
Deus mutabilis ac infidelis in promissis esset. Patet con-
sequentia quo ad primum: quia ante legem fide erat iusti
ficatus, & heres factus in spe, quia, vt dictum est, quod fi-
des eius reputata est ad iustitiam. Et ideò si non posset hæ
reditatem consequi absque operibus legis, iam eius fides
non esset reputata ad iustitiam, & sic exinanita & euacua-
ta ac sine virtute, siue frustra fuisset & in vanum credidis-
set. Quo ad secūdum etiam patet: Quia tunc in Deo fuis-
set, est, & non: quia vt suppositum est ex Genes. 12. Pri-
mò enim promisit absolutè & simpliciter, & si postea con
ditionem obseruationis legis siue opera legis adiunxit,
promissionē absolutā aboluit, cassauit, irritauit, & reuo-
cauit: & sic mutatus est: iuxta illud, Ego dominus & non
mutor. & illud, apud quē nō est transmutatio. & illud, fi- Malach. 3. Iacob. 1.
delem esse enim qui repromiserat. Et infrà eodem capite: Heb. 11.
Quæcunq; promisit Deus, potēs est facere. Et cū sit ipsa
veritas, non mentitur: iuxta illud, In spem vitæ æternæ
quam promisit qui non mentitur Deus. & illud: Impossi- Ad Tit. 1.
bile est Deum mentiri & negare seipsum. Et per conse- Heb. 6.
quens impossibile est quod promissio eius sit cassata, dele
ta, aut reuocata, siue quod non impleuerit eam. Et cùm E
fuerit absoluta reiicit prædictam interpretationem Iudęo
rum de stipulatione quam possent obiicere. Postquam er-
go consequens hoc, scilicet, quod exinanita est fides, &
abolita promissio, destructum est & ex sacris literis proba
tum falsum, sequitur destructum & probatum falsum an-
tecedens, ex quo sequebatur, scilicet, quod ex lege sit pro-
missio, siue qui ex lege sunt, hæredes sint. Cùm Abraham
fuerit ante legem datam, nec seruauerit eam. Probatur
etiam consequentia: Quia si ex operibus legis oriretur iu-
stitia, & haberetur hæreditas, hoc fieret ex natura operū.
Quare nihil restaret quod deberetur promissioni, & per
consequens abolita & explosa esset promissio.

Lex enim iram operatur.

HIc probat conditionalem præmissam per effectum
legis: Si enim aliqua promissio sit implenda, non im-
pletur per id quod impletionem legis impedit, imò tale
impedimentum abolet promissionem & exinaniuit fidem
credentis illi promissioni. Sed lex impedit consecutionem
hæreditatis: quia lex iram, vindictam, pœnam, & separa-
tionem operatur. Per legem enim indirectè, id est, per
transgressionem legis homines facti sunt digni vindicta
Dei: iuxta illud, Magna ira Domini accensa est contra
nos: quia non audierunt patres nostri verba libri huius, 4. Reg. 22.
scilicet legis. Quia cùm officium legis sit, vt per ipsam fiat F
cognitio peccati, inde est vt per eam omnis excusationis
occasio eripiatur à trangressoribus: & ideo ipsa est cau-
sa occasionalis, quod transgressores merito sunt plecten-
di. Vnde infrà. 7. dicitur, quod occasione accepta, pecca-
tum per mandatum operatum est in nobis omnem con-
cupiscentiam: Legislatoris enim directa intentio est, vt 2. Ethic.
per legem faciat bonos ciues: verùm praua subditorum
voluntas in oppositum nititur: Eam ob rem lex & legis-
lator iram & vindictam indirectè intendit, operatur, siue
infligit. Vnde alibi dicit. Quicunque ex operibus legis
sunt, sub maledicto sunt. Scriptum est enim: Maledictus Gal. 3.
qui non permanserit in omnibus quæ scripta sunt in li-
bro legis, vt faciat ea. Et ideo lex indirectè impedit à
consecutione hæreditatis promissæ, & per consequens
per legem non impletur promissio, sed potius aboletur.
Vbi enim non est lex: nec præuaricatio. Hic ostendit cau-
sam cur lex iram operetur, dicens: *Vbi, &c.* id est. Quic-
quid fiat contra legem, imputatur ad pœnam. Quia offi-
cium legis est imputare ad pęnam, & punire: vindicare &
exhæredare transgressores. Et per consequēs ad legis actio
nem, siue ad opus legis, non pertinet adimpletio promis-
sionis rebellibus. Priuatis enim hæreditate, non est adim-
plenda promissio, & sic per legem indirectè exinanita est
fides & abolita promissio. Potest etiā ratio sic formari: ira,
vindicta, siue pœna debetur solis preuaricatoribus & trās-
gressoribus: sed præuaricatio nequit esse vbi nulla est lex.

G Ergo vindicta & pœna dimanant siue procedunt ex lege, siue naturali, siue diuina scripta, siue humana. Nam quan uis nulla fuisset lex scripta, nihilo secius violatio legis naturalis delictum & præuaricatio esset, vtpotè legis transgressio. Vnde Psalm. 118. Vidi præuaricantes & tabescebam. & alibi: Præuaricantes reputaui omnes peccatores terræ. Grauius est tamen simul transgredi legem naturæ & scriptam, quàm solam legem naturæ. Et sic vbi non est lex scripta, non est præuaricatio, scilicet, tanta, vel non imputatur ei, qui nō habet, siue recepit ipsam legē, prout Gentilibus, qui & si non obseruarent legem Moysi, circa cæremonialia & iudicialia, non erant præuaricatores legis, quæ illis imposita non erat. Sed Iudæi, qui erant subiecti legi, contraueniendo erant præuaricatores & digni exhæredari: ideò lex indirectè impletionem promissionis impediebat.

TERTIA PARS IIII. CAP.

Ideò ex fide, vt secundum gratiam firma sit promissio omni semini, non ei qui ex lege est solùm: sed & ei qui ex fide est Abrahæ, qui est pater omnium nostrûm.

Rom.2. HIC ostendit per quid, & in quibus prædicta promissio sit adimplenda: & supponit sufficientē diuisionem. Quia cùm Deus sit verax & fidelis in
H promissis, necesse est dicere, quod eius promissio sit implenda. Vel ergo implenda est per legē, aut per fidem à sufficienti diuisione: quia non videtur aliud mediū impletionis. Atqui promissio nō est impleta per legem, quia, vt dictum est, exinanita esset fides, & abolita esset promissio, cuius impletio impeditur per legem, vt deductū est: Ideò sequitur quod sit implēda ex fide, & sic per fidē consequimur promissionē, vt hęredes simus mundi. Vnde D. Ioan.
1.Ioan.5. Hæc est victoria quæ vincit mundum, fides nostra. Et hoc confirmat per contrariū mediū quod sumpserat, dixerat enim quod si promissio per legem seu legis obseruantiam impleretur, non esset firma & constans, sed abolita: cùm operationes hominū non habeant firmitatē, sed sint sub-
Sap.9. iectæ varietati: iuxta illud, Cogitationes mortaliū timidæ & incertæ prouidentiæ nostræ. Nec etiā fuisset promissio firma omni semini Abrahæ, sed solùm illi qui esset subiectus legi, nec etiā ex gratia, sed ex debito, vt deductū est. Nunc verò oppositū affirmat fieri per fidem, quasi dicat. Si dicamus promissionē implendam per fidem, firma manet promissio, propter firmitatem & virtutem diuinæ gratiæ iustificantis hominem per fidem, secundum gratiam Dei quæ est infallibilis, iuxta illud, sufficit tibi gratia mea.
2.Cor.12. Et illud, Quotquot sunt promissiones in illo, scilicet Chri
2.Cor.1. sto, est, i. veritatem habēt. Et cùm fides sit donum Dei se-
I cundum gratiā, & non ex operibus, ne quis glorietur, iam
Ephes.2. non ex debito: quia aliàs, vt dictū est, non haberemus gloriam apud Deum: Qui reputauit fidem Abrahæ, & omni semini eius (vt in calce huius capitis dicetur) ad iustitiam. Ideò hìc dicit vt secundum gratiam firma sit promissio omni semini Abrahę, id est, omni homini, qui fuerit qualitercunque semen Abrahę: iuxta illud: Cum semi-
Eccle.44. ne eorū permanet bona hæreditas sancta nepotes eorum. Quia ergo promissio impletur per fidē quæ est omnibus communis, planum & manifestum est quod impletur in omni semine Abrahæ qui est pater omnium nostrûm, scilicet credentiū, siue simus ex iudaismo, siue ex gentilitate: propter quod omnium iustorū locus sinus Abrahæ nun-
Luc.16. cupatur. Vnde etiam Christus ait: Multi veniēt ab Orien-
Mat.8. te & Occidente, & recumbent cum Abraham, Isaac, & Iacob, in regno cœlorum: filij autem regni, id est, qui ob circuncisionem & legem tales se iactant, eiicientur in tenebras exteriores. Lutherani ex præmissis verbis Apostoli, ideò ex fide, vt secūdum gratiam firma sit promissio omni semini. Confirmare nituntur errorem suum de certitudine gratiæ: præsupponunt enim quod ex sola fide iustificemur: ex quo inferunt quemlibet iustorum certum esse suæ gratiæ: quia certi sunt se fidem habere. Hoc, inquiunt, est argumentū Pauli: Quoniam ex fide, & non ex operibus, iustificamur: firma, certaque fit promissio, inferunt ipsi: Ergo cuicunque præstanti talem fidem adnascitur eis ab eadem fide quod obtinuerit promissionem Dei. Sed dicēdum quod Apost. hìc non dicit certa, sed firma. i. infallibilis: nec dicit nos esse certos gratiæ, imò alibi dicit K
nos ignorare. Nihil enim, inquit, mihi conscius sum, sed in hoc iustificatus non sum. Et licèt aliquis possit scire se habere fidem historicam, quam vocant aut informem, quæ quandoque est absque gratia & charitate, ex quibus iustificamur ac chari & accepti ac grati Deo reddimur: nemo tamen communi lege absque speciali Dei reuelatione scire potest se esse in gratia & charitate. Ideò non possumus esse certi nos esse iustos, nec obtinuisse promissionē Dei. illorum suppositionem de iustificatione sola fide sufficienter confutauimus, suprà. 1. cap. exponendo illud: Iustus ex fide viuit. Et hunc errorem cum suis fucis & coloribus reiiciemus cùm interpretabimur illud, Spiritus reddit testimonium spiritui nostro, &c. infrà. 8. cap.

Sicut scriptum est: Quia patrem multarum Gentium posui te ante Deum cui credidisti, qui viuificat mortuos: & vocat ea quæ nō sunt, tanquā ea quæ sunt.

HIc probat quod semen Abrahæ sit non solùm quod est ex lege, sed etiam quod est ex fide authoritate scripturæ. Legimus enim in Gen. 15. Nec vltra vocaberis Abram, sed appellaueris Abraham: quia patrem multarum gentium constitui te, siue posui te in præterito quasi iam esset impletum, quod longè posteà erat implendum more Prophetarum, qui propter certitudinem prophetiæ ponunt præteritum pro futuro. Vnde Dauid, Foderunt Psal.21.
manus meas & pedes meos, &cæt. Et Esa. 53. Verè lan- L
guores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit, & nos reputauimus eum quasi leprosum, &c. tamen longè pòst Esaiam fuit impletum. Ea enim quæ sunt futura in seipsis, in diuina prouidentia sunt præsentia secundum illud, Domino Deo nostro antequam crearentur omnia sunt agnita, sicut & post perfectū respicit omnia. Et ideò Apostol. dicit: quod hoc dictum est in Gen. Posui vel con Eccle.23.
stitui te, quod idem significat, intelligendū est ante Deū, id est, in præsentia Dei cui crediderat Abraham: Crediderat enim Abraham Deo prænunciāti, ac si videret in præsenti. Et sic illa verba cui credidisti, non sunt desumpta ex Gen. sed sunt adiecta ab Apostolo, ad exponendū quali paternitate Deus posuit Abraham patrem multarum gentium: quia non carnali, sed spirituali, quæ est coram Deo, cui Abraham credidit. Et in hoc quod dicit: *Qui viuificat mortuos, &c.* ostendit à quo sit implenda huiusmodi promissio, scilicet à Deo: Dixerat enim prius, *ante Deum*, subiunxerat cui credidisti, scilicet Deo: tandem hic dicit, *qui*, scilicet Deus, *viuificat mortuos*, id est, Iudæos, qui contra legem agentes erant mortui in peccatis: viuificat ergo per fidem & gratiam, vt promissionem Abrahæ 1.Cor.13.
consequantur. *Et ea quæ non sunt*, id est, gentiles qui propter nephandissima peccata videntur nihili fieri, & quia erant à Deo omninò alienati, vnde dicebat: Si charitatem M
non habuero, nihil sum, vocat ad gratiam, tanquam ea quæ sunt, i. sicut Iudæos: vnde infrà. 9. Vocabo non plebem meā, &c. Et sic per huiusmodi vocationē implebitur promissio Abrahæ etiam in gentibus. Vel quod dicit, Vocat ea quæ non sunt, non intelligitur de vocatione temporali, sed de vocatione prædestinationis æternæ, qua vocantur & eliguntur etiam ea quæ non sunt ac si essent: secundum illud, Elegit nos ante mundi constitutionem. De Ephe.1.
hac vocatione dicit infrà. 9. Non ex operibus, sed ex vocante dictum est, &c. Vel vocationem hic dicit simplicem Dei notitiam vel cognitionem, qua cognoscit futura, quæ non sunt actu sicut præsentia. Et hoc modo accipitur vocatio, cùm dicitur: Qui numerat multitudinē stellarum, & omnibus eis nomina vocat.

QVARTA PARS IIII. CAP.

Qui contra spem in spem credidit, vt fieret pater multarum gentium secundum quod dictum est ei: Sic erit semen tuum sicut stellæ cœli, & arena maris.

HIc commendat fidem Abrahę ex magnitudine, dicēs, *Qui*, scilicet Abraham, credidit in hanc spem, vt fieret pater multarum gentium contra aliam spem. Ad cuius intelligentiam considerandum est quod spes importat 1.Cor.9.
certam expectationem boni futuri, quæ quidem certitu- Psal.30.
do quandoque est ex causa humana siue naturali: secundum illud, Debet in spe, qui arat, arare. Quandoque verò certitudo expectantis est ex causa diuina: secundum illud,

In te

A Iate Domine speraui. Hoc ergo bonum, quód Abraham esset pater multarum gentium, certitudinem habebat ex parte Dei promittentis: sed contrarium apparebat ex causa naturali siue humana. Ideò dicit: *Qui contra spem*, causæ naturalis vel humanæ, *credidit in spem*, promissionis Dei: secundum quod dictum est ex Gen. Sicut stellæ cœli & arena maris. Vtrunque horum inducitur propter similitudinem innumerabilis multitudinis: Nam quantum ad stellas cœli, dicitur Dominus Deus vester multiplicabit vos, & estis hodie sicut stellæ cœli. Quantum verò ad arenam maris dicitur: Iuda & Israël innumerabiles sicut arena maris. Potest tamen aliqualis differentia inter vtrunque attendi, vt stellis comparentur iusti, qui fuerunt ex semine Abrahæ. Vnde Daniël: Qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates. Arenę autem cōparantur peccatores, quia fluctibus mundi quasi cuiusdam maris opprimuntur. Vnde Hiere. 5. Posui arenam terminum maris.

Gen. 15. Deut. 1. 3. Reg. 4. Dan. 12.

Et non infirmatus est in fide, nec considerauit corpus suum emortuum, cùm iam ferè centum esset annorum & emortuam vuluam Sarræ.

HIc commendat fidem Abrahæ ex firmitate dicens: *& non est infirmatus, &c.* Quemadmodum enim temperantia ostenditur non esse infirma, quæ magnis concu- B piscibilibus non vincitur: ita & fides ostenditur non esse infirma, sed fortis, quæ à magnis difficultatibus non superatur. Vnde D. Petrus: Cui resistite fortes in fide. Sed Abraham habuit duas difficultates credendi, quas superauit. igitur non infirmatus est, &c. Primam difficultatem tangit, cùm dicit: *Nec considerauit, &c.* Quia iam mortificata erat in eo vis generatiua, ideò non considerauit ad discredendum promissioni corpus suum emortuū, quantum ad virtutem generatiuam propter senectutem: vnde dicit, *Cùm ferè centum esset annorum*. Abrahæ enim centenario existenti natus est Isaac: per annum autem antè fuerat filius promissus, secundum illud: Reuertens veniam ad te, tempore isto, vita comite, & habebit filium Sarra vxor tua. Sed dicet quispiam: Quomodo erat corpus Abrahæ emortuum, quātum ad vim generatiuam? Cùm post mortem Sarræ duxerit Cethuram in vxorem, ex qua habuit sex filios. Dicendum quod virtus generandi miraculose restituta fuit Abrahæ. Secunda difficultas credendi erat ex parte vxoris, ideò dicit: Nec considerauit emortuam vuluam Sarrę, quantum ad actum generandi: tum propter sterilitatem, tum propter senectutem: desierant enim ei fieri muliebria. Et ideò ad ostendendum vtriusque frigiditatem, dicebat Esaias: Attendite ad Abraham patrem vestrum & ad Saram, quæ peperit vos. præmiserat enim dicēs: Attendite ad petram vnde excisi estis, C & ad cauernam lāci de qua præcisi estis. Si autem obiiciatur ex Gen. quod Abraham audita promissione filij ex Sarra, cecidit super faciem suam, & risit, & dixit in corde suo: Nunquid centenario nascetur filius, & Sarra nonagenaria pariet? Ex quibus verbis videtur Abraham hoc considerando minus credidisse. Dicendum secundum Dominum Caietanum, quod à principio non perceperat reuelationi affirmatiuam: & propterea contulit secum impedimenta naturæ, tam in se quàm in Sarra. Sed collatio illa non processit ex dubitatione vel infidelitate, sed ex hilaritate & gaudio, cogitando sensum diuinorum verborum, & percunctando an ad significandum ea quæ sonabant, dicta essent: quod apparet ex gratiarum actione, quia, vt dictum est, cecidit super faciem suam: prout diua Virgo nō dubitando, sed percunctando dixit: Quomodo fiet istud? Cuius signum est quod subiungit scriptura, Deum iterato dixisse, verè Sara vxor tua pariet tibi filiū. Tunc Abraham non considerauit, &cæ. Ita quod verba Apostoli referenda sunt ad tempus completæ reuelationis: Sarra autem ex dubitatione risit, ideò reprehensa fuit, & non Abraham.

Gen. 21. Gen. 18. Gen. 25. Gen. 18. Esa. 51. Gen. 17. Luc. 1.

In repromissione etiam Dei non hæsitauit diffidentia: sed confortatus est fide, dans gloriam Deo, plenissimè sciens quia quæcunq; promisit Deus, potens est & facere.

Gen. 12.

HIc commendat fidem Abrahæ quantùm ad iteratam promissionem, & assignat causam. Deus enim non semel duntaxat aut bis promisit, sed iterum atq; iterum, D id est, quater. Primò enim dixit: Egredere de terra tua, & de cognatione tua, ac de domo patris tui, faciamque te in gentem magnam, & benedicam tibi, &c. subiungit: atque in te, id est, in semine tuo benedicentur omnes cognationes terrę. Secundò cùm Abraham peruenit in terram Chanaan, apparuit ei Dominus, & dixit: Semini tuo dabo terram, & cùm eduxisset eum foras dixit: Suspice in cœlum, & numera stellas si potes: & dixit ei: Sic erit & semen tuum. Tertiò cùm posteà dixit ei: Ambula coram me, & esto perfectus. Ponamque fœdus meum inter me & te, & multiplicabo te vehementer nimis. Et statuam pactum meum inter me & te, & inter semen tuum post te, &c. Quartò cùm dixit: Reuertens veniam ad te tempore isto, & habebit filium Sarra vxor tua. Quintò postquam tentauit eum de immolatione filij, & dixit: Per memetipsum iuraui, dicit Dominus, quia fecisti hanc rem, & non pepercisti filio tuo vnigenito propter me, benedicam tibi & multiplicabo semen tuum sicut stellas cœli, & velut arenam, quę est in littore maris: possidebitq; semen tuum portas inimicorum suorum, & benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ. omnibus istis promissionibus credidit Abraham, & non hæsitauit. Ideò dicit, in repromissione, id est, iterata promissione de seminis exaltatione non hæsitauit, id est, dubitauit diffidentia, scilicet, quod diffideret de veritate siue impletione promissionis. E Vnde D. Iacobus 1. Qui hæsitat, similis est fluctui maris, &c. *Sed confortatus est fide*, id est, fidei fortiter adhæsit. Vnde D. Petr. Cui resistite fortes in fide. Si dicatur quod Abraham dixit: Vnde scire possum quod possessurus sum eam, & per consequens videtur dubitasse petendo signum: præterea risit, quemadmodum Sarra, quæ hæsitauit. Dicendum quod petiit signum non ex dubitatione, sed cùm morem Dei nouisset, qui fœdera sua & pacta data aliquo signo stabilire consueuit, vt apparet in arcæ exhibito Noë in monumentum pacis. Vnde reprehensus est Achaz, qui iussus signum petere renuit. Nec risit ex infidelitate, prout Sarra, sed ex gaudio & firmitate adhæsionis. Et ideò cùm Apostolus paulò antè negatiuè, dixisset, quod non fuit infirmatus in fide, maiori hic contra commendatione affirmat quod fuerit confortatus fide. Et consequenter assignat causam firmitatis & confortationis, scilicet scientiam diuinæ omnipotentiæ, cùm dicit: *Dans gloriam Deo*: Inquantum scilicet considerauit omnipotentiam eius, *plenissimè sciens: quia quæcunq; promisit Deus, potens est & facere*. Vnde Sapiens 12. Subest enim tibi cùm volueris posse, & D. Lucas 1. Non est impossibile apud Deum omne verbum. Ex his patet quod quicunq; non est firmus in fide Dei, quantum est in se, derogat diuinæ gloriæ: vel quantum ad eius veritatem, vel quantum ad eius potentiam. F

Gen. 15. Gen. 17. Gen. 18. Gen. 22. 1. Pet. 5. Gen. 15. Gen. 9. Esa. 7.

Ideò & reputatum est illi ad iustitiam. non est autem scriptum tantum propter ipsum, quia reputatum est illi ad iustitiam: sed & propter nos, quibus reputabitur credentibus in eum, qui suscitauit Iesum Christū Dominū nostrū à mortuis.

HIc commendat fidem Abrahæ ex eius effectu, quem fides in Abraham fecit, & quem faciet in aliis similiter credentibus, resumendo quod prius ex Gen. desumpserat. Vnde dicit, ideo scilicet quia Abraham tam perfectè hoc ipsum credidit, *reputatum est illi ad iustitiam*. Quo ad effectum, quem fides habet in aliis dicit: *Non autem scriptum est tantum propter ipsum, quia reputatum est illi ad iustitiam*. vt scilicet nos æstimemus quod soli Abrahæ fides reputata sit ad iustitiam, licet etiam sit scriptū propter eius commendationem & Dei gloriā, qui talem fidem in eam infudit. Sed scriptum est propter nos, id est, vt nostris sit obiectus oculis in typum fidei nostræ: vnde spem & fiduciam stabiliamus. Si enim fidem habuerimus, pariter reputabitur fides nostra ad iustitiam. Hac siquidem ratione ille positus est pater omnium credentium. vnde infra. 15. dicit: Quæcunque scripta sunt, in nostram doctrinam scripta sunt. Vnde subiungit, *credentibus in eum*, id est, in patrem, qui suscitauit Iesum Christū Dominum nostrum à mortuis, quasi dicat: Quemadmodum fides Abrahæ, qui nō cōsiderauit suū, vxorisq; eius emortuum corpus, credens in eum qui viuificat mortuos, reputata est

Gen. 15.

G ad iustitiam: Ita cuiuslibet fides credentis in eum qui suscitauit Dominum nostrū Iesum Christum, ad eandem reputabitur iustitiam. Et cùm præmisisset qui viuificat mortuos, illius iam viuificati meminit, cuius morte fuit omnium mors spiritualis extincta, & cuius resurrectio fuit cunctis causa resurgendi. Suscitatus autem est à patre, cui Psal.3. ipse dixit: Tu autem Domine miserere mei, & resuscita me. Et quia est eadem virtus patris & filij, ipse etiam propria virtute surrexit. Quod autem hæc fides iustificet, apparet ex illo: Si confitearis ore tuo Dominum Iesum, & in corde tuo credideris, *quod suscitauit eum* Deus à mortuis, saluus eris. *Qui traditus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram*. Hic assignat causam siue rationem, quare fides Christi iustificet, dicēs: *Qui traditus est, &c.* scilicet Christus in mortem: à proditore propter auaritiam, à Iudæis proter inuidiam: à Pilato, propter timorem: à Patre permissiuè. Vnde infrà. 8. Ephe.5. Quia proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum. Esa.53. Traditus est etiam à seipso volunIoan.10. tariè mortem sustinēdo, iuxta illud: Tradidit semetipsum oblationem & hostiam Deo in odorē suauitatis. & illud: Oblatus est, quia ipse voluit. & illud: Nemo tollit animā meam à me, sed ego pono eam à meipso. propter delicta nostra, vt peccata nostra auferret. Sua enim passione & morte omnium viatorum meruit ablationem peccatorū.

H Et quia, vt Damascenus dicit, humanitas Christi fuit quodammodo instrumētum diuinitatis, vnde per contactum humanitatis Christi fuit mundatus leprosus. ideò mors Mar.1. Christi fuit causa deletionis peccatorum, non solùm per modum meriti, sed etiam per modum cuiusdam efficientiæ: & sic omnes actiones & passiones humanitatis Christi fuerunt nobis salutiferæ, vtpotè ex virtute diuinitatis prouenientes. Resurrectio verò nō est causa per modum meriti, cùm terminus viæ Christi fuerit mors, postquam non fuit viator, sed solùm comprehensor: & per consequens non fuit in statu merendi, sed fuit causa exemplaris. Ideò dicit: *Et resurrexit*, scilicet Christus propter iustificationem nostrā, vt suæ resurrectionis virtute gratiam iustificantem conferret, & vt nos prius à vitiorum sordibus surgere faceret, & vt nos in virtutum honestate iusti resurgeremus, & vt suæ corporalis resurrectionis exemplo, nos ad spiritualem resurrectionem induceret, vt in nouitate vitæ ambularemus, & tandem finaliter corpo- Phil.3. raliter resuscitaremur ab ipso, quando reformabit corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritatis suæ.

EPITOME V. CAP.

Ostensa per Apostolum in præmissis quatuor capitibus necessitate gratiæ, in hoc capite incipit commendare virtutem & facultatem ipsius gra- I tiæ, & ostendere bona quæ per gratiam consequimur, & mala à quibus liberamur. Et primò ponit modum seu viam perueniendi ad gratiam, cuius effectus, qui sunt pax, stabilitas, gloriatio, in spe adoptionis filiorum Dei, & patientia in tribulationibus, declarat ea euenire per Spiritū sanctum. Secundò ibi: *Vt quid enim Christus, &c.* ostendit firmitatem spei per mortem Christi, commendando charitatem eius ex difficultate obiecti, ex qua à maiori ad minus concludit propositum reconciliationis per mortem Christi, de qua gloriari & exultare debemus. Tertiò ibi: *Propterea, &c.* ostendit quod per gratiam Christi liberamur à peccato originali præterito, eius originem, progressum & effectum ipsius, qui est mors, ex vno in omnes declarando. Quartò ibi, *vsque ad legem. &c.* idem manifestat exprimendo peccatum fuisse sub lege, & quid circa peccatum lex fecerit. Quintò ibi, *Sed non sicut delictum, &c.* manifestat progressum superabundantis gratiæ Dei ob vnius obedientiam, ac effectum & regnum ipsius destruentis & abluentis peccatum originale, quod ab vnius inobedientia in omnes prodierat. Postremò ibi, *Lex subintrauit, &c.* ostendit quod per gratiam tollitur peccatum actuale, quod lege superueniente abundauerat, concludendo regnum gratiæ in vitam æternam succedere regno peccati in mortem.

EXPOSITIO LITERALIS V. CAPITIS.

Iustificati ergo, nō ex lege nec ex operibus, sumus iu- K sti à Deo effecti, *ex fide*, scilicet infusa quæ est donum Dei, inquantū per fidem mortis & resurrectionis effe- Ephe.2. ctum eius participamus. *Pacem habeamus ad Deum*, nos 1.Tim.2. ei subiiciendo & acquiescendo voluntati eius: & hoc *Per Dominum nostrum Iesum Christum*: qui est pax nostra, & qui nos tanquam mediator ad istam pacem perduxit. *Per quem habemus accessum*, id est, aditum & ingressum, *per fidem in gratiam istam*, id est, in statū gratiæ & bonam vitæ obseruantiam. *in qua*, id est, per quam non solùm resurreximus à peccatis, sed etiam in ea nos qui cecidimus in Adam, *stamus*, scilicet fixi & erecti per affectum ad cœlestia: non quod fides præcedat gratiam, sed potius gratia fidem. Gratia enim saluati sumus per fidem: quia primus effectus gratiæ in nobis est fides, per quam non solùm stamus, sed *& gloriamur*, id est, gaudemus & exultamus *in spe gloriæ* filiorum Dei, id est, ex hoc quod speramus nos adepturos gloriam Angelorum & Sanctorum, qui sunt Sap.5. filij & hæredes Dei, cohæredes autem Christi. *Non solum* Infra.8. *autem, sed & gloriamur in tribulationibus*, id est, non solùm gaudemus de spe gloriæ filiorū Dei, quæ hîc inchoatur per spem & amorem, & consummabitur in gloria per claram visionem & fruitionem: sed etiam gaudemus interius, & gaudium intrinsecum signis exterioribus ostendimus, in tribulationibus, id est, passionibus & sustinentia præsentium malorum & afflictionū, per quas ad gloriam L peruenimus. *Scientes quod tribulatio patientiam opera-* Act.14. *tur.* non quod tribulatio sit causa effectiua patientiæ, sed Iacob.1. occasio exercendi actum patientiæ, per cuius assuetudinem anima in tribulationibus inconcussa & immobilis redditur: ita vt dulce sit ei pro Dei amore, & propriorum peccatorum purgatione afflictiones sustinere. *Patientia autem*, scilicet operatur, *probationem*, id est, purificationem: per hoc enim quod homo patienter tribulationes sustinet, redditur probatus & strennuus atque purgatus, sicut aurum in fornace. *Probatio verò*, scilicet operatur *spem*, id est, certam expectationem felicitatis, ex quo enim quis probatus & purgatus est, insurgit in eo & in aliis spes quod ad hæreditatem Dei admittetur. *Spes autem* Sapien.3. *non confundit*, id est, non deficit, nisi homo ei deficiat, nec facit aut sinit erubescere Christianos ad irrisionem filiorum huius seculi, qui irrident patienter sustinentes mala, arbitrantes spem illorum, & ea quæ in futuro seculo speramus, vana esse. *Quia charitas Dei*, qua scilicet diligimus Deum: *diffusa est in cordibus nostris*, id est, ad omnes & mores & actus perficiendos se extendit: quia benigna est, &c. sic diffusa & extensa non à nobis, sed *per Spiritum san-* 1.Cor.13. *ctum qui datus est nobis.*, & habitat in nobis per effectum nouum ipsius, qui est charitas. Quia cùm ipse sit vnio, nexus, & amor patris & filij, communicat nobis huius amoris participationem, infundendo charitatem, qua ef- M ficimur Dei & proximi amatores.

SECVNDA PARS V. CAPITIS.

Vt *quid enim*. i. cur enim nisi spes esset ad implen- Psal.6. da, *Christus, cū adhuc infirmi essemus*, infirmitate peccati, egentes Medico, *secundum tempus*, scilicet determinatū: quia nō ab initio infirmitatis siue peccati, *pro impiis mortuus est*? id est, cur Christus, qui tantus & tam magnus est. s. Deus & homo mortuus est, quasi dicat, 1.Pet.3. nunquid gratis aut sine fructu, tam crudelem mortem & tot & tanta tormenta pro tam miseris peccatoribus sustinuit? quæ vtilitas in sanguine eius, siue in sanguinis eius effusione fuisset, nisi propter aliquem magnum & certum fructum, quasi dicat: Non sic mortuus fuisset, nisi propter firmam & certam salutem generis humani, quam nobis spes suggerit: & ideò non confundit, *Vix enim*, id est, rarò & difficulter, *pro iusto*, scilicet homine liberādo, *quis*, id est, aliquis, *moritur*, id est, morti se exponit. *Nam pro bono forsitan quis audeat mori*, quasi dicat, dixit vix, quia fortè aliqui (rarus tamen) zelo virtutis pro homine bono & iusto, simplici & innocente, liberando auderet se exhibere periculo mortis: sed nullus pro impiis, cùm maiorem charitatē nemo habeat, quàm vt ponat animā suā pro amicis suis. *Commendat autē charitatē suā Deus in nobis*, id est,

A id est, per hoc se ostendit Deus se nos maximè diligere: Rom.15. *Quoniam si adhuc cùm peccatores essemus secūdum tēpus*, scilicet, determinatum. *Christus pro nobis mortuus est*, vt nos à cruciatu mortis æternæ liberaret. *Multò igitur magis*, id est, à fortiori multò amplius & perfectius, *nunc iustificati*, id est, in isto tempore gratiæ iustificationem adepti, *in sanguine ipsius*, id est, in merito sanguinis Christi effusi, *Salui erimus ab ira*, id est, vindicta damnationis æternæ, quam propter peccata incurrimus, *per ipsum*, scilicet Iesum Christū. *Si enim cùm inimici essemus*, propter peccata, *reconcilia ti sumus Deo*, id est, in amicitiam pristinam Dei restituti, *per mortem filij eius. Multò magis reconciliati salui erimus in vita ipsius*, id est, multò amplius certum est quod ipse viuens poterit amicos iam factos saluare. *Non solum autem*, scilicet gloriamur siue gaudemus 1.Cor.1. in spe gloriæ, quam in futuro expectamus. 2.Cor.10 *Sed & gloriamur in Deo*, id est, in hoc quod sumus nunc cōiuncti Deo per fidem & charitatem, & hoc, *Per dominum nostrum Iesum Christum, per quem*, etiam *nunc reconciliationem accepimus*, vt de inimicis facti simus amici.

TERTIA PARS V. CAP.

PRopterea *sicut per vnum hominem*, scilicet Adam, *Peccatum*, scilicet originale, & ex consequenti alia peccata actualia, quæ ex corrupta appetitus sensitiui inclinatio- B ne, tanquam ex quodam fonte, prodeunt & scaturiunt. *in hunc mundum intrauit*, in omnes homines per vitiatam seminis originem, ab eo & filiis suis descendentes, deductum & deriuatum est. *Et per peccatum mors*, id est separatio corporis & animæ, & animæ à Deo. ac etiam gehenna sua pœna æterna, quæ dicitur mors secunda, cum ipso peccato deducta & deriuata est. *Et ita in omnes homines* Apoc.20. *mors pertransiit*, id est necessitas moriendi in pœnam peccati originalis ab Adam deducti, cum natura deriuata est. *In quo*, scilicet Adam, *Omnes peccauerunt*, id est, prolapsi sunt: quia Adam peccante, omnes inquantum in eo erant sicut in primo origine, peccauerunt. Ab hac tamen lege eximitur D. Virgo, quæ vt Ecclesia in concilio Basil. declarauit, fuit ab huiusmodi labe præseruata. Christus verò, quia non processit ab Adam per virtutem seminalem, sed solum secundum corpulentam substantiam, ideo nullo modo fuit peccato originali obnoxius, nec eius pœnis subiectus, licet eas quę imperfectionē nō importāt, (prout sunt fomes & ignorantia) sed solum conditionem naturæ ad redimendum genus humanum suscipere & sustinere voluerit.

QVARTA PARS V. CAP.

V*Sque ad legem enim peccatum erat in mundo*, id est, etiam sub lege Moysi peccatum originale & actuale erat in mūdo, vt hoc aduerbium, *vsque* teneatur inclusiuè, Nō enim exclusiuè teneri potest, cùm C certum sit peccatum originale & actuale fuisse tempore & duratione legis Moysi, imò & tempore legis gratiæ & vsque ad iudicium generale. *Peccatum autem non imputabatur, cùm lex nō esset*, id est, ante legem scriptam, propter obfuscationem rationis, (quæ ex multiplicatione peccatorum processit) peccatum originale non reputabatur, imò nec actuale, communiter apud homines, vt offensa Dei, & vt dignum pœna æterna, licet peccatum originale aliquibus patribus fuerit reuelatum, ab Adam per filios, vel à Deo, & ex ratione naturali possent cognoscere homicidium & adulterium esse peccata & inhonesta, non tamen cognoscebant nec reputabant esse punibilia à Deo, cùm lex non esset. Sed adueniente lege Moysi, qui scripsit librum Geneseos, in quo fecit mentionem de præcepto facto Adæ sub pœna mortis, & de præuaricatione & trāsgressione illius, & de peccato Cain, & pœnis aliorum peccatorum, tunc cognouerunt peccatum originale & actuale esse offensiuum Dei, & ab eo puniendum, *Sed regnauit* Infra.7. *mors ab Adam vsque ad Mosen*. q.d. licet vsque ad legem peccatum non cognosceretur, neque communiter reputaretur, poterat tamen deprehendi ex effectu: quia mors corporalis & spiritualis regnauit, id est potestatem suam exercuit ab Adam, per quem peccatum intrauit in mundū vsque ad Moysen, sub quo lex data est, non solum in eos qui peccauerunt peccato actuali, sed *etiam in eos qui non peccauerunt*, id est in paruulos ante vsum rationis decedētes, qui non peccauerunt peccato actuali, sed originali tantum D *in similitudinem præuaricationis Adæ*, id est inquantum similitudinem peccati Adæ traxerunt simul cum similitudine naturę, ac si diceret: paruuli illi moriebātur absque peccato actuali proprio, & per hoc Apostolus ostendit quod diffusa erat in paruulis per originem similitudo peccati, *Adæ qui*, scilicet Adā, *est forma*, id est, figura per contrarium tamen, *futuri*, id est, secundi Adæ, id est, Christi, qui datus est nobis propiciator. Nā sicut per primum Adam peccatū & mors intrauit in mundum, ita per Christum iustitia & vita, & sicut omnes in Adam moriuntur, ita & in Christo viuificantur.

QVINTA PARS V. CAP.

S*Ed non sicut delictum, ita & donum*. quasi dicat nō est æstimandū quod tantæ efficacię fuerit delictum Adæ: quantæ est donum gratiæ Christi. Cùm delictum procedat ex infirmitate voluntatis humanæ. Gratia autem ex immensitate voluntatis diuinæ. *Si enim vnius delicto multi mortui sunt*, hoc est, si ex peccato Adæ peccatum pertransiit in multos alios qui in eo peccauerunt. *Multo magis gratia Dei & donum*, id est, gratuitum Dei donum vt coniunctio (&) teneatur expositiuè quantum est in se, *in gratia vnius hominis Iesu Christi in plures abūdauit*. Cùm gratia secūndum se multo fortior sit, quā peccatum: Delet enim omnia peccata etiam actualia, quæ E Adam transfundere nō potuit: Ideo in plures si essent & ei acquiescere vellent, abundaret. verùm quia non omnes acquiescunt, ideo dicitur quod multos filios in gloriā adduxit: Heb.2. *Et non sicut per vnum peccatum ita & donum*. quasi dicat. Non solum gratia abundat in plures, sed etiam maiorem effectum facit. Non enim tantus effectus sequitur per vnum peccatum Adæ in multis, quantus effectus sequitur in multis per donum gratię Christi. *Nam iudicium ex vno in condemnationem: Gratia autem ex multis delictis in iustificationem*, id est, diuina condemnatio processit ex vno peccato Adæ in omnes, qui in illo peccauerūt vnico originali peccato. Sed gratia Dei, quæ per Christum datur, procedit & efficax est, non solum ad delendum vnum 1.Cor.6. peccatum originale, verùm etiam multa peccata actualia siue ad perfectam omnium peccatorum emendationem, ablutionem, & sanctificationem, & nō mirum si hæc possit, cùm sufficiat, introducere ad vitam æternam: iuxta illud, Gratia Dei vita æterna. Infra.6. *Si enim vnius delicto mors regnauit per vnum, Multò magis abundantiam gratiæ, donationis, & iustitiæ, accipientes in vita*, scilicet, æterna *regnabunt per vnum Iesum Christum*. ac si diceret: Quemadmodum condemnatio mortis processit ex peccato primi parentis, ita regnū vitæ ęternæ procedit ex gratia Christi. ergo si per vnius hominis peccatum omnes moriūtur; ita omnes acquiescentes Christo, & accipientes abundantiam gratiæ eius regnabunt in vita æterna per vnum Iesum Christum, cum gratia, vt dictum est, fortior sit peccato. F *Igitur sicut per vnius delictum*, procedit diuinum iudicium, *In omnes homines in condemnationem*, scilicet mortis. *Sic & per vnius*, scilicet Christi, *iustitiā*, procedit diuina gratia, *in omnes homines in iustificationem vitæ*, id est, quę ducit ad vitam ęternam, quod intelligi debet quo ad sufficientiam, quātum verò ad efficaciam, in omnes homines qui vniuntur Christo per fidem, spem, & charitatem. *Sicut enim per inobediētiam vnius, peccatores constituti sunt multi, ita & per vnius obeditionem iusti cōstituentur multi.*

SEXTA PARS V. CAP.

L*Ex autem subintrauit, vt abūdaret delictum*, id est lex scripta, quasi media, intrauit inter peccatū hominis & donum gratiæ Christi: vt abundaret delictum: nō quod finis legis fuerit abundantia delicti, quia sequeretur quod lex esset mala, quæ tamen est sancta: quia cuius finis malus, &c. Et sic hæc vox (vt) non tenetur causaliter: quia lex quantum in se est, prohibet peccatum, Infra.7. sed consecutiuè: quia propter infirmitatem legis, quæ facultatem implendi se non dabat, & fragilitatem naturę occasione à lege accepta, abundātia dedicti sequuta est. 1.Tim.1. *Vbi autem abundauit delictum*, scilicet in humano genere, & specialiter in Iudæis, *superabundauit & gratia*, scilicet, Christi condonantis *peccata, vt sicut regnauit*, id est, ple-

G num dominium habuit, peccatum introductum per primum hominē abundans per legē, *in mortem, ita & gratia regnet*, id est, plenè dominetur in nobis, *per iustitiā*, quam scilicet, in nobis facit: & hoc quousq; nos perducat *in vitam æternam*: & hoc totum *per Iesum Christum Dominum nostrum*, per quem gratia & veritas facta est.

COMMENTVM QVINTI CAPITIS.

Iustificati ergo ex fide, pacē habeamus ad Deū: per Dominum nostrum Iesum Christū: per quē habemus accessum per fidem in gratiam istam, in qua stamus.

IN hoc. 5. cap. & tribus sequētibus, Apost. pertractat fidei facultatē & effectus eius. Et primò bona quæ per fidem & gratiam nobis aduenıūt, quorum primum est pax ad Deum. vnde ait, *Iustificati, &c.* quasi dicat: Dictū est quod fides reputatur ad iustitiam omnibus credentibus resurrectionem Christi, quæ est causa nostræ iustificationis. Ideo iustificati ex fide inquantum, scilicet, per fidem resurrectionis eius effectū participamus, habeamus pacem & cōcordiam ad Deum, nos ei subiiciendo & obediendo. Vnde Iob, Acquiesce illi,
Iob. 22. & habeto pacem. & alibi: Quis resistit ei, & pacem habuit
Iobe. 9. & Dauid: Pax multa diligentibus legem tuam. & hoc per
Psal. 118. Christum Dominum nostrum, qui nos ad istam pacem
H perduxit: est enim pax nostra qui fecit vtraq; vnum. *Per*
Ephe. 2. *quem*, scilicet Christum, tanquam mediatorem, habemus
1. Tim. 2. accessum in vno spiritu ad patrem. Vnde D. Ioan. Gratia
Ephe. 2. & veritas per Iesum Christum facta est. Sequitur, *in qua*,
Iobe. 1. id est, per quam gratiā non solum resurreximus à pecca-
Psal. 121. tis, sed etiam stamus fixi & erecti ad cœlestia contemplanda & prosequenda: iuxta illud, Stantes erant pedes nostri. & alibi, Nos autem surreximus & erecti sumus, & hoc per fidem: per quam, scilicet gratiam consequamur. Non quod fides, scilicet, formata, præcedat gratiam, cùm fides sit primus actus, siue effectus gratiæ in nobis: iuxta illud, Gratia salui facti estis per fidem ab ea procedētem. Lutherani, qui omnes scripturas ad eorū anhelitum contorquent, & interpretationem antiquam damnāt, dicunt non debere legi, per quem, scilicet, Christum pacem habeamus, sed habemus, vt errorem suum de certitudine gratiæ ex hoc loco corroborare possint. Et sic paralogizant: Ex fide iustificati pacē habemus ad Deum, ergo certi sumus nos esse iustificatos, cū nullus pacem habeat apud Deum, nisi iustificatus, & certi sumus nos habere fidem. Igitur de his aliqua supra. 4. interpretando illud, Ideo fide, vt secundum gratiam firma sit promissio omni semini & amplius infra. 8. interpretando illud, Spiritus reddit testimonium spiritui nostro, &c. Ideo ad illum locum lecto-
I rem remitto. Pro dissolutione tamen paralogismi eorum ex hoc loco, notandum quod Orige. & D. Chrys. Hier. ac Theophyl. & antiqua trāslatio per Ecclesiam approbata, legunt habeamus. Et quanquis hunc locum de iam iustificatis ex fide intelligant, exponunt tamen habeamus, id est seruemus & custodiamus, præmissaq; illorum illatio nullam habet apparentiā bonæ dependentiæ. Quanuis enim fide catholica teneamus, quod Christus suo pretiosissimo sanguine, tanquā pretio sufficientissimo, operatus fuerit salutem humani generis: & homo cui hoc precium communicatum fuerit, sit iustus: verūtamen an mihi vel aliis verè communicatum sit absque speciali reuelatione, certo scire non possumus, nec etiam nos habere fidem viuam licet aliquas morales coniecturas habeamus.

Et gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei.

HIc ponit secundum bonum quod habemus per gratiam, quod est spes. Cuius magnitudinem describit. Magnitudo spei consideratur ex magnitudine rei speratæ, quam ponit dicens: *Et gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei*. Per gratiam enim Christi adepti sumus spiritum adoptionis filiorū Dei, vt dicit infra. 8. Et Sap. 5. Ecce quomodo computati sunt inter filios Dei: Filiis autē debetur hæreditas, quia si filij, & hęredes. Hæc autem hęreditas est gloria siue vita æterna, quā per gratiam consequimur: secundum illud, Gratia Dei vita ęterna. Huiusmodi spes vitæ æternæ, siue gloriæ filiorū Dei, nobis indita est à Christo: secundum illud, Regenerauit nos in spem viuam per resurrectionem Iesu Christi ex mortuis, in hæreditatem K incorruptibilē, &c. Hæc autē gloria, quæ in futuro cōplebitur in nobis, nunc inchoatur per spē. Vnde infra. 8. Spe salui facti sumus, scilicet, inchoatiuè. Non solum autem gloriamur, id est, gaudemus in spe, sed & gloriationē, id est, gaudium & delectationē habemus, internus, & signis exterioribus ostendimus: propter quod dicit, gloriamur, id est, gaudemus & exultamus. & ad hunc sensum dicit Psal. Gloriabuntur in te omnes qui diligunt nomē tuum.

Non solum autem: sed & gloriamur in tribulationibus, Scientes quod tribulatio patientiam operatur, patiētia autem probationem, probatio verò spem.

HIc ostendit vehementiam spei, quia per eam non solum gloriabimur in futuro seculo, verùm etiam in præsenti gaudemus & oblectamur. Non solum in spe futurorum bonorum, verùm etiam in passione præsentium malorum: hoc est in afflictionibus & tribulationibus. Qui enim vehementer aliquid sperat, libenter sustinet propter illud difficilia & amara: prout infirmus qui vehementer sperat sanitatem, libenter bibit potitionem amaram, vt sanetur. Signum ergo vehemētis spei, quam habemus propter Christum, est quod non solum gloriemur de spe gloriæ futuræ, sed etiam de malis quæ pro ipsa patimur.
Nam per ea ad gloriam peruenimus: iuxta illud, Per mul- Act. 14.
tas tribulationes oportet nos intrare regnū Dei. & illud: Iac. 1.
Omne gaudium existimate fratres mei cùm in tentatio- Act. 5.
nes varias incideritis, Vnde & Apostoli ibant gaudentes à L
conspectu concilij: quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati. Cōsequenter ostendit causam dicens, *Scientes quod tribulatio patientiam operatur*. Non tamen ita vt tribulatio sit causa patientiæ effectiua, cùm omnes tribulati non sint patientes, sed quia tribulatio est materia & occasio exercendi actum patientiæ. vnde infra. In tribulatione patientes. Deinde ponit effectum patientiæ, cùm dicit. *Patientia probationem*, id est, purgationem
peccatorum, scilicet, operatur, Iuxta illud: In igne proba- Infra. 12.
tur argentum, homines verò receptibiles in camino hu- Eccle. 2.
miliationis. Manifestum est enim quod detrimentum alicuius rei de facili sustinemus, propter rem quam magis amamus: vnde si aliquis patiatur propter æterna bona consequenda, sufficienter ex hoc probatur quod talis amplius diligit bona æterna quàm temporalia. Si contra hu-
iusmodi sententiam obiiciatur illud: Probatio fidei vestræ Iacob. 1.
patientiam operatur. & per consequens patientia nō operatur probationē, cum idem nō possit esse causa suipsius. Dicēdum quod probatio dupliciter accipi potest, vno modo, vt est in probato, & sic probatio est ipsa tribulatio, per quā homo probatur: & sic idem est dicere: Tribulatio patientiam operatur, & tribulatio probat patientiam. Alio modo accipitur probatio, prout idem est quod probatum
est, & ita accipitur hic cùm dicitur: Patientia probationem M
operatur: quia ex hoc quod homo patiēter tribulationes sustinet, redditur probatus. Postmodū ponit effectū probationis dicens: *Probatio verò operatur*, scilicet, spē, Quia per hoc quod aliquis iam probatus est, potest de eo haberi spes, & ab ipso, & ab aliis, quod ad hęreditatem Dei admittetur. Vnde Sap. 3. Deus probauit illos, & inuenit eos dignos se. Sic igitur de primo ad vltimum apparet quod tribulatio viam parat ad spem. vnde si aliquis vehemēter gloriatur, id est, gaudeat de spe æternæ hęreditatis, conse-
quens est quod glorietur & gaudeat de ipsis tribulatio- Act. 14.
nibus, per quas oportet in illam intrare.

Spes autem non confundit: quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis.

HIc ostendit spei firmitatem dicens: Hæc autem spes qua speramus gloriam filiorum Dei, *non confundit*, id est, non facit erubescere Christianos filiis huius seculi irridentibus, quod spe vana rerum futuri seculi tanta sustinerent præsentia discrimina & incommoda, cum vitæ etiā iactura. Quia Christiani illa sustinent, non propter vanam spem, prout est spes mundanorum, sed propter certam fidei spem, quæ nō confundit, id est, nō deficit. Spes enim tunc pudoris & verecundiæ est causa, quando homo frustratur: Quemadmodum cùm promittens non seruat promissum: sic cùm is qui sperabat, deceptum sic inuenit,

A confunditur, & erubeſcit: prout qui ſperat ab hominibus mendacibus. Vnde Hier. 17. Maledictus homo qui confidit in homine. At illa ſpes, quæ eſt de promiſſionibus eius, qui nec fallere, nec falli poteſt, cuique nec poteſtas deeſt, neque benefaciendi voluntas, confundere nequit. Vnde
Pſal. 30. Dauid. In te Domine ſperaui, non confundar in æternū.
Eccle. 24. & Sap. Qui audit me, nō confundetur. Et Eſa. 49. Ego dominus ſuper quo non cōfundentur omnes qui expectant eum. Et Sap. Nullus ſperauit in Domino, & confuſus eſt. Conſequenter ponit certitudinis, ſiue firmitatis fidei cauſam, dicens: quod ex hoc poſſumus ſcire, quod ſpes non confundit. *Quia charitas Dei, &c.* Ad quorum verborum intelligentiam ſciendum eſt quod charitas Dei dupliciter accipi poteſt. Vno modo pro charitate qua Deus diligit
Hier. 31. nos, de qua Hie. In charitate perpetua dilexi te. & D. Ioā.
1. Ioan. 4. Deus charitas eſt. & hæc charitas nō eſt accidens, ſed eſt ipſemet Deus. Alio modo poteſt accipi charitas Dei, pro charitate qua nos diligimus Deum: de qua infra. 8. Certus ſum enim quod neq; mors, neq; vita, ſeparabit nos à charitate. i. dilectione Dei. Hęc charitas eſt accidens quod nobis in iuſtificatione infunditur: vtroq; autem modo intelligi poteſt charitas diffundi in cordibus noſtris per ſpiritum ſanctum qui datus eſt nobis. Spiritus enim ſanctus, qui eſt amor patris & filij, dicitur dari nobis cum nos adducimur ad participationem amoris, qui eſt ſpiritus ſanctus, à qua quidem participatione efficimur Dei amato-
B res. Et in hoc quod ipſum amamus, ſignum eſt quod ipſe
Prouer. 8. nos amet: iuxta illud, Ego diligentes me diligo. & illud:
1. Ioan. 4. Non quaſi nos primò dilexerimus Deum, ſed quoniam ipſe prior dilexit nos. Dicitur autem charitas, qua nos diligit Deus, eſſe diffuſa in cordibus noſtris. Non quod ſpiritus ſanctus per ſe illabatur, vel illapſus ſit in nobis, prout opinatus eſt Magiſter ſententiarum, qui in hoc non tenetur, cum implicet contradictionem Deum eſſe cauſam materialem vel formalem: ſed quod gratia Dei eſt patenter oſtenſa in cordibus noſtris, per donum Spiritus ſancti nobis impreſſum, ſecundū illud: In hoc ſcimus quod ma-
1. Ioan. 3. net in nobis Deus, &c. Eo modo loquendi dicitur patenter oſtenſa, quo cauſa diffunditur per effectus: quēadmodum dicimus liberalitatem, licet in ipſo liberali perſiſtat, per beneficia diffundi in ciues. Sic charitas dei diffunditur per dona Dei, quæ licet ſint totius trinitatis, nihilominus attribuuntur ſpiritui ſancto, eò quòd ſola volūtate diuina donentur, per cuius voluntatis modum ſpiritus ſanctus à patre & filio ſpiratur. Charitas autem, qua nos diligimus Deum, dicitur in cordibus noſtris diffuſa ſiue effuſa, quia ad omnes mores & actus ſe extendit: imperat enim opera omnium virtutum, vt benè oſtendit Apoſt. dicens: Charitas patiens eſt, benigna eſt, &c. Ex vtroque autem intelle- ctu horum verborum concluditur quod ſpes non confun-
C dit. Si enim accipiatur charitas, qua nos Diligit Deus, notum eſt quod his quos diligit, ſeipſum non negabit ſecūn
Deuter. 33. dū illud, dilexit populos, omnes ſancti in manu eius ſunt. Si verò charitas accipiatur pro ea qua nos Deum diligimus, manifeſtum eſt etiam quod ſe diligētibus bona æter
Ioan. 14. na præparauit: iuxta illud, Si quis diligit me, diligetur à patre meo, &cæ.

SECVNDA PARS V. CAP.

Vt quid enim Chriſtus, cum adhuc infirmi eſſemus, ſecundum tempus pro impiis mortuus eſt?

IN hac ſecunda huius quinti capitis parte oſtendit firmitatem ſpei per mortem Chriſti, præponendo interrogationem: deinde oſtendit difficultatem, poſtmodū determinat veritatem. Dictum eſt enim quod ſpes nō confundit, & probatum eſt ex dono Spiritus ſancti. Hoc idem apparet conſideranti mortem Chriſti: vnde dicit: Vt quid
Pſal. 6. enim, &c. Infirmi ſumus per peccatum: iuxta illud, Miſerere mei Domine, quoniam infirmus ſum. Nam quemadmodum per corporalem infirmitatem diſſoluitur humorum debita armonia, ita etiam per peccatum debitus ordo affectionum, quanuis culpa proprius dicatur mors:
Ephe. 2. iuxta illud, Cùm eſſemus mortui peccatis. quia in morte corporali ſeparatur anima, quæ viuificat corpus ab ipſo: ita in culpa ſeparatur gratia ab anima, quantum viuificat. Cùm ergo adhuc infirmi eſſemus Chriſtus mortuus eſt
1. Pet. 3. pro impiis. Vnde D. Petrus, Chriſtus ſemel pro peccatis noſtris mortuus eſt, iuſtus pro iniuſtis, & hoc ſecundum D
tempus, vt certo tempore moreretur, vel ſecundum tempus determinatum. Quia non ſtatim quod fuimus infirmi mortuus eſt, ne quis diuinā bonitatem culparet, quod perdito genere humano ante non ſuccurriſſet: hac præoccupatione occurrit illud non fuiſſe condecens, imò fuiſſe neceſſarium infirmum per aliquot ſecula relinqui, vt homines ſuam miſerabilem tenuitatem & inopiam experti, dilatum auxilium Dei tandem oblatum pluris facerent: iuxta illud, Qui præteritis ætatibus permiſit omnes gentes ambulare in viis ſuis. Hoc ergo magnum eſt ſi conſi- Act. 14.
deremus pro quibus mortuus eſt. Nō poteſt autem eſſe, vt tam magnum quid fiat, niſi propter aliquem certum fructum: ſecundum illud, Quæ vtilitas in ſanguine meo, dum deſcendo in corruptionem: quaſi dicat nulla, ſi non Pſal. 92.
ſequatur humani generis ſalus: ex hoc ergo erigitur & firmatur Chriſtianorum ſpes.

Vix enim pro iuſto quis moritur. Nam pro bono forſitan quis audeat mori.

HIc oſtendit prædictæ interrogationis difficultatem ex parte eorum, pro quibus Chriſtus mortuus eſt, ſcilicet, pro impiis dicens: Vix enim quis, id eſt, aliquis pro homine iuſto liberando moritur. Quinimo dicit Eſa. Iuſtus perit, & non eſt qui recogitet in corde ſuo, &c. Nam forſitan quis, id eſt, aliquis, rarus tamen ex zelo virtutis, Eſa. 57.
E
audeat mori pro bono homine. Rarum enim eſt inuenire tales. propter quod Chriſtus ait: Maiorē hac dilectionem nemo habet, vt animā ſuam ponat quis pro amicis ſuis. Ioan. 15.
Nunquam autem inuentum eſt, quod quis volūtariè moreretur pro inimicis ſuis ſaluandis & liberandis à morte, quod tamen Chriſtus fecit. Ideo merito admirandum eſt quare Chriſtus hoc fecerit. Poteſt autem & aliter legi, vt pro iuſto intelligamus aliquem in virtute exercitum: Per bonum autem, hominem innocentem: & ſecundum hoc iuſtus eſt præſtantior bono. tamē pro iuſto vix aliquis moritur. Cuius ratio eſt, quia innocens, qui per bonum intelligitur, magis miſerandus videtur propter defectum ætatis, vel aliquid huiuſmodi. Iuſtus autem, quia perfectus eſt & abſque defectu, non habet in ſe materiam miſericordiæ. Quod ergo aliquis patiatur pro innocente, poteſt ex cōpaſſione miſericordiæ prouenire, ſed quod aliquis moriatur pro iuſto, ex zelo virtutis, in paucioribus inuenitur, quàm compaſſio miſericordiæ.

Commēdat autem charitatem ſuam Deus in nobis: quia cum adhuc peccatores eſſemus, ſecundum tempus, Chriſtus pro nobis mortuus eſt.

HIc reſpondet præmiſſæ interrogationi: interrogauerat enim quare Chriſtus pro impiis mortuus eſt, Vt, ſcilicet, Deus commēdaret, id eſt, commendabilem & laudabilem redderet charitatem ſuam in nobis, vt ſpem noſtram erigeret, & ad eum diligendum prouocaret. Quoniam ſi adhuc cùm peccatores eſſemus, ſecundum tēpus F
determinatum mortuus eſt. Ipſa enim mors Chriſti pro nobis maximam charitatem oſtendit: de qua Chriſtus, Sic Deus dilexit mundum, vt vnigenitum filium ſuum daret, &c. Et ita ſicut charitas Dei patris ad nos oſtenditur per Ioan. 3.
hoc, quod ſpiritum ſuū dedit nobis, vt ſupra dictum eſt: ita & per hoc quod dedit filium ſuū, vt hic dicitur Sed in hoc quod dicit cōmendat, immēſitatem quandam diuinę charitatis aſſignat, quæ quidem oſtenditur, tum ex ipſo facto: quia, ſcilicet, dedit filium ſuum vt moreretur pro nobis: tum ex parte noſtrę conditionis: quia hoc non fecit prouocatus noſtris præmeritis, cū adhuc peccatores eſſemus. Vnde alibi dicit: Deus qui diues eſt in miſericordia, Ephe. 2.
propter nimiam charitatem qua dilexit nos, cùm eſſemus mortui peccatis, conuiuificauit nos Chriſto, &c.

Multò igitur magis, nunc iuſtificati in ſanguine ipſius, ſalui erimus ab ira per ipſum.

HIc cōcludit propoſitum ex præmiſſis, dicēs: Si Chriſtus pro nobis mortuus eſt, cùm adhuc peccatores eſſemus, multò amplius nunc iuſtificati, id eſt viuificati & accepti in ſanguine ipſius, vt ſupra. 3. c. dictū eſt. ibi, quem propoſuit propitiatorem per ſanguinem ipſius, ſalui erimus ab ira, id eſt, à vindicta damnationis æternæ, quam homines propter peccata demerētur. Vnde D. Ioā. Bapt. Progenies viperarum quis demonſtrabit vobis fugere à Mat. 3.
ventura ira?

Si enim

G *Si enim cùm inimici essemus, recôciliati sumus Deo, per mortem filij eius: multò magis reconciliati, salui erimus in vita ipsius.*

HIc probat prædictam consequentiam quæ procedit à minori ad maius, affirmando: & est ibi obseruanda duplex comparatio minoris ad maius: vna est ex parte nostra, comparat enim inimicos, reconciliatis. Alia est ex parte Christi, qua comparat mortem, vitæ. Potentior est 2.Cor.vlt. enim eius vita quàm mors. Quia, vt alibi dicit: Mortuus est, scilicet, ex infirmitate carnis nostræ: Sed viuit ex virtute Dei. Ideo sic syllogisat: Conclusum est quod multò magis viuificati salui erimus per ipsum. Si enim, cùm inimici essemus, reconciliati sumus Deo, & hoc per mortem filij eius: multò magis nos qui iam sumus reconciliati, salui erimus, & hoc in vita ipsius. Notandum circa hoc quòd homo dicitur inimicus Deo dupliciter: Vno modo quia contra Deum inimicitiam exercet, dum eius mandatis renititur: iuxta illud, Currit aduersus Deum extento collo. Alio modo per hoc quod Deus homines odio habet, non quidem secundum naturam eorum quam fecit: iuxta il- Iob.15. lud, Dilexisti omnia, & nihil odisti eorum quæ fecisti, sed odit quantum ad hoc quod inimicus homo, id est, diabo- Sap.14. lus fecit in homine, id est, quantũ ad peccatum. Vnde Sap. Eccle.12. Similiter odio sunt Deo impius & impietas eius. & alibi: Altissimus odio habet peccatores. Sed subtracta inimicitię H causa, id est, culpa & impietate per Christũ, sequitur recôciliatio per ipsum. Est etiam hic aduertẽdum quod mors Christi potest hic tripliciter considerari. Vno modo secun- Sap.1. dum ipsam rationem mortis, & sic dicitur quod Deus mortem non fecit: sed per peccatum inducta est, vt infrà dicetur. Et ideo mors Christi, ex communi ratione mortis non fuit sic Deo accepta, vt per ipsam reconciliaretur. Quia Deus non delectatur in perditione, id est, morte vi- Sap.1. uorum. Alio modo potest mors Christi considerari, secundum quod est in actione occidentium. Et sic considerata non potuit esse reconciliationis causa, sed magis indignationis, quia illa actio maximè Deo displicebat vnde con- Act.13. tra eos D. Petrus: Vos sanctum & iustum negastis, & petistis hominem homicidam, &cæt. Tertiò potest considerari mors Christi secundum quod processit ex voluntate Christi patientis, quæ quidem voluntas fuit ordinata ad mortem sustinendam, tum ex obedientia ad patrem: iuxta illud, factus est obediens vsque ad mortem, tum etiã Phil.2. ex charitate ad homines: iuxta illud, Dilexit nos, & tradidit se pro nobis. & ex hoc mors Christi fuit meritoria, & satisfactoria pro peccatis nostris. Et in tantum Deo accepta, quod sufficit ad reconciliationem omnium hominum, etiam occidentium Christum, ex quibus aliqui sunt saluati, Christo orante: Pater ignosce eis, quia nesciunt quid faciunt. Et eodem modo dicendum est de cruce, côtra eos qui eam spernendam & abiiciendam contendunt: I quia nos qui authoritate ecclesiæ veneramur & adoramus eam, non consideramus vt est ex certa materia, neque secundum intentionem crucifigentium, sed secũdum acceptationem voluntariam Christi, qui eam acceptauit, vt in ea satisfaceret pro nobis.

Non solùm autem: sed & gloriamur in Deo per Dominum nostrum Iesum Christum, per quem nunc recôciliationem accepimus.

HIc ostendit bona quæ iam in re consequimur per gratiam dicens: *Non solum autem gloriamur*, id est, gaudemus & exultamus in spe gloriæ, quam in futuro expectamus. Sed & gloriamur & gaudemus in Deo. i. in eo quod sumus etiã nunc Deo côiuncti per fidẽ, & charitatẽ. 2.Cor.1. Vnde alibi dicit: Qui gloriatur, in Domino glorietur. Et hoc quidem per Dominũ Iesum Christum, per quẽ etiam nũc in præsenti reconciliationẽ accepimus vt de inimicis Col.1. facti simus amici. Vnde Colos. scribens dicit: Per eum placuit recôciliari omnia, &c. Posset etiam côtinuari cum eo quod dictum est, Salui erimus in vita ipsius, non solum à peccato & pœna ac malis, sed etiã gloriamur in Deo, eò Ioan.71. quòd erimus vnum cum ipso: iuxta Christi postulationẽ. Non pro eis autem rogo tantum, sed pro eis qui credituri sunt per verbum eorum in me, vt omnes vnum sint sicut tu pater in me, & ego in te: vt & ipsi in nobis vnum sint, sicut & nos vnum sumus.

TERTIA PARS V. CAP. K

Propterea sicut per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit.

IN hac. 3. huius capitis parte, Apostol. incipit ostendere, à quibus malis per gratiam Dei liberamur, quæ ab Apostolo reducuntur ad duo, scilicet, ad peccatum & mortem, id est, culpam & pœnam. Nomine peccati intelligit culpam: & nomine mortis intelligit omnes pœnas & miserias, prout omnia bona reducet inferius ad duo, scilicet gratiam & vitam æternam. Et primò quod per gratiã Christi sumus liberati à seruitute peccati originalis, cuius progressum pręponit ostendendo originem, vniuersalitatem, & effectum: dicit ergo primò quod recôciliationem accepimus per Christum, à quo ita procedit reconciliatio in mundum: sicut peccatum, quod per vnum hominem, scilicet Adam, in hunc mundum intrauit. & alibi dicit: Si- 1.Cor.15. cut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuificantur. Est autem hic considerandum quod Pelagiani hæretici peccatum originale in paruulis negantes, hæc Oseæ.6. verba Apostoli dicebant intelligenda de peccato actuali, quod quidem secundum eos, in hunc mundum intrauit per Adam, inquantum omnes peccantes peccatum Adæ imitantur: iuxta illud, Ipsi autẽ sicut Adam transgressi sunt Sap.2. peccatum. Verùm, prout D. Augustinus dicit contra eos: Si de introitu peccati actualis, qui est per imitationem hic Apostol. loqueretur, non diceret peccatum per homi- L nem in hunc mundum intrasse, sed magis per diabolum, quem peccantes magis imitantur: secundum illud. Inuidia diaboli mors intrauit in orbem terrarum. Est ergo intelligendum quod per Adam peccatum in hunc mundum intrauit, non solum per imitationem, sed etiam per propagationem, id est, per vitiatam carnis originem: Ephe.2. secundum illud, Eramus natura filij iræ. & illud: Ecce Psal.50. enim in iniquitatibus conceptus sum, &cæt. & Iob, Iob.14. Quis potest facere mundum de immundo conceptum Ioan.1. semine? D. Ioan. Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Vbi Græci habent peccatum: & hic Apostol. & Hebr. 7. Leui antequam natus esset, decimatus fuit in lumbis Abrahę. ergo pari modo nos peccauimus in lumbis Adæ. Si dicatur quod hoc videtur impossibile, quod per carnis originẽ peccatum ab vno in alium traducatur: Cùm peccatum sit in anima rationali, quæ non traducitur per originem carnis: tum quia intellectus nõ est alicuius corporis actus: & ita non potest per virtutem corporalis seminis causari, vt Philosophus dicit: Cùm In li. de gen. animalium. etiam, quod cùm anima sit quædam res subsistens, vtpotè per se operationem habens, & corpore corrupto non corrumpatur, consequens est quod corpore generato nõ generetur, prout aliæ formę, quæ non possunt per se subsistere, sed potius causatur à Deo, qui non potest esse causa peccati. Vnde videtur quod nec peccatum, quod M est accidens animæ, possit per carnis originem traduci: Ad hoc autem posset satis rationabiliter responderi, quod licet in semine non sit anima, tamen in semine est virtus dispositiua corporis ad animæ receptionem, quæ cùm corpori infunditur, etiam suo modo conformatur: eò quòd omne receptum est in recipiente per modum recipientis: & inde videmus quod filij assimilantur parentibus, non solum in defectibus corporalibus, sicut cùm leprosus generat leprosum: & podagricus podagricum: sed etiam in defectibus animæ, prout cùm iracũdus generat iracundum, & amentes ex amentibus nascuntur. Sed adhuc remanet dubitatio: Quia defectus, qui ex vitiata origine trahuntur, non habent rationem culpæ: non enim merentur pœnam, sed magis misericordiam prout Philos. dicit de eo qui nascitur cæcus, vel alio quomodoli- 3.Ethic. bet orbatus. Et hoc ideo, quia de ratione culpæ est, quod sit voluntaria, & in potestate hominis, cui aliquid imputatur, quod non est ante vsum rationis. igitur, &c. Et ideo dicendum est, quod sicut peccatum actuale, est peccatum personæ: quia per voluntatem personę peccantis committitur. Ita peccatum originale est peccatum naturæ, quod per volũtatem principij naturæ commissum est: sicut regnum peccat & punitur peccante Principe, & augetur ex bono regimine Principis. Et huc alludit comparatio 1.Cor.15. Apostol. Sicut in Adam omnes moriuntur, ita in Christo omnes viuificãtur. Est enim considerandũ quod sicut

diuersa

A diuersa corporis membra, sunt partes vnius hominis: ita omnes homines sunt partes & quodammodo membra humanæ naturæ. Vnde & Porphirius dicit, quod participatione speciei plures homines sunt vnus homo. Sed videmus quod actus peccati actualis exercitus per aliquod membrum, puta per manum, vel pedem, non habet rationem culpæ ex voluntate manus, aut pedis. Sed ex voluntate totius hominis, à qua sicut à quodam principio, deriuatur motus peccati ad singula membra, quibus peccatum imputatur, & quæ puniuntur: Manus enim homicidæ abscinditur. Sic à volūtate Adæ, qui fuit principium naturæ humanæ, tota deordinatio humanæ naturæ habet rationem culpæ in omnibus, ad quos peruenit, inquantum sunt susceptiui culpæ. Et sicut peccatum actuale, quod est peccatum personæ, deriuatur ad singula mem bra per aliquem actum personalem, ita peccatum originale trahitur ad singulos homines per actum naturæ, qui est generatio. Et ideo sicut per generationem natura humana trahitur: ita etiam per generationem trahitur defectus humanæ naturæ, qui accidit ei, ex peccato primi parentis. Est autem hic defectus, priuatio seu carentia iustitiæ originalis, quæ erat primo homini diuinitus collata, non solum vt erat persona quædam singularis, sed etiam vt erat principium humanæ naturæ, vt scilicet, eam peregrinationem cùm natura traduceret in posteros. Et ideo simili modo per generationem transmisit ad posteros na-
B turam: & originalis iustitiæ priuationem habentem in eis rationem culpæ ratione iam dicta. Eam ob rem dicitur quod in progressu originalis peccati persona infecit naturam, scilicet, Adam peccans vitiauit naturam humanam, sed postmodum in aliis, natura vitiata infecit personam, dum scilicet, genito imputatur ad culpam naturæ vitium, propter voluntatem primi parentis. Et quia hic de peccato originali agitur, ad ampliorem ipsius intelligentiam, sciendum est quod secundum omnes in peccato originali duo sunt: formale, scilicet, & materiale. Formale est carentia siue priuatio iustitiæ originalis. Iustitia autem originalis, secundum Diuum Thomam, erat quoddam donum gratuitum à Deo, ipsi Adæ infusum, gratia gratum facienti connexum, quo primo ordine ratio & voluntas ipsius Adæ omnino subdebatur Deo. Secundò verò ordine vires siue potentiæ inferiores, maximè appetitus concupiscibilis & irascibilis, subdebantur ipsi rationi: sic quod nullo modo poterant rebellare, aut præuenire eam. hoc est motus primo primos siue præuenientes rationis iudicium producere. Tertiò ordine corpus omnino subdebatur animæ ad promptè & delectabiliter implendum imperium, siue præceptum eius. Per hanc iustitiam originalem dicitur Deus fecisse hominem rectum. Hanc rectitudinem siue subiectionem & armoniam prædictorum trium ordinum (qui erant subordina-
C ti, tertius pendebat ex secundo, & secundus ex primo) tenebat iustitia originalis, non tamen omnes inuariabiliter scilicet, primum. Quia Adam non erat confirmatus in gratia, vt rei probauit euentus, sed dimissus fuit in manu consilij sui. Alij verò ordines, seruato primo, erant omnino inuariabiles. Hanc iustitiā originalē dedit Deus Adæ, non solùm pro se, sed etiam pro omnibus, ex se mediatè, vel immediatè descendentibus, & fuisset per generationē cum natura transfusa, vt dictum est. Huius iustitiæ originalis carentia siue priuatio, dicitur formale peccati originalis. Materiale verò dicuntur potentiæ destitutæ, & maximè intellectus & voluntas ac appetitus concupiscibilis, & irascibilis: quorum natura & inclinatio est sequi suauia & delectabilia, etiam contra dictamen rectæ rationis: iuxta illud, Inuenio aliam legē in membris meis repugnantem legi mentis meæ. & illud: Caro concupiscit aduersus spiritum, &cæt. ab illa naturali inclinatione frenabantur per iustitiam originalem: & quia illa per peccatum amissa fuit, appetitus concupiscibilis & irascibilis redierunt ad suam inclinationem, quæ illis imputatur, eò quòd ex culpa primi parentis illa iustitia originalis, quæ impediebat, fuit amissa. Et quia illa destitutio est ex culpa, & illa inclinatio inducit ad peccatū, ideo dicitur ab Apost. pecca tum, lex membrorū, lex mortis, & lex peccati. Et à Theologis potentiæ illæ destitutæ dicuntur materiali peccati originalis & fomes. Sed difficultas non modica est, quid

1.2.q.83. ar.2.ad.2.

Eccle.15.

Infra.7. Gal.5.

horum dicatur in paruulis habere rationem culpæ, de cuius essentia est quod sit voluntaria, aliàs si non sit volun- D
ria, in paruulo non erit culpa, quia vt Diuus Augustinus dicit, quod omne peccatum adeò est voluntarium, quod si non fuerit voluntarium, non est peccatum, cuius oppositum authoritatibus sacræ scripturæ supra probatum est. Sed neque priuatio iustitiæ originalis, neque potentia destitutæ sunt voluntariæ, quia tam priuatio quàm destitutio illa sunt pœna directè inflicta à Deo, qui non potest esse causa mali culpæ, sed benè pœnæ, de cuius ratione est quod sit contra voluntatem, prout priuatio gratiæ propter peccatum mortale. Sed nec debitum, neque præceptum habendi aut cōseruandi prædictam originalem iustitiam, habet rationem culpæ, vt quidam volunt: quia illud præceptum nullibi reperitur. Quemadmodum vltra præcepta communia, non est aliquod præceptum speciale de conseruanda gratia: sic nec de habenda aut conseruanda originali iustitia. Et vbi daretur tale præceptum paruulis, esset irrationabile: quia obseruatu impossibile. Contra illud: Iugum meū suaue est, & onus meum leue. Et illud: Mandata eius grauia non sunt. Vnde diuus Hieronymus dicit: Qui dixerit Deum obligare ad impossibile, anathema sit. Nec etiam inclinatio illa prosequendi suauia & delectabilia, habet rationem culpæ quum sit naturalis. Vnde si nouiter crearetur aliquis homo de terra absque quocunq; dono gratuito, haberet similes inclinationes & rebelliones, & tamen in eo non haberent rationem culpæ, imò nec etiam pœnæ, eò quòd non habuisset donum refrenans illas. Dicendum quod peccatum originale in paruulo, non habet rationem culpæ vniuocè, cum peccato actuali, sed analogicè. Culpa enim (quæ idē dicit quod deordinatio) propriè, primò, & per se conuenit peccato mortali, quod deordinat & auertit à fine vltimo, in qua deordinatione & auersione consistit propria ratio culpæ. Peccato verò veniali non conuenit culpa æquè primo, nec propriè: quia non est deordinatio à fine vltimo, sed solum à mediis: & ideo peccato veniali secundario & impropriè conuenit ratio culpæ. Peccato verò originali adhuc magis impropriè, cùm de ratione culpæ est, quod sit voluntaria, & in aliis ab Adam nihil sit voluntarium & personale: ita quod solum denominatione extrinseca priuatio originalis iustitiæ dici potest culpa in paruulo. Sic quod si priuatio iustitiæ originalis, vel destitutio potentiarum consideretur secundum se, nō habet rationem culpæ, sed pœnæ. Si verò considerentur ea quæ sunt in paruulo, maximè appetitus sensitiuus destitutus iustitia originali, & relatus ad ipsum Adam, qui per peccatum mortale remouit prohibens huiusmodi deordinationes, non solum pro se, sed etiam pro posteris, habet rationem culpæ, non propriè & denominatione intrinseca, sed impropriè & denominatione extrinseca. Sicut homicidij cul- F
pa imputatur manui quæ punitur pro ipsa, nō denominatione intrinseca, cum manus non habeat propriam voluntatem, sed denominatione extrinseca à culpabilitate voluntatis, à qua manus fuit mota. Ita in paruulo à culpabilitate ipsius Adæ à quo paruulus processit per motum generationis, vt dictum est. Et hæc est mens Diui Thomæ, qui expressè dicit in peccato originali esse duo. Vnum est defectus iustitiæ originalis: aliud est relatio huius defectus ad peccatum primi parentis, à quo per vitiatam originem deducitur. Et paulò post dicit quod peccatum originale à relatione ad principium vitiatæ originis, recipit rationem culpæ, inquantum deriuatur à primo parente. Ideo peccatum originale in paruulo, non est propriè peccatum Adæ, sed similitudo eius propter illam relationem. Vnde infra dicit, in similitudinem præuaricationis Adæ. Et quia in omnibus & singulis descendentibus ab Adam per propagationem naturalem, est ille defectus & relatio: hinc est quod omnes & singuli nascuntur cum culpa originali. Ex præmissis patet quod licet primum peccatum primi parētis per ordinem traducatur ad posteros, alia tamen eius peccata, vel etiam aliorum hominum proximorum parentum, non traducuntur in filios. Quia per solum primum peccatum primi parentis, sublatum est bonum totī naturæ humanæ datum: scilicet, iustitia originalis, quæ erat per originem & generationem traducenda. Per alia autē peccata subtrahitur bonum gratiæ personalis, quod

E

Mat.11. 1.Ioan.5.

1.2.q.82. art.4.

non

G non transit ad posteros, nec ad alios præsentes. Vnde si pluribus natis filiis Adæ, ipsis peccantibus, Adam orginalem iustitiam non amisisset. Nec Adam solo peccante, si Eua & alij filij iam nati aut concepti non peccassent, iustitiam originalem quam tunc realiter pro se & posteris suis habebant, non amisissent. Et sic solum primum peccatū traducendo naturam traducitur: & ideo ad ostendendum quod non est nisi vnum peccatum originale, vbicunque de illo scribitur, loquitur in singulari vt infrà: Si vnius delicto, &c. Et inde est quod quanuis peccatum Adæ deletum fuerit per pœnitentiam, secundum illud: Eduxit illum à delicto suo. (Sap. 10.) Eius tamen pœnitentia non potuit delere peccatum posterorum: quia eius pœnitentia fuit per actum personalem, qui vltra eius personam non se extendebat. His suppositis, verba Apost. clara sunt: dicit enim per vnū, &c. quasi, dicat, licet tēpore præuaricationis duo essent homines s. Adam & Eua, Per vnum tantum, scilicet per virum siue per Adam peccatum, intrauit in mūdum, hoc est, traductum est ad posteros. Si obiiciatur illud: A muliere factum est initium omnis peccati, & per illā omnes morimur. (Eccle. 25.) Potest dici quod licet mulier dicatur initiū peccati, eò quòd primo ipsa peccauit, & Adā ad peccatum induxit, & quod per eā omnes occasionaliter siue indirectè & inductiuè morimur, nō tamē transfusiuè, cùm originale peccatum traducatur simul cum natura, vt dictū est. Quemadmodum per virtutem actiuam viri muliere mate-
H riā ministrāte, natura traducitur: ita & peccatum originale. Vnde si Adam non peccasset, Eua peccante, non fuisset peccatum Euæ traductum in Adam, nec ad posteros eius. Illa enim est causa quare Christus peccatum originale nō contraxit, quia ex sola fœmina sine virili semine carnem accepit. Per hoc verbum Apost. respondet D. Augustinus Iuliano hæretico in hunc modum quærenti: Non peccat iste qui nascitur, non peccat iste qui genuit: non peccat ille qui condidit: per quas igitur ruinas inter tot præsidia innocentiæ peccatum, quod fingis ingressum est? Respondet D. Augustinus, Quid quæris latentem rimam, cùm habeat apertissimam ianuam. Nam secundum Apostol. Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit.

Et per peccatum mors, & ita in omnes homines mors pertransiit.

Hic consequenter ostendit Apost. mortis ingressum in hunc mundum, cùm dicit: *& per peccatum mors*, scilicet in hunc mundum intrauit. Vnde Sapiens. Iniustitia mortis est acquisitio. (Sap. 1.) Mors autem dicitur priuatio vitæ. Et ideo cùm triplex sit vita, triplex erit mors. Vita autem accipitur dupliciter: Vno modo pro vnione principij operationis, vnde homo dormiens dicitur viuens, licet non operetur. Alio modo pro ipsa operatione. Vnde ea quæ possunt operari, viuentia dicimus. Et quia tripliciter po-
I test esse operatio in homine, scilicet corporalis, spiritualis, & beatifica, siue æterna, sequitur quod triplex possit esse principium vitæ, siue operationis, scilicet, anima, gratia, & lumen gloriæ. Anima est principium vitæ, siue operationis corporalis, cùm sit forma, & det esse corpori. Gratia est principium vitæ siue operationis spiritualis: Et lumen gloriæ est principium vitæ æternæ. Sic triplex est mors: quædam est mors corporalis, quæ est separatio animæ à corpore. Alia est spiritualis, quæ est separatio gratiæ ab anima, quæ fit per peccatum mortale, de qua Ezechiel: Anima quæ peccauerit, ipsa morietur. (Ezech. 18.) Alia est mors æterna siue gehennæ quæ est priuatio luminis gloriæ & habet adiunctam pœnam atque tormenta, quæ à D. Ioan dicitur mors secunda. (Apoc. 20.) In hoc loco accipitur mors pro morte corporali, siue separatione animæ à corpore, licet etiam possit intelligi de aliis: quia qui sunt in peccato originali, sunt priuati gratia: & nisi deleatur, nunquam habebunt lumen gloriæ. Dicunt etiam aliqui, quod Apostolo hic per mortem intelligit omnes pœnas, dolores & afflictiones, quæ per peccatum originale traductæ sunt. Si obiiciatur & dicatur quod mors, non ex peccato, sed ex natura siue conditione materiæ procedit: cùm corpus humanum sit compositum ex contrariis, & ideo naturaliter corruptibile. Dicendum quod natura humana dupliciter potest considerari: Vno modo secundum principia intrinseca, & sic mors est ei naturalis. Vnde Seneca dicit, quod mors natura est hominis non pœna. Alio mo- K
do potest considerari natura hominis, secundum quod per diuinam prouidentiā fuit ei, vt dictum est, prouisum per iustitiam originalem, quæ quandam rectitudinem & armoniam in tres ordines distinctam faciebat. Et inter alia per ipsam corpus subdebatur animæ, vitam recipiens & conseruans, ac omnia nociua corpori per diuinam prouidentiam impediebantur, ne nocerent. Hoc autem diuina prouidentia disposuit propter dignitatem animæ rationalis, quæ cùm sit naturaliter incorruptibilis, conueniebat ei incorruptibile corpus. Verum quia corpus quod est ex contrariis compositum, oportebat esse organum sensus, & tale corpus secundum naturam suam incorruptibile esse non potest: suppleuit diuina potentia quod deerat naturæ humanæ, dans ei virtutem continendi corpus incorruptibiliter: sicut faber si posset, daret ferro, ex quo cultellum fabricat, virtutem: vt nullam vnquam rubiginem contraheret. Sed postquam anima hominis fuit à Dei subiectione auersa, amisit virtutem continendi inferiores vires, & etiam corpus & exteriora, & sic per peccatum incurrit mortem naturalem à causis intrinsecis, & violentiam ab exterioribus nocumentis, quæ non incurrisset, si non peccasset. Et ideo propter peccatum mors pertransiit in omnes: iuxta illud, Omnes morimur, &c. (2. Reg. 14.) Et illud: Statutum est hominibus semel mori. (Heb. 9.) Nec obstat quod in resurrectione generali, aliqui inue- (Mat. 24.)
L nientur viui: iuxta illud, Sicut fuit in diebus Noë, sic in aduentu filij hominis, &c. Et illud: Deinde nos qui viuimus, qui residui sumus &c. (1. Thes. 4.) Quia, vt D. Aug. dicit Morientur in itinere, & statim resurgent. (1. Cor. 15.) Vnde Apost. Omnes quidem resurgemus, ergo moriemur: cùm resurrectio præsupponat mortem. Et si adducantur aliqui doctores dicentes quod aliqui sunt priuilegiati: respondendum quod ostendant priuilegiū, & credemus eis. Si enim Christus, & D. Virgo (qui non erant subiecti morti) mortui sunt propter conditionem naturæ, multò magis illi qui fuerunt concepti in peccato originali, ad quod sequitur mors. Ideo Apostolus hic dicit quod mors in omnes pertransiit.

In quo omnes peccauerunt.

Hic tangit Apost. vniuersalitatem progressus peccati, directo ordine procedendo: dixerat primò, Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per vnum in omnes pertransiit. veruntamen quia affectus illius peccati, scilicet, mors, notior erat causa: ideo ad faciliorem intelligentiam procedit ordine retrogrado, dicens mortem pertransisse in omnes. Deinde peccatum in quo omnes peccauerunt. quod potest dupliciter intelligi, Vno modo in quo, scilicet primo homine, omnes peccauerūt. Alio modo in quo, scilicet, peccato, id est, propter quod peccatū omnes peccauerunt: quia, scilicet, eo peccāte omnes quodammodo peccauerunt, inquantum in eo virtualiter erant, sicut in prima sua origine, quemadmodum dictum est, quod Leui decimatus est in lumbis Abrahæ. M
Si dicatur quod Christus ab Adam originem traxit, vt patet ex D. Luca, ergo Christus peccauit in eo. (Luc. 3.) Ad hoc D. Aug. respondens dicit, Quod Christus non fuit in Adam omni modo quo nos fuimus. (Super Gen. ad literam.) Nam nos fuimus in Adam dupliciter, scilicet, secundum corpulentā substantiā, & secundum rationē seminalem. Quia cū in nostra generatione sit & materia corporalis, quā fœmina administrat, & vis actiua, quæ est à semine maris, & vtrumq; deducitur sicut à principio, de cuius substātia, Eua quæ primò ministrauit materiam, formata est. Ideo dicimur fuisse in Adam, & secundum rationem seminalem: quia vtrumq; ab eo processit. Christus autem fuit in Adam tantummodo secundum corpulentā substantiam, quam traxit ex D. Virgine: loco autem rationis seminalis fuit virtus actiua Spiritus sancti. Vnde Gabriel respōdens D. Virgini quærēti, Quomodo fiet istud quoniā virum nō cognosco? dixit. Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi, &c. (Luc. 1.) Et idem consolando Ioseph ait: Ioseph fili Dauid, noli timere accipere Mariam coniugem tuam: quod enim in ea natum est, de spiritu sancto est. (Mat. 1.) Si obiicia- tur: Mors quæ est pœna peccati, transiit in Christum: ergo & peccatum. Negatur consequentia: quia mors in Christo non fuit pœna, sed conditio naturæ. prout etiam in

D. Virgine

A D. Virgine, quæ ab hac regula fuit exempta. Nam ipsa teste D. Aug. in ser. de Assumptione, Et ecclesia in concilio Basiliensi, Sess. 34. nullo modo inter peccatores venit numeranda. Et in concilio Tridentino, sess. 5. in fine dicitur, Declarat sancta synodus, quod non est sui intentionis comprehendere in hoc decreto, vbi de peccato originali agitur, virginem Mariam Dei genitricem. Hactenus ibi. In nobis autē mors est effectus & pœna peccati, eò quòd (prout dictum est) immortalitas fuerat concessa per donum iustitiæ originalis, quam per peccatum amisimus. Si vlterius obiiciatur quod baptizati liberantur à culpa peccati originalis, & per cōsequens non possunt transmittere peccatum quod non habent. Dicendum quòd homo per baptismum liberatur à peccato originali, quantū ad mentem, siue quantū ad animā, remanet tamē infectio quantum ad carnem. Vnde infrà 7. dicit: Ego mente seruio legi Dei, carne autem legi peccati. Homo autem non generat mente carnales filios, sed carne. Ideò non transmittit nouitatem Christi, quæ data est ei per baptismū, sed vetustatem Adæ, quam habet per virtutē seminalē, quam habuit ab Adam, quæ virtus fuit purgata in baptismo ab illa labe originali, quo ad personā suam, sed non quo ad posteros. Ideo propter illam relationem & dependentiā ab Adam transmittendo naturam, transmittit peccatum.

B QVARTA PARS V. CAP.

Vsque ad legem enim peccatum erat in mundo: peccatum autem non imputabatur, cùm lex non esset.

IN hac 4. huius 5. ca. parte explicatius manifestat quod dixerat de progressu peccati & mortis in mundū comparando ad legem, & declarando quid lex circa peccatum fecerit, & respondet cuidam tacitæ obiectioni. Circa hunc textum variæ sunt etiam sanctorū Doctorum expositiones, aliquibus exponentibus de lege naturę, aliis de lege Moysi, aliis de lege Euangelica, aliis de peccato originali, aliis de peccato actuali, quæ non parum laboris & vertiginis præstant legentibus. Ego verò nemini illorum, detrahens, vt breuitati studeam, illis omissis, sequar vnam quam D. Thomas ex aliis elicuit, quæ mihi magis videtur ad mentem Apost. pertinere. Ad cuius euidentiam reducendum est ad memoriam quę prędiximus, intentionem, scilicet Aposto. esse in his quatuor capitibus ostendere facultatem & virtutem gratiæ, & bona quę nobis adfert, & mala à quibus nos liberat, & per quem modum ad hoc agendum præmisit duo mala, scilicet peccatum & mortem, quę est effectus peccati atque pœna eius, & originalis peccati progressum siue diffusionē, per vnū, scilicet Adam, qui figurabat Christum, per quem ab illis malis sumus liberati. Et quia posset aliquis aduersari, & dicere peccatum non intrasse in hunc mundū per Adam, C sed per legem: quia, vt dictum est præcedenti capite, vbi non est lex, nec præuaricatio. Sed peccatum est præuaricatio & transgressio legis datæ, ergo ante legem non erat peccatum, ex quo sequitur quod mors non esset pœna peccati, & per consequens quod per peccatum mors non pertransisset in omnes. Ad hoc excludendum dicit, quòd ab Adam vsque ad legem scriptam, fuit peccatum, maximè originale in omnes traductū, quod erat causa actualium: & sic tempore legis naturæ erat peccatum, tam originale quàm actuale: tamen ante legem scriptam, nō cognoscebatur communiter apud omnes, licet aliquibus patribus fuerit reuelatum: vel per Adam & filios, aut per Deum, peccatum originale esse in omnibus descendentibus ab Adam per rationem seminalem, & quod mors esset omnibus inflicta propter peccatum ipsius Adæ: hoc enim cognosci non poterat per rationem naturalem, quæ adeò offuscata erat quod ignorabat peccatum esse offensiuum Dei, & puniendum ab illo. Licet homines tempore legis naturæ homicidium, furtum, adulterium, & alia huiusmodi esse peccata, & imputabilia atq; punibilia, vtpotè cōtra rationem honesti lumine naturali cognoscerent.
Gen.39. Legimus enim quod Ioseph in carcerem missus fuit pro-
Gen.37. pter adulteriū, quod falso fuerat sibi impositum. Et quod Ioseph accusauit fratres suos apud patrem de crimine pessimo, sed non cognoscebant esse peccata, vt offensa Dei, & vt punienda & vindicanda ab ipso. Nam & aliqui
1.Ethi. Philosophi (vt Aristoteles refert) crediderunt quod nihil est iustum naturaliter, & per consequens neque iniu- D stum. Punitiones enim quæ factæ fuerant in diluuio & confusione linguarum, & in Sodoma, & aliis ciuitatibus circumiacentibus arbitrabantur casu accidisse, demptis his quibus reuelatum fuit. Vnde putabant & dicebant de Deo illud: Circa cardines cœli perambulat, nec nostra con- Iob.22.
siderat. Et secundum hunc sensum debet intelligi id quod Infra.7.
Apostolus dicit infrà; Peccatum non cognoui nisi per legem. Nam concupiscentiam nesciebam esse peccatum (scilicet à Deo punibile) nisi lex diceret: Non cōcupisces. Per legem verò cognouerunt peccatum esse puniendum à Deo, cùm lex Dei propter aliqua peccata iuberet mortem infligi. Dicitur autem peccatum esse vsque ad legem terminatiuè, id est, vsq; ad terminū legis, qui fuit in morte Christi: quia lex non poterat delere peccatum sicut fecit Christus. Et ideò hoc aduerbium, vsque, non tenetur exclusiuè, sed inclusiuè. Ad excludendum ergo illum errorem dicit, *peccatum*, siue originale, siue actuale, *non imputabatur*, id est, non æstimabatur aut non cognoscebatur communiter apud homines, siue ab hominibus imputari, id est, puniri à Deo, nec mortem esse pœnam peccati originalis. *Cùm lex*, scilicet Moysi *non esset*. Sed adueniente lege Moysi, qui scripsit librū Geneseos, in quo fecit men- Gen.23.
tionem de præcepto facto Adæ sub pœna mortis, de pręuaricatione siue transgręssione ac punitione illius, tunc cognouerunt & reputauerunt peccatū originale & actua- E le esse offensiuum Dei, & ab eo puniendum, & mortem esse in pœnam præuaricationis Adæ, & non antè: licet antè esset pœna.

Sed regnauit mors ab Adam vsque ad Moysen: etiam in eos qui non peccauerunt, in similitudinem præuaricationis Adæ, qui est forma futuri.

HIc ostendit falsam esse ęstimationem eorum, qui non reputabant siue arbitrabantur peccatum originale non esse punibile à Deo, nec mortem esse pœnam peccati originalis dicens: *Sed regnauit, &c.* quasi dicat, euidens est quod non solùm regnauit mors in eos qui peccauerunt peccato actuali, sed etiam in paruulos qui non peccauerunt peccato actuali: *propter similitudinem præuaricationis Adæ*, id est, propter peccatum originale, quod in eis non est propriè peccatū, vt dictū est, sed est similitudo præuaricationis Adæ, propter relationē ad ipsum in quo virtualiter cùm peccauit, erant, & à quo per rationē seminalem descenderunt. Sicut enim similitudinem naturæ ab eo traxerunt, ita & similitudinem peccati, quo viciata fuit tota natura. Non enim traxerūt idem peccatum in specie, cùm peccatum Adæ esset actuale, sed similitudinē: quę est tanquam vmbra respectu illius, nō adeò graue, & hoc est quod Apost. manifestare intēdit. s. quod per peccatū Adę, peccatū originale intrauit in mundū, vt tandem veniat ad Christū, per quem liberati sumus. Ideò subiungit: *Qui est* F
forma futuri. s. secundi Adam. Ad cuius intelligentiam notandum est quod Apost. duplicem Adam posuit, dicens: 1.Cor.15.
Factus est primus homo Adam in animā viuentem: Nouissimus Adam in spiritū viuificantē. Adam primus de terra terrenus, fuit forma. i. figura futuri, id est, nouissimi, qui fuit de cœlo cœlestis, Christus Dominus qui de cœlo descendit, qui figuratus est per contrarios effectus. Nam sicut per Adam peccatum & mors intrauit in mundū, ita per Christum intrauit iustitia & vita: sicut enim omnes in Adam moriuntur, ita & in Christo viuificantur. Sunt & aliæ similitudines inter Christum & Adam. Quia scilicet sicut corpus Adę formatum est absque virtute seminis, sic corpus Christi ex D Virgine. Et sicut de latere Adæ dormientis sumpta est mulier, ita ex latere Christi dormientis in cruce fluxit sanguis & aqua, quæ significant sacramenta, quibus formata est Ecclesia.

QVINTA PARS V. CAP.

Sed non sicut delictum, ita & donum. Si enim vnius delicto multi mortui sunt: multò magis gratia Dei & donum, in gratia vnius hominis Iesu Christi in plures abundauit.

DEclarato ingressu peccati & mortis in hunc mundū, & progressu eius in omnes, hic declarat progressum gratiæ delētis peccatū. Et primò ostēdit quo modo per gratiā Christi remouetur peccatū per Adā

G introductum in mundum, comparando causas, scilicet gratiã Christi, peccato Adæ, deinde declarat defectus earum. Vnde, inquit, dictum est quod Adam est forma siue figura futuri. *Sed non sicut delictum, &c.* quasi dicat, non est æstimandum quod delictũ Adæ sit tantæ efficaciæ, quantæ est donum gratiæ Christi, cuius ratio est: Quia peccatum procedit ex infirmitate voluntatis humanæ. Gratia verò procedit ex immensitate bonitatis diuinæ, quam manifestum est voluntati humanæ, præsertim infirmæ, præferri. & ideò virtus gratiæ Dei, excedit omne peccatum; &
Psal. 50. ob eam causam dicebat Dauid: Miserere mei Deus secundum magnam misericordiam. & propter hoc iustè repro-
Gen. 4. batur verbum Cain: Maior est iniquitas mea, &c. Quod autem donum gratiæ Christi excedat delictum Adæ, declarat, dicens: *Si enim vnius*, scilicet Adæ, *delicto multi mortui sunt*, id est, Si ex delicto Adæ peccatum & mors transierunt in multos alios, quia in omnes qui in eo peccauerunt. *Multò magis gratia & donum Dei*, id est, gratuitum Dei donũ: vt hæc cõiunctio (&) teneatur expositiuè, abundauit in plures. Quantò enim aliquid est potentius, tantò magis se ad plura extendere potest. Peccatum autem Adæ ad multos se extendit, quod probatur ex eius effectu, qui est mors: vnde signanter dixit quod vnius delicto multi mortui sunt. Mors enim argumentum est peccatum originalis. Vnde dictum est Adæ. Quacunque
H die comederis, &c. Sed gratia Dei est fortior, ergo mul-
Gen. 2. tò magis ad plures se extendit, iuxta illud: Qui multos fi-
Heb. 2. lios in gloriam adduxit. Dicit autem abundauit: quia non solùm gratia Dei processit in multos ad deletionem peccati per Adam inducti, verùm etiam ad peccata actualia delenda, & multa alia bona consequenda, iuxta illud: Potens est autem Deus omnem gratiã abundare facere in
2. Cor. 9. vobis. Sicut enim peccatum ex vno homine abundauit ex prima suggestione diaboli: ita & gratia Dei per vnum hominem processit in multos. Vnde signanter addit in gratia vnius hominis Iesu Christi. Sic enim gratia à Deo in multos effunditur, vt per eam Christum accipiant, in quo omnis plenitudo gratiarum inuenitur, secundum il-
Ioan. 1. lud: Omnes de plenitudine eius accepimus. Sic autem legenda est litera secundum expositionem Diui Augustini, vt hoc quod dicitur plures, non accipiatur comparatiuè, sed absolutè. & ita vult quod attendatur comparatio, quantum ad hoc quod si delictum Adæ processit in multos, multò magis gratia vnius Christi abundare poterit secundum sufficientiam, non solum quantum ad numerum personarum, verùm etiam delictorum & aliorum ef-
Mat. 20. fectuum. Quia secundum efficaciam nõ abundauit in plures cùm multi sint vocati, pauci verò electi. Ideò non dicit in omnes, prout nec in forma cõsecrationis sanguinis
I dixit pro omnibus, sed pro multis. Ita hic non dicit in omnes, sed in plures si essent dispositi: & cùm inferius concludit in omnes, intelligit quantum ad sufficientiam vel
1. Tim. 4. in omnes dispositos, iuxta illud: Qui est saluator omnium, maximè fidelium.

Et non sicut per vnum peccatum, ita & donum.

HIc comparat gratiam Christi peccato Adæ, quantum ad efficaciam. Quia licet vtrunque in multos abundet, tamen gratia Christi habet maiorem effectum quàm peccatum Adæ: ait ergo, Non solùm hoc dictum est, scilicet quod gratia Christi magis abundat in multos, quàm peccatum Adæ, sed etiam in eis maiorem effectum facit, & hoc est quod dicit: *Et non sicut, &c.* quasi dicat: Non tantus effectus sequitur per vnum peccatum Adæ in multis, quantus effectus consequitur in multis per donum gratiæ Christi: Potentioris enim causæ potentior est effectus. Vnde cùm dictum sit gratiam potentiorem esse peccato, consequens est quod maiorem producat effectum.

Nam iudicium quidem ex vno, in condemnationem: Gratia autem ex multis delictis, in iustificationem.

HIc clarius explicat effectũ gratiæ Christi esse præstantiorem effectu peccati, dicens: Nam iudicium, id est, diuina punitio in Gen. scripta, Puluis es, & in puluerem reuerteris, &c. procedit, quidem ex vno, scilicet peccato primi parentis. in condemnationem. s. omniũ hominum qui illo peccante peccauerunt: secundum illud, quod suprà dictum est, quod mors in omnes pertransiit, in quo omnes peccauerunt, gratia autẽ Dei, quæ datur per Chri- K
stum, procedit, ex multis delictis. i. non solùm ex illo originali, sed etiã ex multis actualibus. In iustificationẽ, quasi dicat, non qualis fuit per peccatũ vnius cõdemnatio, talis præcise fuit iustificatio: quia Adam transmittẽdo vnicum peccatum, fuit causa cõdemnationis mortis omniũ ab eo descendentiũ. Gratia autẽ Christi per quam iustificamur, solùm condonat & remittit vnum peccatũ originale, sed etiam multa actualia, quotquot. s. inuenit: quia facit perfectam emundationẽ, iuxta illud: Sed abluti estis, sed san- 1. Cor. 6.
ctificati estis, sed iustificati estis; ergo gratia Christi est maioris efficaciæ quàm peccatum Adæ.

Si enim vnius delicto, mors regnauit per vnum: multò magis abundantiam gratiæ, & donationis, & iustitiæ, accipientes, in vita regnabunt per vnum Iesum Christum.

HIc probat quod dixerat argumento à minore ad maius, accipiendo conditionalẽ dissimilitudinis, & à posteriori per effectum. Ad quam melius intelligendam notare oportet quod optimo ordine, quasi quadã scala tres comparationes Apost. disposuit. Primò nanq; gratiæ prærogatiuam generaliter in hoc constituit, quod non sicut mors per delictum vnius inducta est, ita per gratiã vita facta est: Deinde quod non sicut ex vno delicto processum est ad condemnationem, quæ est inflictio mortis ex vno, L
ita processum sit per gratiam, per quam facta est remissio omnium delictorum ad vitam. Nunc autem, quia non solùm mortis, sed etiam regni mortis fecerat mentionem, ideò ad illud respiciens assumit duas propositiones, prior est: Si vnius delicto mors regnauit per vnum. i. si iure acquisito per peccatum vnius, mors ingressum habuit, vt dictum est: (per vnum hominem, &c.) multò magis homines regnabũt in vitam per vnum Iesum Christum, iuxta illud: Ego veni vt vitam habeant, & abundantius ha- Iacob. 10.
beant, participando æternitatem vitæ, quæ quidem abun- Mat. 4.
dantia hic per regnum significatur, quod regnum Christùs dicit esse regnum cœlorũ. Vnde D. Ioan. dicit quod Apoc. 20.
regnabunt cùm Christo annis mille. i. æterno tempore. Posteriorem verò propositionem designat per hæc verba quę interponit. s. abundantiam gratię & donationis & iustitiæ accipientis. q. d. sed ad regnum vitę homines peruenire non possunt ex seipsis, nisi accipiendo abundantiam gratiæ Christi & donationis & iustitiæ. Ita quod gratia Christi referatur ad diuisionem peccati, quam nulla merita præcedere possunt: & ideò remissio peccatorum omninò gratiæ deputatur, & non meritis, iuxta illud: Si ex operibus, iam non est gratia, &c. Quod autem dicitur donationis, referendum est ad dona S. sancti, quę procedunt M
siue fluunt à gratia gratum faciente. Quod autem dicitur iustitiæ, referendum est ad rectitudinem operum, iuxta illud: Qui factus est nobis à Deo iustitia. 1. Cor. 1.

Igitur sicut per vnius delictum, in omnes homines in condemnationem; sic & per vnius iustitiam, in omnes homines in iustificationem vitæ.

EX duabus præmissis propositionibus hic infert conclusionem intentam, quam prædixerat, scilicet quod sicut per vnius delictum, scilicet Adæ, iudicium diuinum processit in omnes homines, qui carnaliter nascuntur ab eo in cõdemnationem mortis. Sic & per vnius iustitiam, scilicet Christi, gratia diuina processit in omnes homines in iustificationem vitæ, id est, quæ ducit ad vitam & ad regnum cœlorum. Et notandum quod Apostolus non dicit hic vitam, sed iustificationem vitæ: quoniam in hoc tempore per meritũ Christi non consequimur vitam corporis, sed iustificationem vitæ & iustificationem vitalem in futuro seculo. Si obiiciatur quod non omnes homines iustificantur per Christum, sicut moriuntur per Adam. Dicendum quod sicut omnes homines qui nascuntur carnaliter ex Adam, incurrunt condemnationem per eius peccatum: ita omnes qui nascuntur spiritualiter per Christum, si in illa natiuitate perseuerent, adipiscuntur iustificationem vitæ: aliàs non. Vnde Christus: Oportet Ioan. 3.
vos nasci denuò. Et, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest, &cætera. Vel, vt suprà dictum est, non omnes quantum ad efficaciam, sed benè quantum ad sufficientiam. Ex hoc autem quod hic dicitur, accipere debemus quod sicut nullus moritur

per

A per peccatum Adæ, sic nullus iustificatur nisi per iustitiam Christi, quæ est per fidem ipsius: secundùm illud iustitia Dei per fidem Iesu Christi in omnes qui credunt in eum, siue ante, siue post incarnationem, cùm sit eadem fides, vt suprà dictum est. Ex præmissis apparent tres comparationes inter sex, quorum tria fuerũt à primo Adam. s. delictum, mors, & regnum mortis. Et alia tria à secundo Adam. i. Christo. s. gratia, vita, & regnũ vitæ: in istis tribus comparationibus Apost. dicit, quod tria quæ à Christo proueniunt, sunt præstantiora, fortiora, & vtiliora, in bono: quàm tria quæ ex parte Adæ prodeunt sint nociua hominibus in malo, prout satis deductum est.

Sicut enim per inobedientiam vnius hominis, peccatores constituti sunt multi: ita per vnius obeditionem iusti constituuntur multi.

APostolus hic idem probat quod suprà, sed alio modo: quia per causas & à priori. Causæ enim sunt similes suis effectibus. Sed inobedientia primi parentis, quæ habet rationem iniustitiæ, est causa constituens peccatores & iniustos. Et obedientia Christi, quæ habet rationem iustitiæ, est causa constituens iustos. Ergo sicut per inobedientiam, &c. dependentia manifesta per illam maximã: Sicut se habet propositum in proposito, ita oppositum in opposito. In hac probatione declarat & nominat speciem peccati Adæ, quod fuit inobedientia, quæ est prima filia
B superbiæ, quę in hoc consistit, quod homo non vult subiici præceptis diuinis. Hæc autem inobedientia, qua primò peccauit, attenditur non solum secundum actum exteriorem, sed etiam secundum interiorem motum, quo voluit præcepto diuino contrauenire. Vnde D. Aug. dicit, quòd præcessit in eo interior quædam elatio mentis. Eam ob rem eius inobedientiã Dominus arguit, dicens: Quia audisti vocem vxoris tuæ, & comedisti de ligno de quo præceperam tibi, ne comederes, &c. Non solùm autem explicat speciem peccati, sed etiam modum quo delictum illud imputatur posteris: dicẽdo quòd propter illud peccatum, peccatores constituti sunt multi, vt absq; dubitatione intelligamus non solùm pœnam, sed etiam peccatũ ipsum, hoc est culpam incurrisse per inobedientiam vnius absque operibus propriis, & peccatores constitutos esse, quod idẽ est quod peccatum originale habere. Obedientia autem Christi hic dicitur, secundũ quam obediens præcepto patris pro salute nostra mortem sustinuit ignominiosam, secundum illud: Factus obediens vsq; ad mortem, mortem autem crucis. Nec obstat quod alibi ex charitate mortuus dicitur: quia obedientia processit ex dilectione quam habuit, & ad patrẽ & ad nos. Et sic Apost. per obedientiam & inobedientiã, tanquã per causas, probat nos peccatores effici per vnum, & per vnũ iustificari: quia iustitia legis, quæ est omnis virtus, pro quanto, omnes virtutes potest ordinare in finem & obiectum suum attenditur in obser-
C natione præceptorum legis, quod pertinet ad rationem obedientiæ. Iniustitia autem legalis, quæ est omnis malitia, vt Philos. dicit, attenditur in transgressione mandatorum legis, quæ pertinet ad inobedientiam, & per consequens conuenienter dicitur quod per obedientiam constituuntur iusti, & per inobedientiam peccatores.

Philip. 2. Ephe. 5.

SEXTA PARS V. CAP.

Lex autem subintrauit, vt abundaret delictum.

IN hac sexta huius. 5. cap. parte, Apostolus declarat quid circa peccatum lex fecerit, concludendo quòd per gratiam tollitur peccatum actuale, quod superueniente lege abundauerat. Et primò ponit abundantiam peccati, dicens: Lex, &c. quasi dicat, Dictum est quod per obedientiam vnius hominis iusti constituuntur multi, quod lex facere non potuit, sed potius lex subintrauit, id est, latenter intrauit. Non quod ipsa lex, quantum ad promulgationem occultè intrauerit, iuxta illud: Non in abscondito loquutus sum, Sed quia mysteria legis erant occulta, prçcipuè quo ad intentionem Dei circa legem ferendam, quæ peccatum ostenderet, & non sanaret, secundum illud infrà. 11. Quis cognouit sensum Domini, &c. Potest etiam dici quod lex subintrauit, id est, quasi media intrauit inter peccatum hominis & donũ gratiæ Christi, quorum vtrunque suprà dixit per vnum in plures transisse. Subintrauit ergo lex, vt abundaret delictum: non quod abundantia delicti esset finis legis, quia ex hoc sequeretur D legem esse malam, vt dicebat Manichæus. Quia cuius finis malus est, ipsum quoque malum est. Lex autem non est mala, iuxta illud: Scimus quidem quod lex bona est. & 1. Tim. 1. illud: Itaque lex sancta, & mandatum sanctum, &c. Et sic hæc dictio, vt, non tenetur causaliter. Non enim ad hoc fuit data lex, vt peccatum abundaret. Quinimò lex quantum in se fuit, peccatum prohibuit, secundum illud: In corde meo abscondi eloquia tua, vt non peccem tibi. Psal. 18. Sed tenetur consecutiuè, propter cùm dicitur: Ductus est Iesus à spiritu in desertum, vt tentaretur a Diabolo. Lege enim data delictorum abundantia consecuta est, dupliciter: Vno modo quantum ad grauitatem reatus pœnæ. Grauius enim est peccatum, vbi est præuaricatio, non tantum legis naturæ, sed etiam legis scriptæ. Vnde suprà 4. vbi non est lex, non est præuaricatio. Ergo secundum multiplicitatem legum, est abundantia præuaricationis. Igitur, &c. Alio modo quantum ad peccatorum multitudinem. Lex enim quanuis peccatum demonstraret, peccati tamen concupiscentiam non auferebat. Cùm autem alicui prohibetur id quod cõcupiscit, vehementius in concupiscentiam illius exardescit: sicut fluuius posito obice fortius fluit, & obicem frangit. Sic concupiscentia, cuius obex est lex, ipsa adueniente vehementius insurgit, & legem transgreditur. Vnde D. August. lex, inquit, prohibendo auget desiderium, sicut aquæ impetus, si in eam partem non cessat influere, vehementior fit obice posito. Cùm ratio triplex esse potest. Prima, quia aliquis non reputat pro magno, quod subiacet potestati eius. Sed illud quod est extra hominis potestatem, apprehenditur ab homine quasi magnum. Prohibitio autem eius quod concupiscitur, ponit illud quod prohibetur, quasi extra potestatem hominis: & ideò concupiscentia magis exardescit in rem concupitam, dum prohibetur. Secunda ratio est, quia interiores affectiones, quando interius retinentur: ita quod exterius nullo modo deriuentur, ex hoc ipso magis interius incenduntur, sicut patet in dolore & ira, quæ dum interius clausa tenentur, magis augentur. Si autem exterius quoquomodo prodeant, eorum virtus diminuitur. Prohibitio autem propter timorem pœnæ, cogit hominem vt concupiscentiam suam ad exteriora non producat: ideò ipsa concupiscentia interius retenta, magis inflammatur. Tertia ratio est, quia nos apprehendimus quasi impossibile illud quod nobis prohibitum est, quantumcunque placuerit, & ideò illud vitamus. Sed quando aliquid prohibitum apprehenditur à nobis, non vt impossibile, absolutè: sed vt non semper à nobis haberi possit. Et ideò quando opportunitas datur illud consequendi sine timore pœnæ, promptiores ad hoc sumus. Et inde est quod data lege, quæ vsum concupiscentię prohibebat: & tamen ipsam concupiscentiam non mitigabat, ipsa concupiscentia feruentius ad peccata ferebatur. F Vnde Ezech. 5. Ista est Hierusalem, in medio Gentium posui eam, & in circuitu eius terras, & contempsit iudicia mea, vt plus esset impia quàm Gentes, quæ legem, scilicet Dei, non habebant. Si ex hoc inferatur quod lex humana, quę gratiam diminuentem concupiscentiam non confert, facit abundare peccata, quod est contra intentionem legislatoris: qui ad hoc (vt Philosoph. ait) tendit, vt ciues faciat bonos. Dicendum quod alia est intentio legis humanæ & legis diuinæ. Lex enim humana refertur ad iudicium humanum, quod est de exterioribus actibus. Sed lex diuina refertur ad iudicium diuinum, quod est de interioribus motibus cordis, secundum illud: Homines vident 1. Reg. 16. quæ foris parent, Deus autem cor intuetur. Sic igitur lex humana suam intentionem cõsequitur, dum per prohibitionem & comminationem pœnæ impedit ne multiplicentur exteriores actus peccati, licet concupiscentia interior augeatur. Sed quantũ ad legem diuinam, etiam interiores concupiscentię malę imputantur ad peccatum, quæ abundant adueniente lege & non auferente concupiscentiam. Sed cùm principale legis Euangelicę, sit gratia Spiritus sancti, quæ sanat, & virtutem implendi legem tribuit, non facit abundare peccatum, sed remouet. Notandum tamẽ quod lege adueniente, peccatũ abundauit, nõ in omnibus, sed in pluribus: multi enim in antiqua lege habebant gratiã, qui lege prohibẽte & gratia adiuuãte,

In li. de spi. & lit. c. 4.

E

G ad perfectionem virtutum peruenerunt: iuxta illud, Lau-
Eccle. 44. demus viros gloriosos parentes nostros. & paulò pòst, Homines magnos virtute. Per gratiam enim Dei adiuuantem fuerunt dispositi ad hoc, vt seruarent legem, & vitarent peccatum. In his verò qui erant malè dispositi, & qui magis timore quàm virtutis amore ducebantur, qui multo plures erant, adueniente lege, abundauit delictum consecutiuè, & quantum ad grauitatem & numerum rationibus iam dictis. Potest etiam exponi capiendo, vt, causaliter. Non vt abundantia delicti sit finis legis, sed cognitio peccati & humiliatio: vt sit sensus, vt abundaret delictum, id est, vt abundantius delictum cognosceretur: secundum illum modum loquendi, quod dicitur aliquid fieri dum innotescit. Vndè dictum est quod per legem cognitio pec-
Supra 3. cati. Vel, vt sit sensus, vt abundaret delictum, id est, vt humilitas cognita abundantia delicti abundaret. Ex abundantia enim delicti, quæ secuta est adueniente lege, consecutum est quod homo iniquitatē suam recognoscens, ampliorem haberet humilitatis occasionem. Dicebat enim homo superbus de viribus suis præsumēs: Non deest, qui
Exod. 24. impleat, sed deest qui iubeat, iuxta illud: Omnia quæcunque locutus est Dominus, faciemus. Sed quando lege data cōsecuta est multitudo peccatorum, homo suam
Sap. 9. infirmitatem cognouit, secundum illud: Infirmus homo & exigui temporis, & minor ad intellectum iudicij & le-
H gis. Intentio ergo Dei dantis legem non terminabatur ad abundantiam peccatorum, sed ad humilitatem hominis: propter quam permisit abundare delicta. Et quia hoc erat occultum: ideò quò ad hoc dixit quod lex subintrauit. Et quia hic agitur de lege & fine legis, duo occurrunt consideranda: vnum est circa legem, de eius definitione, diuisione, officiis, actibus, & de eius in sacris literis acce-
Legis diffinitio. ptione. Lex est regula humanorum actuum, & essentialiter est dictamen rationis practicum in Principe, siue in eo qui curam aliorum habet, quo aliqua ordinantur facienda, vel relinquenda tanquam ad bonum commune vtilia vel necessaria, cum publicatione & manifestatione inferioribus debitè facta, & dicitur à regulando & ligando: quia dirigit & ligat ad agendum, vel ad desistendum
Legis officia. ab actione. Quatuor dicuntur de essentia legis: Primum quod sit dictamen prudentale, siue rationale. Secundum
Legis diuisio. quod fiat ab habente potestatem & authoritatem super eos, quibus legem statuit. Tertium quod sit ordinatum ad bonum commune, & non ad priuatum commodum. Quartum quod sit debitè promulgatum inferioribus. Lex secundum Isidorum habet quatuor officia, scilicet imperare, vetare, permittere & punire. Lex prima sui partitione diuiditur in diuinam, quæ à Deo datur: & humanam, quæ ab homine. Diuina autem in naturalem, quæ ab initio menti impressa est: & scriptam, quæ subdiuiditur in legem veterem & nouam, siue in antiquum & no-
I uum testamentum, siue in legem Moysi & legem Christi. Lex Moysi tria genera præceptorum continet, scilicet Moralia, quæ sunt de actibus virtutum, in quibus homo se exercere debet, & in eis immorari, quæ etiam sunt de lege naturę, sed explicatius in lege Moysi propter obfuscationem rationis fuerunt descripta, quæ dicuntur decem præcepta decalogi. Alia sunt pręcepta cæremonialia, quæ sunt de his quæ pertinent ad cultum Dei. Alia verò sunt præcepta iudicialia, quæ sunt de his quæ pertinent ad pacificum conuictum humanum. Prima præcepta quæ data sunt cum natura ipsa manente, sunt immutabilia: & secundum D. Bernardum indispensabilia, manente materia. Ex illis tanquam principiis generabilibus pendent leges humanæ. Præcepta verò cæremonialia & iudicialia, quia erant figuratiua eorum quæ debebant fieri in lege noua per Christum: ideò ipsis per Christum impletis cessauerunt. Sicut enim adueniente luce cedit & cessat vmbra, sic adueniente veritate figura: vt amplius deducemus in epistola ad Galatas. Lex Moysi habebat quatuor effe-
Supra 3. ctus: Primus est cognitio peccati: iuxta illud, Per legem enim cognitio peccati. Secundus abundantia delictorum, non ex lege, sed ex malitia hominum. De isto agit hic Apostolus. Tertius est operari iram siue vindictam: iu-
Sup. 4. xta illud, Lex enim iram operatur. Quartus est agere Pedagogum, siue dirigere populum in viam Christi, & custodire ab illicitis: secundum illud, Itaque lex noster Pe-

dagogus fuit in Christo, vt fide iustificemur. Lex in sacris K
literis multipliciter accipitur. Aliquando enim pro scriptura totius veteris Testamenti secundum illud, vt im- *Ioan. 15.*
pleatur sermo qui in lege eorum scriptus est. Quia odio habuerunt me gratis. & sic Psalmi & Prophetæ dicuntur lex: tamen aliquando distinguuntur. Vnde antiquum testamentū diuiditur in Legem, Psalmos & Prophetas, iuxta illud: Necesse est impleri omnia quæ scripta sunt in lege *Luc. 24.*
Moysi, & Prophetis, & Psalmis de me. Quandoque accipitur pro scriptura quinque librorum Moysi, iuxta illud: Legem præcepit Moyses. Quandoque pro decalogo præceptorum moralium, secundum illud: Dabo tibi duas *Deut. 33.*
tabulas lapideas, legem & mandata. Quandoque pro *Exod. 24.*
tota continentia cæremonialium & iudicialium præce- *Heb. 10.*
ptorum, secundum illud: Vmbram habens lex futuro- *Leui. 7.*
rum bonorum. Quandoque pro speciali præcepto cære- *Deut. 33.*
moniali, secundum illud: Hæc est lex hostiæ pacificorum. *Mat. 19.*
Sumitur autem lex ab Apostolo communiter pro omni *Ioan 3.*
doctrina legis Moysi, per quam non dabatur gratia vt ho- *Luc. 13.*
mo iuuaretur ad implenda præcepta. Lex Euangelica *Mat. 18.*
continet etiam præcepta moralia. vnde Christus: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Continet etiam cæremonialia de tribus sacramentis necessariis, scilicet de baptismo, secundum illud: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, &c. Et de pœnitentia, iuxta illud: Nisi pœnitentiam egeritis, omnes simul peribitis. Et de Eu- L
charistia, iuxta illud Ioannis 6. Nisi mādūcaueritis meam carnem, &c. Continet pariter præceptum de correctione fraterna, & de obedientia Ecclesiæ. Et sic vltra præcepta moralia sunt tantum quinque explicita in lege Euangelica. Iudicialia verò Christus non instituit, sed reliquit authoritatem instituendi ea ipsi Ecclesiæ sponsæ suæ. Lex humana diuiditur in canonicam & ciuilem, siue politicam. Lex canonica est dictamen prudentiale Principe ordinatum ad pacificum conuictum spiritualem & Ecclesiasticum, in his quæ pertinent ad religionem Christianam, & ad Dei cultum & honorem. Lex ciuilis siue politica, est dictamen prudentiale in principe directiuum actuum humanorum, in his quæ pertinent ad pacificum conuictum temporalem. Si fusius præcedentia videre cupis lege. 17. caput nostrarum institutionum Theologicarum. Circa finem verò legis Mosaicæ, sciendum quòd in populo Iudæorum tria fuerunt genera hominum, sicut & in quolibet alio populo. Quidam erant duri, id est, peccatores & rebelles. Quidam autem proficientes. Quidam verò perfecti. Quantum ad duros & rebelles, lex data fuit in iram siue vindictam. Quò ad præcepta moralia & quo ad eorum abseruantiam, cogebantur per pœnarum comminationem, vt patet in Leuitico. Et quo ad cæremonialia, *Leui. 8.*
quæ ideò sunt multiplicata, ne liceret eis, Diis alienis aliū *Ezech. 20.*
cultum superaddere, iuxta illud: In manu valida & bra- M
chio extento, & in furore effuso, regnabo super vos. Sed proficientibus, qui dicuntur mediocres, lex fuit data in pædagogum, iuxta illud: Lex pædagogus noster fuit in Christo. Et hoc quo ad cæremonialia, quibus continebantur & dirigebantur in cultu diuino. Et quo ad moralia, qui- *Ezec. 20.*
bus ad iustitiam promouebantur. Perfectis autem quan- *Infrà. 7.*
tum ad cæremonialia fuit in signum, secūdum illud: Sabbata mea dedi eis, vt essent signum, &c. Quo ad moralia verò in solatium, secundum illud: Condelector legi Dei, secundum interiorem hominem.

Vbi autem abundauit delictum, superabundauit & gratia.

OStendit hic quomodo per gratiam tollitur abundantia delictorum. Et primò ponit abundantiam gratiæ dicens: Vbi, &c. ac si diceret: Dictum est quod lege subintrante abundauit delictum, nec tamen propter hoc fuit impedimentū diuinum propositum de salute Iudæorum, & totius humani generis. Quia vbi *abundauit delictum*, scilicet in humano genere, & specialiter in Iudæis, *2. Cor. 9.*
superabundauit & gratia, scilicet Christi condonantis peccata, iuxta illud: Potens est Deus omnem gratiam abundare facere in vobis. Huiusmodi autem abundantiæ, duplex potest assignari ratio. Vna quidem est ex effectu gratiæ. Sicut enim magnitudinem morbi non sanat, nisi fortis & efficax medicina. Sic fortis & efficax ac superabundans gratia, requirebatur ad sanandum abundantiam delictorum,

A lictorum. Vnde dicunt Physici, quod à proportione minoris inæqualitatis non fit actio : imò nec à proportione æqualitatis. Quia in omni actione necesse est agens vincere passum. Vnde Christus, Dimissa sunt ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Alia ratio potest sumi ex dispositione peccantis, qui dum magnitudinem peccatorum suorum recognoscit, quandoque quidem desperat & contemnit, secundum illud: Impius cùm in profundum peccatorum venerit, contemnit. Quandoque verò per auxilium diuinũ, ex cõsideratione peccatorũ suorũ magis humiliatur, & maiorẽ consequitur gratiam, secundum illud: Multiplicatæ sunt infirmitates eorũ, posteà accelerauerũt.

Luc.7. Prou.18. Psalm.15.

Vt sicut regnauit peccatum in mortem : ita & gratia regnet per iustitiam in vitam æternam per Iesum Christum Dominum nostrum.

GRatiæ superabundantis ostendit hic effectum, qui est appositus effectui peccati: vt quemadmodum per peccatum introductum per primum hominem, id est, per peccatum originale, & abundans per legem regnauit, id est, plenum dominium in homines obtinuit: quia non solùm ad peccandum ex infirmitate seu passione, aut ignorantia induxit, sed etiam ad peccandum scienter & ex malitia, & hoc quousque duceret eos ad mortem temporalem, & æternam, iuxta illud : Stipendia peccati mors.

B Circa hoc aduertendum est quod ratio quare Apostolus tractauit diuersos status peccati, scilicet ante legem & sub lege, est quia tractat de peccato prout ab eo per Christum liberati sumus. Conueniens ergo fuit, vt ostenderet quod liberati sumus à peccato, & ab augmento siue abundantia peccati : ideò oportuit quod statum peccati ante legem, & statum abundantiæ peccati sub lege patefaceret: vt sicut ex statu peccati ante legem, manifestauit gratiam : ita ex statu abundantiæ peccati sub lege manifestet superabundantiam gratiæ, &c. Tractando statum peccati ante legem dixerat: Regnauit mors, &c. Nunc in statu sub lege dicit : Regnauit peccatum, quod abundauit, in mortem. Nam ante legem peccatum non cognoscebatur, sed mors corporalis quasi regnans reputabatur. Sub lege autem cognito peccato & pœna mortis, nõ regnauit mors, sed æstimata est pœna. Regnauit tamen peccatũ in mortem : quia regnauit ad multiplicandum mortem animæ morti corporis. *Ita & gratia, &c.* E regione ad regnum peccati abundantis sub lege, locat gratiam contra legem, & iustitiam contra peccatum : vt etiam intelligas quod gratia Dei regnet, id est, plenè dominetur & effectum habeat in nobis, *per iustitiam,* scilicet Christi, quam scilicet dedit nobis absque meritis secundum diuersos gradus, aliquibus sufficienter, aliquibus abundanter, & maiorem: aliis abundantius, prout Apost. quos in via confirmauit,

C secundum illud: Ego confirmaui columnas eius. Et Apostolus: Nos primitias spiritus habentes, &c. Et hoc quousque nos ducat in vitam æternam, secundum illud, Gratia Dei vita æterna. Et hoc totum est per Dominum nostrum Iesum Christum, qui est dator gratiæ, secundum illud: Gratia & veritas per Iesum Christũ facta est, ac etiam iustitia, secundum illud : Qui factus est nobis iustitia à Deo, & dator vitæ æternæ. Vnde & ipse dicebat: Ego vitam æternam do eis, & sic patet quod cùm dixit, Peccatum regnauit in mortem, intelligebat de morte æterna, cùm subiunxerit, regnum gratiæ in vitam æternam.

Psal.7. Rom.8. Infra.6. Ioan.1. 1.Cor.1. Ioan.10.

EPITOME VI. CAP.

IN hoc capite Apostolus continuando virtutem & potestatem gratiæ, ostendit ipsam eripere hominem à seruitute peccati, non solùm liberando ipsum à peccato originali, & actualibus præteritis, sed etiam dando facultatem resistendi peccatis futuris. Primò præmittit blasphemam interrogationem, quæ ex disputatione superabundantis gratiæ oriri posset, quàm subitò execratur, asseuerans nunquam manendum esse in peccato, id valida ratione confirmans ex peccatorum remissione facta in baptismo, per quem conformamur morti & sepulturæ Christi, ac resurrectioni eius. Secundò ibi, *Hoc scientes, &c.* ostendit nobis adesse facultatem obseruandi nouitatem vitæ ex merito crucis & mortis Christi, ex cuius conformitate iustificamur & resurgemus. Tertiò, ibi, *Non ergo, &cæ.* Hortatur ad resistendum peccato mente & corpore, præscindendo causas & occasiones peccatorum. Deinde deprauatorum interrogationem adducit & refellit ducendo ad inconueniens, quod ostendit ex beneficio obedientiæ. Quartò, ibi, *Humanum dico, &c.* Probat quod non est manendum in peccato, ratione accepta ex prioris vitæ consuetudine, ponendo documentum humanum, quo monemur membra nostra exhibere iustitiæ, sicut ante gratiam exhibebamus peccato. Probat ex fructu & fine iustitiæ, qui est sanctificatio & merces vitæ æternæ, & ex fructu siue mercede peccati, qui sunt erubescentia & mors æterna. D

EXPOSITIO LITERALIS VI. CAPITIS.

QVid ergo dicemus? *Manebimus in peccato,* id est, continuabimus & multiplicabimus peccata, *vt gratia abundet,* id est, vt abundantiorem gratiam obtineamus, prout Pseudoapostoli asserunt hoc nos dicere : *Absit,* scilicet à nobis vt hoc dicamus, & quod permaneamus in peccato tali, siue quia damnatio illorum, qui hoc dicunt, iusta est. *Qui enim mortui sumus peccato? Quomodo adhuc viuemus in illo?* Si nos Apostoli, qui mortui sumus peccato, siue qui dominium peccati & diaboli à nobis excussimus, quomodo iterum vitam illius seruitio dicabimus, & voluntatem ac desideria actoris peccati sequemur, & eius tyrannidi subiiciemur? quasi dicat : Si ille qui verè mortuus est, non redit per seipsum ad pristinam vitam : ita qui mortuus est peccato, non debet viuere in illo, alioquin non est verè mortuus, aut non verè exequitur officium mortui.

Sap.3. E

An ignoratis fratres, vos, scilicet Romani, vel Christi fideles, mysterium mortis sepulturæ & resurrectionis Christi repræsentari in baptizatis : sic, *Quia quicunque baptizati sumus,* id est, à vitiis in sacro baptismatis fonte loti, *In Christo Iesu,* id est, ex institutione Christi Iesu, *in morte ipsius,* id est, ad repræsentandum mortem, sepulturam, & resurrectionẽ Christi, & ad nos conformandum illi, *baptisati sumus,* vt sicut ille mortuus est corporaliter, ita per baptismum moriamur vitiis spiritualiter. *Cùm sepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem,* id est, in destructionem peccati : quasi dicat, ad destruendum peccatum conformauimus nos sepulturæ Christi: quia sicut Christus mortuus fuit sub terra, ita nos qui baptizati sumus, fuimus sub aqua. *Vt quo modo Christus,* qui scilicet mortuus & sepultus est, *surrexit à mortuis,* id est, à loco mortuorum siue sepulchro, *per gloriam patris,* id est, propter maiestatem, & potentiam, ac efficaciam, ex qua pater apparet gloriosus & dignus laude.

Ita & nos in nouitate vitæ ambulemus, id est, sic nos qui per baptismum conformabimus nos morti & sepulturæ Christi, seu spiritualiter mortui peccato sumus, pristinis vitiis extirpatis, & omninò relictis, surgentes spiritualiter reformemur & ambulemus, siue per bona opera procedamus in nouitate vitæ virtuosæ, penitus relicta vetustate peccati. *Si enim complantati facti sumus similitudini mortis eius,* id est, si in nobis sumamus mortis eius similitudinem, vt spiritualiter moriendo ei incorporemus, sicut ramus qui inseritur trunco : sic nos in ipsa Christi passione inseramur. *Simul & resurrectionis erimus,* id est, sic etiam similitudinem resurrectionis Christi in nobis assumere debemus, vt scilicet in præsenti innocenter, & in nouitate vitæ spiritualiter ambulemus, in futuro perueniemus, & erimus similes illi in resurrectione, id est, glorificati sicut ipse, resurgemus: & sic per similitudinem resurrectionis, probat quod non debemus viuere in peccato, nec ad peccata pristina reuerti. F

SECVNDA PARS VI. CAPITIS.

HOc scientes, scilicet nos Apostoli & Christi discipuli, quibus ipse sua mysteria reuelauit, & fidelibus reuelari iussit : *Quia vetus homo noster,* id est, vetustas peccati per Adam in nobis introducta, quæ est fomes peccati, siue lex

G membrorum, ex qua prodeunt omnia peccata & reliquiæ peccatorum, quæ sunt macula, reatus pœnæ, inclinatio & promptitudo ad peccandum, quibus cùm homo subiicitur, dicitur vetus & antiquus homo: quia quod antiquatur & veterascit prope interitum est. Sic homo vetus peccati, scilicet subiectus, damnationi propinquus est. *Simul crucifixus est*, id est, per mortem Christi, cui per baptismum inserimur, mortificatus est, & vetustas peccati virtute Christi sublata est, & cum chyrographo decreti, quod aduersus nos erat, cruci affixa. *Vt destruatur corpus peccati*, id est, vt anihiletur & in nihilum deducatur congeries malorum operum; quæ facit corpus similitudinarium, sicut congeries membrorum facit corpus naturale. *Vt vltra non seruiamus peccato*, id est, nō obediamus concupiscentiæ, aut diabolo, seu ministris eius, ad peccatum inducentibus per consensum vel operis executionem. *Qui enim*, Christianus per baptismum similitudini morti Christi cōplantatus, *mortuus est*, scilicet spiritualiter abiiciendo peccata, commortuus est Christo, qui pro peccatis tollendis mortuus est, talis *iustificatus est à peccato*, id est, remissis peccatis translatus est in statum gratię & iustitiæ. *Si autem*, nos qui baptizati sumus per baptismum, *mortui sumus cum Christo*, id est, virtute mortis Christi, cui per baptismum nos conformamus: ita mortui sumus peccato, sicut Christus semel mortuus est pœnæ. *Credimus,*

H *quia simul etiam viuemus cum illo*, id est, ad similitudinem vitæ eius, vita indefectibili, amplius nō subiecta morti peccati, in hoc seculo per gratiam, nec morti corporali in futuro per gloriam. *Scientes quod Christus resurgens à mortuis*, id est, à mortuis valdè remotus, *iam*, scilicet amplius, vel post hac, *non moritur*, id est, dissoluitur diuisione animæ & corporis, sed viuit vita perpetua: & quod plus est, *mors*, quæ in homine dominatur, non solùm quando homo moritur per separationē animæ à corpore, sed etiam ante mortē, dum patitur ægritudinē, famem, sitim, & alia huiusmodi per quæ ad mortē disponitur. *illi*, scilicet Christo, *vltra non dominabitur*, aliqua dispositione corruptiua vel ad corruptionem tendente: sic quod est non solum immortalis, sed etiā impassibilis. *Quod enim mortuus est peccato, mortuus est semel*, id est, pro peccato tollēdo mortem semel sustinuit, quæ mors sufficit ad omnia peccata delenda. Vna enim oblatione cōsummauit sanctificatos in sempiternum. vel mortuus est semel vitæ passibili & mortali, quemadmodum statutū est hominibus semel mori. *quod autem viuit, viuit Deo*, id est, ad conformitatem Dei, qui solus habet immortalitatē: vnde vita, quā Christus acquisiuit, est deiformis: quia sicut vita patris nullam inquietudinem recipit, ita & vita Christi. *Ita & vos existimate vos quidem mortuos esse peccato*, id est, quod sicut Christus semel mortuus est, & vos semel debetis mori peccato, & nō

I iterare peccata, vt sicut Christus semel vitæ mortali mortuus est, nunquam ad eam rediturus: sic vos debetis existimare vos per baptismū peccato mortuos esse, tanquam ad peccatum nunquam sitis redituri. *Viuentes autem Deo*, id est, debetis viuere vita spirituali, bona opera faciendo ad honorem Dei, vel ad similitudinem Dei, vt scilicet per peccatum nunquam amplius moriamini, *in Christo Iesu*, id est, per Iesum Christum Dominum nostrum, per quem & peccatis morimur, & Deo viuimus: vel tanquam incorporati Christo Iesu, vt sicut ille resurgens iam non moritur, ita & nos iustificati non amplius moriamur spiritualiter per peccatum.

Col. 2.

Apoc. 1.

1. Pet. 3.
2. Cor. 5.
Heb. 10.
Heb. 9.
1. Tim. vlt.

TERTIA PARS VI. CAP.

NOn ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore, id est, diligēter cauete ne peccatum, cuius iugum in baptismo excussistis, regnū siue dominiū sumat amplius in vestro mortali corpore, cùm sitis vestri iuris ab eius dominio & tyrannide liberati. *vt obediatis concupiscentiis eius*, id est, cauete ne vos illi iterū subiiciatis, & serui eius efficiamini, obediendo cōcupiscentiis eius, & sequendo per interiorem consensum malas inclinationes fomitis, vel suggestiones diaboli, per quas peccatum dicitur regnare & dominari in homine. *Sed neque exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato*, id est, cauete, ne præparetis aut tribuatis membra vestra, quæ facta sunt ad militandum & seruiendū Deo, faciatis arma ad exequendum iniquitatem, ad quam peccatū, id est, fomes vel diabolus inducit. *Sed exhibete vos Deo*, vt, scilicet K mens subdatur Deo, & seruiat ei. & hoc facere debetis. *tanquam ex mortuis, viuentes*. i. tanquam ex morte culpæ reducti ad vitam gratiæ. *Et membra vestra arma iustitiæ Deo*, id est, ad implendum & exequendum iustitiā & voluntatem Dei. *Peccatū enim*. i. fomes vel diabolus, *vobis non dominabitur*, sicut faciebat olim, vel nō poterit vobis dominari, aut vos ad peccandum cogere, si vos Deo exhibueritis, & ei appropinquaueritis, peccatū, mala inclinatio, vel diabolus fugiet à vobis, si restiteritis. *Non enim sub lege*, scilicet membrorum, quæ vehementer inclinat & absque Dei speciali auxilio vrget, *estis, sed sub gratia*, quæ refrigerat, & facultatē implendi legē præbet. Non intēdit tamen innuere quod gratia liberet ab omni lege iustificatos, quin teneantur obedire, sed solùm à lege Moysi, quantum ad ceremonialia & iudicialia. *Quid ergo? peccauimus*, contra præcepta moralia legis, aut contra leges humanas agendo. *quoniam nō sumus sub lege, sed sub gratia? Absit*, scilicet vt peccemus, & contra præcepta legis moralia vel contra leges humanas agamus. *An nescitis quoniam cui*, propria & libera voluntate, *exhibetis vos*, offertis & præsentatis, *seruos ad obediendū*, spontaneè eius dominio vos subiiciendo: *serui estis*, id est, profitemini seruos esse *eius cui obeditis, siue peccati*, quæ seruitus ducit *ad mortem*. i. ad æternam damnationē, *siue obeditionis*. i. obedientiæ diuinorum præceptorū serui estis, quæ seruitus ducit, *ad iustitiam*, scilicet implendā. *Gratias autem*, scilicet ago Deo, & vos similiter agere debetis: *quod*, & si aliquādo, *Fuistis serui peccati*, illi vos exhibēdo & cōsentiendo, modò non estis, sed obeditionis. *Obedistis autem ex corde*. i. volūtariè & ex amore, *in eam formam doctrinæ in quam traditi estis*, id est, secundum eam formam doctrinæ Euangelicæ, quæ docet homines ex Dei gratia iustificatos à peccato nō debere iterū peccare. *liberati autem à peccato*, id est, à fomite, vel diabolo, ne regnet in vobis, *Serui facti estis iustitia*. consentiendo & exequendo ea quę suggerit iustitia & gratia Dei: & ideò non debetis iterum redire in seruitutem peccati: cùm non liceat seruo se subiicere seruituti domini contrarij domino suo. Iacob. 4. L

QVARTA PARS VI. CAP.

HVmanum, & ideò leue quoddam & congruens humanæ imbecillitati, *Dico propter infirmitatē*: quia perfectis sunt perfectiora pręcepta tradenda, & imperfectis leuiora. *Carnis vestræ*: quia hæc infirmitas non ex spiritu, qui semper promptus est, sed ex carne, quæ infirma est, procedit: & quia vnitur animæ aggrauat eam. *Sicut enim exhibuistis membra vestra seruire*, per executionem mali operis, *immūditiæ*, corporali & peccatis carnalibus, *& iniquitati*, scilicet corde conceptæ sine peccatis spiritualibus, *ad iniquitatē*, scilicet exterius exequēdam. *Ita nunc*, cùm debeatis plus iustitiæ quàm peccato. Et sic plus boni deberetis facere quàm mali: saltē æqualiter nūc M *exhibete membra vestra*, per executionē operū, *seruire iustitiæ*, in lege euangelica vobis propositæ, *in sanctificationem*, id est, in executionem, augmentū, & consummationem sanctitatis. *Cùm enim serui essetis peccati, liberi fuistis iustitiæ*, id est, exempti à iustitia: quia absq; freno vos in peccata pręcipitabatis. Nemo enim duobus dominis contrariis, (vt sunt iustitia & peccatum) seruire potest: *Quem ergo fructū habuistis tunc*, cùm peccabatis, *in illis*, scilicet peccatis, *in quibus*, id est, de quibus vel in quorū memoria, nunc, scilicet in statu gratię, *erubescitis*, propter eorum turpitudinem. *Nam finis illorū*, scilicet peccatorū, *mors*, id est, æterna damnatio, *est. Nunc verò*, scilicet in præsenti statu iustitię: liberati à peccato, cuius tunc serui eratis, serui autem facti Deo habetis fructū vestrū, vobis cōgruum, qui vobis delectabilis est, *in sanctificationem*, id est, in virtutum cōsummationem, *finem verò*, habetis, *vitam æternam*: propter quam iusti omnia operantur. *Stipendia enim peccati*, id est, merces & retributio debita pro opere peccati, *sunt*, scilicet *mors* corporalis & ęterna. *Gratia autē Dei*, id est, opera iustorū per gratiam Dei facta, secundū quod procedūt à gratia Dei, & impulsu Spiritus sancti, sunt digna *vita æterna in Christo Iesu Domino nostro*, id est, per meritum domini nostri Iesu Christi, & non per obseruantiam legis, quæ iam finem habet & occasionaliter augebat peccatum.

Heb. 5.
1. Cor. 2.
Mat. 26.
Sap. 9.
Mat. 6.
Eccle. 18.

A

COMMENTVM VI. CAP.

Quid enim dicemus? manebimus in peccato, vt gratia abundet.

POstquam Apostolus in precedenti capite, docuit quod per gratiam Christi liberamur à peccatis preteritis, in hoc capite docet quod per eandem datur nobis facultas resistendi peccatis futuris. Et primò ponit dubitationem, quę ex pręmissis oriri posset, & cōtra prædicta obiici: prædixit enim quod vbi abundauit delictum, superabundauit & gratia: quæ verba aliquis male intelligere posset, videlicet quod abundātia delicti esset causa directa superabundantiæ gratiæ, ex quo aliquis posset accipere occasionem peccandi, inferre & dicere aliquem debere abūdare facere peccatum, id est, multiplicare & continuare peccata, vt maiorem haberet superabundantiam gratiæ. Ideo inducit dubitationem, dicens: Quid ergo manebimus in peccato, id est, multiplicabimus & continuabimus peccata, vt gratia abundet. hoc videtur sequi, si abundantia delicti sit causa superabundantis gratiæ: vnde supra dixit, quod ex hac superabundantia gratiæ aliqui dicebant eum dicere, faciamus mala, vt inde veniant bona: quorum damnatio iusta est. Et Hier. 12. Bene est omnibus qui præuaricantur, & iniquè agunt. Super.3.

B

Absit. Qui enim mortui sumus peccato, quo modo adhuc viuemus in illo?

HIc soluit prædictam dubitationem, & assignat rationem. Respondet autem negatiuè exprobrādo & execrando, dicens: *Absit*, quasi dicat, custodiat nos Deus, ne in talem blasphemiam incidamus, vt dicamus quod propter superabundantiam gratiæ, permanendum sit in peccato. Quia nemini mandauit Deus impiè agere, imò pręcepit quasi à facie colubri fugere peccatum, & assignat rationem assumendo vnam propositionem conditionalem, scilicet, Si enim mortui sumus peccato, per hoc quod peccatum mortificatum est in nobis, non debemus viuere in illo. Naturalis enim ordo habet, vt à morte non redeatur ad vitam, & ideo qui semel mortuus est, redire ad vitam nequit. Cùm à priuatione ad habitum, secundum Philosophum, impossibilis sit regressus. Vnde Esa. Morientes non viuant: Gygantes non resurgant. Et Salomon. Expoliaui me tunica mea, scilicet, abominabili, quo modo induar illa? Laui pedes meos, quo modo inquinabo illos? Et Sap. Eccle. 34. Qui baptizatur à mortuo, & iterum tangit mortuum, quid proficit lauatio? Sed nos fideles sumus mortui peccato, ergo non debemus viuere in peccato. Sicut enim verè mortuus non redit ad vitam pristinam, ita mortuus peccato non debet amplius viuere peccato, siue reuerti ad peccatum, aut consentire peccato, aut non verè officium mortui exequitur. Ex præmissis patet quod mori vel mortuus esse peccato, ille dicitur in quo peccatum deletum est per baptismum aut pœnitentiam, qua conteritur & occiditur peccatum, per detestationem cum proposito amplius non peccandi. Ille autem dicitur viuere peccato, qui consentit illi seu sequitur voluntatem & desideria actoris peccati, id est, diaboli. vel etiam dici potest quod peccatum dicitur nobis mortuum, quando nullam aliā gerimus peccati curam quàm cadaueris, quod explodamus & abominamur. Aliud tamen est dicere peccatum mori nobis: quia vbi Aposto. exagitabatur stimulo carnis, peccatum illi mortuum erat: quia nō consentiebat, nec conuersabatur cum peccato. Sed tamen peccatum non erat illi mortuum, quoniam caro tentans aggrediebatur ipsum. Vt ergo maiori emphasi extolleret vim, virtutemque gratiæ, ait per ipsam nos mortuos esse peccato, quatenus ad ipsius spectat facultatem.

Eccle.21.

Esa.26.

Can.5.

C

An ignoratis fratres, quia quicunq; baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus?

HIc probat minorem prædicti syllogismi, scilicet, quod fideles mortui sunt peccato per baptismum dicens: *An ignoratis, &c.* quasi dicat illud quod vobis proponendum est ad probationem huius minoris, adeò manifestum est, quod non licet vobis illud ignorare, pudor enim turpissimus est ei qui rem tam apertam & necessarium ignorat. Quia vt alibi dicit: Si quis ignorat, ignorabitur. Hoc ergo quod proponimus, scilicet, Quicunque, &cæt. sciendum & firmiter tenendum est, nec vnquam à memoria excedere debet, quod, scilicet, baptismus est spiritualis regeneratio, per quam fide initiamur & adoptamur in filios Dei, & absque illo non possumus introire in regnum Dei. iuxta illud: Nisi quis renatus fuerit denuo, &c. Quicunq; ergo baptizati sumus in Christo Iesu, id est, per institutionem Christi Iesu, iuxta illud: Docete omnes gentes baptizantes eos in nomine patris & filij & spiritus sancti. Vel per inuocationem Iesu Christi, secundum illud: In nomine Iesu Christi baptizabantur viri & mulieres. Vel in Christo Iesu, id est, in quadā conformitate ad Christum Iesum, iuxta illud: Quicunque baptizati estis, Christum induistis. sequitur in textu, *In morte ipsius baptizati sumus*, id est, in similitudinem mortis eius, quasi mortem Christi in nobis repræsentantes, iuxta illud: Semper mortificationem Iesu Christi in corpore nostro circunferentes, & illud: Stigmata Iesu in corpore meo porto. Vel in morte ipsius, id est, per virtutem mortis eius. Vnde D. Ioan. Lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo. Vnde de latere Christi pendentis in cruce, exiuit sanguis & aqua, quæ sunt materia duorum principalium sacramentorum, scilicet, Baptismi & eucharistiæ, quæ sunt instrumenta deletionis peccatorum siue iustificationis nostræ per virtutem mortis Christi, cui per baptismum cōformamur. Et potest sic formari ratio: Per baptismum fideles morti Christi configurantur, & conformantur inquātum peccato moriuntur. Sed Christus mortuus est vitæ morta li, in qua erat similitudo peccati, licet in eo nō esset peccatum: Ergo omnes fideles qui baptizantur in Christo, sunt mortui peccato. vnde alibi dicit: Cū essetis mortui delictis.

1.Cor.14.

D

Ioan.3.

Mat.vlt.

Act.8.

Gal.3.

2.Cor.4.

Gal.vlt.

Apoc.1.

E

Ephe.2.

Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem.

HIc probat maiorem prædicti syllogismi, scilicet quod per baptismum simus conformes morti Christi, dicens: *Consepulti, &c.* quasi dicat, sepultura non debetur nisi mortuis, secundum illud: Sinite mortuos sepelire mortuos suos. Sed per baptismum homines consepeliuntur Christo .i. conformantur & assimilantur Christo sepulto. Quia sicut Christus cùm sepultus fuit, positus fuit sub terra, ita ille qui baptizatur, immergitur & ponitur sub aqua. Vnde Damascenus dicit quod ritus baptismi antiquitus fuit institutus per trinam immersionem totius corporis, ad explicatius repræsentandum sepultu ram Christi, quæ fuit per triduum. Ideo ter ac etiam ad repræsentandum sanctissimam trinitatem. Et sicut triduum sepulturę Christi non facit, nisi vnam sepulturam, ita trina immersio non facit nisi vnum baptisma. Et inde est quod in vigilia resurrectionis solennis baptismus in Ecclesia celebratur, quando commemoratur sepultura Christi, prout & in vigilia Pentecostes, quando solennisatur de spiritu sancto, ex cuius virtute aqua baptismi accepit vim purgandi peccata. vnde dixit Christus: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, &c. Est tamen aduertendum quod differentia est inter mortē ac sepulturam corporalem, & mortem ac sepulturam spiritualem. Quia in corporalibus homo prius moritur, posteà sepelitur. Sed spiritualis sepultura baptismi causat mortem & deletionem peccati: Cùm sacramenta nouę legis efficiant quod figurant. Vnde cum sepultura spiritualis, quæ fit per baptismum, sit signum mortis Christi, sequitur quod efficit mortem peccati in baptisato. Et hoc innuit cùm dicit: Quod sumus consepulti in mortem, præponendo sepulturam morti, ad denotandum quod per hoc quod accipimus signū sepulturæ Christi, consequimur mortem peccati.

Mat.8.

lib.4.c.10.

Ioan.3.

F

Vt quo modo Christus surrexit à mortuis per gloriā patris, ita & nos in nouitatę vitæ ambulemus.

DEclarato modo quo per baptismum mortui sumus peccato: infert consequens, quod non debemus viuere, manere, seu iacere in peccato, prosequendo assimilationem ad Christum ex resurrectione, dicens: *Vt quo modo, &c.* q.d. Christus moriens in cruce, cōfixit delicta nostra cruci, secundū illud: Et vos cùm mortui essetis delictis & præputio carnis vestrę, conuiuificauit cum illo, donans vobis omnia delicta, delēs quod aduersus nos erat chyrographū decreti, quod erat contrariū nobis, & ipsum attulit de medio, affixit illud cruci. Postquā verò sepultus fuit, resurrexit per gloriā patris, id est per virtutē patris. Ex qua

Col.2.

Psal.3.

G pater glorificatur. vnde in persona patris Dauid dicebat: Exurge gloria mea. Vel per gloriam patris, id est, per gloriosam & ad gloriosam vitam, quam accepit per virtutem patris, cum dotibus corporis. Prior enim vita Christi fuit per infirmitatem carnis, per ignominias & vilitates multas, de sepulchro, id est, ad vitam gloriosam venit, relictis omnibus quæ pertinent ad infirmitatem carnis, vt sunt dolores, liuores, & deformitates corporales, ac si diceret: vt sicut Christus per gloriosam virtutem patris surrexit à mortuis, non rursus relapsurus in mortẽ: ita & nos relictis omnibus peccatis, per virtutem mortis eius, in baptismo sepulti & mortificati in nouitate vitę, id est, in nouis actionibus & officiis vitæ ambulemus, nunquam in peccata relapsuri. Notandum quod non dicit in gloriosa vita Christi ambulemus, sed in nouitate vitæ. Quia ante mortẽ & resurrectionẽ corporalem, id non possumus, sed dicit in nouitate vitæ, scilicet, spiritualis ambulemus, id est, per bona opera vitæ procedamus, & tandem pro ea ad gloriosam illam vitam in alio seculo perueniamus. Vita enim peccati vetustatem habet, quia ducit nos ad corruptionẽ. Vnde dicit: Quod antiquatur & veterascit, prope interitum est. Dicit etiam Baruch. 3. Quid est quod in terra inimicorum es? Inueterasti in terra aliena, &c. Vnde nouitas vitę dicitur, per quam aliquis redit ad integritatem, vt, scilicet, sit absque peccato. de hac nouitate Dauid ait: Renouabitur vt aquilæ iuuentus tua. Ad hanc hortatur Apost. dicens: Renouamini spiritu mentis vestræ.

Psal. 3.

Heb. 8.

H

Ephe. 4.

Si enim complantati facti sumus similitudini mortis eius simul & resurrectionis erimus.

Hic probat necessitatem consequentiæ, Christus enim postquam mortuus & sepultus fuit, resurrexit: conueniens ergo & consequens est, quod illi qui conformantur morti & sepulturæ Christi in baptismo, conformentur etiam resurrectioni eius per nouitatem siue innocentiam vitæ. Ad hanc probationem enucleandam assumpsit metaphoram complantatarum arborum, accipiẽdo complantationem pro insertione, qua facta, ramus accipit vigorem & fructum ab arbore cui inseritur. Quod non facit arbor alteri cõplantata. Et quia Apost. intẽdit hic ostẽdere vnde gratia habeat virtutem, scilicet, à Christo, & quo modo teneamur eam seruare. non absque ratione exponi potest complantati, id est, consiti, maximè cùm Christus hanc deriuationem virtutis per insertionem nobis declarauerit, dicens: Ego sum vitis vera. postea dicit: Ego sum vitis, & vos palmites, qui manet in me, & ego in eo. hic fert fructum multum: quia sine me nihil potestis facere, &c. Et hoc est quod dicit: *Si complantati, &c.* quasi dicat, Si nos facti sumus complantati, id est, consiti similitudini mortis eius, sicut ramus qui inseritur plantæ, aut viti, vt quasi nos in ipsa Christi passione per baptismum inseramur: *simul & resurrectionis erimus*, id est, similitudini resurrectionis eius complantabimur siue inseremur, vt, scilicet, in præsenti innocenter, siue in nouitate vitæ ambulemus, & in futuro ad similem gloriam perueniamus, iuxta illud: Reformabit corpus humilitatis nostræ, cõfiguratum corpori claritatis suæ. Si cõmortui sumus & conuiuemus. Si igitur, sicut Apost. per similitudinẽ mortis Christi probauit, quod sumus mortui peccato, quod præmiserat, quasi antecedens: Sic per similitudinẽ resurrectionis eius probat, quod non debemus viuere siue manere in peccato, quod quasi consequens superius intulit.

Ioan. 15.

I

Philip. 3.

SECVNDA PARS VI. CAP.

Hoc sciẽtes quod vetus homo noster simul crucifixus est.

In hac secunda huius. 6 cap. parte, Apostolus ostendit non esse permanendum in peccato, vt gratia abundet: ratione sumpta ex effectu abundantiæ gratiæ in baptismo collatæ, eò quòd mortui sumus peccato: quia ratio abundantiæ gratiæ repugnat mansioni in peccato, declarat nobis adesse facultatem ad non permanendum in peccato, sed potius ad resistendum peccatis futuris. dicit ergo, Assertum est quod non debemus permanere in peccato, sed debemus ambulare in nouitate vitæ. Verùm ne quis fortè hoc impossibile putaret, dicit: *Hoc scientes*, scilicet, sumus certi siue absque quacunque dubitatione credimus, *quod vetus homo noster*, id est, vetustas hominis per peccatum inducta, *simul cum Christo crucifixus est*, id est, per crucẽ & passionem Christi nobis per baptismum applicatam mortificata est. Vetustas hominis per peccatum inducta, dicitur pronitas & inclinatio ad malum, per peccatum originale inducta, quæ in homine dominatur, quãdiu homo peccato subiacet. Et quia id quod est principale siue quod dominatur in homine, dicitur esse homo. Inde est quod ille qui subiicitur peccato, siue in quo peccatum dominatur, ipsa vetustas peccati dicitur esse vetus homo. Vel vetus homo dicitur, qualis per Adę genituram propagatur, vtpotè qui non modo in peccato, sed etiam cum peccati fomite, cumq; aliis mortis legibus natus est. Et ille in quo est nouitas vitæ, quæ est per gratiam, principatur & dominatur, dicitur nouus homo. Vetustas enim peccati est vel reatus, aut macula peccati originalis, & pronitas siue inclinatio ad peccata actualia, vel etiam consuetudo peccandi, quæ quodam modo necessitatem ingerit: & generaliter quidquid ex antiquo siue primo peccato primi hominis nobis prouenit. Sic igitur vetus homo noster, dicitur esse simul crucifixus, inquantum ipsa vetustas peccati virtute mortis Christi vel totaliter ablata est vt in baptismo, in quo reatus pœnę peccatorum actualium, & omnis macula totaliter amota est, licet maneat fomes, & illa consuetudo peccandi: tamen plurimũ diminuitur & debilitatur: ideo non dicit Apost. vetus homo noster mortuus est, sed crucifixus est, vt intelligamus quod licet ille qui est in gratia, mortuus sit peccato, vt supra dictum est: peccatum tamen non est in eo omnino mortuum, sed cruci affixum: vt ad Collos. 2. scribit: Aggreditur enim & tentat hominem. vnde infrà exclamat, dicens: Infelix homo quis me liberabit à corpore mortis huius? In resurrectione tamẽ generali erit peccatum totaliter mortuum, quia tunc omnis mala inclinatio & omnis reatus erunt prorsus deleta. *Vt destruatur corpus peccati, vt vltra non seruiamus peccato.* Hic ponit duplicem effectum beneficij crucifixionis veteris hominis siue peccati, quorum primum est remotio seu deletio præcedentium delictorum, & hoc innuit cùm dicit: *vt destruatur corpus*, id est, congeries & consistentia ac robur peccatorum, quæ dicitur corpus similitudinarium. Quemadmodum enim ipsa congeries membrorum facit vnum corpus naturale. Vnde Iob. 41. Corpus eius quasi scuta fusilia. Sic congeries peccatorum facit corpus similitudinarium. Secundus effectus est cautio à peccatis in futurum, & hoc innuit cùm subdit: *Vt vltra non seruiamus peccato.* Tunc enim homo seruit peccato, quando obedit concupiscentiæ peccati mortalis. Notandum quod Apost. non dixit vt vltra non peccemus, quia impossibile est secundum præsentem & communem statum vitare omnia venialia, collectiuè. licet quolibet peccatum veniale distributiuè vitare possumus, aliàs non essemus liberi arbitrij, & essemus obligati ad impossibile, quod qui asseruerit, anathema secundum D. Hier. debet reputari. Sed collectiuè vitare non possumus omnia, quia dum intendimus vitare vnum, inconsideratè ex negligentia (non præuidendo sicut tenemur) in aliud incidimus, & aliquibus motibus secundo primis non resistimus. Datur communiter exemplum de naui, in qua sunt multa foramina, quorũ quodlibet obstruere possumus, sed cùm ad obstruendum vnum intendimus, aqua per alia subintrat. Ideo Salomon dicit: Septies in die cadit iustus. & alibi: Non est homo iustus qui faciat bonum, & non peccet. Et D. Ioan. Si dixerimus quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est. & Diuus Iacobus: In multis offendimus omnes. Nec præcipitur nobis vt vitemus omnia collectiuè, sed quodlibet distributiuè. Ideo Apostol. dicit, *vt vltra non seruiamus peccato*, scilicet, mortali tanquam domino, dando nos in eius tyrannidem. Hoc enim multis viris sanctis concessum est, maximè Diuæ Virgini, quæ ab originali præseruata nullos motus primo primos, neque secundo primos, habuit, nec vnquam actualiter peccauit.

K

L

M

Prouer. 24.
Eccle. 7.
1. Ioan. 1.
Iacob. 3.

Qui enim mortuus est, iustificatus est à peccato.

Hoc loco prosequitur & declarat primum effectum crucifixionis, qui est destructio corporis peccati. Congeries enim peccatorum (qui dicitur corpus peccati) destruitur, quando peccata homini remittuntur. Sic igitur declarat

A declarat destructionem corporis peccati, dicens: *Qui mortuus est peccato*, scilicet, per baptismum, quo Christo commorimur, *iustificatus est à peccato*, id est, remissis peccatis translatus est in statum iustitiæ, iuxta illud: Et hæc fuistis aliquando, sed abluti estis, sanctificati estis, iustificati estis. Quia igitur per crucem Christi homo peccato moritur, consequens est vt à peccato iustificetur, & ita quod corpus peccati destruatur. 1. Cor. 6.

Si enim mortui sumus cum Christo, credimus quia simul etiam viuemus cum illo.

Hic declarat secundum effectum crucifixionis (qui est cautio vltra nō seruiendi peccato) per cōformitatem ad vitā Christi, tali ratione: Ille qui Christo morięti commoritur, simul cōuiuit resurgenti. Christus autem sic surrexit à mortuis, tanquam nunquam de cætero moriturus. Ergo ille qui mortificatus est peccato, sic Christo resurgēti conuiuit, quòd habet facultatem nunquam de cætero redire ad peccatum: vnde dicit, Si enim mortui sumus, scilicet peccato (cum Christo) id est, virtute mortis Christi, *Credimus quia simul etiam viuemus cum illo*, id est, ad similitudinem vitæ eius in hac via, vita gratiæ, & in futuro vita gloriæ. Vnde Ephesiis. 2. scribens, dicit: Cùm essemus mortui peccatis, conuiuificauit nos Christo.

Scientes quod Christus resurgens ex mortuis, iam non moritur: Mors illi vltra non dominabitur.

B Hic declarat conditionem vitæ Christi, & dicit hoc inquam quod dictum est, credimus: *Scientes quod Christus resurgens ex mortuis, iam non moritur*, sed viuit vita perpetua, iuxta illud: Fui mortuus, & sum viuens in secula seculorum. Et quod plus est, *mors illi vltra non dominabitur*, quæ mors in homine dominatur, non solum dum moritur per separationem corporis & animæ, sed etiam ante mortem, dum patitur ægritudinem, famem, sitim dolorem, & alia huiusmodi, per quæ peruenitur ad mortem. Sed ab his libera est vita Christi resurgentis. & ideo nullo modo subiicitur dominio mortis, sed potius ipse habet dominium super mortem: iuxta illud, Hebet clauem mortis & inferni. Si ex verbis istis, *vltra non dominabitur*, inferat quis: ergo aliquando dominata fuit Christo: ex quo videtur sequi quod mors fuit illi pœna, & per consequens contraxit peccatū originale, vnde processit mors, quod est hæreticum. Dicendum quod mors nullum vnquam habuit dominium in Christo, & nullo modo fuit illi pœna, sed pœnalitas ex conditione naturæ passibilis & corruptibilis, quam sponte suscepit, vt nos morte satisfaciendo à morte liberaret. Quia, vt Apost. dicit: Debuit per omnia fratribus assimilari, id est, quod intelligendū est de conditionibus naturæ, siue naturabibus. Ex quo Theologi inferunt quod conueniens fuit Christum assumere omnes defectus naturales, qui non important deformitatem, C prout ignorantia & peccatum quæ sunt contra naturam bene institutam. Apoc. 1. Apoc. 1.

Quod enim mortuus est, peccato mortuus est semel: quod autem viuit, viuit Deo.

Hic dupliciter probat quod Christus resurgēs ex mortuis vltra non moriatur. Primò ratione accepta ex parte mortis, quam sustinuit, dicens: *Quod enim mortuus est, peccato mortuus est semel*, quæ verba non debent intelligi sic, vt dicamus quod mortuus sit peccato, sicut nos morimur: quia in illo nullo modo peccatum locum habuit, iuxta illud: Qui peccatum non fecit. Sed dicitur mortuus esse peccato dupliciter: Vno modo quia mortuus est pro peccato tollendo, secundum illud: Eum qui nō nouit peccatum Deus pro nobis fecit peccatum, id est hostiam pro peccato & ideo litera debet sic legi siue ordinari. Qui mortuus est peccato, id est, propter peccatum tollendum, mortuus est semel. Alio modo qui mortuus est similitudini carnis peccati, id est, vitæ passibili & mortali, iuxta illud: Deus misit filium in similitudinem carnis peccati, quæ similitudo attenditur in hoc quod fuit passibilis & mortalis; sicut illi qui habent veram carnem peccati, id est, subiectam peccato, cui caro Christi subiecta non fuit. Vtroque autem modo concludi potest quod Christus mortuus sit semel, ex hoc quod mortuus est peccato. Quantum enim ad primum manifestum est quod per vnam mortem omnia peccata deleuit, nō solùm præterita, sed etiam futura: secundum illud, Vna oblatione consummauit in sempiternum sanctificatos, & in hoc sacrificium Christi excedit omnia sacrificia veteris legis. Ideo non requiritur, vt adhuc pro peccato moriatur, sicut in antiqua lege requirebatur aliud sacrificium pro peccato futuro. Vnde Diuus Petrus: Christus semel pro peccatis nostris mortuus est. Quantum ad secundum etiā idem potest concludi: Si enim Christus mortem sustinuit, vt deficeret in eo similitudo carnis peccati, id est, passibilitas & corruptibilitas, debuit mors eius conformari illis, qui veram peccati carnem habēt, qui semel duntaxat secundum communem naturę ordinē moriuntur, iuxta illud, Statutum est hominibus semel mori, & sic Christus semel oblatus & mortuus est. Secundò Apost. probat quod Christus resurgens, vlterius non moriatur ex conditione vitæ, quam resurgendo adeptus est dicens: *Quod autem viuit, viuit Deo*, i. ad cōformitatem Dei. Dicitur enim quod si crucifixus est in infirmitate, viuit in virtute Dei. Effectus autem conformatur causæ. Vnde & vita quam Christus resurgens acquisiuit, est deiformis. Sicut ergo vita Dei est sempiterna & absque corruptione, secundum illud; Qui solus habet immortalitatem: ita & vita Christi est immortalis. 1. Pet. 2. Rom. 8. Heb. 10. D 1. Pet. 3. Heb. 9. 2. Cor. vlt. 1. Tim. vlt.

Ita & vos existimate, vos mortuos quidem esse peccato: viuentes autem Deo in Christo Iesu.

Hic infert conclusionem intentam, quod nos conformare debemus vitæ Christi resurgentis, & non debemus vltra seruire peccato. Quia & quantum ad hoc quod Christus semel mortuus est peccato. i. vitæ mortali, quæ habet similitudinem peccati propter possibilitatem, & quantum ad hoc quod viuit ad conformitatē Dei. Quantum ad primum dicit ita & vos existimate vos mortuos quidem esse peccato, scilicet tanquam ad peccatum nunquàm sitis redituri: iuxta illud, Morientes non viuant. Quantum ad secundum dicit, *viuentes Deo*, id est, ad honorem vel similitudinem Dei, vt, scilicet, nunquā amplius per peccatum moriamini. Vnde Galatis. 2. scribens ait: Quod nunc viuo in carne, in fide viuo filij Dei. Et ideo subdit. *In Christo Iesu Domino nostro*, id est, per Iesum Christum, per quem & peccatis morimur, & Deo viuimus. Vel in Christo Iesu, id est, tāquam incorporati Christo Iesu, vt per eius mortem moriamur peccato, & per eius resurrectionem viuamus Deo, nunquàm amplius per peccatum morituri. E Esa. 26.

TERTIA PARS VI. CAP.

Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore, vt obediatis concupiscentiis eius. Sed neque exhibeatis membra vestra, arma iniquitatis peccato.

IN hac terria huius. 6. cap. parte Apost. ex pręmissis concludit moralem exhortationem. Dicit ergo primò. Dictum est quod vetus homo noster simul crucifixus est, vt destruatur corpus peccati, &c. per quod datur intelligi quod virtus peccati est adeo diminuta ex abundantia gratiæ Christi, vt nobis dominari non possit. Ideo inferendo concludit. *Non ergo, &c.* quasi dicat. Ergo debemus strenuè dimicare cōtra peccatum, ne regnet in nostro mortali corpore. Non autem dicit non sit peccatum in vestro mortali corpore, quia quādiu corpus nostrū, est mortale, non potest esse quin in corpore nostro sit peccatū. i. fomes peccati, siue appetitus sensitiuus destitutus iustitia originali, quē Apost. sequenti capite, nominat peccatum: eò quòd inclinat ad peccatum. verum quia illa denominatio est impropria, & tam in præcedenti quàm in isto capite loquitur de peccato secundum rationem culpę quam aliquādo vocat delictum, aliquando peccatū. Fomes verò cùm sit natura, non est culpa: propterea nunquā Apost. vocat fomitem delictum, sed duntaxat peccatum. Ideo præcedens expositio aliquibus non placet: quapropter exponunt de peccato mortali, vt paulò antè dictum est, interpretando illud (vt vltra nō seruiamus peccato.) Ex quo enim liberati sumus à peccati regno, debemus conari ne peccatum dominium amissum recuperet in nostro mortali corpore, id est, in nobis. Et hoc quidem necessarium est cauere, quàm diu corpus mortale gerimus: quia vt Sapiens. 9. ait. Corpus quod corrumpitur, aggrauat animam. Et quia peccatum dupliciter regnat in homine, scilicet, per interiorem mentis consensum, & per operis executionē: Ideo ad exclusionem F

G clusionem primi dicit, *vt obediatis concupiscentiis eius*, id est, inclinationibus illius. Obedire enim per interiorem mentis consensum concupiscentiis peccati, est peccatum regnare in nobis. Ideo Sapiens dicit. Post concupiscentias Eccle. 18. tuas non eas. Et ad exclusionē secūdi subdit, *Sed neq; exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato*; id est, fomiti peccati, arma iniquitatis, id est, instrumenta ad iniquitatem exequendam. Homo enim cùm per membra exequitur peccatum, ad iniquitatem exequitur: & ex hoc ipso pugnare videtur ad restituendum dominium & regnum peccato; quod per assuetudinem peccandi conualescit in nobis: secundum illud, Cùm armis suis, id est, membris suis, ad inferos descenderunt. Et sic obedire est actus interior voluntatis: exhibere autem membra, est Ezech. 32. actus exterioris executionis.

Sed exhibete vos Deo, tanquam ex mortuis viuentes: & membra vestra, arma iustitiæ Deo.

HIc exhortatur vt exhibeamus nos Deo. Et primo quantum ad exteriorem affectum, scilicet, vt mens nostra subdatur Deo. Iuxta illud, Et nunc Israël quid dominus Deus tuus requirit à te, nisi vt timeas dominum Deum tuum, & ambules in viis eius. & hoc facere debemus tanquam ex mortuis viuentes, id est, tanquam reducti ad vitam gratiæ de morte culpæ. Nam & ideo iustum est, vt qui viuit, iam non sibi viuat, sed ei qui pro omnibus H mortuus est. Secundò quantum ad exteriorem actum dicit: 2. Cor. 5. *Sed exhibete membra vestra arma iustitiæ*, id est, instrumenta ad exequendum iustitiam, quibus pugnetis contra aduersarios iustitiæ. *Deo*, id est, ad honorem & obsequiū Dei. vnde alibi dicit: Induite vos armaturam Dei, scilicet, interiorem, id est, gratiam, virtutes ac dona Spiritus sancti, vt possitis stare & pugnare exterius per membra contra insidias diaboli.

Peccatum enim vobis non dominabitur. Non enim sub lege estis, sed sub gratia.

HIc assignat rationem exhortationis prædictæ, præueniens eorum qui se excusare vellent, ignauiam & malignitatem assignantes acerrimam carnis pugnam. Posset enim aliquis se excusare allegando dominium peccati, per quod assereret se ab obseruatione exhortationis prædictæ impediri. Ideo Aposto. hoc primò excludit dicens: Peccatum vobis non dominabitur, scilicet, si cœperitis peccato Iacob. 4. resistere, & vos exhibere Deo: iuxta illud, Appropinquate Deo, & appropinquabit vobis. Resistite diabolo, & fugiet à vobis, ac si diceret, Ideo potestis prędicta obseruare, quia non inuenietis peccatum dominari, per quod retrahī possitis ab exhibitione Dei. Sumus enim liberati à Christo, Ioan. 8. secundum illud: Si filius vos liberauerit, verè liberi eritis. deinde manifestat quod dixerat dicens: *Non enim estis sub lege, sed sub gratia.* Verùm quia dubitari posset de qua lege intelligeret, cùm prius mentionem fecerit de lege na- I turali, quæ sola præcepta moralia cōtinebat, quibus Gentiles erant subiecti: vel de lege Moysi, quæ continet cæremonialia & iudicialia præcepta, quibus Gentiles nō erant subiecti: Dicendum est quod non solum loquitur hic de lege Moysi, quantum ad cæremonialia & iudicialia præcepta, sed etiam quantum ad moralia, quæ pertinent ad legem naturę. Sub qua quidem lege aliquis dicitur esse dupliciter: vno modo quasi legis obseruantiæ voluntariæ subiectus, & hoc modo etiam Christus fuit sub lege: iuxta Gal. 4. illud, Factus sub lege. quia, scilicet, legem obseruauit, non solum quantum ad moralia, sed etiam quantum ad cæremonialia aut iudicialia, quæ euacuata sunt in morte Christi quibus etiā Gentiles nō erant subiecti. Alio modo aliquis dicitur esse sub lege, quasi à lege coactus, & sic ille dicitur esse sub lege, qui non voluntariè nec ex amore seruat legem, sed ex timore pœnarum cogitur legem seruare. Talis autem caret gratia, quæ si adesset, inclinaret voluntatem ad obseruantiam legis vt ex amore moralia eius præcepta impleret. An autem iustificatus sit obligatus ad seruandas leges humanas, dicitur infrà. 15. cap. interpretando illud: Ideoque necessitate subditi estote, &cæt. Sic igitur quando quis est sic sub lege, quod non adimplet voluntariè legem, peccatum in eo dominatur, ex quo voluntas hominis inclinatur, vt velit id quod est contrarium legi. Sed per gratiam tale dominium tollitur, quia gratia facit quod homo voluntariè seruet legem, nō quasi sub lege existēs, sed K sicut liber. Vnde Apost. Nō sumus ancillæ filij, sed liberæ: Gal. 4. qua libertate Christus nos liberauit. Hanc autē gratiā facientem homines liberè & voluntariè implere legem, non conferebant legalia sacramenta, sicut conferunt sacramenta Christi, signantur baptismus, qui est primum sacramentum & ianua aliorum. Et ideo illi qui se cæremoniis legis subiiciebant, quantum pertinet ad virtutem sacramētorum legaliū; nō erant sub gratia, sed sub lege: nisi fortè per Christi fidem gratiā adipiscerētur, prout multi patres antiqui Testamenti, per quā pertinebant ad nouum Testamentum, Illi verò qui se sacramentis Christi subiiciunt, ex eorum virtute gratiā cōsequuntur, vt nō sint sub lege, sed sub gratia: nisi fortè per suam culpā se subiiciant seruituti peccati, per quā seruitutem pertinent ad antiquum Testamentum. Vult ergo commonefacere Apost. conuersos ad fidē, vt in gratia sint solidius firmati per Christi sacramenta, & persistant aduersus regnū peccati; quā illi qui sub lege naturali aut scripta degebant. Et qui relapsi fuerint expeditius, feruentius, robustiusq; resipiscant attenta copia abundantiæ gratiæ, & dignationis diuinæ sacramētorumque & remediorum maioris efficacię. Vnde D. Chry. dicit quod ante aduentū Christi, quādo lex erat tantummodo præcipiens, facillimum erat corpus nostrum in seruitutē peccati incidere. Nunc autem per gratiam, quæ nō solum peccata priora remittit, sed etiam ad futura cauenda nos L munit, facilius regno peccati resistere possimus. Et in hūc locum D. Aug. dicit quod peccatum dominatur sub lege: In Lib. de non quia lex mala est, sed quia sub illa sunt, quos reos fa- gra. & l. ar. cit iubendo & non adiuuando.

Quid ergo? peccabimus, quia non sumus sub lege, sed sub gratia? Absit. An nescitis quoniam cui exhibetis vos seruos ad obediendū: serui eius estis cui obeditis, siue peccati ad mortem, siue obeditionis ad iustitiam.

HIc Apostolus præueniendo Pseudochristianos & Hæreticos, qui ex verbis crudè & malè intellectis, absurda, & deprauata mente legi Euangelicæ opposita inferre nituntur, sciscitatur dicens: *Quid ergo?* Sciebat enim quod id quod prædixit, Non estis sub lege, sed sub gratia: poterat ab aliquibus malè intelligi: scilicet, ad hunc sensum quod fideles Christi non sunt sub lege, quantum ad debitum obseruandi præcepta moralia, ex quo sequeretur quod fidelibus Christi licitum esset peccare contra præcepta moralia faciendo: quoniam dictum est quod non sumus sub lege; sed sub gratia. Et hunc sensum Aposto. Galatis scribens improbat dicens: Vos in libertatem vocati estis fratres mei, tantum ne detis in occasionem carnis libertatem. Et ideo hic etiam respondens sub- Galat. 5. dit. Absit, scilicet vt peccemus & contra moralia pręcepta faciamus: quia sumus à lege liberati. Quia si contra præ- M cepta moralia ageremus & peccaremus., sequeretur hoc incōueniens quod iterū redigeremus in seruitutē peccati. Ephe. 6. & hoc innuit cùm dicit: *An nescitis, &cæt.* Quod serui obediant dominis suis, debitum est: iuxta illud, Serui subditi estote dominis carnalibus. Vnde cùm aliquis obedit alicui, se seruum eius profitetur obediendo: diuerso tamē stipendio diuersis dominis obeditur. Qui enim obedit peccato tanquam domino, per seruitutem peccati ducitur ad mortem: & hoc exprimit cùm dicit, *siue peccati*, id est serui estis in obediendo ei & hoc in mortem, id est, in æternam damnationem præcipitandi: de qua Diuus Ioannes, In his mors secunda, &c. Qui verò obedit Deo, effi- Apoc. 20. citur obeditionis, id est, obedientiæ seruus obeditio enim est obseruantia diuinorum præceptorum. Quia per assuetudinem obediendi mens eius magis ac magis ad obediēdum Deo inclinatur, & ex hoc iustitiā perficit. Et hoc innuit cùm ait, *siue obeditionis*, scilicet, diuinorum pręceptorum *ad iustitiam*, scilicet implendam: secundum illud, Factores legis iustificabuntur. Et satis conuenienter obeditionem contraponit peccato: eò quòd sicut D. Ambr. di- Sp. 82. cit. Peccatum est diuinæ legis transgressio, est cœlestium inobediētia mandatorū. Per hęc verba Apost. probat Christianos non esse omni lege solutos, maximè lege naturali & potest, probatio eius in hūc syllogismum reduci Quicunque se exhibet obediēdum iustitiæ, seruus est iustitiæ. Atqui Christiani in baptismo se exhibent seruire iustitiæ euangelicæ, ergo & serui eius sunt. Maiorem probat per interro-

A interrogationem, per quam vehementior fit oratio, quasi dicat, Si ille qui se exhibet ad obediendum tyranno, qui nullum ius habet præcipiendi, seruus eius est. A fortiori qui se exhibet ad obediendum Deo, qui habet ius præcipiendi seruus eius est. Sed peccatum per tyrannidem dominatur homini, qui ratione viget, secundum quam natus est viuere. Iustitia verò legitimo iure dominatur, ideo qui se ei exhibet ad obediendum, multò magis est seruus iustitiæ minor patet ex illo: Consepulti enim sumus, &c. An autem Christiani sint liberi à lege humana, ita vt licet ei absque peccato contrauenire, dicetur infra. 13. cap. interpretando illud. Itaque necessitate, &c.

Gratias autem Deo quod fuistis serui peccati. obedistis autẽ ex corde in eam formã doctrinæ in qua traditi estis, liberati autẽ à peccato, serui facti estis iustitiæ.

HIc ostendit esse inconuenies quod obediendo iustitię iterum reducamur in seruitutem peccati, duplici ratione: Primò ratione accepta ex beneficio, quod consecuti sumus. Si enim aliquis per gratiam alterius liberatus esset à seruitute Tyranni qui piissimè illud tractauit: inconueniens magnumque incommodum esset illi, si iterum seruituti talis Tyranni se subiiceret. Sed nos per gratiam Dei sumus liberati à dominio & Tryannide peccati, quod tanta mala nobis attulit. Igitur, &c. Secundò idem B probat ex conditione, in quam ducti sumus post libertatem à peccato: quia facti sumus serui iustitiæ: Non enim licet seruo se subiicere seruituti alterius domini contrarij domino suo. Sed per baptismum & iustificationem facti sumus serui dei, qui est verus dominus, ergo nõ debemus iterũ redire in seruitutẽ peccati. Vtranq; rationem Apost. simul tangit dicens: *Gratias autẽ*, scilicet ago & vos agere debetis, quod licet fueritis aliquãdo serui peccati, tamen trãslati estis à mala seruitute peccati in seruitutẽ iustitię, & obedistis, scilicet, credendo: & hoc non coacti, sed corde, id est, voluntariè *in eam formam doctrinæ*. i. in doctrinam

2.Tim.1. catholicæ fidei. Vnde ad Tim. scribens ait, formam habens sanorum verborum, quæ à me audistis. *In quam traditi estis*, id est, cui spontaneè & totaliter vos subdidi-

2.Cor.8. stis. Iuxta illud, Semetipsos dederunt primum Deo, deinde nobis per voluntatem Dei. Et per hoc liberati estis à peccato, ideo inconuenit vt iterum in seruitutem peccati redeatis. Et cùm serui facti sitis iustitiæ, inconuenit quod iustitiam deseratis. Idcirco Corinthiis scribens dicebat:

1.Cor.7. Precio empti estis, & non estis vestri? Ex præmissis appa-

Duplex seruitus & libertas. ret duplicem secũdum Apost. esse seruitutem, scilicet, peccati & iustitiæ: & duplicẽ libertatẽ: libertas à iustitia, quæ dicitur libertas carnis, & seruitus peccati. & libertas à pec-

Contra Lutheranos. cato, quæ dicitur seruitus iustitiæ. Et quia ex hac seruitute peccati, quæ hic habetur, & ex dicto Christi, qui facit

Ioan.8. C peccatum seruus est peccati. Lutherani nituntur abrogare liberum arbitrium in peccatore. Ideo circa huiusmodi seruitutem & libertatem insistendum est. Et notandum primò quod aliquis potest tripliciter fieri seruus siue captiuus: Primò naturaliter & contra propriam voluntatem, & hoc modo qui nascitur ex captiua dicitur seruus: quia in generatione seruorum secundum legistas, partus sequitur ventrem. Et hoc modo omnes nos nascimur serui per peccatum originale, cui per propriam voluntatem non consensimus, sed per propagationem cum natura à

Sup.5. primo parente in nos traducitur. Vnde Apostolus: Era-

Ephe.2. mus omnes natura filij iræ: sed ab hac seruitute fuimus per Christum liberati, vt hic & in pręcedenti capite. Secundo modo efficitur aliquis seruus siue captiuus, quando capitur violenter in bello contra voluntatem suam propriã. Et hoc modo peccatores non sunt serui peccati. Quia vt Diuus Augustinus dicit, Peccatum est adeo voluntarium, quod si non fuerit voluntarium, id est, liberum, non est peccatum. Tertio modo quis efficitur seruus per propriam & spontaneam voluntatem ad benedictionem. Et hoc modo aliquis efficitur seruus peccati, voluntariè se exhibendo ad obediendum peccato, vt Apostolus paulò antè clarè ostendit dicens: An nescitis, quod cui vos exhibetis seruos ad obediendum, &c. Vnde & Propheta: Gra-

Esa.52. tis venundati estis, &cæt. Et hæc seruitus peccati non tollit libertatem, nec includit necessitatem coactionis, sicut nec etiam seruitus iustitiæ. Ita quod quilibet potest ex vna seruitute in aliam transire: à seruitute quidem iustitiæ se solo in seruitutem peccati; vt patuit in D

Adam; & in aliis iustis qui se in seruitutem peccati præcipitarunt. Et à seruitute peccati in seruitutem iustitiæ, non quidem se solo, sed per auxilium & gratiam Dei: iuxta illud: Perditio tua ex te Israël in me tantummodo auxilium tuum. Hæc autem seruitus peccati consistit Oseæ.13. in tribus. Primò in inclinatione ad peccandum: quia peccatum procedens ex habitu vel dispositione relicta ex actu peccati, quod fecit ex suggestione diaboli, cui se subiecit, faciliter inducit ad alia peccata. Vnde Diuus Gregorius ait. Peccatum quod per pœnitentiam non deletur, mox suo pondere ad aliud trahit. Secundò in macula, quę est testimonium illius seruitutis diaboli, quam homo per suam virtutem delere non potest. Licet enim per liberum arbitrium possit peccare, non tamen potest à peccato per solum liberum arbitrium resurgere, prout ille qui cadit in foueam profundam non potest seipsum exire. Tertiò consistit in difficultate ad bonum faciendum, & malum cauendum: libertas autem à iustitia in duobus consistit. Primò quia est liber à coactione siue necessitate peccandi, vt dictum est. Quia licet peccatores non possint resurgere à peccato, possunt tamen cessare à continuatione peccati, quod est sic voluntarium, quod si nõ sit voluntarium non est peccatum. Secundò consistit in quodam conatulo per quem peccator potest habere proposi- E tum imperfectum cessandi à peccato continuato, & resurgẽdi ab illo: eò quòd ratione naturali cognoscit actum peccati esse contra bonum honestum, & per fidem licet informem cognoscit peccatum esse contra bonum diuinum: potest etiam ratione naturali agnoscere Deum esse clementem & misericordem, cum lumine naturali agnoscere possit omnes perfectiones creaturarum eminenter esse in Deo, & misericordiã esse virtutem & perfectionem laudabilem, & si habeat fidem informem, illã agnitio misericordiæ per fidem etiam informem fulcietur, sicque speciali Dei auxilio assistente, peccator conari potest ad resurgendum, prout infirmus aliqualiter, sed non perfectè ad surgẽdum: iuxta illud, velle mihi adiacet, perficere autem non inuenio. Seruitus autem iustitiæ in homine iusto consistit in inclinatione ad exercenda opera iustitiæ. Nam Infrà.7. per gratiam virtutes & dona spiritus sancti & gratiã cooperantem & sequentem, inclinatur ad opera meritoria & ad perseuerandũ in illis. Et sic seruitus iustitię non est tanta, nec tam grauis, sicut seruitus peccati: imo est dulcissima. Seruire enim deo regnare est. Vnde Christus, Iugum meum suaue est, & onus meum leue. Per hanc seruitu- Mat.11. tem iustitiæ perficitur liberum arbitrium, & liberatur à seruitute peccati. Et per seruitutem peccati debilitatur & priuatur iustitiæ bono. Libertas autem iustitiæ, quæ dicitur libertas Christiana, quę manet in homine iusto, non consistit in Deo obligatione legis seruandæ, vt bene paulò F antè probauit Apost. dicens: Peccabimus, quia non sumus sub lege, sed sub gratia. Absit, &c. Sed de his amplius infra. 13. cap. super verbo, itaque necessitate subditi estote, &c. Sed consistit primò in liberatione à peccato originali, quantum ad culpam & diminutionem fomitis. Secũdò in liberatione à peccato mortali, & ab inclinatione ad alia peccata similia, nec non à vehementibus suggestionibus diaboli. Tertiò à liberatione legis Moysi, quantum ad ceremonialia & iudicialia, vt bene probauit Apo. qui cùm loquitur de lege simpliciter, intelligit de lege Moysi. Quartò in liberatione à seruitute corruptionis, quæ erit in resurrectione generali, vnde dicit: Oportet corruptibile hoc induere corruptionem: & mortale hoc in- 1.Cor.15. duere immortalitatẽ. & infrà. 8. ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis in libertatẽ gloriæ filiorũ Dei. Reliqua verò quæ pertinent ad liberum arbitrium persequemur infra. cap. 7. interpretando illud: Non enim quod volo bonum hoc ago. vltra ea quæ tractauimus superius. 1. cap. interpretando illud propter quod tradidit eos Deus in desideria cordis sui, &c. hæc autem pro Lutheranorum nodis dissoluendis sufficiant.

QVARTA PARS VI. CAP.

Humanum dico, propter infirmitatem carnis vestræ.

In hac

G IN hac.4.huius capitis parte, Apostolus probat prædictam conclusionem ratione accepta ex prioris vitæ cõsuetudine & fructu ac fine iustitiæ: dicit ergo, *Humanum, &c.* q.d. de duobus monui vos primò, quod exhiberetis vos Deo mente interius. Secundò, quod exhiberetis etiam membra vestra exterius, quantum ad operis executionem, hoc prosequi volo, & dico vobis quoddam humanum, id est, congruens imbecillitati humanæ. Sic enim quandoq; homo accipitur in scriptura, prout, scilicet, significat conditionem infirmitatis humanę, vt cùm dicitur:
Sap.9. Homo infirmus & exigui tẽporis, & minor ad intellectũ
1.Cor.3. iudicij & legum. & Apostolus sic accipit cùm dicit: Cùm sit inter vos zelus & contentio, nónne carnales estis, & secundum hominem ambulatis? Causam autem assignat, subiungens, *propter infirmitatem carnis vestræ.* Quia perfectis sunt perfectiora præcepta tradẽda: iuxta illud: Sapientiã loquimur inter perfectos. & illud: Perfectorũ est solidus cibus, infirmioribus sunt danda leuiora præcepta. Vn
1.Cor.2. de Corinthiis dicebat, Tanquam paruulis lac dedi vobis potum, & non escam: nondũ enim poteratis. & Hebræis
Heb.5. dicebat: Facti estis vt lacte vobis opus sit. Hæc autem infirmitas carnis, vt Sap.9. dicit: aggrauat animam. & Christus: Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma.
1.Cor.3. & Apost. Caro concupiscit aduersus spiritum, &c.

H *Sicut exhibuistis membra vestra seruire immunditiæ & iniquitati ad iniquitatem: Ita nunc exhibete membra vestra seruire iustitiæ, in sanctificationem.*

HIc ponit documentum humanum, quo docet corpus pariter esse exhibendum & seruiendum iustitię, sicut exhibuimus ad seruiendum peccato: dicens. *Sicut exhibuistis membra vestra seruire*, scilicet, per executionem mali operis, *immunditiæ & iniquitati* corde conceptæ, vt immunditia referatur ad peccata carnalia, secundum illud:
Ephe.5. Omnis fornicatio & immunditia, &c. Et iniquitas refera
Psal.35. tur ad peccata spiritualia, præcipuè ea quibus lęditur proximus: iuxta illud, iniquitatẽ meditatus est in cubili suo. Quibus peccatis in corde conceptis membra seruiunt ad iniquitatem opere exercendam. Et ponit hic secundo loco iniquitatem, pro immunditia & iniquitate simul, siue prout se extendit ad peccata carnalia & spiritualia. Quia vt D. Ioan. dicit, Omne peccatum est iniquitas, & hoc inquantũ discordat ab ęquitate legis diuinæ: Ita nunc, scilicet, liberati à peccato, exhibete mẽbra vestra per executionem bonorũ operum seruire iustitiæ in lege diuina nobis propositæ. *In sanctificationem*, id est, in executionẽ & au-
Apoc.vlt. gmentũ sanctitatis. Vnde D. Ioan. Qui sanctus est, sanctificetur adhuc. Dicitur autẽ hoc esse humanum: quia secũdum rectum iudicium multò plus debet homo seruire iustitiæ, quàm seruierit iniquitati. Vnde Baruch.4 Sicut fuit sensus vester vt erraretis à Deo, decies tantum iterum conuertentes requiretis eum.

I *Cùm enim serui essetis peccati, liberi fuistis iustitiæ.*

HIc assignat rationem prædicti documenti humani, præferendo statum gratię statui culpę ab effectu, prętermittendo statum & effectum peccati, qui est priuare hominem vera libertate. & potest sic formari ratio: Si enim plura bona nobis proueniunt ex iustitia, quàm ex culpa, quàm multa mala affert, ergo multò magis debemus insistere ad seruiendum iustitiæ quàm studuerimus ad seruiendum peccato. Primò ergo ponit conditionem status peccati. Ad cuius intelligẽtiam supponendũ est quod homo naturaliter est liberi arbitrij propter rationem & voluntatem, quæ cogi non potest, licet inclinari possit ab aliquibus. Semper ergo homo quantum ad arbitrium rationis, manet liber à coactione, non tamen semper est liber ab inclinatione. Quandoque enim liberum arbitrium inclinatur per habitum gratiæ vel iustitiæ, & tunc est liber à peccato, ab inclinatione peccati, vt scilicet ab eo non superetur vsque ad consensum. Quandoque autem liberum arbitrium inclinatur ad malum per habitum peccati, & tunc habet seruitutem peccati, quia inclinatur & trahitur ad consentiendum peccato cõtra iudicium rationis, & est tunc liber à iustitia, id est, ab inclinatione iustitiæ, quæ (cùm non sit stante peccato) ad bonum inclinare non potest. Supponendum est secundò quod sicut nemo potest duobus dominis oppositis seruire, ita neque potest esse sine domino; Neque seruitus est respectu vnius absque libertate, respectu alterius. & hoc innuit Apostol. cùm di- K
cit: *Cùm serui essetis peccati, liberi fuistis iustitiæ*, id est, Luc.16.
exempti à iustitia, & hoc dicit ad eorum confusionem, eò quòd absque freno iustitiæ existentes seipsos in peccata præcipitabant. Quod præcipuè contingit in his qui ex certo proposito peccãt. Nã illi qui ex infirmitate vel ignorãtia peccant, aliquo modo freno iustitiæ retinentur, vt nõ videantur à iustitia omnino liberi. Vnde Hier. A seculo fre Hier.2.
gisti iugum, rupisti vincula, dixisti non seruiam. Et Iob: Iob.11.
Vir vanus in superbiam erigitur, & tanquam pullum onagri liberum se putat. Sciendum tamen quod licet status peccati veram habeat seruitutem, non tamen habet verã libertatem. Non est enim vera libertas posse facere quicquid libet, nisi sit rationi cõsentaneum, cùm homo sit natus viuere secundum rationem. Ideoque cùm volũtas nata sit rationẽ sequi, tunc maximè captiuã tenetur cùm à rationis lege seducitur, & sic homo dicitur verè seruus, licet appareat ei quod sit liber secundum carnem: libertas autem carnis pessima seruitus est. Ideo quod aliquis freno rationis non cohibeatur à sequela cõcupiscentię, est libertas quantum ad opinionem illius, qui summum bonum putat cõcupiscentiam sequi, vera autem libertas est sequi rationem, & cùm illi qui sunt liberi à peccato, sequantur rationem, sunt verè liberi. Vnde Christus: Si manseritis in Ioan.8.
sermone meo, verè liberi eritis.

L *Quem ergo fructum habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis?*

COntinuat hic probationem prædictæ propositionis: probauerat enim ex effectu peccati, qui est hominem priuare vera libertate, hic probat à fructu, qui est confusio & pudor. Verum hæc non dicuntur fructus, nisi per antiphrasim & à contrario sensu: nullus est enim peccati fructus. Ideo vtitur interrogatione sibi familiari, nominans fructum, quod infructuosum est & incõmodum affert. Et licet hæc interrogatio. *Quem fructum, &cæ.* præ se ferat responsum negatiuum, quasi diceret nullum: tamen in verbo, *erubescitis*, designat fructum & incommodũ, quod consecuti sunt primi peccatores Adam & Eua, qui statim Gen.3.
post peccatum cùm cognouissent se nudos, præ pudore consuerunt sibi folia fici, & fecerunt sibi perizomata: & cùm audisset Adam vocem domini deambulantis in paradiso, abscondit se. Ideo Dauid: Erubescant impij & dedu- Psal.30.
cantur in infernum. Quærit ergo. *Quem fructum habuistis tunc*, scilicet, quando peccabitis, quasi dicat, Illa voluptas quam peccãdo per modicum tempus habuistis, quid commodi & emolumenti attulit vobis? Nihil profectò, quia inutilis. Vnde Esa. de impiis ait: Opera eorum opera Esa.59.
inutilia. Et Micheas: Væ qui cogitatis inutile, & operami Mich.2.
ni malum in cubilibus vestris. Et non solùm fuit inutilis, M
verùm etiam nociua, afferens confusionem. Ideo dicit, *In quibus*, id est, de quibus scilicet, peccatis, *nunc*, in statu pœnitentiæ, *erubescitis*, propter eorum turpitudinem & deordinationem. Vnde Hier. Postquam ostendisti mihi, per- Hier.31.
cussi femur meum confusione, & erubui. Et Esa. Erubesci Esa.1.
tis super hortis voluptatis quos elegeratis. Hæc erubescentia non fuit tunc, id est, eo tempore quo peccabatis. Peccatum enim dum adest actu, erubescentiam abstergit à fronte, vt sese homo liberius oblectet quia tũc difformitas turpitudinis minus noscitur: Ideo non est adeo efficax ad pariendum pudorem. Calore autem deferuente, quia peccatum dilucidius deprehenditur, incipit peccator erubescere erubescentia.

Nam finis illorum, mors est.

HIc ponit finem peccati dicens, *Nam finis illorum*, scilicet peccatorum, non tamen à peccãtibus intentus: quia peccantes nõn intendunt incurrere malum. Nemo 4.ca.de.
enim, vt. D. Dion. ait intendens ad malum operatur, sed di.no.
finis ad quem peccata suaptè natura ducunt, ordinatus à Deo, *Mors est*, scilicet, corporalis, spiritualis, & æterna. de quibus supra. 5. super illo: Et per peccatum mors, ex quo enim quis se separat à Deo per peccatum, dignus est vt priuetur gratia Dei & donis spiritus sancti, in quo consistit mors spiritualis: & quod anima separetur à corpore, in quo consistit mors corporalis, & quod denegetur lumen gloriæ & infligantur ei perpetua tormenta, in quo consistit mors æterna.

Nunc

A *Nunc verò liberati à peccato, serui autem facti Deo, habetis fructum vestrum in sanctificationem, finem verò vitam æternam.*

HIc ostendit qualitatem status iustitię, qui apparet contrarius statui peccati, per tres oppositas conditiones, quas hic describit. Nam primò de statu peccati dixerat: Cùm serui essetis peccati, liberi fuistis iustitiæ. Nunc directè opponit, *liberati à peccato, serui autem facti Deo.* Secundò dixerat quem fructum, &c. hic opponendo dicit: *habetis fructum vestrum in sanctificationem.* Tertiò dixerat, finis illorum mors est: hic contraponit *finem verò vitam æternam.* Circa primum considerandum quod sicut cùm quis à peccato inclinatur ad malum, est liber à iustitia. Ita cùm aliquis ex habitu iustitiæ inclinatur ad bonum, est liber à peccato. Vt scilicet ab eo nō superetur vsque ad consensum. Vnde dicit: Nunc verò in statu iustitiæ liberati à peccato: secūdum illud, Si filius vos liberauerit, verè liberi eritis. Similiter è diuerso: Sicut in statu peccati aliquis est seruus peccati, cui obedit: Ita in statu iustitiæ est seruus Dei, voluntariè obediens ei: secundū illud, Voluntariè sacrificabo tibi, & hoc innuit cùm dicit: *Serui autem facti Deo.* Vnde Dauid: O Domine, quia ego seruus tuus sum, &c. Hæc autem est optima seruitus & vera libertas: iuxta commune adagium, seruire Deo regnare est.
Psal.115.

Circa secundum ponit effectum iustitiæ, dicens: Habetis B fructum in sanctificationē, id est, ipsa sanctificatio & executio sanctitatis per bona opera est fructus vester, inquantum, scilicet, hoc spiritualiter, & sanctè vos delectat. Vnde Sapien. Flores mei fructus honoris, & honestatis. & Apostolus: Fructus autem spiritus gaudium, pax, &cæ. Circa tertium ponit finem oppositum, dixerat: Finis illorum mors est: hic autem dicit finem verò vitam æternam, quę dicitur finis & ipsorum iustorum qui quærūt eam & propter eam consequendam omnia alia operantur. Vnde Christus: Primum quærite regnum Dei & iustitiam eius. Vita æterna etiam est finis ipsorum operum, quæ cùm ex obedientia Dei fiant, & ad Dei imitationem vitam æternam merentur. Iuxta illud: Oues meæ vocem meam audiunt, & sequuntur me, & ego vitam æternam do eis.
Eccle.24. Gal.5. Mat.6. Ioan.10.

Ex hoc quod hic dicitur vitam æternam esse fructum iustitiæ, trahunt aliqui quod vita æterna consistit in fruitione, quæ est actus voluntatis: secundum D. Augustin. vbi dicit, quod frui est amore inhærere alicui rei propter seipsam. Quia cùm fruitio à fructu deriuetur, fruitio & fructus ad idem pertinere videntur: fructus autem spiritualis per fructum sensibilem cognoscitur: fructus verò sensibilis est id quod vltimum ab arbore expectatur, & cùm quadam suauitate percipitur: ergo etiam fructus spiritualis, sed ad voluntatem pertinet illud vltimum, & suauitas.
20.de Trin. & 1.de doc. Chri.Christ.

Igitur vita æterna consistit in fruitione voluntatis tanquā C in principaliori actu, quod videtur aduersari ei quod dixit Christus: Hæc est vita æterna, vt cognoscāt te Deum, &c. Ad huiusmodi dubij dissolutionem, reducendum est ad memoriam id quod de beatitudine diximus, suprà 4. cap. interpretando illud, Sicut Dauid dicit beatitudinem hominis esse, &c. quo supposito, Dicendum quod cùm beatitudo sit status omnium bonorum aggregatione perfectus, necesse est ipsam consistere in visione & fruitione simul, quæ sunt naturaliter connexæ: sic quod nemo potest clarè videre Deum, quin summè secundum proportionem luminis & gratiæ fruatur Deo. Si autem per imaginationem quæratur de principalitate. Dicendum quod beatitudo formalis & subiectiua principalius consistit in visione, quàm in fruitione: cùm visio ordine naturæ præcedat fruitionem, & primo ordine naturę attingat Deum, eò quòd voluntas de se est cæca & absque intellectu, non potest frui nec exire in aliquem actum. Tum etiam quia beatitudo consistit in nobilissimo actu, secundum Philosophum. Nobissimus autem actus est nobilissimæ potentiæ. Sed intellectus est simpliciter nobilissima potentia, quia quo ad res materiales nobiliori modo fertur quàm voluntas. cùm feratur per similitudinem earum in se: voluntas verò in ipsas secundum se absque similitudine illarum in se recepta. Similitudo autem siue species rerum materialium in intellectu recepta, est spiritualis & incorruptibilis, cùm omne quod recipitur ad modum recipientis recipiatur. Et sic cùm esse spirituale sit perfectus materiali, sequitur quod intellectus nobiliori modo fertur in D eas, quàm voluntas quæ fertur in res materiales absolutè, secundum quod in se sunt absque specie, siue similitudine. Et quamuis voluntas erga res spirituales nobiliori modo feratur, quàm intellectus: quia res spirituales; quæ sunt substantiæ, nobilius esse habeant in se, quàm similitudines siue species intelligibiles earum quæ sunt in intellectu. Tamen quantum ad Deum, in patria intellectus eriā in actu beatifico terminatur in ipsum Deum absque specie intelligibili: Quia nulla talis causata possit sufficienter clarè repræsentare diuinam essentiam, quæ est infinita. Cùm igitur intellectus primò feratur in diuinam essentiam secundum se, & absque similitudine, quemadmodum & voluntas: & non egeat adminiculo voluntatis, prout voluntas eget adminiculo intellectus, eò quòd sit cæca, vt dictum est, sequitur quod est nobilior & perfectior voluntate. Et quamuis inesse meriti & acceptationis volūtas sit nobilior, & nobilioribus habitibus & virtutibus ornetur in via, puta charitate, quam cæteris præfert Apostolus. Non tamen est nobilior inesse præmij & entis in patria. Miles enim manibus pugnando meretur, tamen caput & facies primò præmiantur: & licet charitas sit perfectior fide, & aliis virtutibus quas intellectus habet in via, non est tamen nobilior, neque ita perfecta sicut lumen gloriæ, quod erit in intellectu in patria: quia lumen gloriæ primò & perfectius nos coniungit Deo, & ideò essentia beatitudinis quæ est visio, est in intellectu: E & fruitio siue delectatio quæ est consequens, pertinet ad voluntatem. Ideò beatitudo principalius pertinet ad intellectum quàm ad voluntatem, & sic visio est essentialiter vita æterna.
10.Ethic. 1.Cor.13. D.Tho.1.2.q.3.ar.4.

Stipendia enim peccati, mors. Gratia autem Dei, vita æterna in Christo Iesu Domino nostro.

HIc explicatius manifestat finem malorum & bonorum. Et primò quo ad mala, quod finis peccatorum mors est. Hic verò dicit quod stipendia peccati sunt mors. Stipendia dicebantur olim mercedes militum à stipe pendenda, id est, ponderanda: quia pecunia militibus pro eorum laboribus danda ponderabatur. Cùm ergo peccatores membra sua peccato exhibentes illis tanquam armis militent peccato, retribuit eis mortem tanquam stipēdium, & mercedem siue retributionem eidem à Deo ordinatam. ex hoc manifestū est quòd mors est finis peccatorum, sed non peccantium, qui illam non intendunt, vt dictum est. Vnde Dauid: Ignis, sulphur, spiritus procellarum, pars calicis eorum. Quantum verò ad bona dixerat: habetis fructum in sanctificationem, finem verò vitam æternam. Et quia certum est quod vita æterna haberi non potest, nisi per gratiam. Ideò hic dicit: Gratia Dei vita æterna, id est, hoc ipsum quod bona operamur & quod opus nostrum est dignum vita æterna, est à gratia F Dei. Vnde Dauid: Gratiam & gloriam dabit Dominus. Et quia Lutherani hunc locum obiiciunt Catholicis, qui iuxta euangelicam veritatem docent iustos mereri vitam æternam. Hic nobis parum insistendum est, non quod intendamus hic materiam meriti resoluere, cùm hoc iam præstiterimus suprà 2. cap. interpretando locum illum, his qui secundum patientiam boni operis, &cæt. sed vt vera loci huius interpretatione data, perspicuè appareat hunc locum errori illorum potius aduersari quàm fauere.
Psal.10. Psalm.83.

Obiiciunt illi: Paulus ait, Gratia Dei vita æterna: ergo non ex merito. quia dicit infrà: Si autem gratia, iam non operibus. alioquin gratia iam non est gratia. Quid clarius dicere poterat Apostolus ad deludenda merita? Respondet tamē illis apertissimè D. Aug. in epist. ad Sixtum, quæ est. 105. & in lib. de gratia & libero arbitrio cap. 7. quibus locis legitimè interpretatur hoc D. Pauli verbum. Sciscitatur enim quasi ex hac sentētia subinferēs: Nullāne igitur sunt merita iustorū? & respōdet, sunt planè: quia iusti sunt, sed vt iusti fierent, merita non fuerunt. Id quod Theologi dicūt primā gratiā, qua primò iustificamur, nō mereri. & infrà idem August. dicit: Vnde & ipsa vita æterna, quæ in fine sine fine habetur, & ideò meritis præcedentibus redditur, tamen eadem merita quibus redditur, non à nobis parata sunt per nostram sufficientiam, sed in nobis facta per gratiam. Ipsa scilicet vita æterna gratia nuncupatur, quæ neque ideò, quia meritis non
Infrà.11.

G non datur, sed quia data sunt merita, quibus non datur, sed redditur. Et inferius cùm dixisset (scilicet D. Paulus hoc loco) Stipendium peccati mors, ait: Quia non congruentissimè & conuenienter addere iudicaretur stipendium iustitiæ vita æterna. Et verum est, inquit, quia si merito peccati tanquam stipendium redditur mors, ita merito iustitiæ vita æterna: vnde etiam & merces appellatur plurimis sanctarum scripturarum locis. Hæc D. Augustin. & alia plura, quibus edisserit vitam æternam esse militantium stipendium. Sed nec merita ipsa, quibus redditur, nostris viribus adscriberemus, quæ tamen gratiæ Dei committuntur. Ad amputandum hanc impiam gloriationem Apost. dicit: Gratia Dei vita æterna. D. Thomas hic dicit quod si opera considerentur in sua natura, & secundum quod procedunt ex libero arbitrio, siue secũdum substantiam operis, non merentur de condigno vitam æternam, sed solum secundum quod procedunt ex gratia Spiritus

Ioan. 4. sancti. Vnde Christus dicebat: Si quis biberit ex aqua (id est, gratia) quam ego dabo illi, fiet in eo fons salientis in vitam æternã. & hoc fit in Christo Iesu Domino nostro, id est, per fidem & meritum Domini nostri Iesu Christi, vel inquantum sumus in ipso per fidem, spem, & charitatem incorporati, & membra eius effecti. Vnde D. Ioan.

Ioan. 6. Omnis qui videt filium & credit in eum, habet vitã æternam. Vel veluti palmites fructificantes in vite.

H

EPITOME VII. CAP.

IN hoc septimo cap. Apost. prosequendo facultatem & virtutem gratiæ Christi, ostendit primò quod per eam soluti sumus à seruitute legis Mosaicæ, confutando errorem Iudæorũ, qui arbitrabãtur legem Moysi, per Euangelium non esse antiquandam. Et quod sic digna esset, vt cum Euangelio custodiretur, quem errorem confutat ex lege matrimonij, à qua vir & mulier per mortem soluitur. Cùm ergo per baptismũ moriatur quis legi Iudaicæ, consequens est ipsum liberari ab eius obligatione, & subiungit vtilitatem liberationis prædictæ. Secundò ibi, *Quid ergo, &c.* respondet cuidam obiectioni, quæ fieri posset de bonitate legis antiquæ. Declarat deinde vtilitatem, effectum, bonitatem, & sanctitatem legis ac causam præuaricationis ipsius, scilicet, concupiscentiam ex peccato originis prodeuntem, & reuiuiscente ex defectu virtutis legis, quam excludit. Tertiò ibi, *Scimus enim, &c.* probat bonitatem legis ex ipsa repugnantia siue concupiscentia carnis, quæ inuenitur in homine ad bonum, quam concupiscentiam vocat peccatum, eò quòd ex peccato originali prodiit & ad actuale inclinat, quam inclinationem lex tollere non potest. Quartò ibi, *Inuenio igitur, &c.* Infert duas conclusiones ex his quæ proposuerat, quas experientia sua & aliorum probat. Prima est de lege membrorum

I inclinante in legem peccati. Secunda est de lege Dei secundum interiorem hominem, exponendo signum: consensum rationis concludit per quid fiat liberatio à lege membrorum.

EXPOSITIO LITERALIS VII. CAPITIS.

AN ignoratis, fratres, saltem vos Iudæi, qui estis instructi in lege Moysi. *Scientibus enim legem loquor:* quia lex Moysi non erat omnibus Romanis fidelibus explicitè nota, sed solis conuersis ex Iudaismo, qui in illum errorem inciderãt; quod lex Moysi esset cum Euãgelio seruãda, quasi dicat, vos qui estis eruditi in lege, non debetis ignorare quod dicturus sum, scilicet, *Quia lex in homine dominatur,* id est, obligat hominẽ, *Quanto tempore viuit,* scilicet, homo vel quanto tempore lex durat, & permanet in suo statu siue ante reuocationem legis. *Nam*

Gen. 3. *quæ sub viro est mulier,* id est, sub viri potestate ex lege diuina, quæ dicit: sub viri potestate eris. *Viuente viro alligata est legi:* quia, scilicet, tenetur conuiuere viro, & obedire illi, & non potest licitè discedere ab illo. *Si autem mortuus fuerit vir eius,* per mortem viri, *Soluta est à lege viri,* id est, à lege matrimonij siue ab obligatione qua erat obligata viro. *Igitur viuente viro vocabitur,* & verè erit, *adultera, si fuerit cum alio viro,* ei carnaliter commixta viuente suo viro. *Si autẽ mortuus fuerit vir eius, liberata est à lege*

1. Cor. 7. *viri,* id est, à lege qua obligabatur viro. *Vt nõ sit adultera, si fuerit cum alio viro,* ei carnaliter cõmixta, præsertim si ei K matrimonialiter copuletur. *Itaque fratres mei,* qui iuncti estis Euãgelio, non estis adulteri: quia nõ debetis aliquid legi Moysi, cùm mortua sit: ideò *& vos mortificati estis legi.* i. cessat in vobis obligatio legis Moysi, quantũ ad cæremonialia & iudicialia, quæ sunt figuralia ad tempus data: *Per corpus Christi.* i. per hoc quod facti estis membra Christi, simul cum eo mortui & sepulti per baptismũ. *Vt sitis alterius,* scilicet, Christi & eius legi subiecti. *Qui ex mortuis resurrexit,* in quo & vos nouã vitã assumpsistis, & ita non legi prioris vitę, sed legi nouę vitæ tenemini obligati. *Vt fructificetis Deo,* id est, vt fructũ boni operis faciatis ad honorẽ Dei. *Cùm enim essemus in carne,* id est, subiecti concupiscentiis carnis, *Passiones,* id est, affectiones & inclinationes, *Peccatorũ,* quæ per legem erant notificatæ, vel occasionaliter augmentatæ, *operabantur in membris nostris,* id est, mouebant membra nostra, *Vt fructificarent morti,* Ezec. 18. id est, vt facerẽt fructũ mortis, vel fructũ dignum morte, hoc est vt peccarent. quia peccatũ est dignũ morte. *Nunc autem soluti,* id est, liberati, *Sumus,* per gratiã Christi, *à lege mortis in qua detinebamur,* id est, a seruitute legis Moysi Heb. 10. quæ dicitur lex mortis, quia absq; misericordia occidebat corporaliter, vel per occasionẽ spiritualiter: ita, scilicet soluti sumus, *Vt seruiamus in nouitate spiritus,* id est, in spiritu renouati per gratiã Christi, vel secundum legem spiritus, quæ est lex Christi. *Et non in vetustate literæ,* id est, non secundum legem veterẽ, vel non in vetustate peccati, L quam lex auferre non poterat, sicut lex Christi.

SECVNDA PARS VII. CAP.

QVid ergo dicemus, scilicet, sequi ex his quæ dicta sunt, quod passiones peccatorũ erant per legẽ, & quod erat lex mortis. Nunquid inferemus, quod, *Lex peccatum est,* id est, quod lex peccatum doceat, vel quod ille qui talem legem dedit, peccauerit ferendo eam quod videtur sequi. *Absit,* scilicet, quod hoc dicamus. *Sed peccatum non cognoui,* vt offensiuũ Dei, & punibile ab illo. *Nisi per legem,* scilicet, Moysi, licet per legem Rom. 3. naturalem possit cognosci peccatum, secundum quod habet rationem inhonesti: & quia est contra dictamen rectæ rationis. *Nam concupiscentiam,* scilicet, interiorem, *nesciebam,* scilicet esse peccatum, vel ita graue aut offensiuum Dei, *nisi lex diceret: Non concupisces,* quia cùm homines illam non videant, non reputant eam esse peccatũ, sed solus Deus qui cor intuetur. *Occasione autem accepta,* & nõ Infrà. 16. data per legem, *Peccatum,* id est, fomes siue appetitus sensitiuus, auxilio gratiæ destitutus, ad peccandũ pronus & inclinatus: vel diabolus, qui primus peccauit, & ad peccatum alios angelos & hominẽ induxit, *Per mandatũ,* scilicet legis, *operatũ est in me omnem concupiscentiã,* scilicet Gen. 8. Apoc. 12. actualem, quia adueniente mandato crescit desideriũ eius Gen. 3. quod prohibetur. *Sine lege enim peccatũ mortuum erat,* M non quidẽ sic quod peccatũ non esset, quia dictũ est quod per vnum hominem peccatum intrauit in mundũ, & erat vsque ad legem: sed erat mortuum quãtum ad cognitionem hominis, vt dictum est, *Sed cùm venisset mandatum,* id est, lex Moysi quæ continet mandata, *Peccatum reuixit,* Suprà 5. quãtum ad cognitionem hominis, quia tunc homo incepit cognoscere peccatum in se esse, quod prius non cognoscebat. Vel reuixit, quantum ad virtutem, quia data lege occasionaliter aucta est virtus peccati: Ideò lex dicitur virtus peccati *Ego autem mortuus sum,* id est, cognoui me mortuum vel magis morti obligatus sum quàm antè: *& inuentum est mihi.* s. non obseruãti sed transgredienti, *mandatum quod erat,* scilicet, datum ex intentione dantis, *ad* 1. Cor. 15. *vitam.* s. æternam cõsequendam, *hoc esse ad mortem.* i. occasio mortis, *Nam peccatum occasione accepta per mandatum seduxit me, & per illud occidit,* id est, per concupiscentiam actualem, quam in me operatũ est, quemadmodum Dan. 13. concupiscentia subuertit cor Iudicum. *Itaque & lex quidem* Psal. 18. *sancta,* id est, bona & immaculata, *& mandatum sanctum,* quantum ad cæremonialia, *& iustum,* quãtum ad præcepta iudicialia, *& bonum,* id est, honestum siue cõueniens rationi, quantũ ad moralia præcepta. *Quod ergo bonum est,* scilicet in se, mihi *factũ est mors,* id est, causa mortis: quod quidem aliquis poterat falso intelligere per se, ex eo quod dictũ est, inuentũ est mihi mandatum, quod erat

ad vitam,

A ad vitam, hoc esse ad mortẽ. Ideò respondens dicit: *Absit*, scilicet, vt dicamus quod mandatũ sit per se causa mortis, quia quod est secundum se bonum, non potest esse per se
Mat.7. causa mortis. Non enim potest arbor bona malos fructus facere. Sed peccatũ, id est, fomes, *Vt appareat peccatum*, id est, per hoc apparet esse peccatum, quia *per bonum*, id est, legis mandatum quod ex hoc ipso bonum est, quod facit cognitionem peccati, *operatum est mihi mortem*, id est, damnationis augmentum: quia mors, vt dictum est, regnauit ab Adam vsque ad Moysen, vel operatum est mihi peccatum actuale, quod est causa mortis. *Vt fiat supra modum*, id est, magis ardenter, *peccans*, id est peccare faciens, *Peccatum*, præuaricationem ac concupiscentiam augendo, *Per mandatum*, occasionaliter occasione accepta, sed non data.

TERTIA PARS VII. CAP.

SCimus enim, id est, euidẽter cognoscimus nos qui in diuinis versati sumus, *Quod lex spiritualis est*, id est, à Spiritu sancto data, scripta enim fuit digito Dei. *Ego autem*, scilicet, qui iudico legem esse peccatum, *Carnalis sum*, id est, carni, quæ concupiscit aduersus spiritum, consentiens. *Venundatus sub peccato*, id est, originali pri-
Exod.13. mi parentis, vel proprio vt seruus, quia carnalitas quę subiectionem importat, non solùm prouenit ex peccato ori-
B ginali, sed etiam actuali, per quod homo concupiscentiis obediendo, quis se seruum carnis constituit & profitetur, & sic dicitur veundatus sub peccato: quia seipsum vendidit in seruum peccati pretio propriȩ voluntatis implendæ. *Quod enim operor non intelligo*, secundum exteriorem hominẽ, victus suggestione dæmonis, vel passione aut inclinatione peruersi habitus, non approbo: quia sciens oppositum in generali contra conscientiam, siue iudicium
Esa.50. rectæ rationis ago: vel quod operor, non quidem mente consentiente, sed concupiscendo, carne motu primo, præueniente iudicium rationis, non intelligo, id est, non approbo: quia voluntas sine iudicio rationis non potest liberè approbare. *Non enim quod volo bonum hoc ago*, id est, quod volo bonum in vniuersali voluntate incompleta & inefficaci, hoc ago, id est non exequor exterius opere. Vel bonum secundum completam & efficacem voluntatem perdurantem in electione particularis operationis, qua eligo mentem meam à prauis concupiscentiis seruare non ago, id est, non seruo propter motus inordinatos sensualitatis insurgentis contra rationem: Caro enim concupiscit aduersus spiritum, vt non quæcunque volumus, illa faciamus. *Sed quod odi malum illud facio*, id est, malum quod odio, id est, nolo in vniuersali, illud facio in particu-
Galat.5. lari. Vel odio siue nolo malum insurgentis concupiscentiæ, siue motus primò primos, aut secundò primos, illud
C facio, id est, illos patior & habeo. *Si autem quod nolo*, scilicet malum sola nolitione generali & incompleta, vel nolitione completa concupiscendi, *Illud facio*, id est, exequor in particulari, vel patior inordinatos concupiscentiæ motus. *Consentio legi, quoniam bona est*. in hoc quod prohibet malum, quod ego nolo: vel in generali, vel in particulari inclinatus, vel per naturam, vel per gratiam, ad volendum bonum, & fugiendum malum. *Nunc autem iam non ego operor illud*, scilicet quod facio contra legem, *Sed quod inhabitat in me peccatum*, id est, fomes, me tenens quodam modo seruum, qui non per seipsum agit, sed agitur ab alio, quasi dominium habẽs, *operatur*: illud enim dicitur homo operari, quod secundũ rationem operatur: quia principale in homine est ratio. *Scio enim quod non habitat in carne mea*, id est, in portione inferiori, siue in membris & potentiis sensitiuis, quæ concupiscunt contra spiritum, & ei repugnãt, *Bonum*, scilicet gratię quę habitat in mente siue spiritu, vnde in sequenti cap. dicit:
Ibidem. Si Christus in nobis est, corpus quidem mortuum est propter peccatũ, spiritus autem viuit propter iustificationem. *Nam velle adiacet mihi*, id est, mihi propinquum est, sub mea potestate existens. Nihil enim est tam in hominis potestate constitutum, quàm eius voluntas, vt D. August. ait. *Perficere autem bonum non inuenio*, scilicet in mea potestate existens. Quia Deus est qui operatur in nobis, velle & perficere perfectũ pro sua bona voluntate. *Non enim quod volo bonum*, in generali voluntate incompleta, vel etiam in particulari voluntate completa: puta non concu- D
piscere, & quiete ac cum tranquillitate animi Deo famulari. *Hoc facio*, passionibus sensualitatis insurgentibus & seducentibus. *Sed quod nolo malum*, in vniuersali vel motus primò primos insurgentes, inclinantes ad malũm, & impedientes animi tranquillitatem. *Hoc ago*, scilicet in particulari, vel habeo. *Si autem quod nolo illud facio, iam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum*, id est, fomes, vt dictum est.

QVARTA PARS VII. CAP.

INuenio igitur, scilicet, per experientiam, *Legem*, scilicet Moysi consonam esse, *Volenti mihi facere bonum*, id est rationi meę per quam bonum approbo, & malum detestor: quod & ipsa lex facit: & hoc necessarium fuit: *Quoniam mihi malum*, id est, fomes, *adiacet*, id est, iuxta carnem meam iacet. *Condelector enim legi Dei secundum interiorem hominem*, id est, secundũ rationem & mentem, quæ dicitur interior homo. *Video autem aliam legem in membris meis*, scilicet, fomitem, qui dicitur lex per similitudinẽ effectus oppositi: quia sicut lex inducit ad bonum faciendũ, ita fomes ad peccandũ: vel quia lege diuina in pœnã peccati datus est hic fomes originaliter est appetitus sensitiuus, sed diffusiuè inuenitur in omnibus membris, quæ seruiunt ei ad peccandũ. *Repugnantẽ legi mentis meæ*, id est, legi Moysi, quæ dicitur lex mentis, inquantum E
consonat menti vel legi naturali, quæ dicitur lex mentis: quia menti naturaliter indita est. *Et captiuantẽ me*. i. tanquã seruũ captiuũ me ducentẽ, *In lege peccati*. i. fomitis. *Quæ*. s. lex peccati, *est in membris meis*, diffusiuè, vt dictũ est. *Infelix*. i. miser, *Ego homo*, propter peccatum, quod in me inhabitat, quantũ ad mentẽ, quãdo sum peccator, vel quantũ ad carnem, quando sum in gratia. *Quis me libera-* Supra.2.
bit de corpore mortis huius. i. de dominio carnis, in qua est mors. *Gratia Dei*. s. me liberabit: quia ex propriis viribus non possum liberari à corporis corruptione, nec ab infectione animæ quæ est per peccatũ, sed solùm per gratiam Dei quæ nobis datur. *Per Iesum Christum Dominum nostrum, Igitur ego ipse mente*, id est, secundũ rationem, *Seruio legi Dei*, ei consentiens. *Carne autem legi peccati*, inquantum caro mea secundum legem & inclinationem fomitis mouetur ad concupiscendum.

COMMENTVM VII. CAPITIS.

An ignoratis fratres, scientibus enim legem loquor, quia lex in homine dominatur, quanto tempore viuit?

POsteaquam Apostolus præcedenti capite ostendit quod per gratiam Christi liberamur à peccato, in hoc capite ostẽdit quod per gratiã Christi etiam liberabimur a seruitute legis, & probat conclusionẽ in præcedenti capite positam, scilicet, Non estis F
sub lege, sed sub gratia: cuius sermonem interpolauit, vt responderet ad illam interrogationem: Quid ergo peccabimus, quia non sumus sub lege? Ad propositã ergo conclusionem reuersus, proponit tanquam hypothesim documentum dicens: *An ignoratis*, id est, non cur ignoretis, adeò enim manifestum est, quasi dicat, hoc cùm sit necessarium scire, ignorare non debetis? Quia si quis igno- 1.Cor.14.
rat, quę sunt necessaria, ignorabitur. Vnde subdit causam quare non ignorare debebant, dicens: *Scientibus enim legem loquor*. Quilibet enim tenetur scire legem, quæ illum tangit & obligat. Vnde suprà dixerat: Scimus quod quæ- Supra 3.
cunque lex loquitur, his qui in lege sunt, loquitur. Et Theologi dicunt quod ignorantia eorum quæ quis scire tenetur, est crassa & culpabilis, nec excusat facientem oppositum. Hæc parenthesis (scientibus legem loquor) dubium ingerit de qua lege loquebatur Apostolus. Quidam dicunt quod de lege naturali, eò quòd Apostolus scribebat Romanis promiscuè conuersis ex gentilitate & iudaismo, qui omnes legem naturalem sciebant, & maximè matrimonij de qua exemplificat, à qua inductionem sumere proponebat. Aliis videtur quod congruentior intellectus sit de lege Moysi, quam volebat demonstrare antiquatam fuisse. Id quod parẽthesis persuadet. Et quia lex Moysi nõ erat nota omnibus Romanis, sed solũ ex iudaismo cõuersis, cum quibus Apost. rem peculiarius agebat,

 vtpotè

G vtpotè qui zelo legis in illum errorem inciderant: Quod lex Moysi obseruanda esset cum Euangelio, quia à Deo etiam data erat, & sic non loquebatur conuersis ex gentilitate, qui contradicebant. Subiungit documentum & sententiam, quam ignorare non debebant, dicens: *Quia lex in homine dominatur*, id est, obligat hominem quanto tempore viuit. s. homo. Quia lex data est ad dirigendum homines in via huius vitæ: secundum illud, Legem statuit ei in via quam elegit. (Psal. 24.) Ideò legis obligatio morte soluitur, in morte naturali hominis. sic exponit D. Chrysost. Expositio tamen Origenis magis videtur congruere intentioni Apostoli, refert enim ad legem id quod Apostolus dicit: Quanto tempore lex viuit, scilicet in homine, habet vim obligatiuã. Dicitur autem lex viuere & mori in homine, secundum statũ hominis: Quandiu homo manet in statu, cui data est lex, tãdiu lex viuit in illo, id est, obligat illum. Quanto enim tempore viuit homo in statu militari, viuit in eo lex militaris, & stipendia proportionata secundum illam legem recipit. Si verò homo legitimè mutet statum militarem, homo quidem viuit, sed lex militaris in ipso mortua est, id est, non enim amplius obligat. Sic & lex matrimonij quandiu homo est in statu matrimonij, lex matrimonij in eo viuit, & obligat illum. Si verò vxor moriatur, iam mutat statum, ideo lex matrimonij in eo mortua est, id est, non obligat eum vt benè consequenter H explicat.

Nam quæ sub viro est mulier: viuente viro alligata est legi. Si autem mortuus fuerit vir eius, soluta est à lege viri. Igitur viuente viro, vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro. Si autẽ mortuus fuerit vir eius liberata est à lege viri: vt nõ sit adultera si fuerit cũ alio viro.

HIc per exemplum explicatius declarat prædictam hypothesin siue documentum fundamentale, & manifestat per signum dicens: Nam, &c. quasi dicat, dixi vobis quod obligatio legis durat viuente homine, in statu cui data est. Nam mulier quæ sub viro est, id est, sub potestate viri, lege diuina alligata est legi, qua tenetur cõuiuere viro (Gen. 3.) & obedire ei. Vnde Christus. Quos Deus cõiunxit, homo (Mat. 19.) non separet. Si autem vir mulieris mortuus fuerit, mulier soluta est à lege viri, id est, à lege matrimonij, quã obligabatur viro. (In li. de nup. & concu.) Cùm enim, vt Augustinus ait, nuptiæ sint bona mortalium, non se extendit obligatio nuptiarũ post vitam mortalem. Et propter hoc in resurrectione quando erit vita immortalis, neque nubent, neque nubentur. (Mat. 22.) Ex quo patet quod si aliquis vxoratus moriatur, & resurgat, nõ erit vir mulieris, quæ prius fuerat eius vxor, nisi de nouo contrahat. Si autem obiiciatur illud: Acceperunt mulieres de resurrectione mortuos suos. (Heb. 11.) Dicendum quod ibi non dicitur, Acceperunt mulieres de resurrectione maritos suos, sed mortuos suos, id est, filios, pro vt mulier quædam per Heliam, & alia per Helisæum. (3. Reg. 17. 4. Reg. 4.) aliter tamen est in sacramẽtis quæ imprimunt characterem, I qui est quædam consecratio animæ indelebilis. Omnis autem consecratio manet, quamdiu manet res consecrata, sicut patet de consecratione Ecclesiæ, vel Altaris. Et ideò si baptizatus confirmatus, aut ordinatus moriatur, & postmodum resurgat, non debet iterum eadem sacramenta accipere. Deinde Apostolus manifestat quod dixerat per signum, & primò quantum ad legem matrimonij, quæ durat in muliere viuente viro. Cuius signum est quod vocatur adultera, si fuerit cum alio viro carnaliter commixta. Vnde Hierem. Si dimiserit vir vxorem suam, & recedens ab eo duxerit virum alterum, nunquid non polluta & contaminata est mulier illa? Consequenter inducit signum ostensiuum solutionis legis matrimonij per mortem alterius coniugum, dicens: *Quod si vir eius*, scilicet mulieris, *mortuus fuerit, liberata est mulier à lege viri*, id est, qua obligabatur viro conuiuere, *vt non sit adultera*, si fuerit cum alio viro carnaliter commixta, maximè si ei matrimonialiter cõiungatur. Vnde Corinthiis scribens, ait: Si dormierit vir eius, liberata est, cui vult nubat tantum in Domino. (1. Cor. 7.) Ex quo patet quod secundæ nuptiæ, tertiæ, & quartæ, ac consequenter, sunt secundum se licitæ, & non solùm per dispensationem, vt videtur dicere D. Chrysostomus, qui super Matthæum dicit: Quod sicut Moyses permisit libellum repudij, ita & Apostolus secundas nuptias. Nulla est enim ratio: Si lex matrimonialis soluitur per mortem, quare non liceat coniugi remanenti K transire ad secunda vota? Quod autem Apostolus dicit: Oportet Episcopum esse vnius vxoris virum, (1. Tim. 3.) non ideò dicitur quod secundæ nuptiæ sint illicitæ. Sed propter defectum significationis, quia non esset vnus vnius, sicut Christus est vnus sponsus vnius Ecclesiæ. Ex præmissis apparet quod licet per adulterium soluatur matrimonium, quantum ad thorum, si pars cui facta est iniuria, velit: Non tamen quantum ad vinculum: quia hic dicit, quamdiu vir eius viuit, id est, superest, si fuerit cum alio viro, id est, marito iuncta, adultera esset. Et idem dicendum esset, si vir qui iniuriã passus est, aliam duceret vxorem, adulter esset. Cùm vnio siue vinculum matrimonij sit respectus, qui esse non potest, nisi inter duo extrema, quæ sibi inuicem sunt correlatiua.

Ita & vos fratres mei mortificati estis legi per corpus Christi: vt sitis alterius qui ex mortuis resurrexit, vt fructificetis Deo.

HIc concludit propositum, dicens: *Itaque, &c.* quasi dicat, per hoc quod mortui & consepulti estis cum Christo per baptismum, & facti membra corporis eius, vt præcedenti capite dictum est, *mortificati estis legi*, id est, lex in vobis mortua est, siue non habens vim obligandi, quantum ad figuralia. *Vt iam sitis alterius*, scilicet Christi legi subiecti: *qui ex mortuis resurrexit*. In quo & vos re- L surgentes nouam vitam & nouum statum assumpsistis. Ideo non lege prioris vitæ siue status tenemini obligati. Ex præmissis Apostolus intendit cõstruere talem syllogismum: Quicunq; viuit in aliquo statu & ordine, quandiu viuit in illo, est subiectus legi illius status, & quanuis primum statũ mutauerit, solutus est à lege illa. Sed Iudæus ante Christum passum viuebat in iudaismo, & obligabatur legi Moysi, quæ figura erat Euangelij, & per baptismum moritur iudaismo: ergo tunc soluitur ab illa lege Moysi. Maior probatur ex 3. cap. vbi dicitur: Scimus quod quæcunque lex loquitur, his qui in lege sunt loquitur: & per similitudinem de lege militari & de lege matrimonij. Minor etiam manifesta est ex 6. cap. vbi dixit: Quicunque baptizati sumus, &c. Remanet ergo conclusio vera. Consequenter ponit vtilitatem prædictæ liberationis, dicens: *vt fructificemus Deo*. Per hoc enim quod facti sumus membra Christi in Christo manentes, possumus facere fructum boni operis ad honorem Dei, sicut palmes quando est in vite, potest fructum ferre. (Ioan. 15.)

Cùm enim essemus in carne, passiones peccatorum, quæ per legem erant, operabantur in membris nostris, vt fructificarent morti.

HIc ostendit quod fructus proueniens ex liberatione facta per Christum, impediebatur, quando eramus M sub seruitute legis, hactenus narrauit, modò probat ex differentia inter vtrunq; statum, & quem prius appellauit statũ sub lege, modò nuncupat statũ carnalẽ dicens: *Cùm enim essemus in carne*, id est, subditi concupiscentiis carnis. hic vocat carnem, quod superius nominauerat veterem hominem: vnde infra 8. Vos autem non estis in carne, sed in spiritu. *Passiones*, id est, affectiones peccatorum, tum quia prius causæ sunt peccatorum: tum etiã postmodum eorum effectus: *quæ per legem erant*, scilicet notificatę, vel etiã occasionaliter augmentatæ, *operabantur in membris nostris*. i. efficaces erant ad mouendũ potẽtias & membra nostra. Vnde D. Iacob. Vnde bella & lites, nónne ex concupiscentiis. (Iacob. 4. Supra 2. Iacob. 1.) & hoc *vt fructificarent morti*. i. vt facerent fructum mortis, qui est ira, indignatio, tribulatio, & angustia æterna, vt dictũ est. Et D. Iacobus, Peccatum cùm cõsummatum fuerit, generat mortem. & suprà 5. Per vnum hominem. & 6. Stipendia peccati mors.

Nunc autem soluti sumus à lege mortis, in qua detinebamur: ita vt seruiamus in nouitate spiritus, & non in vetustate literæ.

HIc ostendit quod prædicta fructificatio Deo siue fructus apud Deum, acquiritur ab his qui sunt liberati à seruitute legis, dicens: *Nunc autem soluti sumus*, scilicet per gratiam Christi, *à lege mortis*, id est, à seruitute legis Moysi, quæ dicitur lex mortis, vel quia condemnabat ad mortem corporalem. Vnde Apostolus: Irritam (Heb. 10.) quis faciens legem Moysi, absque vlla miseratione, duobus vel tribus testibus moritur. vel potius dicitur lex mortis:

A mortis:quia per occasionē spiritualiter occidebat, eò quòd
pręcepta daret & virtutem implendi non tribueret. *In qua
detinebamur*, scilicet, quasi serui sub lege. Vnde Galatis
Galat.3. scribens, ait: Prius autem quàm adueniret fides, sub lege
custodiebamur. *Sed nunc*, ita, scilicet, *Soluti sumus, vt ser
uiamus in nouitate spiritus*, id est, in spiritu renouati per
Ezech.36. gratiam Christi, per quam, vt dicit Ezechiël, promissum
est nobis cor nouum, & spiritus nouus: Dabo, inquit, cor
nouum & spiritum nouum in medio vestri. *Non in vetu
state literæ*, id est, non secundum veterem legem, vel non
in vetustate peccati, quam litera legis auferre non potuit.
Vnde Psal.6. Inueteraui inter omnes inimicos meos.

SECVNDA PARS VII. CAPITIS.

Quid ergo dicemus? Lex peccatum est.

IN hac secunda huius septimi capitis parte Apost. osten
dit quod per gratiā Christi liberamur à seruitute legis,
& præueniendo obiectionem & incōueniens, præmit-
tit quandam interrogationē. Pseudo enim Apostoli po
terant illum criminari ex hoc quod dixerat: legem iram
operari, & legem subintrasse, vt abundaret delictum, & le-
gem constituisse seruos peccati, & legem cōcitasse passio-
nes peccatorū, &c. Quinimo & Manichæi ex hac D. Pauli
(vt eis videbatur) vituperatione & proscriptione legis,
B suam fulciebant blasphemiā, quod lex vetus mala fuisset.
Cùm tamen a Deo fuisset edita, & a sanctis Patribus susce
pta & diligenter culta, ideò ipsemet Apost. secum expostu
lat dicens: *Quid ergo dicemus?* id est, Quid ex prędictis col
ligemus & inferemus, nunquid intendimus dicere, aut ali-
quis potest ex dictis meis inferre, quod lex peccatum sit. i.
Hier.10. peccatum doceat? Sicut leges populorum dicit Hieremias
esse vanas: qui docet vanitatem, vel dicatur lex peccatum,
eò quòd ille, qui talem legem dedit, peccauit talem legem
ferendo. Hæc enim duo se inuicem consequuntur. Quia
si lex peccatum docet, legislator ferendo peccat, & dignus
Esa.10. est maledictione. Vnde Esaias: Væ qui condunt leges ini-
quas. Videtur autem quod lex peccatum doceat, si passio
nes peccatorū sunt per legem, & si lex ducit ad mortem.

Absit. sed peccatum non cognoui, nisi per legem.

HIc respondet interrogationi & obiectioni quæ posset
fieri excludendo omnes rationes, quibus aliqua po-
test impingi macula culpæ legi, vel legislatori Deo, vel
eius cultoribus dicens: Absit. Est responsio ad quæstio-
nem, cuius affirmatio vsqueadeo absurda est, vt potius
abominatione digna sit, & detestatione quàm responso:
ad cuius intelligentiam sciendum est, quod si lex per se &
directè causaret passiones peccatorum & mortem, seque-
retur quod lex esset peccatum, altero duorum modorum
prædictorum. Non autem si lex duntaxat sit occasio pec-
C cati & mortis. Verū lex de se & directè non erat causa hu-
iusmodi passionum & mortis, neque peccatum docet, aut
Psal.18. ad mortem ducit: Lex enim Domini, vt Dauid ait, imma-
Prou.8. culata est conuertens animas. Si enim, vt Salomon in per-
sona Dei ait, Per me Reges regnant, & legum conditores
iusta decernunt: multò magis Deus iustas leges condidit.
Non ergo dicimus quod lex peccatum sit. Sed quod lex
per se & directè habet notificare peccatum, & non aufer
Supra.3. re. Vnde dicit, peccatum non cognoui nisi per legem, &
Eccle.17. suprà dixit. Per legem enim cognitio peccati. Et si de le-
ge naturali hoc intelligatur, manifestum est: quia per le-
gem naturalem homo iudicat bonum & malum, secun-
dum illud: Sensu impleuit corda illorum, & bona & mala
ostendit eis. Verū Apost. hic loquitur de lege veteri, quam
significauit per vetustatem literæ. Ideò dicendum quod
absque lege veteri, poterat quidem peccatum agnosci, se-
cundum quod habet rationem inhonesti, id est, contra ra-
tionem existens. Non autem secundum quod importat
offensam diuinam à Deo puniendam: quia per legem di-
uinitus datam manifestatur homini quod Deo displicent
peccata hominum, ex hoc quod ea prohibet & mandat ea
puniri, vt fusius dictum est suprà 3. cap.

*Nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret:
Non concupisces.*

Exod.20. HIc probat quod peccatum non cognoscitur nisi per
legem, dicens. Nam concupiscentiam nesciebam esse
peccatum offensiuum Dei & ab eo punibile, nisi lex dice-
ret: Non concupisces. In lege enim duplicem concupiscen D
tiam inuenimus specialiter prohibitam, videlicet concu-
piscentiam illecebræ, qua vxor proximi violatur, & auari-
tiæ, qua res proximi furto aut rapina aufertur, eo quod
concupiscentia in his duobus peccatis habet quandā spe-
cialem commotionem ex maiori delectatione prodeun-
tem, quamuis etiam omnes inordinatæ cōcupiscentię, siue
desideria illicita sint prohibita. Vnde Sapiens: Post concu Eccle.18.
piscentias tuas non eas. Et Apost. præcedenti capite, Non Supra.6.
ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore, vt obe-
diatis cōcupiscentiis eius. Et inter huiusmodi concupiscen
tias, talis videtur esse ordo, quod concupiscentia siue ap-
petitus & desiderium propriæ excellentiæ primatum te-
net ex parte auersionis, ab incommutabili bono. Vnde Sa
piens: Initium omnis peccati superbia. Sed ex parte con- Eccle.10.
uersionis ad commutabile bonum cōcupiscentia boni vti- 1. Tim.6.
lis maximè pecuniarum, quibus obediunt omnia, præ-
stantque omnibus vitiis fomentum, quæ dicitur concu-
piscentia oculorum, primatum tenet. Vnde & Apost. di-
cit: Radix omnium malorum cupiditas. concupiscentia
verò cibi & potus, vindictæ & aliorum peccatorum, non
habent tantam emphasin, neque commotionem, & absq;
concupiscentia propriæ excellentiæ & boni vtilis, siue pe
cuniarum, frigent. Eam ob rem D. Augustin. concupiscen Aug.8.
tiam dicit esse generale peccatum: ait enim bona lex quæ
dum concupiscentiam prohibet, omnia mala prohibet. E
Exemplificat autē potius de concupiscentia, quam de ho-
micidio, aut aliis peccatis. Quia forsan Gentes credebant
in sola cogitatione, quæ nisi in opus prodeat, nullum dat
damnum alteri, nullam subesse rationem peccati, quamuis
enim aliquando ratio peccati in cogitatione fuisset lumi-
ne naturali cognita, vt est contra rationem honesti, in illo
tamen seculo, quo lex Moysi data fuit, obfuscata & penè
obliterata erat lex naturæ. Et quia homo etiam qui solùm
videt quæ foris patent, concupiscentiam interiorem non
prohibet, ideò ne putarēt in solis cogitationibus non esse
peccatum, Apostol. de concupiscentia exemplum ponit,
ad mentem reducens quæ Christus dixit: Si quis viderit Mat.5.
mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est in Mat.15.
corde suo. Et de corde exeunt cogitationes malæ, &c.

*Occasione autem accepta, peccatum per mandatum ope
ratum est in me omnem concupiscentiam.*

HIc ostendit quid ex lege Moysi occasionaliter sequu-
tum fuerit, scilicet omnis concupiscentia. Ad cuius
intelligentiam videndum est, pro quo accipit hic Aposto-
lus peccatum, quod dicit per mandatum fuisse operatum
omnem concupiscentiam. Aliqui dicunt quod pro dia-
bolo, qui est initium & causa omnium peccatorum, qui
traxit secum tertiam partem stellarum, qui seduxit Euam, Apoc.12.
& per eam, Adam, qui & mouet appetitum sensitiuum F
ad concupiscendum, ob quam causam Diuus Ioannes di-
cit: Qui facit peccatum, ex diabolo est: quia vt Christus Ioan.3.
ait: Homicida erat ab initio. Verùm quia Apostolus nul- Ioan.8.
lam anteà de diabolo fecerat mentionem, aliis videtur
quod quodcunque peccatum apprehensum, prout est in
cogitatione, operatur concupiscentiam suiipsius: secun-
dum illud, Vnusquisque tentatur à concupiscentia sua ab-
stractus & illectus. Deinde concupiscentia cùm conce- Iacob.1.
perit, parit peccatum, &cætera. Sed melius dicendum
quod accipit peccatum pro fomite peccati originalis, de
quo supra 5. dixerat: peccatum per vnum hominem in
hunc mundum intrauit, & per peccatum mors, &cæt.
Fomes enim, vt ibi dictum est, nihil aliud est quàm appe-
titus sensitiuus destitutus iustitia originali, qui suapte na-
tura inclinat ad prosequendum suauia & delectabilia sibi,
etiam si sint contra dictamen rectæ rationis, quem Apo-
stolus hic vocat peccatum: vel quia processit à peccato
originali, vel quia inclinat ad peccandum. Hæc poten-
tia appetitiua sic, vt dictum est, destituta. operatur om-
nem concupiscentiam, id est, omnes prauas & inordinatas
affectiones furti, adulterij, homicidij, & omnes concu-
piscentiæ gradus, prout inchoatur, in cogitatione, protra-
hitur ad delectationem, deinde ad consensum & opus.
Sed ad hæc operandum sumit occasionem ex lege siue ex
legis mandato, nō quod lex vel mandatum sit instrumen-
tum aut medium directū ad concupiscendum, sed videtur

G appetitui ſenſitiuo deſtituto, vt quoddam contrarium impediens eum à delectabilibus, ideò nititur depellere. Vnde dicit, Occaſione accepta, quia adueniente mandato, additur ratio præuaricationis : vbi enim non eſt lex, nec præuaricatio: vel quia creſcit deſiderium peccati prohibiti, vt *Supra.4.* dictum eſt ſuprà in interpretatione illius ſententiæ : lex ſubintrauit, vt abundaret delictum. Et eſt notādum quòd non dicit occaſione data, ſed accepta. Quia ſi lex daret occaſionem operandi omnem concupiſcentiam, eſſet mala: Ille enim qui dat occaſionem peccandi, ſcandalizat, & per conſequēs peccat: ſecundum illud, Digni ſunt morte non ſolum qui faciunt, ſed etiam qui conſentiunt facientibus. Ille autem dicitur dare occaſionem peccati ſiue ſcandalizare, quando facit vel proponit aliquod opus minus rectum, vnde proximus ruit in peccatum, vt puta ſi quis loca inhoneſta frequentaret. Vnde infrà 14. dicit: Hoc iudicate magis, ne ponatis offendiculum fratri vel ſcādalum. At ſi quis rectum opus faciat, puta det eleemoſynam, accedat ad templum, vt oret, & alius ſcandalizatur, ille non dat occaſionem ſcandali, nec peccat, ſed alius accipit occaſionem, & ſcandalizatur & peccat. Cùm ergo lex aliquid rectum proponat, & peccatum prohibeat, occaſionē peccandi non dat : ſed homo occaſionem peccandi ex lege contra legis intentionem accepit. Et ideò propter hoc non ſequitur quod lex peccatum ſit, vel quod ex lege pec-
H catum proueniat, ſed magis quod peccatum ſit ex parte hominis, qui contra legis intentionem agit. Sic etiam intelligēdum eſt de paſſionibus peccatorum, quæ pertinent ad concupiſcētiā peccati, quod non ſunt per legem, quaſi lex illas operetur vel ad eas inducat. Sed appetitus ſenſitiuus, qui hic peccatum dicitur, eas operatur occaſione accepta ex lege. Et eadem occaſione dicitur lex mortis, non quod lex mortem operetur: ſed quia peccatum facit opera quæ ducunt ad mortem occaſione accepta ex lege.

Sine lege enim peccatum mortuum erat, Ego autem viuebam ſine lege aliquando.

HIc manifeſtat quo modo peccatum per mandatum operatur omnem concupiſcentiam. Et primò deſcri- *Supra 5.* bit ſtatum ante legem, dicens: Sine lege enim, &c. q. d. peccatum ante legem mortuum erat; non quidem ſic quod peccatum non eſſet: quia, vt dictum eſt, Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit ante legem, ſed fuit mortuum, quantū ad cognitionem hominis, qui quædam in lege prohibita neſciebat eſſe peccata, vt offenſiua Dei, puta interiorē concupiſcentiam. vel etiam erat mortuum quantū ad efficaciam operandi, per cōparationem ad id quod poſtea fuit. non enim habet tantam virtutem operandi ante legem, quia vbi non eſt lex, nec præuaricatio: tunc enim non poterat accipere occaſionem operan-
I di omnem concupiſcentiam, quam data lege accepit. Talis ergo erat ſtatus ante legem quantum ad peccatum. Sed qualis eſſet quantum ad hominem, ſubiungit dicens: Ego autem viuebam ſine lege aliquādo. Non loquitur in perſona propria, cùm ipſe non fuerit ante legem, ſed in perſona hominis deſtituti, vel eorum qui fuerūt ante legem, & poſt legem. quod dupliciter intelligi poteſt. Vno modo quantum ad hoc quod homini videbatur ex ſeipſo. Ex eo enim quod ignorabat peccatum eſſe arbitrabatur ſe viuere, & mortuus erat. Vnde D. Ioan. dicit peccatori: No- *Apoc.3.* men habes quod viuas, & mortuus es. vel hoc dicitur per comparationem ad mortem, quæ conſecuta eſt occaſione legis. Dicuntur enim minus peccantes viuere. In comparatione ad eos amplius & abundantius peccāt. Vel ſecundum Orige. intelligitur de lege naturali, quantū ad vſum, & refert ad ſingulos mortalium, qui ante vſum rationis ſunt ſine lege quæ obliget.

Sed cùm veniſſet mandatum, peccatum reuixit. Ego autem mortuus ſum.

HIc deſcribit ſtatum ſub lege, dicens: Sed cùm, &cæt. quaſi dicat, Cùm data fuiſſet lex per Moyſen, peccatum reuixit, quantum ad cognitionem hominis, qui incœpit cognoſcere peccatum eſſe, quod prius non cognoſcebat eſſe peccatū. Vnde Hier. 31. Poſtquā oſtendiſti mihi, percuſſi femur meum, cōfuſus ſum, & erubui. Et ſignanter dicit, reuixit, Quia in Paradiſo homo habuerat plenā notitiam ſpeculatiuam de peccato, quæ notitia per peccatum mortua fuit, & per legem reuixit. Vel reuixit quan- K tum ad virtutem ſiue efficaciam, quia data lege augmentata eſt virtus peccati, ſiue appetitus ſenſibilis, qui ex lege ſumpſit occaſionem peccandi, vt dictum eſt. Eam ob rem Apoſtolus dicit legem eſſe virtutem peccati. Deinde de- *1.Cor.15.* ſcribit ſtatum hominis ſub lege, cùm dicit, Ego autē mortuus ſum. quod intelligi poteſt dupliciter : primò quantum ad cognitionem, vt ſit ſenſus, ſum, id eſt, cognoui me mortuum ſiue peccatorem, & morte dignum. Alio modo, vt ſit comparatio ad priorem ſtatum, vt ſit ſenſus, mortuus ſum, id eſt, magis morti obligatus ſum quàm antè, propter peccata occaſione ex lege accepta commiſſa. vnde aliqualiter ſecundum hunc ſenſum veritatem continet, quod dictum eſt Moyſi & Aaron: Vos interfeciſtis *Num.16.* populum Domini. *Et inuentum eſt mihi mandatum, quod erat ad vitam, hoc eſſe ad mortem.* Ex comparatione vtriuſque ſtatus, concludit hic euentum legis dicens : *Et inuentum eſt*, ſecundum prædicta, *Mandatum quod erat ad vitam* ex intentione mandatis & deuotione obedientis. Vnde per Ezechielem Dominus: Dedi eis præcepta bona *Ezec.20.* & iudicia, quæ faciens homo viuet in eis. Hoc, inquit, mandatum vitale, per peccatum, id eſt, per malam inclinationem fomitus, quę in me erat, factum eſt ad mortem, id eſt, mortis æternę cōdemnationem. alludit ad id quod dicit Iob. 20. Panis eius in vtero eius vertetur in fel aſpidum intrinſecus. *Nam peccatum occaſione accepta per mandatum, ſeduxit me, & per illud occidit.* Reſumit hic L cauſam quaſi manifeſtam per euentum præmiſſum, dicens: *Nam peccatum, &c.* quaſi dicat, Hoc ideò contingit quod mandatum, quod erat ad vitam, fuerit mihi ad mortem. Quia peccatum, id eſt, fomes peccati ſiue appetitus ſenſitiuus occaſione accepta per mandatum, ſeduxit me per concupiſcentiam, quam in me operatus eſt, eo modo loquendi quo Daniël dixit illi inueterato: Species decepit *Dan.13.* te, & concupiſcentia ſubuertit cor tuum. Et per illud, ſcilicet mandatum occaſionaliter occidit me, & alios qui illius inclinationi contra legem cōſentiunt. *Itaque lex quidem ſancta, & mandatum ſanctum, & iuſtum, & bonum.* Concludit hic propoſitum intentum, videlicet quod lex non ſolum nō ſit peccatū, ſed vlterius quod ſit bona, tanquam faciens cognoſcere peccatum, & prohibens ipſum. Et primò concludit quantum ad totam legem, dicēs: *Itaque, &c.* quaſi dicat: Ex præmiſſis patet quod lex quidem eſt ſancta, id eſt, munda & immaculata. Vnde Dauid ait: *Pſal.18.* Lex Domini immaculata conuertens animas. & Apoſto- *1.Tim.1.* lus: Scimus quia bona eſt lex. Secundò quantum ad particularia legis præcepta, quæ, vt dictum eſt, continet tria, ſcilicet cæremonialia, iudicialia, & moralia. Quantum ad cæremonialia dicit: *Et mandatum*, ſcilicet legis cæremoniale *ſanctum eſt*. homines ad ſanctitatem, & cultum Dei ordinans. vnde Dominus ait : Sancti eſtote, quoniam ego M ſanctus ſum. Quantum ad iudicialia dicit *iuſtum*, id eſt, *Leui.20.* verum & rectum. Vnde Dauid: Iudicia Domini vera iu- *Pſal.18.* ſtificata, &c. Quantum ad moralia verò dicit, *& bonum*, *Pſal.118.* id eſt, honeſtum. Vnde Pſalm. Bonum mihi lex oris ſuper milia auri & argenti : quia tamen omnia præcepta ordinant eos ad Deum, ideò totā legem ſanctam nominauit.

Quod ergo bonum eſt, mihi factum eſt mors? Abſit. Sed peccatum vt appareat peccatum, per bonum operatū eſt mihi mortem : vt fiat ſupra modum peccans peccatum per mandatum.

PRoponit hic accidentalem legis effectum, per modum interrogationis dicens: *Quod ergo, &c.* quaſi dicat: Nunquid lex quæ per ſe bona erat, facta eſt mihi mors, id eſt, per ſe cauſa mortis, quod aliquis poterat malè inferre, ex eo quod dictum eſt inuentum eſt mihi mandatum quod erat ad vitam hoc eſſe ad mortem. Soluit per interemptionem & abominationem dicens: *Abſit.* Quia id quod eſt ſecundum ſe bonum & viuificum, non poteſt eſſe cauſa mali, & mortis. Vnde Chriſtus: Non poteſt ar- *Mat.7.* bor bona malos fructus facere. Cōcordat inſuper id quod nunc dicitur cum eo quod ſuprà dictum eſt, Non enim mandatum ſic inuenitur eſſe ad mortem, quod mandatum mortem operetur. Sed quia occaſione accepta ab ipſo appetitu ſenſitiuo, quod hic peccatum nominatur, per mandatū mortem operatur occaſionaliter. Et hoc innuit, cùm dicit: *Sed peccatū, vt appareat peccatum*, id eſt, fomes

ſiue

A siue appetitus sensitiuus ad suauia, & delectabilia contra rationem inclinans, ex hoc apparet & cognoscitur peccatum, id est, inordonatus. quia *per bonum operatum est mihi mortem*, id est, per legem, quæ est bona, vel per legis effectum, qui est cognitio peccati, quod est quoddam bonum occasione accepta. *Operatum est mihi mortem*, id est, actum fecit quo dignus sum morte siue damnatione. *Vt fiat supra modum peccans peccatum per mandatum*, id est, vt fomes siue appetitus sensitiuus, per mandatũ siue adueniente mãdato, occasione accepta feruentius, & supra modũ consuetũ, siue abundantius peccet, quàm peccaret antequã mandatũ siue lex esset. per hæc verba Apost. declarat effectũ; qui per accidens sequutus est legẽ præter, imò contra intentionẽ legis, videlicet maior procliuitas siue promptitudo ipsius fomitis siue appetitus sensitiui ad malũ, quia propter peccatũ originale Adæ, sic destitutus, & corruptus est ille appetitus, vt nitatur in vetitum, cupiatq; negata. Ita quod quantò plura lex negat & prohibet, tantò ardentius in illa feratur nisi frenetur ratione Dei speciali auxilio adiuta.

TERTIA PARS VII CAP.

Scimus enim quod lex spiritualis est: ego autem carnalis sum, venundatus sub peccato.

B EXclusis illis ex quibus lex videbatur esse mala, & mali effectus: in hac tertia huius capitis parte Apostolus probat legem esse bonam, ex repugnãtia inter legem & carnem, siue concupiscentiam. Et primo ponit bonitatem legis, deinde conditionem hominis: dicit ergo: *Simus enim* nos qui sumus in diuinis versati, *quod lex*, scilicet, vetus siue Moysi, *spiritualis est*, id est spiritui & rationi hominis concors. Vel data à spiritu sancto, qui in sacris literis dicitur digitus Dei, vt apud Lucã cum dicitur: (Luc. 11) Si in digito Dei eiicio dæmonia, &c. Et in Exod. cum dicitur: (Exod. 31.) Dedit Dominus Moysi duas tabulas lapideas scriptas digito Dei. Legem tamen nouam siue Euangelicam infrà vocat legem spiritus vitæ, (Infra. 8. 2. Cor. 3.) eò quòd non solum à spiritu sancto est, sed etiã spiritus sanctus imprimit cordi quod inhabitat, non autem inhabitabat tabulas lapideas. Deinde describit conditionẽ hominis, dicẽs: *Ego autem carnalis sum.* quod dupliciter exponi potest. Vno modo vt Apostolus intelligatur loqui in persona sua, siue in persona hominis in gratia constituti, alio modo vt intelligatur loqui in persona hominis destituti, siue nõdum per gratiam reparati. vtroque modo accipiendo hoc pronomen homo, pro ratione hominis, quæ est principale in homine. Et sic vnusquisque homo dicitur esse sua ratio eo modo loquendi, quo rector ciuitatis dicitur ipsa ciuitas, & rex regnum: quia ea quæ rex facit, regnum facere videtur. Si ergo ratio hominis sit carnalis, homo dicetur carnalis. Dicitur autem ratio hominis carnalis dupliciter.
C Vno modo ex hoc quod subditur carni, eius desideriis cõsentiendo, prout cùm dicitur: (Ibidem.) Cùm sit inter vos zelus & cõtentio, nónne carnales estis? Ex hoc modo intelligitur de homine destituto, & nondum per gratiam reparato, qui potest de se dicere: Ego carnalis sum venundatus sub peccato, pretio propriæ voluntatis implendæ. Vnde Esaias. (Esa. 50.) Ecce in iniquitatibus venditi estis. Alio modo dicitur ratio carnalis, non subiectiuè, sed impugnatiuè. Quia impugnatur à carne siue ab inferiori portione, etiam non volens. vt cùm motus primo primi præueniunt iudicium rationis, & nituntur inclinare rationem ad illicita. Vnde Apostolus: (Gal. 5.) Caro concupiscit aduersus spiritum, &cæ. & hoc modo potest exponi de homine in gratia constituto, sensualitate siue portione inferiori qui potest dicere: Ego carnalis sum id est, à carne impugnor, venundatus sub peccato, scilicet, originali: quia propter primum peccatum Adæ, quod dicitur originale, natura humana sic destituta est, quod inferior portio siue sensualitas contra spiritum cœpit aduersari. Ex præmissis apparet quod duplex est portio in homine, scilicet, superior & inferior. Cùm enim homo sit compositus ex anima & corpore. Et anima illius sit rationalis, & spiritualis, sequitur quod habet duplices potentias: quasdam quæ se tenent ex parte corporis, & quæ habent organum corporeum in quo subiectiuantur, vt sunt quinque sensus exteriores; quatuor interiores, appetitus concupiscibilis, & irascibilis, & potentia secundum locum motiua. Aggregatum ex illis potentiis dicitur portio inferior, & sensualitas, quæ fuit in Christo passibilis. D & ideo secundum eam Christus fuit viator, licet nullo prædictorum modorum diceretur carnalis: quia vtraque carnalitas ex peccato (quod nullo modo fuit in Christo) processit. Portio verò superior dicitur aggregatum ex potentiis animæ non alligatis organo corporeo, quæ sunt spirituales, prout sunt intellectus & voluntas: & secundum has Christus erat impassibilis, & comprehensor: quia clarissimè videbat diuinam essentiam, cui in persona filij hypostaticè coniunctus erat. Nos autem hic secundum vtranque sumus viatores. Portio tamẽ superior, scilicet, intellectus & volũtas, habet imperare inferiori, quę dicitur sensualitas. Et cùm hoc fit & resistitur sensualitati, homo dicitur spiritualis. Cùm verò sensualitas, quę est inferior portio, dominatur superiori, & trahit eam ad desideria sua, homo dicitur carnalis. Non est tamen idem dicere portio superior & inferior, quod ratio superior & inferior: Quia ratio siue superior, siue inferior est pars portionis superioris, & nihil aliud est quã intellectus. Qui cum syllogisat ex causis superioribus, & æternis, dicitur ratio superior, prout verò syllogisat ex causis inferioribus vel effectibus, dicitur ratio inferior.

Quod enim operor, non intelligo.

PRobat hic quod homo carnalis sit venundatus sub peccato, & deceptus à peccato, id est, fomite, vel etiã à peccato actuali, vel diabolo: E & sumit probationẽ ex infirmitate hominis, quæ est manifesta ex hoc quod operatur illud quod nõ intelligit. Illi enim qui operantur quod non intelligunt, & ducuntur in malum, quod ignorant, quantum ad hoc apparent decepti & captiui. Sic est de homine carnali. Igitur. Et potest exponi tam de homine destituto & peccatore, quàm de homine iusto, & in gratia existente. Peccator enim suggestione dæmonis vel passione, aut inclinatione peruersi habitus seductus, peccando operatur quod non intelligit: quia operatur in particulari quod scit non esse operandum in vniuersali, & sic operatur cõtra scientiã suã: qua scit voluntatẽ domini sui, quã nõ implet. & ideo, vt Christus ait, Seruus sciens voluntatem domini, & non faciẽs, plagis vapulabit multis. (Luc. 12.) Et secundum hoc exponitur quod operor, non intelligo. i. peccata quæ facio non cognosco, nec considero finem & malum ad quod me ducunt. Quia, vt D. Dion. ait, Nemo intendẽs malum operatur. Iustus etiam in gratia cõstitutus in motibus primo primis, iudicium rationis præuenientibus operatur quod non intelligit, cum motus illi præueniant intellectum, & cùm sint corporales non possunt in instanti reprimi. Non tamen operatur mente consentiendo. Et secundum hoc exponitur, Quod operor non intelligo, id est, non approbo. F

Non enim quod volo bonum, hoc ago: sed quod odi malum, illud facio.

HIc probat præcedentem propositionem, scilicet, quod non intelligat quod operatur dupliciter per diuisionem & per effectum. primo per diuisionem eius, quod dixit, Quod operor. sub quo duo continentur, scilicet, agere bonum, & agere malum. ad quod peccatum omissionis reducitur. Per effectum autẽ ex hoc quod dixit, non intelligo. Quia cùm intellectus moueat voluntatem per modum obiecti, eò quòd voluntas est de se cæca, & nihil potest velle, nisi ab intellectu dirigatur: velle est quodam modo effectus eius, quod est intelligere, vnde si non intelligo, videor ab extrinseco agi & duci, prout seruus venundatus. dicit ergo primò quãtum ad omissionẽ. *Non enim quod volo bonum hoc ago*, & sic omitto. Hæc verba prout & præcedentia possunt intelligi & exponi tã de peccatore, quàm in gratia constituto. Verùm tamen ad clariorem intelligẽtiam sciendum est primo quod duplex est actio, videlicet completa & incompleta. Incompleta dicitur quæ solum est interior & exterior, opere non exercetur. Completa verò quãdo actio interior in actum prosiliit exteriorem. Secundò aduertendum est quod voluntas etiam est duplex, scilicet completa, quam Neoterici vocant efficacem: (1. 2. q. 2?. ar. 4. ad. 1.) & incõpleta siue inefficax. Voluntas completa & efficax est, quę secluso impedimẽto exit in actum: & sic aliqua actio dicitur incõpleta ex parte actionis, quæ

G est completa ex parte voluntatis: vt cùm quis vult dare eleëmosynam, putans se habere pecunias in marsupio, occurret pauper mittit manum ad marsupium, & inuenit pecunias deprædatas: est tamen taliter dispositus quod daret si haberet. Illa voluntas est efficax, licet non det eleëmosynam propter impedimentum, & sic actio est completa ex parte voluntatis, & non ex parte operationis: quia pauper non recipit. His suppositis exponendo hæc verba de homine peccatore, potest dicere: Non enim quod volo bonum, voluntate incompleta & inefficaci, siue in vniuersali, Non ago exterius actione completa, & in particulari, insurgentibus passionibus. Scio in vniuersali dandam esse eleëmosynam extremè indigenti, & elicio voluntatē dandi Occurrit extremè indigens, insurgit passio auaritiæ, & ab illa seductus non do eleëmosynam, & sic non ago bonum quod volebam prius in vniuersali: intelligi & etiam exponi potest de homine iusto, qui potest dicere, ego per Dei gratiam iustificatus nō quod volo bonum, hoc ago: quia vellem cum quiete & tranquillitate animi semper Deo deseruire, & non facio, distractionibus & passionibus insurgentibus ex fomite siue concupiscentia peccati originalis impedientibus. Quo ad commissionem verò & malum dicit: *Sed quod odi malum, hoc facio.* Quod si intelligatur de homine peccatore, debet exponi de odio incompleto in vniuersali, & de actione completa in particu-
H lari, vt sit sensus: Ego odi malum adulterij, & nollem esse adulter in vniuersali, id est, tamen passionibus insurgentibus in particulari hoc ago & perficio. Si autem intelligatur de homine iusto, debet intelligi de actione imperfecta, quæ consistit in sola concupiscentia præueniente iudicium rationis, & de perfecto odio, de quo Psalmista: *Psal.138.* perfecto odio oderam illos. & secundum hoc sensus Apostol. talis est: Ego iustus malum quod odi facio, id est, illos motus concupiscentiæ primo primos, quos deliberatè & perfectè habere nolem, habeo. Et quia Lutherani & Neoterici hæretici ex peruerso huius copulatiuæ intellectu, negant liberum hominis arbitrium, maximè in homine peccatore, dicentes ipsum esse claudum & non posse nisi claudicare & male agere: & sic in omni opere quantumcunque bono etiam dando eleëmosynam & honorando parentes peccare, quod est hæreticum & absurdissimum. Ideò hoc loco materiam liberi arbitrij duxi inquirēdam. Ad cuius euidentiam sciendum est quod naturale & liberum in hoc differunt: quod naturale est determinatum ad vnum, sic quod non potest tendere nisi in vnum, & non ad plura opposita: prout lapis qui est naturaliter determinatus ad locum deorsum, & ignis ad locum sursum: & sic nec lapis ascendere, neque ignis descendere potest, neque lapis non descendere, neque ignis non ascendere. Ideo lapis non liberè sed naturaliter siue necessario descendit: &
I ignis etiam non liberè, sed naturaliter & necessario ascendit. Liberum autem dicitur quod non est determinatum ad vnum, sed est indeterminatum & indifferens, potens se habere ad plura etiam opposita, & sic potest agere & non agere: agere hoc vel eius oppositum. Et omnia quæ huiusmodi sunt & possunt se determinare seipsa, sunt intellectualia & libera. Et sic Deus est maximè liber, quamuis peccare non possit: quia habet liberum arbitrium perfectissimum, immutabile & indefectibile. Quia, vt dicit *Anselmus.* Anselmus, Posse peccare non est liberum arbitrium, nec pars liberi arbitrij, sed potius defectus perfectionis liberi arbitrij, & signum eius. Et quia Angeli sunt intellectuales creaturæ, habent ex natura sua liberum arbitrium vertibile ante electionem, post electionem verò adhuc habent liberum arbitrium, sed non vertibile ad bonum & ad malum. Angeli enim boni, qui cōpleta electione elegerunt bonum, habent liberum arbitrium firmatum in bonum: sic quod ad plura & diuersa bona sunt indifferentes, & ad malum determinari non possunt, nec peccare: & opposito modo mali. Cùm autē homo sit intellectualis, necesse est dicere quod ex natura sua, & in puris naturalibus est liberi arbitrij: eius tamen arbitrium est medium inter liberum arbitrium Dei & Angelorum. Quia liberum arbitrium Dei est inuertibile & indefectibile, arbitriū verò Angelorum est vertibile ad bonum & malum ante completam electionem, & non post: arbitrium autem hominis est vertibile ante electionem & post ad bonum & ad ma- K

lum, quandiu est in via, siue vsque ad mortem, in qua firmatur in bono vel in malo secundum merita vel demerita, prout in Angelis in completa electione. Vnde Damascenus dicit quod fecit in Angelis casus, facit in hominibus mors: & Iuristę dicunt quod voluntas hominis vsque ad mortem est deambulatoria, id est, mutabilis, & mutare potest testamentum, quod morte confirmatur, vt habetur in cap. Cum Marte extra de celebratione miss. Et Sapiens, Vbi ceciderit lignum siue ad austrum, siue ad aquilonem, ibi erit. comparat enim hominem arbori, quæ quandiu plantata est, potest inclinari ad opposita per ventos contrarios. Sed si semel ceciderit, ibi manet. Sic homo quandiu viuit vita mortali, inclinari & mutari potest ad bonū & ad malum: sed postquam ceciderit per mortem, ibi manet. Si ceciderit ad austrum, id est, in amore & charitate Dei, quæ per austrum significatur, ibi semper erit, scilicet, firmatus in bono. Si verò ad aquilonem, id est, in statu peccati mortalis, etiam ibi semper erit, scilicet firmatus in malum. *Damasc.* *Eccle.11.*

Hominem autem etiam in peccato mortali existentem in hac mortali vita habere liberum arbitrium triplici via probari potest, scilicet, experientia, ratione, & sacræ scripturę authoritatibus ac Ecclesiæ catholicę determinationibus, prout deductum est suprà. 1. cap. interpretando illud propter quod tradidit eos Deus in desideria cordis sui. Reliquum ergo nūc est dissoluere & enucleare L maximè hūc locum, quē Lutherani habēt pro basi & fundamento inexpugnabili, licet nihil penitus ad eorū intentionē faciat. Quia, vt diximus, si Apost. intelligatur loqui de homine peccatore, manifestum est ipsum non loqui de volitione & odio perfectis & in particulari, sed de volitione & odio incompletis & in vniuersali, vt sit sensus: quod volo bonum in vniuersali, nō ago perfectè in particulari, passionibus insurgentibus, non cogentibus sed allicientibus. Nam vt dixit Dominus Cain: subter te erit appetitus tuus, & tu dominaberis illius. & eodem modo de odio, Quod odi malum in vniuersali incompleto & inefficaci nolitione, hoc facio in particulari, insurgentibus passionibus concupiscentiæ allicientibus, & nō necessitantibus, vt dictum est. Ad hoc autem quod obiiciunt ex. 8. huius epistolæ ca. Quicunque spiritu Dei aguntur, hi filij Dei sunt. Dicendum quod cùm Deus disponat omnia suauiter, id est, naturalia mouet naturaliter, & libera liberè Ideo non sic aguntur filij Dei quin liberè concurrant. Ad illud Christi: Omnis qui facit peccatum, seruus est peccati. dictum est supra. 6. cap. exponendo illud: Gratias autem Deo quod serui fuistis peccati, quod seruitus peccati non tollit omnino libertatem: quia non necessitat, licet inclinet & difficultatem præstet. Omnibus autem aliis authoritatibus quæ adduci possunt, satisfacit similitudo data supra cap. 1. de infirmo cum distinctionibus sequentibus eam, scilicet, completè, perfectè, & incompletè, atque imperfectè, & in his quæ facilia sunt, & non habent resistentiam. Itē quod bona nostra sunt principaliter à Deo, non totaliter. vide amplius infra hoc eodem capite super verbo, Nunc autem. *Iacob.1.* *Gen.4.* *Sap.8.* *Ioan.8.* M

Si autem quod nolo, illud facio: consentio legi quoniam bona est.

CONcludit hic ex præmissa dispositione quod lex sit bona, dicens: Si autem, &c. quasi dicat, Si facio quod nolo, ex hoc ipso quod nolo in vniuersali malum quod lex prohibet, consentio legi, id est, voluntas mea est concors legi, quæ hoc prohibet quod ego nolo. & ideo consentio legi quod bona est. Manifestum enim quod inclinatio hominis secundum rationem est ad volendum bonū, & nolendum siue fugiendum malum, secundum naturam vel gratiam: & vtraq; inclinatio est bona. Vnde sequitur quod lex quæ huic inclinationi consentit & fauet, pręcipiendo bonum, & prohibendo malum, eadem ratione sit bona. Ideo Salomon: Donum bonum tribuam vobis, legem meam ne derelinquatis. *Prouer.4.*

Nunc autem iam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum.

PRobat hic quod dixerat de conditione hominis, scilicet, quod sit carnalis venundatus sub peccato, & quasi aliqualiter seruus: apparet ex hoc quod ipse non agit, sed

agitur

A agitur à peccato. Ille enim liber dicitur, qui eſt dominus, & per ſeipſum agit & nō agitur, neq; ducitur ab alio. Ideo dicit, *Nunc autem*, quaſi dicat. Dictum eſt quod per intellectum & voluntatem, id eſt, ſecundum portionem ſuperiorem, conſentio legi quod bona eſt. Nunc autem dum contra legem facio, iam ſecundum eandem portionem & rationem non operor illud quod facio contra legem, ſed quod inhabitat in me peccatum. Et hoc quidē manifeſtum eſt in homine in gratia conſtituto, quo ad motus concupiſcentiæ primo primos, qui præueniunt iudicium rationis, quod portio ſuperior, cùm præueniatur ab illis, non operatur illos, ſed fomes, id eſt, appetitus ſenſitiuus, qui inhabitat, elicit, & operatur illos. Illud enim dicitur homo operari, quod per rationem (per quam dicitur homo) operatur. Ideò motus concupiſcentiæ, qui non ſunt imperati à ratione, ſed à fomite, non operatur homo ſed fomes peccati, quod hic ab Apoſtolo vocatur peccatum quod inhabitat.

Ex hoc loco perperàm intellecto, multi hæretici ſumpſerunt occaſionem erroris. Aliqui quod ſemper ſumus in peccato & in ira Dei, etiam ſi ſimus iuſtiſſimi, ſed Deus non imputat, vt ſuprà. 4. cap. recitauimus & improbauimus, exponendo illud Dauidis ab Apoſtolo allegatum: Beatus vir cui non imputauit Dominus peccatum. Alij verò Manichæorum errorem renouantes, dixerunt quod
B nos nihil operamur, ſed merè paſſiuè nos habemus, Attribuentes Deo tanquam primo principio bono, omnes operationes bonas. Et diabolo tanquam primo principio malo, omnes operationes malas. Iſti non egent improbatione, cùm euidens ſit in lumine naturali, & naturali ratione demonſtrari poſſit: vnum tantum eſſe primum principium omnium rerum. Neoterici verò hæretici præmiſſis peiores, non verentur dicere non
Arist. 8. phys. ſolum merè paſſiuè nos habere in operationibus noſtris, ſed etiam omnes operationes tam bonas quàm malas à Deo eſſe, ita vt nō magis ſit opus Dei conuerſio D. Pauli quàm perditio Iudę Horum blaſphemus error & hæreſis non ſolum ratione naturali, ſed etiam plurimis ſacræ ſcripturæ teſtimoniis reprobatur. Manifeſtum eſt enim potentias à Deo eſſe datas animalibus ad operandum operationes proprias, propter quas dicuntur & ipſa animalia operari, vegetare, generare, videre, audire, comedere, moueri, & ſic de aliis. Nec dicimus Deum portare bladum ad molendinum, nec ipſum moueri, cùm aſinus bladum portat & mouetur, licet effectiuè concurrat ad motum & delationem. Et ſi aſinus in illa delatione nihil operaretur, fruſtrà eſſet ei data illa vis motiua, quod eſt abſurdum, cum Deus & natura nihil faciant fruſtra Eſt etiam hic error oppoſitus ei quod ſcribitur apud Marcum vlt. Illi autem profecti prædicauerunt vbique Domino cooperante
C &c. Si Deus cooperabatur, ſequitur quod etiam Apoſtoli operabantur. eſt etiam contra illud D. Ioan. in tertia epiſtola: Nos ergo debemus ſuſcipere huiuſmodi, ſicut
1. Cor. 15. cooperatores veritatis. Et contra illud Apoſt. Gratia Dei in me vacua non fuit, ſed abundantius omnibus illis laboraui, nō ego (ſcilicet ſolus) ſed gratia Dei mecum. Aduerſatur etiam illi quod dicit Apoſtolus: Vnuſquiſque propriam mercedē accipiet ſecundum laborem ſuum Præterea ſi nos nihil operaremur, quomodo dixiſſet Chriſtus Pi-
1. Cor. 3. lato: A temetipſo hoc dicis, an alij tibi dixerunt de me? Et
Ioan. 18. D. Ioan. de Caipha loquens ſcribit: Hoc autem à ſemetip-
Ioan. 11. ſo non dixit, ſed cùm eſſet Pontifex anni illius, prophetauit, &cæ. Ergo poterat aliquid a ſemetipſo dicere. Inſuper Apoſtolus ſupra. 2. dixit, Gentes quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis ſunt, faciunt. Non abs re ergo hic error condemnatus fuit in Concilio Tridentino, Seſſione 6. canone. 4. vbi dicitur: Si quis dixerit liberum hominis arbitrium à Deo motum nihil cooperari, aſſentiendo Deo excitanti atque vocanti, quo ad obtinendum iuſtificationis gratiam, ſe diſponat ac preparet; neque poſſe diſſentire ſi velit, ſed velut inanime quoddam nihil omnino agere mereque paſſiuè ſe habere, Anathema ſit. Et canone ſexto dicitur: Si quis dixerit nō eſſe in poteſtate hominis vias ſuas malas facere, ſed mala opera, ita vt bona Deum operari non permiſſiuè ſolum, ſed etiam propriè & per ſe, vt ſit eius proprium opus non minus perditio Iudæ quàm vocatio Pauli, Anathema ſit.

Nec obſtat id quod dicit Eſaias. 26. cap. Omnia opera D
noſtra operatus in nobis Domine. Nec illud Apoſtoli Philippen. ſecundo: Deus eſt qui operatur in vobis velle & perficere, quia vterque intelligit de operibus bonis. Nam vt dicit Oſeas. 13. cap. Perditio tua ex te Iſraël, tantum in me auxilium tuum. vel ſi intelligatur de malis, debet intelligi ſecundum ſubſtantiam operis, & non quantum ad deformitatem. & de bonis principaliter. Et id quod Apoſtolus hic dicit, Iam non ego operor, ſed quod inhabitat in me, nullo modo fauet: quia propriè intelligitur de homine iuſto, vt ſupra expoſitum eſt, cùm actiones ſunt ſuppoſitorum & non potentiis. vnde manifeſtum eſt hominem iuſtum illos motus primo primos per appetitum ſenſitiuum operari, ſed non liberè, & inquantum rationalis, cùm præueniant deliberationem rationis, à qua dicitur homo. ſed operatur illos inquantum animal. Et hoc bene innuit Apoſtolus cùm ait: Si quod nolo, vt ratione vtens, facio vt animal. Iam non facio vt homo, ſed quod inhabitat in me peccatum, id eſt, ex inclinatione fomitis ſiue appetitus ſenſitiui. Si verò loquamur de homine peccatore, non poteſt propriè intelligi: quia id quod homo peccator non vult in vniuerſali malum, conſideratis omnibus circunſtantiis, volendo illud malum in particulari, ratio eius peccato conſentit, & ideo ipſemet operatur. Vnde Diuus
Auguſtinus ait: Multum fallitur homo qui cōſentiens eſt E
concupiſcentiæ carnis ſuæ, & quod illa deſiderat decernens facere, & ſtatuens putat ſibi adhuc eſſe dicendum. Non ego operor illud, cùm Oſæas dicat: Perditio tua ex
te Iſraël, tantummodo in me auxilium tuum. Poteſt ta- Oseæ. 13.
men impropriè exponi de homine peccatore. Actio enim attribuitur principali agenti, quod ſecundum proprietatem ſuam mouet. non autem mouenti quod agit, vel mouet ſecundum proprietatem alterius, à quo mouetur. Manifeſtum eſt autem quod ratio hominis ſecundum illud quod eſt ſibi proprium, nō inclinatur ad malum, ſed ſolum ſecundum quod mouetur à concupiſcētia. & ideo operatio mali, quàm ratio facit, prout eſt à concupiſcentia, victa attribuitur principaliter rationi, quæ hic per hominem intelligitur, eò quòd concupiſcentia non poſſit vincere rationem, niſi ratio ſic ſubiiciat illi, quia, vt dictū eſt, ſubter te erit appetitus tuus. Dicitur tamen operari impropriè, eò quòd allicit & inclinat rationem ad ſe, & eſt cauſa ſine qua non. Dicitur autem peccatum inhabitare in homine, non quod peccatum pro formali ſit res aliqua, cùm ſit priuatio boni, ſed per effectum: quia effectus eius manet in homine, ſcilicet, appetitus ſenſitiuus deſtitutus ex illa deſtitutione, inclinatus ad proſequendum delectabilia ſibi contra dictamen rectæ rationis. Et hoc modo per effectum Spiritus ſanctus etiam habitat in no-
bis: quia gratia, & charitas quę eſt effectus ſpiritus ſancti, F
manet in nobis.

Scio enim quod non habitat in me, hoc eſt, in carne mea, bonum.

HIc probat quod peccatū inhabitans in homine operetur malum, quod homo facit. Et hæc probatio eſt, ſatis manifeſta, ſi verba referantur ad hominem in gratia conſtitutum, qui per gratiam Chriſti liberatus eſt à peccato, vt dictum eſt ſupra. 6. Quia gratia Dei non habitat in carne, ſed in mente. Vnde infra 8. dicitur: Quod ſi Chriſtus in nobis eſt. Corpus quidem mortuum eſt propter peccatum: Spiritus autem viuit propter iuſtificationem. Igitur in carne adhuc dominatur peccatum, quod operatur concupiſcentias carnis. Carnem hic accipit pro portione inferiori ſimul cum membris Sic enim caro diſtinguitur contra ſpiritum, & repugnat illi, dicit ergo, Aſſertum eſt quod in me etiam per gratiam reparato, peccatum, id eſt fomes, ſiue appetitus ſenſitiuus in me inhabitans operatur illos motus primo primos. Quia ſcio per rationem & experimentū habeo, quod bonum, ſcilicet, gratiæ, quo reformatus ſum, non habitat in me. Et ne intelligatur ſecundum rationem & in mente exponit, hoc eſt in carne mea. Nam in me, id eſt, in corde meo & mente, ſiue in portione ſuperiori, hoc bonum inhabitat. vnde Ephe. 3. ſcribens dicit: Habitare Chriſtum per fidem in cordibus veſtris. Vnde patet quod hoc verbum nō patrocinatur Manichæis, qui dicunt carnem non eſſe bonam

ſecundum

G secundum naturam, & ita nō esse creaturam Dei bonam. Non enim Aposto. hic agit de bono naturæ, sed de bono gratiæ quo à peccato liberamur. Si verò hęc verba intelligantur de homine peccatore nondum per gratiam reparato, hæc probatio est manifestior, sed tunc superfluit illa expositio (hoc est in carne mea) cùm certum sit quod bonum gratiæ non habitat, nec in carne nec in mente hominis peccatoris. Cùm autem Apost. non fuerit superfluè locutus, apparet quod in præcedentibus intendebat loqui de homine iustificato. Si verò obiiciatur quod homo iustificatus habet in appetitu sensitiuo duas virtutes infusas, & duo dona spiritus sancti, quæ secundū D. Thom. fluunt à gratia, sicut potentiæ ab anima, habet enim in appetitu cōcupiscibili virtutem temperantiæ, & donum timoris. & in appetitu irascibili virtutem fortitudinis & donum spiritus sancti, qui dicitur fortitudo. Et per consequens in carne, siue in portione inferiori hominis iustificati habitat aliquod bonum gratiæ, & tamen Apost. hic vniuersaliter negat. Dicendum quod Aposto. hic solum intendit excludere bonum, quod totaliter impedit dominium peccati, siue quod totaliter subiicit appetitum sensitiuum rationi, vt nullo modo possit aliquid cōcupiscere contra spiritum, nec aliquo modo inclinare ad malum, prout erat in Adam & erit in beatis.

Nam velle adiacet mihi: perficere autem bonum, non inuenio.

H Explicatius hic declarat quod non inhabitet in carne bonum ex facultate & difficultate hominis. Facultas ostenditur ex actione, & difficultas ex impedimentis vel defectu virtutis. Primò igitur ponit facultatem quantum ad voluntatem, quæ videtur in hominis potestate. vnde dicit: Velle mihi adiacet, id est, propinquum est mihi, quasi sub mea potestate existens. Nihil enim est tam in potestate hominis quàm eius voluntas, vt Diuus Augustinus dicit. Deinde ponit difficultatem seu defectum virtutis, dicens: perficere autem bonum non inuenio, passionibus carnis contra spiritum & voluntatem insurgentibus. Ex quo apparet quod bonum gratiæ non inhabitet in carne, cùm caro insurgat & resistere nitatur, quantum potest, bonæ voluntati gratiæ informatæ. Si intelligatur de homine iustificato, & multò minus habitat bonum in homine peccatore gratia priuato: quia passiones in eo amplius insurgunt, & resistunt bonæ volūtati tendenti in bonum morale, connaturale & facile prout supra dictum est. Ex hoc loco possumus probare liberum arbitrium esse in homine, quod, scilicet, potest bonum imperfectum siue morale cum concursu generali, quo ad bona connaturalia facilia, vt comedere, bibere, plantare vineas, ædificare domos, dare eleemosynam ex pietate naturali, honorare parentes, nutrire filios vt dictum est. Ad bonum autem arduum & difficele, vt resistere passionibus inclinantibus, ad malum, potest sine gratia gratum faciente, non tamē absque speciali Dei auxilio & concursu, qui concursus specialis est gratia gratis data: Et ideo vocatur à Diuo Thoma & Augustino, auxilium gratiæ. Sed bonum perfectum id est, meritorium non potest absque gratia gratum faciēte, ideo dicit hic perficere autem bonum inuenio, scilicet, in mea potestate. Et ideo Hier. 10. dicit: Non est hominis via eius, neque viri vt ambulet & dirigat gressus suos. Et Salomon, Postquam dixit cor hominis disponit viam suam: sed Domini est dirigere gressus eius. Et sic debet intelligi illud Apostoli: Deus operatur velle & perficere pro sua bona volūtate. & illud Esa. 26. Omnia opera nostra, scilicet, perfecta operatus es in nobis Domine, principaliter. Et illud Hier. 3. Conuerte nos Domine ad te, & conuertemur. & illud infra. 9. Non est currentis neque volentis, scilicet velle & currere perfectum, sed miserentis Dei. Et ideo hæc verba, Velle mihi adiacet, perficere autē non inuenio, non possunt aliquo modo patrocinari Pelagianis, qui dicebant quod initium boni operis etiam meritorij est à nobis, inquantum volumus bonum: perfectio autem est per gratiam, quia quo ad bonum opus meritorium debet intelligi velle adiacet mihi, scilicet, per gratiā reparato ex operatione diuinæ gratiæ, per quam non solum volo bonum, sed etiam aliquid boni facio. vel potest intelligi de perfecto & continuato bono vsque ad finem. absque macula peccati venialis, in quo nemo in peccato

Prou. 16.
Phil. 2.

originali conceptus continuare & perseuerare potest. Vnde D. Ioan. Si dixerimus quia peccatum non habemus, &cæ. & Salomon: Non est homo qui faciat bonum, & nō peccet, scilicet, aliquando: ad perseuerandum enim vsque ad finem requiritur speciale auxilium. possunt etiam hæc verba exponi de proficientibus in gratia, qui vellent amplius proficere quàm proficiant. Si verò referantur ad hominem peccatorē gratia destitutū, sic exponi possunt, vt velle accipiatur pro voluntate incōpleta & vniuersali, quę ex instinctu naturę siue synderesi in quibuscunque etiam peccantibus inclinatur ad bonum. Vnde Philoso. bonum est quod omnia appetunt. Sed illud velle adiacet homini quasi infirmum, nisi gratia Dei voluntati tribuat efficaciam perficiendi. Et ideo de operibus meritoriis vel disponentibus ad gratiam intelligitur id quod dicit: Nō sumus sufficientes ex nobis quasi ex nobis aliquid cogitare, scilicet, perfectè & meritoriè: sed omnis sufficientia nostra ex Deo est, vt ex contextu apparet. Possumus tamen aliquid ex nobis, cum concursu generali Dei, cogitare de his quæ sunt connaturalia, vt dictum est.

1. Ioan. 1.
Eccle. 7.
1. Ethi.
2. Cor. 3.

Non enim quod volo bonum, hoc facio, sed quod nolo malum, hoc ago.

Hic explicatius declarat quod perficere bonum non venit ex actione hominis, quę est signum & effectus facultatis eius. Ex hoc enim apparet quod homo non inuenit perficere bonum: quia non agit bonum quod vult: & quia facit malum quod non vult, quod fuit superius expositum. L

Si autem quod nolo, illud facio: nō iam ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum.

Resumit conclusionem quam præmiserat, & quam iam exposuimus. Sed aduertendum quod ex vno & eodem medio Apostolus concludit duo, quæ supra posuerat, scilicet, bonitatem legis, & dominium peccati. Primò dixit: Si autem quod nolo illud facio, cōsentio legi quod bona est. Secundò, cùm dicit hic: *Si autem quod nolo illud facio, non iam ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum*. Quarum duarum conclusionum prima pertinet ad id quod dixerat, lex spiritualis est. Secunda ad id quod dixerat, ego autem carnalis sum, venundatus sub peccato. Sed primam conclusionem de bonitate legis elicit ex illo medio quod dicit, nolo, scilicet, secundum rationem quæ lex prohibet, ex quo patet legem esse bonam. Sed ex parte eius quod dicit, facio, concludit in homine dominari peccatum, quod voluntatem rationis operatur.

QVARTA PARS VII. CAP.

Inuenio igitur legem, volenti mihi facere bonum quoniā mihi malum adiacet.

M Ostenso prius quod lex sit bona, eò quòd concordat rationi: in hac. 4. huius cap. parte Apostol. infert duas conclusiones secundum duo quæ proposuerat. Primum fuit quod lex spiritualis est: & probato quod sit bona, intēdit probare ex illa bonitate quod sit spiritualis. ratiocinatur igitur sic: *inuentio*, scilicet, per experimētum, legē, scilicet, Moysi consonā mihi volenti facere bonū, id est, rationi meę quæ spiritualis est, per quā bonum approbo, & malum detestor, dum & ipsa lex mandat bonū, & prohibet malū. Et hoc. s. fuit necessarium, *quoniam*. i. quia, *malum*. i. peccatū vel fomes peccati, *mihi adiacet*. i. iuxta rationem meā iacet, quasi carnem meā inhabitans. Vnde Mich. 7. Ab ea quæ dormit in sinu tuo (. i. à carne) custodi claustra oris tui. Necessitas ergo legis est ex parte mali adiacentis: Si enim bonum gratiæ esset ex vtraq; parte superiori & inferiori portione iustificati hominis, inueniret homo spiritualis legem vtilem, sed ex parte contrarietatis in homine existentis, ex hoc quod malum adiacet homini etiā iustificato: lex inuenitur tanquam frenum ad cohibendum pronitatem peccati, quæ se tenet ex parte carnis, siue exterioris hominis. Ideo subdit, *Condelector enim legi Dei secundum interiorem hominē*. Hic declarat spiritualitatē legis per signum dicens: Cōdelector, &cæ. Nullus enim delectatur nisi in eo quod est sibi conueniens: homo autem delectatur in lege secundum interiorem hominem, id est, portionem superiorem siue rationem & mentem quæ interior homo dicitur. Non quod

A quod anima sit effigiata secundū formā hominis, vt Tertullianus posuit vel quod ipsa sola sit homo, vt Plato voluit, aut quod homo est anima vtens corpore. Sed quia id quod est principalius in homine dicitur homo. Hoc est autem mens siue portio superior, quæ solum cōprehendit duas potentias spirituales non vtentes organo corporeo, scilicet, intellectū & voluntatem, quæ nonnunquam sub ratione cōprehenduntur, licet principalius in homine secundum exteriorem apparentiam sit corpus, sic exterius effigiatum cum potentiis sensitiuis, quod dicitur homo exterior. Sed secundum rei veritatem illud dicitur principalius, quod est intrinsecū, prout mens siue ratio & volutas rationi conformis, quæ hic dicitur homo interior. Cui, vt
Psal. 118. Psal. dicit, [illegible] sunt eloquia Dei. Secundū illud, Haben-
Mar. 10. tes solatio libros sanctos, qui in manibus nostris sunt.

Video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati, quæ est in membris meis.

Aliam conclusionem hic subiungit correspondētem ei quod supra dixerat: Ego autem carnalis sum venundatus sub peccato. Ad cuius intelligentiā, sciēdum est quod in præcedenti discursu, & hic Apostolus ponit quatuor leges, duas alteris duabus oppositas, scilicet, legem Dei, & legem mentis, ex vna parte: & legem peccati, & legem membrorum, ex alia: lex Dei & lex mentis differūt, B sicut effectus & causa: quia lex mētis est effectus legis dei: lex enim mentis siue naturalis nihil aliud est quàm participatio legis æternæ Dei. conueniunt autem quia lex mētis siue naturalis concordat cum lege æterna Dei & subdit hominem legi æternæ Dei, & sic se consequuntur. Lex autem peccati & lex membrorum, etiam se consequuntur & habent oppositos effectus. Quia sicut lex mentis subdit hominem legi æternę Dei, sic etiam lex membrorum siue carnis, subdit hominem legi peccati. Et quanuis tam lex peccati quàm lex carnis sunt in membris siue in portione inferiori, differunt tamen in hoc quod lex carnis est naturalis inclinatio inferiorum virium ad propria bona, scilicet eis suauia & delectabilia, secūdum sensum vel appetitū. Lex verò peccati, est pęna peccati originalis, & est deordinatio earundem virium derelicta ex perditione iustitiæ originalis, & sic non distinguuntur materialiter siue subiecto, sed formaliter penes principia. Quia lex peccati dicitur fomes siue appetitus sensitiuus, destitutus iustitia originali ex peccato primi parentis: lex autem membrorum siue carnis, dicitur idem fomes siue appetitus sensitiuus, inquantum est inclinatus ad prosequendum delectabilia sibi, contra dictamen rectæ rationis. Verùm nec lex carnis siue membrorum, nec lex peccati dicuntur propriè leges, sed dūtaxat metaphoricè & similitudinariè propter duplicē similitudinē. Prima, quia queadmodum C lex inducit ad bonum faciendū, sic fomes ad peccandum. Secūda similitudo est, quia quemadmodū lex ligat, sic fomes videtur quodammodo ligare propter attractionem, licet efficaciter non liget. Potest etiam esse similitudo per comparationem ad causam: quia cùm fomes sit quædam pœna peccati duplicem habet causam: Primam quidem peccatum primi parentis quod in peccatore dominium accepit, & ei legem, quæ est fomes, imposuit, prout dominus seruo victo legem imponit. Alia causa fomitis est Deus, qui hanc pœnam Adæ peccanti, & omnibus ab eo per propagationem carnalem & seminalem rationem descendentibus imposuit, vt rationi eorum inferiores vires non obedirent despoticè. Et secūdum hoc ipsa inobedientia inferiorum virium lex quodammodo dicitur, inquantum est pœna per legem diuinæ iustitiæ introducta, prout iusti iudicis sententia quasi lex re-
1. Reg. 33. putatur: secundum illud, Et factum est hoc ex die illa & deinceps constitutum & præfinitum, & quasi lex in Israël vsque ad hanc diem. Et hæc quædam lex peccati siue fomitis est materialiter diffusa in omnibus potentiis sensitiuis, & membris, quæ omnia per iustitiam originalem omnino subdebantur rationi, & ex eiusdem iustitiæ originalis amissione sunt deordinata, & resistunt rationis imperio. principalius tamen appetitus sensitiuus tam concupiscibilis quàm irascibilis, qui dominantur aliis membris quæ deseruiunt concupiscentiæ ad peccandum, prout dictum est supra. 6. cap. Sicut exhibuistis membra vestra seruire immunditiæ. &c. Hæc lex carnis fomitis D
membrorum siue peccati, habet duas [illegible], repugnare rationi & eam captiuare, id est, vehementer [illegible] inclinare ad peccandum. His suppositis facilis est intellectus Apostoli, Video. &c. quasi dicat, Assertum est quod lex spiritualis est; Et ego carnalis venundatus sub peccato, hoc enim experimento dicere & inferre impellor. Quia video aliam legem in membris meis, scilicet, legē carnis, fomitis & membrorum repugnantem legi mentis meæ, id est legi naturali quæ conformatur legi Dei Mosaicæ vel Euangelicæ secundum exigentiam temporis & captiuantem, id vehementer, non tamen necessariò, me inducentem in legem peccati, id est, ad committendum peccata, & perseuerandum in illis. Magna enim vi fertur in sensibilia, vt voluntatem extra lineas rationis trahat, vt fiat mancipium peccati & mortis. *Infelix ego homo, quis me liberabit à corpore mortis huius?* Hic agit de liberatione peccati: & mouet dubitationem in qua primò fatetur suam miseriam, cùm dicit, Infelix homo, quod quidem est per peccatum quod habitat in homine, siue quantum ad carnem tantum, prout in homine iusto, siue quantum ad mētem & carnem simul, vt in peccatore. Vnde Salomon, Miseros Prouer. 14.
facit populos peccatum. & Dauid: Miser factus sum, & Psal. 37.
curuatus sum vsque in finem, scilicet vitæ. Deinde quærit dicēs: Quis me liberabit à corpore mortis huius? Quę interrogatio videtur esse hominis iustificati, se miserum profitentis, ratione carnalium motuum insurgentiū pro E
sua liberatione suspirantis, prout alibi dicebat: Cupio dissolui, & esse cum Christo. Et Dauid qui dicebat: Educ de Philip. 1.
carcere animam meam. Sciendum tamen quod in corpo- Psal. 141.
re hominis potest considerari natura ipsius corporis. quæ 2. Cor. 5.
est conueniens animæ, & quo ad hoc non vult anima separari seu expoliari, sed potius superuestiri: & sic non suspirat vt liberetur à corpore absolutè, sed à corpore mortis huius, hoc est à corpore, quatenus ministrat mortem: est enim quædam mors pati sensualitatis motus ac etiam cor- Sap. 9.
ruptio corporis, quod aggrauat: & ideo secundum hoc signanter dicit de corpore mortis huius. *Gratia Dei per Iesum Christum Dominum nostrum.* Respondet hic præmissæ interrogationi, dicens quod homo non potest liberari à corpore mortis huius, siue à corruptione corporis, nec ab infectione animæ propriis viribus, sed solùm per gratiam Christi, qui est filius naturalis, & potest nos liberare. Vnde dicebat: Si filius vos liberauerit, verè liberi eri- Ioan. 8.
tis. Ideo dicit, Gratia Dei scilicet, liberabit, per Iesum Chri- Ioan. 1.
stū, per quem gratia & veritas facta est. Hæc autē gratia liberat à corpore mortis huius dupliciter: Vno modo quia facit quod corruptio corporis menti non dominetur, trahens eam ad peccandum. Alio modo vt corruptio corporis totaliter tollatur in resurrectione. Quantum ad primum cōuenit dicere peccatori: Gratia liberabit me de cor- F
pore mortis huius, id est, liberabit me à peccato originali in quod est anima inducta ex corruptione corporis, sed à culpa illa iam iustus liberatus est. Vnde cōpetit ei dicere: Gratia Dei liberauit me de corpore mortis huius. vt, scilicet, in corpore meo non sit infectio nec corruptio peccati per consensum in hac via & passionum & mortis in resurrectione. *Igitur ego ipse mente seruio legi Dei, carne autem legi peccati.* Hic infert cōclusionem exortam ex illo quod supra dixerat, per vnum hominē peccatū intrauit in mundum, & per peccatū mors. Hæc conclusio secundum duas præmissas expositiones diuersimodè ex præmissis infertur. Secundū enim quod præmissa verba exponantur in persona peccatoris, sic inferenda est cōclusio. Dictum est quod gratia liberabit me à corpore mortis huius, vt si ab eo, nō deducar in peccatū, ergo quādo ero liberatus mēte, id est, intellectu & volūtate: seruio, id est, seruiam legi Dei, secundū carnem autē legi peccati, quæ quidē in carne remanet propter fomitem. Si autē exponantur in persona iusti, sic inferēda est gratia Dei, per Iesum Christum liberauit me à corpore mortis huius, scilicet, vt in me non sit corruptio peccati & mortis. Igitur ego ipse vnus & idem antequam plenè liberer, mente seruio legi Dei, ei consentiens: carne autem seruio legi peccati, inquantum caro mea secundum legem peccati & fomitis mentem præueniens mouet me ad concupiscendum, cui tamen non consentio mente.

G
EPITOME VIII. CAP.

CApur hoc. 8. est quędam expositio & consummatio eorum quæ à. 5. cap. hucusque deduxit Apostolus de facultate & vtilitate gratiæ Dei. Nam in illo cap. post enarrationem bonorum, quæ nobis contulit, inchoauit memorare illa à quibus nos liberat, puta à macula culpæ originalis. Et in sexto c. De protectione ab actualibus, & in. 7. c. De absolutione à lege veteri. In hoc autem c. primo concludit nos per gratiam seruatos fuisse ab omni damnatione, tam culpę quam pœnę quod probat ex lege spiritus per gratiā data, quæ est causa vitæ, & sic liberat hominē à peccato & morte, quæ est effectus peccati, à quibus lex liberare non poterat. Deinde assignat causam legi spiritus, scilicet Christi incarnationem, declarans eos quibus non prodest, scilicet, ambulantibus secundum carnem, subiungens rationem, effectum ac pœnam ambulantium secundum carnem. Secundò ibi, *Quoniam sapientia, &c.* probat quod prudentia carnis est mors propter inimicitiam quam habet cum Deo, à qua fideles sunt liberati per inhabitantem spiritum. Tertiò ibi, *Quicunque, &c.* ostēdit mercedem & effectus spiritus, qui sunt directio, adoptio, testimonium filiationis, & consecutio futurę hęreditatis, quę est vita ęterna. Quartò ibi, *Existimo enim, &c.* Assignat causam dilationis immortalitatis vitæ æternæ, & hæreditatis filiorum Dei, ostendendo
H excellentiā gloriæ, cōparando eam ad passiones huius tēporis. Quintò ibi, *Non solum, &c.* ostendit quod omnes etiam iusti ac primitias spiritus habentes, passionibus corporalibus subditi sunt, in illis tamen spe, & Spiritu sancto iuuantur. Sextò ibi, *Scimus, &c.* ostendit modum quo Spiritus sanctus iuuat exteriores euentus in bonū nostrū dirigēdo, quod probat ratione qua cōcludit quod sancti quos Deus promouet, nullū incōmodum pati possunt à malo pœnæ attento fauore Dei qui proprio filio non pepercit. Postremò ibi, *Quis accusauit, &c.* ostēdit quod nullum incommodum pati possunt à malo culpæ, attento Christi pro nobis interpellantis auxilio, declarando certitudinem liberationis ab illo per virtutem gratiæ & charitatis quæ est in Christo Iesu domino nostro.

EXPOSITIO LITERALIS VIII CAP.

NIhil ergo nunc damnationis. i. obligationis culpę, aut pœnæ, *est his qui sunt*, perfectè incorporati per baptismum, fidem, & dilectionem, *in Christo Iesu, qui non secundum carnem ambulant*, id est, qui nullo modo desideria & concupiscentias carnis sequuntur. *Lex enim spiritus vitæ in Christo Iesu*, id est, gra-
Hier.31. tia quam Spiritus sanctus infundit animæ vt det ei vitam spiritualem. *liberauit me à lege peccati*, id est, à fomite, qui inducit ad peccatum ne dominetur mihi, vel à consen-
I su & operatione peccati. *Nam quod erat impossibile legi*, scilicet, naturali & scriptæ, *in quo*, id est, in qua re, scilicet, iustificatione vel liberatione damnationis, *infirmabatur per carnem*, id est, debilis erat & nō poterat iustificare per carnales obseruantias, fomite impediente ad adiuuādum & perficiendum benedictionem promissam. *Deus*, scilicet pater *Filium suum mittens in similitudine carnis peccati*,
Gen.22. id est, habens veram carnem humanam, non quidem peccato obnoxiam, prout habēt cæteri homines, qui subiecti sunt peccato originali: sed similem carni peccati in figura sensibilitate passibilitate, & mortalitate, sicut est caro peccatorū, *& de peccato*. i. pro peccato in carne Christi cōmis-
Ioan.1. so, virtute suæ passionis quæ dicitur peccatū propter simi-
Deut.4. litudinem peccati, vel per hoc quod factus est *hostia* pro peccato: *damnauit peccatum in carne*, id est, debilitauit fomitem peccati in carne nostra, & ita satisfaciendo abstulit peccata mundi: *vt iustificatio legis*, id est, iustitia quam lex promittebat, & quam aliqui ex lege separabāt *impleretur* id est, perficeretur *in nobis*, scilicet, existentibus in Christo
Gal.5. incorporatis, *qui non secundum carnem ambulamus*, id est qui non sequimur desideria & concupiscentias carnis, *sed secundum spiritum*, id est, ambulamus secundum instinctum siue inspirationem Spiritus sancti prout præceptum est nobis. *Qui enim secundum carnem sunt*, id est qui intenti & subditi sunt carnalibus desideriis, *quæ carnis sunt, sapiunt*, id est, approbant & iudicant ea esse simpliter bona, quæ carni sunt placita, & hoc est habere sapientiam K
carnis ad faciendum mala. *Qui verò secundum spiritum* Hier.4.
sunt, id est, qui Spiritus sancti inspirationem sequuntur, *quæ sunt spiritus, sentiunt*, id est, iudicant, & rectum sensum, ac iudicium in spiritualibus habent, & non illi qui approbant iudicia & inclinationes carnis, qui, scilicet, dicuntur habere prudentiā carnis, quæ est eis plurimum nociua. *Nam prudētia carnis mors est*. i. causa mortis æternę. *prudentia autem spiritus*, id est, approbatio eorū quæ inspirantur à Spiritu sancto, *vita & pax*, id est, causa vitæ gratiæ, & gloriæ, in qua erit pax perfectissima.

SECVNDA PARS VIII. CAP.

QVoniam sapiētia carnis, inimica est Deo, eò quòd contra legem Dei hominem inclinat. *Legi enim Dei non est subiecta*, id est, subiici non vult. *nec enim potest*: quia peccatū cùm sit auersio à Deo siue à lege Dei, non potest fieri subiectio: quanuis ille qui subiectus est vitio, possit per gratiā Dei liberari à vitio, & subiici Deo: nunquā tamē vitiū potest subiici Deo. Quem admodū licet ille qui est albus, possit fieri niger, nunquā tamen albedo fiet nigredo. *Qui autem in carne sunt, Deo placere non possunt*, cùm sint inimici eius, quandiu concupiscentias carnis sequuntur *Vos autem in carne non estis*, id est, in vitiis carnis non ambulatis. *Sed in spiritu*, id est, spiritum & rationem sequimini. *Si tamen spiritus Dei habitat in vobis*, scilicet, per charitatem per quam efficimur L
templum Dei, & per quam Spiritus sanctus habitat in nobis. *Si quis autem Spiritum Christi*, id est, Spiritū sanctum qui dicitur spiritus Christi, eò quod à Christo naturali Dei filio procedit, qui etiam dicitur spiritus Dei patris, cùm ab ipso pariter procedat, *non habet*, per effectū amoris & charitatis. *Hic non est eius*, id est, nō est membrū Christi viuū, sed mortuum: prout membrum corporis quod per animā non viuificatur. *Si autem Christus in nobis est*, per spiritū suum, id est, per charitatem & amorem, quæ attribuitur Spiritui sancto, per quas oportet vos esse conformes Christo. *Corpus quidem*, scilicet, vestrum, *mortuum est*, id est, necessitati mortis & passionibus rationem præuenientibus subiectum & adiudicatum est, *propter peccatum*, scilicet primi parentis per propagationem carnis in vos transfusum, ex quo subiectio mortis & rebellio, siue concupiscentia præueniens liberum rationis iudicium secuta est. *Spiritus verò*, id est, mens vestra, quæ iam renouata est à peccato. *viuit* vita gratiæ, *propter iustificationem*, qua à Spiritu sancto per gratiam iustificati estis. *Quod si spiritus eius*, scilicet, Dei patris tanquā ab ipso procedēs: *qui suscitauit Iesum à mortuis habitat in vobis*, vna cū patre & seipso Christo, secundū diuinitatē: cū virtus sanctę trinitatis sit tantū in tribus personis. *viuificauit & mortalia corpora*
vestra, scilicet, in resurrectione generali, in qua corpora M
vestra sic erunt viuificata, quod erunt non solum immortalia, sed etiam impassibilia passione corruptiua: & hoc faciet, *propter inhabitantem spiritum eius in vobis*, id est, virtute Spiritus sancti inhabitantis in vobis. *Ergo fratres debitores sumus* Spiritui sancto, propter multa beneficia quæ nobis ab eo proueniunt. *non carni vt secundum carnē viuamus*, id est, carnis desideria perficiamus. *Si enim secundum carnem vixeritis*, sequendo eius concupiscentias, *moriemini*, scilicet morte culpæ in præsenti seculo, & morte gehennæ in futuro. *Si autem spiritu*, id est, per spiritum, *facta carnis*, id est, opera siue passiones quæ ex concupiscentia carnis pullulant, *mortificaueritis* ieiuniis, vigiliis, orationibus, ac aliis bonis operibus, *viuetis* vita gratiæ in præsenti, & vita gloriæ in futuro.

TERTIA PARS VIII. CAP.

QVicunq; enim spiritu Dei aguntur, id est, diriguntur & ducūtur ex amore & dilectione seruientes Deo. *Hi filij Dei sunt*, scilicet, spirituales, tanquā per semen spirituale, quod est verbū Dei, vel per
instinctum, siue spirationem Spiritus sancti generati. *Non* Exod.19.
enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sicut olim in lege Moysi, quę data fuit in terrore tonitruorum, & fulgurum corruscantium super terram: quem terrorem non incussit Deus mittendo Spiritum sanctum in die Pentecostes, nec incutit mittendo illum in particulari iustificatione.

A cation. *Sed accepistis spiritũ adoptionis filiorũ Dei*, qui est
spiritus amoris patris, & filij, per quem nos adoptat, id est
acceptat & reputat filios, vt intrepidè postposito quocun-
que timore, possimus ad eum recurrere, sicut filij natura-
les ad pãtrẽ naturalẽ. *in quo*, scilicet spiritu sancto, ex affe-
ctu amoris filialis quẽ causat in nobis, *clamamus*, magna
Marc.14. intẽtione ex affectu cordis: *Abba pater ipse enim spiritus*,
Hier.3. scilicet, sanctus, *testimoniũ* coniecturale, *reddet spiritui no*
stro quod sumus filij Dei, scilicet, adoptiui dum benè agi-
mus. *Si autẽ filij*, scilicet sumus per Spiritũ sanctũ, sequitur
quod sumus *& hæredes*, cùm nõ solùm filio naturali, sed
Ioan.3. etiã adoptiuo debeatur hæreditas. *hæredes quidẽ Dei*, quia
videbimus eum sicuti est, & fruemur eius beatitudine, in
quibus consistit hæreditas. *cohæredes autẽ Christi*, qui est
principalis filius, cuius filiationẽ nos participamus, & par-
ticipabimus hæreditatem. *Si tamen compatimur*, id est, si-
militer patimur & patienter sustinemus tribulationes hu-
ius mundi, prout ipse patienter sustinuit: *vt & conglorifi-*
cemur, id est, similiter conglorificabimur in anima & cor-
Philip.3. pore, quod configuratum erit corpori claritatis suæ.

QVARTA PARS VIII. CAP.

EXistimo enim ego expertus gloriam & labores, *quod*
Esa.54. *non sunt condignæ*, id est, æquales siue secundum
æqualitatem dignẽ, *passiones* .i. tribulationes & mi-
seriæ *huius temporis* .i. quas patimur in hoc seculo:
B quia sunt paucæ & breuissimæ durationis: *ad futurã glo-*
riam, quæ erit æterna & indeficiens. *quæ reuelabitur* .i. ma
nifestabitur, *in nobis*, expectantibus, scilicet illã. *Nam ex-*
pectatio creaturæ .i. hominis iustificati, qui dicitur princi-
Psal.8. palis creatura huius mundi, sub cuius pedibus subiecit
Deus omnia. Vel homo iustificatus *reuelationem* .i. mani-
festationem & adeptionẽ gloriæ, *filiorũ Dei*, quæ fiet in re-
Eccle.2. surrectione & iudicio generali, *expectat* .i. assiduè summo
desiderio & affectu optat, quã necesse habet expectare, cũ
nondũ eam habeat. *Vanitati enim creatura subiecta est nõ*
volens .i. homo iustus rebus corporalibus, quæ sunt vana,
vtpotè mutabilia, caduca, eleuationẽ animi impedientia,
& afflictionẽ spiritus causantia, etiã si nolit, subiectus est
propter vitæ præsentis necessitatẽ. Verũ prædictã vanita-
tem, mutationẽ, & afflictionẽ patienter sustinet. *Sed pro-*
pter eum, scilicet Deũ, *qui subiecit eam in spe*, scilicet libera-
Apoc.7. tionis siue sperãdo liberari à vanitate illa. *quia & ipsa crea*
tura liberabitur à seruitute corruptionis .i. à subiectione
quærendi victũ & vestitũ, ac etiã ab omni tribulatione &
angustia, morte & passibilitate, quibus in hac mortali vita
subiecta est. quæ seruitus mutabitur, *in libertatẽ gloriæ fi-*
liorũ Dei: quia immortalitas & impassibilitas cõgruit filiis
Marc.16. Dei, vt sint Christo cõformes in nouitate vitæ, sicut fuerũt
Ioan.16. in tribulationibus. *Scimus enim quod omnis creatura* .i. ho
Prou.9. mo maximè iustus, *ingemiscit*, ex dolore quẽ patitur pro-
C pter mala quæ sustinet, *& parturiit vsque adhuc* .i. cũ qua-
dam animi afflictione suffert dilationem gloriæ expecta-
tæ. Spes enim quæ differtur, affligit animam.

QVINTA PARS VIII. CAP.

NOn solum autem illa, scilicet creatura ingemiscit &
parturiit expectando gloriã filiorũ Dei. *Sed & nos*
ipsi, scilicet Apostoli *primitias spiritus sancti ha-*
bentes & ipsi intra nos gemimus .i. afflictionẽ non
Phil.3. solùm exterius, sed etiam interius sustinemus propter di-
lationẽ. *adoptionẽ filiorũ Dei*, id est, cõpletionem adoptio-
nis filiorum inchoatam per spiritũ iustificãtem. *expectan-*
tes redemptionem, id est, reformationẽ & glorificationem,
corporis nostri, vt quemadmodum spiritus noster redem-
ptus & reformatus ac liberatus est a peccato, ita & corpus
nostrũ redimatur & reformetur ac liberetur à corruptio-
ne & morte, in quã reformatione & liberatione consistit
completa adoptio filiorũ Dei. *Spe enim salui facti sumus*,
id est, per spem complementũ salutis in futurum expecta-
mus, nec diffidimus dilatione, nec aduersitate occurrentiũ
malorũ deterremur. *Spes autem quæ videtur, non est spes*,
id est, res sperata quæ præsentialiter videtur, non est res
sperata, sed iam habita cùm spes sit de futuro & nõ de præ
senti. *Nam quod videt quis quid sperat*, id est, cur vel quo
modo habens aliquam rem sperat habere illam, cùm spes
importet motum animæ tendentem in aliquid non ha-
bitum & futurum. *Si autem quod non videmus, speramus*.

sequitur quòd *per patientiam*, quæ est malorum tolleran- D
tia, cum quadam æquanimitate: *Expectamus*, cùm enim
dilatio rei magno desiderio speratæ affligat, & sic habeat
rationem mali, eius expectatio attribuitur patientiæ. *Simi-*
liter autem & spiritus, scilicet sanctus in statu huius viæ,
in quo infirmamur & subiicimur, *adiuuat*, non totaliter
tollit, sed fortificat *infirmitatẽ nostrã*, propter quã in mul-
tis deficimus & offendimus omnes. *Nam quid oremus si-* Iacob.3.
cut oportet, id est, quid in orãdo petamus in particulari &
modum congruũ petendi, *nescimus Sed ipse spiritus*, scili-
cet sanctus, *postulat pro nobis*, id est, postulare nos facit
interius suggerendo & dirigendo cor nostrũ & desideria,
prout sunt nobis vtilia. *gemitibus inenarrabilibus*, quos
Spiritus sanctus in corde nostro causat, inquantũ, scilicet
facit ardenter cœlestia quæ differũtur, desiderare *Qui au-*
tem scrutatur corda, scilicet Deus, cui proprium est corda
scrutari, non vt inquirendo cognoscat: sed quia manifestè
occultissima videt. *scit quid desideret spiritus*, id est, appro
bat illud quod spiritus sanctus desiderare nos facit. *Quia*
secundum Deum, id est, secundum voluntatẽ vel benepla-
citum Dei, *postulat pro sanctis*, id est, sanctos postulare fa-
cit quæ à Deo sunt probata & accepta.

SEXTA PARS VIII. CAP.

SCimus autem diligentibus Deum, & seruantibus man-
data eius, ex quo arguitur dilectio, *omnia cooperan-* E
tur, id est, cedunt *in bonum*, ex diuina bonitate, quæ Ioan.14.
tanta est quod nullum malum permitteret, nisi ex eo ali- D. Aug.
quod bonum eliceret. *His qui secundum propositum voca-* in Enchi.
ti sunt sancti, id est, his qui ab æterno electi sunt & præde
stinati. *Nam quos præsciuit, hos & prædestinauit*, ab æter-
no, *conformes* .i. similes *fieri* in puritate vitæ in hoc seculo
& in beatitudinis & hæreditatis consecutione in futuro.
Imaginis filij sui, id est, filio suo naturali, qui est vera & per-
fecta imago Dei patris. *Vt sit ipse primogenitus in multis*
fratribus: quia sicut Deus suã naturalem bonitatẽ voluit
aliis cõmunicare, participãdo eis similitudinẽ suæ bonita-
tis, vt nõ solùm ipse esset bonus, sed etiã author omnium
bonorum. Sic filius Dei voluit conformitatẽ suæ filiatio-
nis aliis cõmunicare, vt non solũ ipse esset filius, sed etiam
alij. Ipse tamen qui est filius per æternam generatio-
nem, dicitur vnigenitus & primogenitus aliorum secun-
dum collationẽ gratiæ. Et quia primo surrexit à morte ad
vitam gloriosam dicitur primogenitus mortuorũ. *Quos*
autem prædestinauit ab æterno secundũ propositum vo- Ioan.1.
luntatis suæ, *hos & vocauit* in tempore interiori vel exte- Apoc.1.
riori vocatione efficaci, vt assentirent. *& quos vocauit, hos*
& iustificauit, infundendo, scilicet gratiã, in qua perseue-
rarent vsq; ad finem. *Quos autem iustificauit, illos & ma-*
gnificauit per profectum virtutis & gratiæ, in hoc seculo,
& per collationẽ gloriæ magnificabit in futuro. *Quid er-* F
go dicemus ad hæc? id est, quid poterimus Deo retribuere
pro tot & tantis beneficiis? & quid timere debemus? *Si*
Deus, qui est omnipotẽs, & cuius voluntati nemo resiste-
re potest, *est pro nobis*, nos voluntariè prædestinando, effi- Psal.115.
caciter vocando, iustificando, & magnificando. *Quis con-*
tra nos? scilicet esse poterit vt noceat. *qui etiam proprio fi-*
lio, naturali & vnigenito, *non pepercit*, id est, eum à pœnis
& tormẽtis nõ exemit, *sed pro nobis omnibus tradidit illũ*, Infrà.9.
id est, exposuit passioni & morti pro satisfactione & expia
tione peccatorũ nostrorũ. *Quo modo non etiam cum illo*,
scilicet dato, *omnia nobis donauit*, vt scilicet omnia cedant
in bonum nostrum: superiora, scilicet personas diuinas ad
fruendum: rationales spiritus ad conuiuendum: inferiora
ad vtendum, non solùm prospera, sed etiam aduersa.

SEPTIMA PARS VIII. CAP.

QVis accusabit aduersus electos Dei? id est, quis ac-
cusationẽ proponet & efficaciter prosequetur ad-
uersus eos, quos Deus elegit, vt noceat eis? nun-
quid *Deus*, scilicet nõ accusabit nec nocebit? nam
ipse est *qui iustificat*, id est, approbat & acceptat eos præde-
stinando, vocando, iustificando, magnificãdo. *Quis est qui*
cõdemnet .i. reprobet & dignos pœna dicat esse iustificatos
à Deo. nunquid *Christus Iesus*, accusabit aduersus electos
Dei, q.d. nõ quia ipse est, *qui mortuus est*, pro liberatione
nostra, *imò qui & resurrexit*, quod maius est, vt per suam

G resurrectionem nos viuificaret vita spirituali, & tandem corporali & æterna, *qui est ad dexterā Dei*, patris in æqualitate secundum naturam diuinam, & in potioribus bonis secundum naturam humanam, paratus ad adiuuandum nos. *Qui etiam interpellat pro nobis*, quasi aduocatus noster, ad cuius officium non pertinet accusare vel condemnare, sed magis accusationem repellere & condemnationem impedire. *Quis ergo separabit nos à charitate Christi*, qui tot beneficia nobis contulit, vt in sua dilectione fundaret & radicaret. *Tribulatio*, id est, corporum afflictio. *An angustia*, id est, mentis anxietas, quę angustiatur cùm non videt medium euadendi. *An fames*, id est, penuria cibi & potus, *an nuditas*, id est, vestitus penuria. *an periculum*, id est, apparatus mortis. *an persecutio*, de loco ad locum. *an gladius*, id est, ipsa mors. *Sicut scriptum est, quia propter te mortificamur tota die, æstimati sumus sicut oues*
Psal. 43. *occisionis. Sed in his omnibus superamus.* Dum occurrentibus omnibus pręmissis illibatā charitatem seruamus: non propter nos, *Sed propter eum qui dilexit nos*. i. propter affectum quem habemus ad eum: vel propter auxilium quod habemus ab eo. *Certus sum enim*, ex promissione eius qui fidelis est in promissis, *quia neque mors*, id est, timor mortis, quæ primatū tenet inter terribilia, *neque vita*, quæ est præcipuū inter appetibilia, *neque Angeli*, scilicet mali, qui sunt minores, *neque principatus*, qui sunt superiores, *neque*
H *virtutes*, qui sunt Angeli in ordine ministrantium primi.
2. Cor. 1. *neque instantia*. i. præsentia, siue dolorem siue delectationem inferentia, *neque futura*, *neque fortitudo*. i. creatura fortis vel violentia alicuius humanæ potestatis, vel eleuatio Satanæ. *neque altitudo*, ex qua aliquis minatur præcipitium. *neque profundum*, in quo aliquis præcipitiū minaretur. *neque creatura alia*, à prędictis *poterit nos separare à charitate Dei?* qua scilicet Deum diligimus, tanquam meliorem omnibus, quæ nunquam excidit. *quæ est*, scilicet ostensa, *in Christo Iesu Domino nostro*, id est, in datio-
1. Cor. 13. ne Domini nostri Iesu Christi.

COMMENTVM VIII. CAPITIS.

Nihil ergo nunc damnationis est his qui sunt in Christo Iesu, & non secundum carnem ambulant.

POstquam Apostolus ostēdit quod per gratiam liberamur à peccato & lege, in hoc octauo capite ostendit quod per eandem gratiā liberamur à damnatione culpæ & pœnę. Primò ponit conclusionē generalē, dicens: *Nihil ergo, &c.* Hanc vniuersalem negatiuā infert Apost. ex præmissis, quibus probauit nos esse liberatos per gratiam redemptoris nostri, quasi dicat, Dictum est suprà quod gratia Dei per Iesum Christū liberauit me de corpore mortis huius: Ergo ex quo sumus
I per gratiā liberati, nihil damnationis manet: quia tollitur damnatio quantum ad culpam & quantum ad pœnam.
Iob. 34. Vnde Iob: Ipso cōcedente pacem, quis est qui cōdemnet. Ex hoc loco perperam intellecto, tanquā ex basi & fundamento, vt dicunt inexpugnabili, Lutherani & Neoterici hæretici abrogare nituntur Purgatoriū, dicētes, quod omnes qui moriuntur vel decedunt in peccato mortali, vel originali, vel in gratia. Si in mortali, descendunt in infer-
1. Ioan. 5. num, in quo nulla est redemptio. Vnde D. Ioan. Est peccatum ad mortem, pro hoc dico ne roget quis. Si in originali, in limbum puerorum. Si in gratia, euolant ad Paradisum, cùm nihil damnationis in ipsis maneat, aliàs si ad Purgatorium aliquid damnationis maneret, quod audacter & vniuersaliter negat hic Apostolus: Damnatio enim diuiditur in culpam & pœnam, si nihil illorum manet, necesse est dicere quod euolent ad cœlum, & sic frustrà ponitur Purgatoriū, aut Christus non perfectè redemit nos, vel iudicat bis in idipsum, quæ sunt absurdissima. Ecce argumentum quod dicunt insolubile. Quare hic parum nobis immorandum est. Et primò ostendendum ex sacris literis quod deleta culpa per gratiam, remaneat reatus pœnæ: tandem hunc modum faciliter dissoluemus, & intentionem Apostoli dilucidè explicabimus. Quo ad primum manifestissimum est, & ipsi negare non possunt, quod mors & afflictiones corporales & motus primò primi concupiscentiæ præuenientes vsum rationis siue rebelliones sensualitatis, sunt pœna peccati Adæ, cui dictum fuit: Quacunque die comederis, morte morieris. Fuit K
ei etiam dictum: Quia audisti vocē vxoris tuæ, & comedisti de ligno de quo prohibueram tibi ne comederes, maledicta terra in opere tuo: in laboribus comedes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ, &cæt. Et Apostolus suprà 5. per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors, &cæt. Manifestum est pariter quod Deus indulsit Adæ peccatum suum. Sapiens enim dicit: Sap. 10.
Hæc (scilicet sapientia) illum qui primum formatus est à Deo patre orbis terrarum, cùm solus creatus esset, custodiuit & eduxit illum à delicto suo. Notum etiam est ex 6. cap. huius epistolæ, quod per baptismum liberamur à peccato originali. Et tamen experimur nos subiectos morti, laboribus & afflictionibus, ac rebellionibus sensualitatis, vt etiam Apostolus in 7. cap. deduxit nos. Ergo necessariò dicendum est quod non semper deleta culpa per gratiam deleatur omnis reatus pœnæ. Et si dicatur quod verū est de pœnis peccati originalis, quæ datæ sunt nobis ad exercitium. Probatur etiam quod deleta culpa peccati actualis remaneat reatus pœnæ: Quia postquam Dominus ad preces Moysi pepercit populo Israel pecca- Exod. 32.
tum idololatriæ, dixit, Ego autem in die vltionis visitabo & hoc peccatum eorum. Sequitur: Percussit populum pro reatu vituli. Insuper postquam Dominus pepercit Num. 14.
populo peccatum murmurationis, quo alium ducem eli- Num. 12.
gere volebāt, & reuerti in Aegyptū, dixissetq; Moysi Do- L
minus: Dimisi iuxta verbum tuum. Attamen omnes homines qui viderunt maiestatem meam, non videbunt terram pro qua iuraui patribus eorum. Præterea, Postquàm Num. 20.
Dominus ad preces Moysi remisisset peccatum murmu- 2. Reg. 12.
rationis Mariæ sororis eius, & sanasset eam, iussit eam separari à castris septem diebus. Vlterius quanuis Dominus pepercisset Moysi & Aaron peccatum commissum in aquis contradictionis, dixit: Non introducetis populos hos in terram quam dabo eis. Præterea cùm Dauid adulterio, simulque homicidio se commaculasset, misit Dominus Natham qui increpauit Dauid, & dixit eum dignum morte. Et respondente Dauid, Peccaui Domino. Dixit Natham, Transtulit dominus peccatum tuum, non morieris, veruntamen non obstante peccati translatione, pœna satisfactionis subinfertur. Veruntamen quia blasphemare fecisti inimicos Domini, propter hoc filius qui natus est tibi, morietur, & non recedet gladius de domo tua vsque in sempiternum. Et tollam vxores tuas in oculis tuis, & dabo proximo tuo. Et quia Dauid sciebat reatum pœnę manere deleta culpa, postquam dixit: Miserere Psal. 50.
mei Domine, secundum magnam misericordiam tuam. quam referente Nathan sciebat se obtinuisse. Nihilominus tamen dicebat: Amplius laua me Domine, ab iniquitate mea, & à peccato meo munda me. Si sciebat se lotum, cur ampliorem lotionem petebat ab iniquitate, non potest dare ratio, nisi propter reatum pœnæ perditionis M
filij, pro quo tantū se afflixit, & sic remanebat pœna illa. Rursus cùm idem Dauid aduerteret se offendisse dominū in numerando populum, dixit: Peccaui valdè domine in 2. Reg. 24.
hoc facto. Precor domine, vt auferas iniquitatē serui tui, quia stultè egi nimis. Venit Gad Propheta ad ipsum, dicens. Hæc dicit Dominus, triū tibi datur optio, &c. Daniel Dan. 4.
etiam consulebat reatū expiari eleemosynis, & misericordiis pauperum. Et D. Ioannes Baptista dicebat, Facite fru- Mat. 3.
ctus dignos pœnitentiæ, & hoc non nisi ad delendum peccata, siue reatus peccatorum: quia remissio culpæ non fit ex operibus, vt suprà 4. cap. probatū est. Deletionem rea- Ioan. 13.
tus videtur significare lotio Christi, qui dixit: Qui lotus Deut. 25.
est, non indiget nisi vt pedes lauet. Fuit insuper ordinatū, quod secūdum mensuram delicti erit & plagarū modus. Et quantum quis se glorificauit, & in deliciis fuit, tantum Apoc. 18.
date illi tormentum & luctum. Et Christus: Qui non ac- Mat. 10.
cepit crucem suam, (non dicit meam) & sequitur me, non est me dignus. Si deleta culpa peccati actualis remaneat reatus pœnę. Vbi ergo illa pœna nō exsoluitur in hac via, necesse est dicere quod exsoluetur in alio seculo: ergo est locus in quo exsoluitur reatus pœnæ, & illum locū vocamus Purgatorium. Sed de his amplius cùm interpreta-
bimur illud ad Corinth. Si quis super ædificauerit lignū, 1. Cor. 3.
fenum, stipulam, &c. Pro nunc ne prolixior fiam, hæc sufficiant, & ad dissolutionem huius nodi properemus.

A Prius tamẽ dubitationi ſeu interrogationi, quæ circa præmiſſa fieri poſſet, reſpondeamus, oportet. Cur videlicet velit Deus in peccatore reatum remanere, & ipſum pro illo ſatisfacere, in hoc vel alio ſeculo: & maximè cùm Chriſtus abundantiſſimè ſatisfecerit. Ipſe enim (vt diuus *1.Ioan.2.* Ioannes ait) eſt propiciatio pro peccatis, non ſolùm noſtris, ſed etiam totius mundi. Dicendum quod triplici ratione hoc voluit. Prima eſt in pœnam tepidæ conuerſionis, vt amplius dicemus. Secunda, ne homines miſericordiam conſecuti remiſſiores fierent. Tertia vt homines Chriſto cõformarentur. Vnde Apoſtolus infrà in hoc capite dicit: Nam quos præſciuit, hos & prædeſtinauit conformes fieri imagini filij ſui. Dicit pariter ſi filij & hæredes: hæredes quidem Dei, cohęredes autem Chriſti. Si tamen compatimur, vt & conglorificemur. Et D. Petrus *1.Pet.2.* ait: Chriſtus paſſus eſt pro nobis, vobis relinquens exemplum vt ſequamini veſtigia eius, vt quemadmodum ipſe qui peccatum non fecit, paſſus eſt vt ſatisfaceret pro peccatis noſtris: Nos qui peccauimus in ſatisfactione ei conformemur, vt patiendo & pœnas ſuſtinẽdo, ſatisfaciamus *Col.3.* pro peccatis noſtris. Ideo Apoſt. ſup. 6. cap. dixit, Huma- *2.Cor.4.* num dico vobis: Sicut exhibuiſtis, &c. & alibi: Mortificate *Gal.6.* membra veſtra. & alio in loco: Mortificationem Ieſu Chri- *2.Cor.6.* ſti in corpore veſtro circunferentes. Et Galatis ſcribens, ait: Ego ſtigmata domini mei Ieſu Chriſti in corpore meo porto. & alibi, propter eandem conformitatem & ſatisfa- B ctionem hortatur ad opera pœnalia, dicens: In omnibus exhibeamus nos ſicut Dei miniſtros, in multa patientia, in ieiuniis, &c. His ſuppoſitis ad ſolutionem argumenti veniendo, dicimus quod ſi Lutherani verba Pauli ſequentia perſcrutari velint, videbũt Achillem ſuum in fauillam decidiſſe, & Apoſtolum propoſitionem vniuerſalem negatiuam limitaſſe, cùm dixit, copulando. *His qui ſunt in Chriſto Ieſu, & non ſecundum carnem ambulant.* In quibus verbis declarat quibus hoc beneficium culpę & pœnę ſimul concedatur: & ponit duas conditiones requiſitas: prima dicitur perfecta incorporatio, quam tangit cùm dicit, His qui ſunt in Chriſto Ieſu, ſcilicet perfectè incorpo- *Gal.3.* rati: quæ incorporatio fit per ſacramentum fidei, hoc eſt, per baptiſmum. Vnde ad Galatas ſcribens, ait: Omnes quotquot baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis. & ſup. 6. Conſepulti enim ſumus cum illo per baptiſmum in mortem. Secunda conditio eſt vehemens & perfecta conuerſio: hanc tangit cùm ſubdit, & non ſecundum carnem, id eſt, negligentiam carnis, ambulant: & ad ipſum perfectè & non tepidè conuertuntur ex toto corde, & ex tota anima, ex tota mente & ex omnibus viribus ſuis. Non negamus enim quin vehemẽs & perfecta contritio ſit crux, plaga & tormentũ, quo quis conformatur perfectè Chriſto, & ſatisfacit pro omni reatu pœnæ, vt Magdalena, & C Cananæa, & alij multi. Communiter tamen, & vt in pluribus in aliis ſacramentis multi valdè tepidè conuertuntur. Ideò dicuntur quodam modo ſecundum carnẽ ambulare, & ideò in illis dicimus deleri culpam & remanere reatum in punitionem tepidę conuerſionis, vt dictum eſt. *Col.2.* Nec obſtat pariter quod adducunt ex Apoſtol. Cùm mortui eſſetis delictis veſtris. & præputio carnis veſtræ, conuiuificauit cum illo donans vobis delicta, delens quod aduerſum vos erat chyrographum decreti, quod erat contrarium nobis, & tulit de medio affigens illud cruci. Chyrographum decreti nihil aliud eſt quàm obligatio ad pœnas. Si ergo Chriſtus tulit de medio, vt quid igitur neceſſe eſt ſuſtinere pœnas. videtur fieri iniuria paſſioni Chriſti, quaſi inſufficiens fuerit, & quod Deus bis iudicat in idip- *Naum.1.* ſum, cuius oppoſitum aſſerit Naum Propheta, dicens: Non conſurget duplex tribulatio. Dicendum quod reatus pœnæ temporalis non remanet propter inſufficientiam paſſionis ſiue ſatisfactionis Chriſti, quæ fuit infinitè ſatisfactoria, ſed propter tepiditatem & negligentiam conuerſionis, & propter conformitatem ad Chriſtum, & ſic Chriſtus ſufficienter tulit Chyrographum decreti ex parte ſui, ſed non efficaciter ex parte omnium peccantium. Qui vel non applicant ſibi paſſionem Chriſti, neque ei ſe conformant, vel non ſecundum debitum modum: quia non ex toto corde, &c. ſe diſponunt ad participandam Chriſti paſſionem. Nec per hoc iudicat Deus bis in idipſum: quia non iudicauit in Chriſto, niſi pro ſufficienter diſpoſitis. Ex verbis Apoſtoli, quibus dicit, quod nihil damna- D tionis eſt his qui ſunt in Chriſto Ieſu, aliqui voluerunt dicere quod in infidelibus, qui non ſunt in Chriſto Ieſu, primi motus concupiſcentiæ ſunt peccata mortalia, quamuis eis non conſentiant. Quia ſi his qui ſunt in Chriſto Ieſu, & non ſecundum carnem ambulant, non imputantur ad damnationem: ergo à contrario ſenſu his qui non ſunt in Chriſto Ieſu imputantur. Confirmant: quia neceſſe eſt actum eſſe damnabilem qui procedit ex habitu damnabili. Cùm igitur peccatum originale ſit damnabile. Igitur & quilibet motus ab eo procedens. Veruntamen hoc non eſt rationi conſentaneum: quia illi motus non attingunt rationem liberam aut voluntatem in qua conſiſtit ratio peccati, ſed præueniunt & ſunt inuoluntarij: ergo non ſunt peccata. Præterea eodem genere peccati, grauius peccat fidelis infideli. iuxta illud Hebr. 10. Quantò magis deteriora putatis mereri ſupplicia, &c. Ergo ſi illi motus in infidelibus eſſent peccata mortalia, multò magis in ipſis fidelibus. Nec ex verbis Apoſtoli hoc haberi poteſt, ſed ſolùm quod nihil damnationis eſt his qui ſunt in Chriſto. Nec eſt verum quod omnis actus procedens ex habitu damnabili, ſit damnabilis, niſi ſit completè voluntarius. Ex his confutatur error Lutheranorum dicentium illos motus concupiſcentiæ, adeò intime eſſe peccata, vt neque per baptiſmum aut aliud ſacramentum remittantur, ſed ſolùm non imputantur. Hunc er- E rorem reprobauimus ſuprà 4. cap. cùm interpretaremur illud dictum: Beatus vir cui non imputauit Dominus pec- *Ephe.4.* catum. dicit etiam contra illũ Apoſt. hic: Nihil ergo damnationis eſt, &c. Præterea alibi ait, Renouamini in iuſtitia & ſanctitate veritatis, at vbi peccatum verè relinqueretur, non eſſet vera renouatio & ſanctitas: igitur.

Lex enim ſpiritus vitæ in Chriſto Ieſu, liberauit me à lege peccati & mortis.

PRædictam concluſionem hic probat quantum ad primam conditionem, quam dixerat: Nihil damnationis eſt his qui ſunt in Chriſto Ieſu, & ex eius verbis poteſt ſic ratiocinari, lex ſpiritus vitæ liberat hominem à peccato & morte, quæ eſt pœna eius. Sed lex ſpiritus vitæ eſt in Chriſto Ieſu: Ergo per hoc quod aliquis eſt in Chriſto Ieſu liberatur à peccato & morte, & per conſequens nihil damnationis in eis eſt. Quod autem lex ſpiritus vitæ liberet à peccato & morte probat, quia lex ſpiritus eſt cauſa vitæ ſpiritualis, ſed per vitam ſpiritualem excluditur peccatum & mors, quæ eſt effectus peccati. Nam & ipſum peccatum eſt ſpiritualis mors, damnatio autem non eſt niſi propter peccatum & mortem: ergo his qui ſunt in Chriſto Ieſu nihil damnationis exiſtit, ex hoc innuit cùm dicit, lex ſpiritus vitæ, &cæt. Quæ quidem lex poteſt dici vno modo Spiritus ſanctus: vt ſit ſenſus lex vitæ, id eſt, lex quæ eſt ſpiritus. Lex enim ad hoc datur, vt per eam homines inducantur ad bonum. Vnde Philoſophus dicit F quod intẽtio legiſlatoris eſt homines facere bonos, quod *2.Ethic.* quidem lex humana facit ſolùm exterius notificando, quid fieri debeat. Sed Spiritus ſanctus mentem inhabitans, non ſolùm docet quid fieri debeat intellectum interius illuminando de agendis, ſed etiam voluntatem inclinat ad rectè agendum, iuxta illud: Paracletus autem ſpi- *Ioan.14.* ritus ſanctus, quem mittet pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, quantum ad primum: Et ſuggeret vobis omnia quantum ad ſecundum, quæcunque dixero vobis. Alio modo lex ſpiritus poteſt dici effectus ſpiritus ſancti, ſcilicet fides per dilectionem operans, quæ quidem docet interius de agendis, vt D. Ioannes ait: Vnctio docebit vos *1.Ioan.2.* de omnibus. & inclinat affectũ ad agendũ: quia (vt Apo- *2.Cor.5.* ſtolus ait) Charitas Chriſti vrget nos. Et hæc lex ſpiritus dicitur lex noua, quæ eſt vel ipſe ſpiritus ſanctus, vel *Hier.31.* gratia quam ſpiritus ſanctus diffundit nobis, de qua lege Hierem. Dabo legem meam, in viſceribus eorum ſcribam eam. Et Apoſtolus: Epiſtola eſtis Chriſti, miniſtrata à nobis, & ſcripta non atramento, ſed ſpiritu Dei viui. *2.Cor.3.* Nõ in tabulis lapideis, ſed in tabulis cordis carnalibus. vbi & ſubdit: Litera occidit, ſpiritus autẽ viuificat. Lex Moyſi, quia data in tabulis lapideis, non viuificabat, ſed lex noua à viua voce filij Dei ſpiritus ſancti officio concepti, in audientium mentes tranſmiſſa ſimul cùm ſpiritu ſancto, fortius ſonat & viuificat. De lege autem veteri

G præcedenti capite solū dicit quod erat spiritualis, id est, à
Spiritu sancto data, nō erat tamen tantę efficacię, eò quod
solū erat exterior & nō interior, neq; interius iuuabat. Et
sic prædicta considerantibus inuenimus quatuor leges ab
Apostolo esse inductas. Primò legem Moysi, de qua præ-
cedenti capite dixit: Condelector legi secundum interio-
rem hominem. Secundò legem fomitis, peccati, siue mem
brorum & mortis, de qua eodem cap. dixit: Video aliam
legem in membris meis. Tertiò legem naturalem, de qua
suprà 2. cap. Cùm gentes quæ legem non habent, &c. &
præcedente cap. secundū vnum sensum repugnantem le-
gi mentis meæ. Quartò legem spiritus siue nouā & Euan-
gelicam, quam nuncupat legem spiritus vitæ. Quia sicut
spiritus naturalis præbet vitam siue operationem naturæ,
sic spiritus diuinus præbet vitam siue operationem gratiæ
Ioan.6. æternæ, scilicet vitæ meritoriam. Vnde Christus, spiritus
est qui viuificat. Addit autem in Christo Iesu: quia spiri-
tus non datur nisi in Christo Iesu. Quemadmodum enim
spiritus naturalis non peruenit ad membrū, quod nō ha-
bet connexionem ad caput, ita Spiritus sanctus non per-
uenit ad hominem qui nō est Christo capiti iunctus. Ideò
1. Ioan.3. D. Ioan. In hoc scimus quod ipse manet in nobis, quia de
spiritu suo dedit nobis. Et in Act. Apostolorum habetur,
Act.5. Et nos sumus testes horum verborum, & Spiritus sanctus
quem dedit Deus omnibus obedientibus sibi, Hæc lex eò
H quòd est in Christo Iesu filio Dei liberauit me. Nam fi-
Ioan.8. lius liberandi potestatem habet: prout ipse dixit, Si filius
liberauerit vos, verè liberi eritis. & hoc à lege peccati siue
fomitis, quæ ad peccatum inclinat. Vel à lege peccati, id
est, à cōsensu & operatione peccati, quod hominem tenet
ligatum per modum legis. Per spiritum enim sanctum re-
Ioan.20. mittuntur peccata, secundum illud: Accipite spiritum san-
ctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: Libe-
ratque non solùm à morte spirituali in hoc seculo, verùm
etiā corporali in resurrectione generali: & hoc ideò, quia
est spiritus vitæ. Vnde Ezech.37. A quatuor ventis veni
spiritus & insuffla super interfectos istos & reuiuiscant.

Nam quod impossibile erat legi in quo infirmabatur per carnem: Deus filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum in carne, vt iustificatio legis impleretur in nobis.

HIc explicatius declarat quomodo lex vitæ quæ est in
Christo Iesu, id est, per Iesum Christum liberat à pec
cato, probat autem per causam, scilicet per Christi incar-
nationem, cuius necessitatē & fructum manifestat. Et vt
planior fiat expositio declarabimus primò modum, dein-
de fructum, postremò necessitatem, quasi dicat, Rectè er-
go dico quod lex spiritus vitæ in Christo Iesu liberat à pec
cato. Nam *Deus* pater, *filium suum*, id est, proprium con
I substantialem sibi & coæternum hodie æternitatis geni-
Psal.2. tum, *mittens*, non de nouo creans vel faciens, sed omni-
Ioan.1. bus creaturis præexistentem misit in hunc mundum, non
quidem vt esset, vbi non erat: quia, vt D. Ioannes ait: In
mundo erat, sed vt esset nouo modo quo nō erat in mun
do, scilicet visibiliter per carnem assumptam. Vnde ibi-
dem sequitur, Et verbum caro factum est. Et vidimus glo-
Baruch.3. riam eius, prout prædixerat Baruch. Post hæc in terris vi-
sus est. & ideò hic subditur, *in similitudinem carnis pecca-
ti*. Quod non est sic intelligendum, quasi veram carnem
non habuerit, sed solùm carnis similitudinem, quasi phan
tasticam, prout Manichæi dixerunt. Cùm ipse Dominus
dicat Lucæ vltimo: Spiritus carnem & ossa non habet,
sicut me videtis habere. Vnde non dicit in similitudi-
nem carnis absolutè, sed addit in similitudinem carnis
peccati. Non enim habuit carnem peccati, id est, cum pec-
cato conceptam, Quia caro eius fuit concepta obumbra-
tione Spiritus sancti, qui tollit peccatum. Vnde Angelus
Mat.1. dixit D. Ioseph, Quod enim in ea natum est, de spiritu san
Psalm.25. cto est. Ideò in persona eius Dauid dicebat: Ego in in-
nocentia mea ingressus sum, scilicet in mundum: sed ha-
buit similitudinem carnis peccati, id est, carnem similem
carni peccati, in hoc quod erat passibilis. Nam caro ho-
minis ante peccatum passioni corruptiuæ subiecta non
erat. Et hoc fuit conueniens quod talem carnem accipe-
ret, quia debuit per omnia fratribus assimilari. Subdit
autem duplicem fructum siue affectum incarnationis,
quorum primus est remotio peccati, quem tangit cùm di K
cit: *De peccato damnauit peccatum in carne*, quod potest Heb.2.
intelligi de peccato commisso in carne Christi instigante
diabolo, ab his qui occiderunt eum, *damnauit*, id est, de-
struxit peccatum. Quia cùm diabolus innocentem, in quo
nihil iuris habebat, attentauit morti tradere, iustum fuit
vt potestatem amitteret: ideò Deus propter passionem &
mortem Christi dicitur destruxisse peccatum, id est, dia-
bolum primum authorem peccati, & abstulisse potesta-
tem quam habebat regnandi in mundo per idololatriam,
vnde & Christus dixit: Princeps huius mundi eiicietur fo- Ioan.12.
ras. Et D. Ioannes dicit Angelum habentē clauem abys- Apoc.20.
si, apprehendisse & ligasse diabolum per mille annos, id
est, vsque ad tempus Antichristi: secundū D. Augustinum.
ad hunc sensum dicit Apost. Expolians, scilicet Christus in Col.2.
cruce principatus & potestates. Veruntamen melius est
vt dicatur: *Damnauit peccatum in carne*; id est, debilitauit
fomitem peccati in carne nostra, de peccato, id est, virtu-
te meriti passionis & mortis Christi, quæ dicitur pecca-
tum, quia per mortē factus est hostia pro peccato, quam
Oseas qui ex persona Domini de sacerdotibus loquens, Oseæ.4.
nominauit peccatum, ait enim peccata populi mei come-
dent. Et Apostolus, Eum qui non nouerat peccatum, pro 2.Cor.5.
nobis Deus fecit peccatum, id est, hostiam pro peccato.
Et ita satisfaciēdo primo peccato originali ex Adam pro-
deunte, & nostris actualibus, dicitur à Diuo Ioanne ab Ioan.1.
stulisse peccata mundi. Secundus effectus incarnationis, L
passionis, & mortis Christi, est impletio promissionis le-
gis, quæ iustificationem promittebat. Vnde subdit, Vt
iustificatio legis, id est, iustitia quam lex promittebat, &
quam aliqui ex lege sperabant, *impleretur*, id est, perfice-
retur in nobis, scilicet existentibus in Christo Iesu incor-
poratis. Vnde infrà 9. ait: Gentes quæ non sectabantur Heb.7.
iustitiam apprehenderunt iustitiam, quæ est ex fide. Ne-
cessitatem autem incarnationis declarat dicens: (quod)
scilicet iustificare impossibile erat legi Moysi, quæ ad ni-
hil perfectum adducit: & sic propter defectum legis: quia
cùm iustificatio sit supra naturam, vires cuiuscunque crea-
turæ exuperat. Hunc autem defectum infirmitatem siue
debilitatem vocat, dicens: in quo infirmabatur secundum
carnem, id est, propter infirmitatem carnis prouenientem
ex corruptione fomitis, à qua proueniebat, quod etiam
lege data homo à concupiscentiis vincebatur, & abunda- Supra 5.
bat delictum. De hac infirmitate Christus loquens dice- Mat.26.
bat: Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma. Gal.2.
Et Apostolus suprà 6. Humanum dico propter infirmita-
tem carnis vestræ. Ex præmissis igitur apparet necesse
fuisse Christum incarnari. Quia si per legem iustitia, Chri
stus gratus mortuus fuisset, id est, sine causa. Necessitas
ergo incarnationis ostenditur, ex hoc quod lex iustificare
non poterat. M

Qui non secundū carnē ambulamus, sed secundū spiritū.

COnclusionem in principio huius cap. positā hic pro-
bat, quantum ad secundam conditionem, ostendens
quod ad hoc quod aliqui damnationem euadant, requiri-
tur quod non secundum carnem ambulent, quasi dicat:
Assertum est quod per Christi incarnationem, passionem,
& mortem, iustificatio legis impletur in nobis: *qui* non so
lùm sumus in Christo Iesu, sed etiam, *non ambulamus se-
cundum carnem*, id est, non sequimur concupiscentias car-
nis, *sed secundum spiritum*. i. sequimur instinctum spiritus
sancti. Vnde ad Galatas scribens dicit: Spiritu ambulate, Gal.5.
id est, secundum instinctum spiritus sancti. Ex quo sequi-
tur quod ad hoc quod nihil damnationis in nobis sit,
oportet quod non secundum carnem ambulemus, sed vt
ambulemus secundum spiritum. Notandum tamē quod
non est idem ambulare in carne, & secundū carnem: quia
ambulare secundum carnem, est secundum carnem mili-
tare, & pro illius desideriis pugnare contra spiritum: am-
bulare verò in carne, est carnem mortificare, secundum il-
lud: Mortificate membra vestra, & sequimini spiritum. Col.3.
Vnde alibi dicit: In carne ambulantes, non secundum car- 2.Cor.10.
nem militamus.

Qui enim secundum carnem sunt: quæ carnis sunt sapiunt. Qui verò secundum spiritum sunt: quæ sunt spiritus sentiunt. Nam prudentia carnis mors est: prudentia verò spiritus vita & pax.

Eam-

A EAndem conclusionem hic probat inducens duos syllogismos: vnum quidem ex parte carnis, qui sic deduci potest. Quicunque sequuntur prudentiam carnis, ducuntur ad mortem. Sed quicunq; sequuntur prudentiam carnis, ambulant & viuunt secundum carnem, cùm viuere secundum carnem, & secũdum carnem ambulare, siue sequi desideria, & concupiscentias carnis, idem sint. Ergo quicunque viuunt secundum carnem, ducuntur ad mortem. Alium syllogismum ponit ex parte spiritus, qui sic ordinari potest. Quicunque sequuntur prudentiam spiritus, consequuntur vitam & pacem. Sed quicunque sunt secundum spiritum, sequuntur prudentiam spiritus. Ergo quicunque sunt secundum spiritum, consequuntur vitam & pacem. Et sic patet, quod illi qui non ambulant secundum carnem, sed secundũ spiritum, liberantur à lege peccati & mortis. In ordine literæ primò ponitur minor primi syllogysmi, dicit enim, *Qui secundum carnem sunt*, id est, qui carni subdũtur, eam & eius cõcupiscentias sequentes quasi subiecti, de quibus infrà 16. Huiusmodi domino non seruiunt, sed suo ventri. Quæ carnis sunt sapiunt, id
Mat.16. est, approbant & iudicant, ea quę caro siue sensualitas desiderat esse bona. Vnde Christus: Non sapis quę Dei sunt, sed quę hominis. & Hier. 4. Sapiẽtes sunt vt faciant mala. Deinde ponit minorẽ secũdi syllogismi, dicens: *Qui verò secundum spiritũ sunt*, id est, qui spiritum sanctũ sequun-
B tur, & secundum eum ducuntur: iuxta illud, Si spiritu du-
Gal.5. cimini, non estis sub lege. *Et quæ spiritu sunt, sentiunt*, id est, habent rectum sensum, siue iudicium in spiritualibus, iudicant & approbant tanquam bona ea quæ spiritus suggerit. Vnde Sapiens 1. Sentite de domino in bonitate.
3.Ethic. Et horum ratio est: quia sicut Philosophus ait: Qualis vnusquisque est, talis finis videtur ei: Vnde ille cuius animus est informatus per habitum bonum vel malum, existimat de fine secundum exigentiam illius habitus. Tertiò ponit maiorem primi syllogismi, dicens: *Nam prudentia carnis mors est*. Ad cuius euidentiam sciendum est, quod vera prudentia est recta ratio agibilium, ex quibus demonstrat. Ratio autem agibilium siue intellectus in agibilibus, vnum supponit, & tria facit: præsupponit enim finem, qui est principium in agendis. Quemadmodum intellectus speculatiuus præsupponit principia, ex quibus demonstrat. Primum autem quod facit ratio practica, dicitur consilium. rectè consiliatur de medijs. Secundò rectè iudicat de consiliatis. Tertiò rectè & constanter præcipit quod iudicatum est. Sic ergo ad prudẽtiam carnis requiritur quod aliquis præsupponat pro fine delectabile secundum carnem, & quod consilietur & iudicet ac præcipiat ea quæ conueniunt ad hunc finem. Vnde talis prudentia
Galat. vlt. est mors, id est, causa mortis æternæ, & mortem spiritualem infert animæ, secundum illud: Qui seminat in carne,
C de carne metet corruptionem. Quartò ponit maiorem secundi syllogismi, dicens: Prudentia autem spiritus vita & pax. Prudentia spiritus secundum prædicta, est cùm aliquis præsupposito fine alicuius spiritualis boni, rectè consiliatur, iudicat, & præcipit ea quæ conuenienter ordinantur ad hunc finem. Vnde talis prudentia est vita, id est, causa vitæ seu gratiæ, quæ est vita spiritualis, & ducit
Gal. vlt. ad vitam æternam: secundũ illud, Qui seminat in spiritu,
Psal.118. de spiritu metet vitam æternam. Est etiam prudentia spiritus pax, id est, causa pacis, iuxta illud Psalm. Pax multa diligentibus legem tuam. Et illud, Fructus autem spiritus charitas, gaudium, pax.

SECVNDA PARS VIII. CAP.

Quoniam sapientia carnis inimica est Deo, legi enim Dei non est subiecta, neque enim potest.

IN hac secunda huius capitis parte Apostolus intendit corroborare quod prudentia carnis sit mors, probat primò ex inimicitia Dei, & potest sic formari ratio: Quidquid inimicum est Deo, est causa mortis: secun-
Luc.19. dum illud, Veruntamen inimicos illos qui noluerunt me regnare supra se, adducite & interficite. Sed sapientia carnis est inimica Deo, ergo sapientia carnis est causa mortis. Consequentia est manifesta eò quòd Deus est causa vitæ,
Deut.30. iuxta illud: Ipse est enim vita tua. Et Philosophus dicit: Sicut propositum in proposito, ita oppositum in opposito. Et ex eo quod contrariarum causarum contrarij sunt effectus. Minorem probat duplici medio. Quia sapientia D
carnis cõtra legem Dei hominem inducit. Vnde Iob. 15. Cucurrit aduersus Deũ erecto collo. Ideò dicit, *legi enim Dei non est subiecta*. Non enim potest aliquis Deum odire secundum se, cùm sit ipsa essentia bonitatis. Sed secundum hoc peccator odit Deum, & fit ei inimicus, quod præcepta eius odit & transgreditur. Et sic omnes peccatores qui nolunt subiici Deo, sunt inimici eius. Ideò conuenienter probat quod sapientia siue prudentia carnis inimica sit Deo: quia non est Dei legi subiecta. Probat etiam alio modo, dicens: *Neque enim potest*. Prudentia enim carnis vitium quoddam est, vt ex prædictis patet. Quanuis autem ille qui subiectus est alicui vitio, possit liberari ab illo, prout suprà 6. dixit: Liberati à peccato, serui facti Deo nunquam tamen vitium Deo subiici potest, cùm ipsum vitium sit auersio à Deo. Quemadmodum ille qui est niger potest fieri albus. Nunquam tamen ipsa nigredo potest fieri albedo, cùm contrarientur. Et secundum hoc dicebat Christus: Non potest arbor mala bonos fru- Mat.7.
ctus facere, &c. Ex quo patet, quod non rectè Manichæi ad confirmationem sui erroris, hæc verba assumunt. volentes per ea ostendere naturam carnis non esse à Deo cùm sit inimica, nec possit Deo subiici. Non enim agit Apostolus hic de carne ista quę est creatura, sed de prudentia carnis quæ est vitium hominis, vt dictum est. Patet insuper quod etiam Lutherani non rectè, sed perperam, hęc E
eadem verba assumunt ad abrogandum liberum hominis arbitrium in peccatore, quia hic non agit de potestate liberi arbitrij hominis, sed de potestate vitij seu concupiscentiæ carnis in abstracto, vel si in concreto accipit in sensu composito, scilicet quod quandiu homo sequitur desideria carnis, non potest subiici Deo, secus verò est in sensu diuiso: quia potest ex libertate arbitrij cessare ab illa sequela & conari ad bonum, vt dictum est præcedenti capite. Notandum tamen est quod Apostolus hic nominat sapientiam carnis, quod prius dixerat prudentiam carnis, licet sapientia propriè sit circa diuina, tamen aliquando in sacris literis accipitur pro prudentia. Vnde Salomon, Sapientia est viro prudentia. Non quod sint idem simplici- Prou.10.
ter. Quia sapiens simpliciter dicitur qui cognoscit causam altissimam ex qua omnia pendent, suprema autem causa omnium est Deus. Vnde sequitur, quod sapientia simpliciter dicta, dicitur rerum diuinarum cognitio (vt D. Aug. ait.) Ideò Apostolus, Sapientiam loquimur inter In lib. de
perfectos. Vocatur etiam sapiens in vno quoque genere, Trin.
qui cognoscit altissimam causam illius generis, prout in 1.Cor.2.
arte ædificatoria dicitur sapiens, non ille qui scit dolare ligna & lapides, sed ille qui concipit & disponit cõuenientem formam domus. Ex illo enim totum ædificium pendet. Vnde Apostolus, Vt sapiens Architectus fundamen- 1.Cor.3.
tum posui. Sic igitur sapiens in rebus humanis dicitur, qui F
bonam æstimationem habens de fine humanę vitæ, & secundum hunc ordinat totam vitam. Et ideo prudentia & sapientia carnis dicũtur prudentia, & sapientia non absolutè, sed in suo genere prudentia carnis quę sub fine delectationis sensibilis præstituto consiliatur, iudicat & imperat, aliquando diligentius quàm prudentia absoluta, ideò Christus dicebat, Filij huius seculi prudentiores sunt Luc.16.
filijs lucis in generatione sua.

Qui autem in carne sunt, Deo placere non possunt.

ADaptat hic quod dixerat de prudentia carnis ad homines qui eam sequuntur, & ei subditi sunt, dicens: Qui autem in carne sunt, id est, qui concupiscentias per prudentiam carnis sequuntur, quandiu tales sunt, Deo placere non possunt. Quia, vt Dauid ait, Beneplacitum est Psal.146.
Domino super timẽtes eum. Vnde cùm illi qui nõ subiiciuntur Deo, cùm non timeant eum quandiu tales sunt, illi placere non possunt. Veruntamen possunt desinere sic esse in carne, & tunc Deo placere non possunt.

Vos autem in carne non estis, sed in spiritu: si tamen spiritus Dei habitat in vobis. Si quis autem spiritũ Christi non habet, hic non est eius.

HIc ostendit eos quibus loquitur à prudentia carnis esse immunes, non à natura carnis: quia mortales erant & carne passibili induti. Sed carnem accipit pro vi- 1.Cor.15.
tijs carnis, prout cùm dicit: Caro & sanguis regnum Dei 2.Cor.10.
non possidebunt. Dicit ergo, vos non estis in carne, id est,

G non estis in vitiis carnis quasi secūdum carnem viuentes.
Estis in carne, non secundum carnem militantes. *sed in*
Apoc.1. *spiritu*.i. spiritum sequimini, prout D. Ioan. fuit in spiritu
2.Cor.5. dominica die. Deinde apponit conditionem, dicens: *Si ta-*
men spiritu Dei habitat in vobis, scilicet per charitatem,
per quam efficimini templum Dei, & spiritus Dei habitat
in vobis. Apponit autem hanc conditionem, quia quan-
uis in baptismo Spiritum sanctum suscepissent, poterat ta
men contingere quod per peccatum superueniens Spiri-
Sap.1. tum sanctum amisissent. Quia Sapiens dicit: Spiritus enim
sanctus disciplinæ effugiet fictum, & auferet se à cogita-
tionibus quę sunt sine intellectu, & corripietur à superue-
niente iniquitate. Necessariam insuper dicit eis hanc con-
ditionem. Quia, *Si quis spiritum Christi non habet, hic non*
est eius. Quemadmodum non est membrū corporis quod
per spiritū corporis non viuificatur, ita non est membrum
1.Ioan.4. Christi qui non habet spiritum Christi. Vnde D. Ioan. In
hoc scimus quod in eo manemus, & ipse in nobis, quo-
niam de spiritu suo dedit nobis. Est autem notandū quod
per spiritum Dei patris, & per spiritum Christi, intelligit
Spiritum sanctum: tertiam personam Trinitatis, quæ di-
citur spiritus Dei patris, inquantum, scilicet à patre proce
dit. Dicitur etiam spiritus Christi: quia procedit à Christo
Ioan.14. filio Dei. Vnde etiam Christus eūdem Spiritum sanctum
Ioan.15. simul sibi attribuit, & patri, dicens: Paracletus autem Spi-
H ritus sanctus, quem mittet pater in nomine meo, & cùm
dicit: Cùm venerit paracletus, quem ego mittam vobis à
patre, procedit enim à patre & filio. Et quia procedit per
modum amoris, appropriatur ei iustificatio, & per conse-
quens charitas, quæ est participatio amoris diuini, quę ta-
men effectiuè est à tota Trinitate, cùm sit operatio ad ex-
tra, per quam non solum Spiritus sanctus dicitur habitare
Ioan.14. in nobis, sed etiam pater & filius. Vnde Christus ait: Si
quis diligit me, sermonem meum seruabit, & pater meus
diliget eum, & ad eum veniemus, & mansionem apud
eum faciemus.

Si autem Christus in vobis est, corpus quidem mor-
tuum est propter peccatum, spiritus viuit propter
iustificationem.

OStendit hic quod per gratiam Christi siue per spiri-
tum sanctum liberamur à pœna. Et primò quod in
futuro seculo liberabimur à morte corporali, & hoc mun-
Ioan.1. do à spirituali propter conformitatem. Si enim Christus
per spiritum suum est in vobis, debetis ei conformes esse.
Christus autem sic venit in mundum, vt quantum ad spi-
ritum, esset plenus gratia & veritate: & quantum ad cor-
pus, in similitudinem carnis peccati, id est, habens carnem
Sup.eodem. passibilem & morti subiectam, vt dictum est. Ideò & hoc
Gen.2. oportet esse in vobis, Quod corpus quidem vestrū, quod
adhuc manet in carne vestra, mortuum est, id est, necessi-
I tati mortis addictum & subiectum: secundum illud, Qua-
Luc.24. cunque die comederitis, morte moriemini, id est, necessi-
tati mortis subiecti eritis. vt conformemur Christo quem
oportuit sic pati, & ita intrare in gloriam suam. Ita con-
gruum est, vt nos à peccato liberati, in exercitium virtutis
haberemus mortalia corpora, in quibus cruces nostras tol
lentes ipsum sequeremur. Spiritus verò vester, qui iam re-
nouatus est à peccato, viuit vita gratiæ, propter iustifica-
tionem, per quam iustificamur à Deo, & viuimus ipsi: iu-
Galat.2. xta illud, Quod autem nunc viuo in carne, in fide viuo fi-
lij Dei, & suprà 1. Iustus ex fide viuit.

Quod si spiritus eius, qui suscitauit Iesum à mortuis, ha-
bitat in vobis, qui suscitauit Iesum Christum à mor-
tuis, viuificauit & mortalia corpora vestra, propter
inhabitantem spiritum eius in vobis.

HIc ostendit quid consequamur ex Spiritu sancto, in-
quantum est Dei patris, quia resurrectionem corpo-
ralē & totalē liberationē à morte in futuro seculo. Vnde
dicit: *Quod si spiritus eius*, scilicet Dei patris qui suscitauit
Psal.40. Iesum à mortuis. Vnde Dauid in persona eius petebat:
Act.3. Tu autē Domine, miserere mei, & resuscita me. Et D. Pe-
trus: Hunc Deus suscitauit à mortuis. Nec obstat quod
Christus sua propria virtute resurrexerit, cùm eadem sit
virtus patris, & filij: Ideò idem pater qui suscitauit Iesum
à mortuis, viuificabit mortalia corpora vestra. Non dicit
mortua, sed mortalia: quia in resurrectione non solùm à
corporibus vestris auferetur, quod sint mortua, id est, ne-
cessitas mortis, verùm etiam quod sint mortalia, id est, po K
tentia non mori, quale fuit corpus Adæ ante peccatum,
quia non solùm ab actuali morte, sed etiam à mortalitate
& passibilitate liberabuntur & seruabuntur. Tunc im-
plebitur illud Esaiæ, Viuent mortui tui. Et hoc propter Esa.26.
inhabitantem spiritum eius in vobis, id est, virtute Spiri-
tus sancti inhabitantis in vobis. Vnde Ezech. 37. Hæc di-
cit Dominus Deus ossibus his: Ecce ego mittam in vobis
spiritum, & viuetis. & hoc propter dignitatem quam cor-
pora vestra habent, ex eo quòd fuerint receptacula Spiri-
tus sancti: secundum illud, An nescitis quod membra ve- 1.Cor.6.
stra templum sunt Spiritus sancti. Ideò resurgent impas-
sibilia, non corpora reproborum, quoniam scriptum est:
Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabi- 1.Cor.15.
mur, scilicet in melius, à passibilitate in impassibilitatem.

Ergo fratres, debitores sumus: non carni, vt secundum
carnem viuamus.

INfert hic vnum corolarium ex dictis, quasi dicat: Di-
ctum est quod per Spiritum sanctum multa nobis pro-
ueniunt bona, & quod ex prudētia carnis sequitur mors:
Ergo debitores sumus Spiritui sancto propter beneficia
recepta ab eo, vt viuamus secundum spiritum, & eius in-
spirationes sequamur, & non sumus debitores carni, vt
secundum carnem viuamus, id est, non debemus sequi de- L
sideria eius. Vnde Galatis scribens, ait: Si spiritu viuimus, Gal.5.
spiritu & ambulemus.

Si enim secundum carnē vixeritis, moriemini: Si autem
spiritu, facta carnis mortificaueritis: viuetis.

RAtionem assignat hic prædictæ illationis, & primò
quantū ad carnem, dicens: *Si enim, &c.* id est, si con-
cupiscētias carnis sequuti fueritis, *moriemini*, scilicet mor-
te culpæ in præsenti, & morte damnationis siue gehennæ
in futuro. Vnde ad Timotheum scribens ait: Quæ in de- 1.Tim.5.
liciis viuens mortua est. Secūdò assignat rationem quan-
tum ad spiritum, dicens: *Si autem spiritu*, id est, per spiri-
tum, *facta carnis*, id est opera quæ ex cōcupiscentia carnis
prodeunt, *mortificaueritis*: nō dixit, occideritis aut intere-
meritis, quia hoc nō possumus. Vnde D. Aug. Carnis con Aug.9.
cupiscentiis non cōsentire magna laus est: omninò autem
non habere summa perfectio. *viuetis* vita gratiæ in præsen
ti & vita gloriæ in futuro. ideò ad huiusmodi mortifica-
tionē hortatur Colloss. scribēs: Mortificate membra vestra, Col.3.
quæ sunt super terram, cum vitiis & concupiscentiis.

TERTIA PARS VIII. CAP.

Quicunque enim spiritu Dei aguntur, hi filij Dei
sunt.

IN hac tertia huius capitis parte Apostolus ostendit, bo
na, mercedem, siue effectus spiritus sancti: inter quos
sunt directio, filiatio, vita gloriosa, siue hæreditas æter-
na, quam probat nos consecuturos, hac ratione: Qui- M
cunque sunt filij consequuntur hæreditatē patris: sed nos
sumus filij, igitur, &c. Apost. hic ponit minorem huius syl
logismi cum eius probatione, dicēs: Quicunq; spiritu Dei Psal.142.
aguntur, sicut quodam directore & ductore, qui deducit
eos in terram rectam interius illuminando quę facere de-
beant, sunt filij Dei: Homo autem spiritualis non tantum
instruitur à Spiritu sancto, quid agere debeat, sed etiam
cor eius à Spiritu sancto mouetur: ideò plus intelligen-
dum est, in hoc quod dicitur, *Quicunque spiritu Dei agun*
tur. Illa enim agi dicuntur quæ quodā superiori instinctu
& motione mouentur, vnde bruta dicuntur agi, quia à
natura mouentur ad suas actiones, & nō ex proprio motu
agunt. Similiter homo spiritualis, non quasi ex motu pro-
priæ voluntatis principaliter, sed ex instinctu Spiritus san-
cti, inclinatur ad aliquid agendum, secundum illud: Cùm
venerit quasi fluuius violentus, quem spiritus Dei cogit: Esa.59.
Vnde & Christus agitabatur à spiritu. Non tamē per hoc Luc.4.
sequitur, quod viri spirituales liberè non operentur. Quia Sap.8.
Spiritus sanctus disponit omnia suauiter, id est, secun- Philip.2.
dum modum suæ naturæ, scilicet naturalia naturaliter, &
libera liberè. Et hoc modo debet intelligi illud, Deus est
qui operatur velle & perficere pro sua bona voluntate.
Quantum ad secundum dicit: Hi filij Dei sunt. Et hoc ma
nifestum est ex similitudine filiorum carnalium, qui per
semē carnale à patre procedente generātur. Semen autem
spiri-

A ſpirituale à Deo patre procedens, eſt Spiritus ſanctus. Et
ideo per hoc ſemen aliqui homines in filios Dei generan
1.Ioan.3. tur: iuxta illud, Qui natus eſt ex Deo, peccatum non facit:
quoniam ſemen Dei manet in eo. Et nota hic ſecundum
D. Chryſoſt. quod non dicit hic, hi qui ſpiritum Dei ac-
ceperunt: ad notandum quod non ſufficit ſemel imbui &
recipere Spiritum ſanctum, ſed continuè & perſeueranter
agi ad conſequendam filiorum Dei hæreditatem. Luthe-
rani hæc verba, Quicunq; ſpiritu Dei aguntur, exiſtimant
pro ipſis pugnare ad demoliendam arbitrij libertatem. ve
rùm quia de his abundè diſſeruimus, ideo per tranſeun-
dum duximus. quo ad hunc locum tamen ſufficiet prædi-
cta Sapientis reſponſio, quod Deus diſponit omnia ſua-
Sap.8. uiter, hoc eſt ſecundum modum ſuum: naturalia natura-
liter, & libera liberè abſque coactione & neceſſitate. Et
ideo agi hic non debet accipi pro cogi aut neceſſitari, ſed
ſolum vt dicit præmotionem Spiritus ſancti.

*Non enim accepiſtis ſpiritum ſeruitutis iterum in timo-
re: ſed accepiſtis ſpiritum adoptionis filiorum.*

HIc dupliciter probat quod accipientes Spiritum ſan-
ctum ſunt filij Dei. Primò quidem ex diſtinctione do
norum Spiritus ſancti. Ad cuius euidentiam conſideran-
dum eſt quod Spiritus ſanctus duos effectus facit in nobis
vnus eſt timor, de quo Eſa. 11. Repleuit eum ſpiritu timo-
ris Domini. Alius effectus eſt amor, de quo ſupra. 5. cap.
B Charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per ſpiritum
ſanctum qui datus eſt nobis. Timor autem facit ſeruos,
non autem amor. Veruntamen circa hoc notandum eſt
quod timor habet duo obiecta. Vnum eſt malum, quod
quis timendo refugit. quod eſt duplex, ſcilicet, pœnæ vel
culpæ. Aliud obiectum eſt illud à quo ſibi hoc malum im-
minere videtur: dicitur enim homo timere occaſionem,
& regem qui occidere poteſt. Contingit autem quando-
que quod malum pœnæ, quod quis refugit, eſt contrariũ
bono corporali vel temporali, quod quis interdum inor-
dinatè amat, & refugit pati ab aliquo homine temporali.
Et hic timor dicitur humanus vel mundanus, & talis non
eſt à Spiritu ſancto: quia turpis eſt & prohibitus à Chri-
Mat.10. ſto. Nolite timere eos qui occidunt corpus, &c. Alius eſt
timor, quo quis refugit malum quod contrariatur bono
naturali, qui cauſatur ex amore. Homo enim naturaliter
ſe amat Si refugit hoc pœnę malum pati, à cauſa ſpiritua-
li, ſcilicet, à Deo, hic timor eſt laudabilis, quan-
tum ad hoc ſaltem quod Deum timet: iuxta illud, Quis
Deut.5. det eos talem habere mentem, vt timeant me: & ſecun-
dum hoc hic timor eſt à Spiritu ſancto. Sed inquantum
talis timor, non refugit malum quod opponitur bono
ſpirituali, ſcilicet, peccatum, ſed ſolam pœnam, non eſt
laudabilis, & iſte defectus non eſt à Spiritu ſancto, ſed ex
culpa hominis: prout fides informis, quantum ad id
quod eſt fidei, eſt à Spiritu ſancto, non tamen eius infor-
C mitas. Vnde & ſi quis per huiuſmodi timorem bonum fa
ciat, nõ tamen bene facit quia nõ facit ſponte, ſed coactus
metu pœnæ, quod eſt ſeruorum. Et ideo timor iſte pro-
priè dicitur ſeruilis: quia facit hominem ſeruiliter ope-
rari. Eſt autem tertius timor quo quis refugit malum,
quod opponitur bono ſpirituali, ſcilicet, peccatum vel ſe-
parationem à Deo, & hoc timet incurrere ex iuſta Dei
vindicta. & ſic quantum ad vtrumque obiectum, reſpicit
rem ſpiritualem: nihilominus tamen habet oculum ad
pœnam, & iſte timor dicitur initialis: quia ſolet eſſe in
hominibus ab initio ſuæ conuerſionis: timent enim pœ-
nam propter peccata præterita, & timent ſeparari à Deo
per peccatum propter gratiam & charitatem infuſam, &
Pſal.110. de hoc dicitur: Timor domini initium ſapientię. Si autem
timor, quo quis refugit malum oppoſitum bono ſpiritua
li, ex vtraque parte habeat oculum ſolum ad rem ſpiritua
lem, vt cùm homo nihil aliud timet quàm ſeparari à Deo,
talis timor dicitur filialis, caſtus, ac ſanctus, qui permanet
Pſal.18. in ſeculum ſeculi. Et quemadmodum timor initialis cau-
1.Ioan.4. ſatur ex charitate imperfecta: quia, vt D. Ioan. ait, perfe-
cta charitas foras mittit timorem. Sic timor filialis &
caſtus non repugnat charitati, quæ eſt cauſa vtriuſque:
Quia ſicut timor facit ſeruitutem, ita & amor charitatis
facit libertatem filiorum: facit enim voluntariè ad hono-
rem Dei operari, quod eſt propriè filiorum. His ſuppoſi-
tis aduertendum quod lex vetus data eſt in timore, quem
ſignificabant tonitrua & fulgura micãtia ſuper terrã: terri D
bile enim erat quod videbatur & audiebatur. Ideo lex ve Exod.19.
tus per inflictionẽ pœnarũ inducẽs ad mãdata Dei ſeruã- Heb.12.
da, dicitur data in ſpiritu ſeruitutis, in timore. ideo Apo-
ſto. comparat teſtamentum vetus Agar ancillæ, dicens: Gal.4.
Hæc ſunt duo teſtamenta, vnum in monte Syna in ſerui-
tutem generans, quæ eſt Agar. & ideo hic dicit rectè di-
ctum eſt, quod qui ſpiritu Dei aguntur, hi ſunt filij Dei.
Non enim iterum in noua lege, prout fuit in veteri, acce-
piſtis ſpiritum ſeruitutis in timore, ſcilicet, pœnarum,
quem timorem tunc Spiritus ſanctus per ſigna exteriora
faciebat. Sed accepiſtis ſpiritum, ſcilicet, charitatis, qui eſt
adoptionis filiorum, id eſt, per quem adoptamur in filios
Dei: iuxta illud, Vt adoptionem filiorum recuperemus. Gal.4.
Non tamen hoc dicitur quaſi ſit alius & alius ſpiritus:
ſed quia idem eſt Spiritus ſanctus, qui in quibuſdam facit
per ſigna exteriora timorẽ ſeruilem, quaſi imperfectum:
in aliis autem facit amorem quaſi quoddam perfectum.
Non tamen exiſtimandum eſt quod nullus ex patribus
legis veteris receperit ſpiritum adoptionis filiorum: Nam
gratia gratum faciens, quam aliqui ex eis habebant, erat
eiuſdem ſpeciei cum gratia nouæ legis, & filios Dei con-
ſtituebat. Vnde Dauid: Ego dixi dij eſtis, & filij excelſi
omnes. Et Eſa. 1. Filios enutriui & exaltaui. & Chriſtus: Pſal.81.
Multi venient ab Oriente & Occidente, &cæt. Filij au- Mat.8.
tem regni eiicientur in tenebras exteriores. ideo illi perti- E
nebant ad legem nouã, prout Chriſtiani, qui nunc ſolo ti-
more pœnæ ſeruãt legem euangelicã, dicũtur ſerui & acce
piſſe ſpiritum ſeruitutis in timore, pertinent ad legem ve-
terem. Apoſtolus enim hic ponit diſcrimen inter nouam
& veterem legem, quæ dum ex vna parte peccatum oſten
deret, & ex alia gratiam non conferret, & quæ in ſignis
terribilibus data erat, ex ſe nihil ad opera charitatis iuua-
ret, prout lex noua, quemadmodum ſupra dictum eſt. No
tandum præterea quod timor ſeruilis non eſt ſecundum
ſe malus, prout adulteriũ: originatur enim ex amore ſui,
qui ſecundum ſe non eſt ſemper illicitus, neque contra-
riatur charitati, quæ ſeipſum poſt Deum ſuper alios dili-
gere præcipit. Sed eiuſdem rationis eſt quod homo cupiat
bonum ſuum, & timeat eo priuari. vnde ſequitur quod
timor ſeruilis non eſt de ſe malus, niſi quando quis con-
ſtituit vltimum finẽ in ſeipſo, vt ſi ſolum omitteret tranſ-
gredi vel ſeruare præcepta, ne ſit damnatus. Ita quod ſe-
cluſo inferno & aliis pœnis, tranſgrederetur & malè age-
ret, ille timor eſſet malus. Sed illa ſeruilitas non eſt de eſ-
ſentia timoris, prout nec informitas de eſſentia fidei, vt
dictum eſt: Eſſentia enim habitus vel actus accipitur ex
obiecto. Obiectum autem timoris ſeruilis eſt pœna. Sed
accidit pœnæ quod bonum, cui contrariatur pœna, ame-
tur tanquam finis vltimus, & per conſequens plus timea
tur quàm Deus, quod cùm contingit in habente charita-
tem, qui bonum, cui contrariatur pœna, non plus diligit F
quàm Deum: quia propter illud nollet offendere. Vnde
glo. dicit: Vnus eſt ſpiritus, qui duos timores facit, ſcilicet
ſeruilem & caſtum, ſed nullum malum culpæ procedit à
Spiritu ſancto. Igitur timor ſeruilis non eſt de ſe malus.
Nec obſtat quod Diuus Auguſtinus ibidem dicit: Qui Augu.9.
timore aliquid facit, & ſi bonum ſit, tamen nõ benefacit. Iob.2.
Quia intelligit de eo qui facit aliquid ex timore ſeruili,
vt ſeruilis eſt: ac etiam dictum Diui Gregorij ſuper illud: Grego.9.
Quare non in vulua mortuus ſum. Cùm ex peccato plus
pœna metuitur, nec amica Dei facies non amatur. Cùm
ergo timor ſeruilis non ſit ſecundum ſe malus, ſequitur
quod contritio ab illo originata non faciat contritum hy
pocritam, neque magis peccatorem, vt impiè volunt Lu-
therani. Contritio enim poteſt duplicem habere originẽ
ſcilicet, à timore filiali & ſeruili. Primò quidem oriri po-
teſt ex diuinæ bonitatis conſideratione, per quam ad eum
tanquam ad patrem cum fiducia recurrimus: ſecundum
illud, Beneplacitum eſt Domino ſuper timentes eum, & Pſal.46.
in eis qui ſperant in miſericordia eius. & illud: An ignoras Supra.2.
quod benignitas Dei, &cæt. nulli autem dubium eſt,
quin talis contritio ſit ſanctior quàm illa quæ originatur
à timore ſeruili. Verùm ſæpenumero & vt in pluribus,
fragilitas & imperfectio noſtra impedit ne faciliter ocu-
los mentis noſtræ ad terrena depreſſos ad bonitatem Dei
attollamus, & eleuemus: niſi prius iram aliquam ſeu pœ

G nam senserimus aut apprehenderimus. vnde Dauid, cùm *Psal.77.* occideret eos, quærebant eum, &cæt. & alibi: Clamaue- *Psal.106.* runt ad Dominum cùm tribularentur, & de necessitatibus eorum liberauit eos. quod non fecisset, si clamor ille ex timore seruili procedens, esset exitialis. Communiter igitur & in contritione, qua quis se peccasse grauiter dolet, cum voto seu proposito vitam in melius commutandi, incipit à fide informi & timore seruili, sed non perficitur, donec deuentum fuerit ad fidem formatam & timorem filialẽ: fides enim in hac contritione ostendit Deum iustum & veracem, punientem seuerissimè crimina tam in hoc seculo quàm in futuro, & qualiter peccator gehenna ignis dignus est, & sit paratus ad tormenta, nisi doleat & pœniteat. Si conscientia nostra his assentiat, generatur timor seruilis, qui fidei adiunctus grauem animi concussionem, & amaritudinem siue dolorem causat, quo superbia cordis nostri frangitur, & veteris hominis affectus siue peccata conteruntur, insurgitque votum seu desiderium pœnitendi seu nouæ vitæ. Ostendit pariter fides Dei bonitatem & summam clementiam promissionemque indulgendi, si pœniteat. Succedit timor filialis & peccata displicent non solum quia protrahunt ad gehennam, sed etiam quia patrem optimum offendunt, quem proponit amplius non offendere propter eius dignitatem, etiam si nulla esset gehenna, aut plaga, prout videre licet in filiis H prouectis & sapientibus, qui non timent amplius virgas, sed patris offensam. Et ideo sancti Patres docuerunt pœnitentiam à timore seruili nõ ineptè ordiri. Diuus Augustinus hunc timorem comparat setæ. Seta enim prius intrat & nisi exierit, non succedit linum. Sic timor seruilis primò occupat mentem, sed non remanet: quia ideo intrauit vt induceret charitatem. Et quantò illa crescit, tantò *1. Ioan.4.* timor decrescit. Vnde D. Ioan. Timor pœnam habet. Charitas autem, (scilicet, perfecta) foras mittit timorem. Ideo Diuus Basilius vocat timorem seruilem Isagogi- *Gregorius super Iob. 29 super Esa.26.* cum, hoc est, introductorium: & D. Gregorius sequens D. Hieronymum, dicit. Sicut mulier ad partum appropinquans dolore cogitur exclamare, sic nos in angustia requirimus te. Et D. Chrysostomus docet ante oculos ponere mala nostra, & gehennam, & diem iudicij, & separationem à Deo. Et multa alia mala recenset ante oculos proponenda, vt compunctionem cordis valeamus obtinere. Per hunc modum reuocabant Prophetæ olim populum *Ionæ.3.* à peccatis: Inter eos Ionas, qui Niniuitis dicebat, adhuc quadraginta dies & Niniuæ subuertetur. Et Deus approbauit pœnitentiam eorum à timore seruili ortam. Esaias *Esa.38.* etiam dixit Ezechiæ, Dispone domui tuæ, quia morieris, *Mat.3.* & non viues. Hunc timorem seruilem incussit peccatori- *Luc.3.* bus D. Ioannes Baptista, dicens: Progenies seu genimina I viperarum, quis docebit vos fugere à ventura ira. Iam securis ad radicem arboris posita est. Omnis arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur & in ignem mittetur. Christus etiam sæpe comminatus est peccatoribus gehennam, ignem æternum, tenebras exteriores, non alia causa nisi vt ad contritionem & pœnitentiam eos induceret, vnde dicebat. Nisi pœnitentiam egeritis, omnes simul peribitis. Recitauit parabolam de diuite epulone, & de ficul- *Luc.13.* nea, aitq;: Timete eum qui postquã occiderit corpus, ha- *Luc.16.* bet potestatem ponendi animam in gehennam, & hunc *Mat.10.* timendum ea ratione repellit; dicens: Amen dico vobis, hunc timete. Et tandem terribilissimam contra reprobos ferendam reuelauit. Ex præmissis apparet quàm impiè Lutherus & sui sequaces, non solum in Prædicatores, verùm etiam in sanctos, quinimo & in Christũ debacchati sunt, dicentes Prædicatores malè agere, inducendo homines ad pœnitentiam per timorem seruilem. *In quo clamamus, abba pater*. Hic probat quod illi qui spiritu Dei aguntur, sunt filij Dei ex nostra confessione. Profitemur enim nos patrem habere Deum, instructi à Domino dicente: Cùm oratis, dicite pater noster qui es in cœlis, hoc autem con- *Mat.6.* uenit dicere non solum Iudæis, sed etiam Gentilibus. Ideò duo ponit idem significantia, scilicet, Abba, quod est hebræũ, & pater, quod est latinum, vel græcum, vt ostendat hoc ad vtrunq; populum pertinere. Vnde Christus di- *Marc.14.* cebat: Abba pater omnia tibi possibilia sunt. Et Dominus *Hier.3.* per Hieremiam, Patrem me vocabis. Hoc autem dicimus non tantum sono vocis, verùm etiam intentione cordis, quæ quidem propter sui magnitudinem clamor dicitur, K prout Moysi taceti & interius orãti, dixit Dominus: Quid *Exod.14.* clamas ad me, scilicet intentione. Hæc autem magnitudo intentionis procedit ex affectu filialis amoris, quem in nobis Spiritus sanctus facit, & ideo dicit, in quo, scilicet Spiritu sancto, *Clamamus Abba pater*. Esaias etiam dicit quod *Esa.6.* Seraphini qui interpretantur ardentes in amore Dei, clamabant alter ad alterum.

Ipse enim spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filij Dei.

Apostolus hic ostendit quod qui spiritu Dei aguntur, hi sunt filij Dei: ex Spiritus sancti testimonio: ne fortè aliquis dicat quod nos in nostra confessione decipimur quia, vt Psal. ait: Omnis homo mendax: quasi dicat, Ideò dico quod in Spiritu sancto clamamus. Abba pater, quia ipse Spiritus sanctus, qui nec fallere, nec falli potest, testimonium reddit spiritui nostro, non quidem exteriori voce ad aures hominum, sicut pater protestatus est de filio suo: sed reddit testimonium per effectum amoris filialis quem in nobis facit. Et ideo dicit quod testimonium reddit, non auribus, sed occulto dictamine spiritui nostro. Ex præmissis verbis. Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, iunctis istis, Ipse enim spiritus testimonium reddit, &cæt. & aliquibus aliis passibus *Mat.3.* sacræ scripturæ contortis & perperam intellectis, Luthe- L rani inferunt quod quicunque est iustificatus & in gratia, est certus se esse iustificatum, siue se esse in gratia, certitudine nullam dubitationem permittente, siue certitudine fidei, cui falsum subesse non potest, nec per eam homo decipi. Cuius oppositum determinatum fuit in concilio Tridentino, sessione.6. decreto.9. vbi dicitur: Quamuis necessarium sit credere neque remitti, neque remissa fuisse vnquam peccata, nisi gratis diuina misericordia propter Christum: Nemini tamen fiduciam & certitudinem remissionis iactanti, & in ea sola quiescenti, peccata dimitti, vel dimissa esse dicendum est. Cùm apud hæreticos & schismaticos esse possit, imò nostra tempestate sit, & magna contra Ecclesiam contentione prædicetur, vana hic & ab omni pietate remota fiducia. Sed neque illud asserendum est oportere eos qui verè iustificati sunt absque vlla omnino dubitatione apud semetipsos statuere posse se esse iustificatos. Neminemque à peccatis absolui, nisi eum qui certò credat se absolutum & iustificatum esse, atque hac sola fide absolutionem & iustificationem perfici, quasi qui hoc non credit de Dei promissis, deque mortis & resurrectionis Christi & efficatia dubitet. Nam sicut nemo pius de Dei misericordia, de Christi merito, deque sacramentorum virtute & efficacia dubitare debet: sic quilibet, dum seipsum suamq; propriam infirmitatem & indispositionem respicit, de sua gratia formidare & timere potest. Cùm nullus scire valeat certitudine M fidei, cui non potest subesse falsum, se gratiam Dei consecutum. Hactenus ibi. quod quidem decretum fulciri potest authoritatibus sacræ scripturæ: Iob enim dicit, Si ve- *Iob.9.* nerit ad me non videbo eum: si abierit, non intelligam. & post pauca dicit: Si iustificare me voluero, os meum condemnabit me. Si innocentem me ostendere, prauum me comprobabit. Etiam si simplex fuero hoc ipsum ignorat anima mea. Deinde subiungit: Verebar omnia opera mea, sciens quod non parceres delinquenti. Et Hier. *Psal.18.* 17. Prauũ est cor hominis & inscrutabile, quis cognoscet illud? & Dauid: Delicta quis intellit. Deinde subiungit, ab occultis meis munda me. Qui verò petit ab occultis mundari, non habet certitudinem fidei quod sit mundus. Vnde Salomon: Quis potest dicere, mundum est *Prouer.20.* cor meum, purus sum à peccato. & alibi: Beatus ho- *Prou.28.* mo qui semper est pauidus. Et Sapiens: De propiciatu *Eccle.5.* peccatorum noli esse sine metu. Sed ille qui timet, non *Eccle.9.* habet securitatem neque talem certitudinem. Et Salomon: Nemo scit vtrum odio vel amore dignus sit. Et Apostolus: Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc iustifica- *1. Cor.4.* tus sum. qui autem me iudicat, Dominus est. Et quamuis *Luc.22.* Lutherani pro more suo prædictas authoritates contorqueãt, nobis tamen standũ est prædictæ interpretationi & determinationi ecclesiæ, quæ errare nõ potest. Omnes enim orthodoxi doctores vsq; ad hæc tempora idem senserunt.

D. Hier.

A D. Hier. super illud. Micheę. Dominus quærit à te facere iudicium, & diligere misericordiam & solicitum ambulare cùm Deo. Et super illud Ionæ: Quis scit si conuertatur. Et Diuus Augustinus super illud, Incerta & occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi. Et Diuus Gregorius. 18. moralium super illud: Etiam si simplex fuero, &cæt. Et Diuus Ambrosius super illud. Nihil mihi cōscius sum. Et Diuus Chrysostomus in eodem loco dicit, quod tribus rationibus circa huiusmodi incertum est nostrum iudicium. Prima quidem quod & si nihil ipsi conscij simus, eius tamen indigemus qui peccata nostra certa ratione corripiat. Altera quod multa opera nostra nos latent. Tertia quod multa aliorum opera nobis bona videntur, quæ non recta fiunt sententia, eadem ratione nostra: vnde Christus, Venit hora vt omnis qui interficit vos, arbitretur se obsequium præstare Deo. Et idem Chrysostomus super Matthæum opere imperfecto, homilia. 38. Et D. Bernard. in pluribus locis, maximè Epistola. 42. ad Archiepiscopum Senonen. Ad ampliorem tamen huiusmodi euidentiam & clariorem argumentorum in oppositum solutionem, sciendum est ex Diuo Thoma quod tripliciter aliquid cognosci potest. Vno modo per specialem Dei reuelationem interiorem, vel exteriorem: Reuelat enim Deus aliquibus ex speciali priuilegio, vt securitatis gaudium in hac mortali vita in eis incipiat, vt factū legimus D. Virgini exterius per Angelum: Aue gratia plena, &cæ. & Apostolus interius: Sufficit tibi gratia mea. Et talem reuelationem habentes certi sunt certitudine fidei absque vlla penitus dubitatione. Alio modo aliquis cognoscit certitudinaliter aliquid per seipsum vt qui habet demonstrationem huius conclusionis, omnis homo est risibilis, scit illam certitudinaliter certitudine euidentiæ omnem prorsus dubitationem excludente. Nullus autem hanc euidentiam de se in particulari habere potest, quod sit in gratia. Et ratio est: quia talis certitudo haberi non potest de aliquo, nisi possit diiudicari per proprium principium. Sic enim certitudo habetur de conclusionibus demonstrationis per principia indemonstrabilia, & certitudo fidei per proprium principium fidei quod est diuina reuelatio, & obiectum fidei est ipse Deus, qui propter suam excellentiam est nobis ignotus: secundum illud, Ecce Deus magnus vincens scientiam nostram. & ideò eius præsentia in nobis, quæ est per gratiam, non potest per certitudinem cognosci nisi ipse reueelet, secundum authoritatem Iob & alias allegatas. Sed Deus licet in vniuersali declarauerit & sub conditione, qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit. Et qui manducat me, ipse viuet propter me. Non tamen omnibus nec communiter reuelat in particulari, igitur absolutè in particulari sciri non potest, absque particulari reuelatione. Præterea habitum fidei non generat assensum, nisi circa proprium obiectum. obiectum autem fidei non est nisi Deus reuelans, & illa quæ ab eo sunt reuelata. Sed vt dictum est, Deus non reuelat communiter omnibus in particulari, sed solum in genere & conditionaliter: si crediderit, si sperauerit, si mandata seruauerit. Igitur, &cæt. Insuper illa certitudo, qua communiter cognoscimus nos esse in gratia Dei, ex duobus pendet. Primò ex firmitate diuinæ promissionis, quę est firmissima & indefectibilis. secundo ex nostra dispositione. Sed non habemus promissionē gratiæ in particulari, nisi illi quibus specialiter facta est, licet possimus habere certitudinem moralem per quasdam coniecturas, non tamen fidei cui falsum subesse non possit, vt probatum est, igitur. Rursus modo apparet vnde adueniat homini illa certitudo fidei, cui falsum subesse non potest, quia vt dictum est, vel ex speciali reuelatione, & de hoc non est controuersia, vel ex fide, & hoc improbatum est, vel ex operibus nostris. Et hoc, non quia incerta sunt, & putamus aliquando bene agere, cùm malè facimus. Igitur talem certitudinem fidei habere est impossibile, nisi fortè apud Lutheranos, qui dicunt solam fidem iustificare, & fidem non posse separari à charitate, quæ sunt hæretica, vt ostendimus supra primo cap. interpretando illud, Iustus ex fide viuit. Tertiò cognoscitur aliquid coniecturaliter per aliqua signa, & hoc modo aliquis potest cognoscere se habere gratiam, inquantum, scilicet, percipit se delectari in Deo, & contemnere res mundanas, & inquantum homo non est sibi conscius alicuius peccati mortalis, & cum libenter audit verba Dei & executioni demandat seruando omnia præcepta, secundum quē modo potest intelligi quod scribitur in Apocal. Vincenti dabo manna absconditum, quod nemo nouit nisi qui accipit: quia, scilicet, ille, qui accipit gratiam, per quandam experientiam dulcedinis nouit, quam non experitur ille qui non accipit. hæc tamen cognitio imperfecta est, quia (vt dictum est) Delicta quis intelligit, ab occultis meis munda me Domine. Ex præmissis sufficiens apparet responsio, ad omnia quæ possunt obiici. Attamen ne Lutheranorum fucus & præsumptuosa exaggeratio aliquem cespitare faciat, principaliora eorum tela specialiter reiiciemus, & primo quantum ad hunc locum: Ipse enim spiritus testimonium, &c. Dicendum quod ipse spiritus communiter reddit testimonium cōiecturale per quædam signa intrinseca, siue per quasdam coniecturas, illæ tamen, vt dictum est, non faciunt certitudinem fidei, quæ non est nisi de reuelatis. Testimonium enim hoc, de quo hic loquitur, est quod spiritus sanctus inhabitans eos allicit, vt nō timore vt antiqui olim serui sub lege Moysi, sed prompto amore filiali pareant, iussaque Dei spontaneè faciant, tanquam filij idonei ad hæreditatem consequendam. Non tamen statim (vt experimur) ab insipientibus radicitus euellit timorem illum seruilem, qui via fuit ad charitatem. Nec huiusmodi certitudinem moralem, subitò, neque æqualiter in omnibus facit, sed secundum successum temporis & dispositionem personarum eam probabilitatem facit, quæ more humano metū propellere securumque hominem facere consueuit: vt ego sum nunc certus Romam stare, licet non habeam certitudinem fidei diuinæ, quia licet audiuerim à multis probis viris illam fore, vel fortè viderim. Sed an nunc extet certum non habeo, tali certitudine quæ est fidei, quin dubitem propter potentiam Dei, quæ illam sicut Sodomam in momento subuertere potest. in reuelatis autem nulla cadit dubitatio, cùm Deus sit verax, imò & ipsa veritas, nec mentiri possit. & ideò fidei non potest subesse falsum. Sic etiam licet coniecturam habeam ex signis supradictis me esse in gratia, tamen infirmitatem & fragilitatem & cordis profunditatem inscrutabilem considerans, non potest esse à Deo certum, sicut ea quæ sunt fidei, id est, à Deo reuelata, in quibus nulla cadere potest dubitatio. vnde certitudo coniecturalis dicitur ex parte subiecti, sed nō ex parte obiecti. Certitudo hæreticorum est ex parte subiecti, quæ reuera dicitur præsumptio & temeritas: quia ex sua falsa apprehensione ita arbitrantur esse, ac si ita esset. Nec obstat etiam quod adducunt ex Apostolo supra. 4. cap. Non enim per legem promissio Abrahæ aut semini eius, vt hęres esset mundi, sed per iustitiam fidei & post pauca subdit: ideò ex fide, vt secundum gratiam firma sit promissio omni semini Abrahæ, ex quo inferunt quod ad talem fidem adnascitur eis ab eadem fide certa & firma reuelatio, quod aliquis sit in gratia, cùm certus sit se habere fidem. Sed vnde obsecro hæc illatio? Quia ibi loquitur Apostolus de promissione Christi venturi, quæ promissio non fuit ex lege, nec ex obseruatione legis, sed per gratuitam voluntatem facta fuit Abrahæ, quæ quidem promissio facta, fuit firma & certissima per fidem absque operibus & obseruatione legis, quæ non merebatur illam promissionem. Vel loquitur de promissione in communi & in genere, quæ est conditionalis, vt dictum est. vnde Christus: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. At quis est certus se impleuisse omnia pręcepta Dei, maximè de dilectione Dei super omnia, & de pœnitentia: cùm multa lateant in inscrutabili corde hominis. Licet enim quis scire possit se habere fidem historicam, quam ipsi vocant, non tamen potest habere certitudinem se habere fidem viuam siue formatam, per dilectionem operantem. Non obstat pariter illud quod Apostolus dicit: In quo (scilicet, Christo) habemus fiduciam & accessum in confidentia per fidem eius. In hoc enim decipiuntur Lutherani, quia non distinguunt inter fidem & fiduciam: licet enim in scripturis iubeamur habere fidem, id est, credere dictis Dei, nemo tamen tenetur habere fidem, id est, firmam & certam persuasionem siue assensum suæ salutis, sed solum fiduciam siue spem conditionaliter, si perseuerauerit vsque

Marginalia: Hieron. 9. Mich. 6. Ionæ. 3. Augu. 9. Psal. 50. Grego. 9. Iob. 9. Ambro. in 1. Cor. 4. Chryso. ibi. Ioan. 16. Chryso. Bernar. 1. 2. q. 122. art. 4. Luc. 1. 2. Cor. 12. B Iob. 36. Marc. vlt. C D Apoc. 2. E F Mat. 19. Ephe. 3.

G vsque in finem, quæ potest esse sine certitudine particularis fidei. *1. Ioan. 3.* Vnde Diuus Ioannes in causa fiduciæ non solum posuit fidem, sed etiam charitatem, ait enim: Charissimi, si cor nostrum non reprehendat nos, fiduciam habemus ad Deum, & quicquid petierimus, accipiemus ab eo: quoniã mandata eius custodiuimus, & ea quæ placita sunt coram eo, facimus. Sed quis absque quacunque dubitatione horum certitudinem habere potest? & sic magnum argumentum est quod certitudo nostra confirmetur ex nostra conscientia, quæ proculdubio ex operibus gignitur & pendet. Atqui conscientia non potest esse certa propter inscrutabilitatẽ cordis, igitur. Nõ obstat igitur illud Apost. *1. Cor. 2.* Nos autẽ non spritũ huius mundi accepimus, sed spiritũ qui ex Deo est, vt sciamus quæ à Deo donata sunt nobis. Sed gratia est primum donũ Dei, ergo homo qui accipit spiritum sanctum, scit per eundem spiritum gratiam sibi datam: quia ibi loquitur de scientia siue cognitione in generali. vel vt Diuus Thomas ait, loquitur de donis gloriæ, quæ sunt nobis data in spe. & in communi, quæ certissimè cognoscimus per fidem: sed non in particulari. Vel potest dici quod loquitur de notitia priuilegiata, quæ est per specialem reuelationem. Vnde subdit: Nobis autem reuelauit Deus per spiritum sanctum. Non obstat præterea id quod Apostolus in hoc cap. dicit: Quis nos separauit à charitate Dei. Quia per illa verba non habemus quod scimus

H certi in particulari, nisi per specialem reuelationem, quam habebat: & quò ad alios hoc dicit propter electos, qui finaliter non separabuntur, nec etiam nos si perseuerauerimus propter tot & tanta beneficia Dei; ad quæ consequitur, quod quicquid accidat non debemus ab eo separari, licet plurimi se separent. Si obiiciatur id quod ex persona Domini dicitur Abrahæ: *Gen. 22.* Nunc cognoui, id est, cognoscere te feci, quod timeas Dominum. & loquitur ibi de timore casto, qui non est absque gratia. Dicendum quod dictum illud referri potest ad reuelationem specialem, vel ad notitiam experimentalem, quæ est per exhibitionem operis: in illo enim opere quod fecerat Abraham, cognoscere potuit experimentaliter se Dei timorem habere. Si arguatur ex illo quod adductum est pro parte negatiua ex Ecclesiaste: *Eccle. 9.* Nemo scit an amore vel odio dignus sit. Quod aliquis potest habere certitudinem, quod est in odio, & esse in peccato mortali: ergo eadem ratione poterit aliquis habere certitudinem, quod est in gratia & amore. Negatur illatio: quia non intelligitur æqualiter, eò quòd peccatum à nostro cõsensu pendet, & nõ gratia: vel si dicat æqualitatem, intelligi debet de odio reprobationis & amore prædestinationis, quæ sunt nobis occulta. Si dicatur quod perfectissima cognitio est eorum quæ sunt in anima per essentiam, vt Aug. ait: *12. Super. Gen ad lit.* Sed gratia est in essentia animæ. Dicendum quod illa quæ sunt per essentiam sui in anima, siue quæ fluunt ab essentia animæ vt potentiæ,

I cognoscuntur experimentaliter: inquantum homo per actus cognoscit principia intrinseca, vt voluntatem percipimus volendo, & alias potentias per suos actus. Sed gratia non fluit ab essentia animæ, sed infunditur à Deo.

Si autem filij & hæredes: hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi.

Apostolus hic ponit maiorem syllogismi propositi in principio huius partis. 8. c. Et ostẽdit quod filiis debeatur hæreditas, dicens: *2. Cor. 12.* Si autem aliqui sunt filij, ex filiatione consequuntur hæreditatem patris, qui debet thesaurizare filiis. Sic illi qui sunt filij Dei adoptiui, per gratiam spiritus sancti erunt hęredes Dei. *1. Pet. 1.* Quia non solum filio naturali, sed etiam adoptiuo debetur hæreditas ad quam, vt Diuus Petrus ait, regenerauit nos in spem viuam per resurrectionem Iesu Christi ex mortuis, in hæreditatem incorruptibilem, & incontaminatam, & immarcessibilem: hæc hæreditas præclara erat Dauid. Deinde describit quæ sit ista hæreditas, quantum ad Deum, *Psal. 15.* dicens hæredes quidem Dei, tanquam patris. Dicitur autem aliquis hæres alicuius, qui principia eius bona percipit siue adipiscitur. *Gen. 15.* non autem qui aliqua minuscula siue legata particularia recipit: vnde legimus quod Abraham dedit cuncta quæ possederat filio suo Isaac: filiis autem concubinarum dedit munera. Bonum autem principale quo Deus diues est, est ipsemet. Est enim Deus diues per seipsum, & non per aliquid aliud extrinsecum: cùm bonorum extrinsecorum nõ

K egeat. Ideo Dauid: *Psal. 15.* Dominus pars hæreditatis meæ. & Hier. *Thre. 3.* Pars mea Dominus: dixit anima mea. Et in hac hæreditate commendatur eximia Dei charitas erga nos. Nunquam enim homo extraneum in filium adoptat in ius filij, ni si ob naturalium legitimorumq; filiorum inopiam, quasi alterum substituens loco naturalis, quo caret. Deus autem non caret filio naturali, imò habet æqualem sibi: neque nostro indiget obsequio, nihilominus tamen adoptauit nos in filios suos & in ipsam hæreditatem, quæ filio debetur. Si dicatur filius nõ adipiscitur hæreditatem patris, nisi patre mortuo: & vbi plures sunt filij, quilibet illorum non assequitur totam hęreditatẽ patris: ergo homo non potest esse hæres Dei, qui est immortalis. Vnde Apost. *1. Tim. 1.* Regi seculorum immortali, &c. Dicendũ quod illud habet verum in rebus temporalibus, & corporalibus, quæ simul à multis totaliter possideri non possunt: vnde necesse est vnum discedere, vt alter succedat. Secus tamen est in spiritualibus, quia bona spiritualia simul à multis haberi possunt. *1. Cor. 13.* Vel dici potest quod Deus decedit in nobis, inquantũ primò est per fidem, quæ deficit & euacuatur quando peruenimus ad claram visionem, quæ est hæreditas. Vnde apparet discrimen inter hæreditatem Dei & hominum: quia hæreditas inter homines non aditur

L à successore vsque ad mortẽ præcessoris: eò, scilicet, quòd non posset vtrique æqualiter sufficere. Hæreditas autem Dei non est defuncti successio, sed consortium sufficientissimum & indeficiens, cuius promissio quandã similitudinem habet cum hæreditate hominum, quorum testamentum & dispositio morte confirmatur. *Heb. 9.* Sic hæreditatis Dei promissio morte Christi, qui est Deus & homo, fuit confirmata. Postmodum describit hanc hæreditatem ex parte Christi, quia cùm ipse sit principalis filius, à quo *Mat. 21.* nos filiationẽ participamus: ita est principalis hæres, cui nos in hæreditate coniungimur. vnde Mich. Adhuc hæredem adducam tibi. *Mich. 3.* *Si tamen compatimur, vt & glorificemur.* Hic ostendit causam dilationis huius hæreditatis siue vitæ gloriosæ. Et primò ponit causam ex parte passionum, dicẽs: Si tamẽ cõpatimur, &c. *Luc. 24. Luc. 9. Act. 14.* Cùm enim Christus qui est principalis hæres, ad hæreditatẽ gloriæ peruenerit per passiones. Vnde ipse dicebat Nónne oportuit sic Christum pati, & ita intrare in gloriam suam? Sequitur quod nos nõ debemus faciliori modo adipisci. vnde ipse dicebat: Si quis vult post me venire, abneget semetipsum & tollat crucẽ suam & sequatur me. Et Apost. Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnũ Dei. Nõ enim immortale & impassibile corpus statim accipimus, vt simul cùm Christo pati possimus. Ideo dicit, Si cõpatimur .i. simul patiẽter sustinemus tribulationes huius mũdi, vt *2. Tim. 2.*

M cum Christo cõglorificemur. vnde Apost. Si cũ mortui sũmus, & conuiuemus: si sustinemus, & cõregnabimus. Ex hoc loco soluũtur multa Lutheranorũ argumẽta, quibus impugnant pœnitentiã, ac ieiunia ecclesiæ, & detrahunt operibus meritoriis. Et ex præcedenti textu sic arguunt: Si nulla sunt merita recõciliationis gratiæ, per quã cõstituimur filij Dei: Ergo nulla sunt merita vitæ æternæ. Nã si filij, inquit Apost. & hæredes: atq; adeò & si gratis filij, & gratis hæredes: aliàs Christus nõ sufficienter satisfecisset. Si hęc argumentatio firma esset, nunquã Apost. adiunxisset, Si tamẽ cõpatimur, &c. Et quia de merito sufficienter locuti sumus supra. 2. ca. tractando illũ locum, His qui secundum patientiã boni operis, &c. Ideo hic nõ prosequemur, sed duntaxat solutionem huius argumenti recitauimus ex D. Aug. *In epist. ad Sixtũ quæ est. 105.* qui tractando illum locum, Gratia Dei vita æterna, sciscitatur quasi ex illa sententia subinferens, nulláne igitur sunt merita iustorum? & respondet: Sunt planè, quia iusti sunt, sed vt iusti fierent merita non fuerunt. Nec ideo oportet nos compati, quasi Christus non sufficienter pro nobis satisfecerit, sed quia Deus ordinauit satisfactionem Christi nobis non applicari, nisi conformemur imagini filij sui, & nisi tollentes crucem nostram eum sequamur: & ideo pœnitendo, ieiunando, & crucem pœnitentiæ ferendo, nullam iniuriam, sed potius honorem ei facimus, qui ordinationi ipsius obedimus, & voluntati suæ nos conformamus.

QVAR-

A
QVARTA PARS VIII. CAP.

Exiſtimo enim quod non ſunt condignæ paſsiones huius temporis, ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis.

IN hac. 4. huius capitis parte Apoſtolus aſſignat cauſam dilationis immortalis vitæ, quæ eſt hæreditas filiorum Dei, oſtendendo excellentiam gloriæ, & comparando eam ad paſſiones huius temporis. Quia poſſet aliquis dicere onerosam eſſe hæreditatem, ad quam non poteſt niſi per paſſionum tollerantiam perueniri. Ideo dicit: *Exiſtimo, &c.* quaſi dicat, dictum eſt quod de-
1.Cor.11. bemus compati vt conglorificemur. Nec debemus paſſio
2.Cor.12. nes & dolores ac tormenta huius ſeculi refugere, vt talē & tantā gloriam habeamus. Exiſtimo enim ego qui vtrūque ſum expertus, & labores & gloriam, quod paſſiones & dolores huius tēporis, non ſunt condignæ ad futuram gloriam quæ reuelabitur. In quibus verbis quatuor excellentias illius gloriæ exprimit. Primò æternitatem, cùm dicit, *ad futuram*, ſcilicet, poſt hoc tempus, nihil autem eſt poſt hoc tempus, niſi æternitas. Ideò illa gloria excedit paſſiones huius temporis, ſicut æternum temporale. Vnde & ipſe Apoſtolus: Quod in præſenti eſt momenta-
2.Cor.4. neum & leue tribulationis noſtræ, ſupra modum in ſublimitate æternæ gloriæ pondus operatur in nobis. Secundò exprimit dignitatem, cùm ait (*Gloriam*) quæ clari-
B tatem quandam dignitatis inſinuat: iuxta illud, Exulta-
Pſal.149. bunt ſancti in gloria. Tertiò exprimit manifeſtationem
2.Cor.1. (*quæ reuelabitur*) Nunc quidem gloriam habent Sancti,
Sap.5. ſed occultam in conſcientia, iuxta illud: Gloria noſtra hęc eſt teſtimonium conſcientiæ noſtræ. Tunc autem gloria illa erit in conſpectu omnium bonorum & malorum reuelabitur. De malis ſcribitur in ſubitatione inſperatæ ſalutis. Quartò exprimit veritatem, cùm dicit, *In nobis.* Quia in his quæ ſunt extra, puta in apparatu diuitiarum, & in opinione hominum, eſt gloria vana. de qua Pſal. In
Pſal.48. multitudine diuitiarum ſuarum gloriantur. Et Salomon:
Luc.17. Vanitas vanitatum dicit. Eccle. 1. Vanitas vanitatum & omnia vanitas. Sed illa gloria erit de eo quod eſt intra hominem, vnde Chriſtus inquit, Regnum Dei intra vos eſt. Sic igitur paſſiones huius temporis ſecundum ſe conſideratæ, multum deficiunt à quantitate & dignitate huius
Eſa.54. gloriæ. Vnde per Eſa. Dominus: Ad punctum in modico dereliqui te, & in miſerationibus magnis congregabo te. Sed ſi conſiderentur huiuſmodi paſſiones, inquantum eas aliquis voluntariè ſuſtinet propter Deum, ex charitate quā in nobis cauſat ſpiritus ſanctus: ſecundū hoc, eſt condignitas & æqualitas inter huiuſmodi paſſiones & vitam æternā, & per eas homo de cōdigno meretur vitam æternā. Quia ſpiritus ſanctus eſt fons, cuius aquæ, id eſt,
Ioan.4. effectus ſaliunt in vitam æternam. Ideò Apoſto. Bonum
C certamen certaui, &c. In reliquo repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die iuſtus iudex. Non ſolum autē mihi, ſed & his, &c. Ex pręmiſſis apparet ſolutio argumenti Lutheranorum, qui ex hoc loco
2.Tim.4. Apoſt. gloriantur & iactant meritum condigni eſſe funditus euerſum. Sed ſunt deluſi, ignorantes diſtinctionem præmiſſam, ſcilicet, ſi ſecundū ſe ſiue ex parte obiecti, aut ſecundum ſubſtantiā operis conſiderantur, non eſt condignitas. Si verò ex parte principij, quod eſt ſpiritus ſanctus infinitus, tunc eſt condignitas. Sed de his amplius ſupra. 2. c. ſuper illo verbo, his qui ſecundum patientiam boni operis, &c. *Nam expectatio creaturæ, reuelationem filiorū Dei expectat.* Apoſt. hic probat quod paſſiones huius temporis excedunt per excellentiam gloriæ, & primò per expectationē, creaturæ dicens: Nam expectatio, &c. ac ſi diceret, dictū eſt quod futura gloria excedit paſſiones huius temporis, hoc manifeſtum eſt ex expectatione creaturæ: quia ipſa creatura expectat reuelationē filiorū Dei. Vnde
1.Ioan.3. D. Ioan. Nunc filij Dei ſumus, & nondum apparuit quid erimus. Occultatur enim dignitas diuinæ filiationis in ſanctis, propter exteriores paſſiones, per quas nos cōformari oportet Chriſto. Reuelabitur tandem illa dignitas cum immortalitatē & glorioſam vitā ſuſcipient. Ideo impij de
Supra.5. tali reuelatione admirati turbabūtur, dicent, Ecce quomodo computati ſunt inter filios Dei. Dicit autē expectatio expectat, vt talis geminatio intēſionem expectationis deſignet, prout & Dauid cùm dicit: Expectās expectaui Dominum, &c. Ad ampliorē tamen huius textus intelligen- D
tiam, ſciendum eſt quod creatura hic tripliciter accipi po- Pſalm.39.
teſt, Primo pro homine iuſto, qui ſpecialiter creatura Dei dicitur: vel quia permanet in bono, in quo creatus eſt, vel propter excellentiam: quia omnis creatura ei quodammodo deſeruit. Vnde D. Iac. Voluntariè genuit nos ver- Iacob.1.
bo veritatis, vt ſimus aliquod principium creaturæ eius. Hęc creatura, id eſt, homo iuſtus expectat reuelationē gloriæ filiorum Dei, tanquā præmium ſibi promiſſum. Ideo Apoſt. Expectantes beatam ſpem & aduentum glorię magni Dei. Secundo poteſt hic accipi creatura pro humana Ad Tit.2.
natura beatificabili quę ſubiicitur donis gratiæ, quę nondum in hominibus iniuſtis formata eſt, ſed eſt ſicut informis: in hominibus autē iuſtis partim formata eſt per gratiam, ſed tamen adhuc eſt informis reſpectu illius formę, quā eſt acceptura per gloriā. Sic igitur ipſa creatura, id eſt homo ſecundū quod conſideratur in bonis naturæ, expectat reuelationem gloriæ filiorum Dei, quod ei competit per gratiam, prout ſi dicamus quod materia expectat formam, vel colores expectant completionē imaginis, vt dicit glo. ſuper illud Iob. Cunctis diebus quibus nunc milito, expecto donec veniat immutatio mea. Tertio modo Iob.14.
poteſt intelligi de ipſa creatura ſenſibili pro elementis, & fabrica mirabili, ex cuius magnitudine horum creator cognoſcibiliter poteſt videri. Huiuſmodi autē creatura dupliciter aliquid expectat. Nā expectatio creaturæ ſenſibilis E
ſecundū quod eſt à Deo, ordinatur ad aliquem finē, quod quidē cōtingit dupliciter. Vno modo ſecundū quod Deus imprimit aliquam formam & virtutem naturalem huiuſmodi creaturæ ex qua inclinatur ad aliquem finem naturalem, puta ſi dicamus quod arbor expectat fructificationem, & ignis expectat locum ſurſum. Alio modo creatura ſenſibilis ordinatur ad aliquē finem, qui ſuperexcedit formam naturalem ipſius, ſicut enim humanum corpus induetur quadam ſupernaturali forma gloriæ. Ita tota creatura ſenſibilis in illa gloria filiorum Dei quandam gloriæ nouitatem cōſequetur. Vnde D. Ioan. Vidi cœlū nouum Apoc.21.
& terram nouam, &c. Et per hunc modum creatura ſenſibilis expectat reuelationem gloriæ filiorum Dei.

Vanitati enim creatura ſubiecta eſt non volens, Sed propter eum qui ſubiecit eam in ſpe.

HIc manifeſtat prædictam expectationem ponendo neceſſitatem expectationis terminum & ſignum: Neceſſitas autem expectandi eſt ex defectu, cui ſubiacet creatura. Is enim cui nihil deficit, nō habet neceſſariò expectare. Defectum autem creaturæ oſtendit, dicens: Vanitati enim creatura ſubiecta eſt. Et ſi per creaturam intelligatur homo iuſtus, ſic intelligitur ſubiici vanitati, id eſt, rebus iſtis corporalibus, quæ ſunt mutabilia & caduca. Ideò dicuntur vana à Salomone: Vanitas vanitatum, &c. Eccle.1.
Subiicitur ergo eis propter neceſſitatem præſentis vitę circa ea occupationem habens, non tamen volens: quia homo iuſtus huiuſmodi temporalia nō amat, prout illi con- F
tra quos Dauid. Vt quid diligitis vanitatem, & quæritis Pſal.4.
mendacium. Sed tamē huiuſmodi vanitati ſubiicitur creatura, propter eum, &c. id eſt, propter ordinationem Dei, qui ſubiicit hominem iuſtum ſenſibilibus creaturis, in ſpe tamen, vt ſcilicet, à tali occupatione homo iuſtus aliquan- Mat.22.
do liberetur, ſcilicet, in reſurrectione generali, quando nō nubent neque nubentur, ſed erunt ſicut angeli Dei in cœlo. Si verò accipiatur creatura pro natura humana, ſic eſt ſubiecta vanitati, id eſt, paſſibilitati. Vnde Dauid: Verun- Pſal.38.
tamen vniuerſa vanitas, omnis homo viuens: Non tamē volens: Quia talis vanitas eſt naturæ humanæ in pœnam inflicta. Pœna autem eſt inuoluntaria, ſicut culpa eſt voluntaria. Huiuſmodi tamen paſſionibus natura humana ſubiicitur, propter eum, & cæt. id eſt, propter ordinationem & ſententiam Dei, qui ſubiecit eam, ſcilicet, humanam naturam defectibus, in ſpe tamen quandoque euadēdi huiuſmodi paſſiones. Vnde Eſa. 28. Non in perpetuum triturans triturabit. Si autem intelligatur de creatura ſenſibili, ſic talis creatura ſubiecta eſt vanitati, id eſt, mutabilitati non volens. Huiuſmodi enim defectus, qui ſequuntur mutabilitatē, prout corrupta & alia huiuſmodi, ſunt cōtra naturam particularē huius vel illius rei, cuius appetitus ad conſeruationem ſui inclinatur, ideo reſiſtit quantum poteſt corrumpentibus, licet nō

ſine

G sint contra naturam vniuersalem, nihilominus tamē huiusmodi vanitati subiicitur creatura, propter eum, id est, propter ordinationē Dei, qui subiecit eam in spe, id est, expectatione gloriosæ nouitatis.

Quia & ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis, in libertatem gloriæ filiorum Dei.

TErminū prædictæ expectationis hic declarat Apost. Non enim est vana expectatio vel spes, quia & ipsa creatura liberabitur, &cæ. Et si per creaturam intelligatur homo iustus per seruitutē corruptionis, intelligitur à cura quærendi victum & vestitum, & ab aliis quibus seruitur nostræ mortalitati, quę est quædam seruitus, à qua liberabuntur sancti tendentes in libertatem gloriæ filiorū Dei. Qui quamuis nunc habeant libertatem iustitiæ, quæ est à seruitute peccati, nondum tamen habet libertatem gloriæ, quæ est liberatio à seruitute miseriæ. Vnde Iob:
Iob.39. Quis dimisit onagrum liberum. Si verò per creaturam intelligatur natura humana, ipsa liberabitur à seruitute corruptionis, id est, à passibilitate & corruptione, & hoc
1.Cor.15. tēdens in libertatem gloriæ filiorum Dei, quæ est nō solum à culpa, sed etiam à morte. Vnde Apostō. Absorpta est mors in victoria, &cæ. Si verò intelligatur de creatura sensibili, sic ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis, id est, mutabilitatis. Quia in qualibet mutatione est aliqua corruptio. vt D. Aug. ait, & etiā Philosf. in. 8. Phys.
H & hoc in libertatem gloriæ filiorū Dei. vt sicut ipsi erunt innouati congruum est vt eorum habitatio innouetur.
Esa.65. Vnde per Esa. Dominus: Ego creabo nouos cœlos, & nouam terram, & non erunt in memoria priora, id est, prior mutabilitas creaturæ. Quia & ipsa, &c. quasi dicat, secundum primum sensum, non solum nos Apostoli, sed etiam alij iusti: in sensu autem secundo, nō solum iusti, sed etiā humana natura, quæ in quibusdam nondum est regenerata per gratiam. In tertio autem sensu, intelligendum est ac si dicatur, non solum homines, sed & aliæ creaturæ liberabuntur, &cæ.

Scimus enim quod omnis creatura ingemiscit, & parturit vsque adhuc.

HIc ponit signum expectationis dicens: Scimus enim nos Apostoli per spiritum sanctū instructi, & etiam per experientiam, quod omnis creatura ingemiscit & parturit vsque adhuc. Quod si intelligatur de creatura sensibili, habet difficultatem. Primò quidem quantum ad hoc quod dicit ingemiscit & parturit, hoc enim conuenire nō videtur, nisi creaturæ rationali. Sed potest sic exponi, vt hoc quod dicit ingemiscit, idē sit cū eo quod antea dixit, non volens. In illis enim ingemiscimus quæ voluntati nostræ repugnant. Sic ergo inquantum defectus naturæ sensibilis sunt contra naturalē appetitum particularis naturæ dicitur ipsa creatura sensibili ingemiscere. Quod autē
I dicit parturit, idem est cum eo quod dixerat, expectat: nā parturitio est via ad prolem producendam Secundum autem dubium est in hoc quod dicit, omnis creatura: quia sic includerentur corpora cœlestia. Vnde glos. dicit quod sol & luna non sine labore statuta sibi implent spacia. Sed dicendum est quod accepit laborem pro motu, prout requies quandoque sumitur pro cessatione ab opere, & secundum hoc dicitur Deum septimo die requieuisse. Et secundum hoc gemitus significat corruptionem, quæ admiscetur motui locali prout, scilicet, desinit esse in hoc, vbi & incipit esse in alio. Per parturitionem autem intelligitur ordinatio cœlestium corporum ad innouationem. Si verò exponatur de hominibus, sic dicitur humana natura omnis creatura, eò quòd conueniat cum omni creatura, vt D. Greg. ait. Hęc ergo creatura, id est, homo, ingemiscit hic partim propter mala quæ patitur, partim propter bona sperata quæ differuntur. Vnde Hier. Multi gemi
Tren.1. tus mei. Parturit autem, quia cum quadam afflictione ani
Prou.13. mi sustinet dilationem gloriæ expectatę. Vnde Salomon:
Ioan.16. Spes quę differtur, affligit animam. Et Christus: Mulier
Psal.47. cùm parit, tristitiam habet. & Dauid: Ibi dolores vt parturientis. Dictum est autem vsque adhuc: quia iste gemitus non est ablatus per nostram iustificationem, sed permanet vsq; adhuc, id est, vsq; ad mortem, vel vsq; adhuc: quia si aliqui sint iam liberati, qui sunt in gloria, tamē nos adhuc sumus residui: vel vsque huc, quia nō solum antiqui, qui fuerunt ante Christum, sed etiā adhuc tempore gratiæ, eadē patimur. Est autē sciendū quod creatura Dei K potest dici omne illud quod sub Deo est Aliqui voluerūt exponere de qualibet creatura, etiam de angelis sanctis, sed valdè incōueniens est, vt ipsi dicantur vanitati subiecti aut ingemiscere, aut parturire. Cùm ipsi iam habeant gloriam, cuius similitudinem expectamus: secundum illud, Erunt sicut angeli Dei in cœlis. & ideo conuenientius exponitur de homine iusto, vel de natura humana, vel creatura sensibili. Mat.22.

QVINTA PARS VIII. CAP.

Non solum autem illa, sed & nos ipsi primitias spiritus habentes, & ipsi intra nos gemimus adoptionē filiorum expectantes, redemptionem corporis nostri.

IN hac. 5. huius ca. parte Apost. ostendit excellentiam futurę glorię ex expectatione Apostolorum. Nō enim potest esse parum quod à magnis viris expectatur: tam anxiè. Et primò ponit dignitatem expectantium, cùm dicit non solum illa creatura, expectat gloriam filiorum Dei, sed & nos ipsi, scilicet, Apostoli habentes primitias Spiritus sancti. Quia Apostoli acceperunt Spiritum sanctum tempore prius & cæteris abundantius. Ex quo apparet quod Apostoli sunt omnibus aliis sanctis præferendi, quacunque prærogatiua præfulgeant, tanquā abundantius primitias Spiritus sancti habētes. Si dicatur quod aliqui alij sancti grauiora tormenta & maiores austeritates pro Christo sustinuerunt, quàm Apostoli. Dicendum L quod magnitudo meriti attenditur principaliter respectu præmij essentialis quod proportionatur charitati: Consistit enim præmium essentiale in gaudio, quod habetur de Deo. Manifestum est autem quod de Deo plus gaudebunt qui plus amant. Vnde & illam visionem beatam do Ioan.14. minus suo dilecto promittit. Si quis diligit me, diligetur à patre meo. & ego diligā eū & manifestabo ei meipsum. Sed secundum quantitatem operum meretur homo pręmium accidentale, quod est gaudium de talibus operibus Apostoli ergo illa opera, quæ fecerunt, ex maiori charitate ea egerunt, Igitur, &cæ. Si dicatur quod aliqui tantum possunt conari, quod habebunt æqualitatem cum Apostolis. Dicendum quod charitas hominis non est à seipso. sed Ephe.4. ex gratia Dei, quæ datur vnicuique secundum mensuram donationis. Christus autem vnicuique dat gratiam proportionatā ei ad quod eligitur, prout homini Christo data est excellētissima gratia: quia ad hoc electus est, vt eius natura in vnitatem diuinæ personæ assumeretur. Et post eum habuit maiorem plenitudinem gratię D. Virgo, quę ad hoc est electa vt esset mater Christi. Inter cæteros autē ad maiorem dignitatem sunt electi Apostoli, vt immediatè ab ipso Christo accipientes, traderent aliis ea quæ pertinent ad salutē: & sic in eis aliquo modo Ecclesia fundaretur. Vnde D. Ioā. enumerat duodecim fundamēta ciuitatis sanctæ Hierusalem, per quæ intelliguntur Apostoli, M Apoc.15. quorum nomina in dictis fundamentis dicit esse scripta. Ephe.4 Et Apost. dicit Deum posuisse in Ecclesia primū Apostolos. Et ideo sequitur quod abundantiorē gratiam eis præ 1.Cor.12. cæteris tribuerit. De eorum dignitate & officiis superius primo capite dictū est, super illo verbo: vocatus Apostolus. Describit deinde Apost. expectationis anxietatē, cùm dicit: Et intra nos gemimus. Gemitus ille interior afflictionem & anxietatē animi ex dilatione rei magno desiderio expectatæ importat, vt ex Salomone deductum est. Hic gemitus nō solum interior erat, sed etiam ad exteriora progrediebatur. Postmodum describit rem expectatam dicens: Adoptionem filiorum Dei expectantes, id est, cōpletionem huius adoptionis, quæ inchoatur hic per spiritum sanctum iustificantē animam, vt supra eodem ca. dixit: Consummabitur autem per ipsius corporis glorificationem. Vnde supra dixit: Gloriamur in spe gloriæ filiorū Suprà 5. Dei. & hoc innuit cùm subdit: redemptionē corporis nostri, vt, scilicet, quemadmodum spiritus noster redemptus est à peccato, ita corpus nostrum redimetur à corruptione, & morte, Vnde Oseas, De morte redimam eos. & Oseæ.13. Apost. Reformauit corpus humilitatis nostræ, &c. Philip.3.

Spe enim salui facti sumus. Spes autem quæ videtur, nō est spes. Nam quod videt quis, quid sperat? Si autem quod non videmus, speramus, per patientiam expectamus.

Hic

A Hic probat quod etiam Apoſtoli expectabant redemptionem corporis, tali ratione: Spes eſt de his quæ non præſentialiter videntur: Sed nos ſalui facti ſumus per ſpem, ergo expectamus in futurum complementum ſalutis. Et facit quatuor. Primò ponit minorem, dicens: Nos ſcimus quia ſcilicet, ſpem noſtræ ſalutis habemus. Vnde 1.Pet.1. diuus Petrus, Regenerauit nos in ſpem viuam. Et Dauid: Sperate in eum omnis congregatio populi. Secundò ponit maiorem, dicens: Spes autem, id eſt, res ſperata quæ videtur quaſi præſentialiter habita, non eſt ſpes, id eſt, non eſt res ſperata, ſed habita. Spes enim eſt expectatio futuri. Vnde Sopho.3. Expecta me in die reſurrectionis meæ in futurum. Tertiò ponit probationem maioris, dicẽs: Nam quod videt quis quid ſperat? quaſi dicat: Spes importat motum animæ tendentis in aliquid non habitum. Cùm autem aliquid iam habetur, nõ eſt neceſſe vt in id aliquis moueatur. Eſt autẽ aduertendũ quos ſpes quodam modo ex fide oritur: ideò attribuitur ſpei illud opus quod eſt Heb.11. fidei, ſcilicet eſſe de non viſis: ſecundum illud, Fides eſt argumentum non apparentium. Quartò ponit concluſionem, dicens: Si autem quod non videmus, ſperamus, ſequitur quòd per patientiam expectamus. Vnde notãdum eſt quod patientia propriè importat tolerantiam tribulationum, cum quadam æquanimitate. Vnde infrà 12. In tribulatione patientes. Et cùm dilatio boni habeat quan-

B dam rationem mali, attribuitur patientię, ſed hęc maximè Iacob.5. ad longanimitatẽ pertinent. Vnde D. Iacobus ait: Patientes eſtote vſque ad aduentum Domini. Patientia verò accipitur & pro tolerantia malorum & pro longanimitate: quia Apoſtoli expectabant æquanimiter gloriam cum dilatione & tribulatione. *Similiter autem ſpiritus iuuat infirmitatem noſtram.* Oſtendit hic quomodo per ſpiritum ſanctũ iuuamur in defectibus præſentis vitæ. Et quantum ad completionem deſideriorum, & quantum ad directionem exteriorum euentuum. Primò quantum ad completionem deſideriorũ, dicens, *Similiter, &c.* ac ſi diceret, Dictum eſt quod per ſpiritum ſanctũ viuificabũtur mortalia corpora noſtra, quando auferetur à nobis noſtra infirmitas. Similiter autem & in ſtatu huius vitæ, in quo adhuc infirmitati ſubiicimur, ſpiritus adiuuat infirmitatẽ noſtrã, licet nõ totaliter tollat. Vnde Ezech. Spiritus quoque eleuauit me, & aſſumpſit me. Abij amarus in indignatione ſpiritus mei, quaſi infirmitate nondum totaliter ceſſante. Manus enim Domini erat mecũ confortans me, & in hoc ſpiritus me aſſumpſit. *Nam quid oremus ſicut oportet, neſcimus.* Explicatius hic declarat ſpiritus ſancti auxilium. Et primò eiuſdem auxilij neceſſitatẽ & modum. dicit ergo primò rectè dico quod ſpiritus iuuat infirmitatem noſtram. Nam in hoc patimur infirmitatem, quod neſcimus Iob.3. quid oremus ſicut oportet. Vnde Iob: Viro cuius abſcon-

C dita eſt via, & circundedit eum Deus tenebris. Eſt autem notandum quod Apoſtolus duo dicit nos neſcire, ſcilicet, quid orando petamus, & modum quo petere oportet. Si obiiciatur quod Chriſtus docuit nos quid petere debeamus, & modum petendi, dicens: Cùm oratis, dicite: Pater Mat.6. noſter, &c. Et D. Iacobus etiam docuit modum, dicens: Iacob.3. Poſtulet autem in fide nihil hæſitans. Dicendum quod in generali quidem conuenienter poſſumus ſcire quod conuenienter oremus, ſed non in ſpeciali: Quia ſi deſideremus aliquod opus virtutis facere, quod eſt implere Dei voluntatem, ſicut in cœlo & in terra poteſt contingere, quod illud opus virtutis, non eſt huic vel illi congruum, prout alicui qui poſſet in actione proficere, nõ expedit cõtemplationis quies, nec econuerſo, vt D. Gregorius dicit Iob.5. in moralibus ſuper illud Iob: Ingredieris in abundantia Prouer.14. ſepulchrum. Vnde Salomon, Eſt via quæ videtur homini iuſta, nouiſſima autem illius ducunt ad mortem. Prætereà quandoque aliquis deſiderat aliquod temporale bonum ad ſuſtentationem vitæ, quod eſt petere panem quotidianum, quod tamen aliquando vertitur in periculum mor- Eccle.5. tis. iuxta illud, Multi propter diuitias perierunt. & illud, Diuitiæ in malum Domini congregatæ. Inſuper nonnunquam aliquis deſiderat liberari ab aliqua moleſtia tenta- 2.Cor.12. tionis, quæ tamen eſt ſibi ad cuſtodiam humilitatis. Apoſtolus enim petiit à ſe moueri ſtimulum carnis, qui tamen erat ei datus ne magnitudo reuelationẽ eum extolleret. Et quantum ad modum dicendum eſt, quod etiam in generali hoc ſcire poſſumus, ſed nõ in ſpeciali. Motus enim D

cordis noſtri vſquequaque diſcernere non poſſumus, vt puta an petamus aliquid ex ira vel zelo iuſtitiæ ſecundum exiſtimationem. Vnde Chriſtus reprobauit petitionem Mat.20. filiorum Zebedæi, licet viderentur participationem gloriæ poſtulare, tamen ex quadam elatione procedebat eorum petitio, *Sed ipſe ſpiritus poſtulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus.* Hic declarat modum auxilij ſpiritus ſancti, dicens: quod ipſe ſpiritus ſanctus poſtulat pro nobis, &c. Quæ verba videntur ſuffragari errori Arrij & Macedonij, qui dixerunt ſpiritum ſanctum eſſe minorem patre & filio. Poſtulare enim eſt minoris. Cùm ergo Apoſtolus dicat ipſum poſtulare, conſequens eſt eum eſſe creaturam & patre minorem. Et cùm dicat ipſum poſtulare gemitibus inenarrabilibus, videtur eum aſſerere creaturam paſſibilem, beatitudine carentem: gemitus enim ex dolore, qui ex miſeria procedit, & ſic ſequeretur ſpiritum ſanctum eſſe miſerum, quod nullus vnquam quantumuis Hæreticus aſſerere auſus fuit. Ideò exponenda ſunt verba Apoſtoli ſecundum effectum. cùm igitur dicit quod ſpiritus poſtulat, exponi debet, id eſt, poſtulare nos facit. Prout in Geneſi legimus Dominum dixiſſe Abrahæ, Gen.22. Nunc cognoui, id eſt, cognoſcere te feci, quod timeas Dominum. Facit autem nos ſpiritus ſanctus poſtulare, inquantum in nobis recta deſideria cauſat. Nam poſtulatio eſt quædam deſideriorum explicatio. Deſideria autem E

recta procedunt ex amore charitatis, quam in nobis ſpiritus ſanctus diffundit. Spiritu autem ſancto dirigente & inſtigante cor noſtrum, deſideria noſtra nõ poſſunt eſſe niſi vtilia: iuxta illud, Ego Dominus docens te vtilia. & Eſa.48. ideo ſubdit pro nobis, Eius autem quod multum deſideramus, & deſideranter petimus, dilationem cum dolore & gemitibus patimur. Ideò ſubdit gemitibus, quos ſpiritus ſanctus in corde noſtro cauſat, inquantum, ſcilicet, facit nos cœleſtia, quæ differuntur, deſiderare. Iſte eſt gemitibus columbæ, quem ſpiritus ſanctus in nobis facit. de quo Mich.2. Minabuntur gementes vt columbæ. Dicit autem inenarrabilibus: quia aut ſunt propter rem inenarrabilem, ſcilicet cœleſtem gloriam, de qua Apoſtolus: Au- 2.Cor.12. diui arcana verba quæ non licet homini loqui. aut quia Iob.38. ipſi motus cordis ſufficienter enarrari non poſſunt, ſecundum quòd à ſpiritu ſancto procedunt. vnde Iob: Quis enarrabit cœlorum rationem?

Qui autem ſcrutatur corda, ſcit quid deſiderat ſpiritus: quia ſecundum Deum poſtulat pro ſanctis.

Hic oſtendit efficaciã auxilij, quo ſpiritus ſanctus nos iuuat, dicens: Qui autem ſcrutatur corda .i. Deus cu- Pſal.7. ius proprium eſt corda ſcrutari, iuxta illud: Scrutans renes & corda. Dicitur autem Deus ſcrutari corda, non vt inquirendo cognoſcat occulta cordis. Sed quia manifeſtè ſcit quæ in corde latent, ſecundum illud: Scrutabor Hieruſa- F lem in lucernis Deus inquãtum ſcrutans corda ſcit, id eſt, Sopho.1. approbat. (Nouit enim Dominus qui ſunt eius) quid de- 2.Tim.2. ſideret ſpiritus, id eſt, quid nos deſiderare faciat. Ideò Da- Pſal.37. uid: Domine, ante te omne deſiderium meum. ex quo ſequitur quod omnia deſideria quæ ſpiritus ſanctus cauſat, ſunt à Deo accepta: quia poſtulat pro ſanctis, id eſt, poſtulare facit eos ſecundum Deum, id eſt, quod conuenit diuino beneplacito. Vnde Salomon: Deſiderium iuſtorum Prouer.11. omne bonum. In cuius exemplum Chriſtus dicebat pa- Mat.29. tri, Non ſicut ego volo, ſed ſicut tu vis.

SEXTA PARS VIII. CAP.

Scimus autem quod diligentibus Deum, omnia cooperantur in bonum, his qui ſecundum propoſitum vocati ſunt ſancti.

Oſtenſo quod ſpiritus ſanctus iuuat infirmitatem noſtram, quantum ad impletionem deſideriorum noſtrorũ, in hac. 6. huius cap. parte Apoſt. oſtendit modum quo ſpiritus ſanctus iuuat infirmitatẽ noſtram, quantũ ad exteriores euentus, dirigẽdo eos in bonũ noſtrũ. Circa quod duo conſideranda occurrunt, primũ quidẽ eſt magnitudo beneficij quod nobis à ſpiritu S. confertur, vt ſcilicet, omnia nobis cooperãtur in bonũ. Ad cuius euidentiam ſciendũ eſt quod quicquid eſt in mundo, etiã ſi malum ſit, cedit in bonũ vniuerſi. Quia vt D. Auguſtin. ait, Deus eſt adeò bonus, quod nihil mali

G permitteret, nisi esset adeò potens quod ex quolibet malo
posset elicere aliquod bonum. Non tamen malum semper
cedit in bonum eius, in quo est. Nam corruptio vnius
animalis cedit in bonum vniuersi, inquantum per corru-
ptionem vnius generatur vel nutritur aliud, non tamen
cedit in bonū eius quod córrumpitur. Quia bonum vni-
uersi est à Deo volitū secundū se, & ad ipsum omnes aliæ
partes ordinantur. Et eadem ratio videtur esse secundum
ordinem nobilissimarū partiū ad alias partes: quia malum
aliarum partium ordinatur in bonū nobilissimarum. Sed
quicquid fit circa nobilissimas partes, non ordinatur nisi
in bonum ipsarum: quia de eis propter se cura habetur, de
aliis autem propter ipsas. Quemadmodū Medicus infir-
mitatem pedis sustinet, vt curet caput. Inter autē omnes
partes vniuersi excellunt sancti Dei, ad quorum quemli-
bet pertinet quod dicitur: Super omnia bona sua cōstituet
eum. Ideò quicquid accidit vel circa illos, vel alias res, to-
tum in bonū eorū finaliter cedit. Et ita verificatur dictum
Prou. 22. Salomonis, Qui stultus est, seruiet sapienti. Quia etiā ma-
la peccatorū in bonū iustorum cedunt. Vnde & Deus de
Psal. 33. iustis specialem curā habere dicitur, secundū illud: Oculi
Domini super iustos: inquantum, scilicet, sic de eis curat,
quod nihil mali contra eos permittit, quod nō in bonum
eorum conuertat. Et hoc quidem manifestum est quātum
ad mala pœnalia, quæ patiuntur. Vnde Glos dicit: Quod
H ipsorum infirmitate exercetur humilitas, afflictione, pa-
tientia, maledictione, sapientia, odio, beneuolentia. Vnde
1. Pet. 3. D. Petrus: Si quid patimini propter iustitiam, beati. Sed
difficultas est de peccatis: Quidam dicunt quod peccata
non continentur super hoc quod dicit, omnia: Quia se-
cundum D. Augustinum, Peccatum nihil est, & nihil fiunt
homines cùm peccant. Sed contra hoc est quod in glosa
sequitur, vsque adeò talibus Deus omnia cooperatur in
bonum, vt si qui horum deuiant & exorbitant, etiam hoc
ipsum faciat proficere in bonum. Vnde & Dauid: Cùm
Psal. 36. ceciderit iustus, non collidetur. quia Dominus suppo-
nit manum suam. Sed secundum hoc videretur sequi
quod tales in maiori charitate resurgerent, quia bonum
1. Cor. 13. hominis in charitate cōsistit, quàm si non habeat ab Apo-
Mat. 24. stolo nihil dicitur. Dicendum quod bonum hominis non
solùm consistit in quantitate charitatis, sed potius in ip-
sius perseuerātia vsque ad mortem: secundum illud, Qui
perseuerauerit vsque in finem, saluus erit. Ex hoc autem
quod iustus cadit, resurgit cautior & humilior. Vnde &
in glos. subditur: Quia sibi humiliores redemit attamen
doctiores. Dicunt enim cum tremore se exultare debe-
re. Non quasi arrogando sibi tanquam de sua virtute fi-
duciam permanendi. Secundò considerandum est qui-
bus hoc beneficium competat, circa quod primò aliquid
attenditur ex parte hominis, & quo ad hoc dicit diligenti-
I bus Deum. Dei enim dilectio est in nobis per inhabitan-
Super eodē. tem spiritum, vt dictum est. Ipse autem spiritus sanctus
Psal. 142. est ille qui nos dirigit in viam rectam, in qua nihil nocere
1. Pet. 3. poterit: secundum illud, Quis est qui vobis noceat, si bo-
Psal. 118. ni emulatores fueritis. & Dauid ait: Pax multa diligenti-
Prou. 8. bus legem tuam, & non est illis scandalum. Et hoc ratio-
Psal. 134. nabiliter: quia vt Salomon ait: Ego diligentes me diligo.
Diligere est velle bonū dilecto: Dei autem velle est ope-
rari: Omnia enim quæcunque voluit, fecit. Et ideò Deus
omnia conuertit in bonum his qui diligunt illum. Secun-
dò attenditur aliquid ex parte Dei, qui primò ab æterno
eos prædestinauit. Secundò eos ex tempore vocat. Ter-
tiò sanctificat: & hæc tria tangit cùm dicit, His qui secun-
dum propositum vocati sunt sancti, id est, prædestinatis,
vocatis, & sanctificatis. Vel referri potest propositum ad
prædestinationem, quæ secundum D. Augustinū est pro-
positum miserendi. Vnde & Apost Prædestinati secun-
dum propositum eius. Et quod dicit vocatis, referatur ad
Esa. 41. vocationem de qua Esaias: Vocauit eum vt sequeretur se.
Cant. 8. Et quod dicit sancti, referatur ad sanctificationem: secun-
dum illud, Ego Dominus qui sanctifico vos. Hoc autem
Apost. dicit se scire ex persona sanctorum, dicens: Scimus,
scilicet scientia sanctorum. de qua Sapiens: Dedit illi scien
tiam sanctorum. Procedit autem hæc scientia tum experi-
mento, tum etiam ex consideratione efficaciæ charitatis.
Quia fortis est, vt mors dilectio: ac etiam ex considera-
Esa. 46. tione prædestinationis æternæ. de qua Esaias: Omnis

voluntas mea implebitur, & omne consilium meum fiet. K

Nam quos præsciuit, hos & prædestinauit conformes fieri imagini filij sui, vt sit ipse primogenitus in multis fratribus.

Hic probat quod diligētibus Deum omnia cooperan-
tur in bonū ex parte Dei, tali ratione. Nullus potest
nocere his quos Deus promouet. Sed prædestinatos dili-
gentes Deum illos Deus promouet, ergo nihil potest eis
nocere, sed omnia cedunt eis in bonū. Primò, probat mi-
norem. s. quod Deus eos promoueat, ponēdo ea quę sunt
ad promotionem sanctorū ab ęterno, deinde ex tempore.
Ab æterno autem duo ponit, scilicet, præscientiā & præ-
destinationē, cùm dicit: Nam quos præsciuit, hos & præ-
destinauit. Ad quorum euidentiā sciendum quod Sapiens
attribuit Deo prouidentiam, dicens: Tu autem pater gu-
bernas omnia prouidentia. Prouidentia autem est ratio
siue cognitio, directio, dispositio ordinādorum in finem,
& in nobis qui sumus sub tempore, & habemus illam co- Sap. 14.
gnitionē antequā ordinemus & disponamus res in finem,
vocamus præscientiam, quia prius scimus quàm dispona-
mus. Et quia nō cognoscimus hic Deum, nisi per visibilia,
Ideò etiam secundum nostrum modum intelligēdi attri-
buimus Deo præscientiam, non quod prius tempore sciat
res esse quam disponat de illis, sed solū natura: quia actus
intellectus, qui non solùm importatur per hanc vocem
præscientia, est prius natura quàm actus voluntatis, qui L
importatur per hanc vocem prædestinatio, quæ includit
propositū voluntatis diuinæ. Vnde in sequēti cap. dicitur,
vt secundum electionem propositū Dei maneret. Et quia
Deus specialiorem curam habet de intellectualibus crea-
turis, quàm de aliis corporalibus, ideò dispositionē quam
habet Deus de illis speciali nomine vocamus: Et siquidem
in bonum excedens capacitatem illorum, vocamus illam
dispositionem prædestinationē, vt dictum est suprà 1. cap.
super verbo prædestinatus. Ab æterno enim Deus præsci-
uit & præordinauit beneficia, quæ daret sanctis in tempo-
re. Dispositionem verò, qua Deus intellectualem creatu-
ram propter demerita disposuit ad pœnam, vocamus re-
probationem: quia etiam Deus præuidit tormenta, quæ
daturus est malis propter eorum demerita. Cognitionem
verò & dispositionem aliarum rerum in suos fines natu-
rales, vocamus communi nomine præscientiam, & sic di-
cit solum actum intellectus, duntaxat ex suo modo signi-
ficandi, licet ille non sit sine actu voluntatis, quem voca-
mus prouidentiam, quæ ex suo modo significandi vltra
actum voluntatis, includit actum intellectus. Et quia ęter-
num distinguitur à temporali, & præscientia & prouiden-
tia sunt ab æterno in Deo intrinsecè, & distinguuntur à
creatione & distinctione rerum, quæ sunt in tempore, seu
in initio temporis extra Deum. Hinc est quod præscien-
tia & prouidentia, inquantum huiusmodi non causat nec M
imprimit aliquid in rebus præuisis, alioquin necesse esset
dicere omnes res fuisse ab æterno, quod est hæreticum.
Eadem ratione dicimus de prædestinatione, & reproba-
tione, respectu intellectualium creaturarum, quod nihil
imprimit. Quemadmodum existens in turri alta, videns
transeuntes: Nec Medicus videndo vrinam & iudicando
mortem. Notandum est etiam quod prædestinatio ex
tempore includit quatuor, vt statim subiunget, scilicet vo
cationem, iustificationem, magnificationem, & glorifi-
cationem: quorum nec primum, nec secundum habent
sufficientem causam in prædestinato. licet secundum sit
causa tertij, & tertium causa quarti: Et sic si prædestina-
tio accipiatur pro aggregato ex omnibus effectibus præ-
destinationis in tempore, Prædestinatio non habet cau-
sam in prædestinato, cùm primus & secundus effectus
non habeant causam: sed sint merè gratis, & non ex ope-
ribus præcedentibus, vt deductum est suprà quarto cap.
Et ideò non oportet ponere quod aliquod meritum ex
parte nostra supponatur, cuius præsentia sit ratio vel cau-
sa prædestinationis: quia hoc supponere esset dicere quod
gratia datur ex meritis nostris, & quod principium bono-
rum nostrorum est à nobis, & consummatio à Deo, quod
est error Pelagij. Qui hunc locum sic legebat, Nam quos
præsciuit conformes fieri imagini filij sui, hos & præde-
stinauit. & ideò aliter est ordinanda litera, prout iacet vt
dicamus: Quos præsciuit & prædestinauit conformes

fieri

A fieri imagini filij sui, vt ista conformitas non sit ratio prę-
Heb.1. destinationis, sed terminus vel effectus. Nihil enim aliud
est adoptio quam illa conformitas. Ille enim qui adopta-
tur in filium, conformatur vero filio eius. Primò quidem
in iure participandæ hæreditatis, prout in hoc capite de-
ductum est. Secundò in participatione splendoris ipsius;
ipse enim genitus à patre est tanquam splendor & figura
substantiæ eius. Vnde per hoc quod sanctos illuminat lu-
mine sapientiæ & gratiæ, facit eos conformes fieri sibi.
Vnde Dauid: In splendoribus sanctorum ante luciferum
genui te, id est, profundentē omnem splendorem. Quod
autem dicit imagini filij eius, potest intelligi dupliciter.
Vno modo vt sit sensus, prædestinauit nos cōformes fie-
ri filio suo, qui est imago inuisibilis Dei. Alio modo vt
sit sensus, prædestinauit nos fore conformes filio suo, in
hoc quod portemus eius imaginem: secundum illud, Si-
cut portauimus imaginem terreni, sic portemus imagi-
1.Cor.15. nem cœlestis. Dicit autem, Quos præsciuit & prædesti-
nauit, non quod omnes pręscitos prędestinet, sed quia eos
Hier.1. prædestinare non poterat, nisi præsciret. Vnde Hier. di-
cit, Priusquam te formarem in vtero, noui te. Quid au-
tem ex hac prædestinatione sequatur, subiungit dicens:
Vt sit ipse primogenitus in multis fratribus. Sicut enim
Deus suam naturalem bonitatem voluit communicare,
participando similitudinem suæ bonitatis, vt non solum
sit bonus, sed etiam author bonorum: ita filius Dei vo-
B luit conformitatem suæ filiationis communicare, vt non
solum sit ipse filius, sed etiam primogenitus filiorum. Et
sic qui per generationem æternam est vnigenitus, qui est
Ioan.1. in sinu patris, secundum collationem gratiæ sit primoge-
Apoc.1. nitus in multis fratribus. Vnde D. Ioannes: Qui est pri-
Heb.2. mogenitus mortuorum, & Princeps Regum terræ. Habet
igitur Christus nos fratres, quia similitudinem nostræ na-
turæ assumpsit, quo ad defectus naturales deformitatem
non importantes. Debuit enim per omnia fratribus as-
similari.

*Quos autem prædestinauit, hos & vocauit: & quos vo-
cauit, hos & iustificauit. Quos autem iustificauit, illos
& magnificauit.*

HIc describit ea quæ sancti consequuntur ex tempore.
Et primò ponit vocationem, dicens: *Quos autē, &c.*
ac si diceret: Prædestinatio eius irrita esse non potest, iu-
Esa.14. xta illud: Iurauit Dominus exercituum, dicens: Si non vt
putaui, ita erit: & quo modo mente tractaui, sic eueniet.
Primum autem in quo prædestinatio incipit impleri est
vocatio hominis, quæ est duplex. Vna exterior quæ fit
Mat.4. ore prædicatoris. Hoc modo vocauit Christus Petrum,
& Andream, dicens: Venite post me, faciā vos fieri pisca-
tores hominum. Alia est vocatio interior, quæ nihil aliud
est quàm quidem mentis instinctus siue motio, qua cor
hominis mouetur à Deo ad assentiendum his quæ sunt
C fidei & virtutis: de qua Esa. 41. Quis suscitauit ab Orien-
te iustum, & vocauit eum vt sequeretur se. Et hæc vocatio
necessaria est. Quia cor nostrum non se conuerteret ad
Deum, nisi ipse Deus nos ad se traheret. Vnde Christus
dicebat: Nemo potest venire ad me, nisi Pater meus tra-
xerit eum. & Hier. Conuerte nos Domine ad te, & conuer
temur. Est etiam hæc vocatio efficax in prædestinatis, qui
Ioan. 6. huiusmodi vocationi assentiunt. Vnde Christus, Omnis
Thre. 3. qui audit à Patre meo & didicit, venit ad me. Secundò po-
nit iustificationē, cùm dicit: Quos vocauit hos & iustifi-
cauit. s. gratiā infundendo, vt dictū est suprà 2. Hæc autem
iustificatio, & si in aliquibus frustretur, quia non perseue-
rant vsq; in finē, in prędestinatis tamē nō frustratur finali-
ter. Tertiò ponit magnificationē, cùm subdit: Quos iusti-
ficauit, hos & magnificauit. Et hoc dupliciter, vno modo
per profectū virtutis & gratiæ. Alio modo per exaltatio-
nem gloriæ, de qua Sap. 19. Magnificasti populum tuum
& honorasti: Ponit autem pręteritum pro futuro, propter
certitudinem infallibilitatis: vel quia quod aliquibus est
futurum, in aliis est completum.

*Quid ergo dicemus ad hæc? Si Deus pro nobis, quis con
tra nos? Qui etiam proprio filio non pepercit, sed pro
nobis omnibus tradidit illum: quo modo non etiam
cum illo omnia nobis donauit?*

EXplicatius hic declarat maiorem præmissam, scilicet,
quod promotis à Deo nullus nocere potest. Et primò
ostendit quod non possint pati detrimentum per malum D
pœnæ. Quia malum pœnæ est duplex: vnum consistit in
illatione malorum, aliud in subtractione bonorum. Pri-
mò ostendit quod illi qui promouētur à Deo ad bonum,
non patiuntur detrimentum per conatum alicuius perse-
quentis, dicens: Quid ergo dicemus; quasi dicat: Cùm
tot bona Deus suis electis præstet, quid potest dici contra
hæc, vt, scilicet, prædicta Dei beneficia anullentur, quasi di
cat: Nihil. Vnde Salomon: Non est sapientia, non est Prou.21.
prudentia, non est consilium contra Dominum. Vel quid
dicemus ad hæc, scilicet, aspicientes, ad quæ oportet nos
obstupescere. Vel quid dicemus ad hæc, id est, quid po-
terimus retribuere Deo tot beneficiis dignum. Vnde Da- Psal.115.
uid: Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retri-
buit mihi? Et subiungit: Si Deus (scilicet est) pro nobis,
Nos prædestinando, vocando, iustificando, magnifican-
do. Quis contra nos, scilicet esse poterit efficaciter. Ideò
Esaias: Stemus simul, quis est aduersarius meus. Et Iob: Esa. 50.
Pone me iuxta te, & cuiusuis manus pugnet contra me. Iob.17.
Secundò ostendit quo modo sancti non possunt pati in-
commodum ex subtractione bonorum, dicēs: *Qui etiam
proprio filio non pepercit.* Cùm autem suprà de multis fi-
liis mentionem fecisset, dicens: Accepistis spiritum ado-
ptionis filiorum ab omnibus illis. Hunc filium separat
dicens: Proprio filio suo, id est, non adoptato, vt Hæretici
mentiuntur: sed naturali & coæterno, de quo D. Ioan. Vt E
simus in vero filio eius Iesu Christo, de quo pater dicit: 1. Ioan. vlt.
Hic est filius meus dilectus. Quod autem dicit, non pe- Mat. 3.
percit, intelligendum est quod eum à pœna non exemit.
Nam culpa (cui parci potuisset) in eo non fuit prout in
aliis. Salomon dicit: Qui parcit virgæ, odit filium suum. Prouer.13.
Non tamen Deus filio suo non pepercit, vt ei aliquid ac-
cresceret, qui est per omnia benedictus & perfectus Deus,
sed propter nostram vtilitatem eum passioni subiecit: &
hoc est quod subdit, *Sed pro nobis omnibus tradidit illum,*
id est, exposuit eum passioni pro expiatione peccatorum
nostrorum. vnde dixit suprà 4. traditus est propter deli-
cta nostra. Et Esa. 53. Dominus posuit in eo iniquitates
omnium nostrum. Tradidit enim eum Deus pater in
mortem, eum incarnari & pati statuendo, & humanę eius
voluntati inspirando charitatis affectum, quo passionem
spontaneus subiret. Vnde seipsum ab Apostol. tradidisse Ephe.5.
dicitur. Tradidit eum etiam Iudas, & Iudæi exterius ali-
quid operando, vt suprà 5. habitum est. Est vlterius no-
tandum super verbo, etiam, quasi dicat, non solùm alios
sanctos pro salute hominum tribulationi exposuit, vt per
Oseam ait: Propter hoc dolaui in Prophetis. Et Apost. Oseæ.6.
Tum tribulamur pro vestra exhortatione & salute. Sed 2. Cor.1.
etiam propriū filium suū maioribus tribulationibus expo Col.1.
suit. In ipso autē Dei filio omnia existūt, sicut in primor-
diali & præoperatiua causa: iuxta illud, Ipse est ante om- F
nia, &c. Vnde sequitur quod eo nobis tradito omnia sunt
nobis tradita & data. Ideò subdit: *Quomodo non etiā cum
illo,* scilicet dato, *nobis omnia donauit?* vt scilicet, omnia
cedant in bonum nostrum: superiora quidem, scilicet, di-
uinæ personæ ad fruendum: intellectuales & rationales
creaturę ad conuiuendum: omnia inferiora ad vtendum:
non solū prospera, sed etiam aduersa. Vnde Apost. Omnia
vestra sunt, vos autem Christi, Christus autem Dei. vnde 1. Cor. 3.
apparet quod nihil deest timentibus eum. Psalm. 33.

SEPTIMA PARS VIII. CAP.

*Quis accusabit aduersus electos Dei? Deus qui iusti-
ficat, Quis est qui condemnet?*

IN hac. 7. huius cap. parte Apostolus ostendit quod illi
qui à Deo promouentur, nullum detrimentum pati
possunt à malo culpæ. Aliquis enim propter culpā læ-
ditur à duobus. Primò quidem ab accusatore: secūdò
à iudice cōdemnante. Primò ostēdit quod nulla accusatio
possit esse sanctis nociua, & hoc ratione diuinę electionis.
Quia enim aliquē eligit ex hoc ipso eū approbare videtur.
Sancti autem sunt electi à Deo: secūdum illud, Elegit nos Ephe.1.
in ipso ante mundi constitutionem. Qui autem accu-
sat, improbat eum quem accusat: sed nullam efficaciā ha-
bet improbatio contra approbationem Dei. Et ideò dicit:
Quis accusabit, scilicet efficaciter, *aduersus electos Dei.* i.
aduersus eos quos deus elegit, & sunt sancti. D. Ioan. dicit

G projectum esse accusatorem fratrum nostrorum. Secundò idem ostendit ex alio Dei beneficio, quo, scilicet Deus nos iustificat, quod quidem beneficium præmittit, dicens: *Deus*, scilicet est *qui iustificat*: quia, vt dictum est, quos vocauit, hos & iustificauit. Quis ergo qui condemnet iustificatos à Deo? Condemnatio enim solum contra iniustos locum habet. Ideò Iob: Ipso concedente pacem, quis est qui condemnet? (Apoc.12. Iob.34.)

Christus Iesus, qui mortuus est, imò qui & resurrexit, qui & est ad dexteram Dei, qui etiam interpellat pro nobis.

EXcludit hic obiectionem, quam aliquis posset adducere. Posset enim aliquis timere ne à Christo Iesu accusaretur, & condemnaretur tanquam transgressor mandati Christi, prout de Moyse dicit Dominus: Est qui accusat vos Moyses, in quo speratis. & quod etiam ab eo condemnaretur, eò quòd ipse constitutus est Iudex viuorum & mortuorum. Ipse etiam immunis est à peccato: quia peccatum non fecit. & sic idoneus ad accusandum & condemnandum, iuxta illud: Qui sine peccato est vestrûm, primus lapidem in illam mittat. & ideò interrogat dicês, *Christus Iesus*, q.d. Nunquid Christus Iesus accusabit aduersus electos Dei, vel etiam eos condemnabit? Et ostendit quod non: quia ipse etiam secundum humanitatem magna beneficia contulit & confert electis Dei. Et ponit (Ioan.5. Act.10. 1.Pet.2. Ioan.8.)

H quatuor eius beneficia. Primò quidem mortem, scilicet pro salute nostra, & pro remissione peccatorũ nostrorum. Vnde D. Petrus: Christus pro peccatis nostris semel mortuus est. Secundò resurrectionem, per quam, scilicet nos viuificat, nunc vita spirituali, tandem in resurrectione vita corporali. Ideò subdit, *qui & resurrexit*, scilicet propter iustificationem nostrã. vt prædixit suprà 4. Addit autem, *imò*, quia potius est nunc commemorandus ex virtute resurrectionis, quàm ex infirmitate passionis. Nam, vt Apostolus dicit, Crucifixus est ex infirmitate nostra, viuit autem ex virtute Dei. Tertiò ponit æqualitatem cum Patre, dicens: *Qui est à dextris Dei*, id est, in æqualitate Dei patris secundum naturam diuinam, & in potioribus eius bonis secundum naturam humanã, & hoc est etiam ad gloriam nostram. Quia, vt alibi dicit, consedere nos fecit in cœlestibus in Christo, inquantum enim nos membra eius sumus, nos in ipso consedimus Deo patri. Vnde D. Ioan. Qui vicerit, dabo & sedere mecũ in throno. Quartò ponit interpellationem eius cùm dicit, *Qui etiam interpellat pro nobis*, quasi aduocatus noster existens. Vnde D. Ioan. Aduocatũ habemus apud Patrẽ Iesum Christũ iustũ, &c. Ad officiũ autem Aduocati pertinet, vt ipse cõdemnationem impediat, & non quod accuset vel condemnet. Dicitur autẽ pro nobis interpellare tripliciter, vno modo pro nobis orando. Vnde dicebat, Non pro his rogo tantũ (sci- (1.Pet.3. 2.Cor.vlt. Ephe.2. Apoc.3. 1.Ioan.2. Ioan.17.)

I licet Apost.) Sed & pro his qui credituri sunt per verbum eorum in me. Nunc autem propria interpellatio eius pro nobis, est voluntas ipsius de salute nostra. Vnde dicebat: Volo vt vbi sum ego, & illi sint mecum. Alio modo interpellat pro nobis humanitatem pro nobis assumptam, & mysteria celebrata in ea conspectũ Patris repræsentando. Ideò Apostolus: Introiuit in ipsum cœlum, vt appareat nunc vultui Dei pro nobis.

Quis ergo separabit nos à charitate Christi? Tribulatio? an angustia? an fames? an nuditas? an periculum? an persecutio? an gladius?

HIc infert conclusionem ex dictis. Et quia hæc conclusio quasi incredibilis videtur inexpertis, proponit eam per modum dubitationis. Potest autem hæc illatio ex præmissis duplici ratione concludi. Primò quidem sic: Tot beneficia sunt nobis diuinitus collata & tam efficacia, vt nullus contra ea aliquid agere possit: omnia autem beneficia ad hoc tendunt, vt nos simus in charitate radicati & fundati: quis ergo nos separabit à Charitate Christi, qua scilicet Christum diligimus, & proximum prout ipse præcepit. potest etiam intelligi finaliter. Alio modo sic deducitur: dictum est quod magna beneficia Deus sanctis suis confert, ex quorum consideratione charitas Christi adeò in cordibus nostris feruet, quod nihil eam extinguere potest: secundum illud, Aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem. Proponit autem mala per quorum passiones posset credi, quod aliquis charitatem (Ephe.3. Ioan.13. Cant.8.)

Christi desereret. Et primò ea quę pertinent ad vitam. Deinde quæ pertinent ad mortem. Circa ea verò quæ in vita imminent sustinenda, primò ponit mala præsentia, deinde futura. Circa præsentia primò ponit ea quæ pertinent ad tolerantiam malorum, deinde quæ pertinent ad defectum bonorum. Mala autem perpessa possunt dupliciter considerari: Vno modo secundum quod sunt in patiente, qui dupliciter ab eis affligitur, scilicet exterius secundum corpus, & ad hoc pertinet quod dicit: *Tribulatio*, quæ à tribulis (qui sunt herbæ pungitiuæ) dicitur, quas in pœnam peccati Adę terra generat, prout à domino ei dictum est: spinas & tribulos germinabit tibi. Vnde aliquis tribulari dicitur, cùm exterius pungitur. Nec tamẽ propter hoc vincuntur iusti, iuxta illud: Multę tribulationes iustorum: sed de his omnibus liberauit eos dominus. Affligitur etiã homo per interiorem anxietatem cordis, vt cùm aliquis non videt quo modo euadat, & quantum ad hoc subdit: an angustia? Vnde Susanna dicebat: Angustiæ sunt mihi vndique, & quid eligam ignoro. Alio modo huiusmodi mala considerari possunt, prout sunt in agente, & quantum ad hoc subdit: *An persecutio?* Quamuis enim persecutio ad hoc propriè pertinere videatur, quod aliquis aliũ persequitur effugando: secundum illud, Si vos persecuti fuerint in vnam ciuitatem, fugite in aliam. tamen communiter persecutio accipitur pro inflictione cuiuscunque impedimenti. Vnde Dauid, Multi persequuntur me, qui tribulant me. Deinde ponit mala quæ pertinent ad subtractionem bonorum, quæ sunt necessaria pro sustentatione vitæ, prout cibus & vestimenta: secundum illud, Habentes alimenta & quibus tegamur, his contenti simus. Ad subtractionem cibi pertinet fames. Vnde subdit, An fames? ad subtractionem autem vestitus pertinet nuditas, vnde subdit, an nuditas? Sed nec propter hęc iusti vincuntur. Vnde alibi dicit: Vsque in hanc horam esurimus & sitimus, & nudi sumus. Quantum ad mala futura, subdit: An periculum? scilicet, imminens futurum, de quibus Apostolus: Periculis fluminum, &c. Quantum ad mortem, subdit: An gladius? Vnde ad Hebræos scribens de iustis dicit, In occasione gladij mortui sunt. (K Gen.3. Dan.13. Mat.10. 1.Tim.6. L 1.Cor.4. 2.Cor.11. Heb.11.)

Sicut scriptum est: Quia propter te mortificamur tota die: æstimati sumus sicut oues occisionis.

OStendit hic necessitatem interrogationis prædictæ, per hoc quod dicit quod sanctis omnia ista imminebant patienda propter Christi charitatem, & inducit verba Psalm. in persona martyrum proposita, in quibus primò ponit causam passionis: Martyrem enim, vt D. Augustinus ait, non facit pœna, sed causa. Vnde dicit, propter te. & Christus dicebat: Qui perdiderit animam suam, id est, vitam suam propter me, inueniet eam. Et D. Petrus: Nemo vestrum patiatur vt fur, aut homicida: si autem vt Christianus, non erubescat. Patitur autem propter Christum, non solum qui patitur propter fidem Christi, sed etiam qui patitur pro quocunque opere iustitię, pro amore Christi, secundum illud: Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam. Secundò ponit grauitatẽ passionis, cùm dicit, mortificamur, id est, morti tradimur. Vnde Hester dicebat: Traditi sumus ego & populus meus, vt conteramur, iugulemur & pereamus. Tertiò ponit continuitatem persecutionis, cùm dicit: Tota die, id est, per totum tempus vitæ: vnde alibi: Semper nos qui viuimus in mortem tradimur propter Iesum. Quartò ponit promptitudinem persequentium ad occidendum, cùm dicit: Aestimati sumus sicut oues occisionis, id est, deputatæ vt occidantur, in macello quæ cum studio occiduntur, ita & Sancti ex proposito cum studio occidebantur, prout Christus prædixerat: Venit hora vt omnis qui interficit vos, arbitretur se obsequium præstare Deo. Et Zacharias dicebat: Pasce pecora occisionis, quæ qui possidebant, occidebant. (Mat.10. 1.Pet.4. M Mat.5. Hest.7. 2.Cor.4. Ioh.16. Zach.11.)

Sed in his omnibus superamus, propter eum qui dilexit nos. Certus sum enim, quia neque mors, neque vita, neque Angeli, neque principatus, neque virtutes, neque instantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu Domino nostro.

Soluit

A Soluit hic prædictam dubitationem dicens: *Sed in his omnibus*, scilicet malis, quæ superius nominauimus, *Superamus*, dum, scilicet circa omnia illibatam charitatem seruamus. Certamen fortè dat nobis Deus, & iuuat ne succumbamus, sed vincamus: vnde subdit, *propter eum qui dilexit nos*, id est, propter eius auxilium, vel propter affectum quem ad eum habemus. Non quasi nòs primò dileximus eum, sed quoniã ipse prior dilexit nos. Vnde de victoria gratias agebat Apostolus. Gratias Deo qui dat victoriam per Iesum Christum. Secundò declarat solutionem, ostendens inseparabilem sanctorum charitatem, dicens: *Certus sum, &c.* Et primò ostendit quod non potest charitas separari per creaturas, quæ sunt: deinde nec per creaturas quæ non sunt, quæ tamen esse possunt. Et anteponit ea quę sunt in homine, dicens: *Certus sum quod neque mors*, quæ est præcipuum inter terribilia: *Neque vita*, quæ est præcipuũ inter appetibilia, scilicet poterit nos separare à charitate Dei. Vnde infrà 14. dicit: Siue viuimus, Domino viuimus: siue morimur, Domino morimur. In his autem duobus includuntur omnia quæ suprà posuit. Nam sex præcedentia pertinent ad vitam: vnum autem, scilicet gladius, pertinet ad mortem, vt dictum est. Deinde ponit ea quæ sunt exterius, inter quæ primò ponit spirituales creaturas, dicens: *Neque Angeli*, scilicet minores, qui sunt ad custodiam singulorũ hominum deputati. vnde Psalm. Angelis suis Deus mandauit

Sap.10. 1.Ioan.4. 1.Cor.15.

B de te. *Neque principatus*, qui scilicet sunt deputati ad custodiam Gentium, prout refert Daniel: Nunc reuertar vt prælier aduersus Principem Persarum. Cùm enim egrederer, apparuit Princeps Gręcorũ, & nemo est adiutor meus nisi Michaël Princeps vester. Addidit autẽ, *neque virtutes*, id est, ordo virtutum, qui est supremus ordo ministrantium, de quo Christus, Virtutes cœlorum mouebuntur. Potest autem hoc intelligi dupliciter: Vno modo de malis Angelis, qui contra bonos decertant. Vnde Apostol. Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus Principes & potestates, &c. Alio modo potest intelligi de bonis, & hoc (vt D. Chrysost. ait) dicebat, non quod Angeli boni possent affectare, separare eum à charitate Dei, sed etiam ea quæ sunt impossibilia: verbi gratia de Angelis fieri posse dixit, magis quàm se ab amore Christi posse seiungi: vt per hoc quanta in eos vis esset diuinæ charitatis ostenderet, atque omnibus ante oculos poneret. Hic enim amantium mos est, vt amorem suum silentio tegere nequeant, sed necessariis & charis afferũt, & flammas suas intra pectus cõtinere non possunt. Enarrant ea frequentius, vt ipsa assiduitate narrandi amoris sui solatium capiant, & refrigeria immensi ardoris assumant. & simile est quod dicit Apostolus: Licet nos vel Angelus de cœlo euangelizet vobis præterquam quod

Psal.90. Dan.10. Luc.21. Ephe.6. In lib. de cõpunct. cord. Gal.1.

C euangelizaui vobis, anathema sit. Deinde ponit creaturas sensibiles, quarum duplicem diuersitatem ponit. Primò quidem secundum tempus, quo diuersificantur secundum præsens & futurum. Vnde dicit, *Neque instantia*, id est, præsentia siue dolorem siue delectationem inferãt. Addit autem, *neque futura*, quorũ timor nec desiderium possunt nos separare à Christo. vnde ipse Apostolus dicebat: Ego non solum alligari, sed & mori in Hierusalem paratus sum propter nomen Domini Iesu. Deinde ponit diuersitatem sensibilium creaturarum, ex parte magnitudinis. Et primò tangit magnitudinem virtutis, cùm dicit, *neque fortitudo*, id est, neque creatura fortis, puta ignis, aqua, mors potest me separare à Christo, cuius delectio fortis est vt mors. Deinde ponit magnitudinem virtutis describens eam, secundum ea quæ conueniunt corporibus: vnde dicit, *neque altitudo*, ex qua scilicet, mihi minaretur præcipitium, etiam si à supercilio montis me præcipitarent, prout volebant præcipitare Christum. *neque profundum*, in quo aliquis submersionem minaretur, etiam si infigerent me in limo profundi. Possunt etiam hæc tria ad res humanas referri. Tripliciter enim potest aliquis auertere aliquem à Deo. Vno modo, cogendo per fortitudinem. Sed non est fortis sicut Deus noster. Secundò, obstupefaciendo per altitudinem authoritatis, sed de Deo cantat Ecclesia: Tu solus altissimus. Tertiò, seducendo per profundum sapientiæ: sed de Deo dicitur, Profundior est inferno, & vnde cognosces? Pos-

Act.21. Cant.8. Luc.4. Psal.68. 1.Reg.2. Ecclesiast. Iob.11.

sunt pariter hæc duo altitudo & profundum, ad prospera & aduersa referri. Vel secundum D. Chrysost. altitudo & profundũ nihil aliud mihi indicare videntur, quàm regnũ cœlorum & gehennã, quasi dicat, Nec si à regno me decidere necesse sit, aut etiam in gehennam tradi pro Christo, nec hoc quidem mihi metuendum est. Quantum autem de ea quæ non sunt, & esse possunt, subdit: *Neque creatura alia.* Quod vtique secundum D. Chrysost. de his dicit quæ non sunt, quasi illi non sufficiant omnia quæ sunt. Sed illa quæ non sunt prouocat quodammodo ad certamen. Nihil, inquit, istorum poterit nos separare à charitate Dei, quæ nunquam excidit, Quæ quidem charitas Dei est in Christo Iesu Domino nostro: quia, scilicet, per eum data est nobis, inquantum spiritum sanctum dedit nobis, dicebat enim ignẽ (scilicet charitatis) veni mittere in terram, & quid volo nisi vt accendatur? Sed cùm scriptũ sit, nescit homo vtrum amore, vel odio dignus sit: sed omnia in futurum seruantur incerta: quid est hoc quod dicit hic se esse certum, quod nihil possit eum à charitate separare? Dici potest quod Apost. non dicit hoc particulariter de seipso, sed loquitur in persona omnium prædestinatorum, de quibus propter certitudinem diuinæ prædestinationis annũciat quod nihil eos à charitate finaliter separari possit. Hæc certitudo etiam causari potest ex virtute charitatis, quæ quantum est de se, ab aliquibus non potest separari: cùm Deum super omnia diligant. Quod autem ali-

D In lib. de cõpunct. cordis. 1.Cor.13. Luc.12. Eccle.9.

quis interdũ à charitate decidat, non est propter defectum charitatis, sed propter defectum liberi arbitrij. Si autem Apost. hoc dicit de seipso, certus esse non poterat nisi per reuelationem, quia dictum est ei, Sufficit tibi gratia mea. Nam quantũ ad possibilitatẽ liberi arbitrij ipse alibi dicit: Ne fortè cùm aliis prædicauerim, ipse reprobus efficiar. E

2.Cor.12.

EPITOME NONI CAP.

Posteaquam Apost. in quatuor primis capitibus, tractauit necessitatem gratiæ Dei, & in aliis quatuor sequentibus descripsit eiusdem gratię facultatem & virtutem, in his tribus proximis capitibus occasione accepta ex excidio Iudæorum diuinis obsequiis mancipatorum, & gentiliũ qui prius erant à Deo alieni: ad eam promotione, tractat de origine gratiæ, an ex sola Dei electione, an ex præuisione sequentium operum detur. Et in hoc 9. capite tractat de electione Gentium. Et primò osten dit affectum suum circa Iudæos, commemorans eorum excellẽtes dignitates, quæ sunt adoptio, gloria, testamentum, legislatio, obsequium, promissa ac Christi incarnatio. Secundò ibi, *Non autem quod exciderit, &c.* ostendit prædictas dignitates non pertinere ad eos, qui processerunt carnaliter tantũ ex antiquis patribus, sed ex electione diuina, per quam Gentiles sunt assumpti & vocati: quod manifestat allegando historiã Abrahæ & Iacob, quas exponit & corroborat prophetia Malachiæ. Tertiò ibi, *Quid ergo dicemus, etc.* Inquirit de iustitia huius electionis, proponendo dubitationẽ quam soluit, allegando dicta Moysi, ex quibus cõcludit propositũ. Deinde soluit dubitationem promissam, quantum ad reprobationem malorum, & infert quandam conclusionem. Quartò ibi, *Dicis itaque mihi, &c.* obiicit contra solutionem præmissæ quæstionis, & inquirendo respõdet tacitæ quæstioni, inducendo authoritatem Esa. eius verba exponens. Finaliter soluit primã quæstionem. Quintò ibi, *Quos vocauit, etc.* ostendit quod prædicta vocatio & electio, non solùm pertinet ad Iudæos, sed etiam ad Gentiles. Quod probat authoritatibus Oseæ & Esa. & infert conclusionem ex dictis quãtum ad Gentiles & Iudæos, quam corroborat authoritate Esa. cuius verba ex diuersis locis coniungit. F

EXPOSITIO LITERALIS IX. CAPITIS.

Veritatem dico in Christo Iesu, id est, per Christum Iesum, qui est veritas per essentiã, *nõ mẽtior, testimoniũ mihi perhibẽte cõscientia mea*: quod testimonium cõscientiæ est gloria nostra: *In spiritu sancto*, scilicet radicata & fundata, qui etiã reddit testimoniũ spiritui nostro. *Quoniã tristitia mihi magna est*, id est, maximè tristis est spiritus meus, quia de magno malo, scilicet de excidio tantæ gentis, *& continuus dolor cordi meo.* non enim erat

Ioan.14. 2.Cor.1.

G superficialis, sed in corde radicatus, nō quod cōtinuo actu
doleret, sed secundum habitum. *Optabam enim ego ipse*,
aliquando si fieri posset absque peccato. *anathema*, id est,
separatus vel simpliciter, vel ad tempus, *esse à Christo*, id
est, à gloria Iesu Christi, propter honorem eius qui pro-
2.Cor.11. ueniret ex conuersione Iudæorū. *Pro fratribus meis*, quos
errantes & in damnationem tendentes volebam reducere
Gen.32. ad Christum. *Qui sunt cognati mei secundum carnem*, id
Deut.4. est, qui sunt ex carnali genere meo descendentes. *Qui sunt*
Exod.4. *Israelitæ, &c.* id est, ex genere Iacob, qui à Deo nomina-
tus est Israël, id est, fortis, ex quo processit talis natio, qua
non est alia tam grandis, quæ habuerit à Deo tot benefi-
cia spiritualia. *quorū*, vnū respicit præsens, scilicet *adoptio
est filiorū*, scilicet Dei: quia scilicet sunt filij Dei adoptiui,
qui vocauit Israël primogenitū suum, quantū ad spiritua-
les viros, qui fuerunt in illo populo. Quia quantū ad car-
nales, dixit suprà, quod acceperunt spiritum seruitutis in
timore. Aliud verò beneficium quod respicit futurum, ha
buerunt: *& gloria*, scilicet filiorum Dei fuit eis promissa,
& testamentum, id est, pactum circuncisionis datum, vel
Gen.17. testamentū nouum, quod fuit Iudæis primò prædicatum.
Exod.41. *& legislatio*, id est, lex scripta digito Dei. fuit eis data, &
Psal.147. eius iudicia manifestata, quod non est taliter factum om-
ni nationi: *& obsequium*, id est, modus colendi in hono-
rabilibus cæremoniis; (quibus Deo seruiebāt, cæteris gen-
tibus seruientibus Idolis) datus fuit eis. *& promissa*, id
H est, promissiones multæ in veteri testamento fuerunt eis
factæ de terrenis & temporalibus, per quæ figurabantur
Leui.26. spiritualia. *Quorum patres*, à quibus progeniti sunt se-
Deut.18. cundum carnem, fuerunt maximè Deo accepti, dilecti, &
propter hoc electum fuit semen eorum, ex qua electione
non modica accreuit eis gloria à posterioribus. *Ex quibus
est*, id est, descendit, *Christus secundum carnem*, id est, secun
Deut.4. dum corpulentam substantiam. *Qui est super omnia Deus*
1.Ioan.vlt. *benedictus in secula. Amen*. & sic æqualis, & non minor
patre, quia à D.Ioan. dicitur verus Deus, & vita æterna.

SECVNDA PARS IX. CAP.

Non autem quod, ex illorū casu, *exciderit*, id est, fru-
stratum fuerit, *verbū Dei*, & promissa Dei fuerint
irrita aut reuocata: quia si non fuerint impleta in
quibusdā, tamē benè in aliis. *Non enim omnes qui
ex circuncisione sunt Israël*.i. ex Iacob secundū carnē pro-
geniti: *Hi sunt Israëlitæ*.f. veri ad quos pertinēt promissa
Dei. Quia posteritas Esau, qui descendit à Iacob, nō com-
putabatur in populo Dei: sed illi sunt verè Israëlitæ, qui
sunt iusti & recti, & videntes Deū per fidem, prout Natha
naël: de quo Christus, Ecce verè Israëlita, in quo dolus nō
est. *Neque qui semen*.i. ex semine carnali, *sunt Abrahæ*, de-
scenderūt, *omnes filij*, scilicet, veri & spirituales Nam His-
Ioan.1. maël fuit filius carnalis Abrahæ, sed non verus, quia ido-
I lolatra. Sed illi sunt veri filij Abrahæ, qui imitantur fidem
Ioan 8. & opera Abrahę. Vnde Christus: Si filij Abrahę estis, ope-
Gen.21. ra Abrahæ facite. *Sed in Isaac*, qui fuit filius Abrahæ per
Gal.3. repromissionem: & qui imitatus est fidē eius. *Vocabitur
tibi semen*, cui, scilicet facta est repromissio. *Id est, Non qui
filij carnis, hi filij Dei*, id est, illi nō adoptātur in filios Dei,
qui sunt filij carnis. i. ex hoc ipso quod secundū carnē pro-
geniti sunt ab Abrahā. *Sed qui filij sunt promissionis existi
Gen.18. mantur in semine*.i. illi estimātur semē Abrahę, qui ex gra-
tia diuinę promissionis facti sunt secundum imitationem
fidei Abrahæ: potēs est enim Deus ex lapidibus istis susci-
Gal.4. tare filios Abrahæ. *Promissionis enim verbū* quod Ange-
lus, imò in Angelo Dominus ad Abraham, *hoc est, secun-
dum hoc tempus*, quo significatur tempus incarnationis fi-
lij Dei qui missus est in plenitudine temporis gratiæ. *Ve-
niam, & erit Sarræ filius*.f. per gratiam remissionis. *Non
Gen.25. solum autem illa*, scilicet Sarra, habuit filiū per promissio-
nem, *Sed & Rebecca*, quæ etiā sterilis erat. Isaac enim ora-
uit pro ea, eò quòd sterilis esset. *Ex vno concubitu habēs,
Isaac patris nostri*.i. habuit in vtero duos filios: quorum
vnus pertinebat ad promissionē, scilicet Iacob: alius verò
ad carnē, scilicet Esau. *Cùm enim nondum nati fuissent, aut
aliquid boni egissent aut mali*, vnus illorū prelatus est alte-
ri, *vt secundū electionē*, quā Deus spōtanea voluntate vnū
ab æterno præelegit, alterū non: quia sanctus erat, sed vt
sanctus esset, *propositū Dei*, scilicet volentis vnū præ alio
magnificare, *maneret*, id est, firmum esset, *nō ex operibus*, K
id est, propter merita præcedentia vel sequentia. *Sed ex vo* Ad Tit.3.
cante, id est, gratia Dei, vocantis, *Dictum est ei*, scilicet Re- Gen.25.
beccæ: Duo populi ex ventre tuo diuidentur, populus po Mala.1.
pulum superabit. *Quia maior seruiet minori*, scilicet, Esau
Iabob. *Sicut scriptū est, Iacob dilexi*, id est, elegi & præde-
stinaui ad Vitā æternā. *Esau autē odio habui*.i. reprobaui,
siue ad illam vitam non elegi, nec iudicaui illi dare auxiliū
gratiæ, sed permittere labi in peccatis, & posteà peccata
eius punire, in quo consistit ratio reprobationis.

TERTIA PARS IX. CAP.

Quid ergo dicemus? nunquid, per hoc quod Deus
sine merito præcedēte, vnū elegit, & alterum re-
probauit: probari potest quod sit, *iniquitas apud
Deum*, id est, quod Deus sit iniustus. Quia cōtra
iustitiam distributiuam est quod æqualibus inæqualia di-
stribuantur. *Absit*, quod hoc dicere velimus, aut quod ex
hoc probari possit quod Deus sit iniquus. *Moysi enim di-* Exod.33.
xit miserebor cui, pro cuius, id est, misericordiā & gratiam
siue misericordiæ effectus (qui sunt vocatio, iustificatio,
magnificatio) dabo nō omnibus, sed quibus misertus sum
eligendo siue prædestinando eos ad vitā æternam. *Et mi-
sericordiam præstabo cuius miserebor*, id est, cui dignū iu-
dico misereri, & hoc ad maiorem expressionē dicit. *Igitur*,
ipsa salus hominis *non*, scilicet, est *volentis neque currētis*, L
id est, non debetur alicui per suum velle, seu per aliquā vo
luntatem eius vel exteriorem operationē quæ dicitur cur-
sus. Vel non est in voluntate volentis, scilicet, velle neque
operari bonum perfectū & meritorium. *Sed miserentis est
Dei*, id est, totū procedit ex misericordia Dei. *Dicit enim
scriptura Pharaoni: Quia in hoc excitaui te*, vel seruaui te 1.Cor.9.
secundū aliam literam, id est, permisi labi te in peccatum Deut.9.
propter præcedentes iniquitates tuas, vel ad malum occa-
sionaliter suscitaui. *Vt ostendam in te virtutem meam*, ma-
gnam quantū ad præsentes, *quam*, scilicet contra illum &
Aegyptios: & quantum ad absentes. *& vt annuncietur no
men meū in vniuersa terra*. Ergo quia Iacob dilexi, &c. *cu-
ius vult miseretur* gratuito, *& quem vult indurat*, iusto iu-
dicio: non quod in eo directè causet malitiā, sed inquantū
ex his quæ proponit homini interius vel exterius, ea quæ
secundum se sunt bona, homo peccandi occasionem acci-
pit, & hoc ipse Deus permittit. Vnde non dicitur indura-
re infundendo malitiam, sed non apponendo gratiam,
quam nec apponere tenetur.

QVARTA PARS IX. CAP.

Dicis itaque mihi: *Quid adhuc queritur*, id est, quid
oportet aliud querere de causa bonorum vel ma- Exod.15.
lorum, Cùm omnia voluntati diuinæ, quæ est M
sufficiens causa, attribuantur; *voluntati enim eius quis re-
sistit*, id est, quis resistere potest cùm sit omnipotens. *O ho-
mo, tu quis es*, scilicet fragilis, ignorans, qui non potes re-
spōdere doctoribus, qui queris, quare Deus huius homi-
nis misereatur & quosdam induret. *Qui respondeas*, id est,
respondere possis, *Deo*: qui si tecum velit cōtendere in iu- Iob.39.
dicio, non poteris ei respondere vnum pro mille, si à te Esa.29.
quærat quæstionē quam proposuit Esaias. *Nunquid dicit*,
vel rationaliter dicere posset, si loqueretur. *Figmentum*,
id est, vas fictile siue id quod fingitur & formatur, *ei qui se
finxit*, id est, fictori suo à quo formatum est, qui nihil ei
debebat. *Quid me fecisti sic*? id est, quare me sic formasti,
totum enim debet attribui bonitati artificis. *An non ha-
bet potestatem*, scilicet liberam, *figulus luti*, id est, qui facit
vas ex luto, *ex eadem massa facere aliud quidem vas in ho-
norem* i. ad honorabiles vsus, puta scutellas, vrceos, & ca-
tinos ad nobilem mensam. *Aliud verò in contumeliam*.i.
aliud vas ad viles vsus facere & deputare ad vsus coquinę,
vel ad alia viliora officia. Si vas illud ex preciosa materia,
puta auro ad vilia officia fieret aut deputaretur, posset
quodammodo conqueri. Sed si ex vili materia fieret, non Gen.2.
haberet occasionem conquerendi: cùm in nobiliorem
formam reduceretur quam prius fuerat. Sic & natura
humana, quæ ex sui natura vilitatem habet, quia de li-
mo terræ facta, sed maiorē vilitatem habet ex corruptio-
ne peccati, non habet occasionē conquerendi, si eam pro-
pter demerita ad infimū vsum deputat, sed potius habet
occasio-

A occasionem laudãdi, quia ad decorem vniuersi hoc facit. *Quod si Deus*, cuius opera sunt ad manifestationem bonitatis suæ, quæ tanta est, quod non potest vno modo & in vna creatura sufficienter manifestari, ideo diuersas creaturas condidit, si igitur Deus, *volens ostendere iram*, id est, iustitiam vindicatiuam, *& notam facere potentiam suam*,
Exod.14. quam habet, & qua potest sibi subiicere omnia, & quam ostendit Pharaoni & Ægyptiis, qui viderunt magnam domini manum, id est, potentiam, maximè in mari rubro. *Sustinuit in multa patientia*, id est, patienter eos expectauit, sciens eos non credituros neque pœnitentiam acturos. *Vasa iræ apta in interitum*, id est malos qui sunt apti & in se habentes aptitudinem, ad damnationem æternã. *Vt ostenderet diuitias gloiræ suæ*, id est, abundantiam bonitatis suæ, *In vasa misericordiæ*, id est, bonos prædestinatos, quibus videtur Deus quasi instrumentis vti ad manifestandam suam misericordiam. *quæ præparauit*, in virtute vocando, iustificando, magnificando, vt venirent *in gloriam*, id est, in vitam æternam. Quia ipsa condemnatio malorum, quæ est secundum Dei iustitiam, manifestat & commendat gloriam sanctorum, qui à tali miseria liberãtur, & tantum bonum consequntur.

QVINTA PARS IX. CAP.

B Qvos, scilicet bonos, *& vocauit nos*: per suam gratiam, *non solum ex Iudæis, sed etiam ex Gentibus sicut in Oseæ dicit*, scilicet, Deus, qui olim
Oseæ.2. Heb.1. loquebatur in Prophetis & per linguas eorum. *Vocabo nõ plebem meam*, id est, gentilitatem, quę non erat plebs mea, quia mihi nõ obediebat. *plebem meam*, ad hoc vt sit plebs mea, *& non dilectam, dilectam: & non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam: & erit in loco*, id est, in Iudæa, *vbi dictum est eis*, scilicet, Gentibus à Iudæis quasi ex persona Dei loquentibus. *Non plebs*
Ioan.1. *mea vos*: Quia Iudæi non reputabant Gentiles popu-
Esa.10. lum Dei, etiam apud Iudæos credentes. *ibi vocabuntur fi-*
Gen.22. *lij Dei viui*, scilicet adoptiui, *Esaias autem clamat pro Israel*, id est, apertè loquitur pro conuersione Israël. *Si fuerit numerus filiorum Israel, tanquam arena maris*, id est, quasi innumerabilis prę multitudine Gentiũ: *reliquiæ saluæ fient*, non omnes nec maior pars, sed aliqui pauci qui
3.Reg.4. relinquentur ex excidio illorũ. *verbum enim*, scilicet, euan-
Ephe.6. gelij. *Consumans*, id est, perficiens quod lex non poterat, *Et abbreuians*, in ęquitate subaudiendum est, erit, verbum enim Euangelij abbreuiat verba legis. Omnia enim sacrificia figuralia legis in vno sacrificio Christi, qui se obtulit pro nobis hostiam, comprehenduntur, nihil prætermittens de multitudine figurarum antiquæ legis, nihilque quod est æquum secundum dictamen rectæ rationis, remanet obseruandum: *quia verbum breuiatum*, id est, per-
C fectius & maioris virtutis, *faciet dominus super terram*, scilicet existens carne indutus. *Et sicut prædixerat Esaias. Nisi Dominus Sabaoth*, id est, exercituum vel virtutum ex
Thren.4. sua misericordia, *reliquisset nobis semen*, id est, Christum vel verbum Euangelij, *sicut Sodoma facti essemus, & sicut Gomorra similes essemus*: quia grauiùs fuit peccatũ Iudæorum peccato Sodomorum. *Quid ergo dicemus*, id est, quid ex consideratione prædictorum inferemus? hoc in-
Ephe.2. quam: *Quod gentes quæ non sectabantur iustitiam*, per opera legis: quia erant illo tempore sine Christo alienati à conuersione Israël, *apprehenderunt*, id est, subitò & firmiter consecutę sunt, *iustitiam*, qua, scilicet, vocantur filij Dei, *iustitiam autem quæ ex fide est* non eam quæ in ope-
Supra.3. ribus legis cõsistit. q. d. Gentes non sunt ad hoc conuersę, vt iustitiam legis Moysi obseruent, sed vt iustificentur per fidem Christi: Iustitia enim Dei est per fidem Iesu Christi. *Israel verò*, id est, populus Iudæorum, *sectando legem iu-*
Gal.3. *stitiæ*, id est, legem Moysi, quę dirigebat sicut Pædagogus ad Christum, qui est iustitia & author legis iustitiæ, siue gratiæ. *in legem iustitiæ*, id est, in legẽ spiritus vitę siue gratiæ *non peruenit*, id est, gratiã nõ est adeptus. *Quare?* quia
Supra.3. non sectabatur per debitã viam. *Quia non ex fide*, scilicet, Christi, quærebant iustificari. *sed quasi ex operibus*. ex quibus nõ iustificatur omnis caro coram illo: sequẽtes enim vmbram, repudiauerũt veritatem. *Offenderunt enim in lapidem offensionis*, id est in Christum, quia assimilatur lapidi offensionis, in hoc quod sicut lapis offensionis nõ consideratur neque cauetur propter suam paruitatem: ita & D
Iudæi videntes Christum sub infirmitate nostra contineri, non considerauerunt, neque eum offendere cauerunt. Esa.8.
Sicut scriptum est: Ecce pono in Syon, id est, in Hierusalem Esa.8.
in qua erat mons Syon *lapidem offensionis & petrã scandali*, id est Christum, in quem Iudæi per ignorantiam offenderunt. Si enim cognouissent, nunquam dominũ gloriæ crucifixissent. Et per incredulitatem & inuidiã in tantum scandalum inciderunt, vt dominum suum morti traderent & occiderent in cruce, quæ mors fuit Iudæis scan- 1.Cor.2.
dalum (&) hic ponitur pro (sed) *omnis qui credit in eum non confundetur*, id est, non inueniet se delusum aut deceptum, nec perdet mercedem suam. Et ad hunc sensum Esaias dicit: Qui crediderit, non festinet: ille enim qui festinat se delusum & confusum reputat, quia non citò adipiscitur quod sperabat. 1.Cor.1.

COMMENTVM IX. CAP.

Veritatem dico in Christo, non mentior, testimonium mihi perhibente conscientia mea in Spiritu sancto.

IN huius c. exordio Apostolus ostendit affectum suum ad gentem Iudęorum, ne ea quæ contra eos dixerat, vel dicturus erat, ex odio dicere, præsumeretur. Et primò confirmat dicenda per simplicem assertionem, dicens: *Veritatem dico*, quod maximè conuenit Prædicatori, qui est testis veritatis. Vnde Sa- E
lomon in persona Prædicatoris ait: Veritatem meditabitur guttur meum. Et Zach. 8. Pacem & veritatem diligite. Et ne aliquis arbitraretur quod inter vera misceret aliquod mendacium, quia stat aliquem falsitatem dicere, & non mentiri, dum arbitratur se dicere verum. Subdit, *non mentior*, hortatur enim alibi vt deponamus omne mendacium. deinde quæ dicenda sunt cõfirmat iuramento, quod est testimonium infallibilis veritatis. Infallibilis veritatis testis est Deus. Vnde Iob. 16. Ecce in cœlo testis meus. Ideo dicit, *in Christo Iesu*, id est, per Christum Iesum, qui est veritas per essentiam. Alius testis infallibilis sanctorũ est conscientia. ideo subdit, *Testimonium perhibente conscientia mea.* de qua alibi dicit: Gloria nostra est testimonium cõscientię nostrę. Et quia interdum cõscientia errat, nisi per Spiritum sanctũ rectificetur, subdit, *in spiritu sancto*, qui vt dictum est, reddit testimonium spiritui nostro. Prouer.8. Ephe.4. Ioan.14. 2.Cor.1.

Quoniam tristitia mihi magna est, & continuus dolor cordi meo.

HIc ostendit affectum per dolorem, quem de casu Iudæorum patiebatur, quem quidem exponit & exaggerat tripliciter. Primo ex magnitudine cùm dicit: *Quoniam tristitia mihi magna est*, quia, scilicet, est de magno malo, id est, de excidio tantæ gentis. Si obiiciatur ex illo, Tristitiam non des animæ tuæ: quod videtur consonare sententiæ Stoicorum, qui tristitiam omnino ab animo F
sapientis propellebant. Cùm enim tristitia sit de malo pręsenti, non potest sapienti secundum eos cõpetere, cui nullum malum est præsens. Non enim æstimabant aliquid esse bonum, nisi honestũ: neque malum, nisi peccatum. Sed hæc opinio refellitur dupliciter. Primò quia corporales defectus, licet non sint simpliciter mala, quibus homines fiant mali, sunt tamen quædam mala à quibus natura abhorret. Vnde & dominus pro his tristatus, legitur dixisse: Tristis est anima mea vsque ad mortẽ. Secundò cùm homo ex charitate debeat diligere proximum suum, sicut seipsum: imminet sapienti tristitia laudabilis de peccato proximi. Vnde Apost. Et lugebam multos ex eis qui peccauerunt. Sic igitur à sapiente reprobatur seculi tristitia, quæ mortem operatur procedens ex amore seculi. Sed tristitia quæ est secundum Deum, vtpotè ex diuina charitate procedens, salutem operatur, & talis fuit ista tristitia. Secundò Apostolus exaggerat ex cõtinuatione. vnde subdit, & continuus dolor. Non quod cõtinuo actu doleret, sed secundum habitum: & quotienscunque reminiscebatur, dolebat eorum miseriam. Tertiò exaggerat eam ex sui grauitate, cùm dicit, *corde meo* non enim erat superficialis sed vsq; ad cor penetrabat, prout dolor Hier. qui dicebat. Multi gemitus mei, & cor meum tremens. Eccle.30. Mat.26. 2.Cor.12. 2.Cor.7. Thren.1.

Optabam enim ego ipse anathema esse à Christo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum carnẽ.

G Signum hic ponit doloris dicēs: *Optabam ego enim ipse,*
qui tam feruens sum in charitate Christi, *Anathema*
esse à Christo, id est, separatus esse à Christo. Anathema
enim ad literam est quod sursum est positum, quod nomē
significat dona quæ in templis pendebant diuis sacrata
ab vsque humano seposita. Inde tamen vt D. Chryso. hic
ait, per contrarium sensum nomen deductum est, vt signi
ficet quidquid semotum est à Deo, vel Ecclesia, ac etiam
à communi vsu hominum. Vnde Iosue dixit de Hierico.
Iosue.6. Sic ciuitas hæc anathema. dicit ergo: Optabam ego ana-
thema esse à Christo, id est, separatus à Deo, non per cul-
pam quam nullo modo optare licet, vt in calce præceden
tis capitis dictum est, cùm sit contra ordinem charitatis,
quo quis tenetur super omnia Deum diligere, & salutem
suam plus quàm aliorum. Sed optabat ad tempus separa-
tus esse à Christo, id est, à fruitione Christi, quæ habetur
in gloria pro conuersione Iudæorum. Quemadmodum
Phil.1. pro salute Gentilium ad Philippen. scribens dicebat: Desi-
derium habens dissolui, & esse cum Christo: multò me-
lius manere in carne propter vos, & hoc totum ad hono-
Prouer.14. rem Christi regis, ad cuius dignitatem, vt Salomon ait,
In lib. de pertinet multitudo populi. Vnde Diuus Chrysost. dicit.
concor. Ita totam eius mentem deuicit amor, vt etiam eò quòd
præ cæteris omnibus amabilius erat esse cum Christo, rur
sus idipsum, quia ita placeret Christo, contemneret, sed
& cœlorum regna quod videbatur esse remuneratio pro
H Christo, nihilominus cedere pateretur. Et causam tanti
Eccle.25. affectus ostendit dicens: Pro fratribus meis quorum con-
Mat.23. cordia & vnio placita est spiritui Dei, & probata est corā
Deo & hominibus. Et ne intelligeretur de his qui erant
spiritualiter fratres, de quibus Christus: Omnes vos fra-
tres estis, subiungit: *Qui sunt conati mei secundum carnē*,
id est, qui ab Israël quemadmodū & ipse, carnaliter pro-
pagati erant, & tamen fidem non susceperant. Nec mirū
vt D. Chrys. ait, si Apostolus pro fratribus anathma fieri
velit, qui sciebat eum, qui in forma erat Dei, exinanisse
se de ea, ac suscepisse formam serui, & factum esse pro no
Exod.32. bis maledictum. Pari ratione & Moyses dixit: Aut di-
mitte eis hanc noxam, aut dele me de libro tuo quem
scripsisti, quod nonnulli interpretantur de libro in quo
erat scriptus dux populi.

Qui sunt Israëlitæ, quorum adoptio filiorum, & gloria, & testamentum, & legislatio, & obsequium, & promissa.

Hic ostendit dignitatem Iudęorum, vt eius tristitia ap
pareat rationabilis, propter pristinam dignitatem po
puli pereuntis, propensius enim malum est dignitatem
amisisse, quàm nunquam habuisse. Octo dignitates eo-
rum describit, per septem octo priuilegia diuina eis data,
2. Cor.11. vt eos hac nobilitatis commendatione, ad fidem alliciat.
Prima eorum dignitas est generis, *Qui sunt Israëlitæ*, nō
I solū dicit eos Israëlitas, vt secerneret eos ab Ismaëlitis &
filiis Esau, sed propter singulare certamen, luctamen vide
licet cum angelo. Vnde diuinitus datum est nomen illi Is-
Gen.32. raël, quod est videns Deum: vel secundum alios potens
Dei, hoc est potestatem habens in Deum: iuxta verbum
illud appellabitur nomen tuum Israël. Quoniam si con-
tra Deum fortis fuisti, quantò magis contra homines
præualebis. Et sequitur: Vocauitque Iacob nomen loci il-
lius Phanuel, dicens: vidi Deum facie ad faciem. In qui-
bus verbis significatur nomen illi fuisse inditum à forti-
tudine & visione. Secunda dignitas est adoptio filiorum:
quia licet aliqui ex gentilibus fuerint in gratiam filiorum
recepti, populus tamē ille peculiare nomen filiorum Dei
obtinuit in orbe. Vnde Moyses: Non est alia natio tam
Deut.4. grandis, quæ habeat deos appropinquantes sibi, sicut
adest nobis Deus noster. Hanc filiationis primogeniturā
Mat.15. probauit Christus vocans eos filios, dicens. Non est bo-
num sumere panem filiorum, &cæ. Tertia dignitas illo-
rum fuit gloria: quia Deus illis gloriam suam manifesta-
uit, vt fuerunt prodigia in Ægypto, in mari, & in deserto.
Exod.16. de quibus Moyses: Ecce gloria domini apparuit in nube.
&.24. & dum edebatur lex, habitauit, inquit, gloria domini su-
&.40. per Sinai. Et gloria domini impleuit tabernaculū, Idem-
3. Reg.8. que legitur de gloria templi. Et quod illa gloria figura es-
Mat.17. set cœlestis gloriæ conferendæ per Christum, ipsemet do
cuit cùm se in monte corā Prophetis eiusdem legis trans-
figurauit. Quarta dignitas, est testamētum, id est: pactum K
circuncisionis, Abrahæ datum: & aliud per Hieremiam *Gen.17.*
promissum, feriam domui Israël fœdus nouum, scilicet, *Hier.31.*
Euangelium quod fuit primo Iudæis prædicatum. Vnde *Mat.15.*
& dominus dicebat. Non sum missus nisi ad oues quæ *Psal.147.*
perierunt domus Israël. Quinta dignitas, erat legislatio:
quia illis inter omnes nationes Deus legem scriptam per
Moysen dedit. Vnde Dauid: Non fecit taliter omni natio-
ni, & iudicia sua non manifestauit eis. Sexta dignitas dici-
tur obsequium, Origenes exponens obsequium, inquit, sa
cerdotalia dicit officia. Alij exponunt pro cultu, quę quasi
idem sunt. Nisi quod forte obsequium significantius ex-
plicat illas exteriores cæremonias, quàm cultus: quod no
men ad internam reuerentiam proprius attinet. Septima
dignitas ex promissis resultabat. vnde dicit, promissa:
Nempè promissiones de futuro Messia, de eiusque lege &
gloria, factæ sunt patribus Abraham, Isaac, & Iacob, &
populo exeunti de Ægypto, vt legitur Gen. 12. ca. vsque
ad. 22. & Exod. 20. & duobus proximus, quas promissio-
nes Christus impleuit. Vnde infra. 15. dicit: Christum Ie-
sum ministrum fuisse circuncisionis, ad confirmandas
promissiones patrum.

Quorum patres, ex quibus est Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in secula. Amen. L

Hic describit octauam & supremam Iudæorum digni
tatem, quod Christus ex eorū prosapia fuerit deriua-
tus, vnde dicit: *Quorum patres*, ex quibus Iudęi progeniti
erant, fuerunt maximè dilecti & accepti Deo, vt ex illis
descendere & carnem humanam assumere voluerit. vnde
per Moysen ait: dilexi patres tuos, & elegi semen eorum. *Deut.4.*
ideo subdit: *Ex quibus est Christus*, genitus *secundum car-*
nem, id est, secundum corpulentam substantiam. Vnde & *Ioan.4.*
Christus dixit. Salus ex Iudæis est, id est, Christus saluator
qui est super omnia Deus benedictus in secula, scilicet se-
culorum. Et vndè D. Ioan. De Christo loquens dicit, hic *1. Ioan. vlt.*
est verus Deus & vita æterna. In præmissis verbis Apost.
quatuor hæreses confutat & destruit. Primò quidem Ma-
nichæi, qui dicebāt Christum nō habuisse verum corpus,
sed phantasticum: per hoc quod dicit secundum carnem,
habet enim verā carnē, vt ipsemet testatur dicens: Palpa- *Luc.24.*
te & videte, quia spiritus carnē & ossa nō habet, sicut me
videtis habere. Secundò hæresis Valentini, qui dixit Chri-
stum non de massa humani generis, sed de cœlo corpus
attulisse impassibile, quod quidē excludit in hoc quod di-
cit. Christum ex Iudæis secundum carnem esse. Vnde &
D. Mat. 1. Liber generationis Iesu Christi, filij Dauid, filij
Abraham. Tertiò hæresis Nestorij, qui posuit alium esse
filium hominis, & alium filium Dei. Contra quem Apo.
hic dicit, quod ille qui est ex patribus secundum carnem M
est Deus super omnia benedictus. Quartò hæresis Arrij,
qui dicebat Christum esse minorem patre, & quod fuit
creatus ex nihilo. Contra quorum primum dicit quod est
super omnia: Contra secundum, quod est benedictus per
omnia secula. hoc enim de solo Deo intelligenda sunt.

SECVNDA PARS IX. CAP.

Non autem quod exciderit verbum Dei.

IN hac. 2. huius cap. parte Apost. prædictas dignitates
nō pertinere ad eos, qui solum carnaliter processerunt
ex antiquis patribus, sed ad spirituale semen, quod est
à Deo electum. Et primò ostendit originem gratiæ
ex electione diuina, ponendo eius firmitatem dicendo.
Non autem, &c. quasi dicat, quanuis per casum illorum
tam numerosa pars prosapiæ illorum orbata fuit illa fide
& salute, non tamen sequitur propterea quod promissio-
nes prædictæ fuerint incertæ, cassæ, aut vanæ, aut
quod verbum Dei exciderit, id est, irritum aut reuoca-
tum fuerit. Quia si non habet locum in quibusdam, qui
exciderunt, habet tamen locum in aliis. Nam vt Esa. dicit: *Esa.58.*
verbum quod egredietur de ore meo, non reuertetur
ad me vacuum, &c. & Dauid, In ęternum domine perma
net verbum tuum.

Non enim omnes qui ex circūcisione sunt Israël, hi sunt Israëlitæ: neque qui semen sunt Abrahæ, omnes filij.

A Hic ostēdit in quibus verbũ Dei ex eorum culpa exciderit, siue qui sunt illi, qui ex culpa sua frustrati sunt promissionibus prædictis. Sed prius aduertēdum est quod Iudæi præcipuè de duobus gloriabātur, videlicet de Abraham, qui primò accepit pactum circunsionis & promissionis terræ, quæ figurabat terram viuentium. Secundò de Gen.17. Iacob siue Israël, cuius tota posteritas in populo Dei connumerabatur. Non autem ita fuit de Isaac. Nam filius eius Esau, nec eius posteritas, pertinebat ad populũ Dei. nec illi primò facta est promissio. Iacob verò siue Israël, quanuis non primo fuerit ei de Messia facta promissio, tamen fuit repetita, & omnes eius filij tam ancillarũ, quàm præcipuarum vxorum connumerati sunt in populum Dei, cuius etiam posteritati inter tribus facta est distributio terrę promissionis. Vnde Apost. ostendit propositum. Primò per comparationem ad Iacob, dicens: Non enim omnes qui ex Israël, id est, ex Iacob secundum carnē progeniti sunt, hi sunt verè Israëlitæ, id est, ad quos pertinent promissa Dei. Sed solũ illi qui sunt recti & vidētes Deum per fidem, prout Nathanaël, de quo Christus. Ecce verè Ioan.1. Israëlita in quo dolus non est. Secundò idem ostendit per comparationem ad Abraham dicens: Neq; omnes qui semen, scilicet carnale, sunt Abrahæ, vt Ismaël sunt omnes filij quibus Deus benedictionem promisit, sed solum illi qui eius fidē & opera imitantur, in cuius rei testimonium B Christus dixit: Si filij Abrahæ estis, opera Abrahæ facite. *Sed in Isaac vocabitur tibi semen.* Explicatius hic declarat quæ de Abraham dixit, inducens scripturę authoritatem. Gen.21. Dixit enim dominus Abrahæ cùm ei præciperet eiectionem Ismaëlis: Quia in Isaac vocabitur tibi semen, cui, sci- Gal.3. licet facta est repromissio. de qua Aposto. ad Galatas scribens ait: Abrahę dictę sunt repromissiones & semini eius scilicet, Isaac, & his qui imitaturi erant ipsum.

Id est, non qui filij carnis, hi filij Dei: Sed qui filij sunt promissionis, æstimantur in semine.

Hic exponit authoritatem inductam prout facit ad propositum. Ad cuius euidentiam considerandum est quod quemadmodum Ismaëli seniori, qui secundum carnem, hoc est naturali virtute carnis fuerat genitus, prælatus est diuino placito Isaac, qui fuit sola voluntate Dei ex sterili iam anu miraculose procreatus: ita intelligamus eis tantum atque eisdem omnibus factam esse promissionem filiationis Dei, quos ipse secundum æternum propositum elegit, atque eosdem prorsus censeri filios Abrahę, qui eadē fide generantur, quod Abraham habuit de con- Supra.4. ceptu Isaac, de qua supra: Credidit Abrahā Deo, & repu- Supra.2. tatum est ei ad iustitiam. Qua de causa superius distinxit Supra.4. duplicem Iudæum, scilicet, qui in manifesto, & qui in ab- Mat.3. scondito, & duplicem circuncisionē, cordis, scilicet, & car- C nis. Et commōstrauit. 4. c. Abraham fuisse patrem omniũ credentium. & Christus in Euangelio ait: per eandem fidem posse de lapidibus suscitare filios Abrahæ.

Promissionis enim verbum est hoc: Secundum hoc tempus veniam: & erit Sarræ filius.

COnfirmat hic conuenientem fuisse prædictam expositionē, qua per Isaac significari dixit eos qui filij sunt promissionis, eò quòd Isaac per promissionem natus est. Vnde dicit, *Promissionis, &c.* id est, hoc verbum quod an- Gen.15. gelus, imò dominus in angelo dixit ad Abraham. Secundum hoc tempus mihi ab ęterno pręfinitum & præfixum veniam: vbi tempus gratiæ spiritualiter significatur, de Gal.4. quo tempore ad Galatas Apost. dicit: Vbi venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum factum ex muliere, quippè ex virgine, per miraculum præfiguratum in miraculosa generatione Isaac, vt adoptionem filiorum reciperemus, quod est expositio eius quod hic ait: Et erit Sarræ filius.

Non solum autem illa: sed & Rebecca ex vno concubitu habens, Isaac patris nostri.

PRocedit hic ad exemplum Iacob, quem primo allegauerat dicens: Non solum illa, scilicet, Sarra, habuit filium ex electione Dei & promissione: sed Gen.25. etiam Rebecca, quæ etiam erat sterilis, cui Dominus ad preces Isaac dedit conceptum. Rebecca habens, id est, habuit & concepit in vtero duos filios, ex vno concubitu Isaac patris nostri, quorum vnus pertinebat ad promissionem, scilicet Iacob, alius verò ad carnem D scilicet, Esau. Non ex diuersis meritis, nec ex diuersitate matrum, aut diuerso statu patris, quod potuissent ascribere filiis Abrahæ, quorum Ismaël de ancilla, & Isaac de libera: insuper Abraham non circuncisus genuit Ismaël, post circuncisionem verò Isaac. vt igitur omne subterfugium excludatur, adducit exemplum vbi vnus eligitur, & alius reprobatur eorum qui non solum ab vno patre, sed etiam ab vna matre sunt geniti, & eodem tempore imò ex vno concubitu. vnde patet quod electio illa non processit ex patre aut matre, nec ex eorum operibus prout Iudæi arbitrabantur, quia vt subdit.

Cùm enim nondum nati fuissent, neq; aliquid boni egissent, aut mali, vt secundum electionem propositum Dei maneret: nō ex operibus, sed ex vocante dictum est ei: quia maior seruiet minori.

OStendit hic quod vnus filiorum Rebeccæ prælatus est alteri, non ex generatione, nec ex operibus: *Quia cùm nondum nati essent, &c.* Et quemadmodum per superiora exclusit opinionem Iudęorum de meritis parentum confidentium: Ita etiam per hoc excludit errorem Manichæorum, qui diuersitatem eorum, quæ in omnibus accidunt, ascribunt natiuitati eorum, vt, scilicet, vniuscuiusq; vita & mors disponatur secundum constellationem, sub qua natus est. Cōtra quos Hier. A signis cœli nolite me- Hier.10. tuere, quæ gentes timent, &c. Subdit autem, aut aliquid E boni egissent aut mali. vbi excluditur error Pelagianorum, qui dicunt secundum merita præcedentia gratiam Ad Tit.3. dari. Cùm tamen scriptum sit: Non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit. vtrumque autem horum ostenditur falsum, per hoc quod ante natiuitatem & ante opera vnus filiorum Rebeccæ alteri prælatus est. Excluditur etiam per hoc error Origenis, qui posuit animas hominum cum angelis esse creatas extra corpora, & quod pro meritis vel demeritis eorum, quæ tunc egerunt, diuersitatem sortitæ sunt, quod non potest esse verum, cùm hic dicatur: cùm nondum aliquid boni egissent vel mali, &c. Deinde ostendit vnde processit quod vnus geminorũ in vtero existentium, alteri est prælatus dicens: *Vt secundum electionem propositum Dei maneret*, id est, vt liquido constaret diuinum propositum fuisse causa, non autem opus aliquod vel parentum vel natorum. Ideo subdit, *non ex operibus*, Ephe.1. hoc est, non ob meritum operum, *sed ex vocante*, id est, Deo sua spontanea voluntate vnum præeligente: nō quia sanctus erat, sed vt sanctus esset: iuxta illud, Elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, vt essemus sancti. Hoc autem est propositum prædestinationis de quo ibidem dicitur: Prædestinati secundum propositum voluntatis eius Gen.25. qui quos prædestinauit, hos & vocauit. dictum est enim Rebeccæ. *Quia maior*, scilicet Esau *seruiet minori*, scilicet, Iacob. Quod quidem potest tripliciter intelligi. Vno modo secundum eorum personas. Et sic intelligitur Esau ser- F uisse Iacob non directè, sed occasionaliter, inquātum persecutio, quam ei intulit, in bonum eius cessit. Vnde Salomon: Qui stultus est, seruiet sapiēti. Secūdò potest referri ad populos: quia dictum est Rebeccæ consulenti domi- Prou.11. num: Duæ gentes sunt in vtero tuo: & duo populi ex ven- Gen.25. tre tuo diuidētur, populusque populum superabit, & maior seruiet minori. Quia Idumęi, qui processerūt ex Esau, Psal.59. aliquando fuerunt subiecti Israëlitis: iuxta illud, in Idumæam extendam calceamentum meum. Tertiò potest intelligi figuraliter dictum, vt per maiorem intelligatur populus Iudæorum, qui primò adoptionem filiorum accepit: secūdum illud, primogenitus meus Israël. Per minorem autem figurabatur populus Gentilium, qui posterius est ad fidem vocatus, qui etiam figuratur per filium pro- Exod.4. digum. Maior ergo populus seruiet minori, inquam, Iudæi sunt nostri capsarij, custodientes libros, ex quibus nōstræ fidei testimonium perhibetur. Vnde Christus: Scrutamini scripturas. Luc.15.

Sicut scriptum est, Iacob dilexi, Esau autem odio habui.

COnfirmat hic idē quod prius dixit de electione vnius filiorum Rebeccæ, authoritate Malachiæ prophetæ: Malach.1. qui in persona Dei loquens dixit. Iacob dilexi. Esau autē odio habui. Nec est sequenda glosa quædam, dicens quod

G quod id quod supra dictum est, maior seruiet minori, debet intelligi secundum præscientiam: quod autem hic dicit, intelligendum est secundum iudicium: quia, scilicet, Deus propter bona opera dilexit Iacob, prout & omnes sanctos diligit: iuxta illud, Ego diligentes me diligo. Esau
Prouer.8. verò odio habui propter peccata sua, sicut scriptum est: Altissimus odio habet peccatores. & alibi Odio est Deo
Eccle.12. Sap.14. impius & impietas eius. Quia dilectio hominis præuenitur à dilectione Dei, vnde infrà dicit, inuentus sum à non quærentibus me, & D. Ioan. Non quasi nos dilexerimus
Infra.10. et.1. Ioã.4. Esa.65. eum, sed quoniam ipse prior dilexit. vnde necesse est dicere quod antequam Iacob dilexerit Deum, prius fuit dilectus à Deo. Nec potest dici quod Deus ex tempore eum diligere cœperit, alioquin eius affectus esset mutabilis, & ideo oportet dicere quod Deus ab æterno Iacob dilexerit. Vnde Hier. 31. In charitate perpetua dilexi te. Est autem considerandũ quod Apost. tria ponit in Deo pertinẽtia ad sanctos, scilicet, electionem, dilectionem, & prædestinationem, quæ secundum rem sunt idem in Deo, sed differunt ratione, secũdum nostrum modum intelligendi. Nam ipsa Dei dilectio dicitur secundũ quod Deus vult alicui bonũ absolutè. Electio autẽ secundum quod per bonũ quod alicui Deus vult, eum alteri præfert. Prædestinatio verò secundum quod hominem dirigit in illud bonum, quod ei vult diligendo & eligendo. Et ideo secundum rationẽ
H dilectio præcedit electionem, & electio prædestinationem: licet sint ab æterno, sicut voluntas de fine naturali ordine præcedit directionem aliquorum in finem. Veruntamen aliter ordinantur electio & dilectio in homine, & aliter in Deo. In homine enim electio præcedit dilectionem: eò quòd voluntas hominis mouetur ad amandum aliquam rem ex bono quod in re amata considerat, ratione cuius eam præeligit alteri, & sic prælectæ suum amorem impendit. Sed voluntas Dei est causa omnis boni. Ideò bonum per quod vna creatura præfertur alteri per modum electionis, consequitur voluntatẽ Dei, quæ est de bono illius, quę volũtas de bono illius absolutè pertinet ad rationẽ dilectionis, vt dictũ est. Eã ob rem nõ propter aliquod bonũ, quod sit in homine, eligit eum Deus, sed potius eò quòd ipsum diligit, præfert eum aliis eligendo. Et quẽadmodum dilectio, de qua hic loquitur, pertinet ad ęternã Dei prędestinationẽ. Sic odium, de quo hic loquitur, pertinet ad reprobationem, qua Deus reprobat peccatores. Nec est dicendũ quod ista reprobatio sit temporalis, quia nihil temporale est in voluntate diuina, sed ab æterno voluit quęcunq; voluit: aliàs esset mutabilis. Et sic reprobatio, quantũ ad aliquid, cõuenit cum dilectione, vel prædestinatione: & quantum ad aliquid differt. Conuenit primo, quantum ad durationem: quia vtraque est ab æterno. Secundò quantum ad hoc quod sicut prædestinatio est præparatio gloriæ, ita reprobatio est præparatio pœ-
I næ. Vnde Esa 30. Præparata est ab heri tophet. Differt autem quãtum ad hoc quod prædestinatio importat præparationem meritorum, quibus prouenitur ad gloriam. Sed reprobatio non importat præparationem peccatorum, quibus peruenitur ad pœnam. Et ideo præscientia meritorum non est aliqua ratio siue causa prædestinationis, quia merita præscita cadunt sub prædestinatione, sed præscientia peccatorum potest esse aliqua ratio & causa reprobationis ex parte pœnæ, quæ præparatur reprobatis, inquãtum, scilicet, Deus proponit punire malos propter peccata, quæ à seipsis habent, & non à Deo. Iustos autem pro ponit se præmiaturum propter merita, quæ à seipsis non habent. Vnde Oseas. 13. Perditio tua ex te Israel, tantum ex me auxilium tuum.

TERTIA PARS IX. CAP.

Quid ergo dicemus? Nunquid iniquitas apud Deum?

IN hac tertia huius. 9. cap. parte, Apostolus inquirit de iustitia electionis Dei, & excludit duas obiectiones ex proxima sententia emergentes. Primò ponit dubitationẽ de iniustitia ex parte Dei dicens: *Quid ergo dicemus*, id est, Quid ex superioribus colligemus & inferemus, nunquid ex præmissis, scilicet, quod Deus absque præcedentibus meritis & demeritis vnum eligit, & alterum reprobat: probari poterit quod sit iniquitas siue iniustitia apud Deum, quod aliquibus videri posset, eò quod iustitia distributiua ęqualibus æqualia habeat distribuere. K
Homines autẽ remota differentia meritorum sunt ęquales, ergo si Deus absque cõsideratione meritorum & demeritorum, vnum eligit & alium reprobat, inæqualiter & per consequens iniustè distribuit, & sic erit iniquitas apud Deum: Contra illud, Deus fidelis & absque vlla Deut.32.
iniquitate. & illud: Iustus es Domine, & rectum iudicium Psal.118.
tuum. Notãdum quod Origenes hanc obiectionẽ soluere volens, incidit in errorem: posuit enim in suo periarchon Deum ab initio creasse omnes creaturas spirituales simul & ipsas æquales, ne ex eorum inæqualitate posset secundum prædictam rationem iniquitas ascribi Deo. Sed postea creaturarum diuersitas subsecuta est ex diuersitate meritorum & demeritorum, quæ elicuerunt in primo instanti. Nam illarum spiritualium creaturarum quædam per amorem conuersæ sunt ad Deum, plus aut minus: & secundum hoc distincti sunt ordines angelorum. Quędam verò auersæ sunt à Deo plus vel minus. Et secũdum hoc alligatæ sunt corporibus nobilibus vel ignobilibus. Et sic secundum eum ratio cõdendi & distinguendi creaturas corporeas, est peccatum spiritualium creaturarum, in primo instanti peccantium. Cuius contrarium Moyses affirmauit dicens: Vidit Deus cuncta quę fecerat, & erant valdè bona. per quod datur intelligi quod causa producẽ- 11. de ci. Dei
di creaturas corporales. vt D. Aug. ait, est bonitas Dei. Et Prouer.16.
Salomon, vniuersa propter semetipsum operatus est Dominus. Ideo hac opinione reiecta, videndum est quo modo Apost. hanc soluat dubitationem. L

Absit. Moysi enim dixit, Miserebor cui misertus sum, & misericordiam præstabo cui miserebor.

HIc soluit obiectionem exprobando, dicens: *Absit*, quod illud inferatur. & proponit authoritatem scripturæ, ex qua procedit solutio, & infertur cõclusio. Inducit autem authoritatem Exod. in qua habetur quod dixit Exod.33.
Dominus Moysi secundum nostram literam: Miserebor cui voluero: & clemens ero in quem mihi placuero. Sed Apostolus inducit eam secundum interpretationem septuaginta dicens, Moysi, &c. In quibus verbis omnia nostra bona diuinæ misericordiæ ascribuntur. Et cùm superior sententia fuerit bimembris, scilicet quod Iacob gratis dilexerit, Esau autem odio habuerit, bipartitam quoque subdit defensionem Dei. Vnde quantum ad gratuitam di- Exod.32.
lectionem inducit authoritatem Exod. congruentẽ huic proposito. Habetur enim illic sermo de impietate populi qui vitulum in Deum conflauerat: cumque Moyses pro huiusmodi noxa indulgenda Deum præcaretur, audiuit, Miserebor, &cæt. ac si diceret, remittere culpam, & in gratiam meam quemquam euocare, non est in meritis hominum positum, neque vlla potest esse illius causa, nisi meũ prorsus beneplacitum. Miserebor cui misertus sum, præ- M
destinando: & sic quidam referunt præteritum ad internum Dei desiderium, scilicet ad prædestinationem, & futurum ad externum effectum, siue ad vocationem & magnificationem. Veruntamen verisimile est D. Paulum hac esse vsum verborum identitate, vt apertè significaret nullam esse causam prædestinationis præter vnam, scilicet Dei voluntatem. Ideo si quæras cur Deus cuiuspiam præ aliis miseretur nulla est causa, nisi quia illius vult misereri. Vnde nostra translatio habet: Miserebor cui voluero, & cuius in animo meo misertus sum: & illi auxilia misericordiæ in tempore præstabo. Apparet ergo quo modo omnes causæ prædestinationis fuerint in hoc verbo exclusæ, quod, scilicet, nec natiuitatis sydera (vt Manichæi dicebant) nec animarum merita extra corpora, vt Origenes: nec opera præcedentia, vt blasphemauit Pelagius, in causa sunt gratiæ, sed sola eius voluntas: imò nec operum præuisio, quæ gratiam subsequuntur, seu bonus gratiæ vsus. Quia omne Dei beneficium quod homini cõfert ad salutem, est diuinæ prædestinationis effectus: & sic non potest esse causa. Diuinum autem beneficium non solum se extendit ad infusionem gratiæ, qua homo iustificatur, sed etiam ad gratiæ vsum, prout in rebus naturalibus primum mouens nõ solum causat ipsas formas in rebus, sed etiã ipsos motus & operationes formarũ: cũ igitur Deus sit principiũ omnis motus, & eius operatione cessante à mouendo ex formis nullus

A nullus motus vel operatio ſequatur : ſic ex diuina prædeſtinatione nō ſolum cauſat gratiam, ſed etiam eius vſum. *Sap.8.* Nec propter hoc ſuperfluit habitus gratię, ſicut nec ſuperfluunt formæ naturales, quanuis Deus in omnibus operetur: Quia ipſe diſponit omnia ſuauiter : quia, ſcilicet, per ſuas formas omnia inclinantur, quaſi ſponte in id ad quod ordinantur à Deo. Sic igitur non poteſt eſſe quod merita cōſequentia gratiam ſint ratio miſerendi aut prædeſtinandi, ſed ſola Dei voluntas, ſecundum quam aliquos miſericorditer liberat. Et pro ſolutione apparentiæ, ſciendum quod iuſtitia diſtributiua locum ſolum habet in his quæ dantur ex debito, puta ſi aliqui meruerunt mercedem, plus laborantibus maior merces dari debet. Non tamen habet locum in his quæ ſponte & miſericorditer dantur. Puta ſi aliquis ex duobus, quibus nulli tenetur, vnum inuitat ad prandium, aut aliquid liberaliter ei donat, alio dimiſſo: nō eſt iniquus, ſed miſericors. Similiter ſi duobus ipſum æquè offendentibus, vni dimittit offenſam, & contra alium iuſtitiam petit, vni eſt miſericors, & alteri eſt iuſtus, nautri verò iniquus. Cùm ergo omnes homines propter peccatum primi parentis damnationi naſcantur obnoxij, ſi Deus aliquos ſua miſericordia liberat, relictis aliis, neutris eſt iniquus : Ideo Apoſtolus ſoluit per authoritatem, quæ omnia miſericordiæ diuinæ attribuit. Sciendum tamen quod diuina miſericordia, ſecundum tria attenditur. Primò quidem ſecundum B prædeſtinationem, qua ab æterno propoſuit aliquos liberare, iuxta illud : Miſericordia eius ab æterno, vſque in æternum. *Pſal.102.* Secundò, quo ad vocationem & iuſtificationē, quibus homines ſaluat ex tempore, ſecundum illud : *Ad Tit.3.* Secundum ſuam miſericordiam ſaluos nos fecit. *Pſal.120.* Tertiò, ſecundum magnificationem per gloriam : quando liberat ab omni miſeria, iuxta illud : qui coronat te in miſericordia & miſerationibus. Et ideo miſerebor, ſcilicet, vocando & iuſtificando, cui miſerior prædeſtinando. Et miſericordiam præſtabo finaliter glorificando eum cui miſereor, ſcilicet, vocando & iuſtificando. & hic ſenſus amplius congruit noſtræ literæ, vbi manifeſtè non meritis, ſed ſoli diuinæ voluntati & miſericordiæ aſcribitur.

Igitur nō volētis neque currentis, ſed miſerentis eſt Dei.

COncludit hic ex præmiſſa authoritate propoſitum, ſcilicet, quod prædeſtinationis cauſa eſt ſola Dei miſericordia, & non velle volentis, quod eſt interior operatio: nec currere currentis, quod eſt exterior operatio. Poteſt autem hæc cōcluſio multipliciter intelligi. Vno modo ſic : igitur ipſa ſalus hominis non eſt volentis neque currentis, id eſt, non debetur alicui propter aliquam eius voluntatem vel exteriorem operationem, quæ dicitur curſus, *1.Cor.9.* ſecundum illud : Sic currite vt comprehendatis : ſed eſt miſerentis Dei, id eſt, procedit ex ſola Dei miſericor- C dia, quod maximè ſequitur ex authoritate inducta. *Deut.19.* Ne dicas in corde tuo, propter iuſtitiam meam introduxit me dominus, vt terram hanc poſſiderem. Poteſt autem & aliter intelligi, vt ſit ſenſus : Omnia procedunt ex diuina miſericordia. Igitur non eſt volentis, ſcilicet velle : neque currentis, ſcilicet, currere: ſed vtrunque eſt miſerētis Dei. Non tamen propter hæc verba intendit Apoſtolus omnem nobis conſenſum adimere in noſtra iuſtificatione: ſed intēdit principalitatem iuſtificationis attribuere Deo. Actio enim magis attribuitur principali agenti, quàm ſecundario. Non enim dicimus quod ſecuris faciat arcam, ſed artifex per ſecurim. Cùm ergo Deus ſit principalis agens, & voluntas ſecundarium: eius actio bona principalius aſcribitur Deo, quàm ipſi voluntati. Et hoc modo intelligendum eſt quod dicit ad Philippen. *Phil.2.* Deus eſt qui operatur in nobis velle & perficere pro ſua bona voluntate. Si dicatur quod ſi non eſt volentis velle, nec currentis currere, ſed Dei mouentis, videtur quod homo non ſit dominus ſui actus, & per conſequens quod non ſit liber. Dicendum eſt quod Deus omnia mouet ſed diuerſimode vnumquodque, videlicet ſecundum modum ſuæ naturæ: *Sap.8.* diſponit enim omnia ſuauiter, mouet naturalia naturaliter, & libera liberè. Et ſic homo mouetur à Deo ad volendum & currendum liberè: & velle, & currere hominis eſt liberum illi, ſed de his fuſius ſupra.7. cap. ſuper verbo. Non enim quod volo bonum hoc ago. & ſuper verbo, nunc autem iam non ego operor. D

Dicit enim ſcriptura Pharaoni, Quia in hoc ipſum excitaui te, vt oſtendam in te virtutem meam & vt annuncietur nomen meum in vniuerſa terra.

SOluit hic quæſtionem præmiſſam, quantum ad reprobationem malorum. Et primò inducit authoritatem: dicit ergo oſtenſum eſt quod non eſt iniquitas apud Deū, quantum ad prædeſtinationem, nec etiam quātum ad reprobationē: quātum ad hoc quod ab ęterno reprobat malos. *Exod.9.* *Dicit enim ſcriptura* ex ore Dei, *Pharaoni, quia in hoc ipſum* excitaui te, vel ſeruaui te ſecundum aliam interpretationē, vt annuncietur nomen meum in vniuerſa terra. Noſtra autem interpretatio habet ; & idcirco poſui te vt oſtendā in te fortitudinem meā, vt enarretur nomen meū in omni terra. Vbi conſiderandum eſt quid primò Deus circa reprobos faciat, quod oſtendit dicens: in hoc ipſum ſeruaui te, id eſt, dignus eras mori propter mala quæ feceras. *Supra.1.* Nam vt dictum eſt: qui talia agunt, digni ſunt morte, &c. Sed nō ſtatim mortem indixi, ſed ſeruaui te in vita eo fine qui ſequitur, vt, ſcilicet, oſtendam, &c. Et in hoc etiā ſenſu poteſt legi quod dicitur: *Excitaui te*, id eſt, cū apud me tuis demeritis mortuus eſſes, conceſſi tibi vitam quaſi te excitarē, in quo apparet quod Deus in reprobis iniquitatem nō facit, cùm ipſi ſuis demeritis eſſent digni ſtatim conſumi, ſed hoc ipſum quod eos ſeruat in vita procedit ex nimia bonitate ſua. E Vnde Hier. Corripe me Domine, veruntamen in iudicio & non in furore tuo, ne fortè ad nihilum reducas me. Alio modo poteſt intelligi excitaui te in peccatum, vt deterior fias, quod quidem non eſt intelligendum hoc modo quod Deus in homine cauſet malitiam, ſed intelligendum eſt permiſſiuè: quaſi, ſcilicet, iuſto iudicio permittit aliquos ruere in peccatum propter præcedentes iniquitates, vt ſupra primo dictum eſt, tradidit, &c. Verūtamen aliquid amplius videtur hic eſſe intelligendum: quia videlicet inſtinctu quodam interiori mouentur homines à Deo ad bonum & ad malum. Vnde D. Aug. dicit, *In lib. de Gra. et li. ar.* Quod Deus operatur in cordibus hominū ad inclinandas eorum voluntates quocunque voluerit; ſiue ad bonum pro ſua miſericordia, ſiue ad mala pro demeritis eorum. *Dan.13.* Vnde & Deus dicitur ſuſcitare aliquos ad bonum, prout ſuſcitauit ſpiritum pueri iunioris ad liberandum Suſannam, &c. Dicitur etiam aliquando ſuſcitare aliquos ad malum, ſecundum illud: Suſcitabo Medos qui ſagittis paruulos interficiant. Aliter tamen ad bona, & aliter ad mala. Nam ad bona inclinat hominum voluntates directè & per ſe tanquam author bonorum. Ad malum autem non inclinat directè, nec per ſe, ſed ſolum occaſionaliter, inquantū, ſcelicet, Deus homini aliquid proponit interius vel exterius, quod quantum eſt de ſe eſt inductiuum ad bonum. Sed homo per ſuam malitiam peruerſe vtitur ad malum. *Supra.2.* Vnde ſupra dixit, Ignoras quoniā F benignitas Dei te ad pœnitentiam inducit. Secundum autem duritiam tuam, &c. Et Iob Deus dedit locum pœnitentiæ, & ille abutitur eo in ſuperbia. *Iob.24.* Et ſimiliter Deus quantum eſt de ſe, interius inſtigat hominem ad bonum puta regem ad defendendum iura regni ſui, vel ad puniendum rebelles. Sed hoc inſtinctu bono malus homo abutetur ſecundum malitiam cordis ſui. Vnde Eſa. de Aſſur. *Eſa.10.* Ad gentem fallacem mittam eum, contra populum furoris mei mandabo illi, vt auferat ſpolia, &c. Sequitur. ipſe autem non ſic arbitrabitur, & cor eius non ita æſtimabit, ſed ad conterendum erit cor eius. Et hoc modo circa Pharaonem accidit, qui cum à Deo excitaretur ad regni ſui tutelam, abuſus eſt hac [illegible] in crudelitatem. Origenes notat quod non dicit ad hoc ipſum te feci, alioquin ad conditorem referri videretur culpa, ſed ait ad hoc ipſum te ſuſcitaui, id eſt, vt animi tui malitia aliis eſſet correctio fructuoſa. Deinde oportet conſiderare quo fine Deus iſta partim faciat, & partim permittat : pro cuius rei intelligentia notandum eſt quod Deus manifeſtatur in creaturis, & ideo ad eius manifeſtationē creaturas viſibiles, per quas ad cognitionem inuiſibiliū deuenimus, fecit. *Supra.1.* Vnde & huiuſmodi excitatio in hoc ipſum ordinatur, & quantum ad præſentes. Ideo dicit, vt oſtendam in te virtutem meam. Quia vt in Exod. dicitur: Viderunt filij manum magnam quam exercuerat Dominus contra Ægyptios. *Exod.14.* Et quantum ad abientes dicit : Vt annuntietur nomen

meum

G meum in vniuerſa terra: iuxta illud, annunciate inter gen-
Pſal. 95. tes gloriam eius. Sic igitur patet quod quantum ad hoc
non eſt iniquitas apud Deum: Quia vtitur creatura ſua
ſecundum eius merita ad gloriam ſuam. Et hoc in eo-
dem ſenſu exponi poteſt. Si dicatur poſui te, id eſt, ordi-
naui malitiam tuam ad gloriam meam: Deus enim mali-
tiam ordinat, ſed non cauſat.

Ergo cui vult miſeretur, & quem vult indurat.

Pſal. 102. HIc ex vtraque authoritate inducta infert concluſio-
nem. Nam ex eo quod dictum eſt, miſerior cui miſe-
rior, concludit ergo cuius vult miſeretur: Iuxta illud. Mi-
ſertus eſt Dominus timentibus ſe. Ex eo verò quod di-
ctum eſt, in hoc ipſum excitaui te, &c. concludit ſecundã
Eſa. 63. partem copulatiuè quem vult indurat: iuxta illud, Indu-
Eccle. 33. raſti cor noſtrum, ne timeremus te. & illud: Ex ipſis bene-
dixit & exaltauit, & ex ipſis maledixit & humiliauit. Et
quidem quod dicitur de Dei miſericordia, dubitationem
non habet, ſuppoſitis quæ præmiſſa ſunt. Sed circa indu-
rationem videtur eſſe duplex dubitatio: Prima quia duri-
tia cordis ad culpam pertinere videtur ſecundum illud,
Cor durum male habebit in nouiſſimo. Si ergo Deus in-
Eccle. 3. durat, ſequitur quod eſt author culpæ, contra quod dicit
D. Iacobus: Deus intentator eſt malorum. Sed dicendum
quod Deus non dicitur indurare aliquos directè, quaſi in
eis cauſet malitiam, ſed indirectè, inquantum, ſcilicet, ex
H his quæ facit in homine, intus vel extra homo ſumit occa-
ſionem peccati, & hoc ipſum Deus permittit. Vnde non
dicitur indurare, quaſi immittendo malitiam, ſed non ap-
ponendo gratiam, quam apponere non tenetur. Secunda
dubitatio eſt: quia ipſa induratio non videtur diuinæ vo-
1. Theſ. 4. luntati poſſe aſcribi, cùm ſcriptum ſit: Hæc eſt voluntas
1. Tim. 2. Dei ſanctificatio veſtra. Et quod Deus omnes homines
vult ſaluos fieri. Dicendũ quod tã miſericordia quàm iu-
ſtitia diſpoſitionem voluntatis important. Vnde ſicut mi-
Supra. 1. ſeratio attribuitur diuinæ voluntati ita & id quod eſt iu-
ſtitiæ. Sic ergo intelligendum eſt cuius vult miſeretur, ſci-
licet, per ſuam miſericordiã. Ita & quem vult indurat per
ſuam iuſtitiam: quia illi quos indurat, merentur quod
indurentur, vt dictum eſt.

QVARTA PARS IX. CAP.

Dicis itaque mihi, Quid adhuc quæritur? voluntati enim eius qui reſiſtit?

IN hac quarta huius cap. parte, obiicit contra vltimam
concluſionem, ſcilicet, cuius ergo, &cæ. quaſi dicat, ſi
ita eſt, dicens mihi, Quid adhuc quæritur, id eſt, quid
oportet vlterius quærere de cauſa bonorum & malo-
rum, quæ hic aguntur. Cùm omnia diuinæ voluntati at-
tribuantur, quæ eſt cauſa ſufficiens, eò quòd nullus poſſit
ei reſiſtere. Vel aliter: Quid adhuc quæritur? id eſt, quid
conquæritur Deus de hominibus quando peccant, quẽ-
I admodum per Eſa. Filios enutriui & exaltaui, illi autem
Eſa. 1. ſpreuerunt me. Non enim videtur iuſtam habere quære-
lam, quia hoc procedit ex eius voluntate, cui nullus reſi-
ſtere poteſt. Vel aliter: Quid adhuc quæritur, ſcilicet, ab
homine vt faciat bonum vel malum: iuxta illud, Indicabo
Mich. 6. tibi homo quid ſit bonum, & quid Deus requirat à te.
Fruſtra enim requiritur aliquid ab aliquo, quod non eſt
in eius poteſtate. Nihil autem in hominis poteſtate eſſe vi-
detur, ſecundum prædicta, quæ omnia aſcribunt diuinæ
volũtati cui nullus reſiſtere poteſt. Vnde Heſter dicebat:
Nõ eſt qui tuę poſſit reſiſtere volũtati. & hæc videtur eſſe
intẽtio Apoſtoli, hoc autẽ dictum intelligi debet de volũ-
tate beneplaciti, quia voluntati ſigni reſiſtũt multi. Vnde
D. Stephanus vos ſpiritui ſancto ſemper reſtitiſtis.
Act. 7.

O homo, tu quis es qui reſpondeas Deo?

ENeruat & diſſoluit quæſtionenem per aliam interro-
gationem, qua intendit obdurare eorum ora qui ita
inſaniunt, vt Deum redarguere præſumant. Ad cuius in-
telligentiam conſiderandum eſt quod circa electionem
bonorum & reprobationem malorum, duplex dubitatio
moueri poteſt. Vna quidem in generali. Cur Deus velit
quoſdam indurari, & quorundã miſereri: alia verò in ſpe-
ciali, quare velit huius miſereri, & hunc vel illũ indurare.
Quo ad primam poteſt ratio aſſignari: quemadmodum
ſi aliquis ædificare volens, habet multos lapides æquales
congregatos. Poteſt ratio aſſignari quare quoſdam ponat K
in ſummo illos poliendo, & alios in imo impolitos, re-
linquendo ex parte finis: quia ad perfectionem domus,
quam facere intendit, requiritur fundamentum, quod ha-
bet lapides in imo, qui non egent tanta pulchritudine. Et
cacumen parietis, quod habet lapides in ſummo, qui ſunt
magis apparẽtes. Sed quare ponat & poliat hos lapides in
ſummo, & hos nõ poliat, & ponat in imo, nõ habet aliam
rationem præter artificis voluntatem. Sic eſt de prædeſti- Iob. 9.
natione & reprobatione. Apoſtolus primo reſpondet du- Iob. 39.
bitationi, quantum ad ſecundam interrogationem. Qua-
re, ſcilicet, huius miſereatur, & illum induret. Et arguit
præſumptionem querentis dicens: *O homo*, qui, ſcilicet, es
fragilis & ignorans, *tu quis es, qui reſpondeas Deo*, id eſt,
vnde ſufficis ad reſpondendum Deo. Qui ſi velit tecum
in iudicio contendere, non poteris reſpondere vnum pro
mille, Iob autem dicit: Qui arguit Deum, debet ei reſpon- Eccle. 1.
dere. In quo datur intelligi, quod homo non debet ſcru- Prouer. 25.
tari rationem diuinorum iudiciorum, cum intentione cõ-
prehendendi: eò quòd excedant capacitatem humanę ra-
tionis. Ideo Sapiens: Altiora te ne quæſieris. & Salomon:
Scrutator maieſtatis opprimetur à gloria.

Nunquid figmentum dicit ei qui ſe fixit, Quid me feciſti ſic?

COntinuando exprobrationem pręſumptionis, aliam L
interrogationẽ ex textu Eſa. adducit. *Nunquid, &cæ.* Eſa. 45.
in textu Eſa. ſic habetur: Nũquid dicit lutum figulo ſuo.
Quid facis & opus tuum ſine manibus? pro cuius intelli-
gentia conſideranda eſt ſimilitudo de artifice. Si enim ar-
tifex ex materia vili facit vas pulchrũ, & nobilibus actio-
nibus accommodatum, totum aſcribitur bonitati artifi-
cis, puta ſi ex luto faciat ſcutellas & vrceos ad nobilem
menſam, dicentes. Si verò ex vili materia, puta luto, faciat
vas vilibus accommodatum, puta coquina vel huiuſmodi
officiis. Si vas ex materia precioſa, quæ præiacebat opera-
tioni, puta ſi ex auro & lapidibus præcioſis ad viles vſus
ordinatum eſſet, & rationem haberet, conqueri poſſet de
artifice. Sed non vas ex luto confictum. Atqui humana Gen. 2.
natura vilitatem habet ex ſua materia: quia ex limo ter-
ræ. Sed maiorem vilitatẽ habet ex ratione peccati, quod
per vnum hominem in hunc mundum intrauit, & ideo
homo merito luto cõparatur. Vnde Iob. 30. comparatus
ſum luto, & aſſimilatus ſum fauillę & cineri. Vnde quic-
quid boni habet homo, debet bonitati Dei, quaſi peritiæ
figuli aſcribere: iuxta illud, Nunc Domine pater es tu, nos Eſa. 64.
verò lutum. & fictor noſter tu, & opus manuum tuarum
omnes nos. Si verò Deus hominem ad meliora non pro-
moueat, ſed in ſua infirmitate eum dimittens, deputat
eum ad infimum vſum, nullam facit ei iniuriam, vt poſ-
ſit de eo iuſtè conqueri. M

An non habet poteſtatem figulus luti ex eadem maſſa facere, aliud quidem vas in honorem, & aliud in contumeliam.

APoſtolus hic exponit verba Eſaiæ, dicens: *An, &c.*
quaſi dicat, aſſertum eſt quod figmentum, id eſt, vas
fictile nõ poſſet dicere fictori: Quid me feciſti ſic? eò quòd
figulus liberam habeat facultatem ex materia luti opus
facere, quodcunque ſibi placuerit, aliud in honorem, id
eſt, ad honorabiles vſus: aliud verò in cõtumeliam, id eſt,
in vſus viliores. Quia vt alibi dicit. In magna domo non 2. Tim. 2.
ſolum ſunt vaſa aurea & argentea, ſed etiam lignea & fi-
ctilia: & quædam quidem in honorem, quædam au-
tem in contumeliam. Similiter Deus liberam habet
poteſtatem ex eadem corrupta materia humani generis,
ſicut ex quodam luto, nulli faciendo iniuriam, quoſdam
homines præparatos in gloriam, quoſdã verò in miſeria
derelictos. Quia vt Hier. ait: Sicut lutũ in manu figuli ita Hier. 18.
in manu mea vos domus Iſraël. Si verò obiiciatur quod
quemadmodum vas non poteſt conqueri, nihilominus ta-
men ſi artifex increparet vaſis figuram & vilitatem, poſ-
ſet vas ſeipſum excuſare, imo culpam in artificem reſper-
gere, eò quòd placuit illum ita pſalmare. Sic reprobus,
&c. Dicendum quod non eſt ſimile eò quòd Deus in re-
probo malitiam nõ cauſat, ſed ipſe ſolus eam ſibi aſciuit:
artifex verò cauſat figuram. Ideo, &c.

Quod

A *Quod si Deus volens ostendere iram, & notam facere potentiam suam sustinuit in multa patientia vasa iræ apta in interitum, vt ostenderet diuitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ, quæ præparauit in gloriā.*

Hic soluit primam dubitationem, cur Deus velit quibusdam misereri, & quosdam in miseria derelinquere in generali: quia cur in speciali, dictum est non posse dari rationem præter voluntatem Dei. In generali tamen ratio potest dari. Ad cuius euidentiam considerandum est, quod finis omnium diuinorum operum est manifestatio diuinæ bonitatis. Vnde Salomon: Vniuersa propter semetipsum operatus est Dominus. & suprà dictum est. inuisibilia Dei, &cæ. Tanta autem est diuinæ bonitatis excellentia, quod non potest vno modo, nec in vna creatura sufficienter manifestari. Ideò diuersas creaturas condidit, in quibus diuersimodè manifestatur, præcipuè in creaturis rationalibus, in quibus iustitia manifestatur, quantum ad illos quos pro demeritis eorum punit. Misericordia verò in illis quos sua gratia liberat, & promouet. Et ideò vt vtrunque in hominibus manifestaretur, quosdam misericorditer liberauit, & promouit, sed non omnes. Ponit ergo primò rationem reprobationis malorum, & deinde electionis siue prædestinationis bonorum. In vtrisque tamen triplex est differentia attendenda. Prima secundum finem. Finis enim reprobationis

Prouer. 16.
Supra 1.

B vel obdurationis malorum est manifestatio diuinæ iustitiæ vindicatiuæ, ideò dicit: *Quod si Deus volens ostendere iram suam*, id est, iustitiam vindicatiuam: quia in Deo non est ira secundum effectus commotionem, sed solùm secundum effectum vindictæ, vt dictum est suprà super verbo, reuelatur enim ira, &c. Addit autem, & notam facere potentiam suam: Quia licet in operibus misericordiæ, vt in creatione mundi & redemptione, latè pateat eius potentia, præcipuè tamen eam facit apparere in malorum punitione, eò quòd eius potentia videtur occultari dum eos tollerat in hac vita: quod videntes filij huius seculi, cogitare possent causam tollerantiæ & dissimulationis esse impotentiam vlciscendi, eam ob rem hanc potentiam notissimam faciet Deus in die iræ, id est, iusti iudicij Dei. Nam licet in hac vita nonnunquam puniat malos, id tamen fit perquā rarò, neque constat vindictam esse Dei, nisi rarissimè, vt inundatione orbis & exustione Sodomorum. Secunda differentia inter malos & bonos attenditur secundum vsum: quia vsus malorum, quo vtitur eis Deus est ira, id est, pœna: ideò vocat eos vasa iræ, id est, iustitiæ instrumenta quibus Deus vtitur ad ostendendum iram, id est, iustitiam vindicatiuam. Vnde Apostolus: Eramus natura filij iræ. Tertia differentia inter eos attenditur secundum actum, quem Deus exercet circa eos.

Supra. 1.

Quia reprobos Deus non parat, seu disponit ad malum,
C sed ipsi ex seipsis se disponūt ad malum ex libero arbitrio, & corruptione primi peccati. Vnde dicit vasa iræ apta in interitum. & ideò Apostolus non dicit quod volens Deus ostendere iram, voluit reprobos facere vasa iræ & aptare ad interitum, imò ad ostendendum eorum opera adeò esse proprij ipsorum arbitrij, vt sint contra voluntatem Dei ait: Sustinuit in multa patientia vasa iræ, ex se apta in interitum circa eos autem Deus, nihil agit, sed solùm permittit eos agere quæ concupiscunt, ideò signanter dicit, sustinuit in multa patientia. Est enim altissimus patiens redditor. Ea enim quæ cum multa patientia sustinemus, nobis displicere ostendimus: sic displicent Deo malorum peccata, quæ ipse sustinet & tollerat procrastinando punitionem, vt quantum est de se sua benignitate & longanimitate ad pœnitentiam adducat, sed duricies eorum est in causa per accidens, vt Deus velit in ipsis ostendere cumulatius iram suam. Deinde ex parte bonorum similiter tria ponit. Primò quidem finem, cùm dicit: *Vt ostenderet diuitias gloriæ suæ.* Finis enim electionis & miserationis bonorum, est manifestatio abundantis bonitatis eius, quam demonstrat reuocando eos à malo, & ad iustitiam eos trahendo, & finaliter eos in gloriam perducendo, & hoc innuit cùm dicit, vt ostenderet diuitias gloriæ suæ. De quibus suprà: An diuitias bonitatis eius contemnis. & alibi: Deus autem qui diues est in misericordia. Signanter autem dicit, *vt ostenderet, &c.* Quia ipsa condemnatio & reprobatio malorum, quæ est

Ephe. 2.
Eccle. 5.
Suprà 2.
Sup. 2.
Ephe. 2.

secundum iustitiam, manifestat & commendat gloriam sanctorum, qui ab ipsa tali miseria liberati sunt. Secundo describit vsum bonorum, cùm dicit, *in vasa misericordiæ.* Nominat autem bonos vasa misericordiæ, quia vtitur eis Deus, quasi instrumentis ad suam misericordiam manifestandam, secundum illud: Isti sunt viri misericordiæ. Tertiò ponit actum, quem Deum circa bonos exercet, non solùm enim Deus eos sustinet, quasi aptos existentes ad bonum, sed eos parat & disponit, vocando, iustificando, & magnificando. Vnde dicit: *Quæ præparauit in gloriam.* & Psalmographus: Præparans montes in virtute sua. Est autem constructio defectiua & suspensiua vsque hic. Sed sensus Apostoli est talis: Quod si Deus volens, &cæ. O homo, tu quis es qui respondeas Deo, vel quid contra hæc iustè poteris dicere, quasi dicat, nihil. Non enim sic quos vult indurat, vt peccare compellat, sed sustinet eos & permittit, vt secundum suam inclinationem tendant in malum ad ostensionem diuitiarum iustitiæ & misericordiæ suæ. Ex præmissis in primo cap. super verbo qui prædestinatus, & in 8. super verbo: Quos præsciuit hos, &cæt. & in hoc nono cap. apparet diffinitio & differentia prædestinationis, & reprobationis, quæ sunt partes prouidentiæ Dei, quæ non solùm dicunt actus, intellectus diuini, sed etiam voluntatis. Prædestinatio quidem voluntatem vocandi, iustificandi, magnificandi, & glorificandi, qui sunt effectus prædestinationis, qui simul considerati non habent causam in prędestinato, licet vnus effectus comparatus ad alium possit habere rationem causæ. Reprobatio verò dicit actum voluntatis permittendi cadere in peccatum, quæ promissio non tollit liberum arbitrium: dicit etiam voluntatem inferendi damnationis pœnam pro culpa, quæ ex solo libero arbitrio pendet, & non à Deo.

D
Eccle. 44.
E

QVINTA PARS IX. CAPITIS.

Quos & vocauit, nos, non solum ex Iudæis, sed etiam ex Gentibus.

Postquam Apostol. ostendit gratiam Dei dari hominibus, ex diuina electione, per quam homines vocantur ad gloriam. In hac quinta huius 9. cap. parte, ostendit quod prædicta electio seu vocatio, non solùm pertinet ad Iudæos, vt ipsi gloriabātur, propter illud: Dilexi patres tuos, &c. sed etiam ad Gentes dicens, *Quos, &c.* quasi dicat, dictum est quod præparauit in gloriā sanctos, quos, scilicet, & vocauit per gratiam suam, nō solùm ex Iudæis, sed etiam ex Gentibus. Eò quòd nō Iudæorum tantùm Deus, sed & Gentium. Vnde Sopho. 2. Adorabūt eum viri de loco suo omnes insulæ Gentium.

Deut. 4.

F *Sicut in Oseæ dicit: Vocabo non plebem meam, plebem meam: & non dilectam, dilectam: et non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam.*

Hic probat vocationem Gentium, allegando authoritatem Oseæ, secundum interpretationem. 70. nostra autem interpretatio habet: Miserebor eius, qui fuit absque misericordia: & dicam non populo meo, populus meus es tu. Sicut dicit Dominus in Oseæ, in quo Dominus loquebatur. Deus enim loquebatur in Prophetis, iuxta illud: Spiritus Domini locutus est per me, & sermo eius per linguam meam. Et Oseæ. 1. dicitur: Principium loquendi Domino in Oseæ. & Apostolus: Multipharie, multisque modis, olim loquens Deus patribus in Prophetis. Vocauit autem Deus Gentiles ad tria bona, quæ contulerat Iudæis, in quibus Iudæi excellentiores erant Gentilibus. Primum erat diuinus cultus, ratione cuius populus Iudæorū dicebatur populus Dei, quasi seruiens ei, & præceptis eius obediens. Vnde Psalm. Nos autem populus eius, & oues pascuæ eius. Sed ab huius populi dignitate & societate Gentiles erant alieni: iuxta illud, Alienati à conuersatione Israël, &cæt. Sed per Christum facti sunt populus Dei, iuxta illud: Dedit semetipsum pro nobis: vt emundaret populum acceptabilem: & hoc innuit, cùm dicit, *vocabo non plebē meā, plebem meā*, id est, ad hoc vt sit plebs mea. Secundum bonum erat diuinę dilectionis. Vnde Oseas 3. Diligebat Dominus filios Israël.

Oseæ. 2.
2. Reg. 23.
Heb. 1.
Ad Tit. 2.

G Quod apparebat ex eo quod eis multa beneficia ad specialem gratiam inducentia præstabat, à qua quidem dilectione Gentiles olim erant exclusi: iuxta illud, Alienati à veritate Dei propter ignorantiam quæ est in illis. Christus tamen eos ad hanc dilectionem vocauit, & hoc innuit cùm ait: *Et vocabo non dilectam, dilectam.* Vnde Apo-
Ephe.2. stolus Ephesiis scribens, ait: Vos qui aliquando eratis longè, facti estis propè in sanguine Christi. & suprà 5. Cùm inimici essemus, reconciliati sumus Deo in morte filij eius. Tertium bonum erat libertas à peccato originali, quæ Iudæis in circuncisione conferebatur. Vnde Esaias 14. Miserebitur Deus Iacob. Sed huius miserationis Gentiles non erant participes, iuxta illud: Quando natus es in die ortus tui, non est præcisus vmbilicus tuus. & infrà: Non pepercit super te oculus, vt faceret tibi vnum de his misertus tui. Ideò subiungit: *Et non misericordiam con-*
Ad Tit.3. *secutam, misericordiam consecutam.* Ideò Apostolus: Secundum misericordiam suam saluos nos fecit.

Et erit in loco vbi dictum est eis, Non plebs mea vos: ibi vocabuntur filij Dei viui.

Oseæ.1. HIc inducit aliam authoritatem Oseæ, in qua etiam
Esa.1. repromittitur Gentilibus dignitas filiorum. De qua Iudæi gloriabantur propter illud: Filios enutriui & exaltaui. Gentiles autem non solum non dicebantur filij,
H quod pertinet ad eos qui ex amore Deo seruiunt, sed nec etiam digni erant vt populi Dei dicerentur, quod pertinere poterat ad eos qui spiritum seruitutis acceperant in timore. Vnde dicit: *Et erit in loco,* id est, in Iudæa, *vbi dictum est eis,* scilicet Gentilibus, à Iudæis quasi ex persona Dei loquentibus: Non plebs mea vos. Quia non reputabant eos populum Dei ibi, id est, apud Iudæos etiam credentes vocabuntur filij Dei viui. Vel aliter: Et erit in loco, id est, in toto mundo, in quo conuertentur sicut proseliti, quos Iudæi faciebant, qui suis locis derelictis in Iudæam pergebant. Hoc autem non ita futurum esse in
Sopho.2. his qui in Christum conuertendi erant, ostendit Sopho. dicens: Adorabunt viri de loco suo vnicuiq;, ergo in loco suo habitanti, vbi dictum est eis olim ex diuina sententia, non plebs mea vos. Ibi vocabuntur filij Dei viui per diuinam adoptionem, quæ fit per fidem, secundum illud:
Ioan.1. Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius.

Esaias autem clamat pro Israël: Si fuerit numerus filiorum Israël, tanquam arena maris, reliquiæ saluæ fient. Verbum enim consummans & abbreuians in æquitate: quia verbum abbreuiatum faciet Dominus super terram.

HIc probat prædictam electionem quantū ad Iudęos, & ponit duas authoritates: quarum prima videtur
I pertinere ad omnes credentes ex Iudæis. Secunda specia-
Esa.58. liter ad Apostolos: ait ergo, Dictum est ab Osea pro Gen-
Esa.10. tibus. Esaias autem clamat, id est, apertè loquitur pro conuersione Israël, prout iniunctum ei fuit à Domino dicente: Clama ne cesses, &c. In hac autem prima authoritate ponit conuersorum paucitatem, dicens: *Si fuerit numerus filiorum Israel quasi arena maris,* id est, innumera-
Gen.22. biles præ multitudine vt promissum fuerat Abrahæ, multiplicabo semen tuum velut arenam maris, &c.
Reliquiæ saluæ fient, id est, non omnes nec maior pars, sed aliqui pauci qui relinquentur ab excidio aliorum. Vnde Micheas septimo: Factus sum sicut qui colligit in autumno racemos vindemiæ. & infrà 11. Reliquiæ secundum electionem gratiæ saluæ factæ sunt. In secunda authoritate assignat causam salutis, & efficaciam Euangelici
Esa.10. verbi, dicens: *Verbum enim consummans & abbreuians in æquitate.* in quibus verbis notatur Euangelici verbi du-
Heb.7. plex efficacia. Prima est, quia est consummans, id est, per-
Mat.5. ficiens quod lex non poterat: Nihil enim ad perfectum adducit lex. Christus autem venit perficere, implere, & consummare legem: quia figuris legis veritatem adhibuit: & quia moralia præcepta debito modo exposuit, & occasiones transgrediendi abstulit, ac etiam cōsilium perfectionis adiunxit. Vnde & iuueni diuiti, qui omnia le-
Mat.19. gis mandata seruauerat, dixit: Vnum tibi deest, si vis perfectus esse, vade & vende omnia quæ habes, &cæ. Et propter hoc discipulis suis dicebat: Estote perfecti, sicut pater K
vester cœlestis perfectus est. Secunda efficacia verbi Euan- Mat.5.
gelici est abbreuiandi, & hæc efficacia conuenienter primæ adiungitur. Quia quantò aliquod verbum est magis perfectum, tantò est altius, & per consequens magis simplex & breue. Est autem verbum Euangelij abbreuians verba legis: quia omnia sacrificia veteris legis comprehendit in vno vero sacrificio, quo Christus obtulit seipsum pro nobis hostiam. Omnia etiam legis præ- Ephe.5.
cepta in duobus præceptis charitatis concludit dicens: In his duobus mandatis vniuersa lex pendet & Prophetæ. Mat.22.
Dicit autem abbreuians in æquitate, vel quia nihil prætermissum est de multitudine Prophetarum, figurarum & præceptorum legis, quin sub breuitate Euangelij comprehenderetur: vel quia nihil ipsorum, quod est æquum secundum dictamen rectæ rationis naturalis (cuius omnia mandata æquitas) remanet obseruandum. Subaudiendum est autem, erit, vt sit sensus: Verbum Euangelij erit abbreuians & consummans in æquitate. Cùm autem dicit: *Quia verbum abbreuiatum faciet Dominus, &c.* assignat rationem prædictæ efficaciæ, quasi dicat, perfectius enim & maioris virtutis debet esse verbum, quod ipse Dominus Deus carnem indutus per semetipsum locutus est, quando in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est, quàm verba quæ locutus est per Prophe- Bar.3.
tas. Vel aliter: Quia Dominus, scilicet Deus pater faciet L
super terram verbum abbreuiatum, id est, incarnatum. Quia filius Dei exinaniuit semetipsum, formam serui accipiens. Dicitur autem exinanitum vel abbreuiatum, non Heb.2.
quod aliquid sit subtractum à plenitudine, vel magnitudine diuinitatis ipsius, sed quia nostram exilitatem & paruitatem suscepit. Apost. prædictas authoritates, Esa. allegauit secundum interpretationem 70. quia secundum nostram literam, sic habetur: Si fuerit populus tuus Israël, sicut arena maris, reliquiæ conuertentur ex eo. Consummatio abbreuiata inundabit. Consummationem enim & abbreuiationem Dominus Deus exercituum faciet in medio omnis terræ.

Et sicut prædixerat Esaias: Nisi Dominus Sabbaoth reliquisset nobis semen, sicut Sodoma facti essemus, & sicut Gomorra similes fuissemus.

HIc inducit authoritatem Esa. pertinentem ad Aposto- Esa.1.
lum, dicens, *Nisi Dominus Sabbaoth,* id est, exercituū Galat.3.
vel virtutum, *reliquisset nobis semen,* id est, verbum Euan- Esa.6.
gelij: vel semē, id est, Christum: iuxta illud, Et semini tuo qui est Christus. Vel semen, id est, Apostolos: De quibus Esa. Semen sanctum erit quod steterit in ea. *Quasi Sodoma facti essemus, &c.* Grauius enim fuit peccatū Iudæorum quàm Sodomorum: iuxta illud: Maior facta est ini- M
quitas populi mei peccato Sodomorum. Vnde Ezech. 16. Thren.4.
Non fecit Sodoma ipsa & filiæ eius, sicut fecisti tu & filiæ tuæ. Et ideò quod non fuerint totaliter exterminati, sicut Sodomitæ, est imputandum diuinæ misericordiæ.

Quid ergo dicemus? Quod Gentes quæ non sectabantur iustitiam, apprehenderunt iustitiam: iustitiam autem quæ ex fide est.

INfert hic conclusionem ex dictis. Primò quantum ad Gentes, dicens: *Quid ergo dicemus?* scilicet ex consideratione prædictorum. Hoc, inquam, dicere, & inferre possumus quod Gentes apprehenderūt, id est, cōsecutæ sunt iustitiam, qua vocantur filij Dei, & per quam iustificati sunt: & hoc quidem ex vocatione diuinæ electionis, & non ex meritis. quod patet ex hoc quod dicit, quæ non sectabantur iustitiam: iuxta illud, Eratis in illo tempore sine Ephe.2.
Christo, alienati à conuersatione Israël. Deinde declarat de qua iustitia intelligat, dicens: Iustitiam autem quæ ex fide est. Non eam quæ in operibus consistit. Non enim ideò Gentes conuersæ sunt, quia vt iustitiam legalem obseruabāt, sed iustificati sunt per fidem Christi, iuxta illud, Sup.3.
Iustitia autem Dei per fidem Iesu Christi.

Israël verò sectando legem iustitiæ, in legem iustitiæ non peruenit.

ADducit hic conclusionē quantum ad Iudæos, dicens: *Israël verò,* id est, populus Iudæorum, *sectando legem iustitiæ,*

A *iustitiæ,&c.* dicitur autem lex iustitiæ lex spiritus vitæ,
Supra.8. per quam homines iustificabantur, ad quam populus Iudæorum non peruenit, quam tamen sectabantur obseruando vmbram huius spiritualis legis, quæ consistit in
Heb.10. obseruationibus legalibus. Vnde Apostolus: Vmbram habens lex futurorum bonorum. Vel sectando legem iustitiæ, id est, legem Moysi, quæ est lex iustitiæ, si sit benè intellecta: quia docet iustitiam. Vel dicitur lex iustitiæ, quia facit homines iustos non verè & apud Deū, sed exterius apud homines, dum peccata vitantur, non ex amore, sed ex timore pœnæ: quam lex infligebat. Vnde Esa.51. Audite me qui sequimini quod iustum est, & quęritis Dominum. Et iterum: Audite me, qui scitis iustum populus meus lex mea in cordibus eorum.

Quare? quia non ex fide: sed quasi ex operibus.

HIc assignat rationem immediatæ conclusionis. *Quare?* scilicet dum sectarentur legem ad ipsam non peruenerunt, quia scilicet, non per debitam viam sectaban-
Supra 3. tur, quia non per viam fidei Christi quærebant iustificari, sed quasi ex operibus legis, ex quibus non iustificabitur omnis caro coram illo.

Offenderunt enim in lapidem offensionis, sicut scriptum est: Ego pono in Syon lapidem offensionis, & petram
B *scandali: & omnis qui credit in eū, nōn confundetur.*

EXplicat hic causam propositam, & primò proponit manifestationem dicens: *Offenderunt enim in lapidem offensionis*, id est, in Christum qui assimilatur lapidi offensionis. Quia sicut lapis in quem aliquis offendit, nō cauetur propter suam paruitatem, ita & Iudæi videntes Christum in infirmitate detentum, non cauerunt eum offendere. Vnde Esa.53. Quasi absconditus vultus eius & despectus, vnde nec reputauimus eum. Et Hiere.13. Antequam offendāt pedes vestri ad montes caliginosos, id est, ad Christum & eius Apostolos, qui dicuntur montes caliginosi, eò quòd eorum magnitudo & dignitas latebat. Secundò, ad hoc inducit authoritatem dicens: Sicut scri-
1.Cor.3. ptum est in Esa. scilicet. Componit autem Apostol. verba Esaiæ, in diuersis locis scripta. Nam Esa.28. dicitur: Ecce ego mittā in fundamētis Syon lapidem, scilicet quasi fundamentum, in quo designatur quod Christus diuina ordinatione cōstitutus erat Ecclesiæ fundamētum: iuxta illud, Fundamentum aliud nemo potest ponere præter id quod positum est, quod est Christus Iesus. Legitur etiam Esa.8. In lapidem autem offensionis & petram scandali, duabus domibus Israël: & hinc sumitur medium authoritatis, in qua dicit lapidem offensionis & petram scandali, vt offen-
1.Cor.2. sio referatur ad ignorātiam. Quia vt Apost. ait: Si cognouissent, nunquam Dominū gloriæ crucifixissent. Scanda-
C lum autem est referēdum ad impactionem & casum, quo per infidelitatem ceciderunt, Christum & eius Apostolos persequendo. Vnde Apostolus: Nos prædicamus Chri-
1.Cor.1. stum crucifixū, Iudæis quidem scandalum. Et D. Simeon:
Luc.2. Ecce hic positus est in ruinam, &c. Finis authoritatis sumitur ab Esa.28. vbi dicitur, Qui crediderit non festinet: loco cuius dicitur hic: Omnis qui credit in eum non con-
Eccle.2. fundetur. quia, scilicet consequetur mercedem ab eo: iuxta illud, Qui timetis Deum, credite illi. Et non euacuabitur merces vestra. Ponit autem Apost. hæc verba secundum interpretationem septuaginta. Et ad hunc sensum pertinet quod in nostra translatione dicitur: Qui crediderit, non festinet. Ille enim festinare videtur, qui delusum se reputat, quia citò non adipiscitur quod sperabat.

EPITOME X. CAPITIS.

POstquam Apostolus ostendit quod per electionem gratiæ Dei Gentiles vocati sunt ad fidem, & aliqui etiam ex Iudæis de maiori parte populi Iudaici offendente & scandalizata, in hoc.10.cap. specialiter agit de casu Iudæorum. Et primò præmittendo suum affectum & motiuum miserationis eorum, declarat casum illorū esse miserandū, & causam excidij siue casus illorum fuisse ignorantiā iustitiæ Dei per Christum, ad quem tanquam ad finem lex ordinabatur. Et probat veritatē eorum quæ Iudæi ignorabant duplici authoritate. Secundò ibi: *corde creditur ad iustitiam*, Exponit verba Moysi ponendo ordinem quo quis vocatur in salutem, quæ est ex fide, inducendo authoritatē quam declarat, & exqua infert con- D
clusionē, quod fides est ex auditu: auditus autem per verbum Dei. Tertiò ibi: *Sed dico, &c.* ostendit quod casus Iudæorum non fuerit totaliter excusabilis, quia ignorantia eorum non fuit inuincibilis, vel ex necessitate existens, sed quodāmodo voluntaria: Cùm audierint ex doctrina Apostolorum, & cognoscere potuerint ex lege & Prophetis, maximè ex Moyse & Esa. quos adducit.

EXPOSITIO LITERALIS X. CAPITIS.

FRatres, *voluntas quidem cordis mei*, non ficta, sed ex intimo cordis effectu procedens, *& obsecratio ad Deum fit*, scilicet à me, *pro illis in salutem*, id est, vt Deus det illis fidem, qua salutem animæ consequan- Ioan.16.
tur. *Testimonium enim perhibeo illis, quod æmulationem* Phil.3.
quidem Dei habent, id est, zelum Dei habēt & obsequium arbitrātur se præstare Deo, Christū & eius membra persequendo, prout ipse paternarū traditionū amplius æmulator existens. Vnde dicebat secundū æmulationē persecutus sum Ecclesiā Dei. *Sed non secundū scientiam*, id est, secundum discretionē habent zelum Dei. Quia eorū zelus, per rectam scientiā non ordinatur, dum ignorant veritatem, per quam ignorantiam non excusantur. Quia si quis E
ignorat, ignorabitur. *Ignorantes enim iustitiam Dei*, qua, scilicet, Deus iustificat. Iustitia enim Dei est per fidem Iesu Christi, vt dictum est, *& suam quærētes statuere*, id est, firmare suam, scilicet iustitiam, quæ consistit in operibus & obseruantiis legis, quia non expectabāt aliquid à Deo, nisi in compensationem æqualem operum, quemadmodum est iustitia apud homines, quæ nō habet gloriā apud Deum: ideò dicit suam quasi humanam & non diuinam.
iustitiæ Dei non sunt subiecti, id est, subiici nolūt Christo, Suprà 4.
per cuius fidē iustificantur homines. *Finis enim legis Christus.* qui valet, *ad iustitiam omni credenti.* Quia lex Moysi, quæ Christum promittebat & præfigurabat, ac tanquam Gal.3.
Pædagogus ad eum dirigebat, non sufficiebat: & sic Christus erat finis quem lex intendebat ad iustitiam, vt, scilicet homines per Christum, iustitiam, id est, gratiam consequerentur: quod impossibile erat legi, quæ neminem ad perfectum adduxit. *Moyses enim scripsit, quoniam iu-* Heb.7.
stitiam quæ ex lege est, id est, ex timore & non amore, *qui fecerit homo viuet in ea:* vbi litera nostra habet, Custodite leges meas atque iudicia, quæ faciens homo viuet in eis: quia hanc commoditatem consequebatur homo per legis obseruantiam, vt non occideretur tanquam trans- Heb.10.
gressor. Nam absque misericordia in lege illa occidebatur, is qui irritam eam faciebat. Et sic lex conseruabat vitam corporalem, sed non dabat vitam æternam ex se, F
sed spiritualiter & cum fide Christi obseruata perducebat ad vitam æternam. Vnde Christus: *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.* *Quæ autem ex fide est iustitia sic* Mat.19.
dicit, id est, in corde hominis sic loquitur, *Ne dixeris in corde tuo*, scilicet dubitando, *Quis ascendit in cœlum*, id est, Christū deducere, id est, ne asseras in corde tuo, quod Christus non sit in cœlo: quia Christus dixit, Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo. Et Apostolus: Ioan.3.
Qui descendit ipse est, & qui ascendit super omnes cœlos. *Aut quis descendet in abyssum; hoc est Christum à* Ephe.4.
mortuis reuocare, id est, ne dixeris etiam quis descendet in infernum, quasi reputās hoc esse impossibile: quia hoc dicere esset reuocare Christum ex mortuis, id est, dicere Christum non fuisse mortuum: ipse enim moriens in abyssum descendit, & inferiores partes terræ penetrauit. Eccle.24.
Et sic Apostolus prohibet dubitare, scilicet, de morte eius, & descensū ad inferos, ac etiam de ascensu in cœlum. *Sed quid dicit scriptura?* hoc, inquam, quod sequitur, *propè est verbum in ore tuo, & in corde tuo*, id est, non soliciteris quod desit tibi verbum fidei iustificantis, propter hoc quod Christus est in cœlo, secundum naturam humanam, aut quod descenderit in infernum per mortem humanitatis quantum ad animam, quia ipse descendens, resurgens, & ascendens, impressit verbum fidei, & in corde tuo per quod mundaueris & iustificaueris, prout Apostolis, quibus Christus dixit: Et vos Io.m.15.

G mundi eſtis propter ſermonem quem locutus ſum vobis. *Hoc eſt verbum fidei, quod prædicamus.* de quo Hiere. Qui habet ſermonem meum, loquatur ſermonem: verbum autẽ illud eſt in ore per confeſſionẽ, & in corde per fidem. Ideò dicit: *Quia ſi confiteris in ore tuo Dominum Ieſum,* recognoſcens eum Dominum ſubiiciendo ei affectum, *Et in corde tuo credideris*, ſcilicet fide formata, quæ per dilectionem operatur, *quod Deus illum ſuſcitauit à mortuis.* reſurrexit enim virtute Dei, quæ eſt communis patri, ſibi & Spiritui ſancto. *ſaluus eris*, ſalute æterna: de qua Eſa. Saluatus eſt Iſraël in Domino, ſalute æterna.

Hier.23.

SECVNDA PARS X. CAPITIS.

CORde enim creditur ad iuſtitiam, id eſt, per fidem cordis iuſtificatur homo. Nec tamen ſufficit ſolum corde credere ad ſalutem: quia requiritur oris confeſſio. Vnde ſubdit: *Ore autem confeſſio* fidei interioris, *fit*, id eſt, neceſſa eſt *ad ſalutem*, ſcilicet æternam conſequendã pro loco & tempore, quando, ſcilicet expoſcitur fides alicuius à perſecutore, vel quando periclitatur fides aliena. *Dicit enim ſcriptura omnis*, ſcilicet tam Gentilis quàm Iudæus, *qui credit in illum, non confundetur*, id eſt, nõ erubeſcet in futuro, quãuis hic confundi videatur. *Non enim eſt diſtinctio Iudæi & Græci*, id eſt, Gentilis: quia non Iudæorum

Sup.3.

H tantum, ſed & Gentium & omnis terræ. *Nam idem Dominus*, id eſt, creator *omnium diues*, id eſt, diuitias bonitatis ſuæ abundanter & liberaliter diſtribuens, *in omnes qui inuocant illum.* Dicit enim Iohel: *Omnis enim quicunque inuocauerit nomen Domini, ſaluus erit.* *Quomodo ergo inuocabunt, in quem non crediderunt*, ſcilicet Gentes: quia oris confeſſio fieri non poteſt, niſi fide præcedente in corde. Cùm ex abundantia cordis os loquatur. Et Apoſtolus, Nos credimus propter quod & loquimur. *aut quomodo credent ei, quem non audierũt*, vel exterius vel interius. *Quomodo autem audient ſine prædicante? Quomodo verò prædicabunt, niſi mittantur?* à Deo vel ab eo commiſſis. Qui enim prædicant, non miſſi, ſunt Pſeudoprædicantes: prout de antiquis Pſeudoprophetis Hieremias dicebat: Non mittebam eos, & ipſi currebant. *Sicut ſcriptum eſt: quàm ſpecioſi pedes*, id eſt, progreſſus vel affectus eorum, qui non vſurpant ſibi prædicationis officium, & prædicãt ea quæ ſunt vtilia ad præſentem & futuram vitam: *Euangelizantium*, id eſt annunciantium, *pacem*, id eſt, reconciliationem, quam Chriſtus fecit inter homines & Deum, eos reconciliando: vel pacem habendam cum omnibus hominibus. *Euangelizantium bona*, ſcilicet quæ ſperamus habere in futuro ſeculo. *Sed non omnes obediunt Euangelio*, Non enim omnium eſt fides. *Eſaias enim dicit: Domine, quis credidit auditui noſtro.* quia rari ſunt. *Ergo fides*

Iohel.2. Luc.6. 2.Cor.4. Hier.23. Eſa.51. Naum.1. 2.Theſ.3. Eſa.53.

I *ex auditu.* Ex quo aliqui non credunt, niſi audiant, ſequitur quod fides ex auditu interiori vel exteriori acquiritur. *auditus autem per verbum Chriſti*, & non per merita.

TERTIA PARS X. CAPITIS.

SEd dico, *nunquid non audierunt?* imò audierunt, vt inexcuſabiles ſint: quia non modò proximi, verùm etiam diſtantes audierunt. *Et quidem in omnem terram exiuit ſonus*, id eſt, eſt fama prædicationis, *eorum: & in fines orbis terræ verba eorum*, id eſt, Apoſtolorum, quorum prædicatio facta in Hieruſalem in die Pentecoſtes, vbi erant religioſi viri ex omni natione quæ ſub cœlo eſt, fuit per illos aliis diuulgata & annunciata. *Sed dico, nunquid Iſraël*, id eſt, populus Iudęorum, *non cognouit*, ea quæ pertinent ad myſterium Chriſti, & ad vocationem Gentium & caſum Iudæorum, q.d. planè cognouit, quia inſtructus per legem Vnde Baruch: Beati ſumus, ô Iſraël, quoniam quę placita ſunt Deo, manifeſta ſunt nobis. *Primò*, ſcilicet inter Prophetas. Moyſes *dicit*, i. hoc prædixit. *Ego ad æmulationem vos adducam in non gentem, in gentem inſipientem in iram vos mittam*, id eſt, ego permittam vos incidere in æmulationem inuidiæ & iræ, ſiue iracundiæ & vindictæ, contra Gentes, qui tempore gentilitatis erant inſipientes, quaſi priuati vera ſapiẽtia, quę in cognitione & cultu vnius veri Dei cõſiſtit. *Eſaias autem audet, & dicit*, id eſt, audacter Iudæis veritatem annunciat, non obſtante imminenti periculo mortis, dicẽs: *Inuentus ſum à non quærentibus me, palàm apparui his qui me non interrogabant*, & ſic præter merita & intentionem Gentiũ prę-nunciat conuerſionẽ earum, non à caſu, ſed ex gratia Dei, qui voluit eis apparere. *Ad Iſraël autem.* i. populo Iudęorum *dicit*, id eſt, prænũciat ex perſona Dei incredulitatem illorum, dicens: *Tota die.* i. toto tempore legis & Prophetarum & toto tempore prædicationis meæ, *expandi manus meas*, miracula faciendo, & infirmos tangendo, & finita prædicatione, extendi in cruce *ad populum non credentem.* Sed quod peius eſt *contradicentem.*

Act.2. Baruch.4. Pſal.147. Deut.32.

R Eſa.65.

COMMENTVM I. PARTIS X. CAPITIS.

Fratres, voluntas quidem cordis mei & obſecratio ad Deum fit pro illis in ſalutem.

APoſtolus in fronte huius capitis prœmittit affectum, quem habebat erga eos qui exciderant, dicens: Fratres, &c. quaſi dicat: Dictum eſt quod Iudæi in legem iuſtitiæ non peruenerunt, eò quòd offenderunt in lapidem offenſionis. Non tamen propter L hoc contra eos indignor, ſed miſereor: ideò dico vobis, ô fratres, qui cõuerſi eſtis ex Gentibus & Iudęis, quod voluntas cordis mei, id eſt, ex intimo cordis affectu procedens, eſt ad ſalutem eorũ, vt, ſcilicet, ipſi ſaluẽtur ſicut ego ſaluatus ſum. Vnde alibi dicebat: Volo omnes homines eſſe ſicut meipſum. & alibi: Opto apud Deum omnes qui audiunt, tales fieri qualis ego ſum. & in hoc conformabatur Deo, qui vult omnes homines ſaluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. Nec ſola voluntas mea eſt in ſalutem illorum. Verùm etiam voluntatis effectus. Vnde ſubdit: Et obſecratio, ſcilicet mea fit ad Deum pro illis in ſalutem, ſequendo Samuël qui dicebat: Abſit à me hoc peccatum in Domino, vt ceſſem orare pro vobis. Vnde D. Iacobus: Orate pro inuicem vt ſaluemini. Ex quo patet quod orandum eſt pro infidelibus, vt ſaluentur. Quia fides eſt donum Dei, Ideò ab eo petenda.

1.Cor.7. Act.26. 1.Tim.2. 1.Reg.12. Iac.vlt. Ephe.2.

Teſtimonium enim perhibeo illis, quod æmulationem quidem Dei habent, ſed non ſecundum ſcientiam.

HIc aſſignat cauſam & motiuũ ſuę miſerationis. Quia, ſcilicet non ex certa malitia, ſed ex ignorantia & zelo indiſcreto peccabant. ait ergo: Ideò ſalutem eorum volo, & propter hoc oro miſertus eorum. Quia teſtimonium perhibeo de illis, quod æmulationem quidem Dei habẽt: quia zelo Dei Chriſtum & eius membra perſequuntur: M iuxta illud, Venit hora in qua omnis qui interficit vos, arbitretur ſe obſequium præſtare Deo. Huius rei teſtis eſſe poterat, quia & ipſe aliquãdo fuerat in ſimili cauſa, prout ipſe fatetur, dicens: Secundum æmulationem perſecutus ſum Eccleſiam Dei. Ille tamen zelus erat indiſcretus, quia non ſecundum ſcientiam, id eſt, rectam ſententiam ſeu diſcretionem. Quia zelus eorum non benè ordinabatur, cùm ignorarẽt veritatem. Vnde Eſa. 5. Propterea captiuus ductus eſt populus meus, quia non habuit ſcientiam. & Apoſtolus 1. Corinthiorum decimoquarto: Si quis autem ignorat, ignorabitur.

Ioan.16. Philip.3.

Ignorantes enim iuſtitiam Dei, & ſuam volentes ſtatuere, iuſtitiæ Dei non ſunt ſubiecti.

HIc oſtendit cuius rei ſcientiam non haberent, dicit ergo: Rectè dico quod zelum quidem Dei habent, ſed non ſecundùm ſcientiam. quia ignorant Dei iuſtitiam, id eſt, gratiam, qua Deus per fidem iuſtificat. Iuſtitia enim Dei per fidem Ieſu Chriſti. *Et quærentes ſtatuere*, id eſt, firmare ſuam iuſtitiam, quæ conſiſtit in operibus legis, ſecundum opinionem illorum. Ideò dicit iuſtitiam ſuam, quaſi humanam, & non diuinã: quæ gloriam habet apud homines, ſed non apud Deum. *Iuſtitiæ Dei non ſunt ſubiecti*, id eſt, nolunt ſubiici Chriſto: per cuius fidem iuſtificantur homines à Deo. contra quos Pſalm. Nónne Deo ſubiecta erit anima mea. & Apoſt. Vt ſubditus fiat omnis

Pſal.61.

A mundus Deo. Et Deus per Moysen Pharaoni, Vsquequo
Exod.10. non vis subiici mihi?

Finis enim Christus, ad iustitiam omni credenti.

Declarat hic eos iustitiam Dei ignorare, & quod ei subiici nolunt, cùm tamen iustitiam legalem statuere velint. Circa quod considerandum est quod sicut etiam Philosophi dicunt, intentio cuiuslibet legislatoris est facere homines iustos. Vnde multò magis lex vetus hominibus diuinitus data, ordinabatur ad faciendum homines iustos. Hanc tamen iustitiam lex per seipsam facere non poterat. Quia neminem ad perfectum adduxit lex. Sed ordinabat homines in Christū quem promittebat & præ-
Heb.7. figurabat. Vnde Apostolus dicit: Lex pædagogus noster fuit in Christo, vt iustificemur. Et hoc est quod dicit: Chri-
Gal.3. stus enim est finis legis, ad quem, scilicet tota lex ordinabatur. vnde Psalm. Omnis consummationis vidi finem. Finis, inquam, ad iustitiam, vt scilicet homines per Christum consequantur iustitiam quam lex intendebat. Vnde superius dixit, quod impossibile erat legi, in quo infirmabant per carnem, mittens Deus filium suum damnauit peccatum in carne, vt iustificatio legis impleretur in nobis. Et hoc quidem dico omni credenti. quia per fidem suos iustificat, & filios suos adoptiuos facit, iuxta illud:
Ioan.1. Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in
B nomine eius.

Moyses enim scripsit, quoniam homo qui fecerit iustitiam, quæ ex lege est, Viuet in ea.

Hic probat veritatem eorum quæ Iudæi ignorabant, scilicet quod iustitia Dei sit perfectior quam iustitia legalis, & hoc authoritate Moysi veteris legislatoris. Et primò per eius verba ostendit conditionem iustitiæ lega-
Leui.18. lis, dicens: *Moyses, &c.* quasi dicat: rectè distinxi iustitiam humanam à iustitia Dei: quia Moyses scripsit: Quoniam homo qui fecerit iustitiam, quæ ex lege est, viuet in ea. Vbi interpretatio nostra sic habet: Custodite leges meas atque iudicia, quæ faciens homo viuet in eis. Et Eze-
Ezech.20. chiel. 20. Iudicia mea proiecerunt, quæ faciens homo, vi-
Heb.10. uet in eis. Quia, scilicet hoc commoditatis consequeba-
Leui.20. tur homo per legis obseruantiam, ne occideretur, prout legis transgressor, qui irritam faciens legem Moysi, absq; vlla misericordia moriebatur. Qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur. Possumus etiam dicere quòd per legis obseruantiam homo ordinabatur in vita præsenti. Promittebat enim lex temporalia bona, & quædam mandabat, quæ ad ordinationem carnalis vitæ pertinebant.
Heb.9. Vnde Apostolus: Iustitiis carnalibus vsq; ad tempus cor-
Mat.19. rectionis impositis. Si obiiciatur responsum Christi quærenti: Quid boni faciam vt habeam vitam æternam? Respondit: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Dicen-
C dum est quod Christus intellexit de obseruatione mandatorum secundum spiritualem sensum legis. Sed quod hic dicitur, refertur ad exteriorem legis sensum secundum quem lex de vita æterna mentionem non faciebat, sed solum de vita corporali.

Quæ autem ex fide est iustitia, sic dicit, Ne dixeris in corde tuo, Quis ascendet in cœlum? Id est Christum deducere, Aut, quis descendet in abyssum? hoc est, Christum à mortuis reuocare.

Hic inducit authoritatem Moysi de iustitia fidei. Et primò Moyses ostendit certitudinem fidei, quæ debet esse in corde hominis: ait ergo, Moyses non solùm loquitur de iustitia legis, sed etiam ipse sic dicit de iustitia, quæ est ex fide. Quæ autem ex fide est iustitia, sic dicit, id est, sic loquitur in corde hominis. Ne dixeris in corde tuo, sci-
Prouer.30. licet dubitando: Quis ascendit in cœlum? quasi hoc impossibile reputans, prout Salomon quærit: Quis ascendit in cœlum atque descendit? Quia, scilicet hoc tenere, tan-
Ioan.3. quam impossibile, est deducere Christum à cœlo, id est,
Ephe.4. asserere quod Christus non sit in cœlo. Contra illud: Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo Filius hominis, qui est in cœlo. Et illud: Qui descendit ipse est, & qui ascendit super omnes cœlos. Aut etiam ne dixeris: Quis descendet in abyssum, id est, in infernum, quasi reputans hoc impossibile: hoc enim esset reuocare Christum à mortuis, id est, negare eum non esse mortuum, D
Eccle.24. ipse enim mortuus in abyssum descendit, iuxta illud: Penetrabo inferiores partes terræ. Et secundū hoc prohibet dubitare de articulis fidei, maximè de morte, descensu ad inferos, resurrectione, & ascensione. Potest autē & aliter exponi, vt dicatur nobis certitudo duorū articulorū, primò quidem incarnationis qua de cœlis ad terrā descendit, vt sit sensus, ne dixeris in corde tuo, quis ascendit in cœlum. & exponitur supplendo, id est, Christum deducere, quasi dicat, quis ascendit ad cœlum ad deducendum Christum ad nos: quod quidem non fuit necessarium, quia ipse propria virtute descendit. Secundò certitudo articuli resurrectionis, cùm subdit: Aut etiam ne dixeris, qui descendit in abyssum, & supplendo additur, hoc est Christum à mortuis reuocare, quasi dicat: Quis descendit vt posset Christum reuocare. Sicut ex persona insipientium dicitur: Non est agnitus qui reuersus ab inferis sit, & hic Sap.2.
sensus congruit verbis Moysi. Dicitur enim in Deutero. secundum nostram interpretationem, Mandatum quod Deut.30.
ego præcipio tibi hodie, non est supra te, neque procul positum, neq; in cœlo situm, vt possis dicere: Quis nostrum ad cœlum conscendere, vt deferat illud ad nos. Nec est inconueniens si quod Moyses dicit de mandato legis, Apostolus hoc attribuit Christo: quia Christus est verbum Dei, in quo sunt omnia Dei mandata. Sic ergo intelligendum est quod dicit: Quis ascendit in cœlum, id est, E
Christum deducere, vt verbū Dei deferat ad nos, & idem est dicendum in alio quod sequitur.

Sed quid dicit scriptura? propè est verbum in ore tuo, & in corde tuo.

Hic ostendit fructum eiusdem fidei authoritate eiusdem Moysi, qui in loco suprà allegato dicit: Iuxta est sermo valde in ore tuo, quasi dicat, nō solliciteris quod tibi desit verbum fidei iustificantis propter hoc quod Christus est in cœlo: aut quod descendit in infernum propter mortem humanitatis: quia ipse descendens de cœlo, & resurgens ab inferis, impressit verbum fidei in ore tuo, & in corde tuo. Vnde hoc quod dicit propè est, potest referri ad hoc quod verbum Dei sumus adepti per Christum incarnatum, & resurgentem. Vnde Hierem. 1. Ecce dedi verba mea in ore tuo. Vel secundum Glos. quod dicit, propè est, referendum est ad vtilitatem: sicut dicimus propè apud nos esse, quod nobis est commodum & vtile. Verbo enim Dei cor nostrum mundatur: iuxta illud Ioan. nis. 15. Iam vos mundi estis propter sermonem quem locutus sum vobis. Vel potest referri ad hoc quod verba fidei, licet sint supra rationem, secundum illud: Plurima Eccle.3.
supra sensum hominis monstrata sunt tibi. Non tamen sunt contra rationem: quia veritas non potest esse verita- Psal.92.
ti contraria. Vnde Psalm. Testimonia tua Domine, credi- F
bilia facta sunt nimis.

Hoc est verbum fidei quod prædicamus. Quia si confitearis in ore Dominum Iesum, & in corde tuo credideris, quod Deus suscitauit illum à mortuis, saluus eris.

Exponit hic prædictam authoritatem. Et primò ostendit quod verbum de quo Moyses loquitur, sit verbum fidei, quod prædicamus, de quo ad Timoth. scribens, 1.Tim.4.
ait: Prædica verbum. Et Hiere. 23. Qui habet sermonem meum loquatur sermonem verè. Secundò exponit quomodo hoc verbum est in ore per confessionem, & in corde per fidem: & hoc est quod subdit: *Quod si confitearis in ore tuo Dominum Iesum Christum*, scilicet recognoscendo eum Dominum, & subiiciendo ei affectum tuum, saluus eris. Quia nemo potest dicere Dominus Iesus, nisi 1.Cor.12.
in Spiritu sancto. Et iterum, Si credideris in corde tuo, Gal.5.
scilicet fide formata, quæ per dilectionem operatur, quod Deus suscitauit illum à mortuis, secundum illud Psalm. Tu autem Domine, miserere mei, & resuscita me. Quia, vt Apostolus alibi dixit: Resurrexit ex virtute Dei, quæ est communis patri, sibi & spiritui sancto. Saluus eris, salute, scilicet æterna: de qua Esa. Saluatus est Israël à Domino, Esa.45.
salute æterna. Quod autem dicit Dominū Iesum ad mysteriū incarnationis refertur. Et quod dicit Christū refertur ad resurrectionē, de quibus suprà fecerat mentionem.

G Ezec. pariter dicit: Increduli & subuersores sunt tecum.
Ezech.2. Et Mich 7. Factus sum sicut qui colligit in autumno racemos vindemiæ. Dicit autem auditui nostro, quia Prophetæ & Apostoli internè audierunt à Deo, populus autem extrinsecus. Duo enim necessaria sunt ad comparandam fidem. Primum est inclinatio, qua quis inclinatur ad credendum, & hęc est per fidem, quę est donū Dei. Secūdum est quod credibilia proponantur & exponantur, & hoc fit forinsecus per auditum. Ergo fides ex auditu. auditus autem per verbum Christi. Hic ex dictis infert conclusionem, dicens: Ex quo aliqui non credunt, nisi audierunt, sequitur quod fides ex auditu sit. Vnde Psal. In auditu auris obediuit mihi. Si dicatur quod fides est virtus diuinitus infusa, iuxta illud: Donum enim Dei est. Dicendum quòd fides habitualis est donum Dei: vsus tamen & exercitium illius fit per propositionem credibilium extrinsecus, quæ fit ex auditu proponentis siue prædicantis. Et ideo Cornelio qui habebat cor inclinatum ad credendū, necesse erat quod sibi ostenderetur quid esset credendum. ideo dictum est ei, Corneli, mitte viros in Ioppen, & accerse Simonem quendam qui cognominatur Petrus, hic dicet tibi quid te oporteat facere. Ex eo verò quod dixerat, Quomodo audient sine prædicante, & quomodo prędicabunt nisi mittantur? concludit, Auditus autem, scilicet, credentiū est per verbum prædicatorum, quod est verbum Christi, vel quia est de Christo, iuxta illud: Nos prædicamus Christū Iesum. Vel quia à Christo habent quod mittantur. vnde ipse dicebat: Sicut me misit Pater, & ego mitto vos. Et Apost. Ego enim accepi à Domino, quod & tradidi vobis.

Psal.17. Ephe.2. 1.Cor.1. Io.m.3. 2.Cor.11. H

TERTIA PARS X. CAPITIS.

Sed dico, nunquid non audierunt? & quidem in omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum.

IN hac tertia huius capitis parte, ostendit quod miserabilis Iudæorum casus non fuit totaliter excusabilis: quia eorum ignorantia nō fuit inuincibilis. Et hoc ostendit primo ex doctrina Apostolorum, proponēdo interrogationem: nunquid non audierunt? vt per hoc possint excusari totaliter ab incredulitate, secundum illud: Si non venissem & eis locutus non fuissem, &c. Ad hanc interrogationem respondet per authoritatem Psal. dicentis: In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum, scilicet, Apostolorum, id est, fama prędicationis Apostolorum exiuit non solum in terram Iudæorum, verum etiam in terram omnium Gentium. vnde Iob. 28. Perditio & mors dixerunt, auribus nostris audiuimus famam eius, scilicet sapientię per Apostolos prędicatæ, prout Christus eis præcepit, dicens: Euntes in mundum vniuersum prædicate. Euangelium omni creaturæ. & sic verba eorum exierunt in fines orbis terræ, id est, vsque ad fines mundi. Vnde Esa. 24. A finibus terræ laudes audiuimus gloriam viri iusti, id est, Christi & alibi: Ecce dedi te in lucem gentium, vt sis salus mea vsque ad extremum terræ. Est autem notandum quod secundum D. Augu. hæc verba nondum erant completa, cùm Apostol. talia loquebatur, sed præuidebat esse complenda. & ideo vtitur præterito, pro futuro, propter certitudinem diuinæ præordinationis, prout etiam Dauid, cuius verba assumit Apost. imò Diuus Augistinus ait tempore suo fuisse quasdam gentes in Africæ partibus, quibus non erat Christi fides prędicata. D. tamen Chrysost. super Mar. dicit quod illud quod hic dicitur fuit tempore Aposto. completum. Sic exponens illud, Et prædicabitur Euangelium regni in vniuerso orbe, & tunc veniet consummatio, id est, destructio Hierusalem. Vtrunque autem est aliqualiter verum de terris tunc in orbe notis. Tempore enim Apost. apud omnes gentes etiam vsque ad finem mundi tunc noti, peruenit aliqua fama de prædicatione Apost. & hoc solum Diuus Chrysostomus dicere intendit. Non tamen sic fuit impletum tempore Apost. quod in omnibus terræ partibus etiam notis, Ecclesia fuerit ædificata, quod tamen implendum est ante finem mundi, vt Diuus Augustinus dicit ad Hesitium. Verùm cum temporibus nostris per regem Portugaliæ multæ insulæ per homines inhabitatæ repertæ fuerint, de quibus antea nullus Cosmographorum aliquando meminit, & in eis Christi fides vsque ad nostra tempora non fuit annunciata: Nec adhuc omnes insulæ inuentæ sint, cùm dictum reperiantur, necesse est dicere quod verbum hoc nō fuit adhuc impletum, nec quo ad constructionem ecclesiarum, nec quo ad famam prædicationis Apost. Et cùm dicitur quod in die Pentecostes conuenerunt Hierosolymis religiosi viri ex omni natione quæ sub cœlo est. est distributio accommoda, vel intelligitur de nationibus in quibus Iudæi erant dispersi, vel Romano imperio subiectis, aut etiam tunc notis, & non de aliis. Et cùm Christus dicebat: Amen dico vobis non consummabitis ciuitates Israël, donec veniat filius hominis, non est intelligendum de ciuitatibus in quibus erant filij Israël secundum carnem: quia certum est illas fuisse consummatas tempore Apostolorum, & tamen nondum venit Christus ad iudicium. Ideo intelligendum est de semine repromissionis factæ Abrahæ. Et ad hoc quod hic dicitur multiplex potest dari solutio. Prima quia loquitur de omnibus Apostolis, qui futuri erunt vsque in diem iudicij, prout Apost. ad Ephes. 4. scribens ait. Et secūdum hoc etiam debet intelligi pręceptum prædicandi euangeliū in vniuersum mūdum, datum Apostolis, vel eorum successoribus: quia certum est quod Apost. non fuerunt personaliter per vniuersum mundum. Potest etiam dici quod verba Apost. intelligi possunt de terris Romano imperio subiectis, vel de terris notis, vt dictum est, & de fama prædicationis eorum. Si quæratur nunquid illi ad quos non peruenit verbum Christi, vtpotè qui fuerunt nutriti in illis insulis, excusationem habent de peccato infidelitatis. Dicendum quod secundum sententiam Domini, quod illi qui loquentem Dominum per se vel discipulos non audierunt, excusationem habent de peccato infidelitatis. Nō tamen beneficiū Dei consequentur, vt, scilicet, iustificentur ab aliis peccatis, vel quæ nascendo contraxerunt: vel malè viuendo addiderunt, pro quibus merito damnati sunt. Si qui tamen eorum fecerūt quod in eis fuit, & in primo instanti vsus rationis conuersi sunt in finem honestum, & non posuerunt impedimentum peccati mortalis, Dominus eis secundùm suam misericordiam prouisit, reuelando eis interius vel exterius, prout de Cornelio legimus. hoc tamen quod aliqui faciunt se conuertendo ad finem honestum, est ex Deo mouente corda ipsorum. Vnde Hiere. Conuerte nos Domine ad te, & conuertemur.

I Esa.49. Mat.24. K Act.2. L Ioan.15. Act.10. Thre.5.

Sed dico, Nunquid Israël non cognouit? primus Moyses dicit, ego ad æmulationem vos adducam in non gentem, in gentem insipientem, in iram vos mittam.

HIc ostendit Iudæos inexcusabiles propter notitiam quam habuerunt ex lege & Prophetis, inquirendo an populus Iudæorum cognouerit ea quæ pertinent ad mysterium Christi, & vocationem Gentium, & casum Iudæorum. Respondet quod planè cognouit instructus per legem & Prophetas. vnde Psal. Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis. Et Baruch. 4. Beati sumus ô Israël, quoniam quæ placita sunt Deo, manifesta sunt nobis. Deinde determinat quæstionē motam cùm dicit: primus Moyses qui est legislator dicit: per hoc autem quod dicit primus Moyses, non intelligit quod fuerunt duo Moyses, quorum primus hoc dixerit: sed quia Moyses inter doctores Iudæorum fuit primus, id est, præcipuus, iuxta illud, Non surrexit vltra propheta in Israël sicut Moyses, vel quia fuit primus inter alios, qui hoc dixit: Ego ad æmulationem vos adducam, &c. Hæc secundum trāslationem. 70. Nostra autem translatio habet: Ego prouocabo eos in eo qui non est populus, & in gente stulta irritabo eos. vbi duplex distinctio est attendenda. Prima quidem ex parte Gentilitatis, quam vocat non gentem, quasi non dignam vocari gentem: quia non erat adunata in cultū vnius Dei. Vnde Dominus: Duas gentes odit anima mea. Tertia autem non est gens. Eandem autem gentilitatem vocat gentem insipientem, vt sic aliqualiter gens dici possit secundum quod adiuuatur & gubernatur lege humana. Dicitur tamen insipiens ante conuersionem, quia priuata erat vera sapientia,

M Psal.147. Deut.vlt.

quæ

A quæ in cognitione & cultu Dei consistit. Vnde Aposto-
Ephe.4. lus, Sicut & Gentes ambulant in vanitate sensus sui, te-
nebris obscuratum habentes intellectum, alienati à vita
Dei. Possunt etiam hæc duo gentilitati post conuersio-
nem, postquam non dicitur gens, id est, gentiliter viuens,
1.Cor.3. prout Apostolus ibidem dicit. Iam non amplius abunde-
tis sicut & Gentes. Dicitur etiam gentilitas cõuersa gens
insipiens secundum opinionem infidelium, iuxta illud:
Si quis inter vos sapiens videtur, stultus fiat vt sit sapiens.
Gal.4. & alibi: Prædicamus Christum crucifixum, Iudæis qui-
dem scandalum, Gentibus autem stultitiam. Secunda dif-
ferentia attenditur quantum ad hoc: quia primò ponit
æmulationem, scilicet, inuidiæ. Quia Iudæi inuidebant
Gentilibus conuersis, iuxta illud: Æmulantur vos non be-
ne. Secundò ponit iram, quia cõtra eos irascebantur. Vn-
Psal.36. de Psal. Obseruat peccator iustum & stridebit, &c. Et hæc
duo congruè coniunguntur: quia ex inuidia causatur ira.
Vnde Iob. 5. Virum stultum interficiet iracundia, & par-
uulum occidit inuidia. Dicitur autem Deus in æmulatio-
nem adducere, & in iram immittere, non quidem in eis
causando malitiam, sed substrahendo gratiam, vel potius
faciendo cõuersionem Gentium. Vnde Iudæi occasionem
inuidiæ & iræ sumpserunt.

Esaias autem audet & dicit, Inuentus sum à non quæ-
B *rentibus me, palam apparui his, qui non interroga-*
bant. Ad Israël autem dicit, Tota die expandi ma-
nus meas ad populum non credentem & contradi-
centem.

Hic ostendit Iudæos idem cognouisse per doctrinam
Prophetarum. Et inducit Esa. pronunciantem pri-
mò conuersionem Gentium, dicens: Esaias autem audet
& dicit, id est, audacter veritatem Iudæis annunciauit,
quanuis ei periculum mortis immineret. Vnde & Iob:
Iob.39. Audacter in occursum pergit armatis. dicit autem Esaias:
Esa.65. Inuentus sum à gentibus non quærentibus me, &cæ. vbi
nostra translatio habet: Quæsierunt me qui antè non in-
terrogabant, inuenerunt qui non inquisierunt me. In his
verbis primò designat conuersionem Gentium, dicens:
Inuentus sum à Gentibus non quærentibus me, præter
Infrà.15. merita & præter intentionẽ Gentilium, ostenditur fuisse
eorum conuersio cùm dicitur: Gentes autem super mise-
Mat.13. ricordia honorare Deum. De hac autem inuentione di-
cebat Christus: simile est regnum cœlorum thesauro ab-
scondito in agro, quẽ qui inuenit homo abscondit, &cæ.
Secundò ostendit causam & modum cõuersionis Iudæo-
rum. Causam quidem, quia non casu factum est, vt inue-
nirent quod non quærebant: sed ex gratia illius qui voluit
apparere, quod designatur in hoc quod dicit. Palam appa
Ad Tit.2. rui: de qua apparitione Apost. Apparuit gratia saluatoris
nostri Dei, &c. Modum autem, quia nõ apparuit Christus
C Gentilibus in ænigmatibus & figuris legis, prout Iudæis
antiquis sed in manifesta veritate. vnde dicit, *Palam*. Vnde
Ioan.16. de Christo dixerũt Apostoli: Ecce palam loqueris, & pro
uerbium nullum dicis. Palàm inquit, apparui illis, scilicet,
Gentilibus. *Qui me non interrogabant*, id est, qui meam
doctrinam non quærebant. Secundò ostendit quomodo
Esa 65. Esa. prænunciauit incredulitatem Iudæorum dicens: Ad
Israël autem, id est, contra Israël dicit: Tota die expandi
manus meas ad populum non credentem & contradicen
tem. vbi nostra translatio sic habet, Expandi manus meas
ad populum incredulum, qui graditur in via non bona
post cogitationes suas: populus qui ad iracũdiam prouo-
Mat.27. cat me. Quod autem dicit, *Expandi manus meas*, potest
vno modo intelligi de expansione manuũ in cruce: quæ
dicitur fuisse tota die, id est in principali parte totius diei:
Ibidem. quia ab hora sexta vsque ad vesperas. Et quanuis expan-
Luc.5. dente eo manus in cruce sol obscuratus sit, & petræ scissæ,
& monumenta aperta: Iudæi tamen in sua incredulita-
te permanserunt, blasphemantes. vnde subdit: ad populũ
non credentem & contradicentem, de qua contradictio-
ne Aposto. Recogitate enim qui talem aduersus semetip-
sum sustinuit contradictionem. & Simeon, In signum cui
Act 4. contradicetur. Alio modo potest referri ad extensionem
Ioan.15. manus Dei in miraculis faciendis, iuxta illud: In eo quòd
manum tuam extendis ad sanitates, & signa, & prodigia
fieri per nomẽ sanctũ filij tui Iesu. vt sit sensus, tota die, id
est, toto tempore prædicationis meæ, expãdi manus meas,
miracula faciendo, ad populum nõ credentem, etiam mi- D
raculis visis vnde dicebat. Si opera non fecissem quæ ne- Ioan.15.
mo alius fecit, peccatũ non haberent. Sed fecit miracula
quibus detraxerunt, dicentes: In Beelzebub principe dæ-
moniorum eiicit dæmonia. Vnde Oseas: Populus tuus si- Oseæ.4.
cut hi qui contradicunt sacerdoti. Tertiò potest intelligi
de extensione manuum ad beneficia illi populo exhibita,
secundum illud: Extẽdi manum meam, & nemo fuit qui
aspiceret, vt sit sensus, tota die, id est, toto tempore legis
& Prophetarum, expandi manus meas ad populum non
credentem, id est, dando beneficium populo non creden-
ti, sed contradicenti, secundum illud: Semper contentiosè Deut.32.
egistis contra Dominum.

EPITOME XI. CAPITIS.

In hoc capite Apost. continuando originem gratiæ,
ostendit casum Iudæorum non fuisse vniuersalem,
proponendo dubitationem quam soluit, inducendo
& adaptando similitudinem de his quæ contigerunt
tempore Eliæ, qui arbitrabatur se relictum solum Dei cul
torem, cùm tamen adhuc multi alij superessent. Deinde
concludit maiorem multitudinem populi non esse assecu
tam iustitiam quam quærebant, sed execatam fuisse, quod
probat authoritate Esa. & Dauidis. Secũdò ibi, *Dico ergo*.
declarat casum Iudæorum nõ fuisse inutilẽ, sed tanquam E
vtilẽ à Deo permissum, vt gẽtilitas ingrederetur ad fidẽ:
& hoc agit inquirẽdo causam prædicti casus. deinde osten
dit casum Iudæorũ esse reparabilẽ ex vtilitate boni, & ex
Apostoli intẽtione ac etiã illius populi cõditione. Tertiò
ibi, *quod si aliqui, &c.* Aufert Gentilibus ansam gloriandi
& se extollendi super Iudæos: quæ gloria poterat suggeri
eis ex defectu & casu Iudæorum, & ex promotione Gen-
tilium. Deinde admonet Gentiles, & rationem suæ mo-
nitionis assignat. Postmodũ ponit obiectionẽ Gentilium,
quã excludit inducendo eos in cognitionẽ iudiciorũ diui-
norum, in quibus diuina bonitas & seueritas manifesta-
tur. Quartò ibi, *nolo enim, &cæ.* Exprimit quid sibi circa
præmissa iudicia videatur, proponendo, probando, & ra-
tionem assignando iudiciorum diuinorum, quibus tam
Gentiles quàm Iudæi post incredulitatem misericordiam
consequuntur. Quintò ibi, *O altitudo, &c.* exclamando
admiratur altitudinem & excellentiam diuinæ sapientiæ,
quasi ad hæc inuestiganda insufficientem se cognoscens
comparando eam intellectui nostro. Deinde probat incõ-
prehensibilitatem & inuestigabilitatem eius, authoritate
Esaiæ & Iob: finaliter concludit altitudinem Dei ex cau-
salitate, dignitate, & perpetuitate.

EXPOSITIO LITERALIS XI. CAPITIS.

F

Dico ergo *numquid Deus repulit populum suum*,
scilicet, Iudæorum, vt sit totaliter repulsus. *Absit*
scilicet quod hoc dicã. *nam & ego Israëlita sum* 2.Cor.11.
ex semine Abraham de tribu Beniamin, id est, ex Psal.93.94.
Patriarchis progenitus, nõ proselitus neque aduentitius,
qui tamen repulsus non sum, sed ad fidem vocatus & ele- Supra.8.
ctus Apostolus. *Non repulit Deus plebem suam*, scilicet, to
tam, *quam præsciuit & prædestinauit. An nescitis in Elia*
quid dicit scriptura, id est, quid accidit tempore Eliæ, quan
do penè totus populus à cultu vnius veri Dei aberrasset. 3.Reg.19.
quemadmodum interpellat, id est, interpellauit, *Deum ad-* 3.Reg.18.
uersum Israël, id est, aduersus populũ Iudæorũ exprimẽs
impietatem quam commiserant contra cultum Dei, per-
sequendo ministros, & loca sanctificata prophanando,
orabat dicens, *Domine prophetas tuos occiderunt*, scilicet,
Iesabel & ministri eius. *Altaria tua suffoderunt*, & vt Da Act.7.
uid ait, Incenderunt igni sanctuarium tuum. *& ego reli-* Psal.73.
ctus sum solus, & quærunt, scilicet, diligẽter, *animã meã*,
id est, vitam meam, volentes me occidere, prout cæteros
omnes Prophetas & cultores tuos: arbitrabatur enim se
esse solum superstitem inter cultores Dei. *Sed quid dicit*,
pro dixit, *illi diuinum responsum*, id est, quid Deus respõ
dit illi. *Reliqui mihi*, id est, per gratiam reseruaui in cultu
meo, *septem milia virorum*, numerus determinatus, pro
indeterminato, id est, magnã multitudinem populi, quã
tu igno-

G tu ignoras, scilicet, omnes electos, *qui non curuauerunt genua ante Baal*, id est, qui cultum Dei non deseruerunt, quos nō permisi cadere in peccatū idololatriæ, vt adorarent Baal. *Sic ergo in hoc tempore*, scilicet, gratiæ. *Reliquiæ secundum electionem gratiæ saluæ factæ sunt*, id est, multi Iudæi relicti & preseruati ab illo incredulitatis excidio, secundū gratuitam Dei electionē, qua ab æterno eos prędestinauit, salui facti sunt. *Si autē gratia*, sequitur quod, *iam non ex operibus* legis, aut eorum meritis. *alioquin*, id est, aliàs sequeretur quod *gratia iam non est gratia*, quæ dicitur ex eo gratia, quod gratis præter omne debitum datur. quod autē datur ex operibus, merces est secundū debitum, & nō gratis. ideo nō est gratia: cum debitū & gratia pugnēt. *Quid ergo*, scilicet, secundū præmissa dicemus de prędicta repulsione; hoc, scilicet, *Quod quærebat Israël, hoc nō est consecutus*, id est, maior pars populi quæ quærebat iustitiam, nō est cōsecuta illam, prout dictum est quod Israël sectando legem iustitiæ, in legem iustitiæ nō peruenit. *electio autem consecuta est*. i. electi à Deo ex Iudæis cōsecuti sunt iustitiam. *Cæteri verò excæcati sunt*, id est, reliqua pars populi nō est consecuta iustitiā, sed propter malitiam suam excæcata est. *Sicut scriptum est* in Esaia, *Dedit illis Dominus spiritum compunctionis*, id est, punctionis & doloris cordis & inuidię nō immittendo malitiam, sed subtrahendo gratiam, *Oculos vt non videant*, id est, ne H percipiant miracula quæ Christus ipsis vidētibus fecit, *& aures vt nō audeant*, scilicet, doctrinam Christi & Apostolorum: addit autē Apost. de suo *Vsque in hodiernū diem*: quia in fine mundi videbunt & audient quando conuertentur corda filiorū ad patres eorū. *Et Dauid* tāgendo occasionem defectus Iudæorum, *Dicit fiat mensa eorum*, i. malitia, qua peccatores reficiuntur, *coram ipsis in laqueum* quod fit quando ex ea paratur tentatio: vel quando impediūtur à bono. *& in captionē*, vt eos teneat, quod fit quādo delectantur, *& in scandalum & in retributionē illi*. i. in impactionē casus, vel in causam exprobrij & confusionis, ruant de peccato in peccatum. *Obscurētur oculi*. i. ratio superior & inferior, quæ dicūtur spirituales oculi, *eorum ne videant*, quæ agere debent, *& dorsum eorum*, id est, liberū eorum arbitriū, quod portat ad bona & ad mala. *semper incurua*, id est, incuruari permitte, à cœlestibus ad terrena & temporalia, à rectitudine iustitiæ ad iniquitatem.

Supra.4. — Supra.9. — Esa.29. — Mala.vlt. — Esa.51.

SECVNDA PARS XI. CAP.

DIco ergo quærens, *Nunquid sic offenderunt vt caderent?* id est, nunquid permisit Deus eos offendere, vt propter nullā aliā vtilitatem inde consequentem peccarent: & perpetuò in peccato ma-
I nerent, vt puniret eos? *Absit*, scilicet quod hoc dicā: quia nō delectatur Deus in hominū perditione. *Sed illorū delicto*, quod in occisione Christi cōmiserunt *salus Gentibus*. i. salus Gentiū subsecuta est, occasionaliter, nō directè ex eis, sed per redemptionē agni immaculati. *Vt illos æmulentur*, id est, vt Gentiles Iudæos imitētur in cultu vnius Dei detecta falsitate idololatrię. *Quod si delictum illorum* . s. Iudæorum, *diuitiæ sunt mundi, & diminutio eorū diuitiæ Gentium*. i. Gentilium, & redundāt in spirituales diuitias eorū. *Quantò magis plenitudo eorum*, id est, abundantia spiritualis, vel multitudo eorum conuersa ad Deum in diuitias Gētium redundabit? *vobis enim dico Gentibus* ad fidem Christi cōuersis. *Quandiu quidem ego sum Gentium Apostolus*. i. hoc dico vobis, quia mihi specialiter cura Gentium cōmissa est. *ministeriū meum honorificabo*, ornādo scilicet, ipsum bonis moribus, & per supererogationē operum ad quę nō teneor, ampliādo solicitudinē ad omnium salutē. *Si quo modo ad æmulandum prouocē carnem meam*. i. si aliquo modo potero inducere Iudæos, qui sunt cognati mei secundum carnem, ad imitationē meam, *vt saluos faciam aliquos ex illis*, nō quærens quod mihi vtile est, sed quod multis. *Si enim amissio eorum*. i. incredulitas & inobedientia eorū, *reconciliatio est mundi*, occasionaliter: inquantum per mortem Christi recōciliati sunt Deo, *quæ*, id est, quid, scilicet, erit *assumptio* reliquorū ad fidē, *nisi vita* spiritualis in ipsis *ex mortuis*, id est, qui per incredulitatem mortui erant, quam vitā omnes eis optare debemus. *Quod si delibatio sancta est*, id est, si Apostoli K ex Gente Iudæorum assumpti, sicut delibatio ex massā, sunt sancti *& massa*, scilicet sanctificari potest. *& si radix sancta & rami*, id est, si patriarchæ, qui comparantur Iudæis, tāquam radix ad ramos, fuerunt sancti: & rami descendētes ex patriarchis poterūt sanctificari & esse sancti.

Aug. in Enchir. — 1. Pet. 1. — Supra.9.

TERTIA PARS XI. CAP.

QVod si aliqui ex ramis, id est, Iudæis *fracti sunt* per incredulitatē, *tu autem*, scilicet Gētilis, *cùm Oleaster*. i. arbor infructuosa & amara esses, *insertus es in illis*. i. loco illorū: *& socius radicis & pinguedinis oliuæ factus es*. i. consociatus es Patriarchis & Prophetis, & abundantiæ gratiæ spiritus sancti particeps factus es. *noli gloriari aduersus ramos*. i. aduersus Iudæos despiciens eos, & insultans eis in malis eorū: quia nō esset bona gloriatio tua. *Quod si gloriaris, nō tu radicē portas: sed radix te*. i. considera quod Iudæa nō accepit à Gentilitate salutē, sed potius ecōuerso. Quia salus ex Iudæis est. *Dicis ergo fracti sunt rami, vt ego inserar*. i. permisit Deus Iudæos excidere à fide, vt ego ad fidē intrarem, ideo precisior & magis accepta est Deo gentilitas Iudæa. *Bene*, scilicet in hoc dicis, quod Deus permisit illos excidere, vt tu inseraris. Sed considera causam fractionis ramorum, quia L *propter incredulitatem fracti sunt*, quia Christo prædicāti credere noluerunt, *tu autem*, scilicet, Gentilis *fide stas*, *noli altum sapere, sed time*. quia beatus homo qui est semper pauidus. *Si enim Deus naturalibus ramis*, id est, Iudæis, qui ex naturali origine ex patriarchis Deo dilectis descenderunt: *non pepercit*, quin eos frangi permitteret, time. *ne fortè nec tibi parcat*, id est, ne te excidere & labi permittat, & finaliter non miseriatur tui. *Vide ergo*, id est, diligenter considera, *bonitatem* Dei miserentis, *& seueritatē Dei* punientis, *in eos quidem qui ceciderunt*, Iudæos, seueritatem. *In te autem bonitatem*, vt desperationem vites. *Si permanseris*, id est, si immobiliter manseris, *in bonitate*. i. in dilectione Dei & humilitate. *Alioquin*, scilicet si non permanseris per timorem, dilectionem, & humilitatem: *& tu excideris*, id est, Deus permittet te excidere & labi, *Sed & illi*, id est, Iudæi, *si non permanserint in incredulitate, inserentur*, id est, in suū statū restituētur: *potens est enim Deus inserere illos, nam si & tu*, scilicet. gētilis *ex naturali excisus es oleastro*, id est, processisti ex Gentilitate, quæ naturaliter erat infructuosa, *& contra naturam*, id est, contra communem cursum naturæ. Non enim consueuit ramus malæ arboris inseri in bonam. *Insertus es in bonam oliuam*, id est, in fidem Iudæorum, *quantò magis hi qui*, scilicet, *sunt secundum naturam*, id est, qui ex naturali origine pertinēt ad Gentem Iudæorum, *inserentur suæ oliuæ*, id est, reducentur ad dignitatem Gentis suæ. M

Ioan.4. — Prou.28. — Malach.1.

QVARTA PARS XI. CAP.

NOn enim volo vos ignorare fratres mysteriū hoc, scilicet vobis necessariū, *vt nō sitis vobismetipsis sapientes*, id est, vt nō de sensu vestro præsumatis, & ex vestro sensu arbitremini vos posse discutere, & alios contemnētes vos præferre. *Quia cæcitas ex parte*, scilicet, aliqua & non vniuersaliter, *contingit in Israel*, non enim omnes excæcati sunt. *donec plenitudo Gentium*, id est, donec ecclesia esset in omnibus Gentibus vel maiori parte fundata. *intraret*, scilicet, ad fidem, *& sic omnis Israel saluus fieret*, scilicet postquam plenitudo Gentium intrauerit, tunc Iudęi omnes, qui erunt vniuersaliter & non particulariter, aliqui sicut nunc cōuertentur. *Sicut scriptum est*, *veniet*, scilicet Deus humanatus *ex Syon*. i. ex populo Iudæorū, *qui eripiat & auertat impietatē à Iacob*: quantum ad culpā & pœnam. *Et hoc illis à me testamentū* id est, pactum nouum vel testimonium erit illis: quia faciam quod promisi. *Cū abstulero peccata eorum*, quod, scilicet, vetus testamentum nō poterat. *Secundū euangelium quidem*, id est, quantū pertinet ad doctrinā euangelij, quā ipsi impugnant, propter cōuersionem vestrā & ingressum vestrum ad Ecclesiā, *sunt inimici propter vos*. i. ad vestrā vtilitatem cedit; quia occasione talis inimicitiæ Euangelium

Esa.5. — Oseæ.1. — Mich.vlt. — Esa.59.

A lium vbique diffunditur, & iam ad vos peruenit, fructificat, & crescit. *Secundum electionem autem charissimi*, scilicet, sunt Deo, & salutē cōsequentur, *propter patres*, id est, propter promissiones factas patribus pro filiis, qui patres imitarentur. *Sine pœnitentia enim sunt dona & vocatio* Dei, id est, Deus non reuocat dona & promissiones, quas secundum præsciētiam & prædestinationem, aut electionem facit, eò quòd in ipso nō sit transmutatio, *Sicut enim aliquando & vos*, scilicet, Gentiles, *non credidistis Deo, nunc autem misericordiam consecuti estis propter incredulitatem eorum*, scilicet, Iudæorum: *ita & isti*, scilicet Iudæi, *nunc*, scilicet, tempore gratiæ, *non crediderunt in vestram misericordiam*, id est, in gratiam Christi, per quā vos estis misericordiam consecuti: vel non crediderunt quod in vestram misericordiam occasionaliter cessit, *vt & ipsi quandoque misericordiam consequantur*. *Conclusit enim Deus omnia in incredulitate, vt omnium misereatur*, id est, cōclusa: permisit Deus omne hominū genus tā Iudæos quàm Gentiles, in incredulitate, sicut in quadam catena erroris: vt in omni genere hominum sua misericordia locum habeat, quod ita voluit vt homines humilientur, & salutem suam, non sibi, sed Deo attribuant.

Iacob. 1.

Sap. 17. Oseæ. 13.

QVINTA PARS XI. CAPITIS.

B O *Altitudo diuitiarum sapientiæ*, qua seipsum cognoscit, *& scientiæ Dei*, quam habet de creaturis. *quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius*, quia omnia videt, & absque inquisitione & difficultate, omnia intuetur & simul iudicat. *& inuestigabiles viæ eius*, scilicet, æternæ generationis & inspirationis, creationis, gubernationis, redemptionis & glorificationis. *Quis enim cognouit sensum Domini*, per quem iudicat, & operando procedit: quasi dicat nullus. *aut quis consiliarius eius fuit*: quasi dicat nullus. Ille enim nō eget consilio, qui absq; inquisitione plenè omnia peragēda cognoscit. *aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei?* scilicet, merces quasi prius danti? quasi dicat nullus. Quia non potest aliquis aliquid habere quod ab eo non acceperit. *Quoniā ex ipso*, tanquam ex primo agente. *& per ipsum*, id est, per suam virtutem, vel propter seipsum, *& in ipso*, sicut in cōseruante, *sunt omnia*, quæ sunt aliquid & bona, & per consequens nullus prior dedit illi. *Ipsi* tanquam patri *gloria*, tanquam primo principio, *In secula seculorum Amen*, id est, verè ita est.

Ioan. 14. Sap. 9. 1. Cor. 2. Ioan. 16. Hier. 23. Prouer. 16. Mala. 1.

COMMENTVM XI. CAPITIS.

C *Dico ergo, Nunquid repulit Deus populū suum? Absit. Nam & ego Israëlita sum ex semine Abraham, de tribu Beniamin. Non repulit Deus plebem suam, quam præsciuit.*

SVperiori capite Apostolus ostendit Iudæorum ruinam, quatenus eorum causa & culpa id contigit: puta propter incredulitatem & cæcitatem: in hoc capite de eadem ruina tractat, quatenus à Deo ob bonam causam permissa fuit, vbi nonnulla cōsolatione popoulum recreat, eò quòd eorum lapsus nō fuit vniuersalis, neque irreparabilis, nec etiam inutilis. Et primò ponit interrogationem quam soluit, & infert conclusionem: ait igitur: *Dico ergo*, inquirendo *Nunquid repulit Deus*, totaliter, *populum suum*, scilicet, Iudæorum? quia vocaui eum non credentem sed cōtradicentem. Reclamare enim possent eò quòd esset populus selectus ac dilectus, cui facta est Messiæ promissio, in quo fuit templum, lex, sacerdotium, circuncisio, & reges, talem obiectionem Aposto. hac interrogatione, quasi ex ore eorum præripit. Similis penè interrogatio est apud Psal. Vt quid Deus repulisti in finem? Verùm eorum amaritudinē statim consolatione compescere curauit respōdendo, *Absit*. Quæ responsio est execrantis iuxta verbum Psal. in alio psalmo: Quia non repellet Deus plebem suam, scilicet, totaliter, & veritatem suam non derelinquet. Probat primò ex persona sua, dicēs: *Nam & ego Israëlita sum*, alibi etiā

Psal. 78.

D dixit: Israëlitæ sunt & ego. Et quia in populo Israël erant aliqui proseliti & aduentitij, qui non descenderant secundum carnem à patriarchis, hoc de se excludit dicens: *Ex semine Abraham*. Erant autem in populo Iudæorum tribus distinctæ secundum duodecim filios Iacob, quorum quidam fuerunt filij ancillarum: quidam vxorum: Ioseph autem & Beniamin fuerunt filij Rachelis prædilectæ vxoris: & Beniamin patri dilectissimo, quem ei charissimo peperit charissima Rachel. Hanc sui sanguinis laudem, commemorat ad maiorem rei cōfirmationem, videlicet quod cum ex visceribus Israël fuerit euocatus ad fidem, ac si dicat: Si Deus concepto odio statuisset repellere populum suum, nunquam me in hoc culmen fidei extulisset. Explicatius deinde subdit conclusionem æditam super verbo, *absit*, quæ secum adfert suam restrictionem, pariter & secundā probationē: Quia ne quis cogitaret in vno tantum Paulo seruatum populū Israël, subnectit quod Deus non repulit quos præsciuit & prædestinauit ex quocunq; populo. Et hæc est secūda cōclusionis ratio, qua ostēdit Deum fidem suam liberasse: quam pridem suis constrixerat pollicitationibus seruandi populum suum, scilicet, prescitum & predestinatum. Deus enim immutabilis est, nec quouis modo fallere aut falli potest.

1. Cor. 11.

E *An nescitis in Elia quid dicit scriptura, quemadmodum interpellat Deum aduersus Israël? Domine, prophetas tuos occiderunt, & altaria tua suffoderunt, & ego relictus sum solus, & quærunt animam meam.*

HIc ad confirmationem inducit similitudinem de his quæ cōtigerant tēpore Eliæ, quo penè totus populus videbatur à cultu vnius veri Dei aberrasse. Vbi primò ponit interpellationē Elię, dicens: *An nescitis*, quid scriptura dicat in Elia, id est, de Elia. vel in Elia, id est, in libro de Elia scripto. Totus enim liber Regum est principaliter scriptus ad notificandum dicta & facta Prophetarum. Vnde & inter libros Propheticos computatur, vt D. Hier. ait. 3. Reg. 19. In prologo lib. Reg.
Quemadmodum, scilicet, ipse Elias interpellabat aduersus Israël. Contra cuius interpellationem videtur dictum Samuëlis, dicentis: Absit hoc peccatum à me in Domino, vt cessem orare pro vobis. 1. Reg. 12. Multò ergo minus est contra populum interpellandus. Veruntamen aduertendum quod Prophetæ contra populum aliquem interpellant, tripliciter: Vno modo confirmando voluntatem suam voluntati diuinæ, prout in Psal. Psal. 57. Lætabitur iustus cùm viderit vindictam. Alio modo interpellando contra regnum peccati vt scilicet, non homines, sed hominum peccata destruantur. Tertio modo interpellatio vel oratio interpretanda est nō per modum optantis, sed per modum prænunciationis, Hier. 17. secundum illud: Confundantur qui me persequuntur, id est, cōfundentur. Duo autem Elias in hac interpellatione contra nos allegat. Primò quidem impietatem quam commiserant contra cultum Dei. F Vno modo persequendo ministros eius, quod tangit, dicens: Prophetas tuos occiderunt, 3. Reg. 18. iuxta illud: Nunquid indicatum est tibi Domino meo, quid fecerim cùm interficeret Iesabel Prophetas Domini: Act. 7. Psal. 73. & illud, Quem Prophetarum non sunt persecuti patres vestri. 3. Reg. 19. Alio modo quantum ad loca Deo sanctificata, secundū illud: Incenderunt igni sanctuarium tuum, & quantum ad hoc dicit, *Altaria tua suffoderunt*, id est, destruxerunt à fundamentis auertendo. Vnde notandum est quod antequam in Hierusalem ædificaretur templum à Salomone, Israëlitę in diuersis locis ædificauerant Domino altaria. Iosue enim ædificauit Domino in monte Hebal: Iosue. 8. Et filij Ruben, & Gad. & media tribus Manasses ædificauerunt altare Domino in terra Chanáan super Iordanis tumulos. Iosue. 22. Et Gedeon in Effra ædificauit altare Domino, Iudic. 6. vocauitq; illud: Domini pax. Sed postquā ingressi sunt Israëlitæ terrā promissionis, & à Salomone ędificatum est templum Domino, non licuit eis nisi permissione diuina ædificare templum Domino, aliud à templo Hierosolymitano, vt in eo offerrent holocausta & victimas Domino, per Moysen dicētem: Ad locum quem elegerit Dominus Deus vester de cunctis tribubus vestris, vt ponat nomen suum ibi, & habitet in eo, venietis & offeretis in eo holocausta & victimas vestras. Attamen postquā recesserunt decem tribus à Roboan, constituentes sibi regem Hieroboan: Deut. 12. Hieroboan excogitato consilio construi

fecit

G fecit duo altaria: vnum in Bethel, & alterum in Dan: & posuit vitulos aureos, quos adorari præcepit, & solẽnitates statuit: ne decem tribus irent in Hierusalem sacrificare Domino, & cõuerterentur ad Roboã, vt habetur. 3. Reg. 12. Quidam autem ex illis decem tribubus, qui non erant idololatræ, volentes adhęrere Domino & legi Moysi, permittente Domino, construxerunt altaria, in quibus sua donaria, & primogenita offerebant Domino, quæ Iesabel suffodi fecit, vt cogeret populum adorare vitulos in Bethel & Dan. quod autem Acham & Iesabel ex impietate fecerunt, Ezechias filius eius omnia excelsa & altaria ex pietate abstulit, & præcepit adorare in Hierusalem, vt habetur. 4. Reg. 18. Deinde allegat contra eos impietatem quam facere intendebant in eum, dicens: *Et ego relictus sum solus*, scilicet, in cultu vnius veri Dei quod ideo dixit,
Eccle. 48. quia alij nõ ita apertè manifestabant se Dei cultores. Dicitur enim de eo, Surrexit Elias propheta quasi ignis, & verbum eius quasi facula ardebat. Et quærũt animã meã,
3. Reg. 19. id est, vitam meã perdere. Miserat enim Iesabel ad Eliam: Hæc faciant mihi dij, & hæc addant nisi cras hac hora posuero animam tuam sicut animam vnius ex illis, scilicet, prophetis Baal quos occiderat Elias.

Sed quid dicit illi diuinum responsum? Reliqui mihi septem milia virorum, qui non curuauerunt genua sua ante Baal.

H Hic ponit responsum diuinum factum Eliæ in sacra scriptura contentum, scilicet, reliqui mihi, id est in cultu meo, non permittendo eos cadere in peccatum idololatriæ, *Septem milia virorum*. Ponitur certum pro incerto propter perfectionẽ septenarij & miliarij, qui sunt perfecti & celebres: pro magna & incerta multitudine vsurpati, *qui non curuauerunt genua ante Baal*, id est, qui cultũ Dei nõ deseruerũt, neque adorauerunt Baal, qui erat celebris inter Deos illos, quos colebãt Acham & Iesabel.

Sic ergo & in hoc tempore: reliquiæ secundum electionem gratiæ Dei saluæ factæ sunt. Si autẽ gratia, iam non ex operibus: alioquin gratia non est gratia.

Applicat hic historiam Eliæ ad rem propositam. Eodem inquit pacto & in hoc tempore reliquiæ Israël,
Supra. 9. id est, perexiguus numerus respectu multitudinis quę erat sicut arena maris secundum electionem gratiæ Dei, saluę factæ sunt, quasi dicat: Sicuti tunc olim non solum quantum ad paruam numeri quantitatem, sed etiam quantum ad modum. Sic inquit, in hoc tempore. Nam etiam illi tempore Eliæ gratia & misericordia Dei seruati sunt. Sic nunc. Et dicuntur reliquiæ prout contusis eiectisque paleis, ait Theophylactus, pura resident grana: sic ex pluribus Iudæis propter incredulitatem, tanquam paleis eiectis, qui secundum electionem gratiæ puri futuri erant,
I reseruati sunt. Non enim decebat diuinam clementiam,
Psal. 87. vt populum illum cui vni per totum orbem celeberrimę promissiones factæ fuerant, eo vsque in aduentu Christi diuina sua ope destitueret, vt nullam eius haberet rationem. Quare, vt Diuus Augustinus ait, primitiæ fidei ex gente illa collectæ sunt. Quando enim sola Dei genitrix Virgo, inde fuisset electa, præclarissimè cum gente illa actum fuisset. Fuerũt nihilominus & sponsus eius Ioseph iustus, & cum suis parentibus Ioannes Baptista, Simeon,
Act. 2. Anna, Nathanael, ac denique Apostoli & discipuli, quibus & Diuus Stephanus martyrio coronatus præiuit. Mox tria milia vno die sacro baptismate tincta, atque subinde quinque milia, atque iterum decem milia, quorum erat anima vna & cor vnum in Deo, prout antè Diuus Chrysosto. annotauerat: præter aliam numerosam multitudinem, cuius mentio non habetur expressa in sacra scriptura. Hæc autem reliquiarum saluatio fuit secundum electionem gratiæ Dei, id est, secundum gratuitam elec-
Ioan. 15. ctionem Dei. Ideo Christus: Nõ vos me elegistis, sed ego elegi vos. Ex hoc infert conclusionem: Si autem gratia salui facti sunt, iam non ex operibus eorum, prout ad Titũ
Ad Tit. 3. scribit: Non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum misericordiam suam saluos nos fecit. Deinde probat consequentiam, dicens: Alioquin si gratia est ex operibus, iam non est gratia, quæ sic dicitur, ex eo quòd gratis datur: secundum illud quod supra. 3. dictum est, iustificati gratis per gratiam ipsius. Pugnant quippè secum gratis quippiam donari, & ex operibus reddi. K
Quia quod ex operibus redditur, iustitiæ opus est, & merces vel præmium dicitur: gratia verò rationem iustitiæ & debiti excludit.

Quid ergo? quod quærebat Israël, non est consecutus, electio autẽ consecuta est: cæteri verò excæcati sunt.

Infert hic ex his quæ dicta sunt interrogationis conclusionem, dicens: *Quid ergo*, quasi dicat, Tandem conclu-
damus hoc, scilicet, Quod Israël quantum ad maiorem Ioan. 7.
multitudinem populi, non est consecutus quod quærebat, scilicet, iustitiam: & hoc modo intelligendum quod supra 9. dictum est, Israël sectãdo legem iustitiæ in legẽ iustitiæ nõ peruenit: iuxta illud Christi, Quæretis me, & nõ inuenietis. *Electio autẽ cõsecuta est*, id est, reliqua illa & minor pars populi Iudæorũ, quę secũdum electionẽ fuerat prædestinata, cõsecuta est iustitiã: quia oblatã fidẽ prompto obsequio suscepit. Cæteri verò, id est, altera & maior pars populi, *excæcati sunt*, propter malitiam eorum.

Sicut scriptum est, Dedit illis Deus spiritum cõpunctionis: oculos, vt non videant: & aures vt non audiant vsque in hodiernum diem.

Manifestat hic & probat prædictam conclusionem, quantum ad secundam partem authoritate Esaiæ, quam ex duobus locis componit Apost. Esaias enim. 29. ait: Miscui vobis spiritum soporis. & quantum ad hoc di- L
cit: *Dedit illis Deus spiritũ compunctionis*. quod pertinet ad peruersitatẽ affectus. Cõpunctio enim importat quandam cordis punctionem siue dolorẽ. Est autem quidam cordis dolor & compunctio bona, qua quis dolet de propriis peccatis, secundum illud: Potasti nos vino compunctionis. Est etiam aliqua mala cordis compunctio, scilicet inuidiæ, qua quis dolet de bonis aliorum. Huius ergo cõpunctionis siue inuidiæ spiritum dedit eis Deus, non immittendo malitiã, sed subtrahẽdo gratiam, vt dictum est: Supra. 10.
Ego ad æmulationem adducam vos in nõ gentem. Et hoc Esa. 6.
modo intelligitur illud Esaiæ, à quo desumpta est secunda pars authoritatis inductæ: Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua. Oculos eius claude, ne fortè videant oculis suis, & auribus suis audiant. & quantum ad hæc declarat defectum cognitiuæ virtutis. vnde subdit, *oculos, vt nõ vidant*, scilicet, per seipsos miracula, quæ Christus eis videntibus fecit, *Et aures vt non audiant*, doctrinam Christi & Apostolorum. vnde Esa. alibi: Qui vides multa nónne custodies? Qui apertas habes aures, non audies? Addit au-
tem Apost. de suo, *Vsque in hodiernum diem*. Quia in fine Esa. 24.
mundi videbunt & audient quando conuertentur corda Mala. vlt.
filiorum ad patres eorum.

Et Dauid dicit, fiat mensa eorum coram ipsis in laqueũ, & in captionem, & in scandalum, & in retributionẽ M
illis: Obscurentur oculi eorum, ne videant, & dorsum eorum semper incurua.

Hic eandem conclusionem probat authoritate Dauidis: in qua primo tãgit occasionem defectus Iudęorum, dicens: Fiat mensa eorum, id est, malitia qua peccatores reficiuntur, iuxta illud. Cùm dulce fuerit in ore eius
malum, abscondit illud sub lingua sua. Quæ quidem mẽ- Iob. 20.
sa est coram ipsis, quando ex certa malitia peccant, hæc fit in laqueum, quãdo ex ea paratur tentatio ad peccandũ, iuxta illud: Qui explicauerit se de fouea. tenebitur laqueo.
Fit in captionem quando per delectationẽ succumbit illi
consentiendo, iuxta illud: Capientur & irretientur. Et in Esa. 24.
scandalum, id est, impactionem casus, quando ruunt de Esa. 8.
peccato in peccatum. Et in retributionem, scilicet, quando puniuntur pro peccatis suis. vnde Psalm. Redde retri-
butionem superbis. Vel mensa, id est, sacra scriptura Iu- Psal. 93.
dæis apposita, iuxta illud: Posuit mensam suam, fiat eis in Prouer. 9.
laqueum quod fit quando occurrit aliquid ambiguum & in captionem, quando malè intelligitur: Et in scandalum quando ruit in pertinaciam erroris: & in retributionem, dum puniuntur. est autem allusio ad muscipulam aliaque illaqueandi ingenia, sub quibus abditur viscus ad inescandum animalia. Pari modo Iudæi præ sua inuidia & superbia seducti sunt, & irretiti per falsum intellectum sacræ scripturæ. Secundò ponit defectum quantum ad cognitiuam virtutem, cùm dicit: Obscurentur oculi eorum ne videant

A videant quod magis prænunciãdo quam optãdo dicitur, vt D. Aug. ait, non vt fiat, sed quia ita fiet. Vnde Apostol.
Ephe. 4. Tenebris obscuratum habẽtes intellectum. Et quantũ ad effectum cum dicit: Et dorsum eorũ, id est, liberũ eorum arbitrium, quod portat & ad bona & ad mala semper incurua, id est, incuruari permitte, ab eternis ad temporalia, à rectitudine iustitiæ ad iniquitatem quod dæmones sug-
Esa. 51. gerunt: dicentes illud Esa. Incuruare vt transeamus.

SECVNDA PARS XI. CAPITIS.

Dico ergo, nunquid sic offenderunt vt caderent?

IN hac secunda huius capitis parte Apostolus ostendit Iudæorum ruinam non esse cassam siue inutilem, neque irreparabilem. Et primò ponit interrogationem, dicens: Dico ergo, &c. quasi dicat, Dictũ est & probatum quod cęteri Iudæi pręter electos sunt excæcati, interrogo: Nunquid sic offenderunt vt caderent, id est, nunquid permisit Deus eos offendere solùm vt caderent, & non pro-
In Ethic. pter aliquam vtilitatem? Quod videtur esse contra boni-
Iob. 34. tatem Dei, quæ tanta est, vt D. Augustin. ait, quod nunquam permitteret aliquid mali fieri, nisi propter bonum quod ex malo elicit. Vnde quo ad casum Iob ait: Conte-
B ret multos & innumerabiles, & stare faciet alios pro eis.
Apoc. 3. & D. Ioannes: Tene quod habes, ne alius accipiat coronam tuam. Deus enim permittit aliquos cadere, vt eorum casus sit aliorum salutis occasio. Alio modo potest sic exponi, id est, nunquid permissi sunt corruere, vt vniuersi perpetuò lapsi absque remedio iacerent? scilicet, irreparabiliter. Et huic sensui apertissime seruit particula, sic, quæ in aliquibus codicibus non habetur. Hoc enim pacto legit D. Ambro. Nunquid sic offenderunt vt curari nõ possent? Sicut diabolum legimus cecidisse, Simili modo legit tam D. Chrys. quàm Origenes.

Absit. Sed illorum delicto, salus est Gentibus, vt illos æmulentur.

FAmiliaris est Apostoli respõsio, dum partem affirmatiuam per abominationẽ repellit. Et primò iuxta primam expositionem, ostendit Iudæorum ruinam esse vtilem, ait ergo: *Absit*, vt, scilicet, sic offendere permiserit eos Deus vt inutiliter caderent. Sed magis illorũ delicto salus Gentibus facta est, scilicet occasionaliter. Vnde & Christus dixit. Salus ex Iudæis est. Trinam vtilitatis rationem meditatur D. Tho. & alij, Gentibus ex Iudæorũ delicto aduenisse, triplex enim delictum Iudæi cõmiserunt. Primũ in occasione Christi, ex qua subsecuta est salus Gentilium per redemptionem sanguinis Christi, secundum il-
1. Pet. 1. lud: Non enim corruptibilibus auro & argento redempti
C estis, &c. Secundũ delictum Iudæorũ fuit repulsio doctrinæ Apostolórũ, propter quam repulsam Apost. dixerunt:
Act. 13. Vobis oportebat primũ loqui verbum Dei. Sed quoniam repulistis illud, cõuertimur ad Gentes docendas, quæ doctrinam illorũ cum gaudio susceperũt. Tertium delictum
In enarratione. Iudæorum fuit excæcatio & impœnitentia, propter quam sunt in omnes Gentes dispersi, vt D. Aug. ait: baiulantes legem, vetusque testamentũ, cuius testimonio fulciuntur Christiani, ac suam stabiliũt fidem ad cõuertendum Gentiles. Qui suspicari potuissent prophetias de Christo, quas fidei prædicatores inducebant de Christo esse confictas,
Psal. 58. quæ probantur testimonio Iudęorum. Vnde Psalm. Deus ostendit mihi super inimicos meos, ne occidas eos, nequando obliuiscãtur populi mei: disperge illos in virtute tua. Sequitur, vt illos æmulentur. Et quia non dicit qui vel quos, & cùm sit duplex æmulatio, scilicet, indignationis & imitationis, potest hoc quatuor modis exponi. Vno modo vt Gentiles illi imitẽtur Iudæos in cultu vnius veri
Ephe. 2. Dei. Vnde Apost. Eratis in illo tempore sine Christo, alienati à conuersatione Israel, &c. & alibi: Vos imitatores facti estis Ecclesiarum Dei, quæ sunt in Iudæa: vel vt Gentiles æmulentur Iudæos, id est, indignentur contra eos propter incredulitatem ipsorum. Vnde Psalm. Vidi præ-
Psal. 118. uaricantes, & tabescebam: quia eloquia tua non custodierunt. Vel vt Iudæi æmulentur imitantes conuersionem & fidem Gentilium, & finaliter omnis Israël saluus fiat, cùm plenitudo Gentium intrauerit. Et sic impleatur illud: Ille erit in caput. & tu eris in caudam. Vel vt D
Iudæi æmulentur Gentiles, id est, contra eos ex inuidia Deut. 28.
turbentur, dum vident eorum gloriam ad Gentiles translatam. Veruntamen circa huiusmodi, à duplici errore cauendum est. Primo ne putemus Gentes, viam salutis non potuisse ingredi nisi depulsis Iudæis, quasi Deus sic angustauerit aditum ad se, vt non posset vniuersum humanum genus sinu infinitæ misericordiæ suæ excipere. Nam quanuis prædestinatorum numerus certus fuerit, vult tamen omnes saluos fieri. Ideò Christus salutis viam aperuit omni credenti, Iudæo primum & Græco. Ideo si nulli credere renuissent, omnes intrassent. Secundò cauendum est ne dicamus Deum excæcasse Iudæos, vt ingrederentur Gentiles, ne eum constituamus authorem mali. Malitia enim & cruditas cordis Iudæorum in causa fuit incredulitatis eorum. Deus autem Iudæorũ malo, quod ab ipsis ortum habuit, bene vsus est, prout in malignatione Pharaonis vsus est ad exaltationem nominis sui.

Quod si delictum illorum diuitiæ sunt mundi, & diminutio eorum, diuitiæ Gentium, quantò magis plenitudo eorum.

PRosequitur hic Iudæorum consolationem, ne despondeant animo. Ostendens casum eorum esse reparabilem: hoc autem in quarta parte locupletius explicat, sed
hic interim triplici ratione præmonstrat. Primam ex E
vtilitate quam in hoc textu ponit, quæ talis est: bonum est potentius ad inferendum vtilitatem quam malum. Sed malum Iudæorum magnam vtilitatem Gentibus contulit, Ergo maiorem mundo confert vtilitatem bonum eorum. Et hoc innuit supposito quod prius dixit, quod eorum delicto salus Gentibus facta est. Nunc subsumit: Quod, pro, sed, si illorum, id est, Iudæorum delictum diuitiæ sunt mundi, id est, Gentilium: quia, scilicet delictum Iudæorum redundauit in spirituales diuitias Gentilium: Quoniam per mortem Christi huiusmodi crimine patratam, mũdus vniuersus opulentissima Dei misericordia ditatus est. Et eorum diminutio, hoc est quod pro maiori parte reiecti sunt, & pauci ingressi, diuitiæ sunt Gentium: quantò magis plenitudo eorum locupletabit mundum? Et est argumentum à maiori ad minus. Nam si de malo quod per se aduersatur bono per accidentalem occasionem, diuina sapientia tantũ eduxit bonum, quantò magis de bona eorum conuersione, quæ per se ordinatur in bonum, poterit mundum ad optimum perducere statum. Tunc enim vterque populus absque vlla æmulatione iustitiam Dei percolent. Et sic si Deus propter vtilitatem totius mundi permisit Iudæos delinquere: multò magis impleuit ruinas eorum propter totius mundi vtilitatem, & ideò tandem reliquiæ secundum electionem gratiæ saluæ fient.
F

Vobis enim dico Gentibus, Quamdiu quidem ego sum Gentium Apostolus ministerium meũ honorificabo, si quomodo ad æmulandum prouocem carnem meam, vt saluos faciam aliquos ex illis.

ADducit hic secundam rationem ad probãdum quod ruina Iudæorum non sit irreparabilis. Ratio talis est: Rerum desperatarum & irrecuperabiliũ non est prudentia,
neq; intentio, nec aliquis sapiens curã suscipit, secundum 1. Ioan. 5.
illud: Est peccatum ad mortem, pro hoc nolo vt roget quis. Atqui Apostolus intendebat & sperabat aliquos ex illis saluos facere: igitur casus eorum non erat irreparabilis: cùm Apostolus sapiens esset & spiritu Dei agere-
tur, ad suam explicandam intentionem dirigit sermo- Gal. 2.
nem peculiariter Gentibus, quanuis ab initio epistolæ vsque huc, vbi causam communem agit fidei, omnes simul conuersos alloquitur sic, dicens: Omnibus qui sunt Romæ, &c. Hic verò singulariter Iudæorum salutem se procurare meminit, dicens: Vobis enim Gentibus, quamdiu
sum Gentium Apostolus, vestri curam geram vsque ad 1. Tim. 2.
mortem, attamen ministerium meum honorificabo. Non quidem in his quæ ad secularem honorem & fastum pertinent: sed ornando ipsum bonis moribus, iuxta illud: In omnibus exhibeamus nos sicut Dei ministros in mul-
ta patientia, &cæ. honorificabo etiam per supererogatio- 1. Cor. 6.
nem operũ, ad quæ nõ teneor. Vnde dicebat, quæ est ergo 1. Cor. 9.

G merces mea? vt Euangelium Christi prædicans sine sum-
ptu honorificabo: præterea ampliando solicitudinem ad
omnium salutem. Vnde dicebat præter illa quæ extrinse-
cus sunt instantia mea quotidiana solicitudo omnium Ec-
Suprà 9. clesiarum. Propterea & hic dicit: Si quo modo ad æmu-
landum prouocem carnem meam, id est, Iudæos, qui sunt
mihi cognati secundum carnem: & ideò sequens consi-
Esa.55. lium Esaiæ dicentis, Carnem tuam ne despexeris: cona-
batur prouocare eos ad æmulandum bona æmulatione,
1.Cor.12. ad quam etiam Corinthios hortabatur, dicens: Aemula-
mini charismata meliora. Nec in hoc excedebat mensu-
2.Cor.10. ram regulæ, de qua ad Corinthios scribens, dicebat: Nos
autem non in immensum gloriamur, sed secundum men-
suram regulę, qua mensus est nobis Deus mensuram per-
tingendi ad vos. Quia non sic erat ei commissa cura Gen-
tilium, quod fuerit ei prohibitum Iudæis prędicare: sed ex
1.Cor.9. præcepto tenebatur Gentilibus prædicare. vnde dicebat:
Si non Euangelizauero, væ mihi est, Necessitas enim in-
cumbit, scilicet, euangelizandi Gentilibus, quę non incum
bebat euangelizandi Iudæis, nisi fortè inter Gentiles ha-
bitantibus, sed supererogando prædicare poterat eis, & in
hoc mysterium suum honorificabat: Non quærens quod
ei vtile erat, sed quod multis, vt salui fierent. Ideò hic dicit
1.Cor.10. vt saluos faciam aliquos illis. Nec est illi arrogantiæ ascri-
bendum quod dicit: Saluos faciam: nouerat enim pro-
priũ esse Dei saluos facere credẽtes. Ideò intelligebat tan-
II quam fidei minister colendo agrum dominicum, quem-
1.Cor.3. admodũ alibi dicebat: Ego plantaui, Apollo rigauit, Deus
autem incrementum dedit.

*Si enim amissio eorum reconciliatio est mundi, quæ as-
sumptio, nisi vita ex mortuis?*

VIdetur hic explicatior repetitio eius quod dixerat: Si
delictum illorum diuitiæ sunt mundi, quanto magis
plenitudo eorum. Hic enim ponit amissionem pro delicto
eorum, & assumptionem pro reconciliatione: alludens
ad recõpensationem amissionis vnius amici, quæ fit dum
vno perdito plures acquiruntur. Sic Iudæorum casus &
ruina, quæ dicitur amissio, prout seruus qui sub cura do-
mini refugit, esse dicitur amissus, plures seruos Deo occa-
sionaliter acquisiuit. Postmodum interrogat: Quę assum-
ptio, nisi vita ex mortuis? Quæ verba D. Chrys. & Orige-
nes referunt ad resurrectionem vniuersæ carnis in die iu-
dicij: & possumus secundum eos verba Apostoli sic inter-
pretari: Si amissio Iudæorum reconciliatio fuit reliqui or-
bis, consequens est vt eorum assumptio (quæ Deo tra-
hente facienda est) vita sit ex mortuis, id est, consequens
est vt Iudaismo ad fidem assumpto, nihil restet nisi vt fiat
resurrectio vtilis. Vbi D. Chrys. annotauit quod sicut Iu-
dæorum amissio non fuit causa, sed occasio reconciliandę
Gentilitatis: Sic eorum assumptio erit occasio resurrectio-
I nis generalis, in cuius declaratione Apostol. ministerium
suum honorificauit. Nam finis Euangelij muneris est illa
vniuersalis conuersio. Possunt etiam hæc verba Apost. esse
expositio huius quod promiserat saluos faciam: & sic in-
telligitur hic locus vita ex mortuis, de morte spirituali per
peccatum Iudæorum, & de vita per gratiam Gentium, vt
sensus sit: Si amissio illorum, id est, spiritualis mors, recon
ciliatio, id est, vita spiritualis, fuit mũdi, id est, Gentilium,
qui faciebant maiorem partem mũdi: assumptio illorum
erit resuscitatio ab eadem morte in similem vitam. Quod
cùm ego procurem, opto eos saluos facere: & sic non re-
puto casum illorum irreparabilem.

*Quod si delibatio sancta est, & massa: Et si radix sancta,
& rami.*

TErtiam hic rationem adiungit ad confirmandum ca-
sum Iudæorum non esse irreparabilem ex cõditione
gentis Iudæorũ: & hoc dupliciter. Primò ex parte Aposto-
lorum cùm dicit, *Quod si delibatio sancta est, & massa.* Di-
citur autẽ delibatio id quod ex massa pastæ sumitur, quasi
ad probandum gustum massæ: & ex illa delibatione fie-
bant olim collyridæ, quæ iubebantur offerri. Sunt autem
Apostoli ex gente Iudæorum assumpti, prout delibatio ex
Leuit.7. masse. Et ideò si Apostoli sunt sancti, cõsequens est quod
gens Iudæorum sit sancta: secundum illud, Gens sancta,
1.Pet.2. populus acquisitionis. Secundò idem probat ex parte Pa-
triarcharum, qui comparantur ad Iudæos, sicut radix ad K
ramos. Vnde Esa. Egredietur virga de radice Iesse. Si ergo
Patriarchæ sunt radix, & sunt sancti: Ergo & Iudæi qui ex
ipsis processerunt sunt sancti. Vnde Oseas 14. Erumpet ra-
dix eius, vt lybani ibunt rami. Et non intendit Apostolus
hic loqui de actuali sanctitate, nec ostendere Iudæos incre
dulos esse sanctos, sed de sanctitate potentiali. Nihil enim
prohibet eos reparari in sanctitate, quorũ patres, & quo-
rum filij sunt sancti: vel potest dici quod illi sunt speciali-
ter rami Patriarcharum qui illos imitantur iuxta illud, Si Ioan.8.
filij Abrahæ estis, opera Abrahæ facite. Origenes hic no-
mine massæ & radicis, vnum Dominum nostrum Iesum
Christum concipit, qui est primitię resurgentium, & radix
renascentium in eius membra: Et sic si ille sit sanctus sine
macula, & rami ei insiti fient participes sanctitatis. quod
autem possunt inseri, inferius persequitur. Si autem inseri
possint, non est irreparabilis casus eorum.

TERTIA PARS
XI. CAPITIS.

*Quod si aliqui ex ramis fracti sunt, tu autẽ cùm oleaster
esses, insertus es in illis, & socius radicis & pinguedi-
nis oliuæ factus es, Noli gloriari aduersus ramos.*

IN hac tertia huius capitis parte Apostolus præseruat
Gentiles à vicio superbiæ, quo gloriari & insultare po- L
terãt in Iudæos ex duabus partibus, scilicet, ex Iudęo-
rum defectu, & sua promotione. Ideò ait: *Quod si
aliqui ex ramis fracti sunt;* quasi dicat: Dictum est quod
si radix est sancta, & rami. Sed si aliqui ex ramis, id est, ex
Iudæis fracti sunt, id est, diuisi eorũ culpa, à fide patrum,
qui cõparantur radici. Noli, scilicet gloriari, quia & tu fran
gi potes. Vnde Iob. 15. dicebat, Ramos eius arefaciet flam
ma. Et Sapien. 4. Confringentur rami cõsumpti. Secundò
imminebat Gentilibus materia gloriãdi ex parte promo-
tionis eorum, in locum Iudæorum. Promotio autem ali-
cuius tantò consueuit eum altius extollere in vanam glo- Prou.30.
riam, quãtò viliori statu eleuatur: iuxta illud, Propter tria
mouetur terra, & quartum quod sustinere non potest per Hier.17.
seruum cùm regnauerit, &cæ. Ideò Apostolus ad depri-
mendum gloriam eorum, præmittit abiectum statum de
quo assumpti fuerant, dicens: *Tu autem*, scilicet, Gentilis,
cùm oleaster, id est, siluestris olea, id est, sterilis & infru-
ctuosa, meritò excidendus & in ignem mittendus: iuxta
illud, Mat. 7. Omnis arbor quæ non facit fructũ bonum,
excidetur, & in ignem mittetur: & mirica in deserto qui
traditus fueras in reprobum sensum & in ignominiã car-
nis, plusquam belluinis moribus imbutus, idolis addictus
viuebas. *Insertus es in illis*, id est, loco illorum, iuxta illud: Iob.34.
Conteret multos & innumerabiles, & stare faciet alios M
pro eis. *Et socius radicis factus es*, id est, consociatus es Pa-
triarchis & Prophetis, secundum illud, Multi venient ab
Oriente & Occidente, & recumbẽt cum Abrahã, & Isaac,
& Iacob, &c. Et per comparationem ad Apostolos: *Et so-
cius pinguedinis oliuæ factus es.* Oliua quidem dicitur
ipsa gens Iudæorum propter vniuersales fructus spiritua-
les quos attulit. Vnde Hier. 11. Oliuam vberẽ, pulchram,
fructiferam, speciosam vocauit Deus nomen tuum. &
Psalm. 51. Ego sicut oliua fructifera in domo Dei. Sicut
autem huius oliuæ radix sunt Patriarchæ & Prophetæ: ita
& pinguedo huius oliuæ est abundantia spiritualis gra-
tiæ spiritus, scilicet, quam præ omnibus Apostoli habue- Iudic.9.
rũnt. vt Glos. dicit. Vnde oliua dixisse dicitur: Nunquid Ephe.2.
possum deserere pinguedinem meam: Sic Apostoli: Non
est æquum nos derelinquere verbum Dei. Sic ergo pro-
moti sunt Gentiles ad societatẽ illius populi Patriarcha-
rum & Apostolorum, vnde effecti sunt ciues sanctorum
& domestici Dei, superædificati super fundamentũ Apo-
stolorũ & Prophetarũ, ipso summo angulari lapide Chri- 1.Cor.5.
sto Iesu. Licet ergo tu Gentilis has occasiones gloriandi
videaris habere, noli tamen gloriari & insultare aduersus
ramos, id est, Iudæos: quia, scilicet, non est bona gloriatio
tua. *Quod si gloriaris, non tu radicẽ portas, sed radix te.* Hic
assignat quare gloriari non debent, nec insolescere aduer-
sus Iudęos, dicẽs: Quod si non obstãte hac admonitione,
gloriaris, saltem ne Iudæi vsque adeò sint tibi vituperio,
eos existima tanquã tuum fundamentũ, quo sustentaris.
Confide-

A Considera ad repressionem gloriæ tuę, quod non tu radicem portas, sed radix te, id est, quod Iudæi nequaquā acceperunt à Gentilitate causam salutis. Sed potius è cōuerso: (Ioan.4.) vnde Christus, Salus ex Iudæis est: vtpotè tanquam ab illa sancta radice Abrahæ, cui promissum est quod in ipso benedicendæ essent omnes gentes. *Dicis ergo, fracti sunt rami, vt ego inserar.* Hactenus generalibus verbis deterruit Gentes à tumore superbiæ. Nunc verò rem apertius expedit, obiectas eorum obiectiones refutando. Poterāt enim obiicere quod nō ipsi, vt Iudæi, cecidissent, & quod Deus Gentilitatem hoc honore prętulisset, quod Iudæos proiecisset, vt Gentes seruaret. Nullus enim sustinet detrimentum rei nisi propter rem pręciosiorem & magis dilectam: quemadmodū quis pluris facit caput quàm brachia, quæ pro tuitione capitis exponit periculo. has obiectiones hic proponit: quantū ad primā dicit, *Fracti sunt rami*, scilicet, Iudæi per incredulitatē: & nos ex quo vocati fuimus, credidimus. quo ad secundam dicit, *vt ego inserar*, ex quo videtur quod Gentilitas est magis Deo accepta quàm Iudæa. (Malach.1.) quod videtur prophetasse Malachias, dicēs: Non est mihi voluntas in vobis: & munus non accipiam de manu vestra. Ab ortu autem Solis vsque ad occasum magnū est nomē meū gentibus. Et Esa.49. Parū est vt sis mihi seruus ad suscitandas tribus Iacob: Dedi te in lucem Gentiū, &c.

B *Benè propter incredulitatem fracti sunt, tu autem fide stas: noli altū sapere, sed time. Si enim Deus naturalibus ramis non pepercit, ne fortè non tibi parcat.*

Hic respondet obiectioni. Et primò assignat causam defectus Iudæorum & promotionis Gentilium, dicens: Benè. quod aduerbium videtur esse verbum annuentis, non quod hoc illis concedat iuxta eorū intentionem, sed fortasse fatetur illos habuisse occasionem sic cogitandi. Vel secundum alios hæc vox (*benè*) est interiectio renuentis aut ridentis, ac si dicat, probè seu pulchrè arguis. Vel vt alij volunt forsan concedit vti dixit, quod Iudæorum delictum occasio fuerit salutis Gentium propter bonum vsum Dei. Non tamen quod illa fuerit causa finalis à Deo intenta, vt propter salutem Gentium sponte sua proiecerit Deus Iudæos. vnde subiungit causam fractionis ramorum dicens, *Propter incredulitatem fracti sunt*, (Ioan.1.) quia, scilicet in Christum credere noluerunt: Deus enim (Ioan.8.) quantū in se fuit, eos seruare voluit. Misit enim illis filiū (Mat.21.) suum, qui eis tanquam domesticis dilucidè veritatem tan(Mat.13.)quam lumen manifestauit: illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum. Eam ob rem conquerebatur quod cùm veritatem illis diceret, non crederent: imò fecit inter eos signa & prodigia: quæ si facta fuissent in Tiro & Sidone, Gentiles illi pœnituissent & credidissent. & vt diuus Matthæus ait, Propter incredulitatem illorum nō fecit in illis plures virtutes. Deinde aufert Gen-C tibus aliam superbiæ ansam, dicens: *Tu autem*, non viribus tuis subnexus stas, sed fide: quia, scilicet, misericordia Dei insitus es in fide Abrahæ, à qua naturales filij defecerunt. Quinimò hæc insitio secundum Origenem, nō fuit facta secundum leges agriculturæ, secundum quas arbor sterilis non inseritur fœcundæ ac preciosiori, sed surculus illius quæ fœcunda est, inseritur sterili, agrestique stipiti. Nam insertus ramus est qui alimentum sterilis sua virtute in suam ipsius bonam cōuertit substantiam, vnde fert fructus: Deus autem qui est fons vniuersæ bonitatis è conuerso sterilem oleastrum inseruit oliuæ, vnde fructuosum exugeret succum. Ideò subiungit admonitionem: *Noli altum sapere*, id est noli de te vltra præsumere. Noli esse elato animo. Ideò infrà. 12. non alta sapientes. & Psal. Domine, non est exaltatum cor meum, neque elati oculi. *Sed* (Prouer.28.) *time*, ne, scilicet tu frangaris per incredulitatem, qui timor pertinet ad amorem castum. Vnde Salomon: Beatus homo qui semper est pauidus. Qui verò mentis est durę, cor(Eccle.1.)ruet in malum. & Sapien. Timor Domini expellit peccatum. Secundò assignat rationem suæ admonitionis, dicēs: *Si enim Deus naturalibus ramis*, id est, Iudæis, qui ex naturali origine ex Patriarchis descenderunt, non pepercit, quin eos frangi & in incredulitatem labi permiserit. *Time* (Prouerb.16.) *ne fortè nec tibi parcat*. quin scilicet, te permittat per incredulitatem excidere. Vnde Salomō, Zelus & furor viri non parcet in die vindictæ. & Hiere. 13. Non parcam nec miserebor, vt non dispergam eos. In hoc ergo consistit solutio Apostoli. Quod cùm aliquis videt se gratiam adeptum, D alio cadente non debet extolli contra cadentem, sed magis timere sibi ipsi, quia ipsa superbia est causa præcipitij, & timor est causa custodiæ & cautelæ.

Vide ergo bonitatem & seueritatem Dei, in eos quidem qui ceciderunt, seueritatem, in te autem bonitatem, si permāseris in bonitate, alioquin & tu excideris. Sed & illi, si non permāserint in incredulitate inserētur: potēs est enim Deus iterum inserere illos. Nam & si tu ex naturali excisus es oleastro, & contra naturam insertus es in bonam oliuam, quantò magis qui secundum naturam inserentur suæ oliuæ.

Hic inducit Gentiles ad diligentem diuinorum iudiciorum considerationem. Et primò ostendit quod oporteat eos diligenter considerare, scilicet bonitatem & seueritatem Dei. Bonitas in præsentiarum idem significat quod benignitas, vbertasque diuinę misericordiæ, de qua suprà 2. An diuitias bonitatis eius contemnis? Seueritas autem nihil vicij significat, sed censoriam Iudicis grauitatem nihil de rigore remittentis, quæ apud Theologos dicitur iustitia vindicatiua. de hac Psalm. 93. Deus vltionum Dominus, id est, æmulator vlciscens & vindictam faciens. ait ergo, Vide & considera vtrunque. Prima enim consideratio tribuit spem, secunda timorem, vt ex prima vitetur desperatio, & ex secunda præsumptio. Secundò E ostendit in quibus & à quibus prædicta duo sunt consideranda. Primò à Gentilibus seueritatem & rigorosam iustitiam, in eos, scilicet Iudæos dicit esse considerandam, quo modo permisit Deus eos sic cadere, & quo modo verificatum fuit illud Hiere. Præcipitauit Deus nec pepercit, omnia speciosa Iacob destruxit. Secundò ab eisdem (Thren.2.) dicit considerandam quam Deus in eos exercuit bonitatem, qua eos immeritos à fecibus peccatorum liberauit, vt vnusquisque eorum dicere debeat cum Psalmista, Bonitatem fecisti cum seruo tuo Domine. (Psal.118.) Tertiò ostendit quo tempore possunt hæc in prædictis considerari, quia non immobiliter, sed sicut id quod potest mutari in futurum. Et primò ostendit quantum ad Gentiles dicens: In te dico bonitatem Dei operantem, ea conditione si permanseris in bonitate. Vnde Christus, Manete in dilectione mea. (Ioan.15.) Alioquin si tu non dederis operam permanendi per timorem & humilitatem, & tu excideris. Per hæc verba apertissimè ostēdit ita salutem nostram esse munus Dei, vt tamen in nostra potestate sit positum ei adiuuanti assentire & aduersari, siue permanere & non permanere in bonitate à Deo nobis communicata. Quocirca quod ait, *Et tu excideris*, nihilominus hæc monitio ad singulos nostrûm pertinere. Catholica enim veritas contra Lutheranos (qui dicunt quod ad solos prædestinatos verè pertinet Euangelium, & quod tales nunquam verè excidunt, nec reprobi verè resurgunt.) est quod tam reprobi F quàm prædestinati sæpenumerò sunt verè in gratia, à qua excidunt, & verè rursum in culpa, à qua verè resurgunt. Vnde singuli admonentur ab Apostol. Qui stat, videat ne cadat. (1.Cor.10.) & alibi: Vide ne & tu tenteris. (Galat.6.) Et D. Ioan. Tene quod habes, ne alius accipiat coronā tuam. (Apoc.3.) Secūdò ostendit idem quantum ad Iudæos, dicēs: *Sed & illi si non permanserint in incredulitate inserentur.* Quāuis enim iniqui non vtantur auxilio Dei, prout iusti: quia tamen Deus illis præstò est, qui nō sese auertunt ab eo, & stat ad ostium & pulsat, dicere possumus quod licet in facultate peccatoris non sit salus immediatè posita, hoc tamen in eius arbitrio situm est, vt auxilio diuino vtatur, quo illam obtineat: & ideò ait, *Si nō permanserint in incredulitate*, id est, si non retineant peruersum sensum, & sequantur diuinam inspirationem: *inserentur*, scilicet, iterum, id est, in statum suū restituentur, secundū illud: Tu fornicata es cum amatoribus multis, tamen reuertere ad me dicit Dominus, & ego suscipiam te. (Hier.3.) Deinde probat dupliciter quod iterum inserētur. Primò ex diuina potentia: Potēs est enim Deus iterum inserere illos. & ideò non est desperandum: Nam vt Esaias ait: Non est abbreuiata manus Domini, vt saluare non possit. (Esa.59.) Secundò idem probat per locum à minori ad maius, dicens: Nam & si tu Gentilis excisus es ex naturali oleastro, id est, ex Gentilitate, quę naturaliter erat

G infructuosa, non quidem prout Dominus fecit naturam, sed secundum quod corrupta est per peccatum. Vnde Sapien. 12. Nequam est natio eorum, & naturalis malitia ipsorum. & Apostolus: Eramus natura filij iræ. *Et cõtra naturam insertus es in oliuam bonam*, id est, contra communem cursum naturæ. Non enim consueuit ramus arboris infructuosæ inseri in bonam arborem, sed potius è conuerso. Et sic quod ait contra naturam, non crudè prout sonat, intelligendum est. Nam Deus cui natura tanquã authori suo obedientissimè paret, nihil agit cõtra naturã, neque vim infert rebus. Dicimus enim esse naturale quod fit ab agente, cui naturaliter subditur patiens, quanuis nõ sit secundum naturã propriam patientis. Fluxus enim & refluxus maris est naturalis, eò quòd causatur ex motu lunæ, cui naturaliter subditur aqua: quanuis non sit naturalis secundum formam aquæ. Ita etiã cùm omnis creatura sit naturaliter Deo subiecta, quicquid facit Deus in creatura, potest dici naturale, licet non sit naturale secundum propriã & particularẽ naturã rei, in qua sit, puta cùm cæcus illuminatur, & mortuus suscitatur, quæ dicũtur opera supra naturam, sed non contra naturã propriè loquendo.

Ephe. 2.

QVARTA PARS XI. CAPITIS.

H *Nolo enim vos ignorare fratres, mysterium hoc, vt non sitis vobismetipsis sapientes, Quia cæcitas ex parte contigit in Israël, donec plenitudo Gentium intraret: & sic omnis Israël saluus fieret.*

IN hac 4. huius cap. parte Apost. clarè exprimit quid sibi circa præmissa iudicia videatur, & primò ponit factum & intentionem suam. Induxi vos ad considerandum bonitatem & seueritatem Dei. *Nolo enim vos ignorare fratres, mysterium hoc*, quasi dicat, video quod non potestis omnia capere mysteria: hoc enim est perfectorũ. vnde Christus dicebat: Vobis datum est nosce mysterium regni Dei. Verùm tamen hoc mysterium nolo vos ignorare, quia huius mysterij ignorantia esset vobis damnosa. Si quis enim ignorat, ignorabitur. Secũdò assignat suę intentionis rationẽ, dicens: *vt non sitis vobismetipsis sapientes*, id est, vt nõ de sensu vestro præsumatis, & ex sensu vestro alios condemnantes & vos eis præferatis. vnde infrà 12. Nolite esse prudentes apud vosmetipsos. Et Esa. 5. Væ qui sapientes estis in oculis vestris, & corã vobismetipsis prudentes. Deinde ponit mysterium quod intẽdit. Primò quidem quantum ad casum particularium Iudæorũ, cùm dicit: *Quia cæcitas*, non vniuersaliter, sed ex aliqua parte, vt suprà dictum est. addit, *contigit*, ne quis cæcitatis causam Deo ascriberet. Nihil enim aliud fecit quàm permittere. Neque ait quod cæcitas contigit, vt plenitudo intraret, ne quis suspicetur Deum eos illo fine excæcasse: sed dicit *donec plenitudo Gentium*, id est, non solum aliqui particulariter, sicut tunc conuertebantur, sed vel in tota gentilitate, vel in maiori parte Ecclesia fuerit fundata. Et sic donec designat terminum ingressus Gentilium ad fidem conuertendorum, qui dicuntur intrare quasi ab exterioribus, & visibilibus rebus quas venerabantur in speciali & voluntate diuina ad Deum, secundum illud: Introite in conspectu eius in exultatione. Et sic cùm plenitudo Gentium intrauerit, cæcitas Iudæorũ curabitur. vnde subdit: *Et sic omnis Israël saluus fiet.* nõ particulariter sicut nunc, sed vniuersaliter omnes vel maior pars, secundum illud: Saluabo eos in Domino Deo suo. & illud: Reuertetur & miserebitur nostri. Et hoc vocat mysterium quod cæcitas Israël non est perpetua, vt Gentes poterant opinari, sed temporaria: quæ ex inuidia & indiscreto zelo legis processerat, vt D. Ambrosius ait.

Luc. 8.
1. Cor. 14.
I
Psal. 99.
Oseæ 2.
Mich. vlt.

Sicut scriptum est: Veniet ex Syon, qui eripiat, & auertat impietatem à Iacob. Et hoc illis à me testamentum cùm abstulero peccata eorum.

COnfirmat hic assertam sententiam de salute Iudæorum authoritate, ait ergo: dico quod omnis Israël saluus fiet, sicut scriptum est in Esa. vbi nostra translatio habet: Et timebunt qui ab Occidente nomen Domini: & qui ab ortu Solis gloriam eius, cùm venerit quasi fluuius violentus quẽ spiritus Domini cogit. Et venerit ad Syon, redemptor, & eis qui redeunt ab iniquitate in Iacob. Hoc fœdus meum cùm eis dicit Dominus. Quæ quidem verba manifestè indicant conuersionem Israëlis in verum Iacob. Apostolus autem more suo citat secundum translationem septuaginta. Et tangit tria. Primò, Saluatoris aduentũ, cùm dicit: *Veniet ex Syon*, id est, ex populo Iudæorum, qui significatur per Syon, quæ erat arx Hierusalem metropolis Iudææ. Vnde Zach. 9. Exulta satis filia Syon, iubila filia Hierusalem: Ecce Rex tuus venit, &c. & Christus: Salus ex Iudæis est. Vel dicit ex Syon eum venire, nõ quia sit ibi natus, sed quia doctrina eius inde exiuit in vniuersum, per hoc quod Apostoli in cœnaculo Syon, Spiritum sanctum receperũt. Vnde Esa. 2. De Syon exiuit lex, & verbum Domini de Hierusalem. Secundò ponit salutem per Christum Iudæis oblatum, dicens: *Qui eripiat & auertat captiuitatem à Iacob.* Quæ verba possunt referri ad liberationem à pœna, secundum illud: Auertet Dominus captiuitatẽ plebis suæ. vel vtrunque refertur ad liberationẽ à culpa. Sed dicit, *Qui eripiat*, propter paucitatẽ & difficultatem. Quia pauci nunc & difficulter quasi cum quadam violentia cõuertuntur, iuxta illud: Quasi si eruat pastor de ore leonis duo crura, aut extremũ auriculæ: sic eruẽtur filij Israël. Dicit autem, Auertet impietatem à Iacob. Ad ostendendũ facilitatẽ cõuersionis Iudæorũ in fine mundi. Vnde Mich. vlt. Quis Deus similis tui, qui aufers iniquitatem & transfers peccatum reliquiarum hæreditatis tuæ, quę translatio peccati fieri non poterat per Testamentum vetus. Quia vt dicit Apost. Impossibile est sanguine taurorum aut hircorũ auferri peccata. & ideò propter imperfectionẽ antiqui promittitur eis nouum. Quare subdit: Et hoc illis à me testamentum. Propheta dicit fœdus, quod idem est. Hiere. verò ait: Feriam domui Israël & domui Iuda fœdus nouum. quod quidem habebit efficaciam ad remissionem peccati per sanguinem Christi, secundum illud: Hic sanguis meus noui testamẽti qui pro vobis & pro multis effundetur in remissionem peccatorũ. & Mich. vlt. Deponet iniquitates nostras, & proiiciet in profundum maris omnia peccata mea.

K
Ioan. 4.
Psal. 13.
Amos 3.
L
Heb. 10.
Hier. 31.
Mat. 26.

Secundum Euangelium quidem inimici propter vos, secundum electionem autem, charissimi propter patres.

HÆc verba D. Augustin. dicit esse corollarium proximæ conclusioni de futura salute Iudæorum appensum, & ipsius conclusionis confirmatiuum, & expositiuum, Nempè quod Iudęi inimici nostri facti sunt secundum Euangelium quidem, quantum pertinet ad Euangelij doctrinam quam impugnat, *propter vos*, id est, in vestram vtilitatem cedit, vt suprà dictum est. Vnde Christus: Veruntamen inimicos meos illos, qui noluerunt me regnare super se, adducite huc & interficite ante me. Vel secundum Euãgelium inimici propter vos: quia eorum inuidia, qua Christum occiderunt, & nos ac Euangelij doctrinam repellunt, in cõmodum & vtilitatem vestram & Euangelij promulgationem cedit: Quia occasione talis inimicitię & repulsionis Euangelium vbique diffunditur. Vnde Apost. In verbo veritatis Euãgelij quod peruenit ad vos, sicut in vniuerso mũdo est & fructificat & crescit. Sed secũdum electionem sunt charissimi propter patres, Hoc referẽdum est ad electos: quia superius Apost. dixit: quia quod quærebat Israël, hoc non est consecutus, eosdem hic vocat inimicos. De quibus antè dixerat, Electio autem consecuta est, eosdem nuncupat amicos propter patres. Origenes autem & D. Hierony. ex huiusmodi dictis Apost. colligunt responsum aduersus Gentes, & dicunt: Quod quanuis Iudæi sint inimici nostri secundum Euangelium, hoc est, in receptione Euangelij, quod impugnãt propter vos, eò quòd occludere vobis contendunt salutis viam, qua de re nos illis repugnare tenemur. Sunt tamen nihilominus diligendi secundum electionem propter patres, quos Deus dilexit, & semẽ eorum elegit: iuxta illud, Dilexit patres tuos, & semẽ eorũ post eos. Quod non est sic intelligendũ quod merita patrũ præuisa fuerint causa electionis filiorum. Sed quia Deus ab æterno elegit gratis & patres & filios: hoc tamẽ ordine quodã vt filij propter patres consequerentur salutem propter quandã abundantiã diuinæ gratiæ & misericordiæ: quæ talis fuit patribus exhibita,

In de præ. dest. sanct.
Luc. 19.
M
Col. 1.
Suprà ibid.
Deut. 4.

A exhibita, vt propter promissiones eis factas filij saluarentur. Nec est aliqua repugnantia si dicantur inimici & charissimi respectu diuersorum, iniquos enim odio habemus propter iniquitatem, illis tamen propter naturam optamus, precamurque salutem: & sic Apostolus docet eos sic esse reprehendendos vt eorum optemus & procuremus salutem.

Psal. 118.

Sine pœnitentia enim sunt dona & vocatio Dei.

HIc excludit quandam euasionem quam posset aliquis afferre & dicere: Quia & si Iudæi olim fuerint charissimi propter patres, tamen inimicitia quam cōtra Euangelium exercent, impedit ne in futurum saluētur. Verùm tamen hanc euasionem Apostolus euacuat, dicens: *Sine pœnitentia sunt dona & vocatio Dei*, quasi dicat: Quod Deus aliquibus donet, vel aliquos vocet, hoc est sine pœnitentia, quia de hoc Deum non pœnitet: secundum illud, Triumphator Israël non parcet, nec pœnitudine flectetur. & Psalmista: Iurauit Dominus, & non pœnitebit eum. Si obiiciatur illud: Pœnitet me fecisse hominem. Et illud, Loquar de Gente, & de regno, vt ædificem & plantem illud: Si fecerit malum coram oculis meis, Pœnitentiam agam super bonū quod locutus sum vt facerem ei. Dicendum quòd sicut Deus dicitur irasci nō propter hoc

1. Reg. 15. Psal. 119. Gen. 6. Hier. 18.

B quod in eo sit commotio iræ, sed quia ad modum irati se habet quantum ad effectum punitionis: ita quandoque pœnitere dicitur, non quasi eo sit in pœnitentiæ commutatio, sed quia ad modum pœnitētis se habet, dum mutat quod fecerat. Si adducatur illud, Tollite ab illo talentum, & date illi qui habet decem talenta. vbi quod datum erat aufertur: Multos etiam in gratiam suam recipit, quos rursus expoliat, vt Iudam & similes: ergo aliquando Deum pœnitet collati beneficij. Dicendum quod ibi non est mutatio ex parte Dei, sed est mutatio hominis qui gratiam Dei obiicit: secundum illud, Contemplantes ne quid desit gratiæ Dei. Simile est in Sole, qui absque sui variatione diuersimodè operatur successiuè in oculis aliter & aliter dispositis. Vnde D. Aug. Oculis ægris odiosa est lux, quæ puris est amabilis. Potest etiam quod hic dicitur aliter intelligi, vt dicamus quod dona Dei quæ dantur in baptismo, & vocatio qua baptizatus vocatur ad gratiam, sunt sine pœnitentia hominis baptizati: quod quidem hic inducitur, ne quis desperet de futura Iudæorum salute, propter hoc quod non videntur de peccato suo pœnitere. Si obiiciatur id quod D. Petrus ait: Pœnitentiam agite, & baptizetur vnusquisque vestrum: Dicendum quod duplex est pœnitentia, quædam interior, quæ dicitur virtus moralis: qua quis interius dolet de offensa, & talis pœnitentia exquiritur à baptizato: quia, vt D. August. in lib. de pœniten. ait, Nemo suæ voluntatis arbiter cōstitutus potest nouam vi-

Mat. 25. Heb. 12. Act. 2.

C tam inchoare, nisi veteris vitæ eum pœniteat alioquin fictus ad baptismum accedit. Alia est pœnitentia sacramentum, quæ vltra displicentiam de peccatis importat confessionem & satisfactionem, quæ à baptizato non exquiruntur: quia per gratiam baptismalem liberatur homo non solùm à culpa, sed etiam à tota pœna per virtutem passionis & mortis, cui plenè conformatur, vt dictum est. Vnde Apostol. alibi, Per lauachrū regenerationis & renouationis Spiritus sancti, quem effudit in nos abundè. Si obiiciatur quod claues Ecclesiæ & omnia alia Sacramenta operantur in virtute passionis Christi: ergo etiam omnia alia sacramenta liberant hominem à culpa & tota pœna. Ad hoc respondet Apostolus: In prædicta authoritate, dicens quod passio Christi operatur in baptismo per modum cuiusdam generationis, quæ requirit vt homo priori vitæ totaliter moriatur, ad hoc vt nouam vitam accipiat. Et ideò tollitur in baptismo totus reatus pœnæ, qui pertinet ad vetustatem prioris vitæ, Sed in aliis sacramentis operatur virtus passionis Christi per modum sanationis, vt in pœnitentia. Sanatio autem non requirit vt omnes infirmitatis reliquiæ auferantur, & eadem est ratio in aliis sacramentis. Nec obstat quod illi qui baptizabantur à diuo Ioanne Baptista, confitebantur peccata sua: quia baptismus Ioannis erat baptismus pœnitentiæ: Quia accipiendo illum quodammodo profitebantur se pœnitētiam acceptures pro peccatis: ideò conueniens erat vt confiterentur, vt secundum mensuram delicti eis pœnitentia sta-

Sup. 6. & 8. Ad Tit. 3. Mat. 3.

tueretur. Sed baptismus Christi est baptismus omnium peccatorū, ita quod non restat aliqua satisfactio pro peccatis præteritis, vt dictum est. D

Sicut enim aliquando & vos non credidistis Deo, nunc autem misericordiam consecuti estis propter incredulitatem illorum, ita & isti nunc non crediderūt in vestrā misericordiā, vt & ipsi misericordiā cōsequantur.

ADhibet hic postremam cōclusionis confirmationem à simili & à minori ad maius: ait, ergo, dixi quod omnis Israël saluus fiet, licet nunc sint inimici. *Sicut enim*, id est quemadmodum vos, scilicet Gentiles, *aliqīādo non credidistis*, iuxta illud: Eratis illo tempore sine Deo in hoc mundo. *Nunc autem misericordiam consecuti estis*: & hoc *propter eorum incredulitatem*. quæ fuit occasio vestræ salutis, vt dictum est. *Ita & isti*, scilicet Iudæi, *nunc*, scilicet tempore gratiæ, *non crediderunt in vestrā misericordiam*, id est, in Christum: per quem vos misericordiam consecuti estis: iuxta illud, Secundum misericordiam suam saluos nos fecit, vel non crediderunt quod in vestram misericordiam cessit, vt & ipsi misericordiam consequantur, vt prædixit Esaias: Miserebitur Deus Iacob. Vel non crediderūt, vt per vestri æmulationem peruenirent in vestram misericordiam Ergo sedes argumenti: Si id quod minus videtur inesse, inest: & id quod magis: sic deducendo, Si incredulitas Iudæorum quæ de se perniciosa est, facta est vobis commoda puta medium occasionale, vt euocaremini ab incredulitate, (quæ erat vobis tanquam natiua siue naturalis) ad fidem. Multò maioris virtutis medium erit vestra fides, quæ de se est lux mundi, vt Iudæi ab incredulitate, quæ eis est accidentalis: quia primò crediderunt, reuocentur in suam tanquam natiuam fidem. Appellamus natiuam incredulitatem Gentium, & natiuam fidem Iudæorum, ea significatione, qua Apost. Gentes natura oleastrum, Iudæos autem naturales ramos.

Ephe. 2. Ad Tit. 3. Esa. 14. E

Conclusit enim Deus omnia in incredulitate, vt omnium misereatur.

HIc assignat rationem prædictæ similitudinis: quia, scilicet Deus, voluit vt sua misericordia in omnibus reluceret, & hoc est quod dicit, *Conclusit enim Deus*, id est, concludi permisit, *omnia*, id est, omne hominum genus tam Iudæos quàm Gentiles, *in incredulitate*, sicut in quadam cathena erroris, iuxta illud, Vna cathena tenebrarum omnes erant colligati, vt omnium misereatur, secundum illud: Misereris omnium Domine. Quod intelligendum est vt sit distributio pro generibus singulorū, & non pro singulis generū. Ideò autē vult Deus omnes per suam misericordiam saluari vt humilientur, & suam salutem nō sibi sed Deo ascribant: secundū illud, Perditio tua ex te Israël, tantū in me auxiliū tuū. Si enim totus Iudaicus populus de improuiso lumen fidei suscepisset, ansam habuisset dicendi quod meritò legis à se tandiu obseruatę promeruisset salutem, quæ illi erat velut hæreditariū ius. Igitur vt omnes mortales in vniuersum æquarentur, permissi sunt in incredulitatē corruere. Simili modo & ratione totum humanū genus reum constituit, dicens: vt omne, inquit, os obstruatur, & subditus fiat omnis mundus Deo. Et ad Galat. Conclusit scriptura omnia sub peccato, vt promissio Iesu Christi daretur credentibus.

Sap. 17. Sap. 11. Oseæ 13. F Suprà 3. Gal. 3.

QVINTA PARS XI. CAPITIS.

O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei.

APostolus in prçcedētibus conatus est assignare rationem diuinorū iudiciorū, cur tam Gentes quàm Iudęi post incredulitatē misericordiā consequuntur. In hac verò quinta huius cap. parte ad hæc inuestiganda insufficienter se recognoscens, exclamando diuinā excellentiā admiratur. Quę admiratio pulcherrima & optimè opposita est, non solū huic postremæ sentētiæ, verum & negotio totius prædestinationis & reprobationis, quod in hac tertia huius epistolę parte à calce, scilicet, octaui capitis, hucusque pertractauit. Hac admiratione Apost. significare curauit ita se docuisse mysteriū prędestinationis, reprobationis, vocationis Gentium, cæcitatis

G Iudæorum,& finalis salutis ipsorum,vt nemo tamen arbitraretur ad supremam causam materiam resoluendo retulisse: cùm sit admiratione potius contegenda,quàm nimia elocutione adeunda. Et primò admiratur excellentiam diuinæ sapientiæ secundum se consideratæ, dicens: ô *altitudo* , id est, profunditas & impenetrabilis abyssus Eccle.7. prout puteus dicitur altus,& altum mare. Vnde Sapiens: Alta profunditas,quis inueniet eam? Et Hierem.17.Solium gloriæ altitudinis à principio. Hæc autem altitudo attenditur quantum ad tria.Primò quantum ad rem cognitam, inquantum Deus seipsum cognoscit. Secundò, Eccle.23. quantum ad modum cognoscendi: quia per seipsum se & Psal.101. omnia alia cognoscit. Vnde Psalm. Prospexit de cœlo sancto suo,Dominus de cœlo in terrã aspexit. Tertiò,quantum ad certitudinem cognitionis, quia vt Sapiens dicit: Oculi Domini multò plus lucidiores super Solem. Secundo admiratur excellentiam diuinæ cognitionis,quantum ad eius plenitudinem,cùm dicit:*diuitiarum*. de qui- Esa.33. bus Esaias: Diuitiæ salutis sapientia & scientia. quæ quidem plenitudo attenditur in tribus. Primò in multitudi- Iob vlt. ne cognitorũ: quia,scilicet omnia nouit, iuxta illud: Domine,tu omnia scis. & illud: In ipso sunt omnes thesauri Col.2. sapientiæ Dei absconditi.Secundò quãtum ad facilitatem Heb.4. cognoscendi: quia statim omnia intuetur sine inquisitione & difficultate. iuxta illud, Omnia nuda & aperta sunt H oculis eius.Tertiò quantum ad copiam cognitionis,quia eam omnibus communicat affluenter. Vnde D. Iacob.1. Si quis vestrum indiget sapientia, postulet à Deo,qui dat omnibus affluenter. Tertiò admiratur diuinam excellentiam,quantum ad perfectionem cùm dicit: *Sapientiæ & scientiæ Dei*. Habet enim sapientiam de diuinis,& scientiam de rebus creatis. Vnde Iob.12 Apud ipsum est fortitudo & sapientia. Qui scit vniuersa,nouit eam.

Quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius?

HIc ostendit excellentiam diuinę sapientiæ & scientiæ, per comparationem ad intellectum nostrum. Et primò quantum ad sapientiam,ad quam pertinet iudicare & ordinare. Vnde dicit,quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius. Quia,scilicet homo non potest comprehendere rationes diuinorum iudiciorum,quæ in diuina sapientia latent. Aduertendum tamen quod res dicitur bifariam comprehendi. Vno modo quando cognoscitur quantum secundum suam naturam cognoscibilis est. Cùm ergo Deus sit infinitæ substantiæ & essentiæ, infinito modo cognoscibilis est; atque adeò à se solo comprehensibilis. Et quia quicquid est in ipso, est sua simplicissima essentia, hinc est quod quicquid habet, est simpliciter incomprehensibile,quod hic de eius iudiciis affirmat Apostol. Alio modo dicitur res comprehensibilis, eò quòd apprehendi- I tur & tenetur.Tenet nanque prædam Vertagus,licet non totam ambiat bestiolam. Hoc pacto beati comprehendũt Deum, comprehensione illa qua terminatur spes: iuxta 1.Cor.9. illud, Sic currite,vt comprehendatis. Sed illa comprehensio non vetat quin Deus sit simpliciter incomprehensibilis,eiusque pariter iudicia. Vnde Iob.11.Forsitan vestigia Dei comprehendes, & omnipotentem vsq; ad perfectum reperies. & Psalm.35.Iudicia tua abyssus multa. Secundò quantum ad scientiam, per quam in rebus operatur: vnde subdit: *& inuestigabiles*, id est,non perfectè ab homine vestigabiles, *viæ eius*, id est, processus eius, quo in creaturis operatur. Verè enim dicuntur & sunt viæ eius inuestigabiles,id est,inperscrutabiles: siue ad rationes iudicij id referas,siue ad rationes externarum rerum,quæ à Deo prodeunt. Et quanuis inuestigo à quo inuestigabilis deducitur,affirmatoria vox sit: hic tamen negatiuè accipitur, id est, non vestigabiles: eò enim quòd dixit incomprehensibilia negatiuè, palàm est etiam negatiuè dixisse inuestigabiles. Et quanuis ipse creaturæ sint homini notæ tamen modi quibus Deus in creaturis operatur, ab homine comprehendi non possunt. Vnde Psalm.76.In mari via tua, & in aquis multis vestigia tua non cognoscentur. Et Iob.30.Per quam viam spargitur lux.

Quis enim cognouit sensum Domini? aut quis consiliarius eius fuit? Aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei?

COnfirmat hic quæ dixit de incomprehensibilitate iudiciorum Dei,& inuestigabilitate viarum eius: & ad K hoc inducit duas authoritates,quarum prior est Esaię,cuius litera secundum nostram translationem habet: Quis Esa.40. adiuuit spiritum Domini, aut consiliarius eius fuit? Sed Apostolus more suo recitat secundum translationem septuaginta, Quis cognouit sensum Domini,aut quis consiliarius eius fuit? quæ idem sonat: Qui enim consilium ab alio petit,adiuuari ab alio eius prudentia petit,& mentem suam ei manifestat & patefacit. Quapropter idem est ab alio tuum iuuari spiritum,& tuum ab eo cognosci sensum. & ideò cùm dicit, *aut quis consiliarius eius fuit*, est prioris interrogationis expositio. Alia authoritas est Iob Iob.41. in persona Dei loquẽtis: Quis antè dedit mihi,vt reddam ei? loco cuius hic dicitur, aut quis prior dedit illi & retribuetur ei? in his autem verbis & sequentibus Apostolus facit tria: Primò ponit excellentiam diuinæ sapientiæ per comparationem ad intellectum nostrũ,dicens: Assertum est quod incomprehensibilia sunt iudicia Dei,&c. Quis enim cognouit sensum, id est, intellectum Domini, per quem iudicat & operando procedit, quasi dicat, nullus, nisi eo reuelante. Vnde Sapien.9.Sensum tuum quis scire poterit,nisi tu dederis sapientiam, & miseris spiritum sanctum tuum de altissimis. Et Apost. Quæ sunt Dei,nemo 1.Cor.2. nouit nisi spiritus Dei: nobis autem reuelauit Deus spiritum suum. Secundò ostendit excellentiã diuinę sapientię, L prout in se habet altitudinem, quæ est supremi principij, ad quod duo pertinent. Primò quod non sit ab alio. Secundò quod omnia alia sint ab eo. Quod autem diuina sapientia non pendeat ab altiori principio, ostendit dupliciter Primò per hoc quod non est instructa alieno consilio, vnde dicit,aut quis cõsiliarius eius fuit,quasi dicit, nullus, Ille enim consilio indiget,qui non plenè cognoscit qualiter sit agendum. Quod Deo, qui omnia simplici intuitu videt, penetrat & iudicat, non conuenit. Vnde Iob.26. Cui dedisti consiliũ,forsitan ei qui non habet sapientiam, & Hierem.23.Quis affuit in consilio Domini. Secundò per hoc quod nõ est adiuta alieno dono: vnde subdit, *aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei?* quasi prius danti, quasi dicat, nullus. Non enim potest homo dare Deo, nisi quæ accipit ab eo: iuxta illud, Tua Domine, sunt om- 1.Para.vlt. nia, & quod de manu tua accepimus, dedimus tibi. Et Iob.25.Porrò si iustè egeris, quid donabis ei, aut quid de manu tua accipiet?

Quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia.

HIc ostendit altitudinem Dei esse primi principij, eò quòd ab ipso sunt omnia. Et primò ostendit eius causalitatem, dicens: Rectè dixi quod nullus prior dedit illi,quia ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia, & M ita nihil potest esse nisi ab eo acceptum. In his verbis est elegantissima non solùm clausulæ præcedentis comprehensio,verùm etiã peroratio totius causæ de fide, de gratia Christi,de virtute Euãgelij: de quibus à principio statum Epistolæ constituere proposuit, in illis propositam nobis esse nostram salutem,hanc veritatem sic concludit, vt postrema sententia sit Deum esse optimum authorem, tam naturalium bonorum, quàm supernaturalium,eundemque absque vlla dependentia: cuiusuis alius generis causæ quæ sit illi vel materia, vel exemplar, vel minister, vel adiutorium in ipsa rerum creatione Ad designandum autem causalitatem vtitur tribus præpositionibus quæ sunt ex, per, & in. Hæc præpositio (ex) denotat principium motus,quod potest esse triplex. Primum est agens. Secũdum est ipsa materia. Tertiũ est priuatio,à qua incipit motus. Dicimus enim cultellũ fieri ex fabro,ex ferro, & ex non cultello. Vniuersitas autem creaturarum non est facta ex præexistenti materia: & ideò hoc in loco hæc præpositio, ex, non dicit causam materialem: non enim omnia creata facta sunt ex aliquo,sed dicuntur esse ex opposito,scilicet ex nihilo: quia nihil erant antequam crearentur. Vnde Sapien.2. Ex nihilo nati sumus. Aduertendum tamen quod hæc præpositio, de, easdem causas seu principia designare videtur: hoc tamen superaddit quod semper denominat cõsubstantialem: dicimus enim cultellum esse de ferro,non autem de artifice.Cùm igitur

filius

A filius in diuinis procedat à patre, vt ei consubstantialis:
dicimus filium esse de patre. Creaturæ verò non proce-
dunt à Deo tanquam ei consubstantiales, vnde nō dicun-
tur esse de ipso Deo, sed ex ipso. Hæc autem præpositio,
per, designat causam operationis. Verùm quia operatio
est medium inter faciens & factum, hæc præpositio po-
test dupliciter causam operationis designare: vno modo
secundum quod operatio exit ab operante. Hoc autem
aliquando est forma accidentalis, prout dicimus quod
ignis calefacit per calorem. Aliquando verò est aliquod
superius agens, vt cùm dicimus quod homo generat per
virtutem solis, vel potius Dei. Sic igitur omnia dicuntur
dupliciter per ipsum: vno modo sicut per primum agens,
cuius virtute omnia alia agunt. Vnde Salomon: Per me
Prouer.8. reges regnant. Alio modo inquantum eius sapientia, quę
Prouer.3. est eius essentia, & per quam Deus omnia fecit. secundum
illud, Dominus sapientia fundauit terram. Alio verò mo
do hæc præpositio (per) designat causam operationis, non
quidem prout exit ab operante, sed secundum quod ter-
minatur ad opera, prout dicimus quod faber facit cultel-
lum per martellum: quod non est sic intelligēdum, quod
martellus sic cum fabro operetur, sicut in prioribus intel-
ligebatur. Sed quia cultellus fit ex operatione fabri per
martellum. Et ideò dicitur quod hęc prępositio (per) quā-
doque designat authoritatem, prout dicimus quod Bay-
B liuus operatur per regem, id est, per regis authoritatem.
quandoq; verò designat instrumentū, vt cū dicimus quod
rex operatur per consiliarios tāquam ministros & instru-
menta: Deus autem operatur per suam simplicissimam
essentiam, quæ est virtus infinita atque etiam exemplar,
in quo omnes rationes lucent, ac Ideæ rerum vniuersa-
rum. Et ideo excludit alienam authoritatem, ac omne ge-
nus iuuaminis & instrumenti in prima rerum conditio-
Ioan.1. ne. Nam post rerum creationem in dispositione & guber-
natione Deum vsum fuisse ministris nihil prohibet. Et
secundum hūc modum omnia dicuntur per ipsum facta.
Cùm autem dicimus omnia facta esse à patre per filium,
non est intelligendum quod pater habeat à filio hoc quod
facit res, sed potius quia virtutem faciendi filius accipit à
patre, non tamen instrumentalem aut diminutam, sed
principalem & æqualem, ac eandem. vnde dicebat Chri-
Ioan.5. stus: Quæcunque pater facit, hæc similiter & filius facit,
vnde licet omnia sint facta à patre per filium, non tamen
filius est instrumentum vel minister patris. Hæc præposi-
tio, (in) triplicem habitudinem causæ designare potest.
Vno modo designat causam materialem, vt cùm dicimus
animam esse in corpore, & formam in materia: & sic non
intelligitur quod omnia sint in Deo, quia ipse non est cau
Psal.94. sa materialis rerum. Alio modo designat habitudinem
Act.17. causæ efficientis, in cuius potestate est effectus suos dis-
Prou.16. ponere. Et secundum hoc omnia dicuntur in ipso Deo,
C secundum quod omnia in eius potestate & dispositione
Col.1. consistunt: iuxta illud, in manu eius sunt omnes fines ter-
ræ, & illud: In ipso viuimus, mouemur, & sumus. Tertiò
& potissimè designat habitudinem causæ finalis: quia in
ipsum referuntur omnia quæ ab ipso fiunt. Vnde Salo-
mō: vniuersa propter semetipsum operatus est dominus.
Et sic omnia dicuntur esse in Deo, sicut in bonitate con-
seruante. Vnde & Apost. Omnia in ipso constant. Quod
autem dicit omnia, est absolutè accipiendum, pro omni-
bus quæ habent verum esse. Nam peccata quæ non ha-
bent verum esse, inquantum peccata sunt & pro formali,
nihil sunt secundum D. Augustin. Ideo non sunt in ipso.
Quicquid tamen entitatis est in actu peccati, est à Deo.
Sic igitur secundum præmissa omnia sunt ex ipso, scilicet,
Deo, prout ex prima operatrice potentia. Omnia sunt per
ipsum, inquantum omnia facit per suam sapientiam. Om
nia sunt in ipso, sicut in bonitate conseruante. Hæc autem
tria, scilicet, potētia, sapiētia & bonitas, cōmunia sunt tri-
bus personis. Vnde hoc quod dicitur ex ipso, per ipsum,
& in ipso, potest attribui cuilibet trium personarū. Quia
tamen potentia, quę habet rationē principij appropriatur
patri, qui est principium totius diuinitatis: Et Sapientia fi
lio, qui procedit vt verbum, quod nihil aliud est quàm sa-
pētia genita. Bonitas verò appropriatur Spiritui sancto,
qui procedit vt amor, cuius obiectum est bonitas. Ideo ap
propriando dicere possumus, Ex ipso, scilicet, Patre: per
ipsum, scilicet, Filium: in ipso, scilicet, Spiritu sancto D
sunt omnia.

Ipsi gloria in secula seculorum, Amen.

Hic ostendit Dei dignitatem, quæ consistit in his quæ
præmissa sunt. Nam eò quòd ex ipso, per ipsum, &
in ipso, sunt omnia, debetur ei honor, reuerentia, & subie
ctio à creatura. Vnde per Malach. Dominus: Si ergo pa- Malach.1.
ter, vbi honor meus? prout Christo ratione redemptionis Phil.2.
debetur genu flexio. Vnde Aposto. Vt in nomine Iesu
omne genu flectatur. Ex eo verò quòd Deus non accepit
ab alio nec consilium, nec donum, debetur ei gloria. Illi
enim propriè debetur gloria, qui de se habet quicquid ha
bet. Vnde per contrarium ait Apost. Si accepisti, quid glo 1.Cor.4.
riaris quasi non acceperis. Ideo Deus per Esa. Gloriam Esa.42.
meam alteri non dabo. Vltimò ponit eius ęternitatē cùm
dicit: *In secula seculorum.* Seculum accipi solet pro curricu
lo centum annorum, quo plurimum tempore durare po-
test longissima vita hominis. Accipitur nihilominus pro
toto tempore huius mortalis vitæ. Ita enim distinguimus
inter hoc seculum, & futurum. æternitas verò non dici-
tur propriè seculum, quia ibi non est successio neque reuo
lutio, sed est perpetua vnaque & inuariata duratio. Dici-
tur autem seculum seculorum, id est, duratio, quæ eminē-
ti virtute continet omnia secula, & durationis incorrupti
bilium rerum, quę continent secula corruptibilium rerū.
Et pręcipuè ipsa Dei æternitas potest dici seculum seculo- E
rum pluraliter, licet sit vna & simplex duratio, propter
multitudinem & multiplicitatem contentorum, vt sit sen
sus in secula contentiua seculorum. Addit autem ad con-
firmationem, *Amen*, quæ est dictio Hebraica, aliquando Mat.6.
significans idem quod ita est, vt cùm dicitur: Amen dico Psal.105.
vobis. Aliquando idem quod ita fiat, ibi dicet omnis po-
pulus amen. Amen, id est, fiat fiat. Et vtroque modo hic
aptè accipi potest. Nam & ita est quod Deo est honor, &
gloria perpetua. Et idem solemus illi precari, vt sit nomen
domini benedictum in secula. Sicut & vbi Apost. ait: Ipsi
honor & gloria, subintelligi potest & verbum est, vel sit,
& verbum detur, seu habeatur.

EPITOME XII. CAPITIS.

Expedita necessitate, virtute, & origine gratiæ Dei,
Apostolus in quinque sequentibus capitulis docet
rectum vsum gratiæ, siue iustitiæ Dei, quæ doctri-
na pertinet ad instructionē moralem. Et primo do-
cet vsum gratiæ inducendo ad perfectionem vitæ in gene
rali, quomodo, scilicet, quis debet se exhibere sanctū Deo
quantum ad corpus, & quantum ad animam: & qualiter
donis Dei homo debeat vti. Secundò ibi. *Sicut enim, &c.*
Assignat rationem desumptam ex similitudine corporis
mystici ad corpus naturale, tam quo ad vnitatē ipsius, quā F
quo ad pluralitatē membrorum, ac officiorum diuersita-
tem, secundum quam ponit differentiam gratuitarū Dei
donationum, particularium, & communium, quarum
vsum docet, & maximè charitatis, quo modo quis se de-
beat habere in ordine ad proximum, Deum ac seipsum.
Tertiò ibi: *Benedicitę persequentibus vos, &cæ.* ostendit
quam beneuolentiam, concordiam, & beneficentiā quis
debeat inimicis, & hòc prosequens persuadet excludere
impedimenta concordiæ & beneficentiæ. Demum addu-
cit fructum & effectum charitatis erga inimicos, & cōclu-
dit quod propter mala quæ inferunt nobis inimici, non
debemus trahi neque vinci vt eis malum reddamus, sed
potius malum in bonum vincamus.

EXPOSITIO LITERALIS XII. CAPITIS.

Obsecro itaque, id est, per sacra precor, *vos fratres*
quia fraterna charitas hoc exigit, *per misericor-* Ad Tit.3.
diam Dei, per quam saluati estis, vel authorita- 1.Cor.7.
te Apostolatus mei per Dei misericordiam mi-
hi commissi, *vt exhibeatis*, non tantum mentes, sed etiam
corpora vestra hostiam, in mortificationem carnalium de-
sideriorum, vel vt exponatis passioni & morti propter
Christum, prout ipsi tradidit suum. *sanctam*. i. mūdatam
per pœnitentiam & deuotionem, qua corpus nostrū Dei Ephe.5.

G seruituti mancipatur. *Viuentem* per fidē & charitatis ope-
Col. vlt. ra. *Deo placentem*, per intentionis rectitudinem quæ plu-
2. Cor. 14. rimū Deo placet. *rationabile*, id est, discretum ordinatum
Leuit. 26. & honestum sit, *Obsequium vestrum*: *& nolite conformari*
huic seculo, id est, cauete vos conformare rebus instabili-
Mar. 9. bus, quę tēporaliter & successiuè transeunt *sed reformami-*
ni, id est, reformamini in exterioribus actibus, *in nouitate*
Iac. 1. *sensus*. i. intellectus *vestri vt probetis*. i. experimēto cogno
1. Thes. 4. scatis, *quæ sit voluntas Dei*, qua, scilicet, vult sanctificatio-
nem vestrā, & vos saluos fieri. *bona*, qua vult & suis præ-
ceptis inducit ad bonū honestū, *& bene placens*, quia be-
1. Tim. 2. ne placet Deo nos velle bonū honestum, *& perfecta* qua
Ephe. 3. nos vult perfectos esse, prout ipse perfectus est. *Dico enim*
id est, mando, *per gratiam*, scilicet, Apostolatus, *quæ data*
Eccle. 7. *est mihi*, scilicet, inter gētes, *omnibus qui sunt inter vos nō*
Psal. 130. *plus sapere quàm oportet sapere*, id est, nullus de suo sensu,
aut sapientia confidens, præsumat supra suam mensuram.
nec ambulet in magnis & mirabilibus super se. Sed man-
1. Cor. 12. do vobis, *sapere ad sobrietatem*, id est, secundum mensu-
ram. & hoc dico *vnicuique sicut Deus diuisit*, id est, distri-
buit *mensuram fidei*, id est, donorum suorum, quæ ordi-
nantur ad fidei ædificationem.

SECVNDA PARS XII. CAPITIS.

H *Sicut enim in vno corpore*, scilicet, naturali: *multa mēbra*
habemus, omnia autem membra non eundem actum ha-
1. Cor. 7. *bent: ita multi vnum corpus sumus in Christo: singuli autē*
alter alterius membra. per diuersa dona Spiritus sancti, per
charitatem Deo vniti & copulati inuicē seruiendo: *haben*
tes donationes secundum gratiam quæ data est nobis diffe-
rentes: vnusquisq; enim proprium donum habet à Deo,
vnus quidem sic, alius sic. *Siue prophetiam*, id est, appari-
tionem, siue visionem eorum quæ sunt procul, id est, fu-
turorum, siue præsentium occultorum ex diuina reuela-
tione, quam habentes vtantur ea. *secundum rationem*, id
est, mensuram, *fidei, siue ministerium in ministrando*, id est,
si quis accepit gratiam vel officium ministerij, puta epis-
copatus, presbiterij, aut rectoris, qui vocantur Dei mini-
stri. *siue qui docet in doctrina*, id est, qui habet officium &
gratiam docēdi, vtatur studiose & fideliter docendo. *Qui*
exhortatur, id est, qui habet officium vel gratiam exhor-
tandi, vtatur illa, *in exhortando*. *Qui tribuit*, id est, qui ha-
bet facultatē & gratiam tribuēdi, exequatur, *in simplicita-*
te, dando eleemosynas, vt nihil mali intendat. *Qui præ-*
est, id est, qui est in prælationis officio constitutus, vtatur
officio illo, *in solicitudine*, id est diligenter. *Qui miseretur*
id est, qui habet facultatem & effectum miserendi, exequa
2. Cor. 12. tur *in hilaritate*, nō ex tristitia aut necessitate. *Dilectio sine*
2. Cor. 9. *simulatione*, id est, fictione, aut ex sola exteriori apparen-
1. Ioan. 1. tia, verbo, vel lingua, sed interiori cordis affectu, & effica-
I cia operis. *odientes malum*, scilicet, proximi, *& adhærentes*
bono virtutis aliorum, *Charitatem fraternitatis diligentes*,
honore inuicem præuenientes, id est, non despicientes eos
quasi inferiores, sed tāquam superiores in donis & gratia
ac beneficiis honorem & reuerentiā exhibentes. *Solicitu-*
dine non pigri, scilicet, sitis ad seruiendum Deo. *Spiritu fer*
uentes, in charitate, *domino seruiētes*, cultu latriæ, *Spe gau*
dentes, propter bonum speratum iucundè Deo seruien-
Deut. 6. tes. *in tribulatione patientes*, id est, tribulationes propter
Deum patienter sustineatis, & vt patienter ferre eas possi
tis, sitis *orationi instantes*, scilicet continuè & absque inter
Supra. 1. missione pro loco & tempore, *necessitatibus sanctorum*
communicantes, bona vestra temporalia corporalia & spi-
ritualia, *hospitalitatem sectantes*, peregrinos in domum
recipiendo & eis necessaria ministrando.

TERTIA PARS XII. CAP.

Mat. 5. *Benedicite persequentibus vos*. i. bona persequētium
vos annuntiate & eis optate, *Benedicite & nolite ma*
ledicere. i. malefacere aut mala imprecari, *Gaudere*
. i. lætamini, *cum gaudentibus* eis congratulando,
flere cum flentibus, id est compatimini afflictis & tristibus
eos cōsolando. *Idipsum inuicem sentientes*, id est, vno sen-
1. Cor. 1. su in eandem sententiam conuenite. *non* sitis in corde ve-
stro, *alta sapientes, vt*, scilicet, inordinatè vestram excellē-
tiam appetatis. *sed sitis humilibus consentientes*. i. humiliū K
imitatores. *Nolite esse prudentes apud vosmetipsos*. i. ne
prudentiam vestram apud vos solum exerceatis, vel solos
prudentes arbitremini alios despiciendo. *nulli malum pro*
malo reddētes, affectu odij vel vindictæ. *Prouidentes bona* Mat. 5.
non tantum coram Deo, id est, occultè. *sed*, ne oriatur scan
dalum & exemplum boni detur, *etiam coram omnibus ho*
minibus, vt videntes opera vestra bona, glorificent patrē Heb. vlt.
vestrum qui in cœlis est, *Si fieri potest quod in vobis est*. i.
inquātum in vobis est, *cum omnibus hominibus, amicis &*
inimicis pacē habentes. *Non vosmetipsos defendentes cha-*
rissimi, actu odij, vel vindictæ repercutiētes vel reiniurian
tes: *Sed date locum iræ* eorum, eos illius iudicio qui sibi
vindictam reseruauit, remittendo. *scriptum est enim, mihi* Deut. 32.
vindictam & ego retribuam dicit dominus. & non solum
nō debetis dare locum iræ, *Sed si esurierit inimicus tuus ci*
ba illū: si sitit potum da illi: hoc enim faciēs carbones ignis
congeres super caput eius. i. amorem charitatis vel pœni-
tentiæ super mentem eius congregabis, & ad te diligen-
dum prouocabis. *Noli vinci à malo*, scilicet, eius qui te
persequitur, vt etiam tu persequaris eum. *Sed vince*, pa-
tiendo *in bono*, id est, in bonum illius, & benefaciendo,
malum persecutionis.

COMMENTVM XII. CAP. L

Obsecro itaque vos fratres per misericordiam Dei, vt ex-
hibeatis corpora vestra hostiam viuentem, sanctam,
Deo placentem, rationabile obsequium vestrum.

IN hoc 12. capite Apostolus inchoādo re-
ctum vsum gratiæ, præponit monitionē
moralem, in generali docendo vsum gra-
tiæ quantum ad hoc quod homo sit per-
fectus in sanctitate, quam seruare debet,
quo ad corpus, & quo ad animam. & pri-
mò ad euitandum incomprehensibilia iudicia Dei, horta
tur eam seruare quo ad corpus dicens: *Obsecro, &c.* Vti-
tur autem obsecratione propter tria. Primò ad ostenden-
dum suā humilitatem. Vnde Salomon: Cùm obsecratio-
nibus loquitur pauper, qui, scilicet de sua abundantia nō Prouer. 18.
cōfidit. & ideo nō ex eo quod suū est, sed ex eo quod Dei
est, conatur homines inducere ad bonum Nam obsecrare
est per sacra orare. Secundò vt magis amore moueat ro-
gando, quàm timore authoritatiuè imperando. Vnde
Apost. Multam fiduciam habens in Christo Iesu imperan
do tibi, quod ad rem pertinet propter charitatem magis Ad Phi-
obsecro. Tertiò propter reuerentiam Romanorum, lemo.
quibus scribebat. vnde alibi: Seniorem ne increpaueris,
sed obsecra vt patrem. Alio etiam modo inducit ex par-
te Dei dicens: Per misericordiam Dei, per quam saluati
estis: secundum illud, Secundum misericordiam suam M
saluos nos fecit. Et ideo ex consideratione diuinæ miseri- 1. Tim. 5.
cordiæ debemus facere quod monemur, iuxta illud: Ad Tit. 3.
Nónne oportuit & te misereri conserui tui, sicut & ego
tui misertus sum? Deinde ponit admonitionem, dicens:
Vt exhibeatis corpora vestra hostiam, &c. Ad cuius intelli
gētiam aduertendū est quod prout D. Aug. dicit exterius
sacrificium quod Deo offertur, est signū inuisibilis sacri-
ficij, quo quis se & sua in Dei obsequium exhibet. Habet 10. de ci. dei.
autem homo triplex bonum à Deo, quod debet exhibere
Deo. Primò quidem bonum animæ quod exhibet Deo
per deuotionem & contritionem: secundum illud, Sacrifi
cium Deo Spiritus contribulatus. Secundò habet homo Psal. 50.
exteriora bona, quæ exhibet Deo per eleēmosynarum lar
gitionem. Vnde Apostol. Beneficentiæ & communionis
nolite obliuisci. talibus enim hostiis promeretur Deus.
Tertiò habet homo bonum proprij corporis, & quantum
ad hoc dicit, vt exhibeatis corpora vestra tanquam spiri- Heb. vlt.
tualem hostiam. Dicebatur hostia animal immolatum
Deo pro victoria hostium, vel pro securitate ab hosti-
bus: vel quia ad ostiū tabernaculi immolabatur. Exhibet
autē homo corpus suū vt hostiam tripliciter. Vno modo Ephe. 5.
quādo homo corpus suum exhibet passioni & morti pro-
pter Deum, prout Christus tradidit seipsum oblatio-
nem & hostiam Deo. Secundò per hoc quod homo cor-
pus suum ieiuniis & vigiliis macerat ad seruiendū Deo.
Secundum illud, castigo corpus meū, &c. Tertiò per hoc
quod

A quod homo exhibet corpus suum ad opera iustitiæ & di-
uini cultus exequendâ: Vnde supra, Exhibete membra ve-
stra seruire iustitiæ in sanctificationem. Est etiam conside-
randum quod quando hostia Deo immolabatur, quatuor
debebant in ea obseruari. Primò quod oblatio debebat es-
se integra & incorrupta, aliàs offerens erat maledictus:
Malach.1. iuxta illud, Maledictus dolosus qui habet in grege suo ma-
sculum, & votum faciens immolat debile domino, & pro-
pter hoc dicit *viuentem*, vt, scilicet, hostia nostri corpo-
ris, quam Deo offerimus, sit viua per fidem formatam
Gal.2. charitate. Vnde Apost. Quod nunc viuo in carne, in fide
viuo filij Dei. Et est aduertendum quod naturalis ho-
stia, quæ prius viua erat, occidebatur vt immolaretur: ad
ostendendum quod ad huc mors regnabat in homine,
Supra.5. regnante peccato, vt supra dictum est. Sed hæc hostia
spiritalis semper viuit, & in vita proficit: secundum illud,
Ioan.10. Ego veni, vt vitam habeant, & abundantius habeant:
quia iam peccatum ablatum est per Christum. Nisi dica-
mus quod hostia corporis nostri, viuit quidem Deo per
iustitiam fidei, sed mortificatur concupiscentiis carnis,
prout monet Apost. Mortificate membra vestra quæ sunt
super terram. Secundò hostia Deo oblata in ipsa immola-
Col.2. tione sanctificabatur: scriptum enim erat in lege, Omnis
Leuit.22. homo qui accesserit de stirpe sua ad ea quæ consecrata
sunt, & quæ obtulerunt filij Israël Domino, in quo est im
B munditia, peribit coram domino. & ideo subdit: *Sanctã*,
scilicet, per deuotionem, qua corpus humanum Dei ser-
Leuit.20. uitio mancipatur. Quia præceptum erat: sanctificamini
& estote sancti: quia ego dominus Deus vester. Propriè
autem sanctitas dicitur per respectum ad Deum, inquan-
tum homo seruat ea quæ iusta sunt quo ad Deum.
Tertiò quantum ad ipsam sacrificij consumptionem dice-
batur sacrificium suaue & acceptum domino, secundum
Leuit.1. illud: Oblata omnia adoleuit sacerdos super altare in ho-
locaustum & odorem suauissimum Domino. Ideo dicit
hic Deo placentem, scilicet, per rectitudinem intentionis.
Vnde Psal.55. Vt placeam Deo in lumine viuentium.
Quartò in ipsa sacrificij præparatione apponebatur sal:
Leuit.2. quia scriptum erat: Quidquid obtuleris sacrificij sale con-
Col.4. dies. Sal autem discretionem sapientiæ significat: iuxta
illud, in sapientia ambulate ad eos qui foris sunt: sermo
vester semper in gratia sit sale conditus. Ideo hic subiun-
git *rationabile obsequium vestrum*, id est, cum discretione
corpora vestra Deo exhibeatis hostiã, vel per martyrium,
vel per abstinentiam, vel per quodcunque opus iustitiæ.
1.Cor.4. ac si diceret: Omnia honestè & secundum ordinem fiant
in vobis. Vnde Psal.98. Honor regis iudicium, scilicet dis-
cretionis diligit. Aliter enim se habet iustus ad interiores
actus, quibus Deo deseruitur, & aliter ad exteriores. Nam
bonum & iustitia hominis, principaliter in interioribus
C actibus consistit, quibus homo credit, sperat & diligit.
Luc.17. Vnde Christus: regnum Dei intra vos est. Non autem
Infra.14. principaliter consistit in actus exterioribus, non enim est
regnum Dei esca & potus. & idcirco actus interiores se ha
bent per modum finis, qui secundum se quæritur: Exte-
riores verò actus per quos corpora Deo exhibentur, sicut
ea quæ sunt ad finem. In eo autem quod quæritur tan-
quam finis, nulla mensura adhibetur, sed quantò maius
fuerit tantò melius se habet. In eo verò quod quæritur ad
finem adhibetur mensura secundum proportionem ad fi-
nem: sicut medicus sanitatem facit tantum quantum po-
test. Medicinã verò nõ tantum dat quantũ potest, sed quã-
tũ videt expedire ad sanitatẽ cõsequendam. Similiter ho-
mo in fide, spe, & charitate, nullam mẽsuram debet adhi-
Mat.22. bere, sed quãtò plus credit, sperat & diligit, tãtò melior est
propter quod dicitur: Diliges Dominum ex toto corde
tuo, &c. Sed in actibus exterioribus adhibenda est discre-
tionis mensura per comparationem ad charitatem. Vnde
D. Hieron. dicit: Nónne carnalis homo dignitatem amit-
tit, qui ieiunium vel vigilias præfert sensus integritati, vt
propter Psalmorum decantationem amentiæ vel tristitiæ
quis notam incurrat.

Et nolite conformari huic seculo, sed reformamini in no-
uitate sensus vestri, vt probetis quæ sit voluntas Dei
bona, & bene placens & perfecta.

Hic ostendit qualiter se exhibere debeat homo quan- D
tum ad animam. Et facit tria: primò prohibet secu-
conformitatem, dicens: *Nolite conformari huic seculo*, id
est, rebus quæ temporaliter transeunt. Nam seculum præ-
sens est quædam mensura eorum quæ temporaliter la-
buntur. Rebus autem corporalibus homo conformatur
per affectum, amore eis inhærendo: iuxta illud, facti sunt
abominabiles sicut ea quæ dilexerunt. Ideo D. Iacobus di Osee.9.
cebat: Religio munda & immaculata, est immaculatum Iacob.1.
se custodire ab hoc seculo. Huic seculo conformatur qui
vitam seculariter viuentium imitatur. Vnde Apostol. Te- Ephe.4.
stificor in Domino, vt iam amplius non ambuletis, sicut
& Gentes ambulãt. Secundò Apost. iubet interiorẽ refor-
mationem, dicens: *Sed reformamini in nouitate sensus ve-*
stri. Sensus hominis hic dicitur ratio, secundum quod per
eam homo iudicat de agendis. Hunc autem sensum ha-
buit homo in sua creatione vigentem & integrum. Vnde
Sap. Sensu impleuit corda illorum, & bona & mala osten
dit illis. Sed per peccatum hic sensus est corruptus, & qua- Eccle.17.
si inueteratus. Vnde Baruch.3. Inueterasti in terra aliena: Thren.1.
& per consequens pulchritudinem & decorem amisit.
Vnde Hier. Egressus est à filia Syon omnis decor. Monet
ergo Apost. vt reformemur, id est, iterato formam & de-
corem mentis assumamus, quem nostra mens habuit per
gratiam Spiritus sancti, ad quam participandam homo
studium adhibere debet, ita, scilicet, vt qui eandem non- E
dum perceperũt, recipiant, & in ea proficiãt. Ideo Apost.
Renouamini spiritu mentis vestræ. & Psal.102. Renoua- Ephe.4.
bitur vt aquila iuuentus mea. Vel aliter renouamini, scili-
cet, in actibus exterioribus: in nouitate sensus vestri, id est
in nouitate gratiæ, quam percepistis. Tertiò assignat ra-
tionem admonitionis dicens: *Vt probetis quæ sit volun-*
tas Dei, Circa quod considerandum est quod sicut homo
qui habet gustum infectum, non habet rectum iudicium
de saporibus, sed ea quæ sunt suauia, interdum abomina-
tur: ea verò quæ sunt abominabilia, appetit. Qui autem
habet gustum sanum, rectum iudicium habet de sapori-
bus. Ita homo qui habet effectum corruptum, cõforma-
tum rebus secularibus, non habet rectum iudicium de bo
nõ: sed ille qui habet affectum sanum sensu eius innoua-
to per gratiam, rectum iudicium habet de bono. Ideo di-
cit: Nolite conformari huic seculo. Sed reformamini in
nouitate sensus vestri, vt probetis, id est, experimento co-
gnoscatis, quæ sit voluntas Dei, qua, scilicet, vult vos esse
saluos & sanctos: iuxta illud, Hęc est voluntas Dei sancti-
ficatio vestra. Tripliciter describit hic Dei voluntatem: 1.Thes.4.
Primò vocat eam bonam, qua vult nos velle bonum ho-
nestum, & ad hoc suis præceptis nos inducit. Vnde Mi-
cheas. Indicabo tibi ô homo, quid sit bonũ, & quid Deus
requirat à te. Secundò describit eam beneplacentem, in-
quantum, scilicet, dispositio est delectabile id quod Deus
vult nos velle. Vnde Psal.18. Iustitiæ Domini rectæ læti- F
ficantes corda. Tertiò describit eam perfectam, quasi con Mat.5.
iungentem nos fini: secundum illud, Estote perfecti sicut Gen.17.
pater vester cęlestis perfectus est. & illud: Ambula coram
me & esto perfectus. Talem ergo experiuntur Dei volun-
tatem, qui non conformantur huic seculo: sed reforman-
tur in nouitate sensus sui. Illi autem qui in vetustate per-
manent, huic seculo conformati iudicant voluntatem
Dei non esse bonam, sed grauem, amaram, & mutilem.
Vnde Sap. Quàm aspera est sapiẽtia indoctis hominibus. Eccle.6.

Dico enim per gratiam quæ data est mihi, omnibus qui
sunt inter vos. Non plus sapere, quàm oportet sapere.
Sed sapere ad sobrietatem, & vnicuique sicut Deus di-
uisit mensuram fidei.

Docet hic qualiter Dei donis homo vti debeat. Et
primò in generali quo ad dona quę non sunt omni-
bus communia, quemadmodum sunt gratiæ gratis datæ.
Et facit tria. Primò cum moderatione ac humilitate ex-
primit suam authoritatem, dicens: *Dico enim, &c.* quasi
dicat. Monui vt reformemini in nouitate sensus vestri,
quod quidem facere debetis, dico enim, id est, mando per
gratiam Apostolatus quæ data est mihi, prout alibi dicit:
Cùm cognouissent gratiam quę data est mihi inter gẽtes, Gal.2.
& alio in loco: Mihi autem sanctorum minimo data hæc, Ephe.3.
&c. Omnibus qui sunt inter vos, id est, omnibus qui inter
vos

G vos conuersantur fideles cõuersi, siue Iudęi sint aut Gentiles, natiui siue aduenæ & peregrini: quia omnibus quod mando vtile est & necessarium, scilicet, non plus sapere quàm oportet sapere, id est, nullus præsumat de sensu aut de sapientia sua, confidens supra mensuram suam. Vnde Sap. Non plus sapias quàm necesse est. & Psal. 130. Non ambulaui in magnis, neque in mirabilibus super me. Secundò hortatur ad id quod est moderatum & medium, dicens: *Sed sapere ad sobrietatem*, id est, mando vobis vt secundum mensuram sapiatis, id est, secundum gratiam vobis datam. Sobrietas enim mensuram importat, quamuis propriè dicatur circa potum vini: potest tamen accipi secundum quamlibet materiam, in qua homo debitam debet seruare mensuram. Sic accepit Apost. cùm dixit: Sobriè, iustè, & piè viuamus in hoc seculo. Tertiò docet secundum quid accipienda est mẽsura medij, dicens: Et hoc inquam sicut Deus vnicuique diuisit, id est, distribuit mẽsuram fidei, id est, mensuram donorum suorum, quæ ordinantur ad fidei ædificationem: iuxta illud, Vnicuique data est manifestatio spiritus ad vtilitatem. Dat enim Deus huiusmodi dona non eadem omnibus, sed diuersa diuersis: secundum illud, Diuisiones gratiarum sunt. Nec omnibus æqualiter dat, sed vnicuique secundum certam mensurã: iuxta illud, vnicuiq; nostrum data est gratia secundũ mensuram donationis Christi. Et ideo Apostolus H sobriè sapiens secundũ hanc mensuram dicebat: Non autem in immensum gloriamur, sed secundum mensuram regulæ qua mensus est nobis Deus. Soli autẽ Christo datus est spiritus non ad mẽsuram, Deus autẽ non solũ alias gratias gratis datas dat mẽsuratè, sed etiam ipsam fidẽ: vnde discipuli dixerũt Christo: Domine adauge nobis fidem.

Ephe.7. Ad Tit.2. 1.Cor.12. 1.Cor.12. Ephe.4. 2.Cor.10. Ioan.3. Luc.17.

SECVNDA PARS XII. CAP.

Sicut enim in vno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eundem actum habent: ita multi vnum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra.

IN hac secunda huius cap. parte Apostolus præmissa monitione, rationem assignat assumptam ex similitudine corporis mystici ad naturale. Et circa corpus naturale tangit tria, scilicet, corporis naturalis vnitatem, membrorum pluralitatem, & officiorum diuersitatem, & adaptat hæc tria ad corpus Christi mysticum, quod est Ecclesia: vnde ad Ephe. scribens ait, ipsum dedit caput super omnem Ecclesiam quæ est corpus eius. Deinde tangit fideliũ quasi membrorum multitudinem, cùm dicit: *Ita multi, &c.* de qua multitudine Christus: Homo quidam fecit cœnam magnã, & vocauit multos. Et Esa. 54. Multi I filij desertę. Quanuis enim sint pauci per comparationem ad infructuosam multitudinem infidelium & malorum, qui sunt multò plures: Stultorum enim, vt Salomon ait, infinitus est numerus, & Christus, Multi sunt vocati, pauci verò electi. & alibi: Arcta enim est via quæ ducit ad vitam, & pauci sunt qui inueniant eam. Absolutè tamen loquendo sunt multi. Vnde Diuus Ioannes, Vidi turbam magnam quam dinumerare nemo poterat, &c. Postmodum tangit officiorum diuersitatem, cùm dicit. Non autem omnia membra eundem actum habent. Nam vt alibi dicit, Corpus non est vnum membrum, sed multa. Si totum corpus oculus, vbi auditus? &c. Secundò tangit corporis mystici vnitatem, cùm dicit: *Ita multi vnum corpus sumus in Christo.* De qua vnitate Apost. alibi: Vt reconciliet ambos in vno corpore. Huius autem corporis mystici vnitas est per fidem, per quam cum affectu charitatis inuicem vnimur Deo, secundum illud: Vnum corpus & vnus spiritus. Et quia spiritus vnitatis in nos à Christo deriuatur, vnde supra dictum est: Si quis spiritum Christi non habet, hic non est eius. Ideo dicit in Christo, qui per spiritum suum, quem dat nobis, vnit nos inuicem & Deo. vnde Christus: Vt sint vnum in nobis, sicut nos vnũ sumus. Tertiò tangit officiorum diuersitatem ad vtilitatem communem reductam dicens: Singuli autem sumus alter alterius membra. Membrum enim quodlibet in corpore naturali, proprium actum habet, & virtutem: inquantum sua virtute & actu alteri prodest, dicitur membrum alterius: vt pes dicitur membrum oculi, inquãtum K oculum defert: & oculus dicitur membrum pedis, inquãtũ pedẽ dirigit. Nõ potest dicere oculus manui opera tua nõ indigeo: Ita etiam in corpore mystico, ille qui accipit gratiã prophetiæ, indiget eo qui accipit gratiã sanitatũ: & ita tamen omnibus aliis. Vnde dum vnusquisq; fidelis secundum gratiam sibi datam alteri seruit, efficitur alterius membrum. Ideo Aposto. Alter alterius onera portate. & Diuus Petrus, Vnusquisque sicut accepit gratiam in alterutrum administrantes.

Ephe.1. Luc.14. Eccle.1. Mat.20. Mat.7. Apoc.7. 1.Cor.12. Ephe.2. Ephe 4. Supra.8. 1.Cor.12. Gal.vlt. 1.Pet.4.

Habentes donationes secundum gratiam, quæ data est nobis, differentes siue prophetiam secundum rationem fidei.

HIc prosequitur in speciali monitionem quam proposuerat de sobrio & moderato vsu gratiæ. Et primò ponit gratiarum diuersitatem, dicens: Sumus inquam alter alterius membra, non secundum eandem gratiam, sed habentes differentes donationes: non ex diuersitate meritorum, sed secundum gratiam quæ data est nobis, Iuxta illud: Vnusquisq; proprium donũ habet ex Deo, vnus quidem sic: alius verò sic. Vnde Christus: vocauit seruos suos & diuisit, & tradidit illis bona sua: & vni dedit quinq; talẽta, alij autem duo, alij verò vnum. Secũdò docet diuersarum gratiarũ vsum. Et primò in rebus diuinis, quantum ad cognitionem dicens: Siue prophetiã, quam habentes L vtamur secundum rationem fidei. Dicitur autem prophetia quædam apparitio ex reuelatione diuina, eorum quæ sunt procul à cognitione nostra naturali. Vnde qui propheta hodie dicitur, vocabatur olim videns. Sunt tamen procul secundum se à cognitione nostra futura contingentia, quæ propter defectum sui esse cognoscibilia non sunt. Sed res diuinæ sunt procul à cognitione nostra, non secundum se, cùm sint maximè cognoscibiles: Deus enim est lux, & tenebræ in eo non sunt vllæ. Sed propter defectum intellectus nostri, qui se habet ad ea quæ sunt in seipsis manifestissima, sicut oculus noctuæ ad lumẽ solis. Et quia vnumquodque dicitur magis tale, quòd est secundum se tale, quam quod est tale secundum aliud. Inde est quod magis propriè dicuntur esse procul à cognitione nostra futura contingentia: & ideo futurorum contingentium est propriè prophetia. Vnde Amos. 3. non faciet dominus verbum nisi reuelauerit secretum suum ad seruos suos prophetas. Dicitur etiam prophetia reuelatio quorumcũque occultorum, vt reuelatio creationis mundi facta Moysi hoc autem donum prophetiæ, non solum fuit in veteri Testamento, sed etiam in nouo; secundum illud, Effundam de spiritu meo super omnem carnem, & prophetabunt filij vestri. Dicuntur etiam Prophetæ in nouo Testamento, qui prophetica dicta exponunt: quia sacra scriptura eodem spiritu interpretatur quo condita est. Vnde Sapiens: Adhuc doctrinam quasi prophetiam effundam. Ordinatur autem prophetiæ donum sicut & aliæ gratiæ gratis datæ, ad fidei ædificationẽ. Iuxta illud, Vnicuique datur manifestatio spiritus ad vtilitatem. & illud: Confirmata, scilicet, est doctrina fidei, contestante Deo, signis & prodigiis & variis virtutibus ac Spiritus sancti distributionibus. Et ideo prophetia vtendum est secundum rationem fidei, id est, non in vanum, sed per hoc vt fides confirmetur. Vnde dominus per Moysen: Si surrexerit in medio tui propheta, & dixerit tibi: Eamus & sequamur deos alienos, non audies verba prophetæ illius: quia, scilicet prophetat contra rationem fidei. *Siue ministerium in ministrando.* Hic docet vti gratia ministerij quantum ad sacramenta, dicens: *Siue ministeriũ in ministrando*, id est, si quis accepit gratiã vel officiũ ministerij, puta sit Episcopus vel sacerdos qui dicuntur ministri Dei: Vnde Esa. 61. Vos sacerdotes domini vocabimini ministri Dei nostri. Exequatur ergo talẽ gratiã & officiũ fideliter, & diligenter ministrãdo. Vnde Apostolus, Ministeriũ tuum imple.

1.Cor.7. 1.Reg.9. 1.Ioan.1. M Eccle.24. 1.Cor.12. Heb.2. Deut.13. 2.Tim.4.

Siue qui docet in doctrina, qui exhortatur in exhortando. Hic tangit ea quę pertinent ad res humanas, in quibus potest aliquis alteri subuenire. Primò quidem quantum ad cognitionem speculatiuam vel practicam: quantum ad speculatiuam dicit, *Siue qui docet*, id est, qui habet officium vel gratiam docendi, vtatur doctrina, id est, studiose & fideliter doceat: prout Iob cui dictum fuit, Ecce docuisti plurimos. Et Christus præcepit Apostolis, Euntes

Iob.4.

A Euntes in mundũ vniuersum docete omnes gentes. Quãtum verò ad cognitionem practicam, quæ versatur circa agibilia vel factibilia, subdit: *Qui exhortatur*, id est, qui habet officium vel gratiam exhortandi homines ad bonum, vtatur illa, affectuosè, fideliter & veraciter exhortando. 2.Thes.2. Vt Apost. Exhortatio nostra non fuit in errore neque de immundacia. Ad Tit.2. & alibi: Hæc loquere, & exhortare.

Qui tribuit in simplicitate, qui præest in solicitudine, qui miseretur in hilaritate.

Hic ponit ea quæ pertinent ad exteriora opera, quibus quandoque aliquis subuenit alicui, tribuendo & dando ei aliquod bonum. Et quãtum ad hoc dicit, *qui tribuit*, id est, qui habet facultatem & gratiam tribuendi, exequatur hoc, *In simplicitate*, vt, scilicet, nihil mali ex illo intendat, quasi homines donis ad malum alliciens. Vel etiam cum aliquis aliquo modico dato intendit maiora Eccle.20. acquirere. Vnde Sap. Datus incipientis non erit vtilis tibi. Prouer.11. Oculi enim illius septemplices sunt, Exigua dabit, & multa impetrabit. Et Salomon: Simplicitas iustorum diriget eos. Quandoque autem aliquis subuenit alteri, eius curam habendo, & quantum ad hoc dicit: Qui præest, id est, qui est in prælationis officio constitutus, vtatur illo officio in solicitudine, propter quam debemus eis obedire, Heb.vlt. iuxta illud: Obedite præpositis vestris, & subiacete eis: B Ipsi enim peruigilant quasi rationem reddituri pro animabus vestris. Ideo ipse qui hanc solicitudinem docebat, de se dicebat: Instantia mea quotidiana solicitudo omnium Ecclesiarum. 2.Cor.11. Quandoque verò subuenit aliquis alteri subleuando suam miseriam, & quantum ad hoc dicit, *Qui miseretur*, id est, qui habet facultatem & affectum miserendi, exequatur hoc in hilaritate, quasi libenter & voluntariè faciens. Et non ex tristitia, neque ex necessitate: hilarem enim datorem diligit Deus. 2.Cor.9. Vnde Sapiens: In omni dato hilarem fac vultum tuum. Eccle.35. *Dilectio sine simulatione, odientes malum, adhærentes bono.* Hic docet vsum doni gratuiti, quod est omnibus commune, scilicet, charitatis: & ponit quæ pertinent ad charitatem in generali. Et primò ostendit qualis debet esse dilectio ex parte diligentis: quia debet esse vera, vnde dicit: *Dilectio sine simulatione*, vt, scilicet, non tantum verbo aut 1.Ioan.3. exteriori apparentia, sed sit vero cordis affectu & efficacia operis: secundum illud, non diligamus lingua, neque verbo, scilicet, solum, sed opere & veritate. Eccl.6. qui hanc dilectionem habet fidelis amicus est, cui nulla sit comparatio. Secundò docet quod dilectio debet esse pura, cùm dicit: *Odientes malum*. Tunc enim est puro dilectio, quando homo non consentit amico suo in malum, sed ita diligit 1.Cor.13. hominem, vt eius vicium odiat. Vnde dicitur quod charitas non congaudet super iniquitate, congaudet autem C veritati. & Psalm. 118. Iniquos odio habui. Tertiò docet quod dilectio debet esse honesta, vt, scilicet, aliquis adhæreat alteri propter bonum virtutis. Gal.4. Vnde Apostolus, Bonum autem æmulamini in bono semper. Eccle.24. Hæc est pulchra dilectio, de qua dicitur. Ego mater pulchræ dilectionis. *Charitatem fraternitatis inuicem diligentes. Honore inuicem præuenientes.* Hic ostendit qualiter charitas se debeat habere in ordine ad proximum. Et primò quantum ad interiorem affectum, cùm dicit: *Charitatem fraternitatis diligentes*, vt, scilicet, non solum fratres diligamus per charitatem, sed etiam diligamus ipsam charitatem, qua eos diligimus, & ab eis diligimur. Si enim charam habuerimus charitatem, non de facili illam dissolui permittemus. Heb.vlt. Cant.vlt. Ideo Hebræos hortabatur Apostolus dicens: Charitas fraternitatis maneat in vobis. & Salomon: Si dederit homo omnem substantiam domus suę pro dilectione, tãquam nihil despiciet illam? Secundò quantum ad exteriorem effectum, cùm dicit: *honore inuicem præuenientes*: in quo tria designantur. Primò quod homo proximum in reuerentia habere debet, quod pertinet ad rationem honoris: Phil.2. Nullus enim potest verè diligere eum, quem despicit. Ideo Apostolus hortatur, vt arbitremur superiores inuicem, quod quidem fit cum aliquis defectum suum considerat, & perfectionem proximi. In honore autem non solum reuerentia intelligitur, sed etiam necessariorum subuentio, prout in præcepto domini cùm dicitur: Honora patrem tuum & matrem tuam. Exod.20. præcipitur subuentio, quod patet ex eo quòd Christus arguit Pharisæos, contra D hoc præceptum impedientes filios à subuentione parentum. Mat.15. Secundò designatur quod effectus dilectionis debet mutuo exhiberi, vt non solum homo velit beneficia recipere, sed etiam exhibere. Vnde Sapien. Non sit porrecta manus tua ad accipiendum, & ad dandum collecta. Eccle.4. & alibi: In diuisione sortis da & accipe. Eccle.14. & hoc designatur cùm dicit: inuicem. Tertiò designatur quod effectus dilectionis debet esse promptus & velox, cùm dicitur *præuenientes*, vt, scilicet, aliquis præueniat amicum in beneficiis. Vnde Sapien. Omnis amicus dicet amico: Et ego amicitiam copulaui.

Solicitudine non pigri, spiritu feruentes, domino seruientes, Spe gaudentes, in tribulatione patientes, orationi instantes.

Hic ostendit qualiter per charitatem nos debeamus habere erga Deum. Et primò incipit ab ipsa rationis attentione, cùm dicit: Solicitudine sitis non pigri, scilicet, ad deseruiendum Deo. Ideo Michæas: Indicabo tibi quid sit Mich.6. bonum, & quid Deus requirat à te. postea subdit: Solicitè ambulare cum Deo tuo. Et Aposto. Solicitè cura teipsum probabilem exhibere Deo. 2.Tim.2. Secundò quantum ad effectũ cùm dicit: *Spiritu feruentes*, scilicet, in Dei dilectione Procedit autem feruor aquæ ex abundantia caloris. Vnde feruor spiritus dicitur, quia propter abundantiam diuinæ dilectionis totus homo feruet in Deum, ea ratione dici- E tur quod Apollo feruens spiritu loquebatur. Act.18. Et Apost. Nolite spiritum extinguere. 1.Thes.vlt. Tertiò quantum ad exterius obsequium, cùm dicit: *Domino seruientes*, scilicet, seruitute latriæ quæ soli Deo debetur: Deut.6. Dominum Deum tuũ adorabis, & illi soli seruies. Vel secundum aliam literam tempori seruientes, vt videlicet tempore congruenti seruitiũ Dei faciamus. secundum illud, Omni negotio est tempus & oportunitas. Eccle.8. Quartò quantum ad mercedem seruitij, cùm dicit: *Spe gaudentes*, scilicet, mercedis, quę est fruitio: spes filiorum Dei. Quintò quantum ad difficultatem, quã homo patitur in diuino seruitio: vnde subdit, *in tribulatione patientes*, tribulatio enim patientiam operatur Supra.5. Sextò quantum ad omnia prædicta dicit, *orationi instantes*, in quo orationis assiduitas designatur, de qua Christus: Oportet semper orare, & nunquã deficere Luc.18. & Apost. Sine intermissione orate. 1.Thes.5. Per orationem enim in nobis solicitudo excitatur, feruor accenditur, ad Dei seruitium incitamur. Gaudium spei in nobis augetur, & auxilium in tribulatione promouetur. *Necessitatibus sanctorum communicantes, hospitalitatẽ sectãtes*: Determinat hic de charitate, quantũ ad speciales quasdam personas. Et primò inducit ad exhibẽda beneficia charitatis indigẽtibus in vniuersali dicẽs: *Necessitatibus sanctorũ cõmunicantes*, vbi tria sunt notanda. Primò quod eleemosynę ex charitate sunt impẽdendę indigentibus siue necessitatem patientibus. F Ideò Apost. Laboret operando manibus suis, quod bonum est vt habeat vnde necessitatẽ tribuat patienti. Ephe.4. Secũdò, quod potius subueniendũ est iustis quã alijs Ideo dicit, Necessitatibus sanctorum. Vnde Sap. Da iusto, & nõ recipias peccatorem. Eccle.12. Quod quidem nõ est intelligẽdum, quin etiam in necessitatibus sit subueniẽdum peccatoribus, sed quod non est eis subueniendum ad fomentum peccati. Vtilius tamen est subuenire iustis: quia talis eleemosyna est fructuosa, nõ solum ex parte dantis, sed etiam ex suffragio recipiẽtis Vnde Christus: Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, vt cum defeceritis recipiant vos in æterna tabernacula, Luc.16. scilicet, suis suffragiis. Secundo, in speciali admonet ad hospitalitatẽ, cùm dicit: *Hospitalitatem sectantes*, quia, scilicet, in hoc misericordiæ opere alia misericordiæ includuntur opera. Nam hospes non solum donum exhibet ad manendum, sed etiam alia necessaria subministrat. Ideo eam alibi commendat Apost. dicens: Hospitalitatem nolite obliuisci: per hanc enim latuerunt quidam Angelis hospitio receptis. Heb.vlt. & Diuus Petrus, hospitales inuicem sine murmuratione. 1.Pet.4.

TERTIA PARS XII. CAPITIS.

Benedicite persequentibus vos, benedicite, & nolite maledicere.

G IN hac tertia huius capitis parte Apost. ostendit qualiter sit exhibenda charitas inimicis, & maximè beneuolentia, quæ ad charitatem pertinet, quæ consistit in hoc quod aliquis velit bonum alteri, & malum eius nolit. Primò ergo monet vt beneuolentia sit ampla, quæ se extendat etiam ad inimicos, cum dicit: *Benedicite persequentibus vos.* Circa quod notandum est quod benedicere, vno modo idem est quod bonum dicere, & laudare, vt cùm aliquis bonum alterius laudat, secundum illud: Splēdidum in panibus benedicent, id est, laudabunt, labia multorum. Alio modo quis benedicit alteri imperando. Et sic benedicere per authoritatem est proprium Dei, cuius imperio bonum ad creaturas deriuatur. Ministerialiter autem pertinet ad ministros Dei, qui nomen Domini super populum inuocant, secundum illud: Sic benedicetis filiis Israel, & dicetis eis: benedicat tibi Dominus & custodiat te. & post subdit: Inuocabunt nomen meum super filios Israel, & ego benedicam eis. Tertiò benedicit aliquis alteri optando: vt in Psal. Et non dixerunt qui præteribant, benedictio Domini super vos. Et secundum hoc benedicere est bonum alicui velle, & quasi bonum precari: & hoc modò accipitur hic. Vnde per hoc quod dicitur benedicite persequentibus vos, datur intelligi quod etiam ad inimicos & persecutores debemus esse beneuoli, & pro eis orare. Vnde Christus: Diligite inimicos vestros, & orate H pro persequentibus & calumniantibus vos. Quòd autem hic dicitur, est quodam modo præceptum, & quodam modo consilium. Preceptum quidem quod aliquis in generali dilectionis affectum impendat inimicis, non excludendo eos à dilectione proximorum, & à communi oratione, quam aliquis pro fidelibus facit. Similiter etiam est præceptum in articulo necessitatis, effectum dilectionis inimicis impēdere in particulari: iuxta illud, Si occurreris boui inimici tui, aut asino erranti, reduc eum. Sed quod aliquis extra articulum manifestè necessitatis in speciali effectum dilectionis exhibeat inimico, pertinet ad perfectionem consiliorum: quia per hoc ostenditur charitas perfecta ad Deum, quòd omne humanum odium superat. Ille autem quem pœnitet & misericordiam petit, non est inter inimicos & persecutores computandus. Vnde ei absque difficultate sunt charitatis indicia ostendenda, iuxta illud: Relinque proximo tuo nocenti te, & tunc deprecanti tibi peccata soluētur. Secūdò docet quod beneuolētia siue benedictio debet esse pura, id est, absque permixtione contrarij. Vnde repetendo dicit, Benedicite & nolite maledicere, id est, ita benedicatis quòd nullo modo maledicatis. contra quosdam qui ore benedicunt, & corde maledicunt. De quibus Psal. Qui loquitur pacem cum proximo suo, mala autem in cordibus eorum. Est etiam contra illos, qui, quandoque benedicunt, & quan- I doque maledicūt: vel quibusdam benedicunt, & quibusdam maledicunt. Vnde D. Iacobus ait, Ex ore procedit benedictio, & maledictio.

Eccle. 32. — *Num. 6.* — *Psal. 128.* — *Mat. 5.* — *Exod. 23.* — *Eccle. 28.* — *Iac. 3.*

Si obiiciatur quod in sacra scriptura plures maledictiones inueniuntur, vt in Deuteron. Maledictus qui nō permanserit in sermonibus legis, nec eos opere perfecerit. Dicendum quod maledicere est malum dicere, quòd tripliciter contingit prout dictum est de benedictione: & secundum quodlibet horum modorum potest bene vel male fieri. Si enim quod est materialiter malum, dicatur malum: quodlibet prædictorum modorum sub ratione boni non est illicitum, quia hoc est magis benedicere quā maledicere. Vnumquodq; enim magis iudicatur secundū suam formā quā secundū suā materiā. Si quis verò dicat malū sub ratione sine intentione mali formaliter, maledicit: vnde est omnino illicitū. Vtrunque autē horum cōtingit in hoc quod aliquis enunciādo malū profert. Quādoq; enim aliquis enunciat malū alicuius ad notificandā necessariam virtutē. Et sic dicit malum sub ratione veri necessarij, quod est bonum vnde est licitum. Et hoc modo Iob maledixit diei suo, enuncians malitiam præsentis vitæ, quoniam, vt Apost. ait, Dies mali sunt. Quandoque autem aliquis enunciat malum alterius, scilicet, intentione detrahendi, & hoc est illicitum: quoniam scriptum est, Neque maledici, neque rapaces regnum Dei possidebunt. Similiter etiam in eo quòd quis dicit malum imperando: Contingit autem quandoq; quod aliquis enunciat id quod est materialiter malum sub ratione boni: K puta cum ex imperio alicuius prouenit alicui malum pœnæ propter iustitiam, quod quidem est licitum, & hoc modo transgressiones legis maledicuntur, id est, pœnæ secundum iustitiam deputantur. Quandoque verò aliquis imperando dicit malum alterius iniustè, puta propter odium vel vindictam: & talis maledictio est illicita. Vnde in lege scriptum est: qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur. Et idem etiam est circa id quod aliquis dicit malum optando vel imprecando. Si enim hoc optet sub ratione boni, vt puto quod aliquis per aduersitatem perueniat ad spiritualem profectum, hoc licitum est. Vnde Iob. 5. Vide stultum firma radice, & maledixi pulchritudini eius statim. Si verò hoc homo faciat propter odium, vel vindictam, est omnino illicitum: & hoc modo maledixit Philistæus Dauid in Diis suis. *Gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus, idipsum inuicem sentientes.* Cùm ad charitatem pertineat non solum beneuolentia, sed etiam concordia: postquam Apost. locutus est de beneuolentia, hic ponit ea quæ pertinent ad concordiam: & primò ponit documenta concordiæ. Concordiæ autem potest dupliciter attendi. Vno modo quantum ad effectum in bonis & malis: in bonis quidem vt aliquis bonis aliorum congaudeat. Vnde dicit, Gaudere, scilicet, debetis cum gaudentibus. Vnde Apost. Gaudeo & congratulor omnibus vobis. L Sed hoc est intelligendum, quando aliquis gaudet de bono. Sunt enim quidam qui gaudent de malo, secundum illud: Lætantur cum male fecerint, & istis non est congaudendum. Quia charitas non congaudet super iniquitate, congaudet autem veritati. In malis, vt aliquis tristetur de malis alterius. Vnde subdit, flere cum flentibus, prout Iob qui dicebat: Flebam super eo qui afflictus erat. Et Sap. Ne desis plorantibus in consolatione, & cum lugentibus ambula. Ipsa enim compassio amici condolentis in tristitiis consolationem affert. Primò quidem quia ex hoc colligitur efficax amicitiæ argumentum. Ideo Sap. In malitia, id est, in infortunio amicus cognitus est: & cognoscere aliquem esse sibi verè amicum, est delectabile. Præterea ex hoc ipso quod amicus condolet, videtur se offerre ad simul portandum onus aduersitatis, quod tristitiam causat. Leuius autem portatur quod portatur à pluribus, quàm ab vno solo: Ideo ex condolentia subleuatur proximus. Secundò concordia consistit in vnitate sententiæ, & quantum ad hoc dicit: idipsum, id est, idem sitis inuicem sentientes, vt scilicet, in eadem sententia conueniatis: iuxta illud, Sitis perfecti in eodem sensu, in eadem sententia. Et illud: Eandem charitatem habentes, vnanimes idipsum sentientes. Sciendum est tamen quod duplex est sententia: vna quidem pertinet ad iudicium intellectus circa speculabilia: M puta circa considerationes geometricas vel naturales. Dissentire in talibus, nō repugnat amicitiæ aut charitati: quia non prouenit ex voluntate, in qua charitas est: sed huiusmodi iudicia proueniunt ex necessitate rationis siue intellectus. Alia verò iudicia pertinent ad iudicium rationis, circa agenda. Et in talibus quādo importāt necessitatem præcepti, dissentio amicitię cōtrariatur: quia talis dissentio habet contrarietatē volūtatis in his, in quibus vniri & cōuenire tenētur. Et quia fides nō solum est speculatiua, sed etiā practica, inquātum per dilectionē operatur: ideo etiam dissentire à recta fide est contrarium charitati.

Deut. 27. — *Iob. 3.* — *Ephe. 5.* — *1. Cor. 6.* — *Exod. 21.* — *Philip. 2.* — *Prou. 2.* — *Iob. 30.* — *Eccle. 7.* — *1. Cor. 1.* — *Philip. 2.* — *Gal. 5.*

Non alta sapientes, sed humilibus consentientes. Nolite esse prudentes apud vosmetipsos.

HIc excludit impedimenta concordiæ, quæ sunt duo. Primum est superbia, ex qua contingit quod dum aliquis inordinatè suam excellentiam quærit, & subiectionem refugit, vult alium subiici, & eius excellentiam impedire, & ex hoc sequitur discordia: secundum illud, Inter superbos semper iurgia sunt. Ideo ad hoc remouendū dicit: Non alta sapientes, vt, scilicet, inordinatè vestrā excellentiam appetatis: ea ratione dixit supra. 11. Noli altū sapere, sed time. Et Sapiens, Altiora te ne quæsieris, &cæ. sed sitis humilibus consentientes, id est, his quæ sunt humilia, id est, ea quæ abiecta videntur non recusetis, cum oportuerit: prout Dauid qui dicebat: Elegi abiectus esse in domo Domini. Nā, vt Diuus Petrus ait, Deus superbis resistit,

Prou. 13. — *Eccle. 3.* — *Psal. 83.* — *1. Pet. 5.*

A resistit, humilibus dat gratiam. Secundum impedimentum concordiæ est præsumptio sapientiæ, ex qua contingit quod aliquis aliorum sententiæ non credit. Ad quod removendum dicit: Nolite esse prudentes apud vosmetipsos, vt scilicet iudicetis id solum esse prudentiæ, quod
Esa. 5. vobis videtur. Ad quod tendit Esaias dicens: Væ qui sapientes estis in oculis vestris, & coram vobismetipsis prudentes. Ideò suprà dixit: Non sitis vobismetipsis sapientes.

Nulli malum pro malo reddentes, prouidentes bona, non tantùm coram Deo; sed etiam coram omnibus hominibus, si fieri potest, quod in vobis est cum omnibus hominibus pacem habentes.

CVm ad charitatem non solùm pertineat beneuolentia & concordia, sed etiam beneficentia: postquam Apostolus docuit & monuit nos habere beneuolentiam, & concordiam, hic docet & monet nos ad habendam beneficentiam, excludendo contrarium. Et primò docet quod non sit alicui malefaciendum, prohibēdo vindictam dicens: *Nulli malum pro malo reddentes*, scilicet scitis.
Psal. 7. Prout David qui dicebat: Si reddidi retribuentibus mihi
1. Pet. 3. mala. Et Diuus Petrus, Non reddentes malum pro malo. Quod intelligendum est formaliter: sicut suprà dictum est de maledictione ex affectu odij, vel vindictæ, sic quod in malo alterius delectemur. Sed si pro malo culB pæ, quod quis facit Iudex reddat malum pœnę secundum iustitiam ad compensandum malitiam, materialiter quidem infert malum, sed formaliter & per se infert bonum. Vnde cùm Iudex suspendit latronem pro homicidio, non reddit malum pro malo, sed potius bonum pro malo. Et
1. Cor. 5. hoc modo Apostolus quendam pro peccato incestus tra-
1. Cor. 10. didit satanæ in interitum carnis, vt spiritus eius saluus fieret. Secundò docet quod etiam bona sunt proximis exhibenda, dicens: *Prouidentes bona, non tantùm corā Deo*, vt scilicet curetis satisfacere conscientiæ vestræ: *Sed etiam coram omnibus hominibus*, vt scilicet faciatis ea quæ hominibus placeant: vt sine offensione sitis, Iudæis & Gentibus, & Ecclesiæ Dei, sicut & ego per omnia omnibus placeo. Prouidere tamen bona non solùm coram Deo, sed etiam coram omnibus hominibus contingit benè & malè fieri. Si enim hoc fit propter fauorem humanum,
Mat. 6. non benè agitur. Quia Christus prohibuit, dicens: Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus vt videamini ab eis. Si autem hoc fiat ad gloriam Dei, benè
Mat. 5. agitur, secundum illud: Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum, &c. Tertiò assignat rationem vtriusque dictorum. Ad hoc enim debemus abstinere à retributione malorum, & coram hominibus prouidere bona, vt cùm hominibus pacem habeamus: & ideò subdit, *Cum omnibus*
C *hominibus pacem habentes*. Addit duo. Primum est: Si fieri potest. Quandoque enim malitia aliorum impedit ne cum eis pacem habere possimus: quia scilicet cum eis pax haberi non potest, nisi eorum malitiæ consentiant, quam quidem pacem constat esse illicitam. Vnde Chri-
Mat. 10. stus: Non veni pacem mittere, sed gladium. Aliud autem addit, dicens: Quod in vobis est, vt scilicet quantum in vobis est faciatis, vt pacem quæratis. Vnde Psalm. Cum his qui oderant pacem, eram pacificus. Et alibi: Inquire pacem, & persequere eam.

Non vosmetipsos defendētes charissimi. sed date locū iræ.

HIc ostendit quod non sunt mala proximo inferenda, per modum defensionis. Et primò ponit documentū,
Esa. 50. dicens: *Non vosmetipsos defendentes charissimi*, prout
Esa. 53. nec Christus, qui dedit corpus suū percutiētibus, & genas
Mat. 5. suas vellentibus. Qui etiam quasi agnus corā tondente se
In ab. cōtra obmutuit, &c. Vnde & ipse dixit: Si quis percusserit te in
Mendaciū. vna maxilla, præbe ei & alteram. Veruntamen D. Augustinus dicit, quod ea quæ in nouo testamento à sanctis facta sunt, valent ad exempla intelligēdarum scripturarum, quæ in pręceptis data sunt. Ipse autem Dominus cùm alapa percussus esset, Non ait: Ecce altera maxilla. Sed si malè locutus sum, testimonium perhibe de malo. Si autem benè, quid me cædis? Vbi ostendit præparationem alterius maxillæ in corde esse faciendam. Paratus enim fuit Dominus, non solùm in altera cædi pro salute hominis,

sed in toto corpore crucifigi. Et prout idem August. dicit: D
Tunc enim homo malum suum rectè odit, cùm se credit propter quem id accidit... *Ad Marcellinum.*
nem & concordiam, etiam si alius exitus contingat. Sunt igitur ista præcepta patientiæ, semper in cordis præparatione retinenda, & ipsa beneuolentia, ne reddatur malum pro malo, in voluntate complenda est. Agenda sunt autem multa etiam cum inuitis, benigna quadam asperitate plectendis. Secundò assignat rationem, cùm dicit: *Sed date locum iræ*, id est, diuino iudicio, quasi dicat, committatis vos Deo, qui suo iudicio potest vos defendere; & vindicare: secūdum illud, Omnem solicitudinem vestram pro-
iicientes in eum, quoniam ipsi est cura de vobis. Sed hæc 1. Pet. vlt.
intelligenda sunt in causam, in quo nobis non adest facultas aliter faciendi secundum iustitiā. Verùm quia Domini
est iudicium, cùm aliquis authoritate Iudicis vindictam Deut. 1.
quærit ad comprimendam malitiā peccatoris, & non propter odium: vel etiam cum authoritate superioris suam defensionem procurat, intelligitur dare locum iræ, id est, diuino iudicio, cuius ministri sunt Principes, vt dicitur infra. 13. Vnde etiam Apostolus procurauit se per armatos
defendi contra insidias Iudæorum. Act. 23.

Scriptum est enim, Mihi vindictam, & ego retribuam, dicit Dominus. Sed si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si sitit, potum da illi: hoc enim faciens, carbones ignis congeres super caput eius. E

HIc probat quod mala non sunt proximis inferenda, sed potius bona. Et primò authoritate de prohibi-
tione vindictæ dicens: *Scriptum est, Mihi vindictam, &c.* Deut. 32.
quasi dicat, dixi quod debetis dare locum iræ, id est, iudicio diuino, quoniam scriptum est, Mihi vindictam, scilicet seruate, & ego retribuam, dicit Dominus. Nostra translatio habet, Mea est vltio, & ego retribuam eis in tempore.
Et Psalmista: Deus vltionum Dominus. Et Naum: Deus Psal. 93.
æmulator & vlciscens Dominus. Secundò, probat quod Naum. 1.
dictum est de beneuolentia exhibenda inimicis, in articulo necessitatis, authoritate Salomonis dicentis: Si esurie-
rit inimicus tuus, &c. Quod Christus confirmauit, Be- Prouer. 25.
nefacite his qui oderunt vos. Deinde assignat rationem, Heb. 10.
dicens: *Hoc enim faciens, carbones ignis congeres super ca-* Mat. 5.
put eius. Quod vno modo in malum intelligi potest, vt sit sensus, Si ita ei benefacias, bonum tuum vertetur in malum: quia ex hoc incurret combustionem ignis æterni per suam ingratitudinem. Sed iste sensus repugnat charitati, contra quam hoc modo aliquis ageret, si alicui inimico subueniret, vt ei proueniret in malum. Et ideò exponendum est in bonum, vt sit sensus: Hoc enim faciens, id est, in necessitate subueniens, carbones ignis, id est, amorem charitatis, de qua scriptum est: Lampades eius vt lampades ignis atque flammarum. *Congeres*, id est, con-
gregabis super caput, id est, super mentem eius: Quia vt F
Diuus August. ait: Nulla est maior prouocatio ad aman- *In lib. de cate.rud.*
dum, quàm præuenire amando, & benefaciendo. Nimis enim durus animus, qui & si dilectionem nolebat impendere, nolit rependere. *Non vinci à malo, Sed vince in bono malum*. Hic idem quod suprà probat ratione. Naturale enim est homini vt velit aduersarium vincere, & non vinci ab eo. Illud autem ab aliquo vincitur quod ab eo trahitur ad hoc quod sibi malè faciat. Sicut aqua vincitur ab igne, quando trahitur ad calorem ignis, qui est contrarius & malum eius. Si ergo aliquis bonus homo propter malum, quod sibi ab aliquo infertur, trahatur ad hoc quod ei velit vel faciat malum, bonum à malo vincitur. Si autem è contrario propter beneficiū, quod bonus persecutori exhibet, vt eum ad suū amorē trahat in bonum, malum vincit. Sic ergo noli vinci à malo, scilicet eius qui te persequitur, vt tu eum persequaris, sed in bono tuo vince malum illius, vt scilicet ei benefaciendo eum trahas.
Hæc autem victoria fit per fidem, secundū illud: Hæc est 1. Ioan. vlt.
victoria quæ vincit mundum, fides nostra.

EPITOME XIII. CAPITIS.

IN hoc capite Apost. docet rectū vsum gratiæ in ordine ad alios. Et quia obedientia est caput, & initiū totius disciplinæ moralis. Primo agit de obedientia quam

 inferiores

C inferiores debent præſtare ſuperioribus, aſſignando rationem dependentiæ poteſtatis à Deo, ex qua concludit neceſſitatem obedientiæ. Deindè aſſignat aliam rationem, ex qua trahit vtile documentum, non timendi poteſtatem & fructum obedientiæ qui eſt laus, obtineat & fructum inobedientiæ, qui eſt ira, vindicta, & pœna, ex quibus infert neceſſitatem obedientiæ inducens ad voluntariè obediendum. Poſtmodum inducit inferiores ad exhibendum ſuperioribus ſubiectionis ſignum, quod eſt timor, honor, & tributorum ſolutio, aſſignatque rationem exhibitionis illorum. Secundò ibi, *Nemini quicquam debeatis*, oſtendit quid debent fideles omnibus æqualibus exhibere; ſcilicet debita integraliter, excepto debito charitatis & dilectionis, quod nunquam exhauritur, ſed ſemper reddendo creſcit. Deinde adducit rationem, & concludit effectum dilectionis, qui eſt impletio & plenitudo legis. Tertiò ibi, *Et hoc ſcientes, &c.* oſtendit quo modo vnuſquiſq; ſe componere debeat, & in ſeipſo honeſtatem conſeruare, indicando temporis congruitatem, aſſignando rationem propinquitatis ſalutis, adhibendo ſimilitudinem & exhortationem de honeſtate vitæ, declarando quæ vitia ſunt abiicienda, maximè imtemperantiæ, & quæ pertinent ad corruptionem iraſcibilis, prout ſunt contentio & æmulatio. Finaliter oſtendit quomodo debeamus arma lucis accipere, vt inordinata carnis deſideria non ſequamur.

H

EXPOSITIO LITERALIS XIII. CAPITIS.

OMnis anima, id eſt, omnis homo per ſynecdochen,
Ephe.6. *poteſtatibus ſublimioribus*, id eſt hominibus in al-
1.Pet.2. tiori & maiori poteſtate conſtitutis eccleſiaſticis,
Iob.37. vel temporalibus, *ſubdita*, id eſt, ſubditus ſit. *Non*
Ioan.19. *enim eſt poteſtas, niſi à Deo*: quia per eum à quo ſunt om-
Prou.8. nia, Reges regnant. *Quæ autem à Deo ſunt, ordinata ſunt*,
Sapien.6. id eſt rationabiliter diſpoſita ſunt in ipſum, & inter ſe in-
uicem. *Itaque qui reſiſtit poteſtati*, id eſt, ſuperiori ſuo po-
teſtatē habenti, *Dei ordinationi reſiſtit. Qui autem reſiſtūt*,
iſt eſt, vi, dolo, vel malitia obedire recuſant, *ipſi ſibi dam-
natiōnē*, ſcilicet æternā, *acquirunt. Nam Principes*. i. Pręla-
ti & in poteſtate conſtituti, *non ſunt timori boni operis, ſed
mali*, id eſt, nō ſunt à Deo dati ad incutiendū timorē ope-
rantibus bonū, ſed ſolùm operantibus malū. *Vis autē non
timere poteſtatē*, quæcunq; ſit illa, *bonū fac, & habebis lau-
dem ex illa*, quę nō ſolū inſtituta eſt, vt à malis timore pœ-
narū retrahat, ſed etiā vt ad bonū per laudem & præmia
alliciat. *Dei enim miniſter eſt tibi in bonū*, ſcilicet bonus ſis
Prouer.2. & rectè agas. *Si autē malè feceris, time*: quia cauſam timo-
1.Pet.2. ris habes. *Nō enim ſine cauſa gladiū portat*, ad occidendū,
& virgā, & baculum ad verberandū portat in ſignū & fi-
gurã poteſtatis. *Dei enim miniſter eſt, vindex*, id eſt, vin-
I dictam exercens, *in iram*, id eſt, ad exequendā iram Dei in
Prouer. 20. pœnā, & incōmodum, *ei qui malū agit*, id eſt, cōtra male-
Iob.19. factores. *Ideóque neceſsitati*, id eſt, neceſſaria ordinationi,
ſubditi eſtote, voluntariè vt faciatis de neceſſitate virtutē.
Non ſolùm propter irā, id eſt, pœnā, vel vindictā. *Sed etiā
propter conſcientiā*, vt cōſcientia veſtra ſit mūda & quieta,
1.Cor.9. obediēdo Deo & Principi. *Ideò enim & tributa præſtatis*,
Mat.22. in ſignū ſubiectionis. *Miniſtri enim Dei ſunt in hoc ipſum*,
id eſt, pro hoc ipſo tributo recipiendo. *ſeruientes*. ſ. Deo &
populo pro defenſione patrię, & adminiſtratione iuſtitię,
ideò de ſuo miniſterio viuere debēt. *Reddite ergo omnibus*
Malach.1. *debita*, quæ ſunt Cæſaris Cæſari, & quæ ſunt Dei Deo. *Cui*
1.Pet.2. *tributū*, ſcilicet debetis, vt Principi: reddite *tributū. cui de-
betis, vectigal*, reddite *vectigal. cui debetis timorē*, id eſt,
Principi inquantū eſt dominus, reddite timorem, nō ſer-
uilem, ſed filialem. *Cui debetis honorē*, ſcilicet Principi, in-
quantum eſt quaſi pater, reddite *honorem*, aſſurgendo &
illi reuerentiam & obedientiem exhibendo.

SECVNDA PARS XIII. CAPITIS.

NEmini quicquam debeatis, ſed integraliter, & nō diminutè, omnia debita reddite, *niſi vt inuicem diligatis*: quia debitum dilectionis, & charitatis erga Deum non poteſt totaliter & integraliter ſolui, cùm ſemper reddendo creſcat, cùm maneat cauſa quæ eſt K præceptum Dei. *Qui enim diligit proximū, legem implebit*: quia tota legis impletio ex dilectione proximi propter Deum dilecti pendet. *Nam nō adulterabis, nō occides, non furaberis, non falſum teſtimoniū dices, non concupiſces, & ſi quod eſt aliud mandatū*, negatiuū vel affirmatiuum ad proximū pertinens. *in hoc verbo inſtauratur*, id eſt, perficitur & impletur in hoc mandato: *Diliges proximū ſicut teipſum*, vt quemadmodū vis tibi bonū, velis proximo: & quæ vis tibi rationabiliter fieri, facias proxim, & quæ non vis tibi fieri, nec tu facias proximo.

TERTIA PARS XIII. CAP.

ET hoc ſcientes, id eſt, cōſiderantes *tempus*, id eſt, tem- Eccle.18.
poris conditionem & opportunitatē. *Quia hora eſt* Ephe.5.
iam de ſomno, culpę torporis vel negligētię, *ſurgere*, Prouer.4.
per ſolicitudinē benè operādi, & per charitatis ope-
ra. *Nunc enim*, ſurgere debemus, *quia propior*, id eſt, pro-
pinquior *eſt noſtra ſalus*, ſcilicet vitæ æternæ quæ nobis Eſa.51.
promiſſa eſt. *Quàm cùm credidimus*, id eſt, quam cùm à Mat.4.
principio fidem accepimus, vel quàm cùm homines cœpe-
runt credere aduentū Chriſtū. *Nox*, ſcilicet culpæ vel ſta-
tus vitæ præſentis, qui propter tenebras ignorantiæ nocti Eſa.26.
cōparatur, *Præceſsit: dies autē*, ſcilicet gratiæ vel ſtatus fu L
turæ beatitudinis *appropinquauit*: quia per fidē viuam ma
gis clareſcit, remoto obſtaculo ingreſſus gloriæ cœleſtis
per Chriſti aſcenſionē. *Abiiciamus ergo opera tenebrarū*,
id eſt, peccata quę ad tenebras exteriores ducūt, in quibus
peccatores in æternū nō videbunt lumē. *& induamur ar-* Pſal.8.
ma lucis, id eſt, virtutes, quæ nos muniunt aduerſus inſi-
dias diaboli. *Sic vt in die honeſtè*, id eſt, compoſitè, & or-
dinatè, *ambulemus*, de bono in meliùs procedamus, dum
lucem habemus: *nō in comeſſationibus*, id eſt, in ſuperfluis
& accuratis comeſtionibus, *& ebrietatibus*, id eſt, ne ad ſu Prouer.7.
perfluitatem potus extra menſuram rationis hominum
ponentes bibamus. *Non in cubilibus*, id eſt, ſuperflua dor-
mitatione, quæ poſt comeſſationes & ebrietates ad luxu-
riam inclinare ſolēt. *Et impudicitiis*, tam verborum quàm
geſtorum, quæ ad impudicitiam inducere ſolent. *Non in
contentione*. i. in impugnatione veritatis cum confidentia
clamoris, *& æmulatione*, id eſt, inuidia. *Sed induimini do-
minum Ieſum Chriſtum*, quod fit per baptiſmi ſuſceptio-
nem, & per imitationem. *& carnis curam ne feceritis in
deſideriis*, ſcilicet ſuperfluis & illicitis, id eſt, ne deſideria
carnis rationi repugnantia ſequimini.

COMMENTVM XIII. CAP.

M

Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit.

IN hoc capite Apoſtolus oſtendit quomodo ſe habere debeat homo erga proximū. Et primò quantum ad ſuperiores: circa quod conſiderandū eſt, quod in principio huius cap. Apoſt. euertit errorem Gaulonitarū, de quo Ioſephus meminit, & dicit habuiſſe initium à quodam Iuda Gaulonita, qui negabat cenſum & obedientiam deberi Cæſari aut prophanis Principibus. Hic error à Iudæis propter libertatem legis, quam à Deo receperant, fuit approbatus. Quamobrem Phariſæi conuenerunt Chriſtum ſciſcitantes, an liceret cen- Ioan.8.
ſum dari Cæſari an non. Atque inde fortaſſe, idem error ſerpere perrexerat in Chriſtianos ob libertatem euangelicam, quam conſecuti erant à Chriſto, ſecundum illud: Si filius vos liberauerit, verè liberi eritis. Et videtur Chriſtus hoc ſignificaſſe, cùm dixit Petro: Ergò liberi ſunt filij, ſcilicet à ſolutione didragmatis. Licet ad vitandum ſcandalum præceperit illud exſolui. Verùm tamen hic error vel maximè conuincitur, quod fides noſtra naturalem ordinem iuſtitiæ non ſubuertit, ſed perficit. Præterea ex eo quod libertas quæ per Chriſtum conceſſa eſt, dicitur libertas ſpiritus, qua liberamur à peccato & morte, vt dictum eſt. Caro autem adhuc remanet ſeruituti obnoxia, ſed liberabitur in reſurrectione generali. Et tunc homo per Chriſtum liberatus nulli ſubiectioni erit obnoxius.

A obnoxius. Vnde Apost. Cùm tradiderit Christus regnum Deo patri, & euacuerit omnem principatũ & potestatem: [1.Cor.15.] Interim tamen dum corruptibilẽ carnem gerimus, oportet nos carnalibus dominis subiacere, iuxta illud: Serui obedite dominis carnalibus. [Ephe.6.] Et hoc est quod hic dicit Apostolus: Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Potestates autem sublimiores hic dicuntur homines in potestatibus constituti, quibus secundum iustitię ordinem subiici debemus: secundũ illud, Subditi estote omni humanæ creaturæ propter Deum, siue Regi quasi præcellenti. [1.Pet.2.] Dicit autem omnis, vt neminem excipiat. Neque sacerdotes, vt ait D. Chrysostomus, neq; monachos, neque seculares, neque verò Apostolos, neque Euangelistas, neque Prophetas, suum enim vnusquisque habet Prælatum. Per hanc ergo sententiam reprobatur error Begardorum, qui dicebant eo perfectionis posse hominem peruenire, vt nemini iam sit subditus. An autem Ecclesiastici exempti sint à secularibus, & temporalibus dominis, Vide dominum Cardi. de Turre cremata, in secundo libr. summæ de Ecclesia, cap. 93. & deinceps. Dicit autem indefinitè potestatibus sublimioribus, vt ratione sublimitatis officij eis subiiciamur, etiam si mali sint. Vnde D. Petrus: Subiecti estote non tantum bonis & modestis, sed etiam discolis. [1.Pet.2.] Quod autem dicit, omnis anima per Synecdochen intelligitur omnis homo, prout in Genesi: Delebitur anima illa de populo suo. [Gen.17.] B Vtitur autem hoc modo loquendi: Quia subiectionem superioribus debemus ex animo, id est, pura voluntate, secundum illud, Non ad oculum seruientes, quasi hominibus placentes, sed animo cum bona voluntate.

Non est enim potestas, nisi à Deo.

HIc adducit rationem præmissæ admonitionis. Et primò præmittit originem potestatis, dicens: *Non est enim potestas, nisi à Deo.* Quicquid enim de Deo & creaturis dicitur, à Deo in creaturas deriuatur, prout patet de sapiẽtia. Vnde Sapiens: Omnis sapientia à Domino Deo est. [Eccle.1.] Potestas autem de Deo & hominibus dicitur. Vnde Iob. 36. Deus potestates nõ abiicit, cùm & ipse sit potens. Consequens ergo est quod potestas humana sit à Deo. Vnde Danielis 4. Dominabitur excelsus in regno hominum & cuicunque voluerit dabit illud. & Christus, Ioan. 19. Non haberes potestatem aduersus me vllam, nisi tibi datum esset desuper. Si obiiciatur ex Osea: Ipsi regnauerunt, & non ex me. Principes extiterunt, & non cognoui. [Oseæ.8.] Dicendum quod regia potestas vel cuiuslibet alterius dignitatis, potest considerari quantum ad tria. Primò, quãtum ad potestatẽ ipsam, & sic est à Deo per quem Reges regnant. Secundò, quantum ad modum adipiscendi, & sic quandoque potestas est à Deo, quando, scilicet aliquis ordinatè potestatem adipiscitur: secundum C illud, Nemo sibi honorem assumit, sed qui vocatur à Deo tanquam Aaron. Quandoque verò non est ex Deo, sed ex peruerso hominis appetitu, qui per ambitionem vel alio quocunque illicito modo, potestatem adipiscitur: secundum illud: Nunquid nõ in fortitudine nostra assumpsimus nobis cornua? [Amos 6.] Tertiò, quantum ad vsum ipsius, Et sic quandoque est à Deo, puta cùm aliquis secundum præcepta diuinæ iustitiæ vtitur concessa sibi potestate: secundum illud, Per me Reges regnant. [Prouer.8.] Quandoque autem non est à Deo, puta cùm aliqui potestate sibi data vtuntur contra diuinam iustitiam, secundum illud, Astiterunt Reges terræ, & Principes conuenerunt in vnum aduersus Dominum, &cæt. [Psal.2.] Si quæratur de potestate peccandi an sit à Deo: Dicendum quod ipsa potentia qua peccatur, est à Deo. Eadem enim potentia voluntatis est qua peccatur, & rectè agitur: sed quod in bonum ordinetur à Deo est, quod autem ordinetur ad peccandum ex parte creaturæ est, inquantum ipsa est ex nihilo. *Quæ autem sunt, à Deo ordinata sunt,* Hic subiungit modum quo res à Deo procedunt: quia secundum quendam ordinem. Vnde Sapiens 11. Omnia in mensura, & numero, & pondere disposuisti. In his autem sunt diuersi gradus, quorum vnum est maior in altero & contentum in alio. Ideò necesse est quod intereà sit ordo, qui secundum Diuum Augustinum est parium, dispariumque rerum sua cuique loca tribuens dispositio. [19. de Ciui. Dei, ca. 13.] Deus enim res producendo in certo ordine, gradu, & loco constituit; Cuius ratio est: Quia Deus per suam sapientiam omnia fecit: D iuxta illud, Omnia in sapientia fecisti. [Psal.103.] Est autem proprium sapientię omnia ordinatè disponere. Attingit enim à fine vsque in finem fortiter, & disponit omnia suauiter. Et ideò oportet effectus diuinos ordinatos esse. Vnde Iob. 38. Nunquid nosti ordinem cœli, & pones rationem eius in terra? Duplicem autem ordinem Deus in suis effectibus instituit. Vnum quidem quo omnia ordinantur in ipsum, secundum illud: Vniuersa propter semetipsum operatus est Dominus. [Prouer.16.] Alium verò quo effectus diuini ad inuicem ordinantur, prout dicitur de Sole, Luna, & Stellis, quod fecit ea in ministerium cunctis Gentibus.

Itaque qui resistit potestati, ordinationi Dei resistit.

EX duabus præmissis hic concludit propositum: Si enim potestas principium à Deo est, & nihil est à Deo absque ordine: cõsequens est quod etiam ordo, quo inferiores subiiciũtur potestatibus superioribus, sit à Deo. Itaque quicunque contra ordinem resistit potestati, ordinationi Dei resistit. Vnde Dominus Samueli dixit: Non te abiecerunt, sed me, ne regnem super eos. [1.Reg.8.] Et Christus: Qui vos spernit, me spernit. [Luc.10.] Resistere autem diuinæ ordinationi, contrariatur honestati virtutis. vnde cõtra virtutem agit, qui potestati resistit, in eo quod pertinet ad ordinem suæ potestatis. *Qui autem resistunt, damnationem sibi acquirunt.* Hic ostendit subiectionem non solum E esse honestam, verùm etiam necessariam, dicens: *Quicunque*, quasi dicat, Assertũ est quod quicunque resistit potestati, resistit ordinationi Dei, & cõtra honestatem virtutis agit. Multi tamen sunt qui amorem virtutis non habẽtes, ea quæ sunt cõtraria virtuti non detestantur: tales cogẽdi sunt ad vitationem malorum per pœnas. Ideò quantum ad hoc subdit: Quicunque autem resistunt s. diuinæ ordinationi, sibi damnationem acquirunt, cõtra potestatis ordinem agendo. Quod quidem potest vno modo intelligi de damnatione æterna, quam merentur qui potestatibus subiici nolunt in eo quod debent, in cuius exemplum Dathan & Abiron, qui Moysi & Aaron restiterunt, absorpti sunt à terra, & descenderũt in infernũ viuẽtes. [Num.16.] Alio modo potest intelligi de damnatione pœnæ, quæ per ipsos Principes infertur: secundum illud, Sicut rugitus leonis, ita & terror Regis: qui peccant in eum, peccant in animã suam. Si obiiciatur quod Apostoli & Martyres Principibus & potestatibus resisterunt. Et tamen non damnationẽ, sed præmium à Deo sibi acquisierũt. Dicendũ quòd Apost. loquitur hic de eo qui resistit potestati, secundũ quod à Deo est ordinata. Atqui diuina ordinatio hoc habet, vt inferiori potestati non obediatur contra superiorem, prout etiã in rebus humanis proconsuli non obeditur cõtra Imperatorem, nec Bayliuo contra Regem. Cùm ergo omnis potestas humana sub potestate Dei ordinetur, sequitur quod F nulli potestati humanæ est contra Deum obediendum: iuxta illud: Obediendum est plus Deo quàm hominibus. [Act.4.] An autem humana potestas possit præcipere sub pœna peccati mortalis, paulò pòst dicetur super verbo propter conscientiam.

Nam Principes non sunt timori boni operis, sed mali.

HIc assignat aliam rationem ad probandum quod qui resistunt diuinæ ordinationi Dei, damnationem sibi acquirunt contra potestatis ordinem agendo. Nam Principes & potestates non sunt dati ad incutiendum timorem benè operantibus, sed malè operantibus. Si enim Principes sunt timori mali operis, consequens est quod si quis malè operetur, ipse malè agendo est sibi causa damnationis: & sic qui resistunt, damnationem sibi acquirũt. Hæc verba, Principes non sunt timori boni operis, sed mali, intelligenda sunt quantum ad causam instituendi Principes, vt illi, qui amore virtutis non prouocantur ad vitandum malum, & faciendum bonum, cogantur ad hoc timore pœnę: secundũ illud, Rex qui sedet in solio iudicij dissipat omne malum intuitu suo. [Prouer.20.] Et sic non sunt timori boni operis, sed mali, quantum ad id quod ex officio Principi compellit. Vnde Esaias: Princeps ea quæ sunt digna Principe cogitabit. Possunt etiam hæc verba referri ad malos: quia si interdum persequantur iustè operantes,

G non tamen illi qui benè operantur, habent occasionem timendi: quia hoc visum si patienter sustinent, cedit eis in bonum: iuxta illud, Si quid patimini propter iustitiā, beati. Et Christus: Timorem eorum ne timueritis. (1.Pet.3.)

Vis non timere potestatem? bonum fac: & habebis laudem ex illa. Dei enim est minister tibi in bonum.

EX eo quod prædixit, tradit vtile documentum, scilicet vitandi timorem Principum: & facit quatuor. Primò sua interrogatione insinuat hoc esse delectabile, dicēs: *Vis non timere potestatem?* quasi dicat, hoc debet esse gratum homini. Cùm timor exterreat, affligat, & contristet: iuxta illud, Fremitus leonis ita & terror Regis. (Prouer.20.) Secundò docet medium ad hoc perueniendi, dicens: *bonum fac*: Quia & Salomon ait, Voluntas Regis labia iusta. & Psalm. Ambulans in via immaculata hic mihi ministrabat. (Psalm.100.) Tertiò ostendit huius effectum, dicens: *Et habebis laudem ex illa*, quasi dicat: Si benè feceris, non solùm vitabis timorem: sed etiam ex illa potestate consequeris laudem, quod perspicuum est si accipiatur secundum finem, ad quem institutæ sunt potestates: sunt enim institutæ, vt non solùm à malis timore pœnarū, retrahant: sed etiam, vt ad bonum & præmia alliciant: secundū illud, Siue ducibus tanquam ab eo missis ad vindictam malefactorum, laudem verò bonorum. (1.Pet.2.) Verificatur etiam hoc de malis Principibus, quorum iniustam persecutionem, dum boni patienter tolerant, laudantur: H iuxta illud: Ecce beatificamus eos qui sustinuerunt. (Iacob.5.) Quartò rationem assignat, dicens: *Dei enim minister est tibi in bonum*: quod perspicuum est quantum ad debitum ordinem Principum. Sunt enim sub regimine Dei, tanquam supremi Principis ministri subordinati: iuxta illud, Quoniam cùm essetis ministri Regis illius, &c. (Sap.6.) Ad idem autem tendere debet minister & dominus: secundum illud, Secundum Iudicem populi, sic & ministri eius. (Eccle.10.) Et ideò sicut Deus operatur in bonum his qui bonum agunt, ita & Principes, si rectè ministerium suum impleant. Sed & mali Principes Dei ministri sunt, secundum ordinationem Dei ad inferendas pœnas, licet hoc sit præter intentum illorum, secundum illud, Assur virga furoris mei, & baculus ipse est. (Esa.10.) Ipse autem non sic arbitrabitur. Et illud: Assumam vniuersam cognationem Aquilonis, & Nabuchodonosor Regem Babylonis seruum meum, & adducam eos super terram istam. (Hier.25.) Et si tales mali Principes Deo permittente bonos affligunt, hoc in bonum eorum cedit: iuxta illud, Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum. (Supra.8.)

Si autem malè feceris time: non enim sine causa gladium portat. Dei enim minister est, vindex in iram, ei qui malè agit.

I HIc ostendit necessitatem prædicti documenti, & assignat rationē quam exponit: ait ergo, Dictū est quod benè faciendo non timebis potestatem, & hoc tibi necessarium est. *Si autem malè feceris, time*: quia occasionem & causam habes timendi, secundum illud: Pauor his qui operantur malum: (Prouer.10.) & illud, Cùm sit timida nequitia, data est in omnium condemnationem. (Sap.17.) Deinde dat rationem dicens: non enim sine causa gladium portat. Loquitur hic secundum consuetudinem Principum, qui quasi in figuram siue signum suæ potestatis deferri faciebant instrumenta puniendi: puta fasces virgarum, ad verberandum: & secures, vel gladios ad occidendum. Ideò Iob: Fugite à facie gladij, quia vltor iniquitatum est gladius. (Iob.19.) Nomine gladij potestas coërciua significatur, quam Iuristæ merum vocant imperium, id est, potestatem vitæ & mortis. Postmodum exponit rationem, dicens: Portat inquam gladiū, quia est minister Dei vindex, id est, in vindictam exercens, *in iram*, id est, ad exequendam iram Dei, siue iustum iudicium Dei, *ei qui malè agit*, id est, cōtra malefactorē. Vnde Ezech. Ecce ego congregabo omnes amatores tuos, & iudicabo te in iudiciis adulterorum, & dabo te in manus eorum, &c. (Ezech.16.) & Salomon: Abominabiles Regi qui impiè agunt, quoniā iustitia firmabitur soliū. (Prouer.16.) Ex quo patet quod non solùm est licitum, sed etiam meritorium Principibus, qui zelo iustitiæ vindictam exercent in malos. Vnde Ezech. Ecce merces exercitui illius, & operi quo seruiunt mihi aduersus eam. (Ezec.29.)

Ideóque necessitati subditi estote: non solùm propter iram, sed etiam propter conscientiam. K

HIc infert conclusionem principaliter intentam dicēs: *Ideóque*, propter prædictas rationes, *subditi estote*, voluntariè *necessitati*, quæ vobis imminet præcepto Principum, vt faciatis de necessitate virtutem: *non solùm propter iram*, id est, vindictam vitandam, *sed etiā propter conscientiam*, scilicet bonam conseruandam. Et hoc pertinet ad primam rationem, qua dictum est: Qui potestati resistit, ordinationi Dei resistit. Et qui resistunt, &c. D. Ambros. exponit, Non solo timore præsentis pœnæ, sed etiā propter conscientiam futuri iudicij. Et quia nunc Lutherani libertatem carnis sectantes, non erubescunt pertinaciter asserere præcepta superiorum, nullo modo obligare ad peccatū, maximè secluso scandalo. Ideò cùm hic proprius locus sit, parum nobis insistendum est, maximè enim apparet ex prędictis propositionibus, scilicet, Quæ à Deo sunt, ordinata sunt, &c. Et ex hac vltima non solùm propter iram, sed etiam propter conscientiā: quod leges humanę iustæ, siue sint temporales, siue Ecclesiasticę obligant in foro interiori sub pœna peccati mortalis, etiam secluso scandalo. Quod etiam alio modo probari potest: Quia certum est legem naturalem obligare ad pœnā æternā, secluso quocunque scandalo, iuxta illud: Manifesta sunt opera carnis, quæ sunt fornicatio, immunditia, & alia quæ enumerat contra legem naturæ, subiungit quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequentur. (Galat.5.) L & illud: Hoc autem scitote intelligētes, quod omnis fornicator, aut immundus, aut auarus, &c. (Ephe.5.) quia, scilicet agunt contra legem naturæ. Non habebunt hęreditatem in regno Christi & Dei, à qua hæreditate adulti baptizati per solum peccatum mortale priuantur. (Supra.1.) Et suprà enumeratis quàm plurimis contra legem naturę a gentibus, concludit digni sunt morte, scilicet æterna, non solùm qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus. Probari etiam potest alia ratione. Quia non minus obligatur subditus Prælato suo, quàm filius patri. Cùm bonum politicum quantò est communius, tantò præstet & præemineat priuato. Quia bonum quantò communius tantò diuinius, vt D. Dionysius ait. Ex quo sequitur quod præceptum Principis præferendum est pręcepto paterno cæteris paribus: hoc est si tantum sit periculum in re publica, si non succurratur secundum mandatum Principis, quantum in re domestica, si non succurratur secundum præceptum patris. Sed filius iure naturæ tenetur obedire patri iusta præcipienti, etiam secluso scandalo. Vnde Apostolus. Filij obedite parentibus in Domino: hoc enim iustum est. (Ephe.6.) Et suprà inter peccatores dignos morte æterna enumerat parentibus inobedientes. (Sup.1.) (Mat.18.) Igitur & inobedientes Principibus & superioribus iusta præcipientibus, cum intentione ad hoc eos obligandi. M Qui enim talibus resistit, Deo resistit. Vnde Christus: Si Ecclesiā non audierit, sit tibi sicut Ethnicus & Publicanus. Et alibi: Qui vos audit, me audit: & qui vos spernit, me spernit. Dicitur autem lex humana aut superior humanus intendere obligare ad peccatum mortale, cùm prohibitio Principis est sub pœna mortis, mutilationis membrorum, fustigationis, aut proscriptionis omnium, vel maioris partis bonorum. Quia si aliquis velit aliquod præmissorum vel notabile damnum proximo, manifestum est quod peccat mortaliter. Ergo à fortiori si sibi illud velit. Pariter cùm Ecclesia vel Prælatus præcipit vel prohibet aliquid sub pœna anathematis, suspensionis, vel interdicti, transgressores peccant mortaliter. Idem videtur dicendum si fiat præceptum formale rationabile in virtute Spiritus sancti, & sanctæ obedientiæ, vel sub pœna carceris, aut grauioris culpæ in ordine prædicatorum, in casibus per constitutiones eorum taxatis: quia alios indifferenter silentium aut alios eorum defectus, non possunt maioribus pœnis quàm professus secundum constitutiones vouerit, aggrauare. Tutius tamen, iudicio meo, standum est Iuristarum iudicio, qui ex verbis & rationibus habent legis rimari & interpretari. Transgredientes tamen quascunque leges humanas iustas ex contemptu formali legis vel Prælati, mortaliter peccant. Nec obstat quod homo non potest infligere pœnam ęternam: quia præses debilis potest præcipere sub pœna mortis, quam personaliter infligere non potest. Nec obstat paritas

A riter quod obiiciunt ex dicto Christi: Sine causa me co-
Mat.15. lunt, docentes doctrinas & mandata hominum. Quia in-
telligebat de his quæ contrariantur mandatis Dei, & de
his quæ erant vana & irrationabilia. Quia ibi reprehen-
dit Phariseos; qui propter traditiones suas seruãdas, trans-
1.Tim.1. grediebãtur præcepta Dei. Et cùm Apostolus dicit, quod
iusto non est lex posita, non intelligit directiuè & obliga-
tiuè, sed coërciuè: iusti enim voluntariè absque quacun-
que coactione obtemperant legi: quod si non facerent,
iusti esse desinerent. Et hoc modo intelligendus est cùm
Galat.5. dicit: Si spiritu ducimini, non estis sub lege. Nec libertas
Christiana, de qua loquitur, liberat ab obedientia. Et cùm
Galat.5. alibi dicit: Nolite iterum iugo seruitutis contineri, intelli-
git de seruitute legis Moysi, quia ibi est quæstio de circun
cisione, vel de iugo seruitutis peccati.

Ideò enim & tributa præstatis, ministri enim Dei sunt; in hoc ipsum seruientes.

INducit hic homines ad exhibendum signum subie-
ctionis superioribus. Et primò præponit signum, di-
cens: *Ideò enim*, scilicet, quia debetis esse subiecti superio-
ribus, & Principibus tributa præstatis, id est, præstare de-
Thren.1. betis in signum subiectionis. Ideo quærendo dicitur, Prin
ceps prouinciarum facta est sub tributo. Dicuntur au-
tem tributa, eò quòd subditi dominis ea tribuunt. Secun-
B dò assignat rationem dicens: Ministri enim sunt Dei in
hoc ipsum, id est, pro hoc ipso, scilicet tributa recipiendo,
seruientes, scilicet Deo & populo, quasi dicat, Vnusquis-
1.Cor.9. que de suo ministerio viuere debet: secundum illud, Quis
pascit gregem, & de lacte gregis non edit? Et ideò cùm
Principes nostri suo regimine Deo ministrent & populo,
debent tributa suscipere quasi stipendia ministerij sui.
Non autem ita quod hoc sibi debeant cõputare pro præ-
mio. Proprium enim Principis præmium, est laus & ho-
3.Ethi. nor, vt Philosophus dicit. Et cùm hoc non sufficit ei, ty-
rannus fit. Sed hoc non est solum intelligendum de lau-
de & honore humano, quia tale præmium esset vanum,
sed de laude & honore diuino, qui Principibus benè gu-
bernantibus exhibetur. Huiusmodi autem tributa reci-
piunt ad sustentationem, laborant enim Principes ad om-
1.Tim.2. nium pacem. Ideò Apostolus eos primò commendat in
orationibus, dicens: Obsecro primum fieri obsecrationes
pro Regibus, & omnibus qui in sublimitate sunt consti-
tuti, vt quietam & tranquillam vitam agamus. Et Ba-
ruch.1. Orate pro vita Nabuchodonosor Regis Babylo-
nis, vt viuamus sub vmbra eius. Ab hoc tamen tributi
debito liberi sunt Clerici ex priuilegio Principum, quod
quandam æquitatem naturalem habet. Vnde etiam
apud Gentiles, illi qui vacabant diuinis, liberi erant à tri-
Gen.47. butis. Et Ioseph subiecit Pharaoni omnem terram Ægy-
C pti præter terram Sacerdotum, quæ à Rege tradita fuerat
eis: quibus & statuta cibaria ex horreis publicis præbe-
bantur. Et deinde dicitur: Quod in vniuersa terra Aegy-
pti quinta pars Regi soluebatur absq; terra Sacerdotum,
quæ ab hac conditione libera erat. Hæc autem omninò
æquum est: quia quemadmodum Reges solicitudinem
habent de temporalibus bonis, ita Sacerdotes de spiri-
tualibus. Et sic pro eo quod Deo in spiritualibus mini-
strant, recompensant: Regibus, quia pro pace eorum la-
borant. Cùm ergo tributa sint debita Principibus, quasi
laboris stipendium, sequitur quòd dupliciter peccare
possunt Principes accipiendo tributa. Primò si vtilitatem
populi non procurent, sed solùm ad diripiendum eorum
bona intendant. Vnde Ezech. 34 Lac comedebatis, la-
nis operiebamini, & quod crassum erat occidebatis, gre-
gem autem meum non pascebatis. Secundò cùm vio-
lenter diripiunt supra populi facultatem, & supra statu-
tam legem, quæ est quoddam pactum inter Regem & po
pulum. Vnde Mich. tertio: Audite Principes Iacob, & du-
ces domus Israël & posteà subdit: Qui violenter tollitis
pelles eorum desuper eis, & carnes eorum desuper ossi-
bus eorum.

Reddite ergo omnibus debita, cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal: cui timorem, timorem: cui bonorem, honorem.

MOnet hic subditos ad reddendum subiectionis sig- D
num. Et primò quidem in generali, dicens: Ex quo
tributum debitum est Principibus, quasi ministris Dei, red
dite ergo omnibus debita. Ex quo patet quod subditi ex
necessitate iustitiæ tenentur sua iura Principibus exhibe-
re. Vnde Christus: Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari, &c. Mat.22.
Secundo specificat & ponit ea quæ sunt exteriora, dicens:
Cui tributum, scilicet debetis pro generali regimine, quo
patriam in pace & quiete gubernant. Vnde Iacob de Isa- Gen.49.
char; Vidit requiem quod esset bona, factus est tributis ser
uiens. *Cui vectigal*, scilicet debetis, reddite vectigal: quod
Principi debetis in aliquibus certis locis, de mercimoniis
quæ deferuntur pro reparatione & custodia viarum. Vel
vectigal dicitur quod datur principi, quando per patriam
vehitur, vt sunt procurationes: quas aliqui vocant iracun-
dum aduẽtum, vel primum ingressum, aut alia huiusmo-
di. Deinde ponit ea quæ sunt interius exhibenda, prout
sunt timor & honor, qui debentur principi. Timor qui-
dem inquantum est Dominus sua potestate malos coër-
cens. Vnde Malach. Si ego Dominus, vbi est timor meus?
Honor autem debetur Principi, inquantum quasi pater
prouidet bonis, quæ sunt in laudem. Vnde Malach. Si ego Malach.1.
pater, vbi est honor meus? Et D. Petrus: Regem honori- Ibidem.
ficate. Si obiiciatur illud, Non honores vultum potentis: 1.Pet.2.
dicendum quod hoc intelligi debet, vt propter potentem Leuit.19.
à iustitia non declines. Vnde subditur: Iustè iudica pro-
ximo tuo. E

SECVNDA PARS XIII. CAPITIS.

Nemini quicquam debeatis, nisi vt inuicem diligatis.

IN hac secunda huius capitis parte, ostendit quid de-
beant fideles omnibus æqualibus exhibere, scilicet de-
bita omnia integraliter: & hoc est quod dicit, *Nemini
quicquam debeatis*, quasi dicat, ita plenè omnibus debita
persoluite, vt nihil remaneat quod soluere debeatis. Et
hoc propter duo. Primò, quia in ipsa mora reddendi
peccatum committitur, dum homo iniustè rem alienam
detinet. Contra illud: Non morabitur merces merce- Leuit.19.
narij tui apud te vsque manè: & eadem est ratio de aliis
debitis. Secundò, quia quandiu aliquis debet, est quo-
dammodo seruus: & cui debet obligatus. Vnde Salomõ:
Qui accipit mutuum, seruus est fœnerantis. Sunt tamen Prouer.22.
quædam debita à quibus nunquam homo se absoluere
potest: & hoc dupliciter. Vno modo propter excellen-
tiam beneficij, cui æquiualens recompensari non potest,
vt Philosophus dicit de honore qui debetur Deo: secun-
dum illud, Quid retribuam Domino pro omnibus quæ Psal.115.
retribuit mihi? Idem dicit de beneficiis parentum &
magistrorum. Alio modo propter causam debendi, quæ
semper manet, vel etiam propter hoc quod illud quod
redditur, nunquam exhauritur; sed semper in reddendo F
crescit, & propter has causas debitum fraternæ dilectio-
nis ita soluitur quod semper debetur. Primò quidem,
quia dilectionem debemus proximò propter Deum, cui
vt dictum est, sufficienter recompensare non possumus.
Vnde Diuus Ioannes, Hoc mandatum habemus à Deo,
vt qui diligit Deum, diligat & fratrem suum. Secundò, 1.Ioan.3.
quia causa dilectionis semper manet, quæ est similitudo
naturæ & gratiæ. Vnde Sapiens: Omne animal diligit Eccle.13.
sibi simile: & sic omnis homo proximum sibi. Tertiò,
quia charitas in diligendo non deficit, sed proficit. Vnde
Apostolus, Hoc oro, vt charitas vestra magis ac magis Phil.1.
abundet. Ideò dicit, Nisi vt inuicem diligatis: quia sci-
cet dilectionis debitum ita semel redditur, vt tamen sem-
per maneat sub debito præcepti: secundum illud, Hoc
est præceptum meum, vt diligatis inuicem. *Qui enim di- Ioan.15.
ligit proximum, legem implebit*. Hic assignat causam qua-
re à debito dilectionis nunquam absoluimur. Quia in
dilectione tota legis impletio consistit, ait ergo: *Qui enim,
&c.* quasi dicat, ideò non intendebã vos expedire à debito
dilectionis, sicut ab aliis debitis. Quia qui diligit proxi-
mũ, legẽ implebit, id est, tota legis impletio ex dilectione
proximi pendet. Si obiiciatur quod finis præcepti charitas
est: Et vnumquodq; perficitur, cùm ad finem peruenerit.
Ergo tota legis perfectio in charitate cõsistit. Sed charitas

G habet duos actus, scilicet dilectionē Dei & proximi. Vnde
1.Tim.1. Christus dixit: quod ex duobus mādatis charitatis vniuer-
Mat.22. sa lex pendet & Prophetæ. Non ergo videtur quod qui diligit proximum, legem impleat. Dicendum quod illa dilectio proximi ad charitatem pertinet, & legem implet: quia proximum diligit propter Deum, & ita in dilectione proximi includitur dilectio Dei, sicut causa in effectu: secun-
1.Ioan.3. dum illud, Et hoc mandatū habemus à Deo, vt qui diligit Deum, diligat & fratrē suum. Et è conuerso dilectio proximi includitur in dilectione Dei, sicut effectus in causa. Vnde ibi subditur: Si quis dixerit quoniam diligo Deum, & fratrem suum odit, mendax est. Et inde est quòd quandoq; in sacra scriptura solū fit mentio de dilectione Dei, quasi sufficiat ad salutem, secundum illud: Et nunc Israël,
Deut.10. vide quid Dominus Deus tuus requirit à te, nisi vt timeas Dominum & ambules in viis eius, vt diligas eum. Quandoque autem fit solùm mentio de dilectione proximi, iu-
Ioan.15. xta illud: Hoc vobis mando vt diligatis inuicem.

Nam non adulterabis, non occides, non furaberis, non falsum testimonium dices, non concupisces, & si quod est aliud mandatum, in hoc verbo instauratur: Diliges proximum tuum sicut teipsum.

Hic probat per inductionem quod qui diligit proximum, legem implear. Et primò enumerat quædam
H præcepta, quæ per dilectionem proximi implentur: deinde ponit constantiam. Et quia tria præcepta primæ tabulæ immediatius ordinantur ad dilectionem Dei, ideò non facit de eis mentionem, quanuis ipsa impleantur in dilectione proximi, prout includit dilectionē Dei, enumerans autem mandata secundę tabulæ, prætermittit præceptum de honore parentū, quod est affirmatiuū: quod etiā includitur in illo, vt omnibus reddamus quæ debemus. Enumerat autem pręcepta negatiua, quia sunt magis vniuersalia, & quantum ad tempora, & quantum ad personas. Quantum ad tempora quidem, quia obligant semper & pro semper: Nullo enim tempore furandum aut adulterandum est. Præcepta verò affirmatiua obligant semper, sed nō pro semper, sed pro loco & tempore. Non enim tenetur homo omni tempore honorare parentes, sed pro loco & tempore. Non enim posset cùm dormire habeat, &c. Quantum ad personas verò, quia nulli hominū est nocendum. Non autem sufficit vnus homo seruire omnibus hominibus. Secundò, quia magis manifestum est quod per dilectionem proximi implentur præcepta negatiua, quàm affirmatiua: qui enim diligit aliquem magis & facilius abstinet à nocumento illius, quàm ei beneficia impendat, à qua beneficiorum exhibitione homo quandoq; impeditur per impotentiam. Per præcepta negatiua prohibetur inferri nocumentum proximo. Nocumentum autem inferri potest proximo tripliciter, Vno
I modo, facto: alio modo, verbo: tertio, desiderio: facto tri-
1.Ioan.3. pliciter. Vno modo, quantum ad personam ipsius proximi: & hoc prohibetur, cùm dicitur: *Non occides*, in quo etiam intelligitur omnis iniuria in personam proximi illata. Secundò, quantum ad personam coniunctam, scilicet vxorem: & hoc prohibetur, cùm dicitur: *Non adulterabis*, in quo etiam intelligitur prohiberi fornicatio, & omnis illicitus vsus genitalium membrorum. Vnde Apo-
Heb.vlt. stolus: Fornicatores & adulteros iudicabit Deus. Tertiò, quantum ad res exteriores, quod prohibetur, cùm dicitur: *Non furaberis*, in quo etiam intelligitur prohiberi omnis illicita substractio rei alienæ siue per vim, siue per dolum. Vnde Zacharię 5. Omnis fur iudicabitur. Nocumentum autem quod quis infert proximo verbo, prohibetur cùm dicitur: *Non falsum testimonium dices.* Quod non solùm prohibetur in iudicio, sed etiam contra iudicium, siue per modum detractionis, siue per modum con-
Prou.19. tumeliæ. Vnde Salomon: Testis falsus non erit impunitus, & qui mendacia loquitur non effugiet. Nocumentum verò quod quis infert proximo, desiderio solo, prohibetur, cùm dicitur: *Non concupisces*, vbi prohibetur omnis concupiscentia, superbiæ, auaritiæ, & luxuriæ. Enu-
Exod.20. meratis autem pluribus in Exodo contentis, colligit omnia alia in communi, dicens: Et si quod est aliud mandatum affirmatiuum vel negatiuum ad proximum pertinens, per modum supradictum instauratur, id est, perficitur & impletur in hoc verbo, diliges proximum tuum K
sicut teipsum. Quod autem dicit, proximum tuum, re- Leui.19.
ferendum est ad omnem hominē beatitudinis capacem, ac etiam ad sanctos Angelos, vt D. Augustinus probat. In 1. de Do-
Nomine enim proximi intelligitur quicunque facit alicui ctri. Christ.
misericordiam, secundum illud: Quis tibi videtur proximus ei qui incidit in latrones. Et ille dixit: Qui fecit mi- Luc.10.
sericordiam, &cæ. Et quia proximus est proximo proximus, cōsequens est quod ille qui ab aliquo misericordiam recipit, proximus ei dicatur. Sancti autem Angeli misericordiā nobis impendūt. Et nos omnibus hominibus viatoribus debemus misericordiam impēdere, & ab eis cùm necesse fuerit recipere. Et per consequens omnes tales & & sancti Angeli, & sanctæ animæ in Paradiso vel Purgatorio existentes, sunt proximi nobis: quia beatitudinem ad quam tendimus, vel ipsi habent, vel ad eam nobiscum tendunt. Vnde sequitur quod nec dæmones, nec damnati, secundum hanc rationem sunt nobis proximi, nec sub hoc præcepto nobis eorum dilectio iniungitur: quia sunt totaliter à societate Dei exclusi: ideò non sunt computandi in numero proximorum, sed hostium. Quod verò dicit, *Sicut teipsum*, non est referendum ad æqualitatem dilectionis, vt scilicet teneatur quis diligere proximum æqualiter sibi. Hoc enim esset contra ordinem charitatis, quo quis tenetur plus suam quàm aliorum salutem procurare. Vnde Salomon: Ordinauit in me chari- L
tatem. Sed est referendum ad similitudinem dilectionis, Cant.2.
vt scilicet similiter diligamus proximum sicut nos ipsos. Et hoc tripliciter. Primò quidem quantum ad finem dilectionis, vt scilicet nos, & proximum propter Deum diligamus. Secundò, quantum ad formam dilectionis, vt si aliquis seipsum diligit volens sibi bonum, ita proximum diligat velit ei bonum. Qui autem diligit proximum ad hoc solum vt eius vtilitate vel delectationē potiatur, non vult bonum proximo, sed sibi ex proximo. Quo quidem modo homo amare dicitur res irrationabiles amore concupiscentiæ, puta vinum, aquam, equum, vt eis vtatur. Tertiò, quantum ad effectum dilectionis, vt scilicet aliquis necessitati proximi subueniat sicut sibi. Et quod nihil illicitū propter amorem proximi committat, sicut nec propter suum amorem.

Dilectio proximi malum non operatur. Plenitudo ergo legis est dilectio.

Hic explicatius manifestat dilectionem proximi esse impletionem legis per syllogismum, qui hoc modo formari potest: Qui diligit proximum, malum non operatur ad ipsum. Sed ad hoc tendit omne legis præceptum, vt abstineatur à malo. Ergo qui diligit proximum, legem implebit. Quod autem dilectio proximi malum
non operetur, alibi declarat Apostolus, dicens: Charitas 1.Cor.13.
non agit perperam, &c. Et potest hoc non solùm referri M
ad præcepta negatiua, verùm etiam ad affirmatiua. Eò enim quòd dilectio proximi includit dilectionem Dei, excludit malum non solùm quod est contra proximum, sed etiam quod est contra Deum. Et sic includuntur præcepta primæ tabulæ. Vltimò autem infert conclusionem principaliter intentam, dicens: *Plenitudo ergo legis est dilectio*, id est, lex per dilectionem impletur & perficitur.
Vnde Sapiens: In plenitudine sanctorum detentio mea. Eccle.24.
Et Apostolus: Charitatem habere quæ est vinculum per- Col.3.
fectionis.

TERTIA PARS XIII. CAP.

Et hoc scientes tempus, quia hora est iam nos de somno surgere.

IN hac tertia huius capitis parte, ostendit quo modo vnusquisque debet suos mores componere in seipso & honestatem conseruare. Et primò ponit temporis congruitatem, dicens: *Et hoc, &c.* q.d. dictum est quæ debetis obseruare, & hoc non solùm propter ea quæ dicta sunt, sed etiā, *scientes hoc tempus*, id est, per hoc quod de-
betis cōsiderare huius temporis cōditionem. Quia, vt Sa- Eccle.8.
piens dicit, Omni negotio tempus est & opportunitas. Et Hiere. 8. Miluus in cœlo cognouit tempus suū, turtur & hyrundo

A hyrundo & ciconia custodierunt tempus aduentus sui:
Populus autem meus,&c. Ad quid autem congruum sit
hoc tempus subdit,dicens: *Quia hora est iam nos de sum-*
no surgere. Quod intelligendum est non solum de somno
naturæ quod quandoque dicitur mors , secundum illud:
1.Thes.4. Nolumus vos ignorare de dormientibus. Quandoque
Ioan.11. autem est quies virium animalium,secũdum illud:Si dor
Psal.4. mit saluus erit . Non tamen intelligendum est de somno
gratiæ,qui quandoque dicitur quies æternę gloriæ:secun
Cant.5. dum illud,In pace in idipsum dormiã & requiescam.nec
de somno contemplationis, de quo Salomon: Ego dor-
mio & cor meũ vigilat.Sed intelligitur de somno culpæ,
Ephe.5. de quo Apost. Exurge qui dormis,exurge à mortuis,&c.
Prouer.6. vel etiam de somno negligentiæ,secundum illud: Vsque-
quo piger dormies ? Tempus ergo est surgendi à culpa
Psal.126. per pœnitentiam. Vnde Psalm.Surgite postquam sederi-
Eccle.32. tis,&c. Et à somno negligentię per solicitudinẽ bene ope-
randi. Vnde Esa.21.Surgite principes accipite clipeum.&
Sapiens:Hora surgendi est non te trices. *Nunc enim pro-*
prior est nostra salus, quàm cum credidimus. Hic assignat
rationem congruitatis temporis dicens: *Nunc enim,&c.*
Quod secundum intentionem Apost. intelligitur de salu-
te vitæ æternæ,de qua Esa. Salus mea in sempiternũ erit.
Ad hãc autẽ salutem homo ordinatur: Primò per fidem,
Marc.vlt. secundũ illud: Qui crediderit & baptizatus fuerit,saluus
B erit. Sed magis ac magis homo accedit ad eã per bona ope
Iacob.4. ra & charitatis augmentũ. Vnde D. Iacob. Appropinquate
Deo,& appropinquabit vobis. Hoc est ergo quod Apost.
dicit, Ideò est hora iã nos de somno surgere. Nunc enim,
scilicet quando per bona opera & charitatis augmentum
proficimus,*proprior*, id est,propinquior, *est nostra salus*,
scilicet, vitæ æternæ,*quàm cùm credidimus*, id est,cùm fi-
dem à principio accepimus . Et potest hic intelligi duplex
propinquitas. Vna quidem secundum tempus: quia san-
cti viri in operibus iustitiæ proficientes appropinquant ad
terminum vitæ huius, in quo mercedem accipiunt.
Altera verò est propinquitas dispositionis : quia per au-
gmentum charitatis & operationem iustitiæ homo præ-
Mat.25. paratur ad illam salutem : iuxta illud, Quæ paratæ erant
intrauerunt cum eo ad nuptias. Sed secundum quod Ec-
clesia hæc verba tempore aduentus legit , videntur hæc
verba referenda esse ad salutem , quam Christus fecit in
suo primo aduentu, vt intelligamus Aposto. loquentem
quasi ex persona omnium fidelium, qui fuerunt à princi-
pio mundi, Appropinquãte autem isto tempore incarna-
tionis Christi,quo vaticinia Prophetarum crebrescebant,
quod tempus repræsentat Ecclesia , poterat dici : Nunc
propior est nostra salus quã cùm credidimus, id est, cùm
homines à principio credere cœperunt Christi aduentum
futurũ. Vnde Esa.56.Iuxta est salus mea, vt veniat: & iu-
C stitia mea vt reueletur. Possent etiã referri ad tẽpus mise-
ricordiæ,quo quis incipit velle à peccatis discedere. Tunc
enim magis appropinquat suæ saluti, quàm à principio
dum haberet fidem informem. Vnde D. Iacobus: Resisti-
te diabolo & fugiet à vobis. Appropinquate Deo & ap-
propinquabit vobis. *Nox præcessit,dies autem appropin-*
quauit. Hic ad propositum adducit similitudinem , quæ
secundum intentionem Aposto. videtur esse intelligenda
vt totum tempus vitæ præsentis nocti comparetur pro-
pter ignorantiæ tenebras: Diei autem comparetur status
beatitudinis, propter claritatem qua sancti illustrantur,
Esa.60. iuxta illud : Non erit tibi amplius sol ad lucendum per
diem,nec splendor lunæ illuminabit te . Sed erit tibi Do-
minus in lucem sempiternam , ad quam diem refertur
Psal.117. quod dicit Psalmista: Hæc dies quam fecit dominus,exul-
temus & lætemur in ea. Alio modo potest intelligi quod
status culpæ nocti comparetur propter tenebras culpæ,
Sap.17. de quibus Psal. Nescierunt neque intellexerunt,in tene-
bris ambulant. De hac nocte dicit Sap. Solis autem illis
superposita erat grauis nox tenebrarum , quæ superuen-
tura erat illis. Dies autem dicitur status gratiæ propter lu
Psal.96. men spiritualis intelligẽtiæ, quod iusti habent: sed impiis
Sap.5. deest secundum illud, Lux orta est iusto. & illud, Sol intel
ligentiæ non ortus est nobis. Tertiò modo potest intelli-
gi quod comparetur nocti tempus præcedens Christi in-
carnationem, quæ nondum erat clarè manifestata, sed
2.Pet.1. sub quadam caligine. Vnde D. Petrus habẽtes firmiorem
propheticum sermonem , cui benefacitis attendentes D
tanquam lucernæ lucenti in caliginoso loco . Et de hac
nocte dicit Esaias : Custos qui de nocte, &cæt. Vnde Esa.21.
sicut in nocte apparent vmbræ ; ita etiam in illo tempore Col.2.
eminebant legalia , quæ sunt vmbra futurorum. Tem- Ioan.9.
pus autem ab incarnatione Christi comparatur diei pro-
pter præsentiam spiritualis solis in mundo : de quo Ma-
lach.vlt. Vobis timentibus nomen meum, orietur sol iu-
stitiæ. Vnde & ipse Dominus dicit: Me oportet operari
opera eius qui misit me, donec dies est. & postea subdit:
Quãdiu sum in mũdo, lux sum mundi. Quod ergo dicit.
Nox præcessit , indifferenter accipi potest pro qualibet
prædictarum noctium. Iam enim præcesserat in eos qu-
bus scribebat , & magna pars temporis huius vitæ. Et
quod verius est præcesserat nox culpæ & tempus legis,
quod fuit ante Christum. Quod autem subdit, & dies
appropinquabit , videtur secundum intentionem Apo-
stoli , referendum esse ad diem futuræ gloriæ, qui licet
nondum aduenisset fidelibus Christi , quibus scribebat,
tamen in propinquo erat eis secundum prædicta. Posset
etiam intelligi tempus gratiæ quod & si iam aduenerit
secundum temporis cursum , appropinquare tamen di-
citur nobis per fidem & deuotionem : prout alibi Apo-
stolus dicit : Dominus prope est. & Psalm. Prope est Philip.4.
Dominus omnibus inuocantibus eum. Potest etiam hoc Psal.144.
congruere his qui de peccatis pœnitere incipiunt, quibus E
dies gratiæ appropinquat.

Abiiciamus ergo opera tenebrarum , & induamur ar-
ma lucis ,sicut in die honeste ambulemus.

HIc concludit exhortationem circa quam tria tangit.
Primò remotionem vitiorum cõcludens ex præmis-
sis,Si nox præcessit vt dictum est, *Abiiciamus ergo opera*
tenebrarum.quia vt Sapiens ait,Omni negotio est tempus Eccle.8.
& opportunitas. Vnde recedente nocte, recedere debent
opera noctis, Dicũtur autẽ opera tenebrarum,opera pec
catorũ , quia in seipsis priuata sunt lumine rationis,quo
illustrari debent humana opera. Vnde Salomon: Sapien- Eccl.2.
tis oculi in capite eius : Stultus in tenebris ambulat. Ac Iob.24.
etiam quia in tenebris fiunt. iuxta illud : Oculus adulteri Mat.22.
diligit caliginem. Et Christus: Qui malè agit,odit lucem.
Ac prætereà quia homo ad tenebras per ea ducitur,secun
dum illud: Mittite eum in te tenebras exteriores. Secun-
dò inducit ad assumendas virtutes , quasi dicat, ex quo
dies appropinquabit,assumentes ea quæ congruunt diei,
induamur arma lucis, id est, virtutes quæ & arma dicun-
tur, inquantum nos muniunt, secundum illud : Induite
vos armaturam Dei, vt possitis instare aduersus insidias Ephe.vlt.
diaboli. Et dicuntur arma lucis,tum quia ex lumine ratio-
nis decorantur & perficiuntur,secundum illud: Iustorum
semita quasi lux splendens procedit : tum quia lucis exa-
men requirunt, Ioan.3. Qui facit veritatem, venit ad lu- F
cem , tum quia per opera virtutum alij illuminantur Prouer.4.
iuxta illud. Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt vi- Mat.5.
deant opera vestra bona. Tertiò exhortatur ad vsum vir-
tutum & perfectum,cùm dicit: *Sicut in die honestè ambu-*
lemus. Hęc enim duo videntur diei congruere. Primò qui-
dem honestas: nam vnusquisque in die studet se compo-
nere, vt coram hominibus honestas appareat, in nocte au
tem nõ sic. Vnde Apost. Qui dormiunt, nocte dormiunt:
& qui ebrij sunt, nocte ebrij sunt. Nos autẽ qui diei sumus, 1.Thes.5.
sobrij sumus. Ideo, vt alibi dicit, Omnia in nobis honestè,
& secundũ ordinẽ fieri debẽt. Secũdò homo in die ambu-
lat, nõ in nocte: quia, vt Christus ait, Qui ambulat in die,
nõ offendit; quia lucẽ huius mũdi habet. Qui ambulat in Ioan.11.
nocte, offendit: quia lux nõ est in eo. Et ideo quia dies est,
oportet quod ambulemus.i. de bono in melius proceda-
mus. Ideo Christus dicebat: Ambulate dum lucẽ habetis.
Non in comessationibus & ebrietatibus, non in cubilibus Ioan.12.
& impudicitiis. Exponit hic exhortationem quam fecit,
quomodo, scilicet abiicienda sunt opera tenebrarum, quę
sunt opera peccatorum : quorum quædam enumerat.
Primò ponit ea quæ pertinent ad corruptionem concu-
piscibilis, cuius corruptio est intemperantia, quæ est circa
dilectionis gustus, & tactus, cùm dicit : Non in comessa-
tionibus,&c. Dicuntur autem comessationes superflue &
accuratæ comestiones, quæ prohibentur à Salomone, di-
cente: Noli esse in conuiuiis peccatorum, nec in comessa- Prou.23.

G tionibus eorum qui carnes ad vescendum conferunt. Quod quidem potest esse peccatum mortale, ex hoc quod Deut.21. secundum legem pro hac culpa aliquis condemnatur ad mortem. Dicitur enim de filio proteruo comessationibus vacat, luxuriæ, atque conuiuiis lapidibus obruet eum omnis populus. Non quidem si comedat magnificè secundum statum suæ dignitatis, prout Assuerus qui iussit præparari conuiuium magnificum propter coniunctionem Hest.2. Hester secundum magnificentiam regalem. Sed quando aliquis hoc facit præter decentiam status, si ad hoc principalis cura & vltimus finis existat, prout illi de quibus infra vlt. Christo Domino non seruiunt, sed suo ventri. Et alibi: Quorum Deus venter est, non possunt excusari à mortali. Secundò excludit intemperantiam circa po- Philip.3. tum, cùm subdit: Et ebrietatibus, quæ pertinent ad su- Eccle.31. perfluitatem potus ponentis hominem extra mensuram rationis. Quia, vt Sapiens ait, Vinum in iucunditate creatum est, non in ebrietate. Est autem considerandum quod ebrietas ex suo genere est peccatum mortale: cùm, scilicet homo, ex proposito se inebriat, quia videtur præferre delectationem vini integritati rationis, & exponere se periculo multorum malorum. Vnde Esa.5. Væ qui potentes estis ad bibendum vinum, & viri fortes ad miscendam ebrietatem & Sapien. Qui amat periculum, peribit in illo. & Philos. Ebrius occidens duplices meretur H increpationes, & quia se inebriauit, & occidit. Si verò aliquis inebrietur, præter intentionem, puta cùm ignorat virtutem vini, vel quia non æstimat se tanto potu inebriandum, non peccat mortaliter: quia non inebriatur per se, sed per accidens, id est, præter intentionem. Quod non potest contingere in his qui frequenter inebriantur. Et ideo D. Augustinus in sermone de purgatorio, dicit quod ebrietas est peccatum mortale, si assidua fuerit. Vnde signanter hic Apost. in plurali dicit: Non in comessationibus & ebrietatibus. Tertiò ponit intemperantiam circa corporalem quietem, cùm dicit: *Non in cubilibus*, id est, non superflua dormitatione, quam conuenienter post comessationem & ebrietatem prohibet: quia sequitur ex illis. Et potest esse in hoc peccaum mortale, quando propter quietem corporalem & somnium omittet ea quæ facere tenetur, vel inclinatur ad aliqua mala facienda. Vnde Micheas.2. Væ qui cogitatis inutile, & operamini malum in cubilibus vestris. Potest etiam quod dicit *in cu-* Prou.7. *bilibus* referri ad apparatum luxuriæ. Vnde Salomon in Gen.49. persona meretricis, Aspersi cubile meum mirra. Et Iacob, Ruben, Ascendisti cubile patris tui. Et ideo conuenienter quartò excludit intemperantiam, circa venerea cùm subdit: *Et impudicitiis*, id est, in quibuscunque venereis actibus qui dicuntur impudici: quia non cauent quod est maximè pudore & confusione dignum. Tum quia I omnes delectationes tactus gulæ & luxuriæ, sunt communes nobis & brutis. Vnde ille qui in his inordinatè insistit, efficitur brutalis. Psalm. Nolite fieri sicut equus & mulus, quibus non est intellectus. Tum etiam quia specialiter in actibus venereis ratio hominis totaliter absorbetur à delectatione, vt non possit homo ratiocinari, vt Ose.c.4. Aristoteles ait. Vnde Oseas, Fornicatio & ebrietas & vi- Apoc.9. num auferunt cor. & Diuus Ioannes, Non egerunt pœnitentiam super immunditiis, & fornicatione, & impudicitia quam gesserunt. *Non in contentione, & æmulatione: sed induimini Dominum Iesum Christum, & carnis curam ne feceritis in desideriis* Hic excludit ea quę pertinent ad corruptionem appetitus irascibilis, dicens: Non in contentione, quæ, vt Diuus Ambrosius dicit, est impugnatio veritatis cum confidentia clamoris. Et in hoc prohibetur omnis rixa, non solum verborum, sed etiam factorum: quæ vt Prou.20. plurimum à verbis incipit. Ideo Salomō: Honor est homini qui separat se à contentionibus. Solet autem contentio ex inuidia generari. Ideo subdit *& æmulatione*. Vnde Iacob.3. D. Iacob. Vbi zelus & contentio, ibi incontinentia & omne opus prauum. Secundò ostendit quomodo debemus induere arma lucis dicens: *sed induimini Dominum Iesum Christum*, In quo. s. fuerunt abundantissimè omnes virtu- Esa.4. tes, secundū illud. Apprehendent septem mulieres virum Gal.3. vnum, Induimus autē Iesum Christum, primo per sacramenti baptismi susceptionem. Vnde Apost. Quicunq; baptizati estis, Christum induistis. Secundò per imitationem, K secundum illud: Expoliātes vos veterem hominem cum actibus suis, induentes nouum. & illud: Induite nouū ho- Ephe.4. minem qui secundum Deum creatus est in iustitia, &c. Dicitur autem induere Christū, qui Christum imitatur: Quia sicut homo cōtinetur vestimento, & sub eius colore videtur. Ita in eo qui Christum imitatur, opera Christi apparēt. Per hoc ergo induimur arma lucis, quādo & imitamur Christum, qui est lux vera, quæ illuminat sua doctrina & exemplis omnē hominē venientē in hunc mundum. Tertiò exponit quę dixerat: Sicut in die honestè am- Ioan.1. bulemus, per hoc quod dicit, *& curam carnis ne feceritis in desideriis suis*. In hoc enim pulchritudo honestatis consistit, vt homo spiritum pręferat carni. Vnde supra 8. Debitores sumus nō carni, vt secundum carnem viuamus. Aduertendum tamen quòd nō dicit simpliciter carnis cu- Ephe.5. ram ne feceritis: quia quilibet tenetur curam gerere carnis ad eius sustentationem, iuxta illud: Nemo vnquam carnē suā odio habuit, sed nutrit & fouet, &c. Sed addit in desi- Gal.5. deriis, vt scilicet, inordinata carnis desideria, id est, concupiscentias non sequamur, sed spiritus sancti inspirationes quæ euellunt desideria carnis, iuxta illud: Spiritu ambulate, & desideria carnis non perficietis.

EPITOME XIIII. CAPITIS.

L

IN hoc capite Apost. continuando vsum gratiæ, docet qualiter se debent exhibere superiores & perfecti erga inferiores & imperfectos. Et primò prohibet inordinata iudicia, & assignat tres rationes huius prohibitionis. prima sumitur ex authoritate, quæ requiritur in iudicante quæ soli Deo competit, ex qua concludit iudicium ad homines non pertinere. Secunda sumitur ex parte meriti vel demeriti, quam considerare magis pertinet ad Deum quàm ad homines: exemplificat ponendo diuersitatem humanæ sententiæ quę potest ad gloriam Dei pertinere, quod probat ex intentione & consideratione fidelium. Tertia sumitur ex futuro iudicio, ex cuius comparatione demonstrat superfluitatem humani iudicij, & probat authoritate Esa. concludendo non esse amplius temerè iudicandum. Secundò ibi, *Sed hoc iudicate, &c.* prohibet scandalum proximorum, & docet vitare scandala maximè circa illa quæ de se sunt bona, & per accidens fiunt illicita, quādo, scilicet, fiunt contra conscientiam. Deinde describit tres rationes, quare vitandum sit scandalum. Prima sumitur ex parte charitatis. Secūdò ex morte Christi. Tertia ex donis spiritualis gratiæ, quæ sunt gaudium & pax, ad quæ hortatur. Tertiò ibi. *Omnia quidem, &c.* declarat cibos secundum se mundos & licitos: sed per accidēs aliquos fieri illicitos, propter scādalum pusillorum, & cū contra conscientiam aut prohibitionem sumuntur. M

EXPOSITIO LITERALIS XIIII. CAPITIS.

INfirmum in fide assumite, vos qui Christū induistis, & estis in vobis ipsis honesti, & perfecti in charitate & dilectione proximi, eos qui sunt debiles in fide supportate, & cōiungite vobis ad eos instruendos & corroborandos. *non in disceptationibus cogitationum*, id est, non disceptando & iudicando secreta cordis, hoc dicit propter hoc quod vnus contra alium cogitabat. Quia illi qui legalia seruabant iudicabant tanquam reos & transgressores illos qui ea non seruabant, & è diuerso. Vnde exponendo dicit, *Alius enim* doctior in fide, qui, scilicet, perfectus est in fide, *credit se*, posse licitè absque peccato *mãducare omnia*, eò quòd nō reputat se astrictum ad legales obseruantias, & alius qui nondum plenè instructus est, oppositum iudicat se videlicet esse astrictum legi, & non obseruantes legalia iudicat reos & transgressores. *Qui autem infirmus est*, scilicet, in fide, qui aliquas escas credit mundas, aliàs verò immundas: *olus manducet*, id est, edat herbas, esus semper fuit licitus ad vitandum conscientiæ scrupulum: scriptum est enim, Ecce dedi vobis omnem herbam, &c. Gen.1. & abstineat ab his de quibus dubitat an licitè manducare possit. *Is qui manducat*, scilicet, omnia cum secura conscientia, vel absque periculo libidinis, *non manducantem*, scilicet, indifferenter omnia tāquam infirmū in fide,

vel

A vel quasi pronũ ad vitia. *non spernat*: quia si spernat, spernetur à Deo vel spernet Deum. *& qui non manducat*, scilicet indifferenter omnia, vel quia infirmus in fide, vel pronus ad libidinem, *manducantem*, scilicet, indifferenter omnia absque scrupulo conscientiæ, & periculo libidinis: *non iudicet* tanquam transgressorem legis vel tanquam ad libidinem præcipitem. *Deus enim*, cuius iudicium est secundum veritatem, *illum*, scilicet, seruum à se iudicandum *assumpsit*. i. reseruauit sibi occultorum iudicium. Sap. 2.
Tu quis es, id est, cuius virtutis vel authoritatis es tu, *qui iudicas*, id est, iudicare præsumis, *alienum seruum*, quis te cõstituit iudicem. *Domino suo stat, aut cadit*, id est, soli Deo certũ est an stet, id est, bene agat: vel cadat, id est, an peccet. Ideo ipse solus eum iudicare potest. *Stabit autem*. Is qui à Deo secundum propositum vocatus est, etiam si aliquando per vitium cecidit vt D. Petrus & Paulus. *Potens est enim Deus statuere*, id est, releuare per gratiam suam & in recta fide firmare, & in bono stabilire *illum*, qui aliquãdo per vitium cecidit. *Nam alius iudicat diem inter diem*, id est, inter vnum diem & aliũ diẽ, vt, scilicet, vno die abstineant, & nõ alio. *Alius autẽ iudicat omnẽ diem* esse indifferenter obseruandũ, quantũ ad ieiunia & abstinentias legis, quæ cessauerunt. *Vnusquisq; in suo sensu abundet*, id est, iudicio suæ cõscientię dimittatur, siue sequatur quod conscientia ei dictauerit. *Qui sapit diem*, id est, qui iudicat
B diem esse discernendum, vt, scilicet, vno die abstineat, & alio die ab abstinentia cesset. *Domino sapit*, id est, ad reuerentiam Domini cibos discernit, prout nos discernimus vigilias solennitatum: *& qui manducat*, scilicet, omni die, vel etiam omnia nõ discernẽdo ea quæ secundum legem erant prohibita: *Domino manducat*, id est, ad gloriã Domini, quod apparet: *Gratias enim agit Deo*, qui sibi dedit facultatẽ mãducandi. *& qui nõ manducat*. i. abstinet omni die *Domino*. i. ad honorẽ Domini *nõ manducat*, *& gratias agit Deo*. *Nemo enim nostrum* i. fidelium *sibi viuit*. i. ad propriam gloriam viuit, sed se & omnia sua in laudem
2. Cor. 10. & gloriam Dei agit & ordinat: *& nemo*, scilicet, Apostolorum ac perfectorum Christi fidelium: iuxta vires Christo adhęrentiũ, *sibi moritur*, morte corporali, quã pro Domino parati sumus sustinere: nec spirituali, quia nemo ta
Ezech. 18. lis virtutes à se abiicit per adhæsionẽ peccati, mediãte quo
2. Reg. 2. spiritualiter quis moritur. *Siue enim viuimus, Domino vi-*
Deut. 32. *uimus: siue morimur, Domino morimur. Siue ergo viuimus, siue morimur Domini sumus*, quasi serui eius qui habet potestatẽ vitæ & mortis: *in hoc enim Christus mortuus est & resurrexit*. i. hoc adeptus est Christus morte & resurrectione sua, *vt & viuorum & mortuorum Dominetur*: viuorũ quidem, quia resurgendo nouam & perpetuam vitam inchoauit: mortuorum autem, quia mortem nostram mo-
C riendo destruxit. *Tu autem quid iudicas fratrem tuum?* id est, quia vtilitate aut necessitate temerariè iudicas fratrem tuum de occultis, quæ iudicio tuo non sunt cõmissa? *aut tu*, qui aliquantulum videris profecisse in doctrina fidei,
Esa. 33. *quare spernis fratrem tuum?* aduertere enim debes illud,
Mat. 25. Væ qui spernis, nónne & ipse sperneris? *Omnes enim*, tam boni quã mali, perfecti & imperfecti, *stabimus ante tribunal Christi*. i. ante sedẽ maiestatis Christi cũ venerit ad iudiciũ tanquã ab eo iudicandi de omni verbo ocioso: quãtò magis de iudiciis temerariis. *Scriptum est enim: Viuo ego, dicit Dominus, quoniam mihi flectetur omne genu* cœlestium, terrestrium, & infernorum, in iudicio generali in signum perfectæ subiectionis, *& omnis lingua confitebitur Deo*, sanctorum voluntariè malorũ coactè. *Itaque vnusquisque nostrum*, personaliter & non per aduocatum, *pro se rationem reddet Deo. Non ergo amplius inuicem iudicemus*, scilicet temerario iudicio.

SECVNDA PARS XIIII CAPITIS.

Mat. 18. S*Ed hoc iudicate magis, ne ponatis offendiculum fratri vel scandalum*, id est, aliquid impediens proximum à via iustitiæ, vel ei præbens occasionem ruinæ: *Scio &*, id est, quia confido *in Domino Iesu, quia nihil cõmune*, id est, immũdum, scilicet est, *per ipsum*, id est post vel propter aduentum ipsius, qui omnia suo sanguine lauit & purificabit, vel etiam per creationem: *nisi ei*, scilicet, qui est infirmus in fide, *qui existimat quid commune esse, ille commune est*, propter suam existimationem siue D conscientiam contra quam agẽdo peccat. *Si enim propter cibum frater tuus contristatur*, in hoc quod putat te peccare comedendo cibum quem ipse reputat immundum. *Iam non secundum charitatem ambulas*, quia charitas quę dilectionem proximi præcipit, huiusmodi contristationem prohibet. *Noli cibo tuo* quẽ scilicet, indifferenter comedis, *illum perdere*, id est, per scandalum in peccatum inducere. *pro quo*, id est, pro cuius salute *Christus mortuus est. Non ergo blasphemetur bonum nostrum*, id est, ne bona fama nostra, quã quisque procurare debet propter honorem Dei, vituperetur ex cogitatione & iudicio operũ, quæ licet sint bona, mala tamen temerariè iudicantur, ne alij retrahantur à fide & lege Christi suscipienda *Non est enim regnum Dei esca & potus*. i. esca & potus secundum se nõ pertinent ad regnum Dei. i. ad gratiam quæ dicitur regnum Dei, quod intra nos est, nisi secundum quod eis vtimur vel abstinemus propter Deum. *Sed iustitia*, qua aliquis spõtaneè reddit alteri quod suum est, *& pax*, quę est opus & effectus iustitiæ, *& gaudium*, quod est fructus iustitæ, qua iustus gaudet de bono proximorum. *in spiritu* Luc. 17.
sancto, id est, ex gratia & virtute spiritus sancti: hęc inquã pertinent ad regnum Dei. *Qui enim in hoc seruit Christo*, qui est rex huius regni, vt, scilicet, viuat in iustitia, pace, & spirituali gaudio, *placet Deo*, qui est huius regni author. *& probatus est hominibus*, id est, ab eis approbantur & E laudantur illi qui sunt huius regni participes. *Itaque quæ pacis sunt, sectemur*, id est, ea studeamus implere per quæ Christianorũ pax cõseruatur. *& quæ ædificationis sunt, inuicem custodiamus*. i. ea per quæ nos inuicem ędificemus, cõseruemus & in melius prouocemur *Noli propter escã*, quæ ad corporis vtilitatem pertinet, *destruere opus*, scilicet, gratiæ Dei.

TERTIA PARS XIIII. CAP.

O*Mnia quidem* quę ad escam hominis pertinent, *sunt munda*, ex sui natura: licet aliqua in lege dicantur immunda, nõ natura sed repræsentatione. *Sed malum est homini qui per offendiculum*, id est, cũm cõfusione vel scandalo proximorum *mãducat*. *Bonum est nõ manducare carnem*, *& non bibere vinum*, sed ab his abstinere ad domandam carnis concupiscentiam, vel ad vitandum scandalum. vnde sequitur: *neque*, scilicet, aliud, *in quo frater tuus offenditur*. i. turbatur cõtra te illicitè agentem *aut scandalizatur*. i. ad casum peccati prouocatur, propter quod eius iustitia læditur *aut infirmatur*. i. in dubitatione venit, an quod agitur sit licitum, per quod eius spirituale gaudiũ diminuitur Tu, scilicet, qui indifferenter vteris cibis, *fidem*, scilicet rectã, *quam habes apud temetipsum*, per quam cõstat tibi licitum esse cibis indiffe- F rẽter vtendum, bona quidẽ & laudabilis est, sed *habe corã Deo* qui videt in occulto & abscõdito, *Beatus qui non iudicat semetipsum*. i. cuius cõscientia eum nõ reprehendit vel cõdemnat, *in eo quod probat*. i. qui vera æstimatione iudicat & probat esse faciendum quod facit. *Qui autẽ discernit*. i. qui habet opinionẽ falsam, & iudicat quod oportet cibos discernere, *si manducauerit*, scilicet cibos quos iudicat esse illicitos, *damnatus est*, id est, damnatione dignus Ad Tit. 3.
est, ex eo quòd quantum in ipso est, habet voluntatem faciendi quod secundum conscientiam suam illicitum est. *Quia non ex fide*, id est, secundum iudicium conscientiæ suæ agit: *Omne autem quod non est ex fide, peccatum est*, id est, omnis operatio discordans à conscientia, siue sit recta, siue erronea, est mala & peccatum: Cùm omnis conscientia quandiu manet ex virtute diuinæ legis, quæ per conscientia innotescit, ligat.

COMMENTVM XIIII. CAP.

Infirmum in fide, assumite, non in disceptationibus cogitationum.

A*Postolus in hoc capite ostendit quomodo superiores & perfecti se debeant habere erga inferiores & imperfectos. Ad cuius intelligentiam prænotãdum est quod in primitiua Ecclesia aliqui ex iudaismo in Chri-

G in Christum conuersi credebant, & contendebant legem Moysi per euangelium non esse antiquatam, sed cum illo potius obseruandam: & hos vocat infirmos in fide, quasi nondum satis progressos & confirmatos in cognitione fidei. Alij verò qui sciebant resolutionem Diui Petri & aliorum Apostolorum, oppositum contendebant. Et illos qui fidem & euangelium Christi credebant absque Act.15. legalibus esse seruandum, vocat firmos siue perfectos in fide: de vtrisque tamen erant Romæ aliqui, alloquitur ergo Apost. perfectos, dicens: Dixi, quod *debetis induere dominum Iesum Christum*, Assumite autem, id est, affectu charitatis vobis coniungite ad supportandum infirmum in fide, prout expositum est: de quo potest intelligi illud Sap. 9 Infirmus homo & exigui temporis & minor ad intellectum iudicij & legum. Ideo infra. 15. Suscipite inui- Eccle.29. cem sicut Christus suscepit vos. Et Sap. alibi: Propter mandatum assume pauperem. Et hoc non in disceptationibus cogitationum, id est, ne disceptationibus cum illo contendatis: sed leuiter & blandè amplexemini & informate, & sic disceptatio hic idem videtur cum contentione, quam præcedenti capite prohibuit. addit cogitationum, scilicet, accusantium aut defendentium propter hoc quod vnus contra alium cogitat. Illi qui legalia seruabãt, iudicabant eos qui ea non seruabant tanquam transgressores: Et illi qui non seruabant, iudicabant eos qui obseruabant tan-
H quam errantes & ignorantes.

Alius enim credit se manducare omnia: qui autem infirmus est, olus manducet.

HOc loco Apost. exponit monitionem præmissam, & declarat qui dicantur firmi & infirmi in fide. Ad cuius euidentiam sciendum est quod inter legis cæremonias quædam erant de delectu siue discretione ciborum, quæ Leuit.11. scriptæ sunt in Leuitico, vbi interdicebatur populo esus plurium animalium, nõ solũ terrestrium, verùm & aquatilium & volatiliũ, quæ de se nõ erant mala, sed ratione significationis, propter mysteria & figuras rerũ quæ futuræ erant tempore gratiæ, quæ ideo cæremoniæ non erant duraturæ, nisi vsque ad veritatis præsentiam. Sicut enim in verbis hoc nomen stultus significat aliquod malum, licet ipsum nomen non sit secundum se malum. ita in rebus quoddam animal bonum est secundum naturam, sed significatione est malum, vt porcus qui significat immunditiam, gulæ. Distinguit tamen Diuus Augustinus triplex tempus. Primum ante Christi passionem in quo legalia suum robur & virtutem obligandi obtinebant, quasi adhuc viuentia. Secundum tempus post passionem Christi vsque ad sufficientem promulgationem Euangelij, in quo mortua quidem erãt: quia neminem obligabant, nec quicquam proderant. Nondum tamen erant mortife-
C ra, sed licita his qui ex iudaismo ad fidem conuertebantur, dummodo in illis nemo sic spem firmaret, vt crederet fidem & gratiam Christi absque illis non iustificare. Fuit autem prouidenter ignorantia illa promissa aliquanto tempore, vt Synagoga sepeliretur cum honore. Tertium verò tempus post sufficientem euangelij promulgationem, postquam legalia lætifera fuerunt, veluti falsa signa futuræ rei quæ iam est præterita. De hoc tertio tempore non intellexit Apostol. quando permittebat Iudæis conuersis abstinere ab immundis: quia hoc tertio tempore fuit omnino illicitum. Sed intelligebat de secundo tempore, quo ignorantia cessationis legalium non erat peccatum: tunc enim licitum erat sic ignorantibus abstinere propter æstimatum periculum culpæ in esu illorum.
Act.10. Cùm etiam D Petrus fuerit aliquando in eadem ignorãtia, donec vidit linteum cõmunibus animalibus plenum. Illos ergo qui credebãt cessasse legalia, vt qui audierant à D. Petro reuelationem vel determinationẽ Apostolorum,
Act.15. vocat Apostolos firmos in fide: & illi credebant se manducare omnia, eò quòd non reputabant se astrictos ad seruanda legalia. Illum verò qui ignorabat cessasse legalia, & æstimabat legem illam adhuc obligare vocat infirmum: de quo dicit: Qui autem infirmus est, olus manducet, id est, ab omnibus se abstineat quæ sunt in lege prohibita, siue illis cibis vtatur in quibus non occurrit aliquid immundum in lege prohibitum, prout in oleribus. In singulis enim generibus animalium, puta terre-

stribus, volatilibus, & aquaticis, quædam genera erant K concessa, & quædam prohibita, sed in herbis & arboribus nihil erat prohibitum. Cuius ratio duplex esse potest. Prima, quia terræ nascentia à principio concessa fuerunt homini ad edendum: iuxta illud, Ecce dedi vobis omnem herbam, &cæt. Sed post diluuium primò legi- Gen.1. tur concessus carnium vsus, iuxta illud: Omne quod mouetur & viuit, erit vobis in cibum. Alia ratio est: quia Gen.9. primam prohibitionem de abstinendo à quibusdam terræ nascentibus, homo in paradiso transgressus fuerat. Et proptereà non erat ei similis prohibitio in lege iteranda. Gen.2. Exponitur autem infirmus aliter in Glos. Diuus Augustinus pro eo qui licet credat se comedere omnia, id est, legalia iam cessasse, tamen acrem cum carne pugnam sustinet, & ad lapsum carnalium vitiorum pronus est: huic consulendum est, vt olus comedat, id est, tenues cibos qui non sint fomentum vitiorum, & abstineat ab illis quibus excitatur libido. Sed alius qui est fortior, & credit se absque periculo omnia manducare, manducet. Et hæc differentia apparet inter discipulos Christi, qui non ieiunabant tanquam confortati præsentia Christi, & discipulos Ioannis Baptistæ, qui ieiunabant: Vnde & pœni- Mat.9. tentiam agentes à quibusdam cibis abstinebant, non propter eorum immunditiam, sed ad libidinem reformandam. Verùm quia Lutherani per hunc locum atque alia sacræ scripturæ loca malè intellecta, ciborum delectum à Christianorum familia turpiter profligare moliti sunt, ca- L lumniantes Christianos quod per huiusmodi ciborum delectum & ieiunia. Iudaismum his cæremoniis profiteantur, in quo huiusmodi selectus iussus erat. Neque id solum dicunt, sed quod cum illis hæreticis conspirant, quos Diuus Paulus futuros pronunciauit, prohibentes nubere, & abstinere à cibis, quos Deus creauit ad perci- 1.Tim.4. piendum cum gratiarum actione fidelibus. Eam ob rem hic nobis parum insistendum est. Et in primis sciendum quod hic vocamus delectum ciborum abstinentiam à certis cibis, prout in diebus ieiuniorum abstinemus à carnibus, & in .40 lacticiniis. Abstinentia autem à certis cibis tribus potest fieri de causis: Prima quasi sua natura sint mali & immũdi, vti Taciani, Priscillianistæ, & alij eiusdem sectæ prædicabant, infamantes cum Manichæis creaturas Gen.1. Dei, contra illud: Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valdè bona. Hos ergo hæreticos atque hanc abstinentiæ siue delectus ciborum causam, condemnat Aposto. ad Tim. vt patet ex subiectis eius verbis: Quia omnis creatu- 1.Tim.4. ra Dei bona est. Quasi inde improbassent carniũ vsum, quòd eas reputassent sua natura sordidas. Atque idem significat aliis suppositis verbis: Nihil reiiciẽdum quod cũ gratiarum actione suscipitur. Secunda causa delectus ciborum potest esse lex Mosaica, id est, si fieret ea ratione qua præceptum fuit in lege Moysi, quæ huiusmodi dele- M ctum prohibebat propter futurum mysterium, iam per Christum impletum & ob id legem illam antiquatam eò quòd obseruatio falsum signum rei futuræ, quæ est iam præterita, demonstraret. Et hanc etiam delectus causam damnat idem Aposto. loco præallegato ex subiunctis verbis fidelibus & his qui cognouerunt veritatem, scilicet, antiquatæ legis. Atque idem significat cùm subdit: Sanctificatur autem per verbum Dei & orationem, scilicet, quod immundum per legem reputabatur. Vnde dictum fuit Diuo Petro: Quod Deus purificauit, tu commune siue immũdum ne dixeris. Tertia causa delectus ciborum, Act.10. propter quam omnes sancti patres & Ecclesia abstinentiam à certis cibis non perpetuò, prout Manichæi, & lex Moysi, sed statutis temporibus ordinauit, non vtique veluti cæremoniam, quæ sit futurorum vmbra, sed vt (secũdum D. Ioan. Bap. exhortationem) delictorum debita Mat.3. fructibus pœnitentiæ compensemus. Et vt corpora nostra exemplo Diui Pauli tali inedia castigantes, in seruitutem redigamus, vitia comprimamus, & vt mentes ad spiritualium contemplationem eleuemus, & virtutum officia libentius promptiusque exequamur, & vt iram Dei, prout Ioan.18. Niniuitæ, placemus. Hoc enim modo iuxta admonitionem Domini animam nostram odimus in hoc mundo, & custodimus eam in vitam æternam. His rationibus & causis delectus carnium non est superstitiosus, sed adeò virtuosus, vt qui negant eum esse ad vitam Christianam

tum

A tum necessarium, tum ideo consultissimè ac sanctissimè institutum, sint hæretici: Quemadmodum in Gangrensi & Toletano Conciliis sancitum est. Explorata prius veneranda abstinentiæ antiquitate, quæ ab ipso statim Paradiso terrestri, vbi vnicum fuit tantum abstinentiæ præceptum, ortum duxit. Diuus Ioannes Baptista hoc delectu vsus est, erant enim locustæ & mel siluestre victus eius. Christus etiam suo ieiunio approbauit & ieiunium per discipulos instituendum prædixit. Et Apost. pariter vsus est. Nunc ergo ad friuolas eorum obiectiones repellendas properemus, authoritate Diui Pauli ad Tim. exposita, ex præuia distinctione de causis delectus ciborum, soluuntur omnia penè eorum argumenta, maximè quod ex illo loco: Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valdè bona. & ex illo loco, Omne quod mouetur & viuit, erit vobis in cibum: quia Ecclesia non reprobat cibos tanquam malos omni tempore, sed ad tempus pro rationabili causa. Nec obstat pariter illud: Esca nos non commendat Deo. Neque enim si non manducauerimus, deficiemus. Neque si manducauerimus, abundabimus: quia esca ex se non commendat nos Deo, sed fides in edendo: loquitur enim ibi de idolotitis. Et cùm infra ait: Non est regnum Dei esca & potus, vult dicere quod regnum Dei principaliter considератur secundum interiora, & non secundum exteriora, & res extrinsecat: prout in se sunt, sed secundum
Gen. 1. *Gen. 9.* *1. Cor. 8.*

B quod ad interiora ordinantur, vel ab interioribus imperantur. Nec obstat pariter quod Christus dixit, Non quod intrat in os coinquinat hominem, scilicet, ex se, sed ex desiderio comedendi contra prohibitionem: lignum enim scientiæ boni & mali ex se, non coinquinauit primos parentes, sed voluntas comedendi contra prohibitionem Dei: sic in ieiuniis ab Ecclesia præceptis. Sed dicunt, satis esset si vnusquisque sua sponte pro sua valetudine & necessitate modo suo abstineret. Sunt enim, inquiunt, & pisces & inter herbas nonnullæ; & præsertim vinum, quæ corpus potius inflammant quàm carnes: in hoc suggillantes Ecclesiæ authoritatem, de qua Christus: Si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Ethnicus & Publicanus. Et alibi: Qui vos audit, me audit. Et qui vos spernit me spernit. & Apost. supra: Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Supposita hac authoritate, quã nemo spiritualis negare potest, cum in antiqua lege fuissent instituta ieiunia, non vt cæremoniæ, sed vt leges morum repurgandis animis conducentes: Et lex nostra sit multò spiritualior, Christusque nobis dixerit. Nisi abundauerit iustitia vestra plusquàm Scribarum, &cæt. quibus verbis iubet nos abundantius colere iustitiam prauasque cogitationes repurgare. Sequitur quod æquissimum fuit atque consultissimum vt abstinentiæ præcepta nobis cumularentur, nempè vt corpus liberius seruiret spiritui.
Mat. 18.

C Libertas enim Christiana hæc est, vt spiritus liber sit à tyrannide corporis, quod ciborum lautitie amplius lasciuire soleat. Et sic nihil contra libertatem Christianam egit Ecclesia, indicendo ieiunia & ciborum delectum, sed potius pro libertate Christiana. Ideo præcepto macerandi corporis, iugum Domini fit suauius, & onus leuius. Et enim si arbitrio & libertati hominum frugalitas & victus parsimonia promitteretur, vix esset qui illam obseruaret, prout Lutheranorum testatur intemperantia quæ tam necessaria est ad expeditius seruanda Domini præcepta. Et quamuis sint in piscibus & herbis aliqui cibi, quibus ad horam feruentius incalescat libido, tamen carnes suo genere sunt solidioris alimenti. Per quas ideo plus virium accrescit carni nostræ ad debellandum spiritum, quàm per esum piscium, aut potum vini, quod propter debilitatem stomachi permisit Apostolus Timoth. quod etiam vnusquisque secundum suam valetudinem moderare potest.
Mat. 11.

Is qui manducat, non manducantem non spernat: & qui non manducat, manducantem non iudicet.

Hic explicat quomodo vitandæ sunt disceptationes cogitationum. Et primò quantum ad firmos siue perfectos, dicens: Is qui manducat omnia, scilicet, cum secura conscientia vel etiam absque libidinis periculo nõ spernat non manducantem omnia tanquam infirmum in fide vel quasi pronum ad vitia. Secundò quãtum ad infirmos dicit: Et qui non manducat, scilicet indifferenter omnia vel quia est infirmus in fide vel pronus ad libidinem non iudicet manducantem, scilicet, indifferenter omnia quasi legis transgressoré vel [illegible], iuxta illud: Nolite iudicare & non iudicabimini. Et supra. 2. inexcusabilis es homo omnis qui iudicas. *Deus enim assumpsit illum, Tu qui es qui iudicas alienum seruum?* Corroborat hic vna ratione nos debere abstinere à iudicio temerario, & sumitur ratio ex authoritate iudicantis, quam ostẽdit cõpetere soli Deo dicens: Rectè dictũ est quod qui nõ manducat, manducantẽ nõ iudicet. *Deus enim assumpsit illum*, scilicet, in seruum à se iudicãdum. Vnde Zach. 11. Assumpsi mihi duas virgas, id est, duos populos. Et Psalm. 17. Assumpsit me de aquis multis. Ille autem qui assumitur ad superiores iudicium, non debet ab inferiori iudicari. Ideo concludit, *Tu qui es*, id est, cuius virtutis vel authoritatis es, *qui iudicas alienum seruum*, id est, proximum tuum, qui est seruus Dei. Requiritur enim in iudicante authoritas, secundum illud: Quis constituit te Principem & Iudicem super nos. Sed ex hac ratione videtur omne iudicium hominis de alio homine esse illicitum. Dicendum quod in tantum iudicium hominis licitum est, inquantum agitur authoritate ei diuinitus concessa, secundum illud: Audite illos, & quod iustum est iudicate, sequitur: Quia Dei est iudiciũ, id est, authoritate diuina agitur Si quis verò velit sibi vsurpare iudicium super ea quæ non sunt ei diuinitus concessa ad iudicandum, est iudicium temerarium. Sicut si iudex delegatus a Papa vellet iudicando transgredi fines mandati, Deus autem reseruauit sibi soli iudicare occulta, maximè cogitationes cordium & futura contingentia. Ideo si quis illa certitudinaliter iudicare præsumeret, temerarium esset iudicium. Vnde Diuus Augustinus. In his duobus temerarium est iudicium, cùm incertum est quo animo quid factum sit, vel incertum qualis futurus sit. *Domino suo stat aut cadit, stabit autem, potens est enim Deus statuere illum.* Alia ratione confirmat nos debere abstinere à iudicio temerario, quę sumitur ex fine meriti vel demeriti. Posset enim aliquis dicere quod licet homo non habeat iudiciariam potestatem, potest tamen se intromittere de iudicio alterius, propter damnum vel fructum qui inde prouenit. Sed Apostol. ostendit hoc magis ad Deum quam ad homines pertinere. Et ideo debemus propter hoc proximorũ iudicia Deo derelinquere. Ad hoc autem explanandum proponit duo: primum quod quidquid circa hominem accidit, ad Deum pertinet, cùm dicit: Domino suo stat aut cadit. *Stat*, rectè agendo, iuxta illud: Stantes erant pedes nostri in atriis tuis Hierusalem, *aut cadit*, scilicet, peccando, iuxta illud: Domus Israël cecidit & non adiiciet vt resurgat. Dicit autem sub disiunctione, *stat aut cadit*, propter incertitudinem: quia multi videntur cadere qui stant & è conuerso, secundum illud, Vidi impios sepultos, qui cùm adhuc viuerent, in loco sancto erant, & laudabantur in ciuitate quasi iustorum operum. Loquitur autem hic Apostolus secundum similitudinem hominis serui, ad cuius Dominum pertinet omne quod circa seruum agitur. Nec intelligendum est quod Deo aliquid proficiat, vel noceat, si homo stet, aut cadat: secundum illud: Si peccaueris quid nocebis ei. Porrò si iustè egeris, quid ei donabis. Sed quantum ad homines prodest & nocet: quia quod iustè agimus ad gloriam Dei spectat, & inducuntur homines ad bonum, iuxta illud: Sic luceat lux vestra, &cæ. Quando autem cadimus peccando: damus occasionem ruinæ & blasphemandi Deum, Vnde dictum est: Nomen Dei propter vos blasphematur inter gentes. Vel quod dicit: *Domino suo stat aut cadit*, exponendum est in iudicio domini sui. Quoniam qui iudicat me, Dominus est. Secundò ostendit quod si cadit, ad Deum pertinet, dicens: *Stabit autem*, quasi dicat: Et si aliquis nunc cadit per peccatum, tamẽ potest esse quod iterum stabit & hoc omnino implebitur si est prædestinatus secundum illud: Nunquid qui dormit non adiiciet vt resurgat? Vnde Micheas. 7. Ne læteris inimica mea, quia cecidi, resurgam. Et ideo si videmus aliquem manifestè cadentem, non debemus eum despicere, temerariè iudicando de eo, quod nunquam resurget, sed magis debemus præsumere quod iterum stabit. Non ex consideratione
Mat. 7. *Exod. 2.* *Deut. 1.* *In li. de ser. do. in mon.* *Psal. 121.* *Amos. 5.* *Eccle. 8.* *Iacob. 35.* *Mat. 5.* *Sup. 2.* *1. Cor. 4.* *Psal. 40.*
D E F

condi-

G conditionis humanę, sed ex cōsideratione virtutis diuinę. vnde dicit: *potens est enim Deus statuere illum*. debemus enim pręsumere quod propter suam bonitatē, iterum statuet, id est, stare faciet eum. Vnde Ezech. 3. Ingressus est in me spiritus, & statuit me supra pedes meos, prout supra dictum est, si non permanserint in incredulitate, inserentur: potens est enim Deus inserere illos.

Nam alius iudicat diem inter diem; alius autem iudicat omnem diem: Vnusquisque in suo sensu abundet.

Hoc loco explicatius manifestat quæ dixerat de iudicio humano, dicens: Ideo dico quod domino suo stat aut cadit, Nam alius iudicat inter vnum diem & alium diem, vt, scilicet, vno die abstineat, & non alio. *Leuit. 23.* Nam erāt in lege certis diebus decreta ieiunia, vt decimo die mensis septimi, dies expiationis erit celeberrimus, affligetisque animas vestras in eo. Et Judith. 18. dicitur, quod ieiunabat omnibus diebus vitæ suæ præter sabbatha, & Neomenias, & festa Domus Israël. Et Zacharias. 8. ait: Hæc dicit Dominus exercituum, ieiunium quarti, & ieiunium quinti, & ieiunium septimi, & ieiunium decimi, erit Domini, inde in gaudium. Quæ ideo statuta ieiunia pusilli seruabant iudicantes inter diem quo erat ieiunandum, & alios dies. Alij firmiores in fide, illis abiectis cæremoniis, omnem diem citra discrimen iudicabant esse aptum, vt H vnusquisque pro sua voluntate abstineret. Vel, secundum Theophylactum, quidam, licet non abstinerent à carne suilla perpetuò, id tamen quibusdam diebus faciebant. Potest etiam hoc referri ad abstinentias quæ fiunt causa prohibendæ libidinis, quibus omni die aliqui vacant. Quidam autem interpositis diebus abstinent, vel ieiunāt. Quidam verò perpetuò à carnibus vel vino abstinent. Secundò ostendit hæc omnia ad gloriam Dei pertinere, dicens: Vnusquisque in suo sensu abundet, id est, suo sensui & iudicio dimittatur. Abundare enim sensu suo, est sensum suum sequi, iuxta illud: *Eccle. 15.* Deus ab initio constituit hominem, & reliquit eum in manu consilij sui. Veruntamen hæc Apostoli sententia est sanè interpretanda: quia in primis intelligitur, vbi lex non adest: quia nemini licet contra præscriptum legis suo sensu abundare. Prætereà vt Theophylactus admonet, cum de dogmatibus agitur, nemo debet suo sensu duci, sed ea reuerenter auscultare quæ à maioribus tradita sunt. In indifferentibus tamen vnusquisque potest sensum sequi, tum quia nemini contra conscientiam agere licet: tum quia vnusquisque in his præsertim quæ ad domandum carnem pertinent, melius nouit quid sibi expediat, quam alij: in his enim in via Dei, vt Diuus Augustinus ait, vnus sic, alius sic ibat. *Prou. 3.* Admonemur tamen Sapientis prouerbio: Habe fiduciam in Domino ex toto corde tuo, & ne innitaris prudentiæ tuę. Ideo nō prohibet quin salutare consilium à cordatis, probis & amicis accipiamus. Sed videtur quod iudicare I inter diem & diem, sit secundum se malum. Vnde *Gal. 4.* Apostol. Galatas arguens dicit: Dies obseruatis & menses & tempora, & annos. timeo vos ne fortè sine causa, id est, frustra laborauerim in vobis. Et loquitur ad literam de his qui dixerunt dies obseruandos circa cæremonias legis. Dicendum quod Apostolus hic loquitur secundum tempus illud in quo Iudæis ad fidem conuersis licitum erat legalia seruare. Sed quantum ad secundam expositionem videtur esse illicitum quod dicit, Alius iudicat omnem diem. Sunt enim quidam dies in quibus non *In epist. ad Casulan.* est licitum ieiunare: dicit enim Diuus Augustinus. Quisquis diem dominicum ieiunio esse decernendum putauerit, non paruo scandalo erit Ecclesiæ, nec immeritò. In illis enim diebus, quibus nil certi statuit diuina scriptura, mos populi, mos Dei, & instituta maiorum pro lege tenenda sunt, & in cap. Si quis presbyter. 30. distin. dicitur: Si quis presbyter propter publicam pœnitentiam à sacerdote acceptam, absque alia necessitate, die dominica pro quadam religione ieiunauerit, sicut Manichæi, anathema sit. Sed intelligendum est quod Apostolus hic loquitur quantum ad illas abstinentias, quæ quolibet die licitè fieri possunt absque dissonantia communis consuetudinis, vel eorum quæ sunt à maioribus instituta, *Qui sapit diem, Domino sapit: & qui manducat, domino manducat: & qui non manducat, domino non manducat, & gratias agit Deo.* Confirmat hic prædictam sententiam, scilicet, K vt vnusquisque permittatur suo sensu abundare, eò quod domino suo stat aut cadit, eò quòd de omnibus quæ facit secundum conscientiam suam, gratias Deo agit. Vnde dicit: Qui sapit diem, vt scilicet, vno die abstineat, & alio die ab abstinentia cesset, domino sapit, id est, ad reuerentiam Dei cibos discernit, prout etiam nos discernimus vigilias sanctorum, in quibus ieiunamus à diebus festis, quibus ieiunium soluimus propter reuerentiam Dei. Vnde Sapien. Quare dies superat diem, & iterum lux lumen. *Eccle. 33.* Deinde loquitur quantum ad illos qui iudicant omnem diem, quorum quidam omni die à ieiunio cessabant. Vnde discipuli Diui Ioannis Baptistæ dicebant Christo: Discipuli tui non ieiunant. Vnde dicit Apostolus: & qui manducat, scilicet, omni die, domino manducat, id est, ad gloriam domini. *Mat. 9.* quod patet ex eo, quia *Gratias agit Deo*, scilicet, de cibo sumpto: iuxta illud Psalm. Edent pauperes & saturabuntur, & laudabunt Dominum, &cæt. *Psal. 21.* Vlterius quantum ad eum qui sic iudicat omnem diem vt, scilicet, omni die abstineat, subdit: *Et qui non manducat*, id est, qui abstinet omni die. *Domino non manducat*, id est, ad honorem domini non manducat, quod constat ex eo, quia gratias agit Deo, qui sibi dedit voluntatem & virtutem abstinendi. iuxta illud, in omnibus gratias agite. *1. Thes. vlt.* Sed quod hic dicit L Apostolus de his qui omni die vel abstinebant, vel ab abstinentia cessabant, debet intelligi quantum ad illud tempus, in quo hoc non erat contrarium statutis maiorum, nec communi cōsuetudini populi Dei. *Nemo enim nostrū sibi viuit: & nemo sibi moritur. Siue enim viuimus, Domino viuimus, siue morimur, Domino morimur*, Hoc loco probat quod vnusquisque domino suo stet aut cadat ex intentione fidelium. Et primò excludit inordinatam intentionem, dicens: Rectè dico quod domino suo stat aut cadit. Nemo enim nostrum viuit, vel naturali vel spirituali vita, de qua Abacuc. 2. Iustus ex fide viuit, sibiipsi, id est propter seipsum: quia hoc esset frui seipso. contra illud: Non quærens quod mihi vtile est, &cæ. & illud: Non nobis domine, &cæ. Vel sibi, id est, secundum suam regulā, *1. Cor. 10.* prout quidam dicunt. Sit fortitudo nostra lex iniustitiæ. Vel sibi, id est, suo iudicio. Vnde Aposto. Sed neque me ipsum iudico. *Et nemo moritur*, scilicet, morte naturali *Sap. 2.* vel spirituali, peccando: vel etiam morte spirituali, qua quis moritur vitiis, puta in baptismo, secundum illud: Qui mortuus est iustificatus est à peccato, *sibi*, id est, propter se ipsum vel suo iudicio aut suo exemplo, sed exemplo *Supra. 6.* Christi moritur quis vitiis. Quòd enim mortuus est peccato, mortuus est semel: Ita & vos existimate vos mortuos esse peccato. Secundò ostendit qualis sit recta intentio fidelium, dicens: Siue enim viuimus vita corporali, *Act. 10.* M *Domino viuimus*, id est, ad gloriā Domini. *Siue morimur*, morte corporali, Domino morimur, id est, ad honorem Domini. Vnde Dicebat: Magnificabitur Christus in corpore meo, siue per mortem, siue per vitam: vel exponatur quod dicit, Domino, id est, iudicio Domini, qui est constitutus à Deo iudex viuorum & mortuorum.

Siue ergo viuimus, siue morimur, Domini sumus, In hoc enim Christus mortuus est, & resurrexit, vt & viuorum & mortuorum dominetur.

Hic etiam probat quod vnusquisque domino suo stat aut cadit, ex conditione fidelium. Et primò concludit ex præmissis quod fideles non sunt sui, sed alterius. Illi enim qui sunt sicut liberi homines, sibi viuunt & moriuntur. Sed fideles vt dictum est, non sibi viuunt aut moriuntur, sed Domino. vnde sic concludit: *1. Cor. 6.* *Siue ergo viuimus, siue morimur, Domini sumus*. quasi serui eius qui potestatem habet vitæ & mortis Precio enim magno empti estis. Vnde debemus dicere Deo quod dicebat Amasai Dauid. Tui sumus ô Dauid. *2. Cor. 5.* Secundò assignat causam huius conditionis, dicens: *In hoc enim Christus mortuus est, & resurrexit*, id est, hoc adeptus est sua morte & resurrectione, vt viuorum dominaretur: quia resurrexit vitam nouam & perpetuam inchoando. *& mortuorum*, quia mortem nostram moriendo destruxit. Vnde ad Corinthios scribens ait: Pro quibus mortuus est Christus, vt qui viuunt iam non sibi viuant, sed ei qui pro eis mortuus est

& resur-

A & resurrexit. Sic igitur per omnia predicta Apostolus probauit quod vnusquisque Domino suo stat aut cadit, per hoc, scilicet, quod fideles gratias agunt Deo, & quod Domino viuunt & moriuntur: & quod Domini sunt in morte & in vita.

Tu autem quid iudicas fratrē tuum? aut tu quare spernis fratrem tuum? Omnes enim stabimus ante tribunal Christi. Scriptū est enim, Viuo ego, dicit Dominus, quoniam mihi flectetur omne genu, & omnis lingua confitebitur Deo.

AD probandum quod debemus à iudicio temerario abstinere, hic adducit etiam rationem quæ sumitur ex futuro Dei iudicio. Et circa hoc tria facit: primò ponit superfluitatem præsentis iudicij, dicēs: *Tu autem quid iudicas*, id est, qua vtilitate vel necessitate iudicas fratrē tuū de occultis, quæ tuo iudicio non sunt commissa. Aut tu alius qui iudicaris, quare spernis fratrem tuum, quasi pro nullo reputans ab eo iudicari? Vnde Malach. 2. Quare despicit vnusquisque fratrem suum. Secundò præmittit futurum Christi iudicium, quasi dicat, Rectè dico quod iudicare non debes: quia timere non oportet quod absque iudicio maneat. *Omnes enim stabimus ante tribunal Christi.* Dicitur autem tribunal Christi, iudiciaria eius potestas: Cùm enim venerit filius hominis in maiestate sua, tunc (Mat. 25.) B sedebit super sedem maiestatis suæ. Dicit autem, Omnes stabimus, tanquam iudicādi tam boni quàm mali, tam ad remuneratione quàm ad punitionem. Idem dicit ad Corinth. Omnes nos oportet manifestari ante tribunal Christi, &c. Sed quantum ad discussionem non omnes stabunt ibi iudicandi, sed quidam sedebunt vt Iudices, iuxta illud: Sedebitis super sedes iudicantes duodecim tribus Israël. Tertiò probat quod dixerat authoritate Esaiæ, ait ergo: Dictum est quod omnes stabimus ante tribunal Christi, hoc manifestū est authoritate Esaiæ, qui dicit: Viuo ego, dicit Dominus, quoniā mihi flectetur omne genu, & omnis lingua cōfitebitur Deo. Litera nostra sic habet: in memetipso iuraui, quia curuabitur mihi omne genu, & iurabit omnis lingua. In quibus verbis tria ponuntur: primò quidem iuramentum, quod interdum in verbis Dei inseritur, ad ostendendum id quod dicitur firmum esse & immutabilitatem diuini consilij, & ad ostendendum quod non erat prophetia cōminationis. Et quāuis homines per maiorem sui iurent, Deus tamen, cùm non habeat maiorem in quo maior consistat firmitas veritatis, per seipsum iurat. Ipse autem est ipsa vita & fons vitæ: & ideo forma iuramenti Domini est, Viuo ego: quasi dicat, iuro per vitam qua ego singulariter viuo. Secundò prænūciatur subiectio omnis creaturę, cùm dicitur: *Quoniam mihi*, scilicet Christo, *flectetur omne genu*. In quo denotatur perfecta C subiectio rationalis creaturæ ad Christū. Solent enim homines in signū subiectionis flectere genua. Vnde Apost. In nomine Iesu omne genu flectatur, cœlestiū, terrestriū, & infernorum. Tertiò prænunciat fidei cōfessionem, qua omnes Christi gloriam confitebuntur. Vnde sequitur: *Et omnis lingua confitebitur Deo*, id est, confitebitur Christū esse Dominum, secundum illud: Omnis lingua confitebitur quod Dominus Iesus Christus in gloria est Dei patris. Per omnem autem linguam intelligere possumus expressionem cognitionis, siue hominum, siue angelorum. Hoc autem impletur nunc in hac vita, non quantū ad singulos homines, sed quantū ad genera singulorum. De quolibet enim genere hominum, nunc aliqui Christo subiiciuntur, & ei cōfitentur per fidem. Sed in futuro iudicio omnes & singuli subiicientur, diuersimodè tamen: quia boni voluntariè, mali autem inuiti. Vnde alibi dicit: In eo quod ei omnia subiecit, nihil dimisit non subiectum ei. Nunc autem nondum videmus omnia subiecta ei.

2. Cor. 5.
Mat. 19.
Esa. 45.
Heb. 6.
Phil. 2.
Heb. 2.

Itaque vnusquisque nostrum pro se rationem reddet Deo. Non ergo amplius inuicem iudicemus.

EX immediatè dictis infert hic præpositam conclusionem, dicens: *Itaque, etc.* Reddent rationem de omni verbo ocioso, quod locuti fuerint homines, multò maiori ratione de alijs grauioribus. Sed videtur quod non quilibet rationē reddet pro se, sed vnus pro alio: quia scriptū est: Obedite Præpositis vestris, & subiacete eis: ipsi enim peruigilant quasi rationē reddituri pro animabus vestris. D Dicendū quod ex hoc ipso quod Prælati pro alijs rationē reddent, hoc facient pro suis actibus quos circa subditos agere debuerunt. Si enim fecerint quod cōpetebat eorum officio, non eis imputabitur si subditi pereant, quod fieret si negligenter se haberent. Vnde Ezech. dicit: Si dicēte me ad impium morte morieris, non annunciaueris ei, ipse in iniquitate sua morietur, sanguinē autē eius de manu tua requiram. Si autem annunciaueris impio, & ille nō fuerit conuersus, ipse quidē in iniquitate sua morietur, tu autem animā tuam liberasti. Deinde infert conclusionē principaliter intentam, dicens: *Nō ergo amplius inuicē iudicemus*, scilicet, iudicio temerario: quæ cōclusio infertur ex rationibus supradictis. Et alibi dicit: Nolite ante tempus iudicare. & Christus: Nolite iudicare, & non iudicabimini.

Mat. 22.
Heb. vlt.
Ezec. 3.
1. Cor. 4.
Mat. 7.

SECVNDA PARS XIIII. CAP.

Sed hoc iudicate magis, ne ponatis offendiculum fratri, vel scandalum. Scio & confido in Domino Iesu, quia nihil commune per ipsum, nisi ei qui existimat quid commune esse, illi commune est.

POsteaquam Aposto. in prima huius cap. parte prohibuit humana iudicia, in hac secunda prohibet scandalum proximorū. Et primò docet scandala vitanda, dicens: E Dixi quod non debetis iudicare inuicem, sed vnusquisque de actibus suis iudicare debet, ne sint in scandalum aliorum. & hoc est quod dicit; Sed hoc iudicate magis ne ponatis fratribus offendiculum vel scandalum. Scandalum autem prout D. Hiero. dicit significat offendiculū vel ruinam, quam impactionē pedis possumus dicere. Vnde scandalum est factū, vel dictū, vel omissum, minus rectū præbens alicui occasionem ruinę ad similitudinem lapidis, ad quem in via positū homo impingit & cadit. Maius autem videtur aliquid esse scandalum quàm offendiculum: quia offendiculū potest dici quicquid retinet seu retardat motū procedentis. Scandalū autem, id est, impactio, videtur esse cùm aliquis disponitur ad casum. Non ergo debemus fratri ponere offendiculum, vt aliquid faciamus, vt impediatur proximus à via iustitiæ. Vnde Esa. 57. Auferte offendiculum de via populi mei. Neque etiā debemus ponere scandalum, faciendo aliquid, vnde alius inclinetur ad peccatū: quia væ homini illi per quem scandalū venit. Secundò docet id ex quo scandalum paratur esse secundū suam naturā, siue secūdum se illicitum. Circa quod sciendū est, quod sicut suprà dictum est, apud Romanos erāt quidam ex Iudæis ad fidem conuersis. qui cibos secundum legem discernebant. Alij vero habentes fidem perfectā indifferenter omnibus cibis vtebantur, quod quidem secundum se licitū erat. Vnde dicit: Scio & confido in Domino Iesu: F quia nihil est cōmune per ipsum. Dicebantur autem cibi cōmunes, quibus omnes homines vtebantur, demptis Iudæis, qui se iactabant populū Dei, quibus propter mysterium cibi illi erant prohibiti, vt caro suilla, lepores & huiusmodi. Et quia Gentiles non æstimabantur de populo Dei, pro immundis reputabantur, ac etiam cibi in lege prohibiti, quos Gentiles manducabant: & sic idem est: Nihil est commune, ac si diceret, nihil est immundum. Et hoc quidem Apostolus: Primò dicit se scire, quia ita est secundum rerum naturam, iuxta illud: Omnis creatura bona est, & nihil reiiciendum quod cum gratiarum actione percipitur. Secundò dicit se confidere in Christo Iesu, quia per ipsum nihil est commune: quia scilicet, cibi secundum suam naturam nunquam fuerunt immundi, vitabantur tamē aliquo tempore: vt immundi secundum legis præceptum, propter significationem & figuram, vt dictum est. Sed Christus hoc remouit implendo omnes figuras. Et ideò Apost. Per fiduciā quam habet in Domino Iesu, asserit nihil esse cōmune vel immundum per ipsum, id est, ipso hoc faciente. Tertiò ostendit quomodo hoc posset esse per accidens illicitum, inquantum, scilicet, est contra cōscientiam manducantis, quasi dicat: Dictum est quod nihil est cōmune, sed intelligēdum est, nisi ei qui hoc ex conscientia erronea: *existimat quid*, id est, aliquid ciborum cōmune esse, id est, immundum. *illi cōmune est*, id est, ita est illicitū sibi, ac si esset secūdum se immundum.

Sup. Mat.
Mat. 18.
1. Tim. 4.

G Quia vt alibi dicit: Omnia munda mundis. Coinquina-
Ad Tit. 1. tis autem & infidelibus nihil mundum est, sed inquinata est eorum mens & conscientia. Et sic apparet quod aliquid est secundum se licitum, quod efficitur illicitum ei qui contra conscientiam eo vtitur, licet conscientia sua sit erronea, quod rationabiliter accidit. Nam actus iudicantur secundum voluntatem agentis. Voluntas autem mouetur à re apprehensa: vnde voluntas in id tendit quod ei vis apprehensiua repręsentat, & secundum eam qualificatur seu specificatur actio. Si igitur ratio alicuius iudicet aliquid esse peccatum, & voluntas illud velit, manifestum est quod homo habet voluntatem faciendi peccatum: & ita actio eius exterior quæ formatur ex voluntate est peccatum, si hac conscientia durante illud faciat: quia manifestum est quod eligit peccare mortaliter. Et ita actio eius propter suam electionem est peccatum mortale. ex hoc loco conformatur dogma theologicum quod conscientia erronea ligat. Si tamen aliquis post factum habeat conscientiam erroneam, per quam credat id quod est licitum à se factum fuisse peccatum, vel quod est veniale fuisse mortale, non propterea quod factum est, efficitur peccatum: vel si fuit veniale, non efficitur mortale. Quia voluntas & intentio non formantur ex apprehensione sequenti, sed præcedenti. Hæc autem quæ dicta sunt dubitationem non habent. Sed dubium esse potest si aliquis
H habeat cōscientiam erroneam, vt credat esse necessarium ad salutem, id quod est peccatum mortale: puta si quis existimat præceptum Dei esse occidere puerum existētem in gratia, quem credit adultum decessurum in peccato, an talis occidens mortaliter peccet. videtur quod non, quia aliàs esset perplexus. Dicendum quod in per se malis conscientia erronea ligat: quia si illa durante oppositum faciat, eligit peccare. Et si dicatur quod stantibus duobus præceptis oppositis, minus cedit maiori. Sed lex Dei, quæ prohibet homicidium, est fortior quàm præceptum conscientiæ erroneæ. Igitur tenetur non occidere: & sic cauendo homicidium non peccat. Dicendum quod idem est ligamen conscientiæ erroneæ, & legis Dei. Quia conscientia erronea pręsentat obiectum tanquam pręceptum lege Dei. Non enim lex Dei applicatur actibus nostris, nisi mediante conscientia nostra. Nec propterea est perplexus: quia potest cōscientiam erroneam deponere vel suspendere actum. quo peracto Deus qui non deficit, per sinderesim specialiter iuuabit illum, quod si nolit deponere conscientiam, vel suspendere actum, non erit perplexus simpliciter, sed solum aliquo supposito, quod non est inconueniens cùm proueniat ex culpa sua. Est autem alia dubitatio: Non enim dicitur scandalizare qui rectū opus facit. At ille qui absque delectu manducat indifferenter, omnia rectum opus facit: ideò non debet dimittere propter scandalum eius qui peruersam conscientiam habet
I errans in fide: quia videtur scandalum Pharisæorum, de
Mat. 15. quibus Christus ait: Sinite illos, cæci sunt, &c. aliàs Catholici tenerentur abstinere à carnibus, & matrimonio, ne hæretici scandalizentur. Dicendum quod aliquis potest alium scandalizare faciendo quod habet speciem ma-
1. Tim. vlt. li, secundum illud: Ab omni specie mali abstinete vos. Dicitur autem aliquid habere speciem mali, dupliciter. Vno modo secundum opinionem eorum qui sunt ab Ecclesia præcisi. Alio modo secundum opinionem eorum qui adhuc ab Ecclesia tollerantur: infirmi autem in fide æstimantes legalia obseruanda, tempore quo Apostolus hæc scribebat, tollerebantur ab Ecclesia, & ideò non est similis ratio. Sciendum prætereà quod duplex est scandalum; quoddam dicitur actiuum, & est dictum, vel factum, aut omissum minus rectum præbens occasionem ruinæ, & ab isto semper cauere debemus. Aliud dicitur scandalum passiuum: quia id quod fit vel omittitur, non est de se malum: tamen alius ex illo accipit occasionem ruinæ, & hoc dupliciter, vno modo ex infirmitate: alio modo ex malitia. Scandalum ex infirmitate siue ex ignorantia dicitur scandalum pusillorum. Et propter tale vitandum in proximo, multa licita sunt prætermittenda, donec instruantur: non tamen ea quæ sunt præcepta. Mulier enim valdè pulchra, præuidens quod ex eius progressu aliqui incident in concupiscentiam eius, & peccabunt mortaliter: non tenetur omittere Missam die dominico, nec alia necessaria, vel valdè vtilia. Sine causa K
tamen exire & progredi, & præbere occasionem ruinæ, non potest absque peccato. Aliud est scandalum ex malitia, & tale vocatur scandalum Pharisęorum: de quo diuus Gregorius: Si de veritate scandalum sumitur, vtilius scan- *super Ezec.*
dalum permittitur, quàm veritas relinquatur: quod dictūm recipit nōnullas limitationes, quas in versiculo. 12. §. 3. capitis. 12. in nostris theologicis institutionibus inseruimus.

Si enim propter cibum frater tuus contristatur, iam non secundum charitatem ambulas. Noli cibo tuo illum perdere, pro quo Christus mortuus est. Non ergo blasphemetur bonum nostrum.

Proposita, expositaque iussione de vitando scandalo persuadet nobis illam tribus rationibus: quarum prima sumitur ex parte charitatis, vnde ait, Si frater tuus con *1. Cor. 13.*
tristatur, de hoc quod putat te peccare propter cibū quem tu comedis, quem ipse reputat immundum: *Iam non secundum charitatem ambulas,* secūdum quam aliquis proximum suum diligit sicut seipsum. Et ita charitas vitat eius contristationem, & non præfert cibum quieti fratris: *1. Pet. 3.*
Cùm charitas non quærat quæ sua sunt. Secundam rationem ponit, cùm dicit: *Noli cibo tuo, etc.* quæ sumitur ex parte mortis Christi. Videtur enim parum appreciare mortem Christi, qui pro vili cibo fructum eius euacuare L
non recusat. Vnde dicit: *Noli cibo tuo,* quem indifferenter comedis, non discernēdo cibos illū perdere, id est, scandalizare, *pro quo,* id est, pro cuius salute, *Christus mortuus est,* Christus enim semel mortuus est, iustus pro iniustis. Dicit autem illum qui scandalizatur perdi: quia scandalum passiuum sine peccato scandalizati esse non potest. Ille enim scandalizatur qui occasionem sumit ruinæ, iuxta illud: Peribit infirmus in tua conscientia frater, pro quo *1. Cor. 8.*
Christus mortuus est. Tertiam rationem ponit cùm dicit: *Non ergo blasphemetur bonum nostrum.* & hæc sumitur ex donis spiritualis gratiæ: vel à cura quam tenemur gerere boni publici nostri, & præsertim Christianorum nostris. Et primò ostendit inconueniens quod sequitur contra huiusmodi dona, ex eo quod alios scandalizamus. In primitiua enim Ecclesia aliqui cibis indifferenter vtebantur, cum scandalo infirmorum, & ex illo hoc inconueniens sequebatur quod infirmi fidem Christi blasphemabant, dicentes eam voracitatem ciborum inducere contra legis mandatum. & ideò Apostolus dicit: Ex quo per Dominum Iesum factum est quod nihil est commune. *Non ergo bonum nostrum,* id est, fides vel gratia Christi, per quam libertatem à cæremoniis consecuti sumus, blasphemetur ab infirmis, dicentibus eam gulæ hominum indulgere. Vnde Diuus Iacobus: Ipsi blasphemant nomen bo- *Iac. 2.*
num, quod inuocatum est super vos, & de hoc bono dici- M
tur in Psalm. Mihi adhærere Deo bonum est.

Non enim est regnum Dei esca et potus, sed iustitia, et pax, et gaudium in Spiritu sancto: Qui enim in hoc seruit Christo, placet Deo: et probatus est hominibus.

Declarat hic in quo non consistit bonum nostrum, quod dixerat non esse blasphemandum, ait ergo: Non est regnum Dei esca & potus, regnum autem hic dicitur id per quod Deus regnat in nobis, & per quod ad regnum ipsius peruenimus, de quo dicitur: Adueniat reg- *Mat. 6.*
num tuum, & de quo etiam Micheas: Regnabit Dominus *Mich. 4.*
super omnes in monte Syon, Deo autem coniungimur & *Ioan. 4.*
subdimur per interionem intellectum, & affectū cùm spiritus sit Deus & eos qui adorant eum, in spiritu & veritate adorare oportet: Et inde est quod regnum Dei principaliter cōsideratur secundum interiora hominis, & non secundum exteriora. Vnde Christus: Regnum Dei intra *Luc. 17.*
vos est. Ea verò quæ sunt exteriora ad corpus pertinentia, intantum ad regnū Dei pertinent inquantum per ea ordinatur interior affectus, & secundum ea in quibus principaliter consistit regnum Dei. Et ideò cùm esca & *1. Cor. 8.*
potus ad corpus pertineant, ipsa secundum se non pertinent ad regnum Dei, nisi secundum quod eis vtimur vel ab eis abstinemus propter Deū, ideò alibi ait: Esca autem nos non cōmendat Deo. Neq; enim si non māducauerimus, deficiemus: neq; si māducauerimus, abundabimus.

Pertinet

A Pertinet tamen vſus vel abſtinentia eſcæ & potus ad regnum Dei, inquantum affectus hominis circa huiuſmodi benè ordinatur. *Aug. in lib. de quæ. euã.* Vnde D. Auguſtin. dicit: Iuſtificatur ſapientia à filiis ſuis, qui intelligunt non in abſtinendo, neque in manducando eſſe iuſtitiam, ſed in æquanimitate tollerandi inopiam; & in temperantia non ſe corrumpendi per abundantiam atque importunitatem ſumendi. Non enim intereſt quomodo quid alimẽtorum vel quantum quis accipiat, dum tamen hoc faciat pro ſuæ valetudinis neceſſitate. Sed quanta facultate & ſeueritate animi careat his vel cùm oportet vel cùm neceſſe eſt his carere. Secundò oſtendit in quo conſiſtat bonum noſtrum, quod regnum Dei vocat, dicens: Sed, ſcilicet, regnum Dei eſt iuſtitia, pax, & gaudium in Spiritu ſancto, vt iuſtitia referatur ad exteriora opera, quibus homo vnicuique reddit quod ſuum eſt ad voluntatẽ huiuſmodi opera faciendi, ſecundum illud: *Mat. 6.* Primum quærite regnum Dei & iuſtitiam eius. Pax autem referatur ad actus iuſtitiæ, per hoc enim pax maximè perturbatur, quod vnus homo non exhibet alteri quod ei debet. Vnde Eſaiæ 32. Opus iuſtitiæ pax. Gaudium autem referẽdum eſt ad modum quo ſunt *2. Ethi.* iuſtitiæ opera facienda, vt enim dicit Philoſoph. Non eſt *Sup. 3.* iuſtus qui non gaudet iuſta operatione, vnde Pſalm. ait: Seruite Domino in lætitia. Cauſam autem huius gaudij exprimit dicens: In Spiritu ſancto. B Eſt enim Spiritus ſanctus quo charitas Dei diffunditur in nobis, vt dictum eſt. Illud enim eſt gaudiũ in Spiritu ſancto quod charitas parit, puta cùm aliquis gaudet de bonis Dei & proximorũ. *1. Cor. 13.* vnde alibi dicit: Charitas non gaudet ſuper iniquitate, *Mat. 25.* congaudet autem veritati. & alibi: Fructus autem ſpiritus charitas, gaudium, pax. Hæc tria quæ hic tanguntur imperfectè in hac vita habentur. Perfectè autem quando ſancti poſſidebunt regnum ſibi paratum, ibi erit perfecta iuſtitia abſque omni peccato, ibi erit pax abſq; omni per- *Eſa. 32.* turbatione timoris, ſecũdum illud: Sedebit populus meus in pulchritudine pacis, in tabernaculis fiduciæ, in requie opulenta. Tertiò probat quod in his regnum Dei conſiſtit, ille enim homo videtur ad regnũ Dei pertinere qui placet Deo, & à ſanctis hominibus approbatur. Sed in illa cui hoc contingit inuenitur iuſtitia, pax, & gaudium, ergo in his eſt regnum Dei, ait ergo: *Col. 1.* Dictum eſt quod regnum Dei eſt iuſtitia, pax, & gaudium in ſpiritu ſancto. Qui ergo in hoc ſeruit Chriſto, qui eſt Rex huius regni, ſecundum illud: Tranſtulit nos in regnum dilectionis ſuæ, vt ſcilicet viuat in iuſtitia, pace, & ſpirituali gaudio. (Placet Deo) qui eſt huius regni author, ideò Sapientiæ 4. Placens Deo factus dilectus (& probatus eſt hominibus) id eſt, ab hominibus qui ſunt huius regni participes approbatur, ſecundum illud: *Eccle. 31.* Qui probatus eſt in illo & perfectus inuentus eſt. C

Itaque quæ pacis ſunt, ſectemur, et quæ ædificationis ſunt, inuicem cuſtodiamus.

HIc infert cõcluſionem intentam, dicens: Ex quo regnum Dei conſiſtit in iuſtitia, pace, & ſpirituali gaudio. Itaque vt ad regnum peruenire poſſimus ſectemur ea quæ pacis ſunt, id eſt, ea ſtudeamus implere per quę pa- *Heb. 12.* cem Chriſtianorum conſeruemus: ideò alibi, Pacem ſequimini & ſanctimoniam, &c. (Cuſtodiamus ad inuicem ea quæ ſunt ædificationis) id eſt, ea per quæ inuicem nos ædificemus, id eſt, bonum conſeruemus & in melius pro- *1. Cor. 14.* uocemur. Vnde ad Corinthios ſcribens ait: Ad ædificationem Eccleſiæ quærite vt abundetis. Quod quidem fiet ſi in iuſtitia, & ſpeciali gaudio vixerimus.

Noli propter eſcam deſtruere opus Dei.

HIc adiungit aliam rationem quæ ſumitur ex reuerentia diuinorum operum, quibus hoc reuerenter debemus, vt ea quæ Deus operatur non debeamus deſtruere propter aliquod commodum corporale, & hoc eſt quod dicit: Noli propter eſcam, quæ ad corporis vtilitatem pertinet (deſtruere opus Dei.) Quod quidem intelligitur de *Gen. 1. et. 9.* quocunque opere Dei. Nam omnia quæ in cibum hominis veniunt Dei opera ſunt, prout terræ naſcentia, & animalium carnes, quæ ſunt hominus in cibum à Deo conceſſa. Sed intelligitur de opere gratię quod Deus in nobis *Phil. 2.* ſpecialiter operatur, ſecundum illud: Deus enim eſt qui operatur in nobis velle & perficere, pro ſua bona volun- D tate. Hoc igitur opus Dei non debemus deſtruere propter eſcam noſtram, prout facere videbantur illi qui cum turbatione & ſcandalo proximorum indifferenter vtebantur cibis.

TERTIA PARS COMMENTI XIIII. CAPITIS.

Omnia quidem ſunt munda. Sed malum eſt homini qui per offendiculum manducat.

IN hac. 3. huius capitis parte Apoſtolus oſtendit quo modo omnes cibi ſecundũ ſuam naturam ſunt mundi, tamen per accidens poſſunt fieri immundi ſiue reddere vſum malum & immundum dupliciter. Primò quando quis vtitur in ſcandalum proximorum. Secundò quando quis vtitur contra conſcientiã: Dicit ergo primò: Omnia quidem; ſcilicet, quæ ad eſcam hominis pertinere poſſunt, immunda ſunt, ſcilicet, ex ſua natura, quia ex ſua natura non habent quod animã hominis inquinent, ſecundum illud: Non omne quod intrat in os coinquinat hominem, & illud: Omnis creatura Dei bona eſt. Vidit enim *Mat. 15.* Deus cuncta quæ fecerat, & erant valdè bona. Et quanuis *1. Tim. 4.* aliqua in lege dicerentur immunda, non tamen erant im- *Gen. 1.* munda natura, ſed ſignificatione, vt dictum fuit in princi- *Leui. 11.* pio huius cap. Sed hanc immundiciam Chriſtus remouit E implendo veteris legis figuras. Vnde dictum eſt Petro: *Act. 10.* Quod Deus purificauit tu commune, id eſt, immundum ne dixeris. Poteſt tamen cibus fieri homini immundus, ſic quod ex eius vſu inquinetur ſecundum animã, id eſt, peccet. Primo quando quis vtitur cibo cum ſcandalo puſillorum, & hoc eſt quod dicit: Sed malũ, &c. Vnde Chriſtus: *Mat. 18.* Væ homini illi per quem ſcandalum venit. Secundo efficiuntur aliqui cibi immundi quantum ad vſum, propter prohibitionem ex rationabili cauſa factam, vt lignũ ſcientiæ boni & mali, & carnes tempore ieiuniorum.

Bonum eſt non manducare carnẽ, & non bibere vinum, neque in quo frater tuus ſcandalizatur, aut infirmatur.

HIc oſtendit quid circa huiuſmodi ciborum vſum ſit bonum, dicens: Bonum eſt, &c. vel propter carnis concupiſcentiam domandam, maximè his qui ſunt procliues, ſecundum illud: Nolite inebriari vino in quo eſt *Ephe. 5.* luxuria, vel ad vacandum contemplationi, ſecundum illud: Cogitaui in corde meo vt à vino abſtraherem carnem *Eccle. 2.* meam, vt animum meum transferrem ad ſapientiam, deuitaremque ſtultitiam. Vel ad placandum diuinam iram, & ad pœnitentiam peragendam: vt Daniel in ieiunio *Dan. 10.* trium hebdomadarum, qui dicebat: Panem deſiderabilem non comedi, & caro & vinum non introierunt in os F meum. vel etiam vt hic ſpecialiter intendit, cum proximorum ſcadalo. Vnde ſubdit: Neque in quo frater tuus ſcandalizatur aut infirmatur, quaſi dicat: Non ſolùm dico de vino & carnibus quod bonum eſt eis non vti cum ſcandalo proximorum, ſed etiam quocunq; alio cibo cùm frater tuus offenditur, turbatur contra te quaſi illicitè agentẽ, per quod pax eius perturbatur aut ſcandalizatur, id eſt, ad caſum peccati prouocatur propter quod læditur eius iuſtitia, aut infirmatur, id eſt, vel ſaltem in dubitationem venit, an hoc quod agitur ſit licitum propter quod eius ſpirituale gaudium diminuitur. Vnde & ipſe Apoſto- *1. Cor. 8.* lus dicit: Si eſca ſcandalizat fratrem meum, non manducabo carnes in æternum, nè fratrem meum ſcandalizem. Sed cùm licitum ſit his cibis vti, ſcilicet, eſt abſtinendum ab eis, vt vitetur ſcandalum proximorum: pari ratione videtur quod ſit abſtinendum ab omnibus licitis quæ non ſunt neceſſaria ad ſalutem, vt vitetur ſcandalum. Et ſic nõ licebit homini repetere ſua ſi proximus ſcandalizetur. Dicendum quod ſi ſcandalum procedat ex infirmitate & ignorantia, debet homo quamũ poteſt tollere, & reddere rationem, & interim ceſſare vel differre donec attenta capacitate ceſſet infirmitas & ignorantia. Si verò pacata paſſione, & reddita ratione adhuc ſcandalizaretur, iam non eſſet ſcandalum puſillorum ſiue ex infirmitate, ſed Phariſæorum ex malitiã propter quod non tenetur quis abſtinere à licitis & honeſtis ac vtilibus ſibi. Vnde Chriſtus reſpondens Apoſtolis dicentibus: Scis quod *Mat. 15.*

G Pharisæi audito hoc verbo scandalizati sunt, dixit: Sinite eos, cæci sunt, & duces cæcorum.

Tu fidem quam habes apud temetipsum, habe coram.

EXcludit hic quãdam excusationem. Posset enim quispiam dicere, licet proximus meus scandalizetur ex hoc quod ego indifferenter cibis vtor, licet tamen mihi ad ostensionem fidei meæ, per quam certum est hoc mihi licere: hoc excludit Apostolus dicens (fidem habes) scilicet rectam (penes temetipsum) per quam constat tibi licitum esse vti cibis istis, bona quidem & laudabilis est fides ista, sed habe eam in occulto corã Deo, cui talis fides placet, secundum illud: Beneplacitum est Deo fides & mansuetudo, quasi dicat: Non oportet quod fidem istam manifestes per operis executionẽ, vbi est periculum scandali proximorum. Si obiiciatur illud quod dixit sup. 10. Corde creditur ad iustitiam, ore autem fit confessio ad salutem, ex quo videtur quod non sufficiat habere fidem in corde occultè, sed quod oporteat manifestare confitendo. Dicendum quod ea quæ sunt fidei quædam sunt quæ non sunt perfectè per Ecclesiam manifestata, sicut in primitiua Ecclesia nondum erat perfectè declaratum apud homines quod illi qui erant ex Iudæis conuersi non tenerentur legalia seruare, & quemadmodum tempore D. Aug. nõ erat per Ecclesiam declaratũ quod anima non erat extra duce. Vnde in huiusmodi sufficit homini quod fidem habeat H coram Deo, nec oportet quod fidem suam propalet cum scandalo proximorum, nisi fortè apud eos qui habent de fide determinare. Quædam verò sunt per Ecclesiam determinata, & in talibus non sufficit fidem habere coram Deo, sed oportet quod coram proximo quis fidem confiteatur, quantumcunque ex hoc aliquis scandalizetur. Quia veritas doctrinæ non est dimittenda propter scandalum, prout nec Christus veritatem suæ doctrinæ propter Pharisæorũ scandalum dimisit. Quod intelligendum est vbi necessitas vel vtilitas occurrit, vt dictum est suprà. Sciendum etiam est quod licet circa talia oporteat quod homo fidem suam manifestet confessione verborum, non tamen oportet quod manifestet eam executione operis, quemadmodum, scilicet, aliquis fidem habet quod vti matrimonio est licitum, non requiritur ab eo quod ipse matrimonio vtatur ad fidei manifestationem. Et sic etiã non requirebatur ab his qui rectam fidem habebant, quod fidem suam vsu ciborum manifestarent.

Eccle. 1. *Mat. 15.* *Sup. 10.*

Beatus qui non iudicat seipsum in eo quod probat.

HIc ostendit quo modo ciborum vsus efficitur aliquibus immundus, eò quòd est contra conscientiam. Et primò ostendit quid circa hoc sit bonum, vt scilicet de eo quod homo facit non habeat cõscientiam remordentem, dicens: (Beatus homo qui non iudicat semetipsum) id est, I cuius conscientia ipsum non reprehendit vel condemnat, *in eo quod probat*, id est, approbat esse faciendum: sed hoc est intelligẽdum si recta fide approbet esse aliquid faciendum. Si autẽ falsa opinione approbat aliquid esse faciendum, puta si arbitretur se obsequiũ præstare Deo, de hoc quod discipulos Christi interficit, non excusatur ex eo, imo beatior esset si eum circa hoc conscientia reprehenderet, quia per hoc amplius à peccato retraheretur. sed Apostolus hic intelligit de his quæ licita sunt, hoc enim ad gloriam hominis pertinet quod eum sua conscientia non reprehendit, iuxta illud: Gloria nostra hæc est testimonium conscientiæ nostræ.

Ioan. 16.

Qui autem discernit, si manducauerit, damnatus est.

HIc ostendit quod si contra conscientiam quis agat & vtatur cibis illis, peccata, dicens: *Qui autem discernit*, id est, qui habet opinionem falsam quod oportet cibos discernere, *si manducauerit*, scilicet cibos quos reputat esse illicitos, *damnatus est*, id est, damnatione dignus est & peccat, quia habet voluntatem faciendi quod est illicitum, & sic delinquit proprio iudicio condemnatus.

Quia non ex fide, Omne autem quod non est ex fide, peccatum est.

HIc assignat rationem quare taliter vtens cibis peccat, dicens: *Quia non ex fide.* Potest autem fides hic dupliciter accipi. Vno modo pro fide, quæ est virtus. Alio K modo secundum quod fides dicitur conscientia. Et hæ duæ acceptiones non differunt nisi secundũ differentiam particularis & vniuersalis, id enim quod vniuersaliter fide tenemus, puta vsum ciborum esse licitum vel illicitum, conscientia applicat ad opus quod fit, vel est faciendum. Dicit ergo quod ille qui manducat & discernit, ideò est damnatus, quia hoc non ex fide, sed contra fidem, id est, veritatem fidei & contra conscientiam facit. Sine fide enim impossibile est placere Deo. Et quod hæc sit sufficiens causa condemnationis, ostendit subdens: *Omne autem quod nõ est ex fide, peccatum est.* Ex quo videtur prout dicitur in glos. quod omnis infidelium vita peccatum sit, quemadmodum omnis vita fideliũ est meritoria, inquantum ad Dei gloriã ordinatur, secundum illud: Siue manducatis siue bibitis, siue aliud quid facitis, in gloriam Dei facite. Sed dicendum quod aliter se habet fidelis ad bonum, & infidelis ad malum. Nam in homine qui habet fidem formatam nihil damnationis est quantum ad culpam, in infideli autem cum infidelitate est bonum naturæ. Et ideò cùm aliquis infidelis ex dictamine rationis aliquod bonum facit non referẽdo ad malum finem non peccat. Non tamen opus eius est meritorium: quia non est gratia informatum. & hoc innuit Glo. cùm dicit: Nihil bonũ est, sine summo bono, id est, nullum bonum est meritoriũ sine gratia Dei, & vbi deest cognitio vitæ æternæ & incõmutabilis veritatis, quæ scilicet, est per fidem, L falsa virtus est in optimis moribus, inquantũ, scilicet, non refertur in finem beatitudinis æternæ. Cùm verò homo infidelis aliquid agit ex eo quod infidelis est, manifestum est quod peccat. Et sic intelligendũ est, omne quod nõ est ex fide, &c. id est, omne quod est contra fidẽ vel conscientiam, peccatum est. & si ex genere suo bonum esse videatur: puta si Paganus ad honorem Deorum suorum virginitatem seruet, aut eleemosynam tribuat indigenti, peccat. Quia coinquinatis & infidelibus nihil mundum, sed inquinatæ sunt eorum mens & conscientia. Si verò actu non referant, licet referant habitualiter, non tamen propterea peccant dando eleemosynam propter pietatem naturalem cum cæteris debitis circunstantiis, sed benè moraliter agunt. Non enim ad actum moraliter bonum requiritur relatio actualis in vltimum finem, nec habitualis, imò nec virtualis, sed sufficit aptitudinalis, scilicet, quod sit aptus natus referri. Si dicatur quod quemadmodum fidelis primo actu charitatis per fidem refert se, & omnia opera sua futura in Deum, virtute cuius relationis cætera bona in gratia facta sunt meritoria, etiam si actualiter non referant. Sed infideles per primum actum infidelitatis suæ, retulerunt se & omnia sua opera futura in idolum suum: sequitur ergo quod omnia opera sequentia illam relationem erunt peccata, virtute illius relationis, prout bona opera facta in gratia. Negatur consequentia, quia omnia bona opera ex se sunt ordinabilia in Deum, M ideò sufficit prima relatio vniuersalis, in qua continentur virtualiter omnia bona opera futura in existente in gratia. Sed opera bona non sunt ex se referibilia siue ordinabilia in idolum, sed solùm ex malitia referentis. Ideò ad hoc quod sint peccata non sufficit relatio virtualis vel habitualis, sed requiritur actualis, cùm ex se sub illo fine non contineatur. de his amplius in nostris institutionibus Theologicis.

Heb. 11. *1. Cor. 10.* *Sup. 8.* *Ad Tit. 1.* *cap. 3. § 7. versi. 5.*

EPITOME XV. CAPITIS.

IN hoc cap. Apostolus continuando doctrinam huius Gratiæ, Primò docet quo modo maiores & perfectiores in fide debent sustinere imbecillitates infirmorum, & non sibi placere. Probat exemplo Christi authoritate Psalm. corroborato, & quia illud videtur arduum, subiungit orationis suffragium admonendo ad charitatiuam susceptionem adinuicem, exemplo Christi, qui non solùm Iudæos, sed etiã Gentiles suscepit, cõfirmat authoritatibus Psalm. & Esa. qui prænunciauit futurum Christi regnum in Gentes, & spem illorum in ipsum, cuius abundantiam & virtutem precatur. Secundò ibi, *Certus sum, etcæt.* scribit quædam familiaria ad personam suam excusando se de præsumptione, quæ ei à Romanis ascribi poterat,

A poterat, ex eo quod eos instruere & reprehēdere præsumpserat, alligans [illegible] authoritatem, [illegible] Apostolicam, cuius fructus [illegible] multitudine locorū, in quibus prædicauit in obedientia & virtute signorum Christo attribuit, deinde ostendit difficultatem hunc fructum [illegible] prænunciatam ab Esaia. Tertiò ibi, *Propter quod, &c.* excusat se de dilatione visitationis eorum, narrando visitationis impedimentum, visitandi propositum, & causas quare differebat visitationem præfixo termino, quo erat ad eos venturus: prenunciat etiam suæ visitationis fructū: tandem postulat ab eis orationum suffragia, vt liberetur ab infidelibus & vt eius obsequium sit acceptum, inducens eos ex charitate fraterna, & Christi reuerentia, & Spiritus sancti dono. finaliter orat pro ipsis.

EXPOSITIO LITERALIS XV. CAPITIS.

Debemus autem nos qui sumus firmiores, id est, perfectiores in fide, *imbecillitates infirmorum*, id est, defectus ex fragilitate procedentes, *sustinere*. i. patienter ferre, supportare, & non exasperare, prouocare, aut scandalizare. *Et nō nobis placere*. Ita, scilicet vt semper velimus impleri quod nobis placet, & quæ nobis vtilia videntur. *Vnusquisque vestrū*, firmorū in fide, *proximo suo placeat*, id est, placere & cōdescendere studeat, *ad ædificationem*, id est, ad honorē Dei, & vtilitatem proximorū, vt ipsi ædificentur & proficiant in fide & charitate. *Et enim Christus*, qui est caput nostrū, & quem imitari debemus, *non sibi placuit*, id est, quod placeret carni non fecit, sed quæ erant sibi contraria pro nostra salute, pati elegit. *Sed sicut scriptum est* per Psal. ex persona Christi dicentis, *Improperia*, scilicet Iudæorum, *improperantium tibi*, id est, te blasphemantiū & veritati tuæ doctrinæ contradicentium, *ceciderunt super me*, id est, oppresserunt me. *Quæcunque enim scripta sunt*, in sacra scriptura vel vniuersalibus Ecclesiæ conciliis de Christo vel de eius membris, deq; eorum moribus & doctrina. *Ad nostram doctrinam scripta sunt*, vt eos imitemur & per ea scripta doceamur cōpati proximis, *vt per patientiam & cōsolationem scripturarū*, quas, scilicet patientiam & consolationem scripturæ continent, *spem habeamus*, perueniendi ad vitam æternam prout sancti peruenerunt. *Deus autem patientiæ & solatii*, scilicet, dator, qui spiritualem consolationem largitur, *det vobis idipsum sapere in alterutrum*, id est, vt differenter idem sapiatis, *vt vnanimes*, id est, in eadem voluntate existentes per fidei & charitatis consensum, *vno ore*, id est, vna oris confessione, *honorificetis Deum*, creatorem omnium, *Patrem Domini nostri Iesu Christi*, per quem nos sibi in filios adoptauit. *Propter quod suscipite inuicem*, scilicet in infirmitatibus vestris secundum charitatis affectum vnus sustineat & supportet alium, sicut se vult sustineri: & alium suscipiat ad adiuuandū & promouendū, *sicut & Christus*, benignè, *suscepit vos*, infirmos corporaliter & spiritualiter in protectionem & curam suam vt promisit, & hoc, *in honorem Dei*, in quem omnia referebat vt eum honorificaret. *Dico enim Christum Iesum ministrū fuisse circuncisionis*, id est, Iudæis qui circuncisi erant, prædicator, *propter veritatem Dei*, vt scilicet, Dei promittentis comprobarentur. vnde subiungit, *ad cōfirmandas promissiones patrum*, vt scilicet per hoc implerētur promissiones patribus factæ præcipuè Abrahæ, Isaac, & Iacob, *Gentes autem super misericordia*, eis per Christum exhibita, *honorare Deum*, scilicet debent: quia licet eis nō prædicauerit, misit tamē Apostolos & discipulos ad prędicandū mysteriū fidei in Gentibus, *sicut*, id est, prout de hac misericordia, *scriptū*, id est, prenunciatū est. *Propterea cōfitebor tibi in Gentibus*, id est, pro conuersione Gentiū per me facta, *& nomini tuo cantabo*, noua quadā mentis lætitia, & exultatione, vel faciam quod tibi Gentes confiteantur cōfessione fidei, *& iterum dicit*, scriptura in Esa. *Lætamini Gentes cum plebe eius*, id est, simul cōmunem exultationem assumite cum Iudæis, qui olim erant plebs mea. *Et iterum Dauid, Laudate Dominum omnes Gentes, & magnificate eum omnes populi*. *Et rursus Esa.* ad confirmandum ait, *Et erit radix Iesse*, id est, ex radice Iesse patris Dauid, & qui exurget à morte, *regere Gentes*, per ipsum, *in eo Gentes sperabunt. Deus autem* [illegible] qui nobis hanc spem infudit, vel in quo speramus [illegible] *repleat vos omni gaudio* [illegible] spiritualium [illegible] id est, vt in hoc [illegible] plenum, & gaudium habeatis. *Vt abundetis in spe, & virtute Spiritus sancti*, per virtutem & gratiam spiritus sancti, quæ diffusa est in cordibus vestris.

Galat. 6.
B
1. Cor. 10.
Psal. 68.
1. Cor. 13.
2. Cor. vlt.
C
Esa. 42.
Psal. 17.
Esa. 35.
Esa. 9.
Psal. 118.
Esa. 11.
Psal. 2.
D
2. Cor. [illegible]

SECVNDA PARS XV. CAP.

Certus sum autem fratres mei, & ego ipse, qui ita loquor, *de vobis quoniam*, idonei estis ad admonendū eos qui inter vos admonitione egent, quia *& ipsi pleni estis dilectione*, repleti omni scientia humana, & diuina: *ita vt possitis alterutrum vicissim monere*. Cùm enim in multis offendamus omnes, oportet vt nos inuicem moneamus. Vnicuique enim Deus mandauit de proximo suo, *audacius*, id est, securius, *autem scripsi, vobis fratres*, errores & defectus vestros quę reprehensio mea pręsumptioni ascribi posset, & audax, ac temeraria iudicari, *ex parte*, id est, ab aliquibus ex vobis, vel ex parte epistolæ, in qua vos reprehendo. Veruntamen non debetis sic existimare. Non enim scripsi vobis perfectioribus vt instruerem vos tanquam ignorantes, vel quod putarem vos defectuosos, sed *tanquam in memoria reducentes vos*, eorum quæ sciebatis vt rememoraremini pristinos dies, in quibus illuminati magnum certamen sustinuistis passionum, *per gratiam*, scilicet Apostolatus, *Quæ data est mihi*, à Deo, scilicet & non ab hominibus neq; per homines, siue ex debito officii mei scripsi vobis. *Vt sim minister Christi in Gentibus*, inter quas vos primatū tenetis, *sanctificans*, id est, sanctū esse ostendens verbo, & prædicatione ac literis. *Euāgelium Dei*, quod peruenit ad vos vt fructificet in vobis, prout & in aliis Gentibus, & *Vt fiat oblatio Gentium accepta, & sanctificata in Spiritu sancto*, id est, vt Gentes per ministerium meum cōuersæ, quas per conuersionē obtuli Christo quasi quoddā sacrificiū, fiant acceptæ Deo, per rectitudinē & fidei perfectionem: & sanctificatę per charitatis opera. *Habeo igitur gloriā in Christo Iesu ad Deum*, qui talē gratiam Apostolatus dedit mihi exequi tanquā fidelis minister Christi Iesu, à quo & per quem accepi. *Non enim audeo aliquid loqui eorum quæ per me nō effecit Christus*, id est, nō me iacto nec refero aliquid de fructu tanquā per me facto, quod per me factū non sit vt Pseudoapostoli faciunt. *in obedientiā Gentiū*, id est, pro eo quòd feci Gentes obedire fidei, *in verbo & factis*. i. per fidelia verba & recta opera eos ad fidē allexi, *in virtute signorum*. i. miraculorū minorū, *& prodigiorū*. i. maiorū miraculorū quæ ex sua excellentia aliquid magni protēdunt, siue ostendūt. *in virtute spiritus sancti*, qui interius in cordibus audientiū operatur, *Ita vt incipiēs ab Hierusalē*, vbi in principio conuersionis meæ prædicaui in synagogis Iudæorū, *& per circuitum*. i. circunqnaq;, *vsque ad Illiricum repleuerim Euangelium Christi*, id est, omnia loca repleuerim prædicatione euangelij, *sic autē prædicaui Euangelium hoc, nō vbi nominatus est Christus*, id est, nō apud illos qui nomē Christi nō audierant, *ne super alienū fundamentum ædificarem*, id est, ea intētione volui prædicare his qui nomen Christi non audierant, ne si præuēti fuissent à doctrina Pseudoapostolorum difficilius eos ad veritatem reducerem. & sic consecutum est, quod super alienum fundamentum non ædificaui. *Sed sicut scriptum est quoniam*, Gentiles, *quibus non est annunciatum de eo*, scilicet Christo per Prophetas, videbunt res iam impletas. *Et qui ante, non audierunt de eo*, scilicet Christo, *intelligent fidei veritatem*.

Gal 6.
1. Cor. 1.
Iac. 3.
Eccl. 17.
Heb. 10.
E
Gal. 1.
F
Sup. 1.
Act. 10.
Esa. 2.
Esa. 2.

TERTIA PARS XV. CAPITIS.

Propter quod, scilicet euangelium in tot locis prædicandum, *impediebar plurimum: venire ad vos, & prohibitus*, id est, impeditus propter occupationes, vel per diuinam prouidentiam, à qua dirigebar in salutem aliorum. *Vsque adhuc*. *Nunc verò* peragratis omnibus his locis, *vlterius locum non habens*, in quo ne-

 cessitatem

G cessitatem habeam permanendi, *in regionibus, cupiditatem autem habēs veniendi ad vos, ex multis iam præcedentibus annis. Cùm in Hispaniã proficisci cœpero, spero quod præteriens videbo vos*, vt scilicet aliquid impartiar vobis gratiæ spiritualis, *& à vobis deducar illuc*, scilicet in Hispaniã. *Si vobis primũ ex parte fruitus fuero*, id est, si prius aliquãto tempore vobiscũ consolatus fuero in Domino per eam, quæ inuicem est, fidem vestrã, atq; meã. *Nunc igitur proficiscar in Hierusalē ministrare sanctis*, id est, fidelibus qui venditis possessionibus, & pretio illarũ ad pedes Apostolorũ posito, iminente fame in penuria & egestate erant. *Probauerũt enim Macedonia & Achaia*.i.fideles vtriusq; regionis dignũ esse iudicauerunt. *Collationem aliquã*.i.aliquam collectam & donationē temporaliũ bonorũ, *facere* Sup.1. *in pauperes*, id est, in vsum pauperũ *sanctorũ*, id est, fideliũ iustorũ, *qui sunt in Hierusalem. Placuit enim eis, & debitores sunt eorum. Nam si spiritualiũ eorũ*, id est, Iudæorũ, scilicet notitiæ diuinæ promissionũ & gratiæ, *participes facti sunt Gentiles, debēt & in carnalibus*, id est, temporalibus, *ministrare eis*.s.Iudæis. *Hoc igitur cùm consummauero*, id est, perfecero opus administrationis, *& assignauero eis fructum hunc*, id est, eleēmosynam Gentiliũ quæ est quidam fructus conuersionis eorum, *Proficiscar per vos in Hispaniam. Scio autē*, id est certus sum ex fiducia diuinæ gratiæ, *quoniam veniens ad vos, in abundãtia benedictionis Christi* Ezech.2. 2.Cor.9.

H *veniam*, id est, Christus abundãtius suam benedictionem dabit vobis in aduentu meo. *Obsecro ergo vos fratres, per Dominũ nostrum Iesum Christum, & per charitatē spiritus sancti*, id est, quam diffundit in vobis spiritus sanctus, *vt adiuuetis me in orationibus vestris pro me ad Deũ*, ne quod desero aliqui auferant, & *vt liberer ab infidelibus qui sunt in Iudæa*. qui præcipuè me impugnant & odiunt, *& obsequij mei oblatio*, id est, eleēmosyna in qua eis ministro, *accepta*, id est, grata quasi sufficiens & non diminuta. *Fiat in Hierusalem sanctis*, vt ex hac prouocentur ad gratias agendũ Deo, & ad orandũ pro ipsis Gentilibus ad fidem conuersis à quibus recipiunt. *Vt veniã ad vos cum gaudio*, & hoc, *per voluntatem Dei, & refrigerer vobiscum*, id est, vt refrigerium & alleuiationem tribulationum mearum ex vestra præsentia recipiam. *Deus autem pacis*, scilicet dator, *sit cum omnibus vobis*, vt, scilicet per eum pacem & peccatorum remissionem habeatis, siue veniam siue non veniam, *Amen*, id est, ita fiat.

COMMENTVM XV. CAP.

Debemus autem nos firmiores, imbecillitates infirmorum sustinere, & non nobis placere.

IN hac prima huius capitis parte Apostolus docet quomodo maiores & perfectiores debent infirmitates minorũ & imperfectiorum sustinere. Et primò ponit cōclusionem reiunctiuã initij præcedentis capitis, bipertitã in partem videlicet affirmatiuam, & partem negatiuam. Prima pars pertinet ad exteriorem actum. Vnde dicit: *Debemus, &c.* quasi dicat, non solùm debemus scandala minorũ vitare, vt proximo cap. dixit, verùm etiam imbecillitates infirmorum sustinere, id est, patienter tolerare. Nec verò (vt adnotauit Orig.) censendus est hic Apostolus cõtrauenisse Sapientis documento: Laudet te proximus tuus, & non os tuum. Non enim laudis gratia in prima persona dixit nos firmiores, sed humilitatis potius: vt cum aliis fateretur debitũ obsequium sustinendi infirmos. Qua etiam de causa & si non se simpliciter pronunciet infirmum, ait tamen factus sum infirmus (eorum infirmitates tolerando, & in ipsis eos iuuando) vt infirmos lucrifacerem. Quemadmodum enim in materiali ædificio eliguntur aliqua firmiora, ad sustinendum totum ædificij pondus, quod ex fragiliori materia superponitur, vt fundamenta, erectæque columnæ quibus pondus ac moles innititur, solidioraque ligna, quibus totum ædificium illaqueatur, ita etiam in spirituali ecclesiæ ædificio non solùm eliguntur, sed etiam fulciuntur aliqui [illegible]iores, [illegible] pondus aliorum. vnde Psalm. Ego confirmaui columnas eius, vt infirmos & imbecilles, id est, infirmorũ defectus & fragilitates cum patientia tolle- Prouer.27. 1.Cor.9. Psal.74. Esa.53.

rent, & illos iuuando suis humeris importent, exemplo Christi qui languores nostros sponte tulit, & infirmitates portauit. Ideò Apostolus: Alter alterius onera portate, sic adimplebitis legem Christi. Altera autem parte conclusionis negatiua submouet impedimentum, quod nobis obstat quo minus fratrum molestias æquo animo feramus, hoc obstaculũ est proprius amor & sui ipsius complacentia, quæ pertinet ad actum siue intentionē interiorem, vnde dicit: *Et non debemus nobis placere*, ita, scilicet, vt semper velimus illud impleri quod nobis placet, vel quod nobis vtile videtur. Ob hoc Apostolus sciens quod charitas patiens est, neque æmulatur, neque quærit quæ sua sunt, dicebat: Ego per omnia omnibus placeo, non quærēs quod mihi vtile est, sed quod multis vt salui fiant. K Galat.6. 1.Cor.13. 1.Cor.10.

Vnusquisque vestrum proximo suo placeat in bonum, ad ædificationem.

EXplicat hic propositam exhortationem quantum ad secundam partem, qua vetuerat ne nobis placeremus, vt nemini videretur licentiam indulgere applaudendi per omnia amicis modum præscribit, dicens: *Vnusquisque vestrum proximo suo placeat*, id est, condescendat in his quæ ei placent, non tamen in his quæ mala sunt: quod tamen quidam requirunt, secundum illud: Loquimini nobis placentia. Ideò subdit, *in bonum*. Similiter etiam non debemus intendere vt hominibus placeamus propter humanum fauorem vel gloriam. Quia Dominus dissipauit ossa eorum qui hominibus placent, sed ad honorem Dei, & vtilitatem proximorum. Vnde subdit, *ad ædificationem*, id est, propter hoc quod voluntati aliorum condescendentes ipsi ædificentur in fide & dilectione Christi. vnde proximo cap. dixit: Quæ ædificationis sunt inuicem custodiamus. Esa.30. L

Etenim Christus non sibi placuit: sed sicut scriptum est improperia improperantium tibi ceciderunt super me.

HIc ex duabus partibus propositæ exhortationis probat posteriorem, vt priorem concludat. Probat autem exemplo Christi, cuius actio nostra est instructio. Vnde & ipse dicebat: Exemplum enim meum dedi vobis, vt quemadmodum ego feci & vos faciatis, ait ergo. Dictum est quod non debemus nobis placere secundum nostram priuatam voluntatem. *Et enim Christus*, qui est caput nostrum, *non sibi placuit*, dum elegit pati pro nostra salute, quia ea quæ erant suæ propriæ voluntati contraria pati & sustinere voluit propter diuinam voluntatem, vnde dicebat: Non mea, sed tua voluntas fiat. Ad hoc autem exemplum corroborandum adducit authoritatem Psalm. dicentis, *Sicut scriptum est*, scilicet, à Dauid ex persona Christi dicentis ad Patrem, O pater improperia Iudæorum improperantium tibi, id est, te blasphemantium per sua mala opera, & per hoc quod veritati tuæ doctrinæ contradicunt, ceciderunt super me: quia eis proponebam & eorum mala opera redarguebam, vnde Christus: Sed oderunt me & patrem meum. Potest hoc etiam referri ad peccata totius humani generis, quæ omnia peccata sunt quodam modo improperia Dei, inquantum per ea lex Dei contemnitur. Vnde Esaiæ 1. Dereliquerunt Dominum, blasphemauerunt sanctum Israël. Sic ergo improperia improperantium Deo ceciderunt super Christum, inquãtum ipse pro peccatis omnium mortuus est. Posuit enim Deus in eo iniquitates omnium nostrûm. Et peccata nostra pertulit in corpore suo super lignum. Ioan.13. Ioan.12. Mat.26. Psal.68. M Ioan.15. Esa.53. 1.Pet.2.

Quæcunque enim scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt: vt per patientiam, & cõsolationem scripturarum, spem habeamus.

OStendit hic quod exemplum Christi in sacris literis scriptum & prænunciatum imitari debemus, dicens: *Quæcunque scripta sunt*, de Christo vel de membris eius, *ad nostram doctrinam scripta sunt*, Nulla enim necessitas fuit hæc scribere, nisi propter nos vt ex his instruamur. Ideò ad Tim. scribens, dicit: Omnis scriptura diuinitus inspirata, vtilis est ad docendũ & erudiendũ, &c. Quid autē in scripturis ad nostram doctrinã contineatur ostendit, dicens: *Vt per patientiam & consolationem scripturarum*, quas 2.Tim.3.

A quas scripturæ sanctæ cõtinent: Continetur enim in sacra scriptura patientia sanctorum in malis sustinendis. Vnde D. Iacobus vlt. Sufferentiã Iob audistis. continetur etiam in eis consolatio quam Deus eis exhibuit, secũdum illud: Secundum multitudinem dolorum meorũ in corde meo
1.Pet.1. consolationes tuæ lætificauerũt animam meam. & diuus Petrus pronunciat quæ in Christo fuerũt passiones, quod pertinet ad patientiam: & posteriores glorias, quod pertinet ad consolationem. Quem autem fructum ex hac doctrina suscipiamus ostendit, dicens: *Vt spem habeamus*, Per hoc enim quod in sacra scriptura instruimur, eos qui patienter tribulatibnes propter Deum sustinuerunt, diuinitus consolatos fuisse, accipimus spem quod & nos consolabimur, si in ipsis fuerimus patientes, ideò Iob. 13. Et si occiderit me, in ipso sperabo.

Deus autem patientiæ & solatij, det vobis idipsum sapere in alterutrum secundum Iesum Christum: Vt vnanimes vno ore honorificetis Deum & patrem Domini nostri Iesu Christi.

QVia videtur arduum esse vt purus homo possit exemplum Christi imitari, secundum illud: Quis
Eccle.2. est, inquam, homo qui possit sequi Regem factorẽ suum? Ideo Apostolus adhibet orationis suffragium, dicẽs: Deus autem patientiæ, scilicet, dator, iuxta illud: Tu es patien-
2.Cor.1. tia mea. *& solatij*, id est, qui spiritualem consolationem
B largitur, secundum illud: Pater misericordiarum & Deus totius consolationis, à quo omne datum optimũ, & omne donum perfectum. *Det vobis idipsum sapere in alterutrum*, id est, vt inuicem idem sapiatis, cognoscatis & iudi-
2.Cor.vlt. Ephe.2. cetis, secundum illud: Idem sapite, pacem habete. Non quidem secundum consensum in peccatum, sed secũdum Iesum Christum, qui est pax nostra, qui fecit vtraq; vnum, vt per hoc quod idem sapitis, *Vnanimes*, existentes per fidei, & charitatis consensum vnanimes habitetis in domo, *Vno ore*, id est, vna oris confessione, quæ ex vnitate fidei procedit, vt per conformitatem cordis & oris *honorificetis Deum*, omnium creatorem, idipsum etiam existentem, *Patrem Domini nostri Iesu Christi*, per quem nos sibi in filios adoprauit. Qui enim honorificauerit Dominum, ho-
1.Reg.2. norificabitur ab eo, iuxta illud: Qui honorificauit me, honorificabo eum.

Propter quod suscipite inuicem.

HIc declarat priorem partem admonitionis præmissæ in fronte huius cap. in qua dixerat quod firmiores debent imbecillitatem infirmorum sustinere, quia ea quæ scripta sunt ad nostram doctrinã scripta sunt, scilicet exempla Christi & sanctorum qui se inuicem susceperunt. Ideò nos inuicem suscipere debemus, vt scilicet, vnus secundum charitatis effectum sustineat quæ sunt alterius, sicut
C & vult se sustineri quantum charitas permittit, & vt vnus
Sup.14. etiam alium iuuet, & promoueat, vt prædixit: infirmum in fide suscipite.

Sicut & Christus suscepit vos in honorem Dei.

Esa.42. Luc.1. HIc assignat pro ratione exemplum Christi dicens: *Sicut & Christus suscepit vos*, scilicet, in sua protectione & cura, secundum illud: Ecce seruus meus suscipiam eum. & illud: Suscepit Israel puerum suum, recordatus misericordiæ suæ: & hoc *In honorem Dei*, in quem omnia
Ioan.8. referebat, iuxta illud: Honorifico patrem meum. Ex quo datur intelligi quod & nos debemus inuicem suscipere, in his quæ pertinent ad honorem Dei.

Dico enim Christum Iesum ministrum fuisse circumcisionis, propter veritatem Dei, ad confirmandas promissiones Patrum.

HIc declarat quo modo Christus suscepit nos. Et primo quantum ad Iudæos, rationem assignat: ait ergo, Dictum est quod Christus suscepit vos qui estis congregati in vnitatem fidei ex Iudæis & Gentibus, hoc patet quantum ad vtrosque, & primò quantum ad Iudæos: *Dico enim Christum Iesum ministrum fuisse circumcisionis*, id est, Iudæorum circuncisorum. Est enim ipse author fi-
Heb.12. dei quantum ad omnes, secundum illud: Aspicientes in actorem fidei, &cæ. Sed in propria persona non se exhibuit semetipsum nisi Iudæis, secundum illud: Non sum D
Mat.15. missus nisi ad oues quæ perierũt domus Israel. & Esa. 65. Non audietur vox eius foris. Et hoc quidem propter ve-
Supra.3. ritatem Dei, vt, scilicet, veritas Dei comprobaretur. Est
Luc.1. 2.Cor.1. enim Deus verax. Vnde subdit, *ad confirmandas promissiones patrum*, id est, vt per hoc implerentur promissiones patribus factæ, secundum illud: Sicut locutus est ad patres nostros, &c. & illud: Quotquot sunt promissiones Dei, in illo est.

Gentes autem super misericordia honorare Deum.

HIc ostendit Gentes etiam esse susceptas à Christo, dicens: *Gentes, &c.* quasi dicat, dictum est quod Christus suscepit Iudæos propter veritatem Dei, vt promissiones patrum implerentur, Gentibus autem non erant promissiones factæ, ideò hoc non habet locum quantum ad Gentes, quæ fuerunt per misericordiam susceptæ, ideo dicit. Gentes autem debent honorare Deum super misericordia eis exhibita per Christum. Quia licet eis personaliter non prædicauerit, ad eos tamen suos discipulos misit, qui in Gentibus ministerium exercuerunt, sicut ipse exer-
Mat.vlt. cuerat in Iudæis, iuxta illud: Euntes in mundum vniuer-
Mar.vlt. sum docete omnes Gentes, &c. Et illud: Illi autem profe-
Iudic.1. cti, prædicauerunt vbique, &c. De hac misericordia loquitur Psalm. dicens: Misericordia Domini plena est terra. & D. Virgo: Et misericordia eius à progenie in progenies,
E &c. Sic ergo Apostolus cõuersionem Iudæorum attribuit veritati diuinæ, conuersionem verò Gentilium diuinę mi-
Psalm.24. sericordiæ. Si in oppositum obiciatur illud, Vniuersæ viæ Domini misericordia & veritas. Dicendum quod per hoc quod ascribit vocationem Gentium misericordiæ diuinæ non excludit veritatem, nec etiam attribuendo conuersionem Iudęorum veritati, non excludit misericordiam, cum Apostolus ex Iudæis natus, dicat: Misericordiam consecu-
1.Tim.1. tus sum. Ex misericordia enim Dei fuit quod Deus patribus promissiones fecit de posteriorum salute. Similiter etiam ad veritatem diuinã pertinebat quod impleuit propositum suum de salute Gentium. Quod dicit esse sacra-
Ephe.3. mentum absconditum à seculis in Deo, sed aliquis modus veritatis, scilicet, pro impletione promissorum consideratur in conuersione Iudæorum, qui non consideratur in vocatione Gentiũ, quibus promissiones factę non fuerũt.

Sicut scriptum est, Propterea confitebor tibi in Gentibus Domine, & nomini tuo cantabo. Et iterum dicit, Lætamini Gentes cum plebe eius. Et iterum, Laudate omnes Gentes Dominum, & magnificate eum omnes populi: & rursus Esaias, Erit radix Iesse: & qui exurget regere Gentes, in eum Gentes sperabunt.

COnfirmat hic quod dixit de conuersione Gentium.
F Licet enim Gentibus non fuerit promissa vocatio ad fidem Christi, non tamen ex improuiso accidit: quia fuit Prophetarum vaticiniis prænunciata. Inducit autem quatuor authoritates, quarum prima continet gratiarum actionem Christi ad patrem, pro conuersione Gentium per ipsum factam. Vnde dicit: Sicut scriptum est per Psalmistã ex persona Christi, Constitues me in caput Gen-
Psal.17. tium, & insurgentibus in me Iudęis, exaltabis me, ò Deus Pater, & ego Christus, Confitebor tibi in confessione gratiarum actionis in Gentibus, id est, pro Gentium conuersione per me facta. Et cantabo, quadã noua mentis exultatione, nomini tuo: quod eis manifestum est, secundum illud: Manifestaui nomen tuum hominibus quos dedisti
Ioan.17. mihi, &cæ. Vel aliter, Confitebor tibi in Gentibus, id est, faciam quod tibi Gentes confiteantur tibi confessione fi-
Psal.66. dei: iuxta illud, Confiteantur tibi populi Deus, cõfiteantur tibi populi omnes. *Et nomini tuo cantabo*, id est, faciam quod Gentes cantent tibi canticum quod consistit in
Psal.95. exultatione spiritus renouati, secundum illud: Cantate Domino canticum nouum, cantate domino omnis terra. Secunda authoritas continet adunitionem Gentium & Iudęorum. Vnde subdit: *Et iterum dicit*, scilicet, scriptura:
Esa.35. Lætamini Gentes cum plebe eius. id est, simul communem exultationem assumite cum Iudæis, qui olim erant plebs eius. Vnde Esa. 9. Lætabuntur coram te sicut qui lætantur in messe. Et Christus: Fiet vnũ ouile & vnus pastor.

G Nostra autem litera habet, Lætamini cum Hierusalem, & exultate in eo omnes qui diligitis eam. Tertia authoritas continet deuotionem Gentilium. Vnde subdit: Et scriptum est in Psalm. Laudate omnes gentes Dominum, bonitatem eius confitendo. prout idem prædixerat: A Solis ortu vsque ad occasum, laudabile nomen Domini. *Et omnes populi magnificate eum*, Non solùm populus Iudæorum magnificet, id est, credat magnum: sic quod sua magnitudine omnem laudem excedat. Vnde Sapiens: Exaltate eum quantum potestis, maior est enim omni laude. Et Malach. 1. A Solis ortu vsque ad occasum magnum est nomen meum in Gentibus. Quarta authoritas continet reuerentiam Gentium ad Christum: vnde subditur, Et rursus Esaias ait: Erit radix Iesse, in quo prænunciat Christi originẽ ex semine Dauid nasciturum: Iesse nanque fuit pater Dauid. Dicit ergo, Erit radix Iesse ex cuius pullulatione Christus nascetur. Vnde dicit, Egredietur virga de radice Iesse, & flos, &cæt. Vel Christus erit radix Iesse: quia licet ex Iesse processerit secũdum carnis originẽ, tamen sua virtute sustentauit Iesse, & gratiam ei influxit. Vnde supra dixit: Non tu radicem portas, sed radix te. Deinde tangit Christi officium, dicens: *Et qui exurget*, in tantam gratiæ excellentiam, vt possit regere Gentes, eas diuino cultui subiugando, quod nullus ante eum facere potuit. Vnde prænunciatum fuit, Dabo tibi Gentes hæreditatem tuam: Reges eos in virga ferrea. Vltimò H ponit Gentium ad Christum deuotionem, dicens: *In eum Gentes sperabunt*, vt scilicet, per eum hæreditatem cœlestis gloriæ consequantur. Vnde Diuus Petrus: Regenerauit nos in spem viuam per resurrectionem Christi ex mortuis.

[Marg.: Ioan. 10. Psal. 116. Eccle. 34. Esa. 11. Supra. 11. Psal. 2. 1. Pet. 1.]

Deus autem spei, repleat vos omni gaudio & pace in credendo: vt abundetis in spe & virtute Spiritus sancti.

HIc subiungit orationem dicẽs, *Deus autem, &c.* quasi dicat: Dictum est quod Gentes in ipsum sperabunt, Obsecro vt Deus spei, id est, qui nobis hanc spem infundit. Vnde ipsum Psal. spem suam vocat, dicens: Spes mea Domine: Vel Deus spei, id est, in quo sperandum est, *Repleat vos omni gaudio*, scilicet spirituali: quod est de Deo, iuxta illud: Gaudium enim Domini est fortitudo vestra, per quam homo in seipso & quo ad Deum & proximum est pacatus. Vnde Psal. Pax multa diligẽtibus legem tuam Domine. *In credendo*, quasi dicat, vt cùm hoc quod creditis etiã pacem & gaudiũ habeatis, quæ quidem sunt charitatis effectus: secundum illud: Fructus autẽ spiritus sunt charitas, gaudium, pax. Vnde patet quod est à Deo qui est dator spei. Vnde optat eis Apostolus, vt cum fide habeant charitatem, per quam fides operatur, ne fides eorum sit informis & mortua: cùm fides sine operibus mortua sit. Et si per plenitudinem harum virtutum abundetis proficiendo de bono in melius, non solùm in spe, sed etiam in C virtute Spiritus sancti, id est, in charitate, quæ in cordibus nostris diffunditur per Spiritum sanctum qui datus est nobis. Vnde alibi dicit: Potens est autem Deus omnem gratiam abundare facere in vobis.

[Marg.: Psalm. 70. Noë 8. Galat. 5. Galat. 5. Iacob. 2. Sup. 5. 2. Cor. 9.]

SECVNDA PARS XV. CAPITIS.

Certus sum autem fratres mei, & ego ipse de vobis, quoniam & ipsi pleni estis dilectione, repleti omni scientia, ita vt possitis alterutrum monere.

IN secunda huius capitis parte Apostolus incipit eis quædam familiaria scribere. Et primò quædam pertinentia ad seipsum, pertracto enim & absoluto argumento quod proposuerat de fide & gratia euãgelica, iam quasi in peroratione epistolari more & stilo purgat se ab offensione, quam Romani sumpsisse poterant, quod asperius, grauiorique censura, quàm par esset, eos per totam epistolã maximè hic circa finem reprehẽdisset, nimiumque sibi ipsi vsurpasset authoritatis in ipsis erudiendis, ac si nulla fuissent instructi doctrina fidei. Hanc igitur notã abstergit, dicens: *Certus sum*, id est, hoc persuasum habeo ex his quæ de vobis audiui, *ego ipse*, qui vestra vobis obiicio crimina, quoniam idonei estis ad admonendum, qui inter vos admonitione indigent. Ad hoc autem vt aliquis alium rectè moneat, duo requiruntur. Quorum primum est, vt non ex odio vel ira, sed ex dilectione moneat, secundum illud: Corripiet me iustus in misericordia, &c. Et K Apostolus: Vos qui spirituales estis, instruite huiusmodi in spiritu lenitatis. Et quantum ad hoc dicit: Quoniam & ipsi pleni estis dilectione. Vnde Ezech. 10. Imple manum tuam prunis ignis, quæ sunt inter Cherubin qui est ignis charitatis. Secundo requiritur scientia veritatis, eo quod quidam habent zelum Dei in corrigendo, sed non secundum scientiam. Ideò subdit, Repleti omni scientia, scilicet humana & diuina, veteris & nouæ legis. Vnde alibi dicebat: In omnibus diuites facti estis in omni verbo & in omni scientia, & ex his sic concludit: Ita vt possitis conuenienter per dilectionem & scientiam alterutrum monere: Quia cùm in multis offendamus omnes, oportet vt inuicem moneamus: Vnicuique enim Deus mandauit de proximo suo.

[Marg.: Psal. 14. Gal. 6. Supra. 10. 1. Cor. 1. Iac. 3.]

Audacius autem scripsi vobis fratres, ex parte, tanquam in memoriam vos reducens: propter gratiam quæ data est mihi à Deo, vt sim minister Christi Iesu in Gentibus, sanctificãs euangeliũ Dei, vt fiat oblatio Gentiũ accepta & sanctificata in spiritu sancto.

POstquam exclusit falsam causam scribendi quod, scilicet, non fuerit motus ad scribendum, quod illos existimaret omnino corruptos motibus, seu doctrina vacuos: hic assignat veram causam quare monuerat & correxerat. Et primò dicit quod hoc pertinebat ad authoritatem Apostolatus sibi commissam, dicens: *Audacius autem*, id est, securius, *scripsi vobis*, errores & defectus vestros arguendo: quod quidem ad audaciæ præsumptionem posset ascribi, propter hoc quod offensionẽ vestram non timui, sequens dictum Iob, qui dicebat de viro forti & constanti: Audacter in occursum pergit armatis. Verùm hæc præsumptio excusatur ex tribus. Primò ex conditione eorum quibus scribebat: quia & si inter Romanos essent aliqui, respectu quorum talis reprehensio audax & præsumptuosa videretur: erant tamen aliqui qui agebant dura reprehensione propter contendentium insolentiam. Vnde ad Titum scribens, dicebat. Increpa eos durè. Et hoc innuit cùm dicit: *Ex parte*, quasi dicat, non videtur mea scriptura esse audax quantũ ad omnes, sed quãtum ad aliquam partem vestrûm. Vel potest intelligi ex parte epistolæ, in qua eos reprehendit. Potest etiam intelligi ex parte Ecclesiæ, quæ scilicet mecum est. Secundo excusatur prædicta audacia ex intentione Apostoli: non enim scripsit eis tanquam instruens ignorantes, sed in memoriam reducens cognitorum, & hoc innuit dicens: *tanquam in memoriam vos reducens*, quasi oblitos eorum quæ sciebatis, prout etiam Philippensibus scribẽs, dicit: O ccupati autem eratis. Et Hebræis: Rememoramini pristinos dies, in quibus illuminati magnum certamen sustinuistis passionum. Tertiò, excusatur ex authoritate Apostoli, quæ hoc requirebat. Vnde subdit: *per gratiam*, scilicet Apostolatus mihi commissi. Vnde ad Corinthios scribens dicebat: Gratia Dei sum, id quod sum. Huius autem gratiæ primò describit authoritatem, cùm dicit: *quæ data est mihi à Deo*, quasi dicat, non ab hominibus neque per hominem. Secundò declarat & specificat hanc gratiam, cùm dicit: *vt sim minister Iesu Christi in Gentibus*, id est, vt seruiam Christo Iesu in Gentium cõuersione. Vnde Corint. scribẽs dicebat: Sic nos existimet homo vt ministros Christi. & suprà: quandiu sum Gentium Apostolus ministerium meum honorificabo. Tertiò ostendit huius gratiæ actum, cùm dicit: *Sanctificans Euangelium Dei*, id est, sanctum esse ostendens, verbo & opere bonæ conuersationis & miraculorũ. Vnde Collossen. scribens ait: In verbo veritatis Euangelij quod prouenit ad vos, sicut & in vniuerso mundo est, & fructificat & crescit. Et Sapiens: Iusti sunt sermones mei. Quartò ponit finem huius gratiæ cùm dicit, *vt fiat oblatio Gentium*, id est, Gentiles per meum ministerium conuersæ, in quo quasi quoddam sacrificium & oblationem Deo obtulit: secundum illud, Et si immolor super sacrificium & obsequiũ fidei vestræ, gaudeo & congratulor omnibus vobis. *fiat accepta*, scilicet Deo per rectitudinem. Vnde Psalm. Tunc acceptabis sacrificium iustitiæ, oblationes & holocausta. *& sanctificata in spiritu sancto*, id est, per charitatem & alia spiritus sancti dona, secundum

[Marg.: L. Iob. 39. Ad Tit. 1. Phil. 4. Heb. 10. M. 1. Cor. 15. Gal. 1. 1. Cor. 4. Col. 1. Prouer. 8. Phil. 2.]

A secundum illud. Sanctificati estis in nomine domini no-
1.Cor.6. stri Iesu Christi, & in spiritu Dei nostri.

Habeo igitur gloriam in Christo Iesu ad Deum, Non enim audeo aliquid loqui eorum, quæ per me non efficit Christus in obedientiam gentium, verbo & factis, in virtute signorũ atque prodigiorum: in virtute Spiritus sancti.

ET quia superiori sermone se per humilitatem adeo submisisse visus est, vt minoris apud Romanos eius Epistola haberi posset: hic primò sancta commendatione suam attollit functionem, ne nimia humiliatio præiudicaret dignitati Christi. ait ergo: *Habeo igitur, &cæ.* quasi dicat. Nõ cogitetis idcirco me ita gessisse humiliter, quod officium meum erga vos non fuerit gloria dignum, sed id feci vt ostenderem quod quicquid haberem gloriæ, id esse situm in Christo Iesu, cuius fungor authoritate, sed hæc gloria tandem refertur in Deum qui nobis eam donauit. Vnde Psal. 113. Non nobis domine non nobis, sed nomini tuo da gloriam. Secundo excusat arrogantiam quam inuidi captantes verba Pauli possent illi ascribere, dicens: *Non audeo, &c.* Hãc excusationem intelligunt aliqui affirmatiuè in hoc sensu: Nõ audeo loqui nisi ea quæ per me fecit Christus, quasi dicat, si audeo commemorare illa quæ gessi, non audeo tamen aliquid iactare quod
B non per me Christus effecerit, id est, nõ glorior de aliqui-
Ioan.8. bus rebus per me gestis tanquã meis propriis, Quia tunc inciderem in illam domini sententiam: Si ego glorifico meipsum, gloria mea nihil est. Origenes hic dicit Aposto. velle dicere quod non vult commemorare aliena opera quæ nõ per ipsum fecit Christus, sed per alios Apost. quasi quærens de alienis laboribus gloriam aucupari, sed illa propriè quæ per ipsum fecit: & huic sensui confert quod paulo inferius subiungit se prædicasse vbi non erat nominatus Christus, ne super alienum fundamentum ædificaret. Tertiò ponit ipsum fructum de quo gloriatur dicens: *in obedientiam Gentium.* q.d. Gloria mea, hæc est ex eo
Supra.1. quod feci Gentes obedire fidei, & euãgelio: iuxta id quod
Supra.10. superius dixit ad obediendum fidei in omnibus Gẽtibus. Vnde Psalm. 17. in auditu auris obediuit mihi. Quartò ostendit modum, quo Gentes ad hanc obedientiã adduxerit. Et quia fides ex auditu est, primò dicit in verbo, id est, per verbũ prædicationis fidei, Argumẽta autẽ fidei prędicatæ, sunt bona cõuersio & exempla prędicãtis. Et quo ad hoc subdit, *& factis*, quasi, scilicet, per recta opera Gentes
Mat.5. ad fidem allexi. Vnde Christus: Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum qui in cœlis est. Et quia per opera miraculorum Deus dat testimonium doctrinæ prædicatæ,
Mar.vlt. secundũ illud: Domino cooperante & sermonem confir-
C mante sequentibus signis. Ideo subdit, in virtute signorũ, puta per sanationes ægritudinum & prodigiorum, id est, maiorum miraculorum, quæ ex sua magnitudine aliquid magni protendunt, id est, ostendunt. Sed omnia hæc non sufficerent, nisi Spiritus sanctus intus corda audientium
Act.10. ad fidem conuerteret. Vnde in actibus Aposto. legimus:
Heb.2. Quod loquente Petro verba fidei, cecidit Spiritus sanctus super omnes, qui audiebant illum. Ideo subdit in virtute Spiritus sancti, & Hebręis scribens dicit: Contestante Deo signis & prodigiis variis, Spiritus sancti distributionibus.

Ita vt ab Hierusalem, per circuitum vsque ad Illiricum, repleuerim Euangelium Christi.

HIc commendat officium suum ab amplitudine effectus, quæ amplitudo fuit eximia. Nam *ab Hierusa-*
Esa.2. *lem*, à qua vt ab Esa. prænunciatum fuit, exiuit lex & verbum domini, *vsque ad Illiricum*, quæ sunt verba excellentis superlationis, ab Hierusalem enim ad Illiricum est maxima distantia, quia ab Oriente ad Occidentem Septentrionalem: est enim Illiricum idem quod Adriaticum mare, *repleuerim Euangelium Christi*, id est, omnia illa loca repleuerim prædicatione Euangelij. Et ne aliquis intelligat quod solum videns per rectam viam ab Hierusalem in Illiricum prædicauerit Euangelium, subdit per circuitum, scilicet, Gentibus circunquaque prædicauit, nunc ad Septentrionem, nunc ad Meridiem obambulans. Nam si cõsulas Cosmographos qui ex actis Apostolorum, aliisque probatissimis historiis itinera Pauli & nauigationes optima fide collegerunt; comperies eum peragrasse Arabiam, D
Syriam, Phœnicem, Samariam, Ciliciam, Lydiam, Pamphiliam, Lycaoniam, in qua Ephesus est, Phrigiam, Galatiam, Bithiniam, ac penè totam Asiam minorem, atque huic Ægeo mari traiecto Macedoniam, in qua Thessalonica est peruenisse. Et Atticam Achaiam, in qua Corinthus est, ac meliorem Græciæ partem percurrisse in Ciprum, Rhodum, Coum, Chion, & Cretum adnauigasse. Fulmen dixeris cœlo delapsum, quod in angulos omnes ferè mũdi insiliuit, igne euangelico omnia regẽs. Vnde ei compe-
tere potest illud Iob: Quis det vehementissimo imbri cur Iob.38.
sum. Postmodũ captus Hierosolymis à Iudæis, appellauit tanquam Romanus ciuis ad Neronem Cæsarem. Vnde idcirco ereptus à militibus Romanis, per mare, & per terras, delatus est ad mare Adriaticum, cuius hic meminit, ac demum inde naufragiis reiectus est in Miletem, quæ est Malta, vnde in Siciliam & Demum in Italiam nauigauit.

Sic autem prædicaui Euangelium hoc, non vbi nominatus est Christus, ne super alienum fundamentum ædificarem.

HIc commendat munus prędicationis suæ à difficultate, difficile enim est omnino ignaros ad fidem con-
uertere, ait ergo, *Sic autem prædicaui Euangelium, non* E
vbi nominatus est Christus, id est, non apud illos, qui nomen Christi audiuerant, de quibus Psalm. Populus quem Psal.17.
non cognoui, seruiuit mihi. Et Esa. 55. Ecce Gentes quas nesciebas, Gentes quæ te nõ cognouerunt, ad te current. Subdit autem rationem dicens; *Ne super alienum fundamentum ædificarem.* Potest autẽ alienum fundamentum dupliciter intelligi. Vno modo doctrina hæretica, quæ est omnino aliena à veræ fidei fundamento, & sic hoc aduerbium, *ne*, ponitur causaliter. Ea enim intentione Aposto. voluit prædicare illis, qui nomen Christi non audierant, ne si præuenti essent a doctrina Pseudoapostolorum, difficilius esset eos ad veritatem reducere. Vnde Christus Mat. 7. Stultus est qui ędificat domum suam super arenam, cui comparatur falsa doctrina. Alio modo, per alienum fundamentum potest intelligi, doctrina vera fidei ab aliis prædicata, & sic hoc aduerbium, *ne*, accipitur cõsecutiuè. Non enim vitauit Apostolus prædicare illis, quibus antè Christus fuerat prædicatus. Nã vt habetur in Actis Apost. prædicauit in Antiochia, vbi D. Petrus & alij prædicauerant, & postmodum Romanis, ideo debet sic accipi præ- Act.11.
dicaui, id est, procuraui semper & me prætuli prædicare, non vbi nominatus est Christus, vel sic, id est, eo prædicante his qui de Christo non audierant, consecutum est, vt non ædificaret super alienum fundamentum.
Sed ipse iaceret prima fidei fundamenta. Vnde Corin- 1.Cor.3.
thiis scribens dicebat: Vt Sapiens Architectus funda- F
mentum posui.

Sed sicut scriptum est: Quoniam quibus non est annunciatum de eo, videbunt. & qui non audierunt de eo, intelligent.

HIc ostendit quod prædicatio sua facta vbi Christus non fuerat nominatus, & effectus eius prænunciata fuerat ab Esa. Propheta, dicens: *Sed sicut scriptum* Esa.2.
est, &c. In quibus verbis Propheta videtur prædicere, quod Gentiles nobiliori modo essent peruenturi ad cognitionem Christi, quàm Iudæi, qui anteà cognouerant. Ostendit ergo excellentiam quantum ad causam cognitionis, quæ duplex est, scilicet verba audita, & res visæ. Hi enim duo sensus, visus, & auditus plurimum ancillantur nobis ad comparandam rerum cognitionem. Visus via inuentionis, auditus verò per viam disciplinæ. Iudæi ergo peruenerũt in noticiam ministeriorum Christi per verba
annunciata eis à Prophetis, secundum illud: Prophetæ 1.Pet.1.
quæ de futura in vobis erat gratia prophetauerunt, præscrutantes in quod, vel quale tempus significaret eis spiritus Christi, prænunciãs eas quę in Christo sunt passiones. Sed Gentiles huiusmodi mysteria, iam realiter impleta vident, ideo dicit: *Quoniam Gentes, quibus non est annunciatum per Prophetas de eo*, id est, Christo, sicut fuit annũsiatum Iudæis, videbunt res impletas. Vnde Christus:

G Multi Reges & Prophetæ voluerunt videre, quæ vos vi-
Luc.10. detis, & non viderunt, &c. Secundò ostendit excellentiam quantum ad modum cognoscendi, quia Iudæi ex annunciatione Prophetarum solum auditum habebant, secun-
Abdi.1. dum illud, Auditum audiuimus à domino, &c. Sed Gentiles ex visione intellectum perceperunt. Vnde dicit. *Et qui non audierunt*. s. Gentiles qui non audierunt prænunciari Christum per Prophetas, *intelligent*, scilicet, per fidei veri-
Psal.2. tatem, de quo intellectu Psalm. Et nunc Reges intelligite.

TERTIA PARS COMMENTI XV. CAP.

Propter quod impediebar plurimum venire ad vos: & prohibitus sum vsque adhuc.

IN hac. 3. huius cap. parte se excusat de dilatione visitationis. Et præponit præteritum visitationis impedimentum, ait ergo, Dixi quo modo prædicaui Euangelium per multa loca in quibus Christus non fuerat nominatus, *Propter quod*, hactenus, *impediebar plurimum* ex huiusmodi occupatione, *venire ad vos*. Et istud impedimentum vsque nunc durauit, vnde subdit: *& prohibitus sum vsque adhuc*, quod quidē potest referri ad multitudinem occupationū, quas in aliis locis habuerat, vel etiam ad diuinā prouidētiam, per quam Apostoli impediebantur, ne peruenirent ad quosdam, quia dirigebantur in sa-
H
Act.19. lutem aliorum, secūdum illud: Transeuntes Phrigiam & Galatiæ regionem, vetati sumus à Spiritu sancto loqui verbum in Asia. Vnde & supra. 1. dixit: Sæpè proposui venire ad vos, & prohibitus sum vsque adhuc. Et hoc est quod dicit Iob de nubibus, per quas prædicatores intelliguntur. Lustrant cuncta per circuitum quocunque voluntas gubernantis direxerit.

Nunc verò vlterius locum non habens in his regionibus, cupiditatem autem habens veniendi ad vos, ex multis iam præcedentibus annis, cum in Hispaniā proficisci cœpero, spero quod præteriens videā vos, & à vobis deducar illuc, si vobis primum ex parte fruitus fuero.

HIc manifestat propositum suum de eorum visitatione, dicens: Vsque modo prohibitus fui vos visitare. *Nunc verò*, iam peragratis omnibus his locis, *vlterius nō habens locum*, id est necessitatem permanendi, *in his regionibus*, in quibus iam per me fundata est fides, *cupiditatem habens veniendi ad vos, ex multis iam præcedentibus annis*. Vnde sup. 1. dixit: Desidero enim videre vos, vt aliquid impartiar vobis gratiæ spiritualis. *Cùm in Hispaniā*
C
Esa.49. *proficisci cœpero*, quo etiam ire intendebat, vt etiam in extremis terræ fundamenta fidei collocaret, secundum illud: Dedi te in lucem Gentium vt sis salus mea vsque ad extremum terræ. *spero quod præteriens videam*, id est, videbo *vos*. per quod dabat intelligere, quod non intendebat ad eos principaliter ire, quia reputabat eis sufficere doctrinam D. Petri, qui primus inter Apostolos fidem Romanis prædicauit. Et quia tunc Romani dominabantur in toto Occidente, eorum auxilio & ducatu sperabat se in Hispaniam proficisci. Vnde subdit, *Et à vobis deducar illuc*, intendebat tamen inter eos aliquam moram con-
Sup.1. trahere. Vnde subdit. *si vobis primum ex parte fruitus fue-*
In lib. de do- *ro*, id est, consolatus fuero vobiscum, secundum illud: Si-
ctri. Christ. mul consolari in vobis. & hoc *ex parte*, scilicet, temporis: quia pro aliquo tempore intendebat cum eis consolari. Si obiiciatur quod D. Aug. dicit, quod illis solis rebus fruendum est, quæ nos beatos faciunt. s. patre, filio, & Spiritui sancto. Ideo incōuenienter dicit se fruiturū Romanis. Dicendum quod prout ibidem August. dicit, Homine in se non esse fruendum, sed in Deo secundum illud ad Philo. Ita frater ego te fruar in Domino, quod est delectari in homine propter Deum. Et sic intelligendum est quod dicit, *si primum fruitus fuero vobis*, scilicet, in Deo. Vel quod dicit ex parte, potest referri ad bonos, quibus pote-
2.Cor.8. rat frui in Deo. Nam alia parte, scilicet, malis non poterat frui, sed magis de eis dolere secūdum illud, Nec cùm venero humiliet me Deus apud vos, & lugeam multis ex his qui antè peccauerunt.

Nunc igitur proficiscar in Hierusalem ministrare sanctis. Probauerunt enim macedonia, & Achaia collationem aliquam facere in pauperes sanctorū, qui sunt in Hierusalem: placuit enim eis, & debitores sunt eorum. Nam si spiritualium eorum participes facti sunt Gentiles, debent & in carnalibus ministrare illis. K

HIc primò assignat causam quare differebat visitationem dicens: *Nunc igitur proficiscar*, id est, non statim veniam ad vos, quia proficiscor *in Hierusalem ministrare sanctis*. Ad cuius intelligentiam sciendum est, quod illi qui ex Iudæis conuertebantur ad fidem venditis possessionibus, de illarum precio communiter viuebāt, quod cùm defecisset, quadem magna fame imminente, Discipuli, scilicet, Christiani ex diuersis partibus mundi, prout Act.4.
quisque habebat proposuerunt singuli mittere habitanti- Act.11.
bus in Iudæa. quod & fecerunt mittentes ad seniores per manus Barnabæ, & Pauli. Ministerium igitur sanctorum hic dicit misericordiam siue eleēmosynam, quam fidelibus attulit in Hierusalem, secundum illud: quos probaueritis, hos mittam perferre gratiā vestram in Hierusalem. 1.Cor.vlt.
quod si dignum fuerit vt & ego eam, mecum ibunt. Secundò exponit quod dixerat de ministerio sanctorum, dicens: *Probauerunt enim*, id est approbauerunt, *Macedonia & Achaia*, id est, fideles vtriusque regionis, per me conuersi, *collectionem aliquam facere*, id est, aliquam collectā, L
in pauperes sanctorum, id est, ad vsum pauperum Christi, qui sunt de numero sanctorū, secundū illud: Da bono & nō recipias peccatorem, *qui sunt in Hierusalem*, scilicet, in Eccle.12.
paupertate viuentes. de quibus ad Corint. scribens dicit: 2.Cor.9.
De ministerio quod fit in sanctos ex abundanti est mihi scribere vobis: Scio enim promptū animum vestrum de quo pro vobis glorior apud Macedones. Tertiò assignat rationes dictorum, quarum prima est beneplacitum. Vnde dicit, *placuit enim illis*. Secunda est debitum. Vnde subdit, *& debitores sunt eorum*, reddenda autem sunt omni- Supra.13.
bus debita, rationem verò debiti assignat dicens. *Nam si Gentiles participes effecti sunt bonorum spiritualium, quæ erant principaliter eorum*, id est, Iudæorum, id est, notitiæ diuinæ, promissorum & gratiæ, iuxta illud: Quorum est Supra.9.
adoptio filiorum Dei, & gloria, &c. & illud, Socius radicis & pinguedinis oliuæ factus es. Sunt etiam facti participes spiritualium eorum, per hoc quod illi prædicatores eis miserunt, *debent & in carnalibus ministrare eis*, secun- Sup.11.
dum illud: In diuisione sortis da, & accipe. & Psal. Sumite Eccle.14.
Psalmum. i. spiritualia, & date tympanum. i. temporalia. Et ex hoc habetur quod debentur sumptus, nō solum his qui prædicant, sed etiam his qui prædicatores mittunt.

Hoc igitur cùm consummauero, & assignauero eis fructum hunc: per vos proficiscar in Hispaniam.

HIc præfigit terminum quo ad eos sit venturus dicēs: M
Hoc igitur, scilicet, ministerium sanctorum, *cùm consummauero, & assignauero eis fructū hunc*, id est, eleēmosynam Gentilium qui est quidā fructus conuersionis eorum Vnde Oseas. 10. Vitis fructuosa Israël fructus est ei adæquatus. Sed mirum videtur quod Apost. hic scripserit se in Hispaniam profecturum, cùm nusquam legatur ip- Act.vlt.
sum iuisse. Fuit enim captus in Hierusalem, & inde perlatus in vinculis, Romæ autem cùm D. Petro martyriū consummauit. Quidam autem dicunt quod cùm venisset Romam, permissum est Paulo manere sibimet, cum custo- Act.vlt.
diente se milite. Et postea dicitur quod mansit biennio toto in suo conductu & in illo spacio, dicunt eum in Hispaniam iuisse. Verùm quia hoc certum non est, melius dici potest quod Apostolus proponebat se facturum quod dicebat, & sic verba erant intelligenda quasi insinuātia eius propositum, & nō futurum euentum qui erat occultus in Iacob.4.
diuina prouidentia. Ideo eum prædicere nō poterat, nisi sub conditione, de qua D. Iacobus: Dicatis si Dominus voluerit, & si vixerimus faciemus hoc aut illud. Et sic etiā Apostolus se excusat ad Corinthios de eo, quod nō fuerat ad eos prout promiserat dicens: Cùm ergo hoc volui, nū 2.Cor.1.
quid leuitate vsus sum, aut quæ cogito, secundum carnē cogito, vt sit apud me est & non: Et sic ex hoc quod ex iusta causa prætermisit facere quod promiserat se immunē 22.quæst.2.
à leuitate & carnalitate, ac falsitate dicit, vnde Gelasius

Papa:

A Papa: Beatus, inquit Paulus Apostolus, non ideò, quod absit fefellisse credendum est, aut sibi extitisse contrarius: quoniam cùm ad Hispaniam se promisisset iturum dispositione diuina maioribus occupatus causis, implere nõ potuit quod promisit. Quantũ enim ipsius voluntatis interfuit, hoc pronunciauit, quod re vera voluisset efficere: Quantũ verò ad diuini secreta cõsilij, quæ vt homo nõ potuit (licet spiritu Dei plenus) agnoscere superna prętermis-
4.Reg.4. sit, dispositione præuentus. Licet enim spiritũ propheticum habuerit, tamen Prophetis nõ omnia reuelãtur: Heliseus enim dixit de Samaritana, Anima eius in amaritudine est, & Dominus celauit à me, & non indicauit mihi.

Scio autem quoniam veniens ad vos, in abundantia benedictionis Christi veniam.

PRænunciat hic fructum visitationis suæ dicens: *Scio autem*, scilicet, ex fiducia diuinæ gratiæ, *quoniã veniẽs ad vos in abundantia benedictionis Christi veniam*, id est, Christus abundantius suam benedictionem dabit vobis in meo aduentu, de qua benedictione Psal. Et enim bene-
Psal.83. dictionem dabit legislator, ibunt de virtute in virtutem.
Gen.30. Et sic Laban dixit ad Iacobum, Experimento didici quod benedixerit mihi Deus, propter te.

Obsecro ergo vos fratres, per Dominum nostrum Iesum Christum, & per charitatem sancti spiritus vt adiu-
B *uetis me in orationibus vestris, pro me ad Deum; vt liberer ab infidelibus, qui sunt in Iudæa, et obsequij mei oblatio accepta fiat in Hierusalem sanctis: vt veniam ad vos, cum gaudio per voluntatem Dei, vt refrigerer vobiscum.*

HIc petit ab eis orationum suffragia. Et tria facit. Primò inducit Romanos ad orandum pro se ex tribus. Primò, ex suprema charitate, cùm dicit: *Obsecro ergo vos*
Suprà 12. *fratres*, prout ad Philemonem scribens dicit, Propter charitatẽ autem magis obsecro. Secundò ex reuerentia Christi, cuius ipse erat minister, dicens: *per Dominum nostrum Iesum Christum*, in quo omnes vnum sumus. Tertiò ex dono Spiritus sancti, quod eius ministerio tradebatur. Vnde subdit, *& per charitatem Spiritus sancti*, quam spiritus sanctus in cordibus nostris diffundit. Secundò petit
Sup.5. auxilium orationis eorũ, dicens: *vt adiuuetis me in oratio-*
Prouer.18. *nibus vestris ad Deũ*, scilicet pro me fusis, frater enim qui adiuuatur à fratre, quasi ciuitas firma. Hoc autẽ vt Glos. ait, non ideò dicit Apostolus, quod ipse minus mereatur quam alij minores, sed ordinẽ sequitur. primò quidem vt
1.Tim.2. ab Ecclesia pro rectore suo fiat oratio, secundũ illud: Obsecro igitur primò omniũ fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus. Pro Regibus, & omnibus qui sunt in sublimitate con-
C stituti, &c. Secundò quia dum multi minimi cõgregantur magis metẽtur. Et ideò impossibile est vt multorũ preces
Mat.18. non impetrent. Vnde Christus: Si duo ex vobis consenserint super terrã, de omni re quacunque petierint, fiet illis à patre meo, qui est in cœlis. Tertiò, vt dum multi orant,
2.Cor.1. multi etiam gratias agant exauditi, secundum illud: Adiuuantibus vobis in oratione pro nobis, vt per multos gratiæ agantur Deo. Tertiò, ponit ea quæ vult impetrari. Quorũ primũ pertinet ad hostes quos habebat in Iudæa. Vnde dicit: *vt liberer ab infidelibus qui sunt in Iudæa*, qui præcipuè Paulum impugnabãt, & odiebant, quia fiducialiter prædicabat cessationem legalium, secundum illud:
Act.21. Audierunt de te, quod discessionem doces à Moyse, &c. Secundum pertinebat ad eos ad quorum ministeriũ ibat. Vnde subdit: *et oblatio obsequij mei*, id est, eleemosyna in qua eis ministro, *fiat accepta sanctis, qui sunt in Hierusalem*, vt, scilicet, ex hac prouocentur ad gratias agendum Deo, & ad orandum pro ipsis Gentibus: à quibus reci-
Eccle.31. piunt. Vnde Sapiens: Splendidum in panibus benedicent labia multorum. Tertium pertinet ad ipsos quibus scribebat. vnde subdit: *vt veniam ad vos in gaudio*, & hoc per voluntatem Dei, contra quam nihil agere volebat. Vnde dicebat: Obsecrans si quo modo prosperum iter habeam in voluntate Dei veniendi ad vos, *et refrigerer vobiscum*. i. ex vestra præsentia refrigeriũ tribulationũ mearũ accipiã. *Deus autem pacis sit cum omnibus vobis. Amẽ.* Hic pro eis orat, dicẽs: *Deus autẽ dator pacis sit cũ omnibus vobis*, per hoc, scilicet, quod vos ad inuicem pacem habeatis. Vn- D
de ad Corinth. scribens dicebat: Idem sapite, & Deus pa- 2.Cor.vlt.
cis & dilectionis erit vobiscum. Subiungit *Amen*, id est, fiat: secũdum illud Psal. Et dicet omnis populus fiat, fiat, vbi in Hebræo habetur, Amen, Amen.

EPITOME XVI. CAPITIS.

IN hoc capite prout in præcedenti Apost. scribit quædam familiaria pertinentia ad alios. Et primò specialiter commẽdat aliquos monens quid ad alios facere debeant, & quid alij ad eos agant, & quibus ac quomodo salutationes exhiberi debent, assignando causas & rationes. Secundò ibi, *Rogo autem vos, &c.* hortatur Romanos cauere ab his qui dissentiones & offendicula faciunt, maximè in doctrina fidei, & assignat duas rationes quarum vna sumitur ex parte illorum quos vult vitari. Altera verò ex conditione Romanorum, qui se exhibebant faciles ad sequendum bonum & malum. Commendans eos de facilitate ad bonum, & reddens eos cautos contra malum, promittens diuinum auxilium cõtra deceptores. Tertiò ibi, *Salutat vos, &c.* salutes mittit Romanis nomine eorum qui cum ipso erant in Achia. Deinde absoluit epistolam per solennem gratiarum actionẽ, quam refert Deo, vt mos ei est in omnibus epistolis.

EXPOSITIO LITERALIS XVI. CAPITIS. E

COmmendo autem vobis Pheben sororem nostram, scilicet, in fide, *quæ fidelis est in ministerio ecclesiæ quæ est Chencris*, id est in portu Corinthiorum vbi aliqui Christiani erant cõgregati, quibus ipsa de suis facultatibus ministrabat, *vt eam suscipiatis in Domino*, id est, propter honorẽ Dei *digne sanctis*, id est, sicut dignum est recipi sanctos: *et assistatis ei* consilium, auxilium & fauorem præstando, *in quocunque negotio vestri indiguerit*. habebat fortè aliquid expedire in curia Cæsaris: *etenim ipsa quoq; astitit multis & mihi ipsi* de suis facultatibus ministrando: *Salutate Priscam et Aquilam*, qui erat vir Priscæ *adiutores meos in Christo Iesu*, id est, in fide Iesu Christi prædi-
canda: apud eos enim Apost. Corinthi hospitabatur. *Qui* Act.18.
pro anima mea, id est, vita mea *suas ceruices supposuerunt* .i. mortis periculo pro vita mea cõseruanda se exposuerũt *Quibus nõ solũ ego, gratias ago, sed et cũctæ ecclesiæ Gentium*, tanquã de salute seruata sui proprij Apostoli *et domesticã ecclesiã eorum*, id est, familiã quã vocat ecclesiam propter probatã fidem & religionẽ illorũ. *Salutate Epænetũ dilectũ mihi qui est in primitiuis ecclesiæ Asiæ in Christo Iesu*, id est, qui fuit primò conuersus ad fidẽ Christi in ecclesia Asiæ, qui tunc erat Romæ. *Salutate Mariam quæ multũ laborauit in vobis*, ad hoc vt eos ad concordiã reuo-
caret. *Salutate Andronicum* qui secus erat & filius Iuliæ, F
ideo subiungit *et Iuliam*, scilicet, matrẽ. *cognatos meos*, id est, Iudæos ex tribu Beniamin, *et concaptiuos meos*, id est, qui mecum aliquãdo fuerunt in carcere detenti, *qui sunt nobiles in Apostolis*, id est, inter prædicatores: *et ante me fuerunt in Christo Iesu*, id est, prius cõuersi fuerũt ad fidẽ Christi quã ego. *Salutate Ampliatũ dilectissimũ mihi in Domino*, id est, in dilectione charitatis quæ est in Christo. *Salutate Vrbanũ adiutorẽ nostrũ et Stachim dilectũ meũ*: quos coniungit, quia fortè simul habitabant vel aliqua alia necessitudine erant coniuncti. *Salutate appellen probũ in Christo Iesu*, id est approbatum à Christo, fortè per aliquas tribulationes. *Salutate eos qui sunt ex Aristoboli domo* in qua multi fideles erant cõgregati, *qui sunt in Domino*, id est, fideles *et baptizati* in Christo: ipsum verò nõ salutat, quia fortè erat absens. *Salutate Herodionem cognatũ meũ*, qui ex hoc dicitur fuisse Iudæus. *Salutate eos qui sunt ex Narcisi domo* qui dicitur fuisse presbyter & peregrinabatur per deserta loca, vt fideles Christi confor-
taret in fide. Et quia in domo eius erant aliqui infideles, Mat.25.
ideo ad discretionem illorum subdit, *qui sunt in Domino* *Salutate Triphenam et Triposam quæ laborant in Domino*, id est, in ministerio sanctorum quod Dominus sibi reputat fieri. *Salutate persidem charissimam quæ multum laborauit in Domino*, hortãdo alios & ministrãdo sanctis in paupertate

G paupertate ac etiã in multis aliis laboribus. *Salutate Ruffum electum in Domino*, id est, in gratia Christi, *& matrem eius* secundum carnem, *& meam* beneficio: multa enim beneficia & obsequia exhibuerat Apostolo. *Salutate Asyncbritum, Phlegontem, Hermam, Patrobam, Hermen & qui cum eis sunt fratres*, quos simul salutat, quia simul concorditer habitabant. *Salutate Phylologum & Iuliam, Nereum & sororem eius & Olympiadẽ & omnes qui cum eis sunt sanctos*, id est, in fide Christi sanctificatos. *Salutate inuicem in osculo sancto*, & non libidinoso vel doloso. *Salutant vos omnes ecclesiæ Christi*, id est, in nomine & fide Christi cõgregatæ: quia omnes salutem vobis optant & pro vobis orant.

SECVNDA PARS XVI. CAPITIS.

Rogo autem vos fratres vt obseruetis, id est, diligẽter cõsideretis & cognoscere curetis, nõ ad sequẽdum vel imitandum, sed fugiendum & cauendum *eos qui dissentiones*, id est, diuisiones sectas aut schismata *& offendicula*, ex quibus sequuntur scãdala *præter doctrinam quam vos didicistis faciunt, & declinate*, id est, separate vos *ab illis*, vt eorũ falsam & erroneã doctrinã fugiatis. *Huiuscemodi enim Christo domino nostro* H *nõ seruiunt, sed suo ventri*, nõ enim prædicant propter gloriam Christi, sed propter quæstũ vt ventrẽ suum impleat, *& per dulces*. i. ornatos fucatos ac faleratos sermones in quibus sanctitatẽ & amicitiã prætẽdunt: *& benedictiones*, quibus s. benedicunt & laudãdo ac adulãdo & se amicos fingendo & aliis detrahendo, *seducunt corda innocentium* id est, simplicium & imperitorum. *Vestra enim obedientia in omni loco diuulgata est*, id est, annunciata in vniuerso mundo: eò quòd tunc Roma erat caput orbis. *Gaudio igitur in vobis* quia scilicet, fidei obedistis & hoc in charitate *Sed volo vos sapientes esse in bono* vt, scilicet, ei quod bonum est inhæreatis & teneatis. *& simplices*, id est, cautos *in malo*, ne faciliter illis credatis & ne per aliquam simplicitatem illis adhæreatis, aut aliquo modo declinetis. *Deus autem pacis*, scilicet, dator qui dissensiones & diuisiones ac seductiones odit, *conteret Satanam*. i. diabolum & aduersarium vestrũ *sub pedibus vestris*: quia scilicet per vestã sapientiã eum vincetis quod fiet *velociter* in aduẽtu meo. *Gratia Domini nostri Iesu Christi*, quę sufficit ad tuendos vos à malis, sit *vobiscum* in auentu meo.

Gal. 1. Phil. 3. Esa. 3. 1. Pet. 5.

TERTIA PARS XVI. CAPITIS.

I Salutat vos Timotheus adiutor meus in prædicatione euãgelij, *& Lucius & Iason & Sosipater cognati mei*, quia Iudęi erant. s. vos salutant. *Saluto vos ego Tertius* nomine scriba qui dictante Apostolo *scripsi epistolã in Domino*. s. vos saluto. *Salutat vos Cuius hospes meus & vniuersæ ecclesiæ*: quia omnes fideles in hospitium recipiebat, cui D. Ioan. suam tertiam direxit epistolam, *Salutat vos in Erastus archarius ciuitatis*, qui custodiebat archam communem & cõmunes reditus ciuitatis, & alius nomine *Quartus frater*, id est, Fidelis. *Gratia Domini nostri Iesu Christi* sit scilicet *cum omnibus vobis. Amen*, id est, vtinam fiat. *Ei autem*, scilicet, Deo *qui potens est confirmare*, scilicet, in fide *iuxta euangelium meum*, id est, quod ego prædico: *& etiam prædicationem Iesu Christi*, qui primò Euangelium prædicauit *secundum reuelationem mysterij temporibus æternis taciti*, id est, secreti de incarnatione filij Dei vel de vocatione Gentium, quia à principio mundi aliis gerationibus fuit occultatum. *Quod nunc patefactum est per scripturas Prophetarum*, quæ nunc impletæ sunt & aliis generationibus publicatæ *secundum præceptum æterni Dei*, qui mysterium hoc publicare & annunciare præcipit nobis *ad obeditionem fidei in cunctis Gentibus*, id est, vt omnes Gentes cognoscant & credant ac obediant fidei cogniti, scilicet, æternaliter *soli sapienti Deo*. sed nec reuelatum est nobis *per Iesum Christum, cui honor et gloria in secula seculorum, Amen*, fiat.

COMMENTVM XVI. CAP.

K

Commendo autem vobis Pheben sororem nostram, quæ est in ministerio, Ecclesiæ, quæ est Chencris.

Hanc primam huius capitis partẽ Aposto. expendit in salutationibus priuatarũ personarum. Erat enim tunc maximè operepretium ad incitandam fouendamque nascentem religionem Christianam, insignes personas omnibus esse notas, vt mutuis virtutis exemplis sese omnes extimularent & promouerent, inter quos vel hac ratione sanctitas coalesceret inter Gentes Christiani nominis inimicas, Eratque ad rem decentissimum suis quenque laudibus prosequi, qui aliquid emolumenti suis vel fauoribus vel sudoribus attulisset ecclesiæ, vt alij ad similia excitarentur. Qua de re Apost. neminem ferè in huiusmodi salutationibus nominat quem non suis titulis & virtutibus efferat, & exornet inter eas personas. Primò commendat Pheben, proprium est nomen insignis mulieris, quæ in domo sua suscipiebat discipulos ac pauperes Christi, quæ Romam pergebat epistolam Apostoli deferens negocia ardua illic habens. Secundò describit eam ex fidei religione dicens: Sororem nostram, omnes enim muleres fideles sorores vocantur, prout & omnes viri fratres. Tertiò ex officio pietatis cùm L dicit: Quæ in ministerio est ecclesiæ, quæ est Chencris, id est, quæ victum ministrat & necessaria Ecclesiæ, quæ est Chencris in portu, scilicet Corinthiorum, vbi aliqui Christiani erant congregati, quibus dicta mulier seruiebat, prout de ipso Christo dicitur quod quædam mulieres ministrabant de facultatibus suis: Et de vidua eligenda dicit Apostol. Si hospitio recepit, Si pedes sanctorum lauit. Ex quibus apparet non esse malum literas commendatitias in bonum finem petere & accipere. *Vt eam suscipiatis in Domino dignæ sanctis: et assistatis ei in quocunque negotio vestri indiguerit. Etenim ipsa astitit multis, et mihi ipsi.* Hic manifestat in quibus vult eam commendari, & deinde rationem assignat. Primum in quo vult eam commendatam haberi, est vt dignè suscipiatur in Domino, id est, propter honorem Dei secundum quod dignum & conueniens est recipi sanctos, iuxta illud: Qui recipit iustum in nomine iusti, mercedẽ iusti recipiet. Secundũ est vt eã solicitè adiuuẽt. vnde subdit *vt assistis ei*, scilicet conciliũ, auxilium & fauorem præstando in quocunque negocio vestri indiguerit, habebat enim fortè aliquid expedire in curia Cæsaris. Si obiiciatur illud, Vestrum negocium agatis, quasi dicat, Non intromittatis vos de negociis alienis. Dicendum quod assistere negociis alienis contingit dupliciter. Vno modo seculariter propter fauorem hominum, vel lucrum, & hoc non conuenit seruis Dei, saltem M clericis Deo dicatis, secundum illud: Nemo militans Deo implicat se negociis secularibus. Alio modo assistit aliquis negociis alienis ex pietate, puta, in auxilium indigentium & miserorum, & hoc est religiosum secundum illud: Religio munda & immaculata apud Deum & patrem, hæc est visitare pupillos & viduas in tribulatione eorum. Et hoc modo Apost. hic loquitur. Deinde assignat rationem quare id facere debeant, ostendendo meritum eius dicẽs. *Etenim ipsa quoque astitit multis et mihi ipsi*. Vnde Esa. 3. Dicite iusto quoniam bene: retributio enim manuum, id est operum eius fiet ei. Et Christus: Beati misericordes quoniam misericordiam consequentur.

Luc. 8. 1. Tim. 5. Mat. 10. 3. Thes. 4. 2. Tim. 2. Iacob. 1. Mat. 5.

Salutate Priscam, & Aquilam adiutores meos in Christo (qui pro anima mea suas ceruices supposuerunt: quibus non solus ego gratias ago, sed et cunctæ Ecclesiæ Gentium) et domesticam Ecclesiam eorum,

Hic petit salutari Aquilam, & Priscam vxorem eius, quanuis vxorem prænominauerit eo forsan quod ob insignem deuotionem & probitatem præclari esset nominis. Origenes & Chrysostomus dicunt hos duos fuisse illos ciues Corinthij, quorum hospitio exceptus est Paulus dum ab Athenis Corinthũ veniret. Qui quidẽ Aquila professione Iudæus, genere fuit ponticus: cuius vxor illic non Prisca sed Priscilla vocatur, nisi forsan diminutiuũ

A sit ab eo, quod est Prisca. Eratque eiusdem artis cum Apostolo, puta scænifactoriæ, hoc est consuendorum tabernaculorũ. Qua De causa dicitur ad illum diuertisse, cùm applicaret Corinthum. Neque Corinthi primum, sed & Ephesi constat habitasse. Ex quo loco cùm Paulus misisset ad Corinthios priorem epistolam, quę hanc antecessit, inter alias salutationes ait: Salutant vos in Domino multum Aquila, & Priscilla, cum domestica ecclesia sua, apud quos & hospitor. Assignat deinde rationem. *Adiutores meos in Christo Iesu.* Non quidem adiutores in prædicta arte mechanica, sed in præsidiis, subsidiisque euangelij promulgandi. *Qui pro anima mea suas ceruices supposuerunt*, id est, seipsos pro vita mea cōseruanda mortis periculo exposuerunt, quod est iudicium maximæ charitatis. Cùm maiorem hac dilectionem nemo habeat, quàm vt ponat quis animam suam pro amicis suis. Et quia vita Apostoli non tam sibi quàm aliis necessaria erat, secundũ illud: Permanere autē in carne necessarium propter vos. Ideo subdit *quibus non solus ego gratias ago, sed & cunctæ ecclesiæ Gentium*, quarum sum Apostolus, & doctor. Et etiam salutate *domesticam eorum ecclesiam*: habebat enim in domo sua multos fideles congregatos. *Salutate Epænctum dilectũ mihi, qui est primitiuus ecclesiæ Achaiæ in Christo Iesu.* Hic petit salutari Epænetum qui interpretatur laudatus, vel laudabilis, qui erat Apostolo dilectus, eò quòd erat prima fruges christianismi in Asia. vnde dicit primitiuus Asiæ. Alij textus habent Achaiæ, id est, primus qui illic fidem Christi suscepit, quod pertinet ad eius magnã dignitatē. Vnde Apost. Accessistis ad Ecclesiã primitiuorum, qui conscripti sunt in cœlis. Tunc autē erat Romæ. *Salutate Mariam, quæ multum laborauit in vobis.* Interserit fœminas viris, & inter eas Mariã ciuem Romanam, quę multum laborauerat & operam nauauerat nascenti Ecclesiæ Romanæ, maximè ad componendam pacē inter Iudæos & Gentiles, quorum discordiam pertulerat ad Apostolum, vt Hugo Cardinalis ait, vnde merebatur secundum illud: Bonorum laborum gloriosus est fructus.

Act. 18.
1. Cor. vlt.
Ioan. 15.
Philip. 1.
1. Tim. 2.
B
Heb. 12.
Sap. 3.

Salutate Andronicum, & Iuniam cognatos & concaptiuos meos: qui sunt nobiles in Apostolis, qui & ante me fuerunt in Christo Iesu.

HOs describit ex genere, cùm dicit cagnatos meos. In quo ostendit eos fuisse Iudæos sicuti dixerat: Qui sunt cognati mei secundum carnem. Secundo ex passione pro Christo suscepta, dicens *& concaptiuos meos*: fuerant enim aliquando compręhensi & in carcerem detrusi, cum Apostolo: qui dicebat in carceribus abundantius. Tertiò ex authoritate, cùm dicit, *Qui sunt nobiles in Apostolis*, id est, inter prædicatores, secundum illud: Nobilis in portis vir eius cùm sederit cum senatoribus terræ. Quartò ex tempore cùm dicit: *Et ante me fuerunt in Christo Iesu.* prius enim fuerunt conuersi ex iudaismo ad fidem Christi quàm Apostolus. vnde ex hoc eis maior reuerentia debebatur, secundum illud: Seniorem non increpaueris, sed obsecra vt patrem. Sunt qui legant Andronicum & Iuliã, ac si Iulia fœmina esset, & fortè Andronici vxor. Sed probabilius legendum est Iuniam vt sit nomē viri Iunias. *Salutate Ampliatum dilectissimum mihi in Domino.* Quanuis (vt Origen. ait) huic nihil egregium videatur ascribere, tamen ex hoc ipso quod dilectus erat Apostolo laudabilis est. *Salutate Vrbanum, adiutorem nostrum in Christo Iesu et Stachim dilectum meum.* Forsan hic erat minister verbi, & sic adiutor in prædicatione fidei, cùi coniungit Stachim. quia fortè simul habitabant, vel quia aliqua alia necessitudine coniuncti erant. *Salutate Apellen, probum in Christo.* Hunc Apellen vocat probum in Christo, id est, approbatum à Christo per tribulationes, secũdum illud: Probauit me sicut aurum quod per ignem transiit. Vel probum, id est, probate virtutis. *Salutate eos qui sunt ex Aristoboli domo.* Hunc Aristobolã ait D. Ambr. cōgregatorem fuisse fidelũ. Et quia forsan ille vel mortuus erat vel absens eum non salutat, sed domum eius veluti scholam fidei & morum. *Salutate Herodionē cognatũ meum.* Probabile est hunc fuisse Iudæum nisi fortè aliqua alia ratione esset illi cognatus, sicuti de Andronico & iunia prę notauimus. *Salutate eos qui sunt ex Narcissi domo, qui sunt in Domino.* Hũc Narcissum D. Ambr. ait fuisse presbyterum officio functum peregrini, qui exhortationibus firmabat credentes. Et quia nondũ compertum erat Apostolo an tota (quam collegerat) familia firma esset in fide nō omnes salutat, sed omnes inquit qui sunt in Domino. Neminem enim salutare consueuerat, nisi quem charitate cēsebat Deo cōiunctum. Eum quippè qui nō amat Dominum nostrum Iesum Christum, anathema esse iubet in alia epistola. Et D. Ioan. Si quis venit ad vos & hanc doctrinã nō affert, nec aue ei dixeritis. *Salutate Tryphenam et Triphosam, quæ laborant in Domino. Salutate persidem charissimam, quæ multum laborauit in Domino.* Hę tres laborauerũt in Domino, id est, in ministerio sanctorũ, quod Dominus reputat sibi fieri, vel eo, scilicet, modo quo de Maria dictum est, nsi quod Persidem superioribus prætulit, vocans eam charissimam: & quod ait eam multum laborasse exhortationibus, scilicet, & subsidiis, ac alijs laboribus, ieiuniis, vigiliis, &cæ.

Sup. 9.
2. Cor. 11.
Prouer. vlt.
C
1. Tim. 5.
Iob. 23.
D
1. Cor. vlt.
2. Ioan. 1.
Mat. 25.
2. Cor. 11.

Salutate Ruffum electum in Domino, et matrem eius, et meam.

HVnc Ruffum dicit electum in Domino, quod exponi potest, id est probatum, sicut de Appelle dictum est, vocat eum electum, non illa electione generali, de qua ad Ephe. elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, sed significat virum fuisse selectæ virtutis & sanctitatis. Salutat pariter matrem illius Ruffi secundum carnem, tanquã etiam electam, quam dicit esse matrem suam, beneficiis & obsequiis: aliquando enim seruierat Apostolo, & tunc Romę erat. Vnde alibi, Anus vt matres: iuuenculas, vt sorores, &c. *Salutate Asyncritum, Phlegontē, Hermã, Patrobam, et Hermen, et qui cum eis sunt fratres.* Hos quinque vna eademque simplici salutatione compræhendit cum suis sodalibus, erãt enim forsan in eadem domo vnanimiter habitantes: Herman priori locò ab Hermas, Hermen verò ab Hermes quod est mercurius, illum autem Herman putat Origenes fuisse authorem libelli qui inscribitur Pastor.

Ephe. 1.
E
1. Tim. 5.

Salutate Philologum, et Iuliam, Nereum, et sororem eius, et Olympiade, et omnes qui cũ eis sunt, sanctos.

HOs etiam eadem ratione citra vllum titulum salutat, eò quòd nihil præstantius agnoscebat in illis, nisi quod digni erant salutatione. *Salutate inuicē in osculo sancto.* Ne illi qui præteriti erant absque salutatione, aliis nominatis inuiderent, & ne qui nominati erant, alios despicerent. subdit hoc pacis & concordię verbum, vt se salutēt inuicem in osculo sancto nō libidinoso, de quo Salomō: Apprehensum deosculatur iuuenem, neque sub dolo, de quo idem: Meliora sunt vulnera diligentis, quàm fraudulenta oscula inimici. Sed sancto & honesto quod in signũ sanctæ Trinitatis datur, secundum illud: Osculetur me osculo oris sui. inde autem vt Origenes ait: in Ecclesia inoleuit vt fideles inter Missarum solennia inuicem olim darent oscula pacis, quod tamen nunc rationabiliter non seruatur.

Prou. 7.
F
Prou. 27.

Salutant vos omnes Ecclesiæ Christi.

ORigenes quærit quomodo Apostolus, qui in vna Achaiæ erat ecclesia, omnium Ecclesiarum Christi nomine salutat Romanos. Respondet quòd id faciebat, eò quòd vnus erat spiritus D. Pauli, & omnium ecclesiarum, quæ orationibus communibus pro omnium salute precabantur, quasi dicat, Omnes ecclesiæ vestram optant salutem, & pro vobis orant. Vnde D. Iacobus: Orate pro inuicem, vt saluemini.

Mat. 7.

SECVNDA PARS
XVI. CAP.

Rogo autem vos fratres, vt obseruetis eos qui dissensiones & offendicula, præter doctrinam quam vos didicistis faciunt, & declinate ab illis.

IN hac secunda huius cap. parte, ostendit quos vitare debeant. Et quia illi quos vitari volebat, fraudulenter incedebant decipientes sub specie pietatis, venientes in vestimentis ouium, & intrinsecus erant lupi rapaces.

G ces. Ideo primo inducit Romanos ad habendam cautelã & circunspectionem, dicens: *Rogo autem vos fratres vt obseruetis, &c.* Obseruare idem est quod diligenter considerare, quod quandoque in bono sumitur, quandoque in malo. In malo quidem cùm quis considerat conditionẽ & progressum alicuius ad nocendum ei, secundum illud: Obseruat peccator iustum, & stridebit super eum dentibus suis. Et illud: Et ipsi obseruabant eum. in bono autẽ triplicirer accipitur: vno modo quando quis diligenter Psal. considerat ad implendum ea, secundum illud: Obserua Luc.14. igitur & audi vocem eius. Secundo quando quis diligenter bonos ad imitandum eos, secundum illud: Imitatores mei estote fratres & obseruate eos qui ita ambulãt sicut habetis formam nostram. Tertio obseruantur mali ad ca Philip.3. uendũ, & ita accipitur hic. Erant enim quidam ad fidem conuersi, qui prædicabant legalia esse obseruanda. Et ex hoc sequebãtur primo dissentiones & sectæ, de quibus ad Galat.5. quia quidam errori eorum adhærebant. Alij autem in vera fide persistebant. Secundò sequebantur offendicula & scandala, de quibus supra.14. dum quidam alios iudicarent, & alij alios spernerent Vnde Esa.57. Auferte offendicula de medio populi mei. dicit autem, *præter doctrinam quã didicistis*, scilicet, à veris Christi discipulis, vt ostendat quod huiusmodi dissensiones & scandala ex falsitate doctrinę proueniebãt. Vnde alibi dicit: Si quis Gal.1. vobis euangelizauerit præter id quod accepistis, anathe- H ma sit. Secundò monet vt cogniti vitentur dicens: *Et declinate ab illis*, id est, eorum doctrinam & cõsortia fugite. Vnde Dauid: Declinate à me maligni, & scrutabor mandata Dei mei.

Huiusmodi enim Christo Domino nostro non seruiunt, sed suo ventri: & per dulces sermones & benedictiones seducunt corda innocentium. Vestra enim obedientia in omni loco diuulgata est. Gaudeo igitur in vobis. Sed volo vos sapientes esse in bono, & simplices in malo.

Hic assignat duas rationes prædictæ monitionis, quarum prior sumitur ex parte eorum quos volebat vitari, quorum primo describit intentionem, dicẽs: *Huiusmodi enim homines non seruiunt Christo Domino, sed suo ventri.* Non enim prædicabant propter gloriam Dei, sed propter quæstum vt suum ventrem implerent, de quibus Phil.3. alibi dicit: Multi ambulant quos sæpe dicebam vobis, nũc autem & flens dico inimicos crucis Christi, quorũ Deus venter est. Secundò describit eorum deceptionem, dicẽs: *Et per dulces sermones seducunt corda innocentium*, id est, simplicium & imperitorum, de quibus Salomon: Inno- Prou.14. cens credit omni verbo. Et per dulces sermones in quibus Psal.27. sanctitatem prætendunt, secundum illud: Qui loquuntur pacem cum proximo suo, mala autẽ in cordibus eorum. *Et benedictiones* quibus, scilicet, benedicunt, laudant, & I & adulantur illis qui eos sequuntur, vt facilius decipiant, Esa.3. secundum illud: Popule meus qui te beatum dicunt, Malac.2. ipsi te decipiunt: talibus benedictionibus maledicit Deus, secundum illud, Maledicam benedictionibus vestris. Secundum rationem prædictæ monitionis assignat ex conditione Romanorum, qui faciles se exhibebant ad sequendum bonum & malum. Vnde primò commendat eos de facilitate ad bonum, dicẽs: *Vestra enim obedientia*, qua de facili obedistis, *in omni loco diuulgata est*, propter dominium quod tunc Romani obtinebant super alias nationes, ideo quæ à Romanis fiebant de facili diuulgabantur ad alios. Vnde supra.1. Fides vestra in vniuerso mundo annunciatur. De illa obedientia in bonum congratu- 1.Cor.13. labatur, dicens. *Gaudeo igitur in vobis* quia, scilicet, fidei obedistis & in hoc charitate, de qua dicitur, quod nõ congaudet super iniquitate, congaudet autem veritati. Deinde reddit eos cautos contra malum dicens. *Sed volo vos esse sapientes in bono*, vt, scilicet, ei quod bonum est adhæ- 1.Thes.vlt. reatis, iuxta illud: Quod bonum est tenete. *Et simplices in* Mat.10. *malo*, id est, impermixtos in malo, Ne, scilicet, propter aliquam simplicitatem declinetis in malum. Vel vt talis sit in vobis simplicitas quod nullum decipiatis, neque ab aliis decipi patiamini, de hac simplicitate Christus: Estote prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbæ. Hier.4. Econuerso de quibusdã dicit Hiere. Sapientes sunt vt faciant mala, bene autem facere nescierunt.

Deus autem pacis cõterat Satanam sub pedibus vestris K *velociter, Gratia Domini nostri Iesu Christi vobiscũ.*

Hic optat & precatur eis diuinum auxilium cõtra huiusmodi deceptores, dicens: *Deus autem pacis*, scilicet, dator & author, qui eas dissensiones faciũt, odit. *Cõterat Satanam*, id est, diabolum qui per istos pseudoaposto- Prouer.6. los vos decipere conatur, *sub pedibus vestris*, vt, scilicet, per vestram sapientiam vincatis. *Velociter*, id est, & hoc fiat velociter, scilicet, in aduentu meo, potestate nobis à Christo data, secundum illud: Ecce dedi vobis potestatẽ Luc.10. calcandi super serpentes & scorpiones, & virtutem inimici. Et Malac. ait: Calcabitis impios cùm fuerint sicut cinis, sub planta pedum vestrorum. Deinde ad hoc obtinendũ precatur gratiam Christi, dicens: *Gratia Domini nostri, &c.* quæ, scilicet, sufficit ad vos tuendos ab omnibus malis, & periculis, secundum illud: Sufficit tibi gratia mea: *sit vobiscum*, & vos protegat.

TERTIA PARS XVI. CAP.

Salutat vos Timoth. adiutor meus, & Lucius, & Iason & Sosipater cognati mei. Saluto ego vos Tertius, qui scripsi epistolam in Domino. Salutat vos Caius hospes meus, & vniuersæ ecclesiæ. Salutat vos Erastus, Archarius ciuitatis, & Quartus Frater. L

Hic salutat Romanos ex parte aliorum, & primò ex parte Timothei, quem dicit adiutorem suũ in prædicatione euangelij. Vnde Corinthiis scribẽs dicit: Misi ad vos Timo. qui est filius meus charissimus & fidelis. Addit autem & Lucius, & Iason, & Sosipater cognati mei, quia Iudæi erant, supplendum est salutant vos Erat autem quidã Scriba D. Pauli nomine Tertius, cui Apost. concessit vt ex sua persona Romanos salutaret. Ideo se interseruit, dicens: Saluto vos, &c. Enumerat Apost. inter alios Caium hispitem suum, ad quem dirigitur tertia D. Ioannis epistola canonica, in qua cõmendatur de charitate quam exhibebat sanctis. Nominat etiã Erastum Archariũ ciuitatis, qui scilicet, custodiebat Archã communem, id est, cõmunes reditus ciuitatis. Vltimo nominat quendam fidelem qui vocabatur Quartus, prout scriba vocabatur Tertius.

Gratia Domini nostri Iesu Christi cum omnibus vobis. Amen. Ei autem qui potens est vos confirmare iuxta euangelium meum, & prædicationem Iesu Christi, secundum reuelationem mysterij temporibus æternis taciti, quod nunc patefactum est per scripturas Prophetarum, secundum præceptum æterni Dei, ad obeditionem fidei, in cunctis gentibus cogniti, soli sapienti Deo per Iesum Christum, cui honor & gloria in secula seculorum, Amen. M

Hic Salutat Romanos ex parte sua, dicẽs: *Gratia, &c.* & finit epistolam cum gratiarum actione, dicens: *Ei autem*, scilicet, Deo qui est trinitas, *qui potens est vos confirmare*, secundum illud: Modicum passos ipse perficiet, confirmabit, consolidabitque & hoc in fide, quæ est *iuxta Euangelium meum*, id est, secundum euangelium quod 1.Pet.vlt. ego prædico, & etiam secundũ *prædicationẽ Iesu Christi*, qui primo euangelium prædicauit, secundum illud: Quæ cùm initiũ accepisset enarrari per Dominũ. Vnde Diuus Heb.2. Mat. dicit: Circuibat Iesus prædicãs euangeliũ regni, sub- Mat.4. iungit: *Secũdum reuelationem mysterij*, id est, secreti, quod quidem potest referri ad id quod dixerat iuxta euangeliũ meum. Vel quia in euangelio reuelatur secretum diuinæ incarnationis, secundum illud: Iustitia Dei reuelatur in 1.Cor.2. eo. Vel quia ipsi Apostolo est euangelium reuelatum se- Esa.24. cundum illud: Nobis autem reuelauit Deus per spiritum suum. De hoc autem secreto dicit Esa. Secretum meum mihi. Vel potest melius referri ad hoc quod dixerat confirmare quasi dicat, Deus potest vos confirmare in euangelio, meo & prædicatione. Et hoc secundum reuelationem mysterij secreti, scilicet de conuersione Gentium, de quo alibi: Mihi autem omnium sanctorum minimo data est gratia hæc in Gentibus illuminare, quæ sit dispensatio sacramenti absconditi à seculis in Deo. Vnde subdit *temporibus æternis taciti.* Quia videlicet occultum erat Ephe.3. apud homines quod Gentes essent conuertendæ ad fidẽ.

A vocat autem hęc tempora ęterna quasi diu durantia, quia
Psal.75. à principio mundi hoc fuit occultum, sicut & in Psal. Illu
Esa.57. minans tu mirabiliter à montibus æternis. Vel potest dici
quod tempora æterna dicuntur ipsa æternitas, de qua
Esaias: Excelsus & sublimis habitans ęternitatem, vt sicut
simplex Dei essentia per quandam similitudinem dimen-
Iob.11. sionibus describitur, secundum illud: Longior terra men
sura eius, & latior mari. Ita simplex eius æternitas per
tempora designatur, inquantum omnia tempora conti-
net. Subdit autem *quod*, scilicet, mysterium, *nunc patefa-
ctum est per scripturas Prophetarum*, id est, secundum
quod Prophetæ prædixerunt, vt patuit supra quinto. Vn-
Ephe.3. de Ephesiis scribens ait: Aliis generationibus non est ag-
nitum filiis hominum, sicut nunc manifestum est sanctis
Apostolis eius, & Prophetis in spiritu esse Gentes cohære
des. Est autem patefactum per operis impletionē, ex præ-
cepto Dei. Vnde dicit secundum pręceptum Dei, qui, sci-
licet, ęterno proposito ea quæ vult tēporaliter facit, quod
quidem præceptum Dei *ad obeditionem fidei* est *in cunctis
Gentibus*, id est, vt omnes Gentes obediant fidei. Vnde
supra. 1. ad obediendum fidei, in omnibus Gentibus. Si
autem loquamur de mysterio incarnationis, sic cōstruen-
da est litera mysterij inquam temporibus æternis taciti,
quia ante non erat ita manifestum, quod quidem myste-
rium nunc patefactum est per scripturas Prophetarum,
B qui hoc prædixerunt secundum præceptum æterni Dei,
qui voluit mysterium incarnationis patefieri, & hoc ad
obediendum fidei in cunctis Gentibus mysterij, inquam
licet taciti apud homines tamen cogniti soli Deo sapienti
quia ipse solus hoc cognouit, & quibus voluit reuelare, C
quia quæ sunt Dei, nemo nouit nisi spiritus Dei. Vel po- Mat.19.
test intelligi de Deo qui solus est sapiens, scilicet per essen Mar.10.
tiam, prout dicitur quod nemo bonus nisi solus Deus. Mat.11.
Nec per hoc excluditur filius, quia eadem est perfectio to
tius Trinitatis, prout econuerso dicitur: Nemo nouit pa-
trem nisi filius, non excluditur spiritus sanctus, neque pa-
ter à notitia suiipsius. Subdit autem, *per Iesum Christum*,
quod non est sic intelligendum quod Deus pater sit sa-
piens per Iesum Christum, quia cùm in Deo sit idem sa-
pere quod est esse, sequeretur quod pater esset per filiū,
quod est inconueniens. Sed hoc referendum est ad hoc
quod supra dixerat, nūc patefactum est, scilicet, per Iesum
Christum: *cui* Iesu Christo, *est honor*, per reuerentiam to
tius creaturæ, secundum illud: In nomine Iesu omne ge- Philip.2.
nu flectatur. *& gloria*, scilicet, quantum ad plenam diui-
nitatem, sicut ibi subditur: Et omnis lingua confiteatur
quia Dominus Iesus Christus in gloria est Dei Patris. vel
potest sic construi, cogniti soli sapienti Deo: cui, scilicet,
Deo, est gloria per Iesum Christum, qui eum glorificauit,
secundum illud: Ego te clarificaui super terram, & sup- Ioan.17.
plendum est sit honor & gloria. Et hoc non ad tempus,
sed in secula seculorum, secundum illud: Iesus
Christus heri, & hodie ipse est in secula. Heb.vlt.
Addit autem ad confirmationem
veritatis, Amen, quod vt di- D
ctum est interpreta-
tur, fiat.

FINIS.

Typis Theodori Lyndani.

F

Vig

tio

ol

in

ad

351

64

F. IOANNIS
Viguerii. Insti-
tutiones The-
ologicæ, cum
in Epist. Pauli
ad Romanos.

*

colorchecker CLASSIC
calibrite
mm